6
37-a
19

6
27 M
32

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

6-37-a-19

16-a-13

III. 3. 12. 16 a 19

Digitized by Google

C. PLINII
CÆCILII SECVNDI
NOVOCOMENSIS,
EPISTOLARVM
LIBRI X.

BIBLIOTECA N.
RCMA
VITTORIO EMANUELE

EIVSDEM PANEGYRICVS
TRAIANO *dictus.*

Cum Commentariis IOANNIS MARIÆ CATANÆI, viri doctiſſimi.

Multis Epiſtolis cum illarum interpretatione adiectis.

Adiuncti ſunt alij, ad alios Cæſares, PANEGYRICI, ad fidem vetuſti exemplaris emendati.

EDITIO *noviſſima, prioribus Emendatior.*

BIBL. SOCIET. ROLSOCIES

GENEVÆ,
Sumptibus SAMVELIS CHOVËT.

M. DC. LXXI.

VIRO CLARISSIMO, IVSTO RVBERO,

PAVLVS STEPHANVS S.

BIBLIOTECA ROMA VITTORIO EMANUELE

CLARORVM virorum doctissimos perire Commentarios, aut si omnino non pereant, neglectos jacere, dolendum certè est, vir Clarissime: & nescio quæ mala temporum nostrorum incusanda sors, quòd ea nobis invidere videtur rariora & præstantiora quæ sunt. Quare nos, si Deus dederit, aliis post alios in lucem emittendis doctorum virorum Commentariis, malo isti mederi enitimur. Et sanè hæc ipsa temporum conditio in hoc Catanæo nostro dolenda quoque erat. Nam qui hunc librum in manus sumet, frequentius eum neque tractari neque legi, miretur necesse est: neglectúmque tandiu jacere tanti ingenij, tantæ doctrinæ, támque variæ lectionis virum. Cui tantum gloriæ pepererunt tam docti commentarij, vt

laudatore me non egeat. Dicam tamen habere abundè tanto interprete Cæcilium noſtrum, quo glorietur, ſi in terras redeat. At verò non ſolùm hos Commentarios offero tibi, vir Clariſſime, ſed & ipſas Plinii Cæcilii epiſtolas, quæ te inter curas & negotia Principis recreare poſſint, quas tibi commendare, plus quàm mihi notas, certè non ſim ſapienter facturus: offero tamen, memor veteris ac etiam recentis amicitiæ, qua parentem meum, dulcis memoriæ parentem, complexus olim es: & quam ante annum circiter ipſe teſtatus es, quum in idem hoſpitium Argentinæ divertere contigiſſet: vbi ſuavi alloquio tuo frui, & benignitatis plenos generoſo in pectore vultus intueri licuit. Qualecunque igitur hoc eſt, vt ſuſcipias, & tuæ erga parentem benevolentiæ hæredem me quoque ſcribas rogo. Vale, vir Clariſſime, & Principum literatorum amor.

Typographus Lectori.

SI Basilienſe, quod deſiderabam exemplar, non defuiſſet, Lector benevole, ſtabat animo iam ante annos aliquot editionem horum Commentariorum aggredi; ſed neceſſe fuit editiones aliquot inter ſe conferre; & ſanè Basilienſis ut eſt recentior, à mendis etiam eſt repurgatior. Aſcenſianam quidem & alteram vetuſtiſſimam inter ſe nihil differentes comperi. Quoniam autem Basilienſis editio pleraque truncata habet, quæ in vetuſtioribus leguntur, quæritur verò depravatos codices vetuſtos, quos integritati ſuæ reſtitutos abs ſe profitetur, quanquam videtur multa, & meritò ſuſtuliſſe, & tamen ſunt (ni fallor) quæ lectorum iudicio permittenda potius videantur quàm tollenda, mihi in his anguſtiis, ea quæ ex Aſcenſiano exemplari ſeu altero vetuſtiore, ſublata fuerant, aut quæ ſuperaddita eſſent in Basilienſi editione, etſi multa (vt fatear) ſunt depravatiſſima in vetuſtis codic. notis tamen incluſivis inſerere viſum eſt, vt liberum eſſet lectori iudicium. Ad Plinij epiſtolas quod attinet, erat animus ſimul excerpere tot varias hinc inde lectiones, quæ tam frequentes & crebræ ſunt in hoc quamvis anguſto libello, vt vix reperias editiones duas quæ vnum & idem, ſex ſubſequentibus lineis, ſcribant, quem nec Basilienſes ipſæ inter ſe, multo minus aliæ aliis locis editæ concordent: non quidem quod ad ſenſum, ſed quod ad verba & ordinationem vocabulorum, aut voculas immutatas, de linea in lineam (vt ita dicere liceat) diſcrepantes. Quod vt attentius conſideravi, & has ipſas, ſaltem maiori ex parte, varias lectiones, margini noſtræ in minore forma editionis adnotatas, eas verò quæ maioris momenti eſſent, ab ipſo Catanæo doctiſſimè exagitatas: quum ſciam etiam vix vnum eſſe aut alterum qui has in minori forma epiſtolas non tractet legátve, exſcriptor eſſe ſupervacaneus deſij; cæperam enim: Tu libellum noſtrum, quæ tua eſt humanitas, gratum habe, Lector Candide, & vale.

CLARISSIMO PRÆSIDI GRATIANOPOLIS AC MEDIOLANI, IAFREDO CAROLO,

Iuris civilis & Pontificij prudentissimo,

IOANNES MARIA CATANÆVS

felicitatem.

INTERPRETANDI munus apud veteres vtile probatúmque, nunc difficilimum & necessarium eruditorum nemo dubitat: cùm multa ex historiis & priscorum moribus intercíderint, dicendarúmque causarum ritus, & habendi senatus, denique ferè omnia nunc immutata, quæ difficulter ab autoribus colligi possunt. Ad hæc tot inter depravationes, quas bonæ literæ passæ sunt, scriptorum nullum magisquam solutæ orationis huiusmodi calamitas invasit: quæ difficilius animadvertitur, & tollitur. Nam carminis menda metri ratione facilius deprehenditur & restituitur: à prosa verò, & dictiones, & totæ clausulæ sæpius deciderunt, quas in integrum

grum reficere, nisi alicuius fidei exẽplaris testimoniũ subueniat, nec ipsi qui peperere, si ad nos redirent, consequerentur. Nos autem peculiares quædam in hoc opere difficultates circumstetere, nam primum elaborandum fuit, vt multa cum impressis vetusta exemplaria conferremus, quibus Plinium Cæcilium supra cæteros scriptores deprauatum ex Hippolyto, si fieri posset, Virbium faceremus: tot errores, & in Latinis & Græcis curandi fuerunt, plura insuper de legibus discutienda veniebant jam abrogata & desueta, quæ vix à prudentibus discerni poterant, nec ille mediocris scrupulus nos offendebat, Netuæ Traianíque Cæsarum res, quæ sæpius explicandæ occurrebant, jam ferè conclamatæ: nam compendia quæ supersunt, non singula, sed summam illustrium rerum vix denotant, præterea stylus pressior & emunctior, qui lectori multa per se excogitanda relinquit, ita frequenter acuti sensus enodandi sunt. Quare factum crediderim; vt superiorum nemo hoc opus quamvis maximè desideratum attigerit, præsertim cùm nondum ab alio præoccupatis autorum marginibus vnicuique liberum esset deligere quemcunque interpretari placuisset: sed posteris difficilimos expoliendos reliquerint, Scyllas scilicet & Gorgonas nobis domandas, nauigarunt illi per aperta pelagi: nos scopulis, & fretis commiserunt. Itaque nonnulli paruo labore illustrati sunt. Fit enim plerumque, vt multorum nomina temporum felicitas & occasio à tenebris educat; at quosdam maximam meritos laudem fortunæ malignitas opprimat, ingentésque vigilias minima comitetur gloria. Neque tamen iccirco magnum aliquid feciſſe credimus; sed cùm Plinianas epistolas adolescentesadmodum legeremus, mirúmque in modum earum

venuſtate ac lepôre caperemur, poſtmodum vtilitate publica ducti exiſtimauimus operam noſtram non perdituros, ſi ab omnibus prouinciam deſperatam, vberrimos tamen fructus ſublatam reddituram, primi aggrederemur, & emendando & interpretando, non vt plerique, qui à præceptoribus ſuis quæ exceperunt, vel doctoribus elaborata ſurripuerunt, ea ſibi vendicantes pro ſuis publicant: ſed hæc qualiacunque ſunt, ſtudio noſtro lucubrauimus, ſublatis innumeris erroribus, præter vnum aut alterum, quos ſine fide veteris exemplaris velle reponere, fuiſſet temerare non emendare: & reſtitutos ſi vbique enumerauiſſemus, legentibus faſtidium, nobiſque jactantiæ notam contraxiſſemus, in quibuſdam verò viſus ſum mihi non ſine ſuſpicione mendæ quaſi per ſentes & inculta aratrum trahere: quæ ita excoluimus, vt ſuſpenſa manu ſtilum diceremus. neque annotationes quaſdam hinc inde decerpſimus, reliqua diſſimulantes, ſed vberrimè ſingula videmur attigiſſe aut ſaltem tentavimus. multis enim, non paucis conſulebamus: vt credatur, ſi alius tantundem laboris, vel inertiæ in Plinium contulerit, nihil poſtea lectorem deſideraturum. quanquam impoſſibile ſit omnibus ſatisfacere. Nam qui ſibi doctiores videbuntur, non interdum tanquam nimios arguent: alij fortaſſe in quibuſdam parcos fuiſſe dicent: etſi non deſperamus alia alios detentura. Sunt enim quædam in noſtris non vulgaria, multa mediocria plura notiſſima: quæ ſingula ſtilo humili, ac ſermoni proximo referre conſultò ſtuduimus. Nam qui eloqui in commentariis quærunt, hi mihi videntur in alieno foro litigare, cùm ſæpius vtendum verbis de medio petitis: & ea data lex interpreti ſit, ne indigeat interprete. Quòd

ſi in

si in hac prius inaccessa prouincia aliquod minus domitum, quàm vt eruditi iudicauerint, occurret, ipsi opem ferant. quicquid enim ad vtilitatem omnium insuper publicabitur, modò non fiat detrahendi studio, id nos plurimum iuuabit: neq; enim ij sumus qui omnia sciamus: neque aliis bonum quo nos carèmus, inuideamus: etiam si alius insurgat, quia viderit à nobis primum aspera complanata, manca restituta, vberiores in Plinium commẽtarios transcripturus, agat quomodo lubet, & qualibet appendice legentium vtilitati consulat: admoneantur tamen studiosi in quo huius operis lectione profecerint, id nobis imprimis debendum. Præterea addidimus rerum ac verborum electorum indicem, vt (quod plerunque fit) eadem annotatio pluribus locis satisfaceret, & quasi digito monstraretur, ad hæc fortasse quidam in laboribus nostris requirẽt sibi, & librorum numerum, & caput autorum quos pro commodo nostro citamus, repræsentari. alij talem modum improbabũt, tanquam neque ad ornatum faciendum, neque nobis vsquequaque concessum. Quare nescio quod temperamentum studuimus obseruare, vt interdum proprium locum monstraremus: sæpius verò contenti autorem tantùm nominasse. quòd si curiosius aliquis vlteriora requiret, inquirendo experiatur, an cum fide testes produxerim. Et tamen in hac nostra diligentia non deerunt inuidi, qui longas, & intensas vigilias vel antequam viderint, rabido morsu feriant, carpant, siue insito obiurgandi ingenio: siue dum sic putant se alicuius nominis apud ineruditos esse, vt consueuere, qui vix primas literas egressi statim sapiunt, arrogantes & tumidi, nihil præter caninam rabiem secum ferentes, quod præstare nequeunt, maledicendo reprehenduut: hos tamen facilè

contemnimus. non enim ab ingratis gratia requirenda est, & maledicum legimus à bonorum cœtu primo statim limine repellendum. Est aliud hominum genus, qui cùm possint studia sua proferre, nec faciant, simisteritate conciti summa, in alienis scriptis ingeniosi, si vnum aliquid minus bene dictum deprehẽdunt, omnia damnant, aucupio tali famam sibi aucupantes. hi vt aliquando reprimantur propter eorum iam apud multos autoritatem, confugiendum duximus ad præsidium amplitudinis tuæ, qui non minus eloquentiæ, quàm iustitiæ Præses omnes bene literatos (quorum maximus in hac vrbe numerus) sano iudicio in sententiam tuam ducturus es. ostende modò te velle, non deerunt qui quod velis cupiant. diligeris, coleris, frequentaris, nec immeritò. nam aliquid in studiis præstantes tueris, foues, ornas: vt sub te spiritum & sanguinem, patriámque recipiant bonæ litteræ. adhæc cum pari ferè itinere tu & Plinius ad summas virtutes & dignitates peruenerit is, iure dicandæ tibi fuerunt elucubrationes nostræ: nam vterque senator optimus. tu Iurisconsultus subtilis, & orator eloquens: ille summus dicendi artifex, nec iuris ciuilis inscius humanus, liberalis, iucundus vterque: grauissimarum rerum iudex, & moderator vterque. ille amicis gratuitum patrocinium: tu plerunque vel inimicis operam tuam præstitisti: & quos fortunæ turbo perculserat releuasti. publica enim priuatis anteponis. ille rebus honestè partis honestissimè vsus est: tu virtute tua comparatas pari prudentia dispensas, & quæ meruisti, benemeritis erogas. vterq; sub felicissimis regibus per bonas artes ad summa prouectus. illum Traiani felicitas clariorem reddidit: te Gallorum Regum benignitas ad amplissimos magistratus extulit: & sub felicissimo Rege Ca-

rolo

rolo sublatam dignitatem tuam sub Ludouico feliciore in maius auxit. ille à pessimo Domitiano inchoatos honores, sub Traiano optimo perfecit. post consulatum Bithyniæ & Ponti Præses, tu prouinciæ Narbonensi & Insubriæ summa cum integritate summam cuiusque ordinis hominum rationem seruans: hoc illo maior, quòd diuersissimas terras velocissimi syderis more tu regis. ille proximas & coniunctas administrauit. Proinde aliis affectata virtus, tibi ingenita. ita cæteris ignoscis tanquam ipse quotidie pecces: ita peccatis abstines, tanquam nemini ignoscas. non castigas errantes, sed emendas. abest superbia, asperitas: in quorum loco humanitas, comitas eminet. malè enim veneratio terrore acquiritur. si adsunt amici, dulcissimi & honestissimi sermones explicãtur. nam seueritatem iucunditate miscere, summæq; grauitati tantum comitatis adiungere, non minus difficile quàm laudabile est: vt qui ex admiratione ingenij tui diligere te cœpit, quod euenire cõtrà solet magis te admiretur, postquam penitus inspexit. Plinius doctos venerabatur, tu vndique conquiris: & inuentos, stipendiis publicis, sacerdotiis honestissimis, de tuo muneraris, eruditorúmque conspectu libentissimè frueris. scis enim esse veram felicitatem, perpetuò cum sapientibus versari: quod tu pertinacissimè seruas. nam peractis rebus maximis cum amplissimis senatoribus, quod reliquum datur ocii inter tot occupationes, aut disputantes de disciplinis auscultas, aut ipse cum audientium admiratione disseris nam omnes qui in aliqua literarum facultate excellunt, admittis humanissimè. Sed & scriptorum veteres non minori studio reparas, & à mortalitate tueris, cùm tibi maximam librorum supellectilem comparas: erraui scio, non enim tibi tantùm,

sed studiosis, quibus exemplarium tuorum spectatæ in multis fidei copiam facis. Imprimis tamen veluti genium Plinianas epistolas veneraris, ita morum similitudine ferente, quæ generis eius sunt, vt nisi ab acutissimo ingenio, vt à tuo probari, & intelligi possint: quia huius autoris dictio sit elaborata, perpensa, recisa, non effluens, non redũdans veruntamen plena, eloquens; in suo genere copiosa, etsi multum ei temporum iniuria nocuerit, magis Atticorum salem, & Romanam grauitatem, quàm Asiaticam latitudinem effingens, neq; ad Laconicam breuitatem concidens. nam sicut M. Tullio in epistolis copia, paratáque dicendi facultas elucet, ita Plinio exculta, pensitata, amputata: vtq; illius reliqua diuini eius ingenij opera maximam Familiaribus epistolis commendationem adferunt, sic Plinio tum rerum, tum verborum, & splendor & dignitas & ordo faciunt, vt quæ non extant eius scripta, summo cum desiderio requiramus, quem cùm deponere constitueris, iterum resumes. tot illecebris lectorem tenet & afficit, vt cupidum vlteriora legendi rerum nouitate faciat, nolentémque aculeis trahat & ducat, neque breuitate officiat, sed magis lectorem capiat. M. Tullium subinde satietas comitatur, vt iam legere paratum plerunque nimia copia deterreat: ille quem sensum intendit, explicat optimè, & nouitate sententiarum, ac rerum acumine non opprimit lassum, sed reparat. pungit enim tanquam Chia ficus, neque aliquid absque sale condit: quódque in eo non spernendum, in hoc opere talia complexus, quæ nostris temporibus ad imitationem apprimè faciant. maior in illo granditas: in hoc cura, & diligentia: par nitor. summum vtrisque acumen, & facetiæ non inurbanæ. commendandi ordo dispar. nam Cicero multa, & ferè eadem repetit: Plinius

nius per diuersa, nihil tamen dicendum præterit. acrius enim contendit, colligit astrictius. in hoc plus lacertorum & curæ: in illo plus carnis & naturæ. huic nihil demi: illi nihil adiici potest: quanquam propositum nostrum sit alterum laudandi non accusandi alterum. Cæcilianus stilus floridus, iucũdus, venustus grauis, castigatus, temporibus suis proprius, verbis parcior, rebus plenior. Omnes sanè numeros in familiaribus epistolis absoluit, quas Septitij hortatu recognitas in nouem libros distinxisse Sidonius Apollinaris tradidit, disciplinam maturitatémque in ipsis commendans, opus sanè compositum & absersum, in quo mirificè affectus exprimuntur. amat (ipsius enim verbis vtar) vt qui verisimè, dolet vt qui impatientissimè, laudat vt qui benignissimè, ludit vt qui facetissimè omnia denique tanquam singula absoluit. Habes hîc clarissime Præses, de publicis & priuatis rebus, multa de principatu, nec minora de publica, frequentiora de munificentia, & ad bene viuendum conducentia. Quæris quomodo studeas? immortalitatem virtutibus consequaris? hic vnus satis tibi faciet. exornat virtutes, insectatur vitia, non verbis turpibus, sed turpia honestè reprehendens. quàm mira in describendis locis felicitas? in commendando humanitas? in explicando facilitas? denique nihil in illis est non ad exemplum pertinens. Sed dices, quid mihi cum tam longa præfatione? verùm ita difficultas operis, & inuidorum malignitas, tuæque virtutes ac Plinij stilus castigatissimus postulabat: vt quamuis multa dixerimus, longè tamen plura dicenda superfint. Mediolani Calendis Decembris. M. D. V.

MAGNIFICO D. AMBROSIO MAYNO IOH. MARIA CATANÆVS SALVTEM.

Hæc præfatio lib. Epist. X. præfigenda est.

IORSITAN modestius faceret supersedisse à qualibet in Caecilianas ad Traianum epistolas præfatiuncula, ne illam videremur ambitioni dedisse: nisi sciremus inter ingenioſos adhuc autorem requiri. Ego vt illius credam, primùm eo adducer, quòd sæpius in reſcriptis ſuis Traianus Secundum vocat, quòd in his epistolis Plinius multorũ meminit, vt Accij Suræ, Voconij Romani, Iulij Bassi, Iusti Calpharnij, quos alibi retulerat: ſed imprimis Suetonij, quem pariter contubernalem ſuum fatetur: & ei ab optimo Imperatore ius trium liberorum impetrare contendit. Nec offendat aliquem, quòd Traianum blandiendo dominum dicitat, cuius appellationem, principatus initio omissam, procedente tempore nonnisi aspernatus post res aduersus Dacos prosperè gestas. Nam vt Secundus ad Seuerum scribit, recentia maximi principis opera præbuerunt COSS. designatis, facultatẽ noua & magna censendi: vera enim ratio decernendi aliquid non decernendi ve, cùm ipſorum hominum, tum rerum ac temporum conditione mutatur: vt dominus iure potuerit appellari, quòd esset rerum dominus, vt Poëta, Romanos rerum dominos iam dixerat, Papinius in epistola libri quarti Sylvarum: Deinde, inquit, multa ex illis tum Domino Cæsari dederam. & Tertullianus in Apologetico, Dicam, inquit, planè Imperatorem dominum. temporibus enim Domitiani iam consuetudo appellãdi principẽ dominum inualuerat: & nos vidimus Romæ Ant. Pio Domini præfationẽ. Quæret (scio) aliquis, cur hic quàm alibi remissiore vel clariore stylo sit vsus: quia scilicet ad Imperatorem Traianum non doctissimum, si Dioni credimus, scribebat, illas ferè ad eruditissimos. Principis ergo sui dicendi genus effingere conabatur. & oratoris virtus præcipua sit dicere quæ videat lectoribus placere. Nunquam enim arbitrarer quod Martialis de Gallicis & Hispanis suis versiculis: ideo minus politos, quia in prouincia non vrbe nati essent: idem accidisse, in Bithynia Caecilianis epistolis, siue eas fecerit non consilio publicandi, sed post eius obitum ab amicorum aliquo, quod ad Lentulum Ciceronis literis contigit.

tigit, edita sint, & ideo minus presse: quia ab autore suo non castigatè: an potius, quod & ipse fatetur, vt libellorum suorum vario filo diuersa lectorum ingenia detineret. Neque tamen interdum dissimulare potuit, quin pleraque multa in præcedentibus vsurpata istis inserat, quale illud, qua publicè qua priuatim. nam ad Romanum scripserat, Qua fœmina, qua viri. Et ad Marcum, Qua officiis maximis, qua principum amicitia. Item verba, qualia sunt, alioqui, durum, despice, in melius, ad exemplum pertinens, omnia integra aduocationibus renunciauit delegato mihi officio. Cùm patronum me optassent, prouinciales contra Marium Priscum constare rationem ab ineunte ætate condiscipulus & contuberalis, fundos emancipauit. sub signo, natalium splendor, de mora queri. Et ne minima quæq; colligamus, pares etiam sensus & res hinc inde occurrent vt ad Traianum, vbi gratulatur deos festinasse ad gubernacula reip. admouere illum: & in Panegyrico assurrit breui post adoptionem Traiani, Nerua m è vita migrasse. Et mox indicat apud eundem se expertum diuo matrimonia, id quod etiam in epistolis ad familiares apertè colligitur, vt taceam quòd hic Iulij Seruiani optimi viri, cuius alibi iam mentionem fecerat, meminerit. & in sequenti epistola testetur se egisse contra Marium pro Afris, quam rem libro secundo pluribus complexus est. Quid dicam de præfectura ærarij, de qua præter ad Traianum sæpe scribit in præcedentibus & in Panegyrico. Item quòd latum clauum pro Voconio Romano, quem alibi ferè iisdem verbis commendauit, ab Imperatore petat, sicut Aelio Sura præturam. denique iter suum ab vrbe in Bithyniam Traiano nunciet, vt omittam eundem scribere ad Septitium in præfatione præcedentium se collecturum epistolas quæ negligebantur, tanquam minus politæ: & additurum quas posthodum scriberet. proinde ad Traianum dixerit, Diem domine quo seruasti imperium, dum suscipis. Et in Panegyrico. Expectatum est tempus in quo liqueret non tam accepisse te beneficium, quàm dedisse. Confugit in sinum tuum concussa respublica seruatumq; imperium super Imperatorem Imperateris voce tibi delatum est. Item, Hic ego, inquit, quia sciebam acta Bassi Procos. rescissa, dictumq; à Senatu ius omnibus de quibus ille aliquid constituisset, ex integro agendi duntaxat per biennium. illic verò eandem rem breuius, & ideo minus apertè vt loco conueniebat tractans: O veri dixerat principis intercedere iniquitatibus magistratuum, infectumque reddere quicquid non oportuerit. Ad hæc ad Priscum, Nuper ab optimo principe trium liberorum ius impetraui, quod quanquam parcè & cum delectu daret, mihi tamen tanquam liceret indulsit. Quare Traianus Secundo rescribens idem ius pro Tranquillo roganti, quàm parcè, inquit, hæc beneficia tribuam, vtique mi Secunde charissime tibi satis est exploratum. In fine harum epistolarum, quamuis sup-

pressò nomine, Fabati proſoceri obitum memorat. Denique illa Cacilij ad Traianum epiſtola quam Paulus Oroſius, Euſebius in Chronicis, Tertullianus in apologetico Secundo tribuunt, ſatis ſuperq́; ſolam noſtram ſententiam comprobat. Eam enim in hoc libello offendes, cui ſubeſt Traiani reſcriptum in eundem ſenſum à prædictis autoribus recitatum. At dicet aliquis, Sidonius tamen Apollinaris refert Plinium nouem duntaxat epiſtolarum libros poſteris reliquiſſe. Sed quos ipſe ſibi imitãdos propoſuerat, ſed quos eruditiores arbitrabatur, quóſque adamicos ſcripſerat. Nam ad Traianum epiſtolas, vtpote res grauiſſimas complexas, nulla ſibi oblata ſimilifacultate ſcribendi, conſulto ſubtraxit. Proinde potuit Sidonius eas ignoraſſe. ſcriptor ſanè ſui ſeculi contentus eruditione, & qui non omnes bibliothecas in illa librorum caritate diſcuſſerat. In ſumma qui negant has ad Traianum epiſtolas eſſe Plinij Secundi, confitentur ex profeſſo neutras bene legiſſe. Fatear tamen neceſſe eſt, primùm nobis in animo fuiſſe has intactas relinquere: & quia vno tantum exemplari præter impreſſa, nec illo admodum veteſto adiuti ſumus: & ne idcirco anſam maledicis obiurgandi daremus. Sed cùm altius conſideraniſſemus, nullã non quamlibet oblatrandi occaſionem, quamuis iniquam detractores aucupaturos: & puritatem Latini ſermonis in hoc opuſculo intueremur, ex eiuſque lectione multarum rerum commodum multos conſecuturos, quibúſque priorum ſtylus preſſior & emunctior non placuiſſet poſſe hoc ſolutiore vel faciliore detineri: adhibuimus eam quam potuimus diligentiam & emendando, & interpretando ſpreta inuidorum malinolentia, imprimis illud Secundi laudatiſſimum reputantes, oportere priuatis vtilitatibus publicas anteferre: tum etiam patrocinio tuo freti, qui ſoles noſtra lata prædicatione circunferre: nec fauoris minus in nos collaturus ſit Iaſon vir conſultiſſimus legum moderator & illuſtris interpres, quodam prouidentia dono mortalibus datus, ſubſequaturq́; patrui veſtigia paſſu robuſtiſſimo: quamuis adoleſcens Thomas filius tuus, quem ſperamus, ſi virtutes eius & ingenium maturuerint, pariter ab illo adoptatum iri, eiuſq́; doctrina ac bonorum aliquando ſucceſſorem futurum, vt propemodum in domo veſtra tale quoddam conſpecturi ſimus, quod olim in Curia perpetua ſerie. Nam tu, etſi non efficte præceptis oratorum fueris inſtitutus: ita tamen à natura quodam dicendi flumine exuberas, vel rebus maximis exercitatus, vt dicendi artes edoctas longè præuenias. ad hoc proceritas & habitudo corporis, & bona fortuna, qua largè tibi ſupercurrunt, animi bonis plurimum ornamento ſunt. Veſtro igitur præſidio tutus ſinam per ora virũm volitare ad Traianum epiſtolas, iam meliores, iam faciliores: ex quibus, ſi aliquid ad vos gloria peruenieat, certum habeo tantundem honoris vos ſuſcepturos, contra maledicos, pro Secundo, pro interprete chariſſimo.

C. PLINII CÆCILII SECVNDI

VITA PER IOHANNEM MARIAM

CATANÆVM COMPOSITA.

SCRIPTORVM illustrium duo in Vrbe secula imprimis felicissima fuere: Augusti scilicet & Vespasianorum fratrum, cùm inter alios duo Plinij floruere: è quibus iunior quo die & anno natus sit adhuc quæritur, sub Nerone non ambigitur, patria Nouocomensis, L. Cæcilio patre, & historici Plinij ex sorore genitus, à quo per adoptionem familiæ eius insertus, auunculi bonorum & studiorum alio scribendi genere successor: præceptores habuit Fabium Quintilianum, & Niceam sacerdotem. in Syria tribunus militum, Euphratem philosophum audiuit. vbertate Liuiana plerunque capiebatur. Græca in Latium, nostra in Græciam transferens, studium suum adolescens intendebat. puer admodum comœdiam Græcam composuit: elegos & heroïcos aliquando pangens. suos etiam hendecasyllabos, quorum libellum emisit, à Græcis probari gloriatur. nonnunquam enim versiculos parum seueros, ipse tamen integerrimus vita, lusit non sine summorum virorum exemplo. vndeuicesimo ætatis anno dicere in foro cœpit, & in senatu plures grauissimas causas egit. Prætor ludos dedit, vix Domitiani callidam immanitatem declinans, cùm omnem virtutem excindere conaretur. Cæsaris Quæsturam, Tribunatum plebis, Præfecturam ærarij, Æmiliæ viæ, & alui Tiberis curam, Auguratum, Consulatum, summâ famâ & pari integritate administrans: In Tribunatu militum, & Quæstura Calestrium Tyronem collegam: in consulatu & præfectura Cornutum Tertullum sortitus: augurali dignitate Iulio Frontino successit. Ponti & Bithyniæ ad statum ordinandum missus proconsulari potestate non minorem prudentiæ gloriam, quàm moderationis & diligentiæ secum retulit. Traiano gratissimus, & summa cum autoritate, à quo amicis suis honores sæpius impetrauit: sibi verò quot optauerat vnquam. In sigillo quadriga vtebatur. diuitias quas patrimoniis & honestis hæreditatibus largas comparauerat, liberaliter dispensauit. nam & nutrix eius, & Quintilianus præceptor, ac interdum quàm plurimi munificentiam Plinij sunt experti. in municipio suo bibliothecam dedicauit: & annuos sumptus in alimenta ingenuorum pollicitus erogauit: tertiámque salarij partem publico

præceptori obtulit. Romanum & Firmum censu equestri iuuit. Caninium ad bonas artes reuocauit. In agendis causis abstinuit non modo pactione, dono, munere, verùm etiam xeniis. Laurentinum rus, & alterum in Thuscis, quibus mirè afficiebatur, epistolis celebrauit. de multis autem quas iuxta Latium possedit villas, dilexit imprimis quam fere in plano conditam Comœdiam: & quam Tragœdiam vocat, quia in edito sit. Romæ habitauit in Exquiliis. vxores duas habuit: posteriorem homine Calphurniam Calphurnij, & Pompeiæ Celerinæ filiam, cum qua iucundissimè quamuis sine prole vixit: & eius studiorum ministram quidam testantur. Ex doctissimis amicorum referam Virginium Rufum, Vestricium Spurinnam, Silium Italicum, Pompeium Saturninum, Valerium Martialem, Cor. Tacitum, Suetonium Tranquillum, Voconium Romanum, Antoninum: Martialem etiam viatico secedentem prosecutus: Tacitum vt Rectorem & magistrum suspiciens: Tranquillum contubernalem suum fouens & ornans. fuit illi cum Aristone, Corœlio, Frontino, Neratio, Arriano Iurisconsultis amicitia summa. Inter libertorum prædilectos habuit Zosimum, & Encolpum, gloriæ appetens, & immortalitatis summus aucupator, quod reliquum temporis dabatur à rebus ciuilibus & domesticis, id totum studiis impartiens: quorum variis generibus nulli satis confisus experiebatur: nam præter iudiciales, quibus Demosthenem imitabatur, demonstratiuas scripsit orationes: historias incertum. hunc potissimùm crediderim Fabium per ista demonstrasse. sunt hodie summa quibus illustratur forum ingenia. namque & consummati iam patroni veteres æmulantur, & eos iuuenum ad optima tendentium imitatur, ac sequitur industria. Nullum emendandi genus omittebat, ac primùm quæ scripserat, secum ipse pertractabat; deinde duobus aut tribus legebat: mox aliis tradebat annotanda: notásque eorum si dubitabat, cum vno rursus aut altero pensitabat: nouissimè pluribus recitabat.

C. PLI-

CAII PLINII CÆCILII NOVOCOMENSIS VITA,

EX EIVS EPISTOLIS, BREVITER à Conrado Lycosthene excerpta.

CAIVS Plinius iunior, ex Como nouo Italiæ Transpadanæ oppido natus, patrem habuit Cæcilium, virum eo tempore pietate simul & eruditione in primis clarum: auunculum verò, Plinium Veronensem, Græcæ & Latinæ linguæ peritissimum: (cuius triginta septem Rerum naturalium libri tanto studio & labore conscripti sunt, vt doctorum omnium calculis digni iudicati sint, qui ob multifarias historias ex Græcis simul & Latinis philosophis depromptas, rarasque eruditionis thesaurum, non obiter tantùm legantur, sed euoluantur, omniúmque studiosorum assiduis conterantur manibus) à quo adoptatus, non tantùm amplissimorum auunculi bonorum, sed studiorum quoque, ac nominis successor factus est. Puer adhuc, cùm egregiam præ se ferret indolem, vt liberalibus artibus imbueretur, Fabio Quintiliano, omnium fidissimo puerorum informatori, & in oratoria professione nulli secundo, datus, artes humaniores mira ingenij felicitate perdidicit. Aliarum disciplinarum auidius, paulo pòst Nicetem Smyrnæum sophistam, & præclarum eo tempore oratorem, audiuit: qui adeo ingenium ad vtramque rationem accommodabat, vt iudiciale sophistica quadam facultate exor-

nauerit, sophisticum verò & vmbratile forensibus aculeis roborauerit, & cuius sententiæ ac paradoxa quasi bacchantes Thyrsi, mellis lactísque copiam præbere videbantur. quibus artibus cùm Plinium probè instituisset, annuente auunculo in Syriam tanquam ad præclarissimarum artium omnísque philosophiæ mercaturam misit, vbi Euphratem philosophum naturæ arcana explicantem audiuit. Verùm cùm post multos in studiorum curriculo exantlatos labores, iam sine cortice natare didicisset, & optimos quosque sibi autores legendos proposuisset, Liuium tamen Romanæ historiæ anteſignanum & principem cùm toties à Quintiliano præceptore laudibus celebrari audiuisset (qui Patauinum in concionibus suprà quàm narrari potest eloquentissimum vocare solitus est, & ob id inter cæteros scriptores in scholis quàm diligenter legendum in oratoriis suis institutionibus præcipit) eius historias lacteæ eloquentia descriptas, rarò de manu deposuit, ex quibus eam etiam hausit eloquentiam, quam in doctissimis suis epistolis & Traiani imperatoris Panegyrico, magno verborum & sententiarum ornatu, orationísque fœcunditate abundè satis ostendit. Græca in Latinam, nostra in Græcam transferens, ingenium exercuit. Ad poëticæ studium furore quodam naturali raptus, comœdias assiduè audiuit. inspexit mimos, legit Lyricos: quibus adolescentiæ studiis cùm animum excoluisset, iámque ad grauiora altioráque studia animum intenderet, vndevigesimo ætatis suæ anno dicere in foro cœpit, ac in senatu plures grauissimásque causas magno audientium stupore egit. Beticis namque contra Bebium Massam, & iisdem de Cæcilio Classico querentibus adstitit. Marium Priscum repetundarum accusauit, Iulium Bassum & Varenum in capitalibus causis defendit & liberauit. Si quid verò temporis à ciuilibus negociis, quibus totum iam intenderat animum, subtraxerat, potuit, colendis agris consumpsit: priscos illos Romanos, Numam Pompilium, C. Licinium, Catonem, Cincinnatum, Pisones, Fabios, Cicerones, aliósque virtute claros viros imitatus, qui in magno honore constituti, vites putare, stercorare agros & irrigare nequaquam turpe & inhonestum putarunt. Laurentinum suum rus, & alterum in Thuscis (in quo templum principum statuis mirificè ornatum ædificauit) doctissimis epistolis celebrauit,

brauit, vt agriculturæ se studiosissimum ostenderet. Cui cùm venatio cognata esset, sæpenumero calores, pluuias, sudorem, frigora, niues, & id genus alia compluscula, quæ venatoriæ voluptates continent, perpessus, ad venabula sedens, spumantes, & à canibus in furorem conuersos apros propria manu confodit. Ad administrandam remp. aptissimus iudicatus, celeriter ad summos honores, amplissimásque in vrbe dignitates, euectus est. Æmyliæ nanque viæ, quæ ab Æmylio Scauro post Ligures bello subactos, à Placentia Ariminium vsque structa & strata erat, curam administrauit. Quæsturam cum Calestrio Tirone, cum quo stipendia antè fecerat, & Prætoram cum eodem consecutus est. Cornutum Tertullum, præfectus ærarij salutatus, collegam habuit. In Pontum & Bithyniam missus proconsul, non minorem prudentiæ, quàm moderationis & diligentiæ gloriam retulit. Consulatum summâ famâ, paríque integritate cum Tertullo, amicitiarum familiaritate semper coniunctissimo, gessit. In auguratu sacerdotio prisco, quod viuenti nunquam adimebatur, Iulio Frontino viro principi successit, quibus, aliísque multis dignitatibus, cùm sua industria Romanorum Rempublicam mirum in modum auxisset, in tantam apud bonos & claros viros existimationem venit, vt iuueni ex clarissimis familiis in vrbe vxores offerrent. Habuit autem duas, ex quibus posterior erat Calphurnia, Pompeiæ clarissimæ fœminæ filia, cum quâ multos annos honestissimè, sine prole tamen, vixit. Vitæ suæ innocentia & omni scientiarum eruditione principum multorum animos sibi conciliauit: inprimis tamen Traiani, inuictissimi imperatoris, à quo non tantùm sibi ipsi, sed amicis quoque multa impetrare potuit. Voconio quippe Romano, condiscipulo & contubernali suo, multas dignitates: Actio Suræ præturam: Harpocrati Iatraliptæ peregrinæ conditionis homini, Chrysippi Mithridatis, Stratonicæ Epigoni, & vxori Chrysippi, Posthumij demum Marini propinquis aditum in vrbem impetrauit: libertis Antoniæ Maximillæ ornatissimæ matronæ, præterea Hediæ, Antoniæ, Harmeridíque citra omnem difficultatem ius Quiritum obtinuit. Tanta fuit opulentia, vt ducenta millia nummûm pro accessione precij agrorum contempserit, emptrice Cornelia hoc petente, eas tamen facultates quas partim hereditario iure

à parentibus & auunculo partim Traiani mœcenatis sui munificentia habuit, ab omni alienus auaritia, bene meritis, & quouis præmio dignis, summa liberalitate distribuit, & erogauit. His Caninium Rufum municipem suum, studiis iam valedicentem, ad artes, humaniorâque studia reuocauit. Valerium Martialem poëtam secedentem ab vrbe, honestissimo viatico iuuit. Romano condiscipulo tria millia nummûm ad equitis facultates implendas obtulit, & dedit. Fabium Quintilianum primæ pueritiæ præceptorem, senem iam, & pecunia carentem, dote, & omni impensa maritandæ filiæ necessaria ornauit, & quingenta millia nummûm, vt secundum mariti conditiones vestitu simul ac comitatu instrueretur, quasi parens alter contulit. Patriæ suæ annua sestertia tricena, quæ à nobis 750. aureis æstimantur, douauit. Vt ad bonarum artium studia iuuentutem incitaret, in municipio suo bibliothecam optimis libris refertam, ad communem studiosorum vsum dedicauit: annuos sumptus in alimenta ingenuorum erogauit, amplissimaque præceptoribus constituit stipendia. Gentilis licèt fuerit, Christianorum tamen in maxima persecutione acerrimus propugnator extitit. Cum enim variis tormentis eos qui in Christum crederent, cruciari videret, vt à fide desciscerent, misericordia & interemptorum multitudine motus, eos apud Traianum defendit, dum scribit nihil omnino sceleris in his deprehendi, aut quippiam committi quod Romanis legibus contrarium esset: quandoquidem adulteria, & cætera eius notæ crimina illicita arcerent, & tantum antelucanos hymnos Christo cuidam Deo canerent. Ob morum studiorúmque similitudinem præcipuè viros doctrina excellentissimos sibi amicitiarum societate deuinxit. ex poëtis quidem Virginium Romanum, hominem (vt ipse appellat) probitate morum, ingenij elegantia, operúmque varietate monstrabilem: Valerium Martialem, Epicuri sectatorem, & Silium Italicum, in carmine heroico post Vergilium facilè principem. Ex historicis verò, Suetonium Tranquillum, & Cornelium Tacitum: Iurisperitis autem, Pomponium Saturninum causidicum, Arrianum, Titum Aristonem, & Cornelium Minutianum, rectissimos iudices, & fortissimos aduocatos: quos sæpe cum Frontino, si quando de rebus arduis agendum esset, consuluit. Inter prædilectos autem

autem libertorum suorum, præcipuè Zosimum, hominem vt probum & officiosum, ita maximè literatum, habuit. Vt nomen suum immortalitati consecraret, non tantùm Cornelij Taciti historiis laudari voluit, sed ipse quoque multa scripsit, quæ tamen ad posteros non venerunt: vtpote Tragœdiam, Græcam, De maris Icarij tempestatibus elegos, Hendecasyllaborum librum, Demonstratiuas orationes, in quibus Demosthenem summum oratorem secutus est: De Heluidij vltione libros aliquot, quos Quadratus studiosissimè semper legere solitus est. & multa quidem alia, quæ temporis iniuria, magno Musarum mœrore ita interierunt, vt ne fragmenta quidem hodie extent. Ex his tamen omnibus singulari diuini numinis beneficio ad posteros venerunt, decem epistolarum libri mira eloquentia scripti, *Libellus de viris in re militari & administranda Republica illustribus*, & Panegyricus Traiani Romanorum inuictissimi imperatoris, qui post Neruam, iuxta Eusebij supputationem, vsque ad annum Christi saluatoris nostri CXIX. regnauit: quo tempore, vel paulo pòst, Plinium nostrum è viuis exemptum esse, & coniicere & diuinare licet.

COMI IN EXTERIORE STRVCTVRA Templi maximi.

C. PLINIO L. F. O. V. F. CÆCILIO SECVNDO. COS. AVG. CVRAT. TIBER.

MEDIOLANI IN ÆDE D. AMBROSII in arca lapidea ex tabulis confractis.

C. PLINIVS L. F. O. V. F. CÆCILIVS AVGVR LEGAT. PROPR. PROVINCIÆ. PON. CONSVLARI POTESTA. IN EAM PROVINCIAM ET IMP. CÆSAR. NERVA TRAIANO AVG. GERMAN. CVRATOR. ALVEI TIRERIS ET RIPARVM ET PRÆF. ÆRARI. SATVRNI PRÆF. ÆRARI. MIL. QVÆSTOR. IMP. SEVIR EQVITVM TRIB. MILIT. LEG. VI. GALLICÆ. XVIR. STLITIB. IVDICAND. ADIECTIS THERM. IN ORNATVM HS. CCC. ET HOC AMPLIVS IN TVTELAM HS. CC. T. F. I. ET IN LIBER. TOR. SVORVM NOMIN. HS. XVIII. LXVI. D. CLVI. REI. INCREMEN. POSTEA AD EPVLVM. PLEB. VRBAN. VOLVIT PERTINERE HOC AMPLIVS DEDIT IN ALIMENTA PVERORVM ET PVELLARVM. PLEB. VRBAN. HS. CCC. IN TVTELAM. BIBLIOTHECÆ. M. S. C.

IN SEMIDIRVTA ÆDE D. IVLIANI apud Fegium agri Mediolanensis.

C. PLINIO L. F. O. V. F. CÆCILIO SECVNDO COS. AVGVR. CVR. ALV. TIBER. ET CLOAC. VRB. PRÆF. ÆR. MILI. QV. IMP. SEVIR. EQ. R. TR. M. LEG. VI. GALL. XVIRO. STLIT. IVD. EL. DIVI. T. AVG. RCELIENS.

C. PLI.

C. PLINII CÆCILII SECVNDI EPISTOLARVM

LIBER PRIMVS.

Cum doctissimis IOHANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS SEPTITIO SVO S.

BIBLIOTECA N... RCA... VITTORIO EMA...

REQVENTER) Primum præfari libet inscribendum esse ex veteribus marmorum titulis, C. Plinij Cæcilij Secundi: ad hoc Tranquillo & Dione in Augusto tradente, lege cautum fuisse, vt adoptatus adoptantis appellationem sumeret, id est nomen familiámque: sua etiam retenta. vnde Octauius à Iulio adoptatus C. Iulius Cæsar Octauius est appellatus. & P. Cornelius Africanus Scipio Æmilianus, L. Pauli filius & Africani per adoptionem nepos: neque refert vera familia præcedat. ¶ Septitius Clarus, cui hoc opus epistolare dedicat, & hortatu eius susceptum emittit, vir fuit iudicio Secundi, ab omni fraude remotus, Euritij Clari auunculus: Præfecto Prætorij Turboni, Adriano volente, successit, deinde tamen illi successorem de-

REQVENTER *hortatus es vt epistolas, si quas paulò accuratius scripsissem, colligerem, publicarémque. Collegi non seruato temporis ordine (neque enim historiam componebam) sed vt quæque in manus venerunt. Superest vt nec te consilij, nec me pœniteat obsequij. Ita enim fiet vt eas quæ adhuc neglectæ iacent, requiram: &, siquas addidero, non supprimam.* Vale.

dit Imperator: quòd apud Sabinam vocem iniussu eius familiarius ageret quam reuerentia domus Cæsareæ postulabat: móxque eum loco hostis habuit. *Accuratius*) diligentius, cura maiore, sicut etiam in codice antiquo scriptum fuit. à cura sua facit lectorem attentum. *Colligerem*) in vnum redigerem. Seruauit ordinem: nam prius necesse est colligere: deinde publi-

care. *Non seruato temporis ordine*) non considerauí tempus, quo vnaquæque epistola composita fuerat: quod non tam seruandum iis qui epistolas emittunt, quàm historicis: quibus proprium, quo tempore singula gesta sint, explicare: vnde subiecit, *Neque enim historiã componebam*) quod credo fecisse Secundum ad exemplum Tyronis (Ciceronis) libertí: qui nullo certo cõpositionis ordine M. Tullij congessit epistolas. at in historia rerum ordo requiritur, plerunque tamen transmutatur: quod Tranquillus est secutus, per species, nõ per tempora dimensa Cæsarum vitas monumentis tradendo, non sine ratione, & excusatione. *Sed*) collegi. *Vt quæque in manus venerat*) casu & forte. notãdum, In manus venire non solùm significare intẽtionem, verùm etiam recognitionem: sicut dicitur in mentem venire, non recordationis causa tantum, sed recognitionis, cõsiderationisque. *Cõsilij tui*) quo me ad epistolas publicandas incitasti. *Obsequij*) vt tibi morem gererem. Sensus est, restat igitur vt vterque hoc opus comprobet, & placeat lectoribus. *Ita*) si placuerint, incitabor requirere quæ sunt in obscuro: & deinde quas scripsero in volumen redigam. *Addidero*) composuero. *Non supprimam*) non continebam apud me sed publicem.

C. PLINIVS ARRIANO SVO S.

QVIA tardiorem) Hîc me ferè confundit diuersitas exemplariũ: nam Adriano alia, alia rursus Arrio, plura Arriano scripta, fidem faciunt, sed Arriano omnino contenderim: Arriano inquam Maturio Altinati equiti, cuius familiaritate & iudicio in literis Secundus vtebatur, eodem lib. iij. mentionem ad Maximum faciente. Fuit & Arrianus philosophus ex Nicomedia Romæ clarus, Adrianõ & M. Antonino imperatib. nouus Xenophon cognomẽto, (Epicteti discipulus, qui auctore Luciano vitã Tyranni scripsit.) Et Arriani iurisconsulti mentio fit ab Vlpiano: vt alios aliis temporibus Arrianos vigentes omittam. nam & Iabolenus de iure fisci, scribit, Arrianum Seuerum præfectum ærarij, cum eius qui tacite rogatus fuerat non capienti fidei commissum reddere, bona publicata erãt, pronunciasse nihilominus ius deferendi, ex constitutione diui Traiani habere eum, cui fidei commissum erat relictum. Potest. etiam videri scripta Arrio Antonino, ad quem alibi. Antonini inquam pij auo materno, qui Netuã miseratus, quod imperare cœpisset, homo sanctus & bis cõsul semel cum Mario Celso. authores habeo

QVIA tardiorem aduentum tuum prospicio, librum, quem prioribus epistolis promiseram, exhibeo. Hunc rogo ex consuetudine tua & legas & relegas & emendes: eo magis, quòd nihil antè peraque. eodémque stilo scripsisse videor. tentaui enim imitari Demosthenem sempertuum, Caluũ nuper meum dumtaxat figuris orationis. Nam vim tantorum verborum pauci, quos aquus amauit,

Spartianum & Tacitum. Mittit libros suos pro Accia Variola emendandos: rogátque vt intendat limam & iudicium, consilio eius in editione vsurus. *Aduentum*) in vrbẽ. *Librum*) actionẽ pro Accia Variola: quam testatur scripsisse ad imitationem Demosthenis pro Ctesiphonte. *Prioribus epistolis*) quæ non sunt in hoc volumine, nam alius liber est de quo nono scribit. *Ex consuetudine tua*) diligenter. *Peraque*) pariter. Cæsar lib. vij. Peræquè è regione castrorum castra ponebat. Videtur tamen superfluũ aut peræque aut eodem stilo: idem enim significãt: (quare placet vt legas, eodem libro, id est, nihil antea scripsi quale eodẽ libro.) Qui pro stilo legunt ζῆλον, non rectè iudicant, & si Græci dicant ζῆλος, ac interdum nostri: è quib. Ausonius & Seneca in Pro-

uerbiis: vbi etiam verbum zelari vsurpauit: nisi forte volumus interpretari zelum pro nimia decoris affectatione: & vt obseruatur apud Cyprianum: & à Grammaticis dicitur cacozelia nimia decoris affectatio corrupta sententia. (Quamuis Hammonius zelum esse voluerit imitationem boni: veruntamen etiam de malo dici idem asserit. Possumus insuper respicere sequentia: quod scilicet in nulla alia oratione tot authores sit imitatus, Demosthenem, Caluum, & M.T.) *Stilo*) dicendi genere. Stilus ferrum acutum (& obtusum: illo, vt notarent: hoc, vt expungerent. nam vtrumque stilo fiebat:) qui in pugillaribus scribitur: sæpe tamen pro compositione sumitur. verba sunt ex primo de Oratore, Stilus optimus & præstantissimus dicendi effector & magister. & tardum & diligentem *Quintilianus* stilum probat. at (Donatus, vt alij) Euanthius, voluit stilum verbis, orationem sensu constare. *Semper tuum*) quo maximè delectaris: quemque tibi proposuisti imprimis imitãdum. *Nuper meum*) quem in hoc libro imitatus sum primum. (Scio in aliquibus exemplaribus circumferri, Caluum nuper meum duntaxat figuris orationis. nam vim tantorum virorum pauci quos æquus assequi possunt: vt sit sensus, in nulla alia oratione imitatum esse Caluum oratorem, quàm in hac: & pauci oratores tibi pares possunt assequi vim tantorum virorum. Sed vt hanc lectionem non admittam, præter alia imprimis efficit, quòd ipse alibi eiusdem mentionem faciens, testatur tantùm se imitari Demosthenem, nulla Calui recordatione habita, de quo in sequentibus plura. & credibile sit, semper optima Plinium imitanda sibi proposuisse, Demosthenem scilicet & M. Tullium. quãquam fuerint qui Caluum omnibus oratoribus præferrent. Quare sincerior lectio elicitur ab eo exemplari, in quo sunt illi tres libri Corn. Taciti nondum publicati. nam vim tantorum verborum, pauci, quos æquus amauit, assequi possũt, cum Plin. gaudeat suis epistolis interponere Virgiliana carmina, vt sit sensus, pauci quos æquus amauit Iuppiter, possunt assequi vim verborum Demosthenis.) *Figuris orationis*) dicendi genere. est enim figura conformatio quædam orationis remota à communi, & qua diuersa sermonis forma coniungitur. Figuris igitur sententiarum, quibus Fabio referente plurimum oratio insignitur, à quo lib. xij. hæc pro Demosthene traduntur. Nonne, inquit, cunctos illos tereres oratores, sublimitate, vi, impetu, cultu, compositione, superauit? non insurgit locis? non figuris gaudet? non translationibus nitet? nam penè lex orandi fuit. Tanta vis in eo, tam densa omnia, ita quibusdam neruis intenta sunt. *Vim verborum*) Quæ solet Æschines monstra inuidiosè appellare. Fuit enim egregius verborum fabricator. *Pauci*) summi oratores.

assequi possent. Nec materia ipsa huic (vereor ne improbè dicam) æmulationi repugnauit. Erat enim propè tota in contentione dicendi, quod me longæ desidiæ indormientem excitauit, si modò is sum ego, qui excitari possim: non tamen omnino Marci nostri τὰς λυκύθους fugimus, quoties paululum itinere decedere non intempestiuis amœnitatibus admonebamur, acres enim esse non tristes volebamus. Nec est quòd putes me sub hac exceptione veniã postulare. immò quo magis intendam limam tuam,

Materia ipsa) nostra causa, argumentum rei. *Improbè*) inolenter, à modestia commendat opus Iuum. *Nec repugnauit*) nec fuit aliena conuenientia. *Huic æmulationi*) Demosthenicæ. Aduerte, æmulationem propriè eo qui de pari loco contendit: secus imitatorem. Hic idem alibi, Non vt æmularer, sed tamen imitarer & sequerer tantum. Aliquando cum inuidia ponitur, vt apud Apuleium in tertio Floridorum. Marcellus sic distinguit, Æmulus, inquit, similitudinem vitæ vel iusticuti reprehendat. Item æmulatio ab imitatione hoc differt, quod imitatio simplex est & in

morem atque inuidiam non admittit: æmulatio habet quoddam imitandi studiū, sed cum malitiæ operatione. M Tullius pro sectatore indifferenter vsurpat. *Æmulo*, dicens, atque imitatore studiorū meorum ac laborum. *In contentione dicendi*) concertatione, animi intensione, quæ maxime consistit in confirmatione & confutatione: cum sit oratio ad confirmandum & confutandam accommodata. Eam Cicero in continuationem & distributionem diuisit: neque hic locum habet exornatio eiusdem appellationis, quæ fit ex contrariis verbis. *Longa desidia*) desuetudini à forensibus causis. *Excitauit*) plurimum valet si Fabio credimus acumen in altercatione, quod sine dubio à natura veniens arte adiuuatur & exercitatione. *Si modo*) Correctio. *Marci nostri*) Ciceronem sign. Quem nostrum, id est Latinum appellat, respectu græci Demosthenis (quem, interrogatus quomodo tantum in dicendo profeciisse ferunt, Quia plus olei quàm vini consumpsisset) λυχνόβιος lepores, suauitatē, lucubrationes. [Cic. ad Atticum. Et facerem diutius, nisi me lucerna desereret, id est, lucubratio.] Sic lucernam vsurpat Martialis [idem Cic. ad eundem. Quid multa? totum hunc locum, quem in aristocratia ego varie meis orationibus, quarum tu Aristarchus es, soleo fingere de flamma, de ferro, nostri illas λυχνόβιος, valdè grauiter prætexuit. id est pigmenta, exornationes, quòd palæstritæ oleo perunctæ lucentes & nitidi fiebant.] Est enim lecythus vas olearium: & plerumque ex alabastro vnguentum continens. dictum quasi ἀγγεῖον, id est, receptaculum: quòd capacissimū sit, ἀπὸ τοῦ χύτου, à vase λάκυθος, aut quod planum habeat fundum vel labrusculum, aut quod oleum celat. Lecythos quidam metaphoricè accipiunt pro gymnasio, authore Polluce, vt sit sensus, Plin. non declinasse à Cic. schola: ideóque in numero plurium dixisse Lecythos, quoniam M. T. cyclicatō nosceba pædiam. authores habeo Suidam, Hammonium, Athenæum: & Sophocles Euphoniæ causa Lecythissimum dixit Pos. *Contubernales*) meos, familiares proprie *confitebor & ipsum me & contubernales ab* tamen de his qui militiæ sub vno tentorio vitam degunt, & contubernium pro decem militibus vna militantibus. semus etiam interpretari pro commiseratione. nam Aristoph vsurpat in Pluto) ἐλαίου οὐκ ἔστιν ἐν τῷ λυχνίῳ, κοὐ βουλόμεθα λυχνίῳ) oleū non est in lecytho, i, non mouemur misericordia *Non fugimus*) imitati sum. *Itinere*) à proposita causa *Decedere*) vti digressionibus. sæpe vtile est digredi ab eo quod proposueris, permouendorum animorum causa. itaq; vel narratione exposita sæpe datur ad commouendos animos digrediendi locus, vel argumentis confirmatis, vel contrariis refutatis, vel vtroque, vel omnibus, si habet causa dignitatem atque copiam, sed maximè cum concitamus animos: nam ibi plurimum potest, eaque laus vna oratoris est, & propria secundum Crassum apud Ciceronem de oratore: modo nō sit longior, in qua, cū fuerit delectatio, debet etiam reditus ad rē aptus & connexus esse. *Nō intempestiuis ac cōtinuatibus*) opportune ad demulcendas iudicum aures. Quintil. Orator. erit egressionibus amœnus, in quibus M. Tullius excelluit: laudes suas, vel aduersarij vitia, notans. *Acres*) acuti ingenio & mente, seueri disputando, quod nisi librum digressionibus exhilarasset, tristis & seuera fuisset oratio. *Nec est*) pro non opus est, peculiare Secundo dicendi genus, quod interdum deprehendes apud Martialem, quale illud Non est quod timeas Candide. *Exceptrix*) quod acres esse volebamus. (An quia materia constabat in contentione dicendi) *Veniam*) errorum, si quos in digrediendo cognoueris. *Intendam limam tuam*) acuam & excitem tuum iudicium, ac emendationem in hunc librum. *Lima*) translatio pro censura, & emendatione. sicut etiam solent fabri superflua abradere. vnde Martialis iudicium & correctionem eiusdem Plinij ac Seueri cōmendans lib. v. scripsit, Quem censoria cum meo Seuero docti lima momorderit Secundi: & limatum vario togæ vsu. idem retulit Auctum (vt in hoc quoque Martiali opem feramus) quod optime calleret omnia quæ Togato viro conuenirent. Sane vtrumque frequens apud vtrosque. (& ante eos M. Tullius dixerat, Veritas ipsa limatur in disputatione.)

litantibus & conuenientibus: nam tabernæ appellatio declarat omne vtile ad habitandum ædificium, non ex eo quòd tabulis claudatur: inde tabernacula & contubernales. hæc iurisconsultus de verborum significatione. Festus tamen Pompeius contubernales à taberna is, quæ fiebant ex tabulis, dictos opinatur. Hic simpliciter pro conuictoribus & domesticis è quibus erat Tranquillus, Voconius Romanus, & liberti non illiterati accipiuntur. sic libro primo Columella, Villico mulierem contubernalem ex Celsi sententia assignauit.

Errori nostro] sententiæ contubernalium. vbique modestiam suam prætendit: innuens posse iudicio decipi se & suos. *Album calculum adieceris*] approbaueris, assenseris, dignum editione iudicaueris. Sidonius in epistolis. Ego tamen huiusmodi consilio album calculum minime apponam. id est non comprobabo. mos erat per album calculum suffragari. Agathias li iij. epigrammatũ, λευκὸν ψῆφον ἐδεξάμεθα, album calculum suscepimus, dum ostendit Theodori & vxoris innocentiam comprobatam, & absolutos à crimine. per nigrum autem condemnare. Ouidius, Calculus immitem demittitur ater in vrnam. & Apuleius decimo, Manum vrnali opponit orificio, ne calculus ater intrudatur. *Edendum*) publicandum. Vlpian. Edere est, vel dictare, vel tradere libellis, vel codicem proferre. *Hoc potissimum*) hoc quod sum emissurus opus, sic optimum. *Vt editionem mereatur*] ne, si editione indignum fuerie, aliud de integro mihi sit elaborandum: hoc enim deditione non abhorrere: *si modò tu fortasse errori nostro album calculum adieceris. Est enim planè aliquid edendum, atque vtinam hoc potissimum, quod paratum est, (audis desidiæ votum) edendum autem ex pluribus caussis: maximè quòd libelli quos emisimus, dicuntur in manibus esse, quamuis iam gratiam nouitatis exuerint. Nisi tamen auribus nostris bibliopolæ blandiuntur. Sed sanè blandiuntur, dum per hoc mendacium nobis studia nostra commendent.* Vale.

sidiosi hominis votum. *Desidiæ votum*] hominis ignaui desiderium, optantis sua scripta esse præstantissima. *Libelli quos emisimus*] intelligerem libellos de vltione Heluidij, quos temporibus Neruæ scripsisse se, ac mox emisisse testatur alibi. *In manibus esse*] laudari, probari, placere. *Gratiam nouitatis exuerint*] si iam pridem sint publicati, neq; legantur tanquam noui, placent enim qualiacunq; sint noua scripta. *Blandiuntur auribus*] adulantur, falsa referunt. *Studia nostra commendent*] & per hoc incitent me ad priora publicanda.

C. PLINIVS CANINIO. RVFO. SVO. S.

QVID agit Comum] Caninium Rufum municipẽ suũ hortatur, vt semo sumẽtis literarũ à mortalitate vindicet, omissa rerum vulgarium cura. Fuit enim studiosus carminum, præsertim quibus bellum Dacicum. Traiani scribere orsus est. *Comum*] patria nostra. olim Strabò, Pompeij Magni pater colono mediocre oppidum, cæterum Pompeiua ab incumbentibus Rhetis vastato restitu-

QVID agit Comum, tuæ, meæq; deliciæ: quid suburbanũ amœnissimum: quid illa porticus verna sẽper: quid πλατανὼν opacissimus: quid Euripus viridis, & gemmeus: quid subiectus, & seruiens lacus: quid illa mollis, & tamen solida ge-

a iij.

tuit: cui Cn. Scipio tria millia hominum insuper adiecit. Post modum Iulius Cæsar quinq; inquilinorum millia ad habitandum deduxit, è quibus quingenti illustres fuere Græci. Hos etiam ciuitate donatos in habitatorũ numero descripsit: haud tamen ibidem domicilium habuere, sed oppido nomen relinquentes, Nouum Comum appellantes. Nouocomenses oppidanos vocauere. Nobilitatur Comum, Plinio referente, aqua ad temperaturam ferri. Interpres Appiani deceptus est, vbi tradit Cæsarem Nouum Comum condidisse, cùm Græcè scribatur κατοικίσαι, id est coloniam deduxisse. *Tua meaque delitia*] vtrique nostrum magna oblectamenta præstans. *Quid*] repete agit. *Suburbanum*) rus iuxta vrbem Comum. *Verna*] aprica æstate & hyeme, vbi sit perpetuum ver. *Platanum opacissima*) legitur etiam Platanon opacissimus. nam Platanon locus est Platanis consitus, cuius accusatiuum Platanona Martialis protulit lib. iij. & Sidonius octauo. Est autem forma Græca. Sicut daphnon lauretum à Latinis dictum. Platanus arbor est vmbræ gratia tantum expetita. & adeo postea honoris increuit, vt meto infuso enutriretur: nam præter Plinij testimonium accedit Martialis authoritas de Platano Cordubensi talia scribentis, Creuit & effuso lætior vmbra mero. Commendatio arboris non alia maior, quàm solem æstate arcere, hyeme admittere. vnde tradit Cicero in suo Oratore disputasse commode Scæuolam cum Crasso & reliquis in Platanone; quem sanè Tacitus lib. xj. suarum historiarum signauit, dum inquit, Ne opacitas arborum vapore ignis minueretur. *Euripus*) vt diei æstum redderent leniorem, aquam deriuabant per varias semitas fluentem: riui autem huiusmodi obliqui & reciproci, qui fluunt & refluunt, Euripi appellantur: de quorum instabilitate extant apud Suidam Græca prouerbia, quale illud ἄνθρωπος εὔριπος, homo euripus, aduersus homines facile se mutãtes, & instabiles: & illa ad idem τύχη εὔριπος, τύχης εὐριπώδεια εὔριπος. Fortuna euripus, & Sententia euripus. Esse aquarum ductus euripos satis constat Senecæ testimonio lib. xiv. epistolarum referentis, Qui euripus subito aquarum impetu implet aut siccat. Lampridius in Heliogabalo, Fertur in euripis vino plenis nauales circenses exhibuisse. Plinius, Cæsar dictator in elephantorum munere euripis arenam circumdedit: ne, vt prius, cum populi vexatione eruptionem tentarent. abhorret enim aquam id genus belluæ. ex quibus apparet non satis veram illorum sententiam, qui riuulos per prata defluentes, si paulo murmuratiores essent, euripos: alios maiusculos, nilos appellarunt: nam M Tullius lib. 1. de Legibus indifferenter posuit, Ductus inquit aquarum, quos isti nilos euriposque vocant, quis cum viderit, non irriserit? Sed magis ridicula illorum opinio, qui euripum vitem malleolis circunquaque ductis in formam lacus esse crediderunt. Neque assentior dissentientibus euripos manu factos per fossas & cuniculos, dictos à similitudine Chalcidici freti septies in die reciprocantis, authoribus Iustino & Suida: à quo Euripus fretum, locus æquosus inter duas terras Bœotiæ & Atticæ interpretatur. Liuius tamen, non septies die, sicut fama fert, temporibus statutis reciprocat euripus: sed temere in modum venti nunc huc nunc illuc verso mari, velut monte præcipiti, deuolutus torrens rapitur: & Pausanias lib. 2 testatur Euripum circunfluere in circuitu regionis Platanistæ: quę quia multis platanis consita, inde traxit appellationem. & lib. 6. Mitylenam, inquit, dupliciter euripi diuidunt. Appellati euripi ἀπὸ τοῦ πλάτους, à latitudine per contrarium. quòd non sint lati sed angusti: sic scriptum repeties apud magnum etymologicum. *Viridi*) refertur ad herbas, quas alluit. *Gemmeus*) ad splendorem aquæ, & calculorum. *Subiectus*) demissus: nam villa iuxta lacum surgebat. *Seruiens*) vsibus tuis. *Lacus*) Larius. *Gestatio*) locus quo gestabantur sanitatis vel voluptatis gratia. Idem ad Gallum, Gestatio buxo, aut rore marino, vbi deficit buxus ambitur: de qua locutus satyra septim. Iuuenalis, Balnea sexcentis, & pluris porticus, in qua Gestetur dominus quotiescunque pluit. Et quarta, Quid refert igitur quantis iumenta fatiget Porticibus? quanta nemorum vectetur in vmbra? Et Paulus, gestationem confici ex arboribus asserit: sed pro ipsa succollatione interdum vsurpatur,

patur. nam Celsus inquit, Lenis in navi, in lacu gestatio est: vehementior in alto, vel lectica, aut scamno: acrior vehiculo. *Mollia & tamen solida*) vt lectica sensim lata. (delicata scilicet, & tamen virilis.)

Balneum) legitur in multis codicibus balineum, sicut apud alios: quod non abhorret à ratione, cùm græci βαλανεῖον vocent: de cuius verbi derivatione, Suidam & magnum etymologicum lege. enimuero in monumentis antiquorum balineum potius quàm balneum annotauimus: poëtæ tamen balnea & non balinea vsurparunt. Balneas verò P. Victor, (si tamen ille libellus qui circumfertur de regionibus Vrbis, ipsius est:) sæpius interdum Plinius historicus; & Iurisconsulti. Varro tradit balneas, publicas significare: ac neutro, priuata. *Plurimus sol implet ac circuit*) inquod Seneca sic in epistolis inuehitur. At nunc blactaria vocãt balnea, si qua non ita apta sunt, vt totius diei solem feneſtris ampliſſimis recipiant, niſi & lauentur simul & colorentur, niſi ex ſolio agros ac maria proſpiciant. *Triclinia*) triclinium neminem adeo ineruditum puto qui neſciat locum eſſe conuiuij. dictum authore Seruio à tribus lectis ſtratis: quod etiam vocabuli interpretatio oſtendit, & Varro in re ruſtica, Triclinium ſterni cœnandi cauſa dixit: ſicut Apuleius cõmeſſatoribus inquietum. id Porphyrius Latinè cœnaculum ſentit. Lectos eius pares & altitudine, & materia, & figura Varro fieri ſolitos aſſeuerat: qui triclinaria æſtiua ad ſtrigus orientis, hyberna ad ſolem occidentem conſtrui præcipit: à quo non diſſentit Vitruuius, niſi in quantum ad ſeptẽtrionem: præterea verna, & autumnalia, ad orientẽm vergi mandat: ratiõéque inſuper explicat talis poſitus, & triclinionum, quæ conclauia ſiue cœnatoria dici poſſunt: quanta latitudo fuerit, bis tanta longitudo: ſicut altitudo dimidio latitudinis, & longitudinis fieri debebit. *Popularia*) multorum, & communia multis. vnde quidam Græcorum popularia appellarunt populi congregationem; interdum populare, populo gratum, ſicut apud eundem ac pleroſq; ſæpius: popularis etiam eiuſdem populi vir, & conditionis: aliquando amicus. & popularitas in omnis rei cõſortium ſumitur, quæ ſecundum Plutarchum in opere Politicorum ratione oratioñéq; populo perſuadet. (Tranquill. pro fauore & aura populi, Popularitate, inquit, efferebatur. Sic Statius, Et gratum popularitate magnum. Poſthæc in quibuſdam exemplaribus ſcriptum fuit: quid popinæ, ſed, etſi huic ſcripturæ fidem veruſtas afferat, tamen non ſatis conuenire videtur, vt Caninium & occupari popinis, id eſt tabernis, ſcribat: nam ſuperiora, & quæ ſequuntur, etiam viri ſummi fecere: hoc niſi perditæ luxuriæ.) *Popinæ*) tabernæ, inde popinones luxurioſi, qui oblectantur tabernis.) *Diurna*) in quibus quieſcere ſolemus interdiu: nam nocturna proprie dicuntur dormitoria. *Partiuntur*) ſortiuntur, in ſecunda tamen lectione partiuntur fuit. [vt modò in vnum te transferas, modò in aliud] *Auocaris*) diſtraheris, remoueris ab huiuſmodi commodis *Excurſionibus*) motibus, perturbationibus, inquietudinibus: nam illi dicuntur excurrere, qui cauſa rei familiaris obeundæ; vt negociatores, modò huc modò illuc ad conficienda negocia currunt. *Obeunda*) curandæ, componendæ. *Si poſſident*), ſi occuparia-

ſtatio: quid balineum illud, quod plurimus ſol implet & circumit: quid triclinia illa popularia: quid illa paucorũ: quid cubicula diurna nocturnaq; ? poſſidẽtne te, & per vices partiũtur? An vt ſolebas intentione rei familiaris obeundæ, crebris excurſionibus auocaris: ſi te poſſident, felix beatúſq; es: ſin min', vnus ex multis. Quin tu (tẽpus eſt n.) humiles & ſordidas curas aliis mãdas: & ipſe te in alto iſto pinguique ſeceſſu ſtudiis aſſeris. Hoc ſit negociũ tuũ, hoc otiũ, hic labor, hæc quies, in his vigilia, in his ẽt

tot voluptatibus, & isto pinguissimo ocio. *Felix beatusque es*) Felix, qui recipit à fortuna felicitatem: aliquando tamen, vt apud Virgilium ponitur pro eo, qui dat. Beatum verò esse scribit Seneca, quem nulla res minorem facit, & summam tenet: cui nemo vlli quidé nisi sibi innixus est: nam ille beatus videtur, cui & bona suppetunt, & quemadmodum carere vitiis debeat, callet. Felicem minus esse, quàm beatum Apuleius indicat. Felix, inquit, & certius beatus. Sic Valerius.) Vnde seruauit ordinem. Secundus quem libro tertio mutauit, postponens minus, beatum & felicem Silum dicens. [Plato felicitatem quinquepartitam definit, & beare Vlpianus interpretatur prodesse. Inde bona, quòd prosint. *Sin minus*) si non te possident. *Vnus ex multis*) plebeius es, & vulgaris. [Cic. 2. de finib.] Hic dicendi mos apud græcos vsitatissimus: nam cum volunt ostendere aliquem nulla virtute eminere, inquiunt, *ὗτος ἐν οὐδὲν τῶν ἐστι* hic est ex multis [*Vel vnus ex multis*) id est infelix.] *Tempus est enim*) Iam peruenisti ad ætatem studiis aptam. *Humiles curas*) administrationem rei familiaris conuenientem vulgaribus: neminem enim excelsi ingenij virum humilia delectant & sordida: magnarum rerum spiritus ad se vocat, & extollit, & præter dicta Senecæ Mamertinus pro consulatu, Non potest quicquam obiectum & humile cogitare, qui scit de se semper esse loquendum. *Sordidas*) deformes, auaras. *Alios*) dispensatoribus tuis, siue hominibus auaris, & præsentia tantum cogitantibus. [*Pingui*] vbere, ocioso, quieto.] *Asserito*] liberes, vendicas, quod etiam in aliquibus exemplaribus offendi. *Negocium*) in hoc infuda. *Hoc ocium*) hoc oblectare. nam intentione studij summa, corpus & animum fatigamus, remissa, foouemus. est autem contrarium, exornatio [in verbis.]

somnus reponatur. Effinge aliquid & excude, quod sit perpetuò tuum. Nam reliqua rerum tuarum post te alium atq; alium dominum sortientur. Hoc nunquã tuum desinet esse, si semel cœperit. Scio quem animum, quod horter ingenium. Tu modo enitere, vt tibi ipse sis tanti, quanti videberis aliis, si tibi fueris. Vale.

Somnus reponatur) Studendo somnum expectes. *Effinge & excude*) illud ad inuentionem & compositionem, hoc ad emendationem refertur: (tracta similitudine à statuariis, qui formis statuas effingunt, & lima poliunt. *Perpetuo tuum*) semper circumferatur sub tuo nomine. Fere similibus eundem hortatur. li. iij. Nos certe studiis proferamus, & quatenus nobis denegetur diu viuere, relinquamus aliquid, quo nos vixisse testemur. *Reliqua rerum tuarum*) bona fortunæ. *Hoc*) opus literarum. *Semel cœperit*) merito laudatum fuerit. Vnde apud Athenæum legimus, Hæc habeo quæcunque didici & studui, adhæc quæ proba sensi: reliqua quauis cum voluptate omnia præteriere. *Scio quem animum*) noui te stimulis non egere: [cum sis ingenio sublimi.] *Vt tibi ipse sis tanti*) vt aliquod opus edas, quod à te probetur: nã si id laudabile crediderit, cæteri tuam sententiam sequentur: tanti facit iudicium Caninij. (*Si tibi fueris*) si iudicio tuo virum doctum te putaueris.)

C. PLIN. POMPEIÆ CELERINÆ SOCRVI S.

VANTVM copiarum) Laudata prius rerum copia in villis Pompeiæ Celerinæ socrus suæ, & seruorum diligentia, inuitat illam ad sua prædia. ¶ *In Ocriculano*) prædio. Ocriculani populi, si Plinio credimus, in Gallia togata: Ocriculam Strabo refert ad viam Flaminiam Ariminum versus: & Dionysius

VANTVM copiarum in Ocriculano, in Narnienſi, in Carſulano, in Peruſino tuo, in Narnienſi verò etiam balineum, ex epiſtolis meis (nam iam tuis

Dionysius inquit, Ocricula ciuitas Tyrrhenorum: cuius gentile Ocriculanus tradente Stephano. *Narnienſi*) prædio tuo: est autem Narnia Ocriculo vicina ciuitas Samnitum, per quam Naramnis labitur. vnde etiam Narnia dicta cum antea Nequinium vocaretur, colonia à Tito Flaminio aduersus Vmbros eò missa. autores sunt Liuius, Strabo, Plinius, & Stephanus, vt omittam Martialem lib. VII & Claudianum in laudibus Honorij asserentes. Narniam in edito conditam, & in Narnienſi agro siccitate lutum fieri: imbre autem puluerem, libr. XXXI. prodidit Plin. quod admirandis suis inseruit M. Cic. *Carſillano*) Carsulani, quos Strabo Casulos nominat, populi sunt, & ipsi parum à Narnia distantes. At Columella lib. IV. Carseolanum scribit: & ita in quibusdam Secundi codicibus legere memini. Nam & Ouidius Fast. IV. Carseolos oppidum fuisse testatur qua via ab vrbe in Pelignos itur, agrosque inibi frumento fertiles, olueto steriles. Carseolanæ quoque vulpis fabellam recitat [sed cum Carseolani sint iuxta Marsos, illi vero in Vmbria prope Nursiam, Carsulani legerim. *Perusino*) tuo fundo. Perusia iuxta Clusium ciuitas, illustrata Augusti obsidione aduersus L. Antonium, M. Antonij fratrem.

Sufficit) subaudi probare. *Tuis*) epistolis ad probandum hoc. *Non me hercule*) hæc verba vsque, *hoc tamen differunt*, fuerūt in principio illius breuis & veteris epistolæ Secundi: quorum sensus, amo magis tua, quā mea: [vel, magis familiariter vtor rebus tuis, quàm meis] est autem traductio: quę facit, vt cum idem verbum sæpius ponatur, non modo non offendat animum auditoris, sed etiam orationem concinniorem reddat. *Tui*) serui domestici. *Excipiunt*) diuersantem hospitātur. *Idem*) quod serui mei diligentius te suscipiant, quàm tui. *Nostra*) prædia. *Ac nos tuis rebus*) scilicet perfruimur, id est domesticis [& vsus est verbo perfruaris, quod plus est quàm fruaris, quia accuratius excipiēris. *Mei*) serui. *Mitium*) nam si essent crudeles magis gliscceret. in secunda lectione vitium fuit. [*Exoleſcit*) paulatim recedit. *Nouitatibus*) cum nouus hospes accedit. *Per alios*) amicos domini quibus studet gratificari, vt per eos studiū suum apud dominos commendetur. *Quam per ipſos*) quàm per dominos solertes ipsis se monstrando. vel legas, Quam per seipsos scilicet seruos: vt sit sensus, cupiunt magis apud dominos ab aliis laudari: quam ipsos facere laudanda à dominis.

opus non est) *vna illa breuis & vetus sufficit. Non, me hercule, tam mea sunt, quæ mea sunt, quàm quæ tua: hoc tamen differunt, quòd solicitius & intentius tui me, quàm mei excipiunt. Idem fortasse eueniet tibi, si quando in nostro diuerteris: quod velim facias, primum vt perinde, vt mei expergiscantur aliquando, qui me secure, ac prope negligenter expectant. Nam mitium dominorum apud seruos ipsa consuetudine metus exoleſcit: nouitatibus excitantur, probarique dominis per alios magis, quàm per ipsos laborant.* Vale.

C. PLINIVS VOCONIO ROMANO SVO S.

I DISTINE) Mores subdolos & malos M. Reguli causidici Voconio per epistolam ostendit. is enim post malos principes, quorum temporibus vsus fuerat, cœpit timere ne Secundum, quem in causis agendis ſeſerat, irat[a]

VIDISTINE quenquam Marco Regulo timidiorem, humiliorémque post Domitiani mortem: sub quo non minora flagitia commiserat, quàm sub Nerone, sed

haberet: quare ambibat illius amicos, vt se reconciliarent. Erat enim cum timebat, omnium timidissimus: cum audebat, audacissimus. ¶ Voconius autem Romanus equestri familia ex citeriore Hispania, Flamen Dialis, & Secundo contubernalis, ac orationum castigator fuit: mira in sermone ipsóque vultu suauitate, adhæc fidelis, & iucundus, causidicus eruditus, cuius epistolas musæ dictare videbantur, sub Adriano interiit: & tumulo eius, cum velut amicum, & poetam imperator veneraretur, ita scripsit secundum Apuleium: Lasciuus versu, mente pudicus erat. Fuit & Voconius Saxa, ad quem duos fratres rescripsisse testatur Vlpianus. Continet hęc epistola duas exornationes, notationem, & sermocinationem. *M. Regulo*) qui captator testamentorum, ex paupere & tenui, ad maximas opes per flagitia processerat: huius loquentiam, & temeritatem sæpe mordet Secundus: nam interdum in hac epistolarum scena occurret: quem Martialis more suo blandiendo, tanquam summum causidicum carminibus inseruit. *Domitiani mortem*) de qua alibi commodius dicetur: fuit autem Regulus Domitiano acceptus, quia malus. *Non minora flagitia*) maxima scelera. Flagitium more militari dicitur res flagitatione hoc est increpatione digna. nam flagitatio ad strepitum refertur, vnde [flammam &] flagellum & flagitare [id est] personare intelligimus, author Donatus. [*Quàm sub Nerone*) M. Aquilium Regulum subuersa Crassorum & Orphiti domus in summum odium extulerat. sponte ex Senatusconsulto accusationem subiisse iuuenis admodum, non depellendi periculi, sed in spem potentiæ videbatur. quinimmo ei Curtius Montanus imperante Vespasiano obiecit: post cædem Galbæ datam interfectori Pisonis Crassi fratris pecuniam à Regulo, & appetitum Pisonis caput morsu, Neronem cæde nobili imbutum ipsum ex funere reip. raptis consularibus spoliis segnuagies sex tertio signatum & sacerdotio fulgentem innoxios pueros, illustres senes, conspicuas fœminas eadem ruina prostrauisse. cum segnitiem Neronis incusaret, quòd per singulas domes séque & delatores fatigaret. Posse vniuersum Senatum vna voce subuerti, hæc Tac.]

Tectiora) secundum imperatorum ingenium: sub Nerone in propatulo peccabat, sub Domitiano, malitiam dissimulabat. *Rustici Aruleni periculum fouerat*) adiuuit Rustici accusationem Regulus sub Domitiano, quòd philosopharetur, & Thraseam laudasset, verumque sanctum dixisset: neque in ipsum modo authorem, sed in libros quoque eius sæuitum est, delegato triumuiris ministerio, vt monumenta clarissimorum ingeniorum in foro vrerentur. hæc sumpta ex Dione Græco & Tacito, apud quem insuper scribitur, Arulenum sub Nerone Tribunum pl. cupidine laudis flagrantem, obtulisse se intercessurum senatusconsulto quod fieret contra Thraseam, nisi eius ingentes spiritus Thrasea cohibuisset, ne vana & reo non profutura intercessori exitiosa inciperet. Hunc iam interfectum ad se cum ense accedentem vidit per quietem Domitianus paulo antequam trucidaretur referente Dione. *Stoicorum simiam*) falsum imitatorem Stoicæ sectæ. [Sic Titianus appellatus est simia temporis sui quòd omnia imitaretur: ut simia sit animal imitatiuum.] *Vitelliana cicatrice stigmosum*) Notatum cicatrice ex vulnere, quod tumultu Vitelliano acceperat. Victor namque Vitellius (vt scribit Tacitus) legatos pro concordia & pace suadenda ad duces Vespasiani misit, sed varia legatorum sors fuit: nam qui Petilio Cerealio occurrerunt,

tectiora. Cœpit vereri ne sibi iraſcerer: nec fallebatur, iraſcebar. Ruſtici Aruleni periculum fouerat, exultauerat morte, adeo vt librum recitaret publicarétque, in quo Ruſticum inſectatur, atque etiam ſtoicorum ſimiam appellat. Adiicit Vitelliana cicatrico ſtigmoſum. Agnoſcis eloquentiam Reguli. Lacerat Herennium Senecionem tam intemperanter quidem, vt dixerit ei Metius Carus, Quid tibi cum meis mortuis? Nunquid ego aut

sunt, extremum discrimen adiere, vulnerato prætore Aruleno Rustico, auxit inuidiam super legati, prætorisque nomen, propria dignatio viri. [Sunt qui referant Vitellianam cicatricem ad mores, quòd cum Vitellio conspirasset. M. Tullius de officiis, non stigmosum: sed stigmatiam, notis hominem compunctum dixit.] *Eloquentiam*) ironice. nam erat virmalus dicendi impetitus. *Herennium Senecionem*) hic in Bætica natus. & ibi Quæstor, accusante Metio Cato, interficitur à Domitiano: quòd nullum magistratum post Quæsturam longo tempore medio petiisset, quòd Heluidij Prisci vitam composuisset, acceptis à Fannia vxore commentariis. Nos, inquit Tacitus, innocenti sanguine Senecio perfudit. *Metio Crasso*) Pisonis fratre, Regulo accusante, interfecto [à Nerone.] *Camerino*) Scribonio Camerino. vtriusque fit mentio apud Tacitum. *Ille*) Regulus. *Hæc*) scripta in Rusticum. *Non adhibuerat*) non inuitauerat me. *Capitaliter*) cum periculo vitæ. *Centumuiros*) apud quos Secundus plurimum excelluit. solet enim arenam suam appellare. in causis centumuiralibus, vsucapionum gentilitatū, agnationum, illuuionum, nexorum, mancipiorum, parietum, fluminum, stillicidiorum, testamentorum, ruptorum, aut ratorum, cæterarumque rerum innumerabilium cause versabantur. Ante Secundum, & Tacitum, centumuirales causæ splendore aliorum iudiciorum obruebantur, vt neque Ciceronis neque Cæsaris, non denique vllius magni oratoris liber apud centumuiros dictus legatur, exceptis orationibus Asinij pro hæredibus Liburniæ. Omittimus quando primum institutæ, & iudicum numerum, alio loco opportunius. *Arrioniller Timonis*) neque vxoris Arrioniller mentio, neque Timonis mariti apud *tius Carus*) cui videbatur Regulus exprobrare necem Senecionis, quem reum impietatis se fecisse testatur libro septimo Secundus, & summum delatorem sub Domitiano fuisse constat, Iuuenalis & Martialis testimonio. *Quid tibi cum meis mortuis?*) Fuit mos antiquis secundum Aristophanem grammaticum non accusare defunctos. hos etiam nos monet Homerus libro septimo Iliados, dicens, nullum esse odium cum hominibus vita functis. vnde prouerbium, οὐκ ἔστιν φιλοῦσιν λοιδορεῖν, impium defunctis conuiciari: super quo, libro octauo à Secundo allegato, plura explicabimus. *Meis* autem dixit, vt qui delatione sua oppresserat Senecionem.

Crasso aut Camerino molestus sum? quos ille sub Nerone accusauerat. Hæc me Regulus dolenter tulisse credebat: ideóque etiam cum recitaret librum, non adhibuerat. Præterea reminiscebatur quàm capitaliter ipsum me apud centumuiros lacessissem. Aderam Arrionillæ Timonis vxori, rogatu Aruleni Rustici: Regulus contrà: nitebamur nos in parte causse sententia Vectij Modesti optimi viri: is tunc in exilio erat à Domitiano relegatus. Ecce ibi Regulus. Quæro, inquit, Secunde, quid de Modesto sentias: vides quòd periculum, si respondissem benè: quod flagitium, si male. Non possum dicere aliud tunc mihi quàm deos adfuisse. Respondebo inquam quid sentiam, si de hoc centumuiri iudicaturi sint. Rursus ille, Quæro quid de Modesto sentias. Iterum ego, Solebant testes in reos, non in damnatos interrogari. Tertiò ille, Non iam quid de Modesto, sed quid de pietate Modesti sentias, quæro. Quæris inquã quid sentiã? at ego

vllum scriptorum, qui fuerint illa tempestate, mihi occurrit: prius enim fuerat Timon cognomento μισάνθρωπος, & alius Timon Philasius philosophiam professus. *Rogatu*) precibus. *Rustici*) Aruleni antequam damnaretur. *Regulus contra*) nitebatur

aduersum me,& contrarias partes tuebatur. *Nitebamur*) argumenta iaciebamus. *In parte causæ*) in ea parte controuersiæ super qua iam lata fuerat sententia de Modesto. *Vectij Modesti*) Modestum præfectum Ægypti tradit Suidas : & Martialis Modesti acumen circa difficilia poëtarum commendat : Vectij declamatoris meminit Iuuenalis,& Iulium Modestum recenset Gellius. *Ibi*) in hoc loco defensionis, cùm insisterem sententiæ Modesti. [Melius tamen vt more Plautino legatur ecce tibi : quo dicendi genere Cicero etiam lib. iij. Officiorum vtitur:& in epistolis ad Atticum.] *Quod periculum*) imminebat mihi. vnde libro quarto conqueritur periclitatum fuisse sua eloquentia. *Si respondissem bene*) si dixissem me bene sentire de Modesto exule : verùm male respondissem, magnam infamiã mihi inussissem: vt qui damnarem, cuius sententiam comprobarem. *Tum*) dum respondeo. *Quid sentiam*) de Modesto. *Ille*) Regulus. *Solebant*) apud iustos iudices : vt tacite ostenderet temporibus Domitiani solere testes etiam in damnatos iniustè produci. *In reos*) aduersus eos, qui in iudicium citantur: Verum Modestus non reus amplius est, sed damnatus: ergo frustra super hoc me interrogas. M. Tullius de oratore, Reos, inquit, appello non eos modò qui arguuntur, sed omnes quorum de re disceptatur. Iustinianus, Reus est, qui facere aliquid conatur : actor qui desiderat, ne quid fiat: quę diffinitio sane apud oratores non seruatur. [*Ego*) dixi.

Interrogare) quid sentiam.] *Pronunciatum*) iudicatum. nam pronunciare ij dicuntur, qui habent ius cognoscendi. Vlpianus de rerum significationibus, pronunciatum & statutum idem dici potest. Promisse enim & pronunciasse, & statuisse solemus dicere eos, qui ius habent dicendi, vel cognoscendi. Alias M Tullius pronunciatum vocat axioma. Interdum pronunciare absolute pro dicere : inde pronunciatio oratori conueniens. *Conticuit*) Regulus obmutuit. *Laus*) iudicum & auditorum. *Famam*) bonam. *Vtili*) si respondissem me male sentire de Modesto. *Inhonesto*) turpi, si de viro bono male locutus fuissem. *Laqueis*) *Nunc*) sub Traiano. *Conscientia*) exterritus Regulus : nam mali quodam latenti cruciatu semper flagellantur, vnde Satyricum illud, Cur tamen hos tu Euasisse putas, quos diri conscia facti Mens habet attonitos, & surdo verbere cædit, Occultum quatiente animo tortore flagellum ? *Cæcilium Celerem*) gentilem Secundo : ambiguum an is sit, quem Martialis libro septimo fuisse testatur in Hispania cum imperio: & integre prouinciam administrasse. *Iustum Fabium*) qui Tacitus opus de causis corruptæ eloquentiæ inscripsit, & Secundus interdum literas mittit. Iusti scriptoris meminit Eusebius in rebus Neruæ. *Apprehendit*) detinet prætereuntem. *Nec contentus*) rogasse illos. *Spurinam*) Vestricius Spurina vir rebus gestis præclarus, vt opportuniori loco dicemus, & eius vitam per epistolam paucis absoluit Secundus libro tertio : vixit ad multum ætatis cum vxore Coccia, sed filium Coccium admodum iuuenem amisit, in cuius laudem,

ne interrogare quidem fas puto de quo pronunciatum est. Conticuit. me laus, & gratulatio secuta est, quod nec' famam meam aliquo responso vtili fortasse, inhonesto tamen læseram, nec me laqueis tam insidiosæ interrogationis inuolueram. Nunc ergò conscientia exterritus apprehendit Cæcilium Celerem, mox Fabium Iustum rogat, vt me sibi reconcilient: nec contentus peruenit ad Spurinam. Hunc suppliciter (vt est, cum timet abiectissimus) Rogo, inquit, manè videas Plinium domi, sed planè mane. (neque enim diutius ferre sollicitudinem possum) & quoquo modo efficias ne mihi irascatur. Euigilaueram. Nuncius Spurinæ: Venio ad te: Immò ego ad te. Coimus in porti-

Secunda

Secundos quædam composuit : nam Spurinæ amicissime vtebatur. *Abiectissimus*) vilissimus. *Videas*)visites. *Plane*)omnino, [nec vlterius differas.] *Mane*)notat metum Reguli Spurinæ instantis, ne vlterius procrastinaret congressum suum. *Euigilauerant*)surrexeram ad lucubrandum. *Nuncium Spurinæ ad te venio*) Nuncius it renuncius,& pacis interpres,at medius. Immò ego ad te,inquit Secundus, venio, nam dignior erat Vestricius, [vel hoc potius referas ad amicitiam.

In porticum Liuiæ) porticum Liuiæ in tertia regione vrbis, iuxta castra Misenatium non procul à Suburra, & via sacra, vbi domus C. Cæsaris erat, constructa Augustus tradente Dione, demolita Ouidij Pollionis liberti crudelissimi simul,& ditissimi domo sibi testamento relicta, in quam nomen Liuiæ vxoris inscripsit. Hinc Ouidius in Fastis,Discite tamen venienis ætas, vbi Liuia nunc est Porticus: immensæ tecta fuere domus. authores sunt Plinius senior, Tranquillus, Victor, [si tamen is libellus Victoris qui de vrbe circumfertur,est dignus fide.]& Ouidius in amoribus. *Alter ad alterum tenderemus*) conuenissemus vna obuiam. *Exponit*) Narrat Spurina. *Suas*)suo nomine honestas. *Virum*) Spurinam. *Dissimillimo*) Pessimo Regulo. [nam alibi laudatus Spurina tanquam optimus.] *Ego*) respondi. *Dispicies*) cognosces.sic libro tertio idem, & Iustinianus vtuntur : Seruius & Donatus dispicere dicunt esse disquirere consilium. *Renunciandum*) remittendum, vel recusandum:nam renunciatio, vt refert Asconius,dicitur eius rei,quę in placito venerat,recusatio : & aliter declaratio, qualis consulum renunciatio. Tantum,inquit Secundus, ex renunciatione consulum voluptatis, quantum prius ex destinatione capiebat. *Te decipi à me non oportet*)tibi consilium meum detegam, simpliciter tecum agam. *Mauricum*)Iunium Mauricum Rustici Aruleni fratrem, virum grauem, & constantem, qui Neruæ Catullum Messalinum sæuissimum Senatorem quòd foueret, exprobrauit. Apud tacitum, & Secundum,scriptum indifferenter offendi Maricum & Mauricum. Martialis Mauricorum æquissimum laudat. *Ab exilio*)in quod fuerat actus à Domitiano. *Alterutram in partem*) an remittam,an magis irascar. *Ille*) Mauricus. *Huius consilij*) super venia concedenda,vel secus. *Comitem*)sequi illius sententiam. *In prætoris officio*) in prætorio, vbi prætor officium suum exercet : vel, apud prætorem, quo conueneram officij causa : [an potius, quòd tunc ego in prætura officium prætoris agerem.] *Secretum petit*) quærit mecum secretò colloqui : quo dicendi genere Suetonius interdum vtitur. *Penitus hæreret*) valdè in eum irasceret. Hærere animo dicun-

cum Liuiæ. cum alter ad alterum tenderemus, exponit Reguli mandata : addit preces suas : vt decebat optimum virum pro dissimillimo: Parce inquiens, Cui ego, Dispicies ipse quid renunciandum Regulo putes. te decipi à me non oportet. Expecto Mauricum (nondum enim ab exilio venerat) ideo nihil alterutram in partem respondere tibi possum, facturus quicquid ille decreuerit. Illum enim esse huius consilij ducem, me comitem decet. Paucos post dies ipse me Regulus conuenit in prætoris officio. Illuc persecutus secretum petit. ait timere se, ne animo meo penitus hæreret, quod in Centumuirali iudicio aliquando dixisset, cùm responderet mihi & Satrio Rufo, Satrius Rufus, cui est cum Cicerone æmulatio : & qui contentus non est eloquentia seculi nostri. Respondi nunc me intelligere malignè dictum, quia ipse confiteretur : cæterum potuisse honorificum existimari. Est enim inquam mihi cum Cicerone

tur maledicta, & iurgia, ac iniuriæ: quando à memoria nostra nunquam recedunt.] *Satrio Rufo*) aduocato: quem libro octauo commemorat pro Publio Certo quædam dixisse in Senatu ambigua: & aquis publicis præfectum testatur Iulius Frontinus. [I. Satrium legi in monumentis Mediolani.] *Æmulatio*) contentio ex æquo in eloquentia. *Non contentus eloquentia nostri seculi*) summæ facultatis orator. Ironicè dictum. Scribunt pariter Catonem non fuisse contentum eloquentia suæ ætatis, id est superasse omnes oratores sui temporis: erant autem seculo Plinij oratores in eloquentia minores, quàm ante: quod Tacitus lucubratissimè dixerit de causis corruptæ eloquentiæ. *Maligne dictum*) Iniquo animo prolatum in Satrium. *Honorificum*) honore dignum, quod esset Ciceronis æmulus. Martialis in eundem sensum, Si quid honorificum pagina nostra sonat. *Enim*) at. sic Terentius, Enim non sinam: prout non sinam. & Diomedes, inquit, enim esse interiectionem cum intentius aliquid demonstramus: ex quibus apparet non semper reddere causam.

Non optima quæque proponere) secutus est iudicium præceptoris sui Quintiliani præcipientis in Institutionibus optimos authores imprimis imitandos: prius tamen hoc scripserat Seneca, & ante eum M. Tullius de oratore libro secundo, Quæ, inquit, maximè excellunt, imitanda sunt. *Palleat semper*) sic libro sexto de eodem. Timebat, pallebat: nam pallor est malorum morum index: rubor bonorum. [*Notabiliter*) apertè.] *Hæsitabundus*) cunctabundus, ambiguus quid responderet. *Egregiam*) similis ironia apud Virgilium. Egregium verò laudem, & spolia ampla refertis. *Causam*) Excusationem. *Bipedum nequissimus*) virorum pessimus. satis modestè locutus est Modestus: at M. Tullius pro domo sua aspertius. Hoc ministro, inquit, omnium non bipedum solum, sed etiam quadrupedum nequissimo Rempub. perdidisti. *Integra*) difficilem ad subuertendum, aliquot) ἀγωνιστὴν, inluctabilem. *Factiosus*) factionum & discordiarum fautor. Factio enim pro diuisione ciuium in malum legitur apud Liuium & Tacitum. *Curatur à multis*) idem ad Clementem, Conueniuntur ad Regulum mira celebritate, [cuncti detestantur, oderunt, & quasi probent, quasi diligant, cursant, frequentant. Martialis, Cinctum togatis post, & inde Saufellum Quanta reduci Regulus solet turba. *Fortius*) sensus est, interdum timore maiora obsequia præstantur, quam amore. *Fieri*) euenire. *Vt hæc concussa labantur*) vt Reguli fortuna, si oppugnabitur, ruat. *Nam gratia*) Sententia exornatio.

æmulatio: nec sum contentus eloquentia seculi nostri. Nam stultissimum credo ad imitandum non optima quæque proponere. Sed tu qui huius iudicij meministi, cur illius oblitus es, in quo me interrogasti, quid de Metij Modestipietate sentirem? Expalluit notabiliter: quamuis palleat semper. Hæsitabundus, Interrogaui, non vt tibi nocerem, sed vt Modesto. Vide hominis crudelitatẽ: qui se non dissimulet exuli nocere voluisse. Subiunxit egregiam causſam. Scripsit inquit in epistola quadam, quæ apud Domitianũ recitata est, Regulus omnium bipedũ nequissimus. Quod quidem Modestus verissimè scripserat. Hic ferè nobis sermonis terminus. neque enim volui progredi longiùs: vt mihi omnia libera seruarem, dum Mauricius venit. Nec me præterit esse Regulum δυσκολώτερον. Est enim locuples, factiosus, curatur à multis, timetur à pluribus: quod plerumq; fortius amore est. Potest tamen fieri, vt hæc concussa labantur. nam gratia malorum tam

Insula)

infida est, quàm ipsi. Verùm, vt idem sæpiùs dicam, expecto Mauricum. vir est grauis, prudens, multis experimentis eruditus, & qui futura possit ex præteritis prouidere. Mihi & tentandi aliquid, & quiescendi illo authore ratio constabit. Hæc tibi scripsi: quia æquum erat, te pro amore mutuo, non solùm omnia mea facta dictáque, verumetiam consilia cognoscere. Vale.

Infida) instabilis. *Quàm ipsi*) mali sunt infidi. *Eruditus*) doctus: est autem eruditio multarum rerum exculta cognitio: & quanquam de literis sæpius dicatur, vt Tranquillus in Caligula, Ex disciplinis liberalibus minimum eruditioni, eloquentiæ plurimum attendit: tamen aliquando etiam de rebus aliis. [Plin. libro xi. de araneis, Erudita operatione conspicuum. *Experimentis*) experientia enim rerum magistra est: inde præcepta Catonis oracula sunt habita, quod proficiscebantur ab vsu.] *Tentandi*) aduersus Regulum. *Ratio constabit*) erit legitima causa. *Constat enim ratio, quando æqua & legitima reddi potest.* [Valerius, Liberalitatis duo maximè probabiles fontes, verum iudicium, & honesta benevolentia: nam cum ab his oritur, tunc demum certus ratio constat.] Quod dicendi genus frequenter inuenies apud Secundum. [*Consilia*) quod cogitem & moliar.]

C. PLIN. CORN. TACITO SVO S.

RIDEBIS, & licet rideas. Ego Plinius ille, quem nosti, apros treis, & quidem pulcherrimos, cepi. Ipse, inquis? Ipse, non tamen vt omnino ab inertia mea, & quiete discederem. Ad retia sedebam. Erant in proximo non venabulum, aut lancea, sed stylus & pugillares. meditabar aliquid, enotabamque: vt si manus vacuas, plenas tamen

Ridebis) Tacitum scriptorem grauissimum sibique arctissima familiaritate coniunctum monet in syluis exemplo suo posse & studere, & venari commodè: verùm ab hac opinione multum recessit Quintilianus, qui libro decimo penitus tale studendi genus improbat, & rationibus confutatecui sententiæ Tacitus accedens, epistolam reseripsit quæ in hoc volumine extat, non posse simul Dianæ & Mineruæ operam dare. *Licet*) concedo. *Quem nosti*) totum studiis deditum, & venationi inoptum. *Ipse inquis*) cum admiratione pronunciandum est. *Ipse*) inquam Plinius, venatus sum. [Alij sic coniungunt. Ipse non scilicet cepi. & tunc inertia & quiete accipietur pro cameraria sedentatione, cum studiosi homines sint genus ignauum, quod recto gaudet & vmbra.] *Inertia mea*) otio literario. *In proximo*) intra me. in eundem sensum libro octauo scribit. Venor aliquando, sed non hinc pugillaribus; vt quamuis nihil ceperim, nonnihil referam. *Venabulum*) telum ad venandum. in quod illud Martialis distichon. Excipient apros, expectabúntque leones: Intrabunt vrsos, sit modo firma manus. *Lancea*) hispanicum verbum est referente Gellio longius telum. græci vocant λόγχην. *Stilus*) ferreus quo scribebat antiqui teas, in pugillaribus. & apud Tranquillum legimus Domitianum muscas stilo præacuto configére solitum. *Pugillares*) tabulæ de ligno siue alia materia ceratæ: dicti à pugno videntur quòd eo contineri possent: de quibus Mart. Secta nisi in tenues essemus ligna tabellas. Essemus Libyci nobile dentis onus. sed Gellij verba

quomodo fierent, clarius exprimunt. Asdrubal, inquit, epistolam scriptam super rebus arcanis hoc modo absconditi: pugillaria noua nondum etiam cera illita accepit, literas in lignum incidit, postea tabulas, vti solitum est, cera colliuit. Plinius ex authoritate Homeri asserit pugillarium vsum fuisse ante Troiana tempora. Ex præcedentibus ergo colligitur dici pugillares & pugillaria numero plurium. *Meditabar enotabámque*) secutus est ordinem. nam cogitata scribimus. *Vacuas*) præda.

ceras reportarem. Non est, quod contemnas hoc studendi genus. Mirum est, vt animus hac agitatione, motuq; corporis excitetur. Iam undique syluæ, & solitudo: ipsumq; illud silentium quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta sunt. Proinde, cum venabere licebit authore me, vt panarium & lagunculam sic etiam pugillares feras. Experieris non Dianam magis montibus quàm Mineruam inerrare. Vale.

Ceras) tabulas ceratas. [*Cogitatione*) Fuit in prima lectione pro cogitatione, agitatione.] *Iam*) præterea. Tacitus. Iam opes tot victoriis quæsitæ. Et statim, Iam aqua priuatorum licentia intercepta. Ipse in oratione panegyrica, Iam quis adeò dissolutus. Et Pli. auunculus lib. VII. Iamquidem & in Italia tales partus esse vitales.] *Datur*) seruatur inuestigando. [Pli. lib. X. Ideo & silentium in mari piscantib.] *Proinde*) quare. Liuius libro primo belli punici. Proinde omitte Sagunti mentionem facere. *Panarium*) panis receptaculum, sicut granarium grani. [Mar. Cum panariolis tribus redisti: & Statius. Iam panaria sordidæque mappæ. *Lagunculam*) vas vinarium. diminutiuum à lagena quæ tumorem in medio extendit secundum Iuuenalem. græci λάγυνον vocant per tria genera indiscretè. sicut Athenæus in suis cœnis notat plurimorum testimonio. *Dianam*) venationis deam. *Mineruam*) disciplinarum præsidem.

C. PLINIVS OCTAVIO RVFO SVO S.

VIDE *in quo*] Roganti Octauio vt vellet adesse Gallo contra Bæticos, pollicetur saltem ab aduocatione Bæticorum se destiturum. quos etiam cum suo periculo sæpe iuuisset: & in fine petit sibi fieri copiam carminum, quæ Octauius componebat extat enim epistola libro secundo qua conatur Octauij versus publicari. *Fastigio*) altitudine, maiestate, τῷ δ' ἕτερον μὲν νεῦσε πατὴρ, ἕτερον δ' οὐκ ἐτέλεσσε, huic autem alterum quidem pater dedit, alterum verò renuit. carmen ex sextodecimo Iliados: vbi Achilles precatur Iouem vt Patroclus pugnaturus à nauibus pugnam remoueret, & ad se incolumis rediret: cui prius Iupiter concessit: vt rediret incolumis, non dedit. Sic inquit Secundus, ego tanquam Homericus Iupiter, alterum, quod petis vt desistam ab aduocatione pro Bæticis, tibi concedam: quod verò exigis, vt Gallo adsim, renuam. Hoc carmen imitatus est Virgilius libro vndecimo, Audiit & voti Phœbus

VIDE, *in quo me fastigio collocaris, cùm mihi idem testatis, idémque regni dederis, quod Hom. Ioui Opt. Max.* τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ, ἕτερον δ' οὐκ ἐτέλεσσε. *Nã ego quoque simili nutu, ac renutu, respondere voto tuo possum. Etenim sicut fas est mihi præsertim te exigente, excusare Baticis contra vnum hominem aduocationem: ita nec fidei nostræ, nec constantiæ quam diligis, conuenit ad-*

bus succedere partem Mente dedit, partem volucres dispersit in auras. Et Stratonicus citharœdus in rem suã aliter vsus est: nam inuitatus olim audire canentem citharœdum, postquam finiuit, inquit, πρὸς μὲν τὸ κρέκειν οὐκ ἄσειεν ἄμεινον, ἄσειεν δ' ἂν πρὸς τὸ μὴ ᾄδειν, hoc est, male quidem pulsare dedit, bene autem cantare renuit: Athenæus author. [*Idem*) potestatis annuendi & renuendi.] *Optimo*) ad naturam. *Maxime*) ad potestatem refer. *Nutu*) assensu, dum promitto non agere aduersus Gallum. *Renutu*) dum nolo adesse contra Bethycos. *Excusare*) honestis rationibus nõ suscipere [patrocinium] *Baticis*) Hispanis à flumine Bęti defluente à monte Castaone: qui naturam oceani erga fluxum refluxúmque imitatur. lege plura apud Philostratum. est autem Bætica pars Hispaniæ. *Nec fides nostra*) non conuenit mihi, qui soleo fidem constanter tueri.

Prouinciam) Bæticam. *Tot officiis*) non semel enim pro Bæticis egit, vt aduersum Cæcilium Classicum: in qua caussa magnos labores passus est, vt aduersum Bebium Massam, vbi ferè periclitatus est. *Temperamentum*) modestiam. *Studio*) amori. *Iudicio*) rectæ rationi. *In præsentia*) & impræsentiarum: auctores indiscretè veniunt. Vlpianus ferè semper impræsentiarum: sic Apuleius in Floridis.] alij interdum in præsens, [ac in præsente,] & ad præsens: contendetim impræsentiarum legi debere coniunctim. *Probaturus*) cum ille ardor tuus subsederit: nam primo quæ probabamus, postquam refrixit impetus, aliquando improbamus, remota animi perturbatione. *Idus Octobres*) quintumdecimum Octobris diem. [*Tua fides*) vt expetit tua fides & mea, an magis fide vtriusq; nostrum illi data.] *Aquilio Gallo*) Aquilium Gallum fuisse iurisconsultum tradunt Scævola & Florent. ἡ καὶ νυκτὸς ὑπ' ὀφρύσι νόῳ κεκρίων. dixit, & cæruleis supercilijs annuit Saturnius. versus ex primo Iliados & libro decimoseptimo eiusdem repetitus, dum ostendit Iouem annuisse. *Vsquequaque*) semper. Idem libro septimo, Vsquequaque narrabatur qua concordia vincerimus. & Columella. Sed neque eodem modo, neque iisdem temporibus, vsquequaque fieri placet. [M Tullius, Aut vndique religionem tolle, aut vsquequaque conserua.] *Tuis agere non pateris*) non facis mihi copiam tuorum vel suum: nam alibi tanquam nimium patientem, vel potius durum, Octauium increpat, qui tam insignes libros tam diu retineret nec ederet. *Hac sola merce*) tuorum carminum. *Corrumpi*) flecti in malum. iocatur cum amico. *Adsim*) agam pro Gallo. *Carietas*) palmæ fructus. Scribit Plinius sua tempestate celebratas fuisse in cibo, cum succo vbertimæ fuitque quibus præcipua vina orienti, iniqua capiti, vnde etiam pomo nomen est à capi-

esse contra prouinciam, quam tot officiis, tot laboribus, tot etiam periculis meis aliquando deuixerim. Tenebo ergo hoc temperamentum, vt ex duobus, quorum alterutrum petis, eligam id potius, in quo non solùm studio tuo, verùm etiam iudicio satisfaciam. Neque enim tantopere mihi considerandum est, quid vir optimus in præsentia velis, quàm quid semper sis probaturus. Me circa idus Octobreis spero Romæ futurum: eadémque hæc præsentem quoque tua meáque fide Gallo confirmaturum: cui tamen iam nũc licet spondeas de animo meo, ἦ καὶ νωλεμέως ὑπ' ὀφρύσι νόῳ κρίνων. *Cur n.nõ vsquequaque Homericis versibus agam tecum? quatenus tu me tuis agere non pateris: quorum tãta cupiditate ardeo, vt videar mihi hac sola mercede posse corrumpi, vt vel contra Baticos adsim. Penè prætereũ, quod minimè prætereundum fuit, accepisse me carietas optimas, quæ nunc cum ficis & boletis certamen habent.* Vale.

te: verùm nobilitas in Hiericunte Iudææ: sunt & succo pinguí lactentes, quodamque vini sapore in melle prædulci. Diodorus in interiore Syria fieri Cariotas aliis excellentiores tùm dulcedine, tum magnitudine, ac humore, testatur: his maiores multo Arabia fert ac Babylonia: quarum magnitudo est sex digitorum. colore sunt quædam subærco, nonnullæ puniceo: aliæ porphyréo aspectu, amœnæ & suaues gustu. Deaurari solitas, & Calendis Ianuariis mitti, tradit Martialis, apud quē legitur fuisse paupertis munus: cui sententiæ conuenit illa lectio, certamen nōdum habent. verùm, si sublato nondum, vt in multis codicibus scriptum offendi, videtur Secundus auunculi opinioni propiùs accedere. *Ficis*) inter quas Martialis Chiam extollit, quæ merum & salem sapit. *Boletis*) quāti fecerit boletos antiquitas, idem notat in distichis, asserens fac ilius donare Romanos aurum & argentum quàm boletos. & Satyricus Iuuenalis, boletos lautissimum cibotum regi, & domino apponi pulsat. Plin. Boletos fungosque gulæ nouissima irritamenta vocat.

C. PLINIVS POMPEIO SATVRNINO SVO S.

PERE OPPORTVNE mihi redditæ sunt literæ tuæ, quibus flagitabas vt tibi aliquid ex scriptis meis mitterem, cum ego idipsum destinassem. Addidisti ergo calcaria spōte curreti, pariterq́, & tibi veniā recusandi laboris, & mihi exigendi verecundiā sustulisti. nānec me timidevti decet eo quod oblatū est, nec te grauari quod depoposcisti. Nō est tamē q̄ ab homine desidioso aliq̄d noui operis expectes. petitur⁹ sū n. vt rursus vaces sermoni, quē apud municipes

(*Pere Oportunè*) Mittit Pompeio Saturnino singulari doctrina viro orationem, quam habuerat apud municipes suos, dedicaturus ibidem bibliothecam, & annuos sumptus in alimenta ingenuorum filiorum pollicitus: excusat quòd in ea maiores suos, & se quoque laudet. tantum denique Pompeio defert, vt de editione pro illius arbitrio sit facturus. Fuit autem Pompeius Saturninus acer causidicus, siue ex tempore, siue meditata proferret: sum prosa, tum versu clarus: in orationibus & historia mirabilis. Alterius Saturnini historici meminit Trāquil. Saturninum nominat Lucianus, vbi de morte Seueriani agit & Q. Saturninum iurisconsultum Pomponius citat. Ille igitur Pompeius Saturninus moriens Secundum reliquit hæredem. [*Idipsum*) mittere aliquid ex scriptis meis] *Addidisti calcaria*) translatio ab equo, id est, iam paratum ad id magis incitasti. Ouidius, Acer & ad palmæ per se cursurus honores, Si tamen horteris fortius ibit equus. [*Laberis*, emendandi. *Exigend*) Petendi à te vt limam adhiberes. *En*) opera tua in corrigendis meis libellis, quam tu vltrò mihi obtulisti. *Ab homine desidioso*) semper de se parcè loquitur, extenuando facultatem suam, & se desidem appellando. *Rursus*) Iam enim Saturninus eam orationem legerat. *Sermoni*) Orationi: an ideo sermonem appellauit, quia secundum Porphyrionem ad præsentes dicitur an quòd oratio illa esset remissa, & finitima quotidianæ locutioni? nam præter M. Tullij testimonium, Seneca tradit sermonem esse orationem voce demissa, & tenui figura prolatam. Accedit authoritas Fabij scribentis, parum admodum sermonem ab oratione differre, & interdum esse idem ostendit. Seruius inquit, sermo est conserto orationis. & confabulatio duorum, vel plurium, à serendo dictus. Antisthenes apud Diogenem primus ita diffiniuit, Sermo est qui quid sit aut fuerit, exprimit. *Municipes*) Nouocomenses. sunt autem Municipes cives Romani in oppidis municipalibus suo

suo iure, & suis legibus vtentes, muneris tantum honorarij cum populo Rom. participes, à quo munere capessendo appellari videntur, nullis aliis necessitatibus, neq; vlla populo Romano lege astricti. Satis constat municipium fuisse in meliori conditione, quàm coloniam. hæc Gellius. Vlpianus iurisconsultus, Propriè quidem municipes appellantur muneris participes, recepti in ciuitate, vt munera nobiscum facerent: sed nunc abusiuè dicimus municipes suæ cuiusque ciuitatis ciues, veluti Campanos, Puteolanos: sic Iurisconsulti, nisi in quantum Paulus apertius videtur vocabulum interpretari de significatione verborum. Municipes, inquit, dicti, quod munera ciuilia capiant [Siculus Flaccus, Municipia, inquit, quidam putãt, à munitionibus dicta, alij à munificentia: eo quòd munificæ essent ciuitates.] Festus tres municipiorum species facit, sed authorem satis est indicasse.

meos habui bibliothecam dedicaturus. Memini quidem te iam quædam adnotasse, sed generaliter: ideò nunc rogo, vt non tantùm vniuersitati eius attendas, verumetiam particulas qua soles lima persequaris. erit enim & post emendationem liberum nobis, vel publicare, vel continere. Quinimo fortasse hanc ipsam cunctationem nostram in alterutram sententiam emendationis ratio deducet: quæ aut indignum editione, dum sæpius retractat, inueniet: aut dignum, dum idipsum experitur, efficiet: quanquam huius cunctationis meæ causæ non tam in scriptis quàm in ipso materiæ genere consistunt. Est enim paulò quasi gloriosius & elatius, onerabit hoc modestiam nostram, etiam si stilus ipse fuerit pressus dimissúsque, propterea quòd cogimur, cùm de munificentia parentum nostrorum, tum de nostra disputare. anceps hic & lubricus locus est, etiam cùm illi necessitas

Dedicaturus) assignaturus, titulo & nomini alicuius consecraturus, oblaturus: & Pomponio tradente, quasi dicendo delaturus: [nam etiam nunc Mediolani est videre in tabula licet confracta, Plin. in tutelam bibliothecæ quædam scitu digna contulisse.] Ostendit libro tricesimoquinto Plin. consuesse Romanos, bibliothecas, id est librorum repositoria, quas Latinorum aliqui librarias vocant, consecrare. *Generaliter*) summatim per genera *Vniuersitati*) argumento. [toti operis summæ] *Particulas*) minima quæque. *Qua soles lima*) acri tua emendatione. *Erit liberum nobis*) in facultate nostra erit. *Publicare*) in publicum mittere. *Cunctationem*) edendi moram. *In alterutram*) in vnum duorum, dum sæpius recognoscitur, aut videbitur indignum opus editione, vel emendando frequenter elaborabitur, vt merito emitti posse. *Efficiet*) crebra emendatione. *In scriptis*) in verbis. *Materiæ*] sensus rerum. *Elatius*) iactantius. legimus etiam latius, & in aliquibus exemplaribus lautius, id est vberius, vt quod digrediatur. [placet prima lectio.] *Modestiam*) cum alias soliti simus de nobis loqui modestè: quod non fecisse in his reprehendar. *Pressus*) in tenui figura. quare potius sermonem quàm orationem appellauit. *Parentum*) maiorum, qui vti fuerant liberalitate erga patriam Comum: ex quibus apparet non solum Cæcilium fuisse Comensem, sed etiam maiores suos inde oriundos. *Anceps locus*) dubius, periculosus tractatus & argumentatio: anceps enim pro mortifero & periculo proximo Plinius senior vsurpat. Voluptas inquit tanta ancipitis cibi. & Liuius, Quia reuocare, aut vi retinere eos anceps erat: & Virg. ferrum anceps. quod grammatici interpretantur vtrinque acutum. *Lubricus*) qui facile ad malũ flecti potest. [Periculosus cum periculum sit in eo consistere, vt sunt loca humore cõspersa.] *Etiam*) quamuis alibi interdum consentientis aduerbium, quam

doque prō adhuc & præterea. *Lenocinetur*) blandiatur. translatum verbum à lenonibus, quo præceptor eius Quintilianus vsus plerunque. *Aliena*) quę de aliis dicuntur. *Æquis auribus*) benignè. *Accipi*) audiri, admitti. *De se*) de sua laude. *Num cum ipsi honestati*) inuidemus honestis viris, sed præcipuè eorum gloriæ & laudi: quæ verò bene gesta parent, & à nullo prædicantur, minus reprehendimus. *Tum*) maximè [*Prædicationi*] laudi. M. Tullius pro Archia, ipsi illi philosophi, & in illis libellis, quos de contemnenda morte scribunt, nomen suum inscribunt: in eo ipso in quo prædicationem nobilitatemq; despiciunt, prædicari volūt [*Mecum tractaui*) considerauí. *Tantū cōposuisse nobu*) continere apud me, & mei gratia scripsisse. *Quicquid est istud*) siue bona siue mala sit oratio. *Aliū*) aliorum causa cōposuisse: & ideo emittere. *Agēda rei necessaria*) dū rem agimus, necessaria sūt, sicut cōmendare liberalitatē suā, & maiorum. *Parem*) necessitati. *Gratiam*) cōmendationem. *Stilo*) scriptis. *Honestis cogitationibus*) munificentię laudibus, quæ est tribuere merentibus, amore & studio honestatis, vt patriæ propinquis, affinibus, amicis, pauperibus. *Tractu*. Placet magis, vt legatur tractu, quàm tractatu, nam præter fidem exemplarium ipse ad Capitonem de oratione scribens, inquit: Illa tractu placet. & M. Tullius de Oratore, tractum verborum in Antonio laudat. Tacitus, tractum belli pro mora & productione: & libro quinto decimo pariter vsurpat, Durante, scribit, tractu & longitudine mortis. *Comitem*) subsecutricem. [*Pœnitentiam*) Seneca, Sera parsimonia in fundo est] *Largitionis*) liberalitatis impropriè vsus: nam largitio est nimia & immoderata pecuniarum profusio: & alij sic vsurpant. [*Exercitatio*) legitur etiam excitatio.] *Ex his*) scriptis. [*Contemnendæ pecuniæ*,) spernendæ auaritiæ. *Ad custodiam eius*) ad conseruandam pecuniam. *Restrinxerit natura*) pecuniarum auidi sumus à natura. De auaritia sic loquutus est Seneca in epistolis, Admirationem parentes auri atque argenti fecerunt, & teneris infusa cupiditas altius sedit, creuitque nobiscum, deinde totus populus in aliis discr-

lenocinetur. Etenim si alienæ quoque laudes parum æquis auribus accipi solent, quàm difficile est obtinere, ne molesta videatur oratio de se aut de suis differētis. Nā cū ipsi honestati, tū aliquanto magis gloriæ eius prædicationiq; inuidemus: atq; ea domum rectè facta minus detorquemus & carpimus, qua in obscuritate & silētio reponuntur. Qua ex causa sæpe ipse mecum: nobis ne tātum quicquid est, istud composuisse, an & aliis debeamus vt nobis. admonet illud quoq;, quod pleraq; quæ sunt agenda rei necessaria, eadem peracta nec vtilitatem parem, nec gratiam retinent. Ac ne longiùs exempla repetamus, quid vtilius fuit, quàm manificentiæ rationē etiam stilo prosequi? Per hoc n. assequebamur, primum, vt honestis cogitationibus immoraremur, deinde vt pulchritudinē illarum longiore tractu peruideremus: postremò vt subitæ largitionis comitem pœnitentiam caueremus. Nascebatur ex his exercitatio quædam cōtemnendæ pecuniæ. Nam cū omnes homines ad custodiā eius natura restrinxerit, nos contrà multum ac diu pensitatus amor liberalitatis cōmunibus auaritiæ vinculis eximebat: tantoq; laudabilior munificentia nostra fore videbatur, quòd ad illam nō impetu quodā, sed cōsilio trahebamur. Accedebat his caussis, quòd non ludos

eorr, in hoc conuenit, hoc suscipiunt, Hoc suis optant *Communibus vinc.*) Naturali vitio. *Non impetu*) Non inconsideratè, nec sine ratione [Dicebat Seneca, se malle iudicia Augusti, quàm dona Claudij] (*Ludos*) qui euanescunt, [non relicto aliquo vtilitatis in posterum exemplo] spectacula: erant enim ludorum varia genera.

Gladiatores) Quos in funeribus illustrium dari populo notum, & post cœnam interdum, referente Athenæo, qui ex autoritate Hermippi asserit, Mantinenses inuenisse gladiatores, Demea ostendente. in vrbe primum Brutum in honorem patris defuncti, sed Valerium in foro boario primum munus dedisse testatur, cur exhiberentur, opportunius dicetur in panegyrica oratione. *Annuos sumptus*) Vt ex reditu agri, quem actori publico emancipauerat, & impositio vectigali conduxerat, pueri pauperes ingenui alerentur & educarentur. meminit huius rei latius libro septimo ad Caninium. Audio adhuc Comi extare vestigium liberalitatis Plinianæ. [Satis constat Mediolani in lapide, quanquam fracto, legi Plinium in alimenta puerorum & puellarum multa sestertia dedisse.] *Porro*) Præterea: vt apud Terentium in Hecyra. aliàs affirmantis aduerbium. significat etiam minus, interdum postea quandoque temporis aduerbium: aliàs expletiua, nonnunquam procul: aliàs hortantis commodè exempla sumes à Terentio, & Virgilio. *Oculorum voluptates*) Quæ per oculos percipiuntur [& aures, vt ludi scenici & gladiatorij] *Commendatione*) Laudari oratione. *Incitare*) Intendi, augeri. *Reprimi*) Sedari, [emendari, tolli. *Aliquis* orphanotrophus.] *Educationis*) Alendi alienos filios. *Exquisitis*) Elaboratis, egregiis. *Prosequuntur*) Commendant. *Vtilissimum*) Educationem ingenuorum. *Non perinde pop.*) Non multum vel æquè populo gratum: nam perinde multum significat [& æquè] Tranquillus, Quare aduentus eius non perinde gratus fuit. *Comitate*) Orationis benigno sermone. *Inducere*) Instituere, persuadere per inductionem, quæ secundum rhetores, est oratio rebus non dubiis captans assensionem eius rei quæ instituta est. *Enitendum haberemus*) Opus esset eniti. *Parentibus dab.*) Quod in laudem maiorũ meorum differebam, & nobis præpararetur, qui eramus apud posteros gloriam ex hoc munere consecuturi. In alia lectione est, *dabatur, & nobis probaremur*: vt scilicet intelligatur, hoc munus parentibus oblatum, & ideò ab illis probandum esse: ab his, expectandum: donec filios susciperẽt] *Paucorum*) Meorum. *Cæteri*) Municipes. [*Spectarent*) intuerentur.] *Imitarentur*) incitarentur ad imitandum exemplo nostro. legitur etiam mererentur. *Tunc*) Cum diximus orationem. *Primaria iactantia*) No-

aut gladiatores, sed annuos sumptus in alimenta ingenuorum pollicebamur. Oculorum porrò & aurium voluptates adeo non egent commendatione, vt non tam incitari debeant oratione, quàm reprimi. Vt verò aliquis libenter educationis tadium laboremq; suscipiat, non præmiis modo, verũ ẽt exquisitis adhortationibus impetrandum est. Nam si mediti salubres, sed voluptate carentes cibos blandioribus alloquiis prosequuntur: quanto magis decuit publicè consulẽtem vtilissimum munus, sed non perinde populare, comitate orationis inducere? præsertim cum enitẽdum haberemus, vt quod parentibus dabatur, etiam nobis probaretur, honoremque paucorum cæteri patienter & spectarent & mirarentur. sed vt tunc communibus magis commodis quàm priuatæ iactãtiæ studebamus, cum intentionem effectumque muneris nostri vellemus intelligi: ita nunc in ratione edendi veremur, ne fortè non aliorum vtilitatibus, sed pro-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

ſtræ laudi. *Alienum*) Municipum, id eſt, vereor ne ſi emiſero hunc ſermonem, idcò videar feciſſe, vt me laudarem; non vt Nouocomenſes hortarer ad ſimile.

priæ laudi ſeruiſſe videamur. præterea meminimus quanto maiore animo honeſtatis fructus in conſcientia quàm in fama reponatur. ſequi n. gloria, non appeti debet: nec ſi caſu aliquo non ſequatur, iccirco quod gloriam meruit, minus pulchrum eſt. ij verò qui benefacta ſua verbis adornant, non ideo prædicare quia fecerint: ſed vt prædicarent feciſſe creduntur. Sic quod magnificum referente alio fuiſſet, ipſo qui geſſerat recenſente, vaneſcit. homines enim cũ rem deſtruere non poſſunt, iactationem eius inceſſunt: ita ſi ſilenda feceris, factum ipſum: ſi laudanda, quòd non ſileas, ipſe culparis. Me verò peculiaris quædam impedit ratio: etenim hunc ipſum ſermonem non apud populum, ſed apud Decuriones habui, nec in propatulo, ſed in curia. Vereor ergo ne ſit ſatis congruens, cum in

Quanto maiore animo) Eſſe indicium excellentioris animi contentos eſſe potius ſua cõſcientia pro benefactis, quàm laude: vnde M Tullius in Tuſculanis, Quinetiam, inquit, mihi laudabiliora videntur omnia, quæ ſine venditatione & ſine populo teſte fuerint: non quod fugiendum ſit: omnia enim benefacta in luce ſe collocari volunt: ſed tamen nullum virtutis theatrum, virtutis conſcientia maius eſt. vnde Secundus Ariſtonem commendans, Ornat hæc, inquit, magnitudo animi: quænihil ad oſtentationem, omnia ad conſcientiam refert, reſtéque facti non ex populi ſermone mercedem, ſed ex facto petit. [Videtur Plinius imitatus fuiſſe eundem Tullium in Philippicis Satis, inquit, in ipſa conſcientia pulcherrimi facti fructus erat. *Fructum honeſtatis*) præmium quod prouenit ex honeſtè factis. *Maiore animo*) generoſius] *Sequi*) Per ſe comitari benefacta. nam etſi (vt idem refert Cicero) nihil in ſe habeat gloria cur expetatur, tamen virtutem tanquam vmbra ſequitur. *Appeti*) Affectari. *Nec ideirco eſt minus pulchrum*) Nec ideò eſt minus glorioſum, quod gloriam meruit: & dignus eſt laude, quamuis eam non ſit conſecutus. *Prædicare*) Vulgare. [laudare, commendare. Sic Valerius libro octauo.] *Feciſſe*) Benefeciſſe famæ cauſa. Secus laudat Traianum in panegyrica oratione: Non ideo dixit viciſſe videaris vt triumphares, ſed triumphare, quia viceris. *Referente*) Narrante. [eo qui non fecit] *Vaneſcit.*) Non creditur, mendax exiſtimatur, [deperit.] *Rem.*) Factum per ſe laude dignum, vt præbere alimenta ingenuis. *Deſtruere*) Demoliri: cum veritate notare. *Iactationem*) Quod nimium applauſerit ſibi author. *Inceſſunt*) Infamant, [vellicant, lacerant] inuehuntur. *Silenda*) Turpia. *Factum ipſum*) Culpatur. *Non fileas*) Sed iactes & glorieris. *Decuriones*) Senatores in municipiis, in quibus idem erat decurio, qui Romæ ſenator, quod in ſenatu & conciliis municipalibus intereſſe poterat, ſi habuiſſet cenſum cẽtum millium nummum. & decuriones quidam dictos aiunt ex eo, quòd in initio coloniæ cum deducerentur, decima pars eorum qui deducerentur, concilij publici gratia cõſcribi ſolita ſit. potrò decurio ordo in militia, & qui ſuam quiſque curiam tuebatur, decurionem appellatum Dionyſ. aſſerit. decuriones quinquennales Apul. vſurpat pro ſacerdotibus Iſidis in quinquennium cæteris præfectis. fuiſſe autem Comum municipium præter Cæcilij teſtimonium confirmant antiquorum memoriæ. [*Ne*) alij legunt, vt, pro quomodo.] *Populum*) Coràm populo, vt in foro. *Curia*) Senatus. *Acclamationem*) Laudem cum aſſenſu, quod iuniores hiſtorici frequenter vſurparunt, & ipſe in oratione panegyrica. interdum tamen pro conuicio accipitur, vt apud Lampridium & Tranquillum. Reclamationes autem contrariæ ſunt

acclamationibus: nam reclamare, est ingenti voce reprobare. at acclamare, assentiri, cum clamore probare. *Eademilla*) Assentationem & plausum. *Cui consulebatur*) In cuius vtilitatem hæc fecimus. *Discreuerim*) Excluserim. *Ambitionis*) Immoderatæ laudis cupiditate. est autem ambitio, cum ad publicos honores, & magistratus turpibus atque inhonestis artibus & blanditiis, precibus, largitione, contendimus. at secundùm Dionysij sententiam est inanis gloria sequens imaginem decoris, & desiderium exitialium voluptatum. Claudianus cecinit, ambitionem esse auaritiæ nutricem fœdissimam, quæ vestibulis foribúsque potentum excubat, & precijs commercia pascit hono-

dicendo assentationem vulgi acclamationem q. defugerim, nunc eadem illa editione sectari: cum q. plebem ipsam cui consolabatur, limine curiæ parietibus q. discreuerim, ne quam in speciem ambitionis inciderem, nunc eos etiam ad quos ex munere nostro nihil pertinet præter exemplum, velut obuia assentatione conquirere. Habes cunctationis meæ causas, obsequar tamen consilio tuo, cuius mihi authoritas pro ratione sufficiet. Vale.

rem Pulsa simul. *Eos*) Extraneos. *Exemplum*) Imitationem. *Obuia*) Manifesta. *Cunctationis*) Moræ: cur tantum contineam. *Authoritas*) Fama, & fides ex virtute quæsita.

C. PLINIVS MINVTIO FVNDANO SVO S.

MINVM est) Minutium Fundanum hortatur ad secessum & studium, cum in vrbe occupati sint homines rebus inanibus, rure nihil audiant, quod audisse pœniteat. Minutius Fundanus, cui alibi in proximum annum consulatum augurat, eruditus & sapiens fuit, vt qui se ab ineunte ætate altioribus studijs dederat: ex duabus natis alteram vix pubertatem ingressam amisit. proconsul Asiæ ex Adriani rescripto monitus ne sine obiectu criminum Christianos condemnaret. authores Eusebius & Orosius. *Constet ratio*) Aliqua ratio adduci possit transacti diei non ignauæ. *Aut constare. Correctius. Non constet*) Nulla etiam falso adduci ratio possit. cur sint occupati in vrbe. [*pluribus*) diebus vel potius nominibus] *Quem*) Al quem. *Officiose togæ virilis*) officiose comitatus sum aliquem] Præstiti officium meum dum amicus togam virilem sumeret: quæ, authore iuniconsulto, ad septimum decimum annum sumebatur,

MINVM est quàm singulis diebus in vrbe ratio aut constet, aut constare videatur, pluribus cunctisq. non constet: nam si quem interroges, hodie quid egisti? respondeat, officio togæ virilis interfui, sponsalia aut nuptias frequentaui: ille me ad signandum testamentum, ille in aduocationem, ille

quam ætatem lilitarem appellauit antiquitas. legimus tamen apud Tranquillum, sextodecimo ætatis anno sumpsisse Augustum togam virilem, argumentum, scilicet transcundi à pueris in virum: cui sententiæ Dion astipulatur, [Et Seneca inquit, Puritia deponitur, sed non puerilitas in plerisque hominibus.] Ferè in eundem sensum Martialis ad Pœtum conquerentem, quod vix, vno anno librum emiserit, [hic. S. *sati*.) Poëta autem nuptiis, & [*sio* nuptiarum futurarum, à spondendo dicta. *Signandum testamentum*) Tria testium genera Gellius nixus Lælij Felicis authoritate tradit, sed postquam in

vnum ius ciuile & prætorium iungi constitutum est, septem testibus adhibitis, & subscriptione testium signacula testamentis sunt imposita ex edicto prætoris, sicut subscriptiones ex sacris constitutionibus. non enim olim vt nunc publici notarij stipulabantur, sed domini, vel alij eorum nomine tabulas scribebant, quas à septem testibus subscriptas, lineo vinculo claudebant, notatas testium sigillo. Testamentum compositum ex testatione mēcis Sulpitius arbitratur: quod reprehendit Gellius arguens esse simplex verbum. [*Inaduocationem*) vt ipsi adessem.

In consilium rogauit) vt cognoscerem, & iudicarem: vel, vt ipsi consulerem. *Inania*) nullius momenti. *Multo magis*) videntur superuacua talia officia. *Secesseris*) vacuus eris à curis vrbanis. *Frigidis*) inutilibus. Fabius frigidum inane vocat & momentarium. *Laurentino*) rure. quod Laurens etiam appellari posse libro sequenti indicat, vbi totum graphicè describitur. *Corpori vacet*) curo corpus. *Fulturis*) adminiculis. tunc enim animus maximè intenditur, & vires suas operatur, cum nullo dolore corpus vexatur. Ausonius, ampliat ætatis spatium sibi vir bonus, hoc est Viuere, & his vita posse priore frui. *Sinistris*) maledicis, inquis. *Inquietor*) rarum inuentu verbum apud antiquos, quo tamen Cyprianus frequenter vtitur. *O rectam*) alij legunt ô régiam, id est fœlicem: quia reges putantur fœlices: verùm priorem lectionem probo. *Otium*) studium literarium. *Negocia*) opere. μυσεῖον) est autem musæum Musarum locus, qualis bibliotheca: nam Athenæus testatur, Ptolemæi Philadelphi bibliothecam vocatam musæum: & Strabo in descriptione Alexandriæ, Pars inquit regiarū est musæum, quod ambulacrum habet & exedram & maximam domum, in qua cœnaculum est eorum qui musæo participant, hominum circa disciplinas versantium. hic conuentus communes pecunias habet: & sacerdotem, qui musæo præest: olim à regibus, deinde à Cæsare constitutum, & alterum veteri musæo altructum sub Claudij nomine. eius historiarum causam tradit Suetonius institutumque, vt quotannis in altero Cyrenaicæ libri, altero Carchedoniacæ diebus statutis velut in auditorio recitarentur toti, à singulis per vices. [Libanius in monodia, Nicomediæ ædificiorum ruinam deplorans. Vbi inquit fora, vbi musæa, vbi templa? Lucianus in sympolio, multorum virorum sapientium conuiuium, asserit esse musæum.] Ad hæc scribit Athenæus, musæum Græciæ vrbem Athenarum fuisse, magis ad disciplinam doctrinámque, quàm ad ædificia respiciens: quanquam Pausanias libro primo referat Demetrium Antigoni filiū muro cinxisse Athenarum vrbem, musæumque appellatum quod erat intra antiquum ambitum è regione arcis, vbi dicunt Musæum ceciniſſe, & in senectute mortuum ibi extructo monumento sepultum. Plinius senior, Musæa, inquit, in ædificiis vocant dependen-

in cõsilium rogauit. hæc quo die feceris necessaria, eadem si quotidie feciſſe te reputes, inania videtur: multo magis cũ seceſſeris. tunc n. subit recordatio, quot dies quã frigidis rebus abſumpſeris. quod euenit mihi poſtquã in Laurentino meo aut lego aliquid, aut ſcribo, aut ẽt corpori vaco, cuius fulturis animus ſuſtinetur. nihil audio quod audiſſe, nihil dico quod dixiſſe pœniteat. Nemo apud me quenquã ſiniſtris ſermonibus carpit: neminem ipſe reprehendo, niſi vnum me, cum parum commode ſcribo: nulla ſpe, nullo timore ſolliciter, nullis rumoribus inquietor, mecum tãtum & cum libellis loquor. O rectam ſynceramq; vitam! ô dulce ocium honeſtumq;, ac penè omni negotio pulchrius! ô mare! ô litus, verum ſecretúmque μουσεῖον. quàm multa inuenitis, quàm multa dictatis. proinde tu

dentia ad imaginem speculi ante reddendam. *Inuenitis*) datis facultatem inueniendi præterea. *Istum*) vrbanum. [*Inanem discursum*) excursionem vanam, sine fructu, quæ fit in vita orbica. discursionem esse vitam orbicam dixit Seneca: & Martialis, discursus varios. *Otio*) quieti. *Attilius noster*) plures extitisse Attilios eo tempore lego. Plinius duos nominat, Spartianus totidem, Tacitus treis. dubitari forsitan posset quem Secundus monstrasset, nisi ad Priscum scribens diceret, Nosti Attilij Crescentis facetias: inibique multis necessitudinem cum illo arctam testatur. *Facetissime*) Facetum non tantum circa ridicula opinor consistere: neque enim diceret Horatius facetum Virgilio genus natura concessum. hanc magis exoletæ cuiusdam elegantiæ appellationem puto, idcóque in epistolis M. Tullius hæc Bruti verba refert, Ne vlli sint pedes facetiæ de deliciis ingredientes mollius. & quidam facetum dictum arbitrantur eum, qui facit verbis quod vult. M. Cicero De perfecto oratore, dicacem acrioris ingenij esse vult, facetum maioris artis: habent autem facetiæ in narrando vim maximam. *Otiosum esse*) Quiescere, vacare ab officiis [vel esse *in otio literario*, quod honestum, iucundum & fructuosum est.] *Quàm nihil agere*) Quàm multis rebus inanibus implicari. in eundem sensum Mart. in Attalum, Est, non est quod agas, Attale semper agis. [Nam secundum Senecam qui futilia facit, nihil agit.]

quoque strepitum istum, inanémque discursum, & multum ineptos labores, vt primum fuerit occasio relinque, téque studiis vel otio trade. Satius est enim, vt Attilius noster eruditissimè simul & facetissimè dixit, otiosum esse, quàm nihil agere. Vale.

C. PLINIVS ATRIO CLEMENTI SVO S.

Si quando) Duo intendit in hac epistola Secundus. Euphratem philosophum laudare doctrina & humanitate, & Atrio Clementi persuadere, vt quàm primum ad vrbem veniat, séque Euphratis præceptis expoliendum tradat. est insuper nescio quod tertium, vbi conqueritur non licere sibi occupatissimo circa quæsturam ærarij eadem facere. Clementes penè innumeros ex diuersis authoribus colligo floruisse Secundi temporibus, sed hunc Atrium Clementem, ad quem alibi scripsit, ex testimonio Martialis opinor fuisse Patauinum, à quo vxor eius Atestina Sabino pro docta epigrammate celebratur. *Quando*) Vllo tempore. *Liberalibus studiis*) Scientijs & disciplinis quas vocant liberales, quod homine libero dignæ sunt. cæterum Seneca solam philosophiam sentit esse liberalem disciplinam, quòd libetum facit hominem, hoc est sapientem, sublimem, fortem, magnanimum, cætera pusilla ac puerilia esse. Vlpianus titulo De variis & extraordinariis cognitionibus, liberales artes appellat rhetoricam, grammaticam, geometriam, medicinam, iurisperitiam. *Nunc*) Sub Traiano, cùm studia propè extincta refouerentur. *Clara*) Virorum clarorum (vt Taciti, Iuuenalis, Silij, Martialis, Saturnini, Voconij, Tranquilli.] *Vnum*) Exemplum vnius viri doctissimi, qualis Euphrates est, [qui Dinone patre genitus (quanquam pro Euphrate apud Lucianum Eucrates inducitur) Stoicam sectam

Si quando vrbs nostra liberalibus studiis floruit, nunc maximè floret. multa claráque exempla sunt. sufficerit nobis vnum Euphrates philosophus. Hunc ego in Syria cum a-

Professus, Vespasianum ab imperio deterrere conatus est, sub quo vsque ad Adrianum vixit, comparatis maximis diuitiis contra professionem suam. nam vt omittamus Apollonium Tyaneum, multis illum immodicum mercatorem & arrogantem increpantem, Philostratus tradit, comparasse sibi diuitiarum fontes: iam enim inter fœneratorum mensas nuncupabatur caupo quæstuarius, fœnerator, publicanus, nummularius, ad omnia venalia se conuertens, foribus potentiorum magis affixus quàm ianitores. voluntaria morte excessit è vita. veniam dederat ei Adrianus citra ignominiam & infamiam: vt cicutam senectute & morbo ingrauescente bibere posset. hoc refert Dion. *Militarem*) Tribunus militum essem. *In Syria*) Vbi etiam Artemidorum philosophum arcta familiaritate complexus est. Sytia late littora tenet: terrasque etiam latius introrsus aliis aliisque nuncupata nominibus: nam & Cœle licebatur, & Mesopotamia, & Damascena & Adiabena, & Babylonia, & Iudæa, & Sophona, eadem ferè Plinius, ex Asia Pomponij mutuatus. Strabo ita determinat. Syria septentrionem versus Cilicia & Amano terminatur: à mari ad Euphratis pontem stadia intersunt ab Issico sinu vsque ad pontem, qui est iuxta Comagenam, dictum latus terminantia non pauciora quadringentis. orientem versus terminatur Euphrate & Arabibus Scænitis, qui cis Euphratem sunt: austrum versus felici Arabia, & Ægypto: occidentem versus, Ægyptio pelago Issicum vsque. Homerum Syrum insulam Syriam appellasse, idem libro decimo protulit.

Penitus) Circa omnia eius studia. *Domi*) Familiarius. *Obuius*) Paratus, qui se vltrò offert, quod signum est maximæ humanitatis. *Humanitate*) Quæ vetat superbum esse aduersus socios, vetat auarum: verbis, rebus, affectibus, communemse facilémque omnibus præstat, nullum alienum putat. bonum autem suum ideò maxime, quod alicui bonum est, amat, & præter hæc quæ recitantur à Seneca, Plato humanitatem triplicem inducit: aliam quippe per salutationem fieri, vt cum forte obuium quemlibet humane quis salutat, & dextram porrigens, comiter excipit: aliam, cum in casus varios ærumnásque iactato quis opem clementer impendit, tertiam, qua cœnas & conuiuia inter se homines celebrant, aut igitur salutationis officio, aut ope, aut auxilio, aut conuiuio, frequentique congressu constare humanitatem. at Gellius humanitatem non esse putat, amorem erga homines, quem φιλανθρωπίαν Græci vocant, & si significet dexteritatem quandam beneuolentiamque erga omnes homines promiscuam, sed humanitatem, quam iidem Græci παιδείαν vocant, nos eruditionem, institutionemque in bonas artes, dicimus: quas qui sinceriter cupiunt appetúntque, ij sunt vel maxime humanissimi. [quam videtur Cicero pro Archia iis verbis expressisse, Etenim omnes artes quæ ad humanitatem pertinent habent quoddam commune vinculum & quasi cognatione quadam inter se continentur.] *Præcipit*) Docet. philosophorum enim dogmata dicuntur. *Atque vtinam*) Sensus est. Euphrates tunc de me bene sperabat, sed vtinam tantum postea profecissem, vt ille suas virtutes sublimiores reddidit. *Nunc*) Iam vir & prudentior effectus. quanquam hoc addidit vt vitaret arrogantiam: vbique enim minuit facultatem suam. *Pictore*) Non iniucundum

dolescentulus militarem, penitus, & domi inspexi, amarique ab eo laborani, etsi non erat laborandum. Est enim obuius, & expositus, plenúsque humanitate quam præcipit. Atque vtinam sic ipse, quam spem tunc de me concepit, impleuerim, vt ille multum virtutibus suis addidit. At ego nunc illas miror, quia magis intelligo: quanquam ne nunc quidem satis intelligo. Vt enim de pictore, sculptore, fictore, nisi artifex iudicare: ita nisi sapiens non potest perspicere sapientem. Quantum mihi tamen

cernere datur, multa in Euphrate sic eminent & elucent, vt mediocriter quoq; doctos aduertant, & afficiant. Disputat subtiliter, grauiter, ornatè, frequenter etiam Platonicam illam sublimitatem & latitudinem effingit. Sermo est copiosus, & varius: dulcis in primis, & qui repugnantes quoque ducat & impellat. Ad hoc proceritas corporis & decora facies, demissus capillus, ingens & cana barba: quæ licet fortuita & inania putentur, illi tamen plurimum venerationis acquirunt. Nullus horror in vultu, nulla tristitia: multum seueritatis: reuerearis, vt occursum non reformides. Vitæ san-

trinè iucundum fuerit referre hoc loco, Apellem pictorem perfecta opera proponere solitum transeuntibus, atque post ipsam tabulam latentem iudicium vulgi experiri: ferúntque à sutore notatum quòd in crepidis pauciores ansas vna intus fecisset: eodem postero die superbè ob emendationem pristinæ annotationis cauillante circa crus, indignatum Apellem denunciasse, ne supra crepidam sutor iudicaret. quod & ipsum in prouerbium venit, quo admonemur ne supra nostram artem iudicemus: & conuenit cum Cæcilio, ne scilicet iudicemus rem quam non nouimus. *Sculptore*) Marmorario, statuario, & qui pocula facit *ἀνάγλυφα* [quanquam sint qui distinguant, vt sculptor sit qui scalpello statuas effingit: statuarius, qui alio modo: quia apud Plinium caput sit de sculptoribus & statuariis. *Fictore*) Qui & figulus dicitur, ex creta & argilla vasa componens.

Multa) Laudanda. *Adnertant*) Admoneant, alliciant: se cognoscenda præstent etiam mediocri doctrina viris. *Afficiant*) Delectent. *Platonicam sublimitatem & latitudinem*) De qua sic loquitur Fabius. Quis dubitet Platonem esse præcipuum, siue acumine disserendi, seu loquendi facultate diuina quadam, & Homerica: multum enim supra prosam orationem, quam pedestrem Græci vocant, surgit, vt mihi non hominis ingenio, sed Delphico videatur oraculo instinctus. diuinum appellat Columella: & Diogenes Platonicæ orationis geminum stilum, sed vtrunque summum tradit. *Subtiliter*) Refertur ad argumenta. *Grauiter*) Ad sententias. *Ornatè*) Ad loquium. *Latitudinem*) Vberitatem, amplam facundiam. respexit ad nomen: nam quidam aiunt fuisse exercitatum apud Aristonem palæstritam, à quo Platonem pro egregio corporis habitu cognominatum, cum prius Aristoteles ex aui nomine vocatus esset sunt qui ob orationis vberitatem & nitam latitudinem sic appellatum putent, siue quòd ampla fuerit fronte, vt Neanthes, authore Laërtio, scribit. *Effingit*) Exprimit, repræsentat. *Varius*) De rebus diuersis. sic enim declinatur fastidium. *Dulcis*) Leonis, mitis. [Dulcedo orationis maximè audientes delectat. *Repugnantes*) Vitio laborantes, dulentientes. *Ducat*) Persuadeat, attrahat. *Adhæc*) Præterea, accedit illi, post animi bona enumerat etiam corporis & fortunæ. *Demissus*) Planus: quod est iudicium facilis ingenii, secundum philosophos. *Ingens & cana barba*) Apollonius Tyaneus in epistolis quas scripsit aduersus Euphratem, inquit, Baculus erat tibi tunc, & barba cana & ingens, præter hæc nihil. *Fortuita*) Fortunæ bona, quæ Stoici negligunt: putántque veram felicitatem in sola virtute consistere. *Acquirunt*) Astruunt. [*Vultu*) legitur etiam in cultu: pulchritudo corporis donum dei secundum Homerum gloriosissimum est.] *Nulla tristitia*) Tristitia & seueritas vicinæ sunt res, sed hæc datur laudi, illa vitio: seuerum appellant grammatici à sequenda veritate. *Reuereris*) Ita Euphratem veneraberis, vt non timeas illi occurrere. *Vitæ sanctitas*) Integer vitæ, scelerisque purus. sanctitas & sanctimonia pariter Latine dicuntur. nam & illo Fabius, & hoc M. Cicero vsus est verbo: sed sanctitudo vocabulum Apuleianum nescio quid maioris dignitatis habet. sanctum interdum quod sacrum &

religiosum, interdum incorruptum. cui sententiæ videtur accedere Martianus primo. ff. Sanctum, inquit, est quod ab iniuria hominum defensum est atque munitum: dictum autem à sagmine quadam herba, quam legati Romanorum ferre solebant, ne quis eos violaret [Aggenus Vrbicus, sanctum est plerunque vt incorruptum, & à sanciendo sanctum dicitur.] & Vlpianus: sancta proprie dicimus, quæ nec sacra nec prophana sunt; sanctione enim quadam confirmata: vt leges sanctæ sunt sanctione quadam subnixæ. quod enim sanctione quadam subnixum est, id sanctum est, etsi Deo non sit consecratum. & Donatus sanctum dixit esse quod est omni obseruatione inuiolatum. *Par comitas*) Summa facilitas.

Insectatur vitia, non homines) Taxat vitia, non vitiosos: parcit enim nominibus malorum: in quam sententiam scripsit de suis libellis ad Numatium Martialis. Hunc seruare modum nostri nouere libelli, Parcere personis, dicere de vitiis. [Et Lucianus, Demonactem dicit reprehendere vitia, peccantibus veniam dare, more boni medici qui curat morbos, neque irascitur ægris.] *Nec castigat*) Minis & verberibus. *Emendat*) Corrigit verbis blandis. *Sequaris*) Necesse sequaris. modus dicendi gratior & compendiosior. *Pendens*) Suspensus expectans etiam postquam dixerit. [Ouidius. Narrantis coniunx pendet ab ore viri.] *Persuaderi*) Vlterius dicendo progredi, & amplius satisfacere: tanta erat orationis suauitas in eo. *Iam*) Præterea. *Liberi tres*) Sunt illi tres filij. liberi pro filiis secundum Caium semper proferuntur numero plurium: liberorum appellatione etiam fœminæ intelliguntur: authores sunt Iurisconsulti, & sequentia indicant, cùm post liberos tres, subdiderit duos mares & fœminam: quinimmo referente Callistrato, nepotes & pronepotes cæterique qui ex his descendunt, continentur. hos enim omnes liberorum appellatione lex duodecim tabularum comprehendit. *Duo mares*) Subaudi & tertiam fœminam. [Lucianus in Dialogo qui inscribitur Philopseudes, memorat Euphratem habuisse filios duos, quorum alter iuuenis Mnason, & minor Euphratides nomine, quindecim annis natus, in palæstra se exercebant, eorúmque matrem nomine Demanetem tunc mortuam visam ab Euphrate, dum libellum Platonis de anima legeret.] *Instituit*) Docet, formal. hinc institutiones, primæ inductiones ad bonos mores & disciplinas, vt Fabii & Iustiniani. *Socer*) Euphratis. *Pompeius Iulianus*) Extant in ff. frequentissimè responsa Iuliani Iurisconsulti celeberrimi. *Cætera vita*) Qui in cætera vita sua vir clarus extitit, sed in hac re præcipuè, quòd cùm esset inter Syros authoritate & opibus princeps, elegit sibi generum Euphratem, non dignitate, sed sapientia illustrem. *Prouinciæ*) Syriæ. *Altissimas conditiones*) Diuitias, nobilitatem, honores quibus Iulianus excellebat: an quod magis placet, cum essent multi & natalibus & opibus ac cæteris fortunæ bonis præstantes, qui nuptias filiæ suæ studiosè peterent. *Plura*) Scribam. *Viro*) Euphrate. *Frui*) Propter occupationes publicas. *An*) Plura dicam. *Magis angar*) Magis crucier, cùm sæpius illius, quo non vt volo frui licet, mentionem faciam. *Distringor*) Occupor. *Officio*) Præfectura, ærarij, in qua collegam,

Etitas summa, comitas par. Insectatur vitia, non homines. Nec castigat errantes, sed emendat. Sequaris monentem attentus, & pendens: & persuaderi tibi, etiam cum persuaserit, cupias. Iam verò liberi tres, duo mares, quos diligentissimè instituit. Socer Pompeius Iulianus, cùm cætera vita, tum vel hoc vno magnus & clarus, quòd ipse prouinciæ princeps hūc inter altissimas conditiones generum non honoribus principem, sed sapientia elegit. Quanquam quid ego plura de viro, quo mihi frui nō licet? An, vt magis angar? quod nō licet. Nā distringor officio, vt maximo,

collegam habuit Cornutum Tertullum. *Vt maxime sic molestissimo*) Eadem repetit in fine orationis panegyricæ: nondum, inquit, biennium compleueramus in officio laboriosissimo & maximo. Præfecti ærario, & ante hos, Quæstores, Prætores, Tribuni (sic enim inuenio mutata nomina præfectorum ærario) pecunias quoquomodo expensas & acceptas in tabulas publicas reponebant. nam inter cætera legatis sumptum dabant, & quæ ad rempublicam spectare videbantur, distrahebant. *Pro tribunali*) In suggestu tribunal est vbi iudex sedet populo ius dicturus. pro tabulatis excrescentibus Plinius senior vtitur. Fabius notat eos, qui tribunale quàm tribunal malunt dicere. *Libellos*) Quos vulgò supplicationes appellamus. quare supplices & querulos interdum Martialis vocat. Secundus pro accusationibus alibi posuit. & Vlpianus pro denunciatione, fere in idem concurrente Apuleio: qui tamen in Asino suo pro forma præconij vsus est. Fabius etiam fieri libellos breui annotatione memoriæ causa testatur: at libella fabrorum & agri diuisorum est instrumentum. *Subnoto*) Subscribo, confirmo. *Tabulas*) in quibus rationes ærarij reponebant. quanquam legerim apud Capitolinum, præfectos ærario tabulas publicas habuisse, quibus nomina ingenuorum puerorum referebant, vt si forte aliquis causam liberalem diceret, testationes inde prodiceret, quod Antoninus philosophus etiam per prouincias instituit. *Illiteratissimas literas*) Inornatas, forenses, vulgares, stilo iusimo, quibus vtuntur rationarij [in] nominibus: quem locum minus feliciter Sidonius conatus est mutuari. Illiteratissimis, inquit, literis vacant. videamus, si placet, non importunè, an omnes tunc Latine loquerentur, & quid sit Latinè loqui: quod sane nihil aliud est, quàm vti lingua Latia, & Romana: nam Cicero inquit, non tam præclarum est scire Latinè, quàm turpe nescire: neque tam id mihi oratoris boni, quàm ciuis Romani proprium videtur. & Pollionem legimus nisse filios loqui Latinè, adeò vt Græcè vel difficile, vel rarò loquerentur. Liuius libro primo ab Vrbe condita, Magna pars Tidenatium, vt qui coloni additi Romanis essent, Latinè sciebant. & à Varrone Fabióque, vbi de analogia disputatur, quæritur, an aliud sit Latinè loqui, aliud grammaticè: nullam enim loquendi legem, sed obseruationem quidam voluere, vt ipsam analogiam nulla res alia fecerit, quam consuetudo. quare Vitruuius se excusat, si quid contra grammaticam locutus sit, quasi Latinè scripserit, & non grammaticè: vtitur enim interdum verbis quæ grammaticus non admitteret. quamuis interdum Latinè loqui, sumatur pro eleganti sermone vti: hinc Iuuenal. dixerat: Cùm sit turpe magis nostris nescire Latinè. & Seneca Epistolarum quinto: Nunc vulgò breuiarium dicitur, olim cum Latinè loqueremur, summarium vocabatur. Ex verbis M. Tullij colligitur, grammaticam paulo ante suum seculum in vrbem inuectam: cùm sit, inquit, quædam certa vox Romani generis, vrbisque propria, in qua nihil offendi, nihil animaduerti possit, nihil sonare aut olere peregrinum. hanc sequimur: neque solùm rusticam asperitatem, sed etiam peregrinam insolentiam fugere discamus. equidem cùm audio socrum meam Læliam (facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem conseruant, quòd multorum sermonum expertes ea tenent semper, quæ didicerunt prima) sed etiam sic audio, vt Plautum mihi, aut Nevium videar audire. sono ipso vocis ita recto & simplici est. vt nihil ostentationis, aut imitationis afferre videatur: ex quo sic locutum eius patrem iudico, sic maiores: & sunt præcepta Latine loquendi quæ puerilis doctrina tradit, & subtilior cognitio, ac ratio literarum alit, aut consuetudo sermonis quotidiani, ac domestici libri confirmant, & lectio veterum oratorum. Cæsar quidem solum, & quasi fundamentum oratoris. vides eloquutionem emendatam: & Latinam, cuius penes quos laus adhuc fuit, non fuit rationis aut scientiæ, sed quasi bonæ consuetudinis. Mitto C. Lælium, P. Scipionem ætatis illius ista fuit laus tanquam innocentiæ. Latinè loquendi, nec omnium tamen: nam illorum æquales Cæ-

sic molestissimo. Sedeo pro tribunali, subnoto libellos, conficio tabulas, scribo plurimas, sed illiteratissimas literas. Soleo nonnunquam

lium & Pacuuium, male locutos videmus: sed omnes tum ferè, qui nec extra vrbem hanc vixerant, nec eos aliqua barbaries domestica infuscauerat, rectè loquebantur: sed hanc certè rem deteriorem vetustas fecit & Romæ & in Græcia. confluxerunt enim Athenas & in hanc vrbem multi inquinatè loquentes ex diuersis locis: quo magis expurgandus est sermo, & adhibenda quàm abstersa ratio, quæ mutari non possit, nec vtendum prauissima consuetudinis regula. T. Flaminium, qui cum Q. Metello consul fuit, pueri vidimus. existimabatur bene Latinè loqui, sed literas nesciebat. Cæsar autem rationem adhibens, consuetudinem vitiosam & corruptam pura & incorrupta consuetudine emendat. declaratur ergo Latinè loqui, nihil aliud fuisse, quàm vti verbis Romanis, propriis, & incorruptis, etiam non adhibita grammaticæ ratione, & fuisse tempus, quo omnes Romani sine vlla regula Latinè loqui poterant, & assueuerant: postea in vrbem confluentibus aduenis, & priscorum lingua perturbata paululum deflexisse ad vernaculam nostram. quod qui tunc erant ingenio acutissimo cernentes, de grammatica & Latinitate certas regulas tradidere: nam & Tranquillus in libello De grammaticis, edisserit sero grammaticam in vrbem Rodoque) Raro. *His*) Meis. *Hanc partem*) Negocia publica tractare, quæ moralis philosophia dicitur: pertinet ea ad ciuiles actiones, qua vtuntur, qui rempublicam administrant. nam illam sapientes in treis partes diuiserunt, moralem, naturalem, rationalem. Epicurus in canonicam, physicam, ethicam: alii in physicam, ethicam, dialecticam. Plato primus tripartitam philosophiam copulauit, sibique inuicem necessarias partes asseruit, neque inter se tantummodo non pugnare, sed etiam mutuis se adiuuare auxiliis ostendit. hæc sumpta ab Apuleio. *Agere negotium publ.*) Tractare res ad vtilitatem publicam spectantes. [Quare Cato apud Lucanum dimam inuectam, scilicet inter secundum & tertium bellum Punicum, & vulgares sermones fuisse meminit [ibidem, ac etiam in Augusto, vbi scribit eundem dicere solitum betizare pro languere, quod vulgò lachanizare dicitur:] ac Plinius Latine Græcos edoctos conqueritúrque Iuuenalis linguam peregrinam in vrbem introductam. & Apuleius in limine suæ Metamorphoseos, asserit se linguam Latinam didicisse nullo præeunte magistro, verum labore ærumnali. quòd si omnes tunc Latinè locuti fuissent, quid opus erat summo cum labore per se literas discere, cum in vrbe versaretur? verum quia tunc non consuetudine, vt prius, sed grammaticorum præceptis literas discebant Romani, dixit ærumnali labore: neque tamen id admodum mirabile, si Apuleius per se literas Latinas didicit, cùm nostra tempestate Benedictus Iouius Comi natus per se Græcas edidicerit. quòd autem Marcus Tullius secundo Tusculanarum refert, suas orationes iudicio multitudinis approbatas, popularem enim facultatem esse, & effectum eloquentiæ: non ideo crediderim, omnes dicendi vim sensúmque percepisse, sed alios aliqua, quosdam pauca admodum, vt nunc assolet in concionibus pro fide, pleroſque insuper nihil intelligentes laudasse supra cæteros. *Quan-*

(nam idipsum quandoque contigit) de his occupationibus apud Euphratem queri. Ille me consolatur. affirmat etiam esse hanc philosophiæ, & quidem pulcherrimam partem, agere negotium publicum, cognoscere, iudicare, promere, & exercere iustitiam, quæque ipsi doceant in vsu habere. Mihi tamen hoc vnum non persuadet: satius esse ista facere, quàm cum illo dies totos audiendo, discendóque consumere. Quo magis te, cui vacat, hortor, cùm in vrbem proxime veneris (venias autem ob hoc maturius) illi

cebat, non sibi sed toti genituri se credere mundo.]*Cognoscere*) Audire disceptantes, examinare. *Promere*) Discernere, explicare, declarare. *Ipsi*) Philosophi. *In vsu h.*) Agere:

quod

quod maius est quàm docere. *Non persuadet hoc vnum*) Vt credam melius esse ius dicere, quam illum audire: tanto desiderio teneor fruendi illo viro. *Cui vacat*) Est otium, qui vacuus est à negociis publicis. *Proxime*) Quàm primum. *Ob hoc*) Vt audias Euphratem. *Maturius*) Celerius quàm decreueras.

Limandúmque) Emendandum à vitiis per philosophiæ præcepta. *Vt multi*) Solent inuidere aliorum bonis. Multi autem, mali, more Græcorum. *Inuideo bonum*) Elegantius, quàm inuideo bono. *Sensum*) Titillationem, cognitionem cum delectatione. *Superesse*) Licere: vel potius abundare tradente Gellio.

te expoliendum limandúmque permittas. Neque enim ego (vt multi) inuideo aliis bonum, quo ipse careo: sed contrà sensum quendam, voluptatémque percipio, si ea quæ mihi denegantur, amicis video superesse. Vale.

C. PLINIVS IVSTO S.

OLIM nullas) Cõqueritur familiariter de Fabio Iusto, quod tamdiu nihil scriberet. *Olim*) Iampridem. *At hoc ipsum scribe*) Æmulatus est M. Cic. qui ad Atticum inquit: Tu mihi etsi nihil erit quod scribas, tamen idipsum scribas velim, te nihil habuisse, quod scriberes. *Priores*) Veteres: quos ex testimonio M. Tullij licet cognoscere solitos in epistolis præponere, Si vales bene est, ego quidem valeo: quinimo Seneca libro Epistolarum secundo inquit, Mos antiquis fuit vsque ad meam ætatem seruatus, primis epistolæ verbis adiicere. Si vales bene est, ego valeo. *Hoc*) Vt significes te bene valere. [Imitatio Ciceroniana qui libro quarto ad Atticũ vbi inquit, si nihil erit quod scribat, vel ipsum scribat.] *Maximum*) Plurimi facio scire tuã bonam valetudinem. *Serio*) Grauiter, verè.

OLIM nullas mihi epistolas mittis. Nihil est, inquis, quod scribam: at hoc ipsum scribe, nihil esse quod scribas: vel solum illud, vnde incipere priores solebant, Si vales bene est, ego valeo. Hoc mihi sufficit. est enim maximum. Ludere me putas? seriò peto. fac sciam quid agas: quod sine solicitudine summa nescire non possum. Vale.

serium enim triste & sine risu dixit antiquitas. extat Afranij authoritas apud Nonium. non ego te noui tristem, seuerũ, serium. sed iuniores etiam hoc vsi sunt, qualis Capitolinus, referens Antoninum philosophum, virum serium & grauem. serium etiam substantiuum in frequenti vsu. Fabius, Aut aliquod iocis serium quoque esset admixtum. & Curtius, itaque res in serium versa est. ac serius comparatiuum à sero diuersæ significationis est. *Nescire*) Non admoneri.

C. PLINIVS CALESTRIO TYRONI S.

IACTVRAM) Corœlij Rufi voluntarium obitum propter longam, & intolerandam pedum ægritudinem. in funere amici Calestrij de-

IACTVRAM grauissimam feci, si iactura dicenda est tanti viri amissio. decessit Corœllius Rufus, & quidem sponte, quod dolorem fert, seque ideò maximè afflictũ testatur,

quòd amiserit vitæ suæ testem, rectorem, & magistrum. fuerunt iisdem temporibus Tyrones tres, Calestrius Tyro, ad quem alibi Cæcilius, qui etiam meminit Iunij Tyronis: tertius Aponius Tyro. *Faci iacturam*) Passus sum damnum, quòd amisi Cornelium meæ vitæ moderatorem. *Si iactura*) Dubitat an hoc verbum iactura conueniat tantæ calamitati, perinde ac si aliud verbum perquirat, quo significantius atrocitatem mali ostenderet. *Cornelius Rufus*) Cornelium equitum Rom. A teste genitum, suomet sarculo castaneam inseruisse sperat, auget, [recrudescit] renouat. sic dum mortem Auiti deflet apud Marcellum, quod, inquit, vel maximè dolorem meũ exulcerat. sæpius vtimur testimonio Cæcilij, vt ostendamus quàm sibi similis vbique sit. Vlpianus ex authoritate Neratij respondit: Qui manus sibi intulerint tædio vitæ, lugeri solent, nequaquam qui mala conscientia. *Quæ non ex n. f. v.* Volunt tribus humanam contineri vitam, natura, fato, fortuna: naturæ c. & xx. annos concessos esse, fato LXXXX. fortunæ omnes alios casus, vt sunt ruina, incendia, naufragia, venena, voluntariæ mortes. vnde Virg. de Didone dixit, Nam quia nec fato, merita nec morte petibat, Sed misera ante diem, subitóque accensa furore. M. Tull. in Philippo. Multa mihi imminere videbuntur præter naturam, præterque fatum. *Vtcunque*) Quomodocunque, aliqua ratione. Apuleius lib. VI. certè calculo cunctorum, vtcunque mors ei fuerat destinata. *Finiuntur*) Intereunt. *Necessitate*) Fato: quo mortales ægritudine & morbo intereunt citra LXXXX. annum, modò serius, modò velocius secundum fata, quę refert Seneca ius suum peragere, nec vlla commoueri prece, non misereri, non flecti gratia. seruant cursum irreuocabilem, ingesta & destinata fluunt, quemadmodum rapidorum aqua torrentium in se non recurrit, nec moratur quidem, quin priorem superueniens præcipitat. sic ordinem fati æterna series regit cuius hæc prima lex est, stare decreto. quod enim intelligis fatum, existimo necessitatem rerum omnium, actionúmque, quam nulla vis rumpat. *Quos accersita m. a.*) Qui manus sibi inferunt, & sponte moriuntur. *Potuisse*) Si voluissent ipsi. *Summa r.*) Libro Epistolarum X. quærit Sen. mors occupandane sit, an expectanda: & demum pluribus concludit, potius esse occupandam. *Pro n.*) Lœo fati. *Hoc con.*) Sponte moriendi. *Optimam c.*) Laudat Cornelium à bonis animi & quæ ab his descendunt, vt à fama & authoritate. deinde à bonis fortunæ. *Filiam*) Cornelią Hispullam. *Vxorem*) Hispullą *Neporē*) filiũ Corneliæ Hispullæ bonæ indolis. *Sorores*) Quorum altera Cornelia Fusco erat matrimonio coniuncta. *Pignora*) Cognationes: in quem sensum bis in oratione panegyrica,

meum exulcerat. Est enim luctuosissimum genus mortis, quæ non ex natura, nec fatalis videtur. Nam vtcunque in illis qui morbo finiuntur, magnum ex ipsa necessitate solatium est: in iis verò quos accersita mors aufert, hic insanabilis dolor est, quòd creduntur potuisse diu viuere. Cornellium quidem summa ratio quæ sapientibus pro necessitate est, ad hoc consilium compulit: quanquam plurimas viuendi causas habentem, optimam conscientiam, optimam famam, maximam authoritatem: præterea filiam, vxorem, nepotem, sorores,

in Neapolitano agro scribit Plinius auunculus, quæ ab ipso nomen inter laudatas accepit. fuit Cornelius Rufus, iurisconsultus spectatissimus, à Cæcilio eũ admiratione dilectus: à quo in petendis honoribus suffragator & testis assumptus, in inchoandis deductor, in gerendis consiliarius: vnde Plinius vt paria Cornelio faceret, post eius obitum Cornelij sororem & filiam semper tuitus est. dum Cornelius viueret, fuit summæ authoritatis apud Neruam imperatorem: moritur autem sub Traiano] *Sponte*) Voluntaria morte decessit. *Exulcerat*) Exa-

negytica vsurpat, hoc vocabulo latius vsus quam apud alios, præter vnum Tacitum inuenerim: hic enim lib xvj. Historiarum, inquit, ne in cætera pignora sæuiret: non solùm filiam, sed & generum, & alios cognatos intelligens: ideo pignora appellata, quia sunt amoris hypothecæ. sed propriè liberos pignora dicimus tanquam vinculum certissimum inter maritum & vxorem. aliàs pignus secundum Vlp. est quod ad creditorem transit: at Caius dicit, pignus propriè rei mobilis constituí. *Longè*) Per tertium & trigesimum annum. *Iniqua*) Dura, crudeli. *Conflictabatur*) Cruciabatur. *Precia*) Prædicta pignora. *Pedum d.*) Podagra. *Vt i. a.*) Narrantem, fume extrinsecus. *Patrium hic illi.*) Hic morbus erat in patre Corœlij, vnde non sua intemperantia, sed ex genitura parentis podagra correptus est: nam Galenus *asserit*, quosdam morbos, veluti podagram & arteticam ex hæreditate tradit: quia sperma in parente vitiatum necessariò filiorum pedes debilitat. Auicenna etiam superioribus addidit phthisin & lepram. *Nam plurimum mihi*) Quod etiam Columella libro viij. notauit, paternæ inquit naturæ plerunque nati inhærent. [Et Plinius septimo, vulgatum est signa quædam næuósque & cicatrices etiam regenerati] *Vi alia*) Effigies, gestus, mores, patrimonia transmittuntur filiis. *Hunc*) Morbum. *Abstinentia*) Parce viuendo ad cibos refertur. *Sanctitate*) Modestia, à rebus veneteis. *Viridis ætas*) Iuuenis & fortis. *Ingrauescentem*) Inualescentem, crudescentem. *Cum senectute*) Qua multæ ægritudines magis augentur. *Viribus animi*) Constantia. *Incredibiles*) Immensos. *Insidebat*) Occupabat. *Omnia membra*) Totam corporis compaginem. *Iacentem*) Laborantem podagra. *Domitiani temporibus*) Imperante Domitiano. nam cùm hæc scriberet, Traianus regnabat. *Habebatis*) Corœllius legitur etiam loco is. enim] *Hoc meris*) Vt liberet seruos facessere è thalamo. *Intrasset*) Cubiculum. *Fidelior*) Comparatiuum pro positiuo. *Vxor*) eius, Hispulla. *Secreti capacissima*) Cui omnia arcana tua committeres. *Circumtuli oculos*) An alij adessent præter quàm Cæcilius, visurus. *Isti latroni*) Male intelligunt qui de podagra locutum sentiunt. quòd scilicet hic morbus etiam latera inuaserat. nullum enim id secretum, sed potius Domitianum indicasse dicimus, se auarè & crudeliter in principatu gerentem. optabat igitur Corœlius tandiu viuere donec interitum Domitiani videret;

interq; tot pignora, veros amicos. Sed tam longa, tam iniqua valetudine conflictabatur, vt hæc tanta precia viuēdi mortis rationibus vincerentur. Tertio & tricesimo anno (vt ipsum audiebam) pedum dolore correptus est. Patrius hic illi. Nam plerumq; morbi quoque per successiones quasdam, vt alia, traduntur. Hunc abstinentia, sanctitate, quoad viridis ætas, vicit & fregit. nouissimè cum senectute ingrauescentem, viribus animi sustinebat. cùm quidem incredibiles cruciatus, & indignissima tormenta pateretur, iam enim dolor non pedibus solis, vt prius, insidebat: sed omnia membra peruagabatur) veni ad eum Domitiani temporibus, in suburbano iacentem. Serui è cubiculo recesserunt. habebat enim hoc moris, quoties intrasset fidelior amicus: quinetiam vxor, quanquam omnis secreti capacissima, digrediebatur. Circumtulit oculos, & cur (inquit) me putas hos tantos dolores tam diu sustinere? vt scilicet isti latroni vel vno die superstim. Dedisses huic animo par corpus, fecisset quod optabat. Affuit

sic postea libenter moriturus. *De tisse:*) More suo subtraxit, si: quod etiam Martialis in tertio fecit, Audieris, dices esse Maronis opus: pro si audieris, & alij iuniores. sensus est, si ita corpore sicut animo valuisset, superuixisset Domitiano, honores gessisse. *Cuius ille compos*) Quod votum consecutus: nam voti compotem dicimus eum, qui quod intendit obtinuit. *Securus*) Relicta republica melioribus auspiciis. *Liber.*) Sub Traiano optimo principe, qui libertatem per Neruam reductam, in melius & maius augebat. *Illa multa retinacula*) Cognationes, amicos, bonam conscientiam, & reliqua. Retinacula. quæ retinere potuissent Cœcilium in vita, sed minora quàm rationes quæ contrà occurrebant. *Abrupit*) Intercidit, pegluxit. *Valetudo*) Podagra. *Constantia fugit.*) Non potuit vlterius pati quamuis contrà niteretur. *Quartus*) Erat quo. *Hispulla*) Hispullæ meminit Iuuenalis, & Cæcilij amitam fuisse lego. *Geminium*) Ad quem plures extant Cæcilij epistolæ, [& ad Traianum idem inquit, Rosianum Geminium sibi beneficiis in eum collatis arctissimè deuinctum: nam quæstor Plinius in consulatu fuit, summámque illi reuerentiam in eo officio & pòst præstitit: commendat itaque illum Imperatori ab integritate, probitate, industria: cum quòd eius comes milito fuit.] Papinius insuper ad legem Iuliam de adulteriis, retulit Adrianum rescripsisse C. Rosiano Geminio. [Geminij fit mentio in monumentis Mediolanensibus, & apud Forum Iulij. L. Geminij Messij curatoris ærarij Mediolanensis.] *Communem*) Meum & Cæcilij. *In proximum*) In propinquum æ[illegible]. *Ab Hispulla*) Nomine Hispullæ. *Iulius Atticus*) Cuius eloquentiam & Græcam facundiam cum familia laudat Martialis libro vij. Attice, facundæ reno-

tamen deus voto, cuius ille compos, vt iam securus liberq; moriturus, multa illa vitæ, sed minora, retinacula abrupit. increuerat valetudo, quam temperantia mitigare tentauit, perseuerantem constantia fugit. Iam dies alter, tertius, quartus, abstinebat cibo. misit ad me vxor eius Hispulla communem amicum C. Geminium cum tristissimo nuncio, destinasse Cœcilium mori: nec aut suis aut filiæ precibus flecti, solum superesse me, à quo reuocari posset ad vitam. Cucurri: peruenerã in proximũ, cùm mihi ab eadem Hispulla Iulius Atticus nũciat, nihil iam ne me quidem impetraturũ: tam obstinatè magis ac magis induruisse. dixerat sanè medico admouẽti cibum, κάκμηκα. quæ vox quantũ admirationis in animo meo, tantum desiderij reliquit. Cogito quo amico, quo viro careã. Impleuit quidem annum septimũ & sexagesimũ, qua

uas qui nomina gentis, Nec finis ingentem conticuisse domum. Te pia Cecropię comitatur turba Mineruæ, Te secreta quies, te sophos omnis amat. Atticum eximiè cœnasse tecigit Iuuen. Iulius Atticus tempestate Columellæ laudem meruit, quòd de vna specie cultutæ pertinentis ad vites, singularem librum ed dit. *Induruisse*) Omnino mori decreuisse. [Imitatio Catulliana, in Catullo obstinatus obdura.] *Admouenti*) Porrigenti. κεκμηκα) Vixi cum labore. sustinui [mortuus suum: κεκμηκότας enim secũdum Pollucem mortuos appellat Thucydides, & Aristoteles in Ethicis:] præteritum. irregulare à verbo κάμνω, id est laboro. alia exemplaria habent κέκρικα, id est decreui, scil. mori, καὶ Γενέσθαι Desiderij) Expectationis Cœcilij abfentis & amissi. *Robustissimũ*) Sano corpore vigentibus, nullo morbo eqneus-

fis-

etas etiam robustissimis satis longa est. Scio, euasit perpetuam valetudinem. Scio, decessit superstitibus suis: florente republ. quæ illi omnibus suis charior erat, & hoc scio. Ego tamen, tanquam & iuuenis & fortissimi, morte doleo: doleo autem, licet me imbecillum putes, meo nomine. Amisi enim, amisi vitæ meæ testem, rectorem, magistrum. in summa dicam, quod recenti dolore contubernali meo Caluisio dixi, Vereor ne negligentius viuam. Proinde adhibe solatia mihi: non hæc, Senex erat, Infirmus erat (hæc enim noui) sed noua aliqua, sed magna, quæ audierim nunquam, legerim nunquam. Nam quæ audiui, quæ legi, sponte succurrunt, sed tanto dolore superantur. Vale.

fis: Euasit) Morte, quæ malorum finis est, omnia abscidit & deuorat: mors adeò extra omne malum est, vt sit extra omnem malorum metum. author Seneca. *Florente republic.*) Sub Traiano. *Et hoc scio*) Repetitio. [dolorem exprimens] *Imbecillum*) Inconstantem, minus fortem aduersus calamitates. *Meo nomine*) Mea causa. *In summa*) Quod [M. Tullius &] Martialis, ad summam omnium dixit: hoc dicendi genere vt mur, cùm aliquid concludimus. *Recenti*) Nuper mortuo Cornelio. C. *Caluisio*) Cuius in memoriis marmoreis fit mentio: fuit is Secundo arctissima familiaritate cõiunctus, vnde hic & alibi suũ cõubernalem appellat: validissimè etiam amauit Caluisium. nepotem, C. Caluisium arcta propinquitate complectentem: erat enim filius sororis. [C. Caluisij Ianuarij Pontificis monumentum extat adhuc Mediolani, quod ei Caluisia Rufina filia fecerat. Caluisianæ actionis iurisc. meminere. *Negligentius*) Ociosius: minori cura. *Proinde*) Quare. *Noua*) Inusitata, incognita.

C. PLINIVS SOCIO SENECIONI S.

MAGNVM prouentum poëtarum annus hic attulit. Toto mense Aprili nullus ferè dies, quo non recitaret aliquis. Iuuat me quòd vigent studia, proferunt se ingenia hominum, & ostentant: tametsi ad audiendum pigrè coitur, plerique in stationibus sedent, tempus quod audiẽdis fabulis conterũt, ac subinde sibi nun-

(MAGNVM) Laudat sua tempora, quibus ingenia longe prodire coantur, sed auditorum ignauiam notabiliter taxat. se verò asserit omnium recitationibus adfuisse, inde tardius quàm decreuerit in vrbe restitisse. Hic Sosius Senecio, alius fuit ab Herennio Senecione. ad eum scripsit Plutarchus Dionis vitam, quanquam pro Sosio mendosè legatur Socio. *Prouentum.*) Copiam. *Nullus fere dies fuit*) Accedit Cæcilianæ sententiæ Martialis eo carmine, Auditur toto sæpe poëta die. & Iuuenalis longa recitatione columnas ruptas exaggerat. *Proferunt*) Extendunt. *Ostentant*) Frequenter secundo. *Coitur*) Conuenitur. *Plerique*) Auditorium. *Stationibus*) In locis publicis, in quæ post negocia solent ciues conuenire confabulandi, vel potius desidendi gratia dicta statio, quod sibi ad tempus statur, de qua locutus Iuuenalis, omnes conuictus, thermæ, stationes: item locus in quo aues stant ad tempus, & vbi milites ad tutelam stant, siue castro-

rum, siue oppidorum, interdum pro custodia, vt apud Tranquillum, abducta statione militum, aliquando pro statu & conditione. Secundus in Panegyrica oratione, Non te læta & prospera stationis huius, sed aspera & dura ad capessendam eam compulerunt. Vlpianus titulo de Fluminibus, cum Seruio grammatico conuenit, stationem, inquit, dicimus à stando. Is locus demonstratur vbicunque naues tutæ stare possunt. [*Audiendi*] legitur etiam audiendi.] *Subinde*, Frequenter, in qua significantia præter ipsum alibi [Valerius de Marello scribens, Castrorum subinde locum mutauit.] Columella interdum vtitur, Stabula boum subinde emundanda, & equas subinde respicientes scribendo. Martialis pariter, vt libro primo, Interponis aquam subinde Rufe. & quarto. Quid me Thai senem subinde dicis Tranquillus in Iulio Cæsare, subinde se obseruandum admonens. quinetiam Liuius prædictis antiquior, Ni subinde auro principum animi concilientur. [Plinius libro octauo. Atque in recentem subinde transfertur. Et eodem capite, Ex eo subinde cernitur. Item, ad arborem subinde experientes. Et capite de Chameleonte, Mutat namque colorem subinde & oculis. & cauda & toto corpore.]

tiari iubent an iam recitator intrauerit, an dixerit præfationem, an ex magna parte euoluerit librum: tum demum, ac tunc quoque lentè, cunctantérque veniunt, nec tamen permanent, sed ante finem recedunt: alij dissimulanter & furtim, alij simpliciter & liberè. Athercule memoria parentum, Claudium Cæsarem ferunt, cum in Palatio spatiaretur, audissetq; clamorem, causam requisisse: cùmque dictum esset, recitare Nonianum, subitum recitantis inopinatúmque venisse. Nunc ociosissimus

Intrauerit) Auditorium. *Præfationem*) Est præfatio, quæ ante opus præponitur, consilium scriptoris, & summam totius operis breuibus explicans: nec est pars operis, vt quidam existimant, cum dicatur omnino opus esse perfectum sine præfatione. idcò inuentæ secundum Caium Iurisconsultum præfationes, quòd libentius nos ad lectionem propositæ materiæ perducant, & cum illuc venerimus, eius euidentiorem præstant intellectum. *Euoluerit*) Recitauerit. *Tunc*) Post dimidiam operis recitationem. *Ventum*) Ad audiendum. *Permanent*) Vsque ad finem recitationis. *Dissimulanter*) Cum aliqua strophâ & falsa excusatione. *Furtim*) Lectore non vidente. *Alij simpliciter*) Quidam palàm discedunt sine vllo prætextu profectionis. *Memoria parentum*) Temporibus nostrorum parentum, paulò supra ætatem nostram. [ita solebant maiores nostri dicere.] *Claudium Cæsarem*) Quem Tranquillus asserit fuisse pertinaciter liberalibus studiis deditum, ac multa scripsisse Græcè & Latinè. *In Palatio*) Vocatur Palatium, authore Dione, domus regia Romanorum imperatorum, vbi Cæsares prætorium habebant [quod] olim Romuli domus, non procul à Tiberi, ferè in media vrbe P. Victor in decima regione locat, antea Pallantium siue Pallanteum dictum à Pallanteo vrbe Arcadiæ, vel à Palatio vrbe in agro Rheatino: alij quòd Palantes illuc cum Euandro venerunt: quidam à Palantia vxore Latini: siue quòd ibi pecus pascens balare, vel palare, id est errare consueuit. alij à Palantia Hyperborei filia, quæ ex Hercule Latinum peperit, alij quòd Pallas ibi sepultus sit: a quam opinionem Dionysius arguit, tradens, Palantinum collem palatium dictum, confundente temporis celebritudinem, & multis inconuenientium etymologiarum materiam præbente. *Nonianum*) Fuit Seruilius Nonianus, quem Plinius senior consulem vidit, & Quintilianus audiuit, ingenio clarus, & sententiis creber, minus pressus quàm historiæ authoritas postulabat. *Inopinatum*) Præter expectationem. Laudatur Augustus à Sue-

Suetonio, quòd recitantes & benignè & patienter audiuerit. *Recitanti*) Suas historias. *Identidem*) Sæpius. Liuius ab vrbe condita, Identidem, nequis violaret, Thessalio ferri clamitatum est. Apuleius, Identidem boaui, non, non. Curtius, illa magis fatigata: identidem mulieris adhibere blanditias. Cato in rustica, Quassato suppletóque identidem. & Columella, locus identidem runcandus. M. Tullius pro Roscio, illum identidem monere. Tranquillus: Caligula inuocare identidem atque expectare lucem cõsueuerat. [Valerius, non fatigabor eiusdem facta identidem referendo. Et paulò post, Profectionem identidem exprobrante, & alibi interdum] *Queritur se diem, quia non perdiderit, perdidisse*) Sensus est, vnusquisque ignauus lamentatur, si adfuit recitationibus, perdidisse diem in re inutili, cùm verè non perdiderit recitantes audiendo, sed potius perdidisset si desedisset, & totum diem fabulis contriuisset. nam desides interpretabantur se perdere diem, dum illum audiendo transmitterent: verùm Secundus, dum ociosi nugantur: clarior tamen scriptura, quam non perdiderit. *Desui nemini*) Audiui omnes. *Qui amet studia*) Qui sit eruditus. *Simul*) Cum studiis, id est, omnes ferè docti me amant. est alia lectio ad idem ferè. qui non nos amet, vt studia non simulet: scilicet modò sit verè studiosus, neque simulet doctrinam: & per hæc monstrari posset Regulus. *Repetere secessum*) Secedere in villam. [*Scribere*) canere mihi & Musis.] *Creditor*) Ne audiendi mutuum ab illis repetere videar. *In audiendi officio*) Quod facerem si mea recitarem.

quisque multò antè rogatus, & identidem admonitus aut non venit, aut, si venit, queritur se diem, quia non perdiderit, perdidisse. Sed tantò magis laudandi probandiq; sunt quos à scribendi recitandique studio hæc auditorum vel desidia vel superbia non retardat. Equidem propè nemini defui: erant sanè plerique amici. Neque enim est ferè quisquam qui studia, vt non simul & nos amet. His ex causis longius quàm destinaueram, tempus in vrbe consumpsi. Possum iam repetere secessum, & scribere aliquid, quod non recitem, ne videar, quorum recitationibus affui, non auditor fuisse sed creditor. Nam vt in cæteris rebus, ita in audiendi officio perit gratia si reposcatur. Vale.

C. PLINIVS IVNIO MAVRICO SVO S.

PETIS) Mauricio suadet vt filiã fratris despondeat Aciliano, iuueni formoso & honestissimo, quem à patrũm splendore cõmẽdat, & honores gessisse, opibúsque abundare, præter virtutes, adfirmat. *Despondeam*) Deligam. *Fratris tui*) Arulenæ rustici. *Generum*) Arulenum, ob virtu-

PETIS, vt fratris tui filiæ prospiciam maritum: quod merito mihi potissimum iniungis. Scis enim quantopere summum illum virum suspexerim dilexerimque: quibus ille adolescentiam meam exhortationibus fouerit, quibus etiam laudibus vt laudandus viderer effecerit. Nihil est quod à te mandari mihi aut maius aut gratius, nihil quod honestius à me

suscipi posit, quàm vt eligam iuuenem ex qua nasci nepotes Aruleno Rustico deceat: qui quidem diu quærẽdus fuisset, nisi paratus & quasi prouisus esset Minucius Acilianus, qui me, vt iuuenis iuuenem (est enim minor pauculis annis) familiarissimè diligit, reueretur vt senem. nam ita à me formari, & institui cupit, vt ego à vobis solebam. Patria est ei Brixia, ex illa nostra Italia, qua multum adhuc verecundiæ, frugalitatis, atque etiam rusticitatis antiquæ retinet ac seruat. Pater Minutius Macrinus, equestris ordinis princeps, quia nihil altius voluit, allectus à Diuo Vespasiano inter prætorios, honestam quietem huic nostræ ambitioni dicam an dignitati, constantissimè prætulit. Habet auiam maternam Serranam Proculam è municipio Patauino nosti loci mores. Serrana

tes & doctrinam prælarum. *Quibus laudibus*) Dum me laudat: nam magnum laudari à laudato viro. *Videret*) Crederet. *Laudandum*) Laude dignus. *Nepotes*) Filios filiæ. *Deceat*) Decens sit & decorum. *Municipem Acilianum*) Hunc Cor. Municipem Acilianum appellatum, & ornamentum regionis suæ, seu dignitate, seu moribus, natum splendidè, & facultatibus abundantem libro septimo scripsit Secundus. *A vobis*) Mauricio & Aruleno. *Brixia*) Ciuitas in agro Cenomanorum sita, vt Plinius & Ptolemæus scribunt, à Gallis Iustino authore, condita, quam gentis Cenomanorum caput fuisse Liuius asserit. *Nostra*) Transpadana, sicut Veronenses alibi suos appellat. *Verecundia*) Continentiæ à vitiis. *Frugalitatis*) Abstinentiæ à cibis superfluis: nam hi remotis ab vrbe municipiis seueram adhuc atque antiqui moris, secundum Tacitum, retinebant Italiam fuerunt enim (vt omittam Latinos, authore Athenæo, frugales Romani, & in omnibus optimi, quibus tolerantia & tenuis victus patrius erat & indigena, quod Iuuenalis satyra quartadecima pluribus laudat. *Rusticitatis*) Simplicitatis, iustitiæ. [Verum bonum cùm laudabant antiqui, ita laudabant bonum agricolam bonúmque colonum. Amplissimè laudari existimabãt, auctore Catone qui ita laudabantur. Quare pro Roscio Amerino inquit Cic. Vita hæc rustica quam tu agrestem nominas, parcimoniæ, diligentiæ, iustitiæ magistra est.] *Municipem Macr.*) Fuit is ad quem Persius scripsit. Macrinum virum prætorium refert Plin. libro vndecimo cap. de sanguine. statuto tempore passum sanguinis profluuium per os. [M. Nonij Macrini sæpe fit mentio in monumentis Brixianorum & Moguntiacorum & Mediolanensium.] *Princeps*) Authoritate, scientia, diuitiis: non solum qui rerum dominus est, princeps appellatur: sed qui in ciuitate præstat authoritate, prudentia, [scientia,] dignitate, opibus. alibi enim dixit, acuent principes viros ad liberos suscipiendos & de Quadratilla loquens, fouebat effusius quàm principi fœminæ conueniebat. Silium præterea inter principes ciuitatis, sine potentia, sine inuidia fuisse testatur [M. Tullius vltima Philippica, Vtinã illi principes viuerent, qui me post meum consulatum cùm ipsis cederem, principem non inuiti videbant. &, Princeps prælium inibat dixit. Item de Diuin. Et princeps illi Diodorus Philo Antiochus Et de finibus, Vt æqualium princeps sit.] Liuius item, prodica multitudine à principibus & Frõtinus, aquarum præfecturam per principes viros solitam ministrari scripsit. & Tranquillus Principes ciuitatis viginti sibi delegit Tiberius. & pro primo sæpe vsurpatur. Plinius senior: princeps classe depugnauit Minos. Macrobius, Qui gradus princeps habebatur & Virgilius, Cum princeps med óque Gyas in gurgite victor. nam princeps, secundum Pompeium, est qui primum cepit, & primo loco est, vt principes in acie. *Equestris ordinis*) Quæ

dignitas

dignitas inter patres & plebem fuit. Seuerus imperator consueuit equestrem ordinem appellare senatorum seminarium. iudicandi ius aliquando habuit: vnde equites iudices appellati: deinde authoritas nominis vario seditionem euentu substitit circ publicanos. lege Roscia ius sedendi in quartodecimo gradu theatri habebant. & quia gerendorum annulorum authoritatem tenuerunt, illustres ab historicis appellati: olim sexcenti numero fuere. *Nihil altius*) Nullam maiorem dignitatem. *Allectus à diuo Vespasiano*) Qui amplissimos ordines cæde varia exhaustos, & veteri negligentia contaminatos, repurgauit, suppleuitque recensito senatu, summotis indignissimis, & honestissimo quoque Italicorum ac prouincialium allecto. *Allectus.*) electus, annumeratus, adscitus.] *In locum indignioris electus.* *Praetorios*) Qui ius gestandi prætoria ornamenta habent. prætorius etiam dicebatur qui præturam gesserat, sicut quæstorius qui quæsturam. [quare possemus interpretari, inter prætores. Allecti enim, Festo referente, propriè dicebantur, qui propter inopiam ex equestri ordinem senatorum numero assumpti erant.] *Quietem*) Vacationem à rebus publicis. *Nostra ambitioni*) Dignitatibus, quas nos ambire solemus. *Praetulit*) Elegit. amplexus est. *E municipio Patauino*) Nata Patauij: quod olim inter eius regionis vrbes excellebat. nam in eo censiti sunt quingenti equestris ordinis viri. antiquis annis centum & viginti militum millia emisisse constat. quam verò ciuitas ipsa, & vitorum probitate, & artium bonitate floruerit, magnitudo cùm aliarum rerum quæ in vrbem mittebantur, tum verò pannorum & vestimentorum omnifaria mercatura declarat. *Moves*) Seueros: cuius pudicitiam per transitum Martialis commendat eo versiculo, *Sis Patauina licet.* & Petum Thraseam Patauij genitum, virum & seuerum & grauem fuisse scripsit Tacitus. *Seueritatis exemplum*) Sanctissima, quam aliæ sequantur in seueritate. exemplum est quod sequamur, aut vitemus. est enim ipsa res quam imitamur, aut si fors ita tulerit, euitamus. Pomponius author. sed de hoc alibi commodius. *P. Acilius*) Ambiguum an pater Acilij Glabrionis, quem collegam in consulatu Traiano Domitianus interfecit], authore Dione, quòd cum feris pugnaret, re vera propter inuisum robur: nam in Albano leonem confecit. an ipse Acilius Glabrio: vtrumque notauit Iuuenalis satyra quarta. Proximus eiusdem properabat Acilius æui, Cum iuuene indigno quem mors tam sæua maneret, Et domini gladiis iam festinata. quanquam interpretes aliter sentiant. Iisdem etiam temporibus Acilium Rufum consulem designatum Secundus recitat, & Acilij Glabrionis sub Antonino & Seuero imperatoribus, meminit Vlpianus.

tamen Patauinis quoque seueritatis exemplum est. Contigit & auunculus ei P. Acilius, grauitate, prudentia, fide propè singulari. In summa, nihil erit in domo tota quod non tibi tanquam in tua placeat. Aciliano verò ipsi plurimum vigoris, & industriæ: quanquam in maxima verecundia quæsturam, Tribunatū, præturam honestissimè percurrit, ac iam pro se tibi necessitatem ambiendi remisit. Est illi facies liberalis, multo sanguine, multo robore suffusa. Est ingenua totius corporis pulchritudo, & quidam Senatorius decor: quæ ego neqnaquam arbitror negligenda. debet enim hoc castitati puellarum quasi præmium dari. Nescio an adiiciam esse patri eius amplas facultates. nam

Singulari) Cui similis non reperiatur. *Domo*) Cognatione Aciliani. *In tua*) [in qua] omnia tibi placent. *Aciliano*) Commendat à bonis animi, corporis, & fortunæ Acilianum. *Vigoris*) Robusti spiritus. Curtius libro nono: Vigor quoque, qui constat ex spiritu, non destitue-

rat vultum. *Industria*) Diligentia curæ. *Verecundia*) Modestia [cum si voluisset ambire plures & maiores dignitates gessisset.] *Honestissimè*) Cum summo honore peregit. *Percucurrit*) Ante ætatem administrauit. *Remisit n.a.*) Absoluit te à cura ambiendi tribus, & amicos pro se, cum multis honoribus functus sis. *Libemus* Plinij scripta, longè plura dicemus Macrinum possedisse. *Vos*) Qui non censum in marito, sed virtutes respicitis. [Themistoclis consilium sequentes qui vnicæ filiæ patri, se consulenti, virum eam paupeti, sed ornato, an locupleti, sed parum probato collocaret: respondit, malo virum pecunia quàm pecuniam viro indigere.] *Generum* Impropriè dixit: non enim Maurico, sed Aruleno gener futurus erat Acilianus: verùm quia Mauricus natam fratris, loco filiæ habuit, ideò cum Aruleno socerum Mauricum appellat. *Publicos mores*) Consueuisse omnes in genero quærere amplas facultates. quod sic indignatur Iuuenalis. Quis gener huic placuit censu minor: atque puellæ Sarcinulis impar? quis pauper scribitur hæres? Quando in consilio est ædilibus, Vnde Ouidius primo Fastorum, In precio precium nunc est, dat census honores, Census amicitias: pauper vbique iacet. [& Plautinum illud. Nullum vitium vitio vortitur dum dos sit comes.] *Leges ciuitatis*) Quæ vetabant quemquam sedere in quartodecimo gradu, nisi habuisset censum quadringentorum millium: neque iudices esse, nisi eadem summa censerentur: vel saltem ex constitutione diui Augusti, ducenta sestertia possiderent, qui ducenarij iudices vocabantur, quòd ducentûm millium censum haberent, vnde hi de leuioribus summis iudicabant. senatorum verò census erat octingentorum, dimidio plus quam equitum, quare legimus apud Tacitum, multos ob angustias familiares ordine senatorio sponte cessisse, & motos, qui remanendo impudentiam paupertati adiicerent. in quas leges Plinius senior sic inuectus, Postquam senator censu legi cœptus, iudex fieri censu, magistratum, ducémque nihil magis exornare quàm census, omnésque à maximo bono liberales dictæ artes in contrarium cecidere. *Census*) Opes, quæ omni quoque lustro à censoribus recensebantur & examinabantur. *Hic calculus diligendi*) Illa ratio & suffragatio plurimum potest in electione: vel legatur, in deligendis conditionibus. *De posteris*) Nepotibus. *Et his pluribus*) Et abnepotibus ac pronepotibus, id est, respectu descendentium. vnde præcipit Vlpianus, maximè necessarium esse dotatas fœminas ad sobolem procreandam, replendámque liberis ciuitatem. *Indulsisse amori meo*) Scripsisse de iuuene quem amo, plura quàm essent. *Supra exsultasse*) Auxisse per amplificationem. *Illa*) Bona. *Res*) Veritas epistolæ, quæ nudas res

valet. Libero homine digna, qualia decet ingenuum. *Senatorium*) Aspectus venustus, qualis conuenit senatori. *Qua*) Bona corporis. *Hos*) Pulchritudo. *Nescio*) Dubitat an laudet Acilianum à copia rerum. *Amplius facultates*) Satis constat habuisse saltem quadringenta sestertia, quoniam erat eques, sed si diligentius considera-

cùm imaginor vos quibus quærimus generum, silendum de facultatibus puto, quum publicos mores atque etiam leges ciuitatis intueor, quæ vel in primis census hominum spectandos arbitrantur, ne id quidem prætereundum videtur. & sanè de posteris, & his pluribus, cogitanti, hic quoque in conditionibus diligendis ponendus est calculus. Tu fortasse me putes indulsisse amori meo, supráque ista quam res patitur sustulisse: at ego fide mea spondeo futurum vt omnia longè ampliora quàm à me prædicantur, inuenias. Diligo quidem adolescentem ardentissimè, sicut meretur. Sed hoc ipsum amantis est, non onerare eum laudibus. Vale.

res tantùm narrare consuevit. *Fides mea*) Integra & incorrupta, vt consueui. *Amantis est*) Officium amici est, amicum mediocriter commendare.

C. PLINIVS SEPTITIO CLARO SVO S.

HEVS tu, promittis ad cœnam, nec venis. Dicitur ius, ad assem impendium reddes, nec id modicum. parata erant lactucæ singulæ, cochleæ ternæ, ouа bina, alica cum mulso &

HEVS tu) Septitius Clarus promiserat se venturum ad cœnam, fidémque fefellerat: Secundus itaque enumerat paratos cibos, eúmque in ius damni dati vocat. *Heus*) Significationem habet ad intentionem consideratio eúmque euocantis. [Vel, *Heus tu*) scilicet ex impendij facti, & accusatis à me quòd pacta fregisti vi.] *Dicitur ius*) Vel subtractum est, *si*, more suo: vel interrogatiuè pronunciandum. sensus est, *si ius redditur damni dati*: cautum enim lege, vt damni dati sit actio. *Ad assem impendium reddes*) In solidum restitues impensam cœnæ. assem enim pro vniuersa hæreditatis summa vsurpant iurisconsulti: sicut hîc pro ota conuiuij expensa. vel ad assem, minimam quamque particulam. nam assem pro minimo precio poni auctor est Catullus, scribens, Rumorésque senum severiorum Omnes vnius æstimemus assis. & Virgilius in Priapeis, Non assis faciunt. [Non placet quòd cum superioribus coniungatur, sic, dicitur ius ad assem: vt sit sensus, accuso te quòd inutiliter assis sic *impensus à me in paranda cœna* quam contempseris] Impendium, secundum Varronem, significat pecuniam quæ in fœnore sorti accedit, hoc est vsuram ipsam, quòd inter se iungas vtrunque, fiátque quasi compendium: dicitur non minus Latine impensum, à pendendo. Apuleius, impendio, pro enixè vsus est. *Lactuca singulæ*) Vnicuique conuiuæ vna fuit lactuca apposita, quæ principio cibi paratur, non tantum ex consuetudine nostra, sed testimonio Martialis, ad excitandum stomachum: sicut apud antiquos, eodem referente, in fine cœnæ ad sedandam ebrietatem: est enim frigida. quod etiam Athenæus testatur asserens lactucam *in principio* cœnæ nequaquam apponi solitam, quam à lacte dictam nemo ambigit. *Cochleæ*) Hæc tanquam vilia spreuit Martialis hoc disticho, Dum pinguis mihi turtur erit, lactuca valebit, Et cochleas tibi habe, perdere nolo famem. ab Hesiodo φέρειν dicitur, quòd secũ domum portet. Hammonius ἀπὸ τοῦ κύκλου, id est, circundo, vel à conuertendo, cochleam dictam deducit. est autem id animalis, quod vulgo limacha appellatur. quòd si quis mihi parum fidei adhibet, legat Plinium hæc scribentem: cochleæ, inquit, aquatiles & terrestres se domicilijs exerunt, binaque ceu cornua protendentes, contrahentésque, oculis carent, ideóque corniculis prætentant iter. eas saginari docet Cato, & eum secutus Plinius: generáque multa vterque recenset. *Ouа bina*) Sorbilia: hæc dabantur in cœnæ proœmio, Horatio in Sermonibus dicente, si collibuisset ab ouo Vsque ad mala citaret. similiter ouа Iuuenalis Persico pollicetur. Naucratitas scribit Athenæus in conuiuiis apponere solitos bina ouа: quæ in secunda mensa dari: sicut leporem & turdum, cum mellitis, apud eundem legimus. *Alica cum mulsa*) Præstantissima fiebat alica in Italia, præcipuè in parte Campaniæ, si Theophrasto credimus, ex quodam genere ordei syluestris: sicut ex eodem panis optimus fit. vnde quidam apud Homerum ζειδωρον interpretantur zeam, ex qua alica conficiebatur, ferentem. tundebatur, autore Plinio, granum eius in pila lignea, & excussis inde tunicis, iisdem armamentis nuda medulla concidebatur. tria alicæ genera numerat, minimum, secundarium, grandissimum, quod apherema appellant dicta alica ab alendo, vt Pompeius refert. mulso vino

cluebatur: quod Martialis tetigit, dicens, Nos alicam, mulsum poterit tibi mittere diues: Si tibi noluerit mittere diues, eme. illud addam, genus ex melle placentæ, oleo & alica confici, subtrallum nomine. autores sunt Festus & Athenæus. [*Mulso*] quo vsos antiquos testatur Plinius libro septimo, vbi refert Vallam interisse dum mulsi potionem hauriret: & Saufeium è balneo reuersum dum mulsum bibisset, ouum imque forberet. Seuerus imperator, auctore Lampridio, lacte, pane, ouis, mulso reficiebatur. conficiebatur autem ex vino & melle secundum Caium de acquirendo rerum dominio. Mel verò recentissimum & Hymettium, vinum vetustissimum si Macrobio credimus, esse debebat: cuius rei causs m idem refert libro septimo Saturnalium, & in hoc differebat à melite, auctore Plinio, quòd fiebat illud è vino vetere, hoc è musto. Reuocat mulsum auiditatem cibi, aluum mollit frigido potu, calido sistit, corpus auget. vnde Pollio Romulus interrogatus à Diuo Augusto qua ratione vigorem animi & corporis conseruasset supra centesimum annum, respondit, intus mulso, foris oleo. Martialis de mulso, Attica nectareum turbatis mella falernum Misceri decet hoc à Ganymede merum. Paulus Ægyneta, mulsum hoc modo præparatur, octoplum aquæ melli adiicitur, ac donec fumare desierit, coquitur. Spumam verò simulatque orta est, iugiter auferre opor-

tet] *Etniue*) Qua in potu & fe culis refrigerandis est vsa antiquitas. erant enim Romæ officinæ niuis reponendæ, cuius saporem paleis, quibus custodiebatur, inquinabant in quam luxuriam districho Martialis inuehitur. Non potare niuem, sed aquam potare rigentem. De niue commenta est ingeniosa gula. sed pluribus Seneca libro quarto Naturalium quæstionum: & Plinius senior libro decimonono. eam Macrobius ex autoritate Aristotelis scribit esse corporibus noxiam. non omittam, Athenæum tradere, vinum ex niue reddi frigidissimum, & antiquam Græciam eam habuisse: atque magno æstu ab Alexandro seruatam. *Computabis*) Numerabis inter impensam cœnæ. *Perit*) Liquescit, resoluitur in aquam posita in cibis. *Oliua*) Quæ inchoant & claudunt cœnam. autor Martialis. *Bethica*) Hispaniæ, à flumine Bethi Hispaniæ pars Bethicæ vicina prospicit, ad occidentem Atlanticum, ad meridiem nostrum Commendatas fuisse olim Bethicas oliuas, præter Plinij testimonium, Martialis libro duodecimo tradit, amatam scilicet Bethin à Pallade vltimo epigrammate: cui initium Bethis oliuifera crinem redimite corona. hodie etiam maiores ab Hispania mittuntur oliuæ, aptiores esu, sed oleo secundum Columellam, inutiliores. quare non admitto legentes oluæ, betacei, vt duo ciborum genera intelligantur. legimus etiam beta loco bethicæ,

niue. Nam hanc quoq; computabis, immò hanc in primis quæ perit in ferculo oliuæ Beticæ, cucurbitæ, bulbi, alia mille non minus lauta. Audisses comœdum, vel lectorem, vel lyristen, vel,

quod est olus satis obuium. *Cucurbitæ*) Sunt & hæ non minus gratæ, & salubres in cibo, præcipuè primus caulis: & quò longiores tenuioréque, eò gratiores, & ob id salubriores, referente Plinio, quæ pendendo creuere. *Bulbi*) Eorum radix optima etiam cruda esui. tria bulborum genera quidam faciunt, Plinius verò plura: libenter enim vtor eius testimonio in confirmandis & declarandis nepotis scriptis. incitant multum Venerem, teste Martiale. *Alia*) Fercula. *Mille*) Innumera. *Non minus*) Quàm prióra. *Comœdum*) Comœdiæ actorem: nam comicus autor est operis: sic octauo ad Fusium: post cœnam, inquit comœdus, aut lyristes: & ad Genitorem, Cùm lector, aut lyristes, aut comœdus inductus est: nam solebant in conuiuio Romani audire poëmata: quod Persius notabiliter taxat, ne tam sæpe Martialis nostram paginam inpleat. *Lyristes*) Est qui lyram scit: instrumentum ab antiquis receptum, sicut tibiæ reiectum. quod etiam Athenæus comprobat ex testimonio Nicostrati: & multis ostendit Gellius libro decimooctauo, vbi explicat poëgdulia & pocula adolescentes voce canentes, & psallentes: qui postquam introducti sunt, Anacreontis versus, & sapphica, & elegos, & amatoria

quædam,

quæ mea liberalitas, omnes. at tu apud nescio quem, ostrea, vuluas, echinos, Gaditana malusti. Dabis pœnas, non dico quas. durè fecisti. invidisti nescio an tibi, certè mihi, sed tamen & tibi. Quãtum nos lusissemus, risissemus, studuissemus. Potes apparatius cœnare apud multos: nusquam hilarius, simplicius, incautius: in summa, experire. Et nisi posteà te aliis potius excusaueris, mihi semper excusa. Vale.

quædam dulcia cecinerunt: & Suidas ait scire, musicam interiisse postquam symposia introiit. *Quæ mea liberalitas*) Est. *Omnes*) Lectores, cantores, citharœdos. *Nescio quem*) Ignobilem, virum & contemnendum. *Ostrea*) Horum viuaria primus in Lucrino instituit Sergius Orata, auaritiæ, non luxuriæ causa. crescunt luna crescente, decrescente vero minuuntur. vnde Lucretius ait, Luna alit ostrea. multa earum genera tradit Athenæus, nasci in paludibus, fluminibus, mari: optima marina, vbi fluuius exoneratur. ac Græcorum antiquos ostrea tantum dixisse, satis constat in numero vnius, fœminini generis, at in plurali neutrius esse. celeberrima sunt in Lacu Baiano ex distichio Martialis: & Circeis, testimonio Horatij *Vulua*) Vulua in papillis porcarum, quam lege censoria interdictam fuisse meminit Plinius: erat autem electitia, quæ fiebat enecto partu, & ante tempus electo melior sanè quàm edito: hæc porcaria dicebatur. vnde Hipparchus apud Athenæum, vuluæ pulcher aspectus electitiæ: sed pulchrior, eodem referente, vulua primiparæ electitia, quod etiam Martialis semper videtur. Te fortasse magis capiet de virgine porca, Me materna grauis de sue vulua capit. inde Horatio ampla vulua placuit. Græci μήτραν vocant, suauissimam quippe carnem: quam conditi aceto & iure secundum Lynceum Athenæo scribente discimus, vbi erasmi legimus, non omnes antiquos apposuisse in principio cœnæ vuluam, neque aliud quid eorum quæ de porcellis apponebantur: [Vulua item proprie est muliebris folliculus seminalis, de quo Celsus & Seruius.] *Echinus*, Optimi qui iuxta Misenum capiebantur, Horatio auctore: fuisse eorum vsum in cibis Martialis asserit. Ille licet digitos testudine pungat acuta, Cortice deposito mollis echinus erit. sunt his spinæ pro pedibus: includuntur enim echinorum calici. est & aliud genus quod echinometra appellatur, cui spinæ longissimæ, calicem nimij: sed plura de eorum generibus Athenæus libro quarto de animalibus: & Athenæus in suis libris. echinum quidam dictum putant ἀπὸ τοῦ ἐχεῖν κύκλῳ, id est, à contrahendo seipsum in rotunditatem: nam in vlciscendo ingruentem aduersarium restrictus spinarum circumferentiam obiicit veluti monumentum: aut quòd habeat carnes spinis contectas: vel per contrarium, quòd non possit tangi propter spinas. enimuero echinus apud Athenæum pro genere placentæ sumitur, auctoritate Lynceï Samij: & pro ventre bouis apud Suidam. Hammonius ventrem tantùm significare scripsit, apud quem lege plura de echini significantia. *Gaditano*) Cantica, gesticulationes, quibus puellæ Gaditanæ plurimum præstabant: vnde Martialis libro quinto, vbi Torannio conuiuium parat, pollicetur non se introducturum illas. Nec de Gadibus improbis puellæ vibrabunt sine fine prurientes. Lasciuos docili tremore lumbos. & in distichis commendans puellæ Gaditanæ tirillationes & motus. Tam tremulum crissat raui blandum prurit, vt ipsum Masturbatorem redderet Hyppolytum. ac alibi interdum. patiter & Iuuenalis. Scilicet expectas vt Gaditana canoro Incipiat prurire chorus? est enim pulchra exaggeratio ad finem lasciuiæ referuata. neque me præterit passim legi echinos Gaditanos, vtpote qui apud Gades Hispaniæ præsertim nascerentur. *Non dico quas*) Putat latenter innuere velle sibi parari cœnam à Septitio, cùm iam dixerat, ad cœnam inuitatum reddes. an potius reddit eum suspectum de veneno in cibis lauris intercipiatur. quod in vulgaribus non est timendum.] *Durè*) Tam-

bane. *Inuidisti*) Sensus est, malè fecisti qui vtrunque tanta lætitia priuaueris, qua functi essemus si venisses. *Apparatius*) Lautius, sumptuosius. *Nusquam hilarius*) id est iucundius. cœnare potes quàm apud me. *Te aliis excusaueris*) Cum expertus fueris quàm suaue sit cœnare apud me, nisi ab aliis inuitatus causam aliquam inueneris vt cœnare possis apud nos: concedo vt semper causam asferas mihi quare non veneris: perinde ac si diceret, cum captus fueris vrbanitate meæ cœnæ, facile omnibus aliis repulsam dabis vt sis mecum, quod nisi feceris, volo semper admittere tuam excusationem. *Mihi*) Apud me. sic Ouidius De tristibus, Excusem ne te semper amice mihi.

C. PLINIVS EVRITIO SVO S.

AMABAM) Euritium Clarum hortatur legere Pompeij Saturnini scripta, cuius acumen in causis agendis, & splendorē in historiis more suo, id est, amicissimè. commēdat, versuum lepōrem admiratur, & epistolas vxoris eius vetustatem redolentes exosculatur. Eruitius; siue Euritius (sic enim apud varios authores scriptum inuenio) vir sanctus, antiquus, disertus patronus & constans, morum literarumque veterum studiosissimus præfecturam vrbis gessit: bis consul fuit: sub altero eius consulatu nascitur Seuerus, qui postea imperauit: ambiguum an is fuerit, quem multo post tempore interfecit idem Seuerus ob crudelitatem, cum ramen videri vellet clementissimus: an eius filius, sicut haud dubie constat ipsum fuisse, ad quem Iulianus libro primo ff refert diuum Antoninum scripsisse, quanquam ibi pro Euritio Claro, corrupte legatur Euripio Claro, vt in illis libris multa priscorum nomina sunt inuersa. hæc collecta ex Spartiano, Gellio, & ipso Secūdo. *Nostrum*) [amicum familiarem.] Sic in septimo ad Priscum, nostrum appellat: ex quibus adducor, alios fuisse Pompeios Saturninos iisdem temporibus. Volusium Saturninum vrbis præfectum, qui nonagesimum excesserat annum, omnibus quos in consulatu sententiam rogauerat, superstitem nominat Plin. senior. *Vanum*) Cognitione & facultate diuersarum disciplinarum *Flexibil*) Facile ad alia transire. *Multiplex*) Fertile, multarum rerum capax. *Possidet*) Quod maius est quàm tenet, & habet. *Causas.*) Fuit enim causidicus summus. *Acriter*) Cum acrimonia & vehementia: quæ pot sūmum conuenit iudicialibus causis. *Ardenter*) Cum calore & incitatione corporis, vt solet fieri in contentione. *Polite*) Eloquenter. *Meditata*) lucubrat in orationem proferret. *Subita*) Extempore ageret. *Aptè*) Conuenientes materiæ: leguntur etiam acutæ. *Crebraque sententiæ*, Sententia varie apud oratores accipitur, cum sc. ex scripto & sententia nascitur controuersia, vbi videtur scriptoris voluntas cum scripto dissentire: de qua sanè non loquitur Cæcilius: sicut nec de qua Fabius. Sententia est decretum quoddam atque præceptum, quod de reo id est de iudicio quæri potest sunt & sententiæ amplificatiuæ, quæ propriè sententias dicimus, quæ nihil habent cum ipsa controuersia implicitum,

AMABAM Pompeiū Saturninum hūc dico nostrum: laudabamq́; eius ingenium, etiam antequam scirem quàm variū, quàm flexibile, quàm multiplex esset: nunc verò totum me tenet, habet, possidetq́. audiui causas agentem acriter & ardenter, nec minus politè, & ornatè, siue meditata, siue subita proferret. Adsunt aptæ, crebræque sententiæ, grauis & decora constructio, sonantia verba & antiqua. Omnia hæc mirè placent. cum impetu quodam, & fulmine

sed

sed satis apte aliò transferuntur, si Senecæ credimus, tanquam de fortuna, de crudelitate, de seculo, de deliciis, dicuntur hoc genus sententiarum Porcius Latro supellectilem vocabat. & M. T. Sententia, inquit, est oratio sumpta de vita, quæ aut quid sit, aut quid esse oporteat in vita, breuiter ostendit. hoc modo, Liber is est existimandus, qui nulli turpitudini seruit. vide idem D: perfecto oratore, Nihil est aliud pulchre & oratorie dicere, nisi optimis sententiis, verbisque lectissimis dicere & nec sententia vlla est quæ fructum oratori ferat, nisi apte exposita atque absolute: hæ igitur Secundus intellexit. Sed cum dicit crebras, à præceptis Cic. discessisse qui in Rhetor. iubet sententias interponi raro, vt rei actores, non vi uendi præceptores videamur esse. *Grauis*) Plena, non fluxa, non vulgaris: comparatur hoc maximè per accusatiuos. *Decore*) Specie dicit, aptæ rebus grauibus: est enim componendum quomodo pronunciandum: nam compositione velut amentia quibusdam neruisve intendi & concitari sententiæ videntur: ideo eruditissimo cuique persuasum est, valere eam quamplurimum, non ad delectationem modo sed etiam ad motum animorum. *Constructio*) Compositio, ordo verborum: nam sunt verba verbis quasi coagmentanda. *Sonantia verba & antiqua*) In oratore debent esse verba propria, sonantia, antiqua, non insolentia, non sordida, non audacius trai lata, non poëtica licentia sumpta, non inaudita. *Antiqua*) Latina, non peregrina, neque tamen obsoleta vetustate. in verbis intuenda est elocutio, in rebus inuentio, in vtrisque collocatio. *Flumine*) Magis placet fulmine, ex antiquo codice. ad hæc paulo post Periclem laudat oratorem, quòd fulgurares, tonaret, totámque Græciam conuulueret: quanquam non inconuenienter legetur, flumine, id est copia, propter sequentia [tanquam ex tempore dicere copiosè & ardenter.] *Si retractentur*) Si superuacua amputentur, si mediocria proferantur, [si ab illo impetu retardentur.] *Sentias quod ego*) Eris eius sententiæ, cuius sum ego, de orationibus Saturnini. *Æmulo*) Par in dicendo, antiquarius sine vitio [quorum imitatur stilum.] *In historia*) Scribenda. *Magis*) Quàm in orationibus. *Breuitate*) Historia, Victorino præcipiente, breuis esse debet: quod quidem Tacitus obseruauit, nisi electa, & ad exemplum pertinentia tradens. *Lucis*) Vt sit aperta: sit autem lucida, si causas ob quas mirabilia, præterque opinionem publicam opera perfecta sunt, explicuerimus. *Suauitate*) Quæ fit, si verbis libertioribus, & remotioribus figuris narrandi tædium vitabimus: suauitatem magis quam dulcedinem commendat Macrobius: nam omne quod dulce est, citò satiat; nec diuturnam desiderij sui fidem tenet, sed in locum satietatis succedere horrorem, vinum cum infantia esse dulce, cum puberem esse suaue: vnde Homerus mel dulce, & vinum suaue vocat. hanc igitur suauitatem pertinere ad historicum confirmat M. Tullius, Xenophontis ore musas esse locutas existimans. *Splendore*) Elegantia: & Fabius in Liuio iucunditatem & candorem prædicat. *Narrandi subtilitate*) Præstantia. elatum enim abunde spiritum, ac audaces sententias miramur in Tacito, sicut bellicum canorem in Thucidide, autore Cicer. *Concionibus*) Quibus vtuntur historici. concio autem idem significat, quòd apud Græcos ἀγορά. locus est in quem populus conuenit ad audiendum, ita & multitudinis congregatio & oratio. stilus, re-

præuehuntur: placent si retractentur. Sentias quod ego, quum orationes eius in manus sumpseris, quas facilè cuilibet veterum, quorum est æmulus, comparabis. Idem tamen in historia tibi magis satisfaciet vel breuitate, vel luce, vel suauitate, vel splendore, etiam & sublimitate narrandi. Nam in concionibus eadem quæ in orationibus vis est: pressior tamen, & circumscriptior, & adductior. Præterea facit versus, quales Catullus meus aut Caluus.

qui r, est in cœlonibus par orationibus. *Pressior*) Demissior, strictior, vt poscit locus. *Circumscriptior*) Breuior. *Adductior*) Compendiosior: non enim latius euagatur, neque digressionibus gaudet. *Catullus meus*) Scio in aliquibus exemplaribus non legi meus, sed sanè legatur, & dicamus meum vocasse, quod eius hendecasyllabo caperetur: an sicut paulo ante, Brixiam suam appellauit: tanquam in regione transpadana, in qua comum: sic Catullum suum, quòd patriam Veronam habeat[sic Plinium auunculum Catullum suum conterraneum appellasse.] in eo laudatur maximè suauis literarum appellatio: fuit enim poëtarum mundissimus & elegantissimus, plurimum leporis & gratiæ scribendo adeptus. *Caluus*) C. Licinius Caluus, qui in adolescentia excessit eruditio: Curione: tum etiam accuratius quoddam dicendi & exquisitius attulit genus: quod quanquam scienter elegantérque tractabat, nimium tamen inquirens in se, atque ipse sese obseruans, metuénsque ne vitiosum colligeret, etiam vnum sanguinem deperdit: atque eius oratio nimia religione attenuata, dolus, & attentè audientibus, erat illustris: à multitudine autem & à toro, cui nata eloquentia est, deuorabatur, & præter Ciceronis verba Tacitus de Caluo loquens, quod opus inquit esset oratori intellexit, sed ingenium & vires ei defuerunt, in dicendo nimium astrictus: [&] M. Tullio in Epistolis, visus est tenuis & exanguis: cum quo tractat eum Seneca habuisse iniquissimam litem de principatu eloquentiæ: quare Fabius memorat inuenisse qui Caluum præferrent omnibus oratoribus, & qui contrà crederent: [eum nimia contra se calumnia verum sanguinem perdidisse] sed sanctam, & breuem orationem, & castigatam in eo fuisse, & frequenter vehementem, imitatorémque Atticorum. compositionem eius in actionibus ad exemplum Demosthenis rigere, nihil in illa placidum, nihil lene, omnia & excitata & fluctuantia. vsque eò violentus accusator & concitatus fuit, vt in media actione eius surgeret Vatinius reus, & exclamaret: rogo vos iudices, nunquid si iste disertus est, ideo me damnari oportet? Visa in quiete venerea sponte naturæ erumpentia vsque in morbi genus, laminis plumbeis cohibuisse traditur, virésque corporis studiorum labore custoduisse. autor Plinius. Lusisse epigrammata multi testantur: præter vnum & viginti orationum libros. Tranquillus in Cæsarem notissimos versus emisisse, Bithinia quicquid, & prædicator Cæsaris Vnquam habuit. & Pedianus scripsisse hendecasyllabum elegantissimè in Curium notissimum aleatorem, & Ouid illis versibus, Par fuit exigui similisque licentia Calui, Detexit varias qui sua furta modis. ipse præterea Secundus libro quinto, & Catullius Calui facetias & iocos carmine persequuntur. Quintiliam amicam ex testimonio Propertij adamauit. memini etiam legisse Bibaculum pro Caluo in quibusdam codicibus, quem scimus iamborum acerbum poëtam fuisse. *Leporis*) Gratiæ. venustatis. *Amaritudinu*) Notando vitia, & infelices casus scribendo. *Inserit*) illis, variat suos versiculos distinctione multarum rerum. *Vsu asperu*) Sponte, ex industria, non casu & natura cogente. *Molliusculos*) Amabiliores. *Leuiusculos*) Ludit de re ludicra & inani, vt sit sensus, quosdam versus facit lasciuiores, nonnullos minoris succi, alios affectiores: sicut Catullus & Caluus suos libellos variarunt: quam sententiam videtur Martialis hoc disticho comprobasse

Quantum illis leporis, dulcedinis, amaritudinis, amoris inserit. Sanè, sed data opera molliusculos, leuiusculósque, duriusculos quosdam: & hoc, quasi Catullus meus aut Caluus. Legit mihi nuper epistolas quas vxoris esse dicebat.

Sunt bona, sunt quædam mediocria, sunt mala plura. Quæ legis: hic aliter non fit Auite liber. *Duriusculos quosdam.*) Versus facit. *Quasi Catullo*) Ad imitationem Catulli, quem Plinius in præfatione Naturalis historiæ asserit composuisse versus duriusculos quam natura carminis pateretur, in primo hendecasyllabi pede iambo vsum: ille enim inquit, vt scis[permutatis

mutatis prioribus syllabis durius culum se fecit, quàm volebat existimari à Vetannius suis & Fabullis verùm Terentianus testatur, iambum & trochæum in primo hendecasyllabi pede recte poni, vel sertim in rebus, interdum tamen & in verbis. *Vxoris*) Suæ *Metro solutum*) Si redigantur in prosam, & legibus metri liberentur. [Plautinas vel Terentianas crederem. nam solui metrum dicitur quando redigitur in orationem pedestrem; an quòd hi duo comici, Iriscriano & Rufino authoribus, in effutum licentiæ spatium dilatauere metrum & Terentius usque ad imaginem prosæ orationis resoluerit, & comminuerit. videtur autē imitatio Tulliana apud quem scriptum De oratore perfecto est. Equidem cùm audio socium meam Læliam, sic audio, vt Hattum mihi aut Næuium videar audire. *Illa*) Tam admiranda. *Politam*) Limatam, perfectam omnes enim perfectiones antiqui politiones dicebant. *Est metrum*) Semper Saturnini scripta in manibus teneo. *Remittes*) Recreor. *Non tanquam eundem*) semper enim aliquid noui in illo inuenio. [ita vernantibus eloquij floscul is. *Neque enim*) non debet minus laudari quòd viuus est.] *Quòd viuit*) Nam viuentes scriptores comitatur inuidia Martialis, Esse quid hoc dicam, viuis quod fama negatur? Et sua quòd ratus tempora lector amat? Hi sunt inuidiæ nimium Rutulæ mores, Præferat antiquos semper vt illa nouis. *Quæ nunquam vidimus*) Qui ante ætatem nostram fuerunt. quia in Catullo non semper carmen bene fluit. nostri tamen hic Secundum reprehendunt, quòd durius culos versus noster illum scripsisse, contendúntque molles esse, quod nos non negamus subinde: præ-

Plautum, vel Terentium metro solutum legi credidi. Quæ siue vxoris sunt (vt affirmat) siue ipsius, vt negat, pari gloria dignus est, qui aut illa componat, aut vxorem quam virginem accepit, tam doctam, politamq; reddiderit. Est ergo mecum per diem totum, eundem antequam scribam, eundem quum scripsi, eundem etiam quum remitto, non tanquam eundem lego. Quod te quoque, vt facias & hortor & moneo. neque enim debet operibus eius obesse quod viuit. An si inter eos quos nunquam vidimus floruisset, nō solùm libros eius, verùm etiam imagines conquireremus: eiusdem nunc honor præsentis & gratia quasi satietate languescet? At hoc prauum malignumq; est, non admirari hominem admiratione dignissimum, quia videre, alloqui, audire, complecti: nec laudare tantum verum etiam amare contingit. Vale.

Imagines) Picturas similes viuenti Saturnino: scriptorum enim imagines, inuentore Asinio Pollione, solebant in bibliothecis locare, & quæ non erant, fingebantur: pariebántque desideria tradita vultus, quo maius nullum erat felicitatis specimen, quàm semper omnes scire cupere qualis fuerit aliquis: hæc Plinius: at M. Tullius De perfecto oratore, testatur, Brutum imaginem Demosthenis ex ære inter suas & suorum collisse. *Præsentis*) Viuent. *Languescet*) Decrescit, viler. [euanescit.]

C. PLIN. CORN. TITIANO SVO S.

adhuc) Varia exemplaria diuersimode ad quem scripsit epistolas ostenduot: quæ-

EST adhuc curæ hominibus fides & officium. Sunt qui defunctorum quoq; amicos agant. Titinius Capito ab Imperatore nostro im-

dam Iccianō, alia Riciano: nonnulla Cythiano, aliqua Titiano: magis approbo Titiano missam: cuius nominis crebra fit mentio ab historicis qui res illorum temporum monumentis mandarunt: vt omittam Tacitum & Tranquillum, Lucianus & Spartianus Titiani meminere. nam Atilium Titianum, vt consciū tyrannidis, Adrianus & argui passus est, & proscribi: quem olim præfectum & tutorem suum, cum potentiam eius ferre non posset, nisus est obtruncare: sed reuocatus inuidia quatuor consularium occisorum à se, coactum successorem petere magistratu priuauit. is postea sub Antonino Pio senatu punienti tyrannidis affectatæ reus concidit. ad eundem libro octauo scribit Cæcilius: hîc verò commendat Titinnium Capitonem, quòd consensu imperatoris L. Syllano statuam posuerit, & clarorum virorum imagines domi habeat, Titinnij Capitonis bis factam memoriam apud Plinium inuenies: & Lactantius in D uinis institutionibus tradit, Titinnium Capitonem scripsisse spectaculorum libros. [Alibi enim Plinius Minutiano scribens plurimum Titinnium Capitonem commendat, quod studiosos amaret. foueret, studia coleret, prouoheret, ipsas denique literas iam senescentes reduceret ac reformaret. nam exitus virorum illustrium scribebat Capito vir optimus & inter præcipua illius seculi ornamenta numerandus.] Lucium Capitonem historicum Suidas refert. *Fides & officium*) Ex fide procedit officium, dictum, authore Donato, quasi efficium, ab efficiendo, eo quod quæritur quid efficere in eo vnumquemque conueniat pro conditione personarum: dicimus enim, seruum officium suum facere, quando bene seruit domino, & officium oratoris est, dicere appositè ad persuasionem. de officiorum ordine libro quinto cap xiij. Gellius multa differit: & Seneca De beneficiis, non satis probare videtur illorum sententiam, qui ita distinguunt, quædam beneficia esse, quædam officia, quædam ministeria: beneficium esse quod alienus det: alienus autem est, qui potuit sine reprehensione cessare: officium esse filij, vxoris, & earum personarum quas necessitudo suscitat, & ferre opem iubet: ministerium esse serui, quem conditio sua eo loco posuit, vt nihil eorum quæ præstet, imputet superiori. Asconius, officium ad virtutem pertinere memorat: quod sanè conuenit huic loco. Seneca aliquando videtur officio pro magistratu vsus, Sexagesimus, inquit, annus ab officio me dimittet: hinc Apuleius officialem deduxit, pro eo qui magistratum gereret, vel potius pro lictore [& ministro] & Trebellius Pollio palatina officia: ac Lampridius, in animo habuit omnibus officiis genus vestium proprium dare: dixerunt in ea significatione qua nunc vulgò vtimur: vnde Apuleius, modò officia feralia, modò inferalia dicit, quæ inferis ac mortuis fiunt. *Agant amicos defunctorum*) Se agant amicos in defunctos, id est, ferueant amicitiam etiam in mortuos. in re non dispari laudatur Melior [apud Martialem] quod Blesum amicum etiam post vitam coleret. *Imperatore*) Traiano, scripsit enim suas epistolas sub eo Cæcilius: quanquam interdum de rebus Domitiani loquatur, sed tanquam de præteritis. *L. Syllani*) Duos L. Syllanos viros claros tradunt historici. alterum insignem triumphalibus ornamentis, & gladiatorii muneris magnificentia vulgò acceptum, & Octauiæ sponsum. Claudius stimulante Agrippina abdicare prætura se ante quartum calendas Ianuarias, moríque initio anni die nuptiarum Agrippinæ coëgit: alterum eximia nobilitate, disciplináque C. Cassii, apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem sublatum Nero senatu mouit, ac municipio Apuliæ, cui nomen est Barium, clausum, Centurio iussu imperatoris tanquam in pugna, quanquam inermem obnitentem, confecit. hūc igitur potius intelligo, cui potuit cum Titinio Capitone fuisse amicitia. *In hoc*) In amicis defunctis exornandis. *Aliorum honoribus*) Conferendo honores in alios. neque enim minus decorum

petrauit, vt sibi liceret statuam L. Syllani in foro ponere. Pulchrum, & magna laude dignum amicitia principis in hoc vti, quantúmque gratia valeas, aliorum honoribus experiri. Est

est dare

est dare magistratus, quàm gerere. *Est Capitonis in vsu*) Consuevit Capito. *Vbi potest*) Quamuis loco publico tyrannicidarum statuas ponere non licet, eas tamē in priuato, hoc est domi, vbi potest, habet, quia difficulter inuenirebantur. nam Caligula Romanorum fax statuas virorum illustrium ab Augusto in Martium campum collatas ita subuertit atque disiecit, vt restitui saluis titulis non valuerint. & legimus Cassium damnatum, quòd Cassij effigiē domi haberet. [*An, vbi potest*) Quando potest, quia non licebat ponere statuam *in foro alicui sine nutu Imperatoris.*] *Brutorum*) Scio multos Brutos fuisse, sed hic præcipuè intelligi L. Brutum, qui Tarquinios expulsis libertatem Romanis asseruit: item L. Brutum plebeium, cuius consilio populus tribunos plebis à patribus impetrauit. Item D. & M. Brutos, inter principes coniuratorum in necem Cæsaris dictatoris. *Cassiorum*) Nobis occurrit agmen Cassiorum, tum rebus bellicis, tum doctrina & iuris scientia præstantium: sed hoc loco tyrannorum interfectores audiēdos imprimis opinor, qualis C. Cassius Iulij Cæsaris, & Cassius Chærea, Caligulæ, interfectores: de quibus locutus est Iuuen. satyra quinta, Brutorum & Cassij natalibus, legimus apud Tranquillum, quendam historicum vltimos Romanorum appellasse Brutum & Cassium: & Athenienses decreuisse statuas æreas Bruto & Cassio, tanquam libertatis propugnatoribus, iuxta Harmodium & Aristogitona. Latenter autem indicat Secundus, Capitonem fuisse libertatis amatorem, qui hos coleret: sicut Iuuen. Thraseam & Heluidiam. *Catonum*) Censorini & Vticensis fuerunt & alij plures, sed obscuriores Catones, quos Gellius libro duodecimo sigillatim enumerat. *Egregiis carminibus*) Exitus enim virorum illustrium scribebat Titinius Capito, autore Secundo libro octauo, vbi pluribus eundem commendat.] Capitonem poetam citat Athenæus, sed Alexandrinum fuisse meminit. *Redditus*) Vel compositum pro simplici vsurpauit: vel restitutus, cùm olim statua ei fuisset data, sed postea disiecta. *Prospexit*) Cauit, consuluit. *Sua*) Vt per hoc & ipse Capito esset immortalis. *Statuam in foro populi Romani habere*) Prius effigies hominum non solebant exprimi, nisi aliqua illustri causa: ex membris ipsorum similitudine expressa. excepta deinde res à toto orbe terrarum humanissima ambitione: & iam fori ornamentum statuæ esse cœperunt, prorogarique memoria hominum, & honores legi, & basibus inscribi mox forum & in domibus priuatis factum, atque in atriis. honos clientum instituit sic colere patronos.

omnino Capitoni in vsu, claros colere. mirum est, qua religione, quo studio imagines Brutorum, Cassiorum, Catonum domi, vbi potest, habeat. Idem clarissimi cuiusque vitam egregiis carminibus exornat. Scias ipsum plurimis virtutibus abundare, qui alienas sic amat. Redditus est L. Silano debitus honor, cuius immortalitati Capito prospexit pariter: & suæ. Neque enim magis decorum & insigne est, statuam in foro populi Romani habere, quàm ponere. Vale.

C. PLINIVS TRANQVILLO SVO S.

SCRIBIS) Decreticum Tranquillum ne quā secutus erat in senatu causam, diceret, exemplo sui monet agendam: quod si fecerit, saltem pollicetur

SCRIBIS te perterritum somnio, vereri nequid aduersi in actione patiaris. Rogas, vt dilationem petam, & pauculos dies: certè proximum excusem difficile est, sed experiar: καὶ γὰρ

operam suam, vt in aliud tempus transferatur. Suetonius Tranquillus scriptor historiæ emendatissimus, & candidissimus, sub Adriano epistolarum magister fuit: vir, Secundi iudicio, probissimus, honestissimus, eruditissimus: quem ob morum elegantiam, & studia in contubernium suum assumpsit, & ardenter dilexit: cui, quòd parum felix in prole esset, ius trium natorum ab imperatore Traiano impetrauit. in summa, sicut Tacitum Secundus, ita Tranquillus Secundum suspexit, & magistro vsus est. *In actione*) In causa quam acturus es. *Dilationem*) Aliud tempus agendi, [vt differatur ad alios dies causa tua.] *Certè*) Haud dubiè. saltem. *Proximum*) Crastinum. *Excusem*) Honesta causa impetrem. *Difficile est*) Obtinere dilationem. [*Experiar*) faciam periculum, prò impetranda dilatione. τὸ ὄναρ ἐκ Διός ἐστι) id est, etenim somnia à Ioue mittuntur, ita enim scripserat Tranquillus Secundo. est autem ex principio Iliados, vbi Achilles instinctu Palladis concionem habet apud Græcos, nam quæ vera sunt somnia, ea fieri ab Ioue creduntur, quod testatur Seruius libro sexto Æneidos, idem certamen Homericum allegans. & Macrobius ὀνειροκρίτης somnium interpretatur, quod tegit figuris, & velat ambagibus non nisi interpretatione intelligendam significationem rei quæ demonstratur: cuiúsque species quinque. *Euentura*) Vera somnia. *Meum*) Quod olim mihi occurrit, ne scilicet agerem, & tamen egi prosperè: sequentia melius declarabunt. *Quod times*) Quo somnio deterreris. *Egregiam*) Cum victoria & laude. *Iulij Pastoris*) In conspectu Iulij Pastoris, testatur Seneca, C. Cæsariem filium eius occidisse: apud quem etiam fit mentio Pastoris, declamatoris. crediderim Cæcilium sensisse Pastorem, ad quem libro nono scripsit Martialis. [In quibusdam exemplaribus non Iulij, sed Iunij legitur.] *Socrus mea*) Pompeia Celerina. *Quiescenti*) Dormienti. *Adolescentulus adhuc*) Nam vndeuicesimo ætatis anno dicere in foro cœpit. [*In quadruplici iudicio*) In centum virali iudicio. alibi hic locus declaratur: quadruplici, inquit, iudicio bona paterna repetebat: sedebant iudices centum & octoginta. tot enim quatuor consiliis conscribuntur. nam de vna re basilica Iulia fiebant quatuor iudici apud totidem tribunalia. & libro quarto, Cum apud centum viros in quadruplici iudicio diuisem. vnde Fabius Tuchal oratoris vocem commendans duodecimo libro: certè, scribit, cum in basilica Iulia diceret Tuchalus primo tribunali: quatuor autem iudicia, vt moris est, cogebantur, atque omnia clamoribus fremerent: & auditum cum, & intellectum, & quod agentibus cæteris cõtumelioſum fuit, [&] laudatum quoque ex quatuor tribunalibus memini. dicta sunt centum viralia iudicia à centumuiris secundum Festum: nam cum essent Romæ tricenta & quinque tribus, terni ex singulis tribubus sunt electi. & licet quinque amplius fuerint, tamen quo facilius nominarentur, centumuiri sunt appellati: dein procedente tempore aucti vsque ad centum octoginta, seruata semper priori appellatione. Martialis. Dum centum studet auribus virorum, de Secundo scribens. Ouidius De tristibus. Nec mala commissa est nobis fortuna reorum, Vsque decem decies inspicienda viris. post-

τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστι. *Refert tamen, euentura soleas, an contraria somniare. Mihi reputanti somnium meum, istud quod times tu, egregiam actionem portendere videtur. Susceperam causam Iulij Pastoris, cum mihi quiescenti visa est socrus mea aduoluta genibus, ne agerem, obsecrare. Et eram acturus adolescentulus adhuc: eram in quadruplici iudicio: eram contra potentissimos ciuitatis, atque etiam Cæsaris amicos: quæ singula excutere mentem mihi post tam triste somnium poterant. Egi tamen* λογισάμην ἐκεῖνο, εἰς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνασθαι περὶ πάτρης. *Nam mihi patria, etsi*

xis. posteà Vespasiano electi, qui iudicia centum virilia, quibus peragendis vix sufficiebat litigatorum ætas videbatur, extra ordinem diiudicarent, redigerentque ad breuissimum numerum. fuerunt institutæ centum virales causæ à Cor. Sylla, Carbone oratore agente admodum iuuene. authores sunt M. Tullius & Pomponius. *Cæsaris*) Domitiani [*Amicos*) qui iure victi vix possunt superari.] *Excutere animum*) Remouere animum ab actione. Λογισάμενος) Considerans, reputans. *Illud*) Carmen εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης. vnum augurium optimum, pugnare pro patria. sententia simplex, quã Aphthonius in suis Præexercitamentis recitat: & M. Tullius ad Atticum citat. Lucianus Homero ascribit, [nam est libro duodecimo Iliados, vbi Hector Polydamanta alloquitur, & grammatici interpretantur vnum, id est solum & non aliud.] Athenæus Metagenis comici cognoscit: tantum mutata vltima dictione ab Vlpiano interlocutore pro commodo suo. εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ δόμων. Non dissimile Homericum illud ex libro decimoquinto Iliados. εἷς οἰωνὸς ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης τοῦ θεμένου. id est, non illi indecens pugnanti pro patria mori. quod in suis carminibus ita transtulit Horatius, Dulce & decorum est, pro patria mori. *Nam mihi patria*) Ordo & sensus est, nam fides quam dederam Iulio Pastori, videbatur mihi esse patria, vt eam caram haberem tanquam patriam, si quid tamen mihi carius est patriæ perinde est ac si diceret, nihil amo supra patriam. [M. Tullius in officiis, Prima Diis immortalibus, secunda patriæ, tertia parentibus, & deinceps reliqua reliquis deberi arbitratur.]

Prospere cessit) Egi feliciter. habuit bonum euentum actio mea. *Ideò*) Quod tantum sim ausus, & benè. *Aures*) Fauorem, gratiam. [ad audiendum me beneuolos fecit.] *Ianuam*) Initium. *Proinde*) Quare. *Dispice*) Disquire) cognosce. *Somnium istud*) Tuũ. *Hoc*) Meo. *Verte*) Interpreteris, experiaris secus quàm appareat. *Illud præceptum c.c.*) Quod sequitur videlicet, ne feceris quod dubites. *Idipsum*) In quo dubitas. *Strophas*) Excusationem dolosam, ἀπὸ τροπῆς quod significat verto. hac dictione vsus interdum Martialis, iam stropha talis abest. & libro tertio, nihil stropharum est: & Prudentius, impunè tantas furcifer strophas. *Agam*) Disponam, ita accommodabo, vt tu possis agere ipsam cùm voles. *Alia*) Diuersa. *Differri*) In aliud tempus protrahi. *Illud*) Tuum. *Ægre*) Cum labore, differri potest.

quid charius patria, fides videbatur. prosperè cessit: atque ideò illa actio mihi aures hominum, illa ianuam famæ patefecit. proinde despice, an tu quoque sub hoc exemplo somnium istud in bonum vertas: aut, si tutius putas illud cautissimi cuiusque præceptum. Quod dubitas ne feceris, idipsum rescribe. Rgo aliquam stropham inueniam, agamq; causam tuam, vt ipsam agere, cùm tu voles, possis. Est enim sanè alia ratio tua, alia mea fuit. nam iudicium centumuirale differri nullo modo, istud ægrè quidem, sed tamen potest. Vale.

C. PLINIVS ROMANO FIRMO SVO S.

Vniceps) Firmo municipi pro libera pietate sua dono promittit centum sestertia ad explendum censum equestrem. *Municeps m.*) Ex eodem municipio Como Firmum sub Antonino im-

VNICEPS tu meus, & condiscipulus, & ab iuuente ætate contubernalis: pater tuus & nutri, & auunculo meo, mihi etiam quantum ætatis diuersitas passa est, familiaris;

peratore memorat fuisse Modestinus. alios insuper Firmos recitant Tacitus & Secundus. [Firminum præterea lego in memoriis Comensium.] *Condiscipulus*) Vna in schola ab eodem præceptore institutus. durant enim à teneris annis amicitiæ ad senectutem vsque firmissimæ, religiosa quadam necessitate imbutæ: neque enim est sanctius, sacris iisdem, quàm studiis initiari. *Iuuenis*) Tenella. *Contubernalis*) Conuictor sub eodem tecto. *Auunculo*) C. Plinio Secundo historico, cui per adoptionem factus est Cæcilius filius. [multum ista confirmant illorum opinionem, qui scripsere Plinium auunculum fuisse Nouocomensem. quòd Firmi pater cum illo familiaris in ipso municipio fuerit] *Diuersitas*) Disparilitas: quia ego adolescens eram, ille grandæuus. magis enim par parem delectat. secundum Græcum prouerbium, ἥλιξ ἥλικα τέρπει.

Magna & graues causa) Prædictæ magni momenti rationes. *Suscipere*) Defendere. *Censum*) Æstimationem, opes. *Centum millium*) Nummûm: nam tanti erant mille nummi quanti vnum sestertium: ergo centum millia nummûm erãt centum sestertia. *Decurio*) Senator in municipio. *Nos*) Nouocomenses. facultates [enim] decurionum fuerũt olim cẽtum millium nummûm *Equestres facultates*) Censum equitum Romanorum, qui quadringentis sestertiis, vel quadringentis millibus nummûm: nam idem id est) constabat. vnde subtiliter illum locum Horatius in Epistolis. executus, Si quadringentis sex, septem millia desunt, Est animus tibi, sunt mores, est lingua fidésque, Plebs eris. cuius sensus: si quadringentis sex sestertiis septem millia nummûm, id est, septem sestertia deerunt: videlicet vnum sestertium, vel mille nummûm, quod tantundem est, si deerit tibi de quadringentis, eris plebeius, quamuis habeas cætera equitis. Ad id allusit Martialis libro quinto, Ingenium, studiúmque tibi, morésque, genúsque, Sunt equitis, fateor, cætera plebis habes. fuisse autem equestris census hanc causam scriptum reliquit Plinius libro trigesimotertio capite secundo: cùm C. Sulpitius Galba, dum venalem famam apud principem Tiberium popinarum pœnis aucuparetur, occupatúsque in his esset, questus in senatu institores eius culpæ defendi annulis: hac de causa constitutum, ne cui ius esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri, auóque paterno sestertia quadringẽta census fuisset: & lege Iulia theatrali in quatuordecim ordinibus sedendi. postea gregatim id appeti cœptum: passimque ad ornamenta ea etiam seruitute liberati transilierunt. ita dum separaretur ordo ab ingenuis, communicatus est cum seruitiis. *Diuturnitas amicitiæ nostræ*) Vetus inter nos & perpetua amicitia. promittit te fore memorem meæ liberalitatis. *A me data*) Quam per me consecutus es. *Sollicitius*) Diligentius. *Beneficium amici*) Etiam respectu amici, cuius beneficium tueberis, si te modestè gesseris in eo. nam secus periret, si videlicet in arrogantem & indignum contulisses.

magnæ & graues causæ, cur suscipere & augere dignitatem tuam debeam. Esse autem tibi centum millium censum, satis indicat, quòd apud nos decurio es. Igitur, vt te non decurione solùm, vt verùm etiam equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equestres facultates CCC. millia nummûm. Te memorem huius muneris amicitiæ nostræ diuturnitas spondet. Ego ne illud quidem admoneo, quod admonere deberem, nisi te scirem sponte facturum, vt dignitate à me data, quammodestissimè, vt à me data, vtare. Nam solicitius custodiendus est honor, vt quo etiam beneficium amici tuendum est. Vale.

C. PLIN.

C. PLIN. COR. TACITO SVO S.

REQVENS) Cor. Tacitus eloquentissimus & grauissimus rerum scriptor, tantæ fuit apud posteros authoritatis, vt Tacitus, qui postea imperauit, eundem parentem suum diceret, & in omnibus bibliothecis collocari: ac ne exemplum raritate interiret, librum per singulos annos decies transcribi à vicorum principibus iusserit: sed ne solerti ista diligentia potuit omnino periculo occurrere. nam quod extat (proh dolor) mancum, inuersum, neque caput, neque pedes habens, vt vix Cornelij maiestatem deprehendas. hunc puto Quintilianum per hæc intellexisse: Supereſt, inquit, adhuc & exornat ætatis nostræ gloriã vir seculorum memoria dignus, qui olim nominabitur, nunc intelligitur, habet amatores, nec imitatores: vt libertas, quanquam circũcisis quæ dixisset, ei nocuerit: sed elatũ abunde spiritum, & audaces sententias deprehendas, etiam in his quæ monent: nisi tamen malimus de Plinio historico dicta. [quoniam statim post commemoratã Aufidij Bassi historiam hæc subdidit Fabius, constétq; ex testimonio Cæcilij, Plinium exorsum suã historiã à fine Aufidij Bassi.] consulit ergo Tacitum per epistolam, an magis probet dicendi genus amplum, copiosum, in quo profectò vis magna est: an breuius & circumscriptius quod placere cuidam ex disputatione narrat, sibi verò nequaquam. est autem epistola longissima, & magnæ frugis: hoc enim in se habẽt Secundi literæ, vt longiores sint fructuosiores, breuiores gratiosiores. *Æque* Tam. *Permittat*) Exigat. *Præuaricatio*) Præuaricatio, est ab officij sui præscriptione deflexio atq; aberratio, siue malitia, siue imprudentia. vnde Marcellus inquit, Præuaricari est vera crimina abscondere: namq; præuaricatorem eum sentimus, qui colludit cum reo, & extranea tenus munere accusandi defungitur, quòd propria probationes dissimularet, falsas excusationes admitteret. Vlpianus, prævaricator est, quasi varicator, qui diuersam adiuuat partem, prodita causa sua. causam aduersarius donat, & ex parte actoris in partem rei concedit. Labeo à varia concertatione tractum ait: nam qui prævaricatur, ex vtraque parte consistit, quinimmo ex aduersa. alij à prætergrediendo prævaricatores dictos. Fabius asserit, in vniuersum nunquam oratoris esse prævaricari. qui prævaricationes fecisse, quive ob accusandum, negociúmve cui faciendum pecuniam accepisse iudicatus erit, ius accusandi non habet. *Transilire*) Omittere. *Cursum*) Leuiter. *Inculcanda*) Ingerendã: cui sententiæ Fabius accedit. Repetere dicẽs, & diu inculcare vtilius esse: quod consequemur, si interpretatione vtemur. nam per hanc necesse est animum auditoris commoueri: cum grauitas prioris dicti renouatur interpretatione verborum. *Infigenda*) Memoriæ & animo iudicum committenda: quod fit per commorationem, maxime in loco firmissimo, quo tota causa continetur. Immorandum diutius præcipit M. Tullius, & eodem sæpius redeundum, idque boni oratoris valde proprium: neque eam exornationem esse tanquam membrum, sed veluti sanguinem profusum per totũ corpus orationis. *Repetenda*) Quod fiet commodissime per conduplicationem, quæ vehementer auditorem commouet, & vultus maius efficit verborum, vt rerum integratio, quasi aliquod lumen sæpius peruenias in eandem partem corporis.

REQVENS *mihi disputatio est cum quodam docto homine & perito, cui nihil aquè in causis agendis, vt breuitas placet: quam ego custodiendam esse confiteor, si causa permittat, alioqui prævaricatio est transire dicenda. prævaricatio etiam, cursim & breuiter attingere, quæ sint inculcanda, infigenda, repetenda. nam plerisq; lõgiore tractu vis quædam*

& pondus accedit. Vtque corpori ferrum, sic oratio animo non ictu magis quàm mora imprimitur. Hic ille mecum auctoritatibus agit, ac mihi ex gracis orationes Lysiæ ostentat, ex nostris, Gracchorum Catonisque, quorum sane plurimæ sunt circumcisæ & breues. Ego Lysiæ Demosthenem, Æschinem, Hyperidem, multósque præterea Gracchis, & Catoni, Pollionem,

Pondus) Autoritas pressura. *Tractu*) Spacio, mora. nonnulli legũt, tractatu [quamuis Plinius senior dixerit libro decimo, & alioqui vnum par aquilarum magno ad populandum tractu indiget vt satietur. Et Virgiliis, Tractúsque maris.] *Ferrum*), Telum ex ferro. *Imprimitur*) infigitur, intromittitur. *Hic*) Hoc loco, cum rationibus conuincitur. *Ille*) Vir doctus. *Auctoritatibus*) Testimonio veterum oratorum. *Gracis*) Scriptoribus. *Orationes Lysiæ*) Lysias orator Syracusanus Cephali filius, Tisiæ & Niciæ auditor, Socrati reo orationem obtulit qua se defenderet. Subtilis sanè oratio atque elegans, & quo nihil, si oratori satis sit dicere, quæras perfectius: nihil enim in illo est inane, nihil accersitum: puro tamen fonti quàm magno flumini propior. habet autem textum tenue atque rarum. maxima in eo est gratia simplicis atque inaffectati coloris, fides summa: scribebat aliis, non ipse dicebat. si ex eius oratione verbum aliquod demas, mutésve, atque id commodissimè facias, de sententia tamen detraxeris: & præter Suidæ, Diogenis, Fabij & Gellij testimonium, M. Tullius de optimo genere oratorum, tenuem notat Lysiam, quia & priuatas, & paruarum rerum causas scripsit, indè iciunior esse videtur. & De perfecto oratore, tenuitatem in eo reprehendit, quod nihil insolens aut ineptum dixerit probat, quanquam idem alibi: fuit Lysias quidem in causis forensibus non versatus, sed egregiè subtilis scriptor, atque elegãs, quem iam propè audeas oratorem perfectum dicere. [Plato secundum Plutarchum in Lysia inuentionem & ordinem improbabat, accusationem & verborum splẽdorem ac acumen laudabat.] *Nostris*) Latinis oratoribus. *Gracchorum*) Caij & Tiberij fratrum trib. pl. apertè quantum dicendo vterque valeret, Plutarchus in vitis eorundem ostendit: præcipuus sui temporis orator fuit C. Gracchus Catone sene plenior, & vberior secundum Tacitum & Fabium. *Catonis*) Censorini, quem quamuis non contentum eloquentia sui temporis, & Romanum Demosthenem dictum, Cicero tamen non putat imitandum. nam omnis generis orationes, & pro se multas, & pro aliis, & in alios reliquit, non solùm accusando, sed etiam dicendo fatigans inimicos, Illarum sæpe meminit Gellius. quantum autem præstiterit ingenio circa res gerendas, si quis scire intendit, legat præter eundem Gellium, M. Tullium De oratore libro tertio, Liuium in bello Macedonico, & Plutarchum cum Nepote. *Oppono*) Monstro maiorem, & copiosiorem. *Demosthenem*) Lysia, in dicendo: de quo M. Cicero De claris oratoribus: planè quidem perfectum, & in quo nihil admodum desit, Demosthenem facilè dixerim. nihil acutè inueniri potuit in eis causis quas scripsit, nihil subdole, nihil versutè, quod ille non viderit: nihil subtiliter dici, nihil pressè, nihil enucleatè, quo fieri possit aliquid limatius: nihil contrà grande, nihil incitatum, nihil ornatum, vel verborum grauitate, vel sententiarum, quo quicquam esset clarius. & Fabius: Decem simul Athenis oratores magnos ætas vna tulit, quorum longè princeps Demosthenes, ac pene lex orandi fuit. tanta vis in eo, tam densa omnia, ita quibusdam neruis intenta sunt, tamen nihil ociosum. is dicendi modus, venec quod desit in eo, nec quod redundet inueniás, magna ex parte Ciceronem fecit, si Fabio credimus, in inuentione facilis, eloquendo densus, concludit astrictè, pugnat acumine: cura in eo summa, vt nihil detrahi possit, quanquam libro duodecimo dicat. quod si mihi des consilium iudicum sapientum, per quam multa recidam ex orationibus non Ciceronis modò, sed etiam eius qui est strictior multò, Demosthenis. *Æschinem*) De quo idem Fabius, Demosthene plenior

nior Æschines, & magis fusus, & grandiori similis, quo minus strictus: carnis tamen plus habens, lacertorum minus. in summa, inter Atticos oratores palmam Demostheni, proximum verò locum Æschini tribuerim. vterque ex orationibus suis notus. *Periclem*) Scio quosdam legere Hyperidem: nam vtrique summi fuerunt oratores: fortasse qui pro Pericle Hyperidem reposuerunt, ducti sunt testimonio Quintiliani libro duodecimo scribentis, Periclis eloquentiæ nulla ad nos monumenta venisse: & non multò pòst tradit, nihil posteritati mansurisque mox literis reliquisse Periclem. hîc quò me vertam? cum M. Tullius libro secundo de Oratore prodiderit, antiquissimos ferè esse, & quorum scripta constent, Periclem & Alcibiadem: & De claris oratoribus, ante Periclem *neminem mandasse monumentis orationem*: & eius quædam scripta circumferri: Sed non nostrum, inter duo Latinæ linguæ lumina iudicium interponere (cum præsertim Lucian. in laudatione Demosthen. cum Marco Tullio conueniat) Periclis fulmen mox ostendemus. Hyperides verò Atheniensis orator postulante Alexandro Macedonum rege, vnà cum Demosthene, Lycurgo, Charidemo oratoribus, ab Atheniensibus capite damnatur: qui mortis metu vrbe cessit: sed eum postea Archias actor tragœdiarum cùm in Æginam ad Æacum confugisset, detractum in Cleonas misit, ibique euulsa ab Antipatro lingua, necatus est. Fuit autem orator dulcis in primis & acutus, sed minoribus causis vt non dixerim vtilior, ita magis par in illa oratione quam admirabiliter egit pro Phryne meretrice. putant eam liberasse conspectu corporis speciosissimi, quod illa reuelauerat deducta tunica.] *Pollionem*) C. Asinius Pollio Trallianus, philosophus & orator summa diligentia vsus, adeo vt quibusdam etiam nimia videatur: & consilij & animi nitore, & iucunditate Ciceroni proximus, cui & æmulus & infensus fuit: orationibus suis multum vrbanitatis, & antiquorum poëtarum inseruit. at Seneca eius compositionem tanquam salebrosam & exilientem notat, & vbi minimè expectes relicturam: apud quem omnia cadant, exceptis paucissimis. non enim, inquit, fortis est oratio eius, quamuis elata sit: non est violenta, nec tonans, quamuis effusa: non est perspicua, sed pura. verùm longè plura in prologo Declamationum libri quarti. nunquam admissa multitudine declamauit: primus omnium Romanorum aduocatis hominibus scripta sua recitauit, primus bibliothecam dicando instituit, in ea scriptorum præstantissimorum imagines collocari. eum Asinius Gallus filius ausus est Ciceroni conferre, & præponere. adugisus Catonem causas egit.

Cæsarem) C. Iulius Cæsar summis oratoribus æmulus testimonio Marci Tullij, orationem elegantem, splendidam, magnificam, generosámque præ se tulit: sententiis acutus & creber. quod nisi magnitudine rerum gerendarum occupatum diuinum eius ingenium fuisset, non alius ex nostris contra Ciceronem nominaretur. *Cælium*) In Cælio maximè laudatur indoles, nitor, & altitudo, & præcipuè in accusando multa vrbanitas: sed aspernatur, & sordem verborum in quodam-

Cæsarem, Cælium, & imprimis Marcum Tullium oppono, cuius oratio optima fertur esse, quæ maxima. Et hercule, vt aliæ bonæ res, ita bonus liber quisque melior est, quo maior. Vides vt statuas, signa, picturas, hominum denique, multorumque animalium formas, arborum etiam si modò sint decora, nihil magis quàm amplitudo commendet. Idem orationibus euenit: quin etiam voluminibus ipsis auctoritatem quandam & pulchritudinem adiicit magnitudo. Hæc ille, multáque alia, quæ à me in eandem sententiam solent dici, vt est in disputando incomprehensibilis & lubricus,

nant: nam hians compositio, & inconditi sensus redolebant antiquitatem. *M. Tullium*) Quo nemo tam multa oratore, ne in Græco quidem ocio scripsit: vim cuius in dicendo & copiam, à Fabio libro decimo, & Seneca suasoriarum primo, commendatum pluribus, quàm vt deceat in commentarios conferre, satis habemus lectorem admonuisse. *Quæ maxima*) Qualis est pro Cluentio, & pro domo sua apud Pontifices. *Alia bona res*) Sunt meliores, quo sunt maiores [*Quisque*) cum comparatiuo contra opinionem Laurentij.] *Signa*) Opera sculptilia, & ad alicuius animalis effigiem formata à signo diminutiuum fit sigillum. in commune, signum est per quod aliqua res significatur. *Ille*) Aduersarius.

Eludit) Hæc frustratur, ludendo euitat. Tacitus, Parthos vna ciuitas tam diu eluserat & alibi, Eludi Parthus tractu belli poterat. [Cicero in Verrem, Te verò Cæcili, quemadmodum ut eluisurus videre iam videor.] *Lubricus*) [Subterfugiens stratis prioribus argumentis ad alia, ansam & stropham ex aduersarij verbis colligens. lubricum secundum grammaticos dicitur, quod labitur dum teneri creditur, vt piscis, serpens. *Contendat*) Certet, asserat. *Hos ipsos*) Demosthenem, & reliquos. *Dixisse*) Dum agerent causas: nam illud proprie est dicere. *Ediderint*) Publicauerint, emiserint, vt scilicet multa postea addiderint. & in manus aucta vulgauerint scripta sua. Quintilianus lib. xij. multis tractat, non semper oratorem scribere quæ dixit. cum plerunque tempora breuitate impediant, & multum ex eo quod oportuit dici, recidere: huiusmodi enim casus efficiunt, vt aliquādo dicatur aliter quàm scribitur, cùm dicere quomodo scribendum est non licet, quæ si non interuenerint, semper aget orator vt scribit, si melius scilicet scribat. *Multorum*) Oratorum. *Murena*) L. Murenam accusauit Cato crimine ambitus, Cicero defendit, absolutus consul creatus est. extat pro Murena oratio, sicut pro Vareno (cuius sæpe fit mentio apud Fabium intercidit. *Subscriptio*) Denunciatio, notatio, [accusatio] super quo verbo plura libro quinto. *Nuda*) Nullis argumentis, nullis signis fulta. *Titulis*) Inscriptionibus breuibus [solis titulis subsignata sine amplificatione.] officium scriptoris, inquit Secundus, existimo vt titulum suum legat. Martialis, Addita per titulos sua nomina rebus habebis, est enim titulus, index cuiusque operis: vnde in statuis & in picturis titulum dicimus literas, quæ vel artificiis, vel eius cuius statua, siue imago est, nomen demonstrant: sicut apud Plinium legimus, Appio Claudio, qui consul cum Seruilio fuit, placuisse in excelso titulos honorum legi. & Liuius insignes imaginum titulos scribit. [Valerius, Titulus namque datur.] sed tituli milites appellati. quasi tutuli: quòd patriam tuentur: vnde & Titi prænomen ortum. tituli etiam debitorum nomina dicuntur, præsertim in his debitis, quibus debitorum nomina scripta sunt. *Per multa*) Plura. *Dixisse*) Dum ageret causas. *Ederet*) Emendaret, limaret vt emitteret. *Omisisse*) Permulta. *Cluentio*) Aulus Cluentius Habitus Larinas per multos annos inuidia flagrauit, quòd per eius pecuniam Oppianicus innocens condemnatus esset, cúmque ideo & aliis criminibus impiæ matris impulsu accusaretur, à Cicerone longissima oratione protectus est. *Ait*) Verba sunt ex fine eiusdem orationis, Meum laborem, qui totam hanc causam vetere instituto solus peroraui, mater oppugnat: nam veteri instituto poterat orator dicere (solus sine alio patrono) quot horis libuisset. author Tacitus, ante Cn. Pompeium consulem neminem intra paucissimas horas perorare coactum,

ita eludit, vt contendant hos ipsos, quorum oratoribus nitar, pauciora dixisse, quàm ediderint. Ego contrà puto. Testes sunt multæ multorum orationes, & Cic. pro Murena, pro Vareno: in quibus breuis & nuda quasi subscriptio quorundam criminum solis titulis indicatur. Ex his apparet, illum permulta dixisse, cum ederet, omisisse. Idem pro Cluentio ait se totam

tum, & liberas comperendinationes fuisse, & modum dicendi sibi quenque sumsisse, & numerum neque dierum neque patronorum cautum. vnde testatur Secundus, Tullium totam actionem pro Cluentio egisse sine auxilio alterius patroni.

causam veteri instituto solum peroraſſe, & pro Cornelio quatriduo egisse: ne dubitare possimus, quæ per plures dies, vt necesse erat, latius dixerit, postea recisa, ac purgata in vnum librum, grandem quidem, vnum tamen, coarctasse. At aliud est actio bona, aliud oratio. Scio nonnullis ita videri, sed ego (forsitan fallor) persuasum habeo, posse fieri, vt sit actio bona, quæ non sit bona oratio: non posse non bonam actionem esse, quæ sit bona oratio. est enim oratio actionis exemplar, & quasi ἀρχέτυπον. Ideo in optima quaque mille figuras extemporales inuenimus. in his etiam, quas tantùm editas scimus, vt in Verrem, Artificem, quemnam? rectè admones. Polycletum esse dicebant,

Peroraſſe) Totam causam dixisse. *Cornelio*, L. Cornelio Balbo, hunc ciuitate Romana à Gn. Pompeio donatum [rebus] in Hispania multis præclarè gestis iudices accusarunt: quòd contra leges & fœdera veteretur. *Quatriduo*) Quod erat, facile vno die, vel paucis horis dici potuit: hinc igitur apparet, ex actione quatriduana multa recisa antequam publicaret. *Latius*) Copiosius. *Recisa*) Limata, amputata. *Repurgata*) Emendata sublatis superuacuis, quæ lectorem offendissent, iudicem tamen mouere poterant. Fabius, Quod libris dedicatur, & in exemplum redigitur, tersum, ac limatum, & ad legem ac regulam compositum esse oportet: quia veniat in manus doctorum, & iudices artis habeat artifices. vnde Secundus ad Celerem scribens de recitatione orationis, Superuacuum tamen est, recitare quæ dixeris. est: si eadem omnia, si iisdem omnibus, si ibidem recites: si verò multa inseras, multa commutes, non. Ex quibus apparet, non satis constare sibi, cùm illic scribat: multa inseri solita pro editione. *Vnum librum*) Vnam orationem. *Grandem*) Amplam non enim tantum ad ætatem pertinet, sed etiam ad alias res: vnde apud Senecam Senecio cognominatus est Grandio, quòd rebus grandioribus veteretur. & Cato, grandire dixit fruges, pro in maius crescere. *At aliud est*) Proponit quæ possent obiici, vt ea confuter. sensus igitur: quibusdam videri actionem bonam aliud esse quàm orationem: Fabius libro duodecimo testatur, bene dicere & bene scribere, idem esse: neque aliud esse orationem scriptam, quàm monumentum actionis habitæ est autem actio, quasi sermo corporis, ex motu eius & gestu constitutus, quo magis menti congruès esse debet. hæc M. Tullius, verum iurisconsultus Celsus, Nihil aliud, inquit, est actio, quàm ius quod sibi debetur in iudicio persequendi. & Vlpianus de Actionibus, duo earum genera facit. *Ita videri*) Aliud esse actionem, aliud orationem bonam. Fabius vult actionem bonam, eandem debere esse bonam orationem: quod si contingat malè agere, omnino benè scribendum esse. vnde cautè dixit Secundus, bonam actionem. facilius enim ex bona actione fiet bona oratio, quàm ex mala. *Bona actio*) Respectu auditorum & temporis. nam illa bona est actio quæ persuadet, etiamsi non sit tersa & culta: quæ sanè debent esse in oratione. potest ergo fieri vt sit bona actio, & non bona oratio. *Non posse non esse bonam actionem*) Omnino necesse esse, illam fuisse bonam actionem, quæ sit bona oratio. *Et quasi ἀρχέτυπον*) Primitiuum, & primam formam retinens. sic interpretatur Suidas, & Martialis nugas archetypas dixit, manu authoris scriptas. sic Iuuenalis archetypos Cleantes, primas Cleantis statuas & imagines. *Optima*) Oratione. *Mille*) Innumeras. *Figuras*) Dicendi modos inusitatos, non vulgares. *Extemporales*) Non

præmeditatas. *Hîs*) Orationibus. *Tam ùm editas*) Non actas, sed solùm publicatas *Vtin Verrem*.) Verrinarum genus est admirabiles, [quarum primam] quas Ciceronem egisse contra Secundi opinionem testatur Asconius, sed quare prima est de accusatore constituendo, & non directè contra Verrem, sed Cæcilium, vterque autor non est falsus, cùm post illud Verres in exilium voluntarium iuerit, neque quæ sequuntur actiones à Cicerone actæ sint, sed [tùm editæ.] sunt autem libri in Verrem emissi, quòd prætor in Sicilia totam illam insulam expilasset. *Quemnam artificem*) Verba sunt ex sexto Verrinarum actionum. præterea, inquit, erant ænea duo signa, non maxima, verum eximia vetustate, virginali habitu atque vestitu, quæ manibus sublatis sacra quædam more Athenienſium virginum reposita in capitolibus sustinebãt, canophoræ ipsæ vocabantur: sed earum artificem: quemnam? rectè admones: Polycletum esse dicebant: cuius sensus: sed quia eas virgines fabricauerat: tanquam si per hæc M. Tullium aduertius interrogaret: rectè igitur, inquit, hoc loco me admones: dicebatur Polycletus ille optimus statuarius effigiasse. vel ea referantur ad Ciceronem interrogantem pragmaticũ, vel à quo didicerat causam, quisnam esset artifex, & cum audiuisset, esse Polycletum, subiunxerit, rectè admones. in illis etiam plerunque sunt nuda crimina, qualia illa, Nolite expectare dum ego hoc crime ostiatim agam: à Terschilo Tindaritano pateram abstulisti: à Thrasone item Tindaritano patellã: à Nymphodoro Agrigentino thuribulum.

Sequitur) Concluditur. *Actio*) illa. *Expressit*) Repræsentauit. *Similitudinem orationis*) Typum & formam dicendi absolutam. *Iustum & debitum*) Ex lege & re, id est, conueniens causæ. nam autore Quintiliano, causæ frequenter breuitate temporis impediuntur, tunc nulla actoris, sed iudicis culpa. *Adsunt*) Fauent. *Leges*) Consuetudine veterum iudiciorum nemo intra pauciſſimas horas pérorare cogebatur: & liberæ comperendinationes erant: & modum dicendi sibi quisque sumebat: & numerus neque dierum neque patronorum cauebatur: primus istam libertatem consul Cn. Pompeius astrinxit, imposuitque veluti frenos eloquentiæ: & accusatori duas, reo autem tres horas ad dicendum dedit. Cæcilius accusatori sex horas, reo verò nouem ex lege datas: ita tamen, vt omnia ex foro, omnia ex legibus, omnia apud prætores gererentur: vnde Martialis Cæcilianum irridet, qui contra legem maius temporis spacium impetrauerat, cùm esset ad dicendum ineptus. Asconius testatur, viginti dies legitimos accusatori, & totidem defensori ad respondendum concessos. hinc alibi sua tempora Secundus, vellicans, *Annos*, inquit,

Sequitur ergo, vt actio sit absolutissima, quæ maximè orationis similitudinem expresserit, si modò iustum & debitum tempus accipiat: quod si negetur, nulla orationis, maxima iudicis culpa est. Adsunt huic opinioni meæ leges, quæ longissima tempora largiuntur, nec breuitatem dicentibus, sed copiam, hoc est diligentiam, suadent: quam præstare nisi in angustissimis causis non potest breuitas, Adiiciam, quod me docuit vsus, magister egregius,

*sapientiores maioribus nostris? nos legibus ipsis iustiores? quæ tot horas, tot dies, tot comperendinationes largiuntur? quibus postea motus Antoninus imperator, oratoribus permisit quantum aquæ actioni petiissent, & iudicia longius protraxit. *Copiam*) Dicendi vberitatem: quam rem per exornationem, quæ interpretatio dicitur, declarauit. *Diligentiam*) sc. ostendens oratori per longum temporis spatium concessum. *Angustissimis*) Minoris probationis: & vnius tantum, vel paucorum criminum citò transigendorum. *Breuitas*) Dicendi. *Vsus magister*) Sic libro sexto: quod tamen multi ante eum dixerant, imprimis M. Tullius, vsum esse dicendi magistrum frequenter præcepit, & omnium magistrorum præcepta superare.

hinc

frequenter egi, frequenter iudicaui, frequenter in consilio fui. aliud alios mouet: ac plerunque paruæ res maximas trahũt: varia sunt hominum iudicia, varia volũtates: inde qui eandem causam simul audierunt, sæpe diuersum, interdum idem, sed ex diuersis animi motibus sentiunt. Præterea sua quisque inuentioni fauet, & quasi fortissimum complectitur, quum ab alio dictum est, quod ipse prænidit. Omnibus ergo dandum est aliquid, quod teneãt, quod agnoscãt. Dixit aliquando mihi Regulus, quum simul adessemus, Tu omnia, quæ sunt in causa, putas exequenda: ego iugulũ statim video, hũc premo (premit sanè quod eligit, sed in eligendo frequẽter errat.) Respõdi, posse fieri, vt genu esset aut tibia aut talus, vbi ille iugulum putaret. At ego (inquã) qui iugulum perspicere nõ possum,

hinc pro Corn. Balbo, Assiduus, inquit, vsus vni rei deditus, & ingenium & artem sæpe vincit. est enim ratio loquendi, & regula sermonis. at omnium etiam rerum magistrũ vsum esse scribit Cæsar in Commentariis: quod latius explicuit Columella, quid sit inter vsum & artem interesse: scriptorum dicens monumenta magis instruere, quàm facere artificem: vsum & experientiam dominari in artibus, neque esse vllam disciplinam, in qua non peccando discatur. nam vbi quid perperam administratum cessit improsperè, vitatur quod fefellerat: illuminátque rectam viam docentis magisterium. Manilius, Per varios vsus autem experiẽtia fecit Exemplo mon-

Frequenter egi) Plures causas dixi. *Iudicaui*) Iudex fui. *In consilio fui*) Assumptus fui iudex extra ordinem pro consultatione rei dubiæ: nam in consilio esse dicitur aliquis, cùm super re ambigua consulitur. M. Tullius, Vt haberet in consilio & fratrem: & in Panegyrico Constantini, quisquis illius autor. qui tibi in consilio erant, herebant. Apuleius in consilio iudices esse dixit, quòd potestatem iudicij haberẽt. & principem dicimus bonos in cõsilio habere, quòd elit decemere ex consilio bonorũ. neque me præterit, Quintil. scribere, iudicium à consilio parum differre, quòd illud ostendentibus rebus adhibeatur, hoc latentibus, & aut omnino nõdum repertis, aut dubiis. & iudicium frequentissimè certum esse, consilium verò rationẽ quandam altè repetitam, & plerunque plura perpendentem & comparantem, habentemque in se & inuentionem & iudicationem. *Aliud alios mouet*) Vna res mouet alium, alia aliũm. *Varia sunt hominum iudicia*) Nam sicut ingeniorum plurimæ sunt formæ, sic iudiciorum, vt autor est Quintilianus. *Varia voluntates*) Imitatio Persiana, Vellé suum cuique est, nec voto viuitur vno. quod & imitatus est, Terentius in Phormione. Verum ita est, quot homines, tot sententiæ. suus cuique mos. *Diuersum sentiunt*) Diuersam habent sententiam ab aliis autoribus. *Idem*) Simile aliis, sed diuersis effectibus. *Sua inuentioni*) Quod præuidit & excogitauit, antequam orator diceret & ageret, id tanquam verissimum seruat. *Fortissimum*) Certissimum, irreprehensibile. *Alio*) Ab actore. *Teneant*) Credant. *Agnoscant*) Tanquam suum inuentum. *Adessemus*) Causam ageremus. *Quæ sunt in causa*) [Quæ pertinent ad causam dicendam.] *Vt genu esset*) Lucianus in libro qui inscribitur oratorum magistri, apertè carpens malos oratores, inquit, non referre vt pro fronte suram, pro sura verticem accipiant. *Iugulum*) Firmissimum argumentum, causæ constitutionem: nam iugulus in homine maximè letalis: inde per translationem iugulatum liceris dixit, in Verrem M. Cicero [& in Philippicis Iugulatam causam Pompeianorum.] & Terentianus Dauus, Iugulasti hominem verbis. *Hunc premo*) Vrgeo, & in summa totius causæ

perſto non euagando. (*Premit*) inſtat vbi credat eſſe cardinem rei, ſed ſæpe fallitur in eligendo. *Reſpond*) Regulo. *Fieri*) Euenire. *Genu*) Pars leuior cauſæ. perſtat in tranſlatione, cùm iam præmiſerit iugulum. *Iugulum*) Firmiſſimum argumentum minuendo ſuam facultatem, Reguli ſubſannat arrogantiam.

Omnia) Omnes partes cauſæ. πάντα λίθον κινῶ] id eſt, omnem lapidem moueo: huius prouerbij multi meminere. Nicarchus in epigrammate πάντα λίθον κινῶ. Baſilius ad Monachos πάντα λίθον, καὶ πᾶν παραμύθιον κινοῦντες, & qui Græcè vitam Auguſti ſcripſit. πάντα λίθον κινῶν, τὸ τῆς παροιμίας. ſimile illud πάντα κινεῖν πάσσον, quod à Suida pariter ſcribitur. eius originem inde tractam inuenio. Polycrati Thebano ementi locum, vbi Mardonius caſtrametatus fuerat, reſpondit oraculum, vt inibi foderet, & omnem lapidem moueret: futurum vt magnam auri copiam offenderet. quidam tractum putant à venatoribus, qui feras indagantes, magna diligentia omnia perluſtrant. *In cultura agri*) In colendis agris. *Arbuſta*) Loca arboribus conſita, vel arbores quibus vites maritantur: vnde Plinius nobilia vina non niſi in arbuſtis gigni confirmat: & vlmum, populum nigram, fraxinum, ficum, oleam, corcum, tiliam, aceram, ornum, carpinum, quercum, ſalicem, inter arbuſta connumerat: ſecutus Varronem, qui præcipit arbuſta ferenda in ſpacium quincuncis, & vineas ac arbuſta putanda. ſic docet Columella, arbuſtum faciendum, & arbuſtuam vitem arbuſto coniunctam retulit. Palladius ſimiliter. Plinius etiam arbuſtare agros, pro arbuſtis conſerere vſus eſt. Arbuſtum Cato, & eum imitatus Serius pro loco arbuſculis referto vſurpauerat. at arbuſtum inter ſemper virentes arbores enumerat Theophraſtus. *Exercee*) Color, aro. *Siliginem*) Theophraſto & Plinio authoribus, ſiligo genus grani nunquam partes matureſcit, nec vlla ſegetum minus dilationem patitur propter teneritatem: matura grana protinus decidunt, ſed minus quam cætera frumenta periclitatur in ſtipula: quoniam ſemper ſecuram habet ſpicam: nec rorem continet, qui rubiginem faciat. tria eius genera, bromos, ſiligo excepticia, & tragos. *Semina*) Argumenta. *Prouenerint*) Prouentum, & meſſem bonam reddiderint, iuuerint. *Imperſpicua*) Incognita, dubia. *Incerta-fallaciaque*) Incerta ad cognoſcendum an fallant: an magis diſiunctim legatur, incerta, fallacia. *Ingenia temperaturæ*) Naturæ temporum, qualitates bonæ ſiue malignam tempeſtas vocabulum medium eſt. *Summum oratorem Periclem*) De cuius dicendi copia ſic accepimus, vt cùm contra voluntatem Athenienſium loqueretur pro ſalute patriæ, ſeuerius tamen id ipſum, quod ille contra populares homines diceret po-

omnia pertento, omnia experior, πάντα *denique* λίθον κινῶ. *Vtq; in agricultura non vineas tantùm, verùm etiam arbuſta: nec arbuſta tantùm, verum etiam campos curo, & exerceo: vtque in ipſis campis non far, aut ſiliginem ſolam, ſed ordeum, fabam, cæteráque legumina ſero: ſic in actione plura quaſi ſemina latius ſpargo, vt quæ prouenerint, colligam. Neque enim minus imperſpicua, incerta, fallaciáque ſunt iudicum ingenia, quàm tempeſtatum, terrarumque. Nec me præterit ſummum oratorem Periclem ſic à comico Eupolide laudari,*

---πρὸς δέ γ' αὖ τούτῳ τάχ' ἄν
Ηἰθώ τις ἐπεκρίθητο τοῖσι χείλεσιν.
Οὗτος ἐκίνει, καὶ μόνος τῶν ῥητόρων,
Τὸ κέντρον ἐγκατέλιπε τοῖς ἀκροωμένοις.

Verùm huic ipſi Pericli nec illa πρόθυ, *nec illud* ἐκίνει *breuitate, vel velocitate, vel vtraque (differunt enim) ſine facultate ſummæ conti-*

pularē ominbus & iucundum videretur: cuius in labris veteres Comici, etiam cum illi maledicerent, quod tum Athenis fieri licebat, leporem habitasse dixerunt: tantamque in eo vim fuisse, vt in eorum mentibus qui audissent, quasi aculeos quosdam relinqueret: præstitit igitur Pericles doctrina, consilio, eloquentia per quadraginta annos, quibus in patria, & vibanus eodem tempore, & bellicis rebus præfuit, quod Anaxagoræ physici auditor fuit. hæc sumpta ex Marco Tullio & Valerio Maximo de illo tamen longè plura Thucidides & Plutarchus, quem asserunt ob eloquentiam cognominatum Olympium. meminit sequētium verborum [Lucianus in laudatione Demosthenis, &] Suidas: sed breuibus. τοῦτο δὲ τις ἐπιπλάττων τῷ τῆς πείθους χαλινῷ τὸ ἀδόμενον, id est, talis autem quædā incidebat suadela labris vti. πρὸς δὲ γε τοῦτο τὸ πάλαι, περί τινος ἐπιπλάττων τῆς πείθους χάλιτι, ὅπως σκληρὸν, ἐμοὶ δοκεῖν τὸ κέντρον ἐγκαταλίπῃ τοῖς ἀκροωμένοις. id est, ad hoc suadela quædam insidebat labris, adeo demulcebat, & solus rhetorum aculeum relinquebat auditoribus: quæ verba Eupolidis, veteris comœdiæ scriptoris sæpe Cicero transtulit ad nos, vt De claris oratoribus, de Pericle scripsit Eupolis: cum delectatione etiam aculeos relinquebat in animis eorum à quibus esset audītus. Et, Vberius veteris comœdiæ maledica lingua, quamuis potentiam viri perstringere cupiebat, tamen in labris hominis mellę dulciorem leporem fatebatur habitare, atque animis eorum qui illum audierant, quasi aculeos quosdam relinqui prædicabat.] Ac Fabius libro decimo: quod de Pericle vetus testimonium est, in Platonem transferri potest iustissimè, in labris eius sedisse quandam persuadendi deam: sic enim interpretatur πειθώ: quæ sane ab antiquis colebatur. nam tradit Pausanias, Thebis in Templo Veneris fuisse eius deæ imaginem, opus Praxitelis: & templum Pithus sine statua. Herodotus libro octauo testatur, apud Andrios dixisse Themistoclem duas deas Suadelam, & Necessitatem. Suidas asserit, nihil aliud esse Pithus templum, quàm orationem. M Tullius cum libro tertio De oratore, leporem πειθῶ appellasset: De claris oratoribus idem suadelam vocauit, cuius effectorem dicit esse oratorem: quam Suadam dixit Ennius. eius autem Cerbegum medullam fuisse vult, vt quam deam in Periclis labris sedisse, huius hic medullam Romanum oratorem fuisse dixerit: alij Flexanimam, & dicendi præsidem. Horatius etiam poëticam mellam vocauit: & Cebetes, In solio, inquit, sedet suauibus moribus & formosa indole mulier, quæ poculum manu tenet, Suada vocatur, mortales omnes seducens. Syracusium quendam Apollonius Pithonem appellabat, oratione sua persuadere conantem: de quo Philostratus libro septimo. σκληρὸν) Demulcebat. Differunt enim breuitas, & orationis velocitas. nam breuitas est dicere citra causam: velocitas etiam copiosè, sed nimium festinanter, & sine mora ac tractu. Hermogenes diffinit, velocitatem, esse compositionis accelerationem, qua vivi & mobilis oratio videtur. *Facultate*) Facilī potestate dicendi.

Delectare) Quod includit in se floridum dicendi genus: est autem proœmij proprium, quamuis etiam in aliis orationis partibus opportunè hac. *Persuadere*) Persuademus grandi & robusto genere dicendi, authore Quintilliano, præsertim argumentis tam ex arte, quam sine. Persuasionis loci sunt confirmatio & refutatio, ac peroratio, quamuis etiam & secundum rhetores, in narratione debebamus persuadere. *Copiam*) Vbertatem orationis. *Si*

gisset. nam delectare, persuadere, copiam dicendi spatiumque desiderant: relinquere verò aculeum in audientium animis, id demum potest, qui non pungit, sed infigit. Adde, quæ de eodem Pericle comicus alter, ἦ καὶ τὸν Ζωκράτην τὸν ἐλλάδα. *Non enim amputata*

tum] Temporis moram. *Aculeum*] Persuasionem & fidem facere. *Pungit*) Leniter tangit, & breuibus agit. *Infigit*) Mollis immoratur, & persuadet. *Comicus alter*)

Scribit: is est Aristophanes pariter comœdiæ veteris scriptor: ἤστραπτε, ἐβρόντα, ξυντίνασε τὰ πάντα, id est, fulgurabat, tonabat, & conuoluebat omnia. Marcus Tullius De perfecto oratore, nunquam, inquit, ab Aristophane poëta fulgurare, tonare, permiscere Græciam dictus esset Pericles, si tenui genere vsus fuisset. & Fabius libro duodecimo. Quid Pericles? similem ne credimus Lysiacę gracilitati? quem fulminibus, & cœlesti fragori comparant comici: dum illi conuicientur. ad quæ videtur Martianus allusisse, vbi de rhetorica agit. At verò quid cùm commotus publici nominis attestatione clamauerat? fulgurare, permiscere, ardere omnia videbantur, quod adeo illi placuit, vt repetat hæc cum in progressu arma concussserat, veluti fulgureæ nubis fragore collisò, bombis dissultantibus fracta diceres crepitare tonitrua: denique creditum, quod instar Iouis posset etiam fulmina iaculari: hanc totam ferè Græciam miscuisse ferebant: vnde quidam codices apud Secundum pro πάντα, ἅπαξ, habent, id est, Græciam. iisdem ferè verbis Suidas de Salmoneo vetitur, ἤστραπτε, ἐβρόντα ξυντίνασε τὰς τῶν ὑπηκόων ψυχάς, id est, fulgurabat, tonabat, perturbabat subditorum animos. *Amputata*) Breuis, circumcisa.

oratio & abscissa, sed lata, & magnifica, & excelsa tonat, fulgurat, omnia denique perturbat ac miscet. Optimus tamen modus est, quis negat? sed non minus non seruat modum qui infra rem quàm qui supra: qui adstrictius quàm qui effusius dicit. Itaque audis frequenter, vt illud immodicè & redundanter, ita hoc ieiunè & infirmè Alius excessisse materiam, alius dicitur non implesse: æquè vterque, sed ille imbecillitate, hic viribus peccat. quod certè etsi non limatioris, maioris tamen ingenij iudicium est. Nec verò cùm hæc dico, illum Homericum ἀμεῖξ οσπῆ probo, sed hunc, καὶ ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίοισιν: non quia non il-

Abscissa) Manca. *Lata*) Copiosa. *Magnifica*) Sublimis. *Excelsa*) illud dicendi genus admirabile continens. *Optimus tamen modus est*) Respondet quæ possent obiici. tenendum esse modum in oratione, ne sit nimium redundans. *Non minus*) Pariter. *Infra rem*) [quæ dicit nimium breuiter, & ieiunius quàm causa exigit. *Supra rem*) Redundanter, & extra causam. *Qui astrictius*) Non minus non seruat modum qui dicit minus, quàm ille qui dicit immodestius. *Redundanter*) Excessiuè dixisse. *Homericum*) Alicuius actionem. *Ieiunè*.) Atidè. *Infirmè*) Infra causam: vnde M. Tullius de perfecto oratore vtrunque genus improbat, Meæ, inquit, aures & perfecto completóque verborum ambitu gaudent, nec curta sentiunt, nec amant redundantia. nam sicut cauenda est oratori pressio inopia & ieiunitas: ita amplo inflatum & corruptum dicendi genus. nam copia, autore Fabio, modum habet, sine quo nihil nec laudabile, nec salutare est. hinc De claris oratoribus tradit Cicero, Apollonium Molonem summum oratorem dedisse operam, vt nimis redundantem, & superfluentem iuuenili quadam dicendi impunitate & licentia reprimeret, & quasi extra ripas diffluentem coërceret. *Materiam*) Propositam causam. *Nō implesse*) Ieiunè dixisse. *Æquè peccat*) Excedendo regulam & præscriptum: an quia pecc[ata] cata paria, vt alibi latius docebimus. *Ille*) Qui infrà dixit. *Hic*) Qui suprà. Aduertet hic & ille, positum à Secundo contra multorum vsum, apud quos, ille respicit longiora, hic propinquiora. sunt tamen authores probati, qui similiter vtuntur: quod nos in sequentibus latius annotauimus. *Viribus*) Nimiis. *Limatioris*) Absolutioris. *Vitium*) peccatum, sed quod peccatum maius in eo ingenium esse indicet. Hinc aliqui non vitium sed indicium legunt: quod magis probo. Nullum enim ingenium limatum eò quòd est limatum vitiosum est.] *Maioris*) Copiosioris. in quam

sententiam pedibus iuit Fabius, de Stesichoro loquens: sed redundat atque effunditur: quod vt est reprehendendum, ita copiæ vitium est. etiam libro secundo dixerat: prius vitium sterilitatis esse, quàm quod ex copia venitet: facilè remedium vbertatis, sterilia dullo labore vinci. quam rem M. Tullius libro secundo De oratore sic tractauit: Volo se efferat in adolescente fœcunditas: nam facilius reuocantur ea quæ sese facilius profuderunt. quod si nihil valet materies, noua sarmenta cultura exputantur. ita volo esse in adolescente, vnde aliquid amputem non enim potest in eo esse succus diuturnus, quod nimis celeriter est maturitatem assecutum. Sic fortasse nos, aridiores quidam notabunt, tanquam copiosius Secundum interpretantes: sed hæc multis, non delicatis scrisimus. *Illum Homericum*) Illum Homeri versum ex secundo Iliados, Θερσίτης δ' ἔτι μοῦνος ἀμετροεπὴς ἰκέλαστος, Ὃς ῥ' ἔπεα φρεσὶν ἦσιν ἀκοσμήτα πολλὰ ἤδη Μάψ. i. e. Thersites autem adhuc solus sine verborum mẽsura tumultuabat, qui certè verba mentibus suis incomposita, multáque nouerat frustrà. *Hunc*) versum ex tertio Iliadis in laudem Vlyssis. ᾧ ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χείμερίοισιν, id est. & verba niuibus similia hyemalibus. nam eius oratio copiosè fluebat instar niuium. M. Tull. De claris oratoribus, vim dicendi tradit assignatam Vlyssi ab Homero. *Ille*) Versus super oratione Menelai ex eodem Iliadis libro:

παῦρα μὲν ἀλλὰ μάλα λιγέως, ἐπεὶ οὐ πολυμύθῳ, id est, pauca quidem, sed vãldè acriter: quia non multiloquus erat. de quo Cicero, Menelaum dulcem illum quidem refert Homerus, sed pauca dicentem. breuitas autem laus est interdum in aliqua parte dicendi, in vniuersa eloquentia laudem non habet. omittit Secundus tertium dicendi genus, ab eodem poëta sub oratione Nestoris designatũ. Ἡδεῖα μὲν ῥεῦμα ἐπέων λιγὺς Πυλίων ἀγορητὴς Οὐ μὲν δὴ γλώσσης μέλιτι γλυκίων ῥέεν αὐδή. id est, id est, suauiloquus surrexit acer Pyliorum concionator: cuius etiam à lingua melle dulcior fluebat vox. quod etiam asserit Cicero, & Plutarchus pleraque Homeri exponens, Nestorem refert suauiloquum introduci & gratum auditoribus: Menelaum breuem, & elegantem, necessaria perorantẽ: Vlyssem vehemen & copiosum quod apud nos Quintilianus inscripsit. Homerus breuem quidẽ animi iucunditatem, & propriam (id enim est non errare verbis) & carentem superuacuis eloquentiam Menelao dedit: ex ore Nestoris dixit, dulciorẽ melle profluere sermonẽ: qua certè delectatione nihil fingi magis potest. Vlyssi facundiam & magnitudinem impũxit: cui orationem niuibus hybernis copia verborum, atque impetu parem tribuit. *Crebram*) Velocem, instantem. *Largam*) Copiosam. *Diuinam*) Qualis fuit

le mihi validissimè placent, παῦρα μὲν ἀλλὰ μάλα λιγέως. Si tamen detur electio, illam orationem similẽ niuibus hybernis, id est crebram, assiduam & largam, postremò diuinam & cælestem volo. At est gratior multis actio breuis. Est quidem, sed inertibus, quorum delicias desidiámque, quasi iudicium respicere, ridiculum est. Nam si hos in consilio habeas, non solùm satius est breuiter, sed omnino non dicere. Hæc est adhuc sententia mea, quam mutabo, si dissenseris tu. Sed planè cur dissentias, explices rogo. Quanuis enim cedere autoritati tuæ debeam, rectius tamen arbitror in tanta re, ratione quàm autoritate superari. Proinde, si non errare videor, id ipsum quàm voles breui epistola, sed tamen scribe. confirmabis enim iudicium meum. si verò errare, longissimam para. Non corrupi te, qui tibi, si mihi accederes, breuis epistolæ necessitatem: si dissentires, longissimæ, imposui. Vale.

Pericli. *Multis*) Vulgaribus, idiotis. more Græco. *Est quidem*) Confirmat obiecta. *Ineruditis*) Delicatis & malis auditoribus. qui grauantur audire necessaria. *Iudicium respicere*) Velle dicere, illos habere iudicium in eloquentia. *In consilio*) Iudicis. *Sed omnino*) Melius est. *Hæc sententia*) Orationem debere esse copiosam. *Cur*) Rationes & causas, quibus potius breuiter dicendum sit. *Credere*) Parere, credere. *Tanta re*) Tanti ponderis & difficultatis. *Proinde*) Quare. *Non errare*) Vera sentire de modo dicendi. *Id ipsum*) Meam sententiam scribe. *Sed tamen*) Sed omnino rescribe. *Iudicium meum*) Scribendo tibi placere

coptam. *Si errare*) Videor: alia lectio, si erauero: placet superior. *Longissimam paro*) Multa argumenta & rationes quibus nostra confutes. *Non corripis*) Imponendo necessitatem longioris epistolæ, si dissentires, & breues literas approbando, si mecum sentires. Alij legunt *num*. [An cùm longam epistolam peto, te à vero iudicio remoui ne habères necessitatem scribendi longiorem epistolam si diuersa sentires?] solent enim plerunque vel nimium occupati amico sententiam facilè concedere, ne, si secus senserint, cogantur animum intendere refellendo.

C. PLINIVS PATERNO SVO S.

VT) Commendat seruos iudicio Paterni emptos esse decoros: superesse vt sint frugi. Et Paterno, vel Materno scriptam epistolam in variis exemplaribus notatur. Paternum Præfectum Prætorij à Commodo trucidatum legimus. Dion Maternum militem scribit. Vtriusque meminit Martiãl. nam libro decimo municipem suum testatur dicens Iuris & æquarum cultor sanctissimè legum, Verdico Latium qui regis ore forum: Municipi Materne tuo veteréque sodali Gallia cum mandas si quid ad oceanum. Et x j. ditissimum ostendit fuisse Paternum, Nummi cum tibi sint opésque tantæ, Quantas ciuis habet Páterne ratus. Dion refert Domitianum occidisse Paternum Declamatorem, quòd contra tyrannos declamasset. Et de re militari scripsisse Paternum tradit Martianus Iurisconsultus, ac Iulium Maternum nominat Vlpianus. *Animi iudicio*) vel literarum, vel prudentiæ, libro quarto super sus hende casyllabis, iudicium eius requirit. *Non*) tribuo tibi plurimum, quia multum sapis: & hoc facio. *Ne tibi placeas*) nè efferaris, surgant tibi in vertice cristæ ex laudatione Martialis', Ne tibi regali placeas Cleopatra sepulchro. & Fabius pariter. *Multum est*) sapere quantum

T animi tui iudicio, sic oculorum plurimum tribuo: non quia multum, ne tibi placeas: sed quia tantum quantũ ego sapis: quanquam hoc quoque multum est. Omissis iocis, credo decenteis esse seruos qui sunt empti mihi ex consilio tuo: superest vt frugi sint, quod de venalibus, melius auribus quàm oculis iudicatur. Valc.

ego. Iocatur cum amico Secundus: vnde postea omissis iocis serio loquitur. *Decentes*) formosos. decoros. *Mihi*) ad vsum meum, mea causa. *Frugi*) fructuosi, vtiles, necessarij: in quibus ita aliquid quo fruamur. vnde etiam deductum frugalitatis vocabulum putat Quintilianus, quòd fruges humano generi sint necessariæ. Authot est M. Tullius, frugi hominem significare non solum vtilem, sed moderatum & temperantem & parcum. ac in Epistolis ad Atticum, referri ad seruos & libertinos. quod cognomen in L. Pisone maximè laudatum fuit. quanquam idem pro Deiotaro frugalitatis verbo laudari Regem non solere dicat: & frugi hominem non multum habere laudis in Rege. Frugi secundum Grammaticos aptoton est à prima sui positione non cadens. *Venalibus*) seruis venum expositis. *Auribus*) dum loquuntur. Potest alludisse ad Æsopum deformem qui ob scommata emptus potiusquam

quam cæteri formosissimi conserui. An *auribus, si malè audiant an benè. Oculis)* quibus tantum incuemur pulchitudinem.

C. PLINIVS CATILIO SEVERO SVO S.

DIV iam in vrbe hæreo, & quidem attonitus. Perturbat me longa & pertinax valetudo Titi Aristonis, quem singulariter & miror & diligo. nihil est enim illo grauius, sanctius, doctius: vt mihi non vnus homo, sed literæ ipsæ omnésque bonæ artes in vno homine summum periculum adire videantur. Quàm peritus ille & priuati iuris & publici? quantum rerum? quantum exemplorum? quantum an-

DIV) Reddit causas Catilio suo tam diutinæ in vrbe moræ, quo Titus Ariston, cuius peritiam iuris ita laudat, vt admiretur: vitam probat, vt supra philosophicam extollat: graui valetudine premebatur. quòd si deus (sic medici spondebant) meliora annuisset, se statim Laurentinum suum ad otium literarum petiturum, scribit. Catilius Seuerus à Traiano Consul, iterum ab Adriano creatus: dein Syriæ præpositus: mox præfectus vrbis sub eodem, cum Antonini Pij adoptionem factam doluisset, re prodita quo sibi imperium præpararet, accepto successore dignitate priuatus est: prius tamen grauiter ab Imperatore obiurgatus. Fuit autem Catilius maternus proauus Antonini Philosophi, qui postea imperauit. Etsi sciam apud Spartianum, Catalium scribi: & paulò pòst Attilium. ac Iurisconsultus Florentinus, & eum secutus Iustinianus in Institutionibus prodidere *Scatilio Seuero* diuum Adrianum rescripsisse. *Hæreo)* maneo inuitus, [detineor, implicitus sum.] *Attonitus)* stupidus, & mentis inops. nam attonitus proprie is dicitur, cui casus vicini fulminis, & sonitus conitruum dant stuporem. *Pertinax)* nimium perseuerans, continua. *Titi Aristonis)* cuius officia grata & iucunda erant Secundo. Aristonem Iurisconsultum fuisse Traiani temporibus: & eius consilio Imperatorem vsum testatur Papinianus. & Vlpianus plerunque illius mentionem facit. Fuit & Saluius Aristo quem Iuliano rescripsisse, Iulianus titulo de Legatis refert. *Nihil est illo grauius)* modus dicendi elegantissimus, pro nemo est illo vir prudentior & circumspectior ac venerabilior. vndè leues contemnendos & vanos dicimus. *Sanctius)* morum integritate. *Doctius)* multiplici scientia. *Literæ ipsæ)* omnis res literaria. *Vno homine)* perinde ac si diceret, omnes bonæ artes periclitantur ægrotante Aristone: qui si interierit, videntur mihi cum illo morituræ. *Iuris publici & priuati)* quod Iustinianus ita diffiniuit, Publicum ius est quod ad statum rei Romanæ spectat, Priuatum quod ad singulorum vtilitatem. [Quare Cæcilius alibi ad Aristonem scribens, Cum sis, inquit, peritissimus & priuati iuris & publici. cuius pars Senatoriura est.] Caius Iurisconsultus describit, publicum esse quod ratio naturalis inter omnes gentes constituit: id apud omnes peræque custodiri, vocaíque ius gentium, quasi quo iure omnes gentes vtuntur. quod quisque populus sibi constituit, id ipsius proprium ciuitatis esse, vocaríque ius ciuile, quasi ius proprium ipsius ciuitatis. [Quod sumptum videtur à M. Tullio, aliud esse ius gentium aliud ius ciuile in Officiis designante.] Iurisprudentiam Vlpianus inquit esse diuinarum atque humanarum rerum notitiam: de cuius partitione latius habes primo. ff. & apud Philosophos. *Rerum)* quarum obtecuationem quadruplicem esse tradunt. an magis historiarum, cum passim pro historiis res ponantur. *Exemplorum)* quorum vsus si cum materia iungatur, pluri-

mum potest. *Antiquitatis*) severitatis antiquæ. an rerum & verborum veterum gnarus [vel potius quòd ius xij tabularum optime norat, cum id esset antiquum ius.] *Nihil est*) nulla disciplina est. Hic mihi videtur Cæcilius, dum laudat Aristonem, demonstrare illum summum oratorem, quem Crassus apud M. Tullium quærit: omni laude cumulatum, qui naturas & hominum mores sciat, & historias, antiquitates, reip. administrationem, denique ipsum ius ciuile cognoscat. *Thesaurus*) arca custos rerum reconditarum. *Abditum*) incognitum, non vulgare. [nam libro nono subtiliter disputat & quærit ab Aristone de Senatorio iure.]. *Auctoritas*) fides ex fama quæsita. *Pressa cunctatio*) diligens mora & emuncta. Apuleius pressiorem cautelam pro vigilantiore & diligentiore dixit. Sic pressiores cogitationes, id est, intentiores. Et pressum, pro apprime. Nec Quintilianus pressum ac limatum dicendi genus improbat. Video etiam pressum pro attenuato vsurpari, Secundus lib. vij. Pressus sermo & purus ex epistolis petitur. *Decora*) non nimia nec sine gratia. *Hæsitat*) moratur antequam respondeat: non quòd ei rationes desint, sed multitudine earum & diuersitate dum illas diligenter expendit. *Ab origine*) à principio, à causis, & primis motibus: quòd philosophorum proprium est, vnde fit vt non decipiatur. *Discernit*) partitur. nam ex diuisione res illustrantur. *Expendit*) ad amussim & diligenter examinat. *Ad hæc*) præterea. Post doctrinam mores Aristonis commendat. *Parcus*) abstinens, temperatus. *Cultu*) vestitu. *Priscæ frugalitatis*) Magnæ parsimoniæ. Fuerunt enim antiqui parcissimi. *Magnitudo*) fortitudo: nam Seneca autumat magnanimitatem & fortitudinem idem esse, nihilq; aliud in rebus humanis magnum,

tiquitatis tenet? nihil est, quod dicere velis, quod ille docere non possit. mihi certè quoties aliquid abditum quæro, ille thesaurus est. Iam quanta sermonibus eius fides: quanta authoritas: quàm pressa & decora cunctatio? quid est quod non statim sciat? & tamen plerunque hæsitat. dubitat diuersitate rationum: quas acri magnóque iudicio ab origine causisque primis repetit, discernit, expendit. Ad hoc quàm parcus in victu? quàm modicus in cultu? Soleo ipsum cubiculum eius ipsúmque lectum: vt imaginem quandam priscæ frugalitatis, aspicere. Ornat hæc magnitudo animi, quæ nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam refert: rectéque facti, non ex populi sermone mercedem, sed ex facto petit. In summa, non facile quis quenquam ex istis qui sapientiæ studium habitu corporis præferunt, huic viro compararit. Non quidem gymnasia sectatur,

nisi animum magna despicientem. Diogenes magnanimitatem describit esse scientiam, quæ habitum facit excelsiorem omnibus quæ contingere possint æqualiter bonorum ac malorum. *Ad conscientiam*) in qua voluerunt veram tranquillitatem consistere, non in ostentatione. Aristo igitur cum quid benefactum à se fuisset, ex conscientia sola, non ex populari aura præmium petebat: quibus virtutibus sui temporis philosophos longè anteibat. *Ex facto*) re bene gesta. *Præferunt*) simulant, prætexunt. *Studium sapientiæ*) Philosophiam. *Habitu corporis*) barba & pallio. Athenæus pariter libro nono, & pluribus decimo, insectatur simulantes philosophum baculis & intonsis barbis. *Non facilè comparabit*) quia multo superior illis est. Is enim qui studet, secundum Ciceronem, omnium rerum diuinarum atque humanarum vim, naturam, causásque nosse, & omnem bene viuendi rationem tenere & persequi, nomine Philosophi appellatur: quo nemo magis qui illa optimè norit, & persequitur?

Gymna-

aut porticus, aut disputationibus cõgis aliorum ocium suumq; delectat: sed in toga, negociisq; versatur, multos aduocatione, plures cõsilio iuuat. Nemini tamẽ istorum castitate, pietate, iustitia, fortitudine, etiam primo loco cesserit. Mirareris, si interesses, qua patientia hanc ipsam valetudinem toleret, vt dolori resistat, vt sitim differat, vt incredibilem febrium ardorem immotus opertúsque transmittat. Nuper me, paucósque mecum, quos maximè diligit, aduocauit, rogauitq; vt medicos consuleremus de summa valetudinis, vt, si esset insuperabilis, sponte exiret è vita: sin tãtum difficilis, & longa, resisteret, maneretque. Dandum enim precibus vxoris, dandum filiæ lacrymis, dandum etiam nobis amicis, ne spes nostras, si modo non essent inanes, voluntaria morte desgreret. Id ego arduum in primis, & præcipua laude dignum puto. Nam impetu quodam, & instinctu procurrere ad mortem, commune cum multis: deliberare verò, & causas eius expendere, vtque suaserit ratiò, vitæ mortisque consilium suscipere, vel ponere, ingentis est animi. Et medici quidem secunda nobis pollicentur: Superest, vt promissis deus adnuat, tandemque me hac solicitudine exoluat. qua liberatus, Laurentinum meum, hoc est libellos & pigil-

Porticus publicas) [quo solet frequens turba conuenire.] Stoicos designat, quorum princeps Zeno orationem formabat ad porticum pœcilen quæ & pesianacta dicebatur. Eò igitur discipuli confluebant: atque ideo Stoici vocati, quòd Græcè στοὰ, latinè porticus appellatur. *Aliorum*) auditorum. *Togâ*) officio. *Aduocatione*) patrocinio, aduocatos accipere debemus omnino omnes, qui causis agendis quoquo studio operantur. Consilio, respondendo. Consilia etiam nunc vulgo responsa prudentium dicuntur. Duo tectigit quæ iurisperitus facit, agere & consulere. *Illorum*) philosophorum. *Etiam primo loco*) qui principatum inter philosophos obtinent. *Operum*) pannis intectus, vt facilius sudorem exprimat. *Transmittat*) præterear (sufferat.) *Summa*) articulo, [periculo.] *Insuperabilis*) insanabilis. *Sponte*) præueniendo mortem. *Difficilis*) dura & pertinax. *Maneret*) viueret, duraret. *Dandum precibus vxoris*) ratio quia vitam protraheret, nisi medici desperassent respectu vxoris & filiæ & amicorum. *Dandum*) concedendum hoc. Sic ad Hispanum scribit, Demus hoc tuis, demus optimi adolescentis honestissimis precibus. *Inanes*) frustrà sperando Sæculis multis antè gymnasia inuẽta sunt, cum in his Philosophi garrire cœperunt, & hoc ipso tempore teneant: tamen eorum auditores discum audire quàm philosophum malunt: qui simulac increpuit in media oratione, de maximis rebus & gratissimis disputantem philosophum omnes vnctionis causa relinquunt. Ex quibus apparet gymnasia in vsu fuisse & corpori & ingenio exercendo.

eum posse conualescere. *Arduum*) difficile inuentu in vno alio. Laudabile cùm virtus circa difficilia consistat. *Impetu*)

furore. *Multùm*) vulgaribus. Gladiatores & seruos sæpe vidimus mortem constanter appetere, inquit Seneca, & belluas in ferrum irruere. *Expendere*) rationes examinare. *Consilium vitæ*) viuendi deliberationem. *Ponere*) omittere. *Secunda*) bonam valetudinem. *Deus*) sine cuius nutu & consilio nostræ spes irritæ. *Laurentinum*) rus: cuius loci & fitus amœnitate captus plurimum oblectabatur ocio literarum. *Pugillares*) tabellas in quibus scribitur. *Studiosum otium*) quia potest esse alterius rei ocium vt ignauiæ. *Assidenti*) coram Aristone ægrotante. *Vacat*) cum sim occupatus circa remedia valetudinis. *Anxio*) absenti sed cum dolore & cura. *Quid timeam*) mortem Aristonis. *Optem*) sanitatem. *Destinem*) studium in secessu.

lares, studioſúmque ocium repetam. Nunc enim nihil legere, nihil ſcribere, aut aſſidenti vacat, aut anxio libet. Habes, quid timeam, quid optem, quid etiam in poſterum deſtinem. Tu quid egeris, quid agas, quid velis agere, inuicem nobis, ſed latioribus epiſtolis, ſcribe. Erit confuſioni meæ non mediocre ſolatium, ſi tu nihil quereris. Vale.

Ista obtinent vicem epilogi: non tristia, sicut meæ, sed lætæ contentibus. nonnulli legunt latioribus. *Latioribus*) *fusioni*) perturbationi, doloti. *Nihil quereris*) nihil querulum & triste in illis scripseris.

C. PLIN. POMPEIO FALCONI, SVO S.

CONSVLIS) Pompeius Falco, ad quem diuum Adrianum epistolam de casibus infecti testamenti Vlpianus scripsisse tradit, sub Pertinace consul liberè imperatorem pupugit: sed nec minus acriter quàm prudenter ab imperatore remorsus est, cui postea Falco imperare volens, parauit insidias: de quo conquestus est in senatu imperator: Falconi tamen pepercit, & à senatu impunitatem eius petit. denique Falco in rebus suis securus vixit, & hærede filio periit, quamuis multi Falconem nescisse dixerint, Imperium sibi parari. Huic igitur consulenti an in tribunatu plebis causas ageret: respondet Secundus, se dum tribunatū ageret abaduocatione abstinuisse causásque, quibus motus fuerit, enumerat. *Te decere*) Legitur etiam debere. *In Tribunatu causas agere*) dum ingeris Tribunatum defendere reos oratione. Paulus tertio. ff. Qui magistratum initurus est, idoneus defensor non intelligitur. *Quid esse Tribunatum*)

CONSVLIS an existimem te in Tribunatu causas agere decere. Plurimum refert quid esse tribunatum putes: inanem vmbram, & sine honore nomen, an potestatem sacrosanctam, & quàm in ordine cogi vt à nullo, ita ne à se quidē deceat. Ipse cùm Tribunus essem, cr-rauerim fortasse, quime esse aliquid putaui, sed

Tribunatus dignitas plebeia, L. Iunio Bruto [& Spurio Sicinio instantibus] instituta: cuius dignitatis officium erat, læsis plebeis contra potentiores auxilio esse, quódque hi plebem rogassent, id ratum esset. In summa, ius Tribunitiæ potestatis magis ad impediendum, quàm ad agendum introductum. *Vmbram*) magistratum. *Inanem*) sine potestate, tanquam circulum ad tabernam. *Sine honore*) nam etiam quidam tradunt Tribunatum plebis non esse magistratum. vnde creato Dictatore cæteri magistratu abibant præter Tribunos. Satis tamen constat [Tribunatum] fuisse summam potestatem, post Dictatorem; qui si abfuisset,

in vrbe

in vrbe primam ac ferè solam. *Sacrosanctam*) venerabilem, tanquam rem diuinam, & deo consecratam: cuius contrarium prophanum. M Tullius pro Corn. Balbo, sacrosanctum esse nihil potest, nisi quod populus plebsve sanxisset: & sanctiones sacrandæ sunt aut genere ipso, aut obtestatione, & consecratione legis aut pœnæ: cum caput eius qui contra fecit, consecratur. Nam creati Tribuni primi hanc legem tulerunt, Tribunum inuitum tanquam vnum è multis nemo cogito agere, neque verberato, neque alteri vt verberet imperato, neque occidito, neque occidi iubeto. si quis autem prohibitorum horum aliquid fecerit, impius execrabilisque esto: bonáque eius publicanto ad sacra Cereris. & qui aliquem hæc agentium occiderit, cædis expiatus esto, ac ne fas esto deinceps populo abrogandi hanc legem, sed in omne tempus reliquum immobilis permaneat: Sit statutum omnes iurare nobis per sacra: hac se lege ipsos, & eorum posteros vsuros esse perpetuò: prexque adicta sit iuramento stabilientibus legem ipsam deos esse propitios cælestes, genióque & manes: transgredientibus verò, numina aduersa fieri qui legant *aliquem. Tanquam essem*) exempli gratia ac si fuissem Tribunus cum vere fuerit: sed hoc prætextu verborum declinat arrogantiam. Assurgere, honorem præstare, petere caput. *Stare*) pedibus stantem agere sic etiam dicebant. quam consuetudinem etiam apud Græcos fuisse ostendit Homerus in Iliad. *Clepsydra*) vase quo defluente guttatim aqua, sicut nunc puluere, horarum spatia designabantur, vel etiam quæque temporis momenta. Apuleius libro tertio, Asinum. Rursum præconis amplo boatu citatus accusator, quidam senior exurgit, & ad dicendi spatium vasculo quodam in vicem colli graciliter fistulato, ac per hoc guttatim defluo, infusa aqua, populum sic adorat. Et tertio Epistolarum Seneca, Clepsydra non extremum stillicidium exhauriti, sed quicquid antè defluxit. Suidas scribit Clepsydram esse vas angustissimo tanquam maximè pollutioni obnoxiis: ex hisque constitutus Romanis mos sacrosancta esse tribunorum corpora [*in eorum nemorem cogi*) redigi, emendari, corrigi,] impediri, negligi, inter viles & abiectos, authore Prisciano, numerari. Quod ex prædictis apparet non licuisse. Nullus enim alius magistratus compescere aut prohibere Tribunum poterat. vnde apud Liuium Fuluius Consul Tribunis inquit, Videtisne vos in ordinem coactos esse, & rem ad seditionem spectare? Et Tranquill. scribit Vespasianum altercationibus insolentissimis ab Heluidio penè in ordinem redactum. Erat etiam imperator potestate Tribunitia. [Par ter Claudius apud eundem conscripsit se in ordinem coactum ab Ostiensibus, quia subeunti Tyberim scaphas non misissent.) *A nullo*) alio quàm à Tribuno, nam cæteros collegas vnum aliquod volentes, vnus tantum Tribunorum impedire potest. Hinc Secundus, deceat, id est, decorum sit, dixit, non liceat. *A se*) sua sponte submittere se imperio alterius. *Ne vanum in fortasse*) corrigit dictum, ne videatur iactantiæ crimen incurrere. *Aliquid*) alicuius potestatis & honoris, sunt

tanquam essem, abstinui causis agendis: primùm, quòd deforme arbitrabar, cui assurgere, cui loco cedere omnes oporteret, hunc omnibus sedentibus stare: & qui iubere posset tacere quemcunque, huic silentium clepsydra indici: & quem interfari nefas esset, hunc etiam conuitia audire: & si inulta pateretur, inertem: si

ore circa fundum, ad quod in iudiciis aqua plenum propositum dicebant oratores, sicut innuit Æschines in Ctesiphontem. quam consuetudinem imitati postea Romani: nam & M. Tullius Aulum ad clepsydram vocat. Accipitur interdum pro instrumento astronomico horas metiente, & pro iudicio græcis autoribus hæc asserentibus. Pausanias insuper in vertice Ithoniæ arcis Messenensium fontem clepsydram-oriri tradit. Inditum & meretrici cognomentum nomine prius Metichæ, postquam ad clepsydram concubuit tota aquam fluente. Inde Eubuli

pœma Clepsidra appellatum. Athenæus autor. Et apud Suidam super verbo clepsydra quædam prouerbia explicantur. Fuisse illam pro horologio, & ad alios vsus sequentes scriptores indicant. Vegetius lib. iij. Quia impossibile videbatur per totam noctem vigilantes singulos in speculis manere, ideo in quatuor partes ad clepsydram sunt diuisæ vigiliæ. Censorinus, P. Cornelius Nasica Censor ex aqua fecit horarium: quod & ipsum ex consuetudine noscendi à sole horas, solarium cœptum vocari. Vitruuius testatur horologiorum ex aqua comparationem Ctesibium primum explicuisse. Et libro octauo, Athenæus inquit, Hydraulicum instrumentum videtur esse Clepsydra: vnde ferunt Platonem paruam quandam instrumenti excogitationem excogitasse, dum nocturnum horologium fingit simile hydraulico, referens clepsydram admodum capacem. Satis constat clepsydram deduci ἀπὸ τῆς καλύπτρας τοῦ ὕδατος, id est, à subducendo aquam. *Interfari*) loquentem interrumpere, impedire, obstrepi. *Conuicia*) ab aduersariis iurgia qualia nostri temporis in foro strepunt. *Inulta*) conuitia impunita. *Patientem* nimium patientem, qui non exerceret suam potestatem.

Vlciscerentur, insolentem videri. Erat hic quoque æstus ante oculos, si fortè me appellasset vel ille cui adessem, vel ille quem contra intercederem, auxiliū ferrem, an quiescerem silerémque, & quasi eiurato magistratu priuatum ipse me facerem. His rationibus motus, malui me tribunum omnibus exhibere, quàm paucis aduocatum. Sed tu (iterum dicam) plurimum interest, quid esse tribunatum putes: quam personam tibi imponas, quæ sapienti viro ita aptanda est, vt perferatur. Vale.

Vlciscerentur) detrudendo conuiciantem in carcerem, vel ab aduocatione repellendo. *Insolentem* arrogantem. *Æstus*) sollicitudo, [mentis agitatio.] *Ante oculos*) coram. *Appellasset*) prouocasset, auxilium me orasset. Appellandi ius quàm sit frequens, quámque necessarium, qui nescit, nemo est: quippe quòd iniquitatem iudicantium vel imperitiam corrigit. lege Iurisconsultum. ff. 49. tit. de Appellationibus. Est autem autoro Asconio appellatio minoris ad potiores prouocatio. Significat etiam appellare, blanda oratione alterius pudicitiam attentare, secundum Vlpianum. *Cui adessem*) pro quo agerem, cuius causam tueret. *Ille*) Aduersarius appellasset. *Intercederem*) occurrerem, obstarem. Intercedere est prohibere, cuius extremum ius erat apud Tribunos plebis. *Auxilium ferrem*) perinde ac si diceret, vtri eorum opem tulissem, aduocati partes excessissem: & siluissem, videbar me Tribunatu priuare. *Eiurato*) deposito, abrogato. [M. T. in Philippicis, Sic me iniqui eiurabant, de me querebantur. Valerius, [gnominiosa Consulum eiuratione.] Eiurare. Pompeio referente, significat id quod desideratur non posse præstare. Quare Secundus dixit eiuratum Tribunatum, vt qui in eo deductus esset, nō posset præstare honeste quod iure debuisset. *Priuatum*) sine potestate. *Omnibus*) pop. Rom. exercendo ius tribunitium & opem dando pressis. *Paucis*) ad vsum paucorum aduocare. *Personam tibi imponas*) qualitatem & mores dignitati tuæ competentes. Sic M. T. pro Sylla, Denique, inquit, istam personam vehemētem & acrem quam mihi tunc tempus, & resp. imposuit, iam volunt.s & natura detraxit. [Idem in Philippicis, Vt meminissem quam personam impositam à vobis sustinerem.] Et Ouidius, Cum tibi contingat formam Iunonis adire, Fac sis personę quam tueare memor. In qua significatione ipse alibi, & Fabius vsurpant. Neque ignoro accipi interdum personam pro scenico habitu vel histrione, à personando dictam: & pro corpore, vt sæpius apud Iurisconsultos, [& interdum Ciceronem:] & quale illud Traiani in epistolis, Quid in persona statuendum sit. *Perferatur*) [ad finem vsq; Tribunatus. In multis exemplaribus

ribus legi præferatur, præponatur, & ostentetur, probetur, nullo prætextu deformetur.

C. PLINIVS BEBIO HISPANO SVO S.

TRANQVIL.) Hispanum rogat vt pro Tranquillo suo agellum iusto pretio comparet, ne sit pœnitentiæ locus. Bebius Macer Hispanus postmodum Consul designatus sub Adriano Præfectus vrbis fuit. In quibusdam exemplaribus scriptum est Vipsano nam Vipsanum Messalam legimus Tribunum legionis, cui præerat Aponius Saturninus, virum egregium, & qui solus ad id bellum artes bonas attulisset: alioquin sub Vespasiano pietatis eloquentiæque famam adeptus nondum ætate Senatoria pro fratre Aquilio Imperatorem ausus deprecari: cuius lauretum Martialis carminibus memorat. *Venditare*) cupere vendere & quærere præstinatorem, [exponere venui.] *Mala*) pluris. *Domino*) emptori. *Stultitiam*) ignorantiam qui pluris emisset quod minoris esset. *Arriserit*) placuerit. honestum fuerit. *Stomachum*) appetentiam. *Solicitant*) instigant, augent. *Vicinitas vrbis*) censet Columella in propinquo agrum mercari, quo frequentes dominus veniat: & frequentius, quàm sit venturus denunciet. sub hoc enim metu cum familia vilicus erit in officio. *Opportunitas viæ*) Multum confert agris iter commodum: primum quod est maximum, ipsa præsentia domini qui libentius commeaturus sit si vexationem viæ non reformidet. deinde aduehenda & exportanda vtensilia, quæ res frugibus conditis auget precium & minuit impensas rerum inuectarum: quia minoris apportentur cò quod facili nisu perueniatur. necnon nihil esse etiam paruo vehi, si conductis iumentis iter facias: seruos quoque qui secururi patrem familiæ sint, non ægrè iter pedibus ingredi. *Mediocritas villæ*) ædificij in agro, ne scilicet villa sit adeo ampla, vti inde secundum Catonis præceptum exire nequeas. *Modus ruris*) mediocritas agri. huc pertinet illa præclari poetæ sententia, Laudato ingentia rura: Exiguum colito. quid vir eruditissimus traditum vetus præceptum numeris signauit: ne maiorem quàm ratio calculorum paterur emere agrum velimus: quippe acutissimam gentem Pœnos dixisse conuenit, imbecilliorem agrum, quam agricolam esse debere. Modus autem erit, vniuscuiusque voluntas facultatesque. neque enim satis est possidere velle, si co-

TRANQVILLVS, *contubernalis meus, vult emere agellum, quem venditare amicus tuus dicitur. Rogo cures quanti æquum est emat. Ita enim delectabit emisse. Nam mala emptio semper ingrata est, eo maximè quòd exprobrare stultitiam domino videtur. In hoc autem agello (si modò arriserit precium) Tranquelli mei stomachum multa solicitant, vicinitas vrbis, opportunitas viæ, mediocritas villæ, modus ruris, qui aduocet magis quàm distringat. Scholasticis porro studiosis, vt hic est, sufficit abundè tantùm soli, vt releuare caput, reficere oculos, reptare per limitem, vnámque semitam terere, omnésque viticulas suas nosse & numerare arbusculas possint. Hæc tibi exposui, quò magis scires, quantum ille esset mihi, quantum ego tibi debiturus, si prædiolum istud quod commendatur his dotibus, tam salubriter emerit, vt pœnitẽtiæ locũ non relinquat.* Vale.

lere non possis. *Adducet*) delectet, alliciat, cõsoletur [à curis vrbanis remoueat.] Aduocamentum autem consolatio. *Distringat*) occupet. *Scholasticis*) qui adhuc instituuntur, & in schola versantur: an quòd in declamando se exercebat Tranquillus. [Fuit in alia lectione *dominus* scilicet ruris. & sine parentibus.] *Porrò*) sanè, præcipuè. *Relevare*) recreare. *Caput*) studiis fessum. *Reficere*) restaurare. In secunda lectione refugere fuit, hoc est aliò diuertere. *Reptare*) lentè & quasi restitudinis passu ire, vt consueuere qui spatiantur. Sic Horatius, An tacitum syluas inter reptare salubres. *Per limitem*) Limites in agris duo maximi sunt, cardo & decumanus. Limes decumanus est, qui agrum ab exortu æquinoctiali ad occasum æquinoctialem secat. Cardo autem à meridie ad septentrionem. reliqui limites angustiores sunt, distántque inter se paribus interuallis. Semita est arcta, & quasi dimidia via. *Arbusculas*) Columella de oliuis paruis loquens, arbúsculas dixit. [*Dotibus*) donis, commodis. *Salubriter*) iusto precio. *Vt non relinquat locum pœnitentiæ*) vt semper emptio placeat: nam is non relinquit locum pœnitentiæ, quem nullius rei pœnitet.

C. PLINII

C. PLINII CÆCILII SECVNDI EPISTOLARVM

LIBER SECVNDVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS

VOCONIO ROMANO SVO S.

POST) Voconium Romanum admonet Virginio Rufo publicè factum funus honestissimum, virúmque summum & amicissimum pari laude celebrat: & quamuis senem tamen vt iuuenem defler. *Spectaculum*) rem spectandam. *Publicum funus*) Qui viri insignes, & memorabiles strenuè pro patria pugnando occubuissent, aut reipub. operam suam promptè nauassent, publicè funerabantur, tracta consuetudine à Bruto, qui à Collega Valerio publicè tumulatus est. Erat autem publicum funus, sicut Plutarchus in vita Publicolæ ostendit, cùm quis propter sua in rempubl. beneficia publicis sumptibus sepeliebatur. comitabantur præterea [si Tacito credimus præcedentibus familiarum imaginibus] Consules, Tribuni ac Senatores, denique omnis magistratus vsque in forum vbi vir aliquis laudatissimus orationem pro laudibus defuncti habebat: deinde ad locum

POST aliquot annos insigne, atque etiam memorabile populi Romani oculis spectaculum exhibuit publicum funus Virginij Rufi, maximi & clarissimi ciuis, & perinde fælicis. Triginta annis gloriæ suæ super-

sepulturæ profectis omnibus, quidam incensam facem accipiens quàm maximè altè poterat efferebat, re testans licere quidem, sed honori parcendum. Funus authore M. Tullio fiebat imaginibus, exequiis, pompâ, laudatione, cantu, ludis, lamentationibus, rogo. Sic Tranq. L. Vitellium Auli Vitellij Imperatoris patrem publico funere à Senatu honoratum assecuit. *Maximi ac clarissimi*) rebus gestis. *Perinde*) pariter [non minus.] *Fœlicis*) dum Cæsares quibus suspectus erat euasit. *Superuixit gloriæ suæ*) post victoriam adeptam contra Vindicem vixit insuper triginta annis. Virginius Rufus equestri familia ignoto patre, cùm omnes à Neronis

ad Galbam deficerent: ipse in Gallia Germanicum ducens exercitum per sese agebat: præerat enim potentissimis legionibus. cùm venisset Besontiona, id oppidum est depredatus, quod se nō recepisset. Vindice ad auxilium vrbis occurrente, & non procul castra metante, missis vltroctrō que quibusdam: tādem soli inter se duces collocuti contra Neronem coniurarunt: deinde Vindice vrbem cum exercitu occupare quærēte, Rufi milites hostium aduentum edocti, ac opinantes aduersus se exercitum duci sine præcepto Præfecti, Vindicianos inopinatos & inordinatos adorti omnes interficiunt: quibus Vindex consternatus sibi mortem conscivit: multi postea militum cadaueri illius insultantes, conati sunt in se gloriam facti transferre. Rufus occisum vehemēter defleuit, & imperium quamuis sæpius instantibus militibus, suscipere noluit. cū facilè illup cōsequi potuisset. Strenuus enim vir erat, & robur magnum & promptum habebat militēsque Neronis imagines demoliebantur, ipsum Cæsarem & Augustum appellantes. Verum postquam renuebat, militum vnus in exilio, vt imperaret, scripsit, quod ille pertinaciter repudiaret, vix tumultuantes segnis, persuādensque sua in Senatus & populi Romani potestāte dare imperium cuicunque voluissent. Omnino magnificus, vtpote non appetens principatum pro quo alij omnia subeunt pericula, mox tradito exercitu in potestatem Galbæ, ab eo non debito susceptus honore inuidia Titi Iunij nescientis virum illum mitis ingenio à bellis & malis quoscunque duces alios occupantibus in securam vitam & senectam pacis ac quietis plenam se subducere. Hæc sumpta ex

uixit. Legit scripta de se carmina, legit historias, & posteritati suæ interfuit. perfunctus est tertio consulatu, vt summum fastigium priuati hominis impleret, cùm principis noluisset. Cæsares, quibus suspectus, atque etiam inuisus virtutibus fuerat, euasit. reliquit incolumem

Tacito, Dione & Plutarch.

Legit historias) quas scripserunt Cluuius Rufus, Plinius senior, Corn. Tacitus. *Posteritati suæ interfuit*) vidit literarum monumenta, per quæ victurus erat apud posteros, & præter aliorum scripta ipse insuper Virginius reliquit Rhetoricæ libros. meminerunt Tacitus & Quintil. qui libro tertio Institutionum per hæc apertè ostendit opus suum emisisse sub Traiano. Accuratius, inquit, Gallione scripsit Celsus & Lenas, & ætatis nostræ Virginius, & Plinius Tutilius. Sunt & hodie clari eiusdem operis authores. Ex quibus apparet cùm hæc scriberet, siue potius ederet, iam Virginium è vita migrasse: eum autem Traiano imperante concessisse, præter huius epistolæ testimonium etiam illa ex panegyrico verba significant. Erat in Senatu ter Consul. Sicut ibidem enarrabimus, Virginium manifestè designant. Hic dicet aliquis, Si Fabij Institutiones contendis Traiano imperante emissas, cur in quibusdam præfationibus Domitianum commendat? Ea sane fuit scriptoris constantia & magna sub Traiano libertas, vt quæ viuo susceperat, mortuo non detraheret: & licebat sub optimo principe impunè scribere. Quare crediderim Domitiano imperante multa ac ferè omnia quæ in Institutionibus continentur composita, & quædam etiam publicata, vel eo inuito, vt ipse testatur: postea diu limata sub Traiano emissa. *Perfunctus est tertio Consulatu*) primum Consulatum gessit cum Memmio Regulo, alterum cum Pompeio Vopisco, referente Tacito: tertium cum Nerua Imperatore. autor Iulius Frontinus de aquæductibus. Et Dion inquit, Nerua Virginium sæpius Imperatorem nominatum non timuit in Consulatu suo Collegam asserere. In cuius mortui tumulo hoc epitaphium incisum est, Hic situs est Rufus pulso qui Vindice quondam Imperium asseruit, non sibi sed patriæ. Non ideo intellige Virginium mortuum sub Nerua, sed vt in transitu tam memorabile facinus tangeret, hoc addidisse Dionem. quod tamē apud eum metro non constat. *Perfunctus*) explens, quia quartum, cui à Traiano fuerat destinatus non potuit gerere, obitu intercedente. *Summum fastigium*) tot Consulatus: & in Senatu esse, ter Consul, cùm Traianus

Traianus Imperator tertium Consulatum vt nimium recusabat. *Priuati*) non principis. Sic in Panegyrica oratione, priuatum dixit respectu principis. & Tacitus in eundem sensum vsurpauit. Ex quibus apparet non tantùm priuatum dici qui sine magistratu est. *Cùm principu*) fastigium implere noluisset, delatum ei à milite imperium contemnebat. sed dubium fuit an pro Galba imperare voluisset, imparem ratus si accepisset: tutùm, si recusasset. hæc Tacitus pro commodo suo. *Cæsares euasit*) Neroni, Galbæ, Othoni, Vitellio, Domitiano superuixit: & eorum immanitatem vitauit. nam præcipuę opes erant bonis artibus inoffensa tot principum malitia. Et in coniuratione Pisoniana scribit Tacitus Virginium Rufum claritudine nominis in exilium pulsum, quod studia iuuenum eloquentia foueret.

optimum atque amicissimum, tanquam ad hũc ipsum honorem publici funeris reseruatus. Annum tertium & octogesimum excessit in altissima tranquillitate, pari veneratione. Vsus est firma valetudine, nisi quòd solebant ei manus tremere, citra dolorem tamen: aditus tamen mortis durior longiórque, sed hic ipse laudabilis. Nam cum vocem præpararet, acturus in consulatu principi gratias, liber, quem fortè acceperat grandiorem, & seni & stanti ipso põdere elapsus est. Hunc dum consequitur colligítque, per læue & lubricum pauimentum fallente vestigio cecidit, coxámque fregit, quæ parum aptè collocata, reluctante ætate, malè coijt. Huius viri exequiæ magnum ornamentum principi, magnum seculo, magnum etiam foro & rostris attulerunt. Laudatus est à con-

Optimum) Traianum cognomento optimum, quo maximè gloriabatur tradente Dione. & Secundus in oratione panegyrica hoc cognomentum pluribus extollit. *Reseruatum*) Conuenit cum Plutarcho quem diximus scripsisse Virginium inuidia Iunij ad meliorem vitam reseruatum: nam sub pessimo principe nunquam talem honorem fuisset consecutus. *Altissima tranquillitate*) summo ocio & quiete. *Pari*) maxima. *Firma*) perpetua. *Manus tremere*) Celsus tremorem manuum inter genera paralysis: eiúsque curationem ponit. *Citra dolorem*) sine pœna & tortura. *Aditus*) præludium, principium, accessus. *Longior*) longioris temporis. *Laudabilis*) ex causa laudabili contractus fuit. *Vocem præpararet*) orationem componere vellet panegyricam. [& ideo lectioni operam daret.] *Consulatu*) quarto: cui fuerat designatus à Traiano. *Et seni, & stanti, ipso pondere*,) Tria ponit, senium Rufi, & quod pedibus staret, ac magnitudinem libri, quibus ostendat in maius luxatam illius coxam. *Consequitur*) dispactum, [*Colligit*) manibus iterum corripere nititur.] *Læue*) lithostratum: & ideo lubricum, læuigatum, politum. *Pauimentum*) solum stratum. *Fallente*) titubante, labante, instabili. *Coxámque fregit*) Ad quod videtur Iuuenal. Satyr. decimaresexisse, mala senectutis enumeratis, vbi inquit, hic coxa debilis *Collocata*) coniuncta, in locum suum reposita. *Reluctante ætate*) quia difficilius senes infracturis curantur. *Coijt*) coiuit, conglutinata est. *Exequiæ*) indifferenter pro funere: quanquam funus maiora complectatur: sicut alio loco dicemus. *Principi*) Traiano sub quo tantus vir honoratus est. *Foro & rostris*) [vbi agebat causas & concionabatur, an] in quibus laudatus est: nam Romani omnes claros viros (autor Dionysius) siue quod illi bellorum ducatum acceperint, siue ciuilium negociorum magistratus & sua prudentia consilia actionesque pulchras ediderint, neque tantùm bello morientes, sed & cæteros qualicunque functos vitæ fine laudari in foro instituerunt, sumpto initio à Publicola, qui Bruti corpus ibi proponens ornatum decenter in lectulo, aduocata

populi concione pro rostris funebrem orationem habuit. [Inde Tacitus libro tertio scribit, Tiberium non prohibuisse quo minus Iuniæ C. Cassij vxoris & M. Bruti sororis laudatione pro rostris cæterisque solemnibus funus honestaretur.] Nec me præterit rostra pro magistratibus sumi, quòd in his concionarentur. & Cornelium Seuerum dum laudat Ciceronem pro eloquentia potuisse. Rostra, inquit Liuius, ex nauibus Antiatum, ex quibus suggestum in foro extructum adornari placuit, rostráque id templum appellatum, ad Comitium prope iuncta curiæ, sed posteà loco mota. Et Marcus Tullius in Vatinium, Produxeris iudicem in rostris: illo inquam inaugurato templo. Rostra in regione octaua iuxta forum locat Victor: quem locum ad statuas clarissimum fuisse docet Cicero pro Deiorato. Hinc Iuuenalis cùm forum nominauit, statim subdit triumphales statuas. Tranquillus bina rostra fuisse indicat, Augustum laudatum pro rostris veteribus referendo. Et M. Tullius in Legibus inquit, Honoratorum virorum laudes in concione memorantor, eáque ad cantus, ad tibicinem prosequuntor.

Supremus cumulus) maximum suffragium Legitur etiam cumulus, id est copia. *Laudator eloquentissimus*) fuit enim in Tacito grauis & eloquens oratio, cuius scripta quò magis leguntur, eò plus ponderis & admirationis cum multiplici copia habere creduntur. Dicam quod sentio, nemo historicorum magis diligentem lectorem tenet & alit modò robur & vim dicendi, non leuia tantum consectetur. *Plenus annis*) senex admodum, sepultus est in Alsiensi villa. *Quos recusauit*) Immo maiorem meruit gloriam, quòd principatum quem virtutibus meruerat, recusauerat: laudabilius enim honores mereri, & non gerere, quàm immeritos suscipere. *Quærendus*) optandum vt viueret. *Exemplar vitæ prioris*) tanquam vnus ex antiquis Romanis, qui nobis esset imitandus. In alia lectione fuit, *cui prioris. Mihi*) desiderandus est. *Publicè*) boni publici causa. *Priuatim*) respectu meo. [Est & alia lectio, qui illum non modò publicè, sed etiam priuatim quantum adiuuabat, tantum diligebam.] *Eadem vtrique regio*) Insubria. [*Municipia finitima*] Sumus & ex municipiis quæ sunt in eadem regione. Et cùm Ptolomæus inter Insubres quatuor tantum municipia ponat, Nouariam, Ticinum, Mediolanum, Nouumcomum addendo municipia finitima & conterminia, necesse est

sule Cornelio Tacito. Nam hic supremus fœlicitati eius cumulus accessit, laudator eloquentissimus, & ille quidem plenus annis abijt, plenus honoribus, illis etiam quos recusauit. Nobis tamen quærendus ac desiderandus est, vt exemplar aui prioris: mihi verò præcipuè, cui illum non solùm publicè, sed etiam priuatim quantum admirabar tantum diligebam. Primùm quòd vtrique eadem regio, municipia finitima, agri etiam possessionésque coniunctæ. Præterea quòd ille tutor mihi relictus, affectum parentis exhibuit. Sic candidatum me suffragio ornauit, sic ad omneis honores meos

Virginium Mediolanensem. Satis enim constat Secundum fuisse Nouocomensem, neque vllum prædictorum oppidorum quàm Mediolanum Como conterminum. & addiderit agros possessionésque coniunctas. [quòd vt firmiter credam, facit elogium de Plinio nuper inuentum in candidissimo marmore in eorundem finibus] Gaude igitur Italicarum præstantissima ciuitas tanto ciue reperto, non indigna tam clarissimi viri alumna, nec ille tam florentissimam patriam sibi restitutam degnatur. Vtraque autem fuisse municipia testimonio Secundi ac Taciti. & antiquarum memoriarum vero verius confirmatur. *Relictus*) testamento à patre. *Affectum*) amorem. *Me*) tanta benevolentia. *Candidatum*) petentem honores. Mos erat magistratum

stratum petituris, vt absque interiore tunica in comitium candida operti veste descenderent, siue vt eo habitu ad supplicandum humiliores accederent, siue innocentiam suam per album indicantes colorem, siue vt qui cicatrices haberent manifestè signa fortitudinis aperirent. [Quare apud Valerium leges, Scipionis Africani filium ignobilem Prætutæ petitorem candidam togam adeo turpitudinis maculis obsoletfactam in campum detulisse, vt, nisi gratia Ciceroi quipatris eius scriba fuerat adiutus esset, honore mà po. impetraturum non viderit.] Nec solùm magistratus petitores dicebantur candidati, sed etiam aliarum rerum. nam Tranquillus in Vespasiano dispensationis candidatum dixit, petentem dispensationem. Candidati item Cæsaris appellati, qui Principis epistolas in Senatu legebant. Et milites principales candidatos testatur Vegetius priuilegiis muniri. *Suffragio*) auxilio voce. *Sic*) tanto studio.

Ex secessibus accurrit) tametsi abesset, nec amplius se huiusmodi officiis implicaret, tamen cùm præsenserat me petere magistratus, statim properabat in vrbem vt mihi adesset. *Officiis renunciasset*) modus dicendi elegantissimus, renuncio studio, pro non amplius studeo, & à re fis cesso. à quo renunciatio id est cessatio. *Illo die*) calendis Ianuariis. lege Ouidium in Fastis. & Cornelius Tacitus Quindecimuirale sacerdotium scribit principio anni solenne iusiurãdum solitum iurare: & nuncupationibus votorum adesse, Iam autem libro quarto dixerat solennia incipientis anni calendas Ianuarias.] Et Secundus libro quarto Frontinum, cui in Auguratu successit, testatur se per multos annos ante obitum sui inter sacerdotes nominasse, tãquam in locum sum coopturet. [Puto intelligere Auguratum, de quo M. Tullius in ij. Philippica, quo enim tempore me Augurem à toto collegio expetitum Cn. Pompeius & Q. Hortensius nominauerunt: neque enim licebat à pluribus nominari. Et in xij. Imprimis patronum auguratus locum, in quo ego cum, vt quod à patre accepi filio reddam, mea nominatione cooptabo.] *Me*) dignũ suo sacerdotio. *Nouissima*) qua interiit. *Quinqueuiros*) Erant quinqueuiri magistratus extraordinarij: primò creati sunt de legibus imperio Consulari scribendis: deinde agris diuidendis: quibus aliquando Triumuiros præponebant. tertio de muris turribúsque conficiendis, nonnunquam minuendis sumptibus, cum Imperatorum liberalitate, cum ciuitas grauari videretur. *Minuendis publicis sumptibus*) vt superfluos & nimios reip. sumptus detraherent. *Iudicio Senatus*) Senatusconsulto & electione: cui Traianus multum tribuit. *Consulares*) qui Consulatum gesserant: Cicero in Philipicis. Ego sine vlla controuersia Consularis. Vt igitur intelligeremus qualem me esse Consularem profiterentur, obiicit mihi Consulatum meum. Et ad Placum, Complures in perturbatione reip. Consules dicti, quorum nemo Consularis habitus, nisi qui animo extiterit Consularis.] Consulares etiam fœminas dicimus Consularium vxores. Adiicit Saturninus matres, quod nusquam relatum est neque reperitum

ex secessibus accurrit, cum iam pridem eiusmodi officiis renunciasset, sic illo die quo sacerdotes solent nominare quos dignissimos sacerdotio iudicant, me semper nominabat. Quinetiam in hac nouissima valetudine veritus, ne fortè inter quinqueuiros crearetur, qui minuendis publicis sumptibus iudicio senatus constituebantur, quem illi totamici senes, consulariésque supererent, me huius ætatis, per quem excusaretur, elegit, his quidem verbis: Etiamsi filium haberem, tibi mandarem. Quibus ex causis necesse est tanquam immaturam mortem eius in sinu tuo desleam: si tamen fas

autore Vlpiano. At Senatores aliud erant, nam omnes Consulares Senatores erant, non omnes Senatores, Consulares: hoc a pœne colligitur ex lib. ij. belli Punici secundi apud Liuium. *Huius ætatis*] iuuenem ad nodum. *Excusaretur*) apud Senatum. quòd se valetudine excusarem ne inter Quinqueviros eligeretur, [quia nimium senex & impotens. *Tibi manauerem*) [Te tutorem relinquerem] vel hoc munus excusandi iniungere. *Immaturâ*) ante tempus respectu desiderij Secundi: nam si respexeris ad tertium & octogesimum annum, erat matura. *In sinu tuo*) apud te.

Mortalitas) corpus quod solum morti obnoxium erat. conditio moriendi. nam vita duplex est: vna cum anima coniuncta corpori est, altera cum apud posteros memoria nominis viuit rebus præclarè gestis. [vnde de morte Reguli Valerius Max. dixit, si quisquam interit, qui sic extinguitur.] *Viuit*) Matt. in obitu Saloninj, Viuit qua voluit viuere parte magis. *Viuet*) fama illius erit immortalis. *Ab oculis recessi*) remota inuidia: raro enim ante cineres gloria venit. *Multa*) propter Virginij interitum. *Video*) video videor, imaginor. *Vana*) falsis. *Recentibus*) actibus paulo ante cum illo habitis. *Gloria*) laude, qui cum possit imperare, id recuset.

est aut flere, aut omnino mortem vocare, qua tanti viri mortalitas magis finita quàm vita est. Viuit enim, viuétque semper, atque etiam latius in memoria hominum & sermone versabitur, postquam ab oculis recessit. Volui tibi multa alia scribere, sed totus animus in hac vna contemplatione defixus est. Virginium cogito, Virginium video, Virginium iam vanis imaginibus, recentibus tamen audio, alloquor, teneo: cui fortasse ciues aliquos virtutibus pares, & habemus & habebimus: gloria neminem. Vale.

C. PLINIVS PAVLINO SVO S.

IRASCOR) Paulinum hortatur vt quid scribat, cum tandiu nihil ab vrbe literarum miserit. Valerius Paulinus circumiectas Galliæ Narbonensi ciuitates Vuelliana tempestate in verba Vespasiani, cuius ante fortunam amicus erat, adegit: concitisque omnibus qui exauthorati à Vitellio, bellum sponte sumebant, Forojulienſem coloniam claustraque maris præsidio vuebarut: eo grauior autor quòd Paulino patria Forumiulij. & hono apud Prætorianos, quorum quondam Tribunus fuerat, ipsiusque pœne fabulæ quinquennalis & summæ potentiæ spectatores annitebantur. Plures sunt ad eum epistolæ. Moriens iuslibertorum suorum Secundo reliquit Paulinum Tribunum in bello Iudaico.

IRASCOR, nec liquet mihi an debeam, sed irascor. Scis quàm sit amor iniquus interdum, impotens sæpe, sæpe etiam & semper. Hæc tamen causa magna est, nescio an iusta: sed ego tanquam non minus iusta, quàm magna sit, graviter irascor, quòd à te tandiu literæ nullæ. Exorare me potes vno modo, si nunc saltem plurimas, & longissimas miseris. hæc

Iosephus

Ioſephus, & alterum Præfectum Alexandriæ refert. Martialis pedum pernicitatem in Paulino admiratur, & Paulinum a Severo Imp. interfectum legimus. *Nec liquet mihi*) nullam adhuc certam rationem habeo an debeam irasci. *Iniquæ*) qui iniuste cogat irasci. *Impotens*) ad comprimendos affectus iniquos. *Minuam*) pro minima rat. *Non jam auditurus*) non admittam tales excusationes, quales si diceres, non eram Romæ vel negociis occupabar. *Enim*) certè *Nec dij sinant*) nec velint. *Illud*) vt asseras hanc causam moræ à scribendo. *Vt*) si diceres, enim infirmior. *Vtrumque*) studere & desidere. *Otio*) quiete: difficile enim lucubramus [& pigri sumus] in tumultu & animi perturbatione.

mihi sola excusatio vera, cætera, falsæ videbũtur. Non sum auditurus. Non eram Romæ, vel occupatior eram. Illud n. nec dij sinãt, vt infirmior. Ipse ad villã partim studiis, partim desidia fruor, quorũ vtrũq; ex otio nascitur. Vale.

C. PLINIVS NEPOTI SVO S.

MAGNA) duces inuenio fuisse Isæos præstantissimos rhetores Athenensium: vnum Demostheni præceptore, vt Philostratus tradit: alterum Assyrium declamatorem, quem Suidas viguisse sub Adriano & plurima scripsisse refert, Lolliani Ephesij Declamatoris magistrum. Et Iuuenalis illius dicendi torrentem veneratur per transitum. Vnde prouerbium illud, Tantali horros vindemiari, traxisse originem Philostratus & Suidas enarrant: cum prius intemperanter viueret, mox ad modestiam conuersus interrogaretur, quisnam piscium & auium optimus esset? Explicata Isæi summa facultate & eloquentia hortatur Nepotem vt eum auditurum veniat, cùm vix magis afficiat. Licinius Nepos diu orbus susceptæ filiæ captatores frustratus domum habuit apud sacellum Plotiæ ad Veteres Ficelias, autore Martiale, in Præfur. summa vsus constantia & seueritate. Fuit & Cæcilius Nepos Cæcilij contubernalis. Nepotem Adrianus loco nobilis habuit. Et Nepotis Plotis meminit Iuuenalis. *Præcesserat*) ante aduentum eius in vrbem. *Maior*) maioris facundiæ quam crederetur. *Facultas*) facilis potestas dicendi: alibi pro diuitiis. *Vbertas*) fertilitas cum delectu. Sic pingue dicendi genus Cæcilio assignat Macrobius, sicut copiosum Ciceroni. Et Philostratus Isæo non aridum sed immensum ac naturale & rebus sufficiẽs. *Et tempore*) impar tui, ex improuiso nam maximus studiorum fructus est, & velut præmium quoddam amplius longi laboris ex tempore dicendi facultas, quam qui non erit consecutus Fab. sententia, ciuilibus officijs renunciabit. *Dum scripserit*) stylo elaborauerit. Quintilianus præcipit multo ac fideli stylo elaborandam orationem, vt scriptorum co-

quaque re irascibilis, quisque parua causatur. [Lucianus in Fugitiuis, vbi philosophos sui temporis notat supra infantulos iracundos ὀξυχόλους & μικροψύχους appellat, & in dialogo Merc. & Mariæ ὀξυχόλους amãtes. *Causa*) qua irascor. quod] nihil scriberet. *Non minus*) æquè. *Litera nullæ*) venũt, mittuntur. *Exurere*) placare. *Plurimæ*) lite-

lorem etiam ea quæ subitò effusa sunt, reddant. extemporalis enim garrulitas nec expectata excogitatio, & vix surgendi mora circulatoriæ iactationis similis est. *Atticum*) optimus. nam atticè dicere est optimè dicere: quia Attici inter alios Græcos presli & integri sunt. & Xenophon pro dulcedine eloquij & incredibili facilitate, Attica musa appellatus. M. Tullius de Optimo Gen. Orat. Atticè dicere tradit esse, ornatè, appositè, eleganter, in vnoquoq; dicendi genere probato differere. Sale & facetiis uti vel maximè atticum est. sciátque si quis Demosthenem imitetur, eum & Atticè dicturum & optimè: quo oratore ne Athenas quidem ipsas magis credo fuisse Atticas. Et de Claris Orat. Atticè dicere, est ad similitudinem Demosthenis dicere, vt non omnes qui Atticè, iidem benè: sed vt omnes qui benè, iidem etiam Atticè dicant. *Præfationes*) quæ ante opus ponuntur breuibus consilium scriptoris explicantes. *Tersa*) limatæ, accuratæ, politæ. *Graciles*) pressæ, acutæ. *Dulces*) suaues, delectabiles, non asperæ, non tetricæ. *Graues*) sententiis refertæ. *Erecta*) stylo grandiori. Antitheton graciles & erectæ, graues & dulces. *Posset*) sibi dari ab auditoribus, lego tamen melius, proponit.

Plures) controuersias quas tractet ex tempore. [M. Tull. lib. ij. de Finibus, Leontinus Gorgias primus ausus est in conuentu poscere quæstionem, id est iubere dicere qua de re quis vellet audire. audax negotium dicerem, impudens, nisi hoc institutum postea transiatum ad philosophos nostros esset: nam] ante controuersiam præfationem dicebant. Non solum hoc ex Cæcilij verbis probatur, sed etiam Gellij dicentis, Introiit adolescens & præfatur arrogantius & elatius quàm ætati eius dicebat: ac deinde iubet exponi controuersias. Quid autem sit controuersia, Seneca inquit, Declamabat Cicero, non quales nunc controuersias dicimus, nec tales quidem quales ante Ciceronem dicebaot, quas theseis vocabant. Hoc autem genus materiæ quo nos exercemur adeo nouum est, vt nomen quoque eius nouum sit: controuersias nos dicimus, Cicero causas vocat. Hoc verò alterum nomen, hoc est thesis, græcum est: sed in Latinum ita translatum, vt pro Latino sit. Scholastica controuersia multo recentius est, sicut ipsa declamatio. Artem tractandæ controuersiæ Aphthonius præbet. & plures Seneca exponit, quas Silo Pompeius apud eundem, quoties commodum erat existimabat, sumi posse de hominibus legis verbis. *Electionem*) vt eligerent quam diceret. *Paratus*) domi præmeditata oratione. Sensus est, Iseus aliquando accedit ad declamandum præmeditata oratione, cum alias ex tempore declamaret: oblata auditoribus facultate vt sibi proponerent plures controuersias, eligeréque quam à se tractari vellent. Si autem leges *parte*, loco *paratum*, vt est in codice antiquo, tunc sic interpretaberis: sæpe etiam *partes* controuersiæ permittit auditoribus & discipulis, vt siue defensionem siue accusationem tractandam sibi sumant. *Exurgit*) stantes enim dicebant. *Amicitur*) pallio, quia Græcus [se componit. S c enim libro quarto de Liciniano declamaturo scribit, Cum, inquit, Græco pallio amictus intrasset, postquam se composuit, circumspexítque habitum suum, Latine, dixit, declamaturus sum.] Nam si Romanus, toga: cuius formam in Oratore Quintil. optimè describit. Alij codices habent, iam ergo loco amicitur, quod minus probo. *Omnia*) succurrunt necessaria dicenti. *Pariter*) eodem momento. *Ad manum*) in promptu. *Reconditi*) rari, admirabiles. *Occurrant*) fluunt, suggeruntur, vberant. *Verba*) vtrunque tetigit ex quibus oratio conficitur, ex verbis & rebus. In rebus, inuenda inuentio, in verbis elocutio, in vtrisque collocatio. Verba aut singula aut coniuncta sunt, in singulis intuendum

controuersias plureis, electionem auditoribus permittit, sæpe etiam partes: surgit: amicitur, incipit. Statim omnia, ac pene pariter ad manum. Sensus reconditi, occurrant verba, sed qualia: quæsita, & exulta. multa le-

est vt

est vt sint latinæ, perspicuæ, ornatæ, & ad id quod efficere volumus accommodatæ: in coniunctis, vt emendata, & collocata, vt figurata. *Quæsita*) electa. *Exculta* emendata, vt alterum ad singula, alterum ad coniuncta referatur. *Multa lectio in subitis*) Cum dicit Isæus ex improuiso, apparet multa legisse. Comparatur enim facultas extemporalis ex multa lectione, & longo stylo ac fideli. vnde libro ij. de Oratore M. Tullius, Qui à scribendi consuetudine ad dicendum venit hanc affert facultatem, vt etiam subitò si dicat, tametsi illa quæ dicuntur similia scriptorum esse videantur.

Multa scriptio) multum scripsisse, nulla enim res tantum ad dicendum proficit quàtum scriptio. autor Cic. de Claris Orat. Multa lectio refertur ad res, hoc ad verba. nam perspicuitas in verbis præcipuam habet proprietatem. comparauit itaq; delectum rerum ex multa lectione: at stylo diutino perspicuitatem verborum. *Proœmiatur aptè*) sumit proœmium subiectæ rei congruum. vult enim principium esse accómodatum causæ & materiæ insitum. vnde Hermogen. inquit, difficillimum esse inuenire proœmium causæ conueniẽs: quo reperto commodè facilius cætera tractantur, cùm aliæ orationis partes ab illo dependeant. *Narrat apertè*) Narratio debet esse lucida, breuis, verisimilis, erit aperta si fuerit exposita propriis verbis & significantibus, distincta rebus, personis, temporibus, locis, causis: ipsa etiam pronunciatione in hoc accommodata. *Pugnat acriter*) dum sua argumentis comprobat, & aduersarij partes confutat. ibi enim vis & acrimonia dicentis tota effunditur. *Colligit*) concludit vt in peroratione, vbi validissima quæque per orationem sparsa colligimus. an potius non tam peroratione intelligit quàm vniuscuiusque syllogismi vel enthymematis cõclusionem? Cùm colligere sit ex duobus pluribúsve pronunciatis concludere, inde Persius, Mendosè colligis, inquit Stoicus. *Ornat excelsè*) oratio eius magnifica & excelsa est. hoc pertinet ad vniuersam orationem: nam de elocutione intelligit, qua omnes partes sunt exornandæ. *Docet*) quod proprium est narrationis & argumentationis. *Delectat*) quod est proœmij proprium, sicut afficere perorationis: quanquam per omnes orationis partes præcipiat Fabius mouendos affectus, maximè tamen in ingressu & fine. *Afficit*) mouet, fidem facit. *Maximè dubites*) vix credas fieri posse extemporali oratione ἐνθυμήματα καὶ νοήματα, syllogismi circũscripti & ἐνθυμήματα crebra) frequens syllogismi. enthymema Latinè commẽcum interpretamur, rhetoricus est syllogismus: ab aliis pars dicitur syllogismi, vt à diuo Thoma, syllogismus detruncatus procedens ex præcognito. sicut enim syllogismus est oratio in qua quibusdam positis & concessis per ea necesse est aliud euenire: si verò fuerit imperfectus, hoc est ex duobus assumptis, alterum desit, enthymema dicitur, vt omnis homo est animal, ergo homo est substantia. Aristoteles inquit enthymema esse syllogismum ex probabilibus & signis. Fabius concurrit ferè cum Thoma. Syllogismus, scribit, habet conclusionem, rationem & propositionem, & per omnes partes efficit quod proposuit: enthymema solum intenta contemum intelligi: habet enim rationem & propositionem, non habet conclusionem: ita est imperfectus syllogismus, vt bonum est virtus, qua nemo malè vti potest. syllogismus talis. solum bonum virtus nam id demum bonum est, quo nemo malè vti potest, bonum est ergo virtus. Hermogenes in Rhetoricis. Enthymemata rotundè & per comparationem prolata, acrimoniæ maiorem existimationem afferunt. ad quod videtur Iuuenalis respexisse cùm Satyra sexta inquit, Currum sermone rotato Torqueat enthymema. Et fortasse de epenthymemate intellexit, id quod Hermogenes restatur esse præuenièti enthymemati aliud excogitatum enthymema, in quo maximè verborũ breuitas laudetur. Accedit Quintiliani autoritas dicentis, & illud esse decorum compressis tribus digitis, quo nunc Græci plurimum vtuntur, etiam vtraque manu, quoties enthymemata sua gestu,

velut corrotunda ; ceſſim manus læuior promittit & aſſentatur, citatior hortatur, interim laudat. [Non eſt ἐνθυμήματα in codice antiquo, ſed tantùm νοήματα quod placet: quia ſequitur crebri ſyllogiſmi, cùm ἐνθυμήματα & ſyllogiſmi pene idem ſint] Νοήματα) intellectus, excogitationes [conceptus.] *Syllogiſmi* prædictis addam, ſyllogiſmum eſſe inſtrumentum ad manifeſtandum aliquam rem obſcuram, manifeſtis & cognitis. de quo & enthymemate lege latius apud Fabium & Hermog. lib. iij. Rhetoricorum. *Circumſcripti*) [picturati, fabrefacti] breues, & quadam æquabili circumactione deuincti. nam ſecundum Philoſtratum breuibus interpretabatur Iſæus, & vniuerſum argumentum paucis colligebat.

Effecti) elaborati & atte perfecti. *Stylo*) meditatione, tempore, ſcriptione, cura, diligentia. *Incredibilis*) admiranda. exempli rariæ memoriæ Plinius lib. vij & Iulius Solinus referunt, & Seneca tradit ſe in hac floruiſſe, vt non tantùm ad vſum ſufficeret, ſed in mirandum vſque procederet: quæ ſanè theſaurus eſt rerum omnium, & niſi cuſtos inuentis cogitatiſque verbis & rebus adhibeatur, intelligimus etiam ſi fuerint præclariſſima in oratore peritura. Eam Suidas ſic diffinit, Memoria eſt obſeruatio eorum quæ didiciſti. M. Tullius verò, Memoria eſt animi firma rerum & verborum diſpoſitionis perceptio. *Repetit altius*) multa recitat ex tempore quæ iam dixerat. Seneca duo millia nominum recitata quo ordine erant dicta referebat, & ab iis qui ad audiendum præceptorem conuenerant, ſingulos verſus ad ſingulos datos cùm plures quàm ducenti efficerentur, ab vltimo incipiens vſque ad primum recitabat. ἕξιν) habitum. *Exercitatione*) conſuetudo & exercitatio facilitatem maximè parant: cùm enim memoria ſit naturæ munus, maximam tamen efficit exercitatio & labor: multa ediſcere, multa cogitare, & ſi fieri poteſt quotidie, potentiſſimum eſt: nihil æquè augetur cura, vel negligentia intercidit. Nihil aliud quàm ſtudere & ſe exercere. *Sexageſimum*, alia ſcriptura ſeptuageſimum. *Schola*) declamator ſolùm in fictis cauſis & ociosis verſatus, non in veris litibus. *Nos*) cauſidici. *Foro*) forenſi eloquentia tuendis ciuibus; & in ipſa arena. *Terimur*) diſtrahimur, ætatem conſumimus. *Multum malitiæ*) ſimus ſubdoli & verſuti. *Quamuis nolimus*) neceſſariò & inuitò. *Auditorium*) & pro ipſis auditoribus, & loco in quem audituri cõueniunt, frequenter vſurpatur. *Ficta cauſa*) vbi

fecti: quod ſtylo quoq; aſſequi magnum eſt. Incredibilis memoria, repetit altius quæ dixit ex tempore, ne verbo quidem labitur. ad tantam ἕξιν ſtudio & exercitatione peruenit. Nam diebus & noctibus nihil aliud agit, nihil audit, nihil loquitur. Annum ſexageſimum exceßit. & adhuc ſcholaſticus tantum eſt. quo genere hominũ nihil aut ſimplicius aut ſincerius aut meli⁹. Nos enim qui in foro veriſq; litibus terimur, multũ malitiæ, quamuis nolimus, addiſcimus. Schola & auditorium, vt ficta cauſſa, ita res inermis innoxia eſt: nec minus felix, ſenibus præſertim. Nam quid in ſenectute fœlicius, quàm quod dulciſſimum eſt in iuuenta? Quare ego Iſæum non diſertiſſimum tantùm, verùm etiam beatiſſimũ iudico, quem tu niſi cognoſcere concupiſcis, ſaxeus ferreuſq; es. Proinde ſi non ob alia, nóſque ipſos, at certè vt hunc audias veni. Nunquamne legiſti Gaditanum quendam Titi Liuij nomine gloriáque commotum ad viſendum eum ab vltimo terrarum orbe veniſſe, ſtatimque vt viderat, abiiſſe? ἀφιλόκαλον, illiteratum, iners, ac penè etiam turpe eſt, non pu-

fa) vbi declamationes & fictæ controuersiæ tractantur. *Inermis*) syncera, [innoxia] *Fœlix*) recipiens fœlicitatem & prosperum successum. *Dulcissimum*) sc. declamare est, iucundissimum iuuenibus & præsertim ducere clas. é. *Saxeum ferreumque*) durus, inexorabilis, rusticus, qui negligas tanti viri cognitionem [M. Tullius ad Quintum fratrem dixit, Ferum ferreúmque, & ad Trebonium, Ferreus inquit essem si te non amarem. *Proinde*) quare. *Si non*) vis in vrbem venire. *Ob alias*) aliis causis instantibus. *Nósque ipsos*) respectu nostro. *Hunc*) Isæum. *Gaditanum*) Bætium virum: Gades enim in Bætica. Hoc latius tractat Diuus Hieronymus in præfatione Bibliorum. *Tam*) vt venias ICognitionem) eruditionē. *Nulla est iucundior*) cum cæteræ voluptates sint momentaneæ, hæc pene diuina. vnde interrogatus Zeno Citieus quomodo quis felicem vitam duceret? respondit, si cum mortuis immoraretur: apertè significans si libris & eruditioni studuisset. *Hæc*) ruti. *Quos*) autores. *Non minus disertos*) ita eloquentes, qualis est Isæi sermo. *Vt vulgò dicitur*) vt iam in prouerbium receptum est. *Magis viua vox afficit*) magis mouemur audiendo, quàm legendo, quod celebratum à Seneca Fabius his verbis retulit. licèt satis exemplorum ad imitandum ex lectione suppediteť, tamen viua (vt dicitur) vox alit plenius, præcipuéque præceptoris. [Signanter addidit præceptoris. nam Cic. ad Atticum vbi inquit se à Curione audiuisse Clodium factum Tribunum, idque melius se cognouisse ex literis Attici, addidit, vbi sunt qui aiunt viua voce.] *Acriora*) absolutiora, vehementiora. *Altius sedent*) memoriæ diutius mandantur. *Pronunciatio*) Val. Max. Eloquentiæ ornamenta in pronunciatione apta & conuenienti motu corporis consistunt, & reliqua. In quem sensum M. Tullius de Perfecto Oratore, Catent, inquit, libri spiritu illo propter quem maiora eadem illa cùm aguntur, quàm cùm leguntur videri solent. pro-

tare tanti cognitionem, qua nulla est iucūdior, nulla pulchrior, nulla denique humanior. Dices, Habeo hìc quos legam, non minus disertòs. Etiam: sed legendi semper occasio est, audiendi non semper. Multo magis, vt vulgò dicitur, viua vox afficit. Nam licèt acriora sint, quæ legas, altius tamen in animo sedent, quæ pronunciatio, vultus, habitus, gestus etiam dicentis adfigit. Nisi verò falsum putamus illud Æschinis, qui cum legisset Rhodiis orationem Demosthenis, admirantibus cunctis, adiecisse fertur, τί δὲ εἰ αὐτὸς τὸν θηρίον ἀκηκόεσαν. & erat

Legimus, inquit, in veterū historiis quosdam lustrasse prouincias, nouos adiisse populos, maria transisse: vt quos ex libris nouerant, coram quoque viderent. ad Titum Liuium lacteo eloquentiæ fonte manantem de vltimis Hispaniæ Galliarúmque finibus quosdam veniſſe nobiles inuenimus, & quos ad contemplationem sui Roma non traxerat, vnius hominis fama perduxit. habuit illa ætas inauditum omnibus seculis celebrandúmque miraculum, vt vrbem tantam ingressi aliud extra vrbem quærerent. *Ab vltimo terrarum orbe*) a Gadibus vltra quas est mare Oceanum. *Ἀφιλόλογος*) inelegans, rude. *Illiteratum*) viri idiotæ est & rudis. *Turpe*) indecoro-

nunciatione à voce nomen accepit, cui in toto genere dicendi Demosthenes palmam dedit, eidem secundum ac tertium locum, donec ab eo quæri desineret, vt eam videri posset non præcipuam, sed solam iudicasse. *Vultu*) qui maximè dominatur in actione, hoc supplices, hoc minaces, hoc blandi, hoc tristes, hoc hilares, hoc erecti, hoc submissi sumus: hoc pendent homines, hoc intuentur, hoc spectāt etiam antequam dicamus, hoc quosdam amamus, hoc odimus, hoc plurima intelligimus: hic est sæpe pro omnibus verbis. [M. Tull de legibus libro primo. Is qui appellatur vultus, qui in nullo animante est præterquam in homine, potest iudicare mores: cuius vim Græci nouerunt, nomen omnino non habent.] *Habitum*) corporis qualitas à M. Tullio ita describitur,

Corporis habitus est commoditas aliqua non natura data, sed studio & industria parata. Et Fabius lib. xj. Pleraque multa de eo disserit. *Gestus*, motus corporis, qui debet esse magis ad sensus quàm ad verba accommodatus. nam flexus ille & (vt sic dixerim) motus dat actum quendam ad id quod factum est. *Affingit*) imprimit. *Illud Æschinis*) dictum, cuius Hab. & Plin. senior meminere. Æschines Athenienſis orator cum accusationem qua fuerat vsus, Rhodi legisset, legit & defensionem Demonst. ob quam in illud depulsus fuerat exilium: mirantibúsque Rhodijs, tum magis miraturos fuisse dixit, si ipsum orantem audiuissent, in calamitate testis ingens factus inimici. Hanc rem M. Tul. lib. iij. de Oratore clarius est executus. Mihi melius etiam ab Æschin. illud dictum videri solet, qui cum per ignominiam iudicij cessisset Athenis, & se Rhodum contulisset, rogatus à Rhodijs legisse fertur orationem illam egregiam quam in Ctesiphontem contra Demosthenem dixerat. quā perlecta, petitum est ab eo postridie vt legeret illam etiam quæ erat contra à Demosthene pro Ctesiphonte edita: quam cum suauissima & maxima voce legisset, admirantibus omnibus, quanto, inquit, magis admiraremini si ipsum audiuissetis? Valerius Maximus cum eadem de Æschine narrasset cap. de pronunciatione, Tantus, ait, orator, & modo tam infestus aduersarius, sic inimici vim ardorémque suspexit, vt se scriptorum eius parum idoneum lectorem esse prædicaret: expertus acerrimum vigorem oculorum, terribile vultus pondus, accommodatum singulis verbis sonum vocis, efficacissimos corporis motus. ergo & si operi illius nihil adiici potest, tamen in Demosthenem magna pars Demosthenis abest, quæ intelligitur potius quam auditur. Hæc omnia breuius videtur Cæcilius expressisse. τὸ δὲ εἰπὼν θηείᾳ ἀκηκόειν, quid autem si ipsam belluam audiuissetis, scilicet quid dixissetis?

Idem Æschines in Ctesiphontem appellat Demosthenem belluam, Operæpretium dicens, existimo mentionem huius belluæ facere λαμπροφωνοτατου) splendidissimæ & clarissimæ vocis, siue μεγαλοφωνότατου, id est, maximæ vocis. Malè quidā codices habent μικροφωνότατου, id est, minimæ vocis. nam præter quod prædictis & sequentibus non conuenit, Æschines in eadem oratione testatur solitum Demosthenem comparare vocis suæ suauitatem sirenum cantilenæ. Et Demosthenes in oratione pro Corona, scribit Æschinem fuisse splendidissimè vocalem, etiam dum puer in sacris caneret: qui postquam in virum euasit, splendore vocis tragœdus factus, multas tragœdias recitauit. Et ibidem λαμπροφωνότατον appellat, sicut alibi ἄφωνον & μεγαλόφωνον: præsertim de transgressa legatione magnitudinem vocis eius pluribus commemorans. *Ipsum qui pepererat*) Demosthenem autorem. *Vel ideo tantum vt audieris*) iccirco hæc scripsi, & omnia in illo expressi, vt per ea cognoscas Isæi ingenium & eloquentiam tanquam si eum audiuisses [hic sensus magis placet quàm. vel duntaxat audias vt possis gloriari te audiuisse illum.]

Æschines, si Demosthenī credimus, μεγαλοφωνότατος: fatebatur tamen longè melius eadem illa pronunciasse ipsum, qui pepererat. Quæ omnia huc tendunt, vt audias Isæum: vel ideo tantùm vt audieris.

C. PLINIVS CALVINÆ S.

I pluribus) Persoluto ære alieno quo premebatur Caluinæ pa-

I pluribus pater tuus, vel vni cuilibet alij quàm mihi, debuisset, fuisset fortasse dubitandum, an adires hæreditatem etiam viro

grauem: cum verò ego ductus ad finitatis officio, dimissis omnibus qui, non dico molestiores, sed diligẽtiores erant, creditor solus extiterim: cúmque viuente eo nubenti tibi in dotem centum millia contulerim, præter eam summam, quam pater tuus, quasi de meo dixit (erat enim soluenda de meo) magnum habes facilitatis meæ pignus, cuius fiducia debes famam defuncti pudorémque suscipere, ad quod te ne verbis magis quàm rebus horter, quicquid mihi pater tuus debuit acceptum tibi ferri iubeo. Nec est, quod verearis, ne sit mihi ista onerosa donatio. Sunt quidem omnino nobis modicæ facultates, dignitas sumptuosa, redditus propter conditionem agellorum, nescio minor, an incertior, sed quod cessat ex redditu, frugalitate suppletur, ex qua velut à fonte liberalitas nostra decurrit. Quæ tamen ita temperanda est, ne nimia profusione inarescat. sed temperanda in aliis, in te verò facilè ratio constabit, etiamsi modum excesserit. Vale.

ret; eo mortuo Cæcilius hortatur filiam vt adeat hæreditatem, quam propter grande debitum recipere timebat. Caluinas tres fuisse lego, Iuniam Caluinam originem ab Augusto trahentem, quæ Vespasiano superuixit: aliam meretricem: tertiam Caluini ad quem scribit Iuuenalis, parentem: quanquam & Caluillæ epistolam missam legimus, quæ maritum habuit Annium Verum Prætura functum, ex quo filium suscepit M. Antoninum nomine, virum in omni vitæ philosophantem, qui Imperator creatus vitæ sanctitate omnes principes superauit. *Si pluribus*) sensus est, si pater tuus debitor fuisset multorum, vel saltem alterius vnius, potuisses fortasse dubitare hæreditatem suscipere, difficilem aditu viro propter æris alieni magnitudinem, nedum fœminæ, vt tu es. *Adires hereditatem*) necessariis hæredibus permittit Prætor volentibus se abstinere ab hæreditate, vt potius parentum quàm ipsorum bona similiter à creditoribus possideantur. Caluina igitur patris necessaria hæres verebatur hæreditatem patentis recipere pressam multo ære alieno. *Affinitatis officio*) videtur innuere C. Caluisium parentem Domitiæ Caluillæ Cæcilio arcta propinquitate cõiunctum. *Affinitatis officio*) quo tenemur pressos subleuare magis quàm externos. *Dimissis omnibus*) persolutis pecuniis omnibus creditoribus, quibus pater tuus eas debuerat. *Molestiores*) creditores in exigenda pecunia.] *Creditor solus extiterim*) summam totius crediti in me transtulerim. *Eo*) patre tuo. *Centum millia nummum*) id est centum sestertia. fuit enim munificentissimus in suos Cæcilius. *Præter eam summam*) Contuli tibi centum millia nummum præter eam summam nummorum quos pater tuus promisit tibi in dotem. *Quasi de meo*) nam omnia illius bona erant mihi obligata, nec quicquam inuito me poterat distrahere. *De meo*) de rebus iure mihi spectantibus. *Facilitatis*) liberalitatis. *Pignus*) argumentum, testimonium. *Famam defuncti*) debes quam primum adire hæreditatem paternam: hoc pacto tutaberis famam & pudorem patris tui mortui: sin minus declararet omnia sua dilapidasse, quod summo dedecore & infamia illum inuereret. *Verbis*) inanibus & speciosis. *Acceptum ferri iubeo*) [volo vt procurator meus vel dispensator eam summam rationibus ferat, me tibi donasse scilicet] remitto & condono tibi omne debitum quod pater tuus mecum contraxerat [modus dicendi apud antiquos elegans & frequens. Plinius senior lib. viij. Magnitudini fatorum accepta ferri æquius quàm ferarum naturæ arbitror. Et Cæcilius, an potius Domit. in epist. ad Terent. Max. Summam expen-

sam liberalitati meæ feres. vbi subtrahi accepram: tamen commodè intelligi potest.] *Onerosa*) immensa, nimia. *Modica*) mediocres. *Dignitas*) senatoria. *Sumptuosa*) quæ magnos sumptus expetat. *Conditionem agellorum*) sterilium admodum, quales possedit iuxta Larium: nam in Thuscis soli vbertatem commendat. *Interior*) qualitate temporum. Alibi conqueritur Thuscos suos grandine excussos, in Transpadana regione summam abundantiam, sed parem vilitatem. *Sed quod cessat*) sensus est, quando redditus, & annona fuerit minor quàm vt nostra dignitas postulet, tunc viuemus parcè & temperatè. *Ex qua*) ex victu frugali. *Ex fonte*) ex perenni copia. *Decurrit*) diffunditur in amicos. *Inarescat*) extinguatur nimium largiendo, & pauperes fiamus: [cùm secundum M. Tull Largitio quæ fit ex re familiari, fontem ipsum benignitatis exhauriat: & ita benignitate benignitas tollatur. Itaque res familiaris nec ita claudatur, vt eam benignitas aperire non possit: nec ita reseretur, vt pateat omnibus. modus adhibeatur, isque referatur ad facultates.] *Inarescat*) periitat in translatione, cùm præmisisset fontem. *In te*) liberalitatis meæ effusæ in te. *Ratio constabit*) in promptu erit causa, quòd tibi affinis, quòd famam parentis tui protexerim. *Modum excesserit*) donauerim plura quàm deberem.

C. PLINIVS LVPERCO SVO S.

ACTIONEM & à te frequenter efflagitatam, & à me sæpe promissam exhibui tibi, non tamen totam. adhuc enim pars eius perpolitur. Interim quæ absolutiora mihi videbantur, non fuit alienum iudicio tuo tradi. His tu rogo intentionem scribentis accommodes. nihil enim adhuc inter manus habui, cui maiorem solicitudinem præstare deberem. Nam in cæteris actionibus existimationi hominum diligentia tamen, & fides nostra, in hac etiam pietas subiicietur. Inde & liber creuit, dum ornare patriam & amplificare gaudemus, paritérque & defensioni eius deseruimus, & gloriæ. Tu tamen hæc ipsa, quantum ratio exegerit, reseca. Quoties enim ad fastidium legentium, deliciasq. respicio, intelligo nobis

ACTIONEM) In dedicatione bibliothecæ in patria sua orationem habuit de laudibus suorum, & soli natalis apud municipes. eius partem corrigendam Lupercо destinat: quem rogat vt superflua amputet: concedat tamen aliquas digressiones, præsertim in descriptione locorum. Mutius Lupercus Legatus legionis aduersus Ciuilem inclytus fama, & potior. Lupercum refert Martialis librum suum sæpe exegisse: sed dispari euentu à Cæcilio. nam ille semper negauerat, hic pollicitus mittit. *Actionem*) orationem quam egi apud municipes meos. [*Sæpe*) quoties illam petiuisti. Si legitur *sæpè*, manifestus est sensus.] *Perpolitur*) elimatur, emendatur. *Absolutiora*) correctiora. *Non fuit alienum*) [non fuit absurdum, nec extra propositum] placuit in primis vt tu ea iudicares. *Tradi*) demandari. *Intentionem*) mentem animum, phantasiam. Intentio est animaduersio & diligentia qua animus ad quod intenditur, dirigitur. aliàs est ex qua status principium habet, quæ depulsione conficitur. de hac non intelligit cùm laudatiuum genus nullum habeat statum. *Scribentis*) mei, [ac si tu illa scriberes.] *Accommodes*) induas, sumas. *Inter manus*) non solùm per hoc significatur inuentio, sed etiam recognitio. *Existimationi hominum*) diligens & fidelis fui clientibus, vt

bus, vt bonam mihi apud homines existimationem paratem.] *Fides nostra*) veritas subiicitur. *Pietas*) amor in patriam & maiores. *Subiectat*) pro argumento, & subiecto erit. *Liber*) oratio. Sic in prioribus librum dixit orationem Ciceronis pro Cornel. Balbo. *Amplificare*) vti amplificatione, quæ potissimum quatuor constat, incremento, comparatione, ratiocinatione, congerie. *Defensioni*) in quibus criminabatur & vituperabatur. *Gloria*) vt à conditoribus, ab opportunitate situs, à rebus gestis. *Resecta*) amputa, dele superflua. *De ictas*) ignauiam, [fastidium.] *Respicio*) considero. sæpius enim oportet scribere secundum lectorum opinionem.

commendationem etiam ex ipsa mediocritate libri petendam, Idem tamen, qui à te hanc austeritatem exigo, cogor id quod diuersum est postulare, vt in plerisque frontem remittas. Sunt enim quædam adolescentiam auribus danda, præsertim si materia non refragetur. Nam descriptiones locorum, quæ in hoc libro frequentiores erunt, non historicè tamen, sed propè poëticè prosequi fas est. Quòd tamen siquis extiterit qui putet nos latius fecisse quàm orationis seueritas exigat: huius, vt ita dixerim, tristitiam reliquæ partes actionis exorare debebunt. Adnisi certè sumus, vt quamlibet diuersa genera lectorum per plures dicendi species teneremus. Ac sicut veremur, ne quibusdam pars aliqua secundum suam cuiusque naturam non probetur: ita videmur posse confidere, vt vniuersitatem omnibus varietas ipsa commendet. Nam & in ratione conuiuiorum, quamuis à plerisque cibis singuli temperemus, totam tamen cœnam laudare omnes solemus: nec ea quæ stomachus noster recusat, adimunt gratiam illis quibus capitur. Atque hæc ego sic accipi volo, non tanquam assequutum esse me credam, sed tanquam assequi laborauerim, fortasse non fru-

Commendationem) laudem. *Petendam*,) quærendam. *Austeritatem*) seueritatem, asperitatem. Græcum vocabulum, cuius contrarium est suaue. *Diuersum*) non tam suauitatem quàm licentiam hilaritatémque intelligere. *Frontem remittas*) in lætitiam resoluaris, rugas dissoluas: nam seuerior est fronte contractiore & caperatiore. Hinc Martialis in seueros, Triste supercilium durique seuera Catonis Frons. *Adolescentium auribus*) lætioribus viris, quales sunt adolescentes. tenentur enim suauioribus. *Refragetur*) repugnet, obstet. *Descriptiones locorum*) agro Comensi erectorum. tangit chirographiam. *Historicè*) verè. quod adeo probat vt lib. vij. dicat. Sæpè in oratione quoque non historicæ modò, sed propè poëticæ descriptionis necessitas incidit. *Poëticè*) fabulosè, more poëtarum. *Prosequi*) tractare.) *Facultas*) norma. Sunt exemplaria in quibus seueritas est: quod fortasse non inconueniens. *Latum fecisse*) pluribus complexos. [Non displicet lautius, hoc est, vberius & copiosius. Verùm si leges lætius, ad opponetur, tristitiæ accommodatius.] *Tristitiam*) nimiam seueritatem. *Reliqua partes*] seueræ & circumscriptæ. *Exorare*) mitigare [lectores] *Quamlibet diuersa*) legitur etiam quamlibet diuersa, id est nullum distantia. *Lectorum*) quorum alij seueri, quidam tristes, nonnulli iucundi, interdum acres, aliàs delicati. sensus est: cùm variæ sint hominum species, sic & dicendi, studuimus aspergere totam orationem dicendi varietate, vt vnusquisque pro inge-

nio suo haberet aliquam partem, qua detineretur. Genera & species indifferenter accipit. *Pars*) si reuera improbabitur iucundis, si iucunda seueris. *Naturam*) immitem, vel mitem. *Vt varietas*) vt ex vna parte quæ placuerit alicui secundùm proprium ingenium, omnes possint vniuersam orationem approbare. *In ratione consiruendis & apparandis conuiuiis ex lege.* | *Quibus capitur*) quibus cibis stomachus delectatur. *Hæc*) mea dicta. *Accepi*) intelligi. *Assecutum*) varietatem orationis commode distinxisse. *Assequi*) perficere. *Fortasse non frustra*) subaudi elaboraui: id est, absolui quod intenderam.

Curam) emendationem. *Interim istis*) admouebis tuam limam partibus quam misi. *Mox iis*) quæ sequentur, id est ei parti quã post ea destinabo, iam enim prædixerat actionis partem exhibere, quædam apud se continere in aliud tempus. *Id*) emendare. *Ista*) quæ misimus. *Talia erunt*) talem habebunt cõditionem. *Per partes*) seorsum sine sequentibus. *Auulsum*) exemptum, detruncatum. Statuis tamen solebant pro arbitrio capita demere & reponere, quibus aliam atque aliam effigiem addebant interdum. autor Tranquillus. *Congruentiam*) proportionem, [commensum, symmetriam] an cum reliquis membris conueniret. *Elegans*) formosum. *Circumferuntur*) ante opus editum & absolutum publicantur & legenda permittuntur. *Orationi*) ne sit nimium diffusa. *In epistola*) quæ minus quàm oratio debet euagari.

strà, si modò tu curam tuam admoueris, interim istis, mox iis quæ sequuntur. Dices te non posse satis diligenter id facere, nisi prius totam actionem cognoueris. fateor: in præsentia tamen & ista tibi familiariora fient, & quædam ex his talia erunt, vt per partes emendari possint. Etenim si auulsum statuæ caput, aut membrum aliquod inspiceres, non tu quidem ex illo posses congruentiam æqualitatémque deprehendere, posses tamen iudicare an idipsum satis elegans esset. Nec alia ex caussa principia librorum circumferuntur, quàm quia existimatur pars aliqua etiam sine cæteris esse perfecta. Longius me prouexit dulcedo quædam tecum loquendi. sed iam finem faciam, ne modum quem etiam orationi adhibendum puto, in epistola excedam. Vale..

C. PLINIVS AVITO S.

LONGVM) Admonet Auitum vt simul fugiat & nimiam lautitiam & sordem, commemorando cœnam cuiusdam, qui alia aliis posuerat: quam inæqualitatem Mart. more suo & Iuuen. satyricè notant. Scio Auitum Antoninum procuratorem Cæsaris in Cilicia

LONGVM est altius repetere, nec refert quemadmodum acciderit, vt homo minimè familiaris cœnarem apud quendam vt sibi videbatur lautum & diligentem: vt mihi sordidum simul & sumptuosum. nam sibi & paucis optima quædam, cæteris vilia & minuta ponebat: Vinum etiam paruulis lagunculis in tria genera descripserat, non vt potestas eligendi,

iisdem

sed ne ius esset recusandi. Et aliud sibi & nobis, aliud minoribus amicis (nam gradatim amicos habet) aliud suis nostrisq; libertis. Animaduertit qui mihi proximus recumbebat, & an probarem interrogauit. Negaui. Tu ergo, inquit, quam consuetudinem sequeris? Eadem omnibus pono, ad cœnam enim non ad notam inuito: cunctisque rebus ex æquo, quos mensa & toro æquaui. Etiam ne libertos? etiam: conuictores enim tunc non libertos puto. Et ille, Magno tibi constat: Minimè. Qui fieri potest? Quia scilicet liberti mei non idem quod ego bibunt, sed idem ego quod liberti. Et Hercule, si gulæ temperes, non est onerosum quo vtaris ipse communicare cum pluribus. Illa ergo reprimenda, illa quasi in ordinem redigenda est, si sumptibus parcas, quibus aliquanto rectius tua continentia quàm aliena contumelia consulas. Quorsum hæc? Ne tibi optimæ indolis iuueni quorundam immensa luxuria specie frugalitatis imponat. Conuenit autem amori in te meo quoties tale aliquid incident sub exemplo præmonere, quid debeas fugere. Igitur memento, nihil magis esse vitandum, quàm istam luxuriæ & sordium nouam societatem: quæ cùm sint turpissima discreta ac separata, turpius iunguntur. Vale.

iisdem quibus Secundum temporibus floruisse. & diuum Antoninum Martio Auito Prætori rescripsisse, ac Auitum Stertinium monumentis à Mart. celebratum, vt omittam Lollianum Auitum virum Consularem, cuius Capitolinus & Apuleius meminêre. Sed Iulio Auito, aut Iunio scriptam fuisse hanc epistolam crediderim: nam Iunij Auiti Ædilitatis candidati obitum libro octauo amarissimè deflet. vt Iulij libro quinto, vbi sui amantissimum, summa fuisse consecuturum asserit si maturuissent eius virtutes. Fuit & sub Nerone Iulius Auitus Germanicis copiis præfectus, quanquam apud Tacitum parum diligentes legant Dubium Auitum. [*Longum*) fastidiosum, extra rem.] *Altius*) à principio, à causis. *Narrare*) narrare. *Homo*) ego Plinius. *Minimè familiarè*) non solitus foris cœnare, vel illi amico non domesticus. *Lautum*) splendidum, copiosè viuentem. *Diligentem*) parcum. nam diligentia, iudicio M Tul. ex libro secundo de Oratore, virtutes reliquæ continentur. *Vt mihi*) videbatur. *Sordidum*) auarum. *Sumptuosum*) magna impendentem, & plura quàm credebat. *Parcis*) charioribus conuiuis. *Optima*) Legitur etiam opima, ferè ad idem. *Egregios*) scilicet cibos. *Minuta*) minima. an forsan respexit ad piscículos: quod Iuuenal. damnat non secius in Varrone. *Cæteris*) minoribus amicis. *Lagunculæ*) diminutiuum à lagena: super quo verbo in præcedentibus *Descripserat*) diuiserat, denotauerat. M. Tull. pro Milone, Cum me latronem ac sicarium abiecti homines & perditi describebant. At Iulius Cæsar vir tantus *pistorem* alium panem quàm sibi conuiuis subiicientem compedibus vinxit: fœnus haud dissimile rebus vitæ suæ gessit. erant etiam quidam diuites sibi, pauperes amicis, atrociter hoc Iuuenale insectante. Et Plinius senior frugalitatem Catonis reducis ab Hispania cum triumpho laudans, Non aliud, inquit, vinum bibit quam remiges: in tantum dissimilis istis, qui etiam conuiuis alia quàm sibimetipsis ministrant, aut procedente cœna subiiciunt. *In tria genera descripserat*) distinxerat per tres conuiuarum species: primos, medios, imos, an tres species vini apposuerat conuiuis, quos in tres ordines distinxerat. Apud Valer. de-

scribere librum, est transcribere.] *Recusandi*) nisi voluissent esse abstemij. *Aliud*) vinum apponebat. *Nobis*) matoribus amicis. *Aliud*) medicinæ. *Aliud*) pejus. explicat illa tria vini genera. primum in primum sibi & dignioribus miscebat: secundum minoribus, vt clientibus, quod Mart. non sine summa ingratitudine sæpius mordet: tertium, id est vilissimum, libertis. *Gradatim*) differenter, non æquè omnes diligit. *Qui*) conuiua. *Animadverti*) has vini notas. *Eadem*) eiusdem generis cibos. *Notam*) infamiam. vt per vini species amici cognoscantur quoto sint loco apud me. Scio etiam notam vini esse. *Etiam*) pariter. *Nec libertes*) exæquassic conuictor Secundum interrogauit: est enim epistola instar dialogi. *Conuictores*) Conuictorem appellamus familiarem conuiuam qui quotidie nobiscum viuat. Horat. Nunc quia sum tibi Mecœnas conuictor. Tranquillus, Fuit Tiberius nihilo leuior in conuictores græculos. *Etiam*) sic affirmantis aduerbium. *Illis*) conuiua subiunxit. *Magno*) precio alios tuos libertos eisdem quibus dominum cibis. *Minimè*) non constat magno. *Qui*) quomodo. *Idem*) optimum. *Quod ego*) bibo. quod tu reris me bibere. *Quod diversi*) bibunt mediocre scilicet vinum. *Si gula temperes*) si parcè viuas. *Onerosum*) sumptuosum. *Quo*) quibus cibis. *Pluribus*) domesticis, amicis. *Illo*) gula. *Ordinem*) temperantiam, frugalitatem, modestiam. *Quasi*) quia translatiuè dictum iam enarrauimus quid sit in ordinem redigere. *Alterna contumelia*) notando gradus amicorum per cibos *Quærsuthas*) ad quem finem hæc scripsimus, nisi vt te monerem exemplo. *Indolis*) spei. Est autem indoles virtutis indicium in puero vel adolescente. Valerius de indole, Attingam inquit, nunc quasi cunabula quædam & elementa virtutis, animique præcedente tempore ad summum gloriæ cumulum peruenturi. Idem etiam nobilitatis indolem retulit, & tam vitij quàm virtutis signum esse ostendit. Liuius connumeratis Annibalis virtutibus & vitiis superaddit, Cum hac indole virtutum ac vitiorum triennio sub Asdrubale Imperatore meruit. *Immensa luxuria*) dum sibi gulosissimi sunt. *Specie*) sub prætextu. *Frugalitatis*) dum aliis sunt auari. *Tibi imponat*) te decipiat. Iuuenal. Facile est barbato imponere regi. A quo impostor id est deceptor, emendanda dictio apud Iurisconsultos: cum passim legatur impositores pro impostores, & ita perperàm à quibusdam interpretetur. *Sub exemplo*) per alterorum facta. *Luxuria & sordium*) prodigalitatis & auaritiæ. Sic Iuuenalis in similes inuectus, Sed quis ferat istas Luxuriæ sordes? *Nouam Societatem*) inauditam & inusitatam coniunctionem diuersarum rerum, cùm dicatur duo contraria non posse simul stare in eodem subiecto. *Diversa*) singula. *Turpissima*) magnæ infamiæ. *Turpius iunguntur*) longè magis dedecus si sint in vno aliquo connexa. Aduerte comparatiuum habere maiorem significantiam suo superlatiuo. Sic in panegyrica oratione, Meliorem optimo genuit. [Et M. Tullius in fine Officiorum, Te mihi quidem esse charissimum: sed multò fore chariorem, si talibus monumentis præceptisque oblectabere.]

C. PLINIVS MACRINO SVO S.

THERI) Imperatorem rebus præclarè gestis statuam triumphalem decreuisse, & filio eius Cottio defuncto in solatium patri, Macrinum monet. *Heri*, scribitur etiam *here*. quo Iuuen. vtitur. Martial. etiam

HERI à Senatu Vestricio Spurinnæ, Principe autore triumphalis statua decreta est: non ita vt multis qui nunquam in acie steterunt, nunquam castra viderunt, nunquam denique tubarum sonum nisi in spectaculis, audierunt: verùm vt illis qui decus istud sudore & sanguine

dixit, Curbere quòd dederas, hodie puer Hyle negasti? Et Fabius heri apud Teren. tanquam antiquum recognoscit, & suis temporibus here scribi ostendit. *A Senatu*) Senatusconsulto. *Autore Principe*) ita volente Traiano. *Triumphalia statua*) in habitu triumphantis. lege Plin. lib. xxxiv. cap. iv. de honore statuarum. *Vestricio Spurinnæ*) qui Ochoniani exercitus dux ad occupandas Padi ripas præmissus, Placentiam coloniam aduersus Cecinnam strenue & prudenter tutatus est: nam indomitum militem & belli ignarum, neque imperio parere volentem intra mœnia continuit: summo tamen sui ipsius discrimine, ne à suis proderetur, sed ipse volentes mœnibus eduxit: deinde noctis interuentu, cum Cecinna venire nunciaretur, timentes introduxit, strenuéque coloniam tunc maximè florentem tutatus est: ibi relicto modico præsidio, Macro cum cohortibus subuenit: vir sanctissimus qui ex lõga senecture nihil præter solam prudentiam habebat, vtraque lingua doctissimus, & in ordine vitæ dispositus. *Decreta*) constituta. nam decreta, Principum & Senatus constitutiones dicuntur. *Vt multis*) quibus passim in foro pro libidine principum statua dabatur: in quod Iuuen. satyricum fulmen torquet Satyra prima non sine summa indignatione. *In acie*) in pugna. *Vt illis*) viris statuæ decernuntur. *Decus illud*) honoré triumphalis statuæ. *Factis*) præclarè gestis. sumpto initio ab Atheniẽsibus qui primi Harmodio & Aristogitoni tyrannicidis statuas posuẽre. *Bructerum*) pro Bructerorum: sunt autem Bructeri Germaniæ populi secundum Claudianum, sylvæ Hercyniæ accolæ: qui quõdam vicinarum consentiũ nationum super sexaginta millia ceciderunt: deinde cùm nouos motus in Germania aduersus Romanum nomen excitassent, & aliquandò superiores facti mortua regina, Velleda nomine, imperium sub Domitiano recusarunt. postea eorum Regem, qui ad Romanos confugerat, Vestricius Spurinna Traiani iussu in regnũ introduxit sine sanguine & cæde, sed terrore solo domitis Bructeris: quos pariter sub Nerone à bello meru deterritos por Iulium Auitum, tradit Tacitus, & procedente tempore à Constantino Constantij ad internecionem vsque delectos, in laudibus eiusdem legitur. [*Induxit*) reduxit expulsum. *Vi & armis*) dum metuunt copias Romanorum armatas. *Offensato bello*) tanquam omnino esset acie cum Bructeris decertaturus. *Terrore*) sine cæde. *Pulcherrimum victoriæ genus*) sine sanguine & pugna hostem superare. ij autem merebantur oratiooem minorem triumpho. *Hoc*) statuam triumphalem accepit in præmiũ rei bene gestæ. *Doloris*) quem interitu filij conceperat. *Absenti*) in expeditione contra Bructeros. *Habitus est honor statuæ*) Donatus est Cottius statua honoris gratia. *Parum id in iuuene*) ratiõ accidit vt statua ponatur iuueni in foro. *Vulneri*) dolori. *Fomento*) medela, solatio. *Cottius*) cuius mater Cottia & auus maternus Cottianus,

guine & factis assequebantur. Nam Spurinna Bructerum regem vi & armis induxit in regnum: ostentatóque bello, ferociſſimam gentem (quod est pulcherimum victoriæ genus) terrore perdomuit. Et hoc quidem virtutis præmium, illud solatium doloris accepit, quòd filio eius Cottio quem amisit absens, habitus est honor statuæ. Parum id in iuuene, sed pater hoc quoque merebatur, cuius grauissimo vulneri magno aliquo fomento medendum fuit. Præterea Cottius ipse tam clarum specimen indolis dederat, vt vita eius breuis & angusta debuerit hac veluti immortalitate proferri. Nam tanta ei sanctitas, grauitas, autoritas, etiam, vt posset senes illos prouocare virtute, quibus nunc honore adæquatus est. Quo quidem honore, quantum ego interpretor, non

Specimen indolis) indicium futuræ virtutis *Breuis*,) quia raptus est in flore ætatis. *Hæc immortalitate*) hoc honore diu mansuro. *Proferri*) vlterius celebrari, prorogari. *Vi senex*) si diutius vixisset. *Prouocare*) ad quæ. *Illos*) viros illustres: qui ob virtutes statuam in foro meruerunt. *Exemplo*) imitationi cæterorum inuenum. *Prospectum*) cautum. *Bonas artes*) bonos mores. *Acuent*) Inde Augustus in publicis decorus, opera cuiusque ducis manentibus titulis restituit, & statuas omnium triumphali effigie in vtraque fori sui porticu dedicauit. *Acuent*) incitabunt. *Digni sint his præmiis*) modò tales honores mereantur. & latenter Traianum laudat, sub quo meritis honores decernerentur. *Principes*) proceres, summates. *Liberos suscipiend. s*) ad vxorem ducendam: multi enim sub malo principe cœlibem vitam malebant, cùm viderent in perniciem sui plerunque filios tolli: quosdam auaritia detinebat, orbitatis munera aucupantes: nam lex illa de maritandis ordinibus iam exoleuerat, qua locupletes ad tollendos liberos ingentia præmia & pares pœnæ cohortabantur. *Publicè*) respectu vtilitatis publicæ. *Priuatim*) causa ipsius Cottij. *Effigiem*) iconem formatam ad exemplar Cottij. *Subinde*) frequenter, in quem sensum Liuium, Columellam, Martialem, plerunque vsos annotauimus: sed in primis Tranquillum. *Prater*) iuxta. *Commeare*) spatiari cum aliquo. *Domi posita*) In atrio super tabulino. qui locus erat atrio proximus authore Festo: [sed Vitruuio referente pars erat atrij.] *Celeberrimo loco*) vrbis, id est in foro. *Species & vultus*) species est totius corporis.] nam authore Plinio solebant effigiem exprimere, & imaginem viuentis quantum per aream poterant reddere. *Refertur*) repræsentatur.

modò defuncti memoria, dolori patris, verum etiam exemplo prospectum est: acuent ad bonas arteis iuuentutem adolescentibus quoque (digni sint modò) tanta præmia constituta, acuent principes viros ad liberos suscipiendos, & gaudia ex superstitibus, & ex amissis tam gloriosa solatia. His ex causis statua Cottij publicè lator, nec priuatim minus. Amaui consumatissimum iuuenem tam ardenter, quàm nunc impatienter requiro. Eritergo pergratum mihi hanc effigiem eius subinde intueri, subinde respicere, sub hac consistere, præter hanc commeare. Etenim si defunctorum imagines domi positæ dolorem nostrum leuant, quanto magis eæ, quibus in celeberrimo loco non modò species & vultus illorum, sed honor etiam & gloria refertur? Vale.

C. PLINIVS CANINIO SVO S.

STVDES) Si quando poterit occupationibus vrbanis dissolui, promittit Caninio se venturum ad Larium, vbi & studere & piscari, venarique commodè liceat. *Simul*) eodem die. *Larium*)

STVDES: *an piscaris: an venaris: an simul omnia? possunt enim omnia simul fieri ad Larium nostrum. nam lacus piscem, feras syluæ quibus lacus cingitur, studia altissimus iste secessus affatim suggerunt. Sed sine omnia*

nostrum)

noſtrum) Larium lacum ad Comum patriam noſtram: ex quo Abdua fluuius exit. Polybius tamen hiſtoricus, referente Strabone, contra omnium opinionem reſcriptum reliquit, Larium longitudine ferè ſtadiorum tercentum, latitudine triginta, amnem eiicere Ticinum, Verbanum verò Abduam. Quod quidam parum diligentes, tanquam menda eſſet interpretis ſiue Strabonis, corrigunt: non anteriora reſpicientes, vbi Strabo Polybium dicit hoc aſſerere: quæque vſque ad finem libri quarti referuntur ex eius ſententia dici. & alibi ſæpius Strabonem ſentire Larium emittere Abduam, non Ticinum. Appianus tamen niſi menda eſt [quoniam opinor ſcribendum Lirim] ſcribit libro primo bellorum ciuilium flumen Larium ad Linternum defluere. [Appellatus eſt Larius à Larone, qui lingua Hetruſca nobilis princeps dicitur, autore Catone & Sempronio.] *Altiſſimus*) maximè idoneus. [*Seceſſu*) locus remotus à rebus vrbanis: & ſecedere eſt ab vrbe rus proficiſci ocij cauſa.] *Affatim*) largiter. *Suggerunt*) ſubminiſtrant. *Aliquis*) vnum horum. *Inuideo*) quod virum bonum non decet præſertim aduerſus amicum. *Angor*) afficior moleſtia. *Licere*) eadem quæ tibi licent. *Ægri*) deſiderant vinum, balnea, aquam. [Martialis, Setinum dominæque niues, denſiq; trientes. Quando ego vos medico non prohibente bibam?] *Fontes*) quibus hauſtis æſtum ſebris mitigent. *Hos arctiſſimos laqueos*) vrbanas curas inſtantiſſimas. *Soluere*) perficere, abſoluere conuenienter. *Abrumpam*) ſaltem relinquam imperfectos, [vel incidam tanquam nodum Gordianum.] *Noua accreſcunt*) alia coaceruantur. *Peraguntur*) abſoluuntur. *Nexibus*) annulis. *Catenis*) ſicut catenas annuli connexi efficiunt in maius. Et Martialis catenatos labores appellat multiplices & coniunctos libro primo. Expectant curæque cœnatique labores. *Agmen*) cumulus. *Extenditur*) augetur. in ſecunda lectione eſt oſtenditur, id eſt, exurgit, apparet.

ſimul, ſiue aliquid facias, non poſſum dicere, inuideo: angor tamen non & mihi licere, quæ ſic concupiſco, vt agri vinum, balinea, fontes. Nunquamne hos arctiſſimos laqueos ſi ſoluere negatur, abrumpam? nunquam puto. Nam veteribus negociis noua adcreſcunt, nec tamen priora peraguntur, tot nexibus, tot quaſi catenis maius in dies occupationum agmen extenditur. Valc.

C. PLINIVS APOLLINARI SVO S.

ANNIVM) Apollinari Euritium commendat, vt eum in petitione Tribunatus adiuuet: exponens quot in illum beneficia contulerit, quibus virtutibus & parentum laudibus ornetur, Claudium Apollinarem præfectum claſſis Tacitus, Apollinarem tragœdum Gellius, Ceſennium Apollinarem Iuriſconſultus Paulus memorant. Fuerunt & *alij plurimi* Apollinares, antiquiores, &

ANNIVM me & inquietum habet petitio Sexti Eurity mei. afficior cura: & quã pro me ſolitudinẽ non adij, quaſi pro me altero patior: & alioquin meus pudor, mea exiſtimatio, mea dignitas in diſcrimen adducitur. Ego Sexto latũclauũ à Cæſare noſtro, ego quæſturã impetraui:

Secundo poſteriores. Sed ſuſpicor ſcriptam epiſtolam Domitio Apollinari conſuli deſignato, cuius Secundus libro nono

meminit. Vel Sulpitio Apollinari doctissimo: quem sanè ex verbis Gellij coniector fuisse Cæcilij temporibus: ad quem Martialis suum scazonta mittit libro sexto, & Græca scripsisse epigrammata scimus. *Animum*) ad animum refer. inquietum, ad corpus. *Petitio*) Tribunatus. *Euritij*. Legitur etiam *Euritij. Mei*) amicissimi. *Pro me*) dum Tribunatum peteret. *Pro me altero*) pro Euritio: quem alterum me existimo. *Alioquin*) præterea. Sic in panegyrico. in aliam tamen significationem vsurpat Apuleius. Nisi tandem, inquit, sapienter alioquin ipse mihi tulissem auxilium: pro in primis. *Existimatio*) autoritas est in periculo ne cadat, cadente amico.] *Latumclauum*) dignitatem Senatoriam. erat enim latusclauus vestis Senatoria: vt docet Spartianus & Tranquillus in Augusto, referens liberis Senatorum, quo celerius reipub. assuescerẽt, protinus virilem togam latumclauum induere, & curiæ interesse permisisse: & Claudium, latumclauum, quamuis initio affirmasset non lecturum se Senatorem nisi ciuem Romanum, ob nepotem etiam libertini filio tribuisse. Et idem autor in Augusto laticlauios Senatores appellat, ac sumenti Augusto virilem togam tunicam laticlaui resutam ex vtra-

que parte ad pedes eius decidisse: quo signo ostendebatur Senatum futurum ei dicto parentem. Vt omittam Cæsarem Dictatorem vsum fuisse latoclauo ad manus fimbriato, & præcinctum molliore cinctura. Lampridius in Seuero, non latumclauum sed laticlauiam vocat, dicens illum Præfectis Prætorij sui Senatoriam addidisse dignitatem, vt viri clarissimi & essent & dicerentur. quod antea vel rarò fuerat, vel omnino non fuerat. eousque vt si quis Imperatorum successorem Præfecti Prætorij dare vellet, laticlauiam eidem per libertum submitteret. [Sic Valerius libro quinto, laticlauiam appellauit tunicam.] Vopiscus clauatam vestem, & Lampridius auro inspersam appellant. Erat autem clauus aureus purpuræ infixus, quam tunicam laticlauī in modum gausape texi suis temporibus inceptam tradit Plin. senior. Et Fabius inquit, Lumen clauus purpuræ loco insertus affert. Vlpianus de auro & argento legato, Clauī aurei & purpuræ, pars sunt vestimentorum. Pomponius clauos vestimentis consutos tamen veste legata contineri, Accessionis vice cedunt quæ sunt insitæ vestimentis picturæ, clauique, qui vestibus insuuntur. *Cæsare nostro*) Traiano: quo vsus est familiarissimè.

meo suffragio peruenit ad ius Tribunatus petendi: quem nisi obtinet in Senatu vereor, vt decepisse Cæsarem videar. Proinde adnitendum est mihi vt talem eum iudicent omnes qualem esse princeps mihi credidit: quæ causa si studium meum non incitaret, aditum tamen cuperem iuuenem probissimum, grauissimum, eruditissimum, omni denique laude dignissimum, & quidem cum tota domo. Nam pater eius Euritius Clarus, vir sanctus, an-

impetrauī) cum non esset Euritius ciuis Romanus Senatoriam dignitatem ac Quæsturam ab Imperatore impetrauī. An, quia ante tempus gerendorum honorum, quamuis ciuis esset. nam inquit Vlpianus de minoribus annis: xxv. ad munera siue honores creandis, iusta ætas seruanda est: nec ante tempus legitimum nisi ab Imperatore ad magistratus creari poterant. *Quæsturam*) quæ dignitas erat honorum initium: de qua alibi latius. *Suffragio*) auxilio, fauore. *Ius*) non enim omnibus licebat petere magistratus. vnde tradit Tacitus Vcientonem accusatum, quòd ab eo vendita fuissent munera Principis, & adipiscendorum honorum ius: nam & si fuisset iure municipali, quo tantùm muneris honorarij cum populo Romano particeps erat: tamen autore Gellio id ius iam obliteratum, & per innotitiam inusitatum manebat. *Tribunatus*) plebis intellige. pro quo consequendo, Clodius plebeium se

fecit:

fecit: cùm non liceret nobilioribus eam dignitatem petere: quem modum potuit se euasse Euritius. Sequentia faciunt vt credam fuisse Tribunatum plebis magis quam legionum: quanquam Tranquillus tradat Augustum statim post virilem togam liberis Senatorum latumclauum indulsisse, & curiæ interesse permisisse, militiámque auspicantibus non Tribunatum modò legionum, sed etiam præfecturas alarum dedisse. *In Senatu*) cui creandorum magistratuum potestatem cùcesserat Cæsar, [an magis eligendorùm & populo confirmandorum. *Decepisse*) si reiiciatur tanquam indignus, & Traiano dignum omni dignitate persuaserim. *Talem*) dignũ. *Omnes*) quibus datum est ius eligendorum Tribunorum. *Incitaret*) accenderet. *Studium*) diligentiam. *Adiutum*) adiuuari. *Iuuenem*) Euritium. *Et quidem*) dignissimum. *Tota domo*) affinibus eius omnibus. *Euritium clarum*) quem scribit Gellius fuisse præfectum vrbis: morum literarúmque veterum studiosissimum.

Antiquum) ad mores perfectissimos. & vitæ integritatem. *Antiquum*) tam ad vitæ seueritatem, quam ad cognitionem rerum antiquarum. *Disertum*) ad eloquentiam refertur. *Pari*) summa. *Verecundia*) modestia. magis enim in studiis timor quàm fiducia homines decet. *C. Septitium*) Septitiũ [Clarum:] cuius consilio epistolas publicauit. *Certatim*) sedulò. *Æqualiter*) maximè. *In vno*) Euritio: si meo auxilio Tribunatum adipiscetur. *Stationes*) vbi considere ciues in ocio fabulandi causa. *Precibus*) ad preces vsque descendo. *Muneris*) officij. [Fuit in alta lectione oneris, ad idem ferè.] *Tanti*) quanti ego puto, id est maximi. *Viam*) beneficium par. *Si non reposces*) non rogatus. *Diligeris*) à possibili nititur persuadere. *Offende*) à facili. nam vt solum cognoscatur huc tibi placere, statim multi suffragatores occurrent. *Quod velis*) creari Euritium Tribunum.

tiquus, disertus, atque in agendis causis exercitatus) quas summa fide, pari constantia, nec verecundia minore defendit. Habet auunculum C. Septitium, quo nihil verius, nihil simplicius, nihil candidius, nihil fidelius nouit. Omnes me certatim, & tamen æqualiter amant: omnibus nunc ego in vno referre gratiam possum. Itaque prendo amicos, supplico, ambio domos, stationésque circumeo: quantúmque vel autoritate vel gratia valeam, precibus experior. Te quoque obsecro, vel aliquam oneris mei partem suscipere tanti putes. Reddam vicem, si reposces: reddam, &, si non reposces. Diligeris, coleris, frequentaris. ostende modo velle te, nec deerunt qui quod tu velis, cupiant. Vale.

C. PLINIVS OCTAVIO SVO S.

NOMINEM) Octauium admiratur posse tamdiu continere versus suos, hortatúrque [ad] editionem. Sic Martialis Faustinum libro primo. *Nominem*) vera lectio, non *Iuuenem*: vt Laurentium.

NOMINEM te patientem, vel potius durum, ac penè crudelem, qui tam insignes libros tam diu teneas. Quousque & tibi & nobis inuidebis? tibi, maximam laudem: nobis, voluptatem? Sine per ora hominum ferantur, sic

denique quibus lingua Romana ſpatiis peruagentur: magna etiã longaq́ expectatio eſt: quam fruſtrari adhuc & differre non debes. Enotuerũt quidam tui verſus, & inuito te clauſtra tua refregerunt: hos niſi retrahes in corpus quandoque vt errones, aliquem cuius dicantur inueniant. Habe ante oculos mortalitatem, à qua aſſerere te hoc vno monimento potes. nam cætera fragilia & caduca, non minus quàm ipſi homines, occidunt deſinúntque. Dices, vt ſoles, Amici mei viderint. Opto equidem amicos tibi tam fideles, tam eruditos, tam laborioſos, vt tãtum curæ intentioniſq́ ſuſcipere & poßint & velint. ſed diſpice ne ſit parum prouidum, ſperare ex aliis quod tibi ipſe non præſtes. Et de editione quidem interim, vt voles, recita ſaltem, quò magis libeat emittere: vtque tãdem percipias gaudium, quod ego olim pro te non temerè præſumo. Imaginor enim, qui concurſus, quæ admiratio te, qui clamor, quod etiam ſilentium maneat: quo ego, quum dico vel recito, non minus quàm clamore, delector. ſit modò ſilentium acre & intentum & cupidum vlteriora audiendi. Hoc fructu tanto, tam parato, deſine ſtudia tua infinita iſta cũctatione fraudare: qua quum modum excedit, verendum eſt ne inertiæ & deſidiæ vel ẽt timiditatis nomen accipiat. Vale.

Vallam, & alios video legere. *Durum*) aſperum, nimium ſeuerum, inurbanum pariter Vlpianus titulo de Furtis, & idem in panegyrico, Papinianus etiam pro inhumano: ſicut M. Tull. de Perfecto Oratore pro agreſti. *Libros*) metro conſtantes. *Teneas*) cohibeas, apud te ſupprimas. *Quouſque*) perinde ac ſi diceret, ſemper ne? *Inuidebu*) per inuidiam auferes. *Laudem*) quam publicatione illorum conſequeris. *Voluptatem*) ex lectione, & tua laude. *Per ora*) in publicũ, in celebrationem. Virg Volitare per ora, in eundem ſenſum dixit, [& Epigrammatarius, Quod volito docta per ora virùm.] *Iiſdem ſpatiis.*) per imperium Romanum: nam Latinitatem conati ſunt Romanorum priſci vnà cum imperio diffundere. Teſtatur Valerius Maximus libro ſecundo, cap. de inſtitutis. *Magna expectatio*) multum deſiderantur. *Fruſtrari*) deludere. *Enotuerunt*) in notitiam & publicum venerũt. *Clauſtra*) ſcrinium. *Refregerunt*) exierunt. *In corpus*) in opus integrum. *Errones*) vagabundi ſerui, fugitiui. ſic enim interpretatur Vlpianus titulo de ſeruis fugitiuis: quanquam Arrianus de re militari velit erronis crimen in ſeruo leuius eſſe quam fugitiui. Inde Labeo puſillum fugitiuum erronem appellat, vt ex diuerſo fugitiuum magnum erronem. In ſumma, erro eſt, qui non equidem fugit, ſed frequenter ſine cauſa vagatur, & temporibus in res nugatorias conſumptis ſerius domum redit. Hinc Columella erronem apũm ducem cenſet detractis alis velut quadam compede domi retinendum P. Nigidius ſtellas erraticas, autore Gellio, errones appellabat, quas Apuleius erronias & vagas vocat. *Cuius dicantur*) quí ſibi illos vendicet. *Aſſerere*) liberare, remouere. *Monimento*) literarum. *Cætera*) bona. *Caduca*) citò interitura. *Viderint*) prouidẽbunt, edent poſt me. *Intentionis*) diligentiæ. *Diſpice*) conſidera. *Parum prouidum*) imprudens, [inconſultum.] *Quod*) publicationem tuorum librorum. *Interim*) poſtea. diſcernit rem quæ ad narrationem ſuperiorem pertinet. *Vt voles*) facito vt lubet. *Recita*) Recitare, eſt librum, vel ſuum, vel alienum repetere. Cicero pro Cluentio, Tris

& ipſe

& ipse excitauit recitatores cum singulis libellis. *Præsumo*) quibusdam signis intelligo ante tempus. *Imaginor*) in animum & phantasiam induco, ac per imaginem intueor. *Concursus*) auditorum. *Clamor*) laudantium. *Silentium*) intentio, stupor. [*Quæ*) *silentio.*] *Dico*) causas ago. *Acer*) vigilans, [intensum, diligens.] *Fructu*) gaudio, [præmio.] *Fraudare*) priuare. *Studia*) tuas lucubrationes. *Qua*) mora. *Inertia*) nimia cunctatio, solet non modò pigritiæ, sed timiditati ascribi: & ipsa emendatio finem habet autore Quintiliano: apud quem plura lege lib. x. cap. de emendatione.

C. PLINIVS ARRIANO SVO S.

SOLET esse gaudio tibi, si quid actum est in senatu dignum ordine illo. Quamuis enim quietis amore secesseris, insidet tamen animo tuo maiestatis publicæ cura. Accipe ergo quod per hos dies actum est personæ claritate famosum, scueritate exempli salubre, rei magnitudine æternum. Marius Priscus accusantibus Afris, quibus Proconsul præfuit, omissa defensione iudices petit. Ego & Cornelius Tacitus adesse prouincialibus iussi, existimaui-

[SOLET) Marius Priscus Africæ Proconsul à prouincialibus cum suis ministris accusatus repetundarum, agente Secundo damnatus est. Hoc senatusconsultum] Plinius] laudat, ac Iuuenalis carpit. *Illo*) Senatorio. *Quietis*) ocij. *Secesseris*) ab administratione rerum publicarum, & vrbe abieris [in prædia tua] *Insidet*) remanet. *Maiestatis*) publicæ. Senatus dignitatis, & amamplitudinis, quæ maioribus insunt: vnde Ioui maiestatem ascribunt poëtæ, & Imperatoribus rerum scriptores. de qua Valerius, Est & illa quasi priuata censura maiestas clarorum virorum, sine tribunalium fastigio, sine apparitorum ministerio, potens in amplitudine sua obtinenda: grato enim & iucundo introitu animis hominum illabitur, admirationis prætextu velata. quam rectè quis diceret longum & beatum honorem esse sine honore. Dicta (autore Festo) à magnitudine. Hinc Curtius hominibus barbaris in corporum maiestate venerationem esse dixit. *Famosum*) clarum, cognitum: vocabulum medium quo Apuleius cum laudet vtitur. & Iuuenalis: etsi nonnulli legant famosos equites.] secus alij. *Personæ*) Marij Prisci. *Claritate*) quia consularis & septemuir epulonum fuit. *Exempli*) quo cæteri, qui præfuturi sunt prouinciis deterrebuntur à rapinis, ne & ipsi pariter damnentur. *Rei*) causæ. *habent ista locum procœmij, sicut sequentia narrationis. Accusantibus Afris*) Marium Priscum ex Bætica Proconsulem Africæ vna ciuitas publicè, multique priuatim reum peregerunt. hæc Secundus libro tertio. *Proconsul præfuit*) Proconsulatu suo rexit Africam [an magis loco Consulis. M. Tullius in Philippicis, Nam Sertorianum bellum à Senatu priuato datum est: quia Coss recusabant: cùm L. Philippus Proconsulem se eum mittere dixit non Proconsule. ita vt Proconsul sit, qui finito Consulatu mittitur in prouinciam: at Proconsule loco illius.] *Omissa defensione*) Non enim poterat dicere hanc causam non constare, neque factum negare, neque non esse quod obiiciebatur, neque vt rectè factum defendi poterat. quare contentus erat Priscus, vt relictis cæteris criminibus, de repetundis tantùm iudicarent: ne dum se defendere conatur atrociora detegerentur: & Iudices facilius quàm Senatores putabat posse corrumpere. *Iudices petit*) postulauit vt sibi darentur iudices. Primum iudicia in manu Equitum fuerunt: deinde per Syllam ad Senatum

traducta: postea lege Aurelia ad Equites Senatores, Tribunos Ærarios. Iulius Cæsar ad duo genera iudicum redegit, Equestris ordinis & Senatorij: Tribunos Ærarios, quod erat tertium sustulit. [Temporibus Domitiani à Senatu Iudices dari ex ordine Senatorio inceptum est. nam in eius vita scribit Tranquill. illum autorem fuisse Tribunis plebis Ædilem sordidum repetundarum accusandi, & in eum Iudices à Senatu petendi. *Iussit* à Senatu, [vt apud Iudices Afris adessemus] si litos dari patronos publicè præter Secundum ostendit M. Tullius pro Murena [an quia tunc Plin. erat præfectus ærario Saturni, & ideo omnibus aduocationibus renunciauit, vt toto delegato sibi officio vocaret. Vnde ipso ad Traianum ac deinceps.] *Excessisse crimina*) maiora patrasse scelera quàm vt iudicibus ordinariis excutienda. *Immanitate*) crudelitate *Dari iudices*) demandari: quos iudicij causa delegisset Senatus. [nam iudices dabantur à senatu in rebus tenuioribus & ambiguis.] Libro sexto idem testatur accusasse Marcium Priscum: qui lege repetundarum damnatus, vtebatur clementia legis, cuius seueritatem immanitate criminum excesserat. *Condemnandos*) in exilium detrudendo: vt Equitem Romanum vnum. *Interficiendo*) vt septem eius amicos, & alterum equitem Rom. *Respondit*) mihi & Tacito pro Mario. *Fronto Catius*) Frontones multos fuisse lego: nam Frontonis cum Tito amicitia coniuncti bis meminit Iosephus, & Tacitus Iulij Frontonis in rebus Othonis: & Licinium Frontonem monstrat Vlpianus fuisse sub Imperatore Antonino. Frontonem Consulem sub Nerua Dion, quem Martialis & bello & pace clarum prædicat. Fuit igitur Cornelius Fronto Catus orator nobilissimus, Romanæ eloquentiæ non secundum, sed alterum decus (quanquam illi Macrobius ficuum dicendi genus ascribat) Antonini Philosophi præceptor. Dion testatur in Adriano plurimum floruisse, & primas in agendis causis partes

mus fidei nostræ conuenire, notum senatui facere, excessisse Priscum immanitate & sæuitia, crmina quibus dari iudices possent, quum ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam, pecunias accepisset. Respondit Fronto Catius, deprecatúsque est: ne quid vltra repetundarum legem quæreretur, omniáque actio-

referente, cùm patronum se prouinciales optassent contra Marium Priscum, petijt huius muneris veniam, & impetrauit. nam iussit Senatus vt ageret.] *Adesse*) opem ferre. *Prouincialibus*) Afris fuit enim Africa post deletam Carthaginem redacta in formam prouinciæ, scilicet sublatis Regibus & aliorum principatu, paruit Romanis legibus & iudicibus, tributis insuper impositis. quod ne Paulum Orosium & Tacitum citemus, Cæsar libro septimo belli Gallici docet: nam commutatis legibus illarum gentium, secundum fiebat sub recta prouincia, & à Proconsulibus regebatur iure Romano [Maiores orbem in partibus diuiserunt, partes in prouinciis, prouincias in regionibus, regiones in locis, loca in territoriis, territoria in agris

habuisse: cuius Cæcilius alibi, & Iuuenalis in prima Satyra mentionem faciunt. Neque ignoro Vlpianum de Pœnis, tradere Iulio Frontoni rescripsisse Adrianum. Catiorum cognomina vetustissima testantur scriptores & sepulchrorum antiqua epitaphia: quæ nos Veronæ interdum, sed inter illustres frequentius annotauimus, hodieque Nouariæ amplissima familia pauli cognomento durat. *Deprecatúsque est*) vsus est deprecatione sicut locus poscebat. Fabio enim referente libro septimo. In senatu, & apud principem, & vbicunque iuris clementia est, habet locum deprecatio: in qua plurimum valent pro ipso qui reus est, hæc tria, in anteacta vita si innocens fuit, si bene meritus, si spes in futurum innocenter victuri, & in aliquo vsu futuri. præterea, si vel suis incommodis, vel præsenti periculo, vel pœnitentia, videatur satis pœnarum dedisse. Extra nobilitas, dignitas, propinquitas

quitas amici. M Tullius tamen libro secundo de Oratore, deprecationem opinatur infimum obtinere locum, sed nonnunquam vtilem esse *Repetundarum legem*) ne de rebus capitalibus ageretur, sed tantùm de repetundis.] Lata repetundarum lex primùm à L. Pisone Tribuno pleb. alij à Manlio Acilio Glabrione. demùm à Iulio Cæsare lex Iulia repetundarum appellata, quæ pertinet ad eas pecunias quas quis in magistratu, potestate, curatione, legatione, vel quo alio officio munere ministeriove publico acceperit: vel ex cohorte cuius eorum est, vel quo magis aut minus quid ex suo officio fecerit. Hæc secundum Marcellum & Venuleium. Alij breuius circumscripsere dicentes, legem repetundarum latam esse contra eos qui in magistratu pecunias, vel vi vel fraude abstulerint. Gratianus & Val. imperatores repetundarum damnatum quadruplum eius quod accepit persoluere iubent. ergo *Vltra legem*) vltra quadruplum ex lege constitutum. quanquam Marcellus. ff. xlviij. dicat non fuisse certam pœnam damnatis repetundarum constitutam. sed puniri, vel exilio, vel etiam durius prout admisissent. quid enim si ob hominem necandum pecuniam acceperint: vel licet non acceperint, calore tamen inducti interfecerint? vel innocentem, vel quem puniri non debuerant? capite plecti debent, vel in insulam deportari. [Quare Catius vrebatur deprecatione quæ apud Senatum locum habet.] inde exorta illa Iuuenalis indignatio, quòd homicidam non necassent, vel deportassent: non ob pecuniam priuati vti in ærario relatam, vt quidam opinantur.

Mouendarum lacrymarum peritissimus) sciens aud tores & iudices ad misericordiam commouere. *Vento*) turbine, impetu, copia vehementi. *Implesse vela*) amplificauit orationem. perstat in translatione sumpta à vento, tonat autem iste oratio oportunè. *Contentio*) lis, altercatio orta est inter patronos, an magis Senatores diuersa sentientes. *Cognitionem senatus*) ius inquirendorum criminum per Senatum [quod tamen iudicibus permissum est.] Cognoscere enim est disquirere & examinare crimina: vnde Virgil de Minoe tanquam de iudice dixit, Vrnásque crimina discit: Et Iuuenalis, *Iam cognitione peracta.* *Legi*) repetundarum: quia Senatus secundum eam censuerat vt mulctaretur. an magis lege, qua cautum erat ne bis de eadem re ageretur. quare qui fauebant Mario, dicebant Senatum iam decreuisse vt repetundarum tantum damnaretur, neque posse iam peracta cognitione amplius retractare. Seqvs alij sentiebant: liberum patribus esse cognoscere quicquid voluissent. nam sicut Princeps non subiacet legibus: ita nec Senatus illius vices sustinens *Solutam*) legibus non obnoxiam. *Admisisset*) peccasset. *Tantum vindicandum*) parem pœnam decernendam. *Nouissimè*) postremò. *Iulius Ferox*) Feroci scripsisse Poculum meminit Iurisconsultus Paulus. Iulium Ferocem clarissimum virum & plurimæ autoritatis testantur Traiani literæ. hunc Secundus alibi doctissimum memorat, & Tiberis curatorem antiquus in lapide titulus adhuc extans. Ex autoritate Imperatoris Cæs. Diui Neruæ Traiani Augusti Germanici. pont. Max. Trib. pot. v. Coss. iiij. pp. T. Iulius Ferox curator aluei & riparum Tiberis, & cloacarum vrbis terminauit ripam, P. R. ad prox. cip. p. xxij. *Scientiam ij. s. Consul designatus*) qui proximis Calendis Martiis creati fuerant Consules, sequentibus Calendis Ianuariis Consulatum ineunt: quamuis etiam prius initium legamus, vt apud Liuium Calendis Martiis: qui verò postea creati

Nouis suæ vela vir mouendarum lacrymarum peritissimus, quodam velut vento misericordiæ implesse vtrinque clamores, aliis cognitionem senatus lege conclusam, aliis liberam solutámque dicentibus: quantumque admisisset reus, tantum vindicandum. Nouissimè consul designatus Iulius Ferox, vir rectus & sanctus Mario qui-

Martialis: qui verò posteà creabantur in sequentem annum, ij designati dicebantur autore Flauio Vopisco. Postremo adeo creuit ambitio sub Imperatoribus, vt vno anno tradat Lampridius sub Commodo fuisse viginti quinque Consules designatos. Cùm igitur res aliqua relata fuerat ad senatum, Consules qui præsidebant, primùm designatos Consules super ea sententiam rogabant, ac deinceps cæteros Senatores. *Rectus*) ad iustitiam refertur. *Sanctus*) ad vitæ integritatem.

dem iudices interim censuit dandos: euocandos autem quibus diceretur innocentium pœnas vendidisse. Quæ sententia non prævaluit modò, sed omnino post tantas dissentiones fuit sola frequens: adnotatúmque experimentis, quòd fauor & misericordia acres & vehementes primos impetus habent, paulatim consilio & ratione, quasi restincta, considunt. Vnde euenit vt quod multi clamore permixto tuentur, nemo tacentibus cæteris dicere velit. Patescit enim cum separaris à turba, contemplatio rerum quæ turba teguntur. Venerunt qui adesse erant iussi, Vitellius Honoratus, & Flauius Martianus: ex quibus Honoratus trecentis millibus exilium equitis Romani, septémq; amicorum eius vltimam pœnam: Martianus vnius equitis Romani septingentis millibus plura supplicia arguebatur emisse. Erat enim fascibus cæsus, damnatus in metallum, strangu-

Iudices dandos) qui de repetundis iudicarent. *Interim*) dum euocantur conscij: an interim, id est statim dandos iudices: vt Terentius in Hecyra, Interim miris modis odisse cœpit Sostratam. *Euocandos*) introducendos in Senatum [vel à prouincia accersendos] *Innocentium*) reorum immeritorum. *Pœnas* suppl cia. *Vendidisse*) Marium subaudi. *Prævaluit*) superior fuit & potior. *Sola frequens*) ab omnibus comprobata. *Misericordia*) M. Tull. ex autoritate rhetoris Apollonij, Lacryma, inquit, nihil citius arescit. Et Fabius libro sexto. Nec sine causa dictum est, nihil facilius quam lacrymas inarescere: nam cùm etiam veros dolores mitiget tempus, citiùs euanescat necesse est illa quam dicendo effinximus imago. *Impetus*) motus, affectus. *Relicta*) præsidio destituta. Est alia lectio satis commoda restincta. *Considunt*) minuuntur, cessant. *Permixte*) confuso. *Patescit*) detegitur. *Contemplatio rerum*) consideratio & cognitio causarum. *Cum separaris à turba*) cùm solus sententiam dicis attentis cæteris. *Turba*) strepitu & clamore multorum. *Adesse iussi*) postulati apud Patres. *Vitellius Honoratus*) Fabium Honoratum in antiquis memoriis reperio. Spartianus in Seuero Honorati cuiusdam mentionem fecit. & Plutarchus in vita Gallicæ Antonini Honorati, vbi etiam Vitellium Martianum nominat Diuus Hieronymus Honoratum Præfectũ Prætorio Galliarum primum. *Flauius Martianus*) Martiano lib. vj. scribit Martialis. & Martianum Iurisconsultum fuisse lego. & Ælium Martianum Vicæ Proconsulem imperante Antonino Pio refert Vlpianus, vt omittam Icelium libertum cognomento Martianum, a virum eruditissimum Martianum Capellam. Satis constat ex testimonio Calistrati ff quarto Martianum sub Traiano fuisse accusatum. *Trecentis millibus* nummûm, videlicet trecentis sestertiis. *Arguebatur*) conuincebatur, probabatur. *Vltimam pœnam*) necem [quam Iurisconsulti interdum summum, modò vltimum supplicium appellant] *Plura*) quæ statim sequuntur. *Fustibus*) nodosis stipitibus, & virgis. [Sunt qui legant fascibus: sed fustibus est in frequentiori

quentioil vſu. iuxta illud, Virgis cædi.] *In metallum*) Qui ad effodienda metalla damnati erant, cum die noctúque in labore perseuerarent, continua defatigatione morebantur: cùm nulla eis ab opere daretur requies aut laboris intermissio: sed verberibus coacti raiò diu viuerent. robustiori quidam corpore & animi vigore, plurimum temporis in illa vexabantur calamitate: quibus tamen ob miseriæ magnitudinem mors erat vita optabilior. Hæc sumpta ex Diodoro. Inter eos autem qui in metallum, & qui in opus metalli damnantur, differentia est tantùm in vinculis, secundum Iurisconsultum: quòd qui in metallum damnantur, grauioribus vinculis premuntur: qui in opus metalli, leuioribus. Præfecto pla-

nè vobis specialiter competere ius in metallum damnandi. [& exempla diui Seueri, & Antonini ad Fabium Cillonem exprimunt, tradente Vlpiano: quo autore. ff. prime, Qui vniuersitas prouincias regunt, ius gladij habent, & in metallum dandi eis potestas permissa est. Metalli quidem supplicium tam ad personas liberas, quàm ad seruiles pertinet conditiones. sed veterani & eorum liberi, nec in metallum damnabantur, nec in opus publicum, vel ad bestias, nec fustibus cædebantur. Eadem fere Vlpianus titulo de Decurionibus & eorum filiis. Prima Semiramis captiuos isti supplicio destinauit. Quod notauit Suidas in dictione Semiramis: id quod etiam videtur intellexisse in σύμπ-co- [superbus.]

latus in carceres. sed Honoratum cognitioni senatus mors opportuna subtraxit: Martianus introductus est absente Prisco: Itaque Tutius Cerealis consularis iure senatorio postulauit, vt Priscus certior fieret: siue quia miserabiliorem, siue quia inuidiosiorem fore arbitrabatur, si præsens fuisset: siue (quod maximè credo) quia æquissimum erat, commune crimen ab vtroque defendi. &, si dilui non potuisset, in vtroque puniri. Dilata res est in proximum Senatum, cuius ipse conspectus augustissimus fuit. Princeps præsidebat (erat enim

Strangulatus) suffocatus laqueo, quæ omnia patrauerat contra legem Iulia de repetundis: qua præcipitur, ne quis ob hominem in vincula publica conijciendum, vinciendum, vincirive iubendum, exve vinculis dimittendum, néve quis ob hominem condemnandum, absoluendumve, néve ob litem æstimandam, iudiciúmve capitis faciendum, pecuniæ aliquid accipiat. Opportune igitur in tempore nam morte declinauit dedecus & supplicia, quæ subiuissent si vixisset. & damnatus nemo videri possit, antequam de eo forte iudicium redditum & pronunciatum esset: neque cuiusque mortui bona, antequam de eo Rep. quæ pronunciatum sit, publicata sunt: neque bona hæredes possidere debent. Vnde Martianus titulo de bonis eorum qui ante sententiam mortem sibi consciuerint, inquit, Qui rei crimine non postulati manus sibi intulerunt, bona eorum fisco non vendicentur: non etiam factis eius obnoxium, sed conscientiæ metum in eo velut confesso teneri placuit. ergo aut postulati esse debent, aut in scelere deprehensi, vt si interfecerint, bona eorum confiscentur. Opportunè igitur mortuus est Honoratus antequam postularetur. nam bona eius ad hæredes pertinebant. *Cognitioni Senatus*) vt partes discurrerent, & examinarent eius crimina. *Introductus*) introniissus in Senatum. *Tutius Cerealis*) Cereales multos circa illa tempora fuisse notaui: Mumium Cerealem & Iunium filium sub Adriano. Ad Vellium Cerealem alibi Secundus. Sicut Martialis ad Iulium Cerealem libro vndecimo, qui bellum gigantæum heroico scripsit: Turullij Cerealis & Petilij Taciti cum Iosepho & Dione meminere. Suidas insuper Primum Cerealem erat. *Consularis*] qui consulatum gesserat. *Iure Senatorio*, Ius Senatorium erat, si Gellio libro quarto credimus, vt sententiam rogatus

antè quicquid vellet, & quoad vellet de alia re diceret. *Inuidiosiorem*) maioris inuidiæ obnoxium Piſcum. *Commune crimen*) Marij vendentis plura ſupplicia Equitis Romani, & Martiani ementis. *Dilui*) tolli, falſum argui, [excuſari, purgari.] *Vtroque*) Mario & Martiano. *In proximum Senatum*) vſque in eum diem quo primum Senatores in curiam conuenirent. non enim omni quoque die Senatus habebatur, vt eſt videre apud M Tullium. *Auguſtiſſimum*) maieſtatis plenus, venerandus. Pauſanias, Auguſtus idem eſt quod venerandus. Dion, Octauius Auguſti cognomen recepit, tanquam maius aliquod ſupra mortales. omnia enim veneranda & ſacra, Auguſta Romani appellant. quod luculentius Tranquillus exequitur, Octauium dicens ex Munacij Planci ſententia accepiſſe cognomen Auguſti, quòd loca religioſa, in quibus augurato quid conſecraretur, auguſta dicantur ab auctu vel ab auium geſtu, gu-

Conſul) *ad hoc Ianuarius menſis cùm cætera, tum præcipuè Senatorum frequentia celeberrimus: præterea cauſæ amplitudo, auctáque dilatione expectatio, & fama, inſitúmque mortalibus ſtudium magna & inuſitata noſcendi, omnes undique excierat. Imaginare, quæ ſollicitudo nobis, qui metus, quibus ſuper ſanctæ, in illo cœtu, præſente Cæſare, dicendum erat. Equidem in Senatu non ſemel egi: quinimmo nuſquam audiri benignius ſoleo: nunc me tremen, vt noua omnia nouo metu permouebant.*

ſtuue: ſicut etiam Ennius docet ſcribens, Auguſto augurio poſtquam inclyta condita Roma eſt. Ab illo igitur ſecundum Dionem omnes deinceps Imperatores Auguſti cognomentum ſibi vendicauerunt, quo ſignificatur omnium rerum poteſtas. Quare Secundus non iniuria præſente Imperatore auguſtiſſimum conſpectum dixit. *Princeps præſidebat*) Traianus cæteros Senatores præibat, quòd princeps Senatus erat & Coſ. nam Conſulum alter interdum vel Senatus princeps vniuerſo Senatui præerat, habebátque poteſtatem rogandarum ſententiarum. Principem Senatus à Romanis, πρόεδρον à Græcis appellatum quidam prodidere. Sciendum præſidis nomen, Martiano ff. primo atteſtante generale eſſe, eo quod & Proconſules & Legati Cæſaris, & omnes prouincias regentes licet Senatores ſint, Præſides appellantur: [quinimo Plinius ſenior libro ſeptimo diuum Auguſtum Præſidem appellauit.

Ad hoc) præterea. *Ianuarius*) quo ſolebant Conſulatum inire, autore Ouidio in Faſtis. *Cùm cætera*) aliorum virorum frequentia. *Senatorum frequentia*) qui in principio anni plures quam aliis temporibus ſolent intereſſe Senatui, tum celebritate Conſulum incuntium magiſtratum, tum rebus ruſticis exoluti. *Cauſæ amplitudo*) (reſpectu accuſatorum & reorum ac crimum. [M. Tullius in Diuin. Im. nunc mente & cogitatione perſpicio, quæ tum ſtudia hominum, qui concurſus futuri ſint, quantam expectationem magnitudo iudicij ſit allatura, quantam auditorum multitudinem C. Verris infamia concitatura.] *Expectatio*) deſiderium. *Fama*] diuulgatio cauſæ *Inſitum*) natiuum ac proprium. *Inuſitata*) tunc temporis inſolita. Raro, inquit alibi Secundus, incidebat cauſa, vel perſonarum claritate, vel negocij magnitudine inſignis. *Excierat*) ſuſcitauerat conuocauerat. *Omnes*) Senatores, reſpiciunt enim hæc frequentiam patrum. *Imaginare*) reputa. *Sollicitudo*) M. Tullius de oratore teſtatur cum optimè dicere, qui maximè dicendi difficultatem variéſque euentus orationis, expectationémque hominum pertimeſcat. *Nobis*) aduocatis. nam cauſa vnà à pluribus defendebatur. quod introductum temporibus Ciceronis videtur, qui lib. de Claris oratoribus hanc conſuetudinem multis reprehendit. raro tamen ſupra quatuor vrebantur patronis, poſt bella ciuilia ante legem Iuliam vſque ad duodenos eſt prouentum: deinde quot

de quot Senatui placuissent *Supersunt*) de Cæsaris) Senatorum conuentu. Priscis temporibus tercentum. Senatores fuisse legimus. M. Tullius quadringentos & decem connumerat in ea oratione quam in Senatu pro reditu suo dixit. Tranquillus imperante Augusto supra mille per gratiam & *Obseruabatur*) considerabatur. Legitur etiam obuersabatur, scilicet occurrebat mihi. *Causæ difficultates*) non circa crimina quæ satis arguebantur, sed propter Prisci dignitatem. *Illa*) frequentiam Senatorum, & præsentiam Cæsaris, & reliqua. *Stabat*) occurrebat Priscus in animo, quod fuisset Consul & Septemuir Epulonum: & tursum mihi videbatur omni honore priuatus. Hoc solet euenire in metu. Sic ad fundamina de ipso. Me Consularem inquit esse: ô sententio, tursus mihi videor. *Epulones*) quos antiqui Epulonos autore Festo, dixerunt, Iouis Optimi Maximi parasiti erant: dictum his nomen quòd epulas indicendi Ioui cæteraque diis potestatem haberent. Vnde Martialis Capitolinas & Pontificum dapes, Epulonum vocat, quas puto Tranquillum notasse in Augusto, vbi refert sex deos & totidem deas in Capitolio discubuisse, & Varronem de Agricultura, Collegiorum cœnas, quæ tunc innumerabiles excandefacientibus annorum macellis. In hos diuus Augustinus libro sexto de ciuitate dei, tanquam in parasitos Iouis & mimos, Varrone dictante, inuehitur: & tertio eiusdem voluminis. helluones atque sacrificiorum adipibus inhiantes, & fallicum diuinationum cal ginem appellans Io. M. Tullius de Responsis Aruspicum, testatur si quid mendi esset prætermissum aut commissum, Epulones solitos ad Pontifices referre, quorum de sententia illi iidem renouari & instaurari celebrabantur. Et tertio de Oratore. Pontifices, inquit, veteres propter sacrificiorum multitudinem tres viros Epulones esse voluisse, cum essent ipsi a Numa, vt etiam illud Iudorum epulare sacrificium facerent, in- præmium allectos scribit: quos tamen idem princeps ad modum pristinũ & splendorem redegit duobus lectionibus. *Cæsare*) Traiano. *Non semel*) pluries, frequenter. *Nusquam*) apud nullos indices. *Præmebant*, antequam inciperem perturbabant vel permouebãt, admodũ turbabãt.

Obuersabatur præter illa quæ suprà dixi, causæ difficultas, stabat modo Consularis, modo Septemuir Epulonum, iam neutrum. Erat igitur perquam onerosum accusare damnatum, quem, vt premebat atrocitas criminis, ita quasi peractæ damnationis miseratio tuebatur: vtcunque tamen animum, cogitationemque collegi. Cœpi dicere, non minore audientium assensu, quàm solicitudine mea. Dixi horis penè quinque. Nam decem clepsydris, quas spatiosissimas acceperam, sunt additæ quatuor. adeo illa ipsa, quæ dura & aduersa dicturo videbantur,

stituti. Postea auctus est numerus & septem creari cœpti. Hinc Lucanus, Septemuiique epulis festus: & Iuuenalis, Quis fercula septẽ Secreto cœnauit auus? Erant autem Epulones summæ auctoritatis, Flaminibus, Auguribus, Quindecimuiris pares. & cuius pater, secundum Gellium, Septemuir Epulonum fuisset, eam excusationem merebatur ne in consortium Vestæ legeretur. Plura legas apud Macrob. & recentiores. *Iam neutrum*) iam priuatus vtroque magistratu. *Damnatum*) repetundarum. an quod omissa defensione suo se iudicio obnoxium criminibus reddiderat. [an potius iudicio omnium.] *Atrocitas*) immanitas. non enim solum lege repetundarum, sed etiam Cornelia de sicariis tenebatur, qua cauetur contra eos qui cum in magistratu essent eorum quid fecerint aduersum hominis necem quod legibus permissum non sit. Legis Corneliæ de sicariis & veneficis; pœna est in insulam deportatio, & omnium bonorum adempto, nisi honestiore loco positi fuerint, vt pœnam sustineãt, sicut mox interdictum Mario vrbe Italiáque. *Quasi peractæ damnationis*) significate locutus addendo quasi: nam & si iudi-

ces petierat, nondum tamen pronunciauerant de eo. *Vtcunque*) aliquantulum difficulter inter tot perturbationes. *Collegi animum*) vires cepi ad agendum. *Assensu*) fauore. *Solicitudine*) quæ nescio quomodo magis oratorem decet. *Viginti clepsydræ sunt additæ quatuor*) Clepsydra poterat distingui, per quodcunque temporis spatium libuisset. vnde legimus apud Philostratum in Adriano declamatore fuisse clepsydram dispositam ad mensuram centum versuum. hîc sanè quinque clepsydræ spatium vnius horæ complebantur. vnde inquit, Dixi horis pene quinque cum præmisissem viginti quatuor clepsydras impetrasse. si enim quinque & viginti accepissem, quinque solidas horas egissem. [Quòd si leges decem vt est in codice antiquo loco xx. tunc tres clepsydræ vnam horam continebunt.] *Acceperam*) impetraueram, cùm ex lege accusatori sex horæ, reo verò nouem essent concessæ. Senatus autem permitteret dicenti quot sibi placeret. *Illa ipsa*) iam prædicti obices.

[*Dura*) difficilia.] *Secunda*) vt accusationem meam iuuerint. *Solicitudinem*) quod maius est quàm studium & cura: fuit enim Traiano charissimus Secundus. *Voci*) curanda in oratore vox est. neque vltra vires vrgenda. nam & suffocata sæpe & maiore nisu minus clara est: & fatigatio vt corpora non ad præsens modò, sed etiam futurum, vocem destruit. Quare non immeritò reprehenditur apud Senecam Portius latro, quod nihil vocis causa faceret, non illam paulatim ab imovsque ad summum perduceret, non rursus à summa contentione paribus interuallis descenderet. Sed liber secundus Epistolarum hunc locum latius tractauit. *Lateri*) viribus. nam lib. iij. Ne latera deficerent, dicit. Et Iuuenalis, nec queritur quòd Et lateri parcas, nec quantum iussit anhelans. Apuleius Et meis iam defectis lateribus consulas. Mart. Rumpis Basse latus: sed in comatis. Consulere ergo lateri est prouidere ne viribus deficiamus, dum nimium intendimus vocem. nam qui volunt exclamare in maius, secundum Cicer. latera, fauces, linguam intendunt: è quibus elici vocem & fundi videmus toto corpore, atque omnibus vngulis contentionis voci asseruiunt. Seneca præcipit latus balneo reparandum. [Cicero in Verrem, pro latere viribus dixit, Credo, inquit, si meis horis in accusando vti voluissem, vereret ne mihi crimina non suppeterent, ne oratio deesset, ne vox vires*que deficerent. Idem iiij. Acti. Nam medies, vox, latera, deficiant] *Intendi*) vocem augere. Siue incendi, id est efferuescere. *Graciliras*) tenuitas. Fuit enim Secundus corpore non admodum robusto [nec procero, quod etiam testatur Traianus in rescriptis ad eundem, Superem, inquit, & sine querela corpusculi tui & tuorum peruenire in Bithyniam potuisses.] *Claudius Marcellinus*) cuius alibi fit mentio, & Martialis duobus epigrammatis Marcellinum à mortalitate vendicauit. *Missus*) dimissus, dissolutus. Senatus dissoluebatur his verbis, Nihil vos moramur Patres Conscripti. Hæc sumpta ex Capitolino. *Actio*) Saluij. *Scinderetur*) impediretur, non perficeretur. *Interuentu noctis*) superueniente nocte, cum neque post occasum sol is, neque ante ortum liceret Senatum habere, Gellio tradente. Veruntamen non vsque-

secunda dicenti fuerunt. Cæsar quidem mihi tantum studium, tãtam etiam curam (nimium est enim dicere solicitudinem) præstitit, vt libertum meum post me stantem, sæpius admoneret, voci laterique consulerem, quum me vehementius putaret intendi, quàm gracilitas mea perpeti posset. Respondit mihi pro Martiano Claudius Marcellinus. Missus deinde Senatus & reuocatus in posterum. neque enim iam inchoari poterat actio, nisi vt noctis interuentu scinderetur. Postero die dixit pro Mario Saluius Liberalis, vir subtilis, dispositus, acer, disertus, in illa verò causa o-

quàque lex ista seruabatur. *Saluius Liberalis*) qui sub Domitiano accusatus est, eúmque Secundus asserit fuisse vehementem, & disertum oratorem: nam si Tranquillum audimus, in defensione Diuitis ausus est dicere, Quid ad Cæsarem, si Hipparchus sestertium millies habet? Quod dictum quamuis audacius Vespasianus laudauit. Saluio Legato Aquitaniæ rescripsisse Adrianum refert Calistratus titulo de accusationibus. Seneca Liberali patriam Lugdunum assignat. Item Liberalis sub Tito Centurionis Iosephus meminit. *Subtilis*) in inuentione. *Dispositus*) in coaptando singula locis suis. Est enim dispositio, rerum inuentarum per locos distributio. Siue, Fabio scribente, Est vtilis rerum ac partium in locos distributio. Quæ quanquam sit communis toti orationi, præcipuè tamen narrationi attribuitur, sicut subtilitas principio. *Acer*) vehemens, quod proprium est confutationi & confirmationi: disertus verò omnibus actionis partibus.

Artes suas) vehementiam imprimis, quamuis & reliquæ in eo virtutes essent laudabiles. Qui autem repetundarum insimulabitur crimine, anteactam vitam, & quibus de causis per prouinciam vniuersam, vel accusatorem, vel testem offenderit, non inutiliter præpiente Fabio exponet. *Respondit*) Saluio. *Eloquentissimè*) optimè. *Suaviter*) grauiter & venustè: nam proprium oratoris est dicere grauiter & ornatè, & hominum sensibus ac mentibus accommodatè. Cicero primo de Oratore testatur. *Eximium*) præcipuum. & profectò is fuit historiæ grauissimus autor, vtpote qui nisi ad exemplum pertinentia, & magna non referat verbis, & sententiis paribus. *Insigniter*) egregiè. *Etenim ille poscebat*) Vltimum causæ genus est deprecatio, cùm nulla alia ratione tueri reum possumus, ea in Senatu & apud populum, principémque, & vbicunque iuris clementia est, locum habet: [in qua plurimum valent ex ipso qui reus est, hæc tria: in vita præcedente, si innocens, si benemeritus, si spe in futurum innocentis victuri, & in aliquo vsu futuri. præterea si vel alius incommodis, vel præsenti periculo, vel pœnitentiæ videatur satis pœnarum dedisse. extrà nobilitas, dignitas, propinquitas, amici.] *In precibus*) in deprecatione. [*Vt abrumperet*) perinde ac si diceret cum die finem actioni imposuit. *Vespera*) serum diei. *Probationes exierunt*) sunt exhibitæ tabulæ & testes, quas manificiales probationes rhetores appellant, de quibus lege plura apud Fabium Quintilianum. Præterea ff. xxij. titulus est de probationibus & præsumptionibus. [Ascon. ius lege Pompeia de vi cautum scribit, vt priusquam causa ageretur, testes per triduum audirentur: deinde vno die & ab accusatore & ab reo perorari iubebatur: rursus postera die sortitio iudicum fieret.] *Antiquum*) simile antiquis patribus [*Senatum*) id etiam interdum ab vno factum. nam Manlius Torquatus de filio cognitione susceptâ domi consedit] solúitque vtrique parti per totum biduum vacauit: eo tertio die plenis & diligentiss. auditis testibus pronunciauit. *Nocte dimitti*) interuentu noctis dissolui. Hoc iudicium Marij factum Traiano imperante testatur Secundus in oratione panegyrica: non solum rem eandem referens, sed etiam verborum multa. vbi Traiani patientiam in audiendis causis commendat. Scribit enim, Iam quàm antiquum, quàm consulare, quòd triduum totum Senatus sub

mnes artes suas protulit. Respondit Cornelius Tacitus eloquentissimè, &, quod eximium orationi eius inest, σεμνῶς. Dixit pro Mario rursus Fronto Catius insigniter: vtique iam locus ille poscebat, plus in precibus temporis, quam in defensione consumpsit. Huius actionem vespera inclusit: non tamen sic, vt abrumperet. itaque in tertium diem probationes exierunt. Iam hoc ipsum pulchrum & antiquum, senatum nocte dimitti, triduo vocari, triduo con-

exemplo tui fecit, cùm interea nihil præter Consularem ageres, interrogauit quisque quod placuit, dissentire, discedere, & copiam iudicij sui reipubl. facere licuit: consulti omnes atque etiam dinumerati sumus: vicitque sententia non prima, sed melior. Dicemus igitur, Iuuenalem qui prima satyra carpit hoc Senatusconsultum, quod satis constat factum sub Traiano, suum opus composuisse, & emisisse sub eodem. proinde tanquam pœnitentia ductus, quòd statim in principio viuos notasset:. promittit se dicturum de mortuis. hinc in Domitianum iam occisum aperè inuehitur: immo iam mortuum testatur. non enim eo viuente ausus fuisset talia dictare, gnarus quidem multis experimentis scitum minima quæque in se dicta atrociter punire. Traiani verò imperium tutam temporum fœlicitatem, vbi sentire quæ quis voluisset & quæ sensisset, dicere licebat, ac omnia studiorum genera iam liberius quæ prope sub Domitiano fuerant extincta, refouerentur. Inde Iuuenal. Traianum super hoc laudans (fuit enim pœtarum fautor) inquit, Et spes & ratio studiorum in Cæsare tantum, Solus enim tristes hac tempestate Camœnas Respexit. Et multis argumentis comprobatur Secundum scripsisse suas epistolas post necem Domitiani. Adde quòd Martial. dum post obitum illius secessit in Hispaniam, scripsit carmen ad Iuuenalem in vrbem, occupatum circa salutationes potentiorum. Pari scribendi libertate Tacitus & Tranquillus in historiis suis sub eodem vsi sunt. Quòd autem Suidas (nam quæ de Iuuenale ex Probi auctoritate referuntur, tanquam non legitima illius probatissimi grammatici Probi reiicimus) scribit Iuuen. poëtam Romanum fuisse temporibus Domitiani, & Paridem histrionem Prasinæ factionis ab Imperatore dilectum conuiciis à Senatu & Iuuenale notatum: hinc principem relegasse poëtam Pentapolin Libyæ ciuitatem: histrionem verò ditatum misisse in Antiochiam, qui domum & balineum extra oppidum ædificans ibidem interiit: non ideo refert sub eo scripsisse satyram. Nam potuit sola voce, vel epigrammate Paridem incessere. neque quid prohibet post obitum Domitiani, clementia Neruæ in vrbem rediisse. hinc iniuriarum memor Satyram exorsus immanissimum principem cum suo histrione carminibus meritò proscidit. Nolo dicere Prasinam factionem in histrionibus insolitam, sed in aurigis circensibus frequentem, nec Paridis sepulchrum in Antiochia, sed via Flaminia autore Martiale fuisse. hoc tamen addidero, Suidam Græcum non Secundo Romano conferendum, qui rem sui temporis, & agente se tractat, immo repetit. *Triduo*) per tres dies. Cornutus Tertullus in Præfectura ærarij, & Consulatu, Secundo collega, vir sanctus & in omni laude similis antiquis, Æmiliæ viæ curator fuit: summo necessitudinis vinculo pariter coniuncti. Tertull. & Maximi consulatus meminit Vlpianus ad legem Iuliam de adulteriis. Sequens tamen epistola demonstrat Tertullium fuisse designatum COS. cum Nerua, & Tertulliano Senatusconsulto quod factum est temporibus diui Adriani, Iustinianus asserit traxisse appellationem à Tertullo. Diuus Augustinus irridendo auctor est, Tertullum virum grauem, & philosophum Ædilem futurum clamasse in auribus ciuitatis, inter cætera sui magistratus officia sibi Floram matrem ludorum celebritate placandam. nam quæ Iul. Capitolinus de Tertullo scribit, non de Cornuto, sed eius filio, vel alio dicta autumo: inquit enim, Crimini datum est Ant. philosopho, quòd adulteros vxoris suæ Tertullum, Vtilium, Orfitium, Moderatum promoueret ad varios honores: Tertullum etiam cum vxore prandentem deprehenderit, de quo mimus in scena præsente Antonino dixit, cùm stupidus nomen adulteri vxoris à seruo quæreret, & ille diceret, Tertullus: & adhuc stupidus quæreret, respondit, iam tibi dixi, Tertullus dicitur.

Consul designatus) cum Iulio Feroce. *Vir egregius*) de quo alibi Secundus, Cornuto quid melius? quid

tineri. Cornutus Tertullus Cos. designatus, vir egregius, & pro veritate firmissimus, censuit

sanctius? quid in omni genere laudis ad exemplar antiquitatis expressius?

Sepe-

Septingenta millia) nummum. *Acceperat*) à Martiano. nam trecenta non peruenerant satis probari Honorato morte intercepto. *Ærario*) inferenda. in pecuniam publicam reponenda: non enim erant restituenda Martiano obnoxio maioribus suppliciis, quòd ex summa necem equitis Rom. emisset Ærarium erat quò publica pecunia per Præfectos referebatur, sicut Fiscus quò Principis tantum. Secundus in Panegyrico, At fortasse fiscum non eadem seueritate qua ærarium cohibes? immo tanto maiore quanto plus tibi licere de tuo quàm de publico credis. Et Spart. Voluit Adrianus damnatorum bona in fiscum priuatum redigi, omni summa in ærario publico recepta. Dictum ærarium ab ære: nam ante argentum, ac pone etiam aurum, in precio fuit æs. Erat autem Saturni ædes, quòd tempore, quo Italiam incoluit, fertur in eius finibus nullum esse furtum commissum, & quòd sub illo nihil erat cuiusque priuatum. ideo apud eum locarentur populi pecunia communis, sub quo fuissent cunctis vniuersa communia. an quod fructuum inuentor & agricolationis autor fuisse credatur? fructuum verò copia ac venditio pecuniam gignat, hæc sumpta à Plinio seniore, Macrobio, Plutarcho. *Interdicendum Mario*) inhibendum & submouendum Marium. vsitatius dicitur interdico Mario vrbe Italiáque, quàm vrbem Italiámque, sicut, interdico tibi aqua & igni, quàm te aqua & igni. interdum tamen accusatiuo iungimus diuersis modis: nam idem libro quinto interdicendum ei aduocationem dixit. Et Tranquillus Neronem interdixisse vsum amethystini Tiriique coloris. Et Ouidius Iunonem interdixisse orbem. Apud Senecam ter idem dicendi genus annotauimus, possessionem interdico tibi, & illi domum ne in interdicam, & non interdicit sibi ac suis administrationem. At Iulius Cæsar, Ariouistum inquit omni Gallia Rom. interdixisse. Edico & interdico differunt: quòd edicimus quæ iubemus: interdicimus, quæ vetamus fieri. itaque Prætoris edicta & interdicta dicuntur. [Tacitus insuper pro interdici aqua & igni, vsus est arceri.] *Hoc amplius*) præter vrbem, & Italiam. *Africa*) patria. nam constitutum est eum cui patria interdictum est], etiam ab vrbe abstinere debere: contra autem si cui vrbe fuerit interdictum, patria sua interdictum videtur. & ita multis constitutionibus cauetur autore Vlpiano de Interdictis. *Fortiter*)

septingenta millia, quæ receperat Marius, ærario inferenda, Mario vrbe Italiáque interdicendum: Martiano hoc amplius, Africa. In fine sententiæ adiecit, Quod ego & Tacitus iniuncta aduocatione diligenter fortitérque functi essemus, arbitrari senatum, ita nos fecisse, vt dignum mandatis partibus fuerit. Assenserunt consules designati, omnes etiam consulares vsque ad Pompeium collegam: ille & septingenta millia, quæ acceperat Marius ærario inferenda, & Martianum in quinquennium relegandum, Marium repetundarum pœnæ, quam iam passus esset, censuit relinquendum. Erant in vtraque sententia multi, fortasse etiam plures in hac vel solutiore vel molliore. nam quidam ex illis quoque, qui Cornuto videbantur assensi, hunc qui post ipsos censuerat, sequebantur. sed quum fieret discessio, qui sellis consulum astiterant, in Cornuti sententiam ire cœperunt. Tum illi, qui se collegæ adnumerari patiebantur, in diuersum transierunt, collega cum paucis relictus. Multum postea de impulsoribus suis, præcipuè de Regu-

constanter, pari industria, fide, constantia, laudatus est Secundus plenissimo testimonio dum pro Bithicis egit aduersus Classicum. *Inuncta aduocatione*) accusatione demandata à Senatu. nam Aduocatus commune verbum est tam accusatoris quàm defensoris, qui si inutilis foro extitisset, vulgò Causidicus dicebatur. hoc Fabius. At Pedianus qui defendit alterum in iudicio, aut patronus dicitur si orator est: aut aduocatus, si aut ius suggerit amico, aut præsentiam suam: aut procurator, si absens, negocium suscepit: aut cognitor, si præsentis causam nouit, & sic tuetur vt suam. Apus quem desideratur dictio absentis restituenda ex testimonio Festi. *Arbitrari*) censere. *Dignum*) conueniens. *Mandatis partibus*) officio impositio nobis. nam tutabantur partes Afrorum iussu Senatus. [an commendatis Afris. *Designati*) electi: creati, destinati. *Consulares*) qui Consulatum gesserant. nam hi præcedebant cæteros Senatores ordine. *Pompeium Collegam*) apud Iosephum libro septimo falsò legitur Collegas pro Collega. Vix, inquit, motus eorum potuit reprimere Collega adhuc iuuenis, Legatus, postulans sibi præmitti ad Cæsarem gesta. Nam paulò pòst præter Secundum idem scribit. Habita diligenti ratione Collegam reperisse veritatem. *In quinquennium*) per quinque annos tantum relegandum. *Repetundarum pœna*) vt quadruplum ablati persolueret, nec exularet. *Posse esset*) nam de suo iudicio condemnauerat, dum iudices peteret. *Vtraque*) Tertulli & College. *Hæc*) Collegæ sententia. *Seuiore*) acriore. *Quidam*) Senatorum. *Assensi*) annuisse, consensisse: nam assentior & assentio dicimus. *Hunc*) Collegam. *Sequebantur*) mutata priore sententia. *Discessio*) Fiebat referente Gallio Senatusconsultum duobus modis, aut per discessionem, si consentiretur: aut si res dubia esset, per singulorum sententias exquisitas. Ad illam consuetudinem alludens Apuleius dixit, Non pedibus, sed totis animis latrones in eius vadunt sententiam. At Cicero rem ipsam notauit. Prospiciebatur, inquit, in Hortensij sententiam multis partibus plures ituros. Sed Plauius Vopiscus manuum elevationem superioribus modis addidit, Post hæc interrogati plerique Senatores sententias dixerunt: deinde aliis manum porrigentibus, aliis pedibus in sententiam euntibus, plerisque verbo consentientibus conditum est Senatusconsultum. [Qui pedibus sententiam ferebant erant viliores, & ij Pedarij Senatores vocabantur. Tacitus libro tertio, Sed omnes Consulares magna pars eorum qui Prætura functi, multique etiam Pedarij Senatores certatim exurgerent.] Suffragia per elationem manuum pluribus Suidas exequitur. *Sellu Consulum*) iuxta Consules, qui in sellis sedebant curulibus, aut tribunalibus. hi maiora iudicia secundum Asconium exercebant, vt Consules & Prætores, sicut qui in subselliis, minora, vt Tribuni, Triumuiri, Quæstores. Erant autem sellæ quatuor pedum. Vopiscus in Firmo dicitur habuisse duos dentes elephanti pedum denum, è quibus Aurelianus ipse sellam constituerat facere, additis aliis duobus. Sellarum inuentores fuerunt Ethrusci. Erant præterea sellæ familiares, quibus ad vsum domesticum vtebantur, vt Varro in agricultura scribit. *Annumerari Collega*) assensi fuerant Pompeio Collegæ. *In diuersum*) in sententiam Cornuti. *Impulsoribus*) subornatoribus, persuasoribus.

Dictauerat) compositum erat, suggesserat. nam dictare quantum ex lib. v Epistolarum Senecæ colligere possumus, hoc differt à dicere, quòd illud est tardè, & diuulsè enunciare, quæ alius excipiat: & hoc est cõtinuè, & vno tenore orare: quanquã etiam dictare pro continenter dicere vsurpetur, sicut Trebellius Pollio, Nõ scribo, sed dicto, & dicto cum celeritate. Quod Fabius sic reprehendit, Quid de illis

lo, questus est, qui se in sententia quam ipse dixerat, deseruisset. Est alioqui Regulo tam mobile ingenium, vt plurimum audeat, plurimum timeat. Hic finis cognitionis amplissimæ, superest tamen λειτούργιον non leue, Hosti-

de illis dictãdi deliciis sentiã? eius manum cui dictamus vrget, atque interim pudet etiam dubitare aut resistere, aut mutare, quasi conscium infirmitatis nostrę timentes. Dictare enim pro suggerere vsus est Columella libro quinto, Modus, inquit, materiatum is erit quem dictabit humi, atque ipsius stirpis lætitia. Et Dictata sunt, quæ ludi magister de aliquo autore pueris tradit interpretamenta, vt perdiscantur: eadémque ipsis post paulum ita reddantur vt tradita sunt. Omissis igitur Varrone, Persio & Horatio, solo Ciceronis testimonio contenti erimus, qui ad Quintum Fratrem inquit de Caluenti Marij oratione. Quod scribit, miror tibi placere eidem rescribere: præsertim cùm illam nemo lecturus sit, si ego nihil rescripsero, meam in illum pueri omnes tanquam dictata perdiscant. Tranquillus etiam pro regulis & præceptis vsurpat, Iulium Cæsarem asserens enixum vt tyronum singulorum disciplinam Romani Equites & Senatores armorum periti susciperent, & dictata exercentibus darent, id est præcepta vitandi & inferendi vulnera. *Alioquin*) insuper. *Plurimum audebat*) cùm audebat, omnium audacissimus, cùm timebat, omnium timidissimus erat. Idem in primo, Vt est cùm timet abiectissimus. Et libro sexto, Timebat, pallebat. *Amplissima*) maximi momenti. Λειτουργίαν) officium pertinens ad remp. inde recentiores λειτουργίαν sacrificium publicum, quam missam vulgo Christiani appellant. [Potius facit vt λειτούργιον scribatur, & interpretentur quidam tenue & leue ministerium.]

lius Firminus, legatus Marij Prisci, qui permistus causæ, grauiter vehementérque vexatus est. Nam & rationibus Martiani & sermone, quem ille habuerat in ordine Leptitanorum, operam suam Prisco ad turpissimum ministerium commodasse, stipulatúsque de Martiano quinquaginta millia denarium

[*Hostilius Firminus*) neminem legimus Hostilium Firminum circa illa tempora. *Legatus*) qui Proconsulis imperio parebat, sicut magister Equitum Dictatoris. Quare Apuleius Consulatem in Legato autor tatem dixit. is enim si aberat Proconsul, vicarias vices agebat. Aliæ autem sunt Legati partes, aliæ Proconsulis. ille omnia agere ad præscriptum, hic liberè ad summam rerum consulere debet. nam Legatus secundum Vlpianum accipit iurisdictionem à Proconsule suo: si quid tamen erit quod maiorem animaduersionem exigat, remittere Legatus ad Proconsulem debet: neque enim animaduertendi, vel coercendi, vel atrociter verberandi ius habet. immo Pomponius scribit, Legatum Proconsulis nihil proprium habere, nisi à Proconsule mandata fuerit ei iurisdictio. At Caius Cæsar æquata Legati potentia, suo Proconsuli, Proconsulare ius minuit, & Legatorum auxit. *Permixtus causæ*) conscius & minister rapinarum Marij. nam in comites iudicum, qui repetundarum rei sunt, lege Iulia iudicium datur. auctor Marcellus Iurisconsultus. *Rationibus Martiani*) calculis & computis septingentorum millium, dum per hæc Romani *Equitis* plura supplicia emeret. *Sermone*) oratione remissa simillima quotidianæ locutioni. *Ille*) Marius Priscus. *Ordine*) decurionum. *Leptitanorum*) Leptis in Africa, Tyriis, vt Carthago, vt Vtica condita: immunis ac libera Hirtio tradente. Neapolin dictam testatur Strabo. Prius in ditione Carthaginensium fuit, quibus singula talenta quotidie pendebat. post ad Masinissam, deinde ad Romanos peruenit. Hæc Liuius. *Probabatur*) arguebatur, conuincebatur. *Operam suam* proxenetæ & pecuniæ componendæ. *Turpissimum*) [detestabile,] vilissimum, & personarum abiectarum. *Prisco*) ad vtilitatem Prisci. *Stipulatúsque de Martiano*) obligasse Martianum nomine Marij. nam stipulari est obligare alium interrogando Seneca, Vtinam nulla stipulatio emptorem venditor obligaret Pomponius de verborum obligationibus. Stipulationum aliæ iudiciales, aliæ prætoriæ, aliæ conuentionales, aliæ communes tam prætoriæ

quàm iudiciales esse refert. erat autem ista conuentionalis: Sed interprete Vlpiano generaliter nouimus turpes stipulationes nullius esse momenti. possumus igitur exponere stipulatum Firminum de Martiano quòd obligationem scriptis notasset, quam Martianus fecerat Prisco ad summam quinquaginta millium denariûm. Stipulari enim interrogare significat, quod obseruant etiam nunc notarij in obligationibus Varro stipulandum, id est, interrogandum plerunque vsurpat. Et stipulatio, Pomponio teste, est verborum conceptio: quibus is qui interrogatur, daturum factúrúmve se id quod interrogatus est, respondet. *Quinquaginta millia decem cos facit. Sestertium decem millia*) Opinor millia tollendum: nam fidem excedit: nisi secundum Festum velimus dicere sestertium quartam partem denarij dictam. & Plin. scriptum reliquit scrupulum olim valuisse sestertiis vicenis, quod efficit in libras ratione sestertij qui tunc erat, sestertios nouenos. Neque negauerim sestertium in masculino fuisse longe minoris quàm neutro genere, quod declaratur sequentibus auctoritatibus. [Valerius equitibus singulas libras argenti & quingentos sestertios dari imperauit] Tranquillus in Cæsare D ctatore scribit eundem annuam habitationem vsque ad bina millia nummûm (quæ proculdubio faciunt duo sestertia) in Italia non vltra quingenos sestertios remisisse. Sic Fabium Valentem tradit Tacitus addidisse tricenos singulis militibus sestertios, vbi sanè longè minoris est. Iustinianus in Institutionibus pro re minima sestertium posuit, vt pro mille sestertiis vnus aureus computetur, & Plutarchus in M. Antonio (nisi menda est) cuidam ex amicis dari iusserat millia viginti quinque. hoc Romani decies sestertium appellant, quanquam Aruncius apud Priscianum inquit, sestertius olim dupondius & semis, id est, duæ libræ & semis, quasi semistertius, quo tempore denarius decussis valebat: hoc est post duos sequens tertio loco est semis. duobus enim & semis antiquus sestertius est. & veteris consuetudinis vt retro æra dicerent, ita vt semis quintus, semis quartus semis tertius nunciarent: ab semis tertius sestertius dictus: cui astipulantur Varro, Seneca & Festus. Vitruuius Pollio ex duobus assibus & tertio semisse sestertiũ antiquos vocitasse testatur. Quare multorum testimonio Horatij, Martialis, & Macrobij, præsertim sestertium vnum tanti erat quanti mille nummi. tametsi à Varrone & cæteris Lampridius videantur dissentire in Heliogabalo, referens nunquam minus centum sestertiis, hoc est, argenti libris triginta cœnasse. Vo-

nariûm) denariûm pro denariorum vsitatè dicendi forma. Denarius, inquit Plutarchus, ex decem æreis erat. Pariter Varro de latinitate, & Festus & Plin. ac Priscianus inquit, Denarius olim decussis valebat, & decem librarum nummus erat. Vitruuius in denarios denos æris constituisse antiquitatem asserit, & ea re compositionem nominis ad suam vsque ætatem denarium retinere: quamuis statim subiiciat, æreum denarium habuisse xvj. asses. Gellius denarium valuisse quondam drachmam ostendit. Lais, inquit, decem millia drachmarum popposcit: hoc facit nummi nostratis decem millia. Celsus denarium in sex vncias diuidit, sed hoc magis ad me-

probabatur: ipse præterea accepisse sestertiũm decem millia, fœdissimo quidem titulo, nomine vnguentarij, qui titulus à vita hominis compti semper & pumicati, non abhorrebat. Placuit censente Cornuto referri de eo proximo Senatu: tunc enim casu, incertum an conscientia, abfuerat. Habes res vrbanas: inuicem rusticas scribe, quid arbusculæ tuæ, quid vineæ, quid segetes agunt, quid oues delicatissimæ. In summa, nisi æquè longam epistolam reddes, non est quòd posteà nisi breuissimam expectes. Vale.

se. Vopiscus in ære sestertium quinquagies, & in Bonoso æris sestertium dixit. Quibus omnibus colligitur sestertiũ fuisse pecuniam certi ponderis auri, argenti, æris. Nec me præterit sestertium apud Columellam & Frontinum esse mensuræ genus, è quibus illum sestertios adiectiuum prorupisse: & Martialem sestertiolum diminutiuum pro re maxima. Fœdissimo titulo, sub prætextu infami & probroso. Lex enim Iulia de repetundis iubebat magistratus se ab omni sorde abstinere. Viles autem habiti sunt vnguentarij, nec mirum quippe cùm vnguentum sit materia luxus. Maximè superuacui. Vnde P. Licinius Crassus & Iulius Cæsar Censores ediderunt nequis venderet vnguenta exotica. sic enim peregrina appellauere. Et Augusto à M. Antonio exprobratum legimus prosuum habuisse, qui modò vnguentariam tabernam modò pistrinum exercuisset. [M. Tullius libro primo de Officiis scribens, nihil ingenuum posse habere officinam, & artes blandas quæ ministræ sunt voluptatum, vnguentariam inter eas connumerat.] Seneca etiam libro quarto Natur. Quæst. tradit vnguentarios à Lacedæmoniis expulsos, & propere cedere finibus iussos, quia oleum disperderent. Athenæus hoc amplius addidit præter vnguentarios tinctores eiecisse vrbe Lacedæmonios illos tanquam olei, hos tanquam lanæ corruptores. vbi multa de vnguento explicantur, & Aristotelem pharmacopolam notat. Pariter Horatius collegia pharmacopolarum. *Nomina vnguentaria*) tanquam si Martiano vnguentum vendidisset: quod hodie faciunt honestiores fœneratores, nomen rei, non rem ipsam vendentes. Cauetur autem principalibus constitutionibus, ne qui prouinciam regunt, quiue circa eos sunt, negocientur, mutuamve pecuniam dent, fœnúsve exerceant. Apuleius modò vnguedinem modò vnctulum pro vnguento vsurpat: quod Grammaticus Seruius dempto v post g, sicut vngo præcipit scribi. Secus verò vnguen. *Titulus*) famosum nomen vnguentarij. *Pumicati*) mollis, pumice læuigati. *Referri*) poni in consultationem. *Firmino*) Firmino. *Proximo Senatu*) quamprimum Senatus haberetur. *Conscientia*) qui se participem rapinarum Marij sciret: ideo cùm hoc cognosceretur sponte abfuerit à disquisitione. *Delicatissima*) quales sunt Tarentinæ.] *Æquè longam*) parem mez. *Non est*) non opus est. Frequens dicendi modus apud Secundum, quo etiam Mart. vtitur. Non est crede mihi sapientis dicere viuam. Et alibi, Non est quòd timeas Candide.

C. PLINIVS PRISCO SVO S.

ILLVD) Noto iam per superiorem epistolã argumento, significat quem finem cognitio Firmini habuerit. Λειτούργιον) ministerium publicum. nam λῆτος publicum, siue prytaneum. & ἔργον opus Græci dixerunt, ex quibus λειτούργιον ministrũ procuratoris: hinc λειτουργεῖν deduci Suidas & Hammonius in etymologico declarant. Longè tamen melius hic vt in præcedẽti epistola legam λειτούργιον, i. negocium, paruũ opus. hoc enim conuenientius.

ΑΠΕΙΤΟΥΡΓΙΟΝ *illud quod supereſſe Marij Priſci cauſæ proximè ſcripſeram, neſcio an ſatis, circumciſum tamen & abraſum eſt. Firminus inductus in Senatum reſpondit crimini noto. Secutæ ſunt diuerſæ ſententiæ Conſulum deſignatorum. Cornutus Tertullus cenſuit ordine mouendum: acutius Nerua, in ſortitione prouintiæ rationem eius non habendam: quæ ſententia, tanquam mitior, vicit, cùm ſit alioqui durior triſtiórque. Quid enim*

Circũciſum) emendatum, purgatũ. *Abraſum*)

miserius quàm exactum & exemplum honoribus senatoriis, labore & molestia non carere? quid grauius quàm tanta ignominia affectum, non in solitudine latere? sed in hac altissima specula conspiciendum se monstrandumq; præbere? Præterea, quid publicè minus aut congruens, aut decorum, notatum à Senatu in Senatu sedere: ipsisq; illis, à quibus sit notatus, æquari? summotum à Proconsulatu, quia se in legatione turpiter gesserat, de Proconsulibus iudicare? damnatúmque sordium, vel damnare alios vel absoluere? Sed hoc pluribus visum est. numerantur enim sententiæ, non ponderantur: nec aliud in publico consilio potest fieri: in quo nihil est tam inæquale quàm inæqualitas ipsa. nam cum sit impar prudentia, par omnium ius est. Impleui promissum, priorisq; epistolæ fidem exolui, quam ex spatio temporis iam recepisse te colligo. nam & festinanti & diligenti tabellario dedi, nisi quid impedimenti in via passus est. Tu nunc partes, vt primùm illam, deinde hanc remunereris literis, quales istinc redire oberrimæ possunt. Vale.

Ixuigatum, deletum. *Noto*) præcedentibus literis, an multorum testimonio comprobato. *Ordine mouendum*) prohibendum ne ingrederetur Senatum, dignitate Senatoria priuandum. *Acutius*) subtilius censuit. *Nerua*) Consul designatus, non Imperator Traianus. ipse enim præsidebat. Fuerunt autem plures Neruæ, quorum quietem Martialis commendat. *In sortitione prouincia*) dum Senatus sortiretur prouincias: quarum sortitione Senatorij viri ad eas regendas mittebantur. *Rationem*) respectum in quem sensum Varro primo rei rusticæ rationem cum orco haberi scribit. *Mitior*) quia non mouebatur ordine, & sanè erat mitior: nam si motus Senatu fuisset ex Cassij Longini sententia propter turpitudinem, iudicare vel testimonium dicere non poterat, quia lex Iulia repetundarum hæc fieri vetat. Hinc non mirum, si tantum hæc sententia à Secundo reprehenditur, tanquam contra Iuliam legem. *Vicit*) obtinuit, superior fuit. [*Alioqui*) si diligentius consideretur.] *Durior*) Asperior, seuerior.

Exactum) priuatum, [exclusum,] remotum. *Honoribus Senatorij*) sortitione prouinciarum. *Laboribus*) negotijs & causis, quæ in Senatu agebantur. [*Affectum*) iniustum,] *Solitudine*) loco remoto & secreto. *Altissima specula*) curia, quam propter frequentiam & dignitatem Senatorum translatiuè altissimam speculam, appellauit. *Monstrandum*) designandum digito. *Notatum*) ignominia affectum: *Æquari*) habere æquale ius dicendæ sententiæ. *A Proconsulatu*) à sortitione prouinciarum, quas Proconsules & Legati eorum comites sortiebantur. *Turpiter*) auare. [*Iudicare*) dicere sententiam super. *Sordium*) rapinarum, auaritiæ. *Pluribus*) maiori parti Senatorum: nam quod maior pars curiæ efficit, pro eo habetur, ac si omnes egerint. hoc allegat Secundo. *An pluribus*) impudentioribus. sapientes enim rariores sunt. Vnde Liuius in præfatione secundi belli Punici dicit, vt plerunque fit, maior pars meliorem vicit. Et Græcum ad hoc prouerbium, τὸ πλεῖον κρατεῖ τῶν βελτόνων, id est, Pluriũ suffragium vincit. *Non ponderantur*) non consideratur, quæ sit melior. *In consilio publico*) in Senatu. *Nec aliud potest fieri*) quam per suffragia decernere, & quod pluribus placuit tenere. *Inæquale*) iniquum, quia alij prudentes, alij insipientes. *Æqualitas*) quod vnusquisque Senator æquale ius suffragij habeat: erat in Senatoribus idem ius,

sed

sed dispar prudentia. *Fidem*) nam dixerat superesse quoddam negocium, & per hoc videbatur pollicitus se scripturum finem & euentum illius. *Colligo*) computo *Partes*) officium. *Illum*) priorem epistolam. *Istinc*) à re eloquentissimo.

C. PLINIVS PRISCO SVO S.

ET tu) Voconiũ Romanum, maioribus clarum & virtutibus suis, præsertim eruditione, Prisco commendat summa arte & gratia. Sunt qui Iulium Priscum, qui per Vitellium ad Præfecturam cohortis peruenit, intelligant: qui propiùs verò accedunt, Neratium Priscum temporibus Traiani Iurisconsultum celeberrimum, autore Pomponio, & Papiniano ac Secundo amicitia coniunctum, à quo libro tertio fatetur se impetrasse Tribunatum militarem. Hunc igitur Priscum Neratium Marcellum Traianus vnicè dilexit: adeo vt frequens opinio fuerit id animi fuisse Traiano relinquendi illum, non Adrianum successorem imperij, multis amicis in hoc consentientibus: vsque eo, vt Prisco aliquando dixerit, Commendo tibi prouincias si quid mihi fatale contigerit. hunc postea Adrianus in consilio habuit, quem gessisse Consulatum cum Antonino testatur Venuleius ad legem Corneliam de sicariis: & Pomponius de origine iuris, Consulatus Neratij meminit. Neratium etiam Aticilinum inter Iurisconsultos memorat Paulus, sicut Aristonem legimus Neratio Appiano rescripsisse. Neque crediderim Statio Prisco missum hanc epistolam: per quem sub Antonino Philosopho res prosperè sunt gestæ, & bellum Parthicum adiuuantibus aliis duobus confectum est. *Amplecteris occasiones*) suscipis, & quæris causas & opportunitates, quibus me obliges [*Dudum*) prædictis] *Nemini*) quàm tibi. *Impetratum cupio*) impetrare & consequi desidero. *Regis exercitum*) imperator & dux exercitus es. *Beneficiorum*) conferendorum beneficiorum in amicos ampla potestas. *Longum tempus*) quo rexisti exercitum. *Exornare*) promouere ad dignitates *Conuertere*) animum intende. *Nostros*) amicos, & quia numero multorum deterreri potuisset, per correctionem emendat vnum tantum esse. *Multos*) esse quos tu ornares ob tuum in me singularem amorem. *Verecundia*) modestia. *Vnus aut alter*) duo. *Ac potius*) correctio. *Voconius Romanus*) repete quæ in præcedentibus de eo diximus. *In Equestri gradu*) inter equites. *Gradu*) dignitate. respexit ad id quòd Equites lege Roscia in quartodecimo Theatri gradu sedebant. *Clarus*) sumc extrinsecus fuit. Claros & illustres equites appellant Iustorici, respicientes ad fulgorem auri, quo illustrantur. [Sed potius puto clarum dixisse, quia vt alibi refert, fuit natalibus & facultatibus clarus. *Vitricus*) cuius correlatiuum priui-

ET tu occasiones obligandi me auidissimè amplecteris, & ego nemini libentius debeo. Duabus ergo de causis à te potissimum petere constitui quod impetratum maximè cupio. Regis exercitum amplissimum: hinc tibi beneficiorum larga materia: longum præterea tempus, quo amicos tuos exornare potuisti. Conuertere ad nostros, nec hos multos. Malles tu quidem multos, sed mea verecundia sufficit vnus aut alter, ac potius vnus. Is erit Voconius Romanus: pater ei in equestri gradu clarus, clarior vitricus, immò pater alius. nam huic quoque nomine & pietate successit materè primis citerioris Hispaniæ. Scis quod iudicium prouinciæ illius, scis quanta sit grauitas: ipse

gnus. & quia nomen est inuisum sicut nouerca, correxit, patrem alterum dicendo. Modestinus vitricum, nouercam & priuignum ita circumscribit. Ex alia vxore natis, nouerca dicitur matris vir, ex alio viro natis, vitricus appellatur: eorum vterque natos aliunde, priuignos priuignásque vocant.) Item alio modo, Priuignus est vxoris meæ filius ex alio viro natus, ego illius vitricus. & in contrarium, vxor mea liberis, quos ex alia vxore habeo, nouerca dicitur. liberi mei illi priuigni sunt. *Nam huic quoque nomine*) sensus est, ex vitrico condignè pater dici potest respectu pietatis & amoris in priuignum Voconium [quem adoptauit & in filium assumpsit. quod ipse ad Traianum testatur: & tunc sic legetur, nam huic quoque nomine & pietate successit. Mater è primis citerioris Hispaniæ. *Successit huic nomine.*) nomen patris meruit [Verùm si legatur, nam huic quoque nomine patris pietate successit, erit sensus. Voconius accepit etiam nomen vitrici, quia ab eo fuerat adoptatus: vnde merito alterum patrem vitricum appellauit. & hoc consecutus est pietate eximia erga matrem: dum enim illum Plinius petit promoueri in Senatum, Summa, inquit, pietate liberalitatem sestertium quadringenties à matre meruit, & statim patris hæreditatem & adoptionem à vitrico.] *Citeroniis Hispanis*) Tarraconensis, cuius veterem formam sicut aliarum prouinciarum scribit Plinius mutatam fuisse. lege plura apud eundem & Strabonem, Diodorum, Iustinum, qui ab Hispallo cognomentum sumpsisse asserit, neque probo, quæ à Stephano super ea re citantur, nisi quis diceret ex sententia Plinij ea mutatam eius prouinciæ formam, dedisse occasionem, vt ille à cæteris differretur: inquit enim, Hispaniæ, duæ Italiæ præfecturæ: alteræ magna, altera parua, dicta est Iberia, & Pannonica. *Iustrium illius prouinciæ*) nam ab ea plurimi viri clarissimi fuerũt oriundi. Inde Pacatus vbi Hispaniam laudat Hæc, ait, durissimos milites, hæc expertissimos duces, hæc facundissimos oratores, hæc clarissimos vates parit: hæc iudicum mater, hæc principum est. Et sanè suus Hispani ingenio excussus.

Flamen) dialis, quem maiorem flaminem Patricij generis appellabant: minorem verò plebei. nam inter quindecim flamines dialis maximæ dignationis erat: super quo apud Liuium, Plutarchum, Gellium, diuum Augustinum (vt omittam Seruium & Macrobium) multa offendes. *Studeremus*) oratoriæ facultati. *Contubernalis*) domesticus, familiaris. [Ad Traianum scribens suum condiscipulum & contubernalem appellat.] *Cum hoc seria*) Sidonius libro quarto hunc locum sed minus fœliciter mutuatus, Sæpe, inquit, cum hoc seria sæpe etiam ioca miscui. *Amo.*) in rebus seriis. *Sodalis*) in iocosis & hilaribus. *Ore*) aspectu, forma. *Ad hoc* præterea. *Excussum*) elaboratum, exactum. Alia lectio habet excelsum. *Dulce*) potest referri hoc verbum sicut præcedens & subsequens ad epigrammata, quorum scriptorem fuisse tradit Apuleius: inde Adrianum Imperatorem tumulo illius inscripsisse hoc carmen. Lasciuus versu, mente pudicus erat. *Eruditum*) multarum

flamen proximè fuit. Hunc ego, cum simul studeremus, arctè familiaritérque dilexi. ille meus in vrbe, ille in secessu contubernalis. cum hoc seria, cum hoc iocos miscui. Quid enim aut illo fidelius amico, aut sodale iucundius? mira in sermone, mira etiam in ore ipso vultúque suauitas. Ad hoc ingenium excelsum subtile, dulce, facile, eruditum in causis agendis. Epistolas quidem scribit, vt musas ipsas latinè loqui credas. amatur à me plurimum, nec tamen vincitur. Equidem iuuenis statim iuueni quantum potui per ætatem auidissimè contuli, & nuper ab optimo principe trium liberorum ei ius impetraui. quod quanquam

tarum rerum cognitione doctum, instructum arte ad causas agendas. [Quare alibi, Mores, inquit, Rom. liberalia studia exornant.] *Musas ipsas loqui credas*) Cùm volumus ostendere orationem alicuius suauem, doctam, absolutam, dicimus musas disciplinarum præsides per os illius locutas: nam ex Ælij Stilonis sententia refert Fabius Plautino sermone locuturas fuisse musas, si latinè loqui voluissent, quod dubium exemit Secundus à Voconij scriptis, Latinè dicens, loqui credas: *Nec vincitur*) quia pares in amore vices reddit. *Per ætatem iuuenilem*) quæ minus auctoritatis habet quàm senilis ad conferendos honores in alios. *Optimo principe*) Traiano cognomento Optimi, quod additum à Senatoribus idem scribit in panegyrico. *Trium liberorum ius*) quod impetrabatur ab iis qui parum fœlices in prole fuissent, de quo plerunque Martialis vt libro secundo, Quod fortuna vetat Cæsar permittere videri, Natorum genitor credat vt esse trium. & Secundus ad Traianum, dum pro Tranquillo ius idem petit. Parum, inquit, felix matrimonium expertus est, impetrandúmque à bonitate tua per nos habet, quod illi fortunæ malignitas denegauit. Qui ergo id impetrassent, in dignitatibus & muneribus anteponebantur carentibus liberis, Tranquillo & Iuriscõsulto auctoribus. Et Dion inquit, in Augusto, Ius trium natorum dabatur mulieribus, quæ tres peperissent, etiam si statim mortui fuissent, tradente Gellio, ad retribuendam partem aliquam gratiæ: fruebantur enim per id honoribus & priuilegiis, à quibus steriles arcebantur. Ideo institutum, vt sterilitatis pudore deterritæ, fœcunditatis præmia amplecterentur & primum dari cœptum patribus, postea Imperatorum liberalitate & filis carentibus, [vt essent pares in petendis magistratibus iis qui filios haberent, cùm referente Tacito, numerus liberorum ex lege in candidatis præpolleret.] Et post Drusi obitum legimus Liuiam matrem in solatium, ius trium liberorum percepisse. Dionysius in suis Antiquitatibus, inquit, Qui tres liberos habebant, pro eis alimenta vsque ad puberem ætatem accipiebant ex publico: lege lata in honorem & gloriam Tergeminorum, quam Romanos vsque ad tempora sua seruasse refert. Appianus libro secundo bellorum ciuilium, Qui trium liberorum ius habuissent, neque esset vnde alerent: is legem agrariam promulgari solitam. Quare Cæsar in Consulatu suo (vt gratiam popularem iniret) agrum Stellatem viginti millibus ciuium, quibus terni, pluréve liberi essent, diuisit. Quæ lex secundum Aristotelem videtur sumpta à Lacedæmoniis, apud quos, qui tres suscepissent filios, à custodia immunis erat: qui quatuor, ab omnibus oneribus. Ius quatuor natorum fœminis concessit Claudius, Tranquillo scribente, vbi notauimus qui ius trium liberorum habuisset, ab officio iudicandi vacare potuisse. Eusebius in Chronicis, Matronæ quæ liberos haberent, lecticis & margaritis vtebantur, aliæ prohibitæ. Et Iustinianus in Institutionibus scribit matrem ingenuam, quæ idem ius habuisset: & libertinam quæ quatuor, potuisse adire hæreditatem filij mortui, aliâs non. quod idem Imperator sustulit: & permisit æquè omnibus etiam si ius trium vel quatuor natorum non habuissent posse adire hæreditatem liberorum suorum. Et Imperator Theodosius ac Honorius codice de iure liberorum, Nemo, inquiunt, posthac ius liberorum petat, quod simul hac lege omnibus concedimus.

Parcè & cum dilectu) rarè & bonis. Extat Traiani epistola, qua Secundo ius trium liberorum pro Tranquillo petenti respondit, se fauere illius desiderio, sed nolle excedere numerum concedendi ius trium natorum quem professus fuerat apud Senatum. Quare iam dixerat Secundus, Scio *parcè & cum delectu daret, mihi tamen tanquam eligeret, indulsit. Hæc beneficia mea tueri nullo modo melius quàm vt augeam, possum. præsertim cùm ipse illatam gratè interpretetur, vt dum priora accipit, posteriora mereatur. Habes qualis, quàm probatus charusq; sit nobis. Quem rogo pro ingenio, pro fortunatus*

quantum beneficium petam *Liceret*) etiam supra professum numerum. Legitur etiam eligeret id est tanquam cum delectu daret *Vt augeam*) cum sic ita cõparatum eodem ad Maximum referente vt antiquiora beneficia subuertas, nisi ista posteritatibus cumules. *Grati*) grato animo. *Ingenio*,) natura [benigna & liberali.] Terentius, Bonum ingenium narras adolescentis Et Tacitus, Ingenium loci cælique. M. Tullius de Finibus, Vno ingenij nomine appellatur docilitas, & memoria: eáque virtutes qui habent, ingeniosi vocantur. Nec me præterit ingenium accipi à Martiale pro subtili inuentione, sicut apud Tacitum, Obtulit ingenium Anicetus libertus, id est, subtilem viam & artem. *Profortuna*) Quia

exornes. in primis ama hominem. nam licet tribuas ei quantum amplissimum potes, nihil tamen amplius potes amicitia tua: cuius esse eum vsque in intimam familiaritatem capacem, quo magis scires, breuiter tibi studia, mores, omnem denique vitam eius expressi. Extenderem preces, nisi & tu rogari diu nolles, & ego tota hac epistola feciſſem. Rogat enim & quidem efficacissimè qui reddit causas rogandi. Vale.

præerat exercitui, ei facultas erat dilargiendi Tribunatum, centurionatum, primi pilatum, & reliquos in militia ordines. *Amplissimum*) Tribunatum. *Pote*) tribuere. *Eum*) Voconium. *Expressi*) posui ante oculos. *Vitam*) quod vitæ genus sequatur. *Extenderim preces*) pluribus rogarem.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

VERVM opinaris, distringor centumuiralibus causis, quæ me exercent magis quàm delectant. sunt enim pleraque parua & exiles. Rarò incidit vel personarum claritate, vel negotij magnitudine insignis. Ad hoc, perpauci, cũ quibus iuuat dicere. cæteri audaces, atq; etiam magna ex parte adolescentuli obscuri ad declamandum huc transeunt, tam ir-

VERVM opinaris) Centumuirales causas, de quibus multa prædiximus, tãquam obscuras, & veterem formam non seruantibus actoribus, per epistolam apud Max. notat. Interdum alibi ad Maximum scribit: vt vbi hortatur edere libros, quos in Blateram composuerat. siue is fuerit Gauius Maximus vir seueriſſimus, Præfectus prætorij vsque ad vicesimum annum: cui postea Tatius Max. successit. quod vero proximum videtur, nam Secundus eundem in Achaia Legationem Proconsulari imperio gerentem monet libro octauo, vt mollius & clementius subditos tractaret. Scio tamen multos fuisse Maximos: ad quos potuit scripsisse, vt ad Claudium Maximum Stoicum inter præceptores diui Antonini, & Albium Max. virum doctum Marc. commemorat. Item Secundi extant epistolæ quibus testatur Domitianum scripsisse Terentio & L. Appio Maximis: refert Dion aduersum Antonium rebellantem eundem imperatorem misisse L. Maximum & Traianum. Idem autor est, Maximum præfectum, cùm ipse ad oceanum nauigaret, destinasse aduersum deficientes: à quibus pugna victus interiit. Vrbio Maximo diuos fratres rescripsisse Vlpianus mentionem facit. *Verum opinaris*) non falleris, respondet enim Maximo scribenti quod

existi-

existimabat Secundum occupatum in Centumuiralibus causis [*Exercent*] fatigant.] *Parua*) parui momenti. *Exilia*) obscuratum personarum. nam illud, ad causas, hoc, ad personas refertur. Vel lega ut ex illis scilicet causis, & tunc sensus clarior erit. *Insigni*) illustris causa. *Ad hoc*) insuper. [*Caeteri*] cum quibus non iuuat dicere.] *Perpauci*) sunt patroni. *Obscuri*) sine nomine. *Ad declamandum*, tanquam ad fictas causas agendas vt fieri solet in scholis, *Hinc*) apud Centumuiros.

reuerenter & temerè, vt mihi Attilius noster expressè dixisse videatur, Sic in foro pueros à centumuiralibus causis auspicari, vt ab Homero in scholis. Nam hîc quoque vt illic primum cœpit esse quod maximum est. At hercule ante memoriam meam, (maiores natu ita solebant dicere) ne nobilissimis quidem adolescentibus locus erat, nisi aliquo consulari producente: tanta veneratione pulcherrimum opus celebrabatur. Nunc refractis pudoris & reuerentiæ claustris, omnia patent omnibus.

Attilius noster) amicus facetissimus. Sic decimo libro Martialis, nostrum dixit. de eo pleraque in superioribus. *Expressè*) apposite, propriè. *Auspicari*) incipere. *A centumuiralibus*) difficillimis & magnis. *Homero*) poëtarum maximo. *Hic*) Quorundam authoritates faciunt, vt referatur ad scholas: sicut illic, ad Centumuiros: quod est proximius. quod etiam interdum alibi annotauimus. Vt Liuius vltimo bellici Punici, Melior tutiórque est certa pax, quàm sperata victoria: hæc in tua, illa in deorum manu est. Apuleius libro vndecimo sui asini, Vidi asinum pinnis adglutinatis adambulatorem cuidam seni debili, vt illum quidem Bellerophontem, hunc autem diceres pegasum Ouidius, Vtque sit hic somno proditus, ille dolo. Nam hic ad Rhœsum refertur, ille, Dolona respicit verbum propius. Et libro primo Metamorph. Vt canis in vacuo leporem cum gallicus arua Vidit, & hic prædam pedibus petit, ille salutem. Et loco pronominis hæc. Seneca in Quæstionibus posuit ista. Fulguratio, inquit, ostendit ignem: fulminatio emittit: illa, vt ita dicam, comminatio est, & tonatio sine ictu: ista, iaculatio cum ictu. [Valerius insuper hoc posuit cum superioribus, ille verò cum inferioribus. nam cum narrasset exempla parentum indulgentium erga liberos, & mox de eorum seueritate dicturus esset, Comices dixit lenitatis hi patres: tragicæ asperitatis illi.] Item, Vehementius hoc, illud consideratius exemplum pudicitiæ.] *Primum cœpit*) primum aggrediuntur. *Maiores natu*) seniores. *Locus erat*) licebat dicere apud Centumuiros. *Consulari producente*) vi & summa auctoritate & dignitate in contagia obtrudi & impudentiam corrogantia comitante. Sic legimus Augustum robotari suos nouos magistros nihil ampliſſimo præditum magistratu Caium & Lucium filios suo quenque tyrocinio deduxisse in forum: sic Tiberium Romam reuersum filium suum Drusum. Hanc rem Tacitus de causis corruptæ eloquentiæ latius exequitur. Ergo, inquit, apud maiores nostros iuuenis ille, qui foro & eloquentiæ parabatur imbutus iam domestica disciplina, refertus honestis studiis, deducebatur à patre, vel à propinquis, ad eum oratorem qui principem locum in ciuitate tenebat: hunc sectari, hunc prosequi, huius omnibus dictionibus interesse, vtque (sic dixerim) pugnare in prœlio discere. *Producente*) Producere autem est aliquem in publicum assignare. quo modo Curtius etiam in historiis vtitur. Aliquando de re turpi dicitur, vt apud Iuuenalem, Vtile porro Filiolam turpi vetulæ producere turpem id est publicè prostituere. *Pulcherrimum opus*) Centumuirale iudicium [agendi officium] *Refractis claustris pudoris*) prostituto pudore, abiecta omni reuerentia. Quare non immeritò legimus apud M. Tullium Rhetores Græcos dicendi magistros vrbe pulsos à Crasso Censore edicto, quòd noluisset ille vir tã

intelligebat posse docere, nisi vt auderent. quod etiam rum bonis rebus coniunctum, per se ipsum est magnopere fugiendum, malis etiam. *Irrumpunt*) cum impetu & vi ingrediũtur. *Actoribus*) causidicis. *Redempti mancipes*) oratores conductores seruorum precio conducti ad agendum & ipsi. Plin. Manceps constrinæ.] Manceps autem quicquid à populo emitur condicitúrve dici putat Festus: apud quem tamen sic legendum puto. Qui aliquid à populo emit, conducítve quia manu sublata significat se autorem emptionis esse. quanquam alibi apud eundem legatur, Manceps est quod manu capitur. Quo loco significare seruum videtur. Asconius, mancipes, scribit, sunt publicanorum Principes, Romani homines, qui quæstus sui causa decimas redimunt: sic pastum aut pecora publica suo periculo & reipubl. repræsentant. Quos non intelligit Secundus, sed seruos [qui precio conducti erant ad audiendum, nam redemptores sunt qui precium accipiunt: & manceps à Cic. in Prætura vrbana sic accipitur, Si opus pupillo redimeretur, si res abiret ab eo mancipe quem ipse apposuisset, sibi nullam prædam esse videt.] nam mancipia credidit appellata Donatus quòd manu capta sunt, seruos scilicet reseruatos cùm eos iure belli licuisset occidi. Hinc Iustinianus capite de iure personarum. Serui etiam mancipia dicti sunt eo quòd ab hostibus manu capiuntur. [*Conuenitur*) à conductis seruis & redemptis oratoribus. *Basilica*) Iulia. vbi causæ Centumvirales agebantur. testatur ipse alibi, Descenderam, inquit, in Basilicam Iuliam auditurus quibus proxima comperendinatione responderem Et Fabius libro duodecimo Iuliæ basilicæ dedicationis meminit Eusebius in Chronicis quam Vitruuius eodem referente faciendam curauit. Erat autem locus capacissimus vbi sæpius consilia publica & priuata iudicia arbitráque conficiebantur. Inde Seneca, Fremitu iudiciorum basilicæ resonant. Extructæ enim sunt in vrbe præter Iuliam, aliæ basilicæ: vt Portia & Vlpia, de quibus omnibus sit mentio à P. Victore *Sportulæ*) munuscula, quæ dabantur amicis officij causa, vt centum quadrantes: de quibus frequentius Martialis. & interdum pro minori summula: nam Secundus de diuisione sportularum, Qui virilem inquit togam tumunt vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, vel opus publicum dedicant, silent totum Senatum atque etiam è plebe non exiguum numerum vocare, binósque denarios, vel singulos dare. Et Claudium scribunt munus gladiatorum appellare cœpisse sportulam, velut ad subitam conditam cœnulam inuitantem populum. Sportæ autem & sportulæ ac sportellæ, quo verbo Tranquillus vtitur, sunt nummorum receptacula, sicut sacci, sacculi, sacelli. autore Pediano. Dion frequenter narrat sportulas fuisse tesserulas ligneas, quas ex vertice theatri in populum spargebant Imperatores: quibus signa inerant esculenti, aut vestis, aut argenti, præterea vasis, aut auri, equorum domitorum, pecorum, seruorum: eas qui excepissent, oportebat ad distributores afferre: à quibus quod inscriptum erat, accipiebant. Et Traianum idem autor, dona per tesserulas separatim viris ac mulieribus in Theatro & circo dedisse. *Dantur*) distribuuntur, clientibus. [*Ex iudicio primo*) nam quatuor vt antè diximus iudicia fiebant in Basilica Iulia, vbi erant totidem tribunalia. Quare, inquit, Ex primo iudicio & tribunali, in aliud & deinceps transitur.] *Pari mercede*) ternis denariis. *Non inurbanè*) facete, salsè. Σοφοκλεῖς) λέγει σοφοὺς τοὺς κριτὰς, id est, ab eo quod Sophi dicuntur: nam qui dicenti-

Nec inducuntur, sed irrumpunt. Sequuntur auditores actoribus similes, conducti & redempti mancipes: conuenitur in media basilica, vbi tam palàm sportulæ, quàm in triclinio dantur. Ex iudicio in iudicium pari mercede transitur Inde iam non inurbanè σοφοκλεῖς vocantur: iisdem latinum nomen impositum est,

centibus solebant adulari, clamabant Sophos: perinde ac si dicerent sapienter dictum. quod testatur Martialis libro sexto: Quod tam grande sophos clamat tibi turba rogata, Non tu Pomponi, cœna diserta tua est. Et primo, Miretur alius grande & insanum sophos cùm iam dixisset, Audieris cum grande sophos. Claudianus, Et moueo plausus: & pallidus omnia laudo. Et clarum repeto, té que qua érque sophos [Plut inquit, καλὸς καὶ σοφὸς fuit téporibus ferè desueuisse, & iam à quibusdam dici diuinè & phanaticè.] Quare Secundus, inquit, eos, qui dicebantur sophi, facetè appellari Sophocles, non tantum respiciens ad tragicos Sophocles (tres enim legimus fuisse) quantum ad compositionem nominis. Superfluè additum fuerat in codice post Σοφοκλῆς. καὶ ὁ σοφὸς καὶ ὁ καλὸς, hoc ex fide veteris exemplaris, & Plinianæ insitæ breuitate. Fuerat enim ruiusdam interpretatio fortè superinducta & postea à rudi scriptore inter codicis verba inserta ac annumerata.

Laudicœni) quia laudarentur ob cœnam. quod conuenit cum Martiale. Sunt qui σοφοκλεῖς & laudicœni referant ad auditores, non ad oratores: quòd illi cœnarum causa sapientes vocarent, & laudarent causidicos. [Hunc morem tetigit Lucianus malum oratorem instruens: iubet enim vt dum agit, amici exultent, & cœnæ precium exoluant. quòd si ille defecerit, interim auditores laudando tempus occupent: qui si non aderint, serui deducentur: nam & hi multum oratoriæ facultati conferunt.] *Fœditas*) malus mos, & copia pessimè dicentium. *Notatæ*) demonstratæ, datæ crimini. *Vtraque lingua*) græco vocabulo eos appellando σοφοκλεῖς, & laudicœnos. *Nomenclatores*) Nomenclator siue nomenclator per syncopen à nomine calando, id est citando dicitur, qui vel Principi vel magistratui vel candidato nomina suggerit & notat. Spartianus in Adriano, Nomina plurimis sine nomenclatore reddidit: quæ semel & congesta simul audierat vt nomenclatores sæpius errantes emendauerit. M. Tullius pro Murena, Qui? quò? habes nomenclatorem, in eo quidem fallis & decipis. nam si nomine appellari abste cines tuos honestum est, turpe est eos notiores esse seruo tuo quam tibi: si & notis, tamen per monitorem appellandi sunt. Cum Romani seruorum legiones domi alerent, necesse erat habere qui eos nomine citarent. in quos Plinius Senior sic inuehitur, Hæc multæ legerimus, quædam tamen modo recentes sumus ad id quod incipimus. *Numerosa*) magnum auditorum numerum

laudicœni. Et tamen crescit indies fœditas vtraque lingua notata. Heri duo nomenclatores mei, (habent sanè ætatem eorum, qui nuper togas sumpserunt) texnis denariis ad laudandum trahebantur. tanti constat, vt sis disertissimus. Hoc precio quamlibet numerosa subsellia implentur, hoc ingens corona colligi-

que causa nomenclator adhibitus. Tranquillus, Misit Caius circa fora & basilicas nomenclatores ad inuitandos ad libidines iuuenes senésque. Extat Augusti scomma de nomenclatore obliuioso, dicente Imperatori, Nunquid ad forum mandas? accipe, inquit, commendatitias, quia illic neminem nosti. Et illud pariter Fabij, de ingrato litigatore causidici conspectum vitante in foro per nomenclatorem missum ad eum, Amas me, inquit, quia te non vidi. Hunc prius fartorem dictum, veluti qui clam infarciret nomina in aurem domini, Porphyrio & Festus scribunt. Martialis qui piscem mugilem nomine citabat, per translationem nomenclatorem appellauit, ac nomenclaturam Plinius & Columella nomenclationem dixerunt. *Nuper togas sumpserunt*) qui septimum decimum ætatis annum ingressi sunt. Placet intelligere virilem togam, quæ eo ætatis sumebatur referente Iurisconsulto. *Trahebantur*) precio, non sponte addicti. *Tanti*) tam paruo. *Sis*) videaris. *Quamlibet*) vel maxima quantumuis. Quintilianus, Quamlibet

intelligebat posse docere, nisi vt auderent. quod etiam rum bonis rebus coniunctum, per se ipsum est magnopere fugiendum, malis etiam. *Irrumpunt*) cum impetu & vi ingrediũtur. *Actoribus*) causidicis. *Redempti mancipes*) oratores conductores seruorum precio conducti ad agendum & ipsi. Plin. Manceps constrinæ.] Manceps autem quicquid à populo emitur condicitúrve dici putat Festus: apud quem tamen sic legendum puto. Qui aliquid à populo emit, conducitve quia manu sublata significat se autorem emptionis esse. quanquam alibi apud eundem legatur, Manceps est quod manu capitur. Quo loco significare seruum videtur. Asconius, mancipes, scribit, sunt publicanorum Principes, Romani homines, qui quæstus sui causa decimas redimunt: sic pastum aut pecora publica suo periculo & reipubl. repræsentant. Quos non intelligit Secundus, sed seruos [qui precio conducti erant ad audiendum. nam redemptores sunt qui pretium accipiunt: & manceps à Cic. in Prætura vrbana sic accipitur, Si opus pupillo redimeretur, si res abiret ab eo mancipe quem ipse apposuisset, sibi nullam prædam esse videt.] nam mancipia credidit appellata Donatus quòd manu capta sunt, seruos scilicet reseruatos cùm eos iure belli licuisset occidi. Hinc Iustinianus capite de iure personarum. Serui etiam mancipia dicti sunt eo quòd ab hostibus manu capiuntur. [*Conuenitur*) à conductis seruis & redemptis oratoribus. *Basilica*) Iulia. vbi causæ Centumvirales agebantur. testatur ipse alibi, Descenderam, inquit, in Basilicam Iuliam auditurus quibus proxima comperendinatione responderem Et Fabius libro duodecimo Iuliæ basilicæ dedicationis meminit Eusebius in Chronicis quam Vitruuius eodem referente faciendam curauit. Erat autem locus capacissimus vbi sæpius consilia publica & priuata iudicia arbitráque conficiebantur. Inde Seneca, Fremitu iudiciorum basilicæ resonant. Extructæ enim sunt in vrbe præter Iuliam, aliæ basilicæ: vt Portia & Vipia, de quibus omnibus sit mentio à P. Victore *Sportula*) munuscula, quæ dabantur amicis officij causa, vt centum quadrantes: de quibus frequentius Martialis. & interdum pro minori summula: nam Secundus de diuisione sportularum, Qui virilem inquit togam sumunt vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, vel opus publicum dedicant, solent totum Senatum atque etiam è plebe non exiguum numerum vocare, binósque denarios, vel singulos dare. Et Claudium scribunt gladiatorum munus appellare cœpisse sportulam, velut ad subitam conditam cœnulam inuitantem populum. Sportæ autem & sportulæ ac sportellæ, quo verbo Tranquillus vtitur, sunt nummorum receptacula, sicut sacci, sacculi, sacelli. autore Pediano. Dion frequenter narrat sportulas fuisse tesserulas ligneas, quas ex vertice theatri in populum spargebant Imperatores: quibus signa inerant esculenti, aut vestis, aut argenti, præterea vasis, aut auri, equorum domitorum, pecorum, seruorum: eas qui excepissent. oportebat ad distributores afferre: à quibus quod inscriptum erat, accipiebant. Et Traianum idem autor, dona per tesserulas separatim viris ac mulieribus in Theatro & circo dedisse. *Dantur*) distribuuntur clientibus. [*Ex iudicio primo*) nam quatuor vt antè diximus iudicia fiebant in Basilica Iulia, vbi erant totidem tribunalia. Quare, inquit, Ex primo iudicio & tribunali, in aliud & deinceps transitur.] *Pari mercede*) ternis denariis. *Non inurbanè*) facete, salsè. Σοφοκλεῖς) ἀπὸ τῶν σοφῶν καλεῖσθαι, id est, ab eo quod Sophi dicuntur: nam qui dicenti-

Nec inducuntur, sed irrumpunt. Sequuntur auditores actoribus similes, conducti & redempti mancipes: conuenitur in media basilica, vbi tam palàm sportula, quàm in triclinio dantur. Ex iudicio in iudicium pari mercede transitur Inde iam non inurbanè σοφοκλεῖς vocantur: iisdem latinum nomen impositum est,

centibus solebant adulari, clamabant Sophos: perinde ac si dicerent sapienter dictum. quod testatur Martialis libro sexto: Quod tam grande sophos clamat tibi turba rogata, Non es Pomponi, cœna diserta tua est. Et primo, Miretur alius grande & insanum sophos cùm iam dixisset, Audieris cum grande sophos. Claudianus, En moueo plausus: & palpidus omnia laudo. Et clarum repero, té que qua érque sophos [Plut inquit, καλὸς γὰρ σοφὸς fuit téporibus ferè desueu sse, & iam à quibus-

dam dici diuinè & phanaticè.] Quare Secundus, inquit, eos, qui dicebantur sophi, facetè appellari Sophocles, non tantum respiciens ad tragicos Sophocles (tres enim legimus fuisse) quantum ad compositionem nominis. Superflue additum fuerat in codice post Σοφοκλῆς. λέγει δ' σοφὸς καὶ δ' καλὸς, hoc ex fide veteris exemplaris, & Plinniana insigna breuitate. Fuerat enim cuiusdam interpretatio fortè superinducta & postea à studi scriptore inter codicis verba inserta ac annumerata.

Laudicæni) quia laudarentur ob cœnam. quod conuenit cum Martiale. Sunt qui σοφοκλῆς & laudicœni referant ad auditores, non ad oratores: quòd illi cœnarum causa sapientes vocarent, & laudarent causidicos. [Hunc morem tetigit Lucianus malum oratorem instruens: iubet enim vt dum agit, amici exultent, & cœnæ precium exoluant. quòd si ille defecerit, interim auditores laudando tempus occupent: qui si non aderint, serui docentur: nam & hi multum oratoriæ facultati conferunt.] *Fœditas*) malus mos, & copia pessimè dicentium. *Notata*) demonstrata, data crimini. *Vtraque lingua*) græco vocabulo eos appellando σοφοκλῆς, & laudicœnos. *Nomenclatores*) Nomenculator siue nomenclator per syncopen à nomine calando, id est citando dicitur, qui vel Principi vel magistratui vel candidato nomina suggerit & notat. Spartianus in Adriano, Nomina plurimis sine nomenclatore reddidit: quæ semel & congesta simul audierat vt nomenclatores sæpius errantes emendauerit. M. Tullius pro Murena, Qui? quò? habes nomenclatorem, in eo quidem fallis & decipis. nam si nomine appellari abs te cines tuos honestum est, turpe est eos notiores esse seruo tuo quam tibi: si & notis, tamen per monitorem appellandi sunt. Cum Romani seruorum legiones domi alerent, necesse erat habere qui eos nomine citarent. in quos Plinius senior sic inuehitur, Hæc multa legerimus, quædam tamen modo profecere mancipiorum legiones, & in recentes funus ad id quod incipimus. [illegible] seruorumque

laudicæni. Et tamen crescit indies fœditas vtraque lingua notata. Heri duo nomenclatores mei, (habent sanè ætatem eorum, qui nuper togas sumpserunt) ternis denariis ad laudandum trahebantur. tanti constat, vt sis disertissimus. Hoc precio quamlibet numerosa subsellia implentur, hoc ingens corona colligi-

que causa nomenclator adhibitus. Tranquillus, Misit Caius circa fora & basilicas nomenclatores ad inuitandos ad libidines iuuenes senésque. Extat Augusti scomma de nomenclatore obliuioso, dicente Imperatori, Nunquid ad forum mandas? accipe, inquit, commendatitias, quia illic neminem nosti. Et illud pariter Fabij, de ingrato litigatore causidici conspectum vitante in foro per nomenclatorem missum ad eum, Amas me, inquit, quia te non vidi. Hunc prius factorem dictum, veluti qui clam infaciret nomina in aurem domini, Porphyrio & Festus scribunt. Martialis qui piscem mugilem nomine citabat, per translationem nomenclatorem appellauit, ac nomenclaturam Plinius & Columella nomenclationem dixerunt. *Nuper togas sumpserunt*) qui septimum decimum ætatis annum ingressi sunt. Placet intelligere virilem togam, quæ eo ætatis sumebatur referente Iurisconsulto. *Trahebantur*) precio, non sponte addicti. *Tanti*) tam paruo. *Sis*) videaris. *Quamlibet*) vel maxima quantumuis. Quintilianus, Quamlibet

Numerosa) magnum auditorum numu-

rum capientiâ vnde numerosissimos fœtus, copiosissimos & multiplices dixit Columella. proinde scio à M Tullio numerosam orationem appellari quæ numeris constet. *Subsellia*) sedes promiscuas. sic Tranquillus vocat ad spectandos ludos in Theatro comparata sedilia. Et Cornelius Celsus subsellium pro sella priuata posuit. Asconius tamen subsellia prodidit esse Tribunorum, Triumuirorum, Quæstorum, & huiuscemodi iudicia minora exercentium. qui non in sedibus curulibus & tribunalibus, sed in subselliis considebant. *Corona*) audientium circulus, concio Significat enim circulum vniuscuiusque rei: hominum præsertim stantium. Ouidius, *Consedere duces; & vulgi stante corona.* Virgilius, *Vt fera quæ densa venantum septa corona.* M. Tullius de Claris Oratoribus, *Si à corona relictus sim*, non queam dicere Seneca in Naturalibus, Fulgorem, qui sidera circunnectit, Græci ἅλω vocant, id est aream, nos coronam: quia ferè terendis frugibus loca destinata rotunda sint. nam sicut arcus solares lunaréque omnes sunt, ita coronæ omnium siderum. Palladius, In fastigiis murorum Prætorij iussit coronas prominentes fieri. Demum Cato in re Rustica, extremitates agrorum coronas posse dici demonstrat, cùm circum coronas & vias, vlmos seri præcipit.

Infiniti clamores) Iuuenalis Fessidium tangens, hunc agendi modum notauit, Quanto Fessidium laudat vocalis agentem Sportula. μεσόχορος) qui in media turba est, compositum vocabulum, ἀπὸ τοῦ μέσου καὶ χόρου, id est, à medio choro. *Signum*) laudandi. *Non audiunt*) vel intenti aliis, vel procul stantes. *Basilicam*) regiam Iuliam. *Tribunal*) Reprehendit Fabius, qui audent dicere tribunale. *Præbeas aurem*) attendas. *Facilis*) est. *Dicere*) agere causam. *Pra cæteris*) supra cæteros. *Induxit*) instituit. *Largius Licinius*) qui Plinij auunculi commentarios quadringentis millibus emere voluit: vir Prætorius, & post Præturam Legatus: cui iura reddenti Carthagine accidit mordenti tuber, vt deprehensus inde denarius primos dentes inflecteret. hæc ex XIX Plinij: apud quem legitur Lartius Licinius: pariter libro trigesimo Latinum Largum Paulus Iurisconsultus commemorat. *Hactenus*) tantum vt auditores haberet sine precio. *Corrogaret*) rogando conuocaret. *Quintiliano*) M. Fabio Quintiliano summo oratore, operibus suis & præconio Iuuenalis celeberrimo. Hic ex Calagura Hispaniæ oppido oriundus inter Patricios Romanos insertus: siue iure latij, seu Principum liberalitate, quod multis factitatum videmus: vt Secundo nostro, ne longius discedamus: nam ille, auctore Ausonio, Consularia ornamenta per Clementem adeptus est: vnde non mirum si Iuuenalis eum nobilem per lunata calciamenta designauit: [immo vt magis probem fuisse Romanum ciuem, addam Trebellij Pollionis dictum: vbi Postumij iunioris eloquentiam laudat, adeo probatam, asserens vt eius controuersiæ Quintiliano dicantur insertæ, quem declamatorem Romani generis acutissimum, vnius capitis lectio prima statim fronte demonstrat. Romani ergo generis appellauit,

tur: hoc infiniti clamoret commouentur, cum μεσόχορος dedit signum. Opus est enim signo apud non intelligentes, ne audientes quidem: nam plerique non audiunt, nec vlli magis laudant. Si quando transibis per Basilicam, & voles scire quomodo quisque dicat, nihil est quòd tribunal ascendas, nihil quòd præbeas aurem, facilis diuinatio. Scito eum pessimè dicere, qui laudabitur maximè. Primus hunc audiendi morem induxit Largius Licinius, hactenus tamen, vt auditores corrogaret. Ita certè ex Quintiliano, præceptore meo, audisse memini. narrabat ille, Assectabar Domitium Afrum, quum apud centumuiros diceret grauiter &

appellauit, vel ob eloquentiam, vel quoniam majores vrbe donati fuerant. [nam alterius Quintiliani declamatoris Seneca plerunque meminit. *Praceptore meo*) libro Sexto repetit Quintilianum & Niceam audiuisse. *Assectabar*) comitabar cum ad agendum iret [Domitium Afrum. qui recens Prætura modicus dignationis, & quoquo facinore festinans clarescere, sub Tiberio, si Tacito fidem adhibemus, Claudiam pulchram & Furnium reos peregit: inde primoribus oratorum additus, diuulgato ingenio & assecuta Cæsaris assentatione, qua suo iure disertum eum appellauit: mox capessendis accusationibus, aut reos tutando prosperiore eloquentiæ quam morum fama fuit: nisi quod ætas extrema multum etiam eloquentiæ demsit, dum fessa mente retinet silentij impatientiam.] Fabius confitetur libro quinto Domitium Afrum, senem se adolescentulum coluisse, cùm adhuc causas ageret: quo tempore multum de pristina autoritate perdidit, prius fori princeps creditus: inde æmulatione quadam sub Caio reus. (Conabatur enim is Imperator omnes oratores, Domitium imprimis acerrimum & summum dicendo superare) præter spem absolutus est: quod nihil Caio accusanti respondente, neque se defenderit: simulabat autem vereri & imperatoris vim admirati: quare ad preces conuersus tremebundus dicebat se magis Caium oratorem, quàm Cæsarem expauescere. quibus princeps captus persuadens dicendi acrimonia vicisse (Callisto liberto insuper adiuuante) Domitium iudicio liberauit, & Consulem renunciauit, abrogatis qui tunc in eo fuerant honore. hæc Dion. Mortis eius meminit Tacitus, sed adeo circumcisè, vt nemini dubium esse possit, quin pars aliqua historiæ intercideri: nam nec causas, nec modum, quod alibi assolet, ibi explicat. Eusebius in Chronicis tradit mortuum fuisse Afrum in cœna ex cibi redundantia. Liberandus est Julij Frontini libellus de aquæductibus errore manifestissimo, vbi inquit, Gallóque Veranio, Pompeio Longino Coss. cui Comitius Afer. tu. monente Tacito, repone Gallóque Quinto Veranio & C. Pomp Longino Coss. Domitius Afer. nam is post Didium Gallum aquis publicis præfectus est. Scripsit autem libros duos de testibus, quos Fab. non dissimulat se fuisse imitatum: & dictorum quoque, præter multas orationes, ab eodem vrbanè sunt editi libri.

Graniter) mature. nam Fab. Afro maturitatem in agendo tribuit. *Ex proximo loco*) propinquo. dicebat enim Licinius in Basilica Iulia apud aliud tribunal. erant autem quatuor tribunalia, ideo Centumuiralis hasta appellatur, alibi quadruplex iudicium à Secundo. *Reticuit*) desiit Afer ab agendo. *Silentium*) à laudantibus Licinium. *Repetit*) actionem. *Abruperat*) intermiserat. *Clamor*) applaudentium exortus est. *Reticuit*) secundo Afer. *Idem*) fecit. *Intermissa causa*) digrediens à re quam tunc agebat. *Centumuiri*) ô iudices. *Artificium*) dicendi ars. Paulus & Modestinus Iurisconsulti pro scientia cuiuscunque artis accipi volunt artificium. *Periit*) potius quàm perit: sicut sequentia indicant, & fides exemplaris manuscripti astipulatur. *Ausquin*) reuera. *Quæ*) insulsa & puerilia. multum enim obstrepunt à scholis in forum transeuntes: & quem in dicendo non pudet, hunc Cicero non

lentè (hoc enim illi actionis genus erat) audiit. ex proximo immodicum insolitumque clamorem, admiratus reticuit: vbi silentium factum est, repetit quod abruperat: iterum clamor, iterum reticuit: & post silentium cæpit idem tertiò. Nouissimè quis diceret, quæsiuit. responsum est, Licinius. Tum intermissa causa, Centumuiri, inquit, hoc artificium perijt: quod alioquì perire incipiebat, quum periisse Afro videretur: nunc verò propè funditus extinctum, & euersum est. Pudet referre, quæ quàm fracta prænunciatione dicantur: qui-

reprehensione [illum] sed etiam pœna dignum putat. *Fracti*) enervata, molli, scenica. in quod acerrime Fabius inuehitur post multa pronunciationis enumerata vitia. Sed quodcunque, inquit, magis tulerim quàm quo nunc maximè laboratur in causis omnibus scholisque cantandi: quòd inutilius sit an fœdius nescio. quid enim mihi vis oratori conuenit quàm modulatio scenica? & nonnunquam ebriorum, aut comessantium licentiæ similis?

Quibus) lasciuis. *Teneris*) lubidinosis. *Excipiuntur*) illis desinentibus suscipiantur ab auditoribus: nam excipere, est rem ab aliis pronunciatam pariter referre vel scribere, & notare: per translationem dicimus excepta vulnera: interdum tamen simul & iterum pro suscipere. vt Cæsar, Legatos ab Alexandro exceptos, id est admissos apud Virgil. interficere significat, cùm inquit, Excipit incautum. & Ilin. senior excipullas vocat nassas, quibus anguillæ capiuntur. *Plausus*) adulantium strepitus. Petronius abigit hoc genus hominum, Nec plausor, dicens, fedeat redemptus, histrionea addictus. *Cymbala*) dicta à concauitate & curuatione, sicut cymbra pocula. κυφὸς enim curuum, quasi ergo κυφαλὰ, id est curua aliqua. Hinc Lucretius, Tympana tenta tonant palmis & cymbala circum Concæua raucisonóque minantur cornua cantu. Nam cymbala tinnitum, sicut tympana sonitum edunt autore Apuleio. & in epigrammate Alexidis cymbala acuti soni vocata. Athenæus scribit in tubis bombum, in cymbalis tinnitum, & tympanis sonitum dici. Erant autem cymbala tutelæ matris deorum ascripta, quod similia sunt hemicyclis cœli quibus terra deorum mater cingitur. Extat Martialis distichon de cymbalis Æra celaneos lugentia matris amores Esuriens Gallus vendere sæpe solet. Et Diodorus scribit, Cybelen inuenisse cymbala & tympana. Et cymbalistam dicimus qui cymbalis, sicut tympanistam qui tympanis vtitur. *Tympana*) bellica Indorum instrumenta pro tubis: ea in aere suspensa scuticis diuerberabana. vnde horrendus quidam sonitus emittebatur. Conficiebantur autem ex trunco abietis cauato orichalci tintinabulum in eo collocantes, & taurino corio circumtegentes. hæc in pugnas relata ferebant: cum verò strepitum maximum, aut signo aliquid significare volebant, conuertentes ad os, ligneum vas concutiebant: at quæ in eò erant tintinnabula multa, & magna in arcto resonantia, intus obscurum quendam sonitum faciebant: quem mugitu non dissimilem huius rei ignari difficile poterant discernere instrumenti an beluæ iuditus esset. & Hanimonius, tympanum pellibus contectum pulsatur. à verbo, τύπτω tympanum, & interpositione (μ) deductum: baccharum instrumentum, & in sacris Dionysij ferri solitum refert Athenæus. Tranquillus, Gallum tympanizantem dixit, quod tympanum pulsaret, & masculino genere prolatum Suidas non sine autore scripsit. Iulius Pollux tympana vasorum nomina esse, quæ & cymbala dicuntur, asserit. Plinius, Tympanas margaritas, quibus vna facies rotunda, & & planicies auersis esset. Tympana præterea vehiculorum tecta legimus. Et apud Celsum tympanites genus hydropis cùm venæ vehementes intento crebro intus ex motu spiritus sonus est. Et tympanum carnificis lignum, quo noxios torquebant

bus, quàm teneris clamoribus excipiantur. Plausus tantùm, ac potius sola cymbala & tympana illis canticis desunt. vlulatus quidem (neque enim alio vocabulo potest exprimi,) theatris quoque indecora laudatio largè superfunt. Nos tamen adhuc & vtilitas amicorum, & ratio ætatis moratur, ac retinet. Veremur enim ne fortè non has indignitates reliquisse, sed laborem fugisse videamur. Sumus tamen solito rariores, quod initium est gradatim desinendi. Vale.

Inde *roganus*, id est flagellat, excoriat, deductum. *Plulatus*) mulctum lamentatio. Cæsar etiam barbaris aduersum se pugnantibus hunc sonum dedit. *Indecora theatris*) vbi spectatores licenter Cæsaribus & victoribus solebant applaudere. Martialis, Quæque sonant pleno vocésque manúsque theatro, Cùm populus subiti Cæsaris ora videt. *Ratio ætatis*) nondum enim peruenerat ad sexagesimum annum, vel septuagesimum secundum alios: cùm licebat se excusare à ciuilibus officiis. *Indignitates*) indecora, digno homine indigna. *Rariores*) rarius quàm consueueramus apud Centumuiros agimus *Gradatim*) paulatim.

C. PLINIVS VALERIO SVO S.

QVOMODO) interrogat Valerianum quàm cum veteribus, & nuper compactis agris oblectetur. Valeriani Pollionis meminit Martialis. *Quomodo*) placent tibi. *Veteres*) agri auiti & maiorum tuorum. *Marsi*) quos in Marsis possides. Marsi à velocitate pedum dicti populi Italiæ. Picenum in secunda regione: terrori sunt serpentibus, referente Plinio & Dionysio. nec quenquam fugiat à Strabone & Tacito etiam Marsos assignari Germaniæ. *Emptio noua*) agri à te nuper empti. *Rarum id quidem*) raro euenit, vt quod eminus placeat. *Nihil tamen*) quanquam potest euenire vt emptio noua, cùm desideratus placeat. Sunt qui velint, nihil tamen vsque ad me, fuisse quandam glossulam & epistolæ insertam: quid si ademptis, pro emptis.] *Adeptis quàm concupiscentibus*) si rem

QVOMODO *te veteres Marsi tui? Quomodo emptio noua? placent agri, postquam tui facti sunt? Rarum id quidem, nihil tamen æque gratum est adeptis quàm concupiscentibus. Me prædia materna parum commodè tractant, delectant tamen, vt materna. Alioqui longa patientia obcallui. Habent hunc finem assiduæ querelæ, quod queri pudet. Vale.*

quam summopere desiderauerant adepti sint. *Prædia materna*) quæ iuxta Latium à matre, sicut paterna, à patre possedit. *Parum commodè*) admodum infructuosa & sterilia sunt. *Vt materna*) quia fuerunt meæ matris, sororis inquam, seniores Plinij. *Alioquin*) adhæc. *Occallui*) obdurui, assueui, callum feci. *Queri*) multum lamentari de eadem re, [quare impetret prudentia quod dies impetrabit.]

C. PLINIVS ANNIANO SVO S.

TV *quidem*) Annianum hortantem, Acilliani codicillos, quia non essent testamento confirmati, irritos habendos, monet se pluris facere defuncti voluntatem quàm ius ipsum [Vidi in monumentis Brixianorum, C. Lucretium Annianum. Præ-

TV *quidem pro cætera tua diligentia admones me, codicillos Acilliani, qui me ex parte instituit heredem, pro non scriptis habendos, quia non sint confirmati testamento. Quod ius ne mihi quidem ignotum est, cùm sit vt etiam natum, qui nihil aliud sciunt. Sed ego proprium quendam legem mihi dixi, vt de-*

terea in quibusdam exemplaribus [memini legere ad Annium scriptam epistolam: siue is fuerit Annius Gallus ab Othone pedicum rector destinatus, & cum Vestricio iterum copiarum rector ad occupandas Padi ripas præmissus: deinde à Muciano dux cum Petilio Cerealc electus. Siue Annius Verus, qui postea Sicilo nomine Antonini imperauit. Potuit & mitti T. Annio Flauiano aquarum curatori Vespasiano quinto, & Tito Coss. Frontino autore. Nimiam mensarum lautitiam Martialis etiam in Annio notat. *Pro cætera tua intelligentia*) vt in cæteris rebus diligens es, & inter cætera, in quibus veteris diligentia. *Codicillos*) epistolas. Fabius, Codicilli dubium ad quem scripti. Plinius tradit Homerum scripsisse Bellerophonti codicillos datos. Tranquillus autem Othonem scripsisse ad sororem codicillos consolatorios. Dextratio tamen verbi aliud quàm epistolas importare videtur, referente Seneca: nam caudex, siue codex, à quo codicilli, plurimarum tabularum contextus est. *Aciliani*) Corn. Minuti Aciliani Brixiensis. *Ex parte*) sui peculij: nam alios Secundo coheredes scripserat. *Non scripta*) irritos, inutiles. *Confirmati testamento*) ante Augusti tempora constat codicillorum ius in vsu non fuisse, sed primus L. Lentulus codicillos introduxit: cuius authoritatem multis sequentibus idem Imperator Trebatio suadente constituit codicillos iure optimo esse: & cùm ante testamentum codicilli facti erant, Papinianus ait Iustiniano referente, non aliter vires habere, quàm si speciali post eius voluntate confirmentur: nam quæ postea sequuntur prioribus derogant. Inde libro vicesimonono, Idem inquit, ante tabulas testamenti codicilli facti non aliter valent, quàm si testamento, quod postea factum est, vel codicillis confirmentur. *Ius*) Verus, quod postea fuit emendatum sicut mox ostendemus. *Propriam*) conuenientem. Sunt qui legant proximam [non incongruentem.] Iulianus, De quibus causis scriptis legibus non vtimur, id custodiri oportet, quod moribus & consuetudine inductum est: & si qua in re defecerit, tunc quod proximum, & consequens est. *Dixe*) constituit. Defunctorum voluntates, quod sæpe mandant Iurisconsulti titulo de militari testamento. & postea secundum Iustinianum Seuerus & Antoninus rescripserunt, Ex his codicillis, qui testamentum præcedunt, posse fideicommissum peti: si appareat eum, qui testamentum fecit, à voluntate quam in codicillis expresserat non recessisse. hinc Iulianus. ff. xxix. Codicillorum ius singulare est, vt quæcunque in his scriberentur, perinde haberentur, ac si in testamento scripta essent. & testamento facto etiam si codicilli in eo confirmati non essent, vires tamen ex eo capiunt. Ex quibus sanè colligitur Iurisconsultum imitatum fuisse Secundi sententiam. *Manu scriptos*) Martianus & Paulus, Codicillos, neque sua manu scribere, neque signare licet, valent tamen. Conficiuntur autem quatuor modis: aut enim in futurum confirmantur, aut in præteritum, aut per fideicommissum, aut sine testamento. *Vt confirmati*) respiciendo ad eius voluntatem. *Delatori locus non sit*) [quadruplator non habeat oportunitatem deprædandi,] non autem præbeat delatori Imperator Traianus, per quem legimus id genus hominum exactum in exilium. *Dedissem*) donassem alij [iam enim Plinius eam hereditatem donarat.] *Populus*) ærarium publicum,

functorum voluntates, etiam si iure deficerentur, quasi perfectas tuerer. Constat autem codicillos istos Aciliani manu scriptos. Licet ergo non sint confirmati testamento, à me tamen vt confirmati obseruabuntur, præsertim cùm delatori locus non sit. Nam si verendum esset, ne quod ego dedissem, populus exiperet, cunctatior fortasse, & cautior esse deberem. Cum vero licear hæredi donare, quod in hæreditate subsedit, nihil est quod obstet illi meæ legi, cui publicæ leges non repugnant. Vale.

publicum, quod sub Traiano silens & quietum fuit, relegatis delatoribus, qui omnia testamenta priusquam irrita faciebant. [an populus Brixiensis qui hæres erat eorū qui sine hærede legitimo moriebātur.] *Cautior*) in donatione. [*Haredi*) legatario. *In hereditate*) in computatione assis.] *Subsedit*) relictum est, remansit. Virg. Extremus galeaque ima subsedit Acestes. Interdum subsidere est dolo possidere, à quo subsessores qui tauros fidis necant. *Mandati*) constitutæ à me, vt voluntates defunctorum tuerer. *Publicum*) quibus cauebatur, vt codicilli, etsi non essent confirmati testamento, tamen vires ex eo caperent.

C. PLINIVS GALLO SVO S.

MIRARIS) Respondet Gallo admiranti cur tantopere Laurentino agro detineretur. Loci opportunitatē & villæ structurā mirus tanquam architectus describēs: hortatúrque vt villam tot rebus ornatam contubernio suo magis commendet. Siue is fuerit Didius vel Annius Gallus, de quo nuper diximus: an ille Gallus cuius fauore Adrianus Traiano fuit acceptus. Galli Præfecti. vrbis fit mentio apud Iuuenalem Satyr. xvj. Rubrium Gallum cum Cælio Pisone Consulem, per quos subuentum libertatibus est Senatusconsulto, testatur Vlpianus fuisse temporibus diui Traiani. Possumus etiam intelligere Numatium Gallum quem Martialis libro decimo scribit fuisse simplicitate prisca & bonitate Socrati parem. *Laurens*) nam Seruius super illud Virgilij libro decimo, Multósque palus Laurentia sylua Pastus arundinea, inquit, Laurentia pro Laurens: recta enim derivatio hæc est. Quare Secundus vt rectè loqueretur per correctionem Laurens appellauit: quanquam alibi semper Laurentinum dicat: non sine analogia, vtpote à Laurento oppido deductum: tametsi ab eo Laurentes vocemus [An quia vsus fuerat diminutiuo, ne tam egregium opus minueretur, grandiori vocabulo dictum correxerit.] *Gratiam*) elegantiam, ornatum. *Opportunitatem loci*) facilitatem adeundi: vel commoda ædificij, & situs.

MIRARIS, cur me Laurentinum, vel (si ita mauis) Laurens meum tantopere delectet? desines mirari, cum cognoueris gratiam villæ, opportunitatem, litoris spatium. Decem & septem millibus passuum ab vrbe secessit: vt peractis, quæ agenda fuerint, saluo iam & composito die possis ibi manere. Aditur non vna via: nam & Laurentina & Ostiensis eodem ferunt: sed Laurentina à quartodecimo lapide, Ostiensis ab vndecimo relinquenda est. Vtrinque excipit iter aliqua ex parte arenosum, iumentis paulo

Vrbe) Roma. *Secessit*) nam & secessus villa dicitur. *Peractis*) completis negociis in villa. *Saluo*) integro, recondito. *Composito*) finito. Virgilius, Ante diem clauso componet vesper olympo. *Aditur non vna via*) itur in Laurentinum duabus viis. *Laurentina*) quæ Laurentum ducit: sicut Hostiensis, quæ Hostiam. [*Tibi relinquenda est*) si voles in rus meum diuertere.] *Eodem*) ad Laurentinum meum. *Lapide*) miliario. vnum enim quodque miliarium signabant ab vrbe lapide in via erecto: & nunc quoque plurimis vicis mansit appellatio, à numero lapidum & Martialis, inquit, Ad lapidem Torquatus habet Pretoria quartum. Ad quartum breue rus emit Oraclipitem) quod minus est quàm via, quæ in se continet iter & actum secundum Vlpianum Pomponius autem, Via, inquit, angusta, per quam neque iumentum, neque vehiculum ire potest, iter siue actus

est : sed si iumentum deduci, non autem vehiculum, poterit actus appellari. Et Modestinus, Iter est quò quis pedes vel eques commeare potest. Actus, vbi & armenta trahere, & vehiculum ducere licet. *Excitit*) diuertentes in Laurentinum meum suscipit. *Iunctis*) equis coniugatis. Tranquillus in Dictatore, post solis occasum multis è proximo pistrino ad vehendum iunctis. Sequentium tamen scriptorum autoritas facit, vt magis credam legendum iumentis, quod etiam in quibusdam codicibus receptum video. Idem Tranquillus in Nerone, Sed & in via Appiæ vico repentè puerum citatis iumentis haud ignarus obtriuit. Vlp. ff. xxxij. Legato continentur mancipia, puta lecticarij : qui solam matremfamilias apportabant : item iumenta, vel lectica, vel sella. Et Marcellus, iumentis legatis boues non coninentur. Inde Pomponius de verborum significationibus Boues magis armentorum quàm iumentorum nomine appellantur.

Granius) propter arenas & viæ longitudinem. *Breue*) quia facilius equo viarum compendia rapiuntur. & Columellæ præceptum extat, Iter commodum, in fundum multum conferre. rationésque in bi explicantur *Molle*) facile. *Varia*) adscribitur etiam grata.] *Facies*) rerum aspectus. *Hinc atque inde*) à dextera & sinistra. *Occurrentibus*) quas itinere offendimus. *Coarctatur*) restringitur. *Diffunditur*) aperitur, dilatatur. *Greges*) proprè loquitur. *Montium*) in adiacentibus iugis. *Depulsa hyeme*) transacto tempore hyberno : an quod magis probo, quæ tempore brumali à montibus in planum deducta : nam illic tunc stridet boreas. [tempore verno, calore temperato, vt alloleat fieri vere. & licet videre in multis locis hyeme ad lictus auram apricari. Nec ignoro depellere apud Varonem & Virgilium esse à lacte vbere] *Nitescunt*) pinguescunt. Virgil. quæ cura nitentes Pascere equos. *Vsibus capax*) sufficiens ad vsum. *Non sumptuosa tutela*) non constat magni custodia, & cura eius. *Frugi* moderatum, non sumptuosum [quamus non luculentum.] *Atrium*) quod erat in prima parte domus : inde quidam opinatur dictum. quod esset anterius Varro ab Atriatibus Tuscis appellatum credidit : illinc enim exemplum sumptum. At Festus, inquit, Atrium proprié est genus ædificij ante ædem continens mediam aream : in quam aqua collecta ex omni tecto descendit. dictum autem atrium quòd à terra oriatur quasi atrarium Ideo non inconcinnè poëta dixerat, Porticibus longis fugit, & vacua atria lustrat. Et Appianus, Atrium quoque templo veneris circumduxit, quod Romanorum forum esse voluit. [Ac Ouidius, Atria nobilium valuis celebrantur apertis] In atrio solebant maiorum stemmata collocare super tabulinum. Locus salutandi proprius, & ianuis propius atrium fuit, si Vitruuio credimus, monenti pauperibus non necessaria magnifica vestibula, nec tabulinum, nec atria : quòd in aliis officia præstent ambiendi. Gellius & Macrobius eius æmulator pleraque insuper de atrio prodidere. *O literæ*) in rotunditatem ad typum literæ O. fuit etiam in secunda lectione in Δ literæ. vt scilicet porticus illæ triangulares essent. *E quibus*) porticibus. *Area*) locus in ædibus sub dio. Florentinus,

grauius & longius, equo breue & molle. Varia hinc atque inde facies. nam modò occurrentibus syluis via coarctatur : modò latissimis pratis diffunditur & patescit. multi greges ouium, multa ibi equorum, boumq; armenta : quæ montibus hyeme depulsa, herbis & tepore verno nitescunt. Villa vsibus capax, non sumptuosa tutela. Cuius in prima parte atrium frugi, nec tamen sordidũ : deinde porticus in O literæ similitudinẽ circumactæ, quibus paruula, sed festiua area includitur : egregiũ hæc aduersum tempestates receptaculum. nam specularibus, ac

nus, Area locus in vrbe sine ædificio: in rure ager appellatur: idemque ager cum ædificio fundus dicitur. At Paulus, Area pars insulæ est, & quidem maxima. Festus, Area locus vacuus quasi exaruerit, & non possit quicquam generare. Apollinaris pro eminentiore loco videtur accepisse: in quorum inquit aream siue suggestum à subiecta porticu seu sim gradibus ascenditur. Est & trituræ locus, quam aream Varro fieri præcipit circularem. Celsus pro morbo aream ponit. *Festiua*) elegans. *Receptaculum*) confugium, sunt illæ porticus. *Tempestates*) malas temporum qualitates *Specularibus*) sicut nostra tempestate vitreis orbibus cõglutinatis frigus & ventos arcemus: sic olim lapidibus specularibus in quamlibet tenues crustas fissis. Hispania & Cappadocia multitudine & magnitudine Cyprum & Ciliciam superant. Sunt tamen obscuriores. vt in agro Bononiensi breues, & maculosi. Candido speculari mira natura inest: cum neque senescat, facileque solem & frigus sustineat. Seneca quædam scribit, Nostra demum memoria prodisse scimus, vt speculariorum vsum perlucente testa clarum transmittentium lumen, & balneorum luxuriam vellicans. Pauper sibi videtur ac sordidus, nisi parietes magnis ac preciosis orbibus refulserint. Quantæ nunc aliquis rusticitatis damnat Scipionem quòd non in caldarium suum latis specularibus diem admiserat. In quem fuerint vsum sequentia monstrabunt exempla. Iuuenalis, Quæ vehitur clauso latis specularibus antro. Vlpianus, Neque specularia, neque vela frigoris causa vel vmbræ, esse domus instrumenta, sed ornamenta. Sunt enim comparata voluptatis gratia. Verum idem putat specularia esse partem domus, siue sint affixa ædificio, siue ad tempus detracta. Martialis ad frigus remouendum & ventos testatur, Hybernis abiecta notis specularia puros Admittũt soles & sine fece diem. Item, Condita perspicua viuit vindemia gemma, Et tegitur felix, nec tamen vua latet. Nam & rosas eodem authore speculáribus à tempestate defendebat antiquitas. Et Columella cucumeres ostendit fieri præmaturos, si vasis maioribus rotulæ subducantur, quo tecti specularibus hyeme serenis diebus tuto producantur ad solem, rursus intra tecta recipiantur. Sic Tiberio ferè toto anno cucumis oblatus. Et Palladius iubet cellam olearem contra frigus specularibus, vt lumen admittat, munitendam.

[*Multo magis*) quia melius resistunt tempestatibus.] *Muniantur*) defenduntur. *Media*) porticus, [quidam legunt mesaulas non medias. de quibus Vitruuius, Inter duo autem pistyla itinera sunt, quæ mesaulæ dicuntur: quod inter duas aulas media sunt interposita.] *Cauædium*) Vitruuius & Varro disiunctum protulere, vacuum ædium appellantes. erat autem intra parietes locus tectus & patulus ad vsum omnium maximè salutantium relictus. nam etiam non inuitati illuc commeare poterant, sic ad vestibulum & peristylia. ædificabantur autem iuxta triclinium in quinque genera distinctum Thuscanicum, Corinthium, Tetrastylum, displouiatum, testudinatum. quare stratis subnectit triclinium. Hic dicet aliquis Secundum non exacte locum describere. præcipit enim Aphthonius in suis præexercitamentis incipiendum à rebus circumiacentibus in locorum descriptionibus: quem sanè ordinem seruauit idem, dum alteram in Thuscis villam repræsentat. Sed hîc non mirum si statim membra domus aggressus est, eum nihil circa præter mare & lieus haberet. Illic verò longè alia, vt agrorum & montium, collium que varias facies, à quibus non inartificiosè principium

multo magis imminentibus tectis muniuntur. Est contra medias cauædium hilare: mox triclinium satis pulchrum, quod in litus excurrit: ac siquando Africo mare impulsum est, fractis iam, & nouissimis fluctibus leuiter adluitur. Vndique valuas, aut fenestras non minores valuis habet: atque ita à lateribus, à fronte quasi tria maria prospectat. A tergo cauæ-

fecit. *Excurrit*.] extenditur,] porrigitur. *Aspico*) vento ab Africa spirante, qui & Lybs dicitur. *Fractis*) lassis & desinentibus. *Alluitur*.] madefit. *Quasi tria maria*) nam re vera mare Tyrrhenum tantum prospectabat, sed cum à tribus locis, à fronte scilicet & duobus lateribus prospectum haberet, quasi tria maria dixit propter diuersam faciem. Inde Pollij Surrentinum sic laudatur à Statio, Sua cuique voluptas. Atque omni proprium thalamo mare, transque iacentem Nerea diuersis fecuit sua terra fenestris. *Fronte*) anteriore triclinij parte: sicut in homine, ac etiam in acie prima Decurionum ordinatio in aduersos hostes spectans frons dicitur. *A tergo*) ab occipitio, respicit illud triclinium.

dium, porticum, aream: porticum rursus, mox atrium, syluas, & longinquos respicit montes. Huius à laua retractius paulo cubiculum est amplum: deinde aliud minus, quod altera fenestra admittit orientem, occidentem altera retinet. Hæc & subiacens mare longius quidem, sed securius intuetur. Huius cubiculi, & triclinij illius obiectu includitur angulus, qui purissimum solem continet, & accendit. Hoc hybernaculum, hoc etiam Gymnasium meorum est. Ibi omnes silent venti, exceptis, qui nubilum inducunt, & serenum ante quam vsum loci eripiunt. Adnectitur angulo cubiculum in apsida curuatum, quod ambitum solis fenestris

Porticum rursus) alteram porticum: an præcedentis partem. *Longinquos*) remotos. *Huius*) triclinij. *Retractius paulo*) aliquantulum remotius. *Cubiculum*) dictum autumat Festus à cuba Sabinorum lingua, quam militares lecticam vocant. cubicula etiam Vitruuius solet appellare tignorum & asserum sustentacula. *Aliud*) cubiculum. *Orientem*) solem. nam cubicula sicut bibliothecæ orientem spectare debent: cùm illa matutini luminis vsum postulent, in his libri non putrescant. *Retinet Occidentem*) calescit sole occiduo & teporem in nocte reseruat. *Hæc*) fenestra occidentalis. *Subiacens*) propinquum. *Illa*) orientalis. *Securius*) minori fragore. *Obiectu*) positu & occursu. *Huius*) cubiculi minoris. *Illius*) maioris. *Includitur*) fit in recessu. [*Angulus*) angulare membrum.] *Accendit*) auget in maius ex repercussione parietum. *Hybernaculum*) locus hyberno tempore idoneus: sicut hybernacula militum stativa per hyemem solemus appellare. Hybernaculum igitur secundum Vitruuij normam hybernum occidentem spectare debet: apparatus minimè sumptuosus & vtilis vsus Græcorum hybernaculorum fuit: adeo vt qui ministrantes ibi versabãtur, & si nudis pedibus fuissent, non reciperent frigus, propter quoddam pauimenti genus ex carbonibus, sabulone, calce, & fauilla mixta confectum. mandat autem fodi hybernaculum intra libramentum triclinij. *Gymnasium*) locus vbi exercebantur: propriè tamen deathletis, quoniam nudi contendebant: postquam primum nudus Orsippus cucurrit in Olympia: fuerat enim antiquis cõsuetum subligaria ferre circum pudenda in gymnasiis: Orsippo verò Lacedæmonio certanti soluta fibula causam doloris incussit. vnde lex constitura, vt nudarentur. Nouimus publicas etiam balneas gymnasia dici: quare Suidas vnctuaria, & lauacra appellat. Immo etiam certamina equestria, & venationes, quòd corpus exerceant, quidam dixere gymnasia. & Baleares gymnasias Græci vocarunt: quòd nudi æstate incederent. autor Diodorus. *Silent*) non sentiuntur. *Nubilum inducunt*) tempus nubilum faciunt, quales sunt australes, notus, aphricus, libonotus, & eurus plerunque. *Ante, quam vsum loci*) prius sol obducitur nubibus, quàm calor faceffat. *Vsum*) teporem. In sole vngi & currere priscos, tangit Aristophanes. *In apsida curuatum*) in formam aspidis circumactum. Aspicis autem serpentis speciem, & scutum interpretatur: & locus eiusdem cognominis apud Argos fuit. Legitur etiam in apsida, id est in cur-

in curuaturam testæ siue testudinis. Hoc in. significat ἁψῖς, familiaris dictio Plin. seniori, vbi de astronomicis rebus tractat. Et cameras ἁψίδας dictas Suidas interpretatur. Recentiores scribunt in Baiano & Lucrino adhuc apsidas extare celsi super hisque operis: quarum partem balnea, partem sacella, partem cubicula, & villarum aulas occupare: in earum aliquibus ferramenta semicorrosa supernè adhuc pendere. *Ambitum solis*) ab oriente in meridiem, & occasum.

Armarium) rerum receptaculum. veluti vestiarium, in cuius formam vidimus bibliothecas comparatas interdum. *Insertum*,] adnexum. *Pariet*) muro cubiculi. *Capit*) continet, inuitat. *Membrum*) pars domus. nam Columella [cum Apuleio] sic nominat, & Vlpianus de manumissionibus, Quæri, inquit, potest si fabris duobus vel pictoribus templum, vel membrum depictum esset. Videtur autem fuisse dormitorium membrum, quod ipse libro quinto in alterius villæ descriptione dormitorium cubiculum dixit. & Sidonius pariter secundum imitatus. *Suspensus*) eleuatus. [lege Vitruuium de suspensuris caldariorũ.] *Tabulatus*) tabulis vbique interpositis, per quas vapor huc & illuc digeratur. quod magis placet, quàm sublatus subulonibus, id est, cubicinibus suffultus. Subulones enim cubicines Thusci, autoribus Festo & Varrone, dixerunt. ad cuius similitudinem vnicornes ceruos appellauere subulones. & translatiuè Ausonius prædicoñem. nam subula instrumentum ferreum peracuti mucronis ad calceos consuendos: de qua Seneca: Pudet in aciem descendere pro diis hominibus suscepta subula armatum. Et Desubulare, Marcello tradente, perfodere, à subula tractum. Legimus etiam quod suspensum & tabulatum, vt ista referantur ad dormitoriumtamen exemplarium varietate. *Vaporem*) solis. *Huc illúcque*) ad contigua loca. *Latus*) parietis. *Detinetur*) occupatur plerisque membris. *Mundis*) politis, cultis. *Hospites*) amicos. [*Vel*) poterat enim vtroque nomine appellari.] *Modica*) mediocris. *Cœnatio*) locus ad cœnam sumendam. Sidonius pro diæta ind. fferenter ponit. Ex hoc tricliuio, inquit, sic in diætam, siue cœnatiunculam transitus. De qua Iuuenalis, Parte alia longis Numidarum fulta columnis Surgat, & algentem rapiat cœnatio solem. Columella præcipit cœnationes in villa hyberni temporis æquinoctialem occidentem, sed æstiuas hybernum orientem spectare. Cœnatorium autem vestis est qua in cœnis vtebantur: & ex disticho Martialis quo vsu esset significata. Nec fora sunt nobis, nec sunt vadimonia nota: Hoc opus est pictis accubuisse toris. At cœnacula in superiore domus parte erant, ad quæ scalis ascendebat.

omnibus sequitur. Pariter eius in bibliothecæ speciem armarium insertum est quod non legendos libros, sed lectitandos capit. Adhæret dormitorium membrum transitu interiacente, qui suspensus & tabulatus conceptum vaporem salubri temperamento huc illuc digerit & ministrat. Reliqua pars lateris huius seruorum libertorumq; usibus detinetur, plerisque tam mundis vt accipere hospites possint. Ex alio latere cubiculum est politissimum, deinde vel cubiculum grande, vel modica cœnatio, quæ plurimo sole, plurimo mari lucet. Post hanc cubiculum cum procœtone, altitudine æstiuum, munimentis hybernum. est enim subductum omnibus ventis. Huic cubiculo aliud, & procœton communi pariete iunguntur. inde balinei cella frigidaria, spatiosa & effusa, cuius in contrariis parietibus duo baptisteria velut eiecta sinuantur, abundè capacia,

tur, solita inquilinis locari, autoribus Iuuenale, & Pompeio. & Vlpianus cœnaculariam exercere vsurpat pro eo quod est cœnacula locare. [& cœnaculum medianum pro eo loco, qui est communis cum inquilinis domus conductæ.] *Plurimo mari lucet*) ex plurima maris repercussione & prospectu. *Procestrio*) quo procedituri in muro. Ælius etiam referente Festo ædificia esse dicit extra portam: Artorius quæ sunt ante castra procestria scripsit. Cæsar erycium videtur appellare. Sunt qui legant procœtone, id est, antithalamo: quod satis congruè facit. & Columella hoc vocabulo vsus est. Nec putant, inquit, se habere villam nisi multis vocabulis retineant Græcis: quin vocent particulatim procœtona, palæstram, apodyterion. *Altitudine*) expositum auræ. *Munimentis*) parietibus specularibus. *Hybernum*) aptum ad vsum hyemis. *Hunc*) cubiculo. *Aliud*) cubiculum. & ἀντιθάλαμον, antithalamũ. κοιτῶνα cubiculũ. & πρὸ ante. *Cella frigidaria*) vbi aqua frigida, si pœnituisset teporis, lauabantur. nam balinei cellæ tres erant: caldaria, vbi calida, tepidaria, vbi tepida: frigidaria, vbi frigida seruabatur. ipse alibi hoc enarratius explicuit. Vitruuius in balnearum dispositione cùm caldariam & tepidariam memorauit, statim frigidarij alieni memoriam facit: nam præfurnio tria aliena imponebantur, caldarium, tepidarium, frigidarium, vt ex tepidario in caldarium, quantum aquæ exierit, influat, de frigidario in caldarium. Et Paulus tepidarium secundum parietem in balneo fuisse testatur. Antonius Musa & frater eius Euphorbius instituerunt à balneis multa frigida corpora astringi: cùm prius consuescerent tantum calida lauari. *Effusa*) expansa. *Baptisterio*) lauacra. Ἀπὸ τοῦ βάπτειν, à lauando. de quo Sidonius, Si apricari mauis, baptisterium piscinæ connectitur ab Oriente: quod viginti circiter modiorum millia capit: huc è locis calore venientibus triplex medij parietis aditus per arcuata interualla reseratur, vbi tria cellarum genera iam prædicta demonstrantur. *Velut ejecta*) tanquam à pariete eminentia, laudat ab artificio. *Sinuantur*) circumuoluuntur, in orbem dispartiuntur. nam [extra parietem] hemycicli formam retinebant. *Proximo*) loco. *Vnctuarium*) vbi seruabatur oleum vnctui opportunum. *Immo hypocaustum*) per correctionem. legitur etiam sine verbo immo. Vitruuius, Quod hypocaustum græcè, nos latinè succensum appellamus: erat autem locus in thermis, concameratus & fornicatus, habens ante præfurnium quo igne impositio illas calefaciebant: nam ὑπὸ sub, & καυσῶ ardens. vaporarium à quibusdam vocatur, quia vaporandis cubiculis adhibebatur. Papinius in Syluis vsus est vocabulo Græco, Et tenuem volunt hypocaustа vaporem. *Propnigeon*) Suidæ interprete. πύρνος caminum & furnum significat: & propriè vbi carbones accenduntur. quod Latinè dici potest Præfurnium. sic Vitruuius vtitur: apud quem propigneum inuersum vocabulum offendes. magnus etymologicus πῦρ & πνεῦ interpretatur. *Elegantes*) gratiosæ. *Sumptuosa*) magnæ impensæ. *Mirificè*) mira arte connexa cellis. vel mirifica, id est admirabilis. *Piscinæ*) non piscandi sed natandi causa sine fructu, vt inquit, Varro de piscinis. Palladius, Piscinales cellæ in æstiuis balneis à Septentrione lumen accipiant, in hyemalibus à Meridie. Et Sidonius, Basilicæ appendix piscina forinsecus in quam fluentum de supercilio montis elicitum, canalibusque circumactis per exteriora natatoriæ littora curuatum. Aquæ calidæ piscinam Mœcenas primus in vrbe struxit: & nimiam piscinarum luxuriam Seneca exaxat. Pauper, inquit, sibi videtur, nisi thasius lapis quondam rarum in aliquo spe-

si innare in proximo cogites. Adiacet vnctuarium hypocauston. adiacet propnigeon balinei. mox duæ cellæ magis elegantes quàm sumptuosæ. cohæret calida piscina mirificè, ex qua natantes mare aspiciunt. Nec procul sphæristerium, quod calidissimo soli, inclinato tam die, occurrit. Hîc turris erigitur, sub qua diætæ

aculum templo, piſcinas noſtras circundedit, in quas multa ſudatione corpora examinata demittimus. *Sphariſterion*) locum putant à ludo ſphæræ quam pilam poſſumus appellare: nã σφαιρίζειν & σφαιρομαχεῖν, eſt pila ludere: & σφαιριστὴς qui pila ludere ſcit, qualis Lycon Peripateticus, autore Athenæo. Lampridius non pro loco, ſed ludo vſus eſt. Poſt lectionem, inquit, palæſtræ, aut ſphæriſterio, aut curſui, aut luctaminibus mollioribus operam dabat. [inde Papinius libro quarto Syluarum, in præfatione. Sed & inquit Sphæromachias ſpectamus, & pilaris luſio admittitur. Tam & [ſi] forteſſe non erit alienum à rotunditate ædificij deductum videri. plures enim circulos pluráque genera exercitationum capiebat. Et Tranquillus ſcriptum reliquit Veſpaſianum fuſſe ſolitum in ſphæriſterio fauces & cætera membra diſtringere. Pauſanias vbi de gymnaſiis Lacedæmoniorum agit, Eſt, inquit, & ſtatua antiqua Herculis, cui ſacrificant ſphæris qui ab ephebis in viros tranſeunt. Fit autem gymnaſium in curſu. *Diæta*) diæta locus erat in quo per diem verſari ſolebant. à verbo Græco, διαιτάομαι, quod eſt viuo & degо, deductum: ſiue vocabulum diætæ à die, & edendo tractum videatur: quod in ea de die cœnaretur: nam fuiſſe idem quod cœnaculum Vlpianus de extraordinariis criminibus innuit. Qui diætarij, inquit, appellantur, hoc eſt, qui in aliena cœnacula degunt. quamquam alibi diætarium vocet, qui curam diætæ ſuſtineat. Athenæus diætas tetraclinias ſcribit ſuſcepiſſe triginta viros, & nautarum diætam in Hieronis naui lectos habuiſſe quindecim. Et Sidonius, Ex triclinio fit in diætam ſiue cœnationem tranſitus. Fuiſſe autem diætas ſuperiores & inferiores oſtendit. Scæuola de donationibus: & Pollux. διαιτητήριον delectationis cauſa conſtrui tradit. quare ſæpius apud Iuriſconſultum vt Africanum ex autoritate Marcelli in hortis ædificatam legimus diætam. Ipſe Secundus libro ſeptimo ad vxorem ſcribens monſtrat fuiſſe vbi per diem commotaretur. Ad diætam, inquit, tuam ipſi me pedes ducunt. Et Imperator Alexander in palatio ſtruxit diætas nomine matris ſuæ. Diæta etiam cibum vnius diei ſignificari receptum eſt, & ſpeciem medicinæ quæ victu medetur, diæticam appellatam Celſus in limine ſui operis teſtatur: de qua Rufus Epheſius ſcripſit libros quinque, vnum de diæta ſcilicet nauigantium. Suidas diætas vocat iudicia, quæ non fiunt pro tribunali: qualia ſæpe audiuimus hodie fieri apud Germanos, & diætatas iudices ad hoc electos. nam διαιτητὴς eſt iudico. *Sub qua*) in loco inferiori.

Totidem in ipſa) in loco ſuperiori. *Cœnatio*) locus eminens & patulus, quales ſæpius eſt videre in Genuenſium villis, vbi & cibum capiunt, & littus ac mare proſpectant. terratias vulgo appellant: quòd ſunt patenti cœlo & planæ, quanquam ſummo inſtar æquatæ teſtæ. *Poſſidet*) circumſpicit tanquam domina. Adſcribitur etiam proſpicit. *Naſcitur conditúrque*) altera feneſtra Orientem, altera Occidentem ſolem admittit. [Lucianus domum commendat quæ patentibus feneſtris ſolem Occidentem excipit.] *Apotheca*) cella vinaria. nam quamuis apotheca poſſit eſſe locus, quo res ſeruandæ reponuntur ἀπὸ τοῦ ἀποτίθεσθαι, à reponendo & condendo dictus: tamen pro cella vinaria accipi ſolet autoribus Plinio zuuneulo & Columella. Sic Vlpianus tradit, Sicut fructus cæteros in horreum condi, & vela in apothecis extendi. ff. xxxij. & xlvij. de furtis. Si præponas in apotheca amphoras eſſe vini, eáſque ſubtractas, ſingulatim furtum fit, non totius apothecæ. *Horreum*) granarium ab hordeo, quod in eo ſeruabatur, quidam dictum autumant. debet autem eſſe ficciſſimum, & ſicut cella vinaria ad Septentionem ſpectare, auerſum omnino ab au-

dux, totidem in ipſa. præterea cœnatio, quæ latiſſimum mare, longiſſimum littus, amæniſſimas villas proſpicit. Eſt & alia turris: in hac cubiculum, in quo ſol naſcitur conditúrque: lata poſt apotheca & horreum. Sub hoc triclinium, quod turbati maris non niſi fragorem

& sonum patitur, cúmque iam languidum ac desinentem. hortum & gestationem videt qua hortus includitur: gestatio buxo aut rore marino, vbi deficit buxus, ambitur. Nam buxus qua parte defenditur tectis, abunde viret aperto cœlo, apertóque vento: & quanquam longinqua aspergine maris, inarescit. Adiacet gestationi interiore circuitu vinea tenera & vmbrosa, nudisque etiam pedibus mollis & cedens. Hortum morus & ficus frequens vestit, quarum arborum illa vel maximè ferax est terra, malignior cæteris. hac non deteriore quàm maris facie cœnatio remota à mari fruitur. Cingitur diætis duabus à tergo, quarum fenestris subiacet vestibulum villæ, & hortus alius pinguis & rusticus. Hinc cryptoporticus propè publici operis instar extenditur.

stro. autores sunt Vitruuius, Plinius, Palladius, Columella, qui in horreum, id est, in erectum, vitem firmari vsurpat. *Sub hoc*) horreo, nam debet esse pensile. *Triclinium*) est. *Patitur*) sentit. *Languidum*) iam fractum. *Videt*) illud triclinium. *Gestationem*) locum, quo gestabantur, quamplurimum subdio ambulacrum. *Buxo*) aut rore marino sunt isti frutices notissimi. *Defenditur*) contegitur ab aspergine maris. *Acunnè*) fertiliter *Aperto cœlo*) sereno & ventis expósito. *Longinqua aspergine*) vt vix possit conspergi rore salso. fit enim aspergo maris ex concussione vicini scopuli. hinc Virgil. Obiectæ salsa spumant aspergine cautes. *Inarescit*) moritur. In secunda lectione fuit marcessit. *Interiore circuitu*) magis horto propinqua. *Tenera*) nouella. & præsertim more Romano cùm vites ibi sunt breues & humiles. *Morus*) arbor Palladi dicata, quòd serò germinat: ideo nullis vernis subiecta tempestatibus. *Vestit*) ornat, & contegit. *Ficus*) terra Laurentina littoralis. *Vel maximè*) supra cæteras arbores has nutrit. *Malignior*) infensior, sterilior. *Cæteris*) arboribus. *Hac non deteriore*) sensus est: alia quamuis procul à mari cœnatio, tamen fruitur aspectu tam amœno quam illà quæ mari adiacet, de qua suprà. *Cingitur diætis*) coniunguntur duæ diætæ cœnationi continentem versus. Ad idem ferè legitur, vincitur. *A tergo*) ab ea parte cœnationis, qua mare non aspicit, à septentrione. *Vestibulum*) ingressus. Ex authoritate Cæcilij Gell. Gellius, & eadem ad verbum transcribens Macrobius, refert non in ipsa domo nec partem ædium, sed locum ante ianuam esse per quem de via aditus accessúsque ad ædes fit, cum dextra sinistráque inter ianuam & tecta, quæ sunt viæ iuncta, spatium relinquitur. fiebat autem in ædibus amplissimæ fortunæ Vestibuli derivationem aliam refert Ouidius in Fastis à Gellio & Macrobio, à Vesta deduci more poëtarum fingens his versibus. Hinc quoque vestibulum dici reor, vnde precamur. Qua fauor Vestam quæ loca prima tenet. Vitruuius & Vipianus vocabulo Græco vtentes prothyrum appellarunt: dij propylæon, vt Maximus & Thucydidis interpres. *Villa*) domus in agro. *Rustico*) rerum rusticarum refertus. non ad vmbram & voluptatem, vt ille superior. *Cryptoporticus*) occulta & latens porticus. κρυπτὸς enim abscondo & Crypta locus abditus, & concameratus, quam pro cryptoporticu reor Vitruuium posuisse: In ædibus, ait, cryptæ, horrea, apothecæ. Iuuenalis pro subterranea cauerna fornicata, id est, cloaca, vsurpauit, Et solitus mediæ cryptam penetrare suburræ. Apud Sidonium de cryptoporticu hæc traduntur, A parte vestibuli longitudo recta interius patet, mediis non interpollata parietibus: quæ quia nouum hil ipsa prospectat, etsi non hippodromus, saltem cryptoporticus meo mihi iure vocitabitur. *Propè publici operis*) ins-

sic) instar publici operis tam magnifica & ampla vt ferè operibus publicis fit similis: publica enim ampliora, honestiora, sumptuosioráque quàm priuata sunt. *Extenditur*) in longum porrigitur.

Vtrinque fenestrâ, à mari plures, ab horto singulæ, & altius pauciores. Hæ cum serenus dies & immotus, omnes: cum hinc vel inde ventus inquietus, qua venti quiescunt, sine iniuria patent, ante cryptoporticum xystus violis odoratus, teporémque solis infusi repercussu cryptoporticus anget. inde area, qua vt tenet solem, sic aquilonem inhibet, summouétque, quantùmque caloris antè, tantum retrò frigoris, similiter Africum sistit, atque ita diuersissimos ventos alium alio à latere frangit & finit. Hæc iucunditas eius hyeme, maior æstate. Nam ante meridiem xystum, post meridiem gestationes, hortique proximam partem vmbra sua temperat, qua vt dies cre-

Vtrinque) à Meridie & Septentrione. Illinc enim mare, hinc ortum spectabat. *Singulæ*) non gemellæ & binæ, vt à mari. [*Et altius pauciores*) Sed in eminentiore parte sunt pauciores quàm in inferiore. Legitur etiam.] Sed alternis pauciores: vt sit sensus, ab horto habet pauciores fenestras dimidio quàm à mari. Potest etiam legi alterius, vt multi codices habent, in eundem sensum, scilicet fenestris alterius partis. *Hæ patent*) aperiuntur fenestræ [*Iniuria*) offensione.] *Immotus*) quietus à vento. *Hinc vel inde*) à Meridie vel Septentrione. *Iniuria*) ventorum molestia. *Xystus*) Vitruuius xystum ampla latitudine porticum, in qua athletæ per hyberna exercebantur, esse voluit Græca appellatione nostrósque hypætras sub dio ambulationes xysta vocare, quæ Græci paradromidas dicunt: sed libro quinto à superioribus in quibusdam autor idem discrepat. Hæc, inquit, porticus xystus apud Græcos vocitatur, quòd athletæ per hyberna tempora in tectis stadiis exercentur. [Vnde Pollux antiquos testatur dixisse xystos dromos, & Xenophontem in Oeconomico sine dromo scripsisse xystum.] Faciunda autem xysta sic videntur vt sint inter duas porticus syluæ, aut platanus, & in his perficiantur inter arbores ambulationes quas Græci paradromidas, nostri xysta appellant, in quas per hyemem è xysto sereno cœlo athletæ prodeuntes exercentur. Nam modò xystum vocabulum esse Græcum, modò Latinum dicit: & xystum tam neutro quàm masculino genere vsurpat? cum apud cæteros masculino proferatur, quemadmodum puto M. Tullium per hæc intellexisse. Num eandem locus hic non idoneus videtur? in quo porticus hæc ipsa vbi inambulamus & palæstra, & tot loci sessiones, gymnasiorum & Græcorum disputationum memoriam quodammodo commonent. Et idem alibi dixerat palæstritas in xysto spatiari. Secundus libro quinto. Est ante porticum xystus concisus in plurimas species, distinctúsque buxo. Apud Tranquillum in Augusto accipimus in eundem sensum dici xystum. Vlpianus Xysticos appellat palæstritas in xysto se exercentes. Quidam Græcorum xystum interpretantur esse locum politum & æquatum, significare etiam paruum hastile seu iaculum. hinc Arrianus inquit, Signa electi exercitus, aquilæ, imagines regiæ, coronæ, omnes aureæ super xystis argenteis. Xystis autem vestis Tragicorum crocea. Et Xystion vulgarem quandam gemmam ex India mitti refert auunculus Secundi. *Odoratus*) odore repletus. Odoratum est quod aliunde accipit odorem, vt odoratum templum. Odorum, quod per se habet. Martialis, Tantus veris honos, & odoræ gratiæ Floræ. Hæc tamen poetarum licentia confunditur. *Area*) maiorem habet. *Repercussu cryptoporticus*) obiectu parietis australi cryptoporticus. *Area*) diffunditur. *Tenet solem*) qui austro expo-

sitis. *Inhibet*) arcet cryptoporticus intermedia ab aquilone. *Frigoris vetro*, si opus fuerit apertis cryptoporticus fenestris: & perflante aquilone. *Africum sistit*) clausis cryptoporticus fenestris non permittit incredescere. *Diuersissimos ventos*) Africum & Aquilonem [à diuersa cæli regione venientes.] *Alio latere*) aquilonem à septentrionali pariete, africum à meridionali. *Finit*) comprimit, extinguit. *Hac iucundissima*) talis cryptoporticus vtilitas repo-

Breuior) vergente die ad hyemem vel meridiem. *Longior*) æstate, recedente sole ad septentriònem vel ad occidentem. *Hac*) à septentrione. *Illac*) à meridie. *Caret sole*) non sentit æstum: nam per æstatem mediam culmini imminet, nec penetrat sol aliis superimpositis membris. *Ad hoc*) insuper. *Fauonios*) zephyros ab occidente. *Transmittit*) per alias fenestras: sic moto aëre, impigróque refrigeratur. *Manente*) quieto, nec exitum reperiente. *Ingrauescit*) grauior fit inhabitantibus. nam vbi aër silet densior & pestilentior. Deinceps cryptoporticus: & pariter in capite cryptoporticus, deinceps enim ordinem denotat. *Horti diæta*) structa in horto. nam testimonio Iurisconsulti ostendimus diætam in hortis fieri. *Legitur etiam Zeta*) super qua dictione videtur mihi operæpretium referre, quid hactenus comperierim. Lampridius in Heliogabalo, Odores indicos sine carbonibus ad vaporandas zetas iussit incendi. Sidonius libro nono, Quòd supradicto tamdiu potes vti libello, vt eum non amplius zetecula tua quàm memoria includat. Et octauo. Nã per armariola & zeteculas nostras non remanserũt digna prolatu. Ex posterioribus colligi potest zetam pro bibliotheca vsurpari. nec Sidonij autoritatem in hoc magnifacio: quòd nec Vlpianus Iurisconsultus eruditissimus libro trigesimo secundo, vbi de bibliothecis multa disserit, vllam zetæ mentionem facit. Quidam arbitrantur zetam locum, quem antiqui deducta per parietes aqua frigida refrigerabant, vel feruenti calefaciebant,

rem in anteriori area continere & frigora arcere. *Ante meridiem xystum*) quia æstate sol habet ortum magis septentrionalem, sic & occasum. vnde mane xystum: quippe qui iuxta frontem orientalem ad meridiem situs erat. *Post meridiem gestationem, & orti proximam partem*) vt quæ iuxta frontem occidentalem iacebant, sua vmbra refrigerabat. [*Temperat vmbra*) mollificat & habitabilem facit vmbra, quam sui parietes causant.]

uit decreuitque, modò breuior, modò longior hac vel illac cadit. Ipsa verò cryptoporticus tũc maximè caret sole, cum ardentissimus culmini eius insistit. Ad hoc patentibus fenestris fauonios accipit, transmittitque: nec vnquam aëre pigro & manente ingrauescit. In capite xysti deinceps cryptoporticus, horti diæta est, amores mei: reuera amores. ipse posui. In hac

Neratius hunc modum deducendorum riuulorum per parietes notat. & Vlpianus de cuniculo, inquit, instituendo per quem vapor traditur in balnearias vaporibus. Et alibi, Balneis vaporibus cùm Quintilla cuniculum pergentem in hortis induxisset. Alij propter sequentia zetam locum esse voluerunt vnius lecti cum sellis duabus, qui velis obductis & reductis modò adiiciebatur cubiculo, modò auferebatur: & traxisse nomen, quoniam tribus è partibus fenestras & prospectus habeat, atque solem multipliciter accipiat. λὰν ϑ ζέειν, quod est feruere. nam Homerus inquit: ὡς ξλεβὸς ζέῃ, id est, vt autem lebes feruet: quando & heliocaminus in ipsa zeta ponebatur. vel λὰν ϑ ζέειν, quòd in ea commodissime viuatur. Alij omnino mendum vbique inoleuisse & diætam legendum. nam præter fidem veterum exemplarium hac vtuntur ratione, quòd cùm prius diæta & ziæta scriberetur, indifferenter d in z mutatis, vt Medentius Mezentius autore Prisciano: postea ex ziæta scriptum esse zeta eorum inscitia, qui nesciebant ziætam & diætam idem esse. nec obstat quòd aqua calefieret. nam hoc commodissimè fieri poterat dicta in quam se recipi so-

pi solitum Saturnalibus ad struxi. Faciundam curaui.

Heliocaminus) concameratus locus totus soli expositus, ac hyberno tempore calorem ex illo recipiens & continens diætæ pars: nostri vaporarium solare vocant [siue solarium vt apud Plautum in milite glorioso. nam heliocaminus græcum est. ἥλιος enim sol & κάμινος fornax. Eius meminit Vlpianus octauo ff. de seruitutibus vrbanorum prædiorum, cùm scribit, Si arborem ponat vt lamini officiat, dicendum erit contra impositam seruitutem eum facere: nam & arbor officit, quominus cœlum videri possit. si verò heliocamino vel solario: similiter dicendum erit, quia vmbram facit in loco cui sol fuit necessarius. Miror quosdam prodere ausos olim caminos non fuisse in membris domus, cum Sidonius secus apertissime ostendat his verbis, A cryptoporticu in hyemale triclinium venitur: quod arcuatili camino sæpe ignis animatus pulla fuligine infecit. Tranquillus in Vitellio Nec antè in Prætorium rediit, quam flagrante triclinio ex conceptu camini. tunc quidem consternatis, & quasi omine aduerso anxiis omnibus, inquit, bono animo estote, nobis illuxit. M. Tullius ad Atticum luculento camino vtendum dixit. Horatius, Per brumam Tyberis sexcili mense caminus. Et Athenæus, Carnes coctas in caminis ad differentiam earum quæ clibano coquuntur. [Lucianus ad hoc in Saturnalibus, vbi hyemem describit, Multi, inquit, circum caminum versantur. Et Didymus in re Rustica præcipit, faciundum caminum in balneis.] *Alia*) parte. *Stem*) quem vt exciperet, ideo struebatur heliocaminus: vnde meritò Iurisconsultus respondet, arbores quæ illum intumbrarent succidi & tolli debere. *Volam*) à foribus. *Prospicit*) heliocaminus. *Medium parietem*) scilicet cryptoporticus à fronte. *Recedit*) disiungitur. non enim diæta contignabatur cum cryptoporticu: sed suis per se parietibus surgebat. *Elegantèr*) summa architectura & gratia. *Specularibus*) lapidibus translucentibus, eundem quem nunc vitrum, in fenestris vsum præstantibus. *Adiicitur cubiculo*) auget cubiculum remotis velis, & minuit eisdem obductis. Seneca Natura. iiij scripsit cœnationem velis & specularibus muniri solitam. *Capit*) illud cubiculum tantæ capacitatis est, vt lectum & duas cathedras contineat. [*A pedibus*] lecti. Seneca de beneficiis, Pedem & nostrum dicimus & lecti, & veli, & caminis, an ab ea parte lecti vbi stant pedes hominis dormientis.] *Mare*) est. *Villa*) circumuicinæ. nam Laurentino vicus adiacebat. *Latere*) orientali. *Facies*) diuersos aspectus, mare, villas, syluas. *Miscet*) quia à quacunque fenestra tria ista videri poterant: an, quod magis probo, quòd angustia loci per tres fenestras vno aspectu omnia licebat intueri. *Distinguit*) separat diuersitate luminum. *Iunctum*) connexum priori cubiculo est aliud, quod abditum & obscurum vocat noctis & somni, id est tenebrarum.

heliocaminus quidem, alia xystum, alia mare: vtraque solem: cubiculum autem valuis, cryptoporticum fenestra prospicit: quà mare contra parietem medium diæta perquam eleganter recedit: quæ specularibus & velis obductis reductisve modò adiicitur cubiculo, modò aufertur. lectum & duas cathedras capit, à pedibus mare, à tergo villæ, à capite syluæ: tot facies locorum, totidem fenestris & distinguit & miscet. Iunctum est cubiculum noctis & somni. non illud voces seruulorum, non maris murmur, non tempestatum motus, non fulgurum lumen, ac ne diem quidem sentit, nisi fenestris apertis. Tam alti abditique secreti illa ratio, quòd interiacens andron parietem cubiculi, hortique distinguit, atque ita omnem sonum

& quietis. Martial. pariter lib. x. Et in profundo somnus, & quies nullis offensa linguis, nec dies nisi admissus. *Strepitus*) vider. *Abditi*) remoti.) *Interiacens*) inter hortum & cubiculum. *Andron*) locus domicilij appellatur angustior longitudine, in quo viri plurimum morantur, sicut Gynæcium vbi mulieres. autores sunt Festus, Suidas, Pollux, [qui androna etiam libro sexto pro loco conuiuij interpretatur.] Ad hęc, inquit Aristophanes, iudicia omnia & porticus andronas faciam. Athenęus, Maiores domus heroum Homerus μέγαρα vocat, & δώματα & κλισίας: vos verò ξυστοὺς & ἀνδρεῶνας. Et vbi de conuiuiis Cretensium agit. Sunt, inquit, vbiqsin domibus duo loca conuiuiis celebrandis assignata, quorum alterum vocãt ἀνδρεῖον, alterum, in quo hospites dormiunt, κοιμητήριον, καὶ κοιτῶνα, quod est dormio. Idem autore Pyrgione ἀνδρῶνα dictũ asserit à Ioue hospitali. Herodotus magnam domum vocat andreona. Leonidas in epigrammate, & alij Græcorum pro cœnatio vsurpant, sicut legimus geminos extra androna vocasse Simonidem, & statim corruisse. Vitruuius scribit Græcos appellare andronas cœcos, id est, domos vbi conuiuia virilia solent esse, quòd eò mulieres non accedant, quanquam iam dixisset, Græci mesaulas inter duas aulas positas nominant, eas nostri andronas. Vt per hæc andron modò Latinum, modò Græcum sit, quod non potest conuenire, nisi dicamus cùm testatur andron esse Græcum vocabulum respexisse originem & derivationem ἀνὴρ ἀνδρὸς, id est à viro: cùm verò Latinum, quòd à nostris iam receptum esset, & pro suo vterentur: quæ ratio locum habere debet in recitatis super verbo xystus testimonio eiusdem Vitruuij. satis autem constat andron & andreon indifferenter pro eodem vsurpari. *Sonum*) intercurrentem strepitum.

Media inanitate) spatioso androne interposito. *Consumit*) dispersit. *Hypocaustum*) vaporarium. *Angusta fenestra*) spiraculo, vnde ex hypocausto calor in sudatorium ingrediebatur. *Ratio*) temporis, si calor est, retinet, si frigus, effundit. *Procestrium*) legitur etiam προστρώτιον de vtroque paulo infrà. *Obliquum*) non ex directo. *Seruat*) admittit, sentit. *Absit*) adeo ocio fruor, vt ciuili ornatáque habitatione. *Saturnalibus*) à Saturno saturnalia dicta: & in eius honorem inchoata nemo dubitat. quo autem tempore & à quibus instituta, magna inter eruditos concertatio: nam alij à Iano, quidam ab Hercule tradidere, Plutarchus à Numa. Liuius etiam Consulibus A. Sempronio & M. Minutio ædem Saturno dicatam: Saturnalia diem festum instituisse prodidit. Martialis à Ioue initium cepisse. Sed quid agam potius madidis Saturne diebus, Quos tibi pro cœlo Iupiter ipse dedit? Athenæus apud Græcos longè multa explicat, Saturnalibus, inquit, libertate vtebantur serui apud Romanos, quam consuetudinem traxere à Græcis: nam Mercurialibus in Creta simile festum celebratur referente Caristio, & discumbentibus seruis domini ministrant. In Troœzena congregatio populorum fit per multos dies: sed totum vno serui talis ludunt, & à dominis cibantur. Berosus apud eundem Athenæum tradit de mense Augusto, die vndecimo agi festum cognomento Laceam, diebus quinque, quibus moris erat regi dominos à seruis, & eorum vnum deduci regia stola indutum, quem vocarent zoganem. Baron Sinopensis thesaurus significat Saturnalium festum Græcum esse, & apud Thessalos Peloria dici, vbi ab Athenæo longa fabula super hoc enarratur.

media inanitate consumit. Applicitum est cubiculo hypocaustum perexiguum, quod angusta fenestra suppositum calorem, vt ratio exigit, aut effundit, aut retinet. Procæton inde & cubiculum porrigitur in solem, quem orientem statim exceptum, vltra meridiem, obliquum quidem, sed tamen seruat. In hanc ego dietam cùm me recipio, abesse mihi etiam à villa mea videor. magnamq. eius voluptatem præcipuè Saturnalibus capio, cum reliqua pars

ratur. Seruis autem concessa licentia, quòd Saturno rege nemo seruitio vel libertate discriminabatur, vt scilicet vita illa simplex & antiqua per saturnalia repræsentaretur, primo per diem celebrata qui est quartusdecimus Calend. Ianuarij, quamquam Acron primo die mensis Decembris Saturnalia fieri referat, sed postea edictis C. Iulij Cæsaris duobus diebus huic mensi adiectis. & Augusti edicto, trium dierum feriæ saturnalibus sunt additæ, & sigillariorum adiecta celebritas in septem dies discursum publicum & lætitiam religionis extendit. Nonnulli tamen nulla sigillariorum habita mentione septem dierum saturnalia fuisse scribunt. M. Tullius ad Atticum, secundis & tertiis saturnalibus, pro secundo & tertio saturnalium die dixit. Martialis quinque dierum tantum eo disticho, cui Lemma est Flagra, Ludite lasciui, sed tantum ludite serui. Hæc signata mihi quinque diebus erunt. Nemo illis diebus officiis publicis occupabatur, neque toga seu trabea vel paludata veste, prætextatáque vtebatur: verùm sola syntheſi.

Licentia dierum) saturnalibus licebat seruis sumptis pileis non modò vesci cum dominis, sed pares honores illis in domo gerere, ius dicere, & omni ludorum genere remitti: cuius rei vestigia in aliquibus Italiæ oppidis publicè adhuc restant post natalem redemptoris nostri. *Obstrepunt*) strepitu impedimento sunt, interturbant. *Vtilitas*) dicta, ex qua hanc capio vtilitatem. Sunt qui legant, nec vtilitas nec amœnitas deficit aqua salienti. vt sit sensus, ex aqua salienti comparamus vtilitatem & amœnitatem. *Salientis*) scaturientis. *Habet*) solum Laurentinum. *Potius fontes*) non multum profundos latice statim occurrente effossa humo, sicut in multis Mediolanensis agri locis. *In summo*) vt possint facile deduci ad inferiora, an non in profundo, sed superficie terræ, quod sequentia probant. *Mira*) est *Obuius*) subitus, expositus. *Sincerus*) purus, illimis. *Salsus*) In secunda lectione corruptus fuit. *Suggerunt*) ministrat ad vsum necessarium. *Affatim*) abundè quod dictum credit Festus à copia fandi. & Terentium affatim id est ad lassitudinem protulisse. Columella affatim pileas dixit, & plerunque eo dicendi genere vsus est. Ammianus referente Gellio putat prima acuta pronunciandum. *Ostiensis*) colonia. Ostiam colon tam maritimis commeatibus opportunam à Septentrionali parte ad ostium Tyberis Ancus Martius Romanorum Rex deduxit testimonio Cor. Nepotis, Plinij nunculi, & Stephani. quamquam is, vt scriptorum alij ab eo conditam fuisse tradat, eam Strabo neutro protulit. Appellatam Ostiam Dionysius autumat, quòd in ostio Tyberis sita sit, quondam Romanorum nauale, quamuis antea importuosum, sed Imperatore Claudio portum extruente ægrè tamen, vt quod post vndecim annos triginta hominum militibus sine intermissione laborantibus hospitale factum est. Colonia est quæ ab vrbe propagata secundum Siculum Flaccum ad ipsos propinquiores municipiorum populos coercendos vel hostium incursus repellendos, iura institutáque populi Romani habet, non sui arbitrij: quæ conditio cùm sit magis obnoxia & minus libera quam municipij, potiorem tamen ac præstabilior existimatur propter amplitudinem maiestatémque populi Rom. cuius quasi effigies parua, simulacrúmque esse

tecti licentia dierum, festisque clamoribus personat. nam nec ipse meorum lusibus, nec illi studiis meis obstrepunt. Hæc vtilitas, hæc amœnitas, deficitur aqua salienti, sed potens ac potius fontes habet. sunt enim in summo, & omnino litoris illius mira natura. quocunque loco moueris humum, obuius & paratus humor occurrit, isque sincerus, ac ne leuiter quidem tanta maris vicinitate salsus. Suggerunt affatim ligna proximæ syluæ. cæteras copias Ostiensis colonia ministrat. Frugi quidem homini

videtur: & simul, quia obscura obliteraque sunt municipiorum iura, quibus vti iam per innocentiam non queunt. Coloniarum genera duo Asconius esse voluit: municipium scilicet & coloniam intelligens: quorum illud extrinsecus in ciuitatem venit, hoc ex ciuitate in alium locum mittitur: hinc autore Dionysio coloniæ in vrbe patronos habebant, qui colonos tanquam filios gratis defendebant. Mittebantur autem coloniæ ad exonerandam vrbem multitudine oppressam, & vt socios haberent tanquam eiusdem generis nomini Romano fideliores. [Charax historicus apud magnum etymologicum refert Silenorum statuas cum vtribus quos vitium cultores Bacchus ad bellum iturus senescentes in Italiaresiquerat, solitas poni in Coloniis, vt his sacrorum communicatio denotaretur: sed quia erant in compedibus, voluisse per hoc demonstrare eas Colonias populo Romano fuisse subiectas, & legibus Romanorum vixisse.] *Cætera*) necessarias. Martialis loci penuriam notans, scribit omnem cœnam venire in Laurentinum ab vrbano macello. *Vicus*) In oppidis constat ex plurimis domibus, in agris ex villis, cuius incolas, vicanos Liuius appellauit. neque ignoro Vicanos populos esse, quos Coriolanus debellauit. Vicinia autem est ipsa vicinitas. & vicinales vias propinquas dixit Frontinus. *Frugi*] modesto.

Vna villa) media inter Laurentinum meum & vicum. *Meritoria*) mercedis causa structa. sic Iuuenalis seu balnea, siue diuersoria mercede conducta intellexerit Satyra tertia. nam quæ meritoria somnum Admittunt. Et Iulianus vetat vsufructuarium meritoria facere in domo legata. Quòd autem, inquit, dixi meritoria non facturum: ita accipi volo, quæ vulgo diuersoria vel fullonica appellantur. Tranquillus meritoriam thermam vocat mercede conductam: vt meritoriæ dicuntur mulieres, quæ mercedis gratia prostituuntur. M. Tullius in Philippicis, Ingenui pueri cum meritoriis. *Domin.*) alicuius villæ Laurentinæ. *Subitus*) improuisus. *Breuior mora*) quam sit facturus in villa, vt nequeat priuatum balineum pati calefieri, [an momentaneum balneæ tempus.] *Continua*) parietibus coniuncta. *Intermissa*) disiuncta. *Multarum vrbium faciem*) in vnum sæpius surgentia. cum quibusdam interuallis, qualis prospectus ferè per totam porciferam offertur Genuam tendentibus. *Siue mari vtare*) siue per mare nauiges, siue per litus spatieris. *Nonnunquam*) rarius. *Mollit*) quietum reddit. *Frequens*) fluctuosus, asper. *Indurat*) exasperat.

sufficit etiam vicus, quem vna villa discernit, in hoc balinea meritoria tria. Magna commoditas, si forte balineum domi, ni vel subitus aduentus, vel breuior mora calefacere dissuadeat. Littus ornant varietate gratissima nunc continua, nunc intermissa tecta villarum, quæ præstant multarum vrbium faciem, siue ipso mari, siue ipso littore vtare. quod nonnunquam longa tranquillitas mollit, sæpius frequens & contrarius fluctus indurat. Mare non sanè preciosis piscibus abundat: soleas tamen & squillas optimas suggerit. Villa verò nostra etiam mediterraneas copias præstat, lac in primis. Nam illuc è pascuis pecora conueniunt, siquando aquam, vmbrámve sectantur. Iustine de causis cum tibi videor incolere, inhabitare, diligere secessum: quem tu nimis vrbanus es, nisi concupiscis: atque vtinam concupiscas, vt tot tantisque dotibus villulæ nostræ maxima commendatio ex tuo contubernio accedat. Vale.

liperāt. *Pretiosa piscibus*) quorum venationem per hæc poetarum nasutissimus irridet, An Laurentino turpes in littore ranæ, Et satius teneros ducere credis acos. *Soleæ*) Solea piscis genus. translatum verbum autore Fabio à solea pedis tegumento sic: ex genere planorum, vt rhombus est & passer. *Squillæ*) Martial. Cæruleus nos liris amat, quem sylua Miticæ Protegit, hinc squillæ maxima turba sumus. Iuuenalis tanquam pretiosum piscem squillam introduxit, Aspice quam longo distendat pectore lancem, Quæ fertur domino squilla, & quibus vndique septa Asparagis, qua despiciat conuiuia cauda. De qua lege Plinium seniorem libro nono: & M. Tullium de Natura deorum. Horatius, Affertur squillas inter murena natantes. *Suggerit*) subministrat. In secunda lectione fuit egerit, id est, emittit. quod minus probo. *Mediterranea*) quæ solent prouenire in locis mediterraneis. *Hæc*) in Laurentinum. *Vrbanus*) amicus vrbis. *Commendatio*) laus. *Accedat*) addatur. *Contubernio*) cohabitatione.

C. PLINIVS MAVRICO SVIO S.

QVID à te) Polliceretur Maurico, cùm omnes rhetores audierit, se relaturum ad quem mittat fratris filios. Inuenio non Maurico, sed Mario: in quibusdam etiam codicibus Martio inscriptam epistolam. *Dulcissimam ætatem*) idolescē iam. *Vt solebam*) dum discipulus eram. *Et studia*) quantum mihi afferant propter eloquentiæ studia. *Frequenti auditorio*) in magna auditorum copia. nam frequenter auditorium pro auditoribus vsurpat. vt libro quarto. Ingens auditorium. Et sexto, Alienum auditorium. Auditores aliorum causa congregatos. Tranquill. Cum primum frequenti auditorio commississet, id est multis auditoribus. Neque interdum negauerunt accipi pro loco in quem conueniunt ad audiendum, vt auditorium publicum in quod promiscuè venitur: sicut Marcellus titulo de statu defunctorum, videtur accepisse. *Ordinis nostri*) Patricij. *Loquebantur*) Alia lectio ha

QVID à te iucundius mihi potuit niungi, quàm vt præceptorem fratris tui liberis quærerem? Nam beneficio tuo in scholam redeo: & illam dulcissimā ætatem quasi resumo. Sedeo inter iuuenes vt solebā: atq; etiam experior quantum apud illos autoritatis ex studiis habeam. Nam proximè frequenti auditorio inter se coram multi ordinis nostri clarè loquebantur. intraui, conticuerunt. Quòd non referrem nisi ad illorum magis laudem quàm ad meam pertineret, ac nisi sperare te vellem, posse fratris tui filios probè discere. Quod superest, cū omnes qui profitētur audiero, quid de illis quoq; sentiam, scribam, efficiamq; quantū tamen epistola consequi potero, vt ipse omnes audisse videaris. Debeo enim tibi, debeo memoriæ fratris tui hāc fidem, hoc studium, præsertim super tanta re. Nam quid magis interest vestra, quàm vt liberi, dicerem tui, nisi nunc illos magis amares, digni illo patre, te patruo reperiātur: quam curam mihi etiam si non mandasses vindicassem. Non ignoro suscipiendas offensas in eligendo præceptore. Sed oportet me non modò

ber iocabantur. *Clare*) alta voce. *Ad illorum laudem*) qui tanti viri præsentiam silentio sunt venerati. *Epistola*) nam viua vox magis afficit. *Memoria*) quia tunc defunctus erat. Sic enim de mortuis solebant fari. Apuleius, Cum fratre optimæ memoriæ viro dixit. Est adhuc videre in epitaphiis antiquorum, B. M. id est beatæ memoriæ: quem dicendi modum paulatim de mortuis vulgo vsurpamus. *Studium*) diligentiam. *Tanta re*) tanti momenti. circumspiciendus enim diligenter pueris magister est, à quo mores primum, mox eloquentiam hauriant. *Magis amares*) quàm si tui essent. *Illo*) summo viro. *Vendicassem*) vltro suscepissem.

Offensas) quia omnes præceptores hanc prouinciam ambibant. *Simultates*) inimicitias. *Quam parentes*) subire decet.

offensas, verumetiam simultates pro fratris tui filiis tam æquo animo subire, quàm parentes pro suis. Vale.

C. PLINIVS CEREALI SVO S.

HORTARIS) Cereali petenti vt quandam orationem recitaret, multas causas proponit quibus desistere debeat: postremò tamen affert se iudicium eius secuturum. *Vehementer addubitem*) sim in maximo dubio recitandi illam. *Nomen suum*) quia cùm agebantur, actiones dicebantur, sed recitatæ iure videbantur appellandæ recitationes. *Quæ*) actiones. *Iudicum*) Centumuirorum. *Consessus*) nam in Tribunali iudices sedebant, aduocati verò stabant. *Accendere*) augere, impetum, date. *Aduocatorum celebritas*) causidici laudati [& frequentes.] *Exemtus*) finis causæ, qui non est in manu oratoris. *Non vnius*) multorum. nam plures aduocati vnam eandémque causam agebant. *Actoris*) litigatoris Actor est qui agit causam vel tragœdiam, & similia. Varro putat actorem tantum dici, qui aliquid agit motu corporis. potest enim aliquis facere, non agere, vt poetæ comœdiam: & agere, non facere, vt comœdus tragœdiam. *Studium*) fauor. *Diductum*) diuisum. *In partes*) diuersas: nam id solet fieri vt discedentium vni magis faueat auditor: & si neuter nec beneficio, nec iniuria sit incognitus. *Ad hoc*) præterea. Secundo peculiaris particula. *Gestus dicentis*) oratoris mores: nam omnis actio in duas partes diuiditur, in vocem & gestum. hic oculos, illa aures mouet: per quos duos sensus omnis ad animum penetrat affectus. *Incessus*) M. Tullius rarum in actione incessum, neque admo-

HORTARIS *vt orationem amicis pluribus recitem. faciam, quia hortaris: quamuis vehementer addubitem. neque enim me præterit actiones quæ recitantur, impetum omnem calorémque, ac propè nomen suum perdere: vt quas soleant commendare, simul & accendere iudicum consessus, celebritas aduocatorum, expectatio euentus, fama non vnius actoris, diductúmque in partes audientium studium: ad hoc, dicentis gestus, incessus, discursus etiam, omnibusq; motibus animi consentaneus vigor corporis. vnde accidit vt hi qui sedentes agunt, quamuis illis maxima ex parte supersint eadem illa quæ stantibus, tamen hoc quod sedent quasi debilitentur & deprimantur. Recitantium verò præcipua pronunciationis adiumenta, oculi, manus, præpediuntur, quominus mirũ est si auditorũ intem-*

admodum longum probat. *Discursus*) modò sit breuis & moderatus, aliàs improbandus. quare tradunt Virginium Flauium interrogasse quendam suum antisophistam [in actione frequenter discurrétem.] quo millia passuum declamasset. *Vigor*) robur, firmitas. *Consentaneus*) commodatus magis ad sensus quàm ad verba. *Agunt*) causam dicunt. *Eadem illa*) vox, caput, vultus, oculi, supercilia, & reliquæ corporis partes: gestus etiam & motus: non autem incessus & discursus. *Stantibus*) pedibus innitentibus. *Hoc*) propter hoc. *Deprimantur*) inferiores sint statibus. [*Recitantium*) quos sedere oportet. *Oculi*] de quibus vndecimo Fabius, Sed in ipso vultu plurimum valent oculi, per quos maximè animus emanat, vt citra metum quoq; & hilaritate nitescant, & tristitiæ quoddam nubilum ducant: quin etiam lacrymas iis natura mentis indices dedit, quæ aut erumpunt dolore, aut lætitia manant. motu verò intenti, remissi, superbi, torui, mites, asperi fiũt. *Manus*) sine quibus truncа esset actio ac debilis. vix dici potest quot motus habeant, cum pene ipsam verborum copiam prosequuntur. nam & cæteræ partes loquentem adiuuant, hæ, prope est vt dicam) ipsæ loquuntur, an non iis poscimus? pollicemur? vocamus? dimittimus? minamur? supplicamus? abominamus? timemus? interrogamus? gaudium, tristitiam, dubitationem, confessionem, pœnitentiam, modum, copiam, numerum, tempus ostẽdimus? nam eadem concitant, supplicant, inhibent, probant, admirantur, verecundantur. Quare non immeritò Secundus oculos, & manus præcipua pronunciationis adiumenta appellat. *Prapediuntur*) multum disturbantur ab officio suo. *Languescit*) minuitur. *Capta*) pellecta, [delinita] *Extrinsecus blandimentis*) motu corporis opportuno. *Aculeis*) stimulis. *Pugnax*) in genere iudiciali. *Contentiosa*) in qua opus est contra aduersarium vocem intendere. nam cõtentio est oratio acris ad confirmandum & confutãdum accommodata, quæ in continuationem & distributionem diuiditur: quarum illa est orationis enunciãdæ acclamatio clamosa, hæc autem in contentione oratio frequens cum raris & breuibus interuallis, acri vociferatione. *Compositum*) constitutum. *Sit*) cum labore. *Quousquesque*] cuiuscunque sit conditionis & ordinis. quota enim & ordinem dignitatis & minimum significat. hoc inuenio apud M. Tullium, Plinios vtrosque, Tacitum, Senecam, Martialem. In fœminino genere hucúsque tantum pro re minima annotauimus, præterquam apud Horatium.

tio languescit, nullis extrinsecus aut blandimentis capta aut aculeis excitata. His accedit quòd oratio de qua loquor pugnax & contentiosa est. Porro ita natura comparatum est, vt ea quæ scripsimus cum labore, etiam cum labore audiri putemus. Et sanè quotusquisque tam rectus auditor, quem non potius dulcia hæc & sonantia, quàm austera & pressa delectent? Est quidem omnino turpis ista discordia, est tamẽ, quia plerunq; euenit vt aliud auditores, aliud iudices exigant, cũ alioqui præcipuè auditor ijs affici debeat, quibus idem, si foret iudex, maximè permoueretur. Potest tamen fieri vt quanquam in his difficultatibus libro isti nouitas tenocinetur. nouitas apud nostros: apud Græcos enim est quiddam quamuis ex diuerso, non tamen omnino dissimile. Nam vt illis erat moris, leges quas vt contrarias prioribus legibus arguebant, aliarum collatione conuincere, ita nobis, inesse repetundarum legi quod postularemus, cùm hac ipsa lege, tum aliis colligẽdum fuit: quod nequaquam blandum auribus imperitorum, tanto maiorem apud doctos habere

rat. in Sermonibus, vbi hora quota significat ordinem. & Cic. in Rhetorico, Quota nocte hora. *Dulcia hæc*) qualia sunt epigrammata & orationes demonstratiuæ. *Sonantia*) in iucundioribus vocaliora verba esse debent, Sonantia ergo simplicia, quæ maximè exclamant, aut sono sunt iucundissima: nam sicut syllabæ è literis melius sonantibus clariores sunt, ita verba è syllabis magis vocalia: & quo plus quæque spiritus habet, eo auditu pulchrius: & quod facit syllabarum, idem verborum quoque inter se copulatio, vt aliud alij iunctum melius sonet. *Austera*) seuera, grauia, quibus paria auditu verba referente Quintiliano conueniunt. *Pressa*) astricta, diligentia, remissa, rebus tamen minoribus apta. *Turpia*) vituperanda. *Est tamen*) repetitio eiusdem verbi maiorem vim habet. *Exigant*) appetant. *Hæ*) rebus. *Afficit*) moueri. Est enim affici trahi ad vnamquanque rem ex aliqua animi perturbatione. Seneca affectus esse voluit motus animi subitos, improbabiles & concitatos, [quanquam Maximus egregium humani animi affectum dixerit.] Græci *πάθη* vocant, de quibus plura Quintilianus & Macrobius. Mouentur autem & dicendo, & faciendo, vt M. Antonius Cæsaris Dictatoris prætextam in funere proferens. Maximè fiunt in procœmio & epilogo: alibi breuiores. satis cognitum est in illis esse vim eloquentiæ. *Lenocinetur*) blandiatur, gratiam addat. *Nouitas*) noua dicendi species. *Non dissimile*) in genere. *Conuincere leges*) sensus est in constitutione legitima ex contrariis legibus, quas leges probabant esse contrarias aliis legibus, Græci consueuerunt comparatione aliarum meliorum legum confutare. Scias autem necesse est iure ipso nullam esse legem legi contrariam: quia si diuersum iussisset, alterum altero abrogaretur: sed eas casu & euentu collidi, & diuersas videri. *Ita nobis*) ordo est, ita fuit argumentandum & probandum nobis cum ipsa lege repetundarum, tum aliis legibus ineſſe legi repetundarum, id est, contineri ea lege quod accusaremus: videtur autem ista fuisse oratio, qua Marium Priscum accusauit. *Blandum auribus imperitorum*) gratum auditoribus imperitis.

Gratiam) fauorem. *Placuerit*) tibi videbitur. *Placè*) diligenter. *Calculos*) difficultates, rationes: qui enim computabant, calculis vtebantur. vnde Vegetius Calculare. & Mart. calculatorem dixerunt. & ratiocinatorem dixerunt. & ratio pro calculo, sicut calculus pro ratione vsurpatur. Columella calculos pro sumptu & reditu accipit, cum præcipit ne maiorem agrum quam ratio calculorum patitur, emere velimus. *Ratio exigetur*) petent auditores

gratiam debet, quanto minorem apud indoctos habet. nos autem si placuerit recitare, adhibituri sumus eruditissimum quemque: sed planè adhuc an sit recitandum, examina tecum, omnésque quos ego noui in vtraque parte calculos pone. idque elige, in quo vicerit ratio. à te enim ratio exigetur, nos excusabit obsequium. Vale.

rationem à te quare suaseris, vt recitarem. *Obsequium*) quia parui tuis impetriis.

C. PLINIVS CALVISIO SVO. S.

ASSEM *para*) Calusium conuiuabile sum[illegible] tabellis de M. Regulo tabellis delectat, latenter tempora sua pulsans, quibus mali mul[illegible]

ASSEM *para, & accipe anream fabulam: fabulas immò, nam me priorum noua admonuit: nec refert à qua potissimum incipiam. Verania*

maiora

maiora quàm boni præmia consequebantur. [*Assem*) As antiquitus libralis, id est duodecim vnciarum fuit. autores sunt Donatus, Priscianus, Gellius. Q. Fabio Dictatore vncialis factus: mox lege Papyriana semiuncialis. Prius non fuit pecunia numerata, vt postea. Dionysio & Festo autoribus æreus erat as. Plutarchus argenteum scribit. Varro & eum secutus Pompeius ab ære dictum censent. *Auream fabulam*) eximiam, pretiosam, pulcherri-

mam. sic Venerem, & mala aurea appellare solemus. nam aurum reliquis metallis pulchrius & pretiosius. Quare suum Apuleius asinum deici aureum voluit, quasi admirandum & supra cæteros quamuis aurum tradant in precio fuisse non propter colorem, sed quòd rerum vni nihil igne deperit. *Assem para*) hoc verbo vruntur circumforanei, & circulatores etiam nunc fabellas populo vendituri. *Fabulas immo*) Correctio. *Nova*) nuper facta. *Veranius*

Pisonis) vxor, quæ maritum post cædem composuit quæsito capite, quod venale interfectores seruauerant, meminit Tac. *Graviter iacebat*) graui morbo pressa lecto se continebat. *Huius Pisonis*) nam fuit & C. Piso, qui in Neronem coniurauit, ac alij plures. *Galba adoptauit*) imperator Galba, cum Germaniæ legiones duce Aulo Vitellio defecissent, se verò non tam propter senectutem quàm orbitatem despici intelligeret, L. Pisonem Frugi Licinianum egregium iuuenem, generosum, mitem, prudentem, M. Crasso ex Scribonia genitum, vultu habituque moris antiqui recta interpretatione seuerum, deterius interpretantibus tristiorem adoptauit: cuius adoptionem à Galba secreto habitam *cum in castra protulisset*, milites nullo donatiuo dignati ægrè tulerunt. quod indignanti Othoni, quia non se adoptasset, materiam præbuit deficiendi. Piso postea in vestibulo Vestæ ab Othonianis militibus interficitur sexto post adoptionem die. Hanc rem copiosius tractant Tacitus, Tranquillus, Plutarchus, Dion. *Inimicissimus*) vivo Nerone. [neque minùs post mortem Galbæ. nam Montanus Regulo obiecit Pisonis mortui caput morsu appetitum.] *Ipsi*) Veraniæ. *Esto*) concedentis aduerbium, quale Virgilianum illud. Esto, ægram nulli quondam flexere mariti. *Componit vultum*) in grauitatem & dubitationem format. *Intendit*) immobiles tenet obtutúsque hæret defixus in vno. quod est signum cogitabundi, sicut agitare digitos vt computaret siderum calculos. *Nihil*) facit. *Suspendat*) excutiat ambiguam & suspensam teneat. [fuit in alia lectione, Computat nihil, diu miseram expectationesuspendit] *Climactericum tempus*) arduum, difficile, contrarium Suida interprete: & Sidonius lib. octauo pleraq; de climacterico, quod per hebdomadas fiebat. septenarium enim annũ ætatis Chaldæi periculosum putabant, sed maximè sexagesimũ tertium: vnde climactericum quasi scalarium dixere Græci. quare Augustus apud Gellium gratulatur Caio nepoti quòd euasisset climactericum: cum tam quartum & sexagesimum natalem ageret, periculosum profectò senibus si fides adhibenda scriptoribus: sed Censorinus in eo opusculo quod de natali composuit explicatius quam superiores super climacterico scripsit: annum referens quadragesimum nonum longè lectissimum minus verò suspectum tertium & sexagesimum, ac vnum & nonagesimum: quam-

Pisonis grauiter iacebat. (huius dico Pisonis, quem Galba adoptauit.) Ad hanc Regulus venit. primùm impudentiam hominis qui venerit ad ægram, cuius marito inimicissimus, ipsi inuisissimus fuerat. Esto, si venit tantum. at ille etiam proximus toro sedit, quo die, qua hora nata esset, interrogauit. vbi audiuit, componit vultum, intendit oculos, mouet labra, agitat digitos, computat nihil, nisi vt diu miseram expectatione suspendat. Habes (inquit) climactericum tempus, sed euades. quod vt tibi magis liqueat, aruspicem consulam,

quam & ipſi lætæ ſint. Plinius ſenior quintum & quadrageſimum ſuſpectum tradidit, ſed per nouem annorum numerum procedens. *Euades*) valitudinem recuperabis. *Liqueat*) manifeſtum ſit. *Aruſpicem*) qui victimarum exta introſpiciebat aruſpex dictus. Dionyſius quos Græcè hieroſcopos Romanos vetuſti nominis parum cuſtodes dixiſſe putat aruſpices. at Fabius à ſpectando à poſteriore parte dictos aſſerit. Donatus ab aruga, quæ & hoſtia: vel ab ara in qua ſeruetur, nomen ſumpſiſſe. Aruſpicinæ inuentum Delpho Plinius tradit, alij à Tage Thuſco ad Romanos tranſiiſſe. [*Expertus*) veridicum.] *Nec mora*) fuit. *Exta*) præcordia vno nomine in homine dicuntur *Congruere*) eadem ſignificare vt liberaretur. *Significatione ſiderum*) aſtrologia collecta ex climaterica ratione. *Vt*) ſolet fieri. *In periculo*) qui in aliquo periculo ſunt: vnde in morbo nulli ſtatim magis quàm medico credimus. *Codicillos*) tabulas. *Legatum*) hæreditatis partem. Eſt autem legatum, deliberatio quædam hæreditatis, qua teſtator, ex eo quod vniuerſum hæredis foret, alicui quid collatum voluit. hæc Florentinus. At Modeſtinus breuius Legatum, inquit, eſt quædam donatio teſtamento relicta. Iuſtinianus, Legatum eſt donatio quædam à defuncto relicta ab hærede præſtanda: ſed olim Legatorum genera quatuor fuerũt quæ ibi explicantur. *Ingraueſcit*) Verania magis premitur morbo. *Nequam*) malum, alij pro inutili accipiunt [monſtrũ nulla virtute redemptum.] *Pluſquam periurum*) impium & prophanum. *Peieraſſet per ſalutem filij*) periurium feciſſet iurando per ſalutem filij ſui Veraniam conualituram. *Fallit*) peierando & viuendo. *In caput*) in vitam. *Pueri*) cuius ingenium Martial. epigrammate proſequitur, & Secundus non vituperat lib. iiij. vbi illius obitum refert. [*Deteſtatur*) teſtando retorquet.] *Velleius Blæſus*) crediderim hunc eſſe Blæſum, quem idẽ poëta lib. viij. ad Mediolanum ſcribens nominat, & ſi ſciam Pedium Blæſum Sabinum à Nerone Senatu motum, Cyrenenſibus accuſantibus violatum ab eo theſaurum Æſculapij, delectúmque militarem precio & ambitione corruptum, cui poſtea ab Othone locus ſenatorius reſtitutus. Legimus etiam Iunium Blæſum Lugdunenſis Galliæ rectorem genere illuſtrem, largum animo & parem opibus, qui accuſatus apud Vitellium veneno interiit, vir natalium & morum elegantia clarus. Vellcium Paulum Bithyniæ Proconſulem recitat Secundus in Epiſtolis ad Traianum. *Nouiſſima*) qua poſtea

quem ſum frequenter expertus. Nec mora: ſacrificium facit. affirmat exta cum ſiderum ſignificatione cõgruere. Illa vt in periculo credula, poſcit codicillos, legatum Regulo ſcribit: mox ingraueſcit, clamat moriens, O hominem nequam, perfidum, ac plus etiam quàm periurum qui ſibi per ſalutem filij peieraſſet, Facit hoc Regulus non minus ſceleratè quàm frequenter, quòd iram deorum quos ipſe quotidie fallit, in caput infelicis pueri deteſtatur. Velleius Blæſus ille locuples conſularis nouiſſima valetudine conflictabatur, cupiebat mutare teſtamentum. Regulus qui ſperaret aliquid ex nouis tabulis, quia nuper captare eum cœperat, medicos hortari, rogare, quoquo modo ſpiritum homini prorogarent. poſtquam ſignatum eſt teſtamentum, mutat perſonam, vertit allocutionem, iiſdémque medicis quouſque miſerum cruciatis? quid inuidetis bonam mortem, cui dare vitam non poteſtis? moritur Blæſus: & tanquam omnia audiſſet, regulo ne tantulum quidem. Sufficiunt duæ fabulæ, an ſcholaſtica lege ter-

flea interiit. *Ille*) omnibus notus & admirandus. vt Tunc ille Æneas. *Confictabatur*) eludebatur, vincebatur. *Testamentum*) de quo verbo suprà. *Nouis tabulis*) extremo testamento, nam posteriora derogant prioribus. [secundum enim Iurisconsultum licet homini vsque ad mortem mutare testamentum, quia ambulatoria est voluntas eius vsque ad mortem.] testamenti tabulas secundum Vlpian. maccipere debemus omnem materiæ figuram. siue igitur tabulæ sint ligneæ, siue cuiuscunque alterius materiæ, siue chartæ, siue membranæ, siue corium animalis alicuius, tabulæ rectè dicuntur. *Captare*) præmiis & donis spe maiorum aucupari. *Horrari*) in finitiua pro præteritis imperfectis more vsitato. *Spiritum*) vitam. *Homini*) Blæso. *Signatum est testamentum*) Vlpianus titulo de testamentis, signatas tabulas accipi docet, si & lintheo, quo tabulæ inuolutæ sunt, signa impressa fuerint, & singulos testes, septem secundum Paulum, qui in testimonio adhibentur, proprio chirographo annotare conuenit, quis & cuius testamentum signauerit. *Personam*) fumit habitum miserantis. *Allocutionem*) sermone dicendi formam. *Iisdémque medicu*) Dicit. notam hominis impudentiam, qui quos paulo antè hortabatur, vt vitam Blæso protraherent, nunc dehortatur. *Bonam*) laudabilem. [citam.] *Omnia*) quæ Regulus dixerat legati causa. *Tantulum*) minimum, subaudi reliquit. *Scholastica lege*) sunt qui nullo autore dicant fuisse moris olim scholasticis, vt expositis duabus controuersiis tertiam exponendam postularent. Nos secus interpretandum duximus, Scholastica lege, id est, more ociosorum: quibus consuetudo fabellis oblectari. & tertiam dixit, non respiciens ad vllum antiquum morem, nec ad numerum ternarium, sed perinde ac si diceret aliam. erat enim tertia post secundam. respexit autem ad significatum verbi: nam σχολαστικὸς ociosum significat & fictum. Quid autem aliud est scholastica controuersia quàm ficta causa? & ab ociosis tractari solita: vnde Secundus libro nono, Nisi fortè volumus scholasticas atque (vt ita dicam) vmbraticas literas mittere, id est fictas, quales ab ociosis scribi solent. Et scholasticum ingenium dixit eodem libro pro ocioso. Quare Petronius Arbiter scholasticorum ocium deludens, controuersiam vmbrantibus sententiolis fictam dicit.

Est) materia. *Aurelia*) duas lego Aurelias per illa tempora, Aureliam Messallinam, Clodium Albinum, qui postea imperauit, enixam alteram Aureliam, diuitem & orbam: de qua Iuuen. Quod captator emat Lenas, Aurelia vendat. Posteriorem Secundus intelligit. *Ornata* honoribus & claris natalibus illustrata. *Has*) tunicas. *Leges*) legato mihi relinquas. *Nec multa*) nec plura, sed summam rei dicam. *Aperire tabulas*) Vlpianus de testamentis, Si, inquit, testamentum quod resignauerit testator, iterum signatum fuerit septem testium signis, non erit imperfectum: sed vtroque iure valebit, tam ciuili quàm Prætorio.

notiam poscis? est vnde fiat. Aurelia, ornata fœmina, signatura testamentum, sumpserat pulcherrimas tunicas: Regulus quum veniſſet ad signandum, Rogo, inquit, has mihi leges. Aurelia ludere hominem putabat, ille serio instabat, nec multa, coegit mulierem aperire tabulas, ac sibi tunicas, quas erat induta, legare. obseruauit scribentem, inspexit an scripsisset. Et Aurelia quidem viuit, ille tamen istud tanquam morituram coegit. & hic hæreditates, hic legata, quasi mercatur, accipit. ἀλλά τι δεῖ λέγειν ταῦτα in ea ciuitate, in qua iampridem non minora præmia, immò maiora, nequitia & improbitas, quàm pudor & virtus habent. Aspice Regulum, qui ex paupere & tenui, ad tantas opes per flagitia processit, vt ipse mihi dixerit quum consuleret, quam citò

Obseruauit scribentem) annotauit Aureliam, dum legatum scriberet, ne sicut à Blæso deciperetur. *Insperxit*) an scripsisset ad quod videtur Martialis mutatis nominibus lib. xij. alludisse, Hæredem tibi me Catulle dicis. Non credam nisi legero Catulle. *Vixit*) adhuc superstes est. *Cœgit*) ad scribendum sibi legatum. *Mariuram*) mox. *Hæreditates*) totum patrimonium nam hæreditas est tanquam genus, cui legatum species subest: maior enim res est hæreditas quàm legatū. ἀπὸ κοινοῦ λεγόμενα, id est, sed quid extendo, videlicet, quid plura dicam? *Nequitia & improbitas*) nequam & mali. *Pudor & virtus*) pudici & boni. Idem notat Matt. ad Fabianum scribens. & Iuuen. Sat. j. sceleſtus præmia dari pulsans, bonos iacere algentes. *Paupere & tenui*) parua re & exiguis facultatibus. *Per flagitia*) bonorum citationes & testamentorum captationes. *Prouexit*) ad ampliores diuitias & dignitates peruenit.

Sestertium sexcenties) sexcenta millia nummum. *Implaturus*) summæ additurus. *Exta inspirata*) dum sacrificaret, inuenit geminata exta in hostia, & duo capita habentia, quod erat signum admodum lætum. Hinc Valerius Marcelli sacrificium laudans, scribit iecur cum duobus capitibus ei apparuisse. [Etiam Tranquillus tradit immolanti Augusto omnium victimarum iecinora replicata intrinsecus ab ima fibra apparuisse, & responsum per hæc læta & magna portendi.] Legitur etiam duplicia. *Portendi*) significat prædici. Portenta sunt proprie ostenta, quæ aliquid imminere significant. Monstra, deorum monita. *Prodigia*) iræ & minæ. *Mutues & ducenties*) bis. tot. *Dictata testamenta*) quæ ad alios iure deberent peruenire, pro suo arbitrio disposuerit. Iam dictum est quid sit dictare.

sestertium sexcenties impleturus esset, inuenisse se exta duplicata, quibus portendi millies & ducenties habiturum. & habebit, si modò, vt cœpit, aliena testamenta, (quod est improbissimum genus falsi) ipsis, quorum sunt illa, dictauerit. Vale.

C. PLINII

C. PLINII CÆCILII SECVNDI EPISTOLARVM LIBER TERTIVS.

Cum doctissimis IOHANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS CALVISIO SVO S.

NESCIO Terentium epistolarum librum ad Calusium contubernalē suum iochoās, Velitici) Spurinnæ & vitam & mores breuibus explicat: spondétq; cū primùm ad senium peruenerit se vsurum eo vitæ genere. (*Exegerim*) dispensauerim. exigere tempus, est disponere & transmittere, interdum expellere. vt Iurisconsultus in prœmio ff. & Teren. An exigendæ sint nobis Ac Historici, Post exactos Reges.] *Vllum*) meæ vitæ. *Quo*) tempore. *Adeo*) in tantum iucunditatis prouectus. *Dissimilem*) ordinatus: vt qui incipiat & desinat vbi conueniat. *Certum syderum cursus*) vt sol & luna, cæteráque sidera: quæ certa & firma mensura motus suos dispertiunsur. Sidus à Græcis ἄστρον dictum, ex pluribus stellis conficitur: quod pro sole & luna sæpius positum non modò apud poetas, sed & cæterum scriptores inuenimus. Sidus præterea genus morbi qui partem corporis tactam facit immobilem, vt qui fulmine feriuntur: à quo verbum sideratus de-

NESCIO, *an vllum iucundius tempus exegerim, quàm quo nuper apud Spurinnam fui: adeo quidem vt neminem magis in senectute, (si modò senescere datum est) æmulari velim. nihil est enim illo vitæ genere distinctius. me autem vt certus syderum cursus, ita vita hominum disposita delectat, senum præsertim. Nam iuuenes adhuc con-*

duxit Plinius auunculus & sideratа membra, ac sideratione legimus. [*Vita hominum*) vita adolescentis dicitur esse in salo lenis in portu.]

Confusa) inordinata *Industria sera*) diligentia tarda, ingenium importunum commodissime Seneca exagitare mentis concursationem bonæ industriam appellat. *Ambitio turpis*) honorum indecora affectatio in senibus. nam licèt per se vitium sit ambitio: sæpe tamen in iuuene causa virtutum fit. *Regulam*) ordinem. *Parua si non continuè fiant*) parua essent per se considerata: sed si continuè fiant; magna sunt. instar solis, qui certa mensura semper se circumagit, vitam disponebat Spurinna. *Orbe*) ordine, circulo in se recurrente. *Hora secunda*) diei naturalis, id est, ab oriente sole ad solis occasum: quamuis autoribus Plutarcho, Gellio, Macrobio, Varronem secutis, diem Romani inciperent à sexta noctis hora, Athenienses autem ab occasu, Thusci à meridie, vno cœli circumactu, quo dies verus & nox continetur. ciuilis hic appellatus à Censorino in libro de Natalis sicut ille naturalis, vbi pluribus explicatur. Varia diei apud varias gentes obseruatio. Rerum scriptores quamplurimum de naturali die loquuntur. Sic Martial. illo epigrammate, Prima salutantes atque altera continet hora, & quæ deinceps. Iuuenalis, Ipsa dies pulchro distinguitur ordine rerum, vt Græcum epigramma conticeam, cui est initium ἐξ ὥρης μέχρις ἴσαν τέτταρες. Paulus de verborum significatione, Cuiuscunque diei maior, inquit, pars est horarum septem, primarum diei non supremarum: per quod designatur diem tantum fuisse xij. horarum. In quam sententiam apertius totus pedibus iuit Pæ-

fusa quædam & quasi turbata non indecent: senibus placida omnia & ordinata conueniunt, quibus industria sera, turpis ambitio est. Hanc regulam Spurinna constantissimè seruat. quin etiam parua hæc, parua, si nõ quotidie fiant, ordine quodã & velut orbe circumagit. Manè lectulo cõtinetur: hora secũda calceos poscit, ambulat millia passuum tria: nec minus animum quã corpus exercet. Si adsunt amici, honestissimi sermones explicãtur: si non, liber legitur: interdum etiam præsentibus amicis: si tamen illi non grauantur. Deinde considet, & liber rursus, aut sermo libro potior, mox vehiculum ascendit: assumit vxorem singularis exempli, vel aliquem amicorum, vt me proximè. Quàm pulchrum illud, quàm dulce secretum: quantum ibi antiquitatis: quæ facta, quos viros audias, quibus præceptis imbuare. quamuis ille hoc temperamentum modestiæ suæ induxerit, ne præcipere videatur. Peractis septem millibus passuum, iterum ambulat mille, iterum residet, vel se cubiculo ac stylo reddit. Scribit enim, & quidem vtraque lingua, lyrica doctissimè. mira illis dulcedo, mira suauitas, mira hilaritas, cuius gratiã cumulat sanctitas scribentis. Vbi hora balinei nunciata est (est autem

dianus, & eandem libro octauo Secundus repetit. [*Mille passus*) Quidam codices habent millia passuum tria.] *Honestissimi*) de rebus honestissimis. *Si non*) adsunt amici. *Liber rursus*) legitur [nam otium sine literis mors est, & hominis viui sepultura] *Sermo*) oratio & Spurinnæ demissa: quã sermon ita laudat, vt scriptis anteponat. *Vxorem*) Cocciam nomine. *Singularis exempli*) vnicæ & præcipuæ virtutis, quæ posset aliis exemplo esse. *Proxime*) nuper vna assumpsit. *Illud secretum*) vehiculo

culo [eodem] cum Spurinna vehi. *Quantum antiquitati*) quanta refert de antiquis illustria. [*Quibus*) Socraticis, optimis] *Indixerit*) posuerit, id est ea modestia moneat. *Pro ipsa*) tanquam eruditior. *Peractis*) transactis vehiculo. *Iterum*) Iam enim dixerat ambulasse mille passus antequam vehiculum conscenderet. [*Cubiculo*) studio. [*Stylo*) compositioni. *Vtraque lingua*) Græca & Latina. [nam cæteræ linguæ credebantur esse barbaræ præter Latinam & Græcam. & sanè si disciplinas in vtraque scriptas consideraris, & verborum copiam, harum altera longè reliquas antecibit. *Lyrica*) carmina: dicta à lyra, quæ latinè fidis, cuius concentu lyrica cantabantur: quorum princeps apud Græcos Pindarus, apud nos Horatius. Lyricis aut heroum laudes, aut olympionicarum scribebantur: & amores eodem in arte dicente, Musa dedit fidibus duos, puerósque deorum, Et pugilem victorem, & equum certamine primum, Et iuuenum curas, & libera vina referre. *Suauitas*) nàm potest aliquid esse dulce non suaue. *Hilaritas*) lætitia, hilarus vel hilaris (vtroque enim modo dicitur) lætus. & hilaria festa matris deûm octauo Calendas Aprilis lætitiæ & festiuitatis: Lampridius & Macrobius prodidere. *Sanctitas*) incorrupta vita.

Hyeme hora) Martialis palæstræ & balneo nonam aferipsit, nulla hyemis & æstatis distinctione. Spartianus in Adriano tradit neminem nisi ægrum lauari in publico passum ante octauam horam. Latius Vitruuius lauandi tempus complexus est, constitutum fuisse referens à meridiano ad vesperum. Hìc autem non tam publicum lauandi tempus, quàm Spurinnæ consuetum designat Secundus. *Mouetur pila*) exerceatur lusoria pila: cuius inuentor Pythus. sequentia monstrant trigonalem intelligendam: in qua sinistra manus plurimum erat adiumento: ex testimonio illius distichi, Si me nobilibus scis expulsare sinistris, Sum tua: si nescis, rustice redde pilam. Minus enim mirandum fuisset, si folle senectuti dato lusisset Spurinna: de quo Martialis pariter, Folle decet pueros ludere, folle senes. De variis pilæ ludis lege Pollucem libro nono. *Hoc genere exercitationis*) trigonalis pilæ. *Pugnat cum senectute*) senex opus iuuenile exercet. *Accubat*) lecto. *Liberum est*) conceditur, possunt. *Nitida*) splendida: quod ad vasa & ciborum mundiciem, frugi ad cibos refertur. *Puro*) defæcato, precioso, expurato, emaculato, excocto, candefacto, quod putum dixit antiquitas, Græci ἀφρόν. *Antiqua*) meliore. *Corinthia*) vasa: postquam Cnossus Corinthiorum dux, dubium an manu, certè oratione Legatos Romanos violauit, à Metello fusus prælio est: Mummius Metelli successor vrbem ab incolis desertam post alterius ducis Dæti cladem diripuit, deinde deleuit. Quid signorum, quod vestium, quidue tabularum raptum, incensum atque proiectum est, quantas opes & absulerit & cremauerit, hinc scias: quod quicquid Corinthij æris toto orbe laudatur, incendio superfuisse comperimus: nam & æris notam preciosiorem ipsa opulentissimæ vrbis fecit iniuria, quia incendio pertustis plurimis statuis atque simulacris æris, auri argentique vena in commune fluxere, quod à multis assertum Plinius senior supputata temporum ratione falsum probat: nam ante Corinthi ruinas nobiles in ære fictores esse desierant. hinc Græcorum aliqui in vrbis excidio statuarum & picturarum mentionem facientes, reliqua

hyeme nona, æstate octaua) in sole: si caret vento, ambulat nudus. Deinde mouetur pila vehementer & diu. nam hoc quoque exercitationis genere pugnat cum senectute. Lotus accubat, & paulisper cibum differt. interim audit legentem remissius aliquid & dulcius. per hoc omne tempus liberum est amicis, vel eadem agere vel alia, si malint. Apponitur cœna non minus nitida quàm frugi in argento puro & antiquo. Sunt in vsu & Corinthia, quibus

silentio præteriere. obtinuit tamen vsus, vt quicquid notabile siue in signis æris, siue in vasis antiquum inueniretur, pro Corinthio haberetur. & notatum legimus Augustum, vt precioſæ ſuppellectilis, Corinthiorúmque percupidum. Pausanias author est, æs Corinthium ignitum tingi aqua fontis Corinthi Pirenes, qua temperatura fieri elegans & celebre Corinthium æs, cum tamen ibi non nascatur.

delectatur, & afficitur. Frequenter comœdis cœna distinguitur, vt voluptates quoque ſtudiis condiantur. Sumit aliquid de nocte & æſtate. Nemini hoc longum eſt, tanta comitate conuiuium trahitur. Inde illi poſt ſeptimum & ſeptuageſimum annum aurium oculorúmque vigor integer, inde & agile & viuidum corpus, ſoláque ex ſenectute prudentia. Hanc ego vitam voto & cogitatione præſumo, ingreſſurus auidiſſimè, vt primùm ratio ætatis receptui canere permiſerit. Interim mille laboribus conteror, quorum mihi & ſolatium, & exemplum eſt idem Spurinna. nam ille quoque, quoad honeſtum fuit, obiit officia, geſſit magiſtratus, prouincias rexit, multóque labore hoc otium meruit. Egitur eundem mihi curſum, eundem terminum ſtatuo, idque iam nunc apud te ſubſigno. vt ſi me longius euehi videris, in ius voces ad hanc epiſtolam meam, & quieſcere inbeas quũ inertiæ crimen effugero. Vale.

Afficitur) detinetur, affectus capit. *Diſtinguitur*) variatur, interpolatur. *Comœdiis*) comœdiarum actoribus: quod Persius carpit. ecce inter pocula quærunt Romulidæ saturi quid dia poëmata narrent. *Voluptates*) ciborum gratia. *Studiis*) vibano sale, quo respergitur comœdia. *Condiantur*) perficiantur. *Sumit*) cœna occupat aliquam noctis partem etiam in æstate: nam in hyeme nõ erat mirum, cùm poſt nonam inciperet. Hic iure quæri posset, an omnes antiqui semel tantum in die cibum, quam cœnam dixere, sumerent. Satis constat multorum testimonio circa Secundi ſecula cibum semel capi ab omnibus ferè ſolitum. vnde legimus in cœnarum luxum, non prandij leges promulgatas. Veteres bis in die cibum cepiſſe Secundus non multo poſt oſtendit, auunculum ſuum ſcribens conſueuiſſe cibum interdiu leuem & facilem veteru ñ more ſumere, mox habita eiusdem cœnæ mentione Tranquillus asserit Augustum ſolitum meridianum cibum ſumere: ſed cœnam fuiſſe meridianum cibum tradit Pompeius. quod per hæc Cornelius Celsus demonſtraſſe videtur. Si autem vomitus fauces exaſperauit, qui vomuit, ſi mane id fecit, ambulare debet: tum vngi, deinde cœnare. Et Pompeius tradit, quod nunc prandium appellamus, antiquos cœnam dixiſſe: veſpernam quam nunc cœnam. Quare fuiſſe credibile non nullos tunc temporis, qui prandium ſumerent: ad quod in hyeme hortatur idem Celsus. nam Seneca in Naturalibus, inquit, Sed prandia cœnis in lucem vſque perductis ingeſta ſunt. Lampridius Seuerum Imperatorem ſcribit egreſſum balneas multum lactis & panis ſumere ſolitum: & oua, deinde mulſum, atque his refectum aliquando ad prandia iniſſe, aliquando cibum vſque ad cœnam diſtuliſſe. Vitellium, inſuper Tranquillus memorat epulas trifariam ſemper, quadrifariam interdum diſpertire ſolitum: in lentacula, & prandia, & cœnas, & comeſſationes. Athenæus Platonis teſtimonio nixus refert in Sicilia & Italia bis cibum ſumere ſolitos: & alibi, Græcorum antiquos ter in die. irridéque, qui quater epulatos opinantur. Nec mirum ſi tanta ſumendi cibi varietas o-

diim

im fuit: cùm hodie quoque plerique semel tantum, plurimi bis, nonnulli & ter quater in die id faciant. Græcorum luculentissimi scriptores arbitrantur, quod nos prandium, suos ἄριστον: & quod cœnam, δεῖπνον dixisse. Festus tamen prandium ex Græco dictum autumat. Trebellius Pollio appellatum, quòd ad bellum milites paret. *Hoc*) sumere de nocte. *Comitate*) facetiis & benignitate. nam comis, benignus, facilis, suauis. *Trahitur*) producitur. *Inde*) ob istas causas. *Vigor aurium & oculorum*) virtus audiendi & videndi. *Agili*) expeditum, promptum. *Prudentia*) quæ longo rerum vsu comparatur. Scientia autem est intelligendorum bonorum & malorum, eorum etiam media quæ dicuntur: multarum scilicet rerum memoria, & vsus plurium negociorum. *Hanc*) talem *Vota*) invoco, opto. Melius tamen voto legetur. *Præsumo*) prædestino, præoccupo mente *Ingressurus auidissime*) maturus eam maximo desiderio. *Ratio ætatis*) senectus: quia excusantur à ciuilibus officiis. *Recepisti tenere*) consulere quieti & recipere me in secessum ab administratione rerum publicarum. translatum verbum à re militari, cùm pugnando fessis vel interuentu noctis, seu alia ratione recipiendi signum tuba datur. *Obiit officia*) dixit in foro pro amicis, interfuit Senatui. *Magistratus*) dignitates, honores. *Prouincias rexit*) Transpadanam regionem bello Othoniano: in qua cùm in imperio esset, strenue tutatus est Placentiam, postea missus à Traiano in Germaniam aduersum Bructeros, populos eos solo terrore domuit. *Subsigno*) subscribo, sigillo obligo, affirmo. Callistratus de iure immunitatis, Sed ne extenuentur facultates eorum, quæ subsignatæ sint fisco. Sic Iustinianus de administratione tutorum. Secundus etiam ad Traianum, Non sine magna fiducia subsigno. *Longius curbi*) supra rationem ætatis versari ciuilibus negociis. *Ad hanc epistolam*) per hanc epistolam, qua fidem meam astrinxi. *Cum effugero crimen inertiæ*) cum iure non potero accusari inertiæ: quòd ideo desistam à causis agendis, cum expleuero sexagesimum annum, tunc enim licebat ab officiis vacare. subsidium enim bellicissimum existimabant esse senectuti ocium: quanquam de numero annorum aliqua sit inter autores varietas. nam Seneca libro de Vitæ breuitate, tradit Senatorem sexagonarium ab officiis vacare solitum. At idem in Declamationibus, Senator post sexagesimum quintum annum in curiam venire non cogitur nec vetatur. Alibi superiori sententiæ conuenit. Lex à quinquagesimo anno militem non legit, à sexagesimo Senatorem non citat. Inde Secundus libro quarto in eundem sensum inquit, Quando secessus mei non desidiæ nomen, sed tranquillitatis accipiunt, vt ipsæ leges monent quæ maiorem annis sexaginta ocio reddunt. Iurisconsulti tamen Vlpianus & Modestinus septuagesimum annum assignarunt, interdum quinque amplius vt vacationem haberent à tutelis & curationibus, denique à muneribus tantum ciuilibus. nam si honores coniunct. sunt patrimonio non excusantur. quod latius tractat idem Vlpianus de iure immunitatis. Varro sexagesimum ætatis annum à negociis publicis liberum & expeditum esse referens, inde tradit prouerbium natum, Sexagenarios per pontem mittendos, quia suffragium non ferebant, quod per pontem ferebatur: ideo dictum sexagenarios de ponte deici oportere, non vt populeritas malè intelligit, necandos. Extat tamen in prouerbiis Græcis, Sardiniæ incolas supra septuaginta annos Saturno sacrificari.

C. PLINIVS GAVIO MAXIMO SVO S.

QVOD ipse) Gauium Maximum precatur vt aliquid dignitatis Arriano Maturio inopinanti. *QVOD ipse amicis tuis obtulissem si mihi eadē materia suppeteret, id nunc iure videor à te meis petiturus. Arrianus Maturius Altina-*

conferre velit: quod vt libentius faciat, quanta sit cum illo deuinctus amicitia breuibus tangit. *Eadem materia*) occasio. *Arrianum Maturium*) supra de Arriano latius. *Altinatium est princeps*) primum locum obtinet inter Altinates. Princeps enim generale vocabulum eorum qui in aliqua facultate excellunt. Altinum oppidum Venetiæ in palude similem Rauennæ situm habens ab Attila diruptum seu incensum. eius lanæ tertium inter Italas locum obtinent ex Martialis Disticho, Velleribus primis Appulia, Parma secundis Nobilis, Altinum tertia laudat ouis. *Facultatibus*) diuitiis. *Iudicio in studiis*) emendatore meorum scriptorum. *Ambitu*) honorum cupiditate. *Equestri gradu*) dignitate equestri: cui concessum lege Roscia in quartodecimo theatri gradu sedere. *Tenui*) subsistit ad exemplum Mecœnatis. *Altissimum*) Consulatus dignitatem. *Astruere*) addere. *Inopinantis*) ex improuiso, præter spem. *Astruere*) resumptio eiusdem verbi quæ commodè fit cum aliqua sunt interposita. *Astruere autem*) facultas: nam fuit missus ad ordinandum Achaiæ statum, postmodum Præfectus Prætorio. *Mei*) pro meis amicis. *Arrianum Maturium*) supra de Arriano latius. *Altinatium est princeps*) primum locum obtinet inter Altinates. Princeps enim generale vocabulum eorum qui in aliqua facultate excellunt. Altinum oppidum Venetiæ in palude similem Rauennæ situm habens ab Attila dirutum seu incensum. eius lanæ tertium inter Italas locum obtinent ex Martialis Disticho, Velleribus primis Appulia, Parma secundis Nobilis, Altinum tertia laudat ouis. *Facultatibus*) diuitiis. *Iudicio in studiis*) emendatore meorum scriptorum. *Ambitu*) honorum cupiditate. *Equestri gradu*) dignitate equestri: cui concessum lege Roscia in quartodecimo theatri gradu sedere. *Tenui*) subsistit ad exemplum Mecœnatis. *Altissimum*) Consulatus dignitatem. *Astruere*) addere. *Inopinantis*) ex improuiso, præter spem. *Astruere*) resumptio eiusdem verbi quæ commodè fit cum aliqua sunt interposita. *Astruere autem*) repete extrinsecus magni æstimo. *Splendidum nec molestum*) dignitatem aliquam honorificam & quietam. *Qua prima occasio*) quàm primum simile aliquid tibi occurret.

tium est princeps. Cùm dico princeps, non de facultatibus loquor quæ illi largè supersùt: sed de castitate, iustitia, grauitate, prudentia. Huius ego consilio, in negociis: iudicio, in studiis vtor. Nam plurimum fide, plurimum veritate, plurimum intelligentia præstat. Amat me (nihil possum ardentius dicere) vt tu. caret ambitu, ideo se in equestri gradu tenuit cùm facilè posset ascendere altissimum. Mihi tamen ornandus excolendusq; est. itaq; magni æstimo dignitati eius aliquid adstruere inopinantis, nescientis, immò etiam fortasse nolentis: adstruere autem quod sit splendidum nec molestum: cuius generis quæ prima occasio tibi, cōferas in eum rogo: habebis me, habebis ipsum gratissimum debitorem. Quamuis n. ista non appetat, tam grate tamen excipit quàm si concupiscat. Vale.

C. PLINIVS CORELLIÆ HISPVLLÆ S.

VM patrem) Corellia Hispulla, Corellio & Hispullæ genita, adolescentem filium domi erudiebat. Secundus olim Corellio patri amicissimus eam monet iam rhetori excolendum tradere, Iulium Genitorem inter cæteros professores vnicè probans. *Patrem*) Corellium. *Suspexerim*) veneratus sim vt rectorem & magistrum. *In memoriam eius*) cùm post

VM patrem tuum, grauissimum & sanctissimum virum, suspexerim magis an amauerim dubitem: teq; & in memoriā eius & in honorem tuum vnice diligam, cupiam necesse est: atq; etiam, quantū in me fuerit, enitar, vt filius tuus auo similis existat: equidē malo materno: quāquam illi paternus etiam clarus spectatusq; contigerit. Pater quoq; & patruus illustri laude conspicui, quibus omnibus ita demum similis adolescet, si imbutus honestis artibus fuerit, quas

Corel-

Corellij obitum adhuc illius memor sim. *In honorem tuum*) cùm te honorem. vel vbi agitur de honore tuo. Alij legunt, quod non improbo, & in memoriam eius & honorem tuum vnicè diligam. sic enim fit clarior sensus. *Materno*) Cornelio patri tuo & illi auo. *Paterno*) à patre auus. *Spectatus*) probatus: tamē si maioris vis sit spectatus. In Philip. tamē M. Tul. dicit. Quam porro spectatus ciuis, quàm probatus. *Adolesceret*) parfiet. *Plurimum refert*) Fabius enim mandat eligendum præceptorē sanctissimum, cuius rei præcipuam prudentibus curam esse asserit, cùm & moribus & dicendi genere plerunque discipuli præceptoribus similes fiant. *Contubernium*) consuetudinem, familiaritatem. *Domi*) tuæ. *Modica vel nulla materia*) si boni sint præceptores, aliàs non minor peccandi in secreto quàm inter multitudinem datur, secundum Quintilianum. *Extra limē*) in scholas publicas, extra Grammaticam. *Circunspiciendus*) deligendus. *Rhetor*) dicendi magister. Græci indifferenter pro eo qui artem exercet, vsurpant. *Severitas*) disciplinam, quæ maximè severa fuerit, ex præcepto Fabij decet eligere. *Pudor*) Abstinentia vitiorum, pudicitia: in quem sensum etiam Græci vtuntur. Valerius autem plerunque pro verecundia. *Castitas*) incorrupta vita. *Fortuna dotibus*) diuitiis. *Lubrico ætatis*) in adolescentia, quæ facilè potest ad malum declinare. *Custos etiam rectórque*) rhetor, à quo non solum instituatur sed etiam regatur. nam intelligere pædagogum, quem Fabius esse voluit amicum, virum grauem, liberum, aut fidelem libertum, sequentia non patiuntur. [*Videor*) possum. *Non obstat*) ad iudicandum acriter.] *Iulium Genitorem*) rhetorem iad quem alibi Secundus. *Charitas*) amor. *Ex iudicio nata*) iudicaui ex moribus eum virum bonum, antequam amarem. *Horridior*) formidolosior. *Durior*) seuerior, qui inuitatus ad cœnam quamuis lautissimam, tamen grauatus est: quia scurræ, cinœdi, mortones mensæ inerrabant. *Vt hac licentia temporum*) respectu nostrorum temporum, quibus magna vtimur licentia: nam si respicimus antiqua, non horridus haberi potest. *Facultas*) Copia & potestas facilius dicendi. pro diuitiis sæpe accipitur alibi, quæ multa faciendi facilitatem præbent. *Aperta*) facilis cognitu, prompta. nam vitandus à puero præceptor aridus, ne fiat humilis & veluti terram spectans. *Abstrusa*) maxima secreta & abdita inuoluta, vt non statim dignosci possit. Videtur sumptum à M. Tullio pro Marcello cùm scribit, In animis hominum tantas latebras & tantos recessus esse. Et ex prima ad Brutum epistola, Non soleo, inquit, mi Brute, (quod tibi notum esse arbitror) temerè affirmare de altero: est enim periculosum propter occultas hominum voluntates, multiplicésque naturas. Clodij animum perspectum habeo, cognitum, iudicatum.

plurimum refert, à quo potissimum accipiat. Adhuc illum pueritiæ ratio intra cōtubernium tuum tenuit, præceptores domi habuit, vbi est erroribus modica, vel etiam nulla materia. iam studia eius extra limen proferēda sunt, iam circumspiciendus rhetor Latinus, cuius schola seueritas, pudor in primis, castitas constet. Adest enim adolescēti nostro cum cæteris naturæ fortunæq; dotibus, eximia corporis pulchritudo, cui in hoc lubrico ætatis nō præceptor modò, sed custos etiam rectórque quærendus est. Videor ergo demōstrare tibi posse Iulium Genitorem. amatur a me: iudicio tamen meo nō obstat chartas hominis, quæ ex iudicio nata est: vir est emendatus & grauis: paulo etiam horridior & durior vt in hac licentia temporum. quantum eloquentia valeat pluribus credere potes. nam dicendi facultas aperta & expositа statim cernitur. Vita hominum alios recessus, magnásque

Idem ad Q. fratrem, Multis inuolueris tegitur, & quasi velis quibusdam obtenditur vniuscuiusque natura: frons, oculi, vultus persæpe mentiuntur, oratio verò sæpissimè. Lucianus de calumnia, refert in tenebris vniuscuiusque voluntatem. Secundum verò Nazarius in Panegyrico Constantij hoc loco conatus est imitari, Humanæ, scribit, mentes profundos gerunt cogitationum recessus.

Sponsorem) vadem, fidelussorem, nihil nisi virtuti congruum te in homine deprehensurum. *Profuturum*) vtile. *Audiet*) Vnde Iuuenalis monet per ista puerum ad nihil turpe admittendum, Nil dictu fœdum, visúque hæc limina tangat, Intra quæ puer est: nam sequitur maximam puero reuerentiam habendam. *Nesciisse*) & in moribus & literis. at potius moribus: nam si quidem studiis scholas prodesse, moribus autem nocere constaret: potior mihi ratio viuendi honestè, quam vel optimè dicendi videretur. *Quibus imaginibus*) præclaris maioribus: quorum imagines iuxta átrium super tabulino collocabat antiquitas, & in funere gentilitio efferebantur, vt posteri exemplo incitarentur, & maiorum nobilitas ostentaretur. Quare Sallustius arguens Marium ignobilem fuisse, refert sine malorum imaginibus, & pariter Tranquillus gentem Flauiam. *Oneretur*) nisi fuerit illis similis: maius enim dedecus inuritur nobilium filiis degeneribus, quàm obscuro loco natis. *Nomina*) maiorum illustria. Iurisconsulti frequentiùs prodebitoribus vsurpant. *Sustineat*) habeat ad imitationem proponenda. *Eloquentiam*) quæ sine moribus iure non potest dici eloquentia, sed eloquentia. *Quæ malè sine moribus*) Neque enim Fabius, inquit, esse ararorem nisi bonum virum iudico: & si fieri potest, nolo: ideo non dicendi modo eximiam in eo facultatem, sed omnes animi virtutes exigimus.

latebras habet, cuius pro Genitore me sponsorem accipe. Nihil ex hoc viro filius tuus audiet nisi profuturum: nihil discet quod nescisse rectius fuerit: nec minus sæpe ab illo quàm à te méque admonebitur, quibus imaginibus oneretur quæ nomina & quanta sustineat. Proinde, fauentibus diis, trade eum præceptori, à quo mores primùm, mox eloquentiam discat: quæ male sine moribus discitur. Vale.

C. PLINIVS MACRINO SVO S.

VAMVIS) Macrino familiariter vtebatur Secundus: testes sunt multæ ad eundem epistolæ. huic igitur exponit causas, quibus aduocationem pro Bæticis contra Cæcilium Classicum sumpsisset: & post factum consulit, an recte fecerit. *Res integra*) antequam aduocationem aggrederer. *Peracta*) finita causa. *Publicum opus*) rempluin Tifernio Tiberino, id quod rus posse-

VAMVIS & amici quos præsentes habebam, & sermones hominum factum meum comprobasse videantur, magni tamen æstimo scire quid sentias tu. Nam cuius integra re consilium exquirere optassem, huius etiam peracta iudicium nosse mire concupisco. Cum publicum opus meæ pecuniæ inchoaturus in

dit Secundus. meminit ædificationis & dedicationis illius libro quarto.

Exem-

Thuſcos excurriſſem, accepto, vt Præfectus ærarij, commeatu, legati prouinciæ Bæticæ quæſturi de Proconſulatu Cæcilij Claſſici, aduocatum me à ſenatu petierũt. Collegæ optimi, meiq; amantiſſimi de communis officij neceſsitatibus prælocuti, excuſare me & eximere tentarunt. Factum eſt Senatuſconſultum perquàm honorificum, vt darer prouincialibus patronus ſi ab ipſo me impetraſſent. Legati rurſus inducti, iterum me iam præſentem aduocatum poſtulauerunt, implorantes fidem meam quam eſſent contra Maſſam Bæbium experti, allegantes patrocinij fœdus. Secuta eſt Senatus clariſſi-

Excurriſſem) properanter iuiſſem. *Accepto commeatu*) impetrata profectione. (cõmeatus enim & diſceſſum ab officio & annonam ſignificat. *Vt præfectus ærarij*) vt qui tunc etiam Præfectus ærarij: ideo fuit diſceſſus ab vrbe impetrandus à Cæſare. Præfectus generale vocabulum eſt: nam & legionum, alarum, cohortium, vibis, ærarij, caſtrorum, fabrorum, ptætorii, annonæ, vigilum præfecti intre dicuntur. & Præfectos pro Prætoribus conſtitutos, qui res vrbanas tractarent, legimus. Præfectus autem ærarij publicas pecunias curabat: proſcriptorum damnatorũmque bona in ærarium redigebat: denique omnia vectigalia reipubl. ſpectantia. Hinc Apuleius dixit, Quæſtores vectigalium habebant. Nam hi prius curam ærarij habebant, à quibus Auguſtus ad Prætorios, Prætoriéſve tranſmiſit. poſtea tranſlata fuit ad Præfectos. Tacitus, Dein Nero curam tabularum publicarum à Quæſtoribus ad Præfectos tranſtulit. Variè habita & ſæpe immutata eius rei forma. *Bætica*) pars Hiſpaniæ Bætica à fluuio Bæti cognominata, nunc regnum Granatæ. *De Proconſulatu*) Cæcilij Claſſici, quòd Cæcilius Claſſicus in Proconſulatu ſuo malè Bæticam tractaſſet. *Proconſulatu*) quantum ex M. Tullio & Liuio colligimus, conſtitutum erat, vt qui priore anno Conſul fuiſſet, inſequenti Proconſul eſſet: qui prouinciam ſortitus pari Conſulibus imperio in eam mittebatur. Vlpianus inſuper. ff. primo. Proconſul vbique quidem proconſularia inſignia habet ſtatim atque vrbem egreſſus eſt: poteſtatem autem non exercet, niſi in prouincia quæ ei decreta eſt, ſed Mattianus hoc latius tractat. poſtquam vrbem egreſſi ſunt Proconſules, iuriſdictionem habent non contentioſam, ſed voluntariam, vt ecce manumitti apud eos poſſunt tam liberi quam ſerui & adoptiones fieri. Subdit Vlpianus, cum pleniſſimam iuriſdictionem Proconſul habeat, omnium partes, qui Romæ, vel quaſi magiſtratus, vel extra ordinem ius dicunt, ad ipſum pertinent: & ideo maius imperium in ea prouincia habet omnibus poſt principem, nec quicquam eſt quod non per ipſum expediatur, non amplius ſex faſcibus vtitur, vrbem ingreſſus deponit imperium. *Cæcilius Claſſicus*) vir apertè malus Proconſulatum in Bætica non minus vio ècer quam ſordidè geſſerat eo anno, quo in Africa Marius Priſcus: erat autem Priſcus ex Bætica, ex Africa Claſſicus: in quem cùm tota prouincia incubuiſſet, ille accuſationem morte præuenit, Bæticæ tamen in accuſatione perſtabat. Claſſici Tacitus & Martialis meminere. *A Senatu*) qui plerunque dabat aduocatos litigatoribus. *Collegæ*) qui Præfecti mecum fuerant ærario, è quorum numero vnus erat Cornutus Tertullius *Neceſſitatibus*) negotijs inſtantibus & neceſſarijs, à quibus non poteram aduocationibus diſtineri. *Communis officij*) Præfecturæ ærarij. *Prælocuti*) præfati apud Senatum. *Eximere*) liberare ab aduocatione Bæticorũ. *Honorificum*) in magnam mei commendationem. *Prouincialibus*) Bæticis. *Ab ipſo me*) à me ipſo, id eſt ſi hoc me exoraſſent. [*Inducti*] in Senatum. *Fidem*) fidele auxilium. [*Maſſam Bæbium*] Senatus Bæticis iam dederat Secundum & Senecionem aduocatos contra Bæbium Maſſam adhuc viuo Domitiano: quæ damnatus Maſſa & bona eius publicè cuſtodita: nam & Tacitus in vita Agricolæ

reum fuisse tradit: Iuuenalis delatorem, Martialis furem scripsêre. Satis constat per hunc interfectum Pisonem: nam è procuratoribus Africæ iam tum optimo cuique exitiosus, & in causas malorum, quæ sub Domitiano viri boni perpessi sunt, sæpius interfuit. *Patrocinij fœdus*) aduocationis vinculum ex longa consuetudine. multis enim officiis, & laboribus, periculis etiam, eam prouinciam deuinxerat [an quia se in omnibus fore illius prouinciæ patronum promiserat.]

Assensio) consensus & fauor pro Bæticis [ad Traianum scribens testatur se in Præfectura ærarij patronum fuisse prouincialibus contra Marium Priscum.] *Decreta præcurrere*) qualis consensus solet fieri, cùm aliquid Senatores decernunt. Decernere est de re aliqua rebus certam proferre sententiam, vnde Senatus decretum Fabius, Consulta Senatus, decreta principum & magistratuum esse voluit. Inde Secundus in Panegyrico, decreta coloniarum & ciuitatum dixit. & Tullius pro Roscio, Decurionum decretum. Tranquillus frequentius monstrat decretum esse partem Senatusconsulti & speciem, genus autem Senatusconsultum. Seneca, cuiuscunque professionis decreta & præcepta: sed hoc differre quòd illa generalia & tanquam elementa, hæc specialia & tanquam membra. *P.C.*) Senatores quos Romulus Patres appellauit, siue quòd alios ætate præcederent, siue quòd filij eis essent, siue ob similitudinem curæ, siue ob nobilitatem, quòd poterant suos patres ostendere, siue propter hæc omnia. authores sunt Liuius, Eutropius, Dionysius, & alij Græcorum. Patres Festus scribit vocatos, qui essent Patricij generis. Tranquillus in Augusto indicat potuisse fieri, vt aliquis Patricius fuisset & non Senator. [nam Iustinianus etiam in Institutionibus hoc aperte declarat,] & Tacitus, vt aliquis Senator, & non Patricius. Erant autem Patricij, qui à Patribus, quos centum Romulus creauerat, nati sunt, quasi bonis parentibus orti essent dicti, Plutarcho tradente: qui scribit contra aliorum sententiam, Publicolam, cùm bello & regis Tarquinij crudelitate exhaustum Senatum videret, conscripsisse centum & sexaginta quatuor: & ideo conscriptos appellatos alij id institutum Bruto assignant, eum post exactos reges, quo plus virium in Senatu frequentia ordinis faceret, cædibus Tarquinij etiam deminutum patrum numerum, primoribus Equestris gradus electis (quanquam Plutarchus è plebe tradat) ad trecentorum summam explesse: traditumque deinde fertur, vt in Senatum vocarentur, qui Patres, quique conscripti essent, conscriptos videlicet nouum Senatum appellantes, vt per patres maiorum familias, quos Romulus Senatores creauerat, intelligeremus: per conscriptos, minorum gentium Senatores. Festus simpliciter conscriptos refert, qui in Senatu essent scriptis annotati: allectos postea, qui propter inopiam Senatorum ex Equestri ordine in Senatum assumpti sunt. *Iussa*) iussè me excusare; id est, quamuis possem iure hanc prouinciam deprecari, tamen parebo vestræ sententiæ. *Ratio*) quæ sequitur [multiplex.] *Hoc consilium*) vt pro Bæticis agerem. *Hic maximè*) consensus Senatus in primis me mouerit. *Minores*) consensus rationes. *Innumeri*) multi. [Quidam legunt minoris numeri, minoris effectus & ponderis. vel quod magis placet, minores numeri, debiliores calculi & rationes.]

ma assensio, quæ solet decreta præcurrere. Tum ego, Desino inquam, P.C. putare me iustas excusationis caussas attulisse, plrcuit & modestia sermonis & ratio. Compulit autem me ad hoc consilium, non solùm consensus Senatus (quanquam hîc maximè) verùm & alij quidem minores, sed tamen innumeri. Veniebat in mentem priores nostros etiam singulorum hospitum iniurias accusationibus voluntariis executos, quo deformius arbitrabar publica hospitij iura negligere. Præterea cum recordarer,

Priores

quanta pro ijsdem Bæticis priore aduocatione, etiam pericula subiissem, conseruandum veteris officij meritum nouo videbatur. Est enim ita comparatum vt antiquiora beneficia subuertas, nisi illa posterioribus cumules. nam quælibet sæpe obligati, si quid vnum neges, hoc solum meminerunt, quod negatum est. ducebar etiam quòd decesserat Classicus, amotúmq; erat quod in eiusmodi caussis solet esse tristissimum periculum Senatoris. Videbam ergo aduocationi meæ non minorem gratiam, quàm si viueret ille propositam, inuidiam nullam. In summa, computabam, si munere hoc tertio fungerer, faciliorem mihi excusationem fore, siquis incidisset quem non deberem accusare. Nam cùm est omnium officiorum finis aliquis, tum optimè libertati venia obsequio præparatur. Audisti consilij mei motus, superest alterutra ex parte iudicium tuum. In quo mihi æquè iucunda erit simplicitas dissentientis, quàm comprobantis autoritas. Vale.

Priores nostros] oratores veteres, vt fecit Tull. vnde ſ libro primo in Verrem, Adductus, inquit, ſum iudices officio, fide, miſericordia, multorum bonorum exemplo, veteri conſuetudine, inſtitutóque maiorum, vt onus huius laboris atque officij, *non ex meo*, ſed ex maiorum neceſſariorum tempore mihi ſuſcipiẽdum putarem. ſemper hæc cauſa plurimum valuit: ſemper hæc ratio accuſandi honeſtiſſima pro ſociis, pro ſalute prouinciæ, pro exterarum nationum commodis inimicitias ſuſcipere, ad periculum accedere, operam, ſtudium, laborem interponere. Clariſſimi viri noſtræ ciuitatis temporibus optimis hoc ſibi amplissimum pulcherrimúmque ducebant, ab hoſpitibus, clientibúſq; ſuis ab exteris nationibus, quæ in amicitiam pop. Rom. ditionémque eſſent, iniurias propulſare, eorúmque fortunas defendere. Quod probat exemplo Catonis & Domitij. *Voluntarius*) non rogantibus hoſpitibus, quibus erat illata iniuria.] *Hoſpitum*) amicorum, clientum. *Executos*) vltos. *Publici hoſpitij*) vnius prouinciæ amicæ, & meo patrocinio conſiſæ.

Priore aduocatione) contra Bæbium Maſſam. *Etiam pericula*) cùm Senecionem Maſſa impietatis reum poſtulaſſet. Secundus aduocationis particeps, ne prævaricator crederetur, interrogauit Maſſam cur etiam non poſtulaſſet ſe reum impietatis; auſus malis temporibus eſſe vir bonum. *Comparatum*) conſtitutum, conſuetum. *Poſterioribus*) recentioribus beneficiis. *Cumules*) augeas, ſuffulcias. *Quamlibet*) multum, quantumuis. *Quid vnum*) aliquod beneficium.] [*Ducebar*) trahebar ad hanc aduocationem ſuſcipiendam.] *Deceſſerat Claſſicus*) fortè an voluntaria morte incertum, ſuſpectam voluiſſe infamiam obitu fugere. *Huiſmodi*) repetundarum. *Periculum*) exilium vel relegatio. *Propoſitam non minorem gratiam*) non minus gratam fore meam aduocationem Bæticis. *Inuidiam nullam*) maleuolentiam nullius me ſubiturum. *Iam tertio*) nam contra Maſſam pro Bæticis iam bis adfuerat. Idem libro ſexto memorat ter pro illis egiſſe. *Nam cùm eſt*) ſententia. *Tum optimè*) tum maximè veniam conſequi meremur, vt liberi ſimus, ſi multa beneficia præceſſerint. *Obſequio*) alio recenti beneficio. *Motus*) cauſas. *Superest*) reliquum eſt vt promas. *Alterutra ex parte*) approbando quod bene fecerim, vel reprehendendo quod male. *Diſſentientis*) improbantis hoc meum conſilium. [*Autoritas*) pondus, graue teſtimonium.]

C. PLINIVS MARCO SVO S.

PERGRATVM) Marcus, librorum Plinij senioris studiosus, requisierat quot edidisset: omnes enim cupiebat habere: cui Secundus non solum numerum & ordinem recenset, verumetiam diligentiam illius circa studia, quum alioquin esset occupatissimus, repræsentat. Marcos plures multorum testimonio per illa tempora fuisse lego. incertum tamen, ad quem sit scripta epistola. Antoninum suspicari licet: quædam verò exemplaria Macrum habent, quem Secundus alibi testatur fuisse consulem designatum. Philostratus insuper Marcum Declamatorem Byzantium ab Adriano dilectum scripsit. *Auunculi*) Plinij senioris, cuius soror Cæcilium Secundum genuit. *Partibus*) officio. *Indicu*) tabulæ quæ præponitur libris, vt & numerum & ordinem, tam librorum quàm rerum, per capita indicet: an magis inscriptio intelligenda, qua vnusquisque summatim liber demonstratur: nam & Martialem comperio pro inscriptione vsum, Et cocco rubeat superbus index. Elt præterea, qui alicuius facinoris particeps coniurationem detegit: & digitus post pollicem primus. *Hæc*) cognitio, ordo librorum. *Iaculatione equestri*) quomodo quis vtatur iaculo in equo aduersus hostem. huius libri octauo suarum historiarum idem meminit, in quo etiam videtur scripsisse de generositate equorum. *Iaculatione equestri*) Ferentarij equites ij dicuntur, qui eminus solent dimicare, quorum alij iaculis, alij arcu vtuntur, iaculantur: quos Tarentinos vocamus. arcu vtuntur, qui equites sagittarij, & à nonnullis Scythæ vocantur. Tarentinorum duo sunt genera. nam alij longius eiaculantur, & ob eam rem equites iaculatores dicuntur, & Tarentini speciali vocabulo: alij cum semel aut bis iaculum miserint (quo leuiori vtuntur) manus de cætero cum aduersario conserunt, & comminus pugnare incipiunt. Hæc Ælianus. *Vnus*) liber compositus est. *Alæ*) equitum, quò ad similitudinem alarum protegant acies ab vtraque parte, Vegetio, Modesto, & Seruio tradentibus. Et alarios milites Cæsar, quos Vegetius alares appellat. [Tranquillus de Viris illustribus. C. Plinius Secundus Nouocomensis equestribus militiis industriè functus est, quam militiam idem Plin. libro decimosexto designat.] *Pars*) summo. *Quinti Pomponij Secundi*) Tacitus non Quintum, sed Publium, interdum Lucium prænomine vocat, tanta scripturæ varietate, sicut mendosè apud Fabium legitur fuisse controuersiam inter Pompeium & Senecam, an gradus eliminat, in tragœdia dici oportuisset: pro inter Pomponium & Senecam. Fuit enim in tragœdia omnium, quos Quintilianus vidisset, longè princeps: quem senes eruditione, ac nitore Pindarum tragicum putabant. Si quid fortè in tragœdus familiarior amicus tolleret, quod ipse retinendum arbitraretur, dicere solebat, ad populum prouocare ex populi vel silentio vel applausu, aut amici, aut suam sententiam sequebatur, vir sane dignitate vitæ, vel perpetuitate famæ, quanuis diuerso scribendi genere, Afro Domitio comparandus. nam cum Saturnillo, quibus Consulibus Caius trucidatur, Collega fuit: & in Germania superiore deuictis Cattis triumphalia ornamenta ex decreto Senatus est adeptus, modica fama eius apud posteros,

PERGRATVM *est mihi, quòd tam diligenter libros auunculi mei lectitas, vt habere omnes velis, quæras q; qui sint omnes. Fungar indicis partibus: atque etiam quo sint ordine scripti, notum tibi faciam. Est enim hac quoque studiosis non iniucunda cognitio. De iaculatione equestri vnus, hunc, cum præfectus alæ militaret, pari ingenio curáque composuit. De vita Pomponij Secundi duo, à quo singulari-*

steros, *in quis carminum gloria præcellunt*. Huius igitur vitam conscripsisse, & cineres, quam ille C. Cæsari Germanici filio dederat, libro quartodecimo Plinius senior asserit: séque vidisse Tiberij Caique Gracchorum literarum manus monumenta, quæ apud eundem vatem eiusque clarissimum seruabantur, [quem libro septimo testatur nunquam rustasse.]

Memoriæ) æternitati, quāquam hoc opus cum multis interciderit in Germania, quam militiam Plinius senior libro decimosexto designat. [*Bellorum*) eadem refert Tranquillus.] *Militaret*) Præfectus alæ esset sub Pomponio. *Adstitit*) apparuit. *Quiescēti*) in somno. *Drusi Neronis*) Drusus Nero Tiberij Neronis & Liuiæ Drusillæ filius, quam potenti Augusto, iam Tiberium, qui postea imperauit, enixam, & tunc grauidam, maritus concessit:

ter amatus, hoc memoriæ amici quasi debitum munus exoluit. Bellorū Germaniæ viginti, quibus omnia, quæ cū Germanis gessimus bella, collegit: Inchoauit, cū in Germania militaret, somnio monitus. Adstitit ei quiescēti Drusi Neronis effigies, qui Germaniæ latissimè victor ibi ceciderit: cōmendabat memoriam suam, orabatq́, vt se ab iniuria obliuionis assereret. Studiosi tres, in sex volumina propter amplitudinem diuisi: quibus oratorem ab incunabilis instituit, &

non abfuit tamen suspicio ex vitrico per adulterij consuetudinem procreatum. is in Quæsturæ Prætura que honore dux Rhætici, deinde Germanici belli, Oceanum septentrionalem primus Romanorum ducum nauigauit, trans Rhenum fossas noui & immensi operis effecit, quæ Drusinæ vocatæ sunt: hostem etiam frequenter cæsum, ac penitus in intimas solitudines actum, non prius destitit insequi, quàm species Barbaræ mulieris humana amplior, victorem tendere vltra sermone Latino prohibuisset, "Quo festinas Druse non cōtentus rebus à te gestis? non tibi omnia dij dederunt intueri, quare abi: nam & gestorum tuorum, & vitæ iam tibi finis adest. Quandiu & triumphalia ornamenta percipiens, ac post Præturam confestim initio Consulatu, atque expeditione repetita supremum diem morbo obiit in æstiuis castris, quæ ex eo appellata sunt scelerata. Nonnulli putant veneno interemptum, Augusto consentiente. quod non verisimile videtur, cum tantopere & viuum dilexerit, vt cohæredem semper filijs instituerit, & defunctum ita pro concione laudauerit, vt deos precatus sit, similes illi Caium & Lucium suos Cæsares facerent, sibique tam honestum quandoque exitum darent, nec contentus elogium tumulo eius versibus à se compositis exculpsisse, nisi etiam vitæ memoriam prosa oratione composuisset, & Tiberium fratrem cum ægrum audiuisset, magis itineribus vt contenderet, misit: qui adhuc trahēcem animam Drusum offendit, cuius cadauer magna pompa Romam delatum in sepulchrum C. Cæsaris conditū est. qui Liuij epitomen fecit contra cæterorum opinionem, fractura, equo super eius collapso, mortuum tradit, trigesimo die quàm id acciderat. *Latissimè victor*) ad Albin vsque fluuium domuit Germanos. Illius gesta Strabo & Liuij abbreuiatores enumerant: sed longè plura Ouidius, Liuiam matrem longo carmine solando prosecutus. [*Adsereret*) prouideret, ne obliuio sepeliret nomē & facta sua.] *Studiosi tres*) libri tres quos studiosus vocauit, quod iis maximum studium impenderat, & lectores non minus addictos debebat. Est enim studium animi assidua occupatio ad aliquam rem applicata magna cum voluntate, sic nuncupatos Fabius & Gellius testantur, quos hic libro octauo summè probat: in eis multa ad oblectādas eruditorum aures asserens, vnum tantum vellicans. *In sex volumina*) liber maiora complectitur, volumen minora: nam para libri est volūmen, vt sic dixerim. Trāquillum scripsisse librum duodecim Cæsarum, iure totū opus liūrū appellauerim: ac sine

gulorum vitas volumina. Quare Ouidius de sua Metamorphosi dixit, Sunt mihi mutatæ bis quinque volumina formæ. [Valerius, Quis enim omnis æui gesta modico voluminum numero comprehenderit?] ea Græci τμήματα, id est, sectiones dixerunt, scias tamen interdum confundi. Volumen à voluendo, & implicando dictum, quòd antiqui schedas complicabant: & Iuuenalis per complicatos Cæsaris anticatones figuram obscœnam describit. *Ab incunabulis*) ab infantia, [à rudimentis. Cunabula lectuli in quibus infantuli iacere consueuerunt, vel loca in quibus nascuntur, quasi cynabula cum κύειν sit prægnantem esse & parere.] Hunc secutus est Fabius (nam interdum Plinium citat) Institutiones suas vberius lucubrando. *Instituit*) inducit, instruit à principio. vnde Institutiones Iustiniani, quæ legum rudem & inscium per principia ad maiora introducant.

perfecit. Dubij sermonis octo scripsit sub Nerone nouissimis annis, cùm omne studiorum genus paulo liberius & erectius periculosum seruitus fecisset. A fine Aufidij Bassi triginta vnus. Naturæ historiarum triginta septem, opus diffusum, eruditum, nec minus varium quàm ipsa natura. Miraris quòd tot volumina, multaq; in his tam scrupulosa homo occupatus absoluerit: magis miraberis, si scieris, illum aliquandiu causas actitasse, decessisse anno sex-

Dubij sermonis) de Grammatica, in quo esset loquendi ambiguitas. Diomedes & Priscianus in hoc opere Plinium interdum citant. ipse præterea in præfatione Naturalis historiæ suum recognoscit. Nam de Grammaticis, inquit, semper expectaui parturienti aduersus libellos, quos de Grammatica edidi: quorum fragmenta nostro seculo Ioannes Tortellius asserit ad manus suas peruenisse. *Nouissimus annus*) imperij: tunc iam magis atque magis sæuiente Nerone. *Seruitus*) tyrannis. *Paulo liberius*) quale satyricum, historicum, comicum, tragicum. *A fine Aufidij Bassi*) non à morte Aufidij Bassi, sed à fine historiarum eius: nam & ipse historias composuit, egregiè vtique in libris belli Germanici præstitit. Extant adhuc quædam illius verba de morte Ciceronis. Vir fuit optimus, sed infirmi & exhausti corporis, in quem senectus maximo pondere incubuit: verùm eam alacri animo, quoad defecit, sustinuit. Illum Seneca vidisse testatur, & constantiam eius epistola commendat. Videtur illa historiæ Plinius Vespasiani tempora complexus. Nos quidem, inquit, in præfatione Naturalis historiæ omnes patrem te fratrémque diximus opere iusto temporum nostrorum historiam orsi à fine Aufidij Bassi, vbi sit ea quæres: iampridem peracta sancitur, & alioqui statutum erat hæredi mandare, ne quid ambitioni dedisse vita iudicaretur. *Triginta*] liber historiarum Romanarum, quas Tacitus & Tranquillus interdum citant. *Naturæ historiarum*) de naturali historia, quo vno opere Græcos eruditione vincimus: ibi enim omnem naturæ vim & potentiam explicat, quo si latinitas careret, non à fonte perenni, sed à riuulis sæpe deficientibus rerum cognitionem hauriret: quanta in eo eruditio & varietas, quanta rerum copia, quæ segetis fertilitas & apotheca, vt mihi innumerabiles & Græcorum, & nostrorum thesauros in vnum composuisse videatur, & esse maris instar, in quod omnia decurrant flumina, & vnde emergant [historiarum. Suetonius, Nat. hist. xxxvij libros absoluit, in quibus xx. millia rerum dignarum ex lectione voluminum circiter duum millium complexus est: primus autem liber quasi index xxxvj. librorum sequentium consummationem totius operis & species cõtinet tiulorum.] *Diffusum*) amplum, spatiosum. *Eruditum*) refertum rerum cognitione *Varium*) diuersitate rerum. *Scrupulosa*) difficilia, ardua. *Occupatus*) officiis distentus. [nam procurationes, autore Tranquillo, splendidissimas atque continuas

huas summa integritate administrauit, & tamen liberalibus studiis tantum operam dedit, vt non temerè quis plura in otio scripserit.] *Homo*) non deus. Idem in præfatione, Homines enim sumus, & occupati officiis. *Causas actitasse*) sæpius dicendo patrocinium suum præstitisse clientibus.

Medium tempus) dimidium vitæ, interdiu. *Distentum*) implicitum, [occupatum, distractum, vt in quibusdam legitur exemplaribus.] *Qua*) partim.] Libro sexto. Qua fœminæ, qua viri. Et ad Traianum, Qua priuatim, qua publicè. In Panegyrico, Qua ciuium, qua sociorum voluntatibus. Ideo plura exempla huc adduximus, quòd in multis exemplaribus legebatur quàm: & ne vno Secundo contenti simus, Apulejum audiamus libro nono dicentem, Qua pugnis, qua cubitis, qua morsibus conuerberar. Et Pacatum in laudibus Theodosij, Iam ipsum qua publicè, qua priuatim videret priscorum luxuria ducum viuentem. Denique Mauricium pro Consulatu, Qua sacra, qua prophana rapiebant. [Et Cic. ad Atticum, Qua dominus, qua aduocati sibilis consciti ludis Apollinaribus. Et libro decimoquinto, Qua de Buthrotis, qua de Bruto.] *Amicitia principum*) Vespasiani præsertim & Titi, quod ipse confiterur, Subcisiuis, inquit, temporibus ista curamus, id est, nocturnis, ne quid vestris putes cessatum horis, dies vobis impendimus. *Acre*) acutum, vehemens. *Lucubrare*) studere. nam lucubratio est studium nocturnum non solum circa literas, sed etiam alias res. Fabius: Ideóque lucubrantis silentium noctis, & clausum cubiculum, & lumen vnum velut tectos maximè teneat. Et lib. xij. Oratori vigilandæ nostræ & fuligo lucubrationum bibenda. Apuleius, Verum perpeti etiam nocte prorsus instabili machinarum vertigine lucubrabant peruigilem farinam. Columella, Item ad lucubrationem vespertinam palos decem vel ridicas quinque conficere potest, totidemque per antelucanam lucubrationem, & salix decisa pridie ad lucubrationem expurgari potest. Tranquillus lucubratoriam lecticulam appellat, in qua lucubrare solebat Augustus. *A Vulcanalibus*) festis Vulcano dicatis, ridicula illorum interpretatio, qui accipiunt tempora nocturna, quibus surgunt fabri ad opus antelucanum. De mense Augusti fuisse Vulcanaliorum diem autoritate Plinij & Columellæ comprobatur. ille enim lib. xvij. fici, cùm Vulcanalibus tonuerit, cadent [Libro vndecimo dixerat, Huic vindemiæ Attici signum dedere initium caprificialem diem Vulcano sacrum. At hic, duodecimo libro inquit, Decimo Calendas Septembres sol in Virginem transitum facit, hoc & sequenti die tempestatem significat, interdum & tonat. Et paulo post, Cæterum Augusto circa Vulcanalia tertia satio est, eáque optima raducis & rapæ, item napi. Idem mox, Arum olus iubat serere à Vulcanalibus

to & quadragesimo. medium tempus distentum impeditúmq; qua officiis maximis, qua amicitia principũ, egisse pernoscitur. Sed erat acre ingenium, incredibile studium, summa vigilantia. Lucubrare à Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi causa, sed studendi, statim à nocte multa: hyeme verò ab hora septima. vel cum tardissimè octaua, sæpe sexta. Erat sanè somni parcissimi: nonnunquam etiam inter studia instantis & deserentis. Ante lucem ibat ad Vespasianum imperatorem. Nam ille quoque noctibus vtebatur: inde ad delegatum sibi officium. reuersus domum, quod reliquum temporis, studiis reddebat. post cibum sæpe (quem interdiu leuem & facilem, veterum more, sumebat) æstate, si quid otij, iacebat in sole, liber legebatur, adnotabat, excerpebátque. nihil enim vnquam legit quod non excerperet. Dicere

vsque in Calend. Septembres: & raphanum Augusto mense circa Vulcanalia, cum maturius. De quibus in cultu hortorum sic mentionem fecit, Quin & Tardipedi sacris iam rite peractis Nube noua feritur, cœli perdentibus vndis Gongylis. Ex præcedentibus igitur colligo, Vulcanalia fieri ad decimum Calend. Septemb. cui sententiæ accedit fragmentum vetustissimi Calend. Romæ repertum: sic enim inciſum fuit in mense August. c. x. VOLCAN NP. VOLCANO IN CIRCO FLAM. Nam P. Victor ædem Vulcani in Circo Flaminio nona V. bis regione locat. Postridie Vulcanalia mundum patere tradit Festus Nec me fugit insuper Vulcani lustra fieri solita circa xj. Cal. Iunias, Ouidio in Fastis referente: quem si totum haberemus, non profecto elaborauisſemus in Vulcanaliorum die inquirendo. Solitos autē fuisse veteres in fine autumni, quod etiam nunc in publicis gymnasiis obseruatur, lucubrationem antelucanam incipere, testatur Iuuenalis, at nunc Post finem autumni media de nocte supinum Clamosus iuuenem pater excitat, accipe ceras, Scribe puer. Vnde animum laudatur à Secundo auunculus, quòd soleret inchoare lucubrationem autumni initio. *Non auſpicandi*) non auspicij capiendi. Mos erat ante diluculum luminibus & lychnis apertis auspicia capere, Plutarch. in Quæstionib. referente, priusque aruſpices postea augures nominatos. Valerius Max. Prima luce Tiberium Gracchum auſpicia domi petiisse scribit. Et Metellum Pont. Max. vetuisse post Augustum inaugurare, Gellius Varronis auctoritate innixus tradit. nam magistratus, quando vna die eis auſpicandum erat, & super auſpicato agendum, post mediam noctem auſpicabantur: & post meridiem sole magno. Diuersum fuisse auſpicium ab augurio Plin. senior ostendit: cum inquit, Auguria ex auibus Car. [à quo Caria appellata] auſpicia autum. Tiresias inuenit. Auſpicium enim ab auium aſpectu, & augurium ab auium garritu dictum scribit Festus. *Statim*) à Vulcanalibus, sic ordinandum. Sequenti die post Vulcanalia. Est alia lectio prò statim, vt legas æstate tanquam si annum in duo diuideret tantum, in æstatem & hyemem: ac priorem autumni partem & veris posteriorem pro æstate intelligeret: nam sequitur, hyeme vero. & ipse Secundus libro octauo ad Fuscum, vbi quo modo studeat, scribit, annum tamen in æstatem & hyemem partitur. *A nocte multa*) ad multum temporis spatium ante diei exortum. *Septima*) noctis. *Cum tardissimè*, repete incipiebat lucubrare. *Somni parcissimi*) tantum enim dormiebat, quātum ad tuēdam valetudinem satis erat. vnde in præfatione inquit, Cum somno valetudinem computamus. *Inflantis*) grauantis eius oculos. *Deferentis*) abeuntis ipso tractu, & resistentis. [Alij legunt somni paratiſſ. & deferentis, vt statim dormiret, & inter studendum caput demitteret, an potius differentis, quòd esset somni dominus: vt cum dormire vellet: & somno instante illum differret.] *Illo actibus vtebatur*) vigilabat ante diem. Memorat Tranquillus Vespasianum multum de nocte vigilasse: deinde perlectis epistolis, officiorúmq; omnium breuiariis, amicos admittere solitum. Et Philostratus non multum dispatia refert, postridie summo mane Apollonium veniſſe ad Vespasianum, percunctatúmque ianitores, quid imperator ageret, audiuisse illum iam pridem surrexisse, & scribendis epistolis vacare: quo audito diuisse Apollonium Damidi, Iam vir regnat *Delegatum*) commissum, demandatum à Vespasiano. *Reuerſus*) post peractum officium. *Leuem cibum*) mediocrē prandium. *Interdiu*) de die, in quem sensum Cato, Terentius, Varro, Marcellus accipiunt: nomen etiam interdius ab aduerbio deducentes. *Veterum more*) qui bis in die cibum sumebant, id quod à quibusdam Secundi temporibus obseruabatur: maior tamen pars cœna contenta erat. *In sole*) ad sudores excitandos. Inuenalis, Nostra bibat vernum, contracta cuticula solem. [*Excerpebat*) notabilia extrahebat]

Frigida) aqua, quam antiquos gustare consueuisse Athenæus testatur. Conuenit itaque Cæciliana brocujatis, vt frigida tan-

etiam solebat, Nullum esse librum tam malum, vt non aliqua parte prodesset. Post solem plerunq; frigida lauabatur, deinde gustabat, dor-

tàm legatur, more antiquorum: nam in Mustellaria dixit Plautus, Frigida non lavi. Et Columella greges armentorum frigida lauari iussit. Pari modo libro vigesimo octauo. Os calida. Martialis in distichis. Frigida non defit, non decerit calda poranti. Non abnuerim plerunque frigidam & calidam cum additione aquæ apud auctores inueniri. Fabius tradit sæpius reperiri caldum quàm calidum: rarenter enim hoc vti probatos. Sic in epistolis ad C. Cæsarem emendatius executum Augustum, non quia calidum non sit latinum, sed quia odiosum. *Lauabitur frigida*) ad restringendum corpus.

Quasi alio die) post somnum tanquam alia nox præteriisset. *In*) vsque ad. *Legebatur*) ab aliquo lectore. *Cursim*) raptim, properanter. *Perperam*) male, barbare. vocabulum historicorum, quod Liuius interdum vsurpat, Hirtius tamen aut Oppius non vsquequaque in eundem sensum Capti, inquit, tabellarij, quia à Corduba ad Pompeium missi erant, perperámque castra nostra peruenerant, id est, temere, & errore vium decepti. *Reuocasse*) iussisse lectorem, quæ dixerat repetere. [Reperuntur autem malè intellecta.] Nempe *cùm ille annuisset*: cùm amicus respondisset, se quæ lector malè pronunciauerat, intellexisse. *Versus*) an quia liber ille metro constabat: an, quod magis probo, ordines verborum, quas vulgò lineas vocamus. Fabius, quippe cum in Bruto M. Tullius tot millibus versuum de Romanis tantum oratoribus loquatur. Secundus libro quarto. Non paginas tantum epistolæ, sed etiam versus syllabásque numero. Tranquillus in Augusto, Non audiere verba, non ab extrema parte versuum abundantes literas in alteram transferre solitus erat. Varg. etiam remorum & vitium ordines versus vocat. Censorinus nominatum versum, ab eo quòd fluat, séque ipse circumeat putat. *Interpellatione*) interruptione. Est autem interpellare secundùm Asconium mediam alterius oratorem interrumpere, vel actioni alterius se interponere. [M. Tullius, in ludis sine interpellatore versor.] Interdum ad alia transfertur, vt apud Liuium, mos te alterius Censoris religionem interpellatam legimus. Idem valet interpellare frequens apud Q. Curtium tradentem epulorum satietatem Alexandrum ludis interpellasse. Et, Ocio bellum interpellandum. Alibi, Si quis arti tuæ intentum, & extra spectantem sic interpellet. Aliquando differre significat, vt illud, Non vltra interpellandum ratus. *Parsimonia*) diligentia non abutendi temporis. *Surgebat*) ordo & sensus: æstate surgebat à cœna luce, id est æstatis tempore finem cœnæ suæ faciebat adhuc lucente die: at hyeme intra primam noctis horam cœnam terminabat. *Lege*) necessitate. *Hæc obseruabat*) prædictum vitæ ordinem. *Vrbis fremitum*) strepitum, perturbationem vrbanam. *In secessu*) in villa. *Interioribus*) locis balinei

miebatq́; minimum. Mox, quasi alio die, studebat in cœna tempus: super hanc liber legebatur, adnotabatur, & quidem cursim. Memini quendam ex amicis quum lector quædam perperam pronunciasset, reuocasse, & repetiisse coëgisse, huic annuculum meum dixisse, Intellexeras nempe? quum ille annuisset. Cur ergo reuocabas? decem amplius versus hac tua interpellatione perdidimus. tanta erat parsimonia temporis: Surgebat æstate à cœna, luce: hyeme, intra primam noctis, sed tantum aliqua lege cogente. hæc inter medios labores, vrbísque fremitum. secessu solum balinei tempus studiis eximebatur. Cum dico balnei, de interioribus loquor. Nam dum distringitur, tergitúrque, audiebat aliquid, aut dictabat. In itinere, quasi solutus cæteris curis, huic vni vacabat, ad latus notarius cum libro & pugillaribus, cuius manus

secretioribus, vt de thermis, baptisterio, piscina frigidaria & caldaria. *Distringitur*) strigilibus raditur, de quibus Martialis. Pergamus has misit curuo distringere ferro. Consueuere antiqui ad sudorem excutiendum strigilibus radi leuiter. Erat autem strigilis instar eius, qua equi strigilantur, sed minor & leuior. Apuleius strigileculam nominauit. Hippias, inquit, sophista sibimet fabricauerat honestam strigileculam recta fastigatione clausulæ, flexa tubulatione ligulæ, vt & ipsa in manu capulo moraretur, & sudor ex ea riuulo laberetur. Et strigilibus autem vsos Græcorum quosdam tradit Athenæus. nam fricatio si vehemens sit, corpus durat: si lenis, mollit: si multa, minuit: si modica, implet. in hac Asclepiades maximam partem voluminis, cui titulus communium auxiliorum, consumpsit. *Audiebat aliquid*) intendebat legenti aliqua. *Dictabat*) dicebat, quæ notarius exciperet. *Huic vni*) compositioni. *Ad latus*) iuxta erat, adhærebat. *Notarius*) qui notis quibusdam breuibus citissimè notabat, quæ Plinius dictasset. de quo Martialis, Currant verba licet, manus est velocior illis: Nondum lingua suum, dextra peregit opus. Seneca, Quid verborum notas? quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus sequitur. Sed plurimus notarij velocitatem Ausonius exequitur eo carmine, cui initium, Puer notarum præceptum. Huius inuenti exordium Plutarchus Ciceroni asscribit, Hanc solam, dicens, Catonis orationem seruatam, M. Tullio Consule velocissimos scriptores deponente atque docente, vt per signa quædam & paruas breuésque notas multarum literarum vim habentes dicta colligerent: nondum enim reperti erant ij, qui notarij appellantur: sed tunc primum huius rei vestigium fertur extitisse, nam postea Mœcenas notas quasdam literarum breuissimas excogitauit, & eas per Aquilam libertum multis publicauit. Notarios Tranquillus & Seneca actuarios appellant, quòd in acta referrent actiones, quę dicebantur in Senatu, & ad populum. Longo tempore pòst dicti sunt notarij, quibus publica cura stipulandorum instrumentorum ab Imperatore commissa fuit. Lampridius, Eum notarium qui falsum causæ breue in consilio imperatorio retulisset, Seuerus incisis digitorum neruis, ita vt nunquam posset scribere, deportauit. Dictos notarios à notis Hammonius credidit. & Paulus de testamento militari innuit. L. inquit, Titius miles notario suo testamentum scribendum notis dictauit.

Manicu) tegumentis manuum contra frigus. Palladius, tunicas verò pellicias cum cucullis & ocreis, manicásque de pellibus, quæ vel in syluis vel in vepribus rustico operi, & venatorio possint esse communes, parari iubet. Fiunt interdum manicæ ferreæ, quibus vtuntur milites in bello ad tutelam manuum. harum mentionem facit Iuuenalis, Balteus & manicæ. Et Flauius Vegetius monet sinistra brachia sagittariorum manicis munienda. Sunt præterea manicæ vincula ad constringendas captiuorum manus. Verg. Manicis post terga reuinctum. Apuleius, Manicis etiam cunctos coactant. Pedicæ autem ad continendos pedes. Idem autor, Quid si manus manicis constringantur? quid si pedes pedicis coarctentur? Virg. Tunc grauibus pedicas, & retia ponere ceruis. *Asperitas cœli*) frigiditas aëris intoleranda. *Sub*) lectica quam cubiculum viatorium Plinius vocat. in ea solitos legere Romanos testatur Iuuenalis. Atque obiter leget, aut scribet, vel dormiet inus. *Repsit*) remi-

hyeme manicis muniebantur, vt ne cœli quidem asperitas vllum studij tempus eriperet: qua ex causa Romæ quoque sella vehebatur. Repeto me correptum ab eo cur ambularem, Poteras, inquit, has horas non perdere. nam perire omne tempus arbitrabatur, quod studiis non impertiretur. Hac intentione tot ista volumina peregit, Electorúmque commentarios

nitor. *Ambularem*) spatiarer otiosè. *Partire omne tempus*) Varro dum studeret, pluribus horis viuere arbitrabatur: nostra enim vita, vigilia est. Sallustius in præfatione Catilinarij, indoctorum vitam & mortem iuxta existimat. *Impartiretur*) daretur. Legitur etiam impenderetur. *Intentione*) perseuerantiæ solicitudine. *Commentarios*) Commentarij sunt non eloquentiæ causa scripti, sed memoriæ summam rerum complectentes, & id præcipuè agentes, vt si quis eloquens vellet maiorum gesta referre, materiam ex commentariis eloqui ministris haberet: vnde multos Imperatorum legimus commentarios rerum suarum reliquisse, vt Tiberium tradente Suetonio: nam de vita sua commentarios summatim, breuiterque composuit, & Cæsarem Dictatorem commentarios suos tam eleganter composuisse, vt prærepta, non præbita facilitas scriptoribus videatur. Pudet referre, quæ dicantur super illud Modestini. ff. quarto. In commentarium Principis deferri: nos in diurnalem & rationalem in quem Princeps acta sua refert, interpretandum duximus. *Electorum*) rerum electarum.

Opistographos) in tergo scriptos. ὄπισθεν enim post, γραφὴ scriptura. fuit enim moris antiquis tantum in anteriore pagina scribere, quod Martialis monstrat de suo libro scribens, Inueniæ pueris arandæ chartæ. Et Iuuenalis longissimam tragœdiam taxans in prima Satyra notat, Et in tergo nec dum finitus Orestes. [Lucianus in vitis philosophorum Plena, inquit, sic pera lupinis, & libris opistographis] Porphyrionem Acro secutus hoc verbo vtitur, opistographas epistolas appellans. Et Vlpianus de bonorum possessione secundum tabulas. chartæ appellatio etiam ad nouam chartam refertur, & ad deletitium, proinde si in opistographo quis testatus sit, hinc peti potest bonorum possessio. Vis ridere? lege ibi Iurisconsultorum glossemata. Opisthonomos boues in Libya dici à quibusdam testatur Athenæus, quòd tergo cruentes pascuntur. *Quo vitiosè*) quòd erant in tergo scripti & literis minutissimis. *Multiplicatur*) geminatur. Sunt ccccxx. *Referebat*) narrabat. *Procurare*) Procurator Cæsaris esset, cuius acta gestaque sic comprobabantur, ac si à Cæsare gesta essent: nam Claudius à Senatu impetrauit, vt quæ sui procuratores statuissent, eandem vim haberent, ac si ipse statuisset: si tamen venditionis, vel transactionis, vel donationis causa quasi rem proprium tradant, nihil agunt: non enim alienare rem Cæsaris inuito Principe licet, sed diligenter gerere commissum. Est autem procuratoris officium, rationes omnium reddituum, qui ad Cæsarem spectarent, procurare diligenter cum facultate defendendi, & acquirendi, non alienandi & distrahendi. Lampridius in Seuero procuratores interpretatur rationales, in quorum similitudinem, qui rem priuatam curant, procuratores. Columella nominauit. *Largii Liuini*) de quo in præcedentibus. *Quadringentis millibus nummûm*) quadringentis sestertijs. Potius nummum dicimus quæ forma in ponderibus frequentius obseruatur. Nummorum quidam ferrei, vt apud Spartanos, quorum auctor Lycurgus: quidam ærei, quorum inuentor Saturnus secundum Eutropium. Plinius tamen Seruium regem, primum signasse æs asserit) quidam argentei, quorum Phædon excogitator, vel Erichthonius, vel alij secundum Pol-

centum sexaginta mihi relinquit, opistographos quidem & minutissime scriptos: qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipse potuisse se, cum procuraret in Hispania, vendere hos commentarios Lartio Licinio, quadringentis millibus nummûm: & tunc aliquanto pauciores erant. Nonne videtur tibi recordanti quantum legerit, quantum scripserit, nec in officiis vllis, nec in amicitia principum fuisse? rursus quum audis quid

lucem.] Aureorum nummorum inuentorem Plinius nescíri putat. Plutarchus scripsit quatuor nummos valuisse drachmam vnam atticam: ita vt mille nummi drachmas atticas ducentas & quinquaginta conficerent. [*Nouo*] secundum Suidam Dorienses numismata appellant: à quo Romani nummum transmutati sunt: quanquam secus putat libro nono Pollux, vbi refert vocabulum nummi videri esse Rōmanum: esse etiam Græcorum, qui in Italia & Sicilia habitant, vbi de nummo æreo & argenteo, ac eius inuentoribus & signis plura explicantur.] *Pauciores*) minores numero. *Principum*) Vespasiani ac Titi, superorúmque ætatis suæ Cæsarum. *Nec in officiis vllis*) tanquam si studio tantùm vacasset.

Nec scripsisse satis) respectu studij intentissimi. *Illa occupationes*) circa diuina officia: quæ omnia studia impedire debuissent. *Instantia*) cōtinua studiorum intentio & assiduitas. *Ego autem*) sum desidiosissimus in comparationem illius, sed aliorum non, cùm sim occupatus publicis & priuatis officiis. *Collatus illi*) si comparetur auúculo meo. *Tota vita*) totum vitæ tempus. *Literis assident*) in ocio literationi sunt. *Somno*) quòd scripserit & studuerit minus, quàm ille. *Extendi epistolam*) lógiorem faci quàm instituerat. *Hoc*) quot essent Plinij libri. *Hoc*) de studio eius. *Elaborandum*) excolendum, [cum] labore perficiendum. *Stimulis*) irritamentis.

studiis laboris impenderit, nec scripsisse satis nec legisse. Quid est enim, quod non aut illa occupationes impedire, aut hæc instantia non posit efficere? Itaque soleo ridere cum me quidam studiosum vocant: qui si comparer illi, sum desidiosissimus. Ego autem tantùm, quem partim publica, partim amicorum officia distringunt. Quis ex istis, qui tota vita literis adsident, collatus illi, non quasi somno & inertia deditus erubescat? Extendi epistolam, quamuis hoc solum quod requirebas scribere destinassem, quos libros reliquisset. Confido tamen hæc quoque tibi non minus grata, quàm ipsos libros futura, quæ te non tantum ad legendos eos, verùm etiam ad simile aliquid laborandum possunt amulationis stimulis excitare. Vale.

C. PLINIVS SEVERO SVO S.

EX *hæreditate*) Seuerum municipem suum rogat, vt signum æreum Comi in templo Iouis ponendum procuret, basimque cum suo & honorum nomine incidendam: se breui in patriam venturum promittēs. *Ex hæreditate*) siue Saturnini, siue aliorum: nam multorum hæres fuit Secundus. *Proximè*) nuper. *Corinthium signum*) statuam ex ære Corinthio olim in maximo precio: vt Verres potius voluerit exulare, quàm Corinthia tradere Antonio. De Corinthio ære & statuis supra historiam alcius repetiuimus. *Modicum*) mediocre. *Festiuum*) gratiosum,

EX *hæreditate quæ mihi obuenit, emi proximè Corinthium signū: modicum quidem, sed festiuum & expressum, quantum ego sapio: qui fortassis in omni re, in hac certè perquam exiguum sapio. Hoc tamen signū ego quoque intelligo. Est enim nudum. nec aut*

tiosum, elegans, amœnum. *Expressum*) fabre rimè signatum & excussum ad archetypum. *In omnibus*) sapio perexiguum. *In hac*) fabrili & statuaria.

Celat vitia) Vestit, contegit: multo enim præstantius facere signum nudum ad vnguem, quàm vestitum. *Parum*) obscurè, sed apertè. *Effingit*) formar, exprimit, repræsentat per effigiem. *Stantem*) erectum, pedibus nitentem. *Musculi*) & neruis & cartilagine condensati, quibus robur ostenditur. Itaque Columella equum lato, & musculorum toris numeroso pectore commendat. Rutilius Taurus Æmilianus apud eundem omne corpus musculorum, densitate nodosum cæteris anteponit. Et Vegetius ryzones musculosis humeris compactos mauult eligi. Hoc quæreret aliquis, cur Seneca in Naturalibus medullas & musculos ossi ut attribuerit, tanquam essent medullis connexa musculi. sed non ita est: nam, sicut medulla est tanquam ossis anima, ita musculi catena illius, aut magis extrinsecus roboris ministri. Musculus insuper bellicum instrumentum à marinis belluis auctore Vegetio. de quo pluribus Cæsar & Hirtius in Commentariis. Et diminutiuum à mure, auctores sunt Plinius & Apuleius. *Vena*) sanguinis receptacula, arteriæ, spiritus. Seneca tradente, at Gellius scribit, venam receptaculum sanguinis, & spiritus commixti: in quo minus spiritus sit, plus sanguinis: arteriam verò eiusdem commixturæ, sed in qua spiritus plus, sanguinis minus. Magnus etymologicus sententiam Senecæ comprobat: & arteriam, quòd spiritum servet, vel quòd contra elementa tremores faciens, moros sit, dictum putat. Aristotelis de venis

vitia, si qua sunt, celat: aut laudes parum ostentat. Effingit senem stantem: ossa, musculi, nervi, venæ, rugæ etiam vt spirantis apparent: rari & cedentes capilli, lata frons, contracta facies, exile collum: pendent lacerti, papillæ iacent, recessit venter. A tergo quoque eadem ætas, vt à tergo ex ipsum, quantum verus color indicat, vetus & antiquum: talia denique omnia, vt possint artificum oculos tenere, delectare imperitorum. quod me quanquam tyrunculum, sollicitauit ad emendum. Emi autem, non vt haberem domi (neque enim vllum adhuc Corinthium domi habeo) verùm vt in patria nostra celebri loco ponerem, ac potissimùm in Iouis templo. Videtur enim dignum templo, dignum deo donum. Tu ergo, vt soles omnia quæ à me tibi iniunguntur, suscipe hanc curam: Et iamnunc iube basim fieri, ex quo voles marmore, quæ nomen meum, honoresque capiat, si hos quoque putabis addendos. Ego signum ipsum, vt primum inuenero aliquem, qui non grauetur, mittam tibi: vel ipse, quod mauis, adferam mecum. destino enim, si tamen officij ratio permiserit, excurrere istò. Gaudes, quòd me venturum esse polliceor, sed contrahes frontem, cùm adiecero, ad paucos dies: neque enim diutius abesse me eadem hæc, quæ nondum exirc, patiuntur. Valc.

multa libro tertio de animalibus. *Rug*) tenues sulci: nam crispatur pellis exenio deficiente sanguine. *Vt spirantis*) tanquam si viueret. [Virgilius: Excudent alij spirantia mollius æra.] *Cedentes*) demissi, plani. *Contracta*) rugosa, macra, edentula. *Exile collum*) & quæ sequuntur signa sunt præmaturi senis. *Papillæ*) mammæ: abusus tamen est vocabulo: nam mamillæ sunt summa eminentia vberis: papillæ breues

illud, vnde lac trahitur: quantum à Columella colligitur *Iacent*) dependent. *Recessi*) fugit, diminutus est. *Eadem*) senilis videtur. *Vt à tergo*) apparet, vel est. *Artificum*) peritorum, excussorum. *Tenere oculos*) in contemplationem sui adducere. *Tyrunculum*) rudem in hac arte. Tyro enim in quacunque re nouus translatiuè dicitur. [*Quod*) quæ præstantia signi.] *Corinthium*) signum. *In patria nostra*) Domi. *Celebri*) frequenti. *Dignum templo*) quod maximum in municipio erat, sicut Iupiter inter deos maximus creditur. [*Deo*) quia absolutissimum. *Vt qua*) diligentia.] *Basim*) firm mentum, suppedaneum. *Capiat*) incisos habeat. *Honores*) magistratus, qui à nobis in eius vita enumerantur. *Quod manu*] quod erit tibi gratius. *Officij*) præfecturæ prætorij. *Ille*) Comum. *Contrahes frontem*) tristaberis, quod monstratur ex corrugatione frontis, quæ modò tristitiam, modò lætitiam apertè indicat. *Adiuero*) addidero me futurum tecum. *Eadem hæc*) officij negotia & occupationes. *Exire*) proficisci ab vrbe.

C. PLINIVS CANINIO SVO S.

MODO nunciatus est Silius Italicus in Neapolitano suo insidia vitam fuisse. Causa mortis, valetudo. erat illi natus insanabilis clauus, cuius tædio in mortem irreuocabili constantia decurrit, vsque ad supremum diem beatus: & felix, nisi quòd minorem è liberis duobus amisit, sed maiorem meliorémque, florentem, atque etiam Consularem, reliquit. Læserat famam suam sub Nerone,

MODO nunciatus) Sili, Italici mortem Caninio Rufo municipi suo significans de breuitate vitæ conqueritur: inde sumpta occasione, cùm res humanæ futiles & caducæ sint, eum hortatur, vt aliquo studiorũ opere perfecto mortalitatem fugiat. Silius Italicus orator & poëta, qui secundum bellum Punicum metro complexus. Italicum autem existimo cognominatum non ab Italia, neque ab Italica colonia in Hispania, cuius gentile secundum Stephanum Italicensis est: sed à Corfinio Peignorum metropoli, quam Samnites communem vniuersis Italis ciuitatem demonstrantes, tamque traslato nomine Italicam appellamus cõtra pop. Romanum receptaculum popugnaculúmque constituerunt autore Strabone. Stephanus præterea Italicum Siciliæ oppidulum esse testatur: nam si fuisset Hispanus, profectò Mart. illius vnicus admirator & laudator, tantisper tantum virum, & dignitate & [ingenio, &] carminibus celeberrimum inter suos recensuisset; vbi Hispanorum scriptorum summa cum voluptate meminit. Addo ex autoritate Taciti, Italicum Sueuorum Regem isdem temporibus fuisse. *Inedia*) abstinentia edendi. *Neapolitano*) prædio, quod iuxta Neapolim possedit. *Valitudo*) morbus fuit. *Clauus insanabilis*) secundùm medicos clauus vocatur exitus tunicæ vuææ oculi: & tunicæ oculi exitus ab vlcere ἀλοὸς Græcè dicitur. [Secundum Pollucem est contractio callosa, rotunda, subpallida, densa: ideo dictus clauus, quia in superficie dilatatur, in carne verò restringitur,] incurabilis aliquándo & ad perniciem trahens. Inquit autem Paulus libro sexto, Clauus, callus est rotundus, albus, similis clauo capiti, per omnem corporis partem cõsistens, sed præsertim in planta pedum & digitis, dolorem, & difficultatem ingressu inurit. Morticinum vulgo appellatum scribit Plinius. Et Corn. Celsus tradit, Clauus verrucæ non dissimilis, nonnunquam alibi, sed in pedibus maximè nascitur, præcipuè ex contuso, quamuis interdum aliter: dolorémque, si non alias, ingro-

Ingredienti tamen mouet: sine curatione vix vnquam desinit. Nascuntur & in albo oculi callosa tubercula, quos clauos à similitudine figuræ idem vocat. Et Vlpianus de edicto ædilitio, qui clauum habet, morbosum censet. Boum etiam cervicem & ouium vngulas infestare clauos tradit Columella. Et clauum in arboribus morbum refert Theophrastus, & eum secutus Plinius. Nec me præterit, Columellam clauiculos in vite solitum nominare exiles nepotes exeuntes à palmite, quos Capreolos vulgus appellat. *Beatus & felix*) de quibus copiose libro primo. *Minorem*) filium Seuerum nomine, cuius obitu Martialis libro nono patrem solatus est carmine, cui initium, Festinata sui gemeret cum fata Seueri Silius, Ausonio non semel ore potens. *Meliorem*) præstantiorem filium. *Florentem*) ætate & fortuna. *Reliquit*) superstitem post se. *Consularem*) iam Consulatu functum. *Laseras famam*) infamis fuerat, & malinominis Silius.

credebatur sponte accusasse. Sed in Vitellij amicitia sapienter se, & comiter gesserat. Ex Proconsulatu Asiæ gloriam reportauerat: maculam veteris industriæ laudabili ocio abluerat. Fuit inter principes ciuitatis sine potentia, sine inuidia. Salutabatur, colebatur: multúmque in lectulo iacens, cubiculo semper non ex fortuna frequenti. Doctissimis sermonibus dies transigebat, cùm à scribendo vacaret, scribebat carmina maiore cura quàm ingenio.

Sponte accusasse) sua sponte & non metu Neronis viros bonos accusasse. *In Vitellij amicitia*) Tacitus Cluuium Rufum & Silium Italicum testatur fuisse verborum testes, quæ Sabinus & Vitellius in æde Apollinis simul pepigere. *Proconsulatu Asiæ*) quem sub Domitiano fuerat adeptus. *Gloriam reportauerat*) laudatus fuit, quia in ea prouincia se integrè gesserat. *Maculam*) infamiam. *Veteris industriæ*) dum alios accusationibus insectatur sub Nerone [ob quæstum: an] ne ipse periret. *Laudabili ocio*) studioso secessu. *Princeps*) primarios viros diuitiis & autoritate. *Sine potentia*) sine imperio & factione [nolebat posse,] vnde sine maleuolentia *Salutabatur*) quod erat potentiorum Martialis testimonio. *Cubiculo semper*) lo continebat, cubiculo inquam. *Non frequenti ex fortuna*) id est, non ex multitudine salutantium frequentato, sicut Silij fortuna exigebat: multos Silij cubiculum frequentasse non fortunam sequentes, vt solet vulgus, sed eius spectatos mores: nam homo dicitur transigere dies doctissimis sermonibus & frequenti hominum conuentu, non ex fortuna, quando sua virtute frequentatur à probissimis viris, & non felicitate data à fortuna. Alia lectio est, non ex fortuna præsenti: non scilicet cubiculo se continebat propter præsentem rerum statum, qui optimus est Traiano principe, sed propter morbum. [*Cùm à scribendo vacaret*) vt referantur ad præcedentia. sed si legatur cùm adscribendo, id est, stilo vacaret, tunc connecte cum sequentibus.] *Scribebat carmina*) secundum bellum Punicum metro componebat. Martialis, Sili Castalidum decus sororum, Qui periuria barbari furoris Ingenti premis ore. Nam cùm foro renunciasset, ad versus transiit, eodem libro Epigrammaton Sexto referente, Emeritos musis & Phœbo tradidit annos, Próque suo celebrat nunc Helicona foro. *Cura*) labore, arte. *Ingenio*) natura. nam oratores fimus, poetæ nascimur: & poëta natura magis quàm arte constat. hic faciunt Diogenis verba, Ita se, inquit, habet res, vt poëtæ quidem, si prosa oratione scribere velint, efficiant, qui verò prosa scribere consueuerunt, si poetæ sibi partes vendicare velint, non consequantur. Ex quo liquet alterum naturæ, artis alterum opus esse. M. Tullius pro Archia, Atqui sic à summis hominibus eruditissimisque accepimus, cæterarum rerum studia, & doctrina & præceptis

& arte constare, poëtam natura ipsa constare, & mentis viribus excitari. [id quod prius authore Luciano Socrates sensit.]

Iudicia) quid de scriptis suis iudicarent. *Recitationibus*) nam Secundus asserit recitationem esse optimum emendandi modum. *Suadentibus annis*) post sexagesimum ætatis annum: cùm liberum erat Senatori vacare ab officiis publicis. *Campania*) de qua Plinius suo loco. & libro decimo octauo. ac cæteri rerum scriptores plura in laudem eius. vnus tamen nobis Lucius Florus his satisfaciet: toto orbe terrarum pulcherrimam campaniæ plagam scribens, non modò Italiæ: nihil mollius cœlo, namque bis floribus vernat: nihil vberius solo, ideo summum Liberi patris cum Cerere certamen. nihil hospitalius mari, hic illi nobiles portus, Caieta, Misenus, & repentes fontibus Baiæ, Lucrinus, & Auernus, quædam maris ocia: hic amicti vitibus montes Gaurus, Falernus, Massicus, & pulcherrimus omnium Vesuius. Æterni ignis imitator: vrbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeij, & ipsa caput vibium Capua, quondam inter tres maximas Romam, Carthaginémque numerata, Romani imperij æmula, & propter agri fertilitatem, ne deflueretur reseruata. *Aduentu noui principis*) Traiani in vrbem, qui dum esset in expeditione contra Germanos à Nerua sene adoptatus, & Cæsar factus in vrbem rediens habenas imperij sumpsit. Huius reditus Martialis, sed latius Secundus in Panegyrico, meminere, vbi nos historiam melius explicabimus. *Commotus*) vt occurreret Traiano venienti. nemo enim Traiani aduentum expauit. *Cæsaris*) Traiani *Liberum*) permissum impune, ne Senator aduenienti principi officium suum præstaret. *Illius*) Silij, qui non est veritus iram Traiani ocio suo. φιλόκαλος) elegans, amator pulchritudinis. Est alia lectio non dissona propter sequentia, νεωφίλος, id est, nouarum rerum cupidus. *Emacitatis reprehensionem*) emendi vitium. rarum vocabulum inuētu emacitas, quod apud vnum alium annotauimus, Quosdam, inquit Columella, emacitas in comparandis armentis exercet, de tuendis nulla cura tangit. Ab emace rectè deduci potest, quo M. Cato vsus est. *Nouis villis*) quas nuper coemerat. *Priores*) prius præstinatas. *Statuarum*) vitorum illustrium & doctrina præstantium. *Imaginum*) picturarum, quas in bibliothecis locabat antiquitas, veluti rum stimulis ad studia incitarentur. *Cuius natalem*) Virgilij natalis Idibus Octobris fuit. Martial. Octobres Maro consecrauit Idus. Cui sententiæ [Donatus] accedit. Seruius opinatur natalem tantùm antiquos dixisse, iuniores addidisse diem, viderit ipse & eum securi. ego autem non Horatium, quem inter antiquos putat, sed Terentium potius antiquum reor. antiquum Nestorem & Vlyssem intelligit Secundus apud Tacitum, Quid ergo dixit comicus ille? nempe Virg. & Horatius natalem tantum: & iunio-

nonnunquam iudicia hominum recitationibus experiebatur. Nouissimè ita suadentibus annis ab vrbe secessit, séque in Campania tenuit, ac ne aduentu quidem noui principis inde commotus est. Magna Cæsaris laus, sub quo hoc liberum fuit: magna illius qui hoc libertate ausus est vti. erat φιλόκαλος usque ad emacitatis reprehensionem. plures iisdem in locis villas possidebat, adamatisque nouis, priores negligebat: multum vbique librorum, multum statuarum, multum imaginum, quas non habebat modò, verum etiam venerabatur: Vergilij ante omnes, (cuius natalem religiosius, quàm suum celebrabat:) Neapoli maximè, vbi monumentum eius adire, vt templum, solebat. In hac trā-

iuniores, vt Martialis plerunque sine additione diei, & longè recentior eo Vegetius. quid ipse Secundus? quinimmo sæpius apud iuniores, quibus, [vt superius quoque notaui] est amica breuitas, natalem tantummodo inuenies, præsertim soluta oratione: nam poëtas pro commodo suo non dissentio confundere. *Neapoli)* Palæpolis olim vicina Neapoli, postea ex duabus vna facta ciuitas, & dicta Neapolis Chalcidensium colonia. & ipsa Parthenope à tumulo Syrenis appellata, ad quam plurimi ab vrbe secedebant quietis gratia, vt quos senectus, vel aduersa valitudo conflictabat. maximè autem qui eruditioni dabant operam: nec iniuria igitur à Martiale docta appellatur. *Monumentum eius*) quod testatur idem autor libro vndecimo. Silius hæc magni celebrat monumenta Maronis. Et mox, Iam propè desertos cineres & sancta Maronis Nomina qui coleret pauper & vnus erat. *Monumentum eius*) cùm Brundusij [vel Tarenti, vt alij volunt] mortuus esset, translata sunt eius ossa Neapolim, & sepulta via Puteolana intra lapidem secundum. *Vt templum*) tanquam rem sacram & diuinam.

quillitate annum quintum & septuagesimum excessit, delicato magis corpore quàm infirmo. Vtique nouissimus à Nerone factus est Consul, ita postremus ex omnibus, quos Nero Consules fecerat, decessit. Illud etiam notabile, vltimus ex Neronianis Consularibus obiit, quo Consule Nero periit. Quod me recordantem fragilitatis humanæ miseratio subit. Quid enim tam circumcisum, tam breue, quàm hominis vita longissima? An non videtur tibi Nero modò fuisse, cum interim ex iis qui sub illo gesserant Consulatum, nemo iam superest? quanquam quid hoc miror? nuper Lucius Piso, pater Pisonis illius, qui à Valerio Festo per summum facinus in Africa occisus est, dicere solebat, Neminẽ

Tranquillitate) ocio literario [& vitæ.] *Excessit*) transgressus est. *Delicato*) enectui, fluxo. *Factus est Consul*) Creatus est Consul à Nerone Silius, cum Galerio Trachallo. Plinius senior libro octauo, qui sui Consulatus Appij Iunij & Publij Silij meminit. *Neronianis Consularibus*) quos Nero Cos̃ fecerat. *Quo Consule*) dum Silius gereret Consulatum, [id quod Martialis etiam demonstrat libro septimo, Postquam bissenos ingentem fascibus annum Rexerat, asserto qui Sacer orbe fuit. Sane dignum notatione, quòd Silius fuerit à Nerone vltimo loco creatus Consul, & sub eo Consule Nero interierit: ille autem vltimus omnium Consulum, & Consularium Neronianorum, obierit. Nero enim hostis ab Senatu adiudicatus in suburbanum Phaontis liberti confugiens, cum milites sentiret aduenientes, seipsum adiuuante Epaphrodito confecit, anno ætatis suæ trigesimo secundo, vt alij vno minus, quidam trigesimo, mensibus quinque, diebus viginti. *Fragilitatis*) instabilitatis, caducitatis. [is demum profectò vitam æqua lance pensabit, qui semper fragilitatis humanæ memor fuerit.] *Circumcisum*) contractum. *Longissima*) vt centum annorum: nam respectu immortalitatis vita hominum quamuis longissima, tamen breuis est. *Nero*) legimus etiam Neronem. [*Interim*) hoc paruo temporis interuallo.] *Lucius Piso*) qui cum Nerone Secundo Consul fuit: deinde ab eodem Imperatore vectigalibus publicis cum Ducennio Geminio, & Pompeio Paulino præpositus, Vespasiano & Tito Consulibus Africæ præfectus, eius filius ingenio quietus Legatum habuit Valerium Festum sumptuosæ adolescentiæ, neque modica cupientem, sed affinitate Vitellij anxium, qui par imperium Proconsuli gerens, incertum, an Pisonem tentauerit ad res nouas, an tentanti restiterit, quoniam secreto eorum

nemo affuit. Claudius Sagitta prospera nauigatione præuenit Papyrium Centurionem missum à Mutiano: asseueranitque mandata interficiendi Pisonis Centurioni data: multa præterea addens, quibus Pisonem ad res nouas moliendas impelleret. Nihil ad ea moto Proconsule Centurio à Mutiano vbi portum Carthagininis intrauit, magna voce, læta Pisoni omnia tanquam Principi continuare, ad similia obuios hortari: vulgus credulum in forum ruere, præsentiam Pisonis exposcere: ille indicio Sagittæ, vel insita modestia, domi se continens Centurionem percontatur. postquam quæsitum sibi crimen cædémque comperit, animaduerti in eum iussit, non tam spe vitæ quàm ira in percussorem, quòd idem Clodium Macrum Legatum interfeciſſet. anxio deinde edicto Carthaginenſibus increpitis intra domum clausus solita munia haudquaquam obibat. Festus igitur consternatione vulgi, & supplicio Centurionis audax Pœnos auxiliares & Mauros in necem Pisonis misit, qui domum Proconsulis obscura luce ingressi haud procul cubiculo seruum, qui se interrogantibus egregio mendacio Pisonem esse responderat, obtruncant. nec multo post indicio Bebij Massæ Piso interficitur. Hæc Tacitus. *Neminem*) Senatorum. nam omnes decesserant.

Consul ipse) cum Nerone secundo. *Sententiam rogasset*) Consul enim Senatui præsidebat, & ius rogandarum sententiarum habebat: primùm Consules designati, deinceps cæteri censebant. *Tam angustis*) sensus est, tam breui spatio tot homines viuunt, & moriuntur. Exclamatio opportuna, qua mouet indignationem & miserationem. *Vitacitas*) vita. Fabius pro cupiditate viuendi ponit, imp am viuacitatem dicens. Apuleius verò pro vigore & robore vitæ, Virum, inquit, magnanimum magnanimæ viuacitatis volentem volentes accipite. Ac Val. pro longa vita, Et ipse, inquit, numerosæ viuacitatis haud paruum exemplum. *Xerxem illacrymasse*) Diuus Hieronymus ad Heliodorum, Xerxes ille magnus Rex, potentissimúsque, qui subuerterit montes, maria constrauit, cùm de sublimi loco infinitam hominum multitudinem, & innumerabilem vidisset exercitum fleuisse dicitur, quòd post centum annos nullus eorum, quos tunc cernebat, superfuturus esset. sed Herodotus libro historiarum septimo latius hoc tractauit: Xerxes, inquit, cùm intueretur omnem Hellespontum nauibus obductum, omnia litora, atque Abydenorum plana hominibus referta, se beatum iactauit: & post hæc lachrymas fudit, quod animaduertens Artabanus eius patruus interrogauit, Quàm diuersa Rex inter se facit? dudum te beatum esse dixeras, nunc lachrymas fundis? Et ille, reputantem me, inquit, quàm breuis est omnis humana vita, subiit horum miseratio, quorum cùm tot sint nemo ad centesimum annum superierit. [Seneca tamen hoc Xerxis dictum carpit, vt qui hominum calamitatem lugeret, quos ipsemet ad macellum duceret: At Valer Max. alia ratione, quoniam mihi specie aliena, re vera suam conditionem deplorasse videretur, opum magnitudine, quàm altiore animi sensu felicior. Quis enim etiam mediocriter prudens mortalem se natum fleuerit?] *Tot millibus*) Septingenta millia de regno, & trecenta millia de auxiliis armasse traditur: vt non immę-

se videre in Senatu, quem COS. ipse sententiam rogauisset. Tam angustis terminis, tantæ multitudinis viuacitas ipsa concluditur, vt mihi non venia solùm dignæ, verum etiam laude, videantur illæ regiæ lacrymæ. Nam ferunt Xerxem, cum immensem exercitum oculis obisset, illacrymasse, quòd tot millibus tam breuis immineret occasus. sed tanto magis hoc, quicquid est temporis futilis & caduci, si non datur factis, (nam horum materia in aliena manu) nos certè studiis proferamus: & quatenus nobis denegatur diu viuere, relinquamus

immerito proditum sit, flumina ab exercitu eius siccata. Nauium quoq; decies centena millia numero habuisse dicitur, nisi menda est apud Iustinum. Plinius refert Xerxem in Doriseo centum viginti millia hominum tantum dinumerasse. *Obiisset*) Iustrasset. *Hac tempora*) vita nostra. *Quicquid est*) quantulacunque est. *Fluxi*) fluxi, vani: ab effundendo. & futile vas, quod patulo orè, & acuto fundo in sacris erat. autores sunt grammatici. *Si nõ datur fallax*) nisi dispensatur circa præclarè gesta. *Horum*) factorum. *In aliena manu*) in facultate aliorum. non nostra q.d. materia bene gerendarum rerum est in manu Imperatoris, ac eorum, qui præsunt exercitibus. nos, quod vnum possumus, æternitatem studiis comparemus. nam & qui fecere, & qui facta aliorum scripsere, multi laudantur. *Proferamus*) extendamus viuendo post mortem. *Aliquid*) aliquod opus memoratu dignum. *Stimulis*) incitationibus, exhortationibus. *Euocat*) impellit. *Currentem*) pronum ad studia. Perstat in verborum metaphora. *Me*) insti gare. ἀγαθὴ δ' ἔρις) sumptum ab Hesiodi Georgicis, quibus scribit, Ἀγαθὴ δ' ἔρις ἀνδράσι βροτοῖσι, id est, bona autem contentio hæc mortalibus. Hic enim poëta duas facit contentiones inter mortales: quarum altera est laudanda, cùm inuicem certamus honoris, & virtutis causa: altera pernicioſa, cùm malorum gratia contendimus. [Quare Galenus in præfat. eius libri, qua tradit viam curandi, scribit olim inter medicos fuisse illã cuius meminit Hesiod. bonã concertationẽ augẽdę medicinę, sed suis tẽporib. interiisse.]

aliquid, quo nos vixisse testemur. Scio te stimulis non egere. me tamen tui charitas euocat, vt currentem quoque instigem, sicut tu soles me, ἀγαθὴ δ' ἔρις, cùm inuicem se mutuis exhortationibus amici ad amorem immortalitatis excuunt. Vale.

C. PLINIVS TRANQVILLO SVO S.

FACIS) Suetonius Tranquillus per Secundum impetrauerat sibi a Neratio Marcello Tribunatum militum: deinde rogauerat vt in Cæsennium Syluanum transferretur: quod consilium summè probat Secundus, & pollicetur se facturum. *Procætera reuerentia*) inter reuerentiam, quam mihi præstas in cæteris rebus hoc quoque reuerenter facis. *Tribunatum*) militarem Asconius duo genera facit eorum, qui Rufuli dicuntur, vel secundum alios Rutuli: quia Rutulus Rufus legem primò tulit de iure Tribunorum ab exercitu creandorum. alij sunt comitiati, qui comitiorum causa designantur. Vegetius maiorem Tribunum militum tradidit per epistolam factam Imperatoris iudicio destinari: minorem Tribunum prouenire ex labore. & cum vnaquæque legio decem cohortes haberet, primæ, quæ miliaria vocabatur, præerat Tribunus armorum scientia, virtute corporis, morum honestate præcipuus: reliquæ cohortes prout principi placuisset, à Tribunis, vel à Præpositis regebantur. Ælianus, cohorti quingentariæ, quam hominum quingenti duodecim componunt, Tribunum mi-

FACIS pro cætera reuerentia, quam mihi præstas, quòd tam solicitè petis, vt tribunatum, quem à Neratio Marcello, clarissimo viro, impetrauisti tibi, in Cæsennium Syluanum propinquum tuum transferam. Mihi autem, sicut iucundissimum, ipsum te Tribunum, ita non minus gratum, alium per te videre. Neque

norem: & militariæ, quam hominum mille viginti quatuor, Tribunum maiorem præfecit. Tribunum vocatum à tribu scribunt: præest enim militibus, quos ex tribu primus Romulus legit. Vel à tribuendo iure. lege Marcellum de re militari, quod Tribuni officium esset. *Clarissimo viro*) Priscus Neratius Marcellus imprimis Traiano clarissimus, & summus Iurisconsultus de quo non multo antè. *Tibi*) pro tua causa. *Cæsennium Syluanum*) Syluanum rhetorem ab Heliogabalo Lampridius tradit interfectum, & Cæsennium à Seuero Spartianus, si tamen alter horum fuit, verisimilius eum potuisse ad Seueri tempora, quàm Heliogabali peruenire.

Titulos) laudes. *Pietatis*) amoris propinquum. *In numerorelatum*) tuum nomen nondum relatum est in ordinem Tribunorum: erat enim adhuc integrum alium subrogare: secus si fuisset ascriptum numero cæterorum. dicimus milites nondum relatos in numero, cum delecti quidem sunt, nondum tamen in suos ordines peruenere. quod Iurisconsultus plerunque testatur, vt Vlpianus de bonorum possessione ex testamento militari. Si quis, inquit, militum ex alio numero translatus sit in alium quemuis, & hinc exemptus sit, & illò nondum peruenerit, tamen poterit iure militari testari. est enim miles quamuis in numeris non sit, sed nomen ipsius tantum. Quare Traianus Plinio quærenti de modo pœnæ seruorum, qui reperti fuerant inter tytones, & si sacramentum acceperant, tamen nondum fuerant distributi in numeros: respondet si conditionis suæ conscij ad militare sacramentum peruenerunt, animàduertendum in illos esse: neq; enim multum interesse, quòd nondum per numeros distributi essent: illum enim diem, quo primum probati fuerant, veritatem ab iis originis suæ exigere. Cassiodorus libro primo historiæ tripartitæ, inquit, Romanorum cohortes, quæ nunc numeri nuncupantur. *Subdere*) substituere. *Munus tuum*) Tribunatum illi à te concessum. *Meum*) per me tibi impetratum.

enim esse congruens arbitror, quem augere honoribus cupias, huic pietatis titulos inuidero, qui sunt omnibus honoribus pulchriores. Video etiam, cùm sit egregium & mereri beneficia, & dare, vtramque te laudem simul assecuturum, si quod ipse meruisti, alij tribuas. Præterea intelligo mihi quoque gloriæ fore, si ex hoc tuo facto non fuerit ignotum amicos meos non gerere tantum Tribunatus posse, verum etiam dare. quare ego verò honestissimæ voluntati tuæ pareo. Neque enim adhuc nomen in numeros relatum est. Ideóque liberum est nobis Syluanum in locum tuum subdere: cui cupio tam gratum esse munus tuum quàm tibi meum est. Vale.

C. PLINIVS MINVTIANO SVO S.

POSSVM) Cor. Minutiano singulos actus accusationis Classici per epistolam narrat, & quem euentum actio sortita, quósque labores perpessus sit. quamuis L. Albi-

POSSVM iam perscribere tibi, quantum in publica prouinciæ Baticæ causa laboris exhauserim. Nam fuit multiplex, actáque est sæpius cum magna varietate. Vnde varietas? vnde plures actiones? Cæcilium Classicum, hominem

num in

fœdus & apertè malus, Proconsulatum in ea non minus violenter quàm sordidè gesserat, eodem anno quo in Africa Marius Priscus. Erat autem Priscus ex Bætica, ex Africa Classicus. Inde dictum Bæticorum, (vt plerunque dolor etiam venustos facit) non illepidum ferebatur. Dedi malum, & accepi: sed Marium vna ciuitas publicè, multique priuati reum peregerunt: in Classicum tota prouincia incubuit. Ille accusationem vel fortuita, vel voluntaria morte præuertit. nam fuit mors eius infamis: ambigua tamen. Vt enim credibile videbatur voluisse exire de vita cùm defendi non posset, ita (mirum) pudorem damnationis morte egisse, quem non puduisset damnanda committere. Nihilominus Bætica etiam in defuncti accusatione perstabat: prouisum hoc legibus, intermissum tamen, & post longam intercapedinem tunc reductum. addiderunt Bætici, quot

num in dicendo copiosum, socium haberet, asseueranter contenderem hunc esse Minutianum, quem suprà rogauerat an approbaret susceptam Classici accusationem: & nono libro huius actionis orationem mittit. *Perscribere*) totam rem literis significare. *In publica prouincia Bætica causa*) in negocio publico Bæticorum. hoc enim pertinebat ad illorum rempublicam. *Exhauserim*) sustinuerim. *Multiplex*) quia multi criminum participes accusati sunt. *Varietate*) alij enim absoluti, alij reorum damnati. *Vnde*) ex quibus causis euenit tanta varietas.

Fœdus) auarus. *Inea*) prouincia Bætica. *Violenter*) crudeliter. *Sordide*) auare. *Priscus*) pariter Consulatum violenter & sordidè gesserat. *Dictum*) scomma, adagium. *Venustos*) Qui cum gratia quadam, & venere loquuntur, ij venusti appellantur. Fabius autor, Imitatus est Secundus M. Tullium, qui sexta in Verrem act one, inquit. Nunquam tantum malum est Si ulis, quin aliquid facetè & commodè dicant, vehat in hac re aiebant, in labores Herculis, nec minus hunc immanissimum Verrem, quàm illum aprum Erymanthium referre oportere. [Et in tertia, Hinc illi homines etiãt, qui etiam ridiculi inueniebantur ex dolore: quorum alij, vt audistis, negabant mirandum esse ius tam nequam esse Verrinum, alij sacerdotem execrabantur, qui Verrem tam nequam reliquisset] *Non illepidum*) non insulsum, vrbanum, cum lepore. *Dedi malum*) Marium Priscum malum virum in Africam Proconsulem misi. *Accepi*) Classicum Afrum Proconsulem in Bætica habuimus. *Reum peregerunt*) condemnari fecerunt. sic interpretatur Vlpianus. Nam peregisse reum non aliter quis videtur, nisi condemnauerit. *Prouincia*) Bætica. *Incubuit*) fecit impressionem, accusationem intendit. *Ille*) Classicus. *Præuertit*) declinauit, subterfugit. *Infamis*) turpis, non sine suspicione mortis vitroneæ. *Ambigua*) an voluntaria, an fortuita. [*Non posset defendi*) non haberet rationem facti, esset assystata.] *Mirum*) est hominem fœdum & forsidum. *Damnanda*) atrocia scelera animaduersione digna. *Prouisum hoc legibus*) cauêt leges, vt mortuos liceat accusare. Scæuola ad legem Iuliam repetundarũ, Datur ex hac lege, & in hæredes actio intra annũ dũtaxat à morte eius qui arguebatur. Marcellus ad Senatusconsultum Turpilianum, morte rei iudicium soluitur: nisi tale crimen fuerit, cuius accusatio aduersus hæredes duret, veluti maiestatis. idem in accusatione repetundarum est, quia hæc quoque morte non soluitur. Modestinus de accusationibus, & inscriptionibus ex iudiciorum publicorum admissis, Non aliàs transeunt aduersus hæredes pœnæ

bonorum ademptionis, quàm si lis contestata, & condemnatio fuerit secuta, excepto repetundarum & maiestatis iudicio: quæ etiam mortuis reis, cum quibus nihil actum est adhuc, exerceri placuit, vt bona eorum fisco vendicentur: adeo vt diui Seuerus & Antoninus rescripserint, Ex quo quis aliquod ex his causis crimen contraxit, nihil ex bonis suis alienare, aut manumittere eum posse. Martianus de publicis iudiciis, Defuncto eo, qui reus fuit criminis, pœna corporalis extincta est. In quacunque causa criminis extincti debet is cognoscere: cuius de pecuniaria re est cognitio. *Intermissum*) per aliquod tempus leges istæ siluere: nam per longam desuetudinem tacito omnium consensu illas abrogari receptum est. sed Senatus & abrogatas reducere, & nouas inducere potest. *Intercapedinem*) temporis spatium, & loci pleruncque. vt apud Ciceronem, Festus ait esse tempus intercœptum. Ille vocabulum obscœnum esse voluit in Epistol s ad Pætum, & pariter Fabius: contrarium eius diuisionem esse dicentes: sicut illa coniunctio alias appellari posset. Est autem intercapedo interstitium, & spatium inter anum, & vuluam: quod scilicet duo foramina intercapiat, & sepiat. Inde translatiuè pro spatio ad alia transfertur. *Addiderunt*) accusationi.

simul socios, ministrósque Classici detulerunt: nominatímque in eos inquisitionem postulauerunt. Aderam Baticis: mecúmque Lucceius Albius, vir in dicendo copiosus, ornatus, quem ego cum olim mutuò diligerem, ex hac officij societate amare ardentius cœpi. Habet quidem gloria, in studiis præsertim, quiddam ἀχοινώνητον: nobis tamen nullum certamen, nulla contentio: cùm vterque pari iugo, non pro se, sed pro caussa niteretur. Cuius & magnitudo, & vtilitas visa est postulare, ne tantum oneris singulis actionibus subiremus. Verebamur, ne nos dies, ne vox, ne latera deficerent: si tot crimina, tot reos vno velut fasce complecteremur. deinde ne iudicum intentio multis nominibus multisq; caussis non lassaretur modò, verum etiam confunderetur. mox ne gratia singulorum collata, atque permixta, pro singulis quoque vires omnium reciperet: postremò, ne potentissimi vilissimo quoque quasi piacularí

Socios) consçios & sceleꝝ participes. *Detulere*) reos fecere. [*Nominatim*) per singulorum nomina, non gregatim, & nominatim suo proprio nomine.] *Inquisitionem*) cognitionem criminum, quod solet fieri, si præcesserint iudicia. *Aderam*) aduocatus eram. *Lucius Albinus*) quo socio etiam vsus est in causa Iulij Bassi, & Iosephus tradit ante Hierosolymarum captiuitatem illic Albinum iudicem Romanum fuisse. Dion in Traiano meminit Lucium fuisse profectum aduersus Dacos. & contra Parthos multa memorandæ gessisse. *Officij*) aduocationis. ἀχοινώνητον, incommunicabile. nam, Qui velit ingenio cedere, rarus erit. *Iugo*) labore, concordia. *Pro se*) pro gloria propria. *Pro causa*) ad veritatem Baticorum. *Postulare*) exigere. *Tantum oneris*) si omnes reos simul complexi fuissemus. *Singulis actionibus*) nam plures actiones in vna causa habebantur: quod vidimus factum aduersus Priscum. [Quare visum est postulare, ne singuli patroni sua actione vniuersali omnia reorum crimina complecterentur.] *Dies*) quia interlucutu noctis Senatus solueretur. *Latera*) vires, spiritus. [Tulliana imitatio. nam in Verrem, Me, inquit, dies, vox, latera deficient.] *Nominibus*) reorum. *Ne gratia singulorum collata*) sensus est, verebamur, si omnes simul accusarentur, ne gratia, quam vnusquisque eorum habebat apud [vnum aliquem Senatorum,

natorum; si simul conferretur, prodesset etiam omnibus, respectu huius & illius. *Omnibus*) nam aliqui inuiti absoluti fuissent fauore gratiosorum reorum. *Potentissimi*) Rei vel gratia vel diuitiis.

Dato) exposito, damnato. *Vilissimo*) conditionis infimæ. *Quasi piaculari*) tanquam ad expurgationem cæterorum reorum. Piacularia auspicia arbitrabatur antiquitas, quæ sacrificantibus tristia portendebant, & Seruius piaculum duo significare credidit, purgationem & contaminationem. *Ambitio*) fauor quæsitus blanditiis & precibus. [*Potest*) cum sunt in vno seueri, in cæteris negligentes, & indulgentes.] *Extat in consilio*) accedebat ad nostrum consilium: & nos non mediocriter mouebat *Sertorianum illud exemplum*) Sertorius corporis robore atque animi consilio parem naturæ indulgentiam expertus, proscriptione Syllana dux Lusitanorum fieri coactus, cum eos ratione plectere non posset, ne cum Romanis vniuersa acie confligere vellent, statuit ita obiicere, nostri vt periclitentur: ipse verò cum reliquis copiis in tempore subueniret. Quare multis vulneribus confectos, qui iniussu suo pugnam inierant, suppetiis opportunè latis in castra reduxit, nec multos post dies vafro consilio in suam sententiam perduxit. Duos enim in conspectu eorum constituit equos: alterum validissimum, alterum infirmissimum, ac deinde validi caudam ab imbecillo sene paulatim carpi: infirmi à iuuene eximiarum virium vniuersam conuelli iussit. obtemperatum imperio est: sed dum adolescentis dextra initio se labore fatigaret, senio confecta manus ministerium est executa. Tunc barbaræ concioni quorsum res ea tenderet cognoscere cupienti, subiecit Sertorius: equi caudæ consimilem esse nostrum exercitum: cuius partes aliquis aggrediens opprimere possit: vniuersum conatus prosternere, celerius tradiderit victoriam, quàm occupauerit. Ita gēs barbara, aspera & regi difficilis in exitū suum ruens, quàm vtilitatem auribus respuerat, oculis peruidit. Hæc Valerius Maximus, Plutarchus, & Iulius Frontinus in suo stratagematico. [at Horatius breuius hanc historiam illo metro tetigit, Caudæ setas quod equinas Paularim vello.] *Equi caudam*) simul coram conuelli. *Reliqua*) reliquum historiæ de equis. *Agmen*) multitudinem. translatum verbum ab historicis nec immeritò, cùm sermo per comparationem ab historia dependeat *Carperetur*) vellicaretur, exciperetur. nam carpi agmen dicitur, cùm aliquis intercipitur militum. *Nocentem*) obnoxium criminibus tanquam principem. *Aptissi-*

dato, alienis pœnis elaberentur. Etenim tum maximè fauor, & ambitio dominatur, cum sub aliqua specie seueritatis delitescere potest. Erat in consilio Sertorianum illud exemplum, qui robustissimum & infirmissimum militem iussit caudam equi: reliqua nosti. Nam nos quoque tam numerosum agmen reorum ita demum videbamus posse superare, si per singulos carperetur. Placuit in primis ipsum Classicum ostendere nocentem: hic aptissimus ad socios eius, & ministros transitus erat, quia socij ministrig probari, nisi illo nocente, non poterant. Ex quibus duos statim Classico iunximus, Bæbium Probum, & Fabium Hispanum: vtrumque gratia, Hispanum etiam facundia validum. Et circa Classicum quidem breuis, & expeditus labor: sua manu reliquerat scriptum, quid ex quaque re, quid ex quaque causa accepisset. Miserat etiam epistolas Romam ad amiculam quandam, iactantes & glorioſas, his quidem

mus) iustissimus, commodissimus. *Transitus*) descensus ad accusandum. *Gratia*) beneuolentia Senatorum. Legitur etiam genere, id est, nobilitate. *Expeditus*) facilis ad comprobanda crimina. *Sua manu*) manus non tantum corporis membrum, sed & proprias literas significat, quod etiam nunc vulgo vsurpamus. & amanuenses scribendi ministri à manu dicti sunt. In masculino manus bonum significat, vt in carmine saliari, ceterum manum, creatorem bonum dixerunt. *Amiculam*) meretriculam. [Caius autore Tranquillo quoties vxoris, vel amiculæ collum exosculabatur, addebat, tam bona ceruix simul ac iussero, demetur.] Massurius libro memorabilium scribit pellicem apud antiquos eam habitam, quæ cùm vxor non esset, cum aliquo viuebat: quam nunc vero nomine amicam, paulo honestiori vocabulo concubinam appellari Paulo referente. Amiculum verò diminutiuum ab amictu. [& si Valerius pro amico vtatur.]

verbis, Io io, liber ad te venio: iam sestertium quadragies redegi, parte vendita Bæticorum. Circa Hispanum & Probum multum sudoris. Horum antequam crimina indigerer, necessarium credidi elaborare, vt constaret ministerium crimen esse. quod nisi effecissem, frustrà ministros probassem. Neque enim ita defendebantur, vt negarent, sed vt necessitati veniam precarentur. Esse enim se prouinciales, & ad omne Proconsulum imperium metu cogi. Solet dicere Claudius Restitutus, qui mihi respondit, vir exercitatus & vigilans, & quamlibet subitis paratus, nunquam sibi tantum caliginis, tantum perturbationis effusum, quàm, cum ea prærepta & extorta defensioni suæ cerneret, in quibus omnem fiduciam reponebat. Consilij nostri exitus fuit: bona Classici, quæ habuisset ante prouinciam, placuit Senatui à

Io io liber ad te venio) instar rhythmi. io io lætantium vox. [Plautus in Pseudolo, Io io te tyranne, te rogo, qui imperas Pseudolo. Et Ouidius, Dicite io pœan, & io bis dicite pæan.] *Liber*) à debitis solutus & à paupertate, diues. *Sestertium quadragies*) quadringenta millia nummûm. *Redegi*) accumulaui, expleui. *Vendita parte*) distracta & alienata bonorum parte. An potius Classicum iactanter scripsisse Bæticorum hominum partem vendidisse, quod maioris criminis fuit, quàm eorum bona vendidisse. *Sudoris*) laboris perpessi sumus: ab eo, quod sequitur. *Ingrederer*) attingerem, orirer. *Elaborare*) eniti, contendere.] *Ministerium*) turpe ministrorum officium. *Crimen esse*) perinde teneri, ac si ipsi autores forent. Marcellus, ff. xlviij. In comites quoque iudicum, qui repetundarum rei sunt, iudicium datur. Gratianus & Valentinianus Augusti, non solum ministros præsidum prouinciarum, repetundarum teneri censuerunt: sed etiam in quadruplum, quæ rapsunt, exolucre cogunt, codidice ad legem Iuliam repetundarum. *Defendebantur*) ab aduocatis, vt Claudio Restituto. *Negarent*) non fuisse ministros scelerum Classici. *Necessitati*) quòd coacti imperio ea patrassent. *Prouinciales*) Bæticos. *Claudius Restitutus*) orator eloquentissimus, & Cæcilio amicus: ad quem alibi epistolæ eiusdem. Valerius Mart. quantæ autoritatis esset, natalem eius celebrans ostendit ibi, Octobres age sentiæ calendas Facundi pia Roma Restituti. Linguis omnibus, & fauere voris, Natalem colimus, tacere lites. *Vigilans*) prouidus, intentus. *Quamlibet subitis*) ad quantumuis improuisa & inexpectata. *Caliginis*) cæcitatis, ignorantiæ. [*Offusum*) iectum. *Prærepta*) anticipata: quibus cogitauerat iudices. flectere.] *Extorta*) conuersa in rem nostram.

nostram. *In quibus*) iam enim parauerat Restitutus probare ministerium non esse crimen: in hoc omnem defensionis suæ fiduciam collocans, neque in eo existimans aduersarium elaboraturum. *Exitum consilij nostri*) euentus nostræ actionis, quam ex consilio ceperamus. *Ante proinciam*) antequàm Proconsul in Bæticã iret.

reliquis separari, illa filiæ, hæc spoliatis relinqui. Additum est, vt pecuniæ, quas creditoribus soluerat, reuocarentur. Hispanus & Probus in quinquennium relegati. Adeo graue visum est, quod initio dubitabatur an omnino crimen esset. Post paucos dies Clauiũ Fuscum, Classici generum, & Stillonium Priscum, qui Tribunus cohortis sub Classico fuerat, accusauimus, dispari euentu. Prisco an biennium Italia interdictum: absolutus est Fuscus. Actione tertia commodissimum putauimus, plures congregare: ne si longius esset extracta cognitio, satietate & tædio quodam iustitia cognoscentium seueritásque langueſceret: alioqui superauerant minores rei, data opera hunc in locum reseruati: exceptæ tamen Classici vxore, quæ sicut implicita suspicionibus, ita non satis conuinci probationibus visa est. Nam Classici

illa) bona, quæ habuisset ante Proconsulatum, placuit Senatui relinquere filiæ Classici. *Hæc*) quæ in Proconsulatu comparauerat relinquenda Bæticis spoliatis. *Additum est*) huic sententiæ. *Soluerat*) Classicus. *Reuocarentur*) redimerentur, à creditoribus retraherentur. *Graue*) ministerium, res atrox apparuit. *Clauium*) inueniesetiam passim Claudium.] *Chilonium Priscum*) Alij legunt Tullium: nonnulli, Stilonium: tanta exemplarium varietate confundente. *Tribunus cohortis*) vnaquæque legio decem cohortes continebat: prima cohors reliquas & numero militum, & dignitate præcedebat: pedites habebat mille centum quinque, equites loricatos centum triginta duos: cui præerat Tribunus maior; ac deinceps cæteræ sequebantur: quorum militum numerum Flauius Vegetius, & eum secutus ad verbum Modestus tradiderunt. Indicabo tamen apud Vegetium mendosè legi secundam cohortem, quæ pedites quingentos quinquaginta quinque, equites loricatos septuaginta sex continebat, appellatam quinquagensimam: cum & ratione maioris numeri, & aliorum autoritate quingenariam norimus appellandam. Non minori censura indiget locus Seruij Grammatici, vbi legionem scribit sex tantum cohortes habuisse: cùm præter superiorum scriptorum sententiam Gellius libro decimoquinto, decem cohortes in vnaquaque legione fuisse asserat. Accepimus à Liuio Turmam equitum esse, cohortem peditum. Adde quòd apud Græcos interdum non diuersus militum in cohorte numerus fuit: nam Plutarchus cohortem quingentos habuisse viros confirmat. sic Curtius Rufus: sed ab Alexandro in mille vsquè viros creuisse, Antea, inquit, quingenariæ cohortes erant. Quamuis passim corrupte legatur quinquagenariæ: nisi tantùm apud vetiora exemplaria manu scripta, in quibus sana lectio adhuc extat. Cohors insuper, & per syncopen cors, locus est ad pullos educendos idoneus. *Interdictum*) vetitum, relegatum. *Plures*) reos. *Congregare*) simul complecti. *Iustitia cognoscentium*) iusti Senatores crimina examinantes. *Langueſceret*) tesligeret, debilitaretur. *Alioquin*) insuper. *Hunc in locum*) in tertiam actionem: ad hunc finem, vt vnà complecteremur. *Exceptæ*) quia non erat minor, vt alij: nam & Proconsulum vxores coguntur ad reddendam rationem. Iulianus, ff. primo, proficiscì autem Proconsulem melius quidem est sine vxore, sed & cum vxore po-

teſt, dummodo ſciat Senatum Cotta & Meſſala Coſſ. cenſuiſſe futurum, vt ſi quid vxores eorum, qui ad officia proficiſcuntur, deliquerint, ab ipſis ratio & vindicta exigatur. *Non ſatis conuinci*) non ſufficienter poſſe oſtendi noxiam. *Probationibus*) quæ ab Hiſpanis contra illam producebantur.

Harebat) detinebatur. nulla in ea ſuſpicio erat, non modò probatio. *Extrema actione*) in vltima actionis parte potius, quam in tertia actione. erat enim is locus contra Claſſici filiam in extrema tertiæ actionis parte. *Probaui*) gratia filiæ Claſſici. *Ipſum*) quòd putabam turpe innocentem vrgere. *Dixi*) tractaui. [*Libere*) ingenuè.] *Legatos*) Bæticos *Docuiſſent*) inſtruxiſſent *Reprobari*) refelli, dilui [an potius ream probari, id eſt noxiam.] *In iugulum*) in perniciem. *Intendere*) dirigere, infigere. *Totum locum*) illam cauſæ partem pertinentem ad filiam Claſſici *Dicet aliquis*) Fabius libro nono inter figuras proſopopœiæ, & hanc connumerans, inquit, Eſt & incertæ perſonæ ficta oratio: vt hic, Dicat aliquis. *Datum*) ſolitos dari aduocatos litigantibus à Senatu iam ſuprà memorauimus [*Ex iudicibus*) ex numero iudicum quare quamuis ſim aduocatus, tamen reſeruo authoritatem grauitatémque iudiciali.] *Numeroſiſſima*) multiplici, magnum reorum numerum continenti. *Terminus*) finis. *Eodem*) quo pronunciatum eſt in Claſſicum & miniſtros eius.

filia, quæ & ipſa inter reos erat, ne ſuſpicionibus quidem hærebat. Itaque cum ad nomen eius in extrema actione veniſſem (neque enim vt initio ſic etiam in fine verendum erat, ne per hoc totius accuſationis autoritas minueretur) honeſtiſſimum credidi non premere immerentem: idque ipſum dixi & liberè & variè. Nam modò legatos interrogabam, docuiſſéntne me aliquid, quod reprobari poſſe confiderent: modò conſilium à Senatu petebam putarétne debere me, ſiquam haberem in dicendo facultatem, in iugulum innocentis, quaſi telum aliquod, intendere: poſtremò totum locum hoc fine concluſi. Dicet aliquis, Iudicas ergo? Ego verò non iudico. Memini tamen me aduocatum ex iudicibus datum. Hic numeroſiſſimæ cauſſæ terminus fuit, quibuſdam abſolutis, pluribus damnatis, atque etiam relegatis: aliis in tempus, aliis in perpetuum. Eodem Senatuſconſulto induſtria, fides, conſtantia noſtra pleniſſimo teſtimonio comprobata eſt: dignum, ſolúmque par precium tanti laboris. Concipere animo potes, quàm ſimus fatigati, quibus toties agendum, toties altercandum, tam multi teſtes interrogandi, ſubleuandi, refutandi. Iam illa quàm ardua, quàm moleſta, tot reorum amicis ſecretò rogantibus negare

Par) æquale meritum comprobari teſtimonio Senatus. *Precio*) nam abſtinebat Secundus in agendis cauſis ab omni pecunia & munere, contentus ſola laude. Si leges precium, interpretaberis munus. *Altercandum*) contendendum. *Teſtes interrogandi*) Circa teſtes, vt eius præceptor inquit, maximus patronis ſudor eſt, nam ſummis artibus interroganti opus eſt: timidus enim terreri, ſtultus decipi, iracundus concitari, ambitioſus inflari, longus protrahi poteſt: prudens & conſtans, vel tanquam inimicus, & pertinax dimittendus ſtatim, vel aliqua facetia refrigerandus. *Subleuandi*) adiuuandi, ſi quid titubauerint, opportuna rurſus eius, à quo pro-

ducti sunt; interrogatione velut in gradum reponendi. Quare Secundum Archadium, quorum testium fides non vacillat, frequens vsus adhibendus est [Aliud est eleuare testes, quàm subleuare: immo è directo eius contrarium, id est, imminuere, & deprimere: nam libro sexto Fabius in refutatione collocat eleuationem: & affert duplicem eleuandi rationem, vt aut veniam quis, aut iactantiam minuat: Et libro quinto. Iam dixerat gentium simul vniuersarum eleuata esse ab oratoribus testimonia. Ad hæc libro duodecimo. Non vendendam eloquentiæ operam, neque eleuandam tanti beneficij autoritatem, id est, minuendam. Sic M. Tullius scribit Lucius solicitudines eleuandas esse prudentia. Liuius iij ab vrbe condita, Vos, inquit, authoritatem eleuatis. Et Valerius lib. viij. Tot eleuatis testibus. Et primo, ille eleuat autoritatem. Tranquill. Idem eadem hæc eleuant.] *Reuocandi*) imprimis conditio cuiusque testis exploranda: an Decurio, an Plebeius: an honestæ vitæ & inculpatæ, an notatus & reprehensibilis: an locuples, vel egenus: an inimicus, an amicus: nam si careat suspicione testimonium, vel propter personam, à qua fertur, quòd honesta sit: vel propter causam, quòd neque lucri, neque gratiæ, neque inimicitiæ causa sit, admittendum est. Lege Iulia de vi, cauetur ne liceat in reum dicere testimonium ei qui se ab eo, parentéve eius liberauit: quive impuberes erunt, quique iudicio publico damnatus erit: qui eorum in integrum restitutus non erit: quive cum bestiis, vt depugnaret, se locarat: quive in vinculis custodia publica erit: quæ palam quæstum faceret fecerítve: qui ob testimonium dicendum pecuniam accepisse iudicatus, vel conuictus erit. hæc Callistratus. *Negare*) quæ pro reis petebant, neque velle desistere ab accusatione.

Vnum aliquid) vnam quandam rem. *Gratiosissimo*) fauorabili admodum, charissimo, [qui multorum gratiam habet. M. Tullius pro Cælio, Qui hominibus potentibus, gratiosis, diserris vltro se offerre soleant. Et ad Q. Fratrem, tamen species ipsa tam gratiosi liberti, aut serui dignitatem habere nullam potest.] *Reclamarent*) improbarent cum clamore quæ dicerem. *Non minus inquam*) Sensus est: si ego omnia in illum dicam quæcunque potero, non ideo erit magis nocens: nam mea accusatio non faciet eum magis nocentem, quàm est. *Non erit minus innocens*) id est non erit nocens, & crimine obnoxius: qui enim minus innocens est, nocens est. *Eo nu*) actionibus. *Offensas*) inimicitias. *Suspicitur*) veneratur. Legitur etiam susciptur, id est approbatur [patroni constantia. *Illo*) offensis.] *In rem præsentem perducere*) rem totam cognoscendam tibi tradere, tanquam si præsens fuisses [in loco disceptationis & controuersiæ. Item ad Traianum, Nunc videor commodissimè posse in rem præsentem excurrere.] *Non fuit tanti*) hæc causa non tanti erat, vt epistolam

aduersantibus palàm obsistere? Referam vnum aliquid ex iis, quæ dixi. Cum mihi quidam è iudicibus ipsis pro reo gratiosissimo reclamarent, Non minus, inquam, hic innocens erit, si ego omnia dixero. Coniectabis ex hoc quantas contentiones, quantas etiam offensas subierimus, dumtaxat ad breue tempus. Nam fides in præsentia eos, quibus resistit, offendit: deinde ab illis ipsis suspicitur, laudatúrque. Non potui magis te in rem præsentem perducere. Dices, Non fuit tanti. quid enim mihi cum tam longa epistola? Nolito ergo idem quærere, quid Romæ geratur: & tamen memento esse non epistolam longam, quæ tot dies, tot cognitiones, tot denique reos, causásque complexa sit. Quæ omnia videor mihi non minus breuiter quàm diligenter persecutus.

Temerè dixi, diligenter: succurrit quod præterieram, & quidem serò: sed quanquam præposterè, reddetur. Facit hoc Homerus, multique illius exemplo. Est alioqui perdecorum: à me tamen non ideo fiet. E testibus quidam siue iratus, quòd euocatus esset inuitus, siue subornatus ab aliquo reorum, vt accusationem exarmaret, Norbanum Licinianum legatum, & inquisitorem reum postulauit: tanquam in caussa Castæ vxor hæc Classici præuaricaretur. Est lege cautum, vt reus antè peragatur, tunc de præuaricatore quæratur: videlicet quia optimè ex accusatione ipsa accusatoris fides æstimatur. Norbano tamen non ordo legis, non legati nomen, non inquisitionis officium præsidio fuit: tanta conflagrauit inuidia, homo

la me tam longa obtunderetes. *Longa*) respectu rerum quas complexa est. *Temerè dixi*) Correctio. *Serò*) extra locum. *Præposterè*) conuerso ordine. *Facit hoc Homerus*) vt multa præposterè referat. immo suum opus à decimo Troiani belli anno inchoauit: quem posteriores [boni] poëtæ æmulantes pariter obseruarunt. *Alioqui*) præterea. *Perdecorum*) venustum, mutato ordine rem narrare: sed poëtis hoc concessum, oratoribus interdum, historicis nunquam. [De poëtis Horatius in Arte, Pleraque differat & præsens in tempus omittat.] *Ideo*) vt sit perdecorum, *Euocatus*) ante iudices postulatus. *Subornatus*) iam domi instructus, vt hoc faceret, quod Fabius damnat. Illæ verò, inquit, pessimæ artes testem subornatum in subsellia aduersarij mittere: vt inde excitatus plus noceat, vel dicendo contra reum cùm sederit, vel cùm aduuisse testimonio videbitur, faciendo ex industria multa immodestè & intemperanter: per quæ non à se dictis tantum detrahat fidem, sed cæteris quoque qui profuerant, auferat autoritatem. *Exarmaret*) infirmarer, debilitaret. Exarmatos leones, pardos, & vrsos dicit Lampridius ursores, mansuetos, edentulos, exungues [Claudianus, Et amissa redit exarmatus arena.] *Norbanum Licinianum*) fuit alius Norbanus Præfectus Prætorij, qui in necem Domitiani coniurauit. *Legatum*) in numero Legatorum Bæticorum. *Inquisitorem*) præfectum inquirendis criminibus. *Causa*) accusatione. *Præuaricaretur*) deflecteret à præscriptione sui officij, & aduersario Castæ faueret. Præuaricari autore Marcello est vera crimina abscondere. Tergiuersari in vniuersum ab accusatione desistere. Is autem secundum Vlpianum præuaricator propriè dicitur, qui publico iudicio accusauerit: cæterum aduocatus non propriè præuaricator dicitur. *Cautum*) sancitum, prouisum. Vlpianus de publicis iudiciis. Is qui reus factus est purgare se debet: nec antè potest accusare, quâ fuerit excusatus. constitutionibus enim obseruatur, vt non relatione criminum, sed innocentia reus purgetur. *Reus peragitur*) accusatio perficiatur antequam de præuaricatione quæratur. *Optimè*) cum ratione laudat hanc legem. *Fides*) veritas: quia æstimatur non audere accusare, nisi perficere intenderet accusationem. *Ordo legis*) vt prius peragatur reus, quàm de præuaricatore quæratur. *Legati nomen*) quod semper sacrosanctum habitum est, & eius iniurias populus Romanus seuerè vltus est. Vlpianus, Legati non compelluntur se Romæ defendere, quamdiu Legationis causa hic morantur, quod & Iulianus scribit, & diuus Pius rescripsit. Quare Paulinus censuit apud Secundum libro quarto referendum de Theophane Legato, cùm Legationi renunciasset. Venuleius de accusationibus; Nos accusare non licet Legatum Imperatoris, id est Præsidem prouinciæ ex sententia Lentuli Dict. Sylla & Tyrone Coss. Item Legatum prouincialem eius duntaxat criminis, quod

antè

antè commiserit, quàm in Legationem veniret: item magistratum populi Romani, eúmve, qui reipublicæ causa abfuerit, dum non retractandæ legis causa abfuerit. *Inuidia*) maleuolentia.

Alioqui) in aliis rebus. *Domitiani temporibus vsus*) delator, & bonorum accusator sub Domitiano. *Vt multi*) alij fuere, quia talia videbant placere Principi. numerantur inter delatores Carus, Massa, Veiento, Publicius, Regulus. *Prouincia*) Bætica. *Inquirendum*) reos *Fidelis*) Bæticis. *Abitio*. Classico. *Dari diem ad diluenda crimina*) decerni præfixum diem ad defendendum quæ obiiciebantur. *Neutrum*) nec vt reum prius perageret, nec vt in aliud tempus defensionem protraheret. *Confidenter*) audacter, in malam partem: quod mali plerunque faciunt, & tamen à multis iustam causam tueri, creduntur. Iuuenalis, Nam cum magna malæ supereſt audacia causæ, Creditur à multis fiducia. *Multa*) crimina. *Pomponius Rufus*) sic legendum ex vetusto codice, & quòd libro quarto eundem peritum & vehementem in dicendo fuisse asserat. *Libo Frugi*) Annium Libonem Consulem M. Antonini philosophi patruum Capitolinus recitat: & Libonem ciusdem Imperatoris Legatum in Syria interiisse non sine veneni suspicione. *Lasserunt eum testimonio*) contra Norbanum testimonium dixerunt. *Adfuisset accusationibus*) adiuuisset accusatores. *Saluij Liberalis*) de quo in præcedentibus. *In insulam*) incertum in quam insulam. Consueuerant Romani in asperrimas insulas, vt Cyclades & Sporades, deportare nocentes atrocium scelerum: si autem mollius daretur exilium, in humaniores vel insulas vel prouincias. *Pressi*) instituti, dicendo immoratus sum. *Corruisset*) damnatus esset. *Accusatore prævaricationis*) Norbano accusatore Castæ damnato, quòd prævaricaretur ab officio suo, & Castæ faueret. *Rea absolueretur*) Casta iudicio liberaretur. *Quid nos*) fecimus. *Hæc aguntur*) accusatio Norbani peragitur apud iudices. *Ex integro discere*) nam si damnandus erat Norbanus, quòd causam eo modo, vt erat, non ageret, Secundus, qui à Norbano prius fuerat illam edoctus, iure petiit à Senatu, vt aliò rursus instrueretur, ne & ipse prævaricari crederetur. *Publicam causam*) ad rempub.

alioqui flagitiosus, & Domitiani temporibus vsus, vt multi, electúsque tunc à prouincia ad inquirendum non tanquam bonus & fidelis, sed tanquam Classici inimicus. Erat ab illo relegatus: dari sibi diem ad diluenda crimina postulauit. Neutrum impetrauit, coactus est statim respondere: respondit: malum prauúmque ingenium hominis facit, vt dubitem confidenter an constanter, certè paratissimè. Obiecta sunt multa, quæ magis quàm prævaricatio nocuerunt. Quinetiam duo Consulares, Pomponius Rufus & Libo Frugi, læserunt eum testimonio, tanquam apud iudicem sub Domitiano Saluij Liberalis accusatoribus adfuissent: damnatus, & in insulam relegatus est. Itaque cum Castam accusarem, nihil magis pressi, quàm quòd accusator eius prævaricationis crimine corruisset. Pressi tamen frustrà. Accidit enim res contraria & noua, vt accusatore prævaricationis damnato, rea absolueretur. Quæris quid nos dum hæc aguntur? indicauimus Senatui ex Norbano deduciſſe nos publicam causſam, rursúsque debere ex integro discere, si ille prævaricator probaretur. Atque ita dum ille peragitur reus, sedimus. Postea Norbanus

Bæticorum pertinentem, non autem Norbanum me docuisse de suis priuatis criminibus: quare non posse agere nos de re quâ non cognouimus. *Rursus*) indicauimus Setio habita est. *Extremum*) cognitionis diem, quo relegatus est. *Audaciam*) in malum. Ambigit enim malè an bene de illo sentiat. *Pertulit*) sustinuit. *Interrogo me rursus & rursus*) frequenter mecum discutio. *Summo die*) die extremo. *Mandasset*) iussiet condemnandos. *Vehemens*) impetuosus, âvi mentis. *Disertus*) eloquentia populari imbutus. minus est disertus, quàm orator, Fabio referente. M. Tullius de Perfect. Orat. Doctis eloquentia populatis, disertis elegans doctrina defuit. *Turbinem*) impetum, tempestatem. Fuit in dicendo acer & liber: est autem translatum verbum. turbo enim aqua circumacta eundem ambiens locum, ac se ipsa vertigine concitans: in cuius similitudinem ventus in se contorquens turbo dicitur, qui repugnantior si est, ac diutius volutatus, inflammatur: & efficit, quod præstera Græci vocant. Mendosè tamen legitur apud Senecam postera. Distat turbo à vortice meandro, quo fragor à stridore. Apud Horatium & Spartianum, Turbo Turbonis viri proprium.

omnibus diebus cognitionis interfuit: eandémque vsque ad extremum vel constantiam, vel audaciã pertulit. Interrogo ipse me, an aliquid omiserim: rursus & rursus penè omisi. Summo die Saluius Liberalis reliquos legatos grauiter increpuit, tanquam non omnes, quos mandasset prouincia, reos peregissent. Atque, vt est vehemens, & disertus, in discrimen adduxit. Protexi viros optimos, eosdémque gratissimos: mihi certè debere se prædicant, quòd illum turbinem euaserint. Hic erit epistolæ finis, revera finis: literam non addam, etiamsi adhuc aliquid præteriisse me sensero. Vale.

C. PLIN. SPVRINNÆ SVO ET COCCIÆ S.

Ompositisse) Vestritius Spurinna rebus bellicis & doctrina excellens Corcciani à Domitiano interfecti filiam duxit vxorem, ex qua filium Coccium singularis indolis suscepit, qui iuuenis admodum mortuus triumphali statua donatus est ab Imperatore in solatium orbitatis paternæ, & victoriæ præmium deuictis Bructeris. In laudem igitur filij Secundus quædam lucubrauerat parentibus insciis: ea nunc per epistolam præter cæteras familiarem legenda illis transmittit. *Deinde*) ordo & sensus est: ô Spurinna, deinde, cùm audisses me recitasse illa, vt tu ipse mihi dixisti: quia simul etiam credebam audisse, & cognouisse, quid recitassem, id est totam summam rei.

OMPOSVISSE me quadã de filio vestro non dixi vobis, quum proximè apud vos fui. Primùm, quia non ideo scripseram, vt dicerem: sed vt meo amori, meo dolori satisfacerẽ. Deinde, quia te Spurinna cũ audisses recitare me (vt mihi ipse dixisti) quid re-

Festiu

Festis) lætis, vt Saturnalibus, & fatali suo vel Principis. *Confunderem*) perturbarem. *Reduxissem*) vos legentes scripta de Coccio. *Grauissimi luctus*) quem habuistis in obitu filij. *Id solum*) eam solam partem. nam hanc consolatoriam duobus voluminibus distinguere decreuerat. *Adiicerem*) mitterem etiam illa. *Affectibus*) amori. *Prosequi memoriam*) honestis scriptis memorare Coccium. *Latius*) diutius. *Dispensata*) limata, vulgata, distributa. *Digesta*) per ordinem dispositа. *Amicius*) non amicitius: nam ab amico comparatiuum fit amicior: quo Ouidius vtitur. ac Cicero frequenter ad Atticum & Lentulum, & Liuius libro secundo ab vrbe condita, ac Valerius libro quinto. *Intra vos*) apud vos secreta. *Iudicetis*) placeat magis, quàm si legatur iudicetis. *Difficile est hunc usque*) verba sunt, quæ dici possunt à Spurinna, & Coccio. *Intendere*) diligere ad inquisitionem rerum. *Difficile*) Secundi verbum concedentis superiora. *Sculptorem*) marmorarium, statuarium. *Quid exprimere*) quem gestum, & habitum reddere. *Immortalem*) literarum enim monumenta statuis diuturniora. Nec magis expressi vultus per ahenea signa, Quàm per vanos opus mores animique virorum Clarorum apparent. *Vt vos putatis*) dicta hæc vt iactantiam declinaret. *Hoc*) tanto magis.

citassem, simul audisse credebam. Praterea veritus sum ne vos festis diebus confunderem, si in memoriã grauissimi luctus reduxissem. Nũc quoque paulisper hæsitaui, id solum, quod recitaui, mitterem exigentibus vobis, an adiicerem, quæ in aliud volumen cogito reseruare. Neque enim affectibus meis vno libello charissimam mihi & sanctissimam memoriam prosequi satis est: cuius famæ latius consuletur, si dispensata & digesta fuerint. Verùm hæsitanti mihi, omnia, quæ iam composuit, vobis exhiberem, an adhuc aliqua differrem, simplicius & amicius visum est, omnia: præcipuè cùm affirmetis intra vos futura, donec placeat emittere. Quod superest, rogo, vt pari simplicitate, siqua existimabitis addenda, commutanda, omittenda indicetis. Mihi difficile est hucusque intendere animum in dolore. difficile, sed tamen vt sculptorem, vt pictorem, qui filij vestri imaginem faceret, admoneretis, qui exprimere, quid emendare deberet: ita me quoque formate, regite, qui non fragilem & caducum, sed immortalem, vt vos putatis, effigiem cupior efficere: quæ hoc diuturnior erit, quo verior, melior, absolutior fuerit. Vale.

C. PLINIVS IVLIO GENITORI SVO S.

EST omnino) Artemidorus philosophus à Secundo tene dilectus, benè cuius memor, apud Iulium Genitorem, copiosum & grauem in dicendo magistratum, maximis laudibus illum cumulauerat: quod

per Genitorem edoctus Secundus, eidem rescribit non esse mirandum, cum eius naturæ sit Artemidorus, vt amicorum facta in maius extollat: explicat tamen, quod pro eo periculum subierit. *Nostri*) amici Artemidori, fuit Artemidorus Daldianus (Daldis autem ciuitas Lydiæ) philosophus: qui somniorum interpretamenta libris quatuor, & augurandi disciplinam, ac chiromanticam scripsit. Alium Artemidorum cognomento Pseudaristophanium legimus coquinariarum dictionum collectorem. Artemidori meminit Martialis. *In maius*) supra veritatem.

Circumfert) omnibus narrat diuulgat. *Philosophi ab vrbe summoti*) Domitiano iubente philosophi sunt ejecti non solum vrbe, sed etiam Italia. Autores habeo Tranquillum, & Gellium. qua tempestate Epictetus quoq; philosophus ob eandem causam Roma Nicopolim concessit. Quidam insuper Græcorum tradunt multos philosophorũ Domitianum necasse, reliquos verò relegasse: philosophis etiam mathematicos addidisse. Eusebius in Chronicis bis per edictum vrbe philosophos interdictos testatur. *Suburbano*) vlla iuxta vrbem. [*Notabilius magis*) magis notari possem, vt criminari apud Domitia.] *Fui prator*) tunc gerebam Præturam: cuius rei mẽtionem facit libro septimo. Duo Prætores creabantur in vrbe, qui præessent iurisdicendo, alter qui vrbanis, alter qui peregrinis ius diceret. Liuij abbreuiator refert numerum Prætorum ampliatum, vt essent quatuor. M. Tull. in Miloniana connumerat septem Prætores suæ salutis autores. Captis deinde prouinciis totidem Prætores, quot prouinciæ in ditionem venerant, creati sunt secundum Pomponium Iurisconsultum, partim qui vrbanis rebus, partim qui prouincialibus præessent. Deinde Corn. Sylla quæstiones publicas constituit: veluti de falso, de parricidio, de sicariis, & Prætores quatuor adiecit. Deinde C. Iulius Cæsar duos Prætores instituit: ita vt fierent duodecim numero. Idem tradit sexdecim Prætores creasse Augustum: & Tranquillus ab eo Prætorum numerum ampliatum, perinde ac si prius tantum octo fuissent. Diuus Claudius duos Prætores adiecit, qui de fideicommissis ius dicerent: ex quibus vnum diuus Titus detraxit. Nerua vnum adiecit qui inter fiscum & priuatos ius diceret. ita decem & octo Prætores in vrbe ius dicebant. Eum Prætorem qui fideicommissis ius dicebat, fideicommissarium appellatum scribit Iustinianus. Liuius in monumentis reliquit creatos Prætores, qui præessent prouinciis ad bellicas res tractandas, vt ex ordine belli, exercitúsque, quemadmodum Consules haberent potestatem: erant enim velut minores duces, quibus vna legio mixtis auxiliis, decẽ millia peditum & duo millia equitum dabantur. Horat. in Epistolis, Prætorem. quòd militibus præesset, Imperatorem vocat. M. Varro, quòd populis præsit prætorẽ dictum putat. [*Fui prator*) quia nulla persona Principem offendere debet, tanto minus publica.] *Ampliore*) maxima: comparatiuum pro superlatiuo. *Æs alienum*) quod aliis debebat. *Contractum*) comparatum, mutuo sumptum. *Pulcherrimis caussis* honestissimis rationibus. *Mussantibus*) dubitantibus, verentibus, nam mussare interdum verẽri, & du-

ita supra meritum prædicatione circumfert. Equidem cùm essent philosophi ab vrbe summoti, fui apud illum in suburbano: & quo notabilius, hoc est, periculosius esset, fui prætor. pecuniam etiam quatunc illi ampliore opus erat, vt æs alienum exsolueret, contractum ex pulcherrimis caussis, mussantibus magnis quibusdam & locupletibus amicis, mutuatus ipse, gratuitam dedi. Atque hac feci cum septem amicis meis aut occisis aut relegatis: occisis, Senecione, Rustico, Heluidio: relegatis, Maurico, Cratilla, Arria, Fannia. Tot circa me iactis fulminibus quasi ambustus, mihi quoque im-

& dubitare: quandoque tacere, nonnunquam obmurmurare significat. Sic mussitare opinor verbum deductum, sicut mutus, ab m littera quam dubitantes & muti exprimunt imprimis. *Amicu* (Artemidori. *Magnâ*) magnæ autoritatis. *Mutuatus ipse*) cum mutuo ab aliis accepissem, quantum debebat Artemidorus. *Dedi gratuitam*) largitus sum ei. *Senecione*) Herennio Senecione, de cuius interitu repete quę libro primo retulimus Fuit & Sossius, & Sempronius Senecio iisdem temporibus, & alij prius Seneciones. Senecio insuper herba quæ à Græcis erigeron vocatur. *Rustico*) Iunio Aruleno Rustico, de quo pariter supra. Fuit & Iunius Rusticus tradente Iulio Capitolino Stoïcus præceptor Antonini Philosophi, domi militiæque pollens, quem idem imperator in primis reuerebatur, cui omnia consilia & publica & priuata communicabat, & ante Præfectos Prætorio osculum dabat, quem Consulem iterum designauit, ac ei post obitum statuas à Senatu postulauit. *Helvidio*) Heluidius Priscus municipio Tarracinæ, patre Cluuio, ingenium illustre philosophiæ dedit, quam totam ad animi bona exercuit: adhuc quæstorium Pætus Thraseæ generum assumpsit desponsata ei Fannia, is omnibus virtutibus præditus, libertate præsertim, ruina soceri ab Italia relegatus, Galbæ principatu restituetus, cuius cadauer præmissu Othonis sustulit: dein Prætor designatus in eo honore præeunte Plauto Heliatio Pontifice, *fundamenta Capitolij* restituendi iecit, quem ex Syria reuersum nunquam Vespasianum Imperatorem salutantem, & in Prætura omnibus edictis sine vlla mentione ac honoris præfatione transmittentem æquo animo passus est Imperator, donec Thraseæ audaciam importune imitans, & insolentissimis altercationibus pene Cæsarem in ordinem redigens, à Tribunis plebis comprehensus ministris traditur, conturbato Vespasiano, & cum lachrymis è Senatu egresso, tantum hoc prælocuto, Mihi filij succedent aut nemo: sed prius illum relegauit, deinde iussit interfici: mox pœnitentia ductus, magni æstimauit seruare quoquomodo missis, *qui* percussores reuocarent: & seruassent *vtique* nisi iam periisse falso nunciatum esset. Huius filius nomine Heluidius postea à Domitiano occiditur: quòd quasi scenico exodio sub persona Paridis & Oenones diuortium Imperatoris cum vxore tractasset: quem nunc Secundus signat: nam cum patre nulla propter ætatem potuit fuisse amicitia. Altius tamen patris historiam repertuimus, quòd video Tranquilli interpretem scripsisse, Heluidium patrem à Domitiano morti datum: quinimmo hoc statim sic repetet. Sanguinarius Princeps non contentus interfeciſſe virum & sanctissimum Heluidium patrem, occidit & filium. Poterat sanè admoneri ex recenti lectione in Vespasiani vita, vbi legerat illum percussum iussu Vespasiani. Sed demus veniam alicuius erroribus, vt & nostris aliquando impetremus. *Mauricò*) Iunio Maurico in exilium pulso: de quo pariter libro primo. *Gratillæ*) Pomponia Gratilla Aruleni Rustici vxore, quæ postea exhæredato filio Assudio Curiano, legatum Secundo & coheredibus reliquit. *Arriæ*) Arrias tres celebratas comperio. primam Cecinnæ Pæti vxorem, quæ marito & solatium mortis & exemplum fuit: secundam filiam prioris, & vxorem Pæti Thraseæ, quæ cognito Senatusconsulto aduersus maritum, & ipsa exemplum matris sequi voluit, ni à Thraſea esset admonita, vt viueret, & Fanniæ filiæ subsidium vnicum esset, quam Secundus libro octauo testatur cum Fannia post interitum Domitiani ab exilio rediisse: tertiam Arriam Fatidillam Antonini Pij, qui postmodum imperauit, matrem. secundam Arriam nunc intelligit. *Fannia*) duæ fuerunt Fanniæ, vna quæ C. Marium captum iussu Minturnenſium detinuit in domo, altera Thraseæ & Arriæ filia Heluidio desponsata, quæ bis maritum secuta in exilium, tertiò ipsa propter maritum relegata. nam cum Senecio reus esset, quòd de vita Heluidij libros composuisset, & in defensionem sui dixisset se rogatum à Fannia, vt hos scriberet: quærente minaciter Metio Caro an rogasset, respondit, rogaui: an commentarios scripturo dedisset, dedi: an sciente matre Arria, nesciente: postremo nullam vocem qua periculum euitaret emisit, quinetiam illos ipsos libros quanquam ex necessitate & metu temporum

abolitos Senatusconsulto publicatis bonis eruauit, habuit, tulitque in exilium exilij causam. *Fulminibus*) hanc rem tangit in fine panegyrici, Vtrunque, inquit, nostrum ille oprimi cuiusque spoliator & carnifex stragibus amicorum in proximum iacto fulmine afflauerat. *Fulminibus*) suppliciis violentis.

Idem exitium vel necem, vel exilium. *Notis*) signis. *Ideo*) quòd me exposuerim periculo, & mutuatam pecuniam donauerim. *Tantum flagitium*) ne amicum ab omnibus derelictum in calamitate, & ipse negligerem [an tantum, duntaxat. [*C. Musonium*) C Musonius Rufus, genere Thuscus, equestris ordinis, studium philosophiæ & Stoicorum placita æmulatus, & Plautum ad constantiam mortis hortatus, studia iuuenum præceptis sapientiæ fouebat. bello Vitelliano legatis ad Antonium se miscuit: & in Publicum Celerem, à quo Baream Soranum, falso testimonio circumuentum arguebat, inuectus est. Miror Suidam tradere Musonium Capitonem Thuscum ex oppido Vulsinio dialecticum & Stoicum philosophum Apollonij Tyanei familiarem: quorum inuicem multas extare epistolas propter audaciam & arguendi libertatem summam à Nerone interfectum: cum Philostratus libro 5. primo prodiderit Musonium in insula Gyaro relegatum fecisse fontem ad quem omnes visendi causa concurrebant. Dion æque referat Musonium philosophum à Nerone in exilium pulsum. Aut igitur aperte inter se dissentiunt, aut plures fuere Musonij, quod ex sequentibus magis suspicamur: nam Philostratus libro quarto scriptum reliquit Musonium Babylonium ab Apollonio sapientia secundum iussu Neronis in carcerem detrusum, in summo vitæ discrimine versatum, & nisi valido robustóque corpore fuisset, in carcere proculdubio morituum. Idem in vita Herodis Declamatoris, asserit Musonium fuisse Tyrrhenum; quanquam mendosè legatur ἐκ τῆς pro ἐκ τῆς. Ad hæc Eusebius in Chronicis recitat Musonium philosophum insignem Nerone imperante; deinde à Tito reuocatum ab exilio, cùm Dion & alij Græcorum adfirment Mutiani accusatione, impulsum Vespasianum philosophos ab vrbe submouisse præter Musonium. Scripsit Musonius Tyrrhenus sermones ex professo, philosophiam continentes & epistolas si Suidæ credimus. *Per ætatem*) Secundus enim Musonio sene admodum iouenis erat. *Tribunus militarem*) Tribunus militum essem, & in Tribunatu militiam exercerem. *Specimen*) indicium, speciosum signum. *Indoli*) futuræ virtutis. *Proximum*) sapienti, philosophum, vel quia solus sapiens Socrates ab oraculo iudicatus. *Sinceritate*) simplicitate. Sincerum au-

pendere idem exitium certis quibusdam notis augurarer. Non ideo tamen eximiam gloriam meruisse me, vt ille prædicat, credo: sed tantum effugisse flagitium. Nam & C. Musonium socerum eius, quantum licitum est per ætatem, cum admiratione dilexi, & Artemidorum ipsum iam tum cum in Syria tribunus militarem, arcta familiaritate complexus sum: idque primũ nonnullius indolis dedi specimen, quòd virum aut sapiẽtem, aut proximum, simillimúmque sapiẽti intelligere sum visus. Nam ex omnibus qui nunc se philosophos vocant, vix vnum aut alterum inuenies tanta sinceritate, tanta veritate. Mitto qua patientia corporis, hyemes iuxtà, & æstates ferat, vt nullis laboribus cedat, vt nihil in cibo, in potu voluptatibus tribuat, vt oculos animúmque contineat. Sunt hæc magna, sed in alio: in hoc verò, minima, si cæteris virtutibus comparentur: quibus meruit, vt à C. Musonio ex omnibus omnium.

rum authore Donato purum, sine fuco, &, simplex dicitur, vt mel sine cera. *Mitto*) missum facio. *Hyemes*) frigora. *Iuxta*) pariter, in qua significatione frequentissimè Tacitus vtitur. & Liuius libro quinto ab vrbe condita, Se iuxta hyemem atque ordinum) conditionum.

Ordinũ assectatoribus gener adsumeretur. Quæ mihi recordanti est quidem iucundum, quòd me cùm apud alios, tum apud te tantis laudibus cumulat: vereor tamen ne modum excedat, quem benignitas eius (illuc enim vnde cœpi reuertor) non solet tenere. Nam in hoc vno interdum vir alioqui prudentissimus, honesto quidem, sed tamen errore versatur, quòd pluris amicos suos, quàm sunt, arbitratur. Vale.

Assectatoribus) disciplinis, proprie loquutus est, nam sectæ philosophorum dicuntur.

Alioqui) in aliis.

Honesto errore) laudare supra modum.

Pluris) maiori laude dignos.

C. PLINIVS CATILIO SVO S.

VENIAM ad cœnam, sed iam nunc paciscor, sit expedita, sit parca, Socraticis tantùm sermonibus abundet: in his quoque teneat modum. Erunt officia antelucana, in quæ incidere impunè, ne Catoni quidem licuit. Quem tamen C. Cæsar ita reprehendit vt laudet. Describit enim eos, quibus

VENIAM) A Catilio Severo inuitatus ad cœnam Secundus breui oppositio respondet: iis conditionibus se venturum, vt sit breuis & frugi: nec in seueris sermonibus modum excedat, cùm sit iturus ante lucem ad officia. *Expedita*) succincta, breuis. *Socraticis*) moralibus, amatoriis, iucundis,] honestis, [philosophicis.] Socratis bonitatem, vt Laertium Diogenem omittam, & reliquos per illud carmen, Cecropium superas qui bonitate senem, in lib. v Mare. repræsentauit: quamuis interpres Epicurum sentiat. primus enim Socrates introduxit ethicam philosophiam ad officia vitæ necessariam: [eius verò amores & iucundos sermones, qui viri ingenium scripsere quis omisit.] *Antelucana*) ante lucem. Varro in re rustica antelucanum tempus vocat gallicinium. sic Apuleius, apud quem legitur, Antelucio vsio ire, pro ante lucem dici. [*In quæ*) ad quæ officia antelucana dum Cato maximæ auctoritatis vir accederet, inuoluco capite à peculantibus iuuenibus fu-

deprehensus. *Impunè*) sine reprehensione] *Catoni*) Vticensi. *C. Cæsar*) C. Iulius Cæsar dictator. nam post necem Catonis, qui semet Vticæ confecit, M. Tullius laudem eius complexus est libro qui Cato Maior dicitur. hunc autem librum & propter ingentes viri virtutes & oratoris summam eloquentiam cùm Cæsar videret amplecti, exotius est duos anticatones, scilicet quibus crimina Catonis colligens (fuerat enim illi Cato in republ. hostis, vt qui Cæsaris tyrannida præsagiret) magnam in tãtum virum iracundiam effudit. Sunt tamen qui vrbanitatis [magis] gratia, vt cum Ciceronе contenderet, quàm odio aduersus defunctum, scriptos opinentur. Anticatonum meminere Horatius, Tranquill. Iuuenalis, Plutarchus & Ser-

uius. Cicero præterea his verbis ad Atticum, Qualis futura sit Cæsaris vituperatio contra laudationem meam, perspexi ex eo libro quem Hirtius ad me misit, in quo colligit vitia Catonis, sed cum maximis laudibus meis. Et eodem libro, Id enim ipsum putaram, quod scribis: vt cum ingenium Cæsaris nostri probaretur, argumentum vituperandi Catonis irrideretur. *Ita reprehendit, vt laudet*) reprehensio Catonis laudi coniungitur. *Eos*) petulantes iuuenes.

obuius fuerat, cùm caput ebrij retexissent, erubuisse. deinde adiicit, Putares non ab illis Catonem, sed illos à Catone deprehensos. Potuitne plus autoritatis tribui Catoni quàm si ebrius quoque tam venerabilis erat? Nostræ tamen cœnæ vt apparatus & impendij, sic temporis modus constet. neque enim ij sumus quos vituperare ne inimici quidem possint, nisi vt simul laudent. Vale.

Obuius) Cato. *Ebrij*) nam vino incaluit, & noctes bibendo amicis impartiebatur, cum toto die circa negocia publica occupatus esset: vnde Memnius quidam totas noctes Catonem ebrium esse dicebat: cui Cicero, Num addes eum dies totos ad aleam ludere? Non video cur Acron in Odis apud Horat. super illud, Narratur & prisci Catonis, Sæpe mero caluisse virtus: priscum interpretetur Censorinum, cùm historia repugnet. nam Secundus hic & Seneca cum Plutarcho, non Censorinum, sed Vticensem merum amasse tradunt. Prisci ergo venerandi & sancti. liberalior autem potio vigorem dat: hominis nanque de fatigati atque defecti, Homero referente, suaui vino mirè & animus excitatur, & robur exsurgit. & nonnûquam vsque ad ebrietatem veniendum, non vt mergat nos, sed deprimat curas, quas profectò rudit & ab imo animam mouet, morbisque vt quibusdam, ita tristitiæ medetur. ideóque vini inuentor Liber dictus, non ob licentiam linguæ, sed quia liberum à seruitio curarum animum asserit, & audaciorem in omnes conatus facit. *Erubuisse*) verecundia confusos cùm agnouissent esse Catonem. *Adiicit*) Cæsar in suis anticatonibus] *Deprehensos*) inuentos in aliquo crimine. nam secundum Senecam, quisquis obiecit Catoni crimen, facilius eum fecit honestum quam turpem. *Venerabilis*) reuerendus, dum esset ebrius. *Constet*) sit. *Modus*) honesta mensura. *Ij*) talis conditionis. *Nisi vt simul laudent*) nisi vituperationi laus sit annexa, quod Catoni eueniebat.

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

LIBRVM) Panegyricam orationem, qua Traiano Consulatus acepti gratias egit, Voconio Romano emendandum mittit: & difficultatem in ea propter vulgatam iam materiam excusat. *Librum*) orationem in genere demonstratiuo omnium pulcherrimam. *Optimo principi*) Traiano, qui ob morum probi-

LIBRVM, quo nuper optimo Principi Consul gratias egi, misi exigenti tibi, missurus etsi non exegisses. In hoc considerares velim vt pulchritudinem materiæ, ita difficultatem. In cæteris enim lectorem nouitas ipsa intentum habet: in hac, notæ, vulgata, dicta sunt omnia, quo fit, vt quasi ocioſus securúsque lector tantùm elocutioni vacet: in qua satisfac-

tat m

tatem à Senatu Optimi cognomen meruit. *Consul*) cum Cornuto Tertullo. *Gratias egi*) Senatus iussu. *Exigenti*) petenti. *Hoc*) libro. *Pulchritudinem materiæ*) singulares in Principe virtutes: exemplum vnicum futuris Imperatoribus. *Cæteris*) rebus dicendis *Ipsa nouitas*) noua materia & causa inaudita. *Habes*) tenes. *Notis*) iam prioribus dicta principibus. *Omnia*) quæ laudanda Imperatores faciunt. *Otioso*) non occupatus circa inuentionem, vtpote iam vulgatam. *Elocutioni vacet*) intentus sit rationi bene & aptè dicendi. est autem elocutio idoneorum verborum & sententiarum ad inuentiones accommodatio, quæ suauitatem & grauitatem plurimam affert: in oratore difficillima pars, vbi plurimum studij est adhibendum. debet enim perfecta elocutio habere tres res in se, elegantiam, compositionem, dignitatem. M. Tullius, & eum secutus Fabius, quartam elocutioni virtutem addit, vt apta & accommodata rebus ac personis sit.

Cùm sola æstimatur) cùm per totam orationem nulli alij rei attenditur, immo præceptor eius voluit elocutionem esse difficillimam, etsi reliquæ spectarentur. *Ordo*) qui rectus esse debet: nam vt quæque gesta sunt prius, ita narranda præsertim in genere demonstratiuo: in coniecturali non semper: & sententiosè dicere sine verborum & ordine & modo, infantia est autore M Tullio de Oratore. *Transitus*) qui in eo mirabilis est, cùm scilicet ab vna re ad alium transitur: debet autem fieri vt præcedens sequentem trahere videatur, & oratio sit quasi corous vna superficie contentum, in commissura perlucens. Transitio alioqui exornat o cùm orator breuiter ostendit quid dictum sit, & proponit quid consequatur. *Figuræ*) tria illa dicendi genera graue, medium, attenuatum: quæ ita in oratione mutari debent, vt graue medium, & medium attenuatum suscipiat. Figuræ præterea omnes exornationes dicuntur, quæ suo loco dispositæ afferunt lumen: vt clauus purpuræ insertus. *Simul*) cum elocutione. *Inuenire præclarum*) excogitare res opportunas causæ. conuenit in hoc cum præceptore Fabio, Inuentio, inquit, cum imperitis sæpe communis est. *Enunciare magnificè*) vti magna & præstanti pronunciatione. cui in toto genere dicendi Demosthenes summam dedit: consistit autem in voce & gestu. *Barbari*) imperiti non callentis oratoriam. *Disponere aptè*) ordinare & distribuere res suis locis, vt inter se iunctæ & cohærentes sint: quod fiet si verba quæ se inuicem complectantur, verbis applicemus: ita res priores sequentibus consimiles: sic videbitur oratio non solùm composita, sed etiam continua: quæ si dispositione caruerit, tanquam nauis sine rectore fluctuabit. [*Aptè*) vt verba sint apta & accommodata rebus & personis] *Figurare varie*) mutare dicendi figuram prout res exigit. *Eruditis*) arte instructis. *Affectanda*) nimium curiosè quærenda. Quintilianus, Resistam necesse est his, qui omissa rerum diligentia, (qui sunt nerui causarum) quodam inani circa voces studio senescunt: idque faciunt gratia decoris, qui est in dicendo mea quidem opinione pulcherrimus: sed cùm sequitur, non cùm affectatur. Nam affectare est conari aliquid contra naturam rei: vnde putatur Virgilius,

cere difficilius est, cùm sola æstimatur. Atque vtinam ordo saltem & transitus, & figuræ simul spectarentur. Nam inuenire præclarè, enunciare magnificè, interdum etiam barbari solent: disponere aptè, figurare variè, nisi eruditis negatum est. Nec verò affectanda sunt semper elata & excelsa. Nam vt in pictura lumen non alia res magis quàm vmbra commendat, ita orationem tam summittere, quàm attollere decet. Sed quid ego hæc doctissimo viro? Quin potius illud, adnota qua putaueris corrigenda. Ita enim magis credam cætera tibi placere, si quædam displicuisse cognouero. Vale.

bonorum ademptionis, quàm si lis contestata, & condemnatio fuerit secuta, excepto repetundarum & maiestatis iudicio: quæ etiam mortuis reis, cum quibus nihil actum est adhuc, exerceri placuit, vt bona eorum fisco vendicentur: adeo vt diui Seuerus & Antoninus rescripserint, Ex quo quis aliquod ex his causis crimen contraxit, nihil ex bonis suis alienare, aut manumittere eum posse. Martianus de publ·cis iudiciis, Defuncto eo, qui reus fuit criminis, pœna corporalis extincta est. In quacunque causa criminis extincti debet is cognoscere: cuius de pecuniaria re est cognitio. *Intermissum*) per aliquod tempus leges istæ siluere: nam per longam desuetudinem tacitò omnium consensu illas abrogari receptum est. sed Senatus & abrogatas reducere, & nouas inducere potest. *Intercapedinem*) temporis spatium, & loci plerunque. vt apud Ciceronem, Festus ait esse tempus intercœptum. Ille vocabulum obscœnum esse voluit in Epistol s ad Pætum, & pariter Fabius: contrarium eius diuisionem esse dicentes: sicut illa coniunctio aliás appellari posset. Est autem intercapedo interstitium, & spatium inter anum, & vuluam: quod scilicet duo foramina intercapiat, & sepiat. Inde translatiuè pro spatio ad alia transfertur. *Addiderunt*) accusationi.

Socios) consocios & scelerum participes. *Detulere*) reos fecere. [*Nominatim*) per singulorum nomina, non gregatim, & nominatim suo proprio nomine.] *Inquisitionem*) cognitionem criminum, quod solet fieri, si præcesserint iudicia. *Aderam*) aduocatus eram. *Lucius Albinus*) quo socio etiam vsus est in causa Iulij Bassi, & Iosephus tradit ante Hierosolymarum captiuitatem illic Albinum iudicem Romanum fuisse. Dion in Traiano meminit Lucium fuisse profectum aduersus Dacos. & contra Parthos multa memorandæ gessisse. *Officij*) aduocationis. ἀκοινώνητον, incommunicabile. nam, Qui velit ingenio cedere, rarus erit. *Iugo*) labore, concordia. *Pro se*) pro gloria propria. *Pro causa*) ad veritatem Bæticorum. *Postulare*) exigere. *Tantum oneris*) si omnes reos simul complexi fuissemus. *Singulis actionibus*) nam plures actiones in vna causa habebantur: quod vidimus factum aduersus Priscum. [Quare visum est postulare, ne singuli patroni sua actione vniuersali omnia reorum crimina complecterentur.] *Dies*) quia interuentu noctis Senatus solueba*tur*. *Latera*) vires, spiritus. [Tulliana imitatio. nam in Verrem, Me, inquit, dies, vox, latera deficient.] *Nominibus*) reorum. *Ne gratia singulorum collata*) sensus est, verebamur, si omnes simul accusarentur, ne gratia, quam vnusquisque eorum habebat apud [vnum aliquem Senatorum,

simul socios, ministrósque Classici detulerunt: nominatimque in eos inquisitionem postulauerunt. Aderam Bæticis: mecúmque Lucceius Albius, vir in dicendo copiosus, ornatus, quem ego cum olim mutuò diligerem, ex hac officij societate amare ardentius cœpi. Habet quidem gloria, in studiis præsertim, quiddam ἀκοινώνητον: nobis tamen nullum certamen, nulla contentio: cùm vterque pari iugo, non pro se, sed pro caussa niteretur. Cuius & magnitudo, & vtilitas visa est postulare, ne tantum oneris singulis actionibus subiremus. Verebamur, ne nos dies, ne vox, ne latera deficerent: si tot crimina, tot reos vno velut fasce complecteremur. deinde ne iudicum intentio multis nominibus multisq; caussis non lassaretur modò, verum etiam confunderetur. mox ne gratia singulorum collata, atque permixta, pro singulis quoque vires omnium reciperet: postremò, ne potentissimi vilissimo quoque quasi piaculari

natorum ; si simul conferretur, prodesset etiam omnibus, respectu huius & illius. *Omnibus*) nam aliqui inuisi absoluti fuissent fauore gratiosorum reorum. *Potentissimi*) Rei vel gratia vel diuitiis.

dato, alienis pœnis elaberentur. Etenim tum maximè fauor, & ambitio dominatur, cum sub aliqua specie seueritatis delitescere potest. Erat in consilio Sertorianum illud exemplum, qui robustissimum & infirmissimum militem iussit caudam equi: reliqua nosti. Nam nos quoque tam numerosum agmen reorum ita demum videbamus posse superare, si per singulos carperetur. Placuit in primis ipsum Classicum ostendere nocentem: hic aptissimus ad socios eius, & ministros transitus erat, quia socij ministrique probari, nisi illo nocente, non poterant. Ex quibus duos statim Classico iunximus, Bæbium Probum, & Fabium Hispanum: utrumque gratia, Hispanum etiam facundia validum. Et circa Classicum quidem breuis, & expeditus labor: sua manu reliquerat scriptum, quid ex quaque re, quid ex quaque causa accepisset. Miserat etiam epistolas Romam ad amiculam quandam, iactantes & gloriosas, his quidem

Dato) expositio, damnato. *Vilissimo*) conditionis infimæ. *Quasi piaculari*) tanquam ad expurgationem cæterorum reorum. Piacularia auspicia arbitrabatur antiquitas, quæ sacrificantibus tristia portendebant, & Seruius piaculum duo significare credidit, purgationem & contaminationem. *Ambitio*) fauor quæsitus blanditiis & precibus. [*Potest*) cum sunt in vno seueri, in cæteris negligentes, & indulgentes.] *Erat in consilio*) accedebat ad nostrum consilium: & nos non mediocriter mouebat *Sertorianum illud exemplum*) Sertorius corporis robore atque animi consilio parem naturæ indulgentiam expertus, proscriptione Syllana dux Lusitanorum fieri coactus, cùm eos ratione plectere non posset, ne cùm Romanis vniuersa acie confligere vellent, statuit ita obiicere, nostri vt periclitarentur: ipse verò cum reliquis copijs in tempore subueniret. Quare multis vulneribus confectos, qui iniussu suo pugnam inierant, suppetijs opportunè latis in castra reduxit, nec multos post dies vafro consilio in suam sententiam perduxit. Duos enim in conspectu eorum constituit equos: alterum validissimum, alterum infirmissimum, ac deinde validi caudam ab imbecillo sene paulatim carpi: infirmi à iuuene eximiarum vitium vniuersam conuelli iussit. obtemperatum imperio est: sed dum adolescentis dextra initio se labore fatigaret, senio confecta manus ministerium est executa. Tunc barbaræ concioni quorsum res ea tenderet cognoscere cupienti, subiecit Sertorius: equi caudæ consimilem esse nostrum exercitum: cuius partes aliquis aggrediens opprimere possit: vniuersum conatus prosternere, celerius tradiderit victoriam, quàm occupauerit. Ita gēs barbara, aspera & regi difficilis in exitiū suum tuens, quàm vtilitatem auribus respuerat, oculis peruidit. Hæc Valerius Maximus, Plutarchus, & Iulius Frontinus in suo stratagematico. [at Horatius breuius hanc historiam illo metro tetigit, Caudæ setas quod equinas Paulatim vello.] *Equi caudam*) simul totam conuelli. *Reliqua*) reliquum historiæ de equis. *Agmen*) multitudinem. translatum verbum ab historicis nec immeritò, cùm sermo per comparationem ab historia dependeat. *Carperetur*) vellicaretur, exciperetur. nam carpi agmen dicitur, cùm aliquis intercipitur militum. *Nocentem*) obnoxium criminibus tanquam principem. *Aptissi-*

mus) iustissimis, commodissimus. *Transitum*) descensus ad accusandum. *Gratia*) benevolentia Senatorum. Legitur etiam genere, id est, nobilitate. *Expeditus*) facilis ad comprobanda crimina. *Sua manu*) manus non tantum corporis membrum, sed & proprias literas significat, quod etiam nunc vulgo vsurpamus. & amanuenses scribendi ministri à manu dicti sunt. In masculino manus bonum significat, vt in carmine saliari, cerum manum, creatorem bonum dixerunt. *Amiculam*) meretriculam. [Caius autore Tranquillo quoties vxoris, vel amiculæ collum exosculabatur, addebat, tam bona ceruix simul ac iussero, demetur.] Massurius libro memorabilium scribit pellicem apud antiquos eam habitam, quæ cùm vxor non esset, cum aliquo viuebat: quam nunc vero nomine amicam, paulo honestiori vocabulo concubinam appellari Paulo referente. Amiculum verò diminutiuum ab amictu. [& si Valerius pro amico vtatur.]

verbis, Io io, liber ad te venio, iam sestertium quadragies redegi, parte vendita Bæticorum. Circa Hispanum & Probum multum sudoris. Horum antequam crimina indigerer, necessarium credidi elaborare, vt constaret ministerium crimen esse. quod nisi effecissem, frustrà ministros probassem. Neque enim ita defendebantur, vt negarent, sed vt necessitati veniam precarentur. Esse enim se prouinciales, & ad omne Proconsulum imperium metu cogi. Solet dicere Claudius Restitutus, qui mihi respondit, vir exercitatus & vigilans, & quamlibet subitis paratus, nunquam sibi tantum caliginis, tantum perturbationis effusum, quàm cum ea prærepta & extorta defensioni suæ cernereret, in quibus omnem fiduciam reponebat. Consilij nostri exitus fuit: bona Classici, quæ habuisset ante prouinciam, placuit Senatui à

Io io liber ad te venio) instar rhythmi. io io lætantium vox. [Plautus in Pseudolo, Io io te tyranne, te rogo, qui imperas Pseudolo. Et Ouidius, Dicite io pœan, & io bis dicite pæan.] *Liber*) à debitis solutus & à paupertate, diues. *Sestertium quadragies*) quadringenta millia nummûm. *Redegi*) accumulaui, expleui. *Vendita parte*) distracta & alienata bonorum parte. An potius Classicum iactanter scripsisse Bæticorum hominum partem vêdidisse, quod maioris criminis fuit, quàm eorum bona vendidisse. *Sudoris*) laboris perpessi sumus: ab eo, quod sequitur. *Ingredetur*) attingerem, orditer. *Elaborare*) eniti, contendere. *Ministerium*) turpe ministrorum officium. *Crimen esse*) perinde teneri, ac si ipsi autores forent. Marcellus, ff. xlviij. In comites quoque iudicum, qui repetundarum rei sunt, iudicium datur. Gratianus & Valentinianus Augusti, non solum ministros præsidum prouinciarum, repetundarum teneri censuerunt: sed etiam in quadruplum, quæ rapuerunt, exoluere cogunt, codidice ad legem Iuliam repetundarum. *Defendebantur*) ab aduocatis, vt Claudio Restituto. *Negarent*) non fuisse ministros scelerum Classici. *Necessitati*) quòd coacti imperio ea patrassent. *Prouinciales*) Bæticos. *Claudius Restitutus*) orator eloquentissimus, & Cæcilio amicus: ad quem alibi epistolæ eiusdem. Valerius Mart. quantæ autoritatis esset, natalem eius celebrans ostendit ibi, Octobres age sentiat calendas Facundi pia Roma Restituti. Linguis omnibus, & faueré votis, Natalem colimus, tacére lites. *Vigilans*) prouidus, intentus. *Quamlibet subitis*) ad quantumuis improuisa & inexpectata. *Caliginis*) cæcitatis, ignorantiæ. [*Offusum*) iniectum. *Prærepta*) anticipata: quibus cogitauerat iudices. flectere.] *Extorta*) conuersa in rem nostram.

nostram. *In quibus*) iam enim parauerat Restitutus probare ministerium non esse crimen: in hoc omnem defensionis suæ fiduciam collocans, neque in eo existimans aduersarium elaboraturum. *Exitum consilij nostri*) euentus nostræ actionis, quam ex consilio ceperamus. *Ante proconsulatum*) antequàm Proconsul in Bæticâ iret. *Illa*) bona, quæ habuisset ante Proconsulatum, placuit Senatui relinquere filiæ Classici. *Hæc*) quæ in Proconsulatu comparauerat relinquenda Bæticis spoliatis. *Additum est*) huic sententiæ. *Soluerat*) Classicus. *Renocarentur*) redimerentur, à creditoribus retraherentur. *Graue*) ministerium, res atrox apparuit. *Claudium*) inuenies etiam passim Claudium.] *Chilonium Priscum*) Alij legunt Tullium: nonnulli, Stilonium: tanta exemplarium varietate confundente. *Tribunus cohortis*) vnaquæque legio decem cohortes continebat: prima cohors reliquas & numero militum, & dignitate præcedebat: pedites habebat mille centum quinque, equites loricatos centum triginta duos: cui præerat Tribunus maior: ac deinceps cæteræ sequebantur: quorum militum numerum Flauius Vegetius, & eum secutus ad verbum Modestus tradiderunt. Indicabo tamen apud Vegetium mendosè legi secundam cohortem, quæ pedites quingentos quinquaginta quinque, equites loricatos septuaginta sex continebat, appellatam quinquagenariam: cum & ratione maioris numeri, & aliorum autoritate quingenariam nominus appellandam. Non minori censura indiget locus Seruij Grammatici, vbi legionem scribit sex tantum cohortes habuisse: cùm præter superiorum scriptorum sententiam Gellius libro decimoquinto, decem cohortes in vnaquaque legione fuisse asserat. Accepimus à Liuio Turmam equitum esse, cohortem peditum: Adde quòd apud Græcos interdum non diuersus militum in cohorte numerus fuit: nam Plutarchus cohortem quingentos habuisse viros confirmat. sic Curtius Rufus: sed ab Alexandro in mille vsque viros creuisse, Antea, inquit, quingenariæ cohortes erant. Quamuis passim corrupte legatur quinquagenariæ: nisi tantùm apud veriora exemplaria manuscripta, in quibus sana lectio adhuc extat. Cohors insuper, & per syncopen cors, locus est ad pullos educendos idoneus. *Interdictum*) vetitum, relegatum. *Plures*) reos. *Congregare*) simul complecti. *Iustitia cognoscentium*) iusti Senatores crimina examinantes. *Langueseeret*) refrigeret, debilitaretur. *Alioquin*) insuper. *Hunc in locum*) in tertiam actionem: ad hunc finem, vt vnà complecteremur. *Exceptæ*) quia non erat minor, vt alij: nam & Proconsulum vxores coguntur ad reddendam rationem. Iulianus, ff. primo, proficisci autem Proconsulem melius quidem est sine vxore, sed & cum vxore po-

reliquis separari, illa filiæ, hæc spoliatis relinqui. Additum est, vt pecuniæ, quas creditoribus soluerat, reuocarentur. Hispanus & Probus in quinquennium relegati. Adeo graue visum est, quod initio dubitabatur an omnino crimen esset. Post paucos dies Clauiũ Fuscum, Classici generum, & Stillonium Priscum, qui Tribunus cohortis sub Classico fuerat, accusauimus, dispari euentu. Prisco an biennium Italia interdictum: absolutus est Fuscus. Actione tertia commodissimum putauimus, plures congregare: ne si longius esset extracta cognitio, satietate & tædio quodam iustitia cognoscentium seueritásque langueseeret: alioqui superauerant minores rei, data opera hunc in locum reseruati: exceptæ tamen Classici vxore, quæ sicut implicita suspicionibus, ita non satis conuinci probationibus visa est. Nam Classici

filia, quæ & ipsa inter reos erat, ne suspicionibus quidem hærebat. Itaque cum ad nomen eius in extrema actione venissem (neque enim vt initio sic etiam in fine verendum erat, ne per hoc totius accusationis autoritas minueretur) honestissimum credidi non premere immerentem: idque ipsum dixi & liberè & variè. Nam modò legatos interrogabam, docuissentne me aliquid, quod reprobari posse confiderent: modò consilium à Senatu petebam putarétne debere me, siquam haberem in dicendo facultatem, in iugulum innocentis, quasi telum aliquod, intendere: postremò totum locum hoc fine concluſi. Dicet aliquis, Iudicas ergo? Ego verò non iudico. Memini tamen me aduocatum ex iudicibus datum. Hic numerosissimæ causſæ terminus fuit, quibusdam absolutis, pluribus damnatis, atque etiam relegatis: aliis in tempus, aliis in perpetuum. Eodem Senatusconsulto industria, fides, constantia nostra plenissimo testimonio comprobata est: dignum, solúmque par precium tanti laboris. Concipere animo potes, quàm simus fatigati, quibus toties agendum, toties altercandum, tam multi testes interrogandi, subleuandi, refutandi. Iam illa quàm ardua, quàm molesta, tot reorum amicis secretò rogantibus negare

Hærebat) detinebatur. nulla in ea suspicio erat, non modò probatio. *Extrema actione*) in vltima actionis parte potius, quam in tertia actione. erat enim is locus contra Classici filiam in extrema tertiæ actionis parte. *Probaui*) gratia filiæ Classici. *Ipsum*) quòd putabam turpe innocentem vrgere. *Dixi*) tractaui. [*Liberè*) ingenuè.] *Legatos*) Bæticos *Docuissent*) instruxissent *Reprobari*) refelli, dilui [an potius ream probari, id est noxiam.] *In iugulum*) in perniciem. *Intendere*) dirigere, infigere. *Totum locum*) illam causæ partem pertinentem ad filiam Classici *Dicet aliquis*) Fabius libro nono inter figuras prosopopœiæ, & hanc connumerans, inquit. Est & incertæ personæ ficta oratio: vt hic, Dicat aliquis. *Datum*) solitos dari aduocatos litigantibus à Senatu iam suprà memorauimus [*Ex iudicibus*) ex numero iudicum quare quamuis sim aduocatus, tamen reseruo authoritatem grauitatémque iudiciarium.] *Numerosissimæ*) multiplici, magnum reorum numerum continenti. *Terminus*) finis. *Eodem*) quo pronunciatum est in Classicum & ministros eius. *Par*) æquale meritum comprobari testimonio Senatus. *Precio*) nam abstinebat Secundus in agendis causis ab omni pecunia & munere, contentus sola laude. Si leges precium, interpretaberis munus. *Altercandum*) contendendum. *Testes interrogandi*) Circa testes, vt eius præceptor inquit, maximus patronis sudor est, nam

Ea exigatur. Non satis conuinci) non sufficienter posse ostendi noxiam. *Probationibus*) quæ ab Hispanis contra illam producebantur.

summis artibus interroganti opus est: timidus enim terreri, stultus decipi, iracundus concitari, ambitiosus inflari, longus protrahi potest: prudens & constans, vel tanquam inimicus, & pertinax dimittendus statim vel aliqua facetia refrigerandus. *Subleuandi*) adiuuandi, si quid titubauerint, opportuna rursus eius, à quo producti,

ducti sunt, interrogatione velut in gradum reponendi. Quare Secundum Archadium, quorum testium fides non vacillat, frequens vsus adhibendus est [Aliud est eleuare testes, quàm subleuare: immo è directo eius contrarium, id est, imminuere, & deprimere: nam libro sexto Fabius in refutatione collocat eleuationem: & affert duplicem eleuandi rationem, vt aut veniam quis, aut iactantiam minuat: Et libro quinto. Iam dixerat gentium simul vniuersarum eleuata esse ab oratoribus testimonia. Ad hæc libro duodecimo. Non vendendam eloquentiæ operam, neque eleuandam tanti beneficij autoritatem, id est, minuendam. Sic M. Tullius scribit. Lucius solicitudines eleuandas esse prudentia. Liuius iij ab vrbe condita, Vos, inquit, authoritatem eleuatis. Et Valerius lib. viij. Tot eleuatis testibus. Et primo, ille eleuat autoritatem. Tranquill. Idem eadem hæc eleuant.] *Reuocandi*) imprimis conditio cuiusque testis exploranda: an Decurio, an Plebeius: an honestæ vitæ & inculpatæ, an notatus & reprehensibilis: an locuples, vel egenus: an inimicus, an amicus: nam si careat suspicione testimonium, vel propter personam, à qua ferrur, quòd honesta sit: vel propter causam, quòd neque lucri, neque gratiæ, neque inimicitiæ causa sit, admittendum est. Lege Iulia de vi, cauetur ne liceat in reum dicere testimonium ei qui se ab eo, parentéve eius liberauit: quive impuberes erunt, quique iudicio publico damnatus erit: qui eorum in integrum restitutus non erit: quive cum bestiis, vt depugnaret, se locarat: quive in vinculis custodia publica erit: quæ palam quæstum faceret fecerieve: qui ob testimonium dicendum pecuniam accepisse iudicatus, vel conuictus erit. hæc Callistratus. *Negare*) quæ pro reis petebant, neque vellé desistere ab accusatione.

aduersantibus palàm obsistere? Referam vnum aliquid ex iis, quæ dixi. Cum mihi quidam è iudicibus ipsis pro reo gratiosissimo reclamarent, Non minus, inquam, hic innocens erit, si ego omnia dixero. Coniectabis ex hoc quantas contentiones, quantas etiam offensas subierimus, dumtaxat ad breue tempus. Nam fides in præsentia eos, quibus restitit, offendit: deinde ab illis ipsis suspicitur, laudatúrque. Non potui magis te in rem præsentem perducere. Dices, Non fuit tanti. quid enim mihi cum tam longa epistola? Nolito ergo identidem quærere, quid Romæ geratur: & tamen memento esse non epistolam longam, quæ tot dies, tot cognitiones, tot denique reos, causásque complexa sit. Quæ omnia videor mihi non minus breuiter quàm diligenter persecutus.

Vnum aliquid) vnam quandam rem. *Gratiosissimo*) fauorabili admodum, charissimo, [qui multorum gratiam habet. M. Tullius pro Cælio, Qui hominibus potentibus, gratiosis, diserris vtro se offerre soleant. Et ad Q. Fratrem, tamen species ipsa tam gratiosi liberti, aut serui dignitatem habere nullam potest.] *Reclamarent*) improbarent cum clamore quæ dicerem. *Non minus inquam*) Sensus est: si ego omnia in illum dicam quæcunque potero, non ideo erit magis nocens: nam mea accusatio non faciet eum magis nocétem, quàm est. *Non erit minus innocens*) id est non erit nocens, & crimini obnoxius: qui enim minus innocens est, nocens est. *Exitu*) actionibus. *Offensas*) inimicitias. *Suspicitur*) veneratur. Legitur etiam susciptur, id est approbatur [patroni constantia. *Illo*) offensis.] *In rem præsentem perducere*, rem totam cognoscendam tibi tradere, tanquam si præsens fuisses [in loco disceptationis & controuersiæ. Item ad Traianum, Nunc videor commodissimè posse in rem præsentem excurrere.] *Non fuit tanti*) hæc causa non tanti erat, vt episto-

la me tam longa obtunderes. *Longa*) re- spectu rerum quas complexa est.

Temerè dixi) Correctio. *Serò*) extra locum. *Præposterè*) conuerso ordine. *Facit hoc Homerus*) vt multa præposterè referat. immo suum opus à decimo Troiani belli anno inchoauit: quem posteriores [boni] poetæ æmulantes pariter obseruarunt. *Alioqui*) præterea. *Perdecorum*) venustum, mutato ordine rem narrare: sed poëtis hoc concessum, oratoribus interdum, historicis nunquam. [De poëtis Horatius in Arte, Pleraque differat & præsens in tempus omittat.] *Ideo*) vt sit perdecorum, *Euocatus*) ante iudices postulatus. *Subornatus*) iam domi instructus, vt hoc faceret, quod Fabius damnat. Illæ verò, inquit, pessimæ artes testem subornatum in subsellia aduersarij mittere: vt inde excitatus plus nocear, vel dicendo contra reum cùm fecerit, vel cùm adiuuisse testimonio videbitur, faciendo ex industria multa immodestè & intemperanter: per quæ non à se dictis tantum detrahat fidem, sed cæteris quoque qui profuerant, auferat autoritatem. *Exarmaret*) infirmaret, debilitaret. Exarmatos leones, pardos, & vrsos dicit Lampridius cicures, mansuetos, edentulos, exungues [Claudianus, Et amissa redit exarmatus arena.] *Norbanum Licinianum*) fuit alius Norbanus Præfectus Prætorij, qui in necem Domitiani coniurauit. *Legatum*) in numero Legatorum Bæticorum. *Inquisitorem*) præfectum inquirendis criminibus. *Causa*) accusatione. *Præuaricaretur*) deflecteret à præscriptione sui officij, & aduersario Castæ faueret. Præuaricari autore Marcello est vera crimina abscondere. Tergiuersari in vniuersum ab accusatione desistere. Is autem secundum Vlpianum præuaricator propriè dicitur, qui publico iudicio accusauerit: cæterum aduocatus non propriè præuaricator dicitur. *Cautum*) sanctum,

Temerè dixi, diligenter: succurrit quod præterieram, & quidem serò: sed quanquam præposterè, reddetur. Facit hoc Homerus, multique illius exemplo. Est alioqui perdecorum: à me tamen non ideo fiet. E testibus quidam siue iratus, quòd euocatus esset inuitus, siue subornatus ab aliquo reorum, vt accusationem exarmaret, Norbanum Licinianum legatum, & inquisitorem reum postulauit: tanquam in caussa Castæ vxor hæc Classici præuaricaretur. Est lege cautum, vt reus antè peragatur, tunc de præuaricatore quæratur: videlicet quia optimè ex accusatione ipsa accusatoris fides æstimatur. Norbano tamen non ordo legis, non legati nomen, non inquisitionis officium præsidio fuit: tanta conflagrauit inuidia, homo

prouisum. Vlpianus de publicis iudiciis, Is qui reus factus est purgare se debet: nec antè potest accusare, quâ fuerit excusatus. constitutionibus enim obseruatur, vt non relatione criminum, sed innocentia reus purgetur. *Reus peragitur*) accusatio perficiatur antequam de præuaricatione quæratur. *Optimè*) cum ratione laudat hanc legem. *Fides*) veritas: quia æstimatur non audere accusare, nisi perficere intenderet accusationem. *Ordo legis*) vt prius peragatur reus, quàm de præuaricatore quæratur. *Legati nomen*) quod semper sacrosanctum habitum est, & eius iniurias populus Romanus seuerè vltus est. Vlpianus, Legati non compelluntur se Romæ defendere, quamdiu Legationis causa hic morantur, quod & Iulianus scribit, & diuus Pius rescripsit. Quare Paulinus censuit apud Secundum libro quarto referendum de Theophane Legato, cùm Legationi renunciasset. Venuleius de accusationibus, Nos accusare non licet Legatum Imperatoris, id est Præsidem prouinciæ ex sententia Lentuli Dict. Sylla & Tyrone Coss. Item Legatum prouincialem eius duntaxat criminis, quod

antè

antè commiserit, quàm in Legationem veniret: item magistratum populi Romani, cúmve, qui reipublicæ causa abfuerit, dum non retractandæ legis causa abfuerit. *Inuidia*) maleuolentia.

alioqui flagitiosus, & Domitiani temporibus vsus, vt multi, electúsque tunc à prouincia ad inquirendum non tanquam bonus & fidelis, sed tanquam Classici inimicus. Erat ab illo relegatus: dari sibi diem ad diluenda crimina postulauit. Neutrum impetrauit, coactus est statim respondere: respondit: malum praui̇mque ingenium hominis facit, vt dubitem confidenter an constanter, certè paratissimè. Obiecta sunt multa, quæ magis quàm præuaricatio nocuerunt. Quinetiam duo Consulares, Pomponius Rufus & Libo Frugi, læserunt eum testimonio, tanquam apud iudicem sub Domitiano Saluij Liberalis accusatoribus adfuisset: damnatus, & in insulam relegatus est. Itaque cum Castam accusarem, nihil magis pressi, quàm quòd accusator eius, præuaricationis crimine corruisset. Pressi tamen frustrà. Accidit enim res contraria & noua, vt accusatore præuaricationis damnato, rea absolueretur. Quæris quid nos dum hæc aguntur? indicauimus Senatui ex Norbano deduciſſe nos publicam causſam, rursúsque debere ex integro discere, si ille præuaricator probaretur. Atque ita dum ille peragitur reus, sedimus. Postea Norbanus

Alioqui) in aliis rebus. *Domitiani temporibus vsus*) delator, & bonorum accusator sub Domitiano. *Vt multi*) alij fuere, quia talia videbant placere Principi. numerantur inter delatores Catus, Massa, Veiento, Publicius, Regulus. *Prouincia*) Bætica. *Inquirendum*) reos *Fidelis*) Bæticis. *Abillo*. Classico. *Dari diem ad diluenda crimina*) decerni præfixum diem ad defendendum quæ obiiciebantur. *Neutrum*) nec vt reum prius perageret, nec vt in aliud tempus defensionem protraheret. *Confidenter*) audacter, in malam partem: quod mali plerunque faciunt, & tamen à multis iustam causam tueri, creduntur. Iuuenalis, Nam cum magna malæ supereſt audacia causæ, Creditur à multis fiducia. *Multa*) crimina. *Pomponius Rufus*) sic legendum ex vetusto codice, & quòd libro quarto eundem peritum & vehementem in dicendo fuisse asserat. *Libo Frugi*) Annium Libonem Consulem M. Antonini philosophi patruum Capitolinus recitat: & Libonem eiusdem Imperatoris Legatum in Syria interiisse non sine veneni suspicione. *Læserunt eum testimonio*) contra Norbanum testimonium dixerunt. *Adfuisset accusationibus*) adiuuisset accusatores. *Saluij Liberalis*) de quo in præcedentibus. *In insulam*) incertum in quam insulam. Consueuerant Romani in asperrimas insularum, vt Cyclades & Sporades, deportare nocentes atrocium scelerum: si autem mollius daretur exilium, in humaniores vel insulas vel prouincias. *Pressi*) institi, dicendo immoratus sum. *Corruisset*) damnatus esset. *Accusatore præuaricationis*) Norbano accusatore Castæ damnato, quòd præuaricaretur ab officio suo, & Castæ faueret. *Rea absolueretur*) Casta iudicio liberaretur. *Quid nos*) fecimus. *Hæc aguntur*) accusatio Norbani peragitur apud iudices. *Ex integro discere*) nam si damnandus erat Norbanus, quòd causam eo modo, vt erat, non ageret, Secundus, qui à Norbano prius fuerat illam edoctus, iure petiit à Senatu, vt ab alio rursus instrueretur, ne & ipse præuaricati crederetur. *Publicam causam*) ad rempub.

Festis) lætis, vt Saturnalibus, & fatali suo vel Principis. *Confunderem*) perturbarem. *Reduxissem*) vos legentes scripta de Coccio. *Grauissimi luctus*) quem habuistis in obitu filij. *Id solum*) eam solam partem. nam hanc consolatoriam duobus voluminibus distinguere decreuerat. *Adiicerem*) mitterem etiam illa. *Affectibus*) amori. *Prosequi memoriam*) honestis scriptis memorare Coccium. *Latius*) diutius. *Dispensata*) limata, vulgata, distributa. *Digesta*) per ordinem disposita. *Amicius*) non amicitius: nam ab amico comparatiuum fit amicior: quo Ouidius vtitur. ac Cicero frequenter ad Atticum & Lentulum, & Liuius libro secundo ab vrbe condita, ac Valerius libro quinto. *Intra vos*) apud vos secreta. *Iudicetis*) placet magis, quàm si legatur iudicetis. *Difficile est hucusque*) verba sunt, quæ dici possent à Spurinna, & Coccio. *Intendere*) dirigere ad inquisitionem rerum. *Difficile*) Secundi verbum concedentis superiora. *Sulptorem*) marmorarium, statuarium. *Quid expressum*) quem gestum, & habitum fecerit. *Imaginem*) liciet arum enim monumenta statuis diuturniora. Nec magis expressi vultus per ahenea signa, Quã per vasa opus mores animique virorum Clarorum apparent. *Vt vos putatis*) dicta hæc vt iactantiam declinaret. *Hoc*) tanto magis.

citassem, simul audisse credebam. Praterea veritus sum ne vos festis diebus confunderem, si in memoriã grauissimi luctus reduxissem. Nũc quoque paulisper hæsitaui, id solum, quod recitaui, mitterem exigentibus vobis, an adiicerem, quæ in aliud volumen cogito reseruare. Neque enim affectibus meis vno libello charissimam mihi & sanctissimam memoriam prosequi satis est: cuius famæ latius consuletur, si dispensata & digesta fuerit. Verùm hæsitanti mihi, omnia, quæ iam composuit, vobis exhiberem, an adhuc aliqua differrem, simplicius & amicius visum est, omnia: præcipuè cùm affirmetis intra vos futura, donec placeat emittere. Quod superest, rogo, vt pari simplicitate, siqua existimabitis addenda, commutanda, omittenda iudicetis. Mihi difficile est hucusque intendere animum in dolore. difficile, sed tamen vt sculptorem, vt pictorem, qui filij vestri imaginem faceret, admoneretis, qui exprimere, quid emendare deberet: ita me quoque formate, regite, qui non fragilem & caducam, sed immortalem, vt vos putatis, effigiem conor efficere: quæ hoc diuturnior erit, quo verior, melior, absolutior fuerit. Vale.

C. PLINIVS IVLIO GENITORI SVO S.

EST omnino) Artemidorus philosophus à Secundo bene affectus, benè cœnu memor, apud Iulium Genitorem, copiosum & grauem in dicendo magistratum, maximis laudibus illum cumulauerat: quod

per Genitorem edoctus Secundus, eidem reſcribit non eſſe mirandum, cum eius naturæ ſit Artemidorus, vt amicorum facta in maius extollat: explicat tamen, quod pro eo periculum ſubierit. *Noſtri*) amici Artemidori, fuit Artemidorus Daldianus (Daldis autem ciuitas Lydiæ) philoſophus: qui ſomniorum interpretamenta libris quatuor, & augurandi diſciplinam, ac chiromanticam ſcripſit. Alium Artemidorum cognomento Pſeudariſtophanium legimus coquinariarum dictionum collectorem. Artemidori meminit Martialis. *In maius*) ſupra veritatem.

Circumfert) omnibus narrat diuulgat. *Philoſophi ab vrbe ſummoti*) Domitiano iubente philoſophi ſunt eiecti non ſolum vrbe, ſed etiam Italia. Autores habeo Tranquillum, & Gellium. qua tempeſtate Epictetus quoq; philoſophus ob eandem cauſam Roma Nicopolim conceſſit. Quidam inſuper Græcorum tradunt multos philoſophorũ Domitianum necaſſe, reliquos verò relegaſſe: philoſophis etiam mathematicos addidiſſe. Euſebius in Chronicis bis per edictum vrbe philoſophos interdictos teſtatur. *Suburbano*) vlla iuxta vrbem. [*Notabilius magis*) magis notari poſſem, vt criminari apud Domitia.] *Fui prator*) tunc gerebam Prætoram: cuius rei mẽtionem facit libro ſeptimo. Duo Prætores creabantur in vrbe, qui præeſſent iuridicendo. alter qui vrbanis, alter qui peregrinis ius diceret. Liuij abbreuiator refert numerum Prætorum ampliatum, vt eſſent quatuor. M. Tull. in Miloniana connumerat ſeptem Prætores ſuæ ſalutis autores. Captis deinde prouinciis totidem Prætores, quot prouinciæ in ditionem venerant, creati ſunt ſecundum Pomponium Iuriſconſultum, partim qui vrbanis rebus, partim qui prouincialibus præeſſent. Deinde Corn. Sylla quæſtiones publicas conſtituit: veluti de falſo, de parricidio, de ſicariis, & Prætores quatuor adiecit. Deinde C. Iulius Cæſar duos Prætores inſtituit: ita vt fierent duodecim numero. Idem tradit ſexdecim Prætores creaſſe Auguſtum: & Tranquillus ab eo Prætorum numerum ampliatum, perinde ac ſi prius tantum octo fuiſſent. Diuus Claudius duos Prætores adiecit, qui de fideicommiſſis ius dicerent: ex quibus vnum diuus Titus detraxit. Nerua vnum adiecit qui inter fiſcum & priuatos ius diceret. ita decem & octo Prætores in vrbe ius dicebant. Eum Prætorem qui fideicommiſſis ius dicebat, fideicommiſſarium appellatum ſcribit Iuſtinianus. Liuius in monumentis reliquit creatos Prætores, qui præeſſent prouinciis ad bellicas res tractandas, vt ex ordine belli, exercituſque, quemadmodum Conſules haberent poteſtatem: erant enim velut minores duces, qu bus vna legio mixtis auxiliis, decẽ millia peditum & duo millia equitum dabantur. Horat. in Epiſtolis, Prætorem. quòd militibus præeſſet, Imperatorem vocat. M. Varro, quòd populis præſit prætorẽ dictum putat. [*Fui prator*) quia nulla perſona Principem offendere debet, tanto minus publica.] *Ampliore*) maxima: comparatiuum pro ſuperlatiuo. *Æs alienum*) quod aliis debebat. *Contractum*) comparatum, mutuo ſumptum. *Pulcherrimis cauſſis*) honeſtiſſimis rationibus. *Muſſantibus*) dubitantibus, verentibus, nam muſſare interdum verere, & du-

ita ſupra meritum prædicatione circumfert. Equidem cùm eſſent philoſophi ab vrbe ſummoti, fui apud illum in ſuburbano: & quo notabilius, hoc eſt, periculoſius eſſet, fui prator. pecuniam etiam quatunc illi ampliore opus erat, vt æs alienum exſolueret, contractum ex pulcherrimis cauſſis, muſſantibus magnis quibuſdam & locupletibus amicis, mutuatus ipſe, gratuitam dedi. Atque hac feci cum ſeptem amicis meis aut occiſis aut relegatis: occiſis, Senecione, Ruſtico, Heluidio: relegatis, Maurico, Cratilla, Arria, Fannia. Tot circa me iactis fulminibus quaſi ambuſtus, mihi quoque im-

& dubitare: quandoque tacere, nonnunquam obmurmurare significat. Sic mussitare opinor verbum deductum, sicut mutus, ab m litera quam dubitantes & muti exprimunt imprimis. *Amicu* (Artemidori. *Magni*) magnæ autoritatis. *Mutuatus ipse*) cum mutuo ab aliis accepisset, quantum debebat Artemidorus. *Dedi gratuitam*) largitus sum ei. *Senecione*) Herennio Senecione, de cuius interitu repete quę libro primo retulimus. Fuit & Sossius, & Sempronius Senecio iisdem temporibus, & alij prius Senecciones. Senecio insuper herba quæ à Græcis erigeron vocatur. *Rustico*) Iunio Aruleno Rustico, de quo pariter supra. Fuit & Iunius Rusticus tradente Iulio Capitolino Stoicus præceptor Antonini Philosophi, domi militiæque pollens, quem idem imperator in primis reuerebatur, cui omnia consilia & publica & priuata communicabat, & ante Præfectos Prætorio osculum dabat, quem Consulem iterum designauit, ac ei post obitum statuas à Senatu postulauit. *Heluidio*) Heluidius Priscus municipio Tarracinæ, patre Cluuio, ingenium illustre philosophiæ dedit, quam totam ad animi bona exercuit: adhuc quæstorium Pætus Thrasea generum assumpsit desponsata ei Fannia, is omnibus virtutibus præditus, libertate præsertim, ruina soceri ab Italia relegatus, Galbæ principatu restituetus, cuius cadauer præmissu Othonis sustulit: dein Prætor designatus in eo honore præeunte Plauto Heliano Pontifice, fundamenta Capitolij restituendi iecit: quem ex Syria reuersum nunquam Vespasianum Imperatorem salutantem, & in Prætura omnibus edictis sine vlla mentione ac honoris præfatione transmittentem æquo animo passus est Imperator, donec Thraseæ audaciam importune imitans, & insolentissimis altercationibus pene Cæsarem in ordinem redigens, à Tribunis plebis comprehensus ministris traditur, conturbato Vespasiano, & cum lachrymis è Senatu egresso, tantum hoc prælocuto. Mihi filij succedent aut nemo: sed prius illum relegauit, deinde iussit interfici: mox pœnitentia ductus, magni æstimauit seruare quoquomodo missis, qui percussores reuocarent: & seruassent vtique nisi iam periisse falso nunciatum esset. Huius filius nomine Heluidius postea à Domitiano occiditur: quòd quasi scenico exodio sub persona Paridis & Oenones diuortium Imperatoris cum vxore tractasset: quem nunc Secundus signat: nam cum patre nulla propter ætatem potuit fuisse amicitia. Altius tamen patris historiam repetiuimus, quòd video Tranquilli interpretem scripsisse, Heluidium patrem à Domitiano morti datum: quinimmo hoc statim sic repetet. Sanguinarius Princeps non contentus interfecisse virum & sanctissimum Heluidium patrem, occidit & filium. Poterat sanè admoneri ex recenti lectione in Vespasiani vita, vbi legerat illum percussum iussu Vespasiani. Sed demus veniam alicuius erroribus, vt & nostris aliquando impetremus. *Maurico*) Iunio Maurico in exilium pulso: de quo pariter libro primo. *Gratillæ*) Pomponia Gratilla Aruleni Rustici vxore, quæ postea exhæredato filio Assudio Curiano, legatum Secundo & cohæredibus reliquit. *Arriæ*) Arrias tres celebratas comperio. primam Cecinnæ Pæti vxorem, quæ marito & solatium mortis & exemplum fuit: secundam filiam prioris, & vxorem Pæti Thraseæ, quæ cognito Senatusconsulto aduersus maritum, & ipsa exemplum matris sequi voluit, ni à Thrasea esset admonita, vt viueret, & Fanniæ filiæ subsidium vnicum esset, quam Secundus libro octauo testatur cum Fannia post interitum Domitiani ab exilio rediisse: tertiam Arriam Fatidillam Antonini Pij, qui postmodum imperauit, matrem, secundam Arriam nunc intelligit. *Fannia*) duæ fuerunt Fanniæ, vna quæ C. Marium captum iussu Minturnensium detinuit in domo, altera Thraseæ & Arriæ filia Heluidio desponsata, quæ bis maritum secuta in exilium, tertiò ipsa propter maritum relegata. nam cum Senecio reus esset, quòd de vita Heluidij libros composuisset, & in defensionem sui dixisset se rogatum à Fannia, vt hos scriberet: quærente minaciter Metio Caro an rogasset, respondit, rogaui: an commentarios scripturo dedisset, dedi: an scientе matre Arria, nesciente: postremo nullam vocem qua periculum euitaret emisit, quinetiam illos ipsos libros quanquam ex necessitate & merò temporum

abolitos Senatusconsulto publicatis bonis eruauit, habuit, tulitque in exilium exilij causam. *Fulminibus*) hanc item tangit in fine panegyrici, Verunque, inquit, nostrum ille optimi cuiusque spoliatoi & carnifex stragibus amicorum in proximum iacto fulmine afflauerat. *Fulminibus*) suppliciis violentis.

Idem exitium vel necem, vel exilium. *Notis*) signis. *Ideo*) quòd me exposuerim periculo, & mutuatam pecuniam donauerim. *Tantum flagitium*) ne amicum ab omnibus derelictum in calamitate, & ipse negligerem [an tantum, duntaxat. [*C. Musonium*) C Musonius Rufus, genere Thuscus, equestris ordinis, studium philosophiæ & Stoicorum placita æmulatus, & Flauium ad constantiam mortis hortatus, studia iuuenum præceptis sapientiæ fouebat. bello Vitelliano legatis ad Antonium se miscuit: & in Publicum Celerem, à quo Baream Soranum, falso testimonio circumuentum arguebat, inuectus est. Miror Suidam tradere Musonium Capitonem Thuscum ex oppido Vulsinio dialecticum & Stoicum philosophum Apollonij Tyanei familiarem: quorum inuicem multas extare epistolas propter audaciam & arguendi libertatem summam à Nerone interfectum: cum Philostratus libro 5. primo prodiderit Musonium in insula Gyara relegatum fecisse fontem ad quē omnes visendi causa concurrebant. Dion æque referat Musonium philosophum a Nerone in exilium pulsum. Aut igitur aperte inter se dissentiunt, aut plures fuere Musonij, quod exsequentibus magis suspicamur: nam Philostratus libro quarto scriptum reliquit Musonium Babylonium ab Apollonio sapientia secundum iussu Neronis in carcerem detrusum, in summo vitæ discrimine versatum, & nisi valido robustóque corpore fuisset, in carcere proculdubio morituum. Idem in vita Herodis Declamatoris, asserit Musonium fuisse Tyrrhenum: quanquam mendosè legatur *τυρεὺς* pro *τυρρηνὸς*. Ad hæc Eusebius in Chronicis recitat Musonium philosophum insignem Nerone imperante: dein à Tito reuocatum ab exilio, cùm Dion & alij Græcorum adfirment Mutiani accusatione impulsum Vespasianum philosophos ab vrbe submouisse præter Musonium. Scripsit Musonius Tyrrhenus sermones ex professo, philosophiam continentes & epistolas si Suidæ credimus. *Per ætatem.*) Secundus enim Musonio sene admodum iuuenis erat. *Tribunum militarem*) Tribunus militum essem, & in Tribunatu militiam exercerem. *Specimen*) indicium, speciosum signum. *Indolis*) futuræ virtutis. *Proximum*) sapienti, philosophum, vel quia solus sapiens Socrates ab oraculo iudicatus. *Sinceritate*) simplicitate. Sincerum au-

pendere idem exitium certis quibusdam notis augurarer. Non ideo tamen eximiam gloriam meruisse me, vt ille prædicat, credo: sed tantum effugisse flagitium. Nam & C. Musonium socerum eius, quantum licitum est per ætatem, cum admiratione dilexi, & Artemidorum ipsum iam tum cum in Syria tribunus militarem, arcta familiaritate complexus sum: idque primū nonnullius indolis dedi specimen, quòd virum aut sapiētem, aut proximum, simillimúmque sapiēti intelligere sum visus. Nam ex omnibus qui nunc se philosophos vocant, vix vnum aut alterum inuenies tanta sinceritate, tanta veritate. Mitto qua patientia corporis, hyemes iuxtà, & æstates ferat, vt nullis laboribus cedat, vt nihil in cibo, in potu voluptatibus tribuat, vt oculos animúmque contineat. Sunt hæc magna, sed in alio: in hoc verò, minima, si cæteris virtutibus comparentur: quibus meruit, vt à C. Musonio ex omnibus omnium

rum authore Donato purum, sine fuco, & simplex dicitur, vt mel sine cera. *Mitto*) missum facio. *Hyemes*) frigora. *Iuxta*) pariter. in qua significatione frequentissime Tacitus vtitur. & Liuius libro quinto ab vrbe condita, Solo iuxta hyeme atque aestate bella gerere posse. Plinius libro octauo. Iuxta cornua mobilia. *Voluptatibus*) non ad voluptatem bibit, neque comedit, sed ad necessitatem. *Oculos*) per quos multae voluptates in animum penetrant. *In hoc*) Artemidoro.

Ordinum) conditionum.

Assectatoribus) de discipulis, proprie locutus est, nam sectae philosophorum dicuntur.

Alioqui) in aliis.

Honesto errore) laudare supra modum.

Pluris) maiori laude dignos.

ordinũ assectatoribus gener adsumeretur. Quae mihi recordanti est quidem iucundum, quòd me cùm apud alios, tum apud te tantis laudibus cumulat: vereor tamen ne modum excedat, quem benignitas eius (illuc enim vnde cœpi reuertor) non solet tenere. Nam in hoc vno interdum vir alioqui prudentissimus, honesto quidem, sed tamen errore versatur, quod pluris amicos suos, quàm sunt, arbitratur. Vale.

C. PLINIVS CATILIO SVO S.

VENIAM) A Catilio Severo inuitatus ad cœnam Secundus breui oppidulo respondet: iis conditionibus se venturum, vt sit breuis & frugi: nec in seueris sermonibus modum excedat, cùm sit iturus ante lucem ad officia. *Expedita*) succincta, breuis. *Socraticis*) moralibus, amatoriis, iucundis, honestis, [philosophicis.] Socratis bonitatem, vt Lertium Diogenem omittam, & reliquos per illud carmen, Cecropium superas qui bonitate senem, in lib. v. Mart. repraesentauit: quamuis interpres Epicurum sentiat. primus enim Socrates introduxit ethicam philosophiam ad officia vitae necessariam: [eius verò amores & iucundos sermones, qui viri ingenium scripsere quis omisit.] *Antelucana*) ante lucem. Varro in re rustica antelucanum tempus vocat gallicinium. sic Apuleius, apud quem legitur, Antelucio volo ire, pro ante lucem diei. [*In qua*) ad quae officia antelucana dum Cato maximae auctoritatis vir accederet, inuoluto capite à petulantibus iuuenibus fuit deprehensus. *Impune*) sine reprehensione] *Catoni*) Vticensi. *C. Caesar*) C. Iulius Caesar dictator. nam post necem Catonis, qui semet Vticae confecit, M. Tullius laudem eius complexus est libro qui Cato Maior dicitur. hunc autem librum & propter ingentes viri virtutes & oratoris summam eloquentiam cùm Caesar videret amplecti, exortus est duos anticatones, quibus crimina Catonis colligens (fuerat enim illi Cato in republ. hostis, vt qui Caesaris tyrannida praesagiret) magnam in tatum vitum iracundiam effudit. Sunt tamen qui vrbanitatis [magis] gratia, vt cum Ciceronе contendoret, quàm odio aduersus defunctum, scripsisse opinentur. Anticatonum meminere Fabius, Tranquill. Iuuenalis, Plutarchus & Ser-

uius. Cicero præterea his verbis ad Atticum, Qualis futura sit Cæsaris vituperatio contra laudationem meam, perspexi ex eo libro quem Hirtius ad me misit, in quo colligit vitia Catonis, sed cum maximis laudibus meis. Et eodem libro, Id enim ipsum putaram, quod scribis: vt cum ingenium Cæsaris nostri probaretur, argumentum vituperandi Catonis irideretur. *Ita reprehendit, vt laudet*) reprehensio Catonis laudi coniungitur. *Eos*) petulantes iuuenes.

Obuius) Cato. *Ebrij*) nam vino incaluit, & noctes bibendo amicis impartiebatur, cum toto die circa negocia publica occupatus esset: vnde Memnius quidam totas noctes Catonem ebrium esse dicebat: cui Cicero, Num addes eum dies totos ad aleam ludere? Non video cur Acron in Odis apud Horat. super illud, Narratur & prisci Catonis, Sæpe mero caluisse virtus: priscum interpretetur Censorinum, cùm historia repugnet. nam Secundus hic & Seneca cum Plutarcho, non Censorinum, sed Vticensem merum amasse tradunt. Prisci ergo venerandi & sancti. liberalior autem potio vigorem dat: hominis nanque defatigati atque defecti, Homero referente, suaui vino mirè & animus excitatur. & robur exurgit. & nonnũquam vsque ad ebrietatem veniendum, non vt mergat nos, sed deprimat curas, quas profectò rudis & ab imo animam mouet, morbisque vt quibusdam, ita tristitiæ medetur. ideóque vini inuentor Liber dictus, non ob licentiam linguæ, sed quia liberum à seruitio curarum animum asserit, & audaciorem in omnes conatus facit. *Erubuisse*) verecundia confusos cùm agnouisse esse Catonem. *Adiicit*) Cæsar in suis anticatonibus] *Deprehensos*) inuentos in aliquo crimine. nam secundum Senecam, quisquis obiecit Catoni crimen, facilius eum fecit honestum quam turpem. *Venerabilis*) reuerendus, dum esset ebrius. *Constet*) sit. *Modus*) honesta mensura. *Ita*) talis conditionis. *Nisi vt simul laudent*) nisi vituperationi laus sit annexa, quod Catoni eueniebat.

obuius fuerat, cùm caput ebrij retexissent, erubuisse. deinde adiicit, Putares non ab illis Catonem, sed illos à Catone deprehensos. Potuitne plus autoritatis tribui Catoni quàm si ebrius quoque tam venerabilis erat? Nostræ tamen cœnæ vt apparatus & impendij, sic temporis modus constet. neque enim ij sumus quos vituperare ne inimici quidem possint, nisi vt simul laudent. Vale.

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

IBRVM) Panegyricam orationem, qua Traiano Consulatus accepti gratias egit, Voconio Romano emendandum mittit: & difficultatem in ea propter vulgatam iam materiam excusat. *Librum*) orationem in genere demonstratiuo omnium pulcherrimam. *Optimo principi*) Traiano, qui ob morum probi-

IBRVM, quo nuper optimo Principi Consul gratias egi, misi exigenti tibi, missurus etsi non exegisses. In hoc considerares velim vt pulchritudinem materiæ, ita difficultatem. In cæteris enim lectorem nouitas ipsa intentum habet: in hac, nota, vulgata, dicta sunt omnia, quo fit, vt quasi ociosus securúsque lector tantùm elocutioni vacet: in qua satisfac-

tatem à Senatu Optimi cognomen meruit. *Consul*) cum Cornuto Tertullo. *Gratias egi*) Senatus iussu. *Exigenti*) petenti. *Hoc*) libro. *Pulchritudinem materiæ*) singulares in Principe virtutes: exemplum vnicum futuris Imperatoribus. *Cætera*) rebus dicendis *Ipsa nouitas*) noua materia & causa inaudita. *Habes*) tenes. *Nota*) iam prioribus dicta principibus. *Omnia*) quæ laudanda Imperatores faciunt. *Otioso*) non occupatus circa inuentionem, vtpote iam vulgatam. *Elocutioni vacet*) intentus sit

Cum sola æstimatur) cùm per totam orationem nulli alij rei attenditur, immo præceptor eius voluit, elocutionem esse difficillimam, etsi reliquæ spectarentur. *Ordo*) qui rectus esse debet: nam vt quæque gesta sunt prius, ita narranda præsertim in genere demonstratiuo: in coniecturali non semper: & sententiosè dicere sine verborum & ordine & modo, infantia est autore M Tullio de Oratore. *Transitus*) qui in eo mirabilis est, cùm scilicet ab vna re ad alium transitur: debet autem fieri vt præcedens sequentem trahere videatur, & oratio sit quasi corpus vna superficie contentum, in commissura perluceat. Transitio alioqui exornat o cùm orator breuiter ostendit quid dictum sit, & proponit quid consequatur. *Figuræ*) tria illa dicendi genera graue, medium, attenuatum: quæ ita in oratione mutari debent, vt graue medium, & medium attenuatum suscipiat. Figuræ præterea omnes exornationes dicuntur, quæ suo loco dispositæ afferunt lumen: vt clauus purpuræ insertus. *Simul*) cum elocutione. *Inuenire præclarum*) cogitare res opportunas causæ. conuenit in hoc cum præceptore Fabio. Inuentio, inquit, cum imperitis sæpe communis est. *Enunciare magnificè*) vti magna & præstanti pronunciatione. cui in toto genere dicendi Demosthenes summam dedit: consistit autem in voce & gestu. *Barbari*) imperiti non callentis oratoriam. *Disponere aptè*) ordinare & distribuere res suis locis, vt inter se iunctæ & cohærentes sint: quod fiet si verba quæ se inuicem complectantur, verbis applicemus: ita res priores sequentibus consimiles: sic videbitur oratio non solùm composita, sed etiam continua: quæ si dispositione caruerit, tanquam nauis sine rectore fluctuabit. [*Aptè*) vt verba sint apta & accommodata rebus & personis] *Figurare varie*) mutare dicendi figuram prout res exigit. *Eruditis*) arte instructis. *Affectanda*) nimium curiosè quærenda. Quintilianus, Resistam necesse est his, qui omissa rerum diligentia, (qui sunt nerui causarum) quodam inani circa voces studio senescunt: idque faciunt gratia decoris, qui est in dicendo meaquidem opinione pulcherrimus: sed cùm sequitur, non cùm affectatur. Nam affectare est conari aliquid contra naturam rei: vnde putatur Virgilius

rationi bene & aptè dicendi. est autem elocutio idoneorum verborum & sententiarum ad inuentiones accommodatio, quæ suauitatem & grauitatem plurimam affert: in oratore difficillima pars, vbi plurimum studij est adhibendum. debet enim perfecta elocutio habere tres res in se, elegantiam, compositionem, dignitatem. M. Tullius, & eum secutus Fabius, quartam elocutioni virtutem addit, vt apta & accommodata rebus ac personis sit.

cere difficilius est, cùm sola æstimatur. Atque vtinam ordo saltem & transitus, & figuræ simul spectarentur. Nam inuenire præclarè, enunciare magnificè, interdum etiam barbari solent: disponere aptè, figurare varie, nisi eruditis negatum est. Nec verò affectanda sunt semper elata & excelsa. Nam vt in pictura lumen non alia res magis quàm vmbra commendat, ita orationem tam summittere, quàm attollere decet. Sed quid ego hæc doctissimo viro? Quin potius illud, adnota qua putaueris corrigenda. Ita enim magis credam cætera tibi placere, si quædam displicuisse cognouero. Vale.

locutus affectatè, dicendo pinguem aristam: quòd dicta sit arista ab ariditate, *Elata*) sublimia, grauis stylus & magnificus. debet enim orator interdum erigi & attolli, nonnunquam deprimi, & per plana incidere. *Vmbra*) extrema circumfita corporibus, cùm nec pictura in qua nihil circumlitum est, emineat: ideóque artifices etiam cùm plura in vnam tabellam opera cõtulerunt, spatiis distinguunt, ne vmbræ in corpore cadant. præterhoc color ipse dicendi quamlibet clarsus, multis tamen variis velut maculis conspergitur. Hunc locum Fabius lib. viij. capite de generibus sententiarum latius tractat. *Lumen*) colorem, splendorem. *Submitterè*) ad figuram attenuatam. *Attollere*) ad grauem, quod vtrunque per mediam commodissimè fit. *Hæc*) commemoro. *Doctissimo*) iam prædiximus Voconium fuisse oratorem & poëtam præstantissimum. *Adnota*) veru signa.

C. PLINIVS ACILIO SVO S.

REM atrocem) Exemplo Macedonis monet non debere dominos erga seruos truces esse, à quibus ille penè in balineo necatus, non multo pòst interiit: verùm priùs vltus est mortem suam, comprehensis & occisis interfectoribus. Acilios plures fuisse constat, sed maximè celebratum, qui nauali ad Massiliam prælio iniecta in puppem hostium dextra, & abscissa, memorabile illud apud Græcos exemplum imitatus transiliit in nauem, vmbone obuios agens. Item Acilium prætam, & Acilium Glabrionem consulem cum Traiano à Domitiano relegatum, & interfectum: vt Acilium Stenelcum omittam, & quos iam alibi prænotauimus. *Epistola*) sed tragœdia. *Prætorius*) prætura functus, vellius habens gestandi prætoria ornamenta. *Macedo*) apud iurisconsultos lego Macedonem fuisse virum scelestum: & cæteris malis, quæ illi natura administrabat, etiam æs alienum adhibuisse: vnde decretum Senatusconsultum Macedonianũ, ne sæpe materiam peccandi hominibus malis præstaret. *Seruisse*) seruum fuisse. *Minimum meminisset*) non respiceret natales suos: sed insolentius se gereret, quàm parẽtum obscuritas pateretur. *Formianũ*) quam in agro Formiano habebat. Formiæ oppidum antiqua Læstrygonum sedes, cuius Laconi es conditores prius Hormias à statione frequenti appellantes: deinde aspiratione in F. mutata, dictæ sunt Formiæ. Eius littoris amœnitatem & crebras stationes Martialis libro decimo multis commendat. sic exordiens, O temperatæ dulce Formiæ litus. [*Circumsistunt*) circumueniunt.] [*Inuadit*) repentè constringit. [*Fœdum*) cùm præfatione protulit rem verendam.] *Verenda*) inguina, genitalia. *Seruus pauimentum*)

REM atrocem, nec tantùm epistola dignam; Largius Macedo, vir prætorius, à seruis suis passus est, superbus alioqui dominus & sæuus, & qui seruisse patrem suum parum, immò minimum meminisset. Lauabatur in villa Formiana. repentè eum serui circumsistunt: alius fauces inuadit, alius os verberat, alius pectus & ventrem: atq; etiam (fœdum dictu) verenda contundit: & cum exanimem putarent, abiiciunt in feruens pauimentum, vt experirentur, an viueret. Ille, siue quia non sentiebat, siue quia non sentire simulabat, immobilis, & extentus, fidem peractæ mortis implebat. tum demum quasi æstu solutus effertur: excipiunt serui fideliores: concubinæ cum vlulatu & clamore concurrunt. Ita & vocibus

excitatus, & recreatus loci frigore, sublatis oculis agitatóque corpore, viuere se (& iam tutum erat) confitetur. Diffugiunt serui, quorum magna pars comprehensa est, cæteri requiruntur: ipse paucis diebus agrè refocillatus, non sine vltionis solatio decessit, ita vtus vindicatus vt occisi solent. Vides quot periculis, quot contumeliis, quot ludibriis simus obnoxij, nec est quòd quisquam possit esse securus, quia sic remissus & mitis. Non enim iudicio domini, sed scelere perimuntur. verùm hæc hactenus. Quid præterea noui? Quid? nihil, alioqui subiungerem. Nam & charta adhuc supereſt, & dies feriatus patitur plura contexi. Addam: quod opportunè de eodem Macedone succurrit. Cum in publico Romæ lauaretur, notabilis, atque etiam vt exitus docuit, ominosa res accidit. Eques Romanus à seruo eius, vt transitum daret manu leuiter admonitus, conuertit se, nec seruum à quo erat tactus, sed ipsum Macedonem tam grauiter palma percussit, vt penè concideret. Ita balneum illi, quasi per gradus quosdam, primùm contumeliæ locus, deinde exitij fuit. Vale.

Vtum) peruſtum ſolum balinei. Pauire antiqui ferire dixerunt, à quo pauimentum ex crebra percuſſione. (*Extentus*) tanquam mortuus.] *Fidem peractæ mortis implens*) cùm non ſe moueret, fecit fidem tanquam ſi verè mortuus eſſet. *Æſtu ſolutus*) nimio feruore necatus. *Effertur*) extra balineum portatur à conſciis tanquam mortuus: nam efferri propriè dicuntur cadauera ad ſepulturam. *Excipiunt*) ab interfectoribus Macedonem tollunt. *Vlulatu*) lugubri voce.

Excitatus) expergefactus. *Frigore*) quod modicum aſtringit corpora, & excitat. *Et iam erat tutum*) nunquam enim auſi fuiſſent mali quicquam, ſerui nequam, præſentibus bonis. *Refocillatus*) reparatus, reſtauratus. *Vltionis*) quia ſerui ſunt puniti. Apud Iuriſconſultos multis quæritur, qui ſeruorum veniant puniendi occiſo domino: vbi Vlpianus Iuriſconſultorum præſtantiſſimus, reſpondet, pariter condemnandos, qui ei auxilium non tulerunt, quoties potuerunt aduerſus vim opem ferre. *Vindicatus*) ſumptum ſupplicium de complicibus adhuc eo viuente. *Obnoxij*) ſubiecti. [*Nec eſt*) nulla cauſa eſt.] *Quiſquam*) dominus. *Iudicio*) iure, merito, ratione. *Scelere*) immanitate ſeruorum. *Hæc*) dicta ſint. *Quid præterea*) dices, noui eſt. *Quid*) repetit quæ dicere potuiſſet Acilius: & inſert nihil noui eſſe. *Feriatus*) otioſus, feſtus. [Marc. Tullius in epiſtolis ad Lentulum, Ab his ſtudiis, inquit, feriatum.] *Contexi*) ſcribi. *Publice*) balineis publicis. *Ominoſa*) malum omen portendens. *Eius*) Macedonis. *Vt daret tranſitum*) vt liberare ingreſſum, & ſpatium tranſeundi præberet.] *Palma percuſſit*) diuerſum ab exemplo Diogenis, qui cum vidiſſet adoleſcentem laſciuum, percuſſit pædagogum tanquam huius intemperantiæ auctorem. *Contumelia*) deſpectus, dum manu percutitur. *Gradus*) aſcenſus, incrementa. minor enim contumelia quàm mors.

concinendum domi, sed publicandum. *Mihi non imposuit*) non me decepit. *Suauissimè*) miro cum lepore. *Persuasissimè*) cum maxima arte. *Auribus ducit*) oblectamentis audiendi trahi & affici. *Aculei*) igniculi, stimuli diminutiuum ab acu, à quo aliud aculeolus deducitur, in vsu apud Martialem. *Delimentis*) blanditiis. *Refringantur*) reprimantur, minuantur. [refringantur, vt est in aliquibus exemplaribus.] *Hebetentur*) debilitentur. *Retundantur*) refringantur. *Extorqueri*) per vim extrahi. *Temerè*) frustrà, inconsultè. Tranquillus pro ferè posuit. Nec temerè, inquit, vnquam triclinio abscessit, nisi distentus ac madens. & in Tito, Pestilentia, quanta non temerè aliàs. in quem sensum pariter Plinius senior frequentius vsurpauit. *Vniuersitate*) toto opere.

C. PLINIVS NEPOTI SVO S.

ADNOTASSE) Probat exemplo alia esse clariora, alia maiora facta. nam Arria non minora fecit, dum viueret, quàm dum moreretur: & tamen magis laudatur vox eius porrigen is marito gladium, Pæte non dolet: quàm dum mortuum filium viro ægrotanti viuum simulat, & exulem nauicula prosequitur. *Adnotasse*) animaduertisse. *Clariora*) illustriora, magis cognita. [*Maiora*) reipsa plus virtutis habentia, sed minus nominis.] *Illius*) ad differentia filiæ Arriæ, quæ Thraseæ vxor fuit. *Marito*) Cæcinnæ Pæto. *Exemplum*) quia se prius interfecit. Martialis, Casta suo gladium cùm traderet Arria Pæto, Quem de visceribus traxerat ipsa suis. Si qua fides, vulnus, quod feci, non dolet, inquit. Sed quod tu facies, hoc mihi Pæte dolet. *Multa*) fortiter gesta. *Auia*) prioris Arriæ Cæcinnæ vxoris. *Hos*) se interficere & maritum ad idem impellere. *Obscuriora*) minus vulgata. *Cæcinna Pætus*) decipiuntur, qui existimant Arriam istam in morte sua & mariti constantia celeberrimam Pæti Thraseæ vxorem, cùm non hæc, sed eius filia pari nomine Arria fuerit. illos autem fefellit, quòd vterque & Cæcinna & Thrasea cognominatus est Pætus, opinantes vnum tantum fuisse Pætum. apud Dionis abbreuiatorem mendosè scriptum est de Arria τὴν κακίστην ἀνδρὸν pro τὴν ἀνδρὸς κακίστου, id est, vxor Cæcinni Pæti. *Filius*) Cæcinnæ & Arriæ. *Mortifere*) cum periculo mortis. Legitur etiam vtrique, pro vterque. *Ob alia*) propter bonam indolem morum elegantiam. [*Filium*) quem parentes etiam rudem & malum solent amare.] [*Huic*) filio. *Funus*) exequiarum pompam, aliquando ipsum officium significat. vt apud Terentium: interdum cadauer, vt apud Virgilium, sic appellatum, autoribus Donato & Seruio, à Fuoalibus, quæ intra

ADNOTASSE videor facta, dictaq; virorum fœminarúmque illustrium, alia clariora esse, alia maiora: confirmata est opinio mea hesterno Fanniæ sermone. neptis hæc Arriæ illius, quæ marito & solatium mortis & exemplum fuit. Multa referebat auiæ suæ nõ minora hoc, sed obscuriora: quæ tibi existimo tam mirabilia legẽti fore, quàm mihi audienti fuerũt. Ægrotabat Cæcinna Pætus, maritus eius. Ægrotabat & filius, vterq; mortiferè, vt videbatur. Filius decessit eximia pulchritudine, pari verecũdia, & parẽtibus non minus ob alia charus, quã quòd filius erat. huic illa ita funus parauit, ita duxit exequias vt ignoraret maritus. quin immò quoties cubiculum eius intraret, viuere filium atque etiam commodiorem esse

ceram funt. nam funes incenſos matrimonii noſtri mortuis præferebant: generalius eſt funus quàm exequiæ. eſt enim tota pompa: tam domeſtica quàm exinſeca: exequiæ verò tantùm in via, dum funus procedit. [*Ita*] cautè, & ſimulatè.] *Eius*) mariti. *Commotiorem*, validiorem, conualeſcentem.

Interrogauit) marito. *Finxerat*) patientiam Artiæ *Prorumperent*) cum impetu exirent. *Egrediebatur*) à cubiculo Pæti. *Dolori dabat*) fletus ſpargebat, & triſtabatur. *Satiata*) flendo. *Compoſito*) formato in lætiorem habitum. *Rediret*) ad maritum. *Orbitatem*) filij obitum. *Illud*) facinus. *Eiuſdem*) Artiæ. *Stringere ferrum*) gladium denudare. ab eo quod præcedit ſtrictam aciem ferri pro nuda Virgilius poſuit. Stringere item amplecti ſignificat, vt apud Senecam, Adulteram ſtrinxit... Et defrondare ac læuigare: nam ſtricta folia ex arboribus dixit Cæſar, & Virgilius, frondes ac remos. Marcellus inſuper ſtricturas appellari voluit ſcintillas, quæ deferuenti ferro emittuntur. *Perfodere pectus*) Artia Meſſalinæ familiaris cùm maritum Cæcinnam morti deſtinatum intueretur: deliberauit & ipſa mori, immo virum meticuloſum confirmauit enſe primum ſe cōfodiens: deinde illiteradens his quidem verbis. Pæte, non doleo: qua re multis celebrata fuit. Pæte non dolet vulnus, quod ego feci, ſed quod tu facies. hæc eſt illa vox immortalis ac pene diuina. Neque moueatur aliquis præter literarum regulas Secundum dixiſſe, dolet vulnus, cum Martialis idem argumentum tractans pariter dixerit: & libro vndecimo dentes dolore Glyceræ: & duodecimo: non aures dolere ſed capillos] Liuius in muſtellaria, Cor dolet. quod imitatus eſt ſcribens Ouidius Cor dolet: atque ira mixtus abundat amor. & alibi, id ipſum indoluit Iuno. Iuuenalis. Protinus ante meum quicquid dolet, exue limen. Prudentius, Hic omne quicquid lancinamur non dolet. Dolet quòd cruor pectori inſedit tuo. *Æternitas*) famæ immortalitas. quare in hoc non tantùm admiranda, cùm

ſimulabat. Ac perſæpe interroganti quid ageret puer, reſpondebat, Bene quieuit, libenter cibum ſumpſit. Deinde cum diu cohibitæ lacrymæ vincerent prorumperéntque, egrediebatur. tunc ſe dolori dabat. ſatiata ſiccis oculis, compoſito vultu redibat tanquam orbitatem foris reliquiſſet. Præclarum quidem illud eiuſdem, ferrum ſtringere, perfodere pectus, extrahere pugionem, porrigere marito, addere vocem immortalem ac penè diuinam, Pæte non dolet. Sed tamen iſta facienti dicentique gloria & æternitas ante oculos erant: quo maius eſt ſine præmio æternitatis, ſine præmio gloriæ abdere lachrymas, operire luctum, amiſſoque filio matrem adhuc agere. Scribonianus arma

præmium conſtantiæ intueretur. [*Æternitas*) immortale præconium ſui facinoris.] *Quo*) idcirco. [*Matrimonium*) celebratione dignius] *Abdere*) ſupprimere. *Sine præmio*) quia nemo aderat qui talia poſſet monumentis mandare. *Matrem agere*) ſimulare illum adhuc viuere, monſtrare ſe matrem, [agere amicum, præſtare officium amici.] agere autem fabulam repræſentare ſignificat, agere interdum audire, alibi dicere, item tractare, impellere, mouere. Donatus ſic diſtinguit. agere eſt aliquid neceſſarium facere, agitare voluptuarium, vt agitator equorum. *Scribonianus arma*) Furius Camillus Scribonianus Dalmatiæ legatus bellum ciuile molitus legiones multas fortiſſimá que ad ſacramenti mutationem pellexerat. & cùm non dubitaſſet citra bellum ludibrium imperatorem poſſe terreri, contumelioſa & minaci epiſtola eum cedere imperio iubet, vitámque otioſam in priuata re gerere. Dubitauit Claudius adhibitis principibus viris, an obtemperaret: ſed die dicto vt in vnum vndique ad nouum imperatorem conuenirent: neque aquilæ ornati,

nati, neque conuelli quoquomodo signa, mouerive potuerunt: exercitus tanta & tam inusitata fide miraculi motus & in præsentiarum versus imperatorem Scribonianum quinto statim die destitutum interfecit: seseque sacramento prioris militiæ continuit. Hæc sumpta à Paulo Orosio, & Tranquillo. Alij hunc motum altius repetentes longius etiam exequuntur. Cùm Romani de moribus Claudij desperarent à multis insidiis petitus est præsertim ab Annio Vinitio: qui ad Furium Camillum Scribonianum Dalmatiæ legatum misit, & persuasit, vt arma aduersus Claudium sumeret, ac militibus non parentibus, manu propria se transuerberaret. Claudius hac defectione consternatus plurimum sibi metuebat: ramè illius morte cognita confirmatus est: & donatiuo militibus distributo, qui in partes Scriboniani fuerant conquisitos & eorum plurimos deprehensos occidit: multis inter quos Vinitius, sibi manus intulerunt. Messalina & Narcissus libertus cum reliquis hac oblata occasione nulli potentum pepercere, nisi quis aut pecunia aut gratia, quamuis nocentissimus periculum subterfugit: nam non viri tantùm, sed mulieres trucidatæ sunt. Ad hæc Tacitus Scriboniani filius, inquit, clementia Claudij reseruatus, postea quasi finem principis per Chaldæos scrutaretur, in exilium actus est.

Illyrico contra Claudium mouerat: fuerat Paetus in partibus, & occiso Scriboniano, Romam trahebatur. Erat ascensurus nauem, Arria milites orabat, vt simul imponeretur. Nempe enim (inquit) daturi estis consulari viro seruulos aliquos quorum è manu cibum capiat, à quibus vestiatur, à quibus calcietur. Omnia sola præstabo. Non impetrauit. Conduxit piscatoriam naniculam, ingénsque nauigium minimo secuta est. Eadem apud Claudium, vxori Scriboniani, cum illa profiteretur indiciũ, Ego (inquit) te audiam, cuius in gremio Scribonianus occisus est: & viuis? Ex quo manifestum est, ei consilium pulcherrimæ mortis non subitum fuisse. Quinetiam cum Thrasea gener eius deprecaretur, ne mori pergeret: intérque alia dixisset, Tu vis ergo filiam tuam, si mihi per-

Illyrico) Illyris prouincia Pannoniam septentrionem versus, meridiem verò Adriaticum mare disterminat: optimis portubus propter adiacentes insulas illustrata. Aduerte ab aliis scriptoribus dici mota esse arma in Dalmatia: à Secundo in Illyrico: sunt autem prouinciæ contiguæ. [quare probata lectio est arma Illyrico mouerat vt ex Dalmatia, quam obtinebat, Illyricum inuaserit.] *Fuerat in partibus*) fauerat Scriboniano. & secutus erat illum contra Claudium. *Occiso*) per se, vel milites. Secundus à militibus scribit occisum. Trahebatur ab Illyrico. *Arria*) vxor eius, quæ vnà in prouincia fuerat. *Imponeretur*) in eandem nauem. *Consulari*) Cecinnæ, qui gessisset Consulatum. *Omnia*) prædicta. *Vxori*) Iuniæ quæ defectionis Scriboniani conscia, relegata est. quare impatiens annexa est etiam crimini: quo deinde filius in exilium actus est. *Profiteretur indicium*) sponte indicaret cõiurationis mariti conscios contra Claudium. *Et vivis?*) neque tu vnà occubuisti? *Ex quo*) ex quibus præludiis.] *Non subitum*) sed multo antè præmeditum, & ex rebus antea actis decretum. *Thrasea gener*) Thrasea Paetus, Paconij orcus, vir egregius, & malis temporibus clarus. Nam exercebantur miris modis inter Neronem & Thraseam inimicitiæ: verùm cuidam multa criminosè iactanti, atque causam suam perperam iudicasse dicenti, obstitit Nero; tantúmque abfuit criminibus de inimico contra veritatem assentiri, vt exclamauerit, vtinam tam me Thrasea diligat, quam iudex æquus & rectus est. huic Cecinna filiam Arriam desponsauit: ex quo Fanniam suscepit. *Filiam*) Arriam.

Perundum) violenter. Nero virtutem ipsam exscindere cõcupiscens Thraseæ infensus, accedentibus causis quòd Senatu egressus, antequam aliud decerneretur, quum legeretur epistola de matris Agrippinæ nece, & de natali eius, vt inter nefestos esset, referretur, quòd in municipio suo egisset Tragœdiam more patrio in quodam festo, quod celebrabatur trigesimo quoq; anno, quòd Iuuenalium ludicro parum expectabilem operam præbuerat, quòd mitiora in Prætorem Antistium ob probrosa in Neronem composita carmina censuerat, & obtinuerat: & sponte absens, cum diuini honores Poppææ decernerentur, fuerat: neque funeri interfuerat. ea renouauerat Capito Consutianus flagitiosus, & Thraseæ inimicus: quòd autoritate eius repetundarum concidisset: deinde illa obiiciebat, quòd principio anni solitus esset solenne iusiurandum vitare, nuncupationibus votorum non adesse, nunquam pro salute principis immolasse, nunquam pulsantem citharam audiuisse, neque laudasse, neque pro sacra illius voce sacrificasse, & triennio non introiisse curiam: solitus olim adsiduus adesse vulgaribus patrum consultis, tanquam præsentibus offenderetur. Quare cum ei mortis arbitrium datum esset, Quæstor consulis ad eum in hortis agentem missus, etiam tum maximè intentum Demetrio, cynicæ institutionis doctori, donec aduenit Domitius Cæcilianus ex intimis amicis, & illi, quid Senatus censuisset, exposuit. Vocato igitur propius Quæstore, & vtriusque brachij venis incisis effuso cruore humum spargens, Libemus, inquit, Ioui liberatori. Dicere solebat, parcere Neronis adulatoribus, si ideo possent crudelitatem eius fugere: sed cum pariter & ipsi trucidarentur, melius esse non seruiliter perire, cum fama post se duratura esset: illorum verò tantum, quòd iugulati essent. Illud præterea frequenter secum vsurpabat, Me Nero interficere potest, lædere nequaquam. Alij scripserunt Thraseam mori iussum ob vultus tristitiam & asperitatem. historiam colligimus ex Tacito, Dione & Plutarcho. *Mori mecum*) Thrasea, referente Tacito, vxorem Arriam tentantem mariti suprema, & exemplum Arriæ matris, sequi: monuit retinere vitam, filiæque Fanniæ communi subsidium vnicum non adimere, quæ viri dicto obediens vsque ad Traiani tempora superuixit. *Auxerat curam*) intenderat diligentiam. *Custodiebatur*) ne se interficeret. *Sensit*) animaduertit Arria custodiri ne sibi manus inferret. *Nihil agitis*) exemplo Catonis & Portiæ: ille enim secundum Plutarchum dixit, si caput parieti illisero, aut spiritum præclusero, facilè mori possum. De hac autem Martialis, Coniugis audisset fatum cùm Portia Bruti, Et subtracta sibi quæreret arma dolor. Nondum scitis, ait, mortem non posse negari. Credideram satis hoc vos docuisse patrem. Dixit & ardentes auido bibit ore sauillas. I nunc & ferrum turba molesta nega. *Male*) dolentius. [cum maiori cruciatu.] *Impegit*) impulit, percussit. *Refocillata*) reparata, restaurata: [recreata à suis.] *Duram*) difficilem, longiorem. *Illo*) dicto. *Per hæc*) constantiæ

eundum fuerit, mori mecum? Respondit, si tamdiu, tantaq; concordia vixerit tecum, quàm ego cum Pato, volo. auxerat hoc responso curam suorum. Attentius custodiebatur, sensit, Et, nihil agitis, inquit. Potestis enim efficere vt malè moriar: ne moriar, non potestis. Dum hæc dicit, exiluit cathedram, aduersoq; parieti, caput ingenti impetu impegit & corruit. Focillata, dixeram, inquit, vobis, inuenturam me quamlibet duram ad mortem viam, si vos facilem negassetis. Videntúrne hæc tibi maiora illo, Pete non dolet, ad quod per hæc peruentum est? Cum interim illud quidem ingens fama, hæc nulla circumfert. Vnde colligitur, quod initio dixi, alia esse clariora, alia maiora.

stantiæ & fortitudinis præludia. *Illud)* Pæte non dolet. Hæc præexercitamenta. *Circumfert)* vulgat. *Colligitur)* comprobatur.

C. PLINIVS SERVIANO SVO S.

RECTENE omnia: quòd iampridem epistola tuæ cessant, an non omnia rectè? sed occupatus es tu, an tu non occupatus? sed occasio scribendi vel rara vel nulla? Eximè hunc mihi scrupulum, cui par esse non possum. Eximè autem vel data opera tabellario misso, ego viaticum, ego etiam præmium dabo, nunciet mihi modò, quod opto. Ipse valeo, si valere est suspensum & anxium viuere, expectantem in horas, timentémque pro capite amicissimo, quicquid accidere homini potest. Vale.

RECTENE) Anxius pro salute Seruiani, quòd iampridem nihil scriberet, rogat vt statim tabellario misso nunciet quid faciat. Non mediocriter dubitandum Seuerianoe, an Seruiano scripta fuerit epistola. nam vtrunque nomen legitur. in exemplaribus etiam manu scriptis Secundus libro octauo Seruianum virum exactissimũ nominat. Spartianus sæpius in Adriano refert Seruianum virum summæ autoritatis. nam Iulius Seruianus legatus Pannoniæ sub Traiano fuit, & eo imperante bis consulatum gessit, semel cum Subsurano: illi Adriani soror Paulina nupsit. cui is Imperator tantum detulit vt venienti de cubiculo semper occurrerit: tertium consulatum ne esset secundæ sententiæ non petenti, ac sine precatione concessit. filiam habuit, quam Fusco Salinatori destinauit. Cùm incidisset Adrianus in morbum lethalem, factus de successore solicitus primùm de Seruiano cogitauit: postea quasi affectatorem imperij, quòd seruis regis cœnam misisset, quòd in sedili regio iuxta lectum posito sedisset, quòd erectus ad stationes militum senex nonagenarius processisset, mori coëgit: re vera ne sibi superstes esset. Elanius Vopiscus recitat epistolam Adriani scriptam Seruiano consuli. Gellius Seruilianum virum suæ ætatis doctissimum testatur. At Dion Seuerianum vocat. Eum, inquit, Trajanus successorem aliquando, & dignum imperio iudicauit: nam in conuiuio olim quæsiuit ab amicis, vt decem nominarent viros quibus summa reipubl. & rerum fastigium demandari posset: tum verò compressio aliquantulum sermone, nouem dixit per vos discere cupio, vnum ego Seuerianum habeo. hunc cum Fusco eius nepote, quòd Commodi adoptionem ægrè ferre viderentur suspectos & inuisos occidi iussit Adrianus Seuerianum nonagenarium, alterum decem & octo annos natum. sed Seuerianus priusquam iugularetur, ignem popposcit atque incenso thure, Vos, inquit, deos testor, me nihil mali commisisse: Adriano hoc tantum imprecor, vt cùm mori cupiet, non possit. Seuerini Africæ proconsulis meminit Apuleius & Lucianus in sermone, cui titulus quomodo historia scribenda sit, Seuerianum refert. item. Vlpianus Seuerianum consulem Adriano imperante, apud quem. ff. quinto mendacia inoleuit, vbi commemorat Adrianum rescripsisse Seuerianoe. aut igitur Seruiano, aut Seuerianoe ex præcedentibus legendum *Omnia*) tua se habent. *Scrupulum*) dubium, difficultatem. Terentius in Andria, At mihi etiam vnus scrupulus restat. translatio à scrupulo lapillo, quinos in calceo latens plerunque offendit. Vnde idem comicus alibi, Iniecit scrupulum. E asperas salebrosasque vias scrupulosas dicimus. Scrupulus præterea ponderis genus. Mart. libras scrupulos sextulasque dicit. at nec-

tro genere. Iugeri pars mimima est decem scilicet pedes & longitudine & latitudine quadratum. *Par*) non possum pati hanc difficultatem, neque mea constantia tolerare. *Data opera*) ob hanc solam rationem. *Viaticum*) viæ necessariam impensam, quæ proficiscenti erogatur. Græci ἐφόδιον dixere: sed interdum pro facultate & paratu Latini sunt vsi: sicut illi ἐφόδιον πᾶσ' ἀνὴρ ὁ πλοῦτος, ἢ κακὸν, id est, faculeus virtutis diuitiæ & vitij. viaticulum per diminutionem dixit Catus. ff. v. & pariter Apuleius qui libro septimo, viagium pro itinere vsurpauit. *Præmium*) laboris mercedem præter viaticum. *Quod opto*) te bene valere *Si valere*) correctio: non enim bene valet qui aliquibus animi molestiis perturbatur. *Capite amicissimo*) vita tua mihi amicissima. *Quicquid*) omne malum quod.

C. PLINIVS SEVERO SVO S.

OFFICIVM) Seuero scribit in Senatu orationem Panegyricam dixisse, deinde recitasse quibusdam amicis cum summa auditorum attentione: quare & principem Traianum & sua tempora laudat, quibus spretis adulationibus grauia & seuera placerent. Seueros per ea tępora multos fuisse comperio, Curtium Seuerum præfectum recitat Tacitus. Septimi Seueri doctrinam laudat Statius in syluis. Seuerum doctum fuisse Martialis libro vndecimo testatur. & Decium Seuerum imperante Seuero claruisse Iurisconsultus, sicut idem Iulij Seueri meminit, qui Dione tradente, à Britannia in Iudæos deficientes ab Adriano missus est, vir iustus, & sapiens, dignitate & autoritate insignis, postmodũ regendę Bithyniæ destinatus. *Officium consulatus*) quia Consul creatus erã, ideo Traiano gratias egi, quod secutus est Ausonius pro Consulatu suo, Gratiano principi gratias agens. *Reip. nomine*) ex autoritate reip. & imperio Senatus, sicut ipse refert in eadem oratione. *Ad rationem*) secundũ respectum. *Loci*) Senatus immo Senatorum, apud quos breuius dicẽdum erat propter reuerentiam. *Temporu*) seculi nostri, quo liberius fari licebat. *Ex more*) ad imitationem aliorum. *Spatiosius*) pluribus verbis. [Hoc repugnat illi epistolæ ex lib. j. qua asserit oratores plura egisse quàm edidisse. quod tamen hac ratione potest excusari, quoniam illis oratoribus priscis datæ erant liberæ perendinationes, ita vt quantum voluissent dicere, potuissent. at Plinij seculo intra constitutum tempus dicebant. an quòd alia erat apud iudices, alia apud senatum agendi ratio?] *Vberius*) eloquentius. *Sua*) propriæ. solius Traiani. fuerunt enim in eo virtutes fere diuinæ. *Magistro*) rectore, doctore. nam Plauto

FFICIVM *Consulatus iniunxit mihi, vt Reip. nomine principi gratias agerem. quod ego in Senatu cum ad rationem & loci & temporis ex more feciſſem: bono ciui conuenientiſſimum credidi, eadem illa ſpatioſius & vberius volumine amplecti. primùm, vt imperatori noſtro virtutes ſuæ veris laudibus commẽdarentur: deinde vt futuri principes non quaſi à magiſtro, ſed tamen ſub exemplo præmonerentur, qua potiſſimum via poſſent ad eandem gloriam niti. Nam præcipere qualis eſſe debeat princeps, pulchrum quidem, ſed oneroſum, ac propè ſuperbum eſt: laudare verò optimum principem, ac per hoc poſteris, velut è ſpecula, lumen quod ſequantur oſtendere, idem vtilitatis habet, arrogantiæ nihil. Cepi autem non mediocrem voluptatem, quòd hunc*

librum

librum de regime principum scripserat, & Xenophon dialogum de tyrannide. *Sub exemplo*) ad imitationem Traiani: exemplo enim magis quàm verbis mouemur. *Niti*) contendere. *Onerosum*) magni ponderis, ne prætermittenda dicamus, & dicenda omittamus. *Superbum*) vt inferior superiori præcipiat, & tantum sibi arroget. *Per hoc*) hac ratione; ducta figurato. *Lumen*) speciosum exemplum. *Specula*) loco edito è turri, translatio à nauigantibus, qui solent dirigere cursum suum ad lampadem, in specula portus accensam. *Arrogantia nihil*) habet. sic enim vitatur superbia, & par vtilitas sequitur.

Librum) orationem panegyricam. *Codicillos*) epistolas [ad illos missas.] *Libellos*) supplicationes. *Vacat Roma*) vacui sunt ab officiis in vrbe. id quod libro decimo Mart. conqueritur. *Fœdissimis tempestatibus*) turbidis & tempestuosis diebus. Fœdum est plusquam turpe, interdum crudele significat. idcirco Sallustius, fœdos oculos dixit. *Tertium diem*) vt totam orationem recitarem: relinquebatur enim tertia pars eius recitanda. *Mihi*) mea causa. *Honorem*) audiendi diligentiam. *Studiis malo*) credibilem id factum potius propter studia. *Euanuit*) deperdita superiorum principum scæuitia præsertim liberiora studia: vt [vetus comœdia, & tragœdia, & historia. *Reuocantur*) respiciuntur sub Traiano: nam Iuuenal. sub eo suum opus publicauit & composuit: quod non dissimulat idem, sed in primis vij. satyr. Tacitus vero & Tranquill. suas historias. *Cui materia*) demonstratiuo generi & solutæ orationi quæ minus tenet auditorem. an potius quæ solebant imperatores commendare. *Sedulitatem*) per triduum audiendi diligentiam. *Nempe*) præstiterunt ei materiæ hanc sedulitatem, quam quoque præstiterant in Senatu, cum primum dixit: perinde ac si inferret quòd non tantum deberent capi in recitatione eius orationis, quam semel audiuerant. *Perpeti*) totam audire. *Necesse erat*) propter præsentiam Cæsaris, quamuis esset molestum & graue audientibus. *Puncto*) momento, quantulo spatio. M. Tullius pro Cluentio, Neque, postea Latini punctum temporis moratus est. *Solebamus*) sub malis imperatoribus. *Quàm priùs*) nunc dicantur. iam enim adulatio omnia noua excogitauerat.

librum cùm amicis recitare voluissem, non per codicillos, non per libellos, sed si commodum esset, & si valdè vacaret, admoniti. nunquam porro, aut valdè raro, vacat Roma, aut commodum est audire recitantem. fœdissimis insuper tempestatibus per biduum conuenerunt. Cumq; modestia mea finē recitationi facere voluisset, vt adiicerem tertiū diem, exegerunt. Mihi hūc honorē habitū putem, an studiis? studiis malo, quæ propè extincto refouentur. At cui materiæ hanc sedulitatem præstiterunt? nempe quam in Senatu quoq;, vbi perpeti necesse erat, grauari tamen vel puncto tēporis solebamus. eadem nūc & qui recitare, & qui audire triduo velint, inueniuntur: non quia eloquentius quàm priùs sed quia liberius, ideoq; etiam libentius scribitur, Accedet ergo hoc quoque laudibus principis nostri, quòd res antea tam inuisa quàm falsa, nunc vt vera, ita amabilis facta est. Sed ego cùm studium audientium, tum iudicium mirè probaui. Animaduerti enim seueriſsima quæque vel maximè satisfacere. Memini quidem me non multis recitasse quod omnibus scripsi: nihilominus tamen, tanquam sit eadem

Liberius) verius. cùm ſub Domitiano capitale fuerit laudare bonos, id eſt verum dicere. *Accedet laudibus*) ad alias eius laudes addetur hæc etiam. *Res*) laudatio panegyrica *Antea*) ſub malis imperatoribus. *Nunc*) Traiano principe. *Vero*) continens veras laudes. *Amabile*) grata. *Studium*) attentam operam. *Seueriſſima quæque*) ſcripta admodum auſtera & grauia. *Satisfacere*) placere. *Non multis*) paucis doctis, quibus ſolebat ſua committere. *Omnibus*) pro communi vtilitate.

Hæc ſeueritate aurium) iudicio audientium libenter ſeuera ſcripta. *Olim ſub Nerone*) qui cantu & muſica oblectatus adeo, vt in certamen ſæpius deſcenderit, & aduerſarios quaſi plane eiuſdem conditionis obſeruarit, captarit, infamarit, maledictis inceſſerit: ac ſi qui ante præcellerent, corrumpere etiam ſoli us fuerit: inde peſſimum cantandi genus, dum principi male cantanti cedunt, introductum. fuit enim exiguæ & obſcuræ vocis. quare non immerito Ariſtoxenus apud Athenæum inquit, poſtquam theatra in barbaros mores fluxere, & multum à prioribus deſciuere, publicè ipſa muſica defecit: pancíque ſciunt, qualis olim fuerit: nunc muſicæ modi peſſimi introducti, quibus qui vtuntur pro humanitate molles fiunt, pro temperantia libidinoſi. [Plutarch. in libello de muſica refert antiquos Græcos neſciu ſſe theatralẽ muſam: ſed eius ſcientia vſos tantùm ad honorem deorum, & heroum laudem, ac inſtitutionem iuuenum, quod prius Horatius in poetica tetigiſſe videtur per illud: Muſa dedit fidibus diuos puerosque deorum. idem Plutarchus, cum colligat theatrum fuiſſe poſt: quoniam θεάσεις, vnde theatrum deductum eſt, ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι denominationẽ traxerit, aſſeríque, quæ ad pueros erudiẽdos olim muſica in vſu erat: eam ſuis temporibus fuiſſe ſublatam, omnéſque ad theatralem conuerſos.] *Theatra*) quæ inſtituta ſunt ad deorum immortalium ludos, & populi voluptatem, id græcorum inuentum, vnde etiam nomen Latinè arena dicitur. nulla fermè Italiæ ciuitas fuit nobilis, quæ theatro careret. Inſtituto igitur quinquennali ludicro Romæ à Nerone ſecundum Tacitum ad morem Græci certaminis variam famam fuiſſe conſtat. quippe erant qui Cn. quoque Pompeium incuſatum à maioribus ferrent, quod manſuram theatri ſedem poſuiſſet, proceres Romani ſpecie orationum & carminum ſcena (nam & in ea theatro conſtituebatur) polluantur? an decurias equitum egregium iudicandi munus expleturas, ſi fractos ſonos & dulcedinem vocum petite audiuiſſent? *Eadem theatra*) translatio à theatris adſcripta, cuius ſenſus ſicut olim mali principes coegerunt oratores ad malè dicendum, dum volunt adulari ſibi, ita nunc confido optimum imperatorem noſtrum fieri auctorem benè dicendi. [*Quas*) veras laudes.] *Muſicos*) oratores metaphoricè. *Materia latiorem*) legitur

omnium futura ſententia, hac ſeueritate aurium lætor. Ac ſicut olim theatra malè muſicos canere docuerunt, ita nunc in ſpem adducor poſſe fieri vt eadem theatra bene canere muſicos doceant. Omnes enim qui placendi cauſa ſcribunt, qualia placere viderint, ſcribent. At mihi quidem confido in hoc genere materia latioris ſtyli conſtare rationem cum ea potius, quæ preſſius & adſtrictius, quàm illa quæ hilarius & quaſi exultantius ſcripſi, poſſint videri accerſita & inducta. Non ideo tamen ſegnius precor, vt quandoque veniat dies: vtinámque iam venerit, quo auſteris illis ſeueriſque dulcia hæc blandáque vel iuſta poſſeſſione decedant. Habes acta mea tridui, quibus cognitis volui tantum te voluptatis abſentem, & ſtudiorum nomine, & meo capere, quantum præſens percipere potuiſſes. Vale,

gitur etiam latioris in eandem sententiam, quam scilicet latius & copiosius diffudi quàm priores. *Constare rationem*) posse me reddere manifestam rationem. *Pressius*) humilius, [castigatius, grauius.] *Astrictius*) breuius, compendiosius. *Hilarem*) delectabilius, lætius. *Exultantius*) diffusius, copiosius. *Accersita*) affectata, extra rem inserta. *Segnius*) supina prece [minus.] *Austeris illis, seuisque*) veris scriptis sed auditu superioribus, qualis satyra & antiqua comœdia, cuius sub Traiano scriptor extitit Virg. Romanus. Austero contrarium est dulce. *Blanda*) adulatoria. *Iustis*) debita austeris & seueris, [quæ iusto titul. occupare deberent locum dulcium.] *Et meo*) & mea causa.

C. PLINIVS CALVISIO RVFO SVO S.

ASSVMO) Hæsitabundus an prædia suis vicina emeret, Claudium Rufum amicum consulit: exponens, quæcunque ad emendum illa solicitarent, & quæ deterrerent. Multi codices habent Clausium Rufum, alij Caluisium, quem supra legimus contubernalem Secundi. *Assumo te in consilium*) te consulo, & participem consilij mei facio. Idem libro sexto euocatus in consilium à Cæsare nostro. [M. Tullius, Adhibuit sibi in consilium xv. principes, cum quibus causas cognouit Max. nisi eo in consilium adhibito.] Spartianus, Adriano mos erat, vt cum princeps causas cognosceret, & Senatores & Equites Romanos in consilium vocaret & alios, quos Senatus probasset. *Familiaru*) domesticæ. *Prædia*) rura, prædia sunt res ipsæ, prædes homines, id est fideiussores. *Vicina*) contigua. *Iuserta*) interiacentia. *In his*) emendis. *Solicitant*) prouocant, incitant. *Deterrent*) retrahunt ab emptione. *Pulchritudo*) decorus prospectus agrorum perpetuorum. *Vtraque*) prædia vetera & noua [*Opera*) excursu.] *Viatico*) viæ impendio. *Inuisere*) ire ad videndum. *Procuratore*) rei rusticæ curatore, cuius imperio subiacet villicus: verum & pro custode alicuius rei necessariæ, vt fœtus apum, Columella posuit: at Lampridius & multi pro eo qui rationes vectigalium principum seruat; *supra* quo iam multa præscripsimus.

ASSVMO te in consilium rei familiaris, vt soleo. Prædia agris meis vicina, atque etiam inserta venalia sunt: in his me multa solicitant aliqua nec minora deterrent. Solicitat primùm ipsa pulchritudo iungendi: deinde, quod non minus vtile quàm voluptuosum, posse vtraque eadem opera, eodem viatico inuisere, sub eodem procuratore, ac penè iisdem actoribus habere, vnam villam colere & ornare, alteram tantum tueri. Inest huic computatio, ni sumptus supellectilis, sumptus atriensium,

[*Actoribus*) quod probo, cùm apud Iurisconsultos actor pro villico accipiatur, quale illud, actori suo Antiocho data libertate. quinimmo etiam Columella in eundem sensum accepit cum inquit, Sed nec conditum cura, fide, rationibus inferunt: ita vt & actor & familia peccent & æger sæpius infametur.] *Villam*) domum in agro. *Tueri*) [rusticam villam] reparare, ne corruat. nam villarum alia ciuica, in qua ciues ætatis tempore, alia ru..... qua cultores agrorum inhabitant. Item fructuaria in qua fructus & reditus agrorum reponuntur. *Inest*) numeratur, miscetur. *Computationi*) calculo.] *Supellectilis*) rerum mobilium ad vsum domesticum. Pomponius de supellectili. Supellex est domesticum patrisfamiliæ instrumentum: quòd neque argento auróve facto, vel vesti annumeraretur. vbi Paulus recenset quæ suppellectilis appellatione con-

tinentur. Tubero hoc modo demonstrare supellectilem tentat, dicens esse instrumentum quoddam patrisfamilias rerum ad quotidianum vsum paratarum, quod in aliam speciem non caderet. Celsus ibidem autor. Columella appellatione supellectilis, etiam vestem comprehendit. *Atrienſium*) qui habebant curam atrij & supellectilis. nam ianitores atrienses dixit. Apuleius lib. de mundo, & Columella. Tum insistere iubet atrienſibus vt supellectilem exponant. Vlp. in familia atrienſem numerat, & asserit fuisse in villa cultioris; sicut scoparios, viridarios, & topiarios. [Siculus Flaccus etiam ostiarios, cùm scribit villis portas dominos villarum facere, ianuásque imponere, & seruos huic negocio ad transmittendum populum applicare. Plaut. in Asinaria his verbis declarat, quod esset officium atrienſium. Iuſſin', inquit, sceleste hac ianua hoc stercus hinc auferri? iuſſin' columnis deiici operas aranearum? Iuſſin' in splendorem dari bullas has foribus nostris?]

Topiariorum] artificum traducendarum & formandarum arborum, ac herbarum in varias formas & circinnnos. Plinius senior libro duodecimo, ficus, inquit, Indica vestis diffunditur ramis, quorum pondera adeo in terram curuantur, vt annuo spatio figantur, notámque sibi propaginem faciant circa parentem in orbes quodam topiario opere. & Africanus cum Vlpiano topiarium vsurpant pro seruo parato arborum ornandarum causa. fortasse à funiculis dictus est topiarius, quibus in opere vtitur. nam restes Pausin. ait topia dici. topiarium opus non in viridariis tantùm, sed & in scenis satyricis antiquitas struxit, quæ ornatæ arboribus, speluncis, montibus, reliquisque agrestibus rebus in topiarij cœli speciem transformabantur. Topiariorum autem cura fuit post flatum Faunonij *Fabrorum*) lignariorum & ferrariorum. [dendrophororum.] *Venatorij*) comparati ad venationem, quæ propriè ferarum est. nam aucupium minus vile. Vlp. ff. xxxiij. Si in agro venationes sint, puto venatores quoque & vestigatores, & canes, & cætera quæ ad venationes sunt necessaria, instrumenti vocabulo contineri: maximè si ager ex hoc reditum habet, vnde iure Secundus venatorium instrumentum dixit. est autem instrumentum, secundum Vlpianum de fundo instructo, apparatus rerum diuturnus mansurarum, sine quibus exerceri nequiret possessio: ibi postea idem Iurisconsultus exequitur de instrumento rurali diligenter. Tranquill. in Augusto, instrumentum regium pro apparatu & supellectili regia posuit. *Conferam*) componam: nam in vnum melius custodiuntur. [*Rem*) prædia.] *Tam magnam*) magni momenti, [tam magno empram.] *Tempestatibus*) malis temporum qualitatibus, vocabulum, quòd vtroque versus dici potest, vt valitudo, facinus, dolus: poeta enim claram tempestatem dicit; & pro tempore antiquos accipere soliros Pompeius testatur. *Incerta fortuna*) incertitudinem fortunæ, ac temporum mutationes. *Possessionum varietatibus*) habere possessiones in diuersis locis: vt si calamitas vnam aliquam opprimat, alia diuersitate cœli grandinem euitet. [*Experiri*) an possimus euitare.] *Situs*) loci, regionis. *Cœli*) aëris. *Peregrinatio*) peregre secessus. *Interſita*) interposita, vicissitudinaria. *Caput*) summa, maxima propositio. *Fertiles*) non seruauit ordinem. nam præponere debuit pingues, vnde descendi

topiariorum, fabrorum, atque etiam venatorij instrumenti: quæ plurimum refert, vnum in locum conferas, an in diuersa dispergas. Contrà, vereor ne sit incautum, rem tam magnam iisdem tempestatibus, iisdem casibus subdere. Tutius videtur incerta fortunæ possessionum varietatibus experiri. Habet etiam multum iucunditatis soli cœlique mutatio, ipsáque illa peregrinatio interſita. Iam, quod deliberationis nostræ caput est, agri sunt fertiles, pingues, aquosi. Constant campis, vineis, syluis,

fertilitas, e

fertilitas. *Aquosi*) vliginosi, irrigui, abundantes aqua [qua possint irrigari,] qui ex se aquam fundant. Cato in re rustica per gradum superlationis dixit.

Materiam) ligna. ὕλη apud Græcos materiam & syluam significat, & nostri pro ligno sæpe vtuntur, vt Cato: Columella etiam pro pampinis, qui relinquuntur vitis constituendæ vel substituendæ causa. Vlpianus ff. xxxij. Ligni appellatio nomen generale est, sed sic separatur, vt sit aliud materia, aliud lignum: materia est, quæ ad ædificandum fulciendúmque necessaria est: lignum, quicquid comburendi causa paratum est. Plato insuper materiam voluit esse rem imprecreabilem, incorruptam, non de principiis absolutis elementis, sed ex omnibus primarũ figurarum capacem, factionique subiectam, adhuc rudem & figurationis qualitate viduatam. Stoici duo esse in rerum natura voluerunt, ex quibus omnia fiunt, materiam & causam. materia iacet iners, res ad omnia parata, cessatura si nemo moueat: eam autem ratio formar. & quocunque vult versat: ex illa varia opera producit. hæc autem omnium rerum prima substantia, causa verò deus. *Mediocrem*) mediocrem. *Statum*) certum, firmum. nam statæ observationes, & feriæ certis diebus constitutæ dicuntur. sunt autem syluæ minus subiectæ tempestatibus, quàm reliqua ruris. status verò substantiuum est conditio vniusquisque rei, & constitutio causæ apud Rhetores. *Felicitas*) fertilitas, vbertas. *Imbecillis*) pauperibus, debilibus. *Fatigatur*) colitur, exercetur [enecuatur, exinanitur. *Possessor*) dominus] *Pignora*) seruos. & bona, ac instrumenta rei rusticæ, quæ colonis adiumento dominus dederat. nam ea sũt obligata creditori, quinimmo secundum Catonem in re rustica, quicquid illatum fundo erit, donec colonus satisfecerit, pignori esto. *Reliqua colonorum*) debita contracta à colonis. sic enim Iurisconsulti vsurpare solent [vt] Pomp. de statu lib. Rationem reddere iussus, reliquum, quod apparet, soluit: de eo quod obscurius est, satisdare paratus est. Iulianus, Si quis testamento libertatem

quæ materiam & ex ea redditum sicut modicum, ita statum præstant. Sed hæc felicitas terræ, imbecillis cultoribus fatigatur. Nam possessor prior sæpius vendidit pignora: & dum reliqua colonorum minuit ad tempus, vires in posterum exhausit, quarum defectione rubus & aliqua incõmoda creuerunt. Sunt ergo instruendi complures frugi mancipes. Nam nec ipse

accepit sub conditione, si rationem reddiderit, debet pro hæreditaria parte hæredibus reliqua soluere. [Et Paulus Offidius quidam instituta filia Valeriana hærede, actori suo Antiocho data libertate prædia certa, & peculium, & reliqua legauerat Vlpianus. Si quis libertatem dederit seruis duobus, si rationes reddiderint. Iulia enim tractat si alter reddere sic paratus, alter non sit, an alter per alterum impediatur. & rectissimè ait. si quidem separatim rationes gesserant, sufficere ad libertatem adipiscendam ei qui rationes suas reddiderit. si verò simul, non alias videri alterum paruisse, nisi vtriusque reliqua exoluerit. an reliquis accipere debemus, vt & ipsa rationum volumina reddantur. Callistratus, Quid ergo conuenitur his verbis, si rationes reddiderit? quidam hoc aiunt si reliqua reddiderit, quasi nihil interesit vtrum sub hac conditione, si reliqua: vel sub hac, si rationes reddiderit. Scæuola domum. ff de fundo instructo his repetens in eadem lege reliqua colonorum, innuit esse, quæ coloni debent dominis.] quod nos admonuit Baptista Tetonus, qui sine magistro ius ciuile summa cum laude profitetur. Hoc etiam vocabulo vsus est M. Tullius ad Atticum. Id, inquit, reliquum, quod ipse in Tusculano me referre in commentarium mea manu voluit, quódque idem in Asia sua manu scriptum dedit, id si præstaret, & quæ ibi sequuntur. Plautus in Cist. Nunc quod reliquum restat, volo persoluere, vt expungatur nomen, ne quid debeam. & paulò pòst, Quod dedi, datum non velim: quod reliquum est, non dabo.] *Ad*

tempus) ante tempus. nam ad interdm præter, & ante significat. *Vires*) excolendi prædij. *Exhausit*) absumpsit. dum partis malè vtitur, ita in futurum facultatem contriuit, vt in cultos agros reliquerit. *Rubus*) arbor mora producens. namque curuatus gracilitate nimia simul proceritate defigit rursus in terram caput, iterúmque nascitur ex sese repleturus omnia, nisi resistat cultura prorsus vt possint videri homines terræ causa geniti, ita pessima atque execranda res propaginem docuit, atque radicem acquiri viridem. Eius autem plura genera, inter quæ illud, quòd Theophrastus canis rubum, Palladius rubum caninum appellat. Plinius rubum arborem esse dicit, Theophrastus fruticem. [Fuit in alia lectione rursus reliqua creuerunt, scilicet debita in maius aucta fuere: quam magis probo.] *Sunt ergo*) quòd scilicet ager incultus esset & pignora distracta, ideo instruendi & muniendi erant instrumentis necessariis complures frugi mancipes. *Mancipes*) coloni qui agros mercede conducant. [C. c. ad Rufum, Docuerunt me periti homines in his cùm omnium peritissimus, tum mihi amicissimus C. Camillus ad Volusium transferri nomen à Valerio non potuisse, prædes Valerianos teneri, neque id erat xxx. sest. vt scribis, sed xix. erat enim curata nobis pecunia Valerij mancipis nomine, ex qua reliquum, quod erat in rationibus retuli. vbi manceps pro præde, & reliquum pro debito.] *Frugi*) fructuosi, vtiles.

Vinctos) in compedibus: quibus vincti serui ad agriculturam destinabantur: eos autem oportebat secundum rei rusticæ præcepta non esse formidolosos, non animosos, non secordes, neque somniculosos: id genus culturæ Plinius senior libro decimo octauo, capite tertio reprehendit: At nunc, inquit, agros, vincti pedes, damnatæ manus, inscripti vultus exercent. *Quisquam*) seruus est. *Ibi*) in illis prædiis. *Superest*) reliquum est in hoc consilio. *Sestertio tricies*) sume extrinsecus emi possunt. nam amico omnia detegit, vt melius consulat. *Sestertio tricies*) tricies centenis millibus nummum. tricies autem syncopatum pro triginties profertur. *Quinquagies*) sestertio, id est, quinquagies centenis millibus nummum fuerint vænales. *Penuria*) paucitate, caritate. *Iniquitate*) malignitate: qua inculti per Italiam iacebant agri: [an potius sterilitate & crebris tempestatibus] *Retro abiit*) viluit, minutum est. *Tricies*) sestertium. *Colligere*) comparare, cogere. *Propè totum in prædiis*) serè omnes meas pecunias contuli emendis prædiis. *Fœnore*) fœnus non ἀπὸ φαντὸς, sed à fœtu deductum est, quasi à fœtura quadam pecuniæ parientis: nam propriè fœnus est naturalis terræ fructus: ob quam causam & nummorum fœtus fœnus est vocatum: sors autem summa, cui extrinsecus requiritur fœnus, Autore Appiano, veteres Romani abhorruisse videntur fœneris consuetudinem, quemadmodum & Græci: non secus ac cauponandi quæstum quendam existimantes grauem intolerabilémque pauperibus, & inimi-

vsquam vinctos habeo, nec ibi quisquam superest, vt scias quanti videantur posse emi. Sestertio tricies, non quia non aliquãdo quinquagies fuerint, verùm & hac penuria colonorum & communi temporis iniquitate, vt redditus agrorum, sic etiam precium retrò abijt. Quaris, an hoc ipsum tricies facilè colligere possimus. Sum quidem propè totus in prædiis, aliquid tamen fœnore: nec molestum erit mutuari. accipiam à socru, cuius arca non secus ac mea vtor. Proinde hoc te non moueat si cætera non refragantur: quæ velim quàm diligentissimè examines. Nam cùm in omnibus rebus, tum in disponendis facultatibus plurimum tibi & vsus & prouidentiæ superest. Vale.

inimicitias vltro procreantem, qua ratione commoti Persæ commodari deceptibile quoddam mendacissque refectum credidere. [& Cæsar dict. aduersus fœneratores legem tulit, qua de modo credendi cauebatur. *Mutuari fœnore*) accipere mutuo cum fœnore. *A socru*) mea, Pompeia Celerina. *Area*) pecunia positum continens pro contento. *Hoc*) quod non habeam integram summam pecuniarum pro emendis his prædiis.] *Refraganiur*) resistunt, aduersantur.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

MEMINISTI) Monet amicum Messium comitiorum ordinem immutatum: neque per aperta suffragia: sed taciram tabellam creari magistratus: & verendum, ne inde vitia oriantur quod postea euenisse per epistolam ad eundem Messium libro quarto significat, in primis seculi malas artes taxans, & Traiani curam circa publica non mediocriter commendans. Paulus de iure fisci refert Messium fuisse Iurisconsultum: marmoreæ veterum inscriptiones Messium Rusticum curatorem alueo, & riparum Tyberis, & cloacarum vrbis Romani populi Adriano Augusto Imperante: [at in monumentis Brixianorum legi T. Messium Licinianum. sicut apud Ferentinates L. Geminium Messium curatorem ærarij Mediolanensis] in vetusto codice Metium Maximum inuenio. Tranquillus Metium recitat. in quem fuit illuc notabile dictum Domitiani, Vellem tam formosus esse, quàm Metius sibi videtur. *Lex tabellaria*) qua populus per tabellam suffragium ferebat: cum prius non viritim, sed per curias conuocatus magistratus crearet: & quod pluribus visum esset curiis, ad Senatum referebatur. Lex autem tabellaria, quæ & Cassia dicta est, quòd Cassius Longinus hanc tulit, C. Mario Cn. Flacco Coss. cauebat non voce, sed puncto debere fieri suffragia: quæ antiqui non scripto, vt postea in cistam tabellas suas conijcientes, cásque candidati cui fauebant insculptas literas habentes, sed puncto in tabellam facto notabant: quod M. Tullius pro Planco ostendit: & Horatius in arte rerigit, Omne tulit punctum, id est omnium tribuum suffragium habuit. nam tribus conuocatæ per tabellam ferebant suffragia, quibus latis sortitio fiebat, præco renunciabat, quem tribus creasset. autores sunt M. Varro in re rustica, & Cicero pro eodem Planco. [& de lege agratia idem inquit, Meis comitiis non tabellam vindicem tacitæ libertatis, sed vocem vnam præ vobis indicem vestratum erga me voluntatum & studiorum tulistis.]

MEMINISTINE te sæpe legisse quantas còtentiones excitarit lex tabellaria? quantúmque ipsi latori vel gloriæ, vel reprehensionis attulerit? At nunc in Senatu sine vlla dissensione

Latori) L. Cassio Longino. *Gloriæ*) si bene cessisset. *Reprehensionis*) si malè. vel pro hominum diuerso iudicio. nam M. Tullius legum secundo, In ea fuit inquit, sententia qua te fuisse semper scio, nihil vt fuerit in suffragiis voce melius. quis autem non sentit omnem autoritatem optimatum tabellariam legem abstulisse? quam populus liber nunquam desideravit: oppressus dominatu, & potentia principum efflagitauit. itaque grauiora iudicia de potentissimis hominibus erant voces quam tabellæ: quamobrem suffragandi nomia libido, in non bonis causis eripienda fuit potentibus: non latebra danda populo, in qua bonis ignorantibus, quid quisque sentias, tabella vitiosum occultaret suffragium. itaque isti rationi neque latori quisquam est inuentus, neque autor vnquam bonus. sunt enim quatuor leges tabellariæ. quarum prima de magistratibus mandandis: ea est Gabinia, lata ab homine ignóto & sordido: secuta biennio; post Cassia est de populi iudicio, ista ab homine nobili lata L. Cassio. Carbonis eti ter-

tia de iubendis legibus ac vetandis seditiosi atque improbi ciuis. vno in genere relinqui videbatur vocis suffragium, quod ipse Cassius exceperat, perduellionis. dedit huic quoque iudicio Cælius tabellam, eámque optimam remp. esse dico quam hic Consul constituerit, quæ sit potestate optimatum: sic enim recitata est de suffragiis, Optimarúmque plebi libera sunto: quæ lex hanc sententiam continet, vt omnes leges tolleret quæ postea latæ sunt, quando tegunt omni ratione suffragium, ne quis inspiciat tabellam, ne roget, ne appellet: dummodo hæc optimo cuique & grauissimo ciui ostendatur, vtroque offeratur.

Hoc idem) lex tabellaria sine vlla defensione. Legitur etiam dissensione in eundem sensum, id est, omnibus sententiis, sine controuersia. *Omnes*) senatores. *Comitiorum die*) quo die populus coibat ad creandos magistratus. inde comitiales dies sunt dicti, quibus cum populo agi licebat: nundinis enim comitia haberi non poterant, neque mundo parente. solebant autem auspicari de mense Martio, secundum alios etiam alio tempore: consularia sequebantur prætoria & ædilitia: quidam etiam testantur consularia comitia aliquando facta VI Calend. Augusti. Et comitiorum alia calata dicebantur, quæ pro collegio pontificum, aut regis sacrorum, aut flaminum inaugurandorum causa habebantur: alia curiata, cùm ex generibus omnium suffragium ferebatur, quæ per lictorem curiatim vocabantur: alia centuriata, cùm ex censu & ætate, & per cornicinem vocari solebant. hæc Gellius. At Liuius ab vrbe condita. Curiata dicit comitia quæ rem militarem continerent: & centuriata, quibus Consules Tribunique militares creabantur. Tributa comitia sunt cùm ex regionibus & locis suffragium fertur: ea minoribus creandis magistratibus dantur: maioribus autem centuriata, quæ iusta haberi & dici voluisse maiores Cic. tradit. Curiata, vt alij arbitrantur, pontificibus arbitris præbentur. Consules, Dictatores, Tribuni militares indicendorum comitiorum potestatem habebant. Bina autem fieri comitia solebant de eisdem candidatis: priora domi, quo facilius concordia populi firmaretur: posteriora vel in loco comitij, vel in campo Martio. Comitium autem locus iuxta Senatum à coëundo dictum, quòd illuc populus coiret comitiis centuriatis & litium causa: erat enim foro connexum, secundo bello punico tectum: in quo ruminalis arbor, quæ Remi Romulíque infantiam texerat supra octingentos & quadraginta annos fuit. Significat etiam comitium tempus coëundi & actum: in quem senatum nunc Secundus vsurpat: à quo verbum comitiare & incomitiare deducitur secundum Festum. *Comitiorum die*) hanc rem in Panegyrico breuius tetigit, Nam quod, inquit, precatus es, vt illa ipsa ordinatio comitiorum bene ac feliciter eueniret nobis, *Accip. Licentiam*) nimiam libertatem. *Concionum*) dicendi publicè. prænotauimus concionem tria significare. *Manifestis suffragiis*) viua voce & sententiis palam dictis. hoc enim primum in vsum venerat apud Romanos, vt in creatione magistratuum sententiæ ferrentur vicatim, eadem vi, eodémque iure promiscuè ab omnibus. à Seruio rege postea gradu facti, vt neque excluſus quisquam suffragio videretur, & vis omnis penes primores ciuitatis esset. equites namque vocabantur primi octuaginta: inde primæ classis

hoc idem, vt optimum placuit. Omnes comitiorum die tabellas postularunt. Excesseramus sanè manifestis illis apertisque suffragiis licentiam concionum. non tempus loquendi, non tacendi modestia, non denique sedenti dignitas custodiebatur. magni vndique dissonique clamores. Procurrebant omnes cum suis candidatis. multa agmina in medio, multique circuli & indecora confusio: adeo desciueramus à consuetudine parentum, apud quos

classis centuriæ vocabantur: ibi si variaret, quod ratò incidebat, vt secundæ classis vocarentur, nec ferè vnquam ita descenderent vt ad infimos peruenirent. Dissentit Dionysius Halicarnasseus [à Liuio.] Ille enim sub Romulo populum per centurias vocatum, hic secus scribit. Appianus innuit, aliud esse suffragia ferre in creandis magistratibus, aliud participem esse in legum creatione. *Non sedendi dignitas*) non locus honestior dabatur dignioribus. [non displiceret etiam sedenti, vtqui etiam sedendo interfari loquentes vellet.] *Dissent*) discordes. *Cum suis candidatis*) Lege Fabia à Fabio lata adiecta est pœna illis, qui non certo numero, vt antè fuerant definiti, deducerent & sectarentur in comitia candidatos. Iam memorauimus rationes cur petituri magistratum alba veste inducerentur. *Agmina*) globorum motus *Circuli*) conuenticuli hominum. coronæ. *Indecora confusio*) inhonesta perturbatio & commixtura. *Desciueramus*) defeceramus. *Parentum*) maiorum.

Disposita) ordinata. *Maiestatem*) amplitudinem, dignitatem. *Loci*) comitij vel Campi Martij. [*Senes*) qui forsasse sub Augusto hoc viderant. nam is referente Tranquillo quoties magistratuum comitiis interesset tribus cum candidatis suis circuibat. supplicabátque more solenni. ferebat & ipse suffragium in tribus vt vnus è populo.] *Hunc*) talem olim fuisse. *Citato*) vocato per præconem. *Silentium*) attentio, subaudi erat. *Ipse*) candidatus. *Pro se*) quæ arbitrabatur ad causam suam. *Exponebat*) narrabat. *Vitam suam*) M. Tullius pro Planco tradit in candidato virtutem, probitatem, integritatem inquiri solere. *Testes*) Idem in Panegyrica oratione, [Nec] suffragiis consularium virorum vrbes, populi, gentes inseruntur. *Dabat*) producebat. *Legatus*) Proconsulis vicarius. placet etiam legi militauerat. nouimus Romanos auspicari solitos honores à militia. sic Cæsar Dictator sub Seruilio Isaurico primum meruit. sic Secundus Tribunatum militum gessit. [nam primò ad militiam, deinde ad quæsturam procedebant antiqui.] *Quæstor*) quæstura enim fuit primus honorum [vrbanorum] gradus. quæstor autem Latinum nomen est Pomponio Iurisconsulto referente, eo quòd inquirendæ & conseruandæ pecuniæ causa crearetur. Quæstorum alij erant vrbani, qui pecunias publicas in ærarium referebant, alij Prouinciales Proconsulibus & Prætoribus dari ad pecuniam publicam conseruandam: nam & Consules in bello Quæstores habebant ad curam

omnia disposita, moderata, tranquilla, maiestatem loci, pudorémque retinebant. Supersunt senes, ex quibus audire soleo hùc ordinem comitiorum, Citato nomine candidati, silentium summum. Dicebat ipse pro se, vitam suam explicabat, testes & laudatores dabat: vel eum sub quo militauerat, vel eum cui quæstor fuerat, vel vtrumque, si poterat. Addebat quos-

præsæ & spoliorum: at vrbani damnatorum bona accipientes in publicum referebant, publica funera de publico locabant, ærarij pecunias expensas & acceptas in tabulas referebant, quæstores enim aliquando Tribuni & præfecti ærarij appellati: à recentioribus referendarij, vocabulo non incongruo. Origo quæstoribus creandis antiquissima est, & pene ante omnes magistratus. namque Vlpianus asserit ex testimonio Iunij Gratiani libro septimo de potestatibus ipsum Romulum & Numam Pompilium binos quæstores habuisse, quos iidem reges non sua voce, sed populi suffragio crearunt. sed sicut dubium est, an Romulo & Numa Pompilio regnantibus Quæstor fuerit, ita à Tullo Hostilio rege quæstores fuisse creatos certum est, & sanè crebrior apud veteres opinio est, Tullium Hostilium primum in temp. induxisse quæstores à genere quærendi initio sic appellatos, & Iunius, & Trebatius ac Fenestella scribunt. Idem Vlpianus ibidem inquit. Ex Quæstoribus quidam solebant prouincias sortiri ex Senatusconsulto: quod factum est D. Druso & Porcinna Coss. Non autem

omnes Quæstores prouincias sortiebantur: nam excepti erant Candidati principis: hi etenim solis libris principalibus in Senatu legendis vacabant: posteaque obtinuit Quæstores creari indifferenter, tam Patricios quàm plebeios. ingressus est enim quæstura, vt iam prædiximus, & quasi primordium gerendorum honorum. Quæstor item frumenti erat qui in summa caritate, vt vbs abundaret annona, curare debebat, & esse negociatoribus comis, mercatoribus iustus, municipalibus liberalis, sociis abstinens. & quia de capite ciuis Rom. iniussu populi non erat permissum lege Consulibus ius dicere, propterea Quæstores constituebantur à populo qui capitalibus rebus præessent: ij appellabantur Quæstores parricidij. vnde pro Sylla M. Tullius, Quæstiones, inquit, nobis seruorum ac torméta accusator nobis minitatur: in quibus quanquam nihil periculi suspicamur, tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatu. natura cuiusq., tum animi tum corporis, regit quæstor. *Virunque*) sub quo militauerat & quæsturam gesserat. *Addebat*) producebat in testimonium sui. *Suffragatoribus*) fautoribus [qui sibi fauebant perparcè, iuxta illud, Lauda parcè, vitupera parcius.] *Natales*) obscuros parentes, conferendo suos cum natalibus competitoris. tale quid Cicero pro Murena declarat, Summam, inquit, video in te esse Seruj Sulpitij dignitatem generis, integritatis, industriæ, cæterorúmque ornamentorum omnium, quibus fretum ad Consulatus petitionem aggredi par est. paria cognosco esse ista in L. Murena, atque ita paria, vt neque ipse dignitate vinci potuerit, neque te dignitate superarit. contempsisti L. Murenæ genus, extulisti tuum, & quæ sequuntur. *Competitorum*) eundem magistratum petentis. *Annos*) nimium teneros, vel præmaturos: nam lege annaria, quæ annorum modum in petendis honoribus definiebat, cautum ne omnis ætas ad dignitates admitteretur: interdum tamen vt in Scipione Africano propter summam indolem & virtutem non obseruata. *Censoria*) castigata, iudiciaria, magna. [*Digni*) propter virtutes, mores, nobilitatem. nam potest esse quispiam gratiosus absque virtute, cùm sit potius fortunæ nomen.] *Gratiosi*) gratia validi, & fauorabiliores. *Præualebant*) creabantur, eligebantur. *Immodice*) nimio. *Tacita*) per tabellam. *Interim*) *dam ex suffragatoribus: illi grauiter & paucis loquebantur. Plus hoc quàm preces proderat. Nonnunquam candidatus aut natales competitoris, aut annos, aut etiam mores arguebat. Audiebat Senatus grauitate censoria: ita sæpius digni, quàm gratiosi præualebant. Quæ nunc immodico fauore corrupta, ad tacita suffragia, quasi ad remedium, decurrerunt. quod interim planè remedium fuit. erat enim nouum & subitum. Sed vereor, ne procedente tempore ex ipso remedio vitia nascantur. Est enim periculum, ne tacitis suffragiis impudentia irrepat. Nam quoto cuique eadem honestatis cura secreto, quæ palam? Multi famam, conscientiam pauci verentur. Sed nimis citò de futuris: interim beneficio tabellarum habebimus magistratus, qui maximè fieri debuerunt. Nam vt in recuperatoriis iudiciis, sic nos in his comitiis*, discretio huius rei quæ ad narrationem pertinet superiorem. *Subitum*) inopinatum. nam vbi vsitata remedia non procedunt, contraria tentanda sunt autore Seneca. *Ipso remedio*) lege tabellaria, quod sequentibus comitiis euenit eodem libro quarto ad eundem significante. *Irrepat*) latenter & paulatim ingrediatur. *Quoto cuique*) cuiuscunque ordinis. *Cura*) est. *Multi famam*) Sententia verissima prius à Seneca prænotata, Plerique, inquit, famam; conscientiam pauci verentur. De

tur. *De futuris*) malis conqueror. *Qui*) quales. boni scilicet. in Panegyrico enim multis laudat Consules his comitiis declaratos. *Maximè*) in primis.] *Recuperatoriis iudiciis*) Recuperatores iudices dabantur edicto Prætorio iniuriis æstimandis, quòd per illos ius nostrum recuperemus, [vnde in lege Roscia Peducea de terminis agrorum scriptum extat, déque ea re curatores, qui hoc lege egerit iurisdictio recuperatorúmque datio additio esto: erant autem huiusmodi quando legibus aliquibus, quibus parua admodum pecunia delinquentes mulctabantur, propter exiguam pœnam oriebatur contemptus, tunc recuperatores tũnc iudices prouinciis æstimandis reo dabantur.] C. Mare. Tullius in Verrem innuit tres dari solitos. & pro Flacco, inquit, à recuperatoribus causa cognoscitur. Tranquil. in Nerone, Cautum vt rerum actu ab ærario causæ ad forum, ac recuperatores transferrentur. Idem in Vespasiano. Flauia Domicilla ingenua, & ciuis Romana recuperatorio iudicio pronunciata. [Postremo in Domitiano recuperatores, ne se semper persuasoriis assertionibus accommodarent, identidem admonuit.] Fiebant autem recuperatoria iudicia extra ordinem.

Repentè) vt Ciceroni, aliisque qui apud eundem plura de rep. per epistolas locuti sunt. *Quousque*) scribemus, quasi dicerem semper ne? *Eho*) interiectio est principium vel animad uersionem in se poscentis, aut repente cernentis, interdum admirantis, aliàs ad se vocantis, vt eho dum ad me. aliquando intentionem audientis exposcit. nonnunquam interiectio est ponentis aurem propiorem. vt eho nunquidnam accusat virum? plerunque ehone ridiculè additur apud comicos. *Sordidum*) vulgare. *Inclusum*) continens, [insistens, inhærens.] *Vnius*) Traiani. *Arbitrio*) nutu, imperio. *Quidam riuuli*) aliqua munia publica. [*Salubri*) vtili. *Hi*) Senatores. *Riui*) negociorum paruæ materiæ] *Temperamento*) modestia. *Benignissimo fonte*) principe humanissimo, quia libertatem Nerua cum imperio mixtam quotidie augebat, & imaginem pristinæ reip. repræsentabat. *Haurire*) perstat in translatione sumpta à fonte.

tiis quasi repentè apprehensi, sineeri iudices fuimus. Hæc tibi scripsi, primùm vt aliquid noui scriberem, deinde vt nonnunquam de Rep. loquerer, cuius materiæ nobis quãto rarior quàm veteribus occasio, tanto minus omittenda est. Et Hercule quousque illa vulgaria? Eho quid agis? ecquid commodè vales? Habeant nostræ quoque literæ aliquid non humile, nec sordidum, nec priuatis rebus inclusum. Sunt quidem cuncta sub vnius arbitrio, qui pro vtilitate communi solus omnium curas, laborésque suscepit: quidam tamen salubri temperamento ad nos quoque, velut riui ex illo benignissimo fonte decurrunt, quos & haurire ipsi, & absentibus amicis, quasi ministrare epistolis possumus. Vale.

C. PLINIVS PRISCO SVO S.

AVDIO Valerium Martialem deceſsiſſe, & moleſtè fero. Erat homo ingenioſus, acutus, acer, & qui plurimum in ſcribēdo & ſalis haberet, & fellis, nec candoris minus. Proſecutus eram viatico ſecedentem, dederam hoc amicitiæ, dederam etiam verſiculis, quos de me compoſuit. Fuit moris antiqui, eos qui vel ſingulorum laudes, vel vrbium ſcripſerant, aut honoribus vt pecunia ornare: noſtris verò temporibus, vt alia ſpecioſa & egregia, ita hoc in primis exoleuit. Nam poſtquam deſiimus facere laudanda, laudari quoque ineptum putamus.

(*AVDIO*) Apud Corn. Priſcum, ordinis Senatorij virum. Martialis poetæ obitum luget, cuius ingenium plurimum admiratur. fuit enim illi amicus Secundus, & ab eo hendecaſyllabo l udatus. *Deceſſiſſe*) in patria Bilbili: nam tædio vrbis feſſus iam ad ſenium vergens cùm ſub Traiano nullus eſſet adulationi locus in Hiſpaniam reuerſus non multos poſt annos migrauit ab humanis, relicto epigrammatico libro laudatiſſimo: adeo vt Ælius Verus, qui Cæſar ab Adriano eſt appellatus, Martialem, ſuum Virgilium diceret. Martiales tamen plures fuiſſe lego. Cor. Martialem Tribunum Iulium Martialem. item Martialem, cuius impulſu Caracalla occiditur. & Gargilium Martialem ſcriptorem temporum Seueri imperatoris ad Martialem amicum idem poëta ſcripſit. *Ingenioſus*) qui poterat ex his quæ didicerat, inuenire quæ non didicerat. *Acutus*) celeriter per diſcurſum mentis cognoſcens. *Acer*) vehemens. *Salis*) lepōris, gratiæ, facetiarum. Salſum, inquit, Fabius in conſuetudine tantùm proridiculo accipimus. ridicula enim oportet eſſe ſalſa. & Cicero, omne quod falſum ſit, aut eſſe Atticorum, quia ſunt maximè ad riſum compoſiti. & Catullus cum dicit, Nulla eſt toto corpore mica ſalis: hoc dicit, nihil in corpore eius eſſe ridiculum. Salſum igitur erit quod non erit inſulſum, velut quoddam ſimplex orationis condimentum, quod ſenſitur latente iudicio, & velut palatum excitat, quod & à tædio defendit orationem. *Fellis*) amaritudinis, morſus. *Candoris*) elegantiæ, Latinitatis. *Proſequutus*) proſequi eſt aliquem officio vel munere afficere. Secundus l bro quinto proſequutus eſt quibus offenſior erat. Martialis. Aut quæ proſequitur non alienus eques. Tranquillus. Ex reliquo quoque ordinum genere vel mutuatos, vel ſponte ad ſe commeantes vberrimo congiario proſequebatur. [& ſi Valerius libro quinto pro inſectari vſus ſit. Leui inquiens, querela proſequenda eſt. Et nono, Licentiam furoris ægre reip. gemitu proſequendam.] *Viatico ſecedenti*) diſcedenti ab vrbe in Hiſpaniam viaticum dederam. *Hoc*) viaticum. *Amicitiæ*) gratia amicitiæ quæ mihi cum illo fuit. *Verſiculis*) hendecaſyllabis. *De me*) in laudem meam. *Antiqui*) aliàs antiquis, in eundem ſenſum. *Honoribus & pecunia*) Tranquill. Virtutem ac merita cuiuſque Auguſtus dignè proſequutus eſt. quare miror Ouidium veteta, non ſua tempora laudare: inquit enim, Cura ducum fuerant olim regumque poëtæ; Præmiáque antiqui magna tulere chori: Sanctáque maieſtas, & erat venerabile nomen Vatibus, & largæ ſæpe dabantur opes: Ennius emeruit Calabris in monribus ortus Contiguos penè Scipio magne tuis. Nunc hederæ ſine honore iacent, operatáque doctis Cura vigil muſis nomen inertis habet. *Vrbium*) multorum. continens pro contento. *Honoribus*) dignitatibus, ſtatuis in publico. quod multis Græcorum datum autore Pauſania: & in monumento Scipionum extra portam

portam Capenam. tradit Cicer. pro Archia. Ennium sepulcrum. In libro de claris oratoribus recitat eundem donatum ciuitate à Q. Nobiliore M. filio. quot præterea dignitates & opes Seneca per disciplinas comparauit? Quintilianus consularia ornamenta, & vt alcius repetam Aristo, & Isocrates, alij pro scriptis suis, multis talentis plerunque donati sunt. *Speciosa*) laudabilia, exoleuerunt. *Exoleuit*) deleuit. *Laudanda*) Claudianus pro Stilicone. Gaudet enim virtus testes sibi iungere musas. Carmen amat quisquis carmine digna gerit.

Quæris qui sint versiculi quibus gratiam retulerim? Remitterem te ad ipsum volumen, nisi quosdam tenerem: Tu, si placuerint hi: cæteros in libro requires. Alloquitur musam, mandat vt domum meam in Exquiliis quærat, adeat reuerenter:

Sed ne tempore non tuo disertam,
Pulses ebria ianuam, videto.
Totos dat tetricæ dies Mineruæ,
Dum centum studet auribus virorum,
Hoc, quod secula posterique possint
Arpinis quoque comparare chartis.
Seras tutior ibis ad lucernas,
Hæc hora est tua quum furit Lyæus.
Quum regnat rosa, quum madent capilli,
Tunc me vel rigidi legant Catones.

Meritone eum qui hæc de me scripsit, & tunc dimisi amicissimè, & nunc vt amicissimum defunctum esse doleo? Dedit enim mihi quantum maximum potuit, daturus amplius, si potuisset. Tametsi quid homini potest dari maius, quã gloria, & laus, & æternitas? At non erunt æterna quæ scripsit. Non erunt fortasse, ille tamen scripsit tanquam essent futura. Vale.

Gratiam) viaticum, præmium. *Volumen*) indifferenter vsurpat volumen pro libro. quanquam alterum ab altero differre suprà admonuimus. *Tenerem*) memoria haberem. *Hi*) quos recitabo versus. *Alloquitur musam*) proponit argumentum carminis ex libro decimo Martiali. cui initium, Nec doctum satis & parum seuerum: Sed non rusticulum nimis libellum Facundo meo Plinio Thalia, I, perfer & reliqua. *Exquilias*) exquiliæ vicus in vrbe ab exquilino colle: à quo porta exquilina, secundum Dionysium. P. Victor campum exquilinum, & lucum in quinta vrbis regione describit. *Tempore non tuo*) matutino. *Ebria*) lasciua, impudens. *Caueto*) videto. quod etiam receptum est in quibusdam codicibus. *Dat*) impendit. *Tetricæ Mineruæ*) seueræ musæ, id est, iudicialibus causis. Tetricus autem mons in Sabinis asper & difficilis, quem Maro Tetricam, fœminino protulit. *Studet*) quærit placere. cum accusatiuo maiorem intentionem significat. *Auribus centumuirorum*) iudicibus causarum centumuiralium. *Hi*) tale genus orationum. *Secula*) futura tempora. seculum [iuxta quosdam] triginta annorum spatium continet, alij putant centum viginti, quidam mille: at Censorinus inquit, seculum est spatium vitæ humanæ longissimum partu & morte definitum: quare qui annos triginta seculum credidere, multum videntur errasse: hoc enim tempus ἡλικίαν vocari Neratius autor est, quia orbis ætatis in eo sit spatio ibique plura de seculo enarrantur, pariter capite de gradibus ætatum. *Arpinis chartis*) orationibus, & scriptis Tullianis: nam Cicero traxit originem ex municipio Arpinati. *Seras*) vinosas, lætiores in cœna. *Lucernas*) lectiones nocturnas. *Tua*) commoda, conue-

ueniens tibi. *Lyæus*) Bacchus, vnum ex cognominibus ipsius, ἀπὸ τοῦ λύω à soluo, quasi λυσιμέριμνος, id est curarum solutor. vel ἀπὸ τῆς λύσεως τοῦ μηροῦ, id est, à solutione fili. assutus est enim Iouis femori: vel quòd soluat vino ebrios. Sunt autem illius plura cognomina epigrammate Græco per ordinem literarum annotata. *Furit*) bullit, exultat. *Rosa*) corona rosacea, qua conuiuæ coronabantur. sanè pro voluptate vsurpatur. *Madent*) vnguento. *Catones*) viri graues: quales fuerunt duo Catones, Censorinus, & Vticensis. *Rigidi*) seueri, tristes. *Amicissimè*) donato viatico. *Amplius*) maius donum: erat enim pauper. *Tametsi*) correctio. *Fortasse*) nam scripta quamuis eloquentissima subiecta sunt fortunæ casibus. *Futura*) quod multis in locis apertè Martialis gloriatur.

TERTII LIBRI FINIS.

C. PLINII

C. PLINII CÆCILII SECVNDI EPISTOLARVM LIBER QVARTVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS FABATO PROSOCERO SVO S.

QVIS) Certiorem facit prosocerum Fabatum de aduentu suo in patriam, sed in itinere docet biduo se moraturum Tifernij, in dedicatione templi, quod sua pecunia extruxerat. [*Est longum tempus*) quo nos non videris.] *Neptem tuam*) Calphurniam filiam filij tui & vxorem meam. [L. autem Calphurnius] Fabatus Eques Romanus accusatus fuit tanquam Lepidæ incesti conscius: & instantem damnationem frustratus est: mox Neronem circa summa scelerum distentum, distentum, quasi minor euasit: demum annis grauis se Comum recepit, vbi nostra tempestate in templo diui Carpophori extat illius memoria in vetusto saxo, quamuis multis literis detruncata, sed latius honores eius alio postmodum Comi reperto lapide perleguntur. *Mutuo*) æquè nos cupimus videre te. *Nos*) ego & Calphurnia. *Desiderio vestri*) cupidine visendi vos. Est enim desiderium rerum absentium. *Non vltra*) non longius. *Sarcinulas*) onera, itineris impedimenta. *Festinaturi*) acceleraturi ad te. *Ratio itineris*) quia longum est.

QVIS *post longum tempus neptem tuam, mèque vnà videre. Gratum est vtrique nostrùm quod cupis, mutuò mehercule. Nam inuicem nos incredibili quodam desiderio vestri tenemur, quod non vltrà differemus. Atque adeo iam sarcinulas alligamus, festinaturi quantum itineris ratio permiserit. Erit*

vna sed brevis mora: deflectemus in Thuscos, non vt agros, rémque familiarem oculis subiiciamus (id enim postponi potest) sed vt fungamur necessario officio. Oppidum est prædiis nostris vicinum. nomen Tifernum Tyberinum, quod me penè adhuc puerum patronum cooptauit: tanto maiore studio quanto minore iudicio aduentus meos celebrat, profectionibus angitur, honoribus gaudet. In hoc ego vt referrem gratiam) nam vinci in amore turpissimum est) templum mea pecunia extruxi, cuius dedicationem, cum sit paratum, differre longius irreligiosum est. Erimus ergo ibi dedicationis die, quem epulo celebrare constitui. Subsistemus fortasse, & sequenti die, sed tanto magis viam ipsam corripiemus, contingat modò te filiámque tuam fortes inuenire: nam hilares certum est, si nos incolumes receperitis. Vale.

Deflectemus à tecta via declinabimus) *In Thuscos*) vbi cum speciosissima villa paria prædia possidebat. *Oculis subiiciamus*) coram intueamur & examinemus. *Oppidum*) locus mœnibus cinctus & munitus. dictum oppidum ab ope, quod munitur opis causa, vt opem præbeat, vbi sint quæ opus erunt ad vitam reparandam tuta: & vbi homines opes suas condant, vel quod opere muniebant. Oppidum item locus in Circo, vnde quadrigæ emittuntur. *Tyfernum Tyberinum*) legitur etiam Tiferni Tyberini. Tyberinum autem iuxta Tyberim situm, ad differentiam Tiferni, quod incolunt Dauni, auctore Pomponio Mela. Ptolemæus Tiphernum in Vmbria collocat ad Apenninum. Apud Plinium seniorem vbi refert Tifernates tiburinos, puto mendam inoleuisse, & legendum Tyberinos. *Pene puerum*) nam vndeuigesimo anno dicere in foro cœpit. *Patronum*) oratorem, defensorem. patronus etiam dicitur dominus tradente Valerio Martiale, & subinde Iurisconsultis. ff libro trigesimoseptimo, titulo de iure patronatus. *Cooptauit*) asciuit, assumpsit, elegit. *Minore iudicio*) facultatem suam extenuat, se indignum referens tanta cura & celebritate. *Celebrat*) tanquam rem solennem prosequitur. *Angitur*) affligitur, tristatur. *Profectionibus*) discessu meo. hoc enim solent facere qui vehementer amant. *Hoc*) oppido. *Templum arbitror illud esse*) de quo scripserat decurionibus, vt sibi solum assignarent, in quo templum sua pecunia extrueret, & illi electionem loci Plinio obtulerant. Huius autem extructionis causa, vt Traiani indulgentia principum statuas per agros dispersas in vnum locum venerandum colligeret, Neruæque & Traiani illis adderet. Singulorum deorum locum dicimus templum, quod tribus modis intelligitur, à natura, ab auspicando, à similitudine: à natura, in cœlo: ab auspiciis, in terra: à similitudine, sub terra: in cœlo templum dicitur, vt magna cœli templa, tum commixta stellis splendidis, quia initium erat oculi à tuendo primo templum dictum. sic in terra, vt scrupea saxa, bacchi templa prope aggreditur. sub terra, vt Acherusia templa, alta orci saluere infera. Templi cœlestis partes quatuor appellantur. sinistra ab oriente, dextra ab occasu, antica ad meridiem, postica ad septentrionem. Liuius testatur in terris locum augurij & auspicij causa quibusdam conceptis verbis finitum vocari templum. Significat ad hæc templum tignum quod in ædificio deo sacrato ponitur transuersum. *Dedicationem*) consecrationem dedicare. & dicare propriè est dicendo differre, & obsequio dare alicui numini, ac in perpetuum constituere. Fiebat autem dedicatio templi, aut per Consulem aut Imperatorem præeuntibus verbis Pontif Max ex auctoritate Senatus lata lex est ne quis templum aramve in-

ve iniussu Senatus aut Trib. pl. partis maioris dedicaret. Et Varro de lingua latina, Ædes, inquit, sacra à magistratu pontifice præeunte dedicatur quibusdam verbis, dicendo hinc dedicatio dicta. hanc consuetudinem primus Flauius ædilis curulis scriba Libertino patre, humili fortuna ortus, interrupit in dedicatione Concordiæ in area Vulcani. Multa de dedicatione Marcus Tullius pro domo sua, vbi quid interſit inter consecrare & dedicare colligi potest, & in restauratione Capitolij morem extruendi templi pluribus tangit.

Paratum) templum absolutum: an nomen positum sit pro aduerbio: & dicas in promptu & expedito. *Epulo publico*) conuiuio lauto & decenti apparatu: ad deos plerunque refertur, vt apud diuum Augustinum de ciuitate dei. Velut suis epulis immunda dæmonia pascerentur. [*Celebrare*) celebrem reddere.] *Sequenti*) die. *Magis*) velocius. *Corripiemus*) festinabimus, accelerabimus. *Filiam tuam*) Pompeiam Celerinam, socrum meam. *Fortes*) sanos. *Certum est*) pro comperto habeo vos esse hilares in aduentu meo.

C. PLINIVS CLEMENTI SVO S.

REGVLVS) M. Regulum malum causidicum morte filij dolorem simulantem apud Clementem notabiliter taxit. Clementes per ea tempora plures inuenio. sub Nerone Salienum Clementem & Suedium Clementem ab Othone classi præfectum. item Aretinum Clementem domui Vespasiæ per affinitatem coniunctum à Mutiano Prætorianis præpositum: & prius Domitiano gratissimum, familiaremque, & mox ab eo necatum, quemadmodum idem tyrannus Flauium Clementem patruelem suum iugulari iussit, quamuis apud Dionem mendosè legatur Fabius pro Flauio. Clementis Parauini Mart. mentionem facit, & cum Theophilo Clementem gessisse Consulatum sub Seuero refert Vlpianus, sicut Pomponius Pacuuium Clementem Iurisconsultum testatur. Fuit & Corvinus Clemens eruditissimus, & poëtarum suauissimus metro Alexandri Macedonis gesta complexus, & Apuleio familiaris. ego tamen crediderim epistolam scriptam Cælio Clementi, quem sibi in Proconsulatu successorem alibi recitat Secundus, nisi me impediret vetus inscriptio ex libro primo, vbi legimus Attio Clementi eundem scripsisse, Clementi inquam Patauino. *Filium*) Regulum nomine, de quo Martialis libro sexto. Aspicis vt paruus,

REGVLVS filium amisit: hoc vno malo indignus, quod nescio an malum putet. Erat puer acris ingenij, sed ambigui: qui tamen posset recta sectari, si patrem non referret. Hunc Regulus emancipauit, vt hæres matris existeret. Mancipatum (ita vulgò

nec adhuc trieteride plena, Regulus auditum laudet & ipse patrem. *Indignum hoc*) sensus est, merebatur Regulus mortem filij si eam malum putaret. sed cum timendum obitum eius optasset, vt hæres filij existeret, ideo indignum censeo hoc malo, quia malum non credit, sed vtile. *Acris*) acuti. *Ambigui*) qui poterat tam ad malum quam ad bonum vergere. [*Patrem*) malum.] *Referret*) repræsentaret: nam fortes creantur fortibus. *Emancipauit*) manumisit, liberauit, liberum est ei, qui filium habet de potestate patria dimittere: emancipari tamen non poterat, nisi erat in imaginariam seruilem causam deductus. emancipatione autem desinunt liberi esse in patria potestate, sed emancipatio antea quidem, vel per antiquam legis obseruationem procedebat, quæ per imaginarias venditiones & intercedentes manumissiones celebrabatur, vel ex imperiali rescripto, verùm Iustiniani constitutione hoc in melius reformato. Eadem tamen iura à liberis emancipatis præstantur parenti, quæ tribuun ur pa-

trono in bonis liberti. Emancipati auctore Pompeio duobus modis intelliguntur, aut qui ex patris iure exierunt, aut qui alterius fiunt domini. vtrunque fit emancipatione. *Captabat*) mancipatum, muneribus solicitabat vt se hæredem relinqueret: non placebat vxori Regulo, vt filius esset in patria potestate quare eum reliquerat hæredem sub hac conditione, si pater eum manumisisset. Itaque timens Regulus cùm in filium emancipatum ut patroni tantum haberet, ne alium relinqueret hæredem, blanditiis & largitione eum captabat. Tranquillus ferè eadem memorat de Vitellio, qui filium suum altero oculo captum & hæredem à matre sub conditione institutum, si potestate patris exisset, manumisit, breuique interemit, vt ipse filij hæres fieret, à quo non abest illa constitutio Ant. Imp. Si mater, inquit vos filios sub conditione emancipationis reliquisset. *Mancipatum*) emptum hac fraude, non manumissum, nam dum illum muneribus captaret, vulgus non emancipatum sed mancipatum dictabat. *Fœda*) indecora, auara indulgentiæ simulatione. simulabat omnia filio indulgere tanquam filio: cum id faceret hæreditatis causa, quod erat insolitum & turpe parentibus.

Ex moribus hominis) ex coniectura malorum morum Reguli. *Insolita*) qua parentes in filios vti non solent. *Incredibile est*) vt pater filium omnium bipedum nequissimum cogitaret eis, omnia nefaria in patre verisimilia videbuntur. *Tamen*) quamuis non verè id leat. *Insane* stulte, multum *Manulos*) equos pusillos, quos vulgo suo seculo Burices appellatos refert Porphyrio, de quibus Mart. xij. mannuli tacebûtur & Horatius, terruit mannos, [ac Ouidius in amoribus, Rapientibus esseda mannis.] *Iunctos*) currum trahentes, iugatos. *Solutos*) vehiculis insuetos. *Luscinias*) philomelas, quæ victæ sæpe vitam morte finiunt, spiritu prius deficiente quàm cantu. Plinius libro decimo capite decimonono miranda admodum de voce illarum: ex c. xlij prodidit Cæsares Titum & Domitianum habuisse luscinias Græco, Latinóque sermone dociles: præterea meditantes in diem, & assiduè noua loquentes longiore etiam contextu. *Merula*) aues, nomen etiam priscis & vi. de aue Plin. Merula ex nigra rufescit, canit æstate, hyeme balbutit, circa solstitium muta est, rostrum quoque annulis in ebur transfiguratur duntaxat maribus. circa Cyllenem Arcadiæ, nec vsquam alibi candidæ nascuntur. bis anno pariunt. merulis & turdis amicitia. *Psittaci*) super omnia humanas voces reddunt psittaci, & quidem sermocinantes. India autem hanc mittit, psittacen vocant, viridem toto corpore, rostróque tantum miniato in cervice distinctam: Imperatores salutat: hinc illud dictichon, Psittacus à vobis aliorum nomina disco. Hoc didici per me dicere, Cæsar aue. Quæ verba accipit, pronunciat, in vino præcipuè lasciua. capiti eius duritia eadem, quæ rostro. Hæc cùm loquidiscit, ferreo verberatur radio: non sentit aliter ictus, cum deuolat, rostro se excipit, illi innititur, lenioremque se ira

ex moribus hominis loquebantur) *fœda & insolita parentibus indulgentia simulatione captabat. Incredibile, sed Regulum cogita. Amissum tamen luget insane. Habebat puer manulos multos, & iunctos & solutos: habebat canes maiores, minoresque: habebat luscinias, psittacos, merulas: omneis Regulus circa rogum trucidauit. nec dolor erat ille, sed ostentatio doloris. Conuenitur ad eum mira celebritate. Cuncti detestantur, oderunt: & quasi probent, quasi diligant, cursant, frequentant, vtique breuiter, quod sentio, enunciem, in Regulo demerendo, Regulum imitantur. Tenet se trans Tyberim in hortis, in quibus latissimum solum porticibus immensis, ripam statuis suis occupauit.*

pedum in firmitate facit. paria Plinio, & pleraque plura recitat Apuleius in secundo Floridorum, vbi inuersa lectio, sed & capitis eadem duricies quæ rusticum, sic emendanda ex verbis Plinij præscriptis, sed & capiti eadem duritia quæ rostro. *Regum*) filij. *Celebritate*) frequentia nam à multis colebatur. *Detestantur*) Regulo imprecantur. Detestatio, Pompeio tradente, vocatur in deteriorem partem, obtestatio in meliorem. detestabiles enim quorum testimonium malum & execrandum est. Apuleius non sine ratione detestationem vsurpat pro castratione. *Demerendo*) obligando. [nam demereri est valde mereri. Fabius, Simul vt pleniori obsequio demereretur amantissimos mei.] *Regulum imitantur*) falsum ostentant dolorem, simulant. *In hortis*) rus habuit Regulus trans Tiberim ad tertium lapidem, ad hæc in Vmbria, Thuscia, Thusculi autor Marc.

In summa auaritia sumptuosus) acutè dictum quāuis facuè videatur. nam in multis accidit aliquem esse auarum, in aliquibus prodigum: quæ cùm turpissima separata sunt, turpius tamen iunguntur. [*Infamia*) quoniam per vrbem malè audiebat.] *Vexat*) turbat. *Ciuitatem*) Romanus. *Saluberrimo tempore*) Traiano optimo remp administrante. *Solatium*) mali fuit remedium, quia delectatur aliena molestia. *Hoc*) facere. *Peruersè*) perperam, importunè [præpostere] *Sicut alia*) facit. *Lugentis*) nunc obitum filij. *Alterum immaturum*) inducere vxorem nuper mortuo filio. *Alterum serum est*) ducere vxorem in senectute. [an potius lugere filium amissum quem debuerat amittere ante emancipationem vel antequam fieret hæres. Non auguror]

vt est in summa auaritia sumptuosus, in summa infamia glorioſus. Vexat ergo ciuitatem in saluberrimo tempore, & quòd vexat, solatium putat. dicit se velle ducere vxorem: hoc quoq; sicut alia, peruersè. audies breui nuptias lugentis, nuptias senis: quorum alterum, immaturum, alterū, serum est. Vnde hoc augurer quaeris? non quia affirmat ipse, quo mendacius nihil est: sed quia certum est Regulum esse facturum, quicquid fieri non oportet. Vale.

C. PLINIVS ANTONINO SVO S.

QVOD semel) Vnicè probat Antoninū in rebus grauioribus & facetis. nam argutum epigramma & iambum in eo admiratur. tanto magis, quòd Græce Latinus ipse mira cum venustate scribat. Non Adriano scribitur epistola, sed M Arrio Antonino, Antonini Pij auo materno, à quo sua carmina diligi Martialis testatur apud Arricum. Marcus amat nostras Antonius Atticæ musas. Hæc igitur Iulio Capitolino & Spartiano referentibus, bis Consul fuit, homo sanctus, & qui Neruam miseratus est,

QVOD semel atque iterum Consul fuisti, similis antiquis, quòd Proconsul Asiæ, qualis ante te, qualis post te, vix vnus aut alter. non sinit enim me verecundia tua dicere, nemo: quòd sanctitate, quòd autoritate, quòd imperare cœpisset [Scio in quibusdam exemplaribus legi hanc epistolam Adriano non Antonino scriptam, etsi ex testimonio præsertim Spartiani scimus illum fuisse doctissimum & vtroque lingua carmina scripsisse, tamen hac potissimum ratione non potuit sub Traiano scribi Adriano, qui tūc non erat princeps ciuitatis

ætate, sed admodum iuuenis. quare viderint qui nuper epistolas impressere Plinij, & hanc Adriano scriptam voluere: an ille suus antiquissimus codex fuerit temporibus Plinij scriptus, vt taceam, quod hoc ipso libro ad eundem Antoninum scribés excellentiam versuum eius Græcorum admiratur. sed hoc leue peccatum si reliqua diligenter considerabis.] *Semel*) primum cum Mario Celso, quanquam apud Tacitum mendosè legatur Archio Antonio, non Atthio Antonino & Mario Celso Coss. *Iterum*) cum Neratio. autor Venuleius ad legem Corneliam de sicariis. *Antiquùs*) optimis. nam postmodum ad luxuriam & Imperatorum libidinem corripiebant Consulatum. & Flauius Vopiscus testatur factum esse, vt iam diuitiarum, non hominum Consulatus esset. *Proconsul Asiæ*) Capitolinus in Pio per transitum huius Proconsulatus mentionem facit, Pius, inquit, Proconsulatum Asiæ sic egit, vt solus auum vinceret: auum scilicet maternum, Antoninum demonstrans. *Asiæ*) intra Taurum, quam iuniores Asiam, quo nomine totam continentem vocarunt. dicta Asia à matre Promethei & Atlantis, siue ab vxore, vt Herodotus existimat, Promethei Lydi: [siue] ab Asio Manei filio, quidam: quia habeat multum cœni. nam ἀσὶς limus appellatur. Strabo & Apollonij interpres Lydiam dictam putant Asiam freti illo Homerico, ἀσιῇσι λειμῶσι; & Vergilius in Georgicis, Asia prata vocat à Caystro irrigata. Nusquam enim pro palude, nisi apud vnum Seruium offendi. nam Asiam vicum in agro Megalopolitano inter duos fontes lego: & ciuitatem Lydiæ, ac insulam Æthiopiæ. Diodorus Asiam fluuium in Æthiopia ponit. vnde autem dicatur Asia prouincia, Stephanus quædam insuper refert. *Vnus aut alter*) duo. *Verecundiæ*) molestia. *Nemo*) fuit tanquam infetat neminem fuisse Proconsulem Asiæ digniorem te, sed tua modestia non patitur me sic dicere.

Ætate) maximus Senator natu. *Princeps*) primus. [*Est venerabile*) quod semel & reliqua. sic enim ordinabis.] *Vel*) etiam, aliquando correptionem significat, sæpius coniunctio disiunctiua est. *Remissionibus*) leuioribus, hilarioribus, [remissionibus etiam legitur] *Condire*) concinne miscere. *Pari*) opportuna, [non minore.] *Non minus*) æque. *Magnum*) magni viri. *Id*) iocunditatem. *Stilo*) scriptis. *Mella Homerici senis*) Nestoris, cuius ore dixit Homerus fluere mel propter dulcedinem sermonis. versus est ex primo Iliad. τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή, id est suauiloquus surrexit acer Pyliorum concionator. Cuius etiam à lingua melle dulcior fluebat vox. Apuleius de deo Socratis, Pylius orator eloquio comis, experimentis cautus, senecta venerabilis, cui omnes sciebant corpus annis abire, animum prudentia vigere, verba dulcedine affluere. *Loquenti*) sermocinanti. *Apes complere floribus*) vi-

ætate quoque princeps ciuitatis, est quidem venerabile & pulchrum, ego tamen te vel magis in remissionibus miror. Nam seueritatem istam pari iucunditate condire, summæque grauitati tantum comitatis adiungere, non minus difficile quàm magnum est: id tu cùm incredibili quadam suauitate sermonum, tum vel præcipuè stilo assequeris. nam & loquenti tibi illa Homerici senis mella profluere, & quæ scribis complere apes floribus, & innectere videntur. Ita certè sum refectus ipse cum Græca epigrammata tua, cum iambos proximè lege-

dentur tua scripta condita luminosa dulcedine, & te more apum flores eloquentiæ colligere. Sic Horatius de se, Ego apis Marinæ more modóque, Grata carpentis thyma per laborem. *Innectere*) componere instar coronæ. *Assectus*) oblectatus, [an potius refectus, recreatus à laboribus fori.] *Epigrammata*) versus ad voluptatem & acumen ingenij. *Iambos*) metra contumelioſa nam ἰαμβίζω conuicior significat. Suida & Hammonio contestantibus, vel appel-

appellatus iambus, ἀπὸ τοῦ ἰαπτάζειν quòd tanquam telum vadant verba: an ἀπὸ τοῦ ἰάπτειν quòd communis hominum lingua, ia, vocetur, aut à baccha Iambe illius inuentrice, filia Echus & Panis, quæ Cererem dolentem ludens & inutilia dicens, figuráſque abſurdas formans ad riſum coëgit. Epheſtion altius fabulam reperit. Iambum ſcribens dictum ab Iambe Celei ancilla; quia Ceres mœrens in raptu Proſerpinæ errabunda à Celeo ſuſcepta ſit hoſpitio, & ab vxore eius Nete, cuius ancilla Iambe ſaltans & cantans tali rhythmo deam ſolata ſit: aut Iambus denominationem traxit ab Iambe puella turpiter conuicio affecta, & ideo laqueo enecta, aut à vetula quadam nomine Iambe, cui ſe lauanti fortè occurrit Hipponax, & ſolium in quo anus illa lauabatur, contingens, audiuit dicentem eam, Homo abi, ſolium euertis. aut quòd ἰαμβίζειν, id eſt, conuiciari dicitur ab ἰαμβάζω quòd eſt ſermones acerbos profero. Diomedes qui ferè eadem in ſua grammatica refert, non Neren vxorem Celei, ſed Megamiram ſcribit. Ouidius in Faſt. Menalinam vocat, neque ſaltaſſe Iamben, ſed malè tractaſſe, & quoſdam credidiſſe Iambum quaſi triambum, à triumphatore Libero cognominatum. alios ab Iambo ſtrenuo duce, qui cùm crebrò pugnas iniret, & telum cum clamore torqueret, ἔβαλλεν ἰὸν βάπτων, Iambum appellatum: iccirco ex breui, & longa pedem hunc eſſe compoſitum: quòd qui iaculantur, & breui acceſſu intenſum paſſum proferunt, vt fortiore nixu telis ictum confirment: quamuis Sudas rationem proferens cur à conuiciis dicatur: ſicut inquit, jambus ex breui & longa conſtat, ita conuicium ex paruo principio procedit in maius: à quibuſdam iambus appellatur Daunius & gradarius. tumidum & concitatum Fabius vocat: non ſolum quòd ſit è duabus ſyllabis, eo quòd frequentiorem quaſi pulſum habet: quæ res lenitati contraria eſt: ſed etiam quòd omnibus pedibus inſurgit, & à brevibus in longas nititur & creſcit: cuius impetum plumbus expreſſit Auſonius. Iambe Parthis, & Cydonum ſpiculis. vbi in omnibus quæ viderim exemplaribus corruptè legitur Sidonum. nam & metri ratio vulgatæ lectioni repugnat. longam enim habet primam, at in Cydonum corripitur: ſunt autem Cretenſes populi quos nouimus ſagittandi peritia celeberrimos. vnde non immeritò illo carmine coniunguntur Parthus & Cydon, vt apud Virgilium, parthus ſiue Cydon telum immedicabile torſit. quod ſanè crediderim æmulatum fuiſſe Auſonium. *Proximè*) nuper.

Humanitatis) eruditionis. *Venuſtatis*) leporis & gratiæ. *Illa*) epigrammata. *Amantia*) quæ amores tractant. In alia lectione fuit antiqua, id eſt antiquorum ſtilum referentia. *Arguta*) acuta facetiarum prurigine conſperſa. *Recta*) ad normam condita. *Callimachum*) Callimachus Cyrenæus Batti & Mæſatmæ filius, Hermocratis diſcipulus: adeo ſtudio intentus fuit, vt per omne genus metri poemata ediderit, quorum plurima à Suida numerantur: ſed inter cætera compoſuit Ibin, poema ſanè obſcurum, & conuicioſum, in quendam inimicum Ibin, Apollonium nomine. claruit autem Ptolemæi Philadelphi & Euergetis temporibus. Fuit & alius Callimachus Cyrenæus poeta, filius ſororis prioris Callimachi. *Herodem*) Iulius Herodes [cuius meminit Luucianus in Demonacte] ſumma ſecundia prædius ſecundum aliquos patricius, quidam etiam Conſularem tradiderunt, filius Attici qui theſauro inuento ab Imperatore Nerua donatus eſt. quanquam in vita Herodis quæ ſcribitur à Philoſtrato mendosè legatur νέρβαν pro νέρουαν, id eſt Nerua, in ſummis opibus declamator, & poëta inſignis, altiloquiſque, Traiano & Adriano imperantibus. moritur ſexto & ſeptuageſimo ætatis anno, cui tale inſcriptum tumulo epitaphiũ. Ἀττίκου ἡρῴδης μακεδὼν [illegible]

rem. quantũ ibi humanitatis, vetuſtatis. quam dulcia illa? quàm amantia? quàm antiqua? quàm arguta? quàm recta? Callimachum me, vel Herodem, vel ſi quid his melius, tenere credebam. quorum tamen neuter vtrunque aut

τὸν Κέκροπα τῶν Ἀττικῶν, πάντων τῶν Ἀθηναίων id est, Attici Herodes Marathonius, cui hæc omnia ponuntur hoc sepulchro, in omnib. probatus. Epistolas, disputationes, ephemeridas, orationes, enchiridia opportune scripta reliquit. quatuor equos deauratos præter arma eburnea in templo Neptuni Isthmiaci statuit, ac pleraque admiranda struxit. Antoninum Pium discipulum habuit. Restituenda dictio in sanam lectionem apud Iulium Capitolinum, vbi legitur Herode Atrio pro Attico, ex autoritate Philostrati, Suidæ & Gellij. *Si quid extat*) metro scriptum. *Hic editis*) à Callimacho ac Herode cæteisque. *Virumque*) epigramma, & iambum.

Absoluit) perfecit, ita vt Antoninus, hoc referatur ad Callimachum, qui vtroque metri genere est vsus. *Attigit*) Herodem respicit, qui alterum tantùm tetigit. *Hominémne*) credibile ne est Latinum scribere Græca adeo absoluta? *Medius fidius*) iurat per Iouis nuncium, Mercurium scilicet, qui creditur vocis ac sermonis præses. quare appositè interponitur iusiurandum, cùm de elegantia sermonis loquatur. Scimus etiam Herculem intelligi solitum, quoniam is à Sabinis sanctus Fidius, ac Semipater appellaretur, autoribus Propertio, Ouidio, Silio. *Tam atti ca*) tam eloquentes. nam atticè loqui est eleganter, & summa cum eloquentia dicere. Athenienses enim limati & emuncti, nihil inane, nihil redundans ferebant.

absoluit aut attigit. Hominémne Romanum tã Græcè loqui? Non medius fidius ipsas Athenas tam Atticas dixerim. Quid multa? inuideo Græcis, quòd illorum lingua scribere maluisti: neque enim coniectura eget, quid sermone patrio exprimere possis, cùm hoc insititio & inducto, tam præclara opera perfeceris. Vale.

Repete quæ in præcedentibus super attico sermone collegimus. *Quid*) dicam. *Neque eget coniectura*) non est ambiguum, sed manifestè comprobatur. *Patrio*) Romano. *Quid exprimere laudabilius*) scilicet carmen Latinum tanquam natiuum eras editurus. *Insititio*) Græco, aliunde accersito, aduena. Apuleius insiticium dicit ad inserendum idoneum, quod Varro insititiosum. [*Inducto*) accessorio.]

C. PLINIVS SOSSIO SVO S.

ALVISIVM) Rogat Sossium vt conferat Tribunatum semestrem Caluisio Nepoti coniuncto affinitate. *C. Caluisij contubernali suo*) C. Sossium Antonius Syriæ præfecit. hic vero Senatorij ordinis Sossius Papus, cuius amicitia vsus est Adrianus, cùm tempore expeditionis Parthicæ legatus à Traiano destinatus est, adiuuante Plotina. eum imprimis dilectum ab eodem Imperatore read. Dion honestarum statua publica. Sossio vitam Demosthenis Plutarchus scripsit. *Nepotem*) ad differentiam alterius Caluisij, ex cuius sorore hic natus erat] *Industrium*) diligentem & intentum circa res necessarias. nam tumultuantes non sunt industrij, sed exigitatæ mentis concussatores. *Rectum*) iustitiæ cultorem. *Potissimum*) prima causa [legitur etiam potentissimum, scilicet vinculum ad amandum. *Arcta*) gradu propinquiore.

CALVISIVM Nepotem validissimè diligo, virum industriũ, rectum, disertum, quod apud me vel potissimum est. Idem C. Caluisium contubernalem meum, amicum tuum arcta propinquitate complectitur. Est enim filius sororis. Hunc rogo semestri Tribu-

quiose. *Sorori*) Caij Caluisij. *Tribunatu*) militum. *Semestri*) non placet hoc loco intelligere quod Tribuni annulo aureo vtantur circulari: & semestrem Tribunatum dixisse annulatum. vt respiciamus Iuuenalis illud Semestri vatum digitos circumligat auro. sed semestri interpretaberis sex mensium. conquerebatur semestre imperium sibi eripi, & semestrem sationem Columella vernalem dixit, sicut semestrium spatium sex mensium. Vlpianus titulo de migrando semestrem pensionem vocat sex mensium, & annum diuidi in duas semestres pensiones interdum idem refert. *Sibi*) sua causa. *Auunculo*) Caio Caluisio matris fratre. *Nostrum*) contubernalem.

natu splendidiorem, & sibi & auunculo suo facias. obligabis me, obligabis Caluisium nostrum, obligabis ipsum non minus idoneum debitorem, quàm nos putas. Multa beneficia in multos contulisti. ausim contendere nullum te melius, æquè bene vnum, aut alterum collocasse. Vale.

Vnde Cæsar *Idoneum debitorem*) aptum & gratum in referenda gratia. [*Nos*) ex disciplina Iurisconsultorum sponsor efficitur secundus debitor, quia potest grauari tanquam primus: sic translatiuè in conferendis beneficiis sponsor habetur pro debitore.] *Nullum*) beneficium contulisse in vnum aliquem. *Melius*) quàm in Caluisium Nepotem. *Vnum aut alterum*) duo beneficia.

C. PLINIVS SPARSO SVO S.

ÆSCHINEM) Latenter comparat assensum auditorum in recitatione orationis facto quod accidit Æschini, suam & Demosthenis orationem apud Rhodios repræsentanti. Ad eundem Sparsum Matt. libro duodecimo mittit epigramma. *Æschinem aiunt*) Laërtius Æschines octo refert. hic verò Atheniensis fuit, filius Atrometi & Leucotheæ [siue Glaucotheæ.] primùm scriba, deinde orator, discipulus Alcidamantis, plenior Demosthene & magis fusus, grandiori similis, quo minùs strictus, carnis tamen plus habet, minus lacertorum cùm Ctesiphontem accusasset, quòd diceret Demosthenem dignum coronari, rectimatione tanti orationis cui titulus pro Corona, acriter accusatus & exilio mulctatus, Rhodum sibi sedem elegit, vbi oratoriam professus est, & cùm rogassent Rhodij, vt vtanque orationem exilij causam recitaret, magno auditorum assensu auditus est. *Suam*) contra Ctesiphontem. *Demosthenis*) pro corona. *Clamoribus*) laudibus, applausu. *Tantorum virorum*) Demosthenis & Æschinis summorum oratorum. *Orationem meam*) Marij Priscí accusationem, quam libro secundo Cereali promittit recitare. nam nulla ratione credo hic intellexisse librum quem ei tradit: idem recitasse summo audientium assensu, cùm haberille opusculis & metris varius esset, neque inde duci posset oratio: sicut enim oratio li-

ÆSCHINEM aiunt petentibus Rhodiis legisse orationem suam, deinde Demosthenis: summis vtramque clamoribus esse probatam. Quod tantorum virorum contigisse scriptis non miror, cum orationem meam proximè doctissimi homines hoc studio, hoc assensu, hoc etiam labore, per biduum audierint. quanuis intentio-

ber appellari potest, non pariter omnis liber est oratio. Neque accipi debet hoc loco panegyrica oratio quam liber tertius testatur per triduum recitasse: nisi velimus arbitrari hic mendam inoleuisse, & potius triduum quàm biduum legendum, quod placet. *Proxime*) nuperrime. *Hoc*) simili. *Labore*) vel quia nunquam fere vacat Romæ, & respicit orationem panegyricam: ad quam audiendam conuenerunt per biduum fœdissimis etiam tempestatibus.

Hinc & inde collatio) quia panegyrica oratio nullum habet aduersarium: sed Demosthenis & Æschinis contentio, suscitabat audientium attentionem. *Certamen*) contentio, pugna. nam sunt forenses causæ similes duello. *Virtutibus*) est enim vtraque pulcherrima. *Aculeis*) stimulis. *Comparationis*) vtra melior foret. *Æmulationis*) quia laudatiua, ergo sine æmulo & aduersario. *An meritò*) probaretur. *Librum*) suprà eandem orationem librum appellauit. *Amplitudo*) quòd sit diffusissima orationū demonstratiuarū. *Præloqui*) præfationē facere. *Hæc*) epistola.

nem eorum nulla hinc, & inde collatio, nullum, quasi certamen accenderet. Nam Rhody cùm ipsis orationum virtutibus, tum etiam comparationis aculeis excitabantur: nostra oratio sine æmulationis gratia probabatur. an meritò, scies, cùm legeris librum, cuius amplitudo non sinit me longiore epistola præloqui. oportet enim nos in hac certè, in qua possumus, breues esse: quo sit excusatius, quòd librum ipsum, non tamen vltra causæ amplitudinem, extendimus. Vale.

Extendimus amplitudinem causæ) ampliorē fecimus latam virtutū Traiani materiam.

C. PLINIVS NASONI SVO S.

HVSCI) Conqueritur agros suos partim grandine concussos, & vbi summam fructuum copiam collegerat, vtili precio vænundari, solum sibi reliquum esse ait, Laurentinum, studiorum suorum musæum. Hic Iulius Naso singulari amicitia deuinctus Secundo & Tacito fuit. non placet epistolam scriptam fuisse Nanio, quod in quodam exemplari vidimus. Thusci iuxta Tifernium Tyberinum, vbi Tusculanum rus possedit. testatur Plin. senior à rege Lydorum Tyrrhenos dictos, mox à sacrificio ritu lingua Græcorum Thuscos appellatos. Strabo potius hoc nomen à Latinis indicum tradit. Tyrrhenos, inquit, Romani Etruscos dicunt, atque

HVSCI grandine excussi, in regione Transpadana summa abundantia, sed par vtilitas nunciatur: solum mihi Laurentinum meum in reditu. nihil quidem ibi possideo præter tectum & hortum, statimq; arenas, solum tamen mihi in reditu. ibi enim plurimum scribo, nec agrum quem non habeo, sed ipsum me studiis excolo, ac iam possum tibi, vt aliis in locis horreum plenum, sic ibi scrinium, ostendere. Igitur tu quoque si certa & fructuosa prædia concupiscis, aliquid in hoc litore para. Vale.

atque Thuſcos. *Thuſci excuſſi*) fructus decuſſi ſunt in prædio quod in Thuſcis teneo. *Tranſpadana regione*) Comum intelligit, in cuius territorio latos agros tenuit. Tranſpadana regio Italiæ nona, tota mediterranea, cui mar a cuncta important, dicta tranſpadana reſpectu commorantium Romæ, quòd ſita ſit trans Padum. *Parum vilitatis*) alia lectione par vilitas, in eundem tamen ſenſum: quamuis magna fructuum copia ſit, tamen precij vilitas facit, vt parum vtilitatis habeamus. vt ſit par, id eſt ſumma. *Laurentinum*) rus libro ſecundo iam deſcriptum. *In vsitatu vtile*) fructuoſum. *Tectum*) villam. *Hortum*) duos enumerauit in Laurentino hortos, delicatiorem vnum, pinguiorem alterum. *Arenæ*) littus arenoſum. *Excolo ſtudiu*) exerceo, & orno ſtudendo. *Horreum granarium*) ab horrore ſpicarum cognominatum, prius à farre farreum dictum. *Scrinium*) arcam librorum & epiſtolarum. *Certa*) non ſubiecta caſibus fortunæ.

C. PLINIVS LEPIDO SVO S.

SÆPE) Reguli ingenium ita laudat vt vituperet, qui cum multa in obitu filij faceret, librum de vita pueri etiam edidit, tam inceptum vt à puero ſcriptus videretur. Largium Lepidum decimæ legionis præfectum in expugnatione Hieroſolymarum adducit Ioſephus; quamuis ſint exemplaria, quæ ſignificent hanc epiſtolam ſcriptam Luperco, ad quem alibi Secundus. *Vim*) potentiam, impetum. *Incubuit*) intendit animum. *Filium*) ſuum defunctum. *Vt nemo*) tam bene lugeret. *Imagines*) quæ notæ ſunt, quibus ea, quæ diſcendi ſunt notamus, vel imago eſt collocatio formæ cum forma cum quadam ſimilitudine. tu verò hic imagines refer ad picturam & ceram, ſtatuas ad ea, quæ fiunt ex marmore, ære, argento & ſimilibus. *Officinis*) tabernis fabrorum & pictorum. *Auro, ebore, marmore*) Magis placet quàm illum auro, illum ebore, illum marmore, nam mutatur dicendi modus, & vitatur nimium crebra repetitio, quâ ſi mediocriter vtimur, plurimum gratiæ: ſi frequentius inculcamus, faſtidij tantundem affert. niſi velimus putare voluiſſe per hoc immodeſtiam Reguli demonſtrare. *Effingit*) exprimit, per effigiem repræſentat. *Ipſe*) Regulus. *Ingenti auditorio*) multis conuocatis auditoribus: annotabis auditorium pro auditoribus frequentius vſurpari. *Prouincias*) regna ſubiecta Romanis legibus & ſecuribus, quibus præerant Proconſules cum exercitu. *Dimiſit*) vulgauit, tranſmiſit. *Publicè*) rebus publicis, an potius impetrata publica iubendi facultate. *Decurionibus*) Senatoribus in municipiis. Inſuper decurio eſt ordo in militia, qui præerat turmæ triginta duorum equitum, ſi modeſto credimus. Ælianus decurionem à decuria dictum aſſerit. Decuriæ autem numerum à diuerſis autoribus variè traditum à duce vno, vel in octauum, vel in duodecimum,

SÆPE tibi dico ineſſe vim Regulo. mirum eſt quàm effigiat in quod incubuit. Placuit ei lugere filiam: luget vt nemo. placuit ſtatuas eius & imagines quàm plurimas facere, hoc omnibus officinis agit. Illum coloribus, illum cera, illum ære, illum argento, illum auro, ebore, marmore effingit. Ipſe verò nuper adhibito ingenti auditorio librum de vita pueri recitauit. Tamen eundem librum in exemplaria tranſcriptum mille, per totam Italiam prouinciaſq; dimiſit. Scripſit publicè, vt à decurionibus eligeretur vocaliſſimus aliquis ex ipſis, qui

vel in decimum sextum. *Vocalissimæ*) maximæ & splendissimæ vocis. *Ex ipsis*) decurionibus, vt maior autoritas libro accederet.

Legeret) recitaret. *Factum est*) impetratum quod scripserat: nam per prouincias diuulgatus est. *Illic*) Regulus, *Vim*) quia potius vis ad laudem refertur, infert Secundus, appellandam magis intentionem obtinendi quicquid voluisset. ordo est, si Regulus vertisset ad potiora hanc vim, seu quo alio nomine vocanda est intentio obtinendi quicquid velis) quantum boni efficere potuisset? *Vu*) impressio, celer impetus. ἀμαθία μὲν θρασὺν λογισμὸν ὄγκον φέρει Inscitia quidem audaciam, consideratio autem tarditatem fert. Thucydid. dictum lib. ij. in oratione funebri quam dixit Pericles, tui initium, οἱ μὲν πολλοὶ τὸ εὖ ἠδὲ ἐπιστάμενοι. Quam sententiam Seneca in prouerbiis latinè transtulit, Recta ingenia debilitat verecundia, parua confirmat audacia. Quare Lucianus dum malum oratorem instituit, iubet imprimis comparet

legeret eum populo: factum est. Hanc ille vim, (seu quo alio nomine vocandā est intētio quicquid velis obtinendi) si ad potiora vertisset, quantum boni efficere potuisset? quanquā minor vis bonis quā malis inest, ac sicut ἀμαθία μὲν θρασὺν λογισμὸν ὄγκον φέρει, ita recta ingenia debilitat verecundia, peruersa confirmat audacia. Exemplo est Regulus, imbecillum latus, os confusum, hæsitans lingua, tardissima inuentio, memoria nulla: nihil denique præter ingenium insanum: & tamen eò impudentia ipsoq; illo furore peruenit, vt à plurimis orator habeatur. Itaque Herennius Senecio mirificè Catonis illud de oratore in hunc è contrario vertit, Orator est vir malus dicendi imperitus. Nō me Hercule Cato ipse tam bene verum oratorem, quàm hic Regulum expressit. Habēsne quo tali epistolæ parem gratiam referas? habes, si rescripseris, num aliquis in municipio vestro ex sodalibus meis: num etiam ipse tu hunc luctuosum Reguli librum, vt circulator in foro la-

inscitiam, deinde audaciam, & impudentiam, verecundiam autem & mansuetudinem domi relinquat. *Peruersa*) mala, dictum Euripidis, vt pessimi melius causam suam dicere norint. *Imbecillum latus*) debiles vires. *Os confusum*) perturbatus sermo: *Hæsitans*) blæsa Inuentio rerum veratum, aut verisimilium excogitatio, qua continentur sex illæ orationis partes, exordium, narratio, diuisio, confirmatio, confutatio, conclusio. *Memoria*) qua omnis disciplina constat, frustráque docemur, si quod audimus, præterfluit. *Ingenium*) acrem naturam. [*Insanum*) modum excedens.] *Eò*) ad eum existimationem. [*Impudentia*) Idem Lucianus, Sit, inquit, oratori impudentia, mendacium promptum & iusiurandum in summis labris, & an omnes, nuditia, odium, blasphemia & calumniæ verisimiles. hæc te breui celebrem & illustrem reddent, hæc in publico ac domi omnia prophana exercebis.] *Habeatur*) credatur. *Orator*) vir bonus & dicendi peritus. *A plurimis*) à malis. *Herennius Senecio*) iam vita functus cùm hæc scriberet Secundus. *Illud Catonis de oratore*) M. Cato definiuit oratorem esse virum bonum & dicendi peritum. *In hunc*) Regulum. *Orator est vir malus*) respectu Reguli, orator est vir malus dicendi imperitus. cùm Regulus esset malus & dicendi imperitus. *Hic*) Herennius. *Expressit*) definiuit. *Regulum*) malum & imperitum. *Habēsne*) aliquid simile. *Habes*) quo referas parem gratiam. *Circulator*) qui lucri causa circuit fora & plateas, ac sibi nouitate aliqua coronam audientium comparat. Paulus de extraordinariis criminibus, In circulatores, qui serpentes circumferunt & proponunt, si cui ob ec-

ob eorum metum damnum datum est, pro modo admissi actio dabitur. Eos circumforaneos vocat Apuleius. & M. Tullius pharmacopolam circumforaneum pariter prorulit. Tranquill. lanistam circumforaneum, qui circuit fora vendendi vel emendi gratia. & Seneca circulatores sophistas qui philosophiam vēndunt, & circulis autoritatem quærunt. Fabius verò circulatoriam voluptatem oratoriam appellauit, quæ gaudet circuitione. At circuitor militiæ gradus est, qui vigilias circumit, & renunciat si qua emerserit culpa. Verg. in carmine obscœno pro custode posuit.

geris, scilicet, vt ait Demosthenes, ἐπάειρας τὴν φωνὴν καὶ μεγηθὼς, καὶ λαρυγγίζων. *Est enim tam ineptus, vt risum magis possit exprimere, quàm gemitum. credas non de puero scriptum, sed à puero.* Vale.

ἐπάειρας scilicet vt ait Demosthenes, τὴν φωνὴν μεγηθὼς καὶ λαρυγγίζων. verba Demosthenis εἰς παιδίον περὶ αὐτοῦ, quæ sic transferri possunt, extollens vocem & lætus & exultans. Sunt autem dicta contra Æschinem. ea vt melius intelligantur, repetemus ex eadem oratione priora quædam. Multa igitur, ô viri Athenienses, etiam alia accusauit, & mentientem virum maximè admiratus sum omnium, quòd quæ mala accidissent eiusmodi tunc memorans, non tanquam benevolus, neque iustus eius sensit, neque collacrymatus est, neque quid tale in animo passus est, sed extollens vocem & lætus & exultans existimauit scil. me accusare. λαρυγγίζειν proprie est vocem intendere, neq; naturaliter loqui, sed gula præclusa. *Exprimere,*) inuito eximere, educere *De puero, sed à puero*) traductio, color, pueritiem & fatuum libitum monstrat.

C. PLINIVS ARRIANO SVO S.

GRATVLARIS) Respondet Arriano, ure pro augu- ratu suo gratulari, cum iudicio grauissimi principis, tum auguratus dignitate, & quòd successerit tanto viro Iulio Frontino, demum scribit potuisse M. Tullium dignitates consequi, eloquentiam verò impossibile. *Iure*) iusta causa. *Principis*) Traiani, qui me fecit augurem. [Extat eius ad Traianum epistola, qua sibi auguratum vel Septemuiratum petit. *Minoribus*) magistratibus. *Sacerdotium*) auguratus. nam de cæteris etiam dicitur. cùm & Valerius Max. Pont. sacerdotio vsus fuerit.] *Priscum*) nam à Tarquiniis Romam translatum testatur Strabo: at Dionysius in antiquitatibus à Numa rege constitutum collegium augurum, qui interpretarentur signa à diis missa tam publica, quàm priuata: & ab vna specie speculationum artis augures vocarunt Romani, id est, ab auibus & gerendo, vel ab auium garritu. Primus Actius Nauius hanc artem commendauit apud Tarquinium Priscum nouaculā cotem discindens: postea tantus honor collegio augurum accessit, vt nihil foris domique nisi auspicato gereretur, concilia populi, id est, magistratuum creatio, exercitus vocatio, summa rerum, vbi aues non annuissent, dirimerentur. & diu hic honor patri-

GRATVLARIS *mihi, quòd acceperim auguratum. iure gratularis: primùm quòd grauissimi principis iudicium in minoribus etiam rebus consequi pulchrum est: deinde quòd sacerdotium ipsum cum priscum & religiosum, tum hoc quoque sacrum planè & insigne est, quod*

cius fuit, & principibus vrbis destinatus: primò tres tribus, Rhamnenses, Titienses, Luceres, sex augures crearunt: deinde hoc sacerdotium cum populo communicatum est, & ius sacerdotum subrogandorum à collegiis ad populum transtulit Cn. Domitius Trib. plebis. Sylla augurum collegium ampliauit, vt essent quindecim, adeo creuit hæc ars, vt ex araneo etiam auguria fierent, quæ Plinius memorat, scribens ex periculis artem esse factam, & per aues (nam aliis modis fiunt) primus Car, à quo Caria dicta est, inuenit. Seneca tamen illa deridens fortuita, & vaga sine ratione dicit non recipere diuinationem. quod bellissimè Mossolanus apud Iosephum facto memorando ostendit. *Religiosum*) maiestatis veneratione sque plenum. nam nec Senatus cogi nec conueniendi locum poterat habere, nisi quando & vbi augures præscripsissent, qui à summis imperiis, à summis potestatibus comitia tollere, consilia vel instituta dimittere, vel habita repudiare poterant. Quid grauius quàm rem susceptam dirimi, si vnus augur aliter dixerit? quid magnificentius quàm posse discernere, vt magistratu se abdicent Coss. quid religiosius quàm cùm populo, cum plebe, agendi ius dare? aut non dare? quid legem, si non iure rogata sit, tollere? omnibus magistratibus auspicia dantur & iudicia. *Hoc*) ob hanc causam. *Sacrum*) diuinum, venerabile, consecratum.

Non adimitur viuenti) semel factus augur nunquam priuatur hoc honore, etsi in iudicium ductus damnetur, cum aliis sacerdotibus condemnatis substituatur alius augur, donec vita suppetat, licèt maximorum criminum conuictus sit, sacerdotio non priuatur, quia scilicet iureiurando adactus sit res augurum nemini enunciare: ergo factum priuatum sacramento liberari nolunt. an quòd non honoris nec magistratus, sed potius cuiusdam scientiæ & artis est nomen augur? simile igitur esse si-

non adimitur viuenti. Nam cætera, quanquam dignitate propemodum paria, vt tribuuntur, sic auferuntur: in hoc fortunæ hactenus licet, vt dari possit. Mihi verò etiam illud gratulatione dignum videtur, quòd successi Iulio Frontino, principi viro, qui me nominationis die per hos continuos annos inter sacerdotes nominabat, tanquam in locum suum cooptaret: quod nunc euentus ita comprobauit, vt non fortuitum videretur. Te quidem (vt scribis) ob hoc maximè delectat auguratus meus, quòd Marcus Tullius augur fuit. Lætaris enim quòd

quis medicum medicandi arte prohibeat, musicum musica, diuinum diuinatione. His enim appellatio detrahi potest, via & facultas nequaquam. *Alia officia insignia*) sacerdotia, magistratus, legitur etiam cætera. *Paria*) auguratui. *Vt*) à fortuna ad breue tempus. *Hactenus*) in hac re tantùm. *Fortuna licet*) fortuna dominatur, vt dari possit, nõ vt adimatur. *Iulio Frontino*) Sextus Iulius Frontinus vir Consularis Prætura vrbana gessit, Vespasiano iterum, ac Tito Coss. & eo eiurante Domitianus Prætura cepit. Frontinus igitur curam Britanniæ, ac molem sustinens magnam quantum licebat validam, & pugnacem Silurum gentem armis subegit super virtutem hostium locorumque difficultatem eluctatus; aquarum præfectus à Nerua creatus libellum de Aquæ ductibus vrbem influentibus edidit. auguratum gessit, secessu Tarracinensi oblectabatur, re militaris peritus. Traiano libros strategematicos dicauit, scripsit longè plura, quæ simul cum aliis communi literarum iactura olim intercidère. summus iurisconsultus Secundo interdum respondit, Martialem ac cæteros scriptores fouit, moriens vetuit sibi sepulchrum construi. Fuit & Iulius Fronto Tribunus vrbanarum cohortium ab Othone exautoratus, & Claudius Frontinus suo Antonino P.o. Principem ergo virum appellauit Frontinum, scilicet dignitate, autoritate, disciplina, & rebus præclare gestis. *Nominationis die*) prin-

principio anni autore Tacito, quo sacerdotes solent nominare, quos dignissimos suo sacerdotio iudicent. *Hos*) proximos neci suæ, an verius, quibus Frontinus augur fuit. *Inter sacerdotes*) inter eos quos dignos tali sacerdotio credebat. *Cooptaret*) eligeret. Tranquillus in cooptandis per collegia sacerdotibus neminem nisi iuratus nominauit. M. Tullius de Claris Oratoribus, scribit nouos augures ab aliis auguribus in collegium cooptari, & inaugurari. & augurum institutis, qui inauguratus esset, ab inaugurato loco parentis coli debere. [Et in epistolis ad Appium, refert non modò nefas fuisse in collegio augurum violare amicitiam, sed ne cooptari quidem sacerdotem licuisse, qui cuiquam ex collegio esset inimicus.] *Enituit*) quòd mortuo ei in auguratu successit. *Non fortuitum*) sed diuinum. *Tullius augur fuit*) post Crassi interitum Cicero factus est augur.

Insistam) Sequar vterque enim Quæsturam, Prætura m, Augur atum, Consulatum gessere. *Sacerdotium*) auguratum. *Iuuenior*) ita habent omnes codices præter vnum, quos viderim. Iunior enim secundum grammaticos, sed iuuenior secundum analogiam. *Ingenium*) eloquentiam; vim & copiam dicendi. *Aliqua ex parte*) in eloquendi studio. nam & metra scripsit, ac philosophiam primus. Cic. Latine qui docuit: an magis in aliqua parte oratoriæ. *Quæ sunt in manu hominum*) dignitates quas homines cuilibet conferre possunt. *Illud*) ingenium. C c. *Nisi a diis*) natura primum atque ingenium ad dicendum vim afferunt maximam. nam animi atque ingenij celeritas quidam motus esse debent, qui ad excogitandum acu e, & ad explicandum, ornandumque sunt vberes, & ad memoriam firmi atque diuturni. sed quis est qui hæc putet vtre accipi posse? Præclare enim res se habet, si hæc accendi, aut commoueri arte possint: inseri quidem & donari ab arte non possunt omnia. Sunt enim illa dona naturæ. Quidam ita rebus habiles, ita naturæ muneribus ornati, vt non nati sed ab aliquo deo facti esse videantur. Quare non possum non ingenio primas partes concedere. Hæc M. Tullius diuinum & inauditum lumen eloquentiæ ac sapientiæ, parens profecto nostrarum literarum, immortalis ingenij beatissima vbertas dono quodam prouidentiæ, in quo totas virtutes suas experiretur eloquentia.

honoribus eius insistam, quem æmulari in studiis cupio. sed vtinam, vt sacerdotium, idem & Consulatum, multò etiam iuuenior quàm ille, sum consecutus: ita senex saltem ingenium eius aliquæ ex parte assequi possim. Sed nimirum, quæ sunt in manu hominum, & mihi, & multis contigerunt: illud verò, vt adipisci arduum, sic etiam sperare nimium est, quod dari nonnisi à diis potest. Vale.

C. PLINIVS VRSO SVO S.

AVSAM) Iulius Bassus sæpe in iudiciis periclitatus, deinde Bithyniam sortitus, rediit reus, quòd quædam accepisset à prouincialibus. princeps accusationis fuit Theophanes, legatorum vnus: defensus tamen acriter

AVSAM per hos dies dixit Iulius Bassus, homo laboriosus, & aduersis suis clarus. Accusatus est sub Vespasiano à priuatis duobus; ad Senatum remissus diu

Secundo & Albino, tandem absoluitur. Quod Vrsum amicum admoneat, ad Ve-

ſum alibi Secundus ſuper eadem re ſcribit. Dionis abbreuiator refert Vrſũ fuiſſe in aula Domitiani autoritate præditum, à quo Domitiani Imp. vxorem adulterj accuſatam. Ad Vrſum mittit epicedion Statius in ſyluis pro morte Pileti: apertè oſtendens fuiſſe cauſidicum. *Iulius Baſſus*) Baſſos pleroſque notauimus per ea tempora, Gallium Baſſum Præfectũ oræ Ponti, virum integrum & probum Salci Baſſi poëtæ excellentiſſimi ſuorum temporum meminere Tacitus, & Iuuenalis. Iulium Baſſum declamatorem recitat Senec. in controuerſijs, non Ionium vt interdum ſcriptum offendes. Facit tamen Fabrj teſtimonium legi debere Iunio Baſſum, quem hominem dicacem & cognomento Aſinum album, ac à ſe puero cognitum, idem tentatur, in Baſſum interdum Mar. Aurelio Baſſo prodit Vlp. diuum Pium reſcripſiſſe. Plin. ſenior Iulium Baſſum qui de medicinis Græcè ſcripſit, nominat. Secundus ad Traianum aſſerit acta Iulij Baſſi reſciſſa: dictúmque à Senatoribus ius omnibus: de quibus ille aliquid te conſtituiſſet ex integro agendi duntaxat per biennium. *Laboriosus*) qui multos labores ſuſtinuit. *Aduersis*) propter res aduerſas. nihil enim eſt in omni vita Cicerone referente ad laudem illuſtrius, quàm calamitas ipſa. *Priuatis*) ſine dignitate. *Remissus*) à Veſp. *Ad Senatum*) ad iudicium Senatus.

Pependit) antequam abſolueretur, in ambiguo fuit. *Vindicatus*) liberatus. *Vt Domitiani amicus*) tanquam ſuſpectus quòd Domitianum foueret: inter quem & Titum erant ſimultates. *Reuocatus à Nerua*) reſtitutus in patriam generali edicto Neruæ qui autoritate Senatus cenſuit decreta à Domitiano reſcindenda. quare multi ab exilio redierè, inter quos Ioannes Apoſtolus ex Patmo. *Sortitus*) per ſortẽ adeptus. *Bithyniam*) prouinciam in Ponti exordio ad partem ſolis orientis, Thraciæ oppoſitam, opulentam ſanè & vrbium diuitem. Læta quidem regio eſt, atque omni referta vbertate, teſtamento alterius Nicomedis filij Romanis relicta. Traxere Bithyni originem à Thracibus, qui cum Rheſo ad Ilion caſtrametati ſunt: nam rege ſuo interfecto vltra Byzantium trãſgreſſi prope Bithyn fluuium, vnde nomen accepere, conſederunt: deinde famè compulſi, in Bebryciam rediere, & Bithyniam pro Bebricia à fluuij nomine, iuxta quem habitauerant, appellarunt. Herodotus, inquit, Thraces tranſgreſſi in Aſiam vocati ſunt Bithyni, prius appellati Strymonij, quòd Strymonem accolerent. Quidam græcorum à Bithyno Iouis & Thraciæ filio cognominatam prouinciam tradiderunt: quibus aſtipulatur Solinus; tantum nomine parentum ſuppreſſo. Strabo verò hæc refert, Bithyni cùm prius Myſij eſſent, à Thracibus Bithynis, & Thynis, qui ibi habitauerunt poſtea ſunt appellati. Eadem fere ſentit Plin. quo autore Thyni omnem oram Boſphori tenent, interiora Bithyni. *Varias ſententias*) cenſuit enim Bebius Macer Cos. deſignatus lege Repetundarum teneri, Cepio H ſpo ſalua dignitate iudices dandos, Senatus decreuit vt acta Baſſi reſcinderentur. *Pomponius Rufus*) vir Conſularis. *Peritus*) in ſecunda lectione fuit paratus. *Vehemẽs*) acer. *Theophanes*) alius Theophanes poeta, quem Græcè Pompeij geſta ſcripſiſſe Tullius aſſerit. hodie quoque Theophanis extat Græcum epigramma. *Legatis*) Bithynis *Fax*) vehemens cauſa. *Stimulus*) cauſa Valerius, Cn Carbo orientium ciuilium malorum fax ardentiſſima. *Fundamenta*) argumenta fortiora.

pependit: tandemq; abſolutus vindicatúſque eſt. Titum timuit, vt Domitiani amicus: à Domitiano relegatus eſt, reuocatus à Nerua: ſortitúſque Bithyniam, redit reus. accuſatus non minus acriter, quàm fideliter defenſus: varias ſententias habuit: plures tamen, quaſi mitiores. Egit contra eum Pomponius Rufus, vir paratus & vehemens. Rufo ſucceſſit Theophanes, vnus ex legatis, princeps & fax accuſationis & origo. Reſpondi ego. Nam mihi Baſſus iniunxerat vt totius defenſionis fundamenta

Iacet-

iacerem: dicerem de ornamentis suis, quæ illi & ex generis claritate, & ex periculis ipsis magna erant: dicerem de conspiratione delatorum, quam in quæstu habebant: dicerem causas, quibus factiosissimum quemque vt illum ipsum Theophanem offendissent. eundem me volueratoccurrere crimini, quo maximè premebatur. in aliis enim, quamuis auditu grauioribus, non absolutionem modò, verumetiam laudem merebatur. Hoc illum onerabat, quòd homo simplex & incautus quædam à prouincialibus, vt amicus, acceperat. Nam fuerat in prouincia eadem Quæstor. Hæc accusatores furta ac rapinas, ipse munera vocabat. Sed lex munera quoque accipi vetat. Hîc ego quid a-

iacerem) collocarem, scilicet in deprecatione: quæ & in Senatu & apud populum principémque, ac vbicunque iuris clementia est, habet locum: in qua plurimum valet ex ipso qui reus est hæc tria in vita præcedere, si innocens, si bene meritus, si spes in futurum innocenter victuri, & in aliquo vsu futuri. Præterea si vel aliis incommodis vel præsenti periculo vel pœnitentiæ videatur satis pœnarum dedisse, extra nobilitas, dignitas propinqui, amici. in iudicio etiam ex magna parte hic locus sæpe tractatur. nam & diuisio frequens est, etiam si fecisset ignoscendum fuisse: idque in causis dubiis prævaluit. & epilogi omnes in eadem sæpe materia versari solent. *Ornamenta*) nobilitate, dignitate *Generis claritudine*) Basilorum familia peruetusta clarissimos viros protulit. Nobile autem id est quod ex bono prodiit genere, generosum, quod à sua natura non degenerauit. *Pericula*) quibus vita mortalium illustratur, & auditores commouentur ad misericordiam, & ex quibus vt infons euaserat. *Conspiratione*) malo consensu. *Delatorum*) inquorum accusatorum. *Quæstu*) nam quartam bonorum confiscatorũ partem habebant: inde quadruplatores dicti. *Factiosissimum*) factionum principẽ. *Causas*) dum æque prouincialibus iustitiam administrat. *Illum*) primum & acerrimum accusatorem. *Me eundem*) me Secundum. *Occurrere*) satisfacere. *Crimini*) furto, & rapinæ. *Aliis*) quæ obiiciebantur tanquam crimina. *Simplex*) ad delatores effugiendos. *Quædam*) munera. *Prouincialibus*) Bithynis. *Quæstor*) inde non mirum si multos habebat amicos. *Furta & rapinas*) controuersia de nomine, & constitutio definitiua. Furtorum duo esse genera refert Caius: manifestum & non manifestum. manifesti conuictus tenetur in quadruplum, quod rapi quidem sine vi non potest secundum Viuianum. furti non manifesti tenetur in duplum, vi bonorum raptorum in quadruplum Paulo contestante. *Lex*) Acilia, quam Manilius Acilius Glabrio de pecuniis repetundis seueriſſimam tulit: ne comperendinari quidem reum sinens. Tacitus tamen, inquit, Magistratuum auaritia Calphurnia scita peperit. nam secundum Modestinum plebiscito cõtinetur, ne quis præsidum munus, donúmque caperet: nisi esculentum, potulentúmve, quod intra dies proximos prodigatur. Non enim in totum xeniis, Vlp. autore, abstinere debet Proconsul, sed modum adiicere, vt neque modo se in totum abstineat, neque auare modum xeniorum excedat. Quam rem diuus Seuerus & Imp. Antóninus elegãtissimè epistola sunt moderati: cuius epistolæ verba hæc sunt, Quãtum ad xenia pertinet, audi quid sentimus: vetus prouerbium est, Valde inhumanũ esse, à nemine accipere, sed passim, vilissimum: & per omnia, auarissimum & quod mandatis continetur, ne donum, vel munus ipse Proconsul, vel qui in aliquo officio est, accipiat, emátve quid, nisi victus quotidiani causa, ad xenia non pertinent, sed ad ea quæ edulia excedent vsum. sed nec xenia producenda sunt ad munerũ quantitatem. Lege etiam Iulia de repetundis, Marcello respondente, nulla quantitas pecuniæ permittatur capi ab his, qui eo capite commemorantur: tametsi in præce-

dentibus ex auctoritate Venulij permittitur summa aureorum centum donò, mu-

gerem? quod iter defensionis ingrederer? Negarem? verebar ne plane furtũ videretur, quòd confiteri timerem: praterea rem manifestam inficiari, augentis erat crimen, non diluentis: præsertim cùm reus ipse nihil integrum aduocatis reliquisset. Multis enim, atq; etiam principi dixerat, sola se munuscula, duntaxat natali suo, aut Saturnalibus accepisse, & plerisq; misisse. Veniam ergo peterem? iugulassem reum, quem ita deliquisse cõcederem, vt seruari, nisi venia, non posset. Tanquam rectè factum tuerer? non illi profuissem, sed ipse impudens extitissem. In hac difficultate placuit medium quiddam tenere. Videor tenuisse. Actionem meã, vt prælia solet, nox diremit. Egeram horis tribus, & dimidia, supererat sesqui hora. Nam cùm è lege accusator sex horas, nouem reus accepisset, ita diuiserat tẽpora reus inter me, & eum qui dicturus pòst erat, vt ego quinque horis, ille reliquis uteretur. Mihi successus actionis silentiũ, finemq; suadebat. Temerarium est enim secundis nõ esse contentũ. Ad hoc verebar, ne me corporis vires iterato labore desererent, quem difficilius est repetere quàm iungere. Erat etiam periculum, ne reliqua actio mea & frigus vt deposita, & tædium vt resumpta, patefieret.

nereve. *Hic*) hoc loco ancipiti, contra legem. *Ego*) legitur etiam ergo.

Iter, modum, rationem. *Negarem*) vt præcipit M T. de Oratore, Illerunque, inquit, causæ inficiatione defenduntur: nam & de pecuniis repetundis, quæ maximæ sunt, neganda ferè omnia. *Planè*) nimium manifeste. *Inficiari*) negare. *Augentis crimen*) potius ad crimen augendum pertinebat. *Diluentis*) defendentis. *Integrum*) in facultate & arbitrio negandi. *Aduocatis*) mihi & Albino. *Principi*) Traiano. *Natali suo*) nam priuatorum natalibus solebant amici munera mittere, vt sæpe testatur Martialis. *Saturnalibus*) Saturni diebus, quibus xenia munera mittebantur amicis eodem autore, & apophoreta remittebantur. *Iugulassem*) enecassem, causa cecidissem. *Recte factum*) quòd iure accepisset munera. *Impudens*) qui contra leges niteretur. *Medium quiddam*) vt nec concederem nec tuerer rectè factum. *Tenuisse*) seruasse. *Nox diremit*) interuentu noctis interrupta est. Ciceroniana imitatio. sic enim ad Quintum fratrem scribit, Sed, inquit, vt prælia solet, quia historici hoc dicendi genere vtuntur cum nocte superueniente vterque exercitus intermissa pugna receptui canit. *Sesquihora*) vna & dimidia, nam Tacitus sesquiplagam pro vna & dimidia dixit. sic Persius, Sesquipedalia verba. & Columella, sesquiculearia dolia, sesquimodium, sesquioperam, sesquimenses pullos. *Ex lege*) quæ longissimum spatium ad agendum largitur, sed maius reo cui semper fauorabilior est. nam M Tull. pro domo sua tradit multa ad placandum atque ad miserendum reis concessa. & Apuleius asserit reum amplum dicendi spatium habuisse. *Reus*) Bassus. *Eum*) L. Albinum coaduocatum. *Reliquis*) quatuor. *Successus*) bonus euentus. *Finem*) vt actioni finem imponerem. *Temerarium*) sententia, color. *Iterato*) redintegrato. *Repetere*) intermissum resumere. *Iungere*) continuare. *Reliqua actio*) reliqua pars actionis. *Frigus auditorum*) negligentiam. sicut plerunque M. T. ad Q. fratrem, vel etiam mei iam depositi feruore. *Tædium vt resumpta*) nam repetita res fastidium affert, vtpote iam præcognita: vnde illud δὶς κακὸν οὐδεὶς ἅπαξ.

Vt enim

Vt enim faces ignem assidua concussione custodiunt, dimissum ægerrimè reparant: sic & dicentis calor, & audientis intentio cõtinuatione seruatur, intercapedine & quasi remissione languescit: sed Bassus multis precibus, penè etiam lacrymis, obsecrabat, implerẽ meum tempus. Parui, vtilitatemq; eius prætuli meæ. Bene cessit: inueni ita erectos animos Senatus, ita recentes, vt priore actione incitati magis quàm satiati viderentur. Successit mihi Lucius Albinus, tam aptè, vt orationes nostræ varietatem duarum, contextum vnius habuisse credantur. Respondit Herennius Pollio instanter & graviter. Deinde Theophanes rursus. Fecit enim hoc quoq; vt cætera, impudentissimè, quòd post duos, & Consulares, & disertos, tempus sibi, & quidem laxius, vindicauit. Dixit in noctem, atq; etiã nocte illatis lucernis. Postero die egerũt pro Basso Titius Homulus, & Frõto, misicè: quartũ diẽ probationes occuparũt. Censuit Babius Macer, Consul designatus, lege repetundarũ Bassum teneri. Cæpio Hispo salua dignitate iudices dandos: vterque rectè. Quî fieri po-

Vt enim faces) similitudinem infert per collationem quæ sumitur ante oculos negocij ponendi causa. Certamen fuit apud Athenienses currendi ab ara Promethei in vrbem cum facibus ardentibus, simul in cursu seruare facem accensam, quæ si fuisset extincta quamuis cursu præuenisset, nullam victoriam reportabat. [hinc illud, Vidi ego concussas mota face crescere flammas) *Concussione*) motu. *Dimissum*) sopitum. *Intercapedine*) intermissione. *Lãguescit*) debilior fit. *Meum tempus*) dicendi spatium mihi ex lege datum. *Meæ*) quia multum vires intendi, & laboris sustinui. *Erectos*) attentos. *Recentes*) integros, indefessos. *Senatus*) Senatorum. *Priore actione*) priore actionis parte. *Incitati*) ad vlteriora audiendum. [*Aptè*] conuenienter, opportunè] *Varietatem duarum*) nam quisque diuersis argumentis, & illo nitebatur. *Contextum vnius*) [ordinem. Valerius. an abigi debet Pontius ab horum exemplorum contextu?] quia exceperat actionem vbi Secundus defuerat: ita vt videretur vnum & idem corpus. *Herennius Pollio*) quo cum Flauio Consulatum gerente Dion asserit Titum interisse. nec ignoro Marcellum Iuniseonsulem referre Pollionem fuisse Consulem cum Pudente sub Antonino. Annotauimus alios Polliones per eadem tempora, quos consultò omittimus. *Instanter*) acriter, cum instantia contra conantem. *Dyscs*) Albinum, & Pollionem: nam de se non ita magnificè loqui solet. *Vindicauit*) assumpsit ad dicendum. *Laxius*) spatiosius. *In noctem*) post solis occasum contra maiorum institutum. *Titius Homulus*) in quibusdam exemplaribus scriptum fuit C. Titius Homulus, sed Iulij Capitolini testimonio probabilior est lectio. Valerius Homulus, qui Secundo familiaris pro Vareno Rufo causam egit. Eius multos iocos Antoninus Pius semper patienter tulit. vt cùm domum Homuli visens admiránsque columnas porphyriticas requisisset, vnde eas haberet: taspondit Homulus, cùm in domum alienam veneris, & mutus & surdus esto. Idem Lucillam matrem M. Antonini philosophi in viridio venerantem simulacrum Apollinis videns, Pio insusurrauit, Illa nunc rogat, vt diem tuum claudas, & filius imperet: quod verbum omnino apud Pium nihil valuit. *Probationes*) testes, tabulæ, rumores, [quòd Rufus deliquisset.] *Babius Macer*) cui Appiæ viæ cura demandata, cum Proconsul rexisset Hispanos: eodem im-

go missum à Vespasiano ad Iosephum latitantem: & postea præfectum Alexandriæ. Valerius autem Paulinus accusatus est, & à pluribus proditionis insimulatus, dum Celso otiosè auxilium fert, quod propter religionem non esset functus ducis officio: prædia in Forojulienſi agro possedit: famæ ac immortalitatis vnicus amator Consul creatus est: & Secundo arcta familiaritate coniunctus: nam moriens ei ius libertorum suorum reliquit.

Referendum) ponendum in consultatione. *De Theophane*) an Theophanes reus peragendus esset. *Legationem renunciasset*) postquam functus esset legatione: nec amplius ageret legatum. nam legatus iure non poterat accusari: quod testantur Iurisconsulti, & nos libro tertio recitauimus [legitur etiam legationem renunciasset.] *Illa ipsa*) quo dicendi modo vtitur Seneca in epistolis. Est enim remissus, & de medio petitus, epistolari stilo conueniens *Lege*) reperundarum, qua cauebatur puniri eum, qui iniustè accusasset [*Maxima*) maiori. superlatiuum pro cõpara tiuo.] *Non sunt persecuti*) non comprobarunt. nam Consules designati, quod referebatur primi censebant, ac deinceps reliqui Senatores: verum Consules qui tunc consulatum gerebant, senatui præsidebant: & quicquid placuisset, decernebant. *Tulit famam*) summè laudatus est. *Fauorabilem*) gratiosum, charum. *Vetus fama*) diſcriminum. dum referebatur olim sæpius periclitatum. *Renouata*) reducta in recentem memoriam hac Bithynorum accusatione. *Nomen*) Bassi. *Squalida*) situ obsita. vocabulum secus ab antiquis acceptum Gellio, & Macrobio autoribus. *πρόδρομον*) præcursatricem, prænunciam. *Plenam*) copiosam. *Onustam*) multas res complexam. *Tanta re*) tanti ponderis, & momenti. *Retractanda*) emendanda.

hoc amplius censuit referendum de Theophane cùm legationem renunciasset. Arguebatur enim multa in accusatione feciſſe, quæ illa ipsa lege, qua Bassum accusauerat, tenerentur. Sed hanc sententiam Consules quanquam maximæ parti Senatus mirè probabatur, non sunt persecuti. Paulinus tamen & iustitiæ famam, & constantiæ tulit. Missio Senatu Bassus magna hominum frequentia, magno clamore, magna gaudio exceptus est. Fecerat eum fauorabilem renouata diſcriminum vetus fama, notúmque periculis nomen, & in procero corpore mœsta & squalida senectus. Habebis hanc interim epistolam πρόδρομον: expectabis orationem plenam, onustámque expectabis diu. neque enim leuiter & cursim, vt de re tanta, retractanda est. Valc.

C. PLINIVS SABINO SVO S.

SCRIBIS) Monet Sabinum, & libertatem & legatum deberi Modesto seruo: cui Sabina legatum dederat tanquam liberum esse iussisset: quod

SCRIBIS mihi, Sabinã, quæ nos reliquit hæredes, Modestũ seruum suum nusquam liberum esse iussisse: idem tamen sit ad scripsisse legatum, Modesto, quem liberum esse iussi.

tamen nusquam apparebat relictis sibi hæredibus Sabino & Secundo. Occurrunt nobis ex diuersis scriptoribus per illa tempora quibus Secundus claruit, multi Sabini, vt ambiguitas oriatur ad quem scripserit. nam Iustinianus refert Iulium Sabinum male tractantem seruos, in quem rescripsit Antoninus Pius. eundem imperatorem autor Vlpianus Iubentio Sabino rescripsisse. Sabinus item Antonius matrem habuit Iuniam Valerianam & filium Antoninum. Callistratus tradit Sabinum Maximum fuisse sub Adriano. & eodem imperante Suidas Sabinum declamatorem. Crediderim tamen magis fuisse Cæsium Sabinum, quem Secundus ad præsidium & ornamentum sui sumpserat. Auli Pudentis municipem totius Vmbriæ decus ad eum librum septimum Martialis mittit, & nono post laudem lacus eiusdem, rosaceam coronam. quamuis Pomponio memorante, Cassio Iurisperito successit Cæsius Sabinus, qui plurimum potuit Vespasiani temporibus, ad quem rescripsisse Adrianum retulit Vlpianus. *Iussisse*) legale verbum. *Ascripsisse legatum*) inst tutis vniuersalibus hæredibus testamento, legatum postea Modesto rel quisse his quidem verbis: Modesto, quem liberum esse iussi, legatum relinquo.

Quæris quid sentiam? Contuli cum prudentibus. conuenit inter omneis nec libertatem deberi, quia non sit data: nec legatum, quia seruo suo dederit. Sed mihi manifestus error videtur: ideoq; puto nobis quasi scripserit Sabina faciendum quod ipsa scripsisse se credidit. Confido accessurum te sententiæ meæ, cùm religiosissimè soleas custodire defunctorum voluntatem, quam bonis hæredibus intellexisse pro iure est. Neque enim minus apud nos honestas quàm apud alios necessitas valet. Moretur ergo in libertate sinentibus nobis, fruatur legato, quasi omnia diligentissimè cauerit. Cauit enim quæ hæredes elegit. Vale.

Contuli) communicaui. In eundem sensum Papinianus inquit. Nicostratus cùm de ea re mecum contulisset, dixi posse defendi. *Cum peritis iuris*) Legitur in multis exemplaribus cum prudentibus in eundem sensum: nam responsa prudentium sunt sententiæ & opiniones eorum, quibus permissum fuit iura publicè interpretari, & à Cæsare ius respondendi datum est, qui Iurisconsulti appellantur. horum omnium sententiæ & opiniones eam autoritatem tenebant, vt iudici ex constitutionibus non liceret à responso eorum recedere. *Conuenit inter omnes*) consentiunt omnes. Similis locutio in sensu apud Iuuenalem, sæuis inter se conuenit vrsis. & Martialis, [Cùm sitis similes paréſque vita, „Vxor pessima, pessimus maritus: Miror non bene conuenire vobis. & Tranquillus in Claudio, Veneno quidem occisum conuenit.] *Libertatem deberi*) liberum esse debere. *Non sit data*) nusquam enim apparebat eum liberum esse iussisse. *Nec legatum*) debere *Seruo suo*) ergo Modestus hoc iure priuabatur libertatis fauore: & legati iure habendi, & omne beneficium rediebat ad hæredes Sabinæ, Sabinum scilicet & Secundū: nam quod serui nostri ex quacunque causa acquirunt, id nobis acquirutur. Ipse enim seruus, qui in potestate alterius est, nihil suum habere potest: ideo conuenienter legatum nobis per eundem acquiritur. [*Error*) Sabinæ.] *Quasi scripserit Sabina faciendum*) concedendam libertatem, & legatum Modesto: tanquam si apertè hoc cauisset Sabina, [sicut iuris est secundum Iustinianum in institutionibus, seruum etiam sine libertate hæredem instit tutum liberum fieri, & pariter seruo à domino liberis tutori dato nulla facta libertatis mentione, tamen libertatem intelligi datam. Hic multum non dissimile Labeonis illud titulo de constitutionibus, Hæres, inquit, meus Sticho, seruo meo, quem in testamento liberum esse iussi, aureos quinque

quos

quos in tabulis debeo, dato: nihil seruo legatum esse, quia dominus seruo nihil debere potuit. Ego puto secundum mentem testatoris naturale magis, quàm ciuile debitum spectandum esse, & eo iure vtimur. Quamuis illa verba, quem liberum esse iussi, sint enunciatiua, quibus non ostenditur libertas data, sed tamen disponunt: quia Caio de regulis iuris referente libertas omnibus rebus honorabilior est. *Scripsisse*) scriptis libertatem dedisse. *Voluntatem*) vltimam. *Intellexisse*) si non expresse: tamen tacitè. *Boni*) vt nobis. *Pro iure*) loco iuris. *Necessitas*) summum ius. *Moretur*) esto, maneat Modestus. *Gauisi*) prouiderit Sabina. vtitur autem verbis Iurisconsulti propriis. *Caute*) diligentissimè. *Bene*) quia nos boni sumus.

C. PLINIVS MINVTIANO SVO S.

AVDISTI) Minutiano Liciniani exilium narrat, in quod pulsus fuerat à Domitiano reus incestus cum virgine Vestali: simul & illius vitia taxans, & fortunæ mobilitatem notans. *Valerium Licinianum*) Liciniani Hispani municipis Martialis mentio fit apud eundem poëtam. Vir Celtiberis non tacendè gentibus: Nostræque Laus Hispaniæ Videbis alteram Liciniane Bilbilim. & mox, Te Liciniane gloriabitur nostra: Nec me tacebit Bilbilis. *Profiteri*) oratoriam docere. *Sicilia* olim Italiæ coniuncta, mox interuentu freti diuulsa: omnium insularum fertilitatis claritudine celebrata. Italia superiorem diceres frumento, melle, croco, aliisque primulis: & meritò Romanorum horreum appellatam. Trinacria & Triquetra à pluribus nominata est, à tribus angulis & promontoriis, quibus in diuersa procurrentibus Δ literam efficit, & lucidides Sicaniam cognomina ab incolis, quos quidam putarunt indigenas: postremò ab Italis, qui Siculi dicebantur in eam vulgo profectis, Sicilia vocata: siue (vt alij) à Siculo rege. Sunt qui credant à Sicano Iberiæ flumine nomen traxisse. Eius autem Insulæ ambitum stadiorum quatuor millium trecentorum sexaginta Siculus Diodorus protulit: maiorem facit Plinius, ex autoritate Agrippæ, circuitu scilicet patentem septingentis centum decem octo

AVDISTINE Valerium Licinianum in Sicilia profiteri? Nondum te puto audisse. Est enim recens nuncius. Prætorius hic modò inter eloquentissimos causarum actores habebatur: nunc eò decidit vt exul de Senatore, rhetor de oratore fieret. Itaque ipse in præfatione dixit dolenter, & grauiter, Quos tibi fortuna ludos facis? Facis enim ex professoribus senatores, ex senatoribus professores. Cui sententiæ tantum bilis, tantum amaritudinis inest, vt mihi videatur ideo professus vt

miliarils. Siciliam etiam minorem Strongylen appellatam idem autor. *Non ius Prætorium*) à Prætore missus: sicut dicimus prætoriam portam, & prætorium præconem. [nã Sicilia à prætoribus regebatur.] Vel prætorius, prætoria dignitate præditus. Nam per Suetonij verba colligitur Licinianum fuisse virum prætorium. *Recens*) nuper à Sicilia in vrbem qui venerat. *Hic*) Licinianus. *Modo*) aliquot ante annos. *Causarum actores*) causidicos. *Rhetor*) artis dicendi magister, orator qui eam exercet. Græci tamen rhetorum pro oratore passim vsurpant. *Præfatione*) qua breuibus explicari solet scriptoris intentio antequam opus aggrediatur: aliquando etiam pro excusatione absolutè ponitur. *Grauiter*) quod explicatur per sequentia, quibus multum ponderis verbis inest. *Fortuna ludos facit*) [homines tãquam pilas habens.]

Sunt qui in fortunæ iam casibus omnia ponunt, Et nullo credunt mundum rectore moueri, Natura volente vices, & lucis, & anni. hæc Iuuenalis, qui ambiguum an imitatus sit Secundum satyra septima, an Secundus Iuuenalem. fuerunt enim contemporanei: nam inquit, Si fortuna volet, fies de rhetore Cõsul. Si volet hæc eadem, fies de consule rhetor: Valerium Piciniarum sanè monstrans. *Professoribus*) hac epistola sermocinatio absoluitur, cæterarum exornationum pulcherrima. nihil autem in vrbe fuit eloquentia, vel ad vtilitatem fructuosius, vel ad dignitatem amplius nam plurimos ex obscuro genere ad opes & magistratus summos illa præduce peruenisse testantur Fabius, Tacitus, & Ausonius. *Bilis*) virus fellis, & quia Plinij verba satis appositè isti loco faciunt, ea transcribã. Sed in felle nigro insaniæ causa, [homini] mórsque toto reddito. hinc & in mores crimẽ bilis nomine: adeo magnum est in hac parte virus, cùm se effundit in animum. *Ideo*) ob hanc tantùm causam.

Hæc) hanc sententiam grauissimam. *Græco pallio*) quo vestis genere Græci philosophi vtebantur, quinimmo mortui amiciebantur: descendebat autem vsque ad calceos. *Iure toga carent*) non possunt togam ferre veterum Romanorum indumentum: vtpote qui iure ciuium Romanorum priuati sint: nam cui aqua & igni interdictum est, nec testamentum valet quod ante fecerit, nec quod postea fecerit: bona quoque quæ tunc habuit cum damnaretur, publicabuntur: & libertatem, & ciuitatem, cognationes, affinitates omnes, quas ante habuit, amittit: & eius existimatio consumitur: ac demum vltimo supplicio secundum Iurisconsultos affici dicitur. Ideo autem quem Romana ciuitate pellebant, aqua & igni interdicebant, communione omni ciuitatis priuatum significantes, quòd duobus his elementis maximè humana indiget vita. vnde nouæ nuptæ quãprimum mariti domum ingrediebatur, aqua & ignis à sponso per manus tradebatur. *Composuit*) sumpsit habitum dicturi, [pallium amicuit. sicut de Isæo recitauit.] *Habitum*) Græcum. *Latine*) Siculi primum lingua barbara, deinde Græca, postremo Latina vsi sunt: quare trilingues Apuleius vocat. *Declamaturus*) fictam causam acturus. Est enim declamatio, exercitatio, & imago iudiciorum & consiliorum: vt per eam possimus peruenire ad veram actionem causarum, quare debet esse similis veritati. & declamare est mediocriter orare: dicere verò, bene. *Dignum*) putemne dignum hoc supplicio? [quidam volunt illa verba esse Licinij: vt sit sensus, illum esse dignum dicere tristia & miseranda, qui studia litterarum incesto maculauerit. alij potius Plinio asscribunt.] *Studia*) eloquentiæ. *Incesti scelere*) quòd putabatur cum Vestali concubuisse. *Incertum*) in ambiguo est, an Licinianus confessus incestum, quia id verè patrasset, an quia grauiora supplicia quàm exilium timebat, si negasset. *Grauiora*) virgas & necem. *Inuidia*) hominum maleuolentiæ. *Corneliam Vestalium Maximam*) Cornelia ex familia Cossorum capta in locum Læliæ defunctæ, Ne-

hoc diceret. Idem cùm Græco pallio amictus intrasset (carent enim togæ iure, quibus aqua & igni interdictum est) postquam se composuit, circumspexitq; habitum suum, Latinè inquit, declamaturus sum: dicens tristia & miserãda. Dignum tamẽ illum qui hæc ipsa studia incesti scelere maculauerit. Confessus est quidem incestum: sed incertum, vtrum quia verum erat, an quia grauiora metuebat, si negasset. Fremebat n. Domitianus, æstuabatq; ingenti inuidia destitutus. Nam cum Corneliam Vestalium Maximam defodere viuam concupisset, vt qui illustari seculum suum eiusmodi exẽplo arbitraretur, Pontificis maximi iure, seu potius immanitate tyranni, licentia domini, reliquos

ctæ. Nerone Imperante olim absoluta, ac multo pòst reperta accusatione convicta à Domitiano defodi iussa est, autore Tranquillo, & Eusebio in Chronicis: quanquam is paulo supra in rebus Domitiani iam dixerat tres virgines Vestæ ob stuprum damnatas. Dionis abbreviator ibidem inquit, Ne supplicijs quidem Vestalium abstinuit post mortes & exilia multorum procerum, sed tanquam incestas puniit: vt cùm dura asperáque de illis inquisitio fieret, & multis insimulatis ac interfectis, Ælius Agrippa vnus ex pontificibus non sustinuerit vltra, sed deterritus in ipso concilio expiraverit. Alij codices habent Corneliam Maximiliam Vestalem. *Defodere vivam*) quam consuetudinem mox diffusè targemus. *Illustravit seculum suum*) celebrati in posterum tempora Imperij sui. *Eiusmodi*) notabilibus, punitione Vestalium, quam neglectam à Vespasiano & Tito Domitianus severè exercuit. Ocellatis fororibus & Varonillæ Vestali liberum mortis arbitrium permisit, & corruptores earum relegavit. Hoc Panvinius laudat. Tacitus circa finem fragmentatæ historiæ, Cerealem patrasse stuprum cum Claudia sacrata muliere refert. *Pontifex Max. iure*) cui licebat inquirere Vestalium crimina & vindicare, denique omnes sacras causas diiudicare. Fuit autem pontifex Max. Domitianus, quod testantur ærea ipsius numismata. & Iuvenalis satyra quarta de eo loquens, Destinat hoc monstrum cymbæ iniquæ magister Pontifici summo. *Immanitate tyranni*) crudelitate mali principis. *Licentia*) iniusta potestate. *Domini*) se dominum & deum appellari iussit, tradente Tranquillo, & Martiale sic adulante, sed post eius in-

Pontifices non in regiam, sed in Albanã villam convocavit. Nec minore scelere quàm quòd vlcisci videbatur, absentem inauditámque damnavit incesti, cum ipse fratris filiam incesta non polluisset solùm, verum etiam occidisset. Nam vidua abortu periit. missi statim Pontifi-

ces) minores, qui in potestate maximi erant. *Regiam*) palatium. *Albanam villam*) quò sæpissimè convocabat patres in consilium. Iuvenalis carmen extat de re consulta super Rhombo in secessu Albano: vbi asserit Suetonius confixisse eundem Imperatorem multas feras, & Martialis quinquatria singulis annis Minervæ celebrasse. Sed non sine ratione, si tamen ea ratione motus, de nece Vestalis deliberaturus pontifices in Albanum accivit, quòd scilicet sacerdotium Vestalium institutum esset a Troianis, qui Albam condidere. Fuerant igitur Vestales primo Albæ, inde Romam translatæ. *Nec minore*) sensus est condemnavit Corneliam indicta causa, quod erat non minus scelus, quàm quòd ita videbatur illam trahere ad vltionem. *Vltisci*) non punire. *Absentem*) in vrbe. *Inauditam*) indicta causa. *Incesti*) stupri. nam incestus committitur inter sacras personas & affines. *Fratris filiam*) Iuliam Titi filiam, quam adhuc virginem oblatam in matrimonium recusaverat, & Sabino collocatam corrupit, mox interfecto marito ardens flammè & palàm dilexit, vt causa mortis illius extiterit, cùm coegisset abortum facere: vnde in illum Satyricum fulgur strinxit Iuvenalis, Cùm tot abortivis fœcundam Iulia vulvam Solveret, & patruo similes effunderet offas. Statuam amoris indicium è lygdo marmore, & manu tenentem cestos ei fieri iussit Domitianus. vnus tamen Philostrati interpres libro sexto mendosè traduxit Iuliam Domitiani ex filia neptem: Nonnulli, inquit, laudabant Domitianum, quòd Romæ templum Vestæ purgasset, virginibus ob zonarum causa interemptis, & quia rem cum viris habuisse culparentur: cùm oporteret eas castas atque intactas Iliensem Palladem, & ignem perpetuum custodire: ac ipse agnato suo Sabino interfecto Iuliam duxerat vxorem: erat autem Iulia Domitiani ex filia neptis, cùm Græcè legatur illam fuisse fratris Titi filiam. *Abortu*) infante ante legitimum nascendi tempus excusso ab vtero.

Defodiendam necandámque) quæ Vestalium virginitatem prodiderat, viua ad portam Colinam defodiebatur tumulo, qui sceleratus campus appellabatur intra vrbem: vbi subterranea domus mediocris erat, in quam è loco superiore descendebatur. Iacebat in eo stratus lectulus, & lucerna ardens: primitiæque rerum earum, quæ sunt ad victum breues quędam, panis, aqua in vase, lac, & oleum: quasi caueret ipsa domus ne fame eius corpus interiret, quæ maximis expiationibus dedicata esset: ipsam verò pœnæ obnoxiam feretro impositam: & exterius, obtectam, lorisque ligatam: quo neque vox queat etiam audiri. per forum vehebant deflentibus eam ac præmittentibus amicis, atque cognatis. cæteri cum silentio accedebant: & sine voce graui cum mœrore quodam deducebant. neque aliud spectaculum horribilius erat, neque alium diem ciuitas mœstiorem agebat: cùm verò ad iam prædictum locum feretrum delatum erat, solutis vinculis à ministris sacerdotum Princeps precatus arcana quædam, sublatisque ad deos manibus, ad supplicium adducebat eam capite opertam, constituebátque in scalis in domicilium deferentibus, deinde ipse cum aliis sacerdotibus auertebatur: cùm autem illa descendisset, & scalæ tollebantur: ac multa desuper iniecta humo domicilium operiebatur, adeo vt is locus reliquo tumulo æqualis esset. hoc modo scelus detestantes: verùm ne religionem quidem fugiebant: nam sacerdotes eum locum postea adeuntes parentabant. Ideo autem conuictas incesti alia pœna non afficiebant, quòd cadauera comburebantur. Illis igitur id tribuere iniustum iudicabant, quæ negligenter sacrum ignem obseruassent: an magis quòd corpus maximis ac sanctissimis religionibus consecratum interficere, & mulieri sacræ manus inferre nefas putantes rationem inierunt, qua subterraneo specu defosso obrutæ per se morerentur Dionysius, à quo & Plutarcho maiorem prædictorum partem mutuati sumus, scribit Vestales corruptas virgis cæsas occidi solitas: postea institutum Romanorum, vt quidam ferunt, Tarquinij Superbi, vt viuæ defoderentur, quem morem Iuuenalis monstrat Satyra quarta. cum qua nuper victa iacebat Sanguine adhuc viuo terram subitura sacerdos. sed apertius in Fastis Ouidius, Nullâque dicetur vittas temerare sacerdos. Hoc duce, nec viua defodietur humo. Sic incesta perit, quia quam violauit, in illa Conditur, & Tellus Vestâque numen idem est. *Vestam.*) quam alij flammam, alij terram esse volunt, ideo mulierem fingunt terram tympanum ferentem, quia terra ventos in se concludit. *Cæsar.*) Domitianus. *Qua me. Sacra faciente*) pro eo sacrificante: Vestalium sacra nulli cuipiam fas est scire. Legimus tamen vti consueuisse in sacrificiis muria, sale scilicet in pila tonso & in ollam fictilem coniecto, ac in furno præcocto, deinde in aquam misso. *Vicit*) triumphauit. nam de Cattis & Dacis post varia prælia duplicem triumphum egit. de Sarmatis lauream tantùm Ioui Capitol. non tetulit. bellum ciuile motum à L. Antonio superioris Germaniæ præside confecit absens mira felicitate. hæc Tranquillus, quæ Martialis sæpius suis scriptis inseruit.

Defodiendam necandámque curarent. Illa nunc ad Vestam, nunc ad cæteros deos manus tendens, multa, sed hoc frequentissimè clamitabat, Me Cæsar incestam putat: qua sacra faciente vicit, triumphauit. Blandiens hæc, an irridens, ex fiducia sui, an ex contemptu principis dixerit, dubium est: dixit donec ad supplicium nescio an innocens, certè tanquam nocens ducta est. Quinetiam quum in illud subterraneum cubiculum demitteretur, hæsissétque descendenti stola, vertit se, ac recollegit. Cúmque ei carnifex manum daret, auersata est, & resiluit: fædumq; contactum quasi planè à casto puróque corpore nouissima sanctitate

seruit. vt libro nono, Cornua Sarmatici ter perfida contudit Histri. Sudantem Getica ter niue lauit equum. *Blandiens*) Domitiano quòd vicisset, & triumphasset. *Irridens*) quia victus potius à barbaris fuit ille, & simulatum triumphũ egit. *Sui*) quòd se puram sciret. *Dixerit*) hæc, me Cæsar & reliqua. *Innocens & nocens*) annominatio. *Cubiculum*) antrum ad portam Colinam, repete præcedentia. *Demitteretur*) per scalas. *Stola*) vestis muliebris rugosa, autore Varrone, Martiale, Nonio: at Olympiacæ stolæ forma, teste Apuleio, talis fuit, picta vestis ex humeris pone tergum dependens, talorum tenus vario colore visenda: circumnotatis animalibus insignita: hinc dracones Indici, inde gryphes hyperborei. *Recolligit*) composuit stolam ne pudenda deregeret: quod fecere Pompeius, & Cæsar in nece sua. Recolligere alias est confirmare & reficere animum. M. Tullius, Manifesto furto perturbatus vbi se recollegit. Tranquillus, Reuocato rursus impetu aliquid secretioris latebræ ad colligendum animum desiderauit. *Carnifex*) minister iustitiæ. *Daret*) porrigeret in descensu. *Refiluit*) refugit. *Fœdum*) obscenum, turpem. *Contactum*) Alia scriptura contagium habet, id est, pollutionem. *Planè*) manifestè. *Sanctitate*) integritate vitæ. [*Nouissima*) vltimo actu vitæ suæ sanctitatem præ se ferens.

reiecit: omnibúsque numeris pudoris, πολλὼ πρόσθοιαν εἶχεν ἐλέγχους πιστεῖν. *Præterea Celer, eques Romanus, cui Cornelia obiiciebatur, cum in comitio virgis cæderetur, in hac voce perstiterat, Quid feci? nihil feci. Ardebat ergo Domitianus & crudelitatis & iniquitatis infamia. Arripit Licinianum, quòd in agris suis occultasset Corneliæ libertatem. Ille ab iis, quibus erat curæ, præmonetur, si comitium & virgas pati nollet, ad confessionem confugeret, quasi ad veniam. fecit. Locutus est pro absente Herennius Senecio tale quiddam, quale est illud,* κεῖται Πάτροκλος. *Ait enim, Ex aduocato nũcius factus sum. Recessit Licinianus. gratum*

Reiecit) repulit. respuit. *Numeris*) gradibus. apud Martialem pro nummo libro quarto ponitur numerus, Et centum numeros nouæ monetæ. πολλὼ πρόσθοιαν εἶχεν ἐλέγχους πιστεῖν, verba Talthybij ex Euripidis Hecuba, narrantis Polyxenæ necem. ἔθηκε δ' ἡμᾶς πολλὼ πρόσθοιαν εἶχεν ἐλέγχους πιστεῖν, κρύπτειν δ' ἃ κρύπτειν εὐμενὲς ἀφάνισεν χρεών. id est. hæc autem & moriēs tamen multam prouidentiam habuit honestè cadere, celare autem quæ celare oculos marium opus est. Quam sententiam transtulit Ouidius libro decimotertio Metamorphoseos, vbi Polyxenę immolationem describit. Tunc quoque cura fuit partes velare tegendas, Cùm caderet: castíque decus seruare pudoris. [Et apud Græcos Quintus Calaber liber primo derelictorum ab Homero: Penthesilęæ necem explicando accepit.] *Celer*) In Celerem plerunque Martialis. fuit & P. Celer accusator Bareæ damnatus accusante Musonio. *Cui Cornelia obiiciebatur*) qui accusabatur quòd cùm Cornelia incestum comm sisset. *Virgis caderetur*) fustibus cædi liberos, flagellis seruos innuit Paulus de incendio, & ruina Tranquillus autor Domitianum stipatores virginis in comitio ad necem cædi iussisse, exceptо prætorio viro: cui dubia etiam tunc causa, & absque quæstionibus, atque tormentis de semet professo exilium indulsit: sanè Licinianum monstrans. *Comitio*) loco iuxta Senatum, quò populus coibat comitiorum & litium causa. *Perstiterat*) perseuerauerat vsque ad extremum. *Ardebat*) cruciabatur. *Infamia*) non displiceat infamia, id est maleuolentia & inuidia: cui manifestè expositus erat, si Celer tanquam innocens occisus videretur. *Arripit*) comprehendi iubet. *Agris*) villa. *Quibus erat curæ*) qui tuebantur illum. *Comitium & virgas*) necem in publico. *Confessionem*) obiecti criminis. *Confugeret*) in

rebus afflictis confugimus ad aliquem subsidij causa. *Fecit*) paruit monitis. *Absente*) Liciniano. *Tale quiddam*) simile dictum. κεῖται Πάτροκλος, iacet Patroclus, iudicatum, & actum est. Carmen ex lib. xxij. Iliad. κεῖται ἀφ' ἡμιόνων ὑψηλοτρόχων ἄξων πάτροκλος. id est, iacet apud naues mortuus, ind. fletus, insepultus Patroclus [sequentia tamen aperte mòstrant in Pliniano codice legendum κεῖται γυμνός.] Melior tamen est sensus cùm deberem agere causam pro Liciniano, [quoniam desperata est,] tanquam nuncius affero vobis illius confessionem, sicut Nestoris filius Achilli necem Patrocli lib. xviij. Iliados. ὤμοι πηλείδῃ υἱῇ δυσφρονοτάτῳ, ἢ μάλα λυγρῶς πεύσεται ἀχιλλῆος μὴ ἀφίλατα γοῖο. Κεῖται πάτροκλος, γύμνὸς· ἦ δὴ ἀμφὶς ἔχουσι τεύχεα καλὰ τρώϊοι ὀξυόεντες. Heu mihi Pelei fili periti in bello, profectò valdè triste nuncium accipies, quod nunquam vtinam fuisset. Iacet Patroclus, pro mortuo sanè pugnant nudo. verùm hæc arma habet galeatus Hector. Cuius narrationis breuitatem Fabius mirum in modum probat. *Recessit*) ab vrbe.

Hoc) quod Licinianus iudicio abierit. & eius causam Herennius fatenti similis sit complexus.] *Proderetur*) [exultaret.] deregeretur. *Absolui*) liberauit ab inuidia. Martialis, Absoluit Phrygium vestra rapina Parin. *Adiecit*) sententiæ. *Non insistendum verecundiæ*) non occidendum Licinianum, qui pudore criminis aufugisset. *Ipsi*) Liciniano. *Rapere*) secum auferre. *Publicarentur*) à præfectis in ærarium referrentur. *Exilium molle*) apud gentes humaniores. Exilium, Marcello tradente, triplex est, aut certorum locorum interdictio, aut lata fuga, vt omnium locorum habitatio præter certum locum, aut insulæ vinculum. sed Callistratus significat aliud fuisse in insulam relegari, aliud in insulam deportari. In exulibus, inquit, gradus pœnarum constituit edictum diu Adriani, vt qui ad tempus relegatus est, si ante præscriptum redeat, in insulam relegetur: sed qui relegatus in insulam excesserit, in insulam deportaretur: qui deportatus euaserit capite puniatur Vlpianus de interdictis, Relegatorum duo sunt genera: quidam qui in insulam relegantur: sunt qui simpliciter, in prouinciis eis interdicatur non etiam insula assignetur. & mox, hæc est differentia inter deportatos & relegatos quòd in insulam relegati, & ad tempus & in perpetuum quis potest [paulus tamen de publicis iudicijs, Exilium, inquit, est aquæ & ignis interdictio. nam cætera exilia, sed relegationes propriè dicuntur.] *Praemium*) quod se liberasset ab inuidia faciendo crimen. *Diui Nerua*) cuius hæc

hoc Domitiano, adeo quidem, vt gaudio proderetur, dicerétque, Absoluit nos Licinianus. Adiecit etiam, non esse verecundiæ eius instandum: ipsi verò permisit si qua posset, ex rebus suis raperet, antequam bona publicarentur, exiliúmque molle, velut præmium dedit. Ex quo tamen postea clementia diui Nerua translatus est in Siciliam, vbi nunc profitetur, séque de fortuna præfationibus vindicat. Vides quàm obsequenter paream tibi, qui non solùm res vrbanas, verumetiam peregrinas tam sedulo scribo, vt altius repetam. & sanè putabam te, quia tunc abfuisti, nihil aliud de Liciniano audisse, quàm relegatum ob incestum. Summam enim rerum nunciat fama, non ordinem. Mercor vt vicissim quid in oppido tuo, quid in finitimis agatur (solent enim notabilia quædam incidere) perscribas. Denique quicquid voles: dummodo non minus longa epistola nuncies. Ego non paginas tantùm, sed etiam versus syllabásque numerabo. Vale.

hæc scriberet Secundus, iam Nerua excesserat ab humanis, & inter deos à Traiano relatus fuerat. *Altius*) iam pridem gesta, à principio rei. *Tum*) cùm inquisitio facta est in illum. *Summam*) argumentum. *Oppidò*) Brixia. *Finitimis*) vt Bergamo, Veronæ & Cremoniæ. *Notabilia*) notatu digna. *Versus*) ordines verborum.

C. PLINIVS ARRIANO SVO S.

AMAS) Marcellini factum laudat, quod Quæstor cùm ante tempus salarium scribæ recepisset, eo mortuo Traianum super hoc consuluerit, & Senatum horta ut itaque Arriano ideo Marcellinum commendat epistola. P Egnatium aduersus Sorianum testimonium dixisse recitat Tacitus. Macrobius Egnatium citat in libris de rerum natura Egnatium Festum Ædilem duumuirum, cui ludos sub Antonino Pio publicè edenti plebs vrbana ad statuam ponendam, pecuniam obtulit, referunt antiquæ monumenta: verùm is honore contentus impensam remisit. Ad Ignatium Dextrum scripsit Hierennius Modestinus librum de excusatione tutelæ. Ignatium Antiochiæ episcopum sub Nerua & Traiano, autores sunt Græci scriptores. Vranius refertur, Ignatium Taurinum fuisse Proconsulem Vticæ, Adriano imperante.

AMAS Egnatium Marcellinum, atque etiam mihi sæpe commẽdas: amabis magis, commendabisque, si cognoueris rectè eius factum. Cùm in prouinciam Quæstor exisset, scribámque qui sorte obtigerat, ante legitimum salarij tempus amisisset, quod acceperat scribæ daturus, intellexit, & statuit subsidere apud se non oportere. Itaque reuersus, Cæsarem, deinde Cæsare autore senatum consuluit, quid fieri de salario vellet. Parua quæstio, sed tamen quæstio. Hæredes scribæ sibi, præfecti ærarij populo vindicabant. Acta causa est, dixit hæredum aduocatus, deinde populi: vterque percommodè. Cæcilius Strabo ærario censuit inferendum: Bæbius Macer hæredibus dandum, obtinuit Strabo. Tu lauda Marcellinum, vt ego statim feci. quamuis enim abundè sufficiat illi quòd est & à principe & à Senatu probatus, gaudebit tamen testimonio tuo. Omneis enim qui gloria famáque ducuntur, mirum in modum

Quæsto) prouincialis, qui dabatur Proconsuli vel Prætori euntibus in prouinciam, vt pecuniam principalem, vel publicam, inquireret & curaret. *Sorte*) quæstores enim sortiebantur scribas, sicut Proconss. prouincias & legatos. *Amisisset*) morte perdidisset. *Acceperat*) legi iuxta eum tempus suum quibus publicis officialibus an ei dem suum satisfieret. *Salarij*) salarium merces annua laborum dicitur: ac salarius qui salsamenta vendit. *Quod*) salarium. *Intellexit*) obitum scribæ. *Subsidere*) salarium remanere. *Reuersus*) à prouincia in vrbem. *Quæstio*) disputatio fuit super hac re. *Præfecti*) quæstores vrbani. *Populo*] quia ærarium reipub. erat. *Vindicabant*] asserebant. proprium faciebant. *Pop. aduocatus dixit. Cæsar. Strabo*] legitur etiam Cæcilius Strabo. sed nullibi apud alium quempiam mentionem habitam memini hoc tãtùm velim admonuisse, & Strabonem & Bebium fuisse consules designatos qui ius censendi habebant. & in causa fuisse Bæbium Macrum consules nominasse Bebium Ma-

crum, & Cepionem Hispanum, non Cælium Strabonem. *Statim*) nam interfuit illi Senatusconsulto. *Fec*) laudaui. Facio verbum late patet multorum locum ex lens. Plin senior lib. ij & vtranque paginam facit, id est implet. Cato dixit munditias facere, pro mundare. & facere manipulos, pro colligere in manipulos. Varro factum olei, quòd vno tempore conficitur: & ad victimas faciunt, id est conueniunt, & idonei sunt sacrificio. sicut Marc. non facit ad stomachum. & Columella. Rectè faciunt ad eam rem sylue stres pinus. & lib. ix Pariter maximè facit ad hanc rem. Sic x. Optime facit. Interdum pro causare, vt apud Marc. Frigus enim magnum synthesin vna facit. Terentius pro composuit, vel transtulit, nonnunquam pro tacere vsus est. & facere huc, pro veni huc. In infinitum procederem si singula persequi vellem.

Assensio) approbatio. *Minoribus*) qualis erat Arrianus, respectu principis dixit, vel magis fit generale dictũ *Ilto*) Altinum, Arriani municipium. *Peregrinatione*) profectione peregre. *Lat.*) diffusa. *Magna*) ampla sed restricta. Macrobius, In appetẽda, inquit, gloria duo sunt maximè quæ probari possunt, vt & quàm latissimè vagetur, & quam diutissimè perseueret.

assensio & laus à minoribus etiam profecta delectat. Te verò Marcellinus ita reueretur, vt iudicio tuo plurimum tribuat. Accedit his, quòd si cognouerit factum suum istò vsq; penetrasse, necesse est laudis suæ spatio & cursu & peregrinatione lætetur. etenim nescio quo pacto vel magis homines iuuat gloria lata quã magna. Vale.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

SALVVM) Fuerat in patria Secundus, vbi quum audiuisset municipes suos Mediolanum petere, studiorũ causa, quòd nullos Comi præceptores haberent, hortatus est parentes vt liberis magistrum conducerent de suo, promittens tertiam salarij partem. quare in Thusculanum reuersus, vbi opusculum quoddam erat absoluturus, interim rogat Tacitum vt aliquem conquirat, qui sibi fidens iudicio Nouocomensium se subiiciat. *Vrbem*) Romam. *Quando*) aphæresis, pro aliquando. *Desideratus*) id est expectatus. *Tusculano*) agro iuxta Tiphernium. *Intentionem*) excitatam diligentiam. *Iam in finem*) quæ iam spectat finem. *Intermisero*) in secunda lectione fuit laxauero: magis placet intermisero, scilicet aduentu meo in vrbẽ, per tempus deponam. *Ægrè resumam*) difficulter repetam. *Quid*) aliquod tempus. *Festinationi*) festinanti desiderio. *Præcursoria*) præcedente & officio cursoris fungente. Legitur etiam præceptoria, quod minus probo. *In patria mea*) in Nouocomo. *Prætextatus*) toga prætexta indutus: iam

SALVVM *te in vrbem venisse gaudeo, venisti autem si quando alias, nunc maximè mihi desideratus. ipse pauculis adhuc diebus in Thusculano cõmorabor, vt opusculum quod est in manibus, absoluam. Vereor enim, ne si hanc intentionem iam in finem intermisero, ægrè resumam: interim nequid festinationi meæ pereat, quod sum præsens petiturus, hac quasi præcursoria epistola rogo, sed priùs accipe causas rogandi, deinde ipsum quod peto. Proximè cùm in patria mea fui, venit ad me salutandum municipis mei filius prætextatus.*

tus, iam xiiij. annos natus: nam prætexta cùm prius esset regum vestis, vt postea consulum fuit, permissa est nobilioribus pueris cum bulla aurea ad excitandam in eis virtutem memorando facto Tarquinij Prisci filij: qui dicitur in bello aduersum Sabinos, cùm viiij. annum ageret, hostem manu percussisse: inde à patre pro concione laudatus, & bulla aurea prætextáque toga donatus est, suprà annos fortis præmia militaris & honoris meruit. sicut enim prætexta magistratuum, ita bulla gestamen erat triumphantium: hinc deductus mos, vt prætexta & bulla in id ætatis à pueris vsurparetur nobilibus. Sunt qui credant eundem regem cum ciuium statum ordinaret, instituisse etiam patricios pueros quorum duntaxat patres curulem gesserant magistratum. bulla aurea & toga. cui purpura prætexitur, vel: cæteros autem prætexta tantùm quorum parentes equo stipendia iusta meruissent, libertinos verò & peregrinos, nullo modo: sed postea quoque libertinorum filiis, qui ex iusta matre familias nati fuissent concessum prætextam & horum gestare. quanquam sint qui hoc institutum ad Romulum referant in Hostilium inchoatum. Trebellius Pollio etiam sacerdotes vsos prætexta retulit, & honestorum indumentum fuisse Pædianus autor est, sumique solitum lætitiæ signum abbreuiator Liuij tradit: eam autem supra tunicas inducebant.

Etiam) consentientis aduerbium. *Mediolani*) Ptolemæus Mediolanum in Germania itetum refert. Stephanus Aquitaniæ vrbem scribit. hic verò Mediolanum Galliæ cisalpinæ (vt omittam quæ sub nomine Catonis circumferuntur) à Gallis conditum Plin. & Strabo testantur: qui Liuio autore transgressi Alpes haud procul Ticino flumine, fusis Thuscis, cum agrum Insubrium, in quo consederant, appellari audiuissent cognomine Insubribus pago Heduorum, ibi omen sequentes loci, vrbem Mediolanum condidere: sic appellatam à porca lanata in media fronte vt quidam autumant: alij ab vrbe Senonum in Gallia eadem cognomento. Olim omnes vicatim habitabant, deinde Italicarum populosissima & metropolis, quam Strabo tempestate sua dignitatis eximiæ testatur. clara sanè vrbis vtraque fortuna, & ab hisce nostri seculi celebrata monumentis, vt taceam illud Ausonij carmen, cui initium, Et Mediolani mira omnia.

Huic ego, Studes? inquam. Respondit, Etiam. Vbi? Mediolani. Cur non hîc? & pater eius? (erat enim vnà atque etiam ipse adduxerat puerum) quia nullos hîc præceptores habemus. Quare nullos? Nam vehementer intererat vestra qui patres estis (& oportunè cùm plures patres audiebant) liberos vestros hîc potissimum discere. Vbi enim aut iucundius continerentur, quàm in patria? aut pudicius continerentur, quàm sub oculis parentum? aut minore sumptu, quàm domi? Quantulum est ergo collata pecunia conducere præceptores? quodque nunc in habitationes, in viatica, in ea quæ peregrè emuntur (omnia autem peregrè emuntur) impendiis, adiicere mercedibus. Atque adeo ego qui nondum liberos habeo, paratus sum pro republ. nostra, quasi pro filia vel parente tertiam partem eius, quod conferre vobis placebit, dare. Totum etiam pollicerer, nisi timerem, ne hoc munus meum quandoque ambitu corrumperetur: vt accidere multis in locis video, in quibus præceptores publicè conducuntur. Huic vitio vno remedio occurri potest, si parentibus solis ius conducendi relinquatur: iisdemque

Hic) Comi studes. *pater*) inquit, retinet hic lo-

cum dialogi. *Præceptores*) fuit enim Mediolanum olim professorum celebritate illustre. nam & ibi Virgilius oratoriam didicit: & Albutius Nouariensis rhetor declamauit. Augustinus qui postea suis virtutibus inter diuos relatus est, liberales disciplinas professus [hic etiam nostros clarissimos præceptores habuimus, Georgium Merulam in Latinis: in Græcis Demetrium Chalcondilum ac Valerium.] *Quare nullos*) habetis præceptores. verba Secundi sunt alloquentis patres Nouocomenses vsque ad hæc, putaui. nam tunc conuertit sermonem ad Tacitum. *Pudicius*) hæc melior lectio seruata forma analogiæ quàm pudicitius. nam à pudico recte pudicius fit: absurdum autem esset à pudicitia deductum credere pudicitius. *Quantulum*) erit minimum. in quam significationem vsum inuento Tacitum in libello de moribus Germanorum, & Iuuenalem Satyra vj Quantulum in hoc, & paulo pòst, Nam quantula nostra voluptas. sic apud Plinium auunculum libro septimo, Quantulo serpentis ictus dente. & Apuleium ix. Quantulum ferentes auxilium. sic Curtium vij. Quantulo contèti esse deberent. & ne singulos excutiam authores, redeo ad ipsum Secundum in panegyrico, Nam quantulum refert deponas, an partiaris imperium. *Collata*) publicè in vnum collecta. *Habitationes*) conductas domos. *Viatica*) viæ necessarias impensas. *Ad (iuere mercedibus)* superaddere salario, quod impenditis præceptori Mediolanensi, vt in patriam nostram alium conducatis. vel addicere mercedibus, id est assignare impensas prædictas salario præceptoris *Eius*) salarij. *Ambitu corrumpantur*) nam sæpe accidit in oppidis præceptores indignos publica stipendia consequi, quia sciunt ambire principes & decuriones. inde salaria dicuntur corrumpi ambitu, cùm indictis destinantur, quòd sint fauorabiliores *Publicè*) stipendio publico. *Occurri*) prouideri.

Religio) diligens metus. solicita cura. *Recti*) digni an indigni sint qui conducantur. *Addatur*) augeatur. *Collationi*) pro duabus partibus. *Animo*) de republ. *Eam*) tertiam partem. *Dignus*) bonus & literatus. *Accepturus*) duas stipendij partes. *Ab ipsis*) parentibus. Videntur hæc ad Tacitum directa verba. *Conspirate*) conuenite ad hoc. nunc in bonam partem, alibi in malam dicitur. *Ex meo*) exemplo meo. *Quamplurimum*) salarium quod fiet si conducetis optimum præceptorem. *Nihil*) quam dignum professorem literatum. *Educantur*) legitur etiam educentur. *Natale solum*) patriam. *Studia*) liberales disciplinæ. *Confidant*) vndique conueniant. *Fonte*) primordio negocij. *Foret*) esset futurum. [*Studiosorum*) si legis studiorum, ipsa studia pro studiosis accepit.] *Admi-*

religio recte iudicandi necessitate collationis addatur. Nam qui fortasse de alieno negligentes, certe de suo diligentes erunt: dabúntque operam ne eam à me pecuniam non nisi dignus accipiat, si accepturus & ab ipsis erit. Proinde consentite, conspirate, maiorémque animum ex meo sumite, qui cupio esse quamplurimum, quod debeam conferre. Nihil honestius præstare liberis vestris, nihil gratius patriæ potestis. Edoceantur hìc qui hìc nascuntur, statimque ab infantia natale solum amare, frequentare consuescant: atque vtinam tam claros præceptores inducatis, vt à finitimis oppidis studia hinc petantur. vtque nunc liberi vestri aliena in loca, ita mox alieni in hunc locum confluant. Hæc putaui altius, & quasi à fonte repetenda: quò magis scires, quàm gratum mihi foret, si susciperes, quod iniungo. iniungo autem, & pro rei magnitudine rogo, vt ex copia studiorum quæ ad te ex admiratione ingenij tui conuenit,

ratione ingenij tui) fuit enim Tacitus vir admirabili ingenio, vt quidam eius dicendi genus supra cæteros scriptores extollant.

Circumspicias) deligas. *Solicitare*) ex suo loco mouere, quasi ex solo citare. *Obstringam*) obligem. *Libera*) intacta. iudicio meorum municipum. *Curam*) quærendi præceptorem. *Impendium*) tertiam stipendij partem. *Illuc*) Comum. *Hinc*) à me. *Fiduciam*) doctrinæ suæ.

circumspicias præceptores quos solicitare possimus: sub ea tamen conditione, ne cui fidem meam obstringam. Omnia enim libera parentibus seruo. Illi iudicent, illi eligant: ego mihi curam tantùm, & impendium vindico. Proinde si quis fuerit repertus, qui ingenio suo fidat, eat illuc ea lege, vt hinc nihil aliud certum, quàm fiduciam suam ferat. Vale.

C. PLINIVS PATERNO SVO S.

Vt fortasse) Excusat lasciuiã hendecasyllaborum suorum apud Paternum, & carminis genere, & exemplo antiquorum: deinde liberum facit ei imponendi suis versiculis quod nomen libuerit, rogatque vt quicquid in illis displicuerit, se velit admonere. *Orationem*) aliquam ex meis. *Peregrina*) externa, preciosa, & chara. *Lusus*) epigrammata, iocos complexa: sic idem libro septimo appellat & Martialis sæpius, iocósque vocat. *Prodo*) edo, publico. *Hendecasyllabos*) vndecim syllabarum mensuram cõtinentes quibus admodum claruit Catullus, & Valerius Mart. & Statius in syluis. Ausonius tria hendecasyllaborum genera enumerat. Alibi Secundus testatur emisisse libri hendecasyllaborum, decantatum non modò à nostris, sed etiã à Græcis. *Oblectamus ocium*) vel oblectamur ocio. vtraq; lectio cõuenit. oblectamus ergo ocium temporis id est tempus ociosum & vacuũ à rebus seriis, deducimus in voluptate scribendo iocosa. Oblecto enim trahitur à lacto lactas, quòd est animos in aliqua voluptatem inducere, in quam significationẽ intendum Terẽtius vsurpauit: quare non placet sententia Festi, qui à verbo lacio deductum autumat: nisi respexerit quòd lactat frequentatiuum tractum sit à verbo lacio olim in vsu, à quo allicio, pellicio, illicio, *lacamur*) & quæ sequuntur monstrant quam materiam habeant hendecasyllabi: nam in iocis, lusibus, amore, dolore, querimonia, ita versantur. iocari autem, refertur ad res verisimiles, quæ risum prudentem & liberalem excitant: nam iocum accipimus quod est contrarium seriò: fingere enim, ac terrere & promittere, interdum

Vt fortasse orationem, vt soles, & flagitas, & expectas: at ego quasi ex aliqua peregrina delicatáque merce lusus meos tibi prodo. Accipies cum hac epistola hendecasyllabos nostros: quibus nos nec in vehiculo, in balineo, inter cœnam oblectamus ocium temporis. his iocamur, ludimus, amamus, dolemus, querimur, irascimur: describimus aliquid modò pressius, modò elatius: atque ipsa varietate tentamus efficere, vt alia aliis, quædam fortasse omnibus placeant. Ex quibus tamen si nonnulla tibi paulo petulantiora videbuntur, erit eruditionis tua cogitare summos illos & grauissimos

iocus est. *Pressius*) humiliori stylo. *Elatius*) grandiori. ad idem tendit si legatur altius. *Varietate*) vario dicendi genere & materiarum: nam sicut verborum varietas, ita rerum pulchra est: & quemadmodum in orationibus variare figuram commendatur, sic in epigrammate diuersitas styli & argumenti plurimum appetitur. *Alia*) quædam epigrammata. *Aliis*) aliquibus. *Petulantiora*) lasciuiora. nam pætum lasciuum dicunt à petendo, à quo petulans & petulcus. *Erit erudi itionis tuæ*) conueniet tuæ excultæ doctrinæ.

viros qui talia scripserunt, non modò lasciuia rerum, sed ne verbis quidem nudis abstinuisse: quæ nos refugimus, non quia seueriores (vnde enim?) sed quia timidiores sumus. Scimus alioqui huius opusculi illam esse verissimam legem quam Catullus expressit,

Nam castum esse decet pium poëtam
Ipsum, versiculos nihil necesse est:
Qui tunc denique habent salem & leporem,
Si sunt molliculi, & parum pudici.

Ego quanti faciam iudicium tuum, vel ex hoc potes æstimare, quòd malui omnia à te pensitari, quàm electa laudari. Et sanè quæ sunt commodissima, desinunt videri cùm paria esse cœperunt. Præterea sapiens subtilisque lector non debet diuersis conferre diuersa, sed singula expendere: nec deterius id alio putare quod est in suo genere perfectum. Sed quid ego plura?

Viros) quorum plurimos Secundus libro quinto ad Aristonem, & Apuleius prima apologia commemorant. & Martialis in præfatione octaui, asserit epigrammata à seueriſſimis & supremæ fortunæ viris ita scripta, vt nimiam verborum licentiam affectasse videantur. *A lasciuia rerum*) lasciua materia. *Nudis*) turpibus, propriis, sine circumlocutione, quę Latina vocat idem epigrammarius, & lasciuiam verborum licentiam interpretatur linguam epigrammatôn. *Refugimus*) vitamus. *Vnde enim*) qua ratione fieri potest vt simus grauissimis illis viris seueriores? *Alioqui*) insuper. *Huius opusculi*) hendecasyllaborum. *Catullus expressit*) carmen ex libro primo Catulli ad Aurelium & Furium. Pædicabo ego vos & irrumabo Aureli pathice & cinæde Furi. Qui me ex versiculis meis putastis, Quòd sint molliculi, parum pudicum. Nam castum, & quæ sequuntur. in quam sententiam multos ire totis pedibus cerno. nam Ouidius secundo de Tristibus, inquit, Crede mihi distant mores à carmine nostro: Vita verecunda est, musa iocosa mea est. Et diuus Adrianus Voconij poëtæ tumulum hoc carmine incidendum iussit, Lasciuus versu, mente pudicus erat. Et Martialis, Lascia est nobis pagina, vita proba. Quem versum Apuleius tanquam Secundi recognoscit his verbis, Nec fortasse mores meos spectent de carmien. Lascia est nobis pagina, vita proba, vt Plinius dicit. Meminerint quippe eruditi, probatissimo viro Plinio in poëmatis lasciuiam, in moribus constitisse censuram: sciamus tamen verisimilius esse Secundum hoc carmen mutuatum à Martiale: cuius scripta prius edita fuerant, quàm Secundi *Versiculos*) esse castos. *Salem*) vrbanitatem *Lepôrem*) gratiam. *Molliculi*) lasciui. idem Mart. ad Cornelium scribit. Lex hæc carminibus data est iocosis, Nec possunt nisi pruriant iuuare. *Omnia*) mea carmina tam bona quàm mala. *Electa*) digniora. sicut alibi refert quosdam solitos tantum electa recitare, vt placeant, non vt emendent. [Et) præterea.] *Commodissima*) optima. *Videri*) esse optima. *Paria*) omnia optima, & simili figura descripta. quare liber distinguendus est & varietate rerum & styli, ad quod respexisse videtur Martialis illo distichо.

Sunt

Sunt bona, sunt quædam mediocria, sunt mala plura. Quæ legis hic, aliter non fit Auite liber. *Diuersa epigrammata*) diuersam complexa materiam: nam alia materia stylum grandiorem; vel acutiorem, alia humiliorem, vel simpliciorem expetit. *Alio*) respectu alius epigrammatis melioris.

Nam longiore præfatione vel excusare, vel commendare ineptias, ineptissimum est. Vnum illud prædicēdum videtur, cogitare me has nugas meas ita inscribere, Hendecasyllabi, qui titulus sola metri lege constringitur. Proinde siue epigrammata, siue idyllia, siue eclogas, siue (vt multi) poëmata, seu quod aliud vocare malueris, licebit voces: ego tantùm Hendecasyllabos præsto. A simplicitate tua peto, vt quod de libello meo dicturus es aliis, mihi dicas. neque est difficile, quod postulo. Nam si hoc opusculum nostrum aut potissimum esset, aut solum, fortasse posset durum videri dicere, Quære quod agas. molle & humanum est, Habes quod agas. Vale.

Præfatione) prælocutione. *Ineptias*) lusus meos. *Titulus*) inscriptio. *Constringitur*) colligitur. legitur etiam conscribitur. *Idullia*) siue idyllia: nam commodè Græca dictio εἰδύλλια, vtroque versus transferri ad nos potest: quæ lectio melior est quàm elegidia, quanquam id significet paruas elegias: verùm Secundi carmen non erat elegum, & lugubre: sed iocosum hendecasyllabum, εἰδύλλια autem parua poëmata. Sic Catullus suum hexametrum, sic prius Theocritus suas eclogas, proinde statim subdit siue placet vocare. *Legas* instar Virgilianæ bucolicæ, tāquam delectum aliquod. *Poëmata*) partes orationis. *Præsto*) inscribo. *Simplicitate*) synceritate. *Aliis*) cum quibus liberius loquimur de alieno opere, quàm cum autore. *Potissimum*) aliorum meorum optimum. *Solum*) quòd nullum aliud edidisse: nam plura iam publicauerat in facultate dicendi. *Fortasse*) sume extrinsecus iure, vel merito. *Durum*) rusticum, impolitum. nam cùm diffideret Secundus facere vnum aliquod opus excellens, pluribus se experiebatur: quare viij. dicet, Cùm hoc, vel illud leges: ita singulis veniam, vt non singulis dabis. [*Dicere*) quod aliis es dicturus. an potius legas posse videri durum dicere.] *Quære*) vide. *Quid agas*) iocando monet quid iudicandum sit. *Molle & humanum*) respexit ad genus carminis: quod lasciuum & vrbanum est. *Quod agas*) quomodo iudices.

C. PLINIVS FVNDANO SVO S.

SIQVID) Fundano in proximum annum consulatum nominatur. quare petit, vt suffragio & testimonio suo Asinium Bassum quæstorem sibi assumat. quem more suo in cæteris commendatio nibus obseruatio laudat à parentibus & animi bonis. *Fuse*) adiunctio, color. Ex-

SIQVID omnino, hoc certè iudicio facio, quòd Asinium Rufum singulariter amo. Est homo eximius, & bonorum amantissimus. Cur enim non me quoq; inter bonos numemus) electus, egregius. *Ate*) quia mei est amantissimus.

rem? Idem Cornelium Tacitum (scis quem virum) arcta familiaritate cõplexus est. Proinde si vtrunque nostrûm probas, de Rufo quoq; necesse est idem sentias, cùm sit ad connectendas amicitias vel tenacissimũ vinculũ, morũ similitudo. Sunt ei liberi plures. Nam in hoc quoq; functus est optimi ciuis officio, quòd fœcũditate vxoris largè frui voluit eo seculo, quo plerisq; ẽt singulos filios orbitatis præmia graues faciunt: quibus ille despectis, aui quoque nomẽ assumpsit. Est enim auus & quidẽ ex Saturio Firmò, quem diliges, vt ego, si vt ego propius inspexeris. Hæc eò pertinent, vt scias, quàm copiosam, quàm numerosam domum vno beneficiosis obligaturus, ad quod petendum, voto primùm, deinde bono quodam omine adducimur. Optamus enim tibi, ominamúrque in proximum annum Consulatum. Ita nos virtutes tuæ & iudicia Principis augurari volunt. Concurrit autem, vt sit eodem anno quæstor maximus ex liberis Rufi Asinius Bassus, iuuenis: nescio an dicam, quod me pater & sentire dicere cupit, adolescentis

Quem) grauissimum, eloquentissimum, denique omni virtute absolutissimum. *Idem*) quod nos, id est, optimè. *Similitudo morum*) Sententia a multis celebrata. nam traditur à M. Tullio in Lælio morum similitudinem esse tenacissimum vinculum ad amicitiam. [& Officiorum primo, Nihil autem est amabilius nec copulatius quàm morum inquit, similitudo bonorum: in quibus enim eadem studia sunt, eædem voluntates, in his fit, vt æquè quisque altero delectetur, ac seipso: & mox, Est q; ea iucundissima amicitia, quam similitudo morum coniugauit. quã rem idem orator pluribus libello de amicitia complexus est. Nihil, inquit, quod ad se rem vllam tam alliciat, & tam attrahat, quàm ad amicitiã similitudo. conceditur profectò esse verum, vt bonos boni diligant, ascisc ántque sibi quasi propinquitate cõiunctos atque natura. Philostr. l. 6. similia similes amant. Apul. lib. de philosophia, Æqualitas non aliter prouenit, nisi similitudo in vtroque amico paritate, charitatéq; conueniat: pares enim paribus insolubili nexu iunguntur. vnde Isocrates ad Demonicum, bonorum amicitias nullum seculum poterit abolere. tantam vim habet similitudo morum, vt etiam pessimi facilè conueniant: Nam Othonem, qui postea imperauit, docet Tranquillus apud Neronem inter amicos congruentia morum summum locum obtinuisse. & Corn. Nepos in epitomate rerum Romanarum, Feroces, inquit, similitudo morum coniunxit: sic ex moribus contrariis nascitur odium, autore Philostrato in vita Æschinis. *In hac*) in hac re. *Frui largè fœcunditate, vel de fœcunditate vxoris*) suscipere multos filios. *Eo*) nostro. *Quo plerisque*) ordo est, quo præmia orbitatis faciunt graues etiam singulos filios [quòd si eximes de: Latinitas melius proceder] graues plerisque. præmia ergo orbitatis, id est, munera quæ metebantur orbis: adeo creuerat auaritia, vt patri vnicus filius videretur molestus, quia scilicet per eum priuabatur muneribus, quæ dabantur orbis à captatoribus: quod Iuuenalis notat, Tollere dulcem Cogitat hæredem caritura turture magno, Millorúmque iubis, & captatore macello. Legimus apud Tranquil. Tiberium Cæsarem Lepidam fœminam generosissimam condemnasse in gratiam Quirini Consularis prædiuitis, & orbi. Et Marcellinus scribit orbos, & cœlibes à captatoribus cultos. Et sexto Mart hortatur patres ad vitam contra quorsidam nimiam parsimoniam. Cecuba non solos Vindemia nutriat orbos. Possunt & patres viuere crede mihi. At in panegyri-

coru-

eo refert Secundus in causa fuisse sequitiam principum, ne eius oblectarentur prole. [cùm verè secundum naturam orbitas sit res misera.] *Quibus*) præmiis. *Assumpsit nomen aui*) factus est auus suscepto per filium nepote. *Ex Saturio Firmo*) opera Saturij Firmi filij sui. *Propius*) penitius, familiarius. *Inspexeris*) cognoueris à præcedenti tractum. *Ominamur*) nam omen plerunque fit causa victoriæ: sicut Locrensibus petentibus auxilium à Lacedæmoniis auersum Croto niatas. *Principia*) Traiani, qui dignis honores & dignitates distribuere solet. *Concurrit*) accedit.

[*Verecundia*) optimæ indolis specimen in adolescente verecundia est, autore Seneca] *Absente*, Basso, tibi incognito. *Ferax seculum bonis artibus*) copiam bonorum, qui præstarent circa bonas artes. [Sic M. Tul. de Imperatore deligẽdo, Vtinam tam ferax esset ætas nostra, ac tot essent Pompeio conferendi, vt elaborãdum esset in aliquo deligendo] *Hunc vero*) diminutio, exornatio. *More maiorum*) qui dignos adoptabant. nam à filio P. Scipionis Aphricanum minorem adoptatum fuisse legimus. *Vt tu*) sapiens debes. *Liberos*) quæstores, qui sunt consulibus vice liberorum. Cicer. in Verrem, Sic enim à maioribus nostris accepimus, prætorem quæstori suo parentis loco esse oportere: nullam neque iustiorem, neque grauiorem causam necessitudinis posse reperiri, quàm coniunctionem sortis, quàm officij, quàm publicam muneris societatem, neq; ferè venit in contentionem de accusando qui quæstor fuisset, quin repudiaretur] *Decorum*) legitur etiam decorus, id est, ornamento. *Patre prætorio*) genitus. *Quibus*) propinquis. *Inuicem*) sicut illi consulares sunt ei ornamento, sic ipse illis. *Festinare*) ante tempus petere. *Præcurrit*) præoccupat tempus. *Votis*) desiderio. *Occupantibus*) præuenientibus. *Quæ legitimum*) si expectasset Secundus, quòd consul creatus fuisset Fundanius, quòd erat tempus legi-

verecũdia vetat, ipso patre melior. Difficile est, vt mihi de absente credas, quanquam credere soles omnia. tantùm in illo industriæ, probitatis, eruditionis, ingenij, studij, memoriæ denique esse, quantum expertus inuenies. Vellem tam ferax seculum bonis artibus haberemus, vt aliquos Basso præferre deberes. Tum ego te primus hortarer, moneremq;, circũferres oculos, ac diu pensitares, quem potissimum eligeres. Nunc verò, sed nihil volo de amico meo arrogantius dicere, hoc solum dico, Dignum esse iuuenẽ, quem more maiorum in filij locum assumas. Debent a. sapientes viri, vt tu, tales à rep. liberos accipere, quales à natura solemus optare. Decorus erit tibi consuli quæstor patre prætorio: propinquis consularibus: quibus iudicio ipsorum, quanquã adolescentulus adhuc, iam tamen inuicem ornamento est. Proinde indulge precibus meis, obsequere consilio: & ante omnia, si festinare videor, ignosce: primum quia votis suis amor plerunque præcurrit: deinde quòd in ea ciuitate, in qua omnia quasi ab occupantibus aguntur, quæ legitimum tempus expectant, non matura sed sera sunt: in summa, quòd rerum, quas assequi cupias, præsumptio ipsa iucunda est. Reuereatur iam te Bassus vt consulem: Tu dilige illum, vt quæstorem. Nos denique vtriusque vestrum amantissimi, duplici lætitia perfruamur. Etenim cum sic te, sic Bassum diligamus, vt & illum cu-

timum petendi quæsturam, in periculo erat, ne iam præoccupanti dedisset. *Quòd*) quia. *Præsumptio*) diuinatio, votum. *Illum*) Bassum.

Cuiuscunque) consulis. *Quarunque*) quicunque esset, siue Bassus, siue alius. *Aduaturi*) respectu tui. idem erit si legas iuuaturi. *Si ratio tui consulatus*) quia consul futurus es, & potes ipsum eligere quæstorem. *Mea*) erga te. *Studium nostrum*) fauorem, quem nos enixè postulamus. *Eundem*) Bassum. *Suffragio*) auxilio.

iuscunque, & tuum quemcunque quæstorem in petendis honoribus omni ope, omni labore, gratia simus iuuaturi, perquàm iucundum nobis erit si in eundem iuuenem studium nostrum & amicitiæ meæ & consulatus tui ratio contulerit: si denique precibus meis tu potissimus adiutor accesseris, cuius senatus & suffragio libentissimè indulgeat, & testimonio plurimum credat. Vale.

C. PLIN. VALERIO PAVLINO SVO. S.

GAVDE) Hortatur Valerium Paulinum ad studium, cùm sit adhuc liberis honor. nam quum esset acturus, tanta auditorum corona tribunal circundatum erat, vt per ipsos iudices vix accesserit, & auditus sit maximo assensu. *Gaude*) legitur etiam gaudeo. [*Tuo*) qui doctus es, & foues studia: quæ cum honorantur, illorum gloriæ aliqua portio venit ad nos.] *Nomine*) causa. *Studiis*) eloquentiæ. *Proximè*) nuperrimè. *Dicturus*) causam acturus. *Non fuit*) non patuit. *Adeundi*) ad dicendum. *Tribunal*) iudicum sede. *Stipatione*) frequentia auditorum, densa corona. *Ad hoc*) insuper. [*Ornatus*) egregius, laudatus.] *Adolescens*) qui præsens actioni meæ fuerat, quamuis scissis tunicis, & sola velatus tunica, tamen astitit vij. horis, vt me audiret. *Tunicis*) Romani primò sine tunicis sola toga amicti fuerunt: deinde subsricatas & breues tunicas citra humerum desinentes habebant sine manicis, quod genus Græci ἐξωμίδας appellabant. quare P. Africanus P. Sulpitio Gallo obiectauit, quòd vteretur tunicis manus totas operientibus & apud Virg. Itali exprobrant Troianis manicatas tunicas: Marcellus ex autoritate Titinij tunicam dixit esse vestimentum sine manicis. vbi manicatas tunicas testimonio mulierum notat. Apulij floridorum tenuissimo textu: tunicam interulam refert. & Mart. in distichis magno fuisse precio. Det tunicam diues. Muliebrem & virilem

GAVDE *meo, gaude tuo, gaude etiam publico nomine. Adhuc honor studiis durat. Proximè cũ dicturus apud Centumuiros essem, adeundi mihi locus, nisi à tribunali, nisi per ipsos iudices, non fuit: tanta stipatione cætera tenebantur. Ad hoc quidam ornatus adolescẽs, scissis tunicis, vt in frequentia solet, sola velatus toga perstitit, & quidem horis septem. Nam tamdiu dixi, magno cum labore, sed maiore cum fructu. Studeamus ergo, nec desidiæ nostræ prætendamus alienam. Sunt qui audiant, sunt qui legant, non modò dignum aliquid auribus, dignum chartis elaboremus.* Vale.

virilem fuisse vestem Varro in libris analogiæ declarat. Tunicam molestam Mart. libro decimo accipit pro ignito thorace. antiqui insuper tunicam nominarunt velamentum illud neruosum quod superinducitur vlceribus subiecto iam vetustiore pure. *Frequentia*) multitudine virorum. *Fructu*) victoria de aduersariis. *Præcidamus*) excusemus. *Alienam*) quòd non sint auditores & laudatores. *Legant*) scripta. *Auribus*) auditu. *Chartis*) memoria. *Elaboremus*) excudamus.

C. PLINIVS GALLO SVO S.

EST admones) Admonente Gallo pollicetur omnem suam operam Corelliæ Corelli filiæ aduersum C Cæcilium, à qua defensione quum deterreri posset, & quiaerat Secundo amicus, & consul designatus, tamen quum recordabatur patris Corelli, cui plurimum debebat, sperat nullam reprehensionem, sed laudem etiam ab ipso Cæcilio consecuturum. Quidam codices Antonino, non Gallo scriptam epistolam significant. *Cæcilia*) filiæ Corelli Rufi, & sororis Coreliæ à Secundo summa reuerentia dilectæ quæ Fuscum Minutium maritum habuit. *C. Cæcilium*) multos Cæcilios per illa tempora fuisse lego, vt Cæcil. Secund. de quo Martialis,

Dum mea Cæcilio formatur imago Secundo.

Cæcilium Simplicem creatum consulem à Vitellio. Cæcilium Celerem, cuius suprà Secundus mentionem fecit. nam Cæcilium Classicum hic intellexisse omnino negauerim. Cæcilium Rufinum senatu mouit Domitianus censor. quòd saltasset. Cæcilio Proculo rescripsisse diuum Pium testatur Vlpianus. Cæcilij rhetoris meminit Athenæus, & plurimi adhuc extant in monumentis Inlubrium. *Designatum*) decretum, constitutum in sequentem annum. nam designare est rem nouam facere, & in bonum & in malum accipi solet: quare dixit Apuleius, Contra fas sanctæ religionis designasset aliquid. & Terentius, Modò quid designauit, id est cum ignominia fecit. Qui ludis funebribus præerant designatores dicebantur. in quem sensum leges apud Hor. in epist. & Sen. vij. de beneficijs. *Non facere*) si non facerem. *Illi*) C. Cæcilio. *Me aduocas*) aduocationem meam pro Cornelia petis aduocamur enim datiui patrocinium Agrestio tradente. Familiaritas plus est quam amicitia. *Huc*) ad eius amicitiam. *Dignitas*) quia senator. *Ad hoc ipse*) non displicet atque hic ipse *Honor*) consulatus. *Hoc*) ob hanc causam. *Functi sumus*) gessi consulatum fuit enim cum Tertullo Consul. *Ea*) eos honores & magistratus. *Existimari*) credi esse. *Adfuturum*) causam susceptu-

EST admones, & rogas vt suscipiam absentis Corelliæ causam contra C. Cæcilium, consulem designatum. Quòd admones, gratias ago: quòd rogas, queror, admoneri enim debeo, vt sciam: rogari non debeo vt faciam: quod mihi non facere turpissimum est. An ego tueri Corelli filiam dubitem? Est quidem mihi cum isto, contra quem me aduocas, non planè familiaritas, sed tamen amicitia. Accedit huc dignitas hominis, atque hic ipse cui destinatus est honor. Cuius nobis hoc maior agenda reuerentia est, quòd iam illo functi sumus. Naturale est enim vt ea quæ quis adeptus est, ipsa quàm amplissima existimari velit. Sed mihi cogitanti adfuturum me Corelli filiæ, omnia ista frigida & inania videntur. Obuersatur oculis ille vir, quo neminem ætas nostra grauio-

rem, ſanctiorem, ſubtiliorem deniq; tulit: quem ego cùm ex admiratione diligere cœpiſſem, quod euenire contrà ſolet, magis admiratus ſum, poſtquam penitus inſpexi. (Inſpexi enim penitus) Nihil à me ille ſecretum, non ioculare, non ſeuium, non triſte, non lætum. Adoleſcentulus eram, etiam mihi ab illo honor, atque etiam, (audebo dicere) reuerentia, vt æquali habebatur. Ille meus in petendis honoribus ſuffragator, & teſtis: ille in inchoandis deductor & comes: ille in gerendis conſiliator & rector: ille denique in omnibus officiis noſtris, quanquam & imbecillus & ſenior, quaſi iuuenis & validus conſpiciebatur. Quantum ille famæ meæ domi, in publico, quantum etiam apud principem adſtruxit? Nam cùm fortè de bonis iuuenibus apud Neruam imperatorem ſermo incidiſſet, & plerique me laudibus ferrent: pauliſper ſe intra ſilentium tenuit, quod ille plurimum autoritatis addebat: deinde grauitate quam noras, Neceſſe eſt (inquit) parcius laudem Secundum, quia nihil niſi ex conſilio meo facit. Qua voce tribuit mihi, quantum petere voto immodicum erat, nihil me facere non ſapientiſſimè, cùm omnia ex conſilio ſapientiſſimi viri facerem. Quinetiam moriens filiæ ſuæ (vt ipſa ſolet prædicare) multos quidem amicos tibi in longiore vita paraui, præcipuos ta-

rum. *Coreli*) Rufi. cuius interitum libro primo. epiſt. deplorauit. *Frigida*) ineffica-cia, imbecillia. nam frigus orationis dicimus cùm inutilis eſt oratio. & frigidum ac inane dicendi genus Fabius. x. carpit. Donatus frigidum non adhærens interpretatur, tranſlatum aſſerens à picatione vaſorum, quæ frigidam picem non tenent. frigidum plerunque nocens. *Obuerſatur*) frequenter occurrit.

Subtiliorem) acutiorem. Fuit enim prudentiſſimus iuriſconſultus, & ætatis ſuæ ſapientiſſimus. Sic de Ariſtone Iuriſc. locutus eſt ſuprà, Quid illo grauius? ſanctius? doctius? *Sanctiorem*) meliorem probitate morum. *Contra*) vt familiaritas multum reuerentiæ detrahat. *Admiratus*) veneratus. *Inſpexi*) cognoui. *Ille*) habuit. *Ioculare*) iocoſum. ioci cauſa dictum factúmve. Tranquill. in Nerone. Paulatim verò inualeſcentibus vitiis iocularia & latebras omiſit. & poſt iocularia in deſectionis duces carmina laſciuéque modulata ſuper abundantiſſimam cœnam geſticulatus eſt. *Serium*) graue ſine triſtitia. *Contentio*) color. *Vt æquali*) tanquam ſi fuiſſem illi æqualis & tempore & autoritate. *Suffragator & teſtis*) ſic prius dixerat, ſuffragio & teſtimonio. *Deductor*) in comitium. *Conſiliator*) cuius femininum conſiliatrix protulit Apuleius. is autem eſt qui ratione altè petita plura perpendens & comparans habet inuentionem & iudicationem in ſe ſecundum mores. *Rector*) conqueſtus eſt in obitu eius amiſiſſe rectorem & magiſtrum vitæ ſuæ. *Imbecillus*) valetudine longa podagræ. *Senior*) nam lxvij. annum explebat. *Domi*) inter domeſticos. *Adſtruxit*) addidit. *Iuuenibus*) per tranſitum monitat ſe fuiſſe iuuenem imperante Nerua. *Intra ſilentium tenuit*) conticuit, vt ſententiæ ſuæ maiorem autoritatem adderet. *Quam*) ſummam. *Secundum*) C. Plinium. [*Parcius*) ne me laudare videar.] *Voce*) dicto. *Quantum*) laudis. *Immodicum*) nimium. *Nihil non*) omnia. *Moriens*) dixit. *Filiæ*) Coreliæ. *Prædicare*) publicè narrare dixiſſe iſta patrem ſuum.

Cornu-

Cornutum) Tertullum, de quo in præcedentibus copiosè *De me*) quam de me Corneliusbabuit. *Offensa*) inimicitias. *Istum ipsum*) C. Cæcilium. *Nouæ*) insolita. *Intenditur*) mouetur, infertur. *Vt fœminæ*) quæ se nesciat defendere: vel quia quibusdam priuilegiis muniũtur fœminæ. *Epistolarum angustiæ*) non enim diffundi tantum epistola debet quantumoratio. *Commendationem*) quòd defendam tanti viri filiam. [& amico defuncto aliquam gratiam referam. nam secundum M. Tullium vtendum est excusatione aduersus eos, quos inuitos offendas quacumque possis. quare id quod feceris necesse fuerit, nec aliter facere

men Secundum, & Cornutum. Quod dum recordor, intelligo mihi laborandum ne qua parte videar hanc de me fiduciam prouidentissimi viri destituisse. Quare ego verò Corneliæ adero promptissimè, nec subire offensas recusabo: quanquam non solùm veniam mi, verumetiam laudem apud istum ipsum, à quo, vt ais, noua lis fortasse vt fœminæ intenditur, arbitror consecuturum, si hæc eadem in actione latius scilicet, & vberius, quàm epistolarum angustiæ sinunt, contigerit mihi vel in excusationem, vel etiam in commendationem meam dicere. Vale.

potueris. In aliquibus exemplaribus pervetustis est loco *contigerit mihi dicere, dixero.*]

C. PLINIVS ANTONINO SVO S.

QVE MAD MODVM *tum*) Antonini epigrammata Græca laudat, quæ cùm Latinè Secundus conatus esset exprimere, multum ab illis decidit. *Latine æmulari*) traducere in linguam nostram. *In deterius*) multum defeci ab archetypo. nam longè tua meliora quàm mea. accidit autem hoc plerunque vt imitator minor sit imitato. *Egestas*) maius est quàm inopia: nam hæc impotentiam, illa necessariorum penuriam significat. Inops enim qui sine ope, egens verò quasi exigens, cui ne gens quidem sit reliqua (vt Lucretius ait) lib. j. de rerum natura, vbi de anima agit inquit Nec me animi fallit, Graiorum obscura reperta Difficile illustrare Latinis versibus esse. Multa nouis verbis præsertim cum sit agendum Propter egestatem linguæ & rerum nouitatem. [ac eodem lib. vbi de eadem re agit. Quam Græci magnopere nec-

QVE MADMODVM *magis approbare tibi possum quantopere miror Epigrãmata tua Græca, quã quòd quædam æmulari Latinè, & exprimere tentaui? In deterius tamen accidit hoc primum imbecillitate ingenij mei, deinde inopia: ac potius, vt Lucretius ait, egestate patrij sermonis. Quòd si hæc, & quæ sunt Latina, & mea habere tibi aliquid venustatis videbuntur, quantum putas inesse eis gratiæ, quæ & à te, & Græcè proferuntur?* Vale.

nostrâ dicere lingua. Concedit nobis patrij sermonis egestas & Seneca statim lib. viij. epistolarum. Quanta, inquit, nobis verborum paupertas iamdudum fuit? nunquam magis, quàm hodierno die intellexi. mille res inciderunt cum forte de Platone loqueremur, quæ nomina desiderarent nec haberent.] T. Lucretius autem præceptis sapientiæ versibus complexus, & amatorio poculo in furorem versus,

cum aliquot libros, quos postea Cicero emendauit, per interualla insaniæ conscripsisset, propria se manu confecit, anno ætatis xliij, Cn. Pompeio & M. Licinio Crasso coss. qua de re Virg. poëta sumpsit virilem togam. Eius lectionem probat quintilianus, sed non vt corpus eloquentiæ faciat. Vitruuius vim verborum laudat. *Patrijs sermonu.)* Latinæ linguæ: Græcis enim longe maior verborum copia ac licentia, præsertim poëtis: quibus licet & noua fingere: & breuibus pro longis, ac contrà vetinam Latini magis seueri quod notat hendecasyllabo Martial. Dicunt Latinon tamen poëtæ, sed Græci quibus est nihil negatum. Et quos ἀρὶς ἀρὶς decet sonare, Nobis non licet esse tam disertis, Qui musas colimus seueriores. *Hæc)* carmina. *Venustatis)* gratiæ, leporis. à Venere deductum verbum. *Proferuntur mihi)* mittuntur ad me. legitur & sine *mihi*. *A te)* viro doctissimo. *Græcè)* propriè.

C. PLINIVS HISPVLLÆ SVÆ S.

QVAM *sis)* Gratulatur sibi & Hispullæ, quòd vxor Calphurnia se dignam maioribus suis ostenderet: nam & lætabatur Secundi laudibus. nec corpus sed gloriã illius exosculabatur. *Pietatis)* pietas est per quam sanguine cõiunctis, & patriæ & beneuolis, cultus officium diligens tribuitur: pars sanè iustitiæ proxima æquitati. *Charitate)* amore. alibi etiam pro penuria cuiuscunque rei. *Eius)* Calphurniam vxorem meam. *Affectum)* amorem. latini imitatione Græcorum affici dicunt moueri aliqua passione, siue bona siue mala. [sunt qui legant effectum, id est officium. [*Auo)* Fabato. *Acumen)* ingenij perspicacitas. *Frugalitas)* temperantia ciborum. *Concepit studium)* facta est studiosa, quia me sequitur. *Habet)* amat, tenet. *Quæ)* maxima. *Acturus)* causam dicturus. *Disponit)* collocat per interualla, vel mittit auditores. *Assensum)* fauorem. *Clamores)* applausus. *Euentum)* fortunam, quæ plurimum in iudiciis dominatur. *Discreta)* secluſa ab aliis auditoribus. Adde quod Sidonius viij. scribit, Calphurniam legenti Plinio & meditanti candelas & candelabra tenuisse. *Excipit)* audit, attendit. *Formáque*

QVAM *sis pietatis exemplum, fratremq; optimum & amantissimum tui pari charitate dilexeris, filiãq; eius vt tuam diligas, nec tantùm amitæ eius verum etiam patris amissi affectum repræsentes, non dubito maximo tibi gaudio fore, cùm cognoueris dignam patre, dignam te, dignam auo euadere. Summum est acumen, summa frugalitas: amat me, quod castitatis indicium est. Accedit his studium literarũ, quod ex mei charitate concepit. Meos libellos habet, lectitat, ediscit etiam. Qua illa sollicitudine cũ videor acturus, quanto cum egi gaudio afficitur? Disponit qui nuncient sibi, quem assensum, quos clamores excitarim, quem euentum iudicij tulerim. Eadem siquando recito, in proximo discreta velo sedet, laudésque nostras auidissimis auribus excipit. Versus quidem meos cantat, formátque cithara, non artifice aliquo docente, sed amore, qui magister est optimus. His ex causis in spem certissimam adducor, perpetuam nobis maiorémque in dies futuram esse concordiam. Non enim ætatem*

Formáque

máque cithara) ad ſonum citharæ cantat, & concordat. Statius. Diſcendum muſis ſonat, & mea carmina flectit. Eſt alia lectio formae ad citharam, id eſt concordat cum cithara. *Artifice*) magiſtro muſico. *Magiſter eſt optimus*) longè enim amor valentior ad obtinendum quòd velis quàm timor. nam timor abit ſi recedas, manet amor, ac ſicut ille in odium, hic in reuerentiam vertitur.

Corpus) quod tantum amplectuntur ſcorta & libidinoſæ mulieres. *Occidunt*) minuuntur. hinc Ouid. in Faſtis. Tempora labuntur, tacitiſque ſeneſcimus annis: Et fugiunt freno non remorante dies. *Tuis*) ſanctiſſimis. *Conubernio*) conuictu, familiaritate. *Prædicatione tua*) commendatione & laude tua de me. *Parentis*) matris tuæ [ſunt qui legant, parentis loco veneretur.] *A pueritia*) dum puer eſſem. *Formare*) inſtituere. *Ego*) ago gratias *Illam*) Calphurniam vxorem. *Elegerit*) nos, egregium par.

meam aut corpus quæ paulatim occidunt ac ſeneſcunt, ſed gloriam diligit. Nec aliud decet tuis manibus educatam, tuis præceptis inſtitutam: quæ nihil in contubernio tuo viderit, niſi ſanctum honeſtúmque: quæ denique amare me ex tua prædicatione conſueuerit. Nam quum matrem meam parentis loco venerêre, méque à pueritia ſtatim formare, laudare, talémque qualis nunc vxori meæ videor, ominari ſolebas. Certatim ergo tibi gratias agimus. Ego, quòd illam mihi: illa, quòd me ſibi dederis, quaſi inuicem elegeris. Vale.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

QVID *ſenſerim*) In genere indicat qd ſentiat de libris Nonij Max. in quibus ingenium, ſublimitatem, elegantiam, varietatem, ac pulchritudinem probat. De Max. alibi plura recitauimus. Nonũ à Seuero interfectum refert Spartianus. hic autem Nonius Max. ſiue Nanius. (vtraque enim ſcriptura circunfertur) ſcripſit libros in Blateram Secundo libro octauo tradente. *Generaliter*) ſummatim & vniuerſaliter, cuius contrarium ſpecialiter, pro quo ſpeciatim M Tullius, Spartianus, Ouidius, Lampridius certatim vlurpant: nam & Columella pro generaliter prius generatim dixerat, quod interdum per ſingula accipi ſolet. *Validum*) neruoſum, robuſtum, non flaccidum. *Acre*) vehemens.

QVID *ſenſerim de ſingulis libris tuis, notum tibi, vt quemque perlegeram feci. Accipe nunc, quid de vniuerſis generaliter iudicem. Eſt opus pulchrum, validum, acre, ſublime, varium, elegans, purum, figuratum, ſpatioſum etiam, & cum magna tua laude diffuſum. In quo tu ingenij ſimul doloriſque velis latiſſimè vectus es, & horum vtrunque inuicem adiumento fuit. Nam dolori ſublimitatem & magnificentiam, ingenio vim & amaritudinem dolor addidit.* Vale.

Sublime) grande, elatum, in figura graui. *Varium*) diuerſa complexum. [an quod ſecundum res ſciuerit figuram variari.] *Elegans*) latinum, & remotum ab omni vitio. Elegantia eſt quæ facit, vt vnumquodque verbum purè & aptè dici videatur. elegans tamen vocabulum apud

antiquos in vitio fuit, ex testimonio M. Catonis, referente Gellio: illo enim significari hominem, qui nimis lxto amœnóque cultu ac victu esset, & concertantis ac fastidiosi iudicij: nam & Terentius in Eunucho, Chæream dixit, elegantem formarum spectatorem, cui non facilè quæuis mulier quamuis formosa placeret: postea inter laudem & vituperationem vsu venit elegans, demum totum in laudem receptum est. *Purum*.) apertum, dilucidum, explanatum: quod duobus comparatur, verbis vsitatis & propriis. *Figuratum*) figuris opportune illustratum & variatum. *Spatiosum etiam & diffusum*) copiosum, alterum longitudinem, alterum latitudinem respicit. *Velis*) instrumentis, adminiculis. metaphora à nauibus. *Virumque*) ingenium & dolor. *Inuicem*) sibi mutuo. *Magnificentiam*) quæ rerum magnarum & excelsarum est, cùm animi ampla quadam & splendida propositione cogitatio atque administratio.] *Vt scilicet parta reddat*) nam cùm scripsit ingenium addidisse dolori sublimitatem, & magnificentiam, subdit dolorem addidisse vim & amaritudinem ingenio.] *Vim*) potentiam, celerem impetum.

C. PLIN. VELIO CEREALI SVO S.

TRISTEM) Defleo apud Velium Cerealem interitum Helnidiarum sororum, quæ à partu mortuæ fuerant. Primùm doler mortis genere, deinde cõqueritur prolem Heluidij quem summè dilexerat, in dies minorem fieri. *Tristem & acerbum*) ô subaudiendum, dolentis aduerbium. *Acerbum*) ante tempus immaturum. *Casum*) malum euentum. *Heluidiarum sororum*) filiarum non Heluidij Pœti à Vespasiano occisi, sed Heluidij filij à Domitiano interfecti, qui tres liberos superstites reliquit, duas puellas & puerum Heluidium. *A partu*) partus causa. vel post partum, interdum præpositio à significat causam. vt apud Iuuenalem, Iram atque animos à crimine sumunt. Aliquando post. Tranquillus, Augustus à cœna in lecticulam lucubratoriam se recipiebat. [Plinius cap. de ceruis. A conceptu separant se. & mox, A partu duas habent herbas, & ibidem. Ab eo tempore similia reuiuiscũt. Item cap. de mulis, Fœminas à partu optime septimo die imple-

TRISTEM & acerbum casum Heluidiarum sororum. vtraque à partu, vtraque filiam enixa decessit. Afficior dolore, nec tamen supra modũ doleo, ita mihi luctuosum videtur, quòd puellas honestissimas in flore primo fœcunditas abstulit. Angor infantium sorte, quæ sunt parentibus statim, & dum nascuntur, orbatæ. Angor optimorum maritorum, angor etiam meo nomine. Nam patrem illarum defunctum quoque perseuerantissimè diligo, vt actione mea, librisque testatum est. Cui nunc vnus ex tribus liberis superest, domumq; pluribus adminiculis paulo ante fundatam desolatus fulcit, ac sustinet. Magno tamen fomento dolor meus acquiesceret, si hunc saltem fortem & incolumem, paremq; illi patri, illi auo fortuna seruauerit. Cuius ego pro salute, pro moribus, hoc sum magis anxius, quòd vnicus factus est. Nosti in amore mollitiam animi mei, nosti metus. Quo minus te mirari oportebit, quòd plurimum timeam, de quo plurimum spero. Vale.

ri.] *Enixa*) ad partum refertur. Virgilius. Triginta capitum fœtus enixa. *Supra modum*) nam respectu causarũ quæ maximæ sunt mediocriter doleo. *Fœcunditas*) properus partus. *Honestissimæ*) nobilissimæ. *Flore primo*) adolescentia, *Infantium*) filiarum vtriusque. *Nomine*) causa. *Maritorum*) causa. *Patrum*) Heluidium filium. nam cum Prisco propter ætatem diuersam nulla potuit cum Secundo fuisse amicitia. *Actione mea*) aduersum Publicium Certum: quod latius declaratur libro nono ad Quadratum *Librum*) editis ad imitationem Demosthenis contra Midiam. *Ex tribus liberis*) liberorum appellatione etiam fœminæ intelliguntur: vnde ex tribus liberis, id est ex duabus fœminis & mare Pliniana lectio interpretanda. & alibi iam dixerat tres liberos pro duobus maribus & fœmina. *Adminiculis*) adiumentis, auxiliis, appendicibus, affinitatibus. *Desolatus* solus relictus. *Remedio*) remedio. *Hunc*) liberorum reliquum & superstitem. *Illi*) optimo. *Patri*) Heluidio occiso à Domitiano. quòd quasi scenico exodio sub persona Paridis & Oenones diuortium imperatoris cum vxore tractasset. *Auo*) Heluidio Prisco omni virtute prædito, sed præsertim libertate dicendi. *Promeritis*) vt bonis imbuatur: nam sunt & mali. Mos inquit, est iudicium animi, quem sequi debeat consuetudo. Iulius Festus de verborum significationibus morem testatur esse institutum patrium pertinens ad religiones ceremonias que maiorum. At Horatius, Columel. Marc. morem pro modo posuere. *Vnicum*) solus in domo Heluidiorum. *Mollitiam*) passionem.

C. PLINIVS SEMPRONIO RVFO SVO S.

INTERFVI principis optimi cognitioni in consilium assumptus. Gymnicus agon apud Viennenses ex cuiusdam testamẽto celebrabatur.

INTERFVI) apud Viennenses cum celebraretur certamen gymnicum: quod Trebonius tollendum curabat, aduocatus est in consilium Secundus ab Imperatore Traiano cum multis. Mauricus sententiam rogatus censuit omnino tollendum: addens, vtinam Romæ quoque remoueri posset: inde transgrediens non importunè ad Imp Neruam fortitudinem Maurici multum laudat. *Cognitioni*) discussioni, examinationi. *Optimi*) Traiani cognomento optimi. *In consilium*) assumptus, accitus, vt & ipse super hoc consulerem. *Agon gymnicus*) certamen, quo nudi exercebantur, & maximos labores perpetiebantur. prima olympiade agon gymnicus actus, in quo Chorebus Heliensis victor extitit: deinde cõplures per Græciam celebrati, quorum Græca epigrammata sæpe meminerunt. constituti autem in honorem mortuorum ad imitationem Mausoli: cui Artemisia constructo monumento Mausoleo & diis manibus dicato, agona laudibus eius dicendis fecit, propositque præmia pecuniæ, aliarúmq; rerum bonarum amplissima, Græcos, Itali, & multæ prouinciæ postea secutæ sunt. ἀγὼν græca dictio, qua vtuntur Latini, & certamen significat, & γυμνικὸς nudus: deducitur ἀπὸ τοῦ συνάγειν, vel ἀπὸ τοῦ ἄγω, ἄγωνος, quòd ferat multam molestiam, & mœrorem. quinque significat, locum, multitudinem spectatorum, congregationem cuiusque rei, certamen, templum. In commentariis Iliadis inuenisse refert Hymmonius esse locum rotundum sine angulis: nam Homerus & Thucydides agona intelligi etiam volunt pro gymnasio. Agon præterea sacrorum verborum quo sacerdos percussurus victimam vrebatur. Asinius Pollio apud Senecam, Filius, inquit ceruicem porrigat, carnifex manum tollat, deinde respiciat ad patrẽ & dicat, Agon? quod fieri solet victimis, id est ago ne? hinc agonales dies credit Varro denominatos, per quos rex in regia arietem immolat, eò quòd interrogatur à principe ciuitatis, & princeps gregis immolatur. *Viennenses*) Vienna Allobrogum metropolis, iuxta Rhoda-

num sua ciuitas mediterranea, olim vicus postea in ciuitatis formam redacta, à clarissimis Allobrogum habitata, facta est colonia, & vetustate & dignitate clara. Vitell j principatu ob iram Lugdunensium fere euersa. Stephanus ab vrbe in Creta eiusdem denominationis appellatam Viennam refert: ficcitate olim vniuersam insulam occupante, in aliena loca incolæ coloniam deduxerunt accepto oraculo, vt habitarent vbi vidissent locum palud sum. Delati igitur ad Rhodanum Galliæ fluuium paludibus stagnantem, ciuitatem Viennam condidere. vel ita cognominatam ab vna cum eis virgine Vienna nomine, quæ choream ducens hiatu terræ absorpta fuit. Aduertant lectores mendosè scribi apud Stephanum Viennam ésse ciuitatem Galliæ iuxta fluuium Rhodam. cum pro ἐπὶ τὸν ῥόδα τὸν ποταμὸν τῆς γαλλίας legendum sit. ἐπὶ τὸν ῥόδανον ποταμὸν τῆς γαλλίας. Laudatur à Valerio Mart. tanquam studiosa suorum librorum. Fertur habere meos, si vera est fama, libellos, Inter delicias pulchra Vienna suas.

Trebonium Rufinum) occurrunt nobis plures Rufini per illi tempora. Fabius Rufinus vir egregius: Cæcilius Rufinus tradẽte Dione: Iunius Rufinus, quem Vlpianus meminit præfectum vigilum sub Seuero & Antonino, & Calpurnius Proconsulem Macedoniæ sub Adriano fuit & Apuleius Rufinus. Licinium Rufinum rescripsisse Iulio Paulo Iurisconsulto Paulus recitat. *Duumuiratu*) in oppidis, quibus datum ius Latij, fuit magistratus duumuiratus dictus, quòd scilicet duo tantum essent in eo officio. Spartianus in Adriano, Per latina oppida Dictator, & ædilis, & duumuir fuit Paulus titulo de actionibus, & Vlpianus de damno infecto testantur duumuiratum fuisse magistratum municipalem: idem alibi autores sunt extitisse dignitatem proximam decurionatui, qua nisi decuriones fungi nulli poterant. duumuiri locabant publica: quod respondet Vlpian. de iniuriis, potestatem habebant dimittendi è carcere vel custodia captos. Idem de furtis. Erant enim municipiorũ defensores & eius fere dignitatis, qualis in vrbe censura, à decurionibus creabantur. Græci syndicos appellant, Iurisconsulto prodente. In vrbe duumuiratus fuit, qui de rebus capitalibus inquireret. primùm creatus ab Hostilio rege, postea factus triumuiratus. Alij duumuiri creati ad ædes sacras locandas & faciendas, ad aquas in vrbem educendas, ad classem ordinandam & reficiendam: hi dicebantur duumuiri nauales creati, & alij duumuiri qui præessent sacris faciundis: carminum sibyllæ ac fatorum populi Rom. interpretes & antistites Apollinis sacri ceremoniarúmque aliarum, quibus additi octo & facti decemuiri, deinde quamuis quinque adderentur vt xv essent, tamen remansit nomen decemuirorum. *Abolendum*) obliterandum in perpetuum *Ex autoritate publica*) ex consensu publico decurionum, qui erat maximus magistratus in municipiis. *Feliciter*) quia bene cessit. *Tanquam Romanus*) eius enim oratio grauis & libera fuit, more priscorum Ro. vel tanquam Romanus, quia Vienna fuit Romanorum colonia. *Ciuis Viennensis. Bonus*) boni publici

tur. Hunc Trebonius Rufinius, vir egregius, nobísque amicus, in duumuiratu suo tollendum, abolendumq; curauit. Negauit ex autoritate publica fecisse. Egit ipse causam non minus feliciter quàm disertè. Commendabat actionem, quòd tanquam homo Romanus & bonus ciuis in negocio suo maturè & grauiter loquebatur. Quum sententiæ rogarentur, dixit Iunius Mauricus (quo viro nihil firmius, nihil verius) non esse restituendum Viennensibus agona: adiecit, Vellem etiam Romæ tolli posset: Constanter, inquis, & fortiter. Quidni? Sed hoc Mauricо nouum non est. Idem apud Neruam Imperatorem non minus fortiter. Cœnabat Neruа

blici studiosus. *Rogarentur*) à Consulibus. *Firmiùs*) constantius. *Adiecit*) sententiæ suæ. *Tollit*) gymnica certamina, quæ vrbem infecerant. *Fortiter*) constanter & animosè dixit. Dictio fortiter hunc in sensū à multis vsurpata. [Nam M. Tull. dixit, Animi non minoris fortiter ferre Et alibi. Constanter quidē & fortiter.] Et Matt. inquit, Fortiter ille facit, qui miser esse potest. Canace apud Ouid. Scimus & vtemur vio-

lenter fortiter esse. Idem alibi, Nostra per has leges audacia fortiter iisset. Secundus lib. vij. Quasi nimis fortiter incautéq; progressum in Panegyrico pro vehementer. Nolo illum quia Cæsarem fortiter amat. Martianus, Sed fortiter defenditur. Pomp. non puto fortiter posse defendi. *Quidni?*) quinimmo certè. *Idem*) Mauricus. *Fortiter*) locutus est. [*Hæc*) fortiter, quod etiam in contextu epistolæ legitur.]

Veiento) Fabricius Veiento Senator, Domitiani temporibus, adulator & delatorum defensor, testimonio tamen iuuen. prudens, quòd adulando euitaret Tyranni crudelitatem. sub Nerone à Talio Geminio accusatus, quòd multa probrosa in patres & sacerdotes composuisset, iis libris quibus nomen codicillorum dederat, & vendita ab eo munera principis adipiscendorúmque honorum ius: quæ causa Neroni fuit suscipiendi iudicij conuictúmque Veientonem Italia expulit, & libros exuri iussit conquisitos lectitatósque, donec cum periculo parabantur: mox licentia habendi obliuionem attulit. Veientonis vxor fuit Hippia, quæ relictis omnibus suis, Sergium Gladiatorem mœchum in Ægyptum vsque secuta est. *Recumbebat*) sedebat. *Sinu*) Neruæ. *Omnia dixi*) monstrauit omnia vitia & mala. *Hominem*) Veientonem. *Incidit*) fortè factus est. *Catullo Messalino*) is Senator delationibus pollens, nec minus adulatione Domitiano charus. vnde nimirum vtroque coniunxit Iuuenal. satyra quarta, cæcum Catullum demonstrans, Et cum mortifero prudens Veiento Catullo, Qui nunquam vsæ flagrauit amore puellæ: Grande. & conspicuum nostro quoque tempore monstrum, Cæcus adulator, dirúsque à ponte satelles Hic Libyæ rector sub Vespasiano, & Tito multa crudelia commisit: sed eorum clementia quamuis deprehensus pœnam fugit, non multo pòst multiplici morbo & insanabili correptus acerbissimè, non corporis tantum cruciatus sustinebat. nam erat illi maior animi morbus & grauior, terroribus expauescebat, & crebrò videbat sibi instantes occisorum manes: quare exclamans, cùm

cum paucis: Veiento proximus, atque etiam in sinu recumbebat. Dixi omnia, quum hominem nominaui. Incidit sermo de Catullo Messalino, qui luminib. orbatus, ingenio sæuo mala cæcitatis addiderat. Non verebatur, non erubes-

se continere non posset, exiliebat stratis tanquam tormentis sibi & flammis adhibitis: quo magis inualescente malo extisque defluentibus, ac intestinis exhaustis, moritur. Hunc igitur & crudelitatis indicio, & quòd sub Domitiano plurimum potuit, luscum, nec penitus cæcutientem, Iuuenalis repræsentarūm in tragœdia à Damasippo, cuius natales fuerant clari, taxat. Sat. viij. dicens, Clamosum ageres cum phasma Catulli. Quid enim aliud accipi debet, clamosum phasma? quam tragœdia de Catullo Messalino, qui terroribus expauescebat, & instantes manes exhorrebat. vnde phasma dixit hanc tragœdiam ex apparitione manium clamosum verò, quòd mimus exclamans in personam illius introducebatur Nam Satyra xiij. hoc repetens, inquit, Mimum agit ille Vrbani qualem fugit ius scurra Catulli; Alium credo fuisse, quem Plinius tradit Messalinum ex Consularibus Patriciis; qui cùm admisisset hirudines ad genua extrahendi sanguinis causa, quòd podagris laboraret, interiit: propterea quòd adfixa sanguisugarum relicta capita fecissent vulnera incurabilia, sed Messalinum Cottam Messalæ oratoris filium designasse virum gulosum & culinæ condimentorum repertorem. Messalinum insuper Iulius Frontinus tradit gessisse Consulatum cum Valerio. quæ lectio sanè referri potest ad Catullum Messalinum. *Captus*) orbatus. fuit in secunda scriptura luscus: & cæcu-

tientem puto, non omnino cæcum: vt Secundus & Iuuenalis, vitium corporis in maius extollentes, ad animum referunt. quamuis cœcus pro alio postulare non posſit: tamen & Senatorium ordinem retinet & iudicandi officio fungitur, & magiſtratum acceptum retinet, ſed nouum aſpirare prohibetur. autor Vlpianus. *Malæ cæcitatis*) ſicut erat corporis luminibus captus, ita cognitione intellectus & iuſtitiæ. quare malum corporis addiderat animo. *Ingenio ſæuo*) naturæ crudeli.

A Domitiano) autore & fauente Domitiano. *Improuida*) temeraria, commiſſa caſui. *In optimum*) in perniciem cuiuſque viri optimi, criminando eum apud principem. *Nequitia*) malitia. *Sanguinariis*) mortiferis, crudelibus. *In commune*) In medium, inter cóuiuas. *Imperator*) Nerua, vir bonus, inquit. *Paſſurum*) Catullum Meſſalinum. *Si viueret*) ſi forte noſtris temporibus. nam iam ſub Domitiano exceſſerat. *Mauricus*) reſpondit. *Cœnaret nobiſcum*) id eſt, eſſet conuiua tuus Imperator quemadmodum Veiento malus. quod fuit liberè dictum, aduerſus tamen principem

cebat, non miſerebatur. Sæpius à Domitiano non ſecus ac tela, quæ & ipſa cæca & improuida feruntur, in optimum quenque contorquebatur. De huius nequitia, ſanguinariiſque ſententiis, in commune omnes ſuper cœnam loquebantur. Tum ipſe Imperator, Quid putamus paſſurum fuiſſe, ſi viueret? & Mauricus, Nobiſcum cœnaret. Longius abij, libens tamen. Placuit agona tolli, qui mores Viennenſium infecerat, vt noſter hic omnium. Nam Viennenſium vitia intra ipſos reſidunt, noſtra latè vagantur. Vtque in corporibus, ſic in imperio grauiſſimus eſt morbus, qui à capite diffunditur. Vale.

mitem & deſpectui habitum propter ſenectutem & debilitatem autore Dione. *Longius abij*) digreſſione longiore vſus ſum. *Libens*) vt laudarem Mauricum amicum & optimè meritum. *Placuit*) decretum eſt. *Tolli*) aboleri. *Hic noſter*) agon gymnicus. nam ſcena & theatrum mores Ro. corrupere. Liuij abbreuiator, cùm loca tùm à Cenſoribus theatrum extrueretur, P. Cor. Naſica autore tanquam inutile & nociturum publicis moribus ex S. C. deſtructum eſt. quam rem latius tractat diuus Auguſtinus primo de ciuit. dei. & Tertullianus aſſerit Theatra ſtuprandis moribus nata. Tacitus refert quoſdam incuſaſſe Cn. Pompeium quòd manſuram theatri ſedem poſuiſſet, dum in theatro conſidet populus, totos dies ignauia conſumere, & patrios mores paulatim abolitos funditus euerti per accitam laſciuiam, vt quod vſquam corrumpi & corrumpere queat, in vrbe viſatur, degenerétque ſtudiis externis iuuentus, gymnaſia, & ocia, & turpes amores exercendo. [Seneca. Ætas ſubſequens ludicra priſcorum inuenta traxit ad vitia: & quod honeſtæ cauſa delectationis inuentum eſt, ad voluptates corporeas præcipitatis mentibus impulerunt. Caſſiodorus: ſpectacula & ludi ſcenici nihil aliud quàm inceſtus, adulteria, crudelitates, & quæque flagitia repræſentando edocuerint.] Hinc Plin. ſenior iuuenes exercendo ſe & vngendo animi vires perdidiſſe reprehendit. Similiter Iuuenalis multis gymnaſia carpit. *Omnium*) mores infecit, propter concurſum & imitationem omnium gentium. *A Capite*) ab vrbe Roma gentium principe.

C. PLI-

C. PLINIVS POMPONIO BASSO SVO S.

MAGNVM) Laudat Pomponium Bassum, quòd iam ingraciscentibus annis secessum suum prudenter disponat: optátque sibi aliquando dari parem occasionem, qua sine dedecore possit transigere vitam ociosam. Pomponij Marci meminit, patrem & Bassi, cuius pueri Vrbici mortem immaturam deflet. *Otium*) vacationem ab officiis ciuilibus. *Amœnissimè*) respicit ædes, [viridia] & loca lauta, quæ incolebat. *Agitare*) exercere. *Terra*) venando, ludendo: dum veheris lecti ca & equo. *Mari*) natando, nauigando. *Magistratus*) dignitates. magistratus aut personam ipsam demonstrat, vt cùm dicimus magistratus iussit: aut honorem, vt si dicatur Mario datus est magistratus. Vlpianus. ff. secundo inquit, Magistratus est vel is qui in potestate aliqua sit, vt puta Proconsul, vel Prætor, vel qui prouincias regunt. omnino hi dicuntur esse in magistratu, qui per imperia potentiores fiunt quam priuati. Magistrare enim regere & moderari significat. Tacitus inter magistratus tantùm recenset, quæsturam, ædilitatem, tribunatum, prætu ram, consulatum. Tranquillus etiam aliis vtitur, scribens Augustum diuisisse vrbem in regiones & vicos, ac instituisse vt illas annui magistratus sortito tuerentur, & ad hoc magistros è plebe cuiusque viciniæ electos. Nam magistri dicuntur non solùm doctores artium, sed pagorum, societatum, vicorum, collegiorum, equitum. Inde Paulus de verborum significatione, Quibus ait, præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quàm cæteri diligentiam & solicitudinem rebus quibus præsunt, debent, hi magistri appellantur: quin ipsi magistratus per deriuationem à magistris cognominantur: hinc cuiuslibet disciplinæ præceptores magistros appellari à monendo vel monstrando: & quem posteritas dictatorem vocauit, magistrum populi prius nuncupatum quidam tradunt, à quo magistrum equitum dictum. autores sunt Seneca & Varro, qui putant reliquos præter dictatorem & magistrum equitum, magistratus dictos, ita vt ab albo albatus. *Amplissimos*) quales sunt Consulatus, Proconsulatus, Prætura. *Reip.*) ad vsum publicum & communem vtilitatem. Curiales omnes interminatione moneri iubet Imperator ne ciuitates fugiãt, aut deserãt, rus habitandi causa: fundum, quem ciuitati prætulerint scientes fisco esse sociandum, eóq; iure se esse caritutos, cuius causa impios se patriam vitando demonstrauerint. *Quamdiu*) per ætatem legitimam. *Prima vitæ tempora*) iuuentæ. [Tradit Seneca hominem in freto vjuere debere, in portu

MAGNAM cepi voluptatem, cum ex communibus amicis cognoui te, vt sapientia tua dignum est, & disponere ocium, & ferre, habitare amœnissimè, & nunc terra, nunc mari corpus agitare: multum disputare, multum audire, multum lectitare: quúmque plurimum scias, quotidie tamen aliquid addiscere. Ita senescere oportet virum, qui magistratus amplissimos gesserit, exercitus rexerit, totúmque se Reip. quandiu decebat, obtulerit. Nam & prima vitæ tempora, & media patriæ, extrema nobis impertire debemus, vt ipsæ leges monent, quæ maiorem annis lx. ocio reddunt. Quando mihi licebit? quando per ætatem honestum erit imitari istud pulcherrimæ quietis exemplum? quando secessus mei non desidiæ nomen, sed tranquillitatis accipient? Vale.

autem mori: quo dicto significat, hominem in iuuenta semper negotiari debere, in senectute autem otiari.] *Media*) virilitatis. *Extrema*) senectutis. nam ætatem hominis in tria tantum distinguit. *Nobis*) quieti, & honesto otio. *Annuli.*) libro tertio ostendimus Senatorem sexagenarium, neque in curiam cogi, neque repelli. *Per ætatem*) excusante ætate, non morbo: optat enim sibi vitam longam & otiosam. *Exemplum*) quod tu facis. *Quando*) scilicet nam sibi respondet. *Desidia*) quod eueniret, si ante tempus legitimum publica officia desererem.

C. PLINIVS VALENTI SVO S.

PROXIMÈ) Quum dixisset apud centumuiros, vbi nullos habebat in dicendo socios eorum, quos primo habuerat, conqueritur de fragilitate humana & mutabilitate fortunæ, exemplóque sui docet quàm varia, quàm lubrica sit. Fabius Valens, cui hæc scribitur epistola, Consul cum Vetere fuit: cùm resp. diu pressa tandem in Neruam respirasset: illo Antoninus Pius quòd esset vir peritus vsus est familiariter. Valentis Iurisconsulti meminit Paulus titulo de fideicommissariis hæreditatibus. Alium Fabium Valentem leges apud Tacitum, legatum, Vitellianas partes secutum, cui agmen agenti præcessit aquila clangore læto: is non multo pòst Vrbium in custodia interfectus est, & caput Vitellianis cohortibus ostentatum, ne quam vltra spem foueret.

PROXIME cùm apud centumuiros in quadruplici iudicio dixissem, subiit recordatio egisse me iuuenem, æquè in quadruplici. processit animus, vt solet, longius: cœpi reputare, quos in hoc iudicio, quos in illo socios laboris habuissem. Solus eram, qui in vtroq; dixissem: tantas conuersiones, aut fragilitas mortalitatis, aut fortunæ mobilitas facit. Quidam ex iis, qui tunc egerant, decesserunt, exulant alij: huic ætas, & valetudo silentium suasit: hic sponte beatissimo otio fruitur: alius exercitum regit: illum ciuilibus officiis principis amicitia exemit. Circa nosipsos quam multa mutata sunt, studiis processimus, studiis periclitati sumus:

In quadruplici iudicio) vbi sedebant iudices centum & octoginta, tot enim quatuor consiliis conscribebantur. *Dixissem*) egissem causam. *Subiit recordatio*) venit in mentem. *Iuuenem*) vndeuicesimo anno *In quadruplici*) iudicio apud centumuiros. *Animus processit longius*) considerauit vlteriora. *Hoc iudicio*) hac causa proximè dicta. *Illo*) cùm primùm cœpi. *Socios*) participes, coadiutores in dicendo: nam plures eandem causam tuebantur & accusabant. *Laboris*) actionis *Eram*) superam. *Solus*) aduocatus, [extinctis cæteris qui tunc dixerũt vel absentibus.] *Vtroque*) primo & postremo. *Conuersiones*) mutationes. *Fragilitas mortalitatis*) vita mortalium fragilis. Iurisconsulti frequenter vsurpant mortalitatem pro morte Vlpianus, Is qui in reatu decedit, integri status decedit: extinguitur enim crimen mortalitate. [Et semel vt annotarim Tranquill. In vltima inquiens cognitione pro tribunali accessisse Neronem ad finem mortalitatis pronunciasse. Et Valerius pro ipsis mortalibus libro nono. Cùm tot fere cruciatus sibimetipsa mortalitas impulsu crudelitatis excogitauerit.] *Tunc*) cùm primam causam dixi. *Huic*) alicui. *Ætas*) sexagenaria. *Silentium*) vacationem fori. *Hic*) alius. *Amicitia principis*) à Traiano ob amorem in consilium rerum suarum adhibiti nequibant tractare causas ciuiles, quales erant centumuirales. *Studiis processimus*) sub Domitiano: cùm egit pro Iulio

Iulio Pastore in centumuirali iudicio aduersum potentissimos ciuitatis, & Domitiani amicos: qua actione quia bene cessit, summam famam est adeptus & magistratus, quod in fine Panegyrici obscurius complectitur. Vos, inquit, patres conscripti credite, si cursu quondam prouectus ab illo insidiosissimo principe, antequam profiteretur odium bonorum, postquam professus est, subsiti, cùm viderem quæ ad honores compendia paterent, longius malui. *Studiis periclitati sumus*) vel dum fauit studiosis, vt Artemidoro philosopho, & cæteris: vel dum Bæbium Massam reum peregit: proindelibro octauo testatur se futurum reum, si Domitianus diutius vixisset: nam in scrinio eius post interitum datus à Caro in Secundum libellus inuentus est.

Rursúsque processimus) sub Nerua & Traiano: quibus imperantibus, dignitate, gloria, diuitiis plurimum creuit. *Exiguum tempus*) non multi anni. nusquam enim comperio Secundum peruenisse ad senium, quod tantopere votis petierat. *Vices*) tot mutationes. *Æui*) æternitatem. dictum æuum ab æternitate omnium annorum: hinc æuiternum, & per syncopen æternum. Et Censorinus, inquit, Cæterum de æuo, quod est tempus vnum & maximum, non multum est quod in præsentia dicatur. est enim immensum, sine origine, sine fine: quod eodem modo semper fuit, semper futurum est, neque ad quemquam hominũ magis quàm ad alterum pertinet. Hoc in tria diuiditur, præteritum, præsens, futurum. æuum neque annorum neque sæculorum numero, nec denique vllo finito temporis modulo metiri conabor. Secundum vero Hammonium ἀΐδιον ἀπὸ τοῦ ἀεὶ deductum videri potest, quod quinque significat, vitam hominis, mille annorum numerum, æternitatem, autore Gregorio Nazianzeno, & septem secula à principio mundi vsque ad resurrectionem mortalium, & tergoris medullam Hippocrate tradente, [sed longè plura de æuo in quodam opusculo disseruit Ioannes Damascenus.] *Documento*) exemplo. *Nihil desperare*) in nulla re desperandum esse. [*Nulli rei fidere*) propter vices rerum, & quoniam multa obsunt, quæ prodesse videntur. *Volubili*) fortuito.] *Orbe*) reuolutione. *Circumagi*) rotari. *Familiare*) consuetum. *Ratio*) causa.

rursúsque processimus. Profuerunt nobis bonorum amicitiæ, bonorum obfuerunt, iterúmque prosunt. Si computes annos, exiguum tempus: si vices rerum, æuum putes. Quod potest esse documento, nihil desperare, nulli rei fidere, cùm videamus tot varietates tam volubili orbe circumagi. Mihi autem familiare est, omnes cogitationes meas tecum communicare, iisdémque te vel præceptis vel exemplis monere, quibus ipse me moneo, quæ ratio huius epistolæ fuit.

C. PLINIVS MESSIO MAXIMO SVO S.

SCRIPSERAM) Reuocata lege tabellaria de suffragiis, prius factum laudauerat, quia repentinum, sed scripserat verendum ne procedente tempora vitia aliqua nascerentur: quod cùm euenisse,

SCRIPSERAM tibi verendum esse, ne ex tacitis suffragiis vitium aliquod existeret. Factum est proximis comitiis in quibusdam ta-

impudentiam suffragatoris tacat. nam pro candidatis in tabula repeti sunt suffra-

gatores. *Scripſeram tibi*) libro tertio ad Vndem Maximum. *Ex tabellis (ſuffragiis)* equæ per tabellam ferebantur ſine voce. Iam enim dixerat, Sed vereor ne procedente tempore ex ipſo remedio vitia naſcantur. eſt enim periculum tacitis ſuffragiis ne impudentia irrepat. aliqui legunt, extractis. *Factum eſt*) natum eſt. *Proximo comitiis*) cùm nuperimè congregati ſunt ad magiſtratus creandos, [cum proximè habita ſunt comitia.]

bellis multa iacularia, atque etiam fœda dictu: in vna verò pro candidatorum nominibus, ſuffragatorum nomina inuenta ſunt. Excanduit Senatus, magnoq; clamore ei qui ſcripſiſſet, iratum principem eſt comprecatus: ille tamen fefellit, & latuit, fortaſſe etiam inter indignantes fuit. Quid hunc putamus domi facere, qui in tanta re, tam ſerio tempore, tam ſcurriliter ludat? qui denique omnino in Senatu dicax, & vrbanus, & bellus eſt. Tantum licentiæ prauis ingeniis adjcit illa fiducia. Quis enim ſciet? popoſcit tabellas, ſtylum accepit, demiſit caput, neminem veretur, ſe contemnit. Inde iſta ludibria, ſcena & pulpito digna. Quo te vertas? quæ remedia conquiras? vbique vitia remediis fortiora. ἀλλὰ ταῦτα περὶ ἐκείνου ἡμᾶς, ἄλλως μελήσει. Cui multum quotidie vigiliarum, multum laboris adiicit hæc noſtra iners, ſed tamen effrænata petulantia. Vale.

Iacularia) ludibria, [inſcripta fuere.] *Fœda dictu*) inhoneſta ſilentio inuoluenda. *Vna*) tabella. *Candidatorum nomina*) in tabellis non ſuffragatorum, ſed candidatorum nomina quibus ſuffragium ferebant, ſcribere debebant hæc autem literæ ſecundum Ciceronem de Oratore in dandis ſuffragiis ſubſcribebantur. A. F. P. R. id eſt actum fide Publ. Rutilj. *Exarſit*) ſubitò] iratus eſt. *Scripſiſſet*) illa ioculatia. *Principem*) Tratanum. *Comprecatus*) precibus contendit vt inquireret & puniret. [*Ille*) qui hæc ſcripſerat.] *Latuit*) non deprehenſus eſt. *Fuit inter indignantes*) ipſe cum aliis indignationem ſimulauit, & in numero indignantium fuit. *Domi*) clàm & ſecreto. *In tanta re*) in creatione magiſtratuum. *Seriò*) quo ſeria & grauia tractantur. *Scurriliter*) nequiter, petulanter. *Dicax*) qui iocoſis ſalibus ludit. ſine dubio dicax à dicendo dicitur: ſicut dicacitas, quæ ſignificat ſermonem cum riſu aliquos inceſſentem. ideo Demoſthenem vrbanum fuiſſe dicunt, dicacem negant: de quo Cicero de Oratore, Demoſthenes non tam dicax fuit quam facetus. eſt autem illud acrioris ingenij, hoc maioris artis. Idem dicacem appellat, qui riſus magnos mouet: etenim, cùm duo genera ſint facetiarum, alterum æquabiliter in omni ſermone fuſum, alterum peracutum & breue: illa à veteribus ſuperior cauillatio, hæc altera dicacitas nominatur. Leue nomen habet vtraque res, quippe leue eſt eorum hoc, riſum mouere. alibi in narrando conſiſtere facetias putat, dicacitatem in faciendo. *Vrbanus*) nouum oſtendit M. Tullius vrbanum eſſe vocabulum: vrbanitas autem dicitur qua ſignificari videtur ſermo præ ſe ferens in voce, ſono, viſu, proprium quendam guſtum vrbis, & ſumptam ex conuerſatione doctorum tacitam eruditionem. Cui contra ruſticitas. Idem pro Cælio, Maledictio, ſi facetius iactatur vrbanitas nominatur. *Bellus*) Feſtiuus Marc. Bellus homo, & magnus vir idem Cotta videri. Sed qui bellus homo eſt Cotta, pulillus homo eſt. Fabius libro ſexto. Raro bellè reſpondent, id eſt feſtiuè & cum venere. Cicero de Oratore, Bella eſt familiaris reſponſio quaſi erranti. Idem, Magnum riſum mouent magis, vt bellè & literatè dicta laudantur. *Fiducia*) latendi: quæ ſtimulus eſt peccandi.

candi. *Quis enim scies*) ethopœia. nam finguntur quæ dici possent à dicace [illo & prauo homine. *Stylum*) acutum ferrum ad scribendum in ceratis tabulis. *Demisit*) incuruauit consuetudine scribentium. *Ludibria*) iocularia. *Scena*) quæ in theatro excitabatur agendarum fabularum gratia. & sicut tria fabularum genera, totidem scenarum fuerunt, tragicum, comicum, satyricum. Placidus grammaticus scenam esse dicit cameram hinc inde compositam, quæ vmbræ loco in theatro erat, in quo ludi actitabantur: item scenam vocari arborum in se incubantium quasi concameratam densationem, vt subterpositos tegere possit. Item compositionem alicuius criminis quæ digna sit agi in theatro exclamationibus tragicis. Iurisconsultus definit scenam esse ludorum faciendorum causa quolibet loco vbi quis consistit, moueatúrque, spectaculum sibi præbiturus, positam in publico priuatóque vel vico: quo tamen loco passim homines spectandi causa admittantur. nam Secundus pro auditorio, & Apuleius pro spectaculo & motu vsurpant. *Pulpito*) in proscenio fiebat pulpitum, quod Græci λογεῖον appellant: ideo quòd eo tragici & comici actores in scenam pergunt. Pro recitantium cathedra Martialis posuit. [*Quo te vertas*) quod remedium parabis.] *Vitia remediis fortiora*) Tacitus felicitatem Rom. sub Traiano commendans inquit, Natura tamen infirmitatis humanæ tardiora sunt remedia quàm vitia. ἀλλὰ ταῦτα τοῦ ὑπὲρ ἡμᾶς ἄλλῳ μελήσει. sed hæc alij qui supra nos est curæ erunt, id est, verùm hæc mala imperator noster Traianus curabit. Potest hoc dictum respicere illud Apollinis, ἐμοὶ μελήσει ταῦτα καὶ λιθυκαῖς κόραις, id est, mihi curæ erunt hæc & candidis puellis. [*Inertes*) inutilis.] *Petulantia*) procax lasciuia.

C. PLINIVS NEPOTI SVO S.

PETIS) Pollicetur se emendaturum libellos, quos Nepos iturus in proinciam comites profectionis suæ petierat, quinimmo nouos compositurum. *Studiosissimè*) diligentissimè. *Comparasti*) emisti, conquisisti. *Recognoscendos*) castigandos, ab eo quod præcedit: vel primò relegendos, deinde castigandos. [*Faciam*) cum cura & diligentia emendandos suscipiam.] *Te*) tanto viro & amico. *Super*) ad, præter, sic in primis. vt, Super omnia vultus Accessere boni. *Pronincia*) incertum cui propter illorum temporum interceptam historiam. *Præfuturus*) cum imperio recturus. *Tanti putes*) plurimi facias. *Sarcinarum*) libellorum meorum. *Subernacua*) inemendata. *Comites*) libellos iter tecum facturos. *Commodissimos*) emaculatissimos: qui si viuo autore deprauabantur, quantum nunc defecisse ab archetypo post tot secula, & in tanta barbarie

PETIS, vt libellos meos, quos studiosissimè comparasti, recognoscendos, emendandósque curem: faciam. Quid enim suscipere libentius debeo, te præsertim exigente? Nam quum vir grauissimus, doctissimus, disertissimus, super hæc occupatissimus, maximæ prouinciæ præfuturus, tanti putes scripta nostra circumferre tecum, quantopere mihi prouidendum est, ne te hæc pars sarcinarum, tanquam superuacua offendat? Adnitar ergo primùm, vt comites istos quàm commodissimos habeas: deinde, vt reuersus inuenias, quos istis addere velis. Neque enim mediocriter me ad noua opera tu lector hortaris. Vale.

timum petendi quæsturam, in periculo erat, ne iam præoccupanti dediſſet. *Quòd*) quia. *Præſumptio*) diuinatio, votum. *Illum*) Baſſum.

Cuiuſcunque) conſulis. *Quicunque*) quicunque eſſet, ſiue Baſſus, ſiue alius. *Adiuturi*) reſpectu tui. idem erit ſi legas iuuaturi. *Si ratio tui conſulatus*) quia conſul futurus es, & potes ipſum eligere quæſtorem. *Mea*) erga te. *Studium noſtrum*) fauorem, quem nos enixè poſtulamus. *Eundem*) Baſſum. *Suffragio*) auxilio.

iuſcunque, & tuum quemcunque quæſtorem in petendis honoribus omni ope, omni labore, gratia ſimus iuuaturi, perquàm iucundum nobis erit ſi in eundem iuuenem ſtudium noſtrum & amicitiæ meæ & conſulatus tui ratio contulerit: ſi denique precibus meis tu potiſſimus adiutor acceſſeris, cuius ſenatus & ſuffragio libentiſſimè indulgeat, & teſtimonio plurimum credat. Vale.

C. PLIN. VALERIO PAVLINO SVO S.

GAVDE) Hortatur Valerium Paulinum ad ſtudium, cùm ſit adhuc liberis honor. nam quum eſſet acturus, tanta auditorum corona tribunal circundatum erat, vt per ipſos iudices vix acceſſerit, & auditus ſit maximo aſſenſu. *Gaude*) legitur etiam gaudeo. [*Tuo*) qui doctus es, & foues ſtudia: quæ cum honorantur, illorum gloziæ aliqua portio venit ad nos.] *Nomine*) cauſa. *Studiis*) eloquentiæ. *Proximè*) nuperrimè. *Dicturus*) cauſam acturus. *Non fuit*) non patuit. *Adeundi*) ad dicendum. *Tribunal*) iudicum ſede. *Stipatione*) frequentia auditorum, denſa corona. *Ad hoc*) inſuper. [*Ornatus*) egregius, laudatus.] *Adoleſcens*) qui præſens actioni meæ fuerat, quamuis ſciſſis tunicis, & ſola velatus tunica, tamen aſtitit vij. horis, vt me audiret. *Tunicis*) Romani primò ſine tunicis ſola toga amicti fuerunt: deinde ſubſtrictas & breues tunicas citra humerum deſinentes habebant ſine manicis. quod genus Græci ἐξωμίδας appellabant. quare P. Africanus P. Sulpitio Gallo obiectauit, quòd vteretur tunicis manus totas operientibus & apud Virg. Iæli exprobrant Troianis manicatas tunicas: Marcellus ex autoritate Titinij tunicam dixit eſſe veſtimentum ſine manicis. vbi manicatas tunicas teſtimonio multorum notat. Apul. ij floridorum tenuiſſimo textu: tunicam interulam refert. & Mart. in diſtichis magno fuiſſe precio. Det tunicam diues. Multebrem & virilem

GAVDE *meo, gaude tuo, gaude etiam publico nomine. Adhuc honor ſtudiis durat. Proximè cũ dicturus apud Centumuiros eſſem, adeundi mihi locus, niſi à tribunali, niſi per ipſos iudices, non fuit: tanta ſtipatione cætera tenebantur. Ad hoc quidam ornatus adoleſcẽs, ſciſſis tunicis, vt infrequentia ſolet, ſola velatus toga perſtitit, & quidem horis ſeptem. Nam tamdiu dixi, magno cum labore, ſed maiore cum fructu. Studeamus ergo, nec deſidiæ noſtræ prætendamus alienam. Sunt qui audiant, ſunt qui legant, non modò dignum aliquid auribus, dignum chartis elaboremus.* Vale.

virilem fuisse vestem Varro in libris analogiæ declarat. Tunicam molestam Mart. libro decimo accipit pro ignito thorace. antiqui insuper tunicam nominarunt velamentum illud neruosum quod superinducitur vlceribus subiecto iam vetustiore pure. *Frequentia*) multitudine [virorum. *Fructu*) victoria de aduersariis. *Prasundamus*) excusemus. *Alienam*) quòd non sint auditores & laudatores. *Legant*) scripta. *Auribus*) auditu. *Chartis*) memoria. *Elaborauimus*) excudamus.

C. PLINIVS GALLO SVO S.

ET admones) Admonente Gallo pollicetur omnem suam operam Corelliæ Corelli filiæ aduersum C Cæcilium, à qua defensione quum deterreri posset, & quiaerat Secundo amicus, & consul designatus, tamen quum recordabatur patris Corelli, cui plurimum debebat, sperat nullam reprehensionem, sed laudem etiam ab ipso Cæcilio consecuturum. Quidam codices Antonino, non Gallo scriptam epistolam significant. *Corelliæ*) filiæ Corelli Rufi, & sororis Coreliæ à Secundo summa reuerentia dilectæ quæ Fuscum Minutium maritum habuit. *C. Cæcilium*) multos Cæcilios per illa tempora fuisse lego, vt Cæcil. Secund. de quo Martialis,

Dum mea Cæcilio formatur imago Secundo.

Cæcilium Simplicem creatum consulem à Vitellio. Cæcilium Celerem, cuius suprà Secundus mentionem fecit. nam Cæcilium Classicum hic intellexisse omnino negauerim. Cæcilium Rufinum senatu mouit Domitianus censor. quòd saltasset. Cæcilio Proculo rescripsisse diuum Pium testatur Vlpianus. Cæcilij rhetoris meminit Athenæus, & plurimi adhuc extant in monumentis Inlubrium. *Designatum*) decretum, constitutum in sequentem annum. nam designare est rem nouam facere, & in bonum & in malum accipi solet: quare dixit Apuleius, Contra fas sanctæ religionis designasset aliquid. &

ET admones, & rogas vt suscipiam absentis Corelliæ causam contra C. Cæcilium, consulem designatum. Quòd admones, gratias ago: quòd rogas, queror, admoneri enim debeo, vt sciam: rogari non debeo vt faciam: quod mihi non facere turpissimum est. An ego tueri Corelli filiam dubitem? Est quidem mihi cum isto, contra quem me aduocas, non planè familiaritas, sed tamen amicitia. Accedit huc dignitas hominis, atque hic ipse cui destinatus est honor. Cuius nobis hoc maior agenda reuerentia est, quòd iam illo functi sumus. Naturale est enim vt ea quæ quis adeptus est, ipsa quàm amplissima existimari velit. Sed mihi cogitanti adfuturum me Corelli filiæ, omnia ista frigida & inania videntur. Obuersatur oculis ille vir, quo neminem ætas nostra grauio-

Terentius, Modò quid designauit, id est cum ignominia fecit. Qui ludis funebribus præerant designatores dicebantur. in quem sensum leges apud Hor. in epist. & Sen. vj. de beneficiis. *Non facere*) si non facerem. *Illi.*) C. Cæcilio. *Me aduocas*) aduocationem meam pro Cornelia petis aduocamur enim datiri patrocinium Agrestio tradente. Familiaritas plus est quam amicitia. *Huc*) ad eius amicitiam. *Dignitas*) quia senator. *Adhoc ipse*) non displicet atque hic ipse *Honor*, consulatus. *Hoc*) ob hanc causam. *Functi sumus*) gessi consulatum fuit enim cum Tertullo Consul. *Ea*) eos honores & magistratus. *Existimari*) credi esse. *Adfuturum*) causam susceptu-

rum. *Coreli*) Rufi. cuius interitum libro primo. epist. deplorauit. *Frigida*) ineffica-cia, imbecillia. nam frigus orationis dici-mus cùm inutilis est oratio. & frigidum ac inane dicendi genus Fabius. x. carpit. Donatus frigidum non adhærens interpre-tatur, translatum afferens à picatione va-sorum, quæ frigidam picem non tenent. frigidum plerunque nocens. *Obuersatur*) frequenter occurrit.

Subtiliorem) acutiorem. Fuit enim prudentissimus iurisconsultus, & ætatis suæ sapientissimus. Sic de Aristone Iurisc. locutus est supra, Quid illo grauius? sanctius? doctius? *Sanctiorem.*) meliorem probitate morum. *Contra*) vt familiaritas multum reuerentiæ detrahit. *Admiratus*) veneratus. *Inspexi*) cognoui. *Ille*) habuit. *Iocularis*) iocosum. ioci causa dictum factúmve. Tranquill. in Nerone. Paulatim verò inualescentibus vitiis iocularia & latebras omisit. & post iocularia in defectionis duces carmina lasciuéque modulata super abundantissimam cœnam gesticulatus est. *Serium*) graue sine tristitia. *Contentio*) color. *Vt æqualis*) tanquam si fuissem illi æqualis & tempore & autoritate. *Suffragator & testis*) sic prius dixerat, suffragio & testimonio. *Deductor*) in comitium. *Consiliator*) cuius femininum consiliatrix protulit Apuleius. is autem est qui ratione altè perita plura perpendens & comparans habet inuentionem & iudicationem in se secundum mores. *Rector*) conquestus est in obitu eius amisisse rectorem & magistrum vitæ suæ. *Imbecillus*) valetudine longa podagræ. *Senior*) nam lxvij. annum expleuit. *Domi*) inter domesticos. *Adstruxit*) addidit. *Iuuenibus*) per transitum monstrat se fuisse iuuenem imperante Nerua. *Intra silentium tenuit*) conticuit, vt sententiæ suæ maiorem autoritatem adderet. *Quam*) summam. *Secundum*) C. Plinium. *Parcius*) ne me laudare videar. *Voce*) dicto. *Quantum*) laudis. *Immodicum*) nimium. *Nihil non*) omnia. *Moriens*) dixit. *Filiæ*) Coreliæ. *Prædicare*) publicè narrare dixisse ista patrem suum.

rem, sanctiorem, subtiliorem deniq; tulit: quem ego cùm ex admiratione diligere cœpissem, quod euenire contrà solet, magis admiratus sum, postquam penitus inspexi. (Inspexi enim penitus) Nihil à me ille secretum, non ioculare, non serium, non triste, non latum. Adolescentulus eram, etiam mihi ab illo honor, atque etiam, (audebo dicere) reuerentia, vt æquali habebatur. Ille meus in petendis honoribus suffragator, & testis: ille in inchoandis deductor & comes: ille in gerendis consiliator & rector: ille denique in omnibus officiis nostris, quanquam & imbecillus & senior, quasi iuuenis & validus conspiciebatur. Quantum ille famæ meæ domi, in publico, quantum etiam apud principem adstruxit? Nam cùm fortè de bonis iuuenibus apud Neruam imperatorem sermo incidisset, & plerique me laudibus ferrent: paulisper se intra silentium tenuit, quod ille plurimum autoritatis addebat: deinde grauitate quam noras, Necesse est (inquit) parcius laudem Secundum, quia nihil nisi ex consilio meo facit. Qua voce tribuit mihi, quantum petere voto immodicum erat, nihil me facere non sapientissimè, cùm omnia ex consilio sapientissimi viri facerem. Quinetiam moriens filiæ suæ (vt ipsa solet prædicare) multos quidem amicos tibi in longiore vita paraui, præcipuos ta-

Cornu-

Cornutum) Tertullum, de quo in præcedentibus copiosè *De me*) quam de me Corneliushabuit. *Offensas*) inimicitias. *Istum ipsum*) C. Cæcilium. *Nouæ*) insolita. *Intenditur*) mouetur, infertur. *Vt fœminæ*) quæ se nesciat defendere: vel quia quibusdam priuilegiis muniũtur fœminæ. *Epistolarum angustia*) non enim diffundi tantum epistola debet quantumoratio. *Commendationem*) quòd defendam tanti viri filiam. [& amico defuncto aliquam gratiam referam. nam secundum M. Tullium vrendum est excusatione aduersus eos, quos inuitos offendas quacumque possis. quare id quod feceris necesse fuerit, nec aliter facere

men Secundum, & Cornutum. Quod dum recordor, intelligo mihi laborandum ne qua parte videar hanc de me fiduciam prouidentissimi viri destituisse. Quare ego verò Corneliæ adero promptissimè, nec subire offensas recusabo: quanquam non solùm veniam me, verumetiam laudem apud istum ipsum, à quo, vt ais, noua lis fortasse vt fœminæ intenditur, arbitror consecuturum, si hæc eadem in actione latius scilicet, & vberius, quàm epistolarum angustiæ sinunt, contigerit mihi vel in excusationem, vel etiam in commendationem meam dicere. Vale.

potueris. In aliquibus exemplaribus perueustis est loco *contigerit mihi dicere, dixero.*]

C. PLINIVS ANTONINO SVO S.

QVEMADMODVM) Antonini epigrammata Græca laudat, quæ cùm Latinè Secundus conatus esset exprimere, multum ab illis decidit. *Latine æmulari*) traducere in linguam nostram. *In deterius*) multum defeci ab archetypo. nam longè tua meliora quàm nica. accidit autem hoc plerunque vt imitator minor sit imitato. *Egestate*) maius est quàm inopia: nam hæc impotentiam, illa necessariorum penuriam significat. Inops enim qui sine ope, egeus verò quasi exigens, cui ne gens quidem sit reliqua (vt Lucretius ait) lib. 1. de rerum natura, vbi de anima agit inquit Nec me animi fallit, Graiorum obscura reperta Difficile illustrare Latinis versibus esse. Multa nouis verbis præsertim cum sit agendum Propter egestatem linguæ & rerum nouitatem. [ac eodem lib. vbi de eodem agit. Quam Græci meliorare nec-

QVEMADMODVM *magis approbare tibi possum quantopere miror Epigrãmata tua Græca, quã quòd quædam æmulari Latinè, & exprimere tentauit? In deterius tamen accidit hoc primum imbecillitate ingenij mei, deinde inopia: ac potius, vt Lucretius ait, egestate patrij sermonis. Quòd si hæc, & quæ sunt Latina, & mea habere tibi aliquid venustatis videbuntur, quantum putas inesse eis gratiæ, quæ & à te, & Græcè proferuntur?* Vale.

nostrã deere lingua. Concedit nobis patrij sermonis egestas & Seneca statim lib. viij. epistolarum. Quanta, inquit, nobis verborum paupertas immo egestas sit nunquam magis, quàm hodierno die intellexi. mille res incidêrunt cùm forte de Platone loqueremur, quæ nomina desiderarent nec haberent. T. Lucretius autem præceptis sapientiæ versibus complexus & amœno poculo ro fuisset versus,

cum aliquot libros, quos postea Cicero emendauit, per interualla insaniæ conscripsisset, propria se manu confecit, anno ætatis xliij, Cn. Pompeio & M. Licinio Crasso coss. qua de re Virg. poëta sumpsit virilem togam. Eius lectionem probat Quintilianus, sed non vt corpus eloquentiæ faciat. Vitruuius vim verborum laudat. *Patrij sermonis*) Latinæ linguæ: Græcis enim longe maior verborum copia ac licentia, præsertim poëtis: quibus licet & noua fingere: & breuibus pro longis, ac contrà vetinam Latini magis seueri quod notat hendecasyllabo Martial. Dicunt Earinon tamen poëtæ, sed Græci quibus est nihil negatum. Et quos ἄρις ἄριστε decet sonare, Nobis non licet esse tam disertis, Qui musas colimus seueriores. *Hæc*) carmina. *Venustatis*) gratiæ, leporis. à Venere deductum verbum. *Proferuntur mihi*) mittuntur ad me. legitur & sine *mihi*. *A te*) viro doctissimo. *Græcè*) propriè.

C. PLINIVS HISPVLLÆ SVÆ S.

QVM sis) Gratulatur sibi & Hispullæ, quòd vxor Calphurnia se dignam maioribus suis ostenderet: nam & lætabatur Secundi laudibus. nec corpus sed gloriã illius exosculabatur. *Pietatis*) pietas est per quam sanguine cõiunctis, & patriæ & beniuolis, cultus officium diligens tribuitur: pars sanè iustitiæ proxima æquitati. *Charitate*) amore. alibi etiam pro penuria cuiuscunque rei. *Filiam*) Calphurniam vxorem meam. *Affectum*) amorem. latini imitatione Græcorum affici dicunt moueri aliqua passione, siue bona siue mala. [sunt qui legant effectum, id est officium. [*Auo*) Fabato. *Acumen*) ingenij perspicacitas. *Frugalitas*) temperantia ciborum. *Concepit studium*) facta est studiosa, quia me sequitur. *Habet*) amat, tenet. *Quæ*) maxima. *Acturus*) causam dicturus. *Disponit*) collocat per interualla, vel mittit auditores. *Assensum*) fauorem. *Clamores*) applausus. *Euentum*) fortunam, quæ plurimum in iudiciis dominatur. *Discreta*) secluſa ab aliis auditoribus. Adde quod Sidonius viij. scribit, Calphurniam legenti Plinio & meditanti candelas & candelabra tenuisse. *Excipit*) audit, attendit. *Formatque*

QVM sis pietatis exemplum, fratremq; optimum & amantissimum tui pari charitate dilexeris, filiãq; eius vt tuam diligas, nec tantùm amitæ eius verum etiam patris amissi affectum repræsentes, non dubito maximo tibi gaudio fore, cùm cognoueris dignam patre, dignam te, dignam auo euadere. Summum est acumen, summa frugalitas: amat me, quod castitatis indicium est. Accedit his studium literarũ, quod ex mei charitate concepit. Meos libellos habet, lectitat, ediscit etiam. Qua illa sollicitudine cũ videor acturus, quanto cum egi gaudio afficitur? Disponit qui nuncient sibi, quem assensum, quos clamores excitarim, quem euentum iudicij tulerim. Eadem si quando recito, in proximo discreta velo sedet, laudesque nostras auidissimis auribus excipit. Versus quidem meos cantat, formatque cithara, non artifice aliquo docente, sed amore, qui magister est optimus. His ex causis in spem certissimam adducor, perpetuam nobis maiorémque in dies futuram esse concordiam. Non enim etatem

mátque cithara) ad sonum citharæ cantæ, & concordat. Statius, Discendum musis sonat, & mea carmina flectit. Est alia lectio formae ad citharam, id est concordat cum cithara. *Artifici*) magistro musico. *Magister est optimus*) longè enim amor valentior ad obtinendum quòd velis quàm timor. nam timor abit si recedas, manet amor, ac sicut ille in odium, hic in reuerentiam vertitur.

Corpus) quod tantum amplectuntur scorta & libidinosæ mulieres. *Occidunt*) minuuntur. hinc Ouid. in Fastis. Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis: Et fugiunt freno non remorante dies. *Tuis*) sanctissimis. *Conubernio*) conuictu, familiaritate. *Praedicatione tua*) commendatione & laude tua de me. *Parentis*) matris tuæ [sunt qui legant, parentis loco venerere.] *A pueritia*) dum puer essem. *Formare*) instituere. *Ego*) ago gratias *Illam*) Calphurniam vxorem. *Elegerit*) nos, egregium par.

meam aut corpus quæ paulatim occidunt ac senescunt, sed gloriam diligit. Nec aliud decet tuis manibus educatam, tuis præceptis institutam: quæ nihil in contubernio tuo viderit, nisi sanctum honestúmque: quæ denique amare me ex tua prædicatione consueuerit. Nam quum matrem meam parentis loco venerêre, méque à pueritia statim formare, laudare, talémque qualis nunc vxori meæ videor, ominari solebas. Certatim ergo tibi gratias agimus. Ego, quòd illam mihi: illa, quòd me sibi dederis, quasi inuicem elegeris. Vale.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

QVID *sensérim*) In genere indicat qd sentiat de libris Nonij Max. in quibus ingenium, sublimitatem, elegantiam, varietatem, ac pulchritudinem probat. De Max. alibi plura recitauimus. Nonũ à Seuero interfectum refert Spartianus. hic autem Nonius Max. siue Nauius. (vtraque enim scriptura circunfertur) scripsit libros in Blaceram Secundo libro octauo tradente. *Generaliter*) summatim & vniuersaliter, cuius contrarium specialiter, pro quo speciatim M Tullius, Spartianus, Ouidius, Lampridius certatim vlurpant: nam & Columella pro generaliter prius generatim dixerat, quod interdum per singula accipi solet. *Validum*) neruosum, robustum, non flaccidum. *Acre*) vehemens.

QVID *sensérim de singulis libris tuis, notum tibi, vt quemque perlegeram feci. Accipe nunc, quid de vniuersis generaliter iudicem. Est opus pulchrum, validum, acre, sublime, varium, elegans, purum, figuratum, spatiosum etiam, & cum magna tua laude diffusum. In quo tu ingenij simul doloríque velis latissimè vectus es, & horum vtrumque inuicem adtumento fuit. Nam dolori sublimitatem & magnificentiam, ingenio vim & amaritudinem dolor addidit.* Vale.

Sublime) grande, elatum, in figura graui. *Varium*) diuersa complexum. [an quod secundum res siuerit figuram variari.] *Elegans*) latinum, & remotum ab omni vitio. Elegantia est quæ facit, vt vnumquodque verbum purè & aptè dici videatur. elegans tamen vocabulum apud

antiquos in vitio fuit, ex testimonio M. Catonis, referente Gellio: illo enim significari hominem, qui nimis lxto amœnóque cultu ac victu esset, & concertantis ac fastidiosi iudicij: nam & Terentius in Eunucho, Chæream dixit, elegantem formarum spectatorem, cui non facilè quæuis mulier quamuis formosa placeret: postea inter laudem & vituperationem vsu venit elegans, demum totum in laudem receptum est. *Parum.*) apertum, dilucidum, explanatum: quod duobus comparatur, verbis vsitatis & propriis. *Figuratum*) figuris opportune illustratum & variatum. *Spatiosum etiam & diffusum*) copiosum, alterum longitudinem, alterum latitudinem respicit. *Velis*) instrumentis, adminiculis. metaphora à nauibus. *Virumque*) ingenium & dolor. *Inuicem*) sibi mutuo. *Magnificentiam*) quæ rerum magnarum & excelsarum est, cùm animi ampla quadam & splendida propositione cogitatio atque administratio.] *Vt scilicet paria reddat*) nam cùm scripsit ingenium addidisse dolori sublimitatem, & magnificentiam, subdit dolorem addidisse vim & amaritudinem ingenio.] *Vim*) potentiam, celerem impetum.

C. PLIN. VELIO CEREALI SVO S.

TRISTEM) Deflet apud Velium Cerealem interitum Helnidiarum sororum, quæ à partu mortuæ fuerant. Primùm dolet mortis genere, deinde cõqueritur prolem Heluidij quem summè dilexerat, in dies minorem fieri. *Tristem & acerbum*) ô subaudiendum, dolentis aduerbium. *Acerbum*) ante tempus immaturum. *Casum*) malum euentum. *Heluidiarum sororum*) filiarum non Heluidij Prisci à Vespasiano occisi, sed Heluidij filij à Domitiano interfecti, qui tres liberos superstites reliquit, duas puellas & puerum Heluidium. *A partu*) partus causa. vel post partum, interdum præpositio à significat causam. vt apud Iuuenalem, Iram atque animos à crimine sumunt. Aliquando post. Tranquillus, Augustus à cœna in lecticulam lucubratoriam se recipiebat. [Plinius cap. de ceruis. A conceptu separant se & mox, A partu duas habent herbas, & ibidem. Ab eo tempore similia reuiuiscũt. Item cap. de mulis, Fœminas à partu optime septimo die imple-

TRISTEM & acerbum casum Heluidiarum sororum. vtraque à partu, vtraque filiam enixa decessit. Afficior dolore, nec tamen supra modũ doleo, ita mihi luctuosum videtur, quòd puellas honestissimas in flore primo fœcunditas abstulit. Angor infantium sorte, quæ sunt parentibus statim, & dum nascuntur, orbatæ. Angor optimorum maritorum, angor etiam meo nomine. Nam patrem illarum defunctum quoque perseuerantissimè diligo, vt actione mea, libríque testatum est. Cui nunc vnus ex tribus liberis superest, domumq́; pluribus adminiculis paulo ante fundatam desolatus fulcit, ac sustinet. Magno tamen fomento dolor meus acquiescet, si hunc saltem fortem & incolumem, paremq́; illi patri, illi auo fortuna seruauerit. Cuius ego pro salute, pro moribus, hoc sum magis anxius, quòd vnitus factus est. Nosti in amore mollitiam animi mei, nosti metus. Quo minus te mirari oportebit, quòd plurimum timeam, de quo plurimum spero. Vale.

ri.) *Enixæ*) ad partum refertur. Virgilius. Triginta capitum fœtus enixa. *Supra modum*) nam respectu causarũ quæ maximæ sunt mediocriter doleo. *Fœcunditas*) properus partus. *Honestissimæ*) nobilissimæ. *Flore primo*) adolescentia, *Infantium*) filiarum vtriusque. *Nomine*) causa. *Maritorum*) causa. *Patrum*) Heluidium filium. nam cum Prisco propter ætatem diuersam nulla potuit cum Secundo fuisse amicitia. *Affecto meo*) aduersum Publicium Certum: quod latius declaratur libro nono ad Quadratum *Libro*) editis ad imitationem Demosthenis contra Midiam. *Ex tribus liberis*) liberorum appellatione etiam fœminæ intelliguntur: vnde ex tribus liberis, id est ex duabus fœminis & mare Pliniana lectio interpretanda. & alibi iam dixerat tres liberos pro duobus maribus & fœmina. *Adminiculis*) adiumentis, auxiliis, appendicibus, affinitatibus. *Desolatus* solus relictus. *Fomento*) remedio. *Hunc*) liberorum reliquum & superstitem. *Illi*) optimo. *Patri*) Heluidio occiso à Domitiano. quod quasi scenico exodio sub persona Paridis & Oenones diuortium imperatoris cum vxore tractasset. *Auo*) Heluidio Prisco omni virtute prædito, sed præsertim libertate dicendi. *Promoribus*) vt boni imbuatur: nam sunt & mali. Mos insuper Varro inquit, est iudicium animi, quem sequi debeat consuetudo. Iulius Festus de verborum significationibus morem testatur esse institutum patrium pertinens ad religiones ceremoniásque maiorum. At Horatius, Columel. Mart. morem pro modo posuere. *Vnicus*) solus in domo Heluidiorum. *Mollitiam*) passionem.

C. PLINIVS SEMPRONIO RVFO SVO S.

INTERFVI principis optimi cognitioni in consilium assumptus. Gymnicus agon apud Viennenses ex cuiusdam testamẽto celebraba-

INTERFVI) apud Viennenses cum celebraretur certamen gymnicum: quod Trebonius tollendum curabat, aduocatus est in consilium Secundus ab Imperatore Traiano cum multis. Mauricus sententiam rogatus censuit omnino tollendum: addens, vtinam Romæ quoque remoueri posset: inde transgrediens non importunè ad Imp Neruam fortitudinem Maurici multum laudat. *Cognitioni*) discussioni, examinationi. *Optimi*) Traiani cognomento optimi. *In consilium*) assumptus, accitus, vt & ipse super hoc consuleret. *Agon gymnicus*) certamen, quo nudi exercebantur, & maximos labores perpetiebantur. prima olympiade agon gymnicus actus, in quo Chorebus Heliensis victor exiit: deinde cõplures per Græciam celebrati, quorum Græca epigrammata sæpe meminerunt. constituti autem in honorem mortuorum ad imitationem Mausoli: cui Artemisia constructo monumento Mausoleo & diis manibus dicato, agona laudibus eius dicendis fecit, propositque præmia pecuniæ, aliaúmq; rerum bonarum ampliſſima, Græcos, Itali, & multæ prouinciæ postea secutæ sunt. ἀγὼν græca dictio, qua vtuntur Latini, & certamen significat, & γυμνικὸς nudus: deducitur ἀπὸ τοῦ συνάγειν vel ἀπὸ τοῦ ἄγαν, ἀγών, quòd ferat multam molestiam, & mœrorem. quinque significat, locum, multitudinem spectatorum, congregationem cuiusque rei, certamen, templum. In commentariis Iliadis inuenisse refert Hymmonius esse locum rotundum sine angulis: nam Homerus & Thucydides agona intelligi etiam volunt pro gymnasio. Agon præterea sacrorum verborum quo sacerdos percussurus victimam vtebatur. Asinius Pollio apud Senecam, Filius, inquit ceruicem porrigat, carnifex manum tollat, deinde respiciat ad patrẽ & dicat, Agon? quod fieri solet victimis, id est ágo ne? hinc agonales dies credit Varro denominatos, per quos rex in regia arietem immolat, eò quòd interrogatur à principe ciuitatis, & princeps gregis immolatur. *Viennenses*) Vienna Allobrogum metropolis, iuxta Rhoda-

blici ſtudioſus. *Regerentur*) à Conſulibus. *Firmiw*) conſtantius. *Adiecit*) ſententiæ ſuæ. *Tolli*) gymnica certamina, quæ vrbem infecerant. *Fortiter* conſtanter & animoſè dixit. Dictio fortiter hunc in ſenſū à multis vſurpata. [Nam M. Tull. dixit, Animi non minoris fortiter ferre Et alibi. Conſtanter quidē & fortiter.] Et Matt. inquit, Fortiter ille facit, qui miſer eſſe poteſt. Canace apud Ouid. Scimus & vtemur vio-

lento fortiter enſe. Idem alibi, Noſtra per has leges audacia fortiter iſſet. Secundus lib. vij. Quaſi nimi fortiter incautéq; progreſſum in Panegyrico pro vehementer. Nolo illum quia Cæſarem fortiter amat. Martianus, Sed fortiter defenditur. Pomp. non puto fortiter poſſe defendi. *Quidni?*) quinimmo certè. *Idem*) Mauricus. *Fortiter*) locutus eſt. [*Hoc*) fortiter, quod etiam in contextu epiſtolæ legitur.]

Veiento) Fabricius Veiento Senator, Domitiani temporibus, adulator & delatorum defenſor, teſtimonio tamen Iuuen. prudens, quòd adulando euitaret Tyranni crudelitatem. ſub Nerone à Talio Geminio accuſatus, quòd multa probroſa in patres & ſacerdotes compoſuiſſet, iis libris quibus nomen codicillorum dederat, & vendita ab eo munera principis adipiſcendorúmque honorum ius; quæ cauſa Neroni fuit ſuſcipiendi iudicij conuictúmque Veientonem Italia expulit, & libros exuri iuſſit conquiſitos lectitatóſque, donec cum periculo parabantur: mox licentia habendi obliuionem attulit. Veientonis vxor fuit Hippia, quæ relictis omnibus ſuis, Sergium Gladiatorem mœchum in Ægyptum vſque ſecuta eſt. *Recumbebat*) ſedebat. *Sinu*) Neruæ. *Omnia dixi*) monſtrauit omnia vitia & mala. *Hominem*) Veientonem. *Incidit*) fortè factus eſt. *Catullo Meſſalino*) is Senator delationibus pollens, nec minus adulatione Domitiano charus. vnde nimirum viroſque coniunxit Iuuenal. ſatyra quarta, cæcum Catullum demonſtrans, Et cum mortifero prudens Veiento Catullo, Qui nunquam vſæ flagrauit amore puellæ: Grande & conſpicuum noſtro quoque tempore monſtrum, Cæcus adulator, dirúſque à ponte ſatelles Hic Libyæ rector ſub Veſpaſiano, & Tito multa crudelia commiſit: ſed eorum clementia quamuis deprehenſus pœnam fugit, non multo pòſt multiplici morbo & inſanabili correptus acerbiſſimè, non corporis tantum cruciatus ſuſtinebat. nam erat illi maior animi morbus & grauior, terroribus expaueſcebat, & crebrò videbat ſibi inſtantes occiſorum manes: quare exclamans, cùm

cum paucis: Veiento proximus, atque etiam in ſinu recumbebat. Dixi omnia, quum hominem nominaui. Incidit ſermo de Catullo Meſſalino, qui luminib. orbatus, ingenio ſæuo mala cæcitatis addiderat. Non verebatur, non erubeſ-

ſe continere non poſſet, exiliebat ſtratis tanquam tormentis ſibi & ſummis adhibitis: quo magis inualeſcente malo extiſque defluentibus, ac inteſtinis exhauſtis, moritur. Hunc igitur & crudelitatis indicio, & quòd ſub Domitiano plurimum potuit, luſcum, nec penitus cæcutientem, Iuuenalis repræſentatum in tragœdia à Damaſippo, cuius natales fuerant clari, taxat. Sat. viij. dicens, Clamoſum ageres cum phaſma Catulli. Quid enim aliud accipi debet, clamoſum phaſma? quam tragœdia de Catullo Meſſalino, qui terroribus expaueſcebat, & inſtantes manes exhorrebat. vnde phaſma dixit hanc tragœdiam ex apparitione manium clamoſum verò, quòd mimus exclamans in perſonam illius introducebatur Nam Satyra xiij. hoc repetens, inquit, Mimum agit ille Vrbani qualem fugitiuus ſcurra Catulli; Alium credo fuiſſe, quem Plinius tradit Meſſalinum ex Conſularibus Patriciis; qui cùm admiſiſſet hirudines ad genua extrahendi ſanguinis cauſa, quòd podagris laboraret, interiit: propterea quòd adfixa ſanguiſugarum relicta capita feciſſent vulnera incurabilia, ſed Meſſalinum Cottam Meſſalæ oratoris filium deſignaſſe virum guloſum & culinæ condimentorum repertorem. Meſſalinum inſuper Iulius Frontinus tradit geſſiſſe Conſulatum cum Valerio. quæ lectio ſanè referri poteſt ad Catullum Meſſalinum. *Captus*) orbatus. fuit in ſecunda ſcriptura luſcus: & cæcu-

tientem puto, non omnino cæcum: vt Secundus & Iuuenalis, vitium corporis in maius extollentes, ad animum referunt. quamuis cœcus pro alio postulare non possit: tamen & Senatorium ordinem retinet & iudicandi officio fungitur, & magistratum acceptum retinet, sed nouum aspirare prohibetur. autor Vlpianus. *Mala cæcitatis*) sicut erat corporis luminibus captus, ita cognitione intellectus & iustitiæ. quare malum corporis addiderat animo. *Ingenio sæuo*) naturæ crudeli.

A Domitiano) autore & fauente Domitiano. *Improuida*) temeraria, commissa casui. *In optimum*) in perniciem cuiusque viri optimi, criminando eum apud principem. *Nequitia*) malitia. *Sanguinariis*) mortiferis, crudelibus. *In commune*) In medium, inter cõuiuas. *Imperator*) Nerua, vir bonus, inquit. *Passurum*) Catullum Messalinum. *Si viueret*) si forte nostris temporibus. nam iam sub Domitiano excesserat. *Mauricus*) respondit. *Cœnaret nobiscum*) id est, esset conuiua tuus Imperator quemadmodum Veiento malus. quod fuit liberè dictum, aduersus tamen principem mitem & despectui habitum propter senectutem & debilitatem autore Dione. *Longius abij*) digressione longiore vsus sum. *Libens*) vt laudarem Mauricum amicum & optimè meritum. *Placuit*) decretum est. *Tolli*) aboleri. *Hic noster*) agon gymnicus. nam scena & theatrum mores Ro. corrupere. Liuij abbreuiator, cùm loca tùm à Censoribus theatrum extrueretur, P. Cor. Nasica autore tanquam inutile & nociturum publicis moribus ex S. C. destructum est. quam rem latius tractat diuus Augustinus primo de ciuit. dei. & Tertullianus asserit Theatra stuprandis moribus nata. Tacitus refert quosdam incusasse Cn. Pompeium quòd mansuram theatri sedem posuisset, dum in theatro considet populus, totos dies ignauia consumere, & patrios mores paulatim abolitos funditus euerti per accitam lasciuiam, vt quod vsquam corrumpi & corrumpere queat, in vrbe visatur, degenerétque studiis externis iuuentus, gymnasia, & ocia, & turpes amores exercendo. [Seneca. Ætas subsequens ludicra priscorum inuenta traxit ad vitia: & quod honestæ causa delectationis inuentum est, ad voluptates corporeas præcipitatis mentibus impulerunt. Cassiodorus: spectacula & ludi scenici nihil aliud quàm incestus, adulteria, crudelitates, & quæque flagitia repræsentando edocuerint.] Hinc Plin. senior iuuenes exercendo se & vngendo animi vires perdidisse reprehendit. Similiter Iuuenalis multis gymnasia carpit. *Omnium*) mores infecit, propter concursum & imitationem omnium gentium. *A Capite*) ab vrbe Roma gentium principe.

cebat, non miserebatur. Sæpius à Domitiano non secus ac tela, quæ & ipsa cæca & improuida feruntur, in optimum quenque contorquebatur. De huius nequitia, sanguinariisque sententiis, in commune omnes super cœnam loquebantur. Tum ipse Imperator, Quid putamus passurum fuisse, si viueret? & Mauricus, Nobiscum cœnaret. Longius abij, libens tamen. Placuit agona tolli, qui mores Viennensium infecerat, vt noster hic omnium. Nam Viennensium vitia intra ipsos residunt, nostra latè vagantur. Vtque in corporibus, sic in imperio grauissimus est morbus, qui à capite diffunditur. Vale.

C. PLI-

C. PLINIVS POMPONIO BASSO SVO S.

MAGNAM cepi voluptatem, cum ex communibus amicis cognoui te, vt sapientia tua dignum est, & disponere ocium, & ferre, habitare amœnissimè, & nunc terra, nunc mari corpus agitare: multum disputare, multum audire, multum lectitare: quúmque plurimum scias, quotidie tamen aliquid addiscere. Ita senescere oportet virum, qui magistratus amplissimos gesserit, exercitus rexerit, totúmque se Reip. quandiu decebat, obtulerit. Nam & prima vitæ tempora, & media patriæ, extrema nobis impertire debemus, vt ipsæ leges monent, quæ maiorem annis lx. ocio reddunt. Quando mihi licebit? quando per ætatem honestum erit imitari istud pulcherrimæ quietis exemplum? quando secessus mei non desidiæ nomen, sed tranquillitatis accipient? Vale.

(MAGNVM) Laudat Pomponium Bassum, quòd iam ingraciescentibus annis secessum suum prudenter disponat; optátque sibi aliquando dari parem occasionem, qua sine dedecore possit transigere vitam ociosam. Pomponij Mett. meminit, pariter & Bassi, cuius pueri Vrbici mortem immaturam deflet. *Otium* vacationem ab officiis ciuilibus. *Amœnissimè*) respicit ædes, [vitidia] & loca lauta, quæ incolebat. *Agitare*) exercere. *Terra*) venando, ludendo: dum veteris lectica & equo. *Mari*) natando, nauigando. *Magistratus*) dignitates magistratus aut personam ipsam demonstrat, vt cùm dicimus magistratus iussit: aut honorem, vt si dicatur Mario datus est magistratus. Vlpianus. ff. secundo inquit, Magistratus est vel is qui in potestate aliqua sit, vt puta Proconsul, vel Prætor, vel qui prouincias regunt. omnino hi dicuntur esse in magistratu, qui per imperia potentiores fiunt quam priuati. Magistrare enim regere & moderari significat. Tacitus inter magistratus tantum recenset, quæsturam, ædilitatem, tribunatum, prætoram, consulatum. Tranquillus etiam aliis vtitur, scribens Augustum diuisisse vrbem in regiones & vicos, ac instituisse vt illas annui magistratus sortito tuerentur, & ad hoc magistros è plebe cuiusque viciniæ electos. Nam magistri dicuntur non solùm doctores artium, sed pagorum, societatum, vicorum, collegiorum, equitum. Inde Paulus de verborum significatione, Quibus ait, præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quàm cæteri diligentiam & solicitudinem rebus quibus præsunt, debent, hi magistri appellantur: quin ipsi magistratus per deriuationem à magistris cognominantur: hinc cuiuslibet disciplinæ præceptores magistros appellari à monendo vel monstrando: & quem posteritas dictatorem vocauit, magistrum populi prius nuncupatum quidam tradunt, à quo magistrum equitum dictum. autores sunt Seneca & Varro, qui putant reliquos præter dictatorem & magistrum equitum, magistratus dictos, ita vt ab albo albatus. *Amplissimos*) quales sunt Consulatus, Proconsulatus, Prætura. *Reip.*) ad vsum publicum & communem vtilitatem. Curiales omnes interminatione moneri iubet Imperator ne ciuitates fugiãt, aut deserãt, rus habitandi causa: fundum, quem ciuitati prætulerint scientes fisco esse sociandum, eóq; iure se esse caituros, cuius causa impios se patriam vitando demonstrauerint. *Quamdiu*) per ætatem legitimam. *Prima vitæ tempora*) iuuentæ. [Tradit Seneca hominem in freto viuere debere, in portu

autem mori: quo dicto significat, hominem in iuuenta semper negotiari debere, in senectute autem otiari.] *Media*) virilitatis. *Extrema*) senectutis, nam ætatem hominis in tria tantum distinguit. *Nobis*) quieti, & honesto otio. *Annal. lx.*) libro tertio ostendimus Senatorem sexagenarium, neque in curiam cogi, neque repelli. *Per ætatem*) excusante ætate, non morbo: optat enim sibi vitam longam & otiosam. *Exemplum*) quod tu facis. *Quando*) scilicet nam sibi respondet. *Dissidia*) quod eueniret, si ante tempus legitimum publica officia desererem.

C. PLINIVS VALENTI SVO S.

PROXIME) Quum dixisset apud centumuiros, vbi nullos habebat in dicendo socios eorum, quos primo habuerat, conqueritur de fragilitate humana & mutabilitate fortunæ, exemplóque sui docet quàm varia, quàm lubrica sit. Fabius Valens, cui hæc scribitur epistola, Consul cum Vetere fuit: cùm respdiu pressa tandem in Neruam respirasset: illo Antoninus Pius quòd erat vir peritus vsus est familiariter. Valentis Iurisconsulti meminit Paulus titulo de fideicommissariis hæreditatibus. Alium Fabium Valentem leges apud Tacitum, legatum, Vitellianas partes secutum, cui agmen agenti præcessit aquila clangore lætos: is non multo pòst Vrbini in custodia interfectus est, & caput Vitellianis cohortibus ostentatum, ne quam vltra spem fouerent. *In quadruplici iudicio*) vbi sedebant iudices centum & octogiuta, tot enim quatuor consiliis conscribebantur. *Dixissem*) egissem causam. *Subiit recordatio*) venit in mentem. *Iuuenem*) vndeuicesimo anno. *In quadruplici*) iudicio apud centumuiros. *Animus processit longius*) considerauit vlteriora. *Hoc iudicio*) hac causa proximè dicta. *Illo*) cùm primùm cœpi. *Socios*) participes, coadiutores in dicendo: nam plures eandem causam tuebantur & accusabant. *Laboris*) actionis. *Eram*) supereram. *Solus*) aduocatus, [extinctis cæteris qui tunc dixerũt vel absentibus.] *Vtroque*) primo & postremo. *Conuersiones*) mutationes. *Fragilitas mortalitatis*) vita mortalium fragilis. Iurisconsulti frequenter vsurpant mortalitatem pro morte Vlpianus, Is qui in reatu decedit, integri status decedit: extinguitur enim crimen mortalitate. [Et semel vt annotarim Tranquill. In vltima inquiens cognitione pro tribunali accessisse Neronem ad finem mortalitatis pronunciasse. Et Valerius pro ipsis mortalibus libro nono. Cùm tot reperiret cruciatus sibimetipsa mortalitas impulsu crudelitatis excogitauerit.] *Tunc*) cùm primam causam dixi. *Huic*) alicui. *Ætas*) sexagenaria. *Silentium*) vacationem fori. *Hic*) alius. *Amicitia principis*) à Traiano ob amorem in consilium rerum suarum adhibiti nequibant tractare causas ciuiles, quales erant centumuirales. *Studiis processimus*) sub Domitiano: cùm egit pro Iulio

PROXIME *cùm apud centumuiros in quadruplici iudicio dixissem, subiit recordatio egisse me iuuenem, æquè in quadruplici. processit animus, vt solet, longius: cœpi reputare, quos in hoc iudicio, quos in illo socios laboris habuissem. Solus eram, qui in vtroq; dixissem: tantas conuersiones, aut fragilitas mortalitatis, aut fortunæ mobilitas facit. Quidam ex iis, qui tunc egerant, decesserunt, exultant alij: huic ætas, & valetudo silentium suasit: hic sponte beatissimo otio fruitur: alius exercitum regit: illum ciuilibus officiis principis amicitia exemit. Circa nosipsos quam multa mutata sunt, studiis processimus, studiis periclitati sumus:*

Iulio Pastore in centumuirali iudicio aduersum potentissimos ciuitatis, & Domitiani amicos: qua actione quia bene cessit, summam famam est adeptus & magistratus, quod in fine Panegyrici obscurius complectitur. Vos, inquit, patres conscripti credite, si cursu quondam prouectus ab illo insidiosissimo principe, antequam profiteretur odium bonorum, postquam professus est, subsiti, *rursúsque processimus*) sub Nerua & Traiano: quibus imperantibus, dignitate, gloria, diuitiis plurimum creuit. *Exiguum tempus*) non multi anni. nusquam enim comperio Secundum peruenisse ad senium, quod tantopere votis petierat. *Vices*) tot mutationes. *Æui*) æternitatem. dictum æuum ab æternitate omnium annorum: hinc æuiternum, & per syncopen æternum. Et Censorinus, inquit, Cæterum de æuo, quod est tempus vnum & maximum, non multum est quod in præsentia dicatur. est enim immensum, sine origine, sine fine: quod eodem modo semper fuit, semper futurum est, neque ad quemquam hominũ magis quàm ad alterum pertinet. Hoc in tria diuiditur, præteritum, præsens, futurum. æuum neque annorum neque sæculorum numero, nec denique vllo finito temporis modulo metiri conabor. Secundum vero Hammonium ἀεὶ τὸ αἰὼν deductum videri potest, quod quinque significat, vitam hominis, mille annorum numerum, æternitatem, autore Gregorio Nazianzeno, & septem secula à principio mundi vsque ad resurrectionem mortalium, & tergoris medullam Hippocrate tradente. [sed longè plura de æuo in quodam opusculo disseruit Ioannes Damascenus.] *Documento*) exemplo. *Nihil desperare*) in nulla re desperandum esse. [*Nulli rei fidere*) propter vices rerum, & quoniam multa obsunt, quæ prodesse videntur. *Volubili*) fortuito.] *Orbe*) reuolutione. *Circumagi*) rotari. *Familiare*) consuetum. *Ratio*) causa.

rursúsque processimus. Profuerunt nobis bonorum amicitiæ, bonorum obfuerunt, sterúmque prosunt. Si computes annos, exiguum tempus: si vices rerum, æuum putes. Quod potest esse documento, nihil desperare, nulli reifidere, cùm videamus tot varietates tam volubili orbe circumagi. Mihi autem familiare est, omnes cogitationes meas tecum communicare, iisdémque te vel præceptis vel exemplis monere, quibus ipse me moneo, quæ ratio huius epistolæ fuit.

C. PLINIVS MESIO MAXIMO SVO S.

SCRIPSERAM) Reuocata lege tabellaria de suffragiis, prius factum laudauerat, quia repentinum, sed scripserat verendum ne procedente tempora vitia aliqua nascerentur. quod cùm euenisse, cùm viderem quæ ad honores compendia paterent, longius malui. *Studiis periclitati sumus*) vel dum fauit studiosis, vt Artemidoro philosopho, & cæteris: vel dum Bæbium Massam reum peregit: proindelibro octauo testatur se futurum reum, si Domitianus diutius vixisset: nam in scrinio eius post interitum datus à Caro in Secundum libellus inuentus est.

SCRIPSERAM *tibi verendum esse, ne ex tacitis suffragiis vitium aliquod existeret. Factum est proximis comitiis in quibusdam ta-*

impudentiam suffragatoris taxat. nam pro candidatis in tabula reperij sunt suffra-

gatores. *Scripſeram tibi*) libro tertio ad eundem Maximum. *Ex tacitis ſuffragiis*) equæ per tabellam ferebantur ſine voce. iam enim dixerat, Sed vereor ne procedente tempore ex ipſo remedio vitia naſcantur. eſt enim periculum tacitis ſuffragiis ne impudentia irrepat. aliqui legunt, extractis. *Factum eſt*) natum eſt. *Proximis comitiis*) cùm nuperrimè congregati ſunt ad magiſtratus creandos, [cum proximè habita ſunt comitia.]

bellis multa iocularia, atque etiam fœda dictu: in vna verò pro candidatorum nominibus, ſuffragatorum nomina inuenta ſunt. Excanduit Senatus, magnoq; clamore ei qui ſcripſiſſet, iratum principem eſt comprecatus: ille tamen fefellit, & latuit, fortaſſe etiam inter indignantes fuit. Quid hunc putamus domi facere, qui in tanta re, tam ſerio tempore, tam ſcurriliter ludat? qui denique omnino in Senatu dicax, & vrbanus, & bellus eſt. Tantum licentiæ prauis ingeniis adiecit illa fiducia. Quis enim ſciet? popoſcit tabellas, ſtylum accepit, demiſit caput, neminem veretur, ſe contemnit. Inde iſta ludibria, ſcena & pulpito digna. Quo te vertas? quæ remedia conquiras? vbique vitia remediis fortiora. ἀλλὰ ταῦτα τῷ ἐαυτῷ ἡμῖν, ἄλλῳ μελήσει. Cui multum quotidie vigiliarum, multum laboris adiicit hæc noſtra iners, ſed tamen effrænata petulantia. Vale.

Iocularia) ludibria, [inſcripta fuere.] *Fœda dictu*) inhoneſta ſilentio inuoluenda. *Vna*) tabella. *Candidatorum nomina*) in tabellis non ſuffragatorum, ſed candidatorum nomina quibus ſuffragium ferebant, ſcribere debebant hæ autem literæ ſecundum Ciceronem de Oratore in dandis ſuffragiis ſubſcribebantur. A. F. P. R. id eſt actum fide Publij Rutilij. *Exarſit*) ſubitò] iratus eſt. *Scripſiſſet*) illa iocularia. *Principem*) Traianum. *Comprecatus*) precibus contendit vt inquireret & puniret. [*Ille*) qui hæc ſcripſerat.] *Latuit*) non deprehenſus eſt. *Fuit inter indignantes*) ipſe cum aliis indignationem ſimulauit, & in numero indignantium fuit. *Domi*) clàm & ſecreto. *In tanta re*) in creatione magiſtratuum. *Seriò*) quo ſeria & grauia tractantur. *Scurriliter*) nequiter, petulanter. *Dicax*) qui iocoſis ſalibus ludit. ſine dubio dicax à dicendo dicitur: ſicut dicacitas, quæ ſignificat ſermonem cum riſu aliquos inceſſentem. ideo Demoſthenem vrbanum fuiſſe dicunt, dicacem negant: de quo Cicero de Oratore, Demoſthenes non tam dicax fuit quam facetus. eſt autem illud acrioris ingenij, hoc maioris artis. Idem dicacem appellat, qui riſus magnos mouet: etenim cùm duo genera ſint facetiarum, alterum æquabiliter in omni ſermone fuſum, alterum peracutum & breue: illa à veteribus ſuperior cauillatio, hæc altera dicacitas nominatur. Leue nomen habet vtraque res, quippe leue eſt totum hoc, riſum mouere. alibi in narrando conſiſtere facetias putat, dicacitatem in faciendo. *Vrbanus*) nouum oſtendit M. Tullius vrbanum eſſe vocabulum: vrbanitas autem dicitur quia ſignificari videtur ſermo præ ſe ferens in voce, ſono, viſu, proprium quendam guſtum vrbis, & ſumptam ex conuerſatione doctorum tacitam eruditionem. Cui contra ruſticitas. Idem pro Cælio, Maledictio, ſi facetius iactatur vrbanitas nominatur. *Bellus*) Feſtiuus Matt. Bellus homo, & magnus vir idem Cotta videri. Sed qui bellus homo eſt Cotta, puſillus homo eſt. Fabius libro ſexto. Raro bellè reſpondent, id eſt feſtiuè & cum venere. Cicero de Oratore, Bella eſt familiaris reſponſio quaſi errantis. Idem, Magnum riſum mouent magis, vt bellè & literatè dicta laudantur. *Fiducia*) latendi: quæ ſtimulus eſt peccandi.

candi. *Quis enim scies*) ethopœia. nam finguntur quæ dici possent à dicace [illo & prauo homine. *Stylum*) acutum ferrum ad scribendum in ceratis tabulis. *Demisit*) incuruauit consuetudine scribentium. *Ludibria*) iocularia. *Scena*) quæ in theatro excitabatur agendarum fabularum gratia. & sicut tria fabularum genera, totidem scenarum fuerunt, tragicum, comicum, satyricum. Placidus grammaticus scenam esse dicit cameram hinc inde compositam, quæ vmbræ loco in theatro erat, in quo ludi actitabantur: item scenam vocari arborum in se incubantium quasi concameratam denſationem, vt subterpositos tegere possit. Item compositionem alicuius criminis quæ digna sit agi in theatro exclamationibus tragicis. Iurisconsultus definit scenam esse ludorum faciendorum causa quolibet loco vbi quis consistit, moueatúrque, spectaculum sibi præbiturus, posita in publico priuatóque vel vico: quo tamen loco passim homines spectandi causa admittantur, nam Secundus pro auditorio, & Apuleius pro spectaculo & motu vsurpant. *Pulpito*) in proscenio fiebat pulpitum, quod Græci λογεῖον appellant: ideo quòd eo tragici & comici actores in scenam pergunt. Pro recitantium cathedra Martialis posuit. [*Quo te vertam*) quod remedium parabis.] *Vitia remediis fortiora*) Tacitus felicitatem Rom. sub Traiano commendans inquit, Natura tamen infirmitatis humanæ tardiora sunt remedia quàm vitia ἀλλὰ πεῦτα μὲν νόσοις ἰήσεις ἀλλα μελήσει. sed hæc alij qui supra nos est curæ erunt, id est, verùm hæc mala imperator noster Traianus curabit. Potest hoc dictum respicere illud Apollinis, ἐμοὶ μελήσει πεῦτα καὶ λευκῇσι κόραις, id est, mihi curæ erunt hæc & candidis puellis. [*Iners*) inutilis.] *Petulantia*) procax lasciuia.

C. PLINIVS NEPOTI SVO S.

PETIS) Pollicetur se emendaturum libellos, quos Nepos iturus in prouinciam comites profectionis suæ petierat, quinimmo nouos compositurum. *Studiosissimè*) diligentissimè. *Comparasti*) emisti, conquisisti. *Recognoscendos*) castigandos, ab eo quod præcedit: vel primò relegendos, deinde castigandos. [*Faciam*) cum cura & diligentia emendandos suscipiam.] *Te*) tanto viro & amico. *Super*) ad, præter, siue in primis. vt, Super omnia vultus Accessere boni. *Pronuncia*) incertum cui propter illorum temporum interceptam historiam. *Præfuturus*) cum imperio recturus. *Tanti putes*) plurimi facias. *Sarcinarum*) libellorum meorum. *Subternatura*) inemendata. *Comites*) libellos iter recum facturos. *Commodissimos*) emaculatissimos: qui si viuo autore deprauabantur, quantum nunc defecisse ab archetypo post tot secula, & in tanta barbaric

PETIS, vt libellos meos, quos studiosissimè comparasti, recognoscendos, emendandósque curem: faciam. Quid enim suscipere libentius debeo, te præsertim exigente? Nam quum vir grauissimus, doctissimus, disertissimus, super hæc occupatissimus, maximæ prouinciæ præfuturus, tanti putes scripta nostra circumferre tecum, quantopere mihi prouidendum est, ne te hæc pars sarcinarum, tanquam superuacua offendat? Adnitar ergo primùm, vt comites istos quàm commodissimos habeas: deinde, vt reuersus inuenias, quos istis addere velis. Neque enim mediocriter me ad noua opera tu lector hortaris. Vale.

putamus? quare tanto magis nobis elaborandum fuit, vt quod in manibus extat, ab ipsis orci faucibus liberaremus. *Reuersus in vrbem*) finito Proconsulatu. *Quos* nouos aliquos. *Tu* docti simus, cum vdeam nostra conquiri à te.

C. PLINIVS FALCONI SVO S.

TERTIVS) Falconi commendat Sentij Augurini poëmata. inde sumpta occasione recitat quæ in laudem sui scripserit: non esse tamen mirandum si talia faciat, cùm grauissimorum & eruditissimorum virorum contubernio vtatur. *Sentium Augurinum*) filium Cn. Sentij Galli viri illustris, qui multa in Britannos & Iudæos gessit. *Poëmatia*) parua poëmata. *Appellat*) inscribit. *Multa*) sunt in illis scripta. *Tenuiter*) in figura tenui: cui opponitur sublimiter, id est, grandiori stylo. *Tenuè*) molliter, amabiliter. *Bile*) amaritudine. *Amor eius*) meus amor in eum, qui cùm sit animi passio, interdum obstat vero iudicio. *Lemma*) argumentum. Mart. in distichis, Lemmata si quæris cur sint ascripta, docebo, Vt si malueris, lemmata sola legas. Alibi, Viuida cùm ponis epigrammata mortua ponis Lemmata. Scribitur enim duplici m. apud Aristotelem pro positione, id est, interrogatione sumitur. nam interrogatio causa responsionis est, ex qua syllogismus. eam etiam assumptum dicunt. ex monolemmatis propositio: vt respiras? viuis igitur. nam manifestum est assumptum: quod omne quod spirat, viuit. Lemma insuper dicimus quod sumitur ratione doctr: item prophetiam, & ex proprio corde apophthegma. simplici verò in dignitatem, fortitudinem, elationem animi, superbiam, lucrum: quamuis alij ducti errore scripturæ aliter interpretentur. *Iudicij mei*) an rectè iudicem. *Occurrerit*) memoriæ se obtulerit. *Tenea*) memini. *Exciderit*) reuocaui in mentem [etiam secundum versum.] *Minutis*) breuibus, quales sunt hendecasyllabi, an magis humilj filo. *Meus*) municeps, siue quo delector. de vtroque abundè iam dictum. *Veteres*) scriptores. quorum plurimos non multo post nominabimus. *Sed quid ad me*) nihil illi faciunt mihi ad exemplum. *Vnus Plinius est mihi*) detineor hendecasyllabo mei Plinij. *Mauult priores versiculos*) magis capitur scribendis versiculis, & hos præponit studio orationum. vel magis sic distingue, & dic, vnus Plinius est mihi priores, id est, pro Catullo & Caluo, ac aliis veteribus, studeo Plinij hendecasyllabo. *Relicto foro*) omissis actionibus forensibus. *Quod amet*) amicam vel puerum.

TERTIVS dies est, quòd audiui recitantem Sentium Augurinum cum summa mea voluptate, immò etiam admiratione (poëmatia appellat) multa tenuiter, multa sublimiter, multa cum bile. Aliquot annis puto nihil generis eiusdem absolutius scriptum, nisi fortè me fallit aut amor eius, aut quòd meipsum laudibus euexit. Nam lemma sibi sumpsit, quod ego interdum versibus ludo. Atque adeo iudicij mei te iudicem faciam, si mihi ex hoc ipso lemmate secundus versus occurrerit. nam cæteros teneo, & iam explicaui:

Canto carmina versibus minutis,
His olim quibus & meus Catullus,
Et Caluus, veteresque. Sed quid ad me?
Vnus Plinius est mihi, priores
Mauult versiculos, foro relicto,
Et quærit quod amet, putátque amare.

Ille.) admirandus in moribus & eloquentia. *Quid*) opus est mirari seueros illos Catones respectu Plinij? an potius referendum ad scripta Catonis iocosa: de quibus Ouidius, libro secundo de Tristibus, Et leue Cornifici, parque Catonis opus. *Amas*) oblectatis lusibus & amoribus, scribendo iocosa. Sunt qui legant, qui sapias, non quisquis amas. *Amare noli*) cum talia ludant seueriſſimi, & suprem æ fortunæ viri. est autem concessio prohibitiua *Apta*) materiæ congruentia. *Expressa*) explicantia quod intendit. *Gustum*) gratiam, lepôrem. *Moribus*) male enim habitat scientia cum vitio. *Spurinna*) Vestricio Spurinnæ doctiſſimo & prudentiſſimo viro. *Antonino*) Attio Antonino auo materno Antonini Pij. quare non audiendi qui Antonino Pio legunt, cum is natus sit imperante Domitiano, nec sub Traiano potuerit esse senex: mox enim Spurinnam, & Antoninum, grauiſſimos se esappellat: de vtroque enarratius iam præscripsimus. (*Contubernalis*) conuictor. [*Ornatur*) Instituitur, formatur. *Illud*) dictum. γιγνώσκων, ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ἕκαστος οἷς ἥδεται ξυνών: cognoscés quòd talis est vnusquisque, quibus delectatur conuersans. *Iambica*) Demosthenes in oratione de transgressa legatione hæc adducit tanquam ex Phœniſſis Euripidis, si quibusdam exemplaribus credimus. ὅστις δ' ὁμιλεῖ ἡδέως κακοῖς ἀνήρ, οὐ πώποτ' ἐγνων, γιγνώσκων, ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ἕκαστος οἷς ἥδεται ξυνών, id est, quicunque autem conuersans delectatur malis vir, nunquam inquisiui, cognoscens quod talis est vnusquisque quibus delectatur conuersans. Hanc etiam sententiam Aphthonius recitat suppreſſo autore: nos illam Euripidis tragœdiam diligenter recognouimus. neque vllibi talia carmina deprehendimus. aut igitur ab exemplaribus petierè, aut alterius autoris sunt.

Ille Plinius, ille. quid Catones?
I nunc qui sapias, amare noli.

Vides quàm acuta omnia, quàm apta, quàm expressa? Ad hunc gustum totum librum repromitto, quem tibi, vt primùm publicauerit, exhibebo. Interim ama iuuenem, & temporibus nostris gratulare pro ingenio tali, quod ille moribus adornat. Viuit cum Spurinna, viuit cum Antonino: quorum alteri affinis, vtrique contubernalis est. Possis ex hoc facere coniecturam quàm sit emendatus adolescens, qui à grauissimis senibus sic amatur. Est enim illud verissimum, γιγνώσκων ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ἕκαστος οἷς ἥδεται ξυνών. Vale.

C. PLINIVS SEVERO SVO S.

(*HERENNIVS*) Nomine Herennij Seueri rogat Iulium Seuerum, vt per aliquem summum artificem curaret imagines Cor. Nepotis, & Titi Cassij, quamsimillimas archetypo depingendas, quas Herennius in sua bibliotheca positurus erat. *Bibliotheca*) quæ latinè libraria dicitur, sicut bibliopola librarius: qui etiam scriptor & custos librorum est apud Varronem, qui

(*HERENNIVS Seuerus, vir doctiſsimus, magni æstimat in bibliotheca sua ponere imagines municipum tuorum, Cornelij Nepotis*,

libros rationum curat. sed librialia frusta sunt vnius libræ Columellæ referente. *Cornelij Nepotis*) hic vir sanctus, Ciceroni familiaris & amicus: cuius vitam conscripsit. Clarus historicus habitus est. nam insuper vitam Titi Attici, librum de illustri-

bus viris, item de saginatione auium edidit: ac Daretem Phrygium latinitate donauit, et ronica cõscripsit, tem epigrammata lusit. Tranquil. asserit composuisse librum, quo distinguit literatum ab erudito, moritur principatu D. Augusti Plinio autore.

Titi Cassi) fuit Titus Cassius Seuerus Parmensis orator, qui primùm flexit ab illa veteri atque dicendi via di ecta, non infirmitate ingenij, non inscitia literarum, sed iudicio & intellectu, si Tacito credimus. Vtrosque coniunxerunt duo religionis nostræ professores eloquentissimi Tertullianus & Lactantius: quorum ille inquit, Neque Cassius Seuerus aut Corn. Nepos, neque vllus commentator eiusmodi antiquitatum aliud quàm hominem promulgauerunt: hic verò Nepotem & Cassium libro primo diuinarum institutionum cõnectit. Fateamur ergo ex verbis Cæcilij Cor. Neporem fuisse Parmensem, cùm constet Cassium Parmensem: neque obstat quod Veronenses viri sanè illustres asserunt, ideo Neporem Veronensem, quòd illi tanquam amico scripserit Catullus. Leuis hæc & minimi coniectura. aut, quod alij scribunt, Padi accolam: tunc enim iure consurgent Cremonenses siue Placentini ac alij innumeri, & melius sibi ac ratione vendicabunt. proinde longè magis proxima Pado Parma, quàm Verona. [Non negauerim tamen in aliquibus antiquissimis exemplaribus legi Titi Catij non Titi Cassij. [*Illic*) in municipio tuo. *Delegem*) mandem, committam. *Studiorum*) literarum. *Patriam*) Parmam. *Nomen*) famam. *Auxerunt*) vt omittam Parmensium lanarum celebritatem, & Cassio, centurione, ac Macrob. ciuibus secundum quosdam honestatam Parmam. refert Plutarch. in vita C. Marij, cùm inter eius milites, & Catulli, de Cimbrorum victoria contentio oriretur, in hæc pacta ventum esse, vt legati Parmensium, qui tunc aderant de hac re iudicium ferrent: qui ducti per cadauera hostium à militibus conspexerunt iacul s militum Catulli barbarorum corpora perforata: quod d gnoscebatur ex literis, quæ nomen Catulli in telis designabant. ex quibus sanè conijci potest, quanta tunc temporis esset Parmensium autoritas, qui super tanta re disceptatores electi fuerint. *Ex vero*) ex archetypo, à viuo homine. *Imitatio imitationis*) effigies, quæ deducitur ab alia pictura, quæ & ipsa transcripta fuit à prima & vera forma. nam imitator semper deficit ab imitato. *In melius*) in maiorem decorem quàm Nepos & Cassius dum viuerent, fuerunt.

& Titi Cassij: petitque si sunt istic, vt esse credibile est, exscribendas, pingendasq; delegem. Quam curam tibi potissimum iniungo: primum, quia desideriis meis amicissimè obsequeris: deinde, quia tibi studiorum summa reuerentia, summus amor studiosorum: postremò, quòd patriam tuam, omnésque qui nomen eius auxerunt, vt patriam ipsam, veneraris, & diligis. Peto autem vt pictorem quàm diligentissimum assumas. Nam quum est arduum similitudinem effingere ex vero, tum longè difficillimæ est imitationis imitatio. Aqua rogo, vt artificem, quem elegeris, ne in melius quidem sinas aberrare. Valc.

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

IA tu) Romanum monet vt in curiam veniat cum proximè iudices cogentur. nam Nepos Prætor est.

IA tu, quum proximè res agentur, quoquo modo ad iudicandum veni. Nihil est, quòd in dextram aurem fiducia mei dormias: non

tor cessanti multam indixerat, & nisi cum venia absolutus fuerat. *Eia*) interdum hortantis aduerbium, quandoque corripientis. hic commodè in vtraque significatione accipi potest. *Proximè*) primum. *Res agentur*) causæ tractabuntur. *Quoquo modo*) omnino. *Iudicandum*) nam erat iudex Vocanius Romanus. *Nihil est*) non prodest, non opus est. Virg. Si ad vitulam spectas, nihil est quod pocula laudes. *Dormis in dextram aurem*) securus sis, prouerbium in eos qui securè viuunt. *Dextram*) à nobilioni. nam etiam dicimus dormire in vtranque aurem. [quod testatur Iulius Pollux libro secundo.] *Fiducia mei*) quia fidis quòd te excusem.

impunè cessatur. Ecce, Licinius Nepos, prætor, acer, & fortis vir, mulctam dixit, etiam Senatori. Egit ille in Senatu causam suam: egit autem sic, vt deprecaretur. Remissa est mulcta, sed timuit, sed rogauit, sed opus venia fuit. Dices, Non omnes prætores tam seueri. Falleris. Nam vel instituere, vel reducere eiusmodi exemplum, non nisi seueri: institutum, reductúmue exercere etiam leuissimi possunt. Vale.

Cessatur) vacatur ab officio suo. *Ecce*) hoc aduerbium pro majori parte affert aliquid noui, interdum demonstrat. *Licinius Nepos*) cuius constantiam & seueritatem in Prætura postmodum laudat. Fuit alius Licinius Nepos declamator, autore Seneca. *Prætor*) qui iure dicundo præerat, & in potestatem habebat tabellas omnium iudicum. *Fortis*) constans. *Mulctam dixit*) vsus veterum prævaluit, vt ita loquamur, mulctam dixit. quamuis Cato, mulctam facit protulerit non sine ratione, vt inquit Gellius *Mulctam*) pecuniariam pœnam. instituto antiquo ex bubus & ouibus mulcta dicebatur, & maximam mulctam quam Gellius appellat supremam duarum ouium & triginta boum instituerunt: sed cùm eiusmodi mulcta à magistratibus dicta erat, adigebantur boues ouésque aliàs precij parui, alias maioris: eáque res faciebat inæqualem mulctæ pœnam: idcirco lege Acerina constituti sunt in oues singula æris deni, in boues æris centeni. Vlpianus de verborum significatione, inter mulctam & pœnam, inquit, multum interest, cum pœna generale nomen sit, & omnium delictorum coërtio, mulcta specialis peccati: cuius animaduersio hodie pecuniaria est, pœna autem non tantùm pecuniaria, verùm capitis & æstimationis irrogari solet. & mulcta quidem ex arbitrio eius venit, qui mulctam dicit. pœna non irrogatur, nisi quæ quacunque lege, vel quo alio iure specialiter huic delicto imposita est. quinimmò mulcta ibi dicitur vbi specialiter pœna non est imposita: item mulctam is dicere potest, cui adiudicatio data est. magistratus enim solos & præsides prouinciarum posse mulctam dicere mandatis permissum est. Pœnam autem vnusquisque irrogare potest, cui huius criminis siue delicti, executio competit. super quibus Labeo ibidem pleraque mulcta. Tacitus mulctari exilio plerunque vsurpat, [ac quod maius est, Valerius mulctare pro capitali supplicio afficere, libro sexto vsus est: sicut libro nono morte mulctata est, dixit] & mulctare significat interdum lacerare, mutilare, mollire, dissoluere: itaque Terentianus Demea dixit omnem familiam mulctasse vsque ad mortem. Vnde Mulciber, quasi mulctiber deductus creditur. *Ille*) Senator. *Deprecaretur*) precibus obsecraret. nam deprecatio & in Senatu, & apud principem locum habet. *Sed timuit*) quamuis absolutus tamen extimuit, & opus fuit precibus ac venia, quæ vitasset si ad officium conuenisset. *Instituere*) introducere primum. *Reducere*) iam perlata lege ne quis cessaret ab officio suo sine legitima causa, postmodum desuera, quæ tunc per Nepotem reduci videbatur. *Seueri*) Prætores, qualis erat Licinius Nepos. *Institutum*) receptum.

C. PLINIVS LICINIO SVO S.

ATTVLI tibi ex patria mea pro munusculo quæstionem, altissima ista eruditione dignissimam. Fons oritur in monte, per saxa decurrit, excipitur cœnatiuncula manu facta. Ibi paululum retentus in Larium lacum decidit. Huius mira natura. Ter in die statis auctibus, ac diminutionibus crescit, decrescitq. Cernitur id palàm, & cum summa voluptate deprehenditur. Iuxta recumbis & vesceris: Atque etiam ex ipso fonte (nam est frigidissimus) potas: interim ille certis dimensisque momentis vel subtrahitur vel assurgit. Annulum, seu quid aliud ponis in sicco, alluitur sẽsim, ac nouissimè

(*ATTVLI*) Miram fontis, sui naturam in agro Comensi refert. nam statis horis crescebat & decrescebat. causas ergo tanti miraculi nititur inuestigare, & post multas rationes iudicio Surræ plura scrutanda relinquit. Licinio Surræ scriptam epistolam in vetusto codice lego, qui diues admodum testimonio historicorum, pariter à Iuuenale per hæc demonstratur, Dispositis prædiues hamis vigilare cohortem Seruorum noctu Licinus iubet, attonitus pro Electro, signisque suis, phrygiáque columna, Atque ebore, & lata testudine. Hò enim diuitiarum processit, vt gymnasium Ro. pop. su impensis extruxerit. Fuit autem vir alti ingenij & profundæ doctrinæ, quod epigrammate ex libro septimo testatur Mart. Doctorum Licini celeberrime summe virorum. Cuius prisca graues lingua reduxit auos: ambiguum cùm idem poëta scribat ad Licinianum, Dum Surra laudatur tuus: & alibi, Quique videt proprius magni certamina Circi, Laudat Auentinæ vicinus Surra Dianæ: an significauerit sulphurium Surram pulsum olim à Senatu, & Domitiano imperante de oratoribus coronatum: an Licinium Surram: omitto enim Manlium Surram causidicum, cuius meminit Fabius. Maxima fuit cum Traiano & Licinio Surra amicitia, quod ostendemus in panegyrico commodius. *Patria*) Como. *Quæstionem*) disputationem. Quæstio latius intelligitur omnis de qua in vtranque partem, vel in plures dici credibiliter potest, in quem sensum hìc est accipienda: at in iuridiciali materia dupliciter vsu venit: altero modo, quo dicimus multas quæstiones habere controuersiam: quo etiam minores omnes complectimur: altero, quo significamus illam summam, in qua causa vertitur, scilicet controuersiam ex conflictatione constitutionis causarum natam. *Illa*) tua profunda rerum [sublimium] cognitione *Fons*) ab incolis etiam nunc cognomento Plinianus, ferè eadem naturam seruans: quod prius monumentis mand. ref. Plinius auunculus. In Comensi, inquit, agro iuxta Larium lacum fons largus horis singulis semper intumescit, ac residet. quare dici posset anapauomenos ad instar Iouis fontis, qui nascitur in Dodone: meridie deficiens, & ad medium noctis exuberans. *Cœnatiuncula*) loco paruo ad cœnandum apto. *Manu facta*) artificiali, non natiua. *Retentus*) remoratus. *Ter*) auunculus eius dixerat singulis horis. *Statis*) dimensis, certis, vt stata sacra, quæ certo die fiunt. ego non placet legere statutis. *Auctibus*) aquarum incrementis. *Palam* manifestè, non obscurè. *Recumbis*) sedes cibum sumpturus. *Vesceris*) comedis *Potas*) misces vinum. *Ille*) fons. *Dimensis*) æqualibus. *Momentis*) breuibus spatiis. nam momentariam vitam breuem dixit Apuleius: & momentarium maritum in eundem sensum, sic momentarium venenum, quod statim interficeret, & momentariã salutẽm quantulamcunque. *Subtrahitur*) decrescit. *In sicco*) in ripa & margine

gine. *Sensim*) paulatim. *Alluitur*) madefit crescente fonte. *Nouissimè*) demùm.

Operitur) aqua contegitur. *Detegitur*) aperitur decrescente aqua. *Deseritur*) in sicco. *Vtrunque*) operiri & detegi. *Iterum*) secundò. *Spiritusne aliquis*) nunc incipit causas facti inquirere, an scilicet aliqua lenis aura obstruat os fontis, qua remissa, aperiatur, prout illata occurrit, aut decidit expulsa. [Hic loquitur Secundum philosophos, & præsertim Plinium auiculum, qui credit orbem terrarum ita habere spiritum & anhelitum sicuti homines: & quando spiritum emittit, tunc maria crescere, cùm recipit, decrescere] *Illatus*) ori obiectus. *Incurrit*) legitur etiam occurrit. *Expulsus*) à contrario spiritu vel vi aquæ. *Cæteris eiusdem generis*) vt æmulis. *Hiatus*) manifestus, apertus. *Illa*) vasa collo angusto. *Prona*) in os conuersa. *Siſtunt*) remorantur. *Mora*) interualla. *Anima*) spiritus. *Obluctantis*) resistentis. *Singultibus*) transitum verbum. *Quæ*) eadem est natura. *Quæ Oceano est*) mare Oceanum quod vniuersum terrarum orbem ambit, & medium scindit dictum, scribente Theone, & magno etymologico, vel quia ὠκέως ῥεῖ, id est, celeriter fluit, vel quia celeriter expeditur, an quod celeriter fertur. Dicitur autem comes lunæ, quòd cum ea simul senescit adolescítque. Incremento suo hunc ordinem seruat: primo nascentis lunæ die fit copiosior æstus solito, minuitur paulisper secundo, minorémque videt eum tertius quàm secundus, & ita decrescendo ad diem septimum peruenit, rursus octauus dies manet septimo par, & nonus fit similis tertio, decimus quinto, & vndecimus fit quarto par, tertio quoque duodecimus, & tertiusdecimus fit similis secundo, quartusdecimus primo, tertia verò hebdomas eadem facit quæ prima: quarta eadem quæ secunda, excitatur autem bis in die, semper horarum. xij spatio. Luna verò crescente maiore fiunt, vt refert Cæsar in Commentariis. Plinius senior etiam in sese causam æstus ponit, apud quem libro secundo, & naturam Oceani & æstus modum leges, quam rem Curtius libro octauo ante oculos manifestissimè ponit, vt Strabo, Censorinus, Philostratus. nos verò quæ à Mathematicis dicuntur super hoc tantùm referemus. Modò, inquit, Oceani æstus inundat campos, modò latè nudat ac refugit: nec adhuc satis cognitum est anhelitúsne suo id munus efficiat, retractámque cum spiritu regerat vndam vndique, si (vt doctoribus placet) vnum animal est: an sint depressi aliqui specus, quo reciproca maris residant, atque vnde se rursus exuberantia attollant: an luna causas tantis meatibus præbeat. ad ortus certè eius occasúsque variantur, nec eodem assiduè tempore, sed vt illa surgit, ac demergitur, ita recce-

operitur: detegitur rursus, paulatimque deseritur. Si diutius obserues, vtrunq; interum ac tertiò videas. Spiritúsne aliquis occultior os fontis & fauces modò laxat, modò includit, prout in latus occurrit, aut deceſsit expulsus? Quod in ampullis cæteríſque generis eiusdem videmus accidere, quibus non hians, nec ſtatim patens exitus. Nam illa quoque quanquam prona & vergentia, per quaſdam obluctantis animæ moras crebris quaſi ſingultibus ſiſtunt, quod effundunt. An quæ Oceano natura, fonti quoque? quáque ille ratione aut impellitur aut reſorbetur, hac modicus hic humor vicibus alternis ſupprimitur vel egeritur? An vt flumina quæ in mare deferuntur, aduerſantibus ventis, obuióque æſtu retorquentur, ita eſt aliquid quod huius fontis excurſum per momenta repercutiat? An latentibus venis certa menſura, quæ dum colligit quod exhauſerat, minor riuus eſt

dere atque adiẽtare comperimus. *Impellitur*) exæstuat. *Reforbetur*) refluit. *Hac*) ratione. *Hic humor modicus*) hic fonticulus respectu maris. nam largum fuisse testatur auunculus. *Alternis*) vicissitudinariis. *Supprimitur*) retinetur. *Egeritur*) emittitur. asserit Plinius, Gadibus iuxta templum Herculis fontem inclusum ad putei modum, aliàs simul cum Oceano augeri & minui, aliàs vtrunque contrariis temporibus. *Æstu obuio*) aqua maris, obluctante vi ventorum. *Reterquentur*) r mouentur à mari. *Momenta*) breua spatia. *Repercutiat*) sistat, remoretur. *Latentibus*) terra obductis. *Quod*) humoris. *Exhauserat*) emiserat. *Riuus*) aqua. *Agilior*) excitatior, crescente humore.

Profertur) exit. *Libramentum*) mensura certa. nam librare est libra metiri. Libra autem siue libella mensorum instrumentum, & librator mensor dicitur. *Suscitat*) commouet, [aliàs suscitatur. *Arcessit*) sensim & latenter educit. *Fontem*) aquam. *Strangulat*) retinet spiritum, occupat exitum. *Satis*) manifestè. *Expressi*) descripsi. *Quod efficitur*) effectum, & rem ipsam.

profertur? An nescio quod libramentum abditum & cæcum, quod cùm exinanitum est, suscitat & elicit fontem: quum repletum, moratur, & strangulat? Scrutare tu causas (potes enim) quæ tantum miraculum efficiunt. mihi abundè est, si satis expressi quod efficitur. Vale.

QVARTI LIBRI FINIS.

C. PLINII

C. PLINII CÆCILII SECVNDI EPISTOLARVM

LIBER QVINTVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS

SEVERO SVO S.

LEGATVM mihi obuenit modicum, sed amplissimo gratius. Cur amplissimo gratius? Pomponia Gratilla exhæredato filio Assudio Curiano, hæredem reliquerat me: dederat cohæredes Sertorium Seuerum, prætorium virum, aliósque equites Romanos splendidos: Curianus orabat, vt sibi donarem portionem meam, séque præiudicio iuuarem: eandem

(*LEGATVM*) Pomponia exhæredato filio Curiano hæredes reliquerat Secundum & quosdam alios: filius post matris obitum voluerat secreto cum Secundo se componere: sed re infecta, & ad Iurisconsultos delata, est Curiani causa visa iniqua: Is tamen postulauit vt cæteros cohæredes, qui temporibus metuentes quærebant rem sine lite transigere, itaque accepta quarta hæreditatis parte destitit ille à iudicio. Huius facti Secundus autor postea à Curiano legatum capiens, non sine exultatione rem commemorat apud amicum Seuerum: quanquam non Seuero, sed Arrinio, alij Annio scriptam epistolam codices indicant. *Legatum*) quod legauit mihi moriens Curianus. *Amplissimo gratius*) longè charius quàm si alius mihi amplissimum reliquisset, propter Gratillæ amicitiam, vel quòd postea laudandum contigit. *Pomponia Gratilla*) Rustici Arulenì vxor: [quare potius probo vt legatur Gratilla quàm Galla.] *Splendidos equites*) Hi-

tius aut Oppius appellauit splendidos ac illustres equites (vt opinor) à splendore auri, quo radiantur: nam pariter Tacitus in rebus Claudij vocat illustres. *Præiudicio*) Secundum oratores præiudiciorum vis omnis tribus in generibus versatur: rebus, quæ aliquando ex paribus causis sunt iudicatæ, quæ exempla rectius dicuntur: aut de rescissis patrum testamentis, vel contra in filios confirmatis iudiciis ad ipsam causam pertinentibus, vnde etiam nomen ductum est: aut cùm de eadem causa pronunciatum est, vt in partibus centumuiralium, quæ in duas hastas diuisæ sunt. Confirmantur autem præiudicia duobus præcipuè, autoritate eorum qui pronunciarunt, & similitudine rerum de quibus quæritur. quod intendebat nunc Curianus, existimans, si Secundus suam hæreditatis partem donasset, posse hoc præiudicio repetere à cohæredibus alias partes: sed fallebatur.

Tacita) secreta inter nos. *Saluam mihi*) totam reditu ram ad me. *Moribus meis*) qui erant sinceri & integri. *Palam*) donare. *Secreto conuenire*) vt portio mea restitueretur mihi. *Locupleti & orbo Curiano*) ne videretur captare hæreditatem. *Si donassem*) si dedissem ea mente, vt statim voluissem accipientis fieri: nec vllo casu ad me reuerti: & propter nullam aliam causam fecissem, quàm vt liberalitatem & munificentiam exercerem, nam hæc propriè Vlpiano tradente, donatio appellatur. *Si cessissem*) Curiano tanquam potiora iura habenti. Sciamus tamen Paulo respondente, per minorem causam maiori cognitioni præiudicium fieri non oportere. maior enim quæstio minorem causam ad se trahit. & Modestinus tit. de exceptionibus inquit, Res inter alios iudicata, aliis non obest, nec si is contra quem iudicatum est, hæres extitit, ei contra quem nihil pronunciatum est hæreditariam litem præscribi ex ea sententia posse. *Exhæredatum*) hæreditate priuatum. non enim quæuis exhæredatio summouet filium à contra tabulas possessione bonorum, sed quæ ritè facta est. Vlpianus de bonorum possessione scribit, vnde filiis querela supereſt de inofficioso testamento. *Ille*) Curianus respondit. *Cognosces*) examines an iure sim exhæredatus. *Cunctatus*) remoratus, vt rectè considerarem antequam responderem. *Minorem putem*)

tacita conuentione saluam mihi pollicebatur. Respondebam, non conuenire moribus meis aliud palam, aliud agere secretò. Præterea, non esse satis honestum donare & locupleti & orbo. In summa, non profuturum ei, si donassem: profuturum, si cessissem. Esse autem me paratum cedere, si iniquè exhæredatum mihi liqueret. Ad hoc ille, Rogo cognoscas. Cunctatus paulum, Faciam, inquam. Neque enim video, cur ipse me minorem putem, quàm tibi videor. Sed iam nunc memento, non defuturam mihi constantiam, si ita fides duxerit secundum matrem tuam pronunciandi. Vt voles, ait: voles enim quod æquissimum. Adhibui in consilium duos, quos tunc ciuitas nostra spectatissimos habuit, Corellium & Frontinum, His circumdatus, in cubiculo meo sedi. Dixit

credam me inferiorem æquitate, & iustitia, quàm tu me putas. *Non defuturam mihi constantiam*) me futurum constantem, & fortem. *Fides*) veritas. *Duxerit*) traxerit in sententiam. *Pronunciandi*) iudicandi. *Vt voles ait*) facies, inquit Curianus, vt lubet. *Adhibui in consilium*) participes consilij mei feci. Spartianus. Erat mos, vt cùm Adrianus causas cognosceret, & Senatores & Equites Rom. in consilium adhiberet. *Tunc*) Domitiani temporibus. nam hanc epistolam sub Traiano scripsit. *Ciuitas nostra*) Roma, quia donatus fuerat vrbe Romana Secundus. *Spectatissimos*) probatissimos, vocabulum sanè ad Iurisconsultos relatum. *Corellium*) Corellium Rufum,

Rufum. *Frontinum*) Iulium Frontinum, relege vtrosque in præcedentibus. *Hu circundatum*) medius inter hos duos, an magis consilio horum munitus.

Pro se) in rem suam. *Pudorem*) honestatem, decus. omnes enim hæredes, vel eos qui loco hæredum sunt, officiosè agere circa defunctos conuenit. testatur Paulus Iurisc. *Defuncta*) Pomponiæ Gratillæ. *Et ex consilij sententia*) id est vt consuluerant mihi Corellius & Frontinus, dixi, quæ sequuntur. Legitur etiam, Hæc consilij sententia, fuit scilicet: in eundem sensum, in quem superior lectio. *Multas*) (vel vt alij legunt) *iustas causas*) in authentica, titulo, vt cum de appellatione cognoscitur. cap. aliud quoque. Iustinianus cauit ne cui patri vel matri, auo vel auiæ, proauo vel proauiæ, liceret suum filium vel filiam vel cæteros liberos exhæredare, nisi si probabantur ingratis & ingratitudinis causas parentes in suo testamento inseruissent: quarum primam dicit esse, si quis parentibus manus inculisset: si grauem & inhonestam iniuriam eis ingessisset: si eos in criminalibus causis, quæ non sunt aduersus principem, siue remp. accusasset: si cum maleficis vel maleficiis versaretur: vel vitæ parentum suorum per venenum, aut alio modo insidiari tentauerit: si nouercæ aut concubinæ patris sese permiscuerit: si delator contra parentes extiterit, & per suam delationem grauia eos dispendia sustinere fecerit: si fideiussionem incluso præstare noluerit: si prohibuit parentem suum condere testamentum: si præter voluntatem illius inter aruatios & mimos se filius sociauerit & permanserit: & reliqua quæ ibi latius referuntur. *Ille*) Curianus. *Hoc*) nostrum factum. *Subscripsit centumuirale iudicium cæteris*) citauit & accusauit cæteros cohæredes apud Centumuiros. nam scribere siue subscribere significat accusare & denunciare: quare Terentius dixit, Tibi scribam dicam, id est, denunciabo tibi accusationem [quod prius in Aulularia Plautus scriptum reliquerat. & in Pœnulo, Cras subscribam dicam homini] Mart. in præfatione libri primi. Nec epigrammata mea scribat, id est, accuset. Apuleius in defensione magiæ, docet accusatores porrecto libello solitos fuisse se subscribere, causidicos se ascribere. Sed apertius Paulus de accusationibus & inscriptionibus, vbi præbet ordinem libellorum inscribendorum, Subscribere, inquit, debebit is qui dat libellum se professum esse, vel alius pro eo si literas nesciat. Vlpianus ibidem, Si cui crimen obiiciatur, præcedere debet in crimine subscriptio, quæ res ad id inuenta est, ne facile quis prosiliat ad accusationem, cùm sciat inultam sibi accusationem non futuram: & de furtis, Meminisse oportebit, nunc furti plerunque criminaliter agi, & eum qui agit in crimine subscribere: & de priuatis iudiciis, si extra ordinem eius rei pœnam exercere velit, tunc subscribere crimen oportebit. [Valerius Maximus subscribere iudicio pro approbare vsus est. Huic, inquit, animi iudicio Fabius Gurges, C. Numerius, Fabius Pictor, Q. Ogulnius se subscripsere. Idem, Loquatur nunc Græcia nefandis Thesea Pirithon amoribus subscribentem.] Athenæus vbi de Phasianis agit, ὑπογράφειν τι γραφῆς. Id est, publicè te accusabo. Alex. imp. ad legem Flauiam, Subscriptio & accusatio & sententia necessaria est. Seneca libro tertio de beneficiis manifestè subscriptionem pro accusatione posuit, ibi, & delatoriam subscriptionem componeret Pædianus subscriptores vocat, qui adiuuare accusationem causidici solent, quos oportet subuulsius agere, quàm dicit ille quem sequuntur. Secundarium igitur munus exequuntur,

Curianus, quæ pro se putabat. Respondi paucis ego. Neque enim aderat alius qui defunctæ pudorem tueretur. Deinde secessi, & ex consilij sententia. Videtur, inquam, Curiane, mater tua iustas habuisse causas irascendi tibi. Post hoc ille, cum cæteris subscripsit centumuirale iudicium, mecum non subscripsit.

tius aut Oppius appellauit splendidos ac illustres equites (vt opinor) à splendore auri, quo radiantur: nam pariter Tacitus in rebus Claudij vocat illustres eos. *Præiudicio*) Secundum oratores præiudiciorum vis omnis tribus in generibus versatur: rebus, quæ aliquando ex paribus causis sunt iudicatæ, quæ exempla rectius dicuntur: aut de rescissis patrum testimentis, vel contra in filios confirmatis iudiciis ad ipsam causam pertinentibus, vnde etiam nomen ductum est: aut cùm de eadem causa pronunciatum est, vt in partibus centumuiralium, quæ in duas hastas diuisæ sunt. Confirmantur autem præiudicia duobus præcipuè, autoritate eorum qui pronunciarunt, & similitudine rerum de quibus quæritur. quod intendebat nunc Curianus, existimans, si Secundus suam hæreditatis partem donasset, posse hoc præiudicio repetere à cohæredibus alias partes: sed fallebatur.

tacita conuentione saluam mihi pollicebatur. Respondebam, non conuenire moribus meis aliud palam, aliud agere secretò. Præterea, non esse satis honestum donare & locupleti & orbo. In summa, non profuturum ei, si donassem: profuturum, si cessissem. Esse autem me paratum cedere, si iniquè exhæredatum mihi liqueret. Ad hoc ille, Rogo cognoscas. Cunctatus paulum, Faciam, inquam. Neque enim video, cur ipse me minorem putem, quàm tibi videor. Sed iam nunc memento, non defuturam mihi constantiam, si ita fides duxerit secundum matrem tuam pronunciandi. Vt voles, ait: voles enim quod æquissimum. Adhibui in consilium duos, quos tunc ciuitas nostra spectatissimos habuit, Corellium & Frontinum. His circumdatus, in cubiculo meo sedi. Dixit

Tacita) secreta inter nos. *Saluam mihi*) totam reditu ram ad me. *Moribus meis*) qui erant sinceri & integri. *Palam*) donare. *Secreto conuenire*) vt portio mea restitueretur mihi. *Locupleti & orbo Curiano*) ne videretur captare hæreditatem. *Si donassem*) si dedissem ea mente, vt statim voluissem accipientis fieri: nec vllo casu ad me reuerti: & propter nullam aliam causam fecissem, quàm vt liberalitatem & munificentiam exercerem, nam hæc propriè Vlpiano tradente, donatio appellatur. *Si cessissem*) Curiano tanquam potiora iura habenti. Sciamus tamen Paulo respondente, per minorem causam maiori cognitioni præiudicium fieri non oportere. maior enim quæstio minorem causam ad se trahit. & Modestinus ait. de exceptionibus inquit, Res inter alios iudicata, aliis non obest, nec si is contra quem iudicatum est, hæres extitit, ei contra quem nihil pronunciatum est hæreditariam litem præscribi ex ea sententia posse. *Exhæredatum*) hæreditate priuatum. non enim quæuis exhæredatio summouet filium à contra tabulas possessione bonorum, sed quæ ritè facta est. Vlpianus de bonorum possessione scribit, vnde filiis querela superest de inofficioso testamento. *Ille*) Curianus respondit. *Cognoscas*) examines an iure sim exhæredatus. *Cunctatus*) remoratus, vt rectè considerarem antequàm responderem. *Minorem putem*) credam me inferiorem æquitate, & iustitia, quàm tu me putas. *Non defuturam mihi constantiam*) me futurum constantem, & fortem. *Fides*) veritas. *Duxerit*) traxerit in sententiam. *Pronunciandi*) iudicandi. *Vt voles ait*) facies, inquit Curianus, vt lubet. *Adhibui in consilium*) participes consilij mei feci. Spartianus. Erat mos, vt cùm Adrianus causas cognosceret, & Senatores & Equites Rom. in consilium adhiberet. *Tunc*) Domitiani temporibus. namhanc epistolam sub Traiano scripsit. *Ciuitas nostra*) Roma, quia donatus fuerat vrbe Romana Secundus. *Spectatissimos*) probatissimos, vocabulum sanè ad Iurisconsultos relatum. *Corellium*) Corellium Rufum.

Rufum. *Frontinum*) Iulium Frontinum, relege vtrosque in præcedentibus. *Hu circundatus*) medius inter hos duos, an magis consilio horum munitus.

Curianus, quæ pro se putabat. Respondi paucis ego. Neque enim aderat alius qui defunctæ pudorem tueretur. Deinde secessi, & ex consilij sententia. Videtur, inquam, Curiane, mater tua instas habuisse causas irascendi tibi. Post hoc ille, cum cæteris subscripsit centumuirale iudicium, mecum non subscripsit.

Pro se) in rem suam. *Pudorem*) honestatem, decus. omnes enim hæredes, vel eos qui loco hæredum sunt, officiosè agere circa defunctos conuenit. testatur Paulus Iurisc. *Defuncta*) Pomponiæ Gratillæ. *Et ex consilij sententia*) id est vt consuluerant mihi Cotellius & Frontinus, dixi, quæ sequuntur. Legitur etiam, Hæc consilij sententia, fuit scilicet: in eundem sensum, in quem superior lectio. *Multas*) (vel vt alij legunt) *iustas causas*) in authentica, titulo, vt cum de appellatione cognoscitur. cap. aliud quoque, Iustinianus cauit ne cui patri vel matri, auo vel auiæ, proauo vel proauiæ, liceret suum filium vel filiam vel cæteros liberos exhæredare, nisi si probabantur ingratis & ingratitudinis causas parentes in suo testamento inseruissent: quarum primam dicit esse, si quis parentibus manus inculisset: si grauem & inhonestam iniuriam eis ingessisset: si eos in criminalibus causis, quæ non sunt aduersus principem, siue remp. accusasset: si cum maleficis vel maleficiis versaretur: vel vitæ parentum suorum per venenum, aut alio modo insidiari tentauerit: si nouercæ aut concubinæ patris, sese permiscuerit: si delator contra parentes extiterit, & per suam delationem grauia eos dispendia sustinere fecerit: si fideiussionem incluso præstare noluerit: si prohibuit parentem suum condere testamentum: si præter voluntatem illius inter arenatios & mimos se filius fuctauerit & permanserit: & reliqua quæ ibi latius referuntur. *Ille*) Curianus. *Hoc*) nostrum factum. *Subscripsit centumuirale iudicium cæteris*) citauit & accusauit cæteros cohæredes apud Centumuiros. nam scribere siue subscribere significat accusare & denunciare: quare Terentius dixit, Tibi scribam dicam, id est, denunciabo tibi accusationem [quod prius in Aulularia Plautus scriptum reliquerat. & in Pœnulo, Cras subscribam dicam homini] Mart. in præfatione libri primi. Nec epigramata mea scribat, id est, accuset. Apuleius in defensione magiæ, docet accusatores porrecto libello solitos fuisse se subscribere, causidicos se ascribere. Sed apertius Paulus de accusationibus & inscriptionibus, vbi præbet ordinem libellorum inscribendorum, Subscribere, inquit, debebit is qui dat libellum se professum esse, vel alius pro eo si literas nesciat. Vlpianus ibidem, Si cui crimen obiiciatur, præcedere debet in crimine subscriptio, quæ res ad id inuenta est, ne facile quis prosiliat ad accusationem, cum sciat inultam sibi accusationem non futuram: & de furtis, Meminisse oportebit, nunc furti plerunque criminaliter agi, & eum qui agit in crimine subscribere: & de priuatis iudiciis, si extra ordinem eius rei pœnam exercere velit, tunc subscribere crimen oportebit. [Valerius Maximus subscribere iudicio pro approbare vsus est. Huic, inquit, animi iudicio Fabius Gurges, C. Numerius, Fabius Pictor, Q. Ogolinus se subscripsere. Idem, Loquatur nunc Græcia nefandis Theseæ Pirithoon amoribus subscribentem.] Athenæus vb: de Phasianis agit, δημοσίᾳ σε γράφομαι. Id est, publicè te accusabo. Alex. imp. ad legem Flauiam, Subscriptio & accusatio & sententia necessaria est. Seneca libro tertio de beneficiis manifestè subscriptionem pro accusatione posuit, ibi, & delatoriam subscriptionem componeret Pædianus subscriptores vocat, qui adiuuare accusationem causidici solent, quos oportet subuilissimos agere, quàm dicit ille quem sequuntur. Secundarium igitur munus exequuntur,

non solùm chartarum causa atque iuuandi accusatoris, sed etiam vt non facilè corrumpantur. indifferenter autem omnis, qui aliquid scripsisset, vel cuius nomine scriptum fuisset, scriptor à veteribus dicebatur. quare mueniesHoratium scribere vsum pro mutuo accipere: & rescribere pro restituere. nam qui mutuo accipiunt solent chirographum creditori scribere, qui recipiunt, creditam pecuniam subscribere. Tranquillus pro subnotare vsus est, Cum Pinarium, inquit, equitem subscribere quædam animaduertisset Augustus. Et M Tullius pro Cluentio sæpenumero censorias subscripriones pro notis & iudiciis censoriis. Marcellus ff. primo pro consentire. Non enim aliter voluntati eius, qui arrogare pupillum volet etiam, & si causam eius ob alia probauerit, subscribendum erit. in quem sensum frequenter vsurpat Vlpianus [& Alexander Ro. Imperator more principum, qui subscribere solent quæ rata habent, subscriptioni operam dabat, & lectioni epistolarum post horas meridianas. sic Caius x. quoque die numerum puniendorum ex custodia subscribebat.] Columella autem libro primo pro fauere, Quòd si voto, inquit, fortuna subscribit: agrum habebimus salubri cœlo. *Cæterùm*) cohæredibus meis. *Mecum non subscripsit*) me non citauit, mihi non denunciauit.

Appetebat iudicij dies. Cohæredes mei componere & transigere cupiebant: non dissidentia causæ, sed metu temporum. Verebantur, quod videbant multis accidisse, ne ex centumuirali iudicio capitis rei exirent. Et erant quidam in illis, quibus obiici & Gratillæ amicitia & Rustici posset: Rogant me, vt cum Curiano loquar. Conuenimus in ædem Concordiæ. Ibi ego, Si

Appetebat) aduenisbat, appropinquabat. Liuius, Iam ver appetebat, cùm Annibal ex hybernis mouit. *Componere*) concordare, conuenire sine strepitu & figura iudicij. *Transigere*) conficere rem, [litem finire ex compositione titulus est apud iureconsultos de transactionibus. &] Vlpianus ad Senatusconsultum Tertullianum, transacta debemus accipere bona fide [possessa,] vt valeat transactio. Paulus de Verbor. signif. transacta non solùm de quibus controuersia fuerit, sed etiam quæ sine controuersia sunt possessa. *Causa*) suæ quæ bona erat. *Temporum*) Domitiani. *Exirent rei capitis*) audax locutio pro dimitterentur rei, id est, ex centumuiralibus causis, quæ erant ciuiles traherentur in iudicium capitale. *Capitis rei*) accusarentur capitaliter. Labeo existimat capitis accusationem eam esse, cuius pœna mors aut exilium esset, Terentio auctore de iure patronatus. Nam capitalia iudicia dicimus quæ vltimo supplicio afficiunt, veluti aquæ & ignis interdictione, vel deportatione, vel metallo secundum Iustinianum quarto Institutionum. *Multa accidisse*) qui diffidebant causæ suæ, aduersarios alicuius atrocis criminis reos trahebant in aliud iudicium, quod permittebatur, etsi contra leges erat, sub amato & sæuo tyranno, rem gratam illi facturi, si quouis modo fiscum replesuissent. *Ex illo*) ex illorum cohæredum numero. *Gratilla & Rustici amicitia*) qui fuerant amici Rustici & Gratillæ eius vxoris. Hanc Domitianus relegauerat, illum occidi iusserat. *In ædem Concordiæ*) [In curia fuisse, &] ibi aliquando Senatum habitum testantur Lampridius, Varro, [M. Tullius] ac Liuius in area Vulcani summa nobilium inuidia ædem Concordiæ à Flauio dedicatam prodidit, ex multaticia pecunia fœneratoribus condemnatis aream fecisse, cum ad id publica non daretur, quam vouerat, si populo reconciliasset ordines, inciditque in tabula ærea. eam ædem trecentis quatuor annis post capitolinam dedicatam fuisse autore Plinio. Liuius tamen secundo bello Punico asserit L. Manlium Prætorem in Gallia vouisse ædem Concordiæ, & biennio post à Cn. Pompeio & Quintio Flaminio Duumuiris in arcem faciendam locatam fuisse, & per M. [& Cn.] Attilium dedicatam. Plutarchus tradit Camillum in tu-

in tumultu patrum & plebis ædem Concordiæ vouisse, & post reconciliationem ex decreto in foro erectam. Idem tamen post necem Graccorum refert ædem Concordiæ ab Optimio extructam, tanquam si de cæde Romanorum triumphasset, quare noctu parieti eius ascriptum, opus vecordiæ templum Concordiæ. Appianus scribit post necem Graccherum Senatum iussisse ædem Concordiæ in foro erigi. Tranquillus testatur Tiberium ædem Concordiæ dedicasse. In monumentis vibis hoc reperitur S. P. Q. R. ædem Concordiæ vetustate collapsam in meliorem faciem opere & cultu splendidiore restituerunt. aut igitur necesse est diuersas Concordiæ ædes in vrbe constructas & diruras interdum reparatas: aut apertissimè inter se dissentiunt scriptores. *Scripsisset*) reliquisset testamento sua manu scripto. absolutè tamen scribere de testamentis accipitur tantùm pro relinquere: nam alius pro testatore poterat scribere ipso consentiente.

Ex quarta parte) ex quadrante. sub assis nomine tota hæreditas notabatur, cuius partes sunt, vncia ab vno dicta: sextans sexta pars assis: quadrans quarta pars: triens tria: quincunx quinque partes assis: semis dimidium assis: septunx septem vnciæ: bes, octo: dodrans, nouem: decunx vel dextans decem: deunx vndecim. autores sunt Vlpianus, Iustinianus, Priscianus. *Ex quarta parte*) Paulus ad legem Falcidiam, Lex, inquit, Falcidia lata est, quæ primo capite liberam legandi facultatem dedit vsque ad dodrantem: secundo capite modus legatorum constituitur his verbis, Quicunque ciuis Rom. post hanc legem rogatam testamentum faciet, is quantam cuique ciui Rom. pecuniam in rep. dare, legare volet, ius potestasque esto: dum ita detur legatum, ne minus quàm quartam partem hæreditatis ex eo testamento hæredes capiant. Vlpianus ff. v. de inofficioso testamento scribit quartam partem debitæ portionis sufficere ad excludendam querelam. quarta autem accipitur, deducto ære alieno & funeris impensa. Iustinianus in Instit. eodem titulo. Quartam quis debet habere, vt de inofficioso agere non possit, siue iure hæreditario, siue legati, vel fideicommissi, vel mortis causa ei donata quarta fuerit, vel inter viuos siue vnus hæres institutus sit, vt idem de lege Falcidia testatur, siue plures apud eum, eósve pars quarta remaneret. Falcidia lex de hæreditatibus lata à Publio Falcidio Tribuno inter bella ciuilia Augusti & Antonij, Dione memorante, sed Curianus in nullo prædictorum casuum fuit. nam omnino à matre erat exhæredatus. quare nisi ille habuisset iustas exhæredandi causas, poterat agere de inofficioso testamento. Illud addam ex constitutione diui Pij quartam partem arrogantis concedi. *Num queri posses*) perinde ac si diceret, non, quia id iure fecisset. hoc autem agit interrogatio vt neges. *Ex asse*) ex vniuersa hæreditate. *Exhausisset*) extenuasset, alienasset. *Quarta*) legitima pars. nam si totam hereditatem legatis absumpsisset, profuisset Curiano doli exceptio, quod respondet Paulus de iure codicillorum. *Quarta*) repete, num queri posses? *Augebo*) Volebat Secundus vt Curianus acciperet quartam bonorum partem à suis cohæredibus. nam suam portionem iam sibi vsucapione vendicauerat, tamen pro liberalitate sua pollicetur se daturum quartam suæ partis. Augebo igitur hoc pacto, si

mater (inquam) te ex parte quarta scripsisset hæredem, num queri posses? Quid si hæredem quidē instituisset ex asse, sed legatis ita exhausisset, vt non amplius apud te quam quarta remaneret? Igitur sufficere tibi debet, si exhæredatus à matre, quartam partem ab hæredibus eius accipias, quam tamen ego augebo. Scis te non subscripsisse mecum, & iam biēnium transisse, omniáque me vsu cepisse. Sed vt te cohæredes mei tractabiliorem experiantur, vtque tibi nihil abstulerit reuerentia mei, offero pro

notauimus: siue is fuerit Calphurnius Piso, cuius paulo pòst fit mentio, siue Calphurnius Agricola, ab Antonino philosopho missus aduersum Britannos. Calphurnio Rufo scripsit Adrianus: & Calphurnio Flacco, secundum Paulum, quem constat peruenisse vsque ad Antonini & Seueri tempora. Calphurnium Macrum Secundus testatur sua tempestate virum clarissimum. Vlpianus Calphurnium Rufum Proconsulem Arcadiæ sub Adriano: sic Calphurnium Gelerianum. Marcellus, Calphurnio diuum Pium & Antoninum rescripsisse; & Calphurnium Longinum fisci aduocatum recitat. *Turdos*) fuerunt inter aues turdi gratissimo sapore, autoribus Horatio & Martiale. Tria genera ficit Aristoteles libro nono de animalibus. *Ponere*) reddere. *Parem calculum*) par munus. [tracta similitudine à calculatoribus, qui parem calculum, id est parem rationem ascribunt.] *Nec vllo copiis ex Laurentino*) cùm ibi nihil præter tectum & arenas statim possideret, vt alibi refert: nullæ ergo erant in Laurentino copiæ. [Plures legunt, nec vrbis copiis ex Laurentino, id est, ex vrbanis copiis, quas iussi exportari in Laurentinum, sed durior dicendi modus.] *Turbidis tempestatibus*) quibus non licet piscari. id autem mare sæpius contrariis fluctibus incrudescebat, soleas & squillas optimas producebat, in cæteris non admirabile.

Steriles) sine apophoretis. *Simpliciter*) apertè. *Imitantes solertiam Diomedis*) nullo quantulocunq; munere dignantes. In vj. Iliados rapsodia tradit Homerus Glaucum & Diomedem post cõgressum inter se mutasse arma: Glaucum aurea, quæ cẽtum bubus: Diomedem ferrea, quæ nouem tantum æstimabantur, dedisse: quod indicat sequẽs versus, χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοια εἰνοσίφυλλα. Huius rei meminere insuper Plinius lib. xxxiij. cap. j. & Gellius lib ij. cap. xxiij. & Martialis libro nono expressit. Homeri carmen Marcus Tullius ad Atticum libro sexto recitat, Habes, inquit, ad omnia non vt postulasti, χρύσεα χαλκείων, sed paria paribus respondimus. Et prouerbium inde ortum in sagaces: χρύσεα πρὸς χαλκείων ἀμείβεσθαι τεύχεα, id est, aurea pro æreis permutare nosti. *Qua facilitas tua*) tua solita facilitate. *Mereri veniam*) id est, apertè suum crimen fatentur literæ meæ.

pistolas steriles, & simpliciter ingratas: ac ne illam quidem solertiam Diomedis in permutando munere imitantes. Sed, quæ facilitas tua, hoc magis dabis veniam, quòd se non mereri fatentur. Vale.

C. PLINIVS ARISTONI SVO S.

CVM plurima officia tua mihi grata & iucunda sint, tum vel maximè quòd me celandũ non putasti, fuisse apud te de versiculis meis multum copiosúmque sermonem, eumq; diuersitate iudiciorũ longius processisse: extitisse etiam quosdam, qui scripta quidẽ ipsa

CVM) Dum legerentur Secundi epigrammata apud Aristonem præsentibus multis, quidam laudarunt, alij damnarunt, quòd vir tantus lasciua talia publicaret. quibus ab Aristone cognitis scribit Secundus se honestas animi laxationes sequi, præsertim in componendis versiculis, nec id facere sine multorum ac maximorum virorum exemplo, quos plurimos commemorat: deinde cur epigrammata reciter, prudenter explicat. *Versiculis*) hendecasyllabis. *Diuersitate iudiciorum*) varia enim hominum iudicia. *Longius*) in multum temporis & verborum.

non improbarent, me tamen amicè simpliciterq; reprehenderent, quòd hæc scriberem recitarémque. Quibus ego, vt augeam meam culpam, ita respondeo. Facio nonnunquam versiculos seueros parum, facio comœdias, & audio & specto mimos, & lyricos lego, & satyricos intelligo: aliquando præterea rideo, iocor, ludo, vtque omnia innoxiæ remissionis genera breuiter amplectar, homo sum. Nec verò molestè fero hanc esse de moribus meis existimationem: vt qui nesciũt talia doctissimos grauissimos, sanctissimos homines scriptitasse, me scribere mirentur. Ab illis autem, quibus notum est, quos quantosq; auctores sequar, facile impetrari posse confido, vt errare me, sed cum illis sinant, quorum non seria modò, verumetiam lusus exprimere, laudabile est. An ego verear (neminem viuentium, ne quam in speciem adulationis incidam, nominabo) ne me non satis deceat, quod decuit M. Tullium, Caium Caluum, Asinium Pollionem,

Non improbarent) laudarent. *Hæc*) lasciua. *Scribam*) componerem. *Recitarem*) emitterem, publicarem, auditorum iudicium experirer. *Seueros parum*) molliusculos, tenellos, prurientes. *Comœdias*) xiiij. natus annos comœdiam Græcam composuit, vt alibi refert. *Mimos*) omnium gesticulatores, vnde & Pantomimi appellati. eos qui spectassent, Apuleio tradente, tidere opus erat. mimographi autem mimorum scriptores, è quibus Laberius palmam tulit. *Satyricos*) qui turpia versu notant & carpunt, [non displicet sotadicos scilicet versus, de quibus alibi. Qui sotaticos legunt, videntur respicere Socratis amatorios, sermones, cùm tamen ferè alibi Socratici sermones pro sapientibus & moralibus accipiantur] Intelligo dixit non tam propter difficultatem, & figuratum dicendi genus, quod illis peculiare est, quàm propter turpia, Intelligo igitur lego. *Innoxia*) concessa vel legatur innoxiæ remissionis, in eundem sensum. *Homo sum*) trahor affectibus. *Vt*) tanquam. *Talia*) lasciua. *Doctissimos*) in secunda lectione fuit ditissimos, id est, supremæ fortunæ viros. *Doctissimos*) conuenit autem cum illo Papinij ad Stellam, Nec quisquam, inquit, est illustrium poëtarum, qui non aliquid operibus suis stilo remissiore præluserit. *Grauissimos*) Sic procedit Apuleius in oratione prima contra accusatores, enumerans viros grauissimos, qui scripserant epigrammata. *Errare*) scribere talia, si tamen error est. *Cum illis*) exemplo illorum. *Exprimere*) explicare, referre. *Seria*) res graues. nam vt in vita, sic in studiis pulcherrimum & humanissimum existimo seueritatem comitatémque miscere. *An ego verear*) quæ illi non veriti sunt. *Neminem viuentium*) multi enim tunc viuebant, qui in scribendis epigrammatibus excellebant, quos dicit se omittere, ne tanquam grauissimis & sanctissimis viris videatur adulari. *Marcum Tullium*) quem idem libro septimo testantur lasciuos versus composuisse, & ad exemplum eius commotum, vt similes pangeret. *Caium Caluum*) oratorem & poëtam. De versibus vtriusque satis iam prædiximus. *Asinium Pollionem*) Longum esset recensere omnia, quæ ab historicis de istis scriptoribus referantur: quare contenti erimus tantum allegare, quibus probentur fuisse summi & oratores & poëtæ. Asinius igitur Pollio vir consularis & triumphalis, orator ac historicus insignis, & secundum aliquos declamator philosophúsque nam temporibus Pompeij Magni declamauit in vrbe, & Timagenis scholæ successor fuit. lxxx ætatis suæ anno in villa Tusculana moritur. cum Sen. poëtam appellat, nam tragœdias scripsisse, Tacitus & Horatius meminêre, & illius carmen mirum in modum Virgilius in Bucoli-

Bucolicis extollit. Scripsit autem multa, quorum aliqua recitantur à Suida. Alios Polliones plures annotauimus, quos nunc consulto omittimus.

Marcum Messalam) Hic patre M. Messala natus iisdem Coss. quibus T. Liuius historicus, minor natu

Marcum Messalam, Q. Hortensiũ, M. Brutum,

quàm Cic. orator nullo modo inops, sed non nimis ornatus genere verborum, prudens, acutus, minimè incautus patronus, in causis cognoscendis componendisque diligens, magni laboris, multæ operæ multarúmque causarum. secundum alios nitidus & candidus, quodammodo præ se ferens in dicendo nobilitatem suam. quare dignitatem in eo probat Fabius. Fuit ingenio exactissimo & Latini sermonis diligentissimus obseruator. vnde quosdam totos libellos non de rebus modò singulis, sed etiam de literis edidit. Illi vertere Græca in Latinum placuit, multæque fuerunt ad hunc modum scriptæ orationes: adeo vt etiam cum illa Hyperidis pro Phryne difficillima Romanis subtilitate contenderit. Senem adolescens Octauius obseruauit, & in oratione Latina sequi conatus est. Hic ille Messala quem triumuiri morte proscripserant, pecuniam, libertatémque interfectori polliciti. Verùm ad Brutum & Cassium confugiens cum bellicosissima militum parte in cornu Bruti collocatus aduersus Antonium multa fortiter gessit, defunctis partium ducibus exercitum per inducias Antonio tradidit, & Octauium se proscribentem in tanta clade nactus in potestatem suam, tamen vt Imperatorem iuuit, salutíque restituit. tradúntque ab Augusto laudatum, quòd licet in campis Philippicis Bruti gratia hostis accesserimus ei fuisset, in Actio promptissimum sese præbuisset. Iam autem illi aduersum Sextum Pompeium Dicæarchiam promiserat, & primam legionem ad Hippionium ducere impetrauerat: ad illa igitur Messala inquit, Ego tibi ô Cæsar semper melioris atque iustioris partis, honorisque fui. Bis Coss. per annos lv. auguratum gessit. aquarum præfecturam primus ab Augusto accepit, à quo præfectus vrbis primo factus sexto die magistratu se abdicauit, inciuilem potestatem esse contestans. Antebiennium quàm moreretur, ita memoria excidit ac sensu, vt vix pauca verba coniungeret, & [nominis] sui obliuisceretur: ad extremum vlcere sibi circa sacram spinam nato inedia se confecit, anno ætatis lxxij. Agere in foro cœpit iam Cicerone arcem eloquentiæ tenente. in iudicio pro Ausidio Seru. Sulp. contradixit. Causam Phaselli & Herodis accusantibus Iudæis apud M. Ant. defendit. Tibullus panégyricum scripsit, in quo Messalam à rebus bellicis & eloquentia laudat. & eius natalem suprema elegia celebrat. Liuius & Macrobius Messalæ cognomentum pluribus exequuntur. *Q. Hortensium*) Hic Consularis vir clarus & humanus Prætor Pompeianas partes secutus in Macedoniam. *M. Brutum*) Orator plurimùm actione valens, cuius rei fides est, quòd eius scripta tantùm intra famam fuerunt. diu oratorum princeps: aliquando æmulus Ciceronis existimatus est: nouissimè quoad vixit secundus: nam omnibus ferme ætatis suæ oratoribus, nisi M Tullio clarior. fuit multa cum munditia indutus amictúsque, piscinarum & pauonum amator. Cicero de Claris Oratoribus, & Valerius Maximus libro octauo plurimùm actione valuisse tradunt. Catone familiariter vsus, cuius vxorem Martiam ad prolem impetrauit. Pompeij bona defendit. Pomponio Attico amicus, & Sisennæ historico, Luculló que vt inter se sortem proponerent, quis poemate, quis oratione Græca pariter & Latina aliquod opus componeret. Ouidius secundo Tristium ostendit in versibus Hortensij non defuisse lasciuiam. eius tamen carmina, si Gellio credimus, inuenusta quidam Græcorum putarunt. Tradit Plutarchus in Bruti vita, Cùm Hortensius C. Antonium M Antonij in vindictam Ciceronis occidisset, comprehensus postea in Philippis à M. Antonio iugulatur. at Q. Serenus inquit, Sic est Hortensius olim Absumptus: causis etenim confectus agendis Obriguit, cùm vox domino viuente periret. Et nondum extincti morerentur lingua diserti.

M. Brutum) philosophos ferme omnes Brutus, sed præsertim Platonicos attigit. quare in his egregius & multo quàm in orationibus præstantior, sufficit ponderi reum. scias eum sentire quæ dicit. nam grauitatem quandam præ se fert, virtutibus suis à plerisque amatus, ab amicis desideratus, ab optimis admiratus, hostibus non inuisus, clemens & magnanimus, inflexibilem mentem ad bonum & æquum conseruans. Eius eloquentiam pluribus M. Tullius de Claris Oratoribus commendat. Epistolas scripsit Laconico stilo, breuis enim & astrictus fuit: quibus simpliciter & ingenuè iudicium animi sui dedexit. Librum de virtute composuit. orationem pro Deiotaro rege adolescens dixit, sed pro Milone scripsit, exercitationis causa. Brutum septem libellos de iure ciuili fecisse Pomponius de origine iuris autor est. Puerum à se dilectum illustrauit, qui postea in sigillis celebratus. Meminere Plinius & Marc. in eius amorem condita in bibliothecas carmina retulit: non minus quàm Cicero, sed fœlicius, quia illum fecisse pauciores sciunt. Ouidius libro primo de Ponto, si tamen is est [credo tamen alium fuisse,] nam multi per ea tempora Bruti fuere. testatur Brutum poëtam doctum, Doctus, & in promptu carmina Brutus habet. In Brutum etiam edita carmina prodit Seneca lib vj. Controuersiarum. M. Bruti vita luculentissimè à Plutarcho describitur.

L. Syllam) Syllam quidam legunt, quòd facilis transitus sit ab y in u. Syllam à colore nomen traxisse credit Plutarchus: alij vt Macrobius, dictum quasi Sybillam. Legitur Sylla cognomento Fœlix, silibus & scommate oblectatus commentarios rerum suarum reliquit, post captas Athenas allatam Apellitonis bibliothecam [in vrbem] transtulit, in qua fuerant Aristotelis & Theophrasti libri, qui publicati multum Romanis ad philosophiam contulerunt. Fuit enim Sylla literis Græcis & Latinis pariter doctissimè eruditus, facundus ac ingenio incredibili, vt in historiis memorat Salustius. quare illud C. Iulij Cæsaris apud Tranquill. Syllam nescisse literas cum stomacho prolatum est, quòd dictaturam deposuisset, tanquam non legisset in historiis, Dionysium sæpe vsurpasse hanc vocem, Tyrannum pedibus tractum non insidentem equo relinquere tyrannidem debere. *Q. Catulus*) Q. Catulus Luctatius Consul cum Mario de Cimbris triumphauit. Censuram cum Crasso gessit, cuilibus negociis, quàm rei militari commodior, Syllanæ factionis aliquando princeps, in summo honore apud optimates & multitudini non inuisus, omnium verò Romanorum mansuetissimus, auctoritatis, integritatis, æquitatis primus, post dedicatum à se Capitolium, qui somniauit Iouem in gremium suum Augustum puerum repsisse, atque reipub. fignum, quod manu gestaret, in sinum eius

L. Sullam, Quintum Catulum, Quintum

collocasse. Catulo non solùm nos Latini, sed etiam Græci ipsi (Cicero refert) solent suæ linguæ subtilitatem elegantiámque concedere. Epigrammata lusisse Gellius autor, apud quem sequentes versus Q. Catuli recognoscuntur, Aufugit mi animus, credo (vt solet) ad Theotimum deuenit. sic est, perfugium illud habet. Quid si non intellexissem ne illuc fugitiuum Mitteret ad se intro, sed magis ecficeret? Libros quæsitum, verum ne ipsi teneamur, Formido, Quid ago? da Venus consilium. M. Tullius primo de natura deorum tradit à Catulo Roscium quendam in deliciis habitum, in quem pulcherrimum illius epigramma recitat. Constiterat exorientem auroram fortè salutans, Cùm subitò à læua Roscius exoritur. Pace mihi liceat cœlestes dicere vestra. Mortalis visus pulchrior esse dea est. Plutarchus & Appianus testantur interiisse postquam Marius pro Catulo, rogantibus respondit, Mori oportere Inclusum domi accensis carbonibus se suffocantem. Plinius tamen libro trigesimoquinto scribit interfectum ab Amphione. Satis constat quem Plutarchus & Appianus recitant non fuisse Capitolini templi dedicatorem, cùm is post Syllam perierit: at ille viuo adhuc Sylla, cuius fœlicitati non obtigit vt Capitolium dedicaret, cùm id maximè cuperet. *Q. Scæuolam*) Q. Mutius Scæuolæ P. filius,

P. filius, & L. Crassi socer, princeps Romæ in ædilitate sua leonum simul plurium pugnam dedit, collega Crasso oratori in Consulatu. & iterum cum L. Cæcilio Metello, cùm vterque de Dalmatis triumphauit, pontifex Max. Romanorum vnus & ingenio & industria præstantissimus. nam fuit orator ac Iurisconsultus insignis, qui Ciceronem in iure ciuili instituit. vnde merito Quintum Scæuol m libro primo de Oratore vocat omnium doctissimum, & disciplina iuris ciuilis eruditissimum, & ingenio prudentiáque acutissimum, & oratione maximè limatum: subtilem atque iurisperitorum eloquentium iurisperitum eloquentissimum. Plura lege apud eundem in libro de Claris Oratoribus. Fabius sanè facundiam in Scæuola probat. Hunc Marius filius interfici iussit, & in Tiberim deici. Alterum Scæuolam Iurisconsultum recitat Iulius Capitolinus, cuius autoritate & periculo Antoninus philosophus semper iura dictauit: & sub eo Papinianus: & Seuerus Iurisconsultus professi sunt.

Seruium Sulpit um) Seruius Sulpitius vir princeps, qui interrex Pompeium vnicum Consulem creauit in adolescentia verbis redundantibus, & efferuescentibus: post Lucij Crassi auditor magnificum illud dicendi genus expressit: tantam facultatem assecutus, vt non æqualibus suis solùm anteponeretur, sed cum maioribus natu compararetur. Nemo enim nec motu corporis, nec ipso habitu, atque forma fuit aptior, nec voce plenior, aut suauior, cuius tanta erat in dicendo grauitas, tanta iucunditas, tanta breuitas, vt posset, vel vt prudentes errarent: vel vt boni minus bene sentirent, dicendo perficere. & cum M. Tullius de Claris Oratoribus eloquentiam Sulpitij plurib us prosequatur: contenti erimus, quæ ab eodem pro Murena dicuntur. Seruius, inquit, Sulpitius forum secutus est, ius ciuile didicit, multum vigilauit, laborauit, præsto multis fuit, magna laus & gratia hominibus, vnum hominum elaborare in ea scientia, quæ sit multis profutura. Pomponius de Origine iuris, cum Seruius Sulpitius in causis orandis primum locum obtineret, aut certè post Ciceronem, traditur de re amici Q. Mutium consuluisse: qui quanuis sæpius respondisset, Seruium tamen parum de iure intellexisse. quare à Mutio obiurgatus, quòd turpe esset patricio, & nobili viro causas oranti, ius, in quo versaretur, ignorare: ea velut contumelia Seruius tactus, operam dedit iuri ciuili sub Albo Lucilio. Sed maximè instructus ab Aulo Aquilio. Fabius iurisconsultissimum appellat: at Gellio asserente iuris ciuilis autor, & bene litteratus, nec minus facundus orator. Matco

Scæuolam, Seruium Sulpitium, Varronem,

Varrone familiariter vsus. Cùm in legatione periisset, eius statuam populus Romanus pro rostris posuit: & secundum Eusebium in Chronicis publico funere elatus est. Antequam diceret, commentariis causas mandabat, & in libros digerebat, cuius septies orationes vidisse testatur Quintilianus, quarum vna erat pro Ausidia, cui contradixit Messala. Hi de quibus loquor commentarij, ita extabant exacti, vt ab ipso in memoriam posteritatis viderentur esse compositi. Reliquit autem propè centum & octoginta libros, autore Pomponio: hoc solo exercitationis genere se exercere solebat in componendis carminibus. nam & sublimis spiritus attollere rationem poterat, & verba poëtica libertate audaciora præsumunt eandem dicendi facultatem. quare Ouidius, secundo Tristium monstrat Seruium, aliquando versibus lasciuisse. Nec minus Hortensi, nec sunt minus improba Seruii. *Varronem*) Hic mihi concedent lectores ita profunda Varronis doctrina postulante pluribus agere, nec molestum erit illis legere quæ nos hinc inde inquirendo non grauabunt: Omissis igitur rebus bellicis: nam foris pariter ac domi clarus extitit. M. Terentius Varro secundum Sidonium alius ab eo qui natus in vico Atace Narbonensis prouinciæ [ille] xxxv. agens annum literas Græcas summo studio edidicit: in Latinis præceptorem habuit Lælium virum doctum, & socerum C. Iundanium, vir ingenio omnique doctrina præstans, L. Ælium equitē eruditissimum,

& Græcis litteris & Latinis, antiquitatisque nostræ penitus literatum imitatus: eam scientiam per se etiam auctam pluribus & illustrioribus literis explicuit: quem sensum voluit, optimè expressit: omniū Rom. doctissimum, linguæ Latinæ peritissimum, & omnis antiquitatis, & rerum Græcarum nostrarúmque, testantur Seneca & Fabius: plus tamen scientiæ collaturum, quàm eloquentiæ: nam philosophum accuratissimè doctum atque eruditum scribit Apuleius. Macrobius in omnibus imitatorem Homeri: Gellius doctrinarum multiformium, variarúmque artium, quibus humanitas erudita est, culmen habuisse Dionysius in antiquitatibus, suæ ætatis omnium florentium longè peritissimum. Appianus philosophum, & historiarum scriptorem egregium. Eius viuentis imago posita fuit in bibliotheca: quæ prima in vrbe ab Asinio Pollione de manubiis publicata Romæ, haud minore gloria principe oratore, & ciue: ex illa ingeniorum, quæ tunc fuit multitudine, vni hanc coronam dante, quam cum eidem Magnus Pompeius pyratico ex bello naualem dedit. Iulius Cæsar bibliothecas, Græcas & Latinas, quas maximè posset publicare destinans, M. Varroni curam dedit comparandarum, ac digerendarum: qui cùm esset vndecunque doctissimus, tamen contumeliosè à Quinto Rhemnio Palæmone porcus literarum appellatus est. Præcepta autem sapientiæ versibus Latinis tradidit, rhetoricorum libros rerum humanarum, de vita populi Romani, epistolarum, de liberis educandis, Promethei libros, disciplinarum libros nouem, pro Gallio & Fundanio de rebus admirandis, rerum diuinarum, de vita patrum, de legibus periplum, imagines septingentorum illustrium voluminibus suis inseruit: non passus intercidere figuras, aut vetustatem æui contra homines valere. Pompeio in consulatu commentarium introductorium, quæstiones epistolicas, de Aboriginibus libros, vnum de architectura, nauales libros, quos diligèter excoluit: comedias, satyras, quas alij cynicas, ipse appellauit Menippeas, à Menippo philosopho, cuius libros æmulatus est: de compositione satyræ, de æstuariis, & plures, quos longum esset recensere: nunc de agricultura tres extant quos fecit cùm octogesimum primum vitæ annum ageret: de libris linguæ Latinæ, siue sermonis Latinis, quid sentiamus consultò nunc supersedimus. Vnum addam Varronem Argonautica cõscripsisse, quod colligitur ex primo Nasonis amorum. Varronem, primámque ratem quæ nescient ætas, Aureáque Æsonio terga petita duci. Et idem: immo quod hic optimè facit libro secundo Tristium satis signanter expressit. Is quoque Phasiacas Argon qui duxit in vndas, Non potuit Veneris furta tacere suæ. Nam & Varronis Argonautica & epigrammata monstrauit. In Triumuiratu & Tribunatu clarus, & prætura functus propè nonagenarius moritur: se condi iubens fictilibus doliis Pythagorico modo in myrthi & oleæ atque nigræ populi foliis. Quidam prodiderunt Varronem eiusdem nominis cuidam à Triumuiris proscriptorum veritum ne ideo mali aliquid quasi Cinna pateretur, proposuisse scriptum, quo id ipsum admoneret. Erat autem tunc Trib pleb. quare impetum carnificum à se repulisse & risum excitasse. Appianus tamen refert inter proscriptos relatum, apud Calenum clàm retentum in villa, in quam Antonius deambulationis causa aliquando veniebat.

Torquatum, immò Torquatos) primum Torquato cognomẽtum indidisse accepimus torquem ex auro hostis Galli induuias, quem singulari certamine prouocatus occiderat, & torquem detractum collo suo imposuerat: inde cognomẽ in familiam receptum. Igitur Torquatos eloquentes adducit: quorum primus L. Torquatus, M. Tullio referente, elegans in dicendo: inæstimando admodum prudens orator: quem non tam citò rhetorem dixisses, & si non deerat oratio, quàm (vt Græci) dicunt politicon: verum in eo erant plurimæ literæ, nec vulgares, sed interiores quædam, & reconditæ: diuina memoria, summa verborum & grauitas, & elegantia: atque hæc omnia vitæ decorabat grauitas & integritas. Fuit autem Pomponij Attici & Ciceronis condiscipulus,

Torquatum, immò Torquatos, C. Memmium,

scipulus, bello pyratico & ciuili implicitus. Eius ac Iuliæ epithalamium celebrauit Catullus. L. Torquatum tamen Gellius subagresti ingenio & infestiuo fuisse testatur: & dum contra Hortensium apud consilium iudicum (quanquam legatus iudicium Consulum) ageret, appellasse eum Dionysiam gesticulariam. Eius filius, T. Torquatus doctus vir ex Rhodiana disciplina Molonis, & à natura ad dicendum satis solutus atque expeditus: cui si vita suppedisset, sublato ambitu Consul factus esset: plus facultatis habuit ad dicendum, quàm voluntatis: itaque studio huic non satisfecit, officio verò nec in suorum necessariorum causis, nec in sententia Senatoria defuit. At Aulus Torquatus Cassij & Bruti partes secutus, post quorum interitum metu perculsum Atticus tuendum instituit: ad hunc scripsit Horatius epistolam libro primo. *C. Memmium*) C. Memmius, L. filius, perfectus litteris, sed Græcis: fastidiosus sanè Latinarum: argutus orator, verbisque dulcis: sed fugiens non modò dicendi, ve-

C. Lentulum) C. Lentulus Marcellinus. Censorinus, nec vnquam indisertus, & in Consulatu pereloquens visus est: non tardus sententiis, non inops verbis. Legitur etiam Cn. Lentulus, qui testimonio M. Tullij multo maiorem opinionem dicendi, actione faciebat, quàm quanta in eo facultas erat; non peracturus, quanquam & ex facie & ex vultu videbatur: nec abundans verbis, & si fallebat in eo ipso, sic interuallis, exclamationibus, voce suaui & canora, admirando iuidebat: calebat agendo, vt ea quæ deerant non desiderarentur. Cicero alios Lentulos oratores in libello de claris Oratoribus nominat. Fuêre præterea alij Lentuli autoribus Cæsare, Liuio, Plinio, Plutarcho, quos consultò præterimus. *Gætulicum*) cum Caio Gætulico inimicitias gessisse, libro quarto naturalium quæstionum, affirmat Seneca, apud alium quempiam nihil adhuc de illo comperi, præter vnum Martialem, qui in præfatione libri primi asserit Gætulicum epigrammata scripsisse. *Annæum Senecam*) Lucius Annæus Seneca Cordubensis, cuius si singula exequi vellem, formam in-

rùm etiam cogitandi laborem: tantum sibi de facultate detraxit, quantum imminuit industriæ. hæc Cicero de claris Oratoribus. & quæ sequuntur, Tum etiam C. & L. Memmij fuerunt oratores mediocres, accusatores acres atque acerbi. itaque in iudicium capitis multos vocauerunt, pro reis non sæpe dixerunt. nam C. Memmius Tribunus plebis, Marcum Luculli fratrem reum fecit, & cùm iudicium Marcus euasisset, conuertit accusationem in L. Lucullum, sed conspiratione nobilium defensus est. Hic est ille Memmius, qui dixit Catonem totas noctes ebrium esse, & orationibus asperrimis insectatus est Iulium Cæsarem, à quo non minore acerbitate repressus, sed mox Cæsar in petitione Consulatus Memmio suffragator fuit. Memmij duæ epigrammata notat Gellius, Ouidius Latina libro secundo Tristium, Quid referam Tindæ? quid Memmi carmen? apud quos Nomen adest rebus, nominibúsque pudor. Vbi tamen quidam pro Tindæ legunt Ticidæ.

Lentulum, Gætulicum, Annæum Senecam;

terptetis excederem, Cyrum Maryllium Eserninum rhetorem præceptorem, & condiscipulum Portium Latronem declamatorem habuit: & Phocionem Stoicum in philosophia audiuit, & Attalum: siue, vt alij scribunt, Plotium: Alfio insuper Flauio, & Asinio Pollione, aceré omnibus sui temporis declamatoribus vsus: nam superuixit ad multum ætatis, vt potuerit ipso contestante M. Tullium audiuisse. Primus scholam frequentabat, & vltimus exibat: memoria vsque in admirationem. Neronem puerum iam à Claudio adoptatum, ab exilio reuocatus Senator præceptis eloquentiæ instituere conatus est: per aliquod temporis apud Agrippinam, & mox, Neronem, cum Burro potens. Plurimum studij in eo fuit, multarúmque rerum cognitio: in quarum aliquando ab his, quibus inquirenda quædam mandabat, deceptus est. natus ingenio amœno, & temporis illius auribus accommodato: fractauit omnem ferè studiorum materiam: nam plura scripsit

quàm nunc extent. In dicendo copiam præ se tulit: at in philosophia parum diligens, egregius tamen virorum insectator: multæ in eo claræque sententiæ, multa etiam morũ gratia legenda, sed in eloquendo corrupta pleraque. Velles eum suo ingenio dixisse, alieno iudicio. Sanè fractum dicendi genus habuit, ac ab antiquis deflexit. Potiores se nimium incessit. Lege Gellium libro duodecimo capite secũdo. Poëmata Fabio prodente scripsit: nam ad gratuita carmina deflexit, quod ansam dedit delatoribus, tanquam laudem sibi asciscceret, postquam Neroni amor eorum eueniſſet. Moriens sibi hoc epitaphium condidit, Cura, labor, meritum, lumpti pro munere honores Ite, alias posthac solicitate animas. Me procul à vobis deus euocat, illicet actis Rebus terrenis hospita terra vale. Corpus auara tamen solennibus accipe saxis. Namque animam cœlo reddimus, ossa tibi. Sidonius Apollinaris hendecasyllabo ad Felicem ex professo docet tragœdias ab altero Seneca scriptas. Vitam & mores, fortunam, mortis causas & genus cum vxore Paulina, si quis requirit, legat Tacitum, Dionem & diuum Hieronymum à prioribus dissentientem.

[E.] *Lucanum*) Annæus Lucanus Mellæ, Gellionis & Aciliæ filius coniurauit in Neronem, quòd famam eius carminum Imperator vanus ostentatione premebat, prohibuerátque ostentare. Scriptor in dicendo ardens, & concitatus, & sententiis clarissimus. Quintiliano iudice magis oratoribus, quam poëtis connumerandus: Martiale secus sentiente, & libro decimo attestante lusisse interdum epigrammate, cùm ad vxorem illius Pollam scribit, Contigeris regina meos si Polla libellos, Non tetrica nostros excipe fronte iocos. Ille tuus vates Heliconis gloria nostri, Pieria caneret cùm fera bella tuba: Non tamen erubuit lasciuo dicere versu, Si nec pædico, Cotta, quid hic facio? [In quibusdam exemplaribus non legi Lucanum, quod magis probo, quoniam non memini legere eum fuisse Senatorem.] *Proximè*) quia non multo antè Virginius decesserat, de quo supra copiosè. *Priuata*) respectu imperatorum. sic vsurpat in panegyrico: nam aliàs omnes fuerant in magistratu. *Diuum Iulium*) C. Iulius Cæsar Dictator poëma reliquit, cui titulus, iter, puer, & adolescentulus: quædam scripserat, vt laudes Herculis, Oedipi tragœdiam, dicta collectanea. Tacitus asserit eum feciſſe carmina & in bibliothecas reposuisse. apud quem & Ciceronem, Hirtium, Fabium, Tranquill. Plut. Gellium multa de illius eloquentia, & ingenio differuntur. *Diuum*) relatus est in deorum numerum, non ore modò decernentium, sed & persuasione vulgi: siquidem ludis quos primò consecratos ei Augustus

Luceium, & proximè Virginium Ruffum: & si non sufficiunt exempla priuata, Diuum Iulium, Diuum Augustum, Diuum Neruam,

edebat stella crinita per septem dies continuos fulsit exoriens circa vndecimam horam: creditúmque est animam esse Cæsaris in cælum recepti, & hac de causa simulacro eius in vertice additur stella. *Diuum Augustum*) de cuius deificatione, & sequentium (nam & Titus apotheosim meruit) in panegyrico referemus. Augustus autem Cæsar iocos affectauit, saluo tamen maiestatis pudorisque respectu, nec vt caderet in scurram. Atacem tragœdiam scripsit, quam, cùm displicuisset, deleuit. Suidas etiam Achillis tragœdiam addidit. Extat adhuc carmen illius hexametrum, quo vetuit Æneida comburi. Nam fuit poëticæ studiosus Horatij testimonio musas alloquentis, Vos Cæsarem altum militia simul Fessas cohortes addidit oppidis. Finire quærentem labores Pierio recreatis antro. Item hexametris librum edidit, cui argumentum & titulus Sicilia. & epigrammaticum librum modicũm quidem, quem ferè balnei tempore meditatus est. vnde Valerius Mart. excerpta sex carmina suo volumini inseruit eo epigrammate, cui initium, Cæsaris Augusti lasciuos liuide versus Sex lege qui tristis verba Latina leges. *Diuum Neruam*) Cocceius Nerua qui post Domitianum imperauit, & nunquam visus est ridere, neque ludere inter amicos, epigrammata scripsit, & ad eum Nero opus suum misit, ac Tibullum alterum appellauit.

lauit. Ex libro nono referam Mart. carmen ad eundem Neruam. Audet facundo qui carmina mittere Neruæ, Pallia donauit glaucina Cosme tibi, Præstano violas, & cana liguſtra colono, Hyblæis apibus corſica mella dabit. Sed tamen & paruæ nonnulla eſt gratia muſæ, Appetitur poſito vilis oliua lupo. Nec tibi ſit mirum modici quòd conſcia vatis Iudicium metuat noſtra Thalia tuum. Ipſe tuas etiam veritus Nero dicitur aures, Laſciuum iuuenis cùm tibi luſit opus. Facit hoc loco & illud ex octauo libro. Quanta quies placidi tanta eſt facundia Neruæ. Sed cohibet vires ingeniúmque pudor, Cùm ſiccare ſacrum largo Parmeſida poſſet, Ore verecundam maluit eſſe ſitim. Pieriam tenui frontem redimite corona, Contentus famæ nec dare vela ſuæ. Sed tamen hunc noſtri ſcit temporis eſſe Tibullum, Carmina qui docti nota Neronis habet. Nec mirum Tito Neruam præpoſitum, cùm tamen ille prior imperauerit. Non enim hoc reſpicit Secundus, ſed quis natu prior.

Titum Cæſarem) Amor ac deliciæ generis humani Titus Cæſar Latinæ, Græcæque linguæ, vel in orando vel in fingendis poëmatibus ad extemporalitatem vſque promptus & facilis: quod præter Tranquillum Suetonium, Plinius ſenior in præfatione naturalis hiſtoriæ tetigit ad eundem ſcribens, Quanto tu ore patris laudes tonas? quanto fratris amas? quantus in poëtica es? ô magna fœcunditas animi. Iam autem monſtrauerat oblectarum ſcriptis iocoſis verſu Catulliano, quanquam nonnulli referant iſta ad Domitianum: ſed falsò: placet magis vt legamus Titum quàm Tiberium, vt Plinius ordinem Imperatorum ſeruauerit. & ſciam Tiberium compoſuiſſe carmen Lyricum & Græca poëmata feciſſe.] *Neronem*) Domitius Nero Cæſar puerilibus ſtatim annis aliquando carminibus pangendis animum exercuit, ita vt ineſſe ſibi elementa doctrinæ oſtenderet. Imperator quoque carminum ſtudium affectauit. Contracti ſunt quibus aliqua pangendi facultas, nec dum inſignis ætatis: qui conſidere ſimul, vel allatos, vel ibidem repertos verſus connectere ſolebant, atque ipſius verba quoquo modo prolata ſupplere: quod ſpecies ipſa carminum docuit: non impetu & inſtinctu, nec vno ore fluens, ſed Tranquillus diuerſa à Tacito ſentit. Namque ad poëticam pronum fuiſſe, & carmina libenter ac ſine labore ſcripſiſſe, neque aliena pro ſuis edidiſſe. Veniſſe enim in manus ſuas pugilares & libellos refert cum quibuſdam notiſſimis verſibus ipſius chirographo ſcriptis, vt facilè appareret non tranſlatos, aut dictante aliquo exceptos, ſed planè quaſi à cogitante exaratos: ira multa & deleta & inducta, & ſuperſcripta inerant. Philoſtratus libro quarto ſcriptum reliquit Neronem hymnos ſcripſiſſe, & multas tragœdias tranſtuliſſe. Suetonius Neronis carmina in theatro recitata, tanta vniuerſorum lætitia, vt ſupplicatio decerneretur, atque pars carminum aureis literis Ioui Capitolino dicata ſit. Dion addit, poëmata troïca à ſe compoſita in theatro ſpectante populo recitaſſe, & deſtinaſſe res Romanorum, [carminibus mandare. Tranquil. inquit in Domitiano, Extat poëma Neronis in Clodium Pollionem prætorium virum,] quod inſcribitur Luſcio. Tacitus autem, Nero Quintilianum molli corpore infamem probroſò carmine diffamauit. *Tranſeo*) omitto. *Corrumpi*) maculari. *Malis*) hominibus. *Sæpius*) frequentius ab vſu bonorum firmatur argumentum, [Bene dicta & bene præcepta à malis corrumpi non debent. hinc Lacedæmonij cùm malus Senator ſententiam vtiliter dixiſſet, iuſſerunt vt alius bonus illam diceret, & ſubinde obſeruarunt, vt quibus dictum non autor placuiſſet [*Quos*) bonos. *P. Virgilium*) poëta Latinorum maximus: cuius hæc ingens laus, quòd auditis illius in theatro verſibus ſurrexerit populus, &

T. Cæſarem. Neronem enim tranſeo, quamuis ſciam non corrumpi in deterius, quæ aliquando ẽt à malis, ſed honeſta manere quæ ſæpius à bonis fiunt. inter quos vel præcipuè numerandus eſt P. Vergilius, Corn. Nepos, & prius Ennius,

fortè præsentem, spectantémque Virgilium veneratus sit, sic quasi Augustum. Reliquit autem Priapeia lasciuum admodum carmen, quod Angelus Politianus vir magni nominis ad Ouidium transferre conatus: nec tamen pro comperto, sed in ambiguo vbique legentium iudicio rem ipsam relinquens, & Senecæ vnicum exemplar mendosum significans, quòd scilicet in controuersiis illius recitetur iste versus tanquam Ouidij, Dum timet alterius vultus inepta loci. Qui sanè extat in carmine, cui titulus est Priapus. Hic lectorem admonebo vt conferat libri septimi præfationem in declamationibus cum illa, quam eandem libro quarto controuersiarum repetit, ex hoc facilè iudicaturus quantum cæteris scriptis confidere possit: nam non solùm verba immutata, vocabula manca, sed multos vtrinque versus abesse deprehendet. Quare illic corrigendum censeo Virgilianum illud, nec legendum Ouidianum. Addo insuper Fabium Quintilianum libro decimo scribere, Senecam falsum in cognitione rerum aliquando ab iis quibus inquirenda quædam mandabat. Nec in hac re minor est apud me Secundi autoritas, quàm Senecæ, cùm ex præcedentibus rapertè colligatur Virg. publicasse lasciua epigrammata, vt omittam Donati & Seruij testimonium non spernendum. Ad hæc in antiquo Diomedis codice, vbi de variis carminum generibus agit, referatur Virg. in præludionibus suis vsum carmine Priapeio, & pro comperto habeam si huius oratoris exactissimi sententiam animaduertisset Politianus, totis pedibus in nostram conciturum, quanquam apertissimè hoc professus sit illa sylua, cui titulus est Manto, eo carmine [cùm refert] Nec te Lampsacium pudeat fuisse Ithyphallium. ita vt suo gladio semet confoderit. Leuia enim illa, & facilè transcunda, quòd dictus sit Parthenius à verecundia oris: nihil enim prohibet (vt refert Plin.) sanctissimos viros talia scripsitasse. Neque inficias eo Ouidium scripsisse epigrammata, quæ si interciderè (nusquam namque apud vllum Nasonis iustum volumen reperitur) cur hac ratione Priapi lusus illi ascribuntur, cuius stilus grauior, & absolutior magis Virgilianæ maiestati & plenitudini, quàm Ouidianæ exuberantiæ, ne dicam redundantiæ, conuenit. Est enim absolutum, quod in suo genere perfectum est. Neque illud, Ride si sapis ô puella ride, sit in priapeis: sed, insulsissima quid puella rides? cuius sensus diuersus est à superiori. [Neque placet illorum opinio, qui volunt carmina de priapo à diuersis autoribus composita postmodum in vnum libellum redacta, cum sint diuersi stili, & in principio illorum, vt qui vnus autor extiterit veniam petat lasciuiæ suæ, & deinceps dicat se non inuocasse musas in limine sui operis, vt solent cæteri poëtarum, quia illæ virgines, & ipse esset scripturus res libidinosas] *Corn. Nepos*) relege in præcedentibus ex indice quæ volueris facilè inuenturus. *Primus*) quia antiquiores sunt, Ennius & Actius Virgilio & Nepote. *Ennium*) Q. Ennium oriendum fuisse à Rhudiis vrbe Græca iuxta Tarentum libro sexto notat Strabo. Sic Pomponius Mela, quem locum Plinius singulari numero protulit, Eutropius Tarenti natum. Quam rem videtur indicasse Gellius libro duodecimo, capite secundo. Mendam apertissimam video apud Apuleium prima oratione Apologiæ, vbi scribit Quintum Ennium Hædeum phagitica versibus complexum, & innumerabilia piscium genera. quæ scilicet curiosè cognorat, enumerasse. Nam Rhudinum, aut Rudiensem, reponendum arbitramur. Editus igitur Ennius, M. Tullio referente, sequenti anno, quo C. Clodius Cæci filius, & M. Turditanus consulatum gesserè, statim post primum bellum Punicum: contentus vnius ancillæ ministerio: super qua, & Ennio, ac Nasica Cicero libro secundo de Oratore rem iocosam narrat. Dunctus ciuitate à Q. Nobiliore, se habere tria corda prædicabat. quod loqui Græcè, Osce, Latinè sciret. Virum certè magnum fuisse prodit Seneca, sed cius verborum ictum reprehendit. M. Tullius de optimo genere oratorum, summum epicum poëtam asserit, qui Annalibus suis Romanorum gesta metro complexus, primus Latinorum, si Porphyrioni credimus, ad Homerici versus imitationem aspirauit. Vino incaluit, & sic ad carmen prodibat. Autor Horatius in epistolis. Etiam Satyras edidit. Eum propter antiquitatem suspicien-

piciendum putat Fabius. Ex testimonio Gellij, T. Ælius Stolo dicere solebat fuisse Ennium mensæ & sermonis, ac rerum suarum liberalem: post maxima officia quibus in senatu & in foro toto die distringebatur, solitum vespera non modò de rebus magnis, sed etiam paruis ac iocosis, eloqui, interdum carmen cum hilc plerunque bonum & cum voluptate & gaudio audiuisse, suauifacundia (vt illa ætas tulit) præditum, suo contentum, & opportunè locutum, virum paucorum verborum, antiquorum morum, quàm nouorum scientem. humanum diuinúmque iur callentem, qui multa loqui tacerève posset. Moritur M Cornelio Cethego, & P Tuditano Coss. quanquam Varro diligentissimus antiquitatis inuestigator existimet in hoc erratum, Ennij vitam longius producens. nam Prætore C. Sulpitio Gallo ludos Apollini faciente cùm Thyesten fabulam docuisset, Q. Martio & Cn. Seruilio Coss. mortem obiit secundum Q. Serenum articulari morbo dum nimium vino indulget. cuius epitaphium recitat Cicero in Thusculanis. Aspicite, ô ciues, senis Ennij imaginis vultum, Hic vestrum pinxit maxima facta patrum. Nemo me lachrymis decoret, nec funera fletu Faxit. cur? volito viuus per ora virûm. Tranquill. alium Ennium scriptorem posteriorem à poeta, & M. Tullium pro Cluentio Ennium quendam egentem commemorant.

Actius) L. Actius, siue Accius (nam vtraque lectio frequens circunfertur) poëta tragicus Pacuuio iunior, iisdem tamen temporibus: quorum congressum Tarenti enarrat Gellius libro duodecimo capite secundo, vtrique scriptores clarissimi grauitate sententiarum, verborúmque pondere, auctoritate personarum: cæterùm nitor, & summa in excolendis opèribus manus magis vidit potest temporibus ipsis defuisse: virium tamen Actio plus tribuitur, Pacuuium videri doctiorem, qui esse docti affectant volunt. Quare, inquit Horatius in epistolis, aufert Pacuuius docti famam, senis Accius alti. Fuit enim in Actio ingenij altitudo, & sublimitas verborum: cuius carminibus, qui studiosè delectarentur, non modò verborum virtutes, sed etiam figuram eius videntur secum habere. Tanto honore habitus apud Romanos, vt P. Murius eum, qui L. Actium poëtam sine præfatione honoris nominauerat, condemnauerit. In camœnarum æde maximam statuam sibi posuit Actius, cùm brevis admodum esset. Veterunque nimiam & obsoleram antiquitatem Mart. irridet. Attonitúsque legis terrai frugiferai Actius & quicquid Pacuuiusque vomunt. Omitto alios Actios domi fortisque clamos, ne legentium aures multitudine reum opprimam. *Hi*) P. Virg. & reliqui non fuerunt Senatores, vt qui Senatum habendi & sententias dicendi ius haberent: quidam tamen autumant Pacuuium & Corn. Nepotem fuisse Senatores. *Sanctitas morum*) honesta, & integra vita. *Non distat*) par est. *Ordinibus*) illis qui gesserunt magistratus certo ordine dari solitos. propriè tamen in dignitatibus ordo equestris, & Senatorius dicitur: [vt in militia primipilatus. Vitruuius in structione murorum lapidum ordines, & Columella ordines angulares in agris. Virg. de remis dixerunt. de ordinibus in militia libro sexto referemus [latius.] *Recito*) committo iudicio auditorum, legendo ea. *Fecerint*) recitauerint. *Iudicio*) quod optimum erat, nec indigebat aliorum censura. *Constantia*) fiducia. *Modestior*) timidior, cautior. *A me*) solo, & non ab aliis, quasi diceret, non sum iudicio meo contentus, nisi etiam aliorum experiar. *Hac recitandi causa sequor*) moueor his rationibus ad recitandum.

Actiúsque. nos quidem hi Senatores, sed sanctitas morum non distat ordinibus. Recito tamen quod illi, an fecerint, nescio etiam, sed illi iudicio suo poterant esse contenti: mihi modestior constantia est quàm vt satis absolutum putem, quod à me probetur. Itaque has recitandi causas sequor. Primum quòd ipse qui recitat,

aliquanto acrius scriptis suis auditorum reuerentia intendit: deinde quòd de quibus dubitat, quasi ex consilij sententia statuit. Multa etiam à multis admonetur, & si non admoneatur, quid quisque sentiat, perspicit ex vultu, oculis, nutu, manu, murmure, silentio, quæ satis apertis notis iudicium ab humanitate discernũt. Atq; adeo, si cui fortè eorum qui interfuerunt, curæ fuerit eadem illa legere, intelliget me quædam aut commutasse, aut præterisse, fortasse etiam ex suo iudicio, quamuis ipse nihil dixerit mihi. Atque hæc ita disputo, quasi populum in auditorium, non in cubiculum amicos aduocarim quos plureis habere, multis gloriosum, reprehensioni nemini fuit. Valc.

Intendit acrius reuerentiam auditorum (scriptis suis) diligentius scripta sua examinat, quia reuereatur auditores: nam auditorum reuerentiam passiuè accipi volo. Hoc magis placet, quàm quòd recitando facit auditores magis reuereri scripta sua. *Intendit*) auget. *Ex consilij sententia*) ex certa auditorum sententia, quos adhibuerat in consilium. Quare Martial. xij. inquit, si quid est in meis libellis, quod placeat, dictauit auditor. legimus etiam ex consiliariorum sententia. *Perspicit*) animaduertit recitator. *Ab humanitate*) ab homine. sicut diximus antiquitatem pro antiquis, mortalitatem pro morte: ita humanitatem pro hominibus, quod dicendi genus probat Quintilianus in suis institutionibus. *Adeo*) tantùm per ea signa cognosco auditorum iudicium. *Eadem illa*) quæ audiuit recitari à me. *Præterisse à libro*) excepisse. *Disputo*) examino, considero. *Populum*) omnimodam multitudinem. *Auditorium*) locum publicum ad audiendum structum. *Amicos*) præcipuos quosdam. *Quos*) amicos. *Habere*) iudices suorum scriptorum.

C. PLINIVS VALERIANO SVO S.

RES) Thuscilli Nominati, & auaritiam fœdam, & inconstantiam notat, quòd cum à Vicentinis pro aduocatione pecuniam accepisset, fidem fefellit. Valeriano scribitur epistola: inuenio Valerianum. Seruilianum, Valerianum Pollionem, Valerianum ducem militum prætorianorum, ac eiusdem nominis Imperatores duos recentiores. *Solers*) proprium viri, aliàs, quasi totus arte consistens, & in omni re prudens. *In agris suis*) ruri, vbi suos agros habebat. *Nundinas*) nona die Romani fora, quas nundinas vocant, constituere: quarum conuentus manifesta ratio, vt nonis tantum quoque diebus vrbanæ res agerentur, reliquis administrarentur rusticæ: inde nundina Romanorum dea à

RES parua, sed initium non parum. Solers vir prætorius à Senatu petiit, vt sibi instituere in agris suis nundinas permitteretur. Contradixerunt Vi-

nono die nascentium, qui lustricus appellatur, nuncupata. Priscis enim temporibus proceres ciuitatis in agris morabantur: & cum consilium publicum desiderabatur in Senatum à villis accersebantur. Plut. tradit nundinas Saturno consecratas, quòd custos & fœlicitatis causa ille deus esset, & nihil aliud esse, nisi conuentum ex agro in vrbem emendi, vendendive gratia, quem mercatum vulgo nominant. Nundinarum institutum ad Romulum referunt: alij exactis iam regibus celebrari cœpisse, quia plerique de plebe repetita

Seruij

Seruij Tullij memoria parentarent ei nundinis, quas primùm instituisse Seruiũ Tullium regem prouiderunt, vt octo quidem diebus rustici operas facerent, nono autem intermisso iure ad mercatum legésque accipiendas Romam venirent, & vt scita atque consulta frequentiore populo referrentur, quæ trinundino die proposita à singulis & vniuersis facilè noscebantur. vnde etiam mos tractus vt leges trinundino die autore Dionysio promulgarentur. ea re etiam candidatis vsus fuit in comitium nundinis venire, & in colle consistere: vnde coram possent ab vniuersis videri, sed hæc omnia negligentius habe[illegible] post abolita, postquam trinundino [illegible] ob multitudinem plebis adesse cœperunt frequentes. Si cecidissent in anni principem diem, vel in nonas, vtrunque perniciosum Reip. putabatur. Nundinis concio aduocari, neque agi cum populo poterat. Sacræ enim Ioui erant, ideò omnibus nundinis flaminica in regia Ioui arietem immolabant. Vt autem liceret ius nundinarum in priuatis prædiis habere, id priuilegium, vel à Senatu vel à Principe impetrabatur, quod Claudius quamuis Imperator tamen à Consulibus petiit.

Vicentinorum legati) Vicentia in regione Venetiæ municipium à Gallis conditum: prius pulsis Etruscis à veteri sede. olim partium: deinde sub Veneto Imperio vt cætera nobile & illustre, vbi tamen ortus Cæcinna Vitelliani exercitus dux: & Q. Rhemmius Palæmon grammaticus summus testimonio Tranquilli in libello de Grammaticis. *Thuscillus Nominatus*) de quo paulo pòst fit mentio: cùm exitum totius causæ rescribit. *Adfuit*) pro Vicentinis aduocationem suscepit. *Alio Senatu*) cùm primùm haberetur Senatus. Nam non omnibus diebus cogebantur Senatores. Augustum legimus apud Tranquillum sanxisse ne plusquàm bis in mense legitimus Senatus ageretur, scilicet Calendis & Idibus, neque Septembri Octobrive mense vllos adesse alios necesse esset, quam sorte ductos. *Intrarunt*) curiam proximo Senatu. *Aduocato*) Thuscillo. *Decepti*) à Thuscillo. *Lapsine verbo*) est ambiguum an imprudenter, & inconsideratè dixerint se deceptos ab aduocato suo. *Nepote*) Licinio Nepote. *Quem docuissent*) cui aduocato causam suam exposuissent: vnde M. Tullius inquit, aduocatos totam causam solitos à clientibus discere. *Quem prius*) didicerant, scilicet Thuscillum Nominatum. *Interrogati*) iterum Vincentini à Prætore. *Gratis adfuisset*) patrocinium gratuitum, & sine mercede Nominatus præstitisset. *Sex millibus nummum*) suscepisse causam sestertiis sex. *Rursus*) pro secunda aduocatione qua Vicentinos fefellerat. *Postulauit*) Cossi petiuit. Vlpianus autem de damno infecto, Postulare, inquit, dicitur pro tribunali petere, non alibi. latius tamen Festus declarauerat quid esset Postulare, scilicet est desiderium suum, vel amici sui in iure apud eum, qui iurisdictioni præest, exponere, vel alterius desiderio contradicere. *Inducerentur*) in Senatum vocaretur.

Vicentinorum legati: adfuit Thuscillus Nominatus: dilata causa est. alio Senatu Vicentini sine aduocato intrauerunt: Dixerunt se deceptos, lapsine verbo, an quia ita sentiebãt. Interrogati à Nepote Prætore, quem docuissent: responderunt, quem prius Interrogati, an tunc gratis adfuisset: responderunt, Sex millibus nummũm. an rursus aliquid dedissent: dixerunt, mille denarios. Nepos postulauit vt Nominatus induceretur. Hactenus illo die. Sed quãtum auguror longius res procedet. Nam pleraque tacita tantum ex minimo commota, latissimè serpunt. Erexi aureis tuas, quandiu nunc oportet: quàm blandè roges vt reliqua cognoscas, si tamen non antè ob hæc ipsa veneris Romam, spectatórque malueris esse quàm lector. Vale.

Hactenus) hucusque processit causa. *Auguror*) coniecto. *Res*) Tuscilli causa. *Minima*) non maximi momenti, tacita, & commota, & minima, & latissimè exornatio contrarium. Est alia lectio non improbanda. *Ex minimo commota*) id est, ex causa leui detecta, vt respiciatur ad illud Liuianum, parua scintilla plerunque incendium ingens excusitat. *Serpunt*) paulatim extenduntur, diffunduntur, augentur. *Erexi aures tuas*) te intentum ad futura reddidi. Translatio à brutis quæ intentionem dirigentes intendunt aures. Virgilius, arrectisque auribus astant. sic Terentius translatiuè dixerat, arrige aures Pamphile *Quandiu*) ad tempus refertur. *Quàm blandè*) ad modum. ludit Secundus cum amico. *Reliqua*) secutura in hac causa. *Si non*) nisi. Virg. Si non pertæsum thalami. Martialis, Si non sit Næuia mutus erit. Ouidius libro primo Metamorphoseos, Si non Corneus huic arcus, si non foret aureus illi. *Antè*) quam proximus Senatus cogetur. *Lector*) per epistolam meam cognoscere.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

NVNCIATVM) Fannij obitum luget in sinu Maximi ob amicitiam, ingenium, egregios illius mores [commemorans,] & quòd testamento reliquerat hæredes suos inimicos, quòdque imperfectis libris quos de Neronis sceleribus inchoauerat, decesserat. Fannios ante Secundi tempora multos annoraui, eius verò ætate nullum præter hunc. *Commouit*) perturbauit, concussit, affecit. *Elegantem*) egregium, circa mores, & scripta. *Disertum*) acrem in disputando, eloquentia populari instructum. *Iudicio*) in emendatione meorum librorum.

NVNCIATVM *mihi est, C. Fannium decessisse: qui nuncius graui me dolore confudit. Primum, quòd amaui hominem elegantem, & disertum: deinde, quòd iudicio eius vti solebam. Erat enim natura acutus, vsu exercitatus, varietate promptissimus. Angit me superista casus ipsius. Decessit sine testamento. Omisit quos maxim[illegible] olerabile: grauius illud, [illegible]um opus imperfectum reliquit. [illegible]ma agendis causis distringeretur, ser[illegible]men exitus occisorum, aut relegatorum [illegible] Nerone: & iam treis libros absoluerat subtileis, & diligenteis, &*

Natura acutus) ingeniosus. quod primum in oratore credidit Tul. *Vsu*) qui est dicendi magister. *Varietate*) multarum rerum cognitione, quæ maxima facultas paratur. *Supervisa*) præter iam prædicta. *Casus*) euentus malus. *Veteri testamento*) olim condito, multo antequam obiret. *Omisit*) præteriuit, nullo legato dignatus est. *Profecturus est*) beneficio affecit, reliquit bonorum hæredes. Tranquil. in Claudio, Qui tamen moriens & in tertiis hæredibus eum ex parte tertia nuncupatum, legato, & circa sestertium vicies prosecutus. *Quibus offensior erat*) quos tum maximè oderat, nam dum se ipsi testamentum, hæredes instituerat sibi amicos, sed postea inuisus prioribus, alios sibi comparauerat amicos: verum non timens mortem, neque ideo testamentum vetus mutans hæredes reliquit inimicos. *Vtcunque*) quomodocunque, aliqualiter. *Grauius*) molestius, damnosius est. *Distringeretur*) detineretur, occuparetur. *Occisorum aut relegatorum à Nerone*) qui Claudij Imperatoris necis conscius, Germanici fratris Agrippinæ parentis, amitæ Lepidæ, Octauiæ, Poppeiæ Sabinæque vxorum, autor extitit: præterea Antoniæ Claudij, Atticí

tici Vestini Consulis, Auli Plautij priuigni, Rufi Crispini, Tusci nutricis filij, Senecæ præceptoris, Lucani, & multorum: quorum nomina apud Tranquill. & Tacitum referuntur: præsertim coniuratione Pisoniana, & Vinciana, in quibus etiam damnatorum liberi vrbe pulsi, & enecti veneno aut fame. *Subtilis*) refer ad acumen ingenij. *Diligentes*) ad curam veritatis.

Latinos) ad elegantiam. *Inter sermonem historiámque medios*) styli neque grandioris, neque infimi. Est autem sermo (quod iam prædiximus) oratio remissa & finitima quotidianæ locutioni: historia minor quidem oratione, sed maior sermone. Non multo pòst dicetur in quo differ. historia ab oratione. *Lectitabantur*) placebant, in manibus erant. *Acerba*) intempestiua, lugubris. *Immaturus*) perperuum, quod sit perscripta probata. *Nam qui*) est duplex sententia, prior magis apparet per contrariam posteriorem. *In diem*) ad præsens & instans commodum, nulla habita ratione futurorum. quod Columella libro quarto apertè declarat. Fructum, inquit, plerique quàm vberrimum præsentem consectantur, nec prouident futuro tempori, sed quasi planè in diem viuant. sic imperant viribus, & eas ita multis palmitibus onerant, vt posteritati non consulant. At in id est cum augumento dicitur, vt in dies debilitantur mortalium corpora. *Vnius cuiusque quotidie finiunt*) faciunt ea per quæ quotidie morte digni sint, id est voluptatibus inuoluti nullam habent iustam viuendi causam. Inde illud Iuuenalis Satyricum, Dignus morte perit, cœnet licet ostrea centum Gaurana, & Cosmi toto mergatur aheno. nam horum vita & mors iuxta est. *Posteros cogitant*) posteritatem & immortalitatem ante oculos habent. *Extendunt*) protogant, & quàm maximè longam efficiunt. *Operibus*) laudandis, præsertim ingenij. *Nulla mors*) etiam si extrema minantur senectute. *Aliquid*) præclari. *Abrumpat*) intercidat. *Quod accidit*) sibi, mori scilicet. *Per nocturnam quietem*) dormiens in insomniis. *Compositus*) conformatus. *Scrinium*) capsam librorum, & armarium scriptorum. Theophrastus, Taxus tenuiter secta, conglutinamenta capsis, scriniis, subsellijs, atque in totum simulibus præstat. Iuuenalis, Quæ scripta, & quot lectura tabellas, Si tibi zelotypæ telegantur scrinia mœchæ. Horatius in epistolis, Calamum & chartas, & scrinia posco. Libris legatis Sabinus & Cassius scripse unt non contineri bibliothecas, neque scrinia, neque armaria, neque cætera in quibus libri continentur. Fuisse etiam scrinium vnguentorum apothecam docet Plinius, vbi scribit Alexandrum expugnatis Darij castris cepisse scrinium vnguentorum. *Promptisse*) Neronem exemisse à scrinio. *Ediderat*) Fannius iam publicauerat. *De scelcribus*) scelus est, cuius species plures

Latinos, atque inter sermonem historiámque medios. Ac tanto magis reliquos perficere cupiebat, quanto frequentius hi lectitabantur. Mihi autem videtur acerba semper & immatura mors eorum, qui immortale aliquid parant. Nam qui voluptatibus dediti, quasi in diem viuunt, viuendi causas quotidie finiunt: qui verò posteros cogitant, & memoriam sui operibus extendunt, his nulla mors non repentina est, vt quæ semper inchoatum aliquid abrumpat. Caius quidem Fannius, quod accidit, multo antè præsensit. Visus est sibi per nocturnam quietem iacere in lectulo suo compositus in habitu studentis, habere ante se scrinium (ita solebat.) mox imaginatus est venisse Neronem, in toro sedisse: prompsisse primum librum, quem de sceleribus eius ediderat, eúmque ad extremum reuoluisse: idem in secunda

sunt, vt libido, auaritia, prodigalitas, crudelitas, & vitiorum reliqua quæ in Nerone fuerunt. *Reuoluisse*) voluendo inspexisse à principio vsque ad finem. [est alia lectio in antiquo codice ad idem, cúmque ad extremum reuoluisset, & idem in secundo ac tertio feciſſet. *Secundo*) libro, appellatione librorum secundum Vlpianum continentur omnia volumina, siue in charta, siue in membrana sint, siue in quauis alia materia.

Abiisse) euanuisse ab imaginatione Fannij. *Expauit*) extimuit hoc visu. *Illi*) Neroni. *Et fuit idem*) nam mortuus est antequam inciperet quartum. *Subit miseratio*) misereor, & doleo. *Exhauserit*) sustinuerit, exantlauerit. *Frustrà*) quia opus tanquam imperfectum decidet. *Mea mortalitas*) ne penitus inteream. *Mea scripta*) quæ imperfecta adhuc contineo domi. *Illis*) libris, quos in Blateram componebat: nam libro octauo, inquit, Sæpe te monui, vt libros quos vel pro te in Blateram: immo pro te & in illum composuisti, quàm maturissimè emitteres. *Suppetit*) restat, & facultatem præstat, inde suppetiæ, auxilium. *Abolere*) interrumpere, de medio tollere, quasi dicat, hoc fiet si absoluerimus inchoata opera.

ac tertio feciſſe, tumabiisse. Expauit, & sic interpretatus est, tanquam idem sibi futurus esset scribendi finis, qui fuisset illi legendi: & fuit idem. Quod me recordantem miseratio subit quantum vigiliarum, quantum laboris exhauserit frustra. Occurrant animo mea mortalitas, mea scripta. Nec dubito te quoque eadem cogitatione terreri pro istis quæ inter manus habes. Proinde dum suppetit vita, enitamur vt mors quàm paucissima quæ abolere possit, inueniat. Vale.

C. PLINIVS APOLLINARI SVO S.

AMAVI) Apollinaris, vir doctissimus, intellexerat Secundum in Tusculanum suum successorum: quare studio motus amicitię quum audiuisset oram Thuscorum esse pestiferam, admonuerat literis vt periculum fugeret: inde Secundus scribẽdi oblata materia oportuna, & regionis in qua ius erat, salubritatem & villam vniuersam per membra describit. *Amaui curam*) probaui, & amplexus sum tuam de me diligentiam. *Meos*) in quibus agrum possideo, & mihi ob patrocinium charos. *Grauis*) infesta, malè sana, quòd fit insalubris, apud nullum alium memini legisse. *Thuscorum ora*) Strabo libro quinto, Thusci campos vsque ad amnem Tyberim possident: quos ad solis ortum maximè fluuius alluit, donec pelagus intret: parte autem ex altera Thyrrheno atque Sardonico mari sunt confines. Thuscorum finis sub ipsis est montibus, qui ex Liguria in Adriaticum sinum os quaque versum includunt, à proprio autem mari capiunt initium, atque Tyberi. Thusciæ longitudinem maximam à Luna vsque Ostiam per littus stadiorum mille duorum & quingentorum esse dicunt: Polbius verò non iam mille. cccc. xxx. inquit.

AMAVI curam & solicitudinem tuam, qui cùm audisses me æstate Thuscos meos petiturum, ne facerem suasisti, dum putas insalubres. Est sane grauis, & pestilens ora Thuscorum quæ per litus extenditur: Sed hi pro-

Per lit-

Per littus extenditur) à Macra fluuio vsque ad] Tyberim. [Placet potius intelligere maritimam Vmbriam. quæ secundum antiquorum descriptionem inter Thuscos recensebatur sicut Bononia. nam illa ora ad Picenum etiam tunc insalubris. Quare Catullus inquit, Præterquam iste tuus moribunda à sede Pisauri Hospes inaurata pallidior statua.] *Hi*) Thusci, quos sumus aditari.

Recesserunt) positi sunt. verbum historicum, & idoneum. *Subiacent*,) adhærent, accolæ sunt. *Apennino*) [à transitu Pœnorum dictum quidam opinantur Apenninum, quòd confutat Liuius, ab vno vel acri incola iugi eius cognomentum inditum asserens.] Est autem mons Italiæ amplissimus perpetuis iugis

cul à mari recesserunt. Quinetiam Apenninosaluberrimo montium subiacent. Atque adeo, vt omnem pro me metum ponas, accipe temperiem cæli, regionis situm, villæ amœnitatem, quæ & tibi auditu, & mihi relatu iucunda erunt. Cælum est hyeme frigidum, & gelidum. Myrtos, oleas, quaque

ab Alpibus tendens ad Siculum fretum. de quo præter Stephanum Claudianus in Laudibus Honorij. Quos Apenninum perhibent tunc esse, ferebat Incola: qui siculum porrectus adusque Pelorum, Finibus ab Ligurum populos amplectitur omnes Italiæ, geminum littus stringentia longè, Vtraque perpetuo discriminat æquora tractu. Strabo libro tertio, Per ipsam Italiam extenditur in longitudinem mons Apenninus ad septem vsque stadiorum millia. Latitudo verò eius inæqualis. Ad Genuam Ligusticum emporium supes Apenini coniunguntur Alpibus eodem autore libro quinto: nam & Ptolemæus, inquit, Apennini iuga ferè Liguriæ imminent, & ab Alpibus incipiunt: deinde vsque ad Anconam protenduntur: hincque versa dum ad Adriaticum inclin. .ur vsque ad montem Garganum ducuntur: post ad meridiem inclinata in Leucopetra fines habent. Strabo etiam libro quarto videtur appellare montem Apenninum, qui ab Istro discriminat Italiam à Germania, super Carnos scribens Apenninum incumbere. *Saluberrimo*) quod etiam testatur Plinius, propter ventum Boream, qui cæteris purior & sanior est. *Ponas omnem metum*) securus sis penitus, neque amplius in vlla re mihi timeas. *Temperiem cæli*) habent ista locum narrationis: nam proponit quæ describeturus est. *Temperiem cæli*) aëris æqualitatem, vbi æstus non admodum intenditur *Regionis situm*) loci formam. sanè regio maior est quàm locus. Virgilius in sexto. Quæ regio Anchisen, quis habet locus? [Vnde antiqui prouincias in regionibus, regiones in locis, loca in territoriis diuisere. & Siculus Flaccus de conditionibus agrorum scripsit, regiones dictas intra quarum fines singularum coloniarum, aut municipiorum magistratibus ius dicendi, coercendique est libera potestas.] Sunt qui opinantur regionem à regno dictam, quòd sit magnitudine regni: sed Plinius cùm Italiam in plures regiones diuidat: ostendit hoc non obseruari: nam & Tranquillus refert diuisam fuisse vrbem in regiones, & vicos. & apud Secundum pro tractu illius partis Thusciæ, in qua idem rus & agros habuit intelligatur. *Villa*) Domus in agris. [quidam putant villam à valle dictam, id est ab aggere terræ, quòd pro limite constitui soleat.] *Amœnitatem*) delectationem. Amœna dicunt, quæ solùm amorem præstant: solius voluptatis plena, quasi amunia, quòd nullus fructus exoluitur: vnde nullum vectigal pendentes, immunes vocentur. vt Varro, & Carminius docent, autore Seruio. *Gelidum*) plus est quam frigidum: nam gelu aquas fieri. *Myrtos*) hanc arborem gaudere littoribus satis constat, Seruij testimonio: & illo, littora myrtetis gratissima. Habet autem natura præcipuam admirationem succorum in myrto; quando ex vna omnium olei vinique bina genera fiant. Græcum ei nomen remanet, quo peregrinam esse apparet. lege plura apud Plin. libro decimoquinto, cap. xix. vbi Hermolaus Barbarus vir alijs

doctissimus, cùm tria myrti genera prodidisse Catonem citat Plinius, candidam, nigram, coniugalem: coniugalem non coniugalem apud Catonem scriptum tradit obseruasse. Nos tamen in vetusto Catonis codice coniugalem, non coniugium legimus. Hinc Plinius statim repetit, Coniugalem existimo nunc nostratem dici. Illud magis adnotandum, Columellam lib. xiij. duo myrti genera tantùm fecisse, tanquam Catonis verba sint aliter accipienda quàm Plin. senserit: coniugalem scilicet myrti albæ & nigræ epithetum, quòd esset idonea ad connubia, & non tertium myrti genus. nam coniunctioni præerat Venus, cui hæc arbor sacra: quin & ara vetus fuit Veneri myrteæ, quam Murtiam ideo appellabant.

alia assiduo tepore latantur, aspernatur ac respuit: laurum tamen patitur, atque etiam viridissimam profert interdum: sed non sæpius, quam sub vrbe nostra necat. Æstatis mira clementia. Semper aër spiritu aliquo mouetur, frequentius tamen auras quam ventos habet. hinc senes multos videas auos, proauósque. Iam iuuenum audias fabulas veteres, sermonésque maiorum. Cúmque veneris illo, putes alio te seculo natum. Regionis forma pulcherrima, imaginare Amphitheatrum aliquod im-

(*Alia*) arborum vt citrus, cedrus. (*Latantur*) virent, crescunt, luxuriant. (*Tepore assiduo*) continuo [ac] moderato colore. hæc melior lectio quàm æstiuo tempore. (*Nitidissimam*) fertilissimam, egregiam, comantem. Nitidos enim dicimus vberes & pingues. (*Necat*) in secunda lectione fuit negat, id est respuit, in eundem tamen sensum. (*Non sæpius*) pariter. (*Vrbe nostra*) aut Como, aut Roma. nam meritò se Romanum facit, & in Auentino Lauretum fuit. de quo Plinius libro decimosexto, capite trigesimo Scimus per vibis appellationem sine additione alterius verbi intelligi Romam. Quare non video cur addiderit, nostra, si de Roma loquitur, nisi tollatur nostra, quod etiam in vno codice manu scripto sublatum vidimus. (*Clementia*) caloris temperies. (*Auras*) leniter spirantes ventos & secunde. apud Ouidium auram in æstu optari à venatoribus legimus. (*Hinc*) ob hanc temperiem cœli. (*Multos*) si legitur multos, sensus per se manifestus: si verò multis, sic ordinanda verba. Hinc videas senes auos & proauos multis, id est multos habere auos & proauos grandæuos, [legitur etiam. Hinc senes multi, videas &c. quæ lectio æquè plana atque prima.] (*Proauos*) anteauos. (*Iam iuuenum audias fabulas veteres*) iuuenes narrabunt tibi veteres fabulas, quas à maioribus suis audiuerunt. quomodo quidam rerum scriptores putant historias traditas posteritoribus ante inuentum literarum. (*Iam*) præterea. (*Iuuenum*) à iuuenibus) alij coniungunt. iam iuuenum cum præcedentibus, legentes auos proauósque iam iuuenum, non tantum puerorum: quod est testimonium maioris ætatis. (*Illo*) in Thuscos. (*Alij sæculi*) priscis temporibus, respectu morum antiquis similium & longæ vitæ. (*Regionis forma*) dispositio & situs illius tractus: Ingreditur secundam diuisionis partem. (*Imaginare*) præsume animo & phantasia. (*Amphitheatrum*) Dion in rebus Cæsaris, Amphitheatrum appellatum est, quia circumquaque sedilia habet sine scena, ædificium sane compactum circum circa, quod indicat ipsius verbi interpretatio. & Secundus expressè monstrat, & Suidas refert Amphitheatrum dici locum vndique speculas habentem. Theatrum pariter fuisse semirotundum indicat Vitruuius libro quinto, & Virgilij hemistichium, Mediáque in valle theatri: [hanc autem autumo differentiam inter theatrum & amphitheatrum, quòd hoc habebat illo amplius circulum exteriorem, qualem cernimus fuisse Veronensi arenæ, adhuc aliqua ex parte superstitem, quam incolæ alam vocitant.] Apertius tamen Plinius libro trigesimo sexto, capite decimoquinto monstrat.

monstrat theatrum habuisse formam hemicycli, cùm refert Curionem theatra duo iuxta fecisse amplissima, è ligno, cardinum singulium versatili suspensa libramento, in quibus vtrisque antemeridiano ludorum spectaculo edito inter sese auersis ne inuicem obstreperent scenæ, & repentè circumactis, vt contrà starent incedentibus lignis & cornibus inter se coeuntibus fecisse amphitheatrum & gladiatorum spectacula edidisse & quæ sequuntur. nam per hæc etiam colligitur Amphitheatri forma corotunda, [præsertim accedente testimonio Cassiodori, cùm inquit, Theatrum Hemispherium Græcè dicatur, Amphitheatrum quasi in vnum iuncta duo visoria constat esse nominatum, quòd speciem eius arena concluderet, vt & currentibus aptum daretur spatium, & spectantes omnia facilius viderent, dum quædám prolixa rotunditas vniuersa colligeret.]

Quale) an hoc verbum respicit variam montium & syluarum faciem, an ad immensam amplitudinem cauex, & tunc necesse erit, quale pro quantum vsurpatum fuisse. *Rerum natura*) deus ipse. *Sola*) nam ope humana impossibile esset tantum sparij ædificio complecti. *Summa parte sui*) in vertice. *Procera*) alta. *Frequens*) copiosa. *Varia*) diuersò ferarum genere. *Syluæ*) minorum arborum seruat ad vnguem præcepta describendorum locorum, quæ iubent primùm attingenda extrinseca, & circumvicina: deinde id quod intendimus, vt præcipit & obseruat Aphthonius in progymnasmate arcis Alexandrinæ. [secunda lectio nonnihil variat, quæ habet, inde cæduæ syluæ. quod ita possit commodè intelligi, vt summa tantùm nemora venationi seruiant, media verò & ima lignationis vsum præstent. *Descendunt*) pendent, demittuntur: translatum verbum elegantissime, vt videatur rem ante ipsos oculos ponere. *Hæ inter*) in medio harum syluarum. *Non cedunt*) pares sunt. [Hoc dixit quia secundum rei rusticæ scriptores campi ferunt fructus vberiores, sed viliores quàm montes: nam natura in montibus operatur preciosius, in campis vbertius.] *Optimam*) fertilem, vberem. *Serius*) tardius quàm alibi. *Non minus*) pari mensura. *Percoquunt*) ad maturitatem perducunt. *Hi*) collibus. *Latus*) ad radices. *Contexunt*) connectunt, inter se enim coniungunt. *Faciem*) aspectum, apparentiam: nam etiam de rebus inanimis dicitur. vt Virg. de mari, Quibus aspera quondam Visa maris facies. Et Tacitus libro decimoquinto. Aliam ferè litore faciem. Et in legione facies, quæ & frons. denique Gellius scribit faciem esse omnem formam, & modum, factúmque quandam totius corporis, à faciendo dictam: vnde errare qui faciem hominis esse putant os tantùm & genas, & oculos: & non solùm in hominum corporibus, sed etiam in rerum cuiusque modi faciem dici: nam montis, & cœli, & maris facies si opportunè dicatur, probè dicitur. Marcellus tamen exemplis nititur monstrare, faciem esse oris speciem: & Cornel. Celsus ita faciem terminauit, Facies futuram habet maxi-

mensum & quale sola rerum natura possit effingere. Lata & diffusa planities montibus cingitur: Montes summa sui parte procera nemora & antiqua habent. Frequens ibi & varia venatio: Inde cæduæ syluæ cum ipso monte descendunt: has inter pingues, tereníque colles, (neque enim facile vsquam saxum, etiam si quæratur, occurrit,) planissimis campis fertilitate non cedunt: opimámque messem serius tantùm, sed non minus percoquunt. Sub his per latus omne vineæ porriguntur, vnámque faciem longè latéque contexunt. Quarum à fine, imoque quasi margine, arbusta nascuntur: prata inde, campique. Campi, quos nonnisi ingentes boues & fortissima aratra pertingunt: tantis glebis tenacissimum solum

mam, quæ à tempore incipiens per medios oculos natésque transuersa peruenit ad alterum tempus. at Aristoteles libro primo de animalibus. Faciem, inquit, partem eam nominamus duntaxat in homine, quæ caluæ subiecta est. nam piscis aut bouis faciem dicere non solemus. *Margine ime*) à radice. dicitur etiam fœminino genere ab auctoribus probatis. *Arbusta*) paruæ arbores maritandis vitibus opportunæ. [Apuleius in re rustica commemorat arbusta quæ locis aquosis serantur, & quæ aridis.] *Campi*) frumentarij) resumpsit idem verbum ornatus, & maioris euidentiæ causa. Sic Virgil. *Sequitur pulcherrimus Astur, Astur equo fidens.* Præposuit prata campis exemplo Catoniano in re rustica. *Ingentes*) robusti, valentissimi. *Perfringunt*) proscindunt.

Cùm primùm proſecatur) cùm primùm rumpitur, quod fit æquinoctio verno in frigidioribus locis densa terra quam soluta, pinguiquàm macra. Plinius libro decimo octauo, capite decimo nono: vbi multas alias rationes proscindendi adducit: monet altum & graue solum etiam moueri hyeme. legitur aliàs, *proſcinditur*. nam Columella, Plinius, Palladius, cùm primùm campus aratro rumpitur, proscindi appellant. *Nono ſulco*) nona aratione. Plinij verba sunt ad hoc quàm opportuna, Quarto seri sulco, Virg. existimatur voluisse, cùm dixit optimam esse segetem, quæ bis solem, bis frigora sensisset: spissius solum sicut plerunque in Italia quinto sulco seri melius est: in Thuscis verò nono. *Prata*) agricolis necessarius praticulus., cui veteres primas in agricolatione partes tribuerunt. nomen quoque indiderunt ab eo, quòd protinus esset paratum ad fructum dandum, nec magnum laborem desideraret. huius duo genera siccaneum & riguum: siccaneum, quod suapte natura succoso solo gignit fœnum: riguum, quod aquis irrigatur: de quo nunc loquitur. *Gemmea*) lucida propter flores, an propter interlabentes riuulos, quibus numerare lapillus posses. *Trifolium*) herba notissima à tribus foliis dicta, pratis conueniens. Plin. Herba optima in prato trifolij. *Molles*) recentes, succosas. *Nouas*) non duras, & vetustate ac siccitate exangues. *Perennibus*) perpetuis. nam perenne cum per & amne componitur. alij à per & anno deductum opinantur. *Palus nulla*) Columella autore, campus vbi pratum fieri libet, neque concauæ posse tionis, neque collis prærupti esse debet. ille ne collectam diutius contineat aquam: hic ne statim præcipitem fundat: potest tamen mediocriter accliuis, si aut pinguis est, aut rignus ager, pratum fieri. at planicies maximè talis probatur, quæ exiguè prona non patitur diutius imbres, aut influentes riuos immorari: quippe aquarum abundantia atque penuria graminibus æquè est exitio. *Tyberim*) Tyberis fluuius cæterorum omnium princeps & imperator à solis ortu maximè Thuscos alluens: ex Appennino autem defluit, pluribus verò augetur amnibus, partimque per Etruriam excurrit: deinceps ipsam dissterminans primùm ab illa diuidit Vmbriam, postea Sabinos & Latinos Romæ ad latus vsque finitimos, hæc Strabo & Dionysius. sed longè melius & latius senior Plin. cuius verba, quia multum ad rem nostram faciunt, non erit importunum recitare. Tyberis antea Tybris, inquit, appellatus, & prius Albula, è media ferè longitudine Apennini, fontibus Arretinorum profluit, tenuis primo, nec nisi piscinis corriuatus emissusque nauigabilis, sicuti Tinnia & Glanis influentes in eum nouenorum in conceptu dierum, si non adiuuent

cùm primùm proſecatur, aſſurgit, vt nono demum ſulco perdometur. Prata florida & gemmea, trifolium, aliáſque herbas, teneras ſemper & molles, & quaſi nouas alunt. Cuncta enim perennibus riuis nutriuntur. Sed vbi aquæ plurimum, palus nulla: quia deuexa terra quicquid liquoris accepit, nec abſorbuit, effundit in Tyberim. Medios ille agros ſecat: nauium patiens, omnéſque fruges deuehit in

adiuuent imbres: sed Tyberis propter aspera & confragosa, nec sic quidem præterquam trabibus veriùs quàm ratibus lõge meabilis fertur. per C. L. M. passuum, non procul Tiferno, Perusia, & Ocnculo. Erhruriam ab Vmbris, & Sabinis, mox citra.xij. M.p. vrbis Veientem agrum à Crustumino, dein Fidenatem, Latinúmque à Vaticano dirimens: sed intra Tinniam & Glanim duobus & xl. fluuiis auctus: præcipuis autem Nare & Aniene, qui & ipse navigabilis Latium includit à tergo, nec minus tamen aquis ac tot fontibus in vrbem perductis, & ideo quamlibet magnarum navium ex Italo mari capax, rerum in toto orbe nascentium mercator placidissimus: & quæ sequuntur apud eundem libro tertio capite quinto. *Secat medios agros*) fluit per mediam planiciem. *Fruges*) Plinius facit duo genera frugum, frumenta scilicet & legumina, inter frumentum, milium, panicum & similia recensens. à Columella frugiferæ arbores dicuntur, ve oleæ. Iulianus de verborus signif. retulit frugem pro reditu appellari, non solùm pro frumentis aut leguminibus, verùm etiam quòd ex vino, vel ex syluis cæduis, cretifodinis, lapidicinis capitur. A frumine, id est, ab eminente sub mento gutturis parte nomen traxisse Seruius credidit. Donatus à fruendo, quòd his fruamur. & fruor à frumine. quam sententiam prior Varro dixerat. Frux frugis declinauit antiquitas, Festo tradente.

vrbem, hyeme duntaxat, & vere. æstate summittitur, immensique fluminis nomen arenti alueo deserit, autumno resumit. Magnam capies voluptatem, si hunc regionis situm ex monte perspexeris. Neque enim terras tibi, sed formam aliquam ad eximiam pulchritudinem pictam videberis cernere. ea varietate, ea descriptione, quocunque inciderint oculi, reficientur. Villa in colle imo sita prospicit quasi ex summo, ita leuiter & sensim cliuo fallente consurgit, vt cùm ascendere te non putes, sentias ascendisse. A tergo Apenninum, sed longius habet. Accipit ab hoc auras quamlibet sereno & placido die, non tamen acres, & immodicas, sed spatio ipso lassas & infractas,

Vrbem) Romam. *Submittitur*) decrescit. *Deserit*) deponit, ad tempus perdit. *Arenti alueo*) sicco receptaculo fluminis *Resumit*) iterum dicitur flumen cum incipit fluere plenior. *Situm*) positum, typum. *Formam*) modulum fabrefactum. *Varietate*) quæ si decora fuerit, multum afficit & renet. *Descriptione*) conuenienti positura colorum. *Inciderint*) respexerint, se contulerint. *Reficientur*) reparabuntur, instaurabuntur longo respectu. *Villa*) domus in agro. nunc accedit ad tertiam propositionis partem: suprà enim pollicitus se descripturum villæ amœnitatem. *Imo colle*) radice collis. *Quasi ex summo*) tanquam si esset in vertice sita [ex Catonis præcepto villa ædificanda est in edito, vt totus fundus prospectari possit, & sic melius sit sub tutela.] *Prospicit*) in longum speculatur & prospectum habet. quod est hominum venustè ad rem inanimem transtulit. *Sensim*) paulatim. *Fallente*) ita molli & accliuo, quem conscendentes non intelligant, vt ne quidem cliuus esse videatur. *Consurgit*) simul cum colle eleuatur. *Non putes*) propter facilitatem. *Ascendisse*) peruenisse in editum. *Longius*) non tergo imminentem sed procul, comparatiuum pro positiuo, quod subinde apud idoneos reperitur. *Accerit ab hoc auras*) afflatur villa leni vento ab Apennino. *Quamlibet sereno*) quantumlibet: perinde ac si diceret, alibi pigro & quiescente aëre: hic molliter agitatur. quod maximè salubre & exoptatum in æstu. *Acres*) vehementes. molestas. *Infractas*) debilitatas. Virg. Turnus vt infractos aduerso Marte Latinos. *Spatio ipso*) quia remota est villa ab Apennino, vnde venti excitantur. nam quo ex propinquiore loco spirant eo fortiores sunt.

magna sui parte meridiem spectat, æstiuúmque solem ab hora sexta, hybernum aliquanto maturius, quasi inuitat in porticum latam, & pro modo longam. Multa in hac membra: atrium etiam ex more veterum, ante porticum: xystus concisus in plurimas species, distinctúsque buxo, demissus inde, pronúsque puluinus, cui bestiarum effigies inuicem aduersas buxus in-

Magna sui parte) id est ferè tota ad meridiem est exposita, qui villæ situs maximè probatur. *Hybernum*) resume solem & spectat. *Maturius*) ante horam sextam. *Inuitat*) allicit incolam ad apricandum in sole hyemali, qui diffundebatur in porticum latam, & respectu amplitudinis longam. *Modo*) mensura, proportione latitudinis: [in exemplari vetusto non est & pro modo longam, sed & prominulam, vt porticus illa aliquantulum promineret.] *Membra*) partes domus. Apuleius libro septimo, Ianuæ claustra sedulo exploraverat, & ipsa membra, in quibus omne patrimonium condi solebat, curiosè perspexerat. *In hac porticu*) per quam ad illa membra ibatur. *Atrium*) locus ianuis proximus, de quo suprà. *More veterum extructum*) ad imitationem antiquorum. *Porticum*) iam prædictam. *Xystus*) locus consitus arboribus in plurimas species non animalium modò, sed nauium & aliarum rerum distinctus concisúsque. *Concisus*) legitur etiam confissus. placet prior scriptura. *Buxo*) buxus magnitudine non excellit, folio myrto similis: nascitur secundum Theophrastum, locis algentibus, atque asperis: Plinio autore amat frigida & aprica: quippe Olympus Macedonicus frigidus est, & in eo gignitur: maxima autem pulcherrimáque in Corsica est, procera enim crassitudinéque cæteris longè præstantior. referente Seruio buxum etiam neutro genere proferrur pro arbore. *Puluinus*) sedes mollis M. Tullius de oratore. Afferri iussit puluinos, & omnes in suis sedibus sederunt. Iuuenalis Et de puluino surgat equestri. Fiebat autem puluinus ex terra tumulus, siue saxo, vel tamento, vel pluma, aut tomento, posteemis tela vel corio circumsitis: nam Varro in re rustica scribit necesse fieri puluinos in violariis: & Palladius inquit, caulis cliuis delectatur, & ideo ponendæ sunt plantæ per puluinos, id est eminentes tumulos arearum. Columella libro duodecimo, Puluinis positæ alij spicæ minus infestantur hyemis aquis; & sexto, pro eminentiore parte arearum: in primo verò, pro instrumento quo parietum & soli iunctura fibulantur. Seruius ait, Durior arena, quæ remeantibus fluctibus & euntibus densatur, & in modum saxi durescit, à nautis puluinus vocatur, à Virgil. dorsum, quod videtur significasse Vitruuius de structuris in aqua faciendis scribens, quomodo puluinus quàm firmissimè struatur: sed libro primo, vbi columnas puluinatas nominat, columnas intelligit. quibus subest puluinus marmoreus: nam decimo minorem columnam, cui superest altera, chelonium, siue puluinum appellat. Tranquillus scribit puluino iniecto spiritum Tiberio intercluſum. pro lectica, siue sede ex plumis, Seneca ad Martiam vsurpauit: equestri insidens statuæ in sacra via celeberrimo loco Chlœlia exprobrat iuuenibus nostris puluinum ascendentibus, in ea illos vrbe sic ingredi, in qua etiam fœminas equo donauimus. Cuius diminutiuo puluillo pro lecto & ceruicali vtitur Apuleius. Dij boni, fatur, qualis ille quamque præclarus apparatus, quatuor eunuchi confestim puluillis complutibus ventosè tumentibus, pluma delicata, terrestrem nobis concubitum præstruunt: sed & stragula veste, auro & murice tyrio depicta, probè consternunt, ac desuper breuibus admodum, sed satis copiosis puluillis, aliis nimis modicis: quis maxillas & ceruices delicatæ mulieres suffulcire consueuerunt, superstruunt. Puluinaria pro lectis, qui sterni diis in templis solebant passim occurrunt apud historicos, Liuius, Curatum lectisternium & per triduum habitum Decemuiris sacrorum curantibus, & puluinaria in conspectu fuere, Ioui & Iunoni vnum, alterum Neptuno &

no & Mineruæ. *Inuicem aduersas*) ex opposito inter se. *Buxus inscripsit*) buxus habet inscriptas nam incisæ sunt in buxo, [circa illas humiles sedes.]

Acanthus) herba topiaria. audi librò vigesimosecundo Plin. acanthus est topiaria & vibana herba, elato longóque folio, crepidines marginum adsurgentiúmque puluinorum toros vestiens. Duo genera eius sunt, aculeatum & crispum, quod breuius: alterum leue, quod aliqui pedærota vocant, alij melamphyllum. semper frondet si Virgilio in Georgicis credimus, in bucolicis semper ridere scripsit. Seruius modò herbam, modò arborem, interdum virgultum vocat in vestibus describebatur. [curuari acanthum libro nono docet Plin. cùm inquit, Concham acanthi modo carinatam inflexa puppe, prora rostrata.] Acanthus insuper oppidi nomen Lybiæ, vel Macedoniæ, vel vtriusque, autores habeo Thucydidem, Strabonem, Liuium, Plin. Hammonium. Diodorus tamen Acanthum in Libya, si fidus est interpres, nominat. *Mollis*) tenellus, topiarius. *Planè*) humili loco. *Ambulatio*) locus ad spatiandum constructus: qui, Iuliano tradente, arboribus infœcundis ferè vestiebatur. nam ff. vij. inquit. Si forte voluptuarium fuerit prædium, viridia, vel gestationes, vel deambulationes, arboribus infructuosis opacas, atque amœnas habens non debet deiicere. Columella libro primo, Ambulationes meridionali æquinoctiali subiectæ sint, vt & hyeme plurimum solis, & æstate minimum recipiant. Amplissimas & ornatissimas ambulationes sub dio collocari præcipit Vitruuius, & modum libro quinto explicat. Dictæ sunt ambulationes quasi circuitiones. Flauius tamen Vegetius ambulare, pro exercere dixit, in mense tam equites, quam pedites educantur ambulatum. hoc enim verbo, hoc exercitij genus nominant. libro tertio simpliciter pro ire posuit, & Cato in re rustica ambulare naues dixit. Varro melius familiam feriatam ambulare, cùm desidet. *Viridibus*) arboribus semper virentibus. Viridia cùm pro adiectiuo accipiuntur, genitiuum sequens in ium facimus, vt viridium pratorum: cùm verò ipsam loci viriditatem significare volumus, viridiorum dicimus, vt formosa facies viridiorum. hæc Macrobius libro primo, ex quibus constat, & Vitruuio libro sexto. ac Secundo circa finem huius epistolæ, viridia etiam dici, quæ interdum à probatis viridiaria appellantur: ea Iabolenus esse scribit loca virentibus arboribus consita: & Paulus de significatione verborum, viridaria duntaxat ad voluptatem respondet. quinimmo M. Tullius Viridaria colles steriles & sola gratos voluptate refert. & Vlpianus de fundo instructo, viridarios vocat seruos præpositos ad curam viridiorum. *Pressis*) densis, mutilatis. *Tonsis*) mangonizatis, concisis. *Variè*) [in diuersas effigies. *Ab hu*) post hæc consequitur. *Gestatio*) media inter arbores. *In medium Circi*] ad similitudinem & formam Circi, qui erat locus spatij oblongi muris septus hinc inde extructis gradibus. in eius principio carceres & meta, vnde signo dato emittebantur equi, qui cùm ad summum peruenissent, circumacti metam, recurrebant ad priorem. hic erat finis cursus, Circum Maximum Tarquinius inter Auentinum & Pallantium extruxit, in longitudinem trium stadiorum, in latitudinem verò quatuor iugerum. Dionysio libro tertio suarum antiquitatum referente, vbi latius & melius quàm vsquam viderim Circi forma describitur. priora sumpsimus ex Liuio, Varrone & Iuuenale. *Humiles*) nanas. *Retentas*) ne altius excrescerent. *Manu*) arte, data opera *Materia*) pariete. Liuius libro tertio secundi belli punici, Gladium in publicum trans maceriam hortis iecit. Terentius, Atque hanc in horto maceriam iube dirui. Seruius, Ma-

scripsit. Achanthus in plano mollis, & penè dixerim liquidus. ambit hunc ambulatio pressis, variéque tonsis viridibus inclusa: ab his gestatio in modicum circi, quæ buxum multiformem, humilésque, & retentas manu arbusculas circumit. omnia maceria muniuntur: hanc

certæ, quibus vinea clauduntur, fiunt de siccis lapidibus. Palladius libro primo, luto & lapide excitari macerias tradit: plerique tamen sine luto congesta in ordinem saxa componunt. pro pariete absolutè Columella libro nono accepit. Cato maceriam ex calce, cementis, silice fieri docet. Varro sepimentum esse maceriam dixit, cuius species quatuor, quod fit ex lapide, vt in agro Thusculano: quod de lateribus coctilibus, vt in agro [Gallico quòd è lateribus crudis, vt in agro] Sabino: quod ex terra & lapillis compositis informe, vt in Hispania & in agro Tarentino. Pro macerationevsurpauit Afranius Marcello tradente.

gradata buxus operit & subtrahit. Pratùm inde non minus natura quàm superiora illa; arte visendum. Campi deinde, porrò multáque alia prata & arbusta. A capite porticus triclinium excurrit, valuis xystum desinentem: & protinus pratum, multúmque ruris videt fenestris. Hac latus xysti & quod prosiliit villa, ac adiacentis hippodromi nemus, comásque prospectat. Cõtra mediam ferè porticum diæta paulum recedit, cingit areolã, quæ quatuor platanis inumbratur. Inter has marmorea labro aqua exundat, circumiectáque platanos, & subiecta platanos leni aspergine fouet. Est in hac diæta dormitoriũ cubiculũ, quod diem, clamorẽ, sonumq; excludit: iunctáque ei quotidiana, amicorumq; cœnatio. Areolam illam porticus alia, eandemq; omnia quæ porticus aspicit. Est & aliud cubiculum à proxima platano, viride & vmbrosum,

(*Gradata*) quia per gradus quosdam surgit. (*Subtrahit*) abscondit ab oculis ne videatur esse villa macerias. (*Natura*) per se non arte. sicut iam prædicta. nam erat siccum. (*Visendum*) laudabile, admirandum. (*Excurrit*) eminet, extra porrigitur. (*Porticus*) iam prædictæ. (*Valuis*) ab ostiis. (*Videt*) triclinium. tanta gratia fuisse disposita monstrat omnia domus membra, vt singulis sensum videndi præbeat. (*Xystum*) repete in præcedentibus. (*Fenestris*) à fenestris triclinij. (*Prosilit*) excurrit. (*Adiacentis*) propinqui. commendat enim triclinium ab aspectu varto. (*Hippodromi*) cuius formam mox Secundus exprimit: erat autem locus rectus: qui intrantibus statim se offerebat, hinc inde arboribus consitus, ad cursum & agitationem equorum instructus: sicut ipsa vocabuli interpretatio ostendit. De quo Sidonius libro secundo. & Hom. xxiiij. plura, quædam Philostratus. v. Hippodromi Mart. libro duodecimo meminit. Pulueréumq; fugax hippodromon vngula plaudit. [Pollux hippodromon, inter publica ædificia recenset.] At Peridromus fiebat in ædificiis supernè in circuitu, vt legimus apud Herodianum peridromum pleno amphitheatro exædificatum Commodo fuisse: per quem decurrere in orbem posset, ne comminus cum bestiis pugnans periclitaretur: sed supernè ac de tuto loco tela iaciendo iaculandi potius scientiam, quàm fortitudinem ostentare. [proinde apud Pollucem, Peridromus est funiculus in extrema & superiori parte retis impositus, qui contrahit & extendit retia. Quidam etiam Epidromum dixere, nonnulli autem volunt epidromon tantùm esse funem superiorem.] (*Diæta*) super qua dictione prædictis illud addam, diætas calefieri igni solitas, autore Vlpiano lib. ff xxxij. Lignis, inquit, legatis, quod comburendi causa paratum est, siue ad balinei calefactionem, siue diætarum hypocaustorum contineri scripsit Offilius. (*Recedit*) sita est. (*Parum*) non procul. (*Areolam*) spatium terrenum, vt plurimum quadratum sub dio. (*Exundat*) exuberat. in secunda lectione fuerat exudat. (*Labro*) vase. Papinius in descriptione balinei

Etruscis

Ethruſci argento fœlix propellitur vnda, Argentóque cadit labriſque nitentibus inſtat. Cato labrum vinarium & aquarium dixit, & Vitruuius labrum in balineis ſub lumine faciundum præcipit. Columella diminutiuo vtens, quod etiam nunc vulgo vſurpant, cenſet in labello muſtum de feria ſumi, qui libro decimotertio, capite de oleo conficiendo, labrorum plures ſpecies deſcribit. nam aliud rotundum, aliud quadratum & plumbeum, aliud fictile, tréſque labrorum ordines in cella vinaria vocat vt vnus ſit primæ notæ, alter ſecundæ, tertius tertiæ. Cæſar in commentariis pro limbo, & extremitate ſumſiſſe videtur, Cornua, inquit, ſtudioſè conquiſita ab labris argentō circumcludunt. *Subiecta*) loca. *Leni aſpergine*) modica irroratione, [alij codices pro leni habent lenta.] *Fouet*) alit. fiſtulæ & canales & crateres & ſi qua ſunt alia ad aquas ſalientes neceſſaria, magis domus portio ſecundum Vlp. quàm domus inſtrumenta ſunt. *Cubiculum dormitorium*) thalamus ſomnum prouocans. *Diem*) lucem. *Excludit*) non ſentit. *Quotidiana*) amicorum familiarium & domeſticorum amicorum. *Areolam illam*) in qua ſunt platani. *Quæ porticus*) illa ſuperior lata & pro modo longa. *A proxima platano*) ſurgens iuxta platanum. *Viride & umbroſum*) ob vicinitatem platani.

marmore exculptum podio tenus: nec cedit gratiæ marmoris, ramos, inſidentéſque ramis aues imitata pictura: cui ſubeſt fonticulus. In hoc fonte crater circa ſiphunculi plures miſcent iucundiſſimum murmur. In cornu porticus ampliſſimum cubiculum à triclinio occurrit: aliis feneſtris xyſtum, aliis deſpicit pratum. Sed antè piſcina, quæ feneſtris ſeruit ac ſubiacet, ſtrepitu viſúque iucunda. Nam ex edito deſiliens aqua, ſuſcepta marmore albeſcit. Idem

(*Marmore exculptum*) cuius paries marmoreus. variis figuris exculptus eſt. [legitur etiam exculptum id eſt exornatum.] *Podio tenus*) præpoſitio tenus poſtponitur caſui ſuo. & genitiuo, interdum accuſatiuo, & pro maiori parte ablatiuo conſtruitur. Podium autem locus extra ædificium porrectus: vnde ſpectamus ſi quid foris fiat: huius crebra mentio apud Vitruuium. nam libro ſecundo podium circa ædem faciendum, & vj. columnas in podio poſitas ſcribit. Spart. victoriam ictam decidiſſe de podio, & humi proſtratam: ſed præcipuus locus erat in theatro, cui inhærebat imperator, vel ſenatores ludos ſpectantes. quare nobiles indicare volens ſatyricus dixit, omnibus ad podium ſpectantibus. Tranquill. Cæterum accubans Nero primum paruis foraminibus, deinde toto podio adaperto ſpectare conſueuerat. ſub eo præcipuè retia fuiſſe arcendis feris, nodata ſuccinis & podium protegentia, autor eſt Plin. lib. xxxvij. pro quo ſepimine ſurgente à tabulato videtur accepiſſe Pallad. cùm de apum caſtris præcipit podia tenuis pedibus alta excitanda teſtaceo & albario opere læuigata inter ea loca, quæ munirii mandat. ac podio fœminino gegere funis eſt quo tenditur velum, niſi Seru. fallatur. *Nec cedit*) ordo, nec pictura imitata ramos & aues inſidentes ramis cedit gratiæ marmoris, id eſt tantam elegantiam habet & dignitatem quantam imagines marmoreæ: nam vtraque res laudabilis erat. *Aues inſidentes*) depictæ aues, quæ ramis inſidere videbantur. *Crater*) marmoreum vas in formam crateris ampliſſimi, vt aſſolet fieri in fontibus elegantioribus. *Siphunculi*) canales, fiſtulæ æreæ, ſiue ex alia materia, per quas aquæ effluit à cratere. mox enim dicet aquam è ſiphunculis exilire, ſiphones alij appellant, vt Celſus & Plin. libro ſecundo Iuuenalis tranſlatiuè pro muliebri vrina emiſſa a vulgo vſurpauit. *Cornu*) flexura. an magis extremo, ſicut acierum extremitates cornua dicimus. *Occurrit*) propè ſurgit. *Deſpicit*) cubiculum illud ab eminentiori loco. *Piſcina*) natatoria eſt: [ſi legeris piſcinam iucundam, vt eſt in vetuſto codice, tunc verbum deſpicit reſumendum eſt.] *Feneſtra ſeruit*) oblectat intuentes à feneſtris.

cubiculum hyeme tepidissimum, quia plurimo sole perfunditur. Coharet hypocaustον, & si dies nubilus, immisso vapore, solis vicem supplet. Inde apodyterium balneilaxu m & hilare excipit cella frigidaria, in qua baptisterium amplum atque opacum. Si natare latius aut tepidius velis, in area piscina est, in proximo puteus, ex quo possis rursus astringi si pœniteat teporis. Frigidariæ cellæ connectitur me[illegible], cui sol benignissimè præsto est, caldariæ magis. prominet enim. in hac tres descensiones: duæ in sole, tertia à sole longius, à luce non longius. Apodyterio superpositum est sphæristerium, quod plura genera exercitationis, pluréſque circulos capit. Nec procul à balineo scalæ, quæ in cryptoporticum ferunt, priùs ad diætas treis. harum aliæ areolæ illi, in qua platani quatuor, alia prato, alia vineis imminet, diuersáſque cœli parteis, vt prospectus habet. in summa cryptoporticu cubiculum, ex ipsa cryptoporticu excisum: quod hypodromum, vineas, montes intuetur. Iungitur cubiculum obuium soli maximè hyberno. hinc oritur diæta, quæ villæ hippodromum adnectit. hæc facies, hic visus à fronte, à latere æstiua cryptoportic' in edito posita, quæ non aspicere vineas sed tangere videtur. In media triclinium saluberrimum afflatum ex Apẽ-

Strepitu) murmure ingredientis aquæ *Edito*) ab alio loco. *Marmore*) piscina strata, & circundata marmore. *Albescit*) spumè: scit. minus placet si referatur ad candorem marmoris. *Cubiculum*) ampl-ssimum. *Tepidissimum*) id est apricum. *Hypocaustum*) locus concameratus ante præfurnium, per quem cubicula hodie quoque calefieri solent. *Nubilus*) sit, & per id frigidus. *Apodyterium*) in quo loturi vestes deponebant. nam ἀπόδυω significat exuo. M. Tullius ad Quintum fratrem, Inde apodyterio nihil altius, nihil muscosius. Et alibi, In balnearijs hypocausta in alterum apodyterij angulum promoui. Latinè Spoliatorium dici solet, [Lucianus dum Hippiæ balineum laudat, membra refert fuisse quibus loturi spoliabantur: sicut frigidarij & caldarij situm magis in eo commendat. Apodyterij etiam Plato meminit.] *Laxum*) amplum, capax. *Excipit*) sequitur & coniuncta est. *Frigidaria*) aquæ frigidæ, qua testringebantur corpora. iam notauimus in balneo fuisse tres cellas, frigidariam, tepidariam, caldariam. *Baptisterium*) lauacrum. *Latius*) maiori spatio & liberiori. *Tepidius*) quia piscina fuerat exposita soli. *Astringi*) refrigerari. nam calore laxantur corpora, frigore contrahuntur. *Media*) tepidaria cella, quæ media erat inter frigidariam & caldariam, & situ & qualitate. *Benignissimè est præsto*) amicus & expositus statim tepefacere. *Caldariæ magis*) sed cellæ caldariæ magis est præsto & vehemens. *Prominet*) excurrit. *Descessiones duæ*) quibus apricatur in sole. Legitur etiam descensiones, quam lectionem probo. *Tertia*) discessio non est in sole: tamen non in obscuro. *Sphæristerium*) repete à nobis prænotata. *Circuli*) rotunda membra: vnde nomen inditum demonstratur: nam sphæra rotunditas est. *Cryptoporticum*) occultam à sole porticum. *Priùs*) ferunt hæ scalæ. *Alia*) vna trium diætarum. *Platani quatuor*) consitæ fuerant. *Habet*) vnaquæque illarum diætarum. *Vt prospectus*) vt habet diuersos prospectus. *In summa*) in capite. *Iungitur*) annexum est cubiculo in summa cryptoporticu. *Obuium*) expositum. *Adnectit*) co-

Hic) copulat: nisi enim fuisset hæc diæta, hippodromus videbatur disiunctus à villa & ædificiis. *Facies*) est. cryptoporticui hybernæ, nam sequitur, Æstiua structa ad auris ex Apennino saluberrimis. *Post*) retrò. *Per cryptoporticum*) quia illud triclinium intercurrebat per mediam cryptoporticum. *Conuinio vtilia*) dapes, totam denique mensam. *Secretiore aditu*) legitur etiam ambitu, quod non displicet, vt instar cochleæ fuisse intelligamus eas scalas, quales nunc interdum videmus construi. *In fine*) cryptoporticus calce. *Subest*) æstiuæ cryptoporticui. *Subterranea similis*) tanquam effossa. *Riget*) algeret, friget. *Suo*) frigido & immoto. *Vtranque*) superiorem & inferiorem. *Tricinium*) aliud. *Hybernæ*) frigida. *Hac*) porticu. *Cubicula*) diurna: nam in diæta de die versabatur antiquitas. *Aut sole*) alia cubicula modò sole, alia vmbra vtebantur. prout sol se reuoluebat: verbi causa quæ erant exposita orienti, solem matutinum excipiebant, quæ austro, meridianum, quæ occidenti, occiduum. *Longè*) quia in longitudinem excurrebat. *Late*) quia in latitudinem proportione longitudinis. *Præcedit*) in conspectu est. *Medium patefecit*) à lateribus arboribus septus viam patentem in medio ostendit. *Totus*) quia ad lineam directus. *Circuitur* munitur. *Illa*) platani. *Summa*) in cacumine & ramis. nam platanum scribit Cicero comparatam ad opacandum locum ramis patulis. *Ima*) in trunco. *Alienis*) hederaceis. *Et*) etiam. *Ramos*) platanorum. *Copulat*) connectit. adiungit ad inuicem. *Interiacet*) has, sita in medio platanorum. dixit autem iacet, quia humilis buxus. *Confert*) miscet. *Hemicyclo*) semicirculo circa reflexum metatum. [Hemicyclium Pollux in scena vocat locum iuxta orchestram à forma nominis, cuius vsus vt significet locum aliquem procul ab vrbe, aut in mari natantes. idem libro sexto hemicyclia sedes vocat.] *Frangitur*)

ninis vallibus recipit. Pòst latissimis fenestris vineas, valuis æquè vineas, sed per crypoporticum quasi admittit, à latere triclinij, quod fenestris caret, scalæ cõuiuio vtilia, secretiore ambitu suggerunt. In fine cubiculum, cui non minus iucundum prospectum cryptoporticus ipsa quàm vineæ præbeat. Subest cryptoporticus subterraneæ similis, æstate incluso frigore riget: cõtentaq; ære suo nec desiderat auras nec admittit. post vtranque cryptoporticum, vnde triclinium desinit, incipit porticus: ante mediũ diẽ, hyberna, inclinato die, æstiua: hac adeũtur diætæ duæ, quarum in altera cubicula quatuor, altera tria, vt circuit sol, aut sole vtuntur, aut vmbræ. Hanc dispositionem, amœnitatemque tectorum longè latéque præcedit hippodromus, medius patescit, statimq; intrantium oculis totus offertur, platanis circuitur. Illæ hedera vestiuntur: vtq; summæ suis, ita imæ alienis frondibus virent. Hedera truncum & ramos pererrat, vicináque platanos trãsitu suo copulat, has buxus interiacet. Exteriores buxos circumuenit Laurus, vmbræq; platanorum suam confert. Rectus hic hippodromi limes, in extrema parte hemicyclo frangitur, mutatq; faciem: cupressis ambitur, & tegitur: densiore vmbra opaciar, nigriorq; interioribus circulis (sunt enim plures)

interrumpitur. *Faciem*) aſpectum. *Mutat*) diuerſitate arborum. *Cupreſſi*) notiſſima cupreſſus: de qua Cato, Varro, Theophraſtus, & plura Plin. lib. xvj. Nigrior enim habet hæc arbor folia ſpiſſa & nigrantia. *Interioribus*) minoribus. *Puriſſimum*) lucidiſſimam lucem quia interiores circuli conſtant roſatris, per quæ facilè ſol admittitur ſequitur enim inde roſas offert. *Vmbrarum frigus*) quod fit per cupreſſos conſitas in exterioribus circulis. *Limiti*) in agro propriè limes dicitur, de quo ſuprà. *Redditur*) in rectũ dirigitur. reſpicit quod iam antea dixerat, rectum ſcilicet hippodromi limitem. *Vni*) limiti redditur, ſed pluribus. *Intercedentibus*) intercurrentibus, & per id ſeparantibus vnam viam ab altera. *Pratulum*) cùm non amplius viæ ſunt perpetuæ arboribus, ſed alia facies à priore occurrit. *Mille*) innumeras. *Deſcripta*) picta, transformata. *Domini*) Traiani, cùm in epiſtolis eundem dominum appellet Secundus, an domini, id eſt Secundi: nam Tranquill. in Tiberio poſſeſſores inſularum dominos dicit. *Artificis*) topiarij. *Alternis*) viciſſitudinariis buxis in medio duarum buxorum. *Metulæ parvæ*) metæ inſtar areolarum. *Surgunt*) extolluntur. erant enim eminentiores quàm ſtipites buxi. *Inſerta*) in medio plantata. *Poma*) in neutro pro arboribus nuſquam alibi annotauimus: ſicut pomaria contra grammaticorum præcepta apud Columellam, Palladium Martialem, Statium pro locis conſitis pomis legimus ſubinde. *Vrbaniſſimo*) conſito ad voluptatem, & vrbi conuenienti. *Illati ruris*) intromiſſis arboribus pomorum: quæ in agris ſeruntur. *Medium ſpatium*) limes rectus poſt metas. *Breuioribus*) reſpectu illarum, quibus hippodromus in ingreſſu veſtiebatur. *Lubricus & flexuoſus*) nam eſt herba topiaria. *Figura*) ambiguum ex acantho, an buxo: an magis quæ erant ſtibadio inſcriptæ: de quo Mart. Accipe lunata ſcriptum teſtudine ſignum Octo capit, veniat quiſquis amicus erit. *Stibadium*) menſa, torus, ſic interpretatur Suidas aſſerens ſtibades eſſe toros humi poſitos, & lignis ramiſque ſtructos. Athenæus libro ſeptimo (niſi mendoſus eſt illius codex in librorum ordine) Primùm, inquit, ſcenas faciebant, & in his ſtibades ex herba: ſuper quas dapes ſtruebant, & illis inuitati veſcebantur: nec ſolùm municipes, ſed etiam peregrinos hoſpites conuiuio admittebant. nam & libro decimotertio idem teſtatur diſcumbentes in ſtibadibus veſci. & Prouerbium in parcos ortum refert Suidas. Stibades Phormionis. Fuit enim hic Phormio miles parcus: quin etiam in militia humi ſolent diſcumbere & recumbere. Seruius negat antiquos habuiſſe ſtibadia. Theocritus tamen in Adonidis epitaphio dixerat ἐς ἁγαθὰν στιβάδα, ἐπὶ μαλθακᾶ στόμια. Animaduertendum apud Græcos dici στιβὰς & στιβάδες, apud nos hoc ſtibadiũ. nam Sidonius lib. ij. ſtibadium & abacum in cœnatiuncula ponit. & fieri interdum ex marmore verba Secundi monſtrant. *In capite*) in fine recti limitis.

purissimum diem recipit. Inde etiam rosas effert, umbrarúmque frigus non ingrato sole distinguit. Finito vario illo, multiplicique curuamine, recto limiti redditur, nec huic vni. Nam viæ plures intercedentibus buxis, diuiduntur, alibi pratulum, alibi ipsa buxus interuenit in formas mille descripta, literis interdum quæ modò nomen domini dicunt, modò artificis: alternis metulæ surgunt, alternis inserta sunt poma: & in opere vrbanissimo subita velut illati ruris imitatio medium spatium breuioribus vtrinque platanis adornatur. Post hæc, acanthus hinc inde lubricus & flexuosus, deinde plures figuræ, pluráque nomina in capite stibadium candido marmore, vite protegitur. Vitem quatuor columellæ

Caryſtiæ) ex Caryſto oppido Euboiæ ſi Ptolomæo credimus. at, inquit Plin. nobilis Caryſtus: norior tamen marmore caryſtio ante vocitata Chalcodotis aut Macris vt Dionyſius & Ephorus tradunt: vt Ariſtides, Macra: vt Callidemus, Chalcis, ære ibi reperto: vt Menæchmus Abantias: vt poëtæ, vulgo Aſopis. caryſtio marmore ingentis magnitudinis & tabulæ excindebantur priua im & publicè ad ornatum vrbis Romæ nam in ripa montis Solomini conſiſtit Caryſtus, tradente Strabone, cui vicina ſunt Scyra & Mirmatium, in quo Caryſtiarum columnarum latomia eſt. Ad Caryſtum verò lapis naſcitur quem pectunt, nent, texunt: inde mantilia conficiuntur egregiè contexta ea vbi ſordeſcunt, in flammas proiecta non ſecus emundantur quàm ſi maculas elueris. hæc Strabo & eum ſecutus Stephanus, qui tamen in hoc diſſentit, Caryſtum ſcilicet vrbem ſcribens ſub monte Ocho Eubœæ, & Caryſtum locum Ægyos iuxta Arcadiam, à quo Caryſtium vinum, cuius gentile Caryſtius. & in eo lapidicinas caryſtiarum columnarum. verùm Strabo protulit Caryſtium etiam in Laconica fuiſſe, vnde vinum Caryſtium ab Alemane celebratum. Strabonі Inuentius crediderim. Addam Plinium Caryſton locare in ſinu Ægeo, & ciuitatem ex aduerſo Eubœæ. eam, ſi Diodoro fidem præſtamus, Dryopes pulſi ad Eubœam condidere, tanta ſcriptorum varietate lectorem perturbante. *Expreſſa*) ejecta. hinc apparet proſponda, & toro ſtibadium intelligi. *Sipunculo*) canaliculo, fiſtulis. *Cauato lapide*) labello cauo ex lapide, quod erat in propatulo. *Gracili marmore*) alto labello ſubtiliter ex marmore elaborato, ſed latente nam duo erant vada, alterum ſub ſtibadio, vnde aqua defluebat, alterum in quo confluebat. *Occultè*) nulla apparente cauſa. *Impleat*) vas illud quod aqua ſuſcipitur. *Redundet*) effluat. *Guſtatorium*) menſa contecta putaminibus teſtudinum, quam primus Carbilius Pollio prodigi ac ſagacis ingenij ad inſtrumenta luxuriæ fertur excogitaſſe. quare epigrammaticus poëta deinceps poſt ſtibadium in diſtichis guſtatorium locauit, Fœmineam nobis cherſon ſi credis ineſſe Deciperis: pelagi maſcula præda ſumus. Diodorus & Plinius ſcribunt in mari Indico teſtudines inueniri tantæ magnitudinis, vt ſingularum ſuperficie habitabiles caſæ contegantur. *Grauior*) amplior: ſicut leuior, minor & reſtrictior. *Imponitur*) excitatur [figuris nauicularum & auium. teſſellata & vermiculato pauimento in quo variæ erant figuræ nauicularum & auium ſicut hodie diuerſorum piſcium. Romæ in ædibus ſaxorum cernimus, ita vt impoſita aquæ innatare videantur.]*Margini*) iuxta fontem. *Contrà*) è regione. *Egeſtu*) eiaculatur. *Iunctis*) ſub terra concurrentibus. *Hiatibus canalibus*) quibus aqua effunditur & recipitur. *Abſorbetur*) ſubducitur per alterum hiatum. *Tollitur*) emergit per alterum. *E regione*) ex oppoſito. *Aduerſum*) occurrens ſtibadio. *Tantum ornatus*) tanto ornamento cubiculum eſt ſtibadio, quanto ſtibadium cubiculo. nam inuicem ſe exornant. *A marmore ſplendet*) quia cubiculum de marmore conſtat, ideo reni-

caryſtiæ ſubeunt. E ſtibadio aqua velut expreſſa cubantium pondere ſipunculis effluit, cauato lapide ſuſcipitur, gracili marmore continetur, atque ita occultè temperatur, vt impleat, nec redundet. Guſtatorium grauiórque cœnatio margini imponitur, leuior nauicularum & auium figuris innatans circuit. contrà fons egerit aquam & recipit: nam expulſa in altum in ſe cadit, iunctiſque hiatibus & abſorbetur & tollitur. è regione ſtibadij aduerſum cubiculum tantum ſtibadio reddit ornatus quantum accipit ab illo. à marmore ſplendet, valuis in viridia prominet, & texit: alia viridia ſuperioribus inferioribuſque feneſtris ſuſpicit, deſpicitque. Mox

det. *Texit*) sibi connectit. [si legatur exit, exponas, excurrit.] *Suspexit*) superioribus. *Despexit*) inferioribus. *Viridia*) fenestris. arbores virentes.

Diætula) parua diæta. *Refugit*) latet, reducitur: mirum architecti ingenium commendatur. *Idem*) iam prænotatum. *Aliud*) & tamen diuersum. *Premente*) intercedente, obstante. *Lætissima*) multiplici palmite, maxima. vites quoque apud priscos inter arbores numerabantur. Iouis simulacrum in vrbe Populonia ex vnâ conspectum vite tot æuis incorruptum. Metaponti templum Iunonis vitigineis columnis steterit. tectum Ephesiæ Dianæ scalis scandebatur vite vna cypria. Plin. autor. *Nititur*) tendit, adhæret. *Ibi*) in cubiculo. *Subducitur*) absorbetur. *Sedilia*) sedes dispositæ: quales scribit Cicero fuisse sub platanis. *Cubiculum ipsum*) iuuat, reparat. *Fistulis*) canalibus plumbeis, quibus aqua deducitur hinc inde. *Manus duxit*) eas quilibet aperuerit. *Lauantur*) irrigantur, non improbo iuuantur, scilicet ad retinendam viriditatem suam in æstu, quamuis pontificius codex habeat lauantur.] *Vitassem*) destitissem. *Argutior*) affectate nimiam diligentiam, & subtiliratem in describendo singula *Proposuissem*) describere promisissem villæ amœnitatem, & per id omnia membra & angulos. *Tecum*) apud te. *Residere*) respicit ad verbum visenti. *Indulsi*) euectus sum longius, quia mea amo. *Percolui*) ornaui, supremam imposui manum. *Iudicium*) veras causas, quibus sim motus, vt tam diligenter omnia exequierer. *Errorem*) si deceptus sum, neque rectè iudicaui. extenuat enim facultatem suam, per correctionem, vt modestiæ laudem consequatur. *Idemtidem*) frequenter. *Titulum*) argumẽtum materiæ. *Materia*) propositæ. *Accersit*) affectat extra causam. *Homerus*) qui lib. xviij. Iliados pluribus Achillis arma describit, cuius exemplo Virgilius pariter lib. viij. præsertim

diætula refugit quasi in cubiculum idem atque aliud. Lectus hîc & vndiq; fenestræ, & tamen lumen obscurum vmbra premente. Nam lætissima vitis per omne tectum in culmen nititur & ascendit. Non secus ibi quàm in nemore iaceas: imbrem tantum tanquam in nemore non sentias. Hîc quoque fons nascitur, simulq; subducitur. Sũt locis pluribus dispositæ sedilia è marmore, quæ ambulatione fessos vt cubiculũ ipsum iuuant. Fonticuli sedilibus adiacent, per totum hippodromum inductis fistulis strepũt riui, & quà manus duxit sequuntur. His nunc illa viridia, nunc hæc, interdum simul omnia iuuantur. Vitassem iamdudum ne viderer argutior, nisi proposuissem omnes angulos tecum epistola circumire. Neque enim verebar, ne laborioſum esset legenti tibi, quod visenti non fuisset: præsertim cùm interquiescere si liberet, depositaq; epistola, quasi residere sæpius posses. Præterea indulsi amori meo. amo enim, quæ maxima ex parte ipse inchoaui, aut inchoata percolui. In summa (cur n. non aperiam tibi vel iudiciũ meum vel errorem?) primum ego officium scriptoris existimo, titulum suum legat, atque identidem interroget se, quid cœperit scribere: sciátque, si materia immoratur, non esse longum: longissimũ, si aliquid accersit atq; attrahit. Vides quot versibus Homerus, quot Virgilius, arma, hic Æneæ, Achillis ille, describat: breuis tamen vterque est, quia facit quod instituit. Vides vt

Aratus minutissima etiam sidera consectetur & colligat, modum tamen seruat. Non enim excursus hic eius, sed opus ipsum est. Similiter nos, vt parua magis conferamus, cùm totam villam oculis tuis subiicere conamur, si nihil inductum & quasi deuium loquimur, non epistola quæ describit, sed villa quæ describitur magna est. Verùm illuc, vnde cœpi, ne secundum legem meam iure reprehendar, si longior fuero in hoc in quod excessi. Habes causas cur ego Thuscos meos Thusculanis, Tyburtinis, Prænestinisque meis præponam. Nam super illa quæ retuli, altius ibi ocium, & pinguius, eóque securius: nulla necessitas togæ, nemo accersitor ex proximo. Placida omnia & quiescentia, quod ipsum salubritate regionis, vt purius cœlum vt aër liquidior accidit, ibi animo, ibi corpore maximè valeo. Nam studiis animum, venatu corpus exerceo. Mei quoque nusquam salubrius degunt, vsque adhuc certè neminem ex iis quos eduxeram mecum (venia sit dicto) ibi amisi. Dij modò in posterum hoc mihi gaudium, hanc gloriam loco seruent. Vale.

sertim in describendo Æneæ scuto multis breuibus exequuntur. *Aratus*) hic Athenodoro patre genitus, secundum alios Mnasea & matre Lenodora. magna de præceptoribus inter Suidam, & eum qui Arati vitam conscripsit, dissensio. Constat tamen viguisse Ptolomæi Philadelphi temporibus. & claruisse apud Antigonum cognomento Gonatam Macedonum regem. patriam habuit Solos Ciliciæ. plura literarum monumenta reliquit, tradente Suida, inter quæ Phænomena scilicet lucentes stellas: quod opus ad nostros transtulit M. Tullius. vtrunque extat: sed Latinum detruncatum. initium habet admirabile, & totum Homero simile. Sunt tamen qui sentiant magis Hesiodum secutum. illum Cicero primo de Oratore asserit fuisse ignarum astrologiæ, verum ornatissimis atque optimis versibus de cœlo stellisque dixisse. Fabius materiam Arati motu carere iudicat, vt in qua nulla varietas, nullus affectus, nulla persona, nec cuiusquam sit oratio: sufficere tamen operi, cui se parem credidit vel æqualem. *Colligat*) numeret, non omittat. nam minima & obscura exornat quadam grauitate. *Modum*) rectam mensuram scribendi. *Hic*) colligere minima. *Excursus*) excessus, digressio à proposito. *Opus*) materia, quæ ita exigit. *Parua*) hanc villæ descriptionem. *Magnis*) prædictis. *Inductum*) accersitum. *Deuium*) extra rem. *Illuc*) rediho ad propositum. *Legem meam*) quam mihi dixi, non digredi à materia: nam paululum euagatus erat. *Thuscos meos*) villam quam in Thuscis possideo. *Thusculanis*) villis, quas in Thusculano agro habeo, & Tyburtino, & Prænestino. Thusculum ciuitas in conspectu Romæ est egregiis ornamentis insignis, eam vineta coronant rectàque magnifica: præsertim ea regione quæ in Romanum descendit aspectum, videre licet villas variis decoratas apparatibus. à Thuscia Thuscus, à Thusculo Thusculanus deducitur. Prænestæ & Tybur pariter in conspectu vrbis fuere. autor Strabo. *Super*) præter. *Ibi*) in Thuscis. *Altius*) remotius à curis. *Pinguius*) copiosius. *Eo*) ob id. *Togæ*) officij. Sæpe enim toga pro officio ponitur. Mart. raram togam, id est officium rarum in beata oprat vita. & ad Iuuenalem idem, Ignota est toga, pro nemo est in officio. & togatus officiosus, vt idem, Mane vel à media nocte togatus ero: nam togati, sicut refert Lampridius,

immoratur. *Breuis*) nam multa ibidem bre-

ad munera conueniebant. *Proximo*) loco, vt ex Tybure & Præneste. *Quod ipsum*) accidit vt omnia quiescant. ordo est. quod ipsum accidit salubritate regionis, quia cœlum purius & magis serenum quàm in aliis locis sit. *Ibi*) illic. nam cùm hæc scriberet erat in vrbe. *Animo*) vacuo à curis. *Vsque adhuc*) hucusque. *Venia sit dicto*) modus dicendi, qualis, malum absit omen, ne scilicet excitaret Nemesin aduersum sua, quæ petulantes & superbos vlcisci solet, & elatum ceruice premit: nam tradunt Nemesin implacabilem admodum contumacibus, & pennatam: quia celeriter delinquentes consequitur. inde prouerbium νέμεσις ἦλθε παρὰ πόδας βαίνῃ, id est Nemesis quidem ad pedes graditur. nam prædicit brachio & freno, ne immensa facias, neque effrenata dicas: vnde illud distichum libro quarto Græcorum epigrammatum, ἡ νέμεσις προλέγει τοι πρὸς τὸ χαλινόν, Μηκ' ἄμετρον ποιεῖν, μηκ' ἀχάλινα λέγειν, Nemesis prædicit brachio & freno, neque immensum quid facere, neque effrænata dicere. Item aliud ad idem, ἡ νέμεσις πρὸς κατέχω. τίνος ἕνεκα; λέγεις, Πᾶσιν ἀπροσδόκητα μηδὲν ὑπὲρ τὸ μέτρον. Nemesis brachium teneo. cuius causa dices? omnibus prænuncio, nihil supra mensuram. Ibidem alia leguntur de Nemesi: apud Ausonium tetrastichon, & quædam ex primo Ausoniæ: sed plura apud Suidam. *Amisi*) morte perdidi. *Gloriam*) salubritatis.

C. PLINIVS CALVISIO SVO S.

NEC) Pompeius Saturninus Secundum hæredem reliquerat ex dodrante, remp. Comensium ex quadrante: & quia tunc secundum leges resp. non poterat institui hæres, scribit Secundus, tamen velle vt voluntas Saturnini rata sit, nec infringatur. *Constat*) nulla est controuersia. *Remp.*) nec posse institui hæredem, aut ius istud municipale fuit, aut leges, quibus tunc vtebantur, postea sunt abrogatæ: nam hodie omnes iurisconsulti intendunt vtilitati reipub. vt Marcellus. ff. xxx. de legatis & fideicommissis: siquid, inquit, relictum sit ciuitatibus, omne valet, siue in distributionem relinquatur, siue in opus, siue in alimenta, vel in eruditionem puerorum, siue in quid aliud. & Paulus ibidem latius, an dicamus de legatis tantùm loqui, non de hæreditatibus: an vt scribit Vlpianus xxvij. ff. quia resp. incerta res est: hæres autem institui nemo potest, nisi vt certus demonstretur, an quia litis causa & calumniæ non possumus imperatorem, nec remp. hæredem instituere Paulo libro vigesimo octauo titulo de hæredibus instituendis asserente. nam & Vlpianus xxxviij. refert nos hoc iure vti, vt in rebus publicis, cùm de donatione quæritur, illud solùm spectandum, vtrum ob causam aliquam iustam reip. promittat quis, vel polliceatur, an non: an magis hoc pertinet ad sententiam Iuliani, qui xxx. ff. putat non permittendum legari domum suam ad opus reip. faciendum, si in alio territorio est. Saturninum autem non fuisse Comensem, & prædia sua alibi habuisse. *Nec posse percipere*) nec posse adire hæreditatem. est enim consequens, vt si resp. non potest institui hæres, nec etiam possit percipere fructus, & commoda hæreditatis. verùm si legamus non posse præcipere, tunc interpretabimur, non habere priuilegium protopraxiæ, id est, primæ exactionis: de qua latius in epistolis ad Traianum: & hac ratione mox legendum ducimus præceptionem cccc. millium, quod etiam magis probamus. *Quadrantem*) quartam patrimonij partem, quæ erat cccc. millium. *Nostra*) Comensi. nam & Caluisius Nouocomēsis fuit. *Præceptionem quadringentorum millium*) vt im-

NEC hæredem instituit, nec percipere posse Remp. constat: Saturninus autē qui nos reliquit hæredes, quadrantem Reip. nostræ, deinde pro quadrāte præceptionem quadringentorum millium dedit.

vt imprimis daretur reip. summa, cccc. millium nummum, id est quadringenta sestertia.

Hoc, si ius aspicias, irritum: si defuncti voluntatem, ratum & firmum est. Mihi autem defuncti voluntas (vereor quam in partem Iurisconsulti, quod sum dicturus, accipiant) antiquior iure est, vtique in eo quod ad communem patriam voluit peruenire: an cui de meo sestertium vndecies contuli, huic quadringentorum millium paulo amplius tertiam partem ex aduentitio denegem. Scio te quoque à iudicio meo non abhorrere, cùm eandem Remp. vt ciuis optimus diligas. Velim ergo cum proximè decuriones contrahentur, quid sit iuris indices, parcè tamen & modestè: deinde subiungas nos quadringenta millia offerre, sicut præceperit Saturninus. Illius hoc munus, illius liberalitas, nostrum tantùm obsequium vocetur. Hæc ego scribere publicè supersedi: Primum, quòd memineram pro necessitudine amicitiæ nostræ, pro facultate prudentiæ tuæ, & debere te, & posse perinde meis, ac tuis partibus fungi: deinde quia verebar ne modum, quem tibi in sermone custodire facile est, tenuisse in epistola non viderer. Nam sermonem vultus,

Hoc irritum) est nullum prædictis rationibus. *Defuncti*) Saturnini. *Defuncti voluntas*) omnino puto seruandam defunctorum voluntatem, etiam si lege prohiberemur: neque enim strictè illorum voluntates interpretandæ sunt, Vlpiano respondente: nam idem libro vigesimo octauo, titulo de hæredibus instituendis asserit imprimis testatoris voluntatem inspiciendam. & Iustinianus constituit se cupere, defunctorum voluntates validiores esse, & non verbis sed voluntatibus eorum fauere: quinimmo voluntas militis testamentum est: quod sola perficitur voluntate. Papinianus autor. *Antiquior*) venerabilior, sanctior, charior. Liuius secundo ab vrbe condita, Id antiquius consuli fuit. Tacitus in Vetellio, Coëgit iurare cæteros nihil sibi antiquius, quiete publica fore. Et in Vespasiano, nihil habuit antiquius, quàm propè afflictam nutantémque remp. stabilire Paulus titulo de captiuis, Disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis quàm charitas liberorum. Secundus in panegyrico, Adeo nihil amore ciuium tibi antiquius. Virgil. Troiam antiquiam, id est venerabilem, dixit, quoniam senes venerandi sint. *Iure*) rigiditate iuris, summum ius (vt dicitur) plerunque summa crux. *Vereor quam in partem*) sensus est, timeo ne iurisconsulti meam sententiam reprehendant, cùm in vniuersum dixerim extremas voluntates non infringendas: sed intelligo in rebus honestis nam statim subdit: vtique in eo quod ad communem patriam voluit pertinere, censeo seruandam Saturnini voluntatem. *Vtique*) præsertim. [M. Tullius ad Equites Rom. Vtique siue hinc abiero, siue hic ero oppressus, ea maneat opinio & existimatio.] Fabius, Vtique si aliqua sententia blandiatur. Ipse libro septimo, Vtique si latior scena, & corona diffusior. *Communem*) mihi, & tibi [*Vndecies*) Centum sestertium: nam cùm pollicitus esset quingenta sestertia in alimenta ingenuorum Nouocomensium, agrum de suis pecij mille centum sestertiorum longè pluris quàm promiserat, actori publico mancipauit: eundem imposito vectigali recepit, daturus in id munus tricena millia annua pro fœnore. hanc rem latius tractat libro septimo ad Caninium scribens. legitur in aliquibus exemplaribus sestertium sedecies contuli. *Meo*) patrimonio, peculio. *Contuli*) erogaui reip. [diuersimodè & multiplici liberalitate.] *Huic*) nostræ

rr. j.

reip. *Paulo amplius tertiam partem*) nam quadringenta sestertia sunt paulò amplius tertia parte vndecies centum. *Denegem*) hinc apparet Calusium non fuisse cohæredem. *Ex aduentitio*) ex eo quòd ad me peruenit ex hæreditate Saturnini. Sensus est, si de meo peculio reip. obtuli vndecies centum sestertium, quanto magis concedere debeo, vt habeat quadraginta, quæ iure hæreditario mihi debebantur, cùm ea sint ex peculio aduentio, & non iure agnationis? Est enim aduentitia pecunia, quæ non accedit, & relinquitur successionis causa, sed ab extraneis & insperato. aduentoria autem res vt epistola, quæ amico aduenienti occurrit. *Conuŏcabuntur*) conuocabuntur in Senatum. *Quid sit iuris*) remp. hæredem non posse instituí, & reliqua. [*D (a)*) Alias iudices. *Parce*) paucis & modestis verbis. *Offerre*) illi ante me, tanquam si resp. haberet ius protopraxiæ. *Præcepit*) propria locutio Iurisconsultorum: nam veterum testamenta imperatiuis referta sunt verbis. *Illius*) Saturnini. *Obsequium*) beneficium, lenitas. nam obsecuti sumus reip. cùm iure possumus contendere. *Publicè*) decurionibus, qui vices publicas gerunt. *Partibus*) officio. *Actus*) tanquam si tua interesset. nam fuit Secundo contubernalis. *Sermone*) quem habiturus es apud decuriones pro me. *Vultum*) quo minas, blanditias, lætitiam, tristitiam, preces effingimus. *Gestus*) motus corporis, qui debet esse magis accommodatus ad sensus quàm ad verba. *Vox*) si submissa. *Commendationibus*) actionis laudibus, in quibus Demosthenes summam locabat. *Malignitati interpretantium exponitur*) subiacet epistola, neque se defendet ab his qui eam malignè interpretari velint.

gestus, vox ipsa moderatur. epistola omnibus commendationibus destituta malignitati interpretantium exponitur. Vale.

C. PLINIVS CAPITONI SVO S.

(*SVADES*) Capitoni vt historiam scriberet suadenti, rescribit idem cupere: & causas quibus adhoc incitaretur, quibúsque retardaretur, enumerat: vbi pleraque multa, quid historia ab oratione differat, breuiter tractat, cognitu quidem non inutilia. Admonemus lectorem Sidonium Apollinarem libro quarto voluisse hanc epistolam non Capitoni, sed Tacito scripta. namque inquit, Et antiquitus cùm C. Cornelius Tacitus C. Plinio Secundo vt historiam scriberet, suasisset: & ipse postremò quod iniunxit, arripuit. *Commodè*) scitè, bene. *Nisi expertus*) nisi expetiaris, & prius periculum scribendi facias. nam tunc facilius poteris comprehendere, quid in reliquis præstare possis. *Occidere*) aboleri nomen illorum, & facta interire, [pro non pati occidere, fuit in vetusto codice posteris tradere.] *Æternitas*) immortalitas, rebus præclarè gestis. *Suæ*) historici. Sallustio in præfatione contestante, & qui facta aliorum scripsere, & qui fecere multi laudantur. *Diuturnitatis*) posse diu viuere. *Res dignissima*) amor immortalitatis, qua multi incitantur ad illustria.

SVADES, vt historiam scribam, & suades non solus: multi hoc me. sæpe monuerunt: & ego volo: non quia commodè facturum esse confido (id enim temerè credas, nisi expertus) sed quia mihi pulchrum in primis videtur, non pati occidere, quibus æternitas debeatur, aliorúmque famam cum sua extendere. Me autem nihil æquè, ac diuturnitatis amor & cupido solicitat: res homine dignissima, præsertim

Culpa),

qui nullius sibi conscius culpæ, posteritatis memoriam non reformidet. Itaque diebus ac noctibus cogito, siqua me quoque possim Tollere humo. Id enim voto meo sufficit: illud supra votum, Victórque virum volitare per ora. Quanquam ô. Sed hoc satis est, quod propè sola historia polliceri videtur. orationi enim & carmini est parua gratia, nisi eloquentia est summa: historia quoquo modo scripta delectat. Sunt enim homines natura curiosi, & quamlibet nuda rerum cognitione capiuntur, vt qui sermunculis etiam fabellisque ducantur. Me verò ad hoc studium impellit domesticum quoque exemplum. Auunculus meus, idémque per adoptionem pater,

Culpæ) criminis. nam vbique se prædicat integerrimæ vitæ: quod etiam testimonio Ausonij comprobatur. *Posteritatis memoriam*) vt de se posteri malè loquantur: nam qui rectè vixerunt, non timent vt posteri sua reprehendant. *Si qua me quoque possim Tollere humo*) si quo modo possim vendicare me à mortalitate: sumptum est ex tertio Georgicorum Virg. vbi hæc scribuntur, Tentanda via est, qua me quoque possim Tollere humo, victórque virum volitare per ora. vnde statim subiunxit reliquum carminis. *Id*) liberari à mortalitate. *Supra votum*) inexpectatum, παράλογον. *Victor*) voti compos. *Volitare per ora*) laudari & legi ab hominibus. *Quanquam ô*) optat tamen suis scriptis illustrari & excellere, sumens initium ex v. Æneid vbi Mnestheus hortatur socios ad remigandum in nauali certamine. Non iam prima peto Mnestheus, nec vincere certo: Quanquam ô. sed superent, quibus hoc fortuna dedisti. *O*) optantis aduerbium, interdum irascentis. vt ô callidos homines. nonnunquam expauescentis. vt ô salue Pamphile. *Quod*) mediocrem laudem. *Gratia*) amor, commendatio. *Eloquentia summa*) nisi tractantur summa eloquentia & arte. *Quoquo modo*) etiam sine eloquentia, & tantum res nudas commemorans. [Inde ad Luceium M. Tullius, Ipse, inquit, etiam annalium ordo nos mediocriter retinet, quasi enumeratione fastorum: & de finibus, quod historia delectet, quam solemus persequi vsque ad extremum, prætermissa repetimus, inchoata persequimur. & cum sequatur, Nec verò sum insciis esse vtilitatem in historia, non modò voluptatem, quia cùm fictas fabulas è quibus vtilitas nulla duci potest, cum voluptate legimus: & reliqua deinceps: vt Cæcilius videatur hunc locum à Ciceronè accepisse.] nam secundum Vitruuium historia per se tenet lectores, quia habet noua-

rum rerum varias expectationes. Et vetustissimi Ro. Cato, Pictor, & Piso condiderunt historias nisi ex annalibus: quam similitudinem scribendi multi secuti sunt, qui sine vllis ornamentis monumenta solùm temporum, hominum, locorum, gestarúmque rerum reliquerunt. *Curiosi*) cupidi scire noua & inaudita. nam omnes homines natura scire desiderant. *Nuda*) inculta. sine affectibus, rem ipsam tantum dicente, vt annales & commentarij. *Capiuntur*) oblectantur. *Sermunculis*) quotidianis, & familiaribus verbis. *Ducantur*) afficiantur. *Ad hoc studium*) scribendarum historiarum. *Auunculus meus*) C Plinius Secundus frater matris meæ. quidam opinantur auunculum traxisse appellationem ab eo, quod æquè tertius à matre, vt auus est: sed non eiusdem iuris, ideóque vocabuli factam diminutionem. siue auunculus appellatur, quòd aui locum obtineat, & proximitate tueatur sororis filium. *Per adoptionem pater*) ius adoptionis est, vt is adoptet, qui neque procreare iam liberos possit: & cùm potuerit, sit expertus, & adoptatus sit minor adoptante, legitimo & pontificio iure procedat adoptatio, & ita fiat, vt ne quid aut de dignitate, aut de sacrorum religione minuatur: in primis ne qua calumnia, ne quis dolus adhibeatur. Euen-

autem secundum Iurisconsultum, vt is qui in adoptione datus est, tam in familia naturalis patris iura cognationis retineat, quàm in familia adoptiua nanciscatur: sed eorum tantùm cognationem in adoptiua familia nanciscitur, quibus fit agnatus, in naturali autem omnium perit nebit. Paulus ff primo, Per adoptionem dignitas non minuitur, sed augetur. vnde Senator si à plebeio adoptatus est manet & Senator. similiter & Senatoris filius in familia adoptantis maner, nisi mancipetur. Iustinianus codice de adoptionibus, Adoptatus inuitus transire ad alienam familiam non cogitur: si verò homo sui iuris per arrogationem ex augusta liberalitate se dederit in adoptionem, tunc familiæ eius aggregatur. Appianus scribit Romanorum more adoptiuos filios adoptantium nomina sumere solitos, & Dion pariter lege cautum, si quis adoptetur, vt adoptantis appellationem reciperet, vnum tamen priorum nominum reseruaret. Hinc noster Cæcilius ab auunculo adoptatus, dictus est, C Plinius Cæcilius Secundus. Et cùm de adoptione multa Iurisconsulti scribant, vt Iustinianus in Instit. turionius, & Codice de adoptionibus, Diocletianus, & Max Imperat. Vlp ff primo, & Modestinus ibidem: longè tamen plura Gellius lib. v. Tantùm addam quæ à Caio traduntur, Quòd generalis adoptio duobus modis fit, aut principis autoritate, aut magistratus imperio: principis autoritate adoptamus eos, qui sui iuris sunt: quæ species adoptionis dicitur. Arrogatio, quia & is qui adoptat rogatur, id est interrogatur, an velit eum quem adoptaturus sit, iustum sibi filium esse, & is qui adoptatur interrogatur, an id fieri patiatur. Imperio magistratus adoptamus eos, qui in potestate parentis sunt, siue primum gradum liberorum obtineant, qualis est filius filia: siue inferiorem, qualis est nepos, neptis, pronepos proneptis. Apud Barbaros mos fuerat in adoptionibus lectum ascendere, & adoptandum sumptum iuxta ab adoptaturo per vestes, inferius in terram demittere, vt verum partum imitaretur. *Adoptionem*) assumptionem in filium: nam Marcellus adoptionem vendicationem interpretatur. & Varro referentibus centurionibus, adoptatos in cohortes dixit, hoc est, ascitos.

Historias) bellorum Germaniæ xx. libros à fine Aufidij Bassi xxxj. naturæ historiarum xxxvij. *Religiosissimè*) verissimè, cum fide. *Sapientes*) philosophos. *Sequi*) imitari. *Vestigia*) studia, artes. *Recto itinere*) per virtutis callem. *Tot*) libro sexto ad Quadratum numerat actiones suas honorificas. [aliqua exemplaria habent, cur ergo autore scilicet tanto tardo adscribendam historiam, quia prius volo actiones meas emendare.] *Tenuis spes ex eis*) sperem consequi parua admodum laudem ex orationibus meis. *Retractare*) superuacua amputare, emendare. *Labor meus*) quem perpessus sum componendo, & illas agendo. *Quod reliquum est studij addidero*) extremam manum imposuero. *Mecum*) me morietur. *Rationem posteritatis*) considerationem & respectum memoriæ

historias, & quidem religiosissimè, scripsit. Inuenio autem apud sapientes honestissimum esse, maiorum vestigia sequi: si modò recto itinere præcesserint. Cur ergo cunctor? Egi magnas & graueis causas. Has (etiamsi mihi tenuis ex eis spes) destino retractare, ne tantus ille labor meus, nisi hoc quod reliquum est studij addidero, mecum pariter intercidat. Nam si rationem posteritatis habeas, quicquid non est peractū, pro non inchoato est. Dices, Potes simul & rescribere actiones, & componere historiam. Vtinam. Sed vtrunque tam magnum est, vt

tuæ apud posteros. *Peractum*) absolutum, *per* enim compositum finem rei significat. *Pro non inchoato est*) tanquam si nunquam incepisses. nam imperfecta negliguntur, & citò intereunt. *Rescribere*) emendare. *Vtinam*) possum simul vtrunque præstare. *Magnum*) magni oneris & ingenij.

genij. Lucianus testatur historiæ compositionem difficilem & arduam, orationem verò vt nondum aliquis perfectus orator reperiatur. *Alterum*) aut perficere orationes, aut historiam conscribere.

Abundè) maximum. *Vndeuicesimo*) decimonono, dempto vno de vicesimo, sicut duodeuicesimo, decimooctauo, demptis duobus de vicesimo: sic vndetrigesimo, & duodetrigesimo, ac deinceps vsitato & eleganti dicendi genere. Tacitus de causis corruptæ eloquentiæ tradit, L. Crassum nonodecimo ætatis anno statim parem vnicuique causæ Fabius Demosthenem puerum actiones pupillares habuisse: Tranquillus Augustum autem duodecimo anno pro rostris laudasse. *Præstare*) effiecere, quod sit oratoris officium. M Tullius de perfecto oratore inquit, Oratoris officium, vt subtilis in probando sit, mediocris in delectando, vehemens in flectendo. Fabius. tria præstare debet orator, vt doceat, moueat, delectet: nam virum cùm ingenij natura præstantem, tùm verò pulcherrimas artes penitus mente complexum, datum tandem rebus humanis, qualem nulla antea vetustas cognouerit, singularem, perfectúmque, vndique optima sentientem, optiméque dicentem (non enim sufficit honestè dicere scire, nisi & audere) hunc iure perfectum oratorem appellauerim. *Per caliginem*) difficulter, vix. *Quid*) fiet? *Nouum*) componendæ historiæ. *Multa communia*) vt delectet, afficiat, auditores rerum nouitate attentos reddat, exemplis instruat, & moueat digressionibus opportunis, vtatur exornationibus ferè omnibus quibus orator, & elegantia, & flumine orationis, & varietate. [Vnde non absurdè dixit Cicero de legibus, Historiam scribere maximè minus esse oratorium. est autem quædam historia perpetua quæ continet alicuius populi res gestas, & quomodo quid singulis annis actum sit, ita scripsit Liuius & Tacitus in historia augusta: aliud præterea genus historiæ, quæ solùm ad vnum pertinentia continet. ea propriè dici potest, & secluſa, vt scripsere Tranquillus apud nos, Plutarchus apud Græcos: de priori genere nunc differit Secundus. *Plura diuersa*) Lucianus in libello scribendæ historiæ, Diuersa, inquit, est historicorum ratio scribendi ab oratoribus. historici enim ordinem rei seruant, & materia præparata vtuntur: oratores verò multa inuertunt & fingunt. procemium historicorum, duabus tantùm rebus, attentione & docilitate constare debet, omissa benevolentia, quam in principio orator captat. Hinc Fabius plures historiæ virtutes oratori vitandas præcipit. cùm sit proxima poëtis, & quodammodo carmen solutum, verbisque liberioribus ac remotioribus figuris narrandi tædium euiuet, demum neque contineatur quibus oratio partibus, exordio, narratione, confutatione, confirmatione, peroratione: sed eius lex sit incipere ab initio rerum, & continuam narrationem ad finem vsque perducere, explicando quo consilio, qua ratione gestæ sint. Hinc de perfecto oratore Cicero, Declamatoribus historia finitima est, in qua narratur ornatè & regio sæpe aut pugna describitur: interponuntur etiam conciones & hortationes, & tracta quædam ac fluens expetitur eloquentia, non hæc contracta & acris oratio. De oratore libro secundo; Quis nescit primam esse historiæ legem, ne quid falsi dicere audeat: deinde, ne quid veri celare, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo, ne quæ simultatis? Hæc fundamenta nota sunt omnibus, ipsi autem exædificatio posita est in rebus & in verbis, rerum actio ordinem temporum desiderat, regionum descriptionem, consilia primùm, deinde in

abundè sit alterum efficere. Vndeuicesimo ætatis anno dicere in foro cœpi, & nunc demum, quid præstare debeat orator, adhuc tamen per caliginem video. Quid si huic oneri nouum accesserit? habet quidem oratio & historia multa communia, sed plura diuersa in his ipsis quæ communia videntur. Narrat ille, narrat hæc, sed aliter. huic pleraque

ctus, postea euentus expectantur. Vult etiam de consiliis significari quid scriptor probet, & in rebus gestis declarari: non solùm quid actum, aut dictum sit, sed etiam quæ: & cùm de euentu dicatur, vt causæ explicentur omnes, vel casus, vel sapientiæ, vel temeritatis: omniumque ipsorum: non solùm res gestæ, sed etiam qui fama & nomine excellat: de cuiusque natura atque vita, quæ plerunque ab oratore omittuntur, vel secus tractantur pro commodo suo. Si quis plura desiderat, in quo vtrunque diffetat, legat præcepta dicendi, & Lucianum in eo opusculo, cui titulus est, πῶς δεῖ ἱστορίαν γράφειν. *Illa*) oratio. *Hæc*) historia. *Narrat*) immò ferè consumitur tota in narrando. nam post præfationem rebus conuenientem, & rectè introductam fiet ad narrationem transitus. omne enim sine artificio, si Luciano credimus, reliquum historiæ corpus est longa narratio, quæ tamen narrationis virtutibus ornabitur. *Aliter*) scribitur enim historia ad narrandum, non ad probandum, & inter species narrationum à Fabio numeratur, at quæ oratori conuenit narratio interdum subtrahenda, neque semper procemio substituenda: sed pro conditione causarum mutanda. namque non in hoc reperta est, vt tantùm cognoscat iudex, sed aliquanto magis vt consentiat. neque necesse est narrationem in oratore esse veram, sed verisimilem: in qua aliqua neganda, al qua adiicienda, aliqua mutanda, sicut aliqua etiam tacenda, quæ omnia ab historico respuuntur. *Huic*) historiæ.

Humilia & sordida) Assentiri videtur Secundo Diodorus. Libro, inquit, sexto, Omnia in quibus historia versatur complecti rerum scriptores decet: tum verò maximè quomodo quæque res sigillatim describendæ sint, cura videtur suscipienda. non enim tantummodo hæc notatio particularis diligentiáque priuatis hominibus ad conseruandas augendásque fortunas proficit, verùm historicis etiam plurimum decoris atque ornatus affert. videmus quot Liuius bella obscura, & ad nullum exemplum facientia percenseat: sed illi ita faciendum fuit omnes Rom. res scribere aggresso. neque me præterit Iunium Cordum historicum à Iulio Capitolino reprehendi, quòd multa de voluptatibus domesticis, cæterisque infimis rebus historiæ suæ inseruit: quot seruos vnusquisque principum, & quos amicos habuerit, quot penulas, quótve chlamydas: quorum scientia nulli prosit: si quidem ea deberent in historia poni, quæ aut fugienda sint, aut sequenda: nam leuia prætercunda. Itaque Flauius Vopiscus notat Aurelium Festiuum cum Firmum referret inter crocodilos vnctum crocodillorum adipibus natasse, & elephantũ rexisse, & hippopotamos edidisse, & sedentem struthionibus vectum, ac quasi volitasse: non enim scimus quales mulos Clodius habuerit, aut mulas T. Annius Milo: aut vtrum Thusco equo sederet Catilina an Sardo: vel quali in chlamyde Pompeius vsus fuerit purpura: quorum vitas scribendas Liuius & Sallustius arripuerunt. Dicamus igitur aliud esse vitas, aliud perpetuam historiam quam intendit Secundus, scribere: in illis enim electa dicenda. quam regulam tenaciter obseruasse Tranquil. videmus. sed in omnimoda historia licet interdum vulgaria complecti. *Petita ex medio*) trita, vulgaria, communia. possumus ista etiam referre ad verba. nam autore Luciano, historia coloranda est dictione clara: inde sæpius inuenies apud rerum scriptores de medio petita vocabula: qualia sunt carrus, induratus, castellanus, ferraria, lignatum, aquatum, rebellarum, & similia: existimo tamen de rebus hîc loqui, cum sequuntur mox alia verba. *Illi*) orationi. *Recondita*) cognita paucis, electa: opponuntur enim tritis & vulgaribus. *Splendida*) illustria, cuius contrarium sordida. *Excelsa*) eius antitheton humilia. *Sapius*) interdum ex præcepto Luciani vim eloquentiæ licet ostentare, vbi copia rerum exigit: laudare tamen & vituperare parce. *Hæc*) historiam. *Ossa*) nudæ res. *Musculi*) à cor-

humilia & sordida, & ex medio petita: illi omnia recondita, splendida, excelsa, conueniunt. Hanc sapius ossa, musculi, nerui: illam

y corpore ad historiam hæc commodè transtata. sunt autem musculi ex neruis & cartilagine condensati, quibus robur ostenditur sicut neruis. Licet igitur historico vires ostendere. quod Quintilianus permittit in declamationibus, quibus similis est historia, Ostendenda, inquit, ossa & nerui controuersiæ ac declamationis: ac oratori secus faciendum. nam vires dissimulandæ, & illius præcipuum artificium cùm ex ante loquatur, ne ars vlla videatur.

Teri) pulpæ. M. Tullius succum orationis appellat, vt apud Terentium in Phormione, culpam vt Antipho in se admiserit: nam bono ornatu addidit in se, cùm & sine hoc planum videri possit. Tacitus, inquit, Oratio sicut corpus hominis esse debet, ea demum pulchra est, in qua non eminent venæ, nec ossa numerantur: sed temperatus & bonus sanguis implet membra & exurgit toris, ipsos quoque neruos robur tegit, & decor commendat. *Iubæ*) exultantia & decor orationis per iubas monstratur, sicut per toros plenitudo & vbertas, quanquam Fabius monet orationi non debere inesse athletarum toros, sed militum lacertos: nec versicolorem illam, quã Demetrius Phalereus dicebatur vti, vestem bene ad forensem pulcherem facere. Verùm aliud est posteritati consulere, aliud vtilitati præsenti. [In alia lectione fuit tubæ, id est eminentiæ.] *Hæc*) historia. *Vi*) impetu & concitata oratione. nam M. Tullius Xenophontem notat tanquam dulciorem & minus vehementem quàm historico conueniat. in Tacito verò vis, amaritudo, instantia ex professo apparet. Scio tamen vim conuenire oratori, modò ne transeat in violentiam. In hoc autem eloquentiæ vis, vt iudicem non in id tantum compellat, in quod ipsa rei natura ducetur, sed antiqui non est, aut maiorem quam est faciat affectum. omnis vis consistit in augendo minuendóve. *Amaritudine*) libere narrando vitia, & crimina ac infortunia. *Instantia*) rerum frequentia, breuitate: quam Secundus in Satu nino commendat. qualis Thucydidis & Taciti., vt verborum prope numerum sententiarum numero sequantur. nam vterque historiæ grauissimus autor. *Illa*) oratio. *Tractu*) amplificatione: cùm inter alias oratoris virtutes hæc non minima sit parua augere, magna minuere, & immo-

tori quidam & quasi iubæ decent. Hæc vel maximè vi, amaritudine, instantia: illa tractu & suauitate, atque etiam dulcedine placet. Postremò alia verba, alius sonus, alia constructio. Nam plurimum refert, vt Thucydides

rari diutius vbi opus sit, vt melius animis auditorum infigatur. Cicero tamen de oratore iubet in historia genus orationis fusum atque tractum, & cum lenitate quadam æquabiliter profluens sine illa iudiciali asperitate, & forensibus aculeis sententiarum prosequendum esse, & alibi historiam leni æquabilique tractu distinguendam existimat. & Fabius in Herodoto omnia leniter fluere. tum ipsam linguam habere iucunditatem vt lacentes in numeros complexa esse videatur. *Suauitate & dulcedine*) quibus alliciat animum auditorum: nam huic soli intendit orator, quoquo modo iudices mouere, non veritatem explicare: vnde sæpe dulcibus & suauibus eos fallit, neque respicit si in futurum sit obnoxius reprehensioni quod falsa dixerit: sed si persuasibilia & fidem facientia. Iam prædiximus differentiam suauis & dulcis. *Alia verba*) diuersa sunt quædam historicorum verba ab oratore. nam illis peculiare est dicere, palare, facere impressionem, canere receptui, centuriare, lapidare, castrametari, expedire aciem, antesignanos, vicanos, classiarios, suppetias, & alia multa quibus orator nunquam nisi per translationem vtitur. *Sonus*) historico præterquam in concionibus vnus & perpetuus debet esse sonus oratori secus: nam si lugubria tractat verbis & voce querula, si læta lætis, si grauia grauibus vtetur, & exornationibus ac clausulis ad rem accommodatis: in concionibus similiter cadentia & antitheta plurimum faciunt: in iudiciis parum admodum lenia omnia & profluentia, apud historicum acria, &

aculeata apud oratorem. Ad hæc historia non tam finitimos numeros, quàm obicem quandam contexúmque desiderat, cùm omnia eius membra connexa sint, & quoniam lubrica est ac fluit, vt homines manibus inuicem apprehensis gradum firmant, continent & continentur. quare diuersam verborum constructionem historiæ ab oratione dicit Secundus, & Lucianus autor historiæ stylum non debere esse hiantem & asperum, neque rhythmo diffluëtem. illud enim culpabile, alterum audientibus iniucundum: monétque vehementem acrimoniam, & ambitu crebram ac perplexam argumentis dictionem, non conuenire historico, sed dispositam & ordinatam. fit autem clara & ciuilis, quæ possit insigniter declarare subiectum. signum historici laudabilis, primùm lucidè & splendidè rem tractare non abstrusis, & extra calcatam viam nominibus, neque forensibus & cauponariis. sed vt vulgus intelligat, eruditi laudent, modestus sit in compositione nominum.

Κτῆμα sit, an ἀγώνισμα) [possessio sit an concertatio.] Hæc est sana lectio, quam in omnibus, quos vidimus codicibus mancam & inuersam restituimus in integrum sumptam ex procœmio Thucydidis κτῆμα μᾶλλον ἐς ἀεὶ ἢ ἐς τὸ παραχρῆμα ἀγώνισμα, id est, monumentum potius in perpetuum quàm ad præsens tempus pugna. Hæc repetit ad verbum Lucianus in præceptis scribendæ historiæ. Et Fabius Quintilianus libro decimo sic transtulit, Totum historiæ opus non ad inuitum rei pugnámque præsentem, sed ad memoriam posteritatis & ingenij famam componitur. vnde Lucianus in fine eiusdem opusculi, Memento, inquit, non ad præsens, vt qui nunc sunt, te laudent, te honorent: sed æternitatem respiciendo, historiam sic conscribe, vt à posteris præmium laboris expectes: dicántque, profectò vir ille dicendi libertate præditus erat. nihil in eo adulatorium est, neque seruile: sed in omnibus veritas, κτῆμα ἐς ἀεί, vt sit perpetua possessio, non composita ostentationi, sed fieri veritatique. [*Agona*] scribit Cicero ad Atticum à Græcis appellari contentionis studium.] *Quorum alterum*) oratio scilicet exigit, vt sit momentanea oblectatio & concertatio auditoribus grata. *Alterum*) historia exigit, vt posteris placeat, [si legis historia est. interpretaberis vt sit perpetua possessio. M. Tullius de legibus quod Plin. orationi tribuit, id poëticæ dat, Intelligo, inquit, alias in hist. leges seruandas, alias in poëmate: quòd in illa ad veritatem referantur, in hac ad delectationem pleraque.]; *Duo*) orationem & historiam. *Maxima*) maximi ponderis, constantia ex multis maximisque, & ideo in quibusdam diuersa. *Confundam*) componam, eodem tempore perturbem. Colluuione, commixtura, confusione. colluuies propriè est permixta immundicies ex confluuio alicuius rei: quare dixit quasi. *Ibi*) in oratione. *Faciam*) conuenientia historico. *Veniam aduocandi peto*) scripturus historiam quietem ab actione causarum petit (ne à forensibus verbis recedam) docet [veniam &] aduocandi dictionem fuisse verbum causidicorum, & in foro vsitatum [ex verbis M. Tullij pro Archia cognoscimus, aliud fuisse genus dicendi in iudiciis, aliud in forensi sermone. in peruetusto exemplari pro forensibus est meis, id est forensibus. ad idem Lucianus etiam de componenda historia inquit, Historicus non abstrusis verbis,

ait, κτῆμα sit, an ἀγώνισμα, quorum alterum oratio, alterum historia est. His ex causis non adducor, vt duo dissimilia, & hoc ipso diuersa, quòd maxima, confundam, misceámque: ne ita quasi colluuione turbatus, ibi faciam, quòd hîc debeo. Ideóque interim veniam (ne à forensibus verbis recedam,) aduocandi peto. Tu tamen iam nunc cogita, qua potissimùm tempora aggrediamur. Vetera & scripta aliis, parata inquisitio, sed onerosa collatio, intacta & noua, graues offensæ, leuis gratia. Nam præterij quòd

nec ex-

nec extrà calcatam viam, neque forensibus ac cauponariis vtetur.] *Qua tempora*) quorum temporum historias scribendas aggrediamur. *Vetera*) veterum historiæ. *Scripta alia*) mandata monumentis literarum ab aliis sunt. *Parata inquisitio*) materia & inuentio facilis ac in promptu, vtpote iam tractata. *Onerosa collatio*) difficilis comparatio, quia oportet superare scribendo summos viros, qui prius illa tractarunt. *Intacta*) tempora non descripta ab vllo, qualia erant Vespasianorum, Neruæ, & Traiani: nondum enim Tacitus & Tranquillus suas historias conscripserant, cùm hæc destinaret Secundus. *Graues offensa*) sunt futuræ molestæ inimicitiæ scripturo. arduum videtur, refert Sallustius, res gestas, scribere, primum quòd facta dictis exæquanda sunt: deinde quia plerique delicta, quæ reprehenderis, maleuolentia & inuidia dicta putant. *Leuis gratia*) parua laus est describere noua. *Propterea quòd*) quia hoc nos deterrere potest à scribendo noua, [an potius placet, nam præterij quod dicendum in primis erat.]

In tantis vitiis) quibus versamur nostris temporibus: nam tunc omne in præcipiti vitium steterat, si Iunenali credimus. potuit tamen respexisse mala Domitiani tempora. *Parcus*) diceris fuisse ab his qui laudantur. [*Quamuis illud*] Quod laudaueris *Malè*) quod culpaueris.] *Fide*) veritate, in qua tota versatur historia. *Satis animi*) maximè autem & ante omnia historicus liber sit mente, neque pertimescat aliquem, neque speret aliquid: alioquin similis erit malis iudicibus ad gratiam, aut inimicitiam iudicantibus. *Præstruat*) præparet. [*Tam*) alij legunt iam] *Ratio*) causa iusta.

in tantis vitiis hominum plura culpanda sunt, quàm laudanda: tum si laudaueris, parcus: si culpaueris, nimius fuisse dicaris: quamuis illud plenissimè, hoc restrictissimè feceris. Sed hæc me non retardant: est enim mihi pro fide satis animi. Illud peto præstruas, ad quod hortaris, eligásque materiam, ne mihi iam scribere parato, alia rursus cunctationis & moræ iusta ratio nascatur. Vale.

C. PLINIVS SATVRNINO SVO S.

VARIE). Dolet Iulium Valentem grauiter iacere, sed molestius fere quòd suitus decesserit. *Afferrent*) si alicui fuisset ambiguum, afficere esse affectus mouere tam lætos quàm tristes, hic omnino tollitur dubium. *Nihil esse in vrbe*) occurrit his quæ dici poterant à Saturnino. *Propterea quòd*) quia sic in præcedenti epistola vsus est [& M. Tullius in epistolis. Propterea quòd dies magna ex parte consumptus est. Sic in oratione ad equites Romanos.] *Recitaturus*) te. nam scripsit Saturninus orationes, historias, hendecasyllabos. *Vtilitatibus æstimetur*) repetemus quid vtile sit Iulio.

VARIE me affecerunt literæ tuæ: nam partim lætæ, partim tristitiæ continebant. Lætæ, quòd te in vrbe teneri nunciabant. Nollem, inquis: sed ego volo, propterea quòd recitaturus statim, vt venissem, pollicebantur. Ago gratias, quòd expector. Triste illud, quòd Iulius Valens grauiter iacet: quanquam ne hoc quidem triste, si illius vtilitatibus æstimetur, cuius

Interest) expedit. *Maturissimè*) quamprimùm & oportune. *Inexplicabili*) incurabili. *Liberari*) morte. *Iulius Auitus*) alius à Iunio Auito, cuius interitum lib. vij. lugubriter dolet: [æstimetur tristitia cum vtilitatibus illius.] *Nihil ista*) dicet aliquis. *Hæc*) eius necessarios. *Iam*) præterea. *Ind. lu*) iudicij sucutæ virtutis. *Summa*) summam laudem & dignitatem. *Si maturuissent*) si vixisset diutius, [in pontificio codice, cuius copiam nobis fecit Philippus Beroaldus, est ista lectio. maxima consecuturus. amabam virtutes eius maturitatéque] *Quæ*) quanto. *Sine fructu posteritatis*) quia nullam vtilitatem capient posteri ex studio illius immaturo. *Nulla*) non quælibet etiam parua, quanto magis maxima.

interest quammaturissimè inexplicabili morbo liberari. Illud planè non triste solùm, verumetiam luctuosum, quòd Iulius Auitus decessit, dum ex quæstura redit. Decessit autem in naui procul à fratre amantissimo, procul à matre, à sororibus. Nihil ista ad mortuum pertinent, sed pertinuerunt, quum moreretur. Pertinent ad hos qui supersunt. Iam quidem in flore primo tantæ indolis iuuenis extinctus est, summa consecuturus, si virtutes eius maturuissent. quo ille studiorum amore flagrabat? quantum legit? quantum etiam scripsit? quæ nunc omnia cum ipso sine fructu posteritatis abierunt. Sed quid ego indulgeo dolori? cui si frenos remittas, nulla materia non maxima est. Finem epistolæ faciam, vt facere possim etiam lachrymis, quas epistola expressit. Vale.

C. PLINIVS ANTONINO SVO S.

QVM) Iambos Antonini tantam admiratur, vt sibi inimitabiles neget: & hortatur ad similes identidem emittendos. *Æmulor*) vt transferam in Latinum, cùm ille Græcè scripserit. *Experior*) cum nequeam cõsequi illorum dignitatem. *Absolutam*) perfectam. *In primis fingunt*) deficiunt ab exemplari. *Effingunt*) transcribunt, depingunt. *Archetypo*) à prima positura, quales sunt tui versus Græci. *Labor*) inferior sum, [aut, quod non improbo, archetypo labore. à cuius primum elaboratis carminibus: vel magis, vt est in antiquo exemplari, ab hoc archetypo labore & decido. nitor scilicet æquare maiestatem tuorum carminum, sed frustrà.] *Concupiscant*) quia optima. *Possint imitari*) propter summam illorum excellentiam.

QVM *versus tuos æmulor, tum maximè, quàm sint boni, experior. Vt enim pictores pulchram, absolutámque faciem rarò, nisi in primis effingunt: ita ego ab hoc archetypo labore & decido. Quò magis hortor, vt quamplurima proferas, quæ imitari omnes concupiscant, nemo aut paucissimi possint.* Vale.

C. PLI-

C. PLINIVS TRANQVILLO SVO S.

LIBERA) Secũdus hendecasyllabos poll c tus fuer t amicis Trãquillum emissurum quędam: quos cum diutius is contin ret, & amici in dies promissa repeterent, eundem monet vt publicet: sin minus, comminatur in illum v rsus conuitiosos. *Libera fidem*) præsta quod pollicitus sunt de te. *Communibus*) mutuis, nostris. *Appellantur*) expetuntur, vocantur tanquam debita. Seneca de beneficiis, Nec auarus exactor ad horam & diem debitorem appellat. Interdum salutare significat, vt apud Apuleium appellata Byrrhena. Appellare interdum prouocare, à quo appellatio prouocatio: vt ff. ix. titulo de appellationibus: à grammaticis insuper pronomine sumitur [*Cogunt formulam accipere*) Aliàs, cogantur ad exhibendum formulam. [*Exhibendum*) Vlp. Exhibere est in publicum producere, videndi, tangendique hominis facultatem præbere. proprè autem exhibere est extra secretum habere. est ergo sensus, ne actione dictata cogantur exhibere se.] *Formulam*) libellum, modum, & formam procedendi post litem contestatam. Tranquill. in Claudio, Et iis qui apud priuatos iudices plus petendo formula excidissent restituit actiones. Fabius, Neque ignoro multa transferri, cum in omnibus ferè causis, in quibus cecidisse quis formula dicitur: hæ sint quæstiones, an huic, an cum hoc, an hac lege, an apud hunc, an hoc tempore liceat agere: aliàs pro regula] Idem libro tertio. Priuata quoque iudicia sæpe vnum iudicem habere multis & diuersis formulis solent. Plin. lib. ix. Et damnari dati formula ex edicto condemnatum. M Tullius secundo de Oratore, Hæc enim in ludo causarum ferè formula, [& tertio Officiorum, Formula quædam constituenda est.] Petronius Arbiter, tabulas fœderis signatas ex formula asserit. Frontinus in præfatione de aquæductibus pariter pro regula & norma & Varro in agricultura pro exemplari. quod etiam nunc sequuntur notarij in stipulando. In stipulatione ouium prisca, inquit, formula, stipulatur emptor. Columella & Palladius formas & formulas caseorum tradiderunt. *Hæsitator*) cunctabundus, secundum Horatij præceptum, qui iubet ne præcipitetur editio. *Tuo si tamen*) Satietatem importat ô si, sicut ô he. ô si tamen in vetustis exemplaribus Secundi legitur, si tamen absque interpositione ô si. *Rumpe moras*) ede tua scripta. *Blanditiis*) conueniunt enim hendecasyllabi rebus lætis. *Scazontes*) iambi: sed quia legem Iambi non seruant, meritò scazontes, id est claudicantes, dicuntur sic Ausonius appellauit, ἀπὸ τοῦ σκάζω, id est claudico. Diomedes, Qui in vltima, inquit, oratiuncula vel syllaba fraudantur, vel tempore deficiunt, Græcè scazontes vocantur. Ephæstion Græcus, quem in multis sequitur idem Diomedes, Iambus ait claudus notandus in fine: quem alij Hipponactem, alij Ananium excogitasse ferunt. in hoc differt à recto Iambo: nam hic iambum vel pyrrhichium finalem suscipit indifferenter, ille verò spondeum vel trocheum: & hic quidem in penultima dissyllabos iambos & spondeos suscipit, & trissyllabos dactylum, tribrachum, anapæstum. claudus verò non admittit trissyllabos vltimos pedes, sed maximè iambum: quando &c

LIBERA tandem hendecasyllaborum meorum fidem, qui scripta tua communibus amicis spoponderunt, appellantur quotidie & flagitantur: ac iam periculum est, ne cogantur ad exhibendum formulam accipere. Sum & ipse in edendo hæsitator: tu tamen meam quoque cunctationem tarditatémque vicisti. Proinde aut rumpe iam moras, aut caue ne eosdem illos libellos, quos tibi hendecasyllabi nostri blanditiis elicere non possunt, cõnicio scazontes

ad decorum: interdum ſpondeum, quando exaſperatur. Scazonta Marquitur.

Extorqueant) per vim cogant edere. *Splendeſcit*) elucet, emendatur. *Lima*) correctione. *Atteritur*) abſumitur. obſcuratur. nam emendatio finem habet. ſunt enim qui ad omnia ſcripta tanquam vitioſa redeant, & quaſi nihil fas ſit rectum eſſe quod primum eſt, melius exiſtiment quicquid eſt aliud, idq; faciant quoties librum in manibus reſumpſerunt, ſimiles medicis integra reſecantibus. accedit itaque vt cicatricoſa ſint, & exanguia, & cura peiora. ſit ergo aliquando quod placeat, aut certè quod ſufficiat, vt opus poliat lima, non exterat. *Titulum tuum*) inſcriptionē tui nominis in principio voluminis. *Vanire*) exponi vænalia apud bibliopolas. *Volumina*) Suida teſte ſcripſit Tranquill. de Græcorum luſibus librum vnum, de Romanorum ſpectaculis & certaminibus duos, de anno Romano vnum, de ſignis quæ in libris reperiuntur, vnum, de Rep. Cic. vnum, vbi contradicit Didymo: de nominibus propriis, & ſpeciebus veſtimentorum, acaliorum quibus induimur: de dictionibus ominoſis, & maledicis, & vnde vnaquæque dicta: de Roma, & eius inſtitutis, ac moribus libros duos, cognationem Cæſarum continentes, & vitas, & ſucceſſiones eorum à Iulio vſque ad Domit. libros octo. ſeriem virorum Romanorum illuſtrium, nos opinamur eſſe libellum, qui nunc de claris rhetoribus, & grammaticis circumfertur, de prætoribus vnum: cuius, ſicut de poëtis & triumphis, Priſcianus meminit, & Ser. de vitis corporalibus. reliquos libros, qui eiuſdem Tranquill. creduntur, ſponte omittimus. *Nobis*) noſtris opuſculis.

extorqueant. Perfectum opus, abſolutúmque eſt, nec iam ſplendeſcit lima, ſed atteritur. Patere me videre titulum tuum, patere audire, deſcribi, legi, vanire volumina Tranquilli mei. Æquum eſt, nos in amore tam mutuo eandem percipere ex te voluptatem, qua tu perfrueris ex nobis. Vale.

C. PLINIVS FABATO PROSOCERO SVO S.

ACCEPI literas tuas, ex quibus cognoui ſpecioſiſſimam te porticum ſub tuo filiique tui nomine dedicaſſe, ſequenti die inportarum ornatum pecuniam promiſiſſe, vt initium nouæ liberalitatis eſſet conſummatio prioris. Gaudeo primùm tua gloria, cuius ad me pars aliqua pro neceſſitudine noſtra redundat: deinde quòd memoriam Soceri mei pulcherrimis operibus video proferri. Poſtremò quod patria noſtra floreſcit, quam mihi à qua-

(*ACCEPI*) Quia Fabatus Proſocer porticum extruxerat, & in ornatum portarum pecuniam promiſerat: ideo Secundus munificentiam illius commendat, incitátque. *Filij*) ſoceri Secundi: nam eius filiam duxerat: verum cùm hæc ſcriberet, iam vita functus erat. *Dedicaſſe*) obſequio dediſſe: inſcripſiſſe tiulo tuo, & filij. *Portarum*) municipij Comi. porta vrbis proprie dicitur ab importando & exportando. *Conſummatio*) finis. ſenſus eſt vt finita priore liberalitate extruendæ porticus: ſtatim ſine intermiſſione initium à promiſſione pecuniæ ad ornandas portas ſumeres. quod erat

erat secundæ liberalitatis principium. *Necessitudine*) sanguinis conjunctione. *Excoli*) exornari. *Illum*) liberalem. *Tempus*) vitam. *Liquet*) constat. *Peracto*) opere. *Maximè*) laudabiliter. *Stare*) remorari, finem habere. Nazarius: tam certè quiescere virtuti integrum non est. *Vsus*) consuetudo. *cerimei*) & filij tui. *Patria*) Comum. *Floresci*) illustratur ædificiis publicis.

cunque excoli iucundum, à te verò latissimum est. Quod superest, deos precor, vt animū istum tibi, animo isti tempus quàm longissimum tribuant. Nam liquet mihi futurum, vt peracto, quod proximè promisisti, inchoes aliud. Nescit enim semel incitata liberalitas stare, cuius pulchritudinem vsus ipse commendat. Vale.

C. PLINIVS SCAVRO SVO S.

RECITATVRVS orationculam, *quam publicare cogito, aduocaui aliquos, vt vererer paucos, vt verum audirem. Nam mihi duplex ratio recitandi: vna, vt solicitudine incendar: altera, vt admonear, si quid fortè me, vt meum fallit. tuli quod petebam: inueni, qui mihi copiam consilij sui facerent. Ipse præterea quædam emendanda annotaui. Emendaui librum, quem misi tibi. Materiam ex titulo cognoscēs, cætera liber explicabit: quem iam nunc oportet ibi consuescere, vt sine præfatione intelligatur. Tu velim, quid de vniuerso, quid de partibus sentias, scribas mihi. Ero enim vel cautior in continendo, vel constantior in edendo, si huc vel illuc autoritas tua accesserit.* Vale.

Recitaturus) orationē quam apud municipes suos habuerat, paucis amicis recitatā iudicio Scauri subdit. Colligimus ex libro sexto Attilium Scaurum amicitia Secundo coniunctum, & Gellio tradente, de Cassilij erroribus plura composuisse. Terentium Scaurum grammaticum in primis nobilissimum tēporibus Adriani, cuius filium eiusdem cognomenti grammaticum Latinum, refert Capitolinus auditum à Vero Imperatore. Seneca tamen libro primo suasoriarum asserit in Scauro Mamerco Scaurorum familiam extinctam. *Publicare*) in publicum mittere. *Vererer*) quia timor est emendator optimus. *Verum*) iudicium illorum, an bona, an mala esset. *Hic*) hanc orationem. Legitur etiam mihi, & tunc sensus expositus. *Solicitudine accendar*) intendam animum, cùm sim solicitus ne amici malè de meis iudicent scriptis: nam securitas facit hominem negligentem. *Vt meum*) quia nostra solemus amare, & vnusquisque suæ inuentioni fauet, meliusque de alienis, quàm de suis iudicat. In secunda lectione fuit vt mecum id est per me ipsum, & sine alieno iudicio: longè tamen melior, vt meum. *Tuli*) consecutus sum. *Consilij sui*) quid sentirent de meis scriptis. *Ipse*) nam iam dixit in recitatione perspicere lectorem quod quisque

sentiat ex vultu, oculis, nutu, manu, murmure, silentio: & ideo multa commutare, præterire. *Consuescere*) in consuetudinem habere. *Hui*) vt eadem. *Illuc*) vt supprimam.

C. PLINIVS VALERIANO SVO S.

ET tu) Notum argumentum præcedēte iam epistola ad Valerianum, qua illū incitauerat audire quid futurum esset de accusatione Thusilli Nominati: quo aduocato vsi fuerant Vicentini contra Solertem. *Promisi*) iocatus fuerat cum eo, dicens quamdiu nunc oportet, quàm blandè rogęs, vt reliqua cognoscas, non promiserat se scripturum nisi hac conditione vt rogaret. *Postulatio*) accusatio. *Inductus*) admissus in Senatum. *Legati*) quos cum de aduocatione sua tutari deberet, deseruerat. *Presserunt*) acriter accusarunt. *Subleuarunt*) adiuuarunt, excusarunt. *Summa*) compendium hoc fuit. *Aduocatione*) pro Vicent. *Desendisse*) in curiam venisse. *Desiderio*) voto. *Senatoris*) Solertis, qui ius ingrediendi Senatum & sententiam dicendi habebat. *Nundinis*) quas instituere in agris suis procurabat. *Gloria*) alcibi tur etiam gratia. siquis gratiosior esset Senatui, an Solers, an Vicentini. *Repugnaret*) contradiceret. *Proximè*) statim. *Inuidiam*) maleuolentiam. *Prius*) in principio defensionis suæ. *Paucis*) à quibusdam Senatoribus. *Acclamatum*) approbatum, laudatum. [*Exeunti*) egredienti, digressionibus vtenti. Clarior lectio est, deinde, sed quia illam inuenio in codice antiquo, facit vt potior videri possit] *Subiunxit preces*) cœpit vti deprecatione, quæ in Senatu & apud principem locum habet. *Deprecari*) veniam precibus petere. *Afranij Dextri*) cum Dextro habuisse amicitiam Mart. vij. testatur; hic postea in Consulatu suo incertum, sua, an suorum manu, scelere an obsequio peremptus est. id quod Plin. l. j refert. & Spartianus Seuerum Imperatorem vrbi præfecisse Domitium Dextrum, & Cassio Dextro rescripsisse diuum Pium. Vlp. ff. xl. *Summa*) sum.

ET tu rogas, & ego promisi, si rogasses, scripturū me tibi quē habuisset euentum postulatio Nepotis circa Thuscillū Nominatū. Inductus est Nominatus, egit ipse pro se nullo accusante. Etenim legati Vicentinorum non modò non presserunt eum, verumetiam subleuauerunt. Summa defensionis, non fidem sibi in aduocatione, sed constantiam defuisse: descendisse vt acturum, atque etiam in curia visum: deinde sermonibus amicorum perterritum, recessisse. monitum enim ne desiderio Senatoris non iam quasi de nundinis, sed quasi de gratia, fama, dignitate certantis tam pertinaciter, præsertim in Senatu repugnaret: alioqui maiorem inuidiam, quàm proximè passurus erat. Sanè prius tamen à paucis acclamatum exeunti subiunxit preces, multumq; lachrymarum: quinetiam tota actione homo in dicendo exercitatus operam dedit, vt deprecari magis (id enim & fauorabilius & tutius) quam defendi videretur. Absolutus est sententia designati consulis Afranij Dextri: cuius hæc summa, Melius quidem Nominatum fuisse facturum, si causam Vicentinorum eodem animo quo

Perin-

Pertulisset) executus fuisset. *Conuinceretur*) probaretur. *Quod acceperat*) primo sex millia nummùm, deinde mille denarios, [*Praeter Flauium Aprum*) Flauios multos nominat Tacitus. Apri grammatici Antonini Philosophi mentio fit per Iulium Capitolinum: item Apri Trib mil per Spartianum, vt præteream quos Matt. suo sale aspergit.] alij legunt, *praeter quam Licinius*) Licinius Nepos prætor, à quo postulatus fuerat Thuscillus.] *Interdicendum ei aduocationibus*) prohibendum ab officio aduocandi: nam Iurisconsulti scribunt, esse genus pœnæ iuris studiosis interdicere aduocatione & foro. Monendum tamen interdicere foro, plus esse quam aduocationibus interdicere: si quidem huic omnimodo forensibus negotiis accommodare se non permitteret. ff. xlviij. Vlpianus titulo de pœnis. *Transisset*) in sententiam suam. *Auctoritate*) quia prætor erat. *Sententia sua. Prolata lege de Senatu habend.*) Cn. Pompeius Cõsulatum primò cum M. Crasso initurus, quoniam per militiæ tempora Senatus habendi consulendique rerum humanarum expers fuit, M. Varronem rogauit, vti commentarium introductorium faceret, ex quo disceret, quid facere dicereque deberet, cùm Senatum consuleret: sed is liber adhuc viuente Varrone interciderit: vnde multa ad eam rem pertinentia in literis ad Oppianum docuit. primùm qui fuerint, per quos more maiorum Senatus haberi soleret, Dictatorem scilicet, Consules, Prætores, Tribunos pleb. Interregem, præfectum vrbi. Igitur qui Senatum haberet, poterat iure iurando Senatores adigere quicquid censuissent è Rep. censuisse. vnde Licinius Prætor cùm Senatum habuisset, iure coëgit Dexterum iurare quicquid cõsuerat è Rep. censuisse. *Prolata lege*) non nunc primùm propositæ, sed allegata, & in rem suam producta. *E Rep. fuisse*) vtile & expediens rei. Fab. libro duodecimo. Ad hoc nemo dubitabit, quin si nocentes mutari in bonam mentem aliquo modo possint, sicuti posse interdum conceditur, sanos esse eos magis è Rep. quàm puniri. *Legitima*) secundum legem. *Quibusdam*) Senatoribus. *Reclamatum*) cum clamore contradictum. *Ambitionem*) quòd Thuscillus ambiret Afranium Dextrum priusquam ingrederetur Senatum, & ideo pro illo censuisset. *Nigrinus*,) hic inter optimates postea tantum potuit apud Adrianum vt sibimet successorem Imperator destinasset, nisi insidias cum multis sacrificanti parasset quare Fauentiæ iure sicitur inuito Adriano, vt ipse in vita sua dixit. quod videtur credibile. nam Cesonium Commodum Nigrini generum Adrianus adoptauit, autores sunt Spartianus, & Dion. Traiani autem & Secundi epistolæ testantur Auidium Nigrinum gessisse Proconsulatum sub Domitiano. *Libellum*) quam supplicationem vulgò dicunt. *Grauem*,) res graues & magnas continentem. *Vanire aduocationes*:) causas agi pretio, & aduocatos pecunia doci. Fabius laudat

suscepérat, pertulisset: quia tamen in hoc genus culpæ non fraude incidisset, nihilq; dignum animaduersione admisisse cõuinceretur, liberãdum it aut Vicentinis, quod acceperat, redderet. Assenserũt omnes præter Flauiũ Aprum. Is interdicendũ ei aduocationibus in quinquenniũ censuit: & quãuis neminẽ autoritate traxisset, constanter in sententia mansit: quinetiã Dextrũ, qui primũ diuersum cẽsuerat, prolata lege de Senatu habendo, iurare coëgit è Rep. esse, quod censuisset: cui quãquã legitimæ postulationi, à quibusdã reclamatum est: exprobrare enim censenti ambitionẽ videbatur. Sed priusquam sententiæ dicerẽtur, Nigrinus, Tribunus plebis, recitauit libellum disertum & grauem, quo questus est vanire aduocationes, vanire ẽt preuaricationes: in lites coiri: & gloriæ loco poni, ex spo-

ra, neque finita transigit: qui verò paciscitur donationis causa, rem certam & indubitatam liberalitate remittit, & pacis nomen à pactione deductum est.

Dono, munere) donum ad breuissimum tempus, munus ad multos dies. Secundum iurisconsultum munus tribus modis dicitur: vno donum: & inde munera dici dari mittive. Altero onus, quod cùm remittitur, vacationem militiæ muneríque præstat. vnde immunitatem appellari. Tertio officium, vnde munera militaria & quosdam milites munificos vocari. Paulus de verborum significatione, inter donum & munus hoc interest quod inter genus & speciem nam genus esse donum Labeo ait: vel à dando vel à donando dictum: munus speciem. nam munus esse donum cum causa, vt puta nuptiarum, nuptiarum. Martianus ibidem, Dona propriè sunt, quæ nulla necessitate iuris officióve, sed sponte præstantur quæ si non præstentur, nulla reprehensio est: & si præstentur plerunque laus inest: sed in hoc ventum est, vt non quodcunque munus, idem donum accipiatur: at quod donum fuerit, id munus rectè dicatur. Non facit hic Donati & Seruij opinio tradentium, donum esse quod datur diis, munus quod datur hominibus, neque magis Agretij, donum dantis esse, munus accipientis. Exvebis Taciti lib. xvij. colligi potest quòd donamus nostra, largimur aliena. *Xenia*) amicorum donis, quæ mittebantur amicis, & ab amicis, ab Vlpiano ff. primo monstrantur esse, quæ victus quotidiani causa mittuntur: munera, quæ in longius producuntur: eorum plurima Martialis libro primo distichorum enumerat. Vitruuius libro sexto, Græci hospitibus postero die mittebant pullos, ouà, olera, poma, reliquáque res agrestes. ideo pistores ea quæ mittebantur picturis imitantes xenia appellarunt. ξένος enim amicus & hospes. Suidas tantum interpretatur xenium donum ab amicis datum, ξένιον, inquit, δῶρον φίλοις δεδόμενον. Apuleius secundo sua fasini Mittit mihi Byrrhena xeniola, porcum optimum, & quinque gallinulas, & vinj cadum in ætate precioſi. Appianus in rebus Libycis: Phánea à Senatu xeniis condonatus plurimis, purpurea veste & fibula aurea, equo phaleris aureis ornato, & insignibus pariter armis, ad hæc argenti drachmas decem mille, & minas centum argenti contulit: Xenius autem præfectus hospitij & Iupiter Xenius, id est quod præsit hospitibus. [*Iubenda*) quæ possunt iuberi ne fiant. non displiceat prohibenda, quod in vno tantùm exemplari legere memini: quòd si leges pudenda, videtur opponi illi verbo inhonesta.] *Permiseris*) indulseris. *Immo*) correctio. *Propositi*) noluisse pro patrocinio aliquid accipere. *Necessitate*) lege cogente. *Diuinum*) non tam ex stirpe deorum, & immaculatum, quàm vatem, & hoc præuidentem. *Occursum*) lege prouisum. *Per ludum accepium*) ioci causa, quod pro ludo accipitur: sic enim mecum iocantur amici, cùm norint me à rapinis abstinentissimum, & integrum [ad idem rendit si leges per ludum ac iocum dictitant.]

dono, munere, verumetiam xeniis semper abstinui. Oportet quidem, quæ sunt inhonesta, non quasi illicita, sed quasi pudenda vitare: Iucundum tamen si prohiberi publicè videas, quod nunquam tibi ipse permiseris. Erit fortasse, immò non dubiè, huius propositi mei & minor laus, & obscurior fama, cùm omnes ex necessitate facient, quod ego sponte faciebam. Interim fruor voluptate, cùm aliis diuinum me, alij meis rapinis, meæ auaritiæ occursum, per ludum ac iocum dictitant. Valc.

C. PLINIVS PONTIO SVO S.

SECESSERAM in municipium, cùm mihi nunciatum est, Cornutum Tertullum accepisse Æmiliæ viæ curam. Exprimere non possum, quanto sim gaudio affectus, & ipsius & meo nomine. Ipsius, quòd sit licet, sicut est, ab omni ambitione longè remotus, debet tamen ei iucundus esse honor vltrò datus. Meo, quòd aliquanto magis me delectat, mandatum mihi officium, postquam par Cornuto datum video. neque enim augeri dignitate, quàm æquari bonis gratius. Cornuto autem quid melius? quid sanctius? quid in omni genere laudis ad exemplar antiquitatis expressius? quod mihi cognitum est non fama, qua

(*SECESSERAM*) Lætatur cuiã viæ Æmiliæ demandatam Cornuto Tertullo amicissimo & optimo viro: cum quo præfecturam ærarij deinde Consulatum gesserat: nec minus exultat temporum fœlicitate, qua boni dignitates consequantur: demum enarrat quibuscum fuisset in municipio suo, cùm intellexit hanc nouam dignitatem Tertullo traditam. Ad Pontium alibi scribit Secundus, & fatetur eius nomine munera accepisse. Sceuino Pontio nobili adolescentulo ab Othone redditum locum senatorium testatur Cornelius Tacitus. Pontio Proconsuli rescripsit diuus Pius, autor Vlpian. ff.xlviij. titulo de accusationibus: & ff.xxxiij. legitur Imperatorem Seuerum rescripsisse Pontio Luciano. *Secessseram*) Roma discesseram relictis vrbicis negociis, gratia quietis, & selaxandi animi. *Municipium*) Comum. *Curam*) præfecturam quam primum instituisse Augustum refert Tranquillus, sed Pomponius de origine iuris innuit hunc magistratum vetustiorem fuisse, cùm inquit, Constituti sunt & Quatuoruiri, qui curam viarum agerent. *Via Æmilia*) Æmilius Scaurus, qui subegit Ligures, viam à Placentia, vt Flamminiæ committeret, Ariminum perduxit, deductis ex Pado vsque in Parmensium agrum fossis, nauigationibus commodis, paludes ipsas exsiccauit è campis per Placentiam, si quidem Trebia Padum influens, aliique item complures ante fluuij vltra modum stagnabant. Hæc Liuius & Strabo, apud quem insuper hæc leguntur libro quinto. Hic ille Scaurus est, qui per Pisas & Lunam vsque Sabatios viam strauit Æmiliam. & hinc per Derconen. Alia verò est Æmilia, quæ Flaminiam excipit. eodem enim in Consulatu M. Æmilius Lepidus, & C. Flaminius collegæ fuerunt, victores autem Ligurum strauêre. hic quidem Flaminiam è Roma per Thusciam, & Vmbriam Ariminum vsque. Alter Æmiliam Bononiam vsque, & ex ea in Aquileiam prope Alpium radices ducto per gyrum circa paludes opere. [M. T. in vndecima Philippica inquit, Tres esse vias ab vrbe ad Mutinam: à supero mari Flaminiam, ab infero Aureliam, mediam Cassiam. & idem Cicero statim subdit, Possum Cassiam vitare, tenere Flaminiam? Quid si Anconam, vt dicitur, Ventidius venerit, poterone Ariminum tutò accedere?] *Ipsius nomine*) Tertulli causa. [*Quòd si licet*) quòd licèt sit remotus, sicut est.] *Ambitione*) honorum cupiditate. *Vltrò*, non quæsitus. *Meo*) nomine gaudeo. *Mandatum mihi officium*,) cura viæ Æmiliæ ab Imperatore mihi commissa.. *Par*) eadem cura. *Æquari bonis*) consequi quæ bonis, sicut Tertullo, tribuuntur: sententia color. *Ad exemplar antiquitatis*) vt in omnibus antiquos sequatur virtute præstantes & repræsentet. Festus inquit, Exemplum est quod sequamur, aut vitemus, exemplar à quo simile faciamus, illud animo æstimetur, istud

alioqui optima & meritissima fruitur, sed longis magnisq; experimentis. vnà diligimus, vnà dileximus omnes ferè, quos ætas nostra in vtroque sexu æmulandos tulit: quæ societas amicitiarum arctissima nos familiaritate coniunxit. Accessit vinculum necessitudinis publicæ. Idem enim mihi, (vt scis) collega quasi voto petitus in præfectura ærarij fuit: fuit & in Consulatu. Tu ego qui vir, & quantus esset, altissimè inspexit cùm sequerer vt magistrum, vt parentem vererer: quod non tam ætatis maturitate, quàm vitæ merebatur. His ex causis, vt illi, sic mihi gratulor, nec priuatim magis quã publicè, quòd tandẽ homines nõ ad pericula, vt prius, verùm ad honores virtute perueniunt. In infinitum epistolam extendam, si gaudio meo indulgeam. Præuertor ad ea quæ me agentem hic nuncius deprehendit. eram cum proſocero meo, eram cum amita vxoris, eram cum amicis diu desideratis, circumibam agellos, audiebam multum rusticarum querelarum: rationes legebam inuitus & cursim (aliis enim chartis, aliis sum literis initiatus) cœperã etiam itineri me præparare: nam includor angustiis commeatus, eóque ipso, quòd delegatum Cornuto audio officium, mei admoneor. Cupio te quoque sub idem tempus Campania tua remittat, ne quis, cùm in vrbem rediero, contubernio nostro dies pereat. Valc.

ſtud oculis conſpicitur. Libro ſexto de Romano, Secundus comœdiam dixit ad exemplum veteris comœdiæ ſcriptam, vt eſſe quandoque poſſit exemplar. ſcio tamen exemplum inuicem vſurpari, quod facit Martialis in præfatione primi, & Gellius, Ouidius, ac multi.

Alioqui) prætetea. *Dileximus omnes*) inter quos Senecionem, Ruſticum, Heluidium, Mauricum, Gratillam, Arriam, Fanniam. eos libro quarto ad Genitorem enumerat in eandem ſententiam. de ſe, & Tertullo loquitur in panegyrica oratione, iiſdem, inquit, amicis gloriabamur, eoſdem amiſſos lugebamus. *Æmulandos*) ſequendos. *Vtroque ſexu*) tam fœminas, quàm mares. *Qua ſocietas amicitiarum*) quòd eoſdem vnà diligeremus. *Neceſſitudinis publicæ*) coniunctionis in gerendis ſimul publicis honoribus. *Collega fuit in præfectura ærarij, & Conſulatu*) vtriuſque meminit in panegyrico. nondum enim compleuerant Secundus & Tertullus præfecturam ærarij, quam antequam deponerent, Traianus eos Conſules vnà renunciauit, miris laudibus illorum virtutem prædicans, & antiquis Conſulibus æquiparans. *Altiſſimè*) penitus. *Ætatis maturitate*) ſenio. *Vitæ maturitate*) morum integritate & perfectione. Maturitas ſi ad ætatem refertur, pro longo vitæ ſpatio ſumi debet: ſi ad mores, pro ſanctitate, & perfectione. *Illi*) Tertulli cauſa. *Priuatim*) vtriuſque reſpectu. *Publicè*) vtilitatis publicæ. *Non perueniunt ad pericula virtute vt prius*) ſub ſæuiſſimis Imperatoribus vt Domitiano homini periculum fuit eſſe bono: nam oderant virtutem, tanquam ſibi ſuſpectam: quare in panegyrico Traiani tempora commendans ait, Sicut nunc ſpes gaudiúmque, ita tunc communis nobis dolor, & metus erat. *Præuertar*) digrediar à propoſito. [Codex antiquiſſimus habet præuertor.] *Hic*) Comi. *Nuncius*) Tertulli præfecturæ

Æmiliæ. *Profecto*) Fabato. *Amita*) cuius meminit in fine epist. ad Traianum, suppresso tamen nomine, sed lib. iiij. ad eundē scribens apertè docet Hispullam appellatam. *Querelarum rusticarum*) rusticos conquerentes, vt eorum moris est. *Rationes*) calculos expensarum, & redituum. *Inuitus & cursim*) sensus est, coactus tanquam & properè legebam rationes rerum rusticarum: nam cum sint ineptè scriptæ, & (vt ita dicam) vernaculis literis confectæ, eas fastidiebat Secundus, qui elegantioribus oratorum literis assuetus erat. Nam, inquit, institutus sum floridis scriptis, non pessimis & laniariis quibus vtuntur calculatores, & qui rationes conficiunt. *Initiatus*) institutus. pariter per translationem Fabius dixit, Neque enim sanctius esse sacris iisdem, quàm studiis initiari: quod est introduci in aliquam rem: propriè tamen de sacris dicitur. Varro præcipit initiari pueros Eduliæ & Potulicæ & Cubæ, deabus edendi, & potandi & cubandi. Præterea legimus in insula Samothracum certo tēpore pueros initiari. quomodo autem quis sacris initiaretur, Apuleius xj. pluribus persequitur. *Includor angustiis commeatus*) breue secessus spatium mihi permittitur, commeatus duo significat, & facultatem discedendi ab officio per aliquod tempus: & pro annona subinde reperitur. *Mei*) officij. *Idem*) quo venturus sum in vrbem. *Campania tua*) in agro Campano Pontius agros possidebat. *Remittat*) permittat te venire Romam. *Conubernio*) consuetudine, conuictu.

C. PLINIVS MARCELLINO SVO S.

TRISTISSIMVS hactibi scribo. Fundani nostri filia minor est defuncta: qua puella nihil vnquā festiuius, amabilius, nec modo longiore vita, sed propè immortalitate dignius vidi. Nondum annos quatuordecim impleuerat, & iamilli anilis prudentia, matronalis grauitas erat, & tamen suauitas puellaris cum virginali verecundia. Vt illa patris ceruicibus inhærebat? vt nos amicos paternos & amanter & modestè cōplectebatur? vt nutrices & pædagogos, vt præceptores, pro suo quenq; officio diligebat? quā studiosè quàm intelligenter lectitabat? vt parcè, ustoditaq; ludebat? qua illa tēperantia, qua patientia, qua etiam constantia

TRISTISSIMVS) E duabus, quas habebat Fundanus filias, minor obierat: puella supra ætatem omni virtute prædita. Quare monet amicum Marcellinum, vt si quas ad Fundanum literas consolatorias scribet, potius mitiget eum, quàm castiget, cùm impatienter nouum vulnus ferat. *Tristissimus*) mœstissimus, [& luctuosissimus.] *Nostri*) amici. *Minor*) ætate respectu alterius grādioris. *Festiuius*) lætius. *Nihil dignius*) nullam puellam vidi digniorem, vsitata Secundo dicendi figura. *Anilis prudentia*) qualis solet contingere interdum grandæuis matronis: nam in iuuene non dicitur cadere, cùm sit rerum bonarum, & malarum scientia, quorum videtur iuniorem ætatem non posse temporis angustia experientiam & cognitionem habuisse. [à prouidendo prudentiam dictam putat M.T. lib. 1. de legibus.] *Matronalis*) matronæ cōueniens. *Suauitas*) festiuitas. *Vt qua*) gratia. *Honestè*) pudicè. additum, ne quis secus suspicaretur. Legitur etiam modestè. *Pædagogos*) qui curam morum habebant, & dabantur custodię puerorum puellarúmque. *Præceptores*) diuersarum rerum & scientiarum. *Pro suo officio*) vt pertinebat ad officium vnius cuiusque: magis enim diligendi sunt literarum præceptores quàm cantus & lyræ. *Custodite*) castigate, cum respectu.

Nouiss-

nouissimam valetudinem tulit: medicis obsequebatur, sororẽ, patrem adhortabatur, ipsamq; se destitutam corporis sui viribus, vigore animi sustinebat: durauit hic illi vsque ad extremum, nec aut spatio valetudinis, aut metu mortis infractus est, quò plures grauioresq; nobis causas relinqueret, & desiderij & doloris. O triste planè, acerbumq; funus: ô morte ipsa mortis tempus indignius. Iam destinata erat egregio iuueni, iam electus nuptiarum dies, iam nos vocati. Quod gaudium, quo mœrore mutatum est? Non possum exprimere verbis, quantum animo vulnus acceperim, cùm audiui, Fundanum ipsum (vt multa luctuosa dolor inuenit) præcipientem, quod in vestes, margaritas, gemmas fuerat erogaturus, hoc in thura & vnguenta, & odores impenderetur. Est quidem ille eruditus & sapiens, vt qui se ab ineunte ætate altioribus studiis artibúsque dediderit: sed nunc omnia, quæ audiit, quærit: sæpe quæ dixit, aspernatur, expulsísque virtutibus aliis, pietatis est totus. Ignoscès, laudabis etiam, si cogitaueris quid amiserit. Amisit enim filiam quæ non minus mores eius, quàm os vultúmque referebat, totúmque patrem mira similitudine

Nouissimam) qua periit. *Vigore*) Vigor est robur & firmitas. Apuleius vigorosum pro robusto posuit. *Hic*) vigor. *Spatio*) longitudine. *Causas*) vt superioribus virtutibus adderet constantiam. *Acerbum*) immaturum. *Mortis tempus*) quo erat destinata rebus lætis. *Destinata*) designata, sponsa, vxor. *Electus*) vt boni omnis *Aduocati*) inuitati ad nuptias. [aliter vocati, eodem sensu. *Multa ad augendam tristitiam*) nam qui dolent, ingenioſi sunt perquirere doloris causas. *Margaritas*) vniones. dicitur margarita, margaritum, & margaris pro maiori parte. Inuenitur in mari Indico & Rubri littoribus autore Curtio. Culmen omnium rerum precij margaritæ tenent Plinio prodente, qui libro nono, capite trigesimoquinto plura super his scripsit. *Gemmas*) Pomponius ff. xxxiiij. titulo de auro & argento legato, Gemmæ, inquit, sunt perlucidæ materiæ velut smaragdi, chrysoliti, & amethysti: lapilli autem contrariæ superioribus naturæ, vt Abasiani, Vcientani: Margaritæ autem nec gemmis nec lapillis continentur. Gemmas pariter Curtius à margaritis distinguit. sic vterque Plin. apud seniorem multa de gemmis disseruntur lib. xxxvij. translatiuè gemma in vite dicitur à rerum rusticarum scriptoribus. *Vnguenta & odores*) quibus mortui respergebantur. Mart. Vnguenta & casias, & olentem funera myrrham. Thuráque de medio semicremata rogo: Et quæ de Stypio rapuisti cinnama lecto. Ausonius, Sparge mero cineres & odoro pellue nardo Hospes, & adde rosis balsama puniceis. ac deinceps *Ab ineunte ætate*) ab adolescentia. *Altioribus studiis*) philosophiæ. [*Quærit*) dememinit.] *Audiui*) à præceptis philosophorum. [legitur in quibusdam aliis exemplaribus, sed nunc omnia quæ audiit, sæpéque dixit, aspernatur.] *Dixit*) monuerat obseruanda. nam quamuis recordetur, constantiam in aduersis seruandam, patientiam retinendam: tamen dolore superatur, & affectui indulget repulsis aliis virtutibus, & sola pietate seruata. *Talis pietas*) tam honestæ sunt causæ, vt amet filiam, & ideo afflictæ mœreat, vt possis Fundano ignoscere: immo eum laudabis, si consideraueris quam filiam perdiderit. *Os*) lineamenta faciei. *Vultum*) motum in affectibus.

Exscripserat) effinxerat, reddiderat, effigiauerat. *De dolore*) cohibendo. *Castigatorium*) non quòd sit eius generis, vt qui castiget, & reprehendat tanquam nimium dolori indulgentem, sed quòd demulceat & leniat. [si legatur castigatorium ad idem tendit. *Admittat*) suscipiat, approbet, exequatur. *Fa.ist*) legitur etiam fauet. *Medij temporis spatium*) Longum interuallum à morte filiæ. Nullus enim dolor secundum Sulpitium est, qui longitudine temporis non minuatur & molliatur. *Crudum*) recens vulnus: translatiue refertur ad dolorem, vt apud Papinium in syluis, Abruptis etiam nunc flebile venis Vulnus hiat, magnæque patet via lubrica plagæ. *Requirit*) manus medentium petit. [*Vehementer*) legitur & clementer] *Acquiescit*) contentatur. *Admotis*) adhibitis consolationibus.

exscripserat. Proinde si quas ad eundem dolore tam iusto literas mittes, memento adhibere solatium, non quasi castigatorium & nimis forte, sed molle & humanum. Quod vt facilius admittat, multum faciet medij temporis spatium. Vt enim crudum adhuc vulnus, medētium manum reformidat, deinde patitur, atque vltrò requirit: sic recens animi dolor consolationes reiicit ac refugit, mox desiderat, & vehementer admotis acquiescit. Vale.

C. PLINIVS SPVRINNÆ SVO S.

SCIO) Calphurnij Pisonis opus de amoribus in auditorio frequenti recitatum, non vulgari laude commendat apud Vestricium Spurinnam, vtraque lingua eruditum: deinde fratris Calphurnij pietatem probat, optátque tempora sua illustrari ingeniorum claritudine. *Bonis artibus*) rei literariæ. *Dignum maioribus suis*) vt per res præclaras non videantur degenerare à maioribus suis illustribus. *Festinantius*) cupide, & per id missio tabellario propriè: neque dilata re in crastinum. *Auditorio Calphurnij Pisonis*) ineo loco, quò auditores conuenerant, vt audirent Calphurnium Pisonem. ἐρωτοπαίγνιον) ad hæc legitur, περὶ νόμων, id est de legibus, [quod facit cum Aristotele, qui refert παιγνιώδων νόμων inter genera poëticæ, ac cum Iulio Polluce, vbi de poëmatibus libro tertio mentionem facit, νόμων & σκηνέματα inter poëmata recensens. & Tranquillus scribit Neronem non destitisse cantare etiam concusso motu terræ theatro quam inchoatum absolueret nomum. νόμος Suid. melodiæ modum citharœdicum interpretatur complexum harmoniam ordinatam & rhythmum definitum. & Terpandrum νόμους inuenisse Plutarchus in libro musicæ refert. vbi etiam plura leges [περὶ νόμων.] Legitur etiam appositè, ἐρωτοπαίγνιον opus scilicet de ludo amoris. ἔρως enim amor, & παίγνιον ludus: an potius amoris festum. nam ἡ παιγνία Suida interprete festum significat: & Aratum scripsisse τὰ παίγνια retulit: Idem Athenæus tradit eadem Mnaseam composuisse: apud quem Nymphodorus Lesbiam Salpen fuisse dicit, quæ παίγνια monumentis mandauit, sed Alcimus testatur Botryn cognomento Salpen inuentricem τῶν παιγνίων. Idem Athenæus Gnesippum παίγνια γεγραφέναι memorat.

SCIO *quanto opere bonis artibus faueas, quantum gaudium capias, si nobiles iuuenes dignum aliquid maioribus suis faciant: quo festinantius nuncio tibi fuisse me hodie in auditorio Calphurnij Pisonis. Recitabat ἐρωτοπαίγνιον, eruditam sanè luculentámque mate-*

morat. Ausonius prodidit Lælium antiquissimum poëtam conscripsisse erotopægnia. Quid, inquit, antiquissimi poëtæ Lælij erotopægnion libros loquar? vbi mendosè legitur Lennij erotopægnion. Et libro secundo Gellij capite vigesimoquarto erotopæginis pro erotopægniis. Huius scriptę elegis Lęlius poëta meminit in erotopægniis. Apuleius in prima apologia Vnum etiam poëtam attingam, versus quos agnoscent, qui Lælium legere, philtra omnia vndique erunt. Nonnulli tamen freti testimonio Suetonij qui libro vndecimo tradit Liuium in quarto protopægnion vsum esse participio meminens, in præcedentibus legendum credunt, non Læuium, sed Liuium, qui poëtarum antiquissimus primus Fabulam dedit. Eadem forma dicitur erotopægnion, qua technopægnion, cuius fit mentio apud Ausonium. *Luculentam*) splendidam & luce plenam.

Scripta elegis) constabat versu elego, qui paulatim à rebus lugubribus transiit ad amores. *Verbis fluentibus*) currentibus: nam ex consonantibus multis constantia verba carmen exasperant, sicut crebrę collusiones amatorium igitur fluere debet, è diuerso satyricũ. *Enodibus*) mollibus, dulcibus. nodosa enim sunt aspera, enodia verò lenia & leuigata. *Etiam*) interdum. *Sublimibus*) grandibus, altiloquis. *Vt poscit locus*) vt res exigebat, & opportunè: verbi causa si exclamasset contra amorem, ac vim eius ac potentiã describisset, commode vsus fuisset sublimioribus verbis: Nam tristia mœstum Vultum verba decent, iratũ plena minarum, Ludentem lasciua, seuerum seria dicta: & quæ leguntur deinceps in poëtica Horatij. *Altè*) erectè, reconditè. Est alia lectio. Aptè enim & variè nunc attollebatur, nunc residebat: & sic referendum erit ad materiam.] Sententiæ autem sumuntur modò ab opinione hominum, modò à veritate. Hæ breuiter ostendunt, aut quid sit, aut quid esse oporteat. *Varie*) fastidium legentium varietate rerum & verborum vitari solet. *Attollebantur*) insurgebant grandioribus verbis. *Residebant*) demittebantur. Sententiam enim vt verborum aliæ elatæ, aliæ mediocres, aliæ submissæ, quæ rebus de quibus scribitur aptandæ sunt. *Excelsa depressis*) nam plerunque altis & excelsis adiacent abrupta: & maximè mirabilia sunt, quæ maxime inexpectata. Antitheton exornatio est admodum suauis auditori. [Si leges aptè & variè nunc attollebatur, nunc residebat, ea referuntur ad Calphurnij pronunciationem.] *Mutabat*) variabat contraria contrariis. *Ingenio*) subtili inuẽtione. *Commendabat*) gratiora faciebat audientibus. *Suauissima*) dulci & amabili pronunciandum est quomodo scribendum: itaque lætis in rebus vox plena simplex, & ipsa quodammodo hilaris fluat: ac in certamine recta intẽditur, atrox in ira, & aspera, ac densa, in inuidia breuior: at in blandiendo, fatendo, satisfaciendo, rogando, lenis, submissa, suadendo, monendo, pollicendo, consolando grauis, in metu & verecundia contracta, miseratione flexa & flexibilis. *Voce verecunda*) si legeris vocẽ verecundia,

riam (scripta elegis erat) fluentibus, & teneris, & enodibus, sublimibus etiam verbis, vt poscit locus. Altè enim & variè nunc attollebatur, nunc residebat: excelsa depressis, exilia plenis, seueris iucunda mutabat: omnia ingenio pari. Commendabat hæc voce suauissima, vocem verecundia, multum sanguinis, multum solicitudinis in ore, magna ornamenta recitantis. Etenim nescio quo pacto magnis in studiis homines timor, quã fiducia decet. Ne plura, (quanquam libet plura, quòd sint pulchriora de iuuene, rariora de nobili) Recitatione finita, multum ac diu exosculatus adolescentem, qui est acerrimus stimulus monendi, laudibus incitaui, pergeret, qua cœpisset, luménque quod sibi

resume, commendabat. *Sollicitudinem in ore*) cura, vt exsignis in ore videretur solicitè dicere. *Timor*) vt timeant ne sua scripta improbentur, tanquam non satis absoluta. *Nec plura*) dicam. *De iuuene*) Calphurnio Pisone. *Libet*) decere. *Rariora de nobili*) rarò similia nostris temporibus contingunt [nobilibus, qui se pro maiore parte voluptatibus dedunt.] [an honestius est scripta Pisonis extollere, quàm nostra. legitur etiam in quibusdam exemplaribus pro, rariora de nobis, denique, vt cum sequentibus sic coniungatur, denique recitatione finita, quæ quidem lectio clarior est.] *Stimulum*) incitatio, scilicet laudare adolescentes. vnde Fabius optat sibi dari puerum, qui laudibus & gloria excitatur. nam laudibus haud minus quàm præmiis gaudent generosi. & scripsit Plutarchus Spartanos voluisse ab ineuntibus statim annis aliquo affectionis stimulo ad gloriam duci: ita vt & vituperatos dolor angat, & laudes ad maiora prouehant. *Qua*) via studiorum. *Lumen*) decus, famam, splendorem.

Maiores sui prætulissent) Fuit Calphurnia domus virorum gestis mirum in modum celebris: nam C. Piso Calphurnio genere ortus, ac multas insignésque familias paternas nobilitate complexus: claro apud vulgum rumore erat, per virtutem, aut speciem virtutis similes: nanque facundiam tuendis ciuibus exercebat. Hæc Tacitus lib. xv. Fuit & Calphurnius Piso victis in Sicilia fugitiuis præclarus, vt super Calphurniæ domus splendore omittamus Liuium, Plutarchum ac alios: & quanquam de nobilitate Pisonum, multa prædiximus, quædam tamen addam: nam Valerius M. x. lib. iiij cap. de constantia, C. Pisonem Cos. laudat, L. Pisonem historicum Liuius, Dionysius, Plutarchus citant. & P. Piso orator & Consularis de Hispania triumphauit. M. Pisonem tradit Cicero Græca doctrina doctissimum omnium, qui antè fuerunt. Item L. Piso Trib. pleb. légem primus de repetundis tulit, orationes reliquit, multarum legum suasor ac dissuasor fuit. alius L. vrbis custos & studiorum liberalium antistes, ad quem & eius fratrem Horatius scripsit poëticam. Augustus graui morbo pressus nullum sibi successorem declarans, Pisoni exercitus, & publicos redditus in libello scribens dedit. Cælius Piso Consul cum Rubrio Gallo sub Traiano tradente iurisconsulto. ff. xl. de fideicommissariis libertatibus, fortasse Calphurnij frater. [*Posteris proferret*) id est, ad posteros protenderet. Secunda lectio præferret scilicet vt ipse posteris lumen præferret, quemadmodum sibi maiores prætulissent.] *Pietatis*) amoris in fratrem. *Ille alter*) Calphurnius Piso. vulgaris solutio Ille alter, qua Secundus alibi est vsus, illam alteram dicens, quod expostulat stilus epistolaris. [*Nobiliter*) ad idem legitur notabiliter.] *Metus*) dum incertus erat, quid sensuri essent auditores de scriptis fratris. *Gaudium*) postquam vidit recitata laudari. *Eminuit*) apparuit manifestò. *Seculo*) nostris temporibus. *Sterile*) rude, imperitum, infructuosum circa litteras. *Effœtum*) inutile idem quod sterile. [*Nec nihil*) ad imitationem Græcorum duæ negationes magis negant.] *Imagines*) maiorum

maiores sui prætulissent, posteris ipsis præferret. Gratulatus sumoptimæ matri, gratulatus & fratri, qui ex auditorio illo non minorem pietatis gloriam, quàm ille alter eloquentiæ tulit. tam notabiliter pro fratre recitante primùm metus eius, mox gaudium eminuit. Dij faciant vt talia tibi sæpius nunciem. Faueo enim seculo, ne sit sterile & effœtum: miréque cupio, ne nobiles nostri nihil in domibus suis pulchrum, nisi imagines habeant: quæ nunc mihi hos adolescentes tacitè laudare, adhortari, & quod amborum gloriæ satis magnum est, agnoscere videntur. Vale.

maiorum illustrium, quas solebant locare in atriis super tabulino, & in funeribus suorum producere. *Hos adolescentes*) Pisones fratres. *Cognoscere*) veros suos nepotes.

C. PLINIVS MACRO SVO S.

BENE) Macro congratulatur quod in secessu Tarentino multis fruatur commoditatibus, se verò in Thuscis scribit vel venari, vel studere. [In vno vetustissimo exemplari non Macro, sed Spurinnæ fuit epistola scripta, vt cum vxore sua Coccia & filio Coccio.] *Quia tibi*) nam omnia amicorum communia, siue bona, siue mala. *Mari*) ad quod villa sita fuerat. *Fontibus*) circumuicinis. Legitur etiam vitibus. ad hæc in quibusdam codicibus scriptum vidimus, Viribus, id est prospera valitudine. [Placet tamen magis viridibus, de quibus in præcedentibus. [*Felicior*) Nerua, quem cùm Orphitus & Rufus ad imperium vocari dicerent, eos Domitianus paratarum contra se insidiarum insimulans, in insulam deportauit, Neruam quoque Tarentum secedere iussit, vbi tanquam vitam transacturus otium suum disposuerat, quanquam Apollonius ei prædixisset omnino imperaturum *Felicem*) comparatiuum magis significatum habens superlatiuo: vult enim ostendere vitam Neruæ priuati fuisse beatiorem quàm postquam princeps est creatus. *Felicissimus*) Imperator maximus & augustissimus. *Alternis*) horis vicissitudinariis.] *Simul*) eodem tempore ad Tacitum scripsit se cepisse tres apros, & inter venandum plura scripsisse. *Difficilius*) quia vtrunque delectabile, an quia magni laboris.

BENE *est mihi, quia tibi bene est. Habes vxorem tecum, habes filium. Frueris mari, fontibus, viridibus, agro, villa amœnissima. neque enim dubito esse amœnissimam, in qua se composuerat homo, felicior antè quàm felicissimus fieret. Ego in Thuscis & venor & studeo: quæ interdum alternis, & interdum simul facio: nec tamen adhuc possum pronunciare, vtrum sit difficilius, capere aliquid, an scribere.* Vale.

C. PLINIVS PAVLINO SVO S.

VIDEO) Petit vt Paulinus villam suam commodet liberto Zosimo, donec curatus sit à tussi, quam recitando contraxerat, & inde sanguinem euomuerat. Erat autem recitator, [bonus] & literatus, cithara callens, & domino suo multa præstans officia. Eius memoria adhuc Comi extat in templo diui Andreæ tribus verbis notata. ZOSIMVS CONIVGI INCOMPARABILI. Pariter Veronæ legimus, Zosimum Viriatium extantem in curru triumphali, Zosimum Alexandrinum & philosophum, & alium Gazæum siue Asca-

VIDEO *quàm molliter tuos habeas, quo simplicius tibi confitebor, qua indulgentia meos tractem. Est mihi semper in animo & Homericum illud,* πατὴρ δ' ὡς ἔτι καὶ νῦν, *& hoc nostrum, paterfamilias. Quòd*

lonitam declamatorem recitat Suidas. Ad Zosimum ptimatem scripsit in epistolis Æneas rhetor. *Molliter*) benignè, humanè. *Habeas*) tractes. ἔχοις δ πατὴρ οἷος ἦν Θ- ἦν.) Socer autem pater quàm mitis erat. sumptum ex vltimo Iliad. vbi Helena conqueritur, Priami filios sibi aliquando infensos extitisse: socerum verò Priamum semper se mitè præstitisse memorat. [ma-

gis tamen placet, vt legas. πατὴρ δ οἷος ἦν Θ- ἦν, pater autem vt mitis erat, sumptum ex secundo Odysseæ vt repetitum libro quinto.] *Hoc nostrum paterfamil.*) resume semper in animo est. *Nostrum*) patronorum proprium, an quia Romanum est vocabulum. nam paterfamiliæ ideo appellatus quòd curare debet familiam ea mansuetudine, quasi pater esset.

Asperior) imm itior. *Frangeret*) moueret ad lenitatem. *Quanto illa magis eget, est homo probus*) in secunda lectione fuit, quanto nunc maior venit debilitas, iam angitur homo probus. Fuit tertia scriptura, non absurda, quanto nunc vtilior [humanitas] ægrotanti. *Probus*) bonus quasi probatus: sicut improbus, malus. *Officiosus*) qui se immiscet officiis iuuandi gratia: & non officiosus, id est quietus & domi residens. interdum pro eo quod nocet intelligimus officiosum ab officiendo. Mart. Omnes prosequeris Prætorum Cotta libellos: Accipis & ceras, officiosus homo es. Apud Apuleium in primo Asini, Aduentores pristinos in fæce submissis officiosis roncis raucus appellat. *Literatus*) literis excultus. Apuleius x. Dominus ædium habebat iuuenem filium probè literatum: & per id consequenter pietate modestáque præcipuum. Tranquill. de Grammaticis, Sunt qui distinguunt literatum à literatore, vt Græci grammaticum à grammatista, & illum quidem absolutè, hunc mediocriter doctum existiment: quorum opinionem etiam Orbilius exemplis confirmat. nam apud maiores, ait, cùm familia diuitis vernalis produceretur, non temerè quem literatum in titulos, sed literatorem inscribi solitum, quasi non perfectè literis imbutum. Apuleius tamen nono literatum pro seruo inscripto vsurpauit, Frontes, inquit, literati, id est inscripti: nam notis in fronte quibusdam inscribebantur. *Eius*) propria. *Comœdus*) comœdiæ actor. *Inscriptio*) nam vernales serui scriptis monstrabantur, in qua præstarent arte. *Facit*) excellit. *Aptè*) accommodatè. vt vox conueniat ei rei quam agit. *Citharæ*) dictæ. ἀπὸ τοῦ κιθαίζειν quòd facilè moueatur, aut quòd auditores in amorem moueat. Seruius testudinem dictam credit: Est autem vocabulum græcum, & pro lyra à Suida interpretatur. Apuleius in secundo Floridorum, Cithara baltheo celata apta structim sustinetur: manus eius tenera procerule læua distantibus digitis neruos mouet: dextra psallentis gestu pulsabulum citharæ admouet, seu parata percutere cùm vox in cantico interquieuit. *Quàm comœdo necesse est*) nam inter actus comœdiarum concinebatur, quod Horatius in arte præcipit, vt opportunè fiat. neu quid medios intercinat actus. Quod non proposito conducat. & mox, Tibia non vt nunc oricalcho iuncta, tubæque Æmula, sed tenuis simplexque foramine pauco Aspirare, & adesse choris erat vtilis. Diomedes, Pantominus & choraules in comœdia canebant

si essem natura asperior & durior, frangeret me tamen infirmitas liberti mei Zosimi: cui tanto maior humanitas exhibenda est, quanto nunc illa magis eget. est homo probus, officiosus, literatus, & ars quidem eius, & quasi inscriptio, comœdus, in qua plurimum facit. Nam pronunciat acriter, sapienter, aptè, decenter, etiam vtitur & cithara peritè vltrà quàm comœdo necesse est. Idem tam commodè orationes, & historias, & carmina legit, vt hoc solum didicisse videatur. Hæc tibi sedulò exposui, quò magis scires, quàm multa vnus mihi, & quàm

bant inter actores cõmœdiarum pro facultate: & arte potiores principatum sibi artificij vendicabant. Insuper legimus Flaccum modulasse tibiis terentianas comœdias. *Legit*) recitat. *Sedulo*) diligenter.

Iucunda) mihi grata. *Charitas*) amor. *Comparatum*) datum consuetum. *Hoc*) Zosimo. *Semel*) nunc. *Intensè*) acriter, altè. *In Ægyptum*) vbi Zosimus natus erat: ideo remittebatur in patriam, & ad suos, cùm valetudinarij curentur mutatione aëris, præsertim si transferantur in consuetudinem prioris victus, & cœli: sic enim restituuntur veluti nutrici ac parenti. alioquin Ægyptius aër purior & minus pestilens: inde multitudine hominum ferè cæteras orbis partes superauit. autores sunt Diodorus & Iosephus. *Confirmatus*) liberatus, curatus. *Imperat voci*) nititur supra vires enunciare. [legitur & minus imperat.] *Tussicula*) parua & modica tussi. *Veteru infirmitatis*) reiectionis sanguinis. *Prædia*) quæstio est fundus à possessione, vel agro, vel prædio quid distet: [quidam sic diffiniunt, Possessiones sunt agri latè patentes publici priuatique, quos initio non mancipatione, sed quisque vt potuit, occupauit atque possedit, vnde & nuncupati. fundus dictus, quòd in eo fundatur, vel stabilitur patrimonium. Fundus autem & vrbanum ædificium & rusticum intelligendum. Est prædium quod ex omnibus patrisfamilias maximè prouidetur, id est apparet, quasi præuidium: vel quòd antiqui agros quos bello ceperant, vt prædæ nomine habebant. Alij,] Fundus est omne quicquid solo continetur. Ager est species fundi, quæ ad vsum hominis comparatur. Possessio ab agro iure proprietate distat. Quicquid enim apprehendimus, cuius proprietas ad nos non pertinet, hoc possessionem appellamus: possessio ergo vsus est, ager proprietas loci est, prædium vtriusque suprascriptæ rei generale nomen est. nam & ager, & possessio huius appellationis species sunt. Hæc Modestinus, & præter eum Asconius, Prædia, inquit, sunt res ipsæ, prædes homines, id est fideiussores, quorum res, bona, prædia non vno nomine dicuntur. Iustinianus in Inst. Prædia omnia ædificia vrbana appellamus, & si in villa ædificata sunt. Iulius Frontinus de agrorum qualitate, Ager inquit, est mensura comprehensus. cuius modus vniuersus ciuitati est designatus.] *Foroiulij*) Foroiulienses cognominae Concubienses locat Plinius in sexta

iucunda ministeria præstaret. Accedit huc longa iam charitas hominis, quã ipsa pericula auxerunt. Est enim à natura comparatum, vt nihil æquè amorem incitet & accendat, quàm carendi metus, quem ego pro hoc non semel patior. Nam ante aliquot annos, dum intentè instantérque pronunciat, sanguinem reiecit, atque ob hoc in Ægyptum missus, à me post longam peregrinationem confirmatus rediit nuper. deinde dum per continuos dies, nimis imperat voci, veteris infirmitatis tussicula admonitus, rursus sanguinem reddidit. Qua ex causa destinaui eum mittere in prædia tua, quæ Foroiulij possides. audiui enim te sæpe referentem esse ibi, & aëra salubrem, & lac huiusmodi curationibus accommodatissimum. Rogo ergo scribas tuis, vt illi villa, vt domus pateat: offerant etiam sumptibus eius, si quid opus erit: erit autem opus modico. est enim tam parcus & continens, vt non solùm delitias, verumetiam necessitates valetudinis frugalitate restringat. ego proficiscenti tantum viatici dabo, quantum sufficit eunti in tua. Vale.

Italiæ regione, quæ Vmbriam, & agrum Gallicum circa Ariminum complectitur, de quibus nunc loquitur Secundus. Scio tamen Strabonem nauale Cæsaris Augusti, quod Forumiulij vocant, posuisse inter Olbiam & Antipolim, vt distet à Massilia stad. sex millibus, & Ptolemæum Forumiulij in Histria. sed diuersa oppida eodem nomine appellata quis nescit? nam & Plin. Forumiulij in Hispania refert. *Lac)* Lacte tussi per hyemem locis maritimis, per æstatem locis mediterraneis opus est. tussientem minimè oportet lectione vti vehementi. vtilis in omni tussi peregrinatio est, cibus vt lac in allio coctum. magis terreri potest aliquis cùm sanguinem exspuit. sed id modò minus, modò plus periculi habet: exit enim modò ex gingiuis: modò ex ore & copiosè: nonnunquam autem is à summis faucibus fertur, aut ore venæ alicuius adaperto, aut tuberculis quibusdam natis, & ex his sanguine erumpente, aliquando gutture & arteriis exulceratis frequens tussis sanguinem extundit. interdum etiam fieri solet, vt aut ex pulmone, aut ex pectore, aut ex latere, aut ex iocinore feratur. Præter ista à Celso prædicta, Plin. ad exulcerationem stomachi lactis asinini potus, item bubuli, plurimum prodest. Lege plura lib. xxvj. cap. v. & xxviij. cap. x. apud eundem. [Est alia lectio, & in huiusmodi curationibus accommodatissimum, vt totum hoc ad aëtem referatur.] *Necessaria valetudinis)* quæ necessaria sunt valetudinario. *Resringat)* amputet, minores faciat, id est abstineat à necessariis. *Ego)* sensus est dabo ei tantum nummorum, quantum opus erit in via: nam domi tuæ nihil opus erit: ergo nihil vlterius addam.

C. PLINIVS VRSO SVO S.

ITERVM) Accusauerant Bithyni Iulium Bassum repetundarum, qui in ea prouincia Proconsulatum gesserat: contra quem à Senatu impetrauerant aduocatum Rufum Varenum: is postea sortitus eandem prouinciam, repetundarum pariter reus fit. Pro Vareno egit Secundus, cui contradixit Fonteius, Græcus homo. Concessa est Bithynis inquisitio, & Vareno postulatio. *A Iulio Basso)* Libro quarto legimus Iulium Bassum reum fuisse repetundarum sub Traiano, quòd prouinciam Bithyniam expilasset: sed illic scriptum Pomponium Rufum aduersus Bassum egisse, nunc verò Rufum Varenum, nisi malimus intelligere appellatum Pomponium Rufum Varenum. *A Iulio Basso)* post accusationem Iulij Bassi. *Detulerunt)* accusauerunt apud Senatum. *Proconsulem)* Bithyniæ. *Varenum)* dico illum Varenum: nam erant in vrbe alij eiusdem appellationis, & repetitio talis reficit auditorem, & magis rem

ITERVM Bithyni (post breue tempus à Iulio Basso) & Rufum Varenum Proconsulem detulerunt: Varenum, quem nuper aduersus Bassum aduocatum, & postularant, & acceperant. inducti in Senatum, inquisitionem postulauerunt: tum Varenus petit, vt sibi quoque defensionis causa euocare testes liceret:

declarat. *Acceperant)* impetrauerant à Senatu, à quo diximus aduocatos peti solitos. *Inquisitionem)* Inquisitio est alicuius criminis manifesti saltem per famam ex bono & æquo iudicis competentis facta inuestigatio. nam cùm in ius ventum erat, dicebat accusator reo, quòd iniuriam prouincialibus fecerat: si tacuisset, lis ei æstimabatur vt victo: si negasset, petebat accusator à magistratu dies inquirendorum criminum. *Euocare testes)* è prouincia testes in rem suam vocare: & expectandum donec in vrbem venirent. In rem nostram faciunt Tacti verba ex lib. xiij. Pomponium, inquit, Syluanum magna vis accusa-

cusatorum circumsteterat, poscebátque tempus euocandorum testium ex Africa prouincia, vbi proconsulare imperium habuerat. Sed reus illico defendi postulabat, valuitq; pecuniosa orbitate & senecta sed sicuti fauore & gratia quorundã Syluanus obtinuerat statim pronũciari, ita iure Varenus impetrauit, vt posset euocare testes.

Recusantibus) nolentibus vt euocaret testes contra obiecta crimina. *Cognitio*) discussio, examinatio. *Suscepta*) à Senatu. *Egi*) dixi causam. *Euentu*) bono & malo: nam & Vareno concessum est testes euocare, & Bithynis data fuit inquisitio. *Fortuna dominatur*) domina est, & plurimum potest. Fortunæ omnia Tullius rex adscripsit. exoculata ab Apulcio dicitur: nam vaga, inconstans, incerta, varia, indignorumque fautrix: huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta, sola laudatur, sola arguitur, & in tota ratione mortalium sola vtramque paginam facit. *τυχὴ, καὶ τὸ πᾶν*, id est nihil sine fortuna. dixit Pausanias in primo. Et Salustius, sed profectò fortuna in omni re dominatur. Historici autem plurimum in bello posse tradiderunt. *Vtramque*) accusatoris & rei. *Commendationis*) laudis in actionis. *Memoria*) si mala fuerit, detrahit: si tenax, affert. *Tempus*) si inopportunum. *Amor rei*) causa quæ agitur, an grata iudicibus. Quare non absurdè Cæsar apud Salustium suam orationem sic orditur, Omnes homines, patres conscripti, qui de rebus dubiis consultant, ab odio, amicitia, atque ira, atque misericordia vacuos esse decet. *Liber*) oratio mea quæ nullis affectibus tangitur, nulla etiam fortuna mouetur, siue bona, siue mala. *Fonteius Magius*) aduocatus Græcus à Bithynis in Senatum ductus: cuius fit mentio ab eodem libro septimo. *Plurimis verbis, paucissimis rebus*) Secutus est Ciceronem in Oratore dicentem, Verbi controuersia, tam diu torquet homines Græculos contentionis cupidiores, quàm veritatis. Et de Claris Oratoribus, Asiaticis quibusdam oratoribus fuit genus orationis non tam sententiis frequentatum quàm verbis volucre, vt Æschylo Gaidio, ac Milesio Æschini, quibus erat admirabilis orationis cursus, erudita sententiarum concinnitas non erat. neque insectia illius cui res non suppetant, verba non desint, laudanda est: quorum si alterum sit optandum, malim equidem indisertam prudentiam quàm stultam loquacitatem. *Volubilitas*) sermo rotatus, facilis circumductio, currens oratio. *Periodos*) in lectione, plena sententia periodus dicitur: cuius partes sunt, commata, & cola. Fit autem in extrema clausula, nec longior esse debet, quàm vt vno spiritu proferatur: modum eius Cicero quatuor senariis pedibus terminauit. vnde libro octauo Secundus data opera longiorem periodum fecit, vt ostenderet se Tacito inferiorem. Nonnulli duo illius genera esse dicunt, vnum simplex, cum sensus vnius longiore ambitu circumducitur: alterum quod constat ex membris, siue incisis, quod plures sensus habet, vt, Aderat ianitor carceris, carnifex prætoris. Adhæc Fabius sic distinguit, At illa connexa series tres habet formas: incisa, quæ commata dicuntur: membra, quæ cola: periodon, quæ est vel ambitus, vel circumductum, vel continuatio, vel con-

recusantibus Bithynis, cognitio suscepta est. Egi ego pro Vareno non sine euentu. nam bene an malè, liber indicabit. In actionibus enim vtranque in partem fortuna dominatur: multum commendationis & detrahit, & adfert memoria, vox, gestus, tempus ipsum: postremo vel amor, vel odium rei: liber offensis, liber gratia, liber & secundis casibus & aduersis caret. Respondit mihi Fonteius Magius, vnus ex Bithynis, plurimis verbis, paucissimis rebus. Mos est plerisque Græcorum, vt illis sit pro copia volubilitas: tam longas, támque rigidas periodos vno spiritu quasi torrente

clusio. nam M. Tullius periodo plurima nomina dat, ambitum, circuitum, comprehensionem, continuationem, circumscriptionem. *Frigidas*) sine neruis: quibus si strepitum dempseris, nihil boni restabit: vel rigidas, duras. *Vno spiritu*) quo periodum comprehendi præcipit Marcus Tullius.

Conterquent) iaculantur tanquam telum aliquod in aduersarium. Sic Iuuenalis de enthymemate, Et cultum sermone rotato Torqueat enthymema. *Iulius Candidus*) Iulius Vespionius Candidus, qui Consulatum cum Quadrato gessit quo tempore Adrianus Tribunatum plebis. Hic postea missus est Iulius à Senatu legatus ad Septitium Seuerum, qui in Syria cum exercitibus, quibus præerat, à Iuliano desciuerat. Erat autem Candidus, vetus Consularis olim militibus inuisus ob durum, & sordidum Imperium. Candidi vxorem tanquam adulteram poëta Martialis epigrammate momordit. Iulio Candido rescripsisse diuum Pium memorat Vlpianus ff. xlviij. titulo de accusationibus. *Non inuenustè*) eleganter, vsbanè, scitè. *Aliud esse eloquentiam, aliud loquentiam*) Valerium Probum grammaticum illustrem. refert Gellius Sallustianum illud ex Catilinario satis eloquentiæ, sapientiæ parum, breui antequàm decederet, sic legere cœpisse, & sic à Sallustio relictum affirmasse, satis loquentiæ, parum sapientiæ, quòd eloquentia cum insipientia minime conueniret: nam alibi idem Sallustius dixerat loquax magis, quàm facundus. *Eloquentia*) ornatus verborum sententiarúmque cum prudentia. Is enim eloquens est, qui cum sapientia dicit humilia subtiliter, & magna grauiter, & mediocria temperatè. nam cùm orator sit vir bonus dicendi peritus, impossibile est eum esse oratorem qui imprudenter dicit. *Alteri*) duobus contigit. Possumus intelligere Demosthenem, & Ciceronem. *Non sumus Antonij*) M. Tullius primo de Oratore refert M. Antoninum, cui vel primas eloquentiæ partes superiorum tribuerat ætas, virum natura peracutum & prudentem, in eo libro, quem vnum reliquit, disertos se vidisse multos, eloquentem omnino neminem. Insidebat videlicet in eius mente species eloquentiæ, quam cernebat animo, re ipsa non videbat. Vir autem acerrimo ingenio (sic enim fuit) multa, & in se, & in aliis desiderans neminem planè, qui rectè appellari eloquens posset, videbat. Eum verò statuebat disertum, qui posset satis acutè atque dilucidè apud mediocres homines ex communi quadam opinione hominum mirabiliter dicere: sed eloquentem, qui mirabilius, & magnificentius augere posset atque ornare quæ vellet: omnésque omnium rerum, quæ ad discendum pertinerent, fontes animo ac memoria contineret. [Verùm Secundus fatetur non esse eius sententiæ cuius Antonius, vt putet neminem eloquentem: nam, inquit, non sumus Antonij Clarior lectio, Immo si Marco Antonio credimus, nemini.] *Nisi*) contigisse eloquentiam. *Loquentiam*) disertam facundiam sine prudentia. *Impudentissimo cuique*) Quid enim tam furiosum quàm verborum, vel optimorum atque ornatissimorum sonitus inanis, nulla subiecta sententia, nec interdum scientia? videas quosdam scatere verbis sine vllo iudicij negocio cum securitate multa & profunda, vt loquentes plerumque videantur loqui sese nescire. quare Thersiti audacissimo verba ἄμετρα Homerus attribuit, & Eupolis vetus poëta consignatissimè, id genus hominum retulit, λωλεῖτ' ἄριστ', ἀλοχώτατ' ἐλπίδ', id est blatterate optimus, dicere ineptissimus. Hæc sumpta

contorquent. Itaque Iulius Candidus non inuenustè solet dicere, aliud esse eloquentiam, aliud loquentiam. Nam eloquentia vix vni aut alteri, immò si Marco Antonio credimus, nemini: hæc verò, quam Candidus loquentiam appellat, multis atque etiam impudentissimo cuique maximè contingit. Postero die dixit pro Vareno Homullus callidè, acriter,

pta partim ex Oratore M. Tullij, partim à Gellio. Addo Euripidem in Hyppolito, malos dicere, populo videri eloquentiores. οἱ γὰρ ἐν σοφοῖς φαῦλοι πως ὄχλῳ μουσικώτεροι λέγειν. *Callidè*) astutè. *Acriter*) in.ense, δριμέως.

Cultè) verbis ornatis. *Contra*) Homullum dixit. *Preſsè*) emunctè, strictè. *Ferme*) modus, scilicet nullam mentionem facere, vt Vareno liceret testes euocare. *Cornelium Priſcum*) Consulum designatorum vnus, apud quem Secundus luxit obitum V.lerij Martialis. *Accuſatoribus*) Bithynis. *Quæ petebant*) inquisitionem. *Reo*) Vareno facultatem testium euocandorum. *Vicit numero*) sententia Prisci comprobata est, à maiori Senatorum parte. *Rem*) vt liceret testes euocare. [*Negligenter*) Alias nec lege.] *Comprehenſam lege*) lege aliqua sanctam. [Approbatam: intellectam à Senatoribus.] *Subſistentem*) probabilem, non displicet V.sitatam. *Inſtam tamen*) consistentem: nam erant personæ, & res notæ: ergo causa consistebat, sed vix subsistentem dixit, quia ex altera parte rationes erant validiores ad faciendam fidem. quod optimè Hermogenes, & eum secutus Fortunatianus in primo Rhetoricorum tractant. *Executurus*) dicturus. *Actionem*) orationem quam pro Vareno dixi.] πολὺ ὑπερβὰν μῦθον ἐφέπειν.] Idcirco, nullo modo oportet sermones augere. verba Patrocli ad Merionem ex decimosexto Iliados. In quibusdam codicibus leguntur hi versus, Τῷ γὰρ κεν δὴ μᾶλλον ὀπιπεύοιτε καὶ ἄνδρες Ἥτις ἀκουόντεσσι νεωτάτη ἀμφιπέληται, illam enim cantilenam magis concelebrant homines, quæ audientibus recentissima existat. [Verba sunt Telemachi ex libro primo Odysseæ.] *Novitatis gratiam*) quia noua magis placent. *Florem*] musteum decorem, illibatam lectionem, pulchritudinem. *Quæ*) novitas. *Loquacitate*) si summam totius orationis longa epistola comprehenderem. *Perdam*) nam non tanquam nouam legeres illam. an potius præcerpam, [deflorem, delibem.]

cultè: contrà Nigrinus preſsè, grauiter, ornatè. Censuit Acilius Ruffus, Consul designatus, inquisitionem Bithynis dandam: postulationem Vareni silentio præteriit. Hæc forma neganda fuit, Cornelius Priſcus Consularis, & accusatoribus, quæ petebant, & reo tribuit, vicitque numero. Impetravimus rem, nec lege comprehensam, nec satis vsitatam, instam tamen. Quare instam non sum epistola executurus, vt desideres actionem. Nam si verum est Homericum illud, τῷ γὰρ κεν δὴ μᾶλλον ὀπιπεύοιτε καὶ ἄνδρες, Ἥτις ἀκουόντεσσι νεωτάτη ἀμφιπέληται, *apud te prouidendum est, mihi ne gratiam nouitatis & florem, quæ orationculam meam vel maximè commendat, epistolæ loquacitate præcerpam.* Valc.

C. PLINIVS RVFO SVO S.

DESCENDERAM in Basilicam Iuliam auditurus, quibus proxima comperendinatione respondere debebam. Sedebant iudices, centumuiri venerant, obseruabantur: aduocatis silentium longum, tandem à prætore nuncius. Dimittuntur Centumuiri: eximitur dies, me gaudente, qui nunquam ita paratus sum, vt non mora læter. Causa dilationis, Nepos Prætor, qui legibus quærit. Propositerat breue

Descenderam) dicit. erant aduocati apud centumuiros, ad quos audiendos Secundus conuenerat, sed Licinius Nepos iudicia soluit, edicto monens, vt Senatusconsultum seruaretur: quo cauebatur, ne quis ante actionem pecuniam acciperet, vel pacisceretur: quod Nepotis factum à quibusdam reprehendebatur, ab aliis laudabatur. *Descenderam*) ab Esquiliis, loco edito, vbi domum habuit. *Basilicam Iuliam*) in qua iudicia publica & priuata conficiebantur. relege à nobis prænotata. *Proxima comperendinatione*) actione, quam primùm eram acturus. Comperendinatio enim vtriusque partis actio. Secundum alios comperendinatio est secunda actio. Item comperendinatio est ab vtrisque litigatoribus inuicem sibi denunciatio in perendinum diem: namque cùm in rem aliquam agerent litigatores, & pœna se sacramenti peterent, postcebant iudicem qui dabatur post trigesimum diem, quo dato deinde inter se comperendinum diem denunciabant, vt ad iudicium venirent: quò cum esset ventum, antequam causa ageretur, quasi per iudicem rem exponebant: quod ipsum dicebatur causæ coniectio, quasi causæ suæ in breue coactio. Secundum alios inter comperendinationem & ampliationem hoc interest, quòd comperendinatio ex vna tantùm repetitur parte, cùm antè iudex non intelligeret vt omnino suadebatur. Iudices, si bona causa, absoluebant eam: si mala, non statim damnabant. Sed hac excusatione parcebant. nam cùm condemnandi nota esset Θ, litera A, absoluendi, ampliandi signum N.L quod significabat non liquere, inde ampliatio nascebatur. hæc Asconius. Tacitus comperendinationes liberas olim fuisse memorat. Postea restrictæ sunt legibus: nam tertia actione, inquit Cicero, vt his ludorum diebus interpositis, nemo iustum comperendinatum iudicaret. Adimo enim comperendinatum, quod habet lex in se molestissimum, bis vt causa dicatur: verùm vt opinor Glaucia primus tulit, vt comperendinaretur reus: antea, vel iudicari primò poterant, vel amplius pronunciari. Alibi Secundus dixerat, leges, tot horas, tot dies, tot comperendinationes largiuntur. *Iudices*) sorte ducti. *Centumuiri*) numero centum octoginta: tot enim quatuor Tribunalibus scribebantur. *Obseruabantur aduocati*) simul aderant aduocati. legitur etiam obuersabantur, scilicet ab aduocatis & auditoribus. Centumuiri venerabantur: nam obeuntio ad honorem refertur, & in duabus rebus est, obsequio, aut speculando. Aliàs obseruatio est calliditas, & diligens annotatio. deinde sequitur, *Aduocatis silentium longum*) scilicet fuit, donec Prætor aduenirent. *Nuncius*) aduenit. Dilutio, exornatio, quæ coniunctionibus verborum è medio sublatis, partibus separatis effertur. *Eximitur dies*) interdictum est eo die litibus, vt iudiciis vacarent: sic enim diem credit eximi, cùm iustitium indicitur, & iura silent. [Contra illorum opinionem qui volunt diem eximi vel colli dicendo, cùm hic silendo sit exemptus.] *Paratus*) ad dicendum. *Moror*) desistam à causis agendis. alia lectio, mora lætor. *Nepos*) Licinius Nepos. *Legibus quærit*) secundum leges cognoscit: nam ius cognoscendi autore Pediano,

diano, erat apud Prætorē. & Paulus de Regulis iuris inquit, Vbicunq; causæ cognitio est, ibi prætor desideratur, iudicādi vero ius apud equites fuit. Prætor autem Vrbanus iuri dicundo præerat, & in potestate habebat omnium iudicum tabellas.

Edictum) edicta Prætoris sunt, Dictatorum etiam Imperatorúmque, autore Dionysio in suis antiquitatibus, & Lampridio historico, adhæc Secundo dicente, edictum Augusti & Traiani, & Martiale Domitiani Edicimus enim quod iubemus, & vni generi edicimus secundum Donatum, & præcepta, præceptionésque iustorum & iniustorum Romani edicta vocant. vt quidam scribunt propter eam quæ tunc fiebat dictionem, in qua diffinitione complectuntur interdicta, quibus vetatur aliquid fieri. *Senatusconsulto*) quod supra principis librum dixerat, decretum à Senatoribus, referente Traiano. *Suberat*) subscriptum fuerat. *Senatusconsultum*) quo reducebatur, ne quis ob causam orādam pecuniam

edictum, admonebat accusatores, admonebat reos, executurum se qua Senatusconsulto continerentur. Suberat edicto Senatusconsultum hoc, Omnes, quicquid negotij haberēt, iurare priùs, quàm agerent, iubebantur, nihil se ob aduocationem cuiquam dedisse, promisisse, cauisse. His enim verbis, ac mille præterea, & venire aduocationes, & emi vetabant. Peractis tamen negotiis, permittebat pecuniam duntaxat decem millium dare. Hoc facto Nepotis commotus prætor, qui Centumuiralibus præsidet, deliberaturus, an sequeretur exemplum inopinatum, nobis ocium dedit. Interim tota ciuitate Nepotis edictum carpitur, laudatur. Multi, Inuenimus qui curua corrigerent. Quid? ante hunc Prætores non fuerunt? Quis autem hic est, qui emendet publicos mores? Alij contrà, Rectissimè fecit, initurus magistratum: iura recognouit: Sena-

acciperet. *Omnes*) hoc est principium illius Senatusconsulti, quod durat vsque ad, his enim verbis. *Quid*) Negocij causam, litem aliquam. *Agere*) ante litem contestatam iure cogebantur. *Cauisse*) aliqua cautela prouidisse, vt aduocatus pecuniam haberet. *Hæ*) prædictis. *Mille*) aliis innumeris. *Vēnire*) vendi ab aduocatis. *Emi*) à litigantibus. *Peractis negotiis*) finitis cōtrouersiis. *Decem millium*) secutus est Nepos exemplum Claudij, quem legimus apud Tacitum, posuisse modum aduocatis pecuniæ capiendæ vsque ad dena sestertia. Idem enim quod decem millia nummūm, quæ egressi repetundarum tenerentur. *Qui Centumuiralibus præsidet*) decem enim & octo Prætores fuisse in vrbe, alibi probauimus. Centumuiralibus, igitur causis vnus præerat. *Deliberaturus*) spatium ad deliberandum sumpturus. *Sequeretur exemplum*) faceret idem quod Nepos. *Inopinatum ocium*) insperatam ab agendo vocationem. [quidam, inopinatum referunt ad præcedentem dictionem, exemplum.] *Carpitur*) tanquam nimis seuerum à nonnullis laceratur. *Laudatur*) à plerisque tanquam honestum, & vtile: nam vt in Senatu, ita in ciuitate hominum iudicia diuisa sunt. [*Multi*) dicebāt.] *Curua corrigerent*) vniuersum edictum reprehenderent, & arbitrarentur permittendum vnicuique dare, & accipere pro aduocatione quantum libuisset: [Alij legunt, vt curua, iniqua: quod magis probo, vt sit ironicè dictum. Nam & Seneca in ludo Claudij, Hic nobis, inquit, curua, corrigit.] *Quid*) dicentes. Prætores seueri, qui si hoc fuisset faciundum ipsi prius fecissent. *Hic est*) amara ironia: perinde ac si dicerent, num Cato? num Fabritius? num Fabius? *Contrà*) dicunt, laudantes Nepotis factum. *Initurus magistratum*) gesturus Prætoris officium: ex quibus apparet in præcedentibus emendatè legi, Nepotem Prætorem designatum. *Iura recognouit*) Pomponius Iurisconsultus asse-

rit Prætorem habuisse facultatem adiuuandi, vel supplendi, vel corrigendi ius ciuile.

Nouissimas) immensas, vltra modum. Magis probo fœdissimas, [id est turpissimas, maximè indecoras.] *Turpissimè*) per quæstum. nam accusatoriam vitam viuere, & ad defendendos reos præmio duci, proximum latrocinio est. Paciscendi quidem ille pyraticus mos, & imponentium periculis precia, procul abominanda negociatio, etiam à mediocriter improbis abiicit. *Rem pulcherrimam*) patrocinium.

tusconsulta legit, reprimit fœdissimas pactiones: rem pulcherrimam turpissimè venire non patitur. Tales vbique sermones, qui tamen alterutram in partem ex euentu prævalebunt. Est omnino iniquum, sed vsu receptum, quòd honesta consilia, vel turpia, prout malè aut prosperè cedunt, ita vel probantur, vel reprehenduntur. Inde plerunque eadem facta, modò diligentiæ, modò vanitatis, modò libertatis, modò furoris nomen accipiunt. Vale.

Orandi maiestatem, qua nihil dij immortales melius homini dederunt, & qua remota muta sunt omnia. Illa nihil in vrbe, vel ad vtilitatem fructuosius, vel ad dignitatem amplius, vel ad vrbis famam pulchrius, vel totius Imperij, atque omnium gentium notitiam illustrius. Non aliundè maiores honores, opes, amicitiæ, laus præsens, & futura hominibus contingit. *Alterutram*) bonam siue malam. *Ex euentu*) si bonum euentum sortietur edictum Nepotis, pariter bonam famam, sin minus, malam: nam ab euentu sæpenumero res iudicantur, vt testatur Ouidius, Exitus acta probat. Et Liuius septimo belli Punici, Ex euentu quo nihil iniquius est, famam homines habent: à quo idem trahens argumentum inducit Hannonem dicentem, Euentum esse veluti iustum belli iudicem. Nero dicere solebat, euentum in manu fortunæ constare. Hinc Liuius scribit, euentum in manu stultorum versari. Nam plerunque vis oratoris, & cæterarum rerum ab imperitis exitu & victoria iudicatur. Quare secundum Isocratem cum euentus sit in manu fortunæ, non laudādus is cui res prosperè cedunt, sed qui quantum consilio humano licebat eas multo antè præuidit, & prouidit: tametsi secus quàm intenderat euenirent: sapientes enim & docti fortuita debent excludere. M. Tullius in Rhetoricis, cuiuscunque negocij finem euentum diffinit. Donatus tantum bonorum exitum: contra tamen probatissimorum autoritatem. *Iniquum*) sine ratione. *Vsu receptum*) consuetum. *Procedunt*) laudantur, admittuntur, lego probantur. *Eadem facta*) eodem consilio gesta. *Diligentia*) [nomen, si rectè interpretentur: vanitatis, id est inconstantiæ, si malè, opponitur vanitas diligentiæ, & furor libertati.] *Libertatis*) si bene cedunt. [*Vanitatis & furoris*) si malè.

QVINTI LIBRI FINIS.

C. PLINII

C. PLINII CÆCILII SECVNDI EPISTOLARVM

LIBER SEXTVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS TYRONI SVO S.

EGO) [Conulerat se Secundus in patriam Comum, Tyro in Picenum: ibi reuersus in vrbem, vbi consueuerat Tyroni, tunc cœpit desiderium amici: quare hortatur vt Romam veniat.] Transpadana regio dicitur, quæ nobis est cis Padum, cispadana quæ vltra Padum. Habetur enim respectus scriptorum, qui erant in vrbe: nam illis qui nobis cispadanus ager, transpadanus erat. *Trans Padum*) Comi, vbi sua plurima tenuit prædia. Padus ab imis radicibus Vesuli montis exortus, siue à remio, vt testatur Plinius, Ptolemæus etiam Padi caput iuxta Larium paludem refert, qui submersus cuniculo, rursus in agro Viboneñi excollitur, secundum Solinum. At Plinio tradente in Foroliuiensium agro,

QVANDIV ego trans Padum, tu in Piceno, minus te requirebam. Post quam ego in vrbe, tu adhuc in Piceno, multo magis: seu quòd ipsa loca, in quibus esse vnà solemus, acrius me tui commonent, seu quòd desiderium absentium nihil perinde, ac vicinitas acuit. Quoque propius accesseris ad spem fruendi, hoc impatientius careas. Quicquid in causa, eripe

nulli amni claritate inferior: nam à poëta, fluuiorum rex dicitur. Lucianus non minorem Nilo scribit, & Strabo cunctos Europæ fluuios, præter Histrum magnitudine superare: dictus Græcis Eridanus, nota Phaëthontis pœna Fons eius mediis diebus æstiuis semper aret. canicula liquatis niuibus flumen augetur, atque vbi liquit agros, vbertate largior: nam subiectus Alpibus campus admodum felix & fructuosis collibus varius: hunc medium ferè Padus diuidit: cáque regio hinc cispadana hinc transpadana. Cispadana quidem montibus adiacet, atque Liguriæ: reliquâ verò transpadana. multis igitur amnibus auctus, iuxta Rauennam mare irrumpit per septem ostia: sed vnum maximè memorabile, quod Padusa dicitur, efficit. hæc sumpta ex Mela, Strabone, Plinio, Solino, Diodoro: qui dissentiens à cæteris scriptoribus, tradit quinque tantùm ostiis in fretum se exonerare. *Picено*) agro eras. Picenum post Vmbriæ ciuitates, quæ inter Ariminum Anconémque iacent, extenditur. Profecti sunt autem Picени à Sabinorum terra, qui cum ductu, & auspicio Pici iter facerent, nomen inde nacti fuere. E montibus vsque in plana & pelagus eorum incipiunt dominia: quorum ager in lõgum magis quàm in latum excrescit: bonus ad omnia: cæterùm lignariis quàm frumentariis fructibus longè præstat. inter cæteras vrbes insignem habet Anconem in quinta Italiæ regione locatur à Plinio, & hominum multitudine abundasse idem autor: A Piceno deducitur Picens: à Picentia verò Picentini, qui & ipsi populi sunt Italiæ. *Multumagis*) te requiro. *Ex quo tempore*) id est postquam. [aliter, seu quòd, quæ lectio cum sequentibus aptè congruit.] *Me commouent tui*) memorem me tui faciunt, te in mentem meam reducunt. [*Desiderium absentium*) propriè desiderium rerum absentium est. [*Perinde*) tam.] *Acuit*, incitat, accendit. *Impatientius*) ardentius. *Careas*) ad idem, si leges cupias. *In causa*) huius desiderij est.

Tormento) solicitudini, affectui. *Veni in vrbem*) vt medearis dolori meo. *Illuc*) Comum. *Consultò*) non temerè: quamuis etiam legatur, inconsultò.] *Similes*) conquerentes de absentia mea, & efflagitantes aduentum in vrbem.

me huic tormento: veni, aut ego illuc, vnde inconsultè properaui, reuertar, vel ob hoc solum, vt experiar an mihi, cum sine me Roma cæperis esse, similes his epistolas mittas. Valc.

C. PLINIVS ARRIANO SVO S.

SOLEO) Taxat notabiliter actionem M. Reguli, cum videatur probare, & apertè modum agendi suo tempore improbat: postquam publicos mores notauit, ad suos & Arriani amici reuertitur. *Iudiciis*) Centumuiralibus causis. *Desiderare*) quod maius est quàm quærere. *Habebat studiis honorem*) honorabat studia. *Timebat*) nam timor est optimus studiorum emendator. *Pallebat*) libro primo

SOLEO nonnunquam in iudiciis quærere Marcum Regulum: nolo enim dicere desiderare. Cur ergo quæro? habebat studiis honorem, timebat, pallebat, scribebat: quamuis non posset dediscere illud ipsum, quod oculum modo dextrum, modò sinistrum

de eodem dixerat, Expalluit notabiliter quamuis palleat semper. Palladi enim studiosi creduntur nimia vigilia & vini parsi-

parsimonia. quare locus est Valerij Martialis in Oppianum, qui cum esset mali coloris, cœpit scribere versus ut videretur poëta, & illa Iuuen. vellicatio. Tune velle multis Pallere, & vinum toto nescire Decembri. *Scribebat*) suprà legimus Regulum recitasse librum in Rusticum, & alium de obitu filij sui diuulgasse. *Desistere*) obliuisci, desuescere. nam decompositum verbi significationem cum quo iungitur interdum, destituit, sicut apud Græcos ἀφανὲς verbi causa μανθάνω id est disco, ἀπομανθάνω, dedisco.

Circumlinebat) quidam frontem linebant unguento vel cerusa, deinde panniculum siue fasciam imponebant: quod splenium dicebatur: à quibusdam existimatum oculorum operimentum ad arcendam nimiam lucem. eius meminit Martialis libro secundo. Et numerosa linunt stellantem splenia frontem: item octauo. Talia lunata splenia fronte ligabant. libro decimo pro petiola videtur vsurpasse. Cur spleniato sæpe prodeam mento; Albaue pictus sana labra cerussa. Secundum Pollucem [numeratur inter medicorum instrumenta. etiam] caput splenis dicitur splenium, quia σπλὴν est splenem dolere. Plinius testatur herbam splenion lienibus mederi. *Alterius*) sinistrum. damnabat Fabius eos, qui in dicendo apertos compressosque oculos tenebant, nequenisi planè rudes, & stultos tales haberi posse. *A possessore*) pro reo. *Candidum splenium*) fasciam albam. *Hæ*) vnum. *Aruspices*) qui per introspectionem victimarum ariolabantur. *De actionis euentu*) antequam ageret an prosperè sibi cessura esset actio. *Superstitione*) superuacua religione. nam superstitio est timor superfluus & delirus: aut ab aniculis dicta superstitio, quæ multum superstites per ætatem delirant, & stultæ sunt. Aut secundum Lucretium, superstitio est superstantium rerum, id est cœlestium, & diuinarum, quæ super nos stant, inánis & superfluus timor. & superstitiosi, qui deos nimis timent. Autores habeo Scruium & Donatum. Alij superstitionis verbum originem habuisse volunt ab iis, qui filios superstites esse nimis importunè à diis efflagitarent: cùm tamen omnis importuna inepráque religio possit superstitio appellari, quæ à Romanis olim tanquam pestis ab vrbe sæpius euulsa fuit. *Veniebat*) id consulere aruspices procedebat ex summa reuerentia, quam studiis habebat: nam nisi de magnis deum consulere non debemus. *Iam*) *Vnà*) cum Regulo. *Liberæ tempora*) spatiosa, & amplia, quanta orator voluisset: intra tempus lege constitutum tantum causidicis licebat agere, nisi longius dicendi spatium à iudicibus impetrassent. *Audituros conuocabat*) congregabat qui se agentem audirent. *Alterius inuidia*) Reguli malíuolentia, qui tam impudenter pere-

circumlinebat: dextrum, si à petitore, alterum, si à possessore esset acturus, quòd candidum splenium in hoc aut illud supercilium transferebat: quod semper aruspices consulebat de actionis euentu animi superstitione, sed tamen à magno studiorum honore veniebat. Iam illa perquàm iucunda vnà dicentibus, quòd libera tempora petebat, quòd audituros conuocabat. Quid denique iucundius, quàm sub alterius inuidia, quamdiu velis, & in alieno auditorio quasi deprehensum commode dicere? Sed vtcunque se habent ista, bene fecit Regulus quòd est mortuus, melius si antè. Nunc etiam sanè poterat sine malo publico viuere sub eo principe, sub quo nocere non poterat. Ideo fas est, nonnunquam eum quærere. Nam postquam obiit ille, increbuit passim, & inualuit consuetudo, binas vel singulas

ret ad dicendum longissima tempora. *Auditorio*) auditoribus quos Regulus corrogauerat. *Deprehensum*) ex insperato. *Commode*) I bene, quantum, & quæ voles. *Vtcunque*) bene an malè. *Benefecit*) quia malus. *Meluit*) fecisset. *Si ante*) si mortuus esset ante Domitianum, sub quo multa scelesta patrauit. *Principe*) Traiano, qui falsas accusationes non admisit: in quibus Regulus pollebat. *Ideo*) cùm non posset nocere. *Abiit*) obiit. [*Ille*) alias ille. vtraque lectio bona, si distinctionem transferas.] *Increbuit*) inoleuit, in vsum venit, & recepta est.

Clepsydras, repete annotata in præcedentibus. *Dandi*) concedendi aduersariorum aduocatis. *Egisse*) finisse actionem suam. *Finire*) finem imponere actioni. *Quàm iudicare*) quam rectam sententiam pronunciare. Perinde ac si diceret, aduocati fastidium capiunt augendo: iudices non audiendo malè iudicant. Quare omnes quamprimum finè imponi quæsunt officio suo. *Studiorum*) artis dicendi. *Periculorum*) reorum quos patroni cunctis artibus debent tutari. *Tot horas*) idem autor est accusatori sex horas, reo nouem ex lege constitutas, super qua re iam multa annotauimus. *Tot dies*) xx. iuridicos Asconio memorante. *Comperendinationes*) dilationes. *Illi*) maiores. *Hebetes*) cæcutientes, & ingenio debili. *Nos apertius*) amara derisio. *Religiosius*) iustius. *Paucioribus*) minoribus xx. nam si clepsydra pro dimidia hora sumitur, & reo decem & octo, quando plures concedebantur: respectu illius rectè dixit paucioribus clepsydris. *Præcipitamus*) in hoc loco faciunt verba Taciti de Oratoribus, Festinandum, inquit, est apud iudices, qui non accipiunt tempora, sed constituunt. Nec expectandum habent oratorem, dum illi libeat de ipso negocio dicere: sed sæpe vltro admonent, atque aliò transgredientem reuocant, & festinare se testantur. *O Regule*) extrinsecus sumendum tale quid, si nunc viueres, quid diceres? *Obtinebas*) impetrabas à iudicibus tempus orandi liberum. *Ambitione*) quod tamen faciebas, non ad vtilitatem

clepsydras, interdum & dimidias, & dandi & petendi. Nam & qui dicunt, egisse malunt, quàm agere: & qui audiunt, finire quàm iudicare. tanta negligentia, tanta desidia, tanta denique irreuerentia studiorum, periculorúmque est. An nos sapientiores maioribus nostris? nos legibus ipsis iustiores, quæ tot horas, tot dies, tot comperendinationes largiuntur? Hebetes illi, & supra modum tardi? Nos apertius dicimus, celerius intelligimus, religiosius iudicamus, quia paucioribus clepsydris præcipitamus causas, quàm diebus explicari solebant. O Regule, qui ambitione ab omnibus obtinebas, quod fidei pauciſſimi præstant. Equidem quoties iudico, quod vel sæpius facio quàm dico, quanium quis plurimum postulat aquæ do. Etenim temerarium existimo diuinare, quàm spatiosa sit causa inaudita,

clientum, sed honoris tui affectatione. *Pauciſſimi*) rariſſimi aduocati. *Præstant*) concedunt clientibus, [quibus summam debent fidem.] *Iudico*) datus sum iudex. *Dico*) ago causam.]*Aquæ*) id est temporis. Nam clepsydris aqua refertis (vt dictum est suprà) horas dimetiebantur veteres.] [*Qui docet*) iudicem intelligit. nam priusquam causa ageretur, per iudicem, qui olim dabatur, post trigesimum diem rem exponebant. Indicem ergo intelligit per eum qui docet: sensus est, si disceptantes petunt à me plurimum temporis, concedere soleo; sed tantundem do ei qui causam exponit, vt sigillatim, & commodè possit me docere. Est autem docere, narrare, & argumentis confirmare. Legitur etiam qui dicit non absurdè. Sunt tamen

men qui non legunt, quantum quis plurimum temporis postulat. Tamen de eo qui decet, sed quantum quis plurimum postulat aquæ do. vt sit sensus, concedo totum illud spatium ad dicendum, quod intelligit per aquam defluentem clepsydra quantum quis me postulat.] *Diuinare*) velle cognoscere antequam intelligant causam: cuius momenti sit, quod faciunt iudices, qui tempus debitum acturo non permittunt.

*Temp*ú*sque negotio finire*) præstituro tempore concludere rem cuius magnitudinem nescias. *Finire*) ascribere, determinare. *Debeat patientiam*) scilicet præstare: debet enim iudex esse patientissimus ad audiendum. Iurisconsulti frequenter dicunt, patientiam præstare, vt Marcellus ff. xxxix. de operis noui nunciatione, & Vlpianus xliij. titulo quod vi aut clam: & libro quadragesimosexto de solutionibus. Item ff. xxxix. de operis noui nunciatione, & ibidem Paulus. *Primam religionis suæ*) quam obseruare imprimis debet inter cætera suæ fidei conuenientia: nam Seneca capite de iustitia inquit, de fide, & religione sciat agi, vbicunque de veritate tractatur. Pars magna iustitiæ: cùm enim iustitia sit constans, & perpetua voluntas secundum Iustinianum, non immeritò patientiam iustitiæ magnam partem nominauit. *At quædam*) occurrit obiectioni. *Dicuntur*) à causidicis. *Etiam*) sic est. concedo superuacua dici. etiam enim consentientis aduersarium est. *Hæc*) superuacua. *Non dici*) angustia temporis. *Coràm*) viua voce tractabimus. *Communium*) Reipub. nostræ, Romanæ: [vel communium scilicet tibi mecum, quemadmodum commünem amicum dicimus quo vtrinque æquè fruimur. *Emendari*) plus est corrigere, quàm emendare: nam, qui corrigit in rectum reducit qui emendat, vitium operit, & mendæ superinducere conatur velamen aliquod. *Difficile*) quia inueterata vitia difficile curantur. *Nostra*) nostros mores: primùm enim cognoscere seipsum. [legitur etiam nostras domos, sicut mox, in tua.] *Et quia*) nunquid. *In tuis rectè*) se habent. *Nihil*) noui est. *Bona*) quæ sunt in rebus meis, si qua tamen sunt. *Perseuerant*) quòd non abscedunt. *Quod assueui*) nam ab assuetis si fit affectus, non tantus fit.

tempúsque negotio finire, cuius modum ignores: præsertim cùm primam religioni suæ iudex patientiam debeat, quæ pars magna iustitiæ est. At quædam superuacua dicuntur etiam: sed satius est & hæc dici, quàm non dici necessaria. Præterea, an sint superuacua, nisi cùm audieris, scire non possis. Sed de his melius coràm, vt de pluribus vitiis ciuitatis. Nam tu quoque amore communium soles emendari cupere, quæ tam corrigere difficile est. Nunc respiciamus domos nostras. Ecquid omnia in tua rectè? in mea noui nihil. mihi autem & gratiora sunt bona, quòd perseuerant: & leuiora incommoda, quòd assueui. Vale.

C. PLINIVS VERO SVO S.

GRATIAS) Vero agricolationi intento commendat agrũ, quẽ nutrici suæ dono dederat Verus

GRATIAS ago, quòd agellum quem nutrici meæ donaueram, colendum suscepisti. Erat, cum donarem, cẽtum millium nummium; po-

plures Spartianus, & Capitolinus monumentis tradunt. Huius autem tanquam obscurionis nulla apud alios fit mentio. *Erat*) æstimabatur precio.

Curante) excolente. nam diligenti cultura precia prædiorum ampliantur, quia reditus supercurrit: ita si negligentius habita sint, minui ea necesse est, quod rescripserunt diui fratres tutore Callistrato de iure fisci. *Reparabit*) resumet. restituetur in precium centum millium nummûm *Hæc quoque*) commendantur. *Munusculum meum*) quia ego donaui. *Illius*) nutricis.

stea decrescente reditu, etiam precium minuit, quod nunc te curante, reparabit. Tu modò memineris commendari tibi à me non arbores, & terram (quanquam hæc quoque) sed munusculum meum, quod esse quàm fructuosissimum non illius magis interest, quæ accepit, quàm mea, qui dedi. Vale.

Quàm mea) vt videat donasse rem preciosam.

C. PLINIVS CALPHVRNIÆ SVÆ S.

NVNQVAM) Conqueritur non sibi licuisse per occupationes in Campaniam cum vxore Calphurnia secedere: inibique multa amabiliter differit, & hortatur vt saltem pluribus epistolis timori suo prouideat. Calphurniam Secundi vxorem testantur tres eiusdem epistolæ, & Sidonius libro secundo. *Vacuum bonum*) recuperandæ. *In Campaniam*) vbi Fabatus Secundi Proconsulis villam Camillianam possedit. *E vestigio*) statim post digressum tuum. *Viribus acquireres*) astrueres firmitati tuæ: erat enim debilis. & ideo in Campaniam Italiæ regionem apricam secessetat. *Corpusculo*) per hoc colligitur Calphurniã fuisse paruæ staturæ, & exilis. [Quidam legunt adpareres: vsitatius est acquireres] *Et qui*) & quomodo. *Secessus voluptates*) secũdum Eutropium nulla magis regio ad otium & voluptatem accommodata, quàm Campania. Siquidem non modò Italiæ, sed pene toto orbe terrarum pulchertima Campaniæ plaga est: nihil hospitabilius mari. Hic illi nobiles portus Caieta, Misenus, tepentésque fontibus Baiæ, & ad voluptatem, & ad sanandos morbos commodissimæ, Lucrinus, & Auernus, quædam maris ostia: hic amici vitibus montes Gaurus, Falernus, Massicus, & pulcherrimus cunctorum Vesuuius: vrbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli Herculanium, Pompei, & ipsa caput vrbium Capua: quæ quondam intra tres maximas Romam, Carthaginémque nominata: nam rosam fert odoratiorem satiua, vnde vulgò dictum plus apud Campanos vnguenti, quàm apud cæteros olei fieri. Est enim amœnissimus Campaniæ tractus, si quis vbertatem soli, cœli temperiem, aprica collium, opaca nemorum, innoxios saltus, vitium olearúmque prouentus, nobilia pecuaria cogitauerit: ibi summum Liberi patris cùm Cerere certamen. hæc lutora fontibus calidis rigantur:

NVNQVAM sum magis de occupationibus meis quæstus, quæ me non sunt passæ, aut proficiscentem te valetudinis causa in Campaniam prosequi, aut profectam, è vestigio subsequi. nunc enim præcipuè simul esse cupiebam, vt oculis meis crederem, quid viribus, quid corpusculo acquireres, & qui denique secessus voluptates regionísque abundantiam inoffensa transmitteres.

gantur: prætérquẽ cætera in toto mari conchylio, & pisce nobilitantur: nusquam generosior oleæ liquor. & hoc quoque certamen humanæ voluptatis tenuere Osci, Græci, Vmbri, Thusci, Campani. *Regionisque abundantiam*) Campania sertur toto anno, panico semel, bis farre. sed campus, qui circa Capuam est, & Laboriæ vocatur, à Græcis Phlegræus, cæteras terras fertilitate superat, & in delitias alicæ politur messis. *Inoffensa*) sana.

Equidem etiam fortem te, & non sine cura desiderarem. Est enim suspensum & anxium de eo quem ardentissimè diligas, interdum nihil scire. Nunc verò me cum absentiæ, tum infirmitatis tuæ ratio, incerta & varia solicitudine exterret. Vereor omnia: imaginor omnia: quæq; natura metuẽtium est, ea maximè mihi, quæ maximè abominor, fingo. Quo impensius rogo, vt timori meo quotidie singulis, vel etiã binis epistolis consulas. Ero enim securior, dum lego, statimque timebo, cùm legero. Valc.

Equidem) ego quidem, more Virgiliano. *Fortem*) bene valẽtem. quamuis sana esses, & absens tamẽ tibi timerem, quanto magis inualidæ. *Est suspensum & anxium*) facit hominẽ ambigere, & dubitare, neque parum æstuare. *Nihil scire*) nullum nouum intelligere. *Ratio*) causa respectus. *Omnia*) mala. *Metuentium*) qui omnia aduersa suspicãtur. *Quæ abominor*) quæ omine abiicio, vt puta mortem. Abominatur, inquit Columella, arator herbam, tanquam omen triste expuat. *Fingo*) imaginor. *Consulas*) subuenias. *Securior*) cùm legam tibi bene esse, timebo: ne post missas literas noui mali aliquid te presserit.

C. PLINIVS VRSO SVO S.

SCRIPSERAM) Licinius Nepos postquam Varenus obtinuerat, vt sibi testes pro defensione liceret euocare: cœpit petere, vt legi repetundarum adiiceretur licere reis denunciare testes: cui relationi multi contradixerunt, sed præsertim Iubentius Celsus: inter quos orta contentione ad lites vsque processum est. *Tenuisse*) impetrasse à Senatu. quod paulo antè legimus. *Euocare*) ex Bithynia in vrbem conuocare. & milites euocati auxiliares dicuntur subito tumultu à Consule conuocati ad opem ferendam: ea militia dicitur euocatio. verùm apud Macrobium euocatio appellatur, quando dij euocantur ab aliqua vrbe exeunte.

SCRIPSERAM tenuisse Varenum, vt sibi euocare testes liceret, quod pluribus æquum, quibusdam iniquum, & quidem pertinaciter, visum, maximè Licinio Nepoti, qui sequenti Senatu, cùm de rebus aliis referretur, de proximo Senatus consulto disseruit, finitámque causam retractauit. Addidit etiam, petendum à Consulibus, vt referrent sub exemplo legis ambitus, de lege repetundarum, an placeret in futurum ad

Sequenti Senatu) cùm primùm Senatus habitus est. *Referretur*) poneretur in consultationem. *Proximo*) nuper facto, vt Vareno liceret testes euocare. *Finitam*) iam decretam. *Retractauit*) renouauit, remisit, recognouit: est enim retra-

ctare, quod omiseris repetere & mutare: sic ferrum retractatum, sic scripta iam emissa: deinde emendata dicimus retractata. *Sub exemplo legis ambitus*) Ad imitationem legis ambitus, qua cauebatur, vt sicut accusatoribus licebat inquirere, & testibus denunciare: ita reis pariter ius esset. De ambitu Liuius vij. ab Vrbe condita, [tunc primum] refert à Cn. Petilio Tribuno pl. auctoribus patribus ad populum relatum fuisse, cáque rogatione nouorum maximè hominum, qui nundinas & conciliabula obire soliti erant, compressa credita, haud æquè patribus læta M Tullius in Vatinium tradit se tulisse legem de ambitu ex Senatusconsulto, id quod pro Murena repetit: sed Liuij abbreuiator lib. xlvij. ante Ciceronem, legem de ambitu latam testatur. Fuit autem ea lex constituta Reip. causa sicut repetundarum: Tacitus tamen inquit, Candidatorum ambitus Iulias leges peperit. Sub principe verò cessat lex ambitus: testes sunt Iurisconsulti. *Placeret*) Senatui, cui liberum est intendere leges, & mollire.

Eam) repetundarum. *Denunciandi*) denunciare est futurum aliquod nunciare. Quo verbo frequenter vtitur Cicero in Orationibus: & Secundus mox inquit, Quid denunciationibus & quasi minis ago? Nam fere in partem sumitur hostilem. *Præpostera*) inuersa. *Contradicendi tempore*) cùm de ea agebatur, & nondum esset decretum Senatusconsultum. *Peractum*) iam transactum. nam

eam legem adiici, vt sicut accusatoribus inquirendi, testibúsque denunciandi potestas ex ea lege esset: ita reis quoque fieret. Fuerunt quibus hæc eius oratio, vt sera & intempestiua, & præpostera displiceret: quæ omisso contradicendi tempore castigaret peractum, cui potuisset occurrere. Iubentius quidem Celsus Prætor, tanquam emendatorem Senatus, & multis, & vehementer increpuit. Respondit Nepos,

præterita, dicente apud Liuium Annibale, magis reprehendi quàm corrigi possunt. *Occurrere*) in tempore contradicere. *Iubentius Celsus prætor*) Vlpianus ff. v. pridie Idus Martias, Q. Iulius Balbus, & P. Iubentius Celsus Coss. verba fecere de his, quæ Imperator Cæsar Adrianus Traiani Parthici filius proposuit. Idem lib. ff. xxxviij. de operis libertorum scribit Iubentium Celsum fuisse Iurisconsultum: sic Pomponius de iuris origine Celsos patrem, & filium Iurisconsultos tradit, & Marcellus ff. xxxij. filium Consulem ponit, & libro vigesimonono extat Plotianæ epistola ad Iubentium Celsum, & eiusdem ad illam. Iubentius Celsus cum primoribus vrbis coniurationem iniens contra Domitianum, ideóque accusatus, admirabiliter vitauit periculum: nam cùm iniicerent ei manus, dixit se quędam secretò velle Domitiano referre, & supplex dominum deúmque sæpius inuocans, inquit, Nihil tale admisi, verùm si mihi dilationem dederis: quorum particeps non sum, omnia explicabo, multóſque manifestabo, ac conuincam: inde dimissus nullum detexit, aliquando alias causas prætexens, distulit confessionem vſque in Domitiani necem. post quæ Dion in Traiano hæc addidit, Celsum Traiano charum, & statuam ei in publico iussu Imperatoris erectam, virúmque optimatem fuisse, & inuito Adriano ex decreto Senatus Baiis interfectum, quòd necem imperatori moliretur. Autores habeo Spartianum, & Dionem. quanquam mendosè apud Spartianum legatur, Adrianum in cõsilio habuisse Iulium Celsum Iurisconsultum: Tu repone Iubentium Celsum. proinde is fuit rhetor eloquentissimus: quod etiam Iuuenalis indicat, Celso dictare paratæ: tametsi interpretes significasse velint Cor. Celsum, cùm is fuerit mediocris orator, nec temporibus satyrographi: inde pariter decepti sunt vij. Satyra super illud, Nec dubitant Celsi Prætoris vendere ludis. Vbi neque Coru. Celsum, neque pro adiectiuo positum celsum, vt quidam arrogantur, vel vno Secundi testimonio satis constat accipi

cipi posse: sed Iubentium Celsum Prætorem sub Traiano, quo principe satyram suam poëta condidit. [ex codice Plinij transcriptus fuit antiquus hic libellus, siue supplicatio manu Campani. Cùm ante hos dies coniugem & filium amiserim oppressus necessitate, corpora eorum fictili sarcophago commendauerim, donec is locus, quem emeram, ædificaretur via flaminia, inter miliarium secundũ & tertium parte læua. Rogo domine Imperator permittatur mihi in eodem loco in marmoreo sarcophago, quem mihi modò comparaui, ea corpora colligere, vt quando esse desiero, pariter cum eis ponar. Secretum fieri placet. Iubentius Celsus promagister subscripsi. III. Non. Nouembr. Antio Pollione & Opiminio. Coss. Ordinales Seuero & Subinniano Coss.] Celsi qui curam equitum in bello Othoniano sumpsit meminit Tacitus. alij prodidere Titum Iuuentium oratorem fuisse in dicendo lentum ac pene frigidum, sed callidum, & in capiendo aduersarium, versutum, præterea nec indoctum, & magna cum Iuris ciuilis intelligentia. Sabino Iubentio rescripsisse diuum Pium retulit Vlp. pariter Cæcilio Iubentiano. [Iuuentij Secundi Coss. in Brixianorum monumentis interdum mentio fit.]

rursúsque Celsus: neuter contumeliis temperauit. Nolo referre, quæ dici ab ipsis molestè tuli: quo magis quosdam è numero nostro improbaui, qui modò ad Celsum, modò ad Nepotem, pront hic vel ille diceret, cupiditate audiendi cursitabant: & nunc: quasi stimularent & accenderent, & nunc, quasi reconciliarent, componerentque: frequentius singulis, ambobus interdum propitium Cæsarem, vt in ludicro aliquo, precarentur. Mihi quidem illud etiam peracerbum fuit, quòd sunt alter alteri, quid pararent, indicati. Nam & Celsus Nepoti ex libello respondit, & Celso nepos ex pugillaribus. Tanta loquacitas amicorum, vt homines iurgaturi, idipsum inuicem scirent, tanquam conuenissent. Vale.

Rursúsque Celsus) respondit Nepoti. *Temperauit*) abstinuit. *E numero nostro*) Senatorij ordinis. *Ad*) iuxta, in partes. *Accendarent*) inciterent, irritarent. *Frequentius*) ordo est, frequentius precabantur Cęsarem Traianum propitium singulis: interdum precabantur ambobus, vt assolet fieri in ludicro aliquo, dicam apertius. Qui modò stimulabant, modò reconciliabant Celsum & Nepotem, Traianum tunc in Senatu precabantur, vt vellet fauere Celso, vel Nepoti, tanquam si ageretur aliqua res ludicra. Ludicra autem ars, quæ ludi gratia fit, vt scenica, & histrionica. Possidonius, autore Seneca, quatuor esse ait genera artium. nam sunt vulgares, & sordidæ, sunt ludicræ, sunt pueriles, sunt liberales. Ludicræ sunt, quæ ad voluptatem oculorum auriúmque tendunt, qualis scenica & histrionica, vnde tibiam eius causa comparatam Plinius ludicram vocat. His annumeres licet machinatores, qui pægmata per se surgentia excogitant, & tabulata tacitè in sublime crescentia, & alias ex inopinato varietates, aut de hiscentibus quæ cohærebant, aut his quæ distabant sua sponte cohærentibus, aut quæ eminebant paulatim in se residentibus: quibus imperitorum feruntur oculi, qui omnia subita, quia causas non nouere, mirantur. Et qui artem ludicram exercuisset, ius non habebat sedendi in decimoquarto gradu. *Alter alteri*) implicita prolepsis. *Libello*) supplicatione, accusatione. *Pugillaribus*) libris lineis cæra illitis. *Amicorum loquacitas*) vtriusque familiarium delatio. nam amici Nepotis significarunt Celso, quid Nepos pararet: & Celsi, quid ille Nepoti. *Conuenissent*) constituissent inter se id facere: [vel conuenissent, inter eos decretum esset.

C. PLINIVS FVNDANO SVO S.

Si quando) Quam diligenter pro amicorum dignitate debeamus operam nostram ac nostrorum præstare, satis alibi: sed præsertim hac epistola monet Secundus, qui pro Iulio Nasone honores petituro rogat Fundanum suum, vt ideo veniat Romam, quia susceperat candidatum: & verebatur si pulsam pateretur, ne sibi illuderetur. *Si quando*) optaui. *Voti socio*) te adiutore vt votum meum consequar. *Petit cum bonis*) habet bonos viros competitores. *Pendeo*) suspensus sum inter spem & metum. *Consularem*) iam functum consulatu, & per id aliqua gratia & autoritate apud senatores, & aliquādo non. *Videor mihi*) rursus esse candidatus cùm timeo. *Candidatus omnium*) dignitatum, magistratuum, potestatum, tanquam si omnes dignitates iam à me gestas nunc primùm pro me peterem. *Qua decucurri*) quibus functus sum: sunt etiam qui sic distinguant, rursus mihi videor consularis, id est alicuius autoritatis: quia prædixerat, exerceor spe. deinde sequentia ordinent, candidatus, id est Naso, meretur hanc curam omnium quæ decucurri, dignus est vt exercear spe, afficiar metu in petitione omnium honorum, quos ego gessi. *Mei charitate*) amore suo erga me. *Paterna*) respectu patris eius: nou enim initium sumpsit ab illo, *Ætatem*) quia puer ego, ille iam natu grandis. *Monstrari mihi*) tanquam vir admirabilis digito ab aliis mihi demonstrari. *Quintilianum*) quem suprà testatus est habuisse præceptorem. *Niceam*) nullum temporibus Traiani alibi legere memini: nam Nicea

SI quando, nunc præcipuè cuperem esse te Romæ, & sis rogo. Opus est mihi voti, laboris, solicitudinis socio. Petit honores Iulius Naso, petit cum multis, cum bonis, quos vt gloriosum, sic est difficile superare. Pendeo ergo, & exerceor spe, atque afficior metu, & me consularem esse non sentio. nam rursus mihi videor omnium quæ decucurri Candidatus. Meretur hanc curam longa mei charitate: est mihi cum illo non sanè paterna amicitia: neque enim potuit esse per meam ætatem. Solebat tamen vixdum adolescentulo mihi pater eius cum magna laude monstrari. erat non studiorum tantum, verumetiam studiosorum amantissimus: ac propè quotidie ad audiendos, quos tunc ega frequētabam. Quintilianum & Niceten Sacerdotē, vētitabat: Vir alioqui clarus & grauis, & qui prodesse filio memoria sui debeat. Sed multi nunc in senatu, quibus ignotus ille, multi quibus notus, sed non nisi viuentes reuerentur: quo magis huic, omissa gloria patris, in qua magnā

Athenienſium imperator, & Megarenſis alter vetuſtiores fuerunt [quare libentius legerem Nicetem: quo Seneca libro primo Suaſoriarum, Memini vnà nos ab auditione Nicetis ad Meſſallam veniſſe. Niceten ſuo impetu valdè Græcis placuit: quærebat à Gallione Meſſala, quid illi viſus eſſet Niceten. Gallio ait, plena deo: quoties audiuerat aliquem ex his declamatoribus quos ſcholaſtici caldos vocant, ſtatim dicebat plena deo. Addubito tamen eum non tantùm vixiſſe, vt à Cæcilio audiri potuerit.] *Alioquin*) inſuper. *Filio*) Naſoni. *In ſenatu*) nam commendatione ſenatus interdum candidati præferebantur. Q. Cicero ad M. Fratrem pro petitione Conſulatus monet

compa-

eum parandos, & confirmandos magistratus ex ciuibus, maximè Consules, deinde Tribunos pleb. ad conficiendum centurias. Admonendi sumus suffragia iudicio senatus commissa à Traiano, & populo adempta, quod apertè taxat Iuuenalis dicens, nam pridem ex quo suffragia nulli Vendimus, effugit curas, nam qui dabat olim imperium, fasces, legiones: omnia, nunc se Continet. *Viuentes*) dum viuunt, tanquam abeat amor cum vita.

Ornamentum) collocatum est Nasoni. *Ipsi enitendum*) ipsi elaborandū. membra paria. *Hoc tempus*) petendorum honorum. *Parauit amicos*) Faciunt hic Q. Ciceronis verba ad M. Fratrem, Amicorum studia beneficiis & officiis & vetustate & facilitate, ac iucunditate natura parta esse oportet: sed hoc nomē amicorum in petitione latius patet quàm in cætera vita: quisquis est enim qui ostendat aliquid in te voluntatis, qui colat, qui domum ventitet: is in amicorum numero habendus est. Mamertinus pro Consulatu. Quis ignorat tum quoque cum honores populi Rom. suffragiis mandabātur, multos fuisse candidatorum labores. ediscēda omnium nomina tribuum, omnes atque etiam singuli salutandi: prensandæ obuiorum manus, omnibus arridendum: non solùm cum infimis, sed etiam cum ignotis familiaritatis imago simulanda. *Me certè*) ordo est, certè delegit me ad amorem & imitationem, vt primùm permisit sibi iudicare, id est profectò elegit vt me amaret & imitaretur, quamprimum iudicium fecit de me. *Dicenti*) agenti. *Cum maximè*) præsertim. *Amissi*) mortui. *Raptum*) rapi propriè dicuntur iuuenes, quorum funera sunt immatura. scatent huius verbi innumera apud autores exempla. *Ostentare*) demonstrate Nasoni velle suffragari: nā multi sequentur exemplum tuum. *Circuire*) ambire suffragia. *Tecum*) te duce. *Abrumpe*) interpone. *Meum*) ignoratum est vsu meo. *Dignitas*) mea dignitas exigit vt ad uues', ne periclitetur ex repulsâ [Nasonis.] *Suscepi*) tuendum, nam suscipimus confugientes ad nos opis gratia. *Ambio*) conquiro suppliciter hunc magistratum. *Periclitor*) nam maximo amori maximus timor iunctus est. *Repulsa*) dedecus, contumelia. qui enim patiebantur repulsam, despecti & contempti credebantur.

ornamentum, gratia infirma, ipsi enitendum & laborandum est. Quod quidem semper quasi prauideret hoc tempus, sedulò fecit, parauit amicos, quos parauerat, coluit: me certè, vt primùm sibi ætas iudicare permisit, ad amorem imitationémque delegit. Dicenti mihi solicitè adsistit, adsidet recitanti: primus etiam & cum maximè nascentibus opusculis meis interest, nunc solus, antè cum fratre, cuius nuper amissi ego suscipere partes, ego vicem debeo implere. Doleo enim & illū immatura morte indignissimè raptum, & hunc optimi fratris adiumento destitutum, solisque amicis relictum. Quibus ex causis exigo vt venias, & suffragio meo tuum iungas, permultum interest mea, te ostētare & tecum circuire. ea est autoritas tua, vt putem me efficacius tecum etiam meos amicos rogaturum. Abrumpe, siqua te retinent. hoc tempus meum, hoc fides, hoc etiam dignitas postulat. Suscepi Candidatum, & suscepisse me notum est: ego ambio, ego periclitor. In summa, si datur Nasoni quod petit, illius honor: si negatur, mea repulsa est. Vale.

C. PLINIVS CALPHVRNIÆ SVÆ S.

SCRIBIS) Respondet vxori Calphurniæ, quæ nunc erat in Campania, se non minori desiderio pro illa teneri, quàm illa pro se. *Affici*) lædi, cruciari. *Vestigio*) lecti, ea scilicet cubilis parte qua soleo iacere. *Fomentis*) solatiis, medelis. *Acquiescis*) reficeris. *Identidem*) frequenter. *Eo*) quòd epistolas tuas lectito. *Hoc*) legere tua scripta suauia. *Torqueat*) quia tunc magis subit recordatio, non licere mihi coràm frui tanta voluptate.

SCRIBIS te absentia mea non mediocriter affici: vnúmque habere solatium, quòd pro me libellos meos teneas, sæpe etiam in vestigio me colloces: gratum est, quòd nos requiris, quòd his fomentis acquiescis. inuicem ego epistolas tuas lectito, atque identidem in manus quasi nouas sumo: sed eo magis ad desiderium tui accendor. Nam cuius litera tantum habent suauitatis, huius sermonibus quantum dulcedinis ineſt? tu tamen frequentissimè scribe, licet hoc ita me delectet vt torqueat. Vale.

C. PLINIVS PRISCO SVO S.

ATTILIVM) Prisco suo enarrat amicitiam suam ab adolescentia cum Attilio Crescente: quod eò tendit vt Priscus solicitet Maximũ Valerij Vari hæredem reddere cum vsuris pecuniam, quam Varus Attilio debuerat. *Paulo spectatior*) dignior, & paulo clarior. tãquam si diceret, notus & prædilectus est omnibus viris autoritate præditis, qualis tu es. *Oppida nostra*) patria vtriusque. oppida iuxta Comum sunt, quæ vno die inde possunt adiri, Bergomum, Laus Pompeia: Nouaria: sed præcipuè Mediolanũ, [quare adducor Attilium Crescentem potius fuisse Mediolanensem, vel ob illam vetustam memoriã in cœnobio Diui Ambrosij Mediolanĩ, Attilius A.F. CRESCENS. V.P. TABVLARIO PALATI. illæ autem literæ V. P. significant virum perfectissimum: qui dignitatis gradus reperitur in Iustitutionibus Iustiniani.] *Ipsi adolescentuli*) nos à teneris annis: nunc enim amor vehementior, & inchoatus pertinacius durat. *Hic mansit*) amor durauit. *Nec refrixit iudicio*) postquam peruenimus ad eam ætatem qua iudicare potuimus, non diminutus est amor, quòd alius alium indignum amicitia iudicaret: sed potius creuit. *Sciunt*) norunt quantum nos amemus.

ATTILIVM Crescentem & nosti & amas. quis enim illum spectatior paulo, aut non nouit, aut non amat? hunc ego non vt multi, sed artissimè diligo. oppido nostra vnius diei itinere dirimuntur, ipsi amare inuicem, qui est flagrantissimus amor, adolescentuli cœpimus, mansit hic postea, nec refrixit iudicio, sed inualuit. Sciunt qui alterutrum no-

Prædica-

Prædicatione) laudatione. *Circumfert*) vulgat. *Præfert*) ostendo. *Insolentiã*) contumeliam, superbiam. ἄπης ἐμοῦ ζῶντος, id est nullus me viuente, fume extrinsecus, tibi manus inferet. principium carminis ex primo Iliados, vbi talibus Achilles Calchanta vatem alloquitur: ἄπης ἐμοῦ ζῶντος καὶ δηὶ χθονὶ δερκομένοιο, Σοὶ κοίλης ἐπὶ νηυσὶ βαρείας χεῖρας ἐποίσει. id est, nullus me viuente & super terram intuente, in cauas apud naues infestas manus inferet. *Quorsus hæc?*) cuius gratia hæc verba præmisi? *Valerius Varus*) Vari Syriæ præfecti meminit Iosephus *Noster*) vetusque amicus. *Sors*) prima pecunia, cui supercurrit Fœnus, vulgò Capitale dicitur non absurdè. *Vsura*) reditus & fructus, qui percipitur ex vsu alicuius rei. Papinianus de vsuris & fructibus cùm in iudicio bonæ fidei disceptatur arbitrio iudicis, vsurarum modus ex more regionis vbi contractum est, constituitur, ita tamen vt legi non offendatur. [Fœnus cohibitum est ab antiquis, nam primo duodecim tabularum sancitum, ne quis vnciario fœnore amplius exerceret, deinde rogatione tribunitia ad semiuncias redactum. postremo vetita versura, multisque plebiscitis obuiam itum. postremò insecuta est lex dictatoris Cæsaris si Tacito credimus, qua de modo credendi possidendique intra Italiam cauebatur.] Vlpian. Cùm patrifamilias mora facta sit, iam in hæredibus eius non quæritur mora: nam cunc hæredi proximo hæreditario iure ea cõperit: sufficit enim semel mora filij, vt vsura vel vsusfructus perpetuò debeantur: ideóque ad cæteros quoque deinceps transmittetur. *Frugalitate*) parsimonia quod viuit parcè. *Præstat*) excellit. *Ad voluptatem*) delectationis gratia non lucri. *Reparare*) restaurare, recuperare. *Scrupulum*) difficultatem. sic libro tertio dixerat, exime hunc mihi scrupulum. *Leporibus*) facetiis, venustate: leporem enim autoribus Donato & Ciceronе, venustus &

strum familiarius intuentur. Nam & ille amicitiam meam prædicatione circumfert, & ego præ me fero, quàm sit mihi curæ molestia, quies, securitas eius. Quinetiam cum insolentiam cuiusdam tribunatum plebis inituri, vereretur, idq; indicasset mihi, respondi,, οὔτις ἐμοῦ ζῶντος καὶ δηὶ χθονὶ δερκομένοιο, Σοὶ κοίλης ἐπὶ νηυσὶ βαρείας χεῖρας ἐποίσει. Quorsus hæc? Vt scias non posse Attilium, me incolumi iniuriam accipere. Iterum dices. Quorsus hæc? Debuit ei pecuniam Valerius Varus: huius est hæres Maximus noster: quẽ & ipse amo: sed coniunctius tu. Rogo ergo, exigo etiam pro iure amicitiæ, cures, vt Attilio meo salua sit non sors modò, sed etiam vsura plurium annorum. homo est alieni abstinẽtissimus, sui diligens, nullis quæstibus sustinetur. nullus illi, nisi ex frugalitate reditus. Nam studia, quibus plurimũ præstat, ad voluptatem tantum & gloriam exercet: grauis est ei vel minima iactura, quia reparare quod amiseris grauius est. Exime hũc illi, exime hũc mihi scrupulũ: sine me suauitate huius, sine leporibus perfrui. neque enim possum tristem videre, cuius hilaritas me tristem esse nõ patitur. In sũma nosti facetias hominis: quas velim attendas, ne in bilem & amaritudinem vertat iniuria. quam vim habeat offensus, crede ei, quam in amore habet. non feret magnum & liberum ingenium cum contumelia damnum. Verum

festiuitas est: vnde mimo illi quòd gratiosè saltaret & eloqueretur, nomen inditum Lepôi. Lepidus autem qui politus est. *Facetissimè hominis*) libro primo eruditissimè simul, & facetissimè locutum Attilium testatus est. *Bilem*) virus. *Vim*) vehementiam. *Eam*) talem habere, & per id summam. *Liberum ingenium*) libertate dicendi vtens, non blandiens, sed fortiter loquens. Senec. in Prouerbiis, Contumeliam nec fortis potest. nec ingenuus pati. Item, Ingenuitas non recipit contumeliam.

Vt) quamuis. *Iudicabo*) nô displicet vt legatur, vindicabo, id est vlciscar. *Hoc est grauius irascar*) interpretatio, color. *Se putet* [*neglectum*] *à me*) quòd non commendauerim diligenter negocium eius apud te. quod fieret si nihil cum Maximo pertexeris. *Hoc*) scilicet ne ego me neglectum à te putem: illud ne ille putet se neglectum à me.

vt ferat ille, ego meum damnum, meam contumeliam iudicabo: sed non tanquam pro mea hoc est grauius, irascar. quanquam quid denunciationibus & quasi minis ago? quin potius, vt cœperam, rogo, oro, des operam, ne ille se, quod validissimè vereor, à me, ego me neglectum à te putem. dabis autem, si hoc perinde curæ est tibi, quàm illud mihi. Vale.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

COMMENDAS) Respondet Tacito Nasonem candidatum sibi cõmendanti: & nescio quantopere illum suscepisset. *Nasonem mihi commendas*) admiratiuè pronunciandum. *Meipsum*) mihi commendasses tanquam inferat Nasonem æquè dilgo ac meipsum.

COMMENDAS mihi Iulium Nasonem candidatum. Nasonem mihi? quid si meipsum? fero tamen & ignosco. eundem enim commendassem tibi, si te Romæ morante ipse abfuissem. Habet hoc solicitudo, quòd omnia necessaria putat. tu tamen censeo alios roges: ego precum tuarum minister, adiutor, particeps ero. Vale.

C. PLINIVS ALBINO SVO S.

VM) Conqueritur, Virginio Rufo viro nũquam satis laudato post decimum mortis annum nondum absolutum sepulchrum. *Villam Alsiensem*) Villæ Alsiensis fit mentio apud Ciceronem pro Milone, inquit, Et diuertit in villam Pompeij, Pompeium vt videret: sciebat in Alsiensi esse villa, procul inde. erat autem in agro Alsiensi. [Valerius autem inquit M. Æmilium Porcinam à L. Cassio accusatum crimine nimis sublime extructæ villæ in Alsiensi agro, populus Romanus graui multa affecit.]

VM venissem in socrus meæ villam Alsiensem, quæ aliquando Rufi Virginy fuit, ipse mihi locus optimi illius & maximi viri desiderium non sine dolore renouauit.

cit.] Nam Alsium & Dionysio in antiquitatibus credimus, Pelasgi cum Aboriginibus incoluere. [olim sic dictum, postea Agilla scribente Plinio. Alsium autem ab Aleso conditore nomen accepit Silio dicente libro octauo. Nec non Argolico dilectum littus Aleso, Alsion.] *Socrus mea*) Pompeiæ Celerinæ. *Optimi*) propter mores. *Maximi*) propter res gestas. vide verasque libro secundo.

Hunc) villam Alsiensem. *Nidulum*) requiem senectutis, sepulchrum suum. *Monumentum*) Vlpianus ff. xj. sepulchrum est vbi corpus mortui ossáve hominis condita sunt: monumentũ autem dicitur, quod memoriæ seruandæ causa existat. Marcellus titulo de sumptibus funerum. Monumẽtum sepulchri id esse diuus Adrianus rescripsit, quod munimenti, id est munendi eius loci causa factum sit, in quo corpus impositum sit. Florentinus ibidem Monumentum generaliter res est memoriæ causa in posterum prodita, in qua corpus vel reliquiæ si inferantur, fiet sepulchrũ: si verò nihil eorum, monumentum erit, quod Græci cenotaphium appellarunt. alij monumentum ad memoriam posteritatis, & quicquid ad memoriam alicuius factum est, vt fana, porticus, scripta & carmina: [Paulus libro quinto sententiarum latè definit quid sit monumentum: esse referens mulcis de causis constitutum. primum quod ad itinera publica propter testimonium perennitatis est constitutum, vel quod rationem finium non recipit, nisi forte inter conuenientes ager diuisus pactione fuerit. est & aliud quod proximis ædibus vt vnusquisque miles vel census condidit in portionibus suis vel ad progeniem futuram hæredibúsve suis testis loco vice instrumentorum villarúmve possessionis demonstrauerit. quod æque nullam limitũ recipit rationem. est & aliud quod non longè ab ædibus vel itinere publico constitutum, id est iuxta legem Semproniam & Iuliam, quod cardinibus & decumanis constitutum esse monstratur, quod rationem finium recipere videtur, id est concurrentium linearum atque secantium se inuicem & ordinem in vtrosque custodit, limitum rationem discernens.] *Decimum mortis annum*) per hoc apparet multorum annorum epistolas collegisse Secundum, & diu fuisse sub Traiano, cùm alibi Virginij funus celebret, & mortem epistola lugeat. *Memoria*) rerum gestarum. *Illud factum*) quod cum sæpe à legionibus quibus præerat dictus esset imperator, præsertim post interitum Iulij Vindicis abruit, palámque professus sit non passurum se quenquam imperare nisi quem Senatus elegisset. *Hic situs est*) Huius distichi sensum legesapud Dionem, ex quo nos ista traduximus. Nerua Virginium sæpius imperatorem nominatum non timuit in Consulatu collegam sibi assumere. in Virginij mortui tumulo tale inscriptum fuit epitaphium, quòd cùm vicisset Vindicem, imperium non sibi asseruit, sed patriæ. *Pulso Vindice*) omnibus à Nerone ad Galbam deficientibus, Virginius Rufus, qui in Gallia Germanicis copiis præerat, cum

hunc enim incolere secessum, atque etiam senectutis suæ nidulum vocare consuerat. Quocunque me contulissem, illum animus, illum oculi requirebant. libuit etiam monimentum eius videre, & vidisse pœnituit. Est enim adhuc imperfectum, nec difficultas operis in caussa modici, ac potius exigui, sed inertia eius, cui ea mandata est. Subit indignatio cum miseratione: post decimum mortis annum reliquias, neglectumq; cinerem sine titulo, sine nomine iacere, cuius memoria orbem terrarum gloria peruagetur. At ille mandauerat, cauerátque, vt diuinum illud & immortale factum versibus inscriberetur,

Hic situs est Rufus, pulso qui Vindice quondã,
Imperium asseruit non sibi, sed patriæ.

Iulio Vindice conflixit: vtrique duces à suis exercitibus, veluti aurigæ qui frenis dominari non possunt, ad bellum acti: Vindice autem seipsum interimente inter viginti millia Gallorum qui ceciderant, exiuit rumor perinde atque omnes vellent ob huiusmodi victoriam vt Virginius imperium admitteret: at istunc iisdem quibus initio cogitationibus insistens, electionem Imperatoris Senatui reseruabat: sed mortuo Nerone multi rursus, & quidem ex iis Tribunis, qui erant in tabernaculo, districto ense iubebant Virginio, vel imperium, vel ferrum admittere: sed postquam à Senatu Galba imperator creatus est, vix persuasit militibus, vt eundem principem dicerent, Flacco Ordeonio legionem tradidit. hæc Plutarchus. *Asseruit*) liberam tradidit & comparauit. *Etiam conditoria extruere*) in quod inuehitur Plin. senior. Vni, inquit, homini sepulturæ cura, atque etiam post se defuturæ. Conditorium pro sepulchro Tranquill. vsurpat, scribens conditorium & corpus magni Alexandri oculis Augusti subiectum fuisse. Et Petronius Arbiter, In conditorium prosecuta est defunctum. Et mox, Descendit in conditorium. & iterum, præclusis conditorij foribus, [Plin. lib. vij. Quorum corpora eius miraculi gratia in conditorio Salustianorum asseruabantur oratorum. Iterum in Caio Tranquill. refert thoracem magni Alexandri repetitum è conditorio eius.

Tam parata obliuio mortuorum) Cui malæ consuetudini occurrens Menedemus philosophus post defunctum Aesclepiadem amicissimum sibi cùm eius amicus ad conuiuium venisset, arcerentque illum ianuis adolescentes, memor etiam post fata Aesclepiadis iussit hospitem introduci, dicens Aesclepiades etiam sepultus ei ianuas aperit. *Hæredum officia*) titulus est lib xj. ff. vbi cauetur ex dignitate funerari ab hærede funera fieri. nam etiam si quid impêsæ in marmore factum sit, funeris est. Orta autem hæc actio ex bono & æquo. Papinian. ff. v. quamuis stricto iure nulla teneantur actione hæredes ad monumentum faciendum, tamen pontificali autoritate compelluntur ad obsequium supremæ voluntatis. *Præsumere*) præoccupare, vt nobis viuis sepulchra condamus. *Non est verendum*) vt hæredes negligant curam sepulturæ. *Virginio*) viro tam præclaro.

Tam rara in amicitiis fides, tam parata obliuio mortuorum, vt ipsi nobis debeamus etiam conditoria extruere, omniáque hæredum officia præsumere. Nam cui non est verendum, quod videmus accidisse Virginio, cuius iniuriam vt indigniorem sic etiam notiorem ipsius claritas facit. Vale.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

DIEM) Gratulatur Fiscum Salinatorem, & Numidium Quadratũ iuuenes apud præfectum vrbis egisse ad imitationem sui cum summa laude & gloria. *Adhibitus in consilium*) electus ad iudicandum. *A præfecto vrbis*) [Tacitus libro quinto testatur primò sub regibus móxque sub magistratibus, ne vrbs sine imperio foret, deligi solitos qui ius redderent, ac subitis

DIEM latum: adhibitus in consilium à præfecto vrbis audiui ex diuerso agentes summæ spei, summæ indolis iuuenes, Fuscum Salinatorem, & Numidium Quadratum.

medederentur. Cæterùm Augustum bellis ciuilibus Cilinium Mecœnaten, equestris ordinis, cunctis apud Romam atque Italiam præpotuisse mox ipso rerum potito primum Messalam Corninum eam potestatem paucos intra dies quasi nescium

scium exercendi tenuisse. Tum Taurum Statilium quanquam prouecta ætate egregiè toleralse. dein L. Pisonem per viginti annos eam præfecturam gessisse.] Vlpianus ff. j. omnia crimina præfectura vrbis sibi vindicauit: nec tantùm ea quæ intra vrbem admittuntur, verùm ea quoque quæ extra vrbem intra Italiam. Initio epistolæ diui Seueri, missæ ad Fabium Chilonem præfectum vrbis, ita scriptum fuit, Cùm vrbem nostram fidei tuæ commiserimus, quicquid intra vrbem admittitur, ad præfectum vrbis pertinere videtur. sed & si quid intra centesimum milliarium admissum sit, ad præfectum vrbi pertinet. si vltra ipsum lapidem egressum est, præfecti vrbis cognitio non est: quies quoque populorum & disciplina spectaculorum ad præfecti vrbis curam pertinere videtur:] idem potest vrbe interdicere & negociatione & professione & aduocationibus & foro ad tempus & in perpetuum, & quæ ab eodem Iurisconsl. recitantur præfect. vrbis secundum aliquos quoties reip. magistratus proficiscebantur, vnus relinquebatur, qui ius diceret. vnde Seneca libro duodecimo epistolarum præfectum vrbis custodem appellat. & Iuuenalis Satyr. iiij. villicum. M. Tull. pro Planco magistratus reip. Villicos appellatos scripsit. Præfectura vrbis cunctis quæ intra vrbem sunt, antecellit dignitatibus & potestatibus: tantum ex omni parte deriuans, quantum sine omni iniuria atque detrimento alieni honoris vsurpat. maximæ autoritatis illam fuisse Trogellius Pollio indicat, cum in Valer. vita tradat censorem, quibus iudicandi de præfectis eminentissimis habuit, nullam in præfectum vrbis potestatem habuisse, Senator tamen non erat: ideo Mutius negauit Latinarum causa relictum, Senatum habere posse: sed M. Varro & Atteius Capito referente Gellio dicunt ius fuisse præfecto Senatus habendi. *Ex diuerso*) diuersarum partium aduocatos. *Fuscum Salinatorem*) quem in epist. Traianus testatur virum clarissimum, & plurimum autoritate apud se valuisse. Hic est ille Salinator, cui postea Seruianus filiam destinauit: & domo patricia genitus, parentes habuit honestissimos, vir eruditus & eloquens, puer simplicitate, comitate iuuenis, grauitate senex. Fuscum refert Spartianus in summa detestatione habitum, quod imperium præsagiis & ostentis agitaris speraret. Ad Fuscum libro octauo Secundi leges binas epistolas scriptas. Salinatori primum cognomen inditum M Liuio, quia in censura nouum vectigal ex salaria annona statuit.

Numidium Quadratum) cuius alibi fit mentio. hic dilectus familiarissimè à Secundo hæres relictus ex besse à Numidia Quadrantilla auia conspicuus forma fuit, & omnes sermones malignorum puer & iuuenis euasit: intra xx. annum maritus apud auiam tanta seueritate vixit, vt pantomimos illius nunquam spectauerit. Lego apud Spar. Quadratum cum Candido gessisse Consulatum. Quadrati historici meminit Dion in vita Ant. Pij & Capitolinus cum Vulcatio. Quadratum grauiter insecutus est Adrianus, in cuius vita, quam Spart. Latinam scripsit, legendum arbitramur, Numidium Quadratum, non Vinidium. sic in Ant. philosophio apud Iulium Capitolinum non Mummium: cui sororis suæ filio Antoninus Pius moriens bonorum maternorum partem reliquit.

Numidium Quadratũ, egregium par, nec modò temporibus nostris, sed literis ipsis ornamento futurum. Mira vtriq; probitas, cõstantia salua, decorus habitus, os Latinum, vox virilis,

[In monumentis Brixianorum legi, L. Antou. Fab. Quadratum donatum torquibus & armillis.] Lampridius à Commodo occisum Quadratum memorat, quòd de eo interficiendo consilium iniisset: sed hanc historiam melius explicat Herodianus, vbi affert Quadratum nobilissimum locupletissimúmque iuuenem incitatum à Lucilla ad necem imperatoris, cum qua consuetudinem stupri habere existimabatur: hunc tamen opinor filium illius Numidij Quadrati. *Probitas*) laudabiles mores. *Decorus habitus*) cultus in oratore debet esse splendidus & virilis. nam toga,

calceus & capillus; tam nimia cura quàm negligentia sunt reprehendenda. Lege quæ sequuntur apud Fab. libro vndecimo Habitus etiam ad corpus refertur. *Os planum*) experta pronunciatio: nam Fab. præcipit os facile & expeditum oratori habendum, & Secundus in Regulo notauit in actione os confusum, [Si leges os Latinum, interpretaberis Romanum sermonem.] *Vox virilis*) fortis & durabilis, non mollis & effœminata.

Tenax memoria.) qua omnes disciplinæ continentur. hinc non immeritò thesaurus eloquentiæ dicitur. Si quis vnam maximámque artem memoriæ quærat, exercitatio est & labor, multa edisscere, multa quotidie si fieri potest cogitare. *Æquale*) magnum. *Iudicium*) secundum Diomedem iudicium est quo omnem orationem rectè, vel minus quam rectè pronunciatam specialiter iudicamus. vel est æstimatio, qua poema cæteráque scripta perpendimus, adeo partibus omnibus orationis iudicium connexum est ac mixtum, vt ne sententiis quidem, aut verbis saltem singulis possit separari: nec magis arte traditur, quàm gustus aut odor. *Meis insistere vestigiis*) tenere eundem actionis modum quem ego. *Candidissimo lapillo*) mos deductus à Thracibus, qui dies fœlices albo lapillo, infœlices nigro notabant. *Publica*) vtilitatis publicæ causa. *Studia*) eloquentiæ. *Tendentibus*) à Salinatore & Quadrato. *Tanti putabunt*) quanti faciunt Salinator & Quadratus. *Meliores*) eloquentiores.

tenax memoria, magnum ingenium, iudicium æquale: quæ singula mihi voluptati fuerunt: atque inter hæc illud quòd & ipsi me vt rectorem, vt magistratum intuebantur: & ij qui audiebant me æmulari, meis instare vestigiis videbantur. O diem (repetam enim) lætum, notandúmque mihi candidissimo calculo. Quid enim aut publicè lætius quàm clarissimos iuuenes nomẽ & famam ex studiis petere: aut mihi optatius, quàm me ad recta tendentibus quasi exemplar esse propositum? Quod gaudium, vt perpetuo capiam, deos oro: abijsdem teste te peto, vt omnes qui me imitari tanti putabunt, meliores esse quàm me velint. Vale.

C. PLIN. FABATO PROSOCERO SVO S.

V verò) Binis Fabati Prosoceri literis respondet: prioribus, quòd susceptæ defendẽdum Priscum apud centumuiros: posterioribus, quòd libenter recordatur conuiciorum in se, quamuis iniustorum. *Suspensa manu*) timidè, dubiè. *Vectio Prisco*) de Vectio, & Prisco alibi diximus. Legitur etiam Bettio Prisco, quem vidimus in memoriis antiquis agri Comensis. *In arena mea*) transtulitque arenam suam dixit agendi vsum frequentatum apud centumuiros. sic Iuuen-

V verò non debes suspensa manu commendare mihi, quos tuẽdos putes. Nam & te decet multis prodesse, & me suscipere quicquid ad curam tuã pertinet. Itaque Vectio Prisco quantum plurimum potuero præstabo, præsertim in arena mea; hoc est apud centumuiros. Epistolarum, quas mihi, vt ais,

Iuuenalis, Lentáque fori pugnamus arena. Nam plurimas causas egit apud centumuiros suo & Martialis testimonio: *Hoc est apud centumuiros*) interpretatio, color.

Aperto pectore) simpliciter, liberè.

[*Egerui*) antiqua exemplaria habent exegeris; hoc est debitum petieris. nam exigere pecuniam dicimus quæ nobis debetur.]

Tuo filio) socero meo tunc vita functo.

Hoc) ob hoc.

Bonam causam) honestam excusationem.

Non meruisse) tale conuicium, cum intellexeris me fecisse quæ mandaras.

aperto pectore scripsisti, obliſci me iubes: at ego nullarum libentius memini. Ex illis enim vel præcipuè sentio quanto opere me diligas, cùm sic exegeris mecũ vt solebas cum tuo filio. Nec dissimulo, hoc mihi iucundiores eas fuisse, quòd habebam bonam causam, cùm summo studio curassem, quod tu curari volebas. Proinde etiam atque etiam rogo, vt mihi semper eadem simplicitate, quoties cessare videbor, (nũquam enim cessabo) conuitium facias. Quod & ego intelligam à summo amore proficiſci, & tu non meruisse me gaudeas. Vale.

C. PLINIVS VRSO SVO S.

NQVAMNE) Notum argumentũ iã priorib⁹ epistolis. nam cùm obtinuisset Varenus vt sibi liceret euocare testes, Bithyni conati sunt inuertere Senatusconsultum per Traianum, à quo remissi fuerunt ad Senatum. *Tam laboriosè exercitum*) cum tanto labore vexatum. Legitur etiam tam laboriosum, tam exercitum. *Contentione*) vi, altercatione. [*Impetrauerat*) aliàs impetrauerat] *Quod*) vt testes liceret sibi euocare. *Apud Coss.*) nota impudentiam Bithynorum, qui quod Consules & Senatus decreuissent, auderent apud eosdem carpere. *Absente*) qui tunc à Senatu aberat. Legitur non absurdè, Absenti principi, vt sic sensus, cùm reiecti fuissent à Consulibus: confugerunt ad Traianum, qui tunc non interfuerat Senatui, verùm ab illo ad patres remissi sunt. [Quidam legunt absentem, scilicet Varenum, qui dam accusatum apud Traianum, non aderat.] *Non desiterunt*) quamuis multiplicem passi fuissent repulsam, tamen non veriti sunt iterum Senatores pulsare. *Mirifius*) admirabilis fuit. *Illi*) senatores. non pauci enim dissenserant: quod libro quinto cognouimus. *Data*) concessa à pluribus.

VINQVAMNE vidisti quenquam tam laboriosum & exercitum, quàm Varenum meum? cui, quod summa contentione impetrauerat, defendendum, & quasi rursus petendum fuit. Bithyni Senatusconsultum apud Consules carpere & labefactare ausi, atque etiam absenti principi criminari: ab illo ad Senatum remissi, non desiterunt. Egit Claudius Capito irreuerenter magis quàm constanter, vt qui Senatusconsultum apud Senatum accusaret. Respondit Fronto Catius grauiter & firmè: Senatus ipse mirificus. Nam illi quoque qui priùs negarant Vareno quæ petebat, eadem danda, postquam erant data, censuerũt.

Singulas) nam existimabant vnicuique senatorum fas esse. *Integra re*) nondum decreto senatusconsulto. *In priori sententia*) vt non liceret Vareno testes euocare. *Paucitate*) senatorum dissentientium. *Temporaria*) momentanea, & ad breue tempus. annotauimus hoc verbum bis apud Asinum Apuleij poni in eundem sensum: nam libro septimo, temporariam sedem, & xj larem temporarium dixit: Secundus pariter in panegyrico. Non ergo temporarium & subitum est. & Seneca primo epistolarum temporarias amicitias ad tempus breue comparatas. & Vlpianus de tutoribus, & curatoribus datis temporarium tutorem. sic Paulus de vsu fructu, indictiones temporarias & temporarium exilium, non in perpetuum, sed ad tempus aliquod irrogatum. item Vlpianus de aqua quotidiana temporariam possessionem. ac alibi effractores in opus publicum, vel perpetuum, vel temporarium dari solere. *Pugna*) contentione, sin vetusto exemplari legitur, Tu tamen exi-

Singulos enim integra re dissentire fas esse, peracta, quod pluribus placuisset, cunctis tuendum. Acilius tantùm Rufus, & cum eo septem an octo: septem immò, in priore sententia perseuerarunt. Erant in hac paucitate nonnulli, quorum temporaria grauitas, velpotius grauitatis imitatio ridebatur. Tu tamen æstima quantum nos in ipsa pugna prælij & certaminis maneat, cuius quasi prælusio atque præcursio has contentiones excitauit. Vale.

stima quantum prælium, quanta pugna certamini maneat.] *Prælusio* præmeditatio, præcentio, vt assolent citharœdi antequam cantum exordiantur, præludium emerendi fauoris gratia præmittere: sic tyrones priusquam in veram pugnam descendant, præexercent se ad palum & cursum: quo verbo Virg. vtitur in rauro se ad pugnam incitante, Aut sparsa ad pugnam præludit arena. Iuuenalis iurgia præludunt, id est incipiunt antequam ad veram pugnam veniant. Hinc prælusio à quibusdam pro proœmio antequam rem attingamus accipitur.

C. PLINIVS MAVRICO SVO S.

SOLICITAS me in Formianum. veniam ea conditione, ne quid contra commodum tuum facias: qua pactione inuicem mihi caueo, neque enim mare & littus, sed te, ocium, libertatem sequor: alioqui satius est in vrbe remanere. Oportet enim omnia aut ad alienum arbitrium, aut ad suum facere: mei certè stomachi hæc natura est, vt nihil nisi totum & merum velit. Vale.

SOLICITAS) Promittit adeúm suum Mauricio in prædium Formianũ, modò nihil incommodetur. *Solicitas in Formianum*) procuras literis vt secedam in tuum Formianum, quod rus erat in agro Formiano. *Inuicem*) ne quid contra commodum meum faciam. *Mare & littus*) loci amœnitatem, quę pluribus à Mart. celebratur. sunt autem Formiæ iuxta [Caietam.] Terracinam in littore ad mare Tyrrhenum. *Te*) amicum & virum singularem. *Alioquin*) nisi istic essem liber. *Alienum*) vt in vrbe. *Suum*) vt in secessu. *Merum*) solum. sensus est, sum ea natura, vt vellem nisi vno occupationis genere teneri: verbi causa in vrbe amicis inseruire, ruri ociari.

C. PLI-

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

MIRIFICÆ rei non interfuisti: ne ego quidem, sed me recens fabula excepit. Passienus Paulus splendidus eques Romanus, & in primis eruditus, scribit elegos. gentilitium hoc illi. est enim municeps Property, atq; etiam inter maiores suos Propertium numerat. is cùm recitaret, ita cœpit dicere, Prisce iubes? Ad hoc Iabolenus Priscus, (aderat enim vt Paulo amicissimus) Ego verò non iubeo. Cogita qui risus hominum, qui ioci. Est omnino Priscus dubiæ sanitatis: interest tamen officiis, adhibetur consiliis, atque etiam ius ciuile publicè respondet: quo magis quod tunc fecit, & ridiculum & notabile fuit. Interim Paulo aliena deliratio aliquantum frigoris attulit. tam solicitè recitaturis prouidendum est, non solùm vt sint ipsi sani, verumetiam vt sanos adhibeant. Vale.

(*MIRIFICÆ*) Exemplo Passieni monet Voconium recitationibus non adhibendos nisi sanæ mentis auditores. ille enim dum elegos recitaret, intempestiue à Iabolenо est interpellatus. *Ne ego quidem*) interfui.] *Recens fabula excepit me*) audita nuper fabula me excitauit. fuit in secunda lectione, Mirificæ rei interfuistine? ego quidem, sed mœrens. vt cum tristitia huic fabulæ interfuisset Plinius.] *Passienus Paulus*) vir optimus & honestissimus, qui veteres in literis æmulabatur, elegos scripsit ad imitationem Propertij, vnde genus trahebat: demum ad lyrica se conuertit. in quibus Horat. effinxit. patrem habuit Passienum nobilem declamatorem: cuius Eusebius in chronicis & frequenter Senec. meminere. Gellius L. Paulum poëtam memoria sua doctissimum nominat, & alibi Iulium Paulum poëtam virum bonum literatúmque ac veterum impensè doctum. Iabolenum autem fuisse Pauli præceptorem ff. xl de manumiss. testatur. *Gentile*) magis probo gentilitiũ, quod vidimus in antiquo cod. nam gẽtile est, quod ex eadem familia est, gentilitium quod pertinet ad ius familiæ: sicut familiæ Propertianæ proprium erat elegos scribere. & gentilitia sacerdotia à priscis appellata, quod ædis aut sacelli iuris essent à patre familias, ea ratione erecti ded catique vt & sacrorum cura, & fructuum ipsius sacerdotij perceptio ad totam gentem familiámque suam perpetuis successionibus deuoluerentur. M.T de responsis haruspicum, Multi sunt etiam in hoc ordine qui sacrificia gẽtilicia illo ipso in sacello statuto anniuersali facitarunt. *Municeps Propertij*) ex Mevania oppido Vmbrię patria Propertij. Papinius in Syluis. Vmbróque Propertius antro. *Prisce iubes*) principium operis Passieni. *Iabolenus Priscus*) in ff. vbique scribitur Iabolenus non Iauolenus, pariter apud Capitolinum. fuit enim Iurisconsl. quo vsus est cum multis aliis Antoninus Pius, & Pomponius de origine iuris, Priscus inquit, Iabolenus Sabino successit in scientia iuris *Paulo*) Passieno. *Non iubeo*) nimium scurriliter & importunè respondit Iabolenus, tanquam si Paulus eum interrogaret. *Qui ioci*) exorti sint inter præsentes. scribit Tranquill. Claudium Imp cùm initio recitationis histriæ suæ defractis complurибus subsellиis obsecutæ cuiusdam risus exortus esset, ne sedato quidem tumultu temperare potuisse, quin ex interuallis subinde facti reminiscerentur eruperet, cachinnóque reuocaret. *Dubiæ sanitatis*) non satis sanæ mentis. *Interest*) operam suam præstat. *Consiliis*) rebus decernendis. *Ridiculum*)

dicit. nam responsa prudentum dicimus iurisperitorum consilia. *Quo magis*) propter claritudinem personæ. *Aliena deliratio*) Iaboleni insania. Lirare autem, autore Varrone, est cùm tertiò arant iacto semine boues, id est cum tabellis ad vomerem simul & satum frumentum operiunt in porcis, & sulcant fossas, qua pluuialis aqua dilabatur. Columella inquit, lirantur iugera cum in subacta iam terra latiores porcæ sulcantur: lira verò est similis ei porcæ, quam in sationibus campestribus rustici faciunt. A verbo igitur lirare delirare componitur, quod est non recto sulco incedere. vnde per translationem, qui insaniunt, delirare dicuntur. *Frigoris*) timiditatis, tarditatis, hæsitationis.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

PETIS vt tibi auunculi mei exitum scribam, quò veriùs tradere posteris possis: grátias ago. Nam video, morti eius, si celebretur à te, immortalẽ gloriam esse propositam. Quamuis enim pulcherrimarum clade terrarum, vt populi, vt vrbes memorabili casu, quasi semper victurus occiderit: quamuis ipse plurima & mansura condiderit, multum tamen perpetuitati eius scriptorum tuorum aternitas addet. Equidem beatos puto, quibus deorum munere datum est, aut facere scribenda, aut scribere legenda: beatissimos verò quibus vtrunque: horum in numero auunculus & suis libris & tuis erit. Quo libentius suscipio, deposco etiam quod iniungis. Erat Misẽni

PETIS) Corn. Tacito historias scripturo, petentique obitum auunculi sui, etiam causam eius altius repetit, vbi illius constantiam, ac animi fortitudinem mirum in modum probat. nam à Vesuuio monte exurgentem nubem intuitus, propius accessit, rem totam intellecturus: & vndiq; flamma instante dum perseuerantius inceptum exequitur, crassiore caligine spiritu intercluso concidit in medio seruorum duorum. *Auunculi mei*) C. Plinij Secundi. *Tradere posteris*) monumentis literatũ mandare. *Immortalem gloriam*) cùm scripta tua sint futura perpetua. nam alibi auguratur eius historias immortales futuras. *Quamuis enim*) ordo est, tamen æternitas tuorum scriptorum addet plura perpetuitati eius: quamuis quasi semper victurus occiderit memorabili casu, vt populi, vt vrbes occidunt clade pulcherrimarum magis terrarum. *Quamuis ipse plurima scripserit*) sensus autem, quamuis tali casu memorando interierit, quasi interdum populi, aut vrbes pulcherrimæ concidunt: vt perpetuò victurus videatur: quamuis multa scripserit, per quæ sibi immortalitatem comparauit: tamen tu tuis scriptis facies eum æternum. *Vt populi, vt vrbes*) nam populorum, & vrbium excidia diutius memorantur, quàm alicuius viri interitus, [an quia in eo incendio populi & vrbes interiere.] *Plurima*) volumina libro tertio enumerata ab eodem. *Scribenda*) laudanda. *Legenda*) electa, egregia. Sallustium imitatus est, qui in præfatione Catilinarij inquit, Et qui fecêre, & qui facta aliorum scripsêre, multi laudantur. nam pulchrũ est benefacere, Reip. etiam benedicere haud absurdum. *Tuis*) quibus complecteris fecisse scribenda. *Deposco*) obsecro. *Quod*) exitum auunculi mei scribere. *Misẽni*) Promontorium & oppidum Misenum Cumis proximum Strabo à Miseno socio Vlyssis dictum asserit, ab eo Prochytam, & Pithecusam crediderunt abruptam. Mela à Milite Phrygio, sicut Dionysius à quodam illustri Troiano cognomen traxisse tradunt. Virg. à tubicine Æneæ Miseno suo eminenti monte sepulto,

pulco; qui nunc Misenus ab illo Dicitur, æternúmq; tenet per secula nomen. & Solini par sententia inter autores ab Æneæ tubicine Miseno Misenum appellatum.

Classémque præsens imperio regebat) præerat classi, quæ stabat ad tutelam maris inferi, non per legatum, sed coràm. Legimus apud Tranquil. & Tacitum .instituisse Augustum, classem vnam Miseni, alteram Rauennæ: hanc ad superi, illam ad inferi maris tutelam. hinc Tacitus memorat Misenensem classem à Galba ad Vespasianum trãsisse. sed Veget. libro quarto, hanc rem luculentius tractat, Apud Misenum, inquit, & Rauennam singulæ legiones Romani nominis cum classibus stabant, ne longius à tutela vrbis abscederent: & cum ratio postulasset sine mora, sine circuitu ad omnes mundi partes nauigio peruenirent. nam Misenatium classis Galliam, Hispanias Mauritaniam, Aphricam, Ægyptum, Sardiniam atque Siciliam habebat in proximo: classis autem Rauennatium, Epirum, Macedoniam, Achaiam, Propontidem, Pontum, Orientem, Cyprum petere directa nauigatione consueuerat, quia in rebus bellicis celeritas amplius solet prodesse, quàm virtus. *Mater mea*) soror Plinij. [nono calend. Septembris. legitur etiam cal. Nouembr.] *Ei*) fratri suo. [*Visus ille*) alij legunt surgit ille e sole, vt solebat frigida gustata. iacens enim studebat. *Gustauerat*) aquam frigidam libauerat.] *E sole*) visus sole. in præcedentibus dixerat de eodem scribens, post solem plerunque frigida lauabatur, deinde gustabat. *Soleas*) tegumenta plantæ pedis, quas nunc suberes, à ligno intersuto vulgo dicimus, & Columella soleas sparteas de sparto confectas appellauit. à solea soleatus deducitur, quo Matt. vtitur. Solea autem ex genere planorum piscium. vnde nomen traxisse id genus calciamenti autumo. *Vesuuium*) quem

classémque imperio præsens regebat. nono Calend. Septembr. horæ diei ferè septima, mater mea indicat ei, apparere nubẽ inusitata & magnitudine & specie. Visus ille sole, mox frigidam gustauerat iacẽs, studebatq; posc it soleas, ascendit locum, ex quo maximè miraculũ illud conspici poterat. nubes (incertum procul intuentibus ex quo monte: Vesuuium fuisse postea cognitum est) oriebatur, cuius similitudinem & formam non alia magis arbor quàm pinus expressérit. Nam longissimo velut trunco elata in altum, quibusdam ramis diffundebatur. credo quia recenti spiritu uecta, deinde senescente eo destituta, aut etiam pondere suo victa, in latitudinem vanescebat: candida interdum, interdum sordida & maculosa prout terram cinerémve sustulerat. Magnum propiúsque noscendum vt eruditissimo viro visum. Iubet

alij Vesceuum, alij Vesbium, nonnulli Vesubium nominant, mons est Campaniæ cunctorum pulcherrimus, amœnissimis habitatus agris, excepto cacumine. id magna ex parte planiciem habet fructum omnino nullum ferentem, verùm secundùm Dionem arbores & vites habet:, & cineres in prospectu ostentans: cauernosáque monstrat antra combustis ex petris, vt color iudicat, quas ignis absorserit: quare coniecturis assequare plagam istam prioribus annis ardere solitam, & ignis habere crateras: restinctam autem esse, cessante materia. hæc Strabo & Eutropius. *Pinus*) in formam pinus arboris, quæ incipit à trunco, deinde diffunditur in latum, postremò in acutum. *Effiata*) ejecta nubes illo vel elata. *Recentis*) valentiori. *Senescente*) subsidente, decrescente. *Destituta*) subsidio vendi deserta. *Victa*) concussa. *Vanescebat*) effugiebat, disparebat. *Terram*) si sordida. *Cinerem*)

ctare, quod omiseris repetere & mutare: sic ferrum retractatum, sic scripta iam emissa: deinde emendata dicimus retractata. *Sub exemplo legis ambitus*) Ad imitationem legis ambitus, qua cauebatur, vt sicut accusatoribus licebat inquirere, & testibus denunciare: ita reis pariter ius esset. De ambitu Liuius vij. ab Vrbe condita, [tunc primum] refert à Cn. Petilio Tribuno pl. autoribus patribus ad populum relatum fuisse, cáque rogatione nouorum maximè hominum, qui nundinas & conciliabula obire soliti erant, compressa credita, haud æquè patribus læta M Tullius in Vatinium tradit se tulisse legem de ambitu ex Senatusconsulto, id quod pro Murena repetit: sed Liuij abbreuiator lib. xlvij. ante Ciceronem, legem de ambitu latam testatur. Fuit autem ea lex constituta Reip. causa sicut repetundarum: Tacitus tamen inquit, Candidatorum ambitus Iulias leges peperit. Sub principe verò cessat lex ambitus: testes sunt Iurisconsulti. *Placeret*) Senatui, cui liberum est intendere leges, & mollire.

Eam) repetundarum. *Denunciandi*) denunciare est futurum aliquod nunciare. Quo verbo frequenter vtitur Cicero in Orationibus: & Secundus mox inquit, Quid denunciationibus & quasi minis ago? Nam fere in partem sumitur hostilem. *Præpostera*) inuersa. *Contradicendi tempore*) cùm de ea agebatur, & nondum esset decretum Senatusconsultum. *Peractum*) iam transactum. nam

eam legem adiici, vt sicut accusatoribus inquirendi, testibúsque denunciandi potestas ex ea lege esset: ita reis quoque fieret. Fuerunt quibus hæc eius oratio, vt sera & intempestiua, & præpostera displiceret: quæ omisso contradicendi tempore castigaret peractum, cui potuisset occurrere. Iubentius quidem Celsus Prætor, tanquam emendatorem Senatus, & multis, & vehementer increpuit. Respondit Nepos,

præterita, dicente apud Liuium Annibale, magis reprehendi quàm corrigi possunt. *Occurrere*) in tempore contradicere. *Iubentius Celsus prætor*) Vlpianus ff. v. pridie Idus Martias, Q. Iulius Balbus, & P. Iubentius Celsus Coss. verba fecere de his, quæ Imperator Cæsar Adrianus Traiani Parthici filius proposuit. Idem lib. ff. xxxviij. de operis libertorum scribit Iubentium Celsum fuisse Iurisconsultum: sic Pomponius de iuris origine Celsos patrem, & filium Iurisconsultos tradit, & Marcellus ff. xxxij. filium Consulem ponit, & libro vigesimonono extat Plotianæ epistola ad Iubentium Celsum, & eiusdem ad illam. Iubentius Celsus cum primoribus vrbis coniurationem iniens contra Domitianum, ideóque accusatus, admirabiliter vitauit periculum: nam cùm iniicerent ei manus, dixit se quædam secretò velle Domitiano referre, & supplex dominum deúmque sæpius inuocaus, inquit, Nihil tale admisi, verùm si mihi dilationem dederis: quorum particeps non sum, omnia explicabo, multósque manifestabo, ac conuincam: inde dimissus nullum detexit, aliquando alias causas prætexens, distulit confessionem vsque in Domitiani necem. post quæ Dion in Traiano hæc addidit, Celsum Traiano charum, & statuam ei in publico iussu Imperatoris erectam, vitúmque optimatem fuisse, & inuito Adriano ex decreto Senatus Baiis interfectum, quòd necem Imperatori moliretur. Autores habeo Spartianum, & Dionem. quanquam mendosè apud Spartianum legatur, Adrianum in cõsilio habuisse Iulium Celsum Iurisconsultum: Tu repone Iubentium Celsum. proinde is fuit rhetor eloquentissimus: quod etiam Iuuenalis indicat, Celso dictare paratæ: tametsi interpretes significasse velint Cor. Celsum, cùm is fuerit mediocris orator, nec temporibus satyrographi: inde pariter decepti sunt vij. Satyra super illud, Nec dubitant Celsi Prætoris vendere ludis. Vbi neque Corn. Celsum, neque pro adiectiuo positum celsum, vt quidam arrogantur, vel vno Secundi testimonio satis constat accipi

cipi posse: sed Iubentium Celsum Prætorem sub Traiano, quo principe satyram suam poëta condidit. [ex codice Plinij transcriptus fuit antiquus hic libellus, siue supplicatio manu Campani. Cùm ante hos dies coniugem & filium amiserim oppressus necessitate, corpora eorum fictili sarcophago commendauerim, donec is locus, quem emeram, ædificaretur via flaminia, inter miliarium secundũ & tertium parte læua. Rogo domine Imperator permittatur mihi in eodem loco in marmoreo sarcophago, quem mihi modò comparaui, ea corpora colligere, vt quando esse desiero, pariter cum eis ponar. Secretum fieri placet. Iubentius Celsus promagister subscripsi. III. Non. Nouembr. Antio Pollione & Opiminio. Coss. Ordinales Seuero & Subinniano Coss.] Celsi qui curam equitum in bello Othoniano sumpsit meminit Tacitus. alij prodidere Titum Iuuentium oratorem fuisse in dicendo lentum ac pene frigidum, sed callidum, & in capiendo aduersarium, versutum, præterea nec indoctum, & magnæ cum Iuris ciuilis intelligentiæ. Sabino Iubentio rescripsisse diuum Pium retulit Vlp. pariter Cæcilio Iubentiano. [Iuuentij Secundi Coss. in Brixianorum monumentis interdum mentio fit.]

Rursúsque Celsus) respondit Nepoti. *Temperauit*) abstinuit. *E numero nostro*) Senatorij ordinis. *Ad*) iuxta, in partes. *Accenderent*) incitarent, irritarent. *Frequentius*) ordo est, frequentius precabantur Cęsarem Traianum propitium singulis: interdum precabantur ambobus, vt assolet fieri in ludicro aliquo, dicam apertius. Qui modò stimulabant, modò reconciliabant Celsum & Nepotem, Traianum tunc in Senatu precabantur, vt vellet fauere Celso, vel Nepoti, tanquam si ageretur aliqua res ludicra. Ludicra autem ars, quæ ludi gratia fit, vt scenica, & histrionica. Possidonius, autore Seneca, quatuor esse ait genera artium. nam sunt vulgares, & sordidæ, sunt ludicræ, sunt pueriles, sunt liberales. Ludicræ sunt, quæ ad voluptatem oculorum auriúmque tendunt, qualis scenica & histrionica, vnde ribiam eius causa comparatam Plinius ludicram vocat. His annumeres licet machinatores, qui pægmata per se surgentia excogitant, & tabulata tacitè in sublime crescẽtia, & alias ex inopinato varietates, aut de hiscentibus quæ cohærebant, aut his quæ distabant sua sponte cohærentibus, aut quæ eminebant paulatim in se residentibus: quibus imperitorum feruntur oculi, qui omnia subita, quia causas non nouere, mirantur. Et qui artem ludicram exercuisset, ius non habebat sedendi in decimoquarto gradu. *Alter alteri*) implicita prolepsis. *Libello*) supplicatione, accusatione. *Pugillaribus*) libris lineis cæra illitis. *Amicorum loquacitas*) vtriusque familiarium delatio. nam amici Nepotis significarunt Celso, quid Nepos pararet: & Celsi, quid ille Nepoti. *Conuenissent*) constituissent inter se id facere: [vel conuenissent, inter eos decretum esset.

rursúsque Celsus: neuter contumeliis temperauit. Nolo referre, quæ dici ab ipsis molestè tuli: quo magis quosdam è numero nostro improbani, qui modò ad Celsum, modò ad Nepotem, prout hic vel ille diceret, cupiditate audiendi cursitabant: & nunc: quasi stimularent & accenderent, & nunc, quasi reconciliarent, componerentque: frequentius singulis, ambobus interdum propitium Cæsarem, vt in ludicro aliquo, precarentur. Mihi quidem illud etiam peracerbum fuit, quòd sunt alter alteri, quid pararent, indicati. Nam & Celsus Nepoti ex libello respondit, & Celso nepos ex pugillaribus. Tanta loquacitas amicorum, vt homines iurgaturi, idipsum inuicem scirent, tanquam conuenissent. Vale.

C. PLINIVS FVNDANO SVO S.

SI quando, nunc præcipuè cuperem esse te Romæ, & sis rogo. Opus est mihi voti, laboris, solicitudinis socio. Petit honores Iulius Naso, petit cum multis, cum bonis, quos vt glorioſum, ſic eſt difficile ſuperare. Pẽdeo ergo, & exerceor ſpe, atque afficior metu, & me conſularem eſſe non ſentio. nam rurſus mihi videor omnium quæ decucurri Candidatus. Meretur hanc curam longa mei charitate: eſt mihi cum illo non ſanè paterna amicitia: neque enim potuit eſſe per meam ætatem. Solebat tamen vixdum adoleſcentulo mihi pater eius cum magna laude monſtrari. erat non ſtudiorum tantùm, verumetiam ſtudioſorum amantiſſimus: ac propè quotidie ad audiendos, quos tunc ega frequẽtabam. Quintilianum & Niceten Sacerdotẽ, vẽtitabat: Vir alioqui clarus & grauis, & qui prodeſſe filio memoria ſui debeat. Sed multi nunc in ſenatu, quibus ignotus ille, multi quibus notus, ſed non niſi viuentes reuerentur: quo magis huic, omiſſa gloria patris, in qua magnũ

Si quando) Quam diligenter pro amicorum dignitate debeamus operam noſtram ac noſtrorum præſtare, ſatis alibi: ſed præſertim hac epiſtola monet Secundus, qui pro Iulio Naſone honores petituro rogat Fundanum ſuum, vt ideo veniat Romam, quia ſuſceperat candidatum: & verebatur ſi pulſam pateretur, ne ſibi illuderetur. *Si quando*) optaui. *Voti ſocio*) te adiutore vt votum meum conſequar. *Petit cum bonis*) habet bonos viros competitores. *Pendeo*) ſuſpenſus ſum inter ſpem & metum. *Conſularem*) iam functum conſulatu, & per id aliqua gratia & autoritate apud ſenatores, & aliquãdo non. *Videor mihi*) rurſus eſſe candidatus cùm timeo. *Candidatus omnium*) dignitatum, magiſtratuum, poteſtatum, tanquam ſi omnes dignitates iam à me geſtas nunc primùm pro me peterem. *Quæ decucurri*) quibus functus ſum: ſunt etiam qui ſic diſtinguant, rurſus mihi videor conſularis, id eſt alicuius autoritatis: quia prædixerat, exerceor ſpe. deinde ſequentia ordinent, candidatus, id eſt Naſo, meretur hanc curam omnium quæ decucurri, dignus eſt vt exerceat ſpe, afficiar metu in petitione omnium honorum, quos ego geſſi. *Mei charitate*) amore ſuo erga me. *Paterna*) reſpectu patris eius: nou enim initium ſumpſit ab illo, *Ætatem*) quia puer ego, ille iam natu grandis. *Monſtrari mihi*) tanquam vir admirabilis digito ab aliis mihi demonſtrari. *Quintilianum*) quem ſuprà teſtatus eſt habuiſſe præceptorem. *Niceam*) nullum temporibus Traiani alibi legere memini: nam Nicea Athenienſium imperator, & Megarenſis alter vetuſtiores fuerunt [quare libentius legerem Niceten: quo Seneca libro primo Suaſoriarum, Memini vnà nos ab auditione Nicetis ad Meſſallam veniſſe. Nicetes ſuo impetu valdè Græcis placuit: quærebat à Gallione Meſſala, quid illi viſus eſſet Nicetes. Gallio ait, plena deo: quoties audiuerat aliquem ex his declamatoribus quos ſcholaſtici caldos vocant, ſtatim dicebat plena deo. Addubito tamen eum non tantùm vixiſſe, vt à Cæcilio audiri potuerit.] *Aliequin*) inſuper. *Filio*) Naſoni. *In ſenatu*) nam commendatione ſenatus interdum candidati præferebantur. Q. Cicero ad M. Fratrem pro petitione Conſulatus moner-

compa-

compatandos, & confirmandos magistratus ex ciuibus, maximè Consules, deinde Tribunos pleb. ad conficiendum centuries. Admonendi sumus suffragia iudicio senatus commissa à Traiano, & populo adempta, quod apertè taxat Iuuenalis dicens, nam pridem ex quo suffragia nulli Vendimus, effugit curas, nam qui dabat olim imperium, fasces, legiones: omnia, nunc se Continet. *Viuentes*) dum viuunt, tanquam abeat amor cum vita.

ornamentum, gratia infirma, ipsi enitendum & laborandum est. Quod quidem semper quasi prauideret hoc tempus, sedulò fecit, paranit amicos, quos parauerat, coluit: me certè, vt primùm sibi ætas iudicare permisit, ad amorem imitationémque delegit. Dicenti mihi solicitè adsistit, adsidet recitanti: primus etiam & cum maximè nascentibus opusculis meis interest, nunc solus, antè cum fratre, cuius nuper amissi ego suscipere partes, ego vicem debeo implere. Doleo enim & illũ immatura morte indignissimè raptum, & hunc optimi fratris adiumento destitutum, solisque amicis relictum. Quibus ex causis exigo vt venias, & suffragio meo tuum iungas, permultum interest mea, te ostẽtare & tecum circuire. ea est autoritas tua, vt putem me efficacius tecum etiam meos amicos rogaturum. Abrumpe, siqua te retinent. hoc tempus meum, hoc fides, hoc etiam dignitas postulat. Suscepi Candidatum, & suscepisse me notum est: ego ambio, ego periclitor. In summa, si datur Nasoni quod petit, illius honor: si negatur, mea repulsa est. Vale.

Ornamentum) collocatum est Nasoni. *Ipsi enitendum*) ipsi elaborandũ. membra parit. *Hoc tempus*) petendorum honorum. *Paranit amicos*) Faciunt hic Q. Ciceronis verba ad M. Fratrem, Amicorum studia beneficiis & officiis & vetustate & facilitate, ac iucunditate natura parta esse oportet: sed hoc nomẽ amicorum in petitione latius patet quàm in cætera vita: quisquis est enim qui ostendat aliquid in te voluntatis, qui colat, qui domum ventitet: is in amicorum numero habendus est. Mamertinus pro Consulatu. Quis ignorat tum quoque cum honores populi Rom. suffragiis mandabãtur, multos fuisse candidatorum labores. ediscẽda omnium nomina tribuum, omnes atque etiam singuli salutandi: prensandæ obuiorum manus, omnibus arridendum: non solùm cum infimis, sed etiam cum ignotis familiaritatis imago simulanda. *Me certè*) ordo est, certè delegit me ad amorem & imitationem, vt primùm permisit sibi iudicare, id est profectò elegit vt me amaret & imitaretur, quamprimum iudicium fecit de me. *Dicenti*) agenti. *Cum maximè*) præsertim. *Amissi*) mortui. *Raptum*) rapi propriè dicuntur iuuenes, quorum funera sunt immatura. scatent huius verbi innumera apud autores exempla. *Ostentare*) demonstrare Nasoni velle suffragaxi: nã multi sequentur exemplum tuum. *Circuire*) ambire suffragia. *Tecum*) te duce. *Abrumpe*) interpone. *Meum*) pignoratum est vsu meo. *Dignitas*) mea dignitas exigit vt ad uues', ne periclitetur ex repulsâ [Nasonis.] *Suscepi*) tuendum. nam suscipimus confugientes ad nos opis gratia. *Ambio*) conquiro suppliciter hunc magistratum. *Periclitor*) nam maximo amori maximus timor iunctus est. *Repulsa*) dedecus, contumelia. qui enim patiebantur repulsam, despecti & contempti credebantur.

C. PLINIVS CALPHVRNIÆ SVÆ S.

SCRIBIS) Respondet vxori Calphurniæ, quæ nunc erat in Campania, se non minori desiderio pro illa teneri, quàm illa pro se. *Affici*) lædi, cruciari. *Vestigio*) lecti, ea scilicet cubilis parte qua soleo iacere. *Fomentis*) solatiis, medelis. *Acquieuerit*) reficeris. *Identidem*) frequenter. *Eo*) quòd epistolas tuas lectito. *Hoc*) legere tua scripta suauia. *Torqueat*) quia tunc magis subit recordatio, non licere mihi coràm frui tanta voluptate.

SCRIBIS te absentia mea non mediocriter affici: vnúmque habere solatium, quòd pro me libellos meos teneas, sæpe etiam in vestigio me colloces: gratum est, quòd nos requiris, quòd his fomentis acquieuerit. inuicem ego epistolas tuas lectito, atque identidem in manus quasi nouas sumo: sed eo magis ad desiderium tui accendor. Nam cuius literæ tantum habent suauitatis, huius sermonibus quantum dulcedinis ineſt? tu tamen frequentissimè scribe, licet hoc ita me delectet vt torqueat. Vale.

C. PLINIVS PRISCO SVO S.

ATTILIVM) Priſco suo enarrat amicitiam suam ab adolescentia cum Attilio Crescente: quod eò tendit vt Priscus solicitet Maximũ Valerij Vari hæredem reddere cum vsuris pecuniam, quam Varus Attilio debuerat. *Paulo spectatior*) dignior, & paulo clarior. tãquam si diceret, notus & prædilectus est omnibus viris autoritate præditis, qualis tu es. *Oppida nostra*) patria vtriusque. oppida iuxta Comum sunt, quæ vno die inde possunt adiri, Bergomum, Laus Pompeia: Nouaria: sed præcipuè Mediolanũ, [quare adducor Attilium Crescentem potius fuisse Mediolanensem, vel ob illam vetustam memoriã in cœnobio Diui Ambrosij Mediolanĩ, Attilius A.F. CRESCENS. V.P. TABVLARIO PALATI. illæ autem literæ V. P. significant virum perfectissimum: qui dignitatis gradus reperitur in Institutionibus Iustiniani.] *Ipsi adolescentuli*) nos à teneris annis: nunc enim amor vehementior, & inchoatus pertinacius durat. *Hic mansit*) amor duranit. *Nec refrixit iudicio*) post quam peruenimus ad eam ætatem qua iudicare potuimus, non diminutus est amor, quòd alius alium indignum amicitia iudicaret: sed potius creuit. *Sciunt*) norunt quantum nos amemus.

ATTILIVM Crescentem & nosti & amas. quis enim illum spectatior paulo, aut non nouit, aut non amat? hunc ego non vt multi, sed arctissimè diligo. oppido nostra vnius diei itinere dirimuntur, ipsi amare inuicem, qui est flagrantissimus amor, adolescentuli cœpimus, mansit hic postea, nec refrixit iudicio, sed inualuit. Sciunt qui alterutrum no-

Pradica-

strum familiarius intuentur. Nam & ille amicitiam meam prædicatione circumfert, & ego præ mefero, quàm sit mihi curæ molestia, quies, securitas eius. Quinetiam cum insolentiam cuiusdam tribunatum plebis inituri, vereretur, idq; indicasset mihi, respondi,, οὔπις ἐμοῦ ζῶντος καὶ ὀπὶ χθονὶ δερκομένοιο, Σοὶ κοίλης ὥδε νηυσὶ βαρείας χεῖρας ἐποίσει. Quorsus hæc? Vt scias non posse Attilium, me incolumi iniuriam accipere. Iterum dices. Quorsus hæc? Debuit ei pecuniam Valerius Varus: huius est hæres Maximus noster: quẽ & ipse amo: sed coniunctius tu. Rogo ergo, exigo etiam pro iure amicitiæ, cures, vt Attilio meo salua sit non sors modò, sed etiam vsura plurium annorum. homo est alieni abstinẽtissimus, sui diligens, nullis quæstibus sustinetur. nullus illi, nisi ex frugalitate redditus. Nam studia, quibus plurimũ præstat, ad voluptatem tantum & gloriam exercet: grauis est ei vel minima iactura, quia reparare quod amiseris grauius est. Eximе hũc illi, eximе hũc mihi scrupulũ: sine me suauitate huius, sine leporibus perfrui. neque enim possum tristem videre, cuius hilaritas me tristem esse nõ patitur. In sũma nosti facetias hominis: quas velim attendas, ne in bilem & amaritudinem vertat iniuria. quam vim habeat offensus, crede ei, quam in amore habet. non feret magnum & liberum ingenium cum contumelia damnum. Verum

Prædicatione) laudatione. *Circumfert*) vulgat. *Præmefero*) ostendo. *Insolentiã*) contumeliam, superbiam. οὔπις ἐμοῦ ζῶντος, id est nullus me viuente, sume extrinsecus, tibi manus inferet. principium carminis ex primo Iliados, vbi talibus Achilles Calchantem alloquitur: οὔπις ἐμοῦ ζῶντος καὶ ὀπὶ χθονὶ δερκομένοιο, Σοὶ κοίλης ὥδε νηυσὶ βαρείας χεῖρας ἐποίσει. id est, nullus me viuente & super terram intuente, tibi cauas apud naues infestas manus inferet. *Quorsus hæc?*) cuius gratia hæc verba premisi? *Valerius Varus*) Vari Syriæ præfecti meminit Iosephus *Noster*) vtriusque amicus. *Sors*) prima pecunia, cui supercurrit Fœnus, vulgò Capitale dicitur non absurdè. *Vsura*) reditus & fructus, qui percipitur ex vsu alicuius rei. Papinianus de vsuris & fructibus cùm in iudicio bonæ fidei disceptatur arbitrio iudicis, vsurarum modus ex more regionis vbi contractum est, constituitur, ita tamen vt legi non offendatur. [Fœnus cohibitum est ab antiquis, nam primo duodecim tabulis sancitum, ne quis vnciario fœnore amplius exerceret, deinde rogatione tribunitia ad semiuncias redactum. postremo vetita versura, multáque plebiscitis obuiam itum. postremò insecuta est lex dictatoris Cæsaris si Tacito credimus, qua de modo credendi possidendique intra Italiam cauebatur.] Vlpian. Cùm patrisfamilias mora facta sit, iam in hæredibus eius non quæritur mora: nam tunc hæredi proximo hæreditario iure ea cõpetit: sufficit enim semel mora filij, vt vsuræ vel vsusfructus perpetuò debeantur: ideóque ad cæteros quoque deinceps transmittetur. *Frugalitate*) parsimonia quod viuit parcè. *Præstat*) excellit. *Ad voluptatem*) delectationis gratia non lucri. *Reparare*) restaurare, recuperare. *Scrupulum*) difficultatem. sic libro tertio dixerat, eximе hunc mihi scrupulum. *Leporibus*) facetiis. venustate: lepos enim autoribus Donato & Ciceronе, venustas &

festiuitas est: vnde mimo illi quòd gratiosè saltaret & eloqueretur, nomen ind tum Lepô i. Lepidus autem qui politus est. *Facetus hominis*) libro primo eruditissimè simul, & facetissimè locutum Attilium testatus est. *Bilem*) virus. *Vim*) vehementiam. *Eam*) talem habere, & per id summam. *Liberum ingenium*) libertate dicendi vtens, non blandiens, sed fortiter loquens. Sence. in Prouerbiis, Contumeliam nec fortis potest nec ingenuus pati. Item, Ingenuitas non recipit contumeliam.

Vt) quamuis. *Iudicabo*) nô displicet vt legatur, vindicabo, id est vlciscar. *Hoc est grauius irascar*) interpretatio, color. *Se putet* [*neglectum*] *à me*) quòd non commendauerim diligenter negocium eius apud te. quod fieret si nihil cum Maximo perfeceris. *Hoc*) scilicet ne ego me neglectum à te putem: illud ne ille putet se neglectum à me.

vt ferat ille, ego meum damnum, meam contumeliam iudicabo: sed non tanquam pro mea hoc est grauius, irascar. quanquam quid denunciationibus & quasi minis ago? quin potius, vt cœperam, rogo, oro, des operam, ne ille se, quod validissimè vereor, à me, ego me neglectum à te putem. dabis autem, si hoc perinde curæ est tibi, quàm illud mihi. Vale.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

COMMENDAS) Respondet Tacito Nasonem candidatum sibi commendanti: & nescio quantopere illum suscepisset. *Nasonem mihi commendas*) admiratiuè pronunciandum. *Meipsum*) mihi commendasses tanquam inseratur Nasonem æquè diligo ac meipsum.

COMMENDAS mihi Iulium Nasonem candidatum. Nasonem mihi? quid si meipsum? fero tamen & ignosco. eundem enim commendassem tibi, si te Romæ morante ipse abfuissem. Habet hoc solicitudo, quòd omnia necessaria putat. tu tamen censeo alios roges: ego precum tuarum minister, adiutor, particeps ero. Vale.

C. PLINIVS ALBINO SVO S.

VM) Conqueritur, Virginio Rufo viro nûquam satis laudato post decimum mortis annum nondum absolutum sepulchrum. *Villam Alsiensem*) Villæ Alsiensis fit mentio apud Ciceronem pro Milone, inquit, Et diuertit in villam Pompeij, Pompeium vt videret: sciebat in Alsiensi esse villa, procul inde. erat autem in agro Alsiensi. [Valerius autem inquit M. Æmilium Porcinam à L. Cassio accusatum crimine nimis sublime extructæ villæ in Alsiensi agro, populus Romanus graui multa afficit.]

VM venissem in socrus meæ villam Alsiensem, quæ aliquando Rufi Virginij fuit, ipse mihi locus optimi illius & maximi viri desiderium non sine dolore renouauit.

cit.] Nam Alsium & Dionysio in antiquitatibus credimus, Pelasgi cum Aboriginibus incoluere. [olim sic dictum, postea Agilla scribente Plinio. Alsium autem ab Aleso conditore nomen accepit Silio dicente libro octauo. Nec non Argolico dilectum littus Aleso, Alsion.] *Socrus mea*) Pompeiæ Celerinæ. *Optimi*) propter mores. *Maximi*) propter res gestas. vide vtraque libro secundo.

Hunc) villam Alsiensem. *Nidulum*) requiem senectutis, sepulchrum suum. *Monumentum*) Vlpianus ff. xj. sepulchrum est vbi corpus mortui ossáve hominis condita sunt: monumentũ autem dicitur, quod memoriæ seruandæ causa existat. Marcellus titulo de sumptibus funerum. Monumẽtum sepulchri id esse diuus Adrianus rescripsit, quod munimenti, id est munendi eius loci causa factum sit, in quo corpus impositum sit. Florentinus ibidem Monumentum generaliter res est memoriæ causa in posterum prodita, in qua corpus vel reliquiæ si inferantur, fiet sepulchrũ: si verò nihil eorum, monumentum erit, quod Græci cenotaphium appellarunt. alij monumentum ad memoriam posteritatis, & quicquid ad memoriam alicuius factum est, vt fama, porticus, scripta & carmina: [Paulus libro quinto sententiarum latè definit quid sit monumentum: esse referens multis de causis constitutum. primum quod ad itinera publica propter testimonium perennitatis est constitutum, vel quod rationem finium non recipit, nisi forte inter conuenientes ager diuisus pactione fuerit. est & aliud quod proximis ædibus vix vnusquisque miles vel census condidit in portionibus suis vel ad progeniem futuram hæredibúsve suis testis loco vice instrumentorum villarúmve possessionis demonstrauerit. quod æque nullam limitũ recipit rationem, est & aliud quod non longè ab ædibus vel itinere publico constitutum, id est iuxta legem Semproniam & Iuliam, quod cardinibus & decumanis constitutum esse monstratur, quod rationem finium recipere videtur, id est concurrentium linearum atque secantium se inuicem & ordinem in vtroque custodit, limitum rationem discernens.] *Decimum mortis annum*) per hoc apparet multorum annorum epistolas collegisse Secundum, & diu fuisse sub Traiano, cùm alibi Virginij funus celebret, & mortem epistola lugeat. *Memoria*) rerum gestarum. *Illud factum*) quod cum sæpe à legionibus quibus præerat dictus esset imperator, præsertim post interitum Iulij Vindicis abruit, palámque professus sit non passurum se quenquam imperare nisi quem Senatus elegisset. *Hic situs est*) Huius dicti hi sensum leges apud Dionem, ex quo nos ista traduximus. Nerua Virginium sæpius imperatorem nominatum non timuit in Consulatu collegam sibi assumere. in Virginij mortui tumulo tale inscriptum fuit epitaphium, quòd cùm vicisset Vindicem, imperium non sibi asseruit, sed patriæ. *Pulso Vindice*) omnibus à Nerone ad Galbam deficientibus, Virginius Rufus, qui in Gallia Germanicis copiis præerat, cum

hunc enim incolere secessum, atque etiam senectutis suæ nidulum vocare consuerat. Quocunque me contulissem, illum animus, illum oculi requirebant. Iubuit etiam monimentum eius videre, & vidisse pœnituit. Est enim adhuc imperfectum, nec difficultas operis in caussa modici, ac potius exigui, sed inertia eius, cui ea mandata est. Subit indignatio cum miseratione: post decimum mortis annum reliquias, neglectumq; cinerem sine titulo, sine nomine iacere, cuius memoria orbem terrarum gloria peruagetur. At ille mandauerat, cauerátque, vt diuinum illud & immortale factum versibus inscriberetur,

Hic situs est Rufus, pulso qui Vindice quondã,
Imperium asseruit non sibi, sed patriæ.

scium exercendi tenuisse. Tum Taurum Statilium quanquam prouecta ætate egregiè toleralse. dein L. Pisonem per viginti annos eam præfecturam gessisse.] Vlpianus ff. j. omnia crimina præfectura vrbis sibi vindicauit: nec tantùm ea quæ intra vrbem admittuntur, verùm ea quoque quæ extra vrbem intra Italiam. Initio epistolæ diui Seueri, missæ ad Fabium Chilonem præfectum vrbis, ita scriptum fuit, Cùm vrbem nostram fidei tuæ commiserimus, quicquid intra vrbem admittitur, ad præfectum vrbis pertinere videtur. sed & si quid intra centesimum milliarium admissum sit, ad præfectum vrbi pertinet. si vltra ipsum lapidem egressum est, præfecti vrbis cognitio non est: quies quoque populorum & disciplina spectaculorum ad præfecti vrbis curam pertinere videtur:] idem potest vrbe interdicere & negociatione & professione & aduocationibus & foro ad tempus & in perpetuum, & quæ ab eodem Iurisconsl. recitantur præfecti vrbis secundum aliquos quoties reip. magistratus proficiscebantur, vnus relinquebatur, qui ius diceret. vnde Seneca libro duodecimo epistolarum præfectum vrbis custodem appellat & Iuuenalis Satyr. iiij. villicum. M. Tull. pro Planco magistratus reip. Villicos appellatos scripsit. Præfectura vrbis cunctis quæ intra vrbem sunt, antecellit dignitatibus & potestatibus: tantum ex omni parte deriuans, quantum sine omni iniuria atque detrimento alieni honoris vsurpat. maximæ autoritatis illam fuisse Trouellius Pollio indicat, cum in Valer. vita tradat censorem, qui ius iudicandi de præfectis eminentissimis habuit, nullam in præfectum vrbis potestatem habuisse, Senator tamen non erat: ideo Mutius negauit Latinarum causa relictum, Senatum habere posse: sed M. Varro & Ateius Capito referente Gellio dicunt ius fuisse præfecto Senatus habendi. *Ex diuerso*) diuersarum partium aduocatos. *Fuscum Salinatorem*) quem in epist. Traianus testatur virum clarissimum, & plurimum autoritate apud se valuisse. Hic est ille Salinator, cui postea Seruianus filiam destinauit: & domo patricia genitus, parentes habuit honestissimos, vir eruditus & eloquens, puer simplicitate, comitate iuuenis, grauitate senex. Fuscum refert Spartianus in summa detestatione habitum, quod imperium præfigijs & ostentis agitatis speraret. Ad Fuscum libro octauo Secundi leges binas epistolas scriptas. Salinatori primum cognomen inditum M. Liuio, quia in censura nouum vectigal ex salaria annona statuit.

Numidium Quadratum) cuius alibi fit mentio. hic dilectus familiarissimè à Secundo hæres relictus ex besse à Numidia Quadrantilla auia conspicuus forma fuit, & omnes sermones malignorum puer & iuuenis euasit: intra xx. annum maritus apud auiam tanta seueritate vixit, vt pantomimos illius nunquam spectauerit. Lego apud Spar. Quadratum cum Candido gessisse Consulatum. Quadrati historici meminit Dion in vita Ant. Pij & Capitolinus cum Vulcatio. Quadratum grauiter insecutus est Adrianus, in cuius vita, quam Spart. Latinam scripsit, legendum arbitramur, Numidium Quadratum, non Vinidium. sic in Ant. philosophio apud Iulium Capitolinum non Mummium: cui sororis suæ filio Antoninus Pius moriens bonorum maternorum partem reliquit.

Numidium Quadratũ, egregium par, nec modò temporibus nostris, sed literis ipsis ornamento futurum. Mira vtriq; probitas, cõstantia salua, decorus habitus, os Latinum, vox virilis,

[In monumentis Brixianorum legi, L. Antou. Fab Quadratum donatum torquibus & armillis.] Lampridius à Commodo occisum Quadratum memorat, quòd de eo interficiendo consilium iniisset: sed hanc historiam melius explicat Herodianus, vbi asserit Quadratum nobilissimum locupletissimúmque iuuenem incitatum à Lucilla ad necem imperatoris, cum qua consuetudinem stupri habere existimabatur: hunc tamen opinor filium illius Numidij Quadrati. *Probitas*) laudabiles mores. *Decorus habitus*) cultus in oratore debet esse splendidus & virilis. nam toga,

calceus & capillus, tam nimia cura quàm negligentia sunt reprehendenda. lege quæ sequuntur apud Fab. libro vndecimo Habitus etiam ad corpus refertur. *Os planum*) experta pronunciatio: nam Fab. præcipit os facile & expeditum oratori habendum, & Secundus in Regulo notauit in actione os confusum, [Si leges os Latinum, interpretaberis Romanum sermonem] *Vox virilis*) fortis & durabilis, non mollis & effœminata.

Tenax memoria) qua omnes disciplinæ continentur. hinc non immeritò thesaurus eloquentiæ dicitur. Si quis vnam maximámque artem memoriæ quærat, exercitatio est & labor, multa ediscere, multa quotidie si fieri potest cogitare. *Æquale*) magnum. *Iudicium*) secundum Diomedem iudicium est quo omnem orationem rectè, vel minus quam rectè pronunciatam specialiter iudicamus. vel est æstimatio, qua poëma cæteráque scripta perpendimus, adeo partibus omnibus orationis iudicium connexum est ac mixtum, vt ne sententiis quidem, aut verbis saltem singulis possit separari: nec magis arte traditur, quàm gustus aut odor. *Meis instare vestigiis*) tenere eundem actionis modum quem ego. *Candidissimo lapillo*) mos deductus à Thracibus, qui dies fœlices albo lapillo, infœlices nigro notabant. *Publica*) vtilitatis publicæ causa. *Studia*) eloquentiæ. *Tendentibus*) à Salinatore & Quadrato. *Tanti putabunt*) quanti faciunt Salinator & Quadratus. *Meliores*) eloquentiores.

tenax memoria, magnum ingenium, iudicium æquale: quæ singula mihi voluptati fuerunt: atque inter hæc illud quòd & ipsi me vt rectorem, vt magistratum intuebantur: & ij qui audiebant me æmulari, meis instare vestigiis videbantur. O diem (repetam enim) lætum, notandúmque mihi candidissimo calculo. Quid enim aut publicè lætius quàm clarissimos iuuenes nomẽ & famam ex studiis petere: aut mihi optatius, quàm me ad recta tendentibus quasi exemplar esse propositum? Quod gaudium, vt perpetuò capiam, deos oro: abijsdem teste te peto, vt omnes qui me imitari tanti putabunt, meliores esse quàm me velint. Vale.

C. PLIN. FABATO PROSOCERO SVO S.

Vverò) Binis Fabati Prosoceri literis respondet: prioribus, quod susceperit defendendum Priscum apud centumuiros: posterioribus, quòd libenter recordatur conuiciorum in se, quamuis iniustorum. *Suspensa manu*) timidè, dubiè *Vectio Prisco*) de Vectio, & Prisco alibi diximus. Legitur etiam Bettio Prisco, quem vidimus in memoriis antiquis agi Comensis. *In arena mea*) transtatiuè arenam suam dixit agendi vsum frequentatum apud centumuiros. sic

V verò non debes suspensa manu commendare mihi, quos tuẽdos putes. Nam & te decet multis prodesse, & me suscipere quicquid ad curam tuã pertinet. Itaque Vectio Prisco quantum plurimum potuero præstabo, præsertim in arena mea, hoc est apud centumuiros. Epistolarum, quas mihi, vt ais,

Iuuenalis, Lentáque fori pugnamus arena. Nam plurimas causas egit apud centumuiros, suo & Martialis testimonio: *Hoc est apud centumuiros*) interpretatio, color.

Aperto pectore) simpliciter, liberè.

[*Egeru*) antiqua exemplaria habent exegeris, hoc est debitum petieris. nam exigere pecuniam dicimus quæ nobis debetur.]

Tuo filio) socero meo tunc vita functo.

Hoc) ob hoc.

Bonam causam) honestam excusationem.

Non meruisse) tale conuicium, cum intellexeris me feciſſe quæ mandaras.

aperto pectore scripsisti, obliſci me iubes: at ego nullarum libentius memini. Ex illis enim vel præcipuè sentio quanto opere me diligas, cùm sic exegeris mecũ vt solebas cum tuo filio. Nec diſſimulo, hoc mihi iucundiores eas fuisse, quòd habebam bonam causam, cùm summo studio curassem, quod tu curari volebas. Proinde etiam atque etiam rogo, vt mihi semper eadem simplicitate, quoties cessare videbor, (nũquam enim cessabo) conuitium facias. Quod & ego intelligam à summo amore proficiſci, & tu non meruisse me gaudeas. Vale.

C. PLINIVS VRSO SVO S.

NONQVAMNE) Notum argumentũ iã priorib⁹ epistolis. nam cùm obtinuisset Varenus vt sibi liceret euocare testes, Bithyni conati sunt inuertere Senatusconsultum per Traianum, à quo remissi fuerunt ad Senatum. *Tam laboriosa exercitum*) cum tanto labore vexatum. Legitur etiam tam laborioſum, tam exercitum. *Contentione*) vi, altercatione. [*Impetrauerat*) aliàs impetrauerat] *Quod*) vt testes liceret sibi euocare. *Apud Coss.*) nota impudentiam Bithynorum, qui quod Consules & Senatus decreuisſent, auderent apud eosdem carpere. *Absente*) qui tunc à Senatu aberat. Legitur non absurdè, Absenti principi, vt sit sensus, cùm reiecti fuiſſent à Consulibus: confugerunt ad Traianum, qui tunc non interfuerat Senatui, verùm ab illo ad patres remiſſi sunt. [Quidam legunt absentem, scilicet Varenum, qui dum accusare-

NONQVAMNE vidisti quenquam tam laborioſum & exercitum, quàm Varenum meum? cui, quod ſumma contentione impetrauerat, defendendum, & quasi rursus petendum fuit. Bithyni Senatusconsultum apud Consules carpere & labefactare ausi, atque etiam absenti principi crimi iari: ab illo ad Senatum remiſſi, non desiterunt. Egit Claudius Capito irreuerenter magis quàm constanter, vt qui Senatusconsultum apud Senatum accusaret. Respondit Fronto Catius grauiter & firmè: Senatus ipse miriſicus. Nam illi quoque qui priùs negarant Vareno quæ petebat, eadem danda, post quam erant data, censuerũt.

tur apud Traianum, non aderat] *Non desiterunt*) quamuis multiplicem passi fuissent repulsam, tamen non veriti sunt iterum Senatores pulsare. *Mirifi us*) admirabilis fuit. *Illi*) senatores. non pauci enim dissenserant: quod libro quinto cognouimus. *Data*) concessa à pluribus.

Singulos enim integra re dissentire fas esse, peracta, quod pluribus placuisset, cunctis tuendum. Acilius tantùm Rufus, & cum eo septem an octo: septem immò, in priore sententia perseuerarunt. Erant in hac paucitate nonnulli, quorum temporaria grauitas, velpotius grauitatis imitatio ridebatur. Tu tamen æstima quantum nos in ipsa pugna prælij & certaminis maneat, cuius quasi præludio atque præcursio has contentiones excitauit. Vale.

Sirgulas) nam existimabant vnicuique senatorum fas esse. *Integra re*) nondum decreto senatusconsulto. *In priori sententia*) vt non liceret Vareno testes euocare. *Paucitate*) senatorum dissentientium. *Temporaria*) momentanea, & ad breue tempus. annotauimus hoc verbum bis apud Asinum Apuleij poni in eundem sẽsum: nam libro septimo, temporariam sedem, & xj larem temporarium dixit: Secundus pariter in panegyrico. Non ergo temporarium & subitum est. & Seneca primo epistolarum temporarias amicitias ad tempus breue comparatas. & Vlpianus de tutoribus, & curatoribus datis temporarium tutorem. sic Paulus de vsu fructu, indictiones temporarias & temporarium exilium, non in perpetuum, sed ad tempus aliquod irrogatum. item Vlpianus de aqua quotidiana temporariam possessionem. ac alibi effractores in opus publicum, vel perpetuum, vel temporarium dari solere. *Pugna*) contentione, ſin vetusto exemplari legitur, Tu tamen existima quantum prælium, quanta pugna certamini maneat.] *Præluſio* præmeditatio, præcentio, vt assolent citharœdi antequam cantum exordiantur, præludium emerendi fauoris gratia præmittere: sic tyrones priusquam in veram pugnam descendant, præexercent se ad palum & cursum: quo verbo Virg. vetitur in rauro se ad pugnam incitante, Aut sparsa ad pugnam præludit arena. Iuuenalis iurgia præludunt, id est incipiunt antequam ad veram pugnam veniant. Hinc præluſio à quibusdam pro proœmio antequam rem attingamus accipitur.

C. PLINIVS MAVRICO SVO S.

SOLICITAS me in Formianum. veniam ea conditione, nequid contra commodum tuum facias: qua pactione inuicem mihi cauco, neque enim mare & littus, sed te, otium, libertatem sequor: alioqui satius est in vrbe remanere. Oportet enim omnia aut ad alienum arbitrium, aut ad suum facere: mei certè stomachi hæc natura est, vt nihil nisi totum & merum velit. Vale.

SOLICITAS) Promittit adventum suum Maurico in prædium Formianũ, modò nihil incommodetur. *Solicitas in Formianum*) procuras literis vt secedam in tuum Formianum, quod rus erat in agro Formiano. *Inuice*) ne quid contra commodum meum faciam. *Mare & littus*) loci amœnitatem, quę pluribus à Mart. celebratur. sunt autem Formiæ iuxta [Caietam. &] Terracinam in littore ad mare Tyrrhenum. *Te*) amicum & virum singularem. *Alioquin*) nisi istic essem liber. *Alienum*) vt in vrbe. *Suum*) vt in secessu. *Merum*) solum. sensus est, sum ea natura, vt vellem nisi vno occupationis genere teneri: verbi causa in vrbe amicis inseruire, ruri ociari.

C. PLI-

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

MIRIFICÆ rei non interfuisti: ne ego quidem, sed me recens fabula excepit. Paßienus Paulus splendidus eques Romanus, & inprimis eruditus, scribit elegos. gentilitium hoc illi. est enim municeps Property, atq; etiam inter maiores suos Propertium numerat. is cùm recitaret, ita cœpit dicere, Prisce iubes? Ad hoc Iabolenus Priscus, (aderat enim vt Paulo amicißimus) Ego verò non iubeo. Cogita qui risus hominum, qui ioci. Est omnino Priscus dubiæ sanitatis: interest tamen officiis, adhibetur consiliis, atque etiam ius ciuile publicè respondet: quo magis quod tunc fecit, & ridiculum & notabile fuit. Interim Paulo aliena deliratio aliquantum frigoris attulit. tam solicitè recitaturis prouidendum est, non solùm vt sint ipsi sani, verumetiam vt sanos adhibeant. Vale.

(MIRIFICÆ) Exemplo Paßieni monet Voconium recitationibus non adhibendos nisi sanæ mentis auditores. ille enim dum elegos recitaret, intempestiuè à Iabolenо est interpellatus. *Ne ego quidem*) interfui.] *Recens fabula excepit me*) audita nuper fabula me excitauit. fuit in secunda lectione, Mirificæ rei interfuißtine? ego quidem, sed nœrens. vt cum tristitia huic fabulæ interfuisset Plinius.] *Paßienus Paulus*) vir optimus & honestißimus, qui veteres in literis æmulabatur, elegos scripsit ad imitationem Propertij, vnde genus trahebat: demum ad lyrica se conuertit. in quibus Horat. effinxit. patrem habuit Paßienum nobilem declamatorem: cuius Eusebius in chronicis & frequenter Senec. meminere. Gellius L. Paulum poëtam memoria sua doctißimum nominat, & alibi Iulium Paulum poëtam virum bonum literatúmque ac veterum impense doctum. Iabolenum autem fuisse Pauli præceptorem ff. xl de manumiss. testatur. *Gentile*) magis probo gentilitiũ, quod vidimus in antiquo codnam gẽtile est, quod ex eadem familia est, gentilitium quod pertinet ad ius familiæ: sicut familiæ Propertianæ proprium erat elegos scribere. & gentilitia sacerdotia à priscis appellata, quod ædis aut sacelli iuris essent à patre familias, ea ratione creati dedicatique vt & sacrorum cura, & fructuum ipsius sacerdotij perceptio ad totam gentem familiámque suam perpetuis successionibus deuolueretur. M. T de responsis haruspicum, Multi sunt etiam in hoc ordine qui sacrificia gẽtilicia illo ipso in sacello instituto anniuersali. sacrificarunt. *Municeps Propertij*) ex Mecœnia oppido Vmbrię patria Propertij. Papinius in Syluis. Vmbróque Propertius antro. *Prisce iubes*) principium operis Paßieni. *Iabolenus Priscus*) in ff. vbique scribitur Iabolenus non Iauolenus, pariter apud Capitolinum. fuit enim Iuriscons. quo vsus est cum multis aliis Antoninus Pius, & Pomponius de origine iuris, Priscus inquit, Iabolenus Sabino successit in scientia iuris *Paulo*) Paßieno. *Non iubeo*) nimium scurriliter & importunè respondit Iabolenus, tanquam si Paulus eum interrogaret. *Qui ioci*) exorti sint inter præsentes. scribit Tranquill. Claudium Imp cùm initio recitationis historiæ suæ detractis compluribus subsellijs obesitate cuiusdam risus exortus esset, ne sedato quidem tumultu temperare potuisse, quin ex interuallis subinde factis reminisceretur, cachinnósq; renouaret. *Dubiæ sanitatis*) non satis sanæ mentis. *Interest*) operam suam præstat. *Consilijs*) rebus dijudicandis. *Respondet*)

dicit. nam responsa prudentum dicimus iurisperitorum consilia. *Quo magis*) propter claritudinem personæ. *Aliena deliratio*) laboleni insania. Lirare autem, autore Varrone, est cùm tertiò arant iacto semine boues, id est cum tabellis ad vomerem simul & satum frumentum operiunt in porcis, & sulcant fossas, qua pluuialis aqua dilabatur. Columella inquit, lirantur iugera cum in subacta iam terra latiores porcæ sulcantur: lira verò est similis ei porcæ, quam in sationibus campestribus rustici faciunt. A verbo igitur lirare delirare componitur, quod est non recto sulco incedere. vnde per translationem, qui insaniunt, delirare dicuntur. *Frigoris*) timiditatis, tarditatis, hæsitationis.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

PETIS) Corn. Tacito historias scripturo, petentique obitum auunculi sui, etiam causam eius altius repetit, vbi illius constantiam, ac animi fortitudinem mirum in modum probat. nam à Vesuuio monte exurgentem nubem intuitus, propius accessit, rem totam intellecturus: & vndiq; flamma instante dum perseuerantius incœptum exequitur, crassiore caligine spiritu intercluso concidit in medio seruorum duorum. *Auunculi mei*) C. Plinij Secundi. *Tradere posteris*) monumentis literatũ mandare. *Immortalem gloriam*) cùm scripta tua sint futura perpetua. nam alibi auguratur eius historias immortales futuras. *Quamuis enim*) ordo est, tamen æternitas tuorum scriptorum addet plura perpetuitati eius: quamuis quasi semper victurus occiderit memorabili casu, vt populi, vt vrbes occidunt clade pulcherrimarum magis terrarum. *Quamuis ipse plurima scripserit*) sensus autem, quamuis tali casu memorando interierit, quali interdum populi, aut vrbes pulcherrimæ concidunt: vt perpetuò victurus videatur: quamuis multa scripserit, per quæ sibi immortalitatem comparauit: tamen tũ tuis scriptis facies eum æternum. *Vt populi, vt vrbes*) nam populorum, & vrbium excidia diutius memorantur, quàm alicuius viri interitus, [au quia in eo incendio populi

PETIS *vt tibi auunculi mei exitum scribam, quò verius tradere posteris possis: gratias ago. Nam video, morti eius, si celebretur à te, immortalẽ gloriam esse propositam. Quamuis enim pulcherrimarum clade terrarum, vt populi, vt vrbes memorabili casu, quasi semper victurus occiderit: quamuis ipse plurima & mansura condiderit, multum tamen perpetuitati eius scriptorum tuorum aeternitas addet. Equidem beatos puto, quibus deorum munere datum est, aut facere scribenda, aut scribere legenda: beatissimos verò quibus vtrunque: horum in numero auunculus & suis libris & tuis erit. Quo libentius suscipio, deposco etiam quod iniungis. Erat Miseni,*

& vrbes interiere.] *Plurima*) volumina libro tertio enumerata ab eodem. *Scribenda*) laudanda. *Legenda*) electa, egregia. Sallustium imitatus est, qui in præfatione Catilinarij inquit, Et qui fecêre, & qui facta aliorum scripsêre, multi laudantur. nam pulchrũ est benefacere, Reip. etiam benedicere haud absurdum. *Tuis*) quibus complecteris fecisse scribenda. *Deposco*) obsecro. *Quod*) exitum auunculi mei scribere. *Misenum*) Promontorium & oppidum Misenum Cumis proximum Strabo à Miseno socio Vlyssis dictum asserit, ab eo Procliycam, & Pithecusam crediderunt abruptam. Mela à Milite Phrygio, sicut Dionysius à quodam illustri Troiano cognomen traxisse tradunt. Virg. à tubicine Æneæ Miseno sub eminenti monte sepulto,

pulco; qui nunc Misenus ab illo Dicitur, æternúmq; tenet per secula nomen. & Solini par sententia inter autores ab Æneæ tubicine Miseno Misenum appellatum.

Classémque præsens imperio regebat) præerat classi, quæ stabat ad tutelam maris inferi, non per legatum, sed coràm. Legimus apud Tranquil. & Tacitum instituisse Augustum, classem vnam Miseni, alteram Rauennæ: hanc ad superi, illam ad inferi maris tutelam. hinc Tacitus memorat Misenensem classem à Galba ad Vespasianum trãsisse. sed Veget. libro quarto, hanc rem luculentius tractat, Apud Misenum, inquit, & Rauennam singulæ legiones Romani nominis cum classibus stabant, ne longius à tutela vrbis abscederent: & cum ratio postulasset sine mora, sine circuitu ad omnes mundi partes nauigio peruenirent. nam Misenatium classis Galliam, Hispanias Mauritaniam, Aphricam, Ægyptum, Sardiniam atque Siciliam habebat in proximo: classis autem Rauennatium, Epirum, Macedoniam, Achaiam, Propontidem, Pontum, Orientem, Cyprum petere directa nauigatione consueuerat, quia in rebus bellicis celeritas amplius solet prodesse, quàm virtus. *Mater mea*) soror Plinij. [nono calend. Septembris. legitur etiam cal. Nouembr.] *Ei*) fratri suo. [*Visus ille*) alij legunt surgit ille è sole, vt solebat frigida gustata, iacens enim studebat. *Gustauerat*) aquam frigidam libauerat.] *E sole*) vsus sole. in præcedentibus dixerat de eodem scribens, post solem plerunque frigida lauabatur, deinde gustabat. *Solem*) tegumenta plantæ pedis, quas nunc suberes, à ligno intersuto vulgo dicimus, & Columella soleas sparteas de sparto confectas appellauit. à solea soleatus deducitur, quo Mart. vtitur. Solea autem ex genere planorum piscium. vnde nomen traxisse id genus calciamenti autumo. *Vesuuium*) quem alij Vesœuum, alij Vesbium, nonnulli Vesubium nominant, mons est Campaniæ cunctorum pulcherrimus, amœnissimis habitatus agris, excepto cacumine. id magna ex parte planiciem habet fructum omnino nullum ferentem, verùm secundùm Dionem arbores & vites habet, & cineres in prospectu ostentans: cauernosáque monstrat antra combustis ex petris, vt color indicat, quas ignis absorserit: quare coniecturis assequare plagam istam prioribus annis ardere solitam, & ignis habere crateras: restinctam autem esse, cessante materia. hæc Strabo & Eutropius. *Pinus*) in formam pinus arboris, quæ incipit à trunco, deinde diffunditur in latum, postremò in acutum. *Effusa*) eiecta nubes illa vel elata. *Rectiori*) valentiori. *Senescente*) subsidente, decrescente. *Destituta*) subsidio vendi deserta. *Victa*) concussa. *Vanescebat*) effugiebat, disparebat. *Terram*) si sordida. *Cinerem*)

classémque imperio præsens regebat. nono Calend. Septembr. horæ diei ferè septima, mater mea indicat ei, apparere nubẽ inusitata & magnitudine & specie. Visus ille sole, mox frigidam gustauerat iacẽs, studebatq; poscit soleas, ascendit locum, ex quo maxime miraculũ illud conspici poterat. nubes (incertum procul intuentibus ex quo monte: Vesuuium fuisse postea cognitum est) oriebatur, cuius similitudinem & formam non alia magis arbor quàm pinus expressérit. Nam longissimo velut trunco elata in altum, quibusdam ramis diffundebatur. credo quia recenti spiritu euecta, deinde senescente eo destituta, aut etiam pondere suo victa, in latitudinem vanescebat: candida interdum, interdum sordida & maculosa prout terram cinerémve sustulerat. Magnum propiúsque noscendum vt eruditissimo viro visum. Iubet

liburnicam aptari: mihi si venire vnà vellem, facit copiam. respondi, studere me malle: & fortè ipse, quod scriberem, dederat. Egrediebatur domo, accipit codicillos. Retinæ classiarij imminenti periculo exterriti (nam villa ea subiacebat, nec vlla nisi nauibus fuga) vt se tanto discrimine eriperet, orabant. Non vertit ille consilium, sed quod studioso animo inchoauerat, obit maximo. Deducit quadriremes, ascendit ipse non Retina modò, sed multis (erat enim frequens amœnitas ora) laturus auxilium. properat illuc, vnde alij fugiunt: rectúmque cursum, recta gubernacula in periculum tenet, adeo solutus metu, vt omnes illius mali motus, omnes figuras, vt deprehenderat oculis, dictaret, enotauerit.

si candida: vtrunque si maculosa *Magnum*) res magnæ contemplationis. *Erudi issimo viro*) qualis erat Plinius, qui *Liburnicam*) nauem, diuersæ prouinciæ mari plurimum potuerunt quibusdam temporibus: & ideo diuersa eis genera nauium fuerunt: sed Augusto dimicante Actiaco bello, cùm Liburnorum auxilio præcipuè victus fuisset Antonius, experimento tanti certaminis patuit Liburnorum naues cæteris aptiores: ergo similitudine & nomine vsurpato earundem instar classem Romani principes texuerunt. hanc libro quarto Vegetius dixit liburnicis, quæ ad Campaniam stabant præfectus classis Misenatium erat. Eutropius liburnicas rostratas appellauit. Liburnia autem Dalmatiæ pars est Andecrinæ subiacens ciuitati, cuius exemplo nunc naues bellicæ fabricantur, & appellantur liburnicæ, remorum singulos ordines habentes paulò maiores, binos idoneæ mensuræ, ternos vel quaternos, interdum quinos, Actiatico etiam prælio senos octonósque. Appianus libro secundo. Liburni finitima quæque citis nauibus inuadebant. [Lucianus in amoribus, biremem velocissimam instruo, quo nauium genere Liburni, gens Ionij sinus accola, plurimùm vtuntur,] & à celeritate nonnullæ à Romanis naues liburnicæ dictæ, cum quibus primùm ad pugnam veherentur. *Facit copiam*) dat facultatem. [*Scriberem*] excerperem. nam mandarat auunculus Cæcilio vt quædam ex Liuio annotaret.] *Codicillos*) tabellas. *Classiarij Retinæ*) milites qui erant Retinæ: est autem hæc villa subiecta Miseno: cùm cognouissent iussu præfecti parari Liburnicam ad inspiciendum Vesuuij incendium, orabant Plinium vt non solum desisteret ab incœpto, sed etiam Miseno subterfugeret. Sunt autem classiarij milites comparati ad rutandam classem: de quibus lib. xv. Tacitus, Primorum classiariorum Misenensium labore connixa est. Cæsar iij. commentariorum. equites prohibuerunt classiarios aqua. quanquam sciam à Modesto classiarios appellari buccinatores, qui cornu ducunt exercitum, non à classe dictos, sed à classico, quod canitur imperatori. in quem sensum Tranquill. in Vespasiano scribit classiarios, qui ab Ostia & Puteolis pedibus per vices commeabant, petentes constitui aliquid sibi calciarij nomine, quasi parum esset sine responso abegisse, iussisse posthac excalciatos cursitare: quamuis interpres nauales milites accipiat. *Retinæ*) villa subiecta Miseno, cuius nomen adhuc extare prodidit Hermolaus, vir clarissimus, & eruditissimus. *Fugæ*) erat. *Nauibus*) mari. *Consilium*) incœpt. *Studioso*) summo. *Obit*) peragit. *Maximo*) Franciscus tamen Petrarcha in triumphis suis, tanquam incautum in obitu suo Plinium monstrat. *Deducit*) immittit mari: at subducit, extrahit. contraria enim sunt inter se. *Quadriremes*) nauigia habentia quatuor remorum ordines in singulis transtris *Multa*)

qui cognitionem multarum rerum tenens insuper noua & magna conquirebat.

Multùm) villis maritimis. *Frequens*) habitata multum, & plurimis prætoriis consurgens. Liuius, Puteolos cœptum frequentari emporium communiit. *Amœnitas ora*) deliciæ littoris & tractus Campaniæ. *Curtur* enotabat. *Enotaret*) ministro notario. *Pumices*) autore Plin. appellãtur & cætera saxa crosa annis, quibus vtuntur, & ad læuiganda corpora: Græci pumicem cisserim vocant, si Suidæ credimus, leuem & exuccum perforatúmque lapidem ponti. Vitruuius ex incendio Vesuuij pumicem Pompeianum excocto lapidis genere in pumicis qualitatem redactum tradit. Pompeij autem oppidum non procul à Vesuuio. Plin. lib. xiij. tradit nasci frutices lauro & thymo similes, qui ambo electi in pumicem trãsfigurantur. Emaculandus est error apud eundem lib. xiiij cap. xxij. vbi inquit, Aliis pumicis farinam, & quæ referendo putet docere. nos sic restituendum censemus, aliis pumicis farinam, & quæ refrigerando putant nocere: nixi testimonio Theophrasti & ipsius Plinij. illi enim lib. ix. de plantis vbi de cicuta, & pumice agit, pumici scribit vim adeo magnam inesse, vt si in vrceum bullientem eum iecceris, feruorem extinguas: non solum parte aliqua temporis, sed etiam ex toto: pumicem enim exiccare vehementissimè, atque spumam totam ad se recipere voluit: idque extinguendi causam esse: quod pene ad verbum transtulit Plin. lib. xxxvj. cap. xxj. tantam referens pumici refrigerandi naturam ineſſe, vt musta feruere desinant pumice addito. *Vadum*) maris vnda breuis. ex ruina montis littus certè processerat, & mare in se resorberi, & tremore terræ quasi repelli videbatur, multáque maris animalia siccis arenis detinebantur. Dion, Montes subsilibant, sonitus à cauernis subterraneis tonitruis persimiles supernè resonare in terra mugire videbantur. mare verò fremebat, & cœlum resonabat: post hæc fragor immensus subitò ceu concidentium montium audiebatur. exilibant primùm lapides ingentes quasi ad summa montium exirent. *Mons*) Vesuuij, quem scire debemus, non tantum conflagrasse sub Tito, autoribus Orosio, Martiale, Eusebio in chronicis. Tranquill. in Tito, Papinio in Sylu s & Silio Italico, ac Dione in primis: sed sæpius antè, secundum Strabonem ac Vitruuium. verùm quia incendium Vesuuij maximum omnium sub Tito fuit, ideo Dion historicus hanc rem luculenter tractat, Horrenda, inquit, & miranda quædam in Campania obtigerunt. magnus enim ignis per autumnum subitò exarsit: mons namque Vesuuius, qui iuxta Neapolim ad mare vergit, abundantes ignis fontes habet, olim vndique altus, ab cuius medio ignis exoritur, quæ pars solum igne comprehensa fuit, extra hæc omnia sine igne etiam nunc manent. ex hoc cùm cætera essent combusta: media verò exusta, & in cinerem redacta, iuga circumstantia ab antiquo vsque nunc manent. quodcunque ambustum est, atque consumptum, tempore concauum factum est, vt mons omnis (si licet magnis parua conferre) similis sit venatorio theatro. vertex arbores & vites habet: circulus ab igne latior factus per dies fumum, noctu flammam emittit, ve videantur in eo odores euaporari & sacrificia fieri. hæc quidem semper, interim verò magis, interim minu, sæpe verò cineres effundit: quando scilicet aliquid coactum subsederit, lapides sursum emittit: quoties verò à spiritu, & vento violatur, sonat & stridet. ceu non coacta & constructa, sed rara & occulta spiracula habẽs. Talis igitur est Vesuuius, & hæc in eo per annum plurimum fiunt, quæcunque tamen antea accidere quamuis magna, & præter solitum visa sint parua tamen si comparentur iis quæ sub Tito acciderunt, etiam si omnia in vnum conferantur, existimari possunt. nam huius mali contagio non modò Campaniam

Iam (sum) nauigationem. *Tenet*) dirigit. *In periculum*) nubem & Vesuuium versus. *Illum mali*) nubis malignæ. *Diffaret*) diceret quæ notarius exciperet: nam illi semper ad latus erat, & quæ à Plin. scribenda dicerentur enotabat. *Enotaret*) ministro notario. *Pumices*) autore Plin. appellãtur & cætera saxa crosa annis, quibus vtuntur, & ad læuiganda corpora: Græci pumicem cisserim vocant, si Suidæ credimus, leuem & exuccum perforatúmque lapidem ponti. Vitruuius ex incendio Vesuuij pumicem Pompeianum excocto lapidis genere in pumicis qualitatem redactum tradit. Pompeij autem oppidum non procul à Vesuuio. Plin. lib. xiij. tradit nasci frutices lauro & thymo similes, qui ambo electi in pumicem trãsfigurantur. Emaculandus est error apud eundem lib. xiiij cap. xxij. vbi inquit, Aliis pumicis farinam, & quæ referendo putet docere. nos sic restituendum censemus, aliis pumicis farinam, & quæ refrigerando putant nocere: nixi testimonio Theophrasti & ipsius Plinij. illi enim lib. ix. de plantis vbi de cicuta, & pumice agit, pumici scribit vim adeo magnam inesse, vt si in vrceum bullientem eum iecceris, feruorem extinguas: non solum parte aliqua temporis, sed etiam ex toto: pumicem enim exiccare vehementissimè, atque spumam totam ad se recipere voluit: idque extinguendi causam esse: quod pene ad verbum transtulit Plin. lib. xxxvj. cap. xxj. tantam referens pumici refrigerandi naturam ineſſe, vt musta feruere desinant pumice addito. *Vadum*) maris vnda breuis. ex ruina montis littus certè processerat, & mare in se resorberi, & tremore terræ quasi repelli videbatur, multáque maris animalia siccis arenis detinebantur. Dion, Montes subsilibant, sonitus à cauernis subterraneis tonitruis persimiles supernè resonare in terra mugire videbantur. mare verò fremebat, & cœlum resonabat: post hæc fragor immensus subitò ceu concidentium montium audiebatur. exilibant primùm lapides ingentes quasi ad summa montium exirent. *Mons*) Vesuuij, quem scire debemus, non tantum conflagrasse sub Tito, autoribus Orosio, Martiale, Eusebio in chronicis. Tranquill. in Tito, Papinio in Sylu s & Silio Italico, ac Dione in primis: sed sæpius antè, secundum Strabonem ac Vitruuium. verùm quia incendium Vesuuij maximum omnium sub Tito fuit, ideo Dion historicus hanc rem luculenter tractat, Horrenda, inquit, & miranda quædam in Campania obtigerunt. magnus enim ignis per autumnum subitò exarsit: mons namque Vesuuius, qui iuxta Neapolim ad mare vergit, abundantes ignis fontes habet, olim vndique altus, ab cuius medio ignis exoritur, quæ pars solum igne comprehensa fuit, extra hæc omnia sine igne etiam nunc manent. ex hoc cùm cætera essent combusta: media verò exusta, & in cinerem redacta, iuga circumstantia ab antiquo vsque nunc manent. quodcunque ambustum est, atque consumptum, tempore concauum factum est, vt mons omnis (si licet magnis parua conferre) similis sit venatorio theatro. vertex arbores & vites habet: circulus ab igne latior factus per dies fumum, noctu flammam emittit, ve videantur in eo odores euaporari & sacrificia fieri. hæc quidem semper, interim verò magis, interim minu, sæpe verò cineres effundit: quando scilicet aliquid coactum subsederit, lapides sursum emittit: quoties verò à spiritu, & vento violatur, sonat & stridet. ceu non coacta & constructa, sed rara & occulta spiracula habẽs. Talis igitur est Vesuuius, & hæc in eo per annum plurimum fiunt, quæcunque tamen antea accidere quamuis magna, & præter solitum visa sint parua tamen si comparentur iis quæ sub Tito acciderunt, etiam si omnia in vnum conferantur, existimari possunt. nam huius mali contagio non modò Campaniam

tarétque. Iam nauibus cinis incidebat, quò propius accederent calidior & densior, iam pumices etiam nigriq; & ambusti, & fracti igne lapides. Iam vadũ subitũ, ruinaq; montis littora

peruasit, & duas insuper ciuitates, Herculanæum & Pompeios combussit, sedente populo in theatro, sed inde pulueris vis ingens in Africam, Syriam, Ægyptúmque penetrauit, & Romam vsque diuertit, & quæ latius tibi scribuntur, [inde libro vltimo Silius, Sic vbi vi cæca tandem deiectus ad astra Euomuit pastos per sæcla Vesuuius ignes. Et pelago & terris fusa est est Vulcania pestis. Videre Eoi monstrum admirabile Seres Lanigeros cinere Ausonios canescere lucos.]

Obstantia) vt terram peteret, obstarent æstu & montis ruina. *Faceret*) nauigationem *Gubernatori*) suæ quadrirem. *Fortes fortuna iuuat*) imitatio Virgiliana qui libro decimo dixerat, Audentes fortuna iuuat. an magis æmulatio Liuiana? nam libro octauo belli punici refert, fortes fortuna iuuare. *Pomponianus petit*) diuerge cursum Stabias versus, vbi erat Pomponianus Plinij amicus, qui fugam parabat. *Stabiis*) Plinius in descriptione Italiæ Stabiæ, inquit, in agro Campano oppidum fuit vsque ad Cn. Pompeium, & L. Catbonem Coss. à pridie Calen. Marj. quo die Sylla legatus bello sociali id deleuit quod nunc in villas abiit. eius ex agro defluunt amœnissimi fluuij. quare Columella in cultu hortorum dixit, fontibus Stabias celebres & Vesuuia rura. Et Plinius libro trigesimo primo. In Stabiano, inquit, agro aqua, quæ vocatur dimidia, calculosis medetur. Libro sexto naturalium quæstionum apud Senecam corruptè legitur litus Scabianum. cui restituo Stabianũ à Stabiis. *Peruenere ad sinu medio*) ingressúsq; fuerat maris sinum Pomponianus. Legitur etiam diréptus sinu medio, diuisus scilicet & secutus à tempestate ob portum quem fuerat ingressus] *Nam sensim*) non mirum si in tuto erat Pomponianus, quamuis in mari, cùm illo loca habeant littora curua, quæ sinũ rutũ ab æstu reddã, & in ea paularim ma e insundatur. nã Seneca monumentis reliquit ab altera parte Pompeiorum Surrentinũ Stabianúmq; littus, ab altera Herculanense conuenire, & mare ex aperto circumductum amœnissimo sinu cingere. *Periculo*) incẽdio. *Proximo*) iam vicino. *Sarcinas*) vtensilia, quæ ad cultũ pertinent. interdum pro onere sumitur indiscretè. *Certum*) Pomponianus. *Quo*) in quem sinũ vbi erat Pomponianus. *Secundissimo*) plerunque enim qui est contrarius egredienti ventus, secundus est ingredienti. *Trepidantem*) Pomponianum timentem. *Accubat*) quiescit, domuit, an discumbit, paulo enim

obstantia, cunctatúsque paulum, an retrò flecteret, mox gubernatori, vt ita faceret monenti, Forteis, inquit, fortuna iuuat: Pomponianum pete, Stabiis erat, diremptus sinu medio. Nam sensim circum actis curuatisque littoribus mare infunditur. Ibi, quanquam nondum periculo appropinquante, conspicuo tamen, & cùm cresceret proximo, sarcinas contulerat in naues, certus fugæ, si contrarius ventus resedisset: quo tunc auunculus meus secundissimo inuectus complectitur trepidantem, consolatur, hortatur: vtque timorem eius, sua securitate leniret, deferri se in balineum iubet, lotus accubat, cœnat, atque hilaris, aut, quod est æquè magnum, similis hilari. Interim è Vesuuio monte pluribus locis latissimæ flammæ, altáque incendia relucebant, quorum fulgor & claritas tenebris noctis excitabatur. ille agrestium trepidatione ignis relictas desertásque villas per solitudinem ardere, in remedium formidinis dictitabat: tum se quieti dedit & quieuit: verissimo quidem somno. Nam meatus animæ, qui illi propter

enim post in alia epistola inquit, balineum, cœna. *Æquè magnam*) dissimulare dolorem. *Similiu bilari*) simulans lætitiam. *Latissimè*) in amplum spatium. *Noctis*) caliginis, obscuritatis. [duplex lectio. tenebras noctis pellebat, vel tenebris noctis excitabatur, vt fulgor & claritas obscuritate cresceret.] *Ille*) ordo & sensus. Auunculus, cùm videret illucescere, in remedium formidinis; vt se & circunstantes confirmaret, dictitabat, villas relictas desertásque igni metu agrestium virorum qui aufugerant ardere per solitudinem, quòd nemo remansisset incendiis opem laturus. [Si legis ignis; iunge cum trepidatione.] *Verissimo*) non simulato. *Meatus animæ*) reciprocatio spiritus.

Amplitudinem corporu) ostenditur fuisse Plinius ex oratura læta & habiliori. *Limen*) ostio cubiculi. *Surrexerat*) excreuerat, impleta fuerat, [missis, eiaculatis non displicet mixtis loco missis.] *Moratus*) facta fuisset ab illo. *Prodit*) egreditur cubiculo. *Pernigilarant*) per totam noctem insomnes steterant. Mitc. Nam vigilare leue est, pernigilare graue. *Tremoribus*) terræmotibus. Dion, vehementes terræmotus subitò factos sunt, vt planicies illa vniuersa aquis scaturiret, & montes subsilirent. causam, qua terra concutitur, alij in aquis, alij in ignibus, alij in ipsa terra, alij in spiritu putauere, alij in pluuiis, alij in omnibus. quidam liquere ipsis aliquam ex istis causam dixerunt, sed non liquere quæ esset. Democritus & eum secutus Seneca post longam disputationem crediderunt nullam esse causam motus maiorem, quàm spiritum, quoniam nihil est in rerum natura potentius: sine quo nec illa quidem, quæ sunt, vehementissima pollent. ignem spiritus concitat, aquæ si ventum detrahas inertes sunt. multa ferè in eandem sententiam disserit Lucretius libro vltimo. *Nutabant*) mouebantur. duo genera sunt, vt Posidonio placet, quibus mouetur terra: & succussio dicitur, cùm terra quatitur, & sursum atque deorsum mouetur: altera inclinatio, qualis nunc cùm in vtranque partem nutat nauigij more. tertium genus addit Seneca, & tremorem terræ appellat, vtrique dissimilem: cùm discutiuntur omnia nec vibrantur, perniciosior est inclinatio: nam nisi ex altera parte subueniat motus, qui inclinata restituat, ruina necessariò sequitur. *Dio*) aëre. *Rursus*) considunt. *Malorum* vel *periculorum collatio*) quòd scilicet minus periculum erat in aperto stare,

amplitudinem corporis grauior & sonantior erat, ab iis qui limini obuersabantur, audiebatur. Sed area ex qua diæta adibatur, ita iam cinere, mixtisque pumicibus oppleta surrexerat, vt si longior in cubiculo mora esset, exitus negaretur. Excitatus procedit, séque Pomponiano, cæterisque qui perui gilarant, reddit. In commune consultant, an intra tecta subsistant, an in aperto vagentur. Nam crebris vastisque tremoribus tecta nutabant, & quasi emota sedibus suis nunc, nunc illuc abire, aut referri videbantur. Sub diuo rursus, quanquam leuium exesorúmque pumicum casus metuebatur, quod tamen periculorum collatio eligit, & apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit, ceruicalia capitibus imposita linteis constringunt. Id munimentum aduersus decidentia fuit. Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior densiorque: quam tamen faces multæ, variaque lumina soluebant. Placuit egredi in litus, & è proximo aspicere, ecquid iam mare

quàm in tecto. quod si corruisset, omnes certe oppressissent. *Ratio rationem*) id est. quò exierit, id fecit sano mentis consilio: quia etsi in cubiculo tutus erat à pumicibus, tamen maius periculum imminebat, tanquam si diceres excessit, non timore, sed ratione. *Timor maior*) si restitissem sub tecto. *Vicit timorem*) fecit illos confugere in apertum, vbi minus timebant. *Constringunt*) ligant. *Cerulealia*) sunt quæ dormituro ceruici supponuntur. Mart. Tinge caput nardi folio, ceruical olebit. Inuehitur Plin. in ceruicalium vsum, Eò inquit deliciæ processere, vt fine hoc instrumento durare iam ne vitrorum quidem ceruices possint. *Capitibus*) ad munimentum capitum. *Linteis*) fasciis, & sudariis linteis. *Incidentia saxa. Soluebant*) fugiebant lato splendore.

Admitteret) suaderet, an fluctus posuisset. *Vastum*) vndosum præter solitum. *Excitant*) quiescentem suscitant [*innixus*) quid si innitens, vt est in codice antiquo, sicut statim colligo pro coniecto.] *Concidit*) cadens interiit anno sexto, & quinquagesimo. [Tranquil. de vir s illustribus, C. inquit Plinius Secundus Nouocomensis cùm Misenensium classi præesset, & flagrante Vesuuio ad explorandas propius causas Liburnicas prætendisset, neque aduersantibus ventis remeare posset, vi pulueris ac fauillæ oppressus est: vel vt quidam existimant, à seruo suo occisus, quem deficiens æstu vt necem sibi maturaret, orauerat.] *Obstructo spiritu*) inclusa & suffocata anima. *Inualidus*) nimia studij intentione. nam omnes pene studiosi stomachi difficultate laborant. præsertim qui post cibum statim meditantur: quem domestica, vel ciuilia officia tenent occupatum. quæ omnia cùm Plinio ineessent, non mirum si stomacho erat inualido. *Angustus*) exigui cibi patiens. *Intus æstuans*) ebulliens cruditate, quod solet euenire iis qui non bene concoxerunt: vnde aqua frigida frequenter vtebatur ad id opportuno remedio, si Celso credimus. *Tertius ab eo*) tertius post obitum illius. *Vt fuerat indutus*) ea veste, qua fuerat indutus antequam moreretur. *Habitus*) qualitas, facies, forma. *Ego & mater*) eramus. *Nihil*) hoc pertinet ad historiam componendam. *Persecutum*) diligenter scripsisse. *Epistolam*) quæ minima quæque complectitur. *Historiam*) quæ diligit res præsertim ad exemplum facientes. *Amico* cui omnia familiariter scribimus.

admitteret, quod adhuc vastum & aduersum permanebat. Ibi super abiectum linteum recubans semel, atque iterum frigidam poposcit, hausitque: deinde flammæ, flammarúmque prænuncius odor fulsuris, alios in fugam vertunt, excitant illum, innixus seruis duobus assurrexit, & statim concidit: vt ego coniecto, crassiore caligine spiritu obstructo, clausoque stomacho, qui illi natura inualidus & angustus, & frequenter interæstuans erat. Vbi dies redditus is, ab eo quem nouissimè viderat, tertius, corpus inuentum est integrum, illæsum opertúmque vt fuerat indutus. habitus corporis quiescenti, quàm defuncto similior. Interim Miseni ego & mater. sed nihil ad historiam, nec tu aliud, quàm de exitu eius scire voluisti. Finem ergo faciam: vnum adiiciam, omnia me quibus interfueram, quæque statim, cùm maximè vera memorantur, audieram, verè persecutum: tu potissima excerpes. aliud est enim epistolam, aliud historiam: aliud amico, aliud omnibus scribere. Vale.

C. PLI-

C. PLINIVS RESTITVTO SVO S.

INDIGNATIVNCVLAM, *quam in cuiusdam amici auditorio cepi, non possum mihi temperare, quò minus apud te, quia non contingit coràm, per epistolam effundam. Recitabatur liber absolutissimus: hunc duo, aut tres, vt sibi & paucis videntur, diserti, surdis mutisque similes audiebant. Non labra diduxerunt, non mouerunt manum, non denique assurrexerunt saltem lassitudine sedendi. Quæ tanta grauitas? quæ tanta sapientia? quæ immò pigritia, arrogantia, sinisteritas, ac potius amentia, in hoc totum diem impendere, vt offendas, vt inimicum relinquas, ad quem tanquam amicissimus veneris? disertior ipse es? tanto magis ne inuideris. Nam qui inuidet, minor est. Denique siue plus, siue minus, siue idem præstas, lauda, vel inferiorem, vel superiorem, vel parem. Superiorem, quia nisi laudandus ille non est, non potes ipse laudari: inferiorem, aut parem, quia pertinet ad tuam gloriam quàm maximum videri, quem præcedis, vel exæquas. Equidem omneis, qui aliquid in studiis faciunt, venerari etiam, mirarique soleo. Est enim res difficilis, ardua, fastidiosa, & quæ eos à quibus contemnitur, dedignatur. Nisi fortè aliud iudicas tu. quanquam quis vno te reuerentior huius operis, quis benignior æstimator? Qua ratione ductus, tibi potissimum indignationem meam prodidi, quem habere socium maximè poteram.* Vale.

INDIGNATIVNCVLAM) apud Restitutum, præclarum causidicum, exponit indignationem suam, quam conceperat per quosdam auditores, qui recitanti amico nullum signum lætitiæ dederunt. [Lege Plutarchum in libro περὶ ἀκούειν, vbi multa reperies ad hanc epistolam facientia.] *Coràm*) nam aberat Roma Restitutus. *Effundam*) aperiam penitus. *Diserti*) acres in disputando. disertus minus est, quam eloquens. *Surdis mutisque*) surdus est, qui caret auditu: mutus, qui non potest loqui, à litera (m) dictus, quam exprimit dum conatur effari. *Diduxerunt*) mouerunt. *Assurrexerunt*) honoris causa finita recitatione, vt autorem honestarent. *Grauitas*) ironicè dictum, vnde statim per correctionem emendat. *Sinisteritas*) malignitas, iniquitas. *Impendere*) absumere. *In hoc*) in hac re. *Disertior ipse es*) si tu es disertior quàm recitator, tanto magis non debes inuidere, cùm qui inuideat alicui, necesse est vt sit minor illo. summum enim petit inuidia, alienis incremẽtis inimicissima: alit liuoré infelix inertia, & omnes destrui cupiunt, quia se non potuerunt prouehere: nam potentes sequitur inuidia, miseros contemptus. *Plus præstas*) excellentior & præstantior es illo quem audis. *Superiorem*) te lauda. [*Quia*) nam si superior non meretur laudem, tanto minus tu, qui es inferior, non potes laudari, ergo lauda vt tu sis aliqua laude dignus.] *Pertinet*) confert multum. *Faciunt*) scribunt, componunt. latè patet verbum facio. *Res*) gloria. [*Dedignatur*) spernit. in secunda lectione fuit, inuicem contemnat.] *Huius operis*) alienæ gloriæ & laudationis.

C. PLINIVS SABINO SVO S.

ROGAS] Sabino suum patrocinium pollicetur, id enim exegerat pro patria Firmo. *Firmanorum*) Firmum Piceni castellum, autore Plinio, secundum Strabonem oppidum. [M. Tullius in Philippicis, tanquam municipes Firmanos laudat: quòd contra M. Antonium principes pecuniæ pollicendæ fuerint.] In quibusdam exemplaribus leges Firmanorum, possessiuum à Formiis deductum. *Publicam*) pertinentem ad Remp. *Coloniam*) Romanam. *Nostru*) quos tuendos suscepi. *Splendor*) gloria *Tam*) tam admirabilis & probatus.

ROGAS vt agam Firmanorum publicam causam: quod ego, quanquam plurimis occupationibus distentus, admitar. Cupio enim & ornatissimam Coloniam aduocationis officio, & te gratissimo tibi munere obstringere. Nam cùm familiaritatem nostram, vt soles prædicare, ad præsidium ornamentúmque tibi sumpseris, nihil est quod negare debeam, præsertim pro patria petenti. Quid enim precibus aut honestius piis, aut efficacius amantis? Proinde Firmanis tuis, ac iam potius nostris, obliga fidem meam, quos labore & studio meo dignos, cùm splendor ipsorum tum hoc maximè pollicetur, quòd credibile est optimos esse, inter quos tu talis extiteris. Vale.

C. PLINIVS NEPOTI SVO S.

SCIS) Petituri magistratus cõsueuerãt suffragatores inuitare, muneribus deuincire, deposita pecunia suffragia præstinare: hoc igitur referente Homulo ad senatum, vt Traianus aditetur ad remedium petendum. Imperator lege latacãdidatorum sumptus restrinxit, & cauit, vt tertiam patrimonij partem cõferrent in ea quæ solo continerentur. quare cùm multi essent emptores, admonet Nepotem amicum, si cupit Italia prædia vendere, & in prouincijs comparare, nunc esse tempus idoneum *Accessisse*) auctum esse. *Suburbanis*) iacentibus iuxta vrbem.

SCIS tu accessisse precium agris, præcipuè suburbanis. Causa subitæ charitatis, res multis agitata sermonibus, proximis comitijs honestissimas voces Senatus expressit. Candidati ne conuiuentur, ne mittant munera, ne pecunias deponant. Ex quibus duo priora tam apertè quàm immodicè fiebant: hoc tertium, quanquam occultaretur, pro comperto habebatur. Homulus deinde noster vsus vigilanter hoc consensu Senatus, sententiæ loco postulauit, vt consules desiderium vniuersorum notum principi facerent, peteréntque sicut aliis vitiis, huic quoque prouidentia sua

Charitatis) precij difficultatis. *Causa*) fuit. *Proximis comitijs*) cùm nuper conuenissent ad creand-

ad creandos magistratus. [*Expressit*) significauit.] *Immodicè*) supra modum. *Tertiam*) deponere pecunias, vt suffragator esset cautus. *Occultaretur*) in occulto fieret. *C. Homulus*) C. Valerius Homulus iam à nobis demonstratus. *Vigilanter vsus*) cùm vidissent omnes Senatores conuenire vt candidatorum sumptus reprimerentur: tali occasione impigrè vsus, cùm rogatus esset dicere sententiam suam super ea re, loco sententiæ postulauit à Coss. vt imperatorem huius Senatus consensus admoneret.

Occurreret) Obstaret, prouideret. *Infames*) immodestos, manifestos. *Restrinxit*) repressit. *Eosdem*) candidatos. *Patrimonij*) census sui. *Solo continentur*) solum dicitur quod subest alicui rei. Festus solum terram dicit & locum. Iustinianus de interdictis, & Scæuola, Quæ in fraudem, sic alij solum ponunt pro re immobili: nam appellatione soli intelliguntur prata, agri, nemora, pascua, vineæ, horti, domus, areæ, & similia: apud Iurisconsultos, circunferuntur hi duo versus, Quicquid plantatur, seritur, vel ædificatur, Omne solo credit, radices si tamen egit: vt per hos comprehendatur quod appellatione soli continetur. *Stabulo*) tantum standi gratia. *Hospitio*) diuersorio, non habitandi, sed ad tempus commorandi causa. *Peregrinantes*) peregre existentes, & aliena loca peragrantes, nam peregrinus est aduena. *Pluris*) quia certatim emptitant prædia Italica. [legitur & vt sint quoque pluris] [an plura quòd cum maius precium polliceantur, quàm valeant prædia, multi domini incitantur ad sua vendenda.] *Tempus*) est. *Comparandi*) acquirendi, emendi. Tranquillus, Magisteria sacerdotij ditissimus quisque & ambitione & licitatione maxima vicibus comparabant. Cato, Prædium cùm comparare cogitabis, sic in animo habeto, vti ne cupidè emas. Secundus ad Traianum, Nam prædiorum comparandorum, aut nulla, aut rarissima occasio est. *Idem*) quod solo continetur. *Illic*) in prouinciis. *Hic*) in Italia.

occurreret: occurrit. Nam sumptus candidatorum, fœdos illos & infames ambitus lege restrinxit. Eosdem patrimonij tertiam partem conferre iussit in ea quæ solo continerentur, deforme arbitratus (vt erat) honorem petituros, vrbem, Italiámque, non pro patria, sed pro hospitio, aut stabulo quasi peregrinantes habere. Concurrant ergo candidati certatim, quicquid venale audiunt, emptitant: vt sint quoque plura venalia, efficiunt. Proinde, si pœnitet te Italicorum prædiorum, hoc vendendi tempus, tam Hercule, quàm in prouinciis comparandi, dum iidem candidati illic vendunt, vt hîc emant. Vale.

C. PLIN. CORNELIO TACITO SVO S.

IS) Incitauerat Secundum Tacitum ad perquirēdum quos metus & casus sustinuisset ardente Vesuuio, dum Miseni cum matre relictus fuit ab auunculo. nam cupidi sumus cognoscere, quæ nobis proposita non

IS te adductum literis, quas exigenti tibi de morte auunculi mei scripsi, cupere cognoscere, quos ego Miseni relictus (id enim ingressus abrumperam) non solùm metus verumetiam casus pertulerim. quanquam animus meminisse horret, incipiam. Profecto auunculo, ipse reliquum

explicantur. prosequitur igitur noto iam argumento quæcunque passus sit in illo turbine & caligine. [*Relictus*] ab auunculo. *Id enim litus ingressus abruperam*) Ingressus Campaniæ litus Misenum mihi proficisci delegeram, [cùm id narrare incepissem alia epistola ad eundem intermiserat. dixerat enim interim Miseni ego & *Ideo*) vt studerem. Iam enim dixerat mihi, si venire vnà vellem, facit copiam: respondi studere me malle. *Balineum*) initum est. *Campania non sæpe castella, verumetiam oppida vexare solitus*) Scribit Seneca, Campaniam nunquam securam à terræmotu: tamen indemnem ante Reguli & Virginij Consulatum: vexantur enim terræ motu magis propinqua mari. nam spiritus intra terram per occulta foramina intrat. deinde cùm obstructus ille trames, per quem descenderat, reditum autem illi à tergo resistens aqua abstulit, huc illuc fertur, & sibi ipsi occurrens terram labefactat. Inde Neptuno hęc assignata mouendi potentia apud Homerum. legimus [εὐρυσίχθονα], id est quatientem terram, vocari. [*Irrupit*] antiquissima lectio habet, inuasit in] *Excitaturus*) eam si dormiret expergefacturus. *Tecta*) ædificiis domus. *Constantiam*) quia nimium perstabat in aperto periculo. *Duodeuigesimum*) decimumoctauum. *Librum*) historias. nam & epistolas & sermones composuit Livius, sermones inquam ex professo philosophiam continentes. *Excerpebam*) noto *Intentus in librum*) eram defixus in Liuium. *Dubius*) incertus, inter crepusculum. *Circumamarer*, sed nihil ad historiam. nec tu aliud quàm de exitu eius scire voluisti. *Quanquam animus meminisse horret*) Virgilianum carmen ex secundo Æneidos, vbi introducitur Æneas dicturus Ilienſe excidium: sic exordiens, Quanquam animus meminisse horret, luctúque refugit, incipiam.

tempus studiis (ideo enim remanseram) impendi, mox balineum, cœna, somnus inquietus & breuis. præcesserat per multos dies tremor terræ minus formidolosus, qui Campaniæ, non solùm castella, verumetiam oppida vexare solitus: illa verò nocte ita inualuit, vt non moueri omnia, sed euerti crederentur. Irrumpit cubiculum meum mater: surgebam inuicem, si quiesceret, excitaturus. resedimus in area domus, quæ mare à tectis modico spatio diuidebat. dubito constantiam vocare, an imprudentiam debeam: agebam enim duodeuicesimum annum. Poscebam librum Titi Liuij, & quasi per otium lego, atque etiam vt cœperam, excerpo. Ecce amicus auunculi, qui nuper ad eum ex Hispaniâ venerat, vt me, & matrẽ sedentes, me verò etiam legentem videt, illius patientiam, securitatem meam corripit: nihilo segnius ego intentus in librum. iam hora diei prima, & adhuc dubius, & quasi languidus dies, iam quassatis circumiacentibus tectis, quanquam in aperto loco, angusto tamen magnus & certa ruinæ metus. Tum demum excedere oppido visum. Sequitur vulgus attonitum, quódque in pauore simile prudentiæ, alienum consilium suo præfert, ingentique agmine abeuntes premit & impellit. Egressi tecta consistimus, multa ibi miranda, multis formidines patimur. Nam vehicula, quæ produci iusseramus, quanquam in planissimo campo, in contrarias partes agebantur,

incuntibus)

ac ne lapidibus quidem fulta, in eodem vestigio quiescebant. Praterea mare in se resorberi, & tremore terræ quasi repelli videbatur. Certè processerat littus, multáque animalia maris in siccis arenis detinebat. Ab altero latere nubes atra & horrenda ignei spiritus tortis vibratisque discursibus rupta, in longas flammarum figuras dehiscebat, fulgoribus illæ & similes & maiores erant. Tum verò ille idem ex Hispania amicus acrius & instantius, Si frater, inquit, tuus, tuus auunculus, viuit, vult vos esse saluos: si periit, superstites voluit. Proinde quid cessatis euadere: Respondimus, Non commissuros nos, vt de salute eius incerti, nostræ consuleremus. Non moratus vltrà proripit se, effusóque cursu periculo aufertur: nec multo post, illa nubes descendere in terras, operire maria, cinxerat Capreas, & absconderat: Miseni quod procurrit, abstulerat. Tum mater orare, hortari, iubere quoquo modo fugerem. Posse enim iuuenem, so & annis & corpore grauem bene morituram, si mihi caussa mortis non fuisset. Ego contrà, saluum me, nisi vnà, non futurum: deinde manum eius amplexus, addere gradum cogo: paret ægrè, incusátque se quod me moretur. Iam cinis adhuc tamen rarus, respicio, densa caligo, tergis imminebat, quæ nos, torrentis modo infusa terræ, sequebatur,

Iucundum) circum aream in qua eramus. *Aperto*) sub dio. *Oppido*) Miseno. *Visum*) est nobis. *Attonitum*) tanquam fulmine affla-tum. *Prafert*) approbat magis. *Abeuntes*) nos migrantes. *Ibi*) extra tecta oppidi. *In contrarias partes*) retro.

Fulta) sapta. *Resorberi*) retrocedere. *Protesserat*) se extendere decrescente mari. *Animalia*) pisces. *Ab altero latere*) Vesuuium versus. *Torrectu*) excurrentibus, [an potius tortis.] *Dehiscebat*) scindebatur. *Figuras*) formas. *Fulgoribus*) Seneca in naturalibus quæstionibus, Horum, inquit, aliqua non patiuntur moram, sed transeurrunt, aut extinguuntur subinde qua reluxerant: hi fulgores dicuntur, quia facies illorum, & candida est, nec sine iniuria decidens. Heraclitus fulgurationem existimat apud nos incipientium ignium conatus, & primam flammam incertam, modò intercuntem, modò exurgentem. *Ex Hispania*) qui venerat ex Hispania. *Frater tuus*) sororem Plinii, & Cæcilij matrem alloquitur. *Tuus auunculus*) vertit sermonem ad Secundum. *Superstites voluit*) quia vos reliquit. *Commissuros*) passuros. *Proripit se*) in fugam vertit se ille Hispanus. *Descendere, operire*) infinitiua pro indicatiuis more historico. *Capreas*) insulam iuxta Neapolim: cuius secessu delectabatur Tiberius Cæsar. Hanc prius Augustus permutauerat cum Repub. Neapolitanorum Ænaria data. distat à Surrento octo millibus passuum. à Stephano Capriaria dicta, vel etiam Capriæ. *Quod procurrit*) promontorium quod in mare porrigitur. *Abstulerat*) condiderat ab aspectu nostro. *Posse enim iuuenem*) dicebat me iuuenem commodius posse fugere. *Bene*) libenter. *Mihi*) dum eius causa retardor à fuga. *Ego*) dicebam. *Vna*) cum matre. *Addere gradum*) accelerare. *Cinis*) decidebat.

Deflectamus) Declinemus à via *Comitantium*) Miſenenſium conſequentium. [*Conſederamus*) extra viam publicam greſſum firmaueramus. Legitur etiam, viam deſeruеramus] *Illunis & nubila*) [id eſt vel in nocte non lucente luna, vel nubibus obtecta. Et alia lectio illunis aut nubila Cum Luna inter nubila lucet. *Vlulatus fœminarum*) Cæſar in commentariis vlulatum etiam ad viros retulit, ſcribens Gallorum vlulatu confimari animos in prælio. Magis conuenienter Tacitus locutus in libello de moribus Germanorum, Vlulatus inquit fœminarũ, & vagitus infantium. Secundus tamen, Quiritatus infantium dixit à verbo quirito, quod eſt quiritium fidem implorare, autore Varrone. M. Tullius epiſtolarum x. Et illi miſero quiritanti, ciuis Ro. natus ſum: reſpõderet, abi nunc. populi fidem implora. [Valer. Max. Quarum lamentabiles quiritatus trepidæ ciuitatis aures acceperunt] Apuleius viij. ſimpliciter pro inuocare vſurpauit. Ille inquit deũm fidem clamitans, & cruorem vxoris abſtergens, altius quiritabat. *Mortem precarentur*) vt ſit in ſumma rerum deſperatione, cum tamen viuere optamus. *Tollere*) tollebant. *Æternam noctem mundo*) Dion, Putabant alij aduenisſe chaos, vel per ignem mundum abſumi: atque fugiebant partim ex domibus in vias, alij ex mari in terram, & rurſus ex terra in mare. *Noctem*) ſuem exteremum mundi, quem quidam æternum, alij interiturum dixerunt. *Fictis terroribus*) nam exiſtimabantur gigantes inſurrexiſſe, & effigies illorum apparuiſſe in fumo, præterea rudarum ſonitus audiri.

Deflectamus (inquam,) dum videmus, ne in via ſtrati, comitantium turba in tenebris obteramur. Fix conſideramus, & mox non qualis illunis, aut nubila, ſed qualis in locis clauſis lumine extincto. Audires vlulatus fœminarum, infantium quiritatus, clamores virorum: alij parentes, alij liberos, alij coniuges vocibus requirebant, vocibus noſcitabant: hi ſuum caſum, illi ſuorum miſerabantur: erant qui metu mortis mortem precarentur. Multi ad deos manus tollere: plures nuſquam iam deos vllos: aternamq; illam & nouiſſimam noctem mundo interpretabantur. Nec defuerunt qui fictis mentitiſque terroribus vera pericula augerent. Aderant qui Miſeni illud ruiſſe, illud ardere falsò, ſed credentibus, nunciabant. Paulum reluxit, quod non dies nobis, ſed aduentantis ignis indicium videbatur: & ignis quidem longius ſubſtitit: tenebræ rurſus, cinis rurſus multus & grauis: hunc identidem aſſurgentes excutiebamus, operti alioqui, atque etiam obliſi pondere eſſemus. Poſſem gloriari, non gemitum mihi, non vocem parum fortem in tantis periculis excidiſſe, niſi me cum omnibus, omnia mecum perire miſera, magno tamen mortalitatis ſolatio credidiſſem. Tandem illa caligo tenuata quaſi in fumum, nebulámve deceſſit: Mox dies verè, ſol etiam effulſit, luridus tamen: qualis eſſe

Miſeni illud) quòd in mare excurrit. *Tenebræ rurſus*) Dion, tantus fuit ignis & fumus, vt aëra totum obumbraret, totum verò ſolem occultaret ceu defectum: nox verò ex die, nox & tenebræ ex luce factæ ſunt eructabat immenſus cinis, & occupabat terram mare, aëra: lædebantur homines: regiones, pecora, piſces, præterea aues abſumebantur. *Hunc*) cinerem. *Identidem*) frequenter. *De cœlo pondere*) ex cinere immenſo decidente ex aëre. *Obliſi*) valdè læſi.

Parum

Parum sortem) inconstantem, impatientem. *Magno solatio*) cùm putarem esse omnes mecum interitutos: sola enim necessitate consolabar. *Luridus*) liuidus, decoloratus, squalidus. Apuleius, lurore Socratem deformatum: & alibi, lurore ac illuuie collapsa membra dixit. Ouidius aconita lurida ab effectu nominauit.

cùm deficit, solet. Occursabant trepidantibus adhuc oculis mutata omnia, altóque cinere tanquam niue obducta. Regressi Misenum, curatis vtcunque corporibus, suspensam dubiámque mentem, spe ac metu exegimus: metus præualebat. Nam & tremor terræ perseuerabat, & plerique lymphati terrificis vaticinationibus, & sua & aliena mala ludificabantur. Nobis tamen ne tunc quidem, quanquam & expertis periculum, & ea spectantibus, abeundi consilium donec de auunculo nuncius veniret. Hæc nequaquam historia digna, non scripturus, leges, & tibi scilicet, qui requisisti, imputabis, si digna ne epistola quidem videbuntur. Vale.

Cùm deficit, solet) Legimus etiam cùm deficere solet: id est cùm patitur, eclipsin ex interpositione & obiectu Lunæ [*Veri*) verus est in antiquo exemplari.) *Occursabant*) frequenter obiectabantur. *Obducta*) tecta. *Curatis*) balineo, veste, & cibo. *Vtrunque*, mediocriter, vt assolet in re tristi. *Dubiámque mentem*) fuit in secunda lectione, dubiámque noctem.] *Metus præualebat.*) Dion, Nec paruus metus fuit per multos dies: nesciebant homines quid factum esset, nec coniectare vnde factum: existimabant enim quæ suprà & infrà erant euerti, solem in terram descendere. *Lymphati*) phanatici, laruati, insanientes: quod vulgò creditum fuit, vt quicunque nympham vidisset, furendi finem non faceret. Seneca vbi de terræmotu agit, nanque tradit, aliquos insanos, attonitisque similes discurrere fecit metus. Quid mirum est animos inter dolorem & metum destitutos aberrare? non est difficile inter magna mala desipere: itaque leuissima ingenia ferè in tantum, venere formidinis, vt sibi exciderent. inde inter bella errauere lymphatici. nec vsquam plura exempla vaticinantium inuenies, quàm vbi formido mentes religione mixta percussit. [Plinius de boue Api. Hi greges repentè lymphati futura præcinunt.] *Ludificabantur*) ludibrio fallebant. *Ea spectantibus*) terræmotum, & ludificationes lymphaticorum [legitur etiam, & expectantibus.] *Consilium*) fuit. *Abeundi*) Miseno. *Non scripturus*) Sensus est. Tu non scripturus, quia non sunt historia digna, tantummodo leges hæc nostra. *Imputabis tibi*) te accusabis, tibi ascribes & obiicies. Plinius in præfatione totius operis. Hanc igitur tibi imputabis. Seneca in declamationibus, Imputabitur mihi si quid acciderit. Et de beneficiis. Multi sunt tam malæ naturæ, vt malint perdere quæ præstiterunt, quàm videri recepisse, superbi, & imputatores Mart. Imputet ipse deus nectar mihi, fiet acetum. Secundus ad Traianum, Eidem ciuitati imputata sunt terna millia. Tacitus de Germanis, Gaudent muneribus: sed nec data imputant, nec acceptis obligantur. Columella; Longe plus imputant seminis iacti, quàm quod seuerint. Vlpianus de tutelis & rationibus, imputare pro referre etiam vsurpauit.

C. PLINIVS CANINIO SVO S.

SVM) In Virginio Romano & morum probitatē & doctrinam laudat, præsertim in comœdia scribenda tam noua quàm prisca, temporum suorum ingenia non despiciens. Hinc Tacitus de oratoribus damnat qui soli antiquitati innixi sua tempora negligunt, vitio asserens malignitatis humanæ veteta semper in laudo, præsentia in fastidio esse. *Effœta*) sterilis. [quanquam sterile ab effœto aliud sit. illud quod nunquam potuit parere, hoc quod propter senium desiit. Quare Valerius inquit, nubis effœta. *Tam laudabile*) vt olim. perinde ac si diceret, inueniuntur etiam nostris temporibus ingenia similia antiquis: quod probat exemplo Virginij Romani, [vel legamus iam.] *Veterū comœdia*) antiqua illa comœdia cum synceram sermonis Attici gratiam propè sola retinet, tum facundissimæ libertatis. eius inuentor pater Eupolis cùm Cratino Aristophanéque esse creditur: non penitus ficta argumenta, sed res gestas à ciuibus magna dicendi libertate incessens, & admirans. inde Satyra exordium sumpsisse fertur. quare non absurdè Suidas interpretatur comœdiam detractiones contumeliosas. est enim in persequendis vitiis præcipua. *Exemplar*) quod exteri sequantur. *Operum varietate*) nam scripsit in diuersis generibus. *Mimiambos*) Mimum comœdiam constantem versibus iambis, qua Laberius excelluit. Mimus autem sermonis est cuiuslibet motus sine reuerentia, vel factorum cum lasciuia imitatio. Mimus dictus hoc genus comœdiæ, quasi solus imitetur, cùm & alia pœmata idem faciant: sed solus quasi priuilegio quodam quod

SVM *ex iis, qui mirer antiquos: non tamen, vt quidam, temporum nostrorum ingenia despicio. Neque enim quasi lassa & effœta natura nihil iam laudabile parit. atque adeo nuper audij Verginium Romanum paucis legentem comœdiam ad exemplar veteris comœdiæ scriptam, tam bene, vt esse quandoque possit exemplar. Nescio an noris hominem, quanquam nosse debes. Est enim probitate morum, ingenij elegantia, operum varietate mouſtrabilis. Scripsit mimiambos tenuiter, argutè, venustè, atque in hoc genere eloquentissimè. Nullum est enim genus, quod absolutum, non possit eloquentissimum dici. Scripsit comœdias, Menandrum aliosque ætatis eiusdem æmulatus. licet has in-*

fuit commune possedit. *Tenuiter*) attenuatè vt poscit mimiamborum stylus. *Argutè*) callidè, subtiliter. *Nullum est enim*) nam omne id laudatur secundum Cicer. iij. de oratore, quod est in suo genere perfectum: id enim perfectum est autore Gaio, de iuris origine, quod omnibus suis partibus constat. *Comœdias nouas*) noua comœdia argumento communi magis & generaliter ad omnes homines qui mediocribus fortunis aguntur, pertinet, mitigata veteri comœdia, vt minus amaritudinis spectatoribus, & eadem opera multum delectationis afferret, concinna argumento, consuetudine congrua, vtilis sententiis, grata salibus, aptā metro. Diomedes, Comœdia, inquit, noua est priuatæ ciuilisque fortunæ sine periculo vitæ comprehensio: cuius autores tradit Menandrum & Philemona: apud Athenæum sæpius fit mentio mediæ comœdiæ, scilicet inter veterem & nouam existentis: eius autores interdum citat. *Menandrum*) Menandros plures lego. nam fuit Menander Atheniensis comicus antiquus, & Menander

nander alius Athenienſis Diopithi, & Hegeſiſtratæ filius, qui à cunctis celebratur, ſcriptor nouæ comœdiæ, luminibus ſtrabo, ſed ingenij acumine oculatus, in mulieres pronior, cuius comœdiarum numerus à Gellio lib. XVI. recenſetur, & à Suida. quo autore alia etiam ſcripſit. e- ius ſepulcrum ex Pireo venientibus oſtendi Pauſanias rettulit. Menander autem Laodicenſis declamator in Hermogenem commentarios excudens, & Menander hiſtoricus, de quo plura Suidas, ac Menander Iuriſconſultus autore Marcello ff. XLVIII.

Alios item) Philemona præſertim, quem Gellius aſſerit ſæpius de Menandro palmam retuliſſe. *Non tanquam inciperet)* non rudis, & nouus in ea facultate, ſed exercitatus. *Vis)* impetus, acrimonia. *Granditas)* grandis oratio pro magna tranſlatiuè tamen ſicut minutum amicum pro paruo dicimus, nam grandis & elegans, & venuſta eſt vetus comœdia, & neſcio an vlla, poſt Homerum, inquit Fabius, aut ſimilior ſit oratoribus, aut ad oratores faciendos aptior. *Iuncta ut eſt vitia)* rem pro homine poni tũſſi tranſlatiuè orationem plectunque exornat, ſicut patientiam pro patiente, vitium pro vitioſo. maius enim quid dici videtur. ſic Mart. Non vitioſus homo es Zoile, ſed vitium ſic Romanum Secundus infectatum eſſe vitia, id eſt homines deperditos. nam ipſa comœdia moribus multum profuit ciuitatis. cùm

ter Plautinas Terentianáſque numeres. Nunc primùm ſe in vetere comœdia, ſed non tanquam inciperet, oſtendit: non illi vis, non granditas, non ſubtilitas, non amaritudo, non dulcedo, non lepos defuit. ornauit virtutes, inſectatus eſt vitia, fictis nominibus, decenter, veris vſus eſt aptè. Circa me tantùm benignitate nimia modum exceſſit, niſi quòd tamen poëtis mentiri licet. In ſumma extorquebo ei librum, legendúmque, immò ediſcendum mittam tibi. neque enim dubito futurum, vt non deponas, ſi ſemel ſumpſeris. Vale.

vnuſquiſque caueret culpam, ne ſpectaculo cæteris eſſet, & domeſticis probro. *Me)* legitur etiam meum. ſcilicet nomen. *Mendacium)* laudandi, *Mentiri)* fingere. *Extorquebo)* ab inuito abſtraham. *Non deponas)* captus illius elegantia.

C. PLINIVS TYRONI SVO S.

MAGNA) Cæſtrium Tyranem, Proconſulatum Bæticæ, tonitum, monet exemplo Bruttiani ne cuiſquam facile credat. is enim dum eſſet in prouincia, & de flagitiis ſocij ſui Atticini Cæſari ſcripſiſſet, accuſatus ab eo eſt abſolutus, damnato Atticino. *Magna res)* magni momenti & exempli. *Luſtricus Bruttianus)* hic eſt ille Bruttianus quem tantopere laudat Mart. quarto libro. Dum in lenta nimia

MAGNA res acta eſt omnium, qui iunt prouinciis præfuturi, magna omnium, qui ſe ſimpliciter credunt amicis. Luſtricus Bruttianus cùm Montanum Atticinum

diúſque quæris, Quis primus tibi quíve ſit ſecundus, Gratum, quíſve epigrammata comparabit: Palmam Callimachus Thalia, de ſe Facundo dedit ipſe Bruttiano, Qui ſi Cecropio ſatur lepore Romanæ ſale luſerit Minervæ, Illi me faciás precor le-

cundum. *Montanum Attacinum*) Montanos multos comperio. Iulium Montanum, Montanum Votienum, Montanum Hiſponem declamatores, Montanum Traulum, Montanum Alpinum, Curtium Montanum, ad quem alibi Secundas, Iuuen. & Tacitus Senatorem fuiſſe memorat. L. præterea Titium Montanum vj. vir. ædil. ij. vir. in memoriis municipij Ticini.

Comitem) Legatum. poſtea hoc nomen Comitis tranſiit in nomen dignitatis. nam loco legati & procos. ſæpius iuniores comites appellauere. deinde ſe diffudit ad alia officia, vt pro vicariis comites dicerentur. demum dignitatis nomen obtinuit, ſicut primicyrius.] *Cæſari*) Traiano. *Quem*) Bruttianum. *Recepta cognitio eſt*) examinata accuſatio à iudicibus. *Fui in conſilio*) electus ſum inter iudices huius cauſæ. *Vterque*) Bruttianus & Attacinus. *Carptim*) breuiter, ſummatim, κεφάλαια, per capita rerum & criminum nam κεφαλαίωσις, peroratio dicitur, quando ſcilicet orator latius per totam orationem diſperſa, in fine colligit neceſſaria & vrgentia. *Quo genere*) rem breuibus oſtendere. *Suum*) à ſe conditum *Attacini manu*) ſua vel amicorum manu teſtamenta ſcribebant: nam Tranquillus refert Tiberium ſcripſiſſe duplex teſtamentum ante biennium quàm obiret, alterum ſua, alterum liberti manu. *Ille*) Montanus. *Diluere*) refellere crimina. [*Se geſſit*) Legitur etiam receſſit, ſcilicet à propoſito, & defenſione: an quod magis probo, abiit in inſulam ab vrbe] *Turpis*) vitioſus. *Scribæ*) cum in rationibus monumentiſque publicis verſari teſtatur M. T. pro domo ſua: hodie cancellarium non inuſitato vocabulo appellamus. & autor eſt Vopiſcus in Carino: fortaſſe à delendis & ſuperinducendis literis dictum. Scæuola ff. ij. cancellato pro delecto poſuit. Dionyſius libro quarto antiquitatum, & Iulius Capitolinus in Gordianis, teſtantur

comitem ſuum in multis flagitiis deprehendiſſet, Cæſari ſcripſit: Atticinus flagitiis addidit, vt quem deceperat, accuſaret. Recepta cognitio eſt. fui in conſilio, egit vterque pro ſe, egit autem carptim, κεφάλαια: quo genere veritas ſtatim oſtenditur. Protulit Bruttianus teſtamentum ſuum, quod Atticini manuſcriptum eſſe dicebat. Hoc enim & arcana familiaritas, & quærendi de ea, quem ſic amaſſet, neceſſitas indicabatur. Enumerauit crimina fœda manifeſtáque. Ille quum diluere non poſſet, ita receſſit, vt dum defenditur, turpis: dum accuſat, ſceleratus probaretur. Corruptio enim ſcribæ ſeruo, interceperat commentarios, interciderátque, ac per ſummum nefas vtebatur aduerſus amicum crimine ſuo. Fecit pulcherrimè Cæſar. Non enim de Bruttiano, ſed ſtatim de Atticino pronunciauit. damnatus & in inſulam relegatus: in Bruttiano iuſtiſſimum integritatis teſtimonium redditum, quem quidem etiam conſtantiæ gloria ſecuta eſt. Nam defenſus expeditiſſimè, accuſauit vehementer, nec minus acer quàm bonus & ſincerus apparuit. Quod tibi ſcripſi, vt te ſortitum prouinciam pramonerem, plurimum tibi credas, nec cuiquam ſatis fidas: deinde ſcias, ſi quis fortè te, quod abominor, fallat, paratam vltionem, qua tamen ne ſit opus, etiam atque etiam attende. Neque etiam tam iucundum eſt vindicari, quàm decipi miſerum. Val-

tantur scribas rerum gestarum summam complecti. [quanquam Suidas cancellos ianuas fori iudiciarij vel templorum esse scribat. vnde cancellarios dictos qui arcliratà curant.] *Intercidérat*) ex illis commentariis ea quibus videbatur Brutianum posse redarguere. Paulus ad legem Corneliam de falsis, Quid sit falsum quæritur: & videtur id esse falsum, si quis chirographium alienum immutet, aut libellum vel rationes intercidat. *Crimine suo*) quòd defraudasset amicum intercidendo commentarios eius per fraudem. *Dé*) contra. *Pronunciauit*) iudicauit. [Legitur etiam perrogauit, id est statuit, quam quam Apuleius in Floridis perrogare usus sit pro diligenter interrogare. Varrus examen Maximus non perrogare, sed prærogare, nisi menda est lib. id est ferè ad idem quòd est pronunciare protulit. Minos, inquit, traductas sibi leges prærogabat.] *Insulam*) incertum in qua mitigabant autem damnatos relegare ad tempus in quam libuisset Imperatoribus insularum. *Integritatis*) virtutis. *Testamentum*) vetus scriptura habet præmium.] *Constantiæ*) quòd fortiter se defendisset. *Prouinciam*) Bæticam. Hoc habes lib. vij. *Quod abominor*) cuius omen deprecor. *Etiam atque etiam*) diligentissimè.

C. PLINIVS TRIARIO SVO S.

IMPENSE) Triario promittit se defensurum causam, quam sibi commendauerat: hac conditione, vt secum ageret Cremutius Ruso, nobilis iuuenis, sed in agendo tyro, quem in forum producere cupiebat Triarius Maternus, si Capitolino fidem præstamus, Senator nobilis exstitit: eum militiæ seditione mota aduersus Pertinacem, in castra ducere voluerunt, vt rebus Romanis præficerent: sed ille nudus fugit, atque ad Pertinacem in Palatium venit, inde ex vrbe decessit: verùm miles Triarius is dicitur, qui in tertia acie collocatur, id est vltima, cum scutis: vnde cessit in prouerbium, Rem peruenisse ad triarios, cùm in extremum periculum deducta est. *Immensi*) enixè *Famosam*) claram. nam alibi refert egisse causas tantum illustres, & ad exemplum pertinentes, ac amicorum gratia. *Qui*) quomodo fieri possit, vt non agas gratis, cùm in causis agendis semper abstinueris ab omni pecunia, dono, munere. *Tu potes*) tu in causa es. *Gratuito patrocinio*) quam si gratis defenderem. patrocinium enim defensio. *Cremutium Rufum*) cuius nullibi inuenio factam mentionem, sed tantum Rufonis libertini Cæsaris Dictatoris, & alterius Funeratoris. Cremutium Cordum commemorat Tranquillus. *Fauorem*) vt eos foro assignem dicendi tyrocinio. *Natales*) quia nobilis [claritas namque natalium autoribus Euripide & Plutarcho solet afferre audaciam, & bonos mores: contrà obscuritas.] Natales enim pro nobilitate poni receptum est: nam Tranquillus scribit Lectorium deprecatum adulterij pœnam propter natales, id est maiorum suorum nobilitatem. Hermogenianus, Con-

IMPENSE petis, vt agam causam pertinentem ad curam tuam, pulchram alioquin & famosam: faciam, sed non gratis. Quî fieri potest (inquis) vt non gratis? tu potes. exigam enim mercedem honestiorem gratuito patrocinio. Peto atque etiam paciscor, vt simul agat Cremutius Ruso, solitum hoc mihi, etiam in pluribus claris adolescentibus facultatum. Nam mirè concupisco bonos iuuenes ostendere foro, assignare famæ. Quod si cui, præstare Rufoni meo debeo: vel propter natales ipsius, vel propter eximiam mei charitatem:

sideranda est origo natalium Et codice de iure annulorũ Natales antiquos, & eos ingenuitatis non ordo præstat decurionum, sed à nob spectatur. Imperator ait, Iun. Palmã inter dominas virtus natalibus affert. Et alibi, Quis Catilina tuis natalibus aeq; Cethegi Innen es quicquam præclarius? Tertullianus, Fuerunt leges, qua honestorum natalium insignia non tenere vsurpare sinerent. Tacitus, Cornelius Fuscus ingens ætate, claris natalibus pro quo dicendi genere lib. xij. dixit claris maioribus ortus. nam omnes boni semper nobilitati fauemus: & quia vtile est reip. nobiles esse homines dignos maioribus suis: & quia valet apud nos clarorum hominum senex de rep. meritorum memoria, etiam mortuorum. Hæc M. T. pro P. Sestio. Natales etiam interdum offendes pro diebus natalibus vsurpari. *Mei charitatem*) ipsius amorem erga me. nam mei passiuè positum.

Quem. Rufinum. *Eiusdem portibus*) vt mecũ causam defenderet. plures enim causidici ab vtraque parte eandem causam tuebantur. *Gratias ages*) vtra bene dicer. [*Insitum.*] Fuit in secunda lectione satisfacturum.] *Indolis*) iudicij, virtutis. *Productaturum*) foro assignaturus. sic legimus apud Tranquil. Sæpius principum filios die virilis togæ productos in forũ ad causas agẽdas. *Statim*) à principio.

quem magni æstimo in iisdem iudiciis, ex iisdem etiam portibus conspici, audiri. Obliga me, obliga antequam dicat. nam cùm dixerit, gratias ages spondeo solicitudini tuæ, spei meæ, magnitudini causæ suffecturum. Est indolis optimæ, breui productaturus alios, si interim prouectus fuerit à nobis. Neque enim cuiquam tam clarum statim ingenium est, vt possit emergere, nisi illi materia, occasio, fautor etiam commendatorque contingat. Vale.

C. PLINIVS MACRO SVO S.

QVAM) Rem verissimam exemplo Arriæ & municipis cuiusdam suæ comprobat, multa esse fama & gloria digna, quæ iacent in obscuro, quædam minora extolli, & pera hominum ferri. *A quoque* à claro viro an obscuro. *Eadem*) paria, & ex æquo præstantia. Agathia de zenone, sed bene monstrat vitium hominum facta tacere, principum etiam minima quæque extolli ἀνάγκη μεγάλα ἐν μεγάλῃ εὐδοξίᾳ εἶναι· ὅπου δὲ μικρὸν ἐφθόνησεν ἡ τύχη, ἐκεῖ καὶ ἀρετὴ μικρὰ, καὶ πράξεις ἀξιόλογοι μόνον ἐν λαοῖς εἶναι εὐδόκιμοι, i. obscuri homines, etsi magnum gerimus opus, nullius ad memoriam diu deuenimus: verum clari, etsi nihil, respirauerint solùm.

QVAM multum interest, quid à quoque fiat, eadem enim facta claritate vel obscuritate facientium, aut tolluntur altissimè, aut humillimè deprimuntur. Nauigabam per Larium nostrum, cùm senior amicus ostendit mihi villam, atque etiam cubiculum quod in lacum prominet. Ex hoc (inquit) aliquando municeps nostra cum marito se præcipitauit. Causam requisiui. Maritus ex diutino morbo circa velauda corporis vlceribus putrescebat: vxor, vt inspiceret, exegit: neque enim quenquam fideliùs iudicaturũ, possétne sanari. vidit, desperauit. hortata est, vt moreretur, comesque ipsa mortis, dux, immò & exemplum, & necessitas fuit. Nam se cum marito ligauit, abiecitque in lacum. Quod factum,

Vt dixi

Vt dixit vir Iſis, hoc adamante manet. *Tolluntur*) ſi elati ſunt qui fecêre deprimuntur, ſi humiles. *Lacum*) lacum iuxta Comum. *Noſtra*) quia vterque Nouocomenſis erat. Velanda corporis, vt teſticuli & penis, quæ etiam verenda corporis dicuntur [Plin. lib. ij. Obſcœnis autem motibus in verêdis partibus.] vnde verectrum, quaſi verendum, qua dictione Tranquillus & Lucilius autore Marco, vſi ſunt. Celſus tradit pus multum & cum malo odore è cole profluere: & interdum ad neruos vlcus deſcendere, interdum per ipſa vlcera colis ſub cute exeſus eſt: ſic vt glans excidat. circa teſticulos vero, nam & ipſi verêda appellantur, ex ictu ferè pus increſcit. horum omnium remedia idem præbet. [*Iudicaturum*) melior lectio ex ſequentibus, quàm indicaturum.] *Neceſſitas*) quia ligatum traxit ſecum in lacum.

Proxime) de recenti, nuperrime. *Minus*) laudabile ſit. *Arriæ facto*) quæ ſe cõfodiens Pæto marito pugionem porrexit, vt ſuum exemplum ſequeretur. *Minor ipſa*) obſcurior municeps mea, quàm Arria.

ne mihi quidem, qui municeps, niſi proximè, auditum eſt: non quia minus illo clariſſimo Arriæ facto, ſed quia minor eſt ipſa. Vale.

C. PLINIVS HISPANO SVO S.

SCRIBIS] Robuſtus Ocriculũ cum Scauro tendens poſtea nuſquam comparuerat: quare Vipſanus rogauerat Secundum, vt a Scauro de omnibus certior fieret itaque per epiſtolã pollicetur ſe Scaurum aduocaturum, & omnia diligenter interrogaturum: vereri tamen ne idem acciderit Robuſto, quòd Metilio Criſpo, qui poſt impetratos ordines nuſquam comparuerat. ſunt qui volunt hanc epiſtolam ſcriptã Hiſpano non Vipſano. *Robuſtum ſplendidum equitem*) Equites Hirtius hoc titulo inſigniuit ab auri fulgore, & virtutibus: Cecidere, inquit, eo prælio ſplendidi, ac illuſtres viri nonnulli Equites Romani. quem ſecutus in hiſtoriis Tacitus illuſtres equites pariter appellauit. *Ocriculum*) Vmbriæ oppidum. [*Feciſſe*) in quibuſdã exemplaribus etiam antiquis legitur peregiſſe. *Inquiſitionis veſtigia*) ſigna & indicia inquirendi Robuſtum. *Veniat*) concedit quòd Scaurus ideo veniat. *Verear*) tamen timeo. *Ne fruſtrà*) veniat. *Municipi*) ex eadem patria Como. *Impetrauerant*) obtinueram ab imperatore. *Ordines*) qui decuriis præerant ordinarij dicebãtur, & principes, quòd primos ordines ducebant. Ælianus centurionem qui præficitur duabus quadruplariis a nonnullis dictum ordinarium aſſerit. Ordinem autem Liuius in bello refert habuiſſe ſexagenos milites, duos centuriones, vexillarium vnum: is lib. vij. ab vrbe condita tradit latam eſſe legem militarem, quæ ſacrata appellaretur: & in ea cautum, ne quis vbi Trib. mil. fuiſſet, poſtea ordinum ductor eſſet. vbi ductor ordinum nihil aliud eſt, quàm primipilaris dignitas, [ſicut apud M. T. in Philippicis ſcribitur,] Et Tacitus inquit, Reddiți plerique ordines: & mox, adimendis aſſignandiſve militiæ ordinibus, [Tranquil.

in Cęsare, quibus ex cōmendatione Pompęj ordines dederat, poteſtatem tranſeundi ad eum omnibus fecit.] *Inſtrumentum*) rebus neceſſariis, vt armis & equis.

Exitu) Illius Criſpi. *Interceptus*) interfectus. mortuus. Tranquil. in Auguſto, Intercepto communis filij pignore. Eſt enim intercipere quaſi eorum capere. Terentius in Eunucho. Quid nos capere oportet? Ac intercipit. *Experiamur*) inueniamus. *Demus hoc*) concedamus hoc tale illud dandum precibus vxoris. dandum filiæ lachrymis, dandum etiam nobis amicis. *Adoleſcentis*) filij eius. *Sagacitate*) aſtutia, induſtria. De canibus ſagacibus proprię dicitur, qui aduenientem ſagaciter adoriantur. Seneca prudentiam à ſagacitate ſic diſtinguit, Laqueis capere feras & fallere veſtigio: Atue etiam magnos canibus circundare ſaltus. omnia iſta ſagacitas hominum, non ſapientia inuenit. *Cum quo*) cum Attilio Scauro.

C. PLINIVS SERVIANO SVO S.

GAVDEO) Seruiano principi viro gratulatur, quòd filiam ſuã Fuſco Salinatori vxorem dare decreuiſſet, cuius virtutes plurimùm probat, optátque filios ſimiles ei naſci. *Diſſimaſti*) ſponſam decreuiſti. *Domum patriciam*) eſt Salinatori domus Senatoria, cuius maiores patres, id eſt Senatores, fuerunt. *Honeſtiſſimus*) honoribus auctus & decoratus. *Comitate*) facetiis. *Officiis*) in me præſtitis. *Iudico*) examino diligenter cauſas cur eum laudo: nec amore decipior: neque enim ſolo maligni iudicio. *Vt qui explorauerim*) tanquam is qui penitus eum inſpexerim. *Auunculo faciat*) ſuſcepto filio. *Similimum ſui*) [re] optimum virum ſicut ipſe Filius eſt. *Parentem*) [anquam ſi mei eſſent, quia amo te]tanquam parentem, & illum tanquam filium.

GAVDEO & gratulor, quòd Fuſco Salinatori filiam tuam deſtinaſti. Domus patricia, pater honeſtiſſimus, mater pari laude. Ipſe eſt ſtudioſus, literatus, etiam diſertus puer ſimplicitate, comitate iuuenis, ſenex grauitate: neque amore decipior. Amo quidem effusè (ita officiis, ita reuerentia meruit) iudico tamen, & quidem tanto acrius, quanto magis amo: tibique, vt qui explorauerim, ſpondeo habiturum te generum, quo melior fingi, ne voto quidem potuit. Superest, vt auunculum te quàm maturiſſimè ſimillimum ſui faciat. Quàm felix tempus illud quo mihi liberos illius, nepotes tuos vt meos vel liberos vel nepotes exprimere ſinu ſumere, & quaſi pari iure tenere contingat. Vale.

C. PLI.

C. PLINIVS SEVERO SVO S.

ROGAS] Secutum Cos. a Traiano designatum consulentem quid censeat laudem principis, docet Secundus exemplo suo quid faciendum, sed illi datam a Traiano facultatem censendi, & nova & maiora tribus nuper ab Imperatore præclaribus gestis. *Censeat.*] decernat: quam Consules designati in honorem principis aliquid decernebant. *Magis*] magis probo. [Duplex lectio circumfertur, scribam tamen quod sentiam, vel quod magis indicabo, altera, tamen quod sentio indicabo.] *quasi*) mihi iussi. *Hæc adulatione*) quia cæteris vocem & gestu promerendi favoris gratia: & quanquam Seneca plura interdam alibi de adulatione scribat, cum tamen libro secundo de ira Rutilum dicentem audiamus, Adulatio, inquit, similis est meretrici: non imitatur illam tantum, sed vincit, & præterit: apertis & propitiis auribus recipitur: & in præcordia vitæ descendere: eo ipso gratiosa, quo lædit: vitia nobis sub virtutum nomine obrepunt: temeritas sub titulo fortitudinis latuit: moderatio vocatur ignavia: procautus timidus accipitur: adulamur etiam tacite, si Cumellæ credimus, præmientem ad boves ligatos cum quidam adulatione accederet dum. *Specie*) forma, apparentia. *Non tam in libertate &c. consulibus*) non abstinui adulatione, quod libertate dicendi & constantia usus sim: sed quia necesse gebam Traiani virtutes eas esse, quæ nomini gereno blandirentur. *Intelligens principis nostri*) sciens hanc esse laudem Imperatoris. *Necessitate*)) tanquam coactus ab eo, quod sit sub malis principibus. *Decernerem*) censerem. *Pessimo cuique*) Imperatoris non princeps enim Caligula, sed monstrum, cognominatus est Pius a castrorum filius, parens exercituum, & optimus maximusque Cæsar. *Optimus*] quod cognomentum Tiberius, Nerva, Trajanus, Hadrianus, Antoninus Pius, Marcus Antoninus, Alexander Severus, Claudius Gothicus, Probus, Diocletianus, Maximianus, Constantius, Constantinus, Julianus, Jovianus, Valentinianus, Gratianus, Theodosius, Arcadius, Honorius, Theodosius junior, Valentinianus junior, Marcianus, Leo, Zeno, Anastasius, Justinus, Justinianus, Tiberius Constantinus, Mauritius, Phocas, Heraclius, Constantinus Pogonatus, Justinianus junior, Leontius, Tiberius Absimarus, Philippicus, Anastasius junior, Theodosius junior, Leo Isaurus, Constantinus Copronymus, Leo Chazarus, Constantinus junior, Nicephorus, Michael Rhangabe, Leo Armenius, Michael Balbus, Theophilus, Michael junior, Basilius Macedo, Leo Philosophus, Alexander, Constantinus Porphyrogenitus, Romanus Lecapenus, Romanus junior, Nicephorus Phocas, Joannes Zimisces, Basilius junior, Constantinus junior, Romanus Argyrus, Michael Paphlago, Michael Calaphates, Constantinus Monomachus, Theodora, Michael Stratioticus, Isaacius Comnenus, Constantinus Ducas, Romanus Diogenes, Michael Parapinacius, Michael junior, Nicephorus Botoniates, Alexius Comnenus, Joannes Comnenus, Manuel Comnenus, Alexius junior, Andronicus Comnenus, Isaacius Angelus, Alexius junior, Alexius Ducas, Theodorus Lascaris, Joannes Ducas, Theodorus junior, Joannes junior, Michael Palæologus, Andronicus junior, Andronicus Palæologus, Joannes Palæologus, Manuel Palæologus, Joannes junior, Joannes Palæologus, Constantinus Palæologus, Thomas Palæologus, Demetrius Palæologus, Mahomet, Amurathes, Mahomet junior, Bajazetes, Selimus, Solymannus, Selimus junior, Amurathes junior, Mahomet junior, Achmetes, Mustapha, Osmanes, Amurathes junior, Ibrahim, Mahomet junior, Solymannus junior, Achmetes junior, Mustapha junior, Osmanes junior, Mustapha junior, Amurathes junior

iano inditum est ab optimis moribus. *Diuersitate censendi*) vt vnus vnum, alius aliud in honorem principis decerneret, neque idem omnes. *Non præterij dissimulationem*) apertè dixi. [*Illud*] si silentio præterij, sic non videretur factum meo iudicio, sed obliuione.] *Iudicium*) recta animi examinatio: nam qui veris rationibus mouetur, bene meminit: qui adulatione, facilè, obliuiscitur. *Hoc tunc ego*) censui cùm Consul designatus eram. *Conuenient*) decora sunt. *Conditiones*) hominum: si fiunt clariores, vel obscuriores, ac deinceps. nam nisi hominum, rerum, temporum conditionem rectè consideraueris, antequam negocia aggrediaris, facilè decipieris. [*Iniuriæ*) quid si mutatur, vt est in pontificio exemplari.] *Recentia opera*) bellum Dacicum deuicto rege Decibalo, de quo libro octauo commodius. *Nouos*) nouos honores. nam secundum Tacitum noua in rempublicam merita non vsitatis vocabulis sunt honoranda. *Tunc*) cum gessi Consulatum. *In partes consilij tui*) adiuuare consilium tuum scribendo, quid ipse consul fecissem.

C. PLINIVS PONTIO SVO S.

SCIO) Admittit Pontij excusationem, quòd sibi non occurrisset: & fructus quos miserat scribit recepisse, denuntians in futurum vt modum donis imponeret. *Præcurrere*) preuenire vt me susciperes. *Huc*) in Campaniam. [*Quæ*) tum ex codice antiquo, de qua dictione alibi vberius tractatum est.] *Improbè*) rusticè feci accipiendo eas. *Illæ*) tuæ. *Fecissem*) accepissem. *Adhibebo modum*) nihil accipiam, vel parcè. *Etiam*) confirmantis aduerbium, vt alibi.

SCIO *qua tibi causa fuerit impedimento, quominus præcurrere aduentum meum in Campaniam posses: sed quanquam absens totus huc migrasti, tantum mihi copiarum tam vrbanarum quàm rusticarum, nomine tuo oblatum est, quas omnes improbè, accepi tamen. Nam me tui, vt ita facerem rogabant: & verebar ne & mihi & illis irascereris, si non feciſſem. In posterum, nisi adhibueris modum, ego adhibebo. Etiam tuis denuntiaui, si rursus tam multa attuliſſent, omnia relaturos. Dices oportere me tuis rebus vt meis vti. etiam. sed perinde illis ac meis parco.* Vale.

C. PLINIVS QVADRATO SVO S.

VIDIVS) Numidium Quadratum, quem iam foro assignauerat, exemplo sui monet quas causas agere debeat: imprimis vt multum studeat, vt quoties opus fuerit, sit paratus ad dicendum: siccedum tamen standum necessitati, quod ipse quandoque fecisse testatur, dum mandatis Senatus parent, cuius iussu referet orationes à se habitas. *Auidius Quietus*) Auidij fit mentio apud Africanum iu-

AVIDIVS *Quietus, qui me vnicè dilexit, & quo non minimum gaudeo, probauit, vt multa alia Thraseæ (fuit enim familiaris) ita hoc sæpe referebat, præcipere solitum suscipiendas esse causas, aut amicorum, aut destitutas, aut ad exemplum pertinentes.*

tisconsultum. Auidium Nigrinum Procos. sub Domitiano testantur epistolæ Secundi & Traiani: & Venidium Quietum lego fuisse Seuero imperante. Lusius vero Quietus, quanquam apud Eusebium in Chronicis corruptè legatur Lisias, Iudæos rebellantes Mesopotamia exterminauit: nam aduersum eos aciem struens infinita millia interfecit, ob quæ Iudææ procurator à Traiano decernitur: postea sublatis Mauris, quos regebat, quia suspectus imperio fuerat, ab Adriano est exarmatus, autore Spartiano. *Quòd*) quòd multa Thraseæ & dicta & facta probaret; [an potius quòd gauderet consuetudine Auidij. nam legitur etiam, quo non gaudeo. *Non minus gaudeo*) sc licet quàm me diligeret. *Thraseæ*) Pæti Thraseæ. *Familiam*) amicus, quasi ex eadem familia eius Thraseæ. *Præsperè felitum*) Thraseam contigisse hoc libere.

Cur amicorum? non eget interpretatione. Cur destitutas? quòd in illis maximè & constantiæ agentis, & humanitas cerneretur. Cur pertinentes ad exemplũ? quia plurimum refert bonum an malum induceretur. Ad hec ego genera causarum, ambitiosè forte fasse, addam tamen claras & illustres. æquum enim est agere nonunquam gloriæ, & famæ, id est suam causam: hos terminos, quia me consuluisti, dignitati ac verecundiæ tuæ statuo. Nec me præterit, vsum & esse, & haberi optimum dicendi magistrum. Video etiam multos parvo ingenio, literis nullis, vt bene agerent agendo consecutos. Sed & illud quod vel Pollionis, vel tanquam Polliones accepi, verissimum experior, Commodè agendo factum est, vt sæpe agerem: sæpe agendo, vt minus commodè: quia scilicet assiduitate nimia facilitas magis, quàm facultas: nec fiducia, sed temeritas paratur. Nec verò Isocrati, quò minus haberetur summus orator,

Cur amicorum) cur præciperet amicorum causas suscipiendas. *Non eget interpretatione*) facis enim manifestum omnia pro amico facienda, modò non excedant verecundiæ terminos. *Destitutas*) causas periculosas, & derelictas ab aliis propter difficultatem putabat suscipiendas. *Cur pertinentes ad exemplum*) causas futuras bono exemplo legentibus & audientibus. nam exemplorum quædam comparata sunt, vt non instruant ad bonum: quædam ad malum declinandum. *Hæc*) tria. *Ambitiosè*) faciam ambitionis & honoris causa. *Claras*) causas famosas. *Gloriæ*) respectu laudis. *Idem*) vt agas illa quatuor causarum genera. [Est enim in pontificio codice. loco idem huiusmodi lectio, id est suam causam: hos terminos, quia me consuluisti] *Vsum optimum dicendi magistrum*) quod frequenter Marcus Tullius testatur, vt primo & tertio de Oratore: item de perfecto oratore: ac pro Corn. Balbo. *Illud*) dictum. *Vel tanquam Pollionis*) quanuis circumferatur, tanquam Pollionis dictum, dubitat tamen an illius sit. *Commodè*) bene. *Assiduitate*) dicendi continuatione. *Facultas*) secutus est præceptorem Fabium, qui libro decimo inquit, Scribendo discimus diligentius, dicendo scribimus facilius. [*Facultas*) legitur etiam do trina, sed magis placet facultas, id est copia,] *Nec verò Isocrati*) non obfuit Isocrati quo minus haberetur summus orator, quòd non auderet in publicum prodire ad causas agendas debilitare vocis & pudore. Isocrates Athenensis rhetor, vt Plutarchus in eius vita scripsit, sui temporis insignis, in cuius labris siren insederat, si Philostrato credimus, in compositione plusquam diligens, nitidus, comptus, & palæstræ quàm

pugnæ magis accommodatus, omnes dicendi veneres sectatus est, cuius è ludo, tanquam ex equo Troiano innumeri principes exierunt. Lege vitam eius apud Plutarchum, Philostratum & Dionysium.

Obstitit) obstitit. *Infirmitate vocis, mollitie frontis*) Fuit enim exiguæ vocis, & verecundi pudoris. Cicero secundo de Oratore, Vt ille, inquit, pater eloquentiæ de se Isocrates scripsit ipse, pudore à dicendo, & timiditate ingenua refugisti. nam Isocrates in oratione, cui titulus Περὶ ἀντιδόσεως talia de se fassus, Scio naturam ad res gerendas infirmiorem & debiliorem, quàm opus fit. nam ad orationes neque exactam, neque omnino inutilem, sed iudicare quidem de vnaquaque re veritatem magis potentem, quàm scire pollicentem: verùm agere de his in concione multorum audacter hominum omnibus (vt verum dicam) inferiorem: nam adeo mancus vtriusque rei sum quæ vim habent apud vos vocis, & audaciæ, vt nesciam si quis alius ciuium sit. Hæc ad verbum reduximus suppressis Græcis verbis, ne in his vsu deamur nimium insolescere. *Meditare*) te declamando exerce. μελέτη enim declamatio dicitur. *Cùm debebis velle*) cùm occurret tibi vna prædictarum causarum. *Temperamentum*) modestiam, continentiam. *Quæ pars est rationis*) nullis enim subiacet legibus, & ferùs carere, tradente Palladio: demum ἀνάγκη δὲ καὶ θεοῖς πείθεσθαι, id est necessitati ne dij quidem repugnant, nam cogit ad effectum, quæ à fato dependent: vnde in officiis scripsit Cicero Necessitati esse parandum. In Græco epigrammate πάντων ἀνάγκη appellata, quod omnia audeat: fit autem sæpius virtutis causa. *Iussus*) prædiximus interdum dari litigantibus aduocatos à Senatu. *Fuerunt*) aliquæ causæ. *Ex illa diuisione Thraseæ*) ex ea diuisione causarum, quas Thrasea præcipiebat suscipiendas: hoc est id genus quod pertinebat ad exemplum, vt adesse Bæticis, quòd expilati essent à Bebio Massa & Cæcilio Classico. *Exemplum*) vt bonos tueri, & malos opprimere debeamus. *Bebium Massam*) Hanc rem latius complectitur l. b. vij. ad Tacitum scribens: illic tamen nulla expressè de inquisitione fit mentio, sed cùm referat fuisse damnatum, sequitur vt præcesserit inquisitio. *Rursus*) secundò. nam tertegit pro Bæticis, quod libro tertio ad Maternum testatus est: tertio se munere

offecit, quòd infirmitate vocis, mollitie frontis, ne in publico diceret, impedebatur. Proinde multum lege, scribe, meditare, vt possis, cùm voles dicere: dices, cùm velle debebis. Hoc ferè temperamentum ipse seruaui, nonnunquam necessitati, quæ pars rationis est, parui. Egi enim quasdam à Senatu iussus, quo tamen in numero fuerunt ex illa Thraseæ diuisione, hoc est ad exemplum pertinentes. Adfui Bæticis contra Bæbium Massam: quæsitum est an danda esset inquisitio: data est. Adfui rursus, iisdem quærentibus de Cæcilio Classico. quæsitum est an prouinciales vt socios ministrósque Proconsulis plecti oporteret: pœnas luerunt. Accusaui Marium Priscum, qui lege repetundarum damnatus vtebatur clementia legis, cuius seueritatem immanitate criminum excesserat: relegatus est. Tuitus sum Iulium Bassum, vt incustoditum nimis & incautum, ita minimè malum: iudicibus acceptis in Senatu remansit. Dixi proximè pro Vareno postulante, vt sibi inuicem euocare testes liceret: impetratum est. In posterum opto vt ea potissimum iubear, quæ me deceat vel sponte fecisse. Vale.

tunctum pro illis scribens, vnde subiungit iisdem Bæticis lamentantibus, quòd Classicus prouinciam spoliasset. contentio fuit an ministri eius venirent puniendi, quòd operam suam ad turpe ministerium præstassent. res ista iam longa, & præcedenti epistola cognita. *Prouinciales*) Bæticos, qui se implicauerant rapinis Proconsulis: neque enim ita defendebantur, vt negarent, sed vt necessitati veniam deprecarentur. esse enim se prouinciales, & ad omne Proconsulum imperium metu cogi. verùm Secundus probauit ministerium esse crimen, & ideo multi damnati. *Marium Priscum*) Proconsulem Africæ. Iuculenta epistola hoc iudicium iam enarratum, vt Iuuenalem eundem bis vellicantem omittamus. *Clementiæ legi*) quæ iubebat vt ablata restituerent, verum maiore pœna digna flagitia commiserat, quibus dam crudeliter excarnificaris. *Immanitate*) crudelitate, idum accepta pecunia punic Equitem Romanum, & septem eius amicos morte. Item alium Equitem Romanum multis cruciatibus dilacerat. *Relegatus*) in exilium actus interdicta vrbe Italiáque. *Tuitus*) vocabulum raro inuentu. Paulus tamen ff. quinquagesimo titulo de vacatione, Qui publicum, inquit, negocium tuitus sit: & cæteri Iurisconsulti frequenter dixère, tuitionem, vt Vlp. ff. xliij. Verbum sanè illinc deductum, vt secundum aliquos ædituus. *Iulium Bassum*) qui sortitus Bithiniam rediit reus. relege ex libro quarto super hoc epistolam, ad Vrsum. *Inquisitorium*) simplicem, improuidum, dum munera contra legem accipit. *In Senatu*) in ordine Senatorio. veruntamen eius acta rescissa testatur in Epistolis ad Traianum. *Imperatum est*) hoc vidimus libro quinto ad Vrsum. *Iubeant* Senatores: nam prædictas causas egerat iubente Senatu. *Quæ*) ea genera causarum quæ mihi decori sint, ac si sponte fecissem & elegissem.

C. PLINIVS FABATO SVO S.

DEBEMVS me Hercule natales tuos perinde ac nostros celebrare, cùm lætitia nostrorum ex tuis pendeat, cuius diligentia & cura hic hilares, istic securi sumus. Villa Camilliani quam in Campania possides, est quidem vetustate vexata, ea tamen, quæ sunt pretiosiora, aut integra manent, aut leuissimè læsa sunt. Accendimus ergo vt quàm saluberrimè reficiantur. Ego video habere multos amicos, sed huius generis, cuius & tu queris, & res exigit, paucos neminem. Sunt enim omnes togati & vrbani: rusticorum autem prædiorum administratio poscit

Debemus) Quasi præ- soceri? sui villa x vetustate, præficere præsidio aliquem virum durum & agrestem, qui interim operi, reficiendo. *Natales tuos*) nobilitatem tuam manifestam per Camillianam villam quam maiores tui tibi reliquerunt: an potius quòd ibi natus erat Fabatus. Sunt qui legant nouales tuos, scilicet agros, propter sequentia, præsertim illud, rusticorum autem prædiorum administratio. *Nostrorum*) natalium. *Cuius*) Fabati. consuetum apud Græcos non modò poetas quibus melior licentia, sed oratores etiam, à plurali transire ad singularem: quod nostri imitati non tamen sine ratione, vt hic, nam in illo pronomine, tuis, intelligitur ex te Fabato. *Istic*) Romæ. *Istic*) Comi. *Camilliana*) quæ quondam Camilli fuerat. *Vexata*) exesa, comesa, [concussa,] *Reficiantur*) restituantur, resarciantur. *Togati*) officiis ciuilibus assueti.

durum aliquem & agrestem, cui nec labor ille grauis, nec cura sordida, nec tristis solitudo videatur. Tu de Rufo honestissimè cogitas. Fuit enim filio tuo familiaris. quid tamen nobis ibi præstare possit, ignoro, velle plurimum credo. Vale.

Durum aliquem & agrestem) Columella libro 1. præmoneo ne villicum ex eo genere seruorum, qui corpore placuerunt, instituamus, nec ex eo quidem ordine, qui vrbanas ac delicatas artes exercuerint. Sheors & somniculosum genus id mancipiorum ocios, campo, circo, theatris, aleæ, popinis, lupanaribus consuerum. vrenim qui in vllis antea conseptis morantur, quàm qui foris terram mollientur, sic [eos] qui sub vmbra ciuitatis in terra mœnia desides cunctarentur, quàm qui rura colerent, admini strè ve, segniores visus. Eligendus est rusticis operibus ab infante duratus & inspectus experimentis. si tamen is non erit de is præficiatur, qui seruitutem laboriosam tolerauerunt: mediæ sit ætatis & bene robustus, peritus rei rusticæ. Hæc autem cerè maximæ curæ, quo celerius addiscat: *Sordida*) vilis. *Solitudo*) quod solus & sine vrbanorum contubernio viuat: hinc Columella verat nundinas villicum frequentare, vt semper in opere sit. *Bene fidei*) cum honore tuo. *Familiaris*) domesticus. *Nobis in rem nostram.* *Ibi*) in rebus rusticis. [*Possit præstare*) possit facere. Est alia lectio, Quid tamen nouit sibi præstare possit ignoro. vt sit sensus, nescio quid nouit præterquam consuescrat, quod non facit in re præsenti, sibi deposse, & affirmat præstandum, quamuis credam habere bonam mentem præstandi diuitias. in antiquo codice pro credo legitur scio.]

C. PLINIVS CORNELIANO SVO S.

VOCAVIT) Secesserat Traianus ad Centumcellas, quò consilij gratia Secundum cum multis Senatorum euocauerat: ibique Claudius Attio abiudicatis accusatus absoluitur. Gallita adulterij reus damnatur, tertio die comperuerunt codicillos Iulij Tyronis, sed hæc iudicia remissiones variabant: nam senatores adhibebantur coenæ iucundissimi principis, & xenia donabantur. Hæc Secundus amico suo Corneliano scribit: ac postremò portum à Traiano iam semirructum summa cum euidentia repræsentat. *Euocauerat*) ab vrbe accersitus. *In consilium*) ad sententiam dicendam, ad iudicandum. *Centumcellas*) abest à Corneto passuum milia decem, portus celebris arcem habens munitissimam, cui ciuitati veteri nomen est: olim Centumcellensis portus: paruo enim

VOCATVS in consilium à Cæsare nostro ad Centumcellas (hoc loco nomen) longè maximam cepi voluptatem. Quid enim iucundius quam principis iustitiam, grauitatem, comitatem, in secessu quoque vbi hæc maximè ipatio abest Centumcellensis oppidi locus a Barbaris diruptus, in quo duum Augustinum libros de trinitate tradunt scripsisse. Neque in hoc [Gaspar] Blondus est audiendus, cum refert Plinium dicere Adrianum Imperatorem centum iudicibus ad audiendas publicè causas se præsente instituisse cellas totidem ædificasse, cùm neque Adrianum, sed Traianum, neque centumcellas totidem iudicibus excitasse tradat. Centumcellas oppidum fuisse Italiæ sæpe fit mentio, in libello Gottico, quem Leonardus Aretinus latinitate donauit, hodie quoque ad Grauiscas portus vetustissimus extat, in cuius ostio insulæ

forma

forma cū dimidiatā turri. [Ptolemæus iuxta Populoniam Rufellas locat. Strabo post Grauiscas regis villam, Malcoti Pelasgi regiam. *Hoc nomine*.) est. *Loco illi*) Centum cellarum. *Iustitiam grauitatem*) in cognoscendo & iudicando. *Comitatem*) in conuiuiis. *Recluduntur*) ostenduntur, aperiuntur hæ virtutes. *Iudicis*) Traiani. *Ephesiorum princeps*) primus in vrbe Ephesio. Ephesus ciuitas Ioniæ celeberrima, & portus in sinu. Herodot. Lydiæ esse dicit, vocatur & Smyrna, ab Amazone Smyrna appellata, & Sermona, & Oricygia, & Pteleon. ibi erat templum Dianæ. vrbs in cauo loco condita, tempestate submersa fuit multis interemptis. Lysimachus ciuitatem transtulit, vbi nunc est, quam ab vxore sua Arsinoen nominauit, sed eo nomine priorem appellationem recuperauit. Hæc Stephanus. *Immortalitatem*) populo gratus sine damno alicuius, vel innoxiæ popularitatis, ad deum [illegible] quia populo erat acceptus. *Inuidia*) erga eū in cuius. *Delator*) accusator. [illegible] *Inuidus*) subornatus & instructus in illius accusatione. *Ab dignissimis*) à primis & populo ingratis. *Vindicatus*) irrogata accusatori merita pœna. *Honores*) magistratus. *Suam dignitatem*) nam mariti honor ad vxores redundat. Vlpianus ff. primo. Fœminæ nuptæ clarissimis personis clarissimarum personarum appellatione tenentur, fœminis enim dignitatem clarissimum mariti tribuunt. *Centurionis amore*) capta desiderio centurionis cum quo adulterium committebat. *Maritus*) Galitæ coniux scripserat. *Legato Consulari*) nam centurio Tribuno, Tribunus Legato paret. Tribunus igitur Legato Consulari rem scripserat, ille vero Traiano. *Excussis probationibus*) diligenter examinatis testibus. *Centurionem exauctorauit*) remouit à primipilatu secundum leges. Arrianus de re militari, adulterio vel aliquo iudicio publico damnari, inter milites non sunt recipiendi. Exauctorare autem est pecunia adimere alicui aliquem, exauctorare verò, à mercede constituta remouere. aliquando tantummodo pro repudiate sumitur. Macrobius, Exauctorata, inquit, verba iam desueta & abolita: sic Seruius dixerat sententiam exauctorari. seruauit legis ordinem Traianus, quæ præcipit ab adultero accusationem incipiendam: neque aliter ad mulierem perueniendum, nisi illo reo peracto. Et prætor Vlpianum Marcellus, Nupta, inquit, non potest accusari non tantum ab eo, qui adulterum accusauit, nec obtinuit, sed nec ab alio quidem si adulter absolutus est: proinde si per collusionem cum adultero constituerit, fuerítque absolutus, dedit mulieri nuptæ aduersus omnes securitatem. *Crimini*) adulterio. *Nisi saltem*) ad minus. nam adulterium non potest esse vnius tantum. *Reliqua pars ultionis*) vt Galitæ puniretur. *Retardabat*) ab accusatione. Domitianus Equitem Romanum ob reductam in matrimonium vxorem, cui dimissæ adulterij crimen intenderat;

recluduntur, inspicere? Fuerunt variæ cognitiones, & quæ virtutes iudicis per plures species experirentur. Dixit causam Claudius Aristo princeps Ephesiorum, homo munificus, & innoxiæ popularitatis: inde inuidia, & ab dissimillimis dissimilis delator immissus. Itaque absolutus vindicatúsque est. Sequenti die audita est Galitta adulterij rea. Nupta hæc Tribuno militum honores petituro, & suam & mariti dignitatem centurionis amore maculauerat. maritus Legato Consulari, ille Cæsari scripserat. Cæsar excussis probationibus, centurionem exauctorauit, atque etiam relegauit. Superauerat crimini, quadrisi duorum esse non poterat, reliqua pars ultionis, sed maritum non sine aliqua reprehensione patientiæ, amor uxoris retardabat: quam quidem etiam post

condemnauit. *Nec sine reprehensione*) criminis lenocinij Seuerus & Antoninus imperatores, Crimen lenocinij contrahunt, qui deprehensam in adulterio vxorem in matrimonio retinuerunt. Marcellus ad legem Iuliam de adulteriis, & stupro, Mariti lenocinium lex coërcuit, qui deprehensam vxorem in adulterio retinuit, adulterumque dimisit: debuit enim vxori quoque irasci, quæ matrimonium eius violauit.

Delatum) accusatum. *Adulterium*) Papinianus ad legem Iuliam de adulteriis & stupro. Lex Iulia stuprum & adulterium promiscuè appellat, sed propriè adulterium in nuptam committitur, propter partum ex altero conceptum composito nomine. *Æmulum*) riualem centurionem. *Remouisse*) relegasse. *Admonitus*) à Traiano. *Vt perageret accusationem*) vt vxorem Galitam condemnandam curaret. Peregisse autem, vt Iurisconsultus ff. quadragesimooctauo ad legem de adulteriis asserit: non aliter quis videtur, nisi & condemnauerit. Adulterij autem accusatio ex consensu Iurisconsultorum imprimis ad maritum pertinet: & marito iure mariti accusanti illi præscriptio obijcitur: si lege prodidisse dicatur, ob hoc quod aggressus accusationem adulterij, accusare destitit, quæ in adulterio deprehensam retinuerit, in eum pœna statuta. cuius metu quanquam inuitus Tribunus vxorem ream peregit. *Inuito accusatore*) nam adulterium publicum crimen est, & reip. causa constitutum. Vlpianus enim de publicis iudiciis, Non omnia, inquit, iudicia in quibus crimen vertitur, publica sunt, sed ea tantum, quæ ex legibus iudiciorum publicorum veniunt, vt Iulia maiestatis, Iulia de adulteriis. vnde non in manu mariti erat ab accusatione desistere. verum ponamus aliquo casu destitisse, alium excitare vtile erat: nam & patri adulteræ & alij accusare poterant, si prius adulterum condemnasset. *Relicta pœna*) damnata pœnis lege Iulia de adulteriis constitutis, quæ temeratores aliarum nuptiarum gladio punit. *Sententia adiecit*) postquam pronunciauit de supplicio, adiecit huic sententiæ se suscepisse hanc cognitionem adulterij propter disciplinam militarem, quam corrigere pertinebat ad se: nam post Augustum iam collapsam militarem disciplinam Traianus seuerissimè restituit. *Eiusmodi*) adulterij. flagrabat enim orbis innumeris adulteris. quod Iuuenalis notabiliter flagellat. *Reuocare*) ab ordinariis magistratibus, vt à Prætore sibi vendicare. *Iactata*) priusquam introducerentur vulgata. *Codicillis*) de testamento. *Subsistebat crimini*) accusabantur, agebantur rei tanquam id crimen fecissent. *In Dacia*) dum bellum gereret contra Decibalum Dacorum regem, cui bis intulit bellum. *Com-*

delatum adulterium domi habuerat, quasi contentus æmulum remouisse. Admonitus, vt perageret accusationem, peregit inuitus, sed illam damnari etiam inuito accusatore necesse erat: damnata, & Iuliæ legis pœnis relicta est. Cæsar & nomen centurionis, & commemorationem disciplinæ militaris sententiæ adiecit, ne omnes eiusmodi causas reuocare ad se videretur. Tertio die inducta cognitio est multis sermonibus, & vario rumore iactata Iulij Tyronis codicillis, quos ex parte veros esse constabat, ex parte falsi dicebantur. Subsistebatur crimini Sempronius Senecio Eques Romanus, & Eurythmus, Cæsaris libertus, & procurator. Heredes, cùm Cæsar esset in Dacia, communiter epistola scripta petierant vt susciperet cognitionem: susceperat. reuersus diem dixerat: & cùm ex heredibus quidam quasi

reuerentia Eurythmi remitterent accusationem, pulcherrimè dixerat, Nec ille Polycletus est, nec ego Nero. Indulserat tamen petentibus dilationem, cuius tempore exacto consederat auditurus. A parte hæredum intrauerunt duo: omnino postularunt, vt omnes hæredes agere cogerentur, cùm detulissent omnes, aut sibi quoque desistere permitteretur. Locutus est Cæsar summa grauitate, summa moderatione: cùmque aduocatus Senecionis & Eurythmi dixisset suspicionibus relinqui reos, nisi audirētur, Non curo (inquit) an isti suspicionibus relinquantur, ego relinquor. Dein conuersus ad nos, Ἐγὼ δὲ quid facere debeamus? Isti enim quærere volunt quòd sibi licuerit non accusare: tum ex consilij sententia iussit denunciari hæredibus omnibus, aut agerent, aut singuli approbarent causa non agendi, alioqui secundum calumniæ pronunciaturum. Vides quam honesti, quam seueri dies, quos iucundissimos

munitet) ex consensu omnium. *Dimiserat*) dederat diem quo in ius conuenirent, citauerat partes ad constituendum diem.

Reuerentia) respectu Traiani, quòd eius libertus esset. *Remitterent accusationem*) iudicio absoluerent, & ab accusatione liberarent. *Dixerat*) Traianus. *Polycletus*) quem scribit Tacitus vnum ex libertis magna Neronis spe [missum in Britanniam] ad gignendam auctoritate sua inter legatum & procuratorem concordiam, & ad rebelles barbarorum animos pace componendos: nec defuit Polycletus quo minus ingenti agmine, Italiæ Galliæque grauis, postquam Oceanum transmiserat militibus quoque Rom. terribilis incederet. sed hostibus irrisus fuit apud quos flagrante etiam tum libertate etiam tum libertate, nondum cognita libertinorum potentia erat: mirabantúrque quod dux & exercitus tanti belli confector seruitiis obediret. Et Dion inquit, Seorsum à Nerone Polycletus agebat, populabatur, rapiebat omnia quæcunque poterat. Hinc apud Tacitum legimus libertum Vitellij Asiaticum potentia æquasse Polycletos, Patrobios & vetera odiorum nomina. Non erat igitur Traianus alter Nero, qui tantum libertis suis permitteret rapinarum. amauit quidem ille suos libertos, sed vt eos libertos non dominos haberet. vnde in Panegyrico scriptum, Tu libertis tuis summum quidem honorem, sed tanquam libertis habes. abunde quo sufficere his credis, si probi & frugi æstimentur. Seis enim præcipuum esse indicium non magni principis magnos libertos. *Dilationem*) comperendinationem. *Petentibus*) Senecioni & Eurythmo. *Exacto tempore*) cùm aduenisset dies designatus cognitioni. *Consederat*) pro tribunali cum Senatoribus, quos habebat in consilio auditurus vtrasque partes. *Intrauerunt*) ad dicendam causam venerunt. *Agerent*) dicere causam, quia hæredum quidam Eurythmo accusationem remittebant. *Detulissent omnes*) vno consensu accusationem omnes inchoassent? aut si illi desistèrent ab accusatione, sibi quoque liceret abire. *Suspicionibus relinqui reos*) quòd omnes suspicarentur reos non carere crimine, si respectu Cæsaris contra illos agere desisterent. *Isti*) genecio & Eurythmus. *Ego*) quòd videntur desistere mea causa non reorum. *Nos*) senatores. *Quærere*) vel κρατῆσαι) constituere, determinare. *Illi*) hæredes. *Volunt quærere*) volunt vt quæramus. *Consensu sententiæ*) vel *consilio*) quòd possunt iure desistere ab incepta accusatione. *Consilij*) Senatus. *Agerent*) persequerentur accusationem.

Denunciatorum) damnatorum hæredes. *De calumnia*) quæ est vexatio alicujus in litibus per fraudem & frustrationem: nam calumniari est morari, & frustrari a verbo caluo: & calumniati est falsa crimina intendere secundum Marcellum ad Senatusconsultum Turpilianum. & calumniatoribus pœna lege Rhemnia irrogatur, contra quos Imperatores Honorius & Theodosius hæc constituerunt. Quisquis inquiunt crimen intendit, non impunitam fore noverit licentiam mentiendi, cùm calumniantes ad vindictam poscat similitudo supplicij. Legem enim duodecim tabularum cautum erat, ut calumniator idem pateretur quod fecerat, si convictus esset, Imperatores Valens & Valentinianus. Fallaciter inculpatibus maximè post exhibitionem accusati nullus iuris color, velut derivata excusatione proficiat, non publica abolitio, non privata, non specialis indulgentia, ne beneficium quidem publicum. Plura, ff. certio & Codice de calumniatoribus.

Remissiones) voluptates, solatia. *Cœnæ*) principis Traiani. *Modica*) cœna frugi [exemplo divi Augusti, qui cœnam ternis ferculis, aut cum abundantissimè senis præbebat, ut non nimio sumptu, ita summa comitate, ut qui tacentes vel submissum fabulantes ad comitatem sermonis provocaret. *Si principem cogites*) respectum maiest. tis Cæsareæ. Solent enim propter summam fortunam principes vitæ lautissimè. In Panegyrico Traianum laudat, quod cœnæ Romanos adhiberet, & quam frugalitate cõtraheret, humanitate extenderet. *Acroamata*) integrum est acroamata, sed per contractionem fit acromata, quæ secundum Suidam & Gellium interpretes, sunt auditationes. Antisthenes ex ipse traditur, cùm vidisset adolescentem luxuriosum acroamatibus deditum, virum, te adolescentes, qui nunquam audisti summum acroma, id est unam laudem. Facetiæ oportune ut acromata intelligamus histriones & mimos. Marcus Tullius pro Publio Sestio, Ille ipse maxime ludius, non solùm spectator, sed actor, & acroama, [Tranquill. in Augusto. Et qui acroamata & histriones cœnis interponebat. Plutarchus in Symposiis acroamata vetera & ridicula introduci in convivium. Suetonius in Neronem, omnia acroamata per omnes diversoria. Athenæus tradit Antiochum regem in conviviis acroamatibus illusisse: & in acroamatibus fuisse voluptatem, Cleopatramque cum Antonio celebrasse Athenis bacchanalia in theatro, ministrantibus ei acroamatibus consuetis ex Italia accersitis ad spectandum omnium Græcorum, unde Antonium sese ipsum edictos fuisse per omnem Græciam appellari Dionysum. Vbi Antiochi regis nimiam comitatem in convivio ostendit. Degustabat, inquit, rectus, aliquando stans ante alios, simulque etiam cum acroamatibus colludens, id est mimis. sequitur enim, Saltabat tanquam mimorum unus. Interdum pro choris ac ludibus idem usurpavit. Adhæc vocabantur acroamatica in quibus philosophia remotior

remissiones sequebantur. Adhibebamur quotidie cœnæ. erat modica, si principem cogites: interdum acromata audiebamus, interdum iucundissimis sermonibus nox ducebatur. Summo die abeuntibus nobis (tam diligens in Cæsare humanitas fuit) venia sunt missa. Sed mihi ut gravitas cognitionum, consilij honor, suavitas simplicitasque comitibus, ita locus ipse periucundus fuit. Villa pulcherrima cingitur viridissimis agris: imminet littori, cuius in sinu quam maximus portus velut amphitheatrum: Huius sinistrum brachium firmissimo opere munitum est: dextrum elaboratur. In ore portus insula assurgit, quæ illatum vento mare, obiacens frangat, tutumq; ab utroq; latere decursum navibus præstet. Assurgit autem

motior, subtiliórque agitabatur: quæque ad naturæ contemplationes disceptationesque dialecticas pertinebat, lege Gellium lib. decimo nono, capite quarto. *Iucundissimum*) conuenit cum illo panegyrici, Tua benigna inuitatio, & liberales loci & studiorum honor Xenia) munera hospitalia. *Consulis honor*) quia constituit Cæsar, quæ Senatores consuluerant. habitus ergo consulentibus honor. *Villa*) Centumcellæ tunc villa, postea extructo portu in oppidum auctum propter opportunitatem commeatuum. *Velut amphitheatrum*) in formam rotundam quale sit amphitheatrum: cuius modum libri expressimus. *Summissimo opere*) solido munimine, & mole. *Elaboratur*) labore summo constituitur. *Insula*) non admodum magna, sed quæ incurrentes fluctus frangat, & arceat. *Obstans*) obstans. *Utrique*) habebat enim portus ille duo ostia.

Vtrique ... nam ... insula ... facta erat. Longissimum) pontonem intelligit, hodie quoque sic appellatum: quo loco pontes in trajiciendis fluminibus ponuntur. Cæsar; *At reliqua hujus equitatus quærebantur longissimos pontones, quos ille genus navium Gallicarum*. Lelli vel quis. Autor est Plinianus & imitatus Pontanus & Sannazarius nauum meminit Gellius. Adhæc Ausonius in monosyllabis dubitat, Pontone an nauem esse constabulatam in duabus lintribus extructam, an pontem lintribus in geminis constratus ponto sit, an pons.] *Provehit*) in altum vehit ad augendum insulam. *Hæc*) saxa *Aggerat*) coacervatione. *Dorsum*) tumulus, sic Virgilius, Dorsum immane mari summo. *Impactos*) Impulsos. *Exsidet & tollit*) secutus est ordinem. *Ganum*) spumosum, euagatur hic Secundus. *Pila*) maiores lapides. Dionysius Pilam fuisse angularem monstrat libro tertio historiarum: Petra inquit est angularis in foro: super qua posita sunt spolia tergeminorum Albanorum, sed arma quidem collapsa sunt vetustate: petra vero appellationem fecuit: Pila dicta Oratia. Anulectus vocat pilas medias, quæ stabiles trabes sustinent, & Vitruvius pilacim agere ædificia, per pilas struere. *Enatam*) genuinam, naturalem. *Portus*) appellatur sonclusus locus, ubi importantur merces, & inde exportantur. Vlpianus de verborum significationibus tradente. *Nomen Autoris*) dicitur Traianus portus, & Ptolemæus post Populoniam Traianum locat portum: nam Traianus Anconitanum portum ex pecunia sua tutiorem reddidit: sicut testatur vetus elogium quod adhuc illic extat. sed Centumcellarum portum primus ipse constituxit, & appellationem à conditore accepit: verumque ferè in medio Italiæ, vtille mari Adriatico, hic Tyrrheno seruiret. [quem sanè puto, Iuuenalem monstrasse per illa, tandem intrat positas incluſa per æquora moles, Tyrrenúmque Pharon, protectáque brachia rursus, Quæ pelago occurrunt medio, longéque relinquunt Italiam & non sic igitur mirabere portus Quos natura dedit,] nisi quis potius respiceret Hostiensem portum: nam & ipse in mari Tyrrheno, quem memorat Tranquillus Claudium struxisse, circumducto dextro sinistróque brachio, & ad introitum profundo jam solo mole obiecta, quam quo stabilius fundaret, nauem ante demersit, qua magnus o-

fenda, ingentia saxa latissimè huc provehit. Contra hæc alia super alia deiecta ipso pondere manent, ac sensim quodam velut aggere consternuntur. Eminet iam, & apparet saxeum dorsum, impactósque fluctus immensum elidit, & tollit. Vastus illic fragor, cautumque circa mare. Saxis deinde pilæ adiiciuntur, quæ procedente tempore enatam insulam imitentur. Habebit hic portus etiam nomen autoris, eritque vel maximè salutaris. Nam per longissimum spatium littus importuosum hoc receptaculo vtetur. Vale.

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

TOLLITE cuncta, inquit, cæptósque auferte labores. Seu scribis aliquid, seu legis, tolli, auferri iubè, & accipe orationem meam, vt illi arma diuina. Num superbius potui? reuera, vt inter meas pulchram. Nam mihi satis est certare mecum. Est hæc pro Accia Variola & dignitate personæ, & exempli raritate, & iudicij magnitudine insignis. Nam fœmina splendidè nata, nupta prætorio viro, exhæredata ab octogenario patre, intra vndecim dies, quàm ille nouercam ei amore captus induxerat, quadruplici iudicio bona paterna repetebat. Sedebant iudices centum & octoginta. (Tot enim quatuor

TOLLITE) Gloriatur se egisse apud centumuiros pro actia Variola in magna auditorum corona, & vario euentu. Præmittit igitur amico Romano quicquid in causa acciderit, & artes suæ orationis detegit, quam refert à quibusdam comparari ei quam dixit Demosthenes pro Ctesiphonte. iudicémque huius Romanum facit. *Tollite cuncta inquit*) carmen ex octauo Æneidos, vbi Vulcanus Æneæ fabricaturus arma, iubet vt Cyclopes, quæ in manibus habebant deponerent, cùm magis vrgentia forent elaboranda. *Illi*) Vulcani ministri Brontes & Steropes, & nudus membra Pyragmon arma diuina, summa, & Vulcani iussu decocta in manus occeperunt. *Num superbius potui?* loqui de me & rebus meis, cum me Vulcano, mea verò scripta comparem diuinis Æneæ armis? Neque omnino iocatur cum amico, sed ridendo putat vera dicere: nam sequitur re vera, vt inter meas orationes existimo. hanc pulchram: *Vt inter meas*) respectu mearum orationum, quæ non sunt comparandæ aliorum diuinis orationibus. *Certare mecum*) contendere vt efficiam meliores orationes, quàm antea fecerim, & non superare Demosth vel Cicer. *Accia Variola*) Sidonius Apollinaris lib. viij. ad Rusticum scribens, huius actionis mentionem fecit. C. Plin. inquit, pro Accia Variola plus gloriæ de Centumuirali suggestu domum retulit, quàm cum M Vlpio Traiano, incomparabili principi incomparabilem panegyricum dixit. Variam verò Heliogabali auiam Lampridius monumentis protulit. [*Iudicij magnitudine*) M. Tullius in Verrem, Iam nunc mente & cogitatione perspicio, quæ tum studia hominum, qui concursus futuri sint: quantum magnitudo iudicij sit allatura] *Splendidè nata*) ex equestri familia edita. *Quam*) postquam. *Ille*) pater Variolæ. *Captus amore*) damnandus amor in iuuene, sene detestandus. *Induxerat nouercam ei*) sibi vxorem in domum introduxerat, & nouercam Variolæ. *Quadruplici iudicio*) apud Centumuiros, vbi fiebant quatuor iudicia, ideo erant totidem Tribunalia. Hoc indicatur non solum testimonio Secundi, dicentis, tot enim quatuor consiliis conscribuntur, sed etiam Fabij contestantis quatuor iudicia congregari moris fuisse apud Centumuiros. Hæc tamen alibi melius enarrata. *Centum & octoginta*) [Opinor legendum centum quadraginta.] nam primum terni ex singulis tribubus iudices electi sunt: [cum decuriæ iudicum tres tantùm essent,] ita vt essent numero centum quinque: [postea aucti, vsque ad centum octoginta] obtinuit tamen vsus, vt Centumuiri dicerentur, Varro enim in Re Rustica] inquit, Centumuiralis iudicij numerus non fuit ad amussim, vt cùm dicimus mille naues iisse ad Troiam. [postea quarta decuria, ab Augusto addita, & quinta à Caligula, creuit iudicum numerus ad centum septuaginta quinque: qua deinde sublata, restitit numerus intra centum quadra-

ginta, seruata semper priore appellatione centumuirorum. tametsi legerim apud Ciceronem pro Planco c. xxv. iudices e-

consiliis colliguntur) ingens vtrinque aduocatio, & numerosa subsellia : præterea densa circumstantium corona, lætissimum iudicium multiplici circulo ambibat. Ad hoc stipatum tribunal, atque etiam ex superiore Basilicæ parte, qua fœminæ, qua viri, & audiendi, quod difficile, & quod facile visendi studio immine-bant. Magna expectatio patrum, magna filiarum, magna etiam nouercarum. Secutus est varius euentus. Nam duobus consiliis vicimus, totidem victi sumus. Notabilis prorsus res & mira eadem in caussa, iisdem iudicibus, iisdem aduocatis, eodem tempore tanta diuersitas accidit casu, quòd non casus videretur. Victa est nouerca: Ipsa hæres ex parte sexta; Victus Suburranus, qui exhæredatus

Consilia) iud ciis, decuriis. *Consistebantur*) in antiqua lectione fuit, colliguntur. *Ingens vtrinque aduocatio*) magnus aduocatorum numerus aduenerat, qui pro vtraque parte aderat, & erant innumeræ minorum Iudicum sedes, ingénsque auditorum corona [*Prastantium*) Auditorum existentium ante magna subsellia, quæ sunt minorum iudicum sedes. in aliquibus exemplaribus habetur, prehensantium. *Lætissimum iudicium*) propter multitudinẽ iudicum. *Multiplici circulo*) multiplicata corona. *Ad hoc*) præterea. *Stipatum*) septum auditorum frequentia. *Basilica*) Iuliæ, in qua Centumuiralia iudicia agebantur, quod alibi notauimus, & Martialis testatur, Iam clamor, centúmque viri, densúmque corona Vulgus, & infanti Iulia tecta placent. Vbi deceptus interpres Iulia templa Capitolium expofuit. *Qua*) partim. dicendi modus ornatus: erant tamen discreta sexuum loca. *Quod difficile*) erat ex superiori parte. *Et visendi*) quod facilius erat. *Patrum*) an exemplo huius iudicij possent liberos exhæredare. *Filiarum*) ne possent instinctu nouercarum exhæredari. *Nouercarum*) an liceret instituere hæredes à marito præteritis priuignis *Consistebantur*) udiciis. *Vicimus*) superiores fuimus pro nobis pronunciarum est. Paulus ff xl j de re iudicata. Inter pares numero iudices. si diuersæ sententiæ proferantur, in liberalibus quidem causis secundum quod à duo Pio constitutum est pro libertate cõstitutum obtinet: in aliis autem casibus quod in publicis iudiciis obtinere oportet. [*Iudiciis*) Centumuirale bis. nam in quatuor tribunalia discreti erant Centumuiri. Aduocatis nobis & compatronis duabus, isque, accessit tanta diuersitas casu & inspe-

quæstoris ordinis principes sedisse, nisi mendam illic existimare volumus. tunc enim equitum decuriæ tres tantùm erant.

ctato: quæ res tamen non videtur fortuita.] *Diuersitas*) sententiarum. *Casu*) quam fortuna plurimum in iudiciis dominatur. *Victa est*) nouerca. hoc videtur factum contra leges quibus nunc vtimur: nam Martianus ff. quinto, Si pars, inquit, iudicantium de inofficioso testamento contra testamentum, pars secundum testamentum sententiam dederit, quod interdum fieri solet: humanius erit sequi eius partis sententiam, quæ secundum testamentum spectauit: nisi aperte iniquè secundum scriptum hæredem pronunciasse apparebit, quod fortasse iudices in hoc sunt intuiti. *Sexta parte*, assis, in quem tota hæredita diuiditur. *Suburranus*) filius nouercæ, & priuignus senis illius octagenarij Non tamen credo eundem esse: cuius paulo post fit mentio. Et Spartianus refert sub Traiano his consulatum gessisse. [In quibusdam exemplaribus legitur Subernus sed de nomine quod alibi non reperitur, non contendo. Quamuis in epistolis apud Ciceronem legatur, C. Subernus Calenus]

à patre, *singulari impudentia alieni patris bona vindicabat, non ausus sui petere. Hæc tibi exposui, primùm, vt ex epistola scires, quæ ex oratione non poteras. deinde (nam detegam artes) vt orationem libentius legeres, si non legere tibi, sed interesse iudicio videreris. Quàm sit licet magna, non despero gratiam breuissimè impetraturam. Nam & copia rerum, & arguta diuisione, & narratiunculis pluribus, & eloquẽdi varietate renouatur. Sunt multa (non auderem nisi tibi dicere) elata, multa pugnantiã, multa subtilia. Interuenit enim acribus illis, & erectis frequens necessitas computandi, ac penè calculos, tabulámque poscendi, vt repentè in priuati iudicij formam Centumuirale vertatur. Dedimus vela indignationi, dedimus iræ, dedimus dolori: & in amplissima causa, quasi magno mari pluribus ventis sumus vecti. In summa, solent quidam ex contubernalibus nostris existimare, hanc orationem (iterum dicam) præcipuam, vt inter meas, ὡς ἐκ τῶν Κτησιφῶντος esse. an verè, tu facillimè iudicabis, qui tam memoriter tenes omnes, vt conferre cum hac, dum hanc solam legis, possis.* Vale.

A patre) suo verò, & naturali. *Alieni*) patris Actiæ Variolæ, sui autem vitrici. *Sui*) bona legitimi sui patris, quæ non audebat petere, quia iure fuerat exhæredatus. *Non poteras*) scire. *Artes*) artificium meum, & astutiam: cur hæc sim præfatus. *Quam*) orationem. *Arguta diuisione*) subtili partitione, quamuis sit aliqua differentia, inter partitionem & diuisionem. Est autem diuisio rerum plurium in singulas: partitio, singularum in partes discretio. Valet diuisio plurimum in causis: namque per illam consequimur modum, & finem, & qui rectè diuiserit, non poterit in rerum ordine errare. *Narratiunculis pluribus*) hæc oratio plures status complectebatur: vnde necesse fuit plures habere narrationes. *Varietate*) prout res exigebant, interdum graui, nonnunquam mediocri, quando attenuato dicendi genere, quotiesque admonebatur digressionibus, & non intempestiuis antè narrationibus, ab itinere discessit. *Renouatur*) delectat tanquam noua. licet enim in medio orationis attentos auditores facere. *Elata*) excelsa, grandia. *Pugnantia*) acria, vehementia. nam tota prope in contentione dicendi erat. Eam opinor fuisse, quam libro primo Arrio emendandam miserat. *Subtilia*) propter computandi necessitatem, quod facit M. Tullius in Verrem, vbi de Sicilia decimis agit. *Calculos tabulámque*) quibus computare solemus: vnde libro nono apertius, calculo dixit ostendam. Tabulam autem intelligit calculatoriam. [*Centumuirale*) iudicium.] *Priuati*) pertinentis tantum ad Actiam, & aduersarios, non ad exemplum. *Dedimus vela indignationi*) vsi sumus exaggeratione, & totis nixi viribus, dum indignabamur nouercas, & priuignos aliena inuadere. *Mari*) perstat in translatione verborum, cùm prius dixisset vela. *Ventis*) affectibus, motibus animi, indignatione, ira, dolore. hic excedit stilum epistolarem: grandior enim est, & hoc satis elucet, quàm vt magis probetur. *Hanc orationem, ὡς ἐκ τῶν Κτησιφῶντος*, id est optimum, & similem ei orationi quam Demosthenes dixit pro Ctesiphonte. Hic cùm Demosthenis coronam pro reparatione murorum vibis Athenarum dec cuisset, Æschines inuidia motus Ctesiphontem accusauit, tanquam id iniustè fecisset: & pariter in Demosthenem inuectus est & acerrimè: verùm Demosthenes elegantissima & copiosissima

oratione Cteſiphontem defendit, & accuſatorem vicit. *Vt inter meas)* ſi reliquas meas orationes conſideraueris: nam ſicut Demoſthenis pro Cteſiphonte oratio aliarum. pulcherrima, ſic iſta mearum. *Iterum dicam)* quia iam dixerat, vt inter meas pulchram. *An verè)* illi iudicent. *Omnes)* meas orationes. *Conferre)* comparare alias. *Hæc)* pro Variola, ſcilicet pores iudicare ex ſola lectione huius, an ſit potiſſima aliarum.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

RECTE feciſti, quòd gladiatorum munus Veronenſibus noſtris promiſiſti, à quibus olim amaris, ſuſpiceris, ornaris. Inde etiam vxorem chariſſimam tibi probatiſſimam habuiſti: cuius memoriæ aut opus aliquod, aut ſpectaculum, atque hoc potiſſimum, quod maximè funeri debeatur. Præterea tanto conſenſu rogabaris, vt negare non conſtans, ſed durum videretur. Illud quoque egregiè, quòd tam facilis, tam liberalis in edendo fuiſti. Nam per hæc etiam magnus animus oſtenditur. Vellem Africanæ, quas coëmeras plurimas, ad

RECTE) Maximi munus gladiatorium Veronenſibus editum in funere vxoris commendat: dolet tamē Pantheras non aduenisse in tempore, vt pariter daret ſpectaculo. *Gladiatorium munus)* quod in funere illuſtrium dari populo notum: eſt tanquam lugubre ſpectaculum. *Veronenſibus noſtris)* in Tranſpadana regione, in qua & Comum patria noſtra, ſic Brixiam libro primo appellauit, ex illa noſtra Italia. vel quos patrocinio ſuo tuendos ſuſceperat. Sic ad Sabinum Firmanos ſuos dixerat: an cum quibus propter vicinitatem, & elegantiam ingeniorum, multæ neceſſitudines interceſſiſſent: nam & filiam Quintiliani, quā ornandā ſuſceperat, ſuam appellauit: an quia erant maxima neceſſitudine coniunctæ: Minutio enim ſcribens dicet, quo amicus tuus, immò noſter vereretur. Quid enim non commune amicis? nam ridiculum eſſet per hoc dicere Cæcilium Veronenſem, cùm vbique Comenſem fateatur. *Suſpiceris)* veneraris. *Inde)* ex Verona. *Funeri)* in quo conſueuerat antiquitas dare munus gladiatorium. *Conſenſu)* conſpiratione Veronenſium, vbi amphitheatrum adhuc extat ſpectaculorum gratia conſtructum. *Durum)* ruſticum, improbum. *Egregiè)* feciſti. *Facilis)* citus. *Liberalis)* multis paribus datis. *Africanas)* Pantheræ, quas Africanas dici Plin. lib. viij. capite decimooctauo tradit. Senatus, inquit, conſultum fuit vetus, ne liceret Africanas in Italiam vehere: contra hoc tulit ad populum Cn. Auſidius Tribunus plebis, permiſitq; Circenſium gratia importari. Celeberrimæ ſunt in Africa, vinacitatis adeo lentæ, vt eiectis interaneis diu pugnent. [Et apertius libro triceſimo, Accidit, inquit, Praxiteli, vt cum in naualibus, vbi fere Africanæ erant, per caueam intruens leonem cælaret: ex alia cauea panthera erumperet non leui periculo diligentiſſimi artificis,] Dion in Caligula libycas feras, quas noſtri Africanas dicunt, appellauit. & Tranquillus in vita eiuſdem teſtatur venationem Africanarū datam, & in Claudio iſta refert. Exhibuit & Africanas conficiente turma equitum prætorianorum, ducibus, Tribunis, ipſóque præfecto. Varro libro tertio rei Ruſticæ, Tanta circumfluxit mox ceruorum, aprorum, & cæterarum quadrupedum multitudo, vt non minus formoſum mihi ſit viſum ſpectaculum, quàm in Circo maximo ædilium ſine Africanis beſtiis cùm fiunt venationes.

Præſ-

Præfinitum) constitutum. *Tempestate*) aduersis ventis. *Vt fieret acceptum tibi*) vt omnes tibi haberent gratias, perinde ac si illis dedisses. *Exhiberes*) in spectaculo dares. Vlpianus ff. xliij. de libero homine exhibendo. Exhibere est in publicum producere, & videndi tangendique rei facultatem præbere. Propriè autem exhibere, est extra secretum habere. & alibi exhibere est materiæ ipsius apprehendendæ copiam facere.] *Non per te stetit*) tu non fuisti in causa.

præfinitum diem occurrissent, sed licet cessauerint illa tempestate detentæ, tu tamen meruisti vt acceptum tibi fieret, quod quò minus exhiberes, non per te stetit. Vale.

C. PLINII CAECILII SECVNDI EPISTOLARVM

LIBER SEPTIMVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

BIBLIOTECA ROMA VITTORIO EMANUE

C. PLINIVS SECVNDVS

RESTITVTO SVO S.

TERRET me) Hortatur [Restitutum vel] Geminium: nam vtrunque [illos] habent: ægrotantem.] vt valetudinem patienter ferat: exemplóque suo docet, non indulgendum appetitui in morbo, sed medicis parendum. *Pertinax*) continua. *Liceat illi*) serpat in pectus. *In mores tuos*) quamuis sis temperatissimus. *Hoc*) resistere patienter. *Agere cum meis*) hortari meos infirmos, vt fortiter ferant. *Nihil desideraturum*) omnia facturum vitro forti conuenientia. *Denuncio*) præmoneo meos.

TERRET me hæc tua tam pertinax valetudo, & quanquam te temperatissimum nouerim, vereor tamen, nequid illi etiã in mores tuos liceat. Proinde moneo, patienter resistas. Hoc laudabile, hoc salutare admittit humana natura. Quod suadeo, ipse certè sic agere sanus cum meis soleo. Spero quidem, si forte in aduersam valetudinem incidero, nihil me desideraturum vel pudore, vel pœnitentia dignum: Si tamen superauerit morbus, denuncio, nequid mihi detur, nisi permittentibus medicis: sciántque, si dederint, ita vindicaturum,

Alij)

Alij) ægri vindicare. *Perustum*) signatè locutus. *Remissus*) sedato febris ardore. *Reddidi*) restitui intactum, iubente medico: cùm me vidisset adhuc febre detineri. *Balineo præpararer*) destinassent me lauare. *Mussantes*) hæsitantes, dubitantes, commurmurantes. *Tutò*) sine mortis periculo. *Suspitione*) alicuius mali. *Quid*) cur. *Necesse est*) ingredi balineum tanquam diceret, si suspitio mali est in balineo, non opus est illud ingredi. *Videbar inferri*) phantasiam desiderantis exprimit. *Rursus*) legitur etiam versus, quod non displicet. *Compositi animum & vultum*) Lætitiam resumpsi, & hilaris fui, vt paulo antè cùm videbar inferri balineo. *In posterum*) si incidero in ægritudinem. *Pignore*) debita obligatione.

vt solent alij, quæ negantur. Quinetiam cùm perustus ardentissima febri, tandem remissus, vnctúsque acciperem à medico potionem, porrexi manum, vtque me tangeret, dixi, admotúmq; iam labris poculum reddidi. Postea cùm vicesimo valetudinis die balineo præpararer, mussanteisque medicos repentè vidissem, causſam requisiui: responderunt, posse me tutò lauari: non tamen omnino sine aliqua suspitione. Quid inquam necesse est? atque ita spe balinei, cui iam videbar inferri placidè leniterque, dimissa, ad abstinentiam rursus, non secus ac modò ad balineum, animum vultúmque composui. Quæ tibi scripsi primùm, vt te non sine exemplo monerem: deinde, vt in posterum ipse ad eandem temperantiam astringerer, cum me hac epistola quasi pignore obligauissem. Valc.

C. PLINIVS IVSTO SVO S.

(*Quemadmodum*) Promittit Iusto aliquid scripturum suorũ, cùm ille transmissa fuerit. *Congruit*) conuenit, concordat. *Perituri*) vacui & inertis, quòd aliàs periret. *Inquietam*) occupationibus plenam. *Vacare noctibus*) vacuum esse à negotiis, & de nocte scriptis meis attendere. *Nugis*) scriptis leuibus, fortasse versibus: nam & hi nugæ, & lusus interdum dicuntur. *Et ideo breuiores* [*erunt.*] quare scriptæ sunt à me compendiosè, ne tibi molestæ sint [nimium.]

QVEMADMODVM congruit, vt simul & affirmes te assiduis occupationibus impediri, & scripta nostra desideres, quæ vix ab ociosis impetrare aliquid perituri temporis possunt. Patiar ergo æstatem inquietam nobis, exercitámque transcurrere: & hyeme demum, cùm credibile erit noctibus saltem vacare te posse, quæram quid potissimum ex nugis meis tibi exhibeam. Interim abundè est, si epistolæ non sunt molestæ. Sunt autem, & ideo breuiores erunt. Valc.

C. PLINIVS PRÆSENTI SVO S.

TANTANE perſeuerantia tu modò in Lucania, modò in Campania? Ipſe enim, inquis, Lucanus, vxor Campana. Iuſta cauſſa longioris abſentiæ, non perpetuæ tamen. Quin ergo aliquando in vrbem redis: vbi dignitas, honor, amicitiæ tam ſuperiores quàm minores? Quouſque regnabis? quouſque vigilabis cum voles? dormies quandiu voles? quouſque calcei? nuſquam toga feriata? liber totos dies? tempus eſt te reuiſere moleſtias noſtras, vel ob hoc ſolùm, ne voluptates iſtæ ſatietate langueſcant. Saluta paulìſper, quò ſit tibi iucundius ſalutari: terere in hac turba, vt te ſolitudo delectet. Sed quid imprudens, quem reuocare conor, retardo? fortaſſe enim his ipſis admoneris, vt te magis ac magis ocio inuoluas. Quod ego non abrumpi, ſed intermitti volo. Vt enim ſi cœnam tibi facerem, dulcibus cibis acreis acutoſq; miſcerem, vt obtuſus illis, & oblitus ſtomachus his excitaretur: ita nunc hortor, vt iucundiſſimum genus vitæ nonnullis interdum, quaſi acrioribus condias. Vale.

TANTA) Reuocat à longo ſeceſſu amicum præſentem, hortaturque vt tandem velit vrbem repetere: ſic enim fieri iucundius otium aliquando laboribus intermiſſum. Hic Brutius Præſens tantæ autoritatis poſtea fuit, vt Antoninus philoſophus Imperator eius filiam Commodo filio ſuo, qui deinceps imperauit, matrimonio iunxerit, celebratis exemplo priuatorum nuptiis [autor Iulius Capitolinus] *In Lucania*) ocium diſpenſas. Lucania inter Tyrrhenum Siculúmque littus iacens, incipit poſt Silaris oſtium, & vrbe Talao ſecundum Strabonem terminatur. Lucani autem genus ducunt à Samnitibus. *Ipſe*) ego ſum. *Vxor*) mea eſt. *Longioris*) dum modo tuum, & vxoris natale ſolum viſitas. *Non perpetua*) non ideo ſemper ab vrbe debes abeſſe. *Amicitiæ tam ſuperiores quàm minores*) amici vniuſcuiuſque ordinis, & qui te dignitate præcedunt, & qui ſunt inferiores. nam in agris minores habebat. [*Regnabis?*) dominus eris, & ſuperior omnibus qui ſunt in Lucania & Campania.] *Cum voles*) cùm non ſit tibi ſurgendum ante lucem officij cauſa. Hinc Mart. cùm in patriam ſeceſſiſſet, ſcripſit ſibi licere quantum voluiſſet quieſcere. *Galeri*) quibus vtebantur in ſeceſſu: nam Romæ frequentior erat ſolearum vſus lectica ſuccollatis [Horatius lib. ſecundo ſermonum, & ſoleas poſcit Mart. in Ligurinum, Depoſuit ſoleas. quem locum interpres ſurda aure præteriit.] Quare Secundus in præcedentibus dixerat de ſeceſſu Spurinnæ loquens Hora ſecunda calceos poſcit. Idem tamen libro. viij. calceos poſcunt: cùm ambiguum ſit, an in vrbe, an ruri. *Nuſquam toga feriata*) eadem ſemper veſte ruri vteris. immò ſi Iuuenali credimus, pars magna Italiæ fuit, in qua nemo togam ſumebat niſi mortuus. verum ſi legatur, *Quouſque toga feriata?*) ſenſus erit, quouſque eris in ocio, & feriis, ſemper ne? *Liber*) à curis, & negotiis vrbanis. [Alia lectio habet, liber totos dies, ſcilicet occupabis. Eris ne ſemper in ſtudiis?] *Noſtras*) quas in vrbe patimur. *Societate langueſcant*) nimia copia, & aſſiduitate fiant viliores. Seneca. xi. epiſtolarum: nulla tibi voluptas noua eſt: nulla non iam odioſa ipſa ſatietate. *Saluta*) veni in vrbem, & ſaluta potentiores. nam nobiles, & ſalutabant

lutabant, & salutabantur. Nota res longo Iuuenalis carmine. *Terere*) lassare, exercere, vt in foro & litibus: nam mox de se inquit, in foro & amicorum litibus conteror. *Turba*) vrbana frequentia. *Solitudo*) secessus. *Imprudens*) dum librorum recordatione potius persuadeo, vt velis ocio vti. *Revocare*) in vrbem. [alias euocare] *Retardo*) in secessu. *His*) ipsis salutationibus & officiis vrbanis. *Abrumpi*) penitus tolli. *Acutos mordaces*) salsos, stomachum suscitantes. *Obtusus*) hebes, sopitus. [fastiditus.] *Oblitum illis*) contectus dulcibus. *Iucundissimum genus vitæ*) ocioſum secessum. *Actionibus*) negociis vrbanis.

C. PLINIVS PONTIO SVO S.

AIS) Admiranti Pontio, quòd hendecasyllabos scripsisset, respondet Secundus, se à teneris annis poëticæ studiosum fuisse: nam puerum Græcam tragœdiam scripsisse, & elegos ac epigrammata ad imitationem Ciceronis: postremò volumen hendecasyllabo rum, quod à Latinis, & Græcis lectitari plurimùm gloriatur. *Meos*) à me factos. *Seuerus*) grauis. scimus enim Secundo in poematibus non defuisse lasciuiam, in moribus seueritatem. *Non ineptus*) habilis ad studia liberalia. *Quatuordecim natus annos*) mirum hoc etiam illis melioribus annis puerum xiiij. annorum composuisse tragœdiam Græcam, etsi sim dicem. *Qualem*) scripsisti bonam an malam? *Tragœdia*) qualiscunque erat, tragœdia dicebatur. *E militia*) à Syria, vbi Tribunatum militum adolescens adhuc gessit: cuius rei fit mentio ab eodem ad Genitorem libro iij. Et primo ad Clementem. *Icaria insula*) iuxta Samum, deserta si Straboni credimus, quæ tamen egregia continet pascua à Samiis vsurpata: sit rogo celeberrima, nomen habet ab Icaro Dædali filio, quem dicunt paternæ fugæ comitem è Creta fugientem via non seruata huc cecidisse: à qua mare Icarium appellationem accepit. Stephanus autem inquit, Icaria populus Ægeidis tribus. Icarus vna Cycladum insula, vocatur autem Macris, & Dolicha, & Ichthioessa: secunda, ciuitas: tertia, insula iuxta mare rubrum, cuius ciuis Icarius, & fœmininum Icaria. *In illud*) argumentum elegorum fuit Icaria insula, & mare Icarium. *Heroico*) non sequenti, sed alio longiori, qui non extat. *Nunc primum*) me expertus sum, non quòd sequentes versus sint hendecasyllabi: sunt enim hexametri, sed cùm legisset M. Tullium oblectatum epigrammatibus componendis, incitatus est ad elegos: prius tamen eis heroico præludens. *Hic natalis*) hæc prisco, & principium. *Laurentino*) rure meo. *Asinij Galli.*) C. Asinius Gallus magnus orator: nisi illum magnitudo patris obruisset, libros scripsit, in quibus eloquen-

AIS) *legisse te Hendecasyllabos meos: requiris etiam quemadmodum cœperim scribere, homo, vt tibi videor, seuerus, vt ipse fateor, non ineptus. Nunquam à poëtice (altius enim repetam) alienus fui: quinetiam quatuordecim natus annos græcam tragœdiam scripsi. Qualem? inquis: nescio, tragœdia vocabatur. Mox cùm è militia rediens, in Icaria insula ventis detinerer, latinos elegos in illud ipsum mare, ipsamque insulam feci. Expertus sum me aliquando & heroico, hendecasyllabis nunc primùm: quorum hic natalis, hæc causa est. Legebantur in Laurentino mihi libri Asinij Galli de comparatione patris & Ciceronis. Incidit epigramma Ciceronis in*

tiam & doctrinam patris fuit Asinij Pollionis & Ciceronis comparat: superioremque patris conatur ostendere, contra eos libros defensionem M. Tullij satis eruditam composuit Claudius Imperator. Dion tradit Asinium Gallum paterna vsum audacia rupisse patientiam, cum Tiberius ambiguis responsis, & callida cunctatione suspenderet Senatum, precantem vt susciperet Imperiū, & in tumultu proclamasse, aut age ea, aut desisteret, cum post obitum Augusti confestim neque agere dubitasset: cuius facti meminit Tranquil. suppresso Galli nomine, qui cū multa grauia perpessus esset, tandem iniu Tiberij iugulatur. Eusebius in Chronicis rem breuius complexus solum retulit, diris à Tiberio suppliciis necatum.

Tyronem suum) Tullius Tyro M. Ciceronis alumnus, & libertus, ingenio quidem eleganti, & haud quaquam rerum literarúmque veterum indoctus, quo ab ineunte ætate liberaliter instituto adminiculatore & quasi administratore, in studiis vsus est Cicero: libros scripsit complures de vsu & ratione linguæ Latinæ. Item de variis atque promiscuis quæstionibus; & præcipue pandectas, id est promiscua, & omnimoda continentes libros, treis de vsu: quanquam Fabius super his in ambiguo sit M. Tullij commentarios aptatos idem contraxit, eius [ad Lentulum] [familiares] epistolas collegit, & publicauit. *Patris*) Asinij Pollionis. *Oureperet*) sensim aduenire. *Maximos oratores*) non modò Ciceronem, & Pollionem: sed alios quorum pleroſque libro quinto enumerat. *Hoc genus studij*) componendi epigrammata. *In laude posuisse*) arbitratos rem laudabilem. *Intendi*) direxi ad cogitationem. *Desuetudinem*) intermissionem pangendi carmnis. *Idipsum*) Ciceronis carmen in Tyronem suum. *Exarani*) composui, scripsi, translatū verbū ab aratione, qua sulcos aratro ducimus, sic nos scribēdo calamo versus trahimus. *Ausus*) [Gallus tanquam rem magnā. *Daret palmam parenti de Cicerone*) vt probaret Pollionem parentē suum fuisse doctrina & eloquentia superiorem Cicerone. Sunt qui legant dare, quod ratione commatis rectè admittitur, & sensum habet expeditiorem. *Lusum*) legimus etiam versum. *Illo magno. Seria*) scripta grauia. *Salibus*) scommatibus, vrbanitatibus. *Humanis*) homini propriis. *Lepore*) venere, sua-

Tyronem suum. Dein cùm meridie (erat enim æstas) dormiturus me recepissem, nec obreperet somnus: cœpi reputare, maximos oratores hoc studij genus, & in oblectationibus habuisse, & in laude posuisse. Intendi animum, contráque opinionem meam post longam desuetudinem, perquam exiguo temporis momento, idipsum quod me ad scribendum solicitauerat, his versibus exarani,

Cùm libros Galli legerem, quibus ille parenti
Ausus de Cicerone daret palmamq́, decusq́
Lasciuum inueni lusum Ciceronis, & illo
Spectandū ingenio, quo seria cōdidit, & quo
Humanis salibus multo, varióque lepore
Magnorum ostendit mentes gaudere virorū.
Nam queritur, quòd fraude mala frustratus amantem
Paucula cœnato sibi debita sauia Tyro
Tempore nocturno subtraxerit. His ego lectis.
Cur post hæc, inquā, nostros celamus amores?
Nullúmque in medium timidi damus? atque fatemur?
Tyroníque dolos, Tyronis nosse fugaces
Blanditias, & furta, nouas addētia flammas?

suauitatè dicendi. *Magnorum*) in eloquentia & dignitate. *Animatum*) se Ciceronem. *Sauia*) basia quasi suauia, & sauia basiare. Frequens verbum apud [Plautum &] Apuleium. *Nullúmque sit melium timidi damus*) quasi timore correpti non publicamus omnibus nostros lusus amorũ Ciceronis exemplo. *Furta*) concubitus.

Transij ad elegos) ab hexametris ad elegos componendos animum intendi. *Non minus celeriter*) credo melius feliciter, quia magis laudati. *Facilitate corruptus*) incitatus quòd priores facilè explicuissem. *Plura*) metra. plura carminũm genera. *Multorum*) vt Calui, & Catulli. *Cantatur etiam*) nam sequitur nunc cithara, nunc lyra personatur. *Latinè docuit*) Latinas literas edisscre fecit. *Furiosè*) est alia scriptura gloriosè, sume extrinsecus de meis versiculis loquor. *Furere pietas concessum est*) furore quodam duci: nam Plato veros poëtas credit, qui insaniunt; vnde in Syluis Statius de Lucano loquens scripsit. Docto pectora concitatus æstro, & Iuuenalis trahi Nysa & Cirrha. & M. Tullius pro Archia, quasi diuino quodam spiritu afflari. Lucianus in laude Demosthenis, Multo, inquit, furore opus est poetis, & diuino quodam spiritu: nisi volunt humiles, & obscuri videri. Apuleius in quarto floridorum laudans illud sapientis viri super mensam celebre dictum, Prima, inquit, cratera ad sitim pertinet, secunda ad hilaritatem, tertia ad voluptatẽ, quarta ad insaniã: prima cratera literatoris rudato eximit, secunda grammatici doctrina instruit: tertia Rhetoris eloquentia armat: quarta poetarum commentis incitat. *Indicant vera*) dicunt de nostris scriptis. *Errant*) credunt hendecasyllabos meos esse bonos, & si non sint. *Iudicent*) veris rationibus inducti cognoscant esse bonos.

Transij ad elegos, hos quoque non minus celeriter explicui: addidi alios facilitate corruptus: Dein in vrbem reuersus, sodalibus legi. Probauerunt. Deinde plura metra, siquid otij, maximè in itinere tentaui. Postremò placuit exemplo multorum vnum separatim hendecasyllaborum volumen absoluere, nec pœnitet. Legitur, describitur, cãtatur etiam, à Græcis quoque quos Latinè huius libelli amor docuit, nũc cithara, nũc lyra personatur. Sed quid ego tam furiosè? quanquam poetis furere concessum est, & tamen non de meo, sed de aliorum iudicio loquor, qui siue iudicant, siue errant, me delectant. Vnum precor, vt posteri quoque aut errent similiter, aut iudicent. Vale.

C. PLINIVS CALPHVRNIÆ SVÆ S.

INcredibile) similli vt suprà argumẽto scribit ad vxorem Calphurniam absentem, se magno eius desiderio teneri. *Inde*) ob amorem & cõsuetudinem. *Vigil.*) insomnis, quod fit nimia cura. *Dictam tuam*) vbi tu de die solebas versari.

INcredibile est, quanto desiderio tui tenear. in causa amor primùm: deinde, quòd non consueuimus abesse. Inde est, quòd magnam partem noctium in imagine tua vigil exigo. Inde, quòd interdiu, quibus horis te visere solebam, ad dictam tuam ipsi me,

Vt dicitur) vt est receptum in dicendi consuetudine. *Æger metu*) affectus metu, quæ animi ægritudo est. metuebat enim Calphurniæ vxori, ne quid mali accideret. Potius probo æger & mœstus. *Similis exclusi*) tristis, tanquam ab amica foribus exclusus. *Tormentis*) solicitudinibus. *Requies*) vacatio curarum de te. *In labore*) in agendis causis. *Solatium*) requies.

vt verissimè dicitur, pedes ducunt: quòd denique æger metu, & similis excluso à vacuo limine recedo. Vnum tempus his tormentis caret, quo in foro, & amicorum litibus conteror. Æstima tu, quæ vita mea sit, cui requies in labore, in miseria curisque solatium est. Vale.

C. PLINIVS MACRINO SVO S.

RARA) Bithyni decretum miserant legatis suis in vrbe agentibus, quo & accusationem Vareni omittebant, & causas abolitæ accusationis declarabant. Fonteius tamen Magius, vnus ex Bithynis, non destitit petere in Senatu, vt rationes administratæ prouinciæ reddere cogeretur: verùm Polyænus petiit vt res integra ad Traianum deferretur: quod à Coss. impetrauit. quæ dum agebantur, scribit Secundus Macrino, se ratio interlocutum, exemplis monens, interdum melius esse paucis, quàm pluribus agere. [*Narrantur*) dico. Perinde ac si referret, nondum tamen pro comperto habeo.] *Legatus*) Polyænus. *Prouincia*) Bithyniæ. *Concilij*) conuentus Bithynorum. *Principes*) optimates Rom. *Nos*) me & Homullum. *Illo idem*) Magius. *Fonteium Magium*) quem refert libro quinto pluribus contra Varenum dixisse. *Negrum*) aduocatum Bithynorum. *Optimum*) in dicendo oratorem: fuit enim illius oratio pressa, [grauis,] ornata. An potius bonis moribus. *Exercet*) turbat, solicitat, stimulat. *Rationes*) Proconsulatus sui in Bithynia. *Vt amicus*) non tanquam aduocatus, quia iam rem transactam opinabar. *Ne reus videretur*) ne posset iure accusari. *Constare*) optimam esse. *Veros*) vt Polyænum: nam veros legatos appellat eos qui attulerant decretum abolitæ accusationis, & Magium, qui antea missus fuerat accusatum. non vocat verum legatum, quia posteriora prioribus derogant.

RARA, & notabilis res contigit Vareno: sit licet adhuc dubia. Bithyni accusationem eius, vt temerè inchoatam, omisisse narrantur: adest prouinciæ legatus, attulit decretum consilij ad Cæsarem, attulit ad multos principes viros, attulit etiam ad nos Vareni aduocatos. Perstat tamen idem ille Magius, quin etiam Nigrinum optimum virum pertinacissimè exercet. Per hunc à Consulibus postulabat, vt Varenus exhibere rationes cogeretur. Assistebam Vareno iam tantùm, vt amicus, & tacere decreueram. Nihil enim tam contrarium, quàm si aduocatus à Senatu datus defenderem, vt reum, cui opus esset, ne reus videretur. Cum tamen finita postulatione Nigrini, Consules ad me oculos retulissent, Scietis, inquam, constare vobis silentij nostri rationem, cùm veros legatos prouinciæ audieritis

contra Nigrinum, ad quem missi sunt: Ego ad me quoque habeo decretum prouinciæ. Rursus ille, potest tibi liquere. Ad hoc ego, Si tibi ex diuerso liquet, potest & mihi, quod est melius, liquere. Tum legatus Polyænus causas abolitæ accusationis exposuit, postulauitque, ne cognitioni Cæsaris præiudicium fieret. Respondit Magius: Iterumque Polyænus: ipse raro & breuiter interlocutus. Multum me intra silentium tenui. Accepi enim, nou minus interdum oratorium esse tacere quàm dicere: atque adeo repeto, quibusdam me capitis reis vel magis silētio, quàm oratione accuratissima profuisse. Mater amisso filio (quid enim prohibet, quanquam alia ratio scribendæ epistolæ fuerit, de studiis disputare?) libertos eius, eosdemque cohæredes suos, falsi & veneficij reos detulerat ad principem, iudicémque impetrauerat Iulium Seruianum. Defenderam reos ingenti quidem cœtu: erat enim caussa notissima. præterea vtrinque ingenia clarissima. Finem cognitioni quæstio imposuit, quæ secundum reos dedit. Postea mater adiit principem: affirmauit se nouas probationes inuenisse. Præceptum est Seruiano vt

Contra Nigrinum) quæ scilicet dicent contra ea, quæ nunc petit à vobis Nigrinus; ad quem missi sunt à Bithynis. [alia lectio habet, contrà Nigrinus, ad quemquam.] *Apud me*) iam enim dixerat veros Bithyniæ legatos attulisse decretum adúocatis Varani. [vel legas ad me scilicet missum.] *Ille*) Nigrinus respondit. *Liquere*) cognitioni esse. *Ex diuerso*) è contrà. *Et mihi*) ex diuerso liquere. *Quod est melius*) [cum sim Vareni accusatus vt mihi constet ex decreto prouinciæ accusationem eius omissam.] *Causa*) huius decreti & abolitæ accusationis. *Liqueret*) constaret: nam in decreto Bithynorum nulla fuit expressa causa cur Vareni accusationem abolerent, sed Polyænus legatus, qui illi interfuerat, omnia exposuit in Senatu, quibus moti Bithyni ad decreuissent. *Polyænus*) de magistratu ad Polyænum scriptas epistolas testatur Seneca. Fuit & Polyænus Sardianus declamator sub Iulio Cæsare. item Polyænus orator Macedo. lego Polyænum Prusæ domum diuo Claudio legasse, alium Polyænum ab Adriano mori adactum. ad hæc Polyæni meminit Seneca de dote prælegata. Polyæni epitheto Homerus Vlyssem donat tanquam multorum laudem virum. *Abolitæ*) decreto sublatæ. *N. cognitioni*] sensus, vt omnia integra Traiano reseruarentur, qui tunc Senatui non intererat. *Intus silentium*) quod est secundum Philostratum sermonis magister. inde cùm libro sexto hoc scripsisset, retulit ostauo inter primas orationis virtutes enumerandam videri dicendi moderationem: tacere autem in iudicio quaeram virtutem percepisse, quare subiunxit Secundus non minus oratorium esse tacere quàm dicere. nam cùm orator sit vir bonus dicendi peritus, sequitur, vt & tacendi gnarus sit. [quanquam Plutarchus in Symposiis. scribat oratores oratoriam dicendo, philosophos verò philosophiam tacendo exercere: sed cùm vtraque facultas iusta sit, vt qui optimus orator idem sit optimus philosophus, non mirum si interdum orator philosophi partes agit. Quare Cic. ad Atticum scripsit, Hoc loco ego sumpsi quiddam de tua eloquentia: nam tacui.] *Studiis*) artificio dicendi. *Vitæ*) testamenti. *Reos detulerat*) accusandos. *Iulium Seruianum*) summæ auctoritatis virum. *Cœtu*) corona auditorum.

Notissima) hinc multi auditum conuenerant. *Vt inque*) ad patrocinium vtriusque partis. *Ingenia clarissima*) Summi in eloquentia oratores. *Quæstio*) seruorum tortura. *Dedit*) fuit. *Secundum reos*) in fauorem reorum.

Vacaret) operam præstaret, ocium accommodaret. *Retractanti*) matri recognoscenti. *Iulij oratoris*) qui & ipse Africanus cognominatus erat: & quem vidisse testatur Fabius: Fuit autem concitatus orator: sed in cura verborum & compositione nimius: nonnunquam longior: & translationibus parum modicus. Hic est ille Africanus, cuius inopinata insigniter sententia apud Neronem de morte matris profertur, Rogant te Cæsar Galliæ tuæ, vt fœlicitatem tuam fortiter feras. *Passienus Crispus*) bis Consul & orator insignis [cuius illud apud Tacitum scitum de C. Cæsare dictum, cùm immanem animum sub Tiberio subdula modestia tegeret, non damnatione matris, non exilio fratrum vocem rumperet. qualem Tiberius diem induisset pari habitu haud multum distantibus verbis, Neque meliorem vnquam seruum neque deteriorem dominum fuisse.] Agrippinæ matrimonio, & Nerone priuigno clarior. moriens amplissimam Neroni hæreditatem reliquit: cum tamen dicere cœperat, statim fuga fiebat ad epilogum. non tam bene declamauit, quàm causas egit, non tam bene suasorias, quàm iudiciales controuersias dixit. Testatur Seneca hoc se nouisse subtilius nihil in omnibus rebus, sed maximè distinguendis & curandis vitiis. vir quidem eloquentissimus, & sui temporis primus orator: quamuis idem Seneca alibi aridum more suo notet. Eius insignes pro Volusено Catulo Fabius tradit se puero circumlatas. Eusebius in Augusto, Passienus, inquit, pater declamator insignis diem obiit: pater inquam illius Passieni Crispi, qui cùm audiuisset Iulium Africanum dicentem, laudauerat his verbis actionem eius, Bene me hercule bene dixisti: sed quid opus fuerat hoc tam bene dicere, cùm id causa non exigeret? *Huius Nepos*) ergo nepos huius Iulij Africani, eiusdem nominis, cuius fuerat auus: nam repetit quod iam dixerat ad maiorem declarationem: quia quædam interposuerat. *Callidus*) astutus, exercitatus. versutia enim & astutia plurimum oratori confert. *Assignatum*) datum à iudice. *Verbum*) paucula, vsitato dicendi modo. verbum ex legibus accipiendum est tam legum sententia quàm ex verbis secundum Vlp. de verborum significatione. [alij legunt versum. super quo alibi.] *Diu*) longa oratione. *Respondissem*) ironicè dictum. *Quo*)

vacaret finitam caussam retractanti, siquid noui afferret. Aderat matri Iulius Africanus, nepos Iulij Oratoris: quo audito Passienus Crispus dixit, Bene me Hercule bene: sed quò tam bene? Iulius Nepos iuuenis ingeniosus, sed parùm callidus, cùm multa dixisset, adsignatúmq; tempus implesset, Rogo, inquit, Seruiane, permittas vnum verbum adiicere. Tum ego, cùm omnes me, vt diu responsurum intuerentur, Respondissem, inquam, Si vnum illud verbum Africanus adiecisset, in quo non dubito omnia noua fuisse. Non facilè me repeto tantum consecutum adsensum agendo, quantum tunc non agendo. Similiter nunc & probatum & exceptum est, quòd pro Vareno hactenus non tacui. Consules vt Polyanus postulabat, omnia integra principi seruauerunt, cuius cognitionem suspensus expecto. Nam dies ille nobis pro Vareno, aut securitatem & ocium dabit, aut intermissum laborem renouata solicitudine iniunget. Vale.

dicto

dicto. *Noua*) insperata, inexpectata audientibus. *Adsensu*) laudem aliasconsecutum. *Agendo*) dicendo totam causam. *Non agendae*) sed paucis iocando. *Exceptum*) admissum tanquam optimum. *Hactenus*) breuiter interloquendo [locutus sum hæc pauca.] *Suspensus*) anxius. *Ille*) quo princeps causam cognoscet. *Laborem*) agendi.

C. PLINIVS SATVRNINO SVO S.

ET proximè Priscono-) Gaudet amicitia inter Priscum & Saturnum, quem hortatur ad se reuerti. *Grauiter*) quod tecum bene conueniret *inuicem*) dum alter alteri deseruit. *Ipsum tempus*) cùm in dies magis vestras virtutes cognouerit. *Is tamen*) duas lites habebat Saturninus inter manus, quarum alteram beneficio iudicis, alteram sua diligentia breui sperabat componere. *Istic*) in municipio tuo. *Ad nos*) Romam.

ET proximè Prisco nostro, & rursus, quia ita iussisti, gratias egi, libentissimè quidem. est enim mihi periucundum, quod viri optimi mihique amicissimi adeo cohæsistis, vt inuicem vos obligari putetis. Nam ille quoque præcipuam se voluptatem ex amicitia tua capere profitetur, certátque tecum honestissimo certamine mutuæ charitatis, quam ipsum tempus augebit. Te negotiis destineri, ob hoc molestè fero, quod deseruire studiis non putes: si tamen alteram litem per iudicem, alteram, vt ais, ipse finieris, incipies primum istic ocio frui, deinde satiatus ad nos reuerti. Vale.

C. PLINIVS PRISCO SVO S.

DEliciosum) Deliciosum sibi esse ait, quòd Prisco cum Saturnino summa intercederet familiaritas: hortatúrque Priscum vt in ea pergat, cùm Saturninus maximam haberet in amore constantiam.

EXprimere non possum, quàm iucundum sit mihi quòd Saturninus noster summas tibi apud me gratias alius super alias epistolis agit. perge, vt cœpisti, virúmque optimum quàm familiarissimè dilige, magnam voluptatem ex amicitia eius percepturus, nec ad breue tempus. nam cùm omnibus virtutibus abundet, tum hac præcipuè, quod habet maximam in amore constantiam. Vale.

C. PLINIVS CORNELIO FVSCO SVO S.

QVaerenti) Fuscum monet vt in secessu Græca in Latinum, nostra in Græcum transferat. esse enim optimum

QVAERIS quemadmodum in secessu, quo tandiu frueris, putem te studere oportere: vtile in primis, & multi præcipiunt, vel

studendi genus, cùm ad imitationem bonorum de eisdem contendimus: consulit vt quæ legerit, repetat, interdum oratoris studia intermittat, & se ad historiam vel poëticam conuerta: qua non modo facultas, sed remissio & laus comparatur.

ex Græco in Latinum, vel ex Latino vertere in Græcum: quo genere exercitationi s proprietas, splendórque verborum, copia figurarum, vis explicandi, præterea imitatione optimorum similia inueniendi facultas paratur. simul quæ legentem fefellissent, transferentem fugere non possunt. intelligentiâ ex hoc & iudicium acquiritur: nihil obfuerit, quæ legeris hactenus, vt rem, argumentúmque tenens, quasi æmulum scribere, lectísque conferre, ac sedulo perquirere: quid tu, quid ille commodius. magna gratulatio, si tu nonnulla: tum magnus pudor, si cuncta ille melius. licebit interdum & notissima eligere & certare cum electis: audax hæc non tamen improba, quia secreta contentio: quanquam multos videmus eiusmodi certamina sibi cum multa laude sumpsisse, quósque subsequi satis habebant, dum non desperant, anteceßisse. Poteris & quæ dixeris, post oblitionem

Ex Græco in Latinum vertere) vertere Græca in Latinum veteres nostri oratores optimum iudicabant. id se L. Crassus in illis Cic. de Orat. libris dicit factitasse: id Cicero sua ipsa persona frequentissimè præcipit: quin etiam libros Platonis atque Xenophontis edidit hoc genere translatos: [& Homeri quædam, vti ipse libro vltimo de finibus testatur.] Marco id Messallæ placuit, multæque sunt ab eo scriptæ ad hunc modum orationes: adeo vt etiam cum illa Hyperidis pro Phryne, difficillima Romanis subtilitate contenderet. & manifesta est exercitationis huiusce ratio: nam & rerum copia Græci autores abundant: & plurimum artis in eloquentia intulerunt: & horum scripta transferentibus, verbis vti optimis licet. Tranquil præter Fabium inquit, Consueuerunt magistri dicendi interdum Græcorum scripta conuertere. *Ex Latino vertere in Græcum*) cui rei assentitur Quintilianus his verbis, Sed etiam illa ex Latinis conuersio multum contulerit: nam ex vtroque copia, & facilitas maximè venit. Splendor verborum, translata verbi opportunè, quæ splendoris multum afferunt orationi. transferendo enim assequimur, vt optimis verbis vtamur, & non modò vsitata, sed etiam quædam imitando exprimamus, quæ noua nostris sint dummodo idonea. hæc M. Tul de Orat. *Copia figurarum*) quæ transferentibus excogitanda est: nam figuras quibus maximè ornatur oratio multas & varias excogitandi etiam necessitas quædam est, quia plerunque à Græcis Romana dissentiunt. *Vis explicandi*) potentia dicendi quod intenderis. *Optimorum*) optima enim semper imitanda. *Fefellissent*) latere potuissent. vbique præceptorem suum sequitur dicentem super hoc, quod autores optimi diligentius cognoscuntur: non enim scripta lectione secura transcurrimus, sed tractamus singula, & necessariò introspicimus. *Intelligentia*) maior cognitio. *Hoc*) transferendo. *Hactenus*) ad hunc finem. *Quasi æmulum scribere*) neque ego, inquit, paraphrasim esse interpretationem tantum volo: sed circa eosdem sensus certamen atque æmulationem: itaque ab illis dissentio, qui vertere orationes Latinas verant: quia optimis occupati, quicquid aliter dixerimus, necesse sit esse deterius: nam neque semper desperandum est aliquid illis quæ dicta sunt, melius posse reperiri: neq; adeo ieiunam ac pauperem natura eloquentiã fecit, vt vna de re bene dici nisi semel non

non possit. *Ille.*) quem æmularis. *Commodius*) melius dixerit is. *Nonnulla*) aliqua tantùm commodiora. *Ille*) dixerit. *Melius*) quàm tu. *Certare cùm elatu*) sicut Brutum legimus composuisse defensionem Milonis ad æmulationem Ciceronis. *Non improba*) decora. *Secreta*) soli scribenti cognita. *Multos*) dixit Sextius contra M. T. orationem pro se habitam, proinde Caligula solebat prosperis oratorum actionibus rescribere, & magnorum in Senatu rerum accusationes defensionésq; meditari. *Subsequi*) illorum vestigiis inhærere. *Non disperant*) ducuntur in spem. *Antecessisse*) superasse.

Retractare) emendare, retractatio pars studiorum longè utilissima: neque enim sine causa creditum est stylum non minus agere cum delet: huius autem operis est adiicere, detrahere, mutare: sed facilius in iis simplexque iudicium, quæ repellenda, vel deiicienda sunt. Premere verò tumentia, humilia extollere, exultantia coercere, duplicis est operæ: nam & damnanda sunt quæ placuerant: & ieuenienda quæ fugerant: nec dubium est, optimum esse emendandi genus, si scripta in aliquod tempus reponantur: vt ad ea post interuallum velut noua atque aliena redeamus. *Trãsire*) omittere. *Interscribere*) inducere, inferre: membra (vt mox dicet) intexere. *Rescribere*) mutare. *Difficultate fructuosum*) ipsa denique secundum rhetores vtilissima est exercitationi difficultas. *Recalescere*) intentionem renouare. *Membra*) clausulas, partes. *Corpori*) operi. *Priora*) vt illa interserta conueniant præcedentibus & sequentibus. *Pugnacem*) iudicialem. [*Quasi*) quia erat vsurpatus vocabulo translato, quodammodo petiit veniam.] *Bellatorium*) concertatorium, forensem. alitur enim atque enitescit velut pabulo lætiore facundia, & assidua concertationum asperitate fatigata renouatur. *Meditatione*) studio. *Recoluntur*) expoliuntur, nouantur. *Ex historia locum*) quapropter, inquit Fabius, historiæ nonnunquam vberitas in aliqua exercendi ingenii parte ponenda est. *Locum*) non tam communes locos intelligit, qui omnino diligenter tractandi sunt ab oratore, & magnam abundantiam suggerunt, quàm partem historiæ, vt de paucis multa benè dicamus, & quæ natura sunt cõtracta diffundamus, & voluptatem expolitis demus. *Epistolam*) qua figuram dicendi attenuatam comparabimus. *Poetica descriptio*) dixerat de quadã sua oratione loquens, descriptiones locorum, quæ in hoc libro frequentiores erunt, non historicè tantùm, sed propè poeticè prosequi fas est M. Tullio oratorè. Poetica oratoria minus est, numeris astrictio: paulo verborum autem licentia vberior: nullis verò ornandi generibus doctus ac pene parcus in hoc quidẽ certè propè idem, nullis vt terminis circumscribatur ius suum quo minus ei liceat eadem illa facultate, & copia vagari qua velit (ad idem tendit, non historica modò sed propè poetica descriptionum necessitas incidit: quæ scriptura in aliquibus exẽplaribus circũfer-

retractare, multa retinere, plura transire: alia interscribere, alia rescribere, laboriosum istud, & tædio plenum, sed difficultate ipsa fructuosum recalescere ex integro, resumere impetum fractum, omissúmque: Postremò noua velut membra peracto corpori intexere, nec tamen priora turbare. Scio nunc tibi esse præcipuum studium orandi: sed non ideo semper pugnacem hunc, & quasi bellatorium stylum suaserim. Vt enim terræ variis mutatisque seminibus, ita ingenia nostra, nunc hac nunc illa meditatione recoluntur. Volo interdum aliquem ex historia locum apprehendas: volo epistolam diligentius scribas, volo carmina: nam sæpe in orationes quoque non historica modò, sed propè poetica descriptionum necessitas incidit: &

tur. *Pressus*) attenuatus, succinctus. *Petitur*) comparatur. *Remitti*) recreari, nec carmine quidē ludere contrarium fuerit, sicut athletæ remissa quibusdam temporibus ciborum atque exercitationum certa necessitate ocio & iucundioribus epulis reficiuntur. *Continuo ac longo*) opere aliquo metrorum immensorum adolescentes non debent nimium in falsa rerum imagine detineri, & inanibus simulacris: ne verum tolem cùm oportuerit reformidēt. *Arguto*) epigrammatico, in quo argutiæ & sales expetuntur. *Aptè*) modo fiat opportunè. *Distinguit*) intermittit, separat, amouet. *Quantuslibet*) maximas. *Lusus vocantur*) Mar. subinde sua epigrammata lusus, & iocos vocat: quia circa leuiora consistant. *Hi lusus*) scriptores epigrammatum. *Seria*) autores rerum grauium, vt philosophiæ, historiarum, orationum. *Vt laus*) ordo est. sic decet ingenium hominum flecti, & reliqua. *Mollis*) quæ tenella. *Si sequatur doctos digitos*, si abarte fice docto elaboretur. sic M. T. de oratore dixit orationem, sicut mollissimam cæram, ad nostraum arbitrium formamus & fingimus. Et Ouid. x. metamorphoseos. Vt hymettia sole cæra remolescit, tractáque pollice multas Flectitur in facies, ipsóque fit vtilis vsu. Iuuena. vj. Satyra. Exigite vt mores teneros ceu pollice ducat. Vt si quis cæra vultum facit. Et antea Persius dixerat. Et premitur ratione animus vincique laborat, Artificémque tuo ducit sub pollice vultum. [*Etsi.*] non improbo fingat, sicut mox iuuant. quanquam in secunda lectione sit lauant.] *Informes Martem.*) formam & imaginem Martis sumat. *Nerem*) Cupidinem. *Ingenium flecti*) volui in quascunque partes. *Non rigidas*) humaniores. *Mobilitate*) mutatione. *Summi viri*) extremæ fortunæ, vt Imperatorum quidam, & multi grauissimi, quod Martial. Gellius, Apuleius in apologia, testantur. nam & Plato (vt alios omittam) versibus lusit. *Exercebant*) vtilitatis gratia. *Delectabant*) voluptatem capiebant, & ocium suum oblectabant. *Intenda tur*) acuatur, susciteur. *Recipiunt amores*) per hæc monstratur materia in qua versantur epigrammata. *Vrbanitatem*) gustum vrbis, scomma. *In vita*) circa viuendi modum: hinc Mart. l. x tale genus scribendi probans, supra fabulosa scribit. Non hic centauros

pressus sermo purúsque ex epistolis petitur, fas est & carmine remitti, non dico continuo, & longo (id enim perfici nisi in ocio non potest) sed hoc arguto & breui: quod aptè quantaslibet occupationes curásque distinguit. Lusus vocantur, sed hi lusus non minorem interdum gloriam, quàm seria consequuntur: atque adeo, (cur enim te ad versus non versibus adhorter?)

Vt laus est ceræ, mollis, cedéntsque sequatur,
Si doctos digitos, iussáque, fiat opus.
Et nunc informet Martem, castamq; Mineruam,
Nunc Venerem effingat, nunc Veneris puerum.
Vtque sacri fontes non sola incendia sistunt,
Sæpe etiam flores, vernáque prata iuuant:
Sic hominum ingenium flecti, ducíque per artes
Non rigidas docta mobilitate decet.

Itaque summi oratores, summi etiam viri sic se aut exercebant, aut delectabant: immò delectabant, exercebantque. Nam mirum est vt his opusculis animus intendatur, remittatúrque. recipiunt enim amores, odia, iras, misericordiam, vrbanitatem, omnia denique quæ in vita atque etiam in foro causisque versantur. Inest his quoque eadem quæ aliis carminibus vtilitas, quod metri necessitate deuincti soluta oratione

non

non Gorgonas Harpyiásque Inuenies, 'hominem pagina nostra sapit: id est memorat quæ ad vitam humanam faciunt. *In causis versantur*) tractant aliquãdo pertinentia ad causas forenses, vt illud Martial. acutissimè simul & facetissimè dictum de tribus capellis. *Metri*) syllabarum certa mensura. *Soluta oratione*) prosa metro soluta & libera.

Lætamvr) quòd non astringimur metri necessitate. *Scribimus libentius*) id est prosam. ordo est, & illa vtilitas inest, quòd libentius scribimus id quod cõparatio ostendit esse facilius. *Quæ scribenda*) scilicet optima. *Egregie*) secernere meliores. Ego, inquit Fab. optimos quidem & iustim & semper legendos censeo. Sen. ad Lucilium, Probatos semper lege, & si quando ad alios diuertere libuerit, ad priores redi. Hoc Latius M. Tullius secundo de Oratore complexus est. Quæ maximè, tradit, excellunt, imitanda sunt, & diligentissimè persequenda: tum accedat exercitatio qua illum quem elegerit imitando effingat, atque ita quàm maximè exprimat. *Non multa*) non omnes bibliothecas excutiendas. multorum enim autorum lectio, & omnis generis voluminum habet aliquid vagum & instabile: certis ingeniis immorari, & innutriri oportet. distrahit animum librorum multitudo, & fastidientis stomachi est multa degustare. *Hi*) autores probati. *Prouocatum*) examinatum, iudicatum, cognitum. nam causæ sæpius prouocatæ melius intelliguntur. Prouocare significat appellare, & indifferenter ponitur. M. Tullius, Cum alter ad Senatum prouocasset alter vero appellasset tribunos. Tacitus, Auxit patrum honorem statuendo, vt qui à priuatis iudicibus prouocassent, eiusdem pecuniæ periculum facerent: cuius ij qui imperatorem appellauere. Sic iurisconsultus ff. xlvij. de appellationibus. sic Plinius in præfatione naturalis historiæ. Prouocare significat lacessere. Columella, Plerique tamen in tantum prouocant, vt cuituata & præcipitata per iugum nequeant terram attingere. quidam tamen non prouocatum legunt, sed prouulgatum, id est, proculcatum & tritum est. [clarior tamen lectio probatur, vt est in pontificio codice.] *Alioqui*) præterea. [*Extendi me epistola*) ad idem est epistolam extendi quod in vulgatis legitur exemplaribus.] *Ex his*) quæ te monui scribenda.

lætamur, & quod facilius esse comparatio ostendit, libentius scribimus. Habes plura etiam fortasse quàm requirebas: vnum tamen omisi: non enim dixi, quæ legenda arbitrarer: quanquam dixi, cùm dicerem, quæ scribenda. tu memineris, sui cuiusque generis autores diligenter eligere. Aiunt enim, Multum legendum esse, non multa. Qui sint hi, adeo notum prouocatúmque est, vt demonstratione non egeant: & alioqui tam immodicè epistola me extendi, vt dum tibi quemadmodum studere debeas, suadeo, studendi tempus abstulerim: quin ergo pugillares resumis, & aliquid ex his, vel istud ipsum quod cœperas scribis?

C. PLINIVS MACRINO SVO S.

Via) Macrinum paucis docet quem finem habuerit Traiani cognitio de Vareno & Bithynis. *Iungere extrema*) *VIA ipse cùm prima cognoui, iungere extrema quasi auulsa cupio: te quoque existimo velle de Vareno & Bithynis reliqua cognoscere. Acta causa*

prioribus: nam paulo antè scripserat eundem in cæna Vareni. *Admissa*) nisi coniungantur. *Hinc*) quia Polyænus, quamuis Bithynorum legatorum vnus: tamen decreto prouincialium nixus arbitrabatur desistendum ab accusatione Vareni. *De mora*) quia intendebat cognoscere à conuentu Bithynorum, an decreuissent vt Vareni accusationē persequeretur. *Explorare*) diligenter inquirere. *Prouinciæ*) Bithyniæ. *Multum tulit*) magnam commendationem est consecutus. *Quo nomine*) quo accusante, nam iam Bithyni remiserant accusationē, & tamen Magius perstabat illorū nomine. An magis, quæ causa placet potius an

hinc à Polyæno, inde à Magio. Finitis actionibus, Cæsar, Neutra, inquit, pars de mora queretur. Erit mihi curæ, explorare prouinciæ volūtatem. Multum interim Varenus tulit. Etenim quàm dubium est, an meritò accusetur, qui an omnino accusetur incertum est? Superest, ne rursus prouinciæ quod damnasse dicitur, placeat, agátque pœnitentiam pœnitentiæ suæ. Vale.

omnino, ex antiquissimo exemplari.] *Placeat prouinciæ*) accusare illum. *Agatque pœnitentiam*) & neque agat pœnitentiam pœnitētiæ suæ, id est, neq; reuocet illud decretum, quo pœnituit Varenum accusasse.

C. PLINIVS FABATO SVO S.

Miraris) Succēsenti Fabato prosocero, quòd Hermes minori pretio, o relliæ vendidisset agros hæreditarios, respōdet Secundus id factū esse sententia sua, cùm pluribus causis illā diligat. *Hermes*) Hermetem longo carmine Martial. extollit. alterius medici lib. x. meminit. *Proscribi*) exponi venales, hinc proscriptus seruus [M. Tul. de offic. Ille quod non placebat proscripsit, tu quod placebat emisti. Item ibidem. Claudius ædes, quas in Cælio monte habebat proscripsit, insulam vendidit: emit Publius Calphurnius Lanarius.] Aliquando etiam proscribi est in exilium mitti, quia publicè in tabella scripti exponebantur. Apud Tacitum significat proponi & prætendi, cùm narrat lib. xj. frustrà Armenium proscribi. At præscribere interdum est iubere, vt Cæsar non ad alterius præscriptum, sed ad suum arbitrium impetrare consueuerat: interdum prohibere. Quintilianus in declamationibus, Accusator præscribit, quòd bis de eadem re agere non liceat: & præscriptio secundū Iurisconsultos, est quoddam ius ex tempore congruens, autoritate legum vim capiens, pœnam negligentibus

Miraris, quòd Hermes libertus meus hæreditarios agros, quos ego iusseram proscribi, non exspectata auctione promeo quincunce ex septingentis millibus Corelliæ addixerit: adiicis posse eos nongentis millibus venire, ac tanto magis quæris, an quod gesserit ratum seruem. Ego v. seruo: quibus ex causis accipe. cupio n. & tibi probatum & cohæredibus meis excusatum esse, quòd me ab illis

inferens, & litibus finem imponens. differunt autem præscriptio & vsucapio, quoniā hæc est in rebus mobilibus & se mouentibus, illa verò in immobilibus & iuribus incorporalibus. lege plura de præscriptione apud Fabium & Plutarchum in problematibus. *Auctione*) in publico venditione, aucto gradatim ab emptoribus precio, cum res proponitur plus offerenti. *Hoc quincunce*) semisse minus vncia, quæ pars peruenit ad me. *Addixerit*) vendiderit. *Septingentis millibus*) nummum, id est septingentesimis sestertiis. *Tanto magis*) quod vili pretio vendiderit. *Ratum seruem*) confirmem, pro rato habeam. Celsus. ff. xxj. titulo de exceptione rei venditæ. Si quis, inquit, rem meā vendiderit minoris quàm ei mandaui, videtur

tur alienata. *Probatum*) iri, laudari factum meum. *Secerno*) diuido, separo, non simul cum illorum partibus mea vendidi.

maiore officio iubente secerno. Corelliã cum summa reuerentia diligo: primùm vt sororem Corellij Rufi, cuius mihi memoria sacrosanctа est: deinde vt matri meæ familiarissimã. Sunt mihi & cum marito eius Minutio Fusco, optimo viro, vetera iura: fuerunt & cum filio maxima: adeo quidem, vt Prætore me ludis meis præsederit. Hæc cum proximè istic fui, indicauit mihi cupere se, aliquid circa Larium nostrũ possidere: ego illi ex prædiis meis, quod vellet & quanti vellet obtuli, exceptis paternis maternisque: his enim cedere ne Corelliæ quidẽ possum. Igitur cum obuenisset mihi hæreditas in qua prædia ista, scripsi ei venalia futura. has epistolas Hermes tulit, exigentiq; vt statim portionem meam sibi addiceret, paruit. Vides quàm ratũ habere debeã, quòd libertus meus meis moribus gessit? superest, vt coheredes æquo animo ferãt separatim me vendidisse, quod mihi licuit omnino vendere: nec verò cogũtur imitari meũ exemplũ. non n. illis eadem cum Corellia iura sunt. possunt ergo intueri vtilitatẽ suam, pro qua mihi fuit amicitia Vale.

Maiore officio) iure amicitiæ quæ est mihi cũ Corellia: maius enim amicitiæ vinculũ quàm hæreditatis. *Sacrosancta*) venerãbilis, tãquam res diuina & deo cõsecrata. vide in primo Corellij Rufi obitum, & cum Secundo amicitiam. *Minutio Fusco*) in vetusto codice habetur Militio Fusco: [in aliquibus etiam Minutio Iusto.] *Vetera iura*) antiqua vincula amicitiæ. *Filio*) Fusci. *Ludis meis*) Circensibus, quos prætor edidit: nam Iuuenalis docet Prætores dare solitos Circenses. Interea Megalesiacæ spectacula mappæ Idæum solenne colunt, similiq; triumpho Ingredo caballorum prætor sedet. Et Martialis in Proculetam scribens [libro decimo.] Prætor, inquit, maritus tuus ergo erat, dissidium cum eo fecisti cum purpura. Megalensis fuisset constatura cẽtum millibus, & populare lacrum bis millia denarium tulisset. *Præsederit*) præsens fuerit, & faciendos curauerit. *Hæc*) Corellia. *Istic*) Comi. *Larium nostrum*) lacum iuxta patriam nostram Comũ. *Materna, paternaque*) quæ in agro Comensi tenuit. *Paterna*) electis à patre naturali, vel adoptiuo, siue ab vtrisque. nã duos patres habuit Secundus. *Corellia*) quãuis mihi amicissimæ. *Ista*) erant. *Ei*) Corelliæ. *Tulit*) ad Corelliam. *Addixerit*) venderet. *Meis moribus*) meo consensu liberaliter. *Libuit*) sine illis vẽdere. *Exemplum meum*) vt & ipsi vendant suam portionem Corelliæ. *Iura*) paria amicitiæ quæ mihi cum illa vincula sunt. *Fuit amicitia*) æstimaui amicitiam, quam vtilitati præposui.

C. PLINIVS MINVTIO SVO S.

Libellum formatum à me, sicut exegeras, quo amicus tuus, immò noster (quid enim non commune nobis?) si res posceret, vteretur, misi tibi: ideo tardius, ne tempus emendandi eum, id est

Libellum) Annotauimus libellos significare, quas nunc supplicationes vocant. libellus insuper pro accusatione, siue defensione scripta, brevibus, & per capita rerum, apud Fabium accipitur: hunc igitur à se formatum Minutio misit, quo eius amicus vteretur, iocatúrque quod quædam superinduisset, & pressa & exilia se veteri

dicens nè tanquàm tumidus notaretur, repoſcitque viaticum pro curſore miſſo. *No.* *Diſperdendi*) deſtruendi & optima delendi. *Vtique*) *diſperdendi*) ſanè tempus habes inuertendi illum: facilius enim corrumpuntur bona quàm expoliuntur. *ὑμεῖς γὰρ κακόζηλοι*) vos enim corrupti affectatores. legitur etiam *ὑμεῖς οἱ ἀζηλοι.* vos boni imitatores [& belli illi æmuli] vt ironice dictum ſit. Fuit in tertia lectione, *ὑμεῖς γὰρ ἀεὶ ἰσχνοί.*] id eſt vos enim ſemper tenues. nam *ἰσχνὸν* eſt humile dicendi genus. *Optima*) grandia', elata, tonantia. *Detraxeris*) ab alienis ſcriptis tanquam tumida, & nimium inflata. *Boni conſulam*) bonum iudicabo, ſecundum Fabium lib. j. qui eſt dicendi modus [rariſſimus, &] elegantiſſimus. [Ouid. lib j. de Ponto, Munus tua grande voluntas. Ad me peruenit, conſuluitque boni.] Columella in præfatione cultus hortorum, Quicquid, inquit, eſt iſtud quod lucubrauimus, ideo propriam laudem ſibi non vendicat, vt boni conſulat, ſi non ſit dedecori prius editis à me ſcriptorum monumentis. [Plin. in præfa. lib. xxxiij. boni conſuluit interim inueniſſe minuta pariter. viij. c. de leonibus. ſic Macrobius & in prima apologia Apuleius Si boni conſulis me de iſto diſtortiſſimo vultu tuo dicere. ac ſua metamorphoſi, Boni ergo & optimi conſules. & iam dixerat libro ſexto, optimi conſule. Virg. in priapeis, Conſule poma boni.] *Vt meis*) cùm tamen tua ſint, quia tibi donaui: ſed ſi nihil illis fueris vſus, opportunè illis optimis & grandioribus in aliquam rem noſtram vtar. *Beneficio faſtidij tui*) quæ tu, tanquam turgida faſtidiſti, cedent mihi beneficio. *Laudabor*) à doctioribus te. *Vt in eo*) ſenſus eſt, ſicut inueniſ in eo quod arbitrabar annotatum iri à [illegible]uti nimium elatum, aliud ſupra annotatum quod erat exile & preſſum. *Et explicitum aliter*) attenuata figura expreſſum. *Supraſcripto*) ex ſupraſcriptione noſtra. [Sunt quibus non placet iſta ſcriptura, vt in eo quod adnotandum annotatum quoque inuenies, & ſupraſcripto aliter explicitum: ſed legant, vt in eo quod adnotatum inuenies ex ſupraſcripto aliter explicetur, vt ſit ſenſus, quod ego obelo annotaui, tanquam non vobis placiturum, quod videretur nimium tumidum per tenuem dicendi formam aliter ſuperſcribendo explicui: nam ea Tranquil. ſuperſcripta appellat. ita inquit in Nerone Multa & deleta & inducta & ſuperſcripta, inerant.] *Tumidus*) quod vitio datur. credo hunc Minutium fuiſſe, quem ſuppreſſo nomine ix. ad Lupercum ſcribens damnat. Dixi inquit de quodam oratore ſeculi noſtri recto quidem & ſano, ſed parum grandi. *Sonantius & elatius*)

diſperdendi haberes. habebis tamen an emendandi, neſcio, vtique diſperdendi. (ὑμεῖς γὰρ κακόζηλοι·) optima quæque ſi detraxeris. quod ſi feceris, boni conſulam. Poſtea enim illis ex aliqua occaſione, vt meis vtar. & beneficio faſtidij tui ipſe laudabor, vt in eo, quod adnotatum inuenies, & ſupraſcripto aliter explicitum. Nam cùm ſuſpicarer futurum, vt tibi timidius videretur, quod eſt ſonantius & elatius, non alienum exiſtimaui, ne te torqueres, addere ſtatim preſſius quiddam & exilius, vel potius humilius & peius, veſtro tamen iudicio rectius. Cur enim non vſquequaque tenuitatem veſtram inſequar & exagitem? Hæc vt inter iſtas occupationes aliquid aliquando rideres: Illud ſerio vide, vt mihi viaticum reddas, quod impendi data opera, curſore dimiſſo. Nam tu, cùm hoc legeris, non parteis libelli, ſed totum libellum improbabis, negabiſque vllius precij eſſe cuius precium repoſceris. Vale.

& elatius) quàm tu soleas dicere: debet autem orator erigi, attolli, interdum etiam efferus fecere, efferri. nihil enim magis eloquentiam, quàm anceps ita commendant. & plurimum refert reprehendenda annotes, an insignia. multi aduertunt quod eminet & extat, sed acri intentione iudicandum est immodicum sit an grande, altum an enorme. *Torqueres*) te vexares optima tanquam inania notando. *Addere*) superaferibere. *Humilius*) quod dicendi genus vituperandum: nam pressius & exilius interdum laudatur. *Rectius*) melius existimatum, sed falsò. *Tenuitatem*,) stilum attenuatum. [*Hæc*) scripsi ridicula.] *Occupationis*) vrbanus: cùm enim Secundus scripsisset aberat ab vrbe. *Vide*) scito, intelligè. *Viaticum*) impensam itineris. *Cursore dimisso*) tabellario ad te misso. Cursor est, qui pedibus celeriter literas defert. Alexandrum scribit Lampridius curforem nunquã nisi seruum suum feciffe dicebat enim ingenuum currere, nisi in sacro certamine non debere. & Paulus ff. xxxij. cursores in familia recenset. Ælius Verus suos cursores nominibus ventorum appellabat. Papyrio Cursori cognomen inditum à præcipua pedũ pernicitate, & quòd victorem cursu omnium ætatis suæ fuisse ferunt. *Nè*) certè, affirmantis est: & ideo cum diphthongo scribendum. *Partes*) elata membra & sonantia. *Precium*) viaticum.

C. PLINIVS FEROCI SVO S.

EAdem epistola & studere te & non studere significat. ænigmata loquor. ita planè donec distinctius quod sentio enuntiem. negat enim te studere: sed est tam polita, quæ nisi à studente non potest scribi: aut es tu super omnes beatus, si talia per desidiam & otium perficis. Vale.

Eadem) Habet hoc Secundi epistola, vt quo longior eo eruditior: quo brevior, eo argutior: tale nunc ostendit Iulium Ferocem elegantissimam & politissimam epistolam scripsisse. *Ænigmata*) obscuras quæstiones. αἰνίσσω enim in parabolis & obscurè loquor. veteres Rom. ænigmata scripos appellauêre aliquando oratori conueniunt, sed poetæ sæpius. *Negat*) legimus etiam negat, vt respiciat tua epistola.

C. PLINIVS CORELLIÆ SVÆ S.

IVdem honestissimè quod tam impensè & rogas & exigis vt accipi iubeam à te precium agrorum non ex septingentis millibus, quanti illos à liberto meo, sed ex nongentis, quanti à publicanis partem vicesimam emisti. Invicem ego & rogo & exigo vt non solum quid te, verum etiam quid me deceat aspicias, patiarisque me in hoc vno tibi eodem animo repugnare, quo in omnibus obsequi soleo. Vale.

Iudem) Remittit ducenta sestertia Corelliæ volent Secundo tradere pro quincunce hæreditatis nongenta, quanti vigesimam partem ejusdem emerat à publicanis. *Honestissimè*) facis. *Liberto*) Hermete, *A rationibus*) ab his qui vectigalia publica redimunt, & rem publicam tractant ratiocinia. Sive quis verbi gratia fumê-

tum / & alias reip. res necessarias transportandas, siue decimas ac vigesimas redemisset, siue testamenta, quæ reip. relinquebantur, siue quouis modo vectigalia & alios populi redditus exigendos certo precio conduxisset, is publicanus dicebatur. Caius de sign. verb. qui vectigal populi Ro. conductum habet, publicanum appellamus: nam publica appellatio in complu-ribus causis ad populum Ro. respicit. Vlp. de publicanis. Publicani, inquit, sunt qui publico fruuntur: nam inde nomen habent, siue fisco vectigal pendant, vel etiam tributum consequantur: & omnes quia aliquid à Fisco conducunt, rectè appellantur publicani. *Paulus ibidem*) publicani dicuntur, qui publica vectigalia habent conducta. *Eodem*) amico.

C. PLINIVS SATVRNINO SVO S.

R *Equiris*) Exponit Saturnino postulanti quid ageret, monétq; remp. curare, esse honestissimam rem, ac Prisco gaudet esse officiorum memorem. *Distringor*) occupor, detineor. *Officio*) incertum quo. *Amicis deservio*) in agendis causis. *Rectius* (quia optima philosophiæ pars est agere negocium publicum, exercere iustitiam, amicis deseruire, & tempora nostra reip. impartiri. *Beatius*) iucundius *Reipub. suæ*) patriæ suæ: erat enim in municipio suo Saturnin. *Disceptare*) decernere, iudicare. *Officiorum nostrorum*) Beneficiorum susceptorum à nobis.

Equiris quid agam? quo nosti, distringor officio, amicis deservio, studeo interdum, quod non interdum, sed solum, semperque facere, non audeo dicere rectius, certè beatius erat: te alia omnia, quàm quæ velis agere, molestè ferrem, nisi ea quæ agis, essent honestissima. Nam & Reipublicæ suæ negotia curare, & disceptare inter amicos, laude dignissimum est. Prisci nostri contubernium iucundum tibi futurum sciebam, noueram simplicitatem eius, noueram comitatem: eundem esse, quod minus noram, gratissimũ, experior, cum iucundè officiorum nostrorum meminisse eum scribas. Vale.

C. PLIN. FABATO PROSOCERO SVO S.

Alestriũ) Causas explicat veteris amicitiæ cũ Tyrone Proconsule, vt proficiscentem in prouinciam non vereatur Fabatus Comum reuocare abire recto seruorum liberandorum causa. *Necessitudinibus implicitum*) vinculis amicitiæ connexum. *Militauimus*) Tribuni militauimus in Syria. *Quæstores Cæsaris candidati principis*) qui libris principalibus in Senatu legendis vacabant. *Tribunatu*) plebis, cuius in primo meminit. *Præcessit liberorum iure*) nam qui ius trium natorum habebant in honoribus præcedebant carentes: vt ff. de immunitatibus. [An potius intelligamus C Iestrium habuisse liberos postquàm soboles ciuitati necessaria visa

Alestrium Tyronẽ familiarissimè diligo, & priuatis mihi & publicis necessitudinibus implicitum: simul militauimus, simul quæstores Cæsaris fuimus. Illeme in Tribunatu liberorum iure præcessit, ego illum in prætura sum consecutus, cum mihi Cæsar annũ

ria visa est ; ad prolem frequentandam præmiis atque inuitamentis opus fuit: tum antelati qui liberos haberent senioribus liberos non habentibus. Sic cap. vij. legis Iuliæ de maritandis ordinibus, priori ex Coss. fasces sumendi potestas fuit. Plin. enim, vt ad Traianum asserit, ab Imperatore vt ipse ius trium liberorum adeptus est.] nullos enim legimus liberos Secundum suscepisse. *Consecutus illum*) eodem anno fui prætor, quo Calestrius. per ordinem enumerauit dignitates: quo quæque prius daretur: à Tribunatu enim militum ad Quæsturam, à Quæstura ad Tribunatum ple. à Tribunatu ad Præturam, inde ad Consulatum, mox ad Proconsulatum certo quodam instituto procedebant: sed hic omisit Consulatum, in quò multò ante Calestrium præcesserat.

Remisisset) concessisset posset petere præturam ante annum legitimum. *Ticinum*) oppidum Insubriæ à Leuis & Maricis conditum, non procul à Pado, distans à Placentia sex & xxx. miliariis si Straboni credimus. simili vocabulo præterfluens amnis, quem Verbanus lacus exonerat, Padum ingreditur. A Plinio dissentiens Eutropius conditum scribit ab Insubribus Boiis. clara sanè ciuitas multiplici fortuna, nunc mutato nomine Papia appellatur, vbi omnium liberalium disciplinarum celeberrimum gymnasium.

remisisset, ego in villas eius sæpe secessi, ille in domo mea sæpe conualuit. Hic nunc Proconsule prouinciam Bæticam per Ticinum est petiturus. Spero, immò confido, facilè me impetraturum, vt ex itinere deflectat ad te, si voles vindicta liberare, quos proximè inter amicos manumisisti. nihil est quòd verearis ne sit hoc illi molestum, cui orbem terrarum circumire non erit longum mea caussa. Proinde nimiam istam verecundiam pone, téque quid velis, consule. illi tam iucundum est quod ego, quam mihi quod tu iubes. Vale.

Ad te) Comum. *Vindicta liberare*) iussu eius in veram libertatem constituere: [nam vindicta liberari dicuntur serui à prætore, vel eo qui par prætori ius habebat, à Vindice seruo seu Vindicio, qui Vitellierum, & Aquilorum coniurationem detexit, vt innuunt Liuius & Plutar.] serui à dominis sæpe manumitti solent: adeo vt vel in transitu manumittantur; veluti cùm Prætor, aut præses, aut proconsul in balineum, vel in theatrum eat. inde Caius ff. xl. de manumissionibus, Non est, inquit, omnino necesse pro Tribunali manumittere. itaque plerunque in transitu serui manumitti solent: cùm aut lauandi, aut gestandi, aut ludorum gratia prodeat prætor, aut proconsul legatúsve Cæsaris. Ibidem Pauli verba melius in rem nostram faciunt. apud proconsulem postquam vrbem egressus est, vindicta manumittere possumus, sed & apud legatum eius manumittere possumus: vindicta ergo interuentu & autoritate proconsulis. non enim sat erat seruum liberari à domino, nisi autoritas prætoris, vel præsidis, vel proconsulis interuenisset. Inde sequitur, *Quos proximè inter amicos manumisisti*) cuius manumittendi forma talis fuit, vt dominus caput serui, aut aliud membrum tenens diceret, Hunc hominẽ liberum esse volo, & sic eum è manu emittebat. Hoc amplius addit Appianus, fuisse morem Romanis in liberandis seruis dextra apprehensos ad se conuertere, nam manumissio est datio libertatis, & quamdiu quis in seruitute est, manui & potestati suppositus est, & manumissus liberatur à domini potestate. Lege plura de manumissione in institutionibus titulo de libertinis: & lib. vij. Codicis de libertate Latina tollenda. *Illi*) Tyroni.

C. PLINIVS NONIO CELERI SVO S.

SVA) De recitatione plura disserit, ac rationes exponit: quibus sint orationes recitandæ, sicut historiæ & carmina, & in transitu docet quomodo emendanda scripta: imprimis monet iudicio multorum credendum: exemplo Pomponij Secundi, qui iudicio populi multum tribuit. *Sua*) suo modo: & pro arbitrio suo. *Mihi*) hæc est recitandi ratio. *Admoneat*) ab auditoribus. *Emendandas*) quod consequimur recitando. *Historiam debere recitari*) testatur Tranquil. hæc antea in vsu fuisse: nam tradit Augustum benignè & patienter audisse, non tantum carmina & historiam recitantes: sed etiam orationes & dialogos. *Non ostentationi*) non ad pompam & gratiam præsentiũ, sed vt sit κτῆμα ἐς ἀεὶ μᾶλλον ἢ ἐς τὸ παραχρῆμα ἀγώνισμα secundum Thucididem. *Sed fidei veritatique*) Lucianus in libello, cui titulus quomodo oporteat historiam scribi, Si aliquam inquit adulationem sumat historia, quid aliud quàm pedestris quædam poësis sit? historiæ vnum officium & finis: vtile, quod ex vero solo colligitur. parum de pulchritudine curabit, dum modo absolutam veritatem habeat. historici autem officium vnum, vt gesta fiunt dicere, neque enim historia debet transgredi veritatem. *Cur tragœdiam*) concedunt recitandam. *Scenam*) locum in theatro agendis fabulis excitatum: & sicuti tria fabularum genera, ita totidem scenarum, tragicum, comicum, satyricum. *Actorem*) histrionem. *Lyrica*) carmina. *Chorum*) induci chorum in lyricis monstrat Horatij seculare carmen, quod à pueris & puellis in Capitolio cantabatur. in choris iuuctim omnes loquebantur, quasi voce confusa: & concentum in vnam personam reformantes, lege Iulium Pollucem libro quarto quotnam chorum ingrederentur: & quæ essent eius partes. Seneca decimotertio epistolarum, & eum Macrob. libro primo Saturn. ad verbum secutus, Non vides quàm multorum vocibus chorus constet, vnus tamen ex omnibus sonus redditur: aliqua est illic acuta, aliqua grauis, aliqua media, accedunt viris fœminæ, interponuntur tibiæ, singulorum illic latent voces, omnium apparent, & fit concentus dissonus. de choro dico quem veteres philosophi nouerant, in comessationibus nostris plus cantorum est quàm in theatris olim spectatorum fuit. Columella decimotertio vbi chorus canentium non ad certos modos, neque numeris præeuntis magistri consensit, dissonum quoddam & tumultuosum audientibus canere videtur: at vbi certis numeris ac pedibus velut facta conspiratione consensit atque concinuit, ex eiusdem vocum concordia non solùm ipsis canentibus amicum quoddam & dulce resonat, verùm etiam spectantes audientésq; latissima voluptate permulcentur. *Horum*) historiæ, tragœdiæ, lyricorum. respondet obiiciendis. *Recepta*) comprobata. *Cœperit*) illa recitare.

Nostri)

SVA cuique ratio recitandi: mihi, quod sæpe iam dixi, vt si quid me fugit, vt certè fugit, admonear. Quo magis miror quòd scribis fuisse quosdam qui reprehenderent quòd orationes omnino recitarem: nisi verò has solas non putant emendandas. A quibus libenter requisierim, cur concedant (si concedunt tamen) historiam debere recitari, quæ non ostentationi, sed fidei veritatique componitur: cur tragœdiam, quæ non auditorium, sed scenam & actores: cur lyrica, quæ non lectorem sed chorum & lyram poscunt. Ad horum recitatio vsu iam recepta est: num ergo culpandus est ille qui cœpit? quanquam orationes quoque &

nostri quidem, & Graeci lectitauerunt. Superuacuum tamen est recitare, quæ dixeris, etiam si eadem omnia iisdem omnibus, si statim recites: si verò multa inseras, multa commutes: si quosdam nouos, quosdam eosdem, sed post tempus assumas, cur minus probabilis sit causa recitandi quæ dixeris quàm edendi? Sed difficile est vt oratio, dum recitatur, satisfaciat. Iam hoc ad laborem recitantis pertinet, non ad rationem non recitandi: nec verò ego dum recito, laudari, sed dum legor, cupio. Itaque nullum emendandi genus omitto: ac primum quæ scripsi, mecum ipse pertracto: deinde duobus aut tribus lego, mox aliis trado annotanda, notasque eorum si dubito, cum vno rursus aut altero pensito, noniſsime pluribus recito. Ac si quid mihi credis, tunc acerrime emendo. Nam tanto diligentius, quanto solicitius intendo. Optime autem reuerentia, pudor, metus iudicant. Idque adeo sic habe. Nónne si loquuturus es cum aliquo quamlibet docto, vno, tamen minus commouereris, quàm si cum multis vel indoctis? Nónne quum surgis ad agendum, tum maximè tibi ipse diffidis? tum commutata, non dico plurima, sed omnia cupis? Vtique, si latior scena, & corona diffusior. Nam illos quoque sordidos pullatósque reueremur. Nónne si prima quæque improbari putas, debilitaris & concidis?

Nostri) Romāni [scribit Suetonius Augustum] audiuisse benignè & patienter non tantum carmina & historias recitantes, sed orationes & dialogos.] *Lectitauerunt*) recitauerunt. *Dixeris*) apud iudices peroraueris. verba sunt aduersariorum. *Etiam*) concedentis aduerbium. clarior lectio si reponatur est. *Eadem omnia*) quæ dixeras. *Iisdem omnibus*) auditoribus. *Statim*) quia post tempus [aliquod] alia auditor cognoscit. *Multa inseras*) quod fit dum emendamus. [alij] legunt inferas.] *Nouos*) auditores. legitur etiam alios, scilicet quā primò habueras. *Post tempus*) quo poterunt quę probauerant improbare, mutata priori sententia. *Quàm edendi*) tanquam diceret, si edendæ orationes, sunt etiam recitandæ: nam recitando publicamus. *Satisfaciat*) placeat auditoribus. *Hoc*) vt curam habeat placendi. *Nam ad ea ignem*) ratio non obstat quo minus recitentur. *Legor*) post omissum opus, & me absente. *Emendandi*) emendatio est qua singula prout ipsa res postulat dirigimus æstimantes vniuersorum scripterum, sententiam diuersam, vel correctio errorum, qui per scripturam dictionémve fiunt, autore Diomede. *Pertracto*) repeto, & non solùm verba sunt emendanda, sed numeri & sententiæ. *Annotanda*) emendanda. *Pensito*) diligenter examino. *Tunc*) cùm recito. *Nam*) emendo. *Quanto solicitius intendo*) [cum] quanta maiori solicitudine & cura sum intentus in recitando respectu auditorum reuerentiæ, quā in emendādo per me, aut cū paucis. *Reuerentia, pudor, metus.*) quæ omnia insunt mihi recitanti propter auditorū frequentiam. *Iudicant*) iudiciū augent & acuunt. *Sic habe*) melius intellige sequēti exemplo. *Quantumlibet*) maximè. *Commouereris*) timeres, perturbareris. *Agendum*) publicè causam dicturus. *Tunc*) cùm multi audiunt. *Omnia*) tua scripta tanquam deteriora. *Vtique*) præsertim cupis. *Scena latior*) spectantium ingens numerus. *Corona*) multitudo circumstantium. *Sordidos*) agrestes. *Pullatos*) atratos, imperitos, [lacernatos. Tranquillus in Augusto, Ac visa

quondam pro concione pullatorem turba indignabundus & clamitans, En ait, Romanos rerum dominos gentémque togatam: negocium ædilibus dedit, ne quem posthac de cætero paterentur in foro circôve, nisi positis lacernis togatum consistere.] Fabius vi. Imperitis ac sæpe pullatæ turbæ relinquunt. Et secundo, Iam collidere manus, terræ pedem incutere, femur, pectus, frontem cædere. mirè ad pullatum circulum facit. *Concidu*) animo cadis, & deficis.

Opinor) sic fieri puto. *Numero*) multitudine. *Omnibus plurimum*) respectu omnium est summum. nam si parua multa in vnum cõtuleris, surgent in maximũ cumulum, & Ciceronis testimonio orator vulgi assensu, & populari approbatione iudicari solet. itaque nunquam de bono oratore, aut non bono, doctis hominibus cum populo dissensio fuit. idem enim ipsum est summi oratoris summũ oratorem populo videri. *Pomponius Secundus*) cuius vitam scripsisse Plinium seniorem supra retulit. *Tollendum*) de tragœdiis suis delendum tanquam minus aptum. *Retinendum*) reseruãndum in scriptis, veluti opportunum. *Ad populum prouoco*) eligo populi iudicium. silentio populi amici sententiam retinebat. assensu verò suam. *Populo dabat*) deferebat iudicio populi quare Cicero de claris Oratoribus inquit, Tibicen Antigenidas discipulo dixit sanè frigenti ad populum, mihi cane & musice. ego Bruto dicenti apud multitudinem, mihi cane & populo. *In summa*) qui vulgi opinione differtissimi habiti sunt. eosdem intelligentium quoque iudicio fuisse probatissimos crediderim. *Retti*) faceret. *An secus*) malè tantùm iudicio populi tribuendo. *Nihil ad me*) non pertinet ad propositum nostrum. *Cæteros*) doctes viros, qui non fallũtur iudicio suo. *Tanquam singulos*) propter summam eruditionem & autoritatem vnumquemque reuereat. *Et tanquam non singulos*) tanquam eorum clarorum virorum. *De stilo*) sensit. nam libro primo de Oratore, Stilus, inquit, est optimus & præstantissimus dicendi effector atque magister. nec ue iniuria. nam si subitam & fortuitam oratiõnem commentatio & cogitatio facilè vincit, hanc ipsam profectò assidua & diligens scriptura superabit. *De meo*)

Opinor, quia in numero ipso est quoddam magnum collatúmque consilium, quibúsdam singulis iudicij parum, omnibus plurimum. Itaque Pomponius Secundus, hic scriptor tragœdiarum, si quid fortè familiarior amicus, tollendum, ipse retinendum arbitraretur, dicere solebat, Ad populum prouoco: atque ita ex populi vel silentio, vel assensu, aut suam, aut amici sententiã sequebatur. Tantum ille populo dabat. Rectè, an secus, nihil ad me. Ego enim non populum aduocare, sed certos, electósque soleo, quos intuear, quibus credam, quos denique, & tanquam singulos obseruem, & tanquam non singulos timeam. Nã quod M. Cicero de stilo, ego de metu sentio. Timor est emendator acerrimus. Hoc ipsum quod nos recitaturos cogitamus, emẽdat: quod auditorium ingredimur, emendat: quod pallemus, horrescimus, circumspicimus, emendat. Proinde non pœnitet me consuetudinis meæ, quam vtilissimam experior. Adeóque non deterreor sermunculis istorũ, vt vltrò te rogem, monstres aliquid, quod his addam. Nihil enim curæ meæ satis est. Cogito quàm sit magnum dare aliquid in manus hominum, nec persuadere mihi possum, non & cum multis & sæpe tractandum, quod placere, & semper, & omnibus cupias. Vale.

matu) quod sit emendator optimus. *Hoc ipsum*) imaginatio, phantasia. *Circumspicimus*) frequentiam auditorum, & quòd ex vultu, oculis, nutu, manu, murmure, silentio cognoscimus quid quisque sentiat. *Illorum*) qui reprehendunt quòd omnino orationes recitarem. *Aliquid*) aliquod aliud emendandi genus. *Hæc*) à me prædictis. *Situ*) ad emendationem. *Dare in manum hominum*) publicare. *Non*) esse.

C. PLINIVS CANINIO SVO S.

DELIBERAS) Epulum perpetuum Comensibus promisera Caninius: sed verebatur, ne si summam numerasset reip. procedente tempore [disperderetur & [ad sacerdotes transiret:] quare exemplo suo monet Secundus, vt se imitetur in eo munere, quod patriæ donauerat pro alendis ingenuis. *Municipibus*) Nouocomensibus colligitur enim ex libro primo Caninium fuisse Comensem: vbi ad eundem scribēs inquit, Quid Comū, tuæ meæque delitiæ. *Epulum*) publicum cibum. [huius Plinianæ liberalitatis mentio extat Mediolani in marmoreo lapide.] *Post te*) post obitum tuum. [vel postquam reip. nostræ donaueris placet prior sententia.] *Salua sit*) integra sit: referuetur ad hoc: neq; transferatur ad alia. *Non expedita*) non in promptu, obscura, difficilis. *Numeres*) si numeres. *Summam*) ex qua quotannis fiat epulum. *Dilabatur*) transeat, diffugiat, si quia legatam municipio pecuniam in aliam rē quàm defunctus voluit, conuertere, citra principis autoritatem non licet, autore Iurisconsulto: fit tamen interdum vt ad alia transeat procedente tempore, cùm non sit qui illam tueatur. *Ad sacros*) ad sacerdotes: qui ideo sacri dicti, quòd sacra & res deorum curent Virg. Cereríque sacrum Polyhœtem, id est sacerdotem Cereris. Prudentius, O Christi Valeriane sacer. Nam quicquid destinatum est diis, sacrum vocatur: vt Plautus sacros porcos ad sacrificium idoneos [Plin. sacros planos pisces appellatos, quod numquam sint vbi maleficæ bestiæ] & sacerdotes à sacris dictos, quòd rebus diuinis præsessent Varro tradidit. Fuit igitur epulum illud ad res diuinas constitutum, quibus die solenni populus epularetur: erat ideo verendum ne post mortem Caninij traduceretur ad sacerdotes. [Hi & agros secundum Siculum Flaccum habuere, cùm, inquit, colligere sacerdotum, item quos virgines habent agros & territoria quædam etiam determinata, & quædam aliquibus sacris dedicata sunt. an ad sacros, id est mortuos, id quod ex Plin. seniore & Plut. colligitur.] Neque obstat quod Seruius scribit, epulas hominum esse, quod & nos fatemur, modò concedatur eas etiam inter solennia sacrorum dari. & alioquin Apuleius ix. refert dominum ædium sacrificales epulas cum sacerdotibus dæ cœnitasse. Varro. iij. rei rusticæ. Quotus quisque est annus, quo non videas epulum, aut triumphum, aut collegia non epulari? Sacri item & Sacrani populi sunt. In codice non admodum recenti scriptum adnotaui de sacro, id est de ærario. [habet secunda lectio, Des agros, vt publici negligētur, quæ verba cum sequentibus, non incōcinne congruunt.] *Vt publicè negligantur*) timendum est ne resp. non curet id [epulum,] vt solet fieri in oppidis, vbi publica negligantur, & hinc inde occupantur] clamor tamen lectio des agros id est si reip. agros assignaueris, timendum est ne negligantur, & inculti faceant. immò à vicinis occupentur tanquam publici nam publica ciuitatum bona solent negligi & disperdi]

commodius inuenio quam quod ipse feci. Nam pro quingentis millibus nummûm, quæ in alimenta ingenuorum ingenuarúmque promiseram, agrum ex meis longè pluris actori publico mancipaui: eundem vectigali imposito recepi, ccc. millia annua daturus. Per hoc enim & Reipublicæ sors in tuto, nec reditus incertus, & ager ipse propter id quod vectigali largè supercurrit, semper dominum à quo exerceatur inueniet. Nec ignoro me plus aliquanto, quàm donasse videor, erogauisse, cùm pulcherrimi agri precium necessitas vectigalis infregerit. Sed oportet priuatis vtilitatibus publicas, mortalibus æternas anteferre: multoq; diligentius muneri suo consulere, quàm facultatibus. Valc.

Commodius) tutius, vt sors & redditus diu duret. *Quingentis millibus nummûm*) quingentis sestertiis. hæc erat sors, ex qua triginta singulis annis, vt mox explicabit, pro alimentis ingenuorum redimebantur. *In alimenta ingenuorum*) vt pueri liberi, sed egeni alerentur: quod lib. 1. copiosè tractauit. Ingenui autem sunt qui libera matre nati, nec postea serui facti sunt. Iustinianus latius explicat, Ingenuus, inquit, est, qui statim vt natus est, liber est, siue ex duobus ingenuis matrimonio editus, siue altero libertino, & altero ingenuo. sed & si quis matre nascitur libera, patre verò seruo, ingenuus nihilominus nascitur: quemadmodum, qui ex matre libera, & incerto patre natus est, quoniam vulgo conceptus est. *Longè pluris*) maiori precio quingentis millibus. erat enim mille centum sestertiis. *Actori*) curatori qui reip. bona curat, & rationes reddituum impensarúmque facit. Eius fit mentio. ff. l. titulo de administratione reip. *Mancipaui*) [vendidi,] distraxi, alienaui, facta imaginaria venditione reipub. nostræ] nullo tamen ab illo precio recepto. *Recepi*) resumpsi apud me ab actore publico. *Eundem*) agrum. *Vectigali imposito*) vt teneret quotannis tricena millia reipub. numerare. Vectigales agri vocantur, qui in perpetuum locantur hac lege, vt quàmdiu pro iis vectigal pendatur, tamdiu neque ipsis qui conduxerint, neque iis qui in locum eorum successerint auferri eos liceat. Et alibi idem Iurisconsultus Paulus, Agri publici, qui in perpetuum locantur à curatore reip. sine autoritate principali reuocari non possunt. habet autem horum vectigalium agrorum possessor aliquod ius in eis. vnde Vlp. xxx. de legatis: Fundus inquit, municipum vectigalis ipsis municipibus legatus, valere legatum scribit Iulianus, quia aliquod ius in eo is qui legauit habet. *Per hoc*) hac ratione & via. *Sors*) quingenta millia nummûm erant in tuto, neq; enim poterant interire. *Incertus*) fallax. *Vectigali*) triginta sestertiis. *Largè supercurrit*) longè in reditu excellit. xxx. sestertia, nam maiores fructus inde colligebantur. *Dominum*) sentit Paulus qui maximos fructus ex redemptione vectigalium consequuntur: si tanti postea locari non possint, ea prioribus pensionibus suscipere compelli. *Exerceatur*) excolatur. [*Nec ignoro me plus*) legitur etiam, nec ignoro melius aliquanto, quàm donauisse, videor cauisse.] *Aliquando plus*) nam respectu reddituum nihil amplius donauerat: quia quod reliquũ erat ipsius dominium erat, sed hoc aliquãto plus donauerat. si enim dominus agrum voluisset alicui vendere, minoris venditurus reditus suos qui supercurrebant vectigali, quia totus ager erat obligatus reip. [Alia scriptura satis probata, nec ignoro melius aliquanto quàm donasse videor cauisse. scio inquit diligentius prouidisse ne ager meus negligeretur, quàm vt donum videretur tanti quanti est.] *Infregerit*) minuerit. *Necessitas vectigalis*) necessitas pendendi reip. perpetuo xxx. millia nummum. *Æternas vtilitates*) perpetuam

tuam memoriam huius liberalitatis, cuius vestigium adhuc extare audio. *Muneri suo*) vt perpetuò duret. *Facultatibus*) præsenti vtilitati.

C. PLINIO PRISCO SVO S.

AGit) Fanniæ valetudinem honestissima causa contractam apud Priscum dolenter fert: ibique multa de illius sanctitate, grauitate, constantia enumerat, quantâque cum eius matre fuerit sibi amicitia sanctissimis verbis prosequitur, & filiæ longiorem vitam precatur. *Fannia* quę fuit Heluidij vxor & Thraseæ filia. *Assidet*) officij causa astat. *Virgini*) Vestali *Affinis*) eius Iuniæ, nec mirum, si sponte assedit. *Auctoritate*) iussu. *Pontificum*) qui curabant Vestales, vnde Gellius lib. primo. Virgo Vestalis simul est capta, & in atrium Vestæ deducta, & pontificibus tradita est. *Ex atrio Vestæ*) ex domo Vestalium templo Vestæ coniuncta inter Capitolium & Palatium. *Discrimine*) valetudine. *Insident*) continuant latenter. *Orexis*) nausea, vomitus. Iuuenalis, Rabidam facturus orexim, sed is ab eo quod præcedit, ad id quod sequitur sumpsisse potuit pro appetentia, vt Satyra. xi. Hinc surgit orexis, hinc stomacho bilis. Lampridius in Heliogabalo, orexim conuiuio hanc esse asserente. nam ὄρεξιν à quo orexis, non modò appetentia, sed excitatio plerunque significat. [In multis tamen exemplaribus Plinianis non legitur orexis.] *Dignissimus*) similimus & per id maximus. *Heluidio marito*) Fanniæ maritum habuit Heluidium Priscum, & patrem Pætum Thraseam. *Reliqua*) corporis vires, & habitudo. *Labuntur*) absumuntur. *Oculis ciuitatis*) à conspectu Romanorum, quibus erat exemplum virtutis. *Simile*) tam laudabile. *Hu*) primò sub Nerone, secundò sub Vespasiano. *Senecio reus*) nos, inquit Tacitus, de casis corruptæ eloquentiæ, innocenti sanguine Senecio perfudit. accusatus enim fuit à Caro delatore sub Domitiano, quòd vitam Heluidij

AGit me Fanniæ valetudo. Contraxit hanc dum adsidet Iuniæ Virgini sponte primùm: est enim affinis: deinde etiam ex auctoritate pontificum. Nam virgines, cùm vi morbi atrio Vestæ coguntur excedere, matronarum curæ custodiæque mandantur: quo munere Fannia dum sedulò fungitur, hoc discrimine implicita est. Insident febres, orexis increscit, summa macies, summa defectio, animus tantum & spiritus viget, Heluidio marito, Thraseæ patre dignissimus. Reliqua labuntur, neque non metu tantùm, verum etiam dolore conficiunt. Dolco enim maximam fœminam eripi oculis ciuitatis, nescio an aliquid simile visuris. Quæ castitas illi: quæ sanctitas: quanta grauitas? quanta constantia? Bis maritum secuta in exilium est, tertio ipsa propter maritum relegata. Nam cùm Senecio reus esset, quòd de vita Heluidij libros composuisset, rogatúmque se à Fannia in defensione dixisset, quærente minaciter Mettio Caro an rogasset: respondit, rogauit: an commentarios scripturo dedisset, dedi: an sciente matre, nesciente. Postremò nullam vocem

cedentem periculo emisit, quinetiam illos ipsos libros, quanquam ex necessitate, & metu temporum abolitos, Senatusconsulto publicatis bonis, seruauit, habuit, tulitque in exilium exilij causſam. Eadem quàm iucunda, quàm comis, quàm denique (quod paucis datum est) non minus amabilis, quàm veneranda: nec erit quàm postea uxoribus nostris ostentare possimus: à qua viri quoque fortitudinis exempla sumamus: quam sic cernentes audientésque miremur, vt illas quæ leguntur: ac mihi domus ipsa nutare, conuulsáque sedibus suis ruitura suprà videtur, licet adhuc posteros habeat. quantis enim virtutibus, quantisque factis assequentur, vt hæc non nouissima occiderit. Me quidem illud etiam adfligit & torquet, quòd matrem eius, illam (nihil possum illustrius dicere) tantæ fœminæ matrem rursus videor amittere, quàm hæc, vt reddit ac refert nobis: sic auferet secum, méque & nouo pariter, & resciſſo vulnere adficiet. Vtranque colui, vtranque dilexi: vtram magis, nescio, nec discerni volebant. Habuerunt officia mea in secundis, habuerunt in aduersis. Ego solatium relegatarum, ego vltor reuersarum. non feci tamen paria, atque eo magis hanc cupio seruari, vt mihi soluendi tempora supersint. In his eram curis, cùm scriberem ad te, quas si deus aliquis in gaudium verterit, de metu non querar. Vale.

priſci conſcripſiſſet, mox reus quòd nullum magiſtratum poſt Quæſturam petiiſſet damnatus eſt, referente Domitiano. *Dixiſſet*) Senecto. *Negatum*) vt vitam mariti ſeruaret. *In defenſione ſua*) vt per id ſe defenderet. *Metio Caro*) delatore notiſſimo ſub Domitiano. *Quærente*) interrogante Fanniam. *Reſpondit*) Fannia. *Commentarios*) indices rerum à marito ſuo geſtarum *Scripturo*) Senecioni. *Matre*) Arria: quæ tunc viuebat. *Neſciente*) reſpondit Fannia ſe id feciſſe inſcia matre.

Cedentem periculo) per quam videretur velle imminens periculum vitare. *Libros*) editos à Senecione de vita mariti. *Abolitos*) ſublatos. dato triumuiris miniſterio vt monumenta clariſſimorum virorum in foro comburerentur. nam fuit Domitianus, quamuis in principatus initio poëticæ ſtudioſus videretur,] poſtea] ſtudijs inimicus, primùm philoſophis vrbe ſub motis, & Hermogene propter quaſdam in hiſtoria figuras occiſo: librarijs etiam qui eam deſcripſerant crucifixis. *Publicatis*) redactis in ærarium. *Exilij cauſſam*) Heluidij vitam editam à Senecione. *Eadem*) Fannia. *Comis*) faceta. *Quod paucis datum eſt*) vt poſſint ſimul amari & venerari. *Nec erit*) Nulla mulier poſtea in vrbe inuenietur. *Sic*) quemadmodum Fanniam. *Leguntur*) monumentis literarum celebrantur. *Domus*) Heluidij liberi *Nutare*) minari ruinam. *Poſteros*) ſiue hæc epiſtola ſcripta fuerit ante illam ex libro quarto, vbi meminit duas Heluidij filias interiiſſe, & intelligamus tres liberos duas fœminas & marem, ſiue tantum marem nomine Velium Heluidium, cui Fannia nouerca fuit. *Quantis enim virtutibus*) Senſus eſt, Licèt in familia Heluidij adhuc ſuperſint poſteri: tamen neceſſe eſt vt hi ſummis virtutibus nitantur, ne iſta videatur fuiſſe extrema in ſua domo. *Nouiſſima*) quæ ſola ob virtutes poſt maritum & maiores nominetur. nam vere dici poſſunt ſuæ domus nouiſſimi, qui virtute

tūtē præditi nullos sibi suorum similes reliquerunt. *Illam*) Arriam admirandam. *Illustrius*) magis famosum & celebratum. *Fœmina*) Fannę. *Rursus*) quia cùm hęc Secundus scriberet ex humanis excesserat Arria. *Hic*) Fannia. *Vt reddit*, sicut in omnib. virtutibus matrem repræsentat. *Auferet*) iterum tollet à nobis. *Nouo vulnere*) morte Fanniæ, & per eam matris interitus recordatione. *Resisso*) renouato dolore Arriæ. *Discerni*) cognosci. quia pari charitate certabant. *In auersis*) nā relegatarum solatium fuit, & reuersarū victor: cū Publicium Certum Heluidij accusatorē reum peregit. *Non feci tamen paria*) non reddidi illis paria beneficia quæ mihi cōtulerūt, [id est quę merebātur] modus dicendi elegās & circumcisus. Idem in Panegyrico, Solus ergo adhuc qui pro munere tanto paria accipiēdo fecisti. Nazarius. Ambo benigni ratiocinatores officiorū paria fecistis. Scęuola de statu liberis quærit quid sit paria facere: & post multa, paria facere interpretatur reddere iustas rationes, & totum debitū soluere. Callistratus de iure immunitatis, accipit paria fisco fecisse, pro satisfecisse & satisdedisse. *Seruari*) diutius viuere.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

LIBRVM) Quamuis sæpius alibi testētur epistolæ Secundi, quanta coniunctus Tacito fuerit amicitia, nulla tamen magis vtriusque familiaritatem & coniunctionem, quàm ista recludit, vt & studia & famam communem habuisse cognoscatur, séque totum ab ineunte ætate ad imitandum Tacitum dederit. *Commutanda*) aliter dicenda. *Eximenda*) penitus tollenda. *Annotationibus*) emendationibus. *Librum*) quem pariter Tacito miserat emendandum. *Quàm me delectat*) ista emendandi vicissitudo. *Vsquequaque*) semper. *Insigne*) præclarum. *Ætate propemodum*) nam Secundus iunior erat. *Nominis*, famæ. *Parcius*) quia dixerat non nullius, & non magni nominis, vt debuisset de Tacito loquiséd cùm se quoq; complexus esset, arrogantiæ vitandæ gratia vtriusque facultatem minuit. [*Tua fama*) Aliter, tu fama gloriáque floren's.] *Fouisse*) excoluisse, emendasse. *Tibi longo*) gaudet Secundus suis epistolis inserere Virgilianæ carmina. Hic enim libro v. inquis-

Librum tuum legi, & quam diligentissimè potui, adnotaui quæ cōmutanda, quæ eximenda arbitrarer. Nam & ego verum dicere assuesco, & tu libenter audire. neque enim vlli patientius reprehenduntur, quàm qui maximè laudari merentur. Nunc à te librum meum cum annotationibus tuis expecto. O iucundas, ô pulchras vices, quàm me delectat. Quòd si qua posteris cura nostri, vsquequaque narrabitur, qua concordia, simplicitate, fide vixerimus. Erit rarum & insigne, duos homines ætate, dignitate propemodum æquales, non nullius in literis nominis, (Cogor enim de te quoque parcius dicere, quia de me simul dico) alterum alterius studia fouisse. Equidem adolescentulus cum iam tu fama gloriáque floreres, te sequi, tibi longo sed proximus interuallo, & esse, & haberi concupiscebam. Et erant multa clarissima ingenia, sed tu mihi (ita similitudo naturæ ferebat) maximè imitabilis, maximè imitandus videbaris. Quo magis gaudeo, quod si quis de studiis sermo,

Primus abit, longéque ante omnia corpora Nisus Emicat, hinc longo, sed proximus interuallo Insequitur Salius Proximus igitur Tacito Secundus erat in eloquentia, sed longo interuallo. Talis fuit Alcinoi sententia de eo poeta, qui futurus erat Virgilio proximus Inquit enim, Longè erit à primo quisque secundus erit. *Proximus*) propter imitationem tui, non quòd tunc non essent clariores me. *Similitudo naturæ*) quæ multum facit ad conciliandam amicitiam: nam autore Columella, similia similibus faciliora fecit natura: bonum bono aptissimum & malum malo, [& Græcum ad hoc prouerbium ὅμοια χαίρει πρὸς ὅμοια τὰφ ὁσ similia gaudere similibus natura fecit.] Hinc Atius Tarquinius & Tullia minor ingenio truci breui conuenere. *Imitabilis*) facilis ad imitandum. *Imitandus*) imitari dignus. *Si quis de studiis sermo*) si quis loquitur, qui in vrbe sint eloquentissimi, & studiorum amantissimi.

Vnà nominamur libro ix. hunc locum declarat. Narrabat, inquit, mihi Cornelius Tacitus sedisse Circensibus proximum Equiti Rom. hunc post varios eruditosq; sermones requisisse, Italicusne? an prouincialis? se respondisse, nostrûm me, & quidem ex studiis. ad hoc illum, Tacitus es, an Plinius? *Et ego de te*) Alij legunt, quod de te loquentibus, statim occurro.] *Nec desunt*) sunt in vrbe nostra. *Præferantur*) præponantur nobis tâquam doctiores [*Hoc iungimur*) vna nominamur, quo autem loco non refert.] *Hoc primus*) si doctiorte ab aliquibus credor, tunc me omnium, qui sunt in vrbe doctissimum credo, quia te secundum [faciunt: si verò te primum alij putant, tunc secundum doctum me existimo, quia tua vestigia penitus sequor. tanti facit Taciti doctrinam, licenter tamen innuit se fuisse doctissimos, qui tûc erant Romanorum. [Quædam exemplaria breuius legûnt hoc pacto, nam mihi primus, qui à te proximus, quinetiam *Testamentis*)

vnà nominamur, quòd de te loquentibus statim occurro: nec desunt qui vtrique nostrûm præferantur. Sed nihil interest mea, quo loco iungimur. Nam hoc ego primus, quia tu proximus, & ego proximus, quia tu primus: quinetiam in testamentis debes adnotasse, nisi quis fortè alterutri nostrûm amicissimus, eadem legata & quidem pariter accipimus, quæ omnia huc spectant, vt inuicem ardentius diligamus, cùm tot vinculis nos studia, mores, fama, suprema denique hominum iudicia constringant. Vale.

[subscribendis & signandis, quibus tibi primum mihi secundum locum concedunt: an in legatis, quibus primi nominamur, &] quibus eadem legata & pariter ac ex æquo accipimus, nisi aliquis est alterutri nostrûm amicissimus, & ideò amiciori maiora legata scribit. *Amicissimus*) qui alterum alteri pro amicitia præponat *Spectant*) tendunt, conueniunt. *Suprema iudicia*) testamenta, vltimæ voluntates]

C. PLINIVS CORNVTO FVSCO SVO S.

Pareo) Cornuto monenti vt infirmitati oculorum consuleret, ordinem vitæ suæ enumerat, & pro gallinis missis eum amico locatur. *Collega*) vel in præfectura ærarij, vel in Consulatu: nam vtrumque magistratum simul gessere. *Huc*) in Thuscos. [sunt qui legant tunc

Pareo, collega charissime, & infirmitati oculorum, vt iubes, consulo. Nam & hunc tecto vehiculo vndique inclusus, quasi in cubiculo peruehor, & non stylo modò, verùm etiam lectionibus difficulter,

unc, cùm dicessi ab vrbe.] *Tectio vehiculo tu. lusus* circunclusso recubans vehiculo ac si eidem in cubiculo. *Stylo*) compositione, scriptura.

Sed abstineo) sed tamen abstineo quamuis difficulter. *Auribus*) alio legente. *Opaca*) aliquātulum inumbrata, subobscura. Celsus præcipit in lippidinis curatione primo die loco obscuro cubare, & à sermone abstinere. *Cryptoporticus*) latentes porticus in quibus versor. *Inferioribus*) inferiori parte. *Tantum umbræ*) à dimidio inferiori. *Luminis*) à dimidio superiori, vbi fenestrarum pars fuit adaperta. *Balin un.*) curatur lippirudo secundum celsum balineo, vino, quiete, abstinentia. *Custos* qui proh bene supra modum bibam. *Te*) amicissimo. *Acribus*) intentis, acuris. *Lippi* excutientibus, ab oculis lacryma distillante.

sed abstineo, soliisque auribus studeo, cubicula obductis velis opaca, nes tamen obscura facio. Crytoporticus quoque adopertis inferioribus fenestris, tantum vmbræ, quantum luminis habent. sic paulatim lucem ferre condisco. Balineum assumo, quia prodest: vinum, quia non nocet, parcissimè tamen. Ita assuevi, & nunc custos adest. Gallinam, vt à te missam libenter accepi, quàm satis acribus oculis, quanquam adhuc lippis, pinguissimam vidi. Vale.

C. PLINIVS FALCONI SVO S.

MINVS) Indicat Falconi Munitianum, pro quo impetraverat tribunatum, esse virum dignitate, natalibus, facultatibus & studiis summum. *Petisse*) fortasse coram: nam non extant vllæ literæ, quibus hunc petierit. *Regionis meæ*) transpadanæ erat enim Cor. Minucianus Acilianus Brixiensis. *Amat studia*) studiosus est. *Vt solent pauperes*) qui vrgente rerum inopia student ardentissimè, nec vllis voluptatum illecebris emolliuntur, sed per arduа quæque prorumpunt. ad hoc extat Græcum illud elogium, ἀνὴρ πένης σοφίαν ἔλαχε, id est, paupertas sapientiam sortita est. quandoquidem pauperes multis artibus student. & secundum Senecam, immò quotidianam experientiam, hominem experiri multa paupertas docet. Iuuen. Satyr. viij. inquit, Pauperes ad studia perspicaciores. tamen ima plebe quinitum

MINVS miraberis, me tam instanter petisse, vt in amicum meum conferres Tribunatum, cùm scieris, quis ille, qualisque. Possum autem iam tibi & nomen indicare, & describere ipsum, postquam polliceris. Est Cornelius Minutianus, ornamentum regionis meæ, seu dignitate seu moribus: natus splendidè, abundat facultatibus, amat studia, vt solent pauperes. Idem rectissimus iudex, fortissimus aduocatus, fidelissimus amicus. Accepisse te beneficium credes, quum propius inspexeris hominem omnibus honoribus, omnibus titulis (nihil voloelatius de modestissimo viro dicere) parem. Vale.

Facundū inuenies: solet hic defendere causas Nobilis indocti, veniet de plebe togata Qui iuris nodos, & legum ænigmata soluat. *Credes*) transferendo in eum Tribunatū. *Propius*) melius, familiarius. *Titulis*) laudibus. *Elatius*) gloriosius, magnificentius.

C. PLINIVS FABATO PROSOCERO SVO S.

GAVDEO) Monet Fabatum vt domi præstoletur Tyronis aduentum, neque in itinere ei occurrat. *Tyroni)* Calestrio Tyroni Proconsuli proficiscenti in Hispaniam. *Perseueres)* conserues hanc tuam fortitudinem quiete. *Ætatu)* admodum senilis. *Demum)* tuam priuatam. *Abeo)* à te *Officium)* occurrendi obuiam in itinere. *Remisisset)* condonasset, noluisset.

GAVDEO quidem esse te tam fortem, vt Mediolani occurrere Tyroni possis. Sed vt perseueres esse tam fortis rogo, ne tibi contra rationem ætatis tantum laboris iniungas. Quinimmò denuncio, vt illum & domi, & intra domum, atque etiam intra cubiculi limen expectes. Etenim quum à me vt frater diligatur, non debet ab eo, quem ego parentis loco obseruo, exigere officium, quo parenti suo remisisset. Vale.

C. PLINIVS GEMINIO SVO S.

Vmidia Quadratilla) Quadratillum nepotem modestissimum tanta reuerentia educauit [Commidia] vt quoties vellet spectare pantomimos, siue ludere calculis, iuberet illum abire: quod post mortem auiæ quum resciisset Secundus cum magna admiratione, & gaudo rem totam Geminio per epistolam exposuit. *Commidia)* frequentior lectio habet Numidia. *Viridu)* robusta, fortis. *Compacto)* neruoso. *Honestissimo testamento)* condito suo testamento cũ prudentia, vnde maximum retulit honorem. *Besse)* duabus tertiis. *Tertia parte)* assis, id est extrientem: nam besse & triente vniuersa hæreditas exhauritur. [*Paruam*) non displicet parum.] *Nec amandum)* nepos Quadratillæ nec tantùm est amandus inter propinquos quos attingit sanguine, sed ab aliis etiam. *Propinquos attingit sanguine)* nam sunt & aliarum rerum propinqui, vt ædium, vt agrorum. *Malignorum)* maledicorum, quia his est cum forma magna pudicitiæ. *Maritus)* ducens vxorem. *Si deus annuisset)* nam vxor eius fecit abortum. *Auiæ)* Quadratillæ. *Delicatè)* in victu & vestitu. *Seuerissimè)* in morum cura.

Vmidia Quadratilla paulo minus octogesimo, ætatis anno decessit, vsque ad nouissimam valetudinem viridis, atq; etiam vltra matronalẽ modum compacto corpore, & robusto, decessit honestissimo testamento. Reliquit hæredes, ex besse nepotem, ex tertia parte neptem. Neptem parum noui: nepotem familiarissimè diligo, adolescentẽ singularem, nec ijs tãtùm, quos sanguine attingit inter propinquos amandum: ac primum cõspicuus forma, omneis sermones malignorum & puer & iuuenis euasit: intra quartũ & vicesimũ annum maritus, &, si deus annuisset, pater. vixit in contubernio auiæ delicatè, & seuerissimè, & tamen

obse-

obsequentissimè. Habebat illa pantomimos, fouebátque effusius, quàm principi fœmina conueniret. Hos Quadratus non in theatro, non domi spectabat, nec illa exigebat. Audij ipsam cùm mihi commendaret nepotis sui studia, solere se vt fœminam in illo ocio sexus laxare animum lusu calculorum, solere spectare pantomimos suos: sed cùm factura esset alterutrum, semper se nepoti suo præcepisse abiret, studeréque: quod mihi non amore eius magis facere, quàm reuerentia videbatur. Miraberis, & ego miratus sum. Proximis sacerdotalibus ludis productis in commissione pantomimis, cùm simul theatro ego, & Quadratus egrederemur, ait mihi, Scis me hodie primùm vidisse saltantem auiæ meæ libertum. Hoc nepos. At Hercule alienissimi homines in honorem Quadratillæ (pudet me dixisse honorem per adulationis officium) in theatrum

Obsequentissimè) libentissimè. *Illa*) Quadratilla. *Pantomimos*) omnium gesticularores. *Fouebat effusius*) supra modum horum gesticulationes amplectebatur. *Principi fœmina*) inter primas vbis fœminas dignitate, diuitiis, autoritate. *Quadratillæ*) nepos Quadratillæ. *Exigebat*) permittebat vt spectaret. *Ocio senij*) in illa ætate confecta, qua senibus ocium competit. *Vt fœmina*) quæ ciuilibus negotiis, neque externis illi s distringitur [quare libentius legerim sexus quam senij. [*Calculorum*) schiacorum,] vt vulgo dicimus] de quibus Martialis, Insidiosorum si lud s bella latronum Gemmeus iste tibi miles & hosti s erit. Cuidius in arte, Siue latrocinij sub imagine calculus ibit: Fac præeat vitreo miles ab hoste tuus. *Reuerentia*) vt se reueretur. *Prolectis*) theatro assignatis. *Cœnatissione*) certamine. *Proximis*) nuper editis. *Sacerdotalibus ludis*) sacris certaminibus. Tacitus in Nerone. Quia reduci quamquam scenæ pantomimi certaminibus sacris prohibebantur, eis faciundis præerant ædiles. Dicti autem sacerdotales & sacri, quòd diis sacri essent, in quos sic inuehitur diuus Augustinus. Veniebamus nos etiam aliquando adolescentes ad spectacula, ludibriaque sacrilegiorum. spectabamus atreptitios, audiebamus symphoniacos ludis turpissimis, qui diis deabúsque exhibebantur: oblectabamur cœlesti virgini, & berecynthiæ matri deorum omnium. agte cuius lectum die solenni lauationis eius, tali per publicum cantabantur à nequissimis scenicis, qualia nec matrem ipsorum scenicorum deceret audire: cur ergo ludi scenici, vbi hæc lasciua dicticantur, canticantur, actitantur, deorum honoribus exhibentur? in terres diuinas a[loctissimis conferibuntur? [Massilienses ciuitas secundum Valerium seueritati custos acerrima fuit, nullum aditum in Senatu mimis dando: quorum argumenta maiore ex parte superiorum continent actus, ne spectandi consuetudo imitandi licentiam sumat. A Luciano tamen in libello Saltationes, hæc ars pluribus cõmendatur.] Nota historia Titi, Latini Rustici, cui cum sæpius in somnis dictum esset in Senatu nunciaret, vt ludi Romani instaurarentur: nec statim paruisset, amisso filio ipse æger, tandem rem in curia exposuit, statim recuperata valetudine: quo animotus Senatus quadruplicata pecunia ludos censuit instaurari: in quibus poëtica numinum crimina frequentabantur, corruptorem pudicitiæ Iouem turpissimi histriones cantabant, agebant, placabant. Originem horum ludorum pluribus refert Liuius. vi. ab vrbe condita, & ab sano principio veniisse su s temporibus in v.x opulenti regni tolerabilem insaniam. *Libertum*) mimum. *Nepos hæc*) dixit hoc Quadratillus. *Alienissimi homines*) nullo vinculo affinitatis Quadratillæ coniuncti pantomimi. *Per adulationis officium*)

cum verè potiùs adularentur Quadratillæ imitando omnia illius.

curſitabant, exultabant, plaudebant, mirabantur: ac deinde ſingulos geſtus dominæ cum canticis reddebant, qui nunc exiguiſſima legata theatralis operæ corollarium accipient ab hærede, qui non ſpectabat. Hæc ſcripſi, quia ſoles, ſi quid incidit noui, non inuitus audire: deinde quia iucundum eſt mihi, quod ceperam gaudium, ſcribendo retrectare. Gaudeo enim pietate defunctæ, honore optimi iuuenis: Lætor etiam, quòd domus aliquando C. Caſſij, huius, qui Caſſianæ ſchołæ princeps & parens fuit, ſeruiet domino non minori. Implebit enim illam Quadratus meus, vt decebit, rurſúſque ei priſtinam dignitatem, celebritatem, gloriámque reddet, cum tantus orator inde procedet, quantus iuris ille conſultus. Vale.

Curſitabant) per hæc monſtratur pantomimorum ars: quorum erat in omni ludorum varietate ſuam operam præſtare. nam ſcenæ ſeruitutes omnes edocti ludos fuerant: inde nomen trax ſſe ab imitatione omnium, πάντα enim omnia, & μίμησις imitatio: [namque idem corpus Herculem deſignat, & Venerem fœminam repræſentat, & Martem regem facit & militem ſenem reddit, & iuuenem vt in vno referente Caſſiodoro credas eſſe multos tam varia imitatione diſcretos. quæ etiam diffuſius ſed cum laude Lucianus refert. & vt alia omittam, dicam tantùm barbarum quendam Romæ vidiſſe quinque perſonas, tot enim actus erant: & admiratum vnum duntaxat ſaltatorem omnes ſuſtentatum, vt qui non norat vnum corpus multas animas habere. Quare Itali non abſurdè ſaltatorem pantomimum appellarunt.] Duo eorum genera: aliqui ſcenici, alij mythici. exactum id genus hominum ſæpius ab vrbe & frequenter reductum. *Mirabantur*) durat adhuc neſcio quid tale noſtris temporibus, cùm producuntur inter ſe mirantes, ſtupentes, ſubſannantes, curſitantes viri fœminæque cum cymbalis. *Reddebant*) repræſentabant, effigiabant, imitabantur. autor eſt Tranquillus. Mimos in funeribus ſolitos reddere omnes defuncti geſtus. ſed, inquit, in funere Veſpaſiani archimimus perſonam eius ferens imitánſque, vt mos eſt, facta & dicta viri: interrogatis palam procuratoribus quanti funus, & pompa conſtaret, vt audiit ſeſtertium centies, exclamauit centum ſibi ſeſtertia darent, ac ſe vel in Tiberim proiicerent. *Exiguiſſima legata*) paruam pecuniam relictam ſibi teſtamento. *Theatralis opera*) artis ſuæ hiſtrionicæ, quam præſtiterunt in theatro in honorem Quadratillæ: ſic Tacitus theatrales artes ſcenicas & hiſtrionales appellauit. *Corollarium*) appendicem, id quod additur præter debitum. vocabulum fictum à corollis, quòd actoribus in ſcena qui placuerant dari ſolitæ forent. Plinius ſenior Corollarium cœnam Cleopatræ quotidianam dixit, eò quòd eſſet tanquam ſuperflua ſponſioni centum ſeſtertium cum Antonio duos illos vniones abſumptura. Apuleius ſecundo ſui aſini, Modò corollarium idoneum compares. id eſt, modò donesaliquod munus idoneum vltra pactam mercedem. Et tertiò, Foris puerile obtulit Corollarium. Tranquillus, Corollaria & præmia alienis quoque muneribus ac ludis, & crebra & grandia de ſuo offerebat. *Retractare*) renouare. *Caſſianæ ſchołæ princeps*) C. Caſſius Longinus, qui iuriſperitia ſucceſſit Sabino, & in ea facultate ſui temporis facilè prin-

Princeps natus ex Tuberonis filia, quæ fuit neptis Seruij Sulpitij, & ideo Proauum suum Seruium Sulpicium appellabat: is & Consulatum gessit cum Quinto Aterio temporibus Tiberij: à Nerone cùm maximæ autoritatis in ciuitate esset expulsus in Sardiniam, & à Vespasiano reuocatus diem suum obiit. Menda inoleuit apud Pompo. Iurisconsultum. ff. 1. vbi non à Nerone, sed à Tiberio Cassium deportatum in Sardiniam scribitur. qui fieri hoc potuit? cùm eundem legamus apud Tacitum præfectum Syriæ sub Claudio legum peritia præeminentem: priscum morem reuocantem regiones exercentem, curaq; prouisu, perinde agentem, ac si hostis ingrueret: ita dignum maioribus suis, & familia Cassia ratum, missum sub Nerone ad sedandum tumultum populi: sæpe tunc in Senatu sententiam dixisse: demum prohibitum ab officio exequiarum Poppææ; & à Senatu motum nullo crimine, nisi quòd vetustis opibus, grauitate morum præcellebat: obiectúmque quod inter imagines maiorum etiam C. Cassij effigiem coluisset ita inscriptam, duci partium: & quòd L. Syllanum ad discordias sibi assumpsisset, tandem Senatusconsulto exilium decretum, & in Sardiniam deportatum. *Implebit* honoribus & fama. *Et excedet*) superabit gloriam Longini. Alia lectio non importuna habet, vt decebit, id est vt dignum maioribus suis, & sibi erit. *Reddet*) restituet. *Tantum*) tanti nominis. *Ille*) C. Cassius Longinus iurisperitia excellens.

C. PLINIVS RVFO SVO S.

Quantum) exemplo Terentij Iuntoris Rufum monet quandoque doctrinam & eloquentiam latere in habitu pagano. hospitio enim ab illo rudi susceptus, cùm de rebus rusticis Secundus loqui cœpisset, statim sermone vtroque purissimo à Terentio reuocatus est ad studia. *Quantum*) magnum numerum. *Modestia*) reticentia, non iactatio. *Quies*) secessus. *Operit*) obscurat, incognitum reddit. *Dicturi*) acturi causas. *Lecturi*) recitaturi. *Proferunt*) ostendunt, publicant. *Illi*) docti. *Amplius præstant*) plus faciunt. *Maximum opus*) studia. *Terentius Iunior*) Terentium Max. Cæsaris in Bithynia procuratorem ex epistola Domitiani coniectare licet. Apud Iosephum inuenio Terentium Rufum cum Tito in oppugnatione Hierosolymarum: Terentium Gentianum Adrianus detestatus est, quòd [ipsum] videret diligi à Senatu, tanquàm imperatorem futurum.

Quantum eruditorum aut modestia ipsorum, aut quies operit & subtrahit famæ. At nos eos tantùm dicturi aliquid, aut lecturi, timemus, qui studia sua proferunt: quum illi, qui tacent, hoc amplius præstent, quod maximum opus silentio reuerentur. Expertus scribo quod scribo. Terentius Iunior equestribus militiis, atque etiam procuratione Narbonensis prouinciæ integerrimè functus,

Terentium Priscum Mart. carmine celebrat, tanquam pocrarum præsidium. Ad Iuniorem lib. ix. & viij. scribit Secundus. *Equestribus*) quod erat honestius quàm pedestribus. *Procuratione Narbonẽsi*) fuit procurator Cæsaris in Gallia Narbonensi. Narbonensis prouincia pars Galliarum, quę interno mari alluitur, bracchata antè dicta, amne Varo ab Italia discreta, Alpiumq; iugis, à reliqua verò Gallia latere septentrionali Gebenna & Iura, agrorũ cultu, virorum, morũq; dignatione, amplitudine opũ nulli

prouinciarum postferenda. breuiterque Italia verius quàm prouincia. in ea Narbo emporium & ciuitas: vnde illa prouincia denominationem accepit.

Recepit) fecessit ab officiis ciuilibus. *Paratis*) certis & omnino futuris. vel speratis, [quos ob virtutes suas assequi sperare potuisset.] [*Tam*] Aliter quàm Latina] *Praetulit*) maluit. *Hu*) rebus rusticis & cura familiari. *Coeperam*) iam loqui de his. *Ad studia*) ad colloquium studiorum. *Tersa*) nitida, splendida, limata. *Tenet*) meminit, in promptu habet. *Athenis*) quæ cunctas Græciæ vrbes doctrina & eloquentia superauit. *Quid multa?*) dicam: *Vt illis*) vt in literis verear hos seductos & quasi rusticos non minus illis quos noui doctissimos. *Seductos*) remotos à cognitione, vulgi secretos. *Nostris*) eloquentiæ. *Cultu pagano*) viliori vestitu. paganus enim militi opponitur, & correlatiua sunt. Secundus ad Traianũ, Apud me & milites, & pagani. Paulus. Filiusfamilias miles, similiter vt paganus. Vlp. Videtur iure militari fecisse testamentum, qui cum esset paganus, fecit testamentum, mox militare cœpit. Scęuola pariter, Miles si dum paganus erat, fecerit testamentum. Iuuen. vltima Satyr. Contra paganum possis quàm vera loquẽti. Contra fortunam armati. Tranquil. in Augusto, Admissa paganorum turba apud milites. Et in Galba. Ibi equites, quibus mandata cædes erat, cùm per publicum dimota paganorum turba equos adegissent. Vegetius, Nam si doctrina cesset armorum, nihil paganus distabit à milite. paganus igitur erit, qui non militat. interdum paganus pro rustico, & vulgari sumitur, vt apud Ciceronem pro domo sua: quod etiam Macrobius in Satur. interpretatur. ad hæc Vlpianus, inquit, Diuus Marcus facultatem dedit ingrediendi, tam in Cæsaris, quàm in Senatorum & Paganorum prædia volentibus fugitiuos inquirere. Fortasse dictus paganus à pagis vrbis, quam Dionysius in antiquitatibus scribit in pagos, hoc est regiones, diuisam: siue à pagis, i. vicis. Diuinarum literarum scriptores paganos vocant omnes extra cultum Christianæ fidei, tanquam extra militiam veri dei, neque veris initiatos militiis. *Vt in castris*) vt multi sunt in castris vestris à militia alieni, tamen fortissimi sunt: ita in literis multi sunt obsiti panno, & tamen eruditissimi. *Cinctos*) expeditos, paratos. *Armatos ardentissimo ingenio*) duo miscuit, militiam & doctrinam: & quãquam cinctos & armatos transferri possint ad posterius: tamen melius est vt militiam respiciant, & ardentissimo ingenio doctrinam, vt aliquid proprij vnicuiq; assignetur.

recepit se in agros suos, paratisque honoribus tranquillissimum otium prætulit. Hũc ego inuitatus hospitio, vt bonum patrem familiæ, vt diligentem agricolam intuebar: de his locuturus, in quibus illum versari putabam & cœperam, cùm ille me doctissimo sermone reuocauit ad studia. Quàm tersa omnia? quàm Latina? quàm Græca? Nam tantum vtraque lingua valet, vt ea magis videatur excellere, qua cum maxime loquitur. Quantum ille legit? quantum tenet? Athenis viuere hominem, non in villa putes. Quid multa? auxit solicitudinem meam, effecitque, vt illis, quos doctissimos noui, non minus hos seductos, & quasi rusticos verear. Idem suadeo tibi, Sunt enim vt in castris, sic etiam in literis nostris plures cultu pagano, quos cinctos & armatos, & quidem ardentissimo ingenio, diligentius scrutatus inuenies. Vale.

C. PLIN.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

Vper) morbo amici scribit se admonitum, dum sumus infirmi, nullis nos vitiis detineri, quare hortatur se & Maximum, vt tales velint esse sani, quales infirmi se futuros spondebant. *Morbus*) morbus, mala valitudo, *Grave*, moroliter. in quibusdam exemplaribus abest Græca dictio, quod non improbo. Verum si legerimus ἔκπωσις languor, id est hectica febris: quæ quia diutius durat, maximè molesta est, tunc lectio melius procedet. *Et sanum habet quãtulumcunque*) contentus est paruo mihi móque. *Vt relicturus*) tanquam omnia non sit mortes relicturus. *Hominem*) mortalem. *Malignus*) obtrectatorius. *Alitur*) gaudet *Summa*) maxima. *Emadere*) sanitatem recuperare. *Deposuit*) constituit, vero præsumit. *Quid*) viam rectè viuendi. *Philosophia*) nam philosophia medetur animis, inanes solicitudines detrahit, pellit timores à cupiditatibus liberat. Pluribus voluminibus M. Tullius in Thusculanis libris rum multitudinẽ a philosophis conscriptorũ notat. [Et Lucianus in suis dialogis.] *Sani*) temperati, boni.

NVper me cuiusdam amice languor admonuit, ovtiosos esse nos, dum infirmi sumus. Quem enim infirmum aut auaritia, aut libido solicitat, non amoribus seruit, non appetit honores, opes negligit, & quantulumcunque, vt relicturus, satis habet: tunc deos, tunc hominem esse se meminit: inuidet nemini, neminem miratur, neminem despicit, ac ne sermonibus quidem malignis, aut attendit, aut alitur, balinea imaginatur, & fontes. Hæc summa curarum, summa votorum, mollémque in posterum, & pinguem si contingat euadere, hoc est, innoxiam beatámque destinat vitam. Possum ergo, quod pluribus verbis, pluribus etiam voluminibus philosophi docere conantur, ipse breuiter tibi, mihique præcipere, vt tales esse sani perseueremus, quales nos futuros profitemur infirmi. Vale.

C. PLINIVS SVRÆ SVO S.

Et mihi) Quærit à suis an veræ sint apparitiones, quæ Græcè Phantasmata dicuntur, & exemplo Curtij Rufi, ac Athenodori philosophi, postremo suorum confirmat esse vera. sed dum quæritur, amicum docet. *Perquam*) maximè. *Esse phantasmata*) an procul dubio sint apparitiones, & visiones vmbrarum. Diogenes, Plutarchus, Suidas & Macrobius, tradunt, phantasmata esse, cùm inter vigiliam & adultam quietem, in quadam (vt aiunt) prima somni nebula adhuc vigilare se existimans, qui dormire vix cœpit, intuentes in se, vel passim vagantes formas, & à natura, seu magnitudines, seu specie discrepantes, variásque tempestates rerum vel lætas, vel turbulentas cernit:

ET mihi discendi, & tibi docendi facultatem ocium præbet. Igitur perquam velim scire, esse phantasmata, & habere

cui sententiæ videtur accedere Ouidius, more suo fingens phantasma esse filium somni. nam libro xi. inquit, Regibus hi ducibúsque suos ostendere vultus Nocte solent populos alij plebémque perterrant. Alij phantasma voluerunt: esse ostentum prodigiosum: phantasiam verò impressionem formæ in animo. M. Tullius phantasma visum vocauit, quoties opus est hoc nomine fuit. Deducitur autem ἀπὸ τῆς φαντάζεσθαι, quod est appar. o. Aristophanes etiam pro decipio vsurpauit. *Esse phantasmata*) Lucretius libr. iiij mules expl cat esse phantasmata, & volitare vltro citró que per auras quasdam scilicet tenuissimas omnium formarum exuuias: & Philostrat. refert Apollonio, & sociis, lucente nocte Luna, Lamiæ phantasma occurrisse, modo in hanc, modo in aliam figuram sese conuertentem, quandoque ab oculis repente euanescentem: Apollonium autem quidnam id esset quamprimùm nouisse, grauibúsque verbis & conuiciosis illud increpuisse: socios, vt idem facerent hortatum. id enim contra huiusmodi inuasiones optimum sciebat esse medicamentum. eius dictis cum paruissent comites, stridens phantasma celeriter tanquam idolum aufugisse. [At Lucianus in Philopseudo cum plurimorum testimonio dissuat esse phantasmata, deum more sub hanc opinionem damnat.]

Propriam, vt vnumquodque phantasma suam figuram habeat, neque pro arbitrio possit aliam sumere. *Numen*) deum. *Inanem*) verum, corporeum. [Cicero de Finibus, inanes imagines idola vocat.] *Vanam*) falsam. *Ex metu nostro*) pro vt timemus, ita credamus vidisse, quæ non vidimus. nam metus falsas oculis nostris imagines plerunque obiicit. *Esse*) phantasmata *Curtio Rufo*) de origine Quinti Curtij Rufi, quem gladiatore genitum quidam prodidere? neque falsa prompserim, & vera exequi pudet: postquam adoleuit, sectator Quæstoris, cui Africa obtigerat, dum in oppido Adrumeti vacuis per medium diei porticibus secretus agitat, oblata ei species muliebris vltra modum humanum, & audita est vox, Tu es Rufe, qui in hanc prouinciam pro Consule venies? tali: omine in spem sublatus, digressúsque in vrbem & largitione amicorum, singulari ingenio Quæsturam, & mox, nobiles inter candidatos, Prætoram Tiberij principis suffragio assequitur: cum hisce verbis Imperator dedecus natalium eius velauisset. Curtius Rufus videtur mihi ex se natus: longa post hæc senecta, & aduersus superiores tristi adulatione, arrogans minoribus, inter pares difficilis, consulatu imperium, triumphi insignia, ac postremo Africam obtinuit: atque ibi defunctus fatale præsagium impleuit. [hæc Tacitus.] Lego iam fide digno exemplari historiam de gestis Alexandri compositam a Q. Curtio Rufo, qui inibi fatetur se fuisse [sub Augusto & Tiberio, &] sub Vespasiano [quantum coniectura assequi possumus.] *Tenuis*) pauper. *Obscuro*) incognitus, quia obscuro loco natus. *Obtinenti*) Quæstori. *Comes*) assecla. *Inclinato die*) iam vergente ad vesperam. secus tamen Tacitus. nam ad medium diei scripsit. *Perterrito*) Curtio ob visum. *Se Africam*) Se esse Africam, quæ sub imagine mulieris apparuisset. [Tradit Plin. libr. vii. in Africæ solitudinibus hominum species obuias subinde fieri, momentóque euanescere. Hæc & talia ex hominũ genere ludibria sibi, nobis miracula

propriam figuram, numénque aliquod putes. an inania & vana ex metu nostro imaginem accipere. Ego vt esse credam, in primis eo ducor, quod audio accidisse Curtio Rufo. Tenuis adhuc & obscurus obtinenti Africam comes hæserat. inclinato die spatiabatur in porticu: Offertur ei mulieris figura, humana grandior pulchriorque: perterrito Africam se futurorum prænunciam dixit. iturum enim Romam, honoréque gesturum, atque etiam cum summo imperio in eandem prouinciam reuersurum, ibique morituru. Facta sunt omnia. Præterea accedenti

raeula, ingeniosam feciſſe naturam.] *Pronuntiauit*) vatem. *Cum ſummo imperio*) cum Proconſulari poteſtate, vbi triumphalia inſignia [eſt] adeptus. nam in agro Machaico recluſerat ſpecus quærendis venis argenti, vnde tenuis fructus, nec in longum fuit. At legionibus cum damno labor erat fodere riuos, quæque in aperto grauia humum infra moliri quibus ſubactus miles: & quia plures per prouincias ſimilia tolerabantur, componit occultas literas nomine exercituum precantium Imperatorem, vt quibus permiſſurus eſſet exercitus, triumphalia antè tribueret. *Accedenti*) Curtio ab vrbe proficiſcenti cum ſummo imperio.

Carthaginem) veterem, *Implicitum morbo*) poſt aliquod tempus. *Futura*) mortem. *Praeteritis*) proſperis quæ vera fuerat expertus. *Aduerſa*) obitum. *Secundis*) ex rebus proſperis. *Illud*) factum. *Idolum*) vmbroſa imago, phantaſia corporis, quædam vmbra diuerſiformis. nam Hammonius, idolum, inquit, à corpore vmbroſa defluxio, aut apparitio, vmbroſa ſimilitudo, aut phantaſia corporis vmbra quædam aërea ſecundum Bachylidem. Scire autem debemus quòd phantaſiam corporum præbet intuentibus nõ ſubſtantiam veram. Idolon deducitur ἀπὸ τοῦ ἔοικα, apparco aut aſſimilo, ſimilitudo enim corporis alicuius eſt idolũ, quod Fulgentius dictum autumat quaſi idonin, id eſt, ſpeciem doloris, dum verbi derivationem narratæ à ſe fabulæ conatur accõmodare. *Squalore confectus*) immunditia & fœtore confectus. *Promiſſa*) longa, protenſa. *Horrenti*) impexo. *Compedes*) quibus pedes continentur. *Dura*) graues vel diræ, [acerbæ.] *Morbum ſequebatur vigiliam*) ex nimia vigilia morbum contrahebant domeſtici. *Interdiu*) per diem. *Inerrabat*) obuerſabatur, in ſecunda lectione fuit, inhærebat. *Longior*) magis perpetuus & aſſiduus. *Cauſa timoris*) idoli viſio tantum per noctem. [Legitur etiam longinquiorſque cauſa timoris timor erat. Timor conceptus ex ſpectaculo idoli cauſabat longiorem timorem. nam poſtquam imago illa receſſerat, adhuc tamen teſtabat domeſticis timor. *Damnata ſolitudine*) neglecta ſola ſine vllis inquilinis. *Proſcribebatur*) hæc ſcripta in tabella proponebantur. *Seu*) legitur ſi. *Athenodorus*) Athenodorus Tarſenſis ſtoicus philoſophus inſignis, acri ingenio,

Carthaginem, egredientique nauem, eadem figura in littore occurriſſe narratur. Ipſe certè implicitus morbo, futura praeteritis, aduerſa ſecundis auguratus, ſpem ſalutis, nullo ſuorum deſperante, proiecit. Iam illud, nónne & magis terribile, & non minus mirum eſt, quod exponam vt accepi? Erat Athenis ſpatioſa & capax domus, ſed infamis & peſtilens: per ſilentium noctis ſonus ferri, & ſi attenderes acrius, ſtrepitus vinculorum longius primo, deinde proximo reddebatur. mox apparebat idolon, ſenex macie & ſqualore confectus, promiſſa barba, horrenti capillo, cruribus compedes, manibus catenas gerebat, quatiebátque: inde inhabitantibus triſtes diraeque noctes per metum vigilabantur: vigiliam morbus & creſcente formidine mors ſequebatur. Nam interdiu quoque quanquam abſceſſerat imago, memoria imaginis oculis inhaerebat: longioriſque cauſa timoris timor erat. Deſerta inde & damnata ſolitudine domus, totáque illi monſtro relicta: proſcribebatur tamen ſeu quis emere, ſeu quis conducere ignarus tanti mali vellet. Venit Athenas philoſophus Athenodorus, legit

idem quod priùs innuentem : nec moratus tollit lumen, & sequitur. Ibat illa lento gradu quasi grauis vinculis. Postquam deflexit in aream domus, repentè dilapsa deserit comitem, desertus herbas & folia concerpta signum loco ponit. Postero die adit magistratus, monet, vt illum locum effodi iubeant. Inueniuntur ossa inserta catenis & implicata, quæ corpus euo terráque putrefactum nuda & exesa reliquerat vinculis : collecta publicè sepeliuntur : domus posteà rite conditis manibus caruit. Et hoc quidem affirmantibus credo : illud affirmare aliis possum. Est libertus mihi Marcus, non illiteratus : cum hoc minor frater eodem lecto quiescebat. Is visus est sibi cernere quendam in toro residentem, admouentémque capiti suo cultros, atque etiam ex ipso vertice amputantem capillos. Vbi illuxit, ipse circa verticem tonsus, capilli iacentes reperiuntur. Exiguum temporis medium, & rursus simile aliud priori fidem fecit. Puer in pædogogio mistus pluribus dormiebat : venierunt per fenestras (ita narrat) in tunicis albis duo, cubantémque detonderunt : & qua venerant, recesserunt. Hunc quoque tonsum, sparsósque circa capillos dies ostendit. Nihil notabile secutum, nisi fortè quòd non fui reus : futurus, si Domitianus, sub quo hæc acciderunt, diutius vixisset. nàm in scrinio eius datus à Caro de me libellus inuentus est, ex quo coniectari potest, quia reis moris est

scere. *Stabat*) illa effigies pedibus nodorus. *Cerâ & stylo*) scripturæ lucubratione. *Digna*) manu. *Hæc*) Athenodori. *Idem*) vt ad se veniret. *Deorsum*) deorsum cuane scensit. *Decrit remitem*) solum reliquit Athenodorus. *Concerpta*) in vnum conceruata. *Loco*) quo defugerat. *Magistratus*) Athenienſium præfectos. *In ambitu* circumdata. *Publicè*) impensa publica. *Conditis*) tumulatis parentalis. *Manibus*) Secundum Plutarchum manes sunt dij terrestres, & vocari manes ait post sepulcra facta, illo tempore scilicet quo de aliis recedentes corporibus nondum in alia transierunt : innoxios, & quia non sint bonos per antiphrasin dictos à mane, quo quid melius? Marcellus deos manes bonos & prosperos appellari voluit à mane, quod melior mors sapientibus quã vita probetur : inde immanes non bonos. At Festus, manes inquit dij ab auguribus vocabantur, quòd per eos omnia manare credebant, eósque deos superos inferósque dicebant. Apuleius verò, cùm incertum est verum lar sit, an larua, nomine manem, deum nuncupant : & honoris gratia dei vocabulum additum est. Tacitus Manium Tiberium dei filium refert. *Rite*) factorum more, & factis iustis. *Marcus*) nomen seruis consuetum. Perſius. Marcus, Dama. *Frater*) Marci. *Is*) frater Marci. *Admonentem*) appropinquantem. *Cultros*) sasorios. *Illuxit*) dies aduenit. *Iacentes*) in lecto sparsos. *Exiguum temporis medium*) id est non multo post. *Simile*) factum. *Pædagio*) membrum est, pædagium domus, in quo serui commorantur : hic pro cubiculo seruorum. Sunt tamẽ qui legant pædagogio, [in eundem sensum.] *In tunicis albis*) indúti tunicis candidis. *Securum*) mihi per hæc. *Futurus*) reus omnino. *Libellus*) accusatio. *Datus à Caro*) porrecta Domitiano à Metio Caro

delatore aduersum me. *In scrinio eius*) in armario arcanorum Domitiani scriptorum. *Vel in crinem eius*) sicut passim habetur, quòd scilicet Carus Secundum accusasset] tanquam raricati capilloru.a Imperatoris illusisset: nam Domicianus autore Tranquillo Caluitio offendebatur.

Submittere] in longitudinem dimittere: olim enim viri non habebant comam, sed breuibus admodum capillis contenti, nisi tantùm in mœrore: tunc barbam & capillum promittebant. *Recisos capillos*) Suidas tondere capillos de vertice, vult portendere detrimentum rerum, sic capillum decidere magnum periculum. *Meorum*) puerorum. *Depulsi*) euitati morte Domitiani. *Intendas eruditionem*) cùm sis eruditus, diligenter & acriter pensites.] *Copiam scientiæ*) non improbo sententiæ. *Altera*) qua negabis esse phantasmata.

submittere capillum, recisos meorum capillos, depulsi, quod imminebat, periculi signum fuisse. Proinde rogo eruditionem tuam intendas. Digna res est quam diu multúmque consideres: ne ego quidem indignus, cui copiam scientiæ tuæ facias. Licet etiam vtranque in partem, vt soles, disputes: ex altera tamen fortius, ne me suspensum incertúmque dimittas, cùm mihi consulendi causa fuerit, vt dubitare desinerem. Vale.

C. PLINIVS SEPTITIO SVO S.

AIS] Notabant Secundũ non nulli, quòd amicos suos ex quantalibet occasione supra modũ laudaret: qua re per Septitium intellecta, respondet neminem magis cognoscere suos quàm se: neque peccare dũ maximè amat, quos amandos putat. *Reprehendisse*) me. *Agnosco crimen*) intelligo errorem meum, si tamen error est. *Amplector*) libenter in hoc pecco. *Culpa benignitatis*) peccare quod nimium benignus sis. *Melius norint*) quàm ego nouerim, & ideo dicant me illos nimium cõmendare. [altera lectio nõ improbanda, sic habet, melius norint? sed vt norint, quid inuident.] *Fœlicissimo*) qui tales amicos habeam, vel putem habere: [an potius felicissimo errore: quo peccato, si tamen peccatum est, ego sum fœlicissimus.] *Vt*) quamuis. *Tales*) tanta dignitate. *Sinistram*) malã, iniquàm. [*Nec sunt parum multi*) inueniuntur plurimi, Seneca dixit parũ bene.] *Conferant*) transferãt. *Carpere*) vellicare, notare. *Iudiciũ*) quod ostendẽtibus causis dignoscitur, quanuis re vera nõ sit iudicium, sed odium & maleuolentia.

AIS quosdam apud te reprehendisse tanquam amicos meos ex omni occasione vltra modum laudem. Agnosco crimen, amplector etiam. Quid enim honestius culpa benignitatis? qui sunt tamen isti, qui amicos meos melius norint? sed vt norint, quid inuident mihi fœlicissimo errore? vt enim non sint tales quales à me prædicantur, ego tamen beatus quòd mihi videntur. Igitur ad alios hanc sinistram diligentiam conferant: nec sunt parum multi, qui carpere amicos suos iudicium vocant: mihi nunquam persuadebunt, vt meos amari à me nimium putem. Vale.

Ç. PLI-

C. PLINIVS MONTANO SVO S.

RIdebis, deinde indignaberis, deinde ridebis, si legeris, quod nisi legeris, non potes credere. Est via Tiburtina intra primum lapidem (proximè adnotaui) monimentum Pallantis, ita inscriptum, Huic Senatus ob fidem pietatémque erga patronos ornamenta prætoria decreuit, & sestertium centies quinquagies: cuius honore contentus fuit. Equidem numquam sum miratus, quæ sæpius à fortuna, quàm à iudicio proficiscerentur. Maximè tamen hic me titulus admonuit, quàm essent mimica & inepta, quæ interdum in hoc cœnum, in has sordes abiicerentur: quæ denique ille furcifer, & recipere ausus est, & recusare, atque etiam, vt moderationis exemplum posteris prodere. Sed quid indignor? Ridere satius est, ne se magnum aliquod adeptos putent, qui huc felicitate perueniunt, vt rideantur. Vale.

(*Ridebis*) Epitaphium in Pallantis sepulcro, tanquam nimis honorificum, apud Montanum indignatur, postremò deridet & negligit. Curtius Montanus senator, cuius ventrem Iuuenalis exagitat. (*Tiburtina*) quæ ab vrbe Tibur ducit. (*Lapidem*) miliarium: nam antiquitas per certa spatia lapidibus erectis miliaria signabat. (*Pallantis*) qui seruus, deinde Claudij Cæsaris libertus, tantum gratia valuit apud principem, vt ipso & Narcisso impellentibus Appium Syllanum nobilissimum iusserit interficere, Domitium Neronem adoptauerit. erat autem obstrictus Agrippinæ, vt conciliator nuptiarum, & mox stupro eius illigatus, huic quia repertor relationis fuisset de pœna fœminarum, quæ seruis coniungerentur, vt Cæsar ediderat, prætoria insignia, & centies quinquagies sestertium censuit Consul designatus Barea Soranus: additum à Scipione Cornelio grates publice agendas ei, qui regibus Arcadiæ ortus veterrimam nobilitatem vsui publico postponeret: séque inter ministros principis haberi sineret. Assueuerauit Claudius contentum honore Pallantem intra priorem paupertatem subsistere, & fixum est ære publico Senatusconsultum, quo libertinus sestertij ter millies possessor, antiquæ parsimoniæ laudibus cumularetur: verùm cùm sub Nerone tristi arrogantia modum liberti egressus odium sui mouetet, primò à rerũ cura, quibus à Claudio impositus, velut arbitrum regni agebat, dimouetur, ferebatúrque digrediente eo: magna persequentium multitudine, non absurdè dixisse Neronem ire Pallantem vt eiutaret, sanè pepigerat Pallas, ne cuiusquè facti in præteritum interrogaretur, patésq; rationes cum republica haberet. creditum postea est à Nerone veneno sublatum, quòd immensam pecuniam longa senectute detineret. Hunc Plinius senior locupletissimum Claudij principatu se vidisse testatur. & Iuuen. in transitu monstrat, Ego possideo plus Pallante & Licinis. (*Patronos*) Claudium & Agrippinam. (*Ornamenta prætoria*) ius ferendorum insignium, quæ Prætoribus concessa fuerant. (*Cuius honore*) habito à Senatu. (*Contentus*) spretis sestertiis centum quinquaginta. Sic enim assueuerauit Claudius. (*A fortuna*) quæ indignis maxima quæque tribuit. (*Iudicio*) quo digna dignis redduntur. (*Titulus*) epitaphium honorificum. [Plinius naturam terræ describens, Etiam inquit monumenta ac titulos gerit, nomen

prorogans, nostrum, & memoriam extendens contra æui breuitatem. *Mimica*) histrionica, rid cula, vt quidam ex fide antiqui codicis legendum putant, cum in vulgatis esset,] *Inimica*) repugnantia, insusta, absurda [quid si mimica pro inimica dctidicula videlicet & vrbana?], *Cænum*) vilissimos homines & extremæ conditionis. *Abij erantur*) disperderentur. Sanior lectio quàm adiicerentur. *Ille furcifer*) Pallas, qui seruus in furto, aut eiusmodi aliquo flagitio deprehensus fuerat, aut imprebitatis scelere conbictus, duplex lignum quod cursui subiicitur, & cui tergo affigitur attolliere iubebatur, & intuente vicinia circumferre, vt fidem in posterum ei non haberent, & ab eo tanquam infido caverent: ideo furcifer appellabatur à Latinis. Quod enim Græci σταυρὸν, hoc Romani furcam nominant. Hæc Plutarchus in Quæst. & Coriolani vita. *Reripere*) ornamenta prætoria, cum esset indignissimus. *Recusare*) sestertium centum quinquagies tanquam modestus, cum esset rapacissimus. *Atque etiam*) illa est ausus recusare] [prodere, monumento inscribere.] *Moderationis*) dum intra priorem paupertatem se subsistere contentatur. Hoc igitur epitaphio motus Secundus illud Senatusconsultum adiit, quod reperit adeo copiosum & effusum, vt in allo titulo visus fueri: Pallas parcissimus. *Satius*) melius est. *Huc felicitatis*) ad tantam fortunam. si legimus huc felicitate, sic interpretaberis. *Huc*) ad hunc honorem. *Felicitate*) fortuna fauente.

C. PLINIVS GENITORI SVO S.

Orqueor quod discipulum, vt scribis, optimæ spei amisisti, cuius & valetudine & morte impedita studia tua. quid nesciam? cùm sis omnium officiorum obseruantissimus, cumque omnes quos probas effusissime diligas? Me huc quóque vrbana negotia persequuntur. Non delectant. sunt enim, qui me aut iudicem, aut arbitrum faciant. Accedunt querelæ rusticorum,

Orqueor) dolet impedita Iulij Genitoris studia morte discipuli summæ indolis: séque satetur quanuis in secessu à rusticis occupari, interdum tamen studere: verùm sentire quàm malè scribat ex comparatione veterum, tametsi Genitor sua scripta summo oratori comparet. *Quid*) cur vel qui, id est, quomodo. quoquam dicerem satis est mihi exploratum. *Hinc*) in Thuscos. *Vrbana*) molesta quæ solent in vrbe tractari. *Iudicem aut arbitrum*) iudex est, qui vel inuitus potest cogi ad cognoscendam litem, vt prætor, & reliqui magistratus ordinarij, arbiter verò qui quasi vir bonus disceptator electus est ab vtrisque litigantibus: vnde nemo potest cogi à Prætore ad arbitrium suscipiendum, quoniam hæc res est libera & absoluta, & extra necessitatem iurisdictionis posita, vt testatur Vlpianus. ff. quarto, titulo de arbitris. Sed vbi semel quis in se reciperet compromissum, quod ad similitudinem iudiciorum redigitur, & ad finiendas lites pertinet, ad curam & solicitudinem suam hanc rem Prætor pertinere putat: si quis verò iudex sit, arbitrium recipere eiusdem rei de qua iudex est, & in se recompromitti iubere, proh betur lege Iulia: & si sententiam dixerit non est dãda pœnæ persecutio. Seneca de beneficiis. Melior videtur conditio causæ bonæ, si ad iudicem quam ad arbitrum mittitur, quia illum formula includit, & certos, quos non excedit, terminos ponit: huius libera & nullis astricta vinculis religio: & detrahere potest & adiicere, & sententiam suam, non prout lex, vt iustitia suadet, sed pront humanitas aut misericordia impulit, regere. Lege Marcum Tullium in oratione pro Murena quæ dicantur de arbitro.

Abutun-

Abuntur auribus meis) dicunt me patienter audiente quicquid volunt. *Suo iure*) rusticorum licentia impudentissima & molestissima. *Agrorum locandorum*) prope finito lustro, quo temporis spatio agri locabantur. *Idoneos*) quia non persoluunt quæ debent: & tamen fructus absumunt, super qua re libro nono apud Paulinum pluribus cõqueritur. *Precario studeo*) cum precibus impetrandũ est, vt possim studere. nam precarium id est, quod precibus petentis conceditur, quamdiu is qui concessit patitur. Qui enim precario concedit, sic dat, quasi tunc receptutus cùm sibi libuerit. quod genus liberalitatis ex iure gentium descendit, & est simile commodato. nam qui cõmodat suam rem, sic commodat, vt non faciat rem accipientis, sed vt ei vti re acommodata permittat. Tacitus de Germanis, Vnus imperitat, nullis iã exceptionibus non precario iure parendi. Apuleius, Nam per deũ fidem quadrupes nequissime licèt precariã vocis vsuram sumeres, cui tandem vel ineptissimo persuadere posses atrocitatem istã culpa vacare? precarios milites dixit Seneca, qui militiam precibus obtinuerant. & Tranquil. Claudium precario à Senatoribus exegisse, vt rata essent quæ procuratores sui in iudicando statuerent. Pacatus, Regij nominis inquit Brutus osor precariæ redditus vitæ. Ouid. tamen. ix. formam precariam dixit precio comparatam [Fuit in alia lectione non precario, sed raro.] *Ex comparatione*) veterum scriptorum meliorum, & meorum deteriorum. *Libellos*) de quibus.

qui auribus meis post longum tempus suo iure abuntuntur. Instat & necessitas agrorum locandorum perquàm molesta. Adeo rarum est inuenire idoneos conductores, quibus ex causis precario studeo: studeo tamen. nam & scribo aliquid & lego: sed cùm lego, ex comparatione sentio quam malè scribam, licèt tu mihi bonum animũ facias, qui libellos meos de vltione Heluidij, orationi Demosthenis κατὰ μειδίου confers: quam sanè cum componerem, illos habui in manibus, non vt æmularer (improbũ enim, ac penè furiosum) sed tamen imitarer & sequerer, quantum aut diuersitas ingeniorum maximi & minimi, aut causse dissimilitudo pateretur. Vale.

ix latius. κατὰ μειδίου) contra Midiam, oratio sanè pulcherrima cuius tale est argumentum: Midias Athienensis cùm videret Demosthenem parare vestes, & alia multa ad festum celebrandũ, ardens inuidia omnem apparatum fœdauit, quinimmò oratorem ipsum verberauit, in quẽ idcirco dixit orationem apud iudices Demosthenes, cui titulus κατὰ μειδίου. *Illos*) libellos de vltione Heluidij. *Æmularer*) contenderem esse par Demostheni. *Furiosum*) insani officium credere assequi tantum in dicendo virum. *Imitarer*) sequerer eius vestigia tanquã minor. nã imitator nunquam par est autori, & artifex proculdubio sapientior est quàm imitatio. Hæc enim solum quod videt operatur, phãtasia etiam quod nunquam vidit. *Maximi*) Demost. grauis. & vehementissimi. *Minimi*) mei. Similitudo, quia vterq; vlcisci iniuriã intendebat, Demost. suam, Secundus amici sui Heluidij. verũ multa in vtraq; causa fuerant diuersa. [aliter dissimilitudo legitur.]

C. PLINIVS CORNVTO SVO S.

Laudius Pollio amari à te cupit. dignus hoc ipso quod cupit: deinde, quod ipse te diligit. (neque enim ferè quisquam exigit

Laudium) Tertullum hortatur, Claudium Pollionem in amicitiam suam admittat, & eũ commendat ab integritate vitæ, deinde ab animi robore, postremò à fide in amicos etiam post mortem,

istud, nisi qui facit, vir alioqui rectus, integer, quietus, ac penè vltra modum: si quis tamen vltra modum verecundus. Hûc cùm simul militaremus, non solùm vt commilito inspexi: nam præerat alæ militari. Ego iussus à Legato Consulari rationem alarum & cohortium excutere, vt magnam quorundam fœdámque auaritiam, negligentiam parem, ita huius summam integritatem, solicitam diligentiam inueni. Postea promotus ad amplissimas procurationes nulla occusione corruptus, ab insito abstinentiæ amore deflexit, nunquam secundis rebus intumuit, nunquam officiorum varietate continuam laudem humanitatis infregit, eadémque firmitate animi laboribus suffecit, qua nunc otium patitur. Quod quidem paulisper cum magna sua laude intermisit, & posuit, à Corelio nostro ex liberalitate Imperatoris Neruæ emendis dividendísque agris adiutor assumptus. etenim qua gloria dignum est, summo viro in tanta eligendi facultate præcipuè placuisse? idem quàm reuerenter, quàm fideliter amicos colat multorum supremis iudiciis, in his

Illud) amari ab alio. *Integer*) nullo concussus crimine. *Verecundus*) bonum in adolescente signum verecundia, testimonio Senecæ, quanto magis si in viro perseuerat. *Militaremus*) essemus in prouincia Syria, vbi Secundus Tribunus militum fuit. *Commilito*) socius in militia, & commilitium ipsa militia. *Præerat alæ*) præfectus erat equitum. [*Militari*) quidam legunt miliaria à numero mille, sicut Varro miliarios greges vocat: nec ignoro miliarias aues ab eodem attestari alias esse à coturnicibus, & à Plin. seniore miliariam herbam milio inimicam: miliarium autem esse genus vasis, sed quia nondum legi alam habuisse equites mille, magis placet vt legatur militari: & hoc additum sit ad tollendam æquiuocationem. *Legato consulari*) qui vices Procos. gerit. *Rationes*) calculos pecuniarum, armorum, equorum, militum. *Excutere*) disquirere, cognoscere. *Promotus*) productus, [sublatus.] nam promouere est aliquem ad maiores dignitates extollere, quasi vltra mouere. hinc promotiones Hammonius interpretatur progressiones. Lampridius in Heliogabalo voluit & per singulas vrbes lenones præfectos vrbis facere, & vt essent in vrbe viii. & fecisset si vixisset: promoturus omnes turpissimos, & vltimæ professionis homines pariter vsurpauit in Alexandro: apud Terentium tamen promouere ero dicitur offerre sumitur. *Insito*) ingenito, naturali. *Nunquam infregit humanitatis laudem*) Semper fuit humanissimus. *Corelio nostro*) Corælio Rufo vtrique nostrum amantissimo. *Liberalitate*) Nerua restituit quæcunq; à Domitiano iniuste sublata fuerant: egenis verò Romanorum mille & quingentas myriadas donauit, propositis quibusdam Senatoribus, referente Dione, qui agros emerent, & diuiderent, & apud iurisc. inuenio diuum Neruam legem agrariam tuliisse: qua cauetur vt si seruus seruáve insciente domino terminos statutos extra agrum suum fixerit dolo malo, ei capitale esse, nisi dominus dominúve mulctam, [quinquaginta] aureorum sufferre maluerit. *Dividendis agris* florente repub. Romana deligi solebant Triumuiri ad hoc negocium. Autores sunt Liuius & Appianus. *Dignum*) Pollionem iudicas. *Summo viro*) Corœlio prudentissimo, & maximæ autoritatis. *Eligendi facultate*) cùm in vrbe multi

mulci essent digni, quos sibi socios potuisset eligere.

Musonij Bassi) philosophi sapientissimi, & grauissimi tunc defuncti.] Quidam non Musonij, sed Annij legunt.] *Praedicatione*) laude. *Librum de vita eius ediderit*) vitam Musonij literarum monumentis mãdatum publicauerit. *Veneratur*) excolit, amat, tanquam rem sacram. *Stili varietate*) in hoc maximè liber ille laudabilis est, quòd, prout res exigit, dicendi figuram mutat. [Sunt tamen exemplaria quæ non habent, & stili varietate probandum,] sed [secunda lectio habet,] istud & raritate ipsa probandum, [quòd scilicet mortuos colat, cùm raro inueniantur qui mortuorum curam gerant.] *Vt quaerantur*) vt solùm lamententur de amicis defunctis: nec aliud vltra pro mortuis faciant. [an magis, vt de mortuis conquerantur, quòd non fuerint in se liberales.] [*Neque non obligandus*) omnino deuincendus. quanuis alij legunt, Neque enim obligandus, sed remunerandus est, aperto sanè sensu.] *Cœpi*) amare.

Musonij Bassi grauissimi ciuis, credere potes, cuius memoriam tam grata praedicatione prorogat & extendit, vt librum de vita eius (nam studia quoque sicut alias artes bonas veneratur) ediderit pulchrum. Istud & raritate ipsa probandum, cùm plerique hactenus defunctorum meminerint, vt querantur. Hunc hominem appetentissimum tui, (mihi crede) complectere, apprehende, immò & inuita, ac sic ama, tanquam gratiam referas. neque enim obligandus, sed remunerandus est in amoris officio, qui prior cœpit. Vale.

C. PLINIVS FABATO PROSOCERO SVO S.

DELECTOR) Aduenisse Calestrium Tyronem Comum, & plurimos manumissos lætatur, præsertim cum Fabato & Secundo publice super hoc sint actæ gratiæ. *Manumissos*) nam secundum Pauli sententiam ff. primo: apud Proconsulem etiam in ea prouincia, quã sortitus non est, manumitti potest. *Patriam nostram*) Comum. *Ciuium numero*) libertini originem patronorum, respõdente Vlpiano, vel domicilium sequuntur: item ex his nascuntur, nam municipem aut natiuitas facit, aut manumissio. ex constitutione Iustiniani libertinis eadem concessa libertas, quam manumissor habuit, cùm prius Augustus manumittendi modum terminasset, præsertim ne vinctus vnquam tortúsve quis vllo libertatis genere ciuitatem adipisceretur. *Ambitiosum*) honoris cupidum.

DELECTOR iucundum tibi fuisse Tyronis mei aduentum. Quod verò scribit oblata occasione Proconsulis plurimos manumissos, vnice lætor. Cupio enim patriam nostram, omnibus quidem rebus augeri, maximè tamen ciuium numero. Id enim oppidis firmissimum ornamentum. Illud etiã me non vt ambitiosum, sed tamen iuuat, quod adijcis, me teq; & gratiarum actione & laude celebratos. Est enim vt Xenophon ait, ἥδιστον ἄκουμα ἔπαινος, vtique si te mereri putes. Vale.

Gratiarum actione) quòd noſtra cauſa manumiſſi fuerint. *Celebratum*) à municipibus. [*Ἥδιστον ἀκουσμάτων.*) dulciſſima auditio laus.] quidam codices habent, *ἡδυτέλεια κὸδρωπίνη ἡδονὴ ἐστὶ θεοῦ ἐγκώμια, ἢ ἔστι τὸ τιμᾶς ὑφεγούνη*, id eſt, Nulla humana voluptas eſt numini propior, quàm per honores gaudium. Hoc Xenophon ait. In libello de Tyrannide, [Lucianus inquit: Laus enim quædam res liberalis eſt.] Is Xenophon Apis Attica propter ſuauitatem eloquentiæ cognominatus, cuius ore muſas locutas exiſtimat Cicero. Lege diffuſius Diogenem. *Vtique*) præſertim. *Putes*) ſentias. *Meruit*) dignum hoc gaudio.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

AVGVROR) Quærit Secundus inſeri hiſtoriis Taciti, quas immortales auguratur. monſtrat igitur quid de ſe ſcribere poſſit, illam ſcilicet vocem liberam & fortem in Senatu emiſſam aduerſus Maſſam, contra quem aduocatus pro Bæticis datus erat cum Senecione ſocio. *Hiſtoriæ*) actiones diurnales auguſtæ hiſtoriæ. *Immortales*) perpetuas. huic tamen augurio Secundi non rectè anes addixerunt. nam [maior & melior] pars earum intercidit, quódq; reliquũ eſt, ſatis interciſum & exulceratum. *Inſeri*) in illis cõmemorari, & locum aliqué habere. *Exprimatur*) effigietur, reddatur. *Artifice*) ſtatuario vel pictore. *Prædicator tui*) laudator rerum tuarum. an magis ſimilis tibi, id eſt, excellentiſſimus. *Operibus*) rectè factis. *Non poſſum*) ſenſus eſt, tu debes annotaſſe hoc meum factum, cùm ſis diligentiſſimus in inueſtigandis publicis actis: in quibus ſcriptum fuit. Sunt autem acta publica libri in quibus publica, vt Senatuſconſulta, edicta, acclamationes, illuſtria geſta reſeruabantur: vnde Taciti hiſtoriam diurnales actus appellamus, quòd ſingulorum dierum acta contineat, [vnde idem Tacitus libro tertio dixerat exequi ſententias hauḍ inſtituì: niſi inſignes per honeſtum, aut notabile dedecus, quod præcipuũ munus annalium reor, ne virtutes ſileantur, vtq; prauis dictis factiſq; ex poſteritate & infamia metus ſit.] *Periculum creuit*) dum nimium liberè loquor malis Domitiani temporibus, cùm ſequentia geſta fuerũt. [In ſecunda lectione fuit, exſpericlitatus ſum.] *Ingenio*) eloquentia. *Creuerit*) illuſtrius fuerit [alias ornaueris.] *Damnatio*) relicto pœnæ repetundatũ. *Cenſuerat*) Senatus. *Publicè*) ab iis qui curam

VGVROR (nec me fallit augurium) hiſtorias tuas immortales futuras. Quo magis (ingenuè fatebor) inſeri cupio. nam ſi eſſe nobis curæ ſolet, vt facies noſtra ab optimo quoque artifice exprimatur, nónne debemus optare, vt operibus noſtris ſimilis tui ſcriptor prædicatórque contingat? Demonſtro itaq;, quanquam diligentiam tuam fugere non poſſit, cùm ſit in publicis actis, demonſtro tamen: quò magis credas, iucundum mihi futurum, ſi factum meum, cuius gratia periculum creuit, tuo ingenio, tuo teſtimonio ornaueris. Dederat me Senatus cum Herennio Senecione aduocatum prouinciæ Bæticæ contra Bæbium Maſſam: damnotóque Maſſa cenſuerat vt bona eius publicè cuſtodirentur: Senecio cùm exploraſſet Conſules poſtulationibus vacaturos: conuenit me, & qua concordia, inquit,

ærarij habebant, & pecunias publicas custodiebant. nam publicare Vlpianus ad legem Iuliam de adulteriis sæpè vsurpat pro ad ærarium deferre & seruos publicos, qui reipublicæ sunt. *Postulationibus vacatiuros*) [auditueros supplices libellos.] Senatus enim aliquando aliis intentus erat, vt [expediendis postulatis per libellos legationibus audiendis, tractandis principalibus rebus.

Iniunctum) delegatā nobis à Senatu. *Accusationem*) Massæ. *Dissipari*) distrahi, depilari ab his qui conseruare debebant. an potius, ne Consules permitterent bona distrahi à Massa, sed à se reseruari [à consulibus,] sub quorum custodia illa esse debebant. *Dispice*) diligenter inquire. *Partes nostras*) accusandi officium. *Senatus cognitione*) dum Massam damnauit. *Ille*) Senecio. *Prouincia*) Bætica. *Hoc recenti*) hac nouella tua aduocatione. nam deinceps pro Bæticis egit Secundus. *Natus ibi*) mater me peperit in Bætica: non ideo tamen intellige Senecionem fuisse Bæticum, cùm potuerit eius mater maritū in magistratu profectum secuta illic Senecionem parere. *Fixum*) decretum, certum. *Illuc*) accedere ad Consules. *Inuidia*) nascatur. *Ex hoc*) tuo facto. *Non tua tantùm*) sed communis vtique nostrûm. *Dicit*) in Senatu. *Ferebat*) exigebat. *Inimicitiæ amaritudinem implesse*) tanquam hostem amarum exercuisse inimicitias aduersus se. *Impietatis*) crudelitatis: nam cùm pietas sit officium & cultus quem præstare debemus, non solùm patriæ parentibus necessariis, sed etiam pressis & reis: eius contrarium erit impietas, cuius criminis obnoxius videri poterat, qui peracto accusandi officio adhuc damnatum Massam premeret: id crimen fuit sub malis imperatoribus frequens, a Nerua verò & Traiano sublatum. *Horror omnium*) Senatorum pectora peruasit, Massa accusante Senecionem impietatis. *Silentio tuo*) cùm me præteriisset, nec similiter impietatis reum postulasset. *Prævaricationem obiecerit*) per hoc ostenderit quod vellem aduuare eius causam: diximus enim prævaricationem esse de vtrisque partis opitulationem prodita causa sua, quam aduocatus susceperat defendendam. *Vox*) fortis, cùm tunc nullus esset ciuis, qui libera posset verba animi proferre. *Excepta*) notata, mandata publicis

iniunctam nobis accusationem executi sumus, hac adeamus Consules, petamúsque, ne bona dissipari sinant, quorum esse in custodia debent. Respondi, Cùm sumus aduocati à Senatu dati, dispice num peractas putes partes nostras Senatus cognitione finitas? Et ille, Tu quem voles tibi terminum statues, cui nulla cum prouincia necessitudo, nisi ex beneficio tuo, & hoc recenti: ipse, & natus ibi, & Quæstor in ea fui. Tum ego, Si fixum tibi istuc ac deliberatum, sequar te: vt si qua ex hoc inuidia erit, non tua tantùm sit. Venimus ad Coss. dicit Senecio quæ res ferebat, aliqua subiungo: vix dum conticueramus, & Massa questus Senecionem non aduocati fidem, sed inimici amaritudinem implesse, impietatis reum postulat. Horror omnium: ego autem, Vereor, inquam, clarissimi Consules, ne mihi Massa silentio suo prævaricationem obiecerit, quòd non & me reum postulauit. Quæ vox & statim excepta, & postea multo sermone celebrata est. Diuus quidē Nerua (nam priuatus quoque attendebat his quæ rectè in publico fierent) missis ad me grauissimis literis, non mihi solum, verumetiam seculo est gratulatus, cui exemplum (sic enim scripsit)

scriptis. *Diuum Nerua*) Cùm hæc Secundus scriberet, Nerua iam cœlo donatus fuerat: sed cum in senatu acta sunt, nondum erat Imperator, nam tunc Domitianus viuebat. quare cùm diuum nominat, respicit ad Traiani tempora. *Nam priuatus* [*quasi attendebat*]) placet magis vt legamus iam priuatus his quę attendebat, id est, iam ab officio Senatorio & publica cura remotus [excusatione ætatis, de qua in præcedentibus.] Refert enim Philostratus septimo, Domitianũ iussisse Neruam secedere Tarentum: vbi cùm intellexisset Secundi vocem fortissimã in Senatu, scripsit ad eum literas grauissimas, quibus congratulabatur temporibus suis adhuc inueniri, qui liberè loquerentur.

Simile antiquis) tam laudabile & constans qualia tradunt antiquorum dicta, de quibus lege Valerium. *Egredi veritatem*) Hæc prima historiæ lex, ne quid falsi dicat: deinde ne quid veri taceat, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo.

simile antiquis contigisset. Hæc vtcunque se habent, notiora, clariora, maiora tu facies: quanquam non exigo, vt excedas actæ rei modum. Nam nec historia debet egredi veritatem: & honestè factis veritas sufficit. Vale.

LIBRI SEPTIMI FINIS.

C. PLINII CAECILII SECVNDI EPISTOLARVM LIBER OCTAVVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS SEPTITIO SVO S.

ITER commodè explicui, excepto quòd quidam ex meis aduersam valetudinem feruescentibus actibus contraxerunt. Encolpus quidem lector ille, delitiæ, exasperatis faucibus puluere sanguinem reiecit. Quàm triste hoc ipsi, quàm acerbum mihi: si is, cui omnis ex studiis gratia, inhabilis studiis fuerit, quis deinde libellos meos sic leget? sic amabit? quem aures meæ sic sequentur? Sed dij

ITER) Secesserat, in Thuscos, sed in itinere libertinorum aliqui valetudinem contraxerant, præsertim Encolpus lector, Secundi deliciæ. Scribit tamen de illo bene sperare, *Encolpum*) Libertus quasi in sinu tenendus & amplectendus. nam ἐν κόλπῳ sinus. nomen amato puero conueniens. vnde Mart bis meminit Encolpum dilectum ab Aulo Pudente. Lampridius refert Encolpũ qui vitas Imperatorum scripsit, sub Alex. Seuero claruisse, & illo familiariter vsum. *Seria nostra*) quo vtimur in rebus seriis & grauibus. *Exasperatis faucibus puluere*) puluere fauces exasperari & lædi, inde tussim oriri, ac sanguinem reiici testatur Celsus, vide lib. v. super ea à nobis enarrata. *Omnis gratia*) est illi apud me, quòd est mihi gratus, id est studiorum causa. *Si leget*) tam bene recitabit. *Quem*) lectorem. *Sic*) tanta attentione.

Lætiora) iucundiora, prosperam valetudinem. Fuit in secunda lectione, sed dulciora promittunt medici. *Ad hoc*) præterea. *Salubritas cœli*) in descriptione villæ in Thuscis salubritatem regionis laudauit, quòd ibi esset aër purior & liquidior.

lætiora promittunt. stetit sanguis, resedit dolor. Præterea continens ipse. Nos solliciti, medici diligentes. Ad hoc salubritas cœli, secessus, quies, tantum salutis quantum otij pollicentur. Vale.

C. PLINIVS CALVISIO SVO S.

ALII) Vendiderat emptoribus vindemias, cùm maxima spes in vitibus appareret, sed cœli intemperies graciles fructus præstitit: liberalitate tamen sua Secundus negociatoribus subuenit, remittendo aliquibus octauam partem, quibusdam decimam: quod non sine gloria Caluisio exponit. *Ego*) proficiscor. *Vt*) reuertar. *Vindemias*) vitium fructus, ius demendi vuas à meis vineis. *Pretium*) quod tunc erat à me propositum, non graue. *Et quod videbatur fore*) si vindemia peruenisset illæsa ad maturitatem, spetabant se illam vendituros longè maiori precio. *Fefellit*) nam cum sperarent vberrimas colligere, falsi sunt. *Expeditum*) facile, promptum. *Æqualiter remittere*) summam condonare & detrahere. *Foris*) in rebus publicis. *Domi*) in rebus domesticis & priuatis. *Si paria peccata*) sunt secundum opinionem Persæ, & Zenonis Stoicorum, qui paria peccata existimant. Dicunt enim si verum vero maius non est, nec falsum falso maius erit, ita nec fraus fraude, nec peccato peccatum: vt qui centum stadiis abest Mediolano, & qui vno, æquè Mediolani non est: ita qui minus pecca, & qui amplius, æquè in recto opere non sunt. Hinc M. Tullius pro Murena, Dicunt Stoici omnia peccata esse paria, omne delictum scelus esse nefarium, nec minus delinquere eum qui gallum gallinaceum cùm opus non fuerit, quàm qui patrem suffocauerit. Hanc rem latius idem tractat tertio Paradoxo, multis obtinens argumentis peccata esse paria. Heraclides autem Tarsensis, & Athenodorus, imparia esse peccata dixère. Quod erit idem Cicero libro quarto de Finibus, multis prosequitur: séque excusat cur contra dixerit

ALII *in prædia sua proficiscuntur, vt locupletiores reuertantur. Ego vt pauperior. Vendideram vindemias certatim negotiatoribus ementibus: inuitabat pretium, & quod tunc, & quod fore videbatur, spes fefellit. Erat expeditum omnibus remittere æqualiter, sed non satis æquum. Mihi autem egregium in primis videtur vt foris, ita domi: vt in magnis, ita in paruis: vt in alienis, ita in suis agitare iustitiam. Nam si paria peccata, pares etiam laudes. Itaque omnibus quidem, nequis mihi non donatus abiret, partem octauam precij, quo quis emerat, concessi: deinde iis, qui amplissimas summas emptionibus occupauerant, separatim consului. Nam & me magis iuuerant, & maius ipsi fecerant damnum. Igitur iis qui pluris quàm decem millibus emerant, ad illam communem, & quasi*

dixerit in oratione pro Murena. *Ne quis mihi non donatus abiret*) Virgilij carmen ex libro quinto. Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit. *Concesso*) remisi. *Summas*) numerorum. *Emptionibus*) emendo plurimai vineæ. *Separatim*) speciatim seorsum ab his qui minoris emerant. *Magis inuerant*) quia maioribus summis mecum conuenerant.

Publicam) omnibus æquè concessam. *Decumauimus*) decimam detraximus Vocabulum frequens apud historicos, cùm volunt ostendere decimum quenque ab Imperatoribus interfectum: quorum aliqui vt erant mitiores vicesimabant, quidam etiam centesimabant. Autor Iulius Capitolinus. Quidam tamen non legũt decumauimus eius summam quæ decem millia excesserat, sed addidi decimam eius summæ, quæ decem millia excesserat. *Expresserim*) factum meum demõstrauerim. *Calculos*) supputationem, rationem pecuniæ: lapillis enim cõputabant, quod nunc aliqui obseruant. Et ideo ff. quarto Paulus calculi rationem. & Valerius, Si ad calculos reuocetur. ac Iuuenalis Satyra nona. Ponatur calculus. & Columella libro primo, Compositio calculo perfecti operis rationem computant, dixerunt. Hinc calculatores rationarios dicimus. testatur Modestinus de excusationibus tutelarum. *Si qui forte*) qui vindemias emerant quindecim millibus: remisi illis octauam quindecim millium, deinde remisi decimam quinque millium, qui numerus excedebat decem millia. *Aliquantum*) maius. *Al quid*) minus. *Reposuisse*) soluisse, delesse. *Non aquasset*) qui non fuissent æquales in solutione debiti: tractare eos æqualiter in remissione, iustum non putaui. *Gratia referri*) videbatur à me dum remitterem decimam eius debiti, quod persoluerant. *Emendum*) propter remissionem octauæ & decimæ. *Absoluendum*) detracta alia decima à soluto. *Magno steterit*) constitit mihi caro, siue id fecerim ratione, siue bonitate. *Sed fuit tanti*) sed famam & gloriam mihi comparaui, hoc enim retuli ex liberalitate nostra. *Ex ipsis* (ordo & sensus est. Quanto quis melior & probior ex ipsis, quos non vna pertica, vt est in prouerbio, tractaui: sed tractaui distinctè & gradatim: tanto abiit obligatior mihi, cùm sit expertus se non esse obligatum mihi ex remissione

publicam octauam addidi, decimam eius summæ, quæ decem millia excesserat. Vereor, ne parum expresserim, apertius calculos ostendam, si qui fortè quindecim millibus emerant, hi & quindecim millium octauam, & quinque millium decimam tulerunt. Præterea cùm putarem quasdam ex debito aliquantum, quosdam aliquid, quosdam nihil reposuisse: nequaquam iustum arbitrabar, quos non æquasset fides solutionis, hos benignitate remissionis æquari. Rursus ergo iis, qui soluerant, eius quod soluerant, decimam remisi. Per hoc enim aptissimè, & in præteritum singulis pro cuiusque merito gratia referri, & in futurum omnes, cùm ad emendum, tum etiam ad soluendum allici videbantur. Magno mihi seu ratio hæc, seu facilitas stetit: sed fuit tanti. Nam regione tota, & nouitas remissionis, & forma laudatur: ex ipsis etiam, quos non vna (vt dicitur) pertica, sed distinctè, gradatimque tractaui. Quanto quis melior & probior, tanto mihi obligatior abit, expertus non esse apud me, ὅσῳ δ' ἂν τιμᾷ ἢ μᾶλλον χρῆσθαι, τοσῷδε καὶ ἐσθλός. Vale.

debiti. Distinctè gradatimque magis placet quàm destinatè: quoniam illos per gradus debiti separatim donauerat. *Non vna pertica*) non pari mensura, sed quemque secundum suam summam & soluendi alacritatem. *Pertica*) ergo mensura: ita enim cesserat in prouerbium vna pertica, pro eadem portione & conditione. Pertica à portando dicta, quasi portica. Omnes autem mensuræ, vt palmus, pes, passus, & reliqua, in corpore sunt, sola pertica portatur: habet enim passus duos, id est decem pedes: vnde etiam à quibusdam decempeda vocatur: nam in diuisionibus agri pro maiori parte per perticas dimetiebantur. Quod testatur qui de mensuris agrorum, ex diuersis autoribus compendia fecit. Et Lucianus ad idem plerunque dicit, eodem cubito, & eodem digito. *Obligatior*) mihi magis gratus & deuinctus mihi amore. *Expertus*) recognoscens. *Non esse apud me*) illud carmen non curasse, οὐ δ' ἐν νηυσὶ κυλίνδει ἀγηνὸς, ἀλλὰ μάλ'. verba sunt ex libro nono Iliados. Achillis ad Vlyssem, quæ sic ad nos transferri possunt In eodem autem precio, & malus atque bonus.

C. PLINIVS SPARSO SVO S.

LIBRVM) lætatur Sparso placuisse librum suum, contra quem monet fauere orationi iam publicatæ: sed iterum emendandæ resumptæ. *Cuiusdam*) viri. *Neutrum*) nec te, nec illum. *Vtrumque*) cùm sitis doctissimi. *Blandior mihi*) mihi placeo, mea amo: idcirco facilè credo placere tibi. *Proxima*) nouissima mea scripta. *Alium foueo*) exeudo alium librum. *Contra istum librum*) diuersæ materiæ ab isto quem tibi misi, & in publicum dedi: nam alter grauia, alter iocosa continebat. Est alia lectio, & ideo iam nunc contra istum librum faueo orationi, quam nuper in publicum dedi. vt sit sensus, ideo ad æmulationem istius libri faueo orationi absolutissimæ quam nuper publicaui, & quam primùm ad te mittam, vt te iudicem faciam. *Erexi*) intendi, excitaui. *Destituat*) frustretur, protrahat. oratio eadem quam emiserat, sed iterum emendare volebat. *In manu*) vt eam recognoscam. *Placituram*) bonam.

LIBRVM quem nouissimè tibi misi, ex omnibus meis, vel maximè placere significas. Est eadem opinio cuiusdam eruditissimi, quo magis adducor, vt neutrum falli putem, quia non est credibile vtrumque falli, & quia tantùm blandior mihi. Volo enim proxima quæque absolutissima videri, & ideo iam nunc contra istum librum faueo orationi, quam nuper in publicum dedi: communicaturus tecum, vt primùm diligentem tabellarium inuenero. Erexi expectationem tuam, quam vereor, ne destituat oratio in manus sumpta. Interim tamen tanquam placituram (& fortasse placebit) expecta. Vale.

C. PLIN.

C. PLINIVS CANINIO SVO S.

APTIME) Caninio incitat paratu adscribendum bella, quæ Traianus confecit contra Dacos: latenter indicans modum, quem in scribendo seruare deberet: vnum imprimis petit, vt rudia & impolita carmina ad se mittat, quod iudicabit amoris singulare testimonium *Bellum Dacicum*) quod Romani contra Dacos gessere, sub Domitiano inchoatum, & à Traiano confectum. Decibalus enim Dacorum rex, acer in re militari ac rebus gerendis, opportunè hostem inuadens, tempora se recipiendi discernens, insidiarum artifex, & pugnæ magister, rectè victoria vti, & cladem ferre sciens: quāuis à Romanis hostis iudicatus multo tempore legionibus restitit. Aduersus eū Iulianus Domitiani legatus hoc stratagemate vsus, vt militum & centurionum nomina hastis inscriberet, ex hoc cogniturus qui hostem percussisset: quare iuxta Tapas multos occidioni dedit: inter cadauera Vezenas Decibali regis legatus, postquam viuus statim fugere nequiuit, rāquam mortuus iacens sequenti nocte aufugit. Tum veritus Decibalus ne Romani ex recenti victoria, regnum quoque suum inuaderent, arbores concidit, arma instruxit, vt procul armatorum faciem redderent: quibus deterriti Romani recesserunt victi, vt Dion in Traiano tradit. Tranquill. & eum secutus Eutropius, scripsere Domitianum bello Dacico, passum multas calamitates, in eos sumptis duabus expeditionibus: prima Oppio Sabino oppresso, tametsi Appius Sabinus apud Eutropium legatur. secunda Cor. Fusco Præfecto cohortium Prætorianorum: cui belli summam commiserat. quā rem Orosius aliter complexus, inquit, Domitianus bellū aduersum Dacos per legatos gessit, pari Reip. pernicie: cum & in vrbe ipse Senatum populúmque laniaret, & foris exercitum: illiduā hostes cæde conficerēt: nam quanta fuerint Diurpanei regis cum Fusco duce

PTIME facis, quòd libellum Dacicum scribere paras. Nam quæ tam recens, tam copiosa, tam lata, quæ denique tam poëtica, & (quamquam in verissimis rebus) tam fabulosa materia: dices immissa terris noua flumina, nouos pontes fluminibus iniectos, insessa castris

prælia, quantæque Romanorum clades, longum esset enumerare. Domitianus tamen prauissima elatus iactantia, sub nomine superatorum hostium, de extinctis legionibus triumphauit: cædem Cor. Fusci Marr. & Iuuenalis tradidere. Dacos postea Traianus superauit, quod Iuuenalis per transitum Satyra ij tetigit: ibi vulneribus crudis populus modo victor. *Recens materia*) nuper confectum bellum à Traiano. *Copiosa*) multitudine rerum gestarum. *Poetica*) magnifica. *Fabulosa*) miranda & fabulæ proxima. Huius expeditionis præter alios meminere Eusebius in Chronicis, & Claudianus in laudibus Honorij: quorum posterior inquit, Nec tali publica vota Consensu tradunt ataui caluisse per orbem, Dacica bellipotens cùm fregerit Vlpius arma: Atque indignantes in iura redegerit arctos, Cùm cinxēre faces Hypanin: mirataque leges Romanum stupuit Mœotica terra tribunal. Iulius etiam Frontinus in præfatione ad Celsum, de mensurarum ratione huius expeditionis meminit. Postquam, inquit Max. Imperator victoriam Dacicam proximè reseruauit: statim ad Septentrionalem plagam transire permisit. *Immissa*) commissa, per pontes. Nam noui & mirandi operis Pontem struxit super Danubium: cùm eum non posset propter cœnum diuertere. *Vel immissa*) in nouum alueum traducta. Sargetiam cui nomen, iuxta Decibali regiam, per alia deduxit quòd mortuo rege compererat sub illo thesauros conditos: quamuis per quosdam capetuos flumen Decibalus diuertisset: & solum eius effodisset, ac ibi maximam auri & argenti copiam cæterarúmq; rerum pretiosarum, quæ cotrumpi ab aqua non

poterant congessissent, ac lapidibus antrum concluſſiſſet: deinde fluentem ſuperinduxiſſet. At Bicilis quidam regis amicus facti conſcius à Romanis captus rem detexit. *Pontes*) Danubium pontem mirabili vinxit: de cuius ſubſtructione lege plura apud Dionem.

Montium abrupta) ardua præcipitia, rupinas. Dion, poſtquam ipſa prærupta & montium cacumina conſcendere aggreſſus eſt, tumulos ex tumulis, cum maximis periculis occupans, & ad ipſum Dacorum regiam impulit, & à tergo Lucius hoſtes aggreſſus, multis interfectis plures captiuos fecit. *Regia*) nomine Sarmiſegetuſa ſecundum Ptolemæum. *Pulſum*) priuatum: nam Decibalus vt regiam ſuam, & vniuerſam regionem captam ab hoſtibus vidit, patriúmque abeſſe quin caperetur, ſibi manus intulit, eiuſque caput Romam delatum eſt: inde tota Dacia Romanis paruit imperiis. *Nihil deſperantem*) antequã regia caperetur. Veruntamẽ Græci tradunt extimuiſſe Traiani in ſe motum: vtpote non ignarũ prius non Romanos, ſed Domitianum viciſſe: nunc v. bellum geſturũ, & contra Romanos & Traianum Imperatorẽ: cuius virtutes, præſertim bellicas admirabantur omnes. Victus igitur primum pacem petitã impetrauit, iuſſus arma, machinas, & earum opifices transfugáſque tradere, & caſtella demoliri, abſtinere à regione capta, amicos, & hoſtes Romanis ſuos putare eoſdem. In has tamen conditiones inuitus conceſſit: deinde Traianum adiens, & humi procumbens, adorauit, legati ab eo ad Senatum miſſi, & pacem, & arma impetrarunt, pro quibus Traianus triumphauit, & Dacici cognomen accepit. ſed poſtquam renunciabatur Decibalum contra fœdera multa patrare, arma parare, legationes ad finitimos mittere, non parentes imperiis depopulari, Iazygibus partem agri ademiſſe, Senatus hoſtem iudicauit. & Traianus non per legatos, ſed ipſe exercitus dux ſecundo bellum intulit: in quo poſt multa diſcrimina hoſte ad internecionem deducto iterum triumphauit: cuius pompam Claudianus tetigit in Panegyrico Honorij. Alta quòd inuectus fractis Capitolia Dacis. *Inuicta*) indomita ante Traianum: nam ab ipſo in formam prouinciæ redacta eſt. Inde dicit Traiani ſecundum triumphum fuiſſe nouiſſimum, ſuis ſc. licet temporibus: nam poſtea alij de Dacis triumpharunt. *Hæc*) tam præclarè geſta. vel ſuper hæc, id eſt præter prædicta. *Ampliſſimis operibus*) in ampla materia ampliſſimè tuum ingenium accreſcit, vt illi par ſit, vel *Ampliſſimis operibus*) à te editis præclaris ſcriptis. Nam ſequitur non multo pòſt, ſi quando aliás, toto ingenio vehere. Legitur etiam ampliſſimè. *Barbara*) qualia Vezenas. Sarmiſegetuſa. Mela teſtatur barbara poſſe vix eloqui Romano ſermone: & Nazarius, Immanitas, inquit, barbariæ in ipſis vocabulis adhibet horrorem. *Ipſius regis*) hoc fecit vt autoritate Oroſij, qui in multis ſecutus eſt Tacitum: credam ipſum Dacorum regem appellatum Diurpaneum: poſtea aliqua ratione Decibalum vocatum: ſic enim & Græci, & Secundus ad Traianum nominant. *Græcis verſibus*) quibus erat ſcripturus hoc opus. *Non reſultent*) non conueniant, non reſpondeãt. *Mitigetur*) Molliatur, manſuęſcat. *Datur*) permittetur, conce-

montium abrupta: pulſum regia, pulſum etiam vita regem nihil deſperantem. Super hæc actos bis triumphos, quorum alter ex inuicta gente primus, alter nouiſſimus fuit. Vna, ſed maxima difficultas, quòd hæc aquare dicendo, arduum, immenſum etiam tuo ingenio, quanquam altiſſimè adſurgat, & ampliſſimis operibus increſcat. Nonnullus & in illo labor, vt barbara & fera nomina, in primis regis ipſius Græcis verſibus non reſultent. Sed nihil eſt, quod non arte curáque, ſi non poteſt vinci, mitigetur. Præterea, ſi datur Homero & mollia vocabula, & Græca ad lenitatem verſus

contrahere, extendere, inflectere: cur tibi simili audientia, præsertim non delegata, sed necessaria negetur? Proinde iure vatum inuocatis Diis, & inter Deos, ipso, cuius res, opera, consilia dictaturus es, immitte rudentes, pande vela, ac siquãdo alias, toto ingenio vehere. Cur enim non ego quoque poetice cum poeta? Illud iam nunc paciscor, prima quaque vt absolueris, mitte, immo etiã antè quàm absoluas, sic vt erunt recentia & rudia, & adhuc similia nascentibus. Respondebis non posse perinde carptim, vt contexta, perinde inchoata placere, vt effecta. Scio. Itaque & à me æstimabuntur, vt cœpta: spectabuntur vt membra, extremamq́ limam tuam operientur in scrinio nostro. Patere hoc me super cætera habere amoris tui pignus, vt ea quoque norim, quæ nosse neminem velles. In summa, potest fortasse scripta tua magis probare, laudare, quanto illa tardius cautiusque: sed ipsum te magis amabo, magisq́ laudabo quanto celerius & incautius miseris. Vale.

concedetur. in alia lectione est negetur. *Mollietur & Grata*) tanto magis dura & barbata & mollienda sunt. Contrahi nanque & molliri verba non vsus causa, sed aurium præcipit. Cicer. *Ad benitatem versus*) ad meliorem metri sonum. quare magis probo qui legunt lenitatem. vnde Sergius Sicarbam à Virg. appellatum putat Sichęum: tanquam mollius nomen. Nam secundum Senecam, poetæ non putant ad rem pertinere verum nomen dicere, sed aut necessitate coacti, aut decore corrupti: id quenque vocari iubent, quod bellę facit ad versum.

Contrahere) abbreuiare, vt versum exasperet, pro qualitate rei, quam tractat. Sunt enim in illo quæ verborum monstra literatioribus videntur. Hæc autem contractio fit per syllabarum naturam longarum si breuiantur, vel per literarum & syllabarum defectum. *Extendere*) per additionem protrahere: quod consequemur geminatione, productione, epectasi, diæresi, parenthesi, diaplasmo, parenthesi, proschematismo. *Inflectere*) mutare in aliam declinationem, quæ prædicta ab Homero factitata non mediocriter grammaticos exagitant, dum conantur alia ratione aliqua tueri. *Non detur tibi audientia similis*) non permittitur tibi parãti scribere Græcis versibus maximũ bellum: quale Homerus cecinit. In quibusdam codicibus pro non detur: scriptum est negetur, item simile ardenti. *Contrahere*) extendere, inflectere vocabula. *Delegata*) arbitraria. *Accersita*) affectata. *Necessaria*) quia nimium horrida. *Proinde*) quare. *Iure vatũ inuocatis Dijs*) poetas inuocare Deos, in limine sui operis nemo dubitat. inuocantur autem musæ etiam ad concentum adiuuandum, quas tres tantùm esse voluit Varro. vnam quæ ex aqua nascitur: alteram quam aëris ictu sonus efficit: tertiam quæ mera tantũ voce consistit. Alij à precationibus deorũ incipiendum, quòd nihil rite nihilq́ prouidenter homines sine deorum immortaliũ ope, consilio, honore auspicarentur. *Ipso*) Traiano inuocato. sic Lucanus Neronẽ, & Maximus Tiberium: quanquam Liuius neget historico conuenire deorũ inuocationem. *Dictaturus*) scripturus. *Immitte rudentes*) intende neruos, inchoa, cõfirma te futuro labori. *Pãde vela*) bellũ ipsum totis ingenij, viribus decanta. *Si quando alias*) si vnquam vectus es toto ingenio, nũc præcipuè vehere. *Poetice*) grandiloquis verbis agam: à quia dixerat immitte rudentes, pande vela, per quæ videbatur spiritum poeticum induisse. Non enim per se res gestę versibus comprehendendæ sunt, quod longè melius historici faciunt, sed per ambages deorũque mysteria, & fabulosum sententiarum tormentum præcipitandus est liber spiritus;

vt potius furentis vaticinio appareat, quam religiosa orationis sub testibus fides. Hæc Petronius Arbiter. Quare à plerisque Lucanus versificator, & non poeta existimatur. *Illud, Iam nunc patiscor prima*) Iam tecum conuenio, vt mihi principium operis mittas. & partes deinceps quas perficies. *Rudia*) impolita, in alia lectione fuit, & rudia, & adhuc similia nascentibus. *Perinde*) tam in libello de Germanis Tacitus, Al eque gentes haud perinde memoratæ. *Carptim*) particulatim, diuulsè *Contexta*) coniuncta, continuata, *Efficta*) elaborata, emendata. *Scio*) ita esse. *Cœpta*) non perfecta. *Spectabuntur*) considerabuntur. *Membra*) partes. *Limam*) emendationem. *Scrinio*] quædam exemplaria habent sinu. *Hoc pignus*] hoc testimonium. *Cautiusque*] emiseris. *Incautius*] confidentius.

C. PLINIVS GEMINIO SVO S.

GRAVE Dolet apud Geminium Macrinũ angi pro obitu vxoris: quam omni laude dignissimam prædicat. nam vxorem viuã amare voluptas est, defunctam religio. *Noster*) amicus, ex eademregione. nam fuit Brixiẽsis. *Singularis*) solius, cùi similis non inueniebatur. *Olim*) priscis temporibus & melioribus annis. *Iurgio*) conuicio, vt tria sunt tempora: ita ordo rerum tribus momentis consertus est. Habent enim omnia exordium, incrementum, summam: vt iurgium, deinde cædes, demum strages. quem ordinem Iuuenalis Satyra xv. ad vnguem seruauit, vbi inquit, Sed iurgia prima sonare Incipiunt animis ardentibus, hæc tuba rixæ: Dein clamore pari concurritur, & quæ sequuntur. Marcellus inter iurgium & litem hoc differre putat, quòd iurgium leuior res est. Siquidem inter beniuolos aut propinquos dissensio, vel contentio iurgium dicitur, inter inimicos dissensio lis appellatur. hæc tamen pro commodo scriptorum confunduntur. Festus iurgationem iuris actionem interpretatur. *Ex diuersis ætatibus*) ex pueritia simplicitatem, ex iuuenta comitatem, ex virilitate & senectute gra-

GRAVE vulnus Macrinus noster accepit, amisit vxorem singularis exempli, etiam si olim fuisset. Vixit cum hac triginta nouem annis sine vrgio, sine offensa. Quam illa reuerentiam marito suo præstitit, cùm ipsa summam mereretur. quot, quantásque virtutes ex diuersis ætatibus sumptas collegit, & miscuit. Habet quidem Macrinus grande solatium, quòd tantum bonum tandiu tenuit: sed hoc magis exacerbatur, quòd amisit. Nam fruenti voluptatibus crescit carendi dolor. Ero ergo suspensus pro homine amicissimo, dum admittere auocamenta, & cicatricem pati possit: quam nihil aquè, ac necessitas ipsa, & dies longa, & satietas doloris induxit. Vale.

u itatem & prudentiam. *Hoc*) propter virtutes illius. *Exacerbatur*) inc udescit, molestatur, perturbatur. *Nam fruenti voluptatibus*) dum fruimur diu voluptatibus, tanto magis dolor crescit cùm priuamur. Quanto enim maius fuit gaudium: tanto maior sequitur tristitia. Fruendis voluptatibus in aliquibus legitur exemplaribus, dum eis scilicet fruimus. *Suspensus*) anxius. *Homine*) Minutio Macrino viro Prætorio. *Auocamenta*) solamina animum à mœrore auocantia. alibi etiam pro illecebris. *Cicatrice*] signũ vulneris, memoriam mali. nam recenti dolore

dolore homo est medelę impatiens: vnde Papinius in syluis dixit, Abrup tis etiam nunc flebile venis Vulnus hiat, magnæque patet via lubrica plagæ. *Et dies longa*) Seruij Sulpitij trita sententia, dolorem tempore minui, & Diodori pariter in v. & Plutarchi in consolatoria ad Apollonium. sed ante hos Euripides dixerat, χρόνῳ δ' ἀμαλύνει, tempus molliet, scilicet dolorem. *Inducit*) contegit, curat, delet. quo verbo vtuntur Iurisconsulti, vt ff. de his quæ in testimonio delentur [& inducuntur] & Tranquil. In Cæsare Dictatore inducto priore decreto id est abolito. Valerius, Obducta, inquit, cicatricibus vulnera. Plin. lib. xi. mox obducitur tenui membrana: quare sunt qui apud Cæcilium legunt, obducit, non inducit.

C. PLINIVS MONTANO SVO S.

Ognouisse) Pallantem Claudij libertum à Senatu Prætoriis ornamẽtis donatum, libro. vij. Montano scripserat: nunc perlecto de eo senatusconsulto adeo honorifico vt illud iam prædictum Pallantis epitaphium videretur humile: contra temporum Claudianorum calamitatem multum inuehitur, senatusconsultum per capita narrans, & reprehendens. *Menuntium*) via Tyburtina, intra primũ lapidem. *Patronos*) Claudium, Agrippinam, Neronem. *Ornamenta Prætoria*) insignia quibus vtebantur Prætores, & imprimis aureorum annulorum vsum. *Honore*) Prætoriorum ornamentorum spretis sestertiis. *Opera pretium*) vtile. non improbo, precium curæ scilicet aliquam me ex hac cura vtilitatem capturum. *Ille superbissimus titulus*) illa sepulcri inscriptio nimiũ arrogans, si Pallantem respicias, si vero Senatusconsultũ modesta & humilis. *Cõferant*) si comparatentur Senatusconsulta Mariorum, Syllarum, Pompeiorũ, vincerentur honore & laude. *Non dico illi veteres*) pro quibus quãuis magnificis, tamen Senatusconsulta decernebãtur intra honestatem. *Veteres Africani*) auus & Nepos, ille deuicto Annibale, hic pro deleta Carthagine, cognomen Africani meruere: Veteres, inquit, respectu Syllæ, & Marij, ac Cæsarum. *Achaici*) vt L. Mummius, cui Achaico à deuictis Achæis cognomentum inditum est, in quo bello se abstinentissimum præstitit: nec quicquam ex iis opibus ornamentisve, quæ prædiues Corinthus habuit, in domum eius peruenit. Fuit etiam belli Achaici particeps. Q. Cæcilius Metellus victis Achæis, apud Thermopylas, nec non Lucius Manlius Consul Draco Achæorum duce superato, L. tamen Mummius de Achæis triumphare meruit. *Numantini*) Numantiam in Hispania ciuitatem, Scipio Africanus deleuit: & inde Numantinus est appellatus. *Proximi*) iuniores Imperatores. *Marij*) quamuis legam multos Marios: imprimis tamen respiciendum puto C. Marium, qui sexties Consul fuit, & de Cimbris triumphauit. *Sylla*) Sylla cognomento Felix, Marij hostis, & Pomp. amicus: immo magister, primus ex omnibus secundum Appianum inuentus est, qui tyrannidem deponeret: dicerétque se eorum pœnas subire velle pro quibus condemnarentur. Priuatus quoq; intuentibus cunctis per forum ambularet, & domum

COGNOVISSE iam ex epistola mea debes, annotasse me nuper monimentum Pallantis sub hac inscriptione, Huic Senatus ob fidem, pietatemq; erga patronos, ornamenta prætoria decreuit, & sestertiũm centies quinquagies, cuius honore contẽtus fuit. Postea mihi visum est precium curæ, ipsum S. C. quærere. Inueni tam copiosum & effusum, vt ille superbissimus titulus modicus, atque etiam demissus videretur. Conferant se, non dico illi veteres Africani, Achaici, Numantini: sed hi proximi Marij, Syllæ,

absque iniuria rediret. Tanta inspicientibus eum dignitatis reuerentia, & metus inerat, aut depositi muneris stupor, aut inferendæ pœnæ verecundia, aut alia benignitatis ratio, quasi ad vtilitatem publicam conduceret tyrannis.

Pompeij, nolo progredi longius: infrà Pallantis laudes iacebunt. Vrbanos, qui illa censuerunt, putem? an miseros? Dicerem Vrbanos, si Senatum deceret vrbanitas. Miseros ergo? sed nemo tam miser est, vt ad illa cogatur. Ambitio ergo, & procedendi libido? Sed quis adeo demens, vt aut per suum aut per publicum dedecus procedere vellet in ea ciuitate, in qua hic esset vsus potentissima dignitatis, vt primus in Senatu laudare Pallantem posset? Omitto, quòd Pallanti seruo pratoria ornamenta offeruntur, quippe offeruntur à seruis: Misto quòd censent, non exhortandum modò, verumetiam compellendum ad vsum aureorum annulorum. Erat enim contra maiestatem Senatus, si ferreis Pratorius vteretur. Leuia hæc, & transeunda. Illa memoranda, quòd nomine Pallantis Senatus, nec expiata postea curia est. Pallantis nomine

Pompeij) Pompeius Strabo Pompeij Magni pater virillustres: & filij Pompeij Magni, quem hîc potius intelligẽdum arbitramur, fuere: qui quoniam apud Plutarchum, Appianum, Cæsarem, Dionem, ac pene innumeros memorantur, satis habemus lectorem admonuisse. *Longius*) inferius ad Cæsares. *Iacebunt*) minus nominabuntur, laude inferiores erunt. *Vrbanos*) iocosos, cum sale. *Miseros*) infelices, qui ad hanc censendi necessitatem cogerentur. *Vrbanitas*) nam Senatum decent seria & grauia. Maledictio autem si facetius iactatur, vrbanitas nominatur. *Illa*) talia. *Procedendi libido*) fuit in causa, vt per id essent chari Imperatori, & promouerentur ad maiores dignitates: dum quos vident Claudio placere sententiis honorificis honestant. *Procedere*) ascendere ad maiores dignitates. *Dignitatis*) designati Consulis. *Potentissima*) quia primus censebat. [alitet florentissimæ.] *Primus in Senatu*) Barea Soranus Consul designatus, princeps in dicenda sententia. *Mitto*) taceo, occupatio. *A seruis*) à Senatoribus coactis Imp. Cæs. nam illis Claudius sententiam dictauerat. *Exhortandum*) alij legunt exorandum. *Compellendum*) cogendum Pallantem. *Ad vsum aureorum annulorum*) qui ius annulorum impetrauerat in ordinem ingenuorum transibat. Longo certè tempore ne Senatum quidem Romanum habuisse aureos annulos manifestum est: siquidem iis tantum, qui legati ad exteras gentes ituri erant annuli publicè dabantur. Postea virtutis bellicæ factum est insigne. Nemo tamen nisi equitum primores id gerebant: annuli igitur distinxere alterum ordinem à plebe, sicut tunica ab anulis Senatum, & tertium ordinem plebi patribusque inseruere Hæc Plin. auunculus; sed insequentium Imperatorum facilitate libertis id ius promiscuè cõcessere. *Pratorius*) Pallas Prætoriis insignibus ornamentis. *Ferreis vteretur*) quos gestabant serui. Verum Plin. Memoria, inquit, auorũ multi prætura functi in ferreo consueuerunt. & Dion, Nulli Romanorum antiquorum non modò libertinorum, sed ne ingenuorum quidem prætet Senatores & equites annulis aureis vti licet, nisi Imperator concesserit. & codice ad legem Iuliam Viscelliam libertini non poterant aggredi magistratus, neque Decurionatum arripere, nisi ab Imperatore impetrassent ius aureorum annulorum: per hoc enim tunc ad magistratus accedere poterant, cùm per id imaginem ingenuitatis obtinerent: adde eundem Plinium tradere in ferreo annulo equites iudicesque

que intellectos primitus, & annulum triumphanti ferreum in digito fu fle: æqua fortuna triumphantis, & serui sustinentis coronam, sic triumphauit de Iugurta C. Marius. *Necexpiata noſtea ur...*) fuit in secunda lectione nec expiata postea ea iniuria: tanquam piaculum in curia ea iniuria facta commisisset Senatus.

Senatus gratias agit Cæsari) non gratias actas Claudio Cæsari à Senatu tradit Tacitus, sed Scipionem Cornelium censuisse gratias publicè agendas Pallanti, qui regibus Arcadiæ ortus veterrimam nobilitatem vsui publico postponeret: seque inter ministros principis haberi sineret. Nam Claudius ante omnes libertos suspexit Narcissum ab epistolis, & Pallantem à rationibus: quos decreto quoque Senatus, non præmiis modò ingentibus, sed & quæstoriis prætoriisque ornari libenter passus est: tantum præterea acquirere ac rapere, vt querente eo quondam de fisci exiguitate, non absurde sit dictum, abundaturum, si à duobus libertis in consortium reciperetur. *Ipse*) Claudius. *Eius*) Pallantis. *Facultatem fo isset*) dedisset liberum arbitrium. *Benevolentiam erga eum*) amorem suum erga Pallantem. *Pulchrius*) cum decisione. *Additur*) Senatusconsulto ascriptum est, quod sequitur. *Omnes*) Senatores. *Singularis industria*) erga patronos suos: an quia repertor relationis fuisset fœminarum, quæ seruis coniungerentur. *Meritissimo*) condignè. vel à Claudio & Senatu, qui hæc meruere. *Credas*) putares per hoc Senatusconsultum, tam honorificum, à Pallante imperio Romano additos aliquos populos, vel liberatos exercitus ab hostibus circumsessos industria illius. *Astruitur ei*) additur prædictis in illo Senatusconsulto. *Cum Senatui*) ordo est. Cùm nulla materia liberalitatis possit repræsentari gratior Senatui populóque Rom. quàm vt contingat adiuuare facultates Pallantis abstinentissimi fidelissimique custodis principalium opum. Erat enim custos imperialium pecuniarum: huic muneri à Claudio præpositus, postmodum à Nerone dimotus, cum quo olim pepigerat, ne cuius quam facti in præteritum interrogaretur, sed pares cùm Rep. rationes haberet. *Principalium*) Imperatoris: frequens dictio apud Iurisconsultos, & interdum apud Secundum in Panegyrico. Dependent ista à prædictis vt sic coniungas: additur vt Pallas, cui se omnis pro virili parte obligatus fateretur, singularis fidei, singularis industriæ fructum meritissimo ferat, cum Senatui populóque liberalitatis gratior repræsentari nulla materia possit, quàm si abstinentissimi fidelissimique custodis principalium opum facultates adiuuare contigisset;

Senatus gratias agit Cæsari, quòd & ipse cum summo honore mentionem eius prosecutus esset, & Senatui facultatem fecisset testandi erga eum benevolentiam suam. Quid enim Senatui pulchrius, quàm vt erga Pallantem satis gratus videretur? Additur vt Pallas, cui se omnes pro virili parte obligatos fateantur, singularis fidei, singularis industria fructum meritissimò ferat: prolatos Imperij fines, redditos exercitus Reipubl. credas. Astruitur his, cùm Senatui populóque Romano liberalitatis gratior repræsentari nulla materia posset, quàm si abstinentissimi fidelissimiq; custodis principalium opum facultates adiuuare contigisset. Hoc tunc votum Senatus, hoc præcipuum gaudium populi: hæc liberalitatis materia gratissima, si Pallantis facultates adiuuare publicarum opum egestione contingeret. Iam qua sequuntur, veluisse quidem Senatum censere

nam cætera sunt interpolita a Secundo ad rem redarguendam. *Tunc*) sub Claudij dominatione. *Egestione publicarum opum*) euacuatione, & impensa publicæ pecuniæ, dum illi offertur ex ærario sestertium centies quinquagies. *Iam*) præterea quæ memoranda sunt. *Quæ sequuntur*) in Senatusconsulto. *Sensisse*) sensisse. *Censorem*) huius rei iudicem. an potius censere, id est decernere: cùm censere Senatus sit, populi iubere.

Tandum) donandum Pallanti. *E ærario*) ex publico: nam ærarium publicæ pecuniæ receptaculum, fiscus autem principalis. *Eiusmodi cupiditatibus*) auaritiæ, de siderio habendi. *Eum*) Pallantius. *Tanto impensius*) eo ardentius voluisse Senatum, vt illa sestertia acciperet. *Petere à publico parente*) rogare Senatum principem Claudium. *Eum*) Pallantem. *Cedendum Senatui*) contentum esse quod Senatus sentiret, vt acciperet quæ Senatus dono daret. *Id vero decerat*) ironia cum indignatione. *Publica autoritate*) imperatoria: immò Senatoria cùm Dion referat, illa Senatusconsulta, quæ fiebant extraordinem solita appellari, publicam autoritatem. *Summa*) absit nequitiæ. *Pallanti*) qui superbiâ abstineret à munere oblato. *Aduocatus*) internuncius, proxeneta, vel patronus aduocaretur, ne Pallas pecuniam à Senatu decretam sperneret. *Quod solum potuit*) facere, spernere scilicet sestertium centies quinquagies. *Arrogantius*) cùm videretur id fecisse mollitiæ gratia: quod tamen fuit arrogantius, quàm si accepisset. *Id*) quod spreuit. *Similli querenti*) tanquam lamentaretur, quòd non accepisset. *Tulit laudibus*) maximè laudauit. *Eam partem*) caput illud sententiæ noluit Claudius tolli, quo Senatores decernebant dare de publico Pallanti sestertium centies quinquagies. *Ob fidem*) erga patronos, & Rempub. *Pallantem*) libertum, & vilem. *Intercedentem*) interpellantem, resistentem.

dandum ex ærario sestertium centies quinquagies, & quanto ab eiusmodi cupiditatibus remotior eius animus esset, tanto impensius petere à publico parente, vt eum compelleret ad cedendum Senatui. Id verò decerat, vt cum Pallante autoritate publica ageretur: Pallas rogaretur, vt Senatui cederet, vt illi superbissimæ abstinentiæ Cæsar ipse patronus aduocaretur, ne sestertium centies quinquagies sperneret. Spreuit, quod solum potuit, tantis opibus publicè oblatis: arrogantius fecit, quàm si accepisset. Senatus tamen id quoque simili querenti, laudibus tulit, his quidem verbis, Sed cùm princeps optimus, parénsque publicus rogatus à Pallante eam partem sententiæ, quæ pertinebat ad dandum ei ex ærario centies quinquagies sestertium, remitti voluisset: iussari Senatum, & se libenter ac meritò hanc summam inter reliquos honores ob fidem diligentiámque Pallantis decernere cæpisse: voluntati tamen principis sui, cui in nullare fas putaret repugnare, in hac quoque re obsequi. imaginare Pallantem velut intercedentem Senatusconsulto: moderantémque honores suos, & sestertium centies quinquagies, vt nimium recusantem: cùm prætoria ornamenta, tanquam minus recepisset. Imaginare Cæsarem liberti precibus

vel potius imperio, coram Senatu obtemperantem. Imperat enim libertus patrono, quem in Senatu rogat. Imaginare Senatum, vsquequaque testantem meritò libentérque se hanc summam inter reliquos honores Pallanti cæpisse decernere, & perseueraturum fuisse se, nisi obsequeretur principis voluntati, cui non esset fas in vlla re repugnare. Itáne sestertium centies quinquagies Pallas ex ærario referret, verecundia ipsius, obsequio Senatus opus fuit, in hoc præcipuè non obsecuturi, si in nulla re putassent fas esse non obsequi? Finem existimas? Mane dum, & maiora accipe. Vtique cùm sit vtile, principis benignitatem promptissimam ad laudem, præmiaque merentium illustrari vbique, & maximè iis locis, quibus incitari ad imitationem præpositi rerum eius cura possent, & Pallantis spectatissima fides, atque innocentia exemplo prouocare studium tam honestæ æmulationis posset, ea quæ quarto Calendas Februarij, quæ proximè fuissent, in amplissimo ordine optimus princeps recitasset, Senatúsque consulta de his rebus facta in æs inciderentur, idque æs figeretur ad statuam loricatam diui Iulij. Parum visum tantorum dedecorum esse curiam testem? Delectus est celeberrimus locus, in quo legenda præsentibus, legenda

tem. *Minui*) cùm maius esset recipere dignitates immeritas, quàm pecunias. *Vel potius imperio*) vera correctio: parum enim audius libertis suis. inde Iuuenalis: Indulsit Cæsar cui Claudius omnia, cuius parum imperio, vxorem occidere iussus. *Imperat*) est tanquam imperium fit cùm libertus audet in Senatu imperatori rogare patronum suum rogare. *Vtique*) frequenter. *Summam*) pecuniarum. *Perseueraturum fuisse*) omnino decreturum fuisse. *Verecundia ipsius*) fuit opus verecundia Pallantis, & obsequio Senatus, vt Senatores obsequerentur principi assequenti pallantem contentum honore intra priorem pauperiatem velle subsistere: nec tamen in hac re obsecuti fuissent, si putassent, licere sibi contradicere Cæsari in aliquibus, neque semper voluntati eius morem gerere. *Finem*) hunc esse finem Senatusconsulti. *Manedum*) ausculta paulisper: tamen *dum* potest esse dictio expletiua. *Vtique*) præsertim. verba Senatusconsulti. Est autem ordo & sensus, Cùm sit vtile principis benignitatem tam promptissimam in Pallantem illustrari, & publicari in laudem virorum, vt Pallantis, merentium præmia locis amplissimis, vt in foro: quibus rebus reliqui præpositi curæ imperatorum rerum possent nec cessarent ad imitationem: & fides Pallantis spectatissima in patronos, atque innocentia possit prouocare exemplo suo aliorum studium, tam honestæ æmulationis: est visum ea quæ optimus princeps recitasset in amplissimo ordine, &c. *Calendas Februarij*) multi legunt ante decimum Calendas Februarij, [nonnulli quarto Calend. Februarij.] *quæ proximè fuissent*) qui dies proximus fuit isti Senatusconsulto, facto super his rebus, inciderentur in ærea tabula, & id affigeretur, iuxta statuam loricatam diui Iulij, qui autore Tranquillo, primus omnium in consulatu suo instituit, vt tam S. natus quàm populi

Si legeris munus, scilicet tanquam debitum.

diurna acta conficerentur, & publicarentur. Statuæ loricatæ, quæ in foro locata fuerat diuo Iulio, meminit Plinius, his quidem verbis, Cæsar Dictator loricatam sibi statuam dicari in foro suo passus est. *Celeberrimus locus*) forum Cæsaris Dictatoris: de quo Tranquil. Forum de manubiis inchoauit: cuius area super sestertium millies constitit. *Præsentibus*) viuentibus.

futuris proderentur. Placuit ære signari omnes honores fastidiosissimi mancipij: quósque repudiasset, quósque, quantum ad decernentes pertinet, gessisset, incisa & insculpta sunt publicis aternísque monimentis Prætoria, sic quasi fœdera antiqua, sic quasi sacræ leges. Tanta principis, tanta Senatus, tanta Pallantis ipsius. quid dicam? nescio, nisi vellet in oculis omnium figi, Pallas insolentiam suam, patientiam Cæsar, humilitatem Senatus. Nec puduit rationem turpitudini obtendere. Egregiam quidem, pulchrámque rationem, vt exemplo Pallantis præmiorum ad studium æmulationis cæteri prouocarentur. Ea honorum vilitas erat, illorum etiam, quos Pallas non dedignabatur. Intuebantur tamen honesto loco nati, qui peterent, cuperentq; quod dari liberto, promitti seruis videbant. Quàm iuuat, quòd in tempora illa non incidi, quorum sic me, tanquam illis vixerim, pudet. Non dubito similiter affici te. Scio quàm sit tibi viuus & ingenuus animus. Ideóq; facilius est, vt me (quanquam indignationem quibusdam in locis fortasse vltra epistolæ modum extulerim) parum doluisse, quàm nimis credas. Vale.

Futuris) posteris. *Fastidiosissimi mancipij*) Superbissimi serui. *Quósque*) & placuit signari ære eos honores, quos neglexisset. *Pecuniam de publico oblatam*) quod illi cedebat honori. *Decernentes*) Senatores: per quos non stetit, quin pecuniam reciperet Pallas. *Monumentis*) actis diurnalibus *Fœdera antiqua*) vt Latinorum & Carthaginensium. *Sacræ leges*) quæ in tabo positæ fuerant. Sacrum est, quicquid deorum habetur: nam Iustinianus, Sacræ, inquit, res sunt, quæ rite per Pontifices duo cõfectæ sunt, veluti ædes sacræ, donaria, quæ rite ad ministerium dei dedicata sunt. Leges igitur sacræ dictæ, quòd ante eas conditas, referente Dionysio, quædam erant in sacris libris repositæ, vimque legis habentia: quorum cognitionem soli patricij habebant, & pro legibus vtebantur. Sanctæ verò dicuntur secundum Donatum, & Macrobium, quod pœnæ sanctione à nullo corrumpi, & violari debeant: & ideo sanctione confirmatæ respondente Vlpiano: quod enim sanctione quadam subnixum est, id sanctum est, etsi deo non sit consecratum. Scio leges per Decemuiros x. tabulis annotatas, populo confirmante in bases æneas incisas, & in foro positas, illustrissimum eligente locum: fontem omnis publici priuatíque iuris: cui mox duæ tabulæ additæ. In proœmio tamen scriptum extat, decem tabulis ebusneis leges primùm pro rostris propositas. *Tanta principis*) patientia erat. *Tanta Pallantis*) insolentia. *Quid dicam?*) dubitatio, exornatio. *Figi in oculis omnium*) inspici à cunctis. *Humilitatem*) animi vilitatem. Legimus, & quid dicam nescio: nisi & reliqua. *Obtendere rationem turpitudini*) velle turpe factum ratione excusare. *Obtendere*) opponere tanquam præstigias. *Egregiam*) ironia, qualis apud Virgil. Egregiam verò laudem. Est autem ratio quæ sequitur, vt scilicet cæteri prouocarent-

carentur, & incitarentur ad ſtudium æmulationis exemplo præmiorum Pallantis. *Eo vilitas*) vt exemplo ſuo alios incitaret. Legitur etiam vilitas, id eſt contemptus. *Quos non dignabatur*] quos non accipiebat, immò faſtidiebat. *Honeſto loco*] claris natalibus. *Dari*] Prætoria ornamenta. *Premitur*) ſeſtertium centies quinquagies. *Seruus*) Pallanti, qui olim ſeruiuerat. *Illi*) temporibus. an cum Senatoribus illorum temporum. *Aſſici*) diſponi, perturbari. *Verùm*) alia lectione iuſtus. Item viuus, id eſt promptus, ſubitus. *Ingenuus*) liber. *quibuſdam in locis*) vt illic, Conferantque ſe non illi veteres Africani Item, Prolatos Imperij fines, nec procul imaginare Pallantem velut intercedentem Senatuſconſulto. Et totum illud, Parum viſum eſt, quia epiſtolaris ſtylus debet eſſe remiſſior.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

NEQVE) Miſerat Tacitus librum ſuum Secundo corrigendum, quem probaret ne meritò quidem poſſe dici Taciti diſcipulus, de induſtria fecit longum hyperbaton, quod ſanè vitio datur, cum oratio, vt hic, obſcuratur. nam non eſt numeroſa oratio, ſed abſona, & interrupta permutato enim recto verborum ordine ad nihilum omnia decidunt. Collocabis igitur verba vt melius intelligatur, Neque miſiſti librum tuum, vt ſolet magiſter mittere magiſtro, id eſt, vt eruditus erudito: neque miſiſti vt ſolet diſcipulus, i. literarum candidatus mittere alteri diſcipulo ſcripta ſua emendanda (nam ſic ſcribis) ſed miſiſti vt ſolet magiſtro, hoc eſt maior, & doctior mittere diſcipulo ſuo. tu enim magiſter es, ego verò contrà ſum, ſcilicet diſcipulus tuus. deo me literis ablegatum reuocas tanquam diſcipulum ad ſtudia, cùm eſſem intentus luſibus, quibus Saturnalia luxutiant. *Extendo*) exerceo vltra conſtitutum, intentus ſum iocis diutius quàm oportebat: nam poſt Saturnalia diſcipuli à ludo in ludum clamoſo reuocabantur à magiſtro, ſi Martiali credimus. *Hyſterbaton*) tranſgreſſionem, prima enim perſpicuitatis virtus eſt rectus ordo, non in longum dilata concluſio. Eſt autem Hyperbaton perlonga dictionis dilatio, & tranſgreſſio quædam verborum ordinem turbans: cuius ſpecies

NEQVE vt magiſtro magiſter, neque vt diſcipulo diſcipulus (ſic enim ſcribis) ſed vt diſcipulo magiſtro. Nam tu magiſter, ego contrà. Atque ideo tu in ſcholam reuocas, ego adhuc Saturnalia extendo, librum miſiſti. Non potui longius hyperbaton facere, atque

quinque, anaſtrophe, dacope, vel vt quidam tmeſis, dialyſis, ſiue parentheſis, hyſterologia, ſiue hyſteroproteron, ſyncheſis. Sed luculentius Dio mecde Fabius. Plus tamen, inquit, eſt obſcuritatis in textu, & continuatione ſermonis, & pluresmodi: quare nec ſit tam longus, vt cum proſequi non poſſit intentio: nec tranſectio tarda, vt in hyperbaton finis eius differatur, quibus adhuc peior eſt mixtura verborum, qualis in illo verſu. Saxa vocant Itali, medijs quæ in fluctibus aras. Et de tropis ſcribens. Hyperbaton quoque, id eſt verbi tranſgreſſionem, quoque frequenter ratio comparationis, & decor poſcit, non immeritò inter virtutes habemus. Fit enim frequentiſſim è aſpera, & dura, & diſſoluta, & hians oratio, ſi ad neceſſitatem ordinis ſui verba redigantur: quare cùm verba per ſe clara perturbantur, erit vitioſum hyperbaton, quod data opera fecit Secundus. Aliud hyperbaton libro nono idem Fabius deſcribit, Parentheſi, inquit, adiiciunt hyperbaton, non illud quod inter tropos eſſe:

voluerunt, sed alterum quod ei figuræ sententiarum, quæ apostrophe dicitur, similè, & non sensum mutat, verùm formam eloquendi: quale illud, Decios Marios magnósque Camillos Scipiadas duros bello, & te maxime Cæsar. Acutius etiam in Polydoro. Eas omne abrupit Polydorum obtruncat, vi & auro potitur, quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames? Hermogenes, ubi de puritate orationis agit, testatur hyperbaton esse (*Hoc*) quod dixi) ipsum hyperbaton fecit. *Personam*) qualitatem, & habitum. *Exerere*) exercebo, alibi extrahere significat. Ouidius. Ter Neptunus aquis cum torruo brachia vultu, Exerere ausus erat Virgilius, O a exerta cum. Item. Exertæ cingula manu mæ. Claudianus, Exerta manus armata bipenni. Plinius undecimo, dentes exerti sunt apro, hippopotamo, elephanto. Et libro nono de Perdicibus. hiantes exerta lingua, per id tempus æstuant. *Eo liberius*) emendabo librum tuum. *Meo*) scriptis. *Vicissim*) eo modo, annotes, expungas, mihi vices reddas.

hoc ipso probare tum esse, qui non modo magister tuus, sed ne discipulus quidem dubeam dici. Summam tamen personam magistri: excram, in librum tuum mitto, quod dedisti: eo liberius, quo nihil ex meis interim missurus sum tibi, in quo te vlciscaris. Vale.

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

(*VIDISTI*) Clitumni fontis miram naturam exprimit, peculiaremque, si quid simile habet, sibi rescribat. *Clitumnum fontem*) Vibius Sequester. Clitumnus Vmbriæ fluuius ubi Iuppiter eodem nomine est. Plinius In Falisco Clitumni amnis aqua potata cãdidos boues facit. Virg. Hinc alibi Clitumne greges, & maxima taurus Victima: sæpe tuo perfusi flumine sacro Romanos ad templa deûm duxere triumphos. Nam triumphantes pecudis bobus ex Clitumno Ioui Capitolino sacrificabant: quod Iuuen. interpres furda intercurrit. Satyra xij ibi, Pinguior Hispulli trahereetur taurus, & ipsa Mole piger, nec finitima nutritus in herba, Lecta sed ostendens Clitumno pascua, sanguis iret, & à grandi ceruix ferienda ministro. Hinc Lucanus, Est qui taurifera vbi se

IDISTINE aliquando Clitumnum fontem? si nondum, & puto nondum, alioqui narrasses mihi: vide, quem ego (pœnitet tarditatis) proximè vidi. Modicum collis assurgit, antiqua cupressu nemorosus & opacus: hunc subter fons exit, & exprimitur pluribus

Mutinia campis Explicat. Papinius in Siluis. Aut pinguant niueos Clitumna noualia tauros. Silius, Et lauat ingentem perfundens flumine sacro Clitumnus taurum. Claudianus, Non tales Clitumne lauis in gregibe tauros, Tarpeio referunt quos pia sacra Ioui. In laudibus Honorij ad hæc mutãm fluminis natutam explicat. Quin & Clitumni sacris victorias vndas, Candida quæ latiis præbent armenta triumphis, Visere cura fuit. *Et puto nondum*) te vidisse illum: nam alias narrasses mihi: ergo

illum

illum vide. *Nemorosus*) densus, obscurus. Nemus iuxta Clitumnum testatur Tarquil. vbi memorat Caligulam ad visendum nemus flumenque Clitumni Mevaniam processisse. Et Propertius inquit, Qua formosa suo Clitumnus flumina luco Integit, & nucos abluit vnda boues. *Exprimuntur*) exhibet velati onere superimpositi collis.

venis, sed imparibus, eluctatúsque facit gurgitem, qui lato gremio patescit purus & vitreus, vt numerare iactas stipes & reducentis calculos possis. Inde non loci declivitate: sed ipso sui copia, & quasi pondere impellitur. Fons adhuc & tam amplissimum flumen atque etiam nauium patiens, quas omnes quoque & contrario nisu in diversa tendentes, transmittit & perfert: adeo validus vtrinque à proximo, ipse tanquam per solum planum remis non adiuuetur, idem agerrimè remis contisque superetur aduersus. Iucundum vtrunque peruectum, ludúmque flectantibus, vt flexerint cursum, laborem otio otium labore variare. Ripæ fraxino multa, multa populo vestiuntur: quas perspicuus omnis velut mersas viridi imagine annumerat. Rigor aquæ certauerit nitidus, nec color cedit. Adiacet templum priscum & religiosum. Stat Clitumnus ipse amictus, ornatúsque prætexta.

Venis) foraminibus. *Eluctatúsque*) exprimens, emicteus. *Gurgitem*) Gurges est in flumine locus profundus, vbi aqua vertitur: quòd gulæ instar ad se trahat & deuoret. Solet hoc fieri iuxta fontes maximos, ex quibus flumina defluunt. *Patescit gremio lucet*) extenuato flumine albicat. In mulcis exemplaribus legi, quem facit gurgitem lato gremio patefacit item non displicet hæc lectio, eluctantique facit gurgitem, qui lato gremio patescit. *Purus*) tralucidus. *Stipes*) numinios. *Calculos*) lapillos. *Deuexitate*) declivitate, quo modicus etiam humor celeriter decurrit. *Copia*) abundantia aquæ. *Impellitur*) vrgetur. *Fons adhuc*) est. *Nauium patiens*) profundus. *Obnixus*) contra defluxum laterales manentes *Nisu*, remigantium contentione. *In diuersa*) ad alteram ripam. *Transmittit & perfert*) patitur se superari. *Validus*) promus ad decursum. *Illa*) ea via. *Properat*) velociter defluit. *Non adiuuetur remis*) non opus sit nauigantibus remigatione, quia labantur per se amne secundo. *Aduersus*) decurrens, si quis ad superiora niti voluerit. Sic Virg. in Georgicis Qui aduerso vix flumine lembum Remigiis subigit. *Contis*) Contus fudex est siue hasta longior durórque sine ferro, quo naues in fluminibus non admodum profundis vruntur ad impellendas scaphas eo etiam antiquos in bello vsos Virg. testatur hoc versu, Assueti longo muros detrudere conto. & qui eos gerebant qui de re militari scripsere contazos appellauere. *Vtrunque*) aduersus flumen niti, & mox secundo flumine deferri. *Fruitantibus*) nauigantibus. *Vt flexerint cursum*) postquam decurrere. *Otia*) labendo in pronum. *Labore*) nitendo ad fontem. *Fraxino*) arbor est fraxinus & campestris & montana, pr cera & teres, Homeri præconio & Achillis hasta plurimum nobilitata Theophrastus in duo genera distinxit. & Plinius lib. xvj. in quatuor, vbi etiam cap. xxiij leges multa de populo, quæ fluminibus læctantur. *Vestiuntur*) teguntur, ornantur. *Adnumerat*) fluuius lucidus reddit spectatoribus arbores numerandas ea imagine viridi, vt sunt in ripa, tanquam essent sub aqua mersæ. Conuenit cum præcedentibus, vbi inquit, posse Romanum numerare iactas.

stipes & reluccntes calculos. *Rigor*) frigiditas est paruulibus. *Nec cel recedit*) ad albedinem niuis accedit. *Prisum*) nam vetusta templa magis religiosa, manifestaris veneratione ipsaque plena. *Clitumnus*) deus omnis enim fluuius suum nu-

men habebat. *Praetexta*) veste siue fraxinea vel populea. Nam Virgil. lib. viij. fingit deum Tyberinum Æneæ visum, populeas inter frondes amictum, tenui carbaseo glauco, & crines intectum vmbrosa arundine.

Praesens) propitium, auxiliare. *Fatidicus*) fata canens, quod videtur Claudianus indicare, vbi de Clitumno memorans scribit, Nec te miracula fontis Praetereunt tacito passu, quem si quis adiret, Lentus erat: si voce gradum maiorem iaceret, Commixtis feruebat aquis, cumque omnibus vna Sit natura vadis, similes vt corporis vmbras Ostendant: hæc sola nouem. astantia sortem Humanos properant imitari flumina mores. Nam Plin. Cæcilius statim subiicit. *Indicant sortes*) eum scilicet Clitumnum fatidicum esse per sortes quæ multiplices erant. vt Gordi & Antij, & referente Tacito apud Germanos. Plautus etiam cuiusdam sortis meminit: sed hæc omnia vana exitisse Apuleius lib. ix. declarat, vbi recitat sacerdotes Isidis commentos nouum quæstus genus: euocata enim sorte victrica de pluribus casulis consulentes, de rebus variis plurimos esse cauillatos. Sors hæc erat: ideo coniuncti terram proscindunt boues, vt in futurum læta germinent fata. tum si matrimonium sorte cooptantes interrogarent rem ipsam, responderi dicebant connubio iungendos, & liberos procreandos, si possessiones & fata praestinaturus quæreret, meritò boues, & iugum & arua sementis florentia pronunciari. Si quis de profectione solicitus diuinum caperet auspicium, iunctos iam paratósque quadrupedum cunctorum manuetissimos, & lucem promitti de glebæ germine. Si prælium capessiturus, vel lacconum factionem habebat, perfecturus, vtiles nec ne processus foeliciter aret, additam victoriam forti præsagio contendebant: quippe ceruices hostium iugo subacturi, & prædam de raptinis vberrimam fructuosámque capturi. *Circa*) Templum illud Clitumni. *Prisci*) quod erat ad fontem situm. *Simulacra*) imagines ad similitudinem ipsius Dei [quædam exemplaria non habent hanc vocem, quæ non incommodè potest abesse.] Romæ simulacrum ex ære factum Cereris primum reperio: transiit à diis ad hominum statuas multis modis, nam ex desiderio orta videntur, vt quæ intueri non dabatur, cerni per simulacra viderentur: quæ Seruius grammaticus diis solùm assignat. *Numen*) potestas. est in alia lectione nomen, id est cognomen, & epitheto

Præsens numen, atque etiam fatidicum. indicant sortes. Sparsa sunt circa sacella complura, totidémque Dei simulacra: sua cuique vene atio, suum nomen: quibusdam verò etiam fort s. Nam præter illum quasi parentem cæterorum, sunt minores capite discreti, sed flumini mis. entur quod ponte trans mittitur. Is terminus sacri profani g. In superiore parte nauigare tantùm, infrà etiam natare conc ssum. Balineum Hispellates, quibus illum locum diuus Aug. dono dedit, publicè præbent & hospitium. Nec desunt villæ, quæ secutæ fluminis amœnitatem, marginin sistunt. In summa, nihil erit ex quo non capias voluptatem. nam studebis quoque, & leges multa multorum omnibus columnis, omnibus parietibus inscripta, quibus fons ille, Deúsque celebratur. Plura laudabis, nonnulla ridebis, quanquam tu verò, quæ tua humanitas, nulla ridebis. Vale.

& epitheto ſicut Ioui varia cognomenta poetæ aſcripſere pro diuerſis muneribus, quæ mortalibus præſtitit. *Fontes*) inſunt vel oriuntur. *Illum*) Clitumni maximum fontem. *Minores*) fontes. *Capite d ſereti*) diuerſi ab illo maximo. *Immiſcent*) confluunt. *Tranſmittitur*) traiicitur ponte inſtrato. *Sacri profanique eſt*) illud ſpatium quod durat a templo & ſacellis vſque ad finem pontis, ſacrum eſt: à fine pontis ſtatim incipit eſſe profanum. quod omnes ferè conſentiunt id eſſe, quod extra fanaticam cauſam ſit, quaſi porrò à fano & religione ſecretum: interdum etiam quòd ex religioſo vel ſacro in hominum vſum proprietatémque conuerſum eſt. vtunque Macrobius Virg. autoritate comprobat: poſterius etiam Agenus vbicus. *Terminus*) dictus eſt ſecundum Siculum Flaccum, quòd terræ menſuras diſtinguat. hoc enim teſtimonia finium intelliguntur, agrorúmque contentio ac certamen aufertur. *Parte pontis*) vergentis ad fontem. *Hiſpellates*) Plin. & Vmbriæ intus Hiſpellum: Strabo altera parte confinium Picentinorum ad montana Hiſpellum eſt. in Vmbria pariter locus: quamuis corruptè legatur Hiſpollum. *Illum locum*) iuxta fontem Clitumni. *Publicè præbent balineum*) ſubminiſtrant impenſam omnibus loturis ibidem gratuitò. [aliter præbent non repetitur.] *Et hoſpitium*) & pariter gratuitò hoſpitantur. *Secuea*) quod eſt animati dedit inanimato: non enim villæ ſequi poſſunt, ſed villarum ædificatores. *Inſiſtunt margini*) conſtructæ ſunt in ripa, & fundamentis adaquam poſitis inſiſtunt. *Multorum*) diuerſorum hominum vota ſoluentium, quod tabellis & inſcriptionibus vbique diſpoſitis ſignificatur. *Ridebis*) vt rudia vel ſuperſtitioſa. *Tua*) ingenita. *Nulla videbis*) quia vtcunque ſunt, in bonam partem accipias.

C. PLINIVS VRSO SVO S.

LIM.) Conqueritur apud Vrſum, quòd nequeat ſtudere ob amicorum negocia, quæ tamen ſtudiis præferenda ſunt. *Librum*) vt legerem. *Stylum*) vt ſcribetem. *Ocium*) à negociis vrbanis, vel ſtudium. nam alibi cum dixiſſet ſe in ſeceſſu cum libellis loqui, ſubdidit dulce ocium. Et ad Caninium, Quin te in alto iſto pinguique ſeceſſu, ſtudiis aſſeris: hoc ſit negocium tuum, hoc ocium, hic labor, hæc requies. Iners quidem eſſe puri in ocio, neque patrocinium amicis ſuis ſuis præſtare, neque fama celebrari: ſed in obſcuro & ſeceſſu ſibi viuere. *Studia*) philoſophiæ præcepta.

LIM non librum in manus, non ſtylum ſumpſi: olim neſcio quid ſit ocium, quid quies, quid denique illud iners quidem, iucundum tamen nihil agere, nihil eſſe: adeo multa me negocia amicorum, nec ſecedere, nec ſtudere patiuntur. Nulla enim ſtudia tanti ſunt, vt amicitiæ officium deſeratur: quod religioſiſſimè cuſtodiendum ſtudia ipſa præcipiunt. Vale.

C. PLIN. FABATO PROSOCERO SVO S.

VO *magis*] Fabatum proſocerum mœret Calpurnia [amj vxorem ſuam feciſſe arborum, & ideo in ſumnum diſcrimen

VO magis cupis ex nobis proneptes videre, hoc triſtior audies, neptem tuam abortum feciſſe: dum ſe prægnantem eſſe,

adduci: sed hortatur, quia à periculo libera potest adhuc parere liberos, cùm iam eius rei dederit experimentum. *Nobis*) me & Calphurnia. *Pronepotes*) filios neptis tuæ & mei eius mariti. *Fecisse abortum*) quòd conceperat ante tempus natum.

Puellariter) simpliciter, ignoranter, more puellarum. à verbo puellaris, quo vtitur Ouidius. Alta puellares tardat arena pedes, recte deducitur puellariter. *Prægnationibus*) legitur etiam prægnantibus, quod magis probo. *Omittenda*) contraria prægnantibus. *Expiauit errorem*) quod errore commiserat, dum in summum vitæ discrimen adducitur, purgauit & satisfecit. *Detrimentis*) fuit in secunda lectione documentis, id est experimentis & exemplis, quibus in posterum edocta fuit quid esset factura. *Ac ipsa*) sustineas. *Graniter*) dolenter. *Paratis*) iam conceptis, sed intempestiuè enectis. *Illos*) pronepotes. *Explorata*) experta. *Parum prosperè*) propter abortum. *Spem*) quia omnino suscipere liberos sperandum nobis est. *Iisdem*) rationibus. *Meo latere*) gradu paterno. *Tuo*) Materno. *Prenum*) facile. *Audita latius nomina*) longa virorum illustrium stemmata in familia Calphurniæ & Cæcilij, quinetiam Plin. nam multa multorum Pliniorum epitaphia superioribus annis in agro & municipio Nouocomo per Benedictum Iouium eruta sunt: quibus colligitur non modò duobus Plin. sed pluribus eam familiam celebrem fuisse. *Subitas*) nouas, recentes, vt obiectum est Mario, & Ciceroni, & Q. Curtium Rufum obscuris parentibus dicebat Tiberius, cum eum Prætorem renunciaret, videri ex se natum. *Imagines*) maiorum, de quibus plura alibi enarrauimus, id etiam indicat illa ad Traianum epistola, cùm scribit se habere in agris per plures successiones traditas sibi Principum statuas.

puellariter nescit: ac per hoc quædam custodienda prægnantibus omittit, facit omittēda: quem errorem magnis detrimentis expiauit, in summum periculum adducta. Igitur vt necesse est, graniter accipias senectutem tuam quasi paratis posteris destitutam, sic debes agere Diis gratias, quòd ita tibi in præsentia pronepotes negauerunt, vt seruarent neptem, illos reddituri, quarum nobis spem certiorem hæc ipsa, quanquam parum prosperè explorata, fœcūditas facit. Iisdem nunc ego te, quibus ipsum me hortor, moneo, confirmo. neque enim ardentius tu pronepotes, quàm ego liberos cupio: quibus videor à meo, tuóque latere pronum ad honores iter, & ad audita latius nomina, & non subitas imagines relicturus. Nascantur modò, & hunc nostrum dolorem gaudiomutent. Vale.

C. PLINIVS HISPVLLÆ SVÆ S.

VM) Hispullam Fabati filiam, & sororem patris Calphurniæ patitur pro abortu vxoris solatur, rogátque vt casum Fabato velit excusare. *Filiam*) Calphurniā vxorē meam. *Fratris*) tui Calphurnij. *Molliorem affectum*) amorem indulgentiorem, remissiorem quā si illi mater esses. *Intelligo*) videō optimū factu si tibi nūciauero ipsam cōualuisse antequā dicam abortū fecisse.

VM affectum tuum erga fratris filiam cogito, etiam materna indulgentia molliorem, intelligo priùs tibi quod est posterius nunciandum, vt

Pro-

Præsumpta) prius admissa nó sinat locum tristitiæ. *Simul perhorrescas*) pariter gaudeas & timeas. *Sibi*) ad sanam mentem. *Mihi*) qui iam de illa bene spero, sicut illa de se. *Remetiri*) secum reputare, quod potius fieri soler cum periculum euasimus, quàm cùm in ipso periculo sumus. *Impunè*) liberè, sine illius pœna. Q. Curtius, Multis impune vulneratis. & mox, Donec debilitati impune nauigiis excipi possent. *Ætatis*) puellaris, quæ dum prætetit, quæ prægnanti erant facienda, fecit prætereunda. *Abortus*) factus est. *Experimentum*) conuenit cum superioribus, vbi legunt aliqui documentis. vsus enim & experientia in rebus humanis dominatur, & vbi quid perperam factum, cessit improsperè, vitatur quod fefelleiat. *Ignorati vteri*) vxoris quæ ignorabat se esse grauidam. *Proinde*) quare. *Fratris amissi.*) Calphurnij fratris tui, quem vnicè diligebas. *Desiderium*) nàm vita functus erat: cùm desiderium sit rerum quibus caremus. *Neptè*) abortus ille debuit esse in primis mensibus, vt non potuerit dignosci mas an fœmina esset futura. *Dilatum*) in aliud tempus per secundum fœtum. nam ex abortu dedit experimentum non esse sterilem. *Patri*) Fabato. *Apud fœminas*] te fœmina deprecante facilius veniam dabit fœminæ Calphurniæ inopinati abortus.

præsumpta lætitia solicitudini locum non relinquat: quanquam vereor ne post gratulationem quoque in metum redeas: atque ita gaudeas periculo liberatam, vt simul, quòd periclitata sit, perhorrescas. Iam hilaris, iam sibi, iam mihi reddita incipit resici, transmissúmque discrimen conualescendo remetiri. Fuit alioqui in summo discrimine (impunè dixisse liceat) fuit nulla sua culpa, ætatis aliqua, inde abortus, & ignorati vteri triste experimentum. Proinde & si non contigit tibi desiderium fratris amissi, aut nepotem eius, aut neptem solari, memento tamen dilatum magis istud quàm negatum, cùm salua sit, ex qua sperari potest. Simul excusa patri tuo casum, cui paratior apud fœminas venia est.

Vale.

C. PLINIVS MINVTIANO SVO S.

HVNC) Cum Titinius Capito studiorum fautor, literarum reformator, recitaturus esset, excusat diem à contubernio Minutiani, vt Capitoni patia reddat, qui recitationibus Plin. interfuerat: & materia ipsa scribendi ductus. nam mortem illustrium virorum scriptis commendabat. *pito*) de quo libro primo. *Cupiam*) ob singulares virtutes. *Seculi*) nostri, fœlicissimi. *Ornamenta*) ornatos viros. *Portus multo-*

VNC solum diem excuso. Recitaturus est Titinius Capita, quem ego audire nescio magis debeam an cupiam. Vir est optimus, & inter præcipua sæculi ornamenta numerandus: colit studia, studiosus amat, fouet, prouehit, multorúmque, qui aliqua componunt, portus, sinus, præmium, omnium exemplum, ipsarum denig; literarũ iam senescentium

Titinius Capito) excipit & tutatur multos scriptores. *Sinus*) statio, refugium. *Omnium exemplum*) omnes prouocat exemplo sui, vt studia colantur & ductos foueant. *Senescentium*) ab illa florida & robusta

eloquentia sterilitatem quandam redolentium: cuius rei causam pluribus quæsit Tacitus in libello de causis corrupt eloquentiæ.

Reductor) ad priorem bonitatem & candorem. Nam Ciceronis & Aug. tempora habita sunt eloquentissima, priora pene tudia & inculta: posteriora vsque ad Horatium plus eruditionis quàm eloquentiæ collatura, reliqua vsque ad seculum nostrum semibarbara. *Recitantibus*) id quod Iuuenalis vellicat, aut si dulcedine famæ Sucensus recites, Maculonus commodat ædes. Ac longè ferrata domus seruire iubetur. Sed eos sane vellicat qui solùm ædes & auditores dabant, nullo adhibito munere: at noster Capito etiam præter domum præmia scriptoribus numerabat. *Bona mente mea*) non simulata sed simplici bonitate: legitur etiam mira. *Frequentat auditoria*) frequenter auditum vadit recitantes. *Non apud se tantùm*) non solùm cùm libri recitantur in ædibus suis, verùm etiam in alienis. *Mihi*) recitanti. *Turpius est non referre gratiam*) non audire ipsum recitantem. *Causa*) eadem ratio. *An si litibus tererer*) si iudex essem & vadimonia facerem. *Ad meum vadimonia*) quibus sistere iussissem litigantes in iudicio. *Celebranti*) studia. *Vadimonia mea*) sponsiones per me factas aliquem se in iudicio sistendi ad certum diem. Cic. pro Quinto, Vadimonium mihi non obiit. Et mox, Qua tibi hora Vadimonium non fit obitum. nam magna multa non obiti, id est deserti, vadimonij constituta erat. Plautus in Epidico, Ilicet vadimonium vltro mihi hic facis Mart. lib. viij. Cùm modò distulerint raucæ vadimonia cæræ. Fabius de legato frumentario, qui ad præstitutum diem venerat, Nisi inquit tamen ad vadimonium legate venisses, non multorum dierum commeatum habebamus. Liuius, Prætores, quorum iurisdictio erat, Tribunalia ad disciplinam publicam posuerunt, vadimonia fieri iubentes, ibique eo anno ius dictum est. Val. Max. Cum Scipio oppidum Badiam circunsederet, tribunal suum adeuntes, in ædem quæ intra mœnia hostium erat, vadimonium in posterum facere iussit. Plin. Bæbius iudex dum vadimonium dilatari iubet, mortuus est. Et in præfatione, Inscriptiones propter quas vadimonium deseri possit. Seneca, fœnerator valitudinarius distortis manibus, & pedibus ad comparendum non reiunctis clamat, ac per vadimonia asses suos in ipsius morbi accessionibus vindicat. Tranquill. tradit comprehensis à Caio meritoriis vehiculis, & pistrinensibus iumentis, plerosque litigatorum, quòd occurrere absentes ad vadimonium non potuissent, causa cecidisse. Longa fit altercatio apud Marcum Tullium pro eodem Quintio, de vadimoniis, dicentibus quibus-

reductor ac reformator. Domum suam recitantibus præbet, auditoria non apud se tantùm benignitate mira frequentat: mihi certè, si modò in vrbe est, defuit nunquam. Porro tanto turpius gratiam non referre, quanto honestior causa referenda. An si litibus tererer, obstrictum esse me crederem obeunti ad vadimonia mea: nunc quia mihi omne negocium, omnis in studiis cura, minus obligor tanta sedulitate celebranti: in quo obligari ego, ne dicam soleo, certè maximè possum? Quod si illi nullam vicem, nulla quasi mutua officia deberem, solicitarer tamen vel ingenio hominis pulcherrimo & maximo, & in summa seueritate dulcissimo, vel honestate materia. Scribit exitus illustriũ virorum, in iis quorundã mihi carissimorũ. Videor ergo fungi pio munere, quorumq; exequias celebrare nõ licuit, horum quasi funebribus laudationibus, serũ quidem, sed tanto magis veris, interesse. Vale.

quibusdam, vadimonia fuisse deserta, aliis vero à se facta non fuisse. & Macrobius in Saturnalibus, Comperendini inquit dies sunt, quibus vadimonium licet dicere Vadimonia, si credimus Apollinari, Thales Mylesius culpabat. Apuleius subinde vadimonium vsurpat pro promisso destinato ad certum diem *Obeunti*) adeunti. *Solo*) hac sola re, quia aliis rebus etiam obligari poterat legitur etiam soleo. *Nullam diem*) promissam: adscribitur etiam vocem. *Solicitarer*) excitarer ad audiendum Capitonem propter eius ingenium. *Pulcherrimo*) versanti circa res pulcherrimas. nam ab Imperatore Traiano impetrauit, vt sibi liceret ponere in foro statuam L. Syllani, eique omnino in vsu fuit claros colere: mirum qua religione, quo studio imagines Brutorum, Cassiorum, Catonum domi haberet. *In summa seueritate dulcissimo*) maxima enim virtus miscere seueritatem iucunditati. *Honestate materia*) nam clarissimi cuiusque vitam egregiis carminibus exornabat. *Exitu*) mortes. libro primo asserit scripsisse vitas: ergo intellige eorum pro parte, quia potius solemus respicere hominum finem quàm vitam. & sic de C. Fannio libro quinto dixit, scribebat exitus occisorum, aut relegatorum à Nerone. *Charissimorum*) dum viuerent, & post mortem, non enim tantùm viuentes amabat Plinius. *Non tirusti*) ob metum Domitiani. *Funebribus*) quæ solent fieri in funere clarissimorum. *Serò*) quia multos post annos funerum compositæ sunt. *Tãtomagis verè*) nam in laudationibus funebribus oratores in multis mentiri solent, at in historiis non licet.

C. PLINIVS GENIALI SVO S.

PROBO) Genialem & commendat, & felicem credit, quòd libellos suos cum patre doctissimo legerit, vt ab eo disceret, quæ laudanda essent quæque improbanda. Genialem scribit Spartianus fuisse præfectum prætorio Diui Iuliani imperatoris. *Pertinet ad profectum tuum*) facit hoc vt in literis proficias. *A disertissimo viro*) à patre tuo eloquentia populari admodum imbuto. *Implere vestigia*) fieri ita disertus & veridicus qualis est pater tuus. sic enim filius implet patris vestigia, cùm ad eãdem cognitionem peruenit. *O te beatum*) scilicet existimo. sic Virgilius, O fortunatos agricolas. *Exemplar*) pater, quẽ imiteris. *Simillimũ*) respicit hic potius mores quàm corporis lineamenta.

PROBO, quòd libellos meos cum patre legisti. Pertinet ad profectum tuum, à disertissimo viro discere, quid laudandum, quid reprehendendum: simul ita institui, vt verum dicere assuescas. Vides quem sequi, cuius debeas implere vestigia. O te beatum cui contigit vnum atque idem optimum, & coniunctissimũ exemplar: qui denique eum potissimum imitandum habes, cui natura esse te simillimum voluit. Vale.

C. PLINIVS ARISTONI SVO S.

CVM sis) Titum Aristonem fuisse virum grauissimum, sanctissimum, doctissimũ. Plin. lib. 1. ad Catilium Seuerum scribens, longa & pulcherrima testatur epistola: & quoties aliquid reconditum de iure abillo quæsisset. semper omnia ve-luti ab oraculo respondisse proinde, &

CVM sis peritissimus & priuati iuris & publici, cuius pars senatorium est, cupio ex te potissimum audire, errauerim in Senatu

victum & cultum, ac animi magnitudinē in eo summè admiratur: nunc vero cum ad Senatum relatū esset de pœna, vel absolutione libertorum & seruorum Afranij Dextri, ambigua morte perempti, quidam senatorum censebant eos necandos, alij relegandos, nonnulli liberandos. in tanta igitur sententiarum diuersitate, qui necādos & relegandos decernebant vnà sedebant, concordiam simulantes, vt numero opprimerent qui liberandos censuerant, qua sententia dicta statim inter se dissentirent. quod cùm animaduertisset Secundus, postulauit, vt qui morte puniendos arbitrabantur, discederent ab his qui relegandos putabant, motus, præsertim facto senatus consulto, & patrum decreta intelligamus, quæ sunt pars publici iuris. *Errauerim*) an sim deceptus.

Proximè) dum nuperrimè Senatus haberetur. *Serum enim*) nam præterita dicente Annibale apud Liuium, magis reprehendi quàm corrigi possunt. *Quod nosse debeas*) Turpe enim est Senatori ignorare ius in quo versetur. *Seruitus*) Domitiano imperante capitale erat sententiam liberè in Senatu dicere. *Induxit*) aduexit, superfudit, instrauit. alibi inducere est delere. *Quotus enim quisque*) cuiusvis gradus & conditionis. *Reducta libertas*) per imperium Neruæ, & Traiani, quod testatur Tacitus vt omittam Plin. in Panegy. *Rudes*) senatorij iuris. *Quadam facere*) sicuti tractare ius senatorium. *A maioribus natu*) quibus Romani summam venerationem tribuere. vnde Callistratus de iure immunitatis: Senectus inquit in ciuitate nostra semper venerabilis fuit: namque maiores nostri pene eundem honorem senibus, quem magistratibus tribuebant. erat ergo vetustissimus quisque cui parens non erat parentis loco. *Mox*) dum introducebātur in Senatum, & præsentes prætextati videbant quæ Senatores grauissimi tractarent. *Adolescentuli*) vt P. Cor. Scipio à pueritia sub auspicio patris cœpit militaribus disciplinis eruditi: ductus enim in castra initio secundi belli Pun. septimum & decimum agens

proximè, nécne: non vt in præteritum (serum enim) verùm, vt in futurum, siquid simile inciderit, erudiar. Dices, Cur quæris quod nosse debeas? Priorum temporum seruitus, vt aliarum optimarum artium, sic etiam iuris Senatorij obliuionem quandam & ignorationem induxit. Quotus enim quisque tam patiens vt velit discere quod in vsu non sit habiturus? Adde quòd difficile est tenere quæ acceperis nisi exerceas. Itaque reducta libertas rudes nos & imperitos deprehendit, cuius dulcedine accensi cogimur quædam facere antè quàm nosse. Erat autem antiquitus institutum vt à maioribus natu, non auribus modò, verumetiam oculis disceremus, quæ faciēda mox ipsi, ac per vices quasdam tradenda minoribus haberemus. Inde adolescentuli statim castrensibus stipendiis imbuebantur, vt imperare parendo, duces agere, dum sequuntur, assuescerent. Inde honores petituri

Proximè) dum nuperrimè Senatus haberetur. Serum enim) nam præterita dicente Annibale apud Liuium, magis reprehendi quàm corrigi possunt. Quod nosse debeas) Turpe enim est Senatori ignorare ius in quo versetur. Seruitus) Domitiano imperante capitale erat sententiam liberè in Senatu dicere. Induxit) aduexit, superfudit, instrauit. alibi inducere est delere. Quotus enim quisque) cuiusvis gradus & conditionis. Reducta libertas) per imperium Neruæ, & Traiani, quod testatur Tacitus vt omittam Plin. in Panegy. Rudes) senatorij iuris. Quadam facere) sicuti tractare ius senatorium. A maioribus natu) quibus Romani summam venerationem tribuere. vnde Callistratus de iure immunitatis: Senectus inquit in ciuitate nostra semper venerabilis fuit: namque maiores nostri pene eundem honorem senibus, quem magistratibus tribuebant. erat ergo vetustissimus quisque cui parens non erat parentis loco. Mox) dum introducebātur in Senatum, & præsentes prætextati videbant quæ Senatores grauissimi tractarent. Adolescentuli) vt P. Cor. Scipio à pueritia sub auspicio patris cœpit militaribus disciplinis eruditi: ductus enim in castra initio secundi belli Pun. septimum & decimum agens

agens annum, ac breui factum est, vt equitando, vigilando, omnia militari labore tolerando, magnam laudem consequeretur. *Stipendia*) disciplinis. *Imbuebantur*) studiebantur P. Rutilius consul militibus armorum tractandorum meditationem tradidit è ludo Aurelij Scauri, doctoribus gladiatorum accersitis, vitandi atque inferendi ictus subtiliorem rationem legibus ingenerauit. Discebat praeterea iaculari, decurrere, castrametari, vallum iacere, & quae vberius apud Vegetium & reliquos militaris disciplinae scriptores tractantur.

Adsistebant curiae foribus) iuuenes Senatus die, Val. Max. referente, aliquem ex patribus, aut propinquum, aut paternum amicum ad curiam ducebant, assidebantque illis, expectabant, donec reducendi officio etiam fungerentur, qua quidem voluntaria statione & corpora & animos ad publica officia sustinenda impigrè corroborabant, breuique processu rerum in lucem virtutum suarum verecundia laboris meditatione doctiores erant. *Curia*] Hostilia Romulus, autore Dionysio, pop. Romanum diuisit in xxxiij. partes quas curias à cura Reip. appellauit, ædificato deinde ab Hostilio Senatu, vbi curarent res humanas, vocata est Curia hostilia, sicut in veteri Curia sacerdotes curabant res diuinas, quae secundum aliquos Calabra curia dicebatur. *Consortes*) participes, adsciti inter Senatores. *Qua potestas*) pro magistro erat, vt iuuenem doceret, quae potestas esset illis qui ius referendi ad Senatum haberent. titulus est in codice de relationibus, neque omnibus senatoribus licebat referre ad Senatum quae & quot voluissent, praesertim extra ordinem, qui in primis custoditi in illo ordine debebatur: sed erant distinctae res & tempora. vnde apud Aelium Lampridium legimus inter caeteras imperij dignitates, Alexandro Seuero Caesari ius quintae relationis à Senatu delatum: sicut postea ius tertiae relationis Probo Augusto ab eodem concessum Vopiscus refert. Referebatur autem ad Senatum de rebus diuinis priusquam de humanis: & referendum erat aut infinitè de rep. aut finitè de rebus singulis: tunc concessum aliquibus Imperatorũ etiam de rebus quinque vno Senatu posse referre. scimus autem referre ad Senatum, esse in disceptationem proponere, vt fiat Senatusconsultum: ita referre ad populum vt fiat rogatio. *Consentibus*) Senatoribus sententiam suam dicentibus, quod ius esset an possent sententiam mutare, vel mollire, an alterius sequi, vel extra ordinem aliquid referre. *Vis*) potestas. nam magistratus in aliquibus, caeteri senatoribus praeualebant. More enim maiorum, tradente Gellio, ex autoritate Varronis, senatus haberi solebat per Dictatores, Consules, Praetores, Tribunos plebis, Interregem, Praefectum vrbi, neque aliis praeterhos ius erat facere Senatusconsultum: quotiesque vsu veniisset vt omnes isti magistratus eodem tempore Romae essent: tum quo supra ordine scripti essent, qui eorum prior aliis esset, ei potissimum Senatus consulendi ius fuisse: ad haec extraordinario iure Tribunos quoque militares, qui pro Consulibus fuissent: item decemuiros: quibus imperium consulare tunc esset: item triumuiros reipublicae causa creatos, ius consulendi Senatum habuisse. ne etiam Senatusconsultum fieret scripsit intercedendi ius solis iis fuisse, qui eadem potestate maioreve essent, quam iis qui senatusconsultum facere vellent. Erat etiam ea potestas Senatum habenti, dum tamen esset ex gradu consulari, vt is primùm rogaretur quem rogare vellet: cùm antea solitus esset rogari qui princeps in Senatum lectus esset.

adsistebant curiae foribus, & consilij publici spectatores antequam consortes erant. Suum cuique parens pro magistro, aut cui parens non erat, maximus quisque & vetustissimus pro parente. Quae potestas referentibus? quod censentibus ius? quae vis magistratibus? quae caeteris libertas? vbi cedendum? vbi resistendum? quod silentij tempus? quis dicendi

absque iniuria rediret. Tanta inspicientibus eum dignitatis reuerentia, & metus inerat, aut depositi muneris stupor, aut inferendæ pœnæ verecundia, aut alia benignitatis ratio, quasi ad vtilitatem publicam conduceret tyrannis.

Pompeij, nolo progredi longius: infrà Pallantis laudes iacebunt. Vrbanos, qui illa censuerunt, putem? an miseros? Dicerem Vrbanos, si Senatum deceret vrbanitas. Miseros ergo? sed nemo tam miser est, vt ad illa cogatur. Ambitio ergo, & procedendi libido? Sed quis adeo demens, vt aut per suum aut per publicum dedecus procedere vellet in ea ciuitate, in qua hic esset vsus potentissimæ dignitatis, vt primus in Senatu laudare Pallantem posset? Omitto, quòd Pallanti seruo prætoria ornamenta offeruntur, quippe offeruntur à seruis: Misto quòd censent, non exhortandum modò, verumetiam compellendum ad vsum aureorum annulorum. Erat enim contra maiestatem Senatus, si ferreis Prætorius vteretur. Leuia hæc, & transeunda. Illa memoranda, quòd nomine Pallantis Senatus, nec expiata postea curia est. Pallantis nomine

Pompeij) Pompeius Strabo Pompeij Magni pater virilllustres: & filij Pompeij Magni, quem hic potius intelligẽdum arbitramur, fuere: qui quoniam apud Plutarchum, Appianum, Cæsarem, Dionem, ac pene innumeros memorantur, satis habemus lectorem admonuisse. *Longius*) inferius ad Cæsarem. *Iacebunt*) minus nominabuntur, laude inferiores erunt. *Vrbanos*) iocosos, cum sale. *Miseros*) infelices, qui ad hanc censendi necessitatem cogerentur. *Vrbanitas*) nam Senatum decent seria & grauia. Maledictio autem si facetius iactatur, vrbanitas nominatur. *Illa*) talia. *Procedendi libido*) fuit in causa, vt per id essent chari Imperatori, & promouerentur ad maiores dignitates: dum quos vident Claudio placere sententiis honorificis honestant. *Procedere*) ascendere ad maiores dignitates. *Dignitatis*) designati Consulis. *Potentissimæ*) quia primus censebat. [Falitur florentissimæ.] *Primus in Senatu*) Barea Soranus Consul designatus, princeps in dicenda sententia. *Misto*) taceo, occupatio. *A seruis*) à Senatoribus coactis Imp. Cæs. nam illis Claudius sententiam dictauerat. *Exhortandum*) alij legunt exorandum. *Compellendum*) cogendum Pallantem. *Ad vsum aureorum annulorum*) qui ius annulorum impetrauerat in ordinem ingenuorum transibat. Longo certè tempore ne Senatum quidem Romanum habuisse aureos annulos manifestum est: siquidem iis tantum, qui legati ad exteras gentes ituri erant annuli publicè dabantur. Postea virtutis bellicæ factum est insigne. Nemo tamen nisi equitum primores id gerebant: annuli igitur distinxere alterum ordinem à plebe, sicut tunica ab annulis Senatum, & tertium ordinem plebi patribusque inseruere. Hæc Plin. auunculus, sed insequentium Imperatorum facilitate liberis id ius promiscuè cõcessere. *Prætorius*) Pallas Prætorius insignitus ornamentis. *Ferreis vteretur*) quos gestabant serui. Verum Plin. Memoria, inquit, auorũ multi prætura functi in ferreo consueuerunt. & Dion, Nulli Romanorum antiquorum non modò libertinorum, sed ne ingenuorum quidem prætet Senatores & equites annulis aureis vti licet, nisi Imperator concesserit. & codice ad legem Iuliam Viscelliam libertini non poterant aggredi magistratus, neque Decurionatum anipere:, nisi ab Imperatore impetrassent ius aureorum annulorum: per hoc enim turò ad magistratus accedere poterant, cùm per id imaginem ingenuitatis obtinerent: adde eundem Plinium tradere in ferreo annulo equites iudicesque

que intellectos primitus, & annulum triumphanti ferreum in digito fuisse: æquæ fortunæ triumphantis, & serui sustinentis coronam, sic triumphauit de Iugurta C. Marius. *Necexpiata tollea(ur)*) fuit in secunda lectione nec expiata postea ea iniuria: tanquam piaculum in curia ea iniuria facta committisset Senatus.

Senatus gratias agit Cæsari, quòd & ipse cum summo honore mentionem eius prosecutus esset, & Senatui facultatem fecisset testandi erga eum benevolentiam suam. Quid enim Senatui pulchrius, quàm vt erga Pallantem satis gratus videretur? Additur vt Pallas, cui se omnes pro virili parte obligatos fatentur, singularis fidei, singularis industriæ fructum meritissimò ferat: prolatos Imperij fines, redditos exercitus Reipubl. credas. Astruitur his, cùm Senatui populóque Romano liberalitatis gratior repræsentari nulla materia posset, quàm si abstinentissimi fidelissimiq; custodis principalium opum facultates adiuuare contigisset. Hoc tunc votum Senatus, hoc præcipuum gaudium populi: hæc liberalitatis materia gratissima, si Pallantis facultates adiuuare publicarum opum egestione contingeret. Iam quæ sequuntur, voluisse quidem Senatum censere

Senatus gratias agit Cæsari) non gratias actas Claudio Cæsari à Senatu tradit Tacitus, sed Scipionem Cornelium censuisse gratias publicè agendas Pallanti, qui regibus Arcadiæ ortus veterrimam nobilitatem vsui publico postponeret: seque inter ministros principis haberi sineret. Nam Claudius ante omnes libertos suspexit Narcissum ab epistolis, & Pallantem à rationibus: quos decreto quoque Senatus, non præmiis modò ingentibus, sed & quæstoriis prætoriisque ornari libenter passus est: tantum præterea acquirere ac rapere, vt querente eo quondam de fisci exiguitate, non absurde sit dictum, abundaturum, si à duobus libertis in consortium reciperetur. *Ipse*) Claudius. *Eius*) Pallantis. *Facultatem se isset*) dedisset liberum arbitrium. *Benevolentiam erga eum*) amorem suum erga Pallantem. *Pulchrius*) cum decisione. *Additur*) Senatusconsulto ascriptum est, quod sequitur. *Omnes*) Senatores. *Singularis industria*) erga patronos suos: an quia repertor relationis fuisset fœminarum, quæ seruis coniungerentur. *Meritissimo*) condignè. vel à Claudio & Senatu, qui hæc meruere. *Credas*) putares per hoc Senatusconsultum, tam honorificum, à Pallante imperio Romano additos aliquos populos, vel liberatos exercitus ab hostibus circumsessos industria illius. *Astruitur iis*) additur prædictis in illo Senatusconsulto. *Cum Senatui*) ordo est. Cùm nulla materia liberalitatis possit repræsentari gratior Senatui populóque Rom. quàm vt contingat adiuuare facultates Pallantis abstinentissimi fidelissimique custodis principalium opum. Erat enim custos imperialium pecuniarum: huic muneri à Claudio præpositus, postmodum à Nerone dimotus, cum quo olim peregerat, ne cuiusquam facti in præteritum interrogaretur, sed pares cùm Rep. rationes haberet. *Principalium*) Imperatoris: frequens dictio apud Iurisconsultos, & interdum apud Secundum in Panegyrico. Dependent ista à prædictis vt sic coniungas: additur vt Pallas, cui se omnis pro virili parte obligatus fateretur, singularis fidei, singularis industriæ fructum meritissimo ferat, cum Senatui populóque liberalitatis gratior repræsentari nulla materia possit, quàm si abstinentissimi fidelissimique custodis principalium opum facultates adiuuare contigisset;

nam cætera sunt interpolata à Secundo ad rem redarguendam. *Tunc*) sub Claudij dominatione. *Egestione publicarum opum*) euacuatione, & impensa publicæ pecuniæ, dum illi offertur ex ærario sestertium centies quinquagies. *Iam*) præ ceteris quæ memoranda sunt. *Quæ sequuntur*) in Senatusconsulto. *Censuisse*) sensisse. *Censorem*) huius rei iudicem. an potius censere, id est decernere: cùm censere Senatus sit, populi iubere.

Tandum) donandum Pallanti. *E ærario*) ex publico: nam ærarium publicæ pecuniæ receptaculum, fiscus autem principalis. *Eiusmodi cupiditatibus*) auaritiæ, desiderio habendi. *Eius*) Pallantis. *Tanto impensius*) ardentius voluisse Senatum, vt illa sestertia acciperet. *Petere à publico parente*) rogare Senatum principem Claudium. *Eum*) Pallantem. *Cedendum Senatui*) contentum esse quod Senatus sentiret, vt acciperet quæ Senatus donaret. *Id vero decerat*) ironia cum meiosi. *Publica auctoritate*) imperatoria: immò Senatoria cùm Dion referat, illa Senatusconsulta, quæ fiebant extraordinem solita appellari, publicam auctoritatem. *Superbissima*) absit nequitiæ. *Pallanti*) qui superbia abstineret à munere oblato. *Aduocatus*) internuncius, proxeneta, vel patronus aduocaretur, ne Pallas pecuniam à Senatu decretam sperneret. *Quod solum potuit*) facere, spernere scilicet sestertium centies quinquagies. *Arrogantius*) cùm videretur id fecisse malitiæ gratia: quod tamen fuit arrogantius, quàm si accepisset. *Id*) quod spreuit. *Similis querenti*) tanquam lamentaretur, quòd non accepisset. *Tulit laudibus*) maximè laudauit. *Eam partem*) caput illud sententiæ noluit Claudius tolli, quo Senatores decernebant dare de publico Pallanti sestertium centies quinquagies. *Ob fidem*) erga patronos, & Rempub. *Pallantem*) libertum, & vilem. *Intercedentem*) interpellantem, resistentem.

dandum ex ærario sestertium centies quinquagies, & quanto ab eiusmodi cupiditatibus remotior eius animus esset, tanto impensius petere à publico parente, vt eum compelleret ad cedendum Senatui. Id verò decrat, vt cum Pallante autoritate publica ageretur: Pallas rogaretur, vt Senatui cederet, vt illi superbissimæ abstinentiæ Cæsar ipse patronus aduocaretur, ne sestertium centies quinquagies sperneret. Spreuit, quod solum potuit, tantis opibus publicè oblatis: arrogantius fecit, quàm si accepisset. Senatus tamen id quoque similis querenti, laudibus tulit, his quidem verbis, Sed cùm princeps optimus, parensque publicus rogatus à Pallante eam partem sententiæ, qua pertinebat ad dandum ei ex ærario centies quinquagies sestertium, remitti voluisset: tutari Senatum, & se libenter ac meritò hanc summam inter reliquos honores ob fidem alligantiamque Pallantis decernere cœpisse: voluntati tamen principis sui, cui in nullo fas putaret repugnare, in hac quoque re obsequi. imaginare Pallantem velut intercedentem Senatusconsulto: moderantemque honores suos, & sestertium centies quinquagies, vt nimium recusantem: cùm prætoria ornamenta, tanquam minus recepisset. Imaginare Cæsarem liberti precibus

tem. *Minus*) cùm maius esset recipere dignitates immeritas, quàm pecunias. Si legeris munus, scilicet tanquam debitum.

Vel potius imperio) vera correctio: paruit enim Claudius libertis suis. inde Iuuenalis. Indulsit Cæsar cui Claudius omnia, cuius paruit imperiis, vxorem occidere iussus. *Imperio*) est tanquam imperium: cùm libertus audet in Senatu imperatorem patronum suum rogare. *Vsquaque*) frequenter. *Summam*) pecuniarum. *Perseueraturum fuisse*) omnino decreturum fuisse. *Ne essent ipsi*) fuit opus verecundia Pallantis, & obsequium Senatus, vt Senatores obsequerentur principi assueranti pallantem contentum honore intra priorem paupertatem velle subsistere: nec tamen in hac re obsecuti fuissent, si putâssent, licere sibi contradicere Cæsari in aliquibus, neque semper voluntati eius morem gerere. *Finem*) hunc esse finem Senatusconsulti. *Manedum*) ausculta paulisper: tamen *dum* potest esse dictio expletiua. *Vtique*) præsertim. verba Senatusconsulti. Est autem ordo & sensus, Cùm sit vtile principis benignitatem tam promptissimam in Pallantem illustrari, & publicari in laudem virorum, vt Pallantis, merentium præmia locis amplissimis, vt in foro: quibus rebus reliqui præponi curæ imperatorum possent hic tam ad imitationem: & fides Pallantis spectatissima in patronos, atque innocentia posset prouocare exemplo suo aliorum studium, tam honestæ æmulationis: est visum ea quæ optimus princeps recitasset in amplissimo ordine, &c. *Calendas Februarij*) multi legunt ante decimum Calendas Februarij, [nonnulli quarto Calend. Februarij.] *quæ proximè fuissent*) qui dies proximus fuit isti Senatusconsulto, facto super his rebus, inciderentur in ærea tabula, & id affigeretur, iuxta statuam loricatam diui Iulij, qui autore Tranquillo, „primus omnium in consulatu suo instituit, vt tam is natus quàm populi

diurna acta conficerentur, & publicarentur. Statuæ loricatæ, quæ in foro locata fuerat diuo Iulio, meminit Plinius, his quidem verbis, Cæsar Dictator loricatam sibi statuam dicari in foro suo passus est. *Celeberrimus locus*) forum Cæsaris Dictatoris: de quo Tranquil. Forum de manubiis inchoauit: cuius area super sestertium millies constitit. *Præsentibus*) viuentibus.

futuris proderentur. Placuit ære signari omnes honores fastidiosissimi mancipij: quósque repudiasset, quósque, quantum ad decernentes pertinet, gessisset, incisa & insculpta sunt publicis aternisque monimentis Pratoria, sic quasi fœdera antiqua, sic quasi sacræ leges. Tanta principis, tanta Senatus, tanta Pallantis ipsius. quid dicam? nescio, nisi vellet in oculis omnium figi, Pallas insolentiam suam, patientiam Cæsar, humilitatem Senatus. Nec puduit rationem turpitudini obtendere. Egregiam quidem, pulchramque rationem, vt exemplo Pallantis præmiorum ad studium amulationis cæteri prouocarentur. Ea honorum vilitas erat, illorum etiam, quos Pallas non dedignabatur. Intuebantur tamen honesto loco nati, qui peterent, cuperentq; quod dari liberto, promitti seruis videbant. Quàm iuuat, quòd in tempora illa non incidi, quorum sic me, tanquam illis vixerim, pudet. Non dubito similiter affici te. Scio quàm sit tibi virtus & ingenium enitens. Ideoq; facilius est, vt me (quanquam indignationem quibusdam in locis fortasse vltra epistolæ modum extulerim) parum doluisse, quàm nimis credas. Vale.

Futuris) posteris. *Fastidiosissimi mancipij*) Superbissimi serui. *Quósque*) & placuit signari ære eos honores, quos neglexisset. *Pecuniam de publico oblatam*) quod illi cedebat honori. *Decernentes*) Senatores: per quos non stetit, quin pecuniam reciperet Pallas. *Monumentis*) actis diurnal bus. *Fœdera antiqua*) vt Latinorum & Carthaginensium. *Sacra leges*) quæ in tabo positæ fuerant. Sacrum est, quicquid deorum habetur: nam Iustinianus, Sacræ, inquit, res sunt, quæ rite per Pontifices duo cõfecratæ sunt, veluti ædes sacræ, donaria, quæ rite ad ministerium dei dedicata sunt. Leges igitur sacræ dictæ, quòd ante eas conditas, referente Dionysio, quædam erant in sacris libris reposita, vimque legis habentia: quorum cognitionem soli patricij habebant, & pro legibus vtebantur. Sanctæ verò dicuntur secundum Donatum, & Macrobium, quæ cœnæ sanctione à nullo corrumpi, & violari debeant: & ideo sanctione confirmatæ respondente Vlpiano: quod enim sanctione quadam subnixum est, id sanctum est, etsi deo non sit consecratum. Sceto leges per Decemuiros x. tabulis annotatas, populo confirmante in bases æneas incisas, & in foro positas, celebertissimum eligente locum: fontem omnis publici priuatique Iuris: cui mox duæ tabulæ additæ. In proœmio tamen scriptum extat, decem tabulis ebureis leges primùm, pro rostris propositas. *Tanta principis*) patientia erat. *Tanta Pallantis*) insolentia. *Quid dicam?*) dubitatio, exornatio. *Figi in oculis omnium*) inspici à cunctis. *Humilitatem*) animi vilitatem. Legimus, & quid dicam nescio: nisi & reliqua. *Obtendere rationem turpitudini*) velle turpe factum ratione excusare. *Obtendere*) opponere tanquam præstigias. *Egregiam*) ironia, qualis apud Virgil. Egregiam verò laudem. Est autem ratio quæ sequitur, vt scilicet cæteri prouocarentur.

carentur, & incitarentur ad studium æmulationis exemplo præmiorum Pallantis. *Eo vilitatis*) vt exemplo suo alios incitaret. Legitur etiam vilitas, id est contemptus. *Quos non dignabatur*] quos non accipiebat, immò fastidiebat. *Honesto loco*] claris natalibus. *Dari*] Prætoria ornamenta. *Premisit*) sestertium centies quinquagies. *Servus*) Pallantes, qui olim seruierat. *Illo*) temporibus. an cum Senatoribus illorum temporum. *Assiri*) dissoni, perturbari. *Verum*) alia lectione iustus. Item vinus, id est promptus, subitus. *Ingenuus*) liber. *Quibusdam in locis*) vt illic, Conferantque se non illi veteres Africani Item, Prolatos Imperij fines, nec procul imaginare Pallantem velut intercedentem: Senatusconsulto. Et torum illud, Tacum visum est, quia epistolaris stylus debet esse remissior.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

NEQVE) Miserat Tacitus librum suum Secundo corrigendum, quem probaret ne meritò quidem posse dici Taciti discipulus, de industria fecit longum hyperbaton, quod sanè vitio datur, cum oratio, vt Fic, obscuratur. nam non est numerosa oratio, sed absona, & interrupta permutato enim recto verborum ordine ad nihilum omnia decidunt. Collocabis igitur verba vt melius intelligatur, Neque misisti librum tuum, vt solet magister mittere magistro, id est, vt eruditus erudito: neque misisti vt solet discipulus, i. literarum candidatus mittere alteri discipulo scripta sua emendanda (nam sic scribis) sed misisti vt solet magistro, hoc est maior, & doctior mittere discipulo suo. tu enim magister es, ego verò contrà sum, scilicet discipulus tuus. deo me literis ablegatum reuocas tanquam discipulum ad studia, cùm essem intentus lusibus, quibus Saturnalia luxutiant. *Extendo*) exerceo vltra constitutum, intentus sum iocis diutius quàm oportebat: nam post Saturnalia discipuli à ludo in ludum clamoso reuocabantur à magistro, si Martiali credimus *Hyperbaton*) transgressionem, prima enim perspicuitatis virtus est rectus ordo, non in longum dilata conclusio. Est autem Hyperbaton perlonga dictionis dilatio, & transgressio quædam verborum ordinem turbans: cuius species

NEQVE vt magistro magister, neque vt discipulo discipulus (sic enim scribis) sed vt discipulo magister. Nam tu magister, ego contrà. Atque ideo tu in scholam reuocas, ego adhuc Saturnalia extendo, librum misisti. Non potui longius hyperbaton facere, atque

quinque, anastrophe, dacope, vel vt quidam tmesis, dialysis, sive parenthesis, hysterologia, sive hysteroproteron, synchesis. Sed luculentius Diomede Fabius, Plus tamen, inquit, est obscuritatis in textu, & continuatione sermonis, & plures modi: quare nec sit tam longus, vt tum prosequi non possit intentio: nec transiectio tarda, vt in hyperbaton finis eius differatur, quibus adhuc peior est mixtura verborum, qualis in illo versu. Saxa vocant Itali, medis quæ in fluctibus aras. Et de tropis scribens. Hyperbaton quoque, id est verbi transgressionem, quoque frequenter ratio comparationis, & decor poscit, non immeritò inter virtutes habemus. Fit enim frequentissimè aspera, & dura, & dissoluta, & hians oratio, si ad necessitatem orationis sui verba redigantur: quare cùm verba per se clara perturbantur, erit vitiosum hyperbaton, quod data opera fecit Secundus. Aliud hyperbaton libro nono idem Fabius describit, Parenthesi, inquit, adiiciunt hyperbaton, non illud quod inter tropos esse

voluerunt, sed alterum quod ei figuræ sententiarum, quæ apostrophe dicitur, simile, & non sensum mutat, verum formam eloquendi: quale illud, Decios Marios magnosque Camillos Scipiadas duros bello, & te maxime Cæsar. Acutus etiam in Hydoro. Fas omne abrupit Polydorum obtruncat, vi & auro potitur, quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames? Hermogenes, ubi de puritate orationis agit, refutatus hyperbaton esse contrarium perspicuitati: quare si orationem illustrare intendimus omnino fugiendum est: non enim splendida comparatur oratio membris prolixis & circuitu. Puri ratione reprehendit M. Tullius in Rhetoricis hyperbaton, præcipiens fugere oportere longam verborum continuationem, quæ & auditoris aures, & spiritum ladit: quam sententiam libro tertio de Oratore repetit.

Hoc ipso) quod dixi. *Personam*) qualitatem, & habitum. *Exeram*) exercebo, alibi extrahere significat. Ouidius. Ter Neptunus aquis cum torruo brachia vultu, Exerere ausus erat Virgilius, O a exerta tem. Item. Exertæ cingula mammæ. Claudianus, Exerta manus armata bipenni. Plinius undecimo, dentes exerti sunt apro, hippopotamo, elephanto. Et libro nono de Perdicibus. hiantes exerta lingua, per id tempus æstuant. *Eo liberius*) emendabo. Iibrum tuum. *Mec*) scriptis. *Vicissa si*) eo. fodias, annotes, expungas, mihi vices reddas.

hoc ipso probare eum esse, qui non modo magister tuus, sed ne discipulus quidem debeam dici. Summam tamen personam magistri: exeramq; in librum tuum ius, quod dedisti: eo liberius, quo nihil ex meis interim missurus sum tibi, in quo te vlciscaris. Vale.

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

VIDISTI) Clitumni fontis miram naturam exprimit. perque, si quid simile habet, sibi rescribat. *Clitumnum fontem*) Vibius Sequester. Clitumnus Umbriæ fluuius ubi luco ter eodem nomine est Plinius In Falisco Clitumni amnis aqua potata cãdidos boues facit. Virg. Hinc alibi Clitumne greges, & maxima taurus Victima: sæpe tuo perfusi flumine sacro Romanos ad templa deûm duxere triumphos Nam triumphantes pecudis bobus ex Clitumno Ioui Capitolino sacrificabant: quod Iuuen. interpres surda nare præteriit. Satyra xij. ibi, Pinguior Hispulla trahereat taurus, & ipsa Mole puger, nec finitima nutritus in herba. Lucr. sed ostendens Clitumnus pascua, sanguis iret, & à grandi cervix ferienda ministro. Hinc Lucanus, Est qui taurifera vbi se

VIDISTINE aliquando Clitumnum fontem? si nondum, & puto nondum, alioqui narrasses mihi: vide, quem ego (pœnitet tarditatis) proximè vidi. Modicum collis assurgit, antiqua cupressu nemorosus & opacus: hunc subter fons exit, & exprimitur pluribus

Mutania campis Explicat. Papinius in Sylu. Aut pinguant niueos Clitumna noualia tauros. Silius, Et Iuuae ingentem perfundens flumine sacro Clitumnus taurum. Claudianus, Non tales Clitumne lauas in gurgite tauros, Tarpeio referunt quos pia sacra Ioui. In laudibus Honorij ad hæc miram fluminis naturam explicat. Quin & Clitumni sacris victorias vndas, Candida quæ latiis præbent armenta triumphis, Visere cura fuit. *Et puto nondum*) te vidisse illum: nam alias narrasses mihi: ergo

illum

illum vide. *Nemorosus*) densus, obscurus. Nemus iuxta Clitumnum testatur T. Aquil. vbi memoriae Caligulam ad visendum nemus flumenque Clitumni Meuaniam processisse. Et Propertius inquit, Qua formosa suo Clitumnus flumina luco Integit, & niueos abluit vnda boues. *Exprimitur*) exilit veluti onere superimpositi collis.

Vias) foraminibus. *Eluctatus*) exprimens, enitens. *Gurgitem*) Gurges est in flumine locus profundus, vbi aqua vertitur: quod gulae instar ad se trahat & deuoret. Solet hoc fieri iuxta fontes maximos, ex quibus flumina defluunt. *Patefacto gremio lacus*) exten o fluminis alueo. In multis exemplaribus legi, quem facit gurgitem lato gremio patefacit item non male. Sic est lectio, eluctatusque facit gurgitem, qui lato gremio patefecit *Virum*) translucidus. *Numerare*) numerosos. *Calculos*) lapillos. *Deuexitate*) descensu, quo modicus etiam humor celeriter decurrit. *Copia*) abundantia aquae. *Impellitur*) vegetur. *Fons adhuc*) est. *Nusquam patentior*) profundus. *Obnixae*) contra defluxum lateralem nitentes. *Nisu*) remigantium contentione. *In aduersa*) ad alteram ripam. *Transmittit & perfert*) patitur se superari. *Vallidus*) pronus ad decursum. *Illa*) ea via. *Properat*) velociter defluit. *Non adnauigatur remis*) non opus sit nauigantibus remigatione, quia labantur per se amne secundo. *Aduersus*) decurrens, si quis ad superiora niti voluerit. Sic Virg. in Georgicis Qui aduerso vix flumine lembum Remigiis subigit. *Contis*) Contus fudex est siue hasta longior durórque sine ferro, quo nautae in fluminibus non admodum profundis vtuntur ad impellendas scaphas eo etiam antiquos in bello vsos Virg. testatur hoc versu, Assueti longo muros dettudere conto. & qui eos gerebant qui de re militari scripsere contagos appellauere. *Virungue*) aduersus flumen niti, & mox secundo flumine deferri. *Vsitantibus*) nauigantibus. *Vt flexerint cursum*) postquam decurrere. *Orta*) labendo in pronum. *Labora*) nitendo ad fontem. *Fraxino*) arbor est fraxinus & campestris & montana, pr cera & teres, Homeri praeconio & Achillis hasta plurimum nobilitata Theophrastus in duo genera distinxit. & Plinius lib. xvj. in quatuor, vbi etiam cap. xxuj leges multa de populo, quae fluminibus laetantur. *Vestiuntur*) teguntur, ornantur. *Adnumerat*) fluuius lucidus reddit spectatoribus arbores numerandas ea imagine viridi, vt sunt in ripa, tanquam essent sub aqua mersae. Conuenit cum praecedentibus, vbi inquit, posse Romanum numerare iactas

venis, sed imparibus, eluctatisque facit gurgitem, qui lato gremio patefecit purus & vitreus, vt numerare iactas stipes & reluctentis calculos possis. Inde non loci deuexitate; sed ipsa sui copia, & quasi pondere impellitur. Fons adhuc & tam amplissimum fluuium atque etiam nauium patiens, quas obnixas quoque & contrario nisu in diuersa tendentes, transmittit & perfert: adeo validus vtrique à proprat, ipse ut nusquam per totum planum remis non adnauetur, idem aggerimè remis contra superetur aduersus. Iucundum virungue positum, ludimagne fluitantibus, vt flexerint cursum, laborem ocio otiumque labore variare. Ripa fraxino multa, multa populo vestiuntur: quas perspicuus amnis velut mersas viridi imagine annumerat. Rigor aquae certauerit niuibus, nec color cedit. Adiacet templum priscum & religiosum. Stat Clitumnus ipse amictus, ornatusque praetexta.

& epithero ſicut Ioui varia cognomenta poetæ aſcripſere pro diuerſis muneribus, quæ mortalibus præſtitit. *Fontes*) inſunt vel oriuntur. *Illum*) Clitumni maximum fontem. *Minores*) fontes. *Capite d ſereti*) diuerſi ab illo maximo. *Immiſcent*) confluunt. *Tranſmittitur*) traiicitur ponte inſtrato. *Sacri profanique eſt*) illud ſpatium quod durat à templo & ſacellis vſque ad finem pontis, ſacrum eſt: à fine pontis ſtatim incipit eſſe profanum. quod omnes ferè conſentiunt id eſſe, quod extra fanaticam cauſam ſit, quaſi porrò à fano & religione ſecretum: interdum etiam quòd ex religioſo vel ſacro in hominum vſum proprietatémque conuerſum eſt. vtrunque Macrobius Virg. autoritate comprobat: poſterius etiam Agenus vibicus. *Terminus*) dictus eſt ſecundum Siculum Flaccum, quòd terræ menſuras diſtinguat. hoc enim teſtimonia finium intelliguntur, agrorúmque contentio ac certamen aufertur. *Parte pontis*) vergentis ad fontem. *Hiſpellates*) Plin. & Vmbriæ intus Hiſpellum: Strabo altera parte confinium Picentinorum ad montana Hiſpellum eſt. in Vmbria pariter locus: quamuis corruptè legatur Hiſpollum. *Illum locum*) iuxta fontem Clitumni. *Publicè præbent balineum*) ſubminiſtrant impenſam omnibus lotturis ibidem gratuitò. [aliter præbent non reperitur.] *Et hoſpitium*) & pariter gratuitò hoſpitantur. *Secuea*) quod eſt animati dedit inanimato: non enim villæ ſequi poſſunt, ſed villarum ædificatores. *Inſiſtunt margini*) conſtructæ ſunt in ripa, & fundamentis ad aquam poſitis inſiſtunt. *Multorum*) diuerſorum hominum vota ſoluentium, quod tabellis & inſcriptionibus vbique diſpoſitis ſignificatur. *Ridebis*) vt rudia vel ſuperſtitioſa. *Tua*) ingenita. *Nulla videbis*) quia vtcunque ſunt, in bonam partem accipias.

C. PLINIVS VRSO SVO S.

QUIM) Conqueritur apud Vrſum, quòd nequeat ſtudere ob amicorum negocia, quæ tamen ſtudiis præferenda ſunt. *Librum*) vt legerem. *Stylum*) vt ſcriberem. *Ocium*) à negociis vrbanis, vel ſtudium. nam alibi cum dixiſſet ſe in ſeceſſu cum libellis loqui, ſubdidit dulce ocium. Et ad Caninium, Quin te in alto iſto pinguique ſeceſſu, ſtudiis aſſeris: hoc ſit negocium tuum, hoc ocium, hic labor, hæc requies. Iners quidem eſſe iuri in ocio, neque patrocinium amicis ſuis ſuis præſtare, neque fama celebrari: ſed in obſcuro & ſeceſſu ſibi viuere. *Studia*) philoſophiæ præcepta.

QUIM non librum in manus, non ſtylum ſumpſi: olim neſcio quid ſit ocium, quid quies, quid denique illud iners quidem, iucundum tamen nihil agere, nihil eſſe: adeo multa me negocia amicorum, nec ſecedere, nec ſtudere patiuntur. Nulla enim ſtudia tanti ſunt, vt amicitiæ officium differatur: quod religioſiſſimè cuſtodiendum ſtudia ipſa præcipiunt. Vale.

C. PLIN. FABATO PROSOCERO SVO S.

QVO magis] Fabatum proſocerum mœret Calpburniam] vxorem ſuam feciſſe arborum, & ideo in ſummum diſcrimen

QVO magis cupis ex nobis proneptes videre, hoc triſtior audies, neptem tuam abortum feciſſe: dum ſe prægnantem eſſe,

adduci: sed hortatur, quia à periculo libera potest adhuc parere liberos, cùm iam eius rei dederit experimentum. *Nobis*) me & Calphurnia. *Pronepotes*) filios neptis tuæ & mei eius mariti. *Fecisse abortum*) quòd conceperat ante tempus natum.

Puellariter) simpliciter, ignoranter, more puellarum. à verbo puellaris, quo vtitur Ouidius. Alta puellares tardat arena pedes, recte deducitur puellariter. *Prægnationibus*) legitur etiam prægnantibus, quod magis probo. *Omittenda*) contraria prægnantibus. *Expiauit errorem*) quod errore commiserat, dum in summum vitæ discrimen adducitur, purgauit & satisfecit. *Detrimentis*) fuit in secunda lectione cumenris, id est experimentis & exemplis, quibus in posterum edocta fuit quid esset factura. *Ac ipsa*) sustinueas. *Grauiter*) dolenter. *Paratis*) iam conceptis, sed intempestiuè enectis. *Illos*) pronepotes. *Explorata*) experta. *Parum prosperè*) propter abortum. *Spem*) quia omnino suscipere liberos sperandum nobis est. *Iisdem*) rationibus. *Meo latere*) gradu paterno. *Tuo*) Materno. *Prenum*) facile. *Audita latius nomina*) longa virorum illustrium stemmata in familia Calphurniæ & Cæcilij, quinetiam Plin. nam multa multorum Pliniorum epitaphia superioribus annis in agro & municipio Nouocomo per Benedictum Iouium eruta sunt: quibus colligitur non modò duobus Plin. sed pluribus eam familiam celebrem fuisse. *Sublitas*) nouas, recentes, vt obiectum est Mario, & Ciceroni, & Q. Curtium Rufum obscuris parentibus dicebat Tiberius, cum eum Prætorem renunciaret, videri ex se natum. *Imagines*) maiorum, de quibus plura alibi enarrauimus, id etiam indicat illa ad Traianum epistola, cùm scribit se habere in agris per plures successiones traditas sibi Principum statuas.

puellariter nescit: ac per hoc quædam custodienda prægnantibus omittit, facit omittēda: quem errorem magnis detrimentis expiauit, in summum periculum adducta. Igitur vt necesse est, grauiter accipias senectutem tuam quasi paratis posteris destitutam, sic debes agere Diis gratias, quòd ita tibi in præsentia pronepotes negauerunt, vt seruarent neptem, illos reddituri, quarum nobis spem certiorem hæc ipsa, quanquam parum prosperè explorata, fœcunditas facit. Iisdem nunc ego tc, quibus ipsum me hortor, moneo, confirmo. neque enim ardentius tu pronepotes, quàm ego liberos cupio: quibus videor à meo, tuóque latere pronum ad honores iter, & ad audita latius nomina, & non subitas imagines relecturus. Nascantur modò, & hunc nostrum dolorem gaudiomutent. Vale.

C. PLINIVS HISPVLLÆ SVÆ S.

QVM) Hispullam Fabati filiam, & sororem patris Calphurniæ pariter pro abortu vxoris solatur, rogátque vt casum Fabato velit excusare. *Filiam*) Calphurniã vxorẽ meam. *Fratris*) tui Calphurnij. *Molliorem affectum*) amorem indulgentiorem, remissiorem quã si illi mater esses. *Intelligo*) video optimũ factu si tibi nũciauero ipsam cõualuisse antequã dicam abortũ fecisse.

VM affectum tuum erga fratris filiam cogito, etiam materna indulgentia molliorem, intelligo prius tibi quod est posterius nunciandum, vt

Præsumpta] prius admissa nō sinat locum tristitiæ. *Simul perhorresces*) pariter gaudeas & timeas. *Tibi*) ad tanam mentem. *Mihi*) qui iam de illa bene spero, sicut illa de se. *Remetiri*) secum reputare, quod potius fieri solet cum periculum euasimus, quàm cùm in ipso periculo sumus. *Impunè*) liberè, sine illius pœna. Q. Curtius, Multis impune vulneratis. & mox, Donec debilitati impune nauigiis excipi possent. *Ætatis*) puellaris, quæ dum prætexitur, quæ prægnanti erant facienda, fecit prætereunda. *Abortus*) factus est. *Experimentum*) conuenit cum superioribus, vbi legunt aliqui documentis. vsus enim & experientia in rebus humanis dominatur, & vbi quid perperam factum, cessit improsperè, vitatur quod fefelleiat. *Ignorati uteri*) exoris quæ ignorabat se esse grauidam. *Proinde*) quare. *Fratris amissi.*) Calphurnij fratris tui, quem vnicè diligebas. *Desiderium*) nam vita functus erat: cùm desiderium sit retum quibus caremus. *Nepte*) abortus ille

præsumpta lætitia solicitudini locum non relinquat: quanquam vereor ne post gratulationem quoque in metum redeas: atque ita gaudeas periculo liberatam, vt simul, quòd periclitata sit, perhorrescas. Iam hilarùs, iam sibi, iam mihi reddita incipit resici, transmissúmque discrimen conualescendo remetiri. Fuit alioqui in summo discrimine (impunè dixisse liceat) fuit nulla sua culpa, ætatis aliqua, inde abortus, & ignorati uteri triste experimentum. Proinde & si non contigit tibi desiderium fratris amissi, aut nepote eius, aut nepte solari, memento tamen dilatum magis istud quàm negatum, cùm salua sit, ex qua sperari potest. Simul excusa patri tuo casum, cui paratior apud fœminas venia est. Vale.

debuit esse in primis mensibus, vt non potuerit dignosci mas an fœmina esset futura. *Dilatum*) in aliud tempus per secundum fœtum. nam ex abortu dedit experimentum non esse sterilem. *Patri*) Fabato. *Apud fœminas*] te fœmina deprecante facilius veniam dabit fœminæ Calphurniæ inopinati abortus.

C. PLINIVS MINVTIANO SVO S.

HVNC) Cum Titinius Capito studiorum fautor, literatum reformator, recitaturus esset, excusat diem à contubernio Minutiani, vt Capitoni paria reddat, qui recitationibus Plin. interfuerat: & materia ipsa scribendi ductus. nam mortem illustrium virorum scriptis commendabat. *Titinius Capito*) de quo libro primo. *Beam*) vt faciam paria. *Cupiam*) ob singulares virtutes. *Senili*) nostri, fœliciſſimi. *Ornamenta*) ornatos vitos. *Portus multorum*) excipit & tutatur multos scriptores. *Sinus*) statio, refugium. *Omnium exemplum*) omnes prouocat exemplo sui, vt studia colantur & ductos foueant. *Senescentium*) ab illa florida & robusta

HVNC solum diem excuso. Recitaturus est Titinius Capita, quem ego audire nescio magis debeam an cupiam. Vir est optimus, & inter præcipua sæculi ornamenta numerandus: colit studia, studiosus amat, fouet, prouehit, multorúmque, qui aliqua componunt, portus, sinus, præmium, omnium exemplum, ipsarum denique literarū iam senescentium

eloquentia sterilitatem quandam redolentium: cuius rei causam pluribus quærit Tacitus in libello de causis corrupt eloquentiæ.

Reductor) ad priorem bonitatem & candorem. Nam Ciceronis & Aug. tempora habita sunt eloquentissima, priora pene tudia & inculta: posteriora vsque ad Horatium plus eruditionis quàm eloquentiæ collatura, reliqua vsque ad seculum nostrum semibarbara. *Recitantibus)* id quod Iuuenalis vellicat, aut si dulcedine famæ Succensus recites, Maculonus commodat ædes, Ac longè ferrata domus seruire iubetur. Sed eos sane vellicat qui solùm ædes & auditores dabant, nullo adhibito munere: at noster Capito etiam præter domum præmia scriptoribus numerabat. *Bona voluntate mera)* non simulata sed simplici bonitate: legitur etiam mira. *Frequentat auditoria)* frequenter auditum vadit recitantes. *Non apud se tantùm)* non solùm cùm libri recitantur in ædibus suis, verùm etiam in alienis. *Mihi)* recitanti. *Turpius est non referre gratiam)* non audire ipsum recitantem. *Causa)* eadem ratio. *An si litibus tererer)* si iudex essem & vadimonia facerem. *Ad meas vadimonia)* quibus sistere iussissem litigantes in iudicio. *Celebranti)* studia. *Vadimonia mea)* sponsiones per me factas aliquem se in iudicio sistendi ad certum diem. Cic. pro Quinto, Vadimonium mihi non obiit. Et mox, Qua tibi hora Vadimonium non sit obitum. nam magna multa non obiti, id est deserti, vadimonij constituta erat. Plautus in Epidico, Ilicet vadimonium vltro mihi hic facis Mart. lib. viij. Cùm modò distulerint raucæ vadimonia cœræ. Fabius de legato frumentario, qui ad præstitutum diem venerat, Nisi inquit tamen ad vadimonium legate venisses, non multorum dierum commeatum habebamus. Liuius, Prætores, quorum iurisdictio erat, Tribunalia ad disciplinam publicam posuerunt, vadimonia fieri iubentes, ibique eo anno ius dictum est. Val. Max. Cum Scipio oppidum Badiam circunsederet, tribunal suum adeuntes, in ædem quæ intra mœnia hostium erat, vadimonium in posterum facere iussit. Plin. Bæbius iudex dum vadimonium differri iubet, mortuus est. Et in præfatione, Inscriptiones propter quas vadimonium deseri possit. Seneca, fœnerator valitudinarius distortis manibus, & pedibus ad comparendum non reiunctis clamat, ac per vadimonia asses suos in ipsius morbi accessionibus vindicat. Tranquill. tradit comprehensis à Caio meritoriis vehiculis, & pistrinensibus iumentis, plerosque litigatorum, quòd occurrere absentes ad vadimonium non potuissent, causa cecidisse. Longa fit altercatio apud Marcum Tullium pro eodem Quintio, de vadimoniis, dicentibus quibus

reductor ac reformator. Domum suam recitantibus præbet, auditoria non apud se tantùm benignitate mira frequentat: mihi certè, si modò in vrbe est, defuit nunquam. Porro tanto turpius gratiam non referre, quanto honestior causa referendæ. An si litibus tererer, obstrictum esse me crederem obeunti ad vadimonia mea: nunc quia mihi omne negocium, omnis in studiis cura, minus obligor tanta sedulitate celebranti: in quo obligari ego, ne dicam soleo, certè maxime possum? Quod si illi nullam vicem, nulla quasi mutua officia deberem, solicitarer tamen vel ingenio hominis pulcherrimo & maximo, & in summa seueritate dulcissimo, vel honestate materiæ. Scribit exitus illustriũ virorum, in iis quorundã mihi carissimorũ. Videor ergo fungi pio munere, quorum & exequias celebrare nõ licuit, horum quasi funebribus laudationibus, serũ quidem, sed tanto magis veris, interesse. Vale.

quibusdam, vadimonia fuisse deserta, aliis verò à se facta non fuisse. & Macrobius in Saturnalibus, Comperendini inquit dies sunt, quibus vadimonium licet dicere Vadimonia, si credimus Apollinari, Thales Milesius culpabat. Apuleius subinde vadimonium vsurpat pro promisso destinato ad certum diem *Obeuntis*) adeuntis. *Solo*) hac sola re, quia aliis rebus etiam obligari poterat. legitur etiam soleo. *Nullam diem*) promissam: adscribitur etiam vocem. *Solicitarer*) excitarer ad audiendum Capitonem propter eius ingenium. *Pulcherrimè*) versanti circa res pulcherrimas. nam ab Imperatore Traiano impetrauit, vt sibi liceret ponere in foro statuam L. Syllani, eique omnino in vsu fuit claros colere: mirum qua religione, quo studio imagines Brutorum, Cassiorum, Catonum domi haberet. *In summa seueritate dulcissimo*) maxima enim virtus miscere seueritatem iucunditati. *Honestate materia*) nam clarissimi cuiusque vitam egregiis carminibus exornabat. *Exitu*) mortes. libro primo asserit scripsisse vitas: ergo intellige eorum pro parte, quia potius solemus respicere hominum finem quàm vitam. & sic de C. Fannio libro quinto dixit, scribebat exitus occisorum, aut relegatorum à Nerone. *Charissimorum*) dum viuerent, & post mortem, non enim tantùm viuentes amabat Plinius. *Non tiruit*) ob metum Domitiani. *Funebribus*) quæ solent fieri in funere clarissimorum. *Seriò*) quia multos post annos funerum compositæ sunt. *Tãtomagis verè*) nam in laudationibus funebribus oratores in multis mentiri solent, at in historiis non licet.

C. PLINIVS GENIALI SVO S.

PROBO) Genialem & commendat, & felicem credit, quòd libellos suos cum patre docti ssimo legerit, vt ab eo disceret, quæ laudanda essent quæque improbanda. Genialem scribit Spartianus fuisse præfectum prætorio Diui Iuliani imperatoris. *Pertinet ad profectum tuum*) facit hoc vt in literis proficias. *A disertissimo viro*) à patre tuo eloquentia populari admodum imbuto. *Implere vestigia*) fieri ita disertus & veridicus qualis est pater tuus. sic enim filius implet patris vestigia, cùm ad eãdem cognitionem peruenit. *O te beatum*) scilicet existimo. sic Virgilius, O fortunatos agricolas. *Exemplar*) pater, quẽ imiteris. *Simillimũ*) respicit hîc potius mores quàm corporis lineamenta.

PROBO, quòd libellos meos cum patre legisti. *Pertinet ad profectum tuum, à disertissimo viro discere, quid laudandum, quid reprehendendum: simul ita institui, vt verum dicere assuescas. Vides quem sequi, cuius debeas implere vestigia. O te beatum cui contigit vnum atque idem optimum, & coniunctissimũ exemplar: qui denique eum potissimum imitandum habes, cui natura esse te simillimum voluit.* Vale.

C. PLINIVS ARISTONI SVO S.

CVM sis) Titum Aristonem fuisse vitum grauissimum, sanctissimum, doctissimũ. Plin. lib. 1. ad Catilium Seuerum scribens, longa & pulcherrima testatur epistola; & quoties aliquid recondítum de iure abillo quæsisset. semper omnia veluti ab oraculo respondisse proinde, &

CVM sis peritissimus & priuati iuris & publici, cuius pars senatorium est, cupio ex te potissimum audire, errauerim in Senatu

victum & cultum, ac animi magnitudinē in eo summè admiratur: nunc verò cum ad Senatum relatū esset de pœna, vel absolutione libertorum & seruorum Afranij Dextri, ambigua morte peremptī, quidam senatorum censebant eos necandos, alij relegandos, nonnulli liberandos. in tanta igitur sententiarum diuersitate, qui necādos & relegandos decernebant vnà sedebant, concordiam simulantes, vt numero opprimerent qui liberandos censuerant, qua sententia deiecta statim inter se dissentirent. quod cùm animaduertisset Secundus, postulauit, vt qui morte puniendos arbitrabantur, discederent ab his qui relegandos putabant, motus, præsertim facto senatus cogentis alium diuidere sententiam, qui libertos relegandos, seruos supplicio afficiendos censuisset. Post igitur factum, Aristonem summum iurisconsultum consulit an bene fecerit: sed dum consulit, ita subtiliter rem tractat vt potius docere quàm consulere videatur. *Priuati iuris & publici*) huc facit Iustiniani diffinitio, publicum ius dicētis esse, quod ad statum rei Romanæ spectat: priuatum quod ad singulorum vtilitatem. Alibi de Aristone dixerat Plin. peritus ille & priuati iuris & publici. *Cuius pars Senatorium est*) nam cùm Senatus rerum publicarum curam agat, illud ius quod ad Senatores spectat, conuenienter dici potest esse pars publici iuris. an potius senatus consulta, & patrum decreta intelligamus, quæ sunt pars publici iuris. *Erraverim*) an sim deceptus.

Proximè) dum nuperrimè Senatus haberetur. *Serum enim*) nam præterita dicente Annibale apud Liuium, magis reprehendi quàm corrigi possunt. *Quod nosse debeas*) Turpe enim est Senatori ignorare ius in quo versetur. *Seruitus*) Domitiano imperante capitale erat sententiam liberè in Senatu dicere. *Induxit*) aduexit, superfudit, instrauit. alibi inducere est delere. *Quotus enim quisque*) cuiusvis gradus & conditionis. *Reducta libertas*) per imperium Neruæ, & Traiani, quod testatur Tacitus vt omittam Plin. in Panegy. *Rudes*) senatorij iuris. *Quadam facere*) sicuti tractare ius senatorium. *A maioribus natu*) quibus Romani summam venerationem tribuere. vnde Callistratus de iure immunitatis: Senectus inquit in ciuitate nostra semper venerabilis fuit: namque maiores nostri pene eundem honorem senibus, quem magistratibus tribuebant. erat ergo vetustissimus quisque qui parens non erat parentis loco. *Quibus*) dum introducebātur in Senatum, & præsentes prætextati videbant quæ Senatores grauissimi tractarent. *Adolescentuli*) vt P. Cor. Scipio à pueritia sub auspicio patris cœpit militaribus disciplinis erudiri: ductus enim in castra initio secundi belli Pun. septimum & decimum agens

proximè, nécne: non vt in præteritum (serum enim) verùm, vt in futurum, si quid simile inciderit, erudiar. Dices, Cur quæris quod nosse debeas? Priorum temporum seruitus, vt aliarum optimarum artium, sic etiam iuris Senatorij obliuionem quandam & ignorationem induxit. Quotus enim quisque tam patiens vt velit discere quod in vsu non sit habiturus? Adde quòd difficile est tenere quæ acceperis nisi exerceas. Itaque reducta libertas rudes nos & imperitos deprehendit, cuius dulcedine accensi cogimur quædam facere antè quàm nosse. Erat autem antiquitus institutum vt à maioribus natu, non auribus modò, verumetiam oculis disceremus, quæ faciēda mox ipsi, ac per vices quasdam tradenda minoribus haberemus: inde adolescentuli statim castrensibus stipendiis imbuebantur, vt imperare parendo, duces agere, dum sequuntur, assuescerent. Inde honores petituri

agens annum, ac breui factum est, vt equitando, vigilando, omnis militari labore tolerando, magnam laudem consequeretur. *Stipendia*) disciplinis. *Imbuebantur*) erudiebantur P Rutilius consul militibus armorum tractandorum meditationem tradidit è ludo Aurelij Scauri, doctoribus gladiatorum accersitis; vitandi atque inferendi ictus subtiliorem rationem legibus ingenerauit. Discebat præterea iaculari, decurrere, castrametari, vallum iacere, & quæ vberius apud Vegetium & reliquos militaris disciplinæ scriptores tractantur.

Adsistebant curiæ foribus) iuuenes Senatus die, Val. Max referente, aliquem ex patribus, aut propinquum, aut paternum amicum ad curiam ducebant, assiduique illuis expectabant, donec reducendi officio etiam fungerentur, qua quidem voluntaria statione & corpora & animos ad publica officia sustinenda impigrè corroborabant, breuique processu rerum in lucem virtutum suarum verecundia laboris meditatione doctiores erant. *Curia*] Hostilia Romulus, autore Dionysio, pop. Romanum diuisit in xxxiij. partes quas curias à cura Reip. appellauit, ædificato deinde ab Hostilio Senatu, vbi curarent res humanas, vocata est Curia hostilia, sicut in veteri Curia sacerdotes curabant res diuinas, quæ secundum aliquos Calabra curia dicebatur. *Consortes*) participes, adsciti inter Senatores. *Quæ potestas*) pro magistro erat. vt iuuenem doceret, quæ potestas esset illis qui ius referendi ad Senatum haberent. titulus est in codice de relationibus, neque omnibus senatoribus licebat referre ad Senatum quæ & quot voluissent, præsertim extra ordinem, qui in primis custodiri in illo ordine debebatur: sed erant distinctæ res & tempora. vnde apud Ælium Lampridium legimus inter cæteras imperij dignitates, Alexandro Seuero Cæsari ius quintæ relationis à Senatu delatum: sicut posteà ius tertiæ relationis Probo Augusto ab eodem concessum Vopiscus refert. Referebatur autem ad Senatum de rebus diuinis priusquam de humanis: & referendum erat aut infinitè de rep. aut finitè de rebus singulis: tunc concessum aliquibus Imperatorũ etiam de rebus quinque vno Senatu posse referre. scimus autem referre ad Senatum, esse in disceptationem proponere, vt fiat Senatusconsultum: ita referre ad populum vt fiat rogatio. *Consortes*) Senatoribus sententiam suam dicentibus, quod ius esset an possent sententiam mutare, vel mollire, an alterius sequi, vel extra ordinem aliquid referre. *Vis*) potestas. nam magistratus in aliquibus, cæteri senatoribus præualebant. More enim maiorum, tradente Gellio, ex autoritate Varronis, senatus haberi solebat per Dictatores, Consules, Prætores, Tribunos plebis, Interregem, Præfectum vrbi, neque aliis præterhos ius erat facere Senatusconsultum: quotiésque vsu veniisset vt omnes isti magistratus eodem tempore Romæ essent: tum quo supra ordine scripti essent, qui eorum prior aliis esset, ei potissimum Senatus consulendi ius fuisse: ad hæc extraordinario iure Tribunos quoque militares, qui pro Consulibus fuissent: item decemuiros: quibus imperium consulare tunc esset: item triumuiros restituendæ reipublicæ causa creatos, ius consulendi Senatum habuisse. ne etiam Senatusconsultum fieret scripsit intercedendi ius solis iis fuisse, qui eadem potestate maioréve essent, quam iis qui senatusconsultum facere vellent. Erat etiam ea potestas Senatum habenti, dum tamen esset ex gradu consulari, vt is primùm rogaretur quem rogare vellet: cùm antea solitus esset rogari qui princeps in Senatum lectus esset.

adsistebant curiæ foribus, & consilij publici spectatores antequam consortes erant. Suum cuique parens pro magistro, aut cui parens non erat, maximus quisque & vetustissimus pro parente. Quæ potestas referentibus? quod censentibus ius? quæ vis magistratibus? quæ cæteris libertas? vbi cedendum? vbi resistendum? quod silentij tempus? quis dicendi

Papinianus insuper tradit, cum qui plures liberos habuisset, in suo collegio solitum primum rogari sententiam, cæteróſque honores ordine præcellere. *Cæteris*) Senatoribus. *Libertas*) dicendi ex panegyrica Secundi oratione colligitur licuisse vnicuique dicere quæ vellet. Interrogauit inquit quisque quod placuit, dissentire, discedere, & copiam iudicij sui recip. facere licuit: quinimmò ex Catonis oratione apparet licuisse Senatori dicere de rebus publicis quantum voluisset. *Vbi cedendum*) quando non contradicendum, vel ob reuerentiam censentis, vel sententiæ æquitatem, an fastidio audientium. *Silentij tempus*) cæteris dicentibus etiam plerunque fit vt tacendo vel pauca dicendo nostra sententia præualeat, cùm non minus oratorium sit tacere quàm dicere.

Modus) modestia, finis. *Distinctio*) diuisio. Fit autem diuidere sententiam autore Asconio cùm aliquis in dicenda sententia duas pluréſve res complectitur: & si non omnes eæ probantur, postulat quispiam vt de rebus singulis referatur: vnde cum in causa regia apud M.ᵐ T. Bibulus censeret Regem Ptolemæum reducendum per tres legatos, etiam ex his qui erant fine imperio, postulatum est vt eius sententia diuideretur, quia scilicet non excludebat eos pariter qui cum imperio erant: ergo volebant ipsum apertè dicere quosnam arbitraretur eligendos, priuatos an imperatores. *Pugnantium*) contrarium. *Qua executio*) quomodo illi debeant exequi sententiam qui aliquid addunt priori sententiæ. Dicitur persequi vel exequi quis sententiam, cùm disquirit senatorum opinionem & votum vt fiat senatusconsultum. Hinc libro quarto dixerat Plin. Sed hanc sententiam consules, quanquam maximæ parti senatus mixtè probatur, non sunt persecuti. *Exemplis*) nam sine exemplo nihil rectè docetur: quia facillimè ad consentiendum homines ducuntur experimentis. vbi enim experimentum docet quid conferat, quid illic opus est speculationibus? Exempla hoc in se boni habent, quòd approbant quæ præcipiunt fieri posse: præsertim domestica & retentiora, sunt efficaciora. *Fuimus in castris*) cùm in Syria Tribunatum militum gessit. *Cùm suspecta virtus*) Domitiani temporibus, quibus sibi imminere, sibi intendi putabat quod in hostes pararetur: at sub Traianorum erat militum reuerentiam & charitatem mereri. *Inertia in precio*) in panegyrico, Eodem ergo tempore militaria studia, nec animos modo: sed & corpora ipsa languescere, gladios etiam in curia hebetari retundíque gaudebant. *Verecundia*) Traianus postmodum disciplinam castrorum lapsam extinctámque resouit depulso prioris seculi malo, inertia, & contumacia, & dedignatione parendi. *Imperium*) ad duces refertur. *Obsequiũ*) ad milites. *Turbata*) disciplina militari lapsa ac pene extincta, & senatoria dignitate olim libera, tunc in seruitium redacta. *Obliuiscenda*) dediscenda. *Perspeximus curiam*) ingressi fuimus Senatũ. nam fuit prætor sub Domit. *Trepidam*) cùm attoniti & tanquam periculum capitis adituri conueniebant. *Curiam elinguem*) mutos Senatores. Hinc Iuuc. hoc ipsum taxans dixit de Crispo senatore, Ille igitur nunquam direxit brachia contra Torrentem, nec ciuis erat qui libera posset Verba animi

Diuidere sententiam autore Asconio cùm aliquis in dicenda sententia duas pluréſve res complectitur: & si non omnes eæ probantur, postulat quispiam vt de rebus singulis referatur: vnde cum in causa regia apud M.ᵐ T. Bibulus censeret Regem Ptolemæum reducendum per tres legatos, etiam ex his qui erant fine imperio, postulatum est vt eius sententia diuideretur, quia scilicet non excludebat eos pariter qui cum imperio erant: ergo volebant ipsum apertè dicere quosnam arbitraretur eligendos, priuatos an imperatores. Pugnantium) contrarium. Qua executio) quomodo illi debeant exequi sententiam qui aliquid addunt priori sententiæ. Dicitur persequi vel exequi quis sententiam, cùm disquirit senatorum opinionem & votum vt fiat senatusconsultum. Hinc libro quarto dixerat Plin. Sed hanc sententiam consules, quanquam maximæ parti senatus mixtè probatur, non sunt persecuti. Exemplis) nam sine exemplo nihil rectè docetur: quia facillimè ad consentiendum homines ducuntur experimentis. vbi enim experimentum docet quid conferat, quid illic opus est speculationibus? Exempla hoc in se boni habent, quòd approbant quæ præcipiunt fieri posse: præsertim domestica & retentiora, sunt efficaciora. Fuimus in castris) cùm in Syria Tribunatum militum gessit. Cùm suspecta virtus) Domitiani temporibus, quibus sibi imminere, sibi intendi putabat quod in hostes pararetur: at sub Traianorum erat militum reuerentiam & charitatem mereri. Inertia in precio) in panegyrico, Eodem ergo tempore militaria studia, nec animos modo: sed & corpora ipsa languescere, gladios etiam in curia hebetari retundíque gaudebant. Verecundia) Traianus postmodum disciplinam castrorum lapsam extinctámque resouit depulso prioris seculi malo, inertia, & contumacia, & dedignatione parendi. Imperium) ad duces refertur. Obsequiũ) ad milites. Turbata) disciplina militari lapsa ac pene extincta, & senatoria dignitate olim libera, tunc in seruitium redacta. Obliuiscenda) dediscenda. Perspeximus curiam) ingressi fuimus Senatũ. nam fuit prætor sub Domit. Trepidam) cùm attoniti & tanquam periculum capitis adituri conueniebant. Curiam elinguem) mutos Senatores. Hinc Iuuc. hoc ipsum taxans dixit de Crispo senatore, Ille igitur nunquam direxit brachia contra Torrentem, nec ciuis erat qui libera posset Verba animi

modus, quæ distinctio pugnantium sententiarum, quæ executio prioribus aliquid addẽtium, Omnem denique Senatorium morem, quod fidelissimum percipiendi genus, exemplis docebantur. At nos iuuenes, fuimus quidem in castrũ: sed cùm suspecta virtus, inertia in precio, cùm ducibus autoritas nulla, nulla militibus verecũdia, nusquam imperium, nusquam obsequium, omnia soluta, turbata, atque etiam in contrariũ versa, postremò obliuiscenda magis quàm tenenda. Iidem prospeximus curiam: sed curiam trepidam & elinguem, cum dicere quod velles,

animi proferre, & vitam impendere vero. *Periculeſum*) quid enim violentius aure tyranni? Cum quo de pluuiis, aut æſtibus, aut nimboſo Vere loquuturi fatum pendebat mici. & vt Iuua. omittamus, audi Secundum, in panegyrico diffuſius hoc complexum. At quis antea loqui, quis in ſenatu hiſcere audebat? præter miſeros illos qui primi interrogabantur: cæteri quidem defixi & attoniti ipſam illam mutam ac ſedentariam aſſentiendi neceſſitatem, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore perpetiebantur? vnus ſolúſque cenſebat quod ſequerentur omnes improbarent, in primis ipſe qui cenſuerat.

periculoſum: quod nolles, miſerum eſſet. Quid tunc diſci potuit? quid didiciſſe iuuit, cùm Senatus aut ad ocium ſummum, aut ad ſummum nefas vocaretur? & modò ludibrio, modò dolori retentus, nunquam ſeria, triſtia ſæpe cenſeret? eadem mala iam Senatores, iam participes malorum multos per annos vidimus, tulimúſque, quibus ingenia noſtra in poſterum quoque hebetata, fracta, contuſa ſunt. Breue tempus (nam tanto breuius omne, quanto fœlicius tẽpus) quod libet ſcire quid ſimus: libec exercere

Periculoſum) nam Ælium Lamiam occidit Domit. ob ſuſpicioſos, ſed & veteres & innoxios iocos. *Ad ocium ſummum*) diſceptaturi de reludicra. *Summum nefas*) condemnaturi aliquem virum probatiſſimũ. *Ludibrio*) vt ſuper rhombi coquendi conſultatione: & ampliando gladiatorum numero, ac inſtituendo collegio Fabrorum, nunc ingentes arcus, exceſſurósque templorum faſtigium titulos, nunc menſes noni Cæſarum dicebant. Atque vtinam his nugis potius tota illa dediſſet Tempora ſæuitiæ, claras quibus abſtulit vrbi Illuſtréſque animas. vnde ſubiunxit Plinius. *Modo dolori*) nam & quo contemptius abuteretur patientia hominum, nunquam triſtiorem ſententiam abſque præfatione clementiæ pronunciauit, vt non aliud iam certius atrocis exitus ſignum eſſet, quam principis lenitas. *Seria*) grauia, vera. *Triſtia*) fuit enim Domitianus non ſolum magnæ, ſed callidæ inopinatæque æui iæ. *Senatores*) nos, Secundus & Ariſto. *Participes malorum*) cum & ipſe periclitatus eſt inuento in Domitiani ſcrinio contra ſe libello à Caro dato: tum ob nimium liberè dicta, tum Artemidoro philoſopho vrbe pulſo, quem cùm occunia iuuiſſet, & ſeptem ſuis amicis occiſis aut relegatis, torque circa ſe fulminibus iactis quaſi ambuſtus, ſibi quoque impendere idem exitium certis quibuſdam notis auguraretur. *Multos per annos*) quibus Domitianus ſæuè imperium exercuit. regnauit autem annis quindecim, nam ſimulata clementia & largitate celerius ad ſæuitiem, autore Tranquillo, quàm ad cupiditatem deſciuit. *Tulimus*) trepidando, tacendo, triſtia cenſendo. *Vidimus*) in aliis ſenatoribus. *Hebetata*) debilitata, in gratiarum actione ad Traianum, quamlibet inquit ſyncera, rectáque ingenia, etſi non detorquebat, hebetabat tamen miſera reputatio: neque enim ignauia quadam, & inſito corpore ab adminiſtratione reipub. ceſſauerant: terror, & metus, & miſera illa ex periculis facta prudentia monebat, vt à Repub. (erat autem omnino nulla reſp.) oculos, aures, animos, auerterent. *Contuſa*) compreſſa: maiorem vim habet hoc verbum quàm priora. *Breue tempus*) fuit poſt recuperatam libertatem: & quia iam plures anni præterierant ab imperio Traiani. *Tanto breuius*) videtur omne tempus eſſe tanto breuius, quanto eſt fœlicius: at infœlix tempus quantulumcúnque ſit, tamen longiſſimum apparet. hinc poeta ille iucundiſſimus conqueritur noctem quam ſolatio tranſegerat, fuiſſe nimium præcipitem. *Libet*) iuuat, & delectat. *Quid ſimus*) ſub optimo principe, libero Senatu. nam & ipſe Traianus primo conſulatus die, quo curiam ingreſſus eſt, nunc ſingulos, nunc vniuerſos adhortatus eſt.

temporaria simulatione concordiæ discordiam differebant. Ego postulabam, vt tribus sententiis constaret suus numerus, nec se brevibus induciis duæ iungerent. Exigebam ergo vt qui capitali supplicio afficiendos putabant, discederent a relegante, nec interim contra absoluentes mox dissensuri congregarentur, quia paruulum referret, an idem displiceret, quibus non idem placuisset. Illud etiam mihi permirum videbatur, eum quidem, qui libertos relegandos, seruos supplicio afficiendos censuisset, coactum esse diuidere sententiam: hunc autem qui libertos morte mulctaret, cum relegante numerari. Nam si oportuisset diuidi sententiam vnius, quia res duas comprehendebat, non reperiebam, quemadmodum posset iungi sententia duorum tam diuersa censentium. Atque adeo permitte mihi, sic apud te, tanquam ibi: sic peractare tanquam adhuc integra, rationem iudicij mei reddere: quaque tunc carptim, multis obstrepentibus dixi, nunc per ocium iungere. Fingamus tres omnino iudices in hanc caussam datos esse: horum vni placuisse perire libertos, alteri relegari, tertio, absolui: vtrum ne sententiæ duæ collatis viribus nouissimam perimant, an separatim vnaquæque tantundem, quantum altera valebit? nec magis poterit cum secunda prima connecti, quàm secunda cum tertia? Igitur in Senatu quoque numerari tanquam

Temporaria) momentanea, ad breue tempus. *Discordiam*) nam detecta, superaque eorum sententia, qui liberandos censebant, inter se dissensissent. *Constaret suus numerus*) vt in tres Classes diuideretur Senatus, vnaque esset eorum qui liberandos arbitrabantur, altera qui relegandos, tertia qui puniendos. *Duæ*) sententiæ relegantis & occidentis. *Iungerent*) Coniungerent. *Brevibus induciis*) pace sequestra, non in breues dies, sed in horam & temporis momentum. *Paululum referret*) nulla vel parua admodum differentia esset inter idem dispicere, & idem non placere: quibus enim placebat occidere, non placuerat relegare, & è contra. antiquissimi codices habent paruulum. *Coactum*) a Senatu. *Diuidere sententiam*) vnius qui de rebus singulis referret. nam vt diximus, diuidere sententiam, est, cùm aliquis in dicenda sententia duas pluresve res complectitur: & si non omnes [eæ] probantur, postulat quisnam vt de rebus singulis referatur. *Oportuisset*) diuidere sententiam eius qui morte mulctaret, & qui relegaret: non etiam diuidere debueram illam sententiam vnius, quia res duas comprehendebat, relegare scilicet & supplicio afficere. *Diuersa*) necare & relegare. *Ibi*) in Senatu. *Integra*) non peracta. *Iudicij*) cur id senserim. *Carptim*) interpolatim. *Obstrepentibus*) contradicentibus, reclamantibus. *Iungere*) continuare. *N*) an ne. *Perimant*) quod magis placet quã premant. *Nouissimam*) quæ perit absolui *Cellarius*) cõiunctis suffragiis, quia sententiæ numerantur, non ponderantur. *Tantundem*) idem. Iuuenalis. Dicere si tentes aliquid tacuisse recedas, Tantundem est, feriunt pariter.

contrariæ debent, quæ tanquam diuersæ dicuntur. Quòd si vnus, atque idem & perdendos censeret, & relegandos, nam ex sententia vnius & perire possent, & relegari? num denique omnia vna sententia putaretur, quæ tam diuersa coniungeret? Quemadmodum igitur cum alter puniendos, alter censeat relegandos, videri potest vna sententia, quæ dicitur à duobus: quæ non videretur vna, si ab vno diceretur? Quid lex? non apertè docet dirimi debere sententias occidentis, & relegantis, cùm ita discessionem fieri iubet? Qui hæc sentitis, in hanc partem: qui alia omnia, in illam partem ite, qua sentitis. Examina singula verba, & expende, qui hæc censetis, hoc est qui relegandos putatis, in hanc partem, id est, in eam, in qua sedet, qui censuit relegandos. Ex quo manifestum est, non posse in eadem parte remanere eos, qui interficiendos arbitrantur. Qui alia omnia: animaduertis, vt non contenta lex dicere, alia, addiderit, omnia: non ergo dubium est, alia omnia sentire eos qui occidunt, quàm qui relegant? in illam partem ite, qua sentitis. Nónne videtur ipsa lex eos, qui dissentiunt, in contrariam partem vocare, cogere, impellere? num consulere etiam vbi quisque remanere, quò transgredi debeat, non tantùm solennibus verbis, sed manu gestúque demonstrat? At enim futurum est, vt si diuidantur sententiæ interficientis & relegantis, præualeat illa, quæ absoluit. Quid istud ad censentes? quos certe non decet omnibus artibus, omni ratione pugnare, ne fiat, quod est mitius: oportet tamen eos qui puniunt, & qui relegant, absoluentibus primùm, mox inter se comparari, scilicet vt in spectaculis quibusdam

Contraria) Aristoteles libro quinto primæ philosophiæ, sic contrarium à diuerso distinguit. Contraria, inquit, dicuntur ea, quę differentia genere simul eidem ineſſe non possunt: & ea quę inter sese plurimum eorum omnium differunt, quę sub eodem genere collocantur: & item ea quę inter sese plurimum eorum omnium differunt, quæ in eodem susceptiuo suscipi possunt: & ea quæ inter se plurimum eorum omniũ differunt, quæ sub eandem potentiam cadunt, & ea insuper, quę maximè, aut simpliciter, aut genere, aut specie differunt. Diuersa dicuntur ea, quorum aut species sunt plures, aut materies, aut substantię ratio: atque omnino diuersum ipsũ oppositio modo eidem dicitur. *Diuersa*) remotæ, superatæ. *Quid*, an ne. *Lex*) de Senatu habẽdo. *Dirimi*) separari. *Alia omnia*) diuersa à priori sententia. verba legis sunt à verbo, qui, vsque examina. *Expende*) libra, trutina, quàm optimè & apertissimè legem illam interpretatur. *So ennibus*) immobilibus *At enim*) dicent aduersarij. *Diuidantur sententiæ*) separemus eos qui sentiunt interficiẽdos à relegantibus. *Præualeat*) numero vincat. *Ad censentes*) quid facit istud? *Deliberantibus*) si quæ absoluit superior erit. *Mitius*) absolutio, quia leges semper fauent reo. *Qui puniant*) scilicet morte. *Comparari absoluentibus*) seorsum à relegantibus conferri cum absoluentibus, deinde relegantes iterum cum absoluentibus, quia vincentur: mox debeut punientes & relegantes inter se conferre. *Quibusdam*) fortasse

Sors) ducta. *Seponit*) iubet seduci. *Exegerit*) vicerit. *Superiorem*) secundam, legitur etiam superior exierit, vel extiterit, quod non improbo. *Expectat*) vt cum ea committatur. *Cætera*) secunda & tertia. *Perimuntur*) reprobantur. *Sententiarum*) secundæ & tertiæ. *Planius repetam*) sic in sequentibus ad Caluisium dicet post rem narratam, quam verebatur ne parum expressisset, Apertius calculos ostendam. *Initio*) dum ille qui relegat sententiam suam dicit. *In alia*) in diuersam sententiam & locũ. *Simul discenti*) sic tanquam magister tibi. *Sententiæ*) occidentis & relegantis. *Ivi*) disquiri. *Quod postulabam*) vt diuiderentur. Nam postulare, est desiderium suum siue amici sui in iure apud eum qui iurisdictioni præest, exponere, vel alterius desiderio contradicere. *An abstinere*) discedere è relegante. *Victus*) qui occidebat. *Accessit*) transiit in sententiam relegantis. *In hac vna*) absolutoria. *Singulis*) solis separatis. coniunctæ enim superiores erant illi quæ absoluebat. *Ense*) qui consueratnecandos. *Destituti*) à duce. *Transfugam*) confugientem ad alienam sententiam. nam propriè transfuga dicitur miles qui à suis ad hostes transit. *Tenuit*) vicit. alibi vsus est composito dicens, obtinui tamen quod optabam. *Altera*) quæ censebat relegandos. *Tertia*) quæ necandos. *Vna*) à relegante, vel liberante.

sors aliquem seponit, ac seponat, qui cum victore contendat: sic in Senatu sunt aliqua prima, sunt secunda certamina: & ex duabus sententiis eam, quæ superior exierit, tertia expectat. Quid, quòd prima sententia comprobata, cæteræ perimuntur? Qua ergo ratione potest esse vnus atque idem locus sententiarum, quarum nullus est postea? planius repetam, nisi dicente sententiam eo qui relegat, illi qui puniunt capite, initio statim in alia discedunt, frustra postea in eo dissentient ab eo, cui paulo antè consenserint. Sed quid ego similis docenti, cùm discere velim, an sententias diuidi, an iri in singulas oportuerit? Obtinui quidem, quod postulabam, nihilominus tamen quæro, an postulare debuerim, an abstinere, quemadmodum abstinuit is, qui vltimum supplicium sumendum esse censebat. Nescio an iure, certe æquitate postulationis meæ victus, omissa sententia sua, accessit releganti, veritus scilicet, ne, si diuiderentur sententiæ, (quod alioqui fore videbatur) ea, quæ absoluendos esse censebat, numero præualeret. Etenim longe plures in vna, quàm in duabus singulis erant. Tum illi quoque, qui autoritate eius trahebantur, transeunte illo destituti, reliquerunt sententiam ab ipso autore desertam, secutique sunt quasi transfugam, quem ducem sequebantur. Sic ex tribus sententiis duæ factæ, tenuitque ex duabus altera, tertia expulsa: quæ cùm ambas superare non posset, elegit ab vtra vinceretur. Vale.

C. PLINIVS IVNIORI SVO S.

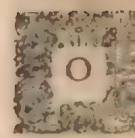

Nerani) Iuniori excusat, quod multa volumina legenda misisset, quòd intellexerat illi vacare propter graciles vindemias. *Exegeras*) postulaueras vt multos libros mitterem ad te. *Graciles*) steriles. *Istic*) in agris tuis. Puto esse Terentium iuniorem, qui equestrib. militiis, atq; etiam procuratione Narbonensis Prouinciæ integerrimè functus, receperat se in agros suos, paratísque honoribus tranquillissimum ocium prætulerat: Latina Græcáque lingua tantum valens, vt ea videretur magis excellere, qua tum maximè loqueretur. *Quod vulgò dicitur*) quod est in prouerbio. *Eadem*) esse graciles vindemias. Sic ad Venatorem scribit, se colligere vindemias graciles. *Quidem*) vberiores tamen quàm expectauerat. *Meis agellis*) Thuscis & Transpadanis. *Licebit mihi*) non occupato circa fertiles vindemias. *Sit modò*) tantum pecuniarum. *Scabræ*) asperę, vnde scabies, quia totum corpus crustis exasperat. Plinius libro decimotertio de generibus chartarum refert, Earum scabricię lęuigari dente cochleæ, sed caduca litera fieri. *Bibulæ*) multum humoris attrahentes. Hinc bibula arena à Virgilio dicitur. Quæ igitur chartæ asperæ & humorem dispergentes, quòd accidit malè colatis, hæ pessimæ sunt. *Aut necessariò debemus*) Sensus est & ordo, Aut debebimus necessariò, id est, adscribemus necessitati quicquid boni malive scripserimus, quia cùm simus in secessu non occupati circa rustica, fuit omnino aliquid siue bonum, siue malum, scribendum: an quicquid boni malive scripserimus necessariò debebimus, quia tenebimus persoluere chartam, cum nobis nunc propter graciles vindemias non sint pecuniæ: aut, si non erunt pecuniæ vnde bonæ chartę emantur, quicquid scripserimus siue boni, siue mali debebimus necessariò. id est referemus necessitati. Nam scribam tamen necessaria, vt epistolas & rationes, ac libros omittã: Quidam codices habẽt delebimus, obliterabimus scilicet, nec in lucem mittemus. an quòd necessario ducti in malis chartis scribere iure scripta poterimus delendo emendare. Vel sic ordinabis. Aut quicquid scripserimus, necessariò debebimus, boni malive, id est quicquid librorũ necessariò quasi à te coacti cõposuerimus, id assignabimus bono dæmoni, si bonum fuerit, si malum malo. omnino cum amico ludit.

Neraui te tot pariter missis voluminibus, sed oneraui primùm, quia exegeras: deinde, quia scripseras, tam graciles istic vindemias esse, vt planè scirem tibi vacaturum (quod vulgò dicitur) librum legere. Eadem ex meis agellis nunciantur. Igitur mihi quoque licebit scribere, quæ legas, sit modò vnde chartæ emi possint: quæ si scabræ bibulæve sint, aut non scribendum, aut necessariò quicquid scripserimus, boni malive, delebimus. Vale.

C. PLINIVS PATERNO SVO S.

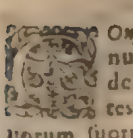

Onfecerunt) In senu Paterni amici deflet infirmitates & mortes seruorum suorum. attamen duo solatia memorat inue-

Onfecerunt me infirmitates meorum, mortes etiam & quidem iuuenum. Solatia duo, nequaquam paria tanto dolori, nisse,

solatia tamen : vnum, facilitas manumittendi (videor enim non omnino immaturos perdidisse, quoniam liberos perdidi:) alterum cùm permitto seruis quoque quasi testamenta facere, eáque vt legitima custodio, mandant, rogántque, quod visum: pareo ocyus. Suis diuidunt, donant, relinquunt duntaxat intra domum. nam seruis Resp. quædam, & quasi ciuitas domus est. Sed quanquam his solatiis acquiescam, debilitor, & frangor eadem illa humanitate, quæ me vt hoc ipsum permitterem, induxit. Non ideo tamen velim durior fieri, nec ignoro alios huiusmodi casus nihil amplius vocare, quam damnum: eóque sibi magnos homines & sapientes videri, qui an magni, sapientésque sint, nescio, homines non sunt. Hominis est enim affici dolore, sentire, resistere tamen, & solatia admittere, non solatiis non égere. Verùm de his plura fortasse quàm debui, sed pauciora quàm volui. Est enim quædam etiam dolendi voluptas, præsertim si in amici sinu desleas, apud quem lacrymis tuis vel laus sit parata, vel venia. Valc.

niſſe, manumittendo illos ante obitum, & teſtamenta tanquam legitima ſcribere cõcedendo. *Conſtiterunt*) concuſſerunt, proſtrauerunt. *Mœrum*) ſeruorum. *Iuuenum*) quod maius damnandum eſt: alij legunt, equidem inueni ſolatia duo. *Parta*) reſiſtentia, ſedantia.

Solatia tamen) ſcilicet ſunt lenientia tamen aliquantulum dolorem. *Facilitas manumittendi*) quia illos facile in libertatẽ mitto. *Immaturos*) ante tempus. *Seruis*) infimis. *Quaſi teſtamenta facere*) ſignatè & de iure loquutus eſt, cùm omnino leges vetent ſeruũ poſſe legitimum teſtamentum facere: ſed permittente etiam domino non videtur eſſe legitimum, cùm teſtamentum ſit res publica, quæ non poteſt per aliũ fieri: vnde Iuriſconſulti voluerunt teſtamentũ quod permiſiſſet pater filio familiæ, eſſe ratum. Teſtamẽta autem ſolita mãdari, cuſtodiæ teſtatur Tranquill. cum refert Cæſaris D ctatoris teſtamentum prolatũ, quod virgini Veſtali maximè demandauerat, & pariter Auguſtum ſuum teſtamentũ depoſuiſſe apud ſex virgines Veſtales. *Cuſtodio*) aſſeruo. *Mandant*) iubent. verbis enim imperatiuis nuncupabant antiqui teſtamenta. *Rogant*) me, vt illa tanquam legitima cuſtodiam, vel interrogant & ſtipulantur. *Quod viſum*) illis in teſtamentis eſt ſeruis, an magis mihi permittere illis. *Ocyus*) ſine cunctatione. *Suis*) conſeruis beneuolis. *Diuidunt*) deſcribunt, ſine teſtamento quod habent. *Donant*) per tabulas. nam donatio fit etiam inter viuos nulla neceſſitate iuris officióve, ſed ſponte, quæ ſi non fiat, nulla reprehenſio eſt: ſi præſtetur plerunque laus ineſt. *Relinquunt*) poſt mortem per hæreditatem vel legatum. *Intra domũ*) domeſticis tantum conſeruis. *Domus*) domini. *Acquiescam*) Remittar, reſociller. *Debilitor*) fio infirmior & minus fortis. *Humanitate*) facilitate, clementia, miſericordia, beneuolentia, quam Græci φιλανθρωπίαν. *Hoc ipſum*) poſſe facultates dilargiri. *Durior*) ſeuerior quàm [ſim] erga meos ſeruos. *Huiuſmodi caſus*) infirmitates & mortes ſeruorum. *Eoque*) ob id quòd iacturam in facultatibus fecerint. & ideo querantur an quia ſint conſtantes neque flectantur. *Neſcio*) immò ſcit, neque magnos, neque ſapientes eſſe. *Homines non ſunt*) inhumani, neque clementes, ſed feri. *Affici*) ſubiici humanis affectibus, qui ſunt animi motus improbabiles, ſubiti, concitati. Non educo, inquit Seneca, ſapientem ex hominum numero, nec dolores ab illo ſicuti ab aliqua rupe nullum

ſenſum admittente ſubmouco. Memini ex duabus partibus eſſe compoſitum illum. altera ex ratione, hæc afficitur, dolet: illa intrepida eſt, & indomita: inde ſubiunxit Plin. dolere, pro quo aliqui legunt legunt afficidolore. *Reſiſtere tamen*) animi ſcilicet ratione, quod eſt hominis proprium ſecundum philoſophos. *Solatia admittere*) adhibere dolori fomenta. *Solatiis non egere*) eſſe fortis & conſtans in aduerſis. magis placet legere, non ſolatiis nō egere, videlicet ita perturbari, vt opus ſit ſolatiis. *Tu*) hominibus, an potius ſeruis *Plura*) ſcripſi. *Eſt quædam voluptas dolendi*) in dolore ſit quædam voluptas, Ouidius. eſt quædam flere voluptas, Sedatur lacrymis, egeritúrque dolor. *In amici ſinu*) familiariter apud amicum. *Defleas*) infortunium tuum, ilque lauder lacrymas tuas tanquam pias, vel illis veniam præſtet.

C. PLINIVS MACRINO SVO S.

NVm iſtic quoque immite & turbidum cœlum? hîc aſſiduæ tempeſtates, & crebra diluuia. Tiberis alueum exceſſit, & demiſſioribus ripis alte ſuperfunditur. quanquam foſſa, quam prouidentiſſimus imperator fecit, exhauſtus, premit valles, innatat campis: quáque planum ſolum, pro ſolo cernitur: inde, quæ ſolet flumina accipere, & permiſta deuehere, velut obuius retrò cogit, atque ita alienis aquis operit agros, quos ipſe non tangit.

NVm) Tiberis crebris ac ſubitis incrementis augetur, nuſquam magis olim aquis, quam in vrbe ſtagnantibus: quinimmò vates intelligitur potius ac monitor, auctu ſemper religioſus verius quam ſæuus. Veruntamen cùm Plin. hæc Macrino ſuo ſcriberet, adeo alueum ſuum exceſſerat, vt omnia plana contexerit: licet foſſa à Traiano percuſſa admodum exhauſtus foret. Inſuper Anio ipſe nemora & villas adiacentes diſiecerat. Petit igitur ſibi nunciet Macrinus, ſiquid ſi nile in regione tranſpadana accidiſſet. *Num*) an. *Illic*) Brixiæ. *Hic*) in vrbe. *Diluuia*) inundationes fiunt. *Exceſſit*) licèt incluſus vtrinque lateribus. Alibi non legi exercuiſſe Tiberim ſub Traiano. antea ſæpius, & poſtea. nam ſub Othone memorant Tacitus & Plutarchus, nunquam priùs in tantum ſublatum, neque tot res perdidiſſe. ſiquidem prorupto ponte Sublicio, ac ſtrage obſtantis molis infuſus non modò iacentia & plana vrbis loca, ſed ſecura huiuſmodi caſuum impleuit. rapti plerique ex annonæ foro, plures in tabernis, & cubilibus intercepti, corrupta ſtagnantibus aquis fundamenta inſularum: dein remanente flumine collapſa. Imperante etiam Anionino philoſopho, inundatio grauiſſima fuit. quæres & multa vrbis ædificia vexauit, plurimúmque animalium interemit, famémque, qualem ſub Othone grauiſſimam peperit. & vt omittam ſub Theodoſio eiuſdem fluminis ingens incrementum: ſat illud quod ſub Mauritio omnium quæ hactenus legerim maximum erit retuliſſe. adeo vt ipſius aquæ ſuper muros vrbis influerent, & maximas in ea regiones occuparent. *Demiſſioribus*) inferioribus aqua ſuperabundante. *Prouidentiſſimus*) epitheto conuenienti, & opportuno Traianum prouidentiſſimum appellauit, vt qui vrbem matora damna proſpiceret paſſuram, niſi fluminis incrementum foſſa exhauriret. quare in epiſtolis ad eundem imperatorem, dum veretur ne lacus flumini cō miſſus totus in mare effluer et, prouidentiſſimū appellauit. Eſt autem prudentia ſapientiæ pars. *Premit*) occupat. *Solum planum*) terræ planities. *Cernitur pro ſolo*) apparet aqua inſtar ſoli. Super verbo ſolo plura alibi. *Quæ ſolet accipere flamina*) Tinnia, quem Strabo Tonam dicit, & Glanis, primi fluuii Tiberim influunt: præcipui tamen

tamen Nar & Anio eum fluuium augent. *Deuehere*) in mare. *Retrò cogit*) repellit. fuit in secunda lectione, resistere cogit. *Alueum*) Nare & Aniene præsertim. *Quos ipse non tangit*) quia ipse Tiberis dum repellit aquam Naris & Anienis, causa [est] vt illa per agros circumiacentes diffundatur. contegit ergo campos non sua, sed aliena aqua.

Anio delicatissimus amnium) hic ex Alba decurrens præter Latinam Marsorum vrbem & propinquum illi campum Tiberim ingreditur. & paulo pòst cum hæc retulisset Strabo, Iuxta, inquit, Tibur cataracta, hoc est descensus existit, quem Anio facit, vbi nauigabilis esse incipit, cùm è sublimi profundam in vallem defertur, & per vrbi ipsi vicina nemora. At Plinius scribit Anienem oriri in monte Trebanorum: réfque lacus amœnitate nobiles in Tiberim deferre.

Anio delicatissimus amnium, ideóque adiacentibus villis velut inuitatus, retentúsque, magna ex parte nemora, quibus inumbratur, & fregit, & rapuit. Subruit montes, & decidentium mole pluribus locis clausus, dum amissum iter quærit, impulit tecta, ac se super ruinas euexit, atque extulit. Viderunt hi, quos excelsioribus terris illa tempestas non deprehendit: alibi diuitum apparatus, & grauem suppellectilem, alibi instrumenta ruris: ibi boues, aratra, rectores: hìc soluta, & libera armenta: atque inter hæc arborum truncos, aut villarum

Dionysius verò lib. quinto suarum antiquitatum, Flumen, inquit, Anio Tibure effusus ab excelso scopulo per planiciem Sabinorum Romanorúmque fertur, vtranque regionem disterminans. Influit in Tiberim aspectu pulcher & potu dulcis. Iulius autem Frontinus, Nam cùm oriatur Anio supra Trebiam augustam, seu quia per saxosos montes decurrit, paucis circa eum oppidis obiacentibus cultis, seu quia lacus altitudine in quo excipitur, veluti depuratur, imminentium quoque riuorum opacitate inumbratus, frigidissimus simul ac splendidissimus eò peruenit. Hæc tam felix aquæ proprietas omnibus dotibus æquatura Martiam, copia verò superatura. *Adiacentibus villis*) nam si sicut Tiberis pluribus propè solus, quàm cæteri in omnibus amnes, accolebatur, aspiciebatúrque villis, ita Anio & ipse nauigabilis amœnitate sua pluribus villis incolebatur. quod apertè docet Papinius. *Inuitatus*) locorum & ædificiorum amœnitate. *Quibus inumbratur*) Statius in syluis. Non longius vsquam Indulsit natura sibi, nemora alta citatis Incubuere vadis, fallax responsat imago Frondibus, & longas eadem fugit vmbra per vndas. sic paulo post, Venerabile dicam Lucorum senium? te quæ vada fluminis infrà Cernis: an ad syluas quæ respicis aula tacentes. Inibique dum villam Vopisci celebrat, fluminis amœnitatem multis prosequitur. *Subruit montes*) dum præceps ruit, saxa secum trahit. *Decidentium*) & syluarum & saxorum. *Clausus*) retentus, obstructus. *Pluribus locis*) aluei sui. *Amissum*) interceptum. *Impulit tecta*) villarum culmina disiecit. *Erexit*) excreuit, extulit, transmisit. non improbo euexit. *Excelsioribus terris*) vt tumulis & collibus, super quos non ascendit diluuium. *Tempestas*) inundatio. *Deprehendit*) circumcluſit. *Diuitum apparatus*) non minus enim suburbana prætoria, villæque statuis ornabantur, tabellisque & aulcis ac preciosa supellectili instruebantur, quàm domus vrbanæ ex testimonio Papinij. *Grauem suppellectilem*) multarum rerum mobilium ad vsum domesticum. Paulus de supellectili connumerat, quæ appellatione eius contineantur. Instrumenta ruris ad quotidianum vsum ruris parata, aratra, corbes, falces, bidentes, ligones, serrulæ, acus, cultelli, vangæ, runcones, & quæ latius libro secundo Palladius recenset. *Ibi*) in aliquo loco. *Rectores*) bubulci, aratores. *Hìc*) alibi. *Soluta*) sine

iugo. *Libera*) sine custode & rectore. *Armenta*) boues & equi, & cætera maiora animantia. Virgil. Hæc satis armentis, superat pars, altera curæ Lanigeros agitare greges. Armenta dicta putant ab arando, quasi aramenta: alij Armenta ab armis quibus apta sunt, etenim qui præliis interfunt, boues etiam & maiora animalia milites armabant corio.

Trabes atque culmina) codex pontificius non habet atque culmina. *Variè*) nam viua partim nabant, partim rapiebantur. inanima leuiora superextabant, grauiora interdum mergebantur, quandoque supernatabant. *Turbines additi sunt nubibus*) venti in se contorquentes, qui conuoluunt rapiúntque non solùm agrestium labores, sed etiam tecta, præsertim si repugnantiores sint, turbines dicuntur quòd si turbines interpretaberis tempestates, tunc commodius legetur, deiecti, quàm adiecti. *Opera*) maceries, monumenta in agris posita. *Decussa*) detecta. *Debilitati*) debiles facti aliqua membrorum parte. *Obruti*) aqua. *Obtriti*) ruina domorum, vel fragminibus montium collisi. *Luctibus*) ob mortalium & armentorum, ac rerum perniciem. *Simile*) diluuium euenerit. *Pro amne imber assiduus*) quando remetior in quo periculo fuerit Latium. *Consulas solicitudini meæ*) me admoneas nihil fuisse. *Tale*) damnum euenerit. *An expectes*) immò secundum aliquos maius tormentum est expectare. Hinc Virgil. de fontibus dixit, Inclusi pœnam expectant. & ille crudelissimus Tyrannus volentibus mori vim adhibebat viuendi. nam mortem adeo leue supplicium putabat, vt cùm audisset vnum ex eis Carnullum nomine anticipasse eam, exclamauerit, Carnullus me euasit. *Modus*) terminus certus vt doleas quantum fis passus. *Nisi tantum*) quid si, nisi tamen. *Non est timendus modus*) quia nescis quantum mali possit accidere. *Timeas*) maximum.

trabes atque culmina, variè latéque fluitantia. At ne illa quidem loca malo vacauerunt, ad quæ non ascendit amnis. Nam pro amne imber assiduus, & deiecti nubibus turbines: prorupta opera, quibus preciosa rura cinguntur: quassata, atque etiam decussa monimenta. Multi eiusmodi casibus debilitati, obruti, obtriti, & aucta luctibus damna. Nequid simile istic, pro mensura periculi, vereor: téque rogo, si nihil tale est, quam maturissimè solicitudini meæ consulas. Sed & si tale, id quoque nuncies. Nam paruulum differt patiaris aduersa, an expectes: nisi quod tantùm est dolendi modus, non est timendi. Doleas enim quantum scias accidisse, timeas quantum possit accidere. Vale.

C. PLINIVS RVFINO SVO S.

Alsum est) Laudat Domitium Tullum, qui in vita moribus non satis probatis, tamen laudabile testamẽtum reliquerat præteritis captatoribus, & relictis

ALSVM est nimirum, quod creditur vulgò, Testamenta hominum speculum esse morum. cùm Domitius Tullus longè melior apparuerit morte, quàm vlla

vita. Nam cùm se captandum præbuisset, reliquit filiam hæredem, quæ illi cum fratre communis, quia genitam fratre adoptauerat. Prosequutus est nepotes plurimis iucundissimísque legatis: prosequutus etiam pronepotem. In summa, omnia pietate plenissima: ac tanto magis, quoniam inexpectata sunt. Ergo varij tota ciuitate sermones: alij fictum, ingratum, immemorem loquuntur, séque ipsos, dum insectantur illum, turpissimis confessionibus produnt, qui de illo vti de patre, auo, proauo, quasi orbi querantur: alij contrà hoc ipsum laudibus ferunt, quòd sit frustratus improbas spes hominum, quos sic decipere pro moribus temporum prudentia est. Addunt etiam non fuisse ei liberum alio testamento mori: neque enim reliquisse opes filiæ, sed reddidisse, quibus auctus per filiam fuerat. Nam Curtius Mantia perosus generum suum Domitium Lucanum (frater est Tulli)

filia hærede legatis, insuper pluribus est prosecutus nepotes & pronepotem, ac in primis vxorem pientissimã, quæ illum diuitem quidem sed senẽ & podagra perditum diutius sustentauit. *Speculum morum.*) indicium esse quibus moribus fuerint dum viuerent. *Morte*) dum moritur relicto testamento honestissimo.

Vita) qua omni astu diuitias quæsiuit, ac se captandum permittere simulabat. *Communis*) nam erat filia naturalis Domitij Lucani fratris Domitij Tulli, qui illam adoptauerat: & cùm adoptio imitetur naturam, videbatur esse communis filia duobus fratribus: cùm tamen vnius Domitij Tulli foret. quoniam olim adoptiuus filius in potestatem adoptantis transibat, hodie autem secus, nisi in quibusdam casibus. *Prosequutus est*) bene affecit. *Nepotes*) filios filiæ adoptiuæ. filius nepos aliique descendentes vsque ad tri nepotem, liberi: vltra hos posteriores propriè appellantur quemadmodum pater, auus, & reliqui vsque ad tricauum patentes, vlteriores verò maiores nominantur. *Pronepotem*) filiæ adoptiuæ. *Iucundissimis*) amplissimis. *Omnia*) fecit, executus est. *Tanto magis*) plenissima pietate, quia fuerunt omnia inexpectata. *Sermones*) rumusculi, fabulationes. *Alij*) vt captatores. *Fictum*) quia simulabat illos se relicturum hæredes, qui se captabant. *Ingratum*) acceptorum munerum. *Illum*) Tullum. *Confessionibus*) nam fatentur se esse de numero captatorum, dum illum tanquam ingratum accusant. *De patre*) suo, quòd se hæredes non reliquisset. *Orbi*) sine patre & hæreditate relicti. *Alij*) qui non captauerant Tullum. *Contra*) sentiunt. *Ferunt laudibus*) extollunt, laudant, mirandum in modum. *Hoc ipsum*) factum Tulli. *Sit frustratus*) deceperit. *Improbas*) auaras Improbum existimat Iulianus eum, qui de viui hæreditate solicitus est: sic Vlpianus de vulgari & pupillari testamento. *Pro moribus temporum*) quibus auaritia adeo incubuerat, vt nemo diues orbus non captaretur: id quod sæpe Iuuenalis pulsat, sed frequentius Martialis notat. *Non fuisse ei liberum*) non potuisse aliud testamentum legitimum facere. *Reddidisse*) quia illas acceperat cum fratre ab auo filiæ: honestum ergo erat, ad illam rediret, ne quod prospera fortuna accreuerat, hoc in alium prouenies luctuosum ei procederet. *Per filiam*) respectu filiæ, quod statim ostendit. *Auctus*) factus opulentior. *Curtius Mantia*) suspicor apud Tacitum mendam inoleuisse libro xiij. vbi legitur, Curtilius Mantia superioris exercitus legatus: rest cuique debere Curtius Mantia. *Generum suum*) cui vnicam filiam dederat. *Is*) Domitius Lucanus frater est Tulli.

sub ea conditione, filiam eius, neptem suam institueret haredem, si esset manu patris emissa. Emiserat pater, adoptauerat patruum: atque ita circumscripto testamento, consors frater in patris potestate emancipatam filiam adoptionis fraude reuocauerat, & quidem cum opibus amplissimis. Fuit alioqui fratribus illis quasi fato datum, vt diuites fierent inuitissimis à quibus facti sunt. Quinetiam Domitius Afer, qui illos in nomen assumpsit, reliquit testamentum ante octo & decem annos nuncupatum: adeóque postea

Sub ea conditione) talem institutionem permittit ius fieri, vt ff. de hæred bus instituendis ex Africani verbis apparet, ac ex authentica, excipitur Cod ce de bonis quæ liberis. *Eius*) Lucani. *Neptem suam*) filiam filiæ ipsius Curtij. *Manu patris emissa*) Aduerte secundum Iurisconsultum fuisse Plinium locutum impropriè, cùm manumitti dicantur serui, emancipari verò filij. vetùm quandoque eo verbo Iurisconsultus hoc modo quo Plinius abutitur: vt ff. de officio proconsulis & legati. *Pater*) Lucanus. *Emiserat*) emancipauerat. *Patruum*) Tullus. *Adoptauerat*) vt filiæ bonis gauderet. *Circumscripto*) decepto, sublato. Circumscriptores, inquit Seneca, dici solent qui aliquid sustulerunt. Et Asconius circumscriptum interpretatur sublatum, circundatum, prætermissum, deceptum. M. Tullius in secunda Philippica, Quid enim aliud ipse dicebat, nisi quòd circumscriptus esset Antonius. Et in sexta, Ille se fluuio Rubicone CC. millia circumscriptum esse patiatur. Ac in xij. Parata de circumscribendo adolescente sententia consularis. Demum in vltima, Aut adolescentes circumscribunt. idem Cicero libro tertio Officiorum, Circumscriptio adolescentium lege Latoria Et de Finibus eodem libro, Circumscriptus agitur iis sententiis quas posui. Videtur huius verbi circumscribere vis deducta ab illo grauiter facto Pompilij legati ad Antiochum: cui cùm tradidisset Senatusconsultum ne Ptolemæum lacessereț, & rex dixisset se cum amicis colloquiturum: indignatus Pompilius quòd aliquam moram interposuisset, virga, solum quo insistebat, denotauit. &, prius, inquit, quàm hoc circulo excedas, da responsum, quod Senatui referam: quanquam Columella procurare vtatur, & contrahere. Diophanes, inquit, Bithynius Vticensem totum Dionysium Pœni Magonis interpretem per multa diffusum volumina sex epitomis circumscripsit. *Frater consors*) Tullus frater Lucani, bonorum particeps, & in vnum viuentes, nondum diuiso patrimonio. nam consortes fratres Secundus appellat, qui simul vitam ducunt passuri inuicem quicquid boni malive acciderit. quod etiam in Panegyrico & alibi vsurpauit, cùm pro patrimonio sors interdum accipiatur. Ita Tullus sub eadem sorte, hoc est patrimonio cum Lucano fratre suo adoptata filia quam is emancipauerat, iterum bona in patriam potestatem reduxerat. *Cum opibus*) quibus frueretur ipse cum patre naturali. *Illis*) Tullo & Lucano. *Inuitissimis*) admodum nolentibus Curtio Montano, & Domitio Afro. *A quibus*) per quorum bona. *Domitius Afer*) orator eximius, & Quintiliani magister, de quo alibi copiosius. *In nomen*) in adoptionem. quoniam adoptatus adoptantis appellationem sumebat: inde appellatus fuit Domitius, immò Domitij Tullus & Lucanus. *Ante octo & decem annos*) quàm ipse obiret. Hoc etiam tangit Fabius libro sexto, Vel optima, inquit, est hæc simulatio contra simulantem qualis illa Domitij Afri fuit. vetus habebat testamentum, & vnus ex amicis recentioribus sperans aliquid ex mutatione tabularum, falsam tabulam intulerat, consulens eum, an primipilaris testatoris suaderet ordinare suprema iudicio. Noli, inquit, facere, offendis illum. *Nuncupatum*) palam factum sine scriptura. Nuncupatiuum testamentum,

mentum illud est, ad cuius firmitudinem & substantiam necessaria non sit scriptura: quod intellexit Tacitus, cum libro secundo scribit, Ignotos & alis infensos, eóque principem nuncupantes procul arcebat: tametsi nunc ad perpetuam rei memoriam facilioremque probationem soleat in scriptis redigi, & hoc sic in frequentissimo vsu. Est testamenti genus quod appellatur in scriptis, quia sine scriptura inualidum sit, quo raro vtimur. eius forma traditur Codice de testamentis.

improbatum sibi, vt patris eorum bona proscribenda curauerit. Mira illius asperitas, mira felicitas horum, illius asperitas, qui numero ciuium excidit, quem socium etiam in liberis habuit: felicitas horum, quibus successit in locum patris, qui patrem abstulerat. Sed hæc quoq; hæreditas Afri, vt reliqua cum fratre quæsita, transmittenda erant filiæ fratris: à quo Tullus ex esse hæres institutus: prælatusq; filiæ fuerat, vt reconciliaretur. Quo laudabilius testamentum est, quod pietas, fides, pudor, scripsit. In quo denique omnibus affinitatibus pro cuiusque officio gratia relata est, relata & vxori. Accepit amœnissimas villas, accepit magnam pecuniam vxor optima & patientissima: ac tanto melius de viro merita, quanto magis est reprehensa, quòd nupsit. Nam mulier natalibus clara, moribus proba, ætate decliuis, diu vidua, mater olim, parum decorè sequuta matrimonium videbatur

Improbatum) quamuis non mutauerit, quoniam non credebat, se tam citò moriturum. Apparet autem ei displicuisse id testamentum, quòd eorum patris bona proscribenda curauit. *Eorum*) Tulli & Lucani. *Proscribenda*) publicanda. nam proscriptorum & rebellium bona in ærarium deferebantur. *Illius*) Afri. *Excidit*) expulit, euerruncauit. Ex constitutione enim Imperatoris, quæ extat in Codice contra rebelles, ac maiestatis læsæ reos, filij patriis bonis priuabantur, neque ad vllos honores admittebantur. immò nulli licebat illis opem ferre, vt exulibus mors solatium, & vita supplicium foret. *In liberis*) in numero filiorum, adoptati loco liberorum erant. *Successit*) dum illos hæredes relinquit. *Abstulerat*) condemnandum curauerat. *Hæreditas Afri*) relicta ab Afro. nihil aliud est hæreditas quàm successio in vniuersum ius, quod defunctus habuit auctoribus Caio & Vlpiano. *Reliqua*) bona. *Transmittenda*) relinquenda per ordinem successionis: ideo dixit Afri hæreditatem transmittendam esse fratris filiæ, quæ erat filia eius adoptiua, quia filius adoptiuus qui est legitimus tantùm succedit patri adoptanti ab intestato, sicut filius naturalis, & legitimus patri filio naturali. *Filia*) naturali. *Fratris*) Lucani. *Ex asse*) ex vniuersa hæreditate. As enim duodecim vncias complectitur, & duodecim vnciis vniuersa hæreditas connumeratur. *Filia*) quæ debebat esse hæres. *Reconciliaretur*) rediret in gratiam cum filia, cum qua gerebat simultates, quoniam à patre testamento priuata fuerat. *Pietas*) quia filiæ. *Fides*) quia frater fratri hæreditatem commiserat vt filiæ restitueret. *Pudor*) honestas. *Scripsit*) per scripta facit. *Affinitatibus*) tam naturalibus quam adoptiuis. *Gratia relata*) nam dum filiam relinquit hæredem, satisfecit omni iuri. *Pro cuiusque officio*) vt vnusquisque merebatur. *Vxori*) Tulli. *Ab ipso*) Tullo. *Accepit*) ex legato. *Natalibus clara*) parentibus claris genita. *Decliuis*) ad senium. *Olim*) suscepta prole, quam postea amisit. *Parum decorè*) non sine infamia.

Diuitis senis) Domitij Tulli. *Perditi morbo*) debilitati chiragra, & podagra. *Obibat*) circuibat. *Fricandos*) de fricticio leuandos *Prabebat*) ministris. *Viuebat tamen*) in tantis doloribus & angustiis non deliberabat mori, secuturus Corellij Rufi exemplum, qui impar dolori inedia spontanea mortuus est. *Perseuerantia*) ministrandi, curandi mariti constantia. *Fabulas*) sermunculos, res parui momenti. *Auctio*) venditio rerum in publico quæ fit licitatione, hoc est interrogatione, cum res traditur olus offerenti. *Tabulæ*) p & ræ antiquorum preciosissimę, quibus capiebatur Tullus. *Copiosus*) dives. *Instruxerit*) ornauerit. Solitos ornari hortos statuit, iam dixerat Plinius cùm de Regulo scriberet. Et M. Tullius. iij. Officiorum vbi refert Pythium Canio vendidisse hortos instructos: non solùm statuis, verùm etiam aliis rebus & ornamentis apparatos ostendit. *Eodem die*) mira celeritate. *Antiquissimis*) ergo preciosissimis, quod notat Iuuenalis. nam inquit, Perfectissimus horum est, Si quis Aristotelem similem, vel Pittacon emit. Et iubet archetypos plureum seruare Cleanthas. *In horreis*) in apothecis statuarum. Legitur etiam in hortis, & tunc conuenit cum præcedentibus. *Quæ negligebantur*) vel ob nimiam copiam; aut quia propter morbum non poterat illa curare. *Erudimur*) instruimur, docemur. *Exemplis*) ad bene honestéque viuendum, & vt nostros munificentia prosequamur. Exemplum propriè vocamus rei gestæ, aut tanquam gestæ vtilem commemorationem ad persuadendum id quod intenderis.

diuitis senis ita perditi morbo, vt esse tadio posset vxori, quam iuuenis, sanusq; duxisset. Quippe omnibus membris extortus & fractus tantas opes solis oculis obibat: ac ne in lectulo quidem nisi ab aliis mouebatur. Quinetiam, fœdum miserandúmque dictu, dentes lauandos, fricandósque prabebat. Auditum est frequenter ab ipso, quum quereretur de contumeliis debilitatis suæ, se digitos seruorum suorum quotidie lingere. Viuebat tamen, & viuere volebat, sustentante maximè vxore, quæ culpam inchoati matrimonij in gloriam perseuerantia verterat. Habes omnes fabulas vrbis. Nam sunt venales tabulæ Tulli, expectatur auctio. Fuit enim tam copiosus, vt amplissimos hortos, eodem quo emerat die, instruxerit plurimis & antiquissimis statuis. Tantum illi pulcherrimorum operum in horreis, quæ negligebantur. Inuicem tu, si quid istic epistola dignum, ne grauare scribere. Nam cum aures hominum nouitate latantur, tum ad rationem vitæ exemplis erudimur. Vale.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

ET gaudiũ Excusat se quòd tristis scribat, quoniam ex studiis solatium inuenerat, & librum emendandum Maximo mittit: in quem rogat

T gaudium mihi, & solatium in literis: nihilque tam lætum, quod his latius: nihil tam triste, quod non per has sit minus triste. Itaque & infirmitate

vt

vt pro se intentionem intendat. *Gaudium*) in rebus lætis *Solatium*) in tristibus est. *In literis*) in studio. *Quod hîc latius*) quod sit lætius literis. *Tam trist.*) & nihil tam triste est mihi.

Vxoris) Calphurniæ, de cuius ægritudine in præcedentibus. *Meorum*) vt Encolpi. *Morte*) vt Zosimi. *Confugio ad studia*) confugimus ad aliquem opis causa & solarij. *Daturus in manus hominum*) publicaturus, emissurus. *Si quando*) si vuquam intendisti. *Intende in libr. meum*) tuam diligentiam intende in emendationem mei libri. Alij legunt intende libro: sicut mox, non ipse, sed ipsi, scilicet libro. *Vt tristis*) quia dolore turbabar. *Intenderim parum*) paruam curam adhibuerim. *Vt vacuo*) vt liber à curis scriberem. *Vt ex studiis gaudium*) proueniet: si quis illa bene intellexerit. *Studia hilaritate proueniunt*) nam, Carmina proueniunt animo deducta sereno. *Hilaritate*) vacuo & læto animo.

vxoris, & meorum periculo, querendam verò etiam morte turbatus, ad vnicum doloris leuamentum studia confugio, qua præstant, vt aduersa magis intelligam, sed patientius feram. Est autem mihi moris, quod sum daturus in manus hominum, antè amicorum iudicio examinare, in primis tuo. Proinde si quando, nunc intende libro, quem cum hac epistola accipies: quia verebor, ne ipse, vt tristis, parum intenderim. Imperare enim dolori, vt scriberem potui, vt vacuo animo, lætóque, non potui. Porro vt ex studiis gaudium, sic studia hilaritate proueniunt. Vale.

C. PLINIVS GALLO SVO S.

AD *quæ*) Mirabilem Vadimonis lacum per epistolam ante oculos Gallo ponit cuius non tantùm formæ rotunditatem & aquæ medicinam, quàm plures innatantes ac fluctuantes insulas admiratur. *Ad quæ*) Ordo negligimus ea miranda, quæ posita sunt sub oculis nostris, ad quæ talia vt noscamus, solemus longum iter ingredi & trancete mare. *Proximorum incuriosi*) negligentes proxima quæque. *Occasio*) commoditas videndi. *Datur*) licet, permittitur. *Quacunque de causa*) id faciamus. *Vrbi*) Roma *Permulta*) admiranda. *Achaia*) Peloponnesus, à parte totum: nam Achaia Peloponnesus, & à quibusdam pars eius, vbi spiraculum Tenarium admirandum, sed alibi de ea copiosius.

AD *quæ noscenda iter ingredi, trãsmittere mare solemus, ea sub oculis posita negligimus: seu quia ita natura comparatum, vt proximorum incuriosi, longinqua sectemur: seu quòd omnium rerum cupido langueſcit, cum facilis occasio est: seu quòd differimus, tanquam sæpe visuri, quod datur videre, quoties velis cernere. Quacunque de causa permulta in vrbe nostra, iuxtaq; vrbem, non oculis modò, sed ne auribus quidem nouimus. Quæ si tulisset Achaia,*

Ægyptus, Asia, aliáve qualibet miraculorum ferax commendatrixque terra, audita, perlecta, lustratáque haberemus. Ipse certè nuper, quod nec audieram ante, nec videram, audij pariter, & vidi. Exegerat prosocer meus, vt Amerina, prædia sua inspicerem. hæc perambulanti mihi ostenditur subiacens lacus, nomine Vadimonis, simul quædam incredibilia narranatur. perueni ad ipsum. Lacus est in similitudinem iacentis rotæ circumscriptus, & vndique aqualis, nullius sinus, obliquitas nulla, omnia dimensa, paria, & quasi arte ficis manu cauata & excisa. Color cæruleo albidior, viridior, & pressior: sulphuris odor, saporque medicatus, vis qua fracta solidantur. Spatium modicum, quod tamen sentiat ventos, & fluctibus intumescat. Nulla in hoc nauis (sacer enim est,) sed

Ægyptus) admiranda sunt in Ægypto, Nilus, Apis bos, Crocodilus, Hippopotamus, Memnonia regia, Alexandria, Pyramides, & Chemnis insula, lucos syluásque, & Apollinis sustinens templum, quæ in quodam Ægypti lacu natat, & quocunque venti agunt pelitur. *Asia*) duplex est, altera tertio orbis diuortio posita, altera minor: in ea præter templum Dianæ Ephesiæ, admirabiles fluuij sunt Pactolus, Meander. *Alia terra*) vt Africa, quæ semper aliquid noui ferebat: quod etiam autore Plinio in prouerbium cessit. *Audita*) aliis narrantibus. *Lustrata*) nobis videntibus. *Prosocer*) Fabatus. *Amerina*) in agro Amerino iacentia. Autore Stephano Amerinus ab Ameria deducitur: quod oppidum est, non procul à Meuania, referentibus Strabone & Plinio: secundum quosdam ante Persei bellum conditum annis D.cccc. lxiiij distans ab vrbe xlvj. milliariis. Menda est apud Seruium grammaticum, vbi tradit, Amerinum vocatum, & eius factam sæpius mentionem à Marco Tullio pro Roscio: apud quem non Amerinum, sed Ameriam inuenes. salix amerina laudatur à Virgilio, Columella, Plinio. *Hæc perambulanti*) dum hæc prædia circuirem. *Vadimonis*) de quo Plinius senior libro secundo. In Vadimonis lacu insulæ semper fluitant. Corrigendus ex libro secundo Naturalium Quæstionum locus apud Senecam sic, Aliæ in Vadimonis lacu vehuntur, cùm passim habeatur in alia inuadosis lacu vehitur. est autem is Lacus in Etruria. Liuius libro nono. Interea res in Etruria gestæ ad Vadimonis lacum vbi Etruscorum opes fractæ sunt, Ælio Vulturreno regum Etruscorum vltimo ibidem cæso, referente Catone in Originibus. & Vadimona lingua Etrusca, Ianum dictum putat Myrsilus: at Fabius pictor, Ianum Vertumnum Vadimona ab Etruscis nuncupatum. *Iacentis rotæ*) forma circulari & rotunda. *Sinus*) recessus, reflexus, concauitas. *Dimensa*) ad mensuram facta æqualia. Marcus Tullius, Vt verba verbis quasi dimensa, & paria respondeant. *Color*) aquæ. *Cæruleo albidior*) cæruleus color mari datur. est autem viridis cum nigro: sed istius lacus color erat albidior. A colore fontem Cæruleum, quem Claudius cum Curtio & Albudineo vrbi induxit appellatum tradit Frontinus: apud quem sic restitues, Alteri quod ex fontibus Cæruleo & Curtio perduceabatur. Claudiæ datum est. testimonio ipsius Frontini, Tranquil. & Plinij senioris cærulei temperationes, lib. vj. docet Vitruuius. *Pressior*) purior vel densior. *Sulphuris odor*) habet sulphureū odorem. *Saporque medicatus*) vt gustus aquarum illius videatur medelæ aptus. Plin. senior libro octauo, Et succidis omnibus vsus medicatus. *Vis*) virtus, medicina est illis aquis. *Fracta*) membra. *Solidantur*] coniunguntur. *Spatium*] lacus est mediocre. *Sacer*] consecratus diis, & publicè dedicatus.

Inuatat

innatant insulæ herbidæ, omnes arundine & iunco tectæ, quaque alia fœcundior palus, ipsaque illa extremitas lacus effert. Sua cuique figura, vt modus, cunctis margo derasus, quia frequenter vel littori, vel sibi illisa terunt, teruntque. Par omnibus altitudo, par leuitas: quippe in speciem carinæ humili radice descendunt. hæc ab omni latere perspicitur, eadem aqua pariter suspensa & mersa. Interdum iunctæ, copulataque, & continenti similes sunt. Interdum discordantibus ventis digeruntur: nonnunquam destitutæ tranquillitate singulæ fluitant. Sæpe minores maioribus, velut cymbulæ onerariis, adhærescunt: Sæpe inter se maiores minoresque quasi cursum certamenque desumunt. Rursus omnes in eundem locum appulsæ, quà steterunt, promouent terram, & modò hac, modò illac lacũ reddunt, auferúntque: ac tum demum, quum medium tenuere, non contrahunt. Conflat pecora herbas sequuta, sic in insulas illas, vt in extremam ripam procedere solere, nec prius intelligere mobile solum,

Innatant insulæ herbidæ) Plin. In Reatino quædam insulæ semper fluitant sicut in agro Cecubo. & eodem Reatino mutinensi [stationem] in Vadimonis lacu, & ad Cutilas aquas opaca sylua, quæ nunquam die ac nocte in eodem loco visitur. Hinc Seneca, Cutilarum insula natans, & arbores habet, & herbas nutrit, tamen aqua sustinetur, & in hanc atque illam partem, non tantum vento impellitur, sed aura, nec vnquam illi per diem & noctem in vno loco statio, adeo mouetur leui flatu. de qua multa libro 1. Macrobius & Dionysius plura in suis antiquitatibus. has natantes insulas Seneca putat ex pumicibus constare. *Quaque*) & producunt omnia alia quæcunque fœcundior palus, & ipsa margo lacus germinat. *Sua*) particularis. *Cuique*) insularum. *Modus*) mensura, forma. Legitur etiam, Vna cuique, id est eadem forma est omnibus. *Marge*) insularum ora. probati autores incerto genere marginem vsurpant. *Sibi*) inuicem, inter se. *Terunt*) contiguas insulas fricant, & paritet abraduntur. *Altitudo*) profunditas, vel eminentia extra aquam. *Carinæ*) concauitatis, instar fundi nauis. *Humili*) breui admodum descensu. *Hæc*) aliqua insularum. *Ab omni latere*) tota. *Suspensa*) superextans aquæ. *Mersa*) vndis obruta. *Continenti similes*) [sunt] perpetuo spatio terræ coniunctæ: vnde continentes prouincias Iurisconsultus vocat Italiæ coniunctas. [legitur etiam, continenti similes cum.] *Diuerberantur*) separantur. *Destitutæ*) seiunctæ, solæ. *Tranquillitate*) in tranquillo lacu. *Minores*) insulæ. *Cymbulæ*) nauiculæ, scaphæ, quæ naues onerarias consequuntur. Legitur etiam corbulæ à similitudine corbularum exviminibus: eas tamen Columella corbes appellat, & Festus corbitas memorat onerarias: quod in malo earum summo pro signo corbes solent suspendi. Plautus dixit, Tardior est quàm corbitæ sunt. Gellius ix. Corbitas inter nauigia refert. *Onerariæ*) quæ maximum onus vehunt, & structæ sunt ad importanda onera. *Desumunt cursum*) concurrunt. *In eundem locum*) coniunctim & simul, in ripam lacus. *Appulsæ*) terræ coniunctæ: nam appellere dicitur de iis quæ ab alto terræ redduntur. *Promouent*) extendunt, annexu suo prorogant. *Reddunt lacum*) detegunt aquam. *Vnde*) receserint. *Auferunt*) occupant, contegunt vbi steterc. [*Ac tum demum*) Aliter, auctum demum.] *Medium*) lacum. *Non trahunt*) non dissipantur, non mouentur, quidam legunt non contrahunt, [id est] lacum, non minuunt, quia sunt tanquam insulæ. *Herbas*) quæ in illis sunt insulis.

In extremam ripam) in marginem lacus. *Mobile solum*) se esse in insulis mobilibus.

Quàm littori abrepta) vento spirante cum insulis in medium lacum delata. *Non magis se descendisse*) non intelligunt se ab insulis descendisse, magis quàm senserant prius se conscendisse. *Erigitur*) in rectum extenditur, an potius egeritur, id est, exoneratur, emittitur. *Oculis dedit*) per aperta fluxit. *Specu*) baratro, voragine. *Mergitur*) absorbetur. *Altè*) profundè. *Quid*) aliquod signum, quod dicitur fieri in Arethusa. *Subduceretur*) specu mergeretur. *Accepit*) intromissum fit. *Servat*) secum trahit subtè labendo. *Profert*) emittit dum emergit. *Opera*) miranda.

quàm littore abrepta, quasi illata & imposita, circumfusum undique lacum pauent. Mox què tulerit ventus egressa, non magis se descendisse sentire, quàm senserint ascendisse. Idem lacus in flumen egeritur, quod ubi se paulisper oculis dedit, specu mergitur, altèque conditum meat: ac si quid antè, quàm subduceretur, accepit, servat, & profert. Hæc tibi scripsi, quia nec minus ignota quàm mihi, nec minus grata credebam. Nam te quoque, vt me nihil aquè ac natura opera delectant. Vale.

C. PLINIVS ARRIANO SVO S.

VT) A rebus seriis transire ad lusus licet: quod etiam in studiis obseruandum: non enim semper grauibus intendendum, sed iocis plerunque remittendum: quod Secundus obseruauit, sua epigrammata excusat, quæ diuerso metro composita nuper amicis recitauerat: nec tantum speciosa, sed omnia, vt melius emenderet. Quare monet Arrianum ne miretur, si multa à prioribus commutata deprehenderet. *Miscere seueritatem comitatémque*) condire grauitatem cum iucunditate, animum remittere. quod Traianus consueuerat: & ideo laudatur in epistolis & Panegyrico. *Illa*) seueritas. ne nimia seueritate hamus duri & tristes, & ne indefessa comitate procaces, & petulantes. *Hæc*) comitas. *Excedat*) transeat, quadam vicinitate inter comitatem & petulantiam: vnaquæque enim virtus suo vitio proxima facilè in hoc declinat, nisi summa adhibeatur accuratio.

AT in vita, sic in studiis pulcherrimum & humanissimum existimo, seueritatem comitatémque miscere, ne illa in tristitiam, hæc in petulantiam procedat. Qua ratione ductus grauiora opera lusibus iocisque distinguo. Ad hos proferendos, & tempus, & locum opportunissimum elegi, vt qui tam nunc adsuescerent, & ab otiosis, & in triclinio audiri.

Si loco excedat legatur proceditur, quamquam prior lectio sit in pontificio exemplari. *Grauiora*) continentia seria, quales sunt orationes. *Lusibus*) epigrammatibus. *Distinguo*) vario. *Hos*) lusus. *Proferendos*) recitandos. *Tempus*) otiosum, feriatum. *Locum*) triclinium tanquam lætitiæ receptaculum. *Vt qui*) vt hi lusus. Legitur etiam vtque. *Otiosis*) à negociis vacuis. *Intriclinio*) in cœnatione: nam in cœna Romani solebant audire poemata, quod Persius notat. *Lites interquiescunt*) feriæ sunt propter messes, & intensos calores.

Iulio

Iulio mense) quo etiam Romani solebant transire in domos conductas cum sua supellectile. quod monstrat illo versiculo Mart. O Iuliarum dedecus Calendarum. Vidi Vacerra sarcinulas tuas vidi. Et Apertius in Tiberio Tranquil. ac Marcus Tullius subinde. *Lectos*) mensas. Lampridius, Heliogabalus, inquit, solido argento habuit lectos, & triclinares, & cubiculares. Curtius, Conuiuium exornari iussit. centum aurei lecti modicis interuallis positi erant, lectos circundederant aulæa purpurea, auróque fulgentia. Et libro octauo. Cùm post aulæa quæ lectos obduxerant starent. *Fortè*) ex insperato. *Eodem die*) quo promiseram me recitaturum. *Mane*) ante cibum. nam post recitauit. *Subitam*) inopinatam, improuisam. *Præloquendi*) præfationem faciendi, qua venia in deprecabatur. quod mane non recitasset sicut promiserat, excusans se aduocatum in repentinam aduocationem. *Irreuerentem operis*) parui pendentem versuum recitationem. *Quanquam & amicis*) cum quibus libentius agere licet. *Non abstinuissem amici*) operam meam præstitissem in defendendis amicis. *Foro & negotiis*) in causis forensibus. Additi in præfatione. *Præferrem*) præponerem, & in primis ducerem. *Amicis scriberem*) amicorum causa actiones haberem. *Mihi*) ad voluptatem meam. *Liber*) à me recitatus. *Opusculis varius*) diuersæ materiæ, & vario metrorum genere. *Ita*) varietate qua legentium fastidium effugimus. *Ingenio*) nostro tanquam minus excusso. *Biduo*) sic libro quarto meminit orationem biduo recitatam magno auditorum assensu. *Assensus*) fauor, intentio, cupiditas audiendi. *Exegit*) fecit. *Et tamen*) vera Scriptura. & tamen vt alij recitatores quædam sua scripta transeunt, quæ non recitant, & quia transeunt, illa videntur improbare: sic tamen diuersa ratione, ego nihil [prætereo, quia nihil] meorum scriptorum improbo, vt illa melius per auditores emendem: quinimmò apertè profiteor omnia recitare. *Meliora*) meliora. nam nisi quæ sibi displicent recitauerint, illa sanè non emendabunt. *Illud*) quod faciunt huiusmodi lectores, tantum electa recitando.

Iulio mense, quo maximè lites interquiescunt, positis ante lectos cathedris, amicos collocaui. fortè accidit, vt eo die manè in aduocationem subitam rogarer, quod mihi causam præloquendi dedit. Sum enim deprecatus, ne quis vt irreuerentem operis argueret, quòd recitaturus, quãquam & amicis, & paucis: idem iterum amicis, foro & negociis non abstinuissem. Addidi hunc ordinem, me & in scribendo sequi, vt necessitates voluptatibus, seria iucundis anteferrem, ac primùm amicis, tum mihi scriberem. Liber fuit & opusculis varius, & metris: ita solemus qui ingenio parum fidimus, satietatis periculum fugere. Recitaui biduo: hos assensus audientium exegit. Et tamen vt alij transeunt quædam, imputántque, quod transeant: sic ego nihil prætereo, atque etiam non præterire me testor. Lego enim omnia, vt omnia emendem, quod contingere non potest electa recitantibus. At illud modestius, & fortasse reuerentius, sed hæc simplicius & amantius. Amat enim qui se sic amari putat, vt tædium non pertimescat. & alioqui quid præstant sodales, si conueniunt voluptatis suæ causa? delegatus ac similis ignoto est, qui amici librum bonum mauult audire, quàm facere. Non dubito cupere te pro

Modestius) ne auditorem obtundant scriptorum copia & deteriorum. *Simplicius*) magis ingenuum. *Amantius*) amoris indicium maius, qui omnia qualiacunque sunt amicis communicem. *Amat*) verissimè. *Tadium*) vt sit fastidio auditoribus.

Cætera) quam habes in cæteris rebus meis. *Mustum*, nouellum, recentem. Sic Columella musteum fructum dixit: proinde musteum pro dulci: hinc mustea poma, quæ postea melimella sunt appellata, Varrone tradente. *Recensitum*) emendatum. Hoc addidit ne miretur Arrianus, si hic liber videatur alius à priore, quem se legere antea viderat, quia multa in emendatione fuerant commutata, vt nouus liber appareret. *Ex eo*) quia multa in illo fuerant emendanda. *Nosti*) dum illum legeres. nam Arriani Maturii iudicio in literis vrebatur. *Deteriora facta*) quæ solent fieri interdum deteriora longa mora: quia nimia lima magis atterit quàm emendat. Rescripta de nouo scripta & emendata: & statim subungit causam: nam aliquibus partibus mutatis, quia non placebant, illæ quoque quæ restabant, videntur mutatæ & rescriptæ. *Quæ manent*) quæ relicta fuerant tanquam bona.

Quid) carum, admodum, vel nihil. *Conuentum*) ad audiendum. *Delegatus*) peregrinus, substitutus: hoc magis placet quàm delicatus. nam antè fere in eundem sensum dicebant delegata vocabula. *Emendare*) emendando, & intentè audiendo.

cætera mei charitate, quàm maturissimè legere hunc adhuc musteum librum. Leges, sed retractatum, quæ causa recitandi fuit: & tamen nulla iam ex eo nosti: hæc vel emendata postea, vel (quod interdum longiore mora solet) deteriora facta, quasi noua rursus & rescripta cognosces. Nam plerisque mutatis, ea quoque mutata videntur quæ manent. Vale.

C. PLINIVS GEMINIO SVO S.

OSTINE hos, qui omnium libidinum sirui, sic aliorum vitiis insultant, quasi inuideant: & grauissimè puniunt, quos maximè imitantur? cùm eos etiam, qui non indigent clementia vllius, nihil magis quàm lenitas deceat. Atque ego optimum & emendatissimum existimo, qui cæteris ita ignoscit, tanquam ipse quotidie peccet: ita peccatis abstinet,

OSTI) Monet non esse imitandam illorum procuditatem, qui alios grauissimè insectantur, in quo ipsi maximè peccant, quinimmo à vitiis seipsum cõprimendum, & alienis erroribus parcendum. *Libidinum*) vitiorum: libido etiam prodidit verbo veneris. Lampridius enim refert Heliogabalum multa libidinum genera excogitasse, & Martialis in eundem sensum protulit libidinari. Valerius insuper luxuriæ libidinem iungit, quoniam ex iisdem vitiorum principiis oriatur. ad hæc veteres pro appetitu aliarum rerum vsos docet Cato de re rustica. Libido inquit nauseæ veniet. & pro æmulatione honestæ rei Sallustius; tanquam libido sit quod libeat. Magisque indecoris armis, & militaribus equis, quàm in scortis atq; conuiuiis libidinem habent. Libidinitatem pro libidine Fabricius posuit, si Marcello credimus. *Eos*) bonos viros, qui nihil reprehendendum admittunt. *Lenitas*) facilitas ignoscendi. Hinc Horatius, *Ac pater vt gnati,*

sic.

sic nos debemus amici, si quod facile [illegible] non fastidire. & Augustum [illegible] amicorum delicta duntaxat modica perpessum. *Ita ignoscat*) inde illud apud Græcos laudabile dictum. ὁ χρηστὸς, ὥσπερ ἐπιτιμᾷ, οὕτω καὶ συγγνώμων ἐστὶ καὶ ἐπιεικὴς. ὥσπερ συγγνώμονι πρὸς ἁμαρτάνοντα, καὶ πρὸς εὐεργέτην ἐπιτιμᾷ, καὶ πρὸς φίλον ἐπιεικὴς ἔσται· id est non oportet asperum esse, & inexorabilem, sed mitem quendam hominem existentem, & similibus incidere potentem, ex quibus reprehendit acerbè alium.

Tanquam nemini ignoscat) nulli reprehendendo parcat. nam monitorem omni culpa carere decet. quare iure hi reprehenduntur, qui sceleribus obnoxij grauitate ficta alios arguunt. *Domi*) in rebus priuatis. *Foris*) in publicis. *Vt nobis implacabiles*) vt peccatis nostris meritam pœnam irrogemus. *Exorabiles*) illis parcamus prædictis: nam maioris clementiæ est indulgendo corrigere peccata quàm vindicando. Omnis igitur habenda ratio & diligentia est, primùm vt monitio acerbitate, deinde obiurgatio contumelia careat. Non enim debemus amici vitia ferre, quasi dissimulauerit

tanquam nemini ignoscat. Proinde hoc domi, hoc foris, hoc in omni vitæ genere teneamus, vt nobis implacabiles simus, exorabiles istis etiam qui dare veniam nisi sibi nesciunt: mandemusq́ memoriæ, quod vir mitissimus, & ob hoc quoque maximus, Thraseæ, crebrò dicere solebat, Qui vitia odit, homines odit. Fortasse quæris, quo commotus hæc scribam. Quidam nuper, sed melius coràm. quanquam ne tunc quidem. Vereor enim ne id, quod improbo, eos sectari, carpere, referre, huic quod quàm maximè præcipimus, repugnet. Quisquis ille, qualiscunque fileatur, quem insignire exempli nihil, non insignire humanitatis plurimum refert. Vale.

facies tua. Inde Seneca inquit. Esto vitiorum fugator ipse, aliorum neque curiosus scrutator, neque acerbus reprehensor, sed sine reprobatione correptor, ita vt admonitionem hilaritate præuenias, & errori facilè veniam dato. *Sibi*) suis vitiis, cum aliena acerrimè insectentur. *Ob hoc*) quia mitissimus erat. *Maximus*) virtutibus excellens. Epigrammaticus poeta Petum Thraseam magnum, Tacitus egregium appellauerunt. *Homines odit*) tanquam impossibile sit hominibus carere crimine. ipse tamè alibi Euphratem laudauit, quòd vitia non homines insectaretur. *Scribam*) ista. *Nuper quidam*) incipit tanquam descripturus aliquem, qui aliorum vitia districtè flagellaret, sua verò sibi indulgeret: sed per rhetorum exornationem, quæ dicitur præcisio, rem suppressit. Ea autem fit, cùm dictis quibusdam reliquum quod cœpcum est dici, relinquitur. nam tacita suspicio, quàm diserta explanatio acrocior est. *Coràm*) vna voce melius quàm per literas de hoc homine dicam. *Ne tunc quidem melius*) ne quidem melius erit dicere coràm. *Vereor enim*) ordo est, vereor ne referre id quod improbe eos sectari, carpere, repugnet huic quod quam maximè præcipimus, scilicet vitandum. *Repugnet*) non constet sibi, magna inter vtrunque discordia sit. *Ille*) vir sic. *Qualiscunque*) cuiuscunque conditionis & naturæ. qualiscunque interdum pro malo ponitur. Tacitus lib. xv. inuidiam præteundæ Pisoni, si sacra mensæ diique hospitales cæde qualiscunque principis eruentarentur. Iuuenalis, Facit indignatio versum Qualemcunque potest. Interdum pro minimo. Idem Tacitus xiiij. Se Nero in omnes libidines effudit, quas malè coercitas qualiscunque matris reuerentia retardauerat. *Insignire*) notare, famosum reddere. *Nihil refert exempli*) non facit ad institutionem cæterorum. *Non insignire humanitatis refert*) id est, si tacuero, videbor fuisse humanus.

C. PLINIVS MARCELLINO SVO S.

MNIA) Iulium Auitum ædilitatis cãdidatum, iam Tribunatu militum & Quæstura functum, decessisse, impatienter dolet. nam Secundum tanquam rectorem secutus, vt aliquid discerer, parentem suum iam ætate grauem, vxorem, filiolam vnicam morte reliquit impar igitur tanto dolori, Marcellino rem totam exponit per hanc epistolam inter pulchriores pulcherrimam, inter tristiores tristissimam, inter amantiores amantissimam. *Curas*) alias occupationes. *Auocamenta*) solatia, lusus. *Iunij Auiti*) alius fuit Iulius Auitus, cuius obitum pariter libro quinto defleuit. *Grauissimum*) intensissimum, maximum. *Latumclauum*) vestem Senatoriam, quam post virilem togam Senatorum filij induebãt. *Quisquis*) quis est tam minimus qui. *Cedit*) assurgit siue senioribus siue honestioribus. *Statim sapiunt*) adolescentes nostri sapientes se credunt esse sine præceptore. *Sibi sunt exempla*) se solos imitantur. *Non Auitum*) hæc faciebat. *Eruditio*) cognitio doctrinæ. *De officiis vitæ*) de rectè benè ue viuendo. *Recedebat*) à viris doctis. *Vt melior factus*) tale illud Terentianum quamuis per adulationem, nunquam aecedo ad te, quin abs te abeam doctior. *Factus*) melior & doctior. *Audierat*) non percunctando. *Quæsierat*) quærendo cognouerat. *Seruiano*) de quo multa alibi diximus. *Exactissimo*) omni virtute absolutissimo. *Legatum*) Proconsulis vicarium. *Tribunum*) Iunius Auitus. *Cepit*) complexus est, fouit, delectauit, an potius excepit legendum, id est hospitio suscepit, honestauit:

OMNIA mihi studia, omnes curas, omnia auocamenta exemit, excussit, eripuit dolor: quem ex morte Iunij Auiti grauissimum cepi. Latumclauum in domo mea induerat: suffragio meo adiutus in petẽdis honoribus fuerat: ad hoc ita me diligebat, ita verebatur, vt me formatore morum, me quasi magistro vteretur. Rarum hoc adolescentibus nostris. Nam quotusquisque vel ætati alterius, vel auctoritati vt minor cedit? Statim sapiunt, statim sciunt omnia, neminem verentur, imitantur neminem, atque ipsi sibi exempla sunt. Sed non Auitus, cuius hæc præcipua prudentia, quòd alios prudentiores arbitrabatur. Hæc præcipua eruditio, quòd discere volebat. Semper ille aut de studiis aliquid, aut de officiis vitæ consulebat: semper ita recedebat, vt melior factus, & erat factus, vel eo, quod audierat, vel quod omnino quæsierat. Quod ille obsequium Seruiano exactissimo viro præstitit? quem Legatum Tribunus ita & intellexit, & excepit, vt ex Germania in

sicut non dilexit, sed intellexit, virum scilicet esse exactissimum. *Germania*) Omnis Germania à Gallis Rhetisque, & Pannoniis, Rheno & Danubio fluminibus, Sarmatis Dacisque mutuo metu, aut montibus separatur: cætera Oceanus ambit, latos sinus, & insulatum immensa spatia complectens. Germaniæ vocabulum non antiquissimum, quoniam qui primi Rhenum transgressi Gallos expulerunt, ac tum Tungri, tum Germani vocati sunt, ita nationis nomen non gentis eualuit paulatim: & omnes primùm à victore ob metum, mox à seipsis inuento nomine Germani vocati sunt. Omissis cæteris qui de Germania scripsere, contenti fuimus vno autore Tacito.

Pan-

Pannoniam) vocatam Plinius nominat: Ptolomæus in duas diuidit, eas more suo disterminans: satis constat contingere Germaniam, *Commilito*) militiæ socius. ex præceptis tamen eorum qui de re militari scripserunt, Tribunus Legato parere debuit: quare Auitus in hoc potest videri nihil magni præstitisse. *Comes*) secutor. Est enim is qui officij causa maiorem comitatur. Secundus alibi, Obtinenti Africam comes hæserat: & libro nono. Delphinus alius tantùm spectator & comes. *Habitus*) tractatus, assumptus. M. Tullius pro Planco mandat Quæstorem debere suum Consulem, vel Prætorem more maiorum in parentis locum habere. Alij non legunt & Prætoribus habitus, sed & plures habuit: fuit scilicet Quæstor plurium Consulum. quanquam Cicero ad Caninium scribens dicat, quod ego officio quæstorio te adductum reticere de Prætore tuo non molestè ferebam. & [ad] Auitum Prætorem in Epistolis inquit, dum Marcum Varronem eius Quæstorem commendat. Satis enim commendatum tibi arbitrabar ab ipso more maiorum, qui vt te non fugit hanc quæsturæ coniunctionem liberorum necessitudini proximam esse voluit. ac in dictatione à maioribus nostris accepimus, Prætorem Quæstori parentis loco esse oportere. *Quo discursu*) labore, dum ambit suffragia. *Ædilitatem*) creati Ædiles eadem die & hora, qua Tribuni plebis: & ne quis eis noceret concesso simili priuilegio, quale Tribunis sancitum. Duo erant Ædilium ordines: vnus in quo sellis curulibus in dicendo iure vtebantur: hic magistratus maior Ædilitas dicebatur. secundus autem plebeius. curabant vrbem, annonam & ludos, potestatem coercendi popinas & nouas superstitiones, exigendique munditias in locis publicis. & vetlem & salubrem temperaturam habebant, ne quis aquam publicam inquinaret. Aleam præterquam in Saturnalibus vetabant. diem dicere poterant iis, qui plusquam lege finitum erat agri possiderent. Dicti Ædiles secundum Varronem quòd ædes sacras & priuatas procurarent. At Festo autore quòd facilis ad eos plebi aditus esset. Conuenit cum Varrone iurisconsultus in proœmio ff. & tradit ædilibus plebem omnia scitè sua detuisse. Cæsar Dictator duos Ædiles constituit, qui frumento præessent, & à Cerere Cereales nuncupauit, vt in summa essent sex in vrbe ædiles. Fuit & hic magistratus in oppidis, qui vasa minora frangeret, & res quæ pluris vænirent, corrigeret. Hæc sumpta ex probatissimis autoribus. *Præreptus*) extinctus ante initum honorem. *Exulcerat*) renouat, exasperat. alibi eadem verba protulit, Decessit inquit Corellius Rufus, & quidem sponte, quod dolorem meum exulcerat. *Obuersantur*) occurrant. *Cassi*) inutiles, [alij legunt passi, id est, exanclati, quamuis potior videtur prior lectio.] *Tantum non*) etiam super qua dictione iuculenter libro nono illud addam dici apud probatos etiam modò non ad Græcorum imitationem, qui dicunt μόνον οὐχί. Tibullus, Iam modò non possum contentus viuere paruo. Valerius, Pictor equum ab exercitatione venientem modo non viuum labore industriæ suæ comprehenderat. Et Fabius. Quis enim non de iusto æquo ac bono, modo non & vir pessimus, loquitur, [id est ferè.] *Clauus*) vestis senatoria auro purpura inserto. *Prima*) in [quæstura.

Pannoniam transeuntem, non vt commilito, sed vt comes assectatórque sequeretur. qua industria, qua modestia Quæstor consulibus suis (& plures habuit) non minus iucundus & gratus, quàm vsui fuit? quo discursu, qua vigilantia hanc ipsam adilitatem, cui præreptus est, petiit? Quod vel maximè dolorem meum exulcerat: obuersantur oculis cassi labores, & infructuosæ preces, & honor, quem meruit. Tantum non redit animo ille latusclauus, in penatibus meis sumptus: redeunt illa prima, illa

postrema suffragia mea, illi sermones, illæ consultationes. Afficior adolescentia ipsius, afficior necessitudinum casu. Erat illi grandis natu parens, erat vxor, quam ante annum virginem acceperat: erat filia quam paulo antè sustulerat. Tot spes, tot gaudia dies vnus in diuersa conuertit. Modo designatus ædilis, recèns maritus, recèns pater, intactum honorem, orbam matrem, viduam vxorem, filiam pupillam, ignaram sui, ignarámque patris reliquit. Accedit lacrymis meis, quod absens & impendentis malis nescius, pariter ægrum, pariter decessisse cognoui, nè grauissimo dolori timore consuescerem. In tantis tormentis eram, cùm scriberem hæc, scriberem sola. Neque enim nunc aliud aut cogitare, aut possum. Valc.

Postrema) in ædilitate. *Adolescentia*) quòd raptus fuerit in ipso flore ætatis. magis enim dolendum de morte iuuenum quàm senum. [illegible] ora. *Necessitudinum*) Gellius lib. v[illegible] matticos, qui necessitudinē & necessitatē inter se differre putāq; quod necessitas sit vis quæpiam premēs & cogens, necessitudo autem dicatur ius quoddam & vinculum religiosæ cōiunctionis. sed hæc nihil differre putat, sicut suauitudo & suauitas, sanctitudo & sanctitas. & sequitur. Necessitas pro iure officióque obseruantiæ affinitatisque infrequens est, quanquam qui ob hoc ipsum ius affinitatis familiaritatisve coniunctus fuit necessarius dicuntur. Satis constat necessitudinē ab eruditis pro eo quod necessium est, vsurpari. vnde à M Tullio scriptum scribitur, Hæc est necessitudo, cui nulla vi resisti potest, quæ neque mutari, neque leniri potest, Nam Tacitus lib. xij. dixit, necessitudinem pugnæ detulere. & Arrianus pariter pro necessitate. ff. xlix. de re militari. Vlpianus tamen iusconsultus eruditissimus pro affinitate vsurpat titulo, quibus ex causis in possessionem eatur. *Grandis natu parens*) matertam grauis annis, ideo auxilio filij indigens. *Virginem* nuptam, nulli prius. *Paucis diebus*) quo nuptus est Auitus. *Spes*) suscipiendorum liberorum. *Diuersa*) ad idem [illegible] aduersa. *Intactum honorem*) ædilitatem nondum cœptam geri. (*Ignaramque*) hæc verba in quibusdam codicibus non sunt.) *Lacrymis*) dolori. *Absens*, procul ab vrbe, vbi supremum [diem] clauserat Auitus. *Impendentis mali*) eius mortis. *Pariter*) eisdem literis nuncato mihi morbo & obitu. *Dolori consuescerem*) sed statim obrueret. *Timore*) pene hic vus codex habet tempore. *Scriberem sola*) In quibusdam exemplaribus non habentur hæ duæ voces.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

MOR) Maximū [illegible] in Achaiam mis[illegible] sum ad eam ordi[illegible] naudam monet, vt ciuitates inspecturus, singulas humanè tractet: ibíq; laudat Achaiā ab antiquitate & rebus gestis: postremò hortatur velit bonam famam in quæstura parcam tueri mollius & clementius tractando homines libertati assuetos. Videtur Secundus Ciceronem sequutus monentem libro 1. ad Atticum, Quintum fratrem, qui tunc in Asia Proconsulatum gerebat,

MOR in te meus cogit, non vt præcipiam (neque enim præceptore eges) admoneam tamen, vt quæ scis, teneas & obserues,

rebat, vt in ea prouincia se integrè gereret. *Vt quæ scis teneas*) vt memineris prouinciales tractandos molliter, quod tu faciendum scis.

Aut scias melius) moneo te, vt ea quæ scis, melius sciat. plurimum enim in amicitia valet amicorum bene suadentium autoritas, ea ij adhibetur ad monendum non modò apertè, sed etiam acriter, ũ res postulabit: nam & monendi amici sæpe sunt, & obiurgandi si opus fuerit. *Achaiam*) latissimè vocabulo Achaiæ vtitur Secundus, vt non solùm Peloponnesum intelligat, sed etiam Atticam complectatur. omissis autem quæ à Ptolomæo, Plin. Strab. de Achaia dicuntur, vno Pausania contenti erimus, qui lib. v. inquit, Inter Eleam & Sicyoniam iacens regio ad orientale pelagus, nunc Achaia dicitur ab incolis, olim Ægialus, & incolæ Ægialenses ab Ægialeo Sycyonum rege, vel quia ibi multa populus, Græcè αἰγείρος dicta, nascantur. Achæum verò Tricorythi filium tradunt nomen Achæis indidisse. *Veram Graciam*) propter virtutem in bellicis rebus, & ingenia circa literas præstantia ac humaniores mores, quibus omnibus Peloponnesus Attica inter cæteras Græciæ regiones excelluerunt. Strabo refert totius Græciæ arcem esse Peloponnesum: nam præter inhabitantium gentium nobilitatem atque potentiam, ipse loco rum situs principatum designat & imperium: ad hæc Philippus Iunior Corinthum compedes Græciæ seriò solebat appellare: nec Athenienses à sordidis initiis ad summam creuerunt, nam eodem nata solo gaudent origine primi lanificij, & olei, & vini vsum docuere, arare quoque & serere frumenta glande vescentibus monstrauere: literæ certè ac facundia, & hic ciuilis ordo disciplinæ veluti templum Athenas habent. Quare addidi meram, quoniam reliquæ partes Græciæ erant aliquantulum barbaræ. *Humanitatis litera*) quibus verè initiati fiunt humaniores. Sunt qui legant humanitas autem verat esse superbum aduersus socios: verat au arum: verbis, affectibus, communem se faculémque omnibus præstat, nullum alienum putat: bonum autem suum, ideo maxime quòd alicui bonum futurum sit, amat. Plato triplicem humanitatem inducit: aliam quippe per salutationem: vt cùm fortè obuiam humaniter salutamus, & dextram porrigentes comiter excipimus: aliam cùm in casus varios æruminásque iactato quis opem clementer impendit: tertiam qua cœnas & conuiuia inter se homines celebrant. Hanc Græci φιλανθρωπίαν vocant: verùm quam idem παιδείαν nominat, nos eruditionem institutionémque in bonas artes dicimus, quas qui sinceriter cupiũt, appetúntque, ij sunt vel maximè humanissimi: huius enim scientiæ cura & disciplina ex vniuersis animantibus vni homini data est, ideircóque humanitas appellata est. quare hic non tam literarum elementa quàm disciplinas intellexisse puto, quanuis Xenophon tradat post xvj. Cadmi literas Palamedem & Simonidem Melicum reliquas inuenisse, non scribendi solùm causa, vt reliquit Philostratus, sed vt etiam cognoscere quisque posset, quæ non essent scribenda. Alij Mercurium literarum inuentorem prodidere, quidam Ægyptios, nonnulli Babylonios, Iosephus Hebræos asserit. *Fruges inuentæ*) testimonio Pausaniæ, Iustini, Quidij, Diodori, ac aliorum. Ceres in Attica Triptolemo frumenti semen dedit, mandauítque, vt omnibus id donum cõmunicaret: quidam tamen tradunt in Sicilia primùm fruges inuentas, è quibus) etiam Diodoros Isidi inuentionem frugum assignat. *Maximè liberos*) Hi verè liberi sunt, qui affectus animi philosophia duce regere norunt, an quibus per Romanos libertas seruata est. nam Strabone referente, socios sibi Athenienses asserentes, propriis ipsis leges institutáque seruarunt, & libertate donarunt, ac

aut scias melius. Cogita te missum in prouinciã Achaiam, illam veram & merã Græciam, in qua primùm humanitas, litera, etiam fruges inuẽtæ esse creditur: missum ad ordinandũ statum liberarũ ciuitatũ, i. ad homines maximè liberos, qui

magis honoribus dignati sunt. Hinc Plinius: à Tænaro ager Laconicus liberæ gentis est: & subdit Athenas liberas fuisse, quinimmò iam dixerat Achaiæ libertatem à Domitio Nerone datam, quod Plutarchus confirmat: Nostra scribens ætate Græcia per celebritatem Isthmiorum pristina libertate donata est, pristinisque legibus restituta à Nerone: cuius rei etiam Tranquill. meminit. Demetrius antea patrias leges pristinámque libertatem restituerat, & deinde Titus Flamininus edicto à præcone audientibus Græcis in hunc modum prolato, Senatus populúsque Romanus, ac Titus Quintius Imperator, ac Consul, rege Philippo & Macedonibus debellatis, sine custodiis liberos, immunes, suo iure viuentes fore permittunt, Corinthios, Locros, Phocenses, Euboicos, Achæos, Phthiotas, Magnesios, Thessalos, Perrhæbos. In Titi igitur laudem illud Alcæi Græcum epigramma circumfertur, ἄρμασι μὲν ξέρξεω πάσαν ἐφίππιον ἰλαδὸν ἐς χάος ἤπτον δορίμαχοι ἄγαν· ἀπ' ἰταλίας. ἀλλ' ὁ μὲν δόριππος δοῦλον ἔγλαον αὐχήν ἔθηκεν· ἁ δ' ἀμπετεύουσ' ἰλαδὸν δεκλοτώνας. Quod nos Latinum fecimus, Agmina Persarum Xerxes & in Hellada vexit, Et Titus extensa vexit ab Italia: Ille quidem Europæ seruilia vincula nectens Venerat, hic soluens Hellada seruitio.

Ius à natura datum) Omnes enim homines, si Iustiniano credimus, à natura liberi sunt, & hoc ius naturale appellatur ius gentium, posteà seruitutem induxit. *Tenuerunt*) non adempta libertate, Achaiam tamen scribit Tranquill adepta libertate in formam prouinciæ à Vespasiano redactam: & necesse fuit seruiuisse si à Nerone libertate donata est. sed temporibus Secundi suis legibus viuebat: deinde Adrianus pecunias multas, frumentum annuum, & vniuersam Cephaleniam Athenien sibus èlargitus est. *Virtute*) rebus gestis. nam Athenienses multa ad vitam & decorum partim excogitarunt, partim excoluerunt, confugientes ad se humanè susceperunt, pressos subleuarunt, leges optimas sanxerunt, colonias emiserunt, rempublicam optimam constituerunt, in bello excelluerunt, certamina instituerunt, in disciplinis tantum præstitere, vt eorum discipuli aliorum fuerint præceptores. Hæc latiùs tractantur apud Isocratem: sic Lacedæmoniorum virtus apud Xenophontem. Virtus secundum philosophos est recta ratio: omnes enim virtutes rationes sunt. *Meritis*) beneficiis in Romanes & alios collatis, quorum quædam iam ostendimus, & mox alia. *Amicitia*) Liuius in bello Macedonico memorat Achæos tum primùm cum Romanis amicitiam fecisse. *Fœdere*) In amicitia necesse est esse conditiones æquas: in fœdere non. Liber autem populus secundum Proculum is est, qui

ius à natura datũ virtute, meritũ, amicitia, fœdere denique & religione tenuerunt. Reuerere

nullius alterius populi potestati subiectus est: item siue æquo fœdere in amicitiam obuenit, siue fœdere comprehensum est, vt is populus alterius populi maiestatem comiter conseruet, vt intelligatur alterum populum superiorem esse: non vt intelligatur alterum non esse libe um. Fœdus dictum quod in præcidendo porcus saxo fœdè mactaretur. Vnde Virgil. Et cæsa iungebant fœdera porca. Vel quia fides fœderi interponatur. Autores sunt Varro, Festus, Seruius. quomodo autem per fœciales fieret, lege plura apud Dionysium libro secundo. *Religione*) deorum cultu quo maximè claruerunt Athenienses, vt testatur Isocrates in Panegyrico. Nam in primis mystica Eleusinæ Cereris sacra coluerunt, quibus nonnulli Romanorum initiati sunt: & Æsculapium ab Epidauro Romani in vrbem aduexerunt. Religio appellatur, quæ in nutu & cærimonia deorum est, vel religio est, quæ superioris cuiusdam naturæ, quam diuinam vocant, curam ceremoniámque affert. Ab hac sit religiosus, id est maiestatis religionísque plenus, & propter sanctitatem remotus, autoribus Gellio & Macrobio, existimantibus religionem à relinquendo, sicut cerimonias à carendo dictas. Seruius ab eo quòd mentem religet appellatam putat: at Cicero ab eligendo. Aggenus Vrbicus religiosum dictum putat à religando.

ligando mentes ne malè agant homines. Sacrum autem propriè dei esse. Hu-

Conditores deos) respexit ad Palladem quæ Athenis nomen impositum. auxere eas Cecrops, Ægeus, Theseus. *Numina deorum*) quæ ibi colu t r. Super hoc lege Pausaniam. Pontificius tamen codex habet nomina deorum. *Veterem*) antiquam. Pausanias satis superque gloriam & gesta Athenienſium, Lacedæmoniorúmque exequitur, in omnibus benignos Athenienſes testans, quos nullius indigos præconij excellentes tradit Plin. tanta claritate superfluente. *Senectutem*) Senectus est nomen lassæ ætatis, sed nondum fractæ: vetustissimi omnium creduntur Athenienſes & Arcades. *Sacra*) diuina. Macrobius enim dixit, vetustas quidem nobis semper, si sapimus, adoranda est. *In homine venerabili*) vnde Senatoribus maximus honor habebatur: & Lycurgus maximum honorem, non diuitum & potentum, sed pro gradu ætatis senum esse voluit, nec sanè vsquam terrarum locum honoratiorem senectus habuit. [*Antiquitatis*) Antiquos putant dici supra mille annos, disputante Tacito. *Ingentibus factis*) è quibus illa præcipuè fuere bellum aduersus Persas terra marique, Amazonum strages, Hercul s gesta, Theseique, bellum Troianum, Adrasti in Thebas. Nam Pausanias libro septimo tradit Spartanos post Cadmum plurimum valuisse: ibique ab antiquissimis exordiis per varias fabulas historiásque res Achæorum diligenter enumerat. Ad hæc inter Lacedæmonios & Argiuos bella, & Thebanorum duce Epaminonda. Peloponnesiacum, & Athenienſium contra Philippum, & Lacedæmoniorum contra Alexandrum. *Fabulis*) vt iudicium Martis in areopago, Palladis & Neptuni contentio, Cecropis gemina forma, & quæ à Pausania innumeræ traduntur. [aliter in fabulis.] *Iactatione*) inani gloria. Liuius taxat Athenienſes tanquam verbis non factis excellentes: Athenienſes inquit ligeris quidem verbisque, quibus solum

ius inuentum Cretensibus ascribit Seruius.

conditores deos, nomina deorum: reuerere gloriam veterem, & hanc ipsam senectutem, quæ in homine venerabilis, in vrbibus sacra est: Sit apud te honor antiquitatis, sit ingentibus factis, sit fabulis quoque. Nihil ex cuiusquam dignitate, nihil ex libertate, nihil etiam ex iactatione decerpseris. Habe ante oculos hanc esse terram, quæ nobis miserit iura, quæ leges non victa acceperit, sed petentibus dederit:

valent, aduersus Philippum bellum gerebant. [Plin. Græci genus in gloriam suam effusissimum. *Iura*) Marcus Tullius pro Flacco, Adsunt Athenienſes, vnde hu anitas, doctrinæ, religio, fruges, iura, leges ortæ, atque in omnes terras distributæ putantur. Strabo. Populari gubernaculo vrbes Achaiæ post Ogygen habitatæ: adeo in regendis ciuitatibus famam comparerunt, vt Italicæ gentes post susceptam aduersus Pythagoricam sectam factionem maximam legum & institutionum partem ab hisce transtulerint. Liuius ab vrbe condita, Missi legati Athenas Spur. Posthumius Albus, P. Sulpitius Camerinus, A Manlius: iussique inclytas leges Solonis describere, & aliarum Græciæ ciuitatum instituta morésque noscere. Dionysius non conuenit in nomine legatorum. nam scribit missum Sp. Posthumium, Seruilium Sulpitium, A. Manlium, & insequenti anno aduenisse Athenis, & ab aliis Græcis vrbibus in Italiam ferentes leges. At Pomponius iurisc. Placuit inquit publica autoritate decem constitui viros, per quos perferentur leges à Græcis ciuitatibus, vt ciuitas Romana fundaretur legibus, quas in tabul s eburneis perscriptas pro rostris proposuerunt, vt possent aptius percipi, primò decem tabulis, mox additis duabus, appellatæ sunt leges duodecim tabularum: quarum ferendarum autorem fuisse ex Decemuiris Hermodorum quendam Ephesium exulãtem in Italia. Dionysius tamen decimo libro in commemoratione Decemuirorum

nullum Hermodorum nominat. *Non vidi*) non subacta à nobis. nam cùm Romani leges ab Atheniensibus acceperant, erant Athenæ liberæ, & sui iuris, non à Philippo, ueque ab alio subactæ. Placet tamen vt legatur inuitis nobis, scilicet Rom. sed rogantibus, vt illarum copiam facerent.

Athenæ) bonarum artium magistras & inuentrices secundum Mamertinum. eis summa vi expugnatis à L. Sylla libertatem, & quæ habuerant, reddita testatur abbreuiator Liuij: & Pausanias Adrianum multa Atheniensibus contuliſſe. *Lacedæmonem*) Spartam. Lacedæmones vt tradit Strabo vltimo prælio debellati apud Mantineam Græciæ principatum, quem prius adepti tenebant, vltrà recuperare nequiuerunt: vnum tamen illis quamquam hunc in modum affli ctis permansit, vt nullorum aliorum ditioni subiecti sint vsſiue ad Romanorum imperium, à quibus eis habitus perdurat honor propter tegendæ ciuitatis probitatem, Pausanias ſcriptum reliquit, Lacedæmonem appellatam à Lacedæmone, qui præfuit Ligibus Laconicæ regionis, cum Sparta filia Eurotæ, à qua & eadem vrbis cognomentum accepit. *Vmbram libertatis*) verè vmbram & quandam libertatis ſpeciem. Aliud enim præſſe cæteris, aliud pendere ab aliis. nam quamuis ſuis legibus vterentur, nutu tamen Romanorum regebantur. *Durum*) ægreſte. *Ferum*) inhumanum. *Nihil differunt*) quia omnes homines ſunt, & dolores ſentiunt. *Mollius*) humanius. *Non*) ideo debes recordari vt eas contemnas quòd deciderint à priſtina fœlicitate. *Absit ſuperbia*) Callisto autore, obſeruandum eſt ius reddendi, vt in adeundo quidem ſe facilem præbeat. Sanè verò conſilium prouinciarum præſidibus Iuuen. præbet ſat. viij Expectata diu tandem prouincia cùm te Rectorem accipiet, pone iræ frena, modúmque, Pone & auaritiæ, miſerere inopum ſociorum. *Nec timueris contemptum*) non debes eſſe triſtis, & aſper, quòd timeas ne à ſubiectis contemnaris: non enim contemnitur, qui habet liberam gladij poteſtatem, niſi qui vilis & auarus fuerit. *Qui imperium*) qui faſces habet, qui in magiſtratu maximo eſt: habebat enim in Achaia proconſul, re imperium Maximus, quem ideo ſex lictores cum faſcibus præibant. *Qui ſe primus contemnit*) qui non ſeruat dignitatem ſuam & perſonæ decorum. *Poteſtas*) quil bet magiſtratus poteſtas dicitur, neque eſt officij nomen vt quidam arbolantur. Paulus de verborum ſignificatione, Poteſtatis verbo plura ſignificantur. In perſona magiſtratuum imperium, in perſona liberorum patria poteſtas, in perſona ſerui dominium. Iuſtinianus in Inſtitutionibus. Qui poteſtatem aliquam habent ſe excuſare poſſunt à tutelis, vt diuus Marcus reſcripſit. & ne tantùm iuriſconſultorum teſtimonio vtamur, accedamus ad noſtros. Valerius de Caſſio filio Trib. pleb. Poſtquam, inquit, illam poteſtatem depoſuit. Tranquil. Iuriſdictionem & fideicommiſſis etiam per prouincias poteſtatibus demandauit Martialis. x Semper pauperior redit poteſtas. Iuuen. ſatyra. x. Gabiorúmque eſſe poteſtas. Plin. ſenior, Promittunt dentes Draconis mites præſtare dominos, poteſtatéſque exorabiles. Tertullianus, Orate, inquit, pro regibus & pro-

Athenas eſſe, quas adeas: Lacedæmonem eſſe, quam regas: quibus reliquam vmbram, & reſiduum libertatis nomen eripere durum, ferum, barbarúmque eſt. Vides à medicis, quanquam in aduerſa valetudine nihil ſerui ac liberi differant, mollius tamen liberos clementiúſque tractari? Recordare quid quæque ciuitas fuerit: non vt deſpicias, quòd eſſe deſierit. Abſit ſuperbia, aſperitas: nec timueris contemptum. an contemnitur qui imperium, qui faſces habet? niſi qui humilis & ſordidus, & qui ſe primus ipſe contemnit. Malè vim ſuam poteſtas aliorum contumeliis experitur:

& pro principibus, & potestatibus. Sallustius, Sempérque in potestatibus eo modo agitabat, vt ampliore honore quàm gerebat dignus haberetur. Valerius de Cos. & Prætore loquens, Ne in honore, inquit, triumphi minor potestas maiori æquaretur. Secundus in Panegyrico, Metuisse debes nullam tantam potestatem cuiquam dari posse, vt non sit gratior potestate libertas. Item, Finemque potestatis alterius tanquam parum esset excipere prævenit. Manifesta derivatione à posse deductum.

Malè terrore veneratio acquiritur) Inde Silius. Et metui demens credebat honorem. Nullus enim hominum secundum Dionem sponte subiectus est, sed quando timet, potentiorem colit: quando audet, pœnas sumit de debiliore. Et Secundus in Panegyrico dixit, Non ex metu, nec terrore hominum, aut criminibus metuendis, reverentia nomini nostro acquiritur: quare meritas Caligula qui cunctis terribilis videri conabatur, pœnas luit. At Traianus qui amore civium magis lætabatur quàm veneratione fulciebatur veram vitam transegit. nam certior est ex mansuetudine securitas si Senecæ credimus. *Longéque valentior*) Huc accedit Marci Tullij dictum ex libro secundo de Officiis, sed cùm metus sit malus custos diuturnitatis, contráque benevolentia fidelis vel ad perpetuitatem, debet bonus princeps potius diligi velle quàm timeri, à quo non [forte] discrepat Claudianus in Panegyrico Honorij, Non sic excubæ, nec circumstantia pila, Quam tutatur amor, non extorquebis amari. *Si recedas*) ab his à quibus venerationem quæris. Quis enim aut eum diligat quem metuit, aut eum à quo se metui putet? *Manet amor*) durat etiam post recessum tuum & mortem. *At*) quinimmò. Legitur etiam ac sic, vt sit sensus, sic manet vt *Ille*) timor vertitur in odium. *Hic*) amor. *Officij tui titulum*) dignitatis tuæ nomen, quòd missus fuisti Legatus cum proconsulari imperio ad ordinandum Græcas civitates, & mores reformandos, vt ea constitueres, quæ ad perpetuam earum quietem essent profutura. *Tibi ipsi*) per teipsum, in vtilitatem tuam. *Quæ*) cuius conditionis. *Quantum*) quàm magni negocij. *Civilius*) humanius. *Si ordinatio*) si pro ordinandis civitatibus evertantur, & liberandis subiugentur. *Accedit*) additur prædictis rationibus. *Tibi certamen est tecum*) enitendum est tibi ne diversa prioribus facias. *Onerat te quæstura tua fama*) optima fama quam in Quæstura tua tibi comparasti, exigit vt te integrè geras in hac potestate. Lego alibi ad Terentium Maximum scriptam a Domitiano epistolam, qua colligi potest Quæstorem Cæsaris in Bithynia fuisse. *Testimonium principis*) Traiani qui multis testatus est te virum summum. *Tribunatus & Prætura*) in quibus magistratibus te optimè

lgcſſiſti. *Præmium*) virtutis tuæ. *Suburbana*) oca vrbi propinquiora & humaniora: nam Achaia Romæ quàm Bithynia vicinior. Latè tamen vocabulum ſuburbani vſurpauit, quemadmodum Cicero in Verrem de Sicilia ſcribens dicat, Quemadmodum propinquis vos veſtris prædiis maximè delectamini, ſic populo Romano iucunda eſt ſuburbanitas huiuſce prouinciæ. Magis probo vt legatur, quo magis nitendum eſt, ne in longinquam prouinciam, quàm ſuburbanam.

Seruientes) Bithyuos parentes Romanis legibus & ſecuribus. *Liberos*) Achæos. *Sorte*) caſu. *Rudis*) inexpertus. *Exploratus*) examinatus, probatus. *Amittere*) iam partam. *Deformius*) turpius. *Laudem*) Seneca laudationem à laude differre putat, quòd illa fiat voce, vnde funebrem laudationem non laudem dicimus. hæc verò non verba hominum, ſed iudicia ſequatur: ergo laus etiam taciti eſt bene ſentientis. *Præcipientem*) tanquam potiorem te. *In amore*) in officio amoris dum te moneo. *Modum*) honeſtam formam. *Ne ſit nimium*) ne te nimis admonuerim, maximo amoris calore ductus. *Maximum*) ſummum, perfectum: nam libera admonitio ſignum eſt maximæ amicitiæ.

ſeruientes, quàm liberos, ne ſorte quàm iudicio miſſus, ne rudis & incognitus, quàm exploratus probatuſq́, humanior, melior, peritior fuiſſe videaris. Cùm ſit alioqui vt ſæpe audiſti, ſæpe legiſti, multo deformius amittere, quàm non aſſequi laudem. Hæc velim credas, quòd initio dixi, ſcripſiſſe me admonentem, non præcipientem, quanquam præcipientem quoque. Quippe non vereor in amore ne modum exceſſerim. neque enim periculum eſt, ne ſit nimium quod eſſe maximum debet. Vale.

C. PLINII

C. PLINII CAECILII SECVNDI EPISTOLARVM LIBER NONVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS MAXIMO SVO S.

SÆPE) Hunc nouum epistolarum librum præter stili similitudinem, & quòd eadem quæ in aliis multa Plinius refert, Sidonius Apollinaris eidem in limine noni libri suarum epistolarum attribuit. Cum exigis, inquit, vt epistolarum priore limite inrupto stylus noster in vlteriora procurrat, numeri suprà dicti priuilegio non contentus includi, addis & causas quibus hic liber nonus octo superiorum voluminibus accrescat: eo quòd C. Secundus, cuius nos orbitas sequi hoc opere pronuncias, paribus titulis opus epistolare determinet. Maximum hac epistola monet, (quod iam subinde fecerat) vt libros quos in Blateram viuentem composuerat, demum eo defuncto publicet, ne videatur post mortem inchoasse, cùm turpe

SÆPE te monui, vt libros, quos vel pro te, vel in Plantam (immò & pro te & in illum: ita enim materia cogebat) composuisti, quammaturrimè emitteres: quod nunc præcipuè morte eius audita, & hortor & moneo. Quamuis enim legerus multis, legendósque dederis, nolo tamen quenquam opinari defuncto demum inchoatos, quos incolumi eo peregisti. Salua sit tibi

si pugnare cum Iaruis. *Blateram*) Blatera illo Matt. carmine notatur tanquam impudicus. Omnia fœmineis quare dicta cathedris, & quæ deinceps sequuntur, multi non Blateram, sed Plantam legunt. *Pro te*) in defensionem tui. *Defuncto demum inchoatos*) post mortem Blateræ libros illos inceptos. *Incolumi*) viuente.

Constantia) fortiudinis. Legitur in quibusdam exemplaribus, non constantiæ fama, sed constantia & fama. *Æquis)* bonis & amicis. *Præuentam*) præoccupatam, interruptam. *Morte*) Blateræ. *Illud*) celebratum dictum, οὐχ ὅσιον φθιμένοισιν ἐπ' ἀνδράσιν ὄλλυσθαι carmen est ex lib. xvij. Odysseæ, vbi monet Vlysses non gloriandum pro mortuis sic ergo interpretabimur, Impietas defunctis pro viris gloriari. Quidam codices Hom. non habent φθιμένοισιν sed πταμένοισιν ad idem tamen. nam & in Phœnissis Euripides dixerat κρείσσον κλύειν πταμένων, μὴ ἰφυβρίζειν νεκρούς. id est, & illud decretum est non iniuria afficere mortuos. & Plutarchus in Solone, Illa verò lex laudatur præcipuè, quæ prohibet in defunctos maledicta conijcere: nam & pium est eos sacros ducere, qui à vita discesserint, & iustum iis qui esse desierunt, abstinere: & ciuile inimicitiarum aliquando modum statuere, nec in infinitum progredi sinere. Vnde Secundus in proximo dixerat, Quid tibi cum mortuis? Et Aristophanes, παῦε παῦε δ' ἀπαυδῶ σοι. νεκροὺς γὰρ οὐκ ἔτ' ἐλαύνειν λοιδορεῖς, Desine, desine domine Hermes, mortuo enim Cleoni conuicia dicis. Quintus Calaber in primo derelictorum ab Homero, οὐδὲ θεοὶ φθιμένοισι πάλαι κεχολώατο πάμπαν· ἀλλ' ἐλεαίρουσιν Δῖοι ἀνακτες ὄντες, non enim in mortuos durat ira. sed miserandi hostes non amplius viuentes. Plin. in præfatione naturalis historiæ, Nec Plancus illepidè, qui cùm diceretur Asinius Pollio orationes in eum parare, quæ ab ipso aut liberis post mortem Planci ederentur, ne posset respondere, Cum mortuis, inquit, non nisi laruas luctari. quo dicto sic repercussit illas, vt apud eruditos nihil impudentius iudicetur. Nam testatur Marcus Tullius, maiores nostros mortuis multa iura religiosa concessisse: quare non immeritò reprehenditur Adrianus, quòd adeo naturæ peruersæ fuerit, vt & mortuis plurimùm inuideret & detraheret. *De viuente recitatum*) Si librum [scripeum] in Blateram adhuc eo viuente recitatum esse constat. *Si habes in manibus quid aliud*) aliquod aliud opus. *Hoc opus*) in Blateram. *Absolutum*) vndique perfectum. *Præcidit*) interrumpit, remouet. *Mortis ratio*) ne videaris mortuo non viuo conuicia fecisse: alij legunt temporis ratio, quod in pontificio codice scriptum inuenies.

constantia & fama. Erit autem, si notum æquis iniquisque fuerit, non post inimici mortem scribendi tibi natam esse fiduciam: sed iam paratam editionem morte præuentam. Simul vitabis illud, οὐχ ὅσιον φθιμένοισιν ἐπ' ἀνδράσιν ὄλλυσθαι. Nam quod de viuente scriptum, de viuente recitatum est, in defunctum quoque tanquam viuentem adhuc editur, si editur. Statim igitur si quid aliud in manibus, differ: interim hoc perfice, quod nobis, qui legimus olim, absolutum videtur, sed iam videatur & tibi, cuius cunctationem nec res ipsa desiderat, & temporis ratio præcidit. Vale.

C. PLINIVS SABINO SVO S.

ACIS) Sabino respondet non posse referibere plures, nec longissimas epistolas, cùm materia non suppetat: ne-

ACIS iucundè, quòd non solùm plurimas epistolas meas, verumetiam longissimas flagitas, in quibus parcior fui, partim quia tuas

que se

que se velle scribere res inanes viro graui, & circa seria occupato.

occupationes verebar, partim quia ipse multum distringebar plerunque frigidis negociis: quæ simul & auocant animum & comminuunt. Præterea nec materia plura scribendi dabatur: neque enim eadem nostra conditio, qua M. Tullij, ad cuius exemplum nos vocas. Illi enim & copiosissimum ingenium, & par ingenio materia, quam tam varietas rerum, quàm magnitudo largissimè suppetebat. Nos quã angustis terminis claudamur, etiam tacente me perspicis: nisi fortè volumus scholasticas tibi, atque (vt ita dicam) vmbraticas literas mittere. Sed nihil minus aptum arbitramur, cùm arma vestra, cùm castra, cùm cùm denique cornua, tubas, sudorem, puluerem, soles cogitamus. Habes, vt puto, iustam excusationem, quam tamen dubito, an tibi probari velim. Est enim summi amoris negare veniam breuibus epistolis amicorum, quamuis scias illis constare rationem. Vale.

Frigidis) parui momenti. *Auocant*) alienant. *Cõminuunt*) deprimunt. Animus enim qualitatem rerum, in quibus versatur, plerunque sumit. *Vo ũ*) inuitas. *Varietas*) earum rerum quas maximi ponderis in rep. tractauit: & tunc bellis ciuilibus incidentibus. *Suppetebat*) auxiliabatur. Alia lectio habet, Illi enim copiosissimũ ingenium, & par ingenio materia, quam tam varietas rerum quam magnitudo scilicet rerum suppetebat. nam Cornelius Tacitus in libello de causis corruptæ eloquentiæ, inter alias rationes ponit maioribus fuisse dicendi genus copiosum ob maximarum rerum incidentiã. *Angustis terminis*) scribendi. nam rarò eueniebat aliquid in rep. notabile, & longa pace, & quòd omnia arbitrio vnius regebantur. *Scholasticas*) ociosas, fictas. inanes, Marcus Tullius & Fabius vitam vmbratilem, ociosam, secretam, & delicatam appellant, similiter Columella moram vmbratilem. *Arma vestra*) erat enim in castris Sabinus. *Sudorem, puluerem, soles*) labores militares. *Soles*) calores. *Summi amoris*) signum, & argumentum magnæ beneuolentiæ. *Breuibus*) quales sunt meæ. *Constare rationem*) id cum ratione feciisse.

C. PLINIVS PAVLINO SVO S.

Lius alium, ego beatissimum existimo, qui bona manſuraque fama præsumptione perfruitur, certúsque posteritatis cùm futura gloria viuit, ac nihil nisi præmium æternitatis ante oculos, pingue illud, altúmque ocium placeat. Etenim omnes homines arbitror oportere, aut immortalitatem suam, aut mortalitatem cogitare: &

Lius) Immortalitatem & bonã perpetuámque famam omnibus rebus anteponit. [*Alius putat*) alium esse sumit.] *Præsumptione*) opinione ante factum. *Posteritatis*) immortalitatis quòd sit victurus apud posteros. *Nisi primum*) nisi inter præcipua & potissima. *Ocium*) æternitatis requiem, in qua perpetuò requiescere possis. *Mortalitatem*) oblivionem sui post mortem. Mortalitatẽ Iurisconsulti frequenter pro morte accipiũt.

illos quidem contendere, eniti: hos quiescere, remitti, nec breuem vitam caducis laboribus fatigare, vt video multos, miserâ simul, & integrâ imagine industriæ, ad mortalitatem sui peruenire. Hæc ego tecum, quæ quotidie mecum, vt desinam mecum, si dissentias tu: quanquam non dissentias, vt qui semper præclarum aliquid, & immortale meditaris. Vale.

Illos) qui student æternitati. *Contendere*) eniti ad illam præclaris operibus. *Hos*) qui non curant viuere pro se. *Non remitti*) inanibus rebus fatigari, & exerceri, vel remitti, cessare. *Caducis*) morte interituris. respicit illos qui auaritiæ causa tot periculis & laboribus vitam exponunt, & ideo industrij haberi volunt. *Integra imagine*) inutili prætexta. *Mortalitatem*) silentium, nec ignoro in pontificio codice scriptum fuisse vtilitatem, id est contemptum: cùm vilia non fiat in precio. *Hæc ego*) communico. *Quæ quotidie mecum*) ea quæ semper mecum reputo. *Vt desinam mecum*) ita tamen vt desinam mecum talia reuoluere, si tu secus senseris.

C. PLINIVS MACRINO SVO S.

VERERER ne immodicam orationem putares, quam cum hac epistola accipies, nisi esset generis eius vt sæpe incipere, sæpe desinere videatur. nam singulis criminibus, singula velut causa continentur. Poteris ergo vndecunque inceperis, vbicunque desieris, quæ deinceps sequentur, & quasi incipientia legere, & quasi cohærentia: méque in vniuersitate longissimum, breuissimum in partibus iudicare. Vale.

Verer) Excusat orationem suam, contra Cæciliũ Classicum, tanquã in vniuersum longam, in partibus breuem: ita vt legenti tædium non afferat. *Immodicam*) nimiam. *Singula velut causa*) Plures enim reos in ea accusatione fecit. Nam ministros, quibus ad turpe ministerium Cæcilius fuerat vsus, condemnandos curauit, & illum multis insuper criminibus redarguit. Erant igitur singulorũ accusationes, quarum vna oratio esset, veluti singulæ causæ. *Quasi incipientia*) tanquam si causa ibi inciperet. Ecrè idem facit Marcus Tullius in Verrem, vbi multa complexus crimina, dum ad aliud transit finiri causa videtur. *Cohærentia*) ita tam aptè coniuncta, vt tota oratio videatur vnum corpus eadem superficie inductum.

C. PLINIVS TYRONI SVO S.

EGREGIÈ facis (inquiro enim, & persevero) quòd institiam tuam prouincialibus multa humanitate commendas: cuius præcipua pars est modo re in Proconsulatu geras. Sunt autem interposita, ea Græci παρεκβάσεις vocant. *Par fuero*)

Egregiè) Lætatur humanitate Tyronis in subditos, & in primis quod respectum habeat vnius cuiusque secundum condítionem. *Inquiro enim*) interrogo qui instinc veniunt: quo-

Perſeuere) perſto in inſtituto inquirẽdi.) *Commendas*) cum commendatione adminiſtras. *Prouincialibus*) Bæticis. *Honeſtiſſimum quenque*) principem in ſua patria. *Impartiri*) gratiæ potentum. Indulgere, & adhærere potentibus: facere aliquid in eorum gratiam. *Siniſteritatis*) aſperitatis, quia nimium leuerè in potentes prouinciales ſe gerunt. *Similiu monenti*) tanquam ſi monetem. *Cuſtodias*) obſerues. *Confuſa*) vt omnes pari lance prouinciales tractes, nulla habita perſonarum ratione. *Inæqualium*) indignius, importunius.

honeſtiſſimum quenq; complecti, atque ita à minoribus amari, vt ſimul à principibus diligare. Plerique autem dum verentur, ne gratia potentium nimium impertiri videantur, ſiniſteritatis atque etiam malignitatis famam conſequuntur, à quo vitio tu longe receſiſti: ſcio. Sed temperare mihi non poſſum, quo minus laudem ſimilis monenti, quòd eum modum tenes, vt diſcrimina ordinum dignitatúmque cuſtodias: quæ ſi confuſa, turbata, permiſta ſint, nihil eſt ipſa æqualitate inæqualius. Vale.

C. PLINIVS CALVISIO SVO S.

OMNE) Circenſes tanquam rem inanem & nullius voluptatis notabiliter damnat, quibus ſcribit ſe ſemper vacaſſe literarum ſtudio. *Vrbe* negotioſa Roma. *Circenſes*) ludi inſtituti in honorem matris deum, ſic dicti vel à circuitu, quod metas circuibant, vel quòd vbi poſtea metæ fuerant, olim gladij ponebantur quos circuibant, ab enſibus Circenſes appellati, quaſi circumenſes vocati etiam megaleſia, quia fierent in honorem matris deûm, quam Græci μεγάλην dicunt. legimus apud Liuium Brutum ædem matris deûm in Palatio dedicaſſe, & ludos ob eandem dedicationem factos, Megaleſia nuncupaſſe. Alij ludos magnos dictos tradidere, quòd impenſæ magnæ celebrarentur: nam Circenſium pompa deorum ſimulacra ferebantur, victoriæ tres locabantur, & miſſi xxv. exhibebantur: quorum vltimus ærarius dicebatur, à collatione populi, interdum inter quinos miſſos venationes dabant. Gellius ex auctoritate Varronis ſcripſit curricula ludorum Circenſium ſolennia vij. fuiſſe. Seruius notat Virgilium dixiſſe Circenſes, ſine adiectione ludorum, ſed eius ſententiæ veterum autoritas refragatur. *Nihil nouum*) quia tantùm quadrigis certatur. *Tot millia virorum*) nam Roma Circenſibus plurimùm oblectabatur. quod ſæpe Iuuenalis teſtatur, vt Satyra tertia. Si potes auelli Circenſibus, & xj. Ille dolor ſolus patriam fugientibus: illa Mœſtitia caruiſſe anno Circenſibus. & alibi dixerat duas tantùm res cogitare populum Rom. Panã

OMNE hoc tempus inter pugillares ac libellos iucundiſſima quiete tranſiui. Quemadmodum, inquis, in vrbe potuiſti? Circenſes erant, quo genere ſpectaculi ne leuiſſimè quidem teneor. Nihil nouum, nihil varium, nihil quod non ſemel ſpectaſſe ſufficiat. Quo magis miror tot millia virorum tam pueriliter idem cupere. Currentes equos, inſiſtentes curribus homines videre. Si tamen aut velocitate equorum, aut hominum arte traherentur, eſſet ratio nonnulla. Nunc

& Circenſes. Ammianus inſuper Marcellinus. Et eſt, inquit, admodum mirum videre plebem innumeram mentibus ardore quodam infuſo cum dimicationum currulium euentu pendentem. *Identidem*) frequenter. *Traherentur*) ducerentur ad ſpectandum. *Hominum*) aurigarum.

Fauent panno) factionibus aurigarum, quæ diuerſitate panni diſtinguebantur. Scriptorum aliqui meminere duarum tantùm factionum, Praſinæ & Venetæ, vt Martialis ſubinde, & Græca in laudem Vranij agitatoris epigrammata. Chriſtodorus poeta Thebanus manifeſtè oſtendit aurigantium quatuor factiones: cæruleam, viridem, candidam, rufam: ſic enim rubram appellat. Dion in Neronis vita, paſſim quatuor enumerat: vnam quæ panno albo, alteram quæ fuluo vteretur, tertiam quæ viridi, quartam quæ veneto. Tranquil. in Domitiano refert, duas Circenſibus gregum factiones, aureati purpureique panni ad quatuor priſtinas additas: alij non purpurei, ſed argentei ſcripſere. Praſinus autem color viridis eſt. Nam τὸ πράσινον viride. Miror interpretem Mart. Praſinum pro nomine proprio accepiſſe. venetus autem cæruleus. Vegetius enim libro quarto inquit. Ne tamen exploratoriæ naues candore prodantur, colore veneto, qui marinis eſt fluctibus ſimilis, vela tinguuntur. Lampridius in Heliogabalo, piſces ſemper quaſi in marina aqua eum colore ſuo coctos conditura veneta comedit. Sciendum autem colorem praſinum virenti dicatum veri, rubrum æſtati ignitæ, album autumno pruinis albeſcenti, venetum hyemi cæruleæ. *Pannum amant*) ſtudent factioni ſuæ, quam à colore panni dignoſcunt. Hinc Caſſiodores, Pannum, panno amant. *Hic color*) verbi cauſa praſinus. *Illuc*) ad factionem venetam. *Illo*) venetus. *Huc*) ad factionem praſinam. *Fauor*) ſpectatorum. *Tranſibit*) ad illos agitatores, in quos tranſlatus fuerit pannus, cui fauent. perinde ac ſi diceret, nulla ducuntur ratione, vt alteri partium magis faueant: ſed quocunque tranſierit color ille, tranſibit & ſpectatorum ſtudium maximè, vbi viderint fauorem principis inclinare, vt ad praſinum colorem. Iuuenalis hoc ſtudium damnans, inquit, Interea megaleſiaca ſpectacula mappæ, Idæum ſolenne colunt, ſimiliſque triumpho Prædo caballorum prætor ſedet, at mihi pace Immenſæ nimiæque licet ſi dicere plebis. Totam hodie Romam Circus capit, & fragor aurem Percutit, euentum viridis, quo colligo panni. Nam ſi deficeret mœſtam attonitámque videres Hanc vrbem veluti Cannarum in puluere victis Conſulibus. *Viliſſima*) viridi, ſiue cærulea. *Mitto apud vulgus*) Taceo quòd tanta gratia & autoritas ſit in vna viliſſima tunica apud vulgus. *Quod vilius tunica*) quod vulgus eſt vilius tunica, & nullius precij. *Sed verum*) hoc magis mirandum, quòd tanta autoritas ſit, apud quoſdam graues homines. Hinc Caſſiodorus, Omnino, inquit, ſtupendum, quòd in Circo ſupra cætera ſpectabilia feruor animorum inconſulta grauitate rapiatur. tranſit praſinus, pars populi mœret, procedit venetus, & potior turba ciuitatis affligitur. nihil

fauent panno: pannum amant: etſi in ipſo curſu, medióque certamine, hic color illuc, ille huc transferatur, ſtudium fauórque tranſibit, & repentè agitatores illos equos, illos quos procul noſcitant, quorum clamitant nomina relinquent. Tanta gratia, tanta autoritas in vna viliſſima tunica. Mitto apud vulgus, quod vilius tunica eſt, ſed apud quoſdam graues homines: quos ego cùm recordor in re inani, frigida, aſſidua tam inſatiabiliter deſidere, capio aliquam voluptatem, quòd hac voluptate capiar. Ac per hos dies libentiſſimè ocium meum in literis colloco, quos alij occupationibus perdunt. Vale.

tur. nihil profitentes, feruenter insultantes, nihil patientes, grauiter vulnerantur, ad inanes cogitationes sic descenditur, tanquam de statu conditionis patriæ laboretur. *Assidua*) nam per multos dies fiebant Circenses: ex quibus vnus erat Cereri & Libero, si Tacito credimus. *Desidere*) otiari, tempus sedendo absumere. *Hac voluptate*) Spectandorum Circensium, quibus alij delectantur. *In literis colloco*) sic Marcus Tullius pro Archia, Quia tandem me reprehendat, aut quis mihi iure succenseat? Si quantum cæteris ad suas res obeundas, quantum ad festos dies ludorum celebrandos: quantum ad alias voluptates, & ad ipsam requiem animi & corporis conceditur temporum, quantum alij tribuunt intempestiuis conuiuiis: quantum denique aleæ: quantum pilæ: tantum mihi egomet ad hæc studia recolenda sumpsero. *Otiosissimis*) perditis, inutilibus.

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

ÆDIFICARE te scribis, bene est: inueni patrocinium. Ædifico enim iam ratione, quia tecum. Nam hoc quoque non dissimile, quòd ad mare tu, ego ad Larium lacum. huius in littore plures villæ meæ, sed duæ, vt maximè delectant, ita exercent. Altera imposita saxis more Baiano lacū prospicit: altera æq; more Baiano lacū tangit. Itaq; illam, tragœdiā, hanc, appellare comœdiā soleo: illā, quòd quasi cothurnu: hāc, quòd

Ædificare) Ante oculos ponit Romano per epistolam duas villas, quas iuxta lacum Larium tenebat: quarum alteram, quòd esset humili loco, vocat comœdiam: alteram, quòd in colle edito, tragœdiam appellat. *Inueni patrocinium*) possum me defendere exemplo tuo. nam nimia ædificandi cupiditas non caret reprehensione. *Quia tecum*) Ædifico. sic enim exemplo tuo me defendam. *Hæc*) Quod ego facio. *Non dissimile*) Est simile ei quod tu facis. Vterque enim iuxta aquam ædificabat. *Tu ædificas*) in littore, in ripa Larij. Littus est, quousque maximus fluctus hybernus à mari peruenit, idque Marcum Tullium aiunt cùm arbiter esset, primum constituisse. non dissimilis Celsi sententiæ illa modestini. Littus publicum est quatenus maximè fluctus exæstuat & effluit. Idem iuris est in lacu, nisi is totus priuatus est. *Exercent*) Occupatum tenent in ædificando. *Saxis*) Loco edito. *More Baiano*) Ad formam & typum villarum, quæ in collibus Baiani sinus consurgunt. *Lacum tangit*) Iuxta lacum sita; nam ad Baias villæ, aliæ in collibus, aliæ in littore. *Tragœdiam*) Quia erat in edito dorso sita. stylus enim tragicus insurgit altior. *Comœdiam*) Humilem, depressam: cùm stylus comœdiæ similis sit quotidiano sermoni, & de medio petitus populo. *Cothurnis*) Si Seruio credimus, cothurnus est genus calciamenti vtrique aptum pedi, cui sententiæ concedit Suidas, addens tam mulieribus, quàm viris conuenire, & ante eum Xenophon in historiis post Thucydidem, vbi refert Theramenem cognominatum Cothurnum, quòd modò isti, modò illi adhæreret. Eo tragœdi agendi tragœdus vtebantur: socco autem comœdi actitandis comœdiis. Inde vtrunque translatiuè pro suo poemate vsurpatur. Fabius, Nec comœdia in cothurnos assurgit, nec contrà tragœdia socco ingreditur. Apuleius, scio tragœdiam non fabulam legere, & à socco ad cothurnum ascendere. Martialis, Contulit ad tragicos se nostra Thalia cothurnos.

quasi socculis sustinentur. Sua utrique amœnitas, & utranque possidenti ipsa diuersitate iucundior. Hæc lacu propius, illa latius utitur: hæc unum sinum molli curuamine amplectitur, illa editissimo dorso duos dirimit: illic recta gestatio longo limite super littus extenditur, hic spatiosissimo xysto leuiter inflectitur: illa fluctus non sentit, hæc frangit: ex illa possis despicere piscantes, ex hac ipse piscari, hamumque de cubiculo, ac pene etiam de lectulo, vt è nauicula iacere. Ha mihi causæ utrique, quæ desunt astruendi, ob ea quæ supersunt. Sed quid ego rationem tibi, apud quem pro ratione erit idem facere? Vale.

Socculi) minoribus calciamentis, amores, inquit Plin. calciarunt soccos. & alibi. Ne crepidarum tantùm obstragulis, sed totis soccolis addant. Seneca de beneficiis diminutiuo patriter vsus, tradit Cæsarem porrexisse ad osculandum pedem sinistrum, vt soccolum aureum margaritis distinctum ostenderet. *Sua*) conuenient. *Vtrique*) villam. *Possidenti*) mihi domino. legitur etiam possidentibus, id est incolis. *Hæc*) comœdia. *Illa*) tragœdia. *Latius*) quia longius speculatur. *Vnum sinum*) quem efficit lacus iuxta villam. Nam eum tota ambibat, & continebat. *Diuisit*) diuidit. *Dorso*) sinus, in eo Latij parte, qui nunc bilacus dicitur: vbi in duos lacus scindi videtur. *Dorso*) promontorio in lacu procurrente. *Hic*) vbi comœdia. *Illic*) in dorso, vbi tragœdia. *Xysto*) relege de Xysto, & gestatione iam prænotata. *Non sentit fluctus*) quia procul à lacu. *Frangit*) repellit. *Ex hac ipsa piscari*) sic Martialis villam Apollinaris laudauerat. Nec fera longo quærit in mari prædam, sed à cubiculo, lectulóque iactatam spectatus alitè lineam trahit piscis. *Astruendi utrique*, addendi utrique villæ, quæ supersunt. Multa sunt in his membra, quibus si addidero aliquid reddam illa vetula. *Rationem tibi*) reddo meæ ædificationis. *Idem facere*) ædificare vt tu facis.

C. PLINIVS AVGVRINO SVO S.

I laudatus à te, laudare te cupero, vereor ne non tam proferre iudicium meum, quàm referre gratiam videar. Sed licet videar, omnia scripta tua pulcherrima existimo, maxime tamen illa, quæ de nobis. Accedit hoc, vna eademque de causa. Nam & tu, quæ de amicis optime scribis, & ego quæ de me, vt optima lego. Vale.

I) Timet laudare Auguri-num tanquam suspectus, quod ab eo laudatus esset & tamen laudat. *Iudicium meum*) quid vere sentiam. *Tua*) de nobis compluribus, quæ in laudem nostri scripsisti. *Nam & tu*) ordo est, materia, & tu quæ scribis de amicis, optimè scribis, quia tui amandi sunt: & ego quæ legenda de me. & in laudem eorum, puto vt optima. erat igitur amor causa vtriusque.

C. PLINIVS

C. PLINIVS COLONI SVO S.

VNICE) Laudat Colonis fidem, qui post mortē afflictim requirebat amicum Quintianum: cuius tanta erat virtus, vt meritò hunc honorem mereretur. *Pompeij Quintiani*) Quintianum Martialis suorum carminū facit assertorem. Cōmendo tibi Quintiane nostros. Nostros dicere, si tamen libellos possum: quos recitat tuus poeta. Et alibi. Quoties amico diuiti nihil donat. O Quintiane liberalis est pauper. Prius fuerat Afranius Quintianus conscius Pisonianæ cōiurationis, quanquam apud Tacitū corruptē legatur Quintilianus: postmodum Appius Quintianus Apuleio coniunctus amicitia. *Extendas charitatem*) factiorem proroges. *Desiderio amissi*) desiderando illum defunctum reuiuere. *Non*) facis. *Viuentes amant*) Martialis in eundē sensum Qui præstat pietate pertinaci Sensuro bona liberalitatis, Capiet forsitan, aut vicem reposcat. At si quis dare nomini relicto Post manes tumulúmque perseueret, Quærit, quid? nisi parciùs dolere. *Ac ne*) non simulant amare infelices, quia apertè illos negligunt, sed tantùm simulant amare quos fortunatos intuentur. *Non secus*) pariter. *Is*) tam probatus. *Probitas*) modestia. *Cunctatio*) mora, frenum. *Par libra*) æquo examine & iudicio. Summa enim virtus condire pariter grauitatem cum comitate. *Dissimillimo*) improbo, infami, molli: nam coniecto fuisse Afranium Quintianum Senatorij ordinis, molli corpore infamem, à Nerone probroso carmine diffamatum, secundum Tacitum; & in coniuratione Pisoniana deprehensum diu indicium abnuisse: pòst promissa impunitate coruptum, quo tarditatem excusaret, Glicium Gallum præcipuum amicorum nominasse: is tamen mox periit non ex priore vitæ mollicie. *Non obstabat*) patris improbitas, & infamia, quæ interdum filiis obest. *Optimus filius*) qui se tam prudenter gereret cum parente morboso. *Exulcero*) exaggero, renouo. *Hoc*) potius velis, scilicet benedici de illo. *Prædicatione*) laudatione. *Illam ætatem*) florentem, iuuenilem. *Raptus*) rapti propriè dicuntur, ante tempus mortui.

VT NICE probo, quòd Pompeij Quintiani morte tam dolenter afficeris, vt amissi charitatem desiderio extendas: non vt plerique, qui tantùm viuentes amant, seu potius amare se simulant quidem, nisi quos florentes vident. Nam miserorum non secus ac defunctorum obliuiscuntur. Sed tibi perennis fides, tantáque in amore constantia, vt finiri, nisi tua morte non possit. & Hercules, is fuit Quintianus, quem diligi deceat exemplo ipsius. Felices amabat, miseros tuebatur, desiderabat amissos. Iam illa quanta probitas in ore? quanta in sermone cunctatio? quàm pari libra grauitas, comitásque? quod studium litterarum? quod iudicium? qua pietate cum dissimillimo patre viuebat, cùm non obstabat illi, quo minus vir optimus videretur, quòd erat optimus filius? Sed quid dolorem tuum exulcero? quanquam sic amasti viuentem, vt hoc potius, quàm de illo sileri velis, à me præsertim: cuius prædicatione putas vitam eius ornari, memoriam prorogari, ipsámque illam, qua est raptus, ætatem posse restitui. Vale.

CORNELIVS TACITVS C. PLINIO SVO S.

PIO) Nisi epistola Secundi ex libro primo, vbi hortatur Tacitũ ad venationẽ pariter & studium exemplo suo, tum etiam styli diuersitate aliqua sentimus, quamuis nullo exemplari addicente, has literas à Cor. Tacito scriptas fuisse Secundo, qui illi iam prænotatæ epistolæ ad vnguem respondet: non posse, scilicet Mineruę & Dianæ simul inseruire. quare omissa venatione, tantùm studere intendit: parcè tamen, quia in æstu. Nec mirum si Secũdus has vnas Taciti suis inseruit, vt eum ab omnibus secerneret, & præcipuum faceret.

VPIO præceptis tuis parere, sed aprorum tanta penuria est, vt Minerua & Diana, quas ais pariter colendas, conuenire non possit. Itaque Minervæ tantùm seruiendum est, delicatè tamen, vt in secessu, & æstate. In via planè nonnulla leuiora, statimq; delenda, ea garrulitate, qua sermones in vehiculo seruntur, extendi. His quædam addidi in villa, cum aliud non liberet. Itaque poemata quiescunt, quæ tu inter nemora, & lucos commodissimè perfici putas. Orationculam vnam & alteram retractaui, quanquam id genus operis inamabile, inamœnum magisque laboribus ruris, quam voluptatibus simile. Vale.

quod librarij non intelligentes integram lectionem in vitiosam mutarant. C. Plinius Tacito, S. pro Cor. Tacitus Plinio. S. inscribentes. *Præceptis tuis*) dixerat enim Plinius, Proinde cùm venabere licebit, autore me, vt penatium & lagunculam, sic etiam pugillares feras. *Aprorum*) quia scripserat se cepisse tres apros. *Conuenire*) concordare, simul satisfacere. *Quas ais pariter colendas*) nam inquit illic: experieris non magis Dianam montibus, quam Mineruam tuerrare. *Delicatè*) modicè delicatus est, quasi luxui consecratus. quod enim nunc dedicatum, prius delicatum dixẽre. Fabius igitur testatur aures delicatas nihil asperum admissuras, & delicare verbum, autore Festo, significat deducere. *Vt seles*) fieri. *In secessu*) in otio, turi. *Æstate*) caloribus, quibus cura sanitati in primis adhibenda. *In via*) inter eundum ab vrbe, in villam. *Leuiora*) minus grauia. *Delenda*) obliteranda, radenda. *Extendi*) scripsi. *Ea garrulitate*) tam facilè. *Seruntur*) dicuntur, illinc sermo appellationem suscepit. *His*) leuioribus scriptis. *Non liberet*) non placeret nihil componere. *Quiescunt*) non exercentur à me, intacta relinquuntur. *In or nemora*) nam scripserat, Iam vndique syluæ, & solitudo ipsumque illud silentium, quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta sunt. Nemus pabulo idoneum, lacus religioni sacer. *Retractaui*) emendaui. *Inamabile*) quia acre & contentiosum: nam poemata magis delectant. Plautus in Bacchidibus inamabile, atque illepidum dixit. *Inamœnum*) durum, laboriosum.

C. PLINIVS GEMINIO SVO S.

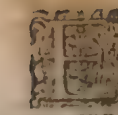

Pistolam) Geminio spondet aliquam materiam, monstrare, quæ libris eius inseratur. Deinde lætatur scripta sua venditari Lugduni.

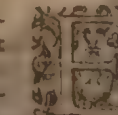

Pistolam tuam iucundissimam recepi, eo maxime, quòd aliquid ad te scribi volebas, quod libris inseri posset. obueniat materia, vel

Aliquid) de me. *Libris*) tuis.

Hæc ipsa)

Hac ipsa) materia quam mihi tuis literis monstras. *Offendicula*) obstacula, dubia. *Circumser oculos*) rectè considera. *Et occurrent*) tibi illa offendicula. *Lugduni* (vbi erat Geminius. Lugdunum, à quo Lugdunensis prouincia, metropolis in Gallia instar arcis, situm in monte non editissimo, vbi Arar & Rhodanus amnes confluunt. de quo Plutarchus in vita Annibalis, Arar & Rhodanus amnes, ex diuersis montibus confluentes efficiunt. Quam Galli insulam appellant, ibique Lugdunum est, celeberrima Galliæ vrbs, quam à Planco Numatio Consule conditam fuisse accepimus, supra reliquas sanè ciuitates excepta Narbone, florens temporibus Strabonis virorum ordine: nam & vsui magno illis est emporium: sed tot pulcherrima in ea opera, quæ singula illustrare singulas vrbes possent, incendium sub Nerone strauit. verùm hæc antea ciuitas opulenta ornamentum prouinciarum, quibus inserta est, & excepta centesimo ab origine sua anno exusta breui coaluit, vt sub Vitellio cum Viennensibus certare sit ausa, veteribus inter vtranque odiis. Illic Romani duces monetam argenteam, aureámque signabant. Templum ab vniuersis Gallis communi designatum impensa, & Augusto Cæsari dicatum, ante Lugduni Vrbem ædificatum est, vbi fluuiorum coitio adest, & ara dignitatis eximiæ gentium sexaginta numero inscriptum habens titulum: earúmque singularum statua vna, alia subinde ingens locata est ara. Emaculandus est Liuij abbreuiator, apud quem legitur. Ara Cæsari ad confluentem maris & Rhodani dedicata, etiam restituendum, ara Cæsari ad confluentem Araris & Rhodani dedicata. iuxta Lugdunensem aram edidit Caligula certamen Græcæ Latinæque facundiæ, quo ferunt victoribus victos præmia contulisse, Tranquillo scribente, eorundem & laudes componere coactos: eos autem qui maximè displicu ssent, scripta sua spongia linguáve delere iussos, nisi ferulis obiurgari, aut flumine proximo mergi maluissent. Ad quod Iuuenalis respiciens dixit, Aut Lugdunensem rhetor dicturus ad aram. *Bibliopolas*) librorum venditores. *Peregrè*) in prouinciis. *Manere gratiam*) durare fauorem. *Placere*) gratiosos esse. *Collegerint*) adepti sint, id est delector placere libellos meos, tam foris quàm domi: tam apud peregrinos quàm nostros. *De quo*) de quibus libellis iudicia hominum diuisa tanta diuersitate regionum conueniunt, vt eos bonos iudicent. *Discreta*) hoc magis probo, quàm discrepata.

hac ipsa, quam monstras, vel potior alia. Sunt enim in hac offendicula nonnulla: circumfer oculos, & occurrent. Bibliopolas Lugduni esse non putabam, ac tanto libentius ex literis tuis cognoui venditari libellos meos, quibus peregrè manere gratiam, quam in vrbe collegerint, delector. Incipio enim satis absolutum existimare, de quo tanta diuersitate regionum discreta hominum iudicia consentiunt. Vale.

C. PLINIVS IVNIORI SVO S.

CASTIGABAT) Exemplo alterius monet Iuniorem remittenda quædam filio, neque semper vtendum seueritate, cùm omnes homines aliquo errore ducantur. *Ego*) dixi. *Iuuene*) filio.

CASTIGABAT quidam filium suum, quòd paulo sumptuosius equos, & canes emeret: huic ego, iuuene digresso, heus tu, nũquamne fe-

cisti, *quod à patre corripi posset? fecisti dico. Non interdum facis, quod filius tuus si repentè pater ille, tu filius, pari grauitate reprehendat? Non omnes homines aliquo errore ducuntur? non hic in illo sibi, in hoc alius indulget? Hæc tibi admonitus immodicæ seueritatis exemplo pro amore mutuo scripsi, nequando tu quoque filium tuum acerbius duriúsque tractares. Cogita & illum puerum esse, & te fuisse, atque ita hoc quòd es pater, vtere, vt meminerù & te hominem esse, & hominis patrem.* Vale.

Quod filius tuus) id est, non aliquando facis, quæ corripi possunt? Si repentè filius tuus fieret tibi pater. *Repentè*) ex improuiso. *Tu filius*) illi fieres. *Pari*) qua tu illum reprehendis. *Grauitate*) seueritate. *Num omnes homines*) sumptum ex Antigone Euripidis, inquit enim ἀνθρώποισι γὰρ πᾶσι κοινὸν ἁμαρτάνειν, id est hominibus enim cunctis commune est peccare. *Hic*) alius. *In illo*) crimine & re damnanda. *Indulget sibi*) nimium permisit sibi. *Hæc tibi*) ordo, admonitus exemplo culpandæ seueritatis scripsi hæc tibi amore mutuo. Nam Martianus ad legem Pompeiam de parricidiis, Patria, inquit, potestas in pietate debet, non in atrocitate consistere, hinc, referente Papiniano, Traianus Imperator coegit patrem emancipare filiũ. quem malè tractabat contra patriã pietatẽ. *Te*) Fecisse quæ ille facit. *Quod tuus pater*) habes arbitrium in filium, quia pater es. *Hominem*) humanum vel pronum ad delicta. nam humanum est peccare.

C. PLINIVS QVADRATO SVO S.

QVANTO *studiosius, intentiúsque legisti libros, quos de Heluidij vltione composui, tanto impensius vostulas, vt scribam tibi quæque extra libros, quæque circa libros, totum denique ordinem rei, cui per ætatem non interfuisti. Occiso Domitiano statui mecum ac deliberaui, esse magnam pulchrámque materiam insectandi nocentes, miseros vindicandi, se proferendi. Porro inter multa scelera multorum, nullum atrocius videbatur, quàm quòd in Senatu Senator Senatori, Prætorius Consulari, reo iudex*

QVANTO) Quadrato significat quid tractauerit antequam Heluidij vltionem aggrederetur, quóque modo illam inchoauerit & absoluerit. Et cùm primò vix à Senatoribus audiretur, & à quibusdam deterreretur, postremò assecutus sit, quod optauerat, peracto reo Publicio Certo, qui libris à Secundo diuulgatis, intra paucos dies periit. *Circa libros*) pertinentia ad causam. *Per ætatem*) quia cùm Secundus Publicium accusauit, Quadratus puer erat. *Occiso Domitiano*) à Stephano Domicillæ procuratore, & Clodio Corniculario, ac Maximo Parthenij Liberto, & Saturio Decurione cubiculariorum, denique à quibusdam è gladiatorio ludo non ignaris Parthenio, & Domitiæ eius vxore, cum Norbano ac Petronio. sed hæc latius in Panegyrico. *Proferendi*) demonstrandi per egregia facta. *Inter multa scelera multorum*) inter immensa crimina patrata à multis. *Senatori*) Publicius Certus. *Senatori*) Heluidio filio.

Manum

manus intulisset. Fuerat alioqui mihi cum Heluidio amicitia, quanta potuerat esse cum eo, qui metu temporum nomen ingens, paréque virtutes secessu tegebat. Fuerat cum Arria & Fannia, quarum altera Heluidij nouerca, altera mater nouercæ. Sed non ita me iura priuata, vt publicum fas, & indignitas facti, & exempli ratio incitabat. Ac primis quidem diebus redditæ libertatis pro se quisque inimicos suos, duntaxat minores incondito turbidóque clamore postulauerat simul, & oppresserat. Ego & modestius, & constantius arbitratus immanissimum reum non communi temporum inuidia, sed proprio crimine vrgere. Cùm iam satis ille primus impetus deferbuisset, & languidior in dies ira ad iustitiam redisset, quanquam tum maximè tristi amissa nuper vxore, mitto ad Anteiam (nupta hæc Heluidio fuerat) rogo vt veniat, quia mœrecens adhuc luctus limine contineret. Vt venit, Destinatum est, inquam mihi, maritum tuum non inultum pati, nuncia Arriæ & Fanniæ (ab exilio enim redierant) consule ie consule illas, an velitis

Manus intulisset) causa necis fuisset, quòd quasi scenico exordio, sub persona Paridis & Oenonæ diuortium Domitiani cum vxore Heluidius tractasset, referente Dione. *Metu temporum*) Domitiano imperante cum bonis omnibus vitis immineret mortis periculum ob virtutes. *Nomen*) famam. *Secessu*) ab vrbe, & negociis ciuilibus. *Nouerca* Fanniæ. *Mater*) nouercæ. *Arriæ*) prioris Arriæ filia, mater Fanniæ. *Iura priuata*) illorum amicitia. *Vt publicum fas*) sicut amor publicæ iustitiæ. *Exempli ratio*) vt posteris exemplum darem, non criminandos bonos, cùm inuenturi essent, qui illorum iniurias vlciscerentur. *Reddita libertate*) creato imperatore Nerua. In capitolio nostro Teculo eluxit hic titulus, Libertati, ab Imper. Nerua Cæsare Augusto, anno ab vrbe condita. DCCCXXIIIJ. *Pro se*) respectu suo. *Postulauerat*) accusauerat. Dion scribit ingentem tumultum exortum, quòd Nerua principe facto statim omnes suos inimicos accusarunt, vnde ferunt Frontinum Consulem dixisse, quòd malum esset habere imperatorem, sub quo nulli liceret aliquid facere, Domitianum sanè demonstrans: sed petus sub quo omnibus omnia: quare Nerua in posterum vetuit talia promiscuè fieri. *Immanissimum*) crudelissimum Publicium. *Communi inuidia*) concordi omnium malevolentia in eos, qui temporibus Domitiani vsi fuerant. Nam tales sub Nerua, & Traiano vulgo inuisi fuerunt. *Proprio*) priuato, & atrocitate criminis in Heluidium commissi sua, non temporis occasione. *Ira*) iudicium. *Tristi*) mœstus, lugubris. *Amissa*) mortua. *Vxore*) alia à Calphurnia cum qua supremum vixit. In epistolis ad Traianum asserit se habuisse duas vxores. *Anteiam*) Anteia C. Anteij iussu Neronis interfecti filia. de quo Tacitus plura lib. xvj. *Limine*) domo. Iosephus asserit. vij. diebus lugeri mortuos solitos. Seneca, viris nullum lugendi tempus legitimum, quia nullum honestum: annum verò fœminis ad lugendum constituisse maiores, non vt tam diu lugerent, sed ne diutius, sic Dionysius in suis antiquitatibus: sic Ouidius in Fastis. nisi iussu Senatus citius finiretur. Plutarchus refert Lycurgum præfiniuisse leges flendi, intra vndecimum diem, Numam verò pro ætatibus, & temporibus lugendi modum statuisse: puerum non lugeri trimo minorem, neque etiam natu grandiorem plures menses quàm vixisset annos vsque ad decem. & prolixiore fletu ætatem lugeri nullam. *Ab exilio enim*

reditrant) nam Nerua quoscunque Domitianus exterminauerat edicto publico restituit, quo pariter diuus Ioannes apostolus ab exilio Pathmi liberatus est, consentientibus Græcis & Latinis autoribus.

Ascribi facto) participes accusationis esse. *Non tam gloria mea fauerim*) non studeo tantum meæ laudi, quin vos libenter socios assumam. *Illa*) Arria, & Fannia. *Senatus*) habetur. *Omnia*) à me gerenda. *Retuli*) proposui in disceptationem: vtebatur enim Corellio Ruffo magistro, & rectore. *Prudentissimum*) scientia iuris consultissimum. Prudentes dicuntur, qui iuris scientiam tenent. Sunt tamen qui legant prouidentissimum, vt qui longè prouideret, quæ futura essent. *Ne vetaret*) ne retineret me ab accusatione Publicij. *Cunctatior*) tardior in rebus gerendis. *Inducere in animum*) mihi persuadere. *Quo minus*) quin sensus est, Volui quidem ea die, qua eram Publicium accusaturus, indicare Corellio, quid essem facturus, cùm omnino constituissem illum accusare, neque dubitarem quid facerem. *Vsu*) experientia.

ascribi facto, in quo ego comite non egeo. Sed non ita gloria mea fauerim, vt vobis societatem eius inuideam. Perfert Anteia mandata: nec illa morantur. Opportunè Senatus intra diem tertium. Omnia ego semper ad Corellium retuli, quem prudentissimum ætatis nostræ sapientissimúmque cognoui: in hoc tamen contentus consilio meo fui, veritus ne vetaret. (Erat enim cunctantior, cautiórque) sed non sustinui inducere in animum, quo minus illi eodem die facturum me indicarem: quod an facerem, non deliberabam, expertus vsu, de eo, quod destinauerim, non esse consulendos, quibus consultis obsequi debeas. Venio in Senatum, ius dicendi peto, dico paulisper maximo assensu: vbi cœpi crimen attingere, reum destinare, adhuc tamen sine nomine, vndique mihi reclamari. Alius, sciamus qui sit, de quo extra ordinem referas: alius, Quis est anterelationem rem? alius, salui simus, qui supersumus.

nam didici experientia magistra, quod nullum debemus consulere super illare, quam penitus deliberauimus facere, præsertim eos viros quorum consiliis, etiam contra nostram sententiam standum est, *Crimen attingere*) rem ipsam aggredi & ad narrationem peruenire. *Reum destinare*) Publicium destinare, designare quem accusarem. Destinare enim designare. Curtius, Intellectum est mare destinare ab ignaris naturæ eius. Cæsar interdum pro retinere, & quod plerunque facit Apuleius, pro ligare. At in frequentiori vsu pro deliberare. Emendanda dictio, apud Columellam lib. xiij. cap. xviij. Et cùm picem, inquit, fundo destinauit. pro destillauit. Destinare item emere, si Marcello credimus. *Sine nomine*) sed per certa signa. *Reclamari*) reclamabatur à Senatoribus. *Alius*) Senator dicebat. *Extra ordinem*) antequam relatum fit, de quo dicturus esses. *Relationem*) propositionem criminis & rei apud Senatum. Titulus est in codice de relationibus. Tacitus decimotertio. Meminit patribus licere, quoties ius dicendi accepissent, quæ vellent expromere, relationémque in ea postulare. Hinc apud eundem legitur Thraseam non obtinuisse, vt vetita gratiarum actione ambitio cohiberetur, abnuentibus Consulibus ea de re relatum esse. *Supersumus*) ab accusationibus liberi sumus, postquam mala tempora euasimus: quibus multi Senatores rei periere.

Audio

Audio imperturbatus, interritus: tantum susceptæ rei honestas valet, tantúmque ad fiduciam vel metum differt, nolint homines, quod facias, an non probent. Longum est omnia, quæ tunc hinc inde iactata sunt recensere. Nouissimè Consul Secunde, sententiæ loco dices, siquid volueris. Permiseris inquam, quod vsque adhuc omnibus permisisti. Resido. Aguntur alia interea. Me quidam ex consularibus amicis secreto, accuratóque sermone, quasi nimis fortiter incautéque progressum corripit, reuocat, monet, vt desistam: adiecit etiam, Notabilem te futuris principibus feciſti. Esto, inquam, dum malis. Vix ille discesserat, rursus alter, Quid audes? cur ruis? quibus te periculis obiicis? quid præsentibus confidis incertus futurorum? Lacessis hominem iam præfectum aerarij & brevi Consulem. præterea qua gratia: quibus amicitiis fultum? nominat quendam, qui tunc ad orientem amplissimum & famosissimum exercitum, non sine magnis dubiisque rumoribus obtinebat. Adhæc ego, Omnia percepi, atque animo mecum ante peregi: nec recuso, si ita casus attulerit, luere pœnas ob honestissimum factum, dum stagitiosissimum vlciscor. Iam

Audio iuturbatus) constanter quæ dicebantur audio. Si legeris interturbatus, intellige, dum dicerem interrumpebar à prædictis, sed semper perstiti interritus. *Tantúmque*) sensus, multum differt ad audendum fiduciam, si causa sit iusta: vel metum, si iniusta, & si homines nolint, aut non probent quod facias: nolebant enim multi Publicium accusari. iusta tamen Secundum facere sciebant, quod illi magnam fiduciam dabat. *Iactata*) dicta: in antiquissimo codice scribitur facta. [*Secundo*] (ô Plini.) *Sententia loco*) pro sententia tua quam dicturus es super ea re de qua iam relatum est, & Senatum habebant: nam concedebatur, vt loco sententiæ dicerent Senatores, de quacunque re voluissent. quare Tacitus libro iij. dicendæ primo loco sententiæ. Item, xiiij. C. Cassius, inquit, sententiæ loco in hunc modum disseruit & Seneca in ludo Claudij. si tamen ille libellus est Senecæ, Sumexit inquit Augustus sententiæ suæ loco dicendæ, & summa facundia disseruit. Quid si legeris secundo sententiæ loco, vt in aliquibus legi exemplaribus: & referatur ad illud Cic. ad Atticum. Et ille secundus in dicendo locus habet autoritatem penè principis. Priorem sensum potius probamus. nam ipse lib. v. dixerat loco sententiæ Homullum postulasse. *Dices*) orationem habebis. *Permiseris*) rogo permittas. An melius permiseras, id est, iam hoc mihi concesseris. *Quod hucusque permisisti omnibus*) vt loco sententiæ dicerent quicquid voluissent. *Aguntur*) à Senatoribus. *Alia*) aliæ res iam relatæ. *Accuratóque*) sollicito, diligenti. *Progressum*) excessisse in loquendo. *Notabilem*) insignem, dignum nota. antiqua lectio habet, notabilem me futuris principibus, scilicet ad futurum, ad id tamen. *Esto*) concedo me notabilem futurum. *Dum*) dummodo fecerim me notabilem. *Malis*) principibus, quos paruipendo. *Alter*) Senator, inquit. cur, quid si quo, vt est in antiquissimo codice? *Præsentibus*) præsenti Reip. statui incertus futurorum, ad quem post Neruam imperium peruenturum sit. *Præfectum aerarij*) Publicium: repete prænotata à nobis de præfecto aerarij. *Consulem*) futurum. *Qua*) maxima. *Quandam*) amicum. *Publicij*) incertum quis esset ille præfectus orientis, sub Nerua. *Dubiis*) ambiguis, an futurus Cæsar post

censendi tempus. Dicit Domitius Apollinaris, Consul designatus, dicit Fabritius Veiento, Fabius Posthumius, Vectius Proculus, collega Publicij Certi, de quo agebatur: uxoris autem meæ, quem amiseram, vitricus: post hos Ammius Flaccus, omnes Certum nondum à me nominatum, vt nominatum defendunt: crimenque quasi in medio relictum defensione suscipiunt. Quæ præterea dixerint, non est necesse narrare, in libris habes. Sum enim cuncta ipsorum verbis persecutus. Dicunt contrà Auidius Quietus, Cornutus Tertullus. Quietus, inquissimum esse, querelas dolentium excludi: ideoque Arriæ, & Fanniæ ius querendi non auferendum: nec interesse cuius ordinis quis sit, sed quam causam habeat. Cornutus, datum se à Consulibus tutorem Heluidij filiæ, petentibus matre eius, & vitrico: nunc quoque non sustinere deserere officij sui partes, in quo tamen, & suo dolori modum imponere, & optimarum fœminarum perferre modestissimum affectum: quas contentas esse admonere Senatum Publicij Certi cruentæ adulationis: & petere, si pœna flagitij manifestissimi

Neruam id est, quem aliqui non opinabantur electum iri imperatorem. *Ad hæc ego respondi*) omnia percepi. nersus ex sextu Virgilij vbi inducit Æneam respondere Sibyllæ.

Censendi tempus) dicendi sententiam tempus adueneratt. *Posthumius*) antiquissimus codex habet Maximinus. *Vectius proculus*) alibi meminit Proculum virum eruditum carmina scripsisse, quod etiam colligitur ex carmine Martialis libri primi. Fuit & Eutychius Proculus, quo grammatico vsus est Antoninus philosophus: ideo ad Proconsulatum vsque prouecto. & Claudius Proculus Prætor sub Adriano. pariter & Flauius Proculus. Item Lusianus Proculus Senator sub Domitiano, & eius necis vates Larginius Proculus, vt alios omittam. *Ammius Flaccus*) in quibusdam exemplaribus legi Annius Flaccus. *In medio*) in communi. *Libris*) à me publicatis. *Ipsorum verba*) quibus ipsi dixerant: nullum verbum immutando. *Contra*) nominatos Senatores. *Quietus*) dicit. *Excludi*) repelli: non audiri. Cuius ordinis quis sit ille qui accusetur: an Senator, an alterius conditionis, sed omnibus æquè ius præstandum. *Quàm*) bonam vel malam. *Cornutus*) inquit. *Tutorem*) tutela secundum Seruium, referente Paulo, est vis, ac potestas in capite libero constituta ad tuendum eum, qui propter ætatem suam sponte se defendere nequit, iure ciuili data ac permissa: tutores autem sunt qui eam vim ac potestatem habent, ex qua re ipsi nomen acceperunt: itaque appellantur tutores, quasi tuitores ac defensores: sicut ædituí dicuntur, qui ædes tuentur. *Datum à Coss.*) Claudius Tranquilli testimonio sanxit extra ordinem tutores à Coss. darentur. & Iustinianus, vt veteres Iurisconsultos taceamus. si cui, inquit, nullus omnino tutor datus fuerat, ei dabatur quidem in vrbe Romana à Prætore vrbano & maiore parte Tribunorum plebis ex lege Atilia: in prouinciis verò à præsidibus prouinciarum ex lege Iulia & Titia, postea Consules pupillis tutores, ex inquisitione dare coperunt: deiude Prætores ex constitutionibus filiæ minori: duas enim filias habuit Heluidius filius. *Matre eius & vitrico*) nam Heluidij vxor eo mortuo alium maritum duxit: illa igi-

tur cum marito nouo, qui vitricus erat puellæ, petiuerat à Cos. vt Cornutus ei daretur tutor. *Officij sui*) vt vlciscatur parentem illius, cui datus fuerat tutor. *Imponere modum suo dolori*) nō indulgere dolori, sed cohibere illum, & ratione proce-

dere. *Ferre*) tolerare, excusare. Antiquus codex habet perferre. *Fœminarum*) Arriæ & Faunię, [Anteiæ.] *Affitium*) dolorem, cruenti adulatoris, vel cruentæ adulationis, qui sua adulatione occiderit Heluidium.

Remittatur) non permittendo illum accusare. *Nota*) ignominia. *Quasi censoria*) maxima. Facultas enim Censoribus fuit notare vnumquemque ordinem, vt qui Senator esset, eiiceretur Senatu, qui eques Romanus, equum publicum perderet: qui plebeius in ceritum tabulas referretur, & ærarius fieret. De Præfectis insuper eminentissimis iudicabant, excepto Præfecto vrbis Romæ, si Trebellio Pollioni fides præstanda, & consulibus ordinariis, & rege sacrorum, ac maxima virginum Vestalium: si tamen incorrupta permansisset. Erat enim Censura amplissimus magistratus, & quodammodo perfectissimum Reipublicæ culmen, maximæ omnium reuerentiæ, plurimæque potestatis, cùm in aliis rebus, tum ad morum emendationem: de qua plurima Liuius, Plutarchus, Dionysius, Gellius, Asconius. *Inuratur*) imprimatur, vstuletur. Liuius, Patrum memoria institutum fertur, vt Censores motis è Senatu adscriberent notas. *Medio*) qui poterat trahi quoquo versum. *Ambiguo*) ancipiti. *Iniuriam*) si causa non cognoscetur. *Absoluitur* prius cognita causa. *Nominatus*) tanquam reus, & noxius. *Amicis, Arriæ & Faunię*) Quieto, & Tertullo. *Amicis suis*) Apollinari, & reliquis. *Soliciti esse*) timere, quia res agitur sub rectissimis iudicibus. *Probetur*) testes producantur, aduersus Publicum. *Absoluere*) liberum fuere. *Hæc illi*) dixerunt eo ordine, quo quisque citabantur ad dicendum. Super verbo quisque quam vim habeat lege in Panegyrico. *Excepérint*) probauerint, intellexerint. *Negotij dignitatem*) dignam materiam infectandi nocentes, & miseros vindicandi. *Prouentum*) successum. *Actoris constantiam*) fortitudinem mei dicentis. *Veiento*) Fabricius Veiento à Iuuenale prudens appellatus. Fabricij adhuc extat illa antiqua memoria. Imperatori Cæsari Vespasiano Augusto Pontifici Maximo Tr. Pot. iij. Imperat. xij. PP. Coss. iij. Des. S. C. quod vias vrbis negligentia superiorum temporum corruptas instituit. Lucius Fabricius Caius Furius Cur. Viar. Faciendum curauit. *Obstrepitur*)

remittatur, nota Certo quasi censorio inuratur. Tum Satrius Rufus medio ambiguóque sermone, Puto, inquit, iniuriam factam Publicio Certo, si non absoluitur: nominatus est ab amicis Arriæ, & Fannia, nominatus ab amicis suis nec debemus soliciti esse. Idem enim nos, qui bene sentimus de homine, iudicaturi sumus: si innocens est, sicuti & spero, & malo, donec aliquid probetur, credo poteritis absoluere. Hæc illi, quo quisque ordine citabantur. Veoitur ad me, consurgo, vtor initio, quod in libro est: respondeo singulis. Mirum, qua intentione, quibus clamoribus omnia exceperint, qui modo reclamabant: tanta conuersio, vel negocij dignitatem, vel prouentum orationis, vel actoris constantiam subsecuta est. Finito. Incipit respondere Veiento: nemo patitur, obturbatur, obstrepitur: adeo quidem, vt diceret, Rogo, Patres C. ne me cogatis implorare auxilium Tribunorum. Et statim

strepitum faciunt contra Veientonem ne audiretur: nam is defendere conabatur Publicium Certum, ne & ipse pariter traheretur in periculum, quia sub Domitiano summus fuerat adulator. *Auxilium Tribunitium*) qui præsto erant oppressis, & referente Appiano, quando Tribuno libuisset Senatum dissoluere licebat.

Murena) Licinios Murenas cognominatos Macrobius indicat, quòd piscę Murena effusissimè delectati sint. *Nominibus*) Senatorum. *Peracta discessione*) discussis sententiis Senatorum per discessionem, de qua alibi apertius. *Mittit*) soluit. ὦ γέρον ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί id est, ô senex sanè multum te iuuenes premunt bellatores. nam Secundus iunior erat Veientone. Carmen est ex octauo iliados, vbi Diomedes alloquitur Nestorem in pugna circumsessum à Troianis. Comeon aleatorem mordens Rhodophanta, tradente Athenæo, eundem versum ferè vsurpauit. ὦ γέρον ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι κυβδυταί. id est, ô senex sanè multum te iuuenes premunt aleatores. Fabius Quintilianus libro decimo videtur Secundum & alios oratores Secundo contemporaneos per ista significasse. Sunt enim summa hodie, quibus illustratur forum ingenia: namq; & consummati iam patroni veteribus æmulantur, & eos iuuenum ad optima tendentium imitatur ac sequitur industria. *Morem*) liberè dicendi, & fortiter accusandi. *Intermissum*) desuetum metu malorum principum. *Simultatibus*) inimicitiis. *Inuidia*) odio, maleuolentia, qua flagrasset, nisi Publicium permisisset accusari. *Alios ordines*) cæteros magistratus, an magis equestrem & plebeium. *Cæteros*) reos qui non erant senatores. *Dissimulatione quasi mutua*) tergiuersando nolle intelligere, nec plectere crimina alicuius senatoris: ne sua pariter plecterentur, sed ita videbantur se gerere, vt vnus alteri indulgeret. possumus imprimis respicere Veientonem tuentem Publicium, quia vterque delator fuerat. *Tale aliquid*) quod accusandus veniret. ideo ægritudinem simulauit. *Sine*) non ficta fuit infirmitas. *Relationem*) cùm Cæsar intellexisset quæ gesta essent in Senatu contra Certum, non remisit Senatui, vt reum peragerent. *Cæsar*) Nerua. *Obtinui*) à Cæsare. *Intenderam*) propoſueram. *Collega*) Vestius, Proculus socius Publicij in præfectura. *Successorem*) ambiguum an in præfectura

Murena Tribunus, Permitto tibi vir clarissime Veiento dicere. Tunc quoque reclamatur. Inter moras Consul citatis nominibus, & peracta discessione mittit Senatum, ac penè adhuc stantem, tentantémque dicere Veientonem relinquit. Multum ille de hac (ita vocitabat) contumelia, questus est Homerico versu, ὦ γέρον, ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί. Non ferè quisquam in Senatu fuit, qui non me complecteretur, exoscularetur, certatimque laudem cumularet, quòd intermissum iamdiu morem in publicum consulendi, susceptis propriis simultatibus, reduxissem: quòd denique Senatum inuidia liberassem, qua flagrabat apud ordines alios quòd seuerus in cæteros, Senatoribus sola dissimulatione quasi mutua parceret. Hæc acta sunt absente Certo. Abfuit enim seu tale aliquid suspicatus, siue vt excusabatur, infirmus. Et relationem quidem de eo Cæsar ad Senatum non remisit. Obtinui tamen quod intenderam. nam collega Certi consulatum, successorem Certus accepit: planéque factum est, quod dixeram in fine, Reddat præmium sub optimo principe, quod à

pessimo accepit. Postea accessionem meam vtcunque potui, recollegi: addidi multa. Accidit fortuitum, sed non tanquam fortuitum, quòd editis libris Certus intra paucissimos dies implicitus morbo decessit. Audiui referentes his imaginem mentis eius, hanc oculis oberrasse, tanquam videret me sibi cum ferro imminere. Verán hæc, affirmare non ausim: interest tamen exempli, vt vera videantur. Habes epistolam, si modò epistolam cogitas libris quos legisti non minorem: sed imputabis tibi, qui contentus libris non fuisti.

praefectura aerarij, an in Consulatu. nam supra de eo loquens dixerat. & iam cõsulem ego mallem in consulatu, in quo designatus fuerat à Domitiano, sed cum honorem nondũ inuenerat. *Præmiũ* consulatũ, adulationis præmium. *Optimo*) Nerua. *Pessimo*) Domitiano. *Recollegi*) reduxi in memoriam. *Addidi multa*) conueniẽ cum illo ex libro primo, vbi tradit non eadem publicari quæ dicuntur. *Sed tanquam fortuitum*) sed ratione aliqua: nam sapientum quidam in fortuna aliquid esse putant. sed eius improuidos casus ignorari à nobis. Fortuitum igitur videtur quòd Publicius paulo pòst decesserit, non tanquam fortuitum: quod conscientia pressus & dolore in morbum inciderit. *Libris*) de vltione Heluidij. *Referentes*) narrantes mihi Heluidium. *Respondere mihi*) laudare meam actionem, & gratias agere pro vltione sua: an respondere, id est consulere quomodo dicerem. sed si legimus me sibi cum ferro imminere, quæ scriptura est in pontificio exemplari, melius procedet. *Verán hæc*) sint. *Interest tamen exempli*) pertinet tamen credere fuisse vera, vt talis exemplo mali deterreantur. *Modum epistolæ*] mensuram, alia lectio habet, si modò epistolam cogites libris quos legisti non minorem.

C. PLINIVS GEMINIO SVO S.

HEC ipse tibi plaudis, & ego nihil magis ex fide, quàm de te scribo. Posteris an aliqua cura nostri, nescio: nos certè meremur vt sit aliqua, non dico ingenio: id enim superbum, sed studio, sed labore, & reuerentia posteritatis: pergamus modò itinere instituto, quod vt paulos in lucem famámque prouexit, ita multos è tenebris & silentio protulit. Vale.

HEC) Hortatur Tacitum ad comparandam sibi æternitatem scriptis. *Tibi plaudis*) tibi blandiris & places, tua nimium amas. *Ex fide*) Verè. *Cura nostri*) Futura sit de nobis. *Non dico*) Quod mereamur aliquam curam nostri propter ingenium excussum. *Studio & labore*) Circa disciplinas. *Reuerentia posterorum*) Quam posteris habemus, quibus studemus aliqua literarum monumenta relinquere. *Quod vt paucos*) Sicut pauci per literas ad summum gloriæ culmen peruenerunt, multi tamen per illas immortales facti sunt.

C. PLINIVS FALCONI SVO S.

REfugeram in Thuſcos, vt omnia ad arbitrium meum facerem, at hoc me in Thuſcis quidem tam multis vndique ruſticorum libellis, & tam querulis inquietor, quos aliquanto magis inuitus, quàm meos lego. nam & meos inuitus. retracto enim actiunculas quaſdam, quod poſt intercapedinem temporis & frigidum, & acerbum eſt. ratiocinationes, quaſi abſente me, negliguntur: interdum tamen equum conſcendo, & patremfamilias hactenus ago, quòd aliquam partem prædiorum, ſed progeſtatione percurro. Tu conſuetudinem ſerua, nobiſque ſic ruſticis vrbana acta perſcribe. Vale.

Refugeram] Secesserat in Thuscos Secundus vt liberiùs & otiosius viueret: sed scribit non minus ibi molestari negociis rusticis ingruentibus: interdum tamen studere. Peruetusta lectio non Falconi, sed Mamiliano hanc epistolam scriptam fuisse monstrat. *In Thuscos*] in villam iuxta Tiſernium Tyberinum. *Ne quidem*] possum facere ad arbitriũ meum. *Libellis*] supplicationibus, lamentationibus. *Quos libellos*) alluſit ad nomen. nam qui porriguntur principi vel Senatui, vel alicui magistratui, postulantes aliquid, libelli dicuntur, sic & parui libri, vt suos frequenter Secundus solet appellare. *Inuitus*] quia sunt illiteratissimi. *Meos inuitus*) lego, quia interibor: & iam difficile est post temporis spatium resumere priorem intentionem. *Retracto*) emendo. *Actiunculas*] breues actiones, orationculas, quod magis placet: quamuis alij non actiones, sed rationculas legant. vt sit sensus, ego reuideo quasdam calculos rei meæ familiaris, quod post longum temporis spatium est inane & importunum: & ideo rationes ita curantur tanquam si essem absens. i. fermè negliguntur. placet prior lectio. *Intercapedinem*] spatium. *Seruum*] sunt qui legant frigidum. sc. deperdito actionis calore inerti. *Acerbum*] intempestiuum, inopportunum. *Rationes*] rerum rusticarum calculi. Varro libro primo, rei rusticæ, vbi ratio cum orco habetur, ibi non modò fructus est incertus, sed etiam colentium vita. Columella etiam rationem calculorum dixit. & ibidem. sed nec conditum cum fide rationibus inferunt. quanquam idem alibi dicat, ratiocinator calculo posito. quod ideo allegauimus, quoniam in aliquo exemplari legitur ratiocinationes, non rationes. *Quaſi abſente*] Tanquam si non essemus rerum exemplaria peruetusta habent, quasi absente me, in eundem sensum. *Patremfamilias ago*] Facio patrisfamiliæ officium, visendo meorum prædiorum partem. *Hactenus*] in hoc solo. *Pro geſtatione*] Causa gestationis magis quàm visendi prædia. duplex enim corporis exercitatio, aut pedibus aut gestatione, sed gestabantur equo, aut vehiculo, aut lectica, vel naui. *Sic ruſticis*] Sic occupatis circa res rusticas.

G. PLI-

C. PLINIVS MAMILIANO SVO S.

SVMMAM) Non sibi occupato circa sterileis vindemias licere venari, nec placere, scribit Mamiliano: sed pro musto nouos versiculos pollicetur. *Isto genere*) quo in istis regionibus vruntur. *More historicorum*) qui cum volunt significare copiam occisorum, vel captiuorum, aut hostium fuisse adeo magnam, vt recenseri non potuerit: dicunt numerum non potuisse iniri. nam inire numerum, est numerare. *Nec vacat*) occupatis circa vindemias. *Nec libet*) tristibus nobis ob sterilitatem earum. *Deducemus*) deducemus ex ingenio nostro: sicut vinum ex canali. *Nouo musto*) videtur parelcon esse nouo, cum

SVMMAM *te voluptatem percepisse ex isto copiosissimo genere venandi non miror, cùm historicorum more scribas numerum iniri non potuisse. Nouo venari nec vacat, nec libet: non vacat, quia vindemiæ in manibus: non libet, quia exiguæ. Deuehemus tamen pro nouo musto, nouos versiculos tibi, quos iucundissimè exigenti, vt primùm videbuntur deferbuisse, mittemus.* Vale.

musum sit nouum vinum, & mustea res pro nouella & recenti vsurpetur: nisi tamen additum, vt responderet nouis versiculis. *Ex genere iucundissimè*) tibi petenti cum maxima lætitia. *Deferbuisse*) defæcatos esse & purgatos, quod solet fieri vino deteruescenti.

C. PLINIVS GENITORI SVO S.

RECEPI) Permittendas esse vnicuique suas voluptates ostendit: nam si cœnam (inquit Genitor) damnasti parasitis refertam, nonne credis aliquibus nostram tædio esse, quoties introducitur lector aut lyristes? *Scurra*) scurra est, qui risum captat nō seruata dignitate personarum. diminutiuo eius scurrula vtus est. Apuleius in suo asino *Cinædi*) qui muliebria patitur, is cinædus dicitur vnde à Virgilio Priapeis. & ab Apuleio festiuiter cinædi pro pueris vsurpantur, quòd officium eorum sustineant: dicti ἀπὸ τοῦ κινεῖν τὰ αἰδοῖα, id est, à motu verendorum: vel cinædus dictus tanquam κενὸς αἰδοῦς, id est, vacuus verecundia. *Moriones*) qui natura, stultitia risum excitat dictis factisve insulsis. morio appellatur. μωρὸς enim fatuus & stultus, & morari cū prima longa significat fatuum esse, vnde

RECEPI *literas tuas, quibus quereris tædio tibi fuisse quamuis lautissimam cœnam, quia scurræ, cinædi, moriones, meretrix intrabant. Vis tu remittere aliquid ex*

Tranq. scribit Claudium inter homines desisse morari productis prima syllaba, hoc est, non amplius fatuum esse mortis interuentu. In morionem lusit acutissimè Mart. in illo carmine, Morio dictus erat, viginti millibus emi, Redde mihi nummos Gargiliane, sapit. tanquam pluris veniret stultus quàm sapientes. & alibi, hunc verò acuto capite & auribus longis, quæ sic mouētur, vt solent asellorum: quis morionis filium neget? Certè emendandus satis obuius error apud Iurisconsultum. ff. xxj. titulo de edicto ædilitio. vbi corruptè legunt morionem: quamuis, inquit, nō valdè sapientem seruum venditor præstare debeat:

tamen si ita fatuum vel morionem vendiderit, vt in eo vsus nullus sit, videri vitium. *Inerrabant*) versabantur, transcurrebant. Lucianus in Symposio, Aristænetum refert conuiuiis introduxisse post medium conuiuium quendam hominem rid culum, deformem, capite raso, cum quibusdam solùm capillis in vertice rectis, vt & dicendo & faciendo ludiere aliquid, conuiuas magis ad risum diffunderet. hic ergo seipsum confringens & distorquens ita saltabat vt rid culosior videretur, & crepitu anapæsta lingua Ægyptia differebat, demum astantes mordebat: ideò cæteri ridebant: verùm cùm Alcidamanta cynicum pupugisset, eum melitæum catellum appellando, iratus ille, vt qui iamdudum conuiuarum oculos teneret & sibi præstaret: nuda dique ipsum ad certamen pancratium inuitauit. sin minus, se illum baculo percussurum minabatur: sic ille satyro accepta lactandi conditione feriebat & feriebatur: interim præsentium quidam oblectabantur, alij ridebant, donec Alcidamas victus cessit: cum summo spectatorum solatio.

Rugis) tua grauitate. nam in tristitia & seueritate rugas in facie contrahimus. *Siquidem*) quamuis. non displicet equidem. *Tale*) scurras, cinædos, morliones. *Fero habeo es*) non damno horum dominos. *Inexpectatum*) subitum, inopinatum: sunt enim mirabilia quæ maximè inexpectata. *Petulans*) mordax, lasciuum. *Non narro rationem*) non dico quòd omnino mouear ratione *Stomachum*) appetentiam meam. Mart. Prætereas, si quid non facit ad stomachum. *Capimur*) oblectamur: detinemur. *Lector aut lyristes*) sic lib. j. docuit solitum introducere comœdum, vel lectorem, vel lyristen. Athenæus hunc morem notabiliter taxat, referens viles homines in conuiuia solitos introducere tubicines magno precio, quia nescirent inuicem confabulari, & ineruditi essent ad differendum: vbi verò sint honesti & eruditi conuiuæ, neque tubicines, neque saltatores, neque lyristas intromitti, cùm satis habeant inter se digna memoratu differere, sine gyris & talibus ludibriis. *Calceos*) quos conuiuium inituri deponebant. Meminit huius consuetudinis frequenter Martialis, vt ibi, Marmora calcantem frigidiora niue. Item, Excalceatus ire cœpit ad cœnam. *Recubant*) discumbunt.

rugis? equidem nihil tale habeo, habentes tamen fero: cur ergo non habeo? quia nequàquam me vt inexpectatum, festiuumve delectat: siquid molle à cinædo, petulans à scurra, stultum à morione profertur, non rationem, sed stomachum tibi narro. Atque adeò quàm multos putas esse, quos æquè ea quibus ego & tu capimur & ducimur, partim vt inepta, partim vt molestissima offendant? Quam multi quum lector, aut lyristes, aut comœdus inductus est, calceos poscunt, aut non minore cum tædio recubant, quam tu ista (sic enim appellas) prodigia perpessus es? Demus igitur alienis oblectationibus veniam, vt nostris impetremus. Vale.

C. PLINIVS SABINO SVO S.

VA) Desideranti Sabino promittit libellos suos: sed per ordinem, ne memoriam conturbet. *Exhibes negocium tibi*) quæris tibi laborem.

QVA intentione, quo studio, qua denique memoria legeris libellos meos, epistola tua ostendit: ipse igitur exhibes negocium tibi, qui

Elicis

elicis & inuitas, vt quamplurima communicare tecum velim. faciam, per partes tamen, & quasi digesta, ne istam ipsam memoriam, cui gratias ago, assiduitate & copia turbem, onerataque & quasi oppressam cogam pluribus singula, posterioribus priora dimittere.

Elicia) elicere est blanditiis ad se trahere, & educere: inde elices sulci aquarij, Columella scribente: per quos aqua collecta educitur è liris. *Per partes*) per species. *Quasi digesta*) in ordinem posita: verbi causa orationes per se, sic poemata: ac deinceps. *Istam*) tuam. *Gratias ago*) quòd tuo vsui satisfaciat. *Assiduitate*) nimio affectu. *Turbem*) confundam. *Singula*) vnum aliquod. *Pluribus*) propter plura: & ne confundam te lectione multarum. *Dimittere priora posit*) vt omittas propria & confundas ordinem dum festinas ad posteriora. *Priora*) prius scripta.

C. PLINIVS RVFONI SVO S.

SIGNIFICAS legisse te in quadam epistola mea, iussisse Virginium Rufum inscribi sepulcro suo, Hic situs est Rufus, pulso qui Vindice quondam Imperium asseruit, non sibi, sed patriæ. Reprehendis, quòd iusserit, addis etiam, melius, rectiusque Frontinum, quòd vetuerit omnino monimentum sibi fieri: mèque ad extremum, quid de vtroque sentiam, consulis, vtrũque dilexi. miratus sum magis quem tu reprehendis, miraris q̃, atque ita miratus vt non putarem satis vnquam laudari posse, cuius nunc mihi subeunda defensio est. Omnes ego, qui magnum aliquod memorandumq̃ fecerunt, non modo venia, verùm etiam laude dignissimos iudico, si immortalitatem, quam meruère, sectantur: victurique nominis famam supremis etiam titulis prorogare nituntur. Nec facilè quenquam, nisi Virginiũ inuenio, cuius tanta in prædicando verecundia, quanta gloria ex facto. Ipse sum testis familiariter ab eo dilectus probatusque, semel

Significas) Rufoni reprehendenti Virginium excusat, quòd iussisset sepulcro inscribi factum illud suum memorabile, & Frontinum laudanti quòd prohibuisset conditorium sibi constrtui: denum vtrosque laudat tanquam diuerso itinere ad immortalitatem tendentes. *In quadam epistola*) lib. vj. ad Albinum. *Frontinum*) Iulium Frontinum fecisse. *Quem*) Virginium. *Miraris*) corripis. apud Græcos scriptores casibus distinguitur miror. nam *Σαυμάζω* genitiuo iunctum reprehendo significat, accusatiuo verò laudo. apud Latinos ex præcedentibus & sequentibus discernitur. *Atque ita*) miratus sum. *Sectantur*) conquirunt, admittunt. *Supremis titulis*) epitaphiis. *Prædicando*) se extollendo. sensus est, neminem cognosco, qui esset tam verecundus in laudando, & qui meruerit tantam gloriam rebus præclarè gestis, quàm Virginius. *Dilectus*) nam iuuenis Secundo relictus affectum parentis ei præstitit: candidatum suffragio est auctus, ad omnes illius honores ex sexcessibus accitus, sacerdotio dignum nominauit,

omnino me audiente pronectum, vt de rebus suis hoc vnum referret, ita secum aliquando Cluuium locutũ, Scis Virgini quæ historiæ fides debeatur: proinde siquid in historiis meis legis aliter ac velles, rogo ignoscas. Ad hoc sic illum, Cluui, nam tu ignoras, ideò me fecisse, quod feci, vt esses liberum vobis scribere, quæ libuisset? Age dum hunc ipsum Frontinum in hoc ipso in quo tibi parcior videtur & pressior, comparemus. Vetuit extrui monimentum: sed quibus verbis? Impensa monimenti superuacua est, memoria nostri durabit, si vitam meruimus. An restrictius arbitraris per orbem terrarum legendum, dare duraturam memoriam suã, quàm vno in loco duobus versiculis signare quod feceris? Quanquam non habeo propositum, illum reprehendendi, sed hunc tuendi, cuiusque potest apud te iustior esse defensio, quàm ex collatione eius quem prætulisti. Meo quidem iudicio neuter culpandus, quorum vterque ad gloriam pari cupiditate, diuerso itinere contendit: alter dum expetit debitos titulos: alter, dum mauult videri contempsisse. Vale.

Pronectum) elatum. *Cluuium*,) M. Cluuius Rufus, quem frequenter Tacitus in historiis citat, Heluidij Prisci pater, diues, eloquẽtia clarus, nulli vnquã sub Nerone periculum faciens, per quem idem princeps pronunciauit se cantaturũ Nioben tragœdiam: historiam scripsit suorum temporum vir facũdus, sed pacis artibus aptus, bellis inexpertus. de quo lib. xvij. Tacitus. Laudatus per edictum Cluuius Rufus. & ibidem, Digressum à Lugduno Vitellium M. Cluuius Rufus assequitur omissa Hispania, cui post interitum Neronis præerat: lætitiam & gratulationem vultu ferẽs, animo anxius. & petitum se criminationibus gnarus: eum Hilarius Cæsaris libertus detulerat tanquam audito Vitellij & Othonis principatu propriam ipse potentiam & possessionem Hispaniarum tentasset: eóq; diplomatibus nullum principem præscripsisset, interpretabantur quædam ex orationibus eius contumelioſa in Vitellium, & pro ipso popularia. auctoritas Cluuij præualuit, vt puniri vltrò libertum suum Vitellius iuberet. Cluuius comitatui principis adiectus, non adempta Hispania quam absens rexit. *Qua fides historiæ debeatur*) historiæ finis est veritas, cùm fit rei gestæ descriptio. vnum enim secundum Lucianum, & proprium historiæ, & illi sacrificandum, vt vera omnia dicat: igitur mihi historicus sit intrepidus, incorruptus, liber loquendi libertate, & veritatis amicus, vt comicus dicit, ficus ficus, scapham scapham, nominatus, sed talem scriptorem, auctoribus Iosepho & Plutarcho, difficile est reperire. *Aliter ac velles*) contra tuam sententiam. *Illum*) Virginium respondisse, alia lectio ad idem. *Ad hoc ille*) tu ne ignoras Cluui. *Quod feci*) imperium affectasse patriæ *Vobis*) historicis *Qua*) vera. *Agedum*) hortatur Rufonem vt comparationem Virginij & Frontini consideret. *Parcior*) quòd vetuerit impensam sepulcri tanquam superfluam. *Pressior*) humilior, brevior. *Impensa monimenti superuacua est*) M T Tusculanorum primo multis comprobat impensam sepulturæ superfluam: quantum autem consuetudini famæque dandum, vt id curent viui: sed ita vt intelligant nihil ad mortuos pertinere. *Vitam*) immortalitatem rebus præclarè gestis. *Restrictius*) breuius, esse dictum Frontini. *Per orbem terrarum*) omnibus dum inquit Frontinus memoria nostri durabit. *Vno in loco*) in villa Alsiensi, duobus versiculis. præscripto disticho. *Illum*) Frontinum. *Cui*) Virginij. *Quam ex collatione*) sine comparatione. *Diuerso itinere*) Virginius recto, dum factum

carmi-

carminibus signat, Frontinus ductu figurato, dum modestiam prætendit: & tamen monstrat se victurum. *Alter*) Virginius. *Alter*) Frontinus. *Contempsisse*) extat apud Lucianum Diogenis dictum, qui interrogatus quomodo quispiam gloriam addiscisceretur: si gloriam, inquit, spreuerit.

C. PLINIVS VENATORI SVO S.

VA) Gratam fuisse Venatoria epistolam testatur, quòd lõga, quòd de scriptis suis loquereturdemum significat quid ruri agat. *Cùm absit*) à nobis. legimus in multis exemplaribus, tum maximè. *Graciles*) steriles. *Quàm expectauerat*) præter spem. Est, verè dici potest. *Decerpere*) demere. *Torculum*) apud autores pluriariam dicitur. nam Plin. senior xvij. vnum sufficit torculum. Item Columel. xviij. Priusquam vinacea torculis exprimantur. Sed idem lib. j. torcularia scripsit, vt Vitruu. vj. torcular proximum sit culinæ. at Cato, inquit, Torcularium si ædificare voles. & alibi, in torcularium, quæ opus sunt. Columel. verò xiij. torcularijs pro ipsis torculi operatoribus vtitur. Marcellus ait torculum. quod vtu torcular, dico, verùm Cato torculum funem intortum appellat. *Obrepere*) lento passu ire. repere proprè dicitur de animalibus, quæ ventre gradiuntur, à quo reptilia. *Vrbanis*) ad vrbanos ministros, qui tempore vindemiæ curabant rustica, & Secundum reliquerant solum notarijs & lectoribus. Pomponius de verb. sign. Vrbana familia & rustica, non loco, sed genere distinguitur: potest enim aliquis dispensator non esse vrbanorum seruorum numero: veluti is qui rerum rusticarum rationes dispensat. & contrà. *Notarijs*) qui breuibus notis excipiebant quæ dictabantur. *Lectoribus*) Zozimo & Encolpo.

VA verò epistola tanto mihi incundior fuit, quanto longior erat, præsertim cùm de libellis meis tota loqueretur: quos tibi voluptati esse non miror, cùm omnia nostra, perinde ac nos ames. Ipse quum maximè vindemias graciles quidem, vberiores tamen quàm expectaueram, colligo, si colligere est nonnunquam decerpere vuam, torculum inuisere, gustare de lacu mustum, obrepere vrbanis qui nunc rusticis præsunt, mèque notarijs & lectoribus reliquerant. Vale.

C. PLINIVS SABINIANO SVO S.

Libertum) Tentat per epistolam reducere in gratiam Sabinianj libertum eius, quem quidem faterur peccasse, sed delicti sui pœnitentiam multis signis ostendisse. Sabinianum puto fuisse Brixiensem. *Succensoo*) irasci. *Merito*) ratione.

LIBERTVS tuus, cui succensere te dixeras, venit ad me, aduolutúsque pedibus meis tanquam tuis hæsit: fleuit multum, multúmque rogauit, multum etiam tacuit: in summa, fecit mihi fidem pœnitentiæ. verè credo emendatum, quia deliquisse sentit. Irascêris, scio, & irascêris merito, id quoque scio: sed tunc præcipua mansuetudinis laus

Illum alterum) Propertium. hoc dicendi modo alibi est vsus. *Cognatio*) genus. *Et*) etiam est. *Propinquum*) huius, Horatium Passieno sanguine coniunctum.

Magna varietas) est in lyricis Passieni, varietas enim plurimum lectorem oblectat. *Mobilitas*) transgrediendi ad alia facilitas. alia lectio habet mollitas: quod conuenit cum præcedentibus. *Amat vt qui verissimè*) amet. tam bene exprimit scribendo quod intendit, vt rem ante oculos ponat. Sidonius Apollinaris hunc locum conatus est æmulari libro v. Colis, inquit, vt solertissimè, ædificas, vt qui dispositissimè, venaris, vt qui efficacissimè. *Tanquam singula*) tanquam si vni soli intenderet: ergo singula, id est perfectiora: nam vno tantùm studio occupati præstantiores in illo genere sunt. *Illum recepi*) illo valetudinem corporis recuperante, me ab ægritudine animi liberabis. *Etiam*) non solùm mihi, sed & ipsi Latinitati: an literis ipsius, vt aliqui codices habent. *Eius*) Passieni, quasi literæ cum illo essent interituræ.

& huius propinquum: magna varietas, magna nobilitas. Amat, vt qui verissimè: dolet, vt qui impatientissimè: laudat, vt qui benignissimè: ludit, vt qui facetissimè omnia denique tanquam singula absoluit. Pro hoc ego amico, pro hoc ingenio, non minus ager animo, quam corpore ille. Tandem illum, tandem me recepi. Gratulare mihi, gratulare etiam literis ipsis, quæ ex periculo eius tantum discrimen adierunt, quantum ex salute gloriæ consequentur. Vale.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

Frequenter) Non potest bona cõscientia se plerunque cohibere, quin exultet & ostentet. Facit hoc interdum Tullius non tantùm in epistolis, sed in iudiciis: similiter Secundus alibi. hîc verò præsertim, vbi gloriatur si quis doctus esse in vrbe dicitur, se statim & Tacitum nominari, tanquam hi summam in literis gloriam tenerent. *Iudicium auctoritatem*) quam iudices seruare debẽt, an potius iudicium scilicet suum continentes, vt auditores attentiores redderent omnes iudices. *Coactis*) vi orationis nostræ ad pronunciandum secundum nos. *Consurgerent*) tanquam finito iudicio. M. Tullius in Verrem, Quid sedebis? cur non in media oratione consurgitis, atque discedetis iudices? Vel consurgerent honoris gratia, vt accidit Athenis Xenocrati, historia est apud Valerium Max. lib. II. cap. de maiestate. *E Senatu*) à Senatoribus à quibus benignè audiebatur. *Optaueram*) antiqua lectio habet captaueram. *Famam constantiæ*) vt contra Marium & Classicum. *Sedisse*) in gradibus Circi. *Proximis*) nuper & postremò factis. In pontificio codice ita legitur, narrabat sodisse in Circensibus proximis cum quodam equite Rom. *Hunc*) equitem Rom.

Frequenter agenti mihi euenit, vt Centumuiri, cùm diu se intra iudicium, auctoritatem, grauitatémque tenuissent, omnes repentè quasi victi coactiq; consurgerent, laudarentq;. Frequenter è senatu famam, qualem maximè optaueram, retuli: nunquam tamen maiorem cepi voluptatem, quàm nuper ex sermone Cornelij Taciti. Narrabat sedisse secũ Circensib. proximis equitẽ Romanum. hunc post varios eruditosq; sermones

requisisse, Italicus es, an prouincialis? se respondisse, Nosti me, & quidem ex studiis. Ad hoc illum, Tacitus es, an Plinius? Exprimere non possum, quàm sit iucundum mihi, quòd nomina nostra quasi literarum propria, non hominum, literis reddantur: quàd vtere, nostrum his etiam ex studiis notum, quibus aliter ignotum est. Accidit aliud ante pauculos dies simile. Recumbebat mecum vir egregius Fabius Rusinus, super cum municeps ipsius, qui illo die primùm in vrbem venerat: cui Rusinus demonstrans me, Vides hunc? multa deinde de studiis nostris. Et ille, Plinius est, inquit. Verum fatebor, capio magnum laboris mei fructum. An si Demosthenes iure lætatus est, quòd illum anus Attica ita demonstrauit, ὅτι ὁ Δημοσθένης, ego celebritate nominis mei gaudere non debeo? Ego verò & gaudeo, & gaudere me dico. Neque enim vereor, ne iactantior videar, cùm de me aliorum iudicium, non meum profero: præsertim apud te, qui nec illius inuides laudibus, & faues nostris. Vale.

Requisisse) à Tacito. *Italicus es an prouincialis*) prouinciales eos accipere debemus, qui in prouincia domicilium habent, non eos duntaxat, qui ex prouincia oriundi sunt: similiter Italicos, qui in Italia domicilium habent, non solùm inde trahentes originem. hæc Vlp. ista duo similiter Tranquillus in Vespasiano distinxit, cùm scribit, Honestissimo quoque Italicorum ac prouincialium allecto. *Ex studiis*) ex vario de literis sermone. *Illum*) equitem Ro. dixisse. *Quod nomina*) ordo & sensus, quòd nomina nostra redduntur literis quasi propria literarum non hominum, id est cùm nominatur Tacitus & Plinius, statim intelligantur docti & eloquentes. perinde ac si diceret, Tacitus & Plinius sunt nomina iudicantia doctrinam, non homines. Lib. vij. ad Tacitum dixerat, Gaudeo quòd si quis de studiis sermo, vnà nominamur, quòd de te loquentibus statim occurro. *Hi*) hominibus. *Aliter*) fuit in secunda lectione alter. *Multa*) dixit municipi suo. *Mei laboris*) mei studij. *Demonstrauit*) in multis exemplaribus est noscitauit. *Anus Attica*) quæ Demosthenem emunctè & terse, id est atticè, loquentem cognouit ex sermone. inquit (erat enim illius celebre nomen) ὅτι ὁ Δημοσθένης. hic est Demosthenes. at ab anu notatus est Theophrastus tanquam peregrinus, cùm tamen is Athenis ætatem ageret, optimèque loqueretur. Huius rei meminit Cicero de Claris oratoribus. & Fabius libro octauo, Illa, inquit, anus Atticum Theophrastum hominem alioqui disertissimum annotata vnius affectatione verbi hospitem dixit, nec alio se id reprehendisse respondit, quàm quòd minùs atticè, id est affectatè, loqueretur. Plinius in præfatione, Cernimus etiam aduersus Theophrastum hominem in eloquentia tantum venerationem diuinum inde meruerit, scripsisse fœminam: & prouerbium inde natum, suspendio arborem eligendam alia tamen hæc ab illa anu. *Profero iudicium alienum*) expono quid sentiant alij, quod sanè minus arrogantis est.

C. PLI-

C. PLINIVS SABINIANO SVO S.

BENE *feciſti*) Agit gratias Subiniano, quòd rogatu ſuo libertum reduxerat domum, & in amorem: monétque vt etiam non rogatus erroribus ſuorũ placabilem ſe præſtet. *Aliquãdo*) priùs. *Animum*) beneuolentiam. *Talem*) non diſplicet, tam tractabilem ex fide pontificij exemplaris. *Tantum mihi tribuis*) tantæ exiſtimationis apud te ſum, & tantum mihi credis.

ENE feciſti, quòd libertum aliquando tibi charum, reducentibus epiſtolis meis, in domum, in animum recepiſti. Iuuabit hoc te: me certè iuuat: primùm, quòd te talem video, vt in ira regi poſſis: deinde, quòd tantum mihi tribuis, vt vel autoritati meæ pareas, vel precibus indulgeas. Igitur & laudo & gratias ago. ſimul in poſterum moneo, vt te erroribus tuorum, & ſi non fuerit qui deprecetur, placabilem præſtes. Vale.

C. PLINIVS MAMILIANO SVO S.

VERERIS) Scribit non ſatis cõuenire vt Mamilianus conqueratur de negociis caſtrenſibus. & v. cõt carminibus ſuis legendis: deinde promittit poſt abſolutas actiones ſe noua factu-um, quæ illi mittat. *Turba*) copia, perturbatione. *Lusus*) epigrammata. *Studiorum*) carminum. *Super iſta*) præter iſta, in cæteris *Rerum actus*) cauſarum actiones. *Diſtringit*) occupat. *Camœnarum*) verſuum. *Paſſerculis & columbulis*) epigrammatibus laſciuis & prurientibus. alluſit ad Catulli paſſerem & Stellæ columbam, opera ſic inſcripta, quia vtraque ſit auis venerea, & ſalax. *Dabis pennas*) comparabis famam diuulgando tuis commilitonibus. *Aquilas veſtras*) ſigna veſtra in caſtris, inter quæ præcipuum fuit aquila: prima enim cohors ſuſcipiebat aquilam totius legionis inſigne, eam aquilifer portabat; hæc Modeſtus. In commentariis Cæſar reculit. x. legionem portaſſe aquilã, Dionyſius etiã ducem legionis. Plin. 8. lib. inquit, Romanis legionibus aquilam C. Marius in ſecundo conſulatu ſuo proprie dicauit: erat & antea prima cum quatuor aliis, lupis, Minotauris, equis, apris, quę ſingulos ordines anteibant, paucis antè annis portari ſola in acie cœperat: reliqua in caſtris relinquebantur, Marius in totum ea abdicauit. Et notatum non ferè apud legiones vnquam hybernatum eſſe in caſtris, vbi aquilarum non eſſet iugum. Ioſephus tamen tradit Veſpaſia-

VERERIS de turba caſtrenſium negociorum, & tanquam ſummo otio perfruare, luſus & ineptias noſtras legis, amas, flagitas, méque ad ſimilia condenda non mediocriter incitas. Incipio enim ex hoc genere ſtudiorum non ſolum oblectationem, verumetiam gloriam petere, poſt iudicium tuum viri grauiſſimi, eruditiſſimi, ac ſuper iſta veriſſimi. Nũc me rerum actus modicè, ſed tamen diſtringit, quo ſinito aliquid earundem camœnarum in iſtum benigniſſimum ſinum mittam. Tu paſſerculis & columbulis noſtris inter aquilas veſtras dabis pennas, ſi tamen & ſibi & tibi placebunt: ſi tantùm ſibi, continendos cauea, nidóve curabis. Vale.

num circa aquilam habuisse alia signa: & eam omnibus apud Romanos agminibus præesse, quòd & vniuersarum auium regnum habeat, & sit validissima. Itaque illam & principatus insigne, oménque victoriæ puraſſe, ſed in vno exercitu fuisse plures aquilas apertè Cæſar teſtatur vbi meminit in acie Pharſalica cepiſſe aquilas quinquaginta octo. M. Tullius argenteam inauit: quo ſi melius teſtatur Plinius, argentum referens militaribus ſignis quàm aurum familiarius, quia longiùs fulgeat. At Dion, in Pompeij geſtis. Aquila, inquit, aurea in omni exercitu Romanorum electo ferrur in haſta longa. *Si tamen ut ſibi*) ſi ſolum mihi placebunt, & non tibi. *Cauea mitove contemnendos*) apud te perſtat in metaphora, quia iam de auibus locutus erat.

C. PLINIVS LVPERCO SVO S.

LXI) Genus dicendi in oratore probat grande & elatum, ac non nunquam attenuatum, qui certo ſemper quodam ritu nere procedit, ita vt neque extollatur, neque deprimatur, vt res exigit, non rectè dicere opinatur. Nam teſtimonio Homeri, M. Tullij, Demoſthenis, denique Æſchinis nititur pleruncque eleuandam orationem eſſe. *Recto*) quia æquo ſtylo procedit, nec diuertit ab inſtituta via. *Sano*) in nulla re peccante. *Grandi*) elato, magnifico, ſublimi. *Ornato*) apto & qui orationem ſuã ornat opportunè. *Quod nihil peccet*) quod eſt nimium ſanus. *Debet enim orator erigi*) M. T. cùm multa de oratore ſubtili & moderato diſſeruiſſet, ſic deſeruiſſet, ſic de graui concludit. Illum verè dici poſſe eloquentem, qui humilia ſubtiliter, & magna grauiter, & mediocria temperatè poteſt dicere nam ſecũdum Fabiũ, admirabilem orationem non ſic quomodo prodigia miramur. *Effervescere*) ebullire, excellere, & calore concitari. *Accedere ad præceps*) exponere ſe periculo, petendo altiſſima. *Abrupta*) diuulſa, depreſſa, periculoſa. *Tutius iter*) ſic. *Reptantibus*) leuiter incedentibus. *Hîs*) reptantibus. *Nulla laus*) eſt. *Illîs*) currentibus. *Ancipitia*) pericula. *Qui fune nituntur in ſumma*) qui pedibus per funem in altum tendũt, quos funambulos, ſiue funerepos, Græci σχοινοβάτας appellant. *Clamores*) acclamationes, admoniciones ſpectantium cum clamore. legimus Imperatorum aliquos vt magis admirabile ſpectaculum darent introduxiſſe in theatrum elephantem decurrentem per funem à ſummo. *Maximè periculoſa*) quæ ſunt maximè periculoſa, παράδοξα. inopinata præter ſpem admiranda: ſic enim interpretantur M. T. Fabius, & Suidas & pariter Cicero Hecatonem Græcum imitatus ſua paradoxa compoſuit. Demoſth. interdum his vtitur: vt contra Philippum & pro Olynthiis, ac in oratione pro corona.

DIXI de quodam oratore ſeculi noſtri, recto quidem & ſano, ſed parum grandi & ornato, vt opinor, ineptè. Nihil peccat, niſi quod nihil peccat. Debet enim orator erigi, attolli, interdum etiam effervescere, efferri, ac ſæpe accedere ad præceps. nam plerunque altis & excelſis adiacent abrupta: tutius per plana, ſed humilius & depreſſius iter: frequentior currentibus, quàm reptantibus lapſus. ſed his non labentibus nulla laus, illis nonnulla laus, etiamſi labantur. Nam vt quaſdam artes, ita eloquentiam nihil magis, quàm ancipitia commendant. Videſ qui per funem in ſumma nituntur, quantos ſoleant excitare clamores, cùm iam iámque caſuri videntur. ſunt enim maximè mirabilia, quæ maximè inſperata, maximè periculoſa, vt ſ.

Græci

Græci magis exprimunt) verbo Græco ista magis ostenduntur: tanquam notet Tullium, qui σεμνῶς non bene sit in libris de finibus admirabilia interpretatus. *Quæ grandi sunt subiecta discrimini)* nam opus est maximo ingenio ac arte, & vt Fabius inquit, remedijs scire ea tractare. *Tum)* in tranquillitate. *Stridunt funes)* tempestate quatiente sibilant rudentes. Virg. stridóque rudentum. Oratio ista grandis est & excelsa, qualis illa ex libro. vij. immitte rudentes: pande vela: ac si quando alias toto ingenio vel ceteris Talem oratorem commendat Fabius. At ille, inquit, qui saxa deuoluat, & pontem indignetur, & ripam sibi faciat, multus, & torrens orator, iudicem vel nitentem contra feret, cogétque ire quà rapit: hic defunctos excitabit: apud hunc & patria ipsa exclamabit, amplificationibus extollet orationem, & in superlationem quoque eriget: quæ carybdis tam vorax? & oceanus medius fidius ipse. nota sunt enim iam studiosis hæc lumina: hic deos ipsos in congressum prope suum sermonemque deducet. *Curuatur)* legitur, ad idem turbatur. *Tunc ille clarus)* cùm rectam tenet in periculo gubernationem, & portum illæsus subijt. Hanc sententiam Lucianus in Toxari vsurpauit. *Diu maris)* Castori & Polluci, qui præerant nauigantibus. de quibus in Odis Horatius: possumus etiam Neptunum & cæteros respicere. *Cur hæc)* scripsi. *Tumida)* nimium elata. sublimia autem per se laudabilia sunt: sed in his iudicio acri opus est, & discernenda sunt materiæ modo. quod enim alibi magnificum, tumidum alibi: & quæ humilia circa res magnas, alta circa minora videntur. Vt autem in oratione nitida notabile est humilius verbum velut macula: ita in sermone tenui sublime nitidúmque discordat, fitque corruptum, quia in plano tumet. *Improba)* nimia audacia, insolentia. *Audentia)* animosa, magni spiritus, grandia. *Nimia)* immodica, redundantia. *Insignia)* præclara. *Grande & altum)* laudi sunt. *Immodicum & enorme)* vitio. *Potissimum attingam)* imprimis adducam. *Tantundem)* pariter sunt qui legant, tandem, quod magis probo. *Alterutram in partem)* vt interdum grandis, modò pressus appareat. *βεῖτο δ', &c.)* id est sonuit lata terra: circum verò reboauit magnum cœlum ex vigesimo primo Iliados: vbi dij inter se contendentes introducuntur, quorum tumultu secuta sunt prædicta. Hoc exemplum pertinet ad grandem orationem, sequens vero ad altam. nam est aliqua differentia. *Et totum illud)* Homeri, ex libro quarto Iliados,

Græci magis exprimunt σεμνῶς, quæ grandi sunt subiecta discrimini. ideo nequaquam par gubernatoris est virtus, cùm placido & cum turbato mari vehitur: tunc admirante nullo illaudatus, inglorius subit portum: at cum stridunt funes, curuatur arbor, gubernacula gemunt, tunc ille clarus & diis maris proximus. Cur hæc? quia visus es mihi in scriptis meis annotasse quædam, vt tumida, quæ ego sublimia, aut improba, quæ ego audentia: aut nimia, quæ ego plena arbitrabar. Plurimum autem refert reprehendenda an notes, an insignia. Omnis enim aduertit, quod eminet, & extat, sed acri intentione diiudicandum est, immodicum sit an grande, altum an enorme. atque vt Homerum potissimum attingam, quem tandem alterutram in partem potest fugere, βεῖτο δ' ὑρεῖα χθών, ἀμφὶ δ' ἰσάλιπτε μέγας οὐρανός. Et totum illud. ὡς δ' ὅτε χείμαῤῥοι ποταμοὶ κατ' ὄρεσφι ῥέοντες, ἐς μισγάγκειαν συμβάλλετον ὄμβριμον ὕδωρ. Sed opus est examine & libra, incredibilia sint hæc & immania, an

ὡς δ' ὅτι χείμαῤῥοι ποταμοὶ κατ' ἐπιπρὸ ῥέοντι, Ες μισγάγκειαν συμβάλλητον ἐμβεβρυχότον ὕδωρ Κηφισοῦ ἐν μεγάλαις κοίλαις ἔνθα τε χαράδρης. id est, vt autem quando torrentes fluuij è montibus fluentes in conuallem conferunt fluuialem aquam, aquæductibus ex magnis cauum intra alueum *Examine*) acri iudicio, diligenti trutinatione. *Incredibilia & immania*) id est vitiosa.

Magnifica (an cœlestia, admiranda. *Nec ego, non ita insanio*) nunc me aut dixisse similia Homeri dictis, aut puto posse dicere. *Nunc*) cùm dixi, stridunt funes, turbatur arbor, gubernacula gemunt. Hoc ita habet antiqua lectio. *Gyro*) spatio. *Impetus*) feruorem, calorem. *Refringendos*) fuit in alia lectione restringendos. *Alia conditio oratorum*) M. Tullius de perfecto oratore poëtis plurimum licentiæ tribuit, minus oratori: & Fabius inquit, Meminerimus non per omnia poetas esse oratori sequendos, nec libertate verborum, nec licentia figurarum: est enim genus ostentationi comparatum, quod non falsa modo, sed incredibilia sectatur. quanquam vterque autor scribat in multis oratorem poëtæ finitimum. *Minus*) Quàm poetæ, vt pro Cornelio. In qua causa fulgentibus armis præliatus est: vt populo Romano admirationem suam non acclamatione tantùm sed etiam plausu confiteretur. Sublimitas profectò & magnificentia, & nitor, & auctoritas expressit illum fragorem, nec tam insolita laus esset prosecuta dicentem. si vsitata & cæteris similis fuisset oratio: ipse de perfecto oratore sua scripta iudicans enumerat quæ fuerint elata, quæ pressa, quæ media. nos vnum tantùm proferemus locum ex oratione Publij Sestij magnificum, Quis enim clauum tanti imperij tenere, & gubernacula reipublicæ tractare in maximo cursu ac fluxibus posse arbitraretur, hominem emersum subito ex diutinis lustrorum tenebris, ac stuprorum ganeis, lenociniis, adulteriisque confectum. *Ambigi*) dubitari quin audeat patria poetis. *Norma oratoria*) regula dicendi. Valerius, Marcus Curius exactissima norma Romanæ frugalitatis. Fabius etiam normam oratoris Demosthenem vocat. cui si credimus, Ciceronem quantus est fecit idem Demosthenes, qui in sententiarum ornamentis, & conformationibus verborum præstat omnibus, ideirco à doctis oratorum princeps iudicatus. *Celebrabit*) deprimit orationem suam, cum opus est efferuescere. ἄνθρωποι μιαροὶ καὶ κόλακες καὶ ἀλάστορες, id est homines scelesti, & adulatores, & dæmones. Quantum in Græcis Secundo contulerimus, vel vna hac epistola cognosci licebit vnicuique. Nam Demosthenem & Æschinis pleraque legimus, vt loca vnde essent excerpta, indicaremus, & integram ac veram lectionem restitueremus

magnifica & cœlestia. Nec nunc ego me his similia aut dixisse, aut posse dicere puto, non ita insanio: sed hoc intelligi volo, laxandos esse eloquentiæ frenas, nec angustissimo gyro ingeniorum impetus refringendos. Atenim alia conditio oratorum, alia poetarum. quasi verò M. Tullius minus audeat, quanquam hunc omitto, neque enim ambigi puto. Sed Demosthenes ipse ille norma oratorij, & regula, num se cohibet & comprimit cùm dicit illa notissima, ἄνθρωποι μιαροὶ, καὶ κόλακες, καὶ ἀλάστορες. Et rursus, οὐ γὰρ λίθοις ἐτείχισα τὴν πόλιν, οὐδὲ περιβόλοις ἐγώ. Et statim, ταῦτα πρὸς ὑβαλόμιλον ἐγὼ πρὸς τῆς Ἀττικῆς, ὅσον οὐκ ἀνθρώπινα λογισμοῦ δίωκτόν. Et alibi, ἐγὼ δ' οἶμαι μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ τοὺς θεοὺς ἐπεῖνον μεδέν τῶν μεγάθει τ' πρὸς τῶν ἐμῶν. Iam quid

remus. Igitur in oratione περὶ στεφάνου id est de corona, inquit ἄνθρωποι μιαροὶ καὶ κόλακες & ἀλάστορες ὀλέθριοι τῆς ἐμῆς πατρίδος id est, homines scelesti, & adulatores, & pessimi dæmones depopulati suas singuli patrias. Et rursus in eadem oratione, ὑπ' ἐμοῦ, &c.) non enim lapidibus struxi ciuitatem, neque latericibus ego, Et statim ibidem. ἀλλ' ἐγὼ νομίζω &c.) Ego autem opinor quidem ô viri Athenienses per deos illum ebrium esse magnitudine rerum gestarum. hoc dictum Lucianus asserit furore quodam diuino refertum.

Audentius) magnificentius. τόσημα δ') ægritudo enim. ex oratione περὶ παραπρεσβείας. permittant seueri lectores referre primùm Græce deinde Latinè illum pulcherrimum Demosthenis excessum, vt melius hic locus intelligatur. νῦν γὰρ δὴ οἱ ἄνδρες ἀθλιωτάτοις δικαίοις ἐπεπλάκησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, & χαλεποὶ, καὶ πικροὶ πρός ἀλλήλους, καὶ τὰ παρ' ὑμῶν ἐπαινούμενα διαβάλλουσι. οἱ δὲ ἐν ταῖς πόλεσι γεγενημένοι καὶ φανέντες ἐν τῷ κοινῷ ἀξιωθέντες, τὰ αὐτὰ πεποιήκασι τοῖς δυσχεῖς, αὐθαίρετον αὑτοῖς ἐπάγοντες δουλείαν· φιλιππιστὶ, καὶ ἰσπεριστὶ, καὶ φιλίαν, καὶ συμμαχίαν ἀλλήλοις. οἱ δ' λοιποὶ, καὶ τὰ κράτιστα ἄπαντα ἐστὶν ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει, ὡς ἔοικε τούτοις κολάζειν, καὶ σφαγὰς ἐργάζεσθαι, καὶ τοιαῦτα ἐπιχειροῦσι. καὶ τοῦτο τὸ πρᾶγμα καὶ πρὸ τούτων ζηλώματα, ἡνίκα μὲν οἱ ἄνδρες ἀθλιώτατοι ἦσαν, καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἀγῶνος τοῦ νῦν ὄντος. καίτοι ἐγὼ τὸ πρᾶγμα καὶ πρὸ τούτων ζηλώματα, ἡνίκα μὲν οἱ ἄνδρες ἀθλιώτατοι ἦσαν, καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἀγῶνος τοῦ νῦν ὄντος καὶ τὴν κοινὴν ἀξίωσιν λαβεῖν ἐκλείπει, νῦν δ' ἤδη καὶ τὴν ἐλευθερίαν πεπαιδεύκασιν. πάντες γὰρ ἀνθρωποι αὐτοὶ ἑαυτοὺς μακαρίζουσιν. εἰς πολυπραγμοσύνην δ' ἐκπεπτώκασιν, οἱ πάλαι σφαγὰς ποιήσαι. καὶ τοσαύτης εὐδαιμονίας καὶ μεγέθους ἐν ὑπάρχουσι τοὺς παλαιοὺς ἐκείνους, ὡς ἔστιν ἀλλήλοις ἀρίστοις, καὶ φιλίπποις χαλεπῶς, συγχωρεῖν καὶ πολίτας μιαιφονεῖν. καὶ νῦν οὐ ταῦθ' ἥκιστα, ἀλλ' εἰς Ἀρκαδίαν ἐστέλλοντο, πάντ' αὖ καὶ πάντα ἐκεῖ πεποίηκε. καὶ νυνὶ Ἀρκάδων πολλοὶ φρονοῦσι, αὐτοῖς ἐστ' ἐλευθερίας μέγιστον φρονεῖν ὑμῖν εἶναι μόνοις γὰρ ἀπάντων αὐτοῖς ἔστιν ὑμεῖς ἐστε, καὶ κεῖνος φίλιππος ἠναγκάζουσι καὶ χαλκοῦν ἱστᾶσι καὶ στεφανοῦσι, καὶ τὸ πολυτιμώτατον αὐτοῖς εἰς πολυπραγμοσύνας εἰσέρχεσθαι τῆς πόλεως οἴονται ἐψηφισμένοι. ταῦτα γ', ταῦτα Ἀργεῖοι, ταῦτα τὰ τῆς Δήμητρος, εἰ δεῖ μὴ λαρῆν, ὀλιγωρίας ὑμικρᾶς δεῖται, εἰς βαδίζοντα κύκλῳ καὶ ὅλως εἰσελθόντα οὐδεὶς ἀφήσαι νόσημα τοῦτο. valetudo enim ô viri Athenienses grauis incidit in Græciam & hæc proposui ego ad tutelam Atticæ, quantum erat humana consideratione possibile Et alibi in quarta oratione contra Philippum. ἐγὼ δὲ οἶμαι &c.) Ego autem opinor quidem ô viri Athenienses per deos illum ebrium esse magnitudine rerum gestarum. hoc dictum Lucianus asserit furore quodam diuino refertum.

ardentius excessu ? *illo pulcherrimo ac longissimo* νόσημα δ'. *Quid hæc ? breuiora*

aspera, & multa aliqua prospera fortuna, & à vobis diligentia indigens. nam in ciuitatibus optimates : & præsse rebus publicis electi suam prodentes libertatem, infelices spontaneam sibi inducunt seruitutem. Philippo hospitalitatem, & societatem. & amicitiam, & talia blandè pollicentes. reliqui verò & principatus quicunque sunt in vnaquaque ciuitatum, quos oportebat, hos punire, & statim interficere, tantum distant ab hoc tale aliquid facere, vt admirentur & beent, & vellent vnusquisque talis esse. Atqui tale faciunt, & huiusmodi æmulationes Thessalorum quidem ô viri Athenienses, vsque quidem heri, & pridie principatum, & publicam dignitatem perdiderunt. nunc autem iam & libertatem destruxerunt. nam arces eorum quorundam, Macedones custodiunt. In Peloponnesum introiens, in Elide cædes fecit. & tanta transgressione & furore repleuit miseros illos, vt modò inuicem dominentur, & Philippo gratificentur, cognatos suos, & ciues cruentè trucident. Et nequaquam ibi mansit : sed in Arcadiam ingrediens, omnia suprà & infrà quæ erant illic fecit. & nunc Arcadum multi, quos decebat pro libertate maximum sentire pariter nobis (soli enim omnium indigenæ vos estis & illi) Philippum admirantur, & æneum statuunt & coronant. & postremo vt posset in Peloponnesum ire suscipere in ciuitatibus decreuerunt. Hæc quidem, hæc Argiui, hæc per Ceretem, si opus est non nugari, exitatione non parua indigent, quia vadens quidem in gyrum, & huc ingressa est ô viri Athenienses ægritudo hæc.

Superioribus) illo excessu. *Audacia*] sublimitate. τότε ἐγὼ μὲν τῷ πυθωνι θρασυνομένῳ & πολλῷ ῥέοντι καθ' ὑμῶν, ἐξανέστην ὑπερόπτως, ἀλλ' ἀναστὰς αὐτόπους & ἐπὶ τὸ πρόσωπον ἀντέστην. id est. tunc ego quidem Pythoni audaci, & longè fluenti contra vos non cessi, neque refugi, sed exurgens contradixi, & ciuitatis iura non prodidi, sumpta ex oratione Homeri, quæ verba tanquam grandia Lucianus in laude Demosthenis admiratur, & eadem ferè superioribus paria. *Notas*) vulgata, non lege. *Ex eadem*) id est oratione. non enim in præcedentibus vllam nominauit orationem, nec sequentia sumpta sunt ab oratione pro corona, sed ex secunda olynthiaca. ὅταν δ' ἐν πονηρίαις, &c.) quando autem ex auaritia & scelere aliquis, quemadmodum hic, potest, prima causa & parentum erratum omnia intercidit & dissoluit. ferè eadem dicuntur aduersus Philippum. *Simile his*) ἀπερ. ἰσονομίᾳ & ἅπασι) priuatus omnibus in ciuitate iustis cognitionibus trium iudiciorum. Sunt ista in oratione contra Aristogitona. *Ibidem*) in eadem oratione, σὺ τ' εἰς ταῦτα, &c.) id est, tu ad hæc misericordiam prodidisti Aristogiton quintimò consumpsisti penitus, ne sane contra quos clausisti portus, & scopulis impleuisti, ad hos confuge. *Et dixerat*) in eadem oratione. δέδοικα μὴ, &c.) vereor ne videamini quibusdam semper esse malum volentem existere in ciuitate instruere. infirmus namque omnis est malus per se. *Deinceps*) quæ sequuntur in eadem oratione. ταῦτα δ' ἐδίναιεν, &c.) huic autem nullum certo locorum horum perutum existentem: sed omnia præcipitia, conualles, barathra. *Nec fatis*) fuit dixisse hæc, nisi in eadem oratione subiecisset, οὐ γὰρ τοὺς, &c.) neque enim maiores nostros existimo iudicia hæc nobis construxisse, vt tales in

superioribus, sed audacia paria, τότε ἐγὼ μὲν τῷ πυθωνι θρασυνομένῳ, καὶ πολλῷ ῥέοντι καθ' ὑμῶν. eadem nota. ὅταν δὲ ἐν πλεονεξίαις καὶ πονηρίας τις, ὥσπερ οὗτος ἰσχύσῃ, ἡ πρώτη πρόφασις καὶ μητρὸς πάντα ἀνέκαιπεν καὶ διέλυσε. Simile his, ἀπερ ἰσονομίᾳ ἅπασι τοῖς ἐν τῇ πόλει δικαίοις γνώσεσι βίων δικαστηρίων. Et ibidē, σὺ τ' εἰς ταῦτα ἔλεον παρέδωκας ἀεὶ σεαυτόν. μᾶλλον δὲ ἀνῆρηκας ὅλως λιμένας, καὶ προσβολῶν ἐνέπλησας, πρὸς τούτοις ὁρμίζῃ. Et dixerat, δέδοικα μὴ δόξητέ τισι τὸ ἀεὶ βουλόμενον πονηρὸν τὸν ἐν τῇ πόλει παρασκευάζειν. ἀθηνῆς μὲν γὰρ ὄζει πᾶς ὁ πονηρὸς καθ' ἑαυτόν. Et deinc. τούτῳ δ' ὄδενα ὄρος τῶν τύπων τούτων βάσιμον ὄντα ἀλλὰ πάντα ἄπεικα, φάραγγας, βάραθρα. Nec satis, οὐ γὰρ τοῖς προγόνοις ὑπολαμβάνω τὰ δικαστήρια ταῦτα οἰκοδομῆσαι, ἵνα τοῖς τοιούτοις ἐναυτοῖς μὴ χρῆσθε, ἀλλὰ τοὐναντίον, ἵν', αἰρήσητε, καὶ κολάζητε, καὶ μηδεὶς ζηλοῖ, μηδὲ ὀφθυμείσθω κακίαις. Adhuc, εἰ δὲ κατηλός ὄζει πονηρίας καὶ παλιγκάπηλος, καὶ μεταβολεύς. Et mille talia, vt præteream quæ ab Æschine θαύματα, non ῥήματα, vocantur,

ipsis germinarent, sed contrà vt arcerētur, & punirētis, & nemo æmularetur, neque concupisceret vitium. *Adhuc*) in eadem oratione. καὶ κατηλὸς ἐστι, &c. si verò iustior est sceleris, & maximus institor & mercator. *Multi*) indefinita apud eūdem, θαύματα non ῥήματα, monstra non verba. Æschines contra Ctesiphontem & Demosthenem, εἰ μνησθῆναι αὐτοῦ τινα μικρὰ καὶ ἀκίβδηλα ῥήματα ἀπὸ τούτων ὑμᾶς οἷς σοῦσθε ἐκπαρεῖται ἀκροώμενοι, ὅτε ἔφησε παρελθὼν, ἀμπελανεῖσθαί τινες τὴν πόλιν, κἀσπερμάνθαι τινες τὰ κλήματα δῆλον, ἀπεστέμφθαι τινὰ τῶν προγόνων φορμοφορεῖν δὲ τὴν στιβάδα τινὰς ἀφεῖναι. ταῦτα ὅτι ἴσως ἀκίνδυνα & ῥήματα ἦν θαύματα, id est nū meminisse eius leuium & absurdorum verborū, quæ fortè vos tanquam ferrea sustinuistis audientes, quādo dixit accedens, vinitant quidā ciuitatē, amputauerūt quidam palmites populi, succisi sunt nerui rerum,

propellimur

propellimur in angusta. quidam primùm tanquam acus perforant. Hæc igitur quid sunt, ô malefica vulpes, verba an monstra. M. Tullius de perfecto Oratore, In illa, inquit, pro Ctesiphonte oratione longè optima submissius primùm, deinde dum de legibus disputat, pressius: pòst sensim succedens iudices vt vidit ardentes, in reliquis exultauit audacius: attamen in hoc ipso diligenter examinante: verborum omnium pondera reprehendit Æschines quædam & exagitat, illudénsque dira, odiosa, intolerabilia esse dicit. quinetiam quærit ab ipso, cum quidem eum bestiam appellat, vtrum illa verba, an portenta sint.

In contrarium incidi] mihi contradixi. Hæc verba magnifica. *Illo*) Æschine, in alia lectione est, hãc quoque ob dicta culpari. *Hunc*] Demosthenem. *Ista*] verba grandia, quæ Æschines monstra appellabat. *Maior*] grandior dicendi genere Demosthenes, in quo verborum & rerum vis lucet. *Ipso reprehendente*] Æschine, is enim minus strictus, in quo plus carnis, minus lacertorum *Obsba*] ob grandia & excelsa, quæ ab Æschine reprehenduntur. *Alius*] scriptis. *Vis*] impetus animi, motus, acrimonia. *His*] prædictis & similibus. *Lucet*] eminet cum lumine. *His*) elatis & grandibus. *Capebat*] tanquam immodica notabat: nam ad priora in Demosthene multa alia dãnauit, vt illa, αὐτὸ ἐκεῖνο ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι ὁ πρῶτον ἐξευρὼν Σίργιον τεῖχος, ἢ Δόρισκον, ἢ Ἐργίσκλα, ἢ Μυρίσκλα, ἢ Γάνον, ἢ Γανίδα, χωρία οὐδ' οὐδὲ τὰ ὀνόματα πρότερον ἠδέσμεν. hic est, ô Athenienses, primus excogitans Sergium, murum, & Doriscum, & Ergiscam, & Myriscam, & Ganum, & Ganida loca, quorum nomina ne quidem nouerat prius. *Abstinuit*] sunt ista in oratione Æschinis contra Ctesiphontem, quæ Secundus tanquam elata proponit. χρὴ δὴ, &c.] oportet enim ô viri Athenienses, idem dicere oratorem & legem: cùm vero aliam quidem vocem emittit lex, alia vero orator, legis iuri opus est dare suffragium, non dicentis impudentiæ. *Alio loco*] in eadem oratione, sed non statim, ἔπειτα ἀναφάνητι, &c.) deinde declaratum est de omnibus in decreto ad furtum scribens quinque talenta, legatos sentiens Orcas non nobis sed Galliæ dare. quod autem vera dico auferens pompam, & triremes, & arrogantiam ex decreto, lege. *Iterum alio*] loco, in eadem oratione, ἐ μὴ ἐᾶτε, &c.] non finatis ipsum circa iniquitatis sermones circumsistere. *Quod*] dicendi genus. *Vt repetat*) eadem verba, ἀλλὰ ἐγκαθήμενοι, &c.] sed permanentes

in contrarium incidi, dicens hunc quoq; ob ista culpari. Sed vide quãto maior sit qui reprehenditur, ipso reprehendente: & maior ob hæc quoque in aliis enim vis, in his grandit as eius elucet. Num autẽ Æschines ipse ijs, quæ in Demosthene carpebat, abstinuit? χρὴ γάρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὸ αὐτὸ φθέγγεσθαι τὸν ῥήτορα καὶ τὸν νόμον. ὅταν δ' ἑτέραν μὲν φωνὴν ἀφῇ ὁ νόμος, ἑτέραν δ' ὁ ῥήτωρ, τῷ τὰ νόμιμα δικαίῳ χρὴ διδόναι τὴν ψῆφον, ἀλλ' οὐ τῷ λέγοντι ἀναισχυντίᾳ. Alio loco, ἔπειτα ἀναφαίνεται τῆς ἀδικίας τῶν ἐν τῷ ψηφίσματι, πρὸς τῷ κλέμμασι γράψας τὰ πέντε τάλαντα, τοὺς πρέσβεις ἀξίους τοὺς ὠρείτας μὴ ἡμῖν ἀλλὰ Γαλλίᾳ διδόναι. ὅτι δὲ ἀληθῆ λέγω ἀφελὼν τὸν πόμπον, καὶ τὰς τριήρεις, καὶ τὴν ἀλαζονείαν ἐκ τοῦ ψηφίσματος, ἀνάγνωθι. Iterum alio μὴ ἐᾶτε αὐτὸν εἰς τοὺς τοῦ παρανόμου λόγους περίστασθαι. Quod adeò probauit, vt repetat, ἀλλὰ ἐγκαθήμενοι καὶ ἐνεδρεύοντες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. εἰσελαύνετε αὐτὸν εἰς τοὺς τοῦ παρανόμου λόγους, καὶ τὰς ἐπιστροπὰς αὐτοῦ τῶν λόγων διατηρεῖτε. An illa custoditius

& confidentes in concione repellite eum ab iniquis orationibus, & mutationes eius verborum obseruate, in quibus sanè illud fuit, εἰς τοὺς τοῦ ἀδικωτάτου λόγους. quòd iam dixerat. *Illa*) quæ in eadem sunt oratione. *Commodius*) concinnius, aptius: magis probo, custoditius, id est, prudentius quàm iam illa commodius.

Pressius) id est, mediocrius. σὺ δ' ἑλκοποιεῖς, &c.) Tu verò vulnerarius, & magis tibi cura est cotidianarum orationū quàm salutis ciuitatis, ἀλλ' ἀσπάσῃ, &c.) num reliciis hominem tanquam communem Græcorum calamitatem, aut comprehendentes tanquam latronem reum sub prætextu proficiscentis naufragem punietis, & alia quæ in eadem explicantur, qualia sunt. Ἐγκαλλωπίσῃ δὲ κἀκείνοις ἐς πλείους πτυχὰς τὸν πρὸς ἐμὲ λόγον, πρὶν οὗ οἴκαδ', εἰς μέσον τιθεὶς τὰς τῶν Θηβαίων ἔχθρας ἐς τὰς Φιλίππου, deserens autem & illos & pluribus circum actus motibus Euripi, apud quem habitat in medium decidit Thebanorum inimicitiæ & Philippi. *Iisdem notis*) quibus priora tanquam nimium turgida. *Confodias*) taxes, allusit ad morem antiquum, quo veru improbata scripta notabantur, & asteriscō quæ indigebant lumine. *In illa ipsa*) grandia. *Illis*) quæ non

pressiúsque? σὺ δὲ ἑλκοποιεῖς, καὶ μᾶλλόν σοι μέλει τῷ ἀωθήτῳ λόγων, ἢ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως. Altiuilla, οὐκ ἄπο τε ὑψηστε τὸν ἀνθρωπον ὡς κοινῇ τῆς ἑλλάδος συμφορᾶν, ἢ συλλαβόντες ὡς λῃστὴν τῆς παλαμαίου δίκης τῆς πόλεως τιμωρήσασθε, & alia. Expectō quædā ex hac epistola, vt gubernacula gemunt, & diis maris proximis, iisdem notis, quibus ea de quibus scribo, confodias. Intelligo enim me dum veniā prioribus peto, in illa ipsa quæ annotaueras, incidisse. Sed confodias licet, dūmodò iam nunc destines diem, quo & de illis & de his coram exigere possimus. Aut enim tu metimidum, aut ego te temerarium faciam. Vale.

sunt in hac epistola, sed fuerant in aliis Secundi scriptis, *Tumidum*] immodicum, enormem, melius tamen vt legamus timidum, i. depressum, non elatum. nam deterrebis me ab hac audacia extollendæ orationis. *Faciam*) probabo. *Temerarium*) temere mea scripta reprehendisse.

C. PLINIVS PATERNO SVO S.

Quanta) Historiis reuerentia habeatur exemplo monstrat. nam quum liber recitaretur de sceleribus cuiusdam, obsecrarunt eius amici vt reliqua pars à recitatione supprimeretur. Sextilius Lateranus, ad quem nunc scribit Secundus, consulatum gessit cum Vero Antonino, autor Capitolinus. alij tamen non Laterano sed Paterno. de quo in præcedentibus, scriptam epistolam credunt. *Quanta potestas*] nescire enim

Vanta potestas, quanta dignitas, quanta maiestas, quantum denique numen sit historiæ, cùm frequenter alias, tum proximè sensi. Recitauerat quidam verissimum librum, partémque eius in alium diem reseruauerat: ecce amici cuiusdam orantes obsecrantésque ne reliqua recitaret. Tantus audiendi quæ fecerint

quid antea quam natus sis fuerit, referente M. Tul. est semper puerum esse. hoc illud est præcipua in cognitione rerum salubre ac frugiferum omnis te

exempli

exempli documenta in illustri posita monumento intueri. vnde tibi tuæque reipubl. quod imitere capias. vnde fœdum inceptu & exitu fœdum vites. nam pulchrum est aliorum erratis in melius instituere vitam nostram, & non quid alij egerint quærere, sed quod optimè actum sit, nobis proponere ad imitandum: seniorum consilia, quos longa ætas prudentiores fecit, laudantur à iunioribus. at hos antecellit historia, quanto plura exempla rerum complectitur diuturnitas temporis, quàm hominis ætas, & quæ latius apud Diodorum in commendationem historiæ traduntur. *Maiestas*) honor, amplitudo, quæ maioribus insunt, etiam sine magistratu. *Numen dei*) nutus, potestásque. *Eiusdem recitantis*) nam hi amici in libro illo notabantur. Legitur etiam cuiusdam scilicet viri, cuius scelera in ea historia narrabantur.

Pudor] inest hominibus, id est, erubescunt homines audire, quæ non verentur facere. *Ille*] autor historiæ. *Quod rogabatur*] ne reliquum recitaret. *Sinebat fides*] hoc iure concessit, fide amicorum id exigentium. *Factum*] res notabilis *Manet*] scitur. *Tanto magis*) quia suppressa est reliqua pars à recitatione, nam vetita auidius conquiruntur. *Sed non statim*] quia continere intendebat illum scriptor apud se per aliquod tempus. *Differuntur*) longius protrahuntur.

pudor, quibus nullus faciendi quæ audire erubescũt. Et ille quidem præstitit quod rogabatur: sinebat fides. liber tamen, vt factum ipsum manet, manebitque, legiturque semper tanto magis, quia non statim. Incitantur enim homines ad cognoscenda quæ differuntur. Vale.

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

POST] Tribus epistolis, quas à Virginio Romano pariter acceperat, respondet, sed negat alias luculenter scriptas sibi relatas, rogáque vt primùm mittat. *Desideratas*] à me expectatas. *Ad Plotinam*] Traiani vxorem, quæ cùm primùm ad Palatium accessit, è gradibus ad populum conuersa, Talis inquit, huc ingredior, qualis exire volo. & per omnem principatum sic se gessit, vt omni culpa careret. Traiano defuncto, Adrianus creatus est princeps: quanquam Traianus consobrinæ suæ filium viuens voluisset adoptare, sed operam dante Plotina, quam Adrianus excellentissimè coluit, & ornauit: per nouem enim functis dies atratus incessit,

POST longum tempus, epistolas tuas sed tres pariter recepi, omnes elegantissimas, amantissimas, & quales à te venire præsertim desideratas oportebat: quarum vna iniungis mihi iucundissimũ ministerium, vt ad Plotinam,

& in honorem eius templum erexit, & Basilicam apud Nemausum opere admirabili, ac hymnos in eam fecit. Hæc sumpta ex Dione, Spartiano, Eutropio, præterea in memoriis Brixianorum legimus sacerdotes diuæ Plotinæ constituros fuisse. Fuit & alia Plotina vxor Aulici Cæsariani raræ fidei, atque singularis pudicitiæ fœmina: quæ maritum exulem secuta est, & reditum precibus impetrauit.

sanctissimam] in Panegyrico, vbi de moribus illius plura dissert. Tibi, inquit, vxor in decus & gloriam cedit. Quid enim illa sanctius? quid antiquius? nonne si Pontifici Maximo diligenda sit coniux, aut hanc, aut similem (vbi est autem similis) elegerit? *Perferentur*] reddam tibi. *Artemisiam*] insupar, Artemisium ciuita Oenotriotũ in mediterraneo. Philistus, referente Stephano, eundem Arthemitum vocat. est etiam Euboeæ ciuitas. *Pupillum*] antiqui pupum dicebant, vnde pupillus deducitur, is est secundum Pompeium, qui impubes desiit esse in patris potestate, vel morte, vel emancipatione. Legitur etiam Pompilium Artemisium. *Communia mihi*] nam & ipse in Tuscis graciles colligo. paulo enim ante dixerat, Ipse vindemias graciles quidem. vberiores tamen quàm expectaueram colligo. *Dictare*] dicere quæ alius excipiat. *Repræsentes*.] laudes, immortalem facias. Libro enim vj testatur Romanum modum excessisse nimia benignitate laudando suum nomen. si legeris, nos tibi repræsentes. interpretaberis de me scribendo maximè tecum esse videar. *Vt te*) vt est æquum te cognoscere mea scripta. *Ad alium*) in laudem alterius. *Fugitiuum rei familiaris*) fugere à rebus tuis familiaribus & relinquere cuiam domesticam. Fugitiuus propriè est, qui extra dominidomum fugæ causa, quo se à domino celaret, mansit. Hæc Offilius Vlpiano memorante. Item relatum est apud Iulianum, fugitiuum ferè ab affectu animi intelligendum esse, non vtique à fuga. *Compedes*) vincula, obligationem veniendi. compeces ab impedimento dictas autumat Marcellus. *Clario*) alibi non meminit huius orationis, neque etiam huius nominis, sicut neque Clarij, quod in quibusdam exemplaribus scriptum reperi. *Inserui*] addidi. Hinc apparet non eadem publicari quæ dicantur. *Gestio*) motu corporis desiderium ostendendo. *Appositis quidem vsuris*) addendo illis aliis epistolis, quas non recepi alias epistalas pro vsuris. *Non possum: arcius*) non possum à te petere ad præsens minores vsuras: vt besses, semisses, quincunces, trientes, quæ sanè erant minores centesima vsura. *Centesimas computabo*) pro maxima vsurarum. perstitit in proprietate, verbi dicendo

sanctissimam fœminam, literæ tuæ perferantur: perferentur: eadem commendas Popilium Artemisimu, statim præstiti quod petebat. Indicas etiam modicas te vindemias collegisse, communis hæc mihi tecum, quanquam in diuersissima parte terrarum, querela est. Altera epistola nuncias multa te nunc dictare, nunc scribere, quibus nos tibi repræsentes. Gratias ago, agerem magis, si me illa ipsa, quæ scribis, aut dictas, legere voluisses. & erat æquum vt te mea, ita me tua scripta cognoscere, etiamsi ad alium quàm ad me pertinerent. Polliceris in fine quũ certius de vitæ nostræ ordinatione aliquid audieris, futurum te fugitiuũ rei familiaris, statimq; ad nos euolaturum, qui iam tibi compedes nectimus, quas perfringere nullo modo possis. Tertia epistola continebat, esse tibi redditam orationem pro Clario, eámque visam veriorem quàm dicente me, audiente te fuerit. Est vberior. multa enim postea inserui. Adiicis. Alias te literas curiosius scriptas misisse: an acceperim quaeris: non accepi, & accipere gestio. Proinde primaquaque occasione mitte, appositis quidem vsuris, quas ego (non parcius possum) centesimas computabo. Vale.

bi, dicendo computabo, quoniam de vsuris agit. Centesimas autem vsuras antiqui maximas & legitimas dixerunt: dicta ideò centesima quòd singulo mense centesimum nummum redderent, & singulo anno duodenos. Cicero libro quinto ad Atticum post frequentem mentionem vicesimarum: Nam aut, inquit, bono nomine contentus erat, aut non bono quaternas centesimas sperabat. & mox, præsertim cum Senatusconsultum modò factum sit, vtputo postquam tu es profectus in creditorum causa, vt centesimæ perpetuo fœnore ducerentur. vnde idem Cicero Verri obiecit, quòd præter legem duabus centesimis fœneratus esset. Iurisconsulti sæpius huius centesimæ meminere, sed in primis Paulus tanquam ostendere vellet quid esset L. lecta. digestis si cert. petatur, inquit. Tunc eo amplius quo post solutam pœnæ nomine in dies triginta, inque denarios centenos denarios singulos stipulatus est, quoniam singulis mensibus vsuræ soluerentur. Sed solùm dicebant antiqui centesimas vsuras, verum & centesimum quæstum. Nam Plinius libro xviij. cap. quinto, Rogatus, scribit, Cato quis esset centesimus quæstus: Respondit, Si bene pascas tanquam ex prato vel pascuo maximus fructus colligatur, quod impendio minimo constet. Huius centesimæ cum prius admoniti essemus ex scriptis viri doctissimi, postea Bartholomeus Raimundus, quod Pandectas in veteré lectionē restituit, & in eas nouas annotationes parat, nos in maiorem eius cognitionē induxit.

C. PLINIVS RVSTICO SVO S.

VT satius est, vnum aliquid insigniter facere, quàm plurima mediocriter: ita plurima mediocriter, si non possis vnum aliquid insigniter. quod intuens ego, variis me studiorum generibus, nulli satis confisus experior. Proinde quum hoc vel illud legis, ita singulis veniam, vt nō singulis dabis. An cæteris artibus excusatio in numero, literis durior lex, in quibus difficilior effectus est? quid autem ego de venia quasi ingratus? nam si ea facilitate hæc proxima acceperis, qua priora, laus potius speranda quàm venia obsecranda est: mihi tamen venia sufficit. Vale.

VT satius] Excusat sua scripta quòd non sint exactissima, tamen quia sunt plura & diuersi generis, toleranda. ¶ *Rustico*) filius Antistij Rustici. Mar. meminit periisse in Cappadocia. *Vnum*) opus. *Insigniter*] egregiè excellenter, admirādē. *Plura mediocriter*] satius est facere. *Non possis* facere. *Variis generibus*] nam scripsit tragœdiam, hendecasyllabos, elegos, hexametros, epistolas, orationes. *Hoc*) vnum aliquod meum. *Ita singulis*] ita dabis veniam singulis generibus meorum scriptorum. *Non tanquam singulis*) sunt enim plura, & ideo maiori venia digna, si vnumquodque non sit perfectissimum. *An excusatio est cæteris artibus in numero*] an excusabimus cæteros opifices, si nō sint exactissimi circa vnumquodque artificium, quia intenti pluribus artibus nō possint omnia perfecte complectiri. *In numero*) in multarum artium professione. *Literis*) doctis scriptoribus. *Lex*] cōditio. *Durior*] seuerior, vt nō respiciamus quot genera tractauerint, sed tantùm vnumquodq; per se examinemus. *Effectus*] profectō. *Difficilior*] certè difficilior. cæterarum enim artium inuēti sunt artifices perfectissimi ad summum magisterij sui culmen peruenientes: literatum verò neminē adhuc nouimus, cui aliquid non defuerit. *De venia*) tecum disputo. *Facilitate*) benignitate, commendatione. *Priora*] mea scripta accepisti. *Ven. suf.*] satis est mea excusari.

C. PLINIVS GEMINIO SVO S.

Audas] Exprimit Geminio laudanti Nonium tanquam munificũ, quid sit liberalitas, quæsanè est, ind gentibus donate, non falsa liberalitatis simulatione diuites captare. *Nonium*] liberalem legi in monimentis Brixianorum. *Propinquis*] cognatis. *Affinibus*] affines secundum Modestinum sunt viri & vxoris cognati, dicti ab eo, quòd duę cognationes quę diuersæ inter se sunt per nuptias copulantur. & altera ad alterius cognationis finem accedit. *Potissimùm*] in primis, vt scilicet munusculis maxima consequantur à diuitibus. *Hos* &c. Iocus est. Ego puto hos non promere sua, sed viscatis hamatisque muneribus corripere aliena id est, non esse de suo liberales, sed tam quam aucupes subdolis muneribus diuites. *Illaqueant*] appositè ad hunc sensum dixerat Martialis, Munera quòd senibus viduisque ingentia mittis, Vis te munificum Gargiliane vocem. Sordidius nihil est, nihil est te spurcius ergo, Qui pueros insidias dona vocare tuas. Sic auidis fallax indulget piscibus hamus. Callida sic stultas decipit esca feras. Quid si largiri, quid sit donare docemus, Si nescis, dona Gargiliane mihi. *Similis*] prædictis, i. mal. *Huic*] alicui. *Auaritia*] immò rapina. *Petunt*] quærunt. *Primum*] præcipuum in homine, abstinere alienis rebus. *Orbe*] perfectione. *Societatis*] amicitiæ & humanæ societatis. *Ille*] tuus amicus Nonius. *Vsquequaque*] semper. *Si vnum al q.*] facit ex prædictis. *Min. qu.*] laudandus est. *Tam rarum*] tam pauci inueniuntur qui sunt etiam imperfectè liberales exclamatio aduersus sua tempora. *Possid.*] à diuitiis regi & detineri.

Audas mihi, & frequenter præsens, & nunc per epistolas Nonium tuum, quòd sit liberalis in quosdam: & ipse laudo, si tamen non in nos solos. Volo enim eum qui sit verè liberalis tribuere patriæ, propinquis, affinibus, amicis, sed amicis dico pauperibus: non vt isti qui iis potissimum donant qui donare maximè possunt. Hoc ego viscatis hamatisque muneribus, non sua promere puto, sed aliena corripere. Sunt ingenio simili, qui quod huic donant, auferunt illi, famamq; liberalitatis auaritia petunt. Primum est autem suo esse contentum: deinde quos præcipuè scias indigere, sustentantem fouentémque, orbe quodam societatis ambire. Quæ cuncta si facit iste, vsque quaque laudandus tamen. Tam rarum est etiam imperfectæ liberalitatis exemplar: ea inuasit homines habendi cupido, vt possideri magis quàm possidere videantur.

C. PLINIVS SARDO SVO P.

Postquam] Sardi librum cõmendat & gratias agit quòd ab eo lauda us sit. *Eadem audiui*) frequenter.

Postquam à te recessi, non minus tecũ quam quum apud te fui. Legi enim librum tuum, identidem repetens ea maxime (non enim mentiar) quæ

De me

De me) In laudem meam. *Quam non eadem de eodem*] Quærit aliquis, quomodo fieri potuerit, vt non eadem, nec tamen diuersa de eadem re dixerit. multa sunt paria & similia, quæ tamen non sunt eadem inde ostenditur scriptoris ingenium copiosum, qui de vna & eadem re pluriſariam, nec tamen extra rem disseruisset. *Ob quæ gratias agerem*) Quod me laudasses. *Iucundiora*) Propter laudes meas.

de me scripsisti, in quibus quidem percopiosus fuisti: quàm multa, quàm varia, quam non eadem de eodem, nec tamen diuersa, dixisti? Laudem pariter & gratias agam? neutrum satis possum: etsi possem, timerem ne arrogans esset, ob ea laudare, ob quæ gratias agerem. Vnum illud addam, omnia mihi tanto laudabiliora visa, quanto iucundiora: tanto iucundiora, quanto laudabiliora erant. Vale.

C. PLINIVS TITIANO SVO S.

Quid agis] Interrogat Titianum quid ageret, se verò scribit in ocio nolle longiores epistolas componere. *Illud*) Nolle scribere longiores epistolas. *H.*] Legere longissimas.

Quid agis? quid acturus es? ipse vitam iucundissimam, id est ociosissimam viuo. Quo fit vt scribere longiores epistolas nolim, velim legere: illud tanquam delicatus, hoc tanquam ociosus. Nihil est enim aut pigrius delicatis, aut curiosius otiosis. Vale.

C. PLINIVS CANINIO SVO S.

Incidi) Mira de Hipponensi delphino narrat, qui amum puero assueuerat, vt natantem subiret, & inspectantibus multis per mare ferret, ac in terram reduceret, monet igitur Caninium municipem suum, vt velit hanc materiam metro excolere. *Ficta*) Falsæ. [*Sreholastico*) ocioso] *Iste*) Tuo lætissimo. *Maximo*] Copiosissimo. *Altissimo*) Magni spiritus. *Poetæ*) Diuino, nato ad carmen. Nam poetæ nascimur, oratores fimus, nihilq; bene fit inuita Minerua ac Musis, & mediocres poetas nemo nouit: oportet igitur futurũ vatem nasci altissimo ac penè diuino ingenio hic Caninius bellum Dacicum, quo Traianus Dacos vicit, scribere exorsus erat. *Super cœnam*] Intercœnandum. *Auctorũ*] Narrantis hoc. *Quid poeta cum fide?*] Quid opus est poetæ vera scribere. *Is*) Et tali fide *Scripturus*] Si scribere pares.

Incidi in materiam veram, sed simillimam fictæ, dignámque isto lætissimo, altissimo, planéque poëtico ingenio. Incidi autem dum super cœnam varia miracula hinc inde referuntur. Magna auctoris fides, tametsi quid poëtæ cum fide? is tamen auctor, cui bene vel historiam scripturus credidisses. Est in Africa

obsident littus, prospectant mare: & siquid est mari simile: natant pueri, inter hos ille, sed cautius. Delphinus rursus ad tempus, rursus ad puerum venit. Fugit ille cum cæteris. Delphinus quasi inuitet, reuocet, exilit, mergitur, varióque orbes implicitus, expeditque. Hoc altero die, hoc tertio, hoc pluribus, donec homines innutritos mari subiret timendi pudor, accedunt, & alludunt, & appellant, tangunt etiam, pertrectántque præbentem. Crescit audacia experimento. Maximè puer qui primus expertus est, adnatat, natanti insilit tergo: fertur, refertúrque: agnoscit se, amari putat, amat ipse: neuter timet, neuter timetur. Huius fiducia, mansuetudo illius augetur: necnon alij pueri dextra, lævaque simul eunt hortantes, monentésque. Ibat vnà (id quoq; mirum) Delphinus alius tantùm spectator & comes. Nihil enim simile, aut faciebat, aut patiebatur: sed alterum illum ducebat, reducebat, vt puerum cæteri pueri, incredibile, tam verum tamen quàm priora. Delphinum gestatorẽ, colluforemq; puerorum in terram quoq; extrahi solitũ, arenisq; siccatum vbi incaluisset, in mare renolui. Constat

Præcedere) præcedebat. infinita pro indicatiuis. *Subire*) puerum dorso excipere. *Trepidantem*) timentem nouitate rei. *Æqualibus*) sociis. *Serpit*) diuulgatur. *Coloniam*) Hipponem. *Narrare*) Narrabant aliis quæ audiuerant.

Obsident) occupant spectatores. *Mari simile*) stagnum illud æstuarium. [*Forsit*) In aliquibus codicibus non habetur, subintelligitur tamen.] *Ille*) puer qui pridie vectus erat à Delphino. *Ille*) puer. *Cæteri*) pueris. *Exilit*) in altum salit ab æstuario, vt videretur. Ocyor, inquit Plin. auunculus, Delphinus volucre ocyor telo tanta vi exilit, vt plerunq; vela nauiũ transvolet. *Inuitet*) puerum ad se venire. *Expeditq;*) absoluit. *Hoc*) factum est *Innutritos* mari) assuetos natare in mari. *Subiret timendi pudor*) puderet timuisse natare. *Appellant*) Simonem vocant Delphinum. nam hãc appellationem mirè agnoscit, quòd rostrum simum habet, hominem non pauescit vt alienum, obuiam nauigiis venit, alludit exultans, certat etiam. Quipam codices non habent præbentem scilicet se tractandum, sed præeuntem. *Adnatanti tergo*) Delphino. Alij legunt, adnatat, natanti insilit tergo. *Amari*) à Delphino. Aristot. ix. de animalibus plura scribit de Delphinis. Narrantur indicia morum placidorum ac mitium, amorésque in pueros & affectus libidinis. & Plin. testatur puerum à Delphino temporibus Augusti per Lucrinum lacum inuectum. Duris autor, tradente Athenæo in Iaso Delphinum dilexisse puerum nomine Dionysium, qui cum aliis ex palæstra ad mare procedens natabat, Delphinus ex pelago accurrens dorso susceptum in altum ferebat, deinde continenti restituebat. Pausanias libro primo memorat, Melicertam cadentem in mare susceptum à Delphino, & vectum vsque ad Corinthium Isthmum. *Amat ipse*) puer amat Delphinum. *Neuter*) nec puer nec Delphinus. *Huius*) pueri. *Illius*) Delphini. *Mansuetudo*) est enim secundum Athen. animal humanissimum quod referre gratias nouit. nam Cœranus Milesius Delphinum à piscatoribus captum iam interficiendum precio redemptum mari reddidit, postea naui in qua Cœranes erat, submersa, & omnibus necatis, ab eodem Delphino conseruatur, deinde illo in patria Mileto mortuo, ac in littus elato, agmen Delphinorum apparuit non procul, tanquam funeri præsens & operam laturum. *Nihil simile*) non colludebat, non

gestabat, non patiebantur tangi. *Vt cæteri pueri* ducebant, & reducebant puerum directum à Delphino. *Incredibile* est quod dicturus sum, sed ita verum est quàm sunt priora, quæ verissima sunt. Non est mirum si dixit incredibile Delphinum extrahi solitum mari, & arenis siccatum reuolui in mare, quia mũnculus eius tradit statim tellure tacta Delphinum, si quando in terram erumpit, mori.

Octauium Auitum) quem ferunt furca Maronis volumnibus annotasse Plinius senior, & Solinus in suis collectaneis eum secutus. totũ hoc Delphini mirum breuius retulere. Alius, inquiunt, inter hos annos in Africo littore Hipponis Diarrhyti simili modo ex hominum manibus vescẽs, præbẽsque se tractandum, & alludens natantibus, impositósq; portans, vnguento perunctus à Flauiano proconsule Africæ & sopitus, vt apparuit odoris nouitate, fluctuánsque similis exanimi, caruit hominum conuersatione, [vt] iniuria fugatus per aliquot menses. mox reuersus in eodem miraculo fuit. Plura iidem, & Gellius Appionem grammaticum secutus protulerunt exempla de amoribus Delphinorũ. *Proconsulis*) Plautiani, cuius imperio Delphinum vnguento conspersit. *Tacto*) Delphino tacto in siccum. *Religione prava*) superstitione ductũ [illum] Delphinum.] *Nouitatem*) insolentiam. *Dies*) menses dixit mũnculus. *Ministeria*) colludendi & deferendi puerum. *Magistratus*) præfecti Africæ omnes conueniebant Hipponem tanti spectaculi visendi gratia. *Resp.*) Hipponensis. *Immodica*) maximis nam sumptus de publico faciebant magistratibus confluentibus. Hinc Plin. senior exaggerato miraculo scribit. Iniuriæ potestatum inhospitales ad visendum venientium Hipponenses in necem eius cõpulerunt. Et C. c. lib. iij. ad Appium. *Separatæ* cum essem, multarum ciuitatum principes ad me detulerunt sumptus decerni nimis magnificos, cùm soluendo ciuitates non essent. An magis placet legere modica Resp. modicis & mediocribus facultatibus colonia Hipponensis. *Locus ipse*) Hippon prius infrequens. *Perdebat quietem*) erat inquietus conuentu tot potestatum. *Quod*) ãñ mal. *Miserationc*) quod immerito tanta Delphini humanitas sublata sit. *Attollis*) Augebis, amplificabis. *Affingas*) Ficti aliquid addas.

Octauium Auitum, legatum Proconsulis, in littus educto religione praua superfudisse vnguentum: cuius illum nouitatem, odorémque in altum refugisse: nec nisi post multos dies visum languidum & mœstum, mox redditis viribus, priorem lasciuiam, & solita ministeria repetisse. Confluebant ad spectaculum omnes magistratus, quorum aduentu & mora, modica Resp. nouis sumptibus atterebatur. Post remò locus ipse quietem suam secretúmque perdebat. Placuit occultè interfici, ad quod coibatur. Hac tu qua miseratione, qua copia deflebis, ornabis, attolles? quanquam non est opus affingas aliquid, aut adstruas, sufficit ne ea, quæ sunt vera, minuantur. Vale.

C. PLINIVS TRANQVILLO SVO S.

EXPLICA) Consulit Tranquil. an expectatur Epicolpium liberum suũ in recitatione versuum

EXPLICA æstum meum. Audio me malè legere duntaxat versus. orationes enim commodius, sed tanto minus versus. Cogito ergo

suorum

suorum, cùm ipse sibi diffidat. *Explicatum*) exire scrupulum, dubitauit cõsule. *Aures*) intelligo. *Legere*) recitare. *Commoassueui. Libertum*) Encolpum, de quo in principio vij. nam Zosimum iam amiserat. *Familiare*) signum familiaritatis cum audito ribus. quod elegi illum, quem scio non bene lecturum, sed tamen melius me recitaturum noui. *Aliter*) minus male. *Perturbatio*) audientium corona impeditus. *Defixus*) terram intuens. *Semianimis*) ignauus, oscitabundus, vt quidam contuenere. *Prosequar*) subsequar, imitabor: vnde subiecit saltare, quod Pantomimorum est. *Legere*) recitare. *Ista*) poëmata: *Vel non facere*) vel non componere, vel facere, non recitare.

recitaturus familiaribus amicis, experiri libertum meum. Hoc quoque familiare, quod elegi, non bene, sed melius scio lecturum, si tamen non fueris perturbatus. Est enim tam nouus lector, quam ego poeta. Ipse nescio quid illo legente interim factam, sed eam defixus & mutus, & similis otioso: an vt quidam, qua pronunciabit, murmure, oculis, manu prosequar. Sed puto me non minus male saltare, quàm legere. Iterum dicam, explica æstum meum, verèque rescribe: num sit melius pessime legere, quàm ista vel non facere. Vale.

C. PLINIVS OPPIO SVO S.

LIBRVM) Scribit Appio se emendaturum librum, quem ad se miserat, & cùm diligentiam in retractandis operibus probet, nimiam tamen respuit. Alij nõ Appio, sed Oppio scribi hanc epistolam autumant. Oppij sit mentio apud Plut. in vita Othonis. *Gratias ago*) quod confisus nostro iudicio mihi limandum dederis. *Cupiam*) legere. *Eam reuerentiam*) debeo, ita reuereor. *Vacuo*) libero, à curis otioso. *Irreligiosum*) nefarium, profanũ. *Modus*) finis, mensura. M Tullius de perfecto oratore præcipit in omnibus rebus seruandam mensuram, nam tam offendit nimiũ quàm parũ, in quo Apelles pictores quoque eos peccare dicebat, qui non sentirẽt quid esset satis: vnde in Græcis epigrãmatibus Cleobuli dictum, Mensuram optimam, & Pittaci, Ne quid nimis. *Deterit*) superflua tollit. sic dixerat ad Tranquillum: nec iam splendescit lima, sed atteritur. *A recentioribus*) à nouis operibus. *Remoram*) retrahit.

LIBRVM quem misisti recepi, & gratias ago: sum tamen hoc tempore occupatissimus. Ideo nondum eum legi, cùm alioqui validissimè cupiam: sed eam reuerentiam, cùm literis ipsis, tum scriptis tuis debeo, vt sumere illa, nisi vacuo animo, irreligiosum putem. Diligentiam tuam in retractandis operibus valdè probo. Est tamen aliquis modus: primùm, quod nimia cura deterit magis quàm emendat: deinde, quòd nos à recentioribus, simulque nec absolutis priora, & inchoare posteriora non patitur. Vale.

C. PLINIVS FVSCO SVO S.

QVÆRIS) Ordinem vitæ, quem ruri æstatis tempore seruabat, Fusco Salinatori explicat, ibique & studiorum suorum & gestationis ac victus modum, amicorum confabulationes, & suas venationes enarrat. *Horam primam*) diei. nam diem inchoat ab aurora. *Ante*) primam diei horam. è silentio & tenebris animus alitur, cùm non disturbatur ab aspectu alicuius rei. nam cùm sit oculus cor hominis secundum Plinium, & in eo animus inhabitet, magnáque cogitatio obcæcet adducto intus visu, quicquid viderit statim penetrat illud: inde non est mirum, si intentionem subinde disturbet. & monumentis traditur Democritum philosophum sua sponte oculis captum, quia existimaret, cogitationes commendationésque animi sui in contemplandis naturæ rationibus vegetiores & exactiores fore, si eas videndi illecebris, & oculorum impedimentis liberasset. quanquam Laberius aliam huius cæcitatis causam referat, autore Gellio. *Alitur*) innutritur, vrget. *Auocant*) me retrahunt à studio. *Mihi*) arbitrio meo, & voluptati. *Non sequor oculos animo*) non cogito quæ oculi videant: quid enim videre possunt in tenebris? *Sed sequor animum oculis*) sed oculi famulantur animo. *Videnti eadem quæ mens*) cogitanti id quod mens.. nam illorum officium refertur ad animum, cùm non distrahuntur in videndis corporibus. *Si quid*) opertis est mihi imperfecti. *Cogito ad verbum*) singula verba diligenter examino. *Plura*) verba. *Teneri*) mandari memoriæ. *De admisso*) apertis fenestris. *Formauerant*) compositeram. *Dicto*) excipienti e notario, qui deinde abit à me, postea reuocatur ad notandum deinceps, quæ excogitaui, & rursus à me remittitur. *Dimittitur*) notarius facessit à cubiculo. *Suasit*) si nubilus vel serenus fuerit: vnde in quibusdam exemplaribus legitur fulserit. *Xystum*) ambulationem sub dio, quæ arbores & porticus hinc inde habet, quò se transferebat sereno tempore: at nubilo in cryptoporticum, id est abditam porticum. De vtroque in præcedentibus enarratum. *Reliqua*) quæ restant ad absoluenda priora. *Dicto*) dico scribēda à notario. *Idem*) facio. *Iacens*) in lecto. *Intentio*) diligens cura, cogitatio vigilans. *Mutatione*) varietate locorum & gestatione. *Refecta*) renouata, refocillata.

QVÆRIS quemadmodum in Thuscis diem æstate disponam: Enigilo, cùm libuit, plerunque circa horam primam. sæpe ante, tardius rarò, clausa fenestra manent. Mirè enim silentio, & tenebris animus alitur ab iis quæ auocant, abductus, & liber, & mihi relictus: non oculos animo, sed animum oculis sequor, qui eadem, quæ mens vident, quoties non vident alia. Cogito si quid in manibus, cogito ad verbum scribenti emendantiq; similis: nunc pauciora, nunc plura, vt vel difficilè vel facilè componi, teneriue potuerunt. Notarium voco, & die admisso, quæ formaueram dicto, abit, rursúsque reuocatur, rursúsque remittitur. Vbi hora quarta vel quinta: (neque enim certum, dimensumque tempus,) vt dies suasit, in xystum aut, vel cryptoporticum confero, reliqua meditor & dicto, vehiculum ascendo. Ibi quoque idem, quod ambulans aut iacens, durat intentio, mutatione ipsa refecta paulum redormio, dein ambulo, mox orationem Græcam Latinámve clarè & intente, non tam vocis caussa

tocillata. *Quàm stomachi causa*) cui vtilem lectionem claram meminit Celsus, stomachi remedia scribens, Commodè, inquit, exercent clara lectio, ambulatio. & alibi, Si quis stomacho laborat, legere clarè debet, post lectionem ambulare. vnde sequitur iterum, ambulo. Nam imbecilles stomacho sunt magna pars vrbanorum, omnésque penè cupidi literarum. Stomacho Secundum laborasse prædicta demonstrant, redormire, vngi, exercere, lauari, quæ singula tractantur à Celso in curatione stomachi. *Illa firmatur* (illa vox legendo clarè confirmatur. *Vxori*) Calphurnia. *Legitur*, à lectore. *Comœdi introducuntur*) Meminit alibi huius consuetudinis. Alij legunt comœdia, ad idem. *Lyristes*) qui lyra scit. nam Plutarchus permittit musicam conuiuiis. *Mois*) domesticis. *Eruditi*) vt Martialis, Encolpus, Hermes. *Vespera*) serum diei. *Vespera extenditur*) protrahimus sermones nostros vsque in multum noctis. *Conditur*) componitur, transit. Legimus etiam claudit. *Breuius*) expeditius. *Ad se trahunt*) sibi vindicant. *Lassò*) fatigato nimio studio & exercitatione. *Interpellatione*) intermissione, interruptione. *Non sine pugillaribus*) quod studendi genus libro primo latius memorat. *Nihil*) nullam prædam. *Nounihil*) aliquod opus. *Datur & colonis*) partem temporis etiam dispenso audiendis colonis, quibus vt improbis non satis sibi spatium ad dicendum dari videtur. *Agrestes*) inurbanæ, inuerecundæ, importunæ. *Literas nostras*) elegantissimas. *Illhæc*) vrbana, ciuilia, modesta, aliter hæc vrbana. *Commendant*) nam ex comparatione rusticarum querelarum sentiebat quantum præstaret eloquentia & gustus vrbanus. Vrbano enim contraria rusticitas.

quàm stomachi lego, pariter tamen & illa firmatur. Iterum ambulo, vngor, exerceor, lauor. Cœnanti mihi sic cum vxore vel paucis, liber legitur: post cœnam, comœdi aut lyristes: mox cum meis ambulo, quorum numero sunt eruditi. Ita variis sermonibus vespera extenditur, & quanquam longissimus dies, citò conditur. Nonnunquam ex hoc ordine aliqua mutantur. Nam si dum tacui, vel ambulaui, post somnum demum lectionémque, non vehiculo, sed quod breuius, quia velocius, equo gestor. Interueniunt amici ex proximis oppidis, partémque diei ad se trahunt, interdumq; lassato mihi, opportuna interpellatione subueniunt. Venor aliquando, sed non sine pugillaribus, vel quamuis nihil ceperim, non nihil referam. Datur & colonis, vt videtur ipsis, non satis temporis, quorum mihi agrestes querelas literas nostras, & isthæc vrbana opera commendant. Vale.

C. PLINIVS PAVLINO SVO S.

NEC) Excusat se quòd non poterit Romæ esse Calend. Ianuarijs officij gratia, cùm Paulinus consulatum inibit, nam in Thuscis retinebatur circa prædia sua locanda. *Translatitia*) villi,

NEC tua natura est translatitia hæc, & quasi publica officia à familiaribus amicis contra ipsorum commodum exigere: & ego te constantius amo, quàm vt verear, ne aliter ac velim accipias, nisi te Calendis statim Consulem

plebeia. Sic Tranquillus in Nerone scripsit Britannicum elatum funere translatitio: & prius dixerat, non translatitias & breues postulationes, sed maximas. Plin libro septimo Translatitium in Ægypto est & octauo gigni. Asconius vocat translatitia non noua, nec nuper inuenta: sed alibunde translata. Sic Plinius vsus est libro decimo. In secunda lectione fuit translatitius, quæ scilicet in aliud tempus transferri possunt. Seneca translatitias, siue, translatitias sententias intelligit, quæ pro locis communibus suis oratorum supellex est. *Publice*) promiscua, vulgaria, communia, quæ à multis præstantur. *Constantius*) fortius, vehementius; confidentius. *Alter*) in malam partem. *Calend. Ianuarius*) quibus inibant Consulatum.

Videro) saluatuero, prosecutus fuero salutatione. *Thusi oriundus*) quæ in Thuscis habeo inusitata forma denominationum formauit. à Thuscia enim Thuscus, à Thuscanus Thuscanicnsis: à Thusculo Thusculanus deduci solet, quare magis probo locandorum. *Necessitas ordinaturæ*) cùm necessariò sim ordinaturus. nam ad Traianum dum petit commeatum, asserit id collaturum vtilitatibus rei familiaris suæ. Cùm enim agrorum, quos in municipio Tiphernio possidebat, locatio alioqui cccc. excederet, adeo non poterat differri, vt proximam putationem nouus colonus facere deberet. *Lustro*) spatio quinque annorum, quo antiquitas agros locabat, vt Vlp. ff. l. de administratione rerum ad ciuitatem pertinentium. Et ff xxv. de soluto matrimonio: & ff.xlv. de verborum obligationibus, Ibidem Pomponius & Paulus ff. xxxiiij. de liberatione legata. Nos contenti erimus verba Labeonis ex ff. xxxij. retulisse, Qui hortos, inquit, publicos à rep. conductos habebat, eorum horrorum fructus vsque ad lustrum, quo conducti essent, Ausidio legauerat. Et Callistratus ff.xlix. de iure fisci. Cùm quinquennium, in quo quis pro publico conductore se obligauit, excessit, sequentis temporis nomine non tenetur. Idque principalibus rescriptis exprimitur. Diuus etiam Adrianus in hæc verba rescripsit, Valdè inhumanus mos est, quo retinentur conductores vectigalium publicorum agrorum: si tenentidem locari non possint: nam & facilius inueniuntur conductores. Si fuerint aliqui, qui forte conducere velint, vel si peracto lustro discedere voluerint, non teneantur. Siculus Flaccus ex libris Dolabellæ. Aliqui vectigalibus proximis quibusque agros adscripserunt: alij per singula lustra locare soliti per mancipes redditus percipiunt: alij in plures annos, quæ ex monumentis publicis cognosci possunt. Marcus Tullius ad Atticum libro sexto, Publicanis quibus hoc ipso lustro nihil soluerant, etiam superioris lustri reddiderunt. quòd in epistolis ad Lentulum ita repetit libro secundo ad Cæcilium scribens, In publicanis etiam superioribus lustris reliqua sine sociorum vlla querela confecuata. vbi morem locandorum vectigalium per lustra tangit: & reliqua pro debitis accipi. R debis bellè, si legeris interpretem Ciceronis, lustrum vnde habuerit originem, & quid significet. probatissimi sic scripsêre, Omnes centuriæ & equites in campum Martium conuocati, sue, oue, tauro cæsis immolarunt, quod lustrum dictum est, sicque à sacrificio illo census obtinuit nomen lustri: quia verò census ipse siue lustrum singulis quinquenniis censorum magistratus habebatur, obtinuit consuetudo lustri appellatione, annorum quinque spatia appellari. Nam Varro dixit, lustrum nominatum tempus quinquennale, à luendo id est soluendo, quòd quinto quoque anno vectigalia & vltro tributa per censores persolucbantur. Festus pariter tradit, significare tempus quinquennale nunc populi lustrationem, nunc ferarum latebras. Latinorum quidam lustrum & olympiadas indifferenter posuerunt. vt Ouidius ad Brutum, In Scythia nobis quinquennis olympias acta est. Iam tempus lustri transit in alte-

videro: præsertim cùm me necessitas locandorum prædiorum plùres annos oratinatura detineat, in quo mihi noua consilia sumenda sunt. Nam priore lustro, quanquam post magnas

rius. Marcellin. Vt qui primo loco signat [illegible] innumeras Bimas olympiadas. Sulpitius, Sors erat eis iterum cum cumulauerit illis, Contectam. Proculus signat olympiadem. Seruius grammaticus lustrum & olympiadaidem spatium continere putat: & illud a lustrando dictum, quod post quinquennium vnaquæque ciuitas lustraretur. Dionysius libro primo dicit annis ducentis quadraginta quatuor, quibus regos imperarunt Nyna & sexaginta olympiades conficere. ex quibus colligitur olympiada quatuor annorum spatium tantum occupasse. Et Suidas quatuor annorum certamen fuisse refert: inibique huius rationem explicat. sed diligenter inuentes cognoscent olympia occupare quinquennium. nam quatuor annis in medio expletis principium quinti vindicabant olympiaci: totum quintum quemque annum celebratione sui occupantes. quare Eusebius dixit, Alij agunt quinquennale certamen quatuor annis in medio expletis. Et Censorinus, Sed horum omnium præterea maxime notandas temporibus Græci obseruant, id est, quinorum annorum circuitus quos vocant olympiadas. Idem tempus uni magni Romanis fuit, quod lustrum appellabant, ita quidem a Seruio Tullio institutum, vt quinto quoque anno census habito lustrum conderetur, quamuis insuper impressis exemplaribus, ex fide vetusti legatur mendose, quatuorum annorum. Plinius auunculus libro secundo, Redire eadem vices quadriennio exacto Eudoxus putat, non ventorum modo, verum & reliquarum tempestatum magna ex parte: & est principium lustri eius semper intercalari anno caniculæ exortu.

Remissiones) concessiones. vide viij. quot negotiatoribus vindemiarum dempserit & donauerit. Et ad Traianum, Agrorum enim locatio adeo non potest differri, vt proximam putationem nouus colonus facere debeat: præterea cõtinuæ sterilitates cogunt me de remissionibus cogitare quarum rationem nisi præsens inire non possum. *Reliqua*) debita secundum iurisconsultum & Secundum, qui libro tertio dixerat, Et dum reliqua colonorum minuit ad tempus, vires in posterum exhausit. *Creuerunt*) in maius aucta sunt non solutis prioribus. *Plerique*) conductorum. *Alieni*) quod nobis debent. *Persolui*) vnquam satisfacere. *Rapiunt*) prædiorum fructus. *Quod natura est*) quod ita comparatum & consuetum his est. quanquam alij legant, quod natum est, scilicet: fructus prædiorum. quæ lectio magis placet. *Non sibi placere*) displicere sibi & rem suam conclamatam videre. Quid si legatur non parcere, videlicet quod iam existimant si fructibus pepercerint, quod superauerit, non futurum suum, sed domini *Vitiis*) malis. *Augescentibus*) in dies crescentibus. *Ratio* via est. *Si non vni, sed pluribus locem*) ita emendarunt, qui antiquam lectionem, neque verum epistolæ sensum exquirentes commutarunt, vt esset sensus apertus, sed a superioribus, & a subsequentibus discors. Nos veterem scripturam, si non nummo, sed partibus locem, retinendam censemus, vt sit sensus, si non locauero prædia mea colonis, vt singulis annis præstent mihi nummos pro fructibus, sed locauero illa hac conditione, vt omni anno dividam fructus, inter partes, inter me & colonum: nam Paulus iurisconsultus libro xlvij. Constat, inquit, colonum qui nummis colit, cum eo qui fructus stantes furto surripuerit actum furti, quia vt primum decerpti essent, eius esse cœpissent. Qui ergo nummis colit, id est, qui pecunia sua conduxit excolendos, ita vt ea persoluta omnes fructus præcipiat. quare Plautus in

remissiones, reliqua creuerunt. Inde plerisque nulla iam cura minuendi aeris alieni, quod desperant posse persolui. rapiũt etiam, consumuntque quod natum est, vt qui iam putent se non sibi placere. Occurrendum ergo augescentibus vitiis, & medendum est: & medendi vna ratio, si non nummo, sed partibus locem, ac deinde ex meis aliquos exactores operi, custodes fructibus

Aululatia inquit, Nummo sum conductus, & in Epidico, Nummo conducta quæ sic. *Operi exactores*) curatores agricolationi, custodes fructibus ne rapiantur.

Alioqui) præterea. *Iustius*) probabilius quàm agricultura, quæ à Marco Tullio in Officiis sic commendatur. Nihil est agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil libero homine dignius. *Cælum*) aëris temperies & qualitas. Amnis aqua ad irriganda prata ad piscationem & similia. Legitur etiam annus, qualitas scilicet anni optima. *At hoc*) genus redditus. *Magnam fidem*) procuratorum. *Acres*) diligentes, *Numerosas*) manus multas. *Veteri*) periculoso, desperato. *Non deficcata*) dura, molesta. *Obire*) prosequi. *Hic*) in Thuscis.

ponam: & alioqui nullum iustius genus reditus, quàm quod terra, cælum, annus refert. Ad magnam fidem, acres oculos, numerosas manus poscit: experiendum tamen, & quasi in veteri morbo qualibet mutationis auxilia tentanda sunt. Vides quàm non delicata me causa obire primum Consulatus tui diem non sinat: quem tamen hic quoque vt præsens, votis, gaudio, gratulatione celebrabo. Vale.

C. PLINIVS SATVRNINO SVO S.

EGO) Laudat Rufum nõ tam quòd id Saturninus iussisset, quàm quòd mereretur. *Rufum*) Octauium Rufum. *Nostrum*) vtrique nostrum amicum. *Librum*) metro compositum de quo suprà. *Numeris*) perfectionibus, gratiis. *Indicaui tamen*) rectum de illo iudicium protuli. neque ad gratiam scribo, quamuis amicus illi. *Soli*) inimici, qui omnia carpere conantur: & minutissima quæque sectantur.

EGO verò Rufum nostrum laudo: non quia tu, vt ita facerem, petisti, sed quia ille est dignissimus. Legi enim librum omnibus numeris absolutum, cui multum apud me gratiæ amor ipsius adiecit. Iudicaui tamen: neque enim soli iudicant, qui malignè legunt. Vale.

C. PLINIVS MVSTIO SVO S.

ARVSPICVM) Mustium Architectum ædem Cereris refectus rogat vt [marmor] emat, ad id necessarium, & formam porticuum scribat. *Aruspicum monitu*) aruspices sunt, qui victimarum exta introspiciunt, & per ea monent quid futurum faciendúmve sit. *Reficienda*) reparanda, restituenda, nam refecere est iam aliquo vitio collapsum in pristinum restituere. Tranquillus ergo memorat, Augustum ædes sacras vetustate collapsas, aut incendio absumptas refeciſſe. Autore Vlpiano, verbo reficiendi tegere, substituere, sarcire, ædificare, item aduehere,

ARVSPICVM monitu reficiendi est mihi ædes Cereris in prædiis in melius & in maius. Vetus sanè & angusta, cùm sit alioqui

aduehere, apportare ea quæ ad eandem rem opus essent, continentur. *Prædia*) quę in Thuscis tenebat. *In melius & in maius*) in meliorem & maiorem conditionem quàm prius nunc est. Hic dicendi modus frequens apud scriptores deprehenditur. Palladius inquit. Nam vacuæ sedes fanorum velut concaua ædificia voces, quas acceperint, in maius excollunt. Iuuenalis, At nihil in melius tot rerum proficis vsu. Claudianus, Et in melius gaudens conuertere fata. Tacitus, Vt cuncta nobis importuna, & suis in melius essent. Et libro decimonono in maius dixit. Pacatus, Ad portum mutati in melius reuexerine flatus. Secundus ad Traianum, in melius: ad Genitorem, in maius. *Alioqui*) insuper.

Stato) certo anni die. Stata sacra sunt, quæ certo die fiunt. Tranquillus in Claudio, Circa tumulum deinceps stato die quotannis miles decurreret, Galliaúmque ciuitates publicè supplicarent. Macrobius, Statos dies vocat iudicij causa, cum peregrinis institutos. Vnde Plautus in Gurgulione, Status, inquit, condictus cum hoste intercessit dies. Plin. senior, Murena quocunque tempore parit, cum cæteri pisces stato pariant. *Idibus Septembris*) tertiodecimo die Septembris. *E regione*) è locis circumiacinis. *Coit*) conuenit illuc. *Suffugium*) diuerticulum, locus ad cauendum imbrem, vel tempestatem, aut calorem, vel aliud discrimen. Tacitus, Nec aliud infantibus ferarum imbrúmque suffugiũ, quàm vt in aliquo ramorum nexu contegantur. Fabius, Hæc diuerticula & anfractus, suffugia sunt infirmitatis. *Quam pulcherrimam extraxero*) videtur à fundamentis velle ædem reparare. *Illam*) ædem. *Deæ*) Cereris. *Has*) porticus ad vsum hominum. *Excolantur*) incrustentur. *Signum*) statuam. *E ligno*) quod est de ligno. *Truncatum*) mancum, exesum. *Istinc*) à te. *Tamen*) legitur etiam tantum. *Formam*) typum & exemplar, modulum. *Flumine*) Tyberi, templa constrúi iuxta fontes præcipit Vitruuius. Cereris extra vrbem, loco quò non semper homines, nisi per sacrificium necesse habeant adire. castè enim cum religione sanctísque moribus is locus debet custodiri. *Abruptissimis*) altissimis, præcipitibus. *Contra templum*) è regione templi. *Explicabuntur*) extendentur. *Locorum difficultates arte superare*) Seuero & Celeri machinatoribus tradit Tacitus ingenium & audaciam fuisse etiam quæ natura denegauisset, per artem tentare.

stato die frequentissima. Nam Idibus Septembribus magnus è regione tota coit populus, multa res aguntur, multa vota suscipiuntur, multa reddantur: sed nullum in proximo suffugium, aut imbris aut solis. Videor ergo munificè simul, religioséque facturus, si adi quam pulcherrimam extraxero, addidero porticus: illam ad vsum deæ, has ad hominum. Velim ergo emas quatuor marmoreas columnas, cuius tibi videbitur generis: emas marmora, quibus solum, quibus parietes excolantur. Erit etiam vel faciendum, vel emendum ipsius deæ signum, quia antiquum illud è ligno quibusdam sui partibus vetustate trũcatum est. Quantum ad porticus nihil interim occurrit, quod videatur instinc esse repetendum: nisi tamen, vt formam secundum rationem loci scribas: neque enim possunt circundari templo. Nam solum templi hinc flumine & abruptissimis ripis, hinc via cingitur: Est vltra viam lætissimum pratum in quo satis aptè contra templum ipsum porticus explicabuntur, nisi quid tu melius inueneris, qui soles locorum difficultates arte superare. Vale.

C. PLINIVS FVSCO SVO S.

SCRIBIS pergratas tibi fuisse literas meas, quibus cognouisti quemadmodum in Thuscis ocium æstatis exegerim: requiris, quid ex hoc in Laurentino hyeme permutem. Nihil, nisi quòd meridianus somnus eximitur. multúmque de nocte vel ante, vel post diem sumitur: & si agendi necessitas instat, quæ frequens hyeme: non iam comœdo, vel lyristæ post cœnam locus: sed illa quæ dictaui, identidem retractantur: ac simul memoriæ frequenti emendatione proficitur. Habes æstatem, hyemem consuetudinem: addas huc, licet tantumnon, quæ inter hiemem æstatémque media, vt nihil de die perdunt, ita de nocte paruulum acquirunt. Vale.

SCRIBIS) Edocet Fuscum vitam trā hyemalem, cùm prius æstiualem significasset. ad hæc addit quid vere, quid autumno consuescat Laurentino rure, vbi apricabatur. *Nihil*) permuto. *Sumitur multum de nocte*) multum studeo in nocte. *Vel*) ante diem. *Vel*) ante diem. vel post diem. cùm nox incipit, id est vel in vespera, vel ante mane. *Agendi*) dicendi causas. Sæpe enim reuocabatur è Laurentino in vrbem ad dicendum. *Frequens*) frequenter, nomen pro aduerbio. *Locus*) occasio est. *Dictata*) sunt. *Identidem*) sæpe. *Proficitur memoriæ*) auxilium datur memoriæ. *Addas*) sic legendum, addas huc licet tantumnon quæ inter hiemem æstatémque media, id est licet etiam tibi scire quæ soleam facere in vere & autumno. Sunt enim hæc duo tempora inter hyemem & æstatem. *Huc*) ad consuetudinem æstatis & hyemis. *Tantumnon*) siue tantumnum, etiam: sicut dicimus etiam, dicendi modus illo seculo non inusitatus. Ipse libro octauo, Tantumnum redit animo ille clauus in penatibus mei sumptus. Sillius vij. Tantumnum strictis mucronibus. Tranquillus in Vitellio, Nobiles vitos condiscipulos & æquales suos omnibus blanditiis tantumnon ad societatem impetrij allicefactos occidit vario genere fraudis. Et in Claudio, Tantumnū satisfacientibus veniam dedit: & dixerat in Tiberio, Tantumnum adueris tempestatibus Rhodum nauigauit. & ibidem, Tantumnum summam malorum suorum professus. Valerius libro septimo, Ergo spoliatam bonis propugnatoribus ciuitatem tantumnum vinctis manibus ei tradidit. & iij. Tantumnum post fata sua in finum pactiæ cruento trophæi titulo retulit, & alibi sæpius. *Vt nihil*) totos dies studeo. *Per noctes*) parum admodum *Perdunt illa tempora*) vetis & autumni.

C. PLINII

C. PLINII CAECILII SECVNDI EPISTOLARVM LIBER DECIMVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS AD TRAIANVM IMPERATOREM.

Gratulatoria ob Imperium S.

TVA, Gratulatur Traiano, quòd breui post adoptionem accepit Imperium Romanum, eique felicitatem optat. *Sanctissime*) Integerrimæ vitæ, sacratissime, religiosissime. *Pietas*) Amor in parentem Neruam. *Quam tardissimè*) Vt ille diutissimè vixisset. idem in panegyrico, non aliud tibi ex illa adoptione, quàm filij pietatem, filij obsequium adseruasti, longámque huic nomini æternitatem, longam gloriam precatus es. Te prouidentia deorum in primum locum prouexerat, tu in secundo resistere atque etiam senescere optabas & mox, Nerua patrem tuus, ingens gloria, ingénsque fama, cùm abūdè expertus esset quàm benè humeris tuis sederet imperium, tibi terras, te terris reliquit, & alibi audita sunt vota tua, sed in quantum optimo illi & sanctis

TVA quidem pietas, Imperator sanctissime, optauerat vt quam tardissime succederes patri: sed dij immortales festinauerunt virtutes tuas ad gubernacula Reipublicæ, quam susceperas, admouere. Precor ergo, vt tibi, & per te generi humano prospera omnia, id est, digna seculo tuo contingant. Fortem te, & hilarem Imp. optime, & priuatim & publicè opto.

simo seni vtile fuit, quem Dij cœlo vindicarunt, ne quid post illud diuinum & immortale factum mortale faceret. qui cum abunde expertus esset, quàm bene humeris tuis sederet imperium, tibi terras, te terris reliquit. *Patri*) Neruæ. *Fecerunt*) Scribit Dion, post adoptionem Traiani breui Neruam decessisse *Virtutes*) Quæ in primis à Plinio decantantur in panegyrico. *Gubernaculâ*) Etsi statim à parente fuerit factus Cæsar, & consors imperij, tamen ob reuerentiam volebat Neruam appellari, & esse imperatorem *Tibi, & per te*) Quia genus humanum non potest esse saluum, nisi te incolumi, id quod latius in eadem oratione tractat. *Priuatim*) Mea causâ. *Publicè*) Reipublicæ.

C. PLINIVS TRAIANO IMP.

Gratias agit.

EXPRIMERE) Eidem imperatori gratias agit, quòd se dignatus esset iure trium liberorum: de quo in præcedentibus satis abundè disseruimus. *Optimi viri*) Libro octauo Iulium Seruianum virum exactissimum vocat. *Tuique amantissimi*) Nam bis consulatum gessit sub Traiano, cui adeo charus fuit, autore Dione, vt eum dignum imperio iudicauerit, & aliquando successorem suum cogitauerit. in conuiuio enim quæsiuit ab amicis, vt decemuiros nominarent quibus Reipublicæ summa tuto demãdari posset. cùm omnes per aliquod temporis spatium se intra silentium continerent, nouem, inquit Traianus, per vos discere cupio: Ego vnum Seuerianum habeo. ita enim appellat, quem alij Seruianum scribunt. *Ex rescripto*) Tuo ad Seruianum: nam iurisconsulti principum rescripta dicunt, quæ præsidibus suis & subditis rescribebant. *Eo*) Eo deprecante ipsius causa. *Me*) Quem maximum facis. *Summam voti mei*) Maximum omnium votorum meorum. *Initio*) Primo statim anno. *Peculiarem*) Ratam. nam Plinio petenti vt idem ius Tranquillo Suetonio concederet, respondit Traianus, eum scire quàm parcè hæc beneficia tribuat. & ad Ptisicum de Voconio scribens, Secundus, id quod etiam mox commemorat: inquit, Ego Voconio nuper ab optimo principe trium liberorum ius impetraui, quod quanquam parcè & cum delectu daret, mihi tamen tanquam liceret indulsit. *Concupisco*) Ad Fabatum enim prosocerum nuncians abortum vxoris Calphurniæ, bonam spem facit in posterum suscipiendorum liberorum: neque enim, inquit, ardentius tu pronepotes, quàm ego liberos cupio: quibus video à meo tuóque latere pronum ad honores iter, & audita latius nomina, & non subitas imagines relicturus: nascentur modò, & hunc

EXPRIMERE *Domine verbis non possum, quantum mihi gaudium attuleris, quòd me dignum putasti iure trium liberorũ: quamuis enim Iulij Seruiani, optimi viri, tuique amantissimi, precibus indulseris, tamen etiam ex rescripto intelligo, libentius hoc ei te præstitisse, quia pro me rogabat. Videor ergo summam voti mei consecutus, cùm inter initia felicissimi principatus tui, probaueris me ad peculiarem indulgentiam tuam pertinere: eóque magis liberos concupisco, quos habere etiam illo tristissimo seculo volui, sicut potes duobus matrimoniis meis credere. sed Dij melius, qui omnia integra bonitati tuæ reseruarunt. malui hoc potius tempore me patrem fieri, quo futurus essem & securus & felix.*

& hunc nostrum dolorem gaudio mutent. *Tristissimo*.) Pessimis Domitiani temporibus. *Duobus matrimoniis* Vxores duas habuit, posteriorem nomine Calphurniam, Calphurnij & Pompeiæ Celerinæ filiam. *Meliùs*) Facere *Integra*, Intacta, sine libel's. *Hoc*) Tuo felicissimo imperio. *Patrem fieri*) Habere ius quod habent patres qui susceperè tres filios. hinc de Suetonio, qui parum felix matrimonium expertus fuerat, impetrandum dicit à bonitate tua per nos habet, quod illi fortunæ malignitas denegauit. *Securius*) Sine periculo vitæ.

C. PLINIVS TRAIANO SVO S.

De sortitione patrocinij aduersus Marium Priscum.

VT primùm me Domine indulgentia tua promouit ad præfecturam Saturni, omnibus aduocationibus, quibus alicqui nunquam eram promiscuè functus, renunciaui, vt toto animo delegato mihi officio vacarem. qua ex causa cum patronum me prouinciales optassent contra Marium Priscum, & petij veniam huius muneris, & impetraui. Sed cum postea consul designatus censuisses tacendum nobis cum, quorum erat excusatio recepta, vt essemus in senatus potestate, patercmúrque nomina nostra in vrnam coniici: conuenientissimum esse tranquillitati seculi tui putaui, præsertim tam moderata voluntati amplissimi ordinis non repugnare. cui obsequio meo apto vt existimes constare rationem, cum omnia facta dictáque mea probare sanctissimis moribus tuis cupiam.

(*VT primùm*) Exusat se apud imperatorem Traianũ, quòd præfectus ærario suum patrocinium denegauerit Afris rogantibus contra Marium Priscum, deinde id exigente Senatu præstiterit. *Promouit*) Sustulit ad maiorem dignitatem ea in qua tunc eram. *Præfecturam ærarij*) Cuius meminit in fine panegyrici, & de cuius officio pleraque libro primo Epistolarum recitauimus. Saturni autem dixit, quia ædes Saturni ærarium erat. gessit autem eum honorem per biennium cum Cornuto Tertullo. *Promiscuè*) Indiscretè nam libro sexto refert, se tantum susceptisse causas aut amicorum, aut destitutas, aut ad exemplum pertinentes, aut claras & illustres. *Renunciaui*) Aduocationibus omnibus nullas omnino causas egi sic libro primo, se in tribunatu suo memorat abstinuisse ab omni genere causarum. *Delegato officio*) Præfecturæ ærarij mandatæ mihi à te. *Prouinciales*) Afri: nam Africa post vltimum bellum Punicum redacta fuit in formam prouinciæ. *Marium Priscum*) Repetundarum reum, qui illic proconsulatum gesserat. hanc longa epist. lib ij eidem Plinius complectitur. *Petij*) A prouincialibus. *Muneris*) Aduocationis. *Designatus*) Destinatus tu, ô Traiane. *Censuisses*) Ita decreuisses, vt ij, quorum excusatio à senatu fuerat approbata, sicut nostra nobiscum tacerent, neque amplius se excusarent ab aduocationibus. inde cùm senatus iuberet me agere cõtra Marium Priscum, æquum putaui voluntati eius obedire, & petij nomen meum sortiri. quidam enim arbitrantur sortibus in vrnam coniectis non tantum indices, verumetiam aduocatos extrahi solitos, quæ opinio optime huic loco facit. *In possessate*) Vt ille iuberet quicquid voluisset. *In vrnam*.) Sortiri: an potius patrocinium scilicet Afrorum, & quod passus sit haberi inter indices: tunc igitur cum dixit, petij veniam. intellige à senatu huius muneris aduoca-

egerat: quod postea fecit admonita à nobis: nam & fundos emancipauit, & cætera quæ in emancipatione implenda solent exigi, consummauit Cum sit ergo finitum quod spes nostræ morabatur, non sine magna fiducia subsigno. auget fidem pro moribus Romani mei, quas & liberalia studia exornãt, & eximia pietas, quæ hanc ipsam matris liberalitatem, & statim patris hæreditatem, & adoptionem à vitrico meruit, auget hæc & natalium & paternarum facultatum splendor, quibus singulis multum commendationis accessurum, etiam ex meis precibus indulgentia tua credo. Rogo ergo Domine, vt me exoptatissimæ mihi gratulationis compotem facias, & honestis (vt spero) affectibus meis præstes, vt non in me tantum, verum & in amico gloriari iudiciis tuis possim.

sentiâ anteiret. *Benitati*) Quia dictus est imperator optimus, quod mores respiciebat. neque bonitas, vt quidam arbitrantur, verbum est Theologorum, sed eo vsi sunt Martialis, Columella, Fabius, Terentius. *Sestertiis quadringenties*) Quadragies decies centena millia, vt facultates senatorias expleret, quæ erant sestertium octingenties. dimidium census senatorij igitur ei condonasse credibilius est. *Codicillis*) Epistolis. *Patrem tuum*) Neruam qui te adoptauit. *Scripsi*) Missis. *Legitime*) Secundum legis solennitates.

Adiuuita) instructa. *Emancipauit fundos*) Dominio & possessione se priuauit, & filio agros libere dedit vt essent in eius potestate. quin Seuerinus Boëtius Topicorum illud Ciceronis exponens, abalienatio est eius rei quæ mancipij est, omnes, inquit, res quæ abalienari possunt, id est quæ à nostro ad alterius trãsire dominium possunt, mancupi dictæ sunt manci pes res veteres appellatãr, quæ ita abalienabantur, vt ea abalienatio per quandam nexus fieret solemnitatem. nexus verò est quædam iuris solennitas, quæ fiebat eo modo, quo Caius in Institutionibus exponit. mancipatio, inquit, est imaginaria quædam venditio, quod ius proprium Romanorum est ciuium, adhibitis non minus quàm quinque testibus, ciuibus Romanis puberibus. quare arbitror apud M. Tullium ad Atticum illud, quas cum dolo malo mancipio accepisse de Vario diceret, pro venditione accipiendum esse. emancipauit ergo, è mancipio suo emisit, & filio possidendos permisit. emancipari dicitur propriè de illis, quando de patria potestate emittuntur, id quod nunc transtulit ad fundos, qui secundum aliquos sunt pars agri. singula prata, singulæ vineæ, singuli horti, oliueta, pascua, arbusta, pomaria, nemora, fundi sunt. vnde signatè Plinius est vsus numero plurium, etsi Columella præcipiat ne villam fundus quærat. *Implenda*) Obseruanda. *Consummauit*) Perfecit. est executa. *Quod*) Fundorum emancipatio. *Subsigno*) Subscribo, sigillo, affirmo, obligo. sic lib. iij. ad Caluinum, eundem, in cursum eundem terminum statue, idque iam nunc apud te subsigno. *Augeat fidem*) Adducor in maiorem fiduciam rogata obtinendi pro moribus Romani mei contubernalis. legi ur in quibusdam exemplaribus apud te pro augetur, vt cohæreat cum præcedẽti voce subsigno, nec improbanda lectio. *Moribus*) Nam suit fidus, grauis, iucundus, mira in sermone eius, mira etiam in ore ipso vultúque suauitas. *Liberalia studia*) ingenio excelso, subtili, dulci, & facili. aderat eruditio in causis agendis, epistolas sanè scribebat, vt musas ipsas Latinè loqui crederes. *Statim*) Post eius obitum quamuis esset adolescens, nullo accepto curatore. *Adoptionem à vitrico*) Cum mater eius transisset ad secunda vota, maritus precibus vxoris motus illum in filium adoptauit. ieaque cum amico in familiar. epist. Voconium.

commendaret, pater dixerat et in equestri gradu clarus, clarior vitricus immo pater alius: nam huic quoque nomine matris pietate successit. *Natalium spl.* E. primis enim erat citeriotis Hispaniæ. *Gratulationis*) Lætitiæ. *In me*) In quem contulisti maiora quàm sperabam. *Tuis iudiciis in amico*) Quòd iudicaueris Voconium amicum meum, vt ego censeo esse virum optimum, id quod facies, si illum promouebis ad amplissimum ordinem.

PLINIVS TRAIANO.

Ciuitatem Romanam Harpocrati Iatraliptæ suo petit.

PROXIMO) Pro cura & diligentia qua vsus est Harpocras medicus erga se ægrum, rogat Traianum ei dari ciuitatem Romanam: item nomine Maximillæ patronæ libertis Heliæ & Antoniæ Harmeridi ius Quiritium. Medicus apud iurisconsultos, in numero seruorum aut libertorum locatur. *Iatraliptes*) Vnguentarium medicum: nam ἰατρὸς medicus. ἀλείπτης vnctor est. *Parem*) Studio & labori eius. *Conditionis peregrinæ*) Quod ipsemet (nisi est aliqua glossula introducta ab ignaro scriptore) exponit, manumissus inquiens à peregrina: nam cum manumissus sequeretur libertatem patroni, is si erat peregrinus, necesse erat & manumissum esse conditionis eiusdem. *Ius Quiritium*) Ius Latinorum. vide infra super hoc latius. *Libertis Heliæ, & Antoniæ Harmeridi*) Grammatici & iurisconsulti dixissent libertabus. *Ornatissimæ*) Honoribus & suorum splendore. *Patronæ*) Antonia Maximilla.

PROXIMO *anno Domine grauissima valetudine vsque ad periculum vitæ vexatus, Iatraliptem assumpsi, cuius solicitudini & studio, tuæ tantum indulgentiæ beneficio, referre gratiam parem possum. quare rogo des ei ciuitatem Romanam. Est enim peregrina conditionis manumissus à peregrina. Vocatur ipse Harpocras: patronam habuit Thermuthin Theonis, quæ iampridem defuncta est. Item rogo des ius Quiritium libertis Antoniæ Maximillæ, ornatissimæ fœminæ, Heliæ, & Antoniæ Harmeridi: quod à te, petente patrona, peto.*

PLINIVS TRAIANO.

Agit gratias.

AGO) Agit gratias pro impetratis. sed post Romanam ciuitatem Harpocrati Iatraliptæ impetratam, etiam Alexandrinam petit. *Censum*) Facultates Harpocratis. *Ederem*) Procuratoribus Cæsaris vel magistratui, qui curam habebant in tabulas referre donatos ei-

AGO *gratias Domine, quod ius Quiritium libertis necessariæ mihi fœminæ, & ciuitatem Romanam Harpocrati Iatraliptæ meo sine mora indulsisti. Sed cum annos eius & censum, sicut præceperas, ederem, admonitus sum à peritioribus, debuisse me ei ante Alexandrinam ciuitatem impetrare, deinde Romanam, quo-*

uitate Rom. in alia lectione fuit traderem. *Peritissimis*) Huius negocij.

Peregrina) Non Romana. *Stetit*) Factum est. Sic Terentius dixit, stare cum illo, id est, pro illo facere. *Libertis*) Procuratoribus tuis.

niam esset Ægyptius. Ego autem, quia inter Aegyptios cæteros que peregrinos nihil interesse credebam, contentus fueram hoc solum scribere tibi, eum scilicet à peregrina manumissum, patrónámque eius iam pridem decessisse, de qua ignorantia mea non queror, per quam stetit, vt tibi pro eodem homine sæpius obligarer. Rogo itaque, vt beneficio tuo legitimè frui possim, tribuas ei & Alexandrinam ciuitatem, & Romanam. Annos eius & censum (nequid rursus indulgentiam tuam moraretur) libertis tuis, quibus iusseras missi.

TRAIANVS PLINIO.

CIVITATEM) Concedit etiam Traianus Harpocrati ciuitatem Alexandrinam, quæ ab Alexandro magno constructa fuit in reditu ab Hammone: visa loci opportunitate complexus quicquid loci est intra paludem & mare, & octoginta stadiorum muris ambitum destinauit. verùm vt omittam quæ libro tertio, ab Arriano historico, cæterisque super hac traduntur, diligentissimè Strabo libro decimoseptimo, omnem constructionem exequitur. *Non temere dare*) Raro enim ciuitas Alexandrina dabatur peregrinis, & summus honos illi habebatur, quinimmo non licebat fasces consulares eam vrbem ingredi. *Non (ustineo)* Non possum. *Nomo*) Præfectura, vt Plinius interpretatur, cum libro quinto scribat, Ægyptum diuidi in præfecturas oppidorum, quas nomos vocant. pariter Strabo libro decimoseptimo. Regio, inquit, Ægypti prius in præfecturas, quas nomos vocant, diuisa fuit, Thebaica in decem, Delta in totidem, intermedia in sedecim. Herodotus nomos & sartapias pro eodem vsurpat. at Diodorus Græcus pro præfecturis, cùm inquit, Ægyptum in sex & triginta nomos diuisam. quidam volunt eiusmodi præfecturas tot fuisse, quot aulas Labyrinthus habebat, quæ circiter triginta erant, præfecturásque rursus diuisas in toparchias: Toparchias verò in alias diuisiones minimę portionis. nomos autem, vt refert Hammonius, verbum polysemum est. *Sit*) Harpocras. *Tibi ad Pompeium*) Quam per me ad te missam Pompeio reddes.

CIVITATEM Alexandrinam secũdum institutionem principum non temere dare proposui, sed cum Harpocrati latraliptæ tuo iam ciuitatem Romanam impetraueris, huic quoque petitioni tuæ negare non sustineo. Tu ex quo nomo sit, notum mihi facere debebis, vt epistolam tibi ad Pompeium Plantam præfectum Ægypti amicum meum mittam.

C. PLINIVS TRAIANO.

De Statuis principum in municipium transferendis.

CVM) Petit commeatum excurrendi in oppidum Tiphernum, & in agros suos per mensem, quòd illic effet ædificaturus templũ, in quod Traiani indulgentia erat translaturus principũ statuas per fũdos sparsas, & agros suos ordinaturus. *Pater tuus*) Nerua. *Oratione*) Quæ non extat. *Honestissimo exemplo*) Nam secundum Dionem, etiam de suo plurima donauit, & damnatorum bona superstitibus restituit hæredibus, quæcunq; Domitianus iniustè abstulerat: egenis verò Romanis emptos mille & quingentis myriadibus agros per quosdam senatores diuisit. *Longinquis*) Procul ab oppido. *Per plures successiones traditas*) Relictas mihi longa maiorum serie nam alibi refert, fuisse vetustis clarisque parentibus, multásque in familia imagines maiorum habuisse. *Municipium*) Tiphernum arbitror Tyberinum, iuxta quod rus & villam possedit. immo iuuenis in patronum cooptatus ab illo oppido fuit. *Adiectas*) Addita numero statuarum cæterorum principum *Testimonio*) Liberalitatis meæ præconio adhibito. *Decurionibus*) Senatoribus eius municipij. *Templũ*) Fortasse illud de quo libro quarto, oppidum est prædiis nostris vicinum, nomen Tiphernī Tyberini, in hoc ego templum pecunia mea extruxi. *Mea*) Oculorum, an alia. nam plerunque ægrotabat. *Valetudine*) Extrema morbo enim periit Nerua, secundum Eusebium in hortis Salustianis. *Officiis*) credo intellexisse Præfecturam ærarij, quam sub Traiano, cum Tertullo gessit: cuius paulo antè meminit. *In rem præsentem*) agros, & locum extructionis, vt præsens omnia peragam. *Menstruum* cura officij per mensem meũ. alternis enim mensibus præfecti ærario curam eius sustinebant. Varro de agricultura, menstruum vocat tempus, quod luna circumiens implet. & Columella, Mulieris menstruum profluuium sanguinis: quod singulis mensibus mulieres vexat. Scæuola vero menstruos aureos relictos in singulos menses *Sequens*) insequẽs. Augusto proximus Septẽb. *Feriatos*) Vacuos à negociis publicis. erant feriæ Ioui sacræ. genera autem earũ quatuor. in feriis hoc tantùm licebat agere, ex responso Scæuolæ, quòd prætermissum noceret: longa dissertatio est super prædictis apud Macrobium lib. j.

VM diuus pater tuus, Domine, & oratione pulcherrima, & honestissimo exemplo, omnes ciueis ad munificentiam esset cohortatus, petij ab eo vt statuas principum, quas in longinquis agris, per plures successiones traditas mihi, quales acceperam, custodiebam, permitteret in municipiũ transferre, adiectasque statuas, quòd ille mihi cum plenissimo testimonio indulserat, ego statim decurionibus scripseram, vt adsignarẽt solum in quo templum pecunia mea extruerem: illi in honore operis ipsius electionem loci mihi obtulerant. Sed primùm mea, deinde patris tui valetudine, postea curis delegati à vobis officij retentus, nunc videor commodissimè posse in rem præsentem excurrere. Nam & menstruum meum Calend. Septembris finitur, & sequens mensis complures dies feriatos habet. Rogo ergo ante omnia permittas mihi opus, quod inchoaturus sum, exornare & tua statua: deinde, vt hoc facere quam maturrimè possim, indulgeas

lib. j. Saturnalium. *Cõmeatum*) Discedendi facultatem. frequẽs verbum apud historicos. *Simplicitatis*) Bonitatis, candoris. *Dissimulare*) Abscondere. *Obiter*) In transitu, vel simul. Apuleius libro sexto, rursum nec breuiculo quidem tempore refectos obiter reducunt. Plinius lib. xiij. obiterque inter ordines alium capeßere fertile est. & lib. xxxiij. vt obiter hoc quoque nascatur. Iuuenalis: atque obiter leges, & scriber, vel dormiet intus. *Cellaturum*) Si indulseris mihi commeatum. *Eadem regione*. Thusciæ ibi enim optimos agros possedit. *Quadringenta*) Sestertia. supra enim censum equestrem referebat ex reditu Thuscanorum prædiorum. ergo non erat negligendus. *Differri*. In alium annum: iam pacto lustro cum conductore. *Nouus colonus*) Proximè mihi accipiendus. *Debeat facere proximam putationem*) Putare vites debeat post vindemiam instantem nam secundum Columellæ præcepta, vbi cœlum frigidum est, sine dubio verno tempore melior putatio est. vbi verò aprica loca sunt, molléſque hyemes, optima, & maximè naturalis est autumnalis, quo tempore diuina quadam lege & æterna fructum cum fronde stirpes deponunt, & non multo post, capite vigesimoquarto: placet ergo si mitis & temperata permittit in ea regione quam colimus, cœli clementia, facta vindemia secundum Idus Octobris auspicari putationes, cùm tamen æquinoctiales pluuiæ præcesserint, & sarmenta iustam maturitatem ceperint: nam siccitas seriorem putationem facit. *Sterilitates*) Libro quarto conqueritur, Thuscos suos grandine excussos, & plerunque alibi se graciles vindemias colligere. *Remissionibus*) Ad Caluisium scribit abundè quantum negociatoribus suarum vindemiarum spe deceptis remiserit. & ad Paulinum, cùm me, inquit, necessitas Thuscanorum prædiorum plures annos ordinatura detineat. nam priore lustro quanquam post magnas remissiones, reliqua creuerunt. *Rationem*) Calculum, cõputationem. *Præsens*) Quod prius dixerat, in rem præsentem. *Debeo celeritatem & statuarum ordinationem tua indulgentiæ, & pietati meæ*) id est, si concedes mihi commeatum, debebo ob hanc indulgentiam quamprimum redire, & statuarum ordinationem meæ pietati referre. *Angustius*) Brouius. *Præfinire*) Præscribere. *Municipium*) Credideris fanè Tiſernum Tyberinum, quod tantum ab vrbe distet, quòd nullibi locorum Plinius scribat se habuisse agros, quàm in Thuscis & Transpadana regione, quæ bis tot ab vrbe distat. illud animaduertendum, non omnes has epistolas ad Traianum scriptas à Secundo, dum esset in Bithynia, sed quasdam, vt hanc dum staret in vrbe, absente ab ea Traiano. collegit igitur in vnum libellum quascunque Imperatori scripserat. *Lapidem*) Miliarium: nam per lapides miliatia signabat antiquitas. Martial. Ad lapidem Torquatus habet prætoria quartum, Ad quartum breue rus emit Otacilius.

commeatum. Non est autẽ simplicitatis meæ, dissimulare apud bonitatem tuam, obiter te plurimum collaturũ vtilitatibus rei familiaris meæ. Agrorum enim quos in eadem regione possideo, locatio cum alioqui CCCC. excedat, adeo non potest differri, vt proximam putationẽ nouus colonus facere debeat. Præterea, continuæ sterilitates cogunt me de remissionibus cogitare, quarum rationem nisi præsens inire non possum. Debeo ergo Domine indulgentiæ tuæ, & pietati meæ celeritatem, & statuarum ordinationem, si mihi ob vtraq; hæc dederis commeatum triginta dierum. Neque enim angustius tempus præfinire possum, cùm & municipiũ, & aget de quibus loquor, sine vltra centesimum & quinquagesimum lapidem.

TRAIANVS PLINIO.

ET priuatas multas, & omneis publicas causas petendi commeatus reddidisti: mihi autem vel sola voluntas tua sufficisset. Neque enim dubito, te vt primùm potueris, ad tam districtum officium reuersurum. Statuam poni mihi à te eo quo desideras loco (quanquam eiusmodi honorum parcissimus) tamen patior, ne impedisse cursum erga me pietatis tuæ videar.

(*Et priuatum*) Concedit Imperator Plinio quod petierat. (*Priuatas*) Pertinentes ad rem tuam domesticam. (*Publicas*) Tam propter statuarum ordinationem, quàm quod in sequenti mense vacaret ab officio. (*Petenti*) Legitur etiam petendi (*Sola voluntas*) Vide quanti faceret Traianus Secundum. (*Sufficisset*) Ad imperandum commeatum. (*Districtum*) Necessarium. hinc libro primo de eadem præfectura scribens, distringor, inquit, officio, vt maximo, sic molestissimo: sedeo pro tribunali, subnoto libellos, conficio tabulas, scribo plurimas sed illiteratissimas literas & in panegyrico, nondum biennium compleueramus in officio laboriosissimo & maximo. (*Parcissimus*) Quare meritò in oratione laudatur à Plinio, quòd vnam tantùm atque alteram statuam, & hanc æream in vestibulo Iouis Capitolini haberet, cùm paulo ante aditus omnes, omnes gradus, totáque area hinc auro, hinc argento reluceret.

PLINIVS TRAIANO.

Impetratæ ciuitatis Alexandrinorum pro Harpocrate gaudium.

EXPRIMERE Domine verbis non possum, quantum me gaudio adfecerint epistolæ tuæ, ex quibus cognoui, te Harpocrati Iatralipta meo etiam Alexandrinam ciuitatem tribuisse, quamuis secundũ institutionẽ principũ non temere eam dare proposuisses. Esse a. Harpocrã νόμου μεμφιτικῆ indico tibi: ogo ergo indulgentissime Imp. vt mihi ad Pompeium Plantam, præfectũ Aegypti, amicum tuum, sic vt promisisti, epistolã mittas:

(*Exprimere*) Impetratæ ciuitatis Alexandrinorum pro Harpocrate gaudium testatur, rogáque vt literas sibi ad Pompeium Plantam mittat, & patiatur quàm longissime sibi occurrere. (*Iatralipta*) Medicorum reuerendi, cuius artem Iatralipticen inuenisse Prodicum memorat Plinius. (*Non temerè*) Nisi rarò. (*νόμου μεμφιτικῆ*) Præfecturæ memphiticæ. Memphitæ vsq; ad summum Nili delta peruenisse. Memphis autem ipsa quondam ara Ægyptiorum regum magna & populosa, ambitu stadiorum centum & quinquaginta, oppor-

opportuniori totius eius oræ loco, vbi Nilus in plures scissus partes efficit formam deltæ: eam Ogdous cognomento Vchoreus condidit.

Obuiam iturus) Occursurus tibi. credo Traianum tunc in vrbem redire voluisse. cuius aduentu perceptо Plinius ei obuius ire quàm longissimè honoris gratia optabat.

obuiam iturus, quo maturius Domine exoptatissime, aduentus tui gaudio frui possim. rogo permittas mihi quàm longissimè occurrere tibi.

PLINIVS TRAIANO.

Medici sui propinquis ciuitatem petit.

PROXIMA) Medici sui propinquis ciuitatem petit. *Proxima*) Alia à præcedenti. *Indulserit*) Non videatur mirum, si frequèter contra priscorum consuetudinem vtatur verbo indulgere, cum etiam alij similiter vsurpauerint. Liuius ab vrbe condita, cùm de cura annonæ habita, & salis vendendi arbitrio, ac portoriis & tributo remissis agit, hac indulgentia refert patres plebem concordem tenuisse. & Seneca, præstabis parentibus pietatem, cognatis indulgentiam, omnibus æquitatem. est enim indulgentia, remissio mollis de seueritate iuris. hinc Fabius dixit mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus. item Seneca in Epistolis, vt corpori tantum indulgeas, quantum bonæ valetudini satis sit. Martialis, indulgent patientiam, dixit pro patiuntur. *Mithridati*) Filio. *Ita*) Cum hac tamen conditione. *Vt sint in patris potestate*) Ne à libera potestate patris absoluantur. *Patronorum*) Vt habeant idem iuris in libertos patris, quod pater in eos habet. nam Vlp. iurisconsultorum doctissimo referente, liberti tenentur alere patronos, & nonnunquam patronorum filios pro modo facultatum: verùm de iure patronatus in sequentibus pleraque multa. *Ius Quiritium*) Ius Latinorum, quo iure Quirites, id est Romani vtuntur. *Volentibus*) Consentientibus. *Abascantio*) Romæ in ædibus vetustissimis sub Quirinali adhuc extat hoc epitaphium C. Plin. Abascantij. C. Plin. Phosphorus.

PROXIMA infirmitas mea Domine obligauit me Posthumio Marino medico, cui parem gratiam referre beneficio tuo possum, si precibus meis ex consuetudine bonitatis tuæ indulseris. Rogo ergo vt propinquis eius des ciuitatem, Chrysippo Mithridatis, vxoriq; Chrysippi Stratonicæ Epigoni. item liberis eiusdem Chrysippi Epigono & Mithridati, ita vt sint in patris potestate, vtque ius in libertos seruetur ius patronorum. Item rogo indulgeas ius Quiritium L. Satrio Abascantio, & P. Cæsio Phosporo, & Pancharis Soteridi, quod à te, volentibus patronis, peto.

PLINIVS TRAIANO.

Præturam amico petit.

SCIO Domine memoriæ tuæ, quæ est benefaciendi tenacissima, preces nostras inhærere, quia tamen in hoc quoque sæpe indulsisti, admoneo simul & impensè rogo, vt Actium Suram præturæ exornare digneris, cùm locus vacet, ad quam spem alioqui quietissimam hortatur & natalium splendor, & summa integritas in paupertate, & ante omnia felicitus temporum, quæ bonam conscientiam ciuium tuorum ad vsum indulgentiæ tuæ prouocat & attollit.

SCIO) Petit præturã amico suo Actio Suræ. *Inhæret m.t.*) Fixũ pectore tenes. quo dicendi genere et à in epistolis ad amicos plerunque Secundum, alibi referemus. *Tenacissima*) Constantissima. *Sæpe ind.*) In hoc etiam concessisti, vt te sæpe admonerem. *Exornare p.*) Creare prætorem. *Locus v.*) Fortasse in demortui locum sufficere. *Quietissimam*) Certissimam. *Natalitũ splendor*) Quòd Sura sit parentibus claris. nam Traianus claris natalibus debitos honores retulit: quare in Panegyrico dixit, tandem ergo nobilitas non obscuratur, sed illustratur à Principe: tandem illos ingentium virorum nepotes, illos posteros libertatis festinatis honoribus amplificat atque auget, & maioribus suis reddit. si quid vsquam stirpis antiquæ, si quid residuæ claritatis, hoc amplexatur, & refouet, & in vsum Reipub. promit. sunt in honore hominum, & in honore famæ magna nomina ex tenebris obliuionis indulgentia Cæsaris, cuius est vt nobiles conseruet & afficiat. *Integritas in p.*) Magna pauperis laus, qui non corrumpatur donis. integer ad mores refertur, sed præsertim ad abstinentiam alieni: nam id integrum est, quod non est corruptum, sed perfectum. vnde integram rem dicunt Oratores & Historici, quæ in sua natura est, & integram ætatem interpretantur, in flore ipso, cui neque addendum, nec adhuc quicquam sit imminutum. quare Virgilius integrum æui Ascanium meminit, etsi Seruius, cui adhuc ætas integra superesset, adducátque Ennium dicentem, Deus æui integros. *Felicitas*) Nam cùm res olim inter se dissociabiles miscuisset Nerua, principatum & libertatem, auxit quotidie felicitatem imperij Traianus: nec spem modò ac votum securitas publica, sed ipsius veri fiduciam assumpsit. *Prouocat*) Inuitat oratione & exemplo suo. *Bonam conscientiam*) Vitos bonos, conscios integritatis suæ. *Extollit*) Ad honores eleuat: cum præsertim aliquis bene prouinciam regeret, hunc quæsita virtute dignitas offerebatur. patebat enim omnibus honoris & gloriæ campus: ex hoc quisque quod cupiebat, petere poterat, & assecutus sibi debebat.

PLINIVS TRAIANO.

Sacerdotium sibi petit.

CVM sciam Domine, ad testimonium laudémque morum meorum pertinere, tam boni principis iudicio exornari, rogo, dignitati, ad quam me prouexit indulgentia

CVM) Augurat-ũ, vel septemuiratũ sibi petit *dalorum.*) Quos [illegible] *uerat. Boni*) Immò optimi. *Dignitati*) Præ-

fecturæ

fecturæ ærarij, & in primis consulatui. nam has dignitates à Traiano acceperat ante auguratum, quod ipse ad Arrianum libro quarto, & in Panegyrico testatur.

Auguratum) In quo Iulio Frontino successit gratulabundus. quare alibi super hoc scribens, gratularis, inquit, quòd acceperim auguratum, iure gratularis, primùm quòd grauissimi principis iudicium in minoribus etiam rebus consequi pulchrum est: deinde, quod sacerdotium ipsum, cùm priscum & religiosum, tum hoc quoque sacrum plane & insigne est, quòd non admittur viuenti. *Septemuiratum a.*) Me vnum facere ex septemuiris, qui epulas indicendi Ioui, cæteriſque diis potestatem habebant. de vtroque sacerdotio multa in præcedentibus enarrata. *Vacant*) Sunt sine domino, vnde non iniuria nunc in vibe dicuntur vacare sacerdotia, mortuo sacerdote, nec dum alij collata. vacabat autem Auguratus per obitum Iulij Frontini. *Adiicere*) Adstruere, addere. *Publicè*) Clara voce, vtilitate publica. augur enim publica signa à diis missa interpretabatur.

tua, vel auguratum, vel septemuiratum, quia vacant, adiicere digneris, vt iure sacerdotij precari deos pro te publicè possim, quos nunc precor pietate priuata.

PLINIVS TRAIANO.

Gratulatoria ob victoriam.

VICTORIÆ) Gratulatur Imperatori ob victoriam de hostibus partam. *Victoria*) Parthicæ, an magis pro deuicto Decibalo Dacorum rege, cuius libro octauo meminit, signatè imperatorem Traianũ appellauit, quòd is cum exercitu expeditione facta cõtra Dacos, victoriam retulerit. *Maxima*) Bis deuictis hostibus ferocissimis & sagacissimis. *Pulcherrima*) Vt coëgerit pendere tributa Romanis, & imperata facere, cùm secus fieret sub Domitiano, deinde rebellantes rege eorum ad necem compulso penitus subiugauerit, & Daciam in prouinciæ formam redegerit. *Antiquissima*) Memorandæ, simili imperatorum antiquorum, super qua ex inuicta antea gente bis acti fuere triumphi. *Respublica*) Quia sub Traiano fuit summa libertas: nam legati Decibali ad senatum missi post primam deditionem, & arma, quæ Traianus illis ademerat, & pacem impetrarunt. *Gloria Imperij*) Sub Domitiano senescentis, & ruentis. *Nouetur*) Ob reductam militarem disciplinam. *Augeatur*) Redacta tum primùm Dacia, in formam prouinciæ.

VICTORIÆ *tuæ optime Imp. maximæ, pulcherrimæ, antiquissimæ, & tuo nomine, & reipubl. gratulor: deósq; immortales precor, vt omneis cogitationes tuas tam lætus sequatur euentus, vt virtutibus tantis gloria imperij & nouetur, & augeatur.*

PLINIVS TRAIANO.

De itinere suo in Bithyniam.

VIA) Nunciat se veniſſe Ephesum, reliquum itineris in Bithy-

VIA *confido Domine ad curam tuam pertinere, nuncio tibi me Ephesum cum omnibus meis ἐπ' ἀμαξίαν nauigasse, quamuis con-*

niam facturum, partim naui, partim vehicul s. *Peruenire ad c.t.*) Te curare. ὑπὲρ τὸ μαλέαν) Super Maleam, quæ & μαλέα dicitur, ſecũdum Stephanum, promontorium eſt Peloponneſi, ex quo ad Cretam inſulam, ſi Plinio credimus, certiſſimus curſus interuallum autem à Malea ad columnas Herculeas ſi quis computet, ex autor tate Strab. inueniet ſtadiorum viginti duo millia & quingenta. maria ipſa, præſertim ſupra Maleam, propter aduerſos ventorum flatus non fuere tuta. inde natum vulgo prouerbium, Cùm Maleam deflexeris, domeſticos obliuiſcere. Virgilius Maleæ vndas ſequaces appellauit. *Epheſum*, Ioniæ ciuitatem.

Re enim) In itinere remoratus. *Ortiũna.*) Piſcatoriis & paruis, ſic interpretatur Mart. illud Plauti in Rudente, mea opera laborat & rete, & horia. hæc conuenientior videtur lectio tanquam paruis lembis lecturus eſſ. t oram litoris Ionij, potiuſquam nauibus onerariis, quæ amant altum pelagus. *Vehiculo*) Terreſtri itinere, commodius enim & celerius iter faceret quiſpiam ex Colophone Smyrnam vehiculo, quàm naui *Prouinciam*) Bithyniam. *Grauis æſtus*) Ingentes calores, quibus illæ prouinciæ vexabantur. *Etesia*) Conſtat Eteſias tantùm in æſtate flare, cùm nulli ventorum magis ſtati ſint. exoriuntur autem ſecundum Plinium, poſt biduum ab exortu Caniculæ. Gellius verò tradit, cùm canis oritur. Columella autem, Calend. Auguſti. at Seneca in Naturalibus quæſtionibus opinionem quorundam recitans, æſtate, inquit flare incipiunt, cùm & longius extenduntur dies. & recti in nos radij diriguntur. à ſolſtitio illis initium vltra ortum Caniculæ. non valent mane, neſciunt ſurgere, ob hoc nautis ſomniculoſi venti & delicati vocantur. ſed Diodorus voluit Eteſias à ſolſtitio æſtiuo nondum flare, & multo ante æquinoctium autumnale quieſcere. & Hammonius ſingulis annis flare tempore fructuum, Eteſias ventos ortri è terra, & eorum flatu nimios calores temperari: ab iiſdem etiam maritimos curſus celeres & certos dirigi Cicero prodidit De natura deorum. eſſe autem ſubſolanos credidit Strabo libro tertio ſcribens, ex Hiſpania retrò habenda eſt nauigatio. obſeruandum eſt in primis, quòd in eo mari vſque ad ſinum Sardinienſem venti ſpirant ſubſolani, eurj, qui eteſiæ dicuntur. at Plinius lib. xviij. ex Aquilone Eteſias mutato nomine dici refert: nam & lib. ij. ſcripſerat, Caniculæ exortum diebus octo fermè Aquilones præcedere, quos prodromos appellant. poſt biduum autem exortus eoſdem aquilones conſtãtius perflare diebus xl. quos Eteſias vocant. ego crederem non ſemper Eteſias flare ab eadem cœli regione, hinc modò aquilonis, modò eurj nomen accepiſſe, quod colligi poteſt ex verbis Gellij. addidiſſem, inquit, eos ventos, qui Eteſiæ & prodromi appellantur, qui certo tempore anni ex alia atque alia cœli parte ſpirant. Hermolaus vir doctiſſimus ætatis noſtræ, putat illud ex lib. xviij. cap. xxxiij. contrarius Aquilo Africo flat, ucc tamẽ cum toto anno in prædictis timet agricola, mollit ſydera æſtate media legendum, mollitur ſydere: quia ſequitur mutatque nomen, id eſt non Aquilones amplius, ſed Eteſiæ vocãtur. immò vt magis approbem eius ſententiam, idem Plinius lib. ij. vbi Eteſiarum meminit, mollire, tradit, eos creditur ſolis vapor geminatus ardore ſyderis. aduertendum tamen, Senecam ex autoritate Democriti referre Eteſiarum flatum æſtatem frangere, & à menſium ſeruentiſſimorum grauitate defendere, quod conuenit cum illo, mollit ſydera eſſe autem contrarios nauigantibus ab oriente præter ſupradicta, Cæſar & M. Tullius teſtantur. ille enim in commentariis ſcribit, ſe teneri neceſſariò Alexandriæ Eteſiis ſpirantibus, qui nauigantibus inde ſunt aduerſiſſimi venti. hic verò in epiſtolis ad Cælium, dum è Cilicia redire in vrbem decreuit: ego, inquit, niſi quid me Eteſiæ morabuntur, celeriter (vt ſpero) vos videbo. ad hæc Tacitus: mare quoque Eteſiæ flabant, horum flatu in orientem nauigantibus ſecundum, in-

trariis ventis retentus. nunc deſtino partim orariis nauibus, partim vehiculis prouinciam petere. nam ſicut itineri graueis æſtus, ita continuæ nauigationi Eteſiæ reluctantur.

aduerſum

aduersum erat. cùm itaq; hi venti, autore Plinio, sint frugibus infesti, tradit Laërtius flantibus illis ne fruges corrumperentur, Empedoclem iussisse excoriari asinos, factisque vtribus collibus & montium verticibus eos admoueri ad reprimendos flatus, cessantibúsque ventis colysanemiam vocatum Etesium secundum Celsum emplastrum rubrum est. at Etesij, autore Dionysio, penates apud Græcos dicuntur. *Reluctantur nauigationi*) Tendentibus ad septentrionem contrà nituntur.

TRAIANVS PLINIO.

RECTE) Laudat consilium Secundi. *Renũciasti*) Scripsisti per nuncium. *Pertinet ad animum meum*) Scire cupio quali itinere, prospero, an aduerso: naui, an vehiculo. *Peruenias*) Sis venturus. nondum enim peruenerat. *Interim*) aliquando, partim. *Lecticis*) Viarum compendia.

RECTÈ renunciasti mihi, Secunde charissime. pertinet enim ad animum meum, quali itinere in prouinciam peruenias. Prudenter autem constituis, interim nauibus, interim vehiculis vti, prout loca suaserint.

PLINIVS TRAIANO.

In Bithyniam se venisse scribit.

SICVT) Nunciat se tandem peruenisse in prouinciam, in quam missus fuerat à Traiano pro prætore cum cõsulari potestate, rogátque vt mittat mẽsorem ad opera publica, in quæ multæ pecuniæ superfluò erogantur. *Grauissimis æstibus*) Præsertim caniculatibus diebus, & flantibus Etesiis. *Pergami*) Longè clarissimum Asiæ Pergamum, Plinio referente, quod intermeat Silenus, præfluit Caïcus profusus Pindaro monte: Pergamea vocatur eius tractus iurisdictio. Strabo inquit, in his locis principatum quẽdam obtinet Pergamum, insignis ciuitas, quæ diu sub Attalicis regibus fuit, fœmininogenere Græcorum aliqui, at Sephanus in Masculino protulere. *Subsiti*) Motam

SICVT *salubérrimam nauigationem Domine vsque Ephesum expertus: ita inde postquam vehiculis iter facere cœpi, grauissimis æstibus, atque etiam febriculis vexatus Pergami subsiti. Rursus enim transissem in orarias nauiculas, contrariis ventis retentus, aliquanto tardiùs quàm sperueram, id est* XV. *Calend. Octobris Bithyniam intraui. Non pessimum tamen demorandi, cùm mihi contigerit, quod erat auspicatissimum, natalem tuum in prouincia celebrare. Nunc Reip. Prusensium impendia, reditus, debitores excutio, quod ex ipso tractu magis ac magis necessarium intelligo. Multa enim pecunia variis ex causis à priuatis detinentur, praterea quædam minimè legitimis sumptibus erogantur. Hac tibi Domine in ipso ingressu meo scripsi. Quintodecimo Cal. Octobr. Domine prouinciam intraui, quam in eo obsequio, in ea erga te fide, quam de genere humano mereris, inueni.*

feci, retardatus sum xv. Calend. Octobr. bri. *Excutio*) Scrutor, examino, nã missus fuerat ad ordinandum statum prouinciæ Bithyniæ. *Tradu*) Facto spatio. *Nimia*) Supra modũ. *Erogatum*) Impenduntur.

Dispice Domine an necessarium putes mittere huc mensorem. videntur enim non mediocres pecuniæ posse reuocari à curatoribus operum, si mensuræ fideliter agantur: ita certè prospicio extractionem Prusensium, quam cum Maximo irecto.

Optimam. *Mensorem*) Qui metiatur opera publica. Vegetius qui ea castris ad perpendiculum demetiatur loca, in quibus tentoria milites figant, vel hospitia in ciuitatibus præstant; hi mensores appellantur. an potius mensor hic accipiendus pro eo qui curam remetiendorum publicorum operum habebat, & calculatore inter censorem, ac litium æstimatore, cùm de mensura sit quare & æstimare. *Rationar.*) Ad rationem, unde fuerant extractæ. *Curatoribus*) Qui multas pecunias dolo malo interceperant. *Rationem Prusensium*) Calculo, computatione Prusensis Reip. *Maximo*) Procuratore tuo.

TRAIANVS PLINIO.

CVPEREM, sine querela corpusculi tui & tuorũ peruenire in Bithyniam potuisses, ac simile tibi iter ab Epheso, vt nauigationi fuisset, quam expertus vsque illò eras. Quo autem die peruenisses in Bithyniam, cognoui Secunde charissime literis tuis. prouinciales credo prospectum sibi à me intelligent. nam & tu debis operam vt manifestum sit illis, electum te esse, qui ad eosdem mei loco mitteretis. Rationes autem in primis tibi rerum publicarum excutiendæ sunt. nam & esse eas vexatas satis constat. Mensores vix etiam iis operibus, quæ aut Romæ, aut in proximo fiunt, sufficienter habeo, sed in omni prouincia inueniuntur, quibus credi possit, & ideo non deerunt tibi, modò velis diligenter excutere.

CVPEREM) Ne sine querela non posse ex vrbe mensorem mittere. *Corpusculi*) Fuit enim Plinius brevis & gracilis staturæ, id quod ipse alibi etiam asserit. *Tuorum*) Familiarium. *Ac iter ab Epheso fuis. t. s n.*) id est tam salubriter & cõmode ab Epheso pedestri itinere peruenisses in Bithyniam, quam ab vrbe Epheſum nauigasti. *Prospectum*) Recte cauetur. id est proconsulari imperio, & potestate. *Fessum*) Vexatum, defraudatas. *Romæ*) Nam Circi latus incensum extruxit, Gymnasium, item theatrum in campo Martio, columnam cochlidem in foro, quæ etiam nunc durat, porticus, templa. *In p.*) Portum ostiensem refecit, Centum cellarum extruxit, Pontinas paludes exsiccatas pontibus permeabiles reddidit. *Excutere*) Inquirere.

PLINIVS TRAIANO.

De custodiis.

ROGO Domine consilio me rogas hæsitantem, vtrum per publicos ciuitatum seruos, quod vsque adhuc factum, an per milites asservare custodias debeam. Vereor enim ne & per seruos publicos parum fideliter custodiantur, & non exiguum militum numerum hæc cura distringat. interim publicis seruis paucos milites addidi. Video tamen periculum esse, ne idipsum vtrisque negligentiæ causa sit, dum communem culpam hi in illos, illi in hos regerere posse confidunt.

ROGO) Consulit Traianum an custodiæ sint per seruos publicos seruandę *Hæsitantem*) Ambiguum. *Publicos ser.*) Seruorum aliqui erant publici, qui Reipubl. nomine empti fuerant, & publicis vsibus inseruiebãt, priuati, priuatorum dominorum. *Milites*) Stipendiarios, & ideo liberos *Custodias*) Carcerem, locum vbi carcerarij custodiũtur. Columella, itaque mancipia vincta, quę sunt ergastuli, per nomina quotidie citare debebit, atque explorare vt sint compedibus diligenter innexa, tum etiam custodiæ sedes an tuta & rectè munita sit. Iurisconsultus etiam, homo, inquit, qui ex custodia producitur. *Et*) Vereor ne. *Hæc*) Custodiarum. *Distringat*) Occupet. *Non ex.*) Ingentem. *Addidi*) Ad custodias. *Id i.*) Additio militum seruis publicis. *Culpam*) Negligentiam. *Hi*) Milites. *Illos*) Seruos. *Regerere*) Referre, reflectere, excusare.

TRAIANVS PLINIO.

NIHIL opus est mi Secunde charissime, ad continendas custodias plureis commilitones conuerti. perseueremus in ea consuetudine, quæ isti prouinciæ est, vt per publicos seruos custodiantur. Etenim vt fideliter hoc faciat, in tua seueritate ac diligentia positum est. In primis enim, sicut scribis, verendum est, ne si permisceantur seruis publicis milites, mutua inter se fiducia negligentiores sint. Sed & illud hæreat nobis, quàm pauciſſimos milites à signis auocandos esse.

NIHIL) Rescripsit seruandam esse antiquam officiorum formam. *Vox imperatorum blanda, militibusque grata, cùm se vnum de numero illorum putat, & militiæ socium. Hæreat nobis*) In animo sedeat, cordi sit. *Reuocandos à signis*) Remouendos à suis ducibus, à castris.

PLINIVS TRAIANO.

De numero militum Gabio Basso præfecto adsignatorum.

GABIVS) Nunciat non revocasse milites supernumerarios à Gabio Basso, quoniam is responderat, non sufficere sibi numerum ab Traiano præscriptum. *Præfectum*) Non multo pòst efflatur eadem, dum ipsum Cæsari commendat. *Me*) Hinc apparet, missum Plinium vt imperaret. *Beneficiarijs*) Militibus de quibus libro primo belli ciuilis Cæsar. Petreius verò non deserit sese, armat familiam: cum hæc & prætoria cohorte cetratorum, barbarisque equitibus, paucis beneficiariis suis quos suæ custodiæ causa habere consueuerat, improuiso ad vallum euolat. sunt autem beneficiarij, autore Vegetio, ab eo appellari, quòd promouentur ad militiam beneficio Tribunorum. *Revocandos*) Ad signa sua. *Supra numerum*) A te constitutum.

GABIVS *Bassus præfectus erat Ponticæ, & reuerentissime & officiosissime Domine venit ad me, & compluribus diebus fuit mecum. Quantum perspicere potui, vir egregius, & indulgentia tua dignus, cui ego notum feci præcepisse te, vt ex cohortibus quibus me præesse voluisti, contentus esset beneficiariis decem, equitibus duobus, centurione vno. Respondit, non sufficere sibi hunc numerum, idque se scripturum tibi. Hoc in causa fuit, quominus statim reuocandos putarem quos habet supra numerum.*

TRAIANVS PLINIO.

VT mihi) Mandat numerum militum quos velit assignari Gabio Basso. *Quo*) In alia lectione fuit, quot, in alij, quid. *Subieci*) Subscripsi, verba per me ad Gabium scripta, statim his adieci, quæ sunt, nihil interest, res poscat *Imperare latius velint*) id est, Considerandum est an res poscat, vt Gabius apud se retineat supernumerarios milites, an id agat, vt multis dominetur, plerunque enim homines ambitione corrupti magna imperia affectant. *Nobis*) Mihi, & tibi. *Signis*) A Ducibus suis. *Vt notum haberes*) Vt certior esses.

VT mihi scripsit Gabius Bassus, non sufficere sibi eum militum numerum, qui vt daretur illi, mandatis meis complexus sum. Quot quæris scripsisse me? vt notum haberes, his literis subiici iussi. Multum interest, resposcat, an homines imperare latius velint. Nobis autem vtilitas demum spectanda est, & quantum fieri potest, curandum ne milites à signis absint.

PLINIVS

PLINIVS TRAIANO.

De balineo Prusensium

PRVSENSES) Prusensium nomine petit balineum extrui. *A priuatis*) Nam prædixerat multas pecunias à priuatis variis causis decineri. *In oleum*) Quo ungebantur. interdum est videre in antiquorum monumentis, balineum publicè, & oleum gratuito datum. *Nitor*) Ædificiorum splendor & polities.

PRVSENSES Domine balineum habent & sordidum & vetus: id itaque indulgentia tua restituere desiderant. ego tamen æstimans nouum fieri deberi, videris mihi desiderio eorum indulgere posse. Erit enim pecunia ex qua fiat, primùm ea, quam reuocare à priuatis, & exigere iam cœpi: deinde, quam ipsi erogare in oleum soliti, paratisunt in opus balinei conferre, quod alioqui & dignitas ciuitatis, & seculi tui nitor postulat.

TRAIANVS PLINIO.

Instructio) indulget Prusensibus balinei instructionem, modò ne per illos aliquid priuatim tribuatur, neque eorum vires per publicam pecuniã extenuentur ad alias collationes necessarias. *Intribuant*) Impendant. *Priuatim*) id est virtim. *Minuatur*) Minuãtur reddit.° publici, ne possint cõferre res necessarias

SI instructio noui balinei oneratura vires Prusensium non est, possumus desiderio eorum indulgere: modò ne quid ideo aut intribuant, aut minus illis in posterum fiat ad necessarias erogationes.

PLINIVS TRAIANO.

De aduentu Seruilij.

SERVILIVS) Certiorem facit Traianum de Seruilij aduentu Nicomediam.

SERVILIVS Pudens legatus Domine VIII. Cal. Decembr. Nicomediam venit, néque longa expectationis solicitudine laborauit.

PLINIVS TRAIANO.

Pro Rosiano Gemino.

ROSIANVM) Rogat Traianum velit commendatum habere

ROSIANVM Geminum Domine arctissimo vinculo mecum tua in me beneficia innexerunt. Habui enim il-

Rosianum Geminum, sibi arcta familiaritate coniunctum: ad hæc virum integrum, probum, industrium, & Cæsaris ipsius commilitonem, de quo pleraque libro primo.

Publicæ necessitudini) Quia quæstor more maiorum consulem in parentis loco habere debeat.

Ipse vtendo iuues) Si fautor eius dignitatis, quod est in tua potestate, ad dignitatem, quam apud te gerturus est. *Precibus meis*) Ratione mearum precum. *Primatu*) Collatis in me post quæsturam.

lum quæstorem in consulatu, mei summè obseruantissimum expertus: tantam mihi post consulatum reuerentiam præstat, vt publicæ necessitudinis pignora, priuatis cumulet officiis. Rogo ergo vt ipsi apud se pro dignitate eius, precibus meis faueas: cui, & si quid mihi credis, indulgentiam tuam dabis, dabit ipse operam, vt in his quæ ei mandaueris, maiora mereatur. Parciorem me in laudando facit, quod spero tibi & integritatem eius, & probitatem, & industriam non solum ex eius honoribus, quos in vrbe sub oculis tuis gessit, verumetiam ex commilitio esse notissimam. Illud vnum, quod propter charitatem eius nondum mihi videor satis plene fecisse, etiam atque etiam facio: teque Domine rogo, credere me exornata quæstoris mei dignitate, id est per illum mea, quàm maturissimè velis.

PLINIVS TRAIANO.

De militibus Maximo procuratori adsignandis.

MAXIMVS) Consulit an relinquos censeat in futurum milites quos supernumerarios Maximo Cæsaris liberto dimiserat: dum interfrumentatum. huius Maximi, liberti & Procuratoris Traiani probitatem, industriã, diligentiam testimonio insequentibus prosequitur. *Gemellino*) Virdio Gemellino procuratori Cæsaris, vt statim & in sequentibus Traianus rescribit. *Paphlagoniam*) Halys, secundum Strabonem, orientem versus Paphlagonum confinium est, austrum versus Phrygas & Galatæ, qui ibi habitarunt, occidentem versus Bithyni & Mariandini; Septentrionem versus Euxinus. Plinius Pylæmeniam vocatam scribit à Pylæmene duce: Paphlagoniam vero à Paphlago Phinei filio, si Stephano credimus, in qua Tantalus, autore Diodoro, habitauit.

MAXIMVS *libertus & procurator tuus Domine, prater decem beneficiarios, quos adsignari à me Gemellino, optimo viro, iussisti, sibi quoque confirmat necessarios esse milites. ex his interim, sicut inueneram in ministerio eius, relinquendos existimaui, præsertim cùm ad frumentum comparandum iret in Paphlagoniam. Quinetiam tutelæ causa, quia ita desiderabat, addidi duos equites. in futurum quid seruari velis, rogo, scribas.*

TRAIA-

TRAIANVS PLINIO.

VNC) Respondet prouinciæ frumentaria fuisse necessarios milites Maximo, sed cum redierit, militibus quatuor contentum esse debere. *Instruxisti*) Munuisti. *Extraordinario*) Ad comparandum frumentum, cùm alias eiusdem Cæsaris procurator. *Adiuuet*) Procuratorē. *Quem adiuuat*) Cui est in officio socius.

VNC quidem proficiscētem ad comparationem frumentorum, Maximum libertum meum, rectè militibus instruxisti: fungebatur enim & ipse extraordinario munere, cùm ad pristinum actum reuersus fuerit sufficient illi duo à te dati milites, & totidem à Virdio Gemellino procuratore meo, quem adiuuat.

C. PLINIVS TRAIANO.

De seruis inter tyrones inuentis.

FAMPRONIVS) Tollit de prouincia seruos inuentos inter tyrones repertorum. *Sempronius Cælianus*) Cælianū Asium recitat Lampridius præceptorē Antonini Pij adumeni. *Tyrones*) Nouitios milites, de quibus Vegetius & Modestinus. *Seruos*) Quos sacræ leges arcent a militia neq; respublica Romana, nisi in summa ingenuorum inopia, vt fas est seruis ad bellum. *Cōditorem*) Tanquam is plura militaris disciplinę instituta fecerit, quàm nemo antecedentium principū. quare Secundus in Panegyrico, quā, inquit, speciosum est, quòd disciplinā castrorū lapsam extinctamq; refouisti, depulso prioris seculi malo. & Dion autor, Traianū milites retinuisse sub disciplina, vt neq; insolescerent, neque contra se insurgerent, sed quieti imperia facerēt: satis enim constat, ipsum post Augustum labentem disciplinam incuria superiorum principum reliquisse, & in melius reformasse, ordinatis & officiis & impendiis. hæc tamen quidam etiam Adriano ascribunt. *Sacramento*) Nam iurabant milites in verba principis, se non recessuros nisi præcepto ducis post completa stipendia, neque remp. prodituros, dum militiæ prōmouerentur. lege Vegetium & Liuium. Sacramentum, militare proprie dicitur. Frontinus L. Valerio Flacco, & C. Varrone Coss. milites primò iureiurando facti sunt. antè enim sacramento tantum modo à Tribunis rogabantur, cæterum ipsi inter se tantum iurabant, se fugæ atque formidinis causa non abituros, neque ex ordine recessuros. Etiam pro iureiurando quod sit in iudicio, ponitur. Valerius. sacramento cum adolescentulo contendere ausi non sunt. idem libro septimo, cum sorore sacramento contendere noluit. *In numeros*) In ordinem & numerum militum. super quo lege quædam libro tertio, ad Tranquillum.

SEMPRONIVS *Cælianus egregius inuenis, repertos inter tyrones duos seruos misit ad me: quorum ego supplicium distuli, vt te conditorem disciplinæ militaris, firmatorémque consulerem de modo pœnæ. Ipse enim dubito eb hæc maximè, quòd vt iam dixerant, sacramento militari nondum distributi in numeros erant. Quid ergo debeam sequi, rogo Domine scribas, præsertim, cùm pertineat ad exemplum.*

TRAIANVS PLINIO.

SECVNDVM] Respõdet, pœnam irrogandam esse delinquenti. *Voluntarij*) Non rogati. *Lecti*) Ab inquisitore euocati. *Vicarij*) Vt aliorum vices sustinerent: Martialis, iam volo vicarius esse. Liuius in bello Punico scribit ccc. militibus Siculis, qui nolebant militare, totidem vicarios à Scipione datos: & Vegetius, seditiosos milites coercendos ad omnem disciplinam arctissima seueritate tribunorum vel vicariorũ. Columella, vicarius meę diligentiæ succedit is, qui me absente in locũ meum substituitur. Apuleius: venisti tandem misertimi laboris vicarius. Fabius mortem Alcestis vicariam appellauit, quia vicem morituri mariti subire non recusauit, & idem Apul. libro secundo dixerat, vicariam pro me lanienam. Horat. defunctúmque laboribus æquali recreat sorte vicarius. *Venerunt*) In militiam. *Cum haberent*) Cum scirent se seruos. *Per numeros*) Per ordines militares. *Probati*) Recepti tanquam boni milites. *Originis suæ*) Seruilis, an ingenuæ.

SECVNDVM mandata mea fecit Sempronius Cælianus, mittendo ad te eos, de quibus cognosci oportebat, an capitale supplicium meruisse videantur. Refert autem, voluntarij se obtulerint, an lecti sint, vel etiam vicarij dati. Lecti si sint, inquisitor peccauit: si vicarij dati, penes eos culpa est qui dederunt, si ipsi cùm haberent conditionis suę conscientiam, venerunt, animaduertendum in illos erit. Neque enim multum interest, quòd nondum per numeros distributi sunt. Ille enim dies, quo primùm probati sunt, veritatem ab his originis suæ exigit.

C. PLINIVS TRAIANO.

De iis, qui ex damnatione serui publici essent.

SALVA) Quęrit quid faciendum de seruis damnatis qui se ministeriis publicis immiscuerũt. *Magnitudine tua*) Integra tua maiestate, quia quodammodo Cæsaris amplitudo minui videbatur, cùm à rebus maximis & grauissimis retrahebatur ad obscuras & dejectas. *Tua*) Arbitrium, facultatem. *Opus p.*) Vel metalli: Vlp. tit. De pœnis, inquit seruos in metallũ vel in opus metalli, item in ludum venatorium dari solere.

SALVA magnitudine tua Domine descendas oportet ad meas curas, cùm ius mihi dederis referendi ad te, de quibus dubito. In plerisque ciuitatibus, maximè Nicomediæ & Niceæ, quidam vel in opus damnati, vel in ludum, similiáque his genera pœnarum, publicorum seruorum officio ministerióque funguntur, atque etiam vt publici serui annua accipiunt. quod ego cùm audissem, diu multúmque hæsitani, quid facere deberem. nam & reddere pœnæ post longum tempus plerosque iam senes,

re, nulla dubitatio est in ministerium metallorum fœminæ in perpetuum, vel ad tempus damnari solent, simili modo & in salinas, in calcariam quoque, vel sulphurariam damnari solent: sed hæ pœnæ metalli magis sunt. *In lu.*) Ad bestias, vt cum illis depugnent, vel ad ludum gladiatorium. quicunque in ludum venatorum sunt damnati, videndum est an serui pœnæ efficiantur, an permanean: in libertate, & magis est vt hi quoq; serui efficiantur. in hoc tamen distant à cæteris, quod instituuntur venatores, aut pyrrhichiatij, aut aliam quam volunt artem, gesticulandi, aut aliter se mouendi. *Similis.*) Vt ad argenti fodinas, & lapidicinas. *Publicorum ser. os.*) Qui vel custodias tuebantur, viásve publicas munichant, cloacásq; purgabãt. *Annua.*) Alimenta, impensa, salaria *Reddere p.*) A qua se ad ministeria publica transtulerant. *Frugaliter*) Fructuosè, vtiliter. *Nimis seuerum*) Cum summum ius sit summa crux. *Damnatos*) In perpetuum alicui pœnæ. *Pasci*) inutiles. alimenta præbere, & remouere eos ab officiis publicis. *Periculosum*) Ne fame cogerentur ad desperationem. *In suspenso*) Integram. *Fortasse quemadmodum*) An forte. *Decreta*) Sententias senatus. *Principum*) Coloniarum. *Dati*) Pœnis. legitur etiam, damnati. *Deprecantes*) Seruos, dimissos, liberatos à pœnis *Hoc ausum*) Soluere eos à vinculis. *Autore*) Proconsule, vel legato.

& quantum affirmatur frugaliter, modestèque viuentes, nimis seuerum arbitrabar, & in publicis officiis retinere damnatos, non satis honestum putabam: eosdem rursus à Republica pasci otiosos, inutile, non pasci etiam periculosum existimabam. Necessariò ergo rem totam, dum te consulerem in suspenso reliqui. Quares fortasse quemadmodum euenerit, vt pœnis, in quas damnati erant, exoluerentur: & ego quæsiui, sed nihil comperi. Quod affirmare tibi possum, vt decreta, quibus damnati erant, perferebantur: ita nulla monumenta, quibus liberati probarentur. Erant tamen qui dicerent, deprecantes, iussu proconsulum, legatorúmve dimissos. Addebat fidem, quod credibile erat, neminẽ hoc ausum sine autore,

TRAIANVS PLINIO.

MEMINERIS (Refert, ante decem annos damnatos, & senes, dandos ministeriis, non procul à pœnis, reliquos nullo autore solutos, reddẽdos pœnæ. *Istam*) Bithyniam. *Emendandam*) Alibi ad eundem, sed ego ideo prudentiã tuam elegi, vt reformandis illius prouinciæ moribus ipse moderareris, & ea constituas, quæ ad perpetuã eius prouinciæ quietem essent profutura *Idem*) Legitimo. *Vetustiores*) In seruitute æ-

MEMINERIS idcirco te in istam prouinciam missum, quoniam multa in ea emendanda apparuerint: erit autem vel hoc maximè corrigendum, quòd qui damnati ad pœnam erant, non modò ea sine autore, vt scribis, liberati sunt: sed etiam in conditionem proborum ministrorum retrahantur. Qui igitur intra hos proximos decem annos damnati, nec vllo idoneo autore liberati sunt, hos oportebit pœnæ suæ reddi: si qui verustiores inuenientur, & senes, ante annos decem

umnali supra decennium, ummodo ij sint senes. *non longe*) Proxima pœnæ nt, vt insequentia. *Balineum*) Publicum curan- *Dari*) Destinari.

damnati, distribuamus illos in ea ministeria, quæ non longè à pœna sint. Solent enim eiusmodi ad balineum, ad purgationes cloacarum, item munitiones viarum, & vicorum dari.

C. PLINIVS TRAIANO.

De collegio fabrorum Nicomedensium instituendo.

CVM diuersam partem prouinciæ circumirem, Nicomediæ vastissimum incendium multas priuatorum domos, & duo publica opera, quamquam via interiacente, Geruſiam & Iſſon absumpſit. Est autem latius sparsum: primum, violentia venti, deinde, inertia hominum, quod satis cõstat, ocioſos & immobileis tanti mali ſpectatores perſtitiſſe, & alioqui nullus vſquam in publico ſipho, nulla hama, dullum denique inſtrumentum ad coercendia compeſcenda: & hac quidem vt iam præcepi, parabantur. Tu domine, deſpice, an inſtituendum putes collegium fabrorum, dumtaxat hominum CL ego attendam ne quis, niſi faber, recipiatur, neve iure concesſo in aliud vtatur: nec erit difficile cuſtodire tam pau-

CVM) Ob incendium vastissimum Nicomediæ factũ monet constituẽdum esse collegium fabrorum. *Nicomediæ* Vrbis præclaræ in intimo sinu Bithyniæ *Κεκτείαν*. Senatum, autore Iulio Polluce. *Iſſum*) Vide an legendum Iſæum, id est, Templũ Isidis, sicut Serapæum, templum Serapidis, quæ Dion in vita Titi meminit incendio absumpta. quidam Isson putant ædificium quadratum habens paria latera, alij instar circi, pariter vtrinque distans. sunt qui legant Hyssonem, locum sic licet certaminis, quia *ἔρις* hastam significet. *Sparſum*) Euagatum, diffusum, grassatum. *Sipho*) Vel sipho, id est, canalis fistula ad deducendam aquam, & exarcenda incendia. Strabo libro quinto asserit vniuersas prope vrbis ædes subterraneos meatus, siphones, fistulas vndosas habuisse, id quod nunc etiam interdum defodiendo cellas vinarias deprehenditur: tãta per aquæductus aquarum vbertas influebat, vt per vrbem amnes inundare viderentur, vnde nil mirũ si à Plinio auunculo vrbs pensilis dicitur, subtérque nauigata. quidam scribunt Siphonem esse vas, quo in Oriente vtuntur ad arcenda incendia. Scipio autem in Gellio libro nono, inter tela connumeratur. *Hama*) Inter instrumenta rustica connumeratur à Iulio Polluce, & Catone. Suidas fabrile credidit instrumentum, inibique duo prouerbia recitantur. in vitis Pontificum plerunque leges hamas argenteas donatas ministerio diuino. quidam rentur hamulam inde deductam: de qua Columella in cultu hortorum: Aut habilem lymphis hamulam Bacchóve lagenam nunc etiam hamula à circumpadanis nostris vulgo appellatur vas vitreum ad vsum aquæ & vini. Liuius insuper scribit, Hamas locum fuisse spatio tria millia passuum à Cumis. *Ha*) Instrumenta ad incendia extinguenda. *Collegium fabrorum*) De quibus sæpe fit mentio apud historicos. *Faber*) Ferrarius. *In aliud*) Præterquam ad arcenda incendia.

TRAIA-

TRAIANVS PLINIO.

IBI) Respondet Traianus ùm Bithynia, præcipuè Nicomedia, perturbata fuerit ab eiusmodi collegiis, satius esse comparatis instrumentis ignes coercere. *Complurium)* Vrbium. in quibus sunt fabrorum collegia. *Factionibus)* Corporibus, sectionibus, collegiis. quare Martianus de collegiis illicitis & corporibus tradit mandatis Principum præcipi præfidibus Prouinciarum ne patiantur esse collegia sodalitia. *Hetæriæ)* Siue hetariæ more poëtico, dicuntur sodalitates, sodalitia. sensus ergo est: cũ Plinius scripsisset, numerum cl. duntaxat hominũ tam paucorum esse facilem custodiẽ: respondet Traianus quodcunq; nomen illis dederis, tamen sunt sodalitates, quantumcunque breues sint, quas idem Plinius de Christianis scribens, asserit iussu imperatoris vetuisse. *Quamuis breues)* Quamuis sint paucorum hominum, sient hetæriæ. vocabuntur collegia & sodalitia. *Prædiorum)* Ædificiorum, *Inhibeant)* Incendia.

IBI quidem secundum exempla complurium in mentem venit, posse collegium fabrorum apud Nicomedenses constitui. Sed meminerimus, prouinciam istam, & præcipuè eas ciuitates, ab eiusmodi factionibus esse vexatas. Quodcunque nomen, ex quacunque causa dederimus iis qui in idem cõtracti fuerint, hetęriæ quamuis breues, fient. Satius itaque est, comparari ea, quæ ad coercendos ignes auxilio esse possint, admonerique dominos prædiorum, vt & ipsi inhibeant, ac si res popoſcerit, adcursu populi ad hoc vti.

PLINIVS TRAIANO.

Votorum nuncupatio.

SOLENNIA) Admonet imperatorem, suscepisse & soluisse vota pro eius incolumitate. *Solennia vota)* De solennibus Cæsaris diebus plura Tertullianus in apologetico. vbi refert solitum fuisse ita illi acclamari, de nostris annis augeat tibi Iupiter annos. nam vitam ipsi longissimam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietum precabantur. *Signari)* Nam vel à consulibus & prætoribus in vrbe, in prouinciis à proconsulibus ac præfidibus, interdum etiam à prætoribus vota suscipiebantur, & persoluebantur. signari ergo, rata habere. post enim nuncupationem signata seruabantur ad finem anni, cùm persoluebantur, & alia noua nuncupabantur.

SOLENNIA vota pro incolumitate tua, qua publica salus continetur, & suscepimus Domine pariter & soluimus, precati Deos, vt velint ea semper solui, semperque signari.

TRAANVS PLINIO.

RESPONDET Traianus se lætari ob suscepta & soluta vota pro eius incolumitate.

IT soluisse vos cum prouincialibus diis immortalibus vota pro mea salute & incolumitate, & nuncupasse, libenter mi Secunde charissime cognoui ex literis tuis.

PLINIVS TRAIANO.

De aquæductu Nicomedensium.

IN aquæductu) Monet Nicomedēses frustra impēdisse plurimam pecuniam in aquęductum, se autem inuenisse quò deduc commodè posset, modò mittat aquilegem, vel architectum HS. xxx ccc. xxix. Sestertia trigintà milia, trecentena ix. nam autore Probo, x signatū cum virgula superius plana, apud antiquos decem milia significabat. *Diuisa*) Derelictus: legitur etiam relictus, cc.) Sestertia. *Arcuato*) Structo per arcus, qualibus in vrbem videmus aquas deductas multas, sed in primis Anienis. *Ad plana* Sed ardua & eminentiora. *Superiore*) Priore aquæductu inchoato, sed demolito. *Testaceo*) Lateritio. *Vilius*) Minori impendio erit. *Aquilegem*) Qui scientiam deducendarum aquarum habet. Plinius lib. xxvj. sylvestris vbi nascitur, subesse aquas credunt, & hoc habent signum aquileges. extat Theodorici Regis epistola, qua scribit se comparuisse, aquilegium (non enim dicit aquilegem) Romam venisse ab Africa. vbi ea ars pro locorum siccitate summo studio semper viguit, qui aridis locis aquas possit dare vernatiles, vt beneficio suo humida habitare faciat loca nimia sterilitate siccata. verum autore Marcello, Aquilex est qui aquam colligit. Varro in Quinquatribus. an hoc præstat Hero, filius Diogenis, quod ille è ventre aquam mittit ad hoc te iactas, at hoc pacto vtilior te Thuscus Aquilex. apud Iurisconsultum titulo De immunitatibus, aquilices passim legitur, forsasse ab eliciendo.

IN *aquæductum Domine Nicomedienses impenderunt. HS.* XXX. CCCXXIX. *qui imperfectus, adhuc relictus, ac etiã destructus est: rursus in alium ductum erogata sunt* CC. *hoc quoque relicto, nouo impendio est opus, vt aquam habeant, qui tantam pecuniam malè perdiderunt. Ipse perueni ad fontem purissimum, ex quo videtur aqua debere perduci, sicut initio tentatum erat, arcuato opere, ne tantum ad plana ciuitatis & humilia perueniat. manēt adhuc paucissimi arcus, possunt & erigi quidam lapide quadrato, qui ex superiore opere detractus est. aliqua pars, vt mihi videtur, testaceo opere agenda erit. Id enim & facilius, & vilius. Et imprimis necessarium est, mitti à te vel aquilegem, vel architectum, ne rursus eueniat quod accidit. ego illud vnum affirmo, & vtilitatem operis, & pulchritudinem seculo suo esse dignissimam.*

ciēda aqua: nisi tamen corrupte pro aquilege legatur. Frontinus tamen in libello De aquæductibus, aquarium vocat, qui curam distribuendæ aquæ habeat. minimus, inquit, modus in aquæ distributione continetur, cuius rei fraus aquariorum, quos aquas ex publicis ductibus in priuatorum vsum deriuare deprehendimus. & prius dixerat, aquam Trabam modulis certis per vicem in dies dispensatam omnes villæ accipiunt: sed non eadem moderatione aquarij nostri procedunt: eam semper in supplementum Iuliæ inducentes: Item, Anio aquariorum imperitia in aliquos eum specus deducentium, cæteras aquas vitiabat. Cælius & Iuuenalis Aquarium proviliſſimo officij genere vsurpat. Vlpianus aquarios vocat seruos aquægerulos. At aquariolus, si Pompeio Festo credimus, dicitur mulierum impudicarum sordidus assecla. Id quod videtur asserere Apuleius in secunda Apologia, cùm inquit, hisce auditis exacerbatus aquariolus iste vxoris suæ ita ira exturuit *Vel* Hic obtinet locum coniunctionis, &, nam opus erat architecto ad constructionem operis, & aquilege ad mensuram modulorum & deducendarum aquarum. *Quòd accidit*) Vt pecunia malè perdatur *Seculo tuo*) Felicissimo tui imperij tempore.

TRAIANVS PLINIO.

VRANDVM) Hortatur ad opus aquæductus & inquisitionē pecuiarum expensarum. *Curandam*) Quia hoc nobis placet. *Hi opus*) Aquæductus. *Gratificantur*) Rem gratam facere studebunt, sibi applaudunt & indulgent. vt sub hoc prætextu publicas pecunias priuate intercęperint.

VRANDVM est vt aqua in Nicomedensem ciuitatem perducatur. verè credo te ea, qua debebis, diligentia hoc opus aggressurum. Sed mediusfidus ad eandem diligentiam tuam pertinet inquirere quorum vitio ad hoc opus tantam pecuniam Nicomedenses perdiderint: ne cum inter se gratificantur, & inchoauerint aquæductus & reliquerint. quid itaque compereris, perfer in notitiam meam.

PLINIVS TRAIANO.

De theatro Nicensium.

THEATRVM) Consulit quid faciendum de theatro imperfecto, & gymnasio incendio cōsumpto Niceæ, ac balineo quod Claudiopolitani iuxta montem defodiebant, petitque ad ea architectum ab vrbe. *Ratio*) Summæ impensæ calculus. *Ne frustrà*) Hauserit & absumpserit supra centum sestertia.

HEATRVM Domine Niceæ maxima iam parte constructum, imperfectum tamen sestertiûm, vt audio (neque enim ratio plus excussa est) amplius centies hausit, vereor ne frustrà. ingentibus enim rimis descendit & hiat, siue in causa solum humidum *Descendit ingentibus rimis*) Enatæ in eo rimæ maximæ descendunt vsque ad solum, inde fatiscc c c c. iij

& aperitur: Pollio Architectus lib. ij cap. viij. scribit inter structurarum genera esse reticulatum, quo tunc omnes vtebantur, sed ad rimas faciendas ideò paratum, quod in omnes partes dissoluta habet cubilia, & coagmenta.

& molle, siue lapis ipse gracilis & putris: dignum est certè deliberatione, sitne faciendum, aut sit relinquendum, an etiam destruendum. nam fulturæ ac substructiones, quibus subinde susci pitur, non tam firmæ mihi, quàm sumptuosæ videtur. huic theatro ex priuatorũ pollicitationib us multa debentur, vt basilicæ circa, vt porticus supra caueam, quæ nunc omnia differuntur, cessante eo quod antè peragendum est. Idem Nicenses gymnasium incendio amissum, ante aduentum meum restituere cœperunt, longè numerosius laxiúsque quàm fuerat. etiam aliquantũ erogauerunt: periculum est ne parum vtiliter. incompositum enim & sparsum est. Præterea architectus sanè æmulus eius à quo opus inchoatũ est, affirmat, parietes (quanquã viginti & duos pedes latos) impositis

Molle) Quod cedat, molle. præcipit enim Vitruuius, vt in fundamẽtis terra fodiatur vsq; ad solidum. *Lapis*) Quo theatrum constructum est. *Putris*. Resolubilis. *Faciendum*) Perficiendum. *Relinquendum*) Imperfectum. *Fulturæ*) Fulcimenta, munimenta, instauramenta. *Substructiones*) Substructio fundamenti. eas Columella libro primo substractiones appellat. Si quis, inquit, ædificia volet in decliuibus areis extruere, semper ab inferiore parte auspicetur, quia cùm ex depressiore loco fuerint cœpta fundamenta, non solùm superficiem suam facilè sustinebunt, sed & pro fulcuta & substratione fungentur aduersus quidẽ ea, quæ mox, si forte villam prolatare libuerit, ad superiorem partem applicabũtur. & Vitruuius, substructionis fundamentum distabit ab exteriore introrsus amplo spatio & mox, neque vniuersa pondere premens poterit vlla ratione extrudere muri substructiones: nam substructio est quicquid muri per arcus & fornices dispositi sub terra est: qua dictione præter Vitruuium frequenter vtitur Frontinus in Aquæductibus. Theatri autem fundamentorum ratio ea: si in plano aut palustri loco constituetur, solidationes substructionésque ita erunt faciendæ, quemadmodum de fundationibus ædium sacrarum libro tertio à Vitruuio scriptum est. *Subinde*) Statim. *Suscipitur*) Sustentatur theatrum. *Sumptuosa*) Magno impendio. *Pollicitationibus*) Promissis offerentium. *Basilica*) Regiæ & sumptuosæ porticus, in quibus iudicia, conuiuia, saltationes fiebant. eas multi priuati homines sua pecunia extruendas promiserant: sicut porticus quæ erant in eminentiori parte theatri. *Circa*) Caueam, quæ est media theatri pars vacua, & caua propterea sic dicta hemicyclia. Plautus, vt conquisitores singuli in subsellia irent per totam caueam spectatoribus. Apuleius conseptum cauea appellauit. Theatri ædificium, quod circumsepit cauum illud quare ego aliud existimo concessum caueæ, de quo Virgilius libro quinto & octauo, aliud caueam tantùm. illud enim, vbi spectatores sedent per gradus: hoc verò, vbi ludi & spectacula dantur. *Eo*) Theatri hemicyclo. *Gymnasium*) Locum in quo athletæ exercitabantur. relege libro primo & secundo à nobis prænotata. Vitruuius libro quinto, enarrata forma gymnasij philosophorum, rhetorum, ac dialecticorum, statim subiicit palæstritarum, elegantes & explicatè *Numerosius*) Spatiosius, plurium membrorum. *Aliquantulum*) Pecuniæ impenderunt ad restitutionem gymnasij. *Vtiliter*) Illud restituant incompositum absque symmetria. *Sparsum*) Incommodũ diuulsis gymnasij membris & indecorè inter se distantib. *Architectus*) Qui

onera sustinere non posse, quia sine cemento medio farti, nec testaceo opere præcincti. Claudiopolitani quoque in depresso loco, imminente etiam monte, ingens balineum defodiunt, magis quàm ædificant, & quidem ex ea pecunia, quam bulentæ addunt beneficio tuo, aut iam obtulerunt ob introitum, aut nobis exigentibus conferunt. Ergo cùm timeam, ne illic publica pecunia: hîc, quod est omni pecunia pretiosius, munus tuum malè collocetur: cogor petere à te, non solùm ob theatrum, verumetiam ob hæc balinea, mittas architectum dispecturum: vtrum sit vtilius, post sumptum qui factus est, quoquo modo consummare opera vt inchoata sunt: an, quæ videntur emendanda, corrigere: quæ transferenda, transferre, ne dum seruare volumus quod impensum est, malè impendamus quod addendum est.

Quid illud restituit *Onera*) Columnarum, porticuum, tectorum. nam autore Vitruuio tecta imponebantur in suprema theatri porticibus *Farti*) Congesti. *Sine cemento medio*) Absque enim calce compacti lapides facilè corruunt. quare qui illud conduxerat ædificandum, fraudem commiserat, dum intermedia parietum nullo cemento conglutinarat. cùm satis constet, calcem esse lapidum lateúmque ad constructionem tenacissimum vinculum. hinc architectus mandat parietes crebriter faciendos ex calce & arena minutissima, vt diutius contineantur, quæ si superauerint & abundauerint, parietes plus habentes humoris non citò fient euanidi: si secus, dissoluentur. alia lectio habet, sine cemento medij farti, quæ etiam non improbanda est. *Testaceo opere*) Lateritio, quod opus ad regulam fabrefactum intermediam materiam mel ùs continet, sicut in mœnibus vrbis videmus. *Claudiopolitani*) Claudiopolis, quæ & Bithynium autore Ptolemæo, vnde fuit Pinytus grammaticus in vrbe Epaphroditi Neronis libertus, nisi mendosus in hoc, vt in multis, Stephani codex. *Depresso*) Humili, cùm locus ad balnearum dispositionem secũdum architectum sit deligendus quàm calidissimus, & auersus à septentrione. *Defodiunt*) Deprimunt subterrant. *Bulentæ*) Senatores, decuriones. βουλὴ enim senatus. *Addunt beneficio tuo*) Nam lege Pompeia, qua Bithyni & Pontici vtebantur, hi qui in senatum à censoribus legebantur, dare pecuniam non iubebantur: sed quos Traiani indulgentia quibusdam ciuitatibus super legitimum numerum adiicere permiserat, & singula millia denariorum & bina intulerant. quare, inquit, tuo beneficio, quia beneficio imperatoris fuerant facti senatores: eo permittente struebatur balineum. *Addunt*) Accrescunt. *Ob introitum*) In senatum. *Conferunt*) Ad structuram balinei. *Illic*) id est, in ædificatione theatri. *Hic*) In balinei dispositione. *Tuum munus*) Indulgentia ædificandi balinei, & ad id erogata pecunia in opera & theatri & balinei. *Seruare*) Si inchoata corrigemus. *Malè impendamus*) Si postea theatrum perfectum, rueret totum, & balineum ob malam positionem esset aliò transferendum.

TRAIANVS PLINIO.

QVID) Remittit iudicio Plinij, Theatri ædificationem. Nicenses verò vult esse contentos sufficienti gymnasio, monétque vt in illis prouinciis quærat architectum. *In re præsenti*) Inspecto ædificio. *Opera*) Promissamunera, vel ornamenta. Traiani constitutione, referente Pomponio iureconsulto, si quis sui, alienive honoris causa facturum se quicquam in aliqua ciuitate promiserit, tam ipse quàm hæres eius obligatur. *Græculi* (Ignominiosum verbum contra Græcos, vnde Iuuenalis satyra tertia. Græculus, inquit, esuriens in cœlum si iusseris ibit. quinetiam Zonaras, qui historiam ab orbe condito vsque ad declinationem imperij in compendium reduxit, fatetur Romanos appellare solitos Achiuos Græcos ignominiæ causa tanquam viles & gregales. *Indulgent gymnasiis*) Exercent palæstram nimia cum voluptate; quare Plin. lib. xv. vsum, inquit, olei ad luxuriam vertêre Græci, vitiorum omnium genitores, in gymnasiis publicando. cui sententiæ Plutarchus in Quæstionibus assentitur: nec aliud, inquit, Græcis seruitutem ac molliciem attulisse Romani, quàm gymnasia & palæstram, quibus relanguescant adolescentium animi, & penitus effœminentur. hinc puerorum amores gigni, hinc somno & deambulationibus iuuenum corpora corrumpi, hinc saltationibus & motu compositio, & certo, ac delicato cibi genere debilitari quibus de causis ab armis se delapsos esse non intellexerunt, contentique pro strenuis ac fortibus militibus, se bonos palæstritas & athletas dici, & haberi ad summam inertiam molliciémque defluxerunt. Pausanias, Palæstram primus inuenit Theseus, & artem fecit, cùm prius tantùm robore vterentur. vnde Diotimus, Pœra luctam Herculis & Antæi scribens, refert meritò succubuisse Antæum, quia inuentum luctæ fuit Græcorum non Lybicorum. *Maiore animo*) Quàm possint pati impensam. *Nulla prouincia est*) Omnis Græciæ & Asiæ, in qua prouincia plurimæ erant Græcorum coloniæ. *Peritos*) Architectura eruditos. in eundem sensum infrà scribit: Calphurnium Macrum credo facturum, vt te libratore instruat: neque enim prouinciæ istæ his artificibus carent. *Breuius*) Iter, cùm sit longius. *Ad nos*) In vrbem.

QVID oporteat fieri circa theatrum, quod inchoatum apud Nicenses est in re præsenti optimè deliberabis, & constitues: mihi sufficiet, indicari cui sententiæ accesseris. tunc autem à priuatis exigi opera tibi curæ sit, cùm theatrum, propter quod illa promissa sunt, factum erit. Gymnasiis indulgent Græculi, ideo forsitan Nicenses maiore animo constructionem eius aggressi sunt. sed oportet illos eo contentos esse, quod possit illis sufficere. Quid Claudiopolitanis circa balineum, quod parum, vt scribis idoneo loco inchoauerunt, suadendum sit, tu constitues. Architecti tibi deesse non possunt. nulla prouincia est, quæ non peritos & ingeniosos homines habeat, modò ne existimes, breuius esse ab vrbe mitti, cùm ex Græcia etiam ad nos venire soliti essent.

PLINIVS

PLINIVS TRAIANO.

De lacu Nicomedensium.

INVENTI) Monet imperatorem Traianum vt lacum non procul à Nicomedia permittere fossa manu facta in mare deducere, futurum hoc magno decori, & emolumento toti regioni. *Tuæ*) Felicitatis. nam amplissimum omnium imperatorum imperium tenuit Traianus. *Animi magnitudinem.*) Scribit Dion Traianum gloriæ cupidum, qua motum expeditione sumpsisse aduersus Armenios & Parthos, hanc tamen causam præ se ferentem, quod illorum rex diadema à rege Parthorum non à se accepisset *Nicomedensium fin.*) Nicomedia Bithyniæ in intimo sinu vrbis præclara, dicta de nomine regis cuiusdam Bithyni, qui eam condidit si Strabonem credimus. multi enim de nomine vocati fuerunt, quemadmodum Ptolomæi, propter priorum claritatem. Pausanias scribit, à Nicomede Bithynorum rege cognomentum accepisse maximum vrbium in Bithynia, quæ prius Attacis dicebatur. & Stephanus, Nicomedia, inquit, ciuitas Bithyniæ à Nicomede Zelæ filio illustris regis quæ etiam Olbia est appellata. non procul ab ea locant geographi Ascaniam paludem. nec omittam, Solinum tradere Halam lacum, in quo pernisse credunt delicias Herculis, vrbem Nicomediam iuxta Prusiadem alluere. nec mirum si super tanta re Traianum consulit: nam Marcellus De operibus publicis, publico, inquit, sumptu opus nouum sine principis auctoritate fieri non licere, constitutionibus principum declaratur. *Ligna, m.*) Ligna rudia & impolita: si formentur, ædificiis idonea, mēlinæ tamen vt distincte legatur, & materia sit tāquam genus, prædicta tanquam species. *Viam t.*) Quæ ducebat Nicomediam. *Ad mare*) Vnde in ciuitatem importabantur. *Marmor*, Operariorum. *Cetera quæ sp.*) Nobis est *Libratorem*) Librator, vt subinde legitur apud Frontinum, est qui peritiam habet librandi aquam ad libellam. vulgo nunc bellator dicitur. significat etiam librator, qui lapides emittit in bello. Tacitus, librantibus funditoribusque attributus locus, vnde emissus lapides & glandes torquerent. & Vegetius scribit, manuales omnes milites meditatos libralia saxa, qui vsus paratior credebatur, quia non desiderabat fundam. *Architectum*) Quem Hammonius præfectum ædificij inceperatur, & qui aliis fabris præest, quique formam ædificij excogitat, & aliquid parat ἀρχιτέκτων. eius scientia est pluribus disciplinis & variis eruditionibus ornata, cuius opera nascitur ex fabrica & ratiocinatione. fabrica

INVENTI mihi & fortunæ tuæ, & animi magnitudinem, conuenientissimum videtur, demonstrare opera non minus aterritate tua, quàm gloria digna, quantúmque pulchritudinis, tantum vtilitatis habitura. Est in Nicomedensium finibus amplissimus lacus, per hunc marmora, fructus, ligna, materiæ, & sumptu modico & labore vsque ad viam nauibus, inde magno labore, maiore impendio vehiculis ad mare deuehuntur. Sed hoc opus multas manus poscit. at hæc ibi non desunt: nam & in agris magna copia est hominum, & maxima in ciuitate, certáque spes omneis libentissimè aggressuros opus omnibus fructuosum. superest vt tu libratorem, vel architectum, si tibi videbitur, mittas, qui diligenter exploret, sitne lacus altior mari, quem artifices regionis huius quadraginta

est, continuata ac trita vsus meditatio, quæ manibus perficitur: & materia, vnius cuiusque generis opus est ad propositum deformationis. ratiocinatio autem est, quæ res fabricatas solerti ratione proportionis demonstrare ac fabricare potest. constat. architectura ex ordinatione & dispositione. architectus igitur est, qui ædificandi rationem habet, & aquarum deducendarum plerunque tenet. videntur architectus & architector inter se differre: nam Seneca scribit: mihi crede, felix illud seculum ante architectos fuit: ante architectores illa nata sunt. nam nascente luxuria, in quadrum tigna decidere, & ferro per designata currente manu trabem scindere: nam primi, vt Virgilius, cuneis scindebant fissile lignum. non enim tecta cœnatoriâ epulas receptura parabantur. nisi tamen mendum suspicari volumus, vt pro architectores architectorias legamus. ab architecto verbum architectari, id est machinari, deduxit Vitruuius.

Cubitis) In architectura cubitus sex palmis constat, digitisq; triginta quatuor. *Fossam*) Receptaculum aquæ manufactum. Vlpiano autore ff. xlviij. *Rege*) Mithridate, qui aliquando Bithyniam occupauit: siue à rege Persarum, quem Græci per excellentiam sine additione nominis regē plerunq; vocant. placet tamen magis intelligere Nicomedem, à quo Nicomedia appellationem accepit, in cuius finibus lacus extendebatur. *Sed incertum*) Sed dubium est vtrum cœnauerit illam fossam. *Ad committendum flumini lacum*) Vt coniungeret Calpæ flumini lacū. Calpa enim fluens à Nicomedia pontum ingreditur. *Imperfecta*) Non perueniens vsque ad flumen. *Hoc quoque dubium*) An remanserit imperfecta ob mortem regis, an quòd desperauerit posse perficere quod inchoauerat. *Hoc ipso*) Tanto magis. *Feres me ambitiosum*) Patieris me quòd sim gloriæ tuæ cupidus. *Cæpta*) Non absoluendo. *Rege*) Nicomedes, quod vni supradederat, hic pluribus asscribit.

cubitis altiorem esse contendunt. Ego per eadem loca inuenio fossam à rege percussam, sed incertum, vtrum ad colligendum humorem circumiacentium agrorum, an ad committendum flumini lacum. est enim imperfecta. Hoc quoque dubium, intercepto rege mortalitate, an desperato operis effectu, sed hoc ipso (feres enim me ambitiosum) pro tua gloria incitor & accendor, vt cœpta peragi à te, quæ tantum cœperant reges.

TRAIANVS PLINIO.

PROTEST) Traianus respondet, non abhorrere ab hac opere, modò diligenter prouideat ne totus lacus effluat in mare. *Committere mari*) Per fossam in flumē deductam confugere mari. *Demissus*) Deriuatus. legimus etiam immissus. *Effluat*) In mare descendat ex exorbeatur. verior tamen scriptura, ne si commissus flumini fuerit, in mare totus effluat quod sanè conuenit cum alia epistola, quæ de eodem lacu in sequentibus scripta est. erat enim lacus altior mari. Certè)

PROTEST nos solicitare lacus iste, vt committere illum mari velimus: sed planè excogitandum est diligenter, ne si immissus in mare fuerit, totus effluat. Certè quantum aquarum, & vnde accipiat, poteris à Calphurnio Macro petere. Libratorem & ego hinc aliquem tibi peritum eiusmodi operum mittam.

Cer è) Vt scias, quantum: quarum, quanta sit altitudo lacus. *Vnde* A quo fonte. *Posterum*) Secundus infrà. ego interim Calphurnio Macro clarissimo viro autore rescripsi, vt libratorem quam maximè idoneum mitteret. *Hinc*) Ex vrbe.

PLINIVS TRAIANO.

De Byzantiorum impendiis.

REQVIRENTI) Consuluit Traianũ an abscindere debeat publicos sumptus Byzantiorum, qui dabantur legatis vt salutatum irent Imperatorem, vel Mœsiæ præfectum. *Requirenti*) Examinanti, discutienti. *Byzantiorum*) Byzantium oppidum Thraciæ iuxta Hellespontum, arctissimum inter Europam Asiámque diuortium in extrema Europæ posuere Græci in promontorio Chrysocera, duce Pausania Spartanorum rege, reddito oraculo, quærentes sedem cęcorum certis aduersam, ea ambage Calcedonij monstrabãtur, quòd priores illuc aduecti præuisa locorum vtilitate peiora legissent: quippe Byzantium fertili solo, fœcundóque mari, quia vis piscium in pontum erumpens, & obliquis subiecta vndas saxis exterita, omisso alterius litoris flexu, hos ad portus defertur. vnde quæstuosi & opulenti fiunt Byzantij. Stephanus refert tale datum oraculum Megarensibus in Delphis consulentibus, felicẽs qui illam incolerent vrbem, litoris Thracis liquidum iuxta promontorium, os ponti, vbi piscis cruúsque cibum pascuntur eundem, vbi condiderit in animo omnia accipiet. Hammonius à Byzante Thraciæ rege appellatum scribit. Diodorus & Stephanus à rege Byzantio filio Cressæ & Neptuni, postea nominata Constantinopolis, à Constantino Constantij filio in maius aucta, & imperij sedes facta, inde à multis noua Roma vocata, clara sanè bellis nauálibus, & secundum Orosium, totius Orientis caput. *Psephisma*) Decreto, vsus est vocabulo Græco, sicut M. Tullius pro Flacco. sic sunt expressa ista quæ recitantur psephismata. nam quod nos decretum, psephisma dicunt Græci. *Liberari*) Qui personale munus ineunt, ideo viaticum accipiunt, vt est apud iurisconsultos de muneribus & honoribus. legati qui ad sacrarium principis mittuntur, personale munus ineunt, quia viaticum quod legatum dicitur, interdum solent accipere. *Propositi tui*) Qui vis ciuitates quantum fieri licebit, leuari ab impendio. *Mittendum*) Per tabellarium. *Sumptus leu.*) Suppresso legato. *Publicum officium*) Salutatio. *Imputata*) Ascripta sunt. *Qui praest Mœsiæ*) Præfectus prouinciæ Mœsiæ, quæ & Mysia dicitur, incertum de inferiore an superiore loquitur. Mœsos imperio Rom. adiũxit Sylla. *Civ. II.*) Abradenda, tollenda. *Confirmare*) Assentiendo. *Emend.*) Negando aliqua honesta ratione

feci, retardatus sum xv. Calend. Octobr. *Mensorem*) Qui metiatur opera publica. Vegetius qui in castris ad pudismum demetiuntur loca, in quibus tentoria milites figant, vel hospitia in ciuitatibus præstant, hi mensores appellantur. an potius mensor hic accipiendus pro eo qui curam remetiendorum publicorum operum habebat, & calculatore impensarum, ac litium æstimatore, cùm deinceps æquato & æstimare. *Dispice Domine an necessarium putes mittere huc mensorem. videntur enim non mediocres pecuniæ posse reuocari à curatoribus operum, si mensuræ fideliter agantur: ita certè prospicio ex ratione Prusensium, quam cum Maximo tracto.* vrbe faciam extractæ. *Curatoribus*) Qui multas pecunias dolo malo inde ceperant. *Rationem Prusensium*) Calculo, computatione Prusensis Reip. *Maximo*) Procuratore.

TRAIANVS PLINIO.

VPERIM) Respondet non posse ab vrbe mensorem mitti. *Cæterum*) Fuit enim Plinius brevis & gracilis staturæ, id quod ipse alibi etiam asserit. *Tuarum*) Familiarium. *Ac iter ab Epheso fuisset, &c.*) id est tam salubriter & cõmode ab Epheso pedestri itinere peruenisses in Bithyniam, quam ab vrbe Epheſum nauigasti. *Præsectum*) Rectè cautum. Id est proconsulari imperio, & potestate. *Vexatas*) Perturbatas, defraudatas. *Roma*) Nam Circi latus incensum extruxit, Gymnasium, item theatrum in campo Martio, columnam cochlidem in foro, quæ etiam nunc durat, porticus, templa. *Ip.*) Portum ostiensem refecit, Centum cellarum extruxit, Pontinas paludes exsiccatas pontibus permeabiles seddidit. *Excutere*) Inquirere.

CVPERIM, sine querela corpusculi tui & tuorũm peruenire in Bithyniam potuisses, ac simile tibi iter ab Epheso, vt nauigationi fuisset, quam expertus vsque illò eras. Quo autem die peruenisses in Bithyniam, cognoui Secunde charissime literis tuis. prouinciales credo prospectum sibi à me intelligent. nam & tu dabis operam vt manifestum sit illis, electum te esse, qui ad eosdem mei loco mitteretis. Rationes autem in primis tibi rerum publicarum excutiendæ sunt. nam & esse eas vexatas satis constat. Mensores vix etiam iis operibus, quæ aut Romæ, aut in proximo fiunt, sufficienter habeo, sed in omni prouincia inueniuntur, quibus credi possit, & ideo non deerunt tibi, modò velis diligenter excutere.

PLINIVS

PLINIVS TRAIANO.

De custodiis.

ROGO) Consulit Traianum an custodiæ sint per seruos publicos seruandę *Hæsitantem*) Ambiguum. *Publicos ser.*) Seruorum aliqui erant publici, qui Reipubl. nomine empti fuerant, & publicis vsibus inseruiebāt, priuati, priuatorum dominorum. *Milites*) Stipendiarios, & ideo liberos. *Custodiæ*) Carcerem, locum vbi carcerati custodiūtur. Columella, itaque mancipia vincta, quę sunt ergastuli, per nomina quotidie citare debebis, atque explorare vt sint compedibus diligenter innexa, tum etiam custodiæ sedes an tuta & rectè munita sit. iurisconsultus etiam, homo, inquit, qui ex custodia producitur. *Et*) Vereor ne. *Hæc*) Custodiarum. *Distringat*) Occupet. *Non ex.*) Ingentem. *Addidi*) Ad custodias. *Id i.*) Additio militum seruis publicis. *Culpam*) Negligentiam. *Hi*) Milites. *Illos*) Seruos. *Regerere*) Referre, reflectere, excusare.

ROGO *Domine consilio me rogas hæsitantem, verum per publicos ciuitatum seruos, quod vsque adhuc factum, an per milites asservare custodias debeam. Vereor enim ne & per seruos publicos parum fideliter custodiantur, & non exiguum militum numerum haec cura distringat. interim publicis seruis paucos milites addidi. Video tamen periculum esse, ne idipsum vtrisque negligentiæ causa sit, dum communem culpam hi in illos, illi in hos regerere posse confidunt.*

TRAIANVS PLINIO.

'HIL) Referit se secundam & antiquum consuetudinem *Imperatores*) Vox imperatorum blanda, militibusque grata, cum se vnum de numero illorum putat, & militiæ socium. *Hæreat nobis*) In animo sedeat, curæ sit. *Reuocandos à signis*) Remouendos à suis ducibus, à castris.

NIHIL opus est mi Secunde carissime, ad continendas custodias plures commilitones conuerti. perseueremus in ea consuetudine, quæ isti prouinciæ est, vt per publicos seruos custodiantur. Etenim vt fideliter hoc faciat, in tua seueritate ac diligentia positum est. In primis enim, sicut scribis, verendum est, ne si permiscean tur seruis publicis milites, mutua inter se fiducia negligentiores sint. Sed & illud hæreat nobis, quàm paucissimos milites à signis auocandos esse.

PLINIVS TRAIANO.

De numero militum Gabio Basso præfecto adsignatorum.

GABIVS) Nunciat non revocasse milites supernumerarios à Gabio Basso, quoniam is responderat, non sufficere sibi numerum ab Traiano præscriptum. *Præfectum*) Non multo pòst efficitur eadem, dum ipsum Cæsari commendat. *Me*) Hinc apparet, missum Plinium vt imperaret. *Beneficiariis*) Militibus de quibus libro primo belli ciuilis Cæsar. Petreius verò non deserit sese, armat familiam: cum hæc & prætoria cohorte cetratorum, barbarisque equitibus, paucis beneficiariis suis quos suæ custodiæ causa habere consueuerat, improuiso ad vallum euolat. sunt autem beneficiarij, autore Vegetio, ab eo appellati, quòd promouentur ad militiam beneficio Tri. unorum. *Revocandos*) Ad signa sua. *Supra numerum*) A re constitutum.

GABIVS *Bassus præfectus ora Ponticæ, & reuerentissime & officiosissime Domine venit ad me, & compluribus diebus fuit mecum. Quantum perspicere potui, vir egregius, & indulgentia tua dignus, cui ego notum feci præcepisse te, vt ex cohortibus quibus me præesse voluisti, contentus esset beneficiariis decem, equitibus duobus, centurione vno. Respondit, non sufficere sibi hunc numerum, idque se scripturum tibi. Hoc in causa fuit, quominus statim revocandos putarem quos habet supra numerum.*

TRAIANVS PLINIO.

MANDAT) Mandat numerum militum quos velit assignari Gabio Basso. *Quos*) In alia lectione fuit, quot, in alia, quid. *Subscripsi*) Subscripsi, verba per me ad Gabium scripta, statim his adieci, quæ sunt, nullum interest, res poscat *Imperare latius velint*) id est, Considerandum est an res poscat, vt Gabius apud se teneat supernumerarios milites, an id agat, vt multis dominetur, plerunque enim homines ambitione corrupti magna imperia affectant. *Nobis*) Mihi, & tibi. *Signis*) A Ducibus suis. *Vt notum haberes*) Vt certior esses.

VT mihi scripsit Gabius Bassus, non sufficere sibi cum militum numerum, qui vt daretur illi, mandatis meis complexus sum. Quot quæris scripsisse me? vt notum haberes, his literis subiici iussi. Multum interest, res poscat, an homines imperare latius velint. Nobis autem vtilitas demum spectanda est, & quantum fieri potest, curandum ne milites à signis absint.

PLINIVS

PLINIVS TRAIANO.

De balineo Prusensium

PRVSENSES) Prusensium nomine petit balineum extrui. *A priuatis*) Nam prædixerat multas pecunias à priuatis variis causis detineri. *In oleum*) Quo vngebantur. interdum est videre in antiquorum monumentis, balineum publicè, & oleum gratuitò datum. *Nitor*) Ædificiorum splendor & politures.

PRVSENSES Domine balineum habent & sordidum & vetus: id itaque indulgentia tua restituere desiderant. ego tamen æstimans nouum fieri deberi, videris mihi desiderio eorum indulgere posse. Erit enim pecunia ex qua fiat, primùm ea, quam reuocare à priuatis, & exigere iam cœpi: deinde, quam ipsi erogare in oleum soliti, paratisunt in opus balinei conferre, quod alioqui & dignitas ciuitatis, & seculi tui nitor postulat.

TRAIANVS PLINIO.

Instructio) indulget Prusæensibus balinei ædificationem, modò ne per illos aliquid priuatim tribuatur, neque eorum vires per publicam pecuniã extenuentur ad alias collationes necessarias. *Intribuant*) Impendant. *Priuatim*) id est virtim. *Minuatur*) Minuãtur reddit.ᵉ publici, ne possint cõferre res necessarias

SI instructio noui balinei oneratura vires Prusensium non est, possumus desiderio eorum indulgere: modò ne quid ideo aut intribuant, aut minus illis in posterum fiat ad necessarias erogationes.

PLINIVS TRAIANO.

De aduentu Seruilij.

SERVILIVS) Certiorem facit Traianum de Seruilij aduentu Nicomediam.

SERVILIVS Pudens legatus Domine VI II. Cal. Decembr. Nicomediam venit, méque longa expectationis solicitudine liberauit.

PLINIVS TRAIANO.

Pro Rosiano Gemino.

ROSIANVM) Rogat Traianum velit commendatum habere

ROSIANVM Geminum Domine arctissimo vinculo mecum tua in me beneficia innexerunt. Habui enim il-

Rosianum Geminum, sibi arcta familiaritate coniunctum: ad hæc virum integrum, probum, industrium, & Cæsaris ipsius commilitonem, de quo pleraque libro primo.

Publicæ necessitudini) Quia quæstor more maiorum consulem in parentis loco habere debebat.

Ipse apud te faueas) Sit fautor eius dignitatis, quod est in tua potestate. at dignitati, quam apud te gerit. *Precibus meis*) Ratione mearum precum. *Primatu*) Collatis in me post quæsturam.

lum quæstorem in consulatu, mei summè obseruantissimum expertus: tantam mihi post consulatum reuerentiam præstat, vt publicæ necessitudinis pignora, priuatis cumulet officiis. Rogo ergo vt ipsi apud tè prò dignitate eius, precibus meis faueas: cui, & siquid mihi credis, indulgentiam tuam dabis, dabit ipsè operam, vt in his quæ ei mandaueris, maiora mereatur. Parciorem me in laudando facit, quod spèro tibi & integritatem eius, & probitatem, & industriam non solum ex eius honoribus, quos in vrbe sub oculis tuis gessit, verumetiam ex commilitio esse notissimam. Illud vnum, quod propter charitatem eius nondum mihi videor satis plene feciſſe, etiam atque etiam facio: teque Domine rogo, gaudere me exornata quæsturâ mei dignitate, id est per illum mea, quàm maturissimè velis.

PLINIVS TRAIANO.

De militibus Maximo procuratori adsignandis.

MAXIMVS) Consulit an relinquos censeat in futurum milites quos supernumerarios Maximo Cæsaris liberto dimiserat, dum ter frumentatum. huius Maximi, liberti & Procuratoris Traiani probitatem, industriã, diligentiam testimonio insequentibus prosequitur. *Gemellino*) Virdio Gemellino procuratori Cæsaris, ſvt statim & in sequentibus Traianus rescribit. *Paphlagoniam*) Halys, secundum Strabonem, orientem versus Paphlagonum confinium est, austrum versus Phryges & Galatæ, qui ibi habitarunt, occidentem versus Bithyni & Mariandini: Septentrionem versus Euxinus. Plinius Pylæmeniam vocatam scribit à Pylæmene duce: Paphlagoniam verò à Paphlago Phinei filio, si Stephano credimus, in qua Tantalus, autore Diodoro, habitauit.

MAXIMVS libertus & procurator tuus Domine, præter decem beneficiarios, quos adsignari à me Gemellino, optimo viro, iussisti, sibi quoque confirmat necessarios esse milites. ex his interim, sicut inueneram in ministerio eius, relinquendos existimaui, præsertim cùm ad frumentum comparandum iret in Paphlagoniam. Quinetiam tutelæ causa, quia ita desiderabat, addidi duos equites. in futurum quid seruari velis, rogo rescribas.

TRAIA-

TRAIANVS PLINIO.

NVNC) Respondet pro re frumentaria fuisse necessarios milites Maximo, sed cum redierit, militibus quatuor contectum esse debere. *Instruxisti*) Munitisti. *Extraordinario*) Ad comparandum frumentum, cùm aliis olim Cæsaris procurator. *Actum*) Procuratorē. *Quem adiuuat*) Cui est in officio socius.

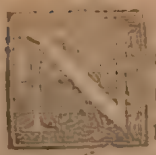

VNC quidem proficiscentem ad comparationem frumentorum, Maximum libertum meum, rectè militibus instruxisti: fungebatur enim & ipse extraordinario munere, cùm ad pristinum actum reuersus fuerit sufficient illi duo à te dati milites, & totidem à Virdio Gemellino procuratore meo, quem adiuuat.

C. PLINIVS TRAIANO.

De seruis inter tyrones inuentis.

EMPRONIVS) Tollit de prouincia seruo ũ inter tyrones repertorum. *Sempronius Caliarus*) Cæliarũ Asium recitat Lampridius præceptorē Antonini Diadumeni. *Tyrones*) Nouitios milites, de quibus Vegetius & Modestinus. *Seruos*) Quas leges arceant à militaria, neq; respublica Romana, nisi in summa ingentiorũ inopia, vsa est seruis ad bellum. *Cõditorem*) Tanquam is plura militaris disciplinæ instituta fecerit, quàm nemo antecedentium principũ. quare Secundus in Panegyrico, quã, inquit, speciosum est quòd disciplinã castrorũ lapsam extinctámq; refouisti, depulso prioris seculi malo. & Dion autor, Traianũ milites retinuisse sub disciplina, vt neq; insolescerent, neque contra se insurgerent, sed quieti imperia facerẽt: satis enim constat, ipsum post Augustum labentem disciplinam incuria superiorum principum retinuisse, & in melius reformasse, ordinatis & officiis & impendiis. hæc tamen quidam etiam Adriano ascribunt. *Sacramento*) Nam iurabant milites in verba principis, se non recessuros nisi præcepto ducis post completa stipendia, neque remp. prodituros, dum militiæ promouerentur. lege Vegetium & Liuium. Sacramentum, militare proprie dicitur. Frontinus L. Valerio Flacco & C. Varrone Coss. milites primò iureiurando facti sunt. antè enim sacramento tantum modo à Tribunis rogabantur, exterum ipsi inter se tantum iurabant, se fugæ atque formidinis causa non abituros, neque ex ordine recessuros. Etiam pro iureiurando quod sit in iudicio, ponitur. Valerius. sacramento cum adolescentulo contendere ausi non sunt. idem libro septimo, cum sorore sacramento contendere noluit. *In numeros*) In ordinem & numerum militum. super quo lege quædam libro tertio, ad Tranquillum.

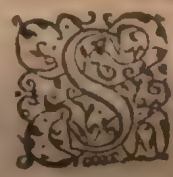

SEMPRONIVS *Caliarus egregius inuenis, repertos inter tyrones duos seruos misit ad me: quorum ego supplicium distuli, vt te conditorem disciplinæ militaris, firmatoremque consulerem de modo pœnæ. Ipse enim dubito eb hæc maximè, quòd vt iam dixerant, sacramento militari nondum distributi in numeros erant. Quid ergo debeam sequi, rogo Domine scribas, præsertim, cùm pertineat ad exemplum.*

TRAIANVS PLINIO.

SECVNDVM) Respõdet, pœnam irrogandam esse delinquenti. *Voluntarij*) Non rogati. *Lecti*) Ab inquisitore euocati. *Vicarij*) Vt aliorum vices sustinerent: Martialis, iam volo vicarius esse. Liuius in bello Punico scribit cec. militibus Siculis, qui nolebant militare, totidem vicarios à Scipione datos: & Vegetius, seditiosos milites continendos ad omnem disciplinam arctissima seueritate tribunorum vel vicariorũ. Columella, vicarius meę diligentiæ succedit is, qui me absente in locũ meum substituitur. Apuleius: veniſti tandem miserrimi laboris vicarius. Fabius mortem Alcestis vicariam appellauit, quia vicem morituri mariti subire non recusauit, & idem Apul. libro secundo dixerat, vicariam pro me lanienam. Horat. defunctúmque laboribus æquali recreat sorte vicarius. *Venerunt*) In militiam. *Cum ijs*) Cum seirent se seruos. *Per ordines*) Per ordines militiæ. *Probati*) Recepti tanquam boni milites. *Originis suæ*) Seruilis, an ingenuæ.

SECVNDVM mandata mea fecit Sempronius Cælianus, mittendo ad te eos, de quibus cognoſci oportebat, an capitale ſupplicium meruiſſe videantur. Refert autem, voluntarij ſe obtulerint, an lecti ſint, vel etiam vicarij dati. Lecti ſi ſint, inquiſitor peccauit: ſi vicarij dati, penes eos culpa eſt qui dederunt, ſi ipſi cùm haberent conditionis ſuę conſcientiam, venerunt, animaduertendum in illos erit. Neque enim multum intereſt, quòd nondum per numeros diſtributi ſunt. Ille enim dies, quo primùm probati ſunt, veritatem ab his originis ſuæ exigit.

C. PLINIVS TRAIANO.

De iis, qui ex damnatione ſerui publici eſſent.

SALVA) Quærit quid faciendum de ſeruis damnatis qui ſe miniſteriis publicis immiſcuerũt. *Magnitudine ſ.*) Integra tua maieſtate, quia quodammodo Cæſaris amplitudo minui videbatur, cùm à rebus maximis & grauiſſimis retrahebatur ad obſcuras & deiectas. *Ius*) Arbitrium, facultatem. *Opus p.*) Vel metalli: Vlp. tit. De pœnis, inquit ſeruos in metallũ vel in opus metalli, item in ludum venatorium dari ſolere. *Annua*) Stipendia. *Senes*) Qui iam ſtipendia emeruerunt.

SALVA magnitudine tua Domine deſcendas oportet ad meas curas, cùm ius mihi dederis referendi ad te, de quibus dubito. In pleriſque ciuitatibus, maximè Nicomediæ & Niceæ, quidam vel in opus damnati, vel in ludum, ſimiliáque hũ genera pœnarum, publicorum ſeruorum officio miniſterióque funguntur, atque etiam vt publici ſerui annua accipiunt. quod ego cùm audiſſem, diu multúmque hæſitaui, quid facere deberem. nam & reddere pœnæ poſt longum tempus pleroſque iam ſenes,

te, nulla dubitatio est in ministerium metallorum fœminæ in perpetuum, vel ad tempus damnari solent, simili modo & in salinas, in calcariam quoque, vel sulphurariam damnari solent: sed hæ pœnæ metalli magis sunt. *In lu.*) Ad bestias, vt cum illis depugnent, vel ad ludum gladiatorium. quicunque in ludum venatorum sunt damnati, videndum est an serui pœnæ efficiantur, an permanean: in libertate, & magis est vt hi quoq; serui efficiantur. in hoc tamen distant à cæteris, quod instituuntur venatores, aut pyrrhichiarij, aut aliam quam volunt artem, gesticulandi, aut aliter se mouendi. *Simili-*) Vt ad argenti fodinas, & lapidicinas. *Publicorum ser. of.*) Qui vel custodias tuebantur, viásve publicas muniebant, cloacásq; purgabãt. *Annua*) Alimenta, impensa, salaria. *Reddere p.*) A qua se ad ministeria publica transtulerant. *Frugaliter*) Frugaliose, vtiliter. *Nimis seuerum*) Cum summum ius sit summa crux. *Damnatos*) In perpetuum alicui pœnæ. *Pasci*) inutiles. alimenta præbere, & remouere eos ab officiis publicis. *Periculosum*) Ne fame cogerentur ad desperationem. *In suspenso*) Integram. *Fortasse quemadmodum*) An forte. *Decreta*) Sententias senatus. *Principum*) Coloniarum. *Dac.*) Pœnis. legitur etiam, damnati. *Deprecantes*) Seruos, dimissos, liberatos à pœnis. *Hoc ausum*) Soluere eos à vinculis. *Autore*) Proconsule, vel legato.

& quantum affirmatur frugaliter, modestéque viuentes, nimis seuerum arbitrabar, & in publicis officiis retinere damnatos, non satis honestum putabam: eosdem rursus à Republica pasci otiosos, inutile, non pasci etiam periculosum existimabam. Necessariò ergo rem totam, dum te consulerem in suspenso reliqui. Quæres fortasse quemadmodum euenerit, vt pœnis, in quas damnati erant, exoluerentur: & ego quæsiui, sed nihil comperi. Quod affirmare tibi possum, vt decreta, quibus damnati erant, perferebantur: ita nulla monumenta, quibus liberati probarentur. Erant tamen qui dicerent, deprecantes, iussu proconsulum, legatorúmve dimissos. Addebat fidem, quod credibile erat, neminẽ hoc ausum sine autore,

TRAIANVS PLINIO.

MEMINERIS (Referebat, ante decem annos damnatos, & senes, datos ministeriis, non procul à pœnis, reliquos nullo autore solutos, reddẽdos pœnæ. *Ijsdem*) Bithyniam. *Emendaturum*) Alibi ad eundem, sed ego ideo prudentiã tuam elegi, vt reformandis istius prouinciæ moribus ipse moderareris, & ea constituas, quæ ad perpetuã eius prouinciæ quietem essent profutura. *Idoneo*) Legitimo. *Vetustiores*) In seruitute æ-

MEMINERIS idcirco te in istam prouinciam missum, quoniam multa in ea emendanda apparuerint: erit autem vel hoc maximè corrigendum, quòd qui damnati ad pœnam erant, non modò ea sine autore, vt scribis, liberati sunt: sed etiam in conditionem proborum ministrorum retrahantur. Qui igitur intra hos proximos decem annos damnati, nec vllo idoneo autore liberati sunt, hos oportebit pœnæ suæ reddi: si qui verò vetustiores inuenientur, & senes, ante annos decem

umnali supra decennium, ummodo ij sint senes. *non longe*) Proxima pœnæ nt, vt insequentia. *Bal-*) Publicum curan- *Dari*) Destinari.

damnati, distribuamus illos in ea ministeria, quæ non longè à pœna sint. Solent enim eiusmodi ad balineum, ad purgationes cloacarum, item munitiones viarum, & vicorum dari.

C. PLINIVS TRAIANO.

De collegio fabrorum Nicomedensium instituendo.

QVM diuersam partem prouinciæ circumirem, Nicomediæ vastissimum incendium multas priuatorum domos, & duo publica opera, quamquam via interiacente, Geruſiam & Iſſon absumpsit. Est autem latius sparsum: primum, violentia venti, deinde, inertia hominum, quod satis cõstat, ocioſos & immobileis tanti mali spectatores perstitisse, & alioqui nullus vsquam in publico sipho, nulla hama, dullum denique instrumentum ad incendia compescenda: & hac quidem vt iam præcepi, parabantur. Tu domine, despice, an instituendum putes collegium fabrorum, duntaxat hominum CL. ego attendam ne quis, nisi faber, recipiatur, neve iure concesso in aliud vtatur: nec erit difficile custodire tam pau-

CVM) Ob incendium vastissimum Nicomediæ factũ monet constituẽdum esse collegium fabrorum. *Nicomedia* Vrbis præclaræ in intimo sinu Bithyniæ *μεσόγειον*. Senatum, autore Iulio Polluce. *Iſſon*) Vide an legendum Iſæum, id est, Templũ Isidis, sicut Serapæum, templum Serapidis, quæ Dion in vita Titi meminit incendio absumpta. quidam Iſſon putant ædificium quadratum habens paria latera, alij instar circi, pariter vtrinque distans. sunt qui legant Hyſſon, locum sic licet cerraminis, quia *ὕσσὸς* hastam significet. *Sparſum*) Euagatum, diffusum, grassatum. *Sipho*) Vel sipho, id est, canalis fistula ad deducendam aquam, & ex ea arcenda incendia. Strabo libro quinto asserit vniuersas prope vrbis ædes subterraneos meatus, siphones, fistulas vndosas habuisse, id quod nunc etiam interdum defodiendo collas vinarias deprehenditur: tãta per aquæductus aquarum vbertas influebat, vt per vrbem amnes inundare viderentur, vnde nil mirũ si à Plinio nuncupata vrbs pensilis dicitur, subtérque nauigata. quidam scribunt Siphonem esse vas, quo in Oriente vtuntur ad arcenda incendia. Scipio autem in Gellio libro nono, inter tela connumeratur. *Hama*) Inter instrumenta rustica connumeratur à Iulio Polluce, & Catone. Suidas fabrile credidit instrumentum, inibique duo prouerbia recitantur. in vitis Pontificum plerunque leges hamas argenteas donatas ministerio diuino. quidam rentur hamulam inde deductam: de qua Columella in cultu hortorum: Aut habilem lymphis hamulam Bacchóve lagenam nunc etiam hamula à circumpadanis nostris vulgo appellatur vas vitreum ad vsum aquæ & vini. Liuius insuper scribit, Hamas locum fuisse spatio tria millia passuum à Cumis. *Hæc*) Instrumenta ad incendia extinguenda. *Collegium fabrorum*) De quibus sæpe fit mentio apud historicos. *Faber*) Ferrarius. *In aliud*) Præterquam ad arcenda incendia.

TRAIA-

TRAIANVS PLINIO.

IBI) Respondet Traianus ùm Bithynia, præcipuè Nicomedia, perturbata fuerit ab eiusmodi collegiis, satius esse comparatis instrumentis ignes coercere. *Complurium)* Vrbium. in quibus sunt fabrorum collegia. *Factionibus)* Corporibus, sectionibus, collegiis. quare Martianus de collegiis illicitis & corporibus tradit mandatis Principum præcipi præfidibus Prouinciarum ne patiantur esse collegia sodalitia. *Hetæriæ)* Siue hetariæ more poëtico, dicuntur sodalitates, sodalitia. sensus ergo est: cũ Plinius scripsisset, numerum cl. duntaxat hominũ tam paucorum esse facilem custoditu: respondet Traianus quodcunq; nomen illis dederis, tamen sint sodalitates, quantumcunque breues sint, quas idem Plinius de Christianis scribens, asserit iussu imperatoris vetuisse. *Quamuis breues)* Quamuis sint paucorum hominum, sient hetæriæ. vocabuntur collegia & sodalitia. *Prædiorum)* Ædificiorum, *Inhibeant)* Incendia.

IBI quidem secundum exempla complurium in mentem venit, posse collegium fabrorum apud Nicomedenses constitui. Sed meminerimus, prouinciam istam, & præcipuè eas ciuitatas, ab eiusmodi factionibus esse vexatas. Quodcunque nomen, ex quacunque causa dederimus iis qui in idem cõtracti fuerint, hetęriæ quamuis breues, fient. Satius itaque est, comparari ea, quæ ad coercendos ignes auxilio esse possint, admonerique dominos prædiorum, vt & ipsi inhibeant, ac si res popoſcerit, adcursu populi ad hoc vti.

PLINIVS TRAIANO.

Votorum nuncupatio.

SOLENNIA) Admonet imperatorem, suscepisse & soluisse vota pro eius incolumitate. *Solennia vota)* De solennibus Cæsaris diebus plura Tertullianus in apologetico. vbi refert solitum fuisse ita illi acclamari, de nostris annis augeat tibi Iupiter annos. nam vitam ipsi longissimam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietum precabantur. *Signari)* Nam vel à consulibus & prætoribus in vrbe, in prouinciis à proconsulibus ac præfidibus, interdum etiam à prætoribus vota suscipiebantur, & persoluebantur. signari ergo, rata habere. post enim nuncupationem signata seruabantur ad finem anni, cùm persoluebantur, & alia noua nuncupabantur.

SOLENNIA vota pro incolumitate tua, qua publica salus continetur, & suscepimus Domine pariter & soluimus, precati Deos, vt velint ea semper soluí, semperque signari.

ciēda aqua: nisi tamen corrupte pro aquilege legatur. Frontinus tamen in libello De aquæductibus, aquarium vocat, qui curam distribuendæ aquæ habeat. minimus, inquit, modus in aquæ distributione continetur, cuius rei fraus aquariorum, quos aquas ex publicis ductibus in priuatorum vsum deriuare deprehendimus, & prius dixerat, aquam Trabam modulis certis per vicem in dies dispensatam omnes villæ accipiunt: sed non eadem moderatione aquarij nostri procedunt: eam semper in supplementum Iuliæ inducentes: Item, Anio aquariorum imperitia in aliquos eum specus deducentium, cæteras aquas vitiabat. Cælius & Iuuenalis Aquarium proviliſſimo officij genere vsurpāt. Vlpianus aquarios vocat seruos aquæ gerulos. At aquariolus, si Pompeio Festo credimus, dicitur mulierum impudicarum sordidus assecla. Id quod videtur asserere Apuleius in secunda Apologia, cùm inquit, hisce auditis exacerbatus aquariolus iste vxoris suæ ita ira extumuit *Vel* Hic obtinet locum coniunctionis, &, nam opus erat architecto ad constructionem operis, & aquilege ad mensuram modulorum & deducendarum aquarum. *Quòd accidit*) Vt pecunia malè perdatur *Seculo tuo*) Felicissimo tui imperij tempore.

TRAIANVS PLINIO.

VRANDVM) Hortatur ad opus aquæductus & inquisitionē pecuniarum expensarum. *Curandam*) Quia hoc nobis placet. *Hic opus*) Aquæductus. *Gratificantur*) Rem gratam facere student, sibi applaudunt & indulgent. vt sub hoc prætextu publicas pecunias priuate intercipiant.

VRANDVM est vt aqua in Nicomedensem ciuitatem perducatur. verè credo te ea, qua debebis, diligentia hoc opus aggressurum. Sed mediusfidus ad eandem diligentiam tuam pertinet inquirere quorum vitio ad hoc opus tantam pecuniam Nicomedenses perdiderint: ne cum inter se gratificantur, & inchoauerint aquæductus & reliquerint. quid itaque compereris, perfer in notitiam meam.

PLINIVS TRAIANO.

De theatro Nicensium.

HEATRVM) Consulit quid faciendum de theatro imperfecto, & gymnasio incendio cōsumpto Niceæ, ac balineo quod Claudiopolitani iuxta montem defodiebant, petitque ad ea architectum ab vrbe. *Ratio*) Summæ impensæ calculus. *Ne frustrà*) Hauserit & absumpserit supra centum sestertia. *Descendit ingentibus rimis*) Enatæ in eo rimæ maximæ descendunt vsque ad solum, inde satis

HEATRVM Domine Niceæ maxima iam parte constructum, imperfectum tamen sestertiùm, vt audio (neque enim ratio plus excussa est) amplius centies hausit, vereor ne frustrà. ingentibus enim rimis descendit & hiat, siue in causa solum humidum

& aqueritur: Pollio Architectus lib. ij cap. viij. scribit inter structurarum genera esse reticulatum, quo tunc omnes vtebantur, sed ad rimas faciendas ideò paratum, quod in omnes partes dissoluta habet cubilia, & coagmenta.

Molle) Quod cedat, molle. præcipit enim Vitruuius, vt in fundamẽtis terra fodiatur vsq; ad solidum. *Lapu*) Quo theatrum constructum est. *Putris*. Resolubilis. *Faciendum*) Perficiendum. *Relinquendum*) Imperfectum. *Futura*) Fulcimenta, munimenta, instauramenta. *Substructiones*) Substructio fundamenti. eas Columella libro primo substractiones appellat. Si quis, inquit, ædificia volet in decliuibus areis extruere, semper ab inferiore parte auspicetur, quia cùm ex depressiore loco fuerint cœpta fundamenta, non solùm superficiem suam facilè sustinebunt, sed & pro fultura & substratione fungentur aduersus quidẽ ea, quæ mox, si fortè villam prolatare libuerit, ad superiorem partem applicabũtur. & Vitruuius, substructionis fundamentum distabit ab exteriore introrsus amplo spatio & mox, neque vniuersa pondere premens potent vlla ratione extrudere muri substructiones: nam substructio est quicquid muri per arcus & fornices dispositi sub terra est: qua dictione præter Vitruuium frequenter vtitur Frontinus in Aquæductibus. Theatri autem fundamentorum ratio ea: si in plano aut palustri loco constituetur, solidationes substructionésque ita erunt faciendæ, quemadmodum de fundationibus ẽdium sacratum libro tertio à Vitruuio scriptum est. *Subinde*) Statim. *Suscipitur*) Sustentatur theatrum. *Sumptuosa*) Magno impendio. *Pollicitationibus*) Promissis offerentium. *Basilica*) Regiæ & sumptuosæ porticus, in quibus iudicia, conuiuia, saltationes fiebant. eas multi priuati homines sua pecunia extruendas promiserant: sicut porticus quæ erant in eminentiori parte theatri. *Circo*) Caueam, quæ est media theatri pars vacua, & caua propterea sicia hemicycla. Plautus, vt conquisitores singuli in subsellia essent per totam caueam spectatoribus. Apuleius conseptum caueæ appellauit. Theatri ædificium, quod circumsepit cauum illud quare ego aliud existimo concessum caueæ, de quo Virgilius libro quinto & octauo, aliud caueam tantùm. illud enim, vbi spectatores sedent per gradus: hoc verò, vbi ludi & spectacula dantur. *Eo*) Theatri hemicyclo. *Gymnasium*) Locum in quo athletæ exercitabantur. relege libro primo & secundo à nobis prænotata. Vitruuius libro quinto, enarrata forma gymnasij philosophorum, rhetorum, ac dialectorum, statim subiicit palæstricarum, eleganter & explicatè. *Numerosius*) Spatiosius, plurium membrorum. *Aliquantulum*) Pecuniæ impenderunt ad restitutionem gymnasij. *Vitiliter*) Illud restituant incompositum absque symmetria. *Sparsum*) Incommodũ diuulsis gymnasij membris & indecorè inter se distantibus. *Architectus*) Qui

& molle, siue lapis ipse gracilis & putris: dignum est certè deliberatione, sitne faciendum, aut sit relinquendum, an etiam destruendum. nam fulturæ ac substructiones, quibus subinde suscipitur, non tam firmæ mihi, quàm sumptuosæ videtur. huic theatro ex priuatorũ pollicitationib us multa debentur, vt basilicæ circa, vt porticus supra caueam, quæ nunc omnia differuntur, cessante eo quod antè peragendum est. Idem Nicenses gymnasium incendio amissum, ante aduentum meum restituere cœperunt, longè numerosius laxiúsque quàm fuerat. etiam aliquantũ erogauerunt: periculum est ne parum vtiliter. incompositum enim & sparsum est. Præterea architectus sanè æmulus eius à quo opus inchoatũ est, affirmat, parietes (quanquã viginti & duos pedes latos) imposita

onera sustinere non posse, quia sine cemento medio farti, nec testaceo opere præcincti. Claudiopolitani quoque in depresso loco, imminente etiam monte, ingens balineum defodiunt, magis quàm ædificant, & quidem ex ea pecunia, quam bulentæ addunt beneficio tuo, aut iam obtulerunt ob introitum, aut nobis exigentibus conferunt. Ergo cùm timeam, ne illic publica pecunia: hîc, quod est omni pecunia pretiosius, munus tuum malè collocetur: cogor petere à te, non solùm ob theatrum, verumetiam ob hæc balinea, mittas architectum dispecturum: vtrum sit vtilius, post sumptum qui factus est, quoquo modo consummare opera vt inchoata sunt: an, quæ videntur emendanda, corrigere: quæ transferenda, transferre, ne dum seruare volumus quod impensum est, malè impendamus quod addendum est.

Quid illud restituit *Onera*) Columnarum, porticuum, tectorum. nam autore Vitruuio tecta imponebantur in suprem s theatri porticibus *Farti*) Congesti. *Sine cemento medio*) Absque enim calce compacti lapides facilè corruunt. quare qui illud conduxerat ædificandum, fraudem commiserat, dum intermedia parietum nullo cemento conglutinarat. cùm satis constet, calcem esse lapidum laterúmque ad constructionem tenacissimum vinculum. hinc architectus mandat parietes crebriter faciendos ex calce & arena minutissima, vt diutius contineantur, quæ si superauerint & abundauerint, parietes plus habentes humoris non citò fient euanidi: si secus, dissolueuntur. alia lectio habet, sine cemento medij farti, quæ etiam non improbanda est. *Testaceo opere*) Lateritio, quod opus ad regulam fabrefactum intermediam materiam mel ús continet, sicut in mœnibus vrbis videmus. *Claudiopolitani*) Claudiopolis, quæ & Bithynium autore Ptolemæo, vnde fuit Pinytus grammaticus in vrbe Epaphroditi Neronis libertus, nisi mendosus in hoc, vt in multis, Stephani codex. *Depresso*) Humili, cùm locus ad balneatum dispositionem secũdum architectum sit deligendus quàm calidissimus, & auersus à septentrione. *Defodiunt*) Deprimunt subterrant. *Bulenta*) Senatores, decuriones. βουλὴ enim senatus. *Addunt beneficio tuo*) Nam lege Pompeia, qua Bithyni & Pontici vtebantur, hi qui in senatum à censoribus legebantur, dare pecuniam non iubebantur: sed quos Traiani indulgentia quibusdam ciuitatibus super legitimum numerum adiicere permiserat, & singula millia denariorum & bina intulerant. quare, inquit, tuo beneficio, quia beneficio imperatoris fuerant facti senatores: eo permittente struebatur balineum. *Addunt*) Accrescunt. *Ob introitum*) In senatum. *Conferunt*) Ad structuram balnei. *Illic*) id est, in ædificatione theatri. *Hic*) In balinei dispositione. *Tuum munus*) Indulgentia ædificandi balinei, & ad id erogata pecunia in opera & theatri & balinei. *Seruare*) Si inchoata corrigemus. *Malè impendamus*) Si postea theatrum perfectum, rueret totum, & balineum ob malam positionem esset aliò transferendum.

TRAIANVS PLINIO.

QVID) Remittit iudicio Plinij, Theatri ædificationem. Nicenses vero vult esse contentos sufficienti gymnasio, monétque vt in illis prouinciis quærat architectum. *In re præsenti*) Inspecto ædificio. *Opera*) Promissamunera, vel ornamenta. Traiani constitutione, referente Pomponio iureconsulto, si quis sui, alienive honoris causa facturum se quicquam in aliqua ciuitate promiserit, tam ipse quàm hæres eius obligatur. *Græculi* (Ignominiosum verbum contra Græcos, vnde Iuuenalis satyra tertia. Græculus, inquit, esuriens in cœlum si iusseris ibit. quinetiam Zonaras, qui historiam ab orbe condito vsque ad declinationem imperij in compendium reduxit, fatetur Romanos appellare solitos Achiuos Græcos ignominiæ causa tanquam viles & gregales. *Indulgent gymnasiis*) Exercent palæstram nimia cum voluptate; quare Plin. lib. xv. vsum, inquit, olei ad luxuriam vertêre Græci, vitiorum omnium genitores, in gymnasiis publicando. cui sententiæ Plutarchus in Quæstionibus assentitur: nec aliud, inquit, Græcis seruitutem ac molliciem attulisse Romani, quàm gymnasia & palæstram, quibus relanguescant adolescentium animi, & penitus effœminentur. hinc puerorum amores gigni, hinc somno & deambulationibus iuuenum corpora corrumpi, hinc saltationibus & motu composito, & certo, ac delicato cibi genere debilitari quibus de causis ab armis se delapsos esse non intellexerunt, contentíque pro strenuis ac fortibus militibus, se bonos palæstritas & athletas dici, & haberi ad summam inertiam molliciémque defluxerunt. Pausanias, Palæstram primus inuenit Theseus, & artem fecit, cùm prius tantùm robore vterentur. vnde Diotimus Poëta luctam Herculis & Antæi senbens, refert meritò succubuisse Antæum, quia inuentum luctæ fuit Græcorum non Lybicorum. *Maiore animo*) Quàm possint pati impensam. *Nulla prouincia est*) Omnis Græciæ & Asiæ, in qua prouincia plurimæ erant Græcorum coloniæ *Peritos*) Architectura eruditos. in eundem sensum infrà scribit: Calphurnium Macrum credo facturum, vt te libratore instruat: neque enim prouinciæ istæ his artificibus carent. *Breuius*) Iter, cùm sit longius. *Ad nos*) In vrbem.

QVID oporteat fieri circa theatrum, quod inchoatum apud Nicenses est in re præsenti optimè deliberabis, & constitues: mihi sufficiet, indicari cui sententiæ accesseris. tunc autem à priuatis exigi opera tibi curæ sit, cùm theatrum, propter quod illa promissa sunt, factum erit. Gymnasiis indulgent Græculi, ideo forsitan Nicenses maiore animo constructionem eius aggressi sunt. sed oportet illos eo contentos esse, quod possit illis sufficere. Quid Claudiopolitanis circa balineum, quod parum, vt scribis idoneo loco inchoauerunt, suadendum sit, tu constitues. Architecti tibi deesse non possunt. nulla prouincia est, quæ non peritos & ingeniosos homines habeat, modò ne existimes, breuius esse ab vrbe mitti, cùm ex Græcia etiam ad nos venire soliti essent.

PLINIVS TRAIANO.

De lacu Nicomedensium.

INVENTI) Monet imperatorem Traianum vt lacum non procul à Nicomedia permitteret fossa manu facta in mare deducere, futurum hoc magno decori, & emolumento toti regioni. *Tua.*) Felicitatis. nam amplissimum omnium imperatorum imperium tenuit Traianus. *Animi magnitudinem.*) Scribit Dion Traianum gloriæ cupidum, qua motum expeditionē sumpsisse aduersus Armenios & Parthos, hanc tamen causam præ se ferentem, quod illorum rex diadema à rege Parthorum non à se accepisset. *Nicomedensium fin.*) Nicomedia Bithyniæ in intimo sinu vrbis præclara, à & de nomine regis cuiusdam Bithyni, qui eam condidit si Strabonі credimus. multi enim de nomine vocati fuerunt, quemadmodum Prolomæi, propter priorис claritatem. Pausanias scribit, à Nicomede Bithynorum rege cognomentum accepisse maximam vrbium in Bithynia, quæ prius Astacus dicebatur. & Stephanus, Nicomedia, inquit, ciuitas Bithyniæ à Nicomede Zelæ filio illustris regis quæ etiam Olbia est appellata. non procul ab ea locant geographi Asganiam paludem. nec omittam, Solinum tradere Halim lacum, in quo periisse creduntur delicias Herculis, vrbem Nicomediam iuxta Prusiadem alluere. nec mirum si super tanta re Traianum consulit: nam Marcellus De operibus publicis, publico, inquit, sumptu opus nouum sine principis autoritate fieri non licere, constitutionibus principum declaratur. *Ligna, m.*) Ligna rudia & impolita: si formentur, ædificiis idonea, mollibus tamen vt distincte legatur, & materia sit tāquam genus, prædicta tanquam species. *Viam t.*) Quæ ducebat Nicomediam. *Ad mare*) Vnde in ciuitatem importabantur. *Marmor.* Operariorum. *Certa pars ip.*) Nobis est *Libratorem*) Librator, vt subinde legitur apud Frontinum, est qui pertitam habet librandi aquam ad libellam. vulgo nunc Bellator dicitur. significaret am librator, qui lapides emittit in bello. Tacitus, libratoribus funditoribusque attributus locus, vnde emissi lapides & glandes torquerentur. & Vegetius scribit, manu fela omnes milites meditatos librali saxa, qui vsus paratior credebatur. quia non desiderabat fundam. *Architectus*) Quem Hammonius præfectum ædificij interpretatur, & qui aliis fabris præest, quique formam ædificij excogitat, & aliquid parat. ἀρχιτέκτων ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ τέκτονος. eius scientia est pluribus disciplinis & variis eruditionibus ornata, cuius opera nascitur ex fabrica & ratiocinatione. fabrica

INVENTI mihi & fortunæ tuæ, & animi magnitudinem, conuenientissimum videtur, demonstrare opera non minus territate tua, quàm gloria digna, quantúmque pulchritudinis, tantum vtilitatis habitura. Est in Nicomedensium finibus amplissimus lacus, per hunc marmora, fructus, ligna, materia, & sumptu modico & labore vsque ad viam nauibus, inde magno labore, maiore impendio vehiculis ad mare deuehuntur. Sed hoc opus multas manus poscit. at haec ortè non desunt: nam & in agris magna copia est hominum, & maxima in ciuitate, certáque spes omneis libentissimè aggressuros opus omnibus fructuosum. superest vt tu librarorem, vel architectum, si tibi videbitur, mittas, qui diligenter exploret, sitne lacus altior mari, quem artifices regionis huius quadraginta

est, continuata ac trita vsus meditatio, quæ manibus perficitur: & materia, vnusquisque generis opus est ad propositum deformationis. ratiocinatio autem est, quæ res fabricatas solerti ratione proportionis demonstrare ac fabricare potest. constat. architectura ex ordinatione & dispositione. architectus igitur est, qui ædificandi rationem habet, & aquarum deducendarum plerunque tenet. videntur architectus & architector inter se differre: nam Seneca scribit: mihi crede, felix illud seculum ante architectos fuit: ante architectores ista nata sunt. nam nascente luxuria, in quadrum tigna decidere, & ferro per designata currente manu trabem scindere: nam primo, vt Virgilius, cuneis scindebant fissile lignum. non enim tecta cœnatoriâ epulas receptura parabantur. nisi tamen mendam suspicari volumus, vt pro architectores architectorias legamus. ab architecto verbum architectari, id est machinari, deduxit Vitruuius.

Cubitis) In architectura cubitus sex palmis constat, digitisq; triginta quatuor. *Fossam*) Receptaculum aquæ manufactum. Vlpiano autore ff xlviij *Rege*) Mithridate, qui aliquando Bithyniam occupauit: siue à rege Persarum, quem Græci per excellentiam sine additione nominis regé pleruncq; vocant, placet tamé magis intelligere Nicomedem, à quo Nicomedia appellationem accepit, in cuius finibus lacus extendebatur. *Sed incertum*) Sed dubium est vtrum cœnauerit illam fossam. *Ad committendum flumini lacum*) Vt coniungeret Colpæ flumini lacũ. Calpa enim fluens à Nicomedia pontum ingreditur. *Imperfecta*) Non perueniens vsque ad flumen. *Hoc quoque dubium*) An cubitis altiorem esse contendunt. *Ego per eadem loca inuento fossam à rege percussam, sed incertum, vtrum ad colligendum humorem circumiacentium agrorum, an ad committendum flumini lacum. est enim imperfecta. Hoc quoque dubium, intercepto rege mortalitate, an desperato operis effectu, sed hoc ipso (feres enim me ambitiosum) pro tua gloria incitor & accendor, vt cupiam peragi à te, quæ tantum cœperant reges.*

remanserit imperfecta ob mortem regis, an quod desperauerit posse perficere quod inchoauerat. *Hoc ipso*) Tanto magis. *Feres me ambitiosum*) Patieris me quòd sim gloriæ tuæ cupidus. *Tantum*) Non absoluendo. *Rege*) Nicomede, quod vnus sup. addederat, hîc pluribus asserit.

TRAIANVS PLINIO.

PROTEST) Traianus respondet, non abhorrere ab hoc opere, modò diligenter prouideat ne totus lacus effluat in mare. *Committere mari*) Per fossam in flumé deductam cõfugere mari. *Demissus*) Deriuatus. legimus etiam immissus. *Effluat*) In mare descendat ex exorbeatur. verior tamen scriptura, ne si commissus flumini fuerit, in mare totus effluat quod sanè conuenit cum alia epistola, quæ de eodem lacu in sequentibus scripta est. erat enim lacus altior mari.

PROTEST nos solicitare lacus iste, vt committere illum mari velimus: sed planè excogitandum est diligenter, ne si immissus in mare fuerit, totus effluat. Certè quantum aquarum, & vnde accipiat, poteris à Calphurnio Macro petere. Libratorem & ego hinc aliquem tibi peritum eiusmodi operum mittam.

Certè)

Certè) Vt sciat, quantum aquarum, quanta sit altitudo lacus. *Vnde* A quo fonte. *Poterit*) Secundus infrà. ego interim Calphurnio Macro clarissimo viro autore reperi ipsi, vt libratorem quàm maximè idoneum mitteret. *Hinc*) Ex vrbe.

PLINIVS TRAIANO.

De Byzantiorum impendiis.

REQVIRENTI) Consuluit Traianũ an abscindere debeat publicos sumptus Byzantiorum, qui dabantur legatis vt salutatum irent Imperatorem, vel Mœsiæ præfectum. *Requirenti*) Examinanti, discutienti. *Byzantiorum*) Byzantium oppidum Thraciæ iuxta Hellespontum, arctissimum inter Europam Asiámque diuortium in extrema Europæ posuere Græci in promontorio Chrysocera, duce Pausania Sparranorum rege, reddito oraculo, quæsente ea sedem ejectorum certis aduersam, ea ambage Calcedonij monstrabãtur, quòd priores illuc adducti præmissa locorum vtilitate peiora legissent, quippe Byzantium fertili solo, fœcundóque mari, quia vis piscium in pontum erumpens, & obliquis subiecta vndas saxis extenta, omisso alterius litoris flexu, hos ad portus defertur. vnde quæstuosi & opulenti fiunt Byzantij. Stephanus refert tale datum oraculum Megarensibus in Delphis consulentibus, felicem qui illam incolerent vrbem, litoris Thracis liquidum iuxta promontorium, os ponti, vbi piscis ceruúsque cibum pascuntur eundem, vbi condiderit in animo omnia accipiet. Hammonius à Byzante Thraciæ rege appellatum scribit. Diodorus & Stephanus à rege Byzantio filio Cressæ & Neptuni, postea nominata Constantinopolis, à Constantino Constantij filio in maius aucta, & imperij sedes facta, inde à multis noua Roma vocata, clara sanè bellis nauálibus, & secundum Orosium, totius Orientis caput. *Psephismate*) Decreto. vsus est vocabulo Græco, sicut M. Tullius pro Flacco. sic sunt expressa ista quæ recitantur psephismata. nam quod nos decretum, psephisma dicunt Græci. *Liquidari*) Qui personale munus ineunt, ideo viaticum accipiunt, vt est apud iurisconsultos de muneribus & honoribus. legati qui ad sacrarium principis mittuntur, personale munus ineunt, quia viaticum quod legatum dicitur, interdum solent accipere. *Propositi tui*) Qui vis ciuitates quantum fieri licebit, leuari ab impendio. *Mittendum*) Per tabellarium. *Sumptus leu.*) Suppresso legato. *Publicum officium*) Salutatio. *Imputata*) Ascripta sunt. *Qui praest Mœsiæ*) Præfectus prouinciæ Mœsiæ, quæ & Mysia dicitur, incertum de inferiore an superiore loquitur. Mœsos imperio Rom. adiũxit Sylla. *Civ. R.*) Abradenda, tollenda. *Confirmare*) Assentiendo. *Emend.*) Negando aliqua honesta ratione

TRAIANVS PLINIO.

OPTIME) Traianus laudat cõsilium Secundi. *Duodena ista*) Nummorum millia. *Pſephiſma fungetur his partibus*) id eſt, decretum ſupplebit vices legati, modò per te mihi mittatur. *Miſſum fuerit*) Ad nos. *Ignoſcet*) Patiẽter ferret. *Si minus ſumptuosè*) Si non per legatum, ſed tantum miſſo decreto.

PTIME feciſti Secunde chariſſime, duodena iſta Byzantiis, quæ ad ſalutandum me in legatum impendebantur, remittendo. fingetur his partibus etſi ſolum eorum pſephiſma per te miſſum fuetit. Ignoſcet illis & Mœſiæ præſes, ſi minus illum ſumptuosè coluerint.

PLINIVS TRAIANO.

De diplomatibus.

DIPLOMATA) Petit quem modum ſeruare debeat in diplomatibus, quorum dies præteriiſſet. Diploma propriè eſt priuilegium ſingularium virorum, & vicorum. quo immunitates ad tempus vel in perpetuum dantur, ſiue etiam quis ciuitate donaretur. Tranquillus in Caio. prolata diuorum Iulij & Auguſti diplomata, vt vetera & obſoleta deflebat. & in Nerone. diplomata ciuitatis Romanæ ſingulis obtulit Tacitus. M Cluuius Rufus criminatus apud Vitellium, quòd diplomatibus ſuis nullum principem præſcripſiſſet. Diplomata demum intelliguntur pro quibuſcunque literis conceſſis à principe vel à magiſtratibus eius nomine, ſiue tabellariis vt liberum & expeditum iter faciant, ſiue exulibus reſtitutis, ſiue aliquo crimine abſolutis, ſiue obligationibus. Plutarchus in vita Galbæ. Conſulibus verò proponentibus publicos famulos qui imperatori decreta ferrent, quibuſque obſignata quæ vocantur diplomata darent, quæ cuiuſque ciuitatis magiſtratus cognoſcentes, in mutatione curruum, tabellariorum feſtinationem accelerant, non mediocriter Nymphidius exacerbabat, quod non à ſe ſigillo & militibus accerſitus illa miſiſſent. idem in Othonis. Cluius Rufus ait, in Iberiam illata eſſe diplomata, quibus rabellarios emittuat. d uum Neronis nomen deſcripſ ẽ eomini Othonis habentia. Modeſtinus. Ad legem Corneliam de falſis, qui ſe pro milite geſſit, & illicitis inſignibus vſus eſt, vel falſo diplomate vias commeauit, pro admiſſi qualitate grauiſſimè puniendus eſt. Secundus: feſtinationem tabellarij, quem ad te cum epiſtolis miſi, diplomate ad uũ. Tacitus: cauſa fingendi fuit, vt diplomata Othonis quæ negligebantur lætiore nuncio reuale ſcerent. Sen. Auguſtus quoſcunque ob adulterium familiæ ſuæ adeo non odit, vt dimiſſis cautiones quo tutiores eſſent diplomata daret & lib. vij. De beneficiis. video iſtic diplomata & ſyngrapha & cautiones vacua habendi ſimulacra: vbi corruptè diplomata legitur.

DIPLOMATA *Domine, quorum dies præterita, an omnino obſeruari, & quàm diu velis, rogo ſcribas, méque hæſitatione liberes. vereor enim ne in alteruiram partem ignorantia lapſus, aut illicita confirmem, aut neceſſaria impediam.*

Venu-

Venuleius tamen De verb. oblig. diplomata accipit pro continuato itinere die noctúque, quod tabellarij, quibus diplomata conceduntur, susceptum iter nullo tempore intermittant. nam imperatorum constitutionibus cursu publico per dispositos equos priuatis vti fas non erat, quòd aute cæteros eorum omnium notitiam quæ in prouinciis gererentur, hoc modo principes primi sciebant. Sed nostro seculo, priuato etiam sumptu res agitur equis per interualla locorum dispositis quas post s vulgus appellat. vt neque, inquit Venuleius, diplomate, id est diebus ac noctibus, & omni tempestate contempta, iter continuare cogatur & mox, quod si diplomate vsus, aut felici nauigatione maturius quàm quisque peruenerit Ephesum. *Dies præterita*) Hæc enim durabant ad certum diem.

TRAIANVS PLINIO.

(*DIPLOMATA*) Respondet Traianus se noua missurum diplomata. (*Si in vsu*) Obseruati. (*In iung mihi*) Hoc imprimis mihi curandum, vt citissimè noua diplomata mittam.

DIPLOMATA, quorum præteritus est dies, in vsu esse non debent, ideo inter prima iniungo mihi, vt per omnes prouincias antè mittam noua diplomata, quàm desiderari possint.

PLINIVS TRAIANO.

De priuilegio Apameorum.

(*CVM*) Voluerat Secundus cognoscere publicas Apameorum rationes, sed eorum priuilegio detentus consulit imperatorem quid facto opus sit. (*Apame.*) Bithyn æ Apameam (nam sunt & alibi eiusdem nominis) intelligit, quã Ptolomæus iuxta fluminis Rhyndaci ostia locat & Strephanus, Bithyniæ, inquit, Apamea, quam cõdidit Nicomedes, cognomento Epiphanes, prius dicta Myrlea. Vlp. de censib. est in Bithynia Apamea colonia. & Plin. lib. v. de cætero intus in Bithynia colonia Apamea, non autem Apamena, vt passim legitur: dicimus enim Placentiam Ro. coloniam, non Placentinam Ro. coloniam. *Legerentur*) Cognoscerentur, examinarentur. *Proconsulum*) Nam Secundus pari proconsulibus potestate in Bithyniã missus fuerat. *Hæsisse*) Sibi concessum fuisse. *Priuilegium*) Priuatum ius indultum contra ius commune: nam pis

CVM vellem Apamea Domine cognoscere publicos debitores, & reditum, & impendia, responsum est mihi, cupere quidem vniuersos, vt à me rationes Coloniæ legerentur, nunquam tamen esse lectas ab vllo proconsulum, habuisse priuilegium, & vetustissimam morem, arbitrio suo Remp. administrare. Exegi, vt quæ dicebant, quæque recitabant, libello complecterentur, quem tibi qualem acceperam, misi: quamuis intelligerem, pleráque ex illo ad id de quo quæritur, non pertinere. Te rogo vt mihi præcipere digneris, quid me putes obseruare debere. vereor enim ne aut excessisse, aut non implesse officij mei partem videar.

aliquid indulgeret, non esset priuilegium. priuum enim significat singulum, ex auctoritate Lucillij, scribente Marcello. hinc Festus priuos priuásque antiqui dicebant pro singulis, ob quam causam & priuata dicuntur. quæ vnius cuiusque sunt, & priuilegium, quasi priuata lex, vt de imperio Pompeij, de reditu M. Tullij. non sunt enim generalia iussa neque de vniuersis cuibus, de singulis concepta. quocirca inquit Gellius, priuilegia potius vocari debent, quia veteres priua dicebant quæ nos singula. priuilegiorum prærogatiua veterani separantur ab aliis, sed quædam causæ sunt, quædam personæ, & ideo quædam ad hæredes transmittuntur: quæ causa sunt, quæ personæ sunt, ad hæredes non transeunt. *Vetustissimum m.*) Antiquam consuetudinem administrandi remp. suo arbitrio. vetustas enim semper pro lege habetur. Vlp. ff. j. inueterata cósuetudo pro lege non immeritò custoditur: & hoc est ius, quod dicitur moribus constitutum: nam cum ipsæ leges nulla ex alia causa nos teneant, quàm quod iudicio populi receptæ sunt, meritò & ea quæ sine vllo scripto populus probauit, tenebũt omnes. quid enim interest suffragio populus voluntatem suam declaret, an rebus ipsis & factis? Paulus ibidem, consuetudo est optima interpres legũ. Imp. Leo & Anton. quod officiis, curiis, ciuitatibus, principiis vel collegiis præstitum cognoscitur longa consuetudine, perpetuam legis vicem obtinere statuimus: verum, inquit Iustinianus, Codicis viij. consuetudo non vsq; adeo sui valitura momento, vt aut rationem vincat aut legem. *Libello*) Supplicatione *Quæsumus*) Ordo & sensus, quamuis intelligerem ad id non pertinere pleraque ex illo de quo quæritur, id est, quàuis scirem in illo libello contineri extra illud de quo quæritur. erat enim verbosus & Asiaticus, pleraq; supra rem complectens. *Excessisse*) Mittendo libellum. *Non imp.*) Non recognoscendo rationes Apameorum.

TRAIANVS PLINIO.

LIBELLVS) Præcipitur saluo priuilegio rationes Apameorũ vt inspiciantur. Nescio an accusem Iulium Capitolinum, an dicam Macrinum principem mentitum in rem suam, in cuius vita legimus decreuisse omnia rescripta veterum principum tollere, vt iure, non rescriptis ageretur, cum Traianus nũquam libellis responderit, ne ad alias causas facta perferrentur, quæ ad gratiam composita viderentur, cum hic & alibi videamus, libellis rescripsisse. *Remisit*) Eximit. sic in panegyrico, iniuriarum metum & accusandi necessitatem remisit. *Perpendendi*) Considerandi, examinandi. *Non recusauerint*) Voluerint. *Remuneranda*) Cùm conseruamus eorum priuilegia. *Probitas*) Virtus. *Ex mea voluntate*) Volo, inquit, vt rationes inspicias, ita tamen, vt priuilegia non infringantur.

IBELLVS Apameorum, quem epistolæ tuæ iunxeras, remisit mihi necessitatem perpendendi qualia essent, propter quæ videri volunt, eos qui proconsulibus hanc prouinciam obtinuerunt, abstinuisse inspectatione rationum suarum, cum ipsum te vt eas inspiceres, non recusauerint. Remuneranda est igitur probitas eorum, vt iam nunc sciant hoc, quod inspecturus es, ex mea voluntate, saluis quæ habent priuilegiis, esse facturum.

C. PLINIVS TRAIANO.

De religioso templo transferendo.

ANTE) Vetetur ædem in angulo fori sitam religione aliqua impedíre, in alium locum transferre. quare consilium petit à pontifice max. Traiano quid faciendum. *Aduentum*) in prouinciam *Nostrum*) Forum. *Matris magnæ*) Cybeles, quam tradit Diodorus Cæli filiam, & reginam appellatam, cæteras annis, prudentia, virtute præstitem, in gratiam matris suæ Titææ, quæ postea terra nominata est, fratres omnes erant enim numero xlv) nutrisse, eoq; magnam Matrem vocatam. mox tamen inquit, quòd pecorum puerorúmque morbis remedia introduxerit, infantibus verborum medicaminibus salutem præbuerit, plurimos in sinu foouerit, tum propter diligentiam, amorémque singulis præstitum, matrem omnium dictam. nec mirum si celebratur Cybele in Bithynia non procul à Phryhia, vbi creditur nata. *Transferendæ*) In aliũ locum. *Depressior*) Humilior. *Eo opere*) Fori structura. *Dicata templo*) Dicandi templũ. nam dicare, & dedicare proprie est dicendo deferre, & obsequio dare alicui numini. quærebat igitur Plinius an apud Nicomedenses cõstituta esset aliqua lex dicandorum templorum. legitur etiam dicta, id est posita, id quod in sequentibus repetit. quanquam ex responso Traiani confirmetur superior scriptura. *Hic*) Nicomediæ. *Nos*) Romæ, ex libro quarto, repete, quæ de templi dedicatione enarrauimus. *Nulla lex*) Nullam putat legem morem diuersum dedicandi à Romano. *Alioquin commodissimum est*) Nisi impedierit religio, commodè poterit in alium locum transferri.

ANTE *aduentum meum Domine, Nicomedenses priori foro nouum adiicere cœperunt, cuius in angulo est ædes vetustissima Matris magnæ, aut reficienda, aut transferenda, ob hoc præcipuè, quod est multo depressior opere eo, quod nunc maximè surgit. Ego cùm quærerem, num esset aliqua lex dicta templo: cognoui, alium hic, alium apud nos esse morem dedicationis. Dispice ergo Domine, an putes ædem, cui nulla lex dicta est, salua religione posse transferri, alioqui commodissimum est, si religio non impedit.*

TRAIANVS PLINIO.

POTES) Permittit Traianus ius transferendi ædem quocunq; voluerit, sine periculo lædendi religionem. *Positus*) Situs. *In eo*) Positione. *Peregrinæ ciuitatis*) Alienigenæ. Varro de lingua Latina, agrorum quinque genera facit. Romanum, Gabinum, peregrinum, hosticum, incertum. peregrinus est ager pacatus: extra Romanum & Gabinum, dictus peregrinus à pergendo, id est, progrediendo: eò enim ex agro Romano primùm progrediuntur. *Nostro*) Romano.

POTES mi Secunde charissime, sine solicitudine religionis, si loci positio videtur hoc desiderare, ædem Matris deũm transferre in eam, quæ est accommodatior: nec te moueat, quòd lex dedicationis nulla reperitur, cùm solum peregrinæ ciuitatis capax non sit dedicationis, quæ fit nostro iure.

TRAIANVS PLINIO.

Agit gratias.

IFFICILE) Gratias agit Traiano, quod post cõsulatum iturus sit in Bithyniam proconsulem Cœlium Clementem rogante se & socru sua. *Ad finem consulatus*) Finito eius consulatu, quo sortiebantur prouincias. *Hanc*) Bithyniam. *Mihi*) Roganti *Socrui*) Pompeiæ Celerinæ. *Vota*) Quoniam tunc præcipuus vocorum locus est, cùm spei nullus est.

IFFICILE est Domine exprimere verbis, quantam perceperim lætitiam, quòd & mihi & socrui meæ præstitisti, vt ad finem consulatus Cælium Clementem in hanc prouinciam transferres. ex illo enim mensuram beneficij tui penitus intelligo, cùm tam plenam indulgentiam cum tota domo mea experiar, cui referre gratiam parem nec audeo quidem, quamuis maxime debeam: itaque ad vota confugio, deósque precor, vt iis quæ in me assiduè confers, non indignus existimer.

PLINIVS TRAIANO.

Ob diem imperij.

IEM) Admonet Traianum celebrasse diem, quo susceperat imperium, & commilitonibus iusiurandum solenne dedisse. *Diem*) Incertus est dies. Tacitus indicat circa Cal. Ianuarias milites consueuisse iurare in verba Principis illo autem die fiebant solennia Cæsaris, & secundum Tertullianum, focos & choros in publicum educebant, vicatim epulabantur, ciuitatem tabernæ habitu abolefaciebant, vino lutum cogebant, caterua-tim cursitabant. *Quo seruastidum suscepit*) Confugit, inquit in panegyrico, in sinum rnum concussa resp. ruénsque imperium super imperatorem, imperatoris tibi voce delatum est. nam cùm prætoriani milites peterent ad necem interfectores Domitiani, & Nerua contradiceret, seditionem mouerunt duce Ælio Casperio præfecto prætorij, quam vt Nerua sedaret, vestem exuit, & se iugulandum præbuit. nihil tamen hic profecit, trucidatis quos Ælianus

IEM Domine, quo seruasti imperium dum suscipis, quanta merearis lætitia celebrauimus, precati deos, vt te generi humano (cuius tutela & securitas saluti tua innixa est) incolumem florentemq; præstarent. prælimus & commilitonibus iusiurandũ more solenni præstantibus, & prouincialibus, qui eadem certarunt pietate, iurãtibus.

destinauerat. erat enim Nerua militibus ob senium despectui. quare Capitolium conscendens bona præfatus fortun. S.P.Q. R & mihi Marc. Vlpium Traianum adopto: sic militum furor compressus, quamuis tunc absens Traianus cum imperio aduersus Germanos. sed hæc melius in panegyrico. *Prælimus*) Præmonstrauimus conceptis verbis subsequente populo. legitur etiam, præbuimus & commilitonibus iusiurandum more solenni, eadem prouincialibus pietate certatim iurantibus. *Iusiurandum*) More solenni, quod erat iurare in acta Cæsarum, & in verba imperatoris nomenque eius.

PLINIVS

TRAIANVS PLINIO.

VANTA) Rescribit Traianus, sibi gratum esse quòd à Plinio celebratus sit dies quo susceperat imperium.

VANTA religione ac lætitia cõmilitones cum prouincialibus te præeunte, diem imperij mei celebrauerint, libenter mi Secunde chariſſime cognoui literis tuis.

PLINIVS TRAIANO.

De pecunia fœnebri.

PECVNIÆ) Consulit an pecunias publicas decurionib. tradat leuiore vsura, cùm qui duodenis assibus velit accipere non inueniatur. *Publica*) Vniuscuiusque reip. an magis ærarij Romani. *Otiosæ*) Inutiles, infructiferæ. *Nam & prædiorum*) Occurrit iis quæ dici poterant. rariſſimè, inquit, inuenimus prædia venalia, nec vllum qui velit præstare vsuras reip. *Duodenis assibus*) id est, Grauioribus vsuris. quidam centesimas vsuras intelligunt. nam quincunces aut trientes vsuras leuiores vocat Iulianus ff. xxvj. De administratione & periculo tutorum vel curatorum. *Quanti à priuatis*) Vsuras enim accipiebant duodenis assibus, vt scilicet ex centum assibus redderentur singulis annis xij. asses, quod fœnus etsi non admodum graue erat, tamen malebãt rem cum priuato habere, quàm cum rep. *Per hoc*) Ex hac diminutione. *Idoneos*) Diuites iuxta illud Satyrici, Quantum quisque sua nummorum seruat in arca, tantum habet & fidei. Vlpianus de vsuris. præses, inquit, prouinciæ prospicere debet, ne pecuniæ publicæ credantur sine pignoribus, idoneisve hypothecis. *Inuitandos*) Pelliciendos ad mutuum. *Sic*) Diminuta vsura. *Decuriones*) Municipales senatores, debitores idoneos, quibus erat census centum millium. *Cauent*) Obligando sua, vel etiam fideiubendo. *Inuitis*) Decurionibus nolentibus accipere pecuniæ fœnori.

PECVNIAE publica Domine prouidentia tua, & ministerio nostro etiam exacta sunt, & exiguntur, quæ vereor ne otiosa iaceant. nam & prædiorum comparandorum aut nulla, aut rarissima occasio est, nec inueniuntur qui velint debere Reipubl. præsertim duodenis assibus quanti à priuatis mutuantur. Despice ergo Domine, nunquid minuendam vsuram, ac per hoc idoneos debitores inuitandos putes, etsi ne sic quidem reperiuntur, distribuendam inter decuriones pecuniam, ita vt rectè Reipubl. caueant, quod quanquam inuitis & recusantibus minus acerbum erit, leuiore vsura constituta.

TRAIANVS PLINIO.

T) Traianus laudat consilium minuendarum vsurarum, improbat cogẽdum esse aliquem

T ipse non aliud remedium dispicio mi Secunde chariſſime, quàm vt quantitas vsurarum minuatur, quo facilius

d sumendum pecuniam. *Qui*) Quatenus. Terentius: qui sis, vel vnde, etiam quomodo significat, idem: non qui argumentum teneat. & alibi: nam qui istha:c tibi incidit suspicio, aliquando pro quare, tunc autore Porphyrione circumflexè pronunciãdum est, quale illud Horatianum, Quî fit Mœcœnas, legitur etiam, quo: tunc erit manifestissima lectio. *Modum*) Mesuram. *Eius*) Pecuniæ. *Exc.*) Secũdum facultatem. *Mutuabuntur*) Mutuò accipient Plautus: decem minas à patre mutuatus. *Constitues*) Facies, ordinabis. *Inuitos*) Decutiones. *Quæ sor.*) Quæ pecunia inter inuitos & recusantes distributa, nullum fortasse vsum præstitura ipsis sit, & ideo futura ociosa. si legimus, onerosum, sensus erit apertior. *Ex iustitia*) Secundum iustitiam nostram, quæ neminem cogit ad id quo non tenetur.

pecuniæ publicæ collocentur. modum eius ex copia eorum qui muturbuntur, tu constitues. Inuitos ad accipiendum compellere, quod fortassis ipsis otiosum futurum sit, non est ex iustitia nostrorum temporum.

PLINIVS TRAIANO.

Consultatio super restitutione exulis.

SVMMAS) Consulit imperatorem vt se regat super exulibus relegatis ad tempus, deinde restitutis à proconsulibus, sed præsertim eius qui in perpetuum à Iulio Basso in prouinc à redierat, quia Bassi acta fuerant rescissa. *Occupationes*) Imperij curas. *Prouincia*) Bithynia. *Edictum*) Calui, quo restituti fuerãt. *Integram*) Intactam causam, indiscussam. *Alius*) Proconsul. *Comprehensum est*) in illis mandatis. *A Iulio Basso*) Qui fortitus Bithyniam redierat reus sub Traiano, & accusatus vix absolutus, decreto tamen facto vt illius acta rescinderentur. *Dictum i.* Redditum ius. Tranquillus: advocatisque eorum negauit se aduersus libertos ipsorum ius dicturum. hunc locum in panegyrico tangit, sed obscurius quàm vt ita aim intelligatur. ô vere, inquit, principis, intercedere iniquitatibus magistratuum, iniectam reddere quicquid fieri non oportuerit. aliqua exempla ita habent, datum ius omnibus, id est concessum

SVMMAS Domine gratias ago, quod inter maximas occupationes, iis de quibus te consului, me quoque regere dignatus es, quod nunc quoque facias, rogo. Adiit enim me quidam, indicauitq;, aduersarios suos à Seruilio Caluo clarissimo viro in triennium relegatos, in prouincia morari. illi contrà, ab eodem se restitutos affirmauerunt, edictumq; recitauerunt. qua causa necessariũ credidi, rem integram ad te referre. nam sicut mandatis tuis cautum est, ne restituam ab alio, aut à me relegatos: ita de iis quos alius & relegauerit, & restituerit, nihil cõprehensum est. Ideo tu Domine cõsulendus fuisti, quid obseruare me velles, tam Hercule de iis, quàm de illis qui in perpetuũ relegati, nec restituti, in prouincia deprehendantur. nam hæc quoque species incidit in cognitionem meã. Est n. adductus ad me in perpetuũ relegatus à Iulio Basso proconsule. ego, quia sciebam acta Bassi rescissa, datúmque à senatus omnibus,

cessum damnatis posse vti iure suo, perinde ac si Bassus illos non cõdemnasset.

Proconsulem) Qui Bithyniam tunc administrabat. *Pœna sua*) Exilio. Claudius imperator constituit, vt qui à prouincia sua relegatus esset, vrbe quoque & Italia submoueretur. *Grauius*) Supplicium quàm exilium.

de quibus ille aliquid constituisset, ex integro agendi dun taxat per biennium, interrogani hunc quem relegauerat, an adiisset, docuisseque proconsulem. negauit. per quod effectum est, vt te consulerem, an reddendum eum pœnæ suæ, an grauius aliquid, & quid potissimum, constituendum putares & in hunc, & in eos, si qui forte in simili conditione inuenirentur. Decretum Calui & edictum, item decretum Bassi his literis subiecci.

TRAIANVS PLINIO.

(QVID) Respondet Traianus, se prius interrogaturum Caluum, deinde rescripturum super relegatis, à Basso verò exactum mittendum vinctum ad præfectos prætorio. *In p.*) Illa enim pœna erat personalis. *Neque id f.*) Neque proconsulem causam suam docuisset. *Præfectos p.*) Nam duo erant, sic primum ab Augusto creati, memorante Dione, pro magistris equitum, si Aurelio ff. j. credimus; cùm apud veteres dictatoribus ad tempus summa potestas crederetur, & magistros equitum sibi eligerent, qui assotiati principali curæ militiæ gratia secundam post eos potestatem gererent, regiminibus reipub. ad imperatores perpetuo translatis ad similitudinem magistrorum equitum præfecti prætorio à principibus electi sunt. data est eis plenior licentia ad disciplinæ publicæ emendationem. his cunabulis præfectorum dignitas innata, in tantum meruit augeri, vt appellari à præfectis prætorio non possit. credidit enim princeps, eos qui singularem industriam, exploratæ eorum fide & grauitate ad huius officij magnitudinem adhiberentur, non aliter iudicaturos esse pro sapientia ac luce dignitatis suæ, quam ipse foret iudicaturus. subnixi etiam alio priuilegio præfecti prætorio, ne à sententiis eorum minores ætate ab aliis magistratibus nisi ab ipsis restitui possint. Commodus superiorum institutum soluens, tres præfectos instituit: autor Capitolinus. *Sua*) Exilio. *Elusit*) Conuicit, effugit, vt sæpius apud Tacitum. Donatus tradit eludere, esse finem imponere. si legemus, quam, tunc interpretabimur, eluxit, id est effugisse credidit.

QVID in personam eorum statuendum sit, qui à P. Seruilio Caluo proconsule in triennium relegati, & mox eiusdem edicto restituti in prouincia remãserunt: proximè tibi rescribam, cùm causas huius facti à Caluo requisiero. Qui à Iulio Basso in perpetuum relegatus est, cùm per biennium agendi facultatem habuerit, si existimabat se iniuria relegatum, neque id fecerit, atque in prouincia morari perseuerauerit, vinctus mitti ad præfectos prætorij mei debet. neque enim sufficit, eum pœnæ suæ restitui, quam contumacia eluserit.

PLINIVS TRAIANO.

De Archippo philosopho.

QVM citarem iudices, Domine, conuentum inchoaturus: Flauius Archippus vacationem petere cæpit, vt philosophus. Fuerunt qui dicerent, non modò liberandum eum iudicandi necessitate, sed omnino tollendum de iudicum numero, reddendúmque pœnæ, quam fractis vinculis euasisset. Recitata est sententia Velij Pauli proconsulis, qua probabatur Archippus crimine falsi damnatus in metallum. ille nihil proferebat quo restitutum se doceret. adlegabat tamen, pro restitutione & libellum à se Domitiano datum, & epistolas eius ad honorem suum pertinentes, & decretum Prusensium. addebat his & tuas literas scriptas sibi, addebat & patris tui edictum, & epistolam, quibus confirmasset beneficia à Domitiano data. Itaque quamuis eidem talia crimina applicarentur, nihil decernendum putaui, donec te consulerem de eo, quod mihi constitutione tua dignum videbatur. ea quæ sunt vtrinque oecitata, his literis subieci.

QVM) Archippum iudicem iudicandi vacationem tanquam philosophũ petentem scribit Secundus, acousatum à quibusdam, quòd fractis vinculis pœnam metalli aufugisset, ipsum autem in defensionem sui nihil proferre, sed quædam ad honorem tantùm pertinentia. *Conuentum inchoaturum*) In vnaquaque prouincia fiebant conuentus iudicij causa: aliæ plures, aliæ pauciores faciebant. Conuentus autem quatuor modis intelligitur, primo, cum quemlibet hominem ab aliquo conuentum esse dicimus. secundo, cùm significatur multitudo ex cõpluribus generibus hominum contracta in vnum locum. tertio, cùm aliquem in locum. frequentia hominũ supplicationis aut gratulationis causa colligitur. quarto, cùm à magistratibus iudicij causa populus congregatur. hęc Festus. *Flauius Archippus*) Alium Archippum Atheniẽsem antiquæ comœdiæ scriptorem nominat. Suidas. *Vacationem petere*) Nam imperialibus constitutionibus philosophi vacationem obtinent à muneribus publicis, ne hospitem reciperent, nulla municipali, nulla curialium conuẽtione vexentur, sed indempta administratione seu accepta testimonialem meruerint missionem, sint ab omni functione omnibúsque muneribus publicis immunes, quæ omnia filiis eorúmque coniugibus inuiolata imperatores præcipiunt apud iurisconsultos custodienda. *Non liberandum*) Nedum vacationem illi concedendam. *Pœnæ*) Metallorum fusturæ. *Sententia*) Iudicium. *Crimine falsi*) Lex Cornelia de falsis, quæ etiam testamentaria vocatur, pœnã irrogat ei qui testamentum vel aliud instrumentum falsum scripserit, signauerit, recitauerit, subiecerit, quive signum adulterinum fecerit, sculpserit, expresserit, sciens dolo malo. eiúsque legis pœna, in seruis vltimum supplicium est: in liberis verò, deportatio. *In metallum*) Ad effodienda metalla in Ponto, vbi est Scandaracurgium mons concauus propter metallorum effossionem: hunc operatores maximis cuniculis subibant. olim solebant publicè operari, & fossoribus vrebantur seruis ex aliquo maleficio redemptis. præter autem operandi laborem, qui maximus est, dicunt aërem ex metallis letiferum esse atque intolerabilem, propter odoris grauitatem è glebis prodeuntem. vnde corpora citò ibi mori, sæpe metallorum effossionem deficere pro pter

operariorum incommoditatem, qui cùm plures essent quàm cc. continuè & morbis & labe absumebantur. hæc Strabo res Ponti scribens. Vlpianus inquit, si in metallum datus in integrum restitutus sit, perinde ac si nec damnatus fuisset, ad munera vel honores vocatur. *Pro*) Loco. *Epistolas*) Binas subsequentes. *Decretum Prusiensium*) Quo statuarum honor pluries habitus erat Archippo, qui Prusiensis erat. Prusa secundum Stephanum, à Prusiade differt. nam Prusias Bithyniæ à Prusio Zelatæ filio Bithynorum rege, Cius antea appellata, cuius ciuis Prusiensis: Prusa & ipsa quidem ciuitas parua Bithyniæ, condita à Prusio, qui aduersus Cyrum bellum gessit, cuius gentile Prusiensis. Prusa iacet ad Olympum montem, sed Prusias iuxta sinum Astacenum ad orientem solem, prius dicta Cius. etiam ex autoritate Strabonis Cium Demetrius euertit, dedítque Prusiæ Zelatæ, qui hanc restaurauit, & à se Prusiam appellauit. *Tuæ*) Traiani, quæ non sunt in hoc libello. *Patris tui*) Neruæ. *Virumque*) Ab Archippo, & eius aduersariis: quamuis tantum Domitiani literæ, & Neruæ edictum cum epistola hîc subsint.

EPISTOLA DOMITIANI
AD TERENTIVM MAXIMVM.

IAVIVS) Domitianus donat Archippũ DC. sestertiis. *Feres liberalitati meæ*) Asscribes rationibus meæ liberalitatis, tanquam si Terentius librum rationum habuisset, quo principis liberalitates continebantur. *Summam expensam*) Agri pretium, & mensuram Archippo concessam. Tranquillus ferè ad idem. admonente dispensatore cùm productæ pro concubitu sestertia quadraginta donasset, quemadmodum summam rationibus vellet referri, Vespasiano, inquit, adamato. M. Tullius in Philippicis: qui L. Antonio millies nummum ferret expensum. vtrunque complexus est Valerius lib. tertio, prolatum ab eo, inquit, librum, quo acceptæ & expensæ summæ continebantur, discerpsit. Cicero ad Atticum, pro eo tibi præsentem pecuniam solui imperaui, ne tu expensum muneribus ferres: ne quod expendisti, asscriberes rationibus tuorum munerum.

IAVIVS Archippus philosophus impetrauit à me, vt agrum ei. DC. circa Prusiadam, patriam suam emi iuberem, cuius redditu suos alere posset, quod ei præstari volo: summam expensam liberalitati meæ feres.

Eiusdem ad L. Appium Maximum.

ARCHIPPVS) Domitianus cõmendat Archippum. *Professione*) Philosophiæ. *Maioribus*) Antiquis philosophis, & ideo melioribus. *Respondentem*) Parem, similem. *Verecundè*) Honestè.

ARCHIPPVM philosophum, bonum virum, & professione sua etiam maioribus respondentem, commendatum habeas velim mi Maxime, & plenam ei humanitatem tuam præstes in iis, quæ verecundè à te desiderauerit.

Epistola eiusdem ad Tullium Iustum.

(CVM) Eiusdem Neruæ epistola qua Domitiani confirmat ordinationes. *Prioribus*) Sub aliis principibus. *Standum*) Parendum.

CVM rerum omnium ordinatio, quæ prioribus temporibus inchoata consummataq; sunt, obseruanda sit, tum epistolis etiam Domitianis standum est.

PLINIVS TRAIANO.

De eodem Archippo.

(LAVIVS) Mittit libellos Archippi & Furiæ accusatricis illius Traiano. *Accusatrici*) Furiæ. *A qua & ipse*) A qua ipsa.

LAVIVS Archippus per salutem tuam æternitatémque petit à me, vt libellum quem mihi dedit, mitterem tibi. quod ego sic roganti præstandum putaui, ita tamen, vt missurum me, notum accusatrici eius facerem: à qua & ipsa acceptum libellum his epistolis iunxi, quo facilius velut audita vtraque parte dispiceres, quid statuendum putares.

TRAIANVS PLINIO.

(POTVIT) Liberat hac epistola Traianus Flauium Archippũ à pœna metalli. *In quo statu*) Cùm damnatus in metallum abruptis vinculis aufugisset. *Natura*) quæ mitis & clemens est. *Statui*) Damnationi, malæ conditioni. *Interuentu p.*) Literis scriptis à Domitiano in honorem eius. *Ab his*) Prudentibus. *Pronunciasset*) Iudicasset, *Non eò pertinent*) Non ideo à me dicuntur. *Nemi*) Præter supradictã. *Furia Prima*) Non quæ prima accusauerat Archippum, sed cognomento Prima.

POTVIT quidem impetrasse Domitianus, in cuius tum fuit Archippus, etiam multa ad honorem eius pertinentia scriberet, sed meæ naturæ accommodatius est, credere etiam statui eius subuentum interuentu principis, præsertim cum etiam statuarum ei honor toties decretus sit ab iis, qui ignorabant quid de illo Paulus proconsul pronunciasset, quæ tamen, mi Secunde charissime, non eò pertinent, vt siquid illi noui criminis obiicitur, minus de eo audiendum putes. Libellos

Furiæ Primæ accusatricis, item ipsius Archippi, quos alteri epistolæ tuæ iunxeras, legi.

PLINIVS TRAIANO.

De lacu Nicomedensium.

IVquidem Domine prudentissime, vereris ne commissus flumini, atque ita mari lacus effluat, sed ego in re præsenti inueniſſe videor, quemadmodum huic periculo occurrerem. Potest enim lacus fossa vsque ad flumen adduci, nec tamen in flumen emitti, sed relicto quasi margine contineri pariter & dirimi. sic consequemur, vt nec vicino videatur flumini miſtus, & sit perinde ac si miſceatur. Erit enim facile per illam breuissimam terram, quæ interiacebit, aductа fossa onera transponere in flumen, quod ita fiet, si necessitas coget, & spero non coget. Est enim & lacus ipse satis altus, & nunc in contrariam partē flumen emittit, quod interclusum inde, & quò volumus auersum, sine vllo detrimēto lacus tātum aquæ, quantū nunc portat, effundet. præterea per id spatiū, per quod fossa facienda est, incidunt riui, qui si diligenter colligantur, augebūt illud quod lacus dederit. Enimuero si placeat tabimus per interiectam terram: si nullo alio meliori poterit modo fieri. sed spero id non erit necesse.

IV) Diligenter circumspexerat Secundus quomodo lacus Nicomedensium poterat vel in mare, vel in flumen deduci, ita vt magno commodo toti regioni esset futurus. neque mirum si rem tam diligenter scrutatus fuerat, nouerat in emissario lacus Fucini à Claudio factо, primò detectam operis incuriam haud satis depressi ad lacus ima vel media, vnde iterum necesse fuisse, vt specus altius effoderentur. *Flumini*) Calpæ, sed plane dixerat, explorandum est diligenter, ne si commissus flumini in mare effluat. *Præstanti*) Maximi momenti, magnifica deductione lacus Ascanij. *Cuniculo*) Suffugio, excusationi. cuniculus enim fossa latens & subterranea, qua solēt hostes emergere in obsessa oppida, ab animali cuniculo harum viarum, vt existimat epigrammaticus poēta, monstratore. quidam legunt, periculo, quod non improbo. *Emissi*) Coniungi. *Margine*) Intercapedine, isthmo, continenti. *Continenti*) Veluti coniungi, & tamen diuidi. *Facile*) Erit. *Transponere*) Transagitare, vt vocabulo vtar Patauinorum nautarum, ex Brenta flumine in mare curru ligneo transuehentium per breuissimam terræ intercapedinem. quare, siquis Patauio Venetias vectus est, facilius hoc Secundi consilium intelliget à simili. *Quod ita fiet*) Transportabimus per interiectam terram: si nullo alio meliori poterit modo fieri. sed spero id non erit necesse. *Altus*) Profundus. *Flumen*) Eiusdem nominis, cuius & lacus. *In contrariam*) In Propontidem, secundùm tabulam Ptolomæi. *Interclusum*) Interseptum, obstructum. *Effundet*) Per fossam loco fluminis. *Fienda*) Restituendum, cum nusquam apud idoneos reperiatur fienda. nam quod legitur apud Plinium seniorem libro vigesimo nono capite vltimo minutatim fienda: ex codice antiquo restituendum, findenda, quod quidem me?

dem melius conuenit. *Illud*) Flumen. *Enimuero*) Ad hæc, præterea Tacitus libro decimosexto, Enimuero Montanum probè viuentem, neque famosi carminis quia protulerit ingenium, extorrem agi.

Longius) Per longius campi spatium non committêdo flumini Calpæ. *Arctius*) Ne euagetur humor, & maiori copia fit opus, ac sic lacus euacuetur. *Pressum*) contractam. *R. percussum*) Vndarum æstus & recellens fluctus. *Seruabit*) Continebit quoquomodo in fossa. *Loci natura*) Si fuerit nimium deuexa. *Nihil præstaret*) nullam opem ferret. *Expeditũ*) In promptu, facile, quo verbo lib. ix. vsus est. *Cataractis*) Decursionibus, id est, quibusdam locis circumseptis lapidibus vel assertibus immo vtrisque: vulgo concas appellant, quales interdum est conspicere in fossa deducta ab Abdua Mediolanum vsque: nam Nili cataractas Diodorus existimat nauigabiles. locus est latitudine stadiorum x. acceliuis, præceps, in angustum clausus inter canales, vb. frequentia laxa scopulis similia aquam magna vertigine mirabilique elisam reflectunt, inque contrariũ cursum spiris agunt redundantibus. quod in stuporem intuentes ducit. est enim ita vt fossam longius ducere, & arctius pressam mari aquere, nec in flumẽ, sed in ipsum mare emittere, repercussus maris seruabit, & reprimet quicquid è lacu veniet. quorum si nihil nobis loci natura præstaret, expeditum tamen erat, cataractis aquæ cursum temperare. Verùm & hæc & alia multo sagacius conquiret explorabitque librator, quem planè Domine debes mittere, vt polliceris. Est enim res digna & magnitudine tua, & cura. Ego interim Calphurnio Macro, clarissimo viro, autore te scripsi, vt libratorem quam maximè idoneum mitteret.

lox hoc in loco aquæ decursus, vt sagittæ similis videatur. Nili incremento temperante cursum, quidam nauibus descendũt: ascendendi verò nulla est facultas, vt flumine omne hominum ingenium superãte. in fossis verò manufactis per cataractas non difficilis ascensus & descensus. *Vt polliceris*) Dixerat enim, & ego hinc aliquem tibi peritum eiusmodi operum mittam. *Autorem te*) Nam rescripserat: potes à Calphurnio Macro petere libratorem.

TRAIANVS PLINIO.

MANIFESTVM) Secundum laudat quòd quod ma prudentia lumen aque diligentia scrutatus fuisset quomodo Nicomedensium lacus vel in mare vel in flumen adduci posset.

MANIFESTVM est, mi Secunde charissime, nec prudentiam nec diligentiam tibi defuisse circa istum lacum: tam multa prouisa habeas, per quæ non periclitetur exhauriri, & magis in vsu nobis futurus sit. elice igitur id quod præcipuè res ipsa suaserit. Calphurnium Macrum credo facturum vt te libratore instruat: neque enim prouinciæ istæ his artificibus carent.

PLINIVS TRAIANO.

De tabellario regis Sauromatæ.

SCRIBIT) Mittit Tabellarium regis Sauromatæ cũ tabellario Lycormæ ad Traianum *Legatio*) Regis Sauromatæ. *Bosphoro*) Cimerio: nam duplex est Bosphorus, Cimerius, paludis Mæotidis finis. & initium Euxini ponti: Bosphorus Thracius Ponti finis, & Propontidis initiũ. iuxta Mæotides paludes vtrinque Sauromatę incolũt. lege Plinium libro sexto, & Strabonem vij. discordantes inter se pro latitudine Bosphori Cimerij. ad hæc Bosphorus, ciuitas Ponti iuxta Cimerium sinum. alia etiam ciuitas Indiæ, authore Stephano. Hammonius multa de Bosphoro narrat, Dionysij & Plutarchi ac aliorum testimonio, vt quod vterque Bosphorus ab Io Inachi filia sit transfretatus, vnde Bosphorus, βόσπορος, id est, bouis transitus. verùm apud eundem præduce Philarcho sequitur, intra Euxinum incolæ inexpertes erant agriculturæ, extra vero experies. quare illa pelagi pars βάσπορος appellabatur, quòd seminaretur. σπόρος enim semen. aut quod olim volentes fretum transmittere, compositis ratibus & bobus subingatis transibant. vnde cognomentum Eusebius author, Traianum recepisse in fidem Sauromatas Bosphoranos. *Ciuitatem*) Niceam. *Sauromatæ*) A rege Sauromatarum. Sauromatæ enim gens Scythica, si Stephano credimus. Sauromatia duplex est, vna in Europa, altera in Asia. dicitur etiam Sarmatia, & gentilis, Sarmata. Strabo de Scythis & Sauromatis loquens, vt non inquit, omnia Bosphoranis subiecta sunt regibus quos pop. Rom. instituerit. *Vsus epp*) Rapiens hanc occasionem.

SCRIPSIT mihi Domine Lycormas libertus tuus, vt si qua legatio à Bosphoro venisset vrbem petitura, vsque ad aduentum suum retineretur. & legatio quidem dum taxat in eam ciuitatem, in qua ipse sum, nulla adhuc venit: sed venit tabellarius Sauromatæ, quem ego vsus opportunitate, quam mihi casus obtulerat, cum tabellario qui Lycormam ex itinere præcessit, mittendum putaui: vt possis ex Lycorma & ex regis epistolis pariter cognoscere, quæ fortasse pariter scire debes.

PLINIVS TRAIANO.

Diploma commodasse.

REX) Diploma se commodasse tabellario Sauromatæ, scribit.

REX Sauromates scripsit mihi, esse quædam quæ deberes quàm maturissimè scire. qua ex causa festinationem tabellarij, quem ad te cum epistolis misit, diplomate adiuui.

C. PLI

C. PLINIVS TRAIANO.

De assertione ingenuorum, qui pro seruis educati sunt.

MAGNA) Quærit iudicium imperatoris super iis, qui liberi nati fuerunt expositi, deinde à quibusdam sublati, & in seruitute educati. *Prouinciam*) Bithyniam. *Conditione*) Serui an liberi essent. Imperator in institutionibus constituit, vt ij qui vulgo concepti sunt, & Latinè spurij appellantur, Græcè vero νόθοι id est, furtogeniti, liberi sint, neque serui, neque in patria potestate. quanquam mendose loco ἀστοὶ spatio circumferatur. *Alimenta*) An reddere deberent alimenta suis alumnis. θρεπτοὺς) Vulgo nutritos. alij legunt ἀνατρεφομένους expositos. Necare videtur non tantum, is qui partum præfocat, sed is qui abiicit, & qui alimoniam denegat: & is qui publicis locis misericordiæ causâ eum exponit, quam ipse non habet. caput est libro Codicis viij. de infantibus expositis liberis. o nullis igitur cæteris constitutionibus imperator Iustinianus sanxit, nemini licere, siue ab ingenuis genitoribus puer paruulus procreatus, siue à libertina progenie, siue seruili conditione maculatus, expositus sit, eum puerum in suum dominium vindicare, siue nomine domini, siue ascripticiæ, siue colonariæ conditionis. sed neque iis qui eos nutriendos sustulerunt, licentiam concedit penitus cum quadam distinctione eos tollere: & educationem procurare, siue masculi sint, siue fœminæ, vt eos loco libertorum, vel seruorum, aut colonorum, aut ascripticiorum habeant. sed nullo discrimine habito, ij qui ab eiusmodi hominibus educati sunt, liberi & ingenui appareant, & sibi æquirant, & in potestatem suam, vel ad extraneos hæredes omnia quæ habuerint, quomodo voluerint transmittant, nulla macula vel seruitutis vel ascripticiæ vel colonariæ conditionis imbuti. nec quasi patronatus iura in rebus eorum iis qui eos susceperunt, prætendere concedit, sed in omnem terram quæ Romanæ ditioni supposita est, hoc obtinere. *Constitutionibus*) Ordinationibus quæ pro legibus habentur. *Proprium*) Rescriptum vel priuilegium aliquod Bithynorum tantum ad eos pertinens. *Vniuersale*) Ad omnes pertinens. nam extat Theodosij & Valentis imperatorum ad senatum epistola, cui initium, Quæ ex relationibus iudicum, vel consultatione in commune re-

MAGNA Domine, & ad totam prouinciam pertinens quæstio est, de conditione & alimentis eorum, quos vocant θρεπτοὺς in qua ego auditis constitutionibus principum, quia nihil mihi e iebam aut proprium, aut vniuersale, quod ad Bithynos ferretur, consulendum te existimaui, quid obseruari velles. neque enim putaui, posse me in eo, quod autoritatem tuam posceret, exemplis esse contentum. Recitabatur autem apud me edictum, quod dicebatur diui Augusti ad Anniam pertinens, rescripta & epistolæ diui Vespasiani ad Lacedæmonios, & diui Titi ad eosdem, dein ad Achaos, & Domitiani ad Auidium Nigrinum & Armenium Brocchum proconsules: item ad Lacedæmonios, quæ ideò tibi non misi, quia & parum emendata, & quædam non certæ fidei videbantur, & quia vera & emendata in scriniis tuis esse credebam.

tentissimorum sacri nostri palatij proceum auditorium introducto negocio statuimus, vel quibuslibet corporibus, aut legatis, aut prouinciæ vel ciuitati aut curiæ donauimus: nec generalia iura sint, sed leges fiant iis duntaxat negociis atq; personis pro quibus fuerint promulgata. *Exemplis*) Superiorum principum. *Edictum*) Quo vetatur vel iubetur aliquid, edictum dicimus. *Annam*) Annij filiam. *Eosdem*) Lacedæmonios. *Dein ad Achæos*) Recitatis epistolis diui Titi ad Lacedæmonios, recitatæ etiam deinde fuerunt eiusdem principis Asiæ ad Achæos. repete quæ in præcedentibus de Achaia annotauimus. *Armenium Brocchum*) Brocchi cuiusdam meminit Seneca. ad Iunium Brocchum Illyrij præfectum scripsit Claudius imperator. appellare. consueuimus Brocchos, quos alij broncos, quibus dentes prominent, auctoribus Varrone, Columella, Plinio.

TRAIANVS PLINIO.

QVÆSTIO) Rescribit, nulli libertatem adimendam. *Expositi*) Abiecti à suis. *In commentariis*) In quibus rerum gestarum summam complectitur. *Ad omnes prouincias*) In vniuersum. *Assertionem*) Vendicationem, libertatis. Venuleius ff xlitj. si quis liberum hominem ignorantem suum statum, dolo malo retinuerit, cogitur exhibere. quanto igitur magis, si resciuerit: nullo enim tempore retineri liber homo potest. *Redimendam*) Emendam ab illo.

QVÆSTIO ista quæ pertinet ad eos, qui liberi nati expositi, deinde sublati à quibusdam, & in seruitute educati sunt, sæpe tractata est: nec quicquam inuenitur in commentariis eorum principum qui ante me fuerunt, quod ad omnes prouincias sit constitutum. Epistolæ sanè sunt Domitiani ad Auidium Nigrinum, & Armenium Brocchum, quæ fortasse debebant obseruari: sed inter eas prouincias, de quibus rescripsit, non est Bithynia. & ideò nec assertionem denegandam iis, qui ex eiusmodi causa in libertatem vindicabuntur, puto, neque ipsam libertatem redimendam precio alimentorum.

PLINIVS TRAIANO.

De legato Regis.

LEGATO) Excusat se quòd legatum regis Sauromatarũ [illegible] non diuerterit. *Nicæam*) Plures Niceas pluribus locis legimus. hæc autem Bithyniæ metropolis, iuxta lacum Ascanium in campo admodum felici, sed æstate

LEGATO Sauromatæ regis, cùm suaſponte Niceæ, vbi me inuenerat, biduo subsitisset, longiorem moram faciendam Domine non putaui: primùm, quòd incertum adhuc erat quando libertus tuus Lycormas venturus esset: deinde, quòd ipse proficiscebar in diuersam prouinciæ partem, ita officij necessitate exigente.

parum

parum salubri, quam primum Antigonus condidit Philippi filius, & Antigoniam nominauit, postea Lysimachus, quam ab vxoris nomine filiæ Antipatri Niceam appellauit. vrbis ambitus stad. xvj. in figura quadrata, quæ in campo sita portas quatuor habet ad rectos angulos, & in munitionem excisa. quare ex vno latide, qui circa medium gymnasium positus est omnes quatuor portæ conspiciuntur. Niceæ meminere Strabo, Plinius, Appianus, Ptolomæus. *Epistola*) *Hæc in notitiam tuam perferenda existimaui, quia proximè scripseram, petiisse Lycormam, vt legationem, si qua veniisset à Bosphoro, vsque in aduentum suum retinerem, quod diutius faciendi nulla mihi probabilis ratio occurrit, præsertim cùm epistolæ Lycormæ, quas detinere, vt antè prædixi, nolui, aliquot diebus hunc legatum antecessuræ viderentur.* Quas legato regis Sauromatæ scribebar, & iam Secundus per tabellarium Traiano miserat. *Legatum*) Properantem ad imperatorem.

PLINIVS TRAIANO.

De reliquiis sepulcrorum transferendis.

PETENTIBVS) Quæritur an permittat transferre mortuorum reliquias iusta aliqua ratione. *Vetustatis*) Quæ nec lapidibus quidem parcit. Mors etiam saxis nominibusque venit. Ausonius inquit. *Incursum*) Exundationem, demolitionem: multa enim ædificia secum trahunt fluminum excursus. *Similia*) Probabilia. *Aliáque*) Ordo & propter alia quæcunque similia his. *Exemplum*) Imitationem. *Proconsulum*) Bithyniæ ante me. *Max. post fuerit*) Nam fuit pontifex max. Traianus, quod antiquæ memoriæ declarant, vt illa, Imp. Cæsari, diui Nervæ F. Traiano, Augusto, Germanico, Dacico, Pont. Max. & reliqua Secundus Panegyrico: Imperator ergo, & Cæsar, & Augustus Pontifex Max. stetit ante gremium consulis. Et alibi, Nonne si Pontifici maximo deligenda sit coniunx, aut hanc aut similem elegerit. & in fine: nobis parentem, tibi Pontificem maximum elegisti. Pontifex ergo maximus diiudicat sacras omnes causas: religionibus deorum & summæ reip. præest: de potestate eius lege plura apud Liuium & Dionysium libro secundo Antiquitatum. Maximum quidam dictum tradunt, quòd maximarum rerum, quæ ad sacra & religionem pertinent, curam habeat, & iudex sit, vindex ne contumeliæ priuatorum magistratuum, neque senatui rationem, neque populo reddens. vocatos autem pontifices alij autumant, quoniam deos colunt potentia sacrorum omnium domini: alij verò nomen effictum ad potentum profligationem, tanquam iubente Numa potentia sacerdotes obire sacra. plures à pontibus faciendis esse dictos, ab sanctissimis & vetustissimis sacrificiis, quæ ad pontem fierent. esse autem eam obseruationem & structuram veluti aliud quicquam ex immotis patrisque sacris,

PETENTIBVS *quibusdam vt sibi reliquias suorum, aut propter iniuriam vetustatis, aut propter fluminis incursum, aliáque his similia quæcunque secundum exemplum proconsulum transferri permitterem: quia sciebam in vrbe nostra ex eiusmodi causis collegium pontificum adiri solere, te Domine maximum pontificem consulendum putaui, quid obseruare me velis.*

sacerdotibus delegatam. nefas enim & execrabile apud Romanos existimari, ligneï pontis super Tyberim extructi (inde sublicio nomen) dissolutionem, ideò lignis compacti pro diuino quodam dicto omni prorsus amoto ferro. hanc rationem deridens Plutarchus, à pluribus tamen veram opinatam memorat: Dionysius confirmat omni prorsus ambiguitate sublata.

TRAIANVS PLINIO.

VRVM) Permittit trãsferre reliquias. *Pontificum*) Romanorum. *Ex causa.*) Si iusta, permittendum: sin minus, negandum.

DVRVM est iniungere necessitatem prouincialibus pontificum adeundorum, si reliquias suorum propter aliquas iustas causas transferre ex loco in alium locum locum velint. Sequenda ergo potius tibi exempla sunt eorum, qui isti prouinciæ præfuerunt, & ex causa cuique ita aut permittendum, aut negandum.

PLINIVS TRAIANO.

De loco balinei Prusensibus concedendo.

VÆRENTI) Ostendit locum Prusæ idoneum, vbi possit ædificari balineũ, quod Imperator extrui concesserat. *Ciuitatis*) Ædificiorum vrbanorum, sæpius tamen ciuitas pro ciuibus quàm pro ædificiis. *Melius*) Decentius. *Iusserat*) Polyenus moriens. *Peristylio*) Peristylium Latinè dici potest circumcolumnium: nam porticus sunt columnis suspensę. M. Tullius prospectam porticum cum conclauibus pauimentatam trecẽtum pedum concupierat, amplissimum peristylium. Vitruuius: in palæstris peristylia quadrata siue oblonga sint facienda, domus ampliores habent latiora peristylia, in quibus sunt quatuor paris porticus altitudinis, aut vna quæ ad meridiem spectat excelsioribus columnis constituitur. communia sanè ædificia, in quæ de populo quilibet inuocati suo iure poterant venire, sicut in vestibulum & cauædium. *Et*) Claudio tanquam deo in numerum eum deorum à Nerone relatus est.

VAERENTI mihi Domine Prusa, vbi posset balineum quod indulsisti, fieri: placuit locus in quo fuit aliquando domus, vt audito pulchra, nunc deformis ruinis. per hoc enim consequemur, vt fœdissima facies ciuitatis ornetur, atque etiam vt ipsa ciuitas amplietur, nec vlla ædificia tollantur, sed quæ sunt vetustate sublapsa, reparentur in melius. Est autem huius domus conditio talis. Legauerat eam Claudius Polyænus Claudio Cæsari, insserátque in peristylio templum ei fieri, reliqua ex domo locari, ex quo redditum aliquandiu ciuitas per-

Spelia-

cepit: deinde paulatim partim spoliata, partim neglecta, cum peristylio domus tota collapsa est, ac tam penè nihil ex ea nisi solum supereſt. quod tu Domine siue donaueris ciuitati, siue venire iusseris propter opportunitatem loci, pro summo munere accipiet. ego, si permiseris, cogito in area vacua balineum collocare. eum autem locum in quo ædificia fuerunt, exedra & porticibus amplecti, atque tibi consecrare, cuius beneficio elegans opus, dignúmque nomine tuo fiet. Exemplar testamenti, quanquam mendosum, misi tibi: ex quo cognoscès, multa Polyænum in eiusdem domus ornatum reliquisse, quæ vt domus ipsa perierunt: à me tamen in quantum potuerit, requirentur.

Spoliata) Surreptis tegulis, & quæ ad ornatum faciebant. *Vertere*) Vendi reip. Prusensium per tuum procuratorem. *Accipere*) Reputabit venditionem summum munus, quanto magis donationem. *Area vacua*) Loco patenti & sub dio inter peristylium. *Exedra*) Sessio, vbi viri considerent, autore Polluce: qui libro septimo insuper refert, quas nunc exedras dicimus, olim Græcos pastadas vocasse. & Vitruuius, construuntur, inquit, in tribus porticibus exedræ spatiosæ, habentes sedes in quibus philosophi, rhetoresque ac reliqui qui studiis delectantur, sedentes disputare possint. eæ in porticibus ad occidentem fieri debēt. Iosephus pariter exedram, vbi Salomonis templum describit, occidentalem memorat. Suidas etiam Septentrionalem. Marc. Tullius ait, tunc dedita opera quiescentibus aliis in eam iam exedram venisse, in qua Crassus posito lectulo requieuisset. *Consecrare*) Dedicare, & sacrum facere. *Testamenti*) Claudij Polyæni.

TRAIANVS PLINIO.

POSSVMVS apud Prusenses area ista cum domu collapsa, quam vacare scribis, ad extructionem balinei vti. Illud tamen parum expressi sti, an ædes in peristylio Claudio facta esset. Nam si facta ædes esset, licet collapsa sit, religio eius occupauit solum.

Possumvs) Permittit balineum fieri. *Facta*) Extincta. *Religio*) Locus in quo ædes sacræ ædificatæ sunt, etiam diruto ædificio sacer manet adhuc, vt Papinianus scripsit, sed Pomponius ff xij. cùm loca capta sunt ab hostibus, omnia desinunt religiosa vel sacra esse. quod si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi quodam postliminio reuersa pristino statui restituuntur. qui tamen casus hic locum non habet: quare iure scripsit, religionem locum occupasse.

PLINIVS TRAIANO.

De assertione ingenuorum.

POSTVLANTIbus) Consulit de libertis cognoscendis, & natalibus restituendis, nam consequens est, vt qui inuentus fuerit liber, restituatur natalibus suis, id est, ingenuitati, perinde ac si nunquam seruitutem seruiuisset. titulus est ff ix. De natalibus restituendis, vbi Vlpianus, à principe, inquit, natalibus suis restitutum eum, qui se ingenuum natum principi affirmauerat. interdum & serui ex post facto iuris interuentu ingenui fiunt, vt ecce & libertinus à principe natalibus suis restitutus fuerit. illis enim vtique natalibus restituitur, in quibus initio omnes homines fuerunt, non quibus ipse nascitur. idem fit, cùm plebeius inter nobiles asciscitur, quamuis nunquam antea nobilis fuerit. *Proconsules p.*) Non enim omnibus prouinciis præerant proconsules, sed plerisque proprætores. & quamuis Bithynia à proconsule regeretur, ipse tamen extra ordinem missus, vtpote imperatoris sui reuerens, petit quid obseruare debeat.

POSTVLANTIBVS quibusdam, vt de agnoscendis liberis restituendisq; natalibus, & secundum epistolam Domitiani scriptam Minutio Rufo & secundum exempla proconsulum, ipse cognoscerem: respexi ad senatusconsultum, pertinens ad eadem genera causarum quod de his tantùm prouinciis loquitur, quibus proconsules præsunt: ideóque rem integram distuli, dum tu Domine præceperis, quid obseruare me velis.

TRAIANVS PLINIO.

SI mihi) Senatusconsultum petit à Secundo, quo posset cognoscere de assertione ingenuorum.

SI mihi senatusconsultum miseris, quod hæsitationem tibi fecit, æstimabo an debeas cognoscere de agnoscendis liberis, & natalibus suis restituendis.

PLINIVS TRAIANO.

De Callidromo Laberij Maximo fugitiuo.

APVLEIVS) Callidromum multorum seruum, variante fortuna Traiano mittit. *Apuleius*) Apuleium Rufinum Iego consulatum gessisse cum Seuero imperatore. fuit & ille scriptis suis clarus. Apuleius Madaurensis non multo Secundo posterior. *Stertinio*) Rufidio. nec mirandum & Apuleius scripserit Secundo de seruo fugitiuo, cùm Vlpianus tradat statutam mulctam ei qui fugitiuum celauerit, nec intra xx. dies dominis

APVLEIVS, Domine, miles, qui est in statione Nicomedensi, scripsit mihi quendam nomine Callidromum, cùm detineretur à Maximo & Dionysio pistoribus, quibus operas suas

minis reddiderit, vel magistratibus exhibuerit diuus etiam Marcus generali epistola declarat, præsides & magistratus & milites stationarios adiuuare debere dominos in inquirendis fugitiuis fugitiuus autem est præter iam memorata secundum iurisconsultos, non is qui solùm fugiendi consilium à domino suo ceperit, licet id se facturum iactauerit, sed qui in ipso facto fugæ, vitium mentis detexerit: nam cum aliquo actu intelligi constat. *Pistoribus*) Quorum officium erat farinam & panem facere. *Locauerat operas suas*) Precio addixerat se faciundo operi. operę sunt diurnum officium, hæ autem pertinent ad verum dominum deductis necessariis impensis: sic prudentibus non dissonè respondentibus.

Ad statuam suam) Imperatorum imagines statuæsque summa venerabantur obseruatia, vnde apud Philostratum legimus, Aspendi principem cùm multitudo ei faces intentaret, confugisse ad asylum Tiberij, cuius statuæ illic venerabiliores sanctioréſque habebantur, quàm Iouis Olympij simulachrum: ita vt impietatis quidam damnatus fuerit, quòd seruum suum verberasset, qui drachmam argenteam Tiberij imagine signatam gestabat. Athenæus in rebus Sybariticis tradit, etiã seruos confugere solitos ad templa & monumentum parentum dominorum. Calliſtratus De pœnis. ad statuas, inquit, confugere vel imagines principum in iniuriam alterius, prohibitum est, nisi quis ex vinculis vel custodia detentus à potentioribus ad huiusmodi præsidium confugerit: his enim venia tribuenda est. nec autem ad statuas vel imagines quis confugiat senatus censuit. Imp. Valen. Theod. & Arcadius rescripserunt. qui ad statuas vel euitandi metus vel crudæ inuidiæ causa confugerint, si certas habuerint causas quibus confugere ad imperatoria simulachra debuerint, iure ac legibus vendicentur. si verò probati fuerint, artibus suis inuidiam inimicis suis creare voluisse, virix in eos sententia proferatur. diuus Antoninus consultus à quibusdam præsidibus prouinciarum de his seruis, qui ad ædem sacram vel ad statuam principis confugiebant, præcepit, vt si intolerabilia videantur seruitia Dominorum, cogantur seruos suos bonis conditionibus vendere, vt precium Dominis daretur. *Liberio Maximo*) Qui procurator Iudææ sub Vespasiano fuit, quamuis apud Iosephum corruptè legatur Cæsarem scripsisse ad Liberium Maximum, vt omnem terram Iudæorum venderet. Spartianus scriptum reliquit, Traianum non læsisse Laberium Maximum, qui suspectus imperio exulabat in insula, etsi vt eum necaret per epistolas ab Actiano esset admonitus. Laberium, qui versus optimos posse scribere asseuerabat, nec tamen scribebat, vrbano sale spargit Martialis libro sexto. *Susego*) Præfecto Decibalis regis Dacorum. *Parare*) Iosephus scribit imperante Vespasiano Pacorum non solum Parthiæ, sed etiam Mediæ regem, quem inuadentibus Alanis in loca difficiliora refugisse Pacori regis Capitolinus in Pio meminit. fuit & alius Pa-

locauerat confugisse ad tuam statuam: perductúmque ad magistratus indicasse, seruisse alio quando Liberio Maximo, captúmque à Susago in Mœsia, & à Decibalo muneri missum Pacoro Parthiæ regi: pluribúsque annis in ministerio eius fuisse, deinde fugisse, atque ita in Nicomediam peruenisse. quem ego perductum ad me, cùm eadem narrasset, mittendum ad te putaui, quod paulo tardius feci, dum requiro gemmam, quam se habentem imaginem Pacori, & quibus insignibus ornatus fuisset, subtractam indicabat. Voluieram enim hanc quoque, si inueniri potuisset, simul mittere: sicut globulam misi, quam se ex Parthico metallo attulisse dicebat. Signata est annulo meo, cuius est apostphragisma quadriga.

corus, quem Strabo, Iosephus & Tacitus tradunt occisum à P. Ventidio. *Quibus insignibus*) Globula fusitan. alluſit ad Pactolum ſiue Hermum, quæ habent arenas aureas. Inde Ouidius, Aruaque rigent auro madidis pallentia glebis. & dixerat. Contigit & globâ, ex tactu gleba potenti Maſſa fit. glebulam, maſſam: nam diminutiuum eſt à gleba, quo Columella vtitur. alij legunt bullam, geſtamen olim triumphantium: poſtea à pueris ingenuis cum prætexta vſurpatam. *Metallis*) Auro. *Aspergimus*) Inſigne, inſcriptio. *Quadrigas*) Currus quatuor equorum olim autore Plinio, argenti fuere bigæ atque quadrigæ & inde bigati quadrigatiq; dicti numi, Plautus in Amphitryone etiam monſtrat quadrigam in ſigillis fuiſſe cum ſole exorientem.

PLINIVS TRAIANO.

De teſtamento Largi.

PLINIVS) Mortem Iulius Largus rogauerat ſecundum vt rem ſuam in [illegible] aliquid ſupereſſet ex quingentis millibus, arbitrio ſuo diſpenſaret in honorem Traiani, quę per epiſtolam oſtenſit quid velit fieri. *Ex ponto*) Ex prouincia Ponti. Ptolomæus in deſcriptione ſua Pontum & Bithyniam ſimul complectitur. Strabo per ſe prouinciam Ponticam terminauit, quæ Mithridati paruit, de ea nunc Secundus loquitur: nam etiam Pontus Galaticus iuxta Galatiam dicitur, ſecundum Ptolomæũ Pontus Cappadociæ iuxta Cappadociam: Pontus Polemoniacus inter vtrunque: omnes à vicinitate Euxini Ponti appellationem trahentes. *Iudicio tuo*) Qui me tanquam bonum virum in hanc prouinciam delegaſti. *Pietatis*) Amore ſuo in te. *Teſtamento*) Quo regnabat Secundus. *Cernerem*) Inſpicerem. adirem: nam cernere miſit notus veterum Dominis, ſubdidit non ſatis vulgatum: cum Feſto autore cernere hæreditatem, ſit adire. quare ad Dolabellam Cicero: & peto, inquit, vt me hanc quaſi falſam hæreditatem alienæ gloriæ ſinas cernere. & ad Atticum libro vndecimo, eo die creui hæreditatem & rurſus: Galeonis hæreditatem creui. vnde apud iuriſconſultos legimus Cretionum ſolemnitas. *Examinarem*) Recenſerem. *Præceptis*) Exceptis à tota hæreditate.

DOMINE Largum ex Ponto nondum mihi viſus, ac ne auditum quidem, ſed iudicio tuo credens, diſpenſationem quandam mihi [illegible] ætatis ſuæ, miniſteriúmque mandauit. Rogauit enim teſtamento, vt hæreditatem ſuam adirem, cernerémque, ac deinde perceptis quinquaginta millibus nummũm, reliquum omne Heracleotarum & Tianorum ciuitatibus redderem: ita vt eſſet arbitrij mei vtrum opera facienda, quæ honori tuo conſecrarentur putarem, an inſtituendos quinquennales agonas, qui Traiani appellarentur. Quod in notitiam tuam perferendum exiſtimaui, ob hoc maximè, vt diſpiceres quid eligere debeam.

Reliquum) Quod ſuperetat. *Redderem*) Tanquam debitum. *Heracleotarum*) Heracleæ multæ in diuerſis locis numerantur, præſertim à Stephano, qui inquit, Heraclea ciuitas Thraciæ, in Ponto inſignis. Pomponius, in Euxino primo Mariandini vrbem habitabant, ab Argiuo (vt ferunt) Hercule datam, Heraclea vocitatur. Ptolomæus Heracleam Ponti iuxta Pſillium locat, ac deinceps Tion Strabo duodecimo, non Tion, ſed Teium iuxta Heracleam & fluuium Parthenium nominat. *Opera facienda*) Ex illis L. millibus nummũm. *Quinquennales agonas*) Certamina quæ quinto quoque anno celebrarentur. *Qui Traiani appellarentur*) Vt hi ludi tibi conſecrati, tuum etiam nomen obtinerent.

TRA-

TRAIANVS PLINIO.

IVLIVS) Arbitrio Secundi reliquit vt quod ex quinquaginta millibus nummorum (quos ex hæreditate Iulij Largi percepturus erat) superesset, prout sibi videretur, dispensaret.

IVLIVS Largus fidem tuam, quasi te bene nosset, elegit. Quid ergo potissimum ad perpetuitatem memoriæ eius faciat, secundum cuiusque loci conditionem ipse dispice, & quod optimum existimaueris, insequere.

PLINIVS TRAIANO.

De centurione Iuliopolim mittendo.

PROVIDENTISSIME) Procurat mitti centurionem Iuliopolitanis, qui eos ab iniuriis militum tueretur. *Legionarium centurionem*) in tota legione erant centuriones lv. secundum Vegetium: nam Modestus lxvj. tradit. centurio primipili non solùm aquilæ præerat, verumetiã quatuor centurias, hoc est cccc. milites gubernabat in prima acie. primus hastatus duas centurias, id est, cc. homines ducebat in secunda acie, quem iuniores ducenarium vocant. princeps primæ cohortis centuriam & semi. hoc est cl. secundus hastatus totidem guberoabat. cæteri centuriones singulas centurias. hi postea centenarij sunt appellati, vnusquisque centurio milites suos sub disciplina continere debebat, ne sociis iniurias inferrent, vt bene vestiri & calciati essent, vt arma omnium deficarentur ac splenderent. *Iuliopolitanis*) Plinius Iuliopolitas vocat. Iuliopolis in fine Bithyniæ Galatiam versus.

PROVIDENTISSIME Domine feciſti, quòd præcepiſti Calpurnio Macro clariſſimo viro, vt legionarium centurionem Byzantium mitteret: diſpice an etiam Iuliopolitanis ſimili ratione conſulendum putes, quorum ciuitas cùm ſit perexigua, onera maxima ſuſtinet, tantóque grauiores iniurias, quanto eſt infirmior, patitur. Quicquid autem Iuliopolitanis præſtiteris, id etiam toti prouinciæ proderit. Sunt enim in capite Bithyniæ, plurimiſque per eam commeantibus tranſitum præbent.

TRAIANVS PLINIO.

A) Propter dignitatem & commeantium turbam referibit Traianus prouinciarium fuisse Byzantiis, sed si idem Iuliopolitanis faceret, multos pariter centurionem petituros.

A conditio eſt ciuitatis Byzantiorum confluente vndique in eam commeantium turba, vt ſecundum conſuetudinem præcedentium temporum honoribus eius præſidio centurionis legio-

monet tamen vt delinquentes castigandos procuret. *Consuuerit*) Ab Europa & Asia terra marique. *Honoribus eius*) Nam liberæ conditionis fuit, & multis honestatis priuilegiis. *Exemplo*) Quia ad imitationem Iuliopolitanorũ mulgi idem rogabunt. *Iniurijs*) Militum. *Quæ*) Milites. *Coerceantur*) Comminationibus reprimantur. *Admiserint*) Deliquerint. *Quàm vt in re præsenti satis fiat*) Quod excedat temporum conditionem. *Legatis*) Quibus erat proconsularis auctoritas.

narij consulendum habuerimus. Si Iuliopolitanis succurrendum eodem modo putauerimus, onerabimus nos exemplo. plures enim tanto magis eadem requirent, quanto infirmiores erũt. Tibi eam fiduciam diligentiæ habeo, vt credam te omni ratione id acturum, ne sint obnoxij iniuriis. Si qui autem se contra disciplinam meam gesserint, statim coerceantur: aut si plus admiserint, quàm vt in re præsenti sit satis, puniantur. si milites erunt, legatis eorum quæ deprehenderis notum facies: aut si in vrbem versus venturi erunt mihi, scribes.

PLINIVS TRAIANO.

De magistratibus prouincialium.

AVTVM) Cõsulit Traianũ qua ætate debeat concedere ciuitatibus Bithyniæ legi senatores, dissentiente lege Pompeia ab edicto Augusti. nam Pompeius deuicto Mithridate, ac multis prouinciis in ditionem Rom. redactis, vt inquit Appianus, deuitarum gentium quasdam liberas esse voluit, societatis causa in bello, quasdam Rom. subiecit, nonnullas in regna distribuit, sed illis leges necessarias dedit. Bithyniæ, ne quis posset in sua ciuitate gerere magistratum, neve in senatu legi minor xxx. annorum. *Sit in senatu*) Fiat senator. *Ceperint*) Inierint. *Minores magistratus*) Veluti quæsturam, ædilitatem. nam gerendorum honorum non promiscua facultas erat, sed ordo certus huic rei adhibitus: neque prius maiorem magistratum quisquam qui minorem suscepisset, gerere poterat, neque ab omni ætate, neque continuare honores licebat. hæc Callistratus. *Ab annis xxv.*) Vlpianus tamen scribit, ad rempub. administrandam ante xxv. annum, vel ad munera, quæ non patrimonij sint, vel honores admitti minores non oportet. minores denique nec decuriones creantur, vel creati suffragium in curia ferunt. eam autem fuisse ætatem quæsturiam monstrat Fabius. Caluus, inquit, & Cæsar, & Pollio multum ante quæsturiam omnes ætatem grauissima iudicia susceperunt. & Tacitus: vno & vicesimo

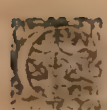

AVTVM est Domine Pompeia lege, quæ Bithynis data est, nequis capiat magistratum, neve sit in senatu minor annorum xxx. Eadem lege comprehensum est, vt qui ceperint magistratum, sint in senatu. Secutum est deinde edictum diui Augusti, quo permisit minores magistratus ab annis duobus & viginti capere. quæritur ergo, an qui minor XXX. annorum gessit magistratus possit

Cæsar

Cæsar Dolabellam, altero & xx. Asinius Pollio Catonem: non multo ætate antecedens Caluus Vatinium, iis orationibus insecuti sunt, quas certè hodie cum admiratione legimus. *Ab*) Post. *Duobus & viginti*) scilicet in Bithynia: nam referente Tranquillo Romæ iudices à tricesimo ætatis anno elegit idem quinquennio maturius quàm solebant. *A censoribus*) Qui ius legendi senatores habebant. vt extat apud Tranquillum.

Et si possunt) Legi in senatum.

Gesserint) Aliquem magistratum.

Eadem ætate) Post xxij. ætatis annum.

Facilius) Vsitatum.

Honestiorum) Nobilium.

In curiam admitti) Fieri senatores, & ideo in senatum induci.

Designatis) Designatis, creatis.

Minores triginta annis) Ab annis xxij.

Lex) Pompeia.

Hæsitabam) Dubitabam, an deberent in senatum legi. *Capitale*) Eadem lex plura interdum complectebatur, & per capita diuidebatur. ita vt quæ plures res plura etiam capita contineret.

à censoribus in senatum legi & possunt, an ex iis quoque qui non gesserint, possit quis per eandem interpretationem ab ea ætate senator legi, à quo illi magistratum gerere permissum est: quod alioqui factitatum, & adhuc esse necessarium dicitur, quia sit aliquanto melius, honestiorum hominum liberos, quàm è plebe in curiam admitti. Ego à destinatis censoribus, quid sentirem interrogatus, eos quidem, qui minores xxx. annis gessissent magistratum, putabam posse in senatum, & secundum edictum Augusti, & secundum legem Pompeiam legi, quoniam Augustus gerere magistratus minoribus annis xxx. permisisset, lex senatorem esse voluisset, qui gessisset magistratum. de his autem qui non gessissent, quamuis essent ætatis eiusdem, cuius illi quibus gerere permissum est, hæsitabam. per quod effectum est, vt te Domine consulerem, quid obseruari velles. capita legis, tum edictum Augusti literis subieci.

TRAIANVS PLINIO.

Interpretationi) Comprobat sententiam Secundi Traianus, quod edicto Augusti liceat magistratum capere ab annis duobus & xx. & sic esse in senatu: qui verò non gesserint magistratum, non posse fieri senatores minores xxx. annis. *Idem*) Quod tu interpretaris. *Hactenus*) In hoc capite. *Nouatam*) Mutatam. *Ciuitatis suæ*) Deinde enim scribit, eadem

INTERPRETATIONI tuæ mi Secunde chariſſime, idem exiſtimo, hactenus edicto diui Auguſti nouatam eſſe legem Pompeiã, vt magiſtratũ quidẽ capere poſſent ij, qui nõ minores duorum & viginti annorum eſſent, & qui accepiſſent, in ſenatum cuiuſque ciuitatis peruenirent. Cęterùm non capto magiſtratu, eos quimi-

lege cautum fuisse, ne quis liceret alteri ciuitatis curiæ. *Cuiusque*) Patriæ suæ.

nores xxx. annorum sint, quia magistratum capere possint, in curiam etiam loci cuiusque non existimo legi posse.

PLINIVS TRAIANO.

De Dione, qui reliquias suorum religioso loco posuisset.

VAM) Traiano mittit Dionis & humoli supplices libellos, pronunciaturus quicquid imperator rescripserit. *Prusa*) Quæ ad Olympum iacet. hic mons Mysiæ Bithynica ei subiacent secundum Strabonem, quo autore colles quaterni suae Olympi nomine vulgati, Idæ scilicet ad Antandri plagam, & Mysiæ Olympus, nunc à Secundo designatus, iuxta quem, Ptolomæi testimonio, Prusa cõdita est. & quæ x. apud Strabonem narrantur Mella, item Stephanus, ex autoritate Atriani, Olympi Mysiæ meminere. Xenophon in æquinoctis, Olympus, inquit, plura significat: nam omnis mons altior cuiuslibet regionis olympus à Græcis dicitur, vnde & plures Olympi dicti, quasi toti lympidi. à barbaris verò omne spatium circulare vltimum lymrpus dictus est, & cum interiori area Olympus, à quo astrolabium Olympus, & sacrum pomerium Olympus est. at Theon Arati interpres, Olympus pro cœlo dictus ὁλόφωτος, id est à verbo totus aspirato, & λαμπὶς lucidus, qua ratione in prima aspirari deberet, quasi hololampus, id est totus lucidus. *Hospitium*) Domum hospitalem, designatam mihi à prouincialibus hospitij gratia. *Exiturus*) Prusa discessurus. *Asclepiades*) Magistratus qui publicorum operum ius habebat. *Appellatum*) Prouocatum, tanquam maiorem. *Claudio Eumolpo*) Aduocato. fuit alius Eumolpus filius Orphei, ante Homerum poeta, & lyræ citharœdus, vnde nomen traxisse videtur, cui initiationem mysteriorum Eleusiæ Cereris ascripsit Suidas. Plinius etiam virium & arborum culturas. *Cocceianus Dion*) Græci scriptores Cocceianum Dionem Nicensem scribunt: Dionis philosophi, vbi quædam de Vespasiano tractat, meminit Philostratus: qui alibi scribit, Dionem oratorem Prusensem, virum omni laude prædituni, (nam à quibusdam copiæ & Chrysostomus cognomina habuit) extitisse

rissè temporibus Apollonii [illegible] ac Roma pulsum, quia philosophiam profiteretur, cúmque Traianum imperatorem in curru triumphalem reposuisse, & crebrò respicientem dixisse, amo te sicut meipsum, eique plurimas statuas erectas. Huius Lucianus meminit cùm alibi, tum cum parasitus sibi inscribendum dicit parasito, sicut Dioni philosopho. *Bule*) Senatu. *Adsignari*) Repræsentari. *Ciuitati*) Prusæ. *Flauio Archippo*) Philosopho, de quo in præcedentibus. is enim inspicere debebat rationem huius operis. *Adsistens* Operam suam præstans: nam paulo pòst non accusatorem se, sed aduocatum Flauij Archippi fatetur Eumolpus. legitur & adsistente. *Traderetur*) Affigeretur, & per id comprobaretur. *Aliter*) Secus diuersum. *Tuam*) Traiani, tanquam non liceret priuatorum cadauera miscere statuis imperatorum. *Professionem*) Discessum ab oppido Prusa: nam aliter eodem die profecturus erat. *Instruendam*) Docendam, ordinandam. alij legunt, ad adstruendam. id est confirmandam, vel tutandam. *Petit*) Eumolpus à me.

Nicæe respondi. Vbi cùm sedissem cogniturus, idem Eumolpus, tanquam adhuc parum instructus, dilationem petere cœpit. Contrà Dion, vt audiretur exigere. Dicta sunt vtrinque multa, etiam de causa. ego cùm dandam dilationem, & consulendum existimarem in re ad exemplum pertinenti, dixi vtrique parti, vt postulationum suarum libellos darent. Volebam enim te ipsorum potissimùm verbis, ea quæ erant proposita, recognoscere. Et Dion quidem se daturum dixit, & Eumolpus respondit, complexurum se libello, quæ Reipublicæ peteret. caterùm quod ad sepultos pertinet, non accusatorem se, sed aduocatum Flauij Archippi, cuius mandata pertulisset Archippus. cui Eumolpus sicut Prusæ adsistebat, dixit, se libellum daturum. ita nec Eumolpus, nec Archippus, quamplurimis diebus expectati, adhuc mihi libellos dederunt. Dion dedit, quem huic epistolæ iunxi. Ipse in re præsenti fui, & vidi tuam quoque statuam in bibliotheca positam. Id autem, in quo dicuntur sepulti filij eius, & vxor Dionis, in area collocatum, quæ porticibus includitur. Te Domine rogo, vt me in hoc præcipuè genere cognitionis regere digneris, cùm alioqui magna sit expectatio: vt necesse sit, in ea re, quæ & in confessum venit, & exemplis defenditur, deliberare.

Nicæe) Bithyniæ metrop. est Nicea.

De causa) De lite.

Reipublicæ) Causa, quod secus opus fecisset ac debuisset.

Sepultos) Vxorem & filium.

Accusatorem se) In hoc esse.

Cuius mandata) Cuius nomine haec exposuisset apud Secundum.

Collocatum) Conditorium.

Confessum) Manifestum, propatulum.

Exemplis) Quòd alij ita fecerint.

TRAIANVS PLINIO.

ROTVISTI) Absoluit Dionem ab insimulatione crimenis læsæ maiestatis, & disquisitionem operis permittit. *Non exmetu*) In eundem sensum libro octauo, male terrore veneratio acquiritur. *Exemplis*) Superiorum principum, qui nolebant suas statuas priuatis locis poni, tanquam sic minueretur principalis maiestas. *Effectis*) Perfecti ad vtilitatem reipublicæ. *Sub tua cura*) Te curante. *Excutiatur*) Inspiciatur, examinetur. *Ciuitatis*) Ad idem tendit reipub.

ROTVISTI non hærere mi Secunde chariſſime circa id, de quo me conſulendum exiſtimaſti, cùm propoſitum meum optimè noſſes, non ex metu, nec terrore hominum, aut criminibus maieſtatis reuerentiam nomini meo adquiri. Omiſſa ergo ea quæſtione, quam non admitterem, etiamſi exemplis adiuuaretur, ratio totius operis effecti ſub cura tua Cocceano Dioni excutiatur: cùm & vtilitas ciuitatis exigat, nec recuſet Dion, aut debeat recuſare.

PLINIVS TRAIANO.

De Nicenſibus.

ROGAVVS) Nũciat ſe mittere ad imperatorem preces Nicenſiũ, quas libello complexi erant.

ROGATVS Domine à Nicenſibus publicè, per ea quæ mihi & ſunt & debent eſſe ſanctiſſima, id eſt, per æternitatem tuam ſalutémque, vt preces ſuas ad te perferrem, fas non putaui negare, acceptúmque ab his libellum, huic epiſtolæ iunxi.

TRAIANVS PLINIO.

NICENSIBVS) Remittit cognitionem Secundo inteſtatorum bonorum, quæ Nicenſes tanquam ſua vindicabant, adhibeat modo Cæſaris procuratores. *Epimacho*) Alius fuit Epimachus Athenienſis, nobilis architectus, quem Demetrius Poliorcetes ſecum duxit.

NICENSIBVS, qui inteſtatorum ciuium ſuorum cõceſſam vindicationem bonorum à Diuo Auguſto adfirmãt, debebis vacare, cõtractis omnibus perſonis ad idẽ negotium pertinẽtibus, adhibitis Virdio Gemellino, & Epimacho li-

Procura-

berto meo procuratoribus, vt æstimatis etiamiis quæ contradicuntur, quod optimum crediderit is, statuatis.

Procuratoribus] Quæ acta gestáque sunt à procuratore Cæsaris, sic à iurisconsultis comprobantur, ac si à Cæsare gesta sint. Vespasianus autem solebat procuratorum rapacissimum quemque ad ampliora officia promouere, quo locupletiores mox condemnaret: quibus quidem vulgo pro spongiis dicebatur vti, quod quasi & siccos madefaceret, & exprimeret humentes.

PLINIVS TRAIANO.

Commendat quos expertus est.

MAXIMVM) Commẽdat imperatori Maximum libertum. *Testimonio prosequor*) Testor bonum & laudo: nam prosequimur aliquem beneficio vel honore.

MAXIMVM *libertum & procuratorem tuum Domine, per omne tempus, quo fuimus vnà, probum & industrium, & diligentem ac sicut rei tuæ amantissimum, ita disciplinæ tenacissimum expertus, libenter apud te testimonio prosequor ea fide quam tibi debeo.*

PLINIVS TRAIANO.

GABIVM) Laudat Gabium Bassum apud Traianum. *Commilitio tuo*) Quia tecum bellum gessit contra Dacos. *Disciplinæ*) Tuæ militari, quam pene post Augustum abiectam Traianus restituit. *Pagani*) Qui non militant: alibi declaratum, paganos & milites opponi inter se. *Quibus*) Tum. *Testimonium tribuerunt*) Fidem fecerunt.

GABIVM *Bassum Domine præfectum oræ Põticæ, integrum, probum, industrium, atque inter ista reuerẽtissimum mei expertus, voto pariter & suffragio prosequor ea fide quam tibi debeo: quem abundè conspexi instructum commilitio tuo, cuius disciplinæ debet, quòd indulgentia tua dignus est. apud me & milites & pagani, à quibus iustitiæ eius & humanitas penitus inspecta est, certatim ei quà priuatim, quà publicè testimonium retribuerunt, quod in notitiam tuam profero ea fide, quam tibi debeo.*

PLINIVS TRAIANO.

NYMPHIDIVM) Nymphidium Lupum probat *Primipilarem*) Centurionem, militem circumstantem aquilam. primipilaris & primipilarius

NYMPHIDIVM *Lupum Domine primipilarem, commilitonem habui, cum ipse tribunus essem, ille præfectus, inde familiariter diligere cœpi. creuit postea charitas ipsa*

miles dicitur, secundum Spartianum. *Tribunus*) Militaris. alibi dicit, se tribunum in Syria militasse. *Præfectus*) Cohorti. *Iniecit manum quietis eius*) Non permisit vt in ocio viueret. *Vt consilio extrueret*) Vt me cõsilio suo exornaret. vel si legemus instrueret, vt in quibusdam exemplaribus vidi: tunc interpretabimur, edoceret modum & formam ordinandæ prouinciæ. *Necessitudines*) Propinquos. *Filium*) Eius, Lupum. *Indulgentia tua*) Si illi aliquid indulseris dignitatis & honoris. *Suffecturum*) Pariafacturum in numero arbitror. *Iulij Ferocis & Fusci Salinatoris*) Vtriusque facta est mentio in præcedentibus. *Meum gaudium*) Appositio, cuius est cauis, vt præcedentia declaret. *Prisc.* Aliter perfecto.

mutuæ vetustate amicitiæ. itaque & quieti eius iniecimanum, & exegi vt me in Bithynia consilio extrueret, quod ille amicissimè, & ocij & senectutis ratione postposita, & tam se ipsi, & facturus est. quibus ex causis necessitudines eius inter meas numero, & filium imprimis Nymphidium Lupum, iuuenem probum, industrium, & egregio patre dignissimum, sufficturum indulgentiæ tuæ, sicut primus eius experimentis cognoscere potes, cùm præfectus cohortis plenissimum testimonium meruerit Iulij Ferocis, & Fusci Salinatoris clarissimorum virorum. meum gaudium, Domine, mea gratulatio filij honore continuetur.

PLINIVS TRAIANO.

Ob diem natalem.

OPTO) Optat vt florente reipub. statu plurimos & felicissimos natales agat Traianus.

OPTO Domine, & hunc natalem, & plurimos alios quàm felicissimos agas, æternáque laude florentem virtutis tuæ gloriam, & incolumis, & fortis aliis super alia operibus augeas.

TRAIANVS PLINIO.

AGNOSCO) Secundi vota probat, quibus optauerat vt plurimos natales quam felicissimè celebrare posset Traianus.

AGNOSCO vota tua mi secunde charissime, quibus precaris, vt plurimos, & felicissimos natales florente statu reipublicæ nostræ agam.

PLINIVS TRAIANO.

De aqua Sinopensium perducenda.

SINOPENSES) Deficientibus aqua Sinopẽsibus quærit opem fer-

*SINOPENSES Domine, aqua deficiuntur, quæ videtur & bona & copiosa ab sextodecimo milliario posse re-*mo-

re, modo Traianus annuat. *Sinopenſes*) Sinope vrbs celeberrima Ponti, cuius conditor Mactitius conſul, autor Plegon tradente Stephano, ciuis Sinopenſis, & Sinopita. Vlpianus De cenſibus, eſt in Ponto Sinopenſis colonia. Strabo ix. multa de Sinope, imprimis quòd ſuis temporibus coloniam Romanam acceperit. Plinius Sinopem in Paphlagonia locat, & coloniam Rom. aſſerit. Pomponius Sinopem Calybum ciuitatem ſcribit. Plinius item Sinueſſam in Italia appellatam Sinopen.

A capite) A principio, à fonte ipſius aquæ, vnde deducere cogitamus. *Suſpectus*) Delectus, an magis, ſuſpectus ne ſit lutoſum & molle ſolum, vel potius cedens.

perduci. eſt tamen ſtatim ab capite paulo amplius mille paſſibus locus ſuſpectus & mollis, quem ego interim explorare modico impendio iuſſi, an recipere & ſuſtinere opus poſſit. Pecunia curantibus nobis contracta non deerit, ſi tu Domine hoc genus operis, & ſalubritati & amœnitati valde ſitientis coloniæ, indulſeris.

TRAIANVS PLINIO.

AT) Permittit deduci aquã. *Habes*) Putas. *Suſpectum*) Quibuſdam indiciis, opus ipſum ſuſtinere non poſſe. *Viribus ſuis*) ſuo impendio & pecunia.

AT cœpiſti Secunde chariſſime, explora diligenter, an locus ille, quem ſuſpectum habes ſuſtinere opus aquæductus poſſit. Neque enim dubitandum puto, quin aqua perducenda ſit in coloniam Sinopenſem, ſi modo & viribus ſuis ipſa id aſſequi poteſt, cùm plurimum ea res & ſalubritati & voluptati eius conlatura ſit.

PLINIVS TRAIANO.

De petitione Amiſenorum.

AMISENORVM) Per libellum Amiſenorum petit concedi magiſtratum, quidonis publicis præſit. *Amiſenorum*) Amiſus ciuitas nobilis, diſtans à Sinope ſtadiis nonaginta, eſt in Ponto autore Strephano. omiſſis igitur quæ à Plinio, & Strabone, Ptolomæo de Amiſo ſcribuntur, Appiani hiſtoria contenti erimus. Lucullus, inquit, ad Amiſum ſupra Sinopen caſtra poſuit, & ciuibus per mare fugientibus, cùm intellexiſſet eam vrbem ab Athenienſibus, dum mari impetitarent,

AMISENORVM ciuitas & libera & fœderata beneficio indulgentiæ tuæ legibus ſuis vtitur. In hac datum mihi publice libellum ad Eranos pertinentem, his literis ſubiecit, vt tu Domine diſpiceres, quid, & quatenus, aut permittendum, aut prohibendum putares.

mernit in magnificio epistolarum. *Honestissimum*) Genitum patre tribuno legionis. *Eruditissimum*) Varia tecum cognitione instructum, & multa lectione exultum, quod indicant eius scripta. *Secutus*) Probans, amplectens. *In contubernium*) In domum meam. *Ius trium liberorum*) Repete quæ suprà annotauimus.

Iudicia amicorum promeretur) Meretur assequi illud, quo amici dignum iudicant. nam promereri in laudem accipitur. Apuleius. ingentem ob id laudem apud populares suos promeritus. Virgilius. nunquam regina negabo Promeritam. Terentius in Adelphis, promeruit dixit. *Parum-fælix*) Infœcundum. *Habet*) Potest. *Fortuna malignitas*) Imitatur Martialem qui de eodem scribens dixerat, Quod fortuna vetat, Cæsar permittere videri. Natorum genitor credar vt esse trium. *Quantum beneficium*) Raro enim concedebat Traianus ius trium natorum, quod sequens eius epistola satis indicat, & alibi Secundus: nuper ab optimo principe trium liberorum ius impetrauí, quod quamquam parcè & cum delectu daret, mihi tamen tanquam eligeret indulsit. *Indulgentiam*) Consensum, liberalitatem, gratiam.

dua causa. nam & iudicia amicorum promeretur, & parum felix matrimonium expertus est, impetrandúmque à bonitate tua per nos habet, quod illi fortuna malignitas denegauit. Scio Domine quantum beneficium petam: quod peto à te, cuius in omnibus desideriis meis plenissimam indulgentiam experior. potes autem colligere, quantopere cupiam, quod non rogarem absens, si mediocriter cuperem.

TRAIANVS PLINIO.

VAM parcè) Rescribit Traianus, dedisse se quod petierat. *Hæc beneficia*) Ius trium natorum, quod qui consecutus fuisset, multis prærogatiuis muniebatur. *Inhæret tibi*) Memoria tenes. Cæcilius libro primo, ait timere se ne animo meo penitus hæreret. antè ad Traianum, scio Domine memoriæ tuæ, quæ est beneficiendi tenacissima, preces nostras inhærere. Item: sed & illud hæret nobis. dixerat Traianus ad Secundum. quo dicendi genere interdum Marcus Tullius vsus est. *Numerum*) Summam. nam verbi causa, in senatu promiserat se concessurum ius trium natorum mille tantum viris, quem numerum nondum excesserat. *Amplissimum ordinem*) Senatores. sic enim Marcus Tullius frequenter appellat, quia ex tribus in vrbe ordinibus maximus erat. *Professum*

VAM parcè hæc beneficia tribuam, vtique mi Secunde charissime, hæret tibi: cùm etiam in senatu affirmare soleam, non excessisse me numerum, quem apud amplissimum ordinem suffecturum mihi professus sum: tuo tamen desiderio subscripsi, & vt scias dedisse me ius trium liberorum Suetonio Tranquillo, ea conditione qua assueui, referri in commentarios meos iussi.

sum) Mihi meâ spõte promisi. *Suffecturum*) subrogaturũ, substituturum mortuis, quib. id ius fuerat. non autem, Suffecturũ mihi, id est, positurum loco meo, nisi quis interpretetur, suffecturum mihi. satisfacturum mihi: nam sufficere satis esse significat vulgatis auctoritatibus. *Subscripsi*) Faui, annui, permisi. Columella: quòd si voto fortuna subscribit, agrum habebimus salubri cœlo. Tertullianus. leges sumptuariæ abie-

runt, quæ centum æra. non amplius, in cœnam subscribi iubebant. *Ea conditione)* Non in perpetuum, sed ad tempus præfinitum, quod Tranquillus testatur Galbam fecisse, quare illud suffecturum, non tam substituturum mortuis, quàm eis, qui præfinito tempore transacto ius trium natorum perdiderant. *Commentarios meos)* Principales, in quibus acta breuiter notabantur. nam consueuerunt imperatores rerum à se gestarum commentarios conficere.

PLINIVS TRAIANO.

De Christianis.

SOLENNE) Dicerem hanc epistolã ex albo tollendam, vel saltem indiscussam omittẽ iam, cum tota contra Christianos loquatur: sed cùm mecum repuro, posse eius lectione, & Romanorum ignorantiam, qui veram fidem tot suppliciis persequerentur, ostendi, & Christianorũ auream constantiam: quos Christus aduersis crudelissima quæq; tormenta confirmabat: videor mihi operæ precium facturus, si quod in illis damnat, obnoxium potius Secundum ostendero adde quod huius epistolæ plurimi Christianorum meminere. nam Eusebius in Chronicis: Plinius, inquit, cùm quandam prouinciam regeret, & in magistratu suo plurimos Christianorum interfecisset, multitudine eorum perterritus quæsiuit à Traiano quid facto opus esset, nuncians ei præter obstinationem non sacrificandi, & antelucanos cœtus ad canẽdum cuidam Christo Deo, nihil apud eos reperiri. præterea ad confœderandam disciplinam vetari ab iis homicidia, furta, adulteria, latrocinia, & similia ad quæ commotus Traianus rescripsit: hoc genus quidem hominum inquirendum non esse, oblatum verò puniri oportere. eadem Tertullianus in Apologetico, & Paulus Orosius libro septimo. quare viderint, qui ista ad Plinium senatorem retulerunt. *Solenne)* Consuetum, tanquam sacrum anniuersale, & immobile. solenne, scribit Pompeius, est quod omnibus annis præstari debet, & solennia dicuntur, quæ certis temporibus fiunt. Marcus Tullius ad Atticum, eantum igitur nostrum illud solenne seruimus. dixit tamen Palladius, solenniter pro affatim, & cõpiosè. *Exsimere.* Legitur &, instruere. *Cognitionibus)* Examinationibus. *De Christianis)* Quos Roma ii suæ perfidiæ propugnatores oppugnabant. *Quid)* Quod crimen. *Quatenus)* Qua pœna. *Discrimen)* Differentes sint ne puniendi viri à pueris, & pro ætatibus pœna irrogãda. *Quamlibet)* Quãtumuis. *Tener)* id est, puer. nam puerilis ætas tenera vocatur. *Nihil à robustioribus differant)* id est, pari pœna puniantur debiles, qua robusti. ita puniri tenellam & quantumuis infirmam ætatem, sicut robustissimam. *Detur pœnitentiæ venia)* An si quem pœniteat fuisse Christianũ, veniam prioris culpæ mereatur. *Desisse)* Apostatam factum, rediisse ad idololatriam. *Non prosit)* Non ideo absoluatur. *Nomen ipsum)* An puniantur Christiani, quòd Christiani dicuntur, etsi omni scelere careant. Si nominis odium erat, quis nominis reatus? quæ accusatio vocabulorum, nisi aut barbarum sonat aliquod vox nominis, aut infaustum, aut maledicum, aut impudicum? Christianus verò quantum interpretatio est, ab vnctione deducitur.

SOLENNE est mihi, Domine, omnia, de quibus dubito, ad te referre. Quis enim potest melius vel cunctationem meam regere, vel ignorantiam instruere? Cognitionibus de Christianis interfui nunquam: ideo nescio, quid, & quatenus, aut puniri soleat, aut quæri. Nec mediocriter hæsitaui, sit ne aliquod discrimen ætatũ, an quamlibet teneri nihil à robustioribus differant. detur ne pœnitẽtiæ venia: an ei, qui omnino Christianus fuit, desisse nõ prosit nomẽ ipsum

etiam si flagitiis careat, an flagitia cohærentia nomini puniãtur. Interim in eos, qui ad me tanquam Christiani deferebantur, hunc sum secutus modum. Interrogaui ipsos an essent Christiani: confitentes iterum ac tertiò interrogaui, supplicium nominatus: perseuerãtes duci iussi. Neq; enim dubitabam, qualecunq; esset quod fatebantur, peruicaciam certè & inflexibilem obstinationem debere puniri. Fuerunt alij similis amentiæ: quos, quia ciues Romani erant, adnotaui in urbem remittendos: mox ipso tractu, vt fieri solet diffundente se crimine, plures species inciderunt. Propositus est libellus sine autore, multorum nomina continens, qui negant se esse Christianos, aut fuisse; cùm præeũte me Deos appellarent, & imagini tuæ (quam propter hoc iusseram cum simulacris numinum afferri) thure, ac vino supplicarent: præterea maledicerent Christo; quorum nihil cogi posse dicuntur, qui sunt re vera Christiani. ergo dimittendos pũtaui. Alij ab indice nominati, esse se Christianos dixerunt: & mox negauerunt, fuisse quidem, sed desisse

An flagitia) An crimina in Christianis puniantur, quæ tanquam Christiani committunt: dum negligunt Deos Romanos, & illis maledicunt. *Confitentes*) Tertullianus. Christianus interrogatus vel vltro confitetur, damnatus gratias agit. quid hoc mali est, quòd naturam mali nõ habet? timorem, pudorem, contemptionem, pœnitẽtiam deploratio eius: quid hoc malè est, cuius reus gaudet, cuius accusatio votum est, & pœna felicitas? & si aliam: in Christianis illud solum expectatur, quod odio publico necessarium est, confessio nominis, non examinatio criminis: quando si de aliquo noscẽte cognoscetis, non statim confesso nomine homicidæ, vel sacrilegi, vel incesti, vel publici hostis, vt de nostris elogijs loquar, contenti sitis ad pronunciandum: nisi & consequentia exigatis, qualitatem facti, locum, numerum, tempus, conscios socios. *Perseuerantes*) idem capitulo secundo. Laniari iube sacrilegum (sic enim dicere soletis) si confiteri perseuerauerit. nam odio erat in hominibus innocuis etiam nomen innocuum. *Duci*) Ad supplicium. *Qualecunque*) Etiam si leue delictum. *Pertinaciam*) Immo constantiam & honestissimum propositum. Ergo Secunde si quis verum fateatur, tu pertinaciam, tu obstinationem appellabis? retorquenda sunt in te, quæ Christianis obijci: tu pertinax tu obstinatus, qui Deum verum, qui martyres eius non vis intelligere, aut nescis, quinimmò, insectaris, perdis, destruis, nihil tamen proficis. nam maius in dies agmen religioni nostræ accedit, & perdendo reparas. quam debueras lucem tunc agnoscere, & tuis virtutibus hanc omnium maximam addere, sine qua ne vllæ quidem in te fuisse creduntur. sed quandoquidem cum multis pariter falsis de te conclamatum sit, nec tibi nostræ querelæ profuturæ sunt, lectores moneo vt Christum verum Deum colant, huic vni seruiant, & vice versa, priscorum vaniloquos deos irrideant, & illorum pertinaciam non exagitent, sed misereantur. in alia lectione fuit perrinacia. *Similis amentiæ*) Eiusdem superstitionis ac magis religionis, & prudentiæ. nam Septimius inquit, non potes amentiam dicere, qui conuinceris ignorasse. *Ciues Romani*) Vt de his imperator vel præfecti prætorio decernerent. *Tractu*) Spatio, mora. aliter tractatu. *Diffundente*) Aperiente, augescente. *Crimine*) Fide Christiana: quam more suo, id est impio, crimen appellat. *Propositus*) Publicatus. *Libellus*) Accusatorius. sic Tranquillus: ne populo quidem præsenti statu dictatoris Cæsaris lecto clausa palamq; dominationẽ

detrectante libellus propositus est. *Sine autore*) Suppresso autoris nomine. *Præeunte*) Præduce. in quibusdam exemplaribus legitur, præsente. lege in panegyrico quid sit: in sacris præire. *Deos*) Dæmones. *Appellarent*) Salutarent. *Adferri*) Admisceri. *Imagini tuæ supplicarent*) Non solùm thure & vino imperatoribus supplicasse subiectos, sed hostias etiam cædere solitos testatur Tranquillus in Cæsare: & Tertullianus in Apologetico: quod qui non fecissent, tanquam sacrilegi, & maiestatis rei conuenichantur. *Nihil quærum*) Prædictorum vt Deos appellarent, & tuæ imagini sacrificarent, non creduntur passe cogi.

Quidam) Nonnulli dixerunt, se fuisse Christianos, sed esse desisse. *Ante triennium*) Confessi sunt se fuisse Christianos. *Summam*) Compendium, breuiarium. *Culpa*) Ac magis innocentiæ. *Errore*) Quin immo veritatis. *Stato*) Certo. *Inuicem*) Discreti in choros. *Sacramento*) Iureiurando. sacramentum dicitur, quod iureiurandi sacratione interposita geritur: at sacramentum æs dicitur, quod pœnæ nomine penditur. vide in præcedentibus super verbo sacramento annotata. *Depositum*) Rem fidei tuæ commissam. *Appellati*) Petiti, ne scilicet negarent reddere depositum ei qui fidei suæ commisisset, cùm id peteret: subiiciamus si libet Orosij verba non importunè, quia non multum à Secundi discrepant. in persequendis Christianis Traianus à Nerone tertius, errore deceptus, cùm passim repertos cogi ad sacrificandum idolis, ac detrectantes interfici præcepisset: plurimique supplicio afficerentur, Plinij Secundi, qui inter cæteros iudices persecutor datus erat, relatu admonitus, eos homines præter confessionem Christi, honestáque conuenticula, nihil contrarium Romanis legibus facere: fiducia sanè innocentiæ confessionis nemini mortem grauem ac formidolosam videris rescriptis leuioribus temperauit edictum. *Rursúsque*) Solitos conuenire. *Innoxium*) Sine crimine. super quo cibo plura Tertullianus apposite capitulo trigesimonono de disciplina Christianorum. *Hetariàs*) Societates conuenticula, turbulas, factiones, amicitias, collegia. ἑταῖρος enim socius, & amicus. Isocrates in oratione, quæ inscribitur Nicocles, subditos alloquens, ἑταιρείας inquit, μὴ ποιεῖτε μήτε συνόδους, οὔτε τὰς ὑμῶν γνώμας. collegia non facite, neque conuenticula sine mea sententia. nam Romanis legibus cauebatur, ne fierent illicitæ factiones, ne ciuitas in partes scinderetur, sed à Christianis nullo ardore gloriæ & dignitatis flagrantibus nihil tale timendum.

quidam ante triennium, quidam ante plures annos, non nemo etiam ante viginti quoque. Omnes & imaginem tuam, Deorúmque simulacra venerati sunt; ij & Christo maledixerunt. Affirmabant autem, hanc fuisse summam vel culpæ suæ, vel erroris, quòd essent soliti stato die ante lucem conuenire, carmémque Christi quasi Deo dicere secum inuicem: séque sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent: quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursúsque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen, & innoxium: quod ipsum facere desisse post edictum meum, quo secundum mandata tua hetarias esse vetueram. Quo magis necessarium credidi, ex duabus ancillis quæ ministræ dicebantur, quid esset veri & tormenta quærere. Sed nihil aliud inueni, quàm

Superſtitionem) ſuperuacuam religionem: ſed potius verum Dei cultum. minus tamen aſpere loquitur Secundus de Chriſtianis, quàm amici eius Tacitus & Tranquillus, quorum ille, vt erat noſtræ fidei acerrimus hoſtis, refert per flagitia inuiſis, à vulgo Chriſtianos appellatos, & fidem noſtram ſuperſtitionem exitiabilē autumat. nec minus atrociter ſæuit Tranquillus, ſuperſtitionem falſam & veneficam eructans. *Pertinuit in perniciem*) Rei fiunt capitis. *Ciuitates*) Tertullianus capite de ignorantia obſeſſam vociferantur: ciuitatem: in agris, in caſtellis, in inſulis ob Chriſtianos omnem ſexum, ætatem, conditionem, etiam dignitatem tranſgredi ad hoc nomen quaſi mœrent: nec tamen hoc ipſo modo ad æſtimationem alicuius latentis boni prouocant animos. & alibi, veſtra omnia impleuimus, vrbes, inſulas, caſtella, municipia, conciliabula, caſtra ipſa, tribus decurias, palatium, ſenatum, forum: ſola vobis relinquimus templa. *Vicos*) Pagos, ex multis villis conſtitutos. *Agros*) Caſulas in agris ſtantes. Cicero ad Atticum. ex agris & vicis ex omnibus domibus incredibilis concurſus fit. *Contagio*) Morbus, qui contactu corripitur. hic tamen non morbus, ſed diuina doctrina, & ſalubris medicina. *Pernagata*) Diffuſa. *Siſti*) Comprimi. *Celebrari*) Frequentari. *Solennia*) Annua. *Paſſimque venire victimarum*) Et inueniri qui paſcua publica conducant ad alendas victimas. nàm paſtus ſubſtantiuum, cibum ſignificat. M Tullius, qui eſt vnus ſuauiſſimus paſtus animorum. & in Philippicis, ad præſentem paſtum mendicitatis ſuæ. Plinius in decimo ingenia nūquè varia ad paſtum maximè. quod a paſtus pecudum publicè locarētur, monſtrat Pedianus: vbi interpretatur, mācipes eſſe publicanorum principes, Romanos homines, qui quæſtus ſui cauſa ſicut decimas redimunt: ſic paſtum, aut pecora publica, & exigēda à ſocijs ſuo periculo exigunt, & reipublicæ repræſentant. Varro De re ruſtica itaque greges ouium longè abiguntur ex Apulia in Samnium æſtiuatum, atque ad publicanum profitentur, ne ſi inſcriptum pecus pauerint, lege cenſoria committant multetos, id eſt, mulctas. Pollux inquit, κρεκτὴν eſſe nomen vectigalis, quod imponebatur ſuper victimis & Tertullianus appoſitè, ſcribit, certè, inquit is, templorum vectigalia quotidie decoquunt. ſi pro paſſimque venire victimarum, legatur, paſſimque venire victimas: ſenſus erit manifeſtior,

ſuperſtitionem prauam, & immodicam, ideóque dilata cognitione ad conſulendum te decucurri. Viſa eſt enim mihi res digna conſultatione, maximè propter periclitantium numerum. Multi enim omnis ætatis, omnis ordinis, vtriuſque ſexus etiam vocantur in periculum, & vocabuntur. Neque enim ciuitates tantum, ſed vicos etiam atque agros ſuperſtitionis iſtius contagio pernagata eſt: quæ videtur ſiſti & corrigi poſſe. Certè ſatis conſtat, propè iam deſolata templa cœpiſſe celebrari, & ſacra ſolennia diu intermiſſa repeti: paſſimque venire victimas, quarum adhuc rariſſimus emptor inueniebatur. ex quo facile eſt opinari, quæ turba hominum emendari poſſit, ſi ſit pœnitentiæ locus.

TRAIANVS PLINIO.

ACTVM) Laudat ordinem cognoſcendi ſeruatum ab Secundo, vetátque inquiri Chriſtianos, ſed oblatos puniri

ACTVM, quem debuiſti mi Secunde in excutiendis cauſis eorum, qui Chriſtiani ad te delati fuerant, ſecutus es.

iubet: libellis verò sine autore nullam fidem præstandam. *Actum*) Actionem: sic Tranquillus in Nerone: rerum actu dixit. & ipse in rescripto ad eundem Plinium iam dixerat: cùm ad pristinum actum reuersus fuerit. & Valerius, actum ipsum prosequemur. & mox, aut futuris actis. nec multo post. cæterùm vt humanæ virtutis actum exequamur, vel actum, id est, rationem & viam: nam qua vehebant, actum dici putat Varro, Actus, inquit Festus, modò significat in comœdiis & tragœdiis certa spatia canticorum, modò inter vicinos quatuor pedum latum, modò in geometria minorem partem iugeri, id est, centum viginti pedum, modò motum corporis, vt histrionum, & saltatorum, qui etiam ex hoc ipso saltuosi dicuntur. *Deferantur*) Accusentur. *Arguantur*) Comprobentur esse Christiani. hunc locum iure Q. Septimius Florens reprehendit, & emendat capite secundo: Plinius Secundus cùm prouinciam regeret, damnatis quibusdam Christianis, quibusdam gradu pulsis: ipsa tandem multitudine perturbatus quid de cætero ageret, consuluit Traianum Imper. allegans præter obstinationem non sacrificandi, nihil se aliud de sacramentis eorum comperisse, quàm cœtus antelucanos ad canendum Christo, vt Deo, & ad confœderandam disciplinam, homicidium, adulterium, fraudem, perfidiam, & cætera scelera prohibentes. tunc Traianus rescripsit, hoc genus inquirendum quidem non esse, oblatum verò puniri oportere. O sententiam necessitate confusam: negat inquirendos vt innocentes, mandat puniri vt nocentes. parcit, & sæuit: dissimulat, & animaduertit. quid temetipsum consuta circumuenis? si damnas, cur non & inquiris? si non inquiris, cur non & absoluis? & quæ latius ibi consequuntur. prudentius itaque rescripsit Minutio Fundano Adrianus, si Paulo Orosio credimus, vt nemini liceret Christianos sine obiectu criminis ac probatione damnare: quamuis Suida referente (quod tamen opinor factum post hoc rescriptum) Traianus vetueris Christianos supplicio affici. hic, inquit, Christianis quietem pœnæ quendam reddidit, quas magistratus diuersas inferebant: vnde Tiberianus primæ Palæstinorum gentis præfectus renunciauit ei, nihil præ se ferre in occidendis illis sua sponte ad supplicium currentibus. tunc Traianus vetuit quempiam Christianorum occidi.

Neque enim in vniuersum aliquid, quod quasi certam formam habeat, constitui potest. Conquirendi non sunt, si deferantur & arguantur, puniendi sunt. ita tamen vt qui negauerit se Christianum esse, idque re ipsa manifestum fecerit, id est supplicando diis nostris, quamuis suspectus in præteritum fuerit, veniam ex pœnitentia impetret. Sine autore vero propositi libelli nullo crimine locum habere debent. nam & pessimi exempli, nec nostri seculi est.

PLINIVS TRAIANO.

De platea Amastrianorum.

AMASTRIANORVM) Quærit an contegenda sit aqua, quæ per Amastrianorum plateam fluebat. Amastris, secundum Ptolomæum, & Appianum

AMASTRIANORVM ciuitas Domine & elegans & ornata, habet inter præcipua opera pulcherrimam, eandemque longissimam plateam, cuius à latere per spatium omne porri-

pianum, ac Lucianum, non multum distans à Carambe, Ponti ciuitas est, sed Plinius Paphlagoniæ ascribit, olimque Sesamum dictam refert Strabo xij. post Parthenium amnem est Amastris, de conditoris nomine appellata, ea posita in peninsula portus habet ex vtraque Isthmi parte. Amastris vxor fuit Dionysij Heracleæ tyranni, & Oxyarchis filia, fratris Darij eius, qui cum Alexandro bellum gessit, & [illegible]. Cloaca) Fossa in quam sordes confluunt, à colluendo dicta, siue à verbo cloacare, quod significat inquinare, auctore Festo. Vlpianus De cloacis. cloaca locus est concauus, per quem colluuies quædam fluunt cloacæ appellatione, & tubus & fistulæ continentur.

è trium vrbium incolis, Sesamo, Cycoro & Cromna vnam confecit ciuitatem. Sesamus Amastris ait dicitur. hinc Stephanus, Amastris ciuitas Paphlagoniæ, quæ prius Cromna, à muliere Perside Amastride, quæ cum Dionysio Siciliæ, (vt Strabo, Heracleæ) tyranno concubuit. sed Demosthenes ab Amazone sic appellatam autumat: cuius gentile Amastrianus.

gitur nomine quidem flumen, re verò cloaca fœdissima, quæ sicut turpis & immundissima aspectu, ita pestilens est odore teterrimo. Quibus ex causis non minus salubritatis quàm decoris interest, eam contegi. quod fiet, si permiseris curantibus nobis ne desit quoque pecunia operi tam magno, quàm necessario.

TRAIANVS PLINIO.

RATIONIS) Permittit conformicari cloacam *Rationis est*) Exigit ratio: vt, malorum est id est, ad malos pertinet. hic modus dicendi apud iurisconsultos frequés reperitur Marcianus de hæredibus instituendis: quæ rea fuerat eiusdem criminis postulata: rationis est, pariter de bonis eorum qui ante sententiam mortem sibi consciuerint. Vlpianus, titulo Quando dies legatorum, quæstionis est. sic Papinianus De collatione dotis, & idem Vlpianus De fideicõmissariis libertatibus. Paulus De aqua pluuia arcenda, dixit, consuetudinis est. & De verborum obligationibus, dubitationis est Modestinus De donationibus. summæ æquitatis est. demum

RATIONIS est mi Secunde carissime, contegi aquam istam, quæ per ciuitatem Amastrianorum fluit, si detecta salubritati obest. Pecunia ne huic operi desit curaturum se secundum diligentiam tuam certum habeo.

Tacitus lib. xvij. nam suadere principi quod oporteat, multi laboris est. Plinius libro secundo imperari naturæ, audacis est credere, nec minus hebetis beneficiis abroga exires. item libro septimo. Fortitudo in quo maximè exiterit immensæ quæstionis est Marcus Tullius De finibus certio. sic enim censent opportunitatis esse. & de natura Deorum. est & philosophi & pontificis & Cottæ.

PLINIVS TRAIANO.

Votorum nuncupatio, & solutio pro Imperatore & Rep.

VOTA) Monet magno omnium consensu vota pro Traiano suscepta persoluta, & noua pro eius salute nuncupata: nam autore Caio De verborũ significationibus, post Calendas Ianuarias die tertio pro salute principis vota suscipiuntur. & Tacitus libro decimosexto: principio anni senatores pro imperatore solennes iusiurandum sumere, & nuncupationes votorum facere memorat. Tertullianus, Nos enim pro salute imperatorum Deum vocamus æternum Deum verum, & Deum viuum, quem & ipsi imperatores proprium sibi præter cæteros malunt. imperatoribus precamur vitam prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietum. *Nuncupata*) Nuncupare, vt inquit Varro, nominare significat, quod multis exemplis cõfirmatur, & de votis proprie dicitur: quando alicui diuorum vota pollicemur, & destinamus. Apuleius, cui vota nuncupabo? Secundus in Panegyrico, nuncupare vota pro æternitate imperij, & pro salute ciuium, immo pro salute principum, & propter illos pro æternitate imperij solebamus. nuncupare igitur est palàm nominare. nam Pontifices maximi, consules, prætores, censores vota publica suscipiebant, quæ præsente populo referebantur in tabulas. vnde Augustus conscriptis paratisq; iam tabulis negauit suscepturum, quę non non esset soluturus. sibi enim mox futurum exitum præsagiebat. Tranquillus autor, pro Tiberij nepotibus vota suscepta ineunte anno, eùm putabant deorum aures magis patere. quod asserit in Fastis Ouidius. Templa patent auresque deum, nec lingua caducas Concipit vlla preces, dictáque pondus habent. etiam nuncupare transferetur ad alia. Apuleius decimo, iam dudum sel ci ministerio nuncupatum destinatúmque. sed de hoc alibi.

VOTA Domine priorum annorum nuncupata, alacres lætique persoluimus: nouáque rursus curante commilitonum, & prouincialium pietate suscepimus: precati Deos, vt te, rémque publicam florentem & incolumem, ea benignitate seruarent, quam super magnas, plerimásque virtutes præcipua sanctitate consequi Deorum honore meruisti.

TRAIANVS PLINIO.

OLVISSE) Significat, sibi iucundam fuisse pro se votorum nuncupationem & solutionem.

SOLVISSE vota Diis immortalibus te præeunte pro mea incolumitate commilitones cum prouincialibus lætissimo consensu, in futurúmque nuncupasse: libenter mi Secunde carissime cognoui literis tuis.

PLINIVS

PLINIVS TRAIANO.

Ob diem Imperii.

IEM) Nuntiat, I.em quo ſuſceperat imperium Traianus, ſ ligioſiſſimè fuiſſe celeb atum.

IEM, in quem tutela generis humani felicissima successione translata est, debita religione celebravimus, commendantes diis imperij tui auspicibus & vota publica, & gaudia.

TRAIANVS PLINIO.

IEM) Gratum ſibi fuiſſe ſcribit, quòd dies imperij ſui à Secundo & commilitonibus fuiſſet celebratus.

IEM imperij mei debita lætitia & religione à commilitonibus, & prouincialibus præeunte te celebratum, libenter mi Secũde cariſſime cognoui literis tuis.

PLINIVS TRAIANO.

Ius Quiritium Latinis ſuis petit.

ALERIVS) Petit ius Quiritium pro tribus libertis. *Ius libertorum ſuorum mihi reliquit*. Vt haberem idem iuris in eos, quod patronus in libertos licebat iure xij. tabularum liberto patronum ſuum teſtamento præterire, poſtea ex edicto prætoris dimidia bonorum ſiue teſtati ſiue inteſtati liberti patrono relinquebant, etiam relicto filio ſuo adoptiuo. lex Papia deinde iura patronorum auxit, ſed Imperator Iuſtinianus, à quo hæc ſumpſimus, conſtituit vt tertiam bonorum liberti partem in caſibus ibidem contentis patroni conſequantur. ad hæc Vlpianus de liberis agnoſcendis, reſpondet, quòd liberti teneantur, alere patronos, & nonnunquam patronorum filios, pro modo facultatum lege plura. ff. xxxvij. de iure patronatus & xxxviii. De operis libertinorum & De bonis libertorum. nec me præterit, etiam legi, ius Latinorum, ſicut in inſcriptione, Latinis ſuis, tanquam ſi liberti Valerij Paulini eſſent minorem libertatem conſecuti, & Latini ex lege Iunia Norbana facti eſſent, & id ius quod habebat Paulinus in libertos ſuos, moriſ-

VALERIVS Domine Paulinus, excepto vno, ius Latinorum ſuorum mihi reliquit: ex quibus rogo tribus interim ius Quiritium deſvereor enim ne ſit immodicum pro omnibus pariter inuocare indulgentiam tuam, qua debeo tanto modeſtius vti, quanto plenioremexperior. ſunt autem pro quibus peto, C. Valerium Æſtiæum, C. Valerium Dionyſium, C. Valerium Aper.

reliquerit Plinio: nam lege Papia adaucta fuere iura patronorum, qui locupletiores libertos habebant. *Excepto vno*) Quem liberauit à iure patronatus. *Ius Quiritium*) Romanam ciuitatem, perinde ac si Quirites essent. nam manumissi modò maiorem & iustam libertatem consequebantur, & fiebant ciues Romani: modo minorem, & Latini ex lege Iunia Norbana fiebant: modò inferiorem, & fiebant ex lege Elia Sentia deditiorum numero. credo post hanc Secundi epistolam secutum Traiani edictum, quo libertos etiam multo & ignorante patrono ad ciuitatem Romanam venire permisit. sed sicut viuum ciuem Romanum fecit, sic mortuum Latinum, id est, vt hæredem patronum haberet. an intelligamus patronum fuisse conditionis peregrinæ, & idem iuris libertos consecutos, quibus postea omnibus sublatis Iustinianus cunctos libertos ciuitate Romana donauit. *Quiritum*) Siue à Curibus Sabinorum oppido Quirites, siue quod Quires Sabini cuspides vocant, à quibus Romulus Quirinus quòd hastam ferret in singulari etiam numero quiritem dicimus cuius nominatiuus quiris, secundum Sergium, sed quirites Petronius putat. Quiritare vero iubilare dicitur, ab his qui fidem Quiritum inuocant. autor Varro. *O ciuibus liberis*) In quos Paulinus mihi patronatus ius reliquit.

TRAIANVS PLINIO.

CVM) Traianus concedit rogata, & pro promittit. *De positis*) Commendati. *Consultum*) Donari ciuitate Romana. *Mature*) Velociter. *Iussi referri in commentarios meos*) Iussi registrari, quòd illos ciuitate Romana donauerim.

CVM honestissime iis, qui apud fidem tuam à Valerio Paulino depositi sunt, consultum velis maturè per me, iis interim, quibus nunc petisti, vt scias dedisse me ius Quiritium, referri in commentarios meos iussi: idem facturus in cæteris, pro quibus petieris.

PLINIVS TRAIANO.

Ciuitatem Romanam petit filiæ centurionis.

ROGATVS) Mittit libellum Aquilæ centurionis, quo rogabat filiam tuam donari ciuitate. *Militum precibus*) Quos quamuis sub disciplina cõtineret, tamen multis præmiis & honoribus donauit: nam diuum Neruam parentem secutus, plenissimam cessandi indulgentiam in milites contulit, quod ab Vlpiano de militari testamento præmotatum Iustinianus refert, & Iuuenalis vltima satyra monstrat, quanta commoda militibus fuerint sub Traiano.

ROGATVS *Domine à P. Accio Aquila, centurione cohortis sextæ equestris, vt mitterem tibi libellum, per quem indulgentiam pro statu filiæ suæ implorat: durum putaui negare: cùm scirem quantam soleres militum precibus patientiam humanitatémque præstare.*

TRAIA-

TRAIANVS PLINIO.

(LIBELLVM) Filiæ Aquilæ ciuitatem Romanam indulget. *Libellum rescripti*) Cuius causa hæc rescripsi.

LIBELLVM P. Accij Aquilæ centurionis cohortis sextæ equestris, quem mihi misisti, legi: cuius precibus motus dedi filiæ eius ciuitatem Romanam. libellum rescripti, quem illi redderes, misi tibi.

PLINIVS TRAIANO.

De exactione pecuniarum.

(QVID) Consulit Traianum an ciuitatibus Bithyniæ & Ponti permittat potiora iura in debitis exigendis. *Locationibus*) Locorũ publicorum. *Prærisque proconsulibus*) Imperatoribus. *Præpraxian*) Primam actionem, vt ante alios ius haberent exigendi pecunias à debitoribus. nam Paulus De priuilegiis creditorum, Respubl. inquit creditrix omnibus chirographariis creditoribus, præfertur. quamuis Mutianus ad municipales scribat, simile priuilegium fisco nulla ciuitas habet in bonis debitoris, nisi nominatim id à principe datum sit. *προεξία* Suidas interpretatur primam repetitionem, primam exactionem. *Pro lege*) Loco legis, vt de consuetudine prædiximus. *Prænia*) Obscura.

QVID habere iurũ velũ & Bithynas & Ponticas ciuitates in exigendũ pecuniũ, quæ illis vel ex locationibus vel ex venditionibus, aliisve causis debeantur, rogo Domine rescribas. Ego inueni, à plerisque proconsulibus concessam eis protopraxian, eámque pro lege valuisse. existimo tamen tua prouidentia constituendum aliquid, & sanciendum, per quod vtilitatibus eorum in perpetuum consulatur. nam quæ sunt ab aliis instituta, sint licèt sapienter indulta, breuia tamen & infirma sunt, nisi illis tua contingat autoritas.

TRAIANVS PLINIO.

(VO) Rescribit sequendas leges vniuscuiusque ciuitatis. *Id*) Priuilegium, vt cæteris præponatur. *Iniu-*

VO iure vti debeant Bithynæ vel Ponticæ ciuitates in iis pecuniis, quæ ex quaque causa reipublicæ debebuntur, ex lege cuiusque animad-

riam priuatorum) Ne iniuriam facerem priuatis creditoribus, dum eos posteriores facio rebus publicis in exigendis debitis.

tendum est. nam si habent priuilegium, quo cæteris creditoribus anteponantur, custodiendum est: si verò non habent, in iniuriam priuatorum id dari à me non oportebit.

PLINIVS TRAIANO.

De Iulio Pisone.

EDICVS) Repetebat fisci aduocatus Amisenorum à Iulio Pisone cc tam pecuniam ei donatam à rep. ante xx. annos, nixus Traiani mandatis, quibus prohibebat fieri de publico erogationes. Piso contradicebat. Secundus rem integram Traiano decernendam mittit. *Edicum*) i.e. defensor & viadex reip. qui hodie dicitur fisci aduocatus. de quo M. Cicero lib. xiij. ad Thermum pro pre. in epistolis ad Lentulum. Sed malo ecdicos, & statim iubeas Ecdicos Romã mittere. & iam dixerat vt ecdici Milesij Romam mitterẽtur. quanquam in codicibus impressis passim legatur, vbi codices. libenter enim. Secundus vtitur Græcis vocabulis, vtpote Bithyniæ consuetis, quædam exemplaria habent, medicus. *Bule & ecclesia*) Senatu & concione populi. Βουλὴ enim senatus & ἐκκλησία concio. *Cæsa*) Procuratoris dicta allegabat. *Rempub.*) Amisenorum. Hermogenianus: decurionibus, inquit, facultatibus lapsis alimenta decerni permissum est, maximè si ob munificentiam in patriam patrimonium exhauserint. *Erogasse*) Impendisse, distribuisse. Paulus De legatis. nihil ex testamento videtur capere, qui tantum erogat quantum accipit. apud Apuleium erogare pro valde rogare, pius, inquit, precibus erogatus: sed exrogare est ex lege vetere aliquid eximere per nouam legem, tradente Festo. *Spatium*) Viginti annorum. *Pro multis*) A multis, à senatu & populo. Apuleius libro quinto, pro pedibus abrepto, id est à pedibus, & ix. pro limine liberato, id est à limine.

EDICVS *Domine Amisenorum ciuitatis petebat apud me à Iulio Pisone denariorum circiter xl. millia donata ei publicè ante xx. annos, & Bule, & ecclesia cõsentiente: nitebatúrque mandatis tuis, quibus eiusmodi donationes vetantur. Piso contrà, plurima se in Remp. contulisse, ac propè totas facultates erogasse dicebat. addebat etiam temporis spatium, postulabátque, ne id quod pro multis & olim accepisset, cum euersione reliquæ dignitatis reddere cogeretur. Quibus ex causis integram cognitionem differendam existimaui, vt te Domine consulerem, quid sequendum putares.*

TRAIANVS PLINIO.

IVBET) Donationes ex publico factas ante exiguum temporis spatium, retractari non oportere admonet.

IVBET largitiones ex publico fieri mandata prohibent: ita ne multorũ securitas subruatur, factas ante aliquantum

tum temporis retractari, atque in irritum vindicari non oportet. Quicquid ergo ex hac causa actum ante viginti annos erit, omittamus. Non minus enim hominibus cuiusque loci, quàm pecuniæ publicæ consultum volo.

PLINIVS TRAIANO.

De adiectione Buleutarum.

LEX) Traianum cõsulit an qui senatores fiũt, debeant certũ quid inferre pro introitu. *Bulen*) Senatum: sportulas solere nouos decuriones cæteris distribuere. Papinianus titulo de Decurionibus innuit: minores scribit viginti quinque annorum decuriones facti, sportulas decurionum accipiunt. *Aliud alijs*) Non eandem summam omnibus, sed minorem huic, maiorem illi. *Inferre*) Dare, dilargiri. *Buleuta*) Senatores.

LEX Pompeia Domine qua Bithyni & Pontici viũtur, eos qui in Bulen à censoribus leguntur, dare pecuniam non iubet, sed ỹ quos indulgentia tua quibusdam ciuitatibus super legitimum numerum adiicere permisit, & singula millia denariorum & bina intulerunt. Anicius deinde Maximus proconsul, eos etiam qui à censoribus legerentur, dum taxat in pauciſſimis ciuitatibus aliud aliis iussit inferre. Superest ergo vt ipse dispicias, an in omnibus ciuitatibus certum aliquid omnes, qui deinde buleuta leguntur, debeant pro introitu dare. nam quod in perpetuum mansurum est, à te constitui decet, cuius factis dictisque debetur aeternitas.

TRAIANVS PLINIO.

Honorarium) Seruandam præcipit vniuscuiusque loci consuetudinem. *Honorarium decurionatus*) Quod datur honoris causa dum fiunt decuriones: Paulus de muneribus. æstimationem honoris aut muneris in pecunia pro administratione offerentes audiendi non sunt. Qui pro honore pecuniam promisit, si soluere eam coepit, totam præstare

HONORARIVM decurionatus omnes, qui in quaque ciuitate Bithyniæ decuriones fiunt, inferre debeant necne, in vniuersum à me non potest statui. Id ergo, quod semper tutissimum est, sequendam cuiusque ciuitatis legem puto: scilicet aduersus eos, qui inuiti fiunt decuriones, existimo id acturos, vt erogatio cæteris præferatur.

operis inchoati exemplo coactus est. decurionatus autem secundum Callistratum municipalis honor appellatur, siue cum sumptu, siue sine erogatione contigerit: vulgò etiam nunc, inquit, honorarium dicimus id munus, quod honoris causa erogatur: sed honorarium ius, prætorij ius est hinc honorarios tutores à prætore datos vocat Vlpianus. *Asturos*) Bithynos & Ponticos. *Vt erogatis cæteris præferatur*) Vt minus grauentur in pecuniarum illatione, quàm cæteri decuriones spontanei.

PLINIVS TRAIANO.

De adiectione ciuium.

LEGE) Quærit an decuriones aliarum ciuitatum deberent eiici lege Pompeia, quæ vetabat alienum ciuem adscribi senatui alterius ciuitatis. *Adscribere*) In senatum legere. *Quisque*) Adscribatur in sua ciuitate in qua natus est. *Censoribus*) A censoribus, qui etiam in oppidis creabantur, vt testantur iurisconsulti, de quorum officio libro ix. multa protulimus. *Eum*) Decurionem. *Beleutas*) Senatores. βουλευτὰς enim qui reipubl. consulunt. *Conturberentur*) Perturbarentur. *Ea parte*) Eo capite, quo vetabat alienum ciuem ascribi in alterius ciuitatis senatum. *Consensu*) Modestinus: omne ius aut consensus fecit, aut necessitas constituit, aut firmauit consuetudo. *Exoleuisset*) Desuetum esset. *Capita legis*) Plura enim capita continebat lex Pompeia.

LEGE Domine Pompeia permissum Bithynicis ciuitatibus, adscribere sibi quos vellent ciues, dum ciuitatis non sint alienæ, sed suarum quisque ciuitatum, quæ sunt in Bithynia. Eadem lege sancitur, quibus de causis è senatu à censoribus eiiciantur, inter quas nihil de ciue alieno cauetur. inde me quidam ex censoribus consulendum putauerunt, an eiicere deberent eum qui esset alterius ciuitatis. Ego, quia lex sicut adscribi ciuem alienum vetabat, ita eiici è senatu ob hanc causam non iubebat: præterea quia aliquibus affirmabatur mihi, in omni ciuitate plurimos esse beleutas ex aliis ciuitatibus, futurúmque vt multi homines, multæque ciuitates concuterentur ea parte legis, quæ iampridem consensu quodam exoleuisset: necessarium existimaui consulere te, quid seruandum putares. Capita legis hic literis subieci.

TRAIANVS PLINIO.

MERITO) Permittit esse in senatu, qui iam adlecti fuerant, vocat in futurum alienum aliquem adscribi. *Mouerentur*) Legimus etiam in eundem sensum, nouaremus.

MERITO hæsisti Secunde charissime, quid à te respondi oporteret censoribus consulentibus, an legerent in senatum aliarum ciuitatem, eiusdem tamen prouinciæ ciues.

nam,

nam & legis autoritas, & longa consuetudo vsurpata contra legem, in diuersum mouere te potuit. Mihi hoc temperamentum eius placuit, vt ex præterito nihil nouaremus: sed manerent, quamuis contra legem adsciti quarumcunque ciuitatum ciues: in futurum autem lex Pompeia obseruaretur, cuius vim si retrò quoque velimus custodire, multa necesse est perturbari.

PLINIVS TRAIANO.

De diuisione sportularum.

VT) Dubitat ex inuitatione multorum ad solennia [illegible] ca, inter Bithynos factionem & discordiam orituram *Virilem togam*) Quam sumere consueuerant ad septimum decimum ætatis annum. *Bulen*) Senatum. *Vocare*) Inuitare. *Dare*) Distribuere vnicuique. *Celebrandum*) Vlla celebritate & pompa agendum. celebrare est solenniter peragere. & celebrata pro solennia & iusta, posuit Mart. ix Inscripsit tumulo septem celebrata virorum Se fecisse Cloe. *Et quatenus*) Etsi celebrandum sit, modum referebas. *Solennium causis*) Quales sunt prædictæ. *Et in speciem*) Eandem locutionem libro primo ad Saturninum vsurpauit, nequam, inquiens, in speciem ambitionis inciderem: hic verò in speciem, & reliqua. *Diamœries*) Diuisionis, factionis: nisi fallor, inquit Tertullianus, prohibendarum factionum causa de proui-

VT virilem togam sumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, vel opus publicum dedicant, solent totam bulen, atque etiam è plebe non exiguum numerum vocare, binósque denarios vel singulos dare: quod an celebrandum, & quatenus putes, rogo scribas. ipse enim sicut arbitror, non imprudenter, præsertim ex solennibus causis, concedendum in tali inuitationi: ita vereor ne ij qui mille homines, interdum etiam plureis vocant, modum excedere, & in speciem diamœries incidere videantur.

dentia constat modestia publica. quæ illicitas factiones timet, ne ciuitas in partes scindatur. vnde Augustus, Tranquillo autore, plurimas factiones titulo collegij noui ad nonnullius facinoris societatem coeuntes sustulit. non video cur quidam, vir alioqui doctus, qui in Pandectas annotationes conscripsit, pro diamœries scribendum putet, malam.

TRAIANVS PLINIO.

MERITO) Relinquit prudentiæ Secundi ordinandum quod ad perpetuã Bithyn æ tranquillitatem faciat. *Corpora*) Factiones, sectiones, collegia. Ouidius libro primo Metam. tamen illud ab vno Corpore, & ex vna pendebat origine bellum. corpore igitur pro factione & hominum congregatione. Martianus De collegiis illicitis & corporibus. mandatis principalibus præcipitur præsidibus prouinciam, ne patiantur esse collegia, sodalitia. in summa autem nisi ex senatusconsulti autoritate, vel Cæsaris, collegium vel quodcunque tale corpus coierit, contra leges erit. & Callistratus De iure immunitatis: quibusdam, inquit, collegiis vel corporibus, vt est fabrorum corpus. Vlpianus etiam cum tria corporum genera facit, tertium, inquit, est quod ex distantibus constat, vt corpora plura vni nomini subiecta, velut populus, legio, grex, & corpus imperij, pro illa orbis parte, quæ subiacet imperio Romano, Tacitus posuit, si immensum imperij corpus. in physica vocat Apollodorus quod secetur in tria, in longitudinem, latitudinem, altitudinem. *Sportulas*) Largitiones, distributiones. *Prudentiam tuam elegi*) Hinc apparet, missum Secundum ad Bithyniæ Pontíque statum ordinandum, moréisque reformandos. quare Traianus præscripserat, meminisse Plinium idcirco in Bithyniam missum, quoniam multa in ea emendanda apparuissent sic legimus apud Tranquillum Galbam proconsulem obtinuisse biennio Africam extra sortem electum ad ordinandam prouinciam, & intestina dissensione, & barbarorum tumultu inquietam. *Moderaris*) Modum imponeres.

MERITO vereris ne in speciem diamœries incidat inuitatio, quæ & in numero modum excedit, & quasi per corpora non viritim singulos ex notitia ad solennes sportulas contrahit. sed ego ideo prudentiam tuam elegi, vt formandis istius prouinciæ moribus ipse moderareris, & ea constituas, quæ ad perpetuam eius prouinciæ quietẽ essent profutura.

PLINIVS TRAIANO.

De Iselasticis.

ATHLETÆ) Victores in certaminibus Iselasticis à Traiano tactis petebant præmia: & quia de tempore controuersia nascebatur, rogat imperatorem quid facere debeat. *Athletæ*) Certatores ἀπὸ τῶν ἀθλῶν, quod est certo. E.) Præmia. *Iselasticis certaminibus*) Dicta Iselastica, quòd victores cum magna pompa coronati introducebantur quisque in suam patriam ἀπὸ τῶν εἰσελαύνειν, id est introduco: inuehorque cuius futurum εἰσελάσειν: nam solebant athletæ victores equis albis ingredi suam ciuitatem disiecta muri parte, secundum Plutarchum, quod significabat, non magnopere ciuitati illi opus esse muro, habenti viros qui pugnare possent & vincere. hanc consuetudinem Tranquillus in Ne-

ATHLETÆ Domine ea quæ pro Iselasticis certaminibus constituisti, deberi sibi putant statim ex eo die quo sunt coronati. nihil enim referre, quando sint patriam inuecti: sed quando certamine vicerint, ex quo inuehi possint.

in Nerone commemorat. *Coronati*) Declarati victores, & ideo corona donati. *Nihil enim refert*) Non respiciēdum tempus quo quisque in patriam suam inuehitur, sed quando victor sit pronunciatus: hoc faciebant, quia è certatoribus multi procul aberant à patria sua, ad quam non poterat peruenire, nisi post multum temporis, & per hoc obsonia, quæ menstrua dabantur, interdum perdebant.

Contrà) Athletarum desiderata. *Iselasticorum nomine*) Verbis eorum, qui præsunt certaminibus Iselasticis. *Eorum tempus*) Aliqua exemplaria habent: Ita tamen vt vehementer, & reliqua εἰσέλασιν, id est, inuectus sunt. *Obsonia*) Quæ antiqui dixerunt manducata obsonare, est opipare cœnare. Apuleius, siquid obsonare cupis. & obsonator, popinarum magister. de quo Martialis: De quotus es quanti cupias cœnare? nec vnum Addideris verbum, cœna parata tibi est. obsonitare conuiuari dicitur Pompeio tradente. *Agone*) Certamine. *Aiunt enim*) Antequam à Traiano fierent & celebrarentur certamina Iselastica, aliud genus certaminis depugnabāt athletæ, quod per ter fecerunt postquam Iselastica finita fuerunt. augmentabantur igitur deberi sibi Iselasticorum præmia, quæ quidem aliis maiora erant, ex eo tempore quo primum constituta fuerunt, nec modò cùm fierent, sicut cum esse Iselastica desierunt, non dabantur obsonia: nam respiciebant diem constitutionis & finem verbi causa. Traianus constituit Iselastica Calendis Maiis, & mandat illa inchoata à Calendis Iuniis terminari in Calend. Augusti: qui cœperant pugnare à Calendis Maiis, & certauerant vsque in Calendas Iunias, petebant præmia Iselasticorum, tanquam instituta à Traiano. *Ne*) An *Cuiusquam*) Athletarum. *Retrò*) In præterito antequam fierent Iselastica. *Respectu*) Respectus. *Beneficia tua*) Præmia pro Iselastico agone.

PLINIVS TRAIANO.

ISELASTICVM) Vult intelligi esse Iselastica cùm primum quisque in suam ciuitatem inuehitur. obsonia negat dāda antequam illa fierent. *Iselasticum*) Certamen: sequitur verbi interpretationem. εἰσέλασιν) Ingressus est. *Ante Iselastica*) Antequam fierent Iselastica. *Non fuerunt*) Constituta à me ut

ISELASTICVM tunc primum mihi videtur incipere deberi, cùm quis in ciuitatem suam ipse εἰσέλασιν. Obsonia eorum certaminum, quæ Iselastica esse placuit mihi, si antè Iselastica non fuerunt, retrò non debentur. nec proficere pro desiderio athletarum potest, tam eorum quæ postea Iselastica lege constituì: quàm quæ, cùm vincerent, esse

ego contrà scribo Iselasticorum nomine. itaque eorum vehementer addubitem, an sit potius id tempus, quo εἰσέλασιν intuendum. Iidem obsonia petunt pro eo agone, qui à te Iselasticus factus est, quamuis vicerint antequām fieret. Aiunt enim, congruens esse, sicut non datur sibi pro his certaminibus, quæ esse Iselastica postquam vicerunt, desierunt: ita pro iis dari, quæ esse cœperunt. Hîc quoque non mediocriter hæreo, nec cuiusquam retro habeatur ratio: dandúmque quod tunc cùm vincerent, non debebatur. rogo ergo vt dubitationem meam regere, id est, beneficia tua interpretari ipse digneris.

la prætnia. *Retrò*) Antequam fierent. *Proficere*) Procedere. *Tam eorum*) Obsoniorum. *Cùm vincerent, esse desierunt*) Quam *Renouantur*) Renouantur, sed manent in statu quo fuerant dum vincerent.

eorum obsoniorum, quæ cùm vincerent iam desierant esse, exacto tempore illis certaminibus constituto.

desierunt. Mutata enim conditione certaminum, nihilominus quæ antè perceperant, non reuocantur.

PLINIVS TRAIANO.

De diplomatibus.

VSQVE) Excusat se quòd vxorem iuuerit, & ita itinere is celeritate adiuuerit *Diplomate*) Literas liberi itineris & immunis, de quibus paulo antè. *Tuam*) Ad te pertinentem, vt in rebellarium regis Sauromatæ. *Vxori meæ*) Calphurniæ. *Amitæ*) Fabati. *Amitæ*) Hispullam de vetusque libro quinto, ad Pontium eram cum profecero meo, eram cum amita vxoris. *Durum*) Inhumanum *Pietas*) Amor in maiores. *Dissimulassem*) Silentio præteriissem. *Sero*) Importunè, dum expecto tuam sententiam.

VSQVE in hoc tempus Domine, neque cuiquam diplomata commodaui, neque in rem vllam nisi tuam nisi, quam perpetuam seruationem meum quadam necessitas rupit. Vxori enim meæ audita morte aut, volenti ad amitam suam excurrere, vsum eorum negare duram putaui, cùm talis officij gratia in celeritate consisteret, scirémque te rationem itineris probaturum, cuius causa erat pietas. Hæc scripsi, quia mihi parum gratus tibi fore videbar, si dissimulassem inter alia beneficia hoc vnum, quod me debere sciebam indulgentiæ tuæ: quod fiducia eius, quasi consulto te, non dubitaui facere, quæ si consuluissem, serò fecissem.

TRAIANVS PLINIO.

MERITO) Rescribit Traianus, se beneficisse Secundum pro diplomate concesso Calphurniæ vxori *Adiuuandum esse, vsum eorum intentioni non profuisse*) Non profuturum esse intentioni vxoris tuæ, quam habebat vt illuc excurreret: legitur etiam, adiuuandum putarem: serum futurum.

MERITÒ habuisti Secunde charissime fiduciam animi mei: nec dubitandum fuisset, si expectasses donec me consuleres an iter vxoris tuæ diplomatibus, quæ officio tuo dedi, adiuuandum esset, vsum eorum intentioni non profuisse: cùm apud amitam suam vxor tua deberet etiam celeritate gratiam aduentus sui augere.

FINIS.

INDEX. OMNIVM QVÆ HISCE IN PLINIVM COMMENTARIIS NOTATV DIGNA CONTINERI visa sunt.

BIBL. ROMA VITTORIO EMANUELE

Atque vbi. p. literam post numeros habeb's adnotatam, recurre ad Panegyricum Traiani.

Præpositio aliquando causam, aliquando post signif. 2, 8
Acanthus qualis herba 303
Abrogare quid sit 122
Achaia pro Peloponeso 495. item de ea 505. vbi & de Corintho.
Acilius Glabrio pater & filius, item alter 39
Acilij plures, & quis eorum præstantissimus 192
Acroamata, & per contractionem acromata, quid dicantur, vbi multa scitu dignissima 398
Actio quid sit, an differat ab oratione 57
Acta quid sint, vbi de senatusconsultorum publicatione & confirmatione 328
Actor quis dicatur 140
Actum est, desperationis verbum 56. p.
Actus pro actione, vbi de aliis eius significationibus 634
Acumen quid in altercatione, quantum valeat, & quid ipsam adiuues 3
Adoptati cognomen adoptantium quomodo lege sortirentur 1
Adoptare quomodo vtilius sit quàm gignere 14 p.
Adoptionis ius quale, vbi de adoptione eiúsque generibus multa scitu digna 315. 316
Adrianus quomodo non destinatus imperium affectauerit. 78. p. quomodo imperator creatus præter sententiam Traiani 167.
eius in cognoscendis causis ratio 276
Adulterium propriè quid dicatur, cum stupro aliquando confundi 396. vbi adulterij accusatio ad quem imprimis pertineat
Aduocatos quos intelligere debeamus 67
Aduocemur quando 253
Aduocatione viris studiosis inter discere pœnam esse 327
Aduocatus commune verbum tam accusatoris quàm defensoris 108
Aegyptus qua miranda habeat 496
Aemulatorem & imitatorem à Secundo confusè sumi, vbi quid alterum ab altero differat 3
Aemilia gens quem suæ stirpis autorem asserat 589
Aemilia via cur sic dicta, quò ducat, quomodo facta 530. vbi & de alia eiusdem nominis ratione
Aerarium quid 107
Aestuarium quid sit 552
Aetas hominu in tria tantùm diuisa 263. 264. 16. p.
Aeuum quid sit, & vnde dicatur 265
Affici quid sit 142. Latinis pro quo sumatur 256
Afranij Dextri serui eo mortuo quomodo tractati, vbi de Aristone Iurisconsulto 478

INDEX. OMNIVM QVÆ HISCE IN PLINIVM COMMENTARIIS NOTATV DIGNA CONTINERI visa sunt.

BIBL. ROMA VITTORIO EMANUELE

Atque vbi. p. literam post numeros habeb's adnotatam, recurre ad Panegyricum Traiani.

Præpositio aliquando causam, ali quando post signif. 2,8
Acanthus qualis herba 303
Abrogare quid sit 122
Achaiæ pro Peloponeso 495. *item de ea* 505. *vbi & de Corintho.*
Acilius Glabrio pater & filius, item alter 39
Acilij plures, & quis eorum præstantissimus 192
Acroamata, & per contractionem acromata, quid dicantur, vbi multa situ dignissima 398
Actio quid sit, an differat ab oratione 57
Acta quid sint, vbi de senatusconsultorum publicatione & confirmatione 328
Actor quis dicatur 140
Actum est, desperationis verbum 56.p.
Actus pro actione, vbi de aliis eius significationibus 634
Acumen quid in altercatione, quantum valeat, & quid ipsam adiuuet 3
Adoptati cognomen adoptantium quomodo lege sortirentur 1
Adoptare quomodo vtilius sit quàm gignere 14 p.
Adoptionis ius quale, vbi de adoptione eiúsque generibus multa situ digna 315.316
Adrianus quomodo non destinatus imperium affectauerit. 78. p. *quomodo imperator creatus præter sententiam Traiani* 167.
eius in cognoscendis causis ratio 276
Adulterium propriè quid dicatur, cum stupro aliquando confundi 396. *vbi adulterij accusatio ad quem imprimis pertineat*
Aduocatos quos intelligere debeamus 67
Aduocemur quando 253
Aduocatione viris studiosis inter dicere pœnam esse 327
Aduocatus commune verbum tam accusatoris quàm defensori 108
Aegyptus quæ miranda habeat 496
Æmulatorem & imitatorem à Secundo confusè sumi, vbi quid alterum ab altero differat 3
Æmilia gens quem suæ stirpis autorem asserat 589
Æmilia via cur sic dicta, quò ducat, quomodo facta 530. *vbi & de alia eiusdem nominis ratione*
Aerarium quid 107
Æstuarium quid sit 552
Ætas hominu in tria tantùm diuisa 263. 264.16.p.
Æuum quid sit, & vnde dicatur 265
Affici quid sit 142. *Latinis pro quo sumatur* 256
Afranij Dextri serui eo mortuo quomodo tractati, vbi de Aristone Iurisconsulto 478

Africani cognomen vnde 463
Agathia de Zenone versus recitantur & explicantur 386
Ager domino propinquus cur optimus, ex Columella 71. item de agri commoditate 71. 72
Agon gymnicus vbi primum factus, & quando plures facti 259. vbi multa super actione agon notanda
Agrorum quinque genera ex Varrone, & eorum explicatio 599
Alacer siue alacris quis dicatur ex Pediano 24 p.
Alexandrina vrbs quando & à quo condita, & cuius magnitudini fuerit 569
Alica præstantissima vbi fieri solita, quomodo fieret, & quot sint eius genera 41. 42
Alcæi Græcum epigramma in laudem Titi ponitur & Latinè redditur 506
Alsiensis villa 306. & seq.
Amastris ciuitas quæ sit & vbi sita 634. & seq.
Ambitio quid sit 23
Amerina oppidum 496
Amicitia firmissimæ quæ sint 52. 358
Amicitiæ pulchra definitio, vbi, quomodo amandum, quidque amor ab amicitia differat 152. & seq p.
Amici quomodo monendi & obiurgandi si opus sit 505
Amisus ciuitas qualis & vbi sita cum eleganti historia ex Appiano 628
Amnis vnde dictus 147. p.
Amor timore efficacior 257. quomodo recto iudicio aliquando obsit 268. Tres amores à Platone recensentur 154. p.
Amœna quæ dicantur 297
Amphitheatrum quid sit & cur sic dictum 298. 299
Anceps quid sit, pro mortifero poni 19
Animi summa intentio & summa remissio quid efficiant 8
Animus quando maxime intendatur 24
Anio fluuius vnde veniat, quos agros alluat, vbi Tyberim ingrediatur 489
Annales quid dicantur, quidque contineant 102. p.
Annulorum ius quale fuerit, vbi ad quæ tempora sine annulis fuerint Romani, aliaque scitu digna 464
Annulorum ferreorum olim vsus, vbi de aureis iterum 464. 465
Anus Attica qua ratione Demosthenem cognouerit 538
Annij tres recensentur 124
Annona quam variè sumatur 36. & seq p.
Anteia cuius filia fuerit 525
Antigenidæ tibicinis ad discipulum elegans dictum 428
Antiqui parci 66
Antiquum pro venerando 313
Antiquos supra mille annos dici 507
Apamea Bithyniæ ciuitas vbi sita 597
Appenninus mons qualis 297
Apoditerium quid & vnde 306
Apelles quando opera sua proponere solitus esset 27. vbi prouerbij ne sutor supra crepidam origo
Appellandi ius quàm æquum & necessarium, vbi quid appellatio 70
Apuleij locus & aliorum, ex autoritate Prisciani emendatur pro Lælio Liuius 335
Aquilex quis dicatur, vbi de aquæductibus & aquarijs multa 588. & seq.
Aquilius Gallus 17
Ara & altare quid differant, vbi de ritu sacrificiorum 3. p.
Aratus quis fuerit, quando vixerit, quos præceptores habuerit, item alia non negligenda 311
Arbustæ quæ dicantur 309
Architectus quis sit, vnde dicatur, quanta sit eius disciplina 593
ἀρχιτεκτων quid 57
Area quis locus in ædibus 126. 127
Arena pro agendi vsu 364
Aristænetus qualem hominem conuiuiis suis introduxerit, vbi de Alcidamante Cynico ridiculum 532
Armorum meditatio per quam militibus pri-

nùm tradita 24
Arrianus Altinas quis fuerit, vbi Arriani plures 2
Arria tres 187
Artium quatuor genera ex Posidonio 355
Artemisium ciuitas vbi 548
Artemidorus cuias fuerit 186. quos libros scripserit: vbi & de alio Artemidoro
Aruspices qui sint 560
As antiquis qualis fuerit 143. quomodo vsurpent Iurisconsulti 41. item quomodo alij
Asse nomine quid comprehendatur 279. vbi eius partes ponuntur & explicantur
Asiæ totius flumina præstantiora quæ sint 26.p.
Asinius Bassus vir optimus 160
Asinius Pollio 55.282
Athenodorus Philosophus Tarsensis qualis, vbi pulchrum eius stratagema 443. 444. vbi & alius Athenodorus
Atrium quæ pars in domo sit, & vnde dicatur 126
Atticè dicere quid sit, vbi de Attico dicendi genere multa 80
Attilius Scaurus Secundi amicus, vbi & de Terentio Scauro 325
Auaritia Romanorum maxima describitur 20.251.
Auaritia quomodo hominibus natura inhæreat 20
A. Cluentio quid inuidiam maximam pepererit 56
Augurium optimum quod sit, vbi Græca ponitur sententia 51
Auguriū quantū crediderit antiquitas 140.p.
Augustus cur à Suetonio potissimum laudatus 36.37
Augustus quid sit, quomodo Octauius sibi hoc nomen assumpserit, & demum ad alios imperatores venerit 102
Aug. Cæsar quomodo iocos affectauerit, quidque scripserit 288
Augustum quid sit ex Pausania, vbi de Octauio iterum 102
Auidij duo ponuntur 390.391
Auocamentum quando propriè dicatur 148
Aura expositio 298
Aurelia duo 145
Auspicia quomodo & quo tempore capi solita 162
Autoritas definitur 23
Autores optimos semper imitandos esse 14
Autorare quid sit, quid exautorare, vbi adulterū in militiam non suscipiendis & ratione procedendi iudicio contra adulteros 395
Auunculus quis sit, & vnde dici putent nonnulli 315

B

Baiarum portus vbi & qualis 147.p.
Balnea & Balneæ quid differant Varroni 7
Balneum potius quàm balneum dici. ibid.
Balneum & oleum olim publicè dare solitum 581
Baptisterium quid & vnde 130
Bellus pro festiuo 266
Beneficiarij milites qui dicantur 580
Bibliotheca Latinè Libraria, vbi quis librarius dicatur 263
Bibuli sententia de Ptolomeo reducendo quomodo diuisa fuerit 480
Biga & quadriga argentea olim 618
Blætera Martialis carmine notatus 511
Boletorum vsus olim & præstantia 18
Bona quorum ad hæredes peruenire non poterant 101
Boni consulere rarissimus dicendi modus secundum Fabium 422
Bonitas Latinam dictionem esse, & à probatis vsurpatam autoribus 566 & seq.
Bysphorus duplex & vbi vterque, & vnde sic dictus 610
Brocchi duo recensentur 612. vbi brocchi dicerentur
Brixia ciuitas vbi & à quibus condita 38
Bruti plures breuiter enumerantur 49
Buteus Præsens quanta autoritatis fuerit 408

Bulbi radix cruda esui optima 42. *vbi quot sint bulborum genera*

Buxus arbor, qualis. vbi crescat, vbi quomodo neutrius generis inueniatur 302

Byzantium 595

C

Cecilius Secundus Comensis fuit, eiúsque maiores 1. *eius nomina ex antiquis marm. ibidem. Demosthenis fuit imitator.* 2. *venandi studium* 5. 16 *Bithyces sapius defendit* 16. *in audiendis recitatoribus assiduus* 37. *magnam famã assequitur* 264. 265. *vbi quomodo sub Domitiano periclitatus sit, & cur, quod ad senium peruenerit* 265. *comœdias quot scripserit & quales* 282. *vbi quomodo pro Bithycis egit* 392. 393. *quam gloriam reportauerit ex actione pro Variola* 401. *vbi quæ fuerit Variola. quid iuuenis scripserit* 409. *Vergiliana carmina suis scriptis libenter inserit* 433. 434. *vbi quomodo Tacito in eloquentia proximus ostenditur, iterum quomodo sub Domitiano in periculo fuerit* 481. *quod dicendi genus probauerit in oratore* 540. *vsque ad finem* 541. *vbi Homeri versus aliquot explicantur, & ex orationibus Demosthenis loci multi citantur. quando præfectus ærarij* 565. *quæ Traiano de Christianis scripserit* 630. *& seq. Consul designatus Traiano gratias agit, vbi totius Panegyrici argumentum habetur* 1. *& seq. p.*

Calpa fluuius Nicomedia 594

Cneus Caluisius Secundi amicus, vbi de Caluisiana actione & aliis Caluisiis 35

Cacilij multi Plinij tempore 253

C. Memmius literarum Græcarum studiosus quomodo Latinas contempserit, qualis orator fuerit, vbi de L. Memmio 287

C. Lentulus orator qualis, vbi, & de aliis Lentulis 287

C. Cassius Longinus quis & qualis fuerit, vbi quomodo & quare in exilium missus 438. 439

C. Proculus quomodo bis victor iugulatus sit 484. *& seq.*

C. Lælij summa sapientia 159

Calceorum olim vsus, vbi quid sit calceos sumere 408

Caligula illustrium virorum statuas quomodo euerterit, vbi de quodam Cassio damnato 49

Calculus albus & niger apud veteres quo in vsu fuerint, & qualis sit locutio 5

Calculi cur pro supputatione sumantur 457

Calculus, calculare, calculator 142

Calore laxari corpora 306

Calphurnia Secundi vxor viro legenti candelabra tenebat, vbi de ea eiúsque in studia mariti affectu multa 256. *& seq.*

Calphurniorum domus quare celebris 336. *vbi de ea familia quædam non contemnenda*

Calumnia quid sit, quid calumniari, & quæ pœna olim calumniantibus proposita 398

Camillus legatus quid tentauerit 196

Campus prato qualis sit dandus 300

Campania breuis commendatio 170. *ad otium & voluptatem quàm apta sit, vbi de situ & vrbibus eiusdem* 352. *à terræ motibus nunquam est secura* 378

Caninio Celere quomodo Antoninus vsus sit 400

Canicies in quibus venerabilis sit 9. *p.*

Capito poeta ab Athenæo citatus 49

Capitis accusatio quæ fit ex Labeone, item quas capitalia iudicia 278

Capito quid à Traiano impetrauerit 477

Capillos tondere Suidæ quid portendat 446

Capreæ insula, vbi & quomodo Tiberio grata fuit 379

Caryca quid sint, vbi de earum olim nobilitate 17. 18.

Carystius oppidum quale, vbi & quæ re præcipuè nobile 309

Carsulani siue Carseoli populi vbi 9

Cassiorum plurium breuis & iucunda enumeratio 49

Cato quomodo eloquentiæ sui seculi contentus non fuisse dictus sit 14

Cato censorius qualis orator, & cur Cic. non pro-

probetur 54
Catonis ebrietas 190
Cataractæ quid, vbi de Nili Cataractis multa notatu dignissima 609
Catilius Seuerus quis & qualis, quantúsque fuerit, vbi de varietate nominis 65
Catulli impudicum carmen 248
Catullus Messalinus adulator temporibus Domitiani 161. quomodo mortuus sit, itémque alia ibid.
Cauadium siue caua edium quis locus in ædibus 127
Causa minor maiori cognitioni praiudicium non affert 276
Causas agere sine precio quàm sit honestum ex Fabio, vbi Cn. Titij lex ponitur 327 328
Causa vna à pluribus olim defendi solita 102
Causæ quando iudicia culpa impedirentur ex Fab. 58
Centumuiralia iudicia quid iudicarent, & vnde sic dicta 11
Centumuiri cur dicantur cùm sint plures, vbi de illo iudicio, constitutione, ordine 401
Centumcellæ qualis locus sit 394. vbi Blondus reprehenditur de nomine differens de centumcellis iterum 399
Censorum potestas quanta fuerit 527
Centesimas vsuras maximas fuisse, vbi multa non negligenda 548. & seq.
Cereales multi 101
Ceruicalia quid 374
Cernere hæreditatem pro adire 68
Certamina Iselastica qualia fuerint, & cur instituta 644
Cæruleus color maris proprius & qualis sit 496
Ciceronis epistolæ familiares per quem ordine digestæ 2
Cicero quæ in oratore improbet 62. eius eloquentiæ breuis commendatio 55. Lasciuos vepsus quomodo scripserit 182. ad carmen puer inclinatus fuit 194. vbi qualis eius pro Archia poeta oratio, quos poetas Græcos Latinos fecerit ibid.
Cinædus quis dicatur, & vnde deriuetur illa dictio 531
Cymba, corbes & corbita cuius generis naucula 497
Circi descriptio 303
Circenses ludi in cuius honorem instituti, cúrque sic dicti, vbi quomodo Græcis mater deorum vocetur 515
Circumscriptores, circumscriptum, circumscriptio quid 492
Claudius Nero plurimum studiis deditus, Græcè Latinéque peritus 36 quem pecuniæ modum aduocatis posuerit 345. alea lubenter lusit, & de ea librum edidit 149. p. quomodo ipse & Otho militum fauorem promeriti sint 8. p. quomodo Claudius post mortem consecratus 20. p. vbi de eius impietate quædam
Classis Miseni & Rauennæ ab August. locatæ quis vsus 169. vbi multa scitu dignissima
Classiarij qui dicantur 370
Clauus medicis quid sit 168
Clementes innumeri Plinij temporibus, vbi quis Atrius Clemens & cuias 25
Clementia quid sit, & quantum imperatorem decoret 144 p.
Cleopatræ cœna quotidiana cur à Plinio corollarium vocetur 438
Clepsydra quale vasculum, quis eius vsus, vnde dicatur, item alia multa de eius significatu 69. 70. ad quodlibet temporis spatium disponi 104
Clientes 40. & seq. p.
Clitumnus fluuius vbi & qualis, quales boues se potantes faciat 470. eius totam & iucundam descriptionem habes inde vsque 473
Clitumnus deus per sortes fatidicus, vbi de sortibus quædam notanda 472
Climactericum tempus, id est difficile 143. vbi multa scitu dignissima
Cloaca quid sit, & vnde dicatur 635
Cluuius Rufus quis & qualis fuerit quidque scripserit 534

Cochlea quale animal sit, cur Latinis sic dicatur, & quæ sit appellatio Græca 41
Codicilli pro epistolis, vbi de verbi huius origine 124
Cœnatio quis locus in ædibus, vbi & de cœnatorio 131
Comœdus quis dicatur 42
Comœdiarum actus cantu intercidi solitos fuisse 318
Comœdia noua qualis sit & quid tractet 382
Comam alere veteres non soliti quando alias promitterent & barbam 446
Commeatus pro discedendi facultate verbum historicis frequentissimum 571
Commentarij quid 165
Comitiam quid sit, & quotuplex 208
Comitiorum die quo consul renunciandus erat, qualibus vterentur verbis 116
Comessatio quid dicatur & vnde 101. & seq.
Comum primo mediocre oppidum quomodo accreuerit, vbi quid ipsum nobilitet 5. 6. huius vicina oppida recensentur 358
Compedes vnde dici putet Marcellus 548
Comperendinationes quando permissæ, quando sublatæ 58
Comperendinatio quid sit, vbi de damnationis & absolutionis multa 344
Concordiæ ædes vbi Romæ, quando, à quo vota & ædificata, quando & quomodo restaurata 278. vbi quomodo super ea re dissentientes autores reconciliari possint.
Conceptos vulgo, id est nothos, quomodo Imp. in Instit. vocari iusserit 611
Conditorium pro sepulchro 362
Conscientia virtutis quale sit iudicium 22
Consulum alter quomodo vniuerso Senatui præesset, quomodóque Græcè diceretur, vbi & de Præsidibus 192
Coss. designati in honorem principis aliquid decernere soliti 389
Consule absente nihil in Senatu agi potuisse 115. p.
Coss. vter comitia proponeret 123. vbi de Interregis creatione obiter
Consulares qui dicerentur, vbi notatur Saturninus 77
Conspirare in bonam partem ponitur 246
Contentio dicendi vbi consistat 4. vbi quomodo diuiserit Cicero
Contentio quid sit 141. duplex ab Hesiodo posita, & vtra melior 173
Contrarium à diuerso quomodo distinguat Aristoteles 484
Controuersia quid sit ex Seneca 80 vbi quomodo Cic. vocauerit, quid modo controuersiam vocamus aliáque multa
Contumeliam pati quis non possit 360
Contubernium, contubernales de quibus dicantur 4. & seq.
Conuentus fieri solitos in singulis prouincijs 904
Copia nimia in oratore cur sterilitate laudabilior ex Fabio 63
Corinthia vasa qualia, vbi de Corintho eiusque destruct. 149
Corn. Tacitus quanta olim fuerit autoritatis, quomodo quotiésque libri sui singulis annis transcripti 55
Corn. Nepos Cic familiaris, vbi quid scripserit 269. 270
Corn. Minutius Brixiensis 435
Corn. Scipio quomodo iuuenis in castra ductus breui magnam laudem sit consequutus 478. & seq.
Cornutus Tertullus Secundi collega, quis & qualis fuerit 106
Cornelius Rufus quis, & qualis, & quàm Secundo amicus 32. Domitiano quomodo superuixerit 33
Corollarium quid sit 438
Corpus pro factione, vbi de collegijs & factionibus ab Imperatoribus vetitis 644
Corpus omne musculosum cæteris anteponi 167
Corrigere plus est quàm emendare 351
Corrigere aliena delicta quomodo conueniat 501
Cothurnus quale genus calceamenti 517. & de socco 518
Crassus Pisonis frater quo accusante occisus sit 11

Cubitus

Cubitus quanam sit mensura 594
Cultus in oratore esse qui debeat 361. & seq.
Cuniculus quid sit, vbi de animali eiusdem nominis 608
Cursor propriè quis dicatur 423
Cybele cuius mater fuerit, & cur magna mater dicta sit 599
Cymbala quid & vnde sic dicantur 112

D

Dacicum bellum quale fuerit, quis inchoauerit, quisque finuerit 459. vbi de Domitiani impietate multa
Dacorum Regia quomodo nominetur 460
Danubius ponte iunctus ibid.
Danubius, aliàs Ister quis & qualis fluuius 23.p. vbi de eius natura & in mare influxu multa
De præpositio in compositione quid efficiat 349
Decuriones in municipiis qui essent, vbi quantus eorum census esset & quæ potestas 22. eorum facultates quantæ essent 52. quæ eorum fuerit causa, aliaq; scitu digna ibid.
Decumare verbum, apud historicos frequens, quid significet 457
Decibalus Dacorum rex quomodo se interfecerit, vbi quomodo ad Traianu pedes procubuerit, & ad Senatum legatos miserit, &c. 459.460
Delatores per Titum vrbe expulsi 63.p.
Democritus cur se oculis priuauerit, vbi quomodo animus tenebras alatur 556
Demosthenes egregius verborum fabricator 3. eius laus ex Cicerone 54. & seq. vbi quomodo Ciceronem fecerit, ex Fabio, eius oratio pro Ctesiphonte qualis 84. & 403. contra Midiam quàm sit elegans, & quis fuerit ille Midias 449
Denunciare quid sit 354
Denarius quot æreorum esset 110
Deprecari quàm multa significet 106.p.
Delphinis apud Hipponem puerum dorso excipientis & transuehentis elegans historia 552. & seq.
Delphinum Simon vocem agnoscere 553
quàm mansuetum animal sit ibid.
Deprecatio vbi locum habeat 271
Designare quid sit, & qui designati 753
Destinare, designare 524
Dextri tres numerantur 326
Diæta in ædificio qualis locus sit 131. & 304. quo tempore in illa versarentur antiqui 307
Dicare & deditare propriè quid sit 599. & 20.p.
Dicax quid sit & dicacitas, vndéque vtrunque 266
Dicere propriè quid sit 56
Dicendi ex tempore facultas quàm vtilis & honesta 79
Dicendi genus maioribus cur copiosum 513
Dionis plures recensentur 622
Diem Romani quomodo inciperent 148
Dispicere pro cognoscere, vbi quid Donato & Seruio significet 13
Dij Romanæ vrbis præsides quot fuerint 166
Diploma quid sit 596
Dogmata quorum propriè dicantur 26
Dolor recens quàm impatientes reddat homines 463
Dolorem suam quandam etiam habere voluptatem 488
Domitianus studijs inimicus fuit 432
Domitiano imperante quã periculosum fuerit vel de minimis rebus sententias dicere 481. qualis sæuitia fuerit ibid. quotannis imperauerit ibid. quomodo deus dici voluerit 4.p. pulcher fuit & formosus 5.p. quid ei per somnium obiectum sit 10.p. eius mortem quo animo milites tulerint ibid. vbi de Nerua conflantia eius falsi triumph. 32.p. consobrinos cur interfecerit 87. p. quos & quales & quàm nulla de causa in exilium egerit. ibid. quomodo secretum captaret 88. p. Clementem cur interfecerit ibidem. vbi qui suæ mortis autores & adiutores à Misseno ad Auernum latum quomodo pœnam luerint 93.p. Septembr. Nouembrémque mensem suo nomine cur appellauerit 103. p. eius summa desidia & laboris impatientia 146. p. scena histrionibus quo-

modo interdixerit, & mares caſtrauerit 149
Domitius Nero quid puer ſcripſerit, quidque imperator 289
Domitij Afri ampla & elegans hiſtoria 121
Donatio Vlpiano quid propriè dicatur 276. *quomodo inter viuos fieri poſſit* 487
Donum & munus quid differant 329. *munus quot modis dicatur ibid. cum aliis differentiis ex Iurec.* ibid.
Dormire in dextram aurem, prouerbium 271
Duumuiratus vnde dictus & vbi fuerit 260

E

ECce, *aduerbium, aliquid noui adferre* 271
Ebini optimi vbi, quod genus animalis ſit 43
ἐιδύλια *quid ſint* 249
Elephantes aquam exhorrere 6
Eloquentiam quæ maximè commendent 422
Eloquentiſſima Roma tempora quæ fuerint 476
Enixus ad quid referatur 258
Encolpus nomen amato puero conueniens vnde 455. *vbi duo Encolpi recenſentur*
Epiſtolis ſuis veteres quid præponere ſoliti 31
Epiſtolis veritas quæ ſit 40. *& ſeq.*
Epheſus ciuitas qualis & vbi ſua 395
Equeſtris ordo qualis & quomodo à Seuero vocatus 39
Equitum Rom. cenſus quantus fuerit, vbi explicatur Horatij locus in Epiſt. 52
Equites cur ſplendidi vel illuſtres appellati 275. *& ſeq.*
ἐρωτοπαίγνιον *vbi & quid τὰ περιγνία & quis ſcripſerit* 334
Eruditio quid ſit, & quomodo de multis ſignificetur 15
Erutius ſine Erucius quis & qualis 44
Etefias eſtate tantummodo flare, vbi quando exorianturꝰ & vnde flent 576
Etiam pro quamuis, vbi alia eius ſignificata 19.20
Euentum de rebus iudicare & decernere 346
Eumolpus poeta & citharœdus ante Homerum 622
Euphrates fluuius 26. *p.*
Euripus quid ſit 6
Execrationem omnem turpem eſſe 101. *p. vbi de Atteij execratione aduerſus Craſſum.*
Exedra quid ſit, quomodo olim Græci vocarint, & vbi fieri debeat 619
Exerere pro exercere, vbi quid propriè ſignificet 470
Exheredatio filium à poſſeſſione contra tabulas ſiemmouens quæ ſit 276
Exemplum quid ſit 39
Exemplum & exemplar quid differant 330 *& ſeq.*
Exemplorum vis & proprietas quanam ſit 480
Exirent rei pro dimitterentur audax locutio 278
Expectare mala durius eſſe quàm pati 490
Expoſitos infantes pro necatis haberi, vbi multa de Iuriſconſultorum libris 611
Exulcerat verbo quomodo vtatur Secundus 32 *vbi qui legendi ſint poſt mortem ſpontaneam ex Vlp.*

F

FAbius Maximus quoties conſul & dictator fuerit 110
Fabricius Veiento qualis & quo tempore fuerit 261. *vbi quomodo expulſus & libri eius exuſti.*
Facere paria elegans dicendi modus pro quo 433
Facetum circa quæ conſiſtat, vbi quis facetus dicatur, & quid à dicace differat 25
Faciem pro aſpectu etiam de inanimis dici 299. 300
Factio pro quo ſumatur 14
Factiones aurigarum olim Romæ quomodo diſtinguerentur 516 *vbi quid ſit Præſinum*
Facundia quæ re renouetur & confirmetur 417
Felicitas in quot partes diuidatur à Platone 136. *p.*

Felix & beatus quid differant, vbi quid beare, quotuplex felicitas & alia notanda 8
Ferentarij equites qui dicantur, vbi variæ eorum species 158
Festinandũ oratori apud quos iudices sit 350
Feriæ Ioui dicatæ, quot earum genera, quidque per eas licuerit agere 571
Fictor & figulus quid sit 27
Ficus Chia præstantia 18
Firmum Castellum vbi 376
Firmus sub Antonino quidam, item & alij à Tacito & Secundo recitati 51. & seq.
Fiscus quomodo aduocatum & procuratorem haberet 65.p.
Flacci plures recensentur 280. & seq. vbi etiam de multis calphurniis
Flagitium quid sit, & quod ab eo verbum 10
Flamines XXV. & quis inter eos primus 114
Flumen vnde dictum 147.p.
Fluuiũ omnẽ olim proprium habuisse deum 472
Fœminæ dotatæ cur ad sobolem creandam necessariæ 40
Fœminæ multæ quæ clarũ virũ dedecus pepererunt narrantur 150.p.
Fontis Plinianinatura 272
Fõtis apud Gades mira natura ex Plinio 274
Formæ vbi 366
Foroiulienses, alias Concubienses vbi sint 339. & seq. vbi & alia Foroiuliæ leges
Formula pro modo procedendi positi item, cum aliis significatis 323
Fortiter pro constanter & animosè 261
Fortitudinem animi esse, quibus fortis nomen conueniat, quibus non 148 p.
Fortunæ quomodo omnia rex Tullus ascripserit, vbi cur Apuleio sit exoculata 341
Fraxinus arbor qualis, & ad quid maximè vtilis 471
Frontones plures recensentur 98
Frugi homo quis dicatur Cicer. frugalitas vnde & cur venias, ex Fabio 64
Frugum duo genera 301. vbi ad id spectantia multa
Fruges vbi inuentæ primùm 505
Fugitiuus proprie quis dicatur 548.616.& seq. vbi de stratione & stationariis
Fulgor & fulguratio quid differant 379
Funera publica quibus olim concessa, & vnde consuetudo eorum 73
Furcifer Latinis quis & vnde diceretur, & quomodo Græcè dicatur. 448
Fuscus Salinator 363

G

GAditana cantica quæ dicantur copiosè declaratur 43
Galba imperator quem adoptauerit & qualem 143. vbi de Othonis defectione
Galli plures recensentur 125
Ganea pro gula & luxu 91.& seq p. vbi quid propriè ganeum & vnde dicatur
Gaudium per honores quanta sit voluptas ex Xenophonte 452
Gelidum plus quàm frigidum 297
Generi quales olim quærerentur 40
Generaliter & specialiter quomodo accipiantur 257
Genialis quis fuerit 477
Genius quis deus sit & vnde dictus, quámque apud homines potestatem habeat 57.p.
Gentilis quis sit & quid gentilitas 67.p.
Gentile & gentilitium quid differant 367
Germania quibus ab aliis nationibus separetur 502. vbi nomẽ illud nouum declaratur
Germanorum ferocitas, robur & animorum præstantia 23.p. quibus ab aliis regionibus differiminentur 27.p.
Gestatio quid sit 132
Getulicus Epigramm. scripsit 287
Gladiatores vbi primùm inuenti, quando & ad quid exhiberi soleant, & quis primus exhibuerit in vrbe 21
Gladiatorum munus in funere illustrium exhiberi solitum 404
Gloria quid habeat laudabile 22. ante cineres rara est 78. virtutis est vmbra 108.p.
Gloria & laude excitari pueros cur sit bonum 336
Gracchi fratres vtrique boni 54
Græcus, poetis potissimum, maiorem esse in verbis licentiam quàm Latinis 255

Graca in Latinum vertere & contrà cur à multis probatum 416
Gracorum dicendi genus notatur 341
Graculi ignominiosè in Gracos dicitur 26. p. vbi vt molles & cæterarum gentium corruptores notantur
Grandem non statim de ætate dici 57. vbi grandire verbum à Catone vsurpatum
Grauiter dicere oratoru esse proprium 105
Gymnasia Attica tria ex Suida 67. vbi qui *Gymnosophistæ*
Gymnasium quid locus in ædibus, de athletis propriè dicis H 128
HAeredes quomodo erga defunctos affici debeant ex Paulo 277
Hæreticæ siue hetariæ, sodalitates 632
Hama inter instrumenta rustica numeratur, vbi quid aliàs significet 586
Hæruspices quomodo diuinarent 349
Heliogabali mensa & lecti quales 499
Heliocaminus qualis locus in ædibus 135
Heluidius cur à Domitiano occisus 259
Heracleas plures apud autores reperiri 618
Herennius Senecio qualis, à quo & propter quid occisus 11
Heres quam significationem habeat 41
Hendecasyllabum carmen quale sit, & qui in eo claruerunt, quotque sint genera, & quid tractet 247
Hibernaculum quid sit 128
Hic & ille pronomina contra aliorum vsum ponuntur 62
Hipo Lybiæ ciuitas, vbi & de alia hipone multa 552
Hippodromus quis locus in domo 304
Hippocaustum quid 306. *quomodo Latinè dicatur* 130
Hispulla Secundi amita 34
Historia quanta esse debeat, & quomodo lucida fiat 45. *quare quocunque modo scripta sit delectet* 315. *eius compositio quàm sit difficilis* 317. *quæ habeat communia ibid. ab oratoribus quomodo diuersa ibidem de historia scribenda ratione perlege vsque* 20. *eius vera virtus & historici veram officium* 426. *eius finis* 534
Homeri carmen explicatur 16. vbi de Achillis precibus ad Iouem pro Patroclo. *hunc locum vbi imitatus sit Virgilius ibid. quàm copiosus fuerit in descriptione armorum Achillis vbi & de Vergil.* 310
Hominis ignaui votum 5
Hominem exorabilem esse debere Græca sententia probatur 501
Honorarium substantiuum quid significet 641 *& seq.*
Honorem honorantibus esse ex Arist. 7. p. *Honorificum quid sit* 14
Hortensius qualis & quantus orator fuerit quo æmulus Cicer fuerit & alia multa 283
Horreum 131
Humanitas quid efficiat, quotuplex sit Platonis, quomodo Græcè dicatur, & qui sint humanissimi 26
Humanitas pro hominibus 292 *iterum quomodo Græcè dicatur* 48, *in homine quid præstet, & quanta apud Græcos fuerit* 505
Hyperbaton quomodo fiat, & cur vitiosum sit 469. *quid sit, quot species habeat ibid.*

I

IAbolenus quis & qualis fuerit 367
Iam pro præterea 16
Iambici versus ex Demosthene citati explicantur 269
Iandudum pro quo aliquando sumatur 107. p.
Iatraliptes quis dicatur, & vnde formetur illa dictio 568
Icaria insula vbi & vnde sic dicta 409
Iacentidem pro sæpius poni multis testimoniis confirmatur 37
Idolum quid sit & vnde deriuetur 443
Imitationem nunquam autors respuere 449
In melius, peius, malus & similes dicendi formæ autoribus frequentes 561
Impendium quid significet ex Varrone 41. vbi *Impendio aduerbium quid significet*
Imperatorum imaginibus quanta olim reuerentia adhibita 617. vbi de statuis multa *scitu digna*
Imperatores quomodo rerum suarum gestarum

rum commentarios scriberent 630
Imperatorū nomē quib. olim daretur, & quomodo ad Cæsares deuenerit 16.p. & 22.p.
Imperatori omnium regionum itinera nota esse debere 29.p.
Imperatorum vxores & sorores Augustas vocari solitas fuisse 152.p.
Imperij onera quæ sint: & quæ imperanti potissimum necessaria ex variis autorib. 66.p.
Impræsentia & impræsentiarum 17
Impunè, liberè 475
Imputare proaccusare, asscribere, obijcere 281
Indagare quid sit 62.p.
In diem viuere 295
Indictiones vnde dictæ, & quem vsum habuerint 51.p.
Inductio Rhetoribus quid sit 21
Inducta quid & quando darentur 21. & f. p.
Indulgentia quid sit 573. *vbi cur non minus esse debeat quod contra veterum vsum hac vsus sit Secundus.*
Ingenij facilis indicium secundū philosophos 27
Ingenui qui sint verè 430
Initiatum pro instituto metaphoricè dici posse 332 *vbi de initiatione multa notatu digna*
Inquietor quàm rarum verbum sit 24
Inquisitio quid sit 340
Insulæ semper aquis innatantes recēsentur 467
Institutiones vnde & quid dicantur 28
In summa, vel ad summam quādo dicamus 35
Integritas magna pauperis laus est 574
Intentio summa quid efficiat, quid remissa 8
Intercapedo quid sit, & quomodo obscœnum verbum sit 176
Interpellare quid sit 163
Inuideamus quibus & quare 20
Inuidere bonum elegantius quàm bono 31
Iocari quò referatur 247
Iosephus emendatur vbi scribitur Cæsarem ad Liberum pro ad Laberium scripsisse 617
Isæum & Serapium Isidis & Serapidis, vbi templum Isidis & Hyssopi 586
Isæi apud Athenienses duo qui & quales fuerint 79
Isocrates quis & qualis fuerit, eum quomodo pudor non impedierit, quominus esset bonus orator 392
Iubentius Celsus quis fuerit 354. *vbi Iuuenalis commentatores notantur illic Celso dictare parata, Sat. octaua*
Iudicia hominum quàm varia 59
Iudices esse & in XIII. gradu sedere legibus vetitum fuisse 40
Iudicium Diomedi quid sit 364
Iudex & arbiter quid differant 448
Iudicia maiora qui exercerent Romæ 108
Iugulus in homine quàm letalis, vbi iugulare literis & verbis metaphora 59
Iulius Cæsar poema reliquit 288. *vbi quomodo in numerum deorum relatus. quot & quales leges tulerit* 74.p.
Iuliani iurisconsulti locus restituitur pro Euripio Euritio 44
Iulij Pastoris infans à quo occisus, vbi & alij recensentur Pastores 50
Iulius Candidus quis & qualis 342
Iulia Basilica centumuiralibus causis propria 402
Iulius orator quantus & quàm vehemens 414
quomodo Senatus populique acta diurna in Aerarium referre restituerit 467. *vbi de statuis loricatis & aliis*
Iulio mense domos mutabant Romani 489
Iulius Seruianus optimus & exactissimus quoties consul 564. *eius lex de repetundis* 101
Iunius Rusticus philosophus 188
Iunius Mauricus vel Maricus: quis & qualis fuerit 13
Iurare more solenni quomodo solerent Romani 600
Ius publicum quid sit ex Iustiniano 478
Ius & æquitas quid differant 70.p.
Iura publici & priuati variæ definitiones 65 *vbi quid Iurisprudentia ex Vlpian.*
Ius cognoscendi penes quem esset 344. *vbi de iudicandi iure & Prætore vrbano*
Iusti duo recensentur 12
Iustiniani de exheredandis liberis cautio, vbi qui sint ingrati & quæ ingratitudinis species 277

K

Κεκμηκα praeteritum à quo verbo, & quid significet 34

L

Laberius Maximus quis fuerit 617
Labrum quid in balneo, vbi faciendum 304 & seq. vbi labrum vinarium ex Catone
Lacessentes vbi & quando commodum 340 vbi habes quae sint lacessentibus fugienda, & quae tussis magis sit timenda
Lacedaemonij quomodo imperium semel perditum recuperare nequiuerint 508
Lacus Albanus vbi & qualis 147
Lactuca olim quando apponi solita, eius vis & qualitas 41
Legumen quid, vnde & Graecis quomodo dicatur 16
Lancea quale verbum. quid significet, & quo modo Graecis dicatur 15
Larem pro domo vsurpari. quã sit frequens 85 & seq. vbi de Laribus & Larario multa
Largitio quid sit 20
Largius Licinius qualis vir fuerit 120
Lascivia carmina non efficere autores lascivos 248
Latere consulere quid sit, vbi de latere multa leges 104
Latinè loqui quid sit, vbi de analogia grammatica 29.30
Latro orator cur meritò à Seneca reprehendatur 104.
Laurea quid & quibus olim dari solita 15. p
Laudatio à laude quid differat ex Senica 510
Lechytus vnde derivetur, & quis significet 4
Lectio multa quid conferat 81
Legatorum Vitellij ad Vespasianum ducessores diuersa 10 & seq.
Legendi primùm Romae quae fuerit facultas, deinde quomodo rejecta 279. vbi de inofficioso testamento
Legati nomen semper sacrosanctum 181
Legatum provinciae Proconsulis dari 109. vbi quam potestatem habuerit & 189.
Leges semper reo fauere 484
Legio tota quot Centuriones habere. cum ampla ipsorum descriptione 619. quibus constaret potissimum 289.
Legio vna quot cohortes haberet, & singulae cohortes quot milites 179
Lemma quàm multa significet 268
Lenocinari quale verbum, & quàm familiare Fabio 20
Lenocinij crimen qui incurrant 396
Lepos quid sit, & quo loco dictus 360
Lex Iulia de Repetundis quae cauerit 101
Lex Cornelia de Sicariis quid cauerit 103
Liberi pluraliter tantum quid signent, item qui eorum nomine comprehendantur 28
Liberorum appellatione etiam filias intelligi 255
Liberi & posteri propriè qui dicantur 491
Libelli propriè quid sint, pro quo apud autores accipiantur 29
Libellus pro accusatione 421
Liberi maximè qui sint, vbi de libertate Graecorum per Romanos seruata 105. & s.
Libertinos Patronorum originem sequi, vbi quid faciat municipem 431. Libertini patronos debent alere 573
Liber & volumen quid differant 159. & s.
Libri quando mandanda sint ex Fabio 57
Librator, qui hodie libellator. quis sit 593
Lixurnicarum nauium praestantia. & quando primum earum vsus in notitiam Rom. venerit 370
Licinius ingentes opes, vbi mirandi Fontis descriptio 272
Lisportunidum curatio ex Celso 435
Litera quibus in dando suffragio subscribebatur 266
Literatum quis sit, quid à litteratore iuxta quosdam differat 338. vbi quomodo apud Apuleium ponatur
Liturgion quid & Liturgia 109. & 111
Loquela quid sit 242
Lubricus à similitudine quid dicatur 56
Lucanus cur à quibusdam versificator non poeta dicatur 462

Lucania vbi incipiat & vbi terminetur, & vnde Lucani originem trahant 408
L. Syllani apud historicos duo leguntur 48
L. Murena à quo accusatus & defensus 56
L. Cornelius Balbus à quo ciuitate donatus & quomodo accusatus 56
L. Mummius quomodo Achaici nomen consequutus vbi de Corinthi destructione & Cecilio Metello 463
L. Brutus statua, vbi quo animo fuerit in tyrannos 105. p.
L. Quintius Cincinnatus quis & qualis fuerit 111. p.
L. Syllæ quomodo puer ab ignota muliere salutatus, quomodo & quando felix vocatus, itémque alia non negligenda 158. & seq. p. *qualis orator* 184
L. & Q. Metellorum summa pietas 19. & seq. p.
L. Piso 171
L. Actius siue Accius poeta tragicus qualis fuerit 291
Lucubratio quid sit 161
Ludi cur sacerdotales & sacri dicti 437. *vbi de variis ludorum generib. & institutione.*
Ludicras artes exercentes quomodo olim infames fuerint habiti, & quæ sint artes ludicræ 62 p.
Lugendi tempus cur fœminis à maioribus constitutum, vbi virum nullum luctum esse legitimum 513
Lugdunum à quo Lugdunensis Gallia nomen habeat, vbi sit situm, & eius conditum, quomodo destructum, vnum sit restitutum 525. *vbi de ara Cæsaris & certamine litterarum illic instituto*
Luridus & luror 381
Luscæ posteriora etiam esse emendos 498
Lupinus, & de eo multa obseruatu dignissima 118
Lustrum quid sit Lustrandi modus & vnde lustratio originem sumserit 538 & seq.
Lustrum Bruttianum laudatur 383
Lymphati qui dicantur 381
Lyræ olim contemptus, & Musicorum 42
Lyrico carmini chorū induci ex Horatio 426. *vbi de choro & eius ratione multa*
Lysias cuias, qualis, & qualem Socrati orationem compositerit 54

M

Macrinus quomodo sanguinis profluuio per os laborarit ex Plinio senore 38 *eius census* 40
Macerta quid & quomodo fiat 303 & seq.
Macte qua dictio, quis eius vsus, & vnde 83 p.
Magistratibus peregrinum Romæ cultus qualis 77
Magistratus quid denotet 263. *vbi multa scitu digna* 376
Magistratus petituri quomodo suffragatores sua tueri 376
Magistratus quomodo in quibusdam reliquis senatoribus præualebant 479. & seq. *vbi quomodo Senatus haberi solerit ex Varrone*
Magistratuum gerendorum certum fuisse ordinem 620
Magnitudo cum fortitudine eadem, & quis verè magnus sit 66
Magnificentia quid sit 258
Magistratuum omnem potestatem dici, vbi de potestate 508
Manes quid sint, vnde cúmque sic dicantur, & dij credantur 442
Malea promontorium vbi, quantum ab Herculis Columnis distet 576. *cum Malum dixisse, & prouerbium ibidem*
Manes quid sint 238
Manuum tremorem inter quos morbos panæ Celsus 75
Manumittendi forma qualis olim fuerit 425
Manumittere & emancipare aliquomodo differre, confundi tamen aliquando 492
Manumissi in plenam libertatem fuisse 68
Mancips quid dicatur 118. *vbi quædam notanda*
M. Brutus quis delectemeres notatur 6. & seq.
M. Messala qualis fuerit, quo tempore vixerit, & quæ ab eo facinora fuerint 283
M. Brutus omnibus ferè sophistis qui modo egerint, qualis orator fuerit, vbi & de eodem alia multa 283, 284

M. Antonius in eloquentia primus fuit 342
M. Furius Camillus quomodo Vrbe Gallos expulerit 103.p.
Mare cur Oceanus dicatur, vbi de eius æstibus multa haud aspernanda 273
Mare Laurentino agro proximum quos pisces habeat 281
Mare tertia pars mundi, vbi de eius æstibus iterum 552
Margarita, margaritum, vel margaris vbi inueniri soleat 333. *vbi de gemmis quadam*
Margo masculini gener. & fœminini 300
Marius septies consul 463
Martis campus vbi Roma, & quis populo donauerit 121. *& seq.p.*
Materia Græcis quomodo dicatur, vbi multa obseruanda 205
Mauricius laudatur 15
Maximi plures recensentur 126
Mediolanum in qua regione sit, quando & à quibus conditum, cur sic dictum, professione literarum olim clarum 245
Medicum apud Iurisconsultum inter seruos poni 568
μισήτου declamatio 392
Meliores autores semper esse legendos 419
Membra propartibus domus 302
Menedemus Asclepiadis defuncti amicum quomodo exceperit 362
Menandri plures recensentur 382. 383.
Mensura quàm sit in omni re bona 555
Menstruum pro cura officij per mensem 570. *item menstruum quid sit agricolis ex Columella.* *ibidem*
de Merula multa obseruanda 218
Metius Carus sub Domitiano delator maximus 11
μιπραίτιος quid Latinè dicatur 79
Miliarium quomodo signarent antiqui 125. *&* 447. *&* 572
Milites euocati qui dicantur & quid si euocatio 353
Miles & paganus correlatiua 440. *vbi de paganis multa scitu digna*
Miles vnde appellationem habeat ex Vlp. 19.p.
Militis exercendi ante pugnam mos apud veteres 24.p.
Mimos spectantes ad risum quomodo cogerentur 281. *vbi quis inter Mimographos excelluerit*
Mimiambi qui dicantur, vbi de mimo iterum quid sit 382
Minutius Fundanus quis & qualis fuerit 23
Miror apud Latinos quomodo mutet significata, vbi de θαυμάζω Græco verbo 533
Modesti tres recensentur 12
Modestia & moderatio quibusdam quid differre videantur 31.p.
Modo nõ & tantũ nõ quæ loquendi forma 503
Momentum & momentaria vita 272
Momentarium venenum, maritus, vita & similia *ibid.*
Montani plures 384
Monumentum quid sit 361
Moriones qui dicantur, morari prima producta quid significet 551
Morbi hereditarij qui sint ex Galeno & Auicenna 33
Mors cur extra omne malum 35
Mortalitas pro corpore vel conditione moriendi 78. *pro morte Iurisconsultis frequens* 264. *&* 513.
Mortui quales olim apud Romanos laudarentur, & vnde talium laudum initium 75. *& seq. vbi de Rostris multa*
Morcuos non esse incusandos 11
Mortuos accusare leges vetant 175. *& seq. iniuria non esse afficiendos Græcis & Latinis probatur testimoniis* 12
Mos quid sit ex Iureconsulto 259
Mulcta quid significet 271
Municipes qui sint & vnde dicantur 18. *& seq. vbi quot eorum species & quomodo hodie dicantur*
Munificentia proprium officium 20
Municius Macrinus quis, vbi & de alio Macrino 38
Munus quot modis dicatur 101.p.
Musæum quid dicatur, quale à Cl. Cæsare extructum sit 24

Musculi quid sint 167
Mujonius 188. *vbi de eius exilio, & fonte ab eo facto, quo loco reprehenditur & Suidas*
Mussare quid sit 186. *& seq.*

N

Narbonensis prouincia situs qualis 439. *& seq.*
Narnia oppidum vbi & quale sit, quidque mirandum habeat 9
Narratio qualis esse debeat 81
Narrationis initium vnde faciendum ex Fabio 5. p.
Natura similitudo quantum valeat ad conciliandam amicitiam 434
Necessitas rationis pars, vbi de eius effectu & vi multa haud negligenda 392
Necessitatem à necessitudine non differre magu quam suauitudine differt suauitas 104
Nero ingratorum in principes testamenta quò pertinere voluerit 76. p. *scenicis artibus quantum dederit fuerit* 82. p. *eius crudelitate occisorum enumeratio* 294. *quos libertorum suorum nomine suspexerit* 465
Nerua imperator aliàs grauis & seuerus epigrammatibus lusit 288. 289. *vbi de eius ingenio testimonia. cum cũ Orphito & Rufo cur miserit in exilium Domitianus* 454 *eius summa liberalitas & agraria lex* 450 *eius ad Secundum litera dum exularet Tarenti* 454. *eius edictum superiorum principum codicillos, priuilegia, diplomata confirmans* 606. *eo imperatore creato quis titulus in Capitolio sit positus* 523. *adoptato Traiano quomodo nõ diu vixerit* 563 *quot annos imperauerit* 11. p *relatus in numerum deorum Senatus decreto* 19. *& seq. edictum eius contra seruos & pro seruis* 74 *& seq* p.
Nicea temporibus Traiani quis fuerit, vbi & de Nicea Atheniensi 356
Niceas ciuitates multas esse vbi de Nicea Bithynia metropoli multa 612. *& seq.*
Nicodemia vbi sit, à quo condita & sic nominata 593
Nili incrementum quantum esse debeat ad pariendam magnam fertilitatem Ægypto, vbi de eo multa scitu dignissima 53. p.
Nium reponenda officina Romæ & quis eius vsus fuerit 42
Nony duo recensentur 157
Nonius celer quis & qualis fuerit quamque celebris 400. *quomodo Iuuenalis dives, Plinio verò minime dicatur ibid.*
Notarius quis dicatur 164
Nomenclator, vel nomenculator quis diceretur & vnde 119
Numerus virginum raptarum à Romulo ibi.
Numidius Quadratus 363. *vbi & plures recensentur Quadrati*
Nuncupare quid sit, propriè de votò dici, vbi de votorum susceptione 636
Numismata Imperatorum argentea quomodo olim distincta, vbi de diuino vultu assumpto 97. p.
Nummorum aureorum quis inuentor ex Plinio 166

O

Oadverbium quot affectibus conueniat 515
Obex hic vel hæc quid sit, pro quo sumatur 85. p.
Obiter in transitu simul 571
Oblecto quid sit & vnde 247
Obseruatio quid sit, & ad quid referatur 344
Obsonia antiqua manducæ, vbi quid sit obsonare 645
Oculorum vsus & effectus 141
Odoratum & odorum quid differant 133
Officium quid sit & vnde dicatur 48
Olympi plura significata 622
Omen quid sit & vnde dicatur 10. p.
Opistographus quid sit, vbi de veterum scribendi ratione multa & de charta 165
Oratoris qualia verba conuenient 45. *eius officium ex Cicerone & Fabio* 37
Orator quando digressionibus amœnus sit 3
Oratorem summum esse populo summum videri 48
Orationis breuitas & velocitas quid differant 61
Oratio quibus constet & quid in his conside-

randum 80. & seq. vbi quale debeat esse principium, & quam difficile sit illud inuenire
Orationi splendorem qualia verba adferant 46
Ordo de quibus propriè dicatur 291
Ordo rerum quot momentis inferatur 462
Ordines tres in Vrbe fuisse, & quis amplissimus fuerit 566
Ordinarij qui dicerentur 387 vbi quid ordo in bello vocetur 431
Orexis propriè quid significet & vnde deriuetur 431
Ostreorum natura, & quis Romæ primus viua habuerit 43
Otriculani populi qui & vbi 8. & seq.
Ouæ quando apponi olim solita 41. vbi de ouis multa iucunda leges
Ouatio cui olim decerni soleret 16. p.

P

PAcorus Parthiæ & Mediæ rex 617. & seq.
Padus fluuius vnde veniat, quantus sit, quomodo Græcis dicatur, & quò fluat 347. & seq.
Pagus quid sit, & quæ ab eo deriuentur 248
Pædagogium quod domus membrum sit 445
Palatium quid sit, vbi Romæ fuerit & quibus dictum nominibus 36
Panarium quid sit 16
Pallas primò seruus, deinde Neronis libertus, ad quam peruenerit autoritatem quantasque opes habuerit, & quo modo sublatus sit 447
Pallidi cur fœdè studiosi æstimentur 348
Panchræas absolutè Africanus dici, vbi de illarum exhibitione in Ludis 404
Panegyrica orationes quales sint, quid Panegyris aliaque multa notatu digna 2. p.
Pantomimorum ars copiosè describitur 436
Paphlagonia quæ confinia habeat, quomodo olim vocata, à quo id nomen sortita 582
[illegible] prouerbium quale & à quibus vsurpatum 60
Parmenionis autoritas quanta olim fuerit, & quàm præstantes illius sint laudes 270
Parparem quomodo delectet, vbi habes Græcum prouerbium 52
Participium futuri temporis præteriti significationem habet 400
Paradoxon quomodo interpretetur, & quem imitatus sit Cicero in suis scribendis 541
Parthenij & Petronij exitus, vbi Sextus Aurelius probatur Orationes contrarias scribere 12. p.
Passienus Paulus quis fuerit, & vnde genus traxerit, quidque scripserit 367. vbi & de aliis Paulis
Passienus Crispus quis & qualis fuerit, qua re clarus, & quomodo Neroni magnam hereditatem reliquerit 414
Pastus substantiuum quid significet 633
Paternus & Maternus qui fuerint 64
Patrocinio & orandi maiestate cur nihil sit pulchrius 346
Patientiam præstare Iurisconsultis familiaris loquutio 351
Patronorum in libertos iura lege XII. tabularum instituta & postea aucta qualia 637. & seq
Patrem patriæ quem appellarem olim Romani, & qui fuerint appellati 38. p.
Patronis circa cestes cur maximus labor sit 180
Pauire antiquis quid significaret 193
Paupertas nimia quomodo homines ad studia excitet 431
Pauperem donis non corrumpi quàm sit laudabile 574. vbi de integro & integritate
Peccata esse paria quomodo probarent Stoici, & qui imparia esse affirmarint 456
Pergamum Asiæ ciuitas clarissima 577. vbi de pellibus Pergamenis
Periclis oratoris an aliqua extiterint opera 55. eius eloquentia quanta & qualis fuerit 60. 61. vbi de πῶϑω & Suada dea
Perperam vox est barbara 163
Personam imponere, sumere, & similia, quid 70
Persuademus quomodo, & qui sint persuasionis loci 61
Perusia ciuitas vbi, & à quo illustrata 9

Perenne quid & vnde 200
Periodus quid dicatur, quæ sint eius membra vbi de sententiarum diuisione quædam notanda 341
Perspicuitatis virtus prima quæ sit 469
Persequi vel exequi sententiam quomodo quis dicatur 480
Peristilium quomodo Latinè dici possit & quid sit 614
Pertica mensura genus, & prouerbium vna pertica 478
Pertinax Imperator quos hæredes non reciperet 73 p.
Phantasma quid dicatur ex Diogene 441. *& seq. vbi certò apparere aliquando exemplis confirmatur, & aduersus ea remedium ponitur*
Philosophia multiplex diuisio & explicatio 30
Philosophi nomine quis sit appellandus ex Cic. 66
Philosophia vera quænam sit 84 p.
Philosophiæ pars optima quæ sit 424. *eius effectus* 441
Philosophi vrbe & Italia ejecti 186
Pietas quid sit 256. *eius definitio, & quid sit impietas* 43
Pilum quousque extendatur, Piceni vnde dicti & quam feraces 348
Pignora quàm latè vsurpent Tacitus & Secundus 32. *& seq. vbi quid sit pignus ex Vlp.*
Pila lapidu cuiusdam species, vbi & alia eius significatio 399
Pila lusoria cuius inuentor 149
Pilum quid sit, vbi de missili & hastili 109. p.
Pirenes montis ampla descriptio 279 p.
Piscina ad natandum tantùm sine piscibus facta 150
Pisones quare frugi dicti sint 169. p.
Platanus olim ad quid compararetur ex Cicer. 307
Platonis laus ex Fabio 26. *quando & cur Plato dictus ibid. versus quomodo scripserit* 48
Plinius senior quæ scripserit, quomodo obierit, copiosè habes 368. *& seq. quæ statura fuerit* 373
Plotina Traiani vxor qualis fuerit, à quo & cur in deos relata 547. *eius probitas quanta fuerit*
Podium quid dicatur, cui vsui sit, & quomodo extruendum 305
Pœna & mulcta quid differant ex Iureconsultis 271
Poetas eos præstantissimos esse, qui furore agantur ex Platone 417. *deos semper inuocare in principiis operum* 461
Poeta oratori quàm finitimus ex Cicerone 417
Poetæ nasci, oratores verò fieri ex Cicer. 551. *vates nullos mediocres videri ibid.*
Poetæ quomodo vestes describi debeant 461
Polycletus Neronis libertus 397
Polyani septem recensentur 413
Poma pro arboribus in neutro genere 308
Pompeius Falco quis fuerit, & quo tempore vixerit 68. *vbi quomodo Adriano insidias struxerit*
Pompeius Saturninus quis & qualis fuerit 18. *vbi Saturnini plures recensentur*
Pompeij multi illustres viri fuerunt 464
Pompeius cur & quando cognomen Magni obtinuerit 159
Pompeius consul quomodo à Varrone librum habuerit, & quid is continuerit 327
Pomponius tragicus præstantissimus ex Fabio 158
Pontifici Maximo in sacris quomodo verba solennia prælici solerent 124. p. *ipsi quæ curanda essent* 613. *& seq.*
Pontus triplex ponitur, & vnde omnes nomen habeant declaratur 618
Ponto nauis genus ad quid conducat, & quale sit 399
Populare quid significet 7
Porta vbi propriè dicatur 324
Porro affirmantis aduerbium 21
Porticus Liuiæ Romæ vbi, à quo & quomodo extructa 13
Portus quid appelletur 399
Portendere, portenta 146
Postulare quid sit 293. *&* 485
Postliminium quid sit & vnde dicatur 69. p.

Prædium, possessio & ager quid differant 339
Præfatio quid sit, & quis eius vsus 36
Præiudiciorum vis omnis in quibus versetur, & vnde deriuetur præiudicium 276
Præfectura vrbis quantum potestatis habuerit, & quousque protenderetur 362. *& seq. vbi de variis magistratibus multa*
Præfecti prætorio duo, & vnde ipsorum origo 438. *&* 603
Præludio quid sit 366
Prætorius quid sit, & qui prætorij dicerentur 39
Prætexta quod vestis genus, quorum primò esset, quomodo ad nobiliores deuenerit & quando 245
Prætor quam potestatem habuerit ex Pomponio 346
Prætores duo in vrbe creari soliti 186
Prætorum fuit ludos dare 421
Prætextam paludamento mutare quid, quid sit paludamentum, & de prætexta iterum 108. *& seq.*
Prævaricatio quid sit, quis dicatur prævaricator & vnde deriuetur 53. 328. *&* 453
Prati cultus cur agricolis necessarius 300
Precarium quid dicatur, & vnde eius donatio orta sit 449
Pressus pro diligenti & intento 66
Princeps quis dicatur, & quâ latè sumatur 38
Principalis dictio quibus familiaris 465. *principales mores, id est, ad principem pertinentes* 95. *p.*
Prisci plures recensentur 113
Priuatus quomodo principis respectu sumatur interdum 75
Priuilegium quid sit & vnde deriuetur 597
Proculus quomodo à Caligula tractatus 59. *p.*
Procuratorum Cæsareorum acta quàm rata olim fuerint 625
Procuratores qui dicerentur, & quam potestatem haberent ibid.
Proceſtrium quid sit 130
Promouere quid sit 450
Pronunciare qui dicantur Iureconsulti, & quæ sint alia huius verbi significata 12
Proinde 16. *&* 25
Prouocare quid sit, vbi prouocatus causas semper melius intelligi 419
Proscribere & præscribere quid 420
Prouincia vnde dicta 33. *p.*
Prouincia continentes quæ dicantur Iurisconsulto 467
Prouinciales quos intelligere debeamus 538
Prouinciis omnibus Proconsules non præfuisse 616
Protopraxiam quomodo Suidas interpretatur, & quomodo Iureconsultis accipiatur 639
Prudentia cur in iuuenes cadere non dicatur 332
Prudentia sapientiæ pars, vbi cur merito Traianus prudentissimus & prouidentissimus dictus sit 488
Prusa & Prusias quid differant, vbi de vtraque abundè 605
Psittacus & eius natura 218. *& seq.*
Publius Egnatius qualis fuerit 343. *vbi Egnatij plures recensentur*
Publicani qui dicerentur olim Romani 423. 424
Publicare pro ad ærarium referre ex Vlp. 453
P. Rutilius quomodo armorum tractandorum meditationem militibus tradiderit 479
Pudicius secundum analogiam melius dici quàm pudicitius 246
Puellariter aduerbium rectè deduci à puellaris 474
Pugillares quid sint, vnde dicantur & quis vsus 15. *& seq.*
Pullati pro imperitis 427
Puluinus quid sit, quomodo agricolis vsurpetur 302
Pumices quid Plinio dicantur, vbi multa sunt notatu dignissima 371
Pupillus quid sit, & vnde deriuatur 548
Puritas in oratione quomodo concilietur 28
Pus circa verenda & ex cole profluens describitur 387
Putationem pro diuerso cœlo diuersam esse debere 571
Pyrenæus mons vbi situs 27. *p.*

Quà pro partim 161
Quæstor quid sit, & quotuplex sit 208. & seq.
Quæstor prouincialis qualis & cui prouincia dari solitus 243. quomodo Consulem, vel prætorem suum habere debeat 503
Quæstores Cæsaris qui dicerentur 424
Quæstio quàm latè pateat & quomodo dupliciter in iudicio accipiatur 272
Quietus quomodo Iudæos Mesopotamia expulerit, & tandem ab Adriano exarmatus sit vbi, & de Ventidio Quieto 390 & seq.
Qu. Luctarij Catuli historia amplè ponitur 284
Qu. Scæuola in Ædilitate quid fecerit, qualis orator & Iurisconsultus fuerit 285
Qu. Curtius Rufus quis fuerit & ex quo genere, quódque ei, hantasma apparuerit 442
Quintiani plures recensentur 519. vbi de Afranio Quintiano plura
Quintilianus cuias fuerit, quo in pretio Roma habitus sit. 20 Secundi præceptor fuit ibid. locus apud eum emendatur, vbi pro Pompeio Pomponius legendum est 158. quo tempore opus suum emiserit 74
Quinqueuiri quis magistratus & quando creatus 77

Ratio quando optimè conflet 85
Rationis est, pro exigis ratio, simile, quæ loquendi formulæ quibus familiares 635
Reficere quid sit 561
Regio quid sit & vnde dicatur 297
Regio Transpadana & Cispadana 347. & seq.
Rhenus fluuius qualis, vnde oriatur, quas terras alluat 23.p. & 26.p. vbi de Istro item
Relationis ius quale & quibus detur 479 item de relationibus 524
Relatio in numerum deorum templa & sacerdotum collegia dicari solita, vbi de consecratione Imperatorum 20.p.
Reipublicæ administrandæ cura cui ætati olim data, & cur aliquando iunioribus permissa 620
Rempublicam hæredem instituì posse multò comprobatur 312
Relegatio à prouincia vrbe & Italia interdictum fuisse Claudij constitutione 603
Religio quid sit 246. & 615
Religiones externas Vrbe quomodo semper expellere conati sint Romani 92.p
Renunciare officio studio, &c sed quàm sit elegans dicendi modus 77
Renunciatio quid sit 13
Repetere iam sæpius dicta quàm sit vtile, ex Fabio 58
Retractare quid sit 353. & seq.
Retractatio quam sit vtilis studiorum pars, & quod sit eius munus 417
Retina villa vbi 370
Reus vel actor Iurisconsultis & oratoribus quis dicatur 12
Reus quomodo purgari debeat ex Vlpiano 182
Roma religioni deorum maximùm dedita 137.p.
Romani olim frugales, vbi de Transpadanorum frugalitate 38
Romani cur & vnde Quirites dicti & quid sit Quiritare 638
Romanos magistratus, bella nunquam suscepisse votis non prius nuncupatis 1.p.
Romulus in quot partes populum Romanum diuiserit 479
Ruffini plures tempore Plinij recensentur 260
Rustici Aruleni accusatio, pœna, & constantia 10

Sacerdotium quindecimuirale quando iurare solitum 77
Sacerdotes cur sacri dicti 429
Sacrosanctum Ciceroni quid dicatur, vbi quomodo Tribuni essent sacrosancti 69
Sacrum quid dicatur, vbi de sacris legibus & quid sit sanctum 468
Sacramentum militare verbum propriè, vbi quomodo iurare cogerentur milites 583
Sacrificare & litare quid differant 99.p.
Sagacitas de quibus propriè dicatur 388
Salarium quid 243
Saluius Liberalis orator 105
Sandaracurgium mons Ponti qualis, vbi de

pœnis ad metalla missorum 604 & seq.
Sanctitatem & sanctimoniam aquè Latinè dici, sanctitudo quale verbum, quid sanctum & sancta 27. & seq.
Sapientem rectè facti conscientia contentum esse 280
Sapientem quemcunque humanis subijci affectibus 487. & seq.
Saturni ædes cur pecuniæ publicæ receptaculum olim 64.p.
Saturnalia à quo instituta 136. & seq.
Saturius Rufus 14
Sauromatæ qualis populus 610
Scabrum, quid scabies, & quomodo scabricies chartarum tolli possit ex Plinio 487
Scazontes versus qui dicantur & vnde 323
Scena quid sit Placido & alijs, quot scenarum genera aliaque non negligenda 426
Sceuinus Pontius, Pontius proconsul, Pontius Lacanus 330
Scire omnes quomodo natura desiderent 315
Scipioni vnde Africani cognomen 463. vbi & de Numantino
Scolastica lex qualis fuerit 145
Scribere vel subscribere in Iure quid, vbi subscribendi mos latè explicatur 277
Scribere absolutè de testimonio tantũ dici 279
Scrinium quid sit 291. vbi multa notanda de eius significatione
Scriptio multa quàm sit vtilis 81
Scrupulus vnde dicatur, vbi plura notatu digna 299 & seq.
Scurra quis dicatur 531
Sculptor quis dicatur 27
Stianus quomodo dispersas cohortes primus collegerit 12.p.
Secretum petere quis loquendi modus 13
Semita quid sit 72
Senatus quoties in mense haberi solitus Romæ 293
Senatusconsulta qualia dicerentur publica auctoritas 466
Senatori ius nescire quàm sit turpe 478
Senatus princeps quis esset olim, quámque potestatem haberet, & quomodo Græcis dicatur 117.p.
Senatorum numerus quomodo diuersis temporibus varius fuerit 103
Senatusconsultum quot modis fieri soleret 108
Senatores qua ætate à Senatu remouerentur 156. vbi multa notanda legis, cur & à quo Patres vocati, cur & à quo conscripti
Seneca quem præceptorem habuerit, quos discipulos, & consequenter de eo ampla historia 287. 288. apud eum emendatur locus Quæstionum Naturalium iij. vbi pro inundosis vadimonijs legendum est 496
Senectus quomodo reus factus & damnatus sit 431. & seq.
Senectus quanto in honore olim fuerit 478
Sententia apud oratores quàm variè sumatur 44
Sententiæ vnde assumantur 335
Sententiam diuidere quid sit 485
Septemuiri quinam essent 575
Sepulchrum quid sit, quid à monumento differat, quomodo Græcè dicatur 361
Sepulturæ impensa superflua reprehenditur 534
Serium & triste quid vocauerit antiquitas 31 vbi serium substantiuum & comparat.
Sermo ab oratione quid differat 18. quid sit 295
Sertorius qualis fuerit, vbi eius prudens factum memoratur 177
Seruilius Nonianus quis & qualis fuerit 36
Seruius Sulpitius interrex quid fecerit, item consequenter de eo ampla & elegans historia 285
Seruij locus emendatur vbi pro Ameriam legitur Amerinum 496
Seruũ quomodo olim manumitterentur 425
Seruorum pœnæ quales olim essent 584
Seruilu belli in Sicilia ortus & causa 73
Seruũ qui sint puniendi si dominus eorum occidatur 193
Sestertium & mille nummos eiusdem esse valoris 52
Sestertium pro quarta parte denarij, vbi quid scrupulus & alia multa notatu digna 100. & seq.

& seq.
Seueritatem & comitatem miscere quàm sit in omni re pulchrum 282
Sidus Latinè, Græcè astrum quid sit 147
Signum in commune quid sit, & quod eius diminutiuum 56
Signorum Romanorum quod præcipuum fuerit 539
Signata tabulæ quæ intelligi debeant 145
Silentium quàm sit in oratore laudandum & vtile aliquando 413
Silius Italicus qualis & quo tempore fuerit 168
Siligo quod genus leguminis sit ex Theophrasto & Plinio 60
Similitudo morum quàm sit ad amicitiam conciliandam efficax 250
Si non pro nisi 294
Sinope oppidũ vbi & à quo constructũ sit 627
Siphunculi vel siphones quid sint 305 Sipho vel sipo 586
Socrates quomodo primus Ethicam philosophiam introduxerit 189
Solea quid sit & soleatus 369
Solea piscis 139
Solenne quid sit 630
Solum quid dicatur 377.
Somnia vera vnde venire credantur, vbi Homeri versus ad id spectans explicatur 50
Sophocles quidam quomodo philosophos omnes Athenis expulerit 84. vbi cur aliquando à Romanis idem factum sit
σοφοκλῆς quis olim diceretur, vbi de ea dictione multa 118. & seq.
Sors prima pecuniæ cui supercurrit fœnus 359
Sortis & vrnæ diligens explicatio 66 p.
Specularis lapis qualis & cui vsui veteribus esset. 127
Spharisterium 131
Splenium quid sit, vbi de his qui frontem linebant 349
Sponsalia quid & vnde 23
Squilla piscis 139
Stabiæ oppidum vbi, quomodo & à quo destructum 372
Statio qualis locus, quid ibi à maioribus fieret, & vnde deriuetur 35. & seq.
Statuarum primùm quàm rarus fuerit vsus, quomodo & quando frequentes esse cœperint 49
Stata sacra quæ dicantur 561
Statiua quid sint quomodóq; firmanda 28 p.
Stibas & Stibadium quid ex diuersis autoribus 308
Stilus optimus dicendi effector ex Cicerone 354
Stipendium quod salarium significet 29 p.
Stomachum qua commodè exerceant 432
Strigilum quis in balneis olim vsus esset 164
Strophæ quid sit, & vnde dicatur & qui ea dictione vsi sint 51
Studia liberalia quæ dicantur, vbi cur Seneca liberalem philosophiam appellauerit 25. Romæ quando floruerint 35. per totam epistolam
Studiosos ferè omnes stomachi infirmitate laborare 374
Stuprum & adulterium pro eodem accipi, vbi de stupro fusius 122. & seq. p.
Suauitas quomodo conciliari possit 45
Subinde pro frequenter reperiri apud autores 36
Suburbani vocabulũ quàm latè sumatur 510
Sublimia per se laudabilia esse, sed opus habere de iudicio 541
Substructio quid sit 590
Subornare quid sit 75 p.
Subulones Thusci quos appellarent 119
Successiuum quid significet 194
Succidis omnibus medicatam vim inesse 496
Sudor debet esse finis exercitationis 146 p.
Suetonius qualis & quo tempore fuerit 50 quæ scripserit ex Suida 324. infamia quomodo notatus fuerit 629
Suffragium quid sit 561
Supellex quid sit 203
Superstitio quid sit 349
Supinum quid significet 54 p.
Sylla cognomentosus ex primis inuentus qui tyrannidem deponeret 473
Syria describitur, eiusque diuersa nomina ponuntur 76

Syluæ quarum sint arborum 299
Tabulæ prefectorum ærario quid continerent ex Capitolino 29
Tacitus quid in sua dictione mirandum habeat 45. *in ipso qualis sit oratio & quomodo lectorem alat* 76. *quàm admirabili ingenio fuerit ibid. scriptorum suorum quomodo pars bona interciderit* 452
Taxi vsus olim qui fuerit 295
Terentius & Plautus quàm liberi in carmine faciendo 47
Tempus quomodo breuius esse videatur 481
Tenus præpositio quomodo casui postponatur 305
Temporarium quid dicatur 366
Tertio consul & tertium quid differant 118.p.
Terræmotus recensentur ex Dione vbi de ipsorum causis 372. *eorum duo genera ibid.*
Testamentorum tria genera ponuntur & explicantur 23. *& seq. seruis facere legibus non fuisse permissum* 487
Testes quomodo interrogandi, & quomodo refutandi 180
Theatra quantum moribus nocuerint, quomodo & quando destructa, & per quem iterum ædificata 202. 262
Thusci vbi sint, & quousq; protè dantur 296
Thusculum vbi sit situm, vbi quid Thuscus & Thusculanus differant 311
Ticinum oppidum vbi situm & à quibus conditum 425
T. Lucretius poëta quid scripserit, & quomodo seipse occiderit 255.256
T. Cæsius Seuerus qui fuerit, & cur à veteri dicendi via deflexerit 270 *vbi de eodem & Nepote plura*
T. Cæsar generis humani delicia, vbi de eius eruditione & carminibus 289
T. Aristo quis & quo tempore fuerit vbi & de alio quodam 65
Timonis duo recensentur 11
Timorem aliquando amore plus valere 14
Tiridatius Stoicorum simia 10
Titulus quid significet, ité de titulis multa 56
Toga quando sumi solita, cuius rei signum esset, quando Aug. sumpserit 23 *pro officio sumitur* 311
Topiarium quid sit 204
Torculum, torcular, torcularium pro eadem re apud autores inueniri 335
Turbo quid sit 184. *quid turbines dicuntur* 490
Torquatis nomen vnde, quàm boni oratores fuerint, vbi potissimum de L. Torquato 287. *& seq.*
Traductio quid in oratione efficiat 9
Tractus verborum belli & similia autoribus communia 21
Traianus vnde originem duxerit, & qualis eius pater fuerit 17.p. *Marij iudicium eo imperante factum* 105. *& seq. quare dacicus, cur optimus* 328.459 *milites sub disciplina retinuit* 583. *gloriæ cupidus fuit* 593. *Pontifex Maximus* 613. *Iselastica certamina quando instituerit* 644. *& seq. ipsius & senatus mutua vota* 6.p. *prælatis ea quomodo lacrymas fuderit ibid. Gregorius ei vitam cœlestem precatus sit* 8.p. *quando sumpserit imperium* 9 p. *vbi de signis quæ ipso & Glabrione Cos. apparuerunt & vir senior quo ei ornatu apparuerit ibid. milites quomodo coercuerit* 12 p. *vestem propriam quomodo scinderit ad alligandæ vulneratorum vulnera.* 25.p. *vbi quorum fuerit ægris militis medicos adhibere. gladiatorium munus exhibuit, vbi cur Romanis in bellum profecturis venationes & munera dari solerent* 58.p. *quanta donauerit Romanis* 77.p. *eius in studiosos animus* 83.p. *vini amator fuit* 92 p. *vbi & de Catonis temulentia. quàm multa & quàm necessaria extruxerit.* 93.p. *circum collapsum restituit* 96.p. *illius ad prefectum prætorio nunquam satis laudatum dictum* 128.p. *iustissimus fuit* 141.p. *quem decreuisset adoptare in Cæsarem* 179.p.
Traianus portus vbi & qualis 399
Tribunatus qualis magistratus, quis eius autor & quod officium 68
Tribunal quid sit & quomodo terminetur 29

Triclinium vnde dictum & quid sit 7
Trifolium herba qualis 300
Tristitia & seueritas quàm sint res vicinæ, cur hæc laudetur, illa vituperetur 27
Trophæa propriè quid dicantur, & vnde 114.p.
Tuitus rarum verbum 393
Tullius Tyro Cicer. libertus quis fuerit & quid scripserit 410
Tunica quod vestimenti genus sit, quando Romanis cœperint, & alia multa 252
Turdi clim in quanto pretio, & quot eorum genera referat Aristoteles 281
Turmam de equitibus dici, & quos contineat equites 24 p.
Tyberis fluuius vnde & quò fluat, quasque terras alluat 300.301. *quomodo subitu incrementi excrescat* 488. *vbi qui fluuij eum influant & quomodo sub Traiano semel tantùm excreuerit* 488. & *seq.*
Tyrones tres Plinij temporibus florentes recensentur 32
Tympana apud Indos vnde fierent 122. *vbi multa ad id spectantia non negligenda.*

VAdimonium definitur 476. *vbi variæ ex autoribus dicendi formæ ponuntur de Vadimonio*
Vadimonij lacus vbi & qualis 496
Valerius Paulinus quomodo Vespasiani partes sit secutus 78 *vbi & alij recensentur Paulini*
Valeriani plures recensentur 292
Vmbratica vita & vmbratilis 513
Valetudinaria aëris mutationem bonam esse, vbi de Ægypti salubritate 339
Varietatem tam verborum quàm rerum vbique esse iucundam 248
Vectigales agri qui dicantur 430
Venationi & studijs eundem intentum esse posse 15
Venatio quid homini conducat 145. & *seq. p.*
Venia sit dicto, Malum absit omen, & similes loquendi formas cur vsurparent veteres 312. & *seq. vbi de Nemesi multa*
Venus Myrtea 298
Verecundia in iuuene quale signum sit 450
Verrina Cicer. quales & quale earum argumentum 58. *aliqua ex ipsis citantur verba ib.*
Vestalium virginum domus vbi Romæ 431
Vestricius Spurina 12
Vespasianus quomodo senatum auxerit ordinésque sordidatos repurgauerit 39. *quare ad ampliora officia rapacissimum quemque procuratorem promoueret* 625. *filios quot habuerit* 21.p. *vbi de Tito*
Vestibulum quid sit, in quibus ædibus fieri solitum & qualiter 132. *vbi quàm variè appelletur*
Vetustatem semper pro lege haberi 598
Vesuuius mons vel Vesinus in Campania describitur 369. *quoties conflagrarit* 371. *vbi qualiter commoueri soleat*
Veteres quoties in die cibum fere sumerent legitur 150.162
Viaticum quot modiis vsurpetur, & quomodo à Græcis vocetur 200
Vicarius quid sit 584
Vienna Allobrogum ciuitas, vbi & qualis sit pro τὴν ῥόδαν καὶ κελτικὴν, τὴν δ' ῥόδανον δὲ γαλατίας.
Vigesima, quadragesima, decimaquinta quid dicantur 66.p. *vbi multa leges notatu dignissima*
Villicus qualis sit eligendus ex Columella 394
nundinas cur frequentare non debeat ibid.
Vincentia oppidum vbi, à quibus conditum, quomodo illustratum 293
Vindicta quid sit & vindicta liberare 415
Virgilij poetæ quæ fuerit laus maxima 289. 290. *vbi Priapeia opus suum esse comprobatur*
Virginij Rufi laudes maximæ 73 & *seq. vbi sit sepultus* 76. *cuius fuerit* ibid. *vbi de Insubria municipiis quadam docta. eius sepulchro quale distichon appositum* 361. *quomodo Vindicem vicerit & Imperium recusauerit* 362
Viridia quomodo duplicem genitiuum habeat 303
Virtutes non successione ad posteros transire 106.p.

Visceratio quid sit, quomodo, quando & cur fieret 259
Vites quomodo olim inter arbores numerarentur 310
Vivacitas pro vita & viuendi cupiditate 172
Vlulatum propriè de mulieribus dici, vbi de vagitu, quiritatu & similibus 380
Vnco trahendi homines ratione quis primus inuenerit, & quod genus supplicij fuerit 59.p.
Vndecuncti, duodecuncti & similes loquendi forma 317
Vnus è multis quis loquendi modus & quibus familiaris 8
Voconius quis & qualis fuerit 10. *vbi & de alio quodam Voconio*
Voluntatem defunctorum semper esse seruandam 313
Voconius qualem legem tulerit 74.p.
Vox compotem quem dicamus esse 34
Vota solemnia diebus natalibus qualia suscipi solerent 587. & 636
Vox qualiter mutanda sit 335
Vox in oratore quomodo sit curanda, & quomodo corrumpatur 104
Vrbanus Ciceronis nouum vocabulum, quid sit vrbanitas & quis vrbanus 266. 464
Vsque-aque 17
Vsucapi res mobilis vel immobilis quanto tempore potuerit in Italia, vbi de vsucapione quadam notatu digna 280
Vsura quid sit, vbi de vsuris actibus multa 359
Vsus dicendi magister à quibus dicatur 58. & *seq.*
Vulnus translatiuè ad quid referatur 334
Vulcanalia, id est, festa Vulcano dicata, vbi reprehenduntur qui aliter interpretantur 161. 162

XYstus vel xystum quid sit 133. & 302
Xenia quid propriè, & vnde deriuentur 329
X virgula plana supra notatum, quid antiquis significaret 588

ZEno Stoicorum princeps & vnde Stoici dicti 67
Zosimus secundi libertus qualis fuerit, vbi de eius apud Comum sepulchro 337. & *seq.*
Zeta quid sit, & quomodo pro diata vsurpati cœperit 134. *vbi multa sunt obseruanda non omnibus nota.*

PANEGYRICVS TRAIANO AVGVSTO DICTVS:

Cum doctissimis IOANNIS MARIÆ CATANÆI Commentariis.

Quibus adiungere visum est & alios veterum Panegyricos.

EMINENTISSIMO PRINCIPI IOANNI IACOBO TRIVLTIO, MILITIÆ GALLICÆ MODERATORI, Ætatíſque noſtræ Imperatoriclariſſimo,

Ioannes Maria Catanæus S.

IMPROVIDVM arbitrarer diuini Panegyrici commentarios ſine præfatione publicare, etiam ſi nemo ſatis dignus occurreret, cui noſtras qualeſcunque vigilias dedicaremus. verùm cùm primùm aggreſſi eas ſumus, Illuſtriſſ. Princeps, tu ſtatim, hoc munuſculo, quamuis maiori dignus, digniſſimus iudicatus es. Maximè autem nos ad hoc conſilium impulit, quòd videbamus multa quæ in te eminent & excellunt, conuenire cũ illuſtribus Traiani geſtis. nam vt is incunabula, & rudimenta ſua per ſtipendia exercuit, tu pariter iuuentutem non ocio & deliciis, ſed aſperis militiæ laboribus, vincendo tranſegiſti. dura Vlpius tempora prudenter ſuſtinuit, nec tu minus fortiter malorum turbines ferendo ſuperaſti. diſſimilibus inuiſa Traiani virtus, & Triultio meo periculo fuit. prius ille Tribunus optimus, antequam fieret optimus imperator. tu præfectus equitum fortiſſimus, antequam dux exercitus præſtantiſſimus. Ille arduis in rebus ad imperiũ aſſumptus: tu feſſis opportunè ſubueniſti: meruit triumphum tãtus Cęſar, dum populo Romano imperium prorogat, tu dum iterum patriam recipis. Expectatus in vrbem venerat ille: te

reducem paruuli noſcere, oſtẽtare iuuenes, mirari ſenes, corruptam caſtrorum diſciplinam emendauerat Vlpius: tu lapſam extinctámq; reduxiſti, & poſt longam deſuetudinẽ in melius reformaſti. Inde te agmina ducente hoſpitum nullus iniurias militum ſenſit: inde (quod eſt pulcherrimum victorię genus) ſolo terrore ſæpius hoſtem domuiſti. Qua vigilantia, quo labore, quanta alacritate, quot deniq; periculis bella ex bellis cõfeciſti? cùm robur corporis ingens par animi fortitudo comitaretur? & tamen bellicis artibus innutritus, pacem amas. non times bella, nec prouocas: quorum alterum fortitudine, alterum moderatione efficitur. In deditis quanta clementia tua? quanta humanitas? edoctus experimẽto ſummi ducis eſſe in pugna ſtrenuè reſiſtere, & ferrum contra armatos impigre ſtringere, inermes & deuictos pro ciuibus habere. Poſſem hîc pluribus immorari, ſi vellem recenſere quot hoſtes clariſsimos mitius tractaueris, quot ſimultates reipub. cauſa depoſueris. Non noua dignitas vlla, non innumeri honores, & maximi non quod pro inuictiſsimo potentiſsimóq; Rege noſtro tanti exercitus ſummus Imperator fueris, aliquid ex moribus tuis immutarũt. nihil enim in illos fortunæ licuit, immò tanto humanior, quo felicior: & quia felicitatem tuam rectè noueras, eam optimè ferre didiceras. Liberũ eſt omnibus te alloqui, finémq; ſermonis ſuis cuiq; pudor, non tua ſuperbia facit. quàm diligens in

omnes

omnes, & constans amicitia: cumq; tibi larga demerendi ciues materia suppetat, quamlibet occasionem venaris, vt in dies plures concilies: cúmque multa donaueris, longè tamen plura tibi supersunt. nam quod benignitate tua effundis, id diligentia reparas. scis enim illam esse veram munificẽtiam, quæ dignis condigna distribuit. non quæ, quod huic donat, auferat illi. Tu verò cùm sis alieni abstinens, pari laude voluptatibus tuis moderaris, neq; superfluo cœnarũ luxui indulges: non enim distentus crapula indigna principe loqueris, sed ciborum modestiam honesti sermones condiunt: sequũtur remissiones seriæ tua conuiuia, non histriones & scurræ: & quanquam rebus arduis implicitus, amas studia, nec ferè vllũ intermittis diem, quo vel Cæsaris gesta, vel alterius maximi ducis non relegas: vt teipsum in illo speculeris, cõsilia cum tuis conferas. Denique domum tuam ita instituis, vt quandoq; beneuiuẽdi posteris exemplum datura sit, nihilq; in laribus tuis non laudabile conspiciatur: imprimis Illustriss. vxor tua Beatrix moderationis, castitatis, sanctitatis norma, quã cultu modesta, quã parca comitatu, quã ciuilis incessu! diceres Romanarũ veterum principẽ aliquam. Verùm cur præfationis formam excedimus? nam si vellemus clariora sectari, in panegyricum alium panegyricum cõtexeremus. Nos verò præter admirãdas in te virtutes, priuatum beneficium ad hoc consilium compulit. Cùm enim domus

noſtra Catanæa diuulſa inuicem, alij alia ſectarentur, & vetus inter gentiles ſimultas (nolo dicere diſcordiam) pridem inualuiſſet: tandem diuino numine cõcordiam reſpiceret, ídque impetrandum eſſet à ſenatu, ſed iam propter nonnullorum occultum bellum deſperaretur: tu cum prudentiſsimo Præſide, vos inquam, huius vobis duo clariſsima lumina, diſsidentes cõcordaſtis, & priuilegiis honeſtiſſimis familiam noſtram coniunxiſtis. argumentum firmiſſimum neutrum alicui factioni ſtudere, ſed orbe quodam ſocialitatis omnes pariter fouere. Num igitur tibi meritiſſimo dicare debuimus Traiano inuictiſſimo dictã orationem, omnium eius generis præſtantiſſimam? à Secundo publicatam eo conſilio, vt imperatori optimo virtutes ſuæ veris laudibus commendarentur. deinde vt futuri principes non quaſi à magiſtro, ſed tamen ſub exẽplo præmonerentur, qua potiſſimùm via poſſent ad eandem gloriam niti. In ea tanta vis eloquentiæ fuit: vt illum ipſum Traianum eodem virtutis tenore ad extremũ vitæ finem perduxerit, humanum, liberalem, iuſtum cõſeruauerit, feliciſſimum eius imperium præſtiterit: quam Sidonius incõparabili principi comparabilem, id eſt, admirãdam acutiſsimè iudicauit: certè vnicum futuris principibus regendi exemplar. vt credibile ſit, qui inſecuti ſunt imperatorum optimos præſtitiſſe. Nam ſi cenſent Iſocratis ad Philippum orationem plurimum Alexãdro profuiſſe ad ſuſcipiendam aduerſus Barbaros expeditionem,

quan-

quantum putamus hanc posteris contulisse non Traiano missam, sed dictam in illo senatorum ordine clarissimo frequenti malorum Cæsarum recordatione, vel in virum quæ poterat ad bonum trahere? Consistit autem in genere demonstratiuo, diuini Cæsaris laudes complexa, cuius ordo mirabilis, & transitus rerum ita connexus, vt idem corpus vna superficie contentum videatur, variis figuris tanquam luminibus decenter illustratum. sine controuersia, inter panegyricas orationes princeps: quæ verbis idoneis, & sententiis ad inuentionem accommodatis exornata Traiani ratam felicitatem puro dicēdi flumine comprehendit. Versatur in graui figura, quam interdum mediocris suscipit. neque enim semper affectanda sunt elata, & excelsa. in ea splendorem, magnitudinem, grauitatem, venustatem, celeritatem inuenies. neque desiderari potest artificium, dictio, figura, membrum, compositio, clausula, sonus. vitat enim vocalium concursum, & quæ reddunt orationem hiantem, inde per rythmum fluit succulenta. facilitatem verò ita temperauit, ne in humilem sermonem decideret, sed dignitatem suam retineret: at dicendi libertatem, vt non monere, sed probare videatur. Nec mirandum si elocutio, & ars sæpe detegitur. nam iis actionibus, quæ in aliqua sine dubio veritate versantur, & sunt ad popularem aptæ delectationem, quales legimus panegyricos, totúmque

hoc demonſtratiuum genus, permittitur adhibere plus cultus, omnémque artem, quæ latere plerunque in iudiciis debet, non confiteri modo, ſed oſtentare, hominibus in hoc aduocatis. Vna autem & maxima in hoc opere difficultas nos circunſtetit: Neruæ Traianíque geſta, quæ frequenter in hoc libro occurrunt publica literarum iactura fermè deperdita. nam veterum nemo circumfertur, qui illorum vitas luculenter à ſe ſcriptas nobis tranſmiſerit. Dionis enim & reliquorum compendioſa quædam admodum, & interciſa ſuperſunt. cùm tamen legerimus multos, vt Marium Maximum, Fabium Marcellinum, Aurelium Verum, Statium Valentem, Traiani res poſteris tradidiſſe. Elaborandum igitur non fuit mediocriter circa hiſtoriæ conquiſitionem, vt in integram verámque lectionem Secundum reſtitueremus. quòd ſi aliqua neceſſaria deſiderabuntur, ſcias Illuſtriſſime Princeps, nobis bonam mentem non defuiſſe. enixúmque pro virili noſtra diligentis interpretis officio fungi, licèt arduum fuerit in tanta rerum caligine, ac profunda diſciplina, ingenij noſtri viribus vbique paria feciſſe. homines enim ſumus, & primi hoc opus ab aliis quãuis doctiſſimis hucuſque intactum aggredimur, nullius auxilio nixi. Veniam itaque petimus ſi quid minus conueniens offenderis: quanquam ſi ea facilitate, quae cęterorũ ſcripta, noſtra reſpexeris, non ſolùm venia, ſed & laus ſperãda eſt nobis tamen venia ſufficit.

C. PLINII CÆCILII
SECVNDI PANEGYRICVS,
NERVÆ TRAIANO
AVG. DICTVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

BENE] C. Plinius Cõsul designatus cũ Cornuto Tertullo, Imperatori Traiano gratias in senatu agit, principem optimum à parentibus & adoptione laudans, res gestas, liberalitatémque commendans, quòd delatores expulerit, quòd vectigalia repressérit, leges moderatus sit, pantomimos sustulerit, doctos foverit: admiratur in eo humanitatem, statuarum, honorúmque modestiam. sed plura de consulatibus eius, quos gesserat & gerendos recusabat, tractat. iustitiam, tolerantiam, adeundi facilitatem, diligenter exponens. illi votorum nuncupationes, illi inusitatas acclamationes à senatu habitas, corporis bona, sed animi magis admiranda. vbi potest malorum Cæsarum comparatione, Domitiani præsertim, cuius vitam vbique exagitat, illius virtutes reddit illustriores: totam denique domum, Plotinam imprimis vxorem, & Martianam sororem, Traiano similes, extollens, quantóque studio coluerit amicitias suspiciens. Ita ex tertio de Oratore verba commodè huc transferri possunt. Ornatur oratio genere primùm, & quasi colore quodam, & succo suo. nam vt grauis, vt suauis, vt erudita sit, vt liberalis, vt admirabilis, vt polita, vt sensus, vt dolores habeat in toto spectantur hæc corpore, vt porrò conspersa sit, quasi verborum, sententiarúmque floribus, id non debet esse susum æquabiliter per omnem orationem, sed ita distinctum, vt sint quasi in ornatu dispositæ quædam insignia & lumina. Ipse præterea Secundus apud Voconium, huius orationis or-

BENE ac sapienter P. C. maiores instituerunt, vt rerum agendarum, ita dicendi initium à precationib. capere: quòd nihil ritè nihilq; prouidenter homines sine Deorum immortalium ope, consilio, honore, auspicarentur. Qui mos cui potiùs quàm consuli? aut

dinem, trâpsitum, figuras, elocutionem commendat. Panegyricæ orationes demonstratiuæ sunt. inde Græcorum aliqui rà didere, causarum alias deliberatiuas, alias iudiciales, alias panegyricas esse. nam πανηγύρις festiuitas, laus, conuentus dici potest, ἀπὸ τοῦ πᾶν καὶ ἀγείρω, quod est totum congrego. Philostratus libro octauo: in Panegyri templa sunt, & Deorum cellæ, & stadia ad currendum. proinde scenæ & gentes plurimæ, partim ex finitimis, partim ex transmarinis regionibus venientes. Ex multis insuper artibus & sophismatibus constat panegyris, ex vera quoque sapientia & poëtica, ex consultatiuis etiam & disputatiuis orationibus, & musicis cantibus. panegyrin quidem dico esse virorum conuentum, & locum ipsum quo ipsos conuenire necesse est. vnde meritò inscribitur panegyrica oratio, quòd in conuentu & celebritate senatorum dicta fuit, in laudem Traiani. dicitur Secundi panegyricus, sic vt Isocratis panegyricus ad τὸ λόγου respiciendo. apud Græcos enim inscribi solet ὁ λόγος πανηγυρικὸς, sicut apud nos oratio panegyrica. nam ὁ λόγος masculino genere comprehenditur, at oratio fœminino. Præter Traianum imperatorem lego alterum Traianum patricium sub Iustiniano Cæsare, qui chronica scripsit compendia admodum probata, & fidem Orthodoxam secutus. *Bene ac sapienter*) Prooemium apparatum. Quod in deliberatiuo & demonstratiuo laudabile, verum in iudiciali genere præcipitur inutile. Trapezuntius Hermogenem secutus, hanc prooemij expositionem vocat, quod cum fine conuenit. nam sicut à precationibus incipit, ita per

Vsurpandus) Vsitandus.
Colendus) Obseruandus.
Imperio) Iussu. *Optimo*) Traiano. *Gratias*) Pro consulatu. *Castus*) Abstinuit Traianus ab adulteriis, sed puerorum amoribus non caruit. *Rectores*) Principes. nam Homerus secundo Iliados regibus (inquit) dignitas ab Ioue tribuitur his quidem verbis τῶν σὺ ἐπὶ δῆσι ἔσσι, & nono scribit

quando magis vsurpandus colendúsque est, quàm cùm imperio senatus, autoritate reipublicæ ad agendas optimo principi gratias excitamur? Quod enim præstabilius est, aut pulchrius munus deorum, quàm castus, & sanctus, & diis simillimus princeps? Ac si adhuc dubium fuisset, fortè casúque rectores terris, an aliquo nomine darentur, principem tamen no-

easdem concludit. Duplex lectio circumfertur. vt rerum agendarum, ita dicendi initium à precationibus capere: cuius erit ordo. instituerunt capere initium à precationibus, sicut agendarum rerum ita dicendi. alia vt rerum agendarum, ita dicendi initium à precationibus caperetur: vt sit ordo, instituerunt vt caperetur initium à precationibus, ita dicendi vt rerum agendarum. quæ cùm sit durior, & ordo perturbatior, minus procedit. *Vt rerum agendarum*) Satis constat nunquam fere Romanos iniisse magistratus, bella suscepisse, rem aliquam publicam tractasse, nisi prius nuncupatis votis, captato augurio, sacris ritè peractis. inde libro primo Valerius Maximus: Prisco instituto rebus diuinis opera datur, cùm aliquid commendandum est precatione, cùm exoscendum voto, cùm exoluendum gratulatione, cùm inquirendum vel extis, vel fortibus imperio, cùm solemni ritu peragendum sacrificio, quo etiam ostentorum ac fulgurum denunciationes procurantur. *Ita dicendi*) Contenti erimus vno Liuio, in cuius initio concionum sæpe legimus: quod Felix faustúmque sit senatui populóque Romano. & alibi. Deos immortales milites vestros publicos meósque ab vrbe proficiscens adoraui, veniámque supplex poposci. vt taceamus Valerium, qui in prologo sui operis testatur priscos oratores à Ioue Optimo Maximo bene orsos. *Quod nihil ritè*) Expositionis ratio verissima. *Ritè*) Bene. rectè. *Auspicarentur*) Inciperent. *Consuli*) Qui præest reipublicæ, & post imperatorem summum ius habet. ante imperatores primum obtinuit.

Agamem-

Agamemnonem ab Ioue regem factum. Cæsares etiam à deo dari opinatur Vegetius libro secundo, & secundos à deo generi humano præesse apud Græcos legere mèmini, patrèm filium Numam admonuisse, regnum susciperet, tanquam diuinum donum & Dei ministerium.

Occulta) Nobis incognita. *Coram*) Nerua ob senectutem despectus à militibus, Capitolium ingressus exclamauit, quod felix faustúmque sit senatui populóque Romano & mihi, M. Vlpium Neruam Traianum adopto, & Cæsarem facio. quare Secundus non multò post inquit, non tua in cubiculo, sed in templo, nec ante genialem torum, sed ante puluinar Iouis Optimi Maximi adoptio peracta est. sequitur autem rhetorum præcepta: nam scripsit de Oratore Marcus Tullius, nostram orationem ornari à rebus gestis, iudiciis hominum comprobatis, in quibus etiam felicitatem ipsam deorum immortalium iudicio tribui laudationis est. *Inter aras & altaria*) Seruius super illud Virgilianum: en quatuor aras, Ecce duas tibi Daphni, duoque altaria Phœbo Tradit: nostimus aras & diis superis & inferis consecratas. altaria verò esse superorum tantum deorum. sic alterum ab altero Tacitus libro decimoseptimo distinxit, post altaria & aram complexa dicens. altare quidam dictum volunt ab altitudine, quòd antiqui diis superis in ædificiis à terra exaltatis sacra faciebant, diis terrestribus in terra, diis inferioribus in terra defossa. vel altare appellatum, quòd in eo gnis adoleatur, id est, excrescat. ara vel ab area dicta est loco in vrbe puro, quòd ara deum pura sit. vel ab ardore, ad quem vt sit fit ara. autor Varro de lingua Latina: sed idem in libris diuinarum rerum dixerat, si Macrobio credimus, aras primùm ansas vocatas, quòd esset necessarium à sacrificantibus eas teneri. ansis autem teneri solere vasa quis ambigit? *Eodemque loci*) In eo loco, id est, in Capitolio. *Deus*) Iupiter Optimus Maximus Capitolinus, de extructione templi Capitolini multa Plutarchus in Publicola, & Dionysius libro quarto, & Liuius primo. in illo fuerunt tria sacella æqualia inter se communia habentia latera, medium quidem Iouis, hinc Iunonis, & Mineruæ, sub vna aquilâ vnáque velata tectura, appellatur Iupiter secundum Ciceronem pro domo sua optimus propter beneficia quæ Romanis præstitit. Maximus autem propter vim. *Manifestus*) Putabat antiquitas magis præsentem Iouem supplicibus in templo Capitolino quàm alibi, quòd ibi tanquam in arce cœli solemnibus sacris & cultu pompabiliore excoleretur. *Quo magis*) Redditio rationis, quæ breuiter complectitur id quod expositione & ratione conficitur, veluti ipsius reiapta propositio. *Conditorem*) At Romulum omnes conditorem vrbis tradunt, sed quia nihil fit sine Deo Optimo Maximo, cuius nutu ferunt Romulo aues addixisse, non iniuria conditorem vrbis Iouem appellauit. *Conseruatorem*) Qui à Domitiano, deinde à tumultuantibus militibus imperium transtulit in Traianum, cuius incolumitate rempublicam florentem & incolumem à diis seruari in epistolis retulit. *Digna*) Repetitio. *Libertas, fides, veritas*) Dissolutum.

strum liqueret diuinitus constitutum. non enim occulta potestate fatorum, sed ab Ioue ipso coram, ac palàm repertus: electus est quippe inter aras, & altaria: eodémque loci, quem Deus ille tam manifestus ac præsens, quàm cœlum, ac sidera insedit. Quo magis aptum, piúmque est, te Iupiter Optime Maxime, antea conditorem, nunc conseruatorem imperij nostri precari, vt mihi digna consule, digna senatu, digna principe contingat oratio. vtque omnibus quæ dicentur à me libertas, fides, veritas

conſtet, tantúmque à ſpecie adulationis abſit gratiarum actio mea, quantum abeſt à neceſſitate. Equidem non conſuli modò, ſed omnibus ciuibus enitendum reor, ne quid de principe noſtro ita dicant, vt idem illud de alio dici potuiſſe videatur. Quare abeant ac recedant voces illæ, quas metus exprimebat. nihil quale antea dicamus: nihil enim quale antea patimur. nec eadem de principe, quæ prius, prædicemus, neque enim eadem ſecretò loquimur, quæ prius. Diſcernatur orationibus noſtris diuerſitas temporum, & ex ipſo genere gratiarum agendarum intelligatur, cui quando ſint hactenus vt deo, nunc nuſquam, vt numini, blandiamur. non enim de tyranno, ſed de ciue, non de domino, ſed de parente, loquimur. Vnum ille ſe ex nobis, & hoc magis excellit, atque eminet, quòd vnum ex nobis putat. nec minus hominem ſe, quàm hominibus præeſſe meminit. Intelligamus ergo bona noſtra, dignóſque nos illius vſu probemus. atque identidem cogitemus, ſi maius principibus præſtamus obſequium, qui ſeruitute ciuium, quàm qui libertate lætantur. Et populus quidem Romanus dilectum principem ſeruat, quantóque paulo ante concentu formoſum alium, hunc fortiſſimum perſonat. quibúſque aliquando clamoribus geſtum alterius, & vocem,

Conſtet] Manifeſta ſit *Ac neceſſitate*] Quia inuiti non cogimur vllo timore. *Equidem*] Comprobatio, quæ eſt redditione cauſæ, témque totam manifeſtius tangit. *Idem illud*] Simile. *Alio*] Principe. claritas orationis; quam puritas & elegantia conficit *Illa*] blandæ & adulatoriæ. *Exprimebat*] Extorquebat, educebat *Eadem*] Falſas laudationes. *Eadem ſecreto*] Clam malis principibus maledicimus *Prius*] ſub Domitiano, qui dous dici & credi voluit: Aureliano, Dione, Euſebio, Tranquillo gradentibus. nàm poſtquam ſcripſit epiſtolam ſuis procuratoribus, cuius initium fuit: Dominus, & Deus noſter ſic fieri voluit: inſtitutum poſthac, vt ne ſcripto quidem ac ſermone cuiuſquam appellaretur aliter: quinimmo mulier quædam quòd in conſpectu imaginis illius ſe exuiſſet, ſupplicio eſt affecta. *Nuſquam*] Nec publicè, nec priuatim. *Vt deo*], Addam prædictis Oroſium ſcribere in tantum ſuperbiæ prolapſum Domitianum, vt Dominum ac Deum ſeſe vocari, ſcribi, colíque iuſſerit: Apollonioſumque philoſophum narrat Philoſtratus ab accuſatore iuſſum vt omnium hominum Deum, Domitianum reſpiceret: illum, autem oculos ad culmen domus, id eſt, ad Iouem ſuſtuliſſe. *Vt numini*] Tanquam deo *Non enim de tyranno*] Contentio color. complectitur in hac oratione optimi Traiani, & peſſimi Domitiani vitam, vt gratior fiat. nam nec bonum virum proprie & copioſè laudari ſine virtutum, nec improbum vituperari ſine vitiorum cognitione ſatis inſigniter atque aſperè poſſe teſtatur Cicero de Oratore. *Domino*] Cuius correlatiuum ſerum. *Ex nobis*] Ex numero noſtro, id eſt, hominem. *Hoc*] Propter humanitatem. oratio exacta & diligens, quæ ornatum in ſe continet. *Hominibus*] Quos decet humaniter tractare. *Digne*] Bene obſequando illi. *Identidem*] Frequenter. *Si præſtamus maius obſequium*] Si magis ſubiecti ſumus, cùm ſanè tyrannis magis ſimulemur. *Et populus*] Populus,

Populus, inquit, Romanus obseruat Traianum, & applaudit eius virtutibus. *Concentu*] Suaui vocum concordia. solebant enim principum aliqui disponere iuuenes robustissimæ vocis, qui per classes diuisi applauderent imperatori. hoc legimus fecisse Neronem. quem morem videtur poëta tetigisse : cùm canit, Tyrios & Troianos applausisse Iopæ canenti. *Formosum alium*] Domitianum intelligit, cui spectacula edenti populus applaudebat. fuit autem is pulcher & decens, maximè in iuuentâ, statura procera, vultu modesto, roboríque pleno, grandibus oculis, verùm acie hebetior. & præter Tranquilli verba, Tacitus asserit habitu decorum, & crebram oris confusionem, ignotis adhuc moribus, pro modestia accipi solitam. quare de eodem Statius in Syluis ait : par forma decórque, Par honor. *Hunc fortissimum*] Traianum valuisse corporis viribus, constat vel vno Secundi testimonio. qui circa finem huius orationis multa de illius tolerantia tractat, lætúmque opere corpus, & crescentia laboribus membra commendans Martialis etiam more suo, id est, adulatorio, Domitianum tanquam formosissimum libro octauo extollit. Hic stetit Arctoi formosus puluere belli Purpureum fundens Cæsar ab ore iubar : Hic lauro redimita comas, & candida vultu Roma salutauit voce manúque ducem. *Personat*] Alta voce laudat.

Huius pietatem] Ista obtinent narrationis locum. nam proponit de quibus dicturus est, & à persona Traiani, quem laudat, & Domitiani quem vituperat, incipit ex arte. Fabius enim libro quarto : initium narrationis quid in vtique faciendum à persona putant, eámque si nostra sit, ornandam : si aliena, infamandam statim. & quanquam is de iudiciali genere loquatur, tamen hæc per quandam similitudinem deduci possunt ad demonstratiuum, vt pro nostra persona sit illius, quem laudamus, & pro aduersarij quem ex comparatione vituperare intendimus. Narratio, inquit Cicero, in demonstratiuo nulla erit quæ necessariò consequatur sed si qua inciderit, cùm aliquod factum eius, de quo loquemur, nobis narrandum sit, cum laude aut vituperatione, præceptio narrandi eadem quæ in iudicialibus. *Quid nos ipsi?*] Interrogatio grauis : nam hæc narratio quamquam sit lucida, tamen morata & cum dignitate ornata magnificè fluit. *Nos ipsi*] Senatores. *Vt amor, & gaudium tulit*] Prout quisque vel amore, vel gaudio incitatur. *Ciuile*] Pertinens ad ciues. *Optimi cognomen*] Iuxta finem inquit, iustis ne de causis Senatus Populúsque Romanus optimi tibi cognomen adiecit. nec magis diffinitè, distinctéque designat, qui Traianum, quàm qui optimum appellat. *Huius proprium*] Traiani proprium. *Arrogantia*] Quia dedignabantur optimi cognomen, an potius quia illud non merebantur. etsi leginus optimi cognomen à senatu P. Scipionem Nasicam meruisse, & Tranquillus tradat Caium imperatorem cognomen optimi maximíque simpsisse. *Communi*] Et illi & nobis est. *Felices*] Traiano acclamarunt senatores : ô te felicem, ô nos felices : quod cùm dicerent, non opes illius, sed animum adm rabantur. hæc comprehensa breuius in narratione suis locis diffusiùs tractabun-

huius pietatem, abstinentiam, mansuetudinem laudat. Quid nos ipsi? diuinitatem principis nostri, an humanitatem, temperantiam, facilitatem, vt amor & gaudium tulit, celebrare vniuersi solemus? Iam quid tam ciuile, tam senatorium quàm illud additum à nobis optimi cognomen? quod peculiare huius, & proprium arrogantia piorum principum fecit. Enimuero quàm commune, quàm ex æquo, quòd felices nos, felicem illum prædicamus : alternísque votis hæc faciat,

tur. *Felicem illum*) Traianum : quod non moribus, sed fortunæ datum est. *Alternisque votis*) Precatus est Traianus vt ita precibus suis dij annuerẽt, si iudicium senatorum mereri perseuerasset. precati sunt senatores, vt sic Traianum amarent dij quemadmodum imperator se. *Hæc faciat*) Qualia facit.

Hæc audiat) Qualia à nobis audit, scili cet felices nos & illum. *Quasi non dicturi*) Talem dicendi libertatem nobis concessit, vt non benediceremus de Traiano, nisi & benefaceret. *Lachrymis*) Nam præ lætitia effudit lacrymas. approbasti, inquit, & ipse acclamationum nostrarum fidem, lacrymarum tuarum veritate : vidimus humescentes oculos, demissúmque gaudio vultum : tantúmque sanguinis in ore, quantum pudoris in animo. *Sibi*) Suis virtutibus. *Non principi*) Non timore & adulatione : vt solent populi principibus dicere. *Omnes*) Senatores. *Pietatis calore*) In illis repentinis acclamationibus : cum multa sponte, plura instinctu quodam fecerunt. hîc dicit temperamentum habuisse in acclamationibus, illic verò modum excessisse. *Meditati*) Præparata oratione. *Acclamationes*) Repentinas laudationes : de quibus in epistolis copiosè disseruimus. *Quantum ad me*) A persona de qua agit, & sua, facit auditorem attentum. *Ad modestiam*) Ad imitationem Traiani, qui solet in omnibus vti modestia. *Submittam*) Deprimam, extenuem, minus dicturus quàm virtutes eius meruerint. *Quid*) Nisi modestum. *Quid*) nisi excellens & diuinum. *Insuetas*) Prioribus insueta. *Difficultas*) Ne videar immodicè laudare. *Circumstat*) Angit, obsedit, translatum verbum.

hæc audiat, quasi non dicturi, nisi fecerit, comprecamur. Ad quas ille voces lachrymis etiam, ac multo pudore suffunditur. Agnoscit enim sentitque, sibi, non principi dici. Igitur quod temperamentum omnes in illo subito pietatis calore seruauimus, hoc singuli quoque meditati teneamus : sciamúsque nullum esse, nec sincerius, nec acceptius genus gratiarum, quàm quod illas acclamationes æmulemur, quæ fingendi non habent tempus. Quantum ad me pertinet, laborabo vt orationem meam ad modestiam principis, moderationémque submittam : nec minus considerabo, quid aures eius pati possint, quàm quid virtutibus debeatur. Magna, & inusitata principis gloria, cui gratias acturus non tam vereor, ne me in laudibus suis parcum, quàm ne nimium putet. Hæc me cura, hæc difficultas sola circumstat. Nam merenti gratias agere facile est Patres Conscripti. nouo enim periculum est, ne cùm loquar de humanitate, exprobrari sibi superbiam credat. cùm de frugalitate luxuriam, cùm de clementia crudelitatem, cùm de liberalitate auaritiam, cùm de benignitate liuorem, cùm de continentia libidinem, cùm de labore inertiam, cùm de fortitudine timorem. Ac ne illud quidem vereor ne gratus, ingratúsve videar, prout satis aut parum dixero. Animaduerto enim etiam deos ipsos non tam accuratis adorantium precibus, quàm innocentia, & sanctitate, lætari : gratiorémque existimari, qui delubris eorum puram castámque mentem, quàm quæ

Non

Non enim periculum est) Quod erat sub malis principibus, qui sibi consuli, cùm laudarentur, suspicabantur per contraria nota sua vicia. est autem contentio color, nec minus ista narrationis locum obtinent quàm superiora. *Liuorem*) Inuidiam. *Gratus*) Si satis dixero. *Ingratus*) Si parum. *Animaduerto enim*) Sententia. *Accuratis*) Elaboratis, elegantibus. *Delubris*) Asconius templa singulorum Diis attributorum locorum, delubra multarum ædium sub vno tecto à diluuio pluuia munitarum. alij delubra dicunt ea templa, in quibus nunc delubra corporum abluendorum causa more Dodonæi Iouis, aut Apollinis Delphici: in quorum delubris lebetes tripodesque visuntur. sunt etiam qui delubra ligna delibrata, id est, decoriata pro simulachris deorum, more veterum posita existiment, sed malè. Varro, Macrobio referente, ait, delubrum alios existimare, in quo præter ædem sit area assumpta deûm causa. alios in quo loco Dei simulachrum dedicatum sit, sicut locum, in quo sigerent candelam, candelabrum appellatum: ita in quo deum ponerent, delubrum. Seruius præterea quas rationes Asconius idem & ipse tetulit, sed in hoc dissentit à Festo, simul concedente, quòd delubrum, fustem delibratum, hoc est decorticatum, (quem pro deo venerabantur,) prodat.

Meditatum) Excultum. *Carmen*) Cantum. *Senatusconsulto*) Decreto patrum. *Sub titulo*) Sub inscriptione & velamento, ac prætextu. *Solenne*) Præcipuum. *Priuatas*] A priuatis hominibus. *Cohibet*] Verat fieri sibi. *Parens*] Qui nos dilexit filiorum instar, & ideo pater patriæ iure nominatus. *Intercessurus publicis*) Prohibiturus etiam publicas gratiarum actiones, si vellet infringere senatusconsultum. *Cæsar Auguste*) A primo imperatore Octauio cæteri cognomen Cæsaris Augusti sibi vendicarunt. *Moderatè*] Facis. *Alibi*] In loco priuato. *Hic*] In senatu. *Ista honor*] Gratiarum actio. *Non habetur tibi*] Tu non quæris hunc honorem. *Sed ab agentibus*] Vnde illud Aristotelis: honor est honorantibus, id est, in potestate dantis, non autem accipientis. *Cedis affectibus nostris*] Permittis quod cupimus. *Nec est necesse*] Nec cogimur. *Munera*] Beneficia. *Regantur*] Administrentur. *Æquata potestas*] Qui parem potestatem haberet in terris, quam dij habent, quorum nutu omnia reguntur. *Voto*] Paradoxon. *Similem*] Talem & tantum. sanè Traianus

meditatum carmen intulerit. Sed parendum est Senatusconsulto, quod ex vtilitate publica placuit, vt consulis voce sub titulo gratiarum agendarum boni principes, quæ facerent, recognoscerent: mali quæ facere deberent. Ed nunc eo magis solemne, ac necessarium est, quòd parens noster priuatas gratiarum actiones cohibet, & comprimit, intercessurus etiam publicis, si permitteret sibi vetare, quod senatus iuberet. Vtrunque Cæsar Auguste moderatè, & quòd alibi tibi gratias agi non finis, & quòd hîc finis. non enim à te ipso tibi honor iste, sed ab agentibus habetur. cedis affectibus nostris, nec nobis munera tua prædicare, sed audire tibi necesse est. Sæpe ego mecum, Patres Conscripti, tacitus agitaui, qualem quantúmque esse oporteret, cuius ditione nutuque maria, terra, pax, bella regantur: cùm interea fingenti, formantíque mihi principem, quem æquata diis immortalibus potestas doteret, nunquam voto saltem concipere succurrit similem huic, quem videmus. Emicuit aliquis in bello, sed obsoleuit in pace: alium

fuit admirabilis: cuius virtutes diuus Gregorius scriptis recognoscens precibus à Deo illi cælestem vitam impetrasse traditur. *Enituit aliquis in bello*] Facit diuisionem exponendo quæ dicturus sit: nam Marcus Tullius in rhetoricis genus demonstratiuum tractans, diuisione, inquit, hac vtemur. exponemus quas res laudaturi sumus. in ea, si Hermogeni credimus, summa consistit elegantia. non solùm verbis, sed etiam sententiis. quando scilicet præparamus auditorem, & in ordinem dicenda redigimus. legimus etiam emicuit. *In bello*] Vt Annibal, Marius: testatur Ausonius Traianum bello pacéque claruisse. Aggreditur regimen viridi Traianus in ævo Belli laude prior, cetera pacis habens. & Epitomata vitæ Traiani: non vt bellicosus alia pacis neglexit, aut minus intellexit, sed sæpius pro tribunali iustissimè iudicauit. tali dicendi modo quo Secundus vtitur & Claudianus pro Stilicone. Corpus destituit, bellis insignior ille, Sed pacem fœdat viciis. hic publica felix, Sed priuata domus partitum singula quenquam Nobilitant, hunc forma decens, hunc robur in armis: Hunc rigor, hunc pietas, illum solertia iuris, Hunc tobules castique tori sparguntur in omnes, In te mixta fluunt, & quæ diuisa beatos Perficiunt, collecta tenes. sic Propertius libro tertio. Hic satus ad pacem, hic castrensibus vtilis annis.

Toga] Pax, qua Marcus Tullius habilior & clarior. *Honestarunt*] Extulerunt. *Ille*] Alius qualis Marius, Sylla, Caligula & Domitianus. *Alius*] Qualis Claudius primus Cæsarum, fidem militis etiam præmio pigneratus: & quodam cum ferro circa sacrificantem se deprehenso senatum per præcones properè conuocauit, lacrymisque ac vociferatione miseratus est conditionem suam, cui nihil tuti vsquam esset, ac diu publico abstinuit. Sic Otho ad promerendum militum fauorem humili concione eos adhortatus est. item Nero & Domitianus largitionibus plerunque sibi amorem conciliarunt.

toga, sed non & arma, honestarunt: reuerentiam ille terrore, alius amorem humilitate captauit: ille quæsitam domi gloriam in publico, hic in publico partam domi perdidit. postremò adhuc nemo extitit, cuius virtutes nullo vitiorum confinio læderentur. At principi nostro quanta concordia, quantúsque consensus omnium laudum, omnisque gloriæ contigit? vt nihil seueritati eius hilaritate, nihil grauitati simplicitate, nihil maiestati humanitate detrahatur. Iam firmitas, iam proceritas corporis, iam honor capitis, & dignitas oris, ad hoc ætatis indeflexa maturitas: nec sine quodam munere deûm festinatis senectutis

Domi] In re priuata *Confinio*] Contagio, commixtione *Concordia*] Coniunctio. *Concentus*] Conuenientia, collaudatio. *Seueritati*] Marcus Tullius de Bruto. Quid enim tam distans, quàm à seueritate comitas? quis tamen vnquam te aut sanctior est habitus, aut dulcior? *Firmitas*] Fortitudo corporis. *Iam honor capitis*] Canicies, quæ quidem in homine grauis venerabilis est. Refert Dion, dum Traianus Agarenos oppugnat, cognitum ab hostibus maiestate canicici, & grauitate oris, quamuis imperatoria insignia deposuisset, itaque sagittis petitum, & vnum ex equitibus iuxta interfectum. *Dignitas oris.*] Maiestas, pulchritudo digna imperio. Claudianus de Stilicone. Iam tum conspicuus, iam tum venerabilis ibas: Spondebátque ducem celsi nitor igneus oris Membrorúmque modus. Laudat à bonis corporis à natura attributis, ea sunt, vt velocitas, vires, ætas, dignitas, valetudo. *Adhoc*] Præterea. *Ætatis indeflexa maturitas*] Florida virilitas, tradunt autores. Traianum imperatorem

fratorem electum in ætatis robore, vt pote qui quadragesimum annum agens imperare cœperit. vt alios omittam vnico Suidæ testimonio contenti erimus. Traianus princeps iustus & corporis robore præstans quadragesimo ætatis anno sumpsit imperium. & quodammodo omnia pariter, quæ priuati solent, voluit elaborare. Dionis abbreuiator quadragesimo vnum addidit. Traianus, inquit, non mediocriter enituit in iustitia, & fortitudine, morúmque simplicitate, ac robore corporis. nam vnum & quadragesimum annum agens, imperator creatus, etiam animo vigebat. vt neque iuuentute magis auderet, neque senectute retardaretur. Nam Onexander libro de imperatore eligendo præcipit nec iuuenem nimis, nec senem esse oportere imperatorem. quod alter credulus nimis & audax, imbecillus alter & timidus. Alij etiam Græcorum quadragesimo duos addiderunt. cui sententiæ videtur Eusebius concedere, si diligenter annos computauerris. Vnde miror Flauium Vopiscum referre, Tacitum imperatorem dicere solitum, Traianum senem ad imperium venisse.

Insignibus) Canicie *Maiestatem*) Reuerentiam: quæ maioribus habetur. *Cæsaries*] Coma à cædendo dicta. *Lōgè latéque*] Manifestissime. Hanc locum imitatus est Pacatus in panegyrico Theodosij. tua, inquit, hac forma venerabilis quam longè latéque conspicuum commendat imperium. *Ostentant*] Indicant. *Non bella ciuilia*] Respicit Augustum, quem Romana respublica iam bellis ciuilis fessa, libenter imperatorem accepit. etiam ad Vespasianum referri potest. *Adoptatio*] Electio, assumpto in filium per Neruam. *Exorata*) Propitia, precibus nostris fauentia. Orosius. Nerua Traianum in regnum adoptauit, per quem reuera affectæ reipublicæ diuina prouisio consulit. *An fas*] Interrogatio grauis. *Quem dij*] Quem Traianum dij creauerunt nobis. *Iudicium*) Dion in Domitiano. Traiano Vlpio & Acilio Glabrione coss signa apparuisse ferunt, quibus Glabrioni mors, Traiano imperium portenderetur. Secundus in peroratione orationis Iouem appellans dicit: tu clara iudicij tui signa misisti, cum proficiscentem ad exercitum tuo nomine, tuo honore decorasti. *Ad exercitum*) Germanicum: dum cum imperio illuc à Domitiano mitteretis. *Largus cruor*] Hecatombe. innumeræ victimæ. Tranquillus memorat tribus mensibus ac ne totis quidem supra centum sexaginta millia victimarum cæsa pro Caio Cæsare. *Sinister*] Felix, læuum cùm de humanis rebus est, contrarium est: cùm de cœlestibus prosperum. nam quod nobis sinistrū, diis dextrum est. vnde pluribus quærit Plutarchus, quid est quòd auspiciorum quod sinistrum dicitur, prosperum ac secundum putatur? *De more*] Qui cum imperio in prouinciam proficiscebatur, in Capitolio ve-

insignibus ad augendum maiestatem ornata cæsaries: nonne longè latéque principem ostentant? Talem esse oportuit, quem non bella ciuilia, nec armis oppressa R. P. sed pax, & adoptatio, & tandem exorata terris numina dedissent. An fas erat nihil differre inter imperatorem, quem homines, & quem dij fecissent? quorum quidem in te Cæsar iudicium, & fauor tunc statim, cùm ad exercitum proficiscereris, & quidem in vsitato enituit. nam cæteros principes, aut largus cruor hostiarum, aut sinister volatus auium consulentibus nunciauit. tibi ascendenti de more capitolium, quanquam non id agentium ciuium clamor, vt iam principi occurrit. siquidem omnis turbæ, quæ limen insederat, ad ingressum tuum foribus recluſis, iam quidem vt tunc arbitrabatur, deum: cæterùm, vt docuit euentus,

ta nuncupabat, litabatque: Traianum igitur, vt hoc faceret Capitolinum templum ingredientem, Romanorum turba consalutauit optimum, maximum. quanquam tunc non id intenderet. putabat enim consalutasse, Iouem optimum maximum, sed euentus docuit, consalutasse Traianum, cui deinde cognomen optimi est inditum, & est maximus omnium factus. Secundum artem hunc locum tractat, dum explicat quibus indiciis dij futuram felicitatem promiserint. hoc Fabius libro tertio præcipit. *Non id agentium*) Non intendentium te salutare. *Limen ingressum*) Iouis Capitolini. *Insederat*) Circunstetetat *Foribus*) Templi. *Consalutauit Deum*) Iouem optimum maximum. *Vt tunc arbitrabatur*) Sic tunc omnes existimabant Iouem salutatum. *Euentus*) Cùm tibi inditum optimi cognomentum, & factus es maximus. trahit argumentum ab iis, quæ secuta sunt rem. Dion verò tradit futuri principatus hoc omen extitisse Traiano. nam vidisse per somnum virum seniorem in paludamento & purpurea veste: amplius hoc corona honestatum: quemadmodum fortè senatum pingunt: annulo quodam sigillum ei ad sinistram, deinde ad dextram transposuisse. Tranquillus futuri seculi felicitatem à cornice nunciatam adhuc viuo Domitiano, quæ in Capitolio Græcè elocuta est, *εὖ πάντα ἔσται ἡμῖν*, erunt omnia bene. & Domitianum somniasse, gibbam sibi ponè ceruicem auteam enatam: pro certóque habuisse, beatiorem post se lætioremque portendi reipublicæ statum. sicut sanè breui euenit abstinentia & moderatione insequentium principum.

Te consalutauit imperatorem, nec aliter à cunctis omen acceptum est. nam ipse intelligere nolebas: recusabas enim imperare, recusabas quod bene erat imperaturo. igitur cogendus fuisti, cogi porrò non poteras, nisi periculo patriæ, & mutatione reipublicæ. obstinatum enim tibi non suscipere imperium, nisi seruandum fuisset. Quare ego illum ipsum furorem, motumq;

Te consalutauit imperatorem) Non multo post eandem rem tractans, inquit, quàm peculiare gaudium eorum, qui te primi in Capitolio consalutauerunt imperatorem *Circunctu*) Circunstantibus, quàm vt te futurum principem crederent *Omen*) Si Varroni fidem præstamus, ab ore dictum quasi osmen, quod in ore primùm elatum est. eum secutus Donatus paria retulit, & ad rem diuinam referri credidit. Marcellus dixit omen votum esse mentis, & vocis in sacrificiis dicitur bona habere omnia, id est, vt circumstantes, & bona mente velint, & recta oribus proferant. *Intelligere*) Hoc omen. *Recusabat*) Traductio, eiusdem verbi crebra repetitio. enumerat Hieron Tyrannus apud Xenophontem, quot & quantis voluptatibus priuatus fuerit factus princeps, quibus priuatus fruebatur: vnde non mirum si Traianus tanquam bonus imperium spernebat, ne: nisi necessariò susceperit. *Imperaturo*) Tibi. *Bene*) Honestum futurum. *Periculo patriæ*) Mentem sustineres. præparat se, vt ad alia transeat, dicturus primo quomodo, milites insurrexere contra Neruam, & ab eo Traianus sit adoptatus. *Mutatione reipublicæ*) Dum prætoriani milites imperium detrectant, & Domitiani interfectores ad pœnam pertinacissimè expostulant: nam Tranquillus inquit, occisum miles grauissimè tulit: statimque eum diuum appellare conatus, paratus & vlcisci, nisi duces defuissent. quod quidem paulò pòst fecit, expostulatis ad pœnam pertinacissimè cædis autoribus. verùm Dion latius hunc locum complexus, memorat Neruam Crasso Calphurnio, Crassorum illorum nepoti, insidianti sibi cum aliis, in quodam spectaculo assedisse, & ignorantibus detectam coniurationem, enses porrexisse. verbo quidem, vt inspicerent si acuti essent, quod fieri solebat: re autem significans, se nihil curare, si quam primùm interficeretur. at Ælianus Casperius præfectus prætorio sub Domitia-

no

no; nec vllo à Nerua successore accepto, contra imperatorem milites cum seditione stipulauit, expostulans interfectores Domitiani ad supplicium. aduersus quos Nerua tantum restitit, vt & vestem exueret, & se iugulandum præberet. nihil tamen profecit, nam trucidati sunt quos Ælianus destinauerat. quare Nerua sentiens se ob senectutem despectui apud milites esse, Capitolium conscendit, sequente magna Romanorum turba: & in conspectu Iouis Bona, inquit, fortuna senatus populique Romani & mei, Marcum Vlpium Traianum Neruam adopto. deinde in senatu Cæsarem declarauit, & manu propria ad eum scripsit, tunc Germanicis copiis præfectum. Τύδεω Δαναοὶ ἐμοὶ δάκρυα σοῖσι βέλεσσιν, id est, Luant Danai meas lacrymas tuis sagittis. Sic igitur imperium adeptus Traianus, ad se euocauit Ælianum cum cæteris seditionis sociis, tanquam eorum opera indigens, & de omnibus merentem supplicium sumpsit.

castrensem reor extitisse. quia magna vi, magnóque terrore modestia tua vincenda erat. Vt sicut maris cœlique temperiem turbines tempestatésque commendant, ita ad augendam pacis tuæ gratiam illum tumultum præcessisse crediderim. Habet has vices conditio mortalium. vt aduersa ex secundis, ex aduersis secunda nascantur. Occultat vtrorumq; semina deus, & plerunq; bonorum malorumq; causæ sub diuersa specie latent. magnum quidem illud seculo dedecus. magnum reipublicæ vulnus impressum est. imperator & parēs generis humani obsessus, captus, inclusus. ablata mitissimo seni seruandorum hominem potestas, ereptumq; principi illud in principatu beatissimum, quòd nihil cogitur. Si tamen hæc sola erat ratio, quæ te publicæ salutis gubernaculis admoueret, prope est vt exclamem, tanti fuisse. Corrupta est disciplina castrorum, vt tu corrector emendatórque contingeres. inductum

Castrensem) Prætorianorum militum. *Extitisse*) Tanquam necessarium. *Magna vi*) Coniuratione prætorianorum. *Modestia tua*) Quæ recusabat imperare. *Turbines temperiem cœli commendant*) Aduersa faciunt, vt magis prospera intelligamus. turbines fiunt in fluminibus marique, & in aere circa terram. de quibus Seneca libro quinto, & septimo naturalium quæstionum, & nos alibi. *Tumultum*) Timorem multum. Fabius libro octauo, Quid enim est aliud tumultus, nisi perturbatio tanta, vt maior timor oriatur? vnde ei etiam nomen ductum est. *Tumultum*) Prætorianorum insolentiam. *Aduersa ex secundis nascantur*) Nam si bonum est, vt monet Seneca, rerum scientia, non possumus aduersa intelligere, nisi secundorum cognitione, nec secunda nisi aduersorum. *Semina*) Principia, causas boni & mali. *Diuersa*) Vt quod nobis bonum videtur, malorum causa sit. *Seculo*) Ætati nostræ. *Impressum*) Iustitium. *Imperator*) Nerua. *Parens generis humani*) Nam præter beneficia pauperibus & senatoribus collata ab eo, iureiurando in senatu affirmauit, se neminem senatorum interfecturum: præstitit, quanquam insidiis à quibusdam petitus. *Obsessum*) à prætorianis. *Obsessum, captum, inclusum*) Articulus grauis. *Senio*) Neruæ, qui vno anno & mensibus quatuor, diebus ix. imperauit. vixit autem lxv. annis, mensibus x diebus totidem. Eutropius in hoc dissentit à Dione, quòd non diebus nouem, sed vno minus imperasse, & lxv. ac altero ætatis anno, vixisse tradit, cui sententiæ accedit in Chronicis Eusebius,

Parentis g.) Videtur Ausonius à Secundo sumpsisse argumentum illius distichi. Proximus extincto moderatur sceptra tyranno Nerua senex, princeps nomine, mente parens. Paulus Orosius. Nerua admodum senex à Petronio præfecto prætorij, & Parthenio spadone Domitiani, imperator creatus, emenso anno imperij sui diem obiit. *Seruandorum hominum*) Interfectorum Domitiani. Sextus Aurelius autor, milites expostulasse Domitiani interfectores ad cædem, & Petronium vno ictu, Parthenium verò amputatis priùs genitalibus, & in os coniectis iugulasse. quod non conuenit cum Orosij verbis, quo enim modo fieri potuit, vt spadoni genitalia amputarentur? nisi genitalia accipiamus pro membro genitali. Est autem oratio pathetica commouēs summam miserationem. *Quod nihil cogitur*) Nam princeps nullius imperio subiacet. *Ratio*) Via. *Gubernaculis*) Regimini. *Tanti fuisse*) Debuisse militem insurgere in suum imperatorem, vt tu imperium susciperes. *Disciplina castrorum*) Militum obedientia, qui erant in prætorianis castris. nam Seianus præfectus prætorianarum cohortium, dispersas per vrbem cohortes vnà in castra primus conduxit, vt simul imperia acciperent, numeróque & robore, & visu inter se, fiducia ipsis, cætetis metus crescceret, prætendebat lasciuire militem diductum: si quid subitum ingruat, maiore auxilio pariter subueniri: & seuerius acturos, si vallum statuatur procul vrbis illecebris. hæc Tacitus libro quarto. *Corrector*) Refert Dion Traianum continuisse milites sub imperio, neque vnquam contra illum ausos insurgere, neque seditionem mouere. & Spartianus scribit Adrianum, militarem disciplinam, post Augustum labentem, incuria superiorum principum retinuisse, iam tamen à Traiano ordinatam, tametsi Tranquillus referat militem licentia & audacia ferocem à Vespasiano sub disciplina contentum.

Pessimum exemplum) Vt milites violarent imperatorem. *Optimum*) Vt à Traiano cogerentur in ordinem. *Princeps*) Nerua *Principem*) Traianum. *Ante*) Priusquam incideret tale discrimen. *Liqueret*) Constaret. *Accepisse*) Dum creatis imperator. *Quàm dedisse*) Dum militum furorem tua adoptione comprimis. *In sinum*) In portum, & præsidium, ac tutelam. *Imperatorem*) Neruam traductio color. *Imperatorum v.*) Eiusdem adoptatis Traianum in Capitolio. *Implorato*) Cum ploratu petitus, & inuocatus. Paulus testatur Gratianum eadem prouisione, qua quondam legerat Nerua, Hispanum virum Traianum, per quem resp. reparata est, accitum Theodosium ab Hispania fauentibus cunctis successorem sibi declarasse. *Adoptione*) Arrogatione. de qua in præcedentibus satis superque. *Accitus*) Quia in prouincia erat. *Duces magni*) Qualis Annibal, qui ab Italia reuocatus est, ad opem ferendam Carthagini iam propè deuictæ. *Ille*) Nerua. *Reddidisti*) Ablatum prætorianorum vi.

pessimum exemplum vt optimum opponeretur. Postremò coactus princeps, quos nolebat occidere, vt daret principem, qui cogi non posset. Olim tu quidem adoptari merebare, sed nescissemus, quantum tibi deberet imperium, si ante adoptatus esses. Expectatum est tempus in quo liqueret, non tam accepisse te beneficium, quàm dedisse. Confugit in sinum tuum concussa respublica: ruénsque imperium super imperatorem, imperatoris tibi voce delatum est: imploratus adoptione, & accitus es. Vt olim duces magni à peregrinis externisque bellis ad opem patriæ ferendam reuocari solebant, ita filius, ac parens vno eodémque momento rem maximam inuicem præstitisti: Ille tibi imperium dedit, tu illi reddidisti. Solus ergo adhuc qui pro munere tanto paria accipiendo

Fecisti p.) Reddidisti par beneficium: nam paria facere dicitur is qui æqua rependit: lib. epist. vij. idem: non feci tamen paria, i. non satisfeci beneficiis acceptis. *Communicatio*) Mox dicet, simul filius, Cæsar mox, imperator & consors tribuniciæ potestatis, & omnia pariter, & statim factus es. *Solicitior*) Intentior, inquietior. *Ille*) Nerua. *Securior*) Te adoptato tanquam propugnatore assumpto. O *nouum*) Præter spem & opinionem. *Propria*) Tua. *Aliena*) Neruæ. *Quod est contr. imp.*) Circuitio color. cum iem simplicem elocutione circumscribimus. *Quod v.*) Vitam priuatam, quæ quidem modò sit honesta, melior est conditione principum. *Bono*) Nerua. *Priuatus esse desi.*) Factus es princeps.. priuatum dixit respectu principis, etsi cum imperio erat.

fecisti, immò vltrò dantem obligasti: communicato enim imperio, solicitior tu, ille securior factus est. O nouum, atque inauditum ad principatum iter: non te propria cupiditas, proprius metus, sed aliena vtilitas, alienus timor, principem fecit. Videaris licet quod est amplissimum consecutus inter homines: felicius tamen erat illud, quod reliquisti: sub bono principe priuatus esse desisti, assumptus es in laborum curarúmque consortium: nec te læta & prospera stationis istius, sed aspera & dura ad capessendam eam compulerunt. Suscepisti imperium postquam alium susceptí pœnitebat. Nulla adoptati cum eo, qui adoptabat, cognatia, nulla necessitudo, nisi quòd vterque optimus erat, dignúsque aliter eligi, aliter eligere. Itaq; adoptatus es, nõ vt prius alius, atque alius, in gratiam vxoris, asciuit enim te filium non vitricus, sed princeps: eodémque animo diuus Nerua pater tuus factus est, quo

in eundem sensum Tacitus xvij. de Galba loquens: maior, inquit, priuato visus, dum priuatus fuit, cum & sæpe proconsul & cum imperio extitisset, antequam Cæsar fieret. aliàs priuatus dicitur sine magistratu quasi solus, quòd in nullum imperium habeat. priuum enim dicebat antiquitas solum & singulum. *Stationis istius*) Status & conditionis imperij. *Alium*) Neruam. *Cognitio*) Autore Dione Traianus Cæsar & mox imperator a Nerua creatus, quamuis cognatos is suos haberet: sed vir prudentissimus communi omnium saluti, cognationem postposuit: neque Traiani genus Hispanum adoptioni obfuit. etsi nullus antea Romanorum imperator extitisset alienigena: putauit enim intuendam virtutem in imperatore eligendo, non patriam. *Necessitud*] Vinculum.. *Vterque optimus*) Claudianus in laudibus Honorij. Hic illi manserc viri quos mutua virtus Legit, & in nomen Romanis rebus adoptans Iudicio pulchram seriem, non sanguine duxit. Hic proles atauum deducens Ælia Neruam. *Alius atque alius*) Tiberius & Nero, quorum ille instante Livia matre, ab Augusto adoptatus est. scribit Tranquillus Tiberium primo vix impetrasse per Liuiam, vt nomine legati in Rhodo esset, vbi cum summo discrimine versaretur impensissimis matris precibus difficulter obtinuisse, vt in vrbem rediret. denique ab vxore expugnatum Augustum, adoptionem non abnuisse. Nero in gratiam Agrippinæ matris adoptatur à Claudio. verùm sub exitu suo signa non obscura pœnitentis de adoptione Neronis dedit. Tacitus tradit, C. Antistio. M Suillio coss. adoptionem in Domitium Neronem auctoritate Pallantis festinatam, qui obstrictus Agrippinæ vt conciliator nuptiarum, & mox stupri eius illigatus, stimulabat Claudium. consuleret reipublicæ, Britannici pueritiam robore circumdaret. *Virtute*) Qualis Augustus Tiberio, Claudius Neroni.

Erat omnium. Nec decet aliter filium adsumi, si adsumatur à principe. An senatus populique Romani exercitus, prouincias, socios, transmissurus uni, successorem è sinu uxoris accipias? summaque potestatis hæredem, tantùm intra domum tuam quæras? non per totam ciuitatem circumferas oculos? & hunc tibi proximum, hunc coniunctissimum existimes, quem optimum, quem diis simillimum inueneris? imperaturus omnibus, eligi debet ex omnibus. non enim seruulis tuis dominum, vt possis esse contentus quasi necessario hærede, sed principem ciuibus daturus imperator. Superbum istud, & regium, nisi adoptes eum, quem constet imperaturum fuisse etiamsi non adoptasses. Fecit hoc Nerua, nihil interesse arbitratus, genueris, an elegeris, si perinde sine iudicio adoptentur liberi, ac nascantur. nisi tamen quòd æquiore animo ferunt homines, quem princeps

Erat) Pater omnium. *Aliter*) Quam eligendo eum ab omnibus. Ausonius de Nerua: Nulla vitæ soboles, imitatur adoptio prolem. Quam legisse iuuat, quam genuisse velit *Transmissurus*) Traditurus, relicturus. *E sinu*) Ex filiis vxoris, ex priuato, non publico, non ex iudicio. nam cùm Tiberius Nero solus è priuignis esset, illuc cuncta vergere. filius collega imperij consors tribunitiæ potestatis adsumitur, omnésque per exercitus ostentatur, non obscuris, vt antea, matris artibus: sed palàm hortatu. nam Liuia senem Augustum adeo deuinxerat, vti nepotem vnicum Agrippam Posthumum in insulam Planasiam proiiceret. nec satis fuit Tacito hæc scripsisse, nisi etiam libro quarto memoraret Tiberium dominationem ipsam donum matris accepisse. neque Augustum dubitasse Germanicum sororis nepotem & cunctis laudatum rei Romanæ imponere. sed precibus vxoris euictum Tiberio Germanicum sibi Tiberium adsciuisse. *Hæredem*) Tacitus decimoseptimo, Augustus sororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes suos, postremò Tiberium Neronem priuignum in proximo sibi fastigio collocauit. sed is in domo successorem quæsiuit. *Summa potestatis*) Imperij. *Diis simillimum*) Diuinum. Onexander libro de imperatore eligendo. deligere oportet imperatorem non generis & maiorum, nec fortunatum & opum habita ratione, sed qui temperans sit, continens, sobrius frugi, ac tenuis victus, laborum patiens, acer ingenio, non auarus, non iuuenis, non senex, temperatus, ne voluptate abductus curam maximarum rerum abiiciat, quæ singula quodam prouidentiæ dono Traiano fuisse legimus. *Eligi*) Tacitus: Finita Iuliorum Claudiorumque domo optimum quenque adoptio inueniet. nam generari & nasci à principibus fortuitum, adoptandi iudicium integrum. *Dominum nonnes daturus*) Dominum tuis seruis, quando successorem imperij adoptas. *Quasi necessario hærede*) Perinde ac si necesse sit relinquere proximiores hæredes *Illud*) Est *Regium*) Tumidum, imperiosum, contumax *Imperaturum*) Tanquam si diceret, nisi adoptatus fuisset à Nerua, omnino Traianus imperasset. *Hoc*) Adoptauit quem sciebat futurum principem. *Genueris*) Dion in Adriano genuerim an elegerim multum interest: qui genitus filius, is erit quem fata voluerint. adoptatum autem vnusquisque sibi pro voluntate assumit. quare plerunque per naturam stulti atque mutilati filij dantur: qui verò leguntur, integro corpore, & sana mente. *Elegeris*) Adoptaueris. Papinius in syluis. natos genuisse necesse est: Ac legisse iuuat. *Ac nascuntur*) Nam sæpe nascuntur fi-

parum feliciter genuit, quàm quem malè elegit. Sedulo ergo vitauit hunc casum, nec iudicium hominum, sed deorum etiam in consilium assumpsit. Itaque non tua in cubiculo, sed in templo, nec ante genialem torum, sed ante puluinar Iouis optimi, maximi, adoptio peracta est: qua tandem non seruitus nostra, sed libertas, & salus, & securitas fundabatur. Sibi enim dij gloriam illam vindicauerunt, horum opus, horum illud imperium. Nerua tamen minister fuit. Verque, qui adoptaret tam parui, quàm tu qui adoptabaris. Allata erat ex Pannonia laurea, id agentibus diis, vt inuicti imperatoris exortum victoriæ insigne decoraret. Hanc imperator Nerua in gremio Iouis collocarat, cùm repentè solito maior & augustior adnocata hominum concione deorúmque se filium sibi, hoc est, vnicum auxilium fessis rebus assumpsit. Indè quasi depositio imperio, qua securitate, qua gloria lætus, nam quantulum refert, deponas an partiaris imperium: nisi quod difficilius hoc est: non secus ac præsenti tibi innixus, tuis humeris se patriámque sustentans. tua iuuenta, tuo robore inualuit.

iuperditissimi à parentibus optimis. est enim hoc in manu fortunæ, siue bonos, siue malos suscipias. *Ferunt*) Patiuntur dominum.

Parum feliciter) Malum. *Casum*) Conditionem. *Iudicio*) Vera lectio iudicium, vt sit sensus, non solum credidit iudicio hominum, qui optimè de Traiano sentiebant, sed etiam deorum iudicium in consilium habuit. est autem in consilium habere aliquem, ipsum consulere. *In templo Iouis Capitolini*) Antitheta manifesta. *Genialem*) Connubialem, voluptuarium. *Puluinar*) Lectum, qui sterni diis solebat in templis. *Tandem*) Post longum Domitiani seruitium. *Fundabatur*) Inchoabatur, firmabatur. *Gloriam illam*) Quod fuerint autores nostræ libertatis *Horum*) Deorum. *Opus*) Adoptio fuit. *Illud imperium*) Quod imperarunt Neruæ Traianum arrogari. *Verque parui*) Diis. *Verque*) Nerua &c. *Tam qui adoptaret*) Sic ordinanda verba. *Abiata*) Traianus deuicit Pannonios de quibus lauream meruit, quam Ioui Capitolino Nerua obtulit adoptionis tempore. *Laurea* Lauri corona quæ propriè triumphis dicatur: ea enim triumphantes coronabantur, ipsa quidem pacifera, vt quam prætendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium: Romanis præcipuè lætitiæ, victoriarúmque nuncia. fasces imperatorum decorat, ex iis in gremio Iouis optimi, maximi deponitur, quoties lætitiam victoria nouam attulit. hæc scribit Plinius libro decimoquinto. Pacatus in Panegyrico Theodosij. depositis in gremio Capitolini Iouis laureis triumphales viri rusticabantur. *Inuicti*) Traiani. *Exortum*) Initium. *Victoria insigne*) Laurea. *Augustior*) Venerabilior, sanctior. *Deorúmque*) Quia præsentibus diis & populi Roman. magna voce Traianum in Capitolio arrogauit. *Hoc est*) Interpretatio color.

Fessis rebus) Ruenti imperio. *Quasi depositio*) Assumpto in socium Traiano totam curam reipublicæ administrandæ ei reliquit. *Quantulum*) Minimum. *Refert*) Distat. *Difficilius hoc*) parsiri: cum regnum non capiat duos. *Præsenti*) In vrbe, & opem ferenti. nam tunc aberat Traianus secundum Eusebium & Eutropium, imperator apud Agrippinam in Gallis factus. *Tua iuuenta*) Tua ætate robusta. Martialis in commendationem eius, inquit, & fortem iuuenémque, martiúmque, in tanto duce militem videret. *Iuuenta*) Secutus est opi-

nionem illorum qui ætatem hominis in tria tantùm distinguunt, in pueritiam, iuuentam, senectam, & primam ac vltimam inutilem, mediam robustam, nisi interueniant fortuita corporis vitia, mediam ætatem Columella circumscribit à trigesimo vsque ad quinquagesimum annum.

Tumultus) Militaris. *Istud*) Hæc quies. *Adoptati*) Non destitit militaris turba, quòd filium adoptasset Nerua, sed quia sciebant qualem virum adoptasset. *Temere*) Imprudenter, frustrà. *Alium*) Quàm Traianum. *Obliti* Correctio. cùm milites audissent Neruam velle sibi filium adoptare, magis exarsere in ipsum, sed cùm cognouissent esse Traianum, tunc omnes quieuere. *Per adoptionem*) Non intellecto nomine adoptati. sunt tamen qui referant ad Pisonem, quem Galba adoptauit. & ideo multos læsit, crebræque defectiones fieri cœptæ. sed dum inquit nuper: fecit vt libentius accedam superiori sententiæ. iampridem enim Piso interierat. *Andi-bitum*) Manifestum, hoc agit interrogatio vt neges. *Dari*) Alteri. *Reuerentiam* Obedientiam, autoritatem. erat enim despectui propter senium. *Simul filius, simul Cæsar*) Artificiosè dicit putat Hermogenes cum prima primo loco ac deinceps locantur: quod videtur obseruasse Secundus. sed hæc norma non semper seruanda, præsertim in iudiciali genere. nam interdum oratio perderet vim & acrimoniam suam. vnde laude dignus est noster orator, qui pro commodo suo, modò ordinem rei sequitur, interdum præterit & commutat. *Simul Cæsar*) Diuinus ex autoritate Dionis, statim post adoptionem pronunciatum in senatu Cæsarem. *Mox*.) Cum ab exercitu rediisset. *Imperator*) Memorat Dion Augusto Cæsari decretum nomen imperatoris, non tanquam maximæ alicuius pugnæ victori, neque summa dignitate prædito, sed veluti omnium rerum domino, à quo cæteri imperatores nomen traxere, & ab illo imperatores Romanos connumerandos. aliud enim esse imperatoris nomen olim victoribus concessum, aliud per quod omnium rerum arbitrium significarent. namque posse nouos milites recensere & conscribere, pecunias contrahere, bellum indicere, pacem conficere, senatores morte punire: ex censura verò vitas & mores omnium introspicere, ac malè meritos notare, senatum legere, & quos voluerit reiicere: ex pontificatu omnium sacrorum facultatem habere, ex tribunatu pleb. inter alia esse sacrosanctum, neque verbis, neque rebus, ab aliquo posse lædi, eúmque qui id fecisset scelestum fore, indictáque causa damnatum. demum is imperator nullis legibus subiacet, quod nemini antea vnquam fuerat concessum. Cæsaris & Augusti appellatio diuersum à rege significat: nam illius generis successionem, huius verò dignitatis splendorem monstrat. *Consors*] Collega, particeps. sic priùs fuerant Vespasianus & Titus

statim consedit omnis tumultus. non adoptionis opus istud fuit, sed adoptati. atque adeo temerè fecerat Nerua si adoptasset aliũ. oblitine sumus, vt nuper post adoptionem non desierit seditio, sed cœperit? irritamentum istud irarum, & fax tumultus fuisset, nisi incidisset in te. An dubium est, vt dare non posset imperiũ imperator, qui reuerentiam amiserat? Autoritate eius effectum est cui dabatur. Simul filius, simul Cæsar, mox imperator & consors tribunitiæ potestatis, & omnia pariter & statim factus es, quæ proximè parens verus tantum in alterum filium contulit. Magnum hoc tuæ moderationis indicium, quod non solum successor imperij, sed particeps etiam sociúsque placuisti. nam successor etiam si nolis habendus es, non es habendus socius, nisi velis. Credentne poste-

Titũ, ſic poſtea nonnulli. *Tribunitia poteſtate*) Conſueuerant imperatores vindicare ſibi tribunitiam poteſtatem, quòd eſſet ſacroſancta & inuiolabilis, ac maxima pars imperij regalis, primus Auguſtus perpetuam recepit, mox cæteri exemplum eius ſecuti. *Omnia*) Solebant his titulis imperatores inſigniri, Cæſaris & Auguſti nomine, pontificatu maximo, tribunitia poteſtate, proconſulari imperio. *Proximè*) Non multo ante. *Parens verus*) Veſpaſianus, quem verum appellat, tanquam naturalem Titi parentem, non per adoptionem. *In alterum filium*) In Titum, duos enim filios habebat, Titum & Domitianum. Titus cum patre triumphauit ſic cenſurámque geſſit. eidem collega in tribunitia poteſtate, & vij. conſulatibus, receptáque ad ſe prope omnium officiorum cura, patris nomine & epiſtolas ipſe dictauit, & edicta conſcripſit. hinc in proœmio naturalis hiſtoriæ Plinius: ſciántque omnes quàm æquo tecum viuat triumphale & cenſorium ius, exeáſque conſul ac tribunitiæ poteſtatis particeps. libro ſeptimo, capite de varietate naſcendi, Veſpaſianum & Titum ſimul Cæſares vocat, & libro ſecundo, capite xiij. eclipſim narrat accidiſſe Imp. Veſpaſianis patre iij. filio iterum Coſſ.

Patricio & conſulari) Laudat à genere: namans traxiſſe originem à patre honeſtiſſimo, ſed ipſum magis parentem condecoraſſe. Onexander maiorum, inquit, & progenitorum ſplendor ſi adſit imperatori, amplectendus eſt: ſin abſit, haud magnopere deſiderandus: at, ſi verum illud Euripidis in Helena, *πατρὶ δ' ἀλλ' εὐδοκίμησεν οὐ πατρὸς χρηστοῦ μᾶλλον εἰς τοῦθ' ἥδε τοῖς πατρῶσι τοὺς ἔφυσε*, id eſt, filio enim gloria hæc pulcherrima, quicunque ex patre bono natus in ſimiles venit parentibus mores: quanto magis laudandus Traianus, qui ſupergreſſus ſit paternas virtutes. traxit autem originem, vt omnes conſentiunt, ab Hiſpania. quidam etiam illic natum prodidere in vrbe Italica, ſi Euſebio & Eutropio credimus, ex familia antiqua magis quàm clara. nam pater in ea primùm conſul fuit, & decimæ legionis tribunus in bello Iudaico, cum duobus millibus peditum & equitibus mille mittitur à Veſpaſiano aduerſus Aphacam, ciuitatem noua molientem. ille oppidum captu difficile cognoſcens, nam natura munitum, inſuper duplici muro cingebatur: & oppidanos cernens paratos eruptione facta ad reſiſtendum, prælium cum his tamen conſeruit, eósque paulìſper reluctantes, in fugam vertit. quos ſubſequuti Romani exterioris muri ambitum, quò confugerant, cum ipſis irrumpunt. ſecundum autem murum petentes excluſere ſui, metu ne ſimul hoſtes intruerent. quare ad vnum omnes, vel per ſe, vel à Romanis interierunt. hominum xij. millia. Traianus pater oppidum pugnatoribus vacuum exiſtimans, vel ſi qui adhuc eſſent, non auſuros repugnare, excidium imperatori reſeruauit. Titus cum paucis militibus miſſus, ſic ordinata acie vt in læuo cornu Traianus, ipſe in dextro ſtaret, oppidum cepit cum magna Galilæorum ſtrage. pro quibus Traianus pater triumphalibus ornamentis poſtea donatus eſt. *Non ab exere.*) Qui ſolebat ſuos duces imperatores conſalutare, & Cæſares facere. *Germanici no.*) Nomen pro cognomine. extant adhuc multæ in marmoribus memoriæ, quibus indicatur Traianum cognomento Germanici honeſtatum, quòd vibes trans Rhenum in Germania reparaſſet, & feram gentem repreſſiſſet. quare in laudibus Stiliconis apertè teſtatus Claudianus illum viciſſe Germanos, ſed ſummo diſcrimine, multis annis, & per colloquia. quod Iuuen. Sat. vi. reſpiciens inquit, Dacicus & ſcripto tadiſ-

ri patricio, & conſulari, & triumphali patre genitum, cùm fortiſſimum, ampliſſimum, amantiſſimum ſui exercitum regeret, imperatorem non ab exercitu factum? eidem cùm Germaniæ præſideret, Germanici nomen hinc miſſum? nihil ipſum, vt imperator fieret, agitaſſe:

Germanicus autō. nam etiam Dacici cognomen meruit, quod lib. viij. epistolarum ex autoritate Dionis (vt veterum memorias omittam) probauimus. at qui satyrographum sunt interpreati hactenus, male Domitianum intelligunt, quem vbique lacerat & infectatur. Traianum verò vt bonum, & sui temporis imperatorem, commendat. cuius reditum ex Germania Sat. x. voto prosequitur. *Hinc*) Ab vrbe. *Agitasse*) Tractasse, procurasse.

Meruit & paruit) Magna Traiani laus, qui suis virtutibus meruerit imperium, & imperis paruerit. *Obsequio*) Obedientia. *Subiecti*) Humilis, humani. *Imperare*) Dum pates inssis Neruæ. est autem admirabile. *Iam Cæsar*) Creatus eras. frequentatio color. *Quantum ad te pertinet*) Quantum in te erat. *Priuatus*) Non assumptus ad imperium. *Imperatorem*) Frequenter vitrus traductione, quæ fit cùm verbum crebrò ponitur. ita vt non modò non offendat animum auditoris, sed etiam orationem commodiorem reddat. *Fortuna*) Adoptionis. *Hoc*) Priuatus. *Liberum*) In tua facultate. *An non*) Frequentatio cùm res disperſæ in vnum coguntur, vt grauior, aut actior fit oratio. maximè si fit cum interrogatione. *Legatus*) Neruæ. qui ius proconsulare haberet. proconsulis enim legatus proprie dicitur. Varro scribit legatum dictum, quòd publicè lectus esset, & huius opera consilióque imperator vteretur. *Vbi*) Fuisset militaris disciplina, nisi paruisses imperatori tuo. *Mos à maioribus*) vt legatus proconsuli suo pareret. quod ius Caius Caligula imminuit. *Prouincias*) Subiugandas, an per translationem prouincias accipit, pro quouis magno munere. *Ex bellis*) Statim finito bello, alterum iniungeret. nolo dicere hanc esse traductionem, nolo interrogationem, ne nimia repetitione exornationum in vitium decidam, & legentibus stomachum moueam. *Eodem iure*) Imperandi scilicet, par habere ius in te ad principatum reuocandi, quod habuit dum te iuberet ire ad exercitum. *In ea*) In ea re quam aliquis minus amat. vt sit sensus, maiorem obsequij gloriam reportasti, dum

nihil feciſſe niſi quod meruit, & paruit? paruiſti enim Cæſar, & ad principatum obſequio peruenisti. nihilq; magis ad te ſubiecti animi factum eſt, quàm quod imperare cœpiſti. Iam Cæſar, iã imperator, iam Germanicus abſens, & ignarus: & poſt tanta nomina, quantum ad te pertinet, priuatus. Magnum videratur, ſi dicerem: neſciſti te imperatorem futurum. eras imperator, & eſſe te neſciebas. Vt verò ad te fortuna tua nuncius venit, malebas quidem hoc eſſe, quod fueras, ſed nõ erat liberũ. An nõ obſequereris principi ciuis? legatus imperatori? filius patri? Vbi deinde diſciplina? vbi mos à maioribus traditus, quodcunque imperator munus iniungeret, æquo animo paratoq; ſubeundi? Quid enim ſi prouincias ex prouinciis, ex bellis bella mandaret? eodem illo vti iure poſſe putes, cùm ad imperium reuocet, quo ſit vſus, cùm ad exercitum miſerit? nihilq; intereſſe ire legatum, an redire principem iubeat? niſi quòd maior ſit obſequij gloria in eo, quod quis minus velit. Augebat autoritatem iubentis, in ſummum diſcrimen autoritas eius adducta: vtque magis parendum imperanti putares, efficiebatur, eo quod ab aliis minus parebatur.

accipis

accipis imperium, quod minus volebas, quàm dum legatus mereris ad exercitum. *Autoritatem*) Imperantis existimationem. *Iubentis*) Neruæ, vt susceptes imperium, cum videres prætorianos rebellasse, & in illum insurrexisse. boni enim cùm vident alios à principe suo deficere, ipsi tantò magis sunt in officio. *Alius*) Militibus seditionem mouentibus.

Ad hoc audiebas senatus, populiq; consensum. Non vnius Neruæ iudicium illud, illa electio fuit. nam qui vbique sunt homines, hoc idē votis expetebant. ille tantùm iure principis occupauit, primúsque fecit, quod omnes facturi erant: nec hercule tantoperè cunctis factum placeret, nisi placuisset antequam fieret. At quo temperamento dij boni potestatem tuam, fortu námque moderatus es? imperator titulis, & imaginibus, & signis: cæterùm modestia, labore, vigilantia, dux, & legatus, & miles, cùm iam tua vexilla, tuas aquilas magno gradu anteires. neque aliud tibi ex illa adoptione, quàm filij pietatem, filij obsequium adsereres, longámque huic nomini ætatem, longam gloriam precarere. te prouidentia deorum primum in locum prouexerat, tu adhuc in secundo resistere, atquè etiam senescere optabas. Priuatus tibi videbaris, quandiu imperator & alius esset. Audita sunt vota tua, sed in quantum optimo illi & sanctissimo seni vtile fuit: quem dij cælo vendicauerunt, ne quid post illud diuinum & immortale factum, mortale faceret. deberi quippe maximo operi hanc venerationem, vt nouissimum esset, autoremque eius statim

Adhuc) Insuper. *Consensum*) Qui te vnicum adoptari volebant. *Vbique*) In toto orbe, sub imperio Romano. *Hoc i.*] Vt fieres imperator. *Ille*) Nerua. *Iure prin*) In cuius manu erat te Cæsarem facere. *Occupauit*) Præuenit, quod alij facturi erant. *Nec hercule*) Ratio cur omnes cuperent Traianum imperatorem. *Temperamento*) Modestia, à qua plurimus eum laudat. *Titulis*) Inscriptionibus cum laude. *Imaginibus*) Picturis solebant enim imperatorum imagines in vexillis locare. *Signis*) Statuis marmoreis & æreis. *Modestia*) Articulus grauis. *Miles*) Vlp. ff. xxix. miles inquit appellatur, vel a militia, id est, duritia, quam pro nobis sustinet, vel à multitudine, aut à malo, quod arcere milites solent, aut à numero mille hominum, aut à verbo Græco tractum ἀπὸ τοῦ χιλίων: nam Græci mille hominum multitudinem χιλίαρχον vocant, & ducem χιλίαρχον. *Tuas aquilas*) Quibus vt prædiximus in signis bellicis Romani vtebantur. *Magno gradu*) Longa distantia, forti passu, summa celeritate. nam paulò pòst testatur, pedibus duxisse, seu potius rapuisse legiones. *Adsereres*) Assumeres. *Huic nomini*) Filij, vt Nerua pater longo tempore viueret, sicque tibi nomen filij diu restaret, vel, Huic nomini, id est, paterno: quod sequentia indicant. *In primum l.*) Dum Nerua adhuc viuens tibi reliquit habenas imperij. *In sec.*) Contentus vt Nerua rempubl. administraret. *Senescere*) Diu viueret filius. *Priuatus*) Sine imperio. *Alius*) Neruanota Traiani modestiam, qui nollet imperare, nisi necessario. *Audita*) Exaudita à dijs. *Sed in quantum*) Temporis. Dion scribit, cum Traianum imperatorem creasset Nerua, migrasse breui ab humanis. *Optimo*) Nihil enim fecit sine patrum sententia. *Cælo vindicauerunt*. Relatus est in numerum deorum

decreto senatorum, autore Eusebio in Chronicis. *Illud*) Tuam adoptionem. *Mortale*) Minus dignum inter homines. *Deberi*) Aut pro deberi scribendum est decuit, aut subaudiendum. *Venerationem*) Dignitatem.

Consecrandum) Sanctificandum, referendum inter deos. *Quandoque*) A quibusdam posteris. *Illud*) Adoptionem Traiani. *Iam deus*) Quia vivus: tamen ob excellentiam facti videri poterat deus. *Publicum*) Omnium. *Tuus*) Qui te optimum sciuit assumere, & nobis principem relinquere. *Ingens gloria*) Gloriosissimus. *Aliunde*) Multis experimentis. *Tuis humeris*) Tua cura, tuo regimini. *Sederet*) Conueniret, requiesceret. *Reliquis*) Regendas dum cœlum petit. *Prospexerat*) Cauerat. *Desideraretur*) Optaretur viuere relicto deteriore successore. *Lacrymis*) Dum funeratur. *Templis*) Diuinis honoribus. nam qui in deos referebantur, iis templum & sacerdotum collegium dicabant Blondus lib. o ij. Romæ triumphantis plutibus enarrat, quomodo imperatores consecrarentur. Tertullianus in apologetico: Vetus, inquit, erat decretum ne quis deus consecraretur ab imperatore, nisi à senatu probaretur. *Honestasti*) Honorasti, condecorasti. *Illos*) Principes. *Hoc idem*) Sublimando suos in cœlum. *Alia*). Diuersa, à te. secundum artem discutit, quo consilio, qua mente, quid fecerit. *Dicam*) Consecrauit. dicamus propriè diis. vt sacerdos deo dicatus, id est, obsequio numini datus, & dicamus perpetuò, damus ad tempus. autores habeo Donatum & Seruium. nam quæ Nonius insuper refert, super verbo dicare, consultò omittimus. *Tiberium Augustum*) Quinimmo viuenti, Augusto diuinos honores habitos lego, & post obitum non defuisse prætorum virum, qui se effigiem cremati, euntis in cœlum, vidisse, iurarer. quod à Tranquillo breui comprehensum, apertius à Dione tractatur. Romani, inquit, Augustum consecrantes, sacerdotem Liuiam Augustam renunciauerunt, quæ datis donocc. sestertiis cuidam Numeriæ Attico senatori, iurare eum impulit se vidisse Augustum, in cœlum euntem, quemadmodum olim Proculus Romulum. inde senatus illi simulachra, veluti Deo decreuit. Seneca tamen de clementia scribit: Deum esse non tanquam iussi credimus bonum principem Augustum. *Vt maiestatis numen induceret*) Vt veneration em, imperatoribus introduceret, tanquam ij forent dij. *Claudium Nero*) Dicauit cœlo. Claudius post mortem consecratus est, Eutropio scribente, diuusque appellatus. Tranquillus: funeratus est solenni principum pompa, & in numerum deorum relatus. quem honorem à Nerone destitutum abolitúmque mox per Vespasianum recepit. Tacitus cœlestes honores Claudio decernuntur, & funeris solenne, perinde ac diuo Augusto, æmulante Agrippina prouixæ munificentiam. & alibi: decretum à senatu censorium funus. & mox consecratio. *Vt irrid.*) Tanquam stultum: nam consueuerat mortuum contumeliis insectari, modò stultitiæ arguens, & mosari eum inter homines desisse producta prima syllaba iocabatus. *Vespasianum Titum*) Dicauit

consecrandum, vt quandoque inter posteros quæreretur, an illud iam Deus fecisset. Ita ille nullo magis nomine publicus parens, quam quia tuus, ingens gloria, ingensq; fama, cùm abundè expertus esset, quàm bene humeris tuis sederet imperium, tibi terras, te terris reliquit, eo ipso charus omnibus ac desiderandus quòd prospexerat ne desideraretur. Quem tu lacrymis primùm, ita vt filium decuit, mox templis honestasti: non imitatus illos, qui hoc idem, sed alia mente fecerunt. Dicauit cœlo Tiberius Augustum, sed vt maiestatis numen induceret, Claudium Nero, sed vt irrideret: Vespasianum

cœlo,

cœlo, meminit Eutropius Vespasianum post obitum inter deos relatum. Dion tradit cùm se moriturum vidisset, dixisse, iam Deus fio.

Domitianus Titum) Quem defunctum consecrationis honore dignatum Domitianum testatur Suetonius, quanquam Eusebius decreto senatus inter deos relatum referat, sed intelligendum autore Domitiano. *Ille*) Titus. *Ad metum r.*) Opponuntur ista prædictis, non vt maiestatem numinis induceres. *In contum.*) Sicut Nero. *Tuum*) Quod pater tuus esset deus, tu dei filius. *Hoc*) Referre in deos. *Sese deos putant*) Vt non sint qualis Domitianus, qui se Deum dici lætabatur. *Aris*) Templis, pulvinaribus, lectisterniis. *Flamine*) Sacerdote. nam consecratis flaminea eiusdem cognomenti assignabant: sic Quirino Quirinales. & Augusto Augustales. *Tali*) Deo simili. *Fato consessit*) Obiit. *Diuinitatis fides*) Qui bene sciuit eligere, quod nisi à diuino fieri non potest. *Num ergo*) Interrogatio grauis. *Proximos*) Vt Domitianum. *Superbos*) Vana, tumidos gloria. nam is principatum adeptus in senatu iactare non dubitauit, & patri se & fratri imperium dedisse, illos sibi reddidisse? *Veteres*) Bonos. facit hoc interrogatio vt neges. *Qui*) Imperatores antiqui, & optimi qui sua virtute imperium Romanum comparauerunt. *Quàm quòd triumpharetur*) Subiugaretur à Dacis: an quia Domitianus secundum Orosium prauissime iactantia elatus, sub nomine superatorum hostium, de extinctis legionibus triumphauit: sic Dion memorat pro defunctis in Dacia triumphum duxisse: super quo mox pluta commodius. *Sustulerant animos*) Hostes Daci ignauia Domitiani digressio per uituperationem Domitiani ex qua com-

Titus, Domitianus Titum, sed ille, vt Dei filius, hic vt frater videretur. Tu sideribus patrem intulisti, non ad metum ciuium, non in contumeliam numinum, non in honorem tuum, sed quia deum credis. Minus est hoc cùm fit ab his qui & sese deos putant. Sed licèt illum aris pulvinaribus, flamine colas, non alio magis tamẽ Deum, & facis, & probas, quàm quòd ipse talis es: in principe enim, qui electo successore fato concessit, vna, itemq; certissima diuinitatis fides est, bonus successor: Num ergo tibi ex immortalitate patris aliquid arrogantiæ accessit? num hos proximos diuinitate parentum desides, ac superbos, potiusquam illos veteres & antiquos æmularis? qui hoc ipsum imperium peperere, quod modò hostes inuaserant contempserantq; cuius pulsi fugatiq;, non aliud maius habebatur indicium, quàm quòd triumpharetur. Ergo sustulerãt animos, & iugũ excusserant, nec iam nobiscũ de sua libertate, sed de nostra seruitute certabãt. acne induciæ quidẽ, nisi æquis conditionibus ineabant: legesq;, vt acciperent,

fitetur reprehensionis aliquid non argumentando, sed augendo. *De sua libertate*) Vt suis legibus viuerent, neque Romanis paterent. *Nostra seruitute*) Vt Romanos subiugarent. *Induciæ*) Sequestrem pacis. nam induciæ sunt pax intra breue tempus dictis, vel quòd in diem dentur, vel quòd in dies otium præbeant. Paulus de captiuis. Induciæ, inquit, sunt cùm in breui & in præsenti tempore conuenit, ne inuicem se lacesserent. Varro, si Gellio credimus, diffinit inducias esse pacem cum hostibus paucorum dierum, & belli feriam. sed hoc reprehendit Gellius, cùm induciæ neque pax sint, & interdum paucarum

horarum. quare Græcos, ait, consignatius dicere cessationem istam pugnæ pactitiam *ἐκεχειρίαν*, id est, à manibus temperationem, & inducias, sic dictas arbitratur, quasi tu dicas, indevti iam. Aurelius autem Opilius, inducias refert dictas quasi initus, atque introitus, cùm hostes scilicet, inter se vtrinque vltro citróque alteri ad alteros impunè, & sine pugna ineunt. licèt Liuius libro primo ab vrbe condita scribat datas esse inducias Veientibus in centum annos. veteres nonnunquam singulari numero protulere.

dabant. At nunc rediit omnibus terror, & metus, & votum imperata faciendi. vident enim Romanum ducem vnum ex illis veteribus & priscis quibus imperatorum nomen addebant contecti cædibus campi, & infecta victoriis maria. accipimus obsides ergo, non emimus, nec ingentibus damnis, immensisq; muneribus paciscimur. vt vicerimus, rogant, supplicant. largimur, negamus. vtrunque ex imperij majestate. agunt gratias qui impetrauerunt, non audent queri quibus negatum est. An audeant? quisciant assedisse

Dabant) Nobis imponebant. *Omnibus*) Hostibus. *Imperata*) Quæ tu illis imperas. *Nunc*] Traiano principe. Incipit laudare à rebus gestis. *Ex illis*) Ex numero illorum. Virtute similis antiquis. *Imperatorum nomen*) Imperatores dicebantur ab exercitibus post victorias. M Tullius ad Cælium. ita victoria iusta imperator appellatus apud istum, & in Philippicis. At si quis, Hispanorum, aut Gallorum, aut Thracum mille, aut duo millia occidisset, non eum hac consuetudine quæ increbuit imperatorem appellaret Senatus? ter legionibus cæsis tanta multitudine hostium interfecta, imperatorum nomen adimemus? Tacitus libro tertio. Tiberius pro confecto bello interpretatus, id quoque Blæso attribuit vt imperator à legionibus salutaretur, prisco erga duces honore, qui bene gesta republica gaudio & impetu victoris exercitus conclamabantur. etántque plures imperatores, nec super cæterorum æqualitatem concessit & quibusdam Augustus id vocabulum. autor Appianus in procœmio suæ historiæ. quod imperator fuit priscorum ducum nomen, a quo, qui postea rempublicam suo nutu regebat, tanquam regem, imperatorem dictum. Tacitus duodecimo, commemorat veros triumphos & gloriosos de populis regnisque integris adquiri. *Cædibus*) Non poterant consequi legitimum triumphum imperatores, nisi certo numero hostium interfecto: quod paulo pòst monstrabimus. *Infecta*) Tincta sanguine occisorum, & per hoc parta victoria. *Maria*) Si fuisset bellum nauale. oratio in figura graui. *Obsides*) Fidei sequestres. *Emimus*) Nobis precio comparamus. quod Tacitus in vita Agricolæ fecisse Domitianum testatur. *Immensisque muneribus*) Nam motus est Traianus ad inferenda arma Decibalo, propter annua tributa, quæ Domitianus illi pendere solebat. *Paciscimur*) Pacem inimus cum hoste. Claudianus paria de Stilicone. Qui nec principibus donis precibúsque vocati Paruerant, iussi properant. & mox. Illi terribiles, quibus oca vendere semper Mos erat, & fœda requiem mercede paciscì Datis obsidibus pacem, tam supplice vultu, Captiuóque rogant. *Vt vic.*) Quod verum sic nos vidisse sequentia indicant: *Rogant, supplicant.*) quod solent victi: Rogant pacem. *Largimur*) Obsides, arma *Negamus*) aliquibus non cõcedimus rogata. *Ex imperij maiestate*) Pertinet ad amplitudinem Romani imperij cõcedere, & negare quodcunque nobis videtur. *Agunt gratias*) Tãquam fautori. *Non audent queri*) Cum sentiant virtutem tuam. *An audeant*) Queri de te. *Assedisse*) Contrà stetisse, aliàs assidere est præsentia opé ferre: vnde assessores.

adiuto-

adiutores, vicarios dicimus, de quibus in Alexandro Lampridius. assessoribus salaria instituit, & fœmininum in vsu receptum assestrix.

Ferocissimis populis) Germanis. quos feritate, ferocráque corporum, animorúmque præstantia in bello prævalere testantur Strabo, Tacitus, Solinus. Pomponius insuper tradit Germanos animis, & corporibus immanes, ad insitam feritatem vaste vtraque exercere bellando animos, corpora ad consuetudines laborum maximè & Dionysius: Germanorum corpora sunt à natura bellicosa. gratissima illa laus eorum factorum habetur, quæ susceptа videntur à viris fortibus cum labore & periculo ipsorum: nam habent ad laudandum vberrimam copiam. ea enim denique virtus esse videtur præstantis viri, quæ est fructuosa aliis, ipsi autem laboriosa, aut periculosa. hæc M. Tullius de oratore, quare meritò laudatur Traianus, qui Germanis fortissimis hyeme sæuiente restiterit. huius expeditionis meminit Claudianus in laudibus Stiliconis. *Ipso tempore*) Glaciali, hyemalis. *Amicissimum*) maximè commodum & opportunum. *Danubius*) Hic, Ister alio nomine appellatur: olim Matoas, si Stephano credimus, nauigabilis fluuius, qui cùm ad orientem vertitur, multis aliis infusis fluminibus, conualescens spumosus tandem & obrectus caligine prope Peucen per quinque ingentes alueos in Euxinum proripitur: qua se ad Boream reflectit multas ac varias nationes irrigat quousque ad ostium peruenerit Mæotidis paludis. nam Germanos primùm perlabens, Sarmatas deinde secat. tum verò Getas, ac Bastarnas inundans, qui ad Oceanum sunt versi, Dacis facultatem adauget, neque minus Alanos & Cauros præterfluens omnibus nauigandi facultatem præstat. sed de ostiis aliqua inter autores dissensio: nam Tacito referente Danubius molli ac clementer edito montis Arbonæ iugo effusus plures populos adit, donec in Ponticum mare sex meatibus erumpit. septimum enim os paludibus hauritur. & Dionysius cum Strabone conueniens ex autoritate Ephori memorat Istrum quinque ostiis se exonerare, at Mela, totidem quot Nilus ostiis, sed tribus tenuibus reliquis nauigabilibus effluere. Vibius Sequester in Pontum decurrere per septem ostia. Herodotus lib. iiij. Ister omnium quos nouimus fluuiorum maximus semper sibiipsi par, tam æstate quàm hyeme: fluit ab hespero primus omnium qui sunt in Scythia. Philostra. lib. iij. recitat Danubium esse maximum fluuiorum Europæ, aquarum regnatorem, & primum post Nilum Ausonius decantat. Seneca illorum opinionem falsam redarguit: qui Danubium mensibus æstiuis abundare, & fontes eius ignotos tradiderunt, medium que testatur inter pacata & hostilia fluere: Germanos auidam belli gentem repellentem. de illo Appianus in eo libro, cui titulus Illyrius.

ferocissimis populis eo ipso tẽpore, quid amicissimum illis, difficillimũ nobis, quum Danubius ripas gelu iungit, duratusq́ glacie ingẽtia tergo bella transportat: quum feræ gentes non telis magis quàm suo cælo, suo sidere armantur. Sed

Ripas gelu iungit) Ita congelatur vt perpetua glacies vtranque ripam nectat. Dion in Antonino philosopho tradit Iazyges victos à Romanis, dum per Istrum congelatum retrofugiunt. Herodianus in Alexandro. maximi fluuij sub septentrione feruntur Rhenus & Danubius. quorum alter Germanos, alter Pannonios præter fluit, atque æstate quidem nauigabiles altissimo latissimóque alueo, per hyemem dein concreti gelu camporum in morem perequitantur: alueique tam solida glacies vt non equorum vngulis tantum pedibúsque virorum subsistat, sed inde hausturi glaciem securibus & dolabris cæsam veluti lapidem asportent. *Ingentia bella*) Multa Germanorum millia. *Transportat*) Transmittit, traducit. *Tergo*) Glaciata superficie. *Feræ*) Immanes, truces. *Telu*) Scribit Tacitus, penuriam ferri esse apud Germanos. *Suo cælo*) Æris rigore. *Suo sidere*) Nam natos fluminibus durant, quod ad Italos poeta transtulit. Durum à sto-

pe genus, nātos ad flumina primum Deferimus sæuóque gelu duramus, & vndis. gesta Traiani Iuuenalis videtur tibi tetigisse. Maturus bello Armeniæ Syriæque tuendis amnibus & Rheno atque Istro, quæ loca Traianus domuit. circumfertur etiam, suo sidere, in eundem sensum quo, suo cælo.

Vbi) Eras. *Temporum*) Ac si æstas adesset iam soluto gelu Danubio. *Latibulis*) Speluncis, casulis. *Aliena*) Qua vtebantur prius barbari. *Si permitteres*) Tanquam cohiberet milites ab inuasione Germanorum, contentus repressisse. *Inferre hyemem suam barbaris*) Inuadere Germanos ex occasione gelu Danubij, qua prius in nostros barbari vtebantur. *Veneratio*) Metus, vt non auderent Danubium transcurrere. *Inediam*) Famem. *Tecum*) Exemplo Catonis Vticensis ostenditur quanto ardore milites incendantur ad sustinenda incommoda, cùm videant imperatorem suum

vbi in proximo tu, non secus ac si mutatæ temporum vices essent: illi quidem latibulis suis clausi tenebantur, nostra agmina percursare ripas, & aliena occasione si permitteres vti, vltróque hyemen suam barbaris inferre gaudebant. Hæc tibi apud hostes veneratio. quid apud milites? quam admirationem, quem admodum comparasti? cùm tecum inediam, tecum ferrent sitim. quum in illa meditatione campestri militaribus turmis imperatorium puluerem sudorémque misceres? nihil à cæteris, nisi robore ac præstantia, differens, quũ libero Marte, nunc cominus tela librares, nũc vibrata susciperes, alacer virtute militum, & latius quoties aut cassidi tuæ, aut clypeo grauior ictus incideret.

quæcunque munia fortiter subire. Ille enim galeam sitientibus cunctis aqua plenam sibi porrectam effudit, comes in calamitate, & dux suis effectus. *Meditatione*) Præexercitatione, prælusione. solebant enim imperatores priusquam in veram descenderent pugnam, milites exercere ad instar veræ pugnæ, ne cum hostibus congressi verum solem & puluerem formidarent. nam neque longitudo ætatis, nec annorum numerus, artem bellicam tradit, sed continua exercitationis meditatio. propterea sine tresidatione in acie faciebant, quod ludentes in campo fecerant. quemadmodum enim bene exercitatus miles prælium cupit, ita formidat indoctus. postremò sciendum in pugna vsum amplius prodesse quàm vires. hinc à Tranquil. Galba laudatur, quòd veteranum ac tyronem militem opere assiduo corroborasset. *Turmis*) Vegetius in libro ij. cuius superiora recitauimus: quemadmodum, inquit, inter pedites centuria vel manipulus appellatur, ita inter equites turma dicitur: vna autem turma equites trigenta duos habet: huic qui præest, decurio nominatur. Ælianus verò turmam totam consummari equitibus cxiij. credidit, & turmam ex versantibus in oui speciem fieri docet, & quæ sit altera parte longior. Festo autore, turma equitum dicta, quasi terma quòd terdeni equites ex tribus tribubus Tasiensium, Rhamnensium, Lucerum fiebat. itaque primi singularum decuriarum, decuriones dicti. qui ex eo singulis turmis præsunt. & nunc trini. omnia hæc mutuatus est Festus à Varrone, nisi in quantum hic tradit à terina turmam dictam mutatione e. in v. *Libero marte*) Libera pugna, quando licet vnicuique aggredi quemliber. *Nunc eo.*) Compar graue, quod constat ex pari ferè numero syllabarum, quale illud. in prælio mortem pater appetebat, domi filius nuptias comparabat. *Susciperes*) Scuto excipere & declinares. *Alacer & latius*) Prædianus exponens Tullianum illud: alacri atq; læto ex secundo Verrinarum: alacer, inquit, siue alacris dicitur is, qui ingreditur sensibus vniuersis quod est indicium erecti animi, atque sublimis. nam è contrario lacer dicitur, amputatis à corpore

sensuum

sensuum membris, hoc est auribus oculisve, quæ ad animum transferuntur, vt plerunque afflicto animo sensibus non vtamur erectis: sic alacer dicitur is, cui omnis sensus in loco suo quisque degat, visu & auditu intentus: vt vultu indicet adesse animum non syncerum sensibus suis. qua re cognita illud quoque intelligitur aliud esse alacrem, aliud lætum. Sunt qui alacrem festinantem & properum dici putant, quasi alitis acrem. tanta autem ferebatur exercendi milites cura, vt non solũ tribuni, vel præpositi, contubernales sibi creditos sub oculis suis iuberent quotidie meditari, sed etiam ipsi armorum arte cæteros ad dimicationem proprio cohortarentur exemplo.

Laudabas) Solet enim laus militem generosum ad virtutem incitare. *Arma compon.*) Armares, docet Vegetius, milites armandos, & tela à præfectis inspicienda, cùm sæpe euenisset, vt temp. inermes perdidissent. *Durius*) Grauius telum. *Accipienti*) Militi te præbente. *Quid*) Mirer. *Ægris opem f.*) Annotauimus apud Dionem in bello Dacico, concidisse propriam vestem Traianum ad colligandæ militum vulnera. pertinebat ad præfectum castrorum medicos ægris adhibere, vt vulnera ac morbos diligenter curarent. (quod nouo quodam humanitatis genere, quanuis imperator, in se transferebat) sic arma omnium militum, proprium præfecti legionis officium. *Nisi post o.*) De Annibale Liuius, princeps prælium inibat, vltimus confecto prælio excedebat.

Laudabas quippe ipse ferientes, hortabarisque vt audirent, & audebant iam, quum spectator moderatórque ineuntium certaminum virorum, arma componeres, tela tentares, ac si quod durius accipienti videretur, ipse vibrares. Quid cùm solatium fessis, ægris opem ferres? Non tibi moris tua inire tentoria, nisi commilitonum antè lustrasses: nec requiem corpori, nisi post omnes dare. Hac mihi admiratione dignus imperator non videretur, si inter Fabricios, & Scipiones, & Camillos talis esset. tunc enim illum imitationis ardor, sempérque melior aliquis accenderet: postquàm verò studium armorum à manibus ad oculos, ad voluptatem à labore translatum est, postquam exercitationibus nostris non veteranorum aliquis, cui decus, muralis aut ciuica, sed Græculus magister assistit: quàm magnum est vnum

Talis) Tam diligens rei militaris custos. *Ardor*) Amoris impetus. *Accenderet*) Imitatione sui incitaret. sed tu, inquit Martialis, sub principe duro, Temporibúsque malis ausus es esse bonus. *A manibus*) Ab vsu, à fortitudine. *Ad o.*) Ad pompam, & spectaculum. *Ad v.*) Ad delicias. *A labore*) Ab exercitatione, à rebus gerendis. *Veteranorum*) Centurionum, vel militum. armorum tractandorum meditatio à P. Rutilio cos. C. Manlij, collega militibus tradita fuit. is enim nullius ante se imperatoris exemplum secutus, ex ludo C. Aurelij Scauri doctoribus gladiatorum accersitis, vitandi atque inferendi ictus subtiliorem rationem legibus ingenerauit: virtutémque arti, & artem rursus virtuti miscuit, vt illa impetu huius fortior, hæc illius scientia cautior esset. *Muralis*) Corona, quæ donabatur ab imperatore ei qui primus murum subiisset, inque hostium oppidum per vim ascendisset, iccirco quasi muri pinnis decorata erat. ciuica verò corona appellatur, quam ciuis ciui, à quo seruatus est in prælio, testem vitæ, salutísque perceptæ dat. ea fit è fronde querna, quoniam cibus victúsque antiquissimus è quercu capi solitus sit. fit etiam ex ilice, quod genus superioti proximum. *Græculus mag.*) Armorum instructor Græcus. nec aliud quicquam Græcis seruitutem ac mollitiem attulisse putant Romani, quàm gymnasia & palæstram, quibus re-

languescunt adolescentium animi, vt penitus effœminentur. hinc puerorum amores gigni, hinc somno & deambulationibus iuuenum corpora corrumpi, hinc saltationibus,& motu composito, & certo, & delicato cibi genere debilitari, quibus de causis ab armis se delapsos esse non intellexerunt, contentique pro strenuis ac fortibus militibus se bonos palæstritas & athletas dici, & haberi, ad summam molliciem defluxerunt, autore Plutarcho. hæc igitur si quis effugere studet, in puluerem prodire, & sub dio manere oportet. Græci enim, referente Curtio, professionem honestarum artium malis moribus corruperunt. in quos Plinius senior acerrimè inuehitur, genitores omnium vitiorum, & omnium corruptores appellans. memini legisse apud quendam Græcum Latinos appellasse Græcos ignominiæ causa: quanto magis Græculos, vt apud Iuuenalem, Græculus esuriens.

ex omnibus patrio more patria virtute lætari, & sine æmulo, ac sine exemplo secum certare, secum contendere: ac sicut imperat solus, solum ita esse qui debeat imperare? Nónne incunabula hæc tibi Cæsar, & rudimẽta, quum puer admodum Parthica lauro gloriam patris augens, nomenq; Germanici iam tum mererêre? quum ferociam superbiámque Parthorum ex proximo auditus magno terrore cohiberes? Rhenúmque & Euphratem admirationis tuæ fama coniungeres? quum orbem terrarum non

Exo) Ex numero omnium, extra cæterorum aleam. *Patrio m.*) Romana militia. *Sine æmulo.*) Nouo. sc. nam veterum plura adhuc extant. *Secum c.*) Se imitari, niti ad virtutem exemplo suo, & se sibi æmulandum proponere. *Solum*) Incomparabilem. *Incunabula*) Principia à teneris vnguiculis fuerunt. *Rudimenta*) Tyrocinia. Suidas recitat Traianum transegisse iuuentutem tanta prudentia, vt neque audacia periclitaretur, & senectutem eo animi robore, vt otio non marcesceret. *Parthica l.*) Laurea pro gestis contra Parthos. neque intelligenda illa Traiani expeditio, qua Parthos superauit, vt Dion & alij Græcorum meminere, vnde illi Parthico cognomen inditum. sed cum iuuenis Parthorum incursiones reprimit, quod videtur Mart. ibi respicere, Parthorum proceres, ducesque Serum. dum ista & quæ sequuntur in commendationem Traiani scribit. *Gloriam*) Triumphalem. *Nomen*) Cognomen. *Magno t.*) Illi decernebatur ouatio, qui sine sanguine, sed solo terrore, hostes domuisset, id est pedibus. & equo albo coronatus myrto, vel olea vel lauro, vrbem ingrediebatur. *Rhenum*) Germanos superans, Rhenus Germaniæ fluuius Belgas à Germanis segregans, Rhæticarum alpium inaccesso ac præcipiti vertice ortus, modo flexu in Occidentem versus, secundum Tacitum Septentrionali oceano miscetur: vt inquit, Appianus, Rhenus & Ister potissimum Romanis fines imponunt, quorum quidem Rhenus, borealem Oceanum influit, ex monte Adualla. Mela, Rhenus ab Alpibus decidens prope à capite duos lacus efficit, Venetum & Acronum, mox diu solidus, & certo alueo lapsus, haud procul à mari huc & illuc dispergitur, sed ad sinistram amnis etiam tum & donec effluat Rhenus, ad dextram primo angustus & sui similis, pòstrispis longè ac latè recedentibus, iam non amnis, sed ingens lacus, vbi campos impleuit Fleuo dicitur, eiusdémque nominis insulam amplexus, & iterum arctior, iterúmque fluuius emittitur. at Plinius, he'inus & sicuus appellatur ostia, in quæ effusus Rhenus, ab Septentrione in lacum, ab occidente in flumen Mosam se spargit. *Euphratem*) Parthos. nam is fluuius Babyloniam mediam secat, qui imperabant Parthi post Gaugem fluuium totius Asiæ nobiliora Euphrates & Tigris, ex Armeniæ montibus fontes habent. distant autem inter se stadijs mille & quingentis, delatique per Mediam & Parætanos, descendunt in Mesopotamiam, quam vndique circundant ea regio-

ni

regioni nomen indiderunt. deinde per Babyloniam fluentia in mare Rubrum deferuntur. hæc sumpsimus ex Diodoro, Herodoto, Strabone: cùm alibi tum libro xj. Euphrates autem à Boreali Tauri latere exoriens, primò per Armeniam fluit occidentem versus, deinde ad austrum flexus, inter Armenios & Cappadocas, & Commagenos Taurum recidit. egressus verò cùm prope Syriam peruenerit, ad hyemales ortus reuertitur vsque Babyloniam, & ad Tygrim Mesopotamiam efficit: ambo in Persicum sinum fluiunt: horum Euphrates maior est, & plus regionis flexus alueo percurrit. Plinius. oritur Euphrates in præfectura Armeniæ maioris Canaritide, vt prodidere qui proximè adierunt: Domitius. Corbulo in monte Abo: Licinius Mutianus, sub radicibus montis quem Capotem appellant, supra Cymiram xij. mil. pas. initio Pixirates nominatus, & quæ latius sequuntur lib. v. cap. xxiiij. Philostratus libro primo. Sunt qui dicant, quandam partem maximam Euphratis dilabi ita, vt ad mare non perueniat, sed in terra cursus sui finem recipiat. quidam, & audacius de eo loquentes, asserunt ipsum cum diutius sub terra fluxerit, rursus in Ægypto apparere, & Nilo completi. per Rhenum & Euphratem voluit significare victorem orientis & occidentis.

pedibus magis quàm laudibus peragrares? apud eos semper maior, & clarior, quibus postea contigisses, & nec dum imperator, nec dum Dei filius eras: Germaniámque cum plurimæ gentes, ac propè infinita vastitas interiacentis soli, tum Pyrenæus, Alpes, immensique alij montes, nisi his compararentur, muniunt, dirimuntque per hoc omne spatium, cùm

Pedibus) Quibus incelebat. *Quàm laudibus*) Xenophon de laudibus Agesilai: qui tolerantia antecellit, vbi laborandi sit tempus: & robore, vbi fortitudinis sit propositum: & mente, vbi consilij opus adsit, hic profectò videtur mihi iure optimo vir bonus apprimè probandus. *Maior*) In dies crescente virtute. *Contigisses*, Peruenisses. *Nec dum imperator*) Etas. *Dei*) Neruæ. *Germaniam*) Omnis Germania à Gallis Rhetiisque & Pannoniis, Rheno, & Danubio fluminibus: à Sarmatis Dacisque mutuo metu, aut montibus separatur, cætera Oceanus ambit, latos sinus & insularum immensa spacia complectens. Pomponius, Germania, inquit, hinc ripis Rheni vsque ad Alpes, à meridie ipsis Alpibus: ab oriente Sarmaticarum confinio gentium: qua septentrionem spectat oceanico litore obducta est. omitto quæ à Ptolomæo & Plinio dicuntur. quorum ille in terminatione ieiunior, hic non totam sibi cognitam prouinciam fatetur. *Infinita vastitas*) Immensum spacium, solitudo est enim immensa Germania, & in multis locis deserta. quam terram informem, asperam cœlo, tristem cultu aspectúque scribit Tacitus. *Pyrenæus*) Mons in Britannicum procurrens Oceanum, tum inter terras fronte conuersus Hispaniam irrumpit, & minore eius parte ad dextram excluſa, trahit perpetua latera, continuus per omnem prouinciam, donec longo limite immissus, in ea litora, quæ occidenti sunt aduersa, perueniat. Hæc Pomponius at Diodorus: Pyrenæi qui vocantur montes, altitudine & magnitudine longè alios excellunt. nam à mari quod ad meridiem iacet, vsque ad Oceanum, fermè ad arctos situm, Galatiam ab Iberia diuidunt. per Celtiberiam quoque protenduntur stadiis tribus millibus. ferunt olim igne à pastoribus iniecto, montanas omnes regiones cõbustas: qua ex re montes aiunt cognominatos Pyrenæos. aut Gallias Germanis connectit, aut decipitur. Secundus in descriptione Germaniæ. non enim Pyrenæus Germaniam à Gallis disterminat, sed Hispaniam à Gallis, secundum omnium quos legerim descriptionem. præter Dionysium etiam, Bassum poetam videri Dionysio assentiri, qui in eo epigrammate, quod in laudem Germanici edidit, scripsit ἤρια πυρωσάμενα, καὶ αἰ βαθυκήτεος ἄλκης, αἰῶνος κείσεται ἴχνος ἀμβλήσητι,

Saxa Pyrenæi & depressæ vallibus Alpes Quæ Rheni flumen non procul aspicitis. *Alpes*) A meridie recludunt Germaniam ab Italia, sicut ab occasu Gallias. verùm quæ Germaniam distinguunt, partim Pœnæ, partim Graiæ dictæ à candore niuium. Festus appellatas putat mutatione daseæ in lenem. nam quod nos album, Græci ἄλφον dicunt, siue secundum scriptores Græcos ab Alpide, ibi interfecto, aut à multitudine albæ niuis, aut ab alto Alpes, quia sunt eminentes. *Alij montes*) Quales Abnobij & Sarmatici. *Nisi his comparentur*) Nam comparatione Pyrenæi & Alpium minores sunt.

Legiones) Pedites. quia ferè tota peditibus constabat legio. quod Seruius & Vegetius testantur. primò legionem trium millium fuisse prodit Varro. vnde milites dictos. Plutarchus tamen in Romulo, sex millium peditum, & sexcentorum equitum compleuisse numerum. Liuius refert legionem plerunque scribi solitam quinis millibus peditum, equitibus in suas legiones trecentis: nono tamen belli punici legionem sena millia ducenos pedites, & trecenos equites habuisse: in bello Macedonico memorat, quina millia ducenos pedites, & trecenos equites: Seruius sex millia peditum, & trecenos equites. Eutropius verò tantum sex millia. verum Pompeius meminit sex millium & ducentorum hominum primum C. Marium legionem descripsisse, cum antè quatuor millium fuisset. vnde etiam quadrata appellabatur. satis constat militum numerum in legione modò auctum, modò imminutum pro imperatorum iudicio. Gellius autor, in vnaquaque legione fuisse centurias lx. manipulos xxx. cohortes x. at Modestinus centuriones lxvj. erant autem ipsi pedites in duas diuisi partes. in legiones & auxilia. legiones non nisi de Romanis militibus dicebantur. auxilia. propriè ad confœderatos referebantur. Romana autem virtus præcipuè in legionum ordinatione excellebat. dicta legio ab eligendo: quod vocabulum eorum desiderat fidem atque diligentiam quibus milites probantur. *Raperes*) Historicorum verbum, qui cùm celeriter ductum exercitum volunt significare, raptum agmen inquiunt. *Non vehiculum*) Notauit Domitianum, dum Traianum admiratur. illum enim

legiones duceres, seu potius (tanta velocitas erat) raperes: non vehiculum vnquam, non equum respexisti. leuis hic, non subsidium itineris, sed decus, & cum cæteris subsequebatur: vt cuius nullus tibi vsus, nisi cum die stationum proximum campum, alacritate & discursu, puluere attolleres. Initium laboris mirer, an finem? multũ est quòd perseueraſti, plus tamen quòd non timuisti, ne perseuerare non posses. Nec dubito quin ille qui te inter

Suetonius Tranquillus commemorat in expeditione & agmine equo rarius, lectica assiduè vectum. nec minus notanda Caij inconstantia, qui iter Britannicum confecit, modò tam festinanter & rapidè, vt prætorianæ cohortes contra morem signa iumentis imponere, & ita subsequi cogerentur. interdum ita segniter & delicatè, vt octophoro veheretur, atque à propinquarum vrbium plebe verri sibi vias & conspergi propter puluerem exigeret. *Respexisti*) Curasti, ascendisti. Dion incedebat Traianus semper cum toto exercitu pedibus, flumina verò quæcunque milites pedibus pariter ipse vadabat. *Leuis*) Agilis. *Hic*) Equus non vt te veheret sed vt honestares subsequebatur. *Et cum cæteris*) Si legendum & cùm subsequebatur. nullum habet sensum. *Vsus*) Necessitas. *Stationum*) Castrorum, quando scilicet munitis castris statiua habebant, & per tempus ibi permanebant. Vegetius libro tertio docet, quomodo stativa castra vel hyeme, vel hoste vicino, firmanda ordinandaque sint. *Campum*) Planiciem. *Attolleres*) Excitares. equites non solum in planis, sed etiam in abruptis, & fossarum hiatu difficillimis semitis, sèque & equos suos exercere voluerunt, rei militaris

taris periti ; vt nihil iis in necessitate prælij accidere posset incognitum: nam & quotidiana armorum exercitia plus ad sanitatem militum putauerunt prodesse, quàm medicos, & in conflictu posse præstare victoriam. *Initium laboris*) Dubitatio, cum quærere videtur, vtrum de duobus dicat, *Persueraſti*) In laboribus. *Plus t.*) Maioris fortitudinis indicium est. *Ille*) Domitianus, ordo est, ille conceperit. & reliqua.

illa Germania bella ab Hiſpania vſque, vt validiſſimum præſidium exciuerat, iners ipſe alieniſque virtutibus tunc quoque inuidus imperator, cum ope earum indigeret, tantam admirationem tui non ſine quodam timore conceperit, quantam ille genitus Ioue poſt labores, duráque imperia regi ſuo indomitus ſemper, indefeßúſque referebat: cùm aliis ſuper alias expeditionibus munere alio dignus inuenireris. Tribunus verò diſiunctiſſimas terras, teneris adhuc annis, viri firmitate luſtraſti: iam tunc præmonente fortuna, vt diu penitus perdiſceres, quæ mox præcipere debères. neque enim proſpexiſſe caſtra, breuémque militiam quaſi tranſiſſe contentus, ita egiſti tribunum, vt eſſe ſtatim dux poſſes, nihilque diſcendum haberes tempore docendi. Cognouiſti per ſtipendia decem, mores gentium, regionum ſitus, opportunitates locorum, & diuerſam

Illa) Immania, admiratiuè dictum. *Ab Hiſpania*) Vbi militabat Traianus. *Vt validiſſimum præſidium*) Tanquam. te fortissimum defensorem sui aduersus Germanicos tumultus. *Iners*) Deses, timidus. *Virtutibus*) Viris bonis. *Tunc*) Eo tempore. *Timore*) Ne sibi imperium auferres. *Ille genitus Ioue*) Hercules ex Alcumena. nota fabula. *Dura*) Ardua, periculosa. comparat Traiani gesta Herculeis laboribus. *Regi suo*) Eurystheo, sæuo tyranno, cui in omnibus parebat Iunone cogente. *Indomitus*) Inuictus Hercules. *Referebat*) Occisis monstris. *Inuenireris*) Experimentis comprobasses. *Aliis super alias*) Pluribus. *Expeditionibus*) Prouinciis, bellis, ab eo quod præcedit, ad id quòd sequitur. nam expeditio est militaris apparatus, cùm se explicant à cæteris negotiis belli adeundi gratia. *Alio munere*) Honestiori expeditione. *Tribunus*) Militaris, de quo alibi copiosè. *Diſiunctiſſimas*) Remotissimas, longè distantes. *Terras*) Parthiam & Hispaniam ac Germaniam, in diuersis orbis partibus sitas. *Firmitate*) Robore. *Fortuna*) Laudat à præcedentibus. *Penitus*) Optimè. *Præcipere*) Imperator creatus. *Contentus*) Fuisti. *Proſpexiſſe*) Tantum procul vidisse, & factum militiæ candidatum. *Egiſti tribunum*) Te in tribunatu gessisti, & tanta præstantia obisti. *Dux*) Imperator. *Poſſes*) Deberes. *Tempore docendi*) Cùm aliis præpositus esses. *Stipendia decem*) Decem militias, decem annos: nam stipendium non solùm semestre, sed annuum militum salarium dicebatur, autore Varrone. dictum à stipe, nummo signato, quod per stipes secundum Vlpianum, id est, per modica æra colligatur. *Mores gentium*) Vlysses habitus prudens cognitione multarum gentium, & diuersorum morum. infert ergo, Traianum ideo prudentiorem factum. *Situs*) Naturas & positiones, quæ pertinent ad imperatores. referentibus enim scriptoribus rei militaris, itinera omnium regionum, in quibus bellum geritur, plenissimè debent habere cognita, & perscripta. ita vt locorum interualla, non solùm passuum numero, sed etiam viarum qualitates perdiscant: compendiá, diuerticula, montes, flumina ad fidem descripta considerent, vsque eò, vtsolertiores duces, itinera prouinciarum, in quibus necessitas geritur, non tantùm annotata,

sed etiam picta habuisse firmentur. *Opportunitates l.*) Ad quas ipse vel hostes se recipere possent, si campi patentes, in quibus solent equites magis impugnare quam pedites. at verò in montibus syluestribus, vel montosis, siue palustribus, pedestres magis formidandæ sunt copiæ. *Temperiem*) Qualitatem.

Aquarum) Nam aquarum differentia magna. alibi frigidæ, alibi calidæ, in plurimis terris tepidæ gelidæque. stagnantes pigráque meritò damnant medici, vtiliores quæ profluunt existimantes. has enim tenuiores, illas grauiores & minus defecatas putant. lege de aquis abundè Senecam, Vitruuium, Plinium, Palladium. *Cœli*) Aëris. est enim alibi frigidior, alibi ardentior, alicubi temperatior, interdum densior, & grauior, interdum purior. *Patrios f.*) Romanam aquam. *Sidus*) Qualitatem cœli. *Equos*) Quos publicè accipiebant, præsertim si prioribus defectis in bello, tam optimè nauassent. *Emerita*) Victricia, finem bellis imponentia. *Veniet*) Laudat à futuris. *Sudores*) Labores, meditationes. *Refectiones*) Reparationes, prandia. *Quæ saxa*) Quæ antra saxosa & specus. *Præterierint*) Cooperuerint. *Magnus hospes*) Magnus vir hospitio susceptus. hic ostendit Euander apud Virgilium, Hercules vbi Cacum interfecisset: & illius exemplo hortatur, vt ingrediatur domum suam: hæc, inquit, limina victor Alcides subiit. *Impleueris*, Vel alluſit ad magnitudinem: nam fuit Traianus proceræ staturæ: vel ad amplitudinem maiestatis. *Tunc*) Cum priuatus militares. *Ipsi tibi*) Tibi ipsi. *Ingentium ducum*) Magnorum imperatorum. *Sacra*) Veneranda. *Vestigia*) Vbi illi constituissent. *Olim*) In futurum sient. olim tria denotat tempora, præsens, præteritum, futurum. *Impræsentia*) Nunc, dicitur in præsentia & in præsentiarum à locupletissimis autoribus. *Hic*) Veteranus. *Censetur*) numeratur. fuit tibi commilito. *Quotus*) Quis est tam infimus & obscuræ sortis? *Non ante*) Fueris. *Nomine appellat*) Imprimis debet imperator suos milites cognoscere. legimus enim multas sæpe clades accidisse Romanis, propterea quòd annua, vel semestria tantum imperia, ducibus committebantur, quo breui temporis spacio vix suis militibus assuescebant] *Commemoras*) Testis scilicet virtutis vniuscuiusque. *Hac ha.*) Translatio, adornatio: cum breuiter ostenditur quid dictum sit, & quid consequatur: hue

aquarum cœlique temperiem, vt patrios fontes, patriúmque sydus ferre consuesti: quoties equos, quoties emerita arma mutasti? veniet ergo tempus, quo posteri visere, visendúmque tradere minoribus suis gestient, quis sudores tuos hauserit campus, quæ refectiones tuas arbores, quæ somnum saxa præterierint. quòd denique tectum magnus hospes impleueris. vt tunc ipsi tibi ingentium ducum sacra vestigia iisdem in locis monstrabantur. Verùm hæc olim, in præsentia quidem, quisquis paulò vetustior miles hic te commilitone censetur. quotus enim quisque, cuius tu non ante cõmilito quàm Imperator? inde est, quòd prope omnes nomine appellas. quòd singulorum fortia facta commemoras, nec habet adnumeranda tibi pro repub. vulnera. quibus statim laudator, & testis contigisti. Sed magis prædicãda moderatio tua, quòd innutritus bellicis laudib., pacẽ amas. nec quia, vel pater tibi triumphalis, vel adoptionis tuæ die dicata Capitolino Ioui laurus, iccirco ex occasione omni quæris triumphos nõ times bella,

vsque

vsque enim laudauit à rebus bellicis, nunc ad earum moderationem transitum facit. *Haben: adnumeranda*) Illi possunt milites referre. *Moderatio*) Quæ est in animo, continens modestiam cupiditatum. sunt qui inter se differre putant, moderationem & modestiam: quòd illa sit motum, hæc vultus probitas, à qua modestus qui vtrisque præditus sit. laudandi initium à virtutibus animi sumit, in quibus considerandum si quid iuste, si quid fortiter, aliud honestè, aliud prudenter fecerit. *Quod innutritus*) Frequentatio, cum scilicet res dispersæ coguntur in vnum locum, quo grauior sit oratio. hic enim laudes bellicas, parentes, adoptionem, lauream ex Pannonia simul collegit. *Quod innutritus bellicis laudibus*) Pariter Statius. Mixta notis belli placidámq;

Nec prouocas) Nec hostem incitas ad bellum. *Magnum*) Magnæ moderationis argumentum. *Stare*) Cum exercitu. *Si transeas*) Certus eras si Danubium transisses, te superaturum hostes & de eis triumphaturum, tu tamen noluisti conferre manus cum recusantibus. *Alterum*) Stare in ripis Danubij contra gentem immanem. *Alterum*) Non auidum triumphi cohibere se. nõ dissimile Martialis illud, qui virum putat dum potest scribere versus disertos nec scribat. & M. Tullius secundo de Oratore: dicere aiunt Ennium, facilius à sapiente flammam ore in ardenti opprimi, quàm bona dicta tenere. vnde meritò laudandus est Traianus, qui rebus bellicis & laudibus innutritus, contentus fuerit hostem repressisse dum posset vincere. *Hostes tui*) Qui nolunt pugnare, verentes fortitudinem tuam. *Capitolium*) In quod triumphantes curru vehebantur. *Inanes*) Non solidam gloriam & verum triumphum reportantes. *Nec falsi*) Domitiani falsos triumphos monstrat, e quibus Germanicum potat. Tacitus in vita Agricolæ. inerat Domitiano conscientia, derisui fuisse nuper falsum e Germania triumphum, emptis per commercia, quorum habitus & crines in captiuorum speciem formarentur. Quo libello de moribus Germanorum obiecurius perigit, quàm vt statim per se conici possit: inde, inquit, proximis temporibus Cimbri magis triumphati, quàm victi sunt. Dion: Domitianus expeditionem sumens in Germanos, & nusquam bellum intulit, rediit. nam expeditiones partim sponte susceptæ, partim necessariò: sponte in Cattos, necessariò vnam in Sarmatas, legione cum legato simul cæsa: in Dacos duas, primam Oppio Sabino consulari oppresso, secundam Cornelio Fusco præfecto cohortium prætorianorum, qui belli summam commiserat. de Cattis Dacisque post varia prælia duplicem egit triumphum. de Sarmatis lauream modò Capitolino Ioui retulit. eadem ferè scribit Eutropius. at Paulus sub nomine, in-

gerentia pacem. *Pater*) Fuit. *Adoptionis die*) Eo die quo fuisti adoptatus à Nerua. iam enim dixerat, allata erat ex Pannonia laurea, id agentibus diis, vt inuicti imperatoris exortum victoriæ insigne decoraret. hanc imperator Nerua in gremio Iouis collocarat, cùm repente solito maior & augustior aduocata hominum concione Deorúmque, te filium sibi, hoc est, vnicum auxilium fessis rebus assumpsit. *Ex occasione omni quæris triumphos*) Vtcunque tamen Dion tradit sumpsisse Traianum expeditionem aduersùm Armenios & Parthos, sub prætextu quidem, quòd Armeniorum rex diadema, non à se, sed à rege Parthorum cœpisset, re autem vera cupidine gloriæ. sed hæc gesta post recitationem huius orationis.

nec prouocas. Magnum est imperator Auguste, magnum est stare in Danubij ripa, si transeas, certum triumphi, nec decertare cupere cum recusantibus: quorum alterum fortitudine, alterum moderatione efficitur. nam vt ipse nolis pugnare, moderatio, fortitudo tua præstat, vt neque hostes tui velint. Accipiet ergo aliquando Capitolium non inanes currus, nec falsæ

quit, superatorum hostium de extinctis legionibus triumphauit. Dion. bellum aduersus Dacos sumpsit, nunquam tamen cum hoste congressus, falso in vrbem scripsit, se illos superasse. senatus tamen tot ei decreuit, vt ferè totus orbis Romanus subiectus imaginibus, & statuis Domitiani argenteis aureisque impleretur. verùm Iulius Frontinus libro primo strategematicôn suorum, siue illud opus sub Domitiano fuerit editum, & ideo non ausus vltra progredi: Imperator inquit, Cæsar Domitianus Augustus Germanicus, cùm Germanos, qui in armis erant, vellet opprimere, nec ignoraret maiore bellum molitione inituros, si aduentum tanti ducis præsensissent, profectionem suam sensu obtexuit Galliarum, sub quibus inopinato bello affusus, contusa immanium ferocia nationum, prouinciis consuluit. & paulo pòst. Imperator Cæsar Domitianus Augustus, cùm Germani more suo è saltibus & obscuris latebris subinde impugnarent nostros, tutúmque regressum in profunda syluarum haberent, militibus per c.xx. millia passuum actis, non mutauit tantum belli statum, sed & subdidit ditioni suæ hostes, quorum refugia nudauerat. huius expeditionis Martialis & Papinius, sed cum adulatione meminere. & Germanici triumphi Eusebius. ad hæc Græcorum quidam scripsere, quòd in Galliam irruens, & sociorum quædam depopulatus, admodum elatus sit, tanquam magnum aliquod fecisset. ideóque militibus duplex stipendium dedisse. Iosephus lib. vii. Domitianus Cæsar audita Germanorum defectione, quanquam iuuenis, tantam rei magnitudinem suscipere non detrectauit. Illi autem expeditionis fama perculsi, ei se dediderunt. Sed hæc gesta videntur adhuc Vespasiano viuo. *Nec falsa*) Tacitus libro xv. de Nerone vbi narrat Cesennium Petum cum suis victum à Parthis. at Romæ, inquit, trophea de Parthis, arcúsque medio Capitolini montis sistebant.

Simulachra victoria) In triumphis producebantur machinæ delatæ per seruos in tabulis, in quibus prœliorum simulachra reddebantur. cernere erat vincentes Romanos, cadentes cæsósque hostes in vna: fugientes in alia hostes, insequentésque quirites: oppugnari vrbes, defendíque a suis: alias capi, vrique excidíque. & singulis in machinis & rebus, quæ gererentur. primarij hostium duces simulati eodem erant vestium habitu, in quo pòst veri ante currum victi, sequebantur. nam & Appianus libro ii. vbi explicat triumphos à Cæsare ductos, summorum virorum imagines vel occisorum, vel fugatorum, solitas in pompam triumphi deferri monstrat: quinimò regionum, vrbium, castellorum simulachra producebantur. *Sed*) Ordo est, sed accipiet tranquillitatem, imperatore Traiano reportante veram & solidam gloriam. *Obsequia*) Parent hostes imperiis nostris, & sponte faciunt imperata. vt non opus fuerit eos vincere. ideo monstratur ouatio-

simulachra victoriæ, sed imperatore veram ac solidam gloriam reportante, tranquillitatem & tandem confessa hostium obsequia, vt vincendus nemo fuerit pulchrius hoc omnibus triumphis. neque enim vnquam, nisi ex contemptu imperij nostri factum est, vt vinceremus. Quòd si quis barbarus rex eò insolentiæ furorisque processerit, vt iram tuam, indignationémque mereatur: na ille, siue interfuso mari, seu fluminibus immensis, seu

nem duxisse Traianum. Hoc enim est ouatio, vincere hostes sine cæde. alibi de Spurinna. ostentatóque bello ferocissimam gentem (quod est pulcherrimum victoriæ genus) terrore perdomuit. *Nisi ex cont.*) Nisi cùm hostes parere imperiis nostris recusarent. *Barbarus*) Decibalum designabat, Dacorum regem iam tum bellum parantem. *Insolentia*) Superbiæ. *Na*) Certè, si diphthongatur affirmantis aduerbium, quod etiam Diomedes præcepit, ne certè & valdè significare memo-

rant.

Hãi. hoc deprehendes in prima apud Terentium comœdia. & Secundus non multo pòst scripsit, næ ille in tam breui tempore effecerit. & alibi, næ suffragiis consularium virorum, vrbes, populi, gentes inferuntur. M. T. pro Roscio, næ tu Bruci accusator esses ridiculus. obseruatur autem apud Græcos vt ναὶ ponatur affirmatiuè: μὰ verò negatiuè. quanquam interdum poetæ hoc confundant, vt Homerus οὐχὶ μὰ τόδ' ἐπιτέλλεται. *Immensis*) Profundis.

Præcipiti) Arduo, prærupto. *Defenditur*,) Diriminatur, munitur. nam multi locorum difficultate confisi audent rebellare. *Prona*) Peruia. *Subsedisse*) Complanasse, demisisse. Ouidius, flumina subsidunt. Iuue. nutare vrbes, subsidere terras. *Interceptum*) Sublatum explanatio, quæ verbis propriis consistit. est præterea grandis oratio. *Illata*) impulsas. *Terras*) Vel multitudinem nauium notauit, quibus æquor contectum videretur continens, vel facilitatem expugnationis, tanquam si à terra aggrederentur. an potius hominum multitudinem respexit, quam tantam futuram dicit, vt barbarus ille

præcipiti monte defenditur, omnia hæc tam prona, támque cedentia virtutibus tuis sentiet, vt subsedisse montes, flumina exaruisse, interceptum mare, illatásque sibi non classes nostras, sed terras ipsas arbitretur. Videor iam cernere non spoliis prouinciarum, & extorto sociis auro, sed hostilibus armis, captorúmque regum catenis triumphum grauem. Videor ingentia ducum nomina, nec indecora nominibus corpora vocitare. Videor intueri in manibus sequentem mox ipsum te sublimem, instantémque curru domitarum gentium tergo, ante currum, ante clypeos, quos ipse perfoderis. Nec tibi optima defuerint, si quis regum venire in manus audeat: nec modò telorum tuorum, sed etiam oculorum, minarúmque

possit arbitrari, non classes, sed vrbes ipsas in regnum suum illatas. *Prouinciarum*) Nostrarum. nam prouinciæ erant sub ditione Romanorum. vnde dicebatur aliquod regnum in formam prouinciæ redigi, quando sublatis regibus, misso cum exercitu proconsule Romanis legibus parebat, ac vectigalia pendebat. *Extorto*) Ablato, direpto. respicit Domitianum. *Hostilibus*) Si legitur hostibus, erit articulus, & disiunctim proferemus. hostibus armis: si verò (quod magis probo) hostilibus armis, erit concurrentio, vt hostilia arma opponantur prouinciarum spoliis, & captorum regum catenæ, extorto sociis auro. hoc dicendi modo Naso dum Liuiam solatur est vsus. Aspiciam regum liuentia colla catenis: Duráque per sæuas vincula nexa manus. *Regum c.*) Nam captiui reges cum à portis vsque ad forum, triumphantium currus honestassent, simul atque in Capitolium rectere cœperat imperator, abrepti catenis, quibus ante currum vincti ducebantur, & in carcerem tracti, necabantur. testis est ille quicunque panegyricum Constantino Constantij dixit. Valerius ante triumphales currus scribis, Siphacis & Persæ ceruices catenatas ductans, & Claudianus cecinit. Ictósque metus cum fratre pauore Barbara ferratis innectunt colla catenis. *Grauem.*) Respexit ad numerum ingentem captiuorum & spoliorum. vates nimirum sunt plerunque rerum scriptores. nam non solùm hac oratione stimulatus est Traianus contra Decibalum, sed ferè singula prædixit, quæ in Dacico triumpho gesta postmodum fuêre. *Ingentia ducum n.*) An respexit ingentis Decibali facta, an ficut indicant sequentia, ad sonum horrendum barbarorum nominum quæ audientibus horrorem incutiunt. *Nec indecora*) Ingentia, patria. *Videor*) Ordo & sensus, videor intueri mox ipsum te sublimem sequêtem in manibus, hoc est hostes ligatos manus, & curru instantem tergo domitarũ

gentium quantum ex Plutarcho in triumpho Æmilij licet cognoscere, primò arma, & vniuersa rerum præda procedebat in triumpho, deinde captiui quos imperator purpura & auro contexta veste indutus, & lauri ramum dextra gerens curru sublimis post sequebatur, circa quem milites partim iocos, partim Imperatoris laudes continebant. *Currum*] Videor intueri clypeos hostiles. *Opima*) Spolia quæ dux duci detrahit. trunco siquidem montanæ quercus abscisso, & in trophei modum fabricato, affixa quaqua versum spolia impendebant ornate plurimum ac decorè disposita. mox accedente populi frequentia, imperator post Romulum tollebatur in currum, consequebatur exercitus deo ac imperatori incondita carmina canens, inde procedens & ad Feretrij Iouis templum ascendens, ea illi solemni dedicatione suspendebat Primus Romulus ab Acrone Ceninensium rege detracta spolia opima retulit, extructo templo in vertice Capitolini collis. secundus A. Cornelius Cossus, Tolumnio Hetrusco. tertius & postremus M. Claudius Marcellus Gallorum rege Vitidomaro siue Briomaro (vt interdum legimus) nec multitudine cõpotum: eius doni vulgata laus est. Feretrium autem Iouem appellant, quòd trophæa feretro vecta, id est, è feretro trophæa ferantur, alij quòd fulmine feriat, cæteri quòd in bello ferire soleat. & quis, inquit Dionysius, velit tropæuchon, siue, vt quidam sentiunt, scylophoron, siue quia omnes excellit, omnémque in ea cultu comprehendit naturam, rerum & motum hyperpheretrem, non aberrabit à vero. manubias communes spolia, priuatas opima vocitant. Numam tamen Pompilium, in commentariis prima secunda & tertia memoratæ opima traditum est, primáque capta Ioui Feretrio, secunda Martj, tertia Quirino, consecrari iussit. primo asses trecentos. secundo lxxx. tertio C præmium esse constituit. Festus opima dicta credit magnifica & ampla spolia ab ope, sicut opimas hostias pingues. inde verbum opimare, quod est pinguem facere, deductum, quo Apuleius & Columella vsi sunt. verum Flauius Vopiscus in Tacito, opimare vsurpauit pro abundè onerare, mensam, inquit, suam nunquam nisi agrestibus opimauit.

Conictum) Aspectum, repercussionem. *Oppositum*) Vera lectio vt dicatur coniectum oppositum. *Proxima*) Cum contentus fuisti repressisse Germanos. *Vicisse*) Bellum gessisse, & per id vicisse cupidus, scilicet vincere vt triumpharet. *Quia* &c.) Quia contigerat vincere contrarium illi ex primo epistolarum lib. non ideo prædicare, quia fecerint, sed vt prædicaretur, fecisse creduntur. contentio, color. *Castrorum*) Militarem. nam Dione scribente, Traianus milites sub disciplina continuit, vt neque insolescerent, neque contra se auderent insurgere. sed quæri imperia facerent. ipse etiam Plin. eidem Traiano scribit distulisse supplicia seruorum inuentorum inter tyrones, vt illum cõditorem & formatorẽ militaris disciplinæ consuleret.

coniectum toto campo, totoq; exercitu oppositum perhorrescat. Meruisti proxima moderatione, vt quandocunque te, vel inferre, vel propulsare bellum coegerit imperij dignitas, non ideo vicisse videaris, vt triumphares, sed triumphare, quia viceris. Aliud ex alio mihi occurrit. quàm speciosum est quòd disciplinam castrorum lapsam extinctamq; refouisti? depulso prioris seculi malo, inertia & cõtumacia, & dedignatione parendi. Tutum est reuerentiã, tutum charitatem mereri. nec ducum quisquã, aut non amari à militibus, aut amari timet: & inde offensæ, gratiæq; pariter securi, instant operibus, adsunt

modo pœnæ. *Refouisti*) Reparasti, restituisti, emendasti. *Malo*) Inobedientia, superbia. *Inertia*) Imperatorũ. *Contumacia*) Insolentia militũ, qui dignabantur parere suis ducibus. hinc ad Arrianum scribens

notabiliter

exercitationibus, arma, mœnia, viros aptant. quippe non is princeps, qui sibi imminere, sibi intendi putet, quod in hostes paretur. quæ persuasio fuit illorum, qui hostilia cùm facerent, timebant. Eodem ergo tempore militaria studia, nec animos modò, sed corpora ipsa languescere, gladios etiam incuria hebetari, retundique gaudebant. duces porrò nostri non tam regum exterorum, quàm suorùm principum insidias, nec tam hostium, quàm commilitonum manus ferrúmque metuebant. Est hac natura syderibus, vt parua & exilia validorum exortus obscuret. similiter imperatoris aduentu legatorum dignitas inumbratur. tu tamen maior omnibus quidem eras, sed sine vllius diminutione maior. eandem autoritatem præsente te quisq;, quam absente retinebat. quin etiam plerisque ex eo reuerentia accesserat, quòd tu quoque illos reuerebare. Itaque perinde summis atque infimis charus, sic imperatorem cõmilitonemq; miscueras, vt studium omnium laboremq; & tanquam exactor intenderes, & tanquam particeps, sociúsq; releuares. Felices illos, quorum fides & industria non per internuncios, & interpretes, sed ab ipso te, nec auribus tuis, sed oculis, probantur:

Notabiliter Domitiani tempora taxat. Iuuenes, inquit, fuimus in castris, sed cùm suspecta virtus, inertia in precio, cum nulla ducibus autoritas, nulla militibus verecundia, nusquam imperium, nusquam obsequium, omnia turbata, atque etiam in contrarium versa. *Tutum*) Repetitio. *Reuerentiã*) Honorem cum timore. *Charitatem*) Amorẽ. *Quisquã est, qui aut n.* &c.) i. e. quia certus est amari à militibus. *Ani tima*) Quòd nõ timetur. *Offensa*) Cùm dubitant de amore militum. *Gratia*) Cum certi sunt amari. *Secuti*) Imperatores fidem militum non verentes. *Operibus*) Bellicis. *Exercitationibus*) Meditationibus interfunt campestribus. similiter cadens. *Aptant*) Adiunctio cum vetõ postponitur, quod superiores partes orationis comprehendit. *Is*) Est verè. *Imminere*) Milites in perniciem suam impendere. *Intendi*) Machinari, struere insidias, vim vel periculum. *Persuasio*) Quòd milites sibi mala struerent. *Illorum*) Imperatorum. *Hostilia*) Iniqua, crudelia. *Timebant*) Hostilia. *Studia*) Artes, *Corpora*) Quæ non exercentur. *Languescere*) Vilescere, effœminari, insitum robur perdere. *Incuria*) Situ, negligentia. *Hebetari*) Obscurari, obtundi, explanatio ex propriis & vsitatis verbis consistens. *Porrò*) Certè. *Exterorum*) Hostium. *Principum*) Optimatum. *Validorum exortus*) Maiorum syderum elevatio ad nostrum hemisphærium, vt exoriente sole, lunæ splendor obscuratur, illa lucente exteratum fulgor stellarum hebetatur. est autem similitudo, quæ sumitur ante oculos negotij donendi causa. *Aduentu*) Adueniente imperatore ad exercitum. *Legatorum*) Qui vicarias vices absente imperatore gerunt, & illius imperio parent. *Inumbratur*) Obscuratur, minuitur. *Eras*) In exercitu. *Vllius*) Dignitatis alicuius. *Quisque*) Cum imperio, & magistratu. *Ex eo*) Ex præsentia tua. *Reuerentia accesserat*) Te præsente magis observabantur. *Summis*) Militibus in honore constitutis. *Infimis*) Priuatis gregariis. laudatur Adrianus Traiani successor à Dione quòd milites ad omnem pugnæ speciem exercebat, hos honore afficero.

illos officij admoneret, vt exemplo suo meliores ac fortiores redderet *Sic imperatorem commilitoné que miscuerat*) Sic imperatoriam grauitatem, & militarem comita é opportunè retinebas. magna Traiani laus, qui duas res diu disiunctas ita cõiũxerat, vt nullum reprehẽsioni locum relinqueret. sic Tacitus Neruam commendauit, quòd res olim dissociabiles miscuisset, principatum & libertatem. sic Macrinã vxor à Secundo celebrat, quòd multas ex diuersis ætatibus virtutes sumptas collegisset, & consociasset. non dissimiliter Pacatus in panegyrico Theodosij. duas, inquit, res diuersissimas iunxi, metum & temeritatem. *Exactor*] Censor. *Intenderes*] Augeres. *Remanes*] Leniorem faceres cùm te viderint operum participem.

Consecuti sunt) Hoc etiam amplius à te milites habẽt, *Quàm tibi*) Qui optimè illos noueras. *Reuocabant*) In vrbem. b exercitu. ordinem rei exequitur. *Castrorum*) Militum. *Iter*) Tuum fuit ab exercitu ad vrbem. *Nec vero ego*) Occupatio. cùm dicimus nolle dicere, quod tunc maximè dicimus. *In laudibus tuis*) In numero tuarum laudum. *Aduentum*) Hospitium. *Non pater*) Ne liberos stupraret, intellectus exornatio, cùm res tota de parte cognoscitur. quamuis tradat Dion, Traianum puerorum amatorem fuisse, citra tamen alicuius iniuriam *Maritus*) Ne vxorem suam vi raperetur. memorat Tacitus Vitellium apud senatum dixisse, se à parentibus audiuisse, ipsos vidisse, arripi coniuges ad libita Cæsarum. vt alios priores omittam, qui alienas vxores sibi vsurpant. Domitianus contrectatis multorum vxoribus, Domitiam Longinam Ælio Lamiæ nuptam, in matrimonium abduxit & Iuliam fratris filiam alij collocatam corrupit. ad hæc Paulus Diaconus refert Constantinum imperatorem adeo socios afflixisse, vt vxores à maritis, filij à parentibus separarentur. *Affectata*) Comparata contra naturam, simulata. *Castitas*) Quæ refertur non solùm ad virginitatem, sed etiam ad omnium turpium obscœnarúmque rerum abstinentiam. *Ingenita*] Insita, naturalis. *Interque ea*) Bona castitas est connumeranda, quam non possis tibi ipsi ascribere, sed Deo. innata enim fuerat, non comparata abstinentia. *Imputare*) Adscribere. *Vehiculis*] Ad vehenda militum impedimenta. *Fastidium*) Ambiguum est an quòd hospitia vilia non fastidiret, an quòd non esset fastidio suscipientibus se in hospitium. *Annona*) Cibus, victus erat tibi par cæteris. Spartianus. libenter Adrianus cibis castrensibus in propatulo vtebatur, hoc est lardo, caseo, posca, exemplo Scipionis, Æmiliani, & Metelli, & autoris sui Traiani. duro enim & aspero victu contentus. sic rem militarem constituit, vt permultum temporis ab eo facta pro lege & militari instituto haberentur. annonam autem pro copia frugum. Matrianus ad municipales vsurpat, non debere scribens,

consecuti sunt, vt absens quoque de absentibus nemini magis quàm tibi crederes. Iam te ciuium desideria reuocabant, amorémque castrorum superabas charitas patriæ, iter inde placidum, ac modestum, vt planè à pace redeuntis. Nec verò ego in laudibus tuis ponam quod aduentum tuum non pater quisquam, non maritus expauit. affectata aliis castitas, tibi ingenita, & innata, intérque ea, quæ imputare non possis. Nullus in exigendis vehiculis tumultus, nullum circa hospitia fastidium, annona quæ cæteris. ad hoc comitatus accinctus & patens, diceres magnum aliquem ducem, ac te potissimum ad exercitus ire. adeo nihil, aut certè parum interat inter imperatorem factum, & breui futurum. Quàm dissimilis

scribent decuriones vilius præstare frumentum ciuibus suis, quàm annona exigit. sic Valentinus de administratione rerum ad ciuitatem pertinentium. satis constat annonam pro commeatu, i. omni poculento, & esculento vsurpari. nam Varro lib. ij. rei Rusticæ, & Tranquillus in Tiberio, annonam macelli, Columella vini ac multi annonam libro quarto, tertio Vegetius pro omni commeatu posuere, vt pabula, inquit, frumentum cæteræque annonariæ species, quas à prouincialibus consuetudo deposcit, maturius exigantur. Iuuen. satyra ix. veneni annonam etiam dixit. sed commodius ad frugem refertur. nam Iulius Cæsar libro j. belli ciuilis annonam creuisse & militum vires inopia frumenti diminutas asserit. & Columella regionis annonam, vbi de pastinato solo agit. Plinius lib. xviij. & Columella viij. posuerunt annonam pro vilitate frugum & abundantia, apud Vegetium & Lampridium lego duplicem annonam, pro duplo frumenti dari militibus. vbi etiam inuentes annonis & annonas in numero plurium. annonariam legem tulit P. Clodius trib. pleb. qua frumentum populo gratis daretur. *Ad hoc*) Præterea. *Accinctus*) Paratus, expeditus, promptus. *Te p.*) Te principem modestissimum. oratio venusta. *Ire*) Tanto ordine redibat. *Factum*) inter tot iam creatum. *Et breui f.*) Tanta moderatione incedebas. nam post quam facti sunt imperatores, solent insolescere propter fortunam: futuri verò modestiam prætendere, vt inde fauorem hominum aucupentur. *Quam d. ff.*) Artificiosè hoc. nàm Aphthonius in suis præexercitamentis iubet comparatione vti debere in laudationibus. quod nunc Secundus obseruat, pessimi principis iter & optimi inter se committens.

Nuper) Paucis antè annis. *Principis*) Domitiani. *Transitus*) Per Italiam, dum rediit ab expeditione. *Si t.*) Dubitatio. *Abactus*) Abstractiones hospitum per vim à sedibus suis. *Prust.*) Transl. ito abigne. *Attrita*) Conculcata. *Dextra l.*) Hinc inde, vndique. *Vi*) Tanquam. *Vis*) Belli furor. *Barbari*) Getæ, Sarmatæ, Germani. faciunt hic ex oratione Pompeiana M. Tullij verba illa: propter auaritiam imperatorum, quantas calamitates quocunque ventum sit, vestri exercitus ferant, quis ignorat? itinera quæ per hosce annos in Italia per agros, atque oppida ciuium Rom. nostri Imp. fecerunt, recordamini. vnum plures arbitramini per hosce annos militum vestrorum armis hostium vrbes, an hybernis sociorum esse delectas. neque enim potest exercitum non continere imperator, qui seipsum non continet. *Quos s.*) Supra monstrauimus plures clades perpessum Domitianum per barbaros. *Domitiani*) Crudelissimi, & auaritissimi tyranni. *Non v.*) Cuius est curare ciues tanquam filios. *Pro tua g.*) Respectu gloriæ suæ scilicet quòd hoc pertineret.

Nuper alterius principis transitus, si tamen transitus ille, non populatio fuit, cùm abactus hospitum exerceret, omniaq; dextra, læuáque perusta, & attrita, vt si vis aliqua, vel ipsi illi barbari, quos fugiebat, incidèrent. Persuadendum prouinciis erat, illud iter Domitiani fuisse, non principis: itaque non tam pro tua gloria, quàm pro vtilitate communi edicto subiecisti, quod in vtrumque vestrum esset impensum. Adsuescat imperator cum imperio calculum ponere. sic exeat, sic redeat, tanquam rationem redditurus, edicat quid absumpserit. ita fiet, vt non absumat quod pudeat dicere. Præterea futuri principes velint, nolint, sciant, tantùm constat: propositisq; duobus exemplis meminerint perinde coniecturâ de morib. suis homines esse facturos, prout hoc vel illud elegerint.

ad tuam gloriam. *Edicto*) A te facto post reditum in vrbem de ratione expensarum. *Quid in vtr. v.*) Quid expendisset in expeditione sua Domitianus in Germanos, & quid tu. nam longè minora Traianus impenderat sua modestia. *Cum im.*) Cum exercitu. *Calculum p.*) Computare, expensarum rationem facere. Tranquillus, nam ante occupatam temp. ab imperatoribus solebant duces rationem impendij reddere. sic boni principes deberent expensi curam tenere, tanquam si populo essent reddituri rationem. *Edicat.*) Edicto ostendat, & declaret. *Ita*) Sic omnibus pronunciabat. *Quod pudeat max. thes.* Notat Domitianum, qui militibus stipendia duplicauit *Constat*) Refert. *Duobus*) Domitiani & Traiani. *Coniecturam*) Cognitionem per signa. nam coniectura est directio quædam rationis per signa ad veritatem: dicta à coniectu. vnde etiam somniorum, atque omnium interpres, coniectores vocantur, autore Fabio lib. iij. *Hic*) Traiani exemplum. *Vel i.*) Domitiani, qui nullam impensam suæ expeditionis edixit.

Nonne) Mul um illa ornant secũdum Cicer. de oratore. habiti honores: decreta virtutis præmia. *Nouos*) Repetitio. *Titulos*) Splendida cognomina. *Patrem p.*) Primum Romulum patrem patriæ conditorémque, alterum vibis haud vanis laudibus, milites inter iocos Camillum de Gallis triumphantem appellauere, sed ex decreto patrum omnium primus Cicero, decreta coniuratione Catilinæ dictus est, referente Plutarcho. meminere huius rei, Iuuenalis sat. viij Plinius senior lib. vij Appianus lib. ij. postea multi hoc cognomentum recepere, siue adulatione, seu merito. ideo dicti patres patriæ quòd eam, quam patres in filios potest tem, ipsi in ciues haberent. an potius hoc institutum honoris quam imperij causa vt ipsi tanquam patres subi ctos admonerent, ac amarent vt filios, & ciues principes tanquã parentes obseruarent. Seneca lib. j. de clementia. Patrem quidem patriæ appellamus principem, vt sciat de tã sibi potestate patriam, quæ est tẽperatissima, liberis cõsulens, suãque post illos reponens & Simonides apud Xenophontẽ præcipit, vt princeps existimet ciuitatẽ suã propriã esse domum: ciues verò propinquos, amicos aut filios;

Nonne his tot tantisq́; meritis nouos aliquos honores, nouos titulos merebare? at tu etiam nomen patris patriæ recusabas. Quàm longa nobis cum modestia tua pugna? quàm tardè vicimus, Nomen illud, quod alij primo statim principatus die, vt imperatoris, & Cæsaris, receperunt: tu vsque eò distulisti, donec tu quoque beneficiorum tuorum parcissimus æstimator, iam te mereri fatereris. Itaque soli omnium cõtigit tibi, vt pater patriæ esses, antequam fieres. eras enim in animis, in iudiciis nostris. nec publica pietatis intererat, quid vocarere, nisi quòd ingrata sibi videbatur, si te imperatorem potius vocaret, & Cæsarem, cùm patrem experiretur. Quod quidem nomen, qua benignitate, qua indulgentia exerces, vt cum ciuibus tuis quasi cum liberis parens viuis? Vt reuersus imperator, qui priuatus exteras, agnoscis, agnoscaris. eosdem nos, eundem te putas. par omnibus, & ob tantum cæteris maior, quo melior. Ac primum qui dies ille, quo expectatus, desideratúsque, vrbem tuam ingressus es? Iam hoc ipsum, quòd ingressus es, quàm mirum, lætúmque? nam priores inuehi, & importari solebant, non dico quadriiugo curru, &

filios: & filios velut animam propriam, & hos omnes obligare nitatur officio. *Pugna*) Contentio fuit, vt assumeres cognomentum patris patriæ. *Victus*] Obtinuimus. *Primo fl. die*) Vt Cæsar dictator recepit & Augustus, sed vix à patribus expugnatus. *Æstimator*) Iudex. *Temerari*) Beneficiis tuis in patriam collatis. cuius exemplum postea secutus est Antoninus Pius. *Effes*) Affectu patrio & amore in ciues, sicut iubet Xenophon *Fieres*) Cognomentum à senatu acciperes. *Nec pub. etiam*) Nihil referebat ad amorem publicum quo nomine vocareris: nam etsi Cæsarem te dicebant, parentem tamen patriæ intelligebant. sed tua beneficia hoc verbo voluerunt exprimere, ne ingrati viderentur, si te non appellassent hoc cognomine, cùm verus pater esses patriæ. *Ingrata*) Patria. *Quod quidem n.*) Scilicet quum agis te parentem benignissimum & indulgentissimum *Vt*) Quomodo. *Agnosse*) Tuos ciues tanquam vnus ex illis. *Eosdem*) Tibi pares & consortes. *Par*) Humanitate. *Maior*) Illa maiestas imperatoris, & diis proxima, sibi venerationem comparare virtutibus egregiis. *Ingressu*) Pedibus. *Insuetis*) Equo. *Importari*) Ceruicibus seruorum. *Non d.*) Interpretatio.

Albentibus) Candidis enim equis trahebatur triumphantium currus. *Arrogantius*) Superbius. *Proceritate*) Altitudine prædiximus Traianum fuisse statura procera. *Sed de sup.*) Contrarium, color, scilicet triumphasti, quòd tua humanitate viceris priorum imperatorum superbiam. non enim vt illi in vrbem es importatus nostris humeris, sed pedibus introisti. *Ætas*) Senium & pueritia. *Insolito sp.*) Quod imperator ab exercitu venés in vrbem pedibus ires. *Te paruuli n.*) Distributio, cum in plures res, aut personas negotia quædam distribuimus. posita autem sunt infinita pro præteritis imperfectis indicatiui. hîc etiam (non enim verebor ne lectoribus sim fastidio, & sim licèt, modò prosim) comprehenditur dissolutio, quæ coniunctionibus verborum è medio sublatis, partibus separatis, effertur. videtur iuuenes & senes esse similiter cadens. *Sanitatem*) Quod fecisse Vespasianum locupletissimi autores prodidere, qui exercemento oris respersit genas cæci, & oculorum orbes, & statim ibi dies illuxit. alium manu agrum pedę suo calcatum morbo soluit. quin & Spartianus memorat, mulierem oculis capram, recepisse lumen, quòd genus Adriani fuisset exosculata.

albentibus equis, sed humeris hominum, quod arrogantius erat. tu sola corporis proceritate elatior aliis, & excelsior, non de patientia nostra quẽdam triumphũ; sed de superbia principum egisti. Ergo non ætas quenquam, non valitudo, non sexus retardauit, quo minus oculos insolito spectaculo impleret. Te paruuli noscere, ostẽtare iuuenes, mirari senes: ægri quoque neglecto medentium imperio, ad cõspectum tui, quasi ad salutem, sanitatemq́ prorepere. Inde alij se satis vixisse te viso, te recepto, alij nunc magis esse viuendum præditabant. Fœminas et tam tunc fœcũditatis suæ maxima voluptas subiit, cùm cernerent, cui principi ciues, cui imperatori milites peperissent. Videres referta tecta, ac laborantia; ac ne eum quidem vacantem locum, qui non nisi suspensum, & instabile vestigium caperet. oppletas vndique vias, angustumq́ tramitem relictum tibi. alacrem hinc atque inde populum, vbique par gladium, parémque clamorem: tam æqualiter ab omnibus exaudientu tuo lætitia percepta est,

Prorepere] Quadrupedes de more serpentum. *Inde a.*] Ethopeia pulchra, de qua Aphthonius. Ethopeia est quæ personam habet cognitam. morem verò tantum fingit. hic Romani sunt persona cognita. fingit autem quæ dicere possent. *Satis v.*] Se mori felicem. sic Cordelius Rufus optabat superuiuere Domitiano, vt moriturus post illius tyranni necem liber, si rempubl. vidisset successori bene commissam. *Magis esse v.*] Fruendum diu felicitate temporum sub optimo principe. *Fœunditatis suæ*] Copiæ filiorum suorum. *Videres*) Descriptio, quæ rerum consequentium continet perspicuam, & dilucidam cum grauitate expositionem. *Referre*) Plena spectatoribus, pariter Claudianus de triumpho Honorij. quantum licuit consurgere tectis Vna repletæ turbæ facies, vndare videres Ima via, altas effulgere matribus ædes. *Tecta*) Quà Traiano erat transeundum. *Laberantia*) vix sufficientia oneri. *Suspensum*) ambiguum, periculosum. erant enim occupata loca, vbi nemo poterat firmiter stare, nec nisi cum discrimine. *Tramitem*) Viam. à transuerso dictum opinatur Varro.

Quàm om.) Æquáliter veniſti. *In ſingulos g.*) Per ſingulos paſſus. an per ſingulos coniugum liberorúmque cœtus, per ſexum & ætatem diſpoſitos. quod refert Tacitus factum in Neronis ingreſſu. *Oſculo e.*) At Nero, ſi Tranquillo credimus, neque aduenié, neque proficiſcens, quenquam oſculo impartiuit, ac ne ſalutatione quidem. ipſa certe virtus, M. Tullio de Oratore tradente, in earum rerum vſu ac moderatione maximè cernitur. tractanda laudationibus etiam hæc ſunt naturæ & fortunæ bona, in quibus eſt ſumma laus, non extuliſſe ſe in poteſtate, non fuiſſe inſolentem propter abundantiam fortunæ, & copiæ, non ſuperbiæ ac libidini, ſed bonitati ac moderationi ſe cultatem & materiam dediſſe. *Vt dim.*) Vt deoſculatus fueras ſenatores ab vrbe proficiſcens. *Equeſtris ordinis de.*) i. equites, circuitio, color decora dicens, reſpexit ad au i fulgorem, qui equites illuſtrabantur. *Gratum*] Repetitio, & diſtributio. *Honore n.*] Nominabas cum honore. *Sine mœni.*) Sine nomenclatore, qui ſuggerere ſolet nomina neſcientibus. *Tantum non*) Etiam ſuper qua dictione in præcedentibus plura. *Clientibus*) Dionyſius tradit & Plutarc. Romulum patronatum vocaſſe ſuſceptum pauperum humillimúmque patrocinium, & officia inſtituiſſe, vtrúſque clientibus & patronis per commoda, beniuolas ciuiliſque actiones eorum ſcciſſe enarrare oportebat patronos clientibus ſuis legitima, quorum notitiam non habuiſſent, præſentibúſque ipſis, ſiue abſentibus, pariter omnia perficere quæcunque faciunt pro filiis patres: pecuniarum quoque, & qui circa eas verſantur cóntractuum rationem explicare. cauſáſque ipſos pro clientibus iniuſte oppreſſis ſuſcipere, ac ſi quis etiam pactionis alicuius nomine læderetur accuſantibus reſpondere, denique omnem eis quietem priuatorum publicorúmque negociorum, cuius maximè indigent, exhibere. Clientes autem patronis ſuis ad filiarum dotem contribuebant ſi pecuniis earum patres indigebant, próque redemptione hoſtibus pecunias perſoluere, aut pro filiis eorum captiuis multas publicas proprio ære & gratis diſſoluere. in magiſtratibus etiam & deductionibus, & aliis in republ. ſumptibus, impendiorum participes tanquam genere proximos adeſſe. horum aliquiſ ſalutatores, cùm domum venirent, ad deductores

quàm omnibus veniſti. quæ tamen ipſa cum ingreſſu tuo creuit, ac propè in ſingulos gradus adaucta eſt. gratum erat cunctis, quod ſenatum oſculo excipieres, vt dimiſſus oſculo fueras. gratũ quòd equeſtris ordinis decora honore nominum ſine monitore ſignares. gratum quòd tantum non vltro clientibus ſalutatis quaſdam familiaritatis notas adderes. gratius tamen, quòd ſenſim, & placidè, & quantum reſpectantium turba pateretur, incederes. quod occurſantium

populus te quoque, tè immo maximè, astaret, quòd primo statim die latus tuum crederes omnibus. neque enim stipatus satellitum manu, sed circumfusus vndique, nunc senatus, nunc equestris ordinis flore, prout alterutrum frequentia genus inualuisset, silentes quietosq; lictores tuos subsequebare. nam milites nihil à plebe habitu, tranquillitate, modestia differebant. Vbi verò cœpisti Capitolium ascendere, quàm læta omnibus adoptionis tuæ recordatio, quàm peculiare gaudium eorũ qui te primi eodem loco salutauerunt imperatorem: quinetiam Deum ipsum tuum præcipuam voluptatem operis sui percepisse crediderim. Vt quidem

auctores, cùm ad officium deducerẽt: tertij assectatores, cùm comitarentur, dicebantur. promiscuum autem vtriusque, neque pium neque fas erat accusare se inuicem, neque aduersus testimonium dicere, nec suffragium aduersum ferre, nec cùm inimicis adnumerari: & si quis horum aliqua fecisse argueretur, lege eum teneri proditionis. nec sub tutela patriciorum plebs tantùm erat vrbana, sed & coloniarum & sociorum quinimò Gellius memorat, clientem in fidem acceptum, chariorem haberi quàm propinquos, tuendúmque esse contra cognatos, & patrem primum, postea patronum, proximum nomen habere. quanquam Massurius scribat in officiis, apud maiores ita obseruatum esse, primum tutelæ, deinde hospiti, deinde clienti, tum cognato, postea affini locum fuisse. *Respectantium*) Remorantium.

Populus) Multitudo. *Te quoque te*) Repetitio. *Immo m.*) Correctio. *Astaret*) Adhæreret, stiparet. *Latus*) Vitam. nam solent principes latus suum munire satellitibus, vnde etiam latrones dicti lateris custodes. *Circumfusus*) Circumdatus. *Flore*) Primoribus. *Inualuisset*) Creuisset, validior incubuisset, vt modò senatorum, modò equitum caterua media, prout altera horum maior vnda, circumstantes submouisset. *Lictores*) Suos ministros publicos. xij. lictores consulem præcedebant cum fecutibus, quando erat sine prouocatione, & virgarum fasces, siue lora gerentes autore Plutarcho, qui iussu principis continuò comprehensos vincirent. vnde à ligando lictores dictos multi crediderẽt. quanquam Tyro libertus, referente Gellio, vel à lino, vel à licio, appellatos scribat. *Habitu tranquillitate, modestia*) Articulus. cùm singula verba interuallis distinguuntur cæsa oratione. *Capitolium*) Collem Saturninum. duplex in vrbe fuit Capitolium, vetus & nouum, autore P. Victore. vbi omnium deorum simulachra celebrabantur, in octaua regione. at vetus, in sexta fuit. & alibi vt Capuæ, & Pausanias super theatro Corinthiaco meminit fuisse templum Iouis Capitolini. Romanum igitur Capitolium Tarpeium à Tarpeia vocatum, deinde iussu Tarquinij Superbi dum Iouis templi fundamenta aperiuntur, inuentum est caput nuper occisi hominis, faciẽsque habens viuis similem, & à capite manantem sanguinem calidum adhuc & recentem, quæ visa species haud per ambages arcem eam imperij, capitisque rerum fore portendebat: idque ita cecinere vates, quique in vrbe erant, quósque ob eam rem consultandam ex Ethruria acciuerant. Dionysius, vt est Liuio copiosior, Romanos vates non intellexisse ostentum tradit, & missos in Ethruriam legatos vatem senem consulturos, quibus prius à Iuuene vatis filio instructis, ne deciperentur à patre, responsum in hæc verba: Viri Romani, dicite vestris ciuibus, fato dari, caput totius Italiæ fore hunc locum, in quo caput est repertum. ex eo Capitolium ab inuento capite vocatur. *Adoptionis tuæ*) Commoratio, cùm in loco sit missimo diutius manetur, & eòdem sæpius

reditur. *Primi*) Dum magna voce adoptabaris à Nerua, an, quod magis placet, dum ad exercitum iturus Capitolium ascendisses, consalutatus es imperator optimus. iam enim dixit: omnis quæ limen Capitolij insederit ad ingressum tuum foribus reclusis, vt docuit euentus te consalutauit imperatorem. nec aliter à cunctis omen acceptum est. *Deum ipsum t.*) Potius intellige Iouem, quàm Neruam. illum enim asserit huius adoptionis autorem, hunc verò ministrum. sunt qui non tuum, sed tunc legant. *Operis*) Sui, adoptionis. nam prædixerat, deorum hoc opus fuisse.

Iisdem.) Eôdem loci. *Parens*) Nerua. *Illud a.*) Adoptionem tuam. *Recens*) Magnus *Dies*) Iste quidem fuit similis illi diei, quo adoptatus fuisti, & per quem ad hunc peruenisti. *Altaribus*) Tunc structis & excitatis, an excrescentibus flammis. quia altaria dicta Festus arbitratur, quòd in eis excrescat ignis. *Augusta.*) Adaucta. hinc facit illorum interpretatio, qui Augustum ab auctu deducunt. *Vnius*) Traiani *Se prec.*) Sibi ac liberis suis pro salute sua & suorum filiorum. nam te sospite sciebant sibi & suis futurum bene. *Palatium*) Domum imperatorum. docet Dion triumphantes solitos per forum adire Capitolium, inde redire in Palatium legimus etiam in epistolis Curtij Palatium Traiani: sed priuatam, Traiani domum magis crediderim, cuius fit mentio à Victore. si tamen vlla fides præstanda est illis epistolis, quæ neque Curtij historici sunt, neque alicuius scriptoris illustris. quibus si nomina speciosa demperis, nihil præter humile quòddam & penè barbarum dicendi genus offendes. immò magis offendes. *Priuatam*) Quam habuit in Auentino iuxta ædem Bonæ deæ. *Ad penates suos*) Nouaturus. *Vbi nulla necessitas gaudendi*.) Nam secretò & priuatis locis licet affectus liberè detegere. vt potè in tuto ostendit igitur veram esse ciuium lætitiam, pro Traiano recepto, quam etiam domi retinebant. ac secus recitat Dion, Neronem vrbem ingressum publicè veneratum, priuatim verò vbi impunè licebat, quid sentiret quisque, enunciare, acerrimè laceratum. *Onerasset*) Inflasset superbia. *Eiusmodi*) Tam gratus omnibus. *Pollicentur*) Cùm fiunt imperatores, spondent se bonos futuros, & in initio plures fuere, sed procedente tempore mala respexere. *Spatium*) Quo in imperio fuisti. nam semper perstitisti in humanitate ingenita. *Miscuisti*) Coniunxisti. *Res diuersissimas c.*) Hæc est vera lectio, vt sit sensus, securè imperas & cum pudore. quod nullus diu antè fecerat. *Olim d.*) Quæ in aliis principibus inter se non conueniebant. Dion tamen scribit, Vespasianum habitasse vt plurimùm in hortis Sallustianis, foréq; e domus semper patuisse sine custode, vt liceret omnibus ingredi, facilémque fuisse accessu & colloquio.

iisdem vestigiis institisti, quibus parens tuus ingens illud deorum prolaturus arcanum, quæ circunstantium gaudia, quàm recens clamor, quàm similis illi dies, qui hunc genuit diem. vt plana altaribus, augusta victimis cuncta, vt in vnius salute collocata omnium vota, cùm sibi se ac liberis suis intelligerent precari, quæ pro te precarentur. Inde tu in Palatium quidem, sed eo vultu, sed ea moderatione, vt si priuatam domum peteres. ceteri ad penates suos, quisque iteraturus gaudij fidem, vbi nulla necessitas gaudendi est. Onerasset alium eiusmodi introitus, tu quotidie admirabilior, & melior. Talis denique, quales alij principes futuros tantum se pollicentur. Solum ergo te commendat, augéque temporis spacium. iunxisti n. ac miscuisti res olim diuersissimas,

Securitatem imperantis, & incipientis pudorem) Iam dixerat. sic imperatorem commilitonémque miscueras. Tacitus in vita Agricolæ, nunc primo statim beatissimi seculi ortu Nerua Cæsar res olim dissociabiles miscuit, principatum, libertatem, augétque quotidie felicitatem imperij Nerua Traianus. nec spem modò votorum securitas publica, sed ipsius voti fiduciam ac robur assumpsit. Dion autor, Traianum, quòd bonos honorasset & extulisset, nullum timuisse, neque odisse. *Securitatem*) Quòd securus esses in imperio nullis petitus insidiis, quāuis legamus Crassum, & alios quosdam in Traianum coniurasse, & ideo patrum sententia damnatos. *Incipientis*) Imperare. *Pudorem*) Abstinentiam à malis. *Pedes deosculandos*) id est, non finis pedes vel manus tuas ciuibus osculari: inde postea priores damnans. cùm velut, inquit, affixi genibus suis, manum tantùm, & hanc cunctante, & pigre imputantibus similes prometerent. *Prior*) Ante assumptum imperium. *Incedebas*) Hoc verbum vt plurimum dignioribus personis ascribitur. *Circa te*) Imperatorem, quæ erant circa priuatum. *Ipso te*) A te ipso talis es princeps, qualis priuatus fueras. *Liberum est*) Licet ciuibus sine discrimine. *Subsistere*) Et quæ sequuntur, articulus, exornatio. *Contingat tibi ambulare*) id est, fortè. *Vt imputes*) Vt iactes te ciuibus nimium familiarem. *Suus pudor*) Si magnus, citò: si breuis, tardè. loquitur quisque tecum pro arbitrio suo. *Superbia*) Dedignatio, repulsa. *Facit*) Adiunctio, cùm verbum postremò collocamus. *Legibus*) id est, ratione à te regimur, non libidine. *Illa*) Leges, sic tu. *Nobiscum*) Inter humanitate, vtpote ductæ ex bono & æquo, & à nobis constitutæ, quibus nisi bonus princeps non subest. *Vt honor*) Excellit. *Quæ*) Imperatoriæ dignitates. *Æqualitatis metu*) Ne nobis viderentur æquales. *Vsum pedum amiserant*) Non gradiebantur. circuitio, color. *Humeri ceruicésque*) Nam hexaphoro vel octophoro vehebantur. *Super ora nostra*) Eminentiores. Iuuenalis satyra tertia, turba cedente vehetur Dives, & ingenti curret super ora liburno. Seneca: quos supra capita hominum, supráque turbam delicatos lectica suspendit. *Humus*) Mortales homines. *Communia*) Nobiscum, quia pedibus incedunt, sed excellunt gloria.

securitatem imperantis, & incipientis pudorem. Non tu ciuium amplexus ad pedes tuos deprimis: nec osculum manu reddis. Manet imperatori quæ prior humanitas. incedebas pedibus, incedis: latabaris labore, lataris: eadémque omnia illa circa te. nihil ipso te fortuna mutauit: liberum est ingrediente publicum principe subsistere, occurrere, comitari, præterire. ambulas inter nos, non quasi contingat: & copiam tui non vt imputes facis. hæret lateri tuo quisquis accessit. finémque sermoni suus cuique pudor, non tua superbia facit. regimur quidem à te, & subiecti tibi, sed quemadmodum legibus sumus. nam & illa cupiditates nostras libidinésque moderantur, nobiscum tamen, & inter nos versantur. Eminet, excellis, vt honor, vt potestas, quæ super homines quidem, hominum sunt tamen. ante principes fastidio nostri, & quodam æqualitatis metu vsum pedum amiserant. illos ergo humeri, ceruicésque seruorum, super ora nostra, te fama, te gloria, te ciuium pietas super ipsos principes vehũt, te ad sidera tollit humus. ita communia, & confusa principis vestigia.

Nec vereor P.C. ne longior videar, cùm sit maximè optandum, vt ea pro quibus aguntur principi gratiæ, multa sint. quæ quidem reuerentius fuerit integra illibataque cogitationibus vestris reseruari, quàm carptim breuiterque perstringi. quia ferè sequitur, vt illa quidem, de quibus taceas, tanta quanta sunt, esse videantur. Nisi verò leuiter attingi placet, locupletatas tribus, datúmque congiarium populo, & datum totum, cùm donatiui partem milites accepissent. An mediocris animi est his potius repræsentare, quibus magis negari potest? Quanquam in hac quoque diuersitate æqualitatis ratio seruata est. æquati sunt enim populo milites, eo, quòd partem, sed priores: populus militibus, quòd posterior: sed totum statim accepit. Enimuero qua benignitate diuisum est? quantæ curæ tibi fuit, ne quis expers liberalitatis tuæ fieret? Datum est his, qui post edictum tuum in locum erasorum subditi fuerant.

Nec vereor) Licèt interdum in media oratione vti exordio, & facere attentos auditores, quod hic vsurpat, ab eius persona de quo loquitur. *Ea beneficia*) Virtutes. *Reuerentius*) Magis admirabile. *Illibata*) A me intacta. *Carptim*) Modicè. *Perstringi*) Colligi, ad compendium redigi. *Sequitur*) Accidit, suppressit aliam partem scilicet, vt quæ dicuntur, tanta quanta dicuntur, duntaxat esse videantur nam non semper omnia dicenda, sed aliqua supprimenda, quæ possit auditor per se intelligere. *Leuiter*) Breuibus. *Locupletatas tribus*) Triginta quinque tribus in vrbe fuisse satis constat. hunc locum vt alia multa Claudianus in laudibus Honorij secutus, inquit, tecum prælata votauit Ditandas ad dona tribus. *Congiarium*) Munus quod populo, sicut donatiuum, quod militibus dabatur. Tacitus, additum nomine Neronis donatiuum militi, congiarium plebi. congiarium dictum à congio mensuræ genere, cuius memin t Varro libro secundo, rei rusticæ. lactis, inquit, duos congios addunt. Fabius sexto, incusans angustiam congiariorum, quæ amicis dabantur. exiguitatem heminariam dixit Maximus, nam congiario commune liberalitatis atque mensuræ. Paulus ff. xxxiij. pro vase vinario vsurpat, & Nouello Mediolanensi tricongio à tribus congiis spotis vno imperij spectante miraculi gratia, Tiberio principe cognomen fuit vt scribit Plinius libro xiv. pro liberalitate. Tacitus. Plebique congiarium quadrageni nummi Viritim dati. Tranquillus in Augusto congiaria populo frequenter dedit, sed diuersæ ferè summæ, modò quadragenos, modò tricenos, nonnunquam ducenos quinquagenósque nummos, ac ne minores quidem pueros prætetit, quamuis non nisi ab xi. ætatis anno accipere consuescerent. nostrorum quidam tradidère ignorari vnde deduceretur congiarium, sed verbum sola consuetudine sibi notum, & nullam habens priscæ Latinitatis originem, cùm multorum testimonio probetur congium esse vasis genus, & inde ad varia deductum. *Totum*) Integrum. *Donatiui*) Muneris. *Milites*) Ostendit Traiani animi magnitudinem, qui militibus partem donatiui suppressisset, cùm totum alij imperatores solerent initio principatus sui illis erogare, tanquam defensoribus & custodibus. populum verò interdum præterire sine congiario, vt quorum opera minus indigerent. At Traianus secus fecit, vt doceret illam esse veram liberalitatem, quam donamus iis, quibus nullo beneficio sumus obnoxij, neque metuimus. *Repræsentare*) Donare, munerare. Tranquillus: sed & Iuliæ Augustæ, quod Tiberius suppresserat, cum fide ac sine calumnia repræsentata.

tata persoluit in Vitellio pro subitò inferre. verbera, inquit, & plagas, sæpe vulnera, nonnunquam necem repræsentantes aduersantibus. Marcellus iurisconsultus, pro numeratione pecuniarum subita, ff xxxv. posuit repræsentationem. interdum repræsentare significat ostendere. idem: sed hæc verba videntur repræsentare fideicommissum. Papinianus ff. xxxvi. absolutè pro reddere. *Quibus*) Populatibus. *Diuersitate*) Quod populus plus, miles acceperit minus. *Æquati*) In hoc quod priores acceperunt, etsi tantùm donatiui partem. populus æquatus est militibus. quod etsi posterior in accipiendo munere fuit, tamē integrum accepit. ita vt quod fuerat in honore miles consecutus maius, id populus muneris maiore liberalitate adæquauerit. *Statim*) Postquam promissum fuit, non serò datum. *Edictum tuum*) Congiarij pronunciationem. *Erasorum*) Delectorum, expunctum è numero eorum qui accipiebant congiarium: eradere enim delere Tranquillus in Domitiano refert equitem Rom. erasum iudicum albo. *Subditi*) Substituti, ascripti. *Illi*) Subditi post edictum.

Æquati sunt c.) Par congiarium acceperunt. *Fluminibus*) Auctis ne posset venire in vrbem. *Distinebatur*) Detinebatur, impediebatur. *Veniret*) Ad congiarium repetitio. *Tuum*) Tibi conueniens. *Munificentiæ.*) Subtili inuentione liberalitatis. *Contraheret*) Coniungere. *Intercederet*) Occurrere, impedimento esse. oratio cæsa. *Hominem*) Humanis casibus subiectum, vtpote absentem non participare congiarium *Quàm ciuem*) Quàm participem congiarij *Die*) Præscripta per edictum. *Egressum*) A Palatio. *Examina*) Verbum opportunè translatum, pro multitudine nouæ proles, instar apū. quanquam Columella lib. 1 etiam de aliis animalibus examina dixerit & infestis inquit aculeis armata gignit animalia, quæ in nos densissimis examinibus inuolant, culices præsertim intelligens. *Insidere*) Occupare sedendo, expectare. *Futurus populus*) Veri mox futuri homines & populus. *Ostentare*) Principi *Paruulos*) Filios suos demonstrare exotnatio. dabatur autem congiarium parentibus ad alendos filios. *Edocere*) Instruere verba precantia, patres suos filios solebant. *Illi*) Pueri *Reddebant*) Dicebant. *Monebantur*) Dictabantur, suggerebantur à patribus. *Plerique*) Filij; non enim omnes qui petebant.

æquatique sunt cæteris illi etiam quibus non erat permissum. Negociis aliquis, valitudine alius. hic mari, ille fluminibus distinebatur. expectatum est prouisúmque, ne quis ager, ne quis occupatus, ne quis denique longè fuisset. veniret quisque, cùm vellet, veniret quisque cùm posset. Magnificum Cæsar, & tuum disiunctissimæ terras munificentiæ, ingenio velut admouere, immensáque spacia liberalitate contrahere, intercedere casibus, occurrere fortunæ atq; omni ope adniti, ne quis è plebe Romana dante congiarium te, hominem magis sentiret se fuisse, quàm ciuem. Aduentante congiarij die obseruare principis. egressum in publicum, insidere examina infantium, futuruſq; populus solebat. Labor parentibus erat ostentare paruulos, impositosq; cernicibus, adulantia verba blandásque voces edocere. reddebant illi quæ monebantur, ac plerique irritis precibus surdas principis aures adstrepebant: ignarique quid rogassent, quid non impetrassent, donec planè scirent, differebantur. Tu ne rogari quidem sustinuisti. Et quanquam lætissimum oculis tuis esset

congiarium accipiebant. *Surdas*) Simulantes, tergiuersantes. *Irritis*) Quibus nihil essent accepturi. *Ignari*) Quia pueri & non intelligentes quid peterent. *Planè sc.*) Iam adulti cognoscerent se præteritos.

Conſpectu ſobolis) Intuitu paruulorum. Soboles de vitibus & aliis arboribus dicitur pullulantibus, præsertim ab radice. transfertur etiam ad animata. nam idem de quibus sobolem pullos filios dixit, & de hominibus frequentius. *Recipi*) Adnumerari. *Incidi*) In æs notari. inferius enim & quanto maiorem infantium turbam iterum atque iterum videbis incidi, dabis congiaria si voles. nam non scripti pueri ab imperatore publicis sumptibus non alebantur. *Parentem publicum*) Te patrem patriæ. *Creſcerent*) Traductio. *Tibi*) In vsum tuum, siue ad pacem, siue ad bellum. *Stipendia*) Militiam. *Omnes*) Paulominus quinque millia ingenuorum deberent. *Spem*) Pueros in quibus spes laudari possunt. *Nullius eſt enim*) Sententia. *Erogatur*) Distribuitur. *In poſteros*) In eos qui post te victuri sunt. *Ingentia præmia*) Traiquillus: cum Augustus legem de maritandis ordinibus, quam Q. Metellus [autore Liuio] induxerat, seuerius quàm cæteras emendasset, præ tumultu recusantium perferre non potuit, nisi adempta demum lenitáue parte pœnarum, & vacatione triennij data, auctisque præmiis. sic quoque abolitionem eius publico spectaculo, pertinaciter postulante equite, accitos Germanici liberos, receptósque, partim ad se, partim in patris gremium ostentauit, manu vultúque significans, ne grauarentur imitari iuuenis exemplum. inde abbreuiator Liuij, Q. inquit, Metellus censor, censuit vt ducere vxores omnes cogerentur, omnino liberorum creandorum causa. extat oratio eius, quam Augustus Cæsar, cùm de maritandis ordinibus ageret, veluti eo tempore scriptam in senatu recitauit. Tacitus libro decimoquinto, memorat, patres habuisse ius petendi magistratus, & sortiendi prouincias, ac hæreditates vsurpandi, & quæ ibi subsequuntur. Vlpianus respondet: legibus cautum, vt singuli anni per singulos liberos remittantur ad honores. & in panegyrico Constantini & Maximiani scribitur, si leges hæ, quæ mulcta cœlibes notauerunt, parentes præmiis honorarunt, verè dicuntur esse fundamenta reipublicæ: quia seminarium iuuentutis, & quasi fontem humani corporis semper Romanis exercitibus ministrarunt, & reliqua, *Pares*] Ingentes. *Ratio*) Via. *Bonus*) Liberalis. *Occaſum*) Deficientibus ciuibus: est autem repetitio. *Defectum corpore*) Sine membris & thorace positum. eo modo defectum

conſpectu Romanæ ſobolis impleri, omnes tamen antequam te viderent, adiréntve, recipi, indici tuſſiſti, vt iam inde ab infantia parentem publicum munere educationis experirentur: creſcerent de tuo, qui creſcerent tibi, alimẽtíſque tuis, ad ſtipendia tua peruenirent. tantúmque omnes vni tibi, quantum parentibus ſuis quiſque deberet. Recte Cæſar quod ſpem Romani nominis ſumptibus tuis ſuſcipis. nullum eſt enim magno principe immortalitatemq́ meriturο impendij genus dignius, quàm quod erogatur in poſteros. Locupletes ad tollendos liberos ingentia præmia, & pares pœnæ cohortantur. pauperibus educandis vna ratio eſt bonus princeps. Hic fiducia ſui procreatos, niſi larga manu fouet, auget, amplectitur, occaſum imperij, occaſum reipublicæ accelerat. fruſtrà princeps plebe neglecta vt defectum corpore caput, nutaturúmque inſtabili pondere tuetur. Facile eſt coniectare, quod perceperis gaudium, cùm te

parentum, liberorum, senum, infantium, puerorum clamor exciperet. Hæc prima parvulorum ciuium vox aures tuas imbuit, quibus tu daturus alimenta hoc maximum præstitisti, ne rogarent. Super omnia est tamen, quòd talis es, vt sub te liberos tollere libeat, expediat. nemo iam parens filio, nisi fragilitatis humanæ vices horret: nec inter insanabiles morbos principis ira numeratur. Magnum quidem est educandi incitamentum, tollere liberos, in spem alimentorum, in spem congiariorum: maius tamen in spem libertatis, in spem securitatis. Atque adeò nihil largiatur princeps, dum nihil auferat: non alat, dum non occîdat. nec decrunt qui filios concupiscant. Contrà largiuntur, & auferat, alat, & occîdat, ne ille tam breui tempore effecerit, vt omnes non posterorum modò, sed sui parentúmque pœniteat. quo circa nihil magis in tua tota liberalitate laudauerim, quàm quod congiarium das de tuo, alimenta de tuo, neque a te liberi ciuium, vt ferarum catuli, sanguine & cædibus nutriuntur: quódque gratissimum est accipientibus, sciunt dari sibi, quod nemini est ereptum, locupletatisque tam multis pauperiorem esse factum principem tantum. quanquam nec hunc quidem. nam cuius est, quicquid est omnium, tantum ipse, quantum omnes habet.

dum à Secundo, quo à Martiale, Dulcia defecta modulatur carmina lingua, pro eo quod deficit. *Tuetur*) Se & imperium suum.

Parentum) Liberorum. articulus grauis. *Exciperet*) Applauderet tibi aduenienti *Ne rogarent*) Nam gratia quæ fit non rogata, gratior est. *Tollere*) Habere. *Expedit*) Sit vtile. *Nisi vices humanæ fragilitatis*) Nisi casus mortalium, præsertim mortem, circuitio. *Insanabiles*) Incurabiles, desperatos. *Principis ira*) Qua solebant absumi interdum filij. *In spem congiariorum*) Repetitio & similiter cadens. *At tèd certè*) Expletiua dictio, interdum multum significans: vtraque significatione apud Terentium & Virgilium inuenies. *Nihil*) Traductio. *Largiatur*) Auferat, alat, occidat contrarium. exornatio. *Concupiscant*) Tollere. *Contrà*) Non inuenitur qui filios concupiscat, si imperator largiatur & auferat. videtur notasse Domitianum, qui initio liberalitatis experimenta dedit, omnes circa se largissimè prosecutus, congiarium populo nummorum ccc. ter distribuit, epulum equiti, senatuique panariis plebeíque sportellis cum obsonio distributis, omne genus rerũ missilia sparsit. sed conuersus ad rapinas, nihil pensi habuit, quin prædaretur omnimodo bona viuorum & mortuorum. neque in clementiæ tenore permansit; fuit enim non solùm magnæ, sed & callidæ, inopinatæque sæuitiæ. *Nè*) Certè *Illi*) Domitianus. *Breui*) An quia serò dissimulatam æquitiam patefecit. *Esse erit*) Sua sæuitia. *De tuo*) De rebus imperialibus, non vi & contra fas à ciuibus extortis. *Ferarum &c.*) Similitudo per breuitatem. *Sanguine*) &c. Bonis occisorum. *Quod nemine est e.*) Dion in hanc sententiam pedibus iuit. Traianus, inquit, à pecuniis alienis & iniustis cædibus abstinuit. *Quanquam*) Correctio. *Hunc*) Traianum factum esse pauperem,

Aliò me vocat numerosa gloria tua : aliò autem, quasi verò iam satis veneratus, miratúsque sim, quòd tantam pecuniam profudisti, non vt flagitij tibi conscius ab insectatione eius auerteres famam : nec vt tristes hominum, mæstósque sermones lætiore materia detineres. nullam congiario culpam, nullam alimentis crudelitatem redemisti : nec tibi bene faciendi fuit causa, vt quæ malè feceras, impunè fecisses. amor impendio isto, non venia quæsita est: populúsque Rom. obligatus à tribunali tuo, non exoratus recessit. Obtulisti enim congiarium gaudentibus gaudens, securúsque securis. quodque antea principes ad odium sui leniendum tumentibus plebis animis obiectabant, id tu tam innocens populo dedisti, quàm populus accepit. Paulò minùs P. C. quinque millia ingenuorum fuerunt, quæ liberalitas principis nostri conquisiuit, inuenit, adsciuit. hi subsidium bellorum, ornamentum pacis publicis sumptibus aluntur, patriámque non vt patriam tantùm, verùm vt altricem amare condiscunt. Ex his castra, ex his tribus replebuntur. ex his quandoque nascentur, quibus alimentis opus non sit. Dent tibi Cæsar ætatem dij, quam mereris, seruéntque animum, quem dederunt. & quanto maiorem infantium turbam

Alio a.) Correctio per interrogationem. *Profudisti*) Dilargitus es. *Flagitij*) Sceleris. *Insectatione eius*) Taxatione, infamia. hoc feciſſe Neronem poſt Britannici funus legimus apud Tacitum, largitione potiſſimum quemque amicorum iungentem. nec defuerunt qui arguerent viros grauitatem aſſeuerantes quòd domos villáſque id temporis, quaſi prædas diuiſiſſent alij neceſſitatem adhibitam credebant à principe, ſceleris ſibi conſcio, & veniam ſperante, ſi largitionibus validiſſimum quenque obſtrinxiſſet. adhæc tradente Dione, Poſt necem matris Agrippinæ prætorianis Nero argentum diſtribuit, deinde multis editis ſpectaculis, miſſilia ſparſit in populum, edulia, equos, ſeruos, currus, aurum, argentum, veſtem variam, per teſſeras dedit. *Detinetes*) Occupares, diuerteres, delectares. *Alimētis*) Nam præter congiarium etiam promiſit deditque alimenta. *Nullam culpam redemisti*) Adiunctio. color. non abſoluiſti te ab vlla culpa & crudelitate, cùm omni crimine careres. *Impendio*, Liberalitate *Non venia*) Antitheton. *Tribunali*) Suggeſtu, loco edito, ſede. *Exoratus*) Placatus. *Gaudentibus gaudens*) Traductio. *Principes*) Præterea ſcimus Neronem poſt detectam coniurationem Piſonianam bina nummum millia viritim manipularibus diuiſiſſe, & ſine precio frumentum addidiſſe. *Tumentibus*) Iratis. *Obiectabant*) Tanquam offam Cerbero. *Populus*) Qui non excandeſcebat, ſed quieſcebat. *Ingenuorum*) Liberorum. *Adsciuit*) Sibi aſſumpſit nutriendos Spartianus. Pueris ac puellis, quibus etiam Traianus alimenta detulerat, incrementum liberalitatis Hadrianus adiecit, ſolitum dari frumentum liberis, teſtatur Capitolinus. pueros narrat & puellas nouorum hominum frumentariæ perceptioni præceperunt aſcribi. *Subsidium*) Suppetiæ loco militum deficientium. articulus grauis. *Patriam*) Traductio. *Ex his*) Quinque millibus paulo minus. *Tribus*) Vrbanæ. *Ex his*) Repetitio. *Nascentur*) Diuites. *Quàm*) Longiſſimam. *Quem.*) Liberalem. *Incidi*)

iterum atque iterum videbis incîdi, (augetur enim quotidie, & crescit, non quia chariores parentibus liberi, sed quia principi cives) dabis congiaria si voles. illi tamen propter te nascuntur. Instar ego perpetui congiarij reor affluentiam annonæ. huius aliquando cura Pompeio non minus addidit gloriæ, quàm pulsus ambitus campo, exactus hostis mari,

Incidi] Adscribi, notari in ære. *Non*) Iccircò augetur. *Cives chariores sunt*) Quàm ipsis parentibus. *Propter te*) Propter liberalitatem tuam. *Instar.*) Similitudinem. *Affluentiam annonæ*) Copiam frugum laudat ab accidentibus. *Huius cura*) Constituti erant præfecti frumento diuidundo in populum, siue donaretur, siue minimo distraheretur, non tam tributim quàm viritim, vt æquam portionem quisque caperet. hoc officij genus excogitauit Augustus, qui in difficultatibus annonæ, gratis plerunque vel leuissimo precio frumentum dimensus est, & in magna sterilitate venalitios & lanistarum familias, peregrinósque omnes, exceptis medicis & præceptoribus & parte seruitiorum, vrbe expulit. quo facto annona conualuit. dicere solebat Aurelianus nihil populo Rom. saturo lætius: at contrà, immanis ille Caius, nonnunquam horreis publicis præclusis, populo famem indixit. *Pompeio*) Appianus libro secundo bellorum ciuilium, Romani assidua fame diutius vexati, Pompeium annonæ omnis præfectum eligere, eidémque vt in Piratico bello viginti senatorij ordinis viros addidêre, quos ille vicissim per prouincias partitus est. M. Tullius ad Atticum xv. legatos fuisse scribit, ipse nationes vndique percurrens, vrbem frumento cæteríque ad victum necessariis, repleuit. qua ex causa ad ampliorem adhuc gloriam peruenit, ac potestatem summariam Liuij Cn. Pompeio per quinquennium annonæ cura mandata est. sed vberius in vita Pompeij Plutarchus. Cicero, inquit, pro lege orans frumentaria, quodammodo iterum omnis terræ omnísque pelagi populo Romano subiecti potestatem Pompeio integram dedit, & portus omnes, negociatorum conuentus, frugum dispensationes, & vnico nomine omnia nautica atque terrestria Pompeio subdita. Clodius legem hanc à senatu prodisse, ob annonæ caritatem aiebat, sed angustiam annonæ emanasse, vt lex promulgaretur: *vel*uti non ferente Pompeio potentiam suam extingui, sed ex nouo quodam magistratu extare eam semper queritante. alij dicunt hoc consulem Spinterem machinatum esse, conantem ad maiorem magistratum promouere Pompeium, vt ipse ad regem Ptolomæum restituendum mitteretur designatus itaque Pompeius rei frumentariæ dux, diuersa in loca legatos amícósque mittit, in Siciliam ipse atque Sardiniam, deinde in Africam nauigans, vim permagnam frumenti comparauit. Repeturus Romam, cùm mare procellis infestaretur, & gubernatores se alto committere timerent, primus nauem ingressus, solui iussit anchoram, clamitans: nauigare est necesse, viuere necesse non est. hac audacia & animo vsus, læta cum fortuna omne forum frumento, & omne mare nauibus impleuit. vnde & cæteris extra vrbem incolis, hic apparatus superabundans fuit, veluti à fonte quodam immensa frumenti copia manasset. *Non m.*) non fuit minus glorioſum. *Pulsus ambitus campo*) A petentibus magistratus, qui dabantur in campo Martio excluſa ambitio, & corruptela Liuij abbreuiator coniuratio eorum, qui in petitione consulatus damnati ambitus erant, facta de interficiendis consulibus, oppressa est. Asconius insuper Pedianus refert à Cn. Pompeio consule latam legem ex senatusconsulto, de ambitu, pœnam grauiorem & formam iudiciorum breuiorem continentem. prius enim teste dare, deinde vno die atque eodem ab accusatore, & ab reo perorari iubebat. ita vt duæ horæ accusatori, tres reo darentur, cui legi M. Cœlius trib. pleb. obsistere conatus est. & cùm pertinacius legem vituperaret, eò processit iræ Pompeius, vt diceret, si coactus esset, armis se R. P. defen-

surum. nam ambitiosi nullo robore ad lucra confluebant, populus non nisi mercede accepta, ad suffragia prodibat. ferunt octingentorum summam talentorum magistratus nomine ex sequestro fuisse deprehensam: ita vt neque coss. per singulos annos exercitum ducere, aut bellum gerere fas esset. *Hostis*] Pirata Cilix, sed cum plurib. hoc bellum Plutarchus in Pompeio, & Dion pariter, nec non Appianus ac M. Tullius pro imperatore eligendo, pluresque alij tradunt, vt Liuij compendia. rem tamen totam commodius L. Florus videtur expressisse. cuius hæc peroratio. Quid prius in hac mirer victoria? velocitatem, quòd quadragesimo die parta est? an perpetuitatem, quòd ampliuspiratæ non fuerunt?

O iens triumphis] Superatis Mithridate, Tigrane, Albanis, Iberis, Arabibus. *Occidéque lustratu*] Domitium in Africa reliquias exercitus Marij colligentem vicit & occidit, Iarbam cepit, omne verò belli Africani tempus atque victoriæ, ex quo domitis hostibus subegit regionem, xl. dierum fuit, pro quo Magnus à Sylla cognominatus ante tempus triumphauit. in Hispania Herennium, Perpennam, Sertorium vicit. demum Syriam occupare cõcupiuit, atque per Arabiam mare Rubrum attingere, vt vndique qui orbem cingit Oceanus trophæis suis impleretur. etenim primus in Libya vsque exterius progressus est pelagus, in Hispania apud Atlanticum mare, fines Rom. imperij protendit. tertiò Alb nos prosequens, fermè ad Hircanum pelagus progressus est. Iudæa subacta, regem eius Aristobulum cepit. memorantur hæc & plura ab antedictis scriptoribus. quare, inquit Cic. pro Corn. Balbo, de Pompeio loquens, cuius plerique æquales minus sæpe castra viderunt, quàm hic triumphauit, qui tot habuit triumphos, quot oræ sunt partésque terrarum. tot victorias bellicas, quot sunt in rerum natura genera bellorum. & mox: quæ est enim ora, quæ sedes, qui locus, in quo non extent huius cùm fortitudinis, tum verò humanitatis, tum animi, tum consilij impressa vestigia? & contra Catilinam: ante ponatur omnibus Pompeius. cuius res gestæ atque virtutes, isdem regionibus quibus solis cursus ac terminus

oriens triumphis, occidensq; lustratus. Nec verò ille ciuilius, quàm parẽs noster, autoritate, consilio, fide recluſit vias, portus patefecit, itinera terris, littoribus mare, littora mari reddidit: diuersasq; gentes ita commercio miscuit, vt quod gentium esset vsquam, id apud omnes natum esse videretur. Nonne cernere datur, vt sine vllius iniuria, omnis vsibus nostris annus exuberet? quippe nõ vt ex hostico rapta, perituraq; in horreis messes. nequicquã queritãtib. sociis auferũtur. deuehunt ipsi quod terra genuit, quod sidus aluit, quod annus tulit. nec nouis

continentur. *Ille*) Pompeius. *Ciuilius*) Humanius, popularius. *Parens*) Traianus parens patriæ. *Vias*) Annonæ. compar graue. *Patefecit*) Præstitit vt tuto adiri possent. *Reddidit*) Liberauit ab omni incursione, totum orbem latronibus purgauit. *Littoribus l*) Mare mari. traductio. *Commercio*) Facultate cõmutandarum mercium. qui vsus maximè extuta nauigatione comparatur. *Natum*) Quia abundè omnia quocunque terrarum important ur. *Vilius*) Sociorum, maximè Siculorum decimas pop. Rom. persoluentium hoc verbo rimè tractat M. Tullius in Verrinis. *Exuberet*) Fertilis sit, largiter satisfaciat. *Vi*) Tranquam. *Hostico*) Hostili tela. hosticam gloriam dixit Spartianus in Pescennio Nigro, & Vegetius hostes naues vnde Hostium Hostilium à matre vocitatum peritissimi vetustatis referunt, quòd primus esset in hostico procreatus. *Perituraque in h.*) Nulli vsui futuræ in horreis publicis. inueniuntur hodie in

priua-

priuatis, quas dominorum auaritia corrumpit, longius reconditas, quàm frugum imbecillitas patiatur. *Nequeq.*) Frustrà conquerentibus apud magistratus pro rapina Annonæ, quàm non sunt recepturi. *Deuehunt*) Sua sponte ad nos transportant. *Ipsi*) Socij. *Quod sid.a.*) Possunt hic notari tres exornationes. disiunctio, repetitio, comparatio. fidus autem pro tempestate cœli positum est. *Nouis*) Insolitis.

Indictionibus) Tributis, quæ singulis tribus lustris patrimonijs indicebantur. vnde etiam manſit apud quosdã cõsuetudo numerandorum annorum, ab indictionibus. i. à spacio xv. annorum indicebãtur prouinciis primo lustro auri tributa, argenti secundo, æris tertio, vt in authenticis & x. codicis de annonis & tributis. post quod sequitur aliud caput de indictionibus, vbi rescribit Diocletianus indictiones non personis, sed rebus indici solere. & & ideo ne vltra modum earundem possessionum, quas possides conueniaris, Præses prouinciæ prospicier. indicere enim iubere significat. & Seruius super illud: tempus inducit honorem, innuit indictiones fuisse extraordinarias. *Ad persolu. v.t.*) Et iampridem imposita. *Fiscus*) Imperatoria pecunia. *Videtur*) Ad vsum publicum satis. *Licentem* (Ementem, precium pollicentem, offerentem in auctione publica facienda Plinius li. xxxiij. tunc auidi matronam oculi licentur. M. Tullius in officiis non licitatorem venditor, nec qui contra se liceatur, emptor, opponat. Tranquillus: monuit Cæsar publicanos, ne in licitatione nouorum vectigalium immodaratius licitarentur. Apuleius secundo: siquis mortuum seruare vellet, de precio licerentur. dicitur etiam licitari. Plinius libro vij. Aristidis Thebani pictoris vnam tabulam centum talentis rex Attalus licitatus est & mox: Gn. Pisaurienſe vendente, & M. Scauro principe ciuitatis, iij millia. Dcc. sestertiis licente. & licitatio pollicitatio, oblatio. Paulus de publicanis: licitario vectigalium, quæcunque licitantis vltra modum solitæ conductionis inflauit, ita demum admittenda est, si fideiussores idoneos & cautionem is, qui licitatione vicerit, offerre paratus sit. licitatores vectigalium ad æerandam conductionem, antequam superiori conductioni satisfaciant, admittendi non sunt. *Conuenias*) Facile sint concordes precij vtilitate. *Hic*) In vrbe. *Ægyptus*) Excessus pulcherrimus repetens tum altius. Ægyptus terra expers imbriũ, mirè tamẽ fertilis, & hominum aliorumque animalium fœcunda generatrix, difficilis accessu, mortiq. importuosa, & ab occidente quidem secũdum Iosephum litoralibus aridam Libyam habet obiectam, à meridie verò limitem, qui Syenen ab Æthiopia dirimit, naubusque inuias Nili fluminis cataractas. itémque ab oriente mare rubrum ad Coptον ciuitatem vsq; diffusum. septentrionale verò munimentum habet terram vsque Syriam, & quod dicitur Ægyptium pelagus, totum portubus carens. Strabo decimoseptimo: antiqui id solum Ægyptum vocauêre, quod habitatur, & à Nilo irrigatur, à locis Syene proximis incipientes, vsque ad mare. posteriores verò ad hoc vsque tempus, è quibus Herodotus, omnes ferè orientales partes assumpserunt, quæ inter Arabicum sinum atque Nilum. ab occidente verò loca vsque ad Abasos, in ora maritima ab hostio Canopico, vsque ad eum locum, qui Catabathmus dicitur, & ea quæ Cyrenæi tenent. nam Ptolomæi reges, qui Cyrenaicam tenuere, adeò quondam polluerunt, vt eam ab Ægypto Cyprioque separarent. Romani, qui postea successerunt, illorum prouinciam Ægyptum iudicantes, in iisdem finibus seruauere. lege plura apud Diodorum libro primo, & Melam. dicta Ægyptus, si Hammonio credimus, ab Ægypto rege Beli filio, aut ab Ægypto Nili. nam prius Nilus dicebatur. aut quasi αἰγιαλὸς vnde αἰγυπτος iuxta captam, quam Ægyptij colunt. aut quia nutriat pingues capras, aut

indictionibus preſsi ad vetera tributa deficiũt. Emit fiſcus quicquid videtur emere. inde copia, inde annona, de qua inter licentem vẽdentémque conueniat. inde hìc ſatietas, nec fames vſquã Ægyptus alendis agendiſq; ſeminibus ita

secundum Orũm Thenanum ὡς ἐγγύθεν τῆς πόλεως ἢ τῆς ποταμοῦ id est, tanquam propinqua potui, aut fluuio, aut ἀπὸ τῆς ἀδῆς καύσεως, id est, ab ardendo & comburendo. nam in Ægypto viri adusti sunt ex vehementi solis ardore.

Gloriata) Sunt enim Ægyptij ventosi, diuites, fœcundi: inde noua sæpe moliebantur autores habeo Vopiscum & Tacitum. *Nihil imbribus cœlóque deberet*) Hæc Claudianus videtur adunguem expressisse in Nili descriptione Felix qui Pharias proscindit vomere terras: Nubila non sperat tenebris condentia cœlum, Nec grauiter flantes pluuiali frigore euros Inuocat, aut arcum variata luce rubentem Ægyptus sine nube ferax, imbréſque serenos Sola tenet, secura poli, non indiga venti, Gaudet aquis, quas ipsa vehit, Niló que redundat. Isocrates in Busiride. imbris & siccitatis quorum aliis gentibus Iupiter dispensator est, horum quisque Ægyptius est dominus. *Amne*) Nilo, qui amnium in nostrum mare permeantium maximus, totam Ægyptum irrigat: qui vere, secundum Athenæum, dici potest trahere arenas aureas. nam cum segete vberrima vehit aurum incorruptum, tute exultum, vt cunctis satisfaciat hominibus, instar Triptolemi missus in vniuersam terram. quare Parmenon Byzantius poeta, Ægyptum Iouem Nilum appellauit. cæteræ enim prouinciæ, nisi pluuia iuuantur, sterilescunt. Ægyptus verò sola Nili inundatione contenta, etiam alios alit. is fluuius iuuat agros duabus ex causis, quòd inundat & oblimat: cùm turbidus quicquid pingue secum tulit siccis agris superinducit. ante ortum caniculæ augetur mediis æstibus vltra æquinoctium secundum Diodorum incrementum Nili à solstitio incipiens æstiuum, vsque ad æquinoctium, sempérque nouum limum secum quærens, rigat cultas regiones, tum incultas, quanto tempore velint agricolæ. aquam enim leniter fluentem facilè paruis aggeribus arcent, inducúntque prò commodo terræ: tantam verò fertilitatem infert & agricolendi facilitatem, vt cùm seuerint, aut oues introducant in campos ad conculcanda iacta semina, aut aratro leui terræ subducant. neque nisi quatuor aut quinq; exactis mensibus ad messem redeuntes, breui tempore vberrimos fructus absque vlla impensa aut damno reportent. vineæ quoque eôdem tigante modo vino abundant. terra inculta pecori ad pastum relicta, adeo exuberat herbis, vt oues bis in anno pariant, bísque præbeant lanam nimirum ista fertilitas etiam ad homines processit. nam gemini partus familiares ac penè solennes Ægyptiis sunt. incrementum Nili aspicientib. videtur admirabile, incredibile audientibus. æstate in immensum exuberat, hyeme minuitur. & quoniã plurima cura moleſtiáque vrgebat agricolas Nili inundatio, excogitata est in Memphi quædam incrementi mensurandi à regibus obseruatio. itaque quibus id negotij demãdatum erat, per epistolas vrbibus vicísque significabant, quot cubitis, quótve digitis fluuius auctus esset, & simul quo tẽpore cœpisset decrescere, quo modo vacuus reddebatur ea solicitudine populus. incrementi magnitudine decrementóque notis, vbertatem futuram è vestigio. ab inũdationis modo notatis prioribus temporibus, agnoscebant. ad hæc lege Strabonem lib. vij. Plin. v. cap. ix. Diodorum i. Senecam iii. & vj. naturalium. & Melam. *Prouv.*) Suo, vel etiam si Diodoro, Stephano, & Hammonio credimus, quòd Nilus dictus sit Ægyptus à rege Ægypto. *Inuebantur*) Contegebatur, vestiebatur. *Feracissima*) Sicilia, Africa, Italia. *Ad iniuriam sterilitatis*) Plinius scribit iustum incremẽtum esse cubitorum xvj. mi-

norem.

hoſtes aquas non omnia rigare, ampliores detinere, tardius recedendo. nimbæ ſerendi tempora abſumunt ſolo madente, illæ non dant ſitiente. vtrunque reputat provincia. in xij cubitis famem ſentit, in xiij. etiam eſurit, xiiij. cubita hilaritatem afferunt. xv. ſecuritatem, xvj delicias. maximum incrementum ad hoc ævi fuit cubitorum xviij. Claudio principe, minimúmque Pharſalico bello. veluti necem Pompeji Magni prodigio quodam flumine auerſante. & quondam fame preſſam Ægyptum tradit Diodorus lib. ij. & per nouennium Nili inundationem cohibitam teſtatur Ouidius in arte, vbi docet ſolitum irritari ad incrementa, immolata hoſtia humana. vtitur autem Secundus amplificatione, res niloticas imminuens, & Traiani augens. nam, vt inquit Cicero, libro tertio de Oratore: ſumma laus eloquentiæ eſt amplificare rem ornando. quod valet non ſolùm ad augendum aliquid, & tollendum altius dicendo, ſed etiam ad extenuandum atque abiiciendum. id autem deſideratur, cùm explanamus aliquid. nihil enim ad exaggerandam & amplificandam orationem eſt accommodatius, quàm laudare & vituperare cumulatiſſimè. amplificatio igitur vna laus oratoris eſt & propria.

quia piger Nilus cunctáter alueo ſeſe ac languide extulerat. ingentibus quoque tunc quidem illæ fluminibus conferendus. hinc pars magna terrarum mergi palanti amne cõſueta, alto puluere incanduit. fruſtrà tunc Ægyptus nubila aptauit, cælumq; reſpexit, cùm ipſe fæcũditatis parens, contractior & exilior, iiſdem vbertatem eius anni angustiis, quibus abundantiam ſuam cohibuiſſet. Neque enim ſolum vagus ille

quia piger Nilus] Deſcriptio. Nilus ex monte Atlante proculdubio oritur. qui mons in Mauritaniæ tractu iuxta oceanum ad veſperam longe ſuper cæteros erigitur. vnde poetæ cœli columnam vocant. nemo enim vnquam eorum conſcendit, neque verticem vidit. ideo ſemper niuibus tectus, & magna vis aquæ inde defluit in æſtu. inſuper circa radices totus eſt paludibus obſitus. nunc igitur magis repletur, inde Nilum tempore certo auget. fons eius gignit crocodilos & cætera animalia quæ Nilus. neque meretur alias quis ſignota priſcis Græcis, inquit Dion, inuenimus. nam Mauennitæ iuxta inferiorem Mauritaniam habitant; & multi illinc milites ad Atlanta peruenerunt. quem montem aſſiduis nubibus & aquoſa ſcatentem, teſtatur Virgilius in quarto.

Iámque volans apicem & latera ardua cernit
Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit:
Atlantis, cinctum aſſiduè cui nubibus atris
Piniferum caput, & vento pulſatur & imbri,
Nix humeros infuſa tegit, tum flumina mento
Præcipitant ſenis & glacie riget horrida barba.

Pauſanias tamen libro primo, memorat aquam defluentem ab Atlante, nullum fluuium emittere, quamuis ibi crocodilus naſcatur, ſed arenis abſorberi, & non multò procul ab arena Nili fontem ebullire, at ij. idem refert Euphratem abſorberi, & rurſus apud Æthiopias ſcaturientem oſtendi. Seneca ſexto naturalium vero proximiora. alij alia de ortu Nili ut Mela & Strabo, Diodorus, Ptolomæus, Ioſephus, Solinus, Tibullus, Virgilius *Piger*) Minor ſolito. *Cunctáter*) Vix ſegniter. *Extulerat*) Creuerat, exierat. *Tunc*) Quamuis minus excreuiſſet. maximus enim fluuiorum qui in noſtrum mare exonerantur. *Mergi*) Contegi. *Palanti*) Effuſo & vago in quam ſignificationem Liuium vſurpaſſe (cuius Secundus ſtudioſus extitit) inuenies nam palare ſecundum Feſtum errare ſignificat, & palas plãtare apud Columellam Plinium*q*ue *Incanduit*) Aruit quicquid enim Nilus non adiuuit, ſterile ac ſqualidum iacet. *Fruſtrà*] Quia illic non ſolet pluere. quare dixerat Seneca, in Ægypto nemo aratorum aſpicit cœlum. *Parens*) Nilus. *Contractior & exilior*) Idem Seneca in naturalibus pre-

contrariis votis. sicut enim solebant Romani optare celebrem nauigationem nauium Alexandrinarum ad vrbem, sic nunc Alexandrini celerem ab vrbe reditum ad se voto poscebant. *Mirum*) Non est mirum si Ægyptus laborauit penuria: per hoc enim declaratum est non posse viuere sine nostro auxilio. mirum quidem fuisset si Nilus inundasset: non enim cognitum esset, non posse carere nobis. *Vrbi annonæ*] Copiosissime in horreis publicis recondita, & ad victum nostrum, & Ægyptiorum. an potior sensus erit, mirum scilicet videri debuisse, si penuriam Romana annona non sentiret Ægypto sterili propter suppressas Nili aquas. nunc vero quanto mirabilius est, quod Ægypti sterilitatem vobis annona non modò non sensit, quia propter ea non est facta carior, sed Ægyptiorum etiam necessitatibus suffecit. tua enim cura illuc vsque se transtulit.

Actum erat) Interierat funditus Ægyptus. desperationis summæ verbum est: actum est num de iure translatum dicitur in eam rem, de qua iam lata sit sententia qua cauetur ne quis re acta apud iudices ea repetat. *Fœcundissima*) Isocrates meminit plurima, & multiplicia bona Ægypti producere. *Libera*] Sui iuris, non Romanæ ditionis. *Erubescebat*) Exponere famen suam sibi. *Stupebant agricolæ*) Ethopœia, quæ fingit morem personæ. *Agricolæ*) Busyris, si fides præstanda est Isocrati, diuisit Ægyptios in tres partes, in sacerdotes, in opifices (in quibus agricolas inclusit) & in milites. at Diodorus inquit, fructus partim regibus, partim militibus ascripsit. eorum em publicam in tria hominum genera partitus, inpastores, agricolas, opifices agricolæ parua quadam mercede à sacerdotibus regéque, aut militibus agros mercati, per omnem ætatem ab ipsa pueritia rei rusticæ, sine intermissione vacabant, quo factum est, vt agricultura cæteris, tum ob doctrinam à parentibus perceptam, tum ob continuum vsum præstent. *Refersissent*) Replessent. *Amnis*) Nilus, qui replesset horrea. *Maligna*) Sterilis visa est Ægyptus. *Et Nilus sæpe fluxit obsequens Ægypto* Sæpe inundauit Ægyptum. *Nunquam fluxit largior.*) Nunquam fuit benignior. præbuit enim materiam, vt possemus gloriari, alluisse nostris frugibus Ægyptum, vnde solebamus petere annonam. *Ditionem*) Imperium. Phocas, in vsu, rãtum in ablat. & accusat. sing. ditionem putat. nos tamẽ plerunq; in genitiuo notauimus præsertim apud iureconsultos. *Diremptam*) Diuisam Ægyptum ab Italia. *Mari*) Mediterraneo, vt A-

Actum erat de fœcundissima gente, si libera fuisset: pudebat sterilitatis insolitæ. nec minus erubescebat fame, qua torquebatur, cum pariter à te necessitatibus eius pudorique subuentum est. Stupebant agricolæ plena horrea, quæ non ipsi refersissent. quibus de campis illa subnecta messis, quáve in Ægypti parte alius amnis. Ita beneficio tuo, nec maligna tellus, & obsequens Nilus Ægypto quidem sæpe, sed gloriæ nostræ nunquam largior fluxit. Quàm nunc iuuat prouincias omnes in fidem nostram ditionémque venisse: postquam contigit princeps terrarum, qui fœcunditatem, nunc huc, nunc illuc, vt tempus & necessitas posceret, transferret, referrétque, qui diremptam mari gentem, vt partem aliquam populi plebisque Romanæ aleret ac tueretur. Et cælo quidem nunquam benignitas tanta, vt omnes simul terras vberet, foueátque hic omnibus pariter, si non sterilitatem, at mala sterilitatis exturbat. hic si non fœcunditatem, at bono fœcunditatis importat. hic æternis commeatibus

vt Adriatico, Libyco, Ægyptio. *Vt*) Tanquam. *Ben gnita*) Frugum largitas fuit. *Semel*) Vno anno. *Vberet*) Fœcundet; actiuum est, cuius passiuum xj. Palladius protulit. hoc coitu, inquit, steriles arbores vberantur prius etiam participio vberato fuerat vsus. *Mala sterilitatis*) Famem. *Hic*) Repetitio. *Bona fœcunditatis*) Copiam annonæ.

orientem occidentémque connectit. vt quæ vbique seruntur, quæque expetuntur, omnes gentes inuicem capiant, & discant quanto libertate discordi seruientibus sit vtilius vnum esse cui seruiant. quippe discretis quidem bonis omnium, sua cuiusque ad singulos mala: sociatis autem atque permixtis, singulorum mala ad neminem, ad omnes omnia bona pertinent. Sed siue terris diuinitas quædam, siue aliquis omnibus genius, & solum illud, & flumen ipsum precor, vt hac principis benignitate contentum, molli gremio

Orientem Occidentémque) Vel in genere de omnibus dixit & erit superlatio. vel respexit ad Alexandriam magis orientalem & Italiam occidentaliorem. *Seruntur*) Producuntur. *Expetuntur*) Desiderantur vt bona. *Inuicem capiant*) Pariter per commercia suscipiant. *Et discant*) Et cognoscant, quid quæque ferat regio. *Libertate discordi*) Fere cacozelon. melius esse vni principi seruire, quàm sine principe suam rempublicam discordem habere. *Discretis*. Quod sit in republica discordi. *Sua cuiusque mala*) Pertinent ad singulos. *Sociatis*) Bonis omnium, vt sub bono principe mala singulorum pertinent ad neminem, nam leuantur participatione aliorum, cum sint omnibus communia. *Sed siue terris*) Digressio. *Genius*) Deus est in tutela cuius vt quisque natus est, viuit: siue etiam quod vt generamur curat, siue quòd vna gignitur nobiscum, siue etiam quòd nos genius suscipiat ac tueatur. certe à gignendo genius appellatur. eundem esse Genium & Larem multi veteres tradiderunt. inter quos C. Flaccus, hunc in nos maximam, immo omnem habere potestatem, creditum est. nonnulli binos genios in his duntaxat domibus, quæ essent maritæ colendos putauere. alij duplicem omnibus genium dicunt appositum. ita nobis genius appositus est assiduus obseruator, vt ne puncto quidem temporis longius abiceat, sed ab vtero matris acceptos, ad extremum vitæ diem comitetur. hæc Censorinus. Ammianus de genio latius libro vicesimo primo historiarum. at de deo Socratis Apuleius, Deum bonum scribit suo periculo posse vocari genium, quoniam is Deus qui est animus sui cuiusque, quanquam sit immortalis, tamen quodam modo cum homine gignitur: vt ex præces quibus genium precamur, ad coniunctionem nostram, genios & lares ministros Deorum, arbitrantur, custodéque hominum & interpretes, si quid à diis velint. Seneca tradit singulis genium & Iunonem datam: Plutarchus in Quæstionibus, genium tantum. Genium vbique scribit Seruius esse. hinc Virgilium dixisse, genium ne loci. notat Dionysius inter diuinum & humanum genus, tertiam quandam extare naturam, qua geniorum natio continetur, quandoque hominibus, quandoque diis admixta. ex qua fabulare illud heroum genus esse ortum aiunt. Festo tradente, Genium appellabant Deum, qui vim obtineret rerum omnium gerendarum. genius est deorum filius & hominum. & propterea genius meus nominatur, quia me genuit. aliter genium esse putarunt vniuscuiusque loci Deum. geniales deos dixerunt elementa & semina rerum, quæ Græci στοιχεῖα vocant duodecim quoque signa, & lunam & solem inter hos computabant. *Illud solum*) Ægyptiacam terram. *Contentum*) Vt in posterum redundet.

reditur. *Primi*) Dum magna voce adoptabatis à Nerua, an, quod magis placet, dum ad exercitum iturus Capitolium ascendisses, consalutatus es imperator optimus. iam enim dixit: omnis quæ limen Capitolij insederat ad ingressum tuum foribus reclusis, vt docuit euentus te consalutauit imperatorem. nec aliter à cunctis omen acceptum est. *Deum ipsum t.*) Potius intellige Iouem, quàm Neruam. illum enim asserit huius adoptionis autorem., hunc verò ministrum. sunt qui non tuum, sed tunc legant. *Operis*) Sui, adoptionis. nam prædixerat, deorum hoc opus fuisse.

iisdem vestigiis institisti, quibus parens tuus ingens illud deorum prolaturus arcanum, quæ circunstantium gaudia, quàm recens clamor, quàm similis illi dies, qui hunc genuit diem. vt plana altaribus, augusta victimis cuncta, vt in vnius salute collocata omnium vota, cùm sibi se ac liberis suis intelligerent precari, quæ pro te precarentur. Inde tu in Palatium quidem, sed eo vultu, sed ea moderatione, vt si priuatam domum peteres. cæteri ad penates suos, quisque iteraturus gaudij fidem, vbi nulla necessitas gaudendi est. Onerasset alium eiusmodi introitus, tu quotidie admirabilior, & melior. Talis denique, quales alij principes futuros tantum se pollicentur. Solum ergo te commendat, augéque temporis spacium. iunxisti n. ac miscuisti res olim diuersissimas,

Iisdem.) Eôdem loci. *Parens*) Nerua. *Illud a.*) Adoptionem tuam. *Recens*) Magnus *Dies*) Iste quidem fuit similis illi diei, quo adoptatus fuisti, & per quem ad hunc peruenisti. *Altaribus*) Tunc structis & excitatis, an excrescentibus flammis, quia altaria dicta Festus arbitratur, quòd in eis excrescat ignis. *Augusta*) Adaucta. hic facit illorum interpretatio, qui Augustum ab auctu deducunt. *Vnius*) Traiani *Se prec.*) Sibi ac liberis suis pro salute sua & suorum filiorum. nam te sospite sciebant sibi & suis futurum bene. *Palatium*) Domum imperatorum. docet Dion triumphantes solitos per forum adire Capitolium, inde redire in Palatium legimus etiam in epistolis Curtij Palatium Traiani: sed priuatam Traiani domum magis crediderim, cuius fit mentio a Victore. si tamen vlla fides præstanda est illis epistolis, quæ neque Curtij historici sunt, neque alicuius scriptoris illustris, quibus si nomina speciosa demperis, nihil præter humile quoddam & pene barbarum dicendi genus offendes. Immò magis offenderes. *Priuatam*) Quam habuit in Auentino iuxta ædem Bonæ deæ. *Ad penates suos*) Nouaturus. *Vbi nulla necessitas gaudendi*) Nam secretò & priuatis locis licet affectus liberè detegere. vt pote in tuto offendit igitur veram esse ciuium lætitiam, pro Traiano recepto, quam etiam domi retinebant. ac secus recitat Dion. Neronem vrbem ingressum publicè veneratum, priuatim verò vbi impunè licebat, quid sentiret quisque, enunciare, acerrimè laceratum. *Onerasset*) Inflasset superbia. *Eiusmodi*) Tam gratus omnibus. *Pollicentur*) Cùm fiunt imperatores, spondent se bonos futuros. & in initio plures fuere, sed procedente tempore mala respexere. *Spatium*) Quo in imperio fuisti. nam semper perstitisti in humanitate ingenita. *Miscuisti*) Coniunxisti. *Res diuersissimas c.*) Hæc est vera lectio, vt sit sensus, securè imperas & cum pudore. quod nullus diu antè fecerat. *Olim d.*) Quæ in aliis principibus inter se non conueniebant. Dion tamen scribit, Vespasianum habitasse vt plurimùm in hortis Sallustianis, forésq; e domus semper patuisse sine custode, vt liceret omnibus ingredi, facilémque fuisse accessu & colloquio.

securitatem imperantis, & incipientis pudorem. Non tu ciuium amplexus ad pedes tuos deprimis : nec osculum manu reddis. Manet imperatori quæ prior humanitas. incedebas pedibus, incedis : latabaris labore, lataris : eadémque omnia illa circa te. nihil ipso te fortuna mutauit : liberum est ingrediente publicum principe subsistere, occurrere, comitari, præterire. ambulas inter nos, non quasi contingat : & copiam tui non vt imputes facis. haret lateri tuo quisquis accessit. finémque sermoni suus cuique pudor, non tua superbia facit. regimur quidem à te, & subiecti tibi, sed quemadmodum legibus sumus. nam & illæ cupiditates nostras libidinésque moderantur, nobiscum tamen, & inter nos versantur. Emines, excellis, vt honor, vt potestas, quæ super homines quidem, hominum sunt tamen. ante principes fastidio nostri, & quodam æqualitatis metu vsum pedum amiserant. illos ergo humeri, cerviciésque seruorum, super ora nostra, te fama, te gloria, te ciuium pietas super ipsos principes vehũt. te ad sidera tollit humus. ita communia, & confusa principis vestigia.

Securitatem imperantis, & incipientis pudorem) Iam dixerat. sic imperatorem commilitonémque miscueras. Tacitus in vita Agricolæ, nunc primo statim beatissimi seculi ortu Nerua Cæsar res olim dissociabiles miscuit, principatum, libertatem, augétque quotidie felicitatem imperij Nerua Traianus. nec spem modò votorum securitas publica, sed ipsius voti fiduciam ac robur assumpsit. Dion autor, Traianum, quòd bonos honorasset & extulisset, nullum timuisse, neque odisse. *Securitatem*) Quòd securus esses in imperio nullis petitus insidiis, quãuis legamus Crassum, & alios quosdam in Traianum coniurasse, & ideo patrum sententia damnatos. *Incipientis*) Imperare. *Pudorem*) Abstinentiam à malis. *Pedes deosculandos*) id est, non finis pedes vel manus tuas ciuibus osculari : inde postea priores damnans. cùm velut, inquit, affixi cervicibus suis, manum tantùm, & hanc cunctanter, & pigre imputantibus similes promerent. *Prior*) Ante assumptum imperium. *Incedebas*) Hoc verbum vt plurimum dignioribus personis ascribitur. *Circa te*) Imperatorem, quæ erant circa priuatum. *Ipso te*) A te ipso talis es princeps, qualis priuatus fueras. *Liberum est*) Licet ciuibus sine discrimine. *Subsistere*) Et quæ sequuntur, articulus, exornatio. *Contingat tibi ambulare*) id est, fortè. *Vt imputes*) Vt iactes te ciuibus nimium familiarem. *Suus pudor*) Si magnus, citò : si brevis, tardè. loquitur quisque tecum pro arbitrio suo. *Superbia*) Dedignatio, repulsa. *Facit*) Adiunctio, cùm verbum postremò collocamus. *Legibus*) id est, ratione : à te regimur, non libidine. *Illæ*) Leges, sic tu. *Nobiscum*) Inter humanitate, vtpote ductæ ex bono & æquo, & à nobis constitutæ, quibus nisi bonus princeps non subest. *Vt honor*) Excellit. *Quæ*) Imperatoriæ dignitates. *Æqualitatis metu*) Ne nobis viderentur æquales. *Vsum pedum amiserant*) Non gradiebantur. circuitio, color. *Humeri cerviciésque*) Nam hexaphoro vel octophoro vehebantur. *Super ora nostra*) Eminentiores. Iuuenalis satyra tertia, turba cedente vehetur Dives, & ingenti curret super ora liburno. Seneca : quos supra capita hominum, supráque turbam delicatos lectica suspendit. *Humus*) Mortales homines. *Communia*) Nobiscum, quia pedibus incedunt, sed excellunt gloria.

Nec vereor P.C. ne longior videar, cùm sit maximè optandum, vt ea pro quibus aguntur principi gratiæ, multa sint. quæ quidem reuerentius fuerit integra illibatáque cogitationibus vestris reseruari, quàm carptim breuitérque perstringi. quia ferè sequitur, vt illa quidem, de quibus taceas, tanta quanta sunt, esse videantur. Nisi verò leuiter attingi placet, locupletatas tribus, datúmque congiarium populo, & datum totum, cùm donatiui partem milites accepissent. An mediocris animi est his potius repræsentare, quibus magis negari potest? Quanquam in hac quoque diuersitate æqualitatis ratio seruata est. æquati sunt enim populo milites, eo, quòd partem, sed priores: populus militibus, quòd posterior: sed totum statim accepit. Enimuero qua benignitate dimissum est? quantæ curæ tibi fuit, ne quis expers liberalitatis tuæ fieret? Datum est his, qui post editum tuum in locum erasorum subditi fuerant

Nec vereor) Licèt interdum in media oratione vti exordio, & facere attentos auditores, quod hic vsurpat, ab eius persona de quo loquitur. *Ea beneficia*) Virtutes. *Reuerentius*) Magis admirabile. *Illibata*) A me intacta. *Carptim*) Modicè. *Perstringi*) Colligi, ad compendium redigi. *Sequitur*) Accidit, suppressit aliam partem scilicet, vt quæ dicuntur, tanta quanta dicuntur, duntaxat esse videantur nam non semper omnia dicenda, sed aliqua supprimenda, quæ possit auditor per se intelligere. *Leuiter*) Breuibus. *Locupletatas tribus*) Triginta quinque tribus in vrbe fuisse satis constat. hunc locum vt alia multa Claudianus in laudibus Honorij secutus, inquit, tecum prælata vocauit Ditandas ad dona tribus. *Congiarium*) Munus quod populo, sicut donatiuum, quod militibus dabatur. Tacitus, additum nomine Neronis donatiuum militi, congiarium plebi. congiarium dictum à congio mensuræ genere, cuius memin t Varro libro secundo, rei rusticæ. lactis, inquit, duos congios addunt. Fabius sexto, incusans angustiam congiariorum, quæ amicis dabantur. exiguitatem heminariam dixit Maximus, nam congiario commune liberalitatis atque mensuræ. Paulus ff. xxxiij. pro vase vinario vsurpat, & Nouello Mediolanensi tricongio à tribus congiis epotis vno imperij spectante miraculi gratia, Tiberio principe cognomen fuit vt scribit Plinius libro xiv. pro liberalitate. Tacitus. Plebique congiarium quadrageni nummi Viritim dati. Tranquillus in Augusto congiaria populo frequenter dedit, sed diuersæ ferè summæ, modò quadragenos, modò tricenos, nonnunquam ducenos quinquagenósque nummos, ac ne minores quidem pueros prætetiit, quamuis non nisi ab xi. ætatis anno accipere consuescerent. nostrorum quidam tradidère ignorari vnde deduceretur congiarium, sed verbum sola consuetudine sibi notum, & nullam habens priscæ Latinitatis originem, cùm multorum testimonio probetur congium esse vasis genus, & inde ad varia deductum. *Totum*) Integrum. *Donatiui*) Muneris. *Milites*) Ostendit Traiani animi magnitudinem, qui militibus partem donatiui suppressisset, cùm totum alij imperatores solerent initio principatus sui illis erogare, tanquam defensoribus & custodibus. populum verò interdum prætetire sine congiario, vt quorum opera minus indigerent. At Traianus secus fecit, vt doceret illam esse veram liberalitatem, quam donamus iis, quibus nullo beneficio iumus obnoxij, neque metuimus. *Repræsentare*) Donare, munerare. Tranquillus: sed & Iuliæ Augustæ, quod Tiberius suppresserat, cum fide ac sine calumnia repræsentata.

tata persoluit in Vitellio pro subitò inferre. verbera, inquit, & plagas, sæpe vulnera, nonnunquam necem repræsentantes aduersantibus. Marcellus iurisconsultus, pro numeratione pecuniarum subita, ff xxxv. posuit repræsentationem. interdum repræsentare significat ostendere. idem: sed hæc verba videntur repræsentare fideicommissum. Papinianus ff xxxvi. absolutè pro reddere. *Quibus*) Popularibus. *Diuersitate*) Quod populus plus, miles acceperit minus *Æquati*) In hoc quod priores acceperunt, etsi tantùm donatiui partem. populus æquatus est militibus. quod etsi posterior in accipiendo munere fuit, tamē integrum accepit. ita vt quod fuerat in honore miles consecutus maius, id populus muneris maiore liberalitate adæquauerit. *Statim*) Postquam promissum fuit, non serò datum. *Edictum tuum*) Congiarij pronunciationem. *Erasorum*) Delectorum, expunctum è numero eorum qui accipiebant congiarium: eradere enim delere Tranquillus in Domitiano refert equitem Rom. erasum iudicum albo. *Subditi*) Substituti, ascripti. *Illi*) Subditi post edictum.

Æquati sunt c.] Par congiarium acceperunt. *Fluminibus*) Auctis ne posset venire in vrbem. *Distinebatur*) Detinebatur, impediebatur. *Veniret*) Ad congiarium repetitio. *Tuum*) Tibi conueniens. *Munificentiæ*.) Subtili inuentione liberalitatis. *Contrahere*) Coniungere. *Intercedere*) Occurrere, impedimento esse. oratio cæsa. *Hominem*) Humanis casibus subiectum, vtpote absentem non participare congiarium. *Quàm ciuem*) Quàm participem congiarij *Die*) Præscripta per edictum. *Egressum*) A Palatio. *Examina*) Verbum opportunè translatum, pro multitudine nouæ proles, instar apū. quanquam Columella lib. 1 etiam de aliis animalibus examina dixerit & infestis inquit aculeis armata gignit animalia, quæ in nos densissimis examinibus innolant, culices præsertim intelligens. *Insidere*) Occupare sedendo, expectare. *Futurus populus*) Veri mox futuri homines & populus. *Ostentare*) Principi *Paruulos*) Filios suos demonstrare exornatio. dabatur autem congiarium parentibus ad alendos filios. *Edocere*) Instruere verba precantia, patres suos filios solebant. *Illi*) Pueri *Reddebant*) Dicebant. *Monebantur*) Dirigebantur, suggerebantur à patribus. *Plerique*) Filij; non enim omnes qui petebant.

æquatique sunt cæteris illi etiam quibus non erat permissum. Negociis aliquis, valitudine alius: hic mari, ille fluminibus distinebatur. expectatum est prouisúmque, ne quis ager, ne quis occupatus, ne quis denique longè fuisset. veniret quisque, cùm vellet, veniret quisque cùm posset. Magnificum Cæsar, & tuum distinctissimæ terræ munificentiæ, ingenio velut admouere, immensáque spacia liberalitate contrahere, intercedere casibus, occursare fortunæ atq; omni ope adniti, ne quis è plebe Romana dante congiarium te, hominem magis sentiret se fuisse, quàm ciuem. Aduentante congiarij die obseruare principis egressum in publicum, insidere examina infantium, futurúsq; populus solebat. Labor parentibus erat ostentare paruulos, impositoſq; cerniculis, adulantia verba blandáque voces edocere. reddebant illi quæ monebantur, ac plerique irritis precibus surdas principis aures adstrepebant: ignarique quid rogassent, quid non impetrassent, donec planè scirent, differebantur. Tu ne rogari quidem sustinuisti. Et quanquam lætissimum oculis tuis esset

congiarium accipiebant. *Surdas*) Simulantes, tergiuersantes. *Irritis*) Quibus nihil essent accepturi. *Ignaros*) Quia pueri & non intelligentes quid peterent. *Plane sc.*) Iam adulti cognoscerent te præteritos.

Conspectu sobolis) Intuitu paruulorum. Soboles de vitibus & aliis arboribus dicitur pullulantibus, præsertim ab radice. transfertur etiam ad animata. nam idem de quibus sobolem pullos filios dixit, & de hominibus frequentius. *Recipi*) Adnumerari. *Incidi*) In æs notari. inferius enim & quanto maiorem infantium turbam iterum atque iterum videbis incidi, dubis congiaria si voles. nam non scripti pueri ab imperatore publicis sumptibus non alebantur. *Parentem publicum*) Te patrem patriæ. *Crescerent*) Traductio. *Tibi*) In vsum tuum, siue ad pacem, siue ad bellum. *Stipendia*) Militiam. *Omnes*) Paulominus quinque millia ingenuorum deberent. *Spem*) Pueros in quibus spes laudari possint. *Nullius est enim*) Sententiâ. *Erogatur*) Distribuitur. *In posteros*) In eos qui post te victuri sunt. *Ingentia præmia*) Tranquillus: cum Augustus legem de maritandis ordinibus, quam Q. Metellus [autore Liuio] induxerat, seuerius quàm cæteras emendasset, præ tumultu recusantium perferre non potuit, nisi adempta demum lentáue parte pœnarum, & vacatione triennij data, auctisque præmiis. sic quoque abolitionem eius publico spectaculo, pertinaciter postulante equite, accitos Germanici liberos, receptósque, partim ad se, partim in patris gremium ostentauit, manu vultúque significans, ne grauarentur imitari iuuenis exemplum. inde abbreuiator Liuij, Q. inquit, Metellus censor, censuit vt ducere vxores omnes cogerentur, omnino liberorum creandorum causa. extat oratio eius, quam Augustus Cæsar, cùm de maritandis ordinibus ageret, veluti eo tempore scriptam in senatu recitauit. Tacitus libro decimoquinto, memorat, patres habuisse ius petendi magistratus, & sortiendi prouincias, ac hæreditates vsurpandi, & quæ ibi subsequuntur. Vlpianus respondet: legibus cautum, vt singuli anni per singulos liberos remittantur ad honores. & in panegyrico Constantini & Maximiani scribitur, si leges hæ, quæ mulcta cœlibes notauerunt, parentes præmiis honorarunt, verè dicuntur esse fundamenta reipublicæ: quia seminarium iuuentutis, & quasi fontem humani corporis semper Romanis exercitibus ministrarunt, & reliqua. *Pares*) Ingentes. *Ratio*) Via. *Bonus*) Liberalis. *Occasum*) Deficientibus ciuibus: est autem repetitio. *Defectum corpore*) Sine membris & thorace positum. eo modo defectum

conspectu Romanæ sobolis impleri, omnes tamen antequam te viderent, adirentve, recipi, indici iussisti, vt iam inde ab infantia parentem publicum munere educationis experirentur: crescerent de tuo, qui crescerent tibi alimentisque tuis, ad stipendia tua peruenirent. tantúmque omnes vni tibi, quantum parentibus suis quisque deberet. Recte Cæsar quod spem Romani nominis sumptibus tuis suscipis. nullum est enim magno principe immortalitatemq; merituro impendij genus dignius, quàm quod erogatur in posteros. Locupletes ad tollendos liberos ingentia præmia, & pares pœnæ cohortantur. pauperibus educandis vna ratio est bonus princeps. Hic fiduciæ sui procreatos, nisi larga manu fouet, auget, amplectitur, occasum imperij, occasum reipublicæ accelerat. frustrà princeps plebe neglecta vt defectum corpore caput, nutaturúmque instabili pondere tuetur. Facile est coniectare, quod perceperis gaudium, cùm te

parentum, liberorum, ſenum, infantium, puerorum clamor exciperet. Hæc prima paruulorum ciuium vox aures tuas imbuit, quibus tu dãturus alimenta hoc maximum præſtitiſti, ne rogarent. Super omnia eſt tamen, quòd talis es, vt ſub te liberos tollere libeat, expediat. nemo iam parens filio, niſi fragilitatis humanæ vices horret: nec inter inſanabiles morbos principis ira numeratur. Magnum quidem eſt educãndi incitamentum, tollere liberos, in ſpem alimentorum, in ſpem congiariorum: maius tamen in ſpem libertatis, in ſpem ſecuritatis. Atque adeò nihil largiatur princeps, dum nihil auferat: non alat, dum non occîdat. nec decrunt qui filios concupiſcant. Contrà largiatur, & auferat, alat, & occîdat, nã ille tam breui tempore effecerit, vt omnes non poſterorum modò, ſed ſui parentúmque pœniteat. quo circa nihil magis in tua tota liberalitate laudauerim, quàm quod congiarium das de tuo, alimenta de tuo, neque a te liberi ciuium, vt feraxum catuli, ſanguine & cædibus nutriuntur: quódque gratiſſimum eſt accipientibus, ſciunt dari ſibi, quod nemini eſt ereptum, locupletatiſque tam multis pauperiorem eſſe factum principem tantum. quanquam nec hunc quidem. nam cuius eſt, quicquid eſt omnium, tantum ipſe, quantum omnes habet.

dum à Secundo, quo à Martiale, Dulcia defecta modulatur carmina lingua, pro eo quod deficit. *Tuitur*) Sc & imperium ſuum.

Parentum) Liberorum. articulus grauis. *Exciperet*) Applauderet tibi aduenienti. *Ne rogarent*) Nam gratia quæ fit non rogata, gratior eſt. *Tollere*) Habere. *Expedia*) Sit vtile. *Niſi vices humanæ fragilitatis*) Niſi caſus mortalium, præſertim mortem circuitio. *Inſanabiles*) Incurabiles, deſperatos. *Principis ira*) Qua ſolebant abſumi interdum filij. *In ſpem congiariorum*) Repetitio & ſimiliter cadens. *A ſed certè*) Expletiua dictio, interdum multum ſignificans: vtraque ſignificatione apud Terentium & Virgilium inuenies. *Nihil*) Traductio. *Largiatur*) Auferat, alat, occidat contrarium exornatio. *Concupiſcant*) Tollere. *Contrà*) Non inuenitur qui filios concupiſcat, ſi imperator largiatur & auferat. videtur notaſſe Domitianum, qui initio liberalitatis experimenta dedit, omnes circa ſe largiſſimè proſecutus, congiarium populo nummorum coacter diſtribuit, epulum equiti, ſenatuſque panariis plebeiſque ſportellis cum obſonio diſtributis, omne genus rerũ miſſilia ſparſit. ſed conuerſus ad rapinas, nihil penſi habuit, quin quæ daretur omnimodo bona viuorum & mortuorum. neque in clementiæ tenore permanſit; fuit enim non ſolùm magnæ, ſed & callidæ, inopinatæque ſæuitiæ. *Nã*) Certè *Illi*) Domitianus. *Breui*) An quia ſerò diſſimulatam ſæuitiam patefecit. *Eſſe erit*) Sua ſæuitia. *De tuis*) De rebus imperialibus, non vi & contra fas à ciuibus raptis. *Vt feraxum c.*) Similitudo per breuitatem. *Sanguine*) &c. Bonis occiſorum. *Quod nemine eſt c.*) Dion in hanc ſententiam pedibus iuit. Traianus, inquit, a pecuniis alienis & iniuſtis cædibus abſtinuit. *Quanquam*) Correctio. *Hunc*) Traianum factum eſſe pauperem.

Aliò me vocat numerosa gloria tua : aliò autem, quasi verò iam satis veneratus, miratúsque sim, quòd tantam pecuniam profudisti, non vt flagitij tibi conscius ab insectatione eius auerteres famam : nec vt tristes hominum, mæstósque sermones lætiore materia detineres. nullam congiario culpam, nullam alimentis crudelitatem redemisti : nec tibi bene faciendi fuit causa, vt quæ malè feceras, impunè fecisses. amor impendio isto, non venia quæsita est: populúsque Rom. obligatus à tribunali tuo, non exoratus recessit. Obtulisti enim congiarium gaudentibus gaudens, securúsque securis. quodque antea principes ad odium sui leniendum tumentibus plebis animis obiectabant, id tu tam innocens populo dedisti, quàm populus accepit. Paulò minùs P. C. quinque millia ingenuorum fuerunt, quæ liberalitas principis nostri conquisiuit, inuenit, adsciuit. hi subsidium bellorum, ornamentum pacis publicis sumptibus aluntur, patriámque non vt patriam tantùm, verùm vt altricem amare condiscunt. Ex his castra, ex his tribus replebuntur. ex his quandoque nascentur, quibus alimentis opus non sit. Dent tibi Cæsar ætatem dij, quam mereris, seruéntque animum, quem dederunt. & quanto maiorem infantium turbam

Alio a.) Correctio per interrogationem. *Profudisti*) Dilargitus es. *Flagitij*) Sceleris. *Insectatione eius*) Taxatione, infamia. hoc feciſſe Neronem poſt Britannici funus legimus apud Tacitum, largitione potiſſimum quemque amicorum ingentem. nec defuerunt qui arguerent viros grauitatem aſſeuerantes quòd domos villáſque id temporis, quaſi prædas diuiſiſſent alij neceſſitatem adhibitam credebant à principe, ſceleris ſibi conſcio, & veniam ſperante, ſi largitionibus validiſſimum quenque obſtrinxiſſet. adhæc tradente Dione, Poſt necem matris Agrippinæ prætorianis Nero argentum diſtribuit, deinde multis editis ſpectaculis, miſſilia ſparſit in populum, edulia, equos, ſeruos, currus, aurum, argentum, veſtem variam, per teſſeras dedit. *Detineres*) Occupares, diuerteres, delectares. *Alimentis*) Nam præter congiarium etiam promiſit dedítque alimenta. *Nullam culpam redemisti*) Adiunctio. color. non abſoluiſti te ab vlla culpa & crudelitate, cùm omni crimine careres. *Impendio*) Liberalitate *Non exoratus*) Antitheton. *Tribunali*) Suggeſtu, loco edito, ſede. *Exoratus*) Placatus. *Gaudentibus gaudens*) Traductio. *Principes*) Præterea ſcimus Neronem poſt detectam coniurationem Piſonianam bina nummûm millia viritim manipularibus diuiſiſſe, & ſine precio frumentum addidiſſe. *Tumentibus*) Iratis. *Obiectabant*) Tanquam offam Cerbero. *Populus*) Qui non exandeſcebat, ſed quieſcebat. *Ingenuorum*) Liberorum. *Adsciuit*) Sibi aſſumpſit nutriendos Spartianus, Pueris ac puellis, quibus etiam Traianus alimenta detulerat, incrementum liberalitatis Hadrianus adiecit. ſolitum dari frumentum liberis, teſtatur Capitolinus. pueros narrat & puellas nouorum hominum frumentariæ perceptioni præceperunt aſcribi. *Subsidium*) Suppetiæ loco militum deficientium. articulus grauis. *Patriam*) Traductio. *Ex his*) Quinque millibus paulo minus. *Tribus*) Vrbanæ. *Ex his*) Repetitio. *Nascentur*) Diuites. *Quàm*) Longiſſimam. *Quem*) Liberalem. *Incidi*)

Incidi] Adscribi, notari in æte. *Non*) Iccircò augetur. *Ciues charioresſunt*) Quàm ipsis parentibus. *Propter te*) Propter liberalitatem tuam. *Instar.*) Similitudinem. *Affluentiam annonæ*) Copiam frugum laudat ab accidentibus. *Huius cura*) Constituti erant præfecti frumento diuidundo in populum, siue donaretur, siue minimo distraheretur, non tam tributim quàm viritim, vt æquam portionem quisque caperet. hoc officij genus excogitauit Augustus, qui in difficultatibus annonæ, gratis plerunque vel leuissimo precio frumentum dimensus est, & in magna sterilitate venalicios & lanistarum familias, peregrinósque omnes, exceptis medicis & præceptoribus & parte seruitiorum, vrbe expulit. quo facto annona conualuit. dicere solebat Aurelianus nihil populo Rom. saturo lætius: at contrà, immanis ille Caius, nonnunquam horreis publicis præclusis, populo famem indixit. *Pompeio*) Appianus libro secundo bellorum ciuilium, Romani assidua fame diutius vexati, Pompeium annonæ omnis præfectum eligere, eidémque vt in Piratico bello viginti senatorij ordinis viros addidêre, quos ille vicissim per prouincias partitus est. M. Tullius ad Atticum xv. legatos fuisse scribit, ipse nationes vndique percurrens, vrbem frumento cæteríque ad victum necessariis, repleuit. qua ex causa ad ampliorem adhuc gloriam peruenit, ac potestatem summarium Liuij Cn. Pompeio per quinquennium annonæ cura mandata est. sed vberius in vita Pompeij Plutarchus. Cicero, inquit, pro lege orans frumentaria, quodammodo iterum omnis terræ omníque pelagi populo Romano subiecti potestatem Pompeio integram dedit, & portus omnes, negociatorum conuentus, frugum dispensationes, & vnico nomine omnia nautica atque terrestria Pompeio subdita. Clodius legem hanc à senatu prodiisse, ob annonæ caritatem aiebat, sed angustiam annonæ emanasse, vt lex promulgaretur: veluti non ferente Pompeio potentiam suam extingui, sed ex nouo quodam magistratu extare eam semper queritante. alij dicunt hoc consulem Spinterem machinatum esse, conantem ad maiorem magistratum promouere Pompeium, vt ipse ad regem Ptolomæum restituendum mitteretur designatus itaque Pompeius rei frumentariæ dux, diuersa in loca legatos amicósque mittit, in Siciliam ipse atque Sardiniam, deinde in Africam nauigans, vim permagnam frumenti comparauit. Repeticturus Romam, cùm mare procellis infestaretur, & gubernatores se alto committere timerent, primus nauem ingressus, solui iussit anchoram, clamitans: nauigare est necesse, viuere necesse non est. hac audacia & animo vsus, læta eum fortuna omne forum frumento, & omne mare nauibus impleuit. vnde & cæteris extra vrbem incolis, hic apparatus superabundans fuit, veluti à fonte quodam immensa frumenti copia manasset. *Non m.*) non fuit minus glorioſum. *Pulſus ambitus campo*) A petentibus magistratus, qui dabantur in campo Martio excluſa ambitio, & corruptela Liuij abbreuiator coniuratio eorum, qui in petitione consulatus damnati ambitus erant, facta de interficiendis consulibus, oppressa est. Asconius insuper Pedianus refert à Cn. Pompeio consule latam legem ex senatusconsulto, de ambitu, pœnam grauiorem & formam iudiciorum breuiorem continentem. prius enim teste dare, deinde vno die atque eodem ab accusatore, & ab reo perorari iubebat. ita vt duæ horæ accusatori, tres reo darentur, cui legi M. Cœlius trib. pleb. obsistere conatus est. & cùm pertinacius legem vituperaret, eò processit iræ Pompeius, vt diceret, si coactus esset, armis se R. P. defen-

iterum atque iterum videbis incîdi, (augetur enim quotidie, & creſcit, non quia chariores parentibus liberi, ſed quia principi ciues) dabis congiaria ſi voles. illi tamen propter te naſcuntur. Inſtar ego perpetui congiarij reor affluentiam annonæ. huius aliquando cura Pompeio non minus addidit gloriæ, quàm pulſus ambitus campo, exactus hoſtis mari,

surum. nam ambitiosi nullo robore ad lucra confluebant, populus non nisi mercede accepta, ad suffragia prodibat. ferunt octingentorum summam talentorum magistratus nomine ex sequestro fuisse deprehensam. ita vt neque cos. per singulos annos exercitum ducere, aut bellum gerere fas esset. *Hispa.*] Piratica Cilix. sed cum pluribus. hoc bellum Plutarchus in Pompeio, & Dion pariter, nec non Appianus ac M. Tullius pro imperatore eligendo, pluresque alij tradunt, vt Liuij compendia. rem tamen totam commodius L. Florus videtur expressisse. cuius hæc peroratio. Quid prius in hac mirer victoria? velocitatem, quòd quadragesimo die parta est? an perpetuitatem, quòd ampliuspiratæ non fuerunt?

O iens triumphis] Superatis Mithridate, Tigrane, Albanis, Iberis, Arabibus *Occidénsque lustratu*] Domitium in Africa reliquias exercitus Marij colligentem vicit & occidit, Iarbam cepit, omne verò belli Africani tempus atque victoriæ, ex quo domitis hostibus subegit regionem, xl. dierum fuit, pro quo Magnus à Sylla cognominatus ante tempus triumphauit. in Hispania Herennium, Perpennam, Serrorium vicit. demum Syriam occupare cõcupiuit, atque per Arabiam mare Rubrum attingere, vt vndique qui orbem cingit Oceanus trophæis suis impleretur etenim primus in Libya vsque exterius progressus est pelagus, in Hispania apud Atlanticum mare, fines Rom. imperij protendit. tertiò Alb. nos prosequens, fermè ad Hircanum pelagus progressus est. Iudæa subacta, regem eius Aristobulum cepit. memorantur hæc & plura ab antedictis scriptoribus. quare, inquit Cic. pro Corn. Balbo, de Pompeio loquens, cuius plerique æquales minus sæpe castra viderunt, quàm hic triumphauit, qui tot habuit triumphos, quot oræ sunt partésque terrarum. tot victorias bellicas, quot sunt in rerum natura genera bellorum. & mox: quæ est enim ora, quæ sedes, qui locus, in quo non extent huius cùm fortitudinis, tum verò humanitatis, tum animi, tum consilij impressa vestigia? & contra Catilinam: anteponatur omnibus Pompeius. cuius res gestæ atque virtutes, isdem regionibus quibus solis cursus ac terminus continentur. *Illo*) Pompeius *Ciuilium*, Humanius, popularius. *Parens*) Traianus patet patriæ. *Viæ*) Annonæ. compar graue *Patefecit*) Præstitit vt tuto adiri possent. *Reddidit*) Liberauit ab omni incursione, totum orbem latronibus purgauit. *Littoribus*) Mare mari. traductio. *Commercio*) Facultate cõmutandarum mercium. qui vsus maximè extra ra nauigatione comparatur. *Natum*) Quia abundè omnia quòcunque terrarum importantur. *Vilius*) Sociorum, maximè Siculorum decimas pop. Rom. persoluentium hoc veberrimè tractat M. Tullius in Verrinis. *Exuberet*) Fertilis sit, largiter satisfaciat. *Vi*) Tanquam. *Hostico*) Historica. hosticam gloriam dixit Spartianus in Pescennio Nigro, & Vegetius hostes naues vnde Hostium Hostium à matre vocitatum peritissimi vetustatis referunt, quòd primus esset in hostico procreatus. *Perituraque in h.*) Nulli vsui futuræ in horreis publicis, inueniuntur hodie in

oriens trumphis, occidensq; lustratus. Nec verò ille ciuilius, quàm parẽs noster, auctoritate, consilio, fide recluſit vias, portus patefecit, itinera terris, littoribus mare, littora mari reddidit: diuersasq; gentes ita commercio miscuit, vt quod gentium esset vsquam, id apud omnes natum esse videretur. Nonne cernere datur, vt sine vllius iniuria, omnis vsibus nostris annus exuberet? quippe nõ vt ex hostico raptæ, perituraq; in horreis messes, nequicquã queritãtib. sociis auferũtur. deuehunt ipsi quod terra genuit, quod sidus aluit, quod annus tulit. nec nouis

priuatis, quàs dominorum auaritia corrumpit, longius reconditas, quàm frugum imbecillitas patiatur. *Nequicq.*) Frustrà conquerentibus apud magistratus pro rapina Annonæ, quàm non sunt recepturi. *Indictionibus*) Tributis, quæ singulis tribus lustris patrimonijs indicebantur. vnde etiam mansit apud quosdã consuetudo numerandorum annorum, ab indictionibus. i. à spacio xv. annorum indicebãtur prouinciis primo lustro auri tributa, argenti secundo, æris tertio. vt in authenticis & x. codicis de annonis & tributis. post quod sequitur aliud caput de indictionibus, vbi rescribit Diocletianus indictiones non personis, sed rebus indici solere. & & ideo ne vltra modum earundem possessionum quas possides conueniaris. Præses prouinciæ prospiciet. in dicere enim iubere significat. & Seruius super illud: tempus inducit honorem, innuit indictiones fuisse extraordinarias. *Ad persolu. v.r.*) Etiampridem imposita. *Fiscus*) Imperatoria pecunia. *Videtur*) Ad vsum publ. cum satis. *Licentem* (Ementem, precium pollicentem, offerentem in auctione publica facienda Plinius li. xxxiij. tunc auidi matronam oculi licentur. M. Tullius in offic. is non licitatorem vendentem, nec qui contra se liceatur. emptor, opponat. Tranquillus: monuit Cæsar publicanos, ne in licitatione nouorum vectigalium immodaratius licitarentur. Apuleius secundo: siquis mortuum seruare vellet, de precio licerentur. dicitur etiam licitari. Plinius libro vij. Aristidis Thebani pictoris vnam tabulam centum talentis rex Attalus licitatus est & mox: Gn. Pisaurienſe vendente, & M. Scauro principe ciuitatis, iij millia. Dcc. sestertiis licente. & licitatio pollicitatio, oblatio. Paulus de publicanis: licitatio vectigalium, quæcalore licitantis vltra modum solitæ conductionis inflauit, ita demum admittenda est, si fideiussores idoneos & cautionem is, qui licitatione vicerit, offerre paratus sit. licitatores vectigalium ad exercendam conductionem, antequam superiori conductioni satisfaciant, admittendi non sunt. *Conueniat*) Facile sine *Denebunt*) Sua sponte ad nos transportant. *Ipsi*) Socij. *Quod sid.a.*) Possunt hic notari tres exornationes. disiunctio, repetitio, comparatio. sidus autem pro tempestate cœli positum est. *Nouã*) Insolita.

indictionibus pressi ad vetera tributa deficiũt. Emit fiscus quicquid videtur emere. inde copiæ, inde annona, de quâ inter licentem vẽdentémque conueniat. inde hîc satietas, nec fames vsquã Ægyptus alendis agendisq; seminibus ita

concordes precij vtilitate. *Hinc*) In vrbe. *Ægyptus*) Excessus pulcherrimus repetens tum altius. Ægyptus terra expers imbriũ, mirè tamẽ fertilis, & hominum aliorúmque animalium fœcunda generatrix, difficilis accessu, maríq; importuosa, & ab occidente quidem secũdum Iosephum li. v. aridam Libyam habet obiectam, à meridie verò limitem, qui Syenen ab Æthiopia dirimit, nauibusque inuias Nili fluminis cataractas. itémque ab oriente mare rubrum ad Coptον ciuitatem vsq; diffusum. septentrionale verò munimentum habet terram vsque Syriam, & quod dicitur Ægyptium pelagus, totum portubus carens. Strabo decimoseptimo: antiqui id solum Ægyptum vocauêre, quod habitatur, & à Nilo irrigatur, à locis Syene proximis incipientes, vsque ad mare. posteriores verò ad hoc vsque tempus, è quibus Herodotus, omnes ferè orientales partes assumpserunt, quæ inter Arabicum sinum atque Nilum. ab occidente verò loca vsque ad Abasses, in ora maritima ab hostio Canopico, vsque ad eum locum, qui Catabathmus dicitur, & ea quæ Cyrenæi tenent. nam Ptolomæi reges, qui Cyrenaicam tenuere, adeò quondam polluerunt, vt eam ab Ægypto Cyprióque separarent. Romani, qui postea successerunt, illorum prouinciam Ægyptum iudicantes, in iisdem finibus seruauere. lege plura apud Diodorum libro primo, & Melam. dicta Ægyptus, si Hammonio credimus, ab Ægypto rege Beli filio, aut ab Ægypto Nili. nam prius Nilus dicebatur. aut quasi αἰγιαλός· vnde αἰγιαλὸς iuxta captam, quam Ægyptij colunt. aut quia nutriat pingues capras, aut

secundum Orum Thenanum ὡς ἐγγύθεν τοῦ ἄστεως ἢ τοῦ πεπεμένου id est, tanquam propinqua potui, aut fluuio, aut ἀπὸ τοῦ καίειν καὶ καίεσθαι, id est, ab ardendo & comburendo. nam in Ægypto viri adusti sunt ex vehementi solis ardore.

Gloriata) Sunt enim Ægyptij ventosi, diutes, fœcundi: inde noua sæpe moliebantur autores habeo Vopiscum & Tacitum. *Nihil imbribus cœlóque deberet*) Hæc Claudianus videtur ad vnguem expressisse in Nili descriptione Felix qui Pharias proscindit vomere terras: Nubila non sperat tenebris condentia cœlum, Nec grauiter flantes pluuiali frigore coros Inuocat, aut arcum variata luce rubentem Ægyptus sine nube ferax, imbrésque serenos Sola tenet, secura poli, non indiga venti, Gaudet aquis, quas ipsa vehit, Niló que redundat. Isocrates in Busiride. imbris & siccitatis quorum aliis gentibus Iupiter dispensator est, horum quisque Ægyptius est dominus. *Amne*) Nilo, qui amnium in nostrum mare permeantium maximus, totam Ægyptum irrigat: qui vere, secundum Athenæum, dici potest trahere arenas aureas. nam cum segete vberrima vehit aurum incorruptum, ture exceltum, vt cunctis satisfaciat hominibus, instar Triptolemi missus in vniuersam terram. quare Parmenon Byzantius poeta, Ægyptium Iouem Nilum appellauit. cæteræ enim prouinciæ, nisi pluuia iuuantur, sterilescunt. Ægyptus verò sola Nili inundatione contenta, etiam alios alit. is fluuius iuuat agros duabus ex causis, quòd inundat & oblimat: cùm turbidus quicquid pingue secum tulit ficcis agris superinducit. ante ortum caniculæ augetur mediis æstibus vltra æquinoctium secundum Diodorum incrementum Nili à solstitio incipiens æstiuum, vsque ad æquinoctium, semperque nouum modum secum quærens, rigat cultas regiones, tum incultas, quanto tempore velint agricolæ. aquam enim leniter fluentem facilè paruis aggeribus arcent, inducúnque pro commodo terræ: tantam verò fertilitatem infert & agricolendi facilitatem, vt cùm seuerint, aut oues introducant in campos ad conculcanda iacta semina, aut aratro leui terræ subducant, neque nisi quatuor aut quinq; exactis mensibus ad messem redeuntes, breui tempore vberrimos fructus absque vlla impensa aut damno reportent. vineæ quoque eôdem rigante modo vino abundant. terra inculta pecori ad pastum relicta, adeo exuberat herbis, vt oues bis in anno pariant, bísque præbeant lanam nimirum ista fertilitas etiam ad homines processit, nam gemini partus familiares ac penè solennes Ægyptiis sunt. incrementum Nili aspicientib. videtur admirabile, incredibile audientibus. æstate in immensum exuberat, hyeme minuitur. & quoniã plurima cura molestiáque vrgebat agricolas Nili inundatio, excogitata est in Memphi quædam incrementi mensurandi à regibus obseruatio. itaque quibus id negotij demãdatum erat, per epistolas vrbibus vicísque significabant, quot cubitis, quótve digitis fluuius auctus esset, & simul quo tẽpore cœpisset decrescere, quo modo vacuus reddebator e solicitudine populus. incrementi magnitudine decrementóque notis, vbertatem futuram è vestigio ab inundationis modo notatis prioribus temporibus, agnoscebant. ad hæc lege Strabonem lib. vij. Plin. v. cap. ix. Diodorum i. Senecam iii. & vj. naturalium: & Melam. *Prorsus*) Suo, vel etiam si Diodoro, Stephano, & Hammonio credimus, quòd Nilus dictus sit Ægyptus à rege Ægypto. *Induebantur*) Contegebatur, vestiebatur. *Ferracissimæ*) Sicilia, Africa, Italia. *Ad iniuriam sterilitatis*) Plinius scribit iustum incrementum esse cubitorum xvj. mi-

nus.

hortes aquas non omnia rigare, ampliores detinere, tardius recedendo. nimbæ serendi tempora absumunt solo madente, illæ non dant sitiente. vtrunque reputat provincia. in xij cubitis famem sentit, in xiij. etiam esurit, xiiij. cubita hilaritatem afferunt. xv. securitatem, xvj delicias. maximum incrementum ad hoc ævi fuit cubitorum xvij. Claudio principe, minimúmque Pharsalico bello. veluti necem Pompeij Magni prodigio quodam flumine auersantis. & quondam fame pressam Ægyptum tradit Diodorus lib. ij. & per nouennium Nili inundationem cohibitam testatur Ouidius in arte, vbi docet solitum irritari ad incrementa; immolata hostia humana. vtitur autem Secundus amplificatione, res niloticas imminuens, & Traiani augens. nam, vt inquit Cicero, libro tertio de Oratore: summa laus eloquentiæ est amplificare rem ornando. quod valet non solùm ad augendum aliquid, & tollendum altius dicendo, sed etiam ad extenuandum atque abiiciendum. id autem desideratur, cùm explanamus aliquid. nihil enim ad exaggerandam & amplificandam orationem est accommodatius, quàm laudare & vituperare cumulatissimè. amplificatio igitur vna laus oratoris est & propria.

quia piger Nilus cunctáter aluco sese ac languide extulerat. ingentibus quoque tunc quidem ille fluminibus conferendus. hinc pars magna terrarum mergi palanti amne cõsueta, alto puluere incanduit. frustrà tunc Ægyptus nubila optauit, cœlumq́ respexit, cùm ipse fœcũditatis parens, contractior & exilior, iisdem vbertatem eius anni angustiis, quibus abundantiam suam cohibuisset. Neque enim solum vagus ille

Quia piger Nilus] Descriptio. Nilus ex monte Atlante proculdubio oritur. qui mons in Mauritaniæ tingitanæ oceanum ad vesperam longo super cæteros erigitur. vnde poetæ cœli columnam vocant. nemo enim vnquam totum conscendit, neque vertices vidit. ideo semper niuibus tectus, & magna vis aquæ inde defluit in æstu. insuper circa radices totus est paludibus obsitus. nunc igitur magis repletur. inde Nilum tempore certo auget. fons eius gignit crocodilos & cætera animalia quæ Nilus neque meretur alia quis ignota priscis Græcis, inquit Dion, inuenimus. nam Macennitæ iuxta inferiorem Mauritaniam habitant, & multi illinc milites ad Atlanta peruenunt. quem montem assiduis nubibus & quasi tentem testatur Virgilius in quarto. Iámque volans apicem & latera ardua cernit Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit: Atlantis, cinctum assiduè cui nubibus atris Pinifera caput, & vento pulsatur & imbri, Nix humeros infusa tegit, tum flumina mento Præcipitant senis & glacie riget horrida barba. Pausanias tamen libro primo, memorat aquam defluentem ab Atlante, nullum fluuium emittere, quamuis ibi crocodilus nascatur, sed arenis absorberi, & non multò procul ab arena Nili fontem ebullire, at ij. idem refert Euphratem absorberi, & rursus apud Æthiopias scaturientem ostendi. Seneca sexto naturalium vero proximiora. alij alia de ortu Nili, vt Mela & Strabo, Diodorus, Ptolomæus, Iosephus, Solinus, Tibullus, Virgilius. *Piger*) Minor solito. *Cunctáter*) Vix segniter. *Exiluerat*) Creuerat, exierat. *Tunc*) Quamuis minus excreuisset. maximus enim fluuiorum qui in nostrum mare exonerantur. *Mergi*) Contergi. *Palanti*) Effuso & vago in quam significationem Liuium vsurpasse (cuius Secundus studiosus extitit) inuenies nam palare secundum Festum errare significat, & palas plãtare apud Columellam Pliniuḿque. *Incanduit*) Aruit quicquid enim Nilus non adiuuit, sterile ac squalidum iacet. *Frustrà*) Quia illic non solet pluere. quare dixerat Seneca, in Ægypto nemo aratorum aspicit cœlum. *Parens*) Nilus. *Contractior & exilior*) Idem Seneca in naturalibus pro-

inde sterilis annus aut fertilis est, prout Nilus magnus influxit, aut parcior, ordo & sensus est. cùm ipse parens fœcunditatis contractior, & exilior cohibuisset vbertatem eius anni iisdem angustiis, quibus cohibuisset abundantiam suam, id est, tantum excreuisset in duodecim cubitos, quibus authore Plinio famem sentit Ægyptus.

Expanditur) Ex paciatur effusior. *Intra vsurpata collium*) Ad incrementum consuetum, quod, vt diximus, dignoscebatur quadam ratione in Memphi à regibus excogitata. cúmque Ægyptus sit plana & campestris, vrbes, vici, agricolarum mapalia aggeribus munita, aquæ inundationem repellũt, & tanquam Cyclades intuentibus apparent. *Semper*) Vt plurimum, iam enim annotauimus Ægyptum fame pressam. *Abstulerat* Se refugum refugerat. *Supino*) Molli. Iuuenalis & multum referens de Mœcenate supino. Plinius libro nono. In mari autem tam latè supino molliqué ac fertili accremento. Vel supino, solo eleuato. Apuleius secundo Floridorum, alibi camporum supinam planiciem coæquauit. aliquando supinum significat pigrum. Idem in fine sui Assili, supinam procrastinationem. Martialis libro sexto supinam autem. Venuleius ff quadragesimotertio, resupinam existimationem dixerunt. interdum superbum significat. Martialis quinto Hæc & alia dum refert supinis interdum detectam, vt non multò post. & supinare ac resupinare, pro erigere vultum ad cœlum frequenter vsurpatur eruditi. *De imbri*) Sicco non satis irrigato. *Non placido*) Non saltem, placido. vel sine non, legas placido, id est, leni & vadoso. *Terras humentes addiderat*) Superinduxerat limum. *Id est vbertate*) Interpretatio, coloß. nam ab inundatione sequitur vbertas. *Regio*) Ægyptus. *Sic*) Precibus. *Tanto*) Desiderio. *Nec longius*) Non est passus Ægyptus famem nisi per illud spacium, quo Traianum certiorem fecit. *Accincta*) Prompta, parata. *Triſtius aliquod*) Infelicitatem aliquam. *Tuo seculo*) Te viuo. *Vt scias*) Tantummodo vt cognoscas mala. nam statim rebus fessis subuenis. *Statum*) Conditionem, famem. ad multa refertur. vt status rerum, status temporum. *Fortunam*) Deum. *Vigilantiam*) Diligentiam, prouidentiam. *Cadat*) Accidat. *Campum*) Copiam. translatio. *Prosterni*) Præberi. alluſit ad planiciem. est autem interrogatio grauis. *Secunda*) Felices. si rectè fortu-

expanditor amnis intra vsurpata semper collium subſtiterat, atque hæserat, sed ſupino etiam, ac detinenti ſolo, placido ſe molliqué lapſu refugum abſtulerat. nec dum ſatis humentes terras addiderat arentibus. Igitur inundatione, id eſt, vbertate, regio fraudata: ſic opem Cæſaris inuocauit, vt ſolet amnem ſuum. nec illius illi aduerſorum fuit ſpacium, quàm dum nunciat. Tam velox Cæſar potentia tua eſt, tamq́ in omnia pariter intenta bonitas, & accincta, vt triſtius aliquod ſeculo tuo paßis ad remedium ſalutemq́ ſufficiat, vt ſcias. Omnibus equidem gentibus fertiles annos, gratáſque terras precor. crediderim tamen per hunc Ægypti ſtatum tuas fortunã vires exoriri, tuámque vigilantiam ſpectare voluiſſe. nam cùm omnia vbique ſecunda merearis, nonne manifeſtum eſt, ſiquid aduerſi cadat, tuis laudibus, tui, que virtutibus materiam, campúmque proſterni? cùm ſecunda felices, aduerſa magnos probent. Percrebuerat antiquitas

fortunam suam ferre nouerint. nam sine ratione errant, qui prosperis rebus omnes fortunæ impetus fugisse putant. *Peruerbuerat*] Inualuerat fama. Tacitus libro duodecimo, vbi famem sub Claudio narrat. at hercule olim Italiæ è regionibus longinquas in prouincias commeatus portabant. nec nunc infœcunditate laboratur. sed Africam potius & Ægyptum exercemus, nauibúsque & casibus vita populi Romani permissa est.

Vrbem nostram) Romam, denominatio. *Opibus*) Frugibus. Tranquillus refert Augustum Ægyptũ in prouinciæ formam redactam, vt feraciorem habilio émque annonæ vrbicæ redderet fossas omnes in quas Nilus æstuaret, oblimatas longa vetustate, militari opere detersisse, & Ægyptum inter Romanorum horrea numeratum. inde enim vehi frumentum in vrbem solitum, it túmque sub Nerone populum, quòd Alexandrina nauis pulueremper strictis, non annonam famelicis importasset. *Insolens*] Insolens, vana. nam Vopiscus & Adriani epistola testantur, Ægyptios leue & ventosum genus hominum. Ad hoc furibundum, inutilem, seditiosum. *Vidimus*) Romanum. *Manibus*] Arbitrio. *Esset*] Adiunctio. *Refudimus*] *Suis*] Propriis, quas nobis miserat. *Reuexit*] Ab vrbe in Ægyptum. *Discat*] Nam Cicero monstrat Auletæ patri Cleopatræ quotannis duodecies millium & quingentum talentorum tributum afferre, solutum Ægyptium regnum. quare cùm is qui pessimè & segnissimè regnum administrabat, tantos redditus haberet quanta putanda sunt quæ Romanis præstantur tributa, cùm tanta diligentia exigerentur? *Seruat*) Subiecta sit Romano imperio, nulla illius necessitate. *Amet alueum, suum*] Contentus sit non inundare & se ripis suis continere. amare pro contentũ esse. Latini sunt

vrbem nostram nisi opibus Ægypti, ali sustentarique non posse. superbiebat ventosa, & insolens natio, quòd victorem quidem populum pasceret tamen; quódque in suo flumine, in suis manibus vel abundantia nostra, vel fames esset. Refudimus Nilo suas copias, recepit frumenta quæ miserat, deportatíque messes reuexit. Discat igitur Ægyptus, credátque experimento, non alimenta se nobis, sed tributa præstare. sciat se non esse P. R. necessariam, & tamen seruiat. Post hæc si volet Nilus amet alueũ suum, & fluminis modum seruet. nihil hoc ad vrbem, at ne ad Ægyptum quidem, nisi vt inde nauigia inania, & vacua, & similia redeuntibus: hinc plena, & onusta, & qualia solent venire, mittantur: conuersóque munere maris, hinc potius venti ferentes, & breuis cursus optentur. Mirum Cæsar videretur, si desidem Ægyptum, cessantemq; Nilum non sensisset vrbis annona, qua tuis opibus, tua cura, vsq; illuc redundauit, vt simul probaretur, & nos Ægypto posse, & nobis Ægyptum carere non posse.

pant ad Græcorum imitationem, apud quos in hoc sermone datiuo iungitur, apud nos verò semper accusatiuo. *Fluminis modum*] Mensuram cæterorum fluminum se suo alueo cohibentium. Hoc pertinet ad Ægyptum, cùm omnino luxuriet fertilitate, ab vrbe missa. *Similia venerunt*] Exhausta qualia prius solebant redire à nobis. *Solent*] *gius. Venire*] Ab Alexandria. *Cæsar* ũ] Exclamatio, inania & vacua plena & onusta. *Conuersóque munere*] Mutata vice,

contrariis votis. sicut enim solebant Romani optare celebrem nauigationem nauium Alexandrinarum ad vrbem, sic nunc Alexandrini celerem ab vrbe reditum ad se voto poscebant. *Mirum*) Non est mirum si Ægyptus laborauit penuria: per hoc enim declaratum est non posse viuere sine nostro auxilio. mirum quidem fuisset si Nilus inundasset: non enim cognitum esset, non posse carere nobis. *Vrbis annona*] Copiosissime in horreis publicis recondita, & ad victum nostrum, & Ægyptiorum. an potior sensus erit, mirum scilicet videri debuisse, si penuriam Romana annona non sentiret Ægypto sterili propter suppressas Nili aquas. nunc vero quanto mirabilius est, quod Ægypti sterilitatem vobis annona non modò non sensit, quia propter ea non est facta cartior, sed Ægyptiorum etiam necessitatibus suffecit. tua enim cura illuc vsque se transtulit.

Actum erat de fœcundissima gente, si libera fuisset: pudebat sterilitatis insolitæ. nec minus erubescebat fame, qua torquebatur, cum pariter à te necessitatibus eius pudoríque subuentum est. Stupebant agricolæ plena horrea, quæ non ipsi refersissent. quibus de campis illa subuecta messis, quáve in Ægypti parte alius amnis. Ita beneficio tuo, nec maligna tellus, & obsequens Nilus Ægypto quidem sæpe, sed gloriæ nostræ nunquam largior fluxit. Quàm nunc iuuat prouincias omnes in fidem nostram ditionémque venisse: postquam contigit princeps terrarum, qui fœcunditatem, nunc huc, nunc illuc, vt tempus & necessitas posceret, transferret, referrétque, qui diremptam mari gentem, vt partem aliquam populi plebisque Romanæ aleret ac tueretur. Et cælo quidem nunquam benignitas tanta, vt omnes simul terras vberet, foueátque hic omnibus pariter, si non sterilitatem, at mala sterilitatis exturbat. hic si non fœcunditatem, at bono fœcunditatis importat. hic æternis commeatibus

Actum erat) Interierat funditus Ægyptus. desperationis summæ verbum est: actum est num de iure translatum dicitur in eam re, de qua iam lata sit sententia qua cauetur ne quis res acta apud iudices ea repetat. *Fœcundissima*) Isocrates meminit plurima, & multiplicia bona Ægypti producere. *Libera*] Sui iuris, non Romanæ ditionis. *Erubescebat*) Exponere famen suam sibi. *Stupebant agricolæ*) Ethopœia, quæ fingit morem personæ. *Agricolæ*) Busyris, si fides præstanda est Isocrati, diuisit Ægyptios in tres partes, in sacerdotes, in opifices (in quibus agricolas inclusit) & in milites. at Diodorus inquit, fructus partim regibus, partim militibus ascripsit. eorum em publicam in tria hominum genera partitus, in pastores, agricolas, opifices agricolæ parua quadam mercede à sacerdotibus regéque, aut militibus agros mercati, per omnem ætatem ab ipsa pueritia rei rusticæ, sine intermissione vacabant, quo factum est, vt agricultura cæteris, tum ob doctrinam à parentibus perceptam, tum ob continuum vsum præstent. *Refersissent*) Replessent. *Amnis*) Nilus, qui replesset horrea. *Maligna*) Sterilis visa est Ægyptus: *Et Nilus sæpe fluxit obsequens Ægypto* Sæpe inundauit Ægyptum. *Nunquam fluxit largior*) Nunquam fuit benignior. præbuit enim materiam, vt possemus gloriari, alluisse nostris frugibus Ægyptum, vnde solebamus petere annonam. *Ditionem*) Imperium. Phocas, in vsu, rãtum in ablat. & accusat. sing. ditionem putat. nos tamẽ plerunq; in genitiuo notauimus præsertim apud iureconsultos. *Diremptam*) Diuisam Ægyptum ab Italia. *Mari*) Mediterraneo, vt A-

vt Adriatico, Libyco, Ægyptio. *Vt*) Tanquam. *Ben gnita*) Frugum largitas fuit. *Simul*) Vno anno. *Vberet*) Fœcundet, actiuum est, cuius passiuum xj. Palladius protulit. hoc coitu, inquit, steriles arbores vberantur ptius etiam participio vberato fuerat vsus. *Mala sterilitatis*) Famem. *Hic*) Repetitio. *Bona fœcunditatis*) Copiam annonæ.

Orientem Occidentémque) Vel in genere de omnibus dixit & erit superlatio. vel respexit ad Alexandriam magis orientalem & Italiam occidentaliorem. *Feruntur*) Producuntur. *Expetuntur*) Desiderantur vt bona. *Inuicem capiant*) Pariter per commercia suscipiant. *Et discant*) Et cognoscant, quid quæque ferat regio. *Libertate discordi*) Fere cacozelon. melius esse vni principi seruire, quàm sine principe suam rempublicam discordem habere. *Discretis*. Quod sit in republica discordi. *Sua cuiusque mala*) Pertinent ad singulos. *Socratis*) Bonis omnium, vt sub bono principe mala singulorum pertinent ad nemmem, nam leuantur participatione aliorum, cum sint omnibus communia. *Sed siue terris*) Digressio. *Genium*) Deus est in rure la cuius vt quisque natus est, viuit: siue etiam quod vt generamur curat, siue quòd vna gignitur nobiscum, siue etiam quòd nos genius suscipiat ac tueatur. certe à gignendo genius appellatur. eundem esse Genium & Larem multi veteres tradiderunt. inter quos C. Flaccus, hunc in nos maximam, immo omnem habere potestatem, creditum est. nonnulli binos genios in his duntaxat domibus, quæ essent maritæ colendos putauere. alij duplicem omnibus genium dicunt appositum. ita nobis genius appositus est assiduus obseruator, vt ne puncto quidem temporis longius abiceat, sed ab vtero matris acceptos, ad extremum vitæ diem comitetur. hæc Censorinus. Ammianus de genio latius libro vicesimo primo historiarum. at de deo Socratis Apuleius, Deum bonum scribit suo periculo posse vocari genium, quoniam is Deus qui est animus sui cuiusque, quanquam sit immortalis, tamen quodam modo cum homine gignitur: vt ex præces quibus genium precamur, ad coniunctionem nostram, genios & lares ministros Deorum, arbitrantur, custodésque hominum & interpretes, si quid à diis velint. Seneca tradit singulis genium & Iunonem datam: Plutarchus in Quæstionibus, genium tantum. Genium vbique scribit Seruius esse. hinc Virgilium dixisse, genium ne loci. notæ Dionysius inter diuinum & humanum genus, tertiam quandam extare naturam, qua geniorum natio contineatur, quandoque hominibus, quandoque diis admixta. ex qua fabulatæ illud heroum genus esse ortum aiunt. Festo tradente, Genium appellabant Deum, qui vim obtineret rerum omnium gerendarum. genius est deorum filius & hominum. & propterea genius meus nominatur, quia me genuit. aliter genium esse putarunt vniuscuiusque loci Deum. geniales deos dixerunt elementa & semina rerum, quæ Græci στοιχεῖα vocant duodecim quoque signa, & lunam & solem inter hos computabant. *Illud solum*) Ægyptiacam terram. *Continuum*) Vt in posterum redundet.

orientem occidentémque connectit. vt quæ vbique feruntur, quæque expetuntur, omnes gentes inuicem capiant, & discant quanto libertate discordi seruientibus sit vtilius vnum esse cui seruiant. quippe discretis quidem bonis omnium, sua cuiusque ad singulos mala: sociatis autem atque permixtis, singulorum mala ad neminem, ad omnes omnia bona pertinent. Sed siue terris diuinitas quædam, siue aliquis omnibus genius, & solum illud, & flumen ipsum precor, vt hæc principis benignitate contentum, molli gremio

Semina recondat] Exuberet. nam dicitur recondere semina molli gremio, cum represso diluuio recedit ad tempus, non rapido cursu & præpropero, sed molliter ac sensim. sic enim quod cœnis inuexerat non secum refert. *Multiplicata semina*) In duplum reddat nobis. *Fœnus*) Hic conuenit illorum sententia, qui opinantur fœnus proprie dici naturalem terræ fœtum, & quod à sorte extrinsecus requiritur. *Putet*] Nilus. *Quia non exigimus*) Quia modesti sumus & verecundi, neque repetimus, quæ præstitimus. tanto magis debet esse singulis annis fœcundus. *Expiet*) Expurget per deprecationem cùm scilicet peccasse confitetur reus, tamen sibi pro maioribus beneficiis ignosci postulat. *Satisfactum*] A re est. *Qua*] Tum. *Ciuium*] Dum eis alimenta præstas. *Sociorum*] Dum famelicis succurris. est autem transitio. color. nam parat ad alia transitum. *Spectaculum*] Gladiatorum: Dione memorante, Traianus in theatro gladiatores commisit. namque his oblectabatur. Iulius Capitolinus in Maximo & Balbino scribit. proficiscentibus ad bellum venationes & munera dari solita ab imprecatoribus, more inde orto. debuisse Romanos ad bellum ituros pugnas videre, & vulnera, & ferrum, ac nudas inter se cohortes, ne dimicantes in bello armatos hostes timerent aut vulnera & sanguinem perhorrescerent. sic Annibal priusquam cum Scipione apud Ticinum congrederetur, rebus magis quàm verbis adhortandos milites ratus, circumdato ad spectaculum exercitu, captiuos montanos vinctos in medio constituit, armisque Gallicis ante pedes eorum proiectis, interrogare interpretem iussit, quis si vinculis leuaretur armáque & equum victor acciperet, decertare ferro vellet. cùm ad vnum omnes ferrum pugnámque poscerent, vt cuiusque sors acciderat, alacer inter gratulantes gaudio exultans, raptim arma capiebat, vbi verò dimicarent, is habitus animorum non inter eiusdem modo conditionis homines erat, sed etiam inter spectantes vulgo, vt non vincentium magis, quàm bene morientium fortuna laudaretur. *Noxiorúmque*) Damnatorum virorum. *Amor laudis*) Cupiditas gloriæ. M. Tullius Tusculanarũ secundo. gladiatores quas plagas perferunt? quàm sæpe apparet nihil eos malle, quàm, vel Domino satisfacere, vel populo? quis mediocris gladiator ingemuit? quis vultum mutauit? quis non modò non stetit, verumetiam decubuit turpiter? quis cum decubuisset ferrum recipere iussus, collum contraxit? tantum exercitatio, meditatio, consuetudo valet. *Edendo*) Munere gladiatorio. *Liberalitatem*) Multa paria. *Liberalitatem*) Spectacula. c. xxiij. Traianus fecit, in quibus mille feræ, interdum innumeræ confectæ sunt, similiter infinitus gladiatorum numerus decertauit, hæc traduntur à Dione. M. Tullius libro secundo officiorum, non vult istam esse liberalitatem, sed prodigalitatem. *Iustitiam*) vt victores meritis præmiis afficeret. *Affectu, ne*) animi motu vicio.

semina recondat, multiplicata restituat. non equidem reposcimus fœnus, putet tamen esse soluendum, fallacemq; vnius anni fidem omnibus annis, omnibusq; posteà seculis tanto magis, quia non exigimus, excuset. Satisfactum quæ ciuium, quæ sociorum vtilitatibus. Visum est spectaculum. inde non enerue, nec fluxum, nec quod animos virorum molliret, & frangeret, sed quod ad pulchra vulnera, contemptũq; mortis accenderet: cum in seruorum etiam noxiorumq; corporibus amor laudis, & cupido victoriæ cerneretur. Quam deinde in edẽdo liberalitatẽ, quã iustitiã exhibuit omni affectione, aut intactus, aut maior. Impetratum est, quod non

vicio. M. T. affectiones sunt animi motus, qui secundum Stoicos non cadunt in sapientem. Græci τὰ πάθη, id est passiones, vocant de quibus diuus Augustinus multa libro nono, capitulo quarto. *Intactus.*) Purus. *Maior*) Superior. Quod per gladiatorum existimauerim. Martialis illud tetrastichon dictum in commendationem Traiani. Cùm peteret pars hæc Myrinum, pars illa triumphum. Promisit pariter Cæsar vtraque manu. Non potuit melius litem finire iocosam: O dulce inuicti principis ingenium!

Postulabatur) A populo. immò etiam oblatú quod non postulabatur. conuersio. color. *Instituit*) Traianus, vt spectaremus plura quàm rogauissemus. sic Titus qui proposito gladiatorio munere non ad suum, sed ad spectantium arbitrium edituru se professus est. & planè ita fecit. nam neque negauit quicquam petentibus, &, vt quæ vellent peterent, vltro adhortatus est. *Vltro*) Non rogatus. Sic vltro monens. *Plura*) Spectacula præstitit. *Plura*) Repetitio. *Studia*) Fauores. *Libera*) Vt vnusquisque faueret illi, qui sibi non imperatori placuisset. *Securus*) Sine discrimine. *Vt solebat*) Multos honesti ordinis, deformatos prius stigmatum notis ad metalla, & munitiones viarum, aut ad bestias condemnatos, aut bestiarum more quadrupedum caueæ coercitos, aut medios serra dissectos à Caio scribunt Tranquillus & Dion, quòd malè de munere suo opinati essent. Vitellius etiam quosdam de plebe ob id ipsum, quòd Venetæ factioni clarè malè dixerant. interemit, contemptu sui, & noua spe id ausos opinatus. *Impetrati*) Crudelitatis principem. Nerua à Domitiano impietatis damnatos absoluit. *Spectaturus*) Vel feris obiectus, vel coactus digladiari. C. Caligulam traduñt iussisse Proculum patre primipilari, & ob egregiam corporis amplitudinem, & speciem coloseron dictum è spectaculis detrahi repentè, & in arenam deductum Thraci, ac mox oplomacho comparasse, bisque victorem constringi sine mora iussisse: & pannis obsitum vicatim circumduci, ac mulieribus ostendi, deinde iugulari. Puteolis dedicatione pontis, quem excogitauerat, cùm multos è litore inuitasset ad se, repentè

postulabatur, oblatum quod non postulabatur, institit vltro, & vt concupiscceremus admonuit. Ac sic quoque plura inopinata, plura subita. Iam quàm libera spectantium studia, quàm securus fauor. nemini impietas vt solebat, obiecta, quòd odisset gladiatorem. nemo spectator spectaculum factus miseras voluptas vnco & ignibus expiauit. Demens

omnes præcipitauit. quosdam gubernacula apprehendentes, contis remisque detrusit in mare. sed & Domitianus, quem puto imprimis respexisse, paterfamilias, quòd Thracem mirmillioni parem, muneratio imparem dixerat, detractum è spectaculo in arenam canibus obiecit: cum hoc titulo. impiè locutus parmularius. *Vnco & ignibus*) Tractus in arenam vnco, & ignibus per obscœna immissis. quod nouum quæstionis genus primum adinuenisse Domitianum autor est Tranquillus. nam antea in carcere necatos, vncis, quibusdam magnis trahi solitos à carnifice in forum, deinde in fluuium tetiatur Dion: & Tertullianus, sarmentitios & semissios appellatos Christianos, quia ad stipitem dimidij assis reuincti, sarmentorum ambitu exurerentur. Volcatius Gallicanus inquit, milites in crucem sublatos, vt stipitem grandem ponerent. Auidius pedum octoginta & centum, à summo vsque ad imum damnatos ligaret, ab imóque focum subderet: incensisque aliis, alios fumi cruciatu, timóre etiam necaret. & Lampridius tradit Voconium Turinum in foro Transitorio ad stipitem ligari iussum, & fumo appositio, quem ex stipula, atque humidis stigmis fieri imperatum fuerat, necatum. Seneca, (vt omittam quæ ab eodem libro tertio epistolatum re-

feruntur) tertio de ira. ostendenda est rabies iræ effrenatæ, & attonitæ, apparatūque illi reddendus est suus. eculeus & fidiculæ, & ergastula, & cruces, & circundati defossis corporibus ignes, & cadauera quoque trahens vncus. Iuuenalis satyra prima, tæda lucebis in illa Qua stantes ardent, qui fixo gutture fumant: Et latum media fulcum deducit arena.

Ille) Domitianus. *Colligebat.*) Captabat. *Crimina maiestatis*) Diminutionem dignitatis, aut amplitudinis, aut potestatis imperij Romani. de qua maiestate non multò post longè plura commodius explicabuntur. *In illo*) Gladiatoribus. *Si improbarentur*) Aspectatoribus. *Suum numen.*) Nam dici Dominus Deúsque voluit. vnde exiit illud à Martiale, Edictum Domini deique nostri: tulitque gratanter Alcides appellari & sub eius imagine coli, quod multis carminibus Martialis confirmatur, vt libro nono. Appia quàm similis venerandus in Hercule Cæsar. & statim: Herculis in magni vultus descendere Cæsar Dignatus. item Alcide Latio non agnoscende tonanti, Postquam pulchra dei Cæsaris ora vides. quare apud Iuuenalem satyra quarta. Itur ad Atridem, vbi sanè Domitianum intelligit, contenderem legendum, Itur ad Alciden, vt Ironia satyrica eum appellauerit Alciden, qui pro Rhombi coctione tanquam pro Lernea combustione, senatores in consilium vocasset, nulla ratio, cur Atriden vocauerit. non enim fuit Domitianus parricida. *Se*) Deos. *Ille*) Domitiani. *Execrabili.* Prophano, impio. *Spectaculum*) Dū senatores pelluntur ab vrbe. *Iudicium*) Te pronunciasse in cæsium delatores. *Grassatorum*) Latronum ex improuiso viatores adorientium, & occantium. *Latronum*) Qui à lateribus viarum grassantur. in alia significatione pro custodibus laterum. *Solitudinem*) Loca deserta sub Domitiano. Iuuenalis meminit litora etiam à delatoribus obsessa. *Forum*) Romanum intelligit, in quo erant rostra & templum Iulij Cæsaris quamuis P. Victor, si tamen illi fides in ipsis libellis præstanda est, nec ipsius potius autor fuerit Pomponius Lætus, ædem Victoriæ, & eius statuam in templo Iouis Opt. Max. licet, fora autem in vrbe xvij. Romanum quod dicitur magnum: Cæsaris Augusti, Boarium, transitorium, olitorium, pistorium, Traiani, Æmorbarbi, Suarium, Archemorium, Diocletiani, Gallorum, Rusticorum, Cupidinis, Piscarium, Salust. *Insidiantes*) Tanquam hostes in insidiis locati. *Testamenta*) Hoc Tranquillus Secundi contubernalis declarauit. nihil, inquit, pensi Domitianus habuit quin prædaretur omni modo bona

ille, verìq; honoris ignarus, qui crimina maiestatis in arena colligebat: ac se despici, & contemni, nisi etiã gladiatores eius veneraremur, sibi maledici in illis, suam diuinitatem, suum numen violari interpretabatur: cùm se idem quod Deos, idem gladiatores, quod se putabat. At tu Cæsar quàm pulchrum spectaculũ pro illo nobis execrabili reddidisti? vidimus delatorum iudicium, quasi grassatorum, quasi latronum: nõ solitudinem illi nouiter, sed templum, sed forum insederant. nulla iam testamenta secura, nullus status certus, non orbitas, non liberi proderant. Auxerat hoc malum principum auaritia. Aduertisti oculos, atq; vt ante castris, ita postea pacem foro reddidisti, excidisti intestinum malum: & prouida seueritate cauisti, ne fundata legibus ciuitas, euersa legibus videretur. licet ergo cùm fortuna, tum liberalitas tua visenda nobis præbuerit, vt præbuit, nunc ingentia robora virorum, & pares animos,

na viuorum ac mortuorum vsquequaque quolibet & accusatore & crimine corripiebantur. satis erat obiici qualecunque factum dictúmque aduersus maiestatem principis, confiscabantur alienissimæ hæreditates, vel existente vno, qui diceret audisse se ex defuncto, cum viueret, hæredem sibi Cæsarem esse. *Nullo teste*) Quorumcumque hominum conditio. *Non*) Repetitio. *Hæc mala*) Delatores quos qui non castigat irritat. vt ipse Domitianus dicere solebat, sed simulatè. & Tacitus in Tiberio memorat, delatores genus hominum publico exitio repertum, & quidem nunquam satis correctum, per præmia elicitos fuisse. *Aduersisti oculos*) Vidisti hoc malum. *Castris*) Prætorianis, seditiosis contra Neruam. *Foro*) Ciuibus vrbanis. *Intestinum malum*) Delatores. *Legibus*) Traductio. *Euersa legibus*) Priuata legibus euerteretur, vel potius legibus nimium seueris excisa. *Licèt*) Quamuis. *Fortuna*, Felicitas, *Nunc*) Paulo antè. *Ingentia robora virorum*) Fortissimos gladiatores. circuitio. *Pares*) Constantes.

Nunc immanitatem ferarum, nunc manſuetudinem incognitam) Hæc puto ad verbum à Dione in suam historiam translata. vbi enim de spectaculis Traiani mentionem facit: in quibus inquit, immanes feræ & manſuetæ mille interdum, quandoque innumeræ confectæ sunt. *Illas opes*) Domitiani, quas ille tyrannus sibi soli reseruabat, eas Trajanus publicauit, partim ciuibus, partim diis distribuit: vnde duodecimo Martialis, Quicquid parrhasia nitebat aula Donatum est oculis, deinque nostris: Omnes cum Ioue nunc, sumus beati. At nuper rudes, ah pudet fateri, Omnes cum Ioue pauperes eramus. *Seruilo*) Tuo, *Supinæ*) Detecta. *Retortas*) Reflexas, quod fit in resupinatione. Tranquillus Vitellij supplicia narrans, tractum scribit, relegatis post tergum manibus, in ecto, cruribus laqueo, veste dississa, seminudum per totum vitæ spatium reducta coma à capite ceu noxij solent. atque etiam mento mucroni gladij sub ecto, vt aspectum præberet faciem, néve submitteret. sic legimus apudeundem, C. Caligulam præter pedes suos, transeuntium matronarum faciem manu alleuasse, si quæ pudore submitterent, vt eas diligentes intueretur. *Fruebamur*) Tali spectaculo. *Piacularis victima*) Datæ ad purgationem aliorum hominum. libro tertio dixerat, vilissimo quoque quasi piaculari dato. *Publica solicitudine*) Quæ solebant omnibus terrori esse. *Noxiorum*) Reorum, aut lege innoxiorum. *Grauia*) Grauiora. nam mori quidam leue supplicium putabant. vnde Carmilium cum audiuisset Tiberius mortem anticipasse, exclamauit, Carmilius

nunc immanitatem ferarum, nunc manſuetudinem incognitam, nunc ſecretas illas & arcanas, ac ſub te primum communes opes: nihil tamen gratius, nihil ſeculo dignius, quàm quòd contigit deſuper intueri delatorũ ſupina ora, retortaſq́ ceruices. agnoſcebamus, & fruebamur, cum velut piaculares publicæ ſolicitudinis victimæ ſupra ſanguinẽ noxiorũ ad lenta ſupplicia grauioreſq́ pœnas ducerẽtur. Cõgeſti ſunt in nauigia raptim cõquiſitu, ac tẽpeſtatibus dediti, abirent, fugerentq́ vaſtatas delationibus terras, ac ſi quem fluctus ac procella ſcopulis reſeruaſſent, hic nuda ſaxa, & inhoſpitale litus incoleret, ageret duram & anxiã vitam, relictaq́ poſt tergũ totius generis humani ſecuritate mœreret. Memorãda facies, delatorũ claſsis permiſſa omnibus ventis, coactaq́ vela tempeſtatibus pandere, iratóſque fluctus ſequi quoſcunque in ſcopulos detuliſſent. Iuuabat proſpectare ſtatim

me euasit. nec temere Caius in quenquam nisi crebris & minutis ictibus, passus est sæuire, vt se mori sentiret. *Supplicia*) Exilia. *Raptim conquisita*) Ideo mala, quia sine delectu. *Dedisti*) Expositi. *Vastatas delationibus terras*) Romanum imperium cæde delatorum exhaustum, quibus Tiberius, Caius, Nero, Domitianus statim credebant. *Quam*) Aliquem delatorum. *Scopulis*) E scopulis, vel quibus scopulis exulabant. *Hic*) Qui reseruatus esset, vel in scopulis, vt in Cycladibus. *Nuda saxa*) Sporades: quæ sanè Cycladibus obscuriores, si Straboni credimus. *Inhospitale*) Desertum, incultum, asperum, ferum. *Duram*) Laboriosam, egenam. *Securitate*) Ipsis extorribus. *Memoranda facies*) Demonstratio, color. *Facies*) Aspectus. *Coacta*) Classis est. *Iratos*) Tumidos, vndosos.

A portu) Hostiensi. *Et apud*) Et iuuabat aspicere multos. *Clementia sua salua*) Quia noluit eos interficere. *Cautibus*) Scopulis, insulari pœnæ *Innocentissimus, nocentissimus*) Annominatio & contrarium. cùm meriti deportarentur quò prius immeriti. dixit Apollonius philosophes Domitiano, per delatores viros scelestissimos vrbes funditus interire, insulas exulibus repleri, continentem doloribus abundare, & exercitus formidine, senatum suspicionibus nunquam carere. *Delatorum turba compleret*) Facit hoc, vt credam Martialem scripsisse illud in Traiani laudem, Turba

à portu sparsa nauigia, & apud illum ipsum mare agere principi gratias, qui clemẽtia sua salua vltionem hominum terrarúmque diis maris commendasset. Quantum diuersitas temporum posset, tum maximè cognitum est, cùm iisdem, quibus antea cautibus, innocentissimus quisque tunc nocentissimus adfigeretur, cùm insulas omnes, quas modò senatorum, iam delatorum turba compleret. quos quidem non in præsens tantùm, sed in æternum repressisti mille penarum indagine inclusos. ereptum alienas pecunias eunt? perdant, quas habent. expellere penatibus gestiunt? suis exturbentur. neque (vt antea) exanguem illum & ferream frontem

grauis paci, placidæque inimica quieti, Quæ semper miseras sollicitabat opes. Tradita Gætulis, nec cepit arena nocentes: Et delator habet quod dabat exilium. plurima enim ex spectaculis Martialis epigrammata in commendationem Traiani sunt edita. Nerua prius quosdam delatorum morte puniuerat, reliquos Traianus exilio. Donis abbreuiator vt tantum rerum capita tangens, tradit solùm non adhibùisse Traianum aures delatoribus. *In præsens*) Tacitus ad præsens dixit. *Indagin*] Inquisitione, inuestigatione legum nouarum, quibus à delationibus absterreantur, quasi illarum pœnarum formidine circumeludantur. est enim indagare scienter feras inquirere & venari, indago pro venatione Apuleius, & indaganter Columella pro diligenter vsi sunt. est autem grauis nominatio. *Inclusos*] Detritos, iuxta formam iuris antiqui: si qui cœperat arguere, aut vindicta proposita erat, si vera detulisset, aut supplicium si fefellisset. Imperatores Valens & Valentinianus in hunc modum rescripserunt nostris & parentum nostrorum constitutionibus comprehensum est, eos qui accusationem alienis nominibus præsumpsissent, delatorum numero esse adiciendos, atque ideo calumniosissimum caput, & personam iudicio irritæ delationis infamiæ supplicium sequatur, quo posthac singuli vniuersique cognoscant, non licere in eo, quod non possit ostẽdi, iudicum animos commoueri. deinde fallaciter incusantibus maximè post exhibitionem accusati, nullius iuris color velut deriuata excusatione proficiat. non publica abolitio, non priuata talibus subueniat personis, non specialis indulgentia, ne beneficium

cium quidem eos generale subducat. ad hæc Honorius & Theodosius. Quisquis crimen intendit, non impunitam fore nouerit licentiam mentiendi. cùm calumniantes ad vindictam poscat similitudo supplicij. quæ verba conueniunt cum Secundo dicente. *Ereptum pec.*) i. si quærent aliena delationibus rapere, sua amittent similitudine supplicij. similiter si alicui exilium intenderint, illi deportabuntur. quare dixerat iure poeta epigrammatarius, Et delator habet quod dabat exilium. Sunt autem hic exornationes duæ dissolutio, & cõtrarium. *Ferream.* Duram, feram. *Conuulnerandam p.*] Punctis cauteriando notandam, stigmate inscribẽdam, quod supplicij genus vulgo bullare dicitur. allusit ad Domitiani gesta, quem lego fiscales calumnias primò magna calumniantium pœna repressisse.

Nequicquam.) Nam mox ad rapinas conuersus vel vni quæcunque crimina deferenti credidit. *Paria præmio d.*) Quadruplatores enim quartam delati partem solebant accipere. *Metum.*] Nisi quod intenderunt probauerint, par ádituri suppl cium. omnes autem iudices inuigilare præcepit Constantinus imperator, delatores sine fisci aduocato denunciantes pœnis afficere. apertissimi enim iuris est, vt quod ex cuiusque patrimonio ceciderit in casum, & legibus & certo ordine iuris fisci aduocatis agentibus vendi cetur. sed quia nonnulli præcipites secundum ius possessa patrimonia defere non cessant, omnibus damus licentiam, qui se læsos existimant, contra delatores seueritatem iudicum implorare ferro districtam. seruum verò domini iubent leges in exemplum omnium proditorum sæuissimæ sententiæ subiugari, etiam si obie ctaprobaueris, excepto crimine maiestatis. *Tuæ.*) Quem Dion testatur expulisse ab vrbe delatores: & Tranquillus inquit, inter aduersa temporum & delatores mandatoréque erant, ex licentia veteri hos assiduè in foro flagellis ac fustibus cæsos, & nouissimè traductos per amphitheatri arenam partim subiici iu seruos ac venire imperauit, partim in asperrima insularum aduehi. vtque etiam similia quandóq; ausuros perpetuo coerceret, vetuit inter cætera, de eadẽre pluribus agi ieaq; illud frontẽ pũctis notatã referri potest ad Titũ, quod magis

nequicquam conuulnerandum præbeant punctis, & notas suas rideant: sed spectent paria præmio damna. nec maiores spes quàm metus habeant, timeantq; quantum timebantur. Ingenti quidem animo diuus Titus securitati nostræ vltionique prospexerat, ideóque numinibus æquatus est. sed quanto tu quandóque dignior cœlo, qui tot res illi adiecisti, propter quam illum deum fecimus? Id hoc magis arduũ fuit, quòd imperator Nerua te filio, te successore dignissimus, postquam magna quædam edicto Titi astruxerat, nihil reliquisse tibi videbatur. qui tam multa excogitasti, vt si ante te nihil esset inuentum. Quæ singula quantum tibi gratiæ dispensata adiecissent? at tu

probo. *Prospexerat*) Cauerat meritis pœnis. *Ideóque numinibus æquatus*) Et propterea inter deos relatus. hic quò me vertam nescio. dicamne pro commodo suo alia alibi Secundum interpretationem vsum? fatebor necesse non constare sibi. præsertim cùm hanc orationem non auditoribus, sed lectionibus publicauerit: accusem tanti viri indiligentiam, qui in emendatione tanta vrbatur diligentia? dixerat enim in præcedẽtibus à Domitiano Titum cœlo dicatum, vt ille dei frater videretur: hic verò quia delatores puniuerat: nisi quis intelligat sub hoc prætextu impetratam à senatu Titi consecrationem, cum tantum Domitianus intenderet illam sibi decori futuram. *Quandoque*) Post mortem. nam inter deos relatum memorat Eutropius. & Spartianus

inquit, Traiano diuinos honores datis ad senatum literis & quidem accuratissimis Adrianus postulauit, & cunctis volentibus meruit, ita vt senatus multa, quæ is non postulauerat, in honorem Traiani sponte decerneret. ad hæc libro decimo Gellius meminit templi Traiani, & in eo bibliothecæ. secundum artem tractans ostendit ex comparatione plura Traiano præstitisse. *Res*) Recte facta. *Illi*) Quam Titus fecit, id est, qui longe plura gessisset laudanda quàm Titus. *Eecinit*) Hinc apparet Titum à senatu inter deos relatum. *Arduum*) Mirandum, difficile. transit ad modestiam Traiani, circa res fiscales. *Edicto Titi*) Non tam intelligendum puto edictum, quo omnia priorum Cæsarum priuilegia confirmauit, quàm quo delatores puniuit & repressit. nam sequentia huic sententiæ magis conueniunt, vt scilicet, plura Nerua cauerit, quem pariter legimus pœnis delatores cohibuisse, ad imitationem Titi, quædam suo edicto astruentem. sed tot & tanta Traianus ingesserat ad illorum castigationem, vt ipse repertor & primus videretur. *Adstruxerat*) Addiderat. *Nihil*) Quod faceret ad comprimendam delatorum calumniam. *Excogitasse*) Noua addidisse. *Vt*) Tanquam. *Inuentum*) A Tito & Nerua. *Dispensare*) Diuersis elargita. vt si aliquis accusatus fuisset iniquè, & absolutus à Traiano, condemnato calumniatore, quantum gratiæ sibi per singulos comparasset. sic Nerua vno edicto priorum liberalitates confirmauit, ne singuli à se haberent impetrare. sicpaulò post, dum tradit vigesimas remissas, postremò dixit sibi eripere tot beneficiorum occasiones, tam numerosim obligandi imputandique materiam.

Simul) Vno edicto. extat Traiani rescriptum apud Ausidium Secundũ in hunc modum. Scio relegatorum bona auaritia superiorum temporum fisco vendicata, sed aliud clementiæ meæ conuenit, qui inter cætera quidem innocentia ac ratione meorum temporum, hoc quoque remisi exemplum. hæc Pomponius de interdictis. Paulus de iure fisci: edicto, inquit, diui Traiani, quod proposuit significatur: vt si quis tanquam causa eius ad ærarium deferatur, professus esset eam rem, quam possideret, capere sibi non licere, ex ea partem fisco inferat, partem sibi retineat. idem postea ed cto significauit, vt quicunq; professus esset, vel palàm, vel tacitè relictum sibi, quod capere non posset, & probasset iam id ad fiscum pertinere, etiamsi id fiscus non possideret, ex eo quod redactum esset, præfectus ærario partem dimidiam ferat. *Vt sol*) Comparatio. *Præfertur*) Elucet. *Ærarium*) Saturni ædem, in quam publicam pecuniam seruandam reponebant. alibi copiosius. *Silens*) Inquietatum reis. nam damnatorum pecuniæ partim ad ærarium, partim ad fiscum referebantur. *Templum illud*) Saturni. *Deus*) Farit hic illorum sententia, qui scripsere Saturni ædem, ideo constituram pecuniarum publicarum receptaculum, quod nullum in eius finibus furtum fuerit commissum. *Spoliarium*) Locus vbi reseruantur spolia

simul omnia profudisti, vt sol & dies non parte aliqua, sed statim totus, nec vni aut alteri, sed omnibus in commune profertur. Quàm iuuat cernere ærarium silens & quietum, & quale ante delatores erat. nunc templum illud, nunc verè deus, non spoliarium ciuium, cruentarúmque prædarum sæuum receptaculum, ac toto in orbe terrarum adhuc locus vnus, in quo optimo principe boni malis impares essent. Manet tamen honor legum, nihilque ex publica vtilitate conuulsum. nec pœna cuiquam remissa, sed addita est vltio: solúmque mutatum, quod iam non delatores, sed leges timentur. At fortasse non eadem seueritate

tur spolia, eadem forma, qua dicimus armarium. lego insuper in vita Commodi apud Lampridium, spoliarium esse locum vbi noxij necarentur. & Seneca epistolarum decimoquarto, nunquid aliquem esse tam cupidum vitæ putes, vt iugulari in spoliario, quàm in arena malit? siue spoliarium appellatum, quòd vita priuarentur, siue quòd ibi spoliati laniarentur. *Cruentarum*) Occisorum virorum, quorum bona publicarentur. *Locus*) Extat. *Optimo principe*) Sub Traiano. *Honor legum*) Seueritas legum fiscalium. *Ex publica vtilitate*) Ex pecuniis publicis ærario inferendis. *Conuulsum*) Ereptum. *Vltio*) Calumniatoribus. qui prius impune debacchabantur.

Fiscum, Vbi principales pecuniæ reconduntur fiscus est, sicut ærarium vbi publicę. viderint ij qui crediderunt ęrarium & fiscum idem esse. non negauerim tamen interdum cõfundi, sicut apud Claudianũ: Non tua priuatis crescunt ærania damnis: quanquam & ibi pro publicis liceat accipere. vt exponas tua pro tui imperij. *De tuo*) De rebus fiscalibus, de publico, quę referuntur in ęrarium. *Actori.*) Aduocato fiscali ipse libro secundo, fama non vnius actoris, id est aduocati. Vlpianus de iure fisci actores vocat procuratores Cæsaris bonorum. sic Tacitus libro tertio, seruos quoque Syllani, vt tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat. caput est libro secundo codicis de aduocato fisci quem primus Adrianus instituit, autore Spartiano. *Procuratori*) Hodie quoque fiscus habet aduocatum & procuratorem, cuius officium etiam est aliena negocia mandato domini administrare. potest autem esse vnius rei, vel omnium. quod testatur Vlpianus. ff. iii. & ii. Codicis titulus est de procuratoribus. *In ius veni*) Non tantum si fiscalia commoda occultauerat, quantum si nullo negocio existente fisci nomine priuatis audeat calumnias commouere. hoc imperator Constantinus cauit & lib. xi. ff. de admini. rerum ad ciuitatem pertinentium. magistratus reip. non dolum solùm modo, sed latam negligentiam, hoc amplius etiam diligentiam debent. *Tribunal*) Iudicem. nam magistratus erat constitutus à Traiano, per quem cogebantur aduocatus & fisci procurator, si iniuriam alicui inferrent, stare legibus. *Cruciatu*) Vexatione, molestia, seueritate. *Par cæteris*) Ius æquè vt in aliis ibi seruatur. *Litigatoris*) Aduocati & procuratoris Cæsaris. sensus est. ibi omnibus par iustitia redditur, sicut in cæteris tribunalibus. nisi quis hoc diceret maius, quia litigant, qui Cæsaris personam repræsentant. *Sors &*

fiscum, qua ærarium cohibes: immò tanto maiore, quanto plus tibi licere de tuo quàm de publico credis. Dicitur actori, atque etiam procuratori tuo: in ius veni, sequere ad tribunal. non tribunal quoque excogitatum cruciatu est par cæteris, nisi illud litigatoris amplitudine metiaris. Sors & vrna fisco iudicem assignat, licet reiicere, licet exclamare, hunc nolo, timidus est, & bona seculi parum intelligit. illum nolo, quia Cæsarem fortiter amat. Eodem foro vtuntur principatus & libertas. Quæ præcipua tua gloria est. Sæpius vincitur fiscus, cuius mala causa nunquam est, nisi sub bono principe. Ingens hoc meritum, maius illud, quòd eos procuratores habes, vt plerunque ciues tui non alios iudices malint. liberum est autem disceptanti dicere, nolo eum eligere. neque enim vllam necessitatem muneribus tuis addis: vt qui scias hanc esse beneficiorum principalium summa gratiam, si illis & non vti licet:

vrnæ) Hæc omnia Pedianus diligenter prosequitur. cùm multi inquit, iudices in vrnam mitterentur sortito, vt de pluribus necessarius numerus confici posset, permittebatur accusatori ac reo ex illo numero reiicere, quos putabant sibi, aut inimicos, aut ex aliqua re incommodo fore. & Marcellus Eprius apud Tacitum, memorat morem fuisse per sortem & vrnam in quam iaciebant sortes, iudicandi, vnde in vi. Virgilius dixit. Quæsitor Minos vrnam mouet. *Reiicere*) Iudices suspectos remouere à iudicando. vnde reiectio appellata, qua celebrata, moris erat & haberi in officio prætoris, & in arca reponi nomina iudicum delectorum secundum Asconium. *Hunc*) Iudicem. *Bona seculi*) Libertatem iudicibus liberam iudicandi quicquid velint sub principe Traiano. *Fortiter*) Vehementer, alibi constanter. *Eodem foro*) Iisdem legibus. *Principatus & libertas*) Princeps & liberi homines. denominatio, quæ à finitimis rebus trahit orationem qua possit intelligi res, quæ non suo vocabulo sit appellata. *Vincitur*) Causa cadit. *Cuius causa mala*) Nunquam iudicatur aduersus fiscum. *Meritum*) Beneficium tuum est. *Eos*) Tam bonos. *Summam*) Sunt qui legant sine additione verbi, gratiam, & interpretentur summam beneficiorum, id est maximum beneficium principis.

Onera imperij) Ordo. onera imperij coegerunt instituri pleraque vectigalia, vt pro vtilitate communi, ita pro singulorum iniuriis, id est, tam ad stipendia militum & annonam classemque tuendam, quę pertinent ad publicam vtilitatem, quàm ad salarium magistratuum, qui qui ad arcendas priuatorum iniurias cõstituũtur. nam Cæsar dictator, scribente Dione, dicere solebat, duo maximè necessaria affectantib. imperium, milites & pecunias, & inuicem consistere. nam stipendiis exercitus contrahi, illa ex armis comparari. sunt enim pecuniæ principatus nerui, sicut dicebat Mutianus apud eundem autorem. νεῦρα γὰρ ἀρχομένης τε καὶ ἀκμαζούσης ἀρχῆς τὰ χρήματα εἶναι τε καὶ λέγεσθαι, id est neruos enim principatus pecunias semper esse dicebat. & Demosthenes in orationibus dixit δεῖ δεῖ χρημάτων, καὶ μόνα τούτων ἀδύνατα ἐστὶ χωρὶς τοῦ δεῖν, id est, opus est opus est pecuniarum, & sine his nihil est fieri necessariorum solutiones autem stipendiorum fiebant aliquando à stipendiariis ciuitatibus, aliquando ex ærario, quandoque ex tributo Romæ impositio militibus pecuniæ dabantur. vnde cum agitaret Nero an cuncta vectigalia omitteret, senatores impetum eius continuisse, meminit Tacitus: dissolutionem imperij docendo, si fructus, quibus respublica sustineretur, diminuerentur. & Appianus in præfatione totius historiæ scribit, ex nonnullis imperio parentibus, atque suppositis, plus decimenti capere Romanos, quàm vtilitatis, quos licèt inutiles, deserere tamen pudeat. principatum omnem magnis copiis, magnisque præsidiis circumquaque vallantes, tantum terræ tantúmque maris quasi fundum quendam seruasse, atque continuisse, susisque temporibus & quidem solis Romanis adfuisse ingentes copias, peditum ducenta, equitum x L. millia, elephantorum trecentorum bellicosorum numerum ad prælia instructorum duo millia, armorum in supplementum ccc. millia. & hęc quidem terrestribus copiis: maritimi verò minorum nauium duo millia. triremium à sexcuplis in quinqueremes mille quingentarum classem, instrumentorum quoque naualium numerum bis totidem. ad hoc naues partim auro proras, partim puppes exornatas, quas thalamegas appellant, ad belli pompam. Dion in Augusto refert aluisse Romanos vigiliti tres exercitus, suis verò temporibus XIX. *Vigesima*) Vigesimam dicimus sicut quadragesimam, decimamquintam, cùm scilicet de vigesimo, quadragesimo, decimoquinto quoque numero vnum aufertur, siue tributi siue pœnæ nomine. Tacitus de Nerone. Vectigal quoque quintæ & vicesimæ venalium mancipiorum remissum, specie magis

Onera imperij, pleráque vectigalia instituri, vt pro vtilitate communi, ita singulorum iniuriis coegerunt. His vigesima reperta est, tributum tolerabile, & facile haeredibus duntaxat

quam

quàm vi. Tranquillus. Caius inquit, pro litibus vbicunque conceptis exegit quadrageſimam ſummæ de qua litigaretur. & in Veſpaſiano meminit Sabinum publicanum quadrageſimæ in Aſia egiſſe. M. Tullius ad Atticum. portoriis Italiæ ſublatis, agro Campano diuiſo, quod vectigal ſupereſt domeſticum? præter viceſimam, quæ videtur vna conciuncula pedis equorum noſtrorum eſſe peritura. hinc Liuius vij. ſecundi belli Punici ſcribit, aurum viceſimarium, quod in ſanctiore ærario ad vltimos vſus reſeruabatur, promi placuiſſe. vbi viceſimarium aurum ſanè intelligimus collectum ex viceſimis. quamuis ſciam quoſdam legere cenſimarium, quod non procedit. Aulus Oſtilius equeſtris ordinis & Cæſaris familiariſſimus, libros de iure ciuili plurimos, omnem partem operis fundantes qui reliquit, de legibus viceſimæ primus conſcripſit autore Pomponio de origine iuris. de viceſima quæ ex re frumentaria colligebatur non loquitur Secundus, ſed quæ pro hæreditatibus conſtituta fuerat. nam peregrini & externi etiam, ſi iure Latij, vel principum liberalitate, in ciuitatem Romanam veniſſent, non poterant adire ſuorum hæreditatem, niſi prius viceſimam hæreditatis perſoluiſſent. quam legem primus inſtituit Auguſtus. hanc Dion, inquit, poſtquam multitudinem Romanorum exercituum enumerauit, propter copiam legionum & equitum Auguſtus multis indigens pecuniis, viceſimam hæreditatem & legatorum quæ teſtamento aliquibus præter maxima cognatione aſtrictos & pauperes relinquuntur. conſtituit tanquam hoc vectigal in Cæſaris commentariis ſcriptum inueniſſet. hanc legis iniuriam, Nerua primus emendauerat, ſed parce, Traianus multum liberalitati patriæ addidit, Gratianus in totum ſuſtulit. Auſonius enim meminit Traianum tributa condonaſſe, ſed partibus retentis, quas poſtea in totum Gratianus remiſit, vbi de viceſimis intelligendum annotamus: Iulius enim Capitolinus recitat Antonium philoſophum leges addidiſſe de vigeſima hæreditatum.

Extraneis) Nulla cognatione coniunctis, vel peregrinis, qui lege Papia prohibebantur vti ciuitate Romana. *Domeſticis*) Conſanguineis, gentilibus, qui ex eadem domo, id eſt familia ſunt. *Illis*) Extraneis. *Irrogatum*) Impoſitum. *His*) Domeſticis. *Remiſſum*) Ablatum, condonatum. *Sempérque non laturi.*) Impatienter paſſuri. correctio. *Deſtringi*) Tolli, decurtari. *Abradi & deſtringi.*) Tranſlata verba. *Bonis*) A bonis. *Sanguine*) Cognatione, cuius gradus lege apud Iuſtinianum in inſtitutionibus & ff. trigeſimooctauo. *Gentilitate*) Gentilis eſt, qui ex eadem familia eſt, vel eiuſdem nominis, quaſi nomen familiæ habeat. ab hoc gentilitas dicta, quæ propriè eſt multitudo ipſa vel familiæ, vel nationis alicuius, autore Feſto. vnde Varro libro tertio rei ruſticæ, cùm Axium liberè de Pauone dicere cohortatur, quòd Fircellius cognomento Pauo iam diſceſſerat, ſi quid inquit diceres de hoc gentilitatis cauſa, fortaſſis ante eum duceret ſerram ſic habet codex vetuſtus. videlicet rem hanc tractaret, cùm ſit ex familia Pauonum. nam eodem libro Fircellinum Pauonem Reatinum dixerat. ſerram autem ante eum duceret, id eſt, ſe ſtrenuè opponeret, vt de Pauone diceret. nam ſerra Vegetio præceptore, ducitur ex abundantibus, quæ à ſtrenuiſſimis directa ante frontem opponitur hoſtibus, vt turbata acies reparetur. Gellius pariter tradit ſerram eſſe nomen ordinis in militia inſuper Surrula

extraneis, domeſticis graue. Itaque illis irrogatum eſt, his remiſſum. videlicet quod manifeſtum erat, quanto cum dolore laturi, ſeu potius non laturi homines eſſent, deſtringi aliquid & abradi bonis quæ ſanguine, gentilitate ſacrorum, denique ſocietate meruiſſent. quæque nunquam vt aliena & ſperanda, ſed vt ſua ſempérque poſſeſſa, ac deinceps proximo cuique tranſmittenda cepiſſent. Hæc manſuetudo legis, veteribus ciuibus ſeruabatur. noui ſeu

apud eundem Varronem, instrumentum est ad metendum. in extremo linei baculi incurui. *Societate sacrorum*) An quia aliquibus familiis ius faciendorum sacrorum peculiare fuit, vt Potitiis & Pinariis. an magis ad iura cognationum referendum putamus? sacrum enim matrimonium, per quod multiplices fiunt cognationes. quare apud iurisconsultos cùm filius de patria potestate mitteretur, amplius non esse in sacris patris dicebatur, quoniam per emancipationem ius agnationis extinguebatur. existimo id emanasse ex lege XII. tabularum, cuius verba sunt hæc. sacra priuata perpetuò manento. ea Cicero de leg. 2. sic secundum interpretatur, ad quod alluſit Plautinus paratus in captiuis: sine sacris hæreditatem sum adeptus offertissimam. solent enim gratiores esse quæ ab extraneis insperato hæreditates deferuntur. *Sperenda*) Tanquam non sua, sed extranea. *Sua*) Gentilitia patrimonia. *Deinceps*) Per gradus proximiores. *Transmittenda*) Vt sub fideicommisso. *Mansuetudo*) Vt gentiles succederent absque honore vigesimæ. *Veteribus*) iam pridem in vrbem receptis. *Nouis*) Ciues.

Per Latium) Iure Latij, quod qui fuerat adeptus sine tributo viuebat. solum immune habebat autore Paulo de censibus. ff. l. ad hoc ius petendi magistratus. *In vrbe*) Nam Pedianus scribit, veteribus colonis Pompeius ius Latij dedit. id est vt petendi magistratus gratia ciuitatem Romanam adipiscerentur. Strabo hoc amplius addit, vt quibus ius Latij foret concessum, nullum cum prætoribus venientibus Roma negocium esset. *Beneficio*) Munere, liberalitate, priuilegio. *Simul*) Nisi cùm à principe donarentur ciuitate Rom. simul etiam impetrassent iura cognationis. id est posse succedere in hæreditatibus suorum per ius cognationis. *Alienissimi*) Extranei, tanquam illos sanguine non contingentes. nam ab his vigesima exigebatur. *Maximum beneficium*) Donatio ciuitatis Romanæ. *In grauissimam iniuriam*) Cùm vigesima auferretur bonorum relictorum tanquam non essent ciues. *Instar odij*) Tanquam odium dicimus instar Latinè sine ad, & minus vsitatè cum ad, quod subinde reperies apud Apuleium. *Orbitatis*) Quæ priuaret ciues debita hæreditate. *Pignora*) Cognationes, quæ sunt hypothecæ amoris. *Salua ipsorum pietate*) Etiam si inter se mutuò dilexissent. *Distrahere*) Separaret. *Nostri*) Romani. *Compensari Romanam ciuitatem*) Contentos esse vigesimam soluere, & cognationum iure priuari, modò ciues Romani essent. *Gratuita*) Romana ciuitas gratis dari sine onere vigesimæ. *Tam magno pretio*) scilicet tributo vigesimæ & affinitatum priuatione. *Pater Tuus*) Neruæ. *Peruenisset*

per Latium in ciuitatem, seu beneficio principis veniſſent, niſi ſimul cognationis iura impetraſſent, alieniſſimi habebantur, quibus coniunctiſſimi fuerant. Ita maximum beneficium vertebatur in grauiſſimam iniuriam: ciuitaſque Romana inſtar erat odij & diſcordiæ, & orbitatis. cùm cariſſima pignora ſalua ipſorum pietate diſtraheret. Inueniebantur tamen quibus tantus amor nominis noſtri ineſſet, vt Romanam ciuitatem non vigeſimæ modò, verùm etiam affinitatum damno bene compenſari putarent. ſed his maximè debebat gratuita contingere, à quibus tam magno æſtimabatur. Igitur pater tuus ſanxit vt quod ex matris ad liberos, ex liberorum bonis peruenisſet ad matrem, etiam ſi cognationum iura non recepiſſent, cùm ciuitatem adipiſcerentur, eius vigeſimam ne darent. Eandem immunitatem in paternis bonis filio tribuit, ſi modò reductus eſſet in patris poteſtatem, ratus improbè &

insolenter, ac penè impiè his nominibus inseri publicanum. nec sine piaculo quodam sanctissimas necessitudines, velut intercedente vigesima scindi. nullum esse tanti vectigal, quod liberos, ac parentes faceret extraneos. Hactenus ille, parcius fortasse quàm decuit optimum principem, sed non parcius quàm optimum patrem. qui optimum adoptaturus, hoc quoque parentis indulgentissimi fecit, quòd delibasse quædam, seu potius demonstrasse contentus, largam ac propè intactam beneficiendi materiam filio reseruauit. Statim ergo muneri eius liberalitas tua astruxit, vt quemadmodum in patris filius, sic in hæreditate filij pater esset immunis. nec eodem momento quo pater esse desiisset, hoc quoque amitteret quod fuisset. egregiè Cæsar quòd lacrymas, parentum vectigales esse non pateris. Bona filij pater sine diminutione possideat, nec socium hæreditatis accipiat, qui non habet luctus. nemo recentem & attonitam orbitatem

nisset) Siue condito testamento, siue ab intestato. *Cognationum iura*) Vt proximior adiret hæreditatem. *Non recepissent*) Non impetrassent *Eius*) Peculij. *Ne darent*) Ne publicano soluerent. *Immunitatem*) Ab onere vigesimæ. *Reductus esset in patris potestatem*) Dupliciter possunt filij reduci in patriam potestatem. si emancipati iterum reuertantur ad patrem, aut ab hostibus capti iure postliminij, sicut sequentia indicant. nam nisi reducti essent in patriam potestatem, bona eorum pertinent ad quos pertinerent. est autem postliminium ius amissæ rei recuperandæ, ab extraneo in statum pristinum restituendæ moribus legibúsque constitutum. quod adeptus quis esse dicitur, cùm extrà limina, hoc est, terminos prouinciæ in captiuitate detentus, rursus ad propria limina reuertitur. hinc Iustinianus titulo quibus modis ius patriæ potestatis dissoluitur: dictum asserit, postliminium à limine & post. vnde eum qui ab hostibus captus est, & in fines nostros postea peruenit, postliminio reuersum esse dicimus. nam limina sicut in domibus finem quendam faciunt, sic & imperij finem limen esse veteres voluerunt. hinc & limes dictus est, quasi finis quidam & terminus. ab eo postliminium dictum est, quia ab eodem limine reuertebatur, quo amissus erat. plura iurisconsulti, præsertim ff. x LIX. de captiuis & postliminio reuersis, & ab hostibus captis. pariter VIII. codicis.

Insolenter) Superbè. *His*) Nominibus parentum & liberorum. *Publicanum*) Publicum exactorem vigesimæ. de publicanis alibi multa. *Piaculo*) Scelere, monstro. *Extraneos*) Tanquam inter se alienos. *Ille*) Nerua. *Hactenus*) Hoc eantum de vigesimis sanxit. *Quàm optimum patrem*) Decuit. *Adoptaturus*) Te filium optimum. *Hoc*) Officium. *Delibasse*) Tetigisse, pauca remisisse, translatio à gustatoribus. *Quædam*) De vigesimis. *Seu p.*) Correctio. *Demonstrasse*) Traiano. *Propè*) Intactam, delibatam. *Muneri*) Legi vigesimæ. *Astruxit*) Addidit. translatio à structuris lignorum *Filius esset i.*) In hæreditate patris. *Immunis*) Liber ab onere vigesimæ. *Quod fuit*) Bona filij quibus videbatur fuisse pater. *Egregiè*) Fecisti. *Lacrymas*) Orbitatem. *Vectigales*) Obnoxias vigesimæ. *Bona filij*) Vt militis & emancipati, quæ etiam ab intestato ad proximiores deuoluuntur. *Diminutione*) Vicesimæ. *Socium*) Aliquem participem. *Habet*) Socium. *Nemo*) publicanus. *Attonitam*) stupidam, mentis inopem. *Orbitatem*) Ob hoc parentes denominatio.

ad computationem vocet, cogátque patrem, quid reliquerit filius scire. Augeo P. C. principis munus, cùm ostendo liberalitati eius inesse rationem. ambitio enim, & iactantia & effusio, & quiduis potius quàm liberalitas existimanda est, cui ratio non constat. Dignum ergo imperator mansuetudine tua minuere orbitatis iniurias, nec pati quenquam filio amisso insuper affici alio dolore. sic quoque abunde misera res est pater filio solus hæres: quid si cohæredem non à filio accipiat? Adde quòd cùm diuus Nerua sanxisset, vt in paternis bonis liberi necessitate vigesimæ soluerentur, congruens erat eandem immunitatem parentes in liberorum bonis obtinere. Cur enim posteris amplior honor quàm maioribus haberetur? cúrue non retro quoque recurreret æquitas eadem? Tu quidem Cæsar illam exceptionem remouisti. si modò filius in potestate patris fuisset, intuitus opinor vim, legémque naturæ, quæ semper in ditione parentum esse liberos iussit. nec vti inter pecudes, sic inter homines potestatem & imperium valentioribus dedit. Nec verò contentus primum cognationis gradum abstulisse vigesimæ, secundum quoque exemit, cauitque vt in fororis bonis frater, & contrà

Ad computationem) Ad calculum hæreditatis. vt inde dematur vicesima. *Inesse rationem*) Ratione vigesimam remisisse. *Effusio*) Prodigalitas. qua possumus incusare Neronem, qui bis, & vicies mille sestertium donationibus effudit. *Ratio non c.*) Nulla honesta ratio appareat. *Dignum*) est res digna. *Iniurias*) Calamitates. *Insuper vltra d.*) Quem patitur in obitu filij. *Sic*) Per se. *Solus*) Orbus. *Quid*) Perinde ac si diceret, nonne miserrimum? *Non à filio*) Sed à fisco, vt prius accidebat. *Necessitate*) Onere. *Congruens*) Conueniens, æquum. *Posteris*) Minoribus, id est filiis. *Amplior*) Vt soluti essent à necessitate vigesimæ, patres vero non. *Maioribus*) Patribus. *Retrò recurreret*) Respiceret, reuerteretur. *Æquitas*) Inter ius & æquitatem hoc interest. ius est quod omnia recta & inflexibilia exigit: æquitas, quæ de iure multum remittit, referente Donato. Apuleius tx. tradit siuistram æquitati sacratam, quòd nulla calliditate, nulla solertia sit prædita. Sed Plautus & Catullus eam furtiuam appellant. *Si modò filius in potestate patris*) Verba ista fuerant in edicto Neruæ. *Intuitus*) Respexisti. *Vti inter pecudes*) Comparatio. *Valentioribus*) Per hoc apertè ostenditur captos ab hostibus intelligere. *Abstulisse vigesimæ*) Liberasse ab onere vigesimæ. *Primum*) Parentis & filij. Caius ista de gradibus affinitatum scripsit: gradus cognationis, alij superioris ordinis sunt, alij inferioris, alij ex transuerso, siue à latere. superioris sunt ordinis parentes, inferioris liberi, ex transuerso siue à latere, fratres & sorores, liberique eorum: sed superior quidem & inferior cognatio à primo gradu incipit. ex transuerso siue à latere nullus est primus gradus: & ideo incipit à secundo. itaque primo gradu cognationis, superioris quidem & inferioris ordinis cognati, possunt concurrere. ex transuerso verò nunquam eodem gradu quisquam concurrere potest: at in secundo, ac tertio, & deinceps in cæteris possunt etiam ex transuerso quidem concurrere, & cum superioris ordinis cognatis. primo igitur gradu sunt suprà, pater & mater: infrà filius filia. secundo sunt gradu suprà,

du suprà, auus auia: infrà nepos neptis: ex transuerso, frater soror, & quæ illic tractantur latius. *Secundum*) Fratris & sororis ex transuerso.

In fratris) Bonis, traductio. color: nam eadem verba sine vitio frequenter repetuntur. *Illi*) Neptis & nepos. *Immunes*) Liberæ à vectigali vigesimę. *Per Latium*) Iure Latij. *Patuisset*) Data esset. *Idem*) immunitatem Vigesimę. *Commisit*) Coniunxit. nam intercedente 20. videbatur disiuncta. *More naturæ*) Quæ omnia pariter omnibus dispensat. *A singulis*) Per priuilegia. *Gestiebant*) Volebant, appetebant. *Spiritus*) Magnanimitatis. *Gentilitates*) Familias, domos. *Deferri*) Dare sponte non petentibus. *Eripere sibi*) Priuare se. nam per has concessiones multos obligasset, singulis singulas concedendo. *Imputandi*) Ingratis videlicet. *Sororis estis*) Fingit hæc dici potuisse à Traiano. *Vt sitis*) Vt fiatis immunes scilicet à vigesima. *Vobis estis*) Per vos & sine priuilegio. *Qui*) Traianus. *Dare*) Concedere vigesimam per priuilegium. *Auferre*) Iniuste, & vi, vt Domitianus consueuerat. *Adire honores*) Municipali iure magistratus petere poterant, perinde ac ciues Romani essent. *Hoc edictum*) Tuum. *Destitues necessitud.*) Separabit à necessitudine. *Velut truncum abruptum & amputatum*) Tanquam à familia sua exclusum: est autem translatio. sic Iuuenalis satyra tertia tanquam Manens, & extincta corpus non vtile dextra. *Pignoribus*) Cognationibus, lata significatione, more suo. *Honestiores*) Facti vigesimæ immunitate. *Ac ne remotus quidem*) Longè scil. à cognatione vt in v. & vi. gradu. in illo centum octoginta quatuor contineri personas, in hoc verò quadraginta octo testis est Paulus. septimum autem gradum quis excedit? quatenus vltra eum ferè rerum natura cognatorum vitam consistere non patitur: ibidem referente Modestino. *Qualibet*) Minima. cauerat præterea Traianus, vt vsque ad septimum affinitatis gradum modò esset parua hæreditas, omnes soluerentur onere vigesimæ.

in fratris soror, vtque auus auia in neptis nepotisque, & inuicem illi seruarentur immunes. His quoque quibus per Latium ciuitas Romana patuisset, idem indulsit, omnibúsque inter se cognationum iura commisit simul & pariter, & more naturæ: quæ priores principes à singulis rogari gestiebant, non tam præstandi animo quàm negandi. Ex quo intelligi potest quanta benignitatis, quanti spiritus fuerit, sparsas atque vt ita dicam, laceras gentilitates colligere, atque connectere, & quasi renasci iubere, deferre quod negabatur: atque id præstare cunctis, quod sæpe singuli non impetrassent. Postremo ipsum eripere tot beneficiorum occasiones, tam numerosam obligandi imputandique materiam. indignum credo ei visum ab homine peti, quod dij dedissent. Sorores estis, & frater, auus, & nepotes: quid est ergo cur egetis: vt sitis, vobis estis. Qui pro cætera sua moderatione non minus inuidiosum putat dari hæreditatem, quàm auferre. Læti ergo adite honores, capessite ciuitatem, neminem hoc necessitudinis abruptum velut truncum amputatúmque destituet. iisdem omnes quibus ante pignoribus, sed honestiores perfruentur. ac ne remotus quidem, iamq; deficientis affinitatis gradus à qualibet quantitate vigesimam inferre cogetur. statuit enim

communis omnium parens summam quæ publicanum pati possit. Carebit onere vigesimæ parua & exilis hæreditas : etsi ita gratus hæres volet, tota sepulchro, tota funeri seruetur: nemo obseruator, nemo castigator assistet. Cuiuscunque modi ea pecunia ex hæreditate alicuius obuenerit, securus habeat quietusque possideat. Ea lex vigesima dicta est, vt ad periculum eius peruenire, nisi opibus, non possit. Conuersa est iniquitas in gratulationem, iniuria in votum : optat hæres vt vigesimam debeat. additum est vt qui eiusmodi ex causis in idem edicti vigesimam deberent, nondum tamen intulissent, non inferrent. At in præteritum subuenire ne dy quidem possunt : tu tamen subueniſti, cauistique vt desineret quisque debere quod non esset posteà debiturus. Idem feciſti, ne malos principes habuissemus, quo ingenio si natura pateretur, quàm libenter tot spoliatis, tot trucidatis sanguinem & bona refudisses ? Vetuiſti exigi quod deberi non tuo seculo cœperat. Alius vel contumacibus irasceretur, tarditatémque soluendi dupli, vel & quadrupli irrogatione mulctaret : tu nihil referre iniquitatis existimas, exigas quod deberi non oportuerit, an constituta vt debeatur.

Communis omnium parens) Traianus pater patriæ. circuitio. *Summam*) Magnam hereditatem, obnoxiam vigesimæ. *Tota sepulchro*) Caput etiam in ea sanctione fuit : at si quis quantumuis magnam hæreditatem funeri & sepulchro faciundo totam impenderet, onere vigesimæ careret *Obseruator*) Custos publicanus. *Cuiuscunque modi*) Siue iure affinitatis siue alio. *Ea pecunia*) Funeri impendenda. *Dicta est*) Edicto sancita. *Periculum*) Onus. *Opibus*) Magna hæreditate. *Iniquitas in gratulationem*) Contrarium. *Vt vigesimam debeat*) Vt sit tam ampla hæreditas, per quam debeat vigesimam. *Additum*) Ordo : additum est in idem edicti, id est, aliud caput continetur in eodem tuo edicto, vt omnes qui fisco aliquid in præterito vigesimæ causa debuissent, soluerentur. est autem transgressio, perturbans ordinem verborum traiectione, quę si rem non reddit obscuram, multum proderit ad continuationes. sed maius remisit debitum, Adrianus, per edictum condonando omnia, siue ea ad se pertinerent, siue ad ærarium. decennium præscribens à quo tempore debere quisquam desineret, nec posteà debiturus esset. *Eiusmodi*) Hereditates *Intulissent*) In fiscum. *Non inferrent*) Non tenerentur. *Subuenire*) Emendare præterita. Annibal enim apud Liuium præterita dixit magis reprehendi, quam corrigi possunt. *Nec dy quidem possint*) In eandem sententiam iam scripserat Plinius senior libro secundo, vbi de deo agit. nec inquit, potes facere, vt qui vixit non vixerit, qui honores gessit non gesserit, nullum habere in præteritoius præterquam oblitionis. *Debere*) Ærario vigesimam præteriti. *Quod*) Vectigal. *Posteà*) In futurum in casibus prædictis. *Feciſti*) Dum absoluis à præteritis. *Ne malos pri.*) Remittendo quæ sub malis principibus fisco debebantur. *Quo ingenio*) Quanta diligentia. an potius, quo relatiuè accipiatur. *Si natura p*) Si fieri posset. *Refudisses*) Reddidisses, restituisses. *Sanguinem*) Vitam trucidatis. *Et bona*) Spoliatis à Domitiano. Dionis abbreuiator memorat Neruam restituisse omnes facultates quascunque in fisco comperit, iniustè spoliatis à Domitiano. *Non tuo seculo*) Cùm nondum imperares. *Alius*) Princeps. *Vt contumacibus*) Tanquam

quam l's qui in tempore non satisfeciſſent. *Irrogatione*) Collatione, pœna. *Mulctare*) Punirer. mulcta proprie pecuniaria, quamuis interdum ad alia trahatur. *Referre nihil iniquitatis*) Eandem esse iniquitatem. *Exigas*) Si redimus. *Non oportuerit*) In præteritum. *An constituas*) in futurum.

Feres) Patienter sustinebis est autem licentia astutior, qua aliquem obiurgamus quomodo se cupit obiurgari. præterea color, frequentatio, cùm res in tota causa dispersæ coguntur in vnum locum, quo grauior, aut acrior oratio sit. *Solicitudinem consulatus.*) Curam mei consulis: cuius proprium curare publica. *Collationes*) Extraordinaria vel superindicta tributa. duodecimus Codicis titulus est de collatione fundorum, vel rei priuatæ, vel dominicæ, vel ciuitatum, vel temporum. & decimus eiusdem de collatione donatorum, vel relevatorum, aut translatorum, seu adæratorum. post quem sequitur titulus de collatione ç r s. *Congiarium obtuliſſe*) Compar, graue & similiter desinens. *Imperij reditus*) Nam cùm vectigalia secundum Ciceronem, pro Cornelio Pompeio, sint nerui reipublicæ, debet princeps impensas & reditus diligenter computare, vt si ingruerit necessitas, eas tanquam subsidia opportuna paratas habeat. alij enim principes cum largitionibus ordinarios reditus exhauserint, convertebantur ad rapinas. pecuniarum autem in thesauris Romanorum scribit Appianus Ægyptiorum talentorum quatuor & septuaginta millia suis temporibus fuisse. *Frugalitas*) Temperantia ab impensis superfluis. *Suffragatur*) Satisfaciat. quod si donat, remittit, id frugalitate suppleat. *Alij*) Principibus. Domitianum imprimis notat. *Omnia*) Hyperbole. *Frontis grauis.* Cum seueritate. sic Martialis: Triste supercilium, durique severa Catonis Frons. *Contumaciter*) Superbè. *Adesſent*) Fauerent. *Sua sponte*) A natura. *Magistris*) Instructoribus, monitoribus. *Plura*) Plures rapiendi vias. *A nobis*) A malis suboratoribus. *Contra nos*) In ciuium perniciem & detrimentum. *Obstructus*) Clausus. *Silent*) Auari adulatores. Philostratus libro septimo, recitat sub Domitiano comparatas accusationes aduersus ditissimos, quòd immensæ diuitiæ contumeliam parerent, & ceruicem supra multos extollerent, & animos erigerent, nec obtemperare legibus sinerent. alius item accusatus est, quòd Tatii sacrificans

Feres Cæsar curam & solicitudinem consularem. nam mihi cogitanti, eundem te collationes remisisse, donatiuum reddidisse, congiarium obtuliſſe, delatores abegisse, vectigalia temperasse: interrogandus videris, satisne computaueris imperij reditus, an tantas vires habeat frugalitas principis, vt tot impendiis, tot erogationibus sola sufficias. Nam quid est causæ cur aliis quidem, quum omnia raperent, & rapta retinerent, vt si nihil rapuissent, defuerint omnia: tibi, quum tam multa largiaris & nihil auferas, omnia supersint? Nunquam principibus defuerunt qui fronte graui, & tristi supercilio vtilitatibus fisci contumaciter adessent, & erant principes ipsi sua sponte auidi & rapaces, & qui magistris non egerent: plura tamen semper à nobis contra nos didicerunt, sed ad tuas aures cùm cæteris omnibus, tum vel maximè auaris adulationibus obstructus est aditus. Silent ergo & quiescunt, & postquam non est cui suadeatur, & qui suadeant non sunt. Quo euenit vt tibi cùm plurimum pro tuis, tum

publicis precibus non addiderat Domitianum esse Palladis filium. alius quòd in insulam secessisset tanquam interfecto parente.

Pro nostris moribus) Facis enim vt vel inuiti cæsamus adulandi morbo. *Voconia* (Voconius legem tulit, autore Pediano, ne quis census, hoc est pecuniosus, hæredem relinqueret filiam. Gellius tamen decimonono, Quid inquit vtilius plebiscito Voconij de coercendis mulierum hæreditatibus? nam Marcus Tullius pro Cornelio Balbo dixerat. apud maiores nostros legem tulit Quintus Voconius, de mulierum hæreditatibus. idem in Verrem, C. Voconius sanxit nequis hæredem virginem nève mulierem faceret. & diuus Augustinus tertio de ciuitate Dei. lata est lex Voconia, ne quis hæredem fœminam faceret, nec vnicam filiam. *Iulia leges*) Apud Iurisconsultos legimus multas leges appellatas Iulias. nam Digestis & in Codice titulus est ad legem Iuliam maiestatis. ad legem Iuliam de vi publica. item repetundarum. ad legem Iuliam de vi priuata. ad legem Iuliam de annona. ad legem Iuliam peculatus. ad legem Iuliam ambitus. Iuliæ legis de maritandis ordinibus, meminerunt Apuleius & Tranquillus. sed imprimis monstrasse autumo legem Iuliam in adulteros & stupratores, ab Augusto latam, autore Vlpiano, quam Domitianus desuetam reuocauerat Martial s testimonio. Iulia lex populis ex quo Faustine renata est, Atque intrare domos iussa pudicitia. *Maiestatis*) Quamuis suprà quid sit maiestas enarrauimus, addam tamen non importunè maiestatē minuere, esse de dignitate, aut amplitudine, aut potestate imperij Romani aliquid derogare. crimen secundum Vlpianum ad legem Iuliam maiestatis sacrilegio proximum. quod Tiberius atrociter puniuit. nam cùm Tacitus libro tertio scribat, Ancharium postulasse Cæsium Cordum de repetundis, addico, inquit, maiestatis crimine, quod tum omnium accusationum complementum erat. & non multò post maiestatis crimina subdebantur vinculum & necessitas silendi. Nero autem instituit, vt lege maiestatis dicta factáque omnia, quibus modò delator non deesset, tenerentur. & Domitianus quòsdam maiestatis reos in curiam induxerat, quibus more maiorum condemnatis liberum mortis arbitrium permisit scribente Tranquillo. lege. ff. quadragesimooctauo, ad legem Iuliam maiestatis. quot criminum species complectatur crimen læsæ maiestatis. *Locupletabant*) Paulus & Martianus Iurisconsulti testantur bona reorum maiestatis læsæ, etiam post mortem fisco applicari, filios autem eorum Honorius & Arcadius constituerunt ab omnibus bonis paternis & maternis repelli, & ab omni alia quauis hereditate & successione: Falcidiam tantùm filiabus ex bonis matris relinquunt: maiestatis damnati capite plectuntur. *Eorum*) Ciuium. *Qui crimine vacarent*) Innocentium. *Magnitudine*) Maiestatis amplitudine. *Vendicabant*) Sibi vsurpabant. malè enim errore veneratio acquiritur. at Traianus si Dioni credimus magis amari à Romanis quàm timeri gaudebat. *Amicis fides*) Non amplius se inniteem reos agunt, neque liberi parentes, neque serui dominos. *Verentur & parent*) Lego apud Dionem, Neruam seruos atque libertorum plurimos

pro nostris moribus debeamus. Locupletabant, & fiscum, & ærarium, non tam Voconia, & Iuliæ leges, quàm maiestatis singulare, & vnicum crimen eorum, qui crimine vacarent. huius tu metum penitus sustulisti, contentus magnitudine, qua nulli magis caruerunt, quam qui sibi maiestatem vindicabant. Reddita est amicis fides, liberis pietas, obsequium seruis, verentur & parent, & dominos habent.

domi-

dominis & patronis insidiantes, ad vnum occidi imperauit, & ne serui in posterum dominos criminarentur, edicto vetuisse. quod etiam fecisse Traianum Martialis in laudem eius refert libro decimo, Qui sua restituit spolia ærato iura patrono: Libertis exul non erit ille suis.

Non enim) Ordo est, non enim iam serui nostri sunt amici principis, sed nos sumus. nam Claudius libertis suis omnia credidit & indulsit. sic Galba: & Suidas memorat Caium sanxisse vt serui dominos de quocunque crimine possent accusare. Hermogenianus. ff. v. respondet, lege permissum seruis incertis casibus contra dominos consistere. *Mancipiis*) Seruis. *Omnes*) Dominos. *Seruile bellum*) Permutatio. nam seruorum in dominos conspirationem, seruile bellum vocauit, respiciens ad illud: quod in Sicilia ortum, cùm à præstribus opprimi minimè valuisset, Cn. Fulvio consuli mandatum est. cuius belli initium fuit Eunus seruus, natione Syrus, qui contracta aggressum seruorum manu, & solutis ergastulis, iusti exercitus numerum implevit. Cleon quoque alter seruus ad septuaginta millia seruorum contraxit, & copias iunctis contra populum Romanum exercitúmque eius, bellum sæpenumero gesserunt. hæc Liuius & Mucellinus. *Non minus præstitisti*) Non minorem opem tulisti. *Hos*) Dominos. *Securos*) A delatione seruorum. *Nec fortasse*) Diminutio, id est, ponamus quod non sint laudanda. *Illum*) Potius intelligo Domitianum quàm alium, in quem recenti scelerum memoria gladium oratorium distringit, cùm is cuilibet accusatori credidisset. *In capita*) In perniciem. *Subornantem*) Clanculum instruentem, quo id obiecturi essent. est enim subornare, falsum instruere aliquem, semotis arbitris. & semper in malum vsurpatur: Liuius quarto belli punici. militem subornauit, vt Syracusas perfugeret nunc ut conscium eis quæ ad Mylam falsò nunciata erant. Tranquillus: Iulius Cæsar subornauit, qui C. Rabirio perduellionis diem diceret. *Delata*] Ab alio explicata, detecta. *Similis principi*) Malos. *In eodem genere*) Similiter laudandum. *Securæ*] Rata, libera. Claudium ferunt renuisse ab vllo qui cognatos haberet se relinqui hæredem, & publicatas ab aliis imperatoribus hæreditates suis restituisse. Pertinacem vero tradit Capitolinus legem tulisse, vt testamenta priora non prius essent irrita, quàm alia perfecta essent, néve ob hoc fiscus aliquando succederet: ipséque professus est, nullius se aditurum hæreditatem, quæ aut adulatione alicuius esset delata, aut lite, aut perplexa, vt legitimi hæredes & necessarij priuarentur. idem Iustinianus. in Institutionibus: diuus, inquit, Pertinax expressit non admissurum se hæreditatem eius qui litis causa principem reliquerit hæredem, neque tabulas non legitime factas, in quibus ipse ob eam causam hæres institutus erat, probaturum

non enim iã serui principis nostri amici, sed nos sumus. nec pater patriæ alienis se mãcipius chariorem, quàm ciuibus suis credit. omnes accusatore domestico liberasti, vnóque salutis publicæ signo illud (vt sic dixerim) seruile bellũ sustulisti. in quo non minus seruis quã dominis præstitisti. hos enim securos, illos bonos fecisti. non vis interea laudari? nec fortasse laudanda sint: grata sunt tamen recordantibus principem illum in capita dominorum seruos subornãtem, monstrantemq; crimina, quæ tanquam delata puniret. magnum & ineuitabile, ac toties cuiq; experiendum malum, quoties quisque similes principi seruos haberet. In eodem genere ponendum est, quod testamẽta nostra secura sunt,

nec vnus omnium nunc, quia scriptus hæres. non tu falsis, non tu iniquis tabulis aduocaris. nullius ad te iracundia, nullius impietas, nullius furor confugit. nec quia offendit alius nuncuparis, sed quia ipse meruisti. Scriberis ab amicis, ab ignotis præteriris. nihilque inter priuatum, & principem interest, nisi quòd nunc à pluribus amaris. nam & plures amas. Tenes Cæsar hunc cursum, & probatur experimento, sit ne feracius, & vberius, non ad laudem modò, sed ad pecuniam principi, si hærede illo mori homines velint, quàm si cogantur.

Nec vnus omnium) Nunc tu es hæres. *Quia scriptus*) In testamento olim fuisses, & postea vltimo (quod valere debet) præteritus sis, respexit Tiberium, qui vt irrita & vana putauit illorum testamenta, quoscunque quis diceret hærede Cæsare mori destinasse. nam secundum Paulum eius bona, qui se imperatorem facturum hæredem iactauerat, à fisco occupari non possunt. nec ex imperfecto testamento imperatorem hæreditatem vendicare posse sæpe constitutum est. licèt enim lex imperij solennibus iuris imperatorem soluerit, nihil tamen tam proprium imperij est quàm legibus viuere. *Falsis*) Confictis. *Iniquis*) Vtpote præteritis filiis, quos hæredes instituere debuisset potius, quàm imperatorem. legimus Tiberium metu & languore ad fastidium vitæ egisse Cn. Lentulum augurem, cui sensus maximus fuerat, vt ne quo, nisi ipso hærede moreretur. Caium verò testamenta primipilarium, qui ab initio principatus Tiberij, neque illum, neque se hæredem reliquissent, vt ingrata rescidisse. Neronem denique instituisse, vt ingratorum in principem testamenta, ad fiscum pertinerent, ac ne impunè esset studiosis viris, qui scripsissent, vel dictassent ea satis constat lecto testamento Agricolæ, sicut Tacitus in eius vita refert, quo optimæ vxori & piissimæ filiæ Domitianum ascripsit, lætatum cum vellet honore iudicioque tam exca & corrupta mens assiduis adulationibus erat, vt nesciret à bono patre non scribi hæredem, nisi malum principem. vbi mõda satis obuia, pro testamento legitur testimonio. *Nullius iracundia con. ad te.*) Nullus te dixit hæredem, quòd iratus esset in suos, quòd impius, dum filios præterit, quòd furore, non ratione ductus sit. *Nuncuparis*) Hæres nominatio, qua dictione iurisconsulti plerunque vtuntur. Vlpian. ff. xxviij. de testamentis. hæredes palàm, ita vt exaudiri possint, nuncupandi sunt. licebit ergo testanti vel hæredes nuncupare, vel scribere: sed si nuncupat, palam debet, id est, ita vt exaudiri possit à testibus. Theodo. & Valentin. Imper. libro sexto cod. titulo de testamentis, per nuncupationem dicunt, hoc est, sine scriptura. testamenta quoque non aliter valere sancimus, quàm si septem testes, & simul vno eodémque tempore collecti, testatoris voluntatem, vt testamentum sine scriptura facientis audiuerint. Tacitus. nec defuerunt, qui monerent magna ex parte hæredem Cæsarem nuncupare. Tranquillus etiam in Caio opportunè vsus est hoc verbo. metu ioquit iam & ab ignotis inter familiares, & à parentibus inter liberos, palàm hæres nuncuparetur. derisores vocabat, quòd post nuncupationem viuere perseuerabant. *Quia aliud ostendit*) Te scilicet, per id putans posse imperatoriam indignationem mitigari. Vitellius equitem Romanum proclamantem cùm raperetur ad pœnam, hæres meus es, exhibere testamenti tabulas coëgit. vtq; legit cohæredem sibi libertũ eius ascriptum, iugulari cum liberto imperauit. *Meruisti*) Propter tua in illũ merita: Tranquillus narrat Augustum accepisse in viginti annis quatercecies milmies sest. ex testamentis amicorum. *Præteriris*) Non relinqueris hæres. *Primatum*) Dum nondum eras imperator. *Cursum*) Vitæ ordinem. *Sit ne f.*) Sensus est: expe-

rientia

rientia ostendis principem, qui ametur à suis, non solùm maiorem laudem, sed etiam pecuniam sibi comparare ab amicis, illum verò hæredem relinquentibus, quàm illos qui cogebant ciues se nuncupare hæredes. *Sit nr.*) An sit. cùm vere sit. *Pater tuus*) Nerua.

Donauit multa) Nam quascunque pecunias in regiis thesauris competit reliquas, iniustè spoliarit à Domitiano restituit. pauperibus Rom. decies quinquagies centena millia erogauit, agrósque sua pecunia coemptos præpositis senatorij ordinis viris, qui illos egenis diuiderent. nihilò segnior in amicos extitit, complurib⁹ ingentia beneficia conferens. nam Philostratus in vitis Sophistarum, tradit Atticum declamatoris Herodis patrem domi suæ thesaurum ingentem effodisse, ac Neruæ imperatori scripsisse, quid placeret fieri de illo, cui Cæsarem rescripsisse inuento vti debere. verùm Atticus sibi metuens, iterum scripsit. sed inuentum excedit priuatam conditionem. ad quæ imperator rescripsit: etiam pro arbitrio tuo abutere, *Cessérit parum gratus*) Etsi aliquis horum inuentus est parum gratus erga illum vel decesserit parum gratus, si aliquis horum donatus à patre tuo decessit, præterito te in testamento. *Manent*) Viuunt sine discrimine hæredes ingrati defuncti. *Eius*) Neruæ. *Illi*) Bonis, quæ pater tuus elargitus est. *Clariorem*) Illustriorem, notabiliorem. sententia duplex. *Sed quis*?) Interrogatio quæ hoc agit vt neges. *Prætulit laudem istam pecuniæ*) Potius voluit laudari quàm habere pecuniam. *Quotusquisque*) Nullus est qui. *In patrimoniis nostris*) Quod à maioribus & parentibus transmissum fuerat ad nos. *Duxit*) Putauit. *Quod esset de suo*) Quod ipse & superiores principes donassent. *Illitos cibis hamos*) Contectos esca uncos, quibus pisces capiuntur. sic & muneribus homines illaqueantur. Martialis captatores notans. Sic auidis fallax indulget piscibus hamus: Callida sic stultas decipit esca feras. *Illitos cibis hamos, apertos præda laqueos*) Tres exornationes notari possunt. compar, similiter cadens, permutatio. *Multiplicata*) Longè maiora munera. *Referrent*) Hæredes instituti Cæsares. *Priuatis*) A priuatis. *Quicquid attigerant*) Cuicunque aliquid donassent. *Ad vsum secundorum*) Ad felicitatem. *Per aduersa*) Quæ faciunt vt bona melius intelligamus. nam idem dixit: habet has vices conditio mortalium, vt aduersa ex secundis, ex aduersis secunda noscantur. *Periclitatus es*) Nobiscum sub Domitiano, quoniam malis principibus virtus formidolosa est. nam omnium primatum dies & horas, quibus nati erant inquirens, non paucos etiam eorum, qui desperabant aliquam potentiam consequi, interfecit. M. Tullius de Oratore, Magna laus illa & admirabilis videri solet, tulisse & sustinuisse sapienter aduersos, non fractum esse fortuna, retinuisse in rebus asperis dignitatem,

Donauit pater tuus multa, & ipse donasti: cesserit parum gratus, manent tamen ij qui bonis eius fruantur, nihilque ex illis ad te nisi gloria redit. nam liberalitatem iucundiorem debitor gratus, clariorem ingratus, facit, sed quis ante te laudem istam pecuniæ prætulit? quotusquisque principum ne id quidem in patrimoniis nostris suum duxit, quod esset de suo? nonne vt regum, ita Cæsarum munera illitos cibis hamos, apertos præda laqueos, æmulabantur, cùm priuatis facultatibus velut hausta & multiplicata, retro secum quicquid attigerant referrent? Quàm vtile est ad vsum secundorum per aduersa venisse. Vixisti nobiscum, periclitatus es, timuisti, quæ tunc erat innocentium vita: scis & expertus es, quantopere detestentur malos principes, etiam

qui malos faciũt. meministi quæ optare nobiscum, quæsis queri solitus. Nam priuato iudicio principem geris. meliorem immò te præstas, quàm tibi alium precabare. Itaque sic imbuti summus, vt quibus erat summa votorũ, melior pessimo princeps, iam non possimus nisi optimum ferre. Nemo est ergo, tam tui, tam ignarus sui, vt locum ipsum post te cõcupiscat. facilius est, vt esse aliquis successor tuus possit, quã vt velit. quis enim curæ tuæ molem sponte subeat? quis comparari tibi non reformidet? Expertus & ipse es quàm sit onerosum succedere bono principi. & afferebas excusationem adoptari. an prona paruáque sunt ad æmulandum, quòd nemo incolumitatem turpitudine repẽdit? Salua est omnibus vita, & dignitas vitæ: nec iam consideratus, ac sapiens, qui ætatem in tenebris agit. Eadem quippe sub principe virtutibus præmia, quæ in libertate: nec benefactis tantùm ex conscientia, sed etiam præmia sunt merces. Amas cõstantiam ciuium, rectosq; ac viuidos animos, non vt alij contundis ac deprimis, sed foues & attollis. Prodest bonos esse,

Qui malos faciunt] Adulatores. circuitio. *Qua*] Qualem principem. *Qua*] Domitiani scelera. *Principem geris*) Es princeps. *Priuato iudicio*] Cùm rectè scias priuatorum iudicia de principe. vel te talem geris in principatu, qualem priuatus tibi principem optabas. *Alium*] Principem esse. *Imbuti*) Assueti. *Quibus*] Nobis. *Summa votorum*] Summum votum, vt nobis detur. *Melior*] Minus malus. *Pessimo*] Domitiano. *Nisi optimum*] Tibi similem. *Ignarus tui*] Alienus à cognitione tui *Tam ignarus sui*] Tam stultus. *Locum ipsum*] Imperij habenas. *Post te*) Post obitum tuum. Affectauit tamen imperium Adrianus post mortem Traiani: quamuis non destinatus, neque ab eo adoptatus, sed potissimum fauente Plotina Cæsar creatus, multum Traiano dissimilis, sed non contemnendus imperator. *Possis*] Esse necessario. *Quam vt velit*] Quàm voluntate, cùm videat non posse tua vestigia subsequi. *Molem*] Pondus. *Comparari tibi*) Quis non diffidat tuas virtutes æquare? *Bono principi*) Neruæ. *Adoptari*) Cur non debes adoptari à bono, cum difficile effet illum imitari? *Prona*) In promptu. *Nemo rependit incolumitatem turpitudine*) Nullus imperator incolumes facit, & absoluit viros, quòd sint turpes, & probrosi, vt olim fiebat. & vt apertius dicam, nemo cogitur esse turpis, vt incolumis fiat. nam scimus Neronem professis apud se obscœnitatem, cætera quoque concessisse delicta. *Dignitas vitæ*) Quia dignitates assequitur non flagitiis, sed virtutibus. perpulchrè Cicero dixit scripsisse Platonem, quales in republica principes essent, tales reliquos solere esse ciues. & Theopompus, referente Athenæo, recitauit, Philippum Alexandri patrem, extitisse prodigum & lurconem, vnde amicos eius talibus vitiis laborasse. nam multos illi similes: alios breui regio luxu corruptos ad eam vitam defluxisse *Consideratus*] Habetur. *In tenebris*) Sine honore, in ocio, in secessu, vt faciebant sub Domitiano. *Præmia*) Sunt constituta. *Virtutibus*) Virisbonis. *Quæ*) Erant ordinata. Nec tantùm ex conscientia merces benefactis. nam sæpius factorum suorum conscientiam præmium facit. in primo enim epistolarum: meminimus, inquit, quanto maiore animo fructus honestatis in conscientia quàm in fama reponatur. sub Traiano verò non solùm hoc, sed

etiam

etiam honorum & diuitiarum pro virtutibus præmium reportabant boni. sapiens enim etsi nulla re indigeat, tamen autore Seneca, multis illi rebus opus est. merces nominatiui casus est, dicta, à merendo, quanquam apud iurisconsultos merx pro mercimonio legatur, cuius accusatiuum pluralem merces Ouidius in Heroidibus protulit. Nec me crede fretum, merces portante carina Findere. apud Nonium sic scriptum inuenies. merx & mercatura hoc distant, quod merx est species ipsa, mercatura est actus ipse. mercatus autem locus in quo agitur mercatura *Rectes*) Iustos. *Vt alij*. Principes solebant. Tacitus memorat Corbulonem iam bellum Caucis Germanis parantem, literis Claudij repressum. quosdam enim dicere solitos apud principem: Quicquid prosperè fecisset Corbulo, id casurum in resp. damnum, formidolosum paci virum insignem & ignaro principi pergrauem.

cùm sit satis, abundéque si non nocet. his honores, his sacerdotia, his prouincias offers. hi amicitia tua, hi iudicio florent. acuuntur isti integritatis & industriæ precio, similes dissimiles alliciuntur. nam præmia bonorum, malorúmque, bonos ac malos faciunt. Pauci adeo ingenio valent, vt non turpe honestumque, prout bene ac secus cesserit, expectant, fugiántve. cæteri, vbi laboris, inertiæ, vigilantiæ somno, frugalitatis luxuriæ merces datur: eadem ista quibus alios artibus assecutos vident, consectantur: qualésque sunt illi, tales esse, & videri volunt. & dum volunt, fiunt. & priores quidem principes excepto patre tuo, præterea

Cùm satis sit) Bonis viris. *Si non nocet*) Vt fieri solebat sub malis principibus, quibus virtus erat suspecta. *His*) Bonis. *Honores*) Magistratus. *Sacerdotia*) Pontificatus, auguratus, & his similia. *Prouincias*) Imperia. dissolutio. color. *Hi*) Boni. *Florent*) Illustrantur. *Isti*) Alij. sic Antoninus philosophus ex malis bonos fecit, ex bonis optimos: fuitque per omnia moderatissimus in hominibus deterrendis à malo, inuitandis ad bonum, remunerandis copia & indulgentia liberalis. *Acuuntur*) Ad imitationem bonorum. *Precio*) Integritatis, cùm vident integros viros & industrios remunerari. *Similes*) Boni. *Dissimiles*) Mali. *Præmia bonorum*) Quæ dantur bonis à principe faciunt alios bonos, cum vident bonos esse in precio, sicut malorum præmia faciunt malos. *Pauci adeo ingenio valent*) Pauci admodum reperiuntur ea natura præditi, vt vicia, aut virtutes pro rationibus temporum non expetant, aut fugiant. *Turpe*) Vicium. *Honestum*) Virtutem. *Prout bene c.*) Si bene euenit pro vitio aut virtute expetunt, vel vnum vel alterum: si malè, fugiunt. *Ac secus*) Malè cessit, id est, præponunt vtile honesto, neque sequuntur honestum virtutis causa, sed spe præmij. *Cæteri*) Plurimi. *Vbi merces laboris datur, Inertiæ præmium*) quod debebatur laboriosis viris erogatur inertibus, & quod vigilantibus, datur somniculosis, & quod frugalibus, transfertur ad prodigos. *Eadem ista*) Præmia. *Consectantur*) Conquirunt. Tacitus libro xvj de Nerone agens. Caio, inquit, Petronio dies per somnum, nox officiis & oblectamentis vitæ transigebatur. vtque alios industria, ita hunc ignauia ad famam protulerat. reuolutus ad vicia seu vitiorum imitationem, inter paucos familiarium Neroni assumptus est. *Quibus artibus*. Malis. *Illi*) improbi, qui munera comparant per scelera. Nam secundum Martialem: Nemo suos, hæc est aulæ natura potentis. Sed domini mores Cæsarianus habet. *Tacitus*) Cæteri. *Dum volunt*) Esse & videri mali. *Fiunt*) Tales re vera euadunt. traductio.

inquit, Traiano diuinos honores datis ad senatum literis & quidem accuratissimis Adrianus postulauit, & cunctis volentibus meruit, ita vt senatus multa, quæ is non postulauerat, in honorem Traiani sponte decerneret. ad hæc libro decimo Gellius meminit templi Traiani; & in eo bibliothecæ. secundum artem tractans ostendit ex comparatione pluta Traianum præstitisse. *Res*) Recte facta. *Illi*) Quam Titus fecit, id est, qui longe plura gessisti laudanda quàm Titus. *Fecimus*) Hinc apparet Titum à senatu inter deos relatum. *Arduum*) Mirandum, difficile. transit ad modestiam Traiani, circa res fiscales. *Edicto Titi*) Non tam intelligendum puto edictum, quo omnia priorum Cæsarum priuilegia confirmauit, quàm quo delatores puniuit & repressit. nam sequentia huic sententiæ magis conueniunt, vt scilicet, plura Nerua caueret, quem pariter legimus pœnis delatores cohibuisse, ad imitationem Titi, quædam suo edicto astruentem. sed tot & tanta Traianus ingesserat ad illorum castigationem, vt ipse tepertor & primus videretur. *Adstruxerat*) Addiderat. *Nihil*) Quod faceret ad comprimendam delatorum calumniam. *Excogitastis*) Noua addidisti: *Vt*) Tanquam. *Inuentum*) A Tito & Nerua. *Dispensata*) Diuersis elargita. vt si aliquis accusatus fuisset iniquè, & absolutus à Traiano, condemnato calumniatore, quantum gratiæ sibi per singulos comparasset. sic Nerua vno edicto priorum liberalitates confirmauit, ne singuli à se haberent impetrare, sic paulò post, dum tradit vigesimas remissas, postremò dixit sibi eripere tot beneficiorum occasiones, tam numerosam obligandi imputandique materiam.

Simul) Vno edicto extat Traiani rescriptum apud Ausidium Secundū in hunc modum. Scio relegatorum bona auaritia superiorum temporum fisco vendicata, sed aliud clementiæ meæ conuenit, qui inter cætera quidem innocentia ac ratione meorum temporum, hoc quoque remisi exemplum. hæc Pomponius de interdictis. Paulus de iure fisci: edicto, inquit, diui Traiani, quod proposuit significatur: vt si quis tanquam causa eius ad ærarium deferatur, professus esset eam rem, quam possideret, capere sibi non licere, ex ea partem fisco inferat, partem sibi retineat. idem postea edicto significauit, vt quicunq; professus esset, vel palàm, vel tacitè relictum sibi, quod capere non posset, & probasset iam id ad fiscum pertinere, etiamsi id fiscus non possideret, ex eo quod redactum esset, præfectus ærario partem dimidiam ferat. *Vt sol*) Comparatio. *Per fortuitum*) Elucet. *Ærarium*) Saturni ædem, in quam publicam pecuniam seruandam reponebant, alibi copiosius. *Silens*) Inquietatum reis. nam damnatorum pecuniæ partim ad ærarium, partim ad fiscum referebantur. *Templum illud*) Saturni. *Deum*) Facit hic illotum sententia, qui scripsere Saturni ædem, ideo constitutam pecuniarum publicarum receptaculum, quod nullum in eius finibus furtum fuerit commissum. *Spoliarium*) Locus vbi reseruantur spolia

simul omnia profudisti, vt sol & dies non parte aliqua, sed statim totus, nec vni aut alteri, sed omnibus in commune profertur. Quàm iuuat cernere ærarium silens & quietum, & quale ante delatores erat. nunc templum illud, nunc verè deus, non spoliarium ciuium, cruentarúmque prædarum sæuum receptaculum, ac toto in orbe terrarum adhuc locus vnus, in quo optimo principe boni malis impares essent. Manet tamen honor legum, nihilque ex publica vtilitate conuulsum. nec pœna cuiquam remissa, sed addita est vltio: solúmque mutatum, quod iam non delatores, sed leges timentur. At fortasse non eadem seueritate

tur spolia, eadem forma, qua dicimus armarium. lego insuper in vita Commodi apud Lampridium, spoliarium esse locum vbi noxij necarentur. & Seneca epistolarum decimoquarto, nunquid aliquem esse tam cupidum vitæ putes, vt iugulari in spoliario, quàm in arena malit? siue spoliarium appellatum, quòd vita priuarentur, siue quòd ibi spoliati laniarentur. *Cruentarum*) Occisorum virorum, quorum bona publicarentur. *Locus*) Extat. *Optimo principe*) Sub Traiano. *Honor legum*) Seueritas legum fiscalium. *Ex publica vtilitate*) Ex pecuniis publicis ærario inferendis. *Conuulsum*) Ereptum. *Vitio*) Calumniatoribus. qui prius impune debacchabantur.

Fiscum) Vbi principales pecuniæ reconduntur fiscus est, sicut ærarium vbi publicę. viderint ij qui crediderunt ęrarium & fiscum idem esse. non negauerim tamen interdum cõfundi, sicut apud Claudianũ: Non tua priuatis crescunt ærraria damnis: quanquam & ibi pro publicis liceat accipere. vt exponas tua pro tui imperij. *De tuo*) De rebus fiscalibus, de publico, quę referuntur in ęrarium. *Actori.*) Aduocato fiscali ipse libro secundo, fama non vnius actoris, id est aduocati. Vlpianus de iure fisci actores vocat procuratores Cæsaris bonorum. sic Tacitus libro tertio, seruos quoque Syllani, vt tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat. caput est libro secundo codicis de aduocato fisci quem primus Adrianus instituit, autore Spartiano. *Procuratori*) Hodie quoque fiscus habet aduocatum & procuratorem, cuius officium etiam est aliena negocia mandato domini administrare. potest autem esse vnius rei, vel omnium. quod testatur Vlpianus. ff. iii. & ii. Codicis titulus est de procuratoribus *In ius veni*) Non tantum si fiscalia commoda occultauerat, quantum si nullo negocio existente fisci nomine priuatis audeat calumnias commouere. hoc imperator Constantinus cauit & lib. xx. ff. de admini. rerum ad ciuitatem pertinentium. magistratus reip. non dolum solummodo, sed latam negligentiam, hoc amplius etiam diligentiam debent. *Tribunal*) Iudicem. nam magistratus erat constitutus à Traiano, per quem cogebantur aduocatus & fisci procurator, si iniuriam alicui inferrent, stare legibus. *Cruciatu*) Vexatione, molestia, seueritate. *Par cæteris*) Ius æquè vt in aliis ibi seruatur. *Litigatoris*) Aduocati & procuratoris Cæsaris. sensus est. ibi omnibus par iustitia redditur, sicut in cæteris tribunalibus. nisi quis hoc diceret maius, quia litigant, qui Cæsaris personam repræsentant. *Sors &*

fiscum, qua ærarium cohibes: immò tanto maiore, quanto plus tibi licere de tuo quàm de publico credis. Dicitur actori, atque etiam procuratori tuo: in ius veni, sequere ad tribunal. non tribunal quoque excogitatum cruciatu est par cæteris, nisi illud litigatoris amplitudine metiaris. Sors & vrna fisco iudicem assignat, licet reiicere, licet exclamare, hunc nolo, timidus est, & bona seculi parum intelligit. illum nolo, quia Cæsarem fortiter amat. Eodem foro vtuntur principatus & libertas. Quæ præcipua tua gloria est. Sæpius vincitur fiscus, cuius mala causa nunquam est, nisi sub bono principe. Ingens hoc meritum, maius illud, quòd eos procuratores habes, vt plerunque ciues tui non alios iudices malint. liberum est autem disceptanti dicere, nolo eum eligere. neque enim vllam necessitatem muneribus tuis addis: vt qui scias hanc esse beneficiorum principalium summa gratiam, si illis & non vti licet:

vrnam) Hæc omnia Pedianus diligenter prosequitur. cùm multi inquit, iudices in vrnam mitterentur sortito, vt de pluribus necessarius numerus confici posset, permittebatur accusatori ac reo ex illo numero reiicere, quos putabant sibi, aut inimicos, aut ex aliqua re incommodo fore. & Marcellus Eprius apud Tacitum, memorat morem fuisse per sortem & vrnam in quam iaciebant sortes, iudicandi, vnde in vi. Virgilius dixit. Quæsitor Minos vrnam mouet. *Reiicere*) Iudices suspectos remouere à iudicando. vnde reiectio appellata, qua celebrata, moris erat & haberi in officio prætoris, & in arca reponi nomina iudicum delectorum secundum Asconium. *Hunc*) Iudicem. *Bona fœculi*) Libertatem iudicibus liberam iudicandi quicquid velint sub principe Traiano. *Fortiter*) Vehementer, alibi constanter. *Eodem foro*) Iisdem legibus. *Principatus & libertas*) Princeps & liberi homines. denominatio, quæ à finitimis rebus trahit orationem qua possit intelligi res, quæ non suo vocabulo sit appellata. *Vincitur*) Causa cadit. *Cuius causa mala*) Nunquam iudicatur aduersus fiscum. *Meritum*) Beneficium tuum est. *Eos*) Tam bonos. *Summam*) Sunt qui legant sine additione verbi, gratiam, & interpretentur summam beneficiorum, id est maximum beneficium principis.

Onera imperij) Ordo. onera imperij coegerunt instituri pleraque vectigalia, vt pro vtilitate communi, ita pro singulorum iniuriis, id est, tam ad stipendia militum & annonam classemque tuendam, quę pertinent ad publicam vtilitatem, quàm ad salarium magistratuum, qui qui ad arcendas priuatorum iniurias cõstituũtur. nam Cæsar dictator, scribente Dione, dicere solebat, duo maximè necessaria affectantib. imperium, milites & pecunias, & inuicem consistere. nam stipendiis exercitus contrahi, illa ex armis comparari. sunt enim pecuniæ principatus nerui, sicut dicebat Mutianus apud eundem autorem. νεῦρα γὰρ ἀγαθοῦ ἡγεμονίας καὶ χρήματα εἶναι καὶ ὅπλα, id est neruos enim principatus pecunias semper esse dicebat. & Demosthenes in orationibus dixit δεῖ δὲ χρημάτων, καὶ μᾶλλον τούτων ἢ δεῖν ἐν ἅπασι τοῖς ἄλλοις, id est, opus est opus est pecuniarum, & sine his nihil est fieri necessariorum solutiones autem stipendiorum fiebant aliquando à stipendiariis ciuitatibus, aliquando ex ærario, quandoque ex tributo Romæ impositio militibus pecuniæ dabantur. vnde cum agitaret Nero an cuncta vectigalia omitteret, senatores impetum eius continuisse, meminit Tacitus: dissolutionem imperij docendo, si fructus, quibus respublica sustineretur, diminuerentur & Appianus in præfatione totius historiæ scribit, ex nonnullis imperio parentibus, atque suppositis, plus detrimenti capere Romanos, quàm vtilitatis, quos licèt inutiles, deserere tamen pudeat. principatum omnem magnis copiis, magnisque præsidiis circumquaque vallantes, tantum terræ tantúmque maris quasi fundum quendam seruasse, atque continuisse, fuisque temporibus & quidem solis Romanis adfuisse ingentes copias, peditum ducenta, equitum XL. millia, elephantorum trecentorum bellicosorum numerum ad prælia instructorum duo millia, armorum in supplementum CCC. millia. & hęc quidem terrestribus copiis: maritimi verò minorum nauium duo millia. triremium à sexcuplis in quinqueremes mille quingentarum classem, instrumentorum quoque nauallium numerum bis totidem. ad hoc naues partim auro proras, partim puppes exornatas, quas thalamegas appellant, ad belli pompam. Dion in Augusto refert aluisse Romanos viginti tres exercitus, suis verò temporibus XIX. *Vigesima*) Vigesimam dicimus sicut quadragesimam, decimamquintam, cùm scilicet de vigesimo, quadragesimo, decimoquinto quoque numero vnum aufertur, siue tributi siue pœnæ nomine. Tacitus de Nerone. Vectigal quoque quintæ & vicesimæ venalium mancipiorum remissum, specie magis

Onera imperij, pleráque vectigalia instituri, vt pro vtilitate communi, ita singulorum iniuriis coegerunt. His vigesima reperta est, tributum tolerabile, & facile haredibus duntaxat

quam

quàm vi. Tranquillus. Caius inquit, pro litibus vbicunque conceptis exegit quadragesimam summæ de qua litigaretur. & in Vespasiano meminit Sabinum publicanum quadragesimæ in Asia egisse. M. Tullius ad Atticum. portoriis Italiæ sublatis, agro Campano diuiso, quod vectigal superest domesticum? præter vicesimam, quæ videtur vna conciuncula pedis equorum nostrorum esse peritura. hinc Liuius vij. secundi belli Punici scribit, aurum vicesimarium, quod in sanctiore ærario ad vltimos vsus reseruabatur, promi placuisse. vbi vicesimarium aurum sanè intelligimus collectum ex vicesimis. quamuis sciam quosdam legere censimarium, quod non procedit. Aulus Offilius equestris ordinis & Cæsaris familiarissimus, libros de iure ciuili plurimos, omnem partem operis fundantes qui reliquit, de legibus vicesimæ primus conscripsit autore Pomponio de origine iuris. de vicesima quæ ex re frumentaria colligebatur non loquitur Secundus, sed quæ pro hereditatibus constituta fuerat. nam peregrini & externi etiam, si iure Latij, vel principum liberalitate, in ciuitatem Romanam venissent, non poterant adire suorum hereditatem, nisi prius vicesimam hæreditatis persoluissent. quam legem primus instituit Augustus. hanc Dion, inquit, postquam multitudinem Romanorum exercituum enumerauit, propter copiam legionum & equitum Augustus multis indigens pecuniis, vicesimam hæreditatem & legatorum quæ testamento aliquibus præter maxima cognatione astrictos & pauperes relinquuntur. constituit tanquam hoc vectigal in Cæsaris commentariis scriptum inuenisset. hanc legis iniuriam, Nerua primus emendauerat, sed parce, Traianus multum liberalitate patriæ addidit, Gratianus in totum sustulit. Ausonius enim meminit Traianum tributa condonasse, sed partibus retentis, quas postea in totum Gratianus remisit, vbi de vicesimis intelligendum annotamus: Iulius enim Capitolinus recitat Antonium philosophum leges addidisse de vigesima hæreditatum.

Extraneis) Nulla cognatione coniunctis, vel peregrinis, qui lege Papia prohibebantur vti ciuitate Romana. *Domesticis*) Consanguineis, gentilibus, qui ex eadem domo, id est familia sunt. *Illis*) Extraneis. *Irrogatum*) Impositum. *His*) Domesticis. *Remissum*) Ablatum, condonatum. *Seu potius non laturi.*) Impatienter passuri. correctio. *Destringi*) Tolli, excutiari. *Abradi & destringi.*) Translata verba. *Bonis*) A bonis. *Sanguine*) Cognatione, cuius gradus lege apud Iustinianum in institutionibus & ff. trigesimooctauo. *Gentilitate*) Gentilis est, qui ex eadem familia est, vel eiusdem nominis, quasi nomen familiæ habeat. ab hoc gentilitas dicta, quæ propriè est multitudo ipsa vel familiæ, vel nationis alicuius, autore Festo. vnde Varro libro tertio rerusticæ, cùm Axium liberè de Pauone dicere cohortatur, quòd Fircellius cognomento Pauo iam discrepitaret, si quid inquit diceres de hoc gentilitatis causa, torrallas ante eum duceret ferram. sic habet codex vetustus. videlicet rem hanc tractaret, cùm sit ex familia Pauonum. nam eodem libro Fircellinum Pauonem Reatinum dixerat. ferram autem ante eum duceret, id est, se strenuè opponeret, vt de Pauone diceret. nam ferra Vegetio præceptore, ducitur ex abundantibus, quæ à strenuissimis directa ante frontem opponitur hostibus, vt turbata acies reparetur. Gellius pariter tradit ferram esse nomen ordinis in militia insuper Surrula

extraneis, domesticis graue. Itaque illis irrogatum est, his remissum. videlicet quod manifestum erat, quanto cum dolore laturi, seu potius non laturi homines essent, destringi aliquid & abradi bonis quæ sanguine, gentilitate sacrorum, denique societate meruissent. quæque nunquam vt aliena & speranda, sed vt sua semperque possessa, ac deinceps proximo cuique transmittenda cepissent. Hæc mansuetudo legis, veteribus ciuibus seruabatur. noui seu

apud eundem Varronem, instrumentum est ad metendum. in extremo linei baculi incurui. *Societate sacrorum*) An quia aliquibus familiis ius faciendorum sacrorum peculiare fuit, vt Potitiis & Pinariis. an magis ad iura cognationum referendum putamus? sacrum enim matrimonium, per quod multiplices fiunt cognationes. quare apud iurisconsultos cùm filius de patria potestate mitteretur, amplius non esse in sacris patris dicebatur, quoniam per emancipationem ius agnationis extinguebatur. existimo id emanasse ex lege XII. tabularum, cuius verba sunt hæc. sacra priuata perpetuò manento. ea Cicero ita legibus secundis lib. interpretatur, ad quod allusit Plautinus parasitus in captiuis: sine sacris hæreditatem sum adeptus offertissimam. solent enim grationes esse quæ ab extraneis insperato hæreditates deferuntur. *Sperandæ*) Tanquam non sua, sed extranea. *Suis*) Gentilitia patrimonia. *Deinceps*) Per gradus proximiores. *Transmittenda*) Vt sub fideicommisso. *Mansuetudo*) Vt gentiles succederent absque honore vigesimæ. *Veteribus*) iam pridem in vrbem receptis. *Nouis*) Ciues.

Per Latium) Iure Latij, quod qui fuerat adeptus sine tributo viuebat. solum immune habebat autore Paulo de censibus. ff. l. ad hoc ius petendi magistratus. *In vrbe*) Nam Pedianus scribit, veteribus colonis Pompeius ius Latij dedit. id est vt petendi magistratus gratia ciuitatem Romanam adipiscerentur. Strabo hoc amplius addit, vt quibus ius Latij foret concessum, nullum cum prætoribus venientibus Roma negocium esset. *Beneficio*) Munere, liberalitate, priuilegio. *Simul*) Nisi cùm à principe donarentur ciuitate Rom. simul etiam impetrassent iura cognationis. id est posse succedere in hæreditatibus suorum per ius cognationis. *Alienissimi*) Extranei, tanquam illos sanguine non contingentes. nam ab his vigesima exigebatur. *Maximum beneficium*) Donatio ciuitatis Romanæ. *In grauissimam iniuriam*) Cùm vigesima auferretur bonorum relictorum tanquam non essent ciues. *Instar odij*) Tanquam odium dicimus instar Latinè sine ad, & minus vsitatè cum ad, quod subinde reperies apud Apuleium. *Orbitatis*) Quæ priuaret ciues debita hæreditate. *Pignora*) Cognationes, quæ sunt hypothecæ amoris. *Salua ipsorum pietate*) Etiam si inter se mutuò dilexissent. *Distraheret*) Separaret. *Nostri*) Romani. *Compensari Romanam ciuitatem*) Contentos esse vigesimam soluere, & cognationum iure priuari, modò ciues Romani essent. *Gratuita*) Romana ciuitas gratis dari sine onere vigesimæ. *Tam magno pretio*) scilicet tributo vigesimæ & affinitatum priuatione. *Pater Tuus*) Netua. *Peruenissent*

per Latium in ciuitatem, seu beneficio principis venissent, nisi simul cognationis iura impetrassent, alienissimi habebantur, quibus coniunctissimi fuerant. Ita maximum beneficium vertebatur in grauissimam iniuriam: ciuitasque Romana instar erat odij & discordiæ, & orbitatis. cùm carissima pignora salua ipsorum pietate distraheret. Inueniebantur tamen quibus tantus amor nominis nostri inesset, vt Romanam ciuitatem non vigesimæ modò, verùm etiam affinitatum damno bene compensari putarent. sed his maximè debebat gratuita contingere, à quibus tam magno æstimabatur. Igitur pater tuus sanxit vt quod ex matris ad liberos, ex liberorum bonis peruenisset ad matrem, etiam si cognationum iura non recepissent, cùm ciuitatem adipiscerentur, eius vigesimam ne darent. Eandem immunitatem in paternis bonis filio tribuit, si modò reductus esset in patris potestatem, ratus improbè &

insolenter, ac penè impiè his nominibus inseri publicanum. nec sine piaculo quodam sanctissimas necessitudines, velut intercedente vigesima scindi. nullum esse tanti vectigal, quod liberos, ac parentes faceret extraneos. Hactenus ille, parcius fortassè quàm decuit optimum principem, sed non parcius quàm optimum patrem. qui optimum adoptaturus, hoc quoque parentis indulgentissimi fecit, quòd delibasse quædam, seu potius demonstrasse contentus, largam ac propè intactam beneficiendi materiam filio reseruauit. Statim ergo muneri eius liberalitas tua astruxit, vt quemadmodum in patris filius, sic in hæreditate filij pater esset immunis. nec eodem momento quo pater esse desiisset, hoc quoque amitteret quod fuisset. egregiè Cæsar quòd lacrymas, parentum vectigales esse non pateris. Bona filij pater sine diminutione possideat, nec socium hæreditatis accipiat, qui non habet luctus. nemo recentem & attonitam orbitatem

nisset) Siue condito testamento, siue ab intestato. *Cognationum iura*) Vt proximiores adiret hæreditatem. *Non recepissent*) Non impetrassent. *Eius*) Peculij. *Ne darent*) Ne publicano soluerent. *Immunitatem*) Ab onere vigesimæ. *Reductus esset in patris potestatem*) Dupliciter possunt filij reduci in patriam potestatem. si emancipati iterum reuertantur ad patrem, aut ab hostibus capti iure postliminij, sicut sequentia indicant. nam nisi reducti essent in patriam potestatem, bona eorum pertinent ad quos pertinerent. est autem postliminium ius amissæ rei recuperandæ, ab extraneo in statum pristinum restituendæ moribus legibúsque constitutum. quod adeptus quis esse dicitur, cùm extrà limina, hoc est, terminos prouinciæ in captiuitate detentus, rursùs ad propria limina reuertitur. hinc Iustinianus titulo quibus modis ius patriæ potestatis dissoluitur: dictum asserit, postliminium à limine & post. vnde eum qui ab hostibus captus est, & in fines nostros postea peruenit, postliminio reuersum esse dicimus. nam limina sicut in domibus finem quendam faciunt, sic & imperij finem limen esse veteres voluerunt. hinc & limes dictus est, quasi finis quidam & terminus. ab eo postliminium dictum est, quia ab eodem limine reuertebatur, quo amissus erat. plura iurisconsulti, præsertim ff. XLIX. de captiuis & postliminio reuersis, & ab hostibus captis. pariter XIII. codicis.

Insolenter) Superbè. *His*) Nominibus parentum & liberorum. *Publicanum*) Publicum exactorem vigesimæ. de publicanis alibi multa. *Piaculo*) Scelere, monstro. *Extraneos*) Tanquam inter se alienos. *Ille*) Nerua. *Hactenus*) Hoc tantum de vigesimis sanxit. *Quàm optimum patrem*) Decuit. *Adoptaturus*) Te filium optimum. *Hoc*) Officium. *Delibasse*) Tetigisse, pauca remisisse, translatio à gustatoribus. *Quædam*) De vigesimis. *Seu potius*) Correctio. *Demonstrasse*) Traiano. *Propè*) Intactam, delibatam. *Muneri*) Legi vigesimæ. *Astruxit*) Addidit. translatio à strue lignorum. *Filius esset in*) In hæreditate patris. *Immunis*) Liber ab onere vigesimæ. *Quod fuisset*) Bona filij quibus videbatur fuisse pater. *Egregiè*) Fecisti. *Lacrymas*) Orbitatem. *Vectigales*) Obnoxias vigesimæ. *Bona filij*) Vt militis & emancipati, quæ etiam ab intestato ad proximiores deuoluuntur. *Diminutione*) Vicesimæ. *Socium*) Aliquem participem. *Habet*) Socium. *Nemo*) publicanus. *Attonitam*) stupidam, mentis inopem. *Orbitatem*) Orbos parentes denominatio.

ad computationem vocet, cogátque patrem, quid reliquerit filius scire. Augeo P. C. principis munus, cùm ostendo liberalitati eius inesse rationem. ambitio enim, & iactantia & effusio, & quiduis potius quàm liberalitas existimanda est, cui ratio non constat. Dignum ergo imperator mansuetudine tua minuere orbitatis iniurias, nec pati quenquam filio amisso insuper affici alio dolore. sic quoque abunde misera res est pater filio solus hæres: quid si coheredem non à filio accipiat? Adde quòd cùm diuus Nerua sanxisset, vt in paternis bonis liberi necessitate vigesimæ soluerentur, congruens erat eandem immunitatem parentes in liberorum bonis obtinere. Cur enim posteris amplior honor quàm maioribus haberetur? cúrue non retro quoque recurreret æquitas eadem? Tu quidem Cæsar illam exceptionem remouisti. si modò filius in potestate patris fuisset, intuitus opinor vim, legémque naturæ, quæ semper in ditione parentum esse liberos iussit. nec vti inter pecudes, sic inter homines potestatem & imperium valentioribus dedit. Nec verò contentus primum cognationis gradum abstulisse vigesimæ, secundum quoque exemit, cauitque vt in sororis bonis frater, & contrà

Ad computationem) Ad calculum hæreditatis. vt inde dematur vicesima. *Inesse rationem*) Ratione vigesimam remisisse. *Effusio*) Prodigalitas. qua possumus incusare Neronem, qui bis, & vicies mille sestertium donationibus effudit. *Ratio non c.*) Nulla honesta ratio appareat. *Dignum*) est res digna. *Iniurias*) Calamitates. *Insuper vltra d.*) Quem patitur in obitu filij. *Sic*) Per se. *Solus*) Orbus. *Quid*) Perinde ac si diceret, nonne miserrimum? *Non à filio*) Sed à fisco, vt prius accidebat. *Necessitate*) Onere. *Congruens*) Conueniens, æquum. *Posteris*) Minoribus, id est filiis. *Amplior*) Vt soluti essent à necessitate vigesimæ, patres vero non. *Maioribus*) Patribus. *Retro recurreret*) Respiceret, reuerteretur. *Æquitas*) Inter ius & æquitatem hoc interest. ius est quod omnia recta & inflexibilia exigit: æquitas, quæ de iure multum remittit, referente Donato. Apuleius. rx. tradit siuistram æquitati sacratam, quòd nulla calliditate, nulla solertia sit prædita. Sed Plautus & Catullus eam furtiuam appellant. *Si modo filius in potestate patris*) Verba ista fuerant in edicto Neruæ. *Intuitus*) Respexi. rx. *Vti inter pecudes*) Comparatio. *Valentioribus*) Per hoc apertè ostenditur captos ab hostibus intelligere. *Abstulisse vigesimæ*) Liberasse ab onere vigesimæ. *Primum*) Parentis & filij. Caius ista de gradibus affinitatum scripsit: gradus cognationis, alij superioris ordinis sunt, alij inferioris, alij ex transuerso, siue à latere. superioris sunt ordinis parentes, inferioris liberi, ex transuerso siue à latere, fratres & sorores, liberique eorum: sed superior quidem & inferior cognatio à primo gradu incipit. ex transuerso siue à latere nullus est primus gradus: & ideo incipit à secundo. itaque primo gradu cognationis, superioris quidem & inferioris ordinis cognati, possunt concurrere. ex transuerso verò nunquam eodem gradu quisquam concurrere potest: at in secundo, ac tertio, & deinceps in cæteris possunt etiam ex transuerso quidem concurrere, & cum superioris ordinis cognatis. primo igitur gradu sunt suprà, pater & mater: infrà filius filia. secundo sunt gradu suprà,

du suprà, auus auia: infrà nepos neptis: ex transuerso, frater soror, & quæ illic tractantur latius. *Secundum*) Fratris & sororis ex transuerso.

In fratris) Bonis, traductio. color: nam eadem verba sine vitio frequenter repetuntur. *Illi*) Neptis & nepos. *Immunes*) Liberæ à vectigali vigesimę. *Per Latium*) Iure Latij. *Patuisset*) Data esset. *Idem*) immunitatem Vigesimę. *Commisit*) Coniunxit. nam intercedente 20. videbatur disiuncta. *More naturæ*) Quæ omnia pariter omnibus dispensat. *A singulis*) Per priuilegia. *Gestiebant*) Volebant, appetebant. *Spiritus*) Magnanimitatis. *Gentilitates*) Familias, domos. *Deferre*) Date sponte non petentibus. *Eripere sibi*) Priuare se. nam per has concessiones multos obligasset, singulis singulas concedendo. *Imputandi*) Ingratis videlicet. *Soror estis*) Fingit hæc dici potuisse à Traiano. *Vt sitis*) Vt fiatis immunes scilicet à vigesima. *Vobis estis*) Per vos & sine priuilegio. *Qui*) Traianus. *Dare*) Concedere vigesimam per priuilegium. *Auferre*) Iniuste, & vi, vt Domitianus consueuerat. *Adire honores*) Municipali iure magistratus petere poterant, perinde ac si ciues Romani essent. *Hoc edictum*) Tuum. *Desistuet necessitud.*) Separabit à necessitudine. *Velut truncum abruptum & amputatum*) Tanquam à familia sua exclusum: est autem translatio. sic Iuuenalis satyra tertia tanquam Mancus, & extincta corpus non vtile dextra. *Pignoribus*) Cognationibus, lata significatione, more suo. *Honestiores*) Facti vigesimæ immunitate. *Ac ne remotus quidem*) Longè scil. à cognatione vt in v. & vi. gradu. in illo centum octoginta quatuor contineri personas, in hoc verò quadraginta octo testis est Paulus. septimum autem gradum quis excedit? quatenus vltra eum ferè rerum natura cognatorum vitam consistere non patitur; ibidem referente Modestino. *Qualibet*) Minima. cauerat præterea Traianus, vt vsque ad septimum affinitatis gradum modò esset pagana hæreditas, omnes soluerentur onere vigesimæ.

in fratris soror, vtque auus auia in neptis nepotisque, & inuicem illi seruarentur immunes. His quoque quibus per Latium ciuitas Romana patuisset, idem indulsit, omnibúsque inter se cognationum iura commisit simul & pariter, & more naturæ: quæ priores principes à singulis rogari gestiebant, non tam præstandi animo quàm negandi. Ex quo intelligi potest quanta benignitatis, quanti spiritus fuerit, sparsas atque vt ita dicam, laceras gentilitates colligere, atque connectere, & quasi renasci iubere, deferre quod negabatur: atque id præstare cunctis, quod sæpe singuli non impetrassent. Postremo ipsum eripere tot beneficiorum occasiones, tam numerosam obligandi imputandique materiam. indignum credo ei visum ab homine peti, quod dij dedissent. Sorores estis, & frater, auus, & nepotes: quid est ergo cur egetis: vt sitis, vobis estis. Qui pro cætera sua moderatione non minus inuidiosum putat dari hæreditatem, quàm auferre. Lati ergo adite honores, capessite ciuitatem, neminem hoc necessitudinis abruptum velut truncum amputatúmque destituet. iisdem omnes quibus ante pignoribus, sed honestiores perfruentur. ac ne remotus quidem, iamq; deficientis affinitatis gradus à qualibet quantitate vigesimam inferre cogetur. statuit enim

quam is qui in tempore non satisfeciſſent. *Irrogatione*) Collatione, pœna. *Mulctaret*) Puniret. mulcta proprie pecuniaria. quamuis interdum ad alia trahatur. *Referres*) Patienter ſuſtinebis eſt autem licentia aſtutior, qua aliquem obiurgamus quomodo ſe cupit obiurgari. præterea color, frequentatio, cùm res in tota cauſa diſperſæ coguntur in vnum locum, quo grauior, aut acrior oratio ſit. *Solicitudinem conſulatus.*) Curam mei conſulis: cuius proprium curare publica. *Collationes*) Extraordinaria vel ſuperindicta tributa. duodecimus Codicis titulus eſt de collatione fundorum, vel rei priuatæ, vel dominicæ, vel ciuitatum, vel temporum. & decimus eiuſdem de collatione donatorum, vel releuatorum, aut tranſlatorum, ſeu adæratorum. poſt quem ſequitur titulus de collatione glebæ. *Congiarium obtuliſſe*) Compar, graue & ſimiliter deſinens. *Imperij reditus*) Nam cùm vectigalia ſecundum Ciceronem, pro Cornelio Pompeio, ſint nerui reipublicæ, debet princeps impenſas & reditus diligenter computare, vt ſi ingruerit neceſſitas, eas tanquam ſubſidia opportuna paratas habeat. alij enim principes cum largitionibus ordinarios reditus exhauſerant, convertebantur ad rapinas. pecuniarum autem in theſauris Romanorum ſcribit Appianus Ægyptiorum talentorum quatuor & ſeptuaginta millia ſuis temporibus fuiſſe. *Frugalitas*) Temperantia ab impenſis ſuperfluis. *Suffi ciat*) Satisfaciat. quod ſi donat, remittit, id frugalitate ſupplear. *Alijs*) Principibus. Domitianum imprimis notat. *Omnia*) Hyperbole. *Fronte graui*) Cum ſeueritate. ſic Martialis: Triſte ſupercilium, durique ſenera Catonis Frons. *Contumaciter*) Superbè. *Adeſſent*) Fauerent. *Sua ſponte*) A natura. *Magiſtris*) Inſtructoribus, monitoribus. *Plura*) Plures capiendi vias. *A nobis*) A malis ſuboratoribus. *Contra nos*) In ciuium perniciem & detrimentum. *Obſtructus*) Clauſus. *Silent*) Auari adulatores. Philoſtratus libro ſeptimo, recitat ſub Domitiano comparatas accuſationes aduerſus ditiſſimos, quòd immenſæ diuitiæ contumeliam parerent, & ceruicem ſupra multos extollerent, & animos erigerent, nec obtemperare legibus ſinerent. alius item accuſatus eſt, quòd Tarenti ſacrificans *res nihil iniquitatis*) Eandem eſſe iniquitatem. *Exigas*) Si redimus. *Non oportuerit*) In præteritum. *An conſtituam*) in futurum.

Feres Cæſar curam & ſolicitudinem conſularem. nam mihi cogitanti, eundem te collationes remiſiſſe, donatiuum reddidiſſe, congiarium obtuliſſe, delatores abegiſſe, vectigalia temperaſſe: interrogandus videris, ſatiſne computaueris imperij reditus, an tantas vires habeat frugalitas principis, vt tot impendiis, tot erogationibus ſola ſufficiat. Nam quid eſt cauſæ cur aliis quidem, quum omnia raperent, & rapta retinerent, vt ſi nihil rapuiſſent, defuerint omnia: tibi, quum tam multa largiaris & nihil auferas, omnia ſuperſint? Nunquam principibus defuerunt qui fronte graui, & triſti ſupercilio vtilitatibus ſi ſic contumaciter adeſſent, & erant principes ipſi ſua ſponte auidi & rapaces, & qui magiſtris non egerent: plura tamen ſemper à nobis contra nos didicerunt, ſed ad tuas aures cùm cæteris omnibus, tum vel maximè auaris adulationibus obſtructus eſt aditus. Silent ergo & quieſcunt, & poſtquam non eſt cui ſuadeatur, & qui ſuadeant non ſunt. Quo euenit vt tibi cùm plurimum pro tuis, tum

publicis precibus non addiderat Domitianum esse Palladis filium. alius quòd in insulam secessisset tanquam interfecto parente.

Pro nostris moribus) Facis enim vt vel inuiti caseamus adulandi morbo. *Voconia*) Voconius legem tulit, autore Pediano, ne quis census, hoc est pecuniosus, hæredem relinqueret filiam. Gellius tamen decimonono, Quid inquit vtilius plebiscito Voconij de coercendis mulierum hæreditatibus? nam Marcus Tullius pro Cornelio Balbo dixerat. apud maiores nostros legem tulit Quintus Voconius, de mulierum hæreditatibus. idem in Verrem, C. Voconius sanxit nequis hæredem virginem nére mulierem faceret. & diuus Augustinus tertio de ciuitate Dei. lata est lex Voconia, ne quis hæredem fœminam faceret, nec vnicam filiam. *Iulia leges*) Apud Iurisconsultos legimus multas leges appellatas Julias. nam Digestis & in Codice titulus est ad legem Iuliam maiestatis. ad legem Iuliam de vi publica. item repetundarum. ad legem Iuliam de vi priuata. ad legem Iuliam de annona. ad legem Iuliam peculatus. ad legem Iuliam ambitus. Iuliæ legis de maritandis ordinibus, meminerunt Apuleius & Tranquillus. sed imprimis monstrasse autumo legem Iuliam in adulteros & stupratores, ab Augusto latam, autore Vlpiano, quam Domitianus desuetam reuocauerat Martial's testimonio. Iulia lex populis ex quo Faustine renata est, Atque intrare domos iussa pudicitia. *Maiestatis*) Quamuis suprà quid sit maiestas enarrauimus, addam tamen non importunè maiestatē minuere, esse de dignitate, aut amplitudine, aut potestate imperij Romani aliquid derogare. crimen secundum Vlpianum ad legem Iuliam maiestatis sacrilegio proximum. quod Tiberius atrociter puniuit. nam cùm Tacitus libro tertio scribat, Ancharium postulasse Cæsium Cordum de repetundis, addico, inquit, maiestatis crimine, quod tum omnium accusationum complementum erat. & non multò post maiestatis crimina subdebantur vinculum & necessitas silendi. Nero autem instituit, vt lege maiestatis dicta factáque omnia, quibus modò delator non deesset, tenerentur. & Domitianus quosdam maiestatis reos in curiam induxerat, quibus more maiorum condemnatis liberum mortis arbitrium permisit scribente Tranquillo. lege. ff. quadragesimo octauo, ad legem Iuliam maiestatis. quot criminum species complectatur crimen læsæ maiestatis. *Locupletabant*) Paulus & Martianus Iurisconsulti testantur bona reorum maiestatis læsæ, etiam post mortem fisco applicari, filios autem eorum Honorius & Arcadius constituerunt ab omnibus bonis paternis & maternis repelli, & ab ommi alia quauis hereditate & successione: Falcidiam tantùm filiabus ex bonis matris relinquunt: maiestatis damnati capite plectuntur. *Eorum*) Ciuium. *Qui crimine vacarent*) Innocentium. *Magnitudine*) Maiestatis amplitudine. *Vindicabant*) Sibi vsurpabant. malè enim errore veneratio acquiritur. at Traianus si Dioni credimus magis amari à Romanis quàm timeri gaudebat. *Amicis fides*) Non amplius se inuicem reos agunt, neque liberi parentes, neque serui dominos. *Verentur & parent*) Lego apud Dionem, Neruam seruos atque libertorum plurimos

pro nostris moribus debeamus. Locupletabant, & fiscum, & ærarium, non tam Voconia, & Iuliæ leges, quàm maiestatis singulare, & vnicum crimen eorum, qui crimine vacarent. huius tu metum penitus sustulisti, contentus magnitudine, qua nulli magis caruerunt, quàm qui sibi maiestatem vindicabant. Reddita est amicis fides, liberis pietas, obsequium servis, verentur & parent, & dominos habent.

domi-

dominis & patronis insidiantes, ad vnum occidi imperarit, & ne serui in posterum dominos criminarentur, edicto vetuisse. quod etiam feciſſe Traianum Martialis in laudem eius refert libro decimo, Qui ſua reſtitutis ſpoliato iura patrono: Libertis exul non erit ille ſuis.

Non enim) Ordo eſt, non enim iam serui nostri ſunt amici principis, ſed nos ſumus. nam Claudius libertis ſuis omnia credidit & indulſit. ſic Galba: & Suidas memorat Caium ſanxiſſe vt serui dominos de quocunque crimine poſſent accuſare. Hermogenianus. ff. y. reſpondet, lege permiſſum ſeruis incertis cauſibus contra dominos conſiſtere. *Mancipiis*) Seruis. *Omnes*) Dominos. *Seruile bellum*) Permutatio. nam ſeruorum in dominos conſpiratione, ſeruile bellum vocauit, reſpiciens ad illud: quod in Sicilia ortum, cùm à prætoribus opprimi minimè valuiſſet, Cn. Fulvio conſuli mandatum eſt. cuius belli initium fuit Eunus ſeruus, natione Syrus, qui contracta aggregatum ſeruorum manu, & ſolutis ergaſtulis, iuſti exercitus numerum implevit. Cleon quoque alter ſeruus ad ſeptuaginta millia ſeruorum contraxit, & copiis iunctis contra populum Romanum exercitúmque eius, bellum ſæpenumero geſſerunt. hæc Liuius & Florellius. *Non minus præſtitiſti*) Non minorem opem tuliſti. *Hos*) Dominos. *Securos*) A delatione seruorum. *Nec fortaſſe*) Diminutio, id eſt, ponamus quod non ſint laudanda. *Illum*) Potius intelligo Domitianum quàm alium, in quem recenti ſcelerum memoria gladium oratorium diſtringit, cùm is cuilibet accuſatori credidiſſet. *In capita*) In perniciem. *Subornantem*) Clanculum inſtruentem, quod obiecturi eſſent. eſt enim ſubornare, falſum inſtruere aliquem, ſemotis arbitris. & ſemper in malum vſurpatur: Liuius quarto belli punici, militem ſubornauit, vt Syracuſas perferret nuncium eorum quæ ad Mylam falsò nunciata erant. Tranquillus: Iulius Cæſar ſubornauit, qui C. Rabirio perduellionis diem diceret. *Delata*] Ab alio explicata, detecta. *Similes principi*) Malos. *In eodem genere*) Similiter laudandum. *Secura*] Rata, libera. Claudium ferunt renuiſſe ab vllo qui cognatos haberet ſe relinqui hæredem, & publicatas ab aliis imperatoribus hæreditates ſuis reſtituiſſe. Pertinacem verò tradit Capitolinus legem tuliſſe, vt teſtamenta priora non prius eſſent irrita, quàm alia perfecta eſſent, néve ob hoc fiſcus aliquando ſuccederet: ipſéque profeſſus eſt, nullius ſe aditurum hæreditatem, quæ aut adulatione alicuius eſſet delata, aut lite, aut perplexa, vt legitimi hæredes & neceſſarij priuarentur. idem Iuſtinianus. in Inſtitutionibus: diuus, inquit, Pertinax expreſſit non admiſſurum ſe hæreditatem eius qui litis cauſa principem reliquerit hæredem, neque tabulas non legitimè factas, in quibus ipſe ob eam cauſam hæres inſtitutus erat, probaturum

non enim iã ſeruiprincipis noſtri amici, ſed nos ſumus. nec pater patriæ alienis ſe mãcipius chariorem, quàm ciuibus ſuis credit. omnes accuſatore domeſtico liberaſti, vnóque ſalutis publicæ ſigno illud (vt ſic dixerim) ſeruile bellũ ſuſtuliſti. in quo non minus ſeruis quã dominis præſtitiſti. hos enim ſecuros, illos bonos feciſti. non vis interea laudari? nec fortaſſe laudanda ſint: grata ſunt tamen recordantibus principem illum in capita dominorum ſeruos ſubornãtem, monſtrantemq; crimina, quæ tanquam delata puniret. magnum & ineuitabile, ac toties cuiq; experiendum malum, quoties quiſque ſimiles principi ſeruos haberet. In eodem genere ponendum eſt, quòd teſtamẽta noſtra ſecura ſunt,

Nec vnus omnium) Nunc tu ex hæres. *Quia scriptus*) In testamento olim fuisses, & postea vltimo (quod valere debet) præteritus sis. respexit Tiberium, qui vt irrita & vana putauit illorum testamenta, quoscunque quis diceret hærede Cæsare mori destinasse. nam secundum Paulum eius bona, qui se imperatorem facturum hæredem iactauerat, à fisco occupari non possunt. nec ex imperfecto testamento imperatorem hæreditatem vendicare posse sæpe constitutum est licèt enim lex imperij solennibus iuris imperatorem soluerit, nihil tamen tam proprium imperij est quàm legibus viuere. *Falsis*) Confictis. *Iniquis*) Vtpote præteritis filiis, quos hæredes instituere debuisset potius, quàm imperatorem. legimus Tiberium metu & languore ad fastidium vitæ egisse Cn. Lentulum augurem, cui sensus maximus fuerat, vt ne quo, nisi ipso hærede moreretur. Caium verò testamenta primipilarium, qui ab initio principatus Tiberij, neque illum, neque se hæredem reliquissent, vt ingrata rescidisse. Neronem denique instituisse, vt ingratorum in principem testamenta, ad fiscum pertinerent, ac ne impunè esset studiosis viris, qui scripsissent, vel dictassent ea satis constat lecto testamento Agricolæ, sicut Tacitus in eius vita refert, quo optimæ vxori & piissimæ filiæ Domitianum ascripsit, lætatum eum velut honore iudicioque tam exacta & corrupta mens assiduis adulationibus erat, vt nesciret à bono patre non scribi hæredem, nisi malum principem. vbi mèda satis obuia, pro testamento legitur testimonio. *Nullius iracundia con. ad te.*) Nullus te dixit hæredem, quòd iratus esset in suos, quòd impius, dum filios præterit, quòd furore, non ratione ductus sit. *Nuncupaui*) Hæres nominatis, qua dictione iurisconsulti plerunque vtuntur. Vlpian. ff. xxviij. de testamentis. hæredes palàm, ita vt exaudiri possint, nuncupandi sunt. licebit ergo testanti vel hæredes nuncupare, vel scribere: sed si nuncupat, palam debet, id est, ita vt exaudiri possit à testibus. Theodo. & Valentin. Imper. libro sexto cod. titulo de testamentis, per nuncupationem dicunt, hoc est, sine scriptura. testamenta quoque non aliter valere sancimus, quàm si septem testes, & simul vno eodémque tempore collecti, testatoris voluntatem, vt testamentum sine scriptura facientis audiuerint. Tacitus. nec defuerunt, qui monerent magna ex parte hæredem Cæsarem nuncupare. Tranquillus etiam in Caio opportunè vsus est hoc verbo. metu inquit iam & ab ignotis inter familiares, & à parentibus inter liberos, palàm hæres nuncuparetur. derisores vocabat, quòd post nuncupationem viuere perseuerabant. *Quia aliud ostendit*) Te scilicet, per id putans posse imperatoriam indignationem mitigari. Vitellius equitem Romanum proclamantem cùm reperetur ad pœnam, hæres meus es, exhibere testamenti tabulas coëgit. vtq; legit cohæredem sibi libertũ eius ascriptum, iugulari cum liberto imperauit. *Meruisti*) Propter tua in illũ merita: Tranquillus narrat Augustum accepisse in viginti annis quaterdecies milmies sest. ex testamentis amicorum. *Præterire*) Non relinqueris hæres. *Priuatum*) Dum nondum eras imperator. *Cursum*) Vitæ ordinem. *Sit ne f.*) Sensus est: experientia

nec vnus omnium nunc, quia scriptus hæres. non tu falsis, non tu iniquis tabulis aduocaris. nullius ad te iracundia, nullius impietas, nullius furor confugit. nec quia offendit alius nuncuparis, sed quia ipse meruisti. Scriberis ab amicis, ab ignotis præteriris. nihilque inter priuatum, & principem interest, nisi quòd nunc à pluribus amaris. nam & plures amas. Tenes Cæsar hunc cursum, & probatur experimento, sit ne feracius, & vberius, non ad laudem modò, sed ad pecuniam principi, si hærede illo mori homines velint, quàm si cogantur.

rientia ostendis principem, qui ametur à suis, non solùm maiorem laudem, sed etiam pecuniam sibi comparare ab amicis, illum verò hæredem relinquentibus, quàm illos qui cogebant ciues se nuncupare hæredes. *Sic ne.*) An sit. cùm vere sit. *Pater tuus)* Nerua.

Donauit multa) Nam quascunque pecunias in regiis thesauris competit reliquas, iniuste spoliarit à Domitiano restituit. pauperibus Rom. decies quinquagies centena millia erogauit, agrósque sua pecunia coemptos præpositis senatorij ordinis viris, qui illos egenis diuiderent. nihilò segnior in amicos extitit, complutibus ingentia beneficia conferens. nam Philostratus in vitis Sophistarum, tradit Atticum declamatoris Herodis patrem domi suæ thesaurum ingentem effodisse, ac Neruæ imperatori scripsisse, quid placeret fieri de illo, cui Cæsarem rescripsisse inuento vti debere. verùm Atticus sibi metuens, iterum scripsit. sed inuentum excedit priuatam conditionem. ad quæ imperator rescripsit: etiam pro arbitrio tuo abutere, *Cesserit parum gratus*) Etsi aliquis horum inuentus est parum gratus erga illum vel decesserit parum gratus, si aliquis horum donatus à patre tuo decessit, præterito te in testamento. *Manent*) Viuunt sine discrimine hæredes ingrati defuncti. *Eius)* Neruæ. *Illi*) Bonis, quæ pater tuus elargitus est. *Clariorem*) Illustriorem, notabiliorem. sententia duplex. *Sed quis?*) Interrogatio quæ hoc agit vt neges. *Prætulit laudem istam pecuniæ)* Potius voluit laudari quàm habere pecuniam. *Quotusquisque)* Nullus est qui. *In patrimoniis nostris)* Quod à maioribus & parentibus transmissum fuerat ad nos. *Duxit)* Putauit *Quod esset de suo)* Quod ipse & superiores principes donassent. *Illitos cibis hamos)* Contectos esca uncos, quibus pisces capiuntur. sic & muneribus homines illaqueantur. Martialis captatores notans, Sic auidis fallax indulget piscibus hamus: Callida sic stultas decipit esca feras. *Illitos cibis hamos, apertos præda laqueos)* Tres exornationes notari possunt. compar, similiter cadens, permutatio. *Multiplicata)* Longè maiora munera. *Referrent)* Hæredes instituti Cæsares. *Priuatis)* A priuatis. *Quicquid attigerant)* Cuicunque aliquid donassent. *Ad vsum secundorum)* Ad felicitatem. *Per aduersa)* Quæ faciunt vt bona melius intelligamus. nam idem dixit: habet has vices conditio mortalium, vt aduersa ex secundis, ex aduersis secunda noscantur. *periclitatus es)* Nobiscum sub Domitiano, quoniam malis principibus virtus formidolosa est. nam omnium primatum dies & horas, quibus nati erant inquirens, non paucos etiam eorum, qui desperabant aliquam potentiam consequi, interfecit. M. Tullius de Oratore, Magna laus illa & admirabilis videri solet, tuisse Ulixi sapienter aduersos, non fractum esse fortuna, retinuisse in rebus asperis dignitatem;

Donauit pater tuus multa, & ipse donasti: cesserit parum grâtius, manent tamen ij qui bonis eius fruantur, nihilque ex illis ad te nisi gloria redit. nam liberalitatem iucundiorem debitor gratus, clariorem ingratus, facit, sed quis ante te laudem istam pecuniæ prætulit? quotusquisque principum ne id quidem in patrimoniis nostris suum duxit, quod esset de suo? nonne vt regum, ita Cæsarum munera illitos cibis hamos, opertos præda laqueos, æmulabantur, cùm priuatis facultatibus velut hausta & multiplicata, retro secum quicquid attigerant referrent? Quàm vtile est ad vsum secundorum per aduersa venisse. Vixisti nobiscum, periclitatus es, timuisti, quæ tunc erat innocentium vita: scis & expertus es, quantopere detestentur malos principes, etiam

qui malos faciũt. meministi quæ optare nobiscum, quæsis queri solitus. Nam priuato iudicio principem geris. meliorem immò te præstas, quàm tibi alium precabare. Itaque sic imbuti summus, vt quibus erat summa votorũ, melior pessimo princeps, iam non posimus nisi optimum ferre. Nemo est ergo, tam tui, tam ignarus sui, vt locum ipsum post te cõcupiscat. facilius est, vt esse aliquis successor tuus possit, quã vt velit. quis enim curæ tuæ molem sponte subeat? quis comparari tibi non reformidet? Expertus & ipse es quàm sit onerosum succedere bono principi. & afferebas excusationem adoptari. an prona paruáque sunt ad æmulandum, quòd nemo incolumitatem turpitudine repẽdit? Salua est omnibus vita, & dignitas vitæ: nec iam consideratus, ac sapiens, qui ætatem in tenebris agit. Eadem quippe sub principe virtutibus præmia, quæ in libertate: nec benefactis tantùm ex conscientia, sed etiam præmia sunt merces. Amas cõstantiam ciuium, rectosq; ac viuidos animos, non vt alij contundis ac deprimis, sed fones & attollis. Prodest bonos esse,

Qui malos faciunt] Adulatores. circuitio. *Qua*] Qualem principem. *Qua*] Domitiani scelera. *Principem geris*) Es princeps. *Priuato iudicio*] Cùm rectè scias priuatorum iudicia de principe. vel te talem geris in principatu, qualem priuatus tibi principem optabas. *Alium*] Principem esse. *Imbuti*) Assueti. *Quibus*] Nobis. *Summa votorum*] Summum votum, vt nobis daretur. *Melior*] Minus malus. *Pessimo*] Domitiano. *Nisi optimum*] Tibi similem. *Ignarus tui*] Alienus à cognitione tui *Tam ignarus sui*] Tam stultus. *Locum ipsum*] Imperij habenas. *Post te*) Post obitum tuum. Affectauit tamen imperium Adrianus post mortem Traiani: quamuis non destinatus, neque ab eo adoptatus, sed potissimum fauente Plotina Cæsar creatus, multum Traiano dissimilis, sed non contemnendus imperator. *Possit*] Esse necessario. *Quam vt velit*] Quàm voluntate, cùm videat non posse tua vestigia subsequi. *Molem*] Pondus. *Comparari tibi*) Quis non diffidat tuas virtutes æquare? *Bono principi*) Neruæ. *Adoptari*) Cur non debes adoptari à bono, cum difficile esset illum imitari? *Prona*) In promptu. *Nemo rependit incolumitatem turpitudine*) Nullus imperator incolumes facit, & absolnit viros, quòd sint turpes, & probrosi, vt olim fiebat. & vt apertius dicam, nemo cogitur esse turpis, vt incolumis fiat. nam scimus Neronem professis apud se obscœnitatem, cætera quoque concessisse delicta. *Dignitas vitæ*) Quia dignitates assequitur non flagitiis, sed virtutibus. perpulchrè Cicero dixit scripsisse Platonem, quales in republica principes essent, tales reliquos solere esse ciues. & Theopompus, refereute Athenæo, recitauit, Philippum Alexandri patrem, extitisse prodigum & lurconem, vnde amicos eius talibus vitiis laborasse. nam multos illi similes: alios breui regio luxu corruptos ad eam vitam defluxisse *Consideratus*] Habetur. *In tenebris*) Sine honore, in otio, in secessu, vt faciebant sub Domitiano. *Præmia*) Sunt constituta. *Virtutibus*) Viris bonis. *Quæ*) Erant ordinata. Nec tantùm ex conscientia merces benefactis. nam sæpius factorum suorum conscientiam præmium facit. in primo enim epistolarum: meminimus, inquit, quanto maiore animo fructus honestatis in conscientia quàm in fama reponatur. sub Traiano verò non solùm hoc, sed etiam

etiam honorum & diuitiarum pro virtutibus præmium reportabant boni. sapiens enim etsi nullarę indigeat, tamen autore Seneca, multis illi rebus opus est. merces nominatiui casus est, dicta, à merendo, quanquam apud iurisconsultos merx pro mercimonio legatur, cuius accusatiuum pluralem merces Ouidius in Heroidibus protulit. Nec me crede fretum, merces portante carina Findere. apud Nonium sic scriptum inuenies. merx & mercatura hoc distant, quod merx est species ipsa, mercatura est actus ipse. mercatus autem locus in quo agitur mercatura *Rectes*) Iustos. *Vt alij*. Principes solebant. Tacitus memorat Corbulonem iam bellum Caucis Germanis parantem, literis Claudij repressum. quosdam enim dicere solitos apud principem: Quicquid prosperè fecisset Corbulo, id casurum in reip. damnum, formidolosum paci virum insignem & ignaro principi pergrauem.

cùm sit satis, abundéque si non nocet. his honores, his sacerdotia, his prouincias offers. hi amicitia tua, hi iudicio florent. acuuntur isti integritatis & industriæ precio, similes dissimiles alliciuntur. nam præmia bonorum, malorúmque, bonos ac malos faciunt. Pauci adeo ingenio valent, vt non turpe honestumque, prout bene ac secus cesserit, expectant, fugiántve. cæteri, vbi laboris, inertiæ, vigilantiæ somno, frugalitatis luxuriæ merces datur: eadem ista quibus alios artibus assecutos vident, consectantur: qualésque sunt illi, tales esse, & videri volunt. & dum volunt, fiunt. & priores quidem principes excepto patre tuo, præterea

Cùm satis sit) Bonis viris. *Si non nocet*) Vt fieri solebat sub malis principibus, quibus virtus erat suspecta. *Hi*) Bonis. *Honores*) Magistratus. *Sacerdotia*) Pontificatus, auguratus, & his similia. *Prouincias*) Imperia. dissolutio. color *H.*) Boni. *Florent*) Illustrantur. *Illi*) Alij. sic Antoninus philosophus ex malis bonos fecit, ex bonis optimos: fuitque per omnia moderatissimus in hominibus deterrendis à malo, inuitandis ad bonum, remunerandis copia & indulgentia liberalis. *Acuuntur*) Ad imitationem bonorum. *Precio*) Integritatis, cùm vident integros viros & industrios remunerari. *Similes*) Boni. *Dissimiles*) Mali. *Præmia bonorum*) Quæ dantur bonis à principe faciunt alios bonos, cum vident bonos esse in precio, sicut malorum præmia faciunt malos. *Pauci adeo ingenio valent*) Pauci admodum reperiuntur ea natura præditi, vt vicia, aut virtutes pro rationibus temporum non expetant, aut fugiant. *Turpe*) Vicium. *Honestum*) Virtutem. *Prout bene c.*) Si bene euenit pro vitio aut virtute expetunt, vel vnum vel alterum: si malè, fugiunt. *Ac secus*) Malè cesserit, id est, præponunt vtile honesto, neque sequuntur honestum virtutis causa, sed spe præmij. *Cæteri*) Plurimi. *Vbi merces laboris datur, Inertiæ præmium*) quod debebatur laboriosis viris erogatur inertibus, & quod vigilantibus, datur somniculosis, & quod frugalibus, transfertur ad prodigos. *Eadem ista*) Præmia. *Consectantur*) Conquirunt. Tacitus libro xvj de Nerone agens. Caio, inquit, Petronio dies per somnum, nox officiis & oblectamentis vitæ transigebatur. vtque alios industria, ita hunc ignauia ad famam protulerat. reuolutus ad vicia seu vitiorum imitationem, inter paucos familiarium Neroni assumptus est. *Quibus artibus*, Malis. *Illi*) improbi, qui munera comparant per scelera. Nam secundum Martialem: Nemo suos, hæc est aulæ natura potentis. Sed domini mores Cæsarianus habet. *Tales*) Cæteri. *Dum volunt*) Esse & videri mali. *Fiunt*) Tales re vera euadunt. traductio.

vno, aut altero, & nimis dixi, vitiis potius ciuium, quàm virtutibus latabantur: primùm quòd in alio sua quemque natura delectat: deinde quos patientiores seruitutis arbitrabantur, quos non deceret esse nisi seruos, horum in sinum omnia congerebant: bonos autem ocio, aut situ abstrusos, & quasi sepultos, non nisi delationibus, & periculis in lucem ac diem proferebant. Tu amicos ex optimis legis: & hercule æquum est esse eos charissimos bono principi, qui inuisi malo fuerint. Scis vt sicut diuersa natura dominatio, & principatus, ita non aliis esse principem gratiorem, quàm qui maximè dominum grauentur. Hos ergo prouehis, & ostentas quasi specimen & exemplar, quæ tibi secta vitæ, quod hominum genus placeat. ideo non cẽsuram adhuc,

Vno aut altero) Augusto, & Tito: quos constat fuisse bonos, vnde Dion in Tito memorat, Titum Augusto comparandum in diuersa ætate, huncque si minus vix esset, nunquam à Romanis dilectum fuisse. neque illum si plus. nam Augustus crudelior in principio, propter hostes & seditiones. postea longo tempore multis in populum Romanum beneficiis claruit. at Titus humanè imperans, periit in robore gloriæ. fortassis non vacaturus culpa, si diutius vixisset, quia fortuna maiori quàm virtute vtebatur. *Nimis dixi*) Quia duos ante Traianum principes bonos fuisse retuli. Augustus enim inter initia crudelis fuit, autoribus Dione, Appiano, Tranquillo: & Titus cum patre principatum administrans, se inciuilius & violentius egit. siquidem suspectissimum quenque sibi, submissis, qui per theatra & castra quasi consensu ad pœnam deposcerent, haud cunctanter oppressit, in his Aulum Cecinnam consularem virum vocatum ad cœnam, ac vix dum triclinio egressum, confodi iussit. *Vitiis*) Tranquillus in Domitiano. satis constat duos solos è notioribus venia donatos. tribunum laticlauium, & centurionem, qui se, quò facilius expertes culpæ ostenderent, impudicos probauerunt, & ob id neque apud ducem, neque apud milites vllius momenti esse potuisse. tribunum Dion nominat. Iulius aut Caluester tribunus militum accusatus quòd sæpius cum Antonio Saturnino secretò congrederetur, neque hoc diluere posset, respondit se conuenire solitum ob amorem. erat enim eius ætatis & formæ, qui posset amari. inde absolurus hoc solùm dixit, cessabo ab iis quæ consueram. remisit igitur Domitianus crimen maiestatis læsæ Calueστro, quia impudicus erat: nam & ipse in mares pronior fuit. *Sua natura delectat quemque in alio*) Sententia, id est, vnusquisque delectatur cùm videt sui similem. *Nisi seruos*) Vitiorum: qualem Crispinum Iuuenalis pulsat, & ideo Domitiano gratum. vel, *Nisi seruos*) Vilis animi, non affectantes principatum. *Horum*) Malorum. in quos satyricus gladium distrinxit. Criminibus debent hortos. prætoria, mensas. *Omnia*) Dona, vt Claudius Narcisso & Pallanti, Nero Polycleto, Galba Icelo libertis *Situ*) Desuetudine, priuatione munerum ciuilium. *Lucem*) Notitiam & famam. *Legu*) Secernis. *Eos*) Viros optimos. *Malo principi*) Domitiano. *Diuersa*) Sunt à natura, nam dominatio, quæ tyrannis dicitur, tanquam dominus seruis imperat. principatus, quem regnum appellamus, tanquam pater filius ita principem non esse gratiorem aliis ciuibus, quàm qui maximè grauentur, id est, ægrè patiuntur dominum tyrannum. *Hos*) Bonos. *Prouehis*) Ad honores promoues. *Exemplar*) Indicium. *Secta*) Ordo, via, modus. *Non recepisti censurã*) Noluisti fieri censor.

Non

Non præfecturam morum) Interpretatio censuræ, quæ nihil aliud est quàm morum præfectura. Augustus rem ipsam sine nomine recepit. autor enim Tranquillus, recepisse morum & legum regimen perpetuum, sine honore censuræ. *Remediis*) Notis censoriis. *Experiri*) An potius beneficiis ad beneuiuendum excitemur, quàm ignominia. *Alioquin*) Insuper. *Nescio*) Dubitatio: qua tamen ostenditur magis probari principem qui suos ciues patitur esse bonos, id est, qui vtitur clementia, quàm qui cogit vitia. scilicet seuerè reprimit admissa, latenter Domitianum monstrans, qui suscepta morum correctione, multa seuerè exercuit. *Sequaces*) Fautores, imitatores, consecutores vnde sequaces hederas appellamus à natura sequentes, quibus adhæserunt nam subditi studia principum imitantur. quare Cicero voluit talem fuisse ciuitatem Romanam, qualescunque summi ciuitatis vizi fuissent. & quamcunque imitationem in principibus, eandem in populo. *Huic*) Traiano. *Dissimiles*) Pessimi. *Vnius*) Traiani. *Constitutum*) Comparatum à natura. *Vim*) Rem, quamuis non receperis nomen censoris *Tuum propositum*) Tuum institutum beneuiuendi & faciendi optima. *Obtinebunt vim*) Perinde erit in effectu, ac si censor esses. *Vita*) Bona. *Censura*) Regimen morum. nam Traianus cum populo humaniter versabatur, & cum senatoribus grauiter, cunctis quidem amabilis, metuendus verò nulli, nisi hostibus. hæc Dion. quare non immeritò Xenophon tradit Agesilaum priuatorum hominum errata modestè tulisse, principum verò maxima existimasse. iudicabat enim ab illis pauca, sed ab his mala multa constitui. *Nec tam imperio*) Sic est enim, sic est, exasperat homines imperata correctio, blandissimè iubetur exemplo, autore Pacato in panegyrico Theodosij. *Metus est infidelis magister recti*) Iam dixerat libro nono, timor abit, si recedas. M. Tullius asserit metum malum custodem diuturnitatis, nam longè valentior amor ad obtinendum quicquid volueris. vnde non iniuria dixit metum infidelem magistrum recti. Exemplis docetur melius, quàm præceptis. scribit enim Fabius, quantum Græci præceptis valent, tantum Romani (quod est maius) exemplis, & quidem longè probabilius est se vitum bonum rebus, quàm verbis ostendere, nihilque rectè sine exemplo docetur, aut discitur. *Boni*) Vsus. *Approbant*) Re. hoc infert vt ad alia transeat.

non præfecturam morum recepisti, quia tibi beneficiis potius quàm remediis ingenia nostra experiri placet. & alioqui nescio an plus moribus conferat princeps, qui bonos esse patitur, quàm qui cogit. Flexibiles, quamcunque in partem ducimur à principe, atque, vt ita dicam, sequaces sumus. huic enim chari, huic probati esse cupimus, quod frustrà speranerunt dissimiles, eóque obsequij continuatione peruenimus, vt propè omnes homines vnius moribus viuamus. porro non tam siniſtrè constitutum est, vt qui malum principem possumus, bonum non possimus imitari. Pergè modò Cæsar, & vim effectúmque censuræ tuum propositum, tui actus obtinebunt. nam vita principis censura est, eáque perpetua. ad hanc dirigimur, ad hanc conuertimur, nec tam imperio nobis opus est, quàm exemplo: quippe infidelis recti magister metus. melius homines exemplis docentur, quæ imprimis hoc in se boni habent, quod approbant, quæ præcipiunt fieri posse. Et quis terror valuisset efficere, quod reuerentia tui effecit?

obtinuit aliquis, vt spectaculum pantomimorum populus Rom. tolli pateretur, sed non obtinuit, vt vellet. rogatus es tu quod cogebat alius. cœpitque esse beneficium, quod necessitas fuerat. neque enim à te minore concentu, vt tolleres pantomimos, quàm à patre tuo, vt restitueret, exactum est. Vtrunque rectè. nam, & restitui oportebat, quos sustulerat malus princeps: & tolli restitutos. In his enim, quæ à malis bene fiunt, hic tenendus est modus, vt appareat autorem displicuisse, non factum. Idem ergo populus ille aliquando scenici imperatoris spectator, & applausor, nunc in pantomimis quoque aduersatur, & damnat effœminatas artes, & indecora seculo studia. Ex quo manifestum est, principum disciplinam capere etiam vulgus, cùm rem, si ab vno fiat seuerissimam fecerint omnes.

Obtinuit aliquis) Qualis Tiberius, quem narrat Dion exegisse pantomimos ab vrbe, & ne ea arte quis vteretur, iussisse, quia mulieres corrumpebant, & tumultus excitabant. Nero pariter factiones pantomimorum cum ipsis simul relegauit. sed magis hoc ad Domitianum referendum crediderim, qui scenam histrionibus interdixit, tantùm intra domum exercendi artem iure concesso. seruat præceptum rhetorum, ex comparatione pessimi laudando optimum. repete quæ de pantomimis alibi annotauimus. *Vt vellet*) Vt esset contentus populus Romanus. *Rogatus es*) Petiuit precibus à te populus, vt pantomimos tolleres. *Alius*) Domitianus. *Beneficium*) Id Romani pro beneficio reputarunt. *Necessitas*) Parere imperio Domitiani. *Concentu*) Conclamatione, concordia, consensu. *A patre tuo*) A Nerua sublata sunt pantomimorum spectacula, quæ postea Traianus in theatrum reduxit, & Dioni credimus. refert enim hunc imperatorem histrione Pylade non mediocriter oblectatum. in cuius laudem Boetus Græcus epigramma cecinit. quo significatur illum recitasse Bacchi tragœdiam: non omittam, Dionem, quantum ex eius compendio licet intueri, tradere Neruam impendia contraxisse, sustulisse multa sacrificia, equorum cursus, atque certamina. nec minus spectacula quædam. nulla tamen de pantomimis particulariter habita mentione. *Exactum est* Postularunt cuncti. Vtrunque rectè factum est. *Malus*) Domitianus. *Tolli*) Remoueri nam spectantium mores solent inficere pantomimi. vnde meritò diuus Augustinus libro, cui titulus de ciuitate Dei, pleruntque ingenii acumen intendit, in deperditos pantomimorum motus, & inhonestas saltationes. *Malis*) Hominibus. *Bene*) Honestè. *Autorem displicuisse non factum*) Quia bonum, *Scenici imperatoris*) Neronem respicit, qui scenicis artibus imbutus, primum Neapoli prodiit in scenam, deinde etiam magni æstimauit cantare Romæ: insuper non dubitauit priuatis spectaculis operam inter scenicos dare, quodam prætorum festertium decies offerente. tragœdias quoque cantauit personatus heroum deorúmque. Tranquillus autor legimus etiam Caium fuisse cantatorem & saltatorem, eóque die quo periit perulegium indixisse, vt initium in scenam prodeundi licentia temporum auspicaretur. *Applausor*) Nam captus Nero modulatis Alexãdrinorum laudationibus, plures Alexandria euocauit. nec eo segnius adolescentes equestris ordinis, & quinque amplius millia è plebe robustissimæ iuuentutis vndique elegit, qui diuisi in factiones plausuum genera condiscerent. *Effœminatas*) Molles, corruptrices. *Seculo*) Temporibus tuis. *Vulgus capere etiam disciplinam principum*) Sequi mores suorum principum. *Rem seuerissimam*) Exterminationem pantomimorum à theatro *Fecerint*) Secuti sint libenter. *Ab vno*) Principe Traiano.

Malis

Macte Cæsar) Cumulate & magis aucte hac grauitatis gloria. à sacris sermo tractus, referente Seruio. quoties enim aut thus, aut vinum super victimam fundebatur, dicebant, mactus est tauus vino vel thure, hoc est, cumulata est hostia, & magis aucta, inde ad eos qui virtute vel honoribus aucti sunt, transfertur. Marcus Tullius de rep. ferunt laudibus, mactant honoribus, id est, magis augent. Seneca ix. epistolarum, macte virtutis esto, sanguinolentis & ex acie redeuntibus hoc dicitur. Cato tamen in re rustica, macte, inquit, vino inferiori esto, & macte hac illace dape pollucenda esto. ac interdum aliter coniungi septimo casu, autore sunt Donatus & Diomedes Martialis etiam genitiuum ascripsit. Macte animi dicens, variari per casus, multorum testimonio confirmatur. nam Pompeius nominatiuum singularem, sicut Cato protulit, mactus hoc fercto scribens. Curtius libro iiij. pluralem, vos quidem macti virtute estote. sic Plinius senior libr. ij. macti ingenio. & cœli interpretes. veruntamen apud Liuium lib. ij. ab vrbe condita indeclinabile positum esse videtur. iuberem, inquit, macte virtute esse. sic non multo post Secundus, macte vterque in remp. meritò, qua dictione videtur vsus Actius, Nonio docente, qui multorum testimonia super hoc verbo citat. *Mores*) Honestum propositum tollendorum pantomimorum. *Vicia*) Aliorum. *Ipsi*) Vt Caius, vt Claudius, vt Nero, vt Domitianus, qui merebantur castigari. transgressio, quæ perturbat ordinem verborum. *Liberum est*) Licet. nec igitur mirum si ea dicendi libertate Iuuenalis sub Traiano sit vsus, quamuis conqueratur non esse priorum libertatem, & tamen libertrimè loquatur. quod indicium fuit maximæ libertatis. *Comparatum*) Constitutum, constitutum. *Licet*) Libertas concessa est. *In seculo*) Temporibus nostris,

Macte hac grauitatis gloria Cæsar, qua consecutus es, vt quod antea vis, & imperium, nunc mores vocarentur. Castigauerunt vitia sua ipsi, qui castigari merebantur, iidémque emendatores, qui emendandi fuerunt. Itaque nemo de seueritate tua queritur, & liberum est queri. Sed cùm ita comparatum sit, vt de nullo minus principe querantur homines, quàm de quo maximè licet: tamen in seculo nihil est, quo non omne hominum genus lætetur, & gaudeat. boni prouehuntur, mali (qui est tranquillissimus status ciuitatis) nec timent, nec timentur. mederis erroribus. sed implorantibus omnibus: quos bonos facis, hanc astruis laudem, ne coëgisse videaris. Quid vitam? quid mores iuuentutis, quam principaliter formas? quem honorem

tuo principatu. *Nihil est*) Nulla res sit. *Omne genus*) Cuiuscunque conditionis boni prouehuntur, virtute præditi dignitatibus honestantur. Suidas inquit Traianus nemini inuidit, neque aliquem dignitate priuauit, sed mirum in modum omnes bonos fouit iccirco neminem verebatur, neque oderat. Claudianus de Stilicone hunc locum æmulatus est, sicut alibi in aliis plerunque. Hunc priscæ redeunt artes, felicibus inde Ingeniis aperitur iter, despectáque musæ Colla leuant, opibúsque fluens, & pauper eodem Nititur ad fructum studio, cùm cernat vterque, Quod nec inops iaceat probitas, nec inertia surgat Diuitiis. *Nec timent*) Accusatores, cùm reliqui sint boni. *Nec timentur*) A bonis, quia nullam lædendi facultatem habent. *Erroribus*) Punis malos viros. *Implorantibus*) Cum ploratu opem petentibus, vt medearis. *Astruis*) Addis, applicas. *Ne coegisse vid.*) Vt sua sponte boni videantur effecti. *Iuuentutis Romanæ*) Conductis stipendio tuo rhetoribus, qui iuuenes eloquentia sua excolant. inter cæteros monstrat Fabium Quintilianum, qui ad imperium Traiani peruenit, & sub eo professus est,

dicendi magistris, quam dignitatem sapientiæ doctoribus habes? vt sub te spiritum, & sanguinem, & patriam receperint studia, quæ priorum temporum immunitas exiliis puniebat, cùm sibi vitiorum omnium conscius princeps, inimicas vitiis artes non odio magis quàm reuerentia relegaret. At tu easdem artes in complexu, oculis, auribus habes. Præstas enim quæcunque præcipiunt: tantúmque eas diligis, quantum ab illis probaris. An quisquam studia humanitatis professus, non cùm omnia tua, tum vel imprimis laudibus fe-

Dicendi magistris) Rhetoribus, circuitio. nam Celso statuam publicè poni iussit, autore Dione, & muneribus poëtas affecit, dicente de eo Iuuenale. Nemo tamen studiis indignum ferre laborem Cogetur posthac, nectit quicunque canoris Eloquium vocale modis, laurúmque momordit. & Lucianus eum sapientem imperatorem, & studia coluisse commemorat. *Sapientia doctoribus*) Iam prædiximus quendam philosophum in curru triumphali à Traiano honoris causa positum. addam etiam vsum fuisse præceptore Plutarcho philosopho & historico grauissimo. extat adhuc eius epistola, qua Traianum liberè monet, vt se in principatu optimè gerat. *Spiritum & san.*) Vitam. nam sub Domitiano multi secundum Dionem interfecti, quòd philosophiæ operam darent, reliqui vrbe pulsi. hunc locum Tacitus in præfatione vitæ Agricolæ apertius exequitur. legimus, inquit, cùm Aruleno Rustico Petus Thrasea, Herennio Senecioni Priscus Heluidius laudati essent, capitale fuisse, neque in ipsos modò autores, sed in libros quoque eorum sæuitum esse: delegato triumuiris ministerio, vt monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro vrerentur. scilicet illo igne vocem populi Romani, & libertatem senatus, & conscientiam generis humani aboleri arbitrabantur, expulsis insuper sapientiæ professoribus, atque omni bona arte in exilium acta, ne quid vnquam honestum occurreret, nunc demum redit animus Nerua Cæsare beatissimi seculi ortu, res olim dissociabiles, miscente principatum & libertatem, augentéque quotidie felicitatem imperij Nerua Traianus nec spem modò ac votum securitas publica, sed ipsius voti fiduciam ac robur assumpserit. *Patriam*) Romam vnde fuerunt expulsa. *Studia*) Literarum. & erunt adhuc qui dissimulabunt Iuuenalem non scripsisse hæc de Traiano satyra septima. Et spes & ratio studiorum in Cæsare tantùm. Solus enim tristes hac tempestate camœnas Respexit. ego vt suprà multis argumentis comprobaui, sub Traiano scriptam Iuuenalis satyram, ita de eo illic locutum facilè contenderim: nam quamuis Dionis autoritate non fuerit Traianus exactæ doctrinæ, tamen doctos & fouit & extulit: & ne longius recedamus, nonne Secundum oratorem excussum multis profectum dignitatibus imprimis carum habuit? *Priorum temporum*) Athenæus, quidam Sophocles decreto eiecit omnes ab Attica philosophos, & Romani in omnibus optimi eosdem ab vrbe expulere, tanquam iuuentutis corruptores. nam Lucio Posthumio consule, Alcium & Philesium Epicureos, sic Messenenses Epicureos omnes abegerunt. pariter Antiochus rex, cuiuscunque sectæ regno suo interdixit, nequo fatetur scire quomodo postea à Romanis recepti fuerint. ad hæc in Tiberio Tranquillus. obiectum est poëtæ, quòd in tragœdia Agamemnonem probris lacessisset, obiectum & historico quòd Brutum & Cassium Romanorum vltimos dixisset, animaduersum statim in autores, scriptáque abolita, quamuis probarent vt etiam aliquot ante annos Augusto audiente recitata. quibusdam custodiæ traditis non modò studendi solatium ademptum, sed etiam sermonis & colloquij vsum. *Princeps*) Domitianus. *Artes*) Philosophiam: nam vera philosophia est vitiis carere, & virtutibus abundare. *Reuerentia*) Timore. *In complexu*) In

xu) In sinu. *Præstus*) Re facis quod philosophi præcipiunt. munera enim sapientis, & non indocti homines obibat, nihilque omnino erat, quod optimè non exerceret. *Quantum ab iis probaru*) Vnde Iuuenalis hortatur iuuenes doctos ad laudes Traiani. Hoc agite ô Iuuenes, circumspicit & stimulat vos Materiámque sibi ducis indulgentia quærit. *Studia humanitatis*) Quibus edocemur vt humanis moribus vtamur.

Admissionum tuarum facilitatem) Transit bono ordine ad facilem aditum colloquendi cum Traiano, vnicuique permissum. sic laudatur Vespasianus apud Tranquillum, sic Agesilaus apud Xenophontem, quòd lætaretur aditum ad se omnibus patere. contrà notat Persarum regem gloriantem difficilem ad se præbere accessum. cùm ergo Traianus studiis humanitatis auscultaret, sequebatur eum esse facilem admittere quoscunque ad congressum sui. *Hos*) Flavios, antequam Domitianus proueheretur cum suis, ciuilibus bellis concussa republica. *Arcem*) Domum palatinam. *Nomine*) Titulo, inscriptione. *Publicarum ædium*) Quòd vellet imperatoris palatium ciuibus omnibus patère, & publicum esse. non autem intelligendum de priuata Traiani domo, quam P. Victor in duodecima vrbis regione locat. *Frustrà tamen*) Inscripserat arcem palatinam titulo publicarum ædium. *Adoptasset*) Te principem bonum. *Vt in publicis*) Sine custodia, quò omnes conuenire possunt nullo repellente. *Moribus tuis*) Qui finis fores palatij omnibus patete. *Non alius*) Sed tu fueris autor, & institutor huius moris. quod sanè maius est, quàm subsequi alium. *Reserata*) Cunctis aperta sunt, quàm tuum palatium. *Sedes*) Templum Iouis Capitolini. *Magis*) Omnium est. *Obices*) Repagula, seræ, pessuli. dicimus hic obex, & hæc obex apud antiquos, quos Virgilius secutus in decimo: Ecce maris magna claudit nos obice pontus. Sulpitium Apollinarem tradit Gellius obices cum u littera correpta solitum dicere. Onexander de imperatore eligendo. Delectus, inquit, imperator facilis esto, comis, & se volentibus adire pateat: non tamen ea sit facilitate, atque comitate, vt contemptui fiat, nec acerbus & durus, vt odium in se conciter. *Gradus*) Conditiones, differentiæ: quia sub aliis principibus inferiores & viliores homines per custodes contumeliosè repellebantur ab aditu palatij. *Mille liminibus*) Innumeris ostiis quibus ad Domitianum transcendebatur. *Aliqua*) Limina superetant. *Dura*) Surda, clausa, difficilia aperiri. *Pudor*) Modestia. *Paruos*) Priuatos, virorum tenuium. *Angustum larem*) Pauperem domum. larem pro domo vsurpari satis obuium est, à laribus diis tracta denominatione, quos Corybantas & Idæos dactylos créstque fuisse tradit Diomedes. nam autore Seruio, maiores omnes in suis domibus sepeliebantur, vnde ortum, vt Lares colerentur in domibus, quos Ten-

rat admissionum tuarum facilitatem? Magno quidem animo parens tuus hanc ante hos principes arcem publicarum ædium nomine inscripserat, frustrà tamen, nisi adoptasset, qui habitare vt in publicis posset. Quàm bene cum titulo isto moribus tuis conuenit, quanquam omnia sic facis, tanquam non alius inscripserit. Quod enim forum, quæ templa tam reserata? non Capitolium, ipsáque illa adoptionis tuæ sedes magis publica, magis omnium. Nulle obices, nulli contumeliarum gradus: superatisque iam mille liminibus vltra semper aliqua dura, & obstantia. Magna ante te, magna post te, iuxta tamen maxima quies. tantum vbique silentium, tam altus pudor, vt ad paruos penates, & larem angustum ex domo principis modestia, & tranquillitatis

tullianus sic irridet. domesticos deos quos Lares dicitis, domestica potestate tractatis, pignerando, venditando, demutando. Censorinus autor est eundem esse genium & larem. Apuleius de deo Socratis. ex lemuribus, qui posterorum suorum curam sortitus, pacato & quieto numine domum possidet, lar dicitur familiaris. neque inuitia Plutarchus in quæstionibus præsides, & domus custodes Lares dixit, alienis formidolosos, domesticis mites. vnde canis eis assistit, ipsi autem canum pellibus vestiuntur, an quod Chrysippus opinatur, dæmonia quædam mala circumire, quibus dij carnificibus, scelerum vltoribus aduersus iniustos, & impios vtuntur. sic Lares furiales quidam sunt pœnarum exactores, vitæ & operationum speculatores, iccirco fit vt caninis pellibus induantur: quibus & canis ideo assistit, quòd ad inuestiganda scelera, & vlciscendos improbos sagaces sint. Pompeius deos inferos putat, quibus tot pilæ, id est, effigies, quot essent liberi, ponebantur, vt viuis parcerent, & essent his pilis & simulacris contenti, de quibus plura Macrobius Saturnalium primo. Lararium Lampridius appellat locum in domo, in quo colebat antiquitas sanctiores animas, quarum statuas ibidem locabant. à laribus vmbras laruas dicimus, nam dij Penates alij sunt. Plut. in Numa mediam agnis sedem larem vocari refert. Lar etiam viri proprium cuius genit. Iartis.

Exempla referantur) Magna Traiani laus, vnde priuati Modestiæ & quietis exemplum sumerent. Dion monumentis reliquit, non solùm domi Traianum, verumetiam in bello facilem & sine periculi metu adeuntibus se præstitisse. quare parum abfuit ne à quibusdam Decibali transfugis dolo trucidaretur. mansuetudinem Traiani Claudianus in panegyrico Honorij commendat. victura feretur Gloria Traiani, non tam quòd Tigride victo Nostra triumphati fuerit prouincia Parthi, Alta quod inuectus fractis Capitolia Dacis, Quàm patriæ quòd mitis erat. *Vt*) Quàm humanè. *Excipis*) Suscipis ad te venientes. *Vt*) Quanta patientia. *Quasi per otium*) Iocis, iucundissimis sermonibus, & remissionibus honestissimis, tanquam si nec esses occupatus circa imperialia negocia. *Vt aliàs*) Sub malis imperatoribus. *Attoniti*) Stupidi. Domitiani tempora notauit, sicut Iuuenalis satyra quarta, de senatoribus ab eo conuocatis inentionem faciens. quos Albanam dux magnus in arcem Traxerat attonitos, & festinare coactos. *Tarditate*) Si serò aduenissent. vnde exiit illud satyricum. rapta properabat ab olla. *Securi*) Contrarium exornatio. *Admittente*) Libenter excipiente. *Interdum est aliquid*) Sensus est: quamuis humanè nos Traianus intromittat ad se, aliquando tamen domi nos continemus tanquam aliquod officium magis necessarium facturi, quàm ad principem ire. laudat principis & humanitatem, & libertatem. *Excusati sumus*) Semper credis

exempla referantur. ipse autem, vt excipis omnes, vt expectas, vt magnam partem dierum inter tot imperij curas quasi per otium transigis. Itaque non vt aliàs attoniti, nec vt periculum capitis adituri tarditate, sed securi & hilares cùm commodum est conuenimus: & admittente principe interdum est aliquid, quod nos domi quasi magis necessarium teneat. excusati semper tibi, nec vnquam excusandi sumus. Scis enim sibi quenque præstare, quòd te videat, quòd te frequentet, ac tanto liberalius, ac diutius voluptatis huius copiam præbes. Nec salutationes tuas fuga & vastitas sequitur: remoramur, resistimus vt in communi domo: quam nuper immanissima bellua plurimo terrore munierat, cùm velut quodam specu incluſa, nunc

credis nos domi fuisse honesta ratione. *Excusandi*) Per alium. *Præstare sibi*) Pro se niti. *Ac*) Quia scis singulos contendere vt te videant. *Voluptatis h.*) Conspiciendi. *Fuga*) Secretum. quod Domitianus solebat maximè in Albana villa, vbi multum temporis conterebat. autores sunt Tranquillus & Dion. *Vastitas*) Solitudo, vt Tiberius capreis. *Remoramur*) Te detinemus. *Immanissima b.*) Crudelissimus Domitianus.imago cum vituperatione.

Propinquorum sanguinem) Entropius consobrinos suos Domitianus interfecit. nam Flauium Sabinum alterum ex patruelibus occidit, quòd eum comitiorum consularium die destinatum, perperam præco non consulem ad populum, sed imperatorem pronunciasset. Denique Flauium Clementem alterum ex patruelibus contemptissimæ inertiæ, repentè ex tenuissima suspicione, quo maximè facto maturauit sibi exitium. alij etiam scriptorum prodiderunt conualuisse famam, Titum fratrem à Domitiano dolo necatum. vt Philostratus libr. vi. memorans lepore marino, qui piscis quosdam humores occultos atque mortiferos habet, de medio sublatum, quod graue molestúmque videretur simul cum fratre imperare. quare dixerat Tito Apollonius, vt caueret à propinquissimis. Tranquillus refert correptum graui valetudine, priusquam planè animam afflaret, pro mortuo deseri iussisse. alij ægrotum, sed iam conualescentem, abiici mandasse in arcam niue plenam, tanquam ad valitudinis remedium opus esset celeri refrigeratione: sicque interiisse. *Lamberet*) Tanquam fera tigris. *Clarissimorum ciuium*) Iuuenal. sat. 4. Atque vtinam his potius nugis tota illa dedisset Tempora sæuitiæ, claras quibus abstulit vrbi Illustréque animas impune, & vindice nullo. Sed periit postquam cerdonibus esse timendus Cœperat, hoc nocuit Lamiarum cæde madenti. Tacitus in vita agricolæ. non vidit armis Domitiani clausum senatum, & eadem strage tot consularium cædes, tot nobilissimarum fœminarum exilia & fugas. complures enim senatores, in his aliquot consulares interemit, ex quibus Ciuicum Cerealem in ipso Asiæ proconsulatu, Saluidienum Orfitum, & Acilium Glabrionem, exilio puniuit. occidit Ælium Lamiam, Saluium Cocceianum, Metium Pomposianum, Salustium Lucullum Britanniæ legatum, Iunium Rusticum, Heluidium filium, Maternum declamatorem, post ciuilis belli victoriam sæuior. Xenophon de tyrannide memorat summos viros, & virtute præditos, interfici à tyrannis, quia illos timeant, quam sententiam transtulit ex Icetidibus Euripidis. *Proferret*) Extenderet. *Horror & mina*) Denominatio, qualis Virgilij in sexto, Vestibulum ante ipsum primisque in faucibus orci, Luctus & vltrices poluere cubilia curæ, Pallentésque habitant morbi, tristísque senectus, Et metus. est autem oratio in graui figura. *Par metus*) Pariter timebant, quos hilari vultu suscipiebat, sicut quos truci. nam fuit non solùm magnæ, sed & callidæ inopinatæque sæuitiæ. autorem summarum pridie quàm crucifigeret in cubiculum vocauit, assidere in toro iuxta cõegit, hilarémque dimisit, partibus etiam de cœna dignatus est. & Aretinum Clementem capitis condemnaturus, in eadem vel etiam maiore gratia habuit, quoad nouissime simul gestienti conspecto delatore eius: Vis, inquit, hunc nequissimum cras audiamus? vnde Iuuenalis satyra quarta, pallorem dixit magnæ & miseræ amicitiæ. amicos Domitiani designans, qui non bene crederent blandiciis illius pernicioſis. *Adhac*) Præterea. *Ipse*) Domitianus. *Visu terribili*) Conuenit Tacitus in vita Agricolæ cum Secundo, vbi de Domitiano scribẽs. cùm, inquit, denotandis tot hominum palloribus sufficeret sæuus ille vultus & robur, quo se contra pudorem muniebat.

propinquorum ſanguinem lamberet, nunc ſe ad clariſſimorum ciuium ſtrages cædéſque proferret. Obſeruabantur foribus horror & mina: & par metus admiſſis, & excluſis. Ad hæc ipſe occurſu quoq; viſuq; terribilis, ſuperbia in fröte,

Ira in oculis) Quod etiam in eius numismate monstratur. quare Philostratus libr. septimo, loquitur Domitianus superbè, etiam si placidè mansuetéque loqui voluerit: supercilia verò oculis superiacent, genæ autem bile refertæ sunt, idque conspicuum maxime est. sunt enim naturæ vicia, sempérque eôdem modo sese habentia. nam si Dioni credimus, erat audax, iracundus, insidiator, dissimulator. memorât Tacitus & Tranquillus fuisse ira præcipitê, & quò obscuriore, eò irrevocabiliore. per oculos autem maximè animus emanat, vt citra motum quoque, & hilaritate enitescant, & tristitiæ quoddam nubilum ducant. quinetiam lacrymas his natura mentis indices dedit, quæ aut erumpunt dolore, aut lætitia manant. motu verò intenti, remissi, superbi, torui, mites, asperi fiunt. fuit enim grandibus oculis, sed acie hebetiore. *Fœmineus*) Mollis, impudicus. *Multo rubore*) vultu ruboris pleno, quod refert Tranquillus libro XII. Tacitus, Ignotis, inquit, adhuc moribus, crebra oris confusio pro modestia accipiebatur. *Secretum captantem*) Inter initia principatus secretum sibi horarium sumere solebat, nec quicquam amplius quàm mi scas captare, ac stylo præacuto configere: vt cuidam interroganti, esletne quis intus, non absurdè responsum sit à Vibio Crispo, Ne musca quidem. & nec nisi secretò, atque solus pleraſque custodias receptis quidem in manu catenis audiebat: autores sunt Tranquillus, Dion, Eusebius in chronicis. Xenophon mala tyrannorum commemorans, ait, timeo celebritatem hominum, timeo solitudinem, inscustoditos aditus, timeo ipsos custodes, neque inermes illos habere vellem circa latus, neque armatis multum confido. *Solitudine*) Secreto. *Solitudinem*) Cædem, vastationem. traductio, color. *Parietibus*) Tempore suspectæ sibi cædis appropinquante, solicitior in dies, porticum, in quibus spatiari consueuerant, parietes phengite lapide distinxit, è cuius splendore per imaginem quicquid à tergo fieret, prouideret. *Dolum &c.*) Interfecerat Domitianus Clementem virum consularem, cui propriam sororem matrimonio desponderat. palam etiam dixerat post tertiam quartámve diem ipsam quoque ad virum esse profecturam. Stephanus igitur Domicillæ libertus, cuius nomen coronam quandam iridi similem circa solem & radios eius ac lumen obscurantem significabat, siue pro interfecto Clemente cogitans, siue omnium Romanorum conditionem miseratus, siue sibi metuens, quòd erat interceptarum pecuniarum reus, tyrannum interficere aggressus est, adiuuantibus amicis & libertis intimis, conspiratione etiam Parthenij cubicularis, & Saturij decurionis cubiculariorum, necnon Entelli à libellis: Clodij cornicularij, & Maximi Partheni liberti. neque coniurationis expers vxor eius Domitia fuit, neque prætorij præfectus Norbanus, neque collega eius Petronius. nam Domitia illi inuisa mortem sibi verebatur, & alij non vlterius Domitiani scelera ferre poterant: quos omnes dicitur suspectos habuisse, & perdere destinasse, & eorum nomina delata in scriptis habuisse, iuxta cervical, quæ puerulum imprudenter subtrahta Domitiæ legenda porrexisse ea reis exposita, necem maturare fecerunt. Stephanus igitur consilium operamque obtulit, ac sinistro brachio, velut ægro lanis fasciisque per aliquot dies ad auertendam suspicionem obuoluto, ibique breuem cultrum tegens, ad ipsam horam dolum interiecit, professúsque conspirationis indicium, & ob hoc à Parthenio tanquam cæteris robustior admissus, legenti traditum à se libellum & attonito fudit inguina, non tamen

ira in oculis, fœmineus pallor in corpore, in ore impudentia multo rubore suffusa. non adire quisquam, non alloqui audebat, tenebras semper, secretúmque captantem, nec vnquam ex solitudine sua prodeuntem, nisi vt solitudinem faceret. ille tamen quibus sibi parietibus, & muris salutem suam tueri videbatur, dolum secum & insidias,

tamen Iraliter saucium ac repugnantem, adorti Clodius, & Maximus, & Saturius & quidam è gladiatorio ludo vulneribus septem contrucidarunt. Philostratus lib. viij. testatur, Stephanum Domiciano redeunti à foro, obuiam processisse, & rogasse secretum, tanquam magna & admirabilia detecturum: quare in porticum, quæ regiæ adiacebat, deductum, dixissèque, non est mortuus, vt arbitraris, inimicissimus tibi Clemens, sed viuit adhuc, egóque id optimè scio: & ipse est qui nunc aduersus te irruit. clamantis autem imperatoris, & ob ea quæ audierat perturbati, Stephanum ab alligato brachio cultum educentem fœmur perfodisse, vulnere quidem ad subitam mortem inferendam non sufficienti, sed quod diutius cruciatum, extinguere tandem posset, cùm nullis medicamentis esset curabile. at Domitianum ætate adhuc integra, & corpore robusto minimè concidisse, sed arrepto Stephano superincumbentem eruere oculos enixum, & faciem aureo calice, qui sacrorum causa astabat, pertudisse, Palladem vt sibi ferret auxilium inuocantem. non omittam quod à Græcis traditur, Apollonium Tyaneum pythagoricum philosophum magicæ peritissimum, tunc Ephesi multis differentem auditoribus, cùm Domitianus confossus fuit, per aliquod temporis spatium steriisse attonitum. deinde exclamasse, Euge Stephane. pulchre Stephane. percute scelestum, percussisti, vulnerasti, interfecisti.

& vltorem scelerũ deum inclusit: dimouit, perfregitq́ custodias pœna, angustosq́ per aditus & obstructos non secus ac per apertas fores, & inuitantia limina irrupit: lõgeq́ tunc illi diuinitas sua, longè arcana illa cubilia seuiq́ secessus, in quos timore & superbia & odio hominũ agebatur. Quanto nunc tutior, quãto securior ea domus, postquam non crudelitatis, sed amoris

Vltorem scelerum deum.) Iouem. nam Mineruam, quam superstitiosè colebat, somniauit excedere sacrario, negantem se vltra teneri cum posse, quòd exarmata esset à Ioue. nam præter Tranquillum Dion inquit, Domitianus in insomniis vidit Palladem, cuius effigiem in cubiculo habebat, arma exuentem, & in curru equorum aratorum decidentem in barathrum. vidit etiam per quietem rusticum accedentem ad se cum ense. possumus vltorem scelerum deum interpretari Nemesim, quæ diuina iustitia dicitur. eam namque peccantes & superbos vlciscitur. *Custodias*) id est carcerem, angustos aditus, ipsos custodes, & ministros. Virgilius cernis custodia qualis Vestibulo sedeat. sic custodelam dicebant antiqui Festo tradente, custodiam, quæ scilicet custodit: in quem sensum plerunque annotauimus Apulcium posuisse. interdum pro ipso carcere & ergastulo. Columella x. j. itaque mancipia vincta quæ sunt ergastuli, per nomina quotidie citare debebit, atque explorare, vt sint compedibus diligenter innexa, tum etiam custodiæ sedes an tuta & recte munita sit. Celsus de accusationibus: homo qui ex custodia producitur. plerunque pro carcerariis & inclusis. Modestinus de publicis iudiciis. custodias auditurus tam clarissimos viros quàm patronos causarum adhibere debet. & feriatis diebus custodias audiri posse rescriptũ est. etiam in numero vnius dicitur, vt ne quis receptã custodiam sine causa dimittat. In numero tamen plurium frequẽtius, vt: plerunq; custodias receptis quidem in manus catenis audiebat: item Caius custodiarum seriem recognoscens. custoditio verò est opera ad custodiendum aliquid sumpta. *Angustos*) Difficiles, à custodibus obsessos. *Obstructos*) Munitos, septos. *Inuitantia*) Incustodita. *Tunc*) Cum obtruncatus est. *Diuinitas sua*) Sume extrinsecus erat. nam se deum & dici & credi voluit, quinetiã filius Palladis autore Philostrato vocabatur. meritò Tertullianus in apologetico taxat eos, qui imperatorem viuum deum appellarent, cui deo opus erat. *Lengè*) Quia non fuerunt arcana in quæ multi infestis mucronibus irrupere. *Sanè si-*

excubiis, non solitudine & claustris defenditur. quid ergo non discimus experimento fidissimã esse custodiã principis ipsius innocentiam? hæc arx inaccessa, hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egere. frustra se terrore succinxerit, qui sepultus charitate non fuerit. armis n. arma irritantur. Num a. serias tantum partes dierum in oculis nostris cœtuq; consumis? num remissionibus tuis eadẽ frequentia, eademq; illa socialitas interest? nũ tibi semper in medio cibus? semperq; mẽsa cõmunis? num ex cõuictu nostro mutua voluptas? nũ provocas, reddisq; sermones? num ipsum tempus epularũ tuarũ, cùm

cessus) Nam ibi struebat necem innocentibus, vnde non multo post Secundus: alij intra cubicula sua illis ipsis consulibus, quos consules renunciabant, exilia & cædem machinabantur. solebat autem Domitianus ad horam somni nihil aliud quã secretò solus ambulare. *Timore*) Res vera est, autore Seneca, vt qui à multis timetur multos timeat. *Superbia*) Caput est apud Tranquillum de elatione & eius vana gloria, & Eutropius memorat in eo superbiam execrabilem extitisse. *Eadem domus*) Palatium.

Excubiis) Vigiliis tam nocturnis quàm diurnis. sicut vigiliæ tantum nocturnæ sunt. Vegetius lib. ij. quaterni pedites qui noctibus excubitum faciunt eliguntur. quem locum ad verbum Modestus transcripsit, & iam ij. lib. Vegetius dixerat. quotidianas etiam vigilias in pace, item excubitum vicissim milites faciunt, vbi excubitum vtrobique excubias significat. *Solitudine*) Loco secreto, contentio, color. *Custodiam*) Quæ custodit. Callistratus quoties quis custodiam militum euaserit. *Arx*) Munimentum tutela, propugnaculum, sententia. *Munimento*) Traductio. *Terrore*) Custodibus armatis. hunc locum optimè tractat M. Tullius de officiis, asserens nihil esse aptius ad opes tuendas ac tenendas quàm diligi, nec alienius quàm timeri. præclarè dixerat Ennius, quem metuunt oderunt, quem quisque odit perisse expetit. *Num.*) Interrogatio grauis. *Serias partes dierum*) Horas diei circa res serias & graues. serium enim triste & sine risu dixit antiquitas. *In oculis nostris*) In conspectu ciuium, sed maximè senatorum. contrà damnatur Caius, quòd in conspectu eius prandentis, vel commessantis, sæpe seriæ quæstiones per tormenta haberentur. cùm miles derosandi artifex quibuscunque e custodia capita amputabat. *Remissionibus*) Locis opponuntur seriis remissiones. faciunt hìc quæ libro sexto de eodem scribuntur. vbi seueros, inquit, dies iucundissimæ remissiones sequebantur. adhibebamur quotidie cœnæ, erat modica, si principem cogitares, interdum acroamata audiebamus, interdum iucundissimis sermonibus nox ducebatur. *Eadem frequentia*) Par multitudo conuiuarum. Dion in Traiano: venationes, conuiuia, seria, iocos frequenter cum amicis & familiaribus exercebat. *In medio*) In communi, in aperto. Eutropij verba: conuiuia cum amicis & indiscretè vicissim habens: sic Tranquillus tradit, Augustum conuiuatum assidùe, nec vnquam nisi recta, non sine magno ordinũ hominumq; defectu. ad aliquam Lycurgi imitationem, qui autore Xenophonte, symposiã in publicum edixit, existimans Lacedæmonios minimè hoc pacto transgredi imperata posse. ac cibum statuit, vt neque is nimis, neque multus foret. *Conuictu*) Conuiuio, quod nos melius quàm Græci symposiũ appellamus. *Mutua*) Et tibi & nobis existit, cùm malorum principum è conuiuiis conuiuia grauia sint. *Provocas*) Inuitas nos ad colloquia. paria solitum scriptis reliquit Tranquillus Augustum. cõuiuia enim nonnunquã & serius inibat, & maturius relinquebat: cum conuiuæ & cœnare inciperent, priusquam ille discumberet, & permanerent digresso eo, cœnam seruis epulis, aut

ciem abundantissimè, senis præbebat, vt non nimio sumptu, ita summa comitate. nam & ad cōmunem sermonem tacentes, etiam submissim fabulantes prouocabat,

Frugalitas) Ciborum modestia. nam alibi dixerat cœna erat modica, si principem cogitares. damnatur Caius, qui nepotinis sumptibus omnium prodigorū ingenia superans dictitabat: aut frugi hominē esse oportere, aut Cæsarem. autor Athenæus maiorem ex cibo voluptatem sentire temperatos, quàm edaces. & apud eundem tradit Aristo philosophus, Polemonem academicum solitum admonere conuiuas, curarent vt suauem potum biberent, non solum ad præsens, sed & in crastinum. *Contrahat*) Compendiosum & breue faciat. *Humanitas*) Comitas *Ante medium diem*) Ante nonam diei horam, quę cœnæ constituta fuerat. Martialis impertit extructos frangere nona toros. & culpatur ideo à Iunenale Marius Priscus, qui ab octaua cœnaret. *Distentus*) Plenus. refert Tranquillus Domitianum prandere solitum ad satietatem, vt non temerè super cœnam præter Martianum malum & modicam in ampulla potiunculā, & penè raptim sumeret. Claudium nunquam triclinio egressum, nisi distentum ac madentem Neronem e medio die epulas ad mediam noctem protraxisse. Vitellium trifariam, interdum quadrifariam, epulas partitum, in ientacula, & prandia, & cœnas comessationémque, facilè omnibus sufficientem, vomitandi consuetudine. *Solitarius*) Secreta, per se, sine conuiuis. notauit Domitianum Iuuenalis sat. iiij. illo carmine tanquam voracem. Quales tunc epulas ipsum glutisse putamus Indūperatorem? nam si Tranquillo credimus, prandebat ad satietatem, vt non serè super cœnam, præter Martianum malum & modicam in ampla potiunculam sumeret. *Spectator*) Deinde. *Adnotator*) Si quis amplius comedisset. Papinius tamen mirandum in modum extollit adulando, quod interfuisset publico epulo: quo, tradente Tranquillo, initium vescendi primus fecit. Et tu quinetiam (quis hoc votaret? Quis promittere posset hoc deorum) Nobilium socias dapes inisti. Iam se, quisquis is est, inops beatus, Conuiuam ducis esse gloriatur. *Immines*) Astas in pernicietem illorum. *Eructans*) Hinc illa in Crispinum satyrica indignatio, magni ructaret scurra palati. & ructum Vitellium fecisse leginus, ex nimia ientaculi repletione. *Obiicis*) Exprobras notando. *Ægréque perpessus*) Vix contegens. nam raptim se à conuiuio subtrahebat. *Superbam simulationem*) Contemptum scilicet, cum tamen simularet sodalitatem. *Clandestinam ganeam*) Per interpretationem declarat occultum luxum: nam ganea pro gula, & ro laura vsurpatur. Plinius ix. vbi de suibus agit, nec alio animali numerosior materia ganeæ. Sidonius: dissumptum ganea stomachum nulla res farcire melius, quàm parsimonia potest. Tranquillus in Nerone: parabantur insignes ganeæ. & in Tiberio: dato ædilibus negocio popinas ganeásque vsque eò inhibendi, vt ne opera quidem pistoria proponi venalia sinerent. Columella lib. j. mox deinde vt apti veniamus ad ganeas, quotidianam eruditatem laconicis exequimus. vbi pro loco accipitur. sic Cicero in Pisonem. paulisper stetimus illo ganearum suarum nidore atque fumo etiam pro loco in neutro vsurpant. Plautus

frugalitas contrahat, extendit humanitas Non enim ante medium diem distentus solitaria cœna spectator, adnotatórque conuiuis tuis immines. nec ieiunis & inanibus plenus ipse & ructans non tam apponis, quàm obiicis cibos, quos dedigneris attingere: agréque perpessus superbam illam conuictus simulationem, rursus te ad clandestinam ganeam, occultumq; luxum refers. Ergo non auru, nec argentū, nec exquisita ingenia cœnarū, sed suauitatē tuam iucunditatēq; miramur, quibus nulla satietas adest,

in Aululatia. Censen, inquit, tu illum hodie primum ire adsuetum in ganeum. & in Menæchmis: immersit aliquo sese credo in ganeum Terentius, vbi illum quæram? credo abductum in ganeum aliquo. Apuleius in ij. apologia à magistris nunc in ganeum profugit. ganeum antiquitas dixit secundum Festum locum abditum, velut sub terra. cui astipulatur Donatus, veteres dicens ganeum meretricum tabernam dixisse ἀπὸ τῆς γαίας, quòd ipsa sit in terra. & Ganeones appellamus gulosos Catillones. Tacitus, non ganeo & profligator, vt plerique sua haurientium. *Exquisita ingenia c.*) Cœnas lautas ingeniosè structas. Pacatus Theodosium pariter laudat à frugalitate. *Iucunditatem*) Fuit enim vini amator Traianus, citra tamen vicium. nam tristes mero solicitudines expulit. vnde Martialis xij. in commendationem eius scribens, Catonianæ hilaritati comparat. quòd & Cato mero incaluerit. & Adrianum recitat Spartianus vino indulsisse, Traiani moribus obsequentem. atque ob hæc Traiano locupletissimè muneratum. ad hæc Lampridius in Alexandro testatur, Traianum post secundam mensam vsum potandi, vsque ad quinque pocula instituisse.

Quando) Quandoquidem. *Omnia*) Dicta Traiani sunt. *Sincera*) Candida, aperta, non simulata, neque conficta. vt absit cauillum, & mordacitas à conuiuio præcipit Athenæus multorum veterum autoritate. *Ornata g.*) Mixta seriis nõ lasciua, & petulantia. Huc faciunt Ennij verba, quæ à Gellio lib. xij. recitantur. Hocce locutus vocat, quicum bene sæpe libenter Mensam sermonésque suos rerúmque suarum Comiter impartit magna cùm lapsa diei Pars foret. è summis rebus paruísque regendis Parte fuisset de paruis summísque gerendis Consilio induforo, lato, sanctóque senatu, Cui res audacter magnas paruásque, iocúmque Eloqueret, si quid vellet tutóque locaret. Quo cum multa volup. ac gaudia, & quæ sequuntur. *Mysteria*) Sacra. *Peregrina superstitio.* Enixè conati sunt Romani semper externas religiones ab vrbe exterminare, autore Liuio, eo negotio triumuiris à senatu demandato, vt omittam Valerium Max. nam legibus cautum erat secundum Ciceronem, ne aliqui seperatim deos haberet, néve nouos, sed nec aduenas nisi publicè aduectos priuatim coleret. quare Tranquillus asseruit peregrinas Augustum cæcimonias sicut veteres ac præceptas reuerentissimè coluisse, ita cæteras habuisse contemptui. & Tiberius laudatur, quòd externas cæremonias, Ægyptios, Iudaicósque ritus compescuerit, coactis qui superstitione ea tenebantur religiosas vestes cum instrumento omni comburere. *Superstitionis*) Superuacuæ religionis. *Obscœna p.*) Turpis lasciuia morionum, cinædorum, meretricum. *Oberrat*) Circuit mensas. idem libro viij. ad genitorem, quereris tædio tibi fuisse, quamuis lautissimam cœnam, quia scurræ, cinædi, moriones mensæ inerrabant. *Liberales ioci*) Libero homine digni, quos cum amicis & familiaribus exercuisse Dion recitat: nam si iocos exigis, hos cum dignitate sapientiæ gere, vt te nec grauent tanquam asperum, nec contemnant tanquam vilem, non erit tibi scurrilitas, sed grata vrbanitas. sales tui sint sine dente, ioci sine scurrilitate. contrà notatur Vespasianus, quòd super cœnam, & semper aliàs cum amicis fuerit dicacitatis plurimæ, & sic scurrilis ac sordidæ, vt ne turpibus quidem verbis,

quando sincera omnia, & vera, & ornata grauitate. neque enim aut peregrinæ superstitionis mysteria, aut obscœna petulantia mensis principis oberrat: sed benigna inuitatio, & liberales ioci, & studiorum honor. Inde tibi parcus & breuis somnus, nullúmque amore nostri angustius tempus, quàm quod sine nobis agis. Sed cùm tuis, vt participes perfruamur, quæ habemus ipsi, quàm propria, quàm nostra sunt? non enim exturbatis prioribus dominis

ßs abstineret. *Studiorum honor*) Si aliquis studiosus eloquebatur, illi plurimum reuerentiæ adhibebat. *Inde*) Quia nos amas & semper cupis nobiscum versari. an magis, quia frugalis & parcus breui somno detineris, nam crapula distenti profundiori somno premuntur. *Angustius*) Breuius. *Vt participes*) Tanquàm aliqua pars illarum sit nostra. *Priuatus*) Veris.

Omne stagnum) Quamuis legatur Domitianum nihil pensi habuisse, quin prædaretur omni modo bona viuorum, ac mortuorum. hæc tamen magis Neronis gesta respicere videntur, qui piscinam inchoauerat à Miseno ad Auernum lacum contectam, porticibúsque conclusam, quò quicquid totis Baiis calidarum aquarum esset, committeretur. item stagnum maris instar circumseptum ædificiis ad vsibium speciem, rura insuper aruis arque vinetis & pascuis syluisque varia cum multitudine omnis generis pecudum, ac ferarum. *Circumuenis*) Muto circumcludis. *Deseruiunt*) Subiecta sunt. sanè monstrauit auream Neronis domum, in quam vulgatum illud apud Tranquillum extat. Roma domus fiet, Veios migrate quirites, Si non & Veios occupat vna domus. & Martialis eam in spectaculis mordet. nam post incendio absumptam priorem domum, qua palatium & Mecœnat s hortos continuauerat, alteram extruxit, in qua haud perinde gemmæ & aurum miraculo essent, quàm arua & stagna, & in modum solitudinum, hinc syluæ. inde aperta spacia, & prospectus, autore Tacito. *Imperium*) Quia ciues dicto Traiani sunt audientes: siue quòd alorum principum tam latum erat patrimonium, quàm imperium, nunc verò secus quando non omnes imperij agros solus princeps possideret. *Patrimonio*) Ex rebus suis. *In imperium*] Ad vtilitatem publicam. *Occupabant*) Iniustè rapiebant. *Ne quis alius*

omne stagnum, omnem lacum, omnem etiam saltum, immensa possessione circumuenis. nec vnius oculis flumina, fontes, maria deseruiũt. Et quid Cæsar non suum videt? tandémque imperium principis quàm patrimonium maius est. multa enim ex patrimonio refert in imperium, quæ priores principes occupabant, non vt ipsi fruerentur, sed ne quis alius. Ergo in vestigia sedésque nobilium immigrant pares domini, nec iam clarissimorũ virorum receptacula habitatore seruo teruntur, aut fœda vastitate procumbunt. Datur intueri pulcherrimas ædes deterso situ auctas, ac vigentes. Magnum hoc tuum non erga homines modò, sed erga tecta ipsa meritum, sistere ruinas, solitudinem pellere, ingentia opera eodem quo extructa sunt animo, ab interitu vendicare. muta quidem illa, & anima carentia, sentire tamen & lætari videntur: quòd niteant, quòd frequententur, quòd aliquando cœperint esse domini, non seruientis. Circumfertur sub nomine Cæsaris

frueretur) Vt inculta & inutilia relinquerentur. *Pares*) Nobiles. *Immigrant*) Redeunt. migrare est discedere à solita habitatione, in alium locum. Liuius primo ab vrbe condita: consilium migrandi à Tarquiniis cœpit. & dixerat iam continens agmen migrantium impleuerat vias. *Receptacula*) Ædes. *Habitatore seruo*) Malos notat princ pes, qui ad delatores seruos dominorum enectorum domos transferebant. *Vastitate*) Spaciosa solitudine, *Procumbunt*) Ruunt, cadunt. *Datur*] Licet. *Deterso situ*) Sublata vetustatis putredine. *Reparatas*) Refectas. libro enim sexto, hortatur Fabatum vt velit reficere vil-

tabula ingens rerum venalium, quòd sit detestanda auaritia illius, qui tam multa concupiscebat, cùm haberet superuacua tam multa. tùc exitialis erat apud principem huic laxior domus, illi amanior villa. nunc princeps in hæc eadem dominos quærit, ipse inducit. ipsos illos magni aliquando imperatoris hortos, illud nunquam nisi Cæsaris suburbanum licemur, emimus, implemus. Tanta benignitate principis, tanta securitas temporum est, vt ille nos principalibus rebus existimet dignos: nos non timeamus, quòd digni esse videmur. nec verò emendi tantum ciuibus tuis copiam præbes, sed amœnissima quæque largiris & donas, ista inquam dona in quæ electus, in quæ adoptatus es. transfers quod iudicio accepisti. ac nihil magis tuum credis, quàm quod per amicos habes. Idem tam parcus in ædificãdo, quàm diligens in tuendo. Itaque non vt ante immanium transuectione saxorum vrbis tecta quatiũtur, stant securæ domus, nec iam templa nutantia. Satis est tibi nimiumq; cùm successeris frugalissimo principi, magis rejicere aliquid &

Iam Camillianam; vetustate vexatam. *Sistere ruinas*) Reparare ruentes domos. *Solitudinem pellere*) Immittere qui desertas incolant. rem ipsam proposicam tractat. *Eodem*) Ingenti. *Anima carentia*) Sine sensu, & ratione vocé q; nam secundum Diogenem libro septimo, partes animæ octo sunt. quinque sensus, & quæ nobis sunt seminales rationes, vocalisque & rationalis pars. *Niteant*) Splendeant, reparata, & superinducta noua superficie. *Domini*) Possessoris, patrisfamiliæ.

Tabula ingens) Nomina multarum rerum notata in tabula, quas Traianus venales proposuerat. sic Nerua liberalitatibus pecuniæ inops, vestes primùm, & vasa aurea atque argentea, preciosam præterea suppellectilem siue sua etiam, siue imperialia auctioni subiecit, autore Dione. & Capitolinus refert Antoninum philosophum, nec in bello Marcomanico, iam exhausto ærario, extra ordinem prouincialibus aliquid imperaret, in foro diui Traiani auctionem ornamentorum imperialium fecisse, vendidisseque aurea pocula, & cristallina, & myrrhina, vasa etiam regia, & vestem vxoriam sericam, & auratam, gemmasque etiam quas multas in repositorio sanctiore Adriani reperierat. & per duos quidem menses hanc venditionem celebratam. tantúmque auri redactum, vt reliquias belli Marcomanici ex sententia prosecutus, postea dederit potestatem emptoribus, vt si quis vellet empta reddere, atque aurum suum recipere liceret. nec molestus vllus fuit, qui vel non reddidit empta, vel reddidit. *Quod sit*) Qua re detestari potest. *Illius* Domitiani. *Tam multa*) Traductio colon. *Superuacua*) Non necessaria. ille enim auarus est, qui superuacua quærit & comparat. *Exitialis*) Exitij causa. *Laxior*) Pulchrior, latior. *Amœnior villa*) Ædificium in prædiis lautius extructum, quod eruditi prætorium vocant. *In hæc eadem*) Ædificia splendida. nam post Titum & prius Vespasianum, Traianus domum Neronianam publicis commodis accommodauit. *Inducit*) Contrà malus princeps expellebat. *Hortos*) Neronianos. *Magni*) Ironia. *Nisi Cæsaris*) Imperatoris tantùm, nulli commune. *Licemur, emimus*) Inde licitatio Oblatio precij in venditione. *Implemus*) Nostris rebus

bus, & habitatione. *Suburbanum*) Possumus intelligere Albanam villam, in quam plurimum Domitianus secedebat. neque aliquem moueat, quòd Alba distaret ab vrbe clx. stadiis. nam & libro ix. suburbana de remotioribus dixerat. *Principalibus*) Cæsarianis. vtitur hoc verbo etiam alibi, neque solus Secundus, sed & Tranquillus Caligula, dicens, pœnitentiam simulans, quòd principalium rerum priuatis copiam faceret. identidem offendes apud iurisconsultos. Apuleius viij. virum principalem pro optimate & amplissimo in ciuitate dixit: & principalis porta nominatur, quòd in eo loco est, in quo principes ordinis tendunt. *Largiri*) Fuit enim amicis liberalis. *In qua*) Imitatus patris sui Neruæ exemplum, quem scimus omnia vendidisse prætor admodum necessaria, nihilo tamen segniorem adiuuandis & extollendis amicis, quibus complura contulit beneficia. *Iudicio*) Existimatus bonus à Nerua vt eras. *Per amicos*) Quòd donasti amicis, & apud eos tanquam tuum reposuisti. an magis iudicio amicorum. *Parcus*. Modestus circa res proprias. *In ædificandis*) In excitandis nouis ædificiis. quare non immeritò notatur Nero qui in nulla alia re damnosior fuerit, quàm in ædificando, & Claudius, quòd magna opera potius quàm necessaria perfecerit. excitauit & multa Domitianus, in quibus illa superflua videri possunt, stadium, odeum, naumachia. *Tuendo*) Reparando, quæ iam structa necessariò fuerant. *Vt antè*) Sub aliis principibus. *Tecta quatiuntur*) parietes domorum ex transuectione columnarum concutiuntur: quod incommodum Iuuenalis satyra iij. non prætermittit, longa coruscat Sarraco veniente abies atque altera pinum Plaustra vehunt, nutant alte populóque minantur. Nam si procubuit qui saxa Liguste portat Axis, & ceciderit super agmina montem, Quid supereſt de corporibus? magis tamen hîc conueniunt Senecæ verba ex epistolis: in hunc inquit vsum pinus aut abies deferebatur longo vehiculorum ordine, vicis intrementibus. *Nutantia* Se mouentia. ruinam minitantia. *Nimiúmque*) Sapérque: *Frugalissimo principi*) Neruæ, qui nisi necessaria retinuit. *Retinere*) Quamuis enim multa vendidisset Nerua, tamen ex illis quæ videbantur necessariò relicta, quædam Traianus distraxit.

Amputare) Circumcidere, abradere, tanquam superuacua, quod est contrarium, autore Seneca. *Detrahebat*) Amputabat omnia prætor vsui suo opportuna. *Tutius quod p.*) Securius hoc faciebat, quia pater erat, vt qui liberum in bonis imperium haberet. *Magnificus*) Ille magnificus dicitur, autore Aristotele, qui in magnis pro dignitate sumptum facit, vt in remp. vel qui res præclaras gerit. vnde nec iniuria Theseus apud Ouidium magnificus appellatur. Tullius & Opimius apud Valerium editis operibus magnifici dicuntur. & Liuius Romulum factis virum magnificum scribit, & Valerius, magnificum Camilli Veientanum triumphum. interdum tamen magnificus pro glorioso & iactabundo ponitur. *In publicum*) Circa publica ædificia. Eutropius autor, orbem terrarum ab eo extructum: multa enim & valdè necessaria constituxit, vt vias, in quibus sternendis nullius sanguinem

amputare ex his, quæ princeps tãquã necessaria reliquit. Præterea pater tuus vsibus suis detrahebat, quæ fortuna imperij dederat. tutius quod pater. At quàm magnificus in publicum est hinc

vitámque absumpsit, pariter in portibus, & publicis ædibus. nam fuit natura magnificus & gloriæ non incuriosus. hæc traduximus ex Dione: ad hæc, & gymnasium, item Theatrum in campo Martio posuit, deduxit & aquam in vrbem, quæ ab eo Traiana est appellata. columnam cochlidem, quæ adhuc extat in foro erexit, ibi gesta sua incidens. quare à Plutarcho in Publicola iure Domitianus reprehenditur. si quis, inquit, Capitolij luxuriam imitatur, is si vnam in Domitiani domo porticum aut basilicam, vel balneum, aut concubinarum diætam vidisset: profectò, quale est illud Epicarmi contra prodigum dictum, Non beneficus tu quidem morbo afficeris,

ædificare gaudes, tale quid in Domitianum vsurparet, non religiosus in quidem, aut honoris cupidus, morbo afficeris, ædificare gaudes.

Porticus] Nunquam me minì legisse Traianum porticus extruxisse, sed portus, testimonio Dionis & ipsius Secundi nisi volumus intelligere porticus extructas circa forum Traiani: de quo Cassiodorus: verùm cùm ad forum Traiani venisset, singularem sub omni cœlo structuram, vt opinantur æternam, mœnium ascensione admirabilem, hærebat attonitus per Giganteos contextus circumferens mentem, nec relatu effabiles, nec rursus mortalibus appetendos. omni itaque spe homini quicquam conandi depositâ. Traiani equum stantem in medio atrij locatum, qui ipsum principem vehit, se imitari velle & posse dicebat. *Delubra*) Templa. nam Ianì templum in melius & maius erexit, de quo Martialis x. Annorum nitidique fator pulcherrime mundi. Publica quem primum vota precésque canunt. Perusius exiguos habitabas ante penates, Iustina qua medium Roma terebat iter. Nunc tua Cæsareis cinguntur limina donis: Et fora tot numeras tanc quot ora getis. At tu sancte pater tanto pro munere gratus, Ferrea perpetua claustra tuere fera. *Occultis celeritate.* Dissepente, ex improuiso. *Consummata*) Perfecta ab ipsis fundamentis. *Commutata*) Reparata, refecta: quod celerius fit. *Immensum latus Circi*) Ex lapide Naumachiæ quam Domitianus fabricauerat, per Traianum maximus circus adustis vtrinque lateribus extructus est. Dion inquit, Circum collapsum ampliorem, atque etiam elegantiorem Traianus restituit. quod ideo se fecisse inscripsit, vt populum Romanum capere posset. quod testatur vetus elogium in lapide, quo & liberalitas ipsius principis & locorum adiectio & ampliatio celebratur. tres in vrbe Circi fuere, vnus ad templum Florae sexta vrbis regione: alius nona qui dictus est Flaminius: tertius vndecima cognomento Maximus, qui capiebat loca ccclxxxv. millia, xij. portas. nam & Ausonius monstrat à singulis lateribus sex portas habuisse, præter ostium, quod patebat ad medium stadium. Ostia quot pro parte aperit stridentia Circus, Excepto medium quod patet ad studium. Circum ergo Maximum nunc secundus intelligit. *Latius*) Protenditur enim in longitudinem, & hinc inde parietibus munitur, in quibus extructa ad spectandum loca. *Prouocat*) Imitatur. *Populo*) Romano. *Victore gentium*) Et hercule si omnes historias discutiamus, nullam gentem inueniemus, quæ tot victoriis claruerit, ac fines imperij tam latè protulerit, támque diu tenuerit. *Visenda*) Admiranda, contemplanda. *Quæ*) Spectacula, ludi præsertim Circenses. neque tamen me fugit alia ludorum genera testimonio Tranquilli exhiberi solita in Circo *Exilia*) Sede & loco. *Visenda*) Epanalepsis. *Specie*) Facie, forma. *Æquatus*) Par est. *Omne spacium*) Cuneorum longitudinem. *Vna facies*) Eadem apparentia, cùm antequam exureretur distincta essent loca. nam per quingentos & quinquaginta octo annos senatus populo mixtus spectaculo ludorum interfuit. sed hunc morem Attilius Seranus & Lucius Scribonius ædiles, ludos matri deum facientes, posteriorìs Africani sententiam secuti, discretis se-

porticus, inde delubra occulta celeritate properantur, vt non consummata, sed tantùm commutata videantur: hinc immensum latus circi templorum pulchritudinem prouocat. digna populo victore gentium sedes, nec minus ipsa visenda, quàm qua ex illa spectabantur. visenda autem cùm cæteraspecie, tum quod æquatus plebis ac principis locus. Siquidem per omne spaciũ vna facies, omnia continua & paria, nec magis proprius spectandi Cæsaris suggestus, quàm propria quæ spectet. Licebit ergo ciuibus tuis

nasus

inuicem contueri. dabitur non cubiculum principis, sed ipsum principem cernere in publico, in populo sedentem: populo, cui locorum quinque millia adieciſti. anxeras enim numerum eius congiarij facilitate, maiorémque in posterum suscipi liberalitatis tuæ fideiusseras. horum vnum si præstitisset alius, illi iamdudum radiatum caput, & media inter deos sedes auro staret aut ebore, augustioribúsque aris, & grandioribus victimis

ratus populisque locis soluerunt, eáque res auertit vulgi animum, & fauorem Scipionis magnopere quassauit. *Continua*) Coniuncta & similia. *Magis proprium*) Decentior, augustior. *Suggestus*) Pulpitum, sedes excelsior. *Propria*) Sui & non alterius. nam spectacula erant communia.

Inuicem) Mutua vice te inspicere, sicut tu illos. contrà Neto primùm accubans paruis foraminibus, deinde toto podio adaperto, spectauit. Augustum recitat Tranquillus Circenses ex amicorum ferè libertorúmque cœnaculis spectasse, interdum è puluinari. vnde sequitur cubiculum, quod imprimis referri potest ad Neronem, quem accubantem, id est, in lecto iacentem spectasse diximus. *In populo*) Inter populum Romanum pari sede. *Populo*) Repetitio. *Locorum*) Sedilium. *Adieciſti*) Addidisti ad veterem circi numerum. *Eius populi*) Paulo enim minus, suprà testatus est, quinque millia ingenuorum de publico alēdos suscepisse. *Congiarij facilitate*) Liberalitate in præbēdis alimentis. *Maiorē*) Numerū filiorū. *Iusseras*) Incitaueras, hortatus fueras. *Suscipi*) Tolli, generari à parentibus. *Fide*) Sub spe, quibus scilicet datuus esses alimenta. *Vnum*) Munus. *Horum tot*) Quæ tu præstitisti. *Alius*) Imperator. Augustum videtur intelligere, qui caput radiata corona vt oculis instar solis etiam venerationem sibi adsciscceret, illustrauit, sed, ne inuidiam faceret, non nominauit. *Radiatum*) Radiis distinctum. argenteos enim imperatorum numismata radiis distincta vidimus. quomodo nunc beatos, nondum tamen consecratos pingunt. nouimus Caium diuinam maiestatem sibi asseruisse, dato negocio, vt simulachra numinum religione & arte præclara, inter quæ Olympiaci Iouis apportarentur egregia, quibus capite dempto, suum imponeretur: & consistentem sæpius inter fratres deos medium, adorandum se adeuntibus exhibuisse. & quendam eum Latialem Iouem consuluisse. templum etiam numini suo proprium, & sacerdotes, & excogitatissimas hostias instituisse. in templo simulachrum aureum iconicum stetisse. ista tamen potiùs ad Domitianum referenda, sicut indicant consequentia. nam ei sacrificatum largo cruore Martialis meminit, & quidam scripsere se deum scripto & sermone appellari voluisse, post trucidatos duce Flacco Nasamones: pro quibus adeo elatum, vt in senatu iactauerit, quod illos ab humanis sustulisset, itaque dignum se deum dici. *Media inter deos p.* In medio deorum: Domitianus enim, autore Tranquillo, statuas sibi in Capitolio, non nisi aureas & argenteas poni permisit, ac ponderis certi. *Augustioribus*) Nobilioribus, & cum maiori maiestate. *Grandioribus*) Bobús albis, cum auratis cornibus. nam hæ dicebantur maiores hostiæ & deorum honori immolabantur: de quibus Athenæus libro nono, nisi menda est in ordine librorum, ibi inquam, vbi deorum pompas enarrat. ibant tauri duo millia eiusdem coloris, auratis cornibus & frontibus coronati. præter enim aurata cornua maiores etiam hostiæ videntur appellatæ, quoniam ex tauris fiebant, & præsertim apud Clitumnum nutritis, quos eximios quidam vocatos putant. alij, vt Plinius, opimas victimas, & lautissimam deorum placationem, de quibus plura lib. VIII. cap. XLV. id quod etiam Tertullianus cōfirmat, ante fores collocari.

nam piorum imagines & statuæ intra templa & deos ipsos collocabantur; Traiani verò pro templorum foribus, aut domorum. Plinius lib. xxxv. aliæ in foribus circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hostium spoliis, quæ nec emptori refigere licebat. Plin. lib. xxxiii. deorum honori in sacris nihil aliud excogitatum est quàm vt auratis cornibus hostiæ maiores duntaxat immolarentur: eas Liuius ab vrbe condita, opimas appellat. P. inquit, Decium consul centum bobus, eximióque vno albo opimo auratis cornibus donauit, quem P. Marti immolauit. M. Tullius pro lege agraria: erant inquit hostiæ maiores in foro Constantiæ, quæ ab his prætoribus ad prætorem & tibicinem immolabantur. hostiarum duo genera prodidit Macrobius lib. iij. Sat. vbi plura quàm huc transferre deceat, explicantur. inter hostiam & victimam hoc differre Seruius existimat, quòd hostiæ fiant ab iis, qui in hostem pergunt: victimæ, quæ post victoriam fiunt sed hæc licenter confundi, idem est autor. ferunt Caium instituisse, vt sibi immolarent phœnicopteros, pauones, tetraones, numidicas, meleagrides, phasianos.

Inuocaretur) Propiciaretur. *Excubare pro t.*) Statuas tuas poni ante fores templorum. *Pratexi*) Præponi, præstrui. *Sic fit*) Tu causa es, vt dij verè pro numinibus colantur ab hominibus. *Non ad*) Videlicet sis summum deorum fastigium, id est, cùm vnus non coleris pro deo. nam cùm imperatores volebant in vita coli pro diis, faciebant vt se non solum, verùm & deos homines negligerent. *In vestibulo a f.*) Si qui quærit quid sit vestibulum, requirat lib. ij. quæ à nobis recitantur. *Iouis*) Capitolini. *Vnã alt.*) Duas. *Hanc v.*) Secundam scilicet statuam. nam fuit Traianus eiusmodi honorum parcissimus, quod ipse testatur in rescriptis ad Secundum. *Paulo antè*) Viuo Domitiano. *Aditus*) Fores. *Gradus*) Scalarum. nam Capitolium centum gradibus ascendebatur, referente Tacito lib. xiv. quod Domitianus refecerat Vitelliano bello incensum sub titulo suo tantum, ac sine vlla pristini autoris memoria, nouam insuper ædem excitauit in Capitolio Custodi Ioui. *Area*) Templi Iouis Capitolini. Plutarchus in Publicola Domitianum notans, ve nuda, inquit, Syllæ in Capitolio extruendo, ita aurea tibi omnia esse cupis. *Seu potius*) Correctio. *Polluebatur*) Prophanabatur, deturpabatur. *Incesti p.*) Domitiani, qui fratris Titi filiam Iuliam alij collocatam, corrupit, mox patre ac viro orbatam, ardentissimè palámque dilexit, vt etiam causa mortis extiterit coactæ conceptum à se abigere: vnde exiit illa indignatio satyrica, Cum tot abortiuis fœcundam Iulia vuluam Solueret, & patruo similes effunderet offas. *Simulachra*) Deorum effigies in quem sensum sæpe offendes apud Tranquillum. *Sorderent*) Inquinarentur. *Ista area*) Tuæ ex ære. *Templum i.*) Capitolini Iouis manebit. sic Horatius auguratur sua carmina victura, quamdiu imperium Romanum. sed hic vt minora suis scriptis tempora attribuit, sic Martialis æterna templo Flauiæ gentis, sed diuersa ratione. *Illa autem a.*) Eusebius in Chronicis. Domitianus nullam sibi nisi

innocaretur. Tu delubra non nisi adoraturus intras, tibi maximus honor excubare pro templis, postibúsque pratexi. Sic fit, vt dei summum inter homines fastigium seruent, cum deorum ipse non adeptus. itaque tuam statuam in vestibulo Iouis optimi maximi vnam alterámve & hanc æream cernimus. at paulo ante aditus omnes, omnes gradus, totáque area, hinc auro, hinc argento relucebat, seu potius polluebatur, cùm incesti principis statuis permixta deorum simulachra sorderent. Ergo istæ quidem areæ, & pauca manent, manebúntque quandiu templum ipsum. illæ autem aureæ & innumerabiles strage & ruina publico gaudio

auream

auream & argenteam statuam poni in Capitolio passus est. & Dion. cùm agmen, inquit, in Dacos duxisset nihil tamen memorabile gerens, in vrbem scripsit, tanquam vicisset. quare tot honores illi decreti, vt vniuersus orbis Romanæ ditionis statuis illius repleretur. inde Secundus iure innumerabiles appellauit. quas post necem odio in eum ciues, omnes conflarunt. vnde Eusebius ait: clypei & imagines Domitiani vbique per vrbem in terram sunt deiectæ, & à populo per ignominiam publicè sunt conculcatæ. ex quibus, secundum Dionem in Nerua, vis ingens pecuniæ comparata fuit. Tranquillus præterea, senatus morte eius adeo lætatus est, vt repleta certatim curia non temperarit, quin mortuum contumeliosissimo, atque acerbissimo acclamationum genere laceraret: scalas inferri, clypeósque & imagines eius coram detrahi, & ibidem solo affligi iuberet: nouissimè eradendos vbique titulos, abolendámque omnem memoriam decerneret.

Litauerunt) Satisfecerunt. nam non omnis qui sacrificat, litat. cùm sacrificare sit veniam petere. litare verò propiciare & votum impetrare. Plautus in Pœnulo, si herclè istud vnquam factum est, tum me Iupiter faciat, vt semper sacrificem, neque vnquam litem. & Macrobius super illud Virgilij, animáque litandum Argolicæ: litare dicit, est sacrificio facto placare numen: legimúsque quod litare sola non potest oratio, nisi is, qui deos precatur, etiam aras manibus apprehendat. deductum litare à precibus, quas Græci λιτὰς vocant. conuenienter igitur dictum strage & internecione statuarum pessimi principis litatum gaudio publico. quòd scilicet illarum sacrificio sit impetratum à diis publicum gaudium. *Illidere*) Concutere. *Instare ferro*) Ferire. rem ipsam tractat per amplificationem, & per descriptionem ante oculos ponit. *Vt si*) Tanquam si ex singulis ictibus dolorem sentirent statuæ & sanguis manaret. *Instar*) Loco. *Artus*) Statuarum. sunt autem artus corporis partes inter iuncturas connexæ. dicti artus, quòd inter se arctentur, siue ἀπὸ τοῦ ἄρτου autore Festo. *Membra*) Septem illa præsertim, quæ in aperto sunt, intelligit, caput, pectus, brachia, tibias, & pudendum. nam quæ Macrobius libro 1 de somnio Scipionis numerat, intra hominem sunt: superioribus adiungi possunt aures, manus, pedes. *Truces*) Respexit Domitiani vultum, de quo iam dixerat superbia in fronte, ira in oculis. *Excoctásque flammis*) Liquefactas igni, & transformatas in alium vsum. cui rei videtur Iuuenalis simile illud Sat x descendunt statuæ, restémque sequuntur. ipsas deinde rotas bigarum impacta secu-

litauerunt. Iuuabat illidere solo superbissimos vultus, instare ferro, sæuire securibus, vt si singulos ictus sanguis dolórque sequeretur. Nemo tam temperans gaudij seraque lætitiæ, quin instar vltionis videretur cernere laceros artus, truncata membra, postremo truces horrendásque imagines abiectas excoctásque flammis: vt ex illo terrore, & minis in vsum hominum ne voluptates ignibus mutarentur. Simili reuerentia Cæsar, non apud genium tuum bonitati tuæ gratias agi, sed apud numen Iouis optimi maximi pateris. Illi debere nos quicquid debeamus, illius quod bene facias muneris esse, qui te dedit. Ante quidem ingentes hostiarum greges per Capitolinum iter magna sui parte, velut intercepti diuertere via cogebantur, cum sæuissimi domini atrocissima effigies, tanto victimarum cruore coleretur, quantum ipse humani sanguinis profundebat. Omnia P. C. quæ de aliis principibus à me, aut dicuntur, aut dicta sunt,

eò pertinent, vt ostendam quàm longa consuetudine corruptos, deprauatósque mores principatus parens noster reformet, & corrigat. alioqui nihil non parum gratè sine comparatione laudatur. Præterea hoc primum ergà optimum imperatorem piorum ciuium officium est, insequi dissimiles. neque enim satis amarint bonos principes, qui malos satis non oderint. Adiice quod imperatoris nostri non aliud amplius, ac diffusius meritum est, quàm quòd insectari malos principes tutum est. An excidit dolori nostro modo vindicatus Nero? permitteret credo famam, vitámque eius carpi, qui mortem vlciscebatur? nec vt in se dicta interpretaretur, quæ de simillimo dicerentur? Quare ego te Cæsar muneribus omnibus tuis, omnibus comparo, multis antepono: quod licet nobis, & in præteritum de malis imperatoribus quotidie vindicari, & futuros sub exemplo præmonere. nullum locum, nullum esse tempus, quo funestorum principum manes, à posterorum execrationibus conquiescant. Quo constantius, P. C. & dolores nostros, & gaudia proferamus, ingemiscamus illis, quæ patiebamur. Simul vtrunque faciendum est sub bono principe.

is Cædit, & immeritis franguntur crura caballis. Iam stridunt ignes, iam follibus atque caminis Ardet adoratum populo caput, & crepat ingens Scianus. deinde ex facie toto orbe secunda Fiunt vrceoli, pelues, sattago, patellæ. *Ex illo t.*) E metuendo & sæuo tyranno. *Mutarentur*) Imagines. *In vsum h.*) In vasa & instrumenta ad vsum & voluptatem humanam. *Genium*) Statuam, deum, in cuius tutela viuis postquam genitus es. *Bonitati tuæ*) Pro virtutibus tuis. *Illi*) Ioui pateris nos debere, quicquid tibi debemus. & sanè omne bonum per quæcunque nostrum fit addeum referendum est. *Qui te d.*) Nobis imperatorem. nam in sinu Iouis præfatus est Traianum factum principem. *Per capitol. i.*) Per viam quæ ducit ad Capitolium. *Intercepti*) Ablati. per diuerticula enim ducebantur ad collem Tarpeium, cum recta via non posset simul omnes capere. *Domini*) Domitiani. *Tanto c.*) Quod etiam testatur Mart. Antè colebatis votis & sanguine largo Maiorem Alcidem. nunc minor iste colit: Hunc magnas rogat alter opes, rogat alter honores: Illi securus vota minora facit.

Eò pertinent) Ad id tendunt, & spectant. *Parens n.*) Traianus. *Alioquin*) Insuper. *Nihil non*) Etiam. *Parum g.*) Inelegantur, incultè, cum paruo decore, præter artem, cùm Aphthonius præcipiat ex comparatione laudandum, colligendo maius esse quod laudatur, quàm quod trahitur in comparationem. *Laudatur*) Traianus. *Piorum*) Bonorum *Dissimiles*) Malos. *Neque e.*) Contentio. *Satis*) Traductio. *Tutum est*) Hinc trahitur & coniectura Iuuenalem satyram suam, & scribere & publicare ausum sub Traiano, libertate seculi permittente. *Nero*) Domitianus sanguinarius qualis Nero. vnde caluum Neronem Iuuenalis appellauit. Cùm iam semianimem laceraret Flauius orbem Vltimus, & caluo seruiret Roma Neroni. placet tamen magis vt simpliciter intelligatur. *Modò vindicatus Nero*) Quia paulo antè quàm moreretur Domitianus, supplicium sumpsit de Epaphrodito, in vindictam Neronis, tradente Dione, Domitianum Neronis Epaphroditum prius expulisse, deinde iugulasse, quòd Neronem in nece iuuisset, vt ex huius supplicio suos libertos deterreret, nec quid tale vnquam in se auderent. *Permitteret*) Libertatem daret.

ret Domitianus, perinde ac si diceret minimè. nam hoc agit interrogatio. *Eius*) Neronis. quantò diligentius intueor, eò illorum indulgentiam admiror, qui asseruerunt Iuuenalem ausum scribere satyram viuo Domitiano, cùm hic locus Secundi apertè repugnet. *Mortem*) Neronis. argumentum à minori ad maius. *Vt in se dicta*) Tanquam quæ de Nerone dicerentur, de Domitiano intelligerentur. nam si Heluidium filium occidit, quod quasi scenico ex odio sub persona Paridis & Oenones diuortium suum cum vxore Domitia tractasset, quantò magis vlciscereturur, qui scuitiam Neronis, & imperatoris, & sibi simillimi damnaret. *Muneribus t.e.*) Comparo te omnibus, id est tu solus æquasti, si tua omnia beneficia computantur, omnium imperatorum munera, multorum verò superasti. *Muneribus*) Munus tripliciter sumitur secundum Iurisconsultos aut pro dono, aut pro onere, à quo immunitas, vacatio ab oneribus, tertio pro officio vnde municipes deducti ab officiis capiendis cum pop. Rom. *Omnibus*) mperatoribus. *In præteritum*) Quia iam fuerunt. *Manes*) Animæ. *Execrationibus*) Imprecationibus. omnis enim execratio tristis autore Plutarcho est, & maximam vim habet. scriptum est apud Appianum, Anteium tribunum cùm nō posset obsistere Crasso, profecturo ad bellum Parthicum, sudem igne torrentem antepositisse ianuæ obuio Crasso, & delibatis auidè sacris, execrationes diras & horrendas exuluisse, sæua quædam numina & immania inuocasse, atque in eum imprecatum. has quidem execrationes Romani condi solitas, & antiquas profitentur: talem quoque habere potestatem, vt nemini fas sit, qui in eas inciderit, effugere. possimè tamen operari his vtentem, si non à conuenientibus & à multis excitentur: meminit Plutarchus in Aristide alterius generis execrationis, quæ solet fieri in perfidos. *Illi*) Malis. *Patiebamur*) Sub Domitiano. *Simul*) Et dolores & gaudia perferre.

Hoc) Repetitio. *Incolumem*) Viuum, superstitem. *Secum.*) Mali. *Eadem*) Reprehendenda. *Præsentem*) Viuum principem. *Et quis iam locus*) In summum locum processerat adulatio temporibus Domitiani, quod apertè ostendit Iuuenalis satyra quarta, vbi introducit piscatorem imperatori blandientem. Et tua seruatum consumet in secula Rhombum. Ipse capi voluit. quid apertius. & tamen illi Surgebant crinitæ, nihil est, quod credere de se Non possit, cùm laudatur diis æqua potestas. *Ludis*) Multa apud Martialem epigrammata sunt, quibus applaudit ludis & muneribus Domitiani, & Statius epulum publicum versiculis celebrat. *Commessationibus*) Caput extat apud Tranquillum de potu, & commessationibus Tiberij, vbi notatur is princeps, quòd admodum bibaculus noctem continuúmque biduum epulando potandoque consumpserit. vnum de multis epigramma Martialis recitabo, in quo more suo adulando cœnam Domitiani imprimis commendat. Ad cœnam si me diuersa vocaret in astra, Hinc inuitator Cæsaris inde Iouis, Astra licet propius, palatia longius essent, Responsa ad superos hæc referenda darem: Quærite qui malit fieri conuiua tonantis, Me meus in terris Iuppiter ecce tenet. commessatio autem cibus dici-

Hoc secreta nostra, hoc sermones, hoc ipsa gratiarum actiones agant: meminerintque sic maximè laudari incolumem imperatorem, si priores secus meriti reprehendantur. Nam cùm de malo principe posteri tacent, manifestum est, eadem facere præsentem. Et quis iam locus miseræ adulationis manebat? cùm laudes imperatorum ludis etiam, & commessationibus celebrarentur, salutarentúrque, atque in omne ludibrium effœminatis vocibus, modis, gestibus frangerentur? sed illud indignum, quòd eodem tempore in senatu, & in scena ab histrione, & à consule laudabantur. Tu procul à tui cultu

tur quacunque hora extra ordinem sumptus, propriè tamen qui post cœnam capitur. dicta commessatio ἀπὸ τῆς κώμης à vico. prius enim in vicis habitabant, quibus in locis alij alios inuitabant. non negauerim tamen deduci posse ἀπὸ τοῦ κώμου, à lasciuia & festo ebrietatis, ac intemperantiæ. nonnulli etiam à comesse, vel à comitate deductum putant. *Saltarentúrque*) Per Pantomimos quos suprà memorauimus in theatro cursitasse, exultasse, obstupuisse, ac deinde singulos dominorum gestus cum canticis reddidisse. *In omne ludibrium*) Id omne genus ludi. pariter Augustinus, pantomimorum ludos ludibria appellat. *Effœminatis*) Mollibus, lasciuis, libidinosis. *Modis*) Gestibus. dissolutio, color. *Frangerentur*) Fracta voce pronunciarentur, emollirentur, eneruarentur. *Scena*) Vbi histriones saltabant. *In senatu*) A consule laudabatur princeps. *Culta*) Laude.

Ludicras artes) Histrionicas, ludi causa repertas, viles, infames. Iulianus & Vlpianus ff. tertio: qui artis ludicræ pronunciandiue causa in scenam prodierit, infamis esto. vbi iurisconsulti athletas, xystícos, & multos alios secernunt ab arte ludicra. Pegasius antem eos qui quæstus causa in certamina descendunt, & omnes propter præmium in scenam prodeuntes famosos esse, & Vlpius Nerua responderunt. *Seria carmina*) Continentia res graues, & gesta Traiani admiranda. hæc tamen cum cæteris intercidêre. *Annalium*) Historiarum annales sunt veluti historiarum argumenta, & res gestæ plurium annorum, quæ obseruato cuiusque anni ordine deinceps conscribuntur. vnde Liuius, qui Romanorum gesta XVIII. libris complexus est, annales inscripsit: quod ferè singulorum annorum actus continerent. at ἐφημερὶς singulorum dierum acta declarat: qualia sunt Taciti, & a nobis diurnales actus vocati. nec me præterit Macrobium dicere, pontificibus permissam potestatem conferendi memoriam rerum gestarum in tabulas, & hos annales maximos, quòd à pontificibus maximis conferrentur, appellatos. & Seruium scripsisse annales esse annorum & temporum quæ ætas nostra non vidit. quam opinionem tanquam falsam Verrius Flaccus reprehendit, autore Gellio. apud quem libro v. multa super hoc diligentius disputata inuenies: monumentis verò literarum vitam Traiani apud nos mandauere Valerius Maximus, Fabius Marcellinus, Aurelius Verus, Statius, Valens, Dion apud Græcos, sed proh dolor! nisi compendia admodum breuissima ad manus nostras peruenêre. *Hæc*) Per histriones. *Præconia*) Laudatio scenica. *Breuia*) Momentanea, eo interitura. *Pudenda*) Lasciua. *Ipsa th.*) Ipsi spectatores. *Scena*) Histriones. *Istud*) Quod spernas per histriones probari. occupatio. *Nobis*) Senatoribus. *Delibare*) Decerpere partem eorum, & leuiter degustare. præstruit quæ dicturus sit. *Recusare*) Quod scilicet consulatum & censuram recusaueris. *Quibuscunque*) Senatoribus. *Censendi*) Sententiam dicendi. *De ampliando gladiatorum n.*) Tranquillus in Iulio Cæsare, cautum, inquit, à senatoribus de numero gladiatorum, quo ne maiorem cuiquam habere

ludicras artes remouisti. Seria ergo te carmina, honórque æternus annalium, non hæc breuis & pudenda prædicatio colit. quinetiam tanto maiore consensu in venerationem tui theatra ipsa consurgent, quanto magis de te scenæ silebunt. Sed quid ego istud admiror? cùm eos quoque honores, qui tibi à nobis offeruntur, aut delibare parcissimè, aut omnino soleas recusare? Nihil antè tam vulgare, tam paruum in senatu agebatur, vt non laudibus principum immorarentur, quibuscunque censendi necessitas accidisset. De ampliando numero gladiatorum, aut de instituendo collegio fabrorum consulebamur, &

bere Romæ liceret, cùm multipliciundique familia comparata Cæsar inimicos exterruisset. & Tacitus meminit senatusconsulto permissum ciuitati Syracusanorum egredi numerum edendis gladiatoribus finitum, & Petum Thraseam contradixisse, materiámque præbuisse obtrectatoribus arguendæ sententiæ. sed hic apertè de Domitiano loquitur. *Collegio f.*) Mamurius faber cùm alij in vrbe cessassent artifices effingere ancile, diffidentéque ac desperarent, vsque adeò eius similitudinem descripsit, vt ne ipse quidem Numa verum dignoscceret. inde collegia fabrorum institutа, quorum frequenter mentio fit apud Victorem, eorúmque magistratus apud antiquos in pretio fuit, ita vt quidam solò honore contenti fuerint. & in multis vetustis monumentis præfectos fabrûm vel etiam fabrorum reperies, in quibusdam etiam quatuor præfectos fabr. fuisse cognosces. collegia fabrorum in vrbe testatur Asconius, vbi refert collegia S. C. & pluribus legibus sublata, præter pauca atque certa, quæ vtilitas ciuitatis desiderasset, vt Fabrorum lictorúmque. Insuper Liuius meminit à Seruio rege duas centurias primæ classis additas esse fabrorum, quæ sine armis stipendia facerent, datum munus vt machinas in bello ferrent. & caput est apud Vegetium de officio præfecti fabrorum: nam legio habebat fabros lignarios, structores, carpentarios, ferrarios, pictores, reliquosque artifices ad hybernorum ædificia fabricanda, ad machinas turrésque ligneas, cæteráque quibus vel oppugnantur aduersariorum ciuitates, vel defenduntur propriæ, præparatos, etiam qui arma, vehicula, cæteráque tormentorum genera formabant. horum omnium iudex proprius erat præfectus fabrorum. an potius intelligendum de collegiis fabrorum, quæ in vrbibus instituebantur ad arcenda ædificiorum incendia.

Quasi p.) Tanquam subacta imperio Romano Germania & Dacia, cùm turpiter cessisset. *Ingentes a.*) Triumphales. recitauimus Domitianum innumeros Ianos arcúsque cum quadrigis & insignibus triumphorum, per regiones vrbis struxisse. Maximum omnium Martialis carmine celebrat iuxta templum Fortunæ reducis: Grande loci meritum testantur & altera dona. Stat sacer edomitis gentibus arcus ouans. Hic gemini currus numerant elephanta frequenter. Sufficit immensis aureus ipse iugis. Hæc est digna tuis Germanice porta triumphis. Hos aditus vrbem Martis habere decet. *Excessuros tit.*) Arcus cum inscriptionibus honorum, tantæ altitudinis vt templorum verticem transcenderent. Vel titulos immensos & supra veritatem, ne scilicet secundum Dionem, si modica decreuissent senatores existimasset Domitianus sua facta notari. *Menses*) Septembrem & Octobrem. Domitianus enim Germanici cognomine assumpto, Septembrem mensem & Octobrem ex appellationibus suis Germanicum. Domitianúmque transnominauit: quòd altero natus esset. hinc lib. IX. Martial. assetuit, duraturum templum gentis Flauiæ dum Ianus hyemes: Domitianus autumnos: Augustus annis commodabit æstates: Dum grande famuli nomen asserat Rheni Germanicarum magna lux calendarum. *Patiebantur i.*) Virtute ipsa non tam multi præditi esse quam videri volunt. hos delectat ambitio, his fictus ad eorum voluptatem sermo cùm adhibetur, orationem illam vanam testimonium esse laudum suarum putant. nemo tamen secundum Ciceronem apertè adulantem non videt, nisi qui admodum est excors. *Illi*) Nam præter Domitianum, Nero Aprilem in Neroneum commutauit, & postea Commodus Augustum in Commodum, Septembrem in Herculè Octobrem in Inuictum, Nouembrè in Exuperatorium, Decembrem in Amazonium.

quasi prolatis imperij finibus, nunc ingentes arcus, excessurósque templorum fastigium titulos, nunc menses etiam, nec hoc singulos nomini Cæsarum dicabamus. patiebantur illi, & quasi meruissent, lætabantur. At nunc quis nostrum tanquam oblitus eius, de quo refertur,

Quis nostrum con.) Vetus dicendi modus, pro qui senatores conterunt. proprie namque veteres quis & aliquis, & quisquam & quisquis non obseruabant, quo genere, aut quo numero declinarent. quare Plautus in Cistellaria: mulier, inquit, quisquis es medioxima & Terentius in Adelphis dixit, aperite aliquis astutum o-

stium. & Paulus de verborum significatione, verbum hoc siquis tam masculos quam fœminas complectitur. Tacitus XIX. eo suffragio turbidissimus quisque delecti. & statim. optimus quisque adsciti. cuius obseruationis quidam rudes, lectionem perueruunt scribendo apud Secundum consumit.

Officium censendi) Dicendi sententiam, de eo quod relatum fuerat. *Principis honore*) In laudibus principis. Pacatus in Panegyrico Theodosij. non enim iam coacta laudatio, & expressę metu voces periculum silentij redimunt, fugerit abfuerisque tristis illa facundiæ ancillantis necessitas. cum trucem dominum auras omnes plausuum publicorum ventosa popularitate captantem, mendax assentatio titillabat. iam gratias agebant dolentes, & tyrannum non prædicasse, tyrannidis accusatio vocabatur. *Hæc laus*) Est. *Tua moderationis*) Quòd non vis extra ordinem laudari. *Nostra constantia*) Laus est, qui libertate censendi aperte vtimur. *Tibi obsequimur*) Facimus imperium tuum. *In curiam*) In senatum. *Ad certamen adulationum*) Vt inuicem contendamus qui melius laudet imperatorem. *Simplicitati*) Sinceritati, bonitati, quam exponit dum subiungit. vt credamus te velle, quæ ostendis velle, & nolle, quę dicis nolle. Domitianum notabiliter taxat, quem memorant historici fuisse summum simulatorem & dissimulatorem: cùm potestatem regiam secundum Agesilaum apud Xenophontem, oporteat non versutia insignem esse, sed probitate. *Inde*) à re quę proponitur in consultationem. *Alio*) Malo, sub quo opus erat perorare in laudibus eius. *Alij*) Principes. vt Tiberius, qui ex plurimis maximisque honoribus præter paucos & modicos non recepit. & Claudius nimios honores recusauit. Vespasianus tribunitiam potestatem & patris patriæ appellationem nisi sero recepit. hæc sumpta ex Tranquillo. *Nemo*) Imperator. *Ante*) Te præcellit. *Tantum*) Tanti animi & virtutis. *Noluisse d.*) Sed per hunc contemptum sibi famam quæsisse. *Quod*) Simpliciter recipere honores. *Titulis*) Laudibus. *Non trabibus s.f.*) Ædificiis quæ constant lapidum congerie, & lignorum contignatione, circuitio, color. *Monumentis a.l.*) Historiis & carminibus. *Ibit in s.*) Durabit in perpetuum. *Florenti*) Grato victori. *Incolumi*) Viuenti. *Nulli hc*) Quamuis merito. *Certare*) Contendere enixius laudare Traianum quàm Domitianum fecerimus,

censendi officium principis honore consumunt? Tuæ moderationis hæc laus, constantiæ nostra: tibi obsequimur quòd in curiam, non ad certamen adulationum, sed ad vsum munúsque iustitiæ conuenimus: hanc simplicitati tuæ veritatíque gratiam relaturi, vt te quæ vis, velle, quæ non vis, nolle credamus. Incipimus inde, desinimus ibi à quo incipi in quo desini sub alio principe non posset. Nam pleráque ex decretis honoribus, & alij non receperunt: nemo antè tantus fuit vt crederetur noluisse decerni. Quod ego titulis omnibus spectosius reor, quando non trabibus, aut saxis nomen tuum, sed monumentis æterna laudis inciditur. Ibit in secula, fuisse principem, cui florenti & incolumi, nunquam nisi modici honores, sæpius nulli decernerentur. Et sanè si vellemus cum priorum temporum necessitate certare, vinceremur. Ingenioſior est enim ad excogitandum

simus. Ingeniosior.) Subtilior, acutior, diligentior. *Ad excog.*) Ad inueniendum nouas. Seneca: adulatio non tantum imitatur amicitiam, sed vincit & præterit.

Simulatio veritate) Contentio. *Simul*] Etiam Liuius 1. belli Punici: simul conquisitoribus in ciuitates missis iiij. millia descripta iuuentutis. Cæsar iij. Gallici. simul quod quantum in se facinus admisissent, intelligebant. non improbo tamẽ si legatur, sed, mihi scriptura melius procedit. *Nouitas o.*) Omnis honorum inuentio inusitata. *Consumpta*] Ab aliis præoccupata, & prærepta. *Desistere.*) Desistere à laudibus tuis. ac tyrannus secundum Xenophontem, omnes qui tacẽt de se male sentire putat. *Silentium r.*) Incipit fari de te. *Qualisque*) Quamuis minimos honores. *Amplissimos.*) Quale patris patriæ cognomen & consulatus. *Ho*) Recipere minores. *Ambitiosi c.*) Est officium ambitiosi, & hoc exegit ambitio. *Quo temp.*) Quia temperatus es, neque finis ingẽtes arcus, templa, statuas aureas tibi extrui. hæc enim de publica pecunia fiebant. *Nobis*] Dum non reples ærarium ex bonis innocentium. *Ærario*] Dum sumptibus eius modum adhibes. *Effigies*) Statuæ te effigiantes, & reddentes. *Priuatis*] Post exactos reges sine imperio, cum resp. vigeret non enim omnino intelligit illos non habuisse imperium, sed subiectos legibus & resp. hic ergo priuatum opponit principi, qui nullis legibus subiacet. *Eadem è materia*] Ænea. *Brutorum*) Duorum: præsertim L. Bruti qui Tarquinios expulit, & M. Bruti Cæsaris interfectoris L. Bruti statuæ meminit Plinius lib. xxiij. & Plutarchus in vita M. Bruti, Illum, inquit, prisci Romanorum in Capitolio ex ære fixerunt medium inter reges ensem strictum exerentem. quòd is constantissimè Tarquinios euertisset, ille veluti quædam fulminei ensis acies durum & inexorabile ingenium nactus, adeo animi intemperãtis aduersus tyrannos fuit, vt tanquam insano impetu vectus, vsque in liberorum suorum cædem sæuierit. ibi etiam leges subscriptũ fuisse illius statuæ, paulo antequàm Cæsar interficeretur, veinam Brute nũc viueres, & nunc Brutus esses. M. verò Bruti statuam extitisse Mediolani, ibidem Plutarchus, & Tranquillus de claris oratoribus, testantur. *Camillorum*] M. Furium Camillum imprimis respexit, qui vrbem captam à Gallis seruauit, & seruatam in bello patriam, iterum in pace haud dubiè protexit, prohibẽs migrare Veios. notior historia, quàm vt è nobis latius dicatur. recitat Plinius lib. vigesimoquarto, Camilli statuam in Rostris sine tunica. *Nec discrepat causa*] Eadem causa positæ sunt tibi statuæ, quæ Brutis & Camillis. *Illi*] Bruti & Camilli. *Reges*] Nam L. Brutus Tarquinios

simulatio veritate, seruitus libertate, metus amore. Simul cum iam pridem nouitas omnis adulatione cõsumpta sit, non alius erga te nouus honor supereſt, quàm si aliquãdo de te tacere audeamus. Age, si quando pietas noſtra ſilentium rupit, & verecundiam tuam vicit, quæ qualiaq; decernimus nos, tu nõ recuſas, vt appareat, non ſuperbia & faſtidio te ampliſſimos honores repudiare, qui minores non dedigneris. Pulchrius hoc, Cæſar, quàm ſi recuſares omnes: nam recuſare omnes, ambitionis: moderationis eſt eligere parciſſimos. Quo temperamento & nobis & ærario prodes, quo ſumptibus eius adhibes modum, qui exhauſtum non ſit innocentium bonis repleturus. Stant igitur effigies tuæ, quales olim ob egregia in rempublicam merita priuatis dicabantur. Viſuntur eadem è materia Cæſaris ſtatuæ qua Brutorum, qua Camillorum. nec diſcrepat cauſa. Illi enim reges

eiecit. D. Brutus Cæsarem, qui regnum affectabat, occidit.

Hostémque victorem) Gallum nam Camillum designat. *Hic*) Traianus. *Regnum*) impropriè pro tyrannidè nam regnum propriè est quãdo optimus regnat æquo iure, & arcet ac submouet alia mala, quæ captiuitas gignit. regnum igitur Tarquinios respicit, & captiuitas Gallos. vt illud Domitianum, hoc milites in Neruam insurgentes. *Sedem*) Vicem. *Domino*) Tyranno contraria sunt princeps & dominus. *Istos*) Scenicos, & marmoreos. *Depreceris*) Refutes, amoliaris, auertas prece adhibita, vel quo alio modo. Ouidius. Sæpe precor mortẽ, mortem quoque deprecor idem. Virgilius, merui nec deprecor. M. Tullius de re publica, non modo in inuidia pari non erant, sed etiam Clodij inuidiã, Gracchi charitas deprecabatur. Idem pro Aulo Licinio. nonne concedas interdum, vt excusatione summæ stultitiæ, summæ probitatis odium deprecetur. item ad populum pro reditu suo. me nudum Cn. Pisonis virtus, & fratris mei lachrymæ fordésque lugubres à vobis deprecatæ sunt. Iustinus. contra Phocensium legati adhibitis Lacedæmoniis & Atheniensibus bellum deprecabantur. aliquando purgare & excusare, sicut apud Græcos παραιτεῖσθαι significat, vt Marcus Tullius in Verrem. quid faciet Hortẽsius? auaritiæ ne crimina frugalitatis laude deprecabitur? interdum imprecari. Catullus: Lesbia mi dicit semper male, nec tacet vnquam De me, dispeream me nisi Lesbia amat. Cui ego quasi eadem totidem mox deprecor illi Assidue. verùm dispeream nisi amo. nonnunquam valde precor. tunc enim. [de] præpositio ad augendum & cumulandum valet. Cicero pro Sylla. quàm multorum hic vitam à Sylla deprecatus est. Cæsar secundo belli Gallici. dixerunt suum petere, & deprecari. lege quædam super hoc verbo apud Gellium libro sexto. *Temperes*] Modicos recipias. *Honores*] virtutis dignitates. *Nihil flammis*] Sic credidit Ouidius futurum operi suo ingeniosissimo, in fine Metamorphosis. Iamque opus exegi, quod nec Iouis ira, nec ignes, Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas. *Successoribus*] Maiorum enim virtutes non traduntur per successionem, vt cætera, sed eius manent, cuius sunt. effinge ergo, Caninio scripsit, aliquid, & excude quod sit perpetuò tuum. nam reliqua rerum tuarum post te alium, atque alium dominum sortientur, hoc nunquam tuum desinet esse si semel cœperit. quare non immeritò Iuuenalis gladium distrinxit in eos, qui tantùm maiorum imaginibus nituntur. *Statuas*] Xenophon autor, Agesilaum vetuisse statuas sibi poni, cum hoc quidem honoris causa facerent. sed animi dotes nunquam elaborare destitisse. putabat enim statuariorum illud, hoc suum esse opus. *Demolitur*] Diruit. nam mors etiam saxis nominibúsque venit. *Obscurat*] Abradit.

hostémque victorem mœnibus depulerunt. hic regnum ipsum, quaque alia captiuitas gignit, arcet ac submouet: sedémque obtinet principis, ne sit domino locus. ac mihi intuenti in sapientiam tuam, minus mirum videtur, quòd mortales istos, caducósque titulos, aut depreceris, aut temperes. Scis enim vbi vera principis, vbi sempiterna sit gloria, vbi sint honores, in quos nihil flammis, nihil senectuti, nihil successoribus liceat. Arcus enim & statuas, aras etiam, templáque demolitur. & obscurat obliuio: negligit, carpitque posteritas. contrà contemptor ambitionis & infinitæ potestatis domitor, ac frenator animus, ipsa vetustate floreſcit, nec ab vllis magis laudatur quàm quibus minimè necesse est. Non ergo perpetua principi fama, quæ-

sicut

situ obduxit, titulis priuat. *Carpit*) Taxat tanquam superba. *Contra c.*) Sententia, color. sed tamen illa haberur oratio vitiosa cuius dictiones ab eadē syllaba incipiunt. vt hic contra contemptor. *Floresc it*) Magis illustratur. *Quibus min. n. est*) A posteris, qui nullo beneficio erunt affecti. Pacatus in panegyrico Theodosij. neminem magis laudare imperatorem decet, quàm quem minus necesse est. *Perpetua fama*) Mala. sc. nam & pessimorum fama interdum durat, sed in eorum contemptum & ludibrium. Neroni fuit æternitatis cupido, sed inconsulta, si Tranquillo credimus.

inuitum manet : sed bona concupiscenda est. ea porrò non imaginibus, & statuis, sed virtute ac meritis prorogatur. Quin etiam leuiora hæc, formam principis figuramque, non aurum melius, vel argētum, quàm fauor hominum exprimat, tenéatque : quod quidem prolixè tibi cumulatéque contingit, cuius latissima facies, & amabiles vultus in omnium ciuium ore, oculis, animo sedet. Adnotasse vos credo patres conscripti, iam dudum me non eligere quæ referam. propositum est enim mihi principē laudare, non principis facta. nam laudabilia multa etiā mali faciunt, ipse laudari nisi optimus non potest. Quare nō alia maior imperator Auguste gloria tua, quam quòd agentibus tibi gratias nihil velandum est, nihil omittendum est. Quid est enim in principatu tuo, quod cuiusque prædicatio vel transire, vel præteruchi debeat? quod momentum, quod immò temporis punctum

Inuitum manet). Velit nolit, duratura est. pessimi enim æquè vt optimi nominantur. hi vt nobis rectè viuēdi sint exemplo, at illi vt per illos quæ fugienda sunt, discamus. *Ea*) Bona. *Prorogatur*) Diffunditur ad posteros. *Leuiora hæc*) Minoris facienda, quia sunt fortunæ bona. *Figuram*, Similitudinem, imaginem, oris lineamēta. *Aurum*) Aureæ statuæ. *Fauor*) Amor. *Exprimat*) Effingat Nazarius: hic vultus vniuersorū pectoribus infixus est, nec commendatione cæræ aut pigmentorum succis renitet, sed desiderio efflorescit animorum. *Cumulatè*) Largè & abundē. *Latissima facies*) Decorem vultus cum grauitate in Traiano commendat Dion. *Amabiles*) Idem autor amabilem cunctis fuisse. *Iamdudum*) A principio orationis. dicitur etiam iamdudum de multis diebus contra opinionem Laurentij Vallensis. Apuleius libro quinto sui asini: iamdudum, quòd sciam, fideique parcloquio meo perpendisti documenta. sed apertius xj. nec fuit nox vna, vel quies aliqua visu dea monitúque ieiuna. sed crebris imperiis factis suis me iamdudum destinatum, nunc saltem censebat initiari. Terentius in Eunucho. Iamdudum te amat, iamdudum illi facile fit quod doleat. Virgilius in Georgicis: & iamdudum incumbere aratris. *Exigere*] Electa gestorum dicere. *Principem*] Qualia debeat facere princeps, quæ si fecerit aliquis, meritò laudandus erit, nam Traiani gesta principem superant. *Principis*] Traiani, qui supra principem est. *Malo*) Vnus nobis Tranquillus hic satisfaciet, qui duodecim Cæsarum vitas complexus, nullum describit sine aliquo laudabili facto præfuisse rebus. *Ipse*) Princeps quisquis fuerit. *Laudari*) Vera affici laude. *Optimo*) Omnibus virtutibus præditus. cognomento enim optimi plurimum Traianus lætatus. *Nihil velandum*,) Nullum tuum factum dissimulandum, sed omnia tua dicenda, cùm omnia sint admiranda. *Prædicatio*) Laus. *Transilire*) Omittere, dissimulare. *Momentum*) Breue spacium. Valerius Max. eo ipso quo vita & mors distinguitur momento. Plinius

senior l.ij. Mercurij stationes breuiori momento, quàm vt deprehendi possit. Tranquillus in Vespasiano. ea momenta domestici ad aliquid petendum magnopere captabant. & momẽtariam vitam. i. breuissimam, pariter momentarium maritum, momentariam salutem, momentarium venenum. i. subitum & præsentaneum dixit Apuleius. sic Papinianus de alimentis momentariam curam, pro breui & præsenti.

aut beneficio sterile, aut vacuum laude? num omnia eiusmodi, vt is optimè te laudasse videatur, qui narrauerit fidelissimè? Quò fit, vt propè in immensum diffundatur oratio mea, & nec dum de biennio loquor. Quàm multa dixi de moderatione, & quanto plura adhuc restant: vt illud quòd secundum consulatum recepisti, quia princeps, & pater deferebat. At postquam ad te imperij summam, & cùm omnium rerum, tum etiam tui potestatem dij transtulerint, tertium consulatum recusasti, cùm agere tam bonum consulem posses: Magnum est differre honorem, gloriam maius. Gestum consulatum miror, an non receptum? Gestus non in hac vrbis ocio, & intimo sinu pacis, sed iuxta barbaras gentes, vt illi solebant, quibus erat moris paludamento mutare prætextam,

Aut beneficio sterile) Ad imitationem Titi, qui quõdam recordatus super cœnam, quod nihil cuiquam toto die præstitisset, memor. bilem illam, meritóque laudandam vocem edidit, Amici hodie diem perdidi. *Eiusmodi*) Beneficio, vel laude plena. *Narrauerit*) Res tuas gestas sine artificio dixerit. *Fidelissimè*) Sincerè, sine adulatione & amplificatione. *Quò*) Cùm res tuæ sint amplissimæ. *De biennio*) De gestis à Traiano per biennium. *Restant*) Dicenda. Princeps & pater Nerua obtulit secundum consulatum Traiano, dum esset cum imperio aduersus Germanos. nam priorem receperat sub Domitiano. huius secundi consulatus Traiani meminit Tacitus in libello de moribus Germanorum, & quidam Græcorum, illi in priore collegam Acilium Glabrionem assignãtes. *At postquam dij transtulerunt summam imperij ad te & potestatem omnium rerum, tum etiã tui*) vt de te libere posses constituere quicquid velles. nõ n. subiacet legibus princeps. *Agere tam bonum consulem*) Tam benè exercere cõsulatum. *Gloria*) Veram famam. gloria secundũ Senecam vmbra virtutis est. & quemadmodum vmbra aliquando antecedit, aliquando sequitur vel à tergo est, ita gloria aliquando antecedit nos est, visendámq; se præbet, aliquãdo in aduerso est, maiórq; quo serior. vbi inuidia cessesserit, quandiu Catonem Roma ignorauit, respuit, nec intellexit, nisi cùm perdidit. dicam quid interfit inter claritatẽ & gloriam. gloria multorum iudiciis constat, claritas bonorum. at Cicero sic illam describit, gloria est frequens de aliquo fama cum laude. *Mirer*) Dubitatio vtrum de duobus eligat. *Gestum*) Est à te secundus consulatus. *Non in hac otio vrbis*) Non in vrbe Roma vbi quies à bello, quæ tunc erat tanquam sinus & portus quietis. *Barbaras*) Germanas. *Illi*) Veteres consules. *Mutare prætextam paludamento*] Pro prætexta veste consulari induere paludamentum, vestem imperatorum cunctium in expeditionem. Liuius libro primo belli Punici refert Flaminium consulem ad prouinciam iuisse paludatum antequam consulatum iniret: sumpturum prætextam in diuersorio hospitali, quàm apud penates suos. inuenies apud Tranquillum Cæsarem in oppugnatione pontis Alexandrini natando paludamentum mordicus traxisse, ne spolio potiretur hostis & M. Antonius, eodem scribente, recitat Augustum proprætorem in primo bello Mutinensi fugisse, ac sine paludamento, equóque, post biduum demum apparuisse. & Vitellius paludatus, ferróque succinctus ad classicum quoque vrbem introiit

vnde

vnde Iuuenalis duces paludatos appellauit. Plinius libr. xxij. etiam colorem indicauit, referens coccum imperatoris dicatum fuisse paludamentis. Insuper Maximus refert imperatoribus in prælium exeuntibus, dari solere album aut purpureum paludamentum. & Claudianus togæ paludamentum opposuit, alterum pro pace, alterum pro bello vsurpans, in laudibus Honorij: ducibus circumstipata togatis Iura paludatæ iam curia militat aulæ. & alius historicus paludamentum Curiatij dixit. cùm tantùm miles, non autem imperator is foret, quia secundum Festum omnia militaria ornamenta paludamenta vocarunt antiqui, & paludatos armatos.

Ignotáſque terras) Quamuis enim Italiæ contigua sit Germania, tamen diu incognita fuit, neque ad id temporis ab vllo Romanorum deuicta: nuper autore Tacito, cognitis quibusdã gentibus, quos bellum aperuerat. nã feritas animorum, & cœli asperitas non facilè quenquam ad se admittit. *Sua in patria*) Vbi consul exercitu præeras. *Adierunt*) Vt ius redderes. *Secula*) Tempora. *Tribunal*) Sedes consulis ius dicentis. *Cespite*) Herbida terra. est autem cespes terra in modum lateris cæsa cum herba, siue frutex recisus, vel truncatus. autore Festo. *Fascium*) Missilia quibus vrebatur pedestris exercitus pila vocabantur, ferro subtili trigono præfixa, nouem vnciarum siue pedali, quæ in scuto fixa non possint abscindi, & loricam scienter ac fortiter directa facilè perrumpunt. hoc libr. j. Vegetius, at secundo, inquit, missile maius ferro triangulo vnciarum nouem, hastile pedum quinque & semis, quod pilum vocabant, nunc spiculum dicitur: ad cuius ictum exercebantur præcipuè milites, quod arte & virtute directum & scutatos pedites & loricatos equites sæpe transfuerberat. Mendam addubito esse in superioribus, si vtramq; scripturam pensitaueris: nam & Modestus dicit missile maius ferro triangulo vnciarum nouem hastili, pedum quinque semis, quod pilum vocabant, & cætera pariter. Liuius ix. ab vrbe pilum memorat haud paulo quàm hasta vehementius ictu erat & pila muralia tormentis excussa, quod docet Curtius vij. *Diuersi habitus*) Diuersę gẽtes habitu distinctę. cùm sit habitus corporis qualitas: non natura sed industria comparata, maximè pertinens ad gestum siue tristem, siue hilarem. *Dissona*) Varietate linguarum. *Pestulantium*) Ius. *Sine interp.*) Perse clara & intellecta. *Quid hc.*) Perinde ac si diceret magnificentius est. *Certam fori pacem*) Reddere ius in foro vbi est certa pax. *Immanes*) Insessos à feris & barbaris nationibus. contrarium exornatio. *Sella curruli*) In curruli sella maiores magistratus ius dicturi sedebant, vt consul, vt prætor. *Victoris*) Vbi tu viceras hostes. *Ripis*) Danubij. *Minacibus*) Infestis vltro

ignotaſq́ terras victoria ſequi. Pulchrum imperio glorioſum tibi, cùm te ſocij, atque amici ſua in patria, ſuis in ſedibus, adierunt. Decora facies conſulis, multa poſt ſecula tribunal viridi ceſpite extructum, nec faſcium tantùm; ſed pilorum ſignorumq́ honore circumdatum. augebant maieſtatem præſidentis diuerſi poſtulantium habitus ac diſſonæ voces, rarąq́ ſine interprete oratio. Magnificum eſt, ciuibus iura: quid hoſtibus, reddere? ſpecioſum certam fori pacem: quid immanes campos ſella curruli, victoriſq́ veſtigio premere? imminere minacibus ripis tutum quietumq́. quid ſpernere barbaros fremitus? hoſtilemq́ terrorem non armorum magis quàm togarum oſtentatione compeſcere? Itaque non te apud imagines, ſed ipſum præſentem, audientemq́ conſalutabant imperatorem: nomenq́ quod alij domitis hoſtibus, tu

contemptis merebare. hæc laus acti consulatus, illa dilati, quòd adhuc initio principatus, vt tã excusatus honoribus, & expletus, consulatũ recusasti, quem noui imperatores destinatũ aliis in se transferebant. fuit etiam qui in principatus sui fine consulatum, quem dederat, ipse magna ex parte iam gestum extorqueret & raperet. hoc ergo honore, quem & incipientes principes, & desinentes, adeò concupiscunt, vt auferant, tu otioso ac vacante priuatis cessisti. Inuidiosusne erat aut tibi tertius consulatus? aut principi primus? nam secundũ Imperator quidem sub Imperatore tamen inisti, nihilque imputari in eo vel honori potest, vel exemplo, nisi obsequium. Ita verò quæ ciuitas quinquies, atque etiam sexies consules vidit, non illos qui expirante iam libertate per vim ac tumultum creabantur, sed quibus sepositis, & absentibus,

& Germanis atrocibus. *Spernere*) Paruipendere. *Togatum ostentatione*) Pacis forma, dum ius in conspectu hostium sociis reddis. *Imagines*) Consulis, cuius effigiem gestabant milites in vexillis, etiam si non adesset, modò legiones dicto illius parerẽt. *Contemptu*) Cum aduentu suo in latibula repulisset. pulchrius enim hoc omnibus triumphis nunquã factum est vt Romani vincerent, nisi ex contemptu imperij. *Illa*) Laus est. *Dilati &c.*) Reseruati in aliud tempus. *Initio prin.*) Inter initia tui imperij. *Excusatus honor*) Qui in causam excusationem tuam, quod non receperis tertium consulatum adducebas, repentinos alios honores in vnum tibi collatos: nam simul factus imperatoris filius, simul Cæsar, mox imperator, & consors tribunitiæ potestatis, & omnia patiter, & statim. *Noui*) Statim in principio sui imperij. *Destinatum*) Designatum. inde designati coss. in sequentes annos destinati & ordinati. *Fuit etiam*) Aliquis imperator. Domitianum notat qui Acilium Glabrionẽ Traiano in consulatu collegam interfecit, quòd cum feris pugnaret, remota propter inuictum robur, cui se cõsulem sufficit. multa autem in consulatu Traiani & Acilij signa apparuerunt, quibus Traiano imperium, mors Acilio portendebatur, autore Dione. *In fine sui principatus*) Nam paulo pòst occisus est. *Extorqueret*) Iniustè & per vim in se transferret. *Incipientes*) Dum ineunt consulatum. *Priuatu*) Hominibus non imperantibus. *Otioso*) Consulatu nemini destinato. *Tertius*) Si respicimus ad duos consulatus quos iam priuatus gesserat, hic tertius primus erat postquam princeps creatus fuerat. *Secundum*) Consulatum. *Imperator quidem*) Non imperij Romani princeps, sed exercitus Germanici dux. *Sub imperatore*) Nerua. *Imputari*) Reprehendi, obiici. *Vel honori*) Quòd non fuerit honestissimus, vtpote cum imperio. *Vel exemplo*) Quod non ita te gesseris in eo, vt non possit esse posteris exemplo. *Nisi obsequium*) Nisi quòd eras sub alieno imperio, & tuo imperatori paruisti, si tamen hoc imputandum est & non potius laudandum. *Ita verò*) An ne. *Quinquies*) Liuius Fabium Maximum tradit quintum consulatum gessisse cum Qu. Elacco Fuluio, & pariter M. Marcellum cum Qu. Crispino, vt numeretur consulatus, quem vicio creatus non gessit. cui astipulatur Valerius Max. Aretij quoque in tabula repertum est, Q. F. M. Maximum dictatorẽ bis. cos. v. quinquies etiam

prima cohors in legione imãgines imperatorũ suscipit. has enim tanquã diuina & præsentia signa singuli venerãtur. qui illas ferũt imaginarij, vel imaginiferi dicũtur. sicut q. aquilã aquiliferi. autores habeo Vegetiũ & Modestũ. *Nomen*) Triumphatoris.

M. Varro

M. Furius dictator consul fuit, si Liuio & Plutarcho credimus, sexies M. Valerius Coruinus, centum annos impleuit, cuius inter primum & sextum consulatum xl. & sex anni fuere. Idem sella curruli semel ac vicies sedit, quoties nemo alius. autores habeo Plinium lib. vij. cap. xlviij. M. Tullium in Catone, Valerium Max. lib. viij. Ausonium ad Gratianum, eum magis demõstrasse quàm Marium crediderim, quia sequitur non illos qui expirãte iam libertate per vim ac tumultum creabantur. vbi sanè C. Marium possumus intelligere, quẽ memorãt historici septimum consulatum sibi arripuisse cum Cinna hoc scribũt Ausonius, Plinius, Plutarchus, Iustinus, M. Tullius. & Arretij in tabula repertum fuit, C. Marium. C. F. Cos vij. menda apud Appianum in primo bellorum ciuilium; vbi legitur Marium octies functum consulatu, pro septies, præter superiorũ testimoniũ, vel ex augurio septem pullorum aquilarii, satis obuia, quòd ab eodem sicut à Plutarcho statim subiicitur. *Per vim*) Abbreuiator Liuij etiam refert Marium sextum cõsulatum per tribus sparsa pecunia emisse, virum quidem, si examinarentur cum virtutibus vitia, haud facile dictu vtrum bello meliorem, an pace pernicioſiorẽ, adeo quam remp. armatus seruauit, eam primo togatus omni genere fraudis, postremo armis euertit. *Expirante*) Moriente.

in rura sua consulatus ferebantur? in hac ciuitate tertium consulatum princeps generis humani vt pergrauem recusasti? Tantone Papyrius etiam, & Quintius moderatior? Augustus, & Cæsar, & pater patriæ? At illos resp. ciebat. quid? te non eadem respublica, non senatus, non consulatus ipse, qui sibi

In rura sua) Aperte designat L. Quintiuni Cincinnatum, quem trans Tyberim quatuor iugerum colentem agrũ, seu fossam fodiẽtem, palo innixum, seu arantem, operi eer è, id quod constat, intentum legati à populo Rom. missi dictatorẽ salutauerunt, qui insignibus sumptis Q. Minutium consulem obsidione liberauit, & Volscorum ac Sabinorum ducem in deditionem accepit. sextodecimo die dictaturam deposuit, & ad agriculturam reuersus, iterum post xx. annos dictator dictus est. vide insuper quæ de eo traduntur à Valerio Max. libr. iiij. cap. de paupertate. Pacatus rem sine nomine tetigit. agrestes Curij veteres, Coruncani, nomina reuerenda Fabricij, cum induciæ bella suspendebant, inter aratra viuebant. accepimus datos securibus fasces, & missos in currulibus suis per rura palmatas, agricolas consulares, pastores trabeatos, dictatores inter armenta vestitos. & Claudianus in consulatu Manlij Theodori. Attameu inuitam blandè vestigat, & vltro Ambit honor, docuit toties à rure profectus Lictor, & in mediis consul quæsitus aratris Quintum Seranum nominat idem in Rufinum. Sudabatque graui consul Seranus aratro. quia Plinius scripserat, Serentem inuenere dati honores Seranum. vnde cognomen aranti quatuor sua iugera in Vaticano, quæ prata Quintia appellantur: Cincinnato viator attulit dictaturam & quidem (vt tradit Norbanus) nudo plerõque puluere tum etiam ore. *Tantone Papyrius*) Sensus est, fuissentne Papyrius & Quintius ita moderati, vt non recepissent tertium consulatum, si vterque extitisset Augustus, & Cæsar & pater patriæ, qualis Traianus vel dicatur: tantone Papyriis, & Quintiis moderatior Augustas, & Cæsar & pater patriæ. scil potuitne fieri vt Traianus rerum dominus extiterit modestior in recipiendis honoribus priscis illis admirandis? plurimos lego Papyrios illustres, sed præsertim L. Papyrium Cursorem patrem, virum haud dubiè dignum omni bellica laude, nõ animi solùm rigore, sed etiam corporis viribus excellentem. præcipua pedum pernicitas inerat, quæ cognomen etiam dedit: victoriæque cursu omnium gratis fuisse ferunt, & seu virium vi, seu exercitatione multa, cibi vinique eundem capacissimum, nec cum vllo asperiorem, quia ipse, inuicti

ad laborem corporis esset, fuisse militiam pediti paritet equitique. *Quintius*) Cincinnatus. *Resp.*) Perinde ac si diceret, verùm Papyrius & Quintius per Romanos liberos creabantur consules. *Eadem resp.*) Vocat. libera enim respublica & senatus sicut ante Cæsares, tuo auxilio indiget, non minus quàm olim Papyrij & Cincinnati.

Tuis humeris attolli) Dignior effici te gerente. *Esse*) Domitiani. apud Tacitum etiam vidimus post delata per Corbulonem Artaxata, Neroni supplicationes decretas, statuásque & arcus, & continuos consulatus. *Voce*) Ad consulatum suscipiendum. *Continuis consulatibus*) Decem & septem, sed ex his quosdam ante principatum Domitianus susceperat. *Annum long.*) Quindecim annorum. videbatur is vnum annum feciſſe cùm ferè toto illo spacio quo regnauit, consul fuisset. allusit autem in consuetudinem consulatus, qui annuus magistratus erat. *His*) Antiquis. *Non sibi*) Non sua causa, sed ad vtilitatem publicam. *Tertio consul.*) Virginium Rufum posſumus intelligere, quem alibi notauimus gessisse tertium consulatum cum Nerua imperatore, & destinatum à Traiano quarto interiisse. *Consulatum n.*] Concordia senatorum. *Indixerat*) Denunciauerat, imposuerat. *Nescio quid o.*) Non facile excusandum, graue tuæ modestiæ. *Toties*) Tertiò. *Senator*) Virginius. *Illud*) Recipere tertium consulatum. *Priuatus*) Nondum prouectus ad principatum. *Filium consularis & t. v.*) Monstrauerat iam Traiani patrem extitisse patricium consularem triumphalem. *Non hoc d. i.*) Excedit conditionem suam. respexit Virginium tantùm ex familia equestri patre ignoto. *Generis t.*) Eutropius meminit Traianum antiqua familia natum, magis quàm clara, vtpote in qua pater eius primùm consul fuit. *Promeritum*) Honorem debitum. *Aperire annum*) Inire consulatum in principio anni. annos enim à consulibus numerabant Romani.

tuis humeris attolli, & augescere videtur. Non te ad exemplar eius voco, qui continuis consulatibus fecerat longum quendam, & sine discrimine annum. his te confero, quos certum est, quoties consules fuerunt, non sibi præstitisse. Erat in senatu ter consul, cùm tu tertium consulatum recusabas. Oneroſum nescio quid verecundiæ tuæ consensus noster indixerat, vt princeps toties cõsul esses, quoties senator tuus: animia modestia istud etiam priuatus recusasses. An consularis viri triumphalisque filius, cùm tertiò consul creatur, ascendit? non debitum hoc illi, non vel sola generis claritate promeritum? Cõtigit ergo priuatis aperire annum, fastosq; reserare, & hoc quoque reddita libertatis indicium fuit, quòd consul alius quã Cæsar esset. Sic exactis regib. cæpit liber annus. Sic olim seruitus pulsa, priuata fastis namina in-

Paeatus: consul creatur, habiturus est nomen annus. Ianuario enim mense consulatum inibant, qui anno principium dat, & tunc annus aperiri dicebatur. Ouidius: Ergo vbi Iane biceps longum retuleris annum, Pulsus & à sacro mense December erit. *Reserare*) Dare principium anno. fasti enim libri, quibus & nomina consulum, & dies festos scribebant per ordinem mensium à Ianuario procedentes. vnde Naso suos libros Fastos appellauit, quibus scilicet festos dies totius anni complexus fuerat. sunt autem dies fasti, teste Macrobio, quibus licet fari prætori tria verba solennia: do, dico, addico. his contrarij sunt nefasti, quod Ouidius duobus carminibus complexus est. & Cæsarem tradunt adiectos omnes à se dies fastos notasse, vt maiorem daret actionibus libertatem. Cn. Fuluius, autoribus Liuio & Plinio, fastos circa forum in albo

propo-

duxit. Miseros ambitionis, qui ita consules semper, vt semper principes erant. quanquam non ambitio magis, quàm liuor & malignitas videri potest, omnes annos possidere, summúmque illud purpuræ decus, non nisi præcerptum præfloratúmque transmittere? tuam verò magnanimitatem, an modestiam, an benignitatem prius mirer? Magnanimitas fuit expetito semper honore abstinere, modestia cedere, benignitas per alios frui. Sed iam tempus est te ipsi consulatus præstare, vt maiorem eum suscipiendo gerendóque facias. nam sæpius recusare, ambiguam, ac potius illam interpretationem habet, tanquam minorem putes. Tu quidem vt maximum recusasti, sed hoc persuadere nemini poteris, nisi aliquando, & non recusaueris. Cùm arcus, cùm trophæa, cùm statuas

proposuit, vt quando lege agi posset sciretur. Numa fastos infastósque, quos aliqui profestos, id est à festiuitate vacuos dicunt, fecit. Pompeius inquit, fastorum libri appellantur, quibus totius anni fit descriptio. fasti enim dies festi sunt. festis diebus iucunda fari licebat, nefastis quędam non fari licebat. fasti ergo pro annuis ponuntur.

Ausonius: Ignota æternę ne sint tibi tempora Romæ, Regibus & patrum ducta sub imperiis, Digesti fastos. *Iudicium*) Fuit. *Liber annus*) Liberè creati sunt consules, expulsis ab vrbe Tarquiniis. *Olim*) Idem per diuersa, an olim, id est, paulo antè Domitiano confosso, & libertate restituta per Neruam & Traianum. *Induxit*) Ascripsit.

Miseros ambitionis) Sume extrinsecus, dicam eos. *Consules semper*) Erant. Vitellius comitia in decem annos ordinauit; sęquè perpetuum consulem fecit autore Tranquillo. & Dion refert Domitianum consulatus decem continuos gessisse. *Omnes annos possidere*) Sibi vindicare consulatum omni anno. *Summúmque illud purpuræ decus*) Consulatum. nam per Prætextam purpuream, induebantur consules, ipsam dignitatem circumscribit. *Præcerptum*) Prælibatum. *Præfloratum*) Prætractatum. *Transmittere*) In alium transferre. Domitianus ex XVII. consulatibus, quos cœperat, septem medios continuauit, si Tranquillo credimus. omnes verò pene titulo tenus gessit, nec quemquam vltra Cal. Mai; plures ad Idus vsque Ianuarias. Cæsar dictator tertium & quartum consulatum titulo tenus. binos enim consules substituit sibi in ternos nouissimos menses. Augustus verò quinque medios consulatus à sexto ad XI. annos gessit. cæteros autem, aut sex, aut quatuor, aut tribus exercuit mensibus, secundum paucissimis horis. nam die Cal. Ianuarij cùm mane pro ędem Iouis Capitolini paululum curuli sella prætedisset, honore abiit, suffecto alio in locum suum. & Claudius ex quatuor consulatibus semestrem nouissimum, bimestres cæteros gessit. Nero pariter quatuor, primum bimestrem, secundum ac nouissimum semestres, tertium quadrimestrem. *Expetito*) Exoptato ab aliis imperatoribus. *Tenuisse*) Dubitatio. Quærit enim quid potissimum de multis dicat. *Modestia*) Continentia cupiditatis. nam qui continens est circumcidit superfluo. *Benignitas*) Liberalitas. *Frui*) Consulatu. *Per alios*) Gerentibus aliis. *Te præstare ipsi consulatui*) Te accommodare ad gerendum consulatum. *Maiorem*) Digniorem: maioris amplitudinis. sæpe enim pro gerentium maiestate illustriores fiũt magistratus. *Ambiguam*) Suspectam. *Minorem*) Indigniorem quàm te deceat. recitat Appianus, Syllam dictatorem sub dissimulatione specimen quoddam reipublicæ tenuisse, ac denuò cum Metello Proconsulatum iniisse. hoc igitur forsasse exemplo, qui nunc Romanorum imperio præsident consules, declarantes, nonnunquam consulatum, & ipsi assum-

pſere, non indecorum exiſtimantes, cum maiore dignitate conſulatum gerere. *Et non recuſaueris*) Recipias ſ. *Trophæa*) Columnas tuarum victoriarum indices. ſpolia tamen hoſtium affixa ſtipitibus propriè trophæa dicuntur. dicta trophæa ἀπὸ τῆς τροπῆς, id eſt, à fuga. quòd vbi hoſtes conuerſi fuerant in fugam, ſolerent trophæa ſtatui ea autem modò per columnas, modò per ſtatuas deſignabant. interdum etiam erectis turribus, & armis hoſtilibus ſuper impoſitis. Græcis hic mos frequens extitit, inde tractum eſt, vt trophæa quoque in vrbibus figerentur, arcubus ad hoc extructis. Virgilius trophæum Æneæ de Mezentio mirè expreſſit.

Deprecaris) Abnuis. *Tibi*) In honorem tuum, & tantùm tua cauſa. ea tamen ex Parthica victoria, tradente Dione, poſtmodum recepit. *Doceas*) Exemplo ſis. *Inertia renunciare*) Rempublicam adminiſtrare in conſulatu. *Delitias*) Regias, principales. *Somno*) Ocio. *Excitatos*) Deſopitos. perſtat in metaphora. *Induere p.*) Recipere conſulatum, quia toga prætexta erat conſulis indumentum. *Quam*) Prætextam. *Occuparint*) Sibi continuò vſurparint. *Dare poſſ.*) Priuato. nã imperatores ſuffragia conſularia, quæ olim in manu populi fuerant, ad ſe tranſtulerant. quod Iuuenalis vellicat. *Currulem*) Sellam in qua conſules, & reliqui maiores magiſtratus ſedebant. C. enim Baſſus, Gellio referente, ſenatores vocat, qui currulem magiſtratum geſſiſſent, & curru ſolitos honoris gratia in curiam vehi, in quo ſella eſſet, ſupra quam conſiderent, quæ ob eam cauſam currulis appellaretur. cui ſententiæ ſtipulatur Pompeius. aſcendere igitur currulem ſellam quam detineant id eſt, gerere conſulis officium, quod proprium erat in curruli ſella pro tribunali poſtulantibus ius dicere, nec tantùm titulo tenus conſulem agere. *Eſſe*) Re vera conſulatum gerere, perficiendo omnia conſulis munia. *Quod concupierunt*) Quandoquidem affectarunt eſſe conſules. *Vt ſ.*) Modò titulo tenus fuerint. id eſt, vt tantùm modo dicantur fuiſſe conſules, & tamen munia conſulum non ſint executi. *Alterum*) Secundum *Cæteris*) Barbaris, externis. *Imputare*) Aſcribere. opponere, in excuſationem tuam *Nobis*) Romanis. nam procul à nobis illum geſſiſtis. *Munus*) Officium. *Sed aud.*) Sed tantùm auditu, non viſu quod maius eſt percipimus. *Fuiſſe*) In eo ſecundo conſulatu. *Sed di.*) Sed hoc tantùm ab aliis aſſeritur. *Nos*) Romanos. *Rumoribus*) Famis ſine certo autore. nam fama certum habet autorem.

deprecaris, tribuenda eſt verecundiæ tuæ venia, illa enim ſanè tibi dicantur. cùm verò paſtulamus, vt futuros principes doceas inertiæ renunciare, pauliſper delitias differre, pauliſper, & ſaltem ad breuiſſimum tempus, ex illo felicitatis ſomno velut excitatos induere prætextam, quam cum dare poſſent, occupauerint, aſcendere currulem, quam detineant, eſſe denique quod concupierunt. nec ideò tantùm velle conſules fieri, vt fuerint. Geſſiſti alterum conſulatum ſcio, illum exercitibus, illum prouinciis, illum etiam cæteris gentibus poteris imputare, non potes nobis. Audiuimus quidem te omne munus conſulis obiiſſe, ſed audiuimus. diceris iuſtiſſimus, humaniſſimus, patientiſſimus fuiſſe; ſed diceris. æquum eſt aliquando nos iudicio noſtro, noſtris oculis, non fama ſemper, & rumoribus credere. Quouſque abſentes de abſente gaudebimus? liceat experiri, an aliquid ſuperbiæ tibi ille ipſe ſecundus conſulatus attulerit. multũ in commutandis moribus hominum

Quouſque)

Quousque) Perinde ac si diceret sempérne? *Absentes*) Per auditum, nec intuendo te

consulem. *De absente*) De te gerente consulatum procul à nobis.

medius annus valet, in principum plus. Dicimus quidem, cui virtus aliqua contingat, omnes ineſſe: cupimus tamen experiri, an nunc quoque vna eadémque res ſit bonus conſul, & bonus princeps. nam præter id, quòd eſt arduum, duas eaſq; ſimul capere poteſtates ſummas, tum ineſt vtriquæ nonnulla diuerſitas, cùm principem quàm diſſimillimum conſuli deceat. Atque ego video proximo anno conſulatus recuſandi hanc præcipuam fuiſſe rationem, quòd eum abſens gerere non poteras. ſed iam vrbi, votiſque publicis redditus, quid eſt in quo magis ſis approbaturus, quæ, quantáque fuerint, quæ deſiderabamus? Parum eſt vt in curiam veniás, niſi & conuocas. vt interſis ſenatui, niſi & præſideas. vt cenſentes audias, niſi & perrogas. Vis illud auguſtiſſimum conſul aliquando tribunal maieſtati ſuæ reddere? aſcende. vis conſtare reuerentiam magiſtratibus, legibus autoritatem, modeſtiam petulantibus? adi. Quod enim intereſſet reip. ſi priuatus eſſes, conſulem te haberet tantùm, an & ſenatorem: hoc nunc ſcito intereſſe principem te habeat tantum an & conſulem. His tot tantiſque rationibus, quanquam multum reluctata verecundia principis noſtri, tandem tamen ceſſit. At quemadmodum

Medius annus) Annus vnus, qui fluxit poſt actum à te ſecũdum conſulatum. *In principum plus*) Plus valet annus in commutandis moribus principum. nam in prouerbiis receptum eſt, honores mutare mores. quod apparuit in Caio, qui initio principatus bonus, mox ad vicia deflexit. *Dicimus*) Ex philoſophorum ſententia, qui putant omnes virtutes ineſſe, cui vna virtus perfectè ſit. *Experiri*) Reipſa cognoſcere, quod plus eſt quàm præceptis inſtrui. *Duas p.*) Conſulatum & principatum. *Cùm principẽ deceat quam diſſimillimum cõſuli*) Cùm conueniat principi, facere diuerſa à conſule. non enim idem principatus & conſulatus, hic legibus ſubiacet, ille nequaquam: hic reipublicæ cauſa conſtitutus, vt iuri dicũdo præſit, ille vt omnibus. conſulem decet pro tribunali petentibus ius reddere, & totum diem litigantes audire: principem verò non pati diſceptantium obliquas orationes, non palàm reprehendi. *Proximo*) Præterito. *Abſens*) Procul ab vrbe *Gerere*) Ius dicere. *Votis publicis*) Memorat libro decimo Martialis, quanto deſiderio Traianus expectaretur à Romanis. *Quid eſt*) Nihil optatius quàm conſulatus. *Quæ*) Qualitatem rerum notat. *Conuocas*) Conſul poterat conuocare ſenatum, quod monſtrauimus ex teſtimonio Ouidij, Gellij, Tranquilli. *Præſides*) Nam ſine præſidentia conſulis aliqua res in ſenatu agi non poterat, vnde vbi Marij Priſci accuſationem retulit princeps, inquit, præſidebat; erat enim conſul. *Cenſentes*) Senatores ſententiam dicentes. *Perrogas*) Differs in alium diem rem de qua agitur: hoc enim in conſulis poteſtate vel magis perrogas, ſcilicet ſententiam, quod erat officium conſulis. *Reddere maieſtati ſuæ*) Reſtituere condignam & veterem autoritatem præſidendo. *Auguſtiſſimum*) Nobiliſſimum, maieſtatis plenum. *Aſcende*) Illud tribunal, id eſt, conſul fias. *Conſtare reuerentiam*) Ineſſe reſpectum & timorem. *Magiſtratibus*) Conſulatui præſertim. *Legibus*) Quia conſul ius reddebat. *Adi*) Aſcende tribunal

cessit, non se vt priuatis, sed vt priuatos pares sibi faceret. Recepit enim tertium consulatum vt daret, nouerat moderationem hominum, nouerat pudorem, qui non sustinerent tertiò consules esse, nisi cum ter consule. Bellorum istud fœnus olim periculorum consortibus, parcè tamen tribuebatur, quod tu singularibus viris ac de te quidem bene ac fortiter præstitisti, sed in toga meritis. vtriusque cura, vtriusq; vigilantia, obstrictus es Cæsar. Sed in principe rarum ac prope insolitum est, vt se putet obligatum: aut si putet, amet. Debes ergo Cæsar, & soluis: sed cum ter consules facis, non tibi magnus princeps, sed non ingratus amicus videris. quin etiam per quàm modica quædam ciuium merita fortunæ tuæ viribus in maius extollis. efficis enim vt tantum tibi quisque præstitisse videatur, quantum à te recepit. Quid isti benignitati precer, nisi vt semper obliges, obligeris, incertúmque facias, vtrum magis expediat ciuibus tuis

consulis. *Quod enim*) Sensus est, tantum differt te esse principem, & non consulem, quantum si absque imperio esses solum consul, & non senator: quod quidem dedeceret, & præter consuetudinem fieret. *Nostri*) Traiani.

Cessit) Tertium consulatum recepit, cuius lib. xi. mentio fit à Matt. Et qui purpureis iam tertia nomina fastis Iano refers, Neruæ nos precor ore pio. Hunc omnes seruate ducem, seruate senatum. Moribus hic viuat principis, ille suis. *Non vt faceret se p.p.*) Non vt dimitteret aliquid de maiestate imperatoria, & æquaretur priuatis in numero consulatus. *Pares*) Tertium consules quem admodum se. *Vt daret*) Vt alios faceret pariter tertium consules. *Pudorem*) Senatorum, qui iam fuerant secundum consules. *Tertiò*) Tertiò consul est tertio loco creatus, & duos ante factos significat; tertium vero consul, tempus adsignificat & ter antè factum consulem fuisse verbi causa, P. Valeriium Publicolam dicemus tertiò consulem fuisse, cùm primo fuerit L. Brutus, secundò, L. Tarquinius, tertiò, Publicola. sed tertium consulem dicemus Fabium, vt qui tres consulatus gesserit. huius rei longa disputatio apud Gellium lib. ix. ex autoritate Varronis. sed tertium pro tertio & econtra, vt hic indifferenter accipitur. *Cùm ter*...) Cum Traiano ter consule. cæteri vt Liuius, cùm tertium consule dixissent. sed & hoc Plinianum non absurdum, nam sicut idem dixit iterum consulem, & alij bis consulem, pro secundum consulem, quid prohibet ter consulem dicere pro tertio consule? *Istud*) Tertius consulatus. olim vrgente republica. *Sociis bellorum*) Vt magistris equitum. *Parcè*) Rarò. non enim inuenies passim tertium consulatum adeptos apud veteres, sed raretur. nam nisi soluerentur legibus, non poterant alterum consulatum petere, nisi interposito decennio. *Singularibus viris*) Frontonem possumus intelligere propter sequentia. nam mox dicet, vterque nuper consulatum gesserat à patre tuo. & Dion Frontonem vnum ex his recitat. alterum adhuc quærimus, nisi volumus intelligere Virginium Rufum, qui etiam à Traiano fuit designatus quartum consul. nam Arrium Antoninum virum simile antiquis sanctitate, verecundia, ætate, scimus tantùm bis consulem fuisse. Quòd tertium consulatum tu præstitisti singularibus viris, ac de te quidem benè & fortiter meritis. *Sed in toga*) Id est, tibi beneficis circa res ciuiles. perturbauit ordinem verborum. quod si prudenter fiat, multum ornatus affert orationi. *Vtriusque*) Viri, scilicet debes his duobus, quos elegisti consules propter curam, & diligentiam qua vsi sunt in rebus tuis.

tuis. *Vt so putes obligatum?*) Vt credat debere ciuibus à quibus beneficium acceperit. nam alij principes quantumuis obligati, tamen se nihil suis debere credunt. *Amet*) Contentus sit, amplectatur, gratiam referat, non oderit. *Ter consules*) Tertium consules illos singulares viros. *Non ideo*) Non ingratus vt qui debitum beneficium personis. *Fortuna tua*) Viribus. quia magna retribuis, nam potes cùm sis imperator: & sic quæ ciuibus tibi præstitere, quamuis parua, respectu tamen tuæ remunerationis magna videntur. *Nihil obligeris*) Vt alij in te beneficia conferant, vt tu illis maiora retribuas, quibus tibi deuincias. *Expediat*) Illis vtile sit. *Tibi debere beneficium*) A te sumere.

An præstitisse) An in te contulisse: nam longè maiora recipiunt. *Antiquum*) Ante imperatores cùm respublica staret. *Assidente*) Iuxta te in pari sella curuli. præsidebat enim Traianus, assidebat eius collega. *Tertio consulem*) Secundus est secutus Celium, qui in primo pio libri idem dixit, & Qu. Claudium libro decimonono, dicentem C. Marium creatum septimò consulem, & Gellius ad hæc ait, Romę doctum virum dicere solitum, tertio & quattò consulem non tertium quattúmque. *Rogari sententiam*) Consules, nisi esset princeps senatus, rogabant primùm designatos consules, ac deinceps alios senatores. *Illi*) Ter consules. *Quantus*) Quàm magnus & conspicuus. præsidebat enim. *Admota*) Comparata. *Decrescant*) Minora videãtur. *Fastigij tui*) Imperatoriæ maiestatis. *Quantóque pr.*) Et quo fuerint maiores. *A sua*) Insita magnitudine. *Illos*) Ter consules. *Æquare*) Parem dignitatem tribuere: nam regnum non capit duos. *Cùm velles*) Cùm optares tibi æquare. *In edito*) In altissima dignitate. *Cæteros*) Senatores, tanto enim interuallo superabant reliquos dignitate præditos, quanto ipsi superabantur ab imperatoria maiestate. *Si minus*) Argumentum à minori ad maius, id est si tertium consulatum consuliſſes eo anno, quo tu eundem accepisti, magnanimi fuisset argumentum, sed tertium consulatum duobus eodem anno conferre hoc maius. *Velle quantum possis*) Extendere magnanimitatem suam quantum liceat. *Sed m.*) Laudandus est Traianus. *Maior*) Imperator. *Quid*) Dicam. *Duos*) Col-

debere tibi, an præstitisse. Equidem illum antiquum senatum contueri videbar, cùm ter consule assidente tertiò consulem designatum rogari sententiam cernerem. Quanti tunc illi, quantúsque tu. Accidit quidem vt corpora quamlibet ardua, & excelsa procerioribus admota decrescant, item vt altissima ciuium dignitates collatione fastigij tui quasi deprimantur, quantóque propius ad magnitudinem tuam ascenderint, tantò etiam à sua descendisse videantur. Illos tamen tu, quanquam non potuisti tibi æquare cùm velles, adeò in edito collocasti, vt tantum super cæteros, quantum infra te cernerentur. Si vnius tertium consulatum in eundem annum in quem tuum contulisses, ingentis animi specimen haberetur. vt enim fœlicitatis est quantum velis posse, sic magnitudinis, velle quantum possis. Laudandus quidem & ille qui tertium consulatum meruit, sed magis sub quo meruit. magnus memorandúsque qui tantum præmium cepit, sed maior qui capienti dedit. Quid? quòd duos pariter tertio consulatu collegas tui sanctitate decorasti? vt sit nemini dubium hanc tibi præcipuam causam fuisse extendendi consulatus tui, vt duorum consulatus amplecteretur, &

legas. creauerat Traianus se & alterum collegam tertium consules in sex menses. alium verò tertium designauerat consulem in posteriores sex menses, vt suo consulatu duos tertium consules faceret, vai vero semper collega extitit. nam per totum annum duos collegas habuit. inde vt vtrosque complecteretur, protulit suum consulatum vsque in finem anni, quem tantùm semestrem gessisset. alij opinantur mortuo Nerua horum alterum fuisse consulem, sed cùm aliquot menses restarent, ad finem consulatus sui, Traianum cum eo iniisse consulatum. quo tempore semestri expleto alium consulem sibi asciisse, & vt cum eo integrum consulatum gereret, sibi semestre tempus in hoc magistratu protogasse.

Collegam perpetuum) Per totum annum. *Vni*) Priori. *Vterque*) Quos tertium cõsules fecisti. *Alterum*) Secundum. *A patre tuo*) Nerua, à quo Frontonem factum consulem legimus apud Dionem. nam Virginium alterum intelligere non licet, quamuis à Nerua creatum. quia iam gesserat tertium consulatum, ante imperium Traiani. *Id est*) Interpretatio. *Quanto minus*) Dicit Secundus horum consulatum fuisse minoris dignitatis quem accepissent à Nerua, quàm tertium, quem accepissent à Traiano, qui maior erat patre Nerua. *Dimissi fasces*) Depositus consulatus, quem designat per fasces, quos lictores Coss. præferebant. *Pranuncius*) Nuncians adesse consules, *vt* populus via discederet. præcedebant enim lictores, ad quos respiciens Ouidius dixit, Iamque noui præeunt fasces. *Curruli*) Sella. *Solennis*) Annuus, celeberrimus. *Purpura*) Toga prætexta oblata est. *In proximo*) Esset iuxta vrbem, vt Annibal. *Posceret*) Exigeret ad tutelam. *Virum expertum honoribus*) iam multoties factum consulem, vt Fabium Maximum. *Sed iidem homines consulatibus reddebantur*) Sed consulatus indigebat talibus hominibus, non autem ipsi consulatu. quare consulatui restituebantur tanquam ipsum defensuri. *Necessitas*) Vt olim necessario creabantur etiam præter leges, quibus intra decennium nemo poterat iterũ creari consul. *Gratulantes*) Ob susceptum consulatum. *Reuertantur*) Gratulatum. *Hominis ne istud ingenium est*) Agit hoc interrogatio, vt confiteamur non esse istud humanum, sed diuinum. *Nullam requiem*) Nullam intermissionem, sed continuare consulatum. vetitur amplificatione. *Nisi dum finiuntur*)

collegam te vni daret. Vterque nuper consulatum alterum gesserat à patre tuo, id est, quanto minus, quàm à te datum. vtriusque adhuc oculis paulo antè dimissi fasces oberrabant, vtriusque solennis ille lictorum, & pranuncius clamor auribus insederat, cum rursus curruli, rursus & purpura. vt olim cùm hostis in proximo, & in summum discrimen adducta resp. expertum honoribus virum poscceret, non consulatus hominibus iisdem, sed iidem homines consulatibus reddebantur. Tanta tibi benefaciendi vis, vt indulgentiam tuam necessitas amuletur. modò prætextas exuerant, resumant. modò lictores abire iusserant, reuocent. modò gratulantes amici recesserant, reuertantur. hominisne istud ingenium est? hominis potestas? renouare gaudia, redintegrare lætitiam, nullámque requiem gratulationis dare, neque alia repetendis consulatibus internalla permittere nisi dum finiuntur? Facias ista semper, nec vnquam in hoc opere aut animus tuus, aut fortuna lassetur. des quàm plurimis tertios consulatus, & cùm plurimis tertios consulatus dederis, semper tamen plures,

niuntur) Nisi finitis tertiis consulatibus *Iste*) Continuare consulatus. *Aut animum tuum*) Sis semper eodem animo. *Aut fortuna*) Viuas semper in imperio.

quibus debeas dare) Qui digni sint tertio consulatu. *Similes*) Bonos, benemerentes. *Horum*) Duorum. *Publicis sumptib. minuendis*) Temporibus Neruæ hoc scias factum qui Dione scribente, vt impendia publica contraheret, sacrificia non pauca, equorum cursus atque certamina, nec minus spectacula quædam sustulit. *Primos*) Præcipuos imprimis. nec mirum si dixit senatus. nihil enim vnquam fecit Nerua sine consilio senatus. *Hoc est*) Repetitio, id est, quia iudicio senatus tanquam optimi electi fuerant. *Insinuauit*) Latenter conciliauit. *Prosit*) Si bonus est princeps. *Nocent*) Si malus. *Paulo antè*) Sub Domitiano. *Nos senatores*) Oderamus. *Quos ille*) Malos quos Domitianus amabat. *Nunc inter*) Sensus est: & princeps & Senatus amant effusissimè viros optimos, ac in amore contendunt, quis eorum magis diligat. *Demonstramus*) Dignissimos. *Inuicem*) Et senatus & princeps. Dion. Traianus bonos & studiosos honoribus & dignitate auxit. *Fauere*) Bonis. *Aperte*) Liberè, sine periculo. *Non iam amor est &c.*) Non opus est fingere illos odisse quos amamus, ne id nobis nocumento sit, quod solebat euenire sub Domitiano, vt qui bonos amarent & laudarent, pariter periclitarentur. *Premendum*) Tacendum, celandum. *Odium*) Aduersus malos. *Vt*) Hoc premere odium nobis vtilitati cedat. *Probat*) Bona. *Improbat*) Mala. *Vos*) Senatores. *Absentes*) Nam consulebat senatores per literas si absens erat, de eo quod fiebat

quibus debeas dare superfint. Omnium quidem beneficiorum quæ merentibus tribuuntur, non ad ipsos gaudium magis quàm ad similes redundat. præcipue tamen ex horum consulatu non ad partem aliquam senatus, sed ad totum senatum tanta lætitia peruenit: vt eundem honorem omnes sibi, & dedisse, & accepisse videantur. Nempe enim hi sunt, quos senatus cum publicis sumptibus minuendis optimum quemque præficeret, elegit quidem primos. hoc est igitur, hoc est quod penitus illos animo Cæsaris insinuauit. An parum sæpe experti sumus, hanc esse rerum conditionem, vt senatus fauor apud principem, aut prosit, aut noceat? Nonne paulo antè nihil magis exitiale erat, quàm illa principis cogitatio? hunc senatus probat, hic senatui carus est, oderat quos nos amaremus, sed & nos quos ille. Nunc inter principem senatúmque dignissimi cuiusque charitate certatur: demonstramus inuicem, credimus inuicem, quódque maximum amoris inuitui signum est, eosdem amamus. proinde Patres C. fauete apertè, diligite constanter. Non iam dissimulandus est amor, ne noceat, non premendum odium, ne prosit. eadem Cæsar, qua senatus, probat improbátque. vos ille præsentes, vos etiam absentes in consilio habet. tertiò consules fecit, quos vos elegeratis, & fecit hoc ordine, quo electi à vobis erunt:

rus erat. fuit enim senatui dilectus & carus, quem iucundè & honorificè appellabat. *Vos elegeratis*) Cornelius Tacitus libro primo suarum historiarum, si tamen Taciti sunt, inquit: tum primum sub Tiberio ad patres è campo translata fuisse. nam ad eam diem etsi potissima arbitrio principis, quædam tamen & diis tribuum sedebant

In consilio hab.) Consulit. *Hoc ordine*) Vt quem priorem in sumptibus muniendis vos elegeratis, eundem priorem & ipse tertium consulem renunciauerit. *Vtrique videtur*) Conuertit orationem ad illos tertium consules. magis tamen placet vt [illegible]ur, Ma-

gnum vtrumque videtur, vt referatur ad illa duo quæ statim sequuntur, & sit sensus, siue Traianus eos re vera maximè amet, quos à senatu amari intelligit, siue illis quos senatus amat, neminem senatus reuerentiam præfert, quãuis alios habeat sibi chariores.

Magnum vtrunque videtur) Illis neminem præfert vitis quos à senatu diligi non ignorat. *Sine*) Rationes cur magni sint. *Nobis*) Senatoribus. *Præfert*) Dignitate, magistratu. *Senioribus*) Hinc colligitur fuisse grandæuos. *Domos*) Optimorum virorum. *Adeant*) Frequentent, respiciunt illa superiora: non iam dissimulandus est amor. *Suscipit*) Tuendos. an magis, Suscipit, id est, admiratur & colit. *Promeretur*) Obligat. *Accrescere*) Addi. *Quod*) Honoris. *Cuique*) Bono. *Ponit*) Putat esse. *Maximi*) Manime cõsequantur senatores. *Maior*) Vide comparatiuum quandoque habere maiorem vim superlatiuo, sicut alibi notauimus. *Fama*) Certa gloria. *Clandestinas*) Paucorum *Existimationes*) Opiniones, famam. *Susurros*) Delatores tacitè obmurmurantes. Iuuenalis, senior illo Pompeius tenui iugulos aperire susurro. sed delatoribus aures clausit Traianus. *Nemo omnes fefellit*) Sententia Aristotelis qui tertio politicorum inquit, in multitudine difficile est omnes labi & errare. *Omnes*) Quia impossibile est non esse aliquos bonos, qui non solent fallere. *Ante consulatum*) Ordine procedit, & secundum artem, vt antequam rem attinganus de qua dicturi sumus, exponamus quæ præcesserint. *Ante consulatum tamen*) Ista tamen præcesserunt tuum consulatum. *Imprimis*) Laudauerim. *Comitiis tuis*) Quibus tu fuisti renunciatus tertium consul. *Non tantùm candidatus*) Consulatus. non tantùm veste candida indutus consulatum petisti. *Mirarentur*) Quòd princeps generis humani dignatus esset prodire in comitium candidatus consulatus more priuatorum. *In illa vetere sede*) In comitio. *Potestatis suæ*) Cùm haberet in manu sua se consulem declarare.

Magnum vtrunque videtur, siue eosdem maximè diligit, quos scit nobis esse charissimos, siue illis neminem præfert, quamuis aliquem magis amet. Proposita sunt senioribus præmia, iuuenibus exempla, adeant, frequentent securas tandem ac patentes domos. quisquis probatos senatui viros suscipit, hic maximè principem promeretur. sibi enim accrescere putat, quod cuique adstruatur: nullámque in eo gloriam ponit, quòd sit omnibus maior, nisi maximi fuerint, quibus maior est. Perstat Cæsar in ista ratione propositi, talésque nos crede, qualis fama cuiusq; est. huic aures, huic oculos intende. ne respexeris clandestinas existimationes, nulliſque magis quàm audientibus insidiantes susurros. Melius omnibus quàm singulis, creditur. Singuli enim decipere & decipi possunt: nemo omnes, neminem omnes, fefellerunt. Reuertor iam consulatum tuum, etsi sunt quædam ad consulatum quidem pertinentia, ante consulatum tamen, imprimis quòd comitiis tuis interfuisti candidatus, non consulatus tantùm, sed immortalitatis & gloriæ, & exempli quod sequerentur boni principes, mali mirarentur. Vidit te P. R. in illa vetere potestatis suæ sede. perpessus es

longum illud carmen comitiorum, nec iam irridendam moram: consúlque sic factus es vt vnus ex nobis quos facis consules. Quotusquisque principum antecedentium honorem istum aut consulatui habuit, aut populo? non alij marcidi somno, hesternáque cœna redundantes, comitiorum suorum nuntios operiebantur? Alij sanè peruigiles & insomnes, sed intra cubilia sua illis ipsis consulibus, quibus consules renuntiabantur, exilia & cædem machinabantur. O praua & inscia veræ maiestatis ambitio, concupiscere honorem quem dedigneris: dedignari quem concupiscas: quumq; ex proximis hortis campũ & comitia prospectes, sic illis

Longum illud carmen) Longum verborum ordinem, & solennem in comitiis precationem. nam more institutóque maiorum, quo die consul renunciabatur, qui comitia habebat, à diis immortalibus, vt ea res sibi magistratuique & populo plebique Romanæ bene & feliciter eueniret, precabatur. sicut innuit Cicero pro Murena: id autem fiebat pluribus verbis & certis ac immutabilibus, ita ab antiquo institutis. An forsan carmé hexametrum intelligit, quod à Marco Tullio longum appellatur. an vsurpauit carmen præter aliorum cõsuetudinem, qui voluere quicquid pedibus constaret carmen esse, sicut dicimus Sibyllinum carmen. nam idem Tullius libro quinto de finibus, carmen accepit, pro perfectione aliqua, cùm inquit, sunt enim prima elementa naturæ, quibus auctis virtutis quasi carmen efficitur. Martialis in distichis pro libro posuit carmen, Carmina Nasonis quinque decé nque gerit. Interdum tamen pro soluta oratione, vt hic Secundus. item in fine huius orationis: tu nostris comitiis præsidere, tu nobis sanctissimum illud carmen præire dignatus es. & Liuius quinto belli Punici ex huius Martij duobus carminibus & reliqua. Censorinus inquit, carmen est modus vocibus iunctus, cuius discrimina cantus, modus, motus. *Irridendam moram*) Simulatam. nam antequam haberentur comitia, sciebant imperatorem consulem renunciandum, quare illa comitiorum mora merito ab omnibus irridebatur. *Nobis*) Senatoribus priuatis. *Sic*) Eo modo. *Honorem illum*) Petendi consulatum vt prodiret in comitium. *Populo*) Vt ab illo suffragia peteret. *Alij*) Imperatores. *Hesternáque cœna redundantes*) Neronem possumus accipere, cuius crapulam Iuuenalis pulsat noctésque Neronis Iam medias altámque famem scribens. & Tranquillus ait epulas è medio die ad mediam noctem protrahebat. *Redundantes*) Nimium repleti crapula, distenti. *Peruigiles & insomnes*) Caius Caligula non plusquam tribus nocturnis horis quiescebat, ac ne his quidem placida quiete, sed pauida miris rerum imaginibus. ideóque magna parte noctis vigiliæ, cubandiq; tædio nunc toro residens, nunc per lõgissimas porticus vagus inuocare frequenter atque expectare lucem consueuerat. sed imprimis Domitianum respicit, qui multum de nocte solus ambulabat, sæuósq, secessus incolebat, ibi clarissimis viris necem struens. *Quibus consules renunciabant*) Per quos ipsi declarabantur consules. Tiberium recitat Dion omnes suos in consulatibus collegas violenter interfeciſſe. vnde cum Drusus simul hũc iniisset honorem, statim cũctos necem illi iudicasse. Tranquillus autor Domitianũ aliquot cõsulares interemisse. *O praua*) Exclamatio opportuna, à Græcis epiphonema dicitur secundũ Hermogenẽ, non rẽ gestã narrãs sed acclamans. *Honorem*) Consulatum. *Proximis &c.*) E collibus ortulanis vel ab ortis imperatoris vicinis cãpo Martio, vbi comitia habebantur. campũ Martis P. Victor in nona regione locat, inter vrbem & Tiberim: in eo fuit villa publica, vbi primum populi census est. actus olim fuit Tarquiniorum, mox adepta libertate

sacrum Marti fecere, equis pratum, iuuenibus se ad bellicas meditationes exercentibus ludum opportunissimum. autores habeo Liuium & Dionysium. Gellius tamen lib. vj. tradit in xij. tabulis scriptum fuisse Caium Tarratiam campum Tyberinum siue Martium populo Rom. condonasse. plura de Campo Martio Strabo lib. v. per campum igitur & comitia interpretamur campum Martium, vbi declarabantur consules comitiis centuriatis. nam & paulo pòst dicet sacratum campum fuisse comitiorum locum. & M. Tullius pro domo sua. cõstat enim nullis vnquam comitiis campum Martium tanta celebritate, tanto splendore omnis generis hominum, ætatum, ordinum floruisse. in Pisonem, sic inquit, sanè fors domina campi. & Liuius. consul in campo Martio comitiis priusquam centurias in suffragium mitteret. Tranquillus in Cæsare dictatore. illum in campo per comitia tribus ad suffragia vocantem partibus diuersis ex ponte vt deiicerent, atque exceptum trucidarent cogitasse. Mamertinus. Illis priscis temporibus multorum ambitu fuit campus infamis. Valegius: inimicitias, inquit, vt simul censores renunciati sunt in campo deposuit. nam de comitio, quod in foro fuit iam prædiximus.

Abesse) Animo & cogitatione. *Auerseris*) Odiis. maximam vim obtinet hæc interrogatio. *Iussisse*) Imperij verbum. tanto magis reprehendendũ, quòd consules, ob libertatem creati fuerint, ipse liberæ ciuitati iubeat, id per quod libera videtur. *Ne simulationem q. s.*) Apertè ostendas. fuit enim Domitianus maximus simulator, & dissimulator. *Libera c.*) Quæ suis legibus viuit, quæ cæteris imperat. *Abstineas.*) Ne ex hortis ea despicias. *Abstrusus*) Remotus, seclusus in cubiculo. *Illic* In comitiis. *Abrogetur*) Tollatur si interris comitiis nam abrogare est tollere. Liuius lib. iij. belli Punici: M. Fũdanius & L. Valerius tribuni pl. ad plebem tulerãt de Oppia lege abroganda: M. & T. Iunius tribuni pl. eam legem tuebantur, neq; se abrogari passuros arebant. Valerius: M. Antonius & L. Flaccus censores Duronium senatu mouére, quòd legem de coercendis conuiuiorum sumptibus latam, tribunus plebis abrogauerat. idem libro septimo, prætoriam iurisdictionem abrogauit. Trãquillus: capiti legis Papiæ à Tiberio Cæsare quasi sexagenarij generare non possent, edicto abrogauit. & in Caio, Consulibus oblitis de natali suo edicere abrogauit magistratum, fuitque per triduum sine summa potestate respublica. Modestinus de verb. significat. derogatur legi, cũ pars detrahitur. abrogatur lex, cũ prorsus tollitur. Festus tamen ait abrogare esse infirmare. *Quid*) Ciuile. *Tanquam senatores*) Perinde ac si ipsi fuissent senatores, si descendissent in campum candidati consulatus. *Plerique*) Principum. *Quàm m.*) Duos præsertim monstrat Caium & Domitianum; quorum ille libidinosissimus tres imprimis sorores incestauit, hic Iuliam fratris filiam, vltrò corrupit. fuit enim nimiæ libidinis in mulieres & pueros, si Dioni credimus. *Stupro*) Pro adulterio & vicio stuprum promiscuè ponunt. Plautus in Amphitryone, stupro dedecoris à viro arguta meo. & Salustius, ac statim fugitiui contra præceptum ducis rapere ad stuprum potuerunt virgines matronasque; &

abesse tanquam Danubio Rhenóque dirimare. auerseris tu honori tuo sperata suffragia? renunciarique te consulem iussisse contentus, liberæ ciuitati ne simulationem quidem serues? abstineas denique comitiis abstrusus, atque abditus, quasi illic tibi non consulatus detur, sed abrogaretur imperium. Hæc persuasio superbissimis dominis erat, vt sibi viderentur principes esse desinere, siquid facerent tanquam senatores. plerique tamen non tam superbia, quàm metu quodam submouebantur. an stuprorum sibi, incestarúmque noctium conscij

pro tur-

pro turpitudine antiqui dixerunt, autore Festo, vt fœdè stupréque castigatur quotidie. inter stuprum & adulterium secundum Iurisconsultos hoc interesse quidam putant, quòd adulterium in nuptam, stuprum in virginem & viduam committitur. sed lex Iulia de adulteriis hoc verbo indifferenter vtitur.

Auspicia) Auguria prospera, quæ captabat antiquitas, cùm comitia esset habitura. *Sacratúmque camp.*) Marti consecratum. *Spatiosissima sede*) In spacio campi Martij diffuso. nam amplissimum fuisse memorat Strabo lib. v. *Deorum*, In eo namq; multa diis constructa delubra, & statuæ viris illustribus erectæ. *Alij*) Principum vel priuatorum meruerunt. *Dum accip.*) Propter humanitatem tuam, qui dignatus esses candidati munia sustinere. *Solennia*) Ordo consuetus. *Si principem cogitares*) Si respiceres conditionem principis, qui non cogebatur iurare in verba: si verò priuatum, nondum erant expleta. *Commoueat*) A suo loco subsecutura principē. *Consulis*) Secundum Appianum libr j. bellorum ciuilium, Comitia consulum, qui magistratum finisset, proponere solebat: quòd si forte creatio consulis non successisset, interrex aliquis, consul interim electione, creabatur, qui comitia proponebat. *In verba*) Quod legibus iuraret, & pareret. nam sedens consul stanti Traiano iusiurandum præbuit, ille iurauit, expressit, explanauitq; verba, quibus caput suum, domum suam, si scienter fefellisset, deorum iræ consecrabat. *Principibus ignota*) Non consueta iurari à principibus. *Aries*) Consules designatos *Plin. l.*) iurasse in verba. Necdum satis certus adhuc ambigo an Traianus iurauerit, nam hoc videtur excedere bonitatem omniū principum. *Identidem*) Frequenter. *Pontif.*) In epistolis ad Traianum aperte monstratur, fuisse pont. max. *Interbatur*) Hoc non tam ad laudem consulis, quàm principis pertinet,

auspicia polluere, sacratúmque campum nefarie auderent contaminare vestigio? non adeo deos hominesq; contempserant, vt in illa spaciosissima sede hominum deorúmque coniectos in se oculos ferre ac perpeti possent. Tibi contrà & moderatio tua suasit & sanctitas, vt te & religioni deorum, & iudiciis hominum exhiberes. Alij consulatum antequam acciperent, tu & dum accipis, meruisti. peracta erant solennia comitiorum si principem cogitares, iamq; se omnis turba commouerat, cùm tu mirantibus cunctis accedis ad consulis sellam, adigendum te præbes in verba principibus ignota, nisi cùm iurare cogerent alios. vides quàm necessarium fuit consulatum non recusare? non putassemus istud facturū te fuisse, si recusasses. Stupeo. P. C. nec dū satis aut oculis meis, aut auribus credo, atque identidem me an audierim an viderim interrogo. Imperator ergo & Cæsar & Augustus, pōtifex maximus stetit ante gremiū consulis? seditq; consul principe ante se stāte? & sedit inturbatus, interritus, & tanquā ita fieri soleret? quinetiā sedēs præbuit iusiurandū? & ille iurauit? expressit, explanauitq; verba, quib. caput suū, domū suam, si scienter fefellisset, deorū iræ cōsecraret. Ingens Cæsar, & par gloria tua, sive fecerint istud postea principes, sive non fecerint. Vllane satis prædicatio digna est? idem

cuius fiducia consul ardenter iusiurandum obtulit. *Domum suam*) Suos domesticos, & cognatos. *Consecraret*) Deuoueret, obnoxia faceret.

Tertiò) Tertiò consul, dum imperator eras, primò autem dum priuatus. *Idem*) Iurasse in verba. *Sub Imper.*) Domitiano, & Nerua. *Pulchrius*) Laudabilius. *Illud*) Pro illud posuit, quòd princeps legibus te astrinxisti in comitiis. *Præeunte nullo*) Nullo præmonstrante verba quæ dicturus eras. nam in sacris & rebus solennibus solebat aliquis pontifici Maximo submissa voce prædicere verba, quæ ille dicturus erat voce clara, ne erraret, tantam sacrorum curam habuit antiquitas. quam consuetudinē Plautus tetigit, & Tacitus libro xx. vbi de templo Capitolini mentionem facit. tum inquit Heluidius Priscus prætor præeunte Plauto Heliatio pontifice, Iouem, Iunonem, Mineruam, præsidésque imperij deos precatus & reliqua. Valerius autē inquit. Africanus posteriorcensor, cùm lustrum conderet, inque solito sacrificio scriba ex publicis tabulis solenni eius precationis carmine præiret, quo dij immortales, vt pop. Rom. res meliores, ampliorésque facerent, rogabantur, satis, inquit, bonę ac magnæ sunt. Plin. li. xxviij. vidimusq; certis precationibus obsecrasse summos magistratus, & ne quid verborum prætereatur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem, rursúsque alium custodem dari, qui attendat, alium verò præponi, qui faueri iubeat. *Alio præeunte*) Alio prædicente quæ dixisti. Quod est indicium humanitatis & religionis. sicut illud, cùm firmitudinis, firmissimæq; memoriæ, ac fiduciæ sui. *Religione*) Sacramento. *In rostris*, In foro vbi ius erat dicturus. *Te legibus subiecisti*) Pactus pro Theodosio: tantum tibi per te licet, quantum per leges licebat. ius summum facultate & copia commodandi, non securitate peccandi experiris. *Legibus Cæsar*) Te subiecisti. cum admiratione repetitio interrogatiua. *Nemo legislator*) Iurisconsultus. *Scripsit*) Condidit. Dion in Augusto. Imperatores adepti sunt quod nulli Romanorum olim vt quā concessum fuerat. soluti enim sunt omnibus legibus, nullisq; scriptis tenentur. hinc ff. i. Vlpianus, princeps legibus solutus est, volūtate tamē sua seipsum subiecit eadem Paulus ff. xxxij. & imperator Alexander l. b. vj. codicis, ac Iustinianus in Institutionibus, sed apertius in codice. digna, inquit, vox est maiestate regnantis legibus alligatum se principem profiteri, adeo de autoritate iuris nostra pendet autoritas. & re vera maius imperio est submittere legibus principatum, & oraculo,

tertiò consulem feciſſe, quòd primò? idem principem, quod priuatum? idem imperatorem, quod ſub imperatore? neſcio iam, neſcio pulchrius ne ſit iſtud, quod præeunte nullo, an hoc quod alio præeunte iuraſti. in roſtris quoque ſimili religione ipſe te legibus ſubiecisti: legibus Cæſar, quas nemo principi ſcripſit. Sed tu nihil amplius vis tibi licere, quàm nobis. Sic fit vt nos tibi plus velimus. Quod ego, nunc primùm audio, nunc primùm diſco. Non eſt princeps ſuper leges, ſed leges ſupra principem: idem Cæſari conſuli, quod cæteris non licet, iurat in legem attendentibus diis. nam cui magis quàm Cæſari attendant? iurat obſeruantibus his, quibus idem iurandum eſt, non ignarus alioqui neminī religioſius quod iurauerit cuſtodiendū, quàm cuius maxima intereſt non peierare. itaq; & abiturus conſulatu iuraſti te nihil contra leges feciſſe. Magnum hoc erat cùm promitteres, maius poſt quam præſtitiſti. iam

culo præsentis edicti, quod nobis licere nō patimur, indicamus. quare Apollonius Vespasiano præcepit, legē imperatori dominari debere, quia in illis ferendis erit modestior, si eas non contempserit. *Nobis*) Priuatis licet. *Velimus*) Licere plusquam licet. *Non est princeps*) Quia ipse pariter nobiscum legibus paret. *Sunt leges*) Omnes reguntur legibus. *Attendentibus*. Audientibus. *Obseruantibus*) Videntibus senatoribus. *Alioquin*] Insuper. *Quàm*) Sibi principi. *Abiturus*) Depositurus. *Præstit ſi*) Longè enim maius obseruare promissa, quàm tantum polliceri.

toties procedere in rostra, inascensumque illum superbiæ principum locum terere, hìc suscipere, hìc ponere magistratus, quàm dignum te, quámque diuersum consuetudine illorum: qui paucis diebus gestum consulatum, imò non gestum abijciebant per edictum! hoc pro concione, pro rostris, pro iureiurandò, scilicet vt primis extrema congruerent, vtque hoc solo intelligerentur ipsi consules fuisse, quòd alij non fuissent. non transiliui, Patres conscripti, principis nostri consulatum, sed eundem in locum contuli, quicquid de iureiurando dicendum erat. neque enim vt in sterili ieiunáque materia eandem speciem laudis diducere ac spargere, atque identidem tractare debemus. Illuxerat primus consulatus tui dies, quo tu curiam ingressus, nunc singulos, nunc vniuersos adhortatus es resumere libertatem, capessere quasi communis imperij curas, inuigilare publicis vtilitatibus, & insurgere. Omnes ante te eadem ista dixerunt, nemini tamen ante te creditum est. Erant sub oculis naufragia multorum, quos inuidiosa tranquillitate prouectos improuisus turbo perculerat. Quod enim tam infidum mare, quàm blanditiæ principū illorū, quibus tanta lenitas, tāta fraus, vt facilius esset iratos, quā propitios habere? te vsecuri, & alacres quòd vocas sequimur. iubes esse liberos? enimuerò iubes quæ sētimus

Toties) Claudium Tranquillus meminit cōsulem, & extra hunc honorem ius laboriosissimè dixisse, etiam suis suorúmque diebus solennibus. nonnunquam festis quoque antiquitus & religiosis. *Inusit.*) Nunquam ab aliis superbis principibus ascensum, vt ius publicè diceretur. Domitianum tamen scribit Tranquillus ius diligenter & industriè dixisse, plerunque & in foro pro tribunali, & extra ordinem. *Hic*) In rostris. *Immò non*.) Sed tantum titulo tenus, & in reipsa. correctio. color. *Hæc*) Significasti. *Ipſi*) Traianus & collega. *Aliy p.*) Qui morem consulum non fuerant executi. *Nō transiliui*) Quia iam de consulatus depositione locutus fuerat, dicit non ideo se transmisisse, quæ in eo gesta fuerint. hoc dicendi genus reficit auditorem, & magis attentum facit. *Eundem in locum*) In vnum, vt per speciem rerum procederet. *Speciem laudis*) Iurisiurandi cæteris insuetā. *Deducere*) Protrahere. est enim oratoribus amplificare, vel minuere pro commodo suo. quod quamuis Secundus fecit, tamen artem dissimulat; cùm præcipua ars sit dissimulare artem, præsertim in iudiciali & deliberatiuo genere, in demonstratiuo interdum. *Spargere*) Diuersis locis tractare. *Identidem*) Frequenter, quod fieri, vbi materia exilis est? & peramplificationem eandem tractando variè, &

diuersimodè eam augere conamur. sed hic vbi inquit, materia supercurrit, non opus est eloqui ratione. *Primus dies*) Cal. Ianuarij. *Consulatus*.) Tertij. *Curiam*) Senatum. *Singulos*) Senatores. *Resumere*) Quia diu per tyrannos depressa fuerat. *Quasi*.) Perinde ac si ipsi participes forent imperij. *Insurgere*) Intendere diligentiam. *Omnes*) Principes. *Creditum est*) Quia credebant simulata dici. *Erat subeo.*) Animaduertebant, considerabant. *Naufragia*) Pericula. *Cades*) Translatio. *Turbo*) Tempestas. perstat in metaph. *Promere in m.*) Dicere palàm. *Insito torp.*) Natiua pigritia. sed eorum ingenia erant hebetata, fracta, contusa, propter mala quæ iam per multos annos viderant & tulerant, vt idem ad Aristonem testatur. *Misera prudentia*) Per miserias comparata. *Ex periculis*] Nostrorum & aliorum. *Monebat*] Nos, ne libera animi, vt inquit satyricus, verba proferremus, & vitam pro vero impenderemus. *Erat autem*] Correctio. vbi tyranni dominantur nulla respublica est. *Dextera*) Auxilio. *Domina seruitute*] Domitiani quindecim annos imperantis. *Frenatum*] Cohibitam, retentam. *Tales*] Liberos in dicenda sententia. *Fucatum*] Falsum, dissimulatum, tectum. fucus enim, autore Seruio, genus est herbæ, qua vestes tinguntur. & fucum posuit Terentius in Eunucho pro insidiis & fraude. fucum, inquit, factum mulieri. sic ad Quintum fratrem Cicero, Iam illud tenero diligenter, si eum qui tibi promiserit fucum (vt dicitur) facere velle senseris, vt te id audisse, aut scisse dissimules. nam fucus bestiola ex equis nascens sine aculeo tanquam apis imperfecta, mel surripit apibus. vnde à Varrone dicitur fucus fur: & fucilis, falsa dicitur quasi fucata, autore Pompeio. *Denique*) Nihil est. *Non sine periculo fallentis*) Nam qui fallit, plerunque fallitur. *Neque enim*) Sententia. *Ipse*) Qualis Domitianus. *Hunc sensum*) Talem & veram sententiam. *Parentis*) Publici. *Traiani*) Patris patriæ. *Exhortatione*) Cùm nos ad bonum publicum

inuidiosa.) Ex secessu, quòd principes sui uiderent illorum quieti. an melior erit lectio, insidiosa quam inuidiosa, quia blàdè prouecti repentè conciderunt. *Prouectos*) Honoribus auctos. *Infidum*) Cui non sit credendum. comparatio. *Quàm blanditia principum*) Imprimis respexit Tiberium & Domitianum, qui à se interficiendis maximè blandiebantur, autoribus Tranquillo & Dione. *Lenitas*) Clementiæ simulatio. *Patribus*) Melius. *Sequimur quò vocas*) Facimus quod iubes. *Liberos*) Liberè loqui, & libertatem defendere.

promere in medium? proferemus. Neque enim adhuc ignauia quadam, & insito torpore cessauimus. Terror & metus, & misera illa ex periculis facta prudentia monebat, vt à republica (erat autem omnino nulla resp.) oculos, aures, animos auerteremus. At nunc tua dextera, tuisque promissis freti, & innixi obsepta diutina seruitute ora reseramus, frenatámque tot malis linguam resoluimus. Vis enim tales esse nos, quales iubes, nihilque exhortationibus tuis fucatũ, nihil subdolum, denique quod credẽtem fallere paret non sine periculo fallentis. neque enim vnquam deceptus est princeps, nisi qui prius ipse decepit. Equidem hunc parentis publici sensum cũ exhortatione eius, tũ pronunciatione respexisse videor. Quæ enim illa grauitas sententiarum? quàm inaffectata veritas verborum? quæ adseueratio in voce? quæ affirmatio in vultu? quanta in oculis, habitu, gestu, toto denique corpore fides?

publicum prouocaret. *Sententiarum*) Quas spargebat per orationem suam, an magis in sententiis dicendis. *Ineffecta*) Facilis, naturalis, aperta. veritas enim caret fuco & prætextu verborum.

Tenebit) Erit semper in hac sententia, vt pro vtilitate reipublicæ libere loquamur. *Sibi parere*) Facere quod iusserit. *Si fidelitate temporum*) Si confidimus suis temporibus. *Quos*) Senatores. *Aliter*) Tacitos, obsequentes voluntati Domitiani etsi diuersa sensissent. *Nuncupare vota*) Perseuerat exemplo docens posse omnes liberè loqui. *Propter illos*) Non propter nos. *Pro æternitate imperij*) Vt Romanum imperium semper floreret. in epistolis ad Traianum, Noua inquit, vota suscepimus, precati deos, vt te rempublicámque florentem & incolumem ea benignitate seruarent, quam super magnas plurimásque virtutes præcipua sanctitate consequi deorum honore meruisti. *Hæc*) Vota. *Suscepta*) Sunt. *Pro imperio n.*) Vt dij Romanum imperium tueantur. *Si bene*) Cùm hac conditione nuncupauimus. *Egit*) Pacta est, conuenit. *Si tu cæteros p.*] Si tuos incolumes seruasses. *Si c.*) Si fecisses, id est malè tractasses. *Illi*) Dij. *Votis*) Imprecationibus, execrationibus. *Non p.*) Secretò, propter metum. *Superstites r.*) Oppressa rep. Neronem notat, qui cùm in sermone quodam diceretur, ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί. id est me mortuo terra misceatur igni. immò inquit, ἐμοῦ ζῶντος, id est, me viuente, quod planè fecisse recitat Suetonius. *Optantibus*) Ciuibus. *Omnibusque annis*) Nam singulis annis vota suscipiebant pro salute imperatoris, non solùm consules, sed & prouinciarum præsides, cum militibus & prouincialibus. *In consilium*) Facis vt dij de te consulant, an dignus sis es-

tenebit ergo semper quod suaserit, scietq; nos quoties libertatem, quam dedit, experiemur, sibi parere: nec verendum est ne incautos putet, si fidelitate temporum constanter vtamur, quos meminit sub malo principe aliter vixisse. Nuncupare vota pro æternitate imperij, & pro salute ciuium, imò pro salute principum, at propter illos pro æternitate imperij solebamus. Hæc pro imperio nostro in quæ sint verba suscepta operæprecium est adnotare: si bene rempublicam, & ex vtilitate omnium rexeris. Digna vota, quæ semper suscipiantur, sempérque soluantur. Egit cum diis ipso te autore Cæsar resp. vt te sospitem, incolumemq; præstarent, si in cæteros præstitisses: si contrà, illi quoq; à custodia tui corporis oculos dimouerent, teque relinquerent votis, quæ non palàm susciperentur. Alij se superstites reipublicæ optabant faciebántque. Si salus tua inuisa est, si non sit cum reipublicæ salute coniecta, nihil pro te pateris optari, nisi expediat optantibus, omnibúsque annis in consilium de te deos mittis, exigísque vt sententiam suam mutent, si talis esse desieris, qualis electus es. Sed ingenti cõscientia Cæsar paciscéris cum diis, vt te si mereberis seruent, cùm scias an merearis neminẽ magis quã deos scire. Nonne vobis P. C. hæc diebus ac noctibus agitare secum videtur? ego quidem in me, si omnium vtilitas ita posceret, etiam

nostrum sensum corruptè legit, & tamen tanquam ipse primus fuerit interpretatus me calumniando, vel inuitus laudat, ita fœdè lapsus, vt perdito pudore audeat meam sententiam tanquam suam sibi vendicare, cum scriptum fuerit in prima editione, facis vt de te dij consulant non autem, vt te dij consulant.

præfecti manum armaui, sed ne deorum quidem aut iram, aut negligentiam deprecor. quæso immò, & obtestor, ne vnquam pro me vota respublica inuita suscipiat, aut si susceperit inuita, ne debeat. Capis ergo Cæsar salutis tuæ glorioſissimum fructum ex consensu deorum. nam cùm excipias, vt ita demum te dei seruent, si bene remp. & ex vtilitate omniũ rexeris, certus es te bene remp. gerere, cũ seruent. Itaq; securus tibi & lætus dies erit, qui principes alios, cura & metu distinebat, cùm suspensi & attoniti, parumq; confisi patientia nostra hinc atque inde publicæ seruitutis nũcios expectarent, ac si fortè aliquos flumina, niues, venti præpedissent, statim hoc illud esse credebant, quòd merebantur: nec erat discrimen

Præfecti manum a.) Rem tangit nunquam satis laudatam, cuius Dion & alij Græcorum meminere. nam cùm præfectum prætorio, quem creauerat, circumdaturus esset ense, quem nudum illi porrexit, cape hunc dixit. si quidem bene imperauero, pro me hoc vtere: si malè, aduersus me: quamuis qui Traiani vitam ex Dione transtulit, aliter Latinitate hunc locum donauerit, quin etiam scribés, cùm tribunatũ militum ei traderet, parazonium, quo pro dignitate accingendus erat, nudum ei porrexit. at talis, inquit, ensem accipe, quem pro me ita demum strinxeris, si iustè imperauero, quod si perperã quicquam pro me fieri cognoueris, eo in perniciem mei vtaris velim. at Græcè sic scriptum. ἀλλὰ ὁπλοφόρου τοῦ μίσουτος τὴν ὑπάρξαι, τὸ ξίφος ὃ ἀπεζώννυτο αὐτὸν ἐχέω, εἰπεῖν, λάβε τοῦτο τὸ ξίφος, ἵνα ἐὰν ὀρθῶς ἄρχω ὑπὲρ ἐμοῦ, ἐὰν δὲ κακῶς, κατ' ἐμοῦ χρήσῃ. quæ sic transferri posse videntur. quin etiam quãdo primum futuro hastatis præesse, ensem, quo cingi ipsum opus erat, porrexit, nudauitque eum, & extendens dixit, cape hunc ensem, vt si quidem bene imperauero, pro me, sin autem malè, contra me vtaris. illeIgitur tribunum, nos præfectum prætorij intelligimus, qui hastatis præerat. nam Suidas δορυφόρους custodes regum armatos interpretatur, quibus præfectus vocabatur prætorio Præfectus, pro magistro equitum ab imperatoribus constitutus. & Dion ab Augusto memorat primum creatos δύο ὑπάρχους τῶν δορυφόρων, id est, duos præfectos prætorianorum. & Suidas quem ὕπαρχον τῶν δορυφόρων vocat, scilicet præfectum hastatorum, alibi ὕπαρχον τῶν πραιτωρίων id est, præfectum prætorianorum, appellat. *Præfecti*) Prætorio nomine Sutæ. *Ne deprecor*) Nullis precibus auerto. *Inuita*) Me malè imperante. *Ne debeat*) Ne teneatur persoluere. *Glorioſissimum fructum (salutis tuæ)* Quod saluus es, quia optimè rempublicã regis est enim cum gloria fructus. *Seruent*) Te incolumẽ præstent. *Dies*) Primus, & interdum sequentes dies Ianuarij, quibus vbique prouinciarum vota pro salute imperatoris suscipiebãt, & milites solenni iureiurando se in fidem eius astringebant. mali igitur imperatores anxij expectabant nuncium talium rerum. verẽtes ne aliqui exercitus & prouinciæ defecisset à se, & in alterius verba iurassent. *Patientia nostra*) Nostrùm senatorum, qui in vrbe eramus,

tramus, & iugum patiebamur, præstantes iusiurandum principi, & vota suscipientes, ac fidem nostram obligantes. *Hinc atque inde*) Ex diuersis prouinciis imperio Romano subiectis. *Publica seruitus*) Dum vniuersi se tyranno astringerent sacramento.

Vllum discrimen pauoris) Quia omnes præfectos suos pariter metuebant. *Propterea*) Cùm quisquis est dignior, timeatur à malo principe, tanquam futurus ei successor in imperio. *Cùm nemo non dignior*) Omnes illo digniores cùm sint, meritò ab illo omnes timentur. *Non differt tuam securitatem*) Quia semper es securus. *Iurari tibi*) In tuam fidem & salutem. *Vbique*) Per omnes prouincias. *Iuraueris omnibus*) Quòd dij non aliter te seruent, nisi pro commodo omnium remp. rexeris. *Nemo hoc non præstat sibi*) Id est, omnis iurat pro salute tua, quia videt hoc sibi vtile esse. *Tamen facimus istud non amore tui, sed nostri*) Sed vtilitate nostra, nam amamus te quod videmus expedire nobis vt viuas. *Fides*) Qui simus obstricti sic facere. sensus est nunquam fiat vt pro te vota nuncupemus fide iureiurandi astricti, & non vtilitate nostra: perinde ac si diceret, semper bene regas, & ideo pro communi omnium vtilitate vota faciamus: neque vnquam eueniat, vt malè regas, & persoluamus vota pro fide sacramenti, quo fuerimus deuincti. est autem fides secundum Senecam sanctissimum humani pectoris bonum, ea nulla necessitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur præmio. *Turpis*) Est. *Imputari*) Adscribi vt aliquid tutelæ faciat tantùm respectu sui. scilicet se tueatur vtilitate propria & non omnium. *Queri libet*) Iuuat conqueri. *Non inquirant in secreta nostra*) Non perscrutentur & extorqueant quid de illis secretò, id est, verè sentiamus. *Nisi mali & crudeles*) Nam boni sua conscientia contenti sunt. *Eadem cura*) Perquirendi nostra se-

Aliquos) Nuncios horum votorum & fidei. *Flumina*) Excrescentia supra modum. *Niues*) Ingentes, quod assolet in locis frigidioribus. *Venti*) Aduersi nauigantibus. *Illud*) Defectionem prouinciarum & exercituum. *Merebantur*) Suis sceleribus.

vllum pauoris. propterea quod cùm à malo principe tanquam successore timeatur, quisquis est dignior, cùm sit nemo non dignior, omnes timentur. Tuam securitatem non mora nunciorum, non literarum tarditas differt: scis tibi vbique iurari, cùm ipse iuraueris omnibus. Nemo hoc sibi non præstat: amamus quidem te in quantum mereris, istud tamen non tui facimus amore, sed nostri. nec vnquam illucescat dies, quo pro te nuncupet vota, non vtilitas nostra, sed fides, Cæsar. Turpis tutela principis, cui potest imputari. Queri libet quòd in secreta nostra non inquirant principes, nisi quos odimus. nam si eadem cura bonis quæ malis esset, quam vbique admirationem tui, quod gaudium, exultationémque deprehenderes, quos omnium cum coniugibus, ac liberis, quos etiam cum domesticis aris focisque sermones? scires mollissimis istis auribus parci, & alioqui cùm sint odium amórque contraria, hoc perquàm simile habent, quòd ibi intemperantius amamus bonos principes, vbi liberius malos odimus. Cepisti tamen, & affectus nostri, & iudicij experimentum quantum maximum præsens capere potuisti illo die, quo solicitudini, pudorique candidatorum ita consuluisti, ne vllius gandium alterius tristitia turbaret. alij cum lætitia, alij cum spe recesserunt. multis gratulan-

creta. *Vbique*) Apud omne hominum genus. *Quos*) Admirabiles. *Domesti is aris*) Priuatim in laribus. *Parci*) Abstineri à maledicentia tui *Mollissimis*. Istis tuis mitissimis. *Alioquin*) Insuper. *Perquàm sim*) In libertate, nõ re ipsa, nã sunt dissimilia. *Ib*) Secretò & priuatim. *Affectus* Amoris. *Aly*) Cãdidati. *Cum lætitia*) Quia fuerãt designati cõsules.

Aly cum spe) Quòd promissis honoraueris. *Multa*) Adeptis consulatum *Consolandus*) Quod præteritus esset. *Circumirent consulatum*) M. Tullius ad Quintum fratrem de petitione consulatus scribens, hunc locum declarat. monet enim necesse esse omnem rationem & curam, laborem, diligentiam in petitione magistratuum esse adhibendam, inibique hæc res diffuse tractatur. *Opus*) Erat. *Imitarentur*) Qui senatui supplicaueras, & propter virtutes charus eras. *Reuerentior senatus*) Qui maiorem senatui reuerentiam præstiterit. *Quo iudicas*) Quo censes quis candidatorum dignior esset consulatum consequi. *Senatus reuerentia*) An quam Traianus senatui habebat, an quam candidati iuuenes. *Iuuenibus*) Candidum & Quadratum possumus intelligere, qui iterum consules à Traiano creati fuerunt. autore Spartiano. *Generis*) Familiæ, maioribus. *Antequam deberetur*) Ante tempus legibus præfinitum, lege enim dabatur consulatus viris qui trigesimum annum explessent. *Obscuratur*) Deprimitur. Dion. omnibus apud Neronem publicum crimen erat virtus, genus, diuitiæ, quibus præditi aut seipsos interfecerunt, aut ab aliis trucidati sunt. imprimis tamen notat Domitianum, sub quo nobiles deprimebantur, & monstrũ erat in nobilitate senectus. nam principum multi verentur aliquem suorũ fieri præstantiorem se. *Posteros libertatis*) Reseruatos ad hoc liberum seculum an magis respicit, quòd Quadratus fuit ex gẽte Cassia, ex qua Cassius libertatis causa in Iulium Cæsarem cõiurauit, & Nero Cassium Longinum Iurisconsultum interfecit, quòd in veteri gentili stemmate C Cassij percussoris Cæsaris imaginem retinuisset. & Tranquillus autor, quendam historicum interfectum, quòd Cassium & Brutum vltimos Romanorum dixisset. *Festinatis*) Nondum ætate legitima. *Reddit*) Æquat, data pari dignitate. qua maiores fuerant illustrati. *Stirpe*) Domus. nam multæ familiæ olim clarissimæ penitus

dum, nemo consolandus fuit. Nec ideo segnius iuuenes nostros exhortatus es consulatum circumirent, senatui supplicarent, atque ita à principe sperarent honores, si à senatu petissent. Quo quidem in loco, si quibus opus exemplo, adiecisti vt te imitarentur. Arduum Cæsar exemplum, & quod imitari non magis quisque candidatorum, quàm principum possit. Quis enim vel vno die reuerentior senatus candidatus, quàm tu, cùm omni vita, tum illo ipso tempore, quo iudicas de candidatis? An aliud à te quàm senatus reuerentia obtinuit, vt iuuenib. clarissimæ gentis debitum generi honorem, sed antequam deberetur, offerres? Tandem ergo nobilitas non obscuratur, sed illustratur à principe, tandem illos ingentium virorum nepotes, illos posteros libertatis, nec terret Cæsar, nec pauet, quinimmò festinatis honoribus amplificat, atque auget, & maioribus suis reddit. siquid vsquam stirpis antiquæ, siquid residuæ claritatis, hoc amplexatur, & refouet, & in vsum reipublicæ promit. sunt in honore hominum, & in honore famæ magna nomina, ex tenebris obliuionis indulgentia Cæsaris, cuius est, vt nobiles, & conseruet, & efficiat. præfuerat prouinciæ quæstor vnus ex candidatis, in

tus interierant. *In vsum reipublica*) Ad magistratus, libro secundo & tertio, vaticinatur consules à Traiano declaratos futuros quales maximè oporteret. *Magna nomina*) Magnorum virorum nepotes. *Ex tenebris oblivionis*) Qui penitus erant ab administratione reipublicæ secluſi, & in obscuro tacebant: sub Domitiano enim consideratus & sapiens habebatur, qui ætatem in tenebris agebat. *Cuius*) Officium & proprium. *Efficiat*) Vel iure annulorum, vel alia ratione, cùm in manu principis sit ex obscuris parentibus nobilem facere, & libertinum natalibus restituere. *Præfuerat quæstor*) Quæsturam gesserat summa cum industria Candidus.

quem ea ciuitas ampliſſima redditus egregia conſtitutione fundauerat, hoc ſenatui allegandũ putaſti. Cur enim te principe, qui generis tui claritatem virtutę ſuperaſti, deterior eſſet conditio eorum, qui poſteros habere nobiles merèrentur, quàm eorum qui parẽtes habuiſſent? O te dignũ, qui de magiſtratibus noſtris ſemper hæc nuncies, nec pœnis malorum, ſed bonorum præmiis bonos facias. accenſa eſt iuuentus, erexitq́; animos ad æmulãdum, quod laudari videbat. nec fuit quiſquam quem non hæc cogitatio ſubiret, cùm ſciret quicquid à quoq; in prouinciis benefieret, omnia te ſcire. Vtile eſt Cæſar, & ſalutare præſidibus prouinciarum, hanc habere fiduciam, paratum eſſe ſanctitati, induſtriæ ſuæ maximum præmium, iudicium principis, ſuffragium principis. adhuc autem quamlibet ſincera rectáque ingenia, etſi non detorquebat, hebetabat tamen miſera ſed vera reputatio. Quid enim, ſiquid

Ea ciuitas ampliſſima) Eius prouinciæ maxima ciuitas in qua fuerat quæstor. *In quem fundauerat redditus*) Per quem firmos certósque colligebat prouentus publicos. *Egregia conſtitutione*) Ob singularem ordinationem ab eo factam. *Hoc*) Hanc constitutionẽ. *Allegandum*) Connumerandum. nam candidatorum rectè facta numerabant in comitiis laudatores, & testes eorum producebant. *Generis claritatem*) Diximus Traianum fuisse ex familia magis antiqua quam clara, in qua pater eius primùm consul extitit: eam Traianus claritudinẽ magnitudine fortunæ, & rerum gestarum præstitit. *Qui virtute ſua*) Colligimus autem hunc de quo agit, fuisse rebus gestis superiorem patre suo, vt sit propositio ad cõfirmandum quod Traianus nobiles efficiat. *Habere poſteros nobiles*) Illustrare suam familiam. *Qui parentes habuiſſent*) Qui non virtute propria, sed maiorum fulgerent, ita vt duo genera promoueret ad dignitates, & gentis clarissimæ & virtutis exactissimæ. *O te dignum*) Dicam, sicut paulo pòst, ô nos felices. M. Tullius: ô te miserum, ô te infelicẽ, quæ exclamatio ad omnẽ affectum conuenit, vel miserationis, vel indignationis, vel exultationis. Nazarius. O tuam imperator non victoriã magis quem clementiã prędicandam. *Hæc*) Talia. *Facias bonos*) Incites cæteros ad bonũ. *Bonorum præmiis*) Dum bonos præmiis prosequeris. supra latius hãc rem tractauit: bõnis honores, sacerdotia, prouincias offers. hi amicitia tua, hi iudicio florent, acuuntur isti integritatis, & industriæ prœcio. similes, dissimiles alliciuntur. nam præmia bonorũ, malorúmque, bonos ac malos faciunt. *Laudari*) Industriam. *A quoque*) Magistratu. videtur esse solœcissimus cum pluralem omnia, quicquid singularis respiciat. quod tamen apud veteres pluralis numeri vim obtinebat. *Sanctitati*) Integritati. *Quamlibet*) Validissimè, maximè. *Detorquebat*) Deuiabat ab itinere virtutis. *Hebetabat*) Retundebat, obscurabat. *Reputatio*) Illa consideratio malorum principum, qui indignis præmia conferebant. *Quid e.*) Ethopœia, quæ morem effingit dicentis, & secundum Aphthonium notam habet personam, verba autem ficta, sed quæ verisimiliter dici poterant.

benefecero, nescies Cæsar, aut si scierit, testimonium non reddet. Ita eadem illa seu negligentia, seu malignitas principum cùm malè consultis impunitatem, rectè factis nullum præmium polliceretur, nec illos à crimine, & hos deterrebat à laude. at nunc si bene aliquis prouinciam rexerit, huic quæsita virtute dignitas offertur. patet enim omnibus honoris & gloriæ campus. ex hoc quisque quod cupit petat, & assecutus sibi debeat. Prouinciis quoque in posterum, & iniuriarum metum, & accusandi necessitatem remisisti. nam si præfuerint quibus gratias egerint, de nullo queri cogentur, & alioquin nihil magis prodest candidato ad sequentes honores, quàm peractus optimè magistratus. magistratus magistratu, honore honor petitur. Volo ego qui prouinciam rexerit, non tantùm codicillos amicorum, nec urbana coniuratione eblanditas preces, sed decreta coloniarum, decreta ciuitatum alleget. Ne suffragiis consularium virorum

Benefecero) Sub malis principibus. *Testimonium*) Bene gestorum. *Seu neg.*) Dubitat quo nomine eam appellet. *Malè c.*) Malum consilium præbentibus. *Illos*) Malos. *A laude*) A rebus laudandis. *Nunc*) Sub Traiano. *Campus*) Spacium, respexit ad campum Martium, vbi magistratus creabantur. *Sibi*) Suæ virtuti. *Assecutus*) Factus voti compos. *Remisisti metum*) Liberasti à metu. *Iniuriarum*) Quia boni præfuturi sunt prouinciis. *Accusandi necessitatem r.*) Vnum dependet ab altero. nam si boni præeunt, non opus erit eos accusare repetundarum. in epistolis ad Traianum sic dixerat. remisit mihi necessitatem. *Quibus gratias egerint*) Boni, quibus solet prouincia gratias agere pro bene administrata republica. quem morem tetigit M. Tullius ad Appium, vbi ostendit à prouinciis solitas mitti legationes Romam, sumptibus publicis, ad laudandum proconsulem post administrationem suam. *Alioquin*) Ad hoc. *Prodesse*) Nouimus. *Quàm peractus optimè*) Quam quo prius bene gesserit, hos enim in petitione cæterorum exponebant. *Magistratus magistratu*) Per gradus à minoribus ad maiores peruenitur. præsertim si constat in antactis integritas. *Codicillos*) Epistolas. *Vrbana coniuratione*) Conspiratione quorundam ciuium. *Eblanditas preces*) Blandis precibus impetrata testimonia, quòd scilicet aliqui fautores & studiosi illius præsidis impetrauerint à quibusdam suis precibus literas, quibus testentur illum præfuisse prouinciæ integerrimè. M. Tullius pro Planco in eundem sensum dixit, eblandita suffragia. Tacitus lib. xv. laus falsa, & & precibus expressa perinde cohibeantur, quàm malitia, quàm crudelitas. & autore principe Nerone, sanxerunt senatores ne quis ad concilium sociorum referret, agendas apud senatum pro prætoribus, próve consulibus grates, neu quis ea legatione fungeretur. *Decreta c.*) Publicum testimonium factum per decuriones, qui tanquam senatores in vrbe præerant coloniis, & municipiis. nam decretū est quod princeps vel senatus pro omnibus constituunt, siue ciuitates pro singulis. M. Tullius pro P. Sextio, hunc morem expressit, non recito decretum officio aliquo expressum vicinitatis, aut clientelæ, aut hospitij publici, aut ambitionis, aut commoditatis gratia, sed recito memoriam perfuncti periculi, prædicationem amplissimi beneficij, vicem officij præsentis, testimonium præteriti temporis. *Consularium suffragiis*) Quæ pro consulatu fiunt.

Vbi si

vrbes, populi, gentes, inferuntur: efficacissimum pro candidato genus est rogandi, gratias agere. iam quo assensu senatus, quo gaudio exceptum est, cùm candidatis, vt quemque nominaueras, osculo occurreres, deuexus quidem in planum, & quasi vnus ex gratulantibus? te mirer magis? an improbem illos, qui effecerunt, vt istud magnum videretur, cùm velut affixi curulibus suis manum tantùm & hanc cunctanter, & pigrè, & impositantibus similes promerent? Contigit ergo oculis nostris insolita facies, princeps & candidatus equales & simul stantes: intuerique parem accipientibus honore, qui dabat. Quod factum tuum à cuncto senatu quàm vera acclamatione celebratum est, tanto maior, tanto augustior. nam cui nihil ad augendum fastigium superest, hic vno modo crescere potest, si se ipse submittat: securus magnitudinis suæ. Neque enim ab vllo periculo fortuna principum longius abest, quàm ab humilitate. Mihi quidem nō tam humanitas tua, quàm intentio eius admirabilis videbatur. Quippe cùm orationi oculos, vocem, manum, commodares, vt si alij eadem ista mandasses, omnes comitatis numeros obibas: atque etiam cùm suffragatorum nomina honore, quo solent, exciperentur, tu quoque inter excipientes eras, & ex ore principis, ille senatorius assensus audiebatur: quódque apud principem perhiberi testimonium merentibus gaudebamus,

Vrbes) Iudicia vrbium. *Gentes*) Nationes, prouinciæ. *Inferantur*) Misceantur. *Gratias a.*) Populos quos bene rexerit, candidatis publicè gratias agere. *Assensu*) Concordia. *Deuexus*) Pronus descendens è tribunali. *Vnus*) Par humilis. *Te*) Humanitatem tuam. *Illos*) Superbos principes. *Istud*) Tuum factum. *Affixi*) Vnde declinare non possent. *Curulibus*) Sedibus. *Cunctanter*) Superbè cum despectu osculātium. *Promerent*) Extenderent, porrigerent. *Manum*) Deosculandam. iam de Traiano dixerat, non tu ciuium amplexus ad pedes tuos deprimis, nec osculum manu reddis. notatur Domitianus quod Cænidi patris Vespasiani concubinæ ex Istria reuersæ, osculúmque vt assueuerat, offerenti, manum præbuerit. *Insolita f.*) Insueta res vsu. *Candidatus e.*) Petens equestrem dignitatem. *Simul*) Æquo loco cum imperatore stans. *Intueri*) Repete contigit. *Qui dabat h.*) Traianum, qui dignitatem equestrem dabat. Sed melior scriptura, equales & simul stantes, vt intelligas illum qui Traiano æquatus loco fuit, candidatū consulatus, non equestris dignitatis extitisse. *Parem*) Stantem pedibus pariter illis, qui dignitates ab eo accipiebant. *Acclamatione*) Laude cùm clamore & alta vocē prolata, quæ statim sequitur tanto maior, tanto augustior es scilicet cùm te deprimis. *Cui*) Vt Traiano, qui maximus omnium erat. *Submittat*) Humiliauerit, humanè se gesserit. *Securus magnitudinis suæ*) Satis sciens se esse magnum. *Quam ab h.*) Non est timendum vt principes incidant in humilitatem, cùm sit eorum conditio altissima. *Intentio*) Perfectio, diligens cura. *Orationi*) Tuæ. *Commodares*) Applicares, concordares secundum oratorum præcepta. *Oculos, vocem, m.*) De quibus abundè prænotatum ex sententia Fabij. *Vt*) Tanquam. *Alij*) Priuato, qui obsequeretur tibi. *Numeros*) Gradus, species. Butropius, Honoribus auxit Traianus quos mediocri familiaritate cognouisset. *Comitate*) Humanitatis, facilitatis. *Suffragatorum*) Qui dabant suum suffragium

candidatis. *Exciperentur*) Approbarentur à senatoribus consueto honore, & laude. *Inter e.*) In numero laudantium. *Senatorius u.*) Quo vtuntur senatores in suffragiis. *Gaudebamus*) Aliàs. *Merentibus*) Bonis.

perhibebatur à principe. Faciebas ergo cùm diceres optimos, nec ipsorum modo vita à te, sed iudicium senatus comprobabatur, ornarique se non illos magis, quos laudabas, lætabatur. nam quòd precatus es, vt illa ipsa ordinatio comitiorum bene ac feliciter eueniret nobis, reipub. nonne tibi tale est, vt nos hunc ordinem votorum conuertere debeamus? deos denique obsecrare, vt omnia quæ facis, quæque facies prosperè cedant tibi, reip. nobis, vel si breuius sit optandum, vt vni tibi, in quo, & resp. & nos sumus. Fuit tempus, ac nimium diu fuit, quo alia aduersa, alia secunda principi, & nobis: nunc communia tibi nobiscum tam læta, quàm tristia: nec magis sine te nos esse felices, quàm tu sine nobis potes. An si posses, in fine votorum adiecisses, vt ita precibus tuis dij annuerent, si iudicium nostrum mereri perseueraſſes? Adeo nihil tibi amore ciuium antiquius, vt antè à nobis, deinde à diis, atque ita ab illis amari velis, si à nobis ameris. Et sanè priorum principum exitus docuit, ne à Diis quidem amari, nisi quos homines ament. Arduum erat has precationes tuas laudibus adæquare. adæquauimus tamen. qui amoris

Perhibebatur à p.) Ipse Traianus erat testis integritatis vniuscuiusque. *Faciebat*) Illos optimos. tanti putat iudicium Traiani, vt dum dicit eos optimos, faciat optimos. *Iudicium s.*) A quo iam fuerant probati. *Lætabatur*) Senatus. *Se ornari*) Iudicium suum cõprobari. *Illos*) Candidatos. *Nam quod p.es*) M. Tullius pro Murena; quæ deprecatus inquit à diis immortalibus sum consul more institutóque maiorum illo die, quò auspicato comitiis centuriatis L. Murenam consulem renunciaui, vt ea res mihi magistratuique meo populo plebique Romanæ bene atque feliciter eueniret. & mox. Quod si illa solennis comitiorum precatio consularibus auspiciis consecrata tantam habet inter se vim, & religionem, quantam reip. dignitas expostulat. *Illa ipsa ordinatio comitiorum*) Aut generaliter accipiendum est pro creatione magistratuum comitia, aut quod magis probo, tangit ordinem comitiorum à Traiano immutatum reuocata lege tabellaria, cuius rei meminit lib. iij. epistola ad Messium Maximum. *Bene ac f.*) In primis comitiis bene cessit, sed in sequentibus multa ioculatia ac fœda sunt facta, quod etiam l. iiij. refert. *Tale.* Eius generis. *Vnit.*) Omnia prosperè cedant. *In quo*) A quo dependet reip. salus & nostra. *Nimium diu.*) Quia Domitianus sæuus nimium diu fuit in imperio. *Et ea*) Precabamur. *Alia aduersa, alia f.*) Nam si bona malo principi precabamur, nobis mala imprecabamur. quæ enim prospera tyranno, ea ciuibus aduersa. *Nunc.* Nunc verò & secunda & aduersa etiam nobis communia sunt, quia bonus es, & tanquam nostrum vnus, bonúmque publicum amas. *Nos posse*) Esse felices. *Potes*) Esse felix, quia doles communi omnium calamitate. *Sine p.*) Esse felix sine nobis. *Ita*) Hac conditione. *Mereri*) Iudicium nostrum comprobari ab vniuerso senatu. *Antiquius*) Carius, acceptius, potius. *Exitus*) Mors violenta, qualis Caij, Claudij, Neronis, Galbæ, Othonis, Vitellij, Domitiani. *Adæquauimus*) Nostris acclamationibus.

Ardor)

Ardor) Stimuli, faces. translata verba pro incitamentis. *Voces*) Acclamationes, laudes. *Nullius terror*) Nulli vnquam principum dictæ fuerunt ob metum. *Hæ*) Qualia tibi acclamauimus. *Seruitutis*) Sub Domitiano, cui omnes adulari cogebantur. *Dixisti*) Nam & Traianus erat ex senatoribus immò consularis. *Excogitat*) Nouas fingit, idem alibi, Nam ingeniosior est ad excogitandum simulatio veritate, seruitus libertate, metus amore. *Quæsita*) Inuenta ab eo quod præcessit. *Aliud*) Diuersum. *Neutrum simulationes expresserint*) Possunt simulationes & gaudium fingere, sed nequaquam exprimere. *Sua*) Propria, conuenientia miseris, id est tristia. nam cùm sit oratio maxima cordis prænuncia, difficile est quoquomodo non ostendere verbis affectus animi. Pacatus fingit quidem timor gaudium, sed ita intimos mentis affectus proditor vultus enunciat, vt in speculo frontium imago extet animorum. *Sua felices*) Læta, exultantia. *Iam maximè*) Quam plurimum. *Ab vtrisque*) Miseris & felicibus. *Dicantur*) Consueta sint dici. *Habitus*) Remansit. est autẽ habitus corporis qualitas, non natura, sed industria comparata, maximè pertinens, ad gestum, siue tristem, siue hilarem, habitudo verò bona membrorum compactio. Apuleius: continuatio litterati laboris habitudinem tenuat. & secundo asini: omnem Fotidis habitudinem scribit. diligenter exploraſſe. nouo vtrunque complexus est. quidam, inquit, procerus, & vt indicabat habitus atque habitudo, miles. Terent. in Eunuc. quæ habitudo corporis. at Macrob. sed tota Daretis fatigatio habitu depingitur. aſt illum fidi æquales, & reliqua. *Exulerat*) A domo sua in curiam. *Vestigio*) Loco. *Inest gaudio*) Gaudium cogit homines facere quę non intendunt. est enim animi passio: vnde Gell. lib. 3. cap. 15. tradit multos insperato gaudio expiraſſe. *Et*) Nostro gaudio. *Tua modo-*

ardor? qui stimuli? quæ faces illas nobis acclamationes subiecerunt? non nostri Cæsar ingenij, sed tuæ virtutis tuorumque meritorum voces fuerunt, quas nulla vnquam adulatio inuenit, nullius cuiusquam terror expressit. Quem sic timuimus vt hæc fingeremus? quem sic amauimus vt hæc fateremur? Nosti necessitatem seruitutis quando simile aliquid audisti, & quando dixisti. Multa quidem excogitat metus: sed quæ apparent quæsita ab inuitis: aliud solicitudinis, aliud securitatis ingenium est: alia tristium inuentio, alia gaudentium. Neutrum simulationes expresserint. habent sua verba miseri, sua verba felices, vt quæ iam maximè ab vtrisque dicantur. Testis ipse es quæ in omnium ore lætitia: non amictus cuiquam, non habitus quem modò exulerat: inde resultantia vocibus tecta, nihilque tantis clamoribus satis clausum. Quis tunc non è vestigio suo exiluit? quis exiluisse sensit? multa fecimus sponte, plura instinctu quodam & imperio. nam gaudio quoque cogendi vis inest. num ergo modum ei tua saltem modestia imposuit? nam quanto magis à te reprimebatur, exarsimus, non contumacia Cæsar, sed vt in tua potestate est an gaudeamus, ita in quantum nec in nostra. Comprobasti & ipse acclamationum nostrarum

ſtia) Quæ nos iubebat imponere finem acclamationibus. *Exarſimus*) Tanto magis ſume extrinſecus. *An gaudeamus*) Bene regendo. *In quantum*) Ad quantam menſuram gaudeamus. *Nec in noſtra*) Eſt, cùm in gaudio ſit vis imperij.

Fidem) Quòd eſſent veræ. *Lacrimarum tuarum veritate*) Quia tuis lacrymis quæ gaudio erumpebant, credidiſti noſtras acclamationes eſſe veras. *Sanguinis in ore*) Ruboris in facie. nihil aliud eſt rubor, quàm color ſanguinis. qui gaudent ideo rubeſcunt, quia gaudium extrinſecus contingit. ad hoc animoſo curſu natura feſtinat, quam ſanguis comitando quaſi alacritate integritatis ſuæ compotem tingit cutem, & inde ſimilis color naſcitur. hæc Macrobius in Saturnalibus. ſequentia tamen indicant, rubuiſſe Traianum pudore, nam rubor ex animi pudore naſcitur, cuius hæc cauſa. natura cùm quid ei occurrit honeſto pudore dignum, imum petendo penetrat ſanguinem, quo commoto atque diffuſo, cutis tingitur, & inde naſcitur rubor. dicunt & phyſici, quòd natura pudore tacta ita ſanguinem ante pro velamento tendat, vt videmus quemque erubeſcentem manum ſibi ante faciem frequenter opponere. *Ne quando non*) Vt ſæpe daretur. *Hoc ipſum*) Ordo eſt. vt interrogaremus has ſedes, quaſi nobis reſponſuras hoc ipſum, id eſt, totidem voces per echo ſaltè redditurus, viderint ne vnquam principis lacrymas: perinde ac ſi diceret, nemo imperatorum vnquam tam tenerè & præ pudore in ſenatu lacrymas effudit, quamuis ſcribat Tranquillus Tiberium in ſenatu fleuiſſe, ſed alia de cauſa. eſt autem ſpecies idolopœiæ cùm ſenſum mutæ perſonæ dare conetur. *At ſenatus*) Lacrymas. *Poſteros*) Senatores. *Eadem*) Quæ tu precatus es pro ſalute omnium. *Quod non audiant*) Eaſdem acclamationes, quas intelligant Traiano dictas. *Animum*) Dotes animi. *Veræ*) Felicitas. Plato felicitatem quinquepartitam diffinit, primam eius partem bene conſulere, ſecundam ſenſibus & bona valetudine corporis vigere, tertiam in rebus gerendis fortunatum eſſe, quartã gloria & claritudine apud homines excellere, quintam pecuniis rebuſq; cæteris ad omnes vſus humanitatis affluere. primum illud ex eruditione, multarúmq; rerum peritia, & experimento cõtingere. ſequens ex corporis membris accidere, vt ſi quis videt oculis, audit auribus, narium præterea & oris ſenſu viget & integritate membrorum, quæ ſenſuum inſtrumenta ſunt. tertium inde prouenire, ſi quis quod agere intendit, ita egerit vt decet ſapientem & ſtrenuum virum. quartũm illud ſcilicet gloriæ celebritatẽ ex opinione bonitatis manare. poſtremũ rerũ affluẽtia eſt, cùm cui ad vitæ vſum ita ſuppeditat pecuniarũ copia, vt & amicos fouere beneficijs, & largè ac liberaliter cõcta neceſſaria, ſubminiſtrare valeat. hæc cui ſuppetant õa eũ perfectè felicẽ ac beatũ eſſe. *Videri dignum felicitate*) Exiſtimari bonũ, ita vt mereatis eſſe felix. *Illo die*) Quo tibi acclamauimus.

fidem lacrymarum tuarum veritate. vidimus humeſcẽtes oculos tuos, demiſſumq́ gaudio vultum, tantumq́ ſanguinis in ore, quantum in animo pudoris. Atque hoc magis incenſi ſumus, vt precaremur, ne quanto tibi non eadem cauſa lacrymarum, vtq; nunquam frontem tuam abſtergeres. hoc ipſum, has ſedes nobis quaſi reſponſuras interrogemus, viderintne vnquam principis lacrymas? at ſenatus ſæpe viderunt. Oneraſti futuros principes, ſed & poſteros noſtros. nam & hi à principibus ſuis exigent, vt eadem audire mereantur, & ibi quod non audiant indignabũtur. Nihil magis poſſum propriè dicere, quàm quod dictum eſt à cuncto ſenatu: ô te fælicem! quod cum diceremus, non opes tuas, ſed animum mirabamur. eſt enim demũ vera felicitas, felicitate dignũ videri. Sed cũ multa in illo die dicta ſunt ſapienter & grauiter, tũ vel imprimis hoc:

crede nobis, crede tibi. Magna hoc fiducia nostri, maiore tamen tui diximus. Alius n. fortasse aliū, ipsum se nemo deceperit, introspiciat modò vitam, seq; quid mereatur interroget. Proinde dabat vocibus nostris fidem apud optimum principem, quod apud malos detrahebat. quanuis enim faceremus quæ amantes solent, illi tamen non amari se credebāt sibi. Super hæc precati sumus, vt sic te amarent dij, quemadmodū tu nos. Quis hoc aut de se, aut principi diceret mediocriter amāti? Pro nobis ipsis quidem hæc fuit summa votorum, vt nos sic amarēt dij, quomodo tu. Estne verum quod inter ista clamauimus, O nos felices? Quid n. felicius nobis, quibus non iam illud optandum est vt nos diligat princeps, sed dij quemadmodum princeps? Ciuitas religionibus dedita, semperq; deorum indulgentiam piè merita, nihil felicitati suæ putat astrui posse nisi vt dij Cæsarem imitentur. Sed quid singula consector & colligo, quasi v. aut oratione complecti, aut memoria consequi possim quæ vos P.C. ne qua interciperet obliuio, & in publica acta mittenda, & incidenda in ære censuistis? Ante orationes principum tātùm eiusmodi genere monumētorum mandari æternitati solebāt: acclamationes quidem nostræ parietibus curiæ claudebantur. erant n. quibus nec senatus gloriari, nec princeps possent. has v. & in singulis exire, & posteris prodi, cùm ex vtilitate, tum ex dignitate publica fuit. Primum vt orbis terrarum pietatis nostræ adhiberetur testis & conscius, deinde vt manifestum esset audere nos de bonis malisque principibus,

'Credo nobis) Crede nostro testimonio, te felicem esse, crede etiam tuo qui non crederes te felicem, nisi esses. *Hoc*] Te felicem esse, crede nobis & tibi. *Alium*] Deceperit dum virtutē simulat malus. *Nemo seipsum*] Vt qui se intus & in cute nouerit. *Modo*) Dummodo. *Introspiciat*) Rectè examinet & discutiat. *Vitam*] Suam. *Quid*) Conscientia principis de se, boni bona, mali mala. *Ille*) Malis. *Sibi*) Intra se. *Deos.*) Vt dij sic se amarent sicut ille deos. *Mediocriter amanti*) Precati sumus hoc, quia certò scimus, te nos amare plurimum. *Tu*) Amares nos. *Inter ista*) Inter precandum superiora. nam quædam consueuerant peculiaria verba precibus interponere dum acclamarent imperatoribus, qualia sunt apud Lampridium in acclamationibus Alexandri, dij te seruent. pariter apud Volcatium in Auidio, & Lampridium in Commodo, exaudi Cæsar. *Ciuitas religionibus dedita*) M Tullius de responsis aruspicum: deorum numine hoc tantum imperium natum est & auctum, & retentum. nec enim numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calidi ingenii Pœnos, nec artibus Græcos, sed pietate & religione, atque hac vna sapientia, quòd deorum immortalium numine omnia regi gubernarique prospeximus, omnes gentes nationesque superauimus. lege plura de religionibus Romanorum, libro primo apud Maximum. *Piè merita*] Quia in deos extitisset pia & religiosa. *Astrui*] Addi. *Imitentur*) Ita nos ament, sicut Traianus. *Singula*) Tua dicta. *Quæ*) Quas acclamationes. *Ne qua interciderent.*) Ne forte deperirent & interciderent. *In publica acta*) In tabulis, in quibus publica

acta incidebantur, relege prænotata. *Orationes principum*) A principibus habitas an principibus dictas, quod magis placet. *Eiusmodi genere monumentorum*) In acta publica. *Parietibus curiæ*) Tantùm in senatu dicebantur. *Erant eiusmodi*) Id est falsæ, adulatoriæ. *In singulu*) Trade re vnicuique, vnde multi post modum hoc secuti sunt.

Non tantùm post ipsos) Sed etiam dum viuunt. *Gratos fuisse*) Modò principes bonos habuissemus, quibus deberemus tales dicere acclamationes. *Antea*) Ex directo tempora Domitiani notat, nam satis constat Tito viuenti, multas acclamationes dictas, & mortuo tantas senatum gratias laudesque egisse, quantas congessit, nec viuo vnquam nec præsenti *Non licuit*) Quia principes erant pessimi. *Gratos*) Traductio, color *Expostulatum*) A te expetitum cùm velles imponi modum. aliàs conquestum. *Affectu*) Alacritatem, gaudium. *Tua merita*) Laudes ob merita, quæ in nos contulisti. *Exemplo*. Vt hoc nostrum factum posteri imitarentur, tanquam formulam & iudicem. *Habeántque muneris tui*) Hoc acceptum tibi referant. *Instruendum*) Est parandum, instituendum. *Non de se*) A te iam inceptum. *Non submouenda*) Adulatio cui Traianus aures obstruxerat. Inde Martialis in commendationem illius Frustrà blandiciæ veritis ad me Attritis miserabiles labellis. *Quæ*, Bona. *Si faciant*] Modò illa faciant. *O vita*) Cùm præ nimio gaudio flesti. *Ames illum diem*] Libenter recorderis illius diei. *Vincas*) Maiora facias. *Noua*] Inusitatos honores. quare ad Seuerum se consulentem, quid consul designatus in honorem principis censeret, dixerat, recentia opera maximi principis præbent facultatem noua, magna, vera, censendi. *Nisi eadem facta*] Nisi similia feceris. *Iam quàm antiquum*) Laudabile, antiquis simile. transit ad iudicium Marij Prisci, qui repetundarum reus damnatus est, interdicta ei Italia, quod latius epistola ex libro secundo narrauit. vbi fermè eadem, quæ hîc dicuntur, scripta offendes. iam scilicet hoc ipsum pulchrum & antiquum senatum nocte dimitti, triduo reuocari, triduo contineri. confido nunc non inuenturos qui audeant negare Iuuenalem non scripsisse satyram suam sub Traiano, cùm expressè per Secundum colligatur iudicium illud Marij, cuius in prima satyra fit mentio, factum sub Traiano & præsente eo. *Consulare*) Consulis proprium, & ad officium consulis pertinens. erat enim consul tunc Traianus & præsidebat. *Triduum totum*) Suprà recitauerat occupatum triduum in hac tantum Marij & sociorum eius accusatione & condemnatione.

non tantùm post ipsos iudicare: postremò, vt experimento cognosceretur, & ante nos gratos, sed miseros fuisse, quibus esse nos gratos, probare antea non licuit. At qua contentione, quo nisu, quibus clamoribus expostulatum est ne affectus nostros, ne tua merita supprimeres? denique vt in posterum exemplo prouideres? Discant & principes acclamationes veras falsas discernere, habeántque muneris tui quòd iam decipi non poterunt. Non instruendum illis iter ad bonam famam, sed non deserendum: non submouenda adulatio, sed non reducenda est. Certum est & quæ facere, & quæ debeant audire, si faciant. Quid nunc ego super ea quæ sum cum toto senatu precatus, pro senatu precer, nisi vt hæreat animo tuo gaudium, quod tùc oculis protulisti? Ames illum diem, & tamen vincas, noua mereare, noua audias; eadem n. dici nisi ob eadem facta non possunt. Iam quàm antiquum, quàm consulare, quòd triduum totum senatus

sub exemplo tui sedit, cùm interea nihil præter consulem ageres. Interrogauit quisq; quod placuit, dissentire, discedere, & copiam iudicij sui reipublicæ facere, tutum fuit. consulti omnes atque etiam dinumerati sumus: vicitque sententia, non prima, sed melior. At quis antea loqui, quis hiscere audebat, præter miseros illos, qui primi interrogabantur? cæteri quidem defixi & attoniti ipsam illam mutam ac sedentariam assentiendi necessitatem, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore perpetiebantur? Vnus, solúsque censebat, quod sequerentur omnes, & omnes improbarent, imprimis ipse qui censuerat. adeo nulla magis omnibus displicent, quàm quæ sic fiunt, tanquam omnibus placeant. Fortasse imperator in senatu ad reuerentiam eius componebatur, cæterum egressus statim se recipiebat in principem, omniáque consularia officia abigere, negligere,

-*Sub exemplo tui*) Ad imitationem tui te præsidente. *Sedit*, Fuit in consilio. *Præter consulem*) Præter officiũ consulis & non principis. *Quisque*) Senator. *Dissentire*) Discedere licuit. nam cum Fertullus censuisset septingenta millia quæ Afris Manius extorserat, ærario inferenda, M tio vrbe Italiáque interdicendum. Martiano hoc amplius, Africa: omnes assensere ·sq; ad Pompeiũ collegam, qui & septingenta millia ærario inferenda & M rtianum in quinquénium relegandum, Marium repetundarum pœnæ, quam iam passus esset, censuit relinquendum. erant in vtraque sententia multi, fortasse etiam plures in hac vel solutiore, vel molliore. nam quidam ex illis quoque qui Cornuto videbãtur assensi hunc qui post illos censuerat sequebantur. Sed cum fieret discessio, qui sellis consulum astiterant in Cornuti sententiam ire cœperunt. cum illi, qui se Collegæ annumerari patiebantur in diuersum trãsierunt, Collega cum paucis relictus est. & lib. vi. Traianum laudans. Missis, inquit, hic optimus separari non alio magis poterat quàm diuersitate censendi. Tacitus etiam memorat, sub imperatore Traiano licuisse efferre quæ velles, & quæ sentires dicere. *Et copiam iudicij sui reipublicæ facere*) Dicere sententiam suam pro bono reipublicæ. *Dinumerati*) Quia non poterat fieri vllum senatusconsultum, nisi maior pars senatorum interfuisset. an cùm dissentirent, numerati sunt vtra in parte plures essent. Vt alludat ad illud, numera senatũ. *Non p.*) Nõ quia prima, fuit enim primò, sed quia melior, ideo Cornuti sententia obtinuit. *Quis*) Senator. *Antea*) Sub Domitiano, cũ nemo poterat libere loqui. quare ad Aristonem, Prospeximus, inquit, curiam, sed trepidam & elinguem, cùm dicere quod velles, periculosum, quod nolles, miserum. *Metu*) Quia metu mortis cogebantur sentire quæ imperator volebat. *Cæteri*) Senatores. *Sedentariam n.*) Assensum necessarium sedendo, non enim audebant contradicere. solum igitur tanquam ad sedendum conuocati assentiebant primæ sententiæ, velut ex ore imperatoris prolatæ. sedentaria igitur à sedendo dicta. Apuleius in primo limine sui asini vt etiam fatigationem sedentariam incessus vegetatione discuterem. Columella libro decimotertio. neque enim sedentaria eius opera est. *Vnus consul*) Designatus, qui id decernebat quod sentiebat imperatorem velle. an imperator qui præsidebat. *Omnes improbarent*) Quia iniustum erat. *Ipse*) Consul designatus. *Sic fiunt*) Sine vlla controuersia, & nemine dissentiente. nam illa inuitò decernuntur, id autem fit sub tyranno. *Fortasse*) Aliquando. *Imperator*) Domitianus, siue alius. *Eius*) Senatus. *Componebatur*) Lectica deferebatur, præsidebat. *Egressus*) E curia. *In pri.*) In qualitatem & personam principis. *Consularia o.*) Reddenditius, locandi publicos redditus, sumptus temperandi,

de rebus dubiis consulendi. hinc Ouidius, ad Sex. Pompeium scripsit. Aut reget ille suos dicendo iura Quirites Conspicuam signis cùm premet altus ebur. Aut populi reditus positam componet ad hastam, Et minui magnæ non sinet vrbis opes. Aut vt erunt patres in Itala templa vocati. De tanto dignis consule rebus aget, Aut feret Augusto solitam natóque salutem, Déque parum noto consulet officio.

Contemnere) Quod validissimum fuit in fine locauit: maius enim est contemnere, quàm abigere, quia multos, vt diximus, consulatus titulo tenus gessit Domitianus. *Ille*) Traianus, tanquam de absente loquitur. an magis respexit ad tertium cõsulatum, quo iam functus erat, cùm hæc scriberet. *Ita consul*] Ita cõsulatum gessit. *Tantùm consul*) Et non princeps, tãtum consulatum gerens, & non simul principatũ. *Nihil putabat*) Sensus est, solùm se cõsulibus parem existimabat, & nihilò supra. sed hoc per contrarium dixit. *Arrogantia principalis*] Pompa qua solent vti principes. *Præcursorum*) Anteambulonum. *Detineret*. Moraretur. *Nullus*) Repetitio Secundo familiaris, cum ab eodem verbo in rebus similibus & diuersis principia sumuntur. *In limine*) In ingressu palatij, *Consultare aues*) Captare auguria. *Numinum monitus*) Idem per diuersa. nam auguriis credidit antiquitas, quæ facienda vitandáve hominibus deos indicasse. monita autem deorum & in numero multitudinis neutri ac masculini generis Virgilius. Ille Iouis monitis immota tenebat Lumina. Persius. Hos pueris monitus patres infundere lippos. monemus consilio, & ante rem. *Perturbabatur*) A via. *Viatoribus*) Ministris à via dictis erant enim viatores magistratibus parentes, & senatores ducésque ex agris ad officia vocantes. vnde M. Tullius scripsit, à via in senatum accersebantur & Curius & cæteri senes, ex quo qui eos accersebãt viatores nominati sunt. & Plinius lib xviij. Cincinato, inquit, viator attulit dictaturam, dicens, vela corpus, vt perferam senatus, populique

contemnere solebat. Ille verò ita consul vt si tantùm consul foret, nihil infra se putabat, nisi quod infra consulem esset. ac primùm ita domo progrediebatur, vt illum nullus apparatus arrogantiæ principalis, nullus præcursorum tumultus detineret. una erat in limine mora consultare aues, reuererique numinum monitus. nemo perturbabatur, nemo submouebatur, tanta viatoribus quies, tantus pudor fascibus, vt plerunque aliena turba subsisteret, & consulem, & principem cogeret. Ipsius quidem officium tam modicum, tam temperatum, vt antiquus, aliquisque magnus consul sub bono principe incedere videretur. Iter illi sæpius in forum, frequenter tamen & in campum. nam comitia consulum obibat, ipse. tantùm ex renunciatione eorum voluptatis, quantum prius ex destinatione capiebat. Stabant candidati ante curulem principis, vt ipse ante consules steterat,

Rom. mandata. ex quo apparet fuisse ministros publicos. Sed autore Valerio, officium erat intra seruilem habitum. *Pudor*) Modestia. *Fascibus*) Lictoribus. *Aliena t.*) Non principalis, sed populariũ. *Et consulem &c.*) Traianum vadentem pedibus. *Tam modicum*) Tanta modestia. *Antiquus*) Optimus, similis antiquis. *Sub bono p.*) Sub imperio boni principis alicuius. *Ille*) Traiano erat. *In forum*) Ad ius dicendum populo. *In campum Martium*) Vbi renuntiabantur consules. *Comitia consulum*) Quæ centuriata dicebantur. *Renunciatione*) Declaratione. in fine eadem ferè tractat. tuo inquit, iudicio consules facti, tua voce renunciati sumus, vt idem honoribus nostris suffragator in curia, in campo declarator existeres renunciare alioquin dicimus eam rem quæ in placito & promissione venit,

autore

autore Pediano. Agrestius autem sic distinxit: nunciatur de longinquo, denunciatur de præsenti, annunciatur de futuro, renunciatur de excusando & repudiando: vel renunciare est quasi secretum narrare, nam illud re superuacuum est. Cicero, renunciatur mihi. Secundus, postquam renunciatum fuit. Terentius in Andria, id here tibi renuncio facturum. *Ipse*) Traianus cand datus. *Ante tribunal*) Sellam, *Adigebantur*) A consule cogebantur iurare. *Tantum putat*] Tantum fidei & religioni tribuit. *Tribunali*] Iuri dicendo. Augustum pariter Tranquillus laudat, quòd ius dixerit assiduè, & in nocte nonnunquam, si parum valeret corpore, lectica pro tribunali posita, vel etiam domi cubans. *Æquitatis*] Clementia, iustitia, benignitas, fides, fortitudo in periculis communibus, iucunda est auditu, in laudationibus. & quoniam singularum virtutum sunt certa quædam officia ac munera, & sua cuique virtuti laus propria debetur, erit explicandum in laude iustitiæ. quod nunc obseruat Secundus ex præcepto Ciceronis. quid cum fide, quid cum æquitate, quid cum eiusmodi aliquo officio is qui laudabitur fecerit. *Legum*] Fuit enim iustissimus Traianus, quod Martialis testatur hendecasyllabo, senatorum omnium iustissimum appellando: nam secundum Eutropium militarem gloriam ciuilitate & moderatione superauit. *Vt principem*] Qui maius imperium habet omnibus magistratibus, quique mitigare & intendere leges potest. *Secum consulē*] Se legibus stare, quod est cōsulis ius, arbitrium, potestas. nam omnia suis magistratibus cognoscenda remittebat. at Claudius, autore Tacito, cuncta legum ac magistratuum munia in se trahebat. *Plerasque ad cōsulem p.*) Consules enim & prætores inter cæteros magistratus habebant facultatem in vrbe dicendi ius. *Collegas*) Prætores apparatu penè pares consulibus erant, nam virgas securibus alligatas more consulum per sex lictores tantùm præferebant. nec mirum. quippe consulibus collegæ dati iisdem auspiciis, quamuis imperio minores creabantur. vnde siquis minor prætorem vidisset, equo desiliebat honoris causa, caput adaperiebat, semita cedebat. creatus autem prætor, primùm cùm consules auocarentur à bellis finitimis, neque esset qui in vrbe ius reddere posset. *Populare*) Id fit populo gratum. *Sentiebat*) Verè credebat sibi collegas. *Dignationis*) Honoris, dignitatis, autoritatis. Tacitus lib. xiij. sed ope Senecę dignationem Burro retentam. & lib. xvij. illi autoritatem senatus, hic dignationem Cæsaris laturus erat. Tranquillus in Caio. reliquas sorores nec cupiditate tanta, nec dignatione dilexit. Apuleius nam maiorem domum dignatione tui feceris. Plinius lib xxxv. dignatio autem præcipua Romæ increuit picturæ à M. Valerio Maxim. consule. nam dignari est dignum existimare honore aliquo. Apuleius xj. suo ille venerando me dignatus affamine. Columella lib. xij. velit

adigebantúrque in verba, in qua paulo antè ipse iurauerat princeps: qui tantum putat esse in iureiurādo, vt illud & ab aliis exigat. Reliqua pars diei tribunali dabatur. Ibi verò quāta religio æquitatis, quanta legum reuerentia? Adibat aliquis vt principem, respondebat se consulē esse. Nullius ab eo magistratus ius, nullius autoritas imminuta est, aucta etiā. siquidē pleraque ad prætores remittebat, atque ita vt collegas vocaret, non quia populare gratúmque audientibus, sed quia ita sentiebat. Tantum

aliis quoque honoribus dignati: Virgilius: Haud equidem tali me dignor honore.

dignationis in ipso honore ponebat, vt non amplius esse cẽseret, quod aliquis collega appellaretur à principe, quã quod prætor esset. Ad hæc tũ assiduus in tribunali, vt labore resici, ac reparari videretur. Quis nostrũ idẽ curæ, idẽ sudoris sumit? quis adeo expetitis honoribus aut deseruit, aut sufficit? Et sanè æquũ est tantum cæteris præstare cõsulibus ipsũ qui cõsules facit. quippe ẽt fortunæ videbatur indignum, si posset honores dare, qui gerere non posset. facturus cõsules doceat accepturiſq; amplissimũ honorẽ persuadeat scire se, quid sit quod daturus sit. sic fit vt illi quoq; sciãt, quid acceperint. Quo iustius senatus, vt susciperes quartũ consulatũ, & rogauit, & iussit. Imperij hoc verbũ, non adulationis esse, obsequio tuo crede, quod nõ alia in re magis, aut senatus exigere à te, aut tu præstare senatui debes. Vt n. cæterorũ hominũ, ita principũ illorũ omniũ, qui dij sibi vidẽtur, æuũ omne, & breue, & fragile est. Itaq; optimũ quẽq; niti & contendere decet, vt post se quoq; reip. prosit, moderationis scientiæq; monumentis, quæ prima statuere Cos. potest. Hæc nempe intentio tua vt libertatem reuoces, ac reducas. Quem ergo honorem magis amare, quod nomen vsurpare sæpius debes? quàm quod primùm inuenit recuperata libertas? Non est minus ciuile, & principem esse pariter, & consulem, quàm tantùm consulem. Habes etiam rationem

In ipso honore) Præcurræ l. *Amplius*) Suprà matus. *Quod*) Cur. *Assiduus*) Diutius sedebas. *Sud.*) Laboris ab eo quod sequitur. *Deseruit*) Vacat. *Cæterũ*, Sine imperio. *Fortuna indignum*) Fortunam rem indignam fecisse. *Doceat*) Exemplo sui consules instituat, qui consules facturus sit, iterũm enim repete consules, sic facturus consules doceat cõsules. *Amp.*) Consulatum. *Quid sit*) Vim eius. *Illi*, Cõsules declarati à bono principe. *Quo*) Iccirco, quia iam fuerant experti quanto vsui omnibus fuisset tertius cõsulatus. *Quartum consulatum*) Spartianus in Adriano refert Traianum gessisse quartum consulatum cum Atticuleio, quibus coss. Adrianus quæstor fuit. *Imperij hoc verbum*) Fuit, scilicet iubere, quod pertinet ad maiores. *Non adulationis*) Non ideo iussit senatus vt quartum consulatum susciperes, quia hoc blandum fore tibi existimaret, quòd scilicet imperatori iubere posset senatus, sed reuera quòd tu illi parere soles. *Quod*) Obsequium. *Alia in re*) Quàm accipiendis consulatibus. *Cæterorum*) Priuatorum sententia prius ab Horatio vsurpata, mortem omnibus cõmunem. *Optimum*) Principem. *Post se*) Exemplo suo. multi enim post Traianum secuti sunt laudabiles principes. *Monumentis*) Memoriã. *Quæ prima*) Imprimis moderationem & iustitiam. *Statuere*) Erigere, extruere. *Libertatem*) Significat habuisse in animo Traianum restituere Romanos in pristinam libertatem deposito imperio, id quod agitasse prius Augustum Trajanum illum meminit. *Quem ergo honorem*) Illa inquit Cicero concinna est interrogatio, quæ cum enumerata sunt necessaria, confirmat orationem superiorem, vt hoc loco. *Quod primùm inuenit r. l.*) Satis cõstat post exactos reges, & remp. in libertatem vindicatam, creatos consules, annuum magistratum, & duorum tantum. *Ciuile*) Humanum, gratum. *Et cõsulem, quàm tantùm consulem*) traductio, colore

Vere

verecundiæ collegarum tuorum. Collegarũ inquam: ita n. & ipse loqueris, & nos loqui vis. Onerosa erit modestiæ illorum terty consulatus sui recordatio, donec te consulem videãt. neque n. potest non nimium esse priuatis, quod principi satis est. Annuas Cæsar optantibus, quibusq; apud deos esse consuesti, quorum potẽs es, ipse votorum compotes facias, fortasse sufficiat tibi tertius consulatus, sed nobis tanto minus sufficit. Ille nos instituit, & induxit, vt te iterũ iterumq; Cos. habere cupiamus. Remissius istud cõtenderemus, si adhuc non sciremus qualis esses futurus. Tolerabilius fuit experimẽtum tui nobis, quàm vsum negari. Dabiturne rursus videre cõsulem illum? audiet, & reddet quas proximè voces? præstabitq; gaudium quantum ipse percipiet? præsidebit lætitiæ publicæ autor eius & causa, tentabitq; affectus nostros, vt solet, cohibere, nec poterit? pietati senatus cum modestia principis felix speciosumq; certamen, seu fuerit victa, seu vicerit. Equidem incognitam quandam proximaq; maiorem præsumo lætitiam. quis enim est tam imbecilli ingenio, qui non tanto meliorem consulem speret, quanto

Verecundia collegarum tuorum) Vt qui tertium consulatum pariter ac tu gesserunt, absoluas à verecundia, quod tibi pares in consulatu fuerint. redimes autem si quartum consulatum receper s. *Collegarum*) Repetitio. *Consulen*) Quarto. *Priuatis*) Siue imperio. *Quod tertium*) Consulatus. *Annuas*) Recipias quartum consulatum. *Quibusque*) Ordo & sensus: & ipse facias nos compotes votorum, quorum potens es, id est, accipias quartum consulatum, pro quibus nobis consueuisti esse compos. *Apud deos*) Videlicet consecutus es à diis quæcunque optabamus, an magis quibus votis tu consueuisti esse compos apud deos. nam quæcunque à diis exigis, consequeris. *Tam o min.*) Oh modestiã tuam, qua incitamur vt sæpius consul fias. *Ille*) Tertius consulatus tuus. *Remissius*) Lenius, frigidius. *Sciremus*) Experti essemus. *Experimentum t.*) Quo sumus experti quantum eo honore præstares. *Vsum*) Vtilitatem iam cognitam. *Qua proximè sed*) Ambiguum, an de votorum nuncupatione, an de acclamationibus intelligat. non multò enim antè dixerat, vota pro Traiano suscepta, si bene remp. & ex vtilitate omnium rexisset, & ipsum obtestatum, ne vnquam pro se resp. vota susciperet inuita, aut si inuita suscepisset, non teneretur. & acclamatum illi ab omni senatu, Traianúmque senatorum ardorem conatum reprimere an per hæc monstrauit iusiurandum à consule datum, & à Traiano susceptum, se suáque deorum iræ deuouente si scienter fefelliss et. *Gaudium*) Tantum nobis ex hoc. *Præsidebit*) Princeps erit senatus, vt in epistolis dixerat. *Lætitiæ publicæ*) Omnibus senatoribus. *Affectus n.*) Acclamationes, ob immensum gaudium. *Nec poterit*) Nam dixerat, quantò magis à te reprimebamur, eò plus exarsimus, non contumacia Cæsar: sed vt in tua potestate est, an gaudeamus, ita nec in nostra in quantum gaudeamus. *Pietati*) Ordo est. felix speciosúmque certamen fuit pietati senatus, cum modestia principis: seu illa pietas fuerit victa, id est, excesserit imperium principis: seu vicerit, id est, non potuerit cohiberi à laudibus Traiani. *Præsumo*) Præuideo. nam & à futuris laudare licet ab antè actis argumentando. *Incognitam*) Admirandam, inauditam. *Proxima*) Quam ex tertio tuo consulatu cepimus.

Sæpius) Experientia enim & vsus excolit hominum mores. *Alius*) Imperator. *Si non d.*) Si non omne tempus sui consulatus, quod laboribus occupare debuisse, voluptatibus consumpsisset. *Otio*) Interposito, quo vires animi & corporis reficiuntur. *Hic*) Traianus. *Consularibus curis exolu.*) Depositio consulatu. *Principales*) Ad principem pertinētes. *Tam diligens temperamenti*) Tanta vsus temperantia. *Princeps dum tantum g.*) Personam principis. *Prouinciarum d.*) Libellis prouincialium, & legationibus audiendis. *Occurrat*) Satisfiat. *Ciuitatum præsid.*) Quod præsidio esset ciuitatibus missis in eas militibus, ne ab hostibus infestarentur, & quod prouidebat, ne ciuitates afficerentur iniuria à præsidiis Romanorum. *In audiendo*) In audiendo Traianum, vt quæ postularent audiret. *Statim*) Conuersio, color per quem ad postremum verbum continenter reuertimur. exornatio sanè repetitioni contraria. *Tandémque*) Postquam hoc diuersum diu sub Domitiano vidimus. *Obsidet*) Ambit. occupat. *Mitis seueritas*) Hæc est præcipua laus diuersas virtutes in vnum misceare, neq; ad summum alicuius procedere, sed alterius asperitatem cum mansuetudine alterius condire. *Non dissoluta*) Non remissa, non indulgens. *Clementia*) Neque enim quicquam est quod imperatorem Romanum melius commēdet gentibus, quàm clementia. hæc Cæsarē deum fecit, hæc Augustum consecrauit, hæc Antonium Pij cognomine ornauit. Est autem temperantia animi in potestate vlciscendi, vel lenitas superioris aduersus inferiorem in pœnis constituendis, & quæ

sæpius fuerit? Alius labores, si non continuò desidiæ, ac voluptati dedisset, ocio tamen & quiete recreasset. hic consularibus curis exolutus, principales resumpsit, tam diligens temperamenti, vt nec consulis officiū princeps, nec principis consul appeteret. Videmus vt prouinciarum desideriis, vt singularū etiam ciuitatū præsidiis occurrat. nulla in audiendo difficultas, nulla in respondendo mora. adeunt statim, dimittuntur statim, tandemq; principis fores excluſa legationū turba non obsidet. Quid in omnibus excogitationibus, quàm mitis seueritas, quā non dissoluta clementia? non locupletando fisco sedes, nec aliud tibi sentētiæ tuæ præcipuū, quā bene indicasse. Stāt ante te litigatores nō de fortunis suis, sed de tua existimatione solliciti, nec tā verentur quid de causa sua quā quid de moribus sentias. O verè principis, atque ēt consulis reconciliare æmulas ciuitates, tumentesq; populos non imperio magis, quā ratione compescere, intercedere iniquitatibus magistratuū, infectumq; reddere quicquid fieri non oportuerit: postremò velocissimi sideris more omnia inuisere, omnia audire, & vndecunque innocatum statim velut numen adesse & assistere.

sequuntur apud Senecam libro secundo, de clementia. at Cicero in rhetoricis. Clementia est per quā animi temerè in odiū alicuius concitati, comitate retinentur. nā clemens est qui de iusto multum remittit, dictus quòd colat mentem suam, nec eam vexat irascendo. *Sedes*] Occupatus es, intētus iudicas. cum sedere sit iudicis *Fisci*) Imperialibus reddititib. *Sententia tua*] Quā pronuncias in rebus ambiguis, nullum tibi emolumentum quàm iustitiæ laudis. *Fortunis*] Rebus de quibus contenditur. *Existimatione*) Opinione, qualem de eis habeas. *Causa*) Lite. *O verè principis*] Officium. *Æmulas ciuitates*] Contendentes inter

ñter sede finibus vel dignitate. *Tumentes*) Iratos, discordes. *Imperio principali*) Potestate. *Intercedere*) Occurrere, prouidere. Hinc Silius in fine libri XIIII. Traianum designans, inquit. At ni cura viri, qui nunc dedit ocia mundo, Effrenum arceret populandi corde furorem, Nudassent auidæ terrásque fretúmque rapinæ. *Iniquitatibus magistratuum*) Marium enim Priscum proconsulem Africæ, & Cæcilium Classicum Bethicæ, quamuis defunctum, passus est repetundarum damnari. & Iulij Bassi Bithyniæ proconsulis acta rescindi, daríque à senatu ius omnibus, de quibus ille aliquid constituisset, ex integro agendi duntaxat per biennium vnde statim subiunxit, infectúmque reddere, quicquid fieri non oportuerit, infectum igitur pro non facto. *Velocissimi syderis*) Solis, diebus singulis orbem percurrentis. *Velut*) Non enim præsentia, sed potentia poterat suis opem ferre subitò. *Assistere*) Patrocinari.

Talia) Talis prouidentiæ. *Temperat*) Regit. *Nutu*) Ioui in consensu nutum præcipui poëtarum Homerus & Virgilius assignant. M. item Tullius Iouis nutu omnia regi prodidit. & Mamertinus pro consulatu. Poëtæ, inquit, ferunt altissimum illum & cuncta potestate cohibentem deum, qui ditione perpetua, diuina atque humana moderatur, cùm despiciat in terras habitu oris, tempestatum incerta mutare: eius nutu mundum tremiscere, illius hilaritate turbines abigi, nubes fugari, nitentia per orbem serena refundi. *Si quando oculos demisit in terras*) Si aliquando diuertit curam suam à cœlestibus ad humana. falsò tamen finxit antiquitas per interualla deum mortalia curare, vt Virgilius post Æneæ naufragium, cùm Iuppiter æthere summo Despiciens mare veliuolum, terrasque iacentes. hæc locus non caret adulatione. *Inter diuina*) Ad suam curam pertinentia. *Per te*) Te idem curante. *Liber*) Ab administratione rerum humanarum. *Cœlo tantum v.*) Solum occupatur circa regimen cœlestium. *Sufficis mandanti*) Satisfacis imperio Iouis. *Condatur*) Finiatur. *Fecisti paria*) Satisfeciſti, officium tuum executus es, & par ei fuisti. sic alibi dixerat. *Influentibus*) Occurrentibus. *Quæ enim remissio*) Transit ad bona corporis, & laudat à venatione, cuius studio Adrianus eius successor in imperio vsque ad insaniam & periculum detentus est. & Claudianus Stiliconem à venatione commendans, cecinit, Quis Stilicone prior ferro penetrare leones Comminus? aut longè virga transfigere ceruos? *Saltus*) Quos agros non colebant propter syluas, aut id genus vbi possit pasci, & possidebant ab vsu suo, saltus, autore Varrone, nominarunt. vnde Virgilius Saltibus in vacuis pascunt. *Excutere*) Excitare canibus odoris. *Superare immensa*) Ac deinceps verba grauitatem orationis monstrant, quæ constat IX. verborum grauium magna & ornata constructione. *Gradum inferre*) Ingredi. Xenophon in libello de venatione oportet venatoriæ rei studiosum statura esse agilem, & validum, animo verò patientem, vt laboris victor se ipsa lætetur.

Talia esse crediderim, quæ ipse mundi parens temperat nutu, siquando oculos demisit in terras, & facta mortalium inter diuina opera numerare dignatus est, quibus nunc per te liber, solutúsque cœlo tantùm vacat, postquam te dedit, qui erga omne hominum genus vice sua fungereris. fungeris enim, sufficisq; mandanti, cùm tibi dies omnis summa cũ vtilitate nostra, cum tua laude condatur. Quod si quando cum influentibus negociis paria fecisti, instar refectionis existimas mutationem laboris. Quæ enim remissio tibi nisi lustrare saltus? excutere cubilibus feras? superare immensa montium iuga, & horrentibus scopulis gradum inferre?

nullius manu, nullius vestigio adiutum? atque inter hæc pia mente adire lucos? & occursare numinibus? Olim hæc experientia iuuentutis, hæc voluptas erat, his artibus futuri duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore, cum callidis æstu. nec mediocre pacis decus habebatur submota campis irruptio ferarum, & obsidione quadam liberatus agrestiũ labor. Vsurpabant gloriã istam illi quoq; principes, qui obire non poterant: vsurpabant autem, vt domitas fractásque claustris feras, ac deindè in ipsorum quidem ludibrium emissas, mentita sagacitate colligerent. huic par capiendi, quærendiq; sudor, summúsque, & idem gratissimus labor inuenire. Enimuero si quando placuit idem corporis robur in maria proferre, non ille fluitantia vela, aut oculis sequitur, aut manibus, sed nunc gubernaculis assidet, nunc cũ valentissimo quoq; sodalium certat frangere fluctus, domitare ventos reluctantes, remisq; transfretare obstãtia freta. Quantũ dissimilis illi qui

Nullius) Præducis ministri. *Interh.*) Inter venandum. *Lucos*) Religioni conseruatos quos cedere nefas erat. *Numinibus*) Diis præsertim syluestribus, vt Faunis, Satyris, Dianæ. nam Xenophon in libello prænemorato, refert venationis præceptorum suorum memores dei cultores fieri, & pios, bonos in parentes, in patriam, in amicos, in omnes ciues. *Hæc experientia iuuentutis*) In venatione iuuentus experiebatur suam virtutem. venationis enim studiosi feruntur, Cephalus, Æsculapius, Melanion, Nestor, Theseus, Hippolytus, Palamedes, Vlysses, Mnestheus, Diomedes, Castor, Pollux, Machaon, Podalirius, Antilochus, Æneas, Achilles. *Futuri duces*) Recitat Xenophon ex venatione bonam valetudinem comparari, ad bellum optimè institutos, hinc bonos milites & pares imperatores euadere. *Fugacibus*) Ceruis, damis, leporibus. *Audacibus*) Vrsis, leonibus. *Callidis*) Vulpibus. *Campis*) Frugibus. nam ciuibus venatores vtiles, idem est autor, ferarum internicione, exemplo Calydonij apri, qui scribente Ouidio in metamorph. sata vastabat & agros. *Labor ag.* Fruges, sata. *Gloriam*) Venandi. *Illi*) Conueniunt Tranquilli verba. laboris, inquit, Domitianus impatiens per vrbem pedibus non temerè ambulauit, in expeditione & agmine equo rarius, lectica assiduè vectus est, armorum nullo, sagittarum vel præcipuo studio tenebatur. centenas varij generis feras sæpe in Albano secessit conficientem spectauere plerique, atque etiam ex industria, ita quarundam capita figentem, vt duobus ictibus quasi cornua efficeret. nonnunquam in pueri procul stantis prætentísque pro scopo dispansam dextræ manus palmam, sagittas tanta arte direxit, vt omnes per interualla digitorum innocuæ euadèrent. Lampridius & Herodianus pariter Commodi summam in sagittando peritiam tradidere. *Obire*) Eam assequi. *Fractas claustris*) Assuetas cauea, & ideò depositæ feritate. *Ipsorum*) Imperatorum. *Ludibrium*) Derisionem. *Mentita sagacitate*) Falsa industria, qua vtebantur scopo in sagittando. *Colligerent*) Præuenirent, conficerent. *Huic*) Traiano. *Sudor*) Labor exercitationis plerunque finis esse debet sudor, aut certè lassitudo, quæ citra fatigationem sit. *In maria p.*) Experiri nauigationem, gestationum sæuissima est naui, vel in portu, vel in flumine, vehementior in alto: atque hæc ipsa intendi vel leniri possunt. Traianus intendebat, Domitianus lenibat. *Sequitur vela*) Nauigat secundo vento. *Manibus*) Contrahendo tanquam nimium tumida. nulla autem res æquè adiuuat cursum nauis, quàm summa pars veli. illinc maximè nauis vrgetur. itaque quoties ventus increuit,

increuit, maiórque est quàm expedit, antenna submittitur, minúsque habet virium flatus. *Assidet*) Regit nauem. *Valentissimo*) Robustissimo. *Frangere fluctus*) Niti contra ventos. *Transfretare*) Transire. *Illi*) Domitiano, qui laboris impatiens, autore Tranquillo, per vrbem pedibus non temerè ambulauit.

Albani lacus) Lacus Albanus in nemore Albano à tumulis circumiacentibus inclusus, bello tamen aduersus Veios auctus, per fossas emissus satisfecit & vati Veienti, & Delphico oraculo. quæ res latius libro v. ab vrbe condita narratur à Liuio. delectatum secessu Albano Domitianum, Iuuenalis saty. IV. & Martialis lib. XI. ac Tranquillus cum Dione meminere in vita eiusdem. erat autem Albanum sub monte Albano: vnde etiam appellationem accepit veluti arx quædam. *Ocium*) Secessum. *Baiani*) Baiarum portum in Campania post Misenum locat Plinius. & Strabo lib. I. post Misenum, nec minus lib. V. deinde dicens profundum litus reductum in sinum Baias aperit, aquásque calidas & ad voluptatem & ad sanandos morbos habet accommodissimas ob hoc deuitandus ille locus secundum Senecam, quod habet quasdam naturales dotes, quibus illum sibi celebrandum luxuria sumpsit. quare Horatius illarum luxuriam libro I. Epistolarum pariter notat. Martialis XI. multis laudat ibi, Litus beatæ Veneris aureum Baias. Baias superbæ blanda dona Mineruæ. denominationem traxisse à Baio Vlyssis socio, testantur Strabo, & Seruius. *Torporem*) Tranquillitatem. *Inconcussus*) Stabilis, quietus, quod fieri non potuisset, si huc & illuc fluctibus agitaretur. *Religato*) Ad maius nauigium, vt & præcedens fluctus, si qui fortè fierent, frangeret, & subsequens nullo remorum pulsu concuteretur. *Piaculum*) Pestis, contaminatio. *Fœda f.*) Turpe spectaculum. *Alienum r.*) Præcedentis nauis gubernatorem. *Velut capta n.*) Tanquam nauis qua Domitianus trahebatur, ab hostibus capta foret. *Defor. ista*) Turpi aspectu, ac indecoro. *Fl. atque am.*) Flumen dictum quòd fluat, à quo stillicida fluuia, quæ ita fluant, cadántque. amnis, id est, flumen quod circuit aliquid. nam ab ambitu amnis, autore Varrone, deducitur: cui astipulatur Pompeius. amnis, inquit, propriè dicitur à circumnando, ex Græca præpositione ἀμφὶ, quod est circum, tractum, & nare fluere. Seneca III. naturalium quæstionum, flumen est fluens aqua, & pro fluxu Virgilius vsus est. aut rapidus montano flumine torrens. Plinius libro trigesimosecundo, reciproci æstus inenarrabilem vim, mare in flumen versum dixit. amnis autem incerto genere fuit apud antiquos, autoribus Festo & Seruio. *Tantum illud nostri dedecoris*) Domitianum Romanis ingēs opprobrium, qui Dacis annua tributa pēdebat. *Danubius & Rhenus*) Sumptis expeditionibus in Sarmatas & Getas, de quibus Martialis libro nono. Cornua Sarmatici ter perfida contulit Istri, Sudātem Getica ter nive lauit equum,

non Albani lacus ocium, Baianique torporem & silentium ferre, non pulsum saltem fragorémque remorum perpeti poterat, qui ad singulos ictus turpi formidine horresceret. itaque procul ab omni sono inconcussus ipse, & immotus, religato reuinctóque nauigio non secus ac piaculum aliquod trahebatur. fœda facies, cùm P. R. Imperator alienum cursum, alienumq. rectorem velut capta naue sequeretur. Nec deformitate ista saltem flumina carebant, atque amnes. Danubius ac Rhenus tantum illud nostri dedecoris vchere gaudebant, non minore cum pudore imperij, quòd hæc Romanæ aquilæ, Romana signa, Romana denique ripa, quàm quod hostium prospectarent, hostium quibus moris est eadem illa nunc rigentia gelu flumina, aut campis superflua, nunc liquida ac deferētia lustrare nauigiis,

Hæc) Talia visu deformia. Domitianum trahi nauigio relegato. *Romana aquila*, Exercitus Romanus repetitio & compar. *Romana ripa*) Infesta à Romanis & ditioni nostræ subiecta. *Quàm quod hostium*) Quàm quod signa & hostium ripa hæc prospectarent. *Hostium*) Germanorum alterius ripę dominorum. resumitur idem verbum per repetitionem. *Illa*) Danubium & Rhenum. *Nunc*) Interdum. *Campis superflua*) Excrescentia. inundantia. *Limpida*) Defecata quod solet euenire decrescentibus fluminibus. magis placet liquida, vt rigenti opponatur. *Deferentia*) Campos, & in suũ alueum redeuntia.

Nandóque superare) Immò concreta pedibus transire. *Per se*) Solam, sine prudentia. fortuna, inquit Xenophon de venatione, corporis & animi fortitudinem comitatur. tangit autem Domitianum, qui secundùm Dionem, fuit corpore robusto & audaci animo, sed has dotes nimio luxu debilitauerat. *Duritiem*) Robur. *Validior*) Fortior fortitudo enim animi est. nam nec omnibus qui fuerunt viri manu prompti fortis nomen concesserim, quia sine virtute intelligi non potest fortitudo, cuius contrarium ignauiam profert Gellius. illa, autore Seneca de beneficiis, est pericula iuxta contemnens: aut scientia repellendorum, excipiendorum, prouocandorum, ac timendorum contemptrix, terribilia, & sub iugum libertatem nostram mittentia, despicit, prouocat, frangit. cuius perpessio patientia, & tolerantia rami sunt. illic est prudentia, sine qua nullum inuenitur consilium, quæ suadet, quod effugere non possis, constantissimè ferre: illic est constantia quæ deiici loco non potest, & propositum nulla vi extorquere, dimittit. fortitudo quidem circumsistitur. hinc audacia, inde timiditate. audacia confidentiæ, fit abundantia: metus vicium deficientis audaciæ. hæc sumpta ex Apuleio. *Indulgentia fortuna*) Rerum copiæ, imperiales luxus, bonæ fortunæ, quæ maximè sunt in principibus. *Molliant*) Eneruent, debilitent. deliciis enim plerunque corporis & animi robur frangitur. quare in præfatione totius operis Liuius, nuper, inquit, diuitiæ auaritiam, & abundantes voluptates, desiderium per luxum atque libidinem pereundi perdendique omnia inuexêre. diuitiæ secundum Senecam inflant animos, superbiam & arrogantiam pariunt, inuidiam trahunt, corpus emolliunt. *Latum*) Bonæ habitudinis. *Maritos dearum*) Qualis fuit Peleus, qui ob fortitudinem Thetidis nuptias meruit. Cephalus à dea raptus, & Hippolytus ob venationem Dianæ charus. *Deorum l.*) Quales nouimus Theseum, Castorem, Pollucem, & alios plures. *Dignitate n.*) Claritate parentum & natalium. *His art.*) Venatione. *Simul*) Etiam. *Illa*) Venatio, gestatio, exercitatio. *Auocamentum*) Solarium, delinimentum. propriè tamen cùm vocibus attrahimur. Apuleius in Apologia. reputo enim animum humanum & puerilem præsertim simplicémque, seu carminum auocamento, seu odorum delinimento soporari. lib. tamen IX. Secundus aduocamentum dixit, vbi plura inuenies. *Huius*) Traiani. *Illa*) Administrationes.

nandóque superare. Nec verò laudauerim per se magnopere duriciem corporis ac lacertorum, sed si his validior toto corpore animus imperitet, quem non fortunæ indulgentiæ molliant, non copiæ principales ad segnitiem luxúmque detorqueant. tunc ego seu montibus, seu mari exerceatur, & lætum opere corpus, & crescentia laboribus membra mirabor. Video enim iam inde antiquitus maritos dearum, ac deorum liberos, nec dignitate nuptiarum magis quàm his artibus inclaruisse. Simul cogito, cùm sint ista ludus, & auocamentum huius, illæ seriæ & intentæ, & à quibus se in tale ocium recipit, voluptates. Sunt enim voluptates, quibus optimè de cuiusq; grauitate, sanctitate, temperãtia creditur,

nistrationes publicæ. repete sint. *Voluptates*) Seriæ & intentæ. hyperbaton. nam mutauit ordinem verborum. sensus est, ex rebus grauibus voluptates quidem sentit Traianus, sed seriias & summas. at est aliud voluptatis genus, cùm animus remittitur, & oblectatur lusibus, & honestis corporis exercitationibus. voluptatem enim ponere solemus ad demonstrandam animi hilarem affectionem. est autem secundum Senecam, non illa leuis & fugax & subinde reficienda, sed stabilis & certa, summa voluptas posse scilicet capere ex horridis voluptatem, & ad id se reduxisse quod eripere nulla fortunæ iniquitas possit. Apuleius libro de philosophia, duplicem voluptatem dicebat, eam imprimis laudans, quæ gloriosis actibus veniat, quæ sit honesta, vt pro aliqua præclara administra-tione susceptа. lege plura apud Gellium, cùm alibi, tum libro octauo, vbi de voluptate diuersæ philosophorum sententiæ recitantur. item Laertium, & Athenæum libro vndecimo. *Recipit*) Refouet, remittit se Traianus. *In talecocium*) In venationem & gestationem res laudabiles. pulcherrimum enim & humanissimum in vita, seueritatem comitatemque miscere, ne illa in tristitiam, hæc in petulantiam excidat. nam autore Seneca in declamationibus, omnibus quidem prodest animum relaxare, excitatur enim quiete vigor. Sunt enim voluptates, secundum Apuleij sententiam, qui eas existimat voluptates, & appetibiles, quæ versantur circa honestos actus. *Creditur*) Credit, cognoscit Traianus. *Cuiusque*) Candidati, senatoris, litigantis.

Iam) Præterea. *Quis*) Principum fuit. *Occupationibus*) Administrationibus. *Species*) Forma. nam Domitianus, quem præcipuum respicit, plura seuerè fecit, scenam histrionibus interdixit, castrari mares vetuit, ius diligenter & industriè dixit, nummarios iudices cum suo quoque consilio notauit, magistratibus quoque vrbicis prouinciarúmque præsidibus coercendis tantum curæ adhibuit, vt neque modestiores vnquam, neque iustiores extiterint. *Otio*) Desidia paulatim effœminatur animus, atque in similitudinem otij sui & pigritiæ, in qua iacet, soluitur. neque immeritò secundum Columellam, maiores nostri censuerunt tam otij quàm negocij reddendam rationem. *Plurique*) Multi. vt alios omittam, Augustum in plurimis laudatum principem accepimus alea, stupris, & luxu oblectatum, quanquam scio imprimis Domitianum monstrari, quem recitat Tranquillus quoties otium esset, alea solitum auocari etiam profestis diebus maturinisque horis. libidinis autem nimiæ assiduitatem concubitus, velut exercitationis genus clinopalen vocasse, famamque fuisse quasi concubinas ipse diuelleret, natarétque inter vulgatissimas meretrices. *Aleam*) Genus ludi, cuius species veritas & concessas iurisconsultus enumerat. alea studiosissimè lusit Claudius, de cuius arte librum quoque emisit. translatiuè ad alia transfertur: Martialis in distichis, Alea parua nuces & non damnosa videtur, Sæpe tamen pueris abstulit illa nates. Liuius primo ab vrbe condita, in dubiam imperi] seruitiisque aleam imus. *Cùm s.*) Sensus est, cùm si quando à rebus seriis animum relaxarent, luxuriæ & ignauiæ idem emptoris absumerent. *Contentione*) Oppositione, opponuntur enim vitia seriis. *Habet hoc primum*) Sententia, color.

Iam quis adeò dissolutus, cuius non occupationibus aliqua species seueritatis insidat? Ocio prodimur. An non plerique principes hoc idem tempus in aleam, stupra, luxum conferebant? cùm seriarum laxamenta curarum vitiorum contentione supplerent. Habet hoc primum magna fortuna, quòd nihil tectum, nihil occultum esse patitur: principum verò non modò domos, sed cubicula ipsa, intimósque secessus recludit, omniáque arcana noscenda famæ proponit, atque explicat. Sed tibi Cæsar nihil

talis, inquit, huc ingredior, qualis egredi volo. itaque per omnem principatum se gessit vt nullam meruerit reprehensionem. Traianum autem superuixit authoribus Spartiano, Iunio iutisconsulto, Dione Græco. *Antiquitus*) Grauius, modestius, antiquas illas sanctitate referens. laudat à propinquis, quos Marcus Tullius inter bona fortunæ numerat. sed nititur Secundus probare Traianum suos fecisse imitatione sui bonos, quod sanè laudabilius, cùm animi bona longè præcedant fortunę munera.

Pontifici maximo) Traiano, quem alibi significauimus fuisse pontificem maximum. *Hanc*) Plotinam. *Vbi est autem similis*) Perinde ac si cunctis virtutibus excelleret. *Quam*) Certè, quod *ut* interdum Græcè dicitur. *Fortuna tua*) Imperio. *Nisi gaudium*) Nisi quod lætior est. gaudet enim tuis bonis. *Te ipsum*) Tua animi bona, & quia maritus es. *Idem estis inuicem*) Pariter vos mutuo amatis in magna fortuna ac faciebatis in priuata. *Probatis ex æquo*) Mutuò laudatis vos. *Felicitas*) Imperatoria dignitas. *Quàm benè*) Quàm modestè & temperatè. *Eadem*) Plotinæ. *Cultu*) Vestitu, mundo muliebri. *Ciuili incessu*) Demisso vultu. contra taxatur Iole apud Ouidium quòd elata facie prodiret. Dat vultum populo sublime sub Hercule victo. Grammatici obseruant incessum pertinere ad nobiliores. *Hoc opus*) Horum causa Traianus est. *Obsequij gloria*) Satis est gloriæ Plotinæ si obsequitur mariti monitis. *Nullus terror*) Nulli satellites terrorem intuentibus facientes. hoc refertur ad comitatum, ambitio ad cultũ & incessum. *In quantum patitur f.*) Quantum licet mulieri quæ naturæ debilioris est, id est, saltem per vrbem. *Decuerit hoc t.*) Incedere pedibus Plotinæ decorum esset etiam si tu gestareris. *Sub hac modestia viri*) Sub exemplo tuæ modestiæ. *Dent verecundiam*) Quanto pudore vti debet vxor respectu mariti & sui. honestat enim plurimum mulieres pudor. *Soror autem tua*) Matriana, cui postea Augustæ cognomentum fuit, & à senatu inter deas consecrata. *Sororem*) Modestã exemplo fratris. *In illa*) illius moribus. *Tuus candor*) Tua bonitas. candori opponitur vicium, sicut candido nigrum. *Sic effi.*) Maiorẽ vim teneat. *Bene in.*) Hoc ad vxorẽ Plotinam refert, quæ à Traiano bonis moribus imbuta fuerat. adolescentem enim admodum duxerat illam. *Feliciter n.*) At istud sororem Martianam respicit, quæ fratrem sortita fuerat imperatorem. sensus est, vt tãquam e optimis moribus.

pontifici maximo deligenda sit coniunx, aut hanc, aut similem (vbi est autem similis?) elegerit? quàm illa nihil sibi ex fortuna tua nisi gaudium vendicat? quàm constanter non potentiam tuam, sed ipsum te reueretur? Idem estis inuicem, quod fuistis, probatis ex æquo, nihilque vobis fœlicitas addidit, nisi quod scire cœpistis quàm bene vterque vestrum felicitatem ferat. Eadem quàm modica cultu? quàm parca comitatu? quàm ciuilis incessu? mariti hoc opus, qui ita imbuit, ita instituit. nam vxori sufficit obsequij gloria. An cùm videat quàm te nullus terror, nulla comitetur ambitio, non & ipsa cum silentio incedat? ingredientémque pedibus maritum in quantum patitur sexus imitetur? Decuerit hoc illam, etiam si diuersa tu facias. Sub hac verò modestia viri quantam debet verecundiam vxor marito? fœmina sibi? Soror autem tua, vt se sororem esse meminit? vt in illa tua simplicitas, tua veritas, tuus candor agnoscitur? vt si quis eam vxori tuæ conferat dubitare cogatur, vtrum sit efficacius ad rectè viuendum bene institui, aut feliciter nasci. Nihil est tã pronũ ad

simultates quàm æmulatio, in fœminis præsertim. ea porrò maximè nascitur ex coniunctione, alitur æqualitate, exardescit inuidia, cuius finis est odium. Quo quidem admirabilius existimandum est quod mulieribus duabus in vna domo, parique fortuna nullum certamen, nulla contentio est: suspiciunt inuicem, inuicem cedunt: cúmque te vtraque effusissimè diligat, nihil sua putant interesse, vtram tu magis ames, idémque vtrique propositum, idem tenor vitæ, nihilque ex quo sentias duas esse. te enim imitari, te subsequi student: ideo vtraque mores eosdem, quia vtraque tuos habet. Inde moderatio, inde etiam perpetua securitas. neque enim vnquam periclitabuntur esse priuatæ, quæ non desierunt. Obtulerat illis senatus cognomen Augustarum, quod certatim deprecatæ sunt quamdiu appellationem patris patriæ tu recusasses, seu quod plus esse in eo iudicabant, si vxor, & soror tua, quàm si Augustæ dicerentur. Sed quæcunque illis ratio tantam modestiam suasit, hoc magis dignæ sunt quæ in animis nostris, & sint, & habeantur Augustæ, quia non vocantur. Quid enim laudabilius fœminis, quàm si verum honorem non in splendore titulorum, sed in iudiciis hominum reponant? magnisque nominibus pares se faciant, etiam dum recusant? Iam etiam, & in priuatorum animis exoleuerat priscum mortalium bonum amicitia, cuius in locum

Simultates) Inimicitias. *Æmulatio*) Contentio de pari conditione. *Ea porrò nascitur*) Gradatio. *Ex coniunctione*) Inter affinitate coniunctos. *Alitur æqualitate*) Crescit inter pares. *Mulieribus duabus*) Plotinæ & Martianæ. *Suspiciunt*) Venerantur se. *Sua inter*) Ad se pertinere. *Nihil*) Tit ab illis. *Duas*) Discordes. *Eosdem*) Optimos habet. *Inde*) Ex tuis moribus. *Moderatio*) Vtraque modesta est. *Non periclitabuntur esse priuatæ*) Non periculum erit vt dignitatem perdant. *Quæ non desierunt*) Quæ vixerunt etiam in principatu tanquam essent priuatorum, & vxor & soror. nam modestè & sanctè in summa potestate vitam duxerunt, vt iure nemo de illis conqueri potuerit. *Cognomen Augustarum*) Id quod etiam nunc durat in marmoribus Plotinam & Martianam appellatas Augustas. nam vxores & sorores imperatorum cognomine Augustarum insignire consueuerant Romani. *Deprecatæ*) Abnuerunt precibus. *Appellationem patris patriæ*) Suprà memorauit senatum diu contendisse, vt cognomen patris patriæ reciperet Traianus, & tandem obtinuisse quod intenderat. *Seu*) Recusabant. *Plus*) Dignitatis. *In eo*) In hac appellatione. *Hoc*) Tanto laudat vtraque à modestia. *In splendore titulorum*) In nominibus honorificis. *In iudiciis hominum*) In veritate. *Magnis nominibus*) Augustis. *Pares se faciant*) Verè dignæ sint. *Etiam dum recusant*) Sua modestia. *Exoleuerat*) Deleuerat. *Amicitia*) Quæ est omnium diuinarum humanarúmq; rerum cum beneuolentia & charitate summa consensio: & nihil aliud quàm diligere ipsum, quem ames, nulla indulgentia, nulla vtilitate requisita. Seneca, amare inquit, & amicum esse inter se differunt, imò dissimilia sunt. qui amicus est, amat, qui amat, non vtique amicus est. itaque amicitia semper prodest, amor aliquando etiam nocet. quare Donatus dixit, a-

xie, amicus animi est, amator verò corporis. et alibi, amator ad tempus, amicus in perpetuum. Paulus de verb. sign. amicos appellare omnes debemus non leui notitia coniunctos, sed quibus fuerint iura eā primis honestis familiaritatis quæsita rationibus. lege amicitiarum genera apud Apuleium lib. de philosophia. *Priscum m. b.*) Frequens apud priscos cùm veri reperti sunt amici, de quibus Valerius Max. lib. iiij. bonum autem nullum est tam natura aptum, tam conueniens ad res vel secundas, vel aduersas. & solem è mundo tollere videntur, Ciceronis testimonio, qui amicitiam tollunt, qua à diis immortalibus nihil melius, nihil iucundius habemus. nec sine virtute amicitia esse vllo pacto potest, quoquo verteris præsto est, nullo loco excluditur, nunquam intempestiua, nunquam molesta est. nam & secundas res splendidiores facit, & aduersas partiens communicánsque leuiores.

migrauerant assentationes, blanditiæ, & peior odio amoris simulatio: etenim in principum domo nomen tantum amicitiæ, inane scilicet, irrisumq; manebat. nam qua poterat esse inter eos amicitia, quorum sibi alij domini, alij serui videbantur? Tu hanc pulsam, & errantem reduxisti. habes amicos, quia amicus ipse es, neque enim vt alia subiectis, ita amor imperatur: neque est vllus affectus tam erectus, & liber & dominationis impatiens, nec qui magis vices exigat. Potest fortasse princeps, iniquè, potest tamen odio esse nonnullis etiam si ipse non oderit: amari, nisi ipse amet, non potest. Diligis ergo cum diligaris, & in eo quod vtrique honestissimum est, tota gloria tua est, qui superior factus,

Migrauerant) Inuaserant. *Assentationes*) Adulationes. assentatio enim vitiorum aditus x procul ab amicitia amoueatur, quæ non modò amico, sed ne libero quidem digna. nulla in amicitiis pestis maior. *Simulatio*) Omnium rerum simulatio est vitiosa, tollit enim iudicium veri, idque adulterat, sine quo nomen amicitiæ valere non potest. *Peior od*) Per iciosior species amicitiæ simulatio quàm assentatio. *Inane*) Simulatum. *Principum*) Malorum. nam Augustus coluit amicitias, & mutuas requisiuit, pariter & Titus. *Alij domini, a. s.*) In tyrannorum vita nulla fides, nulla charitas, nulla stabilis benecuolentiæ potest esse fiducia. omnia semper suspecta, atque solicita sunt, nullus locus est amicitiæ. quis enim aut eum diligat, quem metuit? aut eum à quo se metui putet? hunc locum videtur subsecutus in Panegyrico Honorij Pacatus. ecquis, inquit, imperatorum vnquam putauit amicitiæ cultum in regia laude ponendum? humilis hæc virtus, dubiúmque an virtus iudicabatur, nec palatiis digna, sed periculis habebatur. optimus ille dicebat, non etiam diligebat, prodesse nouerat, amare nesciebat. tu amicitiam, nomen ante priuatum non solum intra aulam vocasti, sed inducta purpura, auro, gemmisque redimitam, solio regiæ sedi, réque non verbis asseruisti. *Pulsam*) Præsertim à Domitiano. quare meritò Iuuenalis illius amicitiam vocat miseram. *Vt a.*) Vt aliæ res imperantur. *Amor imperatur*) Amamus vi. hinc Claudianus dixit, non extorquebis amari. *Affectus*) animi passio, quæ dupliciter sumitur, aut corruptionis causa, aut perfectionis. animi passionū quatuor genera sunt, tristitia, metus, desiderium, voluptas. *Erectus*) Magnanimus, nobilis. *Dominationis*) Inæqualitatis. *Vices exigat*) Redamari quærat, quàm amor. *Iniquè*) Iniustè odio esse aliquibus. *Nisi ipse non a.*) Nullū habet maius malum occupatus homo, & bonis suis obsessus, autore Seneca, quàm quod amicos sibi putat, quibus non est. quare M. Tullius, Sed plerique, inquit, peruersè, ne dicam impudenter, amicum habere talem volunt, quales ipsi esse non possunt, quæque ipsi non tribuunt amicis, hæc ab his desiderant. *Virique*) Tibi &

amicis tuis. nam vera amicitia in omnibus laudanda. Pacatus tamen Traianum recitauit suos dixisse, non amasse. fortasse

Descendis in omnia f. of.) Demittis te ad munia veræ amicitiæ. maximum enim in amicitia, superiorem parem esse inferiori: imitandósque Scipio, vt si quam præstantiam virtutis, ingenij, fortunæ consecuti sumus, eam nostris impertiamur, communicemúsque cum proximis. Ausonius autor, Traianum ægrotantes amicos visere solitum. Eutropius verò, Romæ & per prouincias æqualem se omnibus exhibuisse, amicos salutandi causa frequentasse, vel ægrotantes, vel cùm festus dies ageret, sæpe in vehiculis eorum sedisse. & Dion, sæpenumero cum tribus curru vectum, sine satellite, & familiarius apud amicos diuertisse. non autem quatuor comitantibus, vt malè transtulit qui Traiani vitam ex Dione Latinitate donauit, apud quem legitur τεσσάρων & τετρᾶρχος, sæpius etiam quatuus curru vehebatur. neque enim illi comites quatuor esse poterant, si quatuus vectabatur, sed tres tantùm. *Tua gloria e*") Simonides apud Xenophontem, si priuatus, inquit, & principem patriæ ægrotantem visant, nemini dubium, quin hac quoque re potentissimum hominum magis sit grata humanitas. vt enim quisque maximè vir ut. & sapientia sit munitus etiam vt nullo egeat, suáque omnia in seipso posita iudicet: ita in amicitiis expetendis colendisque maximè excellit. *In amicū*) In personam. & studium amici. *Imperatoris*) id est, facis imperatoris officium amicis culpantibus Traianum. quòd nimium cum omnibus communis esset, respondit, talem se imperatorem esse priuatis oportere, qualem esse suos imperatores priuatus optaret. *Prærogatiuam principis*) M. Tullius, quid autem stultius quàm vt plurimum copiis, facultatibus, opibus possint cæteros

more oratorum hoc in rem suam trahens, cùm historici secus scribant. *Superior*) Dignitate & fortuna.

descendis in omnia familiaritatis officia & in amicū ex imperatore submitteris, immò tūc maximè Imperator cùm amicū ex imperatore agis. Etenim cùm plurimis amicitiis fortuna principū indigeat, præcipuū est principis opus amicos parare. Placeat tibi semper hæc secta, & cùm aliæ virtutes tuas, tū hanc cōstantissimè teneas, nec vnquam persuadeatur humile esse principi, nisi odisse. Incūdissimū est in rebus humanis amari, sed non minus amare: quorum vtroq; ita fueris, vt cū ipse ardētissimè diligas, adhuc tamen ardētius diligaris. primū, quia facilius est vnū amare quā multos, deinde quia tibi amicos tuos obligandi adest facultas tanta, vt nemo possis te nisi ingratus, non magis amare. Operæpreciū est referre quod tormentum tibi iniunxeris, ne quid amico negares: dimisisti

parare, quæ parantur, pecuniam, equos, famulos, vestes, gloriam, vasa preciosa: amicos non parare optimum & pulcherrimam vitæ suppellectilem. *Sed*) Opinio parandi amicos. *Haud scio an*) Descendere in omnia familiaritatis officia & amare omnes. *Nemini*) Secundum est. *Amari*) Plato tres amores connumerat, vnum diuinum, cum incorrupta mente & virtutis ratione conuenientem, non pœnitēdum, alterum de genetis animi & corruptissimæ voluptatis, tertium ex vtroq; permixtū mediocris ingenij & cupidinis modici. *Quā*) Te. *Multos*) Tuos amicos. *Tā facultas*) Propter imperij fortunā, benefaciendi copiam largè præstant. Lælius tamen apud Cicer. à Secundo discrepare videtur, qui asserit contrahi amicitiam veram, non beneficiorum causa: veruntamen idem autor amorem confirmari beneficio accepto & studio perfecto consuetudine adiuncta. *Tormentum*) Passionem, tristitiam. *Amisso*) Licinio Suræ. *Dimisisti*) A præfectura prætorij.

Opportunum

optimum virum tibique charissimum inuitus, & tristis, & quasi retinere non posses quantum amares eum desiderio expertus es, distractus separatusq; dum cedis, & vinceris. Ita quod fando inauditum, cùm princeps, & principis amicus diuersa velletis, id potius factum est, quod amicus volebat. O rem memoria literisq; mandandam, praefectum praetorij non ex ingerentibus se, sed ex subtrahentibus legere: eundémque ocio, quem pertináciter amet, reddere: cúmque sis ipse distentus imperij curis, non quietis gloriam cuiquam inuidere. Intelligimus Caesar quantum tibi pro laborioſa ista statione, & exercita debeamus, cùm ocium à te tanquam res optima, & petatur, & detur. Quam ego audio confusionem tuam fuisse, cùm digredientem prosequeris. prosecutus enim, nec temperasti tibi, quominus exeunti in litore amplexus osculum ferres. Stetit Caesar in illa amicitiae specula, precatúsque maria, celerémque, si tamen ipse voluisset, recursum: nec sustinuit recedentem, non etiam atque etiam votis lacrymisque sequi. Nam de liberalitate taceo. quibus enim muneribus aquari haec cura principis, haec patientia potest? qua meruisti, vt ille sibi nimium fortis, ac propè durus videretur. Nec dubito quin agitauerit secum &

Optimum virum tibique amicissimum) De quo vide in praecedentibus. addam tamen Adrianum, suffragante Sura, ad pleniorem Traiani amicitiam peruenisse, à quo etiam se adoptandum comperisse, mortuo, sepulchrum fieri & statuam de publico Traianus mandauit quem vinum cùm multi insimularent, nunquam tamen is imperator adduci potuit, vt quicquam mali ab eo timeret. *Desideris*) Absentia. *Vincere*) Illi morem inuitus geris. *Diuersa*) Tu volebas vt praefecturam praetorij susciperet, ille secessum optabat. *Orem*) Exclamatio opportuna, post rem explicatam. malè quidam hanc exornationem vsurpant, antequam vsi sint amplificatione, in principio statim locantes, cuius ipsa pars est, & non solùm ponitur in re lugubri, sed etiam laeta ac admiranda. *Literis*) Historiae. *Praefectum praetorij*) Alibi ostendimus Licinium Suram à Traiano declaratum praefectum praetorio, cui cùm ensem nudum, quo erat accingendus traderet, sume, dixit, hunc, & si iustè imperauero, pro me verere, sin minus, contra me. *Ex ingerentibus*) Ex numero quaerentium, & ambitionem honores. *Ex subtrahentibus*) Ex iis, qui ocium amant, & dignitates refugiunt. *Reddere ocio*) Exautorare, dimittere à praefectura. Similem pariter nulli praefectorum secundum, inuitum ex centurione ab Adriano Dion recitat accepisse praefecturam, quam deinde deposuit. vix tamen impetrata vocatione, in agro septem annos, quod vitae eius reliquum fuit, ocio & quieti dedit, atque moriens sepulchro haec inscribi iussit. Similis hic iacet, cuius aetas quidem multorum annorum fuit, septem tamen duntaxat annos vixit. *Distentus*) Occupatus. *Laboriosa ista statione*) Perseuerantia administrandi imperij. *Exercita*) Inquieta, & sanè multum debemus principi, cuius opera bellum remouetur, & imperium felicitatur. *Ocium*) Vacatio ab administratione rerum publicarum, quae cùm aliis concedatur, vt res optima, tibi tamen nihil indulges, nec abstines

à publica cura. *Confusionem*) Dolorem, animi perturbationem. *Digredientem*) Secedentem Suram. *Prosequerentur*) Comitarentur, honoris & officij gratia. *In illa amicitiæ specula*) In propatulo & cunctis intuentibus Cæsar maximum amicitiæ signum ostendit. *Maria*) Per quæ nauigaturus erat Sura. *Recursum*) Reditum in vrbem. *Si tamen ipse voluisset*) Si aliquando pœnituisset ocij. *Nec non sustinuit etiam atque etiam prosequi recedentem votis & lacrymis*) id est, in recessu pro salute illius multum vouit, multum fleuit. *Deliberalitate tacet.* Occupatio. docet enim Tratanum prosecutum Suram abeuntem multis muneribus. *Cura*) Qua vsus in amicum. *Nimium fortè*) Obstinatur, dum sententiæ repugnat. *Durus*) Rusticus, vitio datur. *Agitauerit*) Tractauerit postquam iam soluerat.

Gubernacula r. Rediret adre victus tot officiis. *Et fecis.* Et renauigasset. *Desiderare*) Desiderium est rerum absentium sensus. ergo, iucundius ferè est amicum principem desiderio quærere, quàm præsente frui. *Illa*) Sura. *Fructus s.*) An præfecturæ, an magis ocij quo tunc fruebatur. *Depositi off.*) Præfecturæ prætorij. non enim minus gloriosum assequi meritos honores, quàm consecutos honestè deponere. *Felicitate i.*) Indulgentia qua permisisti Suram abire à magistratu. *Retinere*) In officio esse. *Ciuile*) Humanum. *Parenti p.*) Tibi cui appellationem patris patriæ indidimus. *Potestatem*) Dignitatem. *Deponere o.*) Bonis viris. *Requiem*) Secessum à publicis officiis, quem senatorij iure impetrabant. *Relinqui*] Deseri, sperni. *Qui s.*) Repete dignus es. *Ex ocio r.*) Ex secessu ad dignitates promoueas. *Ocio r.*) Ex magistratibus. *Vos*) Conuertit orationem ad senatores præsentes. *Fouet*] Amplectitur. *Iudicium eius*] Quod habet de vobis, quod bene sentiat de vobis, vt sitis boni est labor in manu vestra. nam quanto magis eritis boni, tanto etiam chariores illi eritis. laborate igitur vt optimi ac per hoc charissimi principi sitis. vel potius legatur, fouete iudicium eius, quod de vobis habet, id est, præstare.

gubernacula retorqueret: & fecisset, nisi quòd pene ipso contubernio principis felicius iucundiúsque est, desiderare principem. Et ille quidem vt maxima fructus suscepti, ita maiore depositi officij gloria fruitur. tu autem facilitate ista consecutus es, ne quem retinere videaris inuitum. Ciuile hoc erat, & parenti publico conuenientissimum, nihil cogere, semperq; meminisse, Nullam tantam potestatem cuiquam dari posse, vt non sit gratior potestate libertas. Dignus es Cæsar qui officia mandes deponere optantibus, qui petentibus vacationem inuitus quidem, sed tamen tribuas: qui ab amicis orantibus requiem, non te relinqui putes: qui semper inuenias, & quos ex ocio reuoces, & quos ocio reddas. Vos quoque quos parens noster familiariter inspicere dignatur, fouete iudicium eius, quod de vobis habet: hic vester labor est. Princeps enim cùm in vno probauit amare se scire, vacat culpa, si alios minus amat. ipsum quidē quis mediocriter diligat? cū leges amādi nō det sed accipiat? hic præsens, ille mauult absens amari, vterque ametur, vt mauult. nemo in tadiū præsentia, nemo in obliuionem absentia veniat, tenet quisque locum, quem semper meruit, facilióque est vt oculis eius vultus absentis, quàm vt animo charitas excidat.

est; perseuerare in amicitia, quam credit esse mutuam. hic vester labor est, vt eum ametis, si enim secus feceritis, id non cederet vobis honori. *Probauit*) Experimentum dedit. *In vno*) In aliquo vt in Sura. *Se scire amare*] Quòd amat bene de se meritos. *Vacat culpa*) Non est culpandus. *Si minus alios amat*) Vtpote minus bonos, nam qui vnum rectè amauerit, indicat & alios se posse amare, modò bene meriti sint. *Sed accipiat*) Sed cadat amico. *Hic aliquis*) Amicus Traiani. *Praesens*) In contubernio ipsius, in vrbe, in magistratu. *Absens*) In ocio & secessu. *Vterque ametur vt ni.*) Vide libertatem concessam amicis à Traiano, vt & præsentes & absentes amicitiam principis semper retinerent. *Vterque*) Vtriusque generis & absentiam, & qui præsentiam malit. *In tadium*) Nimia interdum familiaritas satietatem & tædium parit, sicut absentia obliuionem, secus tamen in Traiano cueniebat. *Lecum*) Gradum & conditionem amoris. *Vt quidam & absentis excidat oculis eius*) Vt elongetur amicus è conspectu Traiani. *Absente*) Amici. *Eum*) Traiani. *Charum*) Amor.

Plerique principes cùm essent ciuium domini, libertorum erant serui, horum consiliis, horum nutu regebantur; per hos audiebant, per hos loquebantur, per hos præture etiam, & sacerdotia, & consulatus, immò & ab his petebantur. Tu libertis tuis summum quidem honorem, sed tanquam libertis habes, abundéque sufficere his credis, si probi & frugi existimentur. Scis enim præcipuum esse indicium non magni principis, magnos libertos. Ac primùm neminem in vsu habes, nisi aut tibi, aut patri tuo, aut optimo cuiquam principum dilectum: statimque hos ipsos quotidie, deinde ita formas, vt se non tua fortuna, sed sua metiantur, tanto magis digni, quibus honor omnis præstetur à nobis, quia nō est necesse. Iustissne de causis S.P.Q.R. optimi tibi cognomen adiecit?

Plerique principes) Vt Claudius & Galba, quare Apollonius Vespasiano præcepit vt libertis & seruis, quibus imperium concesserat, delicias auferret, eo humilius ipsos seruire assuefaciens, quo maiori domino subditi essent. *Horum consilio*) Horum nutu regebantur compendio libertinorum, vel etiam studio ac libidine, honores, exercitus, impunitates, supplicia largitus est Claudius, & quidem insciens plerunque ac ignarus. Galba duorum arbitrio rapere omnia permisit. Pompeius Demetrius Pompeij Magni libertus pecuniis suis extruxit in vrbe theatrum, postea sub nomine Pompeij Magni dicatum, ne videretur libertus eius tantum pecuniarum cumulasse, vt sufficeret ad impensam tanti operis: autor Dion. *Per hos vra.*) Huc facit Iuuenalis illud ex satyra septima, de Paride histrione. Ille & militiæ multis largitur honorem, Semestri vatum digitos circumligat auro. Quod non dant proceres, dabit histrio, & quæ sequuntur. non absonum hoc loco quod Tranquillus in Domitiano refert. per omne gladiatorum spectaculum ante pedes eius stabat puerulus coccinatus, portentoso paruóque capite, cum quo plurimum fabulabatur, nō nunquam seriò. auditus est certè dum eo quærit, & quid sciret, & quid sibi visum esset, ordinatione proxima præficeret Ægypto Metium Rufum. *Per vra*] Aut in vrbe, aut extra vrbem in prouincia Sicilia atque Hispania, quare non displicet si legatur præfecturæ. *Sacerdotia*) Pontificatus, auguratus, flaminiumque. *Ab his*) Tanquam ipsi liberti forent domini rerum. *Tanquam libertis*) Pro conditione libertorum vnde. cum Eutychus Traiani libertus & procurator, crimi-

ne falsi testamenti subsitueretur, & hæredes quasi reuerentia Eurythmo remitterent accusationem, pulcherrimè dixerat Traianus, nec ille Polycletus est, nec ego Nero. *Frugi*) Epitheton bonorum seruorum, & libertorum. *Magnus libertus*) Esse præcipuum indicium non magni principis. non enim fieri potest, vt qui princeps obscuris hominibus omnia tribuat, sit magnanimus & generosus. nam qui viles extollunt, ostendunt se sordidis delectari, & illustres vereri. *In vsu habet*) Vtetur in tuis rebus, charus & acceptus est libertorum aliquis. *Patri tuo*) Neruæ. *Optimo cuique*) Vt Vespasiano & Tito. *Tua fortuna*) Quòd sint imperatoris liberti. *Sua*) Quòd sint libertinæ conditionis. *Nobis*) Senatoribus. *Quia non est necesse*) Quia non cogimur. *Iussis*) Tot, & tantis *Optimi cognomen*) Dion refert post deuictos Armenios in honorem Traiani multa senatum decreuisse, atque illud imprimis, vt optimus appellaretur. vnde mox Nisibi & Ecbatanis potitus, Parthicus etiam appellatus est. nihil eâ men eum magis quàm cognomen optimi oblectauit: huius tantum memoriæ delectum est, vt per multa secula post, non aliter in senatu principibus acclamaretur, quàm sis felicior Augusto, melior Traiano. adeo in eo gloria bonitatis obtinuit, vt vel assentatoribus, vel verè laudantibus occasionem magnificentissimi præstiterit exempli. inde ad optimi cognomentum in honorem Traiani Silius libro decimoseptimo, videtur addidisse per exclamationem, cùm præmisisset iudicio senatus Nasicam iudicatum fuisse optimum, heu nomen melius maiusque triumphis. Pomponius tamen de origine iuris optimi cognomentum à senatu Cn. Scipionem meruisse testatur, & Tranquillus Caium appellationem optimi & maximi sumpsisse. Sed dicemus illum iudicatum meritò, non appellatum: hunc verò immeritò cognominatum.

Paratum id quidem & in medio positũ, nouum tamen: scias neminẽ ante meruisse, quod non erat excogitandũ, si quis meruisset. An satius fuit felicẽ vocare? quod non moribus, sed fortuna datum est. Satius magnum? cui plus inuidiæ quàm pulchritudinis ineſt. Adoptatus &

Paratum) Facile. *Inuentum*) In propatulo, omnibus notum. *Nouum est*) Nondum alicui principum à senatu inditum. Scipio enim non habuit principatus habenas. & Caius id sibi vsurpauit. *Neminem*) Imperatorem nullum dignum fuisse cognomento optimi. *Excogitandum*) Cum difficultate requirendum. *An satius fuit felicem*) Rem tractat per amplificationem. oportet enim ex præcepto M. Tullij in Demonstratiis orationibus, crebras & breues amplificationes interponere. *Felicem*) Respicit Syllam, cognomento felicem, nam cùm paruulus à nutrice ferretur, mulier obuia, salue, inquit, puer tibi & reip. tuæ felix. Mario filio Præneste interfecto felicem se edicto appellauit. Plutarchus tradit cùm rerum gestarum rationem redderet, dictaturam depositurus, in peroratione felicem annum appellari iussisse. Appianus in bellis ciuilibus meminit imaginis Syllæ aureæ inscriptum fuisse: Cor. Syllæ imperatori fortunato. sic enim illum adulatores in hostes feliciter pugnantem, vocare consueuerant, quæ adulatio stabile tandem nomen obtinuit. quare Plinius senior libro septimo, vnus, inquit, hominum ad hoc æui felicis sibi cognomen asseruit L. Sylla, ciuili nempe sanguine, ac patriæ oppugnatione adoptatus, & quibusdam inductus felicitatis argumentis, quòd proscribere tot millia hominum, ac trucidare potuisset. ô praua interpretatio & futuro tempore infelix, fuit autem, si Appiano credimus, ad omnia felicissimus vsque ad finem, & quemadmodum cognominatus est, sic felix habitus, tantum prosperitatis, quantum cõcupierat, assecutus: quamuis diuus Hieronymus eum in matrimonio infelicem recitet. dictus præterea Sylla autoribus Plutarcho & Appiano, nisi tamen fallunter. Venustus, quod nomen non inconueniens videtur, ex quo

Faustus

Faustus cognominatus. non enim longè à Felici & Fausto, Venusti nomen distat. at Plutarchus filium Faustum, & filiam Faustam appellasse scribit. *Fortuna adiutum est*) Indicium est Syllæ felicis cognomen, quia fuerit fortunatus, non autem bonis moribus præditus. nam felicitatem ac fortunæ fauorem libenter admisit, & in maius extulit, siue iactantia quadam, siue ita de diis sentiret. Etenim in suis commentariis scripsum reliquit, cùm consultasset quæ contra animi sui sententiam pro tempore audacius aggrediendæ essent, secundiora sibi euenisse, rursus cùm sese ad fortunam, quàm ad bellum melius à natura institutum esse dicit, plus fortunæ videtur, quàm virtuti tribuisse, & omnino seipsum in fortunæ potestate fecisse. felix ergo fortunæ est, vt alibi monstrauimus. *Sextius Maximo*) Melius ne fuit te magnum appellare ad imitationem Pompeij. nam & Felicis & Magni appellationes in medio sunt. Magni cognomen Pompeio inditum, alij ab aliis scripsere. nam Appianus, & Plutarchus in vita illius, redacta tota in dictionem Africa tradunt in vrbem reuersum ingenti voce Magnum à Sylla consalutatum, quamuis idem in Crasso recitet Magni cognomen vltrò à ciuibus delatum: alij dicunt hoc primò inditum in Africa, ab vniuerso exercitu, deinde vim atque consuetudinem ex Syllæ affirmatione habuisse. Pompeius sanè multò pòst procul in Iberiam aduersus Sertorium missus, se in epistolis suis ad Senatum Magnum Pompeium inscripsit, cùm iam ex consuetudine id cognomen inuidia careret. *Pulchritudinis*) Honoris laudis.

optimus princeps in suum, senatus in optimi nomen. hoc tibi tam proprium quàm paternum: nec magis definitè distinctèque designat qui Traianum, quam qui optimum appellat, vt olim frugalitate Pisones, sapientia Lælij, pietate Metelli monstrabantur, quæ simul omnia.

Optimus princeps) Nerua moribus optimis. *In suum*) In suam appellationem optimi, vt pariter esses cognomento optimi: an in suum, id est, Neruæ, dictus enim Traianus est Nerua ab adoptante. placet posterior sententia, quia sequitur hoc cognomen optimi, tam est tibi proprium propter optimas virtutes, quàm paternum, quod relictum tibi est à patre Traiano. *Distinctè*) Appositè, ad vnguem. *Designat*) Definit, describit. *Optimum*) Quæ appellatio apud multos & nunc durat. optimum enim imperatorem cùm dicimus, Traianum intelligimus. *Frugal itate Pisones*) Autore Plinio libro decimo octauo, frugi ideo cognominati fuere, non quia abstinentes essent, sed quia vtiles multis, id est, fructuosi. vnde frugalitas dicta Fabio referente; quanquam idem autor vtatur pro abstinentia cibi supervacui. secundum Phil stratum frugalitas sapientiæ & veritatis magistra est, & frugi hominem dicit multum habere laudis. recitat M. Tullius quod frugi non solùm vtilis, sed moderatus, & temperatus, & parcus dicatur; quod cognomen in L. Pisone maximæ laudi rum esse lege poteres, quæ de Calpurnio Pisone recitantur à Valerio Maximo, libro quarto, capite de abstinentia. *Sapientia Lælij*) C. Lælium Scipionis amicum in primis designat, qui legi Agrariæ succurrere instituit, sed aduersante locupletum factione, veritus perturbationem, atque ciuitatis discordiam, ab incepto desitit, ob eámque rem, autore Plutarcho, sapiens postea vocitatus. quare M. Tullius pro Murena, quis verò, inquit, est Lælio comior? quis facundior, quam illo grauior? quis sapientior? nam in eo in dicendo illustris, in agendo sapiens, eundem de claris oratoribus etiam laudando. *Pietate Metelli*) Duos præsertim monstrat, L. Cæcilium Metellum, qui pius in deos exstitit, seruatis ab incendio Palladio, de quo Plinius libro septimo decimo fusè, pariter Dionysius libro secundo suarum Antiquitatum: & Q. Metellum pium Numidicum, pium inquam, quia patrem lætymis & precibus assiduis ab exilio reuocauit. nam secundum Appianum libro primo

bellum ciuilium, interfecto Tribunis Apuleio, Senatus populúsque Romanus vna voce clamare occipiunt, Metellum esse eũ vocandum. cæterum P. Furius Sp. fil. libertino patre genitus, audacter admodũ ac constanter illis resistebat, vt neque Metelij filij precibus in conspectu populi suppliciter eum deprecantis, & ad pedes eius prouoluti lachrymantisque flecti potuerit, quã ex causa puer idem ab huiusmodi prospectu, pius subinde cognominatus est: in sequenti anno Metello tandem rẽdtu concesso. as Valerius libro quinto. Metellus verò Pius pertinaci erga patrem exulem amore, tam clarum quàm alij clarissimis victoriis cognomen assecutus, non dubitauit consul pro Qu. Claudio prætore candidato supplicare populo, quòd tribunus plebis, legem qua pater in ciuitatem restitueretur, tulerat: quin etiam patronum eum domus & familiæ suæ semper dictauit. quare vbi interpres Appiani puerum vocat, reponendum censemus filium: nam παῖς apud Græcos vtrunque significat, vt conueniat cum Valerio. (*Pie*) Frugalitas, sapientia, pietas.

vno isto nomine continentur. nec videri potest optimus, nisi qui est omnibus optimis in sua cuiusque laude præstantior. Meritò tibi ergo post cæteras appellationes, hæc est addita, vt maior. Minus est enim Imperatorem & Cæsarem, & Augustum quàm omnibus imperatoribus, & Cæsaribus, & Augustis esse meliorem. Ideóque ille parens hominum deorúmque, optimi prius, deinde maximi nomine colitur: quo præclarior laus tua, quem non minus constat optimum esse quàm maximum. Assecutus es nomen quod ad alium transire non possit, nisi vt appareat in bono principe alienum, in malo falsum, quod licet omnes postea vsurpẽt, semper tamen agnoscetur vt tuum. Etenim vt nomine Augusti admonemur eius, cui primùm dicatum est, ita hæc optimi appellatio nũquam memoriæ hominũ sine te recurret: quotiesq; posteri nostri optimũ aliquẽ vocare cogentur, toties recordabũtur, quis meruerit vocari. Quanto nunc diue

Vno isto nomine) Optimi. *Nisi qui est*) Nisi ille qui superat omnes optimos in omni virtutis genere, id est, qui omnes virtutes sit consecutus, supra omnes alios. *In sua cuiusque laude*) Vt Pisones in frugalitate, Lælios in sapientia, in pietate Metellos. *Cæteras appellationes*) Imperatoris, Cæsaris, Augusti, possumus addere Germanici patris patriæ, quæ cognomina recepit ante optimi appellationem. *Hæc*) Optimi appellatio. *Minus est*) Maius est virtutibus excellere omnes imperatores & Cæsares, & Augustos, quàm esse Imperator & Cæsar & Augustus. *Ille*) Iupiter. *Optimũ prius*) Dictus est ante Iupiter optimus quàm maximus: nam M. Tullio referente, maius & gratius est prodesse omnibus, quàm magnas opes habere. pro domo enim sua Iouem dicit propter beneficia in pop. Romanum optimum, propter vim maximum nominari, quanquam idem de finibus dicat, cum Iouem optimum atq; maximum dicimus, cúmque eundem salutarem, hospitalem, statorem, hoc intelligi volumus, salutem hominum in eius esse tutela. Laertius libro septimo de mundo, & magnus etymologicus plura nomina & potestates Ioui ascribunt. *Maximum*) Imperatorem multarum gentium. *Nomen*) Appellationem maximi. *Alienum*) Priusà te sumptum. *In malo falsum*) in malo principe cognomen optimi falsum est. *Vt tuum*) Cui tu originem dederis. observatum postmodum fuit in acclamationibus cæte-

bus exterorum imperatorum, vt illis acclamarent senatores. ne sis felicior Augusto, aut melior Traiano *Eius*] Octauij. *Dicatum*) Decretum tanquam rem sacram. Augustum enim idem quod augurio consecratum, quòd cognomen prius Octauio inditum, deinceps imperatores sibi assumpsere. *Cogentur*] Vel iure, vel iniuria.

Nerua] Iam fato functum Neruam alloquitur, est autem ethopœiæ species *Et esse optimum*) Traianum. *Vinceris*) Inferior illi es & rebus gestis, & moribus. *Meliorem*] Traianum. aduerte comparatiuum maius significare, quàm superlatiuum. *Pater Traiane*] Pater secundum naturam. Nerua enim per adoptionem pater fuit, quæ imitatur naturam. *Sydera*) Consecrationem, referri in numerum deorum. *Proximam*) Inter heroas, triumphalia enim ornamenta propter res præclare in bello Iudaico gestas, meruit. *Tribunum militum*) Tendit ad epilogum: colligit enim quæ sparserat per vniuersam orationem. *Militem tuum*) Gerentem militiam auspiciis tuis & disciplina. *Eo*) Nerua. *Amicissimè*] Placido certamine, quietis studiis. *Genuisse*) Refert ad Traianum patrem naturalem. *Elegisse*) Ad Neruam adoptiuum, cui scilicet maiori laudi filius sit. *Macte*) Laudabiliter. *Hoc tantum boni*) Traianum optimum, vnus generando, alius adoptando. *Alteri vestrum*) Patri Traiano. *Filij virtus*) Traiani bonitas. *Triumphalia*) Ornamenta quibus vtebantur qui iustum triumphum meruissent, sed plerunque imperatorum facilitas sine triumpho indignis contulit. *Alteri*) Neruæ, qui ex senatusconsulto inter diuos relatus est, procurante Traiano. *Ista*) Istos honores. *Per filium*] Per Traianum optimum. *Ipsi*) Viui. *Præcipuè consules*) Qui reip. gra-

Nerua gaudio frueris, cùm vides, & esse optimum, & dici, quem tanquam optimum elegisti? Quàm lætum tibi, quòd comparatus filio tuo, vinceris. Neque enim alio magis approbatur animi tui magnitudo, quàm quod optimus ipse non timuisti eligere meliorem. Sed & tu pater Traiane, nam tu quoque si non sydera, proximâ tamen sydera bis obtines sedem, quantam percipis voluptatem, cùm illum tribunum, illum militem tuum, tantum imperatorem, tantum principem cernis? cúmque eo qui adoptauit amicissimè contendis, pulchrius fuisse genuisse talem, an elegisse. Macte vterque ingenti in rempublicam merito, cui hoc tantum boni contulistis, licèt alteri vestrum filij virtus triumphalia, cælum alteri dederit. Non minor tamen vestra laus, quòd ista per filium, quàm si ipsi meruissetis. Scio. P. C. cùm cæteros ciues, tum præcipuè consules oportere sic affici, vt se publicè magis quàm priuatim obligatos putent. Vt enim malos principes rectius, pulchriúsque est ex communibus iniuriis odisse quam propriis: ita boni speciosius amantur, ob ea quæ generi humano, quàm quæ hominibus præstant. Quia tamen in consuetudinem venit, vt consules publica gratiarum actione perlata, suo quoque nomine quantum debeant principi, profiteantur, concedite me non pro me magis munere isto, quàm

tia constituuntur. *Affici*) Disponi. *Publicè*) Vtilitatis publicæ causa. *Priuatim suæ*) Propria. *Boni*] Principes. *Speciosius*) Honestius. *Generi hu*) Ad omnium rerum conseruationem. *Hominibus*) Singulis particulatim.

P. o collega meo Cornuto] Viro egregio, & pro veritate firmissimo, quid enim illo melius? quid sanctius? quid in omni genere laudis ad exemplar antiquitatis expressius? libro quinto, meminit sibi Cornutum fuisse collegam in præfectura ærarij & consulatu. *Consulari viro*) Qui iam alterum consulatum gesserat. *In concor.*) In amicitia. suspexit enim Cornutum & dilexit mirum in modum *Ea*) Præfecturam ærarij, & consulatum. *Illa spoliator & ca nifex*) Domitianus rapax & crudelis *Optimi*] Nam sublatis tot illustribus viris, prodigio par erat in nobilitate senectus. *Stragibus amicorum*) Occisis Senecione, Rustico, Heluidio, relegatis Maurico, Artemidoro, Gratilla, Arria, Fannia. *In proximum iacto fulmine*) Periclitatus est Secundus sub illo non mediocriter, quod in epistolis memorat ferè iisdem verbis, pòst connumerans amicorum suorum calamitates. tot, inquit, circa me iactis fulminibus quasi ambustus mihi quoque impendere idem exitium certis quibusdam notis augurarer. *Afflauerat*) Flamma strinxerat. nam qui fulmine stringuntur, afflati propriè dicuntur. *Iisdem enim amicis gloriabamur*) Sic alibi. vna dileximus ferè omnes, quos ætas nostra æmulandos in vtroque sexu tulit, quæ societas amicitiarum arctissima nos familiaritate coniunxit. *Nunc*) Sub Traiano, tandem enim sub eo non ad pericula vt prius, sed ad honores virtute homines perueniebant. *Tunc*) Sub Domitiano. *Habuerat*) Retulerat. *Periculum.*) Quæ passi fueramus sub Domitiano. *Etsi m.*) Etsi non bonos modestè de Tertullo, quia vnà de se loquitur. subtractum est tamen. nam sequebatur, vt cùm dixisset, etsi minus, subiungeret tamen vt bonos. id quod etiam fecit Tacitus libro vndecimo, vbi inquit. nam Parthi quanquam victores lõginquam militiam aspernabantur. *Promouere*) Extollere ad maiores magistratus *Mutati s.*) Translati imperij à malo principe ad bonum.

pro collega meo Cornuto Tertullo, C. V. fungi. Cur enim non pro illo quoque gratias agam, pro quo non minus debeo? præsertim cum indulgentissimus Imperator in concordia nostra caprastiterit a mbobus, quæ si tantùm in alterum contulisset, ambos tamen æqualiter obligasset. Vtrunque nostrum ille optimi cuiusque spoliator, & carnifex stragibus amicorum, & in proximum iacto fulmine afflauerat: ijsdem enim amicis gloriabamur, eosdem amissos lugebamus: ac sicut nunc spes gaudiúmque, ita nunc communis nobis dolor, & metus erat. Habuerat hunc honorem periculis nostris diuus Nerua, vt nos, etsi minus, vt bonos tamen promouere vellet, quia mutati sæculi signum & hoc esset, quòd florerent, quorum præcipuum votum antè fuerat, vt memoria principis elaberentur. Nondum biennium compleramus in officio laboriosissimo, & maximo, cùm tu nobis optime principum, fortissime imperatorum consulatum obtulisti, vt ad summum honorem gloria celeritatis accederet, tantum inter te, & illos principes interest, qui beneficiis suis commendationem ex difficultate

Et) Etiam; inter cætera. *Florerent*) Boni honestarentur. *Antè*) Imperante Domitiano. *Vt memoria principis laberentur*) Vt sui Domitianus obliuisceretur. nam si recordatus bonos fuisset, illis vitæ periculum imminebat. *In officio laboriosissimo*) In præfectura ærarij, quam libro primo per hæc designat. distringor officio vt maximo, sic molestissimo, tedeo pro tribunali, subnoto libellos, conficio tabulas, scribo plurimas, sed illiteratissimas literas. de præfectura ærarij alibi plura diximus. *Summum honorem*) Consula um, qui ferè omnibus par regiæ dignitati, & potestati erat, nisi quòd duo, & annui magistratus constituti, rationémque rerum à se gestarum reddere cogebantur. sic ergo Iuuenalis summum honorem prima satyra dixit. *Gloria celeritatis*) Vt statim præfecturam ærarij consulatus sine intermissione exciperet. *Et difficultate*) Dum reddebant se difficiles ad præstandum quod rogabantur.

captabant, gratioresq; accipientibus honores arbitrabantur, si prius illos desperatio, & tædium & similis repulsæ mora in notam quandam, pudoremq; vertissent. Obstat verecundia, quominus percensemus, quo vtrunque nostrum testimonio ornaris, vt amore recti, amore reip. priscis illis consulibus æquaueris, meritò nec ne, neutram in partem decernere audeamus. quia nec fas est affirmationi tuæ derogare, & onerosum confiteri vera esse, quæ de nobis præsertim, tam magnifica dixisti. Tu tamen dignus es, qui eos consules facias, de quibus possis ista prædicare. Tribuas veniam, quòd inter hæc beneficia tua gratissimum est nobis, quòd nos rursus collegas esse voluisti, ita charitas mutua, ita congruens tenor vitæ, ita vna eademq; ratio propositi postulabat: cuius ea vis, vt morum similitudo concordiæ nostræ gloriam minuat, ac perinde sit mirum, si alter nostrûm à collega ac si à seipso dissentiat. Non ergo temporarium & subitum est, quòd vterque collega consulatu, tanquam iterum suo gaudet, nisi quod tamen, qui rursus consules fiunt, bis quidem, sed temporibus diuersis obligantur, nos duos consulatus accipimus simul, simul gerimus,

Captabant) Quærebant, aucupabantur. *Tædium regendi*) Solicitandi. *Similis repulsæ*) Ignominiosa. *Notam*) Opprobrium, ignominiam, infamiam, dedecus. *Verecundia*) Pudor noster. dedecet enim apud nostros se laudare. *Testimonio*) Elogio; laude. *Recti*) Iustitiæ. *Priscis*] optimis. Quales fuerunt antiqui consules. *Nec ne.*) An immeritò nos laudaueris. *Derogare*) Contradicere, detrahere *Onerosum*) Improbum, insolens. *Magnifica*) Honorifica. *Possis*) Vere. *Ista*) Talia, tam magnifica. *Tribuas veniam*] Concede hoc amicitiæ nostræ. *Rursus*) In consulatu, cùm prius fuissemus in præfectura ærarij. *Tenor vitæ*) Propositum & institutum viuendi, cum vterque eosdem amaret, & per eadem studia procederet, studia [inquam] iustitiæ, vtilitatis publicæ. *Vt morum similitudo*) Cùm, inquit, viuamus iisdem moribus, quod solet conciliare amicitiam, non videtur multum gloriosum, si tam bene conuenimus: quia id non vsque adeo refert ad virtutem nostram, quàm quod in prouerbio sit morum similitudinem parare concordiam. *A collega*) Ab altero. *Ac si à seipso dissentiat*) Videtur ferè impossibile, vt aliquis à seipso discordet. per hæc igitur monstrat ve-

sam amicitiam, cuius proprium est, idem velle, & idem nolle, tanquam vna anima in duobus corporibus, vt est in prouerbio apud Græcos μία ψυχὴ ἐν δύοιν σώμασιν. *Temperarium*) Recens, momentaneum, breue. *Tanquam iterum sue*) Id est duplex vterque nostrum pro consulatu gaudium accepimus, & respectu sui, & collegæ. neque enim alter minus lætatus est consulatu collegæ, quàm suo proprio. *Rursus*) Secundò. *Sed diuersis temporibus*. Non enim fieri poterat, vt vnus pariter & simul duos consulatus gereret, sed diuersis annis. *Simul*) Eodem tempore.

Alterque in altero consul) Vterque habet duos consulatus, cùm vterque sentiat in se esse consulatum, qui in altero est. *Iterum*) Bis consules. *Pariter*) Collegæ. *Antequam succes.*) Priusquam substitueres nobis alios in præfectura. *Dignitate*] Consulatu. *Geminatus*) Vt simul essemus, & præfecti ærario & consules. *Potestatis alterius*) Præfecturæ. *Prænenit honor*) Consulatus præoccupauit. *Excipere*) Finitam dignitatem dignitate fulcire. nam excipiuntur cadentia. *Non dubitares*) Pro certo haberes. *Maximum officium*) Præfecturam ærarij. *Priuatos*) Sine magistratu. *Quid*) Dicam. *Eundem in annum consulatum tuum ac nostrum contuliſti*) Tu gessisti consulatum per quosdam menses, & reliquam anni partem nostro consulatui reliquisti. *Non alia*) Eadem. *Nos accipient*) Nostra nomina scribentur. *Fastis*) In libris quibus consulum nomina notabantur. *præscribes*) Præponeris, quia priorem anni partem tuo consulatui præscripseras. *Comitiis nostris*) Centuriatis, quibus consules declarati sumus. *Præsidere*) Præesse, erat enim Traianus tunc consul. *Sanctissimum illud carmen*) Ordinem illorum comitiorum venerandum. alibi dixerat: perpessus es longum illud carmen comitiorum. *Tua voce*) Qui præsidebat comitiis consularibus consul declaratos consules populo renunciabat. *In curia*) In senatu, vbi senatores primùm consules destinabant, idem suprà tantum ex renunciatione

alterq; in altero consul, sed iterum & pariter fumus: Illud v. quàm insigne quod nobis præfectis ærario cõsulatũ antequàm successorem dediſti. Aucta est dignitas dignitate, neque continuatus tantùm, sed geminatus est honor, finemq; potestatis alterius, tanquã parum esset excipere, præuenit. Tanta tibi integritatis nostræ fiducia fuit, vt non dubitares te salua diligẽtiæ tuæ ratione esse facturũ, si nos post maximum officium priuatos esse non sineres. Quid quod eundem in annum consulatũ nostrum contuliſti? Ergo non alia nos pagina, quàm te consulẽ accipiet, & nostra quoque nomina addentur factis, quibus ipse præscriberis. Tu comitiis nostris præsidere, tu nobis sanctiſſimum illud carmen præire dignatus es: tuo iudicio consules facti, tua voce renunciati sumus: vt idem honoribus nostris suffragator in curia, in campo declarator existeres. Nam quod eum potiſſimum mensem attribuiſti, quem tuus natalis exornat, quàm pulchrum nobis? quibus edicto, quibus spectaculo, celebrare continget diem illum triplici gaudio lætum? qui principem abstulit peſſimum, dedit optimum, meliorem optimo genuit? Nos suboculis tuis augustior solito currus accipiet, nos inter secunda omina, & vota certantia, quæ præsenti tibi conferentur, vehemur alacres, &

tiatione consulum voluptatis, quantum prius ex destinatione capiebat, respicit autem illud, tuo iudicio consules facti. *Renunciati)* Tullius pro Planco breuiter ordinem suffragiorum tangit, vocatæ tribus, latum suffragium, descriptæ, renunciatæ. *In campo*] Martio, vbi postea declarabantur. *Declarator exsilientes*] Quod dixerat tua voce renunciati sumus. *Quem tuus natalis exornat*] Quo tu natus es. ex sequentibus colligitur fuisse quartum decimum Kalendas Octobris. si idem quo Domitianus occisus fuit. nam Tranquillus monumentis reliquit obtruncatum ad decimumquartum Kal. Octo. C. Valente, C. Antistio Cos. referente Dione *Editio*] Quo populo indicemus institium & spectaculum in honorem natalis tui. & recuperatæ libertatis. *Pessimum*] Domitianum. *Optimum*] Neruam. *Meliorem*] Traianum. *Sub oculis tuis*] Te astante. *Augustior*] Maior, venerabilior. *Currus*] Currulis sella, qua vehemur in Capitolium publicè vota nuncupaturi. *Secunda omina*] Quia nihil publicè magistratus aggrediebantur, nisi aues addixissent *Vota certantia*) Certatim à cunctis suscepta.

Incerti] Erasmus. *Ex vtra parte*] A dextra, an sinistra excitabatur enim partium clamor vtrinque. *Consules esse*) Liberi officium consulum exercere. *Inuitis*] Contra sententiam suam, nam sub malis principibus vnus decernebat quod alij sequerentur. inde Domitianum notans dixerat in præcedentibus, at quis antè loqui, quis hiscere audebat? præter miseros illos, qui primi interrogabantur: cæteri quidem defixi & attoniti ipsam illam mutam, ac sedentariam assentiendi necessitatẽ, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore patiebamur: vnus solúsque censebat, quod sequerentur omnes, & omnes improbarent, imprimis ipse qui censuerat. *Manet*) Consulatui. *Sua*) Debita, id est, maxima. *Nec perdemus securitatem autoritate*] Nec periclitabimur, quia simus magna autoritate apud senatum, & populum. secus sub Domitiano factum legimus, sub quo vix priuati & obscuri securè viuebant. *Fastigio*] Summa dignitate, & potestate. *Seculi*) Imperatoris Traiani, quantum permittitur à principe. *Tales*) Liberos, summos. *Agere*] Sustinere, esse *Ante principes*) Ante remp. oppressam, priusquam eius imperio omnia subiicerentur.

incerti ex vtra parte maior auribus nostris accidat clamor. Super omnia tamen prædicandum videtur, quòd pateris consules esse, quos feciſti. quippe nullum periculũ, nullus ex principe metus, cõsulares animos debilitat & frangit. nihil inuitis audiendum, nihil coactis decernendum erit. Manet, manebitque honori veneratio ſua, nec ſecuritatem autoritate perdemus. Ac ſi quid forte ex cõſulatus faſtigio fuerit diminutum, noſtra hæc erit culpa, non ſeculi. licet enim quantum ad principem, licet tales conſules agere, quales antè principes erant. Vllam ne tibi pro beneficiis referre gratiam parem poſſumus, niſi tantum illam, vt ſemper nos meminerimus conſules fuiſſe, & conſules tuos. Et ſentiamus, ea cenſeamus, quæ conſularibus digna ſunt. Ita verſemur in republica, vt credamus eſſe rempublicam; non conſilium noſtrum, non operam ſubtrahamus, nec diſiunctos nos, & quaſi dimiſſos conſulatu, ſed quaſi aſtrictos, & deuictos putemus; eundémque locum laboris, & curæ, quem reuerentiæ dignitatiſque teneamus.

tur. *Pro beneficiis.*] In vtrunque noſtrum collatis. *Tuos per te*) Tuo beneficio, libertæ poteſtatis. *Conſularibus digna*) Quæ conueniunt bonis conſulibus. *Eſſe remp.*) Eſſe libertatem, & bonum publicum curari à principe. *Subtrahamus*] Ab vtilitate publica. *Diſiunctos*] Conſulatu, vmbram tantùm cõſulum præ ſe ferentes, & non verè conſules. *Dimiſſos*) Solutos. *Teneamus*) Eundem locum laboris & curæ, ſuſtineamus labores & conſulares curas, quandoquidem vt conſules veneramur.

In fine orationis) Demonſtratiuæ, quæ ſecundum rhetorum præcepta, voto ac precibus terminari debet, & felicitatem ipſam, ſi M. Tullio credimus, deorum immortalium iudicio tribui laudationis eſt. in peroratione autem idem monet concluſionibus breuibus vtendum: quam rationem apprimè Secundus obſeruat. *Præſides & cuſtodes imperij deos*) Præſertim xij. illos à Tranquillo deſignatos. Séxque deos vidit Manlia ſéxque deas. & ab Ouidio libro ſexto, bis ſex cœleſtes medio Ioue ſedibus altis Auguſta grauitate ſedent. quorum nomina libro ij. belli Punici à Liuio referuntur. hi autem ſunt Iuppiter, Iuno, Neptunus, Minerua, Mars, Venus, Apollo, Diana, Vulcanus, Veſta, Mercurius, Ceres. Apuleius eoſdem, tantùm mutato ordine, libro de deo Socratis, ex autoritate Ennij recenſet: quos pariter Græcos coluiſſe interpres Apollonij connumerat. Δια, Ἥρα, Ποσειδῶν, Δημήτηρ, Ἑστία, Ἀθηνᾶ, Ἥφαιστος, Ἄρης, Ἀφροδίτη, Ἀπόλλων, Ἄρτεμις, Ἑρμῆς. *Præſides*) Tutores, fautores. *Capitoline Iup.*) Qui coleris in capitolio, nam aliis etiam appellationibus in vrbe colebatur. *Beneficia tua*) Traiano imperatori in tuo gremio adoptato. *Perpetuitatem*) Æternitatem. *Audiſti*] Exaudiſti, dum illum facis à ſuis confodi. *Malo principi*) Domitiano. *Diſſimillimo*) Traiano optimo. *Diſtringimus votis*) Multitudine votorum fatigamus. *Salus principis*) Eſt ſimplex vnum omnium votum & complexum cuncta iſta, quo incolumi pacem, concordiam, ſecuritatem, opes, honores abundè conſequemur. *Tu*) Iupiter. *Illum*) Traianum. *Prædonis a.*) Domitiani tyranni crudeliſſimi. *Altiſſima q.*) Omnes viri clariſſimi. *Quaterentur*) Afficerentur morte vel exilio. *Excelſior*) Illuſtrior, dignior. *Inconcuſſus*] Tutus, illæſus. *Præteritus*) Non perturbatus. *Peſſimo*] Domitiano. *Optimo*] Nerua, à quo eſt adoptatus. *Tu clara iudicij tui*) Cùm iturus ad exercitum Traianus Capitolini Iouis templum ingrederetur, cum populus Ro. imperatorem conſalutauit. res iſta latius tractata in principio orationis. *Tuo nomine*]

In fine orationis præſides, cuſtodéſque imperij deos, ego conſul pro rebus humanis, ac te præcipuè Capitoline Iupiter precor, vt beneficiis tuis faueas, tantiſque muneribus addas perpetuitatem. Audiſti quæ malo principi precabamur, exaudi quæ pro diſſimillimo optamus. Nõ te diſtringimus votis: nõ enim pacem, non concordiam, non ſecuritatem, non opes oramus, non honores: ſimplex cunctáque iſta complexum vnum omnium votum eſt, ſalus principis. Nec verò noua tibi iniungimus. tu n. iam tunc illum in tutelam recepiſti, cùm prædonis auidiſſimi faucibus eripuiſti, neque enim ſine auxilio tuo cùm altiſſima quæq. quaterentur, hic qui omnibus excelſior, inconcuſſus ſtetit. præteritus eſt à peſſimo principe, qui præteriri ab optimo nõ potuit. Tu clara iudicij tui ſigna miſiſti, cum proficiſcenti ad exercitũ tuo nomine, tuo honore ceſſiſti: tu voce imperatoris quid ſentires locutus, filium illi, nobis parentem,

nomine] Imperatoris, nam Iupiter cognomento regis & imperatoris ornatur ab Orpheo. *Voce imperatoris*] Neruæ. nam quæ de Traiano cùm eum adoptaret præfatus est, te autore locutus est. *Illi*) Neruæ. supra dixerat, sibi dij gloriam illam adoptandi vendicarunt, horum opus, horum istud imperium, Nerua tamen minister fuit. *Parente*) Vero affectu patrio, non tantùm patris patriæ appellatione.

Tibi pont. max.) Feciſti Traianum pontificem maximum, vt religionem curaret, & res diuinas tractaret. erant enim omnia sacra in manu pōtificis max. *Tibi*) Tua causa, tuo nomine. *Nuncupari*) Nominari, suscipi publicè. *Si bene rem p.*] Dictum est nuncupata publica vota pro salute Traiani modò bene remp. & ex vtilitate omnium rex fieret, si secus feciſſet, illum ne dij seruarent. *Nepotibus n.*) Filiis nostrorum liberorum. eos iurisconsultus in secundo loco ponit. *Pronepotibus*] Nepotum filiis, in tertio cognationis gradu existentibus secundum Caium. *Quam g.*] Decessit tamen Traianus sine liberis naturalibus. *Formauerit*] Instituerit. *Adoptare*] Electo. imperaturus omnibus eligi debet ex omnibus. *Hæc*] Suscipere filios. *In cons. sis elig.*] Cōsulas, quē eligere debeat. *In Capitolio*) A diis, & per id optimum qualis est Traianus, cuius adoptatio peracta est ante puluinar Iouis optimi. Ausonius meminit Traianū adoptasse Adrianum: verum Spartianus, Eutropius, Dion, & alij Græcorum, recitant Adrianum creatum principē præter sententiam & adoptationem Traiani, sed operam dante Plotina frequens opinio fuit Traianum in animo habuisse, vt Neratium Priscum successorem relinqueret, multis amicis in hoc consentientibus, vsque cò, vt Prisco aliquando dixerit, commendo tibi prouincias, si quid mihi fatale contigerit. alij scribunt sensisse Traianum, vt exemplo Alexandri Macedonis, sine certo successore moreretur: multi ad senatum eum orationem voluisse mittere, petiturum, vt si quid sibi euenisset, principem Romanæ reip. senatus daret, additis duntaxat nominibus, ex quibus optimum idem senatus eligeret. nec desunt qui factione Plotinæ, mortuo iam Traiano, Adrianum in adoptionem ascitum esse prodiderunt, suppositō qui pro Traiano fessa voce loqueretur, & mortem Traiani aliquot dies ideo occultam, vt adoptio procederet, quæ res deinde ex literis eius ad senatum patuit. nam epistolis non ipse, sed Plotina subscripsit, id quod in nullo antè alio fecerat. *Publicum*] Tabulis æreis, senatusconsultis. *In trib*) Plebis. *Quietis*) Cùm multi in eo excitauerint seditiones, & turbulenti fuerint. *In prætura*) Quam gessit sub Domitiano. *In istis of.*) In aduocatione, in agendis causis, *Studium*) Eloquentiæ. *Insinuxeratis*) Dabantur enim subinde aduocati à senatu. *Socios p.*) Vestinos & Bithynos, pro quibus, iubente senatu, dixit causam Secundus *Antiquissimum*) Maximum, nobilissimum, antiquis simile. *Testimonium c.*] Nam contra Marium cùm dixisset, meminit Tertullum designatum consulem in hac sententiæ adiecisse, Ta-

tibi pontificem maximum elegisti. Quo maiore fiducia, iisdem illis votis, quæ ipse pro se nuncupari iubet, oro & obtestor, si bene remp. si ex vtilitate omnium regit, primùm, vt illum nepotibus nostris, ac pronepotibus seruet, deinde vt quandoque successorem ei tribuas, quem genuerit, quem formauerit, similemq; fecerit adoptato, aut si hoc fato negatur, in consilio sis eligenti, monstresq; aliquem, quem adoptari in Capitolio deceat. Vobis, P.C. quantum debeam, publicis etiam monumētis continetur. Vos mihi in Tribunatu quietis, in prætura modestiæ: vos in istis officiis etiam, quæ è studiis nostris circa tuendos socios iniunxeratis, cuncti constantiæ antiquissimum testimonium perhibuistis. Vox proximè destinationem consulatus mei his

citum & secundum aduocatione diligenter fortiérque functos, & senatum arbitrari ita illos feciſſe, vt dignum mandatis partibus fuerit. & aduerſus Claſſicum, eodem, inquit, ſenatu conſulto induſtria, fides, conſtantia noſtra pleniſſimo teſtimonio comprobata fuit.

acclamationibus approbaniſtis, vt intelligam etiam atque etiam enitendum mihi, vt hunc conſenſum veſtrum complectar & teneam, & in dies augeam. Etenim memini, tunc veriſimè iudicari, meruerit quis honorem, necne, cum adeptus eſt. Vos modò fauete huic propoſito, & credite, ſi curſu quondam prouectus ab illo inſidioſiſſimo principe antè quàm profiteretur odium bonorum, poſtquam profeſſus eſt, ſubſtiti: cùm viderem, quæ ad honores compendia paterent, longius iter malui: ſi malis temporibus inter mœſtos, & pauentes, bonis inter ſecuros, gaudentéſque numeror: ſi denique in tantum diligo optimum principem, in quantum inuiſus peſſimo fui. Ego reuerentiæ veſtræ ſic ſemper inſeruiam, non vt me conſulem, & mox conſularem, ſed vt candidatum conſulatus putem.

Acclamationibus] Approbationibus, laudibus. *Complectar & teneam*] Hoc videor rectè facere ſi conſulatum bene geſſero, & vos reueritus fuero. *Cum adeptus eſt*] Cum experimento probatur. *Quondam prouectus*] Promotus vſque ad præturam. Ordo eſt, ego ſemper ſic inſeruiam veſtræ reuerentiæ, vt non putem me conſulem, & mox conſularem, ſed vt putem me candidatum conſulatus ſi &c. an melius, ſi omnia dependeant ab illis verbis, fauete & credite, vt expeditior ſenſus & ordo: fauete & credite, ſi ſubſtiti, ſi malui, ſi numeror, ſi diligo, qui dicendi mos pulcherrimus eſt, cùm ponimus ſi particulam cum indicatiuo, non tam dubitantes, quàm rem geſtam ſignificantes, vt apud M. Tullium: ſi illuſtrantur, ſi erumpunt omnia. & Ouidium. Hoc duce ſi dixi felicia ſecula pro quo Cæſare thura pia Cæſaribúſque dedi. Si fuit hic animus nobis, ita parcite diui. *Inſidioſiſſimo*] Domitiano crudelitatis callidæ. *Profiteretur*] Publice & paſſim oſtenderet, quod præſertim fecit poſt victoriam ciuilis belli, nam inter initia vſque adeo ab omni cæde abhorrebat, vt abſente adhuc patre, recordatus Virgilij verſum, Impia quam cæſis gens eſt epulata iuuencis, edicere deſtinauerit ne boues immolarentur. *Subſtiti*] A curſu receſſi ab illo incepto gerendorum magiſtratuum. *Compendia*] Vias breuiores, per adulationes, & malas artes. *Longius iter malui*] Actitando cauſas, & præſtolando meliora tempora. *Malis temporibus*] Sub Domitiano. ſic Martialis: ſed tu ſub principe duro Temporibúſque malis auſus es eſſe bonus. Domitiani tempora carpens. *Mœſtos*] Bonos. *Bonis*] Temporibus Traiani. *Inuiſus peſſimo*] Secundum odio fuiſſe Domitiano, & interdum delatorum calumniis periclitatum legimus in epiſtolis *Inſeruiam reuerentiæ veſtræ*] Colam vos ſenatores. *Conſularem*] Iam peracto conſulatu hi enim conſulares dicebantur, qui conſules fuerant. *Candidatum conſulatus*] Vobis ſupplicem nam candidari in omne genus ſe ſubmittebant ſuffragatoribus.

PANEGYRICI FINIS.

PANEGYRICVS MAXIMIANO ET CONSTANTINO Augustis dictus.

DIXERINT licèt plurimi multíque dicturi sint, ea quibus omnia facta vestra summarúmque virtutum merita laudantur, sacratissimi principes, Maximiane, velis nolis semper Auguste, & Constantine, oriens imperator: mihi tamen certum est, ea præcipuè isto sermone complecti, quæ sunt huius propria lætitiæ, qua tibi Cæsari additum nomen imperij, & istarum cælestium nuptiarum festa celebrantur. Cætera enim in temp. beneficia vestra possunt multis occasionibus diuersorum temporum prædicari, huic voto propria nunc debetur oratio, quod semel factum, futurum est sempiternum. Equidem scio gaudentium studia nunc ita toto orbe florescere, quacunque fama vltra naturam, qua fingitur discursus volucres mutuata, & plusquam mille vocibus sonora percrebuit, vt omnium nationum gratulationibus consecretur. Quid enim rebus humanis contingere potuit aut nobilius ad gloriam, aut certius ad salutem, quàm quòd pristinæ vestræ concordiæ perpetuæque pietati hoc quoque pignus accessit summorum nominum arctissima coniunctione venerabile, vt imperatori filiam collocauerit imperator? Sed tamen nos oportet, omnes homines exultatione superare, qui hoc tantum reipub. bonum præsentes intuemur, & ipsa vultuum vestrorum contemplatione sentimus ita conuenisse vos, ita non dexteras tantùm, sed etiam omnes sensus vestros mentésque vinxisse, vt, si fieri possit, transire inuicem in pectora vestra cupiatis. Quid enim aut tu charius dare, aut tu charius accipere potuisti? quum hac affinitate vestra & tibi Maximiane per generum inuenta renouata sit, & tibi Constantine per socerum nomen imperatoris accreuerit. Maximas itaque vobis, æterni principes, publico nomine gratias agimus, quòd suscipiendis liberis optandisque

nepotibus seriem vestri generis prorogando, omnibus in futurum seculis prouidetis: vt Romana res olim diuersis regentium moribus fatisque iactata, tandem perpetuis domus vestræ radicibus coalescat, támque sit immortale illius imperiũ, quàm sempiterna soboles imperatorum. Hæc est vera pietas, hæc voluptas conseruandi generis humani, exemplum dare gentibus ad matrimonia studiosius expetenda & liberos educandos, vt substituendis successionibus singulorum, nihil obsit omnium posteritate respub. Quare si leges hæ quæ multa cœlibes notauerunt, parentes præmiis honorarunt, verè dicuntur esse fundamenta reipu. quia seminarium iuuentutis, & quasi fontem humani corporis semper Romanis exercitibus ministrarunt, quod huic vestro in rempub. merito possumus dignum nomen ascribere? qui non plebeia germina, sed imperatoria stirpe rempubl. propagatis, vt quod millesimo anno post Vrbẽ conditam euenisse tandem gratulabamur, ne mutatoria per nouas familias communis salutis gubernacula traderentur: id est omnib. duret ætatibus imp. semper Herculei. Quænam igitur vtriusque vestrũm præconij ac venerationis ordinem faciam? adhuc enim de ambobus in hanc necessitudinem congruentib. vobis communiter dixi: & te quidem sentio senior Auguste maiestati præcedere, te sequi iunior imp. Sed profectò sicut tuo Constantine socero antè est conciliata diuinitas, quum ab eo pignus ipsi charissimum postulares, sic & nunc quoque in hac gratulatione prius illa dicenda sunt, quæ in te considerans tantus iste & paterni & tui autor imperij, lætatus est quòd petisti. O diuinum tuum Maximiane iudicium, qui hunc tibi iure adoptionis nepotem, maiestatis ordine filium, etiam generum esse voluisti: diui inquàm Constantij filium, in quem se prima illius iuuenta transfudit, in cuius ore cœlestes illius vultus natura signauit: qui aspectum illius ad deorum concilia translati adhuc desiderantibus, nobis sufficit pro duobus. Neque enim forma tantùm in te patris Constantine, sed etiam continentia, fortitudo, iustitia, prudentia sese votis gentium præsentant. Quo enim magis continentiam patris æquare potuisti, quàm quòd te ab ipso fine pueritiæ illico matrimonij legibus tradidisti, vt primo ingressu adolescentiæ formares animum maritalem, nihil de vagis cupiditatibus, nihil de concessis ætati voluptatibus in hoc sacrum pectus admitteres? Nouum iam tum miraculum [illegible] vt res est meare præsign. omnibus te

vxorem: fortitudinem autem illius iam tum in principiis consequutus es. Multa ille Francorum millia, qui Batauiam aliásque eis Rhenum terras inuaserant, interfecit, depulit, abduxit: tu iam ab ipsis eorum regibus auspicatus es: simulque & præterita illorũ scelera punisti, & totius gentis lubricam fidem timore iunxisti. Liberauit ille Britannias seruitute: tu etiam nobiles illic orendo fecisti. Plurimas ille barbaras nationes victoria domuit, venia mitigauit: tibi, cunctis hostibus alacritatis tuæ terrore compressis, interim deest materia vincendi. Iustitiam verò patris atque pietatem sic imitaris & sequeris, vt omnibus ad te cõfugientibus, diuersamque opem aut contra aliorum iniurias, aut pro suis commodis postulantibus, quasi legata patris videaris exoluere, idque ipsum coràm gaudeas prædicari. Quicquid tu iuste ac liberaliter feceris, filium Constantij necessariò præstitisti. Nam quid ego de prudentia dicam, qua te pene credimus fore ipso patre potiorem? qui veteres illos Romanæ reippb. principes, superiorem Africanũ, Pompeiumq; Magnum, ætatis cursum virtute prouectos, tam maturè sumptò vincis imperio: tantarumq; rerũ sustines molẽ incipiente virtute? Gesseris enim multa fortiter licet, multa sapienter, cùm per maximos tribunatus stipẽdia patria conficeres, sentias necesse est tãtæ auspicia fortunæ, Imp. adolescens. quanquã quid ego in te ætatis tuæ potius quàm grauitatis nomen vsurpo? cuius tãta maturitas est, vt quum tibi pater imperium reliquisset, Cæsaris tamen appellatione contentus expectare malueris, vt idem te qui illum declaret Augustum. Siquidem ipsum imperium hoc fore pulchrius iudicabas, si id non hæreditarium ex successione cepisses, sed virtutibus tuis debitum à summo imperatore meruisses. Neque enim dubium quin tibi maturè sacrum istud fastidium diuinæ potestatis astrueret, qui te iam olim sibi generum etiam antequam petere posses, sponte delegerat. Hoc enim, vt audio, imago illa declarat in Aquileiensi palatio ad ipsum conuiuii posita aspectũ, vbi puella iam diuino decore venerabilis, sed adhuc impar oneri suo sustinet atque offert tibi etiam tum puero galeam auro gemmisque radiantem, & pẽnis pulchræ alitis eminentem: vt te quod vix vlla possunt habitus ornamẽta præstare spõsale munus faciat pulchriorẽ. Fortunatus pictor ille, quisquis fuit: & quamuis Apellem ipsumq; Parrhasium scientia vicerit, materia tamen imaginis quàm arte fœlicior. Quanquam enim ipsi ferant difficillimam esse præcipuè cuiusque formæ imitationem, quia certis sui notis citò deformitas ex-

primatut: similitudo tamen pulchritudinis tam sit ardua quàm rara est pulchritudo, non tantum tamen ille cepit laboris ex ore vestro diuinas species transferendo, quantum diuinitatis hausit cominus vos inspiciendo, intuendo sollicitè, & curiosè ab hilaritate illius ætatis vultus immobiles & serios exigendo: promendo denique amoris vestri tacita præsagia, vt quod inuicem vobis verecundia negabat, liberè vos in imagine cerneretis. Sed profectò hoc iam Maximiane diuina mente præsumpseras, hæc, quũ ferret ætas vt rogareris, optaueras, quum tibi in illa iucundissima sede lætitiæ harum nuptiarũ gaudia prædestinabas, vt simul illam paruulam & hunc intuendo crescentem, diu fruereris expectatione voti, quod hac coniunctione. firmasti enim cõpetentius. quid prouidentia tua dignius facere potuisti, quàm vt eius filio quem tibi pridem & affinitate adsciueras, & maiestate sociaueras, nunc ex intimis affectibus traderes summi pignus imperij? Hæc est tua Maximiane inter omnes principes propria largitio. Alij diuitias, aut honores, aut ipsa etiam imperia, sed sola donarunt: tu, animo maiore quã cæteri, pariter indulges & quod pietas tua habet charissimum, & quod fortuna præcipuum. Nec tamen miranda ista in te est Maximiane animi magnitudo, in quem dij immortales tanta congesserunt & naturæ bona, & ornamenta fortunæ, vt quamuis maxima largiaris, ita penes te sint omnia quasi ea solus obtineas. Vt enim ille qui omnes aquas cœlo & terris præbet Oceanus, semper tamen in motibus suis totus est: ita tu potes imperium Maximiane donare, non potes non habere. De quo ego quum ad id loci venero, ita dicã vt fortasse quibusdam videar audacior, veritas tamen meæ erga te deuotionis appareat. Nunc enim sequitur vt quoniam virtutes tuas Constantine Auguste socero prædicaui, tu quoque licèt optimè sciaś, tamen audias quàm te principis ornet affinitas. Hic est qui nomen quod accepit à deo principe generis sui, dedit vobis: qui se progeniem esse Herculis non adulationibus fabulosis, sed æquatis virtutibus comprobauit. hic est qui in ipso ortu numinis sui, Galliaś priorum temporum iniuriis efferatas, reipublicæ ad obsequium reddidit, sibi ipsas ad salutem. hic, quod iam falso traditum de antiquis imperatoribus putabatur, Romana trans Rhenũ signa primus barbaris gentibus intulit. huius quum frater rursus ac sæpius expeditionibus domita Germania, aut boni consulit, aut quiescit, aut lætatur quasi amica, si pareat: tu ferociſſimos Mauritaniæ populos in accessis montium iugis & naturali munitionis

nitione fidentes expugnasti; recepisti, transtulisti. Te primo ingressu tuo tanta lætitia, tanta frequentia respublica excepit, vt quum te ad Capitolini Iouis gremium vel oculis ferre gestiret, stipatione sui vix ad portas vrbis admitteret. Te rursus vicesimo anno imperatorem, octauo consulem, ita ipsa amplexu quodam suo Roma voluit detinere, vt videretur augurari iam & timere quod factum est. Est enim, imperator æterne, in quo vno querelam reipublicæ penè meruisti. Audi doloris nostri liberam vocem, si quidem dij ipsi quòd plerumque humanas res negligant, dum querimur ignoscunt: quibus aliud fortasse curantibus grandines ruunt, terræ dehiscunt, vrbes hauriuntur: quæ non illis hauriuntur volentibus, sed aut aliorsum aspicientibus, aut fatali rerum cursu vrgente videntur accidere. Tale est imperator quod omnibus nobis inclùso gemitu mœrentibus facere voluisti, non quidem tu reipublicæ negligentia, aut laboris fuga, aut desidiæ cupiditate ductus, sed consilij olim, vt res est, inter vos placiti constantia & pietate fraterna, ne quem totius vitæ summarúmque rerum socium semper habuisses, in alicuius facti communitate desereres: ne vel illius, viderit quali, certè nouæ laudi cederes. Verùm longè diuersa in vos erat causa declinandi aut sustinendi laboris. Quanquam & si totam excusationem ætatis afferres, sic quoque tibi reipubl. curis non erat abutendum. An si maximus quisque natu gubernator est certissimus ad salutem, nõ is est optimus qui vsu peritissimus imperator? Aut te vnquam Constantine liberi nostri nepotesque patientur, vel cùm ad summam peruueneris senectutem, reipubl. vela contrahere, quæ tam felicibus ventis etiam iuuenis impleueris? Sed tamẽ vtcunque fas fuerit, eum principem quem anni cogerent, aut valetudo deficeret, receptui canere: te verò, in quo adhuc istæ sunt integræ solidæq; vires, hic totius corporis vigor, hic imperatorius ardor oculorũ, immaturum otium speraſſe miramur. Quid enim aliud participi maiestatis tuæ dare potuit venia quietis, quàm vt tu imperio succederes pro duobus? Sed profectò exigit hoc ipsa varietas & natura fortunæ, cui nihil mutare licuerat, dum vos imperium teneretis, vt illa xx. annorũ continua felicitas interuallo aliquo distingueretur: aut etiam dij immortales probare voluerunt tibi innixam stetisse rempub. quum sine te stare non posset. Quanquam in istis quidem partibus non caruit pristina firmitate, ibi verò penè funditus corruit, vnde tu Maximiane discesseras: adeo illic plurimùm habuerat stabilitatis asserta, vbi deserta maxi-

mè vacillauit. Non aliter enim, quàm solet terra ventis aut aquis subter immissis interuulsa sui soliditate nutare, ita cuncta Italia, atque ipsa Roma subducta repentè qua sustentata fuerat dextera tua, contremuit, ac penè consedit. Quod ego cursim transeo. cur enim vel recordemur aduersa, quum videamus omnia tuo reditu restituta? Fecit enim Roma ipsa pro maiestate nominis sui, vt ostenderet posse se etiam imperatoribus imperare, abduxit exercitus suos, ac tibi reddidit. Et quum ad sedandos animos auctoritatem priuati principis attulisses, supplices tibi manus tendens, vel potius queribunda clamauit, Quousque hoc Maximiane patiar me quari, te quiescere? mihi libertatem adimi, te vsurpare tibi illicitam missionem? An quod diuo Augusto post septuaginta ætatis, quinquaginta imperij non licuit annos, tam citò licuit tibi? Ideóne te mihi dolle, cuius rotarae, tot templa, tot nomina colo, Hercules dedit vt tu in suburbano otiosus sedens, vsum dicatæ mihi virtutis amitteres? Redde te gubernaculis meis: & quoniam tranquillo mari portum intrare non properasti, vade per fluctus, mei quidem amore sollicitus, sed tua maiestate securus: & tamen per te tibi steterit, injuriam in mei restitutione patiere. Imperasti pridem rogatus à fratre, rursus impera iussus à matre. O Imperator æterne, pietatem tuam, quæ tuum illum animum semper inuictum sola vicit. Non potuisti resistere sanctæ illius parentis imperio, & inuitus licèt paruisti, & te illis vigiliis illisque curis, quas viginti annis expertus fueras, reddidisti. Quibusnam tu domina gentium potes compensare beneficiis hoc tui imperatoris obsequium? qui tanto vsu sciens quantus sit imperandi labor, propter te non vtitur illa quam degustauerat voluptate, tantúmque reipubl. onus suscipit post quietem? Facilius fuerat ingiter imperasse; quamuis enim magnum laborem consuetudo non sentit, intermissa desiderant nouas vires. Quanta opus fuit tibi imperator æterne, prouidentia, quanta autoritate vt subsidia reipubl. erigeres, exanimata recreares, dilapsa colligeres? Mirabamur te post imperium esse priuatum, multo magis mirum est, imperium ferre post otia. Solus hoc (vt dicitur) potuit deus ille cuius bona sunt quòd viuimus & videmus, vt habenas malè creditas & cursum deuio vectore turbatum reciperet, rursúmque dirigeret. Cuius simile tu imperator etiam facilè fecisti. neque id mirum. quum enim à te recessit imperium, & priuatus licèt dici velles, inhæsit tibi ingenita maiestas. Omnes exercitus vestri omnésq; prouinciæ requieuere te post tanta opera vtrúque æquo

æquo animo tulerunt, imperare desiisse nunquam crediderunt. Quid enim putas tibi Maximiane Iouem ipsum respõdisse, quum tu ingenti animo diceres, Recipe Iupiter quod commodasti: hoc profectò respondit, Non mutuum istud tibi tradidi, sed æternum, non sed seruo. Statim igitur vt præcipitantem tempubl. refrænasti, & gubernacula fluitantia recepisti, omnibus spes salutis illuxit: posuêre venti, fugêre nubes, fluctus resedêrunt: & sicubi adhuc in longinquioribus terris aliqua obseruatur obscuritas, aut residuus vndarum pulsus immurmurat, necesse est tamen ante tuos nutus diluceſcat & sileat. Dixi pro ratione temporis, sacratissimi principes, ea quæ in vobis inuicem, vt facitis, admirari & amare debetis: restat vt ipsa illa quæ seperatim de virtutibus vestris locutus sum, sicut huic voto congruit, in sermonis fine coniungam. Dij immortales, quanta Romano imperio renouastis, quæ iam vt res est cesserant vetustati? Maximiano imperatori æterno Constantinus imperator nouus plus cœpit esse quàm filius. Fauor ille crescentis adest, iste senior, perpetuis profectò pietatis affinitas ista coalescat stirpibus, quæ semper in republica viros ad concordiam copulauit. Etenim si quamuis dissidentes familias Gracchi & Corneliæ matrimonium reduxit in gratiam: si pro diuo Augusto Actiacam victoriam tantummodo gener Agrippa confecit, quid sperandum est quum sempiternam patris ac filij charitatem etiam nuptiarum fœdus astrinxerit? Quòd si Publius Scipio bellum Punicum suscepit adolescens, ipsum postea superaturus Hannibalem: si Marius à factione Syllana vrbem recepit senex; idque magno interuallo temporis euenisse memorabile est, quàm facilè nunc omnes metus ponet Romana respublica, quæ defenditur coniuncti imperij duabus ætatibus, pariterque vtitur virtute iuuenis, & maturitate senioris? Te pater ex ipso imperij vertice decet orbem prospicere communem, cœlestique nutu rebus humanis fata decernere, auspicia bellis gerendis dare, componendis pacibus leges imponere: te iuuenis indefessum ire per limites quo Romanum barbaris gentibus instat imperium, frequentes ad socerum laureas mittere, præcepta petere, effecta rescribere. Ita eueniet vt & ambo consilium pectoris vnius habeatis, & vterque vires duorum. O felix in imperio, & post imperium felicior. Audis enim profectò hęc & vides dine Constanti, quem certe & penè conspicuo dum vicinos ortus repetit occasu Sol ipse inuectus cœlo excepit, quanto nunc gaudio portas, quanta voluptate perfruere,

quum talem hunc filium tuum, qui te primus patrem in imperij tui possessionem, idem pater, idem socer, idem imperator induxerit? Hæc est tua præter omnes diuos propria immortalitas quam videmus, filius similis aspectu, similis animo, par imperij potestate. Inuiderint licèt nobis, nihil tamen auferre domi tuæ fata potuerunt. Nec Maximiano filius, qualis tu eras, nec Constantino pater deest. Quinetiam vt omnibus modis tua necessitudo renouetur, rursus hic socer, rursus hic gener est, vt beatissimus imperator semper ex tua sobole nepotibus augeatur.

LATINI PACATI DREPANI PANEGYRICVS ROMÆ DICTVS THEODOSIO IMPERATORI Augusto seniori.

SI quis vnquam fuit, Imper. Auguste, qui te præsente dicturus antè trepidauerit, eum profectò me esse & ipse sentio, & his qui consilium tuum participant, videri posse video. Nam quum te semper vltra omnes retrò principes laudari oportuerit, nunc porrò vltrà quàm aliâs prædicatus es, in ea vrbe conueniat dicendo celebrari, cuius & libertatem armatus asseruisti, & auxisti dignitatem togatus, quo tandē modo consequi maiestatem vtriusque vestrum oratione mea potero? hoc præcipuè in tempore quo ambo ita mutuò creuistis, vt nec tu fueris adhuc maior, nec illa felicior. Huc accedit auditor senatus, cui quum difficile sit pro amore quo in te præditus est, de te satisfieri, tum difficilius pro ingenita atque hæreditaria orandi facultate, non esse fastidio rudem hunc & incultū Transalpini sermonis horrorem, præsertim quum absurdæ siniſtræque iactantiæ possit videri, his ostentare facūdiam, quam de deorum fonte manantem, in nostros vsque vsus deriuatio sera traduxit. Quibus equidem cogitatis adeo sollicitor, vt non eos tantum hodie arbitrer interesse quos cerno, sed assistere obseruarique dicturo Catones ipsos, & Tullios, & Hortensios, omnésque illos oratores putem qui me in posteris suis audiunt. Ita multiplici circumuentus metu, quasi parum habeam timere quod video, quod timeam. Quid ergo? nouúsque me pauor & inopina trepidatio in ipso dicendi tempore deprehendit? mihi verò hi omnes quibus altrinsecus iactor æstus, diu ante meditati longéque prospecti sunt: sed quum admiratione virtutum tuarum ab vltimo Galliarum recessu, quà littus Oceani cadentem excipit solem, & deficientibus terris sociale miscetur elementum, ad

contuendum te adorandumque properaſſem, vt bona quæ auribus ceperam, etiam viſu vſurparem, timui, fateor, pij laboris officium impia taciturnitate corrumpere: ita dum obſequio interpretor impudentiam, dum in eundem hominem non puto conuenire gaudium & ſilentium, duas res diuerſiſſimas iunxi, metum & temeritatem. Quin & illud me impulit ad dicendum, quòd vt dicerem nullus adigebat. non enim iam coacta laudatio & expreſſæ metu voces periculum ſilentij redimunt, fuerit abieritque triſtis illa facundiæ ancillantis neceſſitas, cùm trucem dominum auras omnes plauſuum publicorum ventoſa popularitate captantem mendax aſſentatio titillabat, cùm gratias agebant dolentes, & tyrannum non prædicaſſe, tyrannidis accuſatio vocabatur, nunc par tacendi dicendique libertas, & quàm promptum laudare principem, tam tutum ſiluiſſe de principe. Libet igitur redditam poſtliminio ſecuritatem loquendo experiri: libet, inquam, quia neminem magis laudari imperatorem decet, quàm quem minus neceſſe eſt. Det igitur mihi ſermonis huius auſpicium ille felicitatis publicæ auſpex dies, qui te primus inaugurauit imperio. Nam vt diuinis rebus operantes, in eam cæli plagam ora conuertimus à qua lucis exordium eſt, ſic ego vota verborum quæ olim nuncupaueram ſoluturus, id oratione tempus arripiam, quo Romana lux cœpit. Iacebat innumerabilibus malis ægra, vel potius dixerim, exanimata reſpublica, Barbaris nationibus Romano nomini, velut quodam diluuio ſuperfuſis. Sed parcam replicare cauſas, & placatum vulgus offendere. Nam cùm per ſe viuax ſit recordatio calamitatum, tum mihi metus hanc gaudiorum præſentium lucem, triſtium commemoratione fuſcare. Faciam ergo quod facere præſtantes ſcientia medicos ſæpe vidi, altorum vulnerum cicatrices, poſtquam cutem ſanitate duxerunt, manu pendente tractabo, præſentiſſe & ſingulos vniuerſoſque rogitaſſe contentus. An cùm inter omnes liqueret feſſis rebus medendum, tali aliquo viro publicis gubernaculis admouendo, qui imperatoris vnius tueretur ætatem, alterius iuuaret laborem, potuerimus huiuſmodi principem vel optare? in integro itaque rem totã eſſe faciamus, & in quodam orbis terrarum comitio quæri putemus quiſnam ſit ille, qui debeat tantam molem ſubire, & nutantia Romanę rei fata ſuſcipere. Nonne is omnium ſuffragiis hominum tributim centuriatim que legeretur, cui felix patria, cui domus clara, cui forma diuina, cui ætas integra, cui militarium ciuiliumque re-

rum

rum vsus contigisset? Cuncta igitur à capite proposito ordine prosequamur: iam profectò constabit cum principem declaratum qui & ab omnibus legi debuerit, & ex omnibus. Nam primùm tibi mater Hispania est terris omnibus terra felicior, cui excolendæ atque adeo ditandæ impensius quàm cæteris gentibus supremus ille rerum fabricator indulsit, quæ nec australis obnoxia æstibus, nec arctois subiecta frigoribus, media fouetur axis vtriusque temperie, quæ hinc Pyrenæis montibus, illinc Oceani æstibus, inde Tyrrheni maris littoribus coronata naturæ solertis ingenio velut alter orbis includitur. Adde tot egregias ciuitates, adde culta inculta què omnia, vel fructibus plena vel gregibus, adde auriferorum opes fluminum, adde radiantium metalla gemmarum: scio fabulas Poëtarum auribus mulcendis repertas, aliqua nonnullis gentibus attribuisse miracula, quæ dum sint vera sint fingula, nec iam excutio veritatem, sint vt scribitur Gargara prouentu læta triticeo, Meuania memoretur armento, campania censeatur monte Gaurano, Lydia prædicetur amne Pactolo, dum Hispaniæ vni, quicquid laudatur assurgit. Hæc durissimos milites, hæc experientissimos duces, hæc facundissimos oratores, hæc clarissimos vates parit, hæc iudicum mater, hæc principum est, hæc Traianum illum, hæc deinceps Hadrianum misit imperio. Huic te debet imperium, ceda: his terris terra Cretensis paruis Iouis gloriata cunabulis, & geminis Delos reparata numinibus, & alumno Hercule nobiles Thebæ, fidem constare nescimus auditis, deum dedit Hispania quem videmus. Erat iustæ compensationis occasio, vt qui de patriæ tuæ laudibus pauca dixissem, patris saltem virtutibus prædicandis prolixius immorarer. sed quid faciam? nouam quandam patior ex copia difficultatem, quid, inquam, faciam? quę Rhenus, aut Vualis vidit, aggrediar? iam se mihi Sarmatica cæde sanguineus Ister obiicier. Attritam pedestribus prœliis Batauiam referam? Saxo consumptus bellis naualibus offeretur. Redactum ad paludes suas Scotum loquar? compulsus in solitudines suas omnis Alamanus, & vterque Maurus occurrent. Cum igitur impediat turba delectum, ad quid tanti præstes gesta in summum referre, quanti enumerando tenuari, dixisse sufficiat vnum illum diuinitus extitisse, in quo virtutes simul omnes vigerent, quæ singulæ in omnibus prædicantur. An si eius seculo mos ille vixisset, quo Romani duces, Macedonici, Cretici, Numantini de vo-

cabulis gentium subactarum adoptiuum insigne sumebant. Nonne hodie pauciora in Annalium scriniis quàm in vestræ domus titulis cognomenta legerentur? Quum ipse Saxonicus, ipse Sarmaticus, ipse Almanicus diceretur, & quantum tota respubl. habet hostium, tantum vna familia ostenderet & triumphorum. Sed quid necesse est mitti in præteritum diligentiam curiosam? Patrem imp. tuum, de te æstimem, nec difficilis coniectatio est. Nam quum duo sint quæ claros duces faciant, summa virtus, summáque felicitas, scire obuium est qua præditus fuerit virtute, qui te docuit, qua fuerit felicitate præditus qui te genuit. O digna imp. nobilitas eius esse filium principem qui princeps esse debuerit, qui hunc Romani fastigij apicem non solum fortitudine atque sapientia, sed decore etiam corporis & dignitate potuerit æquare, velut tua hac forma venerabilis, quàm fortunæ suæ par est, quàm longè latéque conspicua commendat imperium, vt planè in ambiguo sit vtrum ne te magis nostris mentibus virtus, an obtutibus vultus insinuet. Non frustra planè opinione sapientium, qui naturalium momenta causarum subtilius scisciatati arcanis cœlestibus nobiles curas intulerunt, augustissima quæque species plurimum creditur trahere de cœlo. Siue enim diuinus ille animus venturus in corpus, dignum prius metatur hospitium, siue quum venerit, fingit habitaculum pro habituo suo, siue aliud ex altero crescit: & quum se paria iunxerunt, vtráque maiora sunt, parcam arcanum cœleste rimari, tibi istud soli pateat imper. cum deo consorte secretum: illud dicam, quod intellexisse hominem & dixisse fas est, talem esse debere qui à gentibus adoratur, cui toto orbe terrarum priuata vel publica vota redduntur, à quo petit nauigaturus serenum, peregrinaturus reditum, pugnaturus auspicium. Dudum, vt video, dedignaris hanc gloriam, sed patere eam in laudum tuarum parte constitui, quæ solebant in aliis sola laudari. virtus tua meruit imperium, sed virtuti addidit forma suffragium. Illa præstitit vt oporteret te principem fieri, hæc vt deceret. An verò quicquam putamus in imperij tui declaratione præteritum, quum ductam esse ætionem ipsorum etiam videamus annorum? Cuius quidem rei tanta fuit cura maioribus, vt non solùm in amplissimis magistratibus adipiscendis, sed in præturis quoque, aut ædilitatibus capessendis ætas spectata sit petitorum, nec quisquam tantum valuerit nobilitate, vel gratia, vel pecunia, qui annos comitiali-

tiali lege præscriptos festinatis honoribus occuparit. Nec iniuria id quidem. nam & qui venturi sunt in virtutis adoptionem, illo tamen adolescentiæ lubrico, vt non cadant, titubant. Annon clarissimos nominis Romani viros (Sullas, Catulos, Scipiones, loquor,) aliquantisper sibi luxuria vendicauit? quos etsi ad portum mutati in melius reuexerint flatus, diu tamen vitiorum turbo iactauit & naufragos atque fluctuantes ab illis quibus mersabantur erroribus, ægre ætas recepit. Bene igitur cuncta quadrarunt, & cæteris quæ innumerata congruebant, anni quoque suum iunxere suffragium, qui soli in homine perfecti, bono duarum potiuntur ætatum, virtute iuuenum, & maturitate seniorum. Prius fortasse imperium inire debueris, vt diutius imperares, sed sine exempli periculo prouidebitur ne quid amiseris vita longiore pensandum, quod ex præterito perdidisti. Parum interest quando cœperit, quod terminum non habebit. Hactenus in te prædicata sint imp. dona fatorum, nunc ad ea proferamus gradum, quæ tibi debes. Neque enim tua illa præterita bellicę rei gloria, quam per tot laborum experimenta quæsisti, ascribenda fortunæ est, cui hoc nomine etiam succenseri potest, quòd quem sceptro & solio destinauerat, nunquam indulgenter habuit. Sed vt seueri patres his quos plus diligunt filiis, tristiores sunt, ita illa te plurimis bellis & difficillimis reipubl. temporibus exercuit, dum aptat imperio. Et priùs quidem quàm ad illa veniam quæ æui maturus egesti, summatim tuum illud attingam cum patre diuino castrense collegium, actas sub pellibus hyemes, æstates inter bella sudatas, dies noctesque præliando aut vigilando consumptas, grauissimas pugnas terra marique pugnatas. Non tam patiens Africanus rudimenta militiæ sub Paulo patre tolerauit, nec pari indole Hannibal puer in tentoria Hispana successit, nec futurarum spe certiore virtutum Philippea castra Alexander nondum Magnus impleuit, quos etsi plurima laude dotauerit amplificatrix veri vetustas, nihil plus tamen blandita præstitit quàm vt eas in his annis sequutos regum aut ducum castra vulgaret, in quibus tuta fortiter multa gessisti, vt ea non tantùm Alexander, aut Africanus, aut Hannibal videre dum discerent, sed parentes atque institutores eorum optassent facere, dum docerent. Quàm recta sunt semper consilia fortunæ! quis quæso tum in publicis rebus non putasset inimicum tuum illum à statione castrensi an quietem receptum? Enimuero illa fururum principem n

comens, idcirco paulisper voluit esse priuatum, vt quia iam ad plenum bellicis artibus abundabas, vius ciuilis expetiens subocij tempore reddereris. Quod ego tuum otium aliorum negotiis anteuerto: non enim te amœna littora, nec dispositi ad temporum vices habuere secessus, sed siue tu agris siue oppidis tempus dabas, rem & famam pariter augebas, & in vrbibus quidem omnium ætatum ordinúmque homines iis aut illis beneficiis apprehendebas, amicorum commoda, absentium negotia, assiduitate, consilio, re iuuabas. Iam si placuisset oppida rure mutare, vt ex vitæ oblitus vrbanæ exequebaris agricolam. Audio etiam imperat. & credo sæpe aliqua re laborem tibi iniunxisse, & ne contraheres corporis veternum huiuscemodi semper operi insidiantis ocij tersisse rubiginem. Sic agrestes Curij, sic veteres Coruncani, sic nomina reuerenda Fabricij, cùm inducię bella suspenderant, inter aratra viuebant: & ne virtus quiete langueseeret, depositis in gremio capitolini Iouis laureis triumphales viri rusticabantur. Inde est quòd accepimus datos ferentibus fasces, & amissas cum curulibus suis per rura palmatas, quòd agricolas consulares pastoresque trabeatos & dictatores inter aratra vestitos. Sed illos quidem angusta res familiaris addicebat labori, vt quibus ipsi suburbani horti præcepsque ianiculum, & iugera arctata pomerio vomere essent aut ligone versanda, nec iniuria opus reuerteretur ad dominos, cùm deerant quibus iuberent. Detrahit laudem patientiæ inopia, maioris exempli est labor sine necessitate. Gaudent profectò diuina perpetuo motu: & iugi agitatione se vegetat æternitatis, & quicquid homines vocamus laborem, vestra natura est. Vt indefessa vertigo cœlum rotat, vt maria æstibus inquieta sunt, vt stare sol nescit, ita tu imperat. continuatis negotiis & in se quodam orbe redeuntibus semper exercitus es. Vix tecta Hispana successeras, iam Sarmaticis tabernaculis tegebaris: vix emerita arma suspenderas, iam hosti armatus instabas: vix Iberum tuũ videras, iam Istro prætendebaris. Netum quidem cùm in altiorem prouectus gradum iubere tantum & diuidere cum negotiis ocium, & parta gloria velut repositio frui posses honore, operam remisisti: quin omnium Castrensium munerum numeros primus aut cum primis obires, stare pro signis, excubias sorte agere, vallum ferre, locum bello anrecapere, speculatum egredi, castrametari, in prælium primus ire, prælio postremus excedere, dux consilio esse, miles exemplo,

vt iam

vt iam tum posset intelligi alios imperatori pugnare, te tibi. Illud tamen præ cæteris mirum, quòd cùm omnia faceres, vt imperare deberes, nihil tamen faciebas vt imperares. Argumento est dies ille communis boni autor, quo tu cùm ad suscipiendam rempublicam vocabaris, oblatum imperium deprecatus es, ne dedisse speciem, tantúmque vt cogi videreris, sed obnixè & diu, & velut impetraturus egisti. quippe aberat causa fingendi, non enim te princeps solus & domi, & tanquam tentaret ambibat, sed publicè, & in comitio, & vt aliud iam facere non posset prorsus, vt nisi imperium affectu simplici voluisses, potueris velle securus. Ex postulari hoc loco tecum reipublicæ verbis necesse est, quæ in summam tua cunctatione formidinem à media spe relapsa, tali aliqua te profectò, sed quam solus audires, voce conuenit. Parumne me Theodosi hactenus distulere fata, vt tu insuper tentes moras augere fatorum? An nescis rem tuam per momenta consumi? nescis me tibi tuisque decrescere? quicquid atterit Gothus, quicquid rapiat Hunnus, quicquid aufert Alanus, id olim desiderabit Arcadius. Perdidi infortunata Pannonias, lugeo funus Illyrici, specto excidium Galliarum. Principum senior in tanta bella non sufficit, alter & si futurus sit aliquando fortissimus, adhuc tamen paruus est. Tu dubitas excipere collapsam, & vt nihil differas serò reparandam hanc mihi gratiam refers, quòd te etiam felix desiderauí? quòd cum me Nerua tranquillus, amor generis humani Titus, pietate memorabilis Antoninus teneret, cùm mœnibus Augustus ornaret, legibus Hadrianus imbueret, finibus Traianus augeret, parum mihi videbar beata, quia non eram tua. Quid tu mihi faceres, si iuris tui esses? orat ecce te dominus meus, orat ecce te dominus adhuc tuus & qui posset cogere, mauult impetrare. Imperium quod ab imperatore defertur tam tibi nolle iam non licet, quam velle non licuit. Solus igitur Auguste, solus inquam omnium qui adhuc imperauerunt, vt princeps esses, præstitisti. Alios empta legionum suffragia, alios vacans aula, alios affinitas regia imposuere reipublicæ, te nec ambitus, nec occasio, nec propinquitas principem creauerunt. Nam & eras à familia imperatoris alienus, & adsciscebaris tertius, & cogebaris inuitus, inuitus inquam. Audire hoc publici parricidæ, qui oblita fide dominorum sceptra cepistis, & periculo non minore quam scelere imperium vix pasciscentes, sanguinis precio regium nomen emistis: repulsam patitur principatus, & vnus est ambitus,

candidati, ne declaretur. Credétne hoc olim ventura posteritas? & præstabit nobis tam gloriosam fidem, vt nostro demum seculo annuat factum, quòd tantis infrà supráque temporibus nec inuenerit æmulum, nec habuerit exemplum? Sed qui vitæ tuæ sectam rationésque cognouerit, fidei incunctanter accedet, nec abnuisse dubitabit imperium sic imperaturum. Illi enim illi auidè regna desiderant, quos soluta legibus delectat vita, quorum crudelitas indemnatos necandi, cupiditas priuata rapiendi, libido honesta fœdandi, ius atque impunitatem requirunt. Quid tua intererat te principem fieri, qui futurus eras in imperatore priuatus? nisi fortè in te hodie aut pudicitiæ remissior cultus, aut minor sanguinis humani metus, aut alienæ rei maior est appetitus. Idem es qui fuisti, & tantum tibi per te licet quantum per leges licebat: ius summum facultate & copia commodandi, non securitate peccandi, experiris. Vnum tibi præstitit principatus, vt certum haberemus omnes, etiam sub imperatoribus aliis vixisse te legibus tuis. nam qui nihil facit licenter quum potest, nunquam voluit. Quin tibi primùm te, imperio deinde præstitisti. Non contentus ipse vltrò vitia reiecisse, alienis vitiis corrigendis curam adiecisti: idque moderatè, vt suadere potius honesta quàm cogere videreris. Et quia vel longo orientis vsu, vel multorum retrò principum remissione, tantus quosdam luxus infecerat, vt adulta consuetudo lasciuiæ haudquaquam facilè videretur obtemperatura medecinæ, ne quis se pati iniuriam putaret: à te voluisti incipere censuram: & impendia palatina minuendo, nec solùm abundantem reiiciendo sumptum, sed vix necessarium vsurpando dimensum, quod natura difficillimum est, emendasti volentes. An quis ferret molestè ad principis semet modum coerceri? aut subtractum sibi doleret stipendium priuatæ luxuriæ, quum videret imperatorem rerum potentem, terrarum hominúmque dominum, parcè contentéque viuentem, modico & castrensi cibo iciunia longa solantem? ad hoc, aulam omnem Spartanis gymnasiis duriorem, laboris, patientiæ, frugalitatis exemplis abundantem? neminem vnum inueniri qui auderet ad penum regiam flagitare remotorum littorum piscem, peregrini aëris volucrem, alieni temporis florem? Nam delicati illi ac fluentes, & quales tulit sæpe resp. parum se lautos putabant, nisi luxuria vertisset annum, nisi hybernæ poculis rosæ innatassent, nisi æstiuam in gemmis capacibus glaciem falerna fregissent: horum gulæ angustus erat noster orbis. namque appositas da-

sitas dapes non sapore, sed sumptu æstimantes, illis demum cibis acquiescebant, quos extremus oriens, aut positus extra Romanũ Colchus imperium, aut famosa naufragiis maria misissent, quos inuitæ quodammodo reluctandíque naturæ hominum pericla rapuissent. Vt taceam infami sæpe delectu scripros in prouinciis aucupes, ductásque sub signis venatorum cohortes militasse cõuiuiis, nonne cognouimus cuiusdam retro principis non prandia sæpe sed fercula sestertiũm millies æstimata patrimoniorum equestrium pretia traxisse? Tuæ Imp. epulæ mensis communibus patciores locorum ac temporum fructibus instruuntur. Hinc certatim in omnes luxuriæ pudor, parsimoniæ cultus inoleuit, & quiescentibus legum minis, subiit quemque priuatim sui pœnitentia. Sic est enim, sic est, exasperat homines imperata correctio, blandissimè iubetur exemplo. Sed cùm hæc & ad hunc modum cætera mores hominum & instituta formarint, tum nihil abdicandis vitiis adoptandísque virtutibus impensius sentio profuisse, quàm quòd his te viris semper dedisti, quos affectare publica deberet imitatio, qui quàm faciles tibi fuissent sequacésque discipuli, tam cæteris repetendi essent magistri. Vt de his fideam, quos tibi primus ille nascentis imperij dies obtulit, tantis virtutibus præditos vt non pro copia sumpti, sed ex copia viderentur optati, quos tu postea qualésque legisti? quibus prouinciarum custodiam, quibus militaris rei summam, quibus consiliorum tuorum arcana committeres? Ergo cùm duplex fuerit iste delectus, vnus ex iudicio, alter ex fato, incertum meliores viros sapientia tua, an fortuna quæsuerit, cùm tales vel acceptos habeas vel repertos, vt & illi meruerint teneri, & isti debuerint cooptari. Ecquis imperatorum vnquam putauit amicitiæ cultum in regia laude ponendum? humilis hæc virtus, dubiúmque an virtus iudicabatur, nec palatiis digna sed periculis habebatur. Inde facilius inueneris qui pecuniam ex ærario, quàm qui ex animo fidem prompserint. Optimus ille ditabat, non etiam diligebat, prodesse nouerat, amare nesciebat. Tu amicitiam, nomen antè priuatum, non solùm intra aulam vocasti, sed indutam purpura, auro gemmísque redimitam solio recepisti, neque non verbis asseruisti, principis mentem tantò in suos benigniorem esse debere, quantò sit fortuna præstantior, cum fide ac facultate paribus agas, & familiaribus tuis Imp. tribuas quod priuatus optaras. Quanquam quæ capere vota potuerunt, quòd plerique te principe consecuti sunt? nec nunc de his honoribus loquor, quos

in quemcunque conferre imperatori neceſſe eſt. Dux aliquis euchitur, exegit diſciplina caſtrorum: præfectus attollitur, imponendum eſt prouinciæ caput, conſul creatur, habiturus eſt nomen annus, ita in ſummis illis pulcherrimiſque beneficijs eſt aliqua præſtantis vtilitas. A te noua benignitate is amicis honos habitus eſt, qui totus eſſet illorum quibus deferebatur, nihilque ex eo ad te redũdaret, niſi dandi voluptas, cui cùm eſſent domi filij, geminæ illæ ſpes oculique reip. dilatis eorum magiſtratibus amicos conſulatu ornauit. Si me Hercule vir ille diuinus felicitatis publicæ auctor parens tuus viueret, quid aliud expectaſſet à filio quàm vt nepotib. anteferretur? præſtitiſſe igitur amicis, quo plus nec patri præſtare potuiſſes. O beneuolentiæ tuæ ſingulare conſilium, auges tempore dignitatem, quæ incrementum ex magnitudine non habebat: renunciantur amici ante filios tuos conſules, quia non poterant plus eſſe quàm conſules. Erat nunc ſui vetuſtas oſtentatrix, & illa innumeris literarum vulgata monumentis iactet exempla. Pirithoi fidem prædicet, & decantatum omnibus ſcenis Phocei iuuenis laudet officium, Pythiam etiam, ſi videtur, dicat & Damona, quorum alter in amici morte ſe vadem obtulit, alter ad diem vadatæ mortis occurrit, vt hæc eſſe vera credamus, quæ mendaciis vatum in plauſus aptata caueará fidem tempori debent, num præſtare credendum plus poſſumus, quàm vt iſtos qui amicitiæ laude cenſentur, amicorum fuiſſe quàm ſui diligentiores putemus? Sed cùm inſtituente natura plus ferè filios quàm noſmetipſos diligamus, omne vicit exemplum, qui amicos his prætulit, quos ſibi præferebat: ſed tu quidé ad exonerandam debentium verecundiam, quæ in tuos confers non vis videri præſtare ſed reddere. Gemmus tibi morem, & beneficiorum ſummas tuorum pro tua voluntate ducentes, quicquid familiaribus tuis tribuis, non expendi potius ſed rependi putemus. Enimverò cùm leuiter cognitos aut etiam ſemel viſos his honoribus ſimul ditas, quibus & amici poſſent eſſe contenti, nónne omnibus vis probare amicum tibi eſſe qui bonus ſit? cuicunque quid publici mandatum fuerit officij, præmium ſpondetur & redditur. ſibi humilitatem & tenebras ſuas imputet iacés virtus, quæ non obtulit ſe probandam: quod conſcientiæ tuæ ſufficit, honoratus eſt qui probatus. Velim tu dicas vnde cùm tantis promiſſa perſoluas, quid cui promiſeris ſcias, nec te vel reipub. cura vel ipſa illa tuorum beneficiorum turba confundat,

vt par-

vt parcior tardiórve tempore quem modóve decipias. Quis debitor verecundus ita mutuum ad diem reddit, vt tu quod promittis appendis? nec imponi negligentibus arbitreris, quotidie in beneficia tua quærimus, & memoriam conuenimus, & ne singulis insidietur obliuio, cum altero quisque conferimus, vnum inuenire non possumus cuius spem atque expectationem non dicam fefelleris, sed quæ delicatior est querela, distuleris. Solam ne me imperator beneuolentiam tuam mirari putas? at ego miror etiam memoriam. nam cui Hortensio Lucullóve vel Cæsari tam parata vnquam affuit recordatio? quàm tibi sacra mens tua loco momentóque quo iusseris reddit omne depositum? Vtrum te tamen ipse admones? an vt illi maiestatis tuæ participi deo feruntur assistere fata cum tabulis, sic tibi aliqua vis diuina subseruit, quæ quod dixeris scribat & suggerat? Nihil ita primoribus labris polliceris, quin promisso fidem subdas, & verba resarcias. Nemo iam nemo beneficia quæ dederis, ab eo credit tempore computanda quo dederis, quia tam sint certa quæ spondes, vt tũ videantur accepta cùm spondes. Iam illud ipsum quod antè promittis nónne de summo purissimæ mentis candore proficiscitur? Nam cuius est animi, nec vota hominum fatigare, nec adhibere muneribus artem difficultatis, sed denunciare præstanda, vt & prolixior sit sensus bonorum, nec repentina felicitas faciat attonitos, & similes reddat ingratis. Animos enim nostros subitis affectibus impares, perinde lætitia ac dolor si deprehendat externat. An non illa Romana pietatis notissimæ mater nuntio mali Cannẽsis exterrita, filio reduce, quæ flebat, diriguit in mortem? nec par esse gaudio potuit quæ superfuerat orbitati? Conscius igitur cælestis arcani & naturalium depositorum mauis hominibus sperata procedere, quàm insperata superuenire beneficia, nec immerito. námque fugitiua successuum repentinorum voluptas, vt occupat sic relinquit: felicitas longior est expectare securum. Itaque cùm hactenus natura esset statutum, vt bona sua homines nescirent, & tum primum inciperẽt felicitate gaudere, cùm cœpissent esse felices, tu promittendo præstanda, inueniſti tempus quod nobis natura subtraxerat, vt quos adepta solùm iuuabant, etiam adipiscenda delectent. Pari benignitate cum plures afficere honoribus velles quàm honorum loca admitterent, & angustior esset materia voluntate, nec mentem tuam quamuis diffusam caperet imperium, quem nõdum aliquo prouexisti gradu, tamen dignitate es solatus. Atque haud scio

an quibusdam consolatio ista suffecerit, ille cohonestatus affatu, illa mensa beatus, ille osculo consecratus est. Ita omnibus qui te principe sibi iure confiderent, aut processit dignitas, aut satisfecit humanitas, humanitas inquam, quæ tam clara in imperatore quàm rara est. Nam cùm indiscreta felicium pedisequa sit superbia, vix cuiquam contigit & abundare fortuna, & indigere arrogantia. Cuius quidem ita maiores nostros semper pertæsum est, vt grauiorem semper putauerint seruitute contemptum, eiusque impatientia sint coacti post bellatores Tullos Numasque sacrificos, & Romulos conditores regnum vsque ad nomen odisse. Denique ipsum Tarquinium execratione postrema hoc damnauerunt maledicto, & hominem libidine præcipitem, auaritia cæcum, immanem crudelitate, furore vecordem, vocauerunt superbum, & putauerunt sufficere conuitium. Quòd si per rerum naturam liceret, vt ille Romanæ libertatis assertor, regij nominis Brutus osor, precariæ redditus vitæ seculum tuum cerneret, studiis virtutis, parsimoniæ, humanitatis imbutum ac refertum, nullum toto orbe terrarum superbiæ, libidinis, crudelitatis extare vestigium, iam te ipsum tam publicè, quàm priuatim videret priscorum duritia ducum, castitate pontificum, consulum moderatione, petitorum comitate viuentem, mutaret profectò sententiam tanto pòst suam, & cùm Romanam dignitatem ac libertatem probaret, meliore in statu imperatore te esse quàm cõsule se fuisse necessariò fateretur, Tarquinium subinoueri debuisse, non regnum. Sed quod facete magnas vrbes ingressi solemus, vt primum sacras ædes & dicata numini summo delubra visamus, tum fora atque gymnasia, & pro suis extenta porticibus ambulacra & claustra miremur, ita in laudibus tuis sanctos palatij ritus, & priscis æquanda cæremoniis instituta venerati, gradum ad illa proferimus, quæ in medio cõstituta ad publicos vsus valentia, non partim, sed in commune conducunt, nec parietibus, sed orbe clauduntur, nec tecto, sed cælo operiuntur. velut primum illud est ne statim summa capiemus, quòd creber egressu expectantibus populis te sateris, nec videri modò patiens, sed facilis adiri, è proximo accipis vota hominum tuorum, vt quisquis ille consultor est, etiam si meruerit, (quod est rarum) repulsam, ferat tamen vt sui numinis conscientiam. At quanto aliter illorum principum mos fuit (quos loquar notum) qui maiestatem regiam imminui & vulgari putabant, nisi eos intra repositum palatinæ ædis inclusos, tanquam aliquod vestale secretum veneratio

tio occulta consuluisset: nisi intra domesticam vmbram iacentes solitudo prouisa, & silentia latè conciliata vallassent. Quin si quãdo in lucem venire & diem ferre potuissent, lecticis thensisq; subuecti, & densissima circum supráque cooperti virorum armorúmque testudine, sensim atque ad numerum mouebantur, tum longè populus abigebatur, nec otiosa viatoris manus plebem verbere submouebat, vt secretum esset in publico. At noster hic omnibus spectandus affertur, nec magis communem hunc diem arq; solem quàm nostrum imperatorem videri licet. Quin cùm vicinum habeant permissa fastigium, nunquam iste mirantes explet oculos, magis magisque visus expetitur, &, nouum dictu, præsens desideratur: miremur in vrbibus tuis, & à tuis populis te videri, quem ferè nulla in solo suo natio externa non vidit, idque ita crebrò, vt pene tam notus sit Barbaris vultus iste, quàm nobis, nec frustrà cùm æstates omnes foris, hyemes domi ducẽs, ciuibus hostibusque pari sorte anni spatia diuiseris. Et si qui fortè sunt Barbarorum, qui nondum virtutis tuæ fulmen exceperint nominis terrore perculsi, & velut afflati quiescant. Tua enim imperator auspicia non hæ tantùm gentes tremunt, quas ab ore nostro syluarũ interualla, vel flumina mõtesve distinguũt, sed quas æternis ardoribus inaccessas aut continua hyeme separatas, aut interfusis æquoribus abiunctas natura disterminat. Non Oceano Indus, non frigore Bosphoranus, non Arabs medio sole securus est. Et quò vix peruenerat nomen, ante Romanum accedit imperium. Dicamne ego receptos ad seruitium Gothos, castris tuis militem, terris sufficere cultorem? Dicam à rebellibus Sarracenis pœnas polluti fœderis expetitas? dicá interdictum Scythis Tanaim? & imbelles arcus etiam fugientis Albani? quæcunque natio Barbarorum robore, ferocia, numero grauis vnquam nobis fuit, aut boni consulit vt quiescat, aut lætatur quasi amica si seruiat. Persis ipsa reip. nostræ retro æmula, & multis Romanorum ducum famosa funeribus, quicquid vnquam in principes nostros inclementius fecit, excusat obsequio. Denique ipse ille rex eius dedignatus antea confiteri hominem, iam fatetur timorem, & in his te colit templis, in quibus colitur, tum legatione mittenda, gemmis sericóque præbendo, ad hoc triumphalib. belluis in tua essseda suggerendis. & si adhuc non est fœderatus, iam tamen tuis cultibus tributarius est. Ne tamen Imp. existimes cuncta me ad aurium gratiam locuturum, triumphis tuis Gallicis stupeas licebit, irascimur, dum in remota terrarum vincendo procedis, dum

vltra terminos rerum metaſque naturæ regna orientis extendis, dum ad illos primæ lucis indigenas & in ipſum ſi quod ſolis cubile eſt feſtinas, inuenit tyrannus ad ſcelera ſecretum. O quam paruis veniunt ſumma mala principiis! ſic in vltimum prope Italici generis excidium effracto Cn. Lentuli ludo Mirmillonum agmen emicuit. Sic bella conſulibus ancipiti Marte pugnata cilix pirata conflauit, ſic tenentibus arma fugitiuis Romana diu pila ceſſerunt ferro ergaſtulorum. Quis non ad primum noui ſceleris nuntium hominem riſit? nam res infra dignitatem iracundiæ videbatur, cùm pauci homines & inſulani totius incendium continentis adolerent, & regali habitu exulem ſuum illi exules ornatis inducerent: at quantos parturiebat fortuna motus? quantũ reip. malum peſtis augenda, quantam tibi gloriam reſtinguenda ſeruabat, præcipuè cum perfidia ducum, defectione legionum, contra rempublicam foret verſum quicquid pro rep. fuerat armatum. Nolo tamen vſquequaque miſerorum vel factum onerare, vel fatum, qui dum carnifici purpurato tua ſe & affinitate & fauore iactanti infeliciter credunt, graviſſimum omnium nefas fecerunt affectu innocentium. Intelligo quam difficilem in locum ſcopulоſumque deuenerim: nam cùm reuolui id luſtrale iuſtitium, aures tuæ reſpuant, laudes petant, gloriæque interſit ad præſentium commendationem bonorum mala decurſa reputari, contrà verò clementia ſumma beneficium ſuum malit imminui quàm triſtium enumeratione cumulari, neceſſe erit me vel tacentem publica incommoda, vel loquentem aut ingratum virtuti aut oneroſum eſſe pietati. Sed tamen imperator exiguam ſenſibus tuis iniunge patientiam. Nam ſi dulcis in bonis miſeriarum recordatio eſt, ſi nauras tempeſtatum, ſi medicos iuuat meminiſſe morborum, cur non tu quoque mala noſtra audias, vt tua beneficia recognoſcas? Vnde igitur ordiar niſi à tuis mea Gallia malis? quæ ex omnibus terris quas illa peſtis inſederat, haud iniuria tibi vindicas priuilegium miſeriarum, non auribus modò quarum ſenſus eſt leuior, ſed coram oculis ferre compulſa victoriam Maximi, interitum Gratiani. Alta licet vulnera, quod farendum eſt, proximus nobis Italus & contiguus oſtendat Hiſpanus, ſed in dolore ſummo habet ſuum vterque ſolatium, tyrannidem ille non vidit, hic tyrannicidium vidit. Nos primi impetum beluæ furentis excepimus, nos fœuitiam eius innocentium ſanguine, nos cupiditatem publica paupertate ſatiauimus,

apud nos

apud nos semet exercuit crudelitas iam secura & adhuc inops auaritia, alibi malum publicum aut cœpit aut destitit, in Gallia sedit. Quis se nobis calamitate contulerit? tyrannum & cum aliis tulimus & soli. Quid ego referam vacuatas municipibus suis ciuitates, impletas fugitiuis nobilibus solitudines? Quid perfunctorum honoribus summis virorum bona publicata? capita diminuta? vitam ære taxatam? Vidimus redactas in numerum dignitates, & exutos trabeis cõsulares, & senes fortunarum superstites, & infantium sub ipso sectore ludentium flendam securitatem, cùm interim miseri vetabamur agere miseros, immo omnes cogebamur mentiri beatos, & cùm domi atq; secretò solis coniugibus ac liberis credidissemus furtiuum dolorem, procedebamus in publicum nõ nostræ fortunæ vultu. Audires enim dicere delatorem, quid ita ille tristis incedit? an quia pauper ex diuite est? non enim se viuere gratulatur. quid ita hic publicum atratus incestat? luget credo fratrem, sed habet filium, ita fieri non licebat amissa metu reliquorum. Serenos ergò nubilis mentibus vultus induebamus, & ad illorum vicem qui degustato Sardorum graminum succo feruntur in morte ridere, imitabamur læta mœrentes. Est aliquod calamitatum delinimentum dedisse lacrymas malis, & pectus laxasse suspiriis, & nulla maior est pœna quàm esse miserum, nec videri. Spes inter hæc nulla prædonis explendi, nec enim vt natura fert copiam satietas sequebatur, crescebat in dies habendi fames, & parandi rabiem parta irritabant. Vt ægrorum sitim potus accendit, vt ignis arentibus non obruitur sed augetur, ita coactæ publica egestate diuitiæ auiditatem ieiunæ mentis acuebant. Stabat ipse purpuratus ad lances & momenta ponderum, nutusque trutinarum pallens atque inhians exigebat. Comportabantur interim spolia prouinciarum, exuuiæ exulum, bona peremptorum, hic aurum matronarum manibus extractum, illic raptæ pupillorum ceruicibus bullæ, istic dominorum cruore perfusum rependebatur argentum. Numerari vbique pecuniæ, fisci repleri, æra cumulari, vasa concidi, cuiuis vt intuenti, non illud imperatoris domicilium, sed latronis receptaculum videretur. Sed tamen latro raptis abutitur, & ablata aliis sibi reddit, nec ideo vias saltusque obsidet, vt thesaurum struat atque defodiat, & cum scelere miser sit, sed vt gulæ ventrique suppetat, & nec desit sumptus impendiis: nam & effundit & negligit eadem perdendi & quærendi facilitate. Noster ille

pirata, quicquid vndecunque conuenerat, id nobis sibiq; periturum in illa specus sui charybdim congerebat. Charybdim loquor, quæ cùm plena nauigia sorbuerit, dicitur tamen reiectare naufragia, & contortas fundo rates Taurominitanis littorib. exponere: bona nostra ad ærarium vna & perpetua via ibãt, nullas eorum reliquias, nulla fragmenta, vel fero victa fastidio, illa cõmunis vorago reuomebat. Est improborum principũ postrema defensio, auferre donanda, & inuidiam rapinarũ magnitudine munerum deprecari. quæ (malum) ratio est abstulisse omnibus quod nullus habiturus sit? Et priuatorum quidem auaritiæ licèt mala, tamen aliqua defensio est, timetur inopia, & reponitur senectuti, & prospicitur hæredi. quã affert causam concupiscẽdi qui quantum vbique est habet? Quin ego si fas piúmque mortalibus æstimare cælestia, nullam maiorem crediderim esse principũ felicitatem, quàm feciſſe felicem, & interceſſiſſe inopiæ, & fortunam vicisse, & dedisse homini nouum fatũ. Itaq; Imperatori propriam maiestatem bene æstimanti, non tam illud suum videri debet quod abstulit, quàm quod dedit. Nam cùm intra ipsum voluantur omnia, & vt ille qui cuncta ambit Oceanus, quas suggerit aquas terris, recipit è terris, ita quicquid in ciues manat à principe redundat in principem, & rei & famæ bene consulit munificus imperator. Lucratur enim gloriam cùm dat pecuniam reuersuram. Sed illi quidem stulta omnis ratio captãdæ laudis videbatur, qui præter insitum pessimo cuique boni exempli odium summam felicitatem habendi ac nocendi fine determinans, non solùm vt quàm plurimum quæreret, sed vt nihil cuiquam reliqui faceret laborabat. Nec enim qui regibus mos est, exercendis inuigilabat metallis vt latentia naturæ bona in vsum arcesseret, & pararet innoxias nullo pauperiore diuitias. Parũ ille precioſum putabat aurum, quod de montium venis aut fluminum glaræis quæsitor Bessus, aut scrutator Callaicus eruisset: illud purius splendidiusque credebat, quod dedissent dolentes, quod hominum lacrymæ, non amnium aquæ abluissent, nec è terrenis specubus egestum, sed è ceruicibus iugulisq; cæsorum esset effossum. Sic cùm immitis tyranni, & stylus timeretur & gladius, transierat in vota paupertas, & vt possemus effugere carnificem, optabamus subire sectatorem. Quod si ille cui pro cæteris sceleribus suis minus crudelis fuisse videtur, is vestrũ Vallio triumphalis & trabeati Merobandis recordetur interitum: quorum alter post amplissimos magistratus, & purpuras consulares, & contractum intra vnam

domum

domum quendam honorum senatum, vita sese abdicare compulsus est, alteri manibus satellitum Britannorum gula domi fracta, & inusta fœminea mortis infamia: vt scilicet maluisse vitæ ferri amantissimus videretur laqueo perire quàm gladio. Sed in illos fortasse speciales putaretur habuisse odiorum causas tyrannus: steterat enim vterque in acie Gratiani, & Gratianus vtrunque dilexerat: quid de his dicimus, qui honorum ac principum nescij, & tantùm inter suos clari nobiles animas sub carnifice fuderunt? De virorum mortibus loquor, cùm descensum recorder ad sanguinem fœminarum, & in sexum, cui bella parcunt, non parcè sæuitum? Sed nimirum graues suberant inuidiosæque causæ, vt vnco ad pœnam Clariuatis matrona raperetur. obiiciebatur enim atque etiam exprobrabatur mulieri viduæ nimia religio & diligentius culta diuinitas. Quid hoc maius poterat intendere accusator sacerdos? fuit enim fuit & hoc delatorum genus, qui nominibus Antistites, re vera autem Satellites, atque adeo carnifices, non contenti miseros auitis euoluisse patrimoniis, calumniabantur in sanguinem, & vitas premebant reorum iam pauperum. Quin etiam cùm in iudiciis capitalib. astitissent, cũ gemitus & tormenta miserorũ auribus ac luminib. hausissent, cùm lictorum arma, cùm damnatorum fræna tractassent, pollutas pœnali manus contactu ad sacra referebant, & cæremonias, quas incestauerant mentibus, & iam corporibus impiabant. Hos ille Phalaris in amicis habebat, hi oculis eius atque etiam in osculis erant, nec iniuria à quibus tot simul votiua veniebant, auaro diuitum bona, cruento innocentium pœna, impio religionis iniuria. Tandem in nos oculos deus rettulit, & bonis orientis intentus ad mala nostra respexit, & hunc sacerrimo capiti obiecit furorem, vt fœdus abrumpere, ius fœciale violare, bellum edicere non timeret. An ego sine diuino numine factum putem? vt qui sub nomine pacis ludere & primi sceleris pœnas lucrari quiescendo potuisset, secundum tertiúmque vexillum latrocinij ciuilis attolleret? & superatis Alpibus Cottiis Iulia quoque claustra laxaret, tibique Imp. imponeret seruatæ adhuc veniæ fidem, vincendi necessitatem? Agebat eum credo præcipitem vindicanda iam proximo vltore rep. & extinctus aperto dominus parricidio, pœnas ab eo debitas expetebat. Non illud confidentia, sed amentia, non temeritas, sed necessitas erat, nec vltro lacessebat ille te bello, sed vlterius se negare supplicio non poterat. Alioquin quomodo tantam cõcepisset audaciam, vt ruere in ferrum,

& obuiam morti venire tam ignauus & timens mortis auderet? vt qui se non potuerit postea vel victus occidere? Et te equidem Imperator Auguste ad asserandam rempublicam vsurpandámq; victoriam suffecisset in bella vel solum venire. Nam si olim domini aduersum rebelles seruos dimicaturi, flagra in aciem detulerunt, tantáque vis conscientiæ fuit, vt ab inermibus verterentur armati, & qui obtulerunt mortibus pectora, darent terga verberibus, nónne tu quoque legionibus otiosis rem totá visus egisses? An sustinere te coràm, & solum oculorum tuorum ferre coniectum, ille quondam domus tuæ negligentissimus vernula mensularúmque seruilium statarius lixa potuisset? non statim totum subiisset hominem præterita sui tuique reputatio? non ipse sibi obiecisset te esse triumphalis viri filium, se patris incertum? te hæredem nobilissimæ familiæ, se cliétem? te retro omni tempore Romani exercitus ducem libertatis patronum, se orbis extorrem patriæque fugitiuum? iam verò te principem in medio reipublicę sinu omnium suffragio militum, consensu prouinciarum, ipsius denique ambitu imperatoris optatum, se in vltimo terrarú recessu legionibus nescii, aduersis prouinciarum studiis, nullis denique auspiciis in id tyrannici nominis, aspirasse furtum? Postremò tecum fidem, secum perfidiam, tecum fas, secum nefas, tecum ius, secum iniuriam, tecum clementiam, pudicitiam, religionem, secum impietatem, libidinem, crudelitatem, & omnium scelerum postremorúmq; vitiorum stare collegium? Res ipsas interrogemus, & quæ certissima coniectatio est, colligamus gerenda gestis. Num tandem dubitari potest quid fuerit eo præsente facturus, quem non vidit & fugit? Quamuis igitur Imp. hoste tali abutereris, nec tam ad prælium conserendum quàm ad supplicium de nefario capite sumendum venires; consiliis tamen tantis tantísque rationibus bellum administrabas, vt cum Perse aliquo decertaturus, aut Pyrrho, aut cum illo ipso Hannibale videreris. Nam primùm fidem regum quibus limes Orientis ambitur, data atque accepta dextera signas, quò foris securus agitares, si nihil sollicitum & suspectandum domi reliquisses: tunc copias tuas trifariam diuidis, vt & hostis audaciam multiplicato terrore percelleres & fugam circumfusus ambias: postremò populis Barbarorum vltroneam tibi operam ferre vouentibus commilitonum munus indulges, vt & limiti manus suspecta decederet, & militi auxiliator accederet, qua tua benignitate pellectæ omnes Scythicæ na-

thicæ nationes tantis examinibus confluebant, vt quem remiseras tuis Barbaris videreris imperasse delectum. O res digna memoratu. ibat sub ducibus vexillisque Romanis hostis aliquando Romanus, & signa contra quæ steterat sequebatur, vrbésque Pannoniæ quas inimica dudum populatione vacuauerat, miles impleuerat. Gothus ille & Hunnus & Alanus respondebat ad nomẽ, & alternabat excubias, & notari infrequens verebatur. Nullus tumultus, nulla confusio, nulla direptio vt à Barbaro erat: quin si quando difficilior frumentaria res fuisset, inopiam patienter ferebat & quam numero arctarat annonam, comparcendo laxabat, pro omni præmio omniq; mercede id vnum reposcens, vt tuus diceretur. Quanta est virtus ambitio! accipiebas beneficium quod imputares. Memorabile putauit antiquitas, quod Acciaco aliquando bello, ducibus motibúsque Romanis peregrina Ægyptus arma permiscuit, tantúmque res credita est habere nouitatis, vt nisi frequenter isset in litteras, apud posteros videretur facti fides laboratura. Nam quis Annalium scriptor aut carminum tuas illas Cleopatra classes & eborata nauigia, & purpurea cum auratis funib. vela tacuit? quin ita crebrò historia recantata est, magis vt ab iisdem sæpe dicta, quàm vt ab aliquo intermissa videatur. Non contendam duces. nec enim principem nostrum non dicam victus Antonius, sed victor Augustus æquauerit. Quid in cæteris saltem simile deprehendimus? Maximè si rerum temporúmque facies altrinsecus conferamus, hos illósq; populos animorum subjiciamus oculis, illos vela facientes data ventis classis attulerat: hi longum iter sub armorum fasce carpebant: illos peregrino igne suspirans regina pellexerat, hos amor laudis & participandæ gloriæ cura rapiebat, illos tepens Phatus & mollis Canopus, leuiúmque populorum altor Nilus emiserat: hos minax Caucasus, & rigens Taurus, & ingentium corporum durator Ister effuderat, illos tenero perlucentes amictu, & vix leue Carbasum vitando Sole tolerantes, alterno concussa tinnitu Sistra ducebant, hos loricis onustos inclusosque ferro, fractæ voces tubarum ingentiúmque lituorum clangor acuebat. Quæ tandem vt collatio posset esse populorum, etiamsi tanta non esset dissimilitudo causarum, vt ab illis fuerit Romani imperij appetita captiuitas, ab his repetita libertas. quo tibi Imp. indignius videbatur eius piaculi quenquam inueniri potuisse consortem, cuius se Barbarus agebat vltorem.

Sed illi quidem nefario sanguine belli primitias imbuentes par pœnæ culpæque documentum fuerunt. Testis est Siscia, testis pulcherrimi Sauæ conflictus, si conflictus ille dicendus est, quo ita in publicos proditores animi plenus miles inuasit, vt eum nec numerus resistentium, nec maximi fluminis altitudo remorata sit, quin, vt erat ex longissimo itinere anhelus, atque puluereus, equos calcaribus incitaret, amnem nando coniungeret, ripam insiliret, paratos denique expectantesque deprehenderet. Sermo iste prolixior est quàm illa res fuerit. Vix fluuium manus inuicta transierat, iam locum belli tenebat, vix hostem inuenerat, iam vrgebat, vix pectora viderat, iam terga cædebat. Datur debito rebelle agmen exitio, voluuntur impiæ in sanguine suo turbæ, tegit totos strages vna campos, continuisque funeribus cuncta latè operiuntur. Iam qui ad muros differenda morte properauerant, aut fossas cadaueribus æquabant, aut obuiis sudibus induebantur, aut portas quas eruptione patefecerant, morte claudebant. At quorum se fugæ imperuius ripis amnis obiecit, trepidando collecti & alterum quisque complexi per abrupta glomerantur, spumat decolor cruore fluuius, & contantes meatus vix eluctatis cadaueribus euoluit. vtque se tibi posset speciali imputare militia, ipsum illum vexillarium sacrilegæ factionis auidis gurgitibus absorbuit, & ne morti sepultura contingeret, cadauer abscondit. Nónne vtroque credendus tuæ studuisse vindictæ? & adiuuando victoriam & occupando clementiam? En tibi alteram pugnam alteramque victoriam, delectas in prælium Marcellinus cohortes, & ipsum factionis nefariæ robur, illa belli ciuilis Megera rapiebat, tanto cæteris satellitibus audientior, quanto excellentiorem operam nauabat tyranno frater tyranni. Quo quidem maximè tuus gaudebat exercitus, cùm se vltro videret lacessi, qui nihil magis timuerat quàm timeri, adeo quidem vt castris ad castra collocatis, quod præcipiti die manum conserere non poterat, spe victoriæ cum luce ventura peruigil ageret, tardum solem, desertorem diem, annum noctis æstiuæ tempus criminaretur. Ecce lux tandem, & iam omnis campus horrebat exercitu, druſi in cornua equites, leues ante signa velites, depositæ manipulatim cohortes, & gradu pleno ferentes agmina quadratæ legiones vniuersa latè quà visus agi poterat, occuparant. Nondum se virtus experiebatur, iam disciplina vincebat. At postquam intra coniectum teli acies vtraque promouit, &

uit,& effusis hinc inde iaculorum sagittarúmq; nimbis, res venit ad capulos, milites pristinæ virtutis, Romani nominis, imperatorum denique memores, causam publicam manu agere: hostes venditam operam, lacerataṁ Italiam, spem in ferro reliquam cogitantes, gladiatoria desperatione pugnare, nec gradu cedere, sed in vestigio stare vel cadere. At vbi impulsa acies fronsque laxata,& fiducia in pedes versa est, ire præcipites, aut globo fugere, & se inuicem festinando tardare, armari, inermes, integri, saucij, primi, postremiq; misceri, miles vrgere eminus, cominus gladiis, hastis punctim, cæsim ferire. Alij poplitibus imminere, alij terga configere, aut quos cursu non poterant continere, iaculis occupare, arma teláque, homines viua, perempta prona supinaque corpora, passim vel in aceruo iacere. Illi mutilis excisisque membris reliqua sui parte fugiebant, hi dolorem vulnerum sequebãtur, isti mortuos receptas in syluas & flumina deferebãt, illi postremum spiritum in admiratione nominis tui & sui ducis detestatione fundebant, nullus finis cædendi insequendíque nisi subtraxisset aliquando victoribus mors hostem, & nox diem. At quanto melius manus illa consuluit, quæ submissis precabunda vexillis petiit veniam necessitatis,& terram in oculis premẽs calcanda vestigiis tuis corpora & arma proiecit, quam tu non superbè vt victam, non iratè vt ream, non negligenter vt parum necessariam prætexisti, sed blandè liberaliterque tractatam iussisti esse Romanam. Iunguntur socia agmina,& sub vno capite diuersa reip. membra coalescunt, ambo pari gaudio feruntur exercitus: hic opera sua gaudet, hic venia, vterque victoria. Nec pia Hæmonia cunctantius vbi te affore nuntiatum impulsis effusa portis obuiam prouolauit, & vt est omne desiderium post spem impatientius, parum credens parere venient, festinauit occursura venturo. Fingit quidé, vt scimus, & timor gaudium, sed ita intimos mentis affectus proditor vultus enunciat, vt in speculo frontium imago extat animorum, velut illa ciuitas à longa obsidione respirans, quòd eam tyrannus Alpibus obiacentem tanquam belli limen attriuerat, tanta se & tam simplici exultatione iactabat, vt inesse vera lætitia nimia videretur. Ferebant se obuiæ tripudantium cateruæ, cuncta cantu & crotalis personabant. Hic tibi triumphum chorus, illé contra tyranno funebres nænias, & carmen exequiale dicebat, hic perpetuum victis abitum, ille victoribus crebrum optabat aduentum, iam quocunque tulisses gradum, sequi, circumcursare, præcedere, vias denique

quibus ferebaris obstruere, nullus cuiquam sui tunc respectus blandâ tibi faciebat iniuriam. Quid ego referam pro mœnib. tuis festum liberæ nobilitatis occursum? conspicuos veste niuea senatores? reuerendos municipali purpura flamines? insignes apicibus sacerdotes? Quid portas virentibus sertis coronatas? quid Aulæis vndantes plateas, accensisque funalibus auctum diem? Quid effusam in publicum tuborum domorum, gratulantes annis senes, pueros tibi longam feruentem vouentes, matres lætas virgineſque securas? noudum omne cõfeceras bellum, iam agebas triumphum. Ibat interim Maximus, ac te post terga respectans, in modum amentis attonitus cuolabat, nec vllum ille consilium vllamve rationem, aut denique spem, quæ postrema homines deserit, sequebatur: quin ipsos viæ implicabat errores, & nunc dexter aut læuus, nunc vestigiis suis obuius incertum iter ancipiti ambage texebat. Quotiens sibi ipsum putamus dixisse, Quò fugio? bellumne tentabo? aut quem viribus totis ferre non potui, parte sustineam? Alpes Cottias obserabo, quia Iuliæ profuerunt? peto Africam quam exhausi? repeto Britanniam, quam reliqui? credo me Galliæ? sed inuisus sum. Hispaniæ committo? sed notus sum. Quid ergo faciam inter arma & odia medius? à tergo premor hostibus, à fronte criminibus. Si morerer, euaserim, sed ecce nec animum sequitur manus, nec manum gladius, labitur ferrum, tremit dextera, mens fatiscit. O quam difficile est miseris etiam perire! Ergo vt clausæ cassibus feræ quæsito diu exitu desperatóque consistunt, & præ timore non fugiunt, ita ille ipso quo agitabatur metu alligatus in oppidũ semet Aquileiense præcipitat, non vt vitam defenderet resistendo, sed ne pœnam frustrando differret! quanquam quæ poterat vlterior esse dilatio? cùm ita vestigiis eius ac tergo ardens miles insisteret, vt penè omnem quæ est secuta pompam vltio festinata præcepit. Rectè profectò germana illa pictorum poëtarúmque commenta Victoriam finxere pennatam, quòd hominũ cum fortuna euntium non cursus est, sed volatus. Ille ab vltimo orientis sinu festinatis itineribus raptus exercitus, tot nationibus relinquendis, tot fluminib. enatandis, tot scandendis mõtib. fatigatus, in alio orbe, & in alio penè dixerim sole positus, spatio lucis vnius Illyrico continuauit Aquileiam. Nihil tamen sibimet hoc nomine vẽdicant, & si quando mirantium circulos cõstabunt, aut conuiuia nostra sermone producunt, operam omnem suam fine Alpium terminantes,

nantes, deberi sibi abnuunt illam celeritatem: quòd expertes laborum peruenisse se viderunt quò ire non senserant, negant immò se suis vectos esse corporibus, sed tanquam per aliquas imagines somniorum ferrentur absentes præbuisse gestantibus ventis ocioforum ministeria membrorum. Nec fides anceps: nam si olim seueri credidere maiores castoras geminos, albentibus equis & stellatis apicibus insignes, pulucrem cruoremq; Thessalicum, aquis Tyberis abluentes, & nunciasse victoriam, & imputasse militiam, cur non tuæ publicæque vindictæ confessam aliquam immortalis dei curam putemus adnixam? nisi fortè maiorem diuini fauoris operam res Romana poscebat Macedonico augenda regno quàm tyrannico eximēda seruitio: ego verò si cœleste studium pro dignitate causarum æstimandum sit, iure contenderim equites tuos Pegasis, talaribus pedites vectos ac suspensos fuisse. Neq; enim quia se diuina mortalibus dedignantur fateri, idcirco quæ visa non fuerint dubitauimus facta, cùm facta videamus quæ dubitauerimus esse facienda. Angustè fortunam tuam Imp. expendit, quisquis id de te tantum quod fieri potest, credit. An ego cùm ab Alpibus Iuliis otioso feriatoque ferro, non prælium fuisse videam, sed triumphum, dubitauerim illam specialem quandam felicitatis tuæ dixisse militiam? Scimus quidem Imp. ita te cuncta administrasse, vt nō possint se tibi imputare successus, sed fatearis necesse est, quantum te in bello, tantum fortuná tuam egisse post bellum, cui si vocem demus & iudicem, nonne prolixè suam enumerabit operam? & vt virtutibus tuis multa concedat, sibi aliqua vendicabit? Et cur quæso non demus, vt accipiamus vtriusque partis assertæ, cùm sit quæ vicerit tua? Audio constantiam dicere, bellum atrox periculosúmque suscepi, memorare patientiam, immensum iter, tempus anni graue, semper armata, semper ieiuna toleraui, tenere prudentiam, partita sum militem, & multiplicaui arte terrorem, asserere fortitudinem, bis conflixi cum hoste, bis vici, omnes postremo clamare, quid tibi debemus fortuna quam fecimus? Sed si illa dicat, ego properationem militum iuui, ego fugam hostium præpediui, ego Maximum in muros coegi, & quem vos cogebatis mori viuum, domino reseruaui. Non video quod possit esse iudicium, quin cum ista pars imputet tyranni fugam, illa custodiam reipubl. quæ vtrique pariter obnoxia est, ita vtramque coniungat vt fateatur vni semet victoriam, alteri debere vindictam. Sed nec tu debitam gratiam beneficij inficiator abiuras, nam & si per te con-

feceris quæ volebas, per fortunam tamen plus adeptus es quàm volebas. Agedum si videtur, præteritas cogitationes tuas consule, & vota conueni, num amplius sperauisti quàm vt Maximus tibi nunciaretur occisus, quàm vt semiuiuum eius caput nondum clausis tota morte oculis ex acie referretur, quàm ad summum vt fugiens resisténsve caperetur? cæterum quando quod factum est, vel optasti, vt se tibi ipse seruaret, vt conscíscere sibimet interitum nollet & posset? magno quidem fateor pectoribus humanis, atque adeò maximo lux amori, interitus horrori est, sed quatenus aut ista optari potest, aut illa vitari: at si vltima supra caput steterit hora, & venerit dies nunquam reuersurus, ac se confessa mors fuerit, non timentur extrema, cùm certa sunt. Hinc reorum vsque ad damnationem metus, postea attonitus stupor, & ex desperatione securitas, & ad locum supplicij voluntaria carnifice non trahente properatio. Vt de his taceá qui cùm fatis fortius pacíscentes incertum exitum certò occupauerunt, vt nihil de seruis loquar, qui verbera vitauere suspendio, & motus heriles vsq; ad præcipitia fugerunt, quis vnquam vltra spem timuit? quis idcirco semet occidere noluit vt occideretur? nisi verò vel leuior manus aliena quàm propria, vel fœdior mors priuata quàm publica, vel longior pœna ferro incumbere, & corpore vulnus onerare, & recipere interitum statim totum, quàm supplicium diuidere, poplitem flectere, ceruicem extendere ad plagam, expectare fortasse non vnam. Et tamen quando secum ille ferro transigendum putabat, non potius ignem, laminas, crucem, culleum, & quicquid merebatur, timebat. Nunquam profectò tam bene de sceleribus suis sensit, vt mortem potuerit sperare qua periit. Si igitur nec præsumere veniam reus, nec sperare fugam clausus, nec mortem potuit timere moriturus, & certo extremorum leuior videri debuit voluntarius quàm coactus, honestior priuatus quàm publicus, postremò breuior occupatus quàm expectatus interitus, num cui dubium est in eo quòd non habuit rationem fuisse fortunam? Illa illa tyranni consilia cæcauit, illa & animum eius obtudit & gladiú, illa expeditam in vulnus manum percussit & tenuit. Nisi verò tu tuum venerabilis Gratiane carnificem diris comitatus vltricibus obsidebas, & irata minax vmbra ob os eius oculósque fumantes infernis ignibus tedas & crepitantia torto angue flagra quatiebas, ne morti honestæ vacaret, ne regalem illum sacro sanctúmque vestitum impio cruore pollueret, ne vultus olim tuus, ac deinceps fratrum

trum futurus funeſtum ſanguinem, vel dum vindicatur acciperet, ne poſtremò te manus vlciſceretur tyranni, & deberes Maximo vel ſuam mortem. Et planè ita cuncta ceciderunt, vt non ſeruata modò vltio, ſed ordinata videatur. Nam vnde quæſo tam repentina conuerſio? vt qui oppetere timuerat, interitum non timeret expetere, & quem incluſerat metus, proferret audacia? Hic nulla iam reliqua feſtinandis rebus mora, actutum fortiſſimi duces inſtruendo accinguntur triumpho, capiti diadema decutitur, humeris veſtis aufertur, pedibus ornatus euellitur, totus denique homo aptatur ad interitum, publicè publicus ſpoliator exuitur, nectuntur manus rapaces, nudantur crura fugitiuo, talis denique tuis offertur oculis, qualem offerri decebat victori captum, domino ſeruum, imperatori tyrannum, nec tu illũ (qua es clementia) in conſpectum tuum venire voluiſſes, ne oculos iſtos omnibus ſalutares homo funebris impiaret, niſi famam confutare mendacij, téque purgare eodem teſte, quo inſimulatore voluiſſes. Habet vires, habet neſcio quos internos mens ſcelerata carnifices, aut ipſa ſibi carnifex conſcientia eſt, aut quod magis credo, omni ſeuerius quæſtione eſt, à te interrogari, ad primã tuam vocem nefario pectori excuſſa confeſſio eſt, nec cunctari ſaltem, aut muſſitare potuit, quin conſilium omne nudaret, ſe videlicet fauoris tui obtendiſſe prætextum, quòd aliter non potuiſſet allicere militum ſocietatem, niſi auctoramenti ſui te finxiſſet autorem. Et poſt hanc tu vocem non illum in crucem tolli, non culeo inſui, non diſcerpi in fruſta iuſſiſti, non poſtremò illam tanti ream mendacij linguam radicitus erui præcepiſti, cum eorum parte vitalium quorum fuerat locuta commentum, quin iam cœperas de eius morte dubitare, & deieceras oculos, & vultum rubore ſuffuderas, & cum miſericordia loquebaris. Sed bene eſt, quòd non omnia potes, tui te vindicant & inuitum. Rapitur ergo ex oculis, & ne quid licere poſſet clementiæ inter innumeras manus fertur ad mortem. Ecce iterum Imp. auerteris, & illam tyrannici exitus relationem grauaris. Iam iam eſto ſecurus, geram clementiæ tuæ morem, quod noluiſti videre non audies. Huc huc totas pij vates ductarum noctium conferte curas, hoc omnibus linguis litteriſq; celebrate, nec ſitis de operum veſtrorum perennitate ſolliciti, illa quam præſtare hiſtoriis ſolebatis, ab hiſtoria veniet æternitas. Vos quoque quibus ſecunda ſors ceſſit dare famam rebus artifices, vulgata illa veterum fabula-

rum argumenta deſpicite, Herculeos labores & Indicos Liberi triumphos, & anguipedum bella monſtrorum, hæc potius, hæc geſta ſolertes manus ducant, his fora, his templa decorantur, hæc ebore reddantur, hæc in coloribus viuant, hæc in æra moueantur, hæc gemmis augeant pretium. Pertinet ad ſecuritatem omnium ſeculorum quod ad factum videri, vt ſi quis vnquam nefaria vota conceperit, monimentis noſtrorum temporum recenſitus per occulos hauriat innocentiam, quiſquis purpura quandoque regali veſtire humeros cogitabit, Maximus ei exutus occurrat. quiſquis aurum gemmáſque priuatis pedibus optabit, Maximus ei plantis nudus appareat. quiſquis imponere capiti diadema meditabitur, auulſum humeris Maximi caput & ſine nomine corpus aſpiciat. Scimus quidem nihil vnquam nouandum cùm Romanum ſemper imperium, aut tuum futurum ſit, aut tuorum, pertinet tamen ad geminam reipublicæ ſecuritatem, quod fieri non poteſt, etiam non timeri. Sed vtcunque virtutis tuæ operam curioſæ poſteritatis oculis artificum manus reddet, cùm te vel Alpium dorſa ſuperantem, vel flumina obiecta tranantem, vel agmen hoſtile triumphalibus veſtigiis atterentem pictorum atque fictorum aſſequetur imitatio, clementia Imperator tua, quo cælo, quo pigmento, quo ære auróve ducetur? qua tu ipſius victoriæ victor ita omnem cum armis iram depoſuiſti, vt cecideris nemo poſt bellũ, certè nemo poſt Maximum, paucis Maurorum hoſtium, quos ſecum velut agmen infernum moriturus incluſerat, & duobus aut tribus furioſi gladiatoris laniſtis in belli piaculum cæſis, reliquos omnis venia complexa velut quodam materno ſinu clauſit. Nullius bona publicata, nullius mulctata libertas, nullius præterita dignitas imminuta, nemo affectus, nemo nota, nemo conuitio, aut denique caſtigatione perſtrictus, culpam capitis aurium ſaltem moleſtia luit. Cuncta domibus ſuis, cuncti coniugibus ac liberis, cuncti denique innocentiæ, quod eſt dulcius, reſtituti ſunt. Vide Imp. quid hac clementia conſecutus ſis, feciſti vt nemo ſibi victus te victore videatur. Spectabas hæc à tuis collibus Roma, & ſeptena arce ſublimis celſior gaudio ferebaris. tu quæ experta Cinnanos furores, & Marium poſt exilia crudelem, & Syllam tua clade felicem, & Cæſarem in mortuos miſericordem, ad omne ciuilis motus claſſicum tremiſcebas, quæ præter ſtragem militum vtraque tibi parte pereuntium extincta domi ſenatus tui lumina, ſuffixa pilo conſulum ca-

lum capita, Catones in mortem coactos, truncósque Cicerones, & Pompeios fleueras insepultos, cui damna grauiora scissus in partes ciuium furor quàm portis imminens Pœnus aut receptus muris Gallus intulerat, cui Allienſi die Emathia funestior, Cannis Collina feralior, tam altas olim reliquerunt cicatrices, vt grauius semper tuam quàm alienam experta virtutem nihil tibi magis quàm te timeres. Vidisti ciuile bellum hostium cæde, militum pace, Italiæ recuperatione, tua libertate finitum, vidisti inquam finitum ciuile bellum, cui decernere posses triumphum. Hactenus memet Imp. Auguste præteritas res tuas attrectasse fas fuerit, at cùm tempus admoneat meminisse præsentium, finem sermoni facere maluerim, quàm amplissimi ordinis munus inuadere. Dabitur vtcunque venia piæ temeritati, si vsurpasse communia, non occupasse videamur aliena. Licuerit mihi quæ in Barbaris gentibus longinquisque prouinciis pro summa re fortiter felicitérque fecisti, annuente numine tuo & senatu fauente, dixisse, ea verò quæ Romæ gesta sunt, & geruntur, ingeniis permittenda Romanis sunt, qualem te vrbi dies primus inuexerit, quis in curia fueris, quis in rostris, vt pompam præeuntium ferculorum curru modò, modò pedibus subsecutus, alterno clarus incessu, nunc de bellis, nunc de superbia triumpharis, vt te omnibus principem, singulis exhibueris senatorem, vt crebro ciuilique progressu non publica tantùm opera lustraueris, sed priuatas quoque ædes diuinis vestigiis consecraris, remota custodia militari tutior publici amoris excubiis, horum hæc linguis, horum inquam voce laudentur, qui de communibus gaudiis & dignius vtique quæ maxima, & iustius poterunt prædicare, quæ propria sunt. O mea felix peregrinatio! O bene susceptí & exhausti labores! Quibus ego interſum bonis? quibus paror gaudiis? quæ reuersus vrbibus Galliarum dispensabo miracula? quantis stupentium populis, quàm multo circumdabor auditore, cùm dixero, Romam vidi, Theodosium vidi, & vtrumque simul vidi. Vidi illum principis restitutorem. Ad me longinquæ conuenient ciuitates. A me gestarum ordinem rerum stilus omnis accipiet. A me argumentum Poëtica, à me fidem sumet historia. Compensabo tibi istam Imp. iniuriam, si cùm de te ipse nihil dixerim quod legendum sit, instruam quæ legantur.

PANEGYRICVS CONSTANTINO AVGVSTO CONSTANTII FILIO DICTVS.

VNDE mihi tantum confidentiæ, sac. Imp. vt post tot disertissimos homines, quos & in vrbe sacra, & hîc rursus audisti, dicere auderem? nisi nefas esse ducerem, & commissi cuiusdam sacrilegij religionem vererer, si is, qui semper res à numine tuo gestas prædicare solitus essem, hęc, tanto maiora pristinis, silentio præterirem, per quæ non pars aliqua seruata, sed vniuersa sibi est resp. restituta? Neque enim ignoro quanto inferiora sint ingenia nostra Romanis, siquidem Latinè & disertè loqui illis ingeneratum est, nobis elaboratum, & siquid fortè commodè dicimus, ex illo fronte & capite facundię imitatio nostra deriuat. Sed quamuis conscius mihi infirmitatis ingenitæ, & inchoati potius studij quàm eruditi, cohibere me silentio nequeo, quo minus de recuperata vrbe imperióque Romano, & tandem ex diuturna conuulsione solidato, & ipse aliquid conet effari, vt inter tantos sonitus disertorum mea quoque vox tenuis exaudita videatur. Etenim si in rebus bellicis ipsisq; præliis, non solum tubæ ac litui, sed etiam spartanę tibiæ incentiuum aliquod feruntur habuisse, credo quia magnos animos paruo licèt modulo sufficit incitari, cur ego in me de tuo fauore diffidam, vt sermonem meum studio potius tui cultus quàm suis viribus metiaris? Experiar igitur vt possum, quanquam oppletis auribus tuis, vt si dixerim, insusurrare sinę æmulandi fiducia cupidus imitandi: ac primum illud arripiam, quod credo neminem adhuc ausum fuisse, vt ante de constantia expeditionis tuæ dicam quam de laude victoriæ. transacto enim nutu aduersi ominis, & offenso reuocati (vtar libertate erga te nostri amoris, quem tunc inter metus & reip. vota suspendimus) tene Imp. tantum animo potuisse præsumere, vt bellum tantis opibus, tanto consensu auaritiæ,

tiæ, tanta scelerum contagione, tanta veniæ desperatione conflatum quiescentibus cunctantibúsque tunc imperij tui sociis primus inuaderes? Quisnam te deus, quæ tam præsens hortata est maiestas, vt omnibus ferè tuis comitibus & ducibus non solum tacitè mussantibus, sed etiam apertè timentibus contra consilia hominum, contra aruspicum monita, ipse per temet liberandæ vrbis tempus venisse sentires? Habes profectò aliquid cum illa mente diuina Constantine secretum, quæ delegata nostri diis minoribus cura vni se tibi dignatur ostendere, alioqui fortissime Imperat. sic quoque cùm viceris redde rationem. Rhenum tu quidem toto limite dispositis exercitibus tuum reliqueras, sed hoc maiores pro te suscepimus metus, quòd nobis potius quàm bellum, quod aggrediebare, firmaueras, næ tu Imp. nimio nostri amore nescisti ad securitatem nobis verè prouidere, qui nō omnia tecum arma mouisti, cùm in tua cōseruatione salus nostra sit. Et quid opus erat ipsi Rheno instructis & militibus & classibus? quem iampridem Barbaris nationibus virtutis tuæ terror obstruxerat? An ostentare voluisti diligentiam tuam diuisis copiis inter custodiam pacis & belli? aut etiam iactanter & gloriosè probare liberandæ vrbi te sufficere cum paucis? Vix enim quarta parte exercitus contra centum millia armatorum hostium Alpes trāsgressus es, vt appareret penitus confiderantibus id quod nos fugit in amore trepidantes, non dubiam te, sed promissam diuinitus petere victoriam. Duxerat magnum Seuerus exercitum, & hostem suum perfidia desertus armauerat: maiores postea copias Maximianus admouerat, & ipse transfugis videbatur prosperè refugisse. Ipse denique qui pater illius credebatur, discissam ab humeris purpuram detrahere conatus senserat in illud dedecus sua fata transisse. Mille & sexaginta annis contractas ex toto orbe diuitias, monstrum illud redemptis ad ciuile latrocinium manibus ingesserat, ad hoc aliena matrimonia, innocentium capita cum bonis passim donando vsque ad mortem deuotionis obstrinxerat parricidas omnes, antè insidiatos sibi, aut palàm aliquid pro libertate conatos pœnis affecerat, armis oppressérat, & inter hæc vtebatur eius vrbis maiestate quam ceperat, totam Italiam conductis ad omne facinus satellitibus oppleuerat. Hæc omnia Imper. cùm cogitares, scires, videres, nec te paterna grauitas, nec tua natura temerarium esse pateretur, dic quæso quid in consilio nisi diuinum numen

habuisti? An illa te ratio ducebat? sua enim cuique prudentia deus est, quòd in tam dispari contentione non poterat melior causa non superare: & innumerabiles licèt ille copias pro se obiiceret, pro te tamen iustitia pugnaret. Vt enim omittam illa quæ non decet comparari, quòd erat ille Maximiani suppositus, tu Constantij pij filius, ille despectissimæ prauitatis, detortis, solutisque membris, nomine ipso abusiua appellatione mutilato: tu quod sufficit dicere, tantus ac talis, vt hoc, inquam, omittam, te Constantine paterna pietas sequebatur, illum, vt falso generi non inuideamus, impietas, te clementiam, illum crudelitas, te pudicitia soli dicata coniugio, illum libido stupris omnibus contaminata, te diuina præcepta, illum superstitiosa maleficia, illum denique spoliatorum templorum, trucidati senatus, plebis Romanæ, fame enectæ, piacula, te abolitarum calumniarum, te probitatum, delationum, te conseruatio atque homicidarum sanguinis gratulatio. In tam diuersa causarum ratione diuino consilio Imp. hoc est tuo, non militum multitudinem, sed partium merita numerasti. Magnus Alexander cùm præter Macedonas suos cunctæ Græciæ vniuerso Illyrico innumerabilem delectum posset indicere, nunquam tamen maiores quadraginta millium copias duxit, inhabile regenti ratus quicquid excederet & turbam potius quàm exercitum. Tu verò etiam minoribus copiis bellum multo maius aggressus es, tanto scilicet tua virtute propria potior, quanto ille numero instructior. Et ille quidem contra leues Medos & imbelles Syros & Parthorum arma volatica & Asiaticos optantes mutare seruitiũ rem gessit prælij vnius euentu. Tibi vincendi erant milites, proh nefas, paulo antè Romani, armis omnibus more primæ classis armati, & pro facinorum conscientia nunquam nisi morte cessuri. Probauit hoc prima obstinatio eorum, qui sub ipsis Alpium iugis munitissimo licèt muro ac situ tenentes oppidum ausi fuerunt te imminente resistere, ac portas claudere, non credentes illi quidem, vt audio, te ipsum adesse. Quis enim crederet tam citò à Rheno ad Alpes imperatorem cum exercitu peruolasse? sed tamen qui non solùm præsenti numini tuo, verùm etiam nuntiato nomini cedere debuissent. Luerunt igitur illico dementiæ suæ pœnas, cùm oblatam sibi à clementia tua veniam recusassent. Neque enim vallo fossáque obsessio inchoata est, nec cuniculis agendis, nec machinis admouen-

mouendis, nec incutiendo ariete tentati quaſſatiq; ſunt muri, ſed ſtatim iniectæ faces portis, ſcalæ propugnaculis, nec ſolùm fundis eminus teliſque miſſilibus, ſed haſtis, gladiis, ita res ſimul cœpta & patrata, iunctúſque rebellibus fuit conatus & exitus. Gomphos vrbem Theſſaliæ, quoniam abnueret obſequium, C. Cæſar vno die ſuſtulit. Sed ille Græculos homines adortus eſt, tu ſubalpinos, ille ſolos incolas, tu etiam militare præſidium, ille non potuit captos à direptione defendere, tibi licuit clementiam tuis victoribus imperare. Sed illinc quidem Gomphenſium clades, documento cæteris fuit, tibi paulo pòſt alia in Taurinatibus campis pugna pugnata eſt, non trepidantibus ex victoria tua rebellibus, ſed iratis incenſiſque ad vlciſcendum animis, quos fortunæ inclinatio reſtinguere debuiſſet, nec verò temerè ac paſſim vagis hoſtibus, vt facilè palantes cæderentur, ſed acie in cunei modum ſtructa deſcendentibus retrò in altitudinem lateribus, quæ ſi cum prima auidè confligeret reflexa impeditos certamine circumiret. Sed tu id prouidens præmiſſis vtrinque qui obuiam irent, & ſimul ſi quid inſidiarum lateret, excuterent: ipſe obfirmato illo capite, deiectáque acie in fugam verſa, tanto maiorem in proceſſu ſtragem edidiſti, quanto amplioribus ſubſidiis inſtructa conſtiterat, ita vſque ad Taurinatium muros fuſi cæſique, obſeratáque nacti portas ab incolis, etiam corporum ſuorum mole clauſerunt. Quid tibi aliud ſperare potuiſti miles infœlix, turpiſſimo illi tunc deuote prodigio? iam enim non inſulto ſed doleo: Conſtantinum tu tantum ſanguinis fundere coegiſti, cui, quia ſalutem veſtram à vobis impetrare non licuit, pene diſplicuit ipſa victoria. at non Taurinatibus, neque cæteris Italiæ ciuitatibus idem animus fuit, qui te Imperator exultantes gaudio certatim ad ſe vocauerunt, miſſæ ab omnibus legationes, oblati vndique commeatus, & vt appareret quem diu deſideraſſent, cui ſe tam promptè bello adhuc reſtante committerent, qui fuit dies ille quo Mediolanum ingreſſus? quæ gratulatio principum ciuitatis? qui plauſus populi? quæ ſecuritas intuentium? te matrum, te virginum quæque duplici fructu fruebantur, cùm pulcherrimi Imp. formam viderent, & licentiam non timerent. Oſtentare ſe omnes, & tripudiare ſine vllo de reliquis belli metu, auſpicium victoriæ tuæ pro conſummatione metiebantur. Non Tranſpadana prouincia videbatur recepta, ſed Roma. quis enim crederet tantis ſucceſſibus tuis vllum obſta-

culum fore? quominus omnes exercitus se clementiæ tuæ traderent, cùm virtutis experimentum nouissent, muros vi ceperas, acie palàm viceras, quis tam demens videbatur, vt aut obsideri auderet, aut congredi? Præsertim tu cùm dies aliquot Mediolani resistens tempus omnibus sibi cõsulendi dedisses vt de te sperare. Sed enim ærumnosa illa & iampridem media ætate nostra ciuili sanguine maculata Verona maximo hostium exercitu tenebatur, acerrimis ducibus pertinacissimóque præfecto, scilicet vt quam coloniam Gn. Pompeius aliquando deduxerat, Pompeianus euerteret. O miserabilem Veronensium calamitatem, quos non tam tua quàm intestina satellitum pressit obsidio, quippe Athesis ille saxis asper, & gurgitibus verticosus, & impetu ferox, oppugnationem prohibebat, omnémque retro regionem euchendis copiis tutam defensámque præstabat! Quod tamen ne diutius hostem iuuaret, prouidentia tua factum est, cum superioribus in locis qua leuior amnis & ignari hostes erant, exercitus parte traiecta ancipiti periculo clausos obsessósque, peiora experiri armis coegisti, adeò qua omnis eruptio tentauerat, cecidisti, vt ipse etiam dux cum parte copiarum ad accersenda auxilia muris excesserit, maiorem miser adducturus exercitum, vt maiore comitatu cladis occideret. Quo quidem tempore præcipua apparuit tua Imperatoria cura simul & animi magnitudo, qui redeunti illi minore exercitu congredi quàm obsidionem intermittere maluisti, ne respirare clausis, aut effugere, aut imminere tergo liceret. Et primò quidem (vt audio) aciem instruxeras duplicem, mox prouiso aduersariorum numero explicari statim in frõtem ordines, & extendi latiùs arma iussisti, ex tuo animo nimirum animos tuorum omnium metiens, quamuis grauius inde pondus, infringi posset impetu pauciorum. Laudare me existimas Imp. cuncta quæ in illo prælio feceris? ego verò iterum queror. prospexeras omnia, disposueras vniuersa, summi imperatoris officia compleueras, cur ipse pugnasti? cur te densissimis hostium globis miscuisti? cur salutem reipublicæ in pericula tanta misisti? An nescire nos putas, quòd dum nimio rapereris ardore, in media hostium tela deueneris? & nisi viam tibi cædibus aperuisses, spem totius generis humani & vota deceperas? Quid tibi est Imperator cũ inferiore fortuna? Toto quippe impetu ferebare torrenti similis amni, quem abruptæ radicitus syluæ, & conuulsa funditus saxa sequerentur. Illos pugnare fas est, quibus

suo

ſuo cuiuſque fato aut vincendum eſt, aut cadendum, tu cuius ex vita omnium fata pendent, ad vllum diſcrimen accedas? inter tot tela gladioſq; verſere? quis hoc à te exigit? aut quis pati poſſit, vt quicquam in te belli caſibus liceat? deceat te Imp. hoſtem ferire? imò non decet laborare. Spectans ex edito monte Xerxes nauale certamen. Auguſtus aliquid agens vicit apud Actium. Fuit etiam qui ſublatus in ſcalas inuicem nexas conourrentes eminus vidit exercitus, vt nec intereſſet periculo, & adeſſet euentui. Ignaua inquies ſunt hæc exempla, ſed tuta, grauiórque metus eſt periculi tui quàm lætitia victoriæ. An non ipſi cæſis fugatíſque hoſtibus interfectóque etiam ipſo eorum duce comites & tribuni corripuere lacrymantes? amplexíque illud tuum anhelum pectus, cruentas manus, & quicquid de ſanguine profundæ cædis emerſerat, hinc atque inde clamarunt? Quid egeras Imperator? in quæ nos fata proieceras, niſi te diuina virtus tua vindicaſſet? quæ hæc eſt impatiétia? aut quò tibi manus noſtras, ſi verſa vice pugnas ipſe pro nobis? Hæc ego non dicerem Imp. neque ab aliis dicta memorarem, niſi beneficio tuę lenitatis tutior eſſet noſtra in verbis quàm tua in armis audacia. Noua enim quadam varietate naturæ confuſóque virtutum temperamento idem es in prœliis ferociſſimus, & parta ſecuritate mitiſſimus. Cùm enim dato obſeſſis tempore pœnitendi, Aquileiam quoque de legatis eorum, ac ſupplicibus recepiſſes, cunctíque ſe tibi dediſſent, quos obſidendo ſeruaueras, ignouiſti omnibus, & vitam quam deſperauerant reddidiſti, & quidem iuſſiſti arma deponere, vt multò tutius victoris pietate tegerentur. Vt tamen pertinaciæ ſuæ merita ſentirent, corripi eos vinciríque iuſſiſti, non ad ſupplicium, ſed vitam, ne conſcientiæ timore diffugerent grauitérque delinquerent, conſeruaríque iterum non mererentur, ſi ſeruati non fuiſſent. Sed vnde tanto hominum numero, tot vincula quæ continere militares & paulò ante armatas manus poſſent? Stupere milites qui producendos ſuſceperant, & cuſtodiæ curam abnuere, & prorſus neſcire quid facerent. Ipſi etiam qui tibi in conſilio erant, ipſe etiam præfectus hærere, cùm tu diuino monitus inſtinctu de gladiis eorum gemina manibus aptari clauſtra iuſſiſti, vt ſeruarent deditos gladij ſui quos non defenderant repugnantes. O pulcherrimum, & qui omnium oculis ſubjici debuiſſet triumphum, virtutis & clementiæ tuæ! Cuius enim potentiæ fuit hoſtibus arma diripere, eius

humanitatis deditos ad impunitatem suis armis alligare, atque ita vincere, vt eos ferri illius quod contra te gesserant quotidie pœniteret. gladius ille quem in te distrinxerat hostis infestus, ipse domini sui manus tenuit, & paratus ad cędē custos factus est ad salutem. Magnus poëta dum bellorum toto orbe surgentium discursum apparatúmque describit. Et curuæ, inquit, rigidum falces conflantur in ensem, triste nimium tempus id cùm instrumenta cultui pecudum præparata in cædem hominum verterē-tur. At nunc rigidi illi mortiferique mucrones in salutaria vincla curuantur, & exarmatum hominem non interimunt, sed coercent, deditósque hostes gladij sui collisi obtusique tutantur, qui nihil illis prodesse integri acutique potuerunt. Omnium ergo armorum ministeria ad diuersos effectus arbitrio tuo seruiunt, Imperator. Tibi vincunt gladij, tibi seruant, te pugnante feriunt, te ignoscente custodiunt. Vt Deus ille mundi creator, & dominus, eodem fulmine suo nunc tristes, nunc lætos nuncios mittit, ita eadem sub numine tuo tela, inimicos, aut supplices tuos pernicie aut conseruatione discernunt. Eripuisti Imperator aduersariis tuis gladios, ne quis incumberet dolori. superasti, & eosdem manibus suis innoxios reddidisti. Vt clementię & vindictæ tuæ satisfaceres, quorum sanguini peperceras, arma fregisti. Vita enim hominum diu parta semper seruanda est, scilicet ferrum inuentu facile, vsu mutabile. Idcò quæ erant reparabilia cōflasti, quod rediuiuum non erat reseruasti. Quid simile ad lætitiam fabulæ ferunt conuersa esse humana corpora in fontes, aut pecudes, aut aues, fœda & degener talis conuersio, gladius mutatus in manicas, hoc est quod securitas post timorem, quod vmbraculum post calorem, splendorem mutatio perdidit sed aciem retudit. Studium & humanitas tua hortata est Imperator hucvsque, vt exultatio nostra verbis eluderet: sed iam ad potiora redeamus. Recuperata omni cis Padum Italia, ipsa iam ad te supplices manus Roma tendebat, cui portentum illud insederat, nihil conari ausum ad tot nuncios suarum cladium, quippe ipsa se viliſſimi hominis obsidebat ignauia, & degeneres animos timor arguebat. Stultum & nequam animal nusquam extra parietes egredi audebat, ita enim aut prodigiis, aut metus sui præsagiis monebatur. Proh pudor intra parietum custodias Imp. non ille aspirare in campum, non exerceri armis, non puluerem pati, æstuus quidem, ne virorum officia tentantem contemnerent

qui vi-

qui viderent deambulare & tantum in illo palatio marmoratis parietibus incedere : nam in Saluſtianos hortos ire peregrinatio & expeditio putabatur. Et hæ quidem deliciæ toto illo tempore, quo orbem obſederat, ſemet incluſerat, turpiſſimam hanc eius formidinem protegebant. Non enim ſe imbellem, ſed beatum, non inertem ſed ſecurum videri volebat. Quoties milites in concionem vocabat, ſe ſolum cum illis imperatorem, alios per limites pro ſe militare iactabat, fruimini aiebat, diſſipate, prodigite, hęc erat miſerorum breuis & caduca fœlicitas. Ac ne tum quidē cùm tot aduerſa ſuorum prælia comperiſſet, obuiam ire conatus eſt ad reſiſtendum, cùm Padi limite aut Apennini iugis vteretur. Sed litteras calamitatum ſuarum indices ſupprimebat. Interdum etiam palàm, vt vſque ad portas veniretur optabat, non intelligens maieſtatem illam vrbis, quæ pridem admotos exercitus ſollicitauerat, iam flagitiis ipſius deformatam & ſedibus ſuis pulſam ad tua auxilia tranſiſſe, nec vllis præmiis poſſe corrumpi, quos tibi præter liberalitatem tuam, & ſacramenti fidem tot victoriarum gloriæ dicauiſſent. Quis enim miles, qui ductu atque auſpiciis tuis toties fœliciſſimè dimicaſſet, vulnera illi ſua vēderet? belli iam penè confecti ſummam concederet? At enim tu idipſum de ardore totius exercitus ſentiens, non ſine vlla hæſitandi mora, qua breuiſſimum per eos iter eſt rapto agmine aduolaſti, celeritatem illam in re gerenda Scipionis & Cæſaris tunc maximè cupienti Romæ repræſentans. Hæc eſt fiducia imperatoris inuicti, & ſuorum mentibus freti, non dubitare nec trahere bellum, ſed proximum quodque pugnæ tempus putare victoriam. Non enim res erat tibi vtique maximo cum Hannibale victore, vt poſt res aſperas locum tempúſque captares, ſed vrgere te ſucceſſus tuos & continuare victorias, ſed quàm primùm ſubuenire vrbi decebat. Sapientis enim imperatoris eſt fractis rebus cunctando conſulere, ſecundis non deeſſe fortunæ. Itaque vnum iam id timebatur, ne ille conterritus his rebus, grauiter afflictus, & in arctum redactus, boni conſuleret, & debitas reip. pœnas obſidione differret, quippe omni Africa, quam delere ſtatuerat, exhauſta, omnibus inſulis exinanitis, infiniti temporis annonam congeſſerat. Sed diuina mens, & ipſius vrbis æterna maieſtas nefario homini eripuere conſilium, vt ex inueterato illo torpore, ac fœdiſſimis latebris ſubitò prorumperet, & conſumpto per deſidias ſenio ipſum diem natalis ſui vltima ſua cæde

ſignaret, ne ſeptenarium illum numerum ſacrum, & religioſum vel inchoando violaret. At quomodo inſtruxit aciem tot annorum vernula purpuratus? ita prorſus ne quis euadere, ne quis, vt fit, loco motus referre gradum, & inſtaurare prælium poſſit, cùm à fronte armis, à tergo Tyberi flumine premeretur: in quo ille non me hercule cogitauit neceſſitatem reſiſtendi, ſed propinquitatem refugiendi, niſi fortè iam ſentiens diem ſibi veniſſe fatalem, ad ſolatium ſuæ mortis voluit ſecum trahere quàm plurimos, vt omnes eſſent exitus ſui comites, qui ſcelerum participes extitiſſent. Quid enim aliud illum ſperaſſe credendum eſt? Qui iam ante biduum palatio emigrauerat, & cum vxore ac filio in priuatam domum ſponte conceſſerat (vt res eſt) ominibus terribilibus agitatus, & nocturnis pulſus vltricibus, vt tu iam olim expectatus habitator ſacris illis ædibus diu exhalatis expiatiſque ſuccederes, & adeò ipſe verum ſibi dixerat, & venturo tibi ceſſerat. Quamuis in prælium ingrederetur armatus, cùm excedendo palatio iam ſe abdicaſſet imperio. Ad primum igitur aſpectum maieſtatis tuæ primúmque impetum totius tui victoris exercitus hoſtes territi fugatíque, & anguſtiis Miluij pontis excluſi, exceptis latrocinij illius primis autoribus, qui deſperata venia locum quem pugnæ ſumpſerant, texere corporibus, cæteri omnes in fluuium abiere præcipites, vt tandem aliquod cædis compendium feſſis tuorum dexteris eueniret. Cùm impios Tyberis hauſiſſet, ipſum etiam illum cum equo & armis inſignibus fruſtrà conatum per abrupta ripæ vlterioris euadere, idem Tyberis correptum gurgite deuorauit, ne tam deforme prodigium, vel hanc obitus ſui relinqueret famam, quòd alicuius viri fortis gladio telóve cecidiſſet. Et aliorum quidem hoſtium corpora & arma præceps fluuius voluendo deuexit, illum autem eodem quo extinxerat loco tenuit. Ne diu populus Rom. lætitia dubitaret, ſi putaretur aliquò profugiſſe, cuius mortis probatio quæreretur. Sancte Tybris quondam hoſpitis monitor Æneæ, mox Romuli cònſeruator expoſiti, tu nec falſum Romulum diu viuere, nec parricidam vrbis paſſus es enatare, tu Romæ tuæ altor copiis ſubuehendis, tu munitor mœnibus ambiendis, meritò Conſtantini victoriæ particeps eſſe voluiſti, vt ille hoſtem in te propelleret, tu necares. Neque enim ſemper es rapidus & torrens, ſed pro temporum ratione moderatus. Tu quietus armatum Coclitem reuexiſti, tibi ſe placido Cloelia

virgo

virgo commisit, ac nunc violentus & turbidus hostem reipublicæ sorbuisti, & ne tuum lateret obsequium eructato cadauere prodidisti. Reperto igitur, & trucidato corpore, vniuersus in gaudia & vindictam populus Ro. exarsit, nec de sicca tota vrbe, qua suffixum hasta ferebatur, caput id piaculare fœdari, cum interim (vt sunt ioci triumphales) rideretur gestantis iniuria, cùm alieni capitis merita pateretur. Sed quid ego huc vsque iocularia? tecta ipsa, vt audio, cõmoueri, & altitudo culminum videbatur attolli, quacunq; numen tuum tardo molimine currus inueheretur, tanta te populi densitas, tanta senatus stipatio prouehebat simul & attinebat. Fœlices qui te propius aspicerẽt, longius positi nominabant, quos præterieras loci quem occupauerant pœnitebat. Vicissim omnes inde dicto accedere, insequi. Certare innumerabilis multitudo, & impulsu vario fluctuare, & tantùm sibi hominum animi post illam sexẽnij cladem superesse memorabant. Ausi etiam quidam vt resisteres poscere, & queri tam citò accessisse palatium, & cùm ingressus esses non solùm oculis sequi, sed penè etiam sacrum limen irrumpere. Inde omnib. circumfusis, vt inde excederes opperiri, prospicere, optare, sperare, vt viderẽtur eum à quo obsidione liberati fuerant, obsidere. Gloriatus sit licèt, & verè summus orator, humeris se Italiæ in patriam reportatum, te Constantine. S.P.Q.R. & illo die & aliis quocunque progressus es, & oculis ferre gestiuit, nec quicquam aliud homines diebus munerum sacrorúmque ludorum quàm te ipsum spectare potuerunt, qui tuus esset fulgor oculorum, totiúsque corporis circumfusa maiestas, quæ oris dignitas. Gaudere cuncti spectaculorum mora, & familiaribus sibi artificibus ob hoc solùm fauere, quòd te præsente certarent. Nam quid ego de tuis in curia sententiis atque actis loquor? quibus senatui authoritatem pristinam reddidisti, salutem quam per te receperant, non imputasti, memoriam eius in pectore tuo sempiternam fore spopondisti. Dicerem plura de diuinis orationibus tuis, de oblata potius quàm impetrata benignitate, nisi mallem dicta reticere dum propero facta laudare. Quamlibet verba tua in senatu habita nobis nota sint, tamen qualia fuerint, clementiæ tuæ gloria nunciauit. O tandem fœlix ciuili Roma victoria! irrupit olim te Cinna furiosus, & Marius iratus, qui non solo se Octauij consulis capite satiarunt, sed luminibus ciuitatis extinctis exempla, quæ nunc toto sexennio passa es,

reliquerunt. Vicit tibi iterum ante portam Collinam Sylla felix, si se parciùs vindicasset, sed multis capitib. rostra compleuit. Constantinus victoriæ licentiam fine prælij terminauit, gladios ne in eorum quidem sanguinem distringi passus est, quos ad supplicia poscebas. Deditam sibi idem Sylla exarmatámque legionem in villa publica trucidauit, perculsúmque morientium gemitu senatus monitú ne timeret quod ipse iussisset. At iste victor non modò hostium, sed etiam victoriæ suæ, quicquid militum bello superfuit tibi reseruauit. tibi enim iam militant quos exutos armis impiis aduersus hostes Barbaros rursus armauit. Iam obliti deliciarum circi maximi & Pompeiani theatri & nobilium lauacrorum Rheno Danubióque prætenduntur, excubias agunt, latrocinia compescunt, certant denique cum victoribus, vt ciuili bello victi hostibus comparentur. Nec tamen id mirum videri potest, cùm qualemcunque militem fortissimum facias tuo Imperator exemplo. Non enim fessus præliis & expletus victoriis, vt natura fert, otio te & quieti dedisti, sed eodem impetu quo redieras in Gallias tuas, perrexisti ad inferiorem Germaniæ limitem, magna scilicet intercapedine temporis, ac breui locorum distantia, post annuam expeditionem statim bello auspicatus, à Tiberi ad Rhenum, immò (vt omen & similitudo nominis sit, & tua Imp. magnitudo animi pollicetur) à Thusco Albula ad Germanicum Albim prolaturus imperium Quisnam iste est tam cõtinuus ardor? quæ diuinitas perpetuo vigens motu? omnium rerum interualla sunt, cessat terra noualibus, dicuntur interdum flumina resistere, & Sol ipse noctibus acquiescit, tu Constantine solus infatigabilis bellis bella continuas, victorias victoriis cumulas, quasi præterita sint obliterata, si desinas, non putas te vicisse, nisi vincas. Ruperat fidem gens leuis & lubrica Barbarorum, & robore atque audacia lectis eruptionis autoribus institisse Rheno nunciabantur, illico obuius affuisti, & præsentia tua ne auderent transitum terruisti. Etiam videbaris rem votis tuis fecisse contrariam, quòd inhibita eruptione non foret materia victoriæ, sed inopinato consilio vsus, abeundo enim simulato nuntio maioris in superiore limite tumultus, occasionem stolidis ac ferinis mentibus obtulisti, in nostra veniendi relictis in occulto ducibus qui securos adorirentur. Quò cùm venissent, consilium tuum se quitur fortuna, toto Rheni alueo oppleto nauibus deuectus terras eorum, ac domos mœstas lugentésque populatus es, tantámque

tantamque cladem vastitatémque periuræ genti intulisti vt vix post illud nomen habitura sit. Ite nunc omnes si placet Barbaræ nationes,& exitiales vobis mouete conatus exemplum,quamuis enim imp.noster amicorum regum admittat obsequia, idque ipsum valeat ad laudem victoriæ, quòd à nobilissimis regibus timetur & colitur,augeri tamen gloriam virtutis suæ gaudet quotics prouocatur. Nam quid hoc triumpho pulchrius? quòd cædibus hostium vtitur etiam ad nostrum omnium voluptatem, & pompam munerum de reliquus Barbaricæ cladis exaggerat. Tantam captiuorum multitudinem bestiis obijci, & ingrati & perfidi non minus doloris ex ludibrio sui quam ex ipsâ morte patiantur.Inde est quod cùm exitum differre liceat,perire festinãt, seséque lethalibus vulneribus & mortibus offerunt. Ex quo ipso apparet quàm magnum sit vicisse tam prodigos sui.Facile est vincere timidos & imbelles,quales amœna Græcia & delicię Orientis educunt,vix leue pallium & sericos sinus vitando Sole tolerãtes,& si quando in periculum venerint,libertatis immemores vt seruire liceat orantes, Romanum verò militem, quem qualemq; ordinat disciplina, & sacramenti religio confirmat, aut trucem Francum ferina sola carne distentum,qui vitam proiectus sui vtilitate contemnat, quantæ molis sit superare vel capere? Quod tu Imp.& nuper in Italia,& in ipso conspectu Barbariæ paulò antè fecisti, ita sine vllo discrimine omnia genera bellorum, armorum hostium vni tibi cedunt. Cedunt ex omni etiam memoria condita litteris monumenta virtutum, nec verò tantummodò vetera illa dictatorum & cõsulum, ac deinceps magnorum principum, sed etiam rectissima & pulcherrima diui patris tui facta superasti: sordet enim alios ex proximo tempore comparare, ipsum(inquam)diuum Constantium iam primis imperij tui lustris rerum gestarum laude cumulasti. Inuitus hoc fortè accipis Imper. sed ille dum dicimus gaudet è cælo,& pridem vocatus ad sidera, adhuc crescit in filio, & gloriarum tuarum gradibus ascendit. Purgauit ille Batauiam aduena hoste depulso, tibi se ex vltima Barbarie indigenæ populi dedere. ille Oceanum classe transmisit, tu & Alpes gradu & classibus portus Italicos occupasti, recuperauit ille Britanniam,tu nobilissimas Africi maris insulas, quæ populi Rom. fuere prouinciæ. Ignoscat (inquam) diuus ipse Constantius, quid habeo quod comparem Italiæ, Africæ, Romæ? Meritò igitur tibi Constantine & nuper senatus signum

dedit, & paulò antè Italia ſcutum & coronam cuncta aurea dedicarunt, vt conſcientiæ debitum aliqua ex parte releuarent: debetur enim & ſæpe debetur, & diuinitati tuorum ſimulachrum aureum, & virtuti ſcutum, & corona pietati. Quamobrem te ſumme rerum ſator, cuius tot nomina ſunt, quot gentium linguas eſſe voluiſti, (quem enim te ipſo dici velis ſcire non poſſumus,) ſiue in te quædam vis ménſque diuina eſt, quæ toto infuſa mundo omnibus miſcearis elementis, & ſine vllo extrinſecus accedente vigoris impulſu per te ipſe mouearis, ſiue aliqua ſupra omne cælum poteſtas eſt, qua hoc opus tuum ex altiore naturæ arce deſpicias: te, inquam, oramus & quæſumus, vt hunc in omnia ſecula principem ſerues: parum eſt enim optare tantæ virtuti tantæque pietati quem longiſſimum habet vita progreſſum. Eſt certè ſumma in te bonitas, eſt & pietas, & ideò quæ iuſta ſunt velle debes, nec abnuendi eſt cauſa cùm poſſis: nam ſi eſt aliquid quod à te bene meritis denegetur, aut poteſtas ceſſauit, aut bonitas. Fac igitur vt quod optimum humano generi dediſti, permaneat æternum, omnéſque Conſtantinus in terris degat ætates. Quamuis enim Imp. inuicte iam diuina ſoboles tua ad reipublicæ vota ſucceſſerit, & adhuc ſperetur futura numeroſior, illa tamen erit verè beata poſteritas, vt cùm liberos tuos gubernaculis orbis admoueris, tu ſis omnium maximus imperator.

* *
*

GRATIA-

GRATIARVM ACTIO MAMERTINI DE CONSVLATV SVO, IVLIANO Imperatori.

ETsi scio, te, Imperator, & cunctos qui consilium tuum participant, posse mirari, quòd nunc demũ gratias agere exorsus sum, quasi beneficia in me tua cœperint à consulatu, fatebor tamen quod ingenii (cuius me pœnitet) conscius etiam nunc tacere voluissem, & prorumpens licet huius muneris gaudium in tam arcanæ lętitiæ conscientiam coërcere. Sed siue errorem nostrum, siue consilium congesta & coaceruata in vnum beneficia vicerunt, atque in id redegerunt necessitatis ambiguum, vt mihi aut indiserti, aut ingrati esset fama subeunda, malui eloquentiam potius quàm pietatem erga te officiúmque meum desiderari. Et sanè in his honoribus, quibus me priùs honestaris, minor esse causa ad agendas gratias videbatur. Nam tum me ærarium publicum curare voluisti, cùm quæreres virum animi magni aduersus pecuniam, liberi aduersus offensas, constantis aduersus inuidiam, me (qui tibi viderer eiusmodi) delegisti, idque eo tempore quo exhaustæ prouinciæ partim prædatione Barbarica, partim non minus exitiabilibus quàm pudendis præsidentium rapinis vltrò opem imperatoris exposcerent, milites sæpe anteactis temporibus ludo habiti cùm præsens stipendium flagitarent, quoquo modo videbar honorem onere pensare. At cùm me prætoris præfeciſti, & prouincias de te egregiè meritas meæ fidei tutelæque mandasti, ingens iudicij tui fuit munus: sed in eo non mihi solùm, quem tanta potestate succinxeras, verùm etiam negotiis tuis commendasse aliquatenus videbare. Porrò in decernendo consulatu remotis vtilitatibus tuis rationem meę solùm dignitatis habuisti. Nam in administrationibus labor honori adiungitur, in consulatu honos sine labore suscipitur. In illis

si læteris cupidæ ambitionis esse videaris, in hoc nisi apertè & propalá læteris, ingratus sis. Huc accedit, quòd ipsa hæc vrbs, atq; hoc augustissimum consilij publici templum officium huius orationis efflagitant. Hæc tibi nominis noui, sed antiquissimæ nobilitatis ciuitas est patria. Hic primùm editus, hic quasi quoddá salutare humano generi sidus exortus. hi ciues & populares tui silere me non sinunt, nec patiuntur, vt quisquam alius auspicatissimo die apud te ac de te loquendi munus vsurpet, quàm is qui amplissimo sit præditus magistratu. Putant aliquid adjicere ad splendorem laudum tuarũ consulis nomen, & rectè putant. adjicitur enim laudum dignitati honore laudantis. Ac licèt maximè Imp. publico iudicio & nomine agere tibi gratias debeam, tamẽ illa quæ pro summa re domi foriſque gessisti, nunc ex parte maxima prętermittam, vt quanto ocyùs ad ea quæ propria sunt perueniat oratio. An ego nunc receptas virtute tua Gallias, Barbariá omnem subactam, pergam quasi noua & inaudita memorare? quæ in hac Ro. imperij parte glorioſissima sint famæ laude celebrata in tantum vt fratris imperatoris mererentur inuidiam? Quid enim à te aliud consortis imperatoris alienauit animum, nisi gloriæ tuæ splendor? Testor immortalem Deum, testor ad vicem numinis mihi sanctam conscientiam meam, me multa constanter in hac vrbe fuisse dicturum de his quæ aduersus optimum imperatorem inclementer & impiè cogitata atque susceptа sunt. Si etiam nunc hominum cœtus diuus Constantius frequentaret, nunquam profectò liberi ciuis & boni senatoris officio defuissem, quo minus redarguerem & conuincerem eas illi in te odij fuisse causas, quæ amoris inflammatrices & fidei obsides esse debuerunt. Florentissimas quondam antiquissimásque vrbes Barbari possidebant, Galliorum illa celebrata nobilitas aut ferro occiderat, aut immitibus addicta dominis seruiebat. Porrò alię quas à vastitate Barbarica terrarum interualla distulerant, iudicum nomine à nefariis latronibus obtinebantur. Ingenua indignis cruciatibus corpora. Nemo ab iniuria liber, nemo intactus à contumelia, nisi qui crudelitatem prædonis pretio mitigasset, vt iam Barbari desiderarentur, vt præoptaretur à miseris fortuna captorum. In hoc statu Imperator noster Gallias nactus nimium habuit aduersus hostem laboris atque discriminis, vna acie Germania vniuersa deleta est, vno prælio debellatum, sed emendatio morum iudiciorúmque correctio & difficile luctamen, & periculi plenum negotium fuit. Nam vt quisque improbis-

probissimus erat, ita maximè Cæsaris rebus inimicus, vitandis legum pœnis, de nouo scelere remedia quærebat, & quia defendere admissa flagitia non poterat, in vltorem iuris inuidiam congerebat. Et cùm sancti principis merces atque instituta falsarum opinionum vituperationum licentiam submouerent, callido nocendi artificio accusatoriam diritatem laudum titulis peragebant, in omnibus conuenticulis quasi per beneuolentiam illa iactantes, Iulianus Alamaniam domuit, Iulianus vrbes Galliæ ex fauillis & cineribus excitauit. Illæ prouinciæ obsessæ, expugnatæ, ferro igníque vastatæ, beatiores sunt his oppidis quę habet sine hoste Constantius. Æstates omnes in castris, hyemes in tribunalibus degit. ita illi anni spatia diuisa sunt, vt aut Barbaros domitet, aut ciuibus iura restituat, perpetuum professus aut contra hostem, aut contra vitia certamen. Hæ voces fuerunt ad inflammanda odia probris omnibus potentiores. si enim comminisci aliqua flagitia tentassent, facilè ipso splendore laudis & gloriæ refutarentur. Inuenerunt accusandi genus quod nullus refelleret. Sed quid (oro vos) principem nostrum facere debuisse censetis? Romanas vrbes hostibus dederet, ne animum fratris offenderet? prouincias firmissimas, vtilissimásque reip. sub obtutibus suis vexari ac diripi sineret, ne quid Aug. quod nollet audiret? flagitiis administrantium non modò fræna laxaret, sed etiam stimulator accederet, ne inter principes faceret morum dissimilitudo discordiam? Nobilem Etruriæ adolescentem ferunt, cùm propter eximiam formæ dignitatem multarum in se fœminarum amores excitaret, faciem suam ad obliterandam pulchritudinem vulneribus sauciasse. Sed facile fuit iuueni dignitati corporis decorem animi præponenti, & candorem decolorare, & oris nitorem altè impressis cicatricibus deuenustare. Num aliquid aduersus huiusmodi amorem ciuium facere debuit Iulianus? Ac ne potuit quidem, nisi fortè existimamus patientes vulnerum formas esse virtutum. Scilicet & candorem æquitatis potuit obumbrare, & à temperantia, purpuram sancti roboris abolere, vicem fortitudinis indignis confodere vulneribus, eruere oculos prouidentię? dein nisi ille adolescens seueram manum propriis vulneribus intulisset, dies & mora non longa ætatis accessio omnem illum florem corporis peremisset. At in virtutibus principis nostri quanto ætas prolixior, tanto pulchritudo præstantior. Mitto cunctam Barbariam aduersus vindicem Romanę libertatis in arma commotam, gentésque recensitas

& aduersus fugum nuper impositum ceruice dubia contumacē in rediuiuum furorē nefandis stimulis excitatas. quæ omnia obstinatam & immobilem principis maximi tandē vicere patientiam. Itaque cùm ipso molimine oppressisset Alamaniam rebellantem, qui paulo antè inaudita regionum, fluuiorum, montium nomina exercitu victore peregrauerat, per vltima ferarū gentiū regna, calcata regum capita superuolans in medio Illyrici sinu improuisus apparuit. Vidimus fœlices illius comites vię stupētes, vrbium populos dubitasse credere quæ videbant. Non aliter cōsternatas arbitror gentes, quæ primę lapsum cœlo excepēre Palladium. Virgines, pueri, fœminæ, tremulæ anus, titubantes senes, non sine magno attoniti horrore cernebant imperatorem longā viam sub grauium armorum onere currentem, properantis anhelitum sine sensu lassitudinis crebriore, sudorum riuos per fortia colla manantes, & inter illum pulueris qui barbam & capillum onerarat horrorem micantia sidereis ignibus lumina. Vocēs gaudentium oppresserat miraculi magnitudo. Cessabant officia laudandi plusquam laudanda cernentibus. Sufficere quidem poterat ad expeditionem præsentium negotiorum sola properatio, sed non sufficit principi nostro reip. vna ratione consulere: multa pariter aggreditur pectus nullis vnquam laboribus fatigatum. Vt vno eodémque tempore & componeret fidissimarum prouinciarum statum, & Barbariam omnē admoto propiùs terrore percelleret, longissimo cursu Istrum placuit nauigari. pròh sancta diuinitas. quæ nauigationis illius fuit pompa, cùm dexteriorem inclyti fluminis ripam vtriusq; sexus, omnium ordinum, armatorum atque inermium perpetuus ordo præexeret, despiceretur ad læuā in miserabiles preces genu nixa Barbaria? Omnes vrbes quæ Danubium incolunt aditæ, omnū audita decreta, leuati status, instauratæque fortunæ, innumerabilibus Barbaris data venia, & munus pacis indultum. Qui propera ionem illam contemplabitur, nihil egisse præter viam imperatorem putabit, qui gestarum rerum multitudinem considerabit, properasse non credet. O facundia potens Græcia, omnium tuorum principum gesta in maius extollere sola potuisti, sola factorum glorias ad verborum copiam tetendisti! Tu nauem vnam propter aurati velleris furtum, & virginis raptum, in cœlum vsque sublatam sideribus consecrasti. Tu puerum inuentorem serendi, draconum alitum curru volantem semina in terras sparsisse iactasti. Quid tu si ad scribendas celebrandásque res principis nostri animum adieceris,

fecéris, de Iuliani lembis liburníſque facturaes? quæ non modò nihil cuiquam adimunt, neque vrbes hoſpitas populantur, ſed vltrò omnibus populis immunitates, priuilegia, pecunias largiuntur. Qua dignitate deſcribes claſſem per maximi fluminis tractũ remis ventíſque volitantem, tum principem noſtrum alta puppe ſublimem, non per eiuſmodi agros frumenta ſpargentem, ſed Romanis oppidis bonas ſpes, libertatem, diuitias diuidentem, tum ex parte altera in Barbaricum ſolum terrorem bellicum, trepidationes, fugas, formidines obterentẽ? Iam quale illud fuit, quòd Iſtrum adhuc naugans beneficia tua vſque ad Adriam, Tyrrhenum, Mareoticum porrigebas? Ipſo enim tempore leuati equorum pretiis enormibus Dalmatæ, Epirotæ intolerandi tributi mole depreſſi prouidentia Imper. tua non modò miſerias exuerunt, ſed amplam etiam atque opulentam reuexerunt fortunam. Vrbs Nicopolis, quam diuus Aug. in monumentum Actiacæ victoriæ trophæi inſtar extruxerat, in ruinas lacrymabiles propè tota conciderat, laceræ nobilium domus, ſiue tectis fora, iamdudum aquarum ductibus peſſumdatis plena cuncta ſqualoris & pulueris. certamen ludicrum, luſtris omnibus ſolitum frequentari, intermiſerat temporis mœſti deforme iuſtitium. Ipſæ illæ bonarum artium magiſtræ & inuentrices Athenæ omnem cultum publicè priuatímque perdiderant, in miſerandã ruinam conciderat Eleuſina. Sed vniuerſas vrbes ope Imp. refotas enumerare perlongum eſt, ſcire ſatis eſt cunctas Macedoniæ, Illyrici, Peloponneſi ciuitates vnis aut binis epiſtolis maximi Imp. repentinam induiſſe nouatis mœnibus iuuentutem, aquas omnib. locis ſcatere, quæ paulo antè arida & ſiti anhelantia viſebantur, ea nunc perlui, mundari, madere, fora, deambulacra, Gymnaſia lætis & gaudentibus populis frequentari, dies feſtos & celebrari veteres, & nouos in honorem principis cõſecrari. Si quis mortalium in aliquam cœleſtẽ ſpeculam nube ſublatus paulo antè vidiſſet mœſta omnia, ſemiruta oppida, deſolata mœnia, ab indigenis ſolitudinẽ exulum turbam, is ſi nunc in illud idem editum reponatur, ac deſpiciat cuncta lætantia, agros conſitos, vrbes frequentes, aquas oppidis influentes, magnifico cultu non priuatas ædes, ſed magnifica tecta ſurgentia, dites pro terrarum ingeniis meſſibus ſegetes, vincentes agricolarum vota vindemias, arduos colles, profundáſq; valles, & lata camporũ, bãlatu, hinnitu, mugitibus perſona, profectò mirabitur tã breui cũcta mutata, deſiliet è nubibus, & viciniam cęli cupidè derelinquet. vt tuis Imp. terris

fruatur. Illud verò cuius miraculi est, neminem vllum in tanto rerum paratu sentisse dispendium, in omnia pecuniam ab imperatore depromi, & quoddam versa vice prouinciis pendi tributum, illinc ad vniuersos fluere diuitias, quo prius vndique cõfluebant? vt in maxima quæstione sit à quo accipias imperator, qui sic omnibus largiaris. sed qui vitæ tuæ instituta rationémque cognouerit, facile fontem copiæ huius inueniet. Maximum tibi præbet parsimonia tua Aug. vectigal. quicquid enim alij in cupiditates proprias prodigebant, id omne nunc in vsus publicos reseruatur, huc vsque solus hic fructus imperij putabatur, vt Imp. à cæteris ciuibus non fortibus factis, nec splendore gloriæ, sed magnitudine sumptuum separaretur. Inde nihil necessariæ substructionum in ædibus moles, ingentes Aulicorum cateruæ legionum sumptum facilè vincebant, quinetiam prandiorum & cœnarum laboratas magnitudines R.P. sentiebat cum quæsitissimæ dapes, non gustu sed difficultatibus æstimarentur, miracula auium, longinqui maris pisces, alieni temporis poma, æstiuæ niues, hybernæ rosæ. Hæc cuncta animus voluptatum omnium victor abiecit. Neque enim comparandæ sunt picturatæ marmorũ crustæ, & solido auro tecta laquearia, qui maiorem anni partem in nuda humo cubet, & cælo tantùm tegatur, neque turbæ institutorum ad delicias ministrorum, cui tam pauca sint ministrãda, neque tempus epularum ei, qui sæpius statarium prandium ad necessitatem humani corporis capiat, gaudens castrensi cibo, ministro obuio, & poculo fortuito. Sed inter hæc mirari satis nequeo, quòd tam seuerè parcus in semet, in ciues suos tam liberalis est ac remissus, laborum asperrima sibi sumens, vt nos quietis rebus agitemus, cùm id vsu venire animaduertamus, vt qui remotam à voluptatibus vitam sequantur, difficiles & morosi sint, sibi parum læti, sed aliis tristiores, mœstas atque solicitas & priuatas domos faciant. At sanctissimus Imperator impensè studet, vt nos pro dignitate habitemus, vt commodis affluamus, vt castam quidem, sed hilarem ducamus ætatem, cùm alios principes labor truces, remissos desidia reddiderit, sempérque seriis imperatoribus gratia, communibus defuerit industria, neque quisquam sibi molestus, ita se facilem cæteris præbuit vt non ad suum exemplum alios coërceret. Noster Imperator nihil sibi veniæ, nihil cæteris molestiæ, ac laboris impartiens, suo negotio omnibus otium præstat, diuitiarum largitor, curarum auarus, laboriosissima negotiorum præoptans ipse agere quàm aliis

impe-

imperare. Multi post exactos reges imperium vniuersæ reip. solitarium cupierunt, nota sunt recordantibus nomina eorum videlicet, qui in propria furentes affectati regni supplicia pependerunt. mitto veteres, qui saxo præcipites dati, quorum bona publicata, domus erutæ, interdicta posteris nomina: non paucos huiusmodi furore vecordes, & iam nostra ætas tulit, qui propter cæcam imperandi cupidinem in ferrum ruerunt. Si hos deus paulisper vitæ redditos alloquatur, heus (verbi gratia) Nepotiane atque Siluane, per infestos gladios præsentésque mortes imperium petiuistis, at nunc vltrò vobis potestas regnandi datur, vt ea qua Iulianus conditione regnetis, vt pro omnium otio die noctúque vigiletis, & cùm domini vocemini, libertati ciuium seruiatis, sæpius prælium quàm prandium capessatis, nihil cuiquam auferatis, & vltrò omnibus largiamini, nulli gratificemini, in neminem sæuiatis, toto in orbe terrarum nullius virginis fama violetur, sit lectulus etiam sine inconcessis, sed legitimis voluptatibus, Vestalium thoris purior, æstate Alamanicum puluerem, hyeme pruinam Thraciæ in tectis verticibus perferatis: profectò verborum ipsorum molestiam delicatæ aures non poterunt sustinere, tantis negotiis territi non modò imperium, sed etiam vitam perosi ad inferiores aliquos inferos redire properabunt. Videbunt enim iustum principatum, laboribus, curis, vigiliis inquietum, cuius illi faciem amœnam & amabilem contemplantes laborum aspera non videbant. Cùm igitur inter egregia negotia itinere confecto vsque ad Thraciæ fines peruentum foret, cursim depositio exercitus commeatu ad Romanam vrbem annonæ vacuam mentem reflexit. quemlibet alium à subueniendi conatibus grauissima fames, & tristissimum reip. periculum deterruisset. Sed stipendiis prouinciarum & patrimonij sui fructibus, tum vndique frumentis coemptis vsque ad opulentam abundantiam esurientem iam vrbem referfit. Dicet aliquis quomodo tam multa, tam breui tempore? & rectè. sed Imp. nosfter addit ad tempus quod otio suo detrahit. nihil somno, nihil epulis, nihil otio tribuit. Ipsa se naturalium necessariarúmque rerum vsurpatione defraudat, totus commodis publicis vacat. Itaque grandæuum iam imperium videbitur his, qui non ratione dierum, aut mensium, sed operum multitudine & effectarum rerum modò Iuliani tempora metientur. Cùm Romani populi victus, & exercitus commeatus esset in nauibus, in media expediendæ annonæ trepidatione nuntius venit, plurimas naues

Africano tritico graues litus Achaicum præteruectas Constantinopolim peruolasse. Permoti omnes, & aduersus eos qui horum maritimam tuebãtur irati. Venimus ad principem, desidia iudicum tantum periisse frumenti certatim pro se quisque conquerimur. At maximus Imp. serenũ renidens, nihil esse peccatum, non sibi periisse quæ ad hanc vrbem frumenta venissent. Nos vocem illam noti amoris in patriam putabamus, cùm proditionẽ futuri verborum ambago celaret. iam tum enim venturæ fœlicitatis euentum conscius diuinus animus præuidebat. Cis pauculos dies in nouum ac florentem statum Rep. restituta, sacra mens ad honorum & magistratuum ornamẽta respexit. Versari cœpit in sacri pectoris comitio consulatus. Quid secutus sit ipse scit, & quæcunque consilia eius gaudet formare diuinitas. De omnibus Ro. imperij viris primus electus sum, cùm honorem meum adoreis militarib. glorioſus collega cumularet. Gratias tibi, gratias Imp. si mereri me credidisti, & plures gratias Imp. si tantum amasti, vt me consulem faceres, etiam non merentẽ. Nec ignoro maximos honores ad parum dignos penuria meliorum solere deferri, sed non vereor ne quis maleuolorum in consulatu meo id autumet accidisse. Si quis hoc liuidus iactitat, ipso tempore refutatur, aduersus quem dixisse satis est. Iam tamen principi nostro Roma patebat. Quid quòd nihil separatim mihi de honoris augmento (neque enim vltra præfecturam se votorum meorum modestia porrigebat) perfertur nuntius consulẽ me creatũ sine impendio, quod iam diu paucis: sine labore, quod nunquam: sine petitione, quod nemini. Quis ignorat tũ quoque cùm honores po. Ro. suffragiis mandabantur, multos fuisse candidatorum labores? Ediscenda omnium nomina tributim homines, atque etiam singuli salutandi, prehensandæ obuiorum manus, omnibus arridendum, non solùm cum infimis, sed etiã cum ignotis familiaritatis imago simulanda, multáque alia propter honorem agenda, quæ aliàs virum honore dignum facere non deceret. Vnde illud Crassi celebre dictum, cùm peteret consulatum, & fortè cùm Scæuola socero per vias vrbis incederet, nec præsente grauissimo & seueriſſimo viro blandiri populo, palpare obuios, & artes petitorias auderet exercere. Quæso (inquit) Muci pauliſper abscedas, nec comitatu tuo honestari putes. impedis honorem meum, te spectante ineptus esse non possum. At verò ego nullius fauorem turpi assentatione promerui, nihil feci ineptũ, nihil egi quod spectare Mucium nollem, non modò nullum populariũ deprecatus sum,

ſum, ſed ne te quidem ipſum Imp. quem orare præclarũ, cui preces adhibere pleniſſimum dignitatis eſt, verbo ſaltem adij. Spõre in familiam diuinũ iſtud à te munus infuſum eſt. Fatebor autem tibi maxime Imp. & tutò apud te omnia animi aperta referabo, nunquam in capita ciuium poteſtatem, nunquam prouinciam concupiui, ſed quia iuuanda etiam à me videbatur pro virili portione reſp. cùm ad magiſtratum vocarer, propter opinionem deſidiæ non refugi, negotium publicum neq; ambitor appetij, neque per timiditatem, aut ignauiam recuſaui, ſed à teneris annis ab ætate puerili ad hanc vſque canicie conſulatus amore flagraui. Secundum etiam tibi cõfeſſionis gradum debeo, cum in aliorum principum eſſet poteſtate reſp. diu inanem cupiditatem ſine ſpei ſolatiis foui. Vnde enim mihi aſpirandi ad hoc nomen eſſet amentia opum vacuo, & ignaro ambiundi? Nam primùm cùm Cæſar eſſes, marcentem iam cupiditatis meæ flammam ſpei bonæ flatibus excitaſti, cùm verò te Aug. mirificum innocentiæ ac virtutum ſpectatorem viderem, tunc mecum dixi, Mamertine hucuſque non fruſtrà vixiſti, habes idoneum fidei ac induſtriæ iudicem, memento in magno res tuas eſſe diſcrimine. Scietur non meruiſſe te conſulatum ſi tibi eum non detulerit hic Imper. Habes Aug. proditionem ſilentij mei, & rem à me non breuis æui taciturnitate cælatam. Nondum tamen cuncta prodidimus, nullum hinc iam mecum volo referre ſecretum, omnia pectoris arcana vacuabo. Suſpendiſſes beneuolentiam tuam, & tuæ iſti in me liberalitati contra mores tuos artificij aliquid addidiſſes, forſitã rogaſſem. Parui autem Imp: putas eſſe beneficij, quòd rogandi mihi periculum remiſiſti, periculum inquam ſanctiſſime Imp. ſi præſtare dubitaſſes, ſi in poſterum diſtuliſſes. Quid inde fieret poſt repulſam? in leuiſſimis quoque beneficiis petitis nec impetratis amicitia diſſoluitur. Namque is quo amicitia continetur, amor apud vtrumque polluitur, alter amari ſe quia non præſtitit non putat, alter odio ſe eſſe quia non obtinuit arbitratur. Nec ſanè mihi conſul gratuitò factus viderer, ſi honorem precibus emiſſem. miſerum enim & laborioſum ſubiiſſem meliore æui parte tranſacta tyrocinium rogandi. Neque enim exiſtimo moleſtius eſſe pecuniam quàm preces fundere. Denique omnes in emendo vid-m is repenſandi fiducia magno & erecto animo aurum argentúmque depromere, eos verò qui preces allegant, humiles atque demiſſos vix cunctabunda atque titubantia verba proferre, neque orationem ſolùm incli-

nare,sed totis corporibus in genua submitti. Prorsus(vt ex animi sententia loquar)maximo vēdit beneficiū qui preces accipit. An verò si centuriatis comitiis Consul creatus essem, glorioſus mihi vniuersi populi suffragiis declaratus viderer? Minimè. siquidem etiam illis priscis temporib.multorum ambitu fuit Campus infamis. Nota diuisorum flagitia,notæ lucellorum præstigiæ, tum operarum ad vim & seditionem manus emptæ.Nec sanè potest in confusa imperitorū multitudine quidquam esse perpensum.nam cùm boni rari sint,improborū vulgus immensum, in Campo autē numerus & turba præpolleat, sine dubio intelligitur eum suffragiis populi magistratum capere quem plures,id est quem peiores probarunt. Vnde factum est vt maiores nostri viderent Gabinios designatos,& repulsos Catones. Sed hæc vetusta debent recordari quemadmodū paulo antè honor petitus sit.vix pauci extiterūt quorum virtutib. deferretur, cùm quidem ipsis illis tarda industriæ ac probitatis merces veniret.Cæteri verò perditissimum quemq; ex aulicis frequentabant, vti quispiam per artes turpissimas Imperatori acceptissimus videbatur, eum assiduis obsequiis emercabantur, donisq; captabant. Nec viros quidem,sed mulierculas exambibāt,nec fœminas tantū,sed spadones quoque, quos quasi a consortio humani generis extorres ab vtroq;sexu aut naturæ origo, aut clades corporis separauit. Ita præclara illa veterum nomina sordidissimum quemq; ex cohorte Imperatoria & improbissimū adulabant. Hi cùm in prouincias immissi erāt, quà sacra, quà profana rapiebant, iter sibi ad Consulatū pecunia munientes. Itaque nullū iam erat bonarum artium studium. Militiæ labor à nobilissimo quoque pro sordido & illiberali rejiciebatur. Iuris ciuilis scientia,quæ Manlios, Scæuolas, Seruios in amplissimum gradū dignitatis euexerat, libertorū artificium dicebatur. Oratoriam dicendi facultatem,multi laboris, & minimi vsus negotium,nostri proceres respuebant,dum homines noluisse videri volunt quod assequi nequiuerunt. Et verè tantum laboris vigiliarúmq; suscipere ad adipiscendum cuius vsus agendæ vitæ erudimenta non adiuuaret,dementia ducebatur. Itaq; omne studiū pecuniæ coaceruandæ: tanto enim vir quisq; melior, quanto pecuniosior habebatur. Iam seruiendi miseranda patientia, assentandi mira calliditas. Ministrorū aulæ quotidie limina terebantur. Ad foras eorum qui regiis cupiditatib.seruiebant,ternos patriciæ gentis viros cerneres ab huiusmodi dedecore non imbri, non gelu,nō amaritudine ipsius iniuriæ deterreri.Demissi iacentē sque

téſque vix capita ſupra eorum quos precabantur genua tollebãt. Ad poſtremũ honores non iudicio, aut beneuolentia ſuperborũ, ſed miſericordia merebantur. At nunc quiſquis prouincias, Tribunatus, Præfecturas, Conſulatus cupit, nihil neceſſe eſt pecuniã per fas & nefas quærat, ac libertatem ſuam ſalutator vilis imminuat. Quanto fuerit paratior ſeruituti, tanto honore indignior vocabitur. Tum aliud quoddam hominum genus eſt in amicitia Principis noſtri, rude, (vt vrbanis iſtis videtur) come, ſubruſticum. Blandimentis adulantium repugnat, pecuniæ verò alienæ tanquam rei noxiæ tactum reformidat, maximas opes in reip. ſalute, & glorioſi imp. ſui laude cõſtituit. Iam ipſe ingenti diuináq; prouidentia aduerſus omnes aſſentatorũ illecebras captionéſque munitus eſt. quippe ei à fucatis adulantium venenis quod periculum eſt, qui aures etiam veris laudib. grauatus impertiat? Sed multo multóque nunc facilior eſt ratio honorum petendorum. Quiſquis (inquam) capere magiſtratũ voles, auri atque argenti negligens eſto, nullas oſtiatim potentium ædes obito, nullius pedes, nullius genua complectitor. Adhibeto tantum tibi gratuitas, & paratu facillimas comites, iuſtitiam, fortitudinem, temperantiam, atque prudentiam, vltrò ad te maximus Imp. accedet, & vt capeſſas remp. flagitabit. Otioſo tibi, atque alia curanti prouinciæ, Præfecturæ, faſces, ſella curulis, atque inſignia omnia magiſtratuum præferentur. quid enim ſibi veræ vir perfectæq; virtutis non conſtanter de honore promittat, cum me propter tantillum innocentiæ meritum vno in anno ter videat honoratum? Ecquis Deus vno in anno multiplices fructus agro vni dedit? Num quiſquam in eadem nouali æſtate vna amplius quàm ſemel meſſuit? Num cui vno autumno, vnóque vineto vindemia triplex fluxit? Vna certè vnius eſt hyemis oliuitas. Sed in noſtri principis beneficiis miraculo caret multiplicata fecunditas. Vt de aliis optimis viris taceam, qui à priore in proximũ autumnum fructus annorum multipliciter meſſuerunt, mihi certè tertia vnius anni vbertas eſt Conſulatus. Primum thеſaurorum omnium mandata cuſtodia, & diſpenſatio largiendi. Secundum locum tenet in bonorum meorum fructibus Præfectura. Additus his (quo vel ſolo cuiuſlibet auiditas vinceretur) prouentuum tuorũ tertius, Conſulatus. Dein cùm ager aſſiduitate fructuũ in macrem decoquatur, Imperatoris noſtri poſterior liberalitas vincit priorem, nec fit effeta gignendo, ſed per vices fructuũ fecunda ut Noua prorſus fuit honorum inferendorum & inſperata cõgeſtio. Nondum

ſtatum ſuum ſiderũ curricula mutauerant, iam princeps curſum dignitatis alterius commouebat, & iam tum Sol ab eorundem aſtrorum regione radiabat, iam Auguſtus tertia magiſtratus mei ſigna tranſcéderat. Quæſo, non vobis inanis gloriæ cupidiſſimus, non flagrans ambitione notabili videretur, ſi quis in ſe tanta pariter optaſſet quanta in me vno tempore Auguſtus ingeſſit? Habitari à iuſtis viris terras in Oceano ferunt, quas Fortunatorum inſulas vocant, quòd per eas non arato ſolo frumenta naſcuntur, fortuitis vitibus iuga collium veſtiuntur, ſpõte pomis arbor grauatur, ad herbarum vicem olus vulgò eſt. Quantula iſta ſunt, ſi Deum autorem conſideres, munera? Nempe nobis quoque, cùm agrũ non noſtris manibus excolamus, hæc illaborata naſcuntur. Quanto fœlicior noſtra conditio, quanto beatitudo præſtantior? Non ſpica triticea, non viles vuarum racemi, ſed opes atque diuitiæ nihil laborantibus ingeruntur, prouinciæ, Præfecturæ, faſces ſponte proueniunt. Tu, tu, inquã, maxime Imperator exulantes relegatáſque virtutes ad remp. quodam poſtliminio reduxiſti. Tu extincta iam litterarum ſtudia flãmaſti. Tu philoſophiam paulo antè ſuſpectam, ac needum ſpoliatam honoribus, ſed accuſatam ac ream non modò iudicio liberaſti, ſed amictam purpura, auro gemmíſque redimitam in regali ſolio collocaſti. Suſpicere iam in cælum licet, & ſecuris contemplari aſtra luminibus, qui paulo antè pecorum atque quadrupedum animantium ritu in humum viſus trepidos figebamus. quis enim ſpectare auderet ortum ſideris, quis occaſum? Ne agricolæ, quorum quidem opera ad motum ſignorum cæleſtium temperanda ſunt, tempeſtatum præſagia rimabantur. Ipſi nautæ, qui nocturnos curſus ad aſtra moderantur, ſtellarum nominib. abſtinebant. Prorſus terra maríque non ratione cęleſti, ſed caſu ac temerè viuebatur. Nihil igitur mirum eſt Imperator ſi tantus amor, & tam verus in te ciuium feruet. neque enim vllum puto poſt homines natos tanto generis humani ardore dilectum. Cæterorum Regum atque Imperatorum charitates admodum raræ, nec vnquã diuturnæ fuerunt. in ſummis enim hominum habitauere pectoribus, ſubita & fortunata beneuolentia prouocatæ, non virtutum admiratione deuinctæ. At verò noſter affectus veri certíque iudicij eſt, imis mentis ſedibus alligatus animus, & vitæ immixtus & vnitus, reſolutis etiam morte corporibus cum immortali mente victurus. Arma igitur, & iuuenes cùm gladiis atque pilis non cuſtodiæ corporis ſunt, ſed quidam Imperatoriæ maieſtatis ſolennis ornatus.

natus. Quid enim istis opus est, cùm firmissimo sis muro ciuici amoris obseptus? An metuenda tibi Curia est, cùm Senatui non solùm veterem reddideris dignitatem, sed plurimum etiam noui honoris adieceris? An populus est timendus procuratori alimentorum suorum, vitę vindici, libertatis autori? Nam quid de militibus loquar? Duo, aut tria fermè ex vetere memoria amicorum paria proferuntur. Nego quempiam ab vno amico plus dilectum quàm tu Imp. non modò à comitibus Tribunis tuis, sed à legionibus cunctis, equitibus ac peditibus, gregariis etiam militibus diligaris. Itaque (quod ad te attinet) cuncta iam à custodia tua arma remoueres, sed quando hoc potes persuadere militibus? Anxia est fidelium diligentia. Maximo amori maximus timor iunctus est. Non nobis sufficit quòd obtinuisti vt nemo te velit lędere, nisi nos curamus vt nemo possit. Habuerunt nonnulli alij Principes deuotam & amantem sui cohortem, sed alio quodam modo, primum quòd imperitia rudes indoctissimum quemque in consilium delegabant, scilicet vt ipsorum prudentia vulgo suo aliquatenus emineret. Ita cùm vilissimus quisque honorum & diuitiarum potitus fuerit, sua commoda, & vitia Principum diligebant. Ab his optimus quisque abigebatur procul, cùm suspecta esset probitas & inuisa: & quanto quisque honestior, tanto importunior turpium arbiter vitaretur. At tu Auguste omnibus nugis remotis optimum & doctissimum quemque perquiris. Si quis præstat virtutibus bellicis & laude militię, in amicis habetur, qui in oratoria facultate, qui in scientia iuris ciuilis excellit, vltrò ad familiaritatem vocatur. Quicumque in administratione reipubl. innocentem se vnquam & strenuum præbuit in consortium munerum recepratur. Regendis prouinciis non familiarissimum quemque, sed innocentissimum legis. Omnes à te augentur pecunia, locupletantur diuitiis, honorib. honestantur. Prorsus amicitias tueris priuati fide, Imperatoris opulentia, quæ perpetuæ & constantis beneuolentiæ prima fiducia est, certissima virtutum & princeps veritas. Num quem in animo esse suspicatum audiui? Nemo simulatis blanditiis, nemo falsa pollicitatione deceptus est. Quis nescit aliorum imperatorum hilarem diritatem, cachinnantémque sæuitiam, à quibus ingenita crudelitas figmento lętitiæ tegebatur? Mira est in principe nostro mentis linguæque concordia. Non modò humilis & parui animi, sed seruile vitium scit esse mendacium. Et verè, cùm mendaces homines aut inopia, aut timor faciat, magnitu-

dinem fortunæ suæ Imperator qui mentitur ignorat. Quis (oro vos) plura præbuit fidei constantiæque documenta? omnes quos priuatus in familiaritatem recepit, eodē habet Imp. affectu. Nemo gradu pulsus, nemo habitu prohibitus, nulli Palatij fores clausæ sunt. Omnes bonos habet. In recipiendis amicis optimus iudex est. Si aliqui sunt improbi tolerandi, familiarium vitiis immutabilis est amicus. At mutant secundæ res amicos? Nostrum Principem si nondum mutauerint, quando mutabunt? Cuius, inquam, diuinior fœlicitas fuit? Paulò antè in laceratis Galliæ prouinciis lapsus inimicorum capitalium apertis armis, & occultis insidiis petebatur, in pauculis mensib. diuino munere Libyæ, Europæ, Asiæque regnator est. Quæ maiora expectabimus Dei præmia, quæve vberiora dona Fortunæ? Videte num secundis rebus elatus aliquid de prioris vitę mãsuetudine, & moderatione mutauerit. Mutauit plane, mutauit. nam ciuilior factus prosperorum infregit inuidiam. Cui non vel id tempus sedatę præbuit mentis indicium, quo horrendi belli metu rep. liberata elati sumus cuncti gestiente lętitia? Sed Imp. quanquam cęlesti ope salutē reip. propagatam videret, & conditionem doluit humanam, & offensarum gratias faciens induit fatum, & cuius armis vitam impugnatam sciebat, mortem eius ornauit, ac postea ipse iusta persoluit. Et memoria, & obliuione mirabilis, oblitus inimici, meminit hęredis. Sed quid ego longius indicia mitis & mansuetę mentis accerso? Hic ipse, hic inquam ipse dies præbuit ciuilis animi satis clara documenta. Ego & collega meus ne quid maximus Imperator propensius humanitatis studio faceret, verebamur. Itaque matutino crepusculo Palatium petimus. Aduentare nos Principi, fortè tum danti operam salutatoribus, nuntiatur. Statim è solio tanquam præceptus exiluit, vultu trepido atque satagente, qualis mens mea esse potuisset, si Principi serus occurrerem. Ægrè remotis populi qui nos prægrediebatur agminibus, vt quàm longissimè nobis obuiam procederet laborauit. Illic (proh sancta diuinitas!) gaudentibus cunctis, quo ore? qua voce? Aue, inquit, Consul amplissime. Dignatus oscula oris illius diuinis affatibus consecrati dexteram dedit, illam dexteram, immortale pignus virtutis, & fidei. Poëtæ ferunt altissimum illum, & cuncta potestate cohibentem Deum, qui ditione perpetua diuina atque humana moderatur, cùm despiciat in terras habitu oris tempestatum incerta mutare, eius nutu mundum tremiscere, illius hilaritate turbines abigi, nubes fugari, nitentia per orbem serena re-

refundi. Hoc ita esse paulo antè oculis licuit experiri. In quantam laxatus est populus te Consulib. tuis arridente lætitiam? Vidimus attonitos admirantium vultus, multiformes lætantium status, varios corporum motus. Clamores inconditos profundebat laudandi effusa libertas. Tripudiabat crebris saltibus multitudo. Nimiæ lætitiæ decoris sunt & grauitatis immemores. Illa iactatio togarum, illa exultatio corporum nescientib. pæne hominibus excitabatur. Omnem modestiam populi, omnem verecundiam tui gaudia effræna superauerant. Aue Consul amplissime. Aueo planè, Imperator, & auebo. neque enim euentus esse potest optati huius ambiguus, cùm is auere iubeat qui iam fecit vt auerem. Consul amplissime. Sum planè Consul, & amplissimus Consul. quis enim me fuit amplior Consul, quem sublimat & illustrat Consulatus quem tribuisti, amplitudo quam tribuis? Post primæ salutationis fausta colloquia quid pro iure Consulari àgere nobis placeat scisscitatur, Senatorium impleturus officium si libeat tribunal petere, si concionem aduocare, si Rostra conscendere. Sed nos ad Curiam solennia huius diei senatusconsulta ducebant. Itaque se comitem statim præbet, & vtrumque latus Consulatus prætexatis tectus incedit, non multum differens à magistratib. suis & genere & colore vestitus. Superfluum fortè videatur quæ vosmetipsi vidistis iterare, (neque enim aurib. expetuntur quæ fuerint vsurpata luminibus) sed mãdanda sunt litteris, inferenda monumentis, mittenda in posteros venturis seculis vix credenda miracula. Pæne intra ipsas Palatinæ domus valuas lecticas Consulares iussit inferri, & cùm honori eius venerationíque cedentes sedile illud dignitatis amplissimæ recusaremus, suis nos propè manib. impositos mixtus agmini togatorum præire cœpit pedes, gradum moderãs pænè ad lictoris nutũ, & viatoris imperium. Credet hoc aliquis qui illa purpuratorum vidit paulo antè fastigia, qui ideo tantum honorem in suos ne in honores contemnerent conferebant? Credet aliquis tanto pòst veterem illam priscorum temporum libertatem reipublicæ redditam? neque enim ego L. Bruti, & P. Valerij, qui primi exactis regibus potestate annua ciuib. præfuerunt, Consulatum nostro anteponendum puto. Vterque bono publico, vterque Romanæ reipublicæ salutaris, vterque insignis principiis commodorum, sed habet aliquid vnusquisq; præcipuum. Illi potestatem Consularem per populum acceperunt, nos per Iulianum recipimus. Illorum anno libertas orta est, nostro restituta. Sed sint sanctissimæ

Imperator ea quæ tu iustè, moderatè, ciuiliter facis, aliis fortè miraculo, mihi esse non possunt, qui te omnibus humanis vitiis absolutum & liberum, sciam solo immortalitatis amore flagrare, dirigere omnes opes & cogitationes tuas ad memoriam posteritatis æternam, atque his maximè seruire iudicibus qui de rebus gestis tuis sine odio & gratia venturis seculis iudicabunt. Non potest quidquam abiectum & humile cogitare qui scit de se semper loquendum. Nunc si tibi Imp. parum ampla, nec respondente meritis tuis oratione vsus videbor, quęso obtestórque te, meę id naturę potius quàm magnitudini beneficiorum tuorum putes esse tribuendum. Nemo vnquam post homines natos ampliora prędmia à regibus atque Imperatoribus consecutus est, nulli plus oneris impositum. Non abnuam Prędfecturas, & Cōsulatus multis esse delatos, sed his post immensos labores honos quasi debitus restitutus est, mihi cùm iam honorem adeptus sim, nunc demum vt merear laborandum est. Versa ratione temporum, permutata munerum vice, modò enitendum est vt prędmio dignus existimer, cùm iam prędmium ceperim. O mihi felicę tuę beneuolentiæ grauissimum pondus! Vereor vt apertè exprimere difficultatum mearum ordinem valeam. Facilius est Imp. bonis artibus mereri Consulem fieri quàm industria & labore perficere vt videaris meruisse cùm factus sis. Absit Auguste & istud sancta diuinitas omen auertat, vt tu à quoquam mortalium expectes vicem beneficii, veruntamen (quòd solùm vel accipere potest ista fortuna, vel à nobis opibus tuis tribui) immortalitatem munerum tuorum colam officiis sempiternis. Omne negotium, omne otium meum in ornandis rebus tuis celebrandisque ponetur, neque solùm à iuuentute mea vigente grati animi beneuolentia declarabitur, sed etiam à me cùm anima defecerit monumenta tui in me beneficij permanebunt. In referenda autem gratia sanctissime Imp. hoc tibi pollicéor, tempérque præstabo, mihi neque in suggerendis consiliis veritatem, neque in adeundis (si res poposcerit) periculis animum, neque in sententia simpliciter ferenda fidem, neque in hominum voluntatibus pro rep. téque lædendis libertatem, neque in laboribus perferendis industriam, neque in augendis imperij tui commodis grati animi beneuolentiam defuturam: idque omni vitæ meæ tempore summis opibus enixurum, elaboraturum, effecturum, vt honores in me tui, non quia necesse fuerit ad quemcunque delati, sed quia oportuerit rectè positi & ratione collocati esse videantur.

NAZARI

NAZARII PANEGYRICVS CONSTANTINO IMPERATORI DICTVS.

DICTVRVS Constantini augustissimas laudes, qui tantùm vltra omnium seculorum Principes eminet quantum à priuatis cæteri Principes recesserunt, & dicturus in cœtu gaudiorum exultantium, & lætitiæ gestientis, quam æmulationem solita beatissimorum Cæsarum quinquennia primo fecerunt sentio nullam eloquentiam nec optari, nec concipi posse quę dignam afferat aut tempori gratiam, aut materiæ copiam, aut vestris studiis facultatem. iactat quippe se nunc cùm maximè alacris omnium ac beata deuotio. Nec opera mentium rimari necesse est, extat in vultu cuiusque hilaritatis publicæ decus, & in serenis frontibus animorum iudicia præleguntur. non enim se capit exundantis lætitiæ magnitudo, sed dedignata pectorum latebras ita multa & candida foris prominet, vt intelligatur non ingentior esse quàm verior. Nec verò mediocribus bonis gaudent, qui exultandi modum non habent. Fruimur quidem nos præsentium maxima voluptate, sed lenocinatur his iam futuri ratio, & quæ temporibus disseparata sunt animorum præsumptione iunguntur. Quintumdecimum annum maximus Princeps salutaris imperij degit, sed auguramur iam vicenalia, & venturi fidem superiorum fœlicitate sentimus. Quinquennalia beatissimorum Cæsarum occupatos in gaudiis habent, sed in destinatis decenniis iam vota properantia, & spes volucres constituerunt. Horum dehinc compotes propagabimus optabilis boni seriem. Ita omnia quæ ex Principibus nostris prosperè veniunt, continuatos fructus ferunt, nec magis recepta delectant quàm expectata iuuerunt. Verùm quid agimus, vicenis, aut iam tricenis annis circumscribendo quæ æterna sentimus? Ampliora sunt merita Principum quàm optata votorum. Et quinimmò immensus fœlicis cursus imperij, nec humanorum terminos curant qui semper diuina meditantur. Certè

Imperator ea quæ tu iustè, moderatè, ciuiliter facis, aliis fortè miraculo, mihi esse non possunt, qui te omnibus humanis vitiis absolutum & liberum, sciam solo immortalitatis amore flagrare, dirigere omnes opes & cogitationes tuas ad memoriam posteritatis æternam, atque his maximè seruire iudicibus qui de rebus gestis tuis sine odio & gratia venturis seculis iudicabunt. Non potest quidquam abiectum & humile cogitare qui scit de se semper loquendum. Nunc si tibi Imp. parum ampla, nec respondente meritis tuis oratione vsus videbor, quæso obtestórque te, meę id naturę potius quàm magnitudini beneficiorum tuorum putes esse tribuendum. Nemo vnquam post homines natos ampliora prędmia à regibus atque Imperatoribus consecutus est, nulli plus oneris impositum. Non abnuam Prefecturas, & Cōsulatus multis esse delatos, sed his post immensos labores honos quasi debitus restitutus est, mihi cùm iam honorem adeptus sim, nunc demum vt merear laborandum est. Versa ratione temporum, permutata munerum vice, modò enitendum est vt prędmio dignus existimer, cùm iam prędmium ceperim. O mihi festinę tuę beneuolentiæ grauissimum pondus! Vereor vt apertè exprimere difficultatum mearum ordinem valeam. Facilius est Imp. bonis artibus mereri Consulem fieri quàm industria & labore perficere vt videaris meruisse cùm factus sis. Absit Auguste & istud sancta diuinitas omen auertat, vt tu à quoquam mortalium expectes vicem beneficii, veruntamen (quòd solùm vel accipere potest ista fortuna, vel à nobis opibus tuis tribui) immortalitatem munerum tuorum colam officiis sempiternis. Omne negotium, omne otium meum in ornandis rebus tuis celebrandísque ponetur, neque solùm à iuuenture mea vigente grati animi beneuolentia declarabitur, sed etiam à me cùm anima defecerit monumenta tui in me beneficij permanebunt. In referenda autem gratia sanctissime Imp. hoc tibi polliceor, tempérque præstabo, mihi neque in suggerendis consiliis veritatem, neque in adeundis (si res poposcerit) periculis animum, neque in sententia simpliciter ferenda fidem, neque in hominum voluntatibus pro rep. tęque lædendis libertatem, neque in laboribus perferendis industriam, neque in augendis imperij tui commodis grati animi beneuolentiam defuturam; idque omni vitæ meæ tempore summis opibus enixurum, elaboraturum, effecturum, vt honores in me tui, non quia necesse fuerit ad quemcunque delati, sed quia oportuerit rectè positi & ratione collocati esse videantur.

NAZARI

NAZARII PANEGYRICVS CONSTANTINO IMPERATORI DICTVS.

DICTVRVS Constantini augustissimas laudes, qui tantùm vltra omnium seculorum Principes eminet quantum à priuatis cæteri Principes recesserunt, & dicturus in cœtu gaudiorum exultantium, & lætitiæ gestientis, quam æmulationem solita beatissimorum Cæsarum quinquennia primo fecerunt sentio nullam eloquentiam nec optari, nec concipi posse quę dignam afferat aut tempori gratiam, aut materiæ copiam, aut vestris studiis facultatem. iactat quippe se nunc cùm maximè alacris omnium ac beata deuotio. Nec opera mentium rimari necesse est, extat in vultu cuiusque hilaritatis publicæ decus, & in serenis frontibus animorum iudicia præleguntur. non enim se capit exundantis lætitiæ magnitudo, sed dedignata pectorum latebras ita multa & candida foris prominet, vt intelligatur non ingentior esse quàm verior. Nec verò mediocribus bonis gaudent, qui exultandi modum non habent. Fruimur quidem nos præsentium maxima voluptate, sed lenocinatur his iam futuri ratio, & quæ temporibus disseparata sunt animorum præsumptione iunguntur. Quintumdecimum annum maximus Princeps salutaris imperij degit, sed auguramur iam vicenalia, & venturi fidem superiorum fœlicitate sentimus. Quinquennalia beatissimorum Cæsarum occupatos in gaudiis habent, sed in destinatis decennijs iam vota properantia, & spes volucres constituerunt. Horum dehinc compotes propagabimus optabilis boni seriem. Ita omnia quæ ex Principibus nostris prosperè veniunt, continuatos fructus ferunt, nec magis recepta delectant quàm expectata iuuerunt. Verùm quid agimus, vicenis, aut iam tricenis annis circumscribendo quæ æterna sentimus? Ampliora sunt merita Principum quàm optata votorum. Et quinimmò immensus fœlicis cursus imperij, nec humanorum terminos curant qui semper diuina meditantur. Certè

cupitorum irriti non ſumus, qui cùm optemus maxima, id faciamus benigniùs quàm ſecurius, quòd propter cœleſtem in illo fauorem tam certa adipiſcendi ſpes eſt quàm optandi ſoluta libertas. Has igitur gratulationes quæ præſentibus excitantur, quæq; ſuperiorum memoria vigent, aut quaſi in poſterum redundatura cogitatio auida depaſcitur, quis omnium queat flagrantiſſimis audientium ſtudiis ſatisfacere dicendo? Iam verò cùm publicas tantùm vtilitates amplecti velim, & vnuſquiſque priuatim ſuas cogitet, tremebunda proferatur oratio quæ tacita reputatione vincenda eſt, in ipſis etiam publicis geſtorum ingentium profeſſa laudatio quam augendi cupiditatem præ ſe ferat non iniuria minuendi metum faciunt quæ ſpem amplificationis ex magnitudine ſuſtulerunt. Quis (oro) Conſtantine maxime (præſentem enim mihi alloqui videor, qui etſi conſpectu abes, reuelli tamen mentibus non potes) quis inquam aſpirare laudes tuas valeat æquiparandi magis ſpe quàm gratia non tacẽdi? Quis tam potens fandi, cuius copia tã larga, tam fœlix, quę cùm virtutes tuas attrectauerit, non aut circumuenta numero deſperato exitu ſtupeat, aut obterat magnitudinem, aut ſplendore obſolefacta tantũ nitoris habeat, quantum ex rerum luce collegerit? Cuius enim diuina virtus, & eius mira comes, appendíxque victoria vrbem Romam nõ præcipitantẽ exceperit, ſed afflictam ac planè iacentem excitarit, recrearit, erexerit, cúmq; aliæ fœliciſſimę tuę priùs, ac deinceps expeditiones non minus in ſe operis amplexę ſint, quàm ex ipſis faũcibus fati Roma ſeruata, quid dignum magnitudine tua excogitari ac dici poteſt, in cuius laudibus id maximum non eſt quod in terrarum orbe primariũ eſt? Nobiliſſimoq; quoq; Cęſarum laudes exequi velle ſtudium quidẽ dulce, ſed nõ & cura mediocris eſt: quorum in annis pubeſcentib. non eruptione virtutis tumens germen, non flos præcurſor indolis bonę lętior quàm vberior apparet, ſed iam facta grandifera, & contra rationẽ ętatis maximorúmq; fructuũ matura perceptio. Quorum alter iam obterendis hoſtibus grauis terrorem paternum, quo ſemper Barbaria omnis intremuit, deriuare ad nomen ſuum cœpit, alter iam Conſulatum, iam venerationem ſui ſentiens, ſi quid intactum, aut patrẽs, aut frater reſeruet, declarat mox victorem futurũ, qui animo ętatem vincit. rapitur quippe ad ſimilitudinem ſuorũ excellens quęque natura, nec ſenſim ac lentè indicium promit boni, cùm inuolucra infantię viuidum rumpit ingenium. vnde enim Principis maximi tam effuſus in liberos animus, niſi quòd

in illis iam simulacrum sui conspicit? Commendet inferioribus suos sola necessitudo naturæ, & qualescunque diligant cùm illi quod ex se desiderent non habent, præstantissimum Principem hoc maximè iuuat, quòd in annis primoribus iam sunt ductæ lineæ, quibus virtutum suarum effigies posset includi. Et pater optimus, sed melior Imp. non tam sibi quàm reip gaudet cum liberos sibi similes intuetur. Quibus ad perficienda quæ ingenerata sunt bona non segnis virtutum opifex disciplina coniungitur. Vt spes æquiparandi patris certa sit. quippe indole similes, sed sub eodem magistro discēdi fortuna fœlicior. Ipsum à tenero intuētes, in ipsum oculis ac mente conuersi, nihil ab eius contemplatione deflectunt, incerti mirentur, an diligant. Nisi quod necesse est vtrumq; permixtè simul. nam & amor factorū commendator est, vnde nascitur admiratio, & facta cùm mira sunt amorē inuicē creant. Ita spectantib. liberis quidquid ab eo pulcherrimè geritur, cùm propter ipsū magis placuit, tū studio imitationis inolescit. Iam tibi quidē in erudiendo Imperator optime non omnia proponebantur quæ sequi velles. Nisi quòd rectè factorum contēplator acerrimus, si quid secus fieret, à spectandi cura pudētes oculos abstrahebas. dabit .n. veniā clementia tua si audaciorem veritas facit. Existimare quidē de Principibus nemini fas est, (nā & in vestibulo suo inquirentem repellit obiecta veneratio, & si qui propius adierunt, quod oculis in Solem se contendentibus euenit, præstricta acie videndi facultate caruerunt) verùm tu facis Principum maxime vt patere videantur quæ priùs obstructa fuerant, qui tam optas totus videri quàm cæteri recusabant. Nō terror obtentui est, nec occultandis quæ plerumq; extrinsecus latent demorandóque aspectu ostentatio speciosa perhibetur. Obtutus hominum benignus receptas, nec intuentem iniquus fulgor retundit, ad serenum lumen inuitat. Nunc denique intelligamus quæ desideranda in prioribus fuerāt, postquam ea quæ operta in cæteris veriti sumus, in te reserata veneramur. Igitur, vt facitis, beatissimi Cæsares per omnes paternarū laudū vias ite securi. Non simplici quidem itinere numerosæ eius virtutes ingrediuntur, sed omnia ad eundē gloriæ exitū ferunt. Nullæ cupiditatū deflexiones, nulli erroris anfractus. vt verenda progredientibus non sit dispēdiosa reuocatio. Iraq; maturiorē cursum instituistis, qui morā considerandi itineris non habetis. Sed mihi circumuento hac ipsa rerum copia quę potissimū capessenda sit via, qui aditus fiat incertum est. Itaque se multa offerunt semper pa-

ria, magnitudine congruentia. Verùm vt in magnis domibus interiorem ornatum vestibula ipsa declarant, sic nobis venturis ad ingentium virtutum stupenda penetralia debet laudationis ingressum & prædicationis ianuam Roma præbere. Quæ demersa quondam tyrannidis impiæ malis, & quò maior eò miserabilior, maiestatis pristinæ decus ad misericordiæ ambitum conferebat, tibi tamen Constantine maxime, etiam in illa sui sorte venerabilis, quòd quos impensè amamus obseruantia illorum integra est, etiamsi fortuna delapsa est. In abiectos officia gratiora sunt quæ nõ ex misericordia, sed ex honore venerunt. Sed nimirũ rectè à sapientib. ponitur connexio inter se apta virtutũ. sic enim mutuo & opera iuuat, & fructum operæ partiuntur, vt facilè appareat inseparabilis & indiscreta permixtio. Gessisti bellum Imperator maxime, quod tibi non minus onus Vrbis imposuit quàm eiusdem ærumna persuasit. Itaque non plus ex eo laudis fortitudini tuæ datum quàm pietati tributum est, quòd dum scelestos persequeris, miseros liberasti. constituta enim & in perpetuum Roma fundata est, omnibus qui statũ eius labefactare poterant cum stirpe deletis. non enim (qui bellorum euentus solet esse) per varios & volubiles casus Mars dubius errauit, nec Fortunæ vicissitudo, quæ plerumque prosperis rebus triste aliquid agglutinat, victorum lætitiam vulnerauit, sed tanta hostiũ & tam ampla cædes, tam fœlix & incruenta victoria fuit, vt credas non bello ancipiti dimicatum, sed solas impiorum pœnas expetitas. Tantum etiam inter arma bona conscientia sibi vindicat, vt iam cœperit non virtutis magis quàm integritatis esse victoria. Spectat enim nos ex alto rerum arbiter Deus: & quamuis humanæ mentes profundos gerãt cogitationum recessus, insinuat tamen sese totam seruata diuinitas, nec fieri potest vt cùm spiritũ quem ducimus, cùm tot commoda quibus alimur diuinum nobis lumen impartiat, terrarum se curis abdicauerit, nec interest eorum vitas dijudicet quorum vtilitates gubernat. Illa igitur vis, illa maiestas fandi ac nefandi discriminatrix, quæ omnia meritorum momenta perpendit, librat, examinat, illa nefariam illius tyranni fregit amentiam, illa pietatem tuam texit, illa inuictum exercitum tuum, tot victoriarum conscientia plenis pectoribus ardentem, tantis insuper viribus iuuit, quantas præstare aut Deus potuit, aut amor tuus debuit, vt horrendas acies, vt incognita ferri & corporum robora fulmineus miles euerteret, vt quidquid instruxerat diuturni sceleris longa molitio fœlici congressione

fione consumeres. O tuam Imperator nō victoriam magis quàm clementiam prædicandam! Grauate etiam apud animum tuum male pereunt. Inuitus pugnasti, qui tam facilè vincebas. iamdudum quippe præuideras hominem non imperando habilem, non tantæ maiestatis capacem, quòd magnitudo malè crediti muneris extra animi angustias effluebat. Quod qui tueri nequeunt, vbi sub tanto onere fortunæ infirmitas lapsa est, faciunt licētiam de potestate. Quid ego referam infœlicium indignissimas cædes? quid inexpletos libidinum pastus? quid miseras patrimoniorum direptiones? Silcantur hæc sanè, non tantùm ne sopitā malorum memoriam oratio mea suscitet, sed ne sanctissimas Principis laudes dum aliena vitia depromimus sermo talis incessat. Incremētum quidem adeptæ fœlicitatis est malorum commemorata depulsio, verùm vt in segetibus etiamsi multâ quæ humum obsederant industriâ releuanda sunt, laborem tamen purgati soli nesciunt qui fructus editos intuentur: sic Constantini laudibus satis est, dum efflorescentia bona cernimus, ne mala excisa reputemus. Ferebas tamen Imperator, ferebas illum in tantis malis ludentem, & cùm omnia tu scires, vota hominum conniuendo, patiendo fatigabas. Qui ne iniustè sic quidem arma caperes, etsi nondum ab homine lacessitus, iam tamen vitiorum eius inimicus. sed (quod erat consentaneum clementiæ tuæ) experiebaris remedia meliora, vt quod leniri quàm resecari malles mitior medicina sanaret. Quin extorques animo tuo conueniendi studium, & concordiæ voluntatem? si concordiam quam veniam appellari fas est, cùm qui potest vincere optat ignoscere. Et non dubito quin hanc rationem cælestis prudentia tua duxerit, quòd coniunctione sua flagrantissimas hominis cupiditates vel extingueret penitus, vel modicè temperaret. nulla quippe est libido tam vecors, quam non capiat cùm in consortium temperantia venerit. Dejicit oculos deformis ignauia vbi ei pulchritudo virtutis obiecta est. Tergiuersari atque hærere petulantiam videas grauitate, modestia & decore confusam. Vt appareat te Imp. optime concordia imperanda, non illi impunitatem vexandę Vrbis daturum; sed leniorem petiisse victoriam, cùm malles vitia eius quàm arma superare. Sed profectò nulla vi possunt coire quę naturali diuortio dissident, nec vlla tam fidelis est copula quæ in diuersum tendentia nexu suo teneat. Perpendit scilicet secum excellens prudentia tua, eique semper pietas applicata omnes concordiæ commoditates, illam esse fundamentum ac radicem

otij, bonorum ciuiũ seminarium, quietis publicæ segetem, & almam pacis altricem. Sed ô quàm æger est ad honestatem recursus his qui iã gradũ ex nequitia protulerunt! Vocas ad societatẽ, appetitũ tuum refugit, aduersatur, horrescit, nihil sibi putat tecũ commune, quia nihil simile est; iam certè quiescere virtuti integrum non est. nam bellũ animo gerere, armis abstinentem, non concordiæ ratio est, sed ignaua dissensio. Licèt non sit in his ratio desideranda, qui semel de via præcipites ire cœperunt, mirari tamen nequeo cùm id delatum non amplexus sit quod impudẽs esset si auderet optare. Vtrum Vrbis funestam illam laceratione nem lentè ac remisè te laturum putauit? Sed natura affert vt iniuriæ eius quem diligas etiamsi re ipsa graues sunt, fiant tamen amore grauiores. An credidit cõserenda manu non inferiorem? Hoc verò quod opinari non potuerit exitus docuit, cùm signis tam sæpe collatis nihil vnquam quod aut spes aucuparetur, aut fortuna promitteret. Dolis (credo) existimauit decipi posse. Sed nõ virtus tua de congressione quàm prudentia est de fraude securior. quis enim ad præsentiendũ sagacior? quis vigilãtior ad vidẽdum? Quis contemplatur præsentia acrius, vẽtura prolixius, ambigua certius, captiosa fœlicius? Non hinc tecũ Lynceus ille certaret, qui (vt poëtę ferunt) parietũ septa, & arborum truncos visu facilè trajiciebat, aut etiã ille quem eadẽ vetustas locuta est cum Sicilienſi specula constitisset, conspicari solitum naues quæ Africę portum subirent, cùm prospectũ hominis nõ aër offusus, quem crassiorem exhalatio maris faceret, nõ tantũ disiunctarum regionum longinquitas impediret. Cùm spes omnis frigere debuerit, & volũtas pacificãdi alienata sit, quis dubitet diuinitus armis tuis deditum, cùm eò dementiæ processerit, vt vltrò etiam lacesseret quẽ ambire deberet? O quàm acres habes dolorũ aculeos contumelia quã imponit inferior! ecce enim (prò dolor? verba vix suppetunt) venerandarũ imaginũ acerba deiectio, & diuini vultus litura deformis. O manus impiæ! ô truces oculi! Ita non caligastis? In quo lumen mũdi obscurabatis meritas ipsi tenebras non imbibistis? Commouere tandẽ conscia virtus, nec permittas hoc furori, cui de te aliud non licebat. Sed quid tandem assequeris cæca dementia? Aboleri hic vultus non potest. Vniuersorum pectoribus infixus est, nec cõmendatione ceræ, aut pigmentorũ fucis remittet, sed desiderio efflorescit animorum. Vna demum Constãtini obliuio est humani generis occasus. Nunc verò commendabiliorem iniuria tua faciet patientiam eius, auidiùs expetent quẽ pictura

pictura non reddit. Flagrantiora sunt animorum desideria cùm oculorum solatia perdiderunt. Nihil profectò grauius, nihil miserius Roma doluisti. Quamuis recõdita altè magis gemeres, & ingestos quotidie luctus callo quodam obduratæ patientiæ sustineres, confessus est se incõsultior dolor, nec timuit deprehendi, & malè clausi signa mœroris per vultus indices exierunt. hoc enim Roma tot vulnerib. saucia vindicari volebas cùm tam præstantissimus Princeps iniuriæ suæ negligens vlcisci tuas mallet. Ita ambo, benigni ratiocinatores officiorum, paria feciſtis, tu voto, quo solo valebas, ille amore pariter & facultate, vt tantum bonorum tibi tribueret, quantum te sibi velle recognoscceret. Pugnasti igitur Imp. coactus quidẽ, sed hoc maximè victoriam meruisti, quia non desiderabas. Optasti pacem, sed ignosce si plus omnium vota valuerũt. Nec illa diuinitus obsecundare cœptis tuis solita in hoc refragata est, sed aliquid & scientia tua non cedit, vt plus pro meritis iniret. Negata est concordia cui erat parata victoria. In ore deniq; est omniũ Galliarum exercitus visos qui se diuinitus missos præ se ferebant. Et quáuis cælestia sub oculis hominum venire nõ soleant, quòd crassam & caligantẽ aciem simplex & inconcreta substantia naturæ tenuis eludat, illi tamen auxiliatores tui aspici audiriq; patiẽtes, vbi meritũ tuum testificati sunt, mortalis visus cõtagium refugerũt. Sed quænam illa fuisse dicitur species, qui vigor corporũ? quæ amplitudo mẽbrorum? quæ alacritas voluntatum? Flagrabãt verendũ nescio quid vmbone coruſci, & cælestiũ armorũ lux terribilis ardebat. tales .n. venerant, vt tui crederentur. Hæc ipsorũ sermocinatio, hoc inter audientes ferebãt, Constãtinum petimus, Constantino imus auxilio. Habent profectò & diuina iactantiam, & cælestia quoq; tangit ambitio. Illi cælo lapsi, illi diuinitus missi gloriabantur quòd tibi militabant. Ducebat hos (credo) Constantius pater, qui terrarum triũphis altiori tibi cesserat, diuinas expeditiones iam Diuus agitabat. Magnus hic quoq; pietatis tuæ fructus, quòd quamuis particeps cæli ampliorem se fieri gratia tua sensit, & cuius munera in alios influere iam possent, in eum ipsum tua munera redundarint. Cedat tibi non recẽtium seculorum modò, sed totius memoriæ vetustas, quáuis illa, recti appetẽs, & nullo vnquã deprauata in officio, glorietur penes se sanctitatis famã stetisse. Sed nec legũtur præconia hominum vbi quærũtur iudicia diuina. Illi igitur veteres, laudati vitæ moderatores, qui refrænandis cupiditatib. restrictè, cõptéq; vixerunt quorum omnis ætas armis conterebatur, quando tan-

tam in prælio diuiná opem pro merito integritatis habuerunt, vt qui longè à virtutib. tuis distant in proximo saltē iustitiæ gradu reponantur? Romano quodá in bello ferunt duos cum equis iuuenes, spectatos forma pariter ac virib. quia in dimicando prę-ter cæteros insignes fuissent, iussu Imp. ad remunerandū requisitos. Vbi nullus inueniebatur, fides habita est diuinos fuisse, quòd laborem sedulo communicauissent, laboris pretiū respuissent. Equidem historiæ non inuitus assentior. neq; enim in hoc veri interpolatrix tenēda quæ se non vaná antiquitatis nūtiam pollicetur. Sed tamen illi qui hoc Annaliū monumentis illigauerunt verebātur ne apud posteros miraculi fides claudicaret. Estote ô grauissimi autores de scriptorū religione securi, credamus facta qui maiora nunc sensimus. Magnitudo Principis nostri gestis veterū fidem conciliat, sed miraculū detrahit. Pro auxilij copia negotiorum ratio metienda est. Duo quondá iuuenes, sed nunc exercitus visi. Hoc certè vberius, nec infirmius veritate. Stat argumēto duplici fides nixa. Sic Constantinus iuuari meruit, sic debuit ratione seruari. Magnum hoc Imp. maxime, sed de tua pietate nō mirum. Adesse tibi in omnibus summam illam maiestatem, quæ te circumflexa tueatur coniectura mentiū tenebamus, etsi nondum ad fidem patebat oculorum: etenim cùm mens tua mortali contagione secreta, pura omnis, funditus sincera, vbiq; se promerendo Deo præstet, cùm gloria tua humanum modū supergressa sit, quis est hominum quin opitulari tibi Deum credat, cùm id & vita mereatur, & rerum gestarum magnitudo testetur? Parumper igitur ab instituto cursu nō ingrato diuerticulo recedamus. Tenebo hunc orationis modum, vt nec inhumanè de cæteris muta sit, nec odiosè de instantibus obloquatur. Tu Imp. optime, inito Principatu, adhuc æui immaturus, sed iá maturus imperio ostendisti cursum ætatis non expectandū in festinatione virtutis. Tu exinde domi militiæq; iuxta bonus, nusquá gradū extulisti, quin vbiq; te gloria quasi vmbra comitata sit. Tu ferocissimis regibus, Ascarico & Comite captis tanta laude res bellicas auspicatus es, vt iam inauditæ magnitudinis obsidē teneremus. Vt Herculem ferūt tenerū adhuc atq; lactētem duos angues manu elisisse, (Vt iá infantulo indoles futuri roboris immicaret) sic tu Imp. in ipsis imperij tui cunabulis, quasi geminos dracones necares, per sæuissimorū regum famosa supplicia ludebas. Francì ipsi, præter cęteros truces, quorū vis cum ad bellū efferuescceret vltra ipsū Oceanū æstu furoris euecta Hispaniarum etiam oras armis infestas habe-

habebat, ij igitur sub armis tuis ita conciderunt, vt deleri funditus possent, nisi diuino instinctu, quo regis omnia, quos ipse affeceras afficiendos filio reseruasses. Quanquam ad gloriam nostrã fœcunda malis suis natio ita raptim adoleuit, robustéque recreata est, vt fortissimo Cæsari primitias ingentis victoriæ daret, cum memoria acceptæ cladis nõ infracta, sed asperata pugnaret. Differamus parumper Italicas expeditiones, quibus Segusienſium ciuitatem, quæ superatis Alpibus Italiæ claustrum objicit, cùm vi & virtute velut ianuam belli refregisses, inde per obiectas acies, per exercitus obuios vsque ad Romana mœnia inoffensus victoriarum impetus percurrit. Quid memorem Bructeros? quid Clamasos? Quid Eruscos, Vangionas, Almanos, Tubantes? Bellicum strepunt nomina, & immanitas Barbariæ in ipsis vocabulis adhibet horrorem. Hi omnes sigillatim, dein pariter armati, conspiratione fœderatæ societatis exarserãt. Tu tamẽ Imp. cùm tantam belli molem videres, nihil magis timuisti quàm ne timereris. Adis Barbaros, & dissimulato Principis habitu quàm proximè poteras cũ duobus accedis. Nũquã est excelsior Principatus quàm cùm se publico submittit officio. Facis verba, spem illorum agitas, & versas crudelitatem, negas te esse præsentem. O verè cæca Barbaria, quæ in illo vultu signa Principis non videris, quem nec sic quidem senseris, cùm intra iactum teli securus sui staret, Constantinum esse! Qui hoc poterat non timere, dubitare quidquam potes per omnia subnixum Deo vadere? Inuictos duces non times, & solus timeris. Tot regna, tot populi, & tantarum nationum congregatio indignam se viribus tuis putat, quem credit absentem. Tibi tamen incrementum laudis ex multiplicatione terroris est, magnificẽtius congregata obteris quàm scrupulosius dispersa sequeris. Innumeræ simul gentes ad bellum coactæ, sed vno impetu tuo fusæ, dum collatiuam vim comparãt, compendiosam victoriam præstiterunt. Vno hoc bello, si debitis laudibus immorari vacaret, dies integer conderetur. Nunc ita omnia præteruolans cecidit oratio, vt victoriarum tuarũ non summam euolueret, sed ornamenta monstraret. His rebus semper è rep. gestis tanta vi tantóque successu, vt nunquam virtus tua inuenit, prudentia hæserit, fœlicitas claudicarit, satis (vt opinor) probatum est perpetuam in te benignæ maiestatis opẽ fluere. Vt cælestes exercitus tui non tunc primò missi, sed tum demum intellecti esse videantur. Talis igitur ad liberandam Italiam & tam tutus accedis, vt cùm res bellica cæcos habeat euentus,

in te tamen dimicandi voluntatem pro victoriæ pignore tenebas, etsi abessent auxilia diuina. aderat enim robustus & florens, plenus viriũ, animi plenus exercitus, lætus armis, & militiæ munera exequens studio magis quàm necessitate, (quippe tuis stipẽdia sunt pauciora quàm prælia. Cùm dico prælia, significo victorias) præterea tam amans tui quàm tibi charus. ignosce enim superba virtus, quantũuis fiduciæ & spiritus capias, amor Principis facit militem fortiorem. Antiqua admodũ res est quam proferam, sed non indigna memoratu. Illyrici quondã despicientes Eropi regis infantiã Macedones bello lacesserunt. Et prima quidem congressio secundũ illos fuit, verùm Macedones cùm bellum reficerent, regem suum in cunis ad aciem detulerunt. Cùm illos ira, hos miseratio, illos signorum cantus, hos pueri vagitus accenderet, mutata est ratio certaminis, vicerunt qui amore pugnabant. Quanto igitur est amor fidelior accepti beneficij memoria quàm præsumptione futuri, quòd illic præcepta res iuuat, hîc expectata blanditur, tantò tui animosiùs dimicauerunt, qui nõ puero spẽ gratiæ munerabãtur, sed Principi post natos homines benignissimo meriti debitũ rependebant. Primã igitur Segusiensiũ ciuitatẽ, quã primã iter dederat, victoria facilis amplexa est. Quę resistendi pertinacia ita in se Imperatoris vim conuertit, vt pietatem tamen non alienauerit: nam cùm introitus vi manu quęreretur, & portarum inflammatio ignem latè distulisset, cuius facilis per adiuncta contagio partu pestifero valescebat, maxima benignissimi Imperatoris fuit cura, non modò vt incendium non adiutum senescceret, sed oppressum emori posset, & longè operosior clemẽtia quàm fortitudo perfecta est, cùm plus in cõseruanda vrbe quàm in capienda fuerat laboris oriretur. Itaq; digrediens sic cupiditatem sui fecit, vt eã ad omne obsequiũ nõ victoriæ metus componeret, sed admiratio lenitatis. Optima aiunt esse remedia quæ ad vsum corrigendi nostri ex aliena calamitate nascuntur, verùm animus prauitate velut morbo impeditus dilectum boni non habet. Ecce iam apud Taurinos venientem pugna grauior expectat, nec Segusiensium vastitas monet vt sibi caueant, nec cogitãt quòd cum Principe res futura sit, quòd neque vis eius resistendi spem faciat, nec mãsuetudo rationem. Cãpum latè iacentem tãtus miles oppleuerat, vt nõ improbaret fiduciã qui instructos videret. quæ enim illa fuisse dicitur species, quàm atrox visu, quàm formidolosa, operimento ferri equi atque homines pariter obsepti? Clibanariis in exercitu nomen est.

Superne

Superne omnibus tectis equorum pectoribus demissa lorica, & crurum tenus pendens, sine impedimento gressus, à noxa vulneris vindicabat. Te tamen Imperator non terruit, nec quòd tanto numero duplicabat armatura terrorem, nec quòd vim armis numerus addebat. certum est enim pro negotij modo animosam esse virtutem, quòd ex se rerum captum suum temperat. In paruis propè ad securitatem remissa, in mediocribus modicè intensior, vbi magna venerunt, iuxta magnitudinem exantlandi operis erigitur. Illa armorum ostẽtatio, & operti ferro exercitus, qui imbelles oculos vulnerassent, inuictas mentes excitauerunt, quòd imbutus Imperatoris exemplo totis animis eius miles ardescit cùm inuenit hostem quem vinci deceret. Cataphractos equites, in quibus maximũ steterat pugnæ robur, ipse tibi sumis. His disciplina pugnandi est, cùm aciem arctauerint, seruent impressionis tenorẽ, &, immunes vulnerum, quidquid oppositum sine hæsitatione perrumpãt. Sed tu Imp. prudentissime, qui omnes bellandi vias nosses, opem ex ingenio reperisti, quod tutissimũ est eludere, quod est difficillimũ sustinere. Deducta acie, in reuocabilẽ impetũ hostes effundis, dein quos ludificãdos receperas reductis agminibus includis. Nihil proderat contra tendere, cùm ex industria tua cederent. Flexum ad insequẽdum ferreus rigor nõ dabat. Ita nostri proditos sibi clauis adoriuntur. Quæ grauib. ferratisq; nodis hostẽ vulneri nõ patentẽ cædẽdo defatigabant, ac maximè capitib. afflictæ quos ictu perturbauerãt ruere cogebant. Tunc ire præcipites, labi reclines, semineces vacillare, aut moribũdi sedilib. attineri, permixta equorum clade impliciti iacere, qui reperto sauciandi loco passim, equitem effræni dolore fundebant. Ad vnũ interfectis, omnib. tuis integris, horrorem armorum ad miraculum victoriæ transtulerunt, quod qui inuulnerabiles habebantur sine tuorum vulnerib. interissent. Antoninus, Imperator in toga præstans, & nõ iners nec futilis bello, cùm aduersum Parthos armis experiretur, visis cataphractis adeò totus in metũ venit, vt vltrò ad regẽ conciliatrices pacis litteras daret. Quas cũ Rex immodicus animi respuisset, insolẽtia quidẽ Barbari debellata est, sed patefactũ est in his tãtã inesse violentiã, vt ea vincendus armis fideret, & superaturus timeret. Quid ego referã post tãtam & tã grauẽ pugnã quòd apud Brixiã magnus quidã & acer equitatus esset, fuga quã visu astutior, & primo impetu tuo pulsus, Veronã vsq; cõtendit ad p̃sidia maiora? Neq; id dedecori fuit, q, excusati fugiunt qui tibi cedunt. Cõtingat quinimò timi-

ditati miseræ res ostentanda, fuga quæ habuerit dignitatem. Ipsa autem Verona, freta immanibus copiis, quas in vnum aduentus tui formido conduxerat, cùm multorum iam cladem accepisset, facta est parumper metu cunctatior, non ratione fidelior. Muris se ab impetu vindicat. Aderat quidem Ruricius, expedientissimus belli, & tyrannicorum Ducum columen. Per tota admodum mœnia magna vis hominum, & apud Brixiam pleriq; iam fracti, vt in corpore cùm aliqua pars ægra est, valetudo omnis cõtaminari solet, sic illius multitudinis portio malo affecta totum exercitum timoris contagio dissiparat. Quam faciles lapsus infirmitas habet, cùm eam intempestiua mouit audacia, cùm sæpe aliàs, tum maximè in illa obsidione perspectum est. Clausi impetum faciunt, & qui se aliquamdiu latendo à morte defenderant, facta pugnandi causa pœnas eruptionis temerariæ pependerunt. Idémq; Ruricius magna suorũ clade reiectus in mœnia, spe iam lassa, & adhuc mente vesana, cùm se Veronam proripuisset, nouos eôdem egit exercitus, & præcipitante iam die bellum non detrectauit, pugnæ auidior quàm salutis. Sed eum exitus magis quàm merita fefellerunt. nam furorem mors domuit, quem non potuerat considerata ratio, nec victi formido sanare. O nox illa æternis seculis monumentisq; mandanda, cùm spiris tenebrisq; congressus Fortunæ totum liceret, tu tamen Imp. non intutior tempore quàm adeo tectior, sæuissimo hosti inultus instares, & libertate cædis exultans domum noctis duceres quòd pugnãtem nemo seruaret! Per infestas acies interritus vadis, dẽsissima quæque prorumpis, dejicis, proteris. Mortis decus perdunt quos ignoratus affligis. Nisi quod te ipsa vis tua cogit agnosci. nihil enim te permouent tubarum fractæ voces, horrendus militum clamor, permissa casibus vulnera, illisi cominus gladij, cadentium graues gemitus, arma latè strepentia, & in vnum quendã sonitum diuersi fragoris acta confusio, quòd hæc omnia aut virtus negligit, aut ira non sentit. Nox ipsa, iustissima bellantibus causa terroris, vehementiorem te agendis stragibus fecerat. quòd solùm enim virtutis tuæ impedimentum est, miserationem tenebræ non habẽt. Vt intelligi liceat quantum illo in bello vis tua perfecerit, pietate non retenta, & maiestate secura. Prælio vix multa nocte confecto, fessus cędibus, anhelus ex bello, cruore oblitus, sed hostili, ad obsidionis vigilias recurrebas. O Fortuna! O prępotẽs Roma! Quam tu vnquam gratiam pro tantis laboribus referes? Nisi quòd indulgentissimus Princeps, tanquam hoc ipsum tibi debeat,

debeat, eò clariorẽ habet quò maiore labore seruauit. Et quoniã me ad Vrbis commemorationem sors quædam intulit, nõ rerũ ordo deduxit, neque reuocare orationem fas est quò iamdudum contenta veniebat, prætereo te Aquileia, te Mutina, cæteráſque regiones, quibus propter insecutas incredibilium bonorum cõmoditates gratissima fuit ipsius oppugnationis iniuria. senserunt enim translatis ad fortissimum Principem fortunarum suarũ gubernaculis quàm facilè omnia ad salubrem cursum redirent, quæ ita deferebantur, vt mox aut malorum omnium scopulis illiderentur, aut miseriarum vadis adhæresceret. Prætereo inquam & hæc, & alia complura, quorum est & sigillatim onerosa moles, & omnium simul aceruus onerosior. Nam quę diducta ferre nequeas, his congregatis subire spei importunioris est quàm fiducię prõptioris. Recuperata igitur Italia, hic primus fuit liberandę Vrbis gradus, & ad victoriam facilis accessus, quòd illum semper excedendę Vrbis visceribus inhęrentem ex assuetis latebris vis diuinitatis excussit. In quo quidem tantum momenti fuit ad perficiendę rei facilitatem, vt non tam gloriãdum sit virtuti tuę pręstantissime Imp. quòd eum viceris, quàm gratulandum fœlicitati quòd ad pugnam potueris euocare. non enim casu, non fiducia factum putemus, vt vltrò etiam exercitum educeret aduersum eum cuius aduẽtus stridorem ipsum perhorresceret, nisi animũ iam metu deuium infestior Deus, & pereundi maturitas perpulisset. Quòd ita ratio disponendi exercitus docuit illum mẽte perdita, implicatóq; consilio, cùm eũ pugnę locũ caperet, vt intercluſa fuga moriendi necessitatem imponeret, cùm spem victorię non haberet. Quod quidem Imperatori nostro optandum largiter fuit, qui hoc vno maximè offenditur, si certamẽ lubricum faciat spes prompta fugiendi. Relaxauerit acies, aut frõs impulsa titubauerit, fiducia manuum ad pedes migrat. Nõ amas Imp. bella, nisi feruentem hostem in gradu suo pręcisa fuga teneat, vt aut ferro concidat, aut miseratione seruetur. Apud Tyberim igitur suos instruxit, sic ripę locatos, vt vltimorum vestigia pręsagio quodam euenturę cladis vnda fatalis allueret, ita verò multitudine suppeditante, vt vltra quàm visus agi posset extenta acies pertineret, non frons imbecilla tractu inualido duceretur, sed tanta subsidiorum atque ordinum confirmatione, vt acies non porrectior quàm robustior murum vtrimq; pręberet, quòd eam nec constipatio contraxisset, nec longitudo tenuarat. Prętermittam hoc loco Constantine maxime disponendi mi-

litis tui miram incredibilémq; rationẽ. hoc enim perſequi vellẽ quem tenuiſſet locum cæleſtis exercitus dicam. Quanquam non illos arbitror ſtetiſſe niſi tecum. difficillimam enim pugnæ partem tibi deligis, & tanquam pro fortunæ gradu modus virtutum debeatur, ita inter tuos nõ vis Principatu magis excellere quàm labore. Cumulatiſſimum quidem Principis munus eſt, ſi manus etiam ceſſet, non ceſſaſſe cõſilio, ſed tu non ſegnior gerere quàm iubere, ſimul exercitus tuos monito regis, opere iuuas, incendis exemplo. Quod hic etiã facis próptius quàm in cæteris prælíis, quòd in præſenti erat tam ampla pugnæ merces quàm pugnator illuſtris, & ſtatim Roma victoris. Cuius rei cùm imaginem cepi, dicturus horreſco. inuadis primus aciem, ſolus irrumpis. Obumbrant euntem telorum irriti iactus, ſonat ictibus vmbo ſecurus. His quos cum trabalis haſta dejicit inſultans ferus proterit. Fulget nobilis galea, & coruſca luce gemmarũ diuinũ vertice monſtrat. Auro clypeus, auro arma collucent. O quantam vim poſſides virtus, quæ in hoc habitu plus terroris præferas quàm decoris! Secuti hunc ardorẽ fortiſſimi milites, & dignos ſe ductu eius imperióq; teſtati, ſic viritim laborauerũt, quaſi ſumma res ſingulorũ manu niteretur. Non cõmemorabo hîc tectas cõtinuis ſtragib. ripas, nõ oppletũ aceruis corporum Tyberim, & inter congeſtas altè cadauerum moles ægro nixu ac vix eluctantib. gurgitib. exeuntem, quódque illum ipſum tyrannum non mors virilis, ſed fuga turpis prodidit, & dignum ignauiæ & fæuitiæ exitu fluctus ſanguinei necauerũt. Perſtringi hæc ſatis eſt, quòd & pridie prolixiùs mihi dicta ſunt, neque pro dignitate exequi copia eſt, & ne pugna raptim geſta diutius narrata quàm confecta videatur. O ſi nunc mihi facultas daretur ſermonis pro rerum dignitate figurandi! Adhiberẽ omnes floſculos, & abuterer exquiſito quodam lepore ac venuſtate dicendi. Iam ſtrepitus Martij, jam turbarum ſonores feſtis & reſultanti fauore mutantur. Dicendus eſt in Vrbem ingreſſus Imperatoris, & in exprimendo S.P.Q.R. maximo gaudio ingrata niſi & ipſa laſciuiat oratio. Nullus poſt Vrbẽ conditã dies Romano illuxit imperio cuius tam effuſa támq; inſignis gratulatio aut fuerit, aut eſſe debuerit, nulli tam læti triumphi, quos Annalium vetuſtas conſecratos in litteris habet. Non agebantur quidẽ ante currũ vincti duces, ſed incedebat tandem ſoluta nobilitas. Non coniecti in carcerem Barbari, ſed deducti è carcere Conſulares. Non captiui alienigenæ introitũ illũ honeſtauerunt, ſed Roma iã libera. Nihil ex hoſtico accepit, ſed ſeipſã

recu-

recuperauit, nec præda auctior facta est, sed esse præda desiuit, & (quo nihil adjici ad gloriæ magnitudinem potest) imperium recepit quæ seruitium sustinebat. Duci sanè omnib. videbãtur subacta vitiorum agmina, quæ Vrbẽ grauiter obsiderant. Scelus domitum, victa Perfidia, diffidens sibi Audacia & Importunitas catenata, Furor vinctus, & cruenta Crudelitas inani terrore frendebat, Superbia atque Arrogantia debellatæ, Luxuries coërcita, & Libido constricta nexu ferreo tenebantur. Sequebatur hunc comitatum suum tyranni ipsius teterrimum caput, ac (si qua referentib. fides est) superat adhuc sæuitia, & horrendæ frõtis minas mors ipsa nõ vicerat. Injiciebantur vulgò contumeliosissimæ voces. nã & ludibriis oppressoris sui auspicari libertatem iuuabat, & mira voluptate cõceptus è vita terror insultatione interitus obterebatur. Quis triumphus illustrior? quæ species pulchrior? quæ põpa fœlicior? Dicã itaq; Imp. quo vno satis mihi videor diuinã gloriam tuã significaturus. Quot in illo turpitudinum notas extinxeras, tot in te laudum insulæ refulserunt. Fraudari indulgentissimus Princeps nemo voluit, quominus omnia quò odium eius peruaserat spectaculum tyrannici funeris expiaret. Vbique iam quidem lætitiam gestæ rei diffuderat. Fama velox, & ad celeritatem nuntij pennata Victoria, insequebatur tamen vberiore cum gaudio ipsius rei fructus, quòd ad animum languidius accedunt quæ aurium via manant quàm quæ oculis hauriuntur. Itaque tanti per Italiam concursus hominum excitabantur, tantæ ex oppidis effusiones, vt facilè anteacti terroris testificatio in præsenti exultatione luceret. Pari studio missum eiusdem tyranni ad permulcendam Africam caput, vt quam maximè vnus afflixerat laceratus expleret. Et nondum satis tempestatiuo mari, affuerunt tamen nauigantibus fœlices auræ, & fluctus secundi, beatissimámque victoriam ipsa etiam elementa iuuerunt. Caput, in quo titulus tantæ laudis circumferebatur, reddidit Tyberis, prosecuti sunt venti, maria seruarunt. Quonam modò te potens Africa, quanto lætitiæ fremitu, quàm insolenti voluptate iactasti? nihil quippe est immoderatius quàm post lõgam tristitiam repens gaudium. Impetu suo feruet, nec vt primum liberum continuò defæcatum, statim purum est. nam vt fistulæ cùm vi diu interceptæ sunt, exitu dato quô largiores, eô crassiores aquas euomunt, sic vota hominum metu intercluſa turbidè aliquid egerunt cùm cumulata ruperunt. Hæ victoriarum gratulationes. Nec minus vberes fructus reliquarum virtutum fuerunt. Implicatam quidem

atque obsitam Vrbem grauissimis malis euoluerũt indefessa vis, atque eximia fortitudo. sed quantum boni prudentia excogitauit, benignitas & clementia contulerunt. Quorum quid magis iuuerit difficilis æstimatio est. ná & calamitate obsessis finis est, voti miseria liberari, & mox facultas miseriarum parum grata est, nisi lætitia consequatur. Ita pro se quæque officius suis functæ fortitudo & liberalitas Imperatoris, cumulatissimam Vrbis beatitudinem exhauriendæ, & congerendis commodis reddiderũt. Facilior quidem & multo procliuior lædendi quàm commodandi semper est via, vulnerare integrum quàm sauciato mederi, dissipare rapta quàm diuulsa componere, cessit tamen rerum hæc conditio Principi nostro. nam quidquid mali sexennio toto dominatio feralis inflixerat, bimestris ferè cura sanauit. Sanauit dico? Redintegratio status pristini permulcendo dolori satis est, nõ & arcessédæ gratulationi, nec amplius postulet quàm vt eum sui non pœniteat, qui solitario modo id egit, vt recuperatis quæ amiserat non doleret, sed etiam vt nouorum adoptione gauderet. Prætereo priuatim reddita omnibus patrimonia quos illa monstrosa labes extorres domo fecerat, prætereo inquam, quia vix sufficit oratio facta publicè explicare. Quanquam ex singulis sint augumenta reip. & quidquid in eá conferatur id ómne proportione permanat, & vicissim necesse est quod sigillatim omnes adipiscuntur in cõmune reip. redundare. lá illa vix audeo de tanto Principe cõmemorare, quòd nullam matronarum cui forma emendatior fuerit boni sui piguit, cùm sub abstinentissimo Imp. species luculenta non incitatrix licentiæ esset, sed pudoris ornatrix. Quæ sine dubio magna, seu potius diuina laudatio sæpe in ipsis etiã philosophis non tã re exhibita, quàm disputatione iactata. Sed remittamus hoc Principi nostro, qui ita tẽperantiam ingenerare omnibus cupit, vt eã non ad virtutum suarum decus adscribendá, sed ad naturę ipsius honestatẽ referendã arbitremur. Quid? faciles aditus, quid? aures patiẽtissimas, quid? benigna responsa, quid? vultum ipsum augusti decoris grauitate, hilaritate permixta, venerandum quiddam & amabile renidẽtem quis dignè exequi possit? Quarum rerum miraculo sic omnes deuinciebantur, vt non tam omnes dólerent quòd illum tyrannum ita diu tulerant, quàm quòd tali Principe tam serò fruerentur. Longum est ex illo percensere beneficia Principis, quæ in vrbem sine modo redeuntia contexta eius benignitate fulserunt, ita infinita numero, commodis magna, vt nunquam obliuione gratiam

obductura

obductura sit vel multitudo omnium, vel vtilitas singulorum. Sensisti Roma tandem arcem te omnium gentium, & terrarum esse reginā, cùm ex omnibus prouinciis optimates viros Curiæ tuæ pigneraueris. Vt Senatus dignitas non minùs nomine quàm re esset illustrior cùm ex totius orbis flore cōstaret. Populi verò Romani vis illa & magnitudo venerabilis ad imaginem antiquitatis relata non licentia effrænis exultat, non abiecta languidè iacet, sed sic assiduis diui Principis monitis temperata est, vt, cùm ad nutum eius flexibilis & tenera ducatur, morigeram se non terrori eius præbeat, sed benignitati. placidam quippe rerum quietem, & profundum Vrbi otium gentes perdomitæ condiderunt. Vacat remissioribus animis delectamenta pacis adhibere. Celeberrima quæ Vrbis nouis operibus eniteſcunt, nec obsoleta modò per vetustatem rediuiuo cultu insigniuntur, sed illa ipsa quæ antehac magnificentissima putabantur, nunc auri luce fulgentia indecoram maiorum parsimoniam prodiderunt. Idcirco ipsæ maximæ sublimes porticus, & rutilantes auro columnæ tantum inusitati ornatus dederunt, vt illò non minus cupidè conueniatur loci gratia quàm speculi voluptate. Tantorum Roma compos bonorum, quæ quidem ei sunt cum toto orbe communia, habuit insuper ingentis spei fructum, quem propositum sibi ex Cæsaribus nobilissimis habet, eorúmque fratribus, quorum iam nomina ipsa veneramur, etsi vota nostra iterum proferuntur. Nec Lacedæmoniis magis licuerit hoc instituto remp. tueri suam, cùm regem nisi ex stirpe Herculis non haberent. tuos Constantine maxime, tuos liberos, ac deinceps nepotes tecum optat, vt tanto à pluribus petantur quanto ad maiora nascuntur. Declarant ecce rationem cupiditatémque votorum facta Crispi, Cæsarum maximi, in quo velox virtus ætatis mora non retardata pueriles annos gloriis triumphalibus occupauit. Cuius ita iam vberes scatent laudes, vt plenæ possent videri, nisi cœpisse & patrem cogitaremus. Qui quidem nunc nobilissimus Cæsar venerandi patris, fratrum, suorúmque omnium fruitur aspectu, séque fruendum omnibus præbet. Cruda adhuc hyeme iter gelu intractabile, immensum spatio, niuibus infestum, incredibili celeritate confecit. Vt intelligamus alacritatibus nihil asperum, qui ipsam quam à suis petebat tam laboriosam instituerit voluntatem. Quæ tuum Constantine maxime mite pectus inundauit gratulatio, cui tanto interuallo videre filium licuit, & videre victorem? Narrauit vtique exhau-

sta bella, & hoc ad suam gratiam, non ad sui ostentationem, qualis excipiendo hoste, quàm resistenti vehemens, quàm facilis supplicanti. Audiuit frater intentus, & puerilem animum spes læta & blanda gaudia titillarunt: cúmque miraretur fratrem, etiam sibi fauit, quòd ex annis eius quàm proximus tantæ gloriæ esset agnouit. Nunc te Constantine maxime omnes rogamus, cùm præsentem laudaueris, cùm iam reip. flagitanti, cùm Gallis desiderantibus reddes, iterum atque iterum moneas reuertentem (neque enim persuaderi facilè potest) & si quando armis vestris contusa Barbaria aliquid tamen mouerit, sit ille animo, sit consilio tui similis. Temperet modò dextræ, manui parcat, & sit aliquid (quæsumus) in quo te iterum nolit imitari. Te verò Constantine Cæsar, incrementum maximum boni publici, quibus modis amplectitur Romana fœlicitas, quæ de te tantùm expectat quantum nomine polliceris? Et licèt ætas adhuc euocet ab imitatione virtutis paternæ, iam tamen ad pietatem eius natura deducit. Iam maturato studio litteris habilis, iam fœlix dextera fructuosa subscriptione lætatur. Delegat multa indulgentissimus parens, & quæ per te concedit referri ad gratiam tuam mauult. Quid igitur his temporibus fortunatius, quàm beneficio Constantini maximi, qui tam maturè nobis Cæsares dedit, vt vtamur maximis eorum commodis, & integra ætas supersit? Nihil imminuitur, & plurimum sumitur. Vt cùm res largiter suppetat, spes tamen illibata permaneat. Quinquenniis igitur fœliciter inchoatis, decennia Cæsarum nobilissimorum, vltra posteros nostros extendenda, quàm impensè rogare & orare nos conueniat ipsis bonis temporum, & reip. vtilitatibus admonemur. Iacet in latere Galliarum, aut in sinu tuo fusa Barbaria, per se ipsa potens natio, & post Romanam magnitudinem in terris secunda. Amicitiam tuam Constantine maxime non minùs trepidè, quàm amabiliter petiuerunt. Nulla in terris tam ferox natio est quæ te non metuat, aut diligat. Omnia foris placita, domi prospera. An non vbertate, fructuum copia exornatæ mirandum in modum, ac propè de integro conditæ ciuitates? Nouæ leges gerendis moribus, & frangendis vitiis constitutæ. Veterum calumniosæ ambages recisæ captandę simplicitatis laqueos perdiderunt. Pudore tuo munita coniugia. Securę facultates ambitione sui gaudent, nec aliquis habendi quàm plurimum metus, sed in tanta bonorum affluentia magna verecundia non habendi. Hic denique sta-

tus

tus rerum est, vt obtinendæ potiùs fœlicitatis votum geramus quam augendæ cupiditatis. Vnum modò est quo fieri posset Roma fœlicior, maximum quidem, sed tamen solum, vt Constantinum, conseruatorem suum, vt beatissimos Cæsares videat, vt fruendi copiam pro desiderij modo capiat, & nos alacris excipiat, & cùm reip. ratio digredi fecerit, receptura dimittat.

EVMENII PANEGYRICVS
FLAVIENSIVM NOMINE CONSTANTINO AVGVSTO dictus.

SI Flauia Æduorum, tandem æterno nomine nuncupata, sacratissime Imp. commouere te funditus, atque huc venire potuisset, tota profectò coràm de tuis in te maximis pulcherrimisque beneficiis vna voce loqueretur, tibíque restitutori tuo, immò (vt verius fatear) conditori in ea potissimum ciuitate gratias ageret, cuius eam similem facere cœpisti. Sed quoniam non potest, gestit animo, quæ Natura non patitur, clamoréque suos quibus quotidie laudes tuas tollit in cælum exaudiri à te non sinit interiecta longinquitas sua, (id quod fieri dicebat) gaudiorum patriæ meæ nuntium sponte suscepi, vt essem iam non priuati studij litterarum, sed publicæ gratulationis orator. volui enim sacratissime Imperator, cùm in illo aditu Palatij tui stratum ante pedes tuos ordinem in fulgentiæ tuæ voce diuina, porrectáq; hac inuicta dextra subleuasti, Numini tuo gratias agere. Nec mihi verba quáuis imparata defuissent, (quis enim aut præparare se ad beneficia tã insperata potuisset, aut

à tanta gratulatione cohiberet?) sed habui rationem loci ac tẽporis, ne meus ille ardor animi, studiúmque dicendi tibi quidem (quod mihi ad immortalitatẽ sufficeret) probaretur, sed propter assistẽtiũ paucitatem minùs quàm te dignũ esset iret in populo, sed te vno die de salute nostra multa tractantem moraretur oratio, quæ pro magnitudine meritorum tuorum festinare non posset. Nunc itaq; cùm in hac vrbe, quæ adhuc assiduitate præsentiæ tuæ præ cæteris fruitur, (habebit enim fœlicitas æmulá Flauiam nostram) totus tibi amicorum tuorum comitatus, & omnis imperij apparatus assistat, & cùm omnes homines omnium ferè ciuitatum aut publicè missi, aut pro se tibi supplices adsint, dicam Imperator ea quæ libenter agnoscas, & cæteri nobis indulta nõ crederent, nisi te cognoscente dixissem. Primum est autẽ, sacratissime Imperator, in agendis gratiis ostẽdere id quod indultum sit, non fortunæ fœlicitatis, sed iustæ fuisse clementiæ. nam cùm omnes homines coràm non indigentes iuuare boni sit Principis, tum præcipuè bene meritis & grauiter affectis subuenire sapientis est. Quod cùm ostendam non tam studio prædicandæ patriæ meæ, quàm officio demonstrandæ prouidentię, tum potissimùm beneficiorum tuorum magnitudinem prosequar, tuam maiore voto quàm ingenio. Quęnam igitur gens totò orbe terrarum in amore Romani nominis Æduis se postulet anteponi? Qui primi omnium inter illas immanes & Barbaras Gallię gentes plurimis Senatusconsultis fratres populi Rom. appellati sunt, & cùm à cęteris Rhodano ad Rhenum vsque populis ne pax quidem posset nisi suspecta sperari, soli & consanguinitatis nomine gloriati sunt, & nuper (vt media pręteream) Diuum Claudium, parentem tuum, ad recuperandas Gallias soli vocauerunt, & ante pauciſſimos annos (quod maximè prędicandum) plurima patris tui beneficia partim rebus effecta perceperunt, partim animo significata lętantur. Fuit olim Saguntus fœderata, sed cùm iam tędio Punici belli nouare imperium omnis cuperet Hispania, fuit amica Massilia, protegi se maiestate Romana gratulabatur; imputauere se origine fabulosa in Sicilia Mamertini, in Asia Ilienses: soli Ædui non metu territi, non adulatione compulsi, sed ingenua & simplici charitate fratres populi Rom. creditisunt, appellarique meruerunt. Quo nomine prętęr cętera necessitudinum vocabula & communitas apparet, & dignitatis ęqualitas. Deinde cùm finitimę nationes ipsi illi Romanę fraternitati, non glorię inuidentes, & vsque in perniciem soli odiis

incitatę,

incitatæ, Germanos sibi auxiliarios dominos inuocassent, princeps Æduus in Senatum venit, rem docuit, cum quidem oblato cõsensu minus sibi vindicasset quàm dabatur, scuto innixus perorauit. Imperata ope, Romanum exercitum, Cæsarémque cis Rhodanum primus induxit. semita enim Galliæ vsq; ad id temporis Transalpina Gallia nominabatur. Sed enim Ædui totum istud quod Rheno, Oceano, Pyrenæis montibus, cunctis Alpibus continetur, Romano imperio tradiderunt, hybernis hospitaliter præbitis, suppeditatis largiter commeatibus, armis fabricandis, pedestribus, equitum copiis auxiliantibus. Ita in vnam pacem sociatis omnibus Celtarum Belgarúmque populis, eripuere Barbaris quidquid iunxere Romanis. Dicet aliquis, Vetera ista sunt. Et quidem hoc sanctiora quòd vetera. bonis enim meritis cum ætate dignitas & pondus accedit. Atque vt magno natu parentes magis magísque in dies veneramur & colimus. fratrum verò æqualitas, & liberorum soboles blandiore licèt, leuiore tamen animos tangit affectu, ita beneficia antiqua grauiora sunt, quamuis præsentia suauiora videantur. Sed tamen si illa vetustate obsoluerunt, qui hæc recentia quæ pueri vidimus? Attende (quæso) quanti sit Imperator quòd diuum Claudium, parentem tuum, ad recuperandas Gallias primi sollicitauerunt, expectantésque eius auxilium, septem mensibus clausi, & omnia inopię miseranda perpessi, tum demum irrumpendas rebellib. Gallicanis portas reliquerunt cùm fessi obseruare non possent. Quòd si vobis, & conatibus Æduorum Fortuna fauisset, atque ille reip. restitutor implorantibus nobis subuenire potuisset, sine vllo detrimento Romanarum virium, sine clade Catalaunica compendium pacis reconciliatis prouinciis attulisset fraternitas Æduorum. Ob hęc igitur merita & prisca diuus pater tuus ciuitatem Æduorum voluit iacentẽ erigere, perditámq; recreare, non solùm pecuniis ad calendaria largiendis, & lauacris quę corruerant extruendis, sed & methycis vndique transferendis, vt esset illa ciuitas prouinciarũ velut vna mater, quę reliquas vrbes quodammodo Romanas prima fecisset. Dixi quàm bene meritis Æduis subueneris Imperator, sequitur vt dicã quàm grauiter afflictis. Qui locus nimium quantum plus mihi suppeditaret orationis si fas esset, audiẽte te, rebus tristiorib. immorari. Vt igitur in prędicandis laudib. patriç meç verecundia modum fecit, ne arroganter insurgerem, ita in commemorandis eiusdem malis & meus dolor, & tuarum aurium consuetudo co-

hibebit. nihil enim libenter audis, nisi quos pro tuis gratuleris. Sed tamen (quæso) Imp. iniunge patientiam sensib. tuis, vt quemadmodũ præstantes scientia medici non aspernãtur vulnera inspicere quæ sanant, ita nunc tu paulisper audias Æduorũ labores quos sustulisti. neq; enim potes sine experimento misericordiæ ad laudem clementiæ peruenire. iacebat illa ciuitas nõ tam innixa Romanis, quàm virium defectione prostrata, ex quo eam noui census examinauerat acerbitas. Nec tamen iustè queri poterat, cùm & agros qui descripti fuerant haberemus, & Gallicani cẽsus communi formula teneremur, qui fortunis nemini possumus æquari. Quo magis Imp. clementiæ tuæ gratias agimus, qui remediis sponte concessis fecisti, vt quod nõ poteramus iure petere, iustè obtinuisse videamur. habemus enim (vt dixi) & hominum numerum qui delati sunt, & agrorũ modum, sed vtrumque nequam hominum segnitia, terræque perfidia. vnde.n. nobis Remus, aut Nerius, aut ipse ille de proximo Tricassinus ager, aut arator, quorum reditus cum labore contendũt? Quanquam meritò quiuis si ignoscat ipsis cultoribus, quos piget laborare sine fructu. siquidem ager qui nunquam respondet impendiis ex necessitate, deseritur etiam inopia rusticanorum, quibus in ære alieno vacillantibus, nec aquas deducere, nec syluas licuit excidere. Ita quidquid olim fuerat tolerabilis soli aut corruptum est paludibus, aut sentibus impeditum. Quinetiam ipse ille pagus Arebrignus manu seritur inuida, cuius in loco vitiũ cultura perspicua est. nam retro cætera, syluis & rupibus inuia, securarũ sunt cubilia bestiarum. Illa autem quæ subiecta & vsque Ararim porrecta planities fuit quidem (vt audio) aliquando iucunda, cùm per singulorum fines continua cultura procursus fontium vallibus patentibus euehebat, nunc autem interclusis vastitate meatibus, quidquid humilitate sua fuerat vberius in voraginem & stagna conuersum. Ipsæ deniq; vineæ, quas mirãtur ignari, ita vetustate senuerunt, vt culturam iam penè non sentiant. radices enim vitium, quarum iam nescimus ætatem, millies replicando congestę, altitudinem debitam scrobibus excludunt, & ipsam propaginem non debitam, sed obtectam perdunt imbribus eluendam, & Solibus perurendam. Nec possumus (vt Aquitanis, aliisque prouinciis familiare est) nouis vitibus locum vbique metari, cùm suprà saxa perpetua sint, infrà humilitas ruinosa. Nam quid ego de cæteris ciuitatibus illius regionis loquar, quibus illacrymasse te ipse confessus es? vidisti enim non vt per

agros

agros aliarum vrbium, omnia ferè culta, aperta, florentia, vias faciles, nauigera flumina ipsas oppidorum portas alluétia, sed statim ab eo fluxu è quó retrorsum via ducit in Belgicam valta omnia, inculta, squalentia, muta, tenebrosa, & vt militaris via sit cófragosa, & alternis montibus ardua atque præceps, vt vix semiplena carpenta, interdum vacua transmittat. Ex quo sæpe accidit vt obsequia nostra tarda sint, cùm paruarum frugum nobis difficilior sit euectio quàm cæteris plurimarum. Quo magis Imp. pietati tuæ gratias agimus, qui cùm scires itinerum regionũ nostrarum aditum atque aspectum tam fœdum támque asperum, tum illò deflectere, & vibem illam sola opis tuæ expectatione viuentem illustrare dignatus es. Boni Principis est libenter suos videre fœlices, sed melioris inuisere etiam laborantes. DI boni! quisnam ille tum nobis illuxit dies (iam enim ad prædicanda rémedia ordine Numinis tui superuenit oratio) cùm tu (quod primum nobis signum salutis fuit) portas ipsius vibis intrasti? quæ te habitu illo in sinum reducto, & procurrentibus vtrinque turribus amplexu quodam videbantur accipere. Miratus es Imp. vnde se tibi tanta obuiam effunderet multitudo, cùm solitudiné ex vicino móte vidisses? Omnes enim ex agris omnium ætatum homines conuolauerunt, vt videret quem superstitem sibi libenter optarent. quod enim ad propagandos aliorum Principum solenni verborum more iuratur, tibi Constantine soli, vltra omnium nostrũm fata victuro, securè vouemus, cui tam longa ætas propria debeatur. Magna est profectò vis post diuturnam ægritudinem atque mœstitiam surgentium gaudiorum. Caluit in nobis vltra vires nostras animus ad lætitiam, vt quodam præsagio futuræ fœlicitatis elati tãta te exultatione susceperimus, quasi iam indulgentiam qua vsurus eras haberemus. Exornauimus quibus in Palatium peruenitur, paupere quidem supellectile, omnium signa collegiorum, omnium Deorum nostrorum simulacra pertulimus, pauciſſima clarorum instrumenta modulorum, per compendia sæpius tibi occurſura pertulimus. Diuites nos crederet qui veritatem studio æstimaret. Sed enim prouidentiam tuam latere non potuit quamuis bene dissimulata paupertas: intellexisti officiosam & honestam inopum vanitatem. Spõte nos ad Numinis tui aditum vocas, sponte affari, quod opus desideraremus interrogare dignatus es. Hæc sunt Imperator vera beneficia, quæ non precibus efflagitata, sed ex voluntaria tua benignitate proueniunt, & citra vllam petendi molestiam adi-

piſcendi voluptatem dederunt. neque enim parui negotij eſt Imperatorem totius orbis pro ſe peculiariter rogare, ſub tantæ maieſtatis affectu perfricare frontem, vultum componere, confirmare animũ, verba concipere, trepidanter dicere, aptè deſinere, expectare reſponſum. Has omnes difficultates Imperator verecundiæ noſtræ remiſiſti, non ſolùm vltrò percunctando quid remedij poſceremus, ſed etiam tibi ipſi ſuggerendo quæ nos tacebamus, dum nos iacentes ad pedes tuos clementiſſimo attollis afflatu. Vidimus minimam tuam humentibus oculis eminentem. Ibant per hæc ora lacrymæ, nobis ſalutares, tibi glorioſæ, & nos inuicem iam dolore diſcuſſo flebamus gaudio. nam ſicut agros diuturno ardore ſitientes expetitus votis imber vbertat, ita lacrymæ tuæ pectora noſtra gaudiis irrigabant. Vt quamuis nefas eſſet te flente lætari, vinceret tamen gratulatio religionem, cùm lacrymæ illæ pietatis eſſent indices, nõ doloris. Et hæc quidem nobis ad ſummam gratulationem ſufficere potuiſſent, etſi remediorum noſtrorum ſpem diſtuliſſes, & quibus nos opibus leuaturus eſſes dubium reliquiſſes, ſed tam prompta in te eſt natura bonitatis, vt quod pia mente conceperis ſtatim voce declares. Sic ingenui largiq; fontes vt vbiq; poſſint ire feſtinant, ſic celeriter in terras cœlo miſſa perueniunt, ſic denique diuina illa mens quæ totum mundum hunc gubernat quidquid cogitauit illud fecit. In quo tamen, Imperator, ſi cõcilium amici callidioris admitteres, eſſet quod fortaſſe reprehenderetur, nimium te ſcilicet facilè ea quæ ſis tributurus aperire, & ſine vllo artificio citò promere, quæ ſperari diu debeant. Neſcis Imperator tua cõmendare beneficia, præſtandi celeritate occupas tempus optãdi. Sed enim indulgentiæ celeritate viciſti Imperator ipſa elemẽta quibus animam viuimus. Diu venturi hominis paratus optatur, diu vagitus inconditi loquturam differunt vocem, diu fruges hyems cohibet, ver elicit, eſtas flore ſolidat, calor ematurat: tu nobis vitam pariter totam dediſti, tu fructus meritorum tuorũ ſtatim nos metere, & inconditis referre iuſſiſti. Releuaturus cenſum, definiſti numerum. Reliqua debita remiſſurus, quantum deberemus interrogaſti. Quæ interrogatio manifeſta promiſſio fuit. nã cùm is qui omnia poteſt quid ſibi debeatur interrogat, non curiosè percunctatur vt ſciat, ſed liberaliter cupit audire quantum remittat. Separatè igitur vtique dicam. neque enim quaſi per ſatyram confundenda ſunt tua beneficia. Septem millia capitum remiſiſti, quartam amplius partem noſtrorum cenſuum, & tamen

vtrum sufficeret hoc nobis sæpius requisisti. O nos vtrumque verecundos dicam nimium, ac satis gratos, qui reticuimus, hæsimus, indulgentiæ tuæ amplè fluenti modum fecimus! Plus adhuc præstare cupiebas, si ausi fuissemus exposcere. Quantum sit hoc Imp. beneficium, quàm necessarium nobis, quàm vtile etiam deuotionis officiis, non queo satis dicere. Remissione ista septem millium capitum viginti quinque millibus dedisti vires, dedisti opem, dedisti salutem, plúsque in eo consecutus es quod roborasti quàm recidisti in eo quod remisisti. Quater tantum ter firmum certúmque redditum est. Id quod irritò petebatur. siquidem desperatio perferendi debiti etiam id quod dari poterat inhibebat, nec erat ratio conandi, cùm non esset spes vlla complẽdi. O diuinam Imp. tuam in sananda ciuitate medicinam! Sicut ægra corpora & onerata stupentium torpore membrorum resecata aliqua sui parte sanantur, vt imminuta vigeant quæ exacerbata torpebant, ita nos nimia mole depressi leuato onere consurgimus. Nescit taxare indulgentiam tuam qui te putat septem millia capitum sola donasse. Donasti omnia quæ stare fecisti. quanquam enim adhuc sub pristina sarcina vacillemus, tamen leuior videtur, quia nemo præfertur. Exonerandi præsumptio dat patientiam sustinendi. Certè & tum liberi parentes suos chariores habent, & mariti coniuges non grauatè tuentur, & parentes adultorum non pœnitet filiorum, quorum onera sibi remissa lætantur. Ita omnium pietas olim fessa respirat, & suos quemque iuuat numerare securum, cùm plures adiuuant obsequia paucorum. Quo magis spe futuri temporis eleuamur. Recreatur animus securitate præteriti, remissisque reliquis nihil est quod respectandum timendúmque sit, quod aliquid virium venturis pẽsitationibus necet. Ita duorum temporum, quæ sunt maxima, molestia liberati sumus, vnum, atque id minimum, breui labore transigimus. nam cùm præteritum tempus pro modo suo longum, futurum autem infinitum sit, præsens tempus breue, & semper in partem vtramque mutabile, cùm & à præterito relinquatur, & transeat in futurum, vnus hic annus propè sensum non habet difficultatis, duorum temporum indulgentiis coarctatus, & quasi terminus quidam positus fœlicitati & vtriusque confinij, qui nos & in præterito liberos facit, & in futuro securos. Quinque annorum nobis reliqua remisisti. O lustrum omnibus lustris fœlicius! O lustrum quod meritò hanc imperij tui æquauit ætatem! Nobis ergo præcipuè te Principem DI creauerunt, qui-

bus singulis hæc est nata fœlicitas ex quo tu imperare cœpisti. Quinquennalia tua nobis etiam perfecta celebranda sunt. illa enim quæ te incipiente susceptа, omnibus populis iure communia, nobis hæc propria quæ plena sunt. Præclara fertur Catonis oratio de lustri sui fœlicitate. iam tunc enim in illa vetere rep. ad Censorum laudem pertinebat, si lustrum fœlix condidissent, si horrea messis implessent, si vindemia redundasset, si oliueta larga fluxissent. Quid ergo nos conuenit gratulari de hoc indulgentiæ tuæ lustro? lustro, quo licèt nulla frugum cessarit vbertas, feciſti tamen vt omnia videantur fuisse largiora quàm fuerint. valet enim nos tantum habuisse quantum debere desinimus, valet plena fuisse horrea, plenas cellas, cùm in nullis reliquis hæreamus. Hoc nobis est ista largitio, quod terra mater frugum, quod Iuppiter moderator aurarum. Quidquid illi parcius dederunt, nobis tamen ex beneficio tuo natum est. Quænam toto orbe terrarum auri argentíque metalla tam larga sunt? quis Tagus, quíve Pactolus tanto fluxerunt auro, quantum liberalitate tua consecuti sumus? nos enim maioris est muneris abs te accepisse, quinimmò quanto est durius extorqueri quod proprium fuerit, quàm non acquirere quod fuerit alienum, tanto dulcior est remissa soluendi necessitas quàm lucrandi optata commoditas. Quam multi, Imp. Auguste, quos inopia latitare per saltus, aut etiam in exilium ire compulerat, ista remissione reliquorum in lucem exeunt, & in patriam reuertuntur, desinunt pristinam accusare pauperiem, desinunt odisse agrorum suorum sterilitatem, resumunt animos operi, præparant culturam, melioribus annituntur auspiciis, reuisunt domos, referunt dona templis? Præsertim cùm tu omnium nostrorum conseruator adueneris, & quasi illa maiestatis tuæ comes & socius, flagrabit tota ciuitas, gaudiis perstrepet, & cùm proficiscеris fortasse retinebit. dabis enim veniam, amoris nostri contumeliam feres. Omnium sis licèt dominus vrbium, omnium nationum, nos tamen & nomen accepimus tuum iam, non antiquum. Bibracte quidem hucusque dicta est Iulia Polia Florentia, sed Flauia est ciuitas Æduorum.

EV-

EVMENII PANEGYRICVS CONSTANTINO CONSTANTII FILIO DICTVS.

FACEREM, sacratissime Imp. quod paulò antè mihi plerique persuaserunt, vt, quoniam maiestas tua hunc mediocritati meę diem, dicto in ista ciuitate celeberrimũ, ad dicendum dedisset, de eo ipso ducerem sermonis exordium, nisi me ab hoc duplex ratio reuocaret, considerantem neque mediæ ætatis hominem ostentare debere subitam dicendi facultatem, neq; ad aures tanti Numinis quidquam, nisi diu scriptum, & sępe tractatum afferri oportere. nam qui apud Imperatorem populi Romani dicit ex tempore, quantũ sit, non sentit imperium. Huc accedit quòd iam satis multi sunt, qui me putant nimium multa dicturum: idque (vt arbitror) non ex ingenio meo, (quod mediocre est) sed ex laudum vestrarum copia metiũtur. Quorum ego expectationem, inuitus licèt, fallam breuitate dicendi. re vera enim cogitaueram plura quæ dicerem, sed malo orationem meá respuere. Itaq; primũ illud compendium fáciam, quod cum omnes inuictissimi Principes, quorum concors est & socia maiestas, debita veneratione suscipiam, hunc tamen quantulumcunque tuo modò Constantine Numini dicabo sermonẽ. vt enim ipsos immortales Deos quanquá vniuersos animo colamus, interdum tamen in suo quemq; templo ac sede veneramur, ita mihi fas est omnium Principum pietatem meminisse, laudibus celebrare præsentem. A primo igitur incipiam originis tuæ Numine, quod pleriq; adhuc fortasse nescíunt, sed qui te amant plurimũ sciũt. ab illo enim Diuo Claudio manet in te auita cognatio, qui Romani imperij solutá & perditam disciplinã primus reformauit, immanéq; Gotthorũ copias põti faucib. & Istri ore proruptas terra mariq; deleuit, vtinam diuturnior recreator hominũ quàm maturior Deorũ comes. Quamuis igitur ille fœlicissimus dies proxima religione celebratus imperij tui natalis habeatur, quoniã te isto habitu primus ornauit, iã tamen ab illo generis autore in te imperij fortuna descendit. Quinimmò patrem tuũ ipsũ vetus illa Imperatoriæ domus prærogatiua prouexit. Vt

iam ſummo gradu, & ſupra humanarũ rerum fata cõſiſteres, poſt duos familiæ tuæ tertius Imp. Inter omnes inquá participes maieſtatis tuæ hoc habes Conſtantine præcipuum, quòd Imp.es,tãtáq; eſt nobilitas originis tuæ, vt nihil tibi addiderit honoris imperium, nec poſſit Fortuna Numini tuo imputare quòd tuũ eſt, omiſſo habitu & ſuffragatione. Non fortuita hominum conſenſio, non repentinus aliquis fauoris euentus te principem fecit. Imperium naſcendo meruiſti. Quod quidem mihi Deorum Immortalium munus & primum videtur & maximum in lucem ſtatim fœlicem venire, & ea quæ alij vix totius vitæ laboribus conſequũtur iam domi parta ſuſcipere. quamuis etiam magna ſit & admiranda fœlicitas quæ ſtipendiis in ordinem meritis, & militiæ gradibus emenſis ad faſtigiũ iſtud maieſtatis aſcendit, & ſolis virtutis nixa radicibus ad tantũ potentiæ robur inualuit; (quod quidem etiam tu quantum per ætatem licuit conſecutus es, & quamuis te ſuper omnes acquirendæ gloriæ moras Fortuna poſuiſſet, creſcere militando voluiſti, & adeundis belli periculis, ac manu cùm hoſtibus etiam ſingulari certamine conſerenda notiorem te gentibus reddidiſti, cùm non poſſes eſſe nobilior) magnum (inquam) eſt ab ſe profectum ad maxima peruenire, longè tamen aliud eſt niti per ardua, & iuga montium patere plano, aliud ipſa ortus ſui ſublimitate fultum verticem tenore fortunæ, & quæ ſumma ſunt non ſperare ſed habere. Sacrũ iſtud Palatium non candidatus imperij, ſed deſignatus intraſti, cõfeſtimq; te illi paterni Lares ſucceſſorem videre legitimum. neque enim erat dubium quin ei competeret hæreditas quem primum Imperatori filiũ Fata tribuiſſent. te enim tantum ille & Imperator in terris, & in cælo Deus in primo ætatis ſuę flore generauit, toto adhuc corpore vigens, illa prędituſ alacritate ac fortitudine quanquam bella plurima prędipuè campi Vindonis idonei. Inde eſt quod tanta ex illo in te formę ſimilitudo tranſiuit, vt ſignante Natura vultibus tuis impreſſa videatur. idẽ enim eſt, quẽ rurſus in te colimus, aſpectus, eadem in fronte grauitas, eadem in oculis & in ore tranquillitas. Sic eſt index modeſtię rubor, ſic teſtis ſermo iuſtitię. Accipe, Imp. accipe noſtrorum ſenſuum cõfeſſionem. Dolemus quòd Conſtantius exceſſit à nobis, ſed dũ te cernimus illum exceſſiſſe non credimus. Quáquam quid ego illum exceſſiſſe dico, cuius immortalia facta viuunt, & in ore omnium hominum oculíſque verſantur? quis enim non dico reminiſcitur, ſed quis non adhuc quodammodo videt quantis ille rebus

auxerit

auxerit ornaritq; remp.? Qui ascitus imperio primo aduentu suo innumerabili hostium classe feruẽtem excluſit Oceanum, exercitum illum qui Bonenienſis oppidi litus inſederat terra pariter ac mari ſepſit, cùm reciprocos curſus illius elementi iactis inter vndas vallis diremiſſet, vt quorũ portus fluctu alluеret mare & quod tãgerent perdidiſſent. Qui eôdem exercitu virtute capto, clementia conſeruato, dum ædificandis claſſibus Britanniæ recuperatio comparatur, terram Batauiam, ſub ipſo quondam alũno ſuo à diuerſis Francorum regibus, gentibus occupatam, omni hoſte purgauit, nec contentus viciſſe, ipſas in Romanas tranſtulit nationes, vt nõ ſolùm arma, ſed & feritatem ponere cogerentur. Nam quid ego de receptione Britãniæ loquar? Ad quam ita quieto mari nauigauit, vt Oceanus ille tanto vectore ſtupefactus caruiſſe ſuis motibus videretur, ita peruectus, vt non comitata ſit, ſed præſtolata victoria. Quid de miſericordia dicam qua victis temperauit? quid de iuſtitia qua ſpoliatis amiſſa reſtituit? quid de prouidentia qua ſociis ſibi iũctis ſe eiuſmodi iudicio dedit, vt ſeruitutẽ paſſos iuuaret recepta libertas, culpæ conſciũ ad pœnitentiam reuocaret impunitas? Quid loquar rurſus intimas Franciæ nationes nõ iam ab his locis, quæ olim Romani inuaſerãt, ſed à propriis ex origine ſuis ſedibus, atq; ab vltimis Barbariæ litoribus auulſas, vt in diſertis Galliæ regionibus collocatæ etiam pacem Romani imperij cultu iuuarent, & arma dilectu? Quid cõmemorem Lingonicam victoriam, & Imperatoris ipſius vulnere glorioſam? quid Vindonis campos hoſtium ſtrage completos, ſed adhuc oſſib. opertos? quid immanem ex diuerſis Germanorum populis multitudinem, quam duratus gelu Rhenus illuxerat, vt inſulã quam diuortio ſui idem amnis cõplectitur pedeſtri agmine auſa trãſmittere, repẽtè laxato flumine clauderetur, & demiſſis ſtatim obſeſſa nauigiis ita ſe dedere cogeretur, vt quod difficilius eſt ſorte cõi eligeret, & ex æquo captiuitati traderet, relatura cũ reliquiis ſuis infamiã proditionis ſuorũ. Dies me antè deficiet quã oratio ſi omnia patris tui facta vel hac breuitate percurrã. Cuius etiã ſuprema illa expeditio nõ Britannica trophęa (vt vulgo certum eſt) expetiuit, ſed DIs iã vocantib. ad intimũ terrarũ limẽ acceſſit, neq; enim ille tot tantiſq; rebus geſtis non dico Caledonum, aliorũmq; pictorum ſyluas & paludes, ſed nec Hiberniam proximam, nec Thulen vltimam, nec ipſas (ſi quæ ſunt) Fortunatorum inſulas dignabatur acquirere, ſed (quod eloqui nemo voluit) iturus ad Deos, genitorem illum

Deorum fluctibus suis ignea cæli astra refouétem, prospexit Oceanum, vt futurus exinde luce perpetua iam videret illic diem pene cõtinuum. ver enim profectò illi Superûm templa patuerunt, receptúsq; est concessu cæli, Ioue ipso dexteram porrigente. Quinimmò statim sententiam rogatus, cui imperium deceret, vt decebat, dixit Constantinum Pium. manifestè enim sententia patris electus est Imp. Quod ità nos dicere cùm veritas iubet, tum pietati tuæ (vt video) gratissimum est. Sed cur tantummodo priuatis tuis affectibus blándiamur, cùm omnium deorum fuerit illa sentétia, & quidem iá autoritate præscripta, quæ tum pleno firmata sit consilio? iam tunc enim cælestib. signis suffragiis ad salutem reip. vocabaris, cũ ad tempus ipsum quo pater in Britanniá transfretabat classi iam vela facienti repentinus tuus aduentus illuxit, vt non aduectus cursu publico, sed diuino quodá aduocasse curriculo videreris. non enim illa Persarũ, Cydonúmve tela tã certis iactib. destinata fixerunt, quã tempestiuus patri tuo terras relicturo comes affuisti, omnésq; illius cũras, quas præsaga & tacita mente voluebat præsentiæ tuæ securitate laxasti. Di boni, quanta Constantinum Pium etiá in excessu suo fœlicitate donastis! Imperator transitum facturus in cælum vidit quem relinquebat hæredẽ. illicò enim atq; ille terris fuerat exemptus, vniuersus in te consedit exercitus, te omnium mentes oculíque signarunt: & quanquá tua ad seniores Principes de summa reip. quid fieri placeret retulisses. præuenerunt tamẽ studio quod illi mox iudicio probauerunt. Purpuram statim tibi, cùm primus copiam tui fecit egressus, milites, vtilitati publicæ magis quàm tuis affectibus seruientes, iniecere lacrymanti. neque enim fas erat diutius fieri Principem consecratum. Diceris etiam Imp inuicte ardorem illum te deposcentis exercitus fugere conatus equum calcaribus incitasse. Quod quidem (vt verum audias) adolescentiæ errore faciebas. quis enim te Cyllarus, aut Arion posset etipere, quem sequebatur imperium? Illa (inquam) illa maiestas quæ Iouis subiecta nutu, nec Iridi Deûm nuntiæ, sed priùs commissa Victoriæ, tam facilè te comitata est quàm citò ad terras cælo missa perueniunt. Sic modestiam tuam atque pietatem & differendi imperij conatus ostendit, & reip. fœlicitas vicit. O fortunata, & nunc omnibus beatior terris Britannia, quæ Constantinum Cæsarem prima vidisti! Meritò te omnibus cæli ac soli bonis Natura donauit, in qua nec rigor est nimius hyemis, nec ardor æstatis, in qua segetum tanta fœcunditas,

tas, vt muneribus vtriusque sufficiat, & Cereris & Liberi, in qua nemora sine immanibus bestiis, terra sine serpentibus noxiis, contrà pecorum mitium innumerabilis multitudo lacte distenta, & onusta velleribus: certè quod propter vitam diligitur, longissimæ dies, & nullæ sine aliqua luce noctes, dum illa littorum extrema planicies non attollit vmbras, noctisque metam cæli & siderum transit aspectus. Vt Sol ipse, qui nobis videtur occidere, ibi appareat præterire. DI boni, quid hoc est quòd semper ex aliquo supremo fine mundi noua Deûm numina vniuerso orbi colenda descendunt? Sic Mercurius à Nilo, cuius fluminis origo nescitur, sic Liber ab Indis propè conscii Solis Orientis Deos se gentibus ostendere præsentes. Sacratiora sunt profectò Dij terraneis loca vicina cælo, & inde propiùs à DIs mittitur Imperator vbi terra finitur. Imperatoris igitur filius, & tanti Imperatoris, & ipse tam fœliciter adeptus imperium, quomodo remp. vindicare cœpisti? Ignobilem credo aliquam Barbarorum manum repentino impetu, & improuiso latrocinio ortus tui auspicia tentasse. Affecisti pœna temeritatis reges ipsos Franciæ, qui per absentiam patris tui pacem violauerant, non dubitasti vltimis punire cruciatibus, nihil veritus gentis illius odia & inexpiabiles iras cur enim vllam reputet iustæ seueritatis offensam Imp. qui quod fecit tueri potest? Tua clementia est, quæ parcit inimicis, & sibi magis prospicit quàm ignoscit. Te verò Constantine quantumlibet oderint hostes, dum perhorrescant. hæc est enim vera virtus, vt non ament, & quiescant. Cautior licèt sit qui deuinctos habet per veniam perduelles, fortior tamen est qui calcat iratos. Renouasti Imp. veterem illam Romani imperij fiduciam, quæ de captis hostium ducibus vindictam morte sumebat. tunc enim captiui reges cùm à portis vsque ad forum triumphantium currus honestassent, simulátque in Capitolium currum flectere cœperat Imperator, abrepti in carcerem necabantur. Vnus pro se ipso Paulo qui sedentem se acceperat deprecante, legem illius seueritatis euasit. Cæteri in vinculis luce priuati aliis regibus dedere documentum, vt mallent amicitiá colere Romanorum quàm exasperare iustitiam. Adeo & hoc boni confert pœna hostib. irrogata, vt non solùm inimici ferocire non audeant, sed etiá amici impẽsius reuereátur. Inde est igitur, Imp. pax ista qua fruimur. neque .n. Rheni iá gurgitibus, sed nominis tui terrore munimur. Quamlibet ille aut arescat æstu, aut residat gelu, neutro hostis audebit vti vado. nihil enim tam insuperabili

vallo Natura præclusit, quod non penetret audacia cui aliqua conandi spes relinquatur, ille est inexpugnabilis murus quem extruit fama virtuti. Sciunt posse Franci transire Rhenum, quos ad necem suam libenter admittas, sed nec victoriam possunt sperare, nec veniam. Quid ipsos maneat ex regum suorum cruciatibus metuũt, ideóq; tantum abest vt amnis illius transitum moliantur, magis vt comperta potestate desperent. Vbi nunc est illa ferocia? vbi semper infida mobilitas? Iam ne procul quidem Rhenũ audetis attollere, & vix securi flumina interiora periris. Contrà hinc per interualla disposita magis ornant limitem castella quàm protegunt. Arat illam terribilem aliquando ripam inermis agricola, toto nostri greges flumine bicorni versantur. Hæc est tua Constantine de Asacari cinere Gaisique supplicio quotidiana atque æterna victoria, omnibus quondam secundis præliis anteponenda. Semel acie vincitur, sine fine documento. Cladem suam, quamuis multi pereant, vulgus ignorat, compendium est deuincendorum hostium duces sustulisse. Vt tamen omnibus modis Barbarorum immanitas frangeretur, nec hostes regũ suorum supplicia mœrerent, etiam immensam Bructeris vastationẽ fecisti Imp. inuicte. In quo prima cõsilij tui fuit ratio, quòd exercitu repentè traiecto inopinantes adortus es, non quò aperto Marte diffideres, vt qui palàm congredi maluisses, sed vt illa natio perfugiis syluarum, & paludium bellum solita frustrari fugæ tempus amitteret. Cæsi igitur innumerabiles, capti plurimi. Quidquid fuit pecoris, captum, aut trucidatum est. Vici omnes igne consumpti. Puberes qui in manus venerunt, quorũ nec perfidia erat apta militiæ, nec ferocia seruituti, ad pœnas spectaculo dati, sæuientes bestias multitudine sua fatigarunt. Hoc est, Imperator, fretum esse virtute sua atque fortuna, hoc est, nõ pacem emere parcendo, sed victoriam quærere prouocando? Insuper etiam Agrippinensi ponte faciendo reliquiis afflictæ gentis insultas, ne vnquam metus ponat, semper horreat, semper supplices manus tendat, cùm tamẽ hoc tu magis ad gloriam imperij tui, & ornatum limitis facias, quàm ad facultatem quoties velis in hostem transeundi. quippe cùm totus armatis nauibus Rhenus instructus sit, & ripis omnibus vsque ad Oceanum dispositus miles immineat. Sed pulchrum tibi videtur (& re vera pulcherrimũ est) vt Rhenus ille non solùm superioribus locis, vbi aut latitudine vadosus, aut vicinia fontis exiguus, sed & ibi nouo ponte calcetur vbi totus est, vbi iã plurimos hausit amnes, quos hic noster

ingens

ingens fluuius, & Barbarus Nicer, & Mænus inuexit, vbi iam immani meatu ferox, & aluei vnius impatiens in sua cornua gestit excedere. Seruit profectò Constantine maxime ipsa rerum natura Numini tuo, cùm in illa gurgitum altitudine tantarũ moliũ fundamenta iaciuntur, fidã & stabilem firmitatem habitura. Iunxerit quondam licèt Hellesponti augustias classe connexa Persarum Rex potentissimus, temporarius ille transitus fuit. Simili nauium continuatione Baianum sinum strauerit ab Augusto tertius Cæsar, delicata fuit illa vectatio Principis otiosi. Hoc opus & difficile factu, & vsu futurum est sempiternum. Certè quidem iam ter in exordio suo hostium mouit obsequia, qui pacem supplices petierunt, nobilissimos obsides obtulerunt. Ex quo nemo dubitat quid perfecto ponte facturi sint qui iam seruiũt inchoato. Talibus te pro vtilitate ac dignitate publica rebus intentum auertũt in se noui motus eius hominis, quem succeſſib. tuis maximè fauere decuisset. De quo ego quemadmodum dicam adhuc fermè dubito, & de nutu Numinis tui expecto consilium. quãlibet enim meritò pietatis tuæ questib. arguatur, debet tamen sibi vox priuata moderari, præsertim cùm eum qui tibi ex tantis beneficiis tuis, & tanto necessitudinũ fauore ingratus extiterit adhuc contemplatui cogat vt quamuis irati reuerear. Quid faciam igitur, vt tam profunda vulnera suspensa manu tractem? Vsurpabo nimirum illa communia omnium facinorum patrocinia (quæ tamen plerumque etiam à sapientibus asseruntur) neminem peccare nisi Fato, & ipsa scelera mortalium actus esse Fortunæ, contrà autem Deorum munera esse virtutem. Gratulare Constantine naturæ ac moribus tuis, quòd te talem Constantius Pius genuerit, talem siderum decreta formarint, vt crudelis esse non possis. Illum autem non credo cùm venturus in lucem optionem vitæ qua vteretur acciperet, sortem incurrisse fugiendam, quæ multis hominibus iniustum, & postremò ipsi voluntarium ferret exitium. vt enim alia mittam, hoc ipsum nonne Fati necessitas tulit, vt ille pietati tuæ hanc referret vicem, quem tu ab Vrbe pulsum, ab Italia fugatum, ab Illyrico repudiatum tuis prouinciis, tuis copiis, tuo Palacio recepisti? Quid (oro) sibi voluit? quid optauit? aut quid amplius dispiceretur his quæ à te fuerat consecutus? cui tu summa, & diuersissima bona, priuatum otium & regias opes, dederas, cui digredienti ad annula sederas, cui impensius etiam quàm tibi occurrere obsequia nostra mandaueras, cuius omnibus iussis sic statueras obedire. vt pene

te habitus, penes illum potestas esset imperij Quisnam ille tantus fuit non ardor potentiæ, (quid enim te imperante non posset?) sed error iam desipientis ætatis, vt tot natus annos grauissimas curas,& bellum ciuile susciperet? Nullis (vt res est) muneribus Fortunæ explentur, quorum cupiditates ratio non terminat: atq; ita eos fœlicitas ingrata subterfluit, vt semper pleni spei, vacui commodorum, præsentibus careant, dum futura prospectant. At enim diuinum illum virum, qui primus imperium & participauit,& posuit, consilij & facti sui non pœnitet, nec amisisse se putat quod sponte transcripsit. Fœlix beatúsque verè, quem vestra, tantorum Principum, colunt obsequia priuatum. Sed & ille multiiugo fultus imperio, & vestro tegitur lætus vmbraculo, quos scit & sua stirpe creuisse, & glorias vestras sibi iustè vindicat. Hunc ergo illum qui ab illo fuerat fratre ascitus puduit imitari, hinc illum & Capitolini Iouis templo iurasse pœnituit. Non mirum quòd etiam genero peierauit. Hæc est fides, hæc religio Palatini sacrarij deuota penetralibus, vt lentè & cũctanter, iam scilicet cùm illis belli consiliis, itinere confecto, cõsumptis copiis mansionum, ne quis consequi posset exercitus, repentè intra parietes consideret purpuratus,& bis depositum tertiò vsurparet imperiũ, litteras ad sollicitandos exercitus mitteret, fidem militum præmiorum ostentatione turbare tentaret, securè scilicet vsurus exercitu quẽ venales manus habere docuisset? Quid, quòd illius errore declaratũ est Imp. quantus te militum tuorum amor cõ. lecteretur, qui te omnibus d nis quæ ille promiserat, omnibus honorum oblationibus prætulerunt? Rara illa virtus continentiæ, vix à paucis sapientiæ præceptorib. tãtùm aliquando seruata, propter te Constantine omnium hominum est facta communis, nec solùm hi quos litteræ, vitæ quies mitigauit, sed etiam ille militarium ardor animorũ respectu tui lucra contempsit. Fuerint aliqui exercitus alacritate ac viribus tui similes, tibi vni contigit exercitum habere sapientem. Multi olim fortasse praui duces, armis imparares, largitate certarunt, sed brevis eorũ fuit & caduca popularitas, quos facilè vicit quisquis imitandus est. Hic firmus, hic æternus est reip. custos, quem ipsum per se milites amant, cui non blandita, nec vendita seruit adulatio sed simplex & sincera deuotio. Dona tua Constantine manifestè sunt grata militibus, sed hoc gratiora quòd tua sunt. Quæcunq; porrigis manu tua fiunt acceptiora. Quam nemo potest tecũ hac ambitione contendere? Insuperabile genus est largitionis cùm

nis cùm ipse militi præmium est Imperator. Itaque tribuis tu tuis quidem exercitibus etiam plura quàm cupiunt sed tuum te magis nomẽ, tua de memoria patris autoritas, tua ætatis gratia, tua denique ista venerabilis forma commendat. pulchrum enim (DI boni!) & cæleste miraculum Imperator adolescens, in quo illa, quæ iam summa est fortitudo, adhuc tamen crescit, in quo hic fulgor oculorum, hæc veneranda pariter & grata maiestas perstringit simul & inuitat aspectus. Talem magnum illum regem, talem Thessalum virum mente concipio, quorum summa virtus pulchritudini coniuncta celebratur. non frustrà enim doctissimi viri dicunt: Naturam ipsam magnis mentibus domicilia corporũ digna metari, & ex vultu hominis, ac decore membrorum colligi posse, quantus illos cælestis spiritus intrarit habitator. Itaque te cùm ingredientem milites vident, admirantur, & diligunt, sequuntur oculis, animo tenent, Deo se obsequi putant, cuius tam pulchra forma est quàm certa diuinitas. Statim igitur vt fœdum illud facinus audierant, vltrò à te proficiscendi signum petiuerunt, cum viatica dares, idipsum sibi moram facere, plusque iam se quàm sufficeret ex largitionibus tuis habere dixerunt. Inde arreptis armis portas petierunt, tot dierum iter à Rheno vsque ad Ararim sine vlla requie peregerunt. indefessis corporibus, animis flagrantibus, crescente in dies ardore vindictæ quantò propiùs accederent. Tum quidem tua Imperator cura, qua refouendis eorum viribus à Cabillonensi portu nauigia prouideras, festinantibus penè non placuit. Segnis ille & cunctabundus amnis nunq iam fuisse tardior videbatur. Carnis tacitè labentibus, & ripis lentè recedentibus, stare se, non ire clamabant. Tum verò vsum pedum manibus aggressi incubuere nauigiis, & naturã fluminis vrgendo vicerũt, & tandem eluctati Araris moras vix ipso Rhodano fuere contenti. Parum illis videbatur concitus ruere, minus solito Arelate properare. Quid multa? Confitendum est, Imperator, cum hoc tuo vigore corporis, hoc mentis ardore, laborasti interdum vt quem ducebas sequereris exercitũ. tanto enim omnes impetu ferebantur, vt cùm illum Arelate deserto comperissent abiisse Massiliam, confestim nauibus euolarent, effusóque cursu non iam Rhodani curricula, sed ipsa quodammodo ventorum flamina præuerterent. Tantus illos incenderat amor Numinis tui, vt quamuis scirent oppugnandam esse munitissimam ciuitatem, sufficere sibi crederent præuenire Massilia enim (vt audio) in profundum mare prominens, & munitissimo

accincta portu, in quem angusto aditu meridianus refluit sinus, mille quingentis passibus terræ cohæret, quâ firmissimus, & turribus frequens murus opponitur. quippe olim Græcos, Italósque illuc conuenas, cùm artibus ingenióque pollerent, etiam ipse docuit locus omnia quæ bello vsui forent largius in eam partem quæ adiri posset impendere, cùm natura in cæteris sumptum operis remisisset. Itaque illam tum graui Fato Cæsari portas produce seniore claudentem, terra marique, admotis machinis, aggeribus extructis, naualibus præliis sæpius oppugnatam quàm territam, vix obsessio diuturna patefecit, cùm tamen Græculi magistratus & ipsum Cæsarem, & mox duces eius & copias non tam viribus suis quàm mœnibus repulissent. At enim non primo tuo Imperator aduentu, primóque impetu exercitus tui, nihil eiusdem Massiliæ altitudo murorum, nihil celeberrimæ turres, nihil loci natura remorata est quominus & portum caperes, & vrbem continuò, si velis. quippe tanta fiducia murum omnem milites inuaserunt, vt statim sine dubio ascensuri fuissent, nisi parandis, quas admouerant, scalis coniecturam oculorum sublimitas fefellisset. Sic quoq; multi scalarum breuitate decepti quod supererat ascensui extentis corporibus æquabant, & succedentium humeris subleuati iam interualla pinnarum vncis manibus inuaserant. Adeo nihil periculi in vindictæ executione metuebant, vt sibi non murum scandere, sed ex æquo congredi viderétur. Sed (ô singularem tuam Constantine pietatem, & tua semper officia etiam inter arma seruantem!) signum receptui dedisti, & victoriam distulisti, vt omnibus tibi liceret ignoscere, ne quid atrocius faceret miles iratus quàm clementiæ tuæ natura pateretur. In quo licèt optimi Imperatoris sollicitudine caueris vt inducti in fraudem milites pœnitendi tempus acciperent, atque vltrò veniam precarentur, nos tamen, qui mitissimos sensus tuos intuemur, (nihil est enim tam perspicuum quàm in pectore tuo bonitas) illi te intelligimus peperciſſe, quem, si prima copiam habuisset irruptio, eripere ferè nemo potuisset. Ita (quod ad pietatem tuam pertinet Imperator) & illum, & omnes quos receperat reseruasti. Sibi imputet quisquis vti noluit beneficio tuo, nec se dignũ vita iudicauit, cùm per te liceret vt viueret, tu (quod sufficit conscientiæ tuæ) etiam non merentibus pepercisti. Sed (ignosce dicto) non omnia potes. DI te vindicant & inuitum. Quod quidem nobis semper optandum est, vt prosperos habeas etiam vltra vota successus, qui omnem spem in gremio maiestatis tuæ

tis tuę ponimus,& tuam vbique præsentiam,quasi dari possit,expetimus. ecce enim, dum à limite paulisper abscesseras quibus se terroribus Barbarorum perfidia iactauerat scilicet, dum sibi illa proponunt, Quando perueniet? Quando veniet? Quando fessum reducet exercitum? cùm repentè audito reditu tuo velut attoniti conciderunt. Nec tuum pro rep. votum amplius quàm vnius noctis cura tetigit. postridie enim quàm accepto illo nuntio geminatum itineris laborem susceperas omnes fluctus resedisse,omnem quam reliqueras tranquillitatem rediisse didicisti, ipsa hoc sic ordinante Fortuna, vt te ibi rerum tuarum fœlicitas admoneret DIs Immortalibus ferre quæ voueras vbi deflexisses ad templum toto orbe pulcherrimum, immò ad præsentem, vt venisti,Deum. vidisti enim (credo) Constantine Apollinem tuũ, comitante Victoria,coronas tibi laureas offerentem, quæ tricenûm singulæ ferunt omen annorum. hic est humanarum numerus ætatum, quæ tibi vtique debentur vltra Pyliam senectutem. Et immò quod credo vidisti, téque in illius spem recognouisti, cui totius mundi regna deberi vatum carmina diuina cecinerunt. Quod ego nunc demum arbitror contigisse,cùm tu sis, vt ille, iuuenis, & lætus, & salutifer, & pulcherrimus Imperator. Meritò igitur augustissima illa delubra tantis donariis honestasti,vt iam vetera non quærant. iam omnia te vocare ad se templa videantur, præcipuéque Apollo noster, cuius feruentibus aquis periuria puniuntur,quæ te maximè oportet odisse. DI Immortales quando illum dabitis diem quo præsentissimus hic Deus omni pace composita illos quoque Apollinis lucos, & sacras sedes, & anhela fontium ora circumeat? Quorum scaturigines, leni tempore nebulosæ, arridere Constantine oculis tuis, & osculis sese inferere velle videantur. Miraberis profectò illam quoque numinis tui sedem, & calentes aquas sine vllo soli ardentis indicio,quarum nulla tristitia est saporis, aut halitus, sed talis haustu & odore sinceritas qualis fontium frigidorum. Dabis & illic munera, constitues priuilegia, ipsam denique patriam meam ipsius loci veneratione restitues. Cuius ciuitatis antiqua nobilitas, & quondam fraterno populi Rom. nomine gloriata opem tuæ maiestatis expectat, vt illic quorum loca publica, & templa pulcherrima tua liberalitate reparentur, sicut hîc video hanc fortunatissimam ciuitatem, cuius natalis dies tua pietate celebratur, ita cunctis mœnibus resurgentem, vt se quodammodo gaudeat olim corruisse,auctior tuis facta beneficiis: video Circum maxi-

mum,æmulum(credo) Romano? video basilicas,& forum:opera regia, sedémque iustitiæ in tantam altitudinem susciatari, vt se sideribus & cælo digna & vicina promittant. Quæ cestè omnia sunt præsentia tua munera. quæcunque enim loca frequentissimè tuum Numen illustrat, in his & hominibus omnia,& mœnibus, & muneribus augentur: nec magis Ioui & Iunoni recubantibus nouos flores terra submisit, quàm circa tua Constantine vestigia vrbes & templa conturgunt. Ideóque hoc votis meis sufficit, vt patriam meam videas ducente pietate, quia statim erit restituta si videris. Sed enim ista fælicitas viderit, an adhuc meæ debeatur ætati. Interim quoniam ad summam votorum meorum tua dignatione perueni, vt hanc meam qualemcunque vocem, diuersis otij & Palatij officiis exercitam, tuis auribus consecrarem, maximas Numini tuo gratias ago, tibíque (quod superest) commendo liberos meos, præcipuéq; illum iam summa fisci patrocinia tractantem, in quem me totum transtulit pietas. Cuius fœlix seruitus, siquando respexeris, maximè tuæ conueniet ætati. Cæterùm quod de omnibus liberis dixi, lata est, Imperator, ambitio. præter illos enim quinque quos genui, etiam illos, quasi meos numero, quos prouexi ad tutelam fori, ad officia Palatij. multi quippe ex meri humo ignobiles fluunt, multi sectatores mei etiam prouincias tuas administrant. Quorum successibus lætor, omniúmque honorem pro meo duco, & si fortè hodie infrà expectationem mei dixero, in illis me confido placuisse. Sed tamen hoc quoque tuum mihi Numen indulserit, vt ex hac oratione non eloquentiæ, (quod nimium est) sed quantulæcunquè prudentiæ,& deuotæ tibi mentis testimonium referam. cedant priuatorum studiorum ignobiles curæ, perpetua mihi erit materia dicendi qui me probauerit Imperator.

EVME-

EVMENII PANEGYRICVS CONSTANTINO CÆSARI AVGVSTO DICTVS.

SI mihi Cæsar, post diuturnum silentium sola esset vincenda trepidatio, qua rudimenta quædam vocis meæ rursus experior, haud immeritò me vltra ætas, & quantulacumque studij mei ferret opinio perturbari confiterer, præsertim cùm apud maiestatem tuam diuina virtutum miracula vestrarum prædicarem. Quo in genere orationis quanta esset cura, quantus labor, quàm sollicita veneratio, sensi etiam cùm quotidiana illa instituendæ iuuentutis exercitatione versarer. quamuis enim prima tunc in renascentem remp. patris ac patrui tui merita licèt æquare non possem, possem tamen vel censere numerando. Sed cùm in eo curriculo illo vetere, aut inter adyta Palatij vestri alia quædam sermonis arcani ratio dẽmouerit, aut post indultam à pietate vestra quietem studium ruris abduxerit, & vos interim nullum vlciscendæ augendæque reipublicæ vacuum tempus amiseritis; cùm tot postea virtute vestra partæ victoriæ, tot excisæ vndique Barbaræ nationes, tot translati sint Roma cultores, prolati limites, tot prouinciæ restitutę, hęreo prorsus & stupeo, & pręter illam ex otio meo tarditatem tanta rerum mole deterreor, nisi hoc vno nitar hortatu, quòd ex quantacunque desidia quamuis maximè oratioui imparem facit Cęsar auditor, pręsertim cum fauente Numine tuo ipse ille iam pridem mihi, qui in lucem primus eduxit, diuinarum patris tui aurium aditus euenerit. Quò facilius maiestatis tuę recordatione confisus possim illa quę tunc dicta sunt prętexere, atque hunc sermonem ab his quæ secuta sunt inchoare. Quanquàm multa mihi ex illis quoq; hoc in tempore necessariò transcunda

sunt, ac potissimum ea quibus officio delati mihi à diuinitate vestra honoris interfui, captus scilicet Rex ferociſſimæ nationis inter ipsas quas moliebatur insidias; & à pōte Rheni vsque ad Danubij transitum continentem deuastata atque exhausta penitus Alamania. nā & maiora sunt quàm vt enarrari inter alia possint, & (ne meis quoque stipendiis videar gloriari) sufficit conscientiæ meæ illa vidisse. De te igitur mihi Cæsar inuicte hodiernæ gratulationis exordium diuinus ille vestræ maiestatis ortus, ipso quo illuxit auspicio veris illustrior, cui dies serenus, atque (vt celebrantes sensimus) vltra rationem temporis Sol æstiuus incaluit, augustiore fulgens luminis claritate quàm cùm originem mundi nascentis animauit. siquidem tunc inter illa rerum tenera primordia moderatus dicitur, ne noceret ardentior, nunc certasse dicitur ne maiestate vestra videretur obscurior. O fœlix beatúmque ver nouo partu, iam non amœnitate florum, nec viriditate segetum, nec gemmis vitium, nec ipsis tantùm Fauoniis, & luce serena lætum atque venerabile, quantum ortu Cæsarum maximorum! O tempus quo meritò quondam omnia nata esse credantur, cùm cōdem nunc confirmata esse videamus! O Kalendæ Martiæ sicuti olim annorum voluentium, ita nunc æternorum auspices Imperatorum! quanta enim inuictissimi Principes & vobis & reip. propagatio orbis vestri participando tutelam? Cuius licèt omni hoste perdomitō certa securitas, nimios tamen in diuersa discursus vel reuitenda poscebat. Partho quippe vltra Tigrim redacto, Dacia restituta, porrectis vsque ad Danubij caput Germaniæ Rhetiæque limitibus, destinata Batauiæ, Britanniæque vindicta, gubernacula maiora quærebat aucta atque augenda resp. & qui Romanæ potentiæ terminos virtute protulerant imperium filio pietate debebant. Et sanè præter vsum curámq; reip. etiam illa Iouis & Herculis cognata maiestas Iouio Herculióque Principibus totius mundi, cælestiúmque rerum similitudinem requirebat. quippe isto Numinis vestri numero summa omnia nituntur & gaudent, eleméta quatuor, & totidem anni tempora, & orbis quadrifariam duplici discretus Oceano, & emensō quater cælo lustra redeuntia, & quadrigæ Solis, & duobus cæli luminib. adiuncti Vesper & Lucifer. Sed neque Sol ipse, neque cuncta sidera humanas res tam perpetuo lumine intuentur quàm vos tuemini qui sine vllo ferè discrimine dierum ac noctium illustratis orbem, salutíque gentium non his modò quibus immortales vultus vestri vigent, sed multo ma-

to magis illis diuinarum mentium vestrarum oculis prouideris: nec solùm qua dies oritur, & præteritur, & conditur, sed etiam ex illa Septentrionali plaga salutari beatis luce prouincias. Adeo Cæsares vestra in orbem terrarum distributa beneficia prope plura sunt quàm Deorum. Quibus ego si omnibus immorari velim, neque hic dies mihi totus, neque proximus, neque porrò cæteri sat erunt. Et habenda est ratio temporis, Cæsares, tanta dum loquimur. Adoratæ sint igitur mihi Sarmaticæ expeditiones, quibus illa gens propè omnis extincta est, & penè cum solo nomine relicta, quo seruiat. Dent veniam trophæa Niliaca, sub quibus Æthiops & Indus intremuit. Contenta sit voce gloriæ suæ & proxima illa ruina Carporum. Reseruetur nuntiis iã iámque venientibus Mauris immissa vastatio. Aliis hæc permittente maiestate vestra celebrabo temporibus. Di Immortales, vota suscipio, & ipsis qui gessere præsentibus. Illa verò, Cæsar inuicte, quę ductu atque auspicio numinis tui gesta sunt, quorum etiam spectaculo fruimur sub hac occasione dignationis tuæ, sine dilatione dicenda sunt, eô magis, quòd quamuis in communibus reip. bonis necesse nobis gratulari quę priora nobis sunt maximè sunt gratulationi. Statim itaque Gallias tuas Cæsar veniendo vicisti. siquidem illa celeritas qua omnes ortus atque aduentus tui nuntios præuertisti cepit oppressam Gesorigiam cenſibus muris pertinacem, tunc errore misero Romano piraticę factionis, atque illis olim mari fretis alluentẽ portas ademit. In quo diuina prouidentia tua, & par consilio effectus apparuit, qui omnem sinum illum portus quem statis vicibus æstus alternat, defixis in aditu trabibus, ingestísque saxis, inuium nauibus reddidisti, atque ipsá loci naturam admirabili ratione superasti, cùm mare frustrà reciprocum prohibitis fuga quasi illudere videretur, tãquam nullo vsu iuuaret inclusos, quasi redire desisset. Quęnam vnquam mirabimur valla castrorum post hoc nouum in mari vallũ? Quid erit mirum siqua murorum, aut arieti non cesserit firmitas, aut machinas despexerit altitudo? cùm Oceanus ille tanto liberatus impetu, tanta mole consurgens, (siue vlterioribus, vt ferunt, terris repulsus, siue anhelitu quo respirat euectus, seu quacunque alia ratione motus) nunquam tua Cęsar claustra perfregerit, neque omnino conuellerit tot dierum ac noctium receptu recursúque, cùm tot interim, quà terras circumfluit littora solueret, ripásque defringeret, vno illo (vt res est) loco aut potentia vestrę maiestatis inferior, aut pro debito vobis honore clementior

Xerxes, (vt audio) Persarum rex potentissimus, pedicas iecit aureas in profundum, Neptunum se dictitans alligare, qui fluctibus ferociret. Stulta ille iactantia & sacrilega vanitate. At enim tua Cæsar diuina prouidentia & efficaci est vsa consilio, nec insultauit elemẽto, vt non prouocaret odium, sed mereretur obsequiũ. quid enim aliud interpretemur, cùm statim atque obsidionem necessitas, & clementię vestrę fides soluerat eadem claustra qui primus insiluit æstus irruperit, totáque illa quoad vsus fuit inuicta fluctibus acies arborum veluti signo dato, & peracta statione dilapsa sit? Vt nemo dubitaret portum illum qui piratę, ne suis opem ferret, occlusus fuisset, vobis ad victoriam spontè patuisse. Potuisset enim Cæsar inuicte illo virtutis ac fœliciratis tuæ impetu totum peragi continuò bellum, nisi ædificandis nauibus dari tempus rei necessitudo suasisset. Quo tamen omni nũquam ab eorum hostium euersione cessatum est quos adiri continens terra permisit. Quanquam illa regio diuinis expeditionibus tuis Cæsar vindicata atque purgata, quam obliquis meatibus callidis interfluit, quámque diuortio sui Rhenus amplectitur, penè (vt cum verbi periculo loquar) terra non est. Ita penitus aquis imbuta permaduit, vt non solùm quæ manifestè palustris est cedat ad nixum, & hauriat pressa vestigium, sed etiam vbi paulò videtur firmior pedum pulsu tentata quatiatur, & sentire se procul mota pondus testetur. Ita (vt res est) subiacentibus innatat, & suspensa latè vacillat, vt meritò quis duxerit exercendũ fuisse tali solo militem ad nauale certamen. Sed neque illæ fraudes locorum, nec quę plura inerant perfugia syluarum Barbaros tegere potuerunt, quominus ditioni tuę diuinitatis omnes sese dedere cogerentur, & cum coniugib. ac liberis, cęteróq; examine necessitudinum, ac rerum suarum ad loca olim deserta transirent, vt quę fortasse ipsi quondam deprędando vastauerant, culta redderent seruiẽdo. Quis hoc vnquam futurum, etiamsi coràm voluistis & affari, Deus ante vos Principes persuadere potuisset nunc vidimus, & videmus, totis porticib. ciuitatum sedere captiua agmina Barbarorum, viros attonita feritate trepidantes, respicientes anus ignauiam filiorum, nuptas maritorum, copulatas vinculis, pueros ac puellas familiari murmure blandientes, atque hos omnes prouincialibus vestris ad obsequium distributos, donec ad destinatos sibi cultus solitudinem ducerentur. Insultare hercule communi Galliarum nomine libet, (quod pace vestra loquar) ipsis triumphum assignare prouinciis. Arat ergo nunc

mihi

mihi Caunus, & Frisius, & ille vagus, ille prædator exercitio squalidus operatur, & frequentat nundinas meas pecore vænali, & cultor Barbarus laxat annonam. Quinetiam si ad delectum vocetur, accurrit, & obsequiis teritur, & tergo coërcetur, & seruire se militiæ gratulatur. Quid faciam Cæsar Auguste? Ignosce si moror, ignosce si propero. multa enim illius temporis quo transitus in Britanniam parabatur admirabilia virtutum tuarum facta prætereo, dum festino cupidus ad singularem illam victoriam, qua vniuersa resp. tandem est vindicata. Cuius magnitudo, Cæsar inuicte, hactenus explicabitur, vt prius dicam quàm necessarium illud, & difficile bellum fuerit, quo magis confectum sit. Minus indignum fuerat sub Principe Gallieno, quamuis triste, harum prouinciarum à Romano duce dissidium. tunc enim siue incuriâ rerum, siue quadam inclinatione Fatorum omnibus ferè membris erat truncata resp. Tunc se nimiùm & Parthus extulerat, & Palmyrenus æquauerat, tota Ægyptus Syriæque defecerant, amissa Rhetia, Noricum Pannonięque vastatæ. Italia ipsa, gentium domina, plurimarum vrbium suarum excidia mœrebat. Non erat tantum doloris in singulis, cùm penè omnibus careret. Nunc verò toto orbe terrarum non modò quâ Romanus limes fuerat virtute vestra recepto, sed etiam quâ hostilis edomito, cùm toties proculcata esset Alamania, toties obstricta Sarmatia, Vitungi, Quadi, Carpi toties profligati, submittente se Gottho pace poscenda, supplicante per munera rege Persarum, vrebat animum (quod nunc denique confitemur) vna illa tanti imperij contumelia, eôque nobis intolerabilior videbatur, quòd glorię sola restabat. Et sanè non sicut Britannię nomen vnum, ita mediocris iacturę erat reipublicę terra tanto frugum vbere: tanto lęta numero pascuorum, tot metallorum fluens riuis, tot vectigalibus quęstuosa, tot accincta portubus, tanto immensa circuitu. Quam Cæsar ille autor vestri nominis cùm Romanorum primus intrasset, alium se orbem terrarum scripsit reperisse, tantę magnitudinis arbitratus, vt non circumfusa Oceano, sed complexa ipsum Oceanum videretur. Sed enim illa ętate nec Britannia vllis erat ad nauale bellum armata nauigiis, & Romana res inde iam à Punicis Asiaticísque bellis etiam recenti exercitata Piratico, & postea Mithridatico, non magis terrestri quàm nauali vsu vigebat. Ad hoc natio etiam tunc rudis, & soli Britanni Pictis modo, & Hibernis assueta hostibu-

adhuc seminudis, facilè Romanis armis signisque cesserunt. Prope vt hoc vno Cæsar gloriari in illa expeditione debuerit, quòd nauigasset Oceanum. Isto verò nefario latrocinio abducta primũ à fugiente pirata classe, quæ olim Gallias tuebatur, ædificatis præterea plurimis in nostrum modum nauibus, occupata legione Romana, intercluſis aliquot peregrinorum militum cuneis, contractis ad delectum mercatoribus Gallicanis, sollicitatis per spolia ipsarum prouinciarum non mediocribus copiis Barbarorum, atque iis omnibus ad munia nautica flagitij illius autorum magisterio eruditis, exercitibus autem nostris licèt inuictis virtute, tamen in re maritima nouis, malam coaluisse ex indignissimo latrocinio belli molẽ audiebamus, licèt de exitu fideremus. nam & accesserat diuturna sceleris impunitas, quæ desperatorũ hominum inflarat audaciam, vt illam inclementiam maris, quæ victoriam nostram fatali quadam necessitate distulerat, pro sui terrore iactarent, nec consilio intermissum bellum esse, sed desperatione omissum crederent, adeò vt iam communis pœnæ timore depositio archipiratam satelles occideret, & illud auctoramentum tanti discriminis putaret imperium. Hoc igitur bellum, tam necessarium, tam difficile auditu, tam inueteratum, tam instructum, ita Cæsar aggressus es, vt statim atque illò infestum, maiestatis tuæ fulmen intenderas, confectum omnibus videretur. nam primò omnium, (in quo præcipuè consulendũ fuit) ne quid Barbaræ nationes conuerso illuc Numine tuo nouare tentarent, inuocata potestatis tuæ maiestate prouisum est. tu enim ipse, tu domine Maximiane, Imperator æterne, nouo itineris compendio aduentum diuinitatis tuæ accelerare dignatus, repentè Rheno insitisti, omnémque illum limitem nõ equestribus, neque pedestribus copiis, sed potentiæ tuæ terrore tutatus es. Quantoslibet valebat exercitus Maximianus in ripa! Tu verò inuicte Cæsar instructis armatísque diuersis classibus ita hostem incertum consiliíque inopem reddidisti, vt tunc denique senserit quòd non munitus esset Oceano, sed incluſus. Hoc loco venit in mentem mihi quàm delicata illorum Principum fuerit in administranda rep. cum laude felicitas, quibus Romæ degentibus triumphi, & cognomina deuictarum à Ducibus suis gentiũ proueniebant. Itaque Fronto, Romanæ eloquentiæ non secundum, sed alterum decus, cùm belli in Britannia confecti laudẽ Antonino Principi daret, quamuis ille in ipso Vrbis Palatio residens
di eius mandasset auspicium, veluti longæ nauis gubernagero
culis

culis præsidentem totius velificationis & cursus gloriam meruisse testatus est. At enim tu Cæsar inuicte omnis istius & nauigationis, & belli non modò pro imperij iure præceptor, sed rebus ipsis & exemplo constantię tuę hortator atq; impulsor fuisti. siquidem magis Gesoriacēsi littore quamuis feruidum Oceanum, etiam illi exercitui tuo quem Sequanam fluctus inuexerat irrevocabilem iniecisti in eis ardorem, adeò vt cunctantibus adhuc Ducibus, cælo & mari turbidis, vltrò signum nauigationis exposceret, quędam minacia signa, quę videbantur, contemneret, die pluuio vela faceret, ventum, quia directus non erat, captaret obliquum. quis enim se quamlibet iniquo mari non auderet credere te nauigante? Omnium (vt dicitur) accepto nuntio nauigationis tuę vna vox & hortatio fuit. Quid dubitamus? quid moramur? Ipse iam soluit, iam prouehitur, iam fortasse peruenit. Experiamur omnia, per quoscunq; fluctus eamus. Quid est quod timere possimus? Cęsarem sequimur. Nec fefellit opinio vestrę fœlicitatis: siquidem (vt ex ipsorum relatione comperimus) ad tempus ipsum tantę se dorso maris nebulę miscuerunt, vt inimica classis apud Vectam insulam in speculis & insidiis collocata ignorantibus omnino hostibus prętereiretur, ne vel moraretur ipse tum, quamuis non posset obsistere. Iam verò quòd idem ille vestro auspicio inuictus exercitus statim atque Britannię littus inuaserat vniuersis nauibus suis iniecit ignes, quinam alij nisi diuinitatis vestrę monitus impulerunt? aut quę alia ratio persuasit nullum prędium fugę reseruare, nec vereri dubia bellorum, nec Martem (vt dicitur) putare communem, nisi quòd vestri cōtemplatione constabat de victoria non posse dubitari? Non illic tunc vires, non Romana robora, sed vestra Numina cogitauerunt. Proposito qualicunque prælio certam sibi spondere fortunam, non tam est fiducia militum, quàm fœlicitas Imperatorum. Ipse ille autem signifer nefarię factionis cur ab eo littore quod tenebat abscesserit, cur classem portúmq; deseruit, nisi quòd te Cęsar inuicte, cuius imminentia vela conspexerat, timuit iam iámque venturum? Vtcunque cum Ducibus tuis maluit experiri quàm prędens maiestatis tuę fulmen excipere. Demens, qui nesciebat quacunque fugerat vbique numina vestrę diuinitatis esse, vbi vultus vestri, vbi signa colerentur. Te tamen ille fugiens incidit in tuorum manus, à te victus, à tuis exercitibus oppressus est. Denique adeò trepidus, & te post terga respiciens, & in modum amentis attonitus properauit ad mortem, vt nec explicarit

acie m, nec omnes copias quas trahebat instruxerit, sed cum veteribus illius cõiurationis autoribus, & mercenariis cuneis Barbarorum tanti apparatus oblitus irruerit. Adeò Cæsar hoc etiam reip. tribuit vestra fœlicitas, vt nemo ferè Romanus occiderit imperio vincente Romano. omnes enim illos (vt audio) campos atque colles non nisi teterrimorum hostium corpora fusa texerunt. Illa Barbara, aut imitatione Barbariæ olim cultu vestis, & prolixo crine rutilantia, tunc verò vulnere, & cruore fœdata, & in diuersos situs structa, sicuti dolorem vulnerum fuerant secuta, iacuerunt, atque inter hos ipse vexillarius lactocinij, cultu illo quem viuus violauerat sponte deposito, & vix vnius velaminis repertus indicio. Adeò v. rum sibi dixerat morte vicina, vt interfectum se nollet agnosci. Enimuerò Cæsar inuicte tanto Deorum Immortalium tibi est addicta consensu victoria, omnium quidem quos adortus fueris hostium, sed præcipuè interiectio Francorum, & illi quoque milites vestri qui per errorem nebulosi (vt paulò antè dixi) maris abiuncti ad oppidum Londinense peruenerant, quidquid ex mercenaria illa multitudine Barbarorum prælio superfuerat, cùm direpta ciuitate fugam capessere cogitarent, passim tota vrbe confecerunt, & non solam prouincialibus vestris in cæde hostium dederunt salutem, sed etiam in spectaculo voluptatem. O victoria multiiuga, & innumerabilium triumphorum, qua Britanniæ restitutæ, qua gentes Francorum penitus excisæ, qua multis præterea gentibus in cõiuratione illius sceleris deprehensis imposita est necessitas obsequendi, denique ad perpetuam quietem maria purgata sunt! Gloriare tu verò Cæsar inuicte alium te orbem terrarum peperisse, & Romanæ potẽtiæ gloriã restituẽdo nauale m addidisti imperio terris omnib. maius elementum. Confeci sti (inquam) bellum Cæsar inuicte, quod cunctis impendere prouinciis videbatur, támq; latè vagari & flagrare poterat quàm latè omnis Oceanus, & Mediterranei sinus abluunt. neq; enim si metu vestri lues illa solis Britanniæ visceribus intabuit, idcirco nescimus quanto se aliàs furore iactasset, si fiduciam peruagandi quâ patebat habuisset. nullo siquidem certo fine montium, aut fluminum terminabatur, quem dispositæ limitis custodiæ non tuerentur, sed vbiq; nauis, licèt nobis virtutẽ fœlicitatémq; vestram haberemus, magnis tamen terroribus imminebat quâ iacent maria, quà venti ferunt. recursabat quippe in animos illa sub Diuo Probo & paucorũ ex Francis captiuorum incredibilis audacia, & indigna fœlicitas,

qui à

qui à Ponto vsque correptis nauibus, Græciam, Asiámque populati, nec impunè pleriſque Libyæ littoribus appulſi, ipſas poſtremò naualibus quondam victoriis nobiles ceperant Syracuſas, & immenſo itinere peruecti Oceanum quâ terras rupit intrauerant, atque ita euentu temeritatis oſtenderant nihil eſſe clauſum piraticæ deſperationi quò nauigiis pateret acceſſus. Itaque hac victoria veſtra non Britannia ſolùm ſeruitute eſt liberata, ſed omnibus nationibus ſecuritas reſtituta, quæ maritimo vſu tantum in bello adire periculi poterant, quantum in pace commodi conſequuntur. Nunc ſecura eſt (vt de latere Gallico taceam) quamuis penè conſpicuis littoribus Hiſpania, nunc Italia, nunc Africa, nunc omnes vſque ad Mæotidas paludes perpetuis curis vacant gentes. Nec idcirco minoribus gaudiis ferũtur dempto periculi metu quòd experiundi neceſſitate caruerunt, ſed hoc ipſum & in adminiſtratione prouidentiæ veſtræ, & infectione fortunæ impenſius gratulantur. quòd tanta illa vis nauticæ rebellionis in veſtigiis ſuis concidit. Atque ipſam Britãniam, quæ ſedem tam diuturno ſceleri præbuiſſet, conſtat victoriam ſolã ſui reſtitutione ſenſiſſe veſtram. Meritò igitur ſtatim atque ad littus illud exoptatus olim vindex & liberator appuleras obuius ſeſe maieſtati tuæ triumphus effudit, exultantéſque gaudio Britanni cum coniugibus ac liberis obtulerunt, non te ipſum modò, quem vt cælo delapſum intuebantur, ſed etiam nauis illius quæ tuum Numen aduexerat, vela remigiáque venerantes, paratíque te ingredientem ſtratis ſenſere corporibus. Nec mirum ſi tanto gaudio ferebantur. poſt tot annorum miſerrimam captiuitatem, poſt violatas coniuges, poſt liberorum turpe ſeruitium tandem liberi, tandémque Romani, tandem vera imperij luce recreati. ſiquidem præter illam clementiæ veſtræ pietatíſque famam, quæ communi gentium voce celebratur, in ipſo Cæſar tuo vultu videbant omnium ſigna virtutum, in fronte grauitatis, in oculis lenitatis, in rubore verecundiæ, in ſermone iuſtitiæ. Quæ ſingula vt reſpectantes agnouerant, lætitiæ clamoribus concinebant, vobis ſe, vobis liberos ſuos, veſtris liberis omnes generis ſui poſteros deuouebant. Nos quidẽ certè, ô perpetui parentes & domini generis humani, hoc à DIs immortalibus omni votorum nũcupatione depoſcimus, vt liberi nepotéſq; noſtri, & ſiqua omnibus ſeculis erit duratura progenies, cùm vobis, tum etiam his quos educatis, atque educabitis dedicentur.

quid enim melius posteris nostris optare possumus quàm quo fruimur ipsi? Tenet vno pacis amplexu Romana resp. quidquid variis temporum vicibus fuit aliquando Romanum, & illa quę sępe veluti numia mŏle defluxerat magnitudo, tandem solido cohęsit imperio. Nihil ex omni terrarum cęlíque regione non aut metu quietum est, aut armis domitum, aut pietate deuinctum. Et ex aliis quidem partibus aliqua restant, quæ (si voluntas vel ratio desiderent) possitis acquirere. vltra Oceanum verò quid erat præter Britanniam? Quæ à vobis ita recuperata est, vt illæ quoq; nationes terminis eiusdem insulæ cohærentes vestris nutibus obsequantur. Nulla progrediendi causa supereſt, nisi si (quod Natura vetuit) fines ipsius quærantur Oceani. Omnia (inquam) inuictissimi Principes vestra sunt, quæ sunt digna vobis. Et inde est quod consulere singulis æqualiter licet, cùm vniuersa teneatis. Itaque sicuti pridem tuo Diocletiane Auguste iussu suppleuit deserta Thraciæ translatis incolis Asia, sicut postea tuo Maximiane Auguste nutu Neruiorum & Treuirorum arua iacentia lætus postliminio restitutus & receptus in leges Francus excoluit, ita nunc per victorias tuas Constantine Cæsar inuicte quidquid infrequens Ambiano, & Bellouaco, & Trigastino solo, Lingonicóque restabat barbaro cultore reuirescit. Quinetiam illa cuius nomine mihi peculiariter gratulandum deuotissima vobis ciuitas Æduorum ex hac Britannicæ facultate victoriæ plurimos, quibus illæ prouinciæ redundabant, accepit artifices, & nunc extructione veterum domorum, & refectione operum publicorum, & templorum instauratione consurgit. Nunc sibi redditum vetus illud Romanæ fraternitatis nomen existimat, cùm te rursus habeat conditorem. Dixi, Cæsar inuicte, prope plura quàm potui, sed pauciora quàm debui, vt iustissima mihi causa sit propitio munere tuo & nunc desinendi, & sępe dicendi.

EVME-

EVMENII RHETORIS
ORATIO PRO SCHOLIS INSTAVRANDIS CORAM V. P. PRÆSIDE GALLIÆ HABITA.

CERTVM habeo V.P. non quidem te, qui semper in omni genere dicendi maxima facultate viguisti, sed circumstantium plerósque mirari, quòd ego, qui ab ineunte adolescentia vsque in hunc diem nunquam isto in loco dixerim, & quantulumcunq; illud est quod labore ac diligentia videor consecutus, exercere priuatim quàm in foro iactare maluerim, nunc demum sero quodam tyrocinio ad insolitum mihi tribunal aspirem. A quo ego me fateor quanquam sedes ista iustitiæ & ad agendum & ad dicendum amplissima videretur, diffisum tamẽ ingenio meo antehac abfuisse, & hoc ipso in tempore, quamuis diuersissimum à contẽtione litium genus orationis habiturum, conscientiæ trepidatione reuocari. Ne quid igitur aut opinioni hominũ dubium relinquã, aut interpretationi ex hac postulatione, quam de restituendis patriæ meę Menianis mihi sumendam potiùs quàm cuiquam delegandam putaui, maius de me aliquid quàm posse me sentio videar promittere, cõtestatum esse initio dicendi apud audientes volo temporarium me dicendi munus, atq; idipsum meis studiis peculiariter commodare, nõ ad incognitam mihi sectam forensium patronorũ alienæ laudis cupiditate transire. neque enim tanta me aut negligẽtia, aut cõfidentia tenet, vt nesciam quanta sit inter hanc aciem fori, & nostra illa secreta studiorũ exercitia diuersitas. Ibi armãtur ingenia, hic præliatur. Ibi præludio, hic pugna committitur. Hic plerumq; velut fudibus & saxis, illic semper telis splendentibus dimicatur. Hic sudore & quasi puluere sordibus, illic insignis ornatu laudatur orator. Vt, si vterque experiundi causa officia commutent, alium quidem tubarum sonus, & strepitus armorum, alium quidem triumphi deterreat. Scio hæc inquam, V.P. neque me sciens fallo, & idcirco tantum abest vt me docendi relictis

præcipiendíque rationibus aptum atque idoneum putem, vt hoc ipso quòd vel vno die, atque vna de re in foro dicam, veniam magis possim sperare quàm gloriam. Quanquam in hac oratione V. P. loci tantummodo insolentia, non dicendi nouitate perturber, siquidem id postulo quod non modò contradicendo nemo audeat impedire, sed omnes potiùs quibus diuina Principum liberalitas, quibus vrbis istius restitutio, quibus optimarum artium celebratio grata atque iucunda est, summo gaudio & fauore suscipiant, vt Menianæ illæ scholæ, quondam pulcherrimo opere, & studiorum frequentia celebres & illustres, iuxta cætera quæ instaurantur opera ac templa reparentur. Ita quantum mihi trepidationis affert locus, tantum releuat causa dicendi. Quam quidem ego V. P. duas in partes arbitror diuidendam, vt priùs differam quàm sit ex vsu & officio opus illud ad pristinam magnificentiam reformari, deinde qua ratione id possit sine sumptu publico, ex largitione quidem Principum maximorum, sed tamen cum aliquo meo erga patriam studio & amore, procedere. Ante omnia igitur V. P. diuinæ Imperatorum Cæsarúmque nostrórum prouidentiæ, singularíque in nos beneuolentiæ huius quoque operis instauratione parendum est, qui ciuitatem istam, & olim fraterno populi Romani nomine gloriatam, & tunc demum grauissima clade perculsam cùm latrocinio Batauicæ rebellionis obsessa auxilium Romani Principis irrogantem, non solùm pro admiratione meritorum, sed etiá pro miseratione casuum attollere ac recreare voluerunt, ipsámque ruinarum eius magnitudinem immortalibus liberalitatis suæ monumentis dignam iudicauerunt, vt tanto esset illustrior gloria restitutorum quanto ipsa moles restitutionis immanior. Itaque maximas pecunias, & totum (si res poscat) ærarium non templis modò, ac locis publicis reficiundis, sed etiam priuatis domibus indulgent, nec pecunias modò, sed etiam artifices transmarinos, & ex amplissimis prouinciarum ordinibus incolas nouos, & deuotissimarum hiberna legionum, quarum inuicta robora ne in his quidem quæ nunc cùm maximè egent bellis requirunt, vt commodis nostris studio gratiæ hospitalis operentur, & resides aquas, & nouos amnes vel vti aridis fessæ vrbis viscetibus infundant. Ex quo manifestum est eos qui coloniam istam tot tantísque operibus totius imperij erigere atque animare statuerunt, & præcipuè sedem illam liberalium litterarum velle reparare, vt frequentiam honestissimæ

iuuentu-

iuuentutis illustrato studiorum honore prouiderint. cui enim vnquam veterum principum tantæ fuit curæ, vt doctrinæ atque eloquentiæ studia florerent quantæ his optimis & indulgentissimis dominis generis humani? Quos ego quidem (quantum ad votum pietatémque pertinet) liberorum nostrorum parentes appellare non dubito, qui nobilissimam istam indolem Galliarum suarum, interitu summi doctoris orbatam, respicere dignati suo potissimum iudicio præceptorem ei moderatorémque tribuerunt, & inter Imperatorias dispositiones summis reipublicæ gubernandæ prouisionibus occupatas litterarum quoque habuere dilectum, nec aliter quàm si equestri turmæ, vel cohorti Prætoriæ consulendum foret, quem potissimum præficerent sui arbitrij esse duxerunt, ne ij quos ad spem omnium tribunalium, aut interdum ad stipendia cognitionum sacrarum, aut fortasse ad ipsa palatij Magisteria prouehi oporteret, veluti repentino nubilo in mediis adolescentiæ fluctibus deprehensi incerta dicendi signa sequerentur. In quo ego, Vir Perfectissime, nihil laudi meæ tribuo, sed domini nostri Constantij Principis iuuentuti, incredibilem erga iuuentutem Galliarum suarum sollicitudinem atque indulgentiam mirari satis nequeo, qui honorem litterarum hac quoque dignatione cumulauit, vt me potius ad pristina mea studia molientem, ipsum iusserit disciplinas artis oratoriæ retractare, & hoc mihi munus iniunxerat, vt mediocrem quidem pro ingenio meo naturáque vocem, cælestia tamen verba, & diuina sensa Principum prolocuturam ab arcanis sacrorum penetralium ad priuatarum Musarum aditus transtulerit; non vtique quia mihi, quem (quod sine inuidia dixerim) tanta dignatione respicit quanta pro summis honoribus debet sufficere sapienti, vellet aliquid imposita ista professione detrahere, sed vt professioni ipsi ex eo honore quem gessi adderet dignitatem. Cui igitur dubium quin diuina illa mens Cæsaris, quæ tanto studio præceptorem huic conuentui iuuentutis elegit, etiam locum exercitiis illius dedicatum instaurari atque exornari velit, cùm omnes omnium rerum sectatores atq; fautores parum se satis facere voto & conscientiæ suę credant, si non ipsarum quas appetunt gloriarum templa constituant? Inde est vt Athenienſis humanitas aram Misericordię instituerit, & Romani ducis animi magnitudo templum Virtutis & Honoris. quarum enim artium, siue animi affectionum magnis hominibus ingeneratus ardor fue-

rit, earum etiam consecrata existere ad posteros monumẽta voluerunt. Ædem Herculis musarum in Circo Flaminio Fuluius ille Nobilior ex pecunia Censoria fecit, non id modò secutus, quòd ipse litteris, & summa poëtæ amicitia duceretur, sed quòd in Græcia cùm esset Imperator acceperat Herculem Musageté esse comitem ducémq; Musarum. Idémq; primus nouem signa, hoc est, omnium Camœnarum, ex Ambracienſi oppido translata sub tutela fortissimi Numinis consecrauit, (vt res est) quia mutuis operibus & præmiis iuuari ornaríq; deberent, Musarũ quies defensione Herculis, & virtus Herculis voce Musarum. Credo igitur tali Cæsar Herculius & aui Herculis, & Herculij patris instinctu tanto studium litterarum fauore prosequitur, vt non minus ad prouidentiam Numinis existimet pertinere benedicendi quàm rectè faciendi disciplinam, & pro diuina intelligentia mẽtis æternæ sentiat litteras omnium fundamenta esse virtutũ, vtpote continentiæ, modestiæ, vigilantiæ, patientiæ magistras. Quę vniuersa cùm in consuetudinem tenera ætate venerunt, omnia deinceps officia vitæ ad ipsa quæ diuersissima videntur militię atque castrorum munimina conualescunt. Ideóq; his omnis industriæ atq; omnis laudis nutricibus, aut (vt verius loquar) matribus cùm præceptorem Cęsar Herculius declarare dignatus sit, necesse est etiam sedem propriam cupiat reformari, vt cùm ad antiquam firmitatem cultúmque reparata sit, multo hîc iustius & verius nuncupetur ædes Herculis atque Musarum. Et sanè V.P. interest etiam gloriæ quam tanti Principes tot victoriis ac triumphis merentur, vt ingenia quæ canendis corũ virtutibus excoluntur non intra priuatos parietes, sed in publica ostẽtatione, & in ipso vrbis istius ore vegetentur. Quid autem magis in facie vultúque istius ciuitatis situm est, quàm hæc eadem Męniana, in ipso transitu aduenientium huc inuictissimorum Principum constituta? Qui cum se occursu lætæ iuuentutis affici, non solùm liberalitate quam ipsi tribuunt, sed etiam litteris quibus me ad institutionem eius cohortantur, ostendant, quanto plus capient voluptatis cùm reparatum videant ipsum conciliabulum iuuentutis? Adhoc V.P. opus istud reddit illustrius cùm ipsorum Cæsarum, tùm etiam omnium hominum aspectu promptius quòd præcipuo est loco positum, quasi inter ipsos oculos ciuitatis, inter Apollinis templum atque Capitolium. Quo magis est etiam sacrosancta sedes, vtriusque lateris veneranda confinio, vtriusque latè muneris instauranda rẽspectu, ne fana longè

omnium

omnium in hac vrbe pulcherrima labes media deformet, præsertim cùm mihi videatur ipse ille, qui Mæniana hæc primus extruxit, idcirco ea illic potissimum collocasse, vt veluti cognato vicinorum sibi Numinum tenerentur amplexu, cùm augustissima tecta litteris dedicata inde Athenarum conditrix Minerua conspiceret, hinc Apollo medius Camœnarum. Igitur ibi maximè & oportet & fas est exercere iuuẽtutis ingenia, vbi tam propinqua sunt Numina amica doctrinæ, vbi ex proximo iuuat mens diuina sapientiam, & carminum Deus vocem, & verecundiã virgo perpetua, & prouidentiam præscius futurorum. Ibi adolescentes optimi discant, nobis quasi solenne carmen præfantibus, maximorũ Principum facta celebrare. quis enim melior vsus est eloquentiæ quàm vbi ante aras quodammodo suas Iouios Herculiósque audiant prædicari Iuppiter pater, & Minerua socia, & Iuno placata? Satis me verborum fecisse arbitror V.P. de eo quod mihi ad dicendum priùs constitueram, quam sit ex vsu atque officio instaurari opus illud studiis quibus optimi Principes maximè fauent, dedicatũ, in ipsa ciuitatis fronte positum, celeberrimis templis vtrinq; coniunctum. Nunc in secundum, eundémq; locum distuli, quemadmodum id sine sumptu publico, & cum laude sacræ largitionis fieri possit ostendam. Salarium me liberalissimi Principes ex huius reip. viribus in sexcenis millib. nummũm accipere iusserunt, non quoniam non amplius tribuere commodis meis vellent, in quẽ multo maiora & prius & postea præmia contulerunt, sed vt tercena illa sestertia, quæ sacræ memoriæ Magister acceperam, in honore priuati huius magisterij addita pari sorte geminarent. Hoc ego salarium (quantum ad honorem pertinet) adoratum accipio, & in accepti ratione perscribo, sed expensum referre patriæ cupio, & ad restitutionem huius operis quoad vsus poposcerit destinare. Cuius voluntatis meæ ratio etsi asserenda non est, tamen sub hac tua humanitate, & circumstãtium expectatione, qua me audiri sentio, aliquatenus prosequenda est. Nam primum omnium in hoc ego maximos esse fructus præmiorum puto, vt digni quibus tribuantur habeamur. siquidem ipse vsus pecuniæ bonis malisve artibus partæ promiscuus & vilis est, honestis verò rationibus posse acquirere summum etiamsi quæstum remiseris, lucrum est. neque enim Syrus mercator, aut Deliacus, aut Indicus ad vberrimæ ista compendia laudis aspirat, sed raræ atque inter pauciissimos opes sunt contentæ meritis conscientiæ. quippe hoc ipso præmij gloria continetur,

ne id cupiditate quærendi affectasse videamur. Quod hoc vnò assequi possumus, si pro accepto ducamus oblatum. Vt industriæ, assumendi copiam præuenire potuisse: continentiæ, præteriisse. At si fortissimi viri in sacris certaminibus summo labore, atque etiam vitæ periculo, solam vocem præconis, & coronæ testimonium petunt, ego verba illa diuina, cælestéque litteras, quibus mihi tanti Principes instituendam iuuentutem commendare dignati sunt, non vltra omnium vocum potentiam venerabundus accipiam? non vltra omnes laureas colam? Leges ergo V.P. tametsi hanc quoque mihi veniam tribuas oportet. neque enim ipsius epistolæ sacræ commemorationem solam sine obsequio recitationis inducere fas est, vt perlecta magis eluceat quantum me studium par sit impendere non ipsis modò litteris, sed etiam templis ac sedibus litterarum.

MERENTVR & Galli nostri vt eorum liberis, quorum vita in augusto Cluiensium oppido ingenuis artibus eruditur, & ipsi adolescentes, qui hilari consensu meum Constantij Cæsaris ex Italia reuertentis susceperè comitatum, vt eorum indoli consulere cupiamus. Proinde quòd aliud præmium his quàm illud conferre debemus quod nec dare potest, nec eripere Fortuna? Vnde auditorio huic, quod videtur interitu præceptoris orbatum, te vel potissimum præficere debuimus, cuius eloquentiam, & grauitatem morum, & actis nostris habemus administratione compertam. Saluo igitur priuilegio dignitatis tuæ, hortamur vt professionem oratoriam recipias, atque in supradicta ciuitate, quam non ignoras nos ad pristinam gloriam reformare, ad vitæ melioris studium adolescentium excolas mentes, nec putes hoc munere antè partis aliquid tuis honoribus derogari, cùm honesta professio ornet potius omnem quàm destruat dignitatem. Denique etiam salarium te in sexcenis millibus nummum ex reip. viribus consequi volumus, vt intelligas meritis tuis etiam nostram constituere clementiam. Vale Eutheni charissime nobis.

Ita non videtur tibi V.P. hac tantorum Principũ exhortatione non solùm mens & otio iacens ad pristinas artes animus attolli, verum etiam veterum ipsi quodammodo scholarum parietes & tecta consurgere? quod enim tantũ carmen Amphioni, quę tanta plectro fidibúsque dulcedo, quam secuta quondam saxa perhibentur, vt ducentib. subuecta modulis, & ad interualla carminum resistentia sponte murum velut arte construerent, quanta

in his

in his Imperatorum & Cæsarum litteris ineſt ad omnes animorum impetus, effectúſq; rerum ciendos vis atque permotio, qui quod iubere poſſint, ſuadere dignãtur, & cùm vel tacitas eorum ac vultu tenus ſignificatas voluntates ſummi patris ſequatur autoritas, cuius nutum promiſſionémque firmantis totius mundi tremor ſentit, ipſi tamen vltrò imperandi poteſtatem cohortandi humanitate conciliant? Quinetiam laudibus incitant, grauitatem morum, dicendi facultatem ſibi probatam & cognitã prędicantes, Palatini honoris priuilegium oratoriæ profeſſioni ſaluum & incolume ſeruantes. Quibus ego diuinæ benignitatis illecebris, etiamſi omni ſenſu antè caruiſſem, ad quamuis profectò intelligentiam adducerer. ſiquidem tantos Principes vnum hominem tanta laude decorare non eſt oratorem admonere, ſed facere. Quid igitur mihi cum numerata pecunia? immò quid cum vllis opibus aut Midæ regis, aut Crœſi, aut ipſius qui auro dicitur fluxiſſe Pactoli, cùm diuina hæc teſtimonia omnibus diuitiis, atque ipſis eorum præmiis anteponam? Niſi fortè Pythiados illius excellentem Socratis ſapientiam vaticinatæ, aut magnificentius carmen videtur, aut verius quàm quod Iouij Herculiíque pronunciant, quorum ne nutus quidem poſſunt, non modò dicta, reuocari. Quamobrem (vt dixi) V.P. ſexcena illa (quantum ad honorem ſpectat) accipi oportere cenſeo, atque vſum delego patriæ, & ipſi potiſſimum operi in quo ſtudia noſtra celebranda ſunt. videor enim mihi id quod ſacris litteris cõtinetur, ita ſaluo honoris mei priuilegio doceam, hôc manifeſtius atque illuſtrius retenturus vt me dignum talibus æternorum Principum iudiciis probem amore reip. Equidem ipſos patriæ Deos teſtor tanto me ciuitatis iſtius amore flagrare, vt, quocunque oculos circumtuli, ad reſtitutionem operum ſingulorum ita gaudio ferar, vt ſpiritum identidem meum pro illorum ſalute deuoueam; quorum iuſſu operibúſque reparantur. Sed tamen hoc quod mihi ornandę profeſſionis meę cauſa tributum eſt huic me pręcipuè ſentio debere monumento. etenim ſi bello parta Marti dicantur, ſi mari quęſita Neptuno, ſi meſſes Cereri, ſi Mercurio lucra libantur, ſi item rerum omnium ad cultum referuntur autorum, vbi fas eſt docendi prędia conſecrare niſi in ſede dicendi, pręſertim cùm mihi vltra communem cum cęteris ſtudiorum religionem, etiam proprius quidam ſit erga Męniana illa ex maiorũ meorũ recordatione dilectus? quãuis enim ante ingreſſum pueritię meę prętermiſſa fuerit eorum exercen-

di studii frequentatio, tamen illic auum quondam meum docuisse audio hominem Athenis ortum, Romæ diu celebrem, mox in ista vrbe perspecto & probato hominum amore doctrinæ, atque huius ipsius operis veneratione detentum. Cuius ego locum in quo, vt referunt, maior octogenario docuit, si ab isto venerabili sene (Te Glauce, appello præsentem, quem videmus, non ciuitate Atticum, sed eloquio) recoli ornarique perfecero, ipsum mihi videbor ad vitã tali professionis suæ successione reuocasse. Quod quidem meum ego erga honorem domus ac familiæ meæ studium non confiterer V. P. nisi ipsis Imperatoribus Cæsaribúsque nostris gratum esse confiderem, vt publicam eorum in restituendo orbe pietatem pro suo quisque captu in renouandis suorum vestigiis æmuletur. quis enim nunc sit animo tam humili, tam abiecto, tam ab omni appetitione laudis alieno, vt non & quantulamcunque memoriam suorum excitare, & sibi aliquid secundæ opinionis cupiat acquirere? cùm videat omnia quæ priorum labe conciderant, hac fœlicitate seculi resurgentia, tot vrbes diu syluis obsitas, atq; habitatas feris, instaurari mœnibus, incolis frequentari: quod in Ægæo mari semel contigit, vt quæ opertis fluctibus vagabatur repentè insula Delos existeret, eius nunc simile tot orientibus vndique ciuitatibus, tot insulis ad humanos cultus quasi renascentibus euenire. Nisi fortè nõ grauior Britanniam ruina depresserat, quàm si perfuso regerent Oceano, quæ profundissimo Pœnorum gurgite liberata ad conspectum Romanæ lucis emersit, aut hæc ipsa, quæ modò desinit esse Barbaria, non magis feritate Francorũ velut hausta desiderat quàm si eam circumfusa flumina & mare alluens operuisset. Nam quid ego alarum & cohortium castra percensеam toto Rheni, & Istri, & Euphratis limite restituta? Qua veris autumníve clementia tot manu positæ arbores cõualescunt, quo calore Scholis tot depressę imbrib. segetes resurgunt, quot vbiq; muri vix repertis veterum fundamentorum vestigiis excitantur? Adeò (vt res est) aurea illa secula, quæ non diu quondam Saturno rege viguerunt, nunc æternis auspiciis Iouis & Herculis renascuntur. Sed enim V. P. inter omnia quæ virtute Principum ac fœlicitate recreantur, sint licèt fortasse alia magnitudine atque vtilitate potiora, nihil est tamen admirabilius hac liberalitate quam fouendis honorandisque litterarum studiis impartiunt. quippe (vt initio dixi) nulli vnquam antehac Principes pari cura belli munera, & huiusmodi pacis ornaméta coluerunt. diuersissimus enim ad vtrãque se-

que sectam deflexus est; dispar natura mentium, & discrepans in electione iudicium, ipsorum denique vtriusque artibus præsidentium nominum dissoni monitus, habitúsque dissimiles. Quo magis horum noua & incredibilis est virtus & humanitas, qui inter tanta opera bellorum ad hæc quoque litterarum exercitia respiciunt, atque illum temporum statum quo (vt legimus) Romana res plurimum terra & mari valuit, ita demum integrari putant, vt non potentia, sed etiam eloquentia Roma reuiresçat. Detur ergo V.P. illa mihi ab optimis virtutum omnium dominis tributa largitio huic operi doctrinæ atque eloquentiæ dedicato, vt quemadmodum cætera vitæ nostræ commoda apud auxiliatores eorum Deos colimus, ita singularem eorundem erga litteras dignationem in antiqua litterarum sede celebremus. Videat præterea in illis porticibus iuuentus & quotidie spectet omnes terras & cũcta maria, & quidquid inuictissimi Principes vrbium, gentium, nationum aut virtute deuinciunt, aut terrore. siquidem illic, vt ipse vidisti, (credo) instruendæ pueritiæ causa, quò manifestius oculis discerentur quæ difficilius percipiuntur auditu, omnium cum nominibus suis locorum situs, spatia, interualla descripta sunt, quidquid vbique fluminum oritur & conditur, quacunque se littorum sinus flectunt, quóve ambitu cingit orbem, vel irrumpit Oceanus. Ibi fortissimorum Imperatorum pulcherrimæ res gestæ per diuersa regionum argumenta recoluntur, dum calentibus sempérque venientibus victoriarum nuntiis reuisuntur perfida flumina, & Libyæ arua sitientia, & connexa Rheni cornua, & Nili ora multifida, dúmq; sibi ad hæc singula intuentium animus affingit, aut sub tua Diocletiane Auguste clementia Ægyptum furore posito quiescentem, aut te Maximiane inuicte perculsa Maurorum agmina fulminantem, aut sub dextera tua domine Constanti Batauiam Britanniámque squalidum caput syluis & fluctibus exerentem, aut te Maximiane Cæsar Persicos arcus pharetráſq; calcantem. nunc enim nunc demum iuuat orbem spectare depictum, cùm in illo nihil videmus alienum. Habes V.P. studij ac voti mei professionem. Abs te peto vt eam litteris tuis apud sacras aures prosequi non graueris. siquidem maximus, ac penè solus fructus est recta cupientium, vt voluntas eorum ad diuinam tantorum Principum scientiam perferatur.

CLAVDII MAMERTINI PANEGYRICVS MAXIMIANO A.

CVM omnibus festis diebus sacratissime Imperator debet honor vester diuinis rebus æquari, tum præcipuè celeberrimo isto, & imperantibus vobis lætissimo die veneratio Numinis tui cum solenni sacræ vrbis religione iungenda est. verum est enim profectò quod de origine illius ciuitatis accepimus, primam in ea sedem Numinis vestri, sanctum illud venerandúmq; Palatium, regem aduenam condidisse. neque enim fabula est de licentia poëtarum, nec opinio de fama veterum seculorum, sed manifesta res & probata, (sicut hodie quoque testatur Herculis ara maxima, & Herculei sacri custos familia Pinaria) Principem illum tui generis ac nominis Palantea mœnia addidisse victorem, & parua licèt tunc regia, summa tamen religione susceptum futuræ maiestatis dedisse primordia, vt esse posset domus Cæsarum, quæ Herculis fuisset hospitium. Iure igitur hoc die, quo immortalis ortus dominæ gentium ciuitatis vestra pietate celebratur, tibi potissimùm Imperator inuicte laudes canimus, & gratias agimus, quem similitudo ipsa stirpis tuæ, ac vis tacita naturæ ad honorandum natalem Romæ diem tam liberalem facit, vt vrbem illam sic colas conditam quasi ipse condideris. re vera enim sacratissime Imperator meritò quiuis te, tuúmque fratrem, Romani imperij dixerit conditores. estis enim (quod est proximum) restitutores, & sit licèt hic illi vrbi natalis dies quòd pertineat ad originem populi Romani, vestri imperij primi dies sunt principes ad salutem. Quare si nunc Romæ omnes Magistratus, & Pontifices, & Sacerdotes iuxta parentes Vrbis, & Statores Deos Herculis templa venerantur, quia partam aliquando ex victoria prædam à flumine Ibero & conscio occidui Solis Oceano ad pabula Tyrrhena compulerit, & in Palatino iugo venturo ter reliquerit vestigia:

gia: quanto tandem studio nos hic conuenit, qui te præsentem intuemur Deum, toto quidem orbe victorem, sed nunc quidem maximè in eadem Occidentis plaga non pastorem trino capite deformem, sed prodigium multo tetrius opprimentem; quidquid spiritus & vocis habemus, omne id in laudibus tuis non occupare modò, sed (si res poscat) absumere debemus. Vnde igitur ordiar? Commemorabo nimirum patriæ tuæ in rempublicam merita? Quis enim dubitat quin multis iam seculis, ex quo vires illius ad Romanum nomen accesserint, Italia quidem sit gentium domina gloriæ vetustate, sed Pannonia virtute? An diuinam generis tui originem recensebo, quam tu non modò factis immortalibus, sed etiam nominis successione testaris? An quemadmodum educatus institutúsque sis prædicabo in illo limite, in illa fortissimarum sede legionum inter discursus strenuæ iuuentutis, & armorum sonitus tuis vagitibus obstrepentes? Finguntur hæc de Ioue, sed de te vera sunt Imperator. An tuas res gestas enumerare conabor, quæ te prima signa Imperatoriis auspiciis inaugurarint, quæ castra dominum habitura susceperint, quæ bella deduxerint, quæ victoriæ auxerint? Ibo scilicet vestigiis virtutis tuæ colligendis per totum Istri limitem, pérque omnem quâ tendit Euphratem, & ripas peragrabo Rheni, & litus Oceani? Sed qui velit omnia ista complecti secula sibi optare debet, & innumerabiles annos, & quantam tu meretis ætatem. Faciam igitur compendium orationi meæ, sed damno voluntatis, quod huic tempori maximè congruit omittam, cætera, & potissimum illud arripiam, (quod multis fortasse mirum videbitur, & tamen re ipsa verissimum est) te cum ad restituendam remp. à cognato tibi Diocletiani Numine fueris inuocatus plus tribuisse beneficij quàm acceperis. neque enim specie tenus ac nomine fortuna imperij consideranda est. Trabeæ vestræ triumphales, & fasces Consulares, & sellæ curules, & hæc obsequiorum stipatio & fulgur, & illa lux diuinum verticem claro orbe complectens, vestrorum sunt ornamenta meritorum pulcherrima quidem & augustissima: sed longè illa maiora sunt, quæ tu impartito tibi imperio merę gratiæ retulisti, admittere in animum tantæ reip. curam, & totius orbis fata susciperе, & oblitum quodammodo sui gentibus viuere, & in tam arduo humanarum rerum stare fastigio, ex quo veluti terras omnes & maria despicias, vicissímque oculis ac mente collustres vbi sit certa serenitas, vbi dubia tempestas, qui iustitiam vestrã iudices

æmulentur, qui virtutis vestræ gloriam duces seruent, accipere innumerabiles vndique nuntios, totidem mandata dimittere, de tot vrbibus & nationibus & prouinciis cogitare, noctes omnes diésque perpeti sollicitè pro omnium salute transigere. Hæc omnia cùm à fratre optimo oblata susceperis, tu fecisti fortiter, ille sapienter. neq; enim cùm reip. nauem secundus à puppi flatus impleret salutarem manum gubernaculis addidisti, sed cùm ad restituendam eam post priorum temporum labem diuinum modò, ac ne id quidem vnicum, sufficeret auxilium, præcipitanti Romano nomini iuxta Principem subiisti, eadem scilicet auxilij opportunitate, qua tuus Hercules Iouem vestrum quõdam Terrigenarum bello laborantem magna victoriæ parte iuuit, probauítq; non magis à DIs accepisse cælum quàm eisdem reddidisse. Annon illud malum simile monstrorum biformium & hisce terris fuit, quod tua Cæsar nescio vtrum magis fortitudine repressum sit, an clementia mitigatum, cùm militares habitus ignari agricolæ appetiuerunt; cùm autor equitem, cùm pastor equité, cum hostem Barbarum suorum cultorum rusticus vastator imitatus est? Quod ego cursim prætereo. video enim te (qua pietate es) obliuionẽ illius victoriæ malle quàm gloriam. Quòd verò statim, vix dũ misero illo furore sopito, cùm omnes Barbaræ nationes excidium vniuersæ Galliæ minarentur, neque solùm Burgũdiones & Alamani, sed etiam Chaibones Eruliq;, viribus primi Barbarorũ, locis vltimi, præcipiti impetu in has prouincias irruissent, quis Deus tam insperatam salutem nobis attulisset, nisi tu affuisses? tu enim diuinæ prouidentiæ Imp. consilio prius quàm vi bellum gerendum ratus, cæteros quidem perduelles, quibus ipsa pestifera multitudo, ire passus es in profundam famem, & ex fame in pestilentiã, mox triumphi ornaméta capienda militum manibus vsurus, Chaibones tamen Erulósque non dignatus pariter perdere, atque vt interim diuina virtus tua exercitatione solita non careret, aperto Marte, atq; vno impetu perculisti, non vniuerso ad id prælio vsus exercitu, sed paucis cohortibus. quid enim opus erat multitudine, cùm ipse pugnares, ipse omnibus locis totáque acie dimicares, ipsi hosti vndique, & quâ resisteret, & quâ cederet, & qua fugeret, occurreres, errorémque aduersariis pariter ac tuis faceres, cùm neque te Barbari vnum putarent, neque milites non dico stipatione atq; comitatu, sed saltem oculis sequi possent. tanto quippe prælio ferebare, nõ aliter quàm magnus amnis solet hibernis imbribus auctus & niuibus passim

fluere

fluere quà campus est. Ita cuncti Chaibones, Eruliq; cuncti tanta internecione cæsi interfectique sunt, vt extinctos eos relictis domi coniugibus ac matribus non profugus aliquis è prælio, sed victoriæ tuæ gloria nunciaret. Transeo innumerabiles tuas tota Gallia pugnas atque victorias. quæ enim tot tantisque rebus sufficiet oratio? Illum tamen primũ Consulatus tui auspicalẽ diem tacitus præterire nullo modo possum, quo tu solus omnium cõsecutus es, vt quod tẽpus antea incipiendis tantummodo rebus aptum videbatur tunc primũ potuerit sufficere peragendis, vnóque Sol curriculo suo, eóque breuissimo, & officia te Consulis inchoantem videret, & Imperatoris implentem. Vidimus te Cæsar eodem die pro rep. & vota suscipere, & coniuncta debere. quod enim optaueras in futurum fecisti continuò transactum. Vt mihi ipsa Deorũ auxilia quæ precatus eras præueniſſe videaris, & quidquid illi promiserant antè feciſſe. Vidimus te Cæsar eodẽ die & in clarissimo pacis habitu, & in pulcherrimo virtutis ornatu. Bona venia Deũm dixerim, ne Iuppiter quidem ipse tanta celeritate faciem cæli sui variat quàm facile tu Iuppiter togã prætextam sumpto thorace mutasti, hastam posito scipione rapuisti, à tribunali venisti in cãpum, à curuli in equum transtulisti, & rursus ex acie cum triumpho rediisti, totámq; hanc vrbem repentina tua in hostes eruptione sollicitã lætitia & exultatione, & aris flagrantibus. & sacrificiis, & odorib. accensis Numini tuo implesti. Ita vtroq; illius diei supremo tẽpore bis diuina res pari religione celebrata est, Ioui, dum pro futuris vouetur, tibi, dum pro victoria soluitur. Tale igitur auspiciũ illius anni quid seq. ebatur nisi nouum aliquod & ingens miraculum? Quod autem maius euenire potuit illa tua in Germaniam transgressione? qua tu primus omnium Imp. probasti Romani imperij nullum esse terminum nisi qui tuorum esset laborum. Atqui Rhenum antea videbatur ipsa sic Natura duxisse, vt eo limite Romanæ prouinciæ ab immanitate Barbariæ vindicarentur. Et quis vnquam ante vos Principes non gratulatus est Gallias illorum amne muniri? Quando non cum sine metu nostro Rheni alueum imminuit diu serena tempestas? Quando non cum securitate nostra illius diluuia creuerunt? Credo, itidem optimam illam fertilémq; Syriam velut amplexu suo tegebat Euphrates, antequam Diocletiano spõte se dederent regna Persarũ. Verùm hoc Iouis sui more, nutu illo patrio quo omnia contremiscunt, & maiestate vestri nominis cõsecutus est. Tu autem Imp. inuicte feras illas indomi-

tásque gentes vastatione, præliis, cædibus, ferro, igníq; domuisti. Herculei generis hoc fatum est, virtuti debere quod vindicat. Exinde igitur soluto animo ac libero sumus. Licèt Rhenus arescat, tenuíque lapsu vix læues calculos perspicuo vado pellat, nullus inde metus est. Quidquid vltra Rhenum prospicio Romanum est. Sic illa quondam Romanæ potentiæ diu æmula & inimica Carthago à P. Scipione deuicta est, cùm is traiecto in Africam exercitu Hannibalem ab Italiæ vastatione reuocauit. audieras hoc Imperator? an ipsa per te diuina tua mente prospexeras ita demum hostes funditus posse subuerti, si in propriis sedibus vincerentur, nec prædâ modò quam cepissent amitterent, sed ipsi coniuges, & liberos, & parentes suos, & charissima omnia capta mœrerent? Hoc tu siue cognitum secutus es, seu te autore feciſti, vtrumque pulcherrimum est. neque enim minorem laudẽ magnarum rerum æmuli quàm ipsi merétur autores, quinimmò, quamuis optimum, intentatæ rei consilium Fortunæ committitur, iteratum idem atque repetitum ad certam rei gloriam pertinet iudicij. Ideóque hoc nunc sacri ambo Imperatores ipso estis Scipione potiores, quòd & tu Africanum, & te Diocletianus imitatus est. Ingressus es nuper illam quæ Rhætis est obiecta Germaniam, similíque virtute Romanum limitem victoria protulit. Adeò Numini illius simpliciter amantérque quidquid pro his cæteris feceras retuliſti, cùm ex diuersa orbis parte coëuntes inuictas dexteras contuliſtis. Adeò fidum firmúmque fuit illud eloquium, in quo nobis mutua præbuiſtis omnium exempla virtutum, atque inuicem vos (quod fieri iam posse non videbatur) auxiſtis, ille tibi ostendendo dona Persica, tu illi spolia Germanica. Sed neque illum virtutes tuæ bellicæ à liberalitate, neque illius opes à bellica virtute te reuocarunt. Ambo nunc estis largissimi, ambo fortissimi, ab hac ipsa vestri similitudine magis magísque concordes, (quod omni consanguinitate certius est, virtutibus fratres. Sic fit vt vobis tantum imperium sine vlla æmulatione commune sit, neque vllum vitæ vos discrimen esse patiamini, sed planè vt gemini illi reges Lacedæmones Heraclidæ remp. pari sorte teneatis. Quanquam hôc vos meliores & iustiores, quòd illos mater astu coëgit, cùm nemini fateretur qué prius edidisset in lucé, pari ætatis autoritate regnare, vos hoc sponte faciatis, quos in summis rebus æquauit non vultuum similitudo, sed morum. Attamen illos, si discrimen sui scire potuissent, minus mirum fuisset exiguam sibi communicasse regionem, quam

sæpe

sępe vno die impiger viator emẽsus est. Vos verò, qui imperium non terrę, sed cęli regionibus terminatis, tantam vim, tantam potestatẽ mutuò vobis impartire diuinę profectò immortalisq; fiducię est, quam cupiditas nulla perturbet. Et tamen vides Imp. non inuenire me ex omni antiquitate quod comparem vobis nisi Herculeę gentis exemplum. nam ille quidem magnus Alexander iam mihi humilis videtur Indo regi sua regna reddendo, cùm tam multi reges Imp. vestri clientes sint, cùm per te regnũ receperit Genobon, Esatech verò munus acceperit. Quid ille aliud expetiuit ad conspectum cum omni sua gente veniendo, nisi vt tunc demum integra autoritate regnaret cùm te Maximiane placasset? Ostendit ille te identidem (vt audio) popularibus suis, & intueri diu iussit, & obsequia discere, cùm tibi ipse seruiret. Hoc eodem modo rex ille Persarum, nunquam se antè dignatus hominem confiteri, fratri tuo supplicat, totúmque se, vt ingredi ille dignetur, regnum suum pandit. Offert interim varia miracula, eximiæ pulchritudinis feras mittit, amicitiæ nomen impetrare contentus, promeretur obsequio. Vestra hoc concordia facit inuictissimi Principes, vt vobis in tanta æqualitate successuum etiam Fortuna respondeat. remp. enim vna mente regitis, neque vobis tanta locorum diuersitas obest quominus etiam velut inuictis dexteris gubernetis. Ità quãuis maiestatem regiam geminato Numine augeatis, vtilitatem imperij singularis cõsentiendo retinetis. Quare si non frustrà Græci poëtæ hominibus iustitiam colentibus repromittunt binos gregum fœtus, & duplices arborum fructus, nunc omnia gentibus vniuersis gemina debentur, quarum vos domini tam sanctè iustitiam, & concordiam colitis. Tu quidem certè Imp. tantum esse in concordia bonum statuis, vt etiam eos qui circa te pessimo funguntur officio necessitudine tibi & affinitate deuinxeris, id pulcherrimum arbitratus, adhærere lateri tuo non timoris obsequia, sed vota pietatis. Quorum ductu proximè, cùm fœliciſſimis vestris auspiciis vterentur, lubrica illa falláxque gens Barbarorum vt merebatur affecta est. Vestra hęc Imp. vestra laus est. A vobis proficiscitur, & quod per alios administratur. vt enim omnia commoda cælo terráque parta licèt diuersorum Numinum ope nobis prouenire videantur, à summis tamen authoribus manant, Ioue rectore cæli, & Hercule pacatore terrarum, sic omnibus pulcherrimis rebus etiam quæ aliorum ductu geruntur Diocletianus facit, tu tribuis effectum. Vestræ (inquam) fortunæ, vestræ fœlicitatis est,

Imp. quòd iam milites vestri ad Oceanum peruenere victoria, iam cæsorum in illo littore hostium sanguinem reciproci fluctus sorbuerunt. Quid nunc animi habet ille pirata, cùm fretum illud quo solo mortem suam hucusque remoratus est pene vestros exercitus videat ingressos, oblitóque nauium refugum mare secutos esse quâ cederet? Quam nunc insulam remotiorem, quem alium sibi optet Oceanum? Quo denique pacto effugere pœnas reip. potest? Nisi si hausta terræ deuoretur, aut turbine aliquo in deuia saxa rapiatur. Ædificatæ sunt, ornataque pulcherrimæ classes, cunctis simul amnibus Oceanum posituræ. Neque solum ad perficiendas eas certatim homines laborarunt, sed etiam ad excipiendas flumina repentè creuerunt. Toto ferè anno Imp. quo tibi opus erat serenitate, vt naualia texerentur, vt trabes cæderentur, vt artificum animi vigerent, nec manus torpescerent, nullus ferè dies imbre fœdatus est. Hiems ipsa temperiem veris imitata est. Iam non Septentrionis nos putauimus, & quasi translatis sideribus, aut terris, meridiani cæli clementiam sensimus. Fluuius hic noster, diu pluuiarum pabulo carens, impatiens erat nauium, solam naualibus tuis materiam deuehebat. Ecce autem subitò cùm iam deduci liburnas oporteret, tibi vberes fœtes terra submisit, tibi largos imbres Iuppiter fudit, tibi totis fluminum alueis Oceanus redundauit. Ita in aquas sponte subeuntes impetum nauigia fecerunt, leui modo commota nixu ducentium, quorum ad fœliciſſimũ illud exordium magis opus erat nautico carmine quàm labore. Facile itaque quiuis intelligit Imp. quàm prosperi te successus in re maritima secuturi sint, cùm iam sic tẽpestatum opportunitas obsequatur. Fœlix igitur talibus Roma Principibus, (fas est enim vt hoc dicendi munus pium vnde cœpimus terminemus) fœlix inquam & nunc multo fœlicior quàm sub Remo & Romulo tuis. Illi enim fratres quamuis geminique essent, certauerunt tamen vter suum tibi nomen imponeret, diuersósque montes & auspicia ceperunt: hi verò conseruatores tui, sit licet nunc tuum tanto maius imperium quanto latior es vetere pomœrio quidquid homines colunt, nullo circa te liuore contendunt. Hi cùm primum redeant ad te triumphantes, vno cupiunt inuehi curru, simul adire Capitolium, simul habitare Palatium. Vtere (quæso) tuorum Principum vtroque cognomine, cùm non cogaris eligere. Licet nunc simul & Herculea dicaris, & Iouia. O quanto nunc Imperatores illa ciuitas esset augustior, quanto magis hunc natalem suum

diem

diem coleret, si vos stipato vestro Senatu in illa Capitolini Iouis arce conspiceret! Quæ nunc sine dubio præsentiam vestri sibi fingit, ędes vestrorum Numinum frequentando identidem, sicut à maioribus institutum est, inuocando Statorem Iouem, Herculémque victorem. hoc enim quondam illi Deo cognomen asscripsistis, qui cùm piratas oneraria naue vicisset, ab ipso audiuit Hercule per quietem illius ope victoriam contigisse. Adeò sacratissime Imperator multis iam seculis inter officia est Numinis tui superare piratas. Sed profectò maturè ille illucescet dies cùm vos videat Roma victores, & alacrem sub dextera filium. Quem, ad honestissimas artes omnibus ingenij bonis natum, fœlix aliquis præceptor expectat. Cui nullo labore constabit diuinam immortalémque progeniem ad studium laudis hortari. Non necesse erit Camillos, & Maximos, & Curios, & Catones proponere ad imitandum, quin potius vestra illi facta demonstret, vos identidem & semper ostendat, præsentes, & optimos Imperatoriæ institutionis autores. Interim tamen te gentium domina, quoniam hunc optimum Principem in Galliis suis retinet ratio reip. quęsumus (si fieri potest) ne huic inuideas ciuitati, cui nunc ille similitudinem maiestatis tuæ confert, natalem tuum diem celebrando in ea consuetudine magnificentiæ tibi debitæ. Téque ipsum Imperator oramus vt etiam cùm vos totius orbis securitate composita illa imperij vestri mater acceperit, amplexus eius arctissimos interdum piis manibus resoluatis, túque potissimùm (credo enim, hoc idem Diocletianum Oriens rogat) has prouincias tuas frequenter illustres, & profundissima licèt pace florentes aduentu Numinis tui reddas fœliciores. Vides Imperator quanta vis sit tuorum in nos cælestium beneficiorum? Adhuc præsentia tua fruimur, & reditum desideramus.

EIVSDEM CLAVDII MAMERTINI GENETHLIACVS MAXIMIANI A.

OMNES quidem homines, sacratissime Imperator, qui maiestati vestræ laudes canunt, & gratias agunt, debitum vobis conantur exoluere, (quis enim est qui possit implere?) sentio tamen à me, hoc præcipuè tempore, hoc piæ vocis officium iure quodam sacrosancti fœneris postulari, vt expectationem sermonis eius quem tuis Quinquennalibus præparaueram, hac gemini natalis prædicatione compensem, & dicendi munus quod tunc voti promissione susceperam, nunc religione debiti repræsentem. Noueram autem sacratissime Imperator longè infra spem honoris eius quem in me cõtulistis, (vnde enim vel tantam fiduciam mei gererem, vel tam improbè concupiscerem, vt optarem mihi quantum iudicio vestro sum consecutus, auderem?) noueram inquam potissimùm vt me dignatione qua pridem audieras rursus audires. siquidem apud tanti præsentiam Numinis hoc ipsum mihi maximum dicẽdi præmium videbatur, vt dicerem. Gaudeo igitur (si fas est confiteri) dilatam esse illam cupiditatem meam. neque enim orationis eius quam composueram faciam iacturam, sed eam reseruo, vt quinquennio rursus exacto Decennalibus tuis dicam, quoniam quidem lustris omnibus prædicandis communis oratio est. Et profectò (si non sensus meos dicatorum vobis dierũ proxima quæque veneratio sui maiestate perstringit) hic mihi dies videtur illustrior magisque celebrandus qui te primus protulit in lucem. etenim illi ipsi dies quibus imperij auspicia sumpsistis, ob hæc sancti sunt & religiosi, quòd tales declarauerunt Imperatores. Et cortè virtutes quibus ipsum ornatis imperium & ingeniũ vestri procreauere natales. Quos quidem, sacratissime Imp. quoties annis voluentibus reuertuntur, vestri pariter ac vestrorum Numinum reuerentia colimus. siquidem vos DIs esse genitos & Numi-

Numinibus quidem vestris, sed multò magis virtutibus approbatis. Quarum infatigabiles motus & impetus ipsa vis diuinitatis exercet, quę vos tantis discursibus toto quem regitis orbe deducit, vt nos semper auxilij vestri caritate nuper ad libertatem pię constitutionis impleuerit, cùm itinera vestra ipsis hybernis diebus per vicina illa cælo Alpium iuga, quibus Italiam Natura vallauit, pérque illa saxa, & duriorem saxis niuium densitatem desiderio vestri & amore sequeremur, & virtus vestra non sentiret pati nos putaremus iniuriam. Reddimus tamen rationem sollicitudinis vestrę, & inspecta penitus veritate cognouimus quæ causa faciat vt nunquam otio acquiescere velitis. profectò non patitur hoc cælestis ille vestri generis conditor. nam primum omnium quidquid immortale est stare nescit, sempiternóque motu se seruat æternitas. Deinde præcipuè vestri illi parentes, qui vobis & nomina & imperia tribuerunt, perpetuis maximorum operum actionibus occupantur. ille siquidem Diocletiani autor Deus, præter depulsos quondam cęli possessione Titanes, & mox deformium bella monstrorum, prępeti cura quamuis compositum gubernat imperium, atque hanc tantam molem infatigabili manu voluit, omnium quoque rerum ordines ac vices peruigil seruat. neque enim tunc tantummodo commouetur cùm tonitrua incutit, & fulmina iacit, sed etiamsi tumultuantia elementorum officia pacauit, nihilominus tamen & ipsas quę tacitę labuntur auras placido sinu fundit, & in aduersa cęli nitentem impetu rapit Solem. Itidem quoque Maximiane Hercules tuus, mitto quòd cùm inter homines erat, terras omnes & nemora pacauit, vrbes dominis crudelibus liberauit, etiam cęlo dirarum alitum volucratilia detraxit, etiam terrores Inferum abducto custode compescuit, exinde certè nihilominus post adoptionem Cęlitum, Iuuentę connubium, perpetuus est virtutis assertor, omniúmque fortium virorum laboribus fauet, in omni certamine conatus adiuuat iustiores. His quidem certè diebus, quibus immortalitatis origo celebratur, instigat (vt videmus) illos à sacris certaminibus accitos, vt pertinaci animositate certandi multa faciant ipsius similia victoris. Adeò sacratissime Imp. vtraque vestra Numina semper aliquid agunt, agendúmve curant. Vt iam nobis illa quam pro vobis susceperamus cura ponenda sit, cùm non laborare vos, sed parentes Deos videamus imitari, cúmque præterea ingenitum illum vobis diuinę mentis ardorem etiam earum quę primę vos

susceperè, regionum alacritas excitarit. non enim in otiosa aliqua deliciisque corrupta parte terrarum nati institutique estis, sed in his prouinciis, quas ad infatigabilem consuetudinem laboris atque patientiæ fractus, licèt oppositus hostis, armis tamen semper instructus miles exercet, in quibus omnis vita militia est, quarum etiam fœminæ cæterarum gentium viris fortiores sunt. Ex istis ergo causis stirpis vestræ, patriorúmque institutorum illa veniunt quæ sæpe miramur, (interdum etiam pro amoris impatientia timebamus) quòd expeditiones vestras numerare nō possumus, quòd diutiùs in iisdē manere vestigiis dedignamini, quòd vos à continuo rerum cursu gerendarum non modò amœnitas locorum, aut nobilitas vrbium, sed ne ipsa quidem victoriarum nostrarum lætitia remoratur. Illum modò Syria viderat, iam Pannonia susceperat. Tu modò Galliæ oppida illustraueras, iam summas arces Monœci Herculis præteribas. Ambo cùm ad Orientem Occidentémque occupati putaremini, repentè in medio Italiæ gremio apparuistis. Hos fructus capitis operum maximorum, sic interim meritorum conscientia triumphatis, dum triumphos ipsos semper vincendo differtis, quòd quæcunque pulcherrima facitis continuò transitis, & ad maiora properatis. Vt dum vestigia vestra miramur, dúmque vos adhuc esse in conspectu putamus, iam de vobis audiamus longinqua miracula. Ita omnes prouinciæ vestræ quas diuina celeritate peragrastis, vbi sitis vicissim nescíunt, sciunt tamen vos vbique vicisse. Sed de rebus bellicis, victoriisq; vestris sacratissime Imperator multi summa eloquentia prædíti sæpe dixerunt, & ego pridem, cùm mihi auditionis tuę diuina dignatio eam copiam tribuit, quantum potui prędicaui. Hodie verò si de duabus rebus, quas ad hoc tempus optatissimas (nisi fallor) elegi, dicere mihi vestra fauente maiestate contigerit, de cęteris veniam silentij petam. Non commemoro igitur virtute vestra remp. sęuissimo dominatu liberatam. Non dico exacerbatas seculi prioris iniuriis per clementiam vestram ad obsequium rediisse prouincias. Mitto etiam dies festos victoriis, triūphis celebratos. Taceo trophęa Germanica, in media defixa Barbaria. Transeo limitem Rhetię repentina hostium clade promotum. Omitto Sarmatię vastationem, oppressúmque captiuitatis vinculis Saracenum. Etiam illa quę armorum vestrorum terrore facta sunt, velut armis gesta, prętereo Francos ad petendam pacem cum rege venientes, Parthúmque vobis munerum miraculis blandientem. Nouam mihi propono

dicendi

dicendi legem vt cùm omnia videar silere quæ summa sint, ostẽdã tamen inesse laudibus vestris alia maiora. Quæ igitur illa sunt? Pietas vestra, sacratissime Imperator, atq; fœlicitas. nã primùm omniũ quãta vestra erga Deos pietas? quos aris, simulacris, tẽplis, donariis, vestris denique nominibus asscriptis, adiunctis imaginibus ornastis, sanctioréque feciſtis exemplo vestræ venerationis. nunc enim verè homines intelligunt, ac potestas Deorum, cùm tam impensè colantur à vobis. Deinde (id quod maximè Deorũ Immortalium cum religione coniunctum est) quanta vosmet pietate colitis? Quæ vlla vnquam videre secula talem in summa potestate concordiam? Qui Germani, geminive fratres indiuiso patrimonio tam æqualiter vtuntur quàm vos orbe Romano? Ex quo profectò manifestum est cæterorum hominum animas esse humiles & caducas, vestras verò cælestes & sempiternas. Obtrectant sibi inuicem artifices operum sordidorum, est inter aliquos etiam canoræ vocis inuidia, nihil denique tam vile, tam vulgare est, cuius participes malignis æmulationis stimulis vacent, vester verò immortalis animus omnibus opibus, omníque fortuna, atque ipso est maior imperio. Vobis Rhenus, & Ister, & Nilus, & cum gemino Tigris Euphrate, & vterq; qualem accepit, & reddit Oceanus, & quidquid est inter ista terrarum, & fluminum & littorum, tam facili sunt æquanimitate communia, quantum sibi gaudent esse communem oculi diem. Ita duplices vobis diuinæ potentiæ fructus pietas vestra largitur, & suo vterque fruitur, & consortis imperio. Laurea illa deuictis ac colentibus Syriam nationibus, & illa Rhętica, & illa Sarmatica te Maximiane fecerunt pio gaudio triumphare. Itidem hic genus Cauionum Erulorúmque deletũ transmarina victoria, & domitis oppressa Francis bella piratica Diocletianum votorum compotem reddiderunt. Diuidere inter vos DI Immortales sua beneficia non possunt. Quidquid alterutri præstatur, amborum est. Obstupescerẽt certè omnes homines admiratione vestri etiamsi vos idem parens, eadémque mater ad istam concordiam naturę legibus imbuissent. Atenim quanto hoc est admirabilius, vel pulchrius: quòd vos castra, quòd prælia, quòd pares victoriæ fecêre fratres? Dum virtutibus vestris faucitis, dum pulcherrima inuicem facta laudatis, dum ad summum fortunæ fastigium pari gradu tenditis, diuersum sanguinem affectibus miscuistis. Non fortuita in vobis est germanitas, sed electa. Notum est sæpe eisdem parentibus natos esse dissimiles, certissimæ fraternitatis est, vsque ad

imperium similitudo. Quæ ne etiam interuallum vestræ vincit ætatis, & seniorem iuniorémque caritate mutua reddit æquales. Vt iam illud falsò dictum sit, Non delectare societatem rerum nisi inter pares annos. intelligimus enim sacratissimi Principes & geminum vobis, quamuis dispares sitis ætatibus, inesse consensum. Neque tu illi videris promptior, neque tibi ille cunctatior, sed inuicem vosmet imitamini, inuicem vestros affectatis annos. Sic vos estis iuniores, ambo seniores. Neuter plus suis moribus fauet, vterq; se vult hoc esse quod frater est. Inde igitur proximè ille impatientiã vestræ pietatis irrupit, quòd vos nulla regionũ longinquitas, nulla iniquitas locorũ, nulla tẽpestatis asperitas retinere, aut morari potuit quominus ad conspectum vestri peruolaretis. neque enim illud progressio fuit, nec itineris cõfectio, nec solitis adminiculis vsa properatio. Quod simili concitu eques, aut veliuola nauis? Diuinus quidam impetus fuit, quo repentè in eundem locum ab vtroque Solis aduerso fine venistis. ipsos siquidem quos promiseratis nuntios reliquistis, ipsam, quæ vos conata est præuenire, famam præuertistis. Vt absque paucissimis, qui vobis comites hærere potuerunt, cæteri homines fortasse crediderint (quòd ita dignum & maiestate vestra) diurna vobis & nocturna curricula vtraque mundi lumina commodasse. Sed remoueamus istinc fabulas imperitorum, verum loquamur. Vestra vobis pietas sacratissime Imp. volucres dedit cursus, etenim cùm nihil sit animo velocius, vos, quorum igneæ immortalésque mentes minimè sentiunt corporis moras, peruecti estis ad nos mutui desiderij celeritate. Sed qua tandem vice temporum? quo tempestatis habitu? Nempe hyeme sæuissima, & in his quoque regionibus inusitata, cùm algar glacies, glacies niuem premerent, cælo pariter ac terris vniformibus, cúmque ipsi anhelitus hominum circa sua ora concreti rigore canescerent. Adeò (vt res est) aduersus clementiam locorum ac siderum vestræ vos maiestatis potentia tuebatur, & cæteris hominibus atque regionibus vi frigorum astrictis & oppressis, vos solos auræ lenes, verníque flatus, & deductis nubibus ad itinera vestra directi Solis radij sequebantur. Tanta fœlicitate illa quæ tunc aliis forent inaccessibilia superastis, atque inde Iulias, hinc Cotias Alpes quasi relictas æstu arenas patentium littorum transcurristis. Eant nunc rerum veterum prędicatores, & Hannibalẽ illum multis laboribus, magnáq; exercitus sui diminutione Alpes penetrasse mirentur. Vos inuictissimi Imperatores propè soli

Alpium

Alpium vias hybernis niuibus obstructas diuinis vestigiis apperuistis vt quondam Hercules per eadem illa culmina Iberiæ spolia incomitatus abduxit. Tum si fortunæ causæque Hannibalis ac vestrorum itinerum comparentur, quanto hæc vestra DIs hominibúsque acceptiora sunt? quanto laude ac tempiterna memoria digniora? Tunc Pœno ex summis Alpibus viso Italia contremuit, statim pecua agríque deserta, omnes familiæ rusticanæ syluarum & ferarum cubilia petiuere. Quo nuntio accepto omnibus oppidis matres Italæ pensa manibus abiecerunt, paucos liberos abreptos ad templa traxerunt. Ibi ædes sacras passo capillo suo quæque verrebat, planctu ploratúque futuris cladibus omnia dabant, Thrasymenum, & Cannas dolore præsago præcanebant. Nunc autem vt primum ex vtrisque Alpium iugis vestrum Numen effulsit, tota Italia clarior lux diffusa, omnibus qui suspexerant æqua admiratio atque dubitatio inuecta, & quinam de illis montium verticibus orirentur, an his gradib. in terras cælo descenderent. Vt verò propiùs propiúsq; cœpti estis agnosci, omnes agri oppleti, non hominib. modò ad visendum procurrétibus, sed etiam pecudũ gregibus remota pascua & nemora linquentibus. Concursare inter se agricolæ, nuntiare totis visa; aræ incendi, thura poni, vina libari, victimæ cædi, cuncta gaudio calere, cuncta plausibus tripudiare, DIs Immortalibus laudes gratésque cantari, non opinione traditus, sed conspicuus & præsens Iupiter cominus inuocari, non aduena, sed Imperator Hercules adorari. Quid illud? (DI boni!) quale pietas vestra spectaculum dedit, cùm in Mediolanensi palatio admissis qui sacros vultus adoraturi erant, conspecti estis ambo, & consuetudinem simplicis venerationis geminato Numine repentè turbastis? Nemo ordinem Numinum solita secutus est disciplina, omnes adorandi mora restiterunt, duplicato pietatis officio contumaces. Atque hæc quidem velut interiorib. sacrariis operta veneratio eorũ modò animos obstupefecerat quib. aditú vestri dabãt ordines dignitatis. Vt verò limine egressi per mediam vrbem simul vehebamini, tecta ipsa se (vt audio) penè cõmouerunt, omnib. viris, fœminis, paruulis, senibus, aut per fores in publicam prorumpentibus, aut per superiora ædium limina imminentibus. Clamare omnes præ gaudio iam sine metu vestri, & palàm manu demonstrare, Vides Diocletianum Maximianúmque? vides? Ambo sunt, pariter sunt. Quàm inuicti sedent? quàm concorditer eloquuntur? quàm citò transeunt? Nemo studio suo par fuit oculis

ad intuendum, dúmq; vos alterna cupiditate mirantur, neutrum satis videre potuerunt. Ipsa etiam gentium domina Roma immodico propinquitatis vestræ elata gaudio, vosq; è speculis suorum montium prospicere conata, quò se vultibus vestris propius expleret, ad intuendum cominus quantum potuit accessit. lumina siquidem Senatus sui misit, beatissimę illi per eos dies Mediolanensium ciuitati, similitudinem maiestatis suę libenter impertiens, vt ibi tunc esse sedes imperij videretur quò vterq; venerat Imperator. Interim tamẽ dum mihi ante oculos pono quotidiana vestra colloquia, coniunctas in omni sermone dexteras, ioca seriáque communicata, obtutu mutuo transacta conuiuia, illa me cogitatio subit, quanam animi magnitudine ad reuisendos exercitus vestros discesseritis, pietatémq; vestram vtilitate reipublicæ viceritis. Qui tunc vestri sensus fuere? qui vultus? quàm patientes ad dissimulandum indicium perturbationis oculi? Respexistis profectò sæpius. Neq; hæc de vobis vana finguntur. Talia vobis dedistis omnia, cito ad conspectum mutuum reuersuri. Facilis est mihi transitus sacratissime Imperator ab hac pietatis vestræ laude ad prædicationem fœlicitatis. hoc enim ipsum fœlicitatis est, quod vt conspicere vos inuicem complectíque possitis, in manu vestra est. Solem ipsum, Lunámque cernimus, quia totius mundi funguntur officiis, non nisi post multa secula certa lege temporum conuenire, vestra tamen libera est, & beata maiestas, vt in summis rebus generis humani nihil vobis necesse sit, nisi vestræ parere pietati. Cæterùm si quis ad humana respiciat, quanto magis magnitudo vestræ fœlicitatis appareat? homines priuatis rebus intenti ita plerumque propriis difficultatibus implicantur, vt omnino vacent aditu suorum, vos tantæ reip. administratione susceptа, quos huc atque illuc tot vrbes, tot castra, tot limites, tot circumiecta Romano imperio flumina, montes, littora vocant, tantum animis ac fortuna valetis, vt in vnum conuenire possitis, nihilominus orbe securo. neque enim pars vlla terrarum maiestatis vestræ potentia caret, etiam cùm ipsi abesse videamini. Ne tantulum quidem Barbaræ nationes audent animos attollere quòd vos in interiora imperij vestri secesseritis, quinimmò ipsi magis in vobis fiduciam pertimescunt, & quòd se contemni sentiunt cùm relinquuntur. Itaq; illud quod de Ioue vestro cecinit poëta Romanus, plena Iouis omnia esse, id scilicet animo contemplatus, quanquam ipse Iupiter summum cæli verticem teneat, supra nubila, supráque ventos

tos

tes sedens in luce perpetua, numen tamen eius ac mentem toto infusam esse mundo, id nunc ego de vtroque vestrum audeo prædicare, vbicunque sitis, in vnum licet palatium conceſſeritis, diuinitatem vestram vbique versari, omnes terras omniáque maria plena esse vestri. quid enim mirum si cùm possit hic mundus Iouis esse plenus, possit & Herculis? Admonet me temporis & loci ratio, & maiestatis tuę reuerentia, vt finem dicendi faciam, quanquam de fœlicitate vestra tam pauca dixerim, & tam multa restent. Spiritum ecce suggerunt. Adhuc potest dicere de salubritate temporum, & fertilitate terrarum. reuera sacratissime Imperator scimus omnes antè quàm vos salutè reip. redderetis quanta frugum inopia, quanta funerum copia fuit, fame passim morbisq; grassantib. Vt verò lucè gentibus extuliſtis, exinde salutares spiritus iugiter manant. Nullus ager fallit agricolam, nisi quòd spem vbertate superat. Hominum ætates & numerus augetur. Rúpunt horrea conditæ messes, & tamè cultura duplicatur. Vbi syluæ fuêre, iam seges est. Metendo & vindemiãdo defecimus. Illud verò, non suggeratur licet, quomodo dicã antè quàm desinam? tantã desinam imperij vestri fœlicitatẽ: vndiq; se Barbaræ nationes vicissim lacerent & excidant alternis dimicationib. & insidiis clades suas duplicent & instaurent: Sarmaticas vestras, & Rheticas, & transrhenanas expeditiones furore percitæ in semet imitentur. Sancte Iuppiter, & Hercules bone, tandem bella ciuilia ad gentes illas vesania dignas transtuliſtis, omnémq; illam rabiem extra terminos huius imperij in terras hostium distuliſtis. etenim quod ait ille Romani criminis primus autor, A Sole exoriente adusque Mæotidas páludes, id nunc longiùs longiúsque protẽdere licet, si quis hostilem in mutua clade vesaniã toto orbe percenseat. etenim ab ipso Solis ortu non modò hac citra Mæotin sub extrema Septentrionis plaga, quâ feruidum caput Danubius euoluit, quáque horridus secat Albis Germaniam, sed etiam sub ipso lucis occasu, quâ Tingitanum fretus Calpetano monti obuium latus in Mediterraneos sinus admittit Oceanum, ruunt omnes in sanguinem suum populi, quibus nunquam contigit esse Romanis, obstinatæque feritatis pœnas nunc sponte persoluunt. Furit in viscera sua gens effręna Maurorum. Gotthi Burgundios penitus excindunt. Rursum pro victis armantur Alamani, itémque Teruigij, pars alia Gotthorum, adiuncta manu Thaifalorum, aduersum Vandalos Gipedésque concurrunt. Ipsos Persas, ipsúmque regem ascitis Saccis &

Ruffis, & Gellis petit frater Ormies, nec respicit vel pro maiestate quasi regem, vel pro pietate quasi fratrem. Burgundiones Alamanorũ agros occupauere, sed sua quoq; clade quæsitas Alamani terras amisere, sed repetunt. O magná vim Numinis vestri! Non istæ modò, aliæque gentes, viribus armisq; terribiles, fiducia instructæ ad perniciem immanitatis vtũtur, sed etiam Blemij illi, (vt audio) leuibus modò assueti sagittis, aduersus Æthiopes quærunt quæ non habent arma, & penè nudis odiis prælia internecina cõmittunt. Iam de perduellibus vltionem non armis, non exercitu capitis, sicut hucusque feciſtis, iam (inquam) fortunatissimi Imperatores fœlicitatẽ vincitis soli. Et quod vnquá Romani Principes de fœlicitate sua prædicari lætius audierunt, quàm cùm diceretur hostes quiescere, occisos esse, pacem colere? Etenim quanto hoc est lætabilius, ac melius, quòd de prosperitate seculi vestri certatim omnium hominum circumfert Barbaria? Darnia, sed inuicem dimicaturi, vicerunt Barbari, sed cõsanguineos suos tã innumeros vobis, tam nouos ex omni hostium genere successus Fortuna suppeditat, vt iam mihi necesse sit illa quæ initio separauerá rursus hic cõmunium laude coniungere, dũ tãtorũ euentuũ quæro rationẽ. Fœlicitatẽ istam optimi Imperatores pietate meruistis. Optimè igitur, sacratissime Imp. (quantum arbitror) hæc potissima elegi quæ gemino natali tuo prædicarẽ. etenim cæteræ virtutes & bona cætera processu ætatis eueniũt, fortitudo annis accedentibus roboratur, continentia disciplinæ præceptis traditur, iustitia cognitione iuris ascitur, ipsa denique illa quæ videtur omnium rerum domina esse sapientia, perspectis omniũ moribus, & exploratis rerum docetur euentis, solæ cum nascentib. pariter oriuntur pietas atque fœlicitas. naturalia sunt enim animorum bona, & præmia Fatorum. Gemini ergo natales pias vobis mentes, & Imperatorias tribuere fortunas, atque inde sanctitatis vestræ, omniúmq; successuum manat exordium, quòd nascentes vos ad opem generis humani bona sidera & amica viderunt. Quæ vobis concordiam sempiternã, & vestrorũ generum charitatem, & fouendæ reip. studia conciliant, itémque præter victorias toto orbe terrarum partas etiam naualia trophæa promittunt, vt post bella Punica, post Asiæ Syriæque reges Romani Rostra Campi nouis ornentur iis exuuiis, & oblitos iam Quirites in memoriàm reducatis, cur ille solennis concionibus locus Rostra vocitetur. dico enim magna certáque fiducia, digna est quoque gloria vestra pietas, & potest eam præstare fœlicitas.

AVSONII

AVSONII BVRDIGALENSIS, VASSATIS, MELICI POETÆ AC PRÆCEPTORIS, GRATIARVM actio ad Gratianum imperatorem pro consulatu.

AGO tibi gratias, Imperator Auguste: si possem, etiam referrem. Sed nec tua fortuna desiderat remunerandi vicem, nec nostra suggerit restituendi facultatem. Priuatorum ista copia est, inter se esse munificos: tua beneficia vt maiestate præcellunt, ita mutuum non reposcunt. Quod solùm igitur nostræ opis est, gratias ago: verùm ita vt apud Deum fieri amat, sentiendo copiosius quàm loquendo. Atque non in sacrario modò imperialis oraculi: (qui locus horrore tranquillo, & pauore venerabili rarò eundem animum præstat, & vultum) sed vsquequaque gratias ago, tum tacens, tum loquens: tum in cœtu hominum, tum ipse mecum: & quum voce patui, & quum meditatione secessi, omni loco, actu, habitu & tempore. Nec mirum si ego terminum non statuo tam grata profitendi, quum tu finem facere nescias honorandi. Quis enim locus est, aut dies, qui non me huius aut similis gratulationis admoneat? Admoneat autem? ô inertiam significationis ignauæ! Quis (inquam) locus est, qui non beneficiis tuis agitet, inflammet? Nullus, (inquam) Imp. Auguste, quin admirandam speciem tuæ venerationis incutiat. Non palatium. quod tu, quum terribile acceperis, amabile præstitisti: non forum & basilica. olim negotiis plena, nunc votis, votísque pro tua salute susceptis (nam de sua, cui non te imperante securitas?) non curia honorificis modò læta decretis, olim solicitis mœsta querimoniis: non publicum, in quo occursus gaudentium plurimorum neminem patitur solùm gratulari: non domus, communo secretum: lectus ipse ad quietem datus, beneficiorum tuorum

reputatione tranquillior: somnus, abolitor omnium, imagines tuas affert. Ista autem sedes honoris, sella curulis, gloriosa pompis imperialis officij, in cuius me fastigio ex qua mediocritate posuisti? quoties à me cogitatur, vincor magnitudine, & redigor ad silentium, non ingratus beneficiis, sed oppressus. Ades enim locis omnibus; nec iam miramur licentiam poëtarum, qui omnia Deo plena dixerunt. Spem superas, cupienda præuenis, vota præcurris, quæq; animi nostri celeritas diuûm instar affectat, beneficiis præeuntibus antecedituR. Præstare tibi est quàm nobis optare velocius. Ago igitur gratias, optime imperator: ac si quis hûc sermonem meû iisdẽ verbis tam sæpe reperitum, inopiæ loquentis assignat, experiatur hoc idem prosequi, & nihil poterit proferre facundius. Aguntur enim gratiæ non propter maiestatis ambitû, nec sine argumentis, imperatori fortissimo testis est vno pacatus anno & Danubij limes, & Rheni: liberalissimo, ostentat hoc diues exercitus: indulgentissimo, docet securitas erroris humani: consultissimo probat hoc tali Principe oriens ordinatus: piissimo, huius verò laudis locupletissimum testimonium est pater diuinis honoribus consecratus, instar filij ad imperium frater accitus, à contumelia belli patruus vindicatus, ad præfecturæ collegium filius cum patre coniunctus, ad consulatum præceptor electus. Possum ire per omnes appellationes tuas, quas olim virtus dedit, quas proximè fortuna concessit, quas adhuc indulgentia diuina meditatur. Voca Germanicû deditione gentilium: Alamanicum traductione captorum: vincendo & ignoscendo Sarmaticû. Connecterem omnia merita virtutis & cognomina felicitatis, sed alia est ista materia, & suo parata secretio quum placuerit signanter & breuiter omnia quæ nouimus indicare, nec persequi, vt qui terrarum orbem vnius tabulæ ambitu circũscribunt, aliquanto detrimento magnitudinis, nullo dispendio veritatis. Nunc autem, quod diei huius proprium, de cõsulatu gratias agam, sed procurrunt & aliæ dignitates, atque in vocem gratulationis erumpunt, ac se priùs debere profitentur. Tot gradus nomine comitis propter tua incrementa congesti ex tuo merito: eq; ac patre principibus, quæstura cõmunis, & tui tamẽ præfectura beneficij, quæ & ipsa nõ vult vice simplici gratulari, liberalius diuisa quàm iuncta, quum teneamus duo integrum, neuter desiderat separatû. Sed illa (vt paulò antè promisi) habebunt sui muneris peculiare secretum. Consulatus hic meus orat atque obsecrat, vt obnoxiam tibi vni finas fieri eius dignitatem, quẽ omnib.

prætu-

prætulisti. Quod quidem & ipse sibi inuenit gradus cum clarissimo viro collega in eo honore coniunctus, nuncupatione præclarus. Consul ego, imperator Auguste, munere tuo non passus septa; neque campum, non suffragia, non puncta, non loculos, qui non prensauerim manus, nec cum salutantium confusus occursu, aut sua amicis nomina non reddiderim, aut aliena imposuerim; qui trib. non circumiui, cēturias non adulaui, vocatis classibus nō intremui, nihil cū sequestre deposui, cū distributore nihil pepigi: Romanus populus, Martius cāpus, equester ordo. rostra, ouilia, senatus, curia, vnus mihi omnia Gratianus. Iure meo, Auguste maxime, affirmare possum, incolumi omnium gratia qui ad hunc honorem diuersa vnquam virtute venerunt, venturíq; sunt (suus enim cuique animus, suum meritum, sibíq; mens cōscia est) iure (inquam) meo affirmare possum, me mihi videri à cæteris esse secretum. Sunt quos votorum cruciat inanitas: non optaui. quos exercet ambitus: non petiui qui assiduitate exprimunt: non coëgi. qui offerunt occasione, non affui. quos iuuat opulentia: obstat temporum disciplina. non emi, nec possum continentiam iactare: non habui, vnum præstare tentaui, & hoc ipsum quasi meum vendicare non possum. In tua enim posita est opinione, si merui. Feciſti autem, & facies alios quoq; cōsules, piissime Gratiane, sed non & causa pari. viros gloriæ militaris: habent enim tecum vt semper laboris, ita dignitatis plerumque consortium, virtutis quàm honoris antiquiore collegio. viros nobilitatis antiquæ: dantur enim multa nominibus, & est Roma pro merito: viros fide inclytos, & officiis probatos: quorum me etsi non secerno numero, tamen quod ad honoris viam pertinet, ratione dispertio. Quartum hunc gradum noui beneficij tu Auguste constituis deferre tibi ipsi, quo alter ornetur: bona animi tui ad alienam referre præstantiam eruditionémque naturæ, quam deo & patri & tibi debes, ad alterius gratiā rectius retorquere quàm verius. Tua hæc verba sunt à te mihi scripta, Soluere te quod debebas, & adhuc debere quod solueris. O mentis aureæ dictum bracteatum: ô de pectore candidissimo lactei sermonis alimoniá! Quisquámne tā parcus est in ostētatione beneficij? quisquam pōdus gratiæ suæ vim meriti profitetur alieni? quisquā deniq; quod indulgeat quasi ab obnoxio deferatur, pretium mauult vocare quàm domum? Certent huic sententiæ veteres illi & Homerici oratores, subtilis deducta oratione Menelaus, & instar profundæ grandinis ductor Ithacesius, & melleo delibutus eloquio iam tertię Nestor

ætatis. Sed neque ille concinnius eloquetur qui se Laconica brevitate collegit: neque ille contortius, qui cum sentibus verba glomerauit: nec iste dulcius, cuius lenis oratio mulcendo potius quàm extorquendo persuasit. Soluere te dicis quod debebas; & debiturum esse quum solueris. Auguste iuuenis, cœli tibi & humani generis rector hoc tribuebat, vt prælatus antiquis, quos etiam elegantia sententiæ istius anteceſſisti, vincas propria singulorum: in Menelao, regiam dignationem: in Vlysse, prudentiam: in Nestore, senectutem. Subiiciet aliquis, Ista quidem adeptus es, sed effare, quo merito? Quid me oneras suscitator? rationem fœlicitatis nemo reddit. Deus, & qui Deo proximus, tacito munera dispertit arbitrio, & beneficiorum suorum indignatus per homines stare iudicium, mauult de subditis dedisse miraculum. Quo (inquis) merito? Ego nullum scio, nisi quòd tu piissime Imperator debere te dicis: & hoc debere, latissimè pertinet, siue hoc eruditionis tuæ fœnus existimas: siue sine fœnore gloriam liberalitatis affectas: siue te pondere conceptæ sponsionis exoneras: seu fideicommissum patris exoluis: seu magnanimitate cœlesti, ostentatione suppressa Dei munus imitaris. Debere te dicis. cui? quando? quo nomine? Lege syngrapham: nomina creditorem: accepti & expensi tabulæ conferantur. Videbis aliò summæ istius transire rationem, tibi cœpit Deus debere pro nobis. Quid autē mihi debes, gratissime Imperator? (patitur enim humanitas tua vt præter regias virtutes priuata appellatione lauderis.) Quid tu mihi debes? & contrà, quid nō ego tibi debeo? Anne quod docui? hoc ego possum verius retorquere, dignum me habitum qui docerem: tot facundia doctrináque præstantes inclinata in me dignatione præteritos, vt esset quem tu matura iam ætate subcinctum per omnes honorum gradus festinata bonitate prouehere: timere vt videreris ne in me vita deficeret, dum tibi adhuc aliquid quod deberes præstare superesset. Negat Cicero consularis vltrà se habere quod cupiat: ego autem, iam consul & senex (adhuc auiditatem meam iam fatebor) te videre sæpius in hoc magistratu, Gratiane, desidero, vt & sex Val. Coruini, & septem Caij Marij, & cognominis tui Augusti tredecim consulatus, vnus æquipares. Tibi plures potest ætas & fortuna tua præstare. verùm ego in numero parcior, quia tu in munere liberalior. Ipsum enim te sæpius hoc honore defraudas vt & aliis largiaris. Scis enim Imperator doctissime (rursum enim vtar laude priuata) scis (inquam) septem ac decem Domitiani consu-

consulatus quos illi inuidia alteros prouehendi continuando cõseruit, ita in eius auiditate derisos, vt hoc eum pagina Fastorum suorum (immò fastidiorum) fecerit insolẽtem, nec potuerit præstare fœlicem. Quòd si Principis honoris istius temperata, & quę vocatur aurea, debet esse mediocritas, quid priuati status hominibus? quid æquanimis? quid iam senibus erga se oportet esse moderaminis? Ego quidem quod ad honores meos pertinet, & vota saturaui: tu tamen Imperator optime, tu piissime, tu, quem non fatigat liberalitas, nisi quando cessauit: tu (inquam) indulgentissime Gratiane, vt ad benefaciendum subito es nec opinus ingenio, adhuc aliquid quod hoc nomine mihi præstetur, inuenies. Sic intellexere omnes, sic nobis ordinem ipse fecisti: sic amicus Deo es, vt à te iam impetratum sit quod non optatur ab aliquo, & quod nondum optamus, adipiscimur. Et rursum aliquis adiiciet, aut sermone liberè, aut cogitatione liberius, Nónne olim & apud Veteres multi eiusmodi doctores fuerunt? an tu solus præceptor Augusti? Immò ego cum multis coniunctus officio, sed cum pauciſſimis secretus exemplo. Nolo Constantini temporum taxare collegas: Cæsares docebantur. superiora extinguam: diues Seneca, nec tamen consul, arguetur rectius quàm prædicabitur non erudiisse indolem Neronis, sed armasse sæuitiam. Quintilianus cõsularia per Clementem ornamenta sortitus, honestamenta nominis potius videtur quàm insignia potestatis habuisse. Quomodo Titianus magister? sed glorioſus ille municipalem scholam apud Visuntionem Lugdunúmque variando, non ætate quidem, sed vilitate consenuit. Vnica mihi amplectenda est Frõtonis imitatio, quem tamen Augusti magistrum sic consulatus ornauit, vt præfectura non cingeret. Sed consulatus ille cuiusmodi? Ordinario suffectus, bimestri spatio interpositus, in sexta anni parte consumptus, quærendum vt reliquerit tantus orator quibus consulibus gesserit consulatum. Ecce aliud quod aliquis opponat, in tanti ergo te oratoris fastigium glorioſus attollis? Cui talia requirenti respondebo breuiter, non ego me contendo Frontoni, sed Antonino præfero Gratianum. Celebrant quidem solennes istos dies omnes vbique vrbes, quæ sub legibus agũt, & Roma de more, & Cõstantinopolis de imitatione, Antiochia pro luxu, & Carthago distincta, & domus fluminis Alexandria: sed Treuiri principis beneficio, & mox cũ ipso autore beneficij loca inter se distãt, vota cõsentiunt. Vnus in ore omniũ Gratianus, potestate imperator, virtute victor, augustus sanctitate,

pontifex religione, indulgentia pater, ætate filius, pietate vtrumque superat. Non possum fidei causa ostendere imagines maiorum meorum (vt ait apud Salustium Marius) nec deductum ab heroibus genus ad eorum stemma replicare, nec ignotas opes & patrimonia sparsa sub regnis: sed ea quæ nota sunt dicere potiùs quàm prædicare, patriam non obscuram, familiam non pœnitendam, domum innocentem, innocentiam non coactam, angustas opes, verumtamen libris & liberis dilatas: frugalitatem sine sordibus, ingenium liberale, animum non illiberalem: victum, vestitum, supellectilem, munda, non splendida. veteribus vt illis consulibus, excepta quæ tum erant bellicarum collatione virtutum, si quis me conferre dignetur, seponat opulentiam, non derogaturus industriam.

Verùm, quoniam gratiis agendis iamdudum succumbo materiæ, tu orationi meæ Gratiane succede: tu Gratiane qui hoc nomen sic per fortunam adeptus es, vt nemo verius ambitione quæsierit. Neq; enim iustius Metellus cognomẽto Pius, patre reuocato qui esset impius exulante: aut verius Sylla fœlix (qui fœlicior antè quàm vocaretur) quàm tu Gratiane, cui & hoc nomen est, & illa Metelli Syllæque cognomina: tu, inquam, Gratiane, qui hoc non singulis factis, sed perpetua gratè agendi benignitate meruisti, cui, nisi ab auo deductum esset, ab omnibus adderetur: tu ipse tibi, inquam, pro me gratiâ refer: tu tuæq; virtutes: bonitas, qua in omnes prolixus es, perpetuus in me: pietas, qua orbem tuum temperas, quámq; in vlciscendo patruo probas, tuendo in fratre cumulas, ornãdo in præceptore multiplicas. Agat gratias clementia, quam humano generi impertis: liberalitas, qua ditas omnes: fortitudo, qua vincis. & mens ista aurea quam de cõmuni Deo plus quàm vnus hausisti. Agant & pro me gratias voces omnium Galliarum, quarum præfecto hanc honorificentiâ detulisti. Vltrà progredior, & hoc quia debere te dicis, agat quæ optimè agere potest, vox ista quâ docui. Iamdudum autẽ quàm grati animi, tam sermonis exigui (vt suprà dictum est) succumbo materia. neque adhuc illa perstrinxi, quæ ne infantissimus quidẽ, nisi idẽ impiissimus, eminentia per famam, & omnium gaudiis testata supprimeret. quæ supra vires dicendi meas posita cunctor attingere, aut ingrati crimine arguendus, aut temerarij professione culpandus, tamen alterum quum subeundum sit, audaciam quàm maleuolentiam malo reprehendi. Tu Auguste venerabilis, districtus maximo bello, assultantibus tot millibus Barbarorum

rum, quibus Danubij ora protexitur, comitia consulatus mei armatus exerces: tribunitia ista quòd in vrbe Syrmio geruntur: an vt quòd in procinctu centuriata dicentur, an vt quondam pontificalia vocabuntur, sine arbitrio multitudinis, sacerdotum tractata collegio? sic potius, sic vocetur. Quæ tu pontifex maximus deo participatus habuisti? non est ingenij mei piissime imperator talia comminisci. Verba sunt litterarum tuarum quibus apud me autoritatem summi numinis & tuæ voluntatis amplificas: sic enim loqueris, Quum de consulibus in annum creandis solus mecum volutarem, vt me nosti, atque vt facere debui, vt velle te sciui, consilium meum ad deum retuli: eius autoritati obsequutus, te consulem designaui, & declaraui, & priorem nuncupaui. Cuius orationis ordo lucidior? quæ doctrina tam diligens, propriis comitiorum verbis loqui, nec vocabulis moris antiqui nomina peregrina miscere? Valete modò classes, populi, & vrbanarum tribuum prærogatiuæ, & centuriæ iure reuocatæ. Et quæ comitia pleniora vnquam fuerunt, quàm quibus præstitit deus consilium, imperator obsequium? Et nunc ego, piissime imperator, ne fastigium auditorij sacri dictorum tuorum timidus interpres offendam, diuinitatis tuæ propè cum piaculo verba transcurro. Quum de consulibus (inquis) in annum creandis: erudita vox, & cura solennis. Solus mecum volutarem: ô profunda altitudo secreti! habes ergo consiliatorem, & non metuis proditorem. Vt me nosti: quid familiarius? vt facere debui: quid constantius? vt velle te sciui: quid dici blandius potest? Consilium meum ad deum retuli. Et quemadmodum solus, cui præstò est tam grande consilium? an plenius cum senatu, cum equestri ordine, cum plebe Romana, cum exercitu tuo, & prouinciis omnibus deliberasses? Cõsilium meum ad deum retuli: non vt (credo) nouum sumeres, sed vt sanctius fieret, quod volebas, eius autoritati obsequutus: scilicet vt in consecrando patre, in vleiscendo patruo, in cooptando patre feceris. Te consulem designaui, & declaraui, & priorem nuncupaui. Quis hęc verba te docuit? ego tam propria & tam Latina nescium: designaui, & declaraui, & nuncupaui. Non fit hoc temerè, habet moras suas dispartitis gradibus tam matura cunctatio. Has ego litteras tuas si in omnibus pilis atque porticibus (vnde de plano legi possint) instar edicti prendere mandauero, nónne tot statuis honorabor quot fuerint paginæ libellorum? Sed ad pleniora festino. ab hac enim litterarum ad me datarum parte digressus, cò quoque descendisti vt quæreres qualis ad me

trabea mitteretur. Omne largitionum tuarum ministerium solicitudine fatigasti. Non ergo supra consulatum mihi est adhibita per te cura tam diligens, pro me cura tam felix? in Illyrico arma quatiuntur: tu mea causa per Gallias ciuilium decorum indumenta dispensas: loricatus de toga mea tractas: in procinctu, & quum maximè dimicaturus, palmatæ vestis meæ ornamenta disponis feliciter & bono omine. Namque iste habitus vt in pace consulis est, sic in victoria, triumphantis. Parum est, si qualis ad me trabea mittatur, interroges: te coram proni iubes. nec satis habes, vt largitionum ministri ex more fungantur, eligis ipse de multis, & quum elegeris, munera tuo verborum honore prosequeris: Palmatam (inquis) tibi misi, in qua diuus Constantius parens noster intextus est. Me beatum, cuius insignibus talis cura præstetur. Hæc planè, hæc est picta, vt dicitur, vestis non magis auro suo quàm tuis verbis. Sed multo plura sunt in eius ornatu, quæ per te instructus intelligo. Geminum quippe in vno habitu radiat nomen Augusti: Constantius in argumento vestis intexitur, Gratianus in muneris honore sentitur. Accessit tam impenso beneficio tuo pondus quorundam scisciratione cumulatum. Interrogatus quem priorem decerneres consulem, nec dubitandum esse dixisti tu, & qui tecum boni sunt dubitare non poterant. Sed tamen ad hoc dictum erexerant animos, qui libenter clarissimum virum collegam meum, quem præsentem habebat occasio, prælatum credidissent: fatigantes tamen quod intellexerant, requirebant. Hic tu (sicut mihi renuntiatum est) noto illo pudore tuo paulisper hæsisti, non rationis ambiguus, sed eorum dubitationem vultu & rubore condemnans, qui studium suum interpretationis errore palpabant. Deinde illico subdidisti, Quid de duobus consulibus designatis quæritis quis ordo sit nuncupationis? anne alius quàm quem præfectura constituit? O felicem verecundiam tuam, cui ista popularis ratio tam prudenter occurrit! Scisti aliud Gratiane quod diceres, sed propter quorundam verecundiam dicere noluisti. Scrupulosus hic mihi locus est & propter eam quam nunquam appetiui gloriam recusandus: quum prior renuntiatus sim, satis est tuum tenere iudicium, interpretes valere meritorum. Neque autem ego, sacratissime imperator, in tenui beneficio gradum nuncupationis amplector. Num est hæc gloria ignota Ciceroni? Prætorem me (inquit) populus Rom. primum fecit, consulem priorem. Ex ipsa eius sententia intelligitur commendabilius ei videri, vni quàm pluribus.

bus esse præpositum. Nulla enim est quidem contumelia secundi, sex ex duobus gloria magna prælati. Alexandri Macedonis hoc fertur, quum legisset illos Homericos versus quibus Hectore prouocante de nouem ducibus, qui omnes pugnare cupiebant, vnum deligi placeret sortis euentu: trepida vbi conceptione votorum Iouem optimum maximum totus precatur exercitus vt Aiacem vel Tydei filium, aut ipsum regem ditium Mycenarum sortiri patiatur Agamemnonem: Occidentem (inquit) illum qui me tertium nominasset. O magnanimitatem fortissimi viri nominari inter nouem tertius recusabat, vbi certè pluribus antecelleret quàm subesset. Quanta hic verecundia grauaretur posterior de duobus? Est enim in hoc numero arduæ plena dignationis electio, quum vniuersis mortalibus duo, qui fiant consules, præferuntur. qui alteri præponitur, non vni, sed omnibus antefertur. Expectare nunc aures præsentium scio, & eminere in omnium vultu intelligo, quod desiderio concipiatur animorum. Existimant enim, quum ea quæ ad grates agendas pertinebant, summatim tenuiore filo (vt dicitur) deducta libauerim, aliqua me etiam de maiestatis tuæ laudibus debere perstringere. Quanquam me istam dixerim sepositse materiam, & in tempus aliud reseruare, nihilominus tamen vt nunc aliquam contingam, nutu & propè murmure cohortantur. Itaque faciam, quando cogunt volentem: sed maioribus separatis, tenuiora memorabo, nulla spe ad plenum exequendi, sed vniuersi vt intelligant, eorum quæ intus prædicanda sunt, à me posscendam esse notitiam: ab aliis, dignitatem. nec excellentia, sed quotidiana tractabo. Nullum tu vnquam diem ab adolescentia tua, nisi adorato dei numine, & reus voti, & illico absolutus egisti lautis manibus, mente pura, immaculabili conscientia, &, quod in paucis est, cogitatione syncera. Cuius autem vnquam egressus auspicatior fuit? aut incessus modestior? aut habitudo cohibitior? aut familiaris habitus condecentior? aut militaris accinctior? in exercendo corpore quis cursum tam perniciter incitauit? quis palæstram tam lubricus expediuit? quis saltum, in tam sublime collegit? nemo abductius iacula contorsit: nemo spicula crebrius iecit, aut certius destinata percussit. Mirabamur poetam qui infrænes dixerat Numidas: & alterum qui ita collegerat, vt diceret, in equitando, verbera & præcepta esse fugæ & præcepta sistendi. Obscurum hoc nobis legentibus erat: intelleximus te videntes, quum idem arcum intenderes, & habenas remitteres;

aut equum segnius euntem verbere concitares, vel eodem verbere intemperantiam coerceres. Qui te visi sunt hoc docuisse, non faciunt: immò qui visi sunt docuisse, nunc discunt. In cibis autem cuius sacerdotis abstinentior ceremonia? in vino, cuius senis mensa frugalior? Operto conclauis tui, non sanctior ara vestalis, non pontificis cubile castius, nec puluinar flaminis tam pudicum. In officiis amicorum, non dico paria reddi; anteuenis. & quoties in obsequendo præuenimus, erubescis pudore tam obnoxio quàm in nobis esse deberet ab imperatore præuentis. In illa verò sede, vt ex more loquimur, consistorij, vt ego sentio, sacrarij tui, nullus vnquam superiorum aut dicenda pensius cogitauit, aut consultius cogitata dispossuit, aut dispossita maturius expediuit. Et aliqua de oratoriis virtutibus tuis dicerem, nisi vererer mihi gratificari. Non enim Sulpitius acrior in concionibus, nec maioris Gracchi commendabilior modestia fuit, nec patris tui grauior autoritas. Qui tenor vocis quum incitata pronuntias? quæ inflexio quum remissa? quæ temperatio, quum vtraque dispensas? quis oratorum læta iucundius, facunda cultius, pugnantia densius, densata glomeratius aut dixit, aut, quod est liberum, cogitauit? Vellem, si rerum natura pateretur, Xenophon Attice, in æuum nostrum venires: tu, qui ad Cyri virtutes exequendas votum potius quàm historiam commodasti, quum diceres, non qualis esset, sed qualis esse deberet. Si nunc in tempora ista procederes, in nostro Gratiano cerneres quod in Cyro tuo non videras, sed optabas: atque ista omnia quasi punctis quibusdam acuminata signaui. Si facundia pro voluntate suppeteret, quanquam non copiosius exequerer vbertatem stilo rerum magnitudine suggerente. sed nec huius diei, nec huius ista materiæ. Qui dicturi estis laudes principis nostri, haberis velut seminarium vnde orationum vestrarum iugera compleatis. Ego ista perstrinxi, atque (vt sciunt omnes) possum videri familiaris notitiæ secretus interpres, domestica isthæc non tam prædicare quàm prodere. Atque vt ista dixi de cognitis mihi, atque intra aulam familiaribus, possem & foris celebrata memorare, nisi omnia omnes & separatim sibi quisque nouisset. Possem pari breuitate dicere superiora. Emendatissimi viri est pigenda non facere: at tu nunquam pœnitenda fecisti, & semper veniam pœnitentibus obtulisti. Pulchrum est indulgere timentibus, sed tu perpetuæ bonitatis edictis occurristi omnibus, ne timerent. Magnificum largiri honores: tu honoratos & liberalitate ditasti. Laudabile

bile est imperatorem faciles interpretantibus præbere aditus, nec de occupatione causari. tu confirmas adire cunctantes, etiam querimoniis explicatis, nequid adhuc sileatur interrogas. Celebre fuit Titi Cæsaris dictum, perdidisse se diem, quo nihil boni fecerat: sed celebre fuit, quia Vespasiani successor dixerat, cuius nimia parsimonia & austeritas vix ferenda, miram fecerat filij lenitatem. Tu Valentiniano genitus, cuius alta bonitas, præsens comitas, temperata seueritas fuit, parto & condito optimè reipubl. statu intelligis posse te esse lenissimum, sine dispendio disciplinæ. Neque verò vnum aliquod bonum vno die præstas, sed indulgentias seculares per singula horarum momenta multiplicas. Vel illud vnum cuiusmodi est, de condonatis residuis tributorum? quod tu quàm cumulata bonitate fecisti? Quis vnquam imperatorum hoc prouinciis suis aut vberiore indulgentia dedit, aut certiore securitate prospexit, aut prudentia consultiore muniuit? Fecerat & Traianus olim, sed partibus retentis: non habebat tantam oblectationem concessi debiti portio, quanta suberat amaritudo seruati. Et Antoninus indulserat, sed imperij non beneficij successor inuidit, qui ex documentis tabulisque populi condonata repetiuit: tu argumenta omnia flagitandi publicitus ardere iussisti. Vidêre in suis quæque foris omnes ciuitates conflagrationem salubris incendij. Ardebant stirpes fraudum veterum: ardebant seminaria futurarum. iam secum puluere fauilla miscuerat: iam nubibus fumus inuoluerat, & adhuc obnoxij in paginis concrematis ductus apicum, & sestertiorum notas quum iuuantia de ratione cernebant: quod meminerant lectum legi posse, & verentes. Quid te imperator Auguste, indulgentius? quid potest esse consultius? quæ bona præstas, efficis ne caduca sint: quâ mala adimis, prospicis ne possint esse recidiua. Hæc prouincialibus indulgentiæ bona: quid illa nostro ordini? quid illa militibus Antoninorum comitas fuit? Et iam inde Germanicorum cohorti amicorum, & legionibus familiaris humanitas? Sed ego nolo beneuolentiam tuam aliorum collatione præcellere. Abundant in te ea bonitatis & virtutis exempla, quæ sequi cupiat ventura posteritas: & si rerum natura pateretur, adscribi sibi voluisset antiquitas. Necesse est tamen aliquid comparare, vt possit intelligi bona nostra quo præstent. Ægrotantes amicos Traianus visere solebat; hactenus in eo comitas prædicanda est: tu & visere solitus, & mederi, præbes ministros, instruis cibos, fomenta dispensas, sumptum adiicis?

medelarum: consolaris affectos, reualescentibus gratularis: in quot vias de vna eius humanitate progrederis? Legionibus vniuersis, vt in communi Marte euenit, si quid aduersi acciderat, vidi te circumire tentoria: satine' saluæ, quærere: tractare vulnera sauciorum, & vt salutiferæ apponerentur medelæ, atque vt non cessaretur instare. Vidi quosdam fastidientes cibum, te commendante sumpsisse: audiui confirmantia ad salutem verba profari, occurrere desideriis singulorum. huius sarcinas mulis aulicis vehere: his specialia iumenta præbere, illis ministeria perditorum instaurare lixarum: aliorum egestatem tolerare sumptu: horum nuditatem velare vestitu: omnia agere indefessè & benignè, pietate maxima, ostentatione nulla: omnia præbere ægris, nihil exprobrare sanatis. Inde cunctis salute nostra charior factus meruisti vt haberes amicos, obnoxios, promptos, deuotos, fideles in æuum omne mansuros, quales charitas potiùs quàm fortuna conciliat. Concludam deinceps orationem meam, piissime Auguste, sermonis magis fine quàm gratiæ. Namque illa perpetua est, & spatio non transmeabili terminum calcis ignorat: flexu tamen paruo, nec à te procul comertar ad deum. Æterne omnium genitor, ipse non genite opifex, & causa mundi principio antiquior, fine diuturnior: qui templa tibi & aras penetralibus initiatorum mentibus condidisti: tu Gratiano, humanarum rerum domino, eiusmodi semina nostri amoris inolesti, vt nihil in digressu segnior factus meminisset & relicti, illustraret absentem, præsentibus an referret, dein, quia interesse primordiis dignitatis per locorum interualla non poterat, ad solennitatem condendi honoris occurreret beneficiis, ne deesset officium. Quæ enim memoria, memoria (inquam) transcursum tantæ celeritatis vel in audacibus Græcorum fabulis commenta est? Pegasus volucer actus à Lycia non vltra Ciliciam permeauit: Cyllarus atque Arion inter Argos Nemeámque senuerunt: ipsi Castrorum equi, quod longissimum iter est, non nisi mutato vectore transcurrunt: tu Gratiane, tot Romani imperij limites, tot flumina & lacus, tot veterum interscepta regnorum, adusque Thracia per totum (quam longus est) locum Illyrici, Venetiam, Liguriámque & Galliam veterem, insuperabilia Rhetiæ, Rheni accolas, Sequanorum inuia, porrecta Germaniæ celeriore transcursu quàm est properatio nostri sermonis, euoluis: nulla requie otij, ne somni quidem aut cibi munere liberali, vt Gallias tuas inopinatus illustres, vt consulem tuum quamuis desideratus

sideratus anticipes, vt illam ipsam quæ auras præcedere solet, famam facias tardiorem: hoc senectuti meæ, hoc honori à te datum, supremus ille imperij & consiliorum tuorum deus conscius, & arbiter, & autor, indulsit vt sellam curulem, cuius sedem frequenter ornabis, vt prætextam meam purpurę tuæ luce fucatam, vt trabeam non magis auro suo quàm munere tuo splendidam, quæ ab Illyrico sermonis dignitas honestauit, apud Gallias illustriora præstares: quæstorem vt tuum, præfectum vt tuo prætorio, consulem tuum: &, quod adhuc cunctis meis nominibus anteponis, præceptorem tuum, quem pia voce declaraueras, iusta ratione prætuleras, liberali largitate ditaueras, augustæ dignationis officiis consecrares. DIXI.